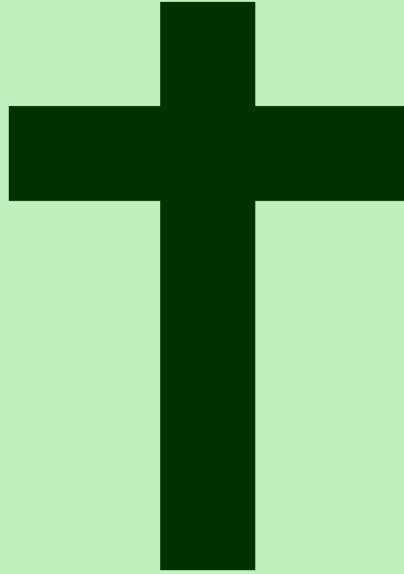

Keliko

Keliko: Ụ'dụkọ Múké Múngú vé rị New Testament+

Keliko

Keliko: Ụ'dúkọ Múké Múngú vé rị New Testament+

copyright © 2017 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Keliko

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2025-05-06

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 6 May 2025 from source files dated 6 May 2025
14717198-957a-524c-b31f-2c3197945b20

Contents

Í'dóngará	1
Wũngará	76
Rútã	106
Yónã	112
Mátáyo	115
Márakõ	173
Lúkã	212
Yũwání	272
Ẹzì	316
Rómã	372
1 Kõrínító	396
2 Kõrínító	419
Gálãtíyã	434
Ẹfésõ	443
Pìlípóyì	451
Kòlõsayĩ	457
1 Tēsālõníkē	463
2 Tēsālõníkē	468
1 Tīmõtáyõ	471
2 Tīmõtáyõ	478
Títõ	483
Fìlímónã	486
Ẹbérē	488
Yõkóbũ	507
1 Pétēró	513
2 Pétēró	520
1 Yũwání	524
2 Yũwání	530
3 Yũwání	531
Yúdã	532
I'dangará	535

Búkū Í'dóngará vé rĩ Tã búkū rĩ vé rĩ ã ũlũngará

Búkū 'dĩri lũ ngá rĩ pi vé í'dóngará ã tã. Lũ tã Múngú ní 'bũ pi gbizú vũ be rĩ, ãzini ĩri ní ngá 'a ni gé rĩ pi gbizú rĩ, agaápi rá rĩ, lũ tã ĩri ní 'bá gbizú, ĩri ní 'bá rĩ 'bázú adrizú ngá rĩ pi drĩgé 'bá ãmbúgu rú rĩ. Búkū 'dĩri lũ kpá ũnjĩkãnyã vé í'dóngará, ĩzãngã nyangará, ãzini drãngará vé í'dóngará ã tã. Lũ tĩ ãndĩãndĩ rĩ pi vé tã, ãzini sũrũ rĩ pi vé í'dóngará ã tã, lũ kpá tã Múngú ní ãbũrãmã ri ĩpẽzú ívé úyú Yãhũdĩ rĩ pi be, kôpi ã adrikí rí 'bá ívé ni rĩ vé tã, 'i i'da rí 'i ngúlúpí kôpi ní, kôpi ã 'dákí rí ívé ũkpõ, ãzini tã áda rĩ 'bá uringo ní.

Cápĩtã 12-50 ũlũ 'bá ãbũrãmã vé 'bẽtĩ ãsãmvú gé rĩ pi vé tã, mvõpĩ Ísákã vé tã, Ísákã mvõpĩ Yõkõbũ vé tã, ãzini ũlũ Yõkõbũ vé anjĩ mũdrĩ drĩ ni ĩrĩ rĩ pi vé tã, agaápi rá rĩ, ũlũ tã Yõsépã vé rĩ. Kôpi ã adrikí dõ ngúlúmũ mãdãnjã drããsĩyã, ãzini 'bá Múngú túngú túngú rĩ pi ĩnjĩ 'bá rĩ pi ã trakí dõ kôpi ã gãrã kũrũ drããsĩyã, Múngú mba ívé 'bá 'dĩ'bée ã tã rá. ũlũ kpá kĩnĩ, Múngú lã 'bá ívé rĩ pi ã 'dukĩ ívé tã ngaá, kôpi ã 'okĩ tã pĩrĩ, ã ĩnjĩkĩ rí 'i ãnĩ.

Búkū Í'dóngará vé rĩ, Wũngará vé rĩ, Lẽvĩtĩkã vé rĩ, Kãlãfe vé rĩ, ãzini Dẽtõrõnõmẽ vé rĩ, Yãhũdĩ rĩ pi zĩkĩ búkū 'dĩ'bée Búkū Tãimbĩ vé ni, dõku Búkū Mõsẽ vé Tãimbĩ vé rĩ.

'Bũ pi vé gbingará vũ be rĩ

1 Í'dóngará gá 'dãá, Múngú gbi 'bũ pi vũ be.

2 Vũ rĩ adri kú kána, ngá ãzi 'a ni gé 'dãáyo, yĩĩ dabaya rĩ ã drĩ bĩ niĩ kuú cĩcĩ, Índrĩ Múngú vé rĩ ri ęcĩ yĩĩ rĩ drĩgé sĩ.

3 Múngú ní 'yozú kĩnĩ, “Lẽ ũtũnjã ã adri anigé.” ũtũnjã ní dĩzú ãngũ ĩngbẽrẽzú.

4 Múngú ndre ũtũnjã rĩ ĩndrẽ 'í mĩ gé 'dãá múké, ĩri ní ũtũnjã pi ãsãmvú acozú ãngũ bĩpi niĩpi cĩcĩ rĩ be.

5 Múngú ní ũtũnjã rĩ zĩzú “ũtũ ãngbáraká” ĩri ní ãngũ bĩpi niĩpi cĩcĩ rĩ zĩzú “ĩnĩnjã.” ũndrẽnjã ní ícázú, ãngũ rĩ ní õwũzú, 'dĩri ń'dũ ãlu rĩ.

6 Múngú ní 'yozú kĩnĩ, “Lẽ ãngũ mgbo ã adri uringũ 'dãá yĩĩ rĩ pi ãsãmvú gé, ã aco rí yĩĩ 'bũ gé rĩ pi ãsãmvú yĩĩ vũ drĩgé rĩ be.”

7 Múngú ní ãngũ mgbo uringũ rĩ gbizú, ã aco rí yĩĩ 'bũ gé rĩ pi ãsãmvú yĩĩ vũ drĩgé rĩ be. ĩri ní 'i ngazú sũ Múngú ní 'yoó rĩ tĩnĩ.

8 Múngú ní ãngũ mgbo uringũ rĩ zĩzú “'bũ.” ũndrẽnjã ní ícázú, ãngũ rĩ ní õwũzú, 'dĩri ń'dũ ĩrĩ rĩ.

9 Múngú ní 'yozú kĩnĩ, “Lẽ yĩĩ 'bũ ndũgé rĩ ã úmú 'i vũrã ãlu gé, ãngũ ã'wĩ ã ĩndrẽ.” ĩri ní 'i ngazú sũ Múngú ní 'yoó rĩ tĩnĩ.

10 Múngú ní ãngũ ã'wĩ rĩ zĩzú “nyõõkũ”, ĩri ní yĩĩ ĩ úmú 'bá vũrã ãlu gé rĩ zĩzú “yĩĩ tafu”. Múngú ndre 'í mĩ gé 'dãá ĩndrẽ múké.

11 Múngú ní 'yozú kĩnĩ, “Lẽ ngá rĩ pi ã ĩfũkĩ dũdũ nyõõkũ drĩgé, ngá úri be ni pi, ãzini pẽtĩ ũ'a be ni pi, ĩvé õsũkã vú sĩ ãndĩãndĩ.” ĩri ní 'i ngazú sũ Múngú ní 'yoó rĩ tĩnĩ.

12 Ngá rĩ pi ní ĩfũzú 'dũzú nyõõkũ drĩgé, ngá úri be ni pi, ãzini pẽtĩ ũ'a be ni pi ĩfũkĩ dũdũ ĩvé õsũkã vú sĩ ãndĩãndĩ. Múngú ndre kôpi 'í mĩ gé 'dãá ĩndrẽkĩ múké.

13 ũndrẽnjã ní ícázú, ãngũ rĩ ní õwũzú, 'dĩri ń'dũ na rĩ.

14 Múngú ní 'yozú kĩnĩ, “Lẽ ngá dũ'bée ãngũ ĩngbẽrẽ'bée ni pi ã ĩndrẽkĩ 'bũ gé 'dãá, ã aco rí ũtũnjã pi ãsãmvú ĩnĩnjã be, kôpi ã 'dákí rí lókĩ rĩ pi ã vũgú, ń'dũ rĩ pi ã vũgú, ãzini ílĩ rĩ pi ã vũgú,

15 kôpi ã ðíkí rí ãngũ ïmgbêrêé 'bũ gé 'dãásĩ ímú vũ drĩgé nŕó." Ìri ní 'i ngazú sũ Múngú ní 'yoó rĩ tĩnì.

16 Múngú ní ngá ambugu ðĩ'bée ãngũ ïmgbêrê'bée ni pi gbizú ïrĩ. Æmbúgú agaápi rá rĩ, ã ðĩ rí ãngũ ïmgbêrêé ùtúná sĩ, mādāḡá rĩ, ã ðĩ rí ãngũ ïmgbêrêé ïnĩḡá sĩ. Ìri ní kpá línýá rĩ pi gbizú.

17 Múngú 'bã kôpi 'bũ gé 'dãá, kôpi ã ðíkí rí ãngũ ïmgbêrêé vũ drĩgé nŕó,

18 ùtú rĩ ã ðĩ rí ãngũ ïmgbêrêé ùtúná sĩ, mbāá rĩ ã ðĩ rí ãngũ ïmgbêrêé ïnĩḡá sĩ, ã aco rí ùtúná pi ãsámví ïnĩḡá be. Múngú ndre kôpi 'í mĩ gé 'dãá ïndrêkí múké.

19 Ùndrēḡá ní ícázú, ãngũ rĩ ní ówúzú, 'ðĩri ù'dú sũ rĩ.

20 Múngú ní 'yozú kĩnĩ, "Lē ngá ïdri be ni pi ã adrikí yĩĩ agá 'dãá, ãzini lē ãrĩḡá rĩ pi ã ungakí ãngũ mgbŕ 'bũ pi ãsámví vũ be rĩ gé sĩ."

21 Kúru Múngú ní ngá ambugu ambugu yĩĩ tafu agá ïdri be rĩ pi gbizú ngá céré ïdri be éçĩ'ba éçĩçĩ rĩ pi be, ãrĩḡá rĩ pi be ïvé õsũkã vú sĩ ãndiãndĩ. Múngú ndre kôpi 'í mĩ gé 'dãá ïndrêkí múké.

22 Múngú sē kôpi ní tãkĩri, ïri ní 'yozú kĩnĩ, "Ìmi tĩkĩ, ïmivé kãlãfe ã ga tré yĩĩ tafu rĩ agá 'dãá, ãrĩḡá rĩ pi vé kãlãfe ã ga tré vũ drĩgé nŕó."

23 Ùndrēḡá ní ícázú, ãngũ rĩ ní ówúzú, 'ðĩri ù'dú tŕwú rĩ.

24 Múngú ní 'yozú kĩnĩ, "Lē ãnyãpá rĩ pi, ngá nyĩrĩḡá ïdri be éçĩ'ba vũ drĩgé sĩ rĩ pi, ãzini ã'á rĩ pi ã adrikí vũ drĩgé nŕó anigé ïvé õsũkã vú sĩ ãndiãndĩ." Ìri ní 'i ngazú sũ Múngú ní 'yoó rĩ tĩnì.

25 Múngú gbi ã'á rĩ pi ãnyãpá rĩ pi be ïvé õsũkã vú sĩ ãndiãndĩ, ãzini gbi ngá ïdri be éçĩ'ba nyŕŕkú drĩgé sĩ rĩ pi ïvé õsũkã vú sĩ ãndiãndĩ.

Múngú ndre kôpi 'í mĩ gé 'dãá ïndrêkí múké.

26 Kúru Múngú ní 'yozú kĩnĩ, "Lē 'bã gbikĩ 'bá sũũ 'bá tĩnì, kôpi ã adrikí rí ãmbúgú ï'bĩ yĩĩ tafu agá rĩ pi drĩgé, ãrĩḡá rĩ pi drĩgé, ãnyãpá rĩ pi drĩgé, ã'á rĩ pi drĩgé, ãzini ngá ïdri be éçĩ'ba nyŕŕkú drĩgé sĩ rĩ pi drĩgé."

27 Kúru Múngú ní 'bá gbizú sũ 'í tĩnì, Múngú gbi ïri sũ 'í tĩnì, gbi kôpi ágó pi ùkú be.

28 Múngú ní tãkĩri 'bãzú kôpi drĩgé, ïri ní 'yozú kĩnĩ, "Ìmi tĩkĩ, ïmi ízúkĩ ízúzũ, ïmivé kãlãfe ã ga tré vũ drĩgé nŕó, ïmi adrikí ãmbúgú nyŕŕkú rĩ drĩgé. Lē ïmi adrikí ãmbúgú ï'bĩ yĩĩ tafu agá rĩ pi drĩgé, ãrĩḡá rĩ pi drĩgé, ngá ïdri be éçĩ'ba nyŕŕkú drĩgé sĩ rĩ pi drĩgé."

29 Kúru Múngú ní 'yozú 'bá rĩ ní kĩnĩ, "Ngá úri be vũ drĩgé rĩ pi, peḡi 'a'bée 'a'a úri be agá rĩ pi ãrēvú céré, á sē kôpi mí ní. Kôpi adri ãnyãḡá mívé ni.

30 Á sē ngá ïfũ'ba du'ba nyŕŕkú drĩgé rĩ pi ãrēvú céré ã'á rĩ pi ní, ãrĩḡá rĩ pi ní, ngá ïdri be éçĩ'ba nyŕŕkú drĩgé sĩ rĩ pi ní ãnyãḡá rú."

31 Múngú ndre ngá 'í ní gbiĩ rĩ pi ãrēvú céré ïndrêkí 'í mĩ gé 'dãá múké múké. Ùndrēḡá ní ícázú, ãngũ rĩ ní ówúzú, 'ðĩri ù'dú ázĩyá rĩ.

2

1 Kúru 'bũ pi vé gbingará vũ be, ngá céré 'a ni gé rĩ pi be rĩ ní 'i dezú.

2 Kúru kã muũ caá ù'dú ézĩrĩ gé, ïsú Múngú de ïvé ézĩ rĩ ã ngangará gĩ, kúru ù'dú ézĩrĩ gé, ïri ní uvuzú.

3 Múngú ní tãkĩri 'bãzú ù'dú ézĩrĩ rĩ drĩgé, 'bã ù'dú 'ðĩri adriĩ uletere,* ã'diãtãsiyã ù'dú 'ðĩri ïri ní uvuzú rĩ, ïsú de ïvé ézĩ ngá rĩ pi gbizú rĩ gĩ.

Múngú gbi Ædãmã pi Évã be

* 2:3 2:3 Ù'dú uletere: Ù'dú uletere 'ðĩri vé ífífí, Múngú 'bã ù'dú 'ðĩri adriĩ túngú uvuzú ni. † 2:4 2:4 Ùpí: Èbérè tĩ sĩ, Múngú zĩ 'í rú Yáwē, ífífí ni, Múngú adriĩpi muũzú 'ðãni'dãni rĩ 'i. Kēĩkŕ tĩ sĩ, 'bã Yáwē ri zĩ Ùpí. Ì ïsú lã Búkũ Í'dóngará vé rĩ agá, Wũḡará vé rĩ agá, Rútã vé rĩ agá, ãzini Yónã vé rĩ agá.

4 'Bũ pi vé gbingará vũ be rĩ ìri 'díní.

Úpí† Múngú kã 'bũ pi gbií vũ be gí,

5 ásé, pẹ̀tì, dōku ngá āzi ìfũ dẹ̀ú vũ rĩ drìgẹ kuyé, ã'diātāsīyā Úpí Múngú sē drī yììgò 'dìí vũ rĩ drìgẹ kuyé, 'bá ọ̀mvú 'āápi ni 'dā́yo,

6 ẹ̀ndrìlìgò ri 'aá nyò̀ókú rĩ ẹ̀ drī ùndrīí nĩ.

7 Úpí Múngú ní ùtrètrè ìtìzú, ìri ní gbizú ufuzú 'bá ágò rú, ìri ní ẹ̀vìvì ìdri vé rĩ vuzú ọ̀mvú ni gé, ágò rĩ gò ícá ìdri rú.

8 Úpí Múngú ní ngá sazú ọ̀mvú Èdénè vé rĩ agá, wò̀ókò ùtú ní ìfüzú rĩ gé, ìri ní ágò 'í ní gbií rĩ jìzú 'bázú ọ̀mvú rĩ agá.

9 Úpí Múngú sa pẹ̀tì ùnyĩ be ù'a be ì ní nyaá ìní'bá ìnínĩ ni pi ọ̀mvú rĩ agá 'dā́á ìvé ọ̀sũkã vú sī àndiándí. Ọ̀mvú rĩ ã ágáná gá 'dā́á, sa pẹ̀tì ìdri sēépi rĩ, āzini pẹ̀tì tā múké pi nìzú tā ùnjí be rĩ.

10 Yìí āzi ìdí ìfũú ọ̀mvú Èdénè vé rĩ agá 'dā́á, ri ọ̀mvú rĩ ùsũú nĩ, yìí rĩ aco 'i caá sù.

11 Yìí àlu rĩ ã rú Pìsónā, dì ẹ̀lìi mụzú àngũ Hāvílā vé dábũ be rĩ agásí.

12 Dábũ àngũ 'dāri vé rĩ múké, pẹ̀tì sù be ngũ̀pì ndrìndrì rĩ 'dālè anigé, āzini ìrā ùnyĩ be ì ní zì ònìkí rĩ pi 'dālè anigé.

13 Yìí ìrì rĩ ã rú Gìyónā, dì ẹ̀lìi mụzú àngũ Kùsì vé rĩ agásí.

14 Yìí na rĩ ã rú Tìgìrìsì, dì ẹ̀lìi mụzú àngũ Àsírìyā vé rĩ agásí, ùtú ní ìfùngará gálésíla. Yìí sù rĩ ã rú Yũfèrètā.

15 Úpí Múngú ní ágò rĩ jìzú 'bázú ọ̀mvú Èdénè vé rĩ agá, ã 'ã rí ọ̀mvú rĩ, āzini ã ùtè rí ọ̀mvú rĩ.

16 Úpí Múngú ní 'yozú ágò rĩ ní kīnĩ, “Mi ícò pẹ̀tì ọ̀mvú agá rĩ pi vé ù'a nya rá,

17 'bo lè mì nya pẹ̀tì ì ní tā múké nìzú tā ùnjí be rĩ ku, 'í nya dō gí, ádarú mi drā rá.”

18 Úpí Múngú ní 'yozú kīnĩ, “Ágò rĩ adri dō ọ̀'dukùlẹ̀, adri múké ku. Ma 'bá ìri ẹ̀ ìzā koópi ni gbi ìri ní rá.”

19 Kúru Úpí Múngú ní ùtrètrè ìtìzú, ìri ní gbizú ufuzú ànyāpá rú, ã'a rĩ pi rú, āzini ārìṅá rĩ pi rú. Ìri ní kòpi jìzú ágò rĩ vùgá 'dā́á, ã ndre rí kòpi, ã 'da rí kòpi ã rú, ágò rĩ ní kòpi ã rú 'dazú ìvé ọ̀sũkã vú sī àndiándí.

20 Kúru ágò rĩ ní ànyāpá rĩ pi vé rú 'dazú, ārìṅá rĩ pi be, ã'a rĩ pi be céré. 'Bo 'bá Àdámā ẹ̀ ìzā koópi ni 'dā́yo.

21 Kúru Úpí Múngú ní ágò rĩ sèzú ù'dú kozú kpílìkpílì. Ágò rĩ kã ríi ù'dú rĩ koó, Úpí Múngú ní ìrivé gārāfā àlu ìnjézú, ìri ní vūrā ni ọ̀zùzú gòzú ùzi.

22 Kúru Úpí Múngú ní gārāfā ágò rĩ vé 'í ní ìnjé rĩ gbizú ufuzú ùkú rú, ìri ní jìzú ágò rĩ vùgá 'dā́á.

23 Ágò rĩ ní 'yozú kīnĩ, “‘Bá nōri vé fā sù mávé rĩ tìni, ìrivé zāá sù mávé rĩ tìni, ì rú ni zì ‘ùkú’,‡ ã'diātāsīyā ìbíkí ìri ìnjé mā rú'bá gá.”

24 Tā 'dìri sī, 'bá ágò ri ìvé ẹ̀tẹ̀pì ku, ìri ìvé ẹ̀ndrẹ̀pì ku, kòpi ì úmú ùkú ni be, kòpi adri rú'bá àlu.

25 Ágò rĩ pi ùkú ni be ìrìtrò pílìlì rú, 'bo kòpi adrikí kú drìnjá àkò.

3

Ùnjìkānyā ágò rĩ pi ní 'oó ùkú ni be rĩ

1 ã'a Úpí Múngú ní gbií rĩ pi àsámvú gé, ìnì ri ã'a rípi mì ù'bāápi agaápi rá ni. Ù'dú àlu, ìri ní ùkú rĩ zìzú kīnĩ, “Èndẹ̀pì Múngú 'yo nyo kīnĩ ìmi nyakí pẹ̀tì ù'a ọ̀mvú agá 'dì'bée ku 'díní rá?”

2 Ùkú rĩ ní újázú ìnì rĩ ní kīnĩ, “Múngú kīnĩ, 'bá ícò pẹ̀tì ọ̀mvú agá 'dì'bée vé ù'a nya rá,

3 'bo Múngú kīnĩ, 'Pẹ̀tì ọ̀mvú ágáná gá 'dāri vé ù'a, lè ìmi nyakí

‡ 2:23 2:23 Ùkú: Ùkú vé ìffí Èbèrè tì sī, ìnjékí ìri ágò rú'bá gá.

ku, dōku ĩmi úlókí ku, ĩmi nyakí dō gí, ĩmi ícò ũdrā rá.' "

4 Īnī rī ní újázú ũkú rī ní kīnī, "Īmi ícókí ũdrāá ku.

5 Múngú nī rá 'yozú kīnī, ĩmi nyakí dō peṭi rī vé ũ'a gí, ĩmí mī rī 'i zī tā nīzú ámázú rá, ĩmi adri sū Múngú tīnī, ĩmi tā múké pi nī tā ũnjí be rá."

6 Ūkú rī kã ndreeé peṭi rī vé ũ'a índré 'í mī gé 'dãá múké, ĩ ícò nya rá, āzini ĩ tā múké pi nī ānī tā ũnjí be rá, ĩri ní peṭi rī vé ũ'a ĩtīzú nyazú, ĩri ní urukọ ni sēzú ágó ni adriipi 'í gārā gá rī ní, ágó ni ní é'yīzú nyazú.

7 Koro kọpi ē mī ní 'i zīzú, kọpi nīkí ámá ĩ nóni pílílí rú. Kúru kọpi ní ĩbībī ṅōzú údézú ĩ rú'ba ọzūzú ānī.

8 Ūndréná 'dāri sī, ágó rī pi ũkú rī be yíkí Úpí Múngú vé kúbí, ĩri ri écì ọmvú rī agásī, kọpi ápákí Úpí Múngú sī muṣú ĩ zūzú peṭi rī pi āsámvú gé 'dãá.

9 Úpí Múngú ní kọpi zīzú kīnī, "Īmi íngōlé?"

10 Ágó rī ní újázú kīnī, "Á yī mī kúbí ọmvú agá 'dãá, sē má ní ũrī, ā'diātāsīyā ma pílílí rú, má ní ma zūzú ānī."

11 Múngú ní ĩri zīzú kīnī, "Ā'di lū mí ní kīnī mī pílílí rú nī? Mí nya peṭi rī vé ũ'a má ní 'yoó mī nya ku rī gí?"

12 Ágó rī ní 'yozú kīnī, "Ūkú mí ní sēé má ní rī, sē má ní peṭi rī ā ũ'a, á nya gí."

13 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú ũkú rī ní kīnī, "Mí 'o 'díní āsī?"

Ūkú rī ní 'yozú kīnī, "Īnī ũ'bā má mī nī, má ní peṭi ũ'a rī nyazú ānī."

Múngú lì tā kọpi drīgé

14 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú ĩnī rī ní kīnī, "Tā mí ní 'oó 'dīri sī,

"Ānyāpá rī pi āsámvú gé ā'á rī pi be, á tri mī gí!

Mi ímú mī use bēdrī sī,

mī ímú fūrūndī mvū cīngbá cazú ụ'dụ cére mí ní adrizú rī gé.

15 Ma sē ĩmivé āsámvú ũkú rī be rī adri ũnjí,

anjíná mívé rī pi ĩrivé rī be, kọpi āsámvú rī adri ũnjí.

Īrivé mvá ágó ri ímú mī gbā drīgé, mī ímú mvá ágó rī ga pá gá."

16 Múngú ní 'yozú ũkú rī ní kīnī, "Sā mí ní mvá tīzú rī gé, ma sē mī ĩzāngā nya ambamba.

Mí kādō mvá tīi, āzó ni ri ásó ambamba.

Mi áwí ẹsị 'bā ku mí ágó ni drīgé, 'bo ĩri adri āmbúgú mí drīlé gá nī."

17 Múngú ní 'yozú Ādámā ní kīnī, "Mí ní mívé ũkú ē tī yīi, āzini mí ní peṭi ũ'a má ní 'yoó, 'Mí nya ku' rī nyaá rī sī,

"Á tri nyọọkú rī gí, mī tā sī.

Sā mí ní adrizú ídri rú rī gé, mī ọmvú 'ā ũkpō sī, úrūndẹ be, mí íbí ngá nya ndō.

18 Ūcékúcé ri ĩfū dụ nyọọkú rī agá, mī ngá ĩfū'ba dụ'ba nyọọkú drīgé rī pi nya.

19 Mi ọmvú 'ā ũkpō sī, úrūndẹ be, mī íbí ngá nya ndō, cīngbá mí ní fizú gōzú nyọọkú agá rī gé,

ĩtīkí nyọọkú ĩ ní mī gbizú ānī, mī gō fi nyọọkú agá ũzi."

20 Ādámā 'da 'í ũkú ni ā rú Évā* 'i, ā'diātāsīyā ĩri adri ẹndrẹpí 'bá ídri rú rī pi vé ni cére.

21 Kúru Úpí Múngú ní lā'bu údézú, ĩri ní Ādámā pi ā rú'ba ọzūzú ānī ũkú ni Évā be.

22 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú kīnī, "Nóni 'bá 'dī'bée ícákí sū 'bá tīnī, kọpi nīkí tā múké pi tā ũnjí be gí. Ícókí kọpi ā'yī peṭi ídri sēepi rī nyaá ku, ā'diātāsīyā kọpi ā adrikí rí muṣú nyonyo ku."

23 Kúru Úpí Múngú ní kọpi drozú ọmvú Ēdénē vé rī agásī, kọpi ā muṣí ọmvú 'āá nyọọkú 'í ní ĩtīi kọpi gbizú rī agá.

24 Múngú kã kọpi droó fūú ọmvú Ēdénē vé rī agásī gí, ĩri ní mālāyíkā

* 3:20 3:20 Évā: Évā vé íffí ídri.

rĩ pi† 'bāzú ómvú rĩ vé wōókō ǔtú ní ìfũngará gálé rú rĩ gé, āzini ìri ní ìlì āco sí be dīipi lõwũ lõwũ ācì rú ní 'bāzú, ìri écì ómvú rĩ agásì kúrũ, ā ǔtē rí létì muùpi pètì ídri sēepi rĩ gé rĩ.

4

Káyĩnā pi édrìpì Èbélē be

1 Ādāmā pi ní lazú ũkú ni Évā be, Évā ní 'a ìsúzá, ìri ní Káyĩnā* ri tìzú. Ìri ní 'yozú kīnī, “Úpí Múngú ko má ìzā, á tì mvá ágó gí.”

2 Vúdrĩ ni gé, ìri ní Èbélē ri tìzú.

Èbélē ri 'bá kábìlō úcépi ni, Káyĩnā ri 'bá ómvú 'āāpi ni.

3 Ʋ'dú ālu, Káyĩnā ìkūnā ívé ānyāngā, í'dú urukọ ni ìjì sēé Úpí Múngú ní.

4 Èbélē ìjì ívé rĩ kábìlō mvá káyú rĩ vé zāá úsō be ni sēé Úpí Múngú ní. Úpí Múngú ā'yī Èbélē ri rá, ā'yī kpá ngá ìri ní sēé rĩ rá.

5 'Bo Úpí Múngú ā'yī Káyĩnā ri kuyé, ā'yī kpá ngá ìri ní sēé rĩ kuyé. Sē Káyĩnā ā 'a ve ambamba, ẹndrètì ni adri kú ìtrì.

6 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Káyĩnā ní kīnī, “Ngá mí 'a ní vezú rĩ ā'dì? Mí ẹndrètì adri kú ìtrì 'dínì āsì?”

7 Mí 'o dō tā pìrì, ícókí té mi ā'yī ku? 'Bo mí ā'yī dō tā pìrì 'oó ku, ũnjikānyā fi mí ésí agá gí, lē mi izaá, 'bo lē mí ndē ũnjikānyā vé ũkpō rá.”

8 Káyĩnā ní 'yozú édrìpì ní kīnī, “Bá mukí écì be ásé agá.” Kòpi ká muù caá ásé agá 'dālē, Káyĩnā ní í'dózú édrìpì Èbélē ri fuzú, ìri 'dìzú drāzú rá.

9 Kúru Úpí Múngú ní Káyĩnā ri zìzú kīnī, “Mí édrìpì Èbélē ri ìngāá?”

Káyĩnā ní újázú kīnī, “Á nī kuyé. Mí ǔsū ma 'bá riipi má édrìpì ri ǔtēepi ni?”

10 Úpí Múngú ní 'yozú kīnī, “Mí 'o 'dínì āsì? 'Í ndre drī ká! Mí édrìpì vé āri dāāpi nyōókú agá rĩ ngo ícá má vugá nōó gí.

11 Á tri mi gí, á dro mi fūú nyōókú mí édrìpì mí ní 'dìjì rĩ vé ārí ní dāā 'a ní gé rĩ agásì āmvé gí.

12 Mí kādō nyōókú rĩ 'āā, ānyāngā ka mí ní 'a ní gé ku. Í'dózú āndrū muzú drīdrī, mi adri 'bētì ākó, mi écì ngalanji āngū rĩ pi agásì.”

13 Káyĩnā ní 'yozú Úpí Múngú ní kīnī, “Tā mí ní ma ìrīnjázú 'dìri ambamba, má ícá ānì bā ku.

14 Nóni 'í dro ma fūú nyōókú rĩ agásì gí, má ícá índré mí ẹndrètì gé dījì ku, ma nóni 'bētì ākó, ma écì muzú ngalanji āngū rĩ pi agásì. 'Bá rĩ ìsú dō ma, ìri ma 'dì drā rá.”

15 Úpí Múngú ní 'yozú ìri ní kīnī, “Adri 'dínì kuyé, 'bá āzi 'dì dō mi, ma mí ārígó ũfē vú be ézìrī.” Kúru Úpí Múngú ní bìlēmì 'bāzú Káyĩnā ā rú' 'bá gá, 'bá āzi ìsú dō ìri, ā 'dì rí ìri ku.

16 Káyĩnā ní kúru ngazú Úpí Múngú ā gārā gá sī, ìri ní muzú adrizú āngū Nódì† vé rĩ gé, Èdénē vé wōókō ǔtú ní ìfũngará gálé rú rĩ gé.

Úyú Káyĩnā vé rĩ

17 Káyĩnā pi ní lazú ũkú ni be, ũkú rĩ ní 'a ìsúzá, ìri ní Ènókā ri tìzú. Káyĩnā ní kúrú sìzú, ìri ní kúrú rĩ ā rú 'dazú 'ì mvópì Ènókā ā rú sī.

18 Ènókā tì Èrādì ri, Èrādì tì Mēhūjāélē ri, Mēhūjāélē tì Mētūsāélē ri, Mētūsāélē ní Lēmékē ri tìzú.

19 Lēmékē je ũkú ìrī, ũkú káyú rĩ ā rú Ādá 'i, āzi rĩ ā rú Zílā 'i.

20 Ādá ní Jābālā ri tìzú. Jābālā ri étépì 'bá adri' 'bá gākū agá, ri' 'bá ānyāpá úcé' 'bá rĩ pi vé ni.

† 3:24 3:24 *Mālāyikā rĩ pi*: Mālāyikā rĩ pi Èbérē tì sī, ì kòpi zì Kērūbīmū. Kòpi 'bù gé 'dāā ídri rú Úpí be trú. * 4:1 4:1 *Káyĩnā*: Káyĩnā vé ífífí, má ìsú mvá gí. † 4:16 4:16 *Nódì*: Nódì vé ífífí, éçingará ngalanji rĩ.

21 Jábálá vé édrípi Júbálá 'i. Júbálá ri étépi 'bá ri'bá kũ'dí co'bá, āzini jēlēgú vu'bá rī pi vé nī.

22 Lēmékē vé ūkú rī āzi Zílā 'i, Zílā ní kpá mvá ágó tizú, mváná rī ā rú Tūbālī-Káyīnā 'i, ĩri ūndógó ngá ēzī ngazú rī pi údépi ni, āzini riipi aya mālámálá, āzini aya ēzī ngazú rī díipi ni. Tūbālī-Káyīnā vé ómvúpi ā rú Nāámā 'i.

23 Lēmékē ní 'yozú 'í ūkúpī ní kīnī,

“Ādá, ĩmi Zílā be, ĩmi yīkí drī ma ká, má ūkúpī, ĩmi yīkí mávé átángá.

Kērīmvá āzi ĩpēñā ma, á 'dī ĩri drāá gí.

24 Dō ūfēkí Káyīnā vé ārígó vú be ézīrī,

ma Lēmékē 'i, ĩ mávé rī ūfē vú be pūkú ézīrī drī ni ézīrī.”

Sétē pi mvópi Ēnósā be

25 Ādámā pi ní gōzú lazú ūkú ni be dī, ūkú rī ní mvá ágó tizú, ĩri ní rú ni 'dazú Sétē[‡] 'i, ĩri ní 'yozú kīnī, “Múngú sē má ní mvá ágóná Ēbélé Káyīnā ní 'dī rī ā ārígó gí.”

26 Sétē ní kpá mvá ágó tizú, ĩri ní rú ni 'dazú Ēnósā 'i.

Sā 'dāri gé, 'bá rī pi ní í'dózú Úpi Múngú ā rú zizú, āzini ĩri ĩnjizú.

5

Úyú Ādámā vé rī

1 Úyú ĩ ní tā ni sī 'dīri Ādámā vé rī.

Múngú kā 'bá ri gbií, gbi ĩri sū 'í tīnī.

2 Gbi kōpi ágó pi ūkú be, sē kōpi ní tākiri, ĩri ní kōpi zizú “'bá.”

3 Ādámā kā adrii caá ílí be mūdūrūlū ālu pūkú na (130), ĩri ní mvá ágó tizú sū 'í tīnī. ĩri ní rú ni 'dazú Sétē 'i.

4 Kā Sétē ri tī, vūdrī ni gé, Ādámā gō adrii caá ílí be mūdūrūlū ārō drī (800), tī anjī āgō urukō'bée anjī ūkú pi be ílí 'dī'bée agá rá.

5 Ādámā adrii caá ílí be mūdūrūlū úrōmī pūkú na (930), ĩri ní kuru drāzú.

6 Sétē kā adrii caá ílí be mūdūrūlū ālu drī ni tōwú (105), ĩri ní Ēnósā ri tizú.

7 Kā Ēnósā ri tī, vūdrī ni gé, Sétē gō adrii caá ílí be mūdūrūlū ārō drī ni ézīrī (807), tī anjī āgō urukō'bée anjī ūkú pi be ílí 'dī'bée agá rá.

8 Sétē adrii caá ílí be mūdūrūlū úrōmī mūdri drī ni ĩrī (912), ĩri ní kuru drāzú.

9 Ēnósā kā adrii caá ílí be pūkú úrōmī (90), ĩri ní Kēnánā ri tizú.

10 Kā Kēnánā ri tī, vūdrī ni gé, Ēnósā gō adrii caá ílí be mūdūrūlū ārō mūdri drī ni tōwú (815), tī anjī āgō urukō'bée anjī ūkú pi be ílí 'dī'bée agá rá.

11 Ēnósā adrii caá ílí be mūdūrūlū úrōmī drī ni tōwú (905), ĩri ní kuru drāzú.

12 Kēnánā kā adrii caá ílí be pūkú ézīrī (70), ĩri ní Māhālálélī ri tizú.

13 Kā Māhālálélī ri tī, vūdrī ni gé, Kēnánā gō adrii caá ílí be mūdūrūlū ārō pūkú sū (840), tī anjī āgō urukō'bée anjī ūkú pi be ílí 'dī'bée agá rá.

14 Kēnánā kā caá ílí be mūdūrūlū úrōmī mūdri (910), ĩri ní kuru drāzú.

15 Māhālálélī kā adrii caá ílí be pūkú ázīyá drī ni tōwú (65), ĩri ní Yāredē ri tizú.

16 Kā Yāredē ri tī, vūdrī ni gé, Māhālálélī gō adrii caá ílí be mūdūrūlū ārō pūkú na (830), tī anjī āgō urukō'bée anjī ūkú pi be ílí 'dī'bée agá rá.

17 Māhālálélī adrii caá ílí be mūdūrūlū ārō pūkú úrōmī drī ni tōwú (895), ĩri ní kuru drāzú.

18 Yāredē kā adrii caá ílí be mūdūrūlū ālu pūkú ázīyá drī ni ĩrī (162), ĩri ní Ēnókā ri tizú.

19 Kā Ēnókā ri tī, vūdrī ni gé, Yāredē gō adrii caá ílí be mūdūrūlū ārō (800), tī anjī āgō urukō'bée anjī ūkú pi be ílí 'dī'bée agá rá.

‡ 4:25 4:25 Sétē: Sétē vé ífíí, Múngú sē nī.

20 Yāredē adri caá ílí be mūdūrūlū úrōmī pūkú ázíyá drī ni ĩrī (962), ĩri ní kúru drāzú.

21 Ēnókā kā adrií caá ílí be pūkú ázíyá drī ni tōwú (65), ĩri ní Mētūsélā ri tizú.

22 Kā Mētūsélā ri tīj, vūdrī ni gé, Ēnókā gō adrií caá ílí be mūdūrūlū na (300), tī anji āgō ʊrūkō'béé anji ūkú pi be ílí 'dī'béé agá rá. Ēnókā ri tā 'oó pīrī Múngú ɛndrɛtī gé,

23 Ēnókā adri caá ílí be mūdūrūlū na pūkú ázíyá drī ni tōwú (365).

24 Ēnókā ní tā 'oó pīrī Múngú ɛndrɛtī gé rī sī, gō índré dīj kuyé, ā'diātāsīyā Múngú 'du ĩri mʊzú ídri rú.

25 Mētūsélā kā adrií caá ílí be mūdūrūlū ālu pūkú ārō drī ni ɛzīrī (187), ĩri ní Lēmékē ri tizú.

26 Kā Lēmékē ri tīj, vūdrī ni gé, Mētūsélā gō adrií caá ílí be mūdūrūlū ɛzīrī pūkú ārō drī ni ĩrī (782), tī anji āgō ʊrūkō'béé anji ūkú pi be ílí 'dī'béé agá rá.

27 Mētūsélā adri caá ílí be mūdūrūlū úrōmī pūkú ázíyá drī ni úrōmī (969), ĩri ní kúru drāzú.

28 Lēmékē kā adrií caá ílí be mūdūrūlū ālu pūkú ārō drī ni ĩrī (182), ĩri ní mvá ágó tizú.

29 ĩri ní rú ni 'dazú Núwā* 'i, ĩri ní 'yozú kīnī, “Mvā nōri ímú 'bā ĩzā ko ĩzāngā 'bá ní rií nyaá ɛzī 'bá ní rií ngaá drī sī nyōókú Úpí Múngú ní trií gí nōri agá nī.”

30 Lēmékē kā Núwā ri tīj, vūdrī ni gé, Lēmékē gō adri caá ílí be mūdūrūlū tōwú pūkú úrōmī drī ni tōwú (595), tī anji āgō ʊrūkō'béé anji ūkú pi be ílí 'dī'béé agá rá.

31 Lēmékē adrií caá ílí be mūdūrūlū ɛzīrī pūkú ɛzīrī drī ni ɛzīrī (777), ĩri ní kúru drāzú.

32 Núwā kā adrií caá ílí be mūdūrūlū tōwú (500), vūdrī ni gé, ĩri ní Sémē pi tizú Ámā be, Yāpétē sī.

6

Yī tī āngū ĩmūlū

1 'Bá rī pi ká í'dó ízú vū drīgé nōgó, kōpi tīkí anji ūkú rá.

2 Anji Múngú vé rī pi ká ndree anji ūkú 'bá rī pi ní tīj rī pi ūnyī be ambamba, kōpi jekí ʊrūkō'béé ĩ ní lēé rī pi ĩ ní ūkú rú.

3 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú kīnī, “Má ícó 'bá rī pi ā'yī adrií ídri rú mʊzú nyonyo ku, ā'diātāsīyā kōpi 'bá ūdrā'béé ūdrādrā ni pi, kōpi 'yéǵá adri ílí mūdūrūlū ālu pūkú ĩrī.”

4 Anji Múngú vé rī pi ká anji ūkú 'bá rī pi vé rī jeé, kōpi tīkí anji ūkú rī pi be rá. Anji kōpivé 'dī'béé zīkí kōpi Nēfílímū, sá 'dāri gé, kōpi rikí adrií vū drīgé nōgó. Vūdrī ni gé, kōpi gōkí kpá adrií rá. Kōpi ɛ'dí 'dīngará gá ūkpō be, kōpi ā rú kúkú.

5 Úpí Múngú kā ndree ūnjīkānyā 'bá rī pi vé rī ga vū drīgé nōgó ambamba, tā kōpi ní rií ūsūú sá 'dāri gé rī pi cére ūnjí,

6 tā 'dīri sē Úpí Múngú ní ĩzāngā ambamba 'í ní 'bá gbií vū drīgé nōgó rī sī.

7 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú kīnī, “Vū drīgé nōgó, á lē 'bá má ní gbií rī pi vé úri 'beé āvī 'dīisī rá, í'dózú 'bá rī pi, ā'á rī pi, ānyāpá rī pi, ngá ídri be ɛcī'bá nyōókú drīgé sī rī pi, āriǵá rī pi, ma kōpivé úri 'be āvī 'dīisī rá, ā'diātāsīyā ma ĩzāngā sī má ní kōpi gbií rī sī.”

8 'Bo Úpí Múngú 'bā ɛsī múké Núwā ní.

9 Ú'dógú'dógú Núwā vé rī, ĩri 'dīni. Núwā ri 'bá tā 'oópi pīrī ni, 'bá lókí 'dāri gé rī pi āsámvú gé, ísúkí tā ūnjí rú' bā ni gé kuyé, Núwā 'du tā Múngú ní 'yoó 'í ní rī ngaá rá.

10 Núwā tī anji āgō na, Sémē 'i, Ámā 'i, Yāpétē sī.

11 Tā 'bá rī pi ní 'oó vū drīgé nōgó rī ūnjīkānyākānyā Múngú ɛndrɛtī gé, kōpi ri tā 'du nga ɛsī ūká ūká sī.

* 5:29 5:29 Núwā: Núwā vé íffí, 'bá riipi ĩzā kóopi ĩzāngā agāsī ni.

12 Múngú ndre ùnjikānyā 'bá rī pi ní 'oó vū drīgé nōgó rī rá, ā'diātāsīyā kōpi rī nōni ùnjikānyā 'o.

13 Kúru Múngú ní 'yozú Núwā ní kīnī, "Á lē 'bá rī pi ú'dī ūdrāá céré 'dīisī rá, ā'diātāsīyā ùnjikānyā ga vū drīgé nōgó ambamba. Ádarú á lē 'bá rī pi ú'dī ūdrāá rá, āzini á lē vū rī izaá rá.

14 "Í pa páranġi, mí údé mí ní kúlúmġba mōḡngú ānī, mí aco 'a ni āndiāndí, mí ūmbī 'a ni pi úgóró ni be gámū sī.

15 Mí údé kúlúmġba mōḡngú rī 'dīni. Áco ni ā adri pá ágélé mūdūrūlū sū pūkú tōwú (450), ēpi ni ā adri pá ágélé pūkú ézīrī drī ni tōwú (75), ngangará ni urulé rī ā adri pá ágélé pūkú sū drī ni tōwú (45).

16 Mí údé ácí 'bāá drīgé ni gé, āsámvú ni adri mġbo, ā 'bekí caá drī ā 'a na. Mí údé kēḡtī kúlúmġba mōḡngú rī vé wōḡkō āzi rī gé, mí aco kúlúmġba mōḡngú rī ā 'a caá na, í'dózú vūgá, ágágá, āzi rī ā adri urugégélésīla.

17 "Ma ímú yī sē tī nyōḡkú rī ē drī ĩmūlū céré ngá ídri be rī pi ú'dī ūdrā 'dīisī rá, ngá vū drīgé ídri be rī pi céré ímú ūdrā rá.

18 'Bo ma ímú ūndī ru mí be, mí ímú fi kúlúmġba mōḡngú rī agá, ūkú mívé rī be, anġi āġō mívé rī pi be, ūkú ívé rī pi be.

19 Mí ngá ídri be rī pi jī kúlúmġba rī agá 'dāá, ágó ni pi ūkú ni be, kōpi ā adrikí rī ídri rú.

20 Lē mí jī ārīnā rī pi ĩrī ĩrī ívé ḡsūkā vú sī āndiāndí, ānyāpá rī pi be, ā'á rī pi be ívé ḡsūkā vú sī āndiāndí, ngá nyírīnā ídri be écí'ba nyōḡkú drīgé sī rī pi be ívé ḡsūkā vú sī āndiāndí, kōpi ā mūkí rī adrií ídri rú.

21 'Í 'du ānyāngā nyaanya ni pi jī 'bāá kúlúmġba agá 'dālé ĩmi ní, āzini ngá ídri be rī pi ní."

22 Núwā 'du tā rī pi ārēvú ngaá céré, sū Múngú ní lūú 'í ní rī tīnī.

7

1 Úpí Múngú ní 'yozú Núwā ní kīnī, "Í fi kúlúmġba mōḡngú rī agá 'dāá mívé 'bá 'bēḡtī āsámvú gé rī pi be céré, ā'diātāsīyā á ndre mí 'bá tā 'oópi pīrī ni 'bá nōni adri'ba vū drīgé rī pi āsámvú gé.

2 'Í 'du ānyāpá, āzini ā'á ule ule rī pi* ĩrī ĩrī caá ézīrī, ágó ni pi ūkú ni be. 'Í 'du ānyāpá, āzini ā'á āzāvū rú rī pi† ĩrī ĩrī, ágó ni pi ūkú ni be, ívé ḡsūkā vú sī āndiāndí.

3 'Í 'du kpá ārīnā rī pi ĩrī ĩrī caá ézīrī, ágó ni pi ūkú ni be, ívé ḡsūkā vú sī āndiāndí, kōpi ā adrikí rī ídri rú vū drīgé nōgó.

4 Í'dózú āndrū sī, kādō mūú caá ú'dú ézīrī ni gé, ma ímú yīġó sē 'dī nyōḡkú drīgé nōgó ūtúnā pūkú sū, ĩnīnā pūkú sū, ma ngá má ní gbií ídri be écí'ba nyōḡkú drīgé sī rī pi ú'dī ūdrā céré 'dīisī rá."

5 Núwā 'du tā Úpí Múngú ní ezií 'í ní 'dī'bée ārēvú ngaá céré rá.

6 Sā yī rī ní tīzú vū drīgé rī gé, ĩsú Núwā vé ílī ca mūdūrūlū áziyá gí.

7 Núwā pi ní fizú kúlúmġba mōḡngú rī agá 'dālé ūkú ni be, ívé anġi āġō rī pi be, anġi āġō rī pi vé ūkú pi be, sū Múngú ní lūú ĩri ní rī tīnī, yī tīpi rī ē ĩmūlū rī ĩ ku.

8 Kōpi fīkí ānyāpá, āzini ā'á ule ule rī pi be, ānyāpá, āzini ā'á āzāvū rú ĩrī ĩrī rī pi be, ārīnā ĩrī ĩrī rī pi be, ngá ídri be écí'ba nyōḡkú drīgé sī ĩrī ĩrī rī pi be.

9 Kōpi fīkí mūzú Núwā vú sī kúlúmġba mōḡngú rī agá 'dāá, ágó

* 7:2 7:2 *Á'á ule ule ni pi:* Múngú lū Núwā ní kīnī, Núwā ē ĩjī ngá ídri be ule ule ni pi ĩrī ĩrī caá ézīrī, ā'diātāsīyā ngá 'dī'bée múké ĩ ícó nya rá, āzini ĩ ícó zā rōbōḡō rú rá. † 7:2 7:2 *Á'á āzāvū rú ni pi:* Ázini lē Núwā ē ĩjī ngá ídri be āzāvū rú ni pi 'yéḡá ĩrī ĩrī, ā'diātāsīyā ngá ídri be āzāvū rú rī pi ícókí nyaá ku, āzini ícókí zāá rōbōḡō rú ku.

ni pi ũkú ni be, sũ Múngú ní ezií Núwã ní rĩ tĩjĩ.

10 Ụ'dú ẹ̀zĩrĩ ã vùdrĩ gé, yĩ ní í'dózú tĩzú nyọ́ókú rĩ ẽ drĩ ìmũlũzú.

11 Núwã vé ílĩ kã caá mụ̀dũrũlũ áziyá, mbãá ụ'dú mụ̀drĩ drĩ ni ẹ̀zĩrĩ, mbãá ịrĩ ni gé, yĩ nyọ́ókú agá rĩ í'dó rií íkpú ímúzá àmvé nńó ũkpõ be, àzini yĩgọ́ í'dó rií 'dị ũkpõ be.

12 Yĩgọ́ rĩ 'dị ụtúná pũkú sụ, ịnị́nà pũkú sụ.

13 Ụ'dú 'dãri gé, ịsú Núwã pi ũkú ni be, ívé anji ągõ Sémē be, Ámã be, Yãpētē be, ívé anji ągõ rĩ pi vé ũkú pi be, fikí kũlúmgbà mọ́ngú rĩ agá 'dãá gí.

14 Kọpi fikí ǎ'á rĩ pi be, ǎnyǎpá rĩ pi be ívé ọ̀sũkã vú sĩ ǎndiǎndí, ngá ídri be ẹ̀cị'ba nyọ́ókú drĩgé sĩ rĩ pi be ívé ọ̀sũkã vú sĩ ǎndiǎndí, ǎríná rĩ pi be ívé ọ̀sũkã vú sĩ ǎndiǎndí.

15 Ngá ídri be rĩ pi fikí kũlúmgbà mọ́ngú rĩ agá 'dãá Núwã vú sĩ muzú ịrĩ ịrĩ.

16 Ngá ídri be rĩ pi fikí kũlúmgbà mọ́ngú rĩ agá 'dãá, ágó ni pi ũkú ni be, ívé ọ̀sũkã vú sĩ ǎndiǎndí, sũ Úpí Múngú ní ezií Núwã ní rĩ tĩjĩ. Múngú ní kúru kẹ́tị rĩ ụ̀pịzú.

17 Yĩgọ́ rĩ 'dị caá ụ'dú pũkú sụ, yĩ rĩ tị nyọ́ókú rĩ ẽ drĩ ìmũlũú cére. Kũlúmgbà mọ́ngú rĩ nga kú yĩ rĩ drĩgé.

18 Yĩ rĩ tị nyọ́ókú rĩ ẽ drĩ ìmũlũú ambamba, sē kũlúmgbà mọ́ngú rĩ nga kú yĩ rĩ drĩgé.

19 Yĩ rĩ tị muzú ambamba, ọ̀zũ írã zõ'ba ǎcoco rĩ pi ẽ drĩ cére.

20 Yĩ rĩ tị írã zõ'ba ǎcoco rĩ pi ẽ drĩ ọ̀zũú cére, kungará ni í'dózú írã drĩgé 'dãgá, tuzú muzú ụ̀rụ 'dãá, ịri pá ágélé pũkú ịrĩ.

21 Ngá ẹ̀cị'ba nyọ́ókú drĩgé sĩ rĩ pi ǎrěvú cére ũdrǎkí rá. ǎríná rĩ pi, ǎnyǎpá rĩ pi, ǎ'á rĩ pi, ngá nyíríná ídri be ẹ̀cị'ba nyọ́ókú drĩgé sĩ rĩ pi, 'ba rĩ pi be ũdrǎkí cére.

22 Ngá ídri be nyọ́ókú drĩgé rĩ pi ǎrěvú ũdrǎkí cére.

23 Múngú ní ngá ídri be vũ drĩgé rĩ pi ụ'dízú ũdrázú cére 'dĩisĩ rá.

ǎnyǎpá rĩ pi, ǎ'á rĩ pi, ngá nyíríná ẹ̀cị'ba vũgá sĩ rĩ pi, ǎríná rĩ pi be, yĩ tĩpĩ rĩ ụ'dị kọpi ũdrǎá cére. Núwã pi ídriki ngá fi'ba kũlúmgbà mọ́ngú rĩ agá rĩ pi be 'yéná nĩ.

24 Ụ'dú mụ̀dũrũlũ ǎlu pũkú tọ̀wú ǎ vùdrĩ gé, yĩ rĩ ní í'dózú njuzú.

8

Yĩ tĩpi rĩ vé njungára

1 Núwã pi ǎ'á rĩ pi be, ǎnyǎpá rĩ pi be kũlúmgbà mọ́ngú agá 'dãá, Múngú ri kọpi ǎ tã ígá. Múngú ní ũlĩ sězú vızú vũ drĩgé nńogó, yĩ rĩ ní kúru njuzú.

2 Múngú uga yĩ riipi íkpúpi nyọ́ókú agá vũgá 'dãásĩ rĩ, àzini uga yĩgọ́ riipi 'dĩpi rĩ, yĩgọ́ rĩ ní ǎtĩzú.

3 Yĩ rĩ ní njuzú muzú vũgá 'dãá mǎdǎ, 'dụ caá ụ'dú mụ̀dũrũlũ ǎlu pũkú tọ̀wú.

4 Kúru mbãá ụ'dú mụ̀drĩ drĩ ni ẹ̀zĩrĩ, mbãá ẹ̀zĩrĩ rĩ gé, kũlúmgbà mọ́ngú rĩ ní ímúzá pá tuzú írã ǎrǎrǎtǎ drĩgé.

5 Yĩ rĩ ri njuú muzú mǎdǎ. Mbãá mụ̀drĩ vé ụ'dú ǎlu rĩ gé, írã rĩ pi ẽ drĩ ní 'bázú ındrězú.

6 Ụ'dú pũkú sụ ǎ vùdrĩ gé, Núwã ní sũbǎ kũlúmgbà mọ́ngú rĩ vé rĩ zĩzú.

7 Ịri ní púpú ri pězú muzú ǎmvé 'dãá, púpú rĩ áwí rií ungaá ụ̀rụgégé sĩ, cĩmgbá sǎ yĩ rĩ ní njuzú rĩ gé. Újá 'i gőó Núwã vũgá 'dãá kuyé.

8 Vùdrĩ ni gé, ịri ní kpá ǎmámũ pězú, ǎ mụ rí ndrěé dō yĩ rĩ nju nyọ́ókú rĩ drĩgé sĩ gí.

9 ǎmámũ rĩ ndǎ vũrǎ 'dezú ni tí, ǎ'diǎtǎsiyǎ yĩ rĩ ní njuú deđ kuyé rĩ sĩ. Ịri ní 'i újázú gőzú Núwã vú kũlúmgbà agá 'dãá ũzi. Núwã ní 'i drĩ suzú, ịri ní ǎmámũ rĩ ruzú 'bázú gőzú kũlúmgbà mọ́ngú rĩ agá 'dãá vúlé.

10 Ụ'dú ẹ̀zĩrĩ ǎ vùdrĩ gé, ịri ní kpá gőzú ǎmámũ rĩ pězú dĩ.

11 Āmámũ rĩ mvi caá Núwã vú 'dǎá ũndré sǐ, ce ǐbǐbǐ úbũrú òlívě* vé ni muzú 'í tǐ gé ǐndǐ! Kúru Núwã ní nǐzú ámázú 'yozú kǐnǐ, yǐ rĩ nju nyòókú rĩ drǐgé sǐ céré gí.

12 Núwã tē caá ú'dú ézǐrǐ, ǐri ní kpá āmámũ rĩ pēzú dǐǐ, 'bo sǎ 'dǐri gé, āmámũ rĩ mvi gōó Núwã vúgá 'dǎlé dǐǐ kuyé.

13 Núwã vé ǐlí kǎ muú caá mǔdũrũlũ ázǐyá drǐ ni ǎlu, ú'dú ǎlu mbǎá ǎlu vé rĩ gé, ǐsú ǎkũdē yǐ rĩ nju nyòókú rĩ drǐgé sǐ céré gí. Núwã ní kũlúmgbá mǔǔngú rĩ ē drǐ unjezú, kǎ muú ǎngũ ndree vũgá 'dǎá, ǐsú yǐ rĩ nju nyòókú rĩ drǐgé sǐ gí.

14 Mbǎá ú'dú pũkú ǐrǐ drǐ ni ézǐrǐ, mbǎá ǐrǐ ni gé, ǐsú nyòókú rĩ 'wi deǐ gí.

15 Kúru Múngú ní 'yozú Núwã ní kǐnǐ,

16 "ǐmi ǐfũkǐ kũlúmgbá mǔǔngú rĩ agásǐ ǎmvé, ǐmi ǐfũkǐ mǐ ũkú ni be, mǐ ɛnjǐpǐ be, kǔpívé ũkú pi be.

17 Ngá ǐdri be rĩ pi ē ǐfũkǐ ǐmúzú mǐ vúgá sǐ ǎmvé nōó ǐndǐ, ǐvé ǔsũkǎ vú sǐ ǎndǐǎndǐ, ǎrǐnǎ rĩ pi, ǎnyǎpá rĩ pi be, ǎ'á rĩ pi be, ngá ǐdri be écǐ'bán yòókú drǐgé sǐ rĩ pi be céré. Lē kǔpi ǎ tǐkǐ ǐzú, kǔpívé kǎlǎfe ǎ ga nyòókú drǐgé nōgó tré."

18 Kúru Núwã pi ní ǐfũzú ũkú ni be, ɛnjǐpǐ be, ɛnjǐpǐ vé ũkú pi be,

19 ǎnyǎpá rĩ pi be, ǎ'á rĩ pi be, ngá ǐdri be écǐ'bán yòókú drǐgé rĩ pi be céré, ǎrǐnǎ rĩ pi be, kǔpi ǐfũkǐ kũlúmgbá mǔǔngú rĩ agásǐ ǐvé ǔsũkǎ vú sǐ céré.

20 Núwã ní kúru vũrǎ rǔbǔnǔ zǎzú ni sǐzú Úpǐ Múngú ri ǐnǐzú ǎnǐ, Núwã 'ú'dú ǎnyǎpá urukǔ ule ule rĩ pi, ǎrǐnǎ urukǔ ule ule rĩ pi be, zǎ Úpǐ Múngú ní rǔbǔnǔ rú.

21 Rǔbǔnǔ Núwã ní zǎá ri vé ɛǐ vǐ caá Úpǐ Múngú vúgá 'dǎá múké, sē ǐri ní ǎyǐkǔ. ǐri ní 'yozú kǐnǐ, "Mǎ ǐcǔ gōó nyòókú rĩ trǐ dǐ kú 'bá rĩ pi vé

tǎ sǐ. 'Bá nyòókú drǐgé rĩ pi ǎ 'okǐ dō ũnjǐkǎnyǎ drǎáǎsǐyǎ, á gō kǔpi ú'dǐ sǐ má ní kǔpi ú'dǐ drǐdrǐ rĩ tǐnǐ ku.

22 "ǐlí céré vũ drǐgé nōgó, ngá sangará ri adri anigé, ngá ǐkũnǎngará ri adri anigé, ǎngũ vé ǐgbengará ri adri anigé, ǎngũ vé kongará ri adri anigé, ǐlí ri adri anigé, ɛzǔ rĩ kpá adri anigé, ǔtǔnǎ de ku, ǐnǐnǎ de ku."

9

Múngú ru ũndǐ Núwã be

1 Múngú sē tǎkǐri Núwã pi ní ɛnjǐpǐ be kǐnǐ, "ǐmi tǐkǐ anǐ, ǐmívé kǎlǎfe ǎ ga tré vũ drǐgé nōgó.

2 ǎnyǎpá rĩ pi, ǎ'á rĩ pi, ǎrǐnǎ rĩ pi, ǐ'bǐ rĩ pi, ngá nyǐrǐnǎ ǐdri be écǐ'bán yòókú drǐgé sǐ rĩ pi be céré 'o mǐ sǐ ǔrǐ sǐ. Kǔpi adri mǐ pǎlé gá.

3 Ngá ǐdri be 'dǐ'bée ǎrǐvú céré, á sē kǔpi mǐ ní, 'í nya kǔpi nyanya, sǐ ǎndúrú má ní ngá ǔmvú agá rĩ pi sēé mǐ ní rĩ tǐnǐ.

4 "'Bo lē mǐ nya zǎá ǎrǐ be agá rĩ ku, ǎ'dǐǎtǎsǐyǎ ǎrǐ ri ǐdri sē nǐ.

5 'Bá ǎzi 'dǐ dō 'bá drǎá, ǐ kpá ǐri 'dǐ drǎ rá. ǎ'á 'dǐ dō 'bá drǎá, ǐ kpá ǐri 'dǐ drǎ rá.

6 "'Bá ǎzi 'dǐ dō 'bá drǎá, ǐ kpá ǐri 'dǐ drǎ rá, ǎ'dǐǎtǎsǐyǎ Múngú gbi 'bá ri sǐ 'í tǐnǐ.

7 Mǐ mívé anǐnǎ rĩ pi be, lē ǐmi tǐkǐ anǐ, ǐmívé kǎlǎfe ǎ ga tré vũ drǐgé nōgó, ǐmi ǐrǐkǐ rǐ ǐmi adrií vũ drǐgé sǐ céré."

8 Múngú ní 'yozú Núwã pi ní ɛnjǐpǐ be kǐnǐ,

9 "ǎ lē nóni ũndǐ ruú mǐ be, ǎzini mívé úyú rĩ pi be,

10 ǎnyǎpá rĩ pi be, ǎ'á rĩ pi be, ǎrǐnǎ rĩ pi be, ngá ǐdri be ǐfũ'bán mǐ be kũlúmgbá mǔǔngú rĩ agásǐ rĩ pi be céré.

11 ũndǐ má ní ruú mǐ be rĩ sǐ, á gō yǐ sēé tǐ ngá céré ǐdri be rĩ pi ú'dǐ

* **8:11 8:11** *Ólívě*: Pǐtǐ òlívě vé rĩ, ǐri 'a ũ'a be, ǐ ǐcǔ nya rá, ǐ ǐrívé ũ'a zo ũdu rú, 'bá rĩ pi ri tǐbǐ á'dǐ ũdu rĩ sǐ, ǎzini kǔpi ri tǔ lǎmbǎ agá, ǎcǐ 'yũzú ǎnǐ.

ũdráá dǐi ku, á gō yǐi sēé tǐi vū rǐ izaá dǐi ku.”

12 Múngú ní 'yozú kǐnǐ, “Ũndǐ má ní lēé ruý mí be, ngá adri'báná ídri be rǐ pi be, āzini úyú mívé rǐ pi be rǐ, ngá tā ni i'daápi rǐ, ĩri adri 'dǐni.

13 Á 'bā gérǐ kuú ĩrǐbǐtǐ agá 'dǐ, ĩri ũndǐ má ní ruý mí be rǐ vé tā i'da, āzini vū rǐ vé rǐ i'da.

14 Má kǎdō ĩrǐbǐtǐ ĩpēé vū drǐgé nōó, gérǐ rǐ kǎdō índré ĩrǐbǐtǐ agá 'dǎá,

15 ma kúru ũndǐ má ní ruý mí be, āzini ngá ídri be éci'báná nyōókú drǐgé sǐ rǐ pi be rǐ vé tā ígá ānǐ. Yǐi gō tǐi ngá ídri be rǐ pi ú'dǐ ũdráá dǐi ku.

16 Á ndre dō gérǐ ĩrǐbǐtǐ agá 'dǎá, ma ũndǐ má ní ruý ngá ídri be rǐ pi be vū drǐgé nōgó adriípi mužú nyonyo rǐ vé tā ígá.”

17 Kúru Múngú ní 'yozú Núwā ní kǐnǐ, “Gérǐ 'dǐri, ĩri ũndǐ má ní ruý ngá ídri be vū drǐgé nōgó rǐ pi be rǐ vé tā i'da.”

Núwā pi ívé anji āgō rǐ pi be

18 Núwā vé anji āgō rǐ pi Sémē 'i, Ámā 'i, Yāpētē sǐ, kōpi ĩfúkí céré ídri rú kúlúmgbá mōgǔ rǐ agá 'dǎásǐ. (Ámā gō mvá ágó tǐi, 'da rú ni Kǎnánā 'i.)

19 Anji Núwā vé na 'dǐ'bée gōkǐ anji tǐi ízú ayiú vū drǐgé sǐ céré.

20 Yǐi tǐipi rǐ ā vǐdrǐ gé, Núwā gō ómvú 'áá, sa peṭi vǐnyō vé rǐ pi ómvú rǐ agá.

21 Ú'dú ālu, Núwā mvu vǐnyō ĩmērēzú ānǐ ambamba, la kú ívé gākū agá 'dǎá pǐlǐlǐ rú.

22 Kǎnánā étēpi Ámā ndre 'í étēpi Núwā la kú pǐlǐlǐ rú, ĩri ní fǐzú āmvé 'dǎá, lǐzú 'í édrǐpǐi ní.

23 Sémē pi édrǐpǐ Yāpētē be, kōpi ní bōngó í'dúzú íngazú ĩ kǐdǐ drǐgé uru, kōpi ní fǐzú mužú gākū agá 'dǎá úgóró sǐ, kōpi ní ĩ étēpi ā rú'báná ózǔzú cí, kōpi jakí ĩ endrēṭi gārā gá, ā'diātāsīyā ĩ ndrekí rǐ ĩ étēpi vé rú'báná pǐlǐlǐ rú rǐ ku.

24 Vǐnyō rǐ kǎ ātǐi Núwā mǐ gé sǐ, ĩri ní tā 'í mvópi Ámā ní 'oó 'í ní 'dǐri nǐzú ámázú,

25 ĩri ní 'yozú Ámā ní kǐnǐ,

“Á tri Kǎnánā ri gǐ!

Īri adri túgērǐ ā ũdǔ édrǐpǐi vé ni.”

26 Īri ní kpá gōzú 'yozú kǐnǐ,

“Úpi Múngú ā sē Sémē ní tǎkǐri!

Kǎnánā ā adri túgērǐ Sémē vé ni.

27 Múngú ā sē Yāpētē vé āngǔ adrizú rǐ ā adri āmbúgú.

Lē Yāpētē pi ā adrikí Sémē be trú vūrā ālu gé,

lē Kǎnánā ā adri túgērǐ Yāpētē vé ni.”

28 Yǐi tǐipi rǐ ā vǐdrǐ gé, Núwā gō adrií caá ílǐ mǔdǔrǐlǐ na pǔkú tǔwú (350).

29 Núwā adri caá ílǐ be mǔdǔrǐlǐ úrōmǐ pǔkú tǔwú (950), ĩri ní kúru drǎzú.

10

Úyú Núwā enjipǐi vé rǐ

1 Yǐi tǐipi rǐ ā vǐdrǐ gé, Núwā vé anji Sémē pi Ámā be, Yāpētē sǐ, kōpi gōkǐ anji tǐi ízú kárakará.

Úyú Yāpētē vé rǐ

2 Yāpētē vé anji rǐ pi Gōmērǐ 'i, Māgógǐ 'i, Mādáyǐ 'i, Yāvánā 'i, Tǔbálā 'i, Mēsékā 'i, Tǐrásā sǐ.

3 Anji Gōmērǐ vé rǐ pi, Āsǐkēnázǐ pi Rǐfátā be, Tōgārímā sǐ.

4 Anji Yāvánā vé rǐ pi, Ēlísā 'i, Tārāsísā 'i, 'báná Kǐtímǔ vé rǐ pi, āzini 'báná Rōdānǐmǔ vé rǐ pi.

5 ('Bá 'dǐ'bée vé úyú ri'báná éci'báná kúlúmgbá sǐ rǐ pi, kōpi ayikí mužú āngǔ rǐ pi agásǐ céré, ívé sǔrú rǐ pi vú sǐ, sǔrú ālu ālu rikí átá ívé tǐ sǐ.)

Úyú Ámā vé rǐ

6 Anji Ámā vé rǐ pi, Kúsǐ 'i, Ējēpētō* 'i, Pútǔ 'i, Kǎnánā sǐ.

7 Anji Kúsǐ vé rǐ pi,

* 10:6 10:6 Ējēpētō: Ējēpētō vé rú āzi rǐ Mizǐrāyímǔ.

Sébā 'i, Hāvilā 'i, Sābútā 'i,
Rāámā 'i, Sābītékā sī.
Anji Rāámā vé rī pi,
Sébā pi Dēdānā be.

⁸ Kūsī vé mvá āzi rī ā rú Nīmīródā 'i. Nīmīródā ri ūkpō be ẹ'dí 'dīpi ni vū drīgē nōgō.

⁹ Īri 'bá zāá mbāápi ni Úpí Múngú ẹndrẹti gé, sězú 'bá rī pi ní rizú 'yozú, "Mí sū Nīmīródā ūkpō be riipi zāá mbāápi Múngú ẹndrẹti gé rī tīni" āní.

¹⁰ Kūrú drīdrī Nīmīródā ní í'dózú ívé mālūngā ruzú rī, Bābēlōnā, Ērékē, Ākādā, āzini Kālānā, kūrú 'dī'bée céré āngū Sīnārī† vé rī agá.

¹¹ Nīmīródā gō ngaá āngū 'dāri agásī muṣú Āsīrīyā gá, Īri ní í'dózú kūrú Nīnéwē vé rī sīzú, Rēhōbótī Īrī vé rī sīzú, Kālāhā vé rī sīzú,

¹² āzini Īri ní kūrú Rēsēnī vé rī sīzú. Kūrú Rēsēnī vé rī, Īri āsámvú Nīnéwē pi vé Kālāhā be rī gé, kūrú 'dīri Īri āmbúgú.

¹³ Ējēpētō ri ẹ'bīpi

Lūdīmū rī pi vé ni, Ānāmīmū rī pi vé ni, Lēhābīmū rī pi vé ni, Nāfātūhīmū rī pi vé ni,

¹⁴ Pātūrūsīmū rī pi vé ni, Kāsūlūhīmū rī pi vé ni, āzini Kāpētōrīmū rī pi vé ni, Fēlēsētē rī pi íbíkí ífūú úyú 'dī'bée agá.

¹⁵ Kānānā ri ẹ'bīpi Sīdōnā vé ni, Sīdōnā ri Īrivé mvá kāyú.

Kānānā ri kpá ẹ'bīpi Hītī rī pi vé ni,

¹⁶ Jēbúsī rī pi vé ni, Āmórā rī pi vé ni, Gīrīgásī rī pi vé ni,

¹⁷ Hívī rī pi vé ni, Ārīkā rī pi vé ni, Sínā rī pi vé ni,

¹⁸ Ārīvādā rī pi vé ni, Zēmārā rī pi vé ni, Hāmátā rī pi vé ni.

Vúdrī ni gé, úyú Kānānā vé rī pi ayíkí muṣú

¹⁹ āngū Kānānā gārā gá rī pi agásī céré, í'dó Sīdōnā gá, cazú Gērārī gé, Gázā gá, Sōdómō gá, Gōmórā gá, Ādīmā gá, Zēbōyīmū gé, āzini Lāsā gá.

²⁰ Anji 'dī'bée Ámā vé rī pi, kōpi súrú ívé rī pi vú sī, tī ívé rī pi vú sī, kōpi ri adri vūrā ívé rī pi gé sī, āzini kōpi ri adri āngū ívé rī pi agásī.

Úyú Sémē vé rī

²¹ Sémē mvá kāyú Yāpētē ẹdrīpi tī anji āgō rá, Sémē ri ẹ'bīpi Ēbērē rī pi vé ni.

²² Sémē vé anji āgō rī pi Ēlāmā 'i, Āsúrā 'i, Ārīpākāsádā 'i, Lúdī 'i, Ārāmā sī.

²³ Ārāmā vé anji āgō rī pi, Úzī 'i, Úlū 'i, Gētérī 'i, Mēsékā sī.

²⁴ Ārīpākāsádā ri Sélā vé ẹtẹpi, Sélā ri Ēbērē vé ẹtẹpi.

²⁵ Ēbērē vé anji āgō rī pi ĩrī, kāyú rī 'dakí rú ni Pēlégē 'i,‡ ā'diātāsiyā lókí Ēbērē vé rī gé, 'bá rī pi acokí ĩ āndiāndí ívé tī vú sī, 'dakí Pēlégē vé ẹdrīpi ā rú Yōkītānā 'i.

²⁶ Yōkītānā vé anji rī pi, Ālīmōdódā 'i, Sēléfā 'i, Āzārīmāvátā 'i, Jērā 'i,

²⁷ Ādōrāmū 'i, Ūzálā 'i, Díkīlā 'i,

²⁸ Ōbálā 'i, Ābēmāélē 'i, Sébā 'i,

²⁹ Ōfírī 'i, Hāvilā 'i, Jōbábū 'i.

Anji āgō 'dī'bée céré Yōkītānā vé ni. ³⁰ Vūrā kōpi ní adrizú rī í'dó Mēsā gá, cazú Sēfārī gé, āngū ānga rú wōókō ũtú ní ífūzú rī gé.

³¹ Anji 'dī'bée Sémē vé rī pi, ĩ kōpi nī ámā súrú ívé rī sī, tī ívé rī sī, vūrā ívé rī sī, āzini āngū ívé rī sī.

³² Súrú 'dī'bée ífū'bá anji Núwā vé rī pi ā rú'bá gá rī pi, yī tīpi rī ā vúdrī gé, kōpivé súrú gō ayíi muṣú āngū rī pi agásī, vū drīgē sī céré.

11

Síkí lágáraka Bābēlā gá

¹ Sā 'dāri gé, 'bá rī pi céré ri átá tī ālu ni sī.

² 'Bá rī pi ní 'dezú muṣú wōókō ũtú ní ífūzú rī gé, kōpi cakí āngū kpākpā ni ísú āngū Sīnārī vé rī agá, kōpi áwíkí adrii āngū rī agá.

† 10:10 10:10 Sīnārī: Sīnārī vé rú āzi rī Bābēlōnā.

‡ 10:25 10:25 Pēlégē: Pēlégē vé ífífi acongará.

3 Kòpì ní átázú ì ãsámvú gé sī kìnī, “Lě 'bâ gbākí bīrīkī, 'bâ zākí ãcī sī, ã adri rí ũkpó ũkpó.” Kòpì ríkí lágáràka rī sīj bīrīkī sī, kòpì sīkí írā sī kuyé. Kòpì sīkí lágáràka rī ũrúté sī.

4 Kúru kòpì ní 'yozú kìnī, “Ìmi ìmúkí 'bâ sīkí 'bá ní kūrú lágáràka be ãco caá cīngbá 'bū gé 'dāá, 'bâ rú ã kú rí ãní kuku, 'bâ írékí rí 'bâ mụzú vū drīgé sī cére ku.”

5 'Bo Úpí Múngú ní ìmúzú vūgá nólé kūrú kòpì ní ríi sīj rī ndrezú lágáràka rī be.

6 Úpí Múngú ní 'yozú kìnī, “'Bá nō'bée sūrú ãlu, kòpì rí átá tì ãlu ní sī, kòpì í'dókí tã rī ngaá 'dīri tīni, vúlé 'dīgé kòpì ũtīkí dō tã āzi, kòpì lēkí dō 'duj ngaá, ícò kòpì ndēe ku.

7 Ìmi ìmúkí, 'bá múkí vūgá 'dālé kòpivé tì usáá, 'bá ãlu ãlu ã yì rí ógúpì vé tì ku.”

8 Kúru Úpí Múngú ní kòpì írészú kpélékpélé vū drīgé sī cére. Kūrú rī vé sīngará tu pá rá.

9 Tã 'dīri sē ì ní āngū rī ã rú 'dazú Bābēlá* ãní, ã'diātāsīyā Úpí Múngú usa tì rī vūrā 'dāri gé, āzini íré 'bá rī pi mụzú vū drīgé sī vūrā 'dāri gé.

Úyú Sémē vé rī

10 Úyú 'dī'bée Sémē vé rī.

Yī tīpì rī ã vūdrī kã caá ílì ìrī, ìsú ãkūdē Sémē vé ílì ca mūdūrūlū ãlu (100), ìri ní kúru Ārīpākāsádā rī tīzú.

11 Sémē kã Ārīpākāsádā rī tīj, gō adrií ílì mūdūrūlū tōwú (500), tì anjì āgō urukọ'bée anjì ũkú pi be ílì 'dī'bée agá rá.

12 Ārīpākāsádā kã adrií caá ílì be pūkú na drī ni tōwú (35), ìri ní Sélā rī tīzú.

13 Ārīpākāsádā kã Sélā rī tīj, gō adrií ílì mūdūrūlū sù drī ni na (403), tì anjì āgō urukọ'bée anjì ũkú pi be ílì 'dī'bée agá rá.

14 Sélā kã adrií caá ílì be pūkú na (30), ìri ní Ēbérē rī tīzú.

15 Sélā kã Ēbérē rī tīj, gō adrií caá ílì mūdūrūlū sù drī ni na (403), tì anjì āgō urukọ'bée anjì ũkú pi be ílì 'dī'bée agá rá.

16 Ēbérē kã adrií caá ílì be pūkú na drī ni sù (34), ìri ní Pélégē rī tīzú.

17 Ēbérē kã Pélégē rī tīj, gō adrií caá ílì mūdūrūlū sù pūkú na (430), tì anjì āgō urukọ'bée anjì ũkú pi be ílì 'dī'bée agá rá.

18 Pélégē kã adrií caá ílì be pūkú na (30), ìri ní Réwū rī tīzú.

19 Pélégē kã Réwū rī tīj, gō adrií ílì mūdūrūlū ìrī drī ni úrōmī (209), tì anjì āgō urukọ'bée anjì ũkú pi be ílì 'dī'bée agá rá.

20 Réwū kã adrií caá ílì be pūkú na drī ni ìrī (32), ìri ní Sērúgā rī tīzú.

21 Réwū kã Sērúgā rī tīj, gō adrií ílì mūdūrūlū ìrī drī ni ézīrī (207), tì anjì āgō urukọ'bée anjì ũkú pi be ílì 'dī'bée agá rá.

22 Sērúgā kã adrií caá ílì be pūkú na (30), ìri ní Nāhórā rī tīzú.

23 Sērúgā kã Nāhórā rī tīj, gō adrií caá ílì mūdūrūlū ìrī (200), tì anjì āgō urukọ'bée anjì ũkú pi be ílì 'dī'bée agá rá.

24 Nāhórā kã adrií caá ílì be pūkú ìrī drī ni úrōmī (29), ìri ní Tērā rī tīzú.

25 Nāhórā kã Tērā rī tīj, gō adrií caá ílì mūdūrūlū ãlu mūdri drī ni úrōmī (119), tì anjì āgō urukọ'bée anjì ũkú pi be ílì 'dī'bée agá rá.

26 Tērā kã adrií caá ílì be pūkú ézīrī (70), ìri ní Ábrāmū pi tīzú Nāhórā be, Hārānā sī.

27 Ú'dógú'dógú Tērā vé rī 'dīni.

Tērā tì Ábrāmū pi Nāhórā be, Hārānā sī. Hārānā tì Lótō rī.

28 Hārānā drā kūrú Ūrū vé rī agá, āngū Kālédéyā vé rī agá, vūrā ì ní ìri tīzú rī gé, ìsú ãkūdē étépì Tērā rī drī ídri rú.

29 Ábrāmū pi Nāhórā be ìrītró jekí ũkú rá. Ábrāmū vé ũkú ã rú Sāráyī 'i. Nāhórā vé rī ã rú Mīlékā 'i.

* 11:9 11:9 Bābēlá: Bābēlá vé ífífí, tì vé acongará. Bābēlá vé rú āzi rī Bābēlónā.

Mílékā pi Ísíkā be, kōpi anji Hāránā vé ni.

³⁰ Sāráyī adri caá úndó rú ílí be kárakarā, tị mvá kuyé.

³¹ Térā ní 'í mvópị Ábrāmū pi 'duzú 'í édrípị Hāránā vé mvá Lótō be, 'í mvópị Ábrāmū vé ũkú Sāráyī sī. Kōpi ngakí fūú kūrú Ụrụ vé rī agásī, Ụrụ ri āngū Kālédéyā vé rī agá, kōpi lēkí kōdō muụ Kánánā gá. 'Bo kōpi ká muụ caá Hāránā gá, kōpi áwíkí adrií 'dāgá.

³² Térā adri caá ílí be mụdđrũlũ ìrĩ drị ni tōwụ (205), ìri ní kuru drāzú Hāránā gá 'dāgá.

12

Úpí Múngú zị Ábrāmū ri

¹ Úpí Múngú ní 'yozú Ábrāmū ní kīnī, "Í ku āngū ìmivé rī, 'í ku māríté mívé rī pi, 'í ku 'bá mí étépị vé jó āsámvú gé rī pi, 'í mu adrií āngū má ní úmvúlésī lēé lūú mí ní rī gé.

² "Ma ímụ sē mívé súrú ri adri āmbúgú.

Ma sē mi ímụ tākiri ísú rá,
ma ímụ sē mī rú ri kuku,
mī tā sī, ma ímụ tākiri sē 'bá urukọ'bée ní rá.

³ Ma ímụ tākiri sē 'bá tākiri sē 'bá mí ní rī pi ní,
'bá mí wā 'bá rī pi, ma ímụ kōpi wā rá,

'bá cére vū drīgé nōgó rī pi,
ma ímụ kōpi ní tākiri sē mī tā sī."

⁴ Kuru Ábrāmū ní 'dezú muụ sū Úpí Múngú ní lūú ìri ní rī tịnị. Lótō pi 'dekí muụ ìri be trú. Ábrāmū ní ngazú fūzú Hāránā agásī rī gé, ísú ākūdē ìri ílí be pūkú ézìrị drị ni tōwụ.

⁵ Ábrāmū jì ívé ũkú Sāráyī ri, 'í édrípị vé mvá Lótō ri, ā'bú kōpi ní ísú rī pi, tųgērị kōpi ní ísú Hāránā gá 'dālé rī pi be muụ índī. Kōpi ní ngazú muụ, kōpi ní cazú āngū Kánánā vé rī gé 'dālé.

⁶ Kōpi ká muụ caá Kánánā gá 'dālé, Ábrāmū ní éczú āngū rī agásī, ìri ní muụ cazú pētị āmbúgú vūrā Mórē vé rī agá rī gé, kūrú Sēkémē vé rī agá. Lókí 'dāri gé, 'bá Kánánā vé rī pi āngū rī agá anigé.

⁷ Úpí Múngú ní 'i i'dazú Ábrāmū ní, ìri ní 'yozú kīnī, "Ma úmvúlésī āngū nōri sē mvá mívé úyú agá ni ní." Kuru Ábrāmū ní vūrā rōbōņō zāzú ni sızú Úpí 'i i'daapi 'í ní rī ní.

⁸ Kuru ìri ní 'dezú muụ vūrā ánga rú rī gé, Bētélē vé wōkō ũtú ní ífūzú rī gé, ìri ní ívé gākū sızú Bētélē pi vé āsámvú Áyī be rī gé, Bētélē ri ũtú ní 'dengará gálé rú, Áyī ri ũtú ní ífūngará gálé rú. ìri ní kpá vūrā rōbōņō zāzú ní sızú vūrā 'dāri gé, Úpí Múngú ri ìnjizú āní.

⁹ Kuru Ábrāmū ní gōzú 'dezú muụ ándrelé rú Nēgévé gá.

Ábrāmū mu adrií Ējēpētō gá

¹⁰ Lókí 'dāri gé, ẹbírị 'de āngū rī agá ũnjí ũnjí, sē Ábrāmū mu adrií tēé āngū Ējēpētō vé rī agá 'dālé ũkōlō.

¹¹ Ábrāmū ká caá ìnyinā Ējēpētō gá 'dāá, ìri ní 'yozú 'í ũkú ni Sāráyī ní kīnī, "Á nī rá mi ũnyī be ambamba.

¹² 'Bá Ējēpētō vé rī pi kádō mi ndree, kōpi 'yo kīnī, mī ũkú mávé ni. Kōpi ma 'dị rá, kōpi mi ku adri ídri rú.

¹³ 'Í 'yo kōpi ní, mi má ómvúpị. Mī tā sī, kōpi 'okí ma ũnjí ku, kōpi ma ku adri ídri rú."

¹⁴ Ábrāmū pi ká caá 'í ũkú ni Sāráyī be Ējēpētō gá 'dālé, 'bá Ējēpētō vé rī pi ndrekí Sāráyī ri ũnyī be ambamba.

¹⁵ 'Bāgú Ējēpētō vé rī vé ũgalaku rī pi ká ìri ndree, kōpi mukí ũlūú 'bāgú rī ní kīnī, mvá ũkú āzi 'dāá'dā ũnyī be ambamba. Kuru kōpi ní ìri jizú 'bāgú rī vé kání agá 'dāá.

¹⁶ Sāráyī ā tā sī, 'bāgú rī 'o Ábrāmū ri múké, sē Ábrāmū ní, kābīlō, tị, dōngí āgō, dōngí ũkú,

átí'ba āgō rú ni pi, átí'ba ũkú rú ni pi be, kāmīlō pi be.

17 'Bo Ábrāmū ũkú ni Sāráyī ā tā sī, Úpí Múngú pē drā ũnjí 'bāgú Ējēpētō vé rī drīgē, ĩrivé 'bá jó āsámuvú gé rī pi be.

18 'Bāgú Ējēpētō vé rī ní 'bá pēzú mužú Ábrāmū ri bīzú, ĩri ní 'yozú kīnī, "Mí 'o ma 'dīni āsī? Mí lū má ní 'yozú kīnī, Sāráyī ri ũkú mívé ni kuyé āsī?"

19 Mí kīnī, 'Īri mívé ómvúpi āsī?' Mí 'yo tā rī 'dīni, má 'dū rí ĩri má ní ũkú rú ānī? Mívé ũkú rī 'dī. 'Í 'dū ĩri, ĩmi 'dekí mužú!"

20 Kúru 'bāgú Ējēpētō vé rī ní 'yozú ívé āngáráwá rī pi ní, lē kōpi ā pēkí Ábrāmū pi ũkú ni Sāráyī be mužú 'dīisī rá. Āngáráwá rī pi ní kōpi pēzú mužú ũkú ni be, ngá ĩrivé rī pi be céré.

13

Ábrāmū pi acokí ĩ Lótō be

1 Kúru Ábrāmū pi ní ngazú fūzú āngū Ējēpētō vé rī agásī ũkú ni be, ngá ívé rī pi be, kōpi ní mužú Nēgévē gá, Lótō pi mužú ĩri be trú.

2 Ábrāmū ri ā'bú be kárakará, ĩri tī be, kábīlō be, ndrīī be, aya ógú'ba ógúogū ni pi be, dábū be.

3 Īri ní ngazú Nēgévē gá 'dāāsī, ĩri ní écízú mužú āngū rī pi agásī, ĩri ní cazú Bētélē gá, vūrā ĩri ní ándúru ívé gākū sīzú Bētélē pi āsámuvú Áyī be rī gé.

4 Vūrā 'dāri ándúru Ábrāmū ní vūrā rōbōņō zázú rī sīzú rī. Ábrāmū ní Úpí Múngú ri ĩnjīzú vūrā 'dāri gé.

5 Lótō mužúpi Ábrāmū be rī, ĩri kpá kábīlō be, ndrīī be, tī be, 'bá ívé 'bētī āsámuvú gé rī pi be, tūgērī rī pi be.

6 'Bo vūrā rī ca kōpi ní adrizú trú ku, ā'diātāsīyā kōpi ānyāpá be ambamba, ícō kōpi ní adrizú trú ku.

7 'Bá Ábrāmū vé ānyāpá úcé'ba rī pi í'dókí rīi āwāā ĩ āsámuvú gé sī Lótō vé 'bá ānyāpá úcé'ba rī pi be. Sā

'dāri gé, 'bá Kānānā vé rī pi Pērízī vé rī pi be ri adri āngū 'dāri agá.

8 Kúru Ábrāmū ní 'yozú Lótō ní kīnī, "Lē 'bā rikí āwāā mí be ku, dōku mívé 'bá ānyāpá úcé'ba rī pi ā rikí āwāā mávé 'bá ānyāpá úcé'ba rī pi be ku, ā'diātāsīyā 'bā mí be māríté.

9 Āngū rī āmbúgú, adri 'dīni kuyé? Lē 'bā acokí 'bā adrii āndiāndí. 'Í muž dō drī ĩjī géle rú, ma muž drī ěndēpi géle rú, 'Í muž dō drī ěndēpi géle rú, ma muž drī ĩjī géle rú."

10 Lótō ní 'i drī ingazú āngū rī ndrezú, ndre ĩ'būná Yáridénī vé rī múké, yīī be ambamba, sū ómvú Úpí Múngú vé rī tīnī, sū āngū Ējēpētō vé mužúpi Zōará gálé rú rī tīnī. (Tā 'dīri 'o 'i ĩsú ākūdē Úpí Múngú zā drī Sōdómō pi Gōmórā be kuyé.)

11 Kúru Lótō ní ívé rī ĩ'būná Yáridénī vé rī ā vúgú ĩpēzú céré, ĩri ní 'dezú mužú ũtú ní ĩfūngará gálé rú. Lótō pi ní ĩ acozú Ábrāmū be.

12 Ábrāmū áwí ívé rī adrii āngū Kānānā vé rī agá, Lótō muž adrii ĩ'būná rī gé kūrú rī pi āsámuvú gé, sī gākū ívé rī pi ĩnyīnāņā Sōdómō gārā gá.

13 'Bá Sōdómō vé rī pi ri tā ũnjí 'o, kōpi ri ũnjīkānyā 'o Úpí Múngú ěndrēti gé ambamba.

Ábrāmū muž adrii Hēbērónā gá

14 Lótō kā mužú gí, Úpí Múngú ní 'yozú Ábrāmū ní kīnī, "Í ndre āngū úrúlé rú, ándrélé rú, ũtú ní ĩfūngará gálé rú, āzini ũtú ní 'dengará gálé rú.

15 Āngū mí ní ndreé 'dāri ā vúgú ma sē céré mí ní, āzini mvá mívé úyú agá ni ní mužú nyonyo.

16 Ma ímú sē mívé úyú ri ízú tré, sū cínýáfā vūgá 'dīri tīnī, ícókí lāā bā ku.

17 'Í muž, mí écí āngū rī agásī, ā'diātāsīyā ma āngū rī sē mí ní."

18 Kúru Ábrāmū ní ívé gākū 'duzú mužú sīzú ĩnyīnā peṭī āmbúgú Māmúrē vé rī ā jélé gá, vūrā

Hēbērónā vé rī gé, ĩri ní vūrā rōbōṅō zāzú ni sızú Úpí Múngú ri ĩnjızú ānı.

14

Ábrāmū ípá Lótō ri

¹ Sā 'dāri gé, 'bāgú Āmērāpélā Sınārı vé rı, 'bāgú Ārıyókı Ēlēsārā vé rı, 'bāgú Kēdōrōlāómā Ēlámā vé rı, āzini 'bāgú Tıdálā Gōyımū vé rı pi

² úmúkı ĩ ẹ'dı 'dıj 'bāgú Bérā Sōdómō vé rı be, 'bāgú Bırısā Gōmórā vé rı be, 'bāgú Sınábā Ādımā vé rı be, 'bāgú Sēmēbérı Zēbōyımū vé rı be, āzini 'bāgú Bělā vé rı be. (Bělā ri ĩ kpá zı Zōárā.)

³ 'Bāgú vúlé tōwú 'dı'bée úmúkı ĩvé āngáráwá rı pi muú adrıı ĩ'búná Sıdımū vé rı agá (ı'búná 'dıri ĩ nóni zı yıı tafu ẹ'yı rú ni).*

⁴ 'Bāgú tōwú 'dı'bée adrıkı Kēdōrōlāómā ā pálé gá ílí mұdrı drı ni ĩrı. 'Bo ílí mұdrı drı ni na ni gé, kōpi ní wazú ĩri ní arı'ba rú.

⁵ Ílí mұdrı drı ni su ni gé, Kēdōrōlāómā pi 'bāgú na rı pi be, kōpi úmúkı ĩ muú ẹ'dı 'dıj Rēfāyımū adrı'ba Āsıtērótā-Kārınāyımū agá rı pi be, Züzımū adrı'ba kұrú Ámā vé rı agá rı pi be, Ēmımū adrı'ba Sávē Kırıtāyımū agá rı pi be,

⁶ āzini Hórı adrı'ba āngū ánga rú Sēyırı agá rı pi be, kōpi 'dıkı ẹ'dı rı cımgbá cazú āngū Ēlı-Pāránā gá, ĩnyıṅṅá āngū ā'wı cınyáfā rú rı gé.

⁷ Kuru kōpi ní ĩ újázú gōzú vúlé, kōpi ní cazú Ēnı-Mısıpátā gá. (Āngū 'dıri ĩ zı Kādésā.) Kōpi rúkı āngū Āmálékē vé rı ā vúgú céré, kōpi ndékı kpá 'bá Āmórā vé adrı'ba āngū Hāzázónā Tāmárā agá rı pi rá, kōpi rúkı āngū rı ā vúgú céré.

⁸ Kuru 'bāgú Sōdómō vé rı, 'bāgú Gōmórā vé rı, 'bāgú Ādımā vé rı,

'bāgú Zēbōyımū vé rı, āzini 'bāgú Bělā vé (ı ní zıı Zōárā) rı sı, kōpi ní 'dezú muú ẹ'dı 'dıngárā gá, kōpi mukı ĩ tıı ĩ'búná Sıdımū vé rı agá.

⁹ Kōpi lēkı ẹ'dı 'dıj 'bāgú Kēdōrōlāómā Ēlámā vé rı be, 'bāgú Tıdálā Gōyımū vé rı be, 'bāgú Āmērāpélā Sınārı vé rı be, 'bāgú Ārıyókı Ēlēsārā vé rı be. 'Bāgú tōwú rı pi 'dıkı ẹ'dı 'bāgú su rı pi be.

¹⁰ ĩ'búná Sıdımū vé rı gé 'dāá, 'bı ũrıté gazú rı pi kárakarā. 'Bāgú Sōdómō vé rı pi Gōmórā vé rı be, kōpi ká lée ápá, kōpıvé 'bá urukō u'dekı 'bı rı pi agá, urukō'bée ápákı muú āngū ánga rú rı pi drıgē.

¹¹ 'Bāgú su rı pi u'dukı ngá Sōdómō agá rı pi, āzini ngá Gōmórā agá rı pi ārēvú céré, kōpi u'dukı ānyāngā rı pi muú ĩndı, kōpi ní kuru 'dezú muú.

¹² Kōpi ısúkı Ábrāmū édrıpi vé mvá Lótō ri Sōdómō agá 'dále, kōpi rúkı ĩri jıı muú ĩndı, āzini kōpi u'dukı ĩrivé ngá muú ĩndı.

¹³ Ágó āzi ápápi ẹ'dı gé 'dāásı rı ní ímúzú tā rı ũlüzú Ábrāmū Ēbérégú† rı ní. Ábrāmū ri adrıı pētı āmbúgú Māmúrē Āmórāgú rı vé rı pi ā gārā gá. Māmúrē pi édrıpi Ēsıkólā be, Ānérı sı, kōpi ũndı Ábrāmū vé ni.

¹⁴ Ábrāmū ká yıı kını rúkı 'ı édrıpi vé mvá Lótō rı gı, ĩri ní āgō mұdđırılı na mұdrı drı ni ārō (318) ĩ ní tıı ĩrivé āngá, ĩ ní ímbá múké múké ẹ'dı vé tā sı gı rı pi úmúzú céré vūrā ālu gé. Kōpi ní Kēdōrōlāómā vé āngáráwá rı pi drozú cımgbá cazú kұrú Dánā vé rı gé.

¹⁵ Ká muú adrıı ĩnıṅá rı sı, Ábrāmū ní ívé āgō 'dı'bée acozú, kōpi ní í'dózú ẹ'dı 'dızú arı'ba rı pi be. Kōpi drokı arı'ba rı pi cımgbá cazú Hóbā gá, Dāmāsékē vé wōókō úrúlé rú rı gé.

* **14:3 14:3** *Yıı bālālā ẹ'yı rı rı*: Yıı bālālā ẹ'yı rı rı vé rı āzi, yıı bālālā drāapi gı ni, ā'dıātāsıyā ngá ídri be ni ícō adrıı 'a ni gé ku. † **14:13 14:13** *Ēbérégú*: Ābūrámā ri Ēbérégú. ĩrivé mvá vé mvá Yókóbū ri gōkı zıı ĩsērélē, sá āzi sı ĩrivé úyú rı pi ĩ ri zı Ēbérē, sá āzi sı ĩ kpá zı anjı ĩsērélē vé rı pi. Sā Yēsü vé rı gé, ĩ ri kōpi zı Yāhıdı.

16 Ábrāmũ íjì ngá ì ní alií rĩ pi ãrěvú céré ìgòó vùlé. Íjì édrìpì vé mvá Lótò ri ímúzú Ìndĩ, íjì kpá ngá Ìrivé rĩ pi, ùkú rĩ pi be, 'bá urukọ'bée be ímúzú Ìndĩ.

17 Ábrāmũ pi kâ Kědōrōlāómā pi nděé Ìrivé 'bāgú rĩ pi be, Ìri ní ímvízú ìgòzú. Kúru 'bāgú Sòdómò vé rĩ ní mužú Ábrāmũ vúgá 'bùṅá Sāvéyĩ vé rĩ agá 'dǎá. (Ì'bùṅá 'dĩri, Ìri 'bāgú rĩ vé ni.)

18 Kúru Mělěkizédékě 'bāgú Sālémũ vé rĩ ní pánga íjízú vinyò be sězú Ábrāmũ ní. Mělěkizédékě ri átalágú Múngú àmbúgú 'bá drìgě céré rĩ vé ni.

19 Ìri ní tākiri sězú Ábrāmũ ní, Ìri ní 'yozú kīnĩ,
“Múngú adriípi àmbúgú 'bá drìgě céré
'bù pi gbiípi vũ be rĩ ã sě mí ní tākiri.

20 È íngúkí Múngú adriípi àmbúgú
'bá drìgě céré rĩ,
Ìri ní sěé mí ní ari'ba rĩ pi nděé rĩ sĩ.”

Ngá Ábrāmũ ní ísú rĩ pi agá, ngá mužrì agá, 'í'dú àlu ni sěé Mělěkizédékě ní.

21 'Bāgú Sòdómò vé rĩ ní 'yozú Ábrāmũ ní kīnĩ, “Í sě má ní 'bá mávé ì ní uruṅ rĩ pi ìgòó vùlé, 'í 'dú ngá rĩ pi ãrěvú céré mí ní.”

22 'Bo Ábrāmũ ní újázú 'bāgú Sòdómò vé rĩ ní kīnĩ, “Á sò ùyò Úpí Múngú àmbúgú 'bá drìgě céré 'bù pi gbiípi vũ be rĩ ẹndrẹtì gé,

23 má ícò ngá mívé rĩ 'duṅ àluṅáni ku, kětì, dōku ngá pá gá ã bāákú, á 'du àluṅáni ku, mĩ 'yo rí kīnĩ, ‘Á sě Ábrāmũ ri adrií ã'bú be nĩ 'dini ku.’

24 Má ã'yĩ ngá àzi àluṅáni ku. Ngá má ní ã'yĩ rĩ, Ìri 'yéṅá ànyāngā 'bá mávé rĩ pi ní nyaá rĩ. 'Bo Ànérì pi Èsìkólā be, Māmúrě sĩ, kọpi mukí má vúgá sĩ Ìndĩ, ngá 'bá ní íjì gòó vùlé 'dĩ'bée, 'í sě kọpivé rĩ ã vúgú kọpi ní.”

15

Múngú rẹ ùndĩ Ábrāmũ be

1 Tǎ 'dĩri ã vùdrì gé, Úpí Múngú ní átázú Ábrāmũ ní urobí agá, Ìri ní 'yozú kīnĩ,

“Ábrāmũ, 'í 'o ọrì sĩ ku.

Ma mi ùtẹ rá,
ma mí ní ànděma sě àmbúgú.”

2 'Bo Ábrāmũ ní újázú Ìri ní kīnĩ,
“Úpí Múngú Ụkpò 'Dìpa, sũ má ní adrií mvá àkó nōri tìṅi, ngá mí ní lěé sěé má ní rĩ ã'di? 'Bá úmvúlésì mávé ã'bú ruṅpi rĩ, Ìri adri Èlìzéré Dāmāsékěgú rĩ 'i.

3 'Í sě má ní anjìṅá kuyé, mávé àtì'bá nōri úmvúlésì mávé ã'bú ru nĩ.”

4 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Ábrāmũ ní kīnĩ, “Mívé àtì'bá 'dĩri ru úmvúlésì mívé ã'bú nĩ ku. Mĩ úmvúlésì ímú mvá ágó tì rá, Ìri úmvúlésì mívé ã'bú ru nĩ.”

5 Úpí Múngú ní Ábrāmũ ri jìzú fúzú àmvé, Ìri ní 'yozú kīnĩ, “Í ndre àngũ ru 'dǎá, 'í lǎ línýá rĩ pi, mi dō ícò kọpi lǎ bǎ rá. Mívé úyú ri ímú ízú kárakarà sũ 'dĩri tìṅi.”

6 Ábrāmũ ẹ'yĩ Úpí Múngú ri rá, Múngú ã'yĩ Ìri adrií 'bá pìrì 'í ẹndrẹtì gé.

7 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Ábrāmũ ní kīnĩ, “Ma Úpí Múngú 'i, má íjì mi ífúú Ọrũ agá 'dǎásì, íngázú àngũ Kǎlédéyǎ vé rĩ agá, ma àngũ nōri sě mí ní, Ìri adri mívé ni.”

8 'Bo Ábrāmũ ní 'yozú kīnĩ, “Úpí Múngú, ma ícò nì ngóni 'yozú kīnĩ, àngũ rĩ adri mávé ní?”

9 Úpí Múngú ní 'yozú Ìri ní kīnĩ, “Mí íjì má ní tì ùkú, ndrìjì ùkú, àzini kǎbìlò ágó céré ílì be na na ni pi, àmámũ àzini ù'bòlògú adriípi còrò ni.”

10 Ábrāmũ ní ànyāpá rĩ pi íjízú Múngú ní, Ìri ní kọpi ã 'a àsìzú céré Ìrì Ìrì, Ìri ní kọpi ù'bázú vúgá 'dìgě Ìlẹbe Ìlẹbe, àsì àrìṅá rĩ pi ã 'a kuyé.

11 Lógúnũ rĩ pi ní u'dezú zǎá rĩ pi drìgě, 'bo Ábrāmũ údrò kọpi rá.

12 Ọtú rĩ kǎ ríí 'deé, Ábrāmũ ní ú'dú kozú kpílìkpílì, àngũ rĩ bĩ nìjì

kuú cịcị Ábrāmũ ã gārã gá sī, sē ìri ní ùrĩ ambamba.

13 Úpí Múngú ní 'yozú Ábrāmũ ní kīnī, “Lē mī nī múké 'yozú kīnī, úyú mívé rī pi úmvúlésī mụ adri jākā rú ãngũ ãzi gé, kọpi adri tųgērī rú, ĩ kọpi ọcụ ca ílì mụdūrũlũ su.

14 'Bo ma ímụ 'bá ãngũ rī agá kọpi 'bá'bée ẹzị nga'bá tųgērī rú rī pi ìrĩnā rá. Vúdrī ni gé, kọpi úmvúlésī ĩfũ ãngũ rī agásī ngá be ambamba.

15 'Bo mi úmvúlésī ímụ adri ílì be ãco, mi ímụ drã tã be kírì, ịsụ ãkũdē mi ãrākã rú, ĩ kúru mī sị.

16 Ìri adri ca úyú sụ, vúdrī ni gé, úyú mívé rī pi úmvúlésī ĩgō ímụ ãngũ nōri rụ nī, ã'diātāsīyã sã 'dãri gé, ịsụ 'bá ãmórã vé rī pi vé ùnjīkãnyã ga ambamba, ma kọpi ìrĩnā úyú mívé rī pi ã tã sī, ma kọpivé ãngũ sē úyú mívé rī pi ní.”

17 Ụtú rī kã 'deé gí, ãngũ rī kã nị, ãcígã ní ngazú vūrã ĩ ní ãcì ùdēzú rī gé sī, ãzini ãcì ní dīzú ãngũ ĩngbērēzú, ẹlìzú mụzú zãã ĩ ní ù'bãã ílébe ílébe 'dĩ'bée ãsámvú gé sī.

18 Ụ'dụ 'dãri gé, Úpí Múngú ní ùndī ruzú Ábrāmũ be, ìri ní 'yozú kīnī, “Á sē ãngũ nōri úyú mívé rī pi ní, í'dózú yī Ējēpētō vé rī gé, cazú yī ãmbúgú dīpi dīdī Yūfērētã vé rī gé,

19 ãngũ Kénī rī pi vé rī, ãngũ Kénīzī rī pi vé rī, ãngũ Kādīmónī rī pi vé rī,

20 ãngũ Hītī rī pi vé rī, ãngũ Pērízī rī pi vé rī, ãngũ Rēfāyímũ rī pi vé rī,

21 ãngũ ãmórã rī pi vé rī, ãngũ Kānánã rī pi vé rī, ãngũ Gīrīgásī rī pi vé rī, ãngũ Jēbúsī rī pi vé rī, á sē kọpi céré úyú mívé rī pi ní.”

16

Ìsīmāélē vé tịngará

1 Ábrāmũ ùkú ni Sāráyī tị ìri ní anjì kuyé. 'Bo Sāráyī rì ãtí'bá be Ējēpētōzị, rụ ni Āgárã 'i.

2 Kúru Sāráyī ní 'yozú Ábrāmũ ní kīnī, “Úpí Múngú uga má ní mvá tịngará sī. 'Í mụ laá ãtí'bázị mávé rī be, sã ãzi sī, ìri ícò mvá tị rá, mvá rī adri mávé ni.”

Ábrāmũ ã'yī tã Sāráyī ní 'yoó rī rá.

3 Ábrāmũ kã adrii Kānánã gá 'dãá caá ílì mụdrī, ùkú ni Sāráyī ní ívé ãtí'bá Āgárã rì sēzú ìri ní ùkú rú.

4 Ábrāmũ pi ní lazú Āgárã be, Āgárã ní 'a ịsúzú.

Āgárã kã nị á má 'i 'a be gí, ìri ní í'dózú Sāráyī rì idezú.

5 Kúru Sāráyī ní 'yozú Ábrāmũ ní kīnī, “Tã má ní rizú ĩzãngã nyazú nōri, tã ni ã adri mí drīgé. Á sē mávé ãtí'bá mí ní ùkú rú, 'bo nóni kã nị á má 'i 'a be gí, ìri nóni rì ma idede. Lē Úpí Múngú ã aco 'bávé tã ãsámvú mí be nī, ã'di rì dō ùnjī nī.”

6 Ábrāmũ ní 'yozú kīnī, “Āgárã rì mívé ãtí'bá, 'í 'o tã mí ní lēé 'oó ìri ní rī.” Kúru Sāráyī ní í'dózú Āgárã rì 'ozú ùnjī. Āgárã ní ngazú ápázú mụzú 'dīsī rá.

7 Mālāyíkã Úpí Múngú vé rī* ịsụ Āgárã rì ĩnyinã kídí adriipi ãngũ ã'wí cínýáfã rú rī agá rī ã gārã gá. Kídí rī lētị mụpì Súrũ gé rī ã jélé gá.

8 Mālāyíkã rī ní 'yozú kīnī, “Āgárã, Sāráyī vé ãtí'bá, mí ímụ ĩngōósīla, mi rì mụ ngōlé?”

Āgárã ní újázú ìri ní kīnī, “Má íbì ápá ímụ mávé ãmbúgú Sāráyī vúgálésī.”

9 Kúru mālāyíkã Úpí Múngú vé rī ní 'yozú ìri ní kīnī, “'Í gō mívé ãmbúgú rī vúgá 'dálé vulé, 'í mụ mí 'bãã vúgá ìri ã pálé gá.”

10 Mālāyíkã rī ní gōzú 'yozú ìri ní kīnī, “Ma sē mívé úyú ízú kárakarã, ícókí lãá bã ku.”

11 Mālāyíkã Úpí Múngú vé rī ní kpá 'yozú ìri ní kīnī,

“Mí nóni 'a be,
mí ímụ mvá ágó tị rá,

* 16:7 16:7 Mālāyíkã Úpí Múngú vé rī: Ìri Úpí Múngú 'i. 'Í lã Í'dóngará 16:13. † 16:11 16:11 Ìsīmāélē: Ìsīmāélē vé íffí, Múngú yì ma gí.

mi rú ni 'da Īsīmāélē 'i,†
 ā'diātāsīyā Úpí Múngú yì mívé
 ngongará ĭzāngā ĭzāngā rú rī
 gí.

12 Mívé mvá 'dīri, ĭri adri sū dōngí
 áse agá ọ́jọ́gọ́ ọ́jọ́gọ́ rī tịni,
 ĭri 'bá rī pi fufu,
 'bá rī pi kpá ĭri fufu,
 ĭrivé ẹ́sị ri adri ũká ũká
 ívé máríté rī pi ní."

13 Āgárā kīnī "Á ndre nóni Úpí
 Múngú riipi má tã mbaápi rī gí." ĭri
 ní Múngú átápi 'í ní rī vé rú 'dazú,
 "Múngú riipi ma ndreépi rī 'i."

14 'Bá rī pi ní kídí rī ā rú 'dazú
 Bērē Lāyī Róyī‡ āní, kídí 'dīri anigé
 Kādésā pi vé āsámví Bērédī be rī
 gé.

15 Kúru Āgárā ní Ábrāmū ní mvá
 ágó tịzú, Ábrāmū ní mváná rī ā rú
 'dazú Īsīmāélē.

16 Āgárā ní Ábrāmū ní mvá ágó
 Īsīmāélē ri tịzú rī gé, ịsụ ákūdē
 Ábrāmū vé ílí ca pŭkú ārō drī ni
 ázíyá.

17

Ūndī ĭ ní rụú ágélé ẹ́ tị lịzú rī

1 Ábrāmū vé ílí kã caá pŭkú úrōmī
 drī ni úrōmī, Úpí Múngú ní 'i i'dazú
 ĭri ní, ĭri ní 'yozú kīnī, "Ma Múngú
 Ūkpō 'Dípa 'i. Lē mí 'dụ mávé tã
 ngaá, mí 'o tã pịrị.

2 Ma ūndī rụ mí be, mi anji tị ízú
 kárakará."

3 Ábrāmū ní kŭmŭcí ũtịzú, 'í drī
 sịzú vŭgá, Múngú ri ĭnjịzú. Múngú
 ní 'yozú ĭri ní kīnī,

4 "Ūndī má ní lēé rụú mí be rī,
 ĭri 'dīni, ma sē mi adri ẹ́tẹpi sŭrú
 kárakará pi vé ni.

5 Mívé rú gōkí zị Ábrāmū ku, ĭ gō
 zị Ābŭrámā,* ā'diātāsīyā á 'bã mi
 adrií ẹ́tẹpi sŭrú kárakará pi vé ni.

6 Ma sē mi anji tị ízú kárakará, mi
 adri sŭrú be kárakará, 'bāgú rī pi
 kpá ímụ ĭfŭ mí rụ' bá gá.

7 "Ma sē ūndī má ní rụú mí be
 rī adri mụzú nyonyo, cazú úyú mí
 vŭdrī gé rī pi vŭgá, cīngbá cazú úyú
 kōpivé rī pi vŭgá. Ma adri Múngú
 mívé ni, āzini Múngú úyú mí vŭdrī
 gé rī pi vé ni.

8 Nyōókú Kānānā vé mí ní nóni
 adrizú 'a ni gé jākā rú nōri, ma ímụ
 sē céré ĭmi ní mívé úyú mí vŭdrī
 gé rī pi be mụzú nyonyo, ma adri
 Múngú kōpivé ni."

9 Kúru Múngú ní 'yozú Ābŭrámā
 ní kīnī, "Mí mívé úyú mí vŭdrī gé rī
 pi be, lē ĭmi 'dŭkí ūndī má ní rụú mí
 be 'dīri vé tã ngaंगा.

10 Ūndī má ní rụú mí be, āzini
 mívé úyú mí vŭdrī gé rī pi be, má ní
 'yoó ĭmi 'dŭkí tã ni ngaंगा rī, ĭri
 'dīni, āgō ĭmi āsámví gé rī pi ārēvú
 céré, lē ā úlíkí kōpi ā ágélé ẹ́ tị rá.

11 Lē ā úlíkí ĭmī ágélé ẹ́ tị rá, ĭri
 ūndī má ní rụú mí be rī vé tã 'da.

12 Anji āgō úmvúlésī ĭ ní ímụ tị
 úyú vúlé 'dīlé rī gé rī pi, mváná rī
 ca dō ú'dŭ be ārō gí, lē ā lịkí ágélé
 ni ẹ́ tị rá. Lē ā úlíkí kpá ānji āgō
 ĭ ní tị mívé 'bẹtị āsámví gé rī pi ā
 ágélé ẹ́ tị rá, āzini ā úlíkí āgō ĭ ní
 jeé mŭfēngā sī jākā rī pi drīgé rī pi
 ā ágélé ẹ́ tị rá.

13 Dō tịkí anji āgō ĭmivé 'bẹtị
 āsámví gé yā, dōku jekí mŭfēngā
 sī yā, lē ā úlíkí kōpi ā ágélé ẹ́ tị rá.
 Ūndī má ní rụú ágélé ẹ́ tị lịzú 'dīri,
 ĭri lŭ 'yozú kīnī, ūndī 'dīri adri mụzú
 nyonyo.

14 'Bá ágó ĭ ní ágélé ni ẹ́ tị lị
 kuyé rī, ĭ ĭri gŭ āmvé mávé 'bá rī
 pi āsámví gé sī, ā'diātāsīyā nō ūndī
 má ní rụú rī vé tã gí."

15 Múngú ní kpá 'yozú Ābŭrámā
 ní kīnī, "Mívé ũkú Sāráyī ri, lē mí
 zị ĭrivé rú Sāráyī ku, mí zị ĭrivé rú
 Sārā.

16 Ma ĭri ní tākiri sē, ĭri mí ní mvá
 ágó tị rá. Ma ĭri ní tākiri sē, ĭri ímụ
 adri ẹ́ndrẹpi sŭrú kárakará rī pi vé
 ni. 'Bāgú rī pi kpá ímụ ĭfŭ ĭrivé úyú
 agá."

‡ 16:14 16:14 Bērē Lāyī Róyī: Bērē Lāyī Róyī vé ífífí, kídí Múngú ídri rú riipi ma ndreépi rī vé rī.

* 17:5 17:5 Ābŭrámā: Ābŭrámā vé ífífí, ẹ́tẹpi sŭrú kárakará pi vé ni.

17 Ābūrámā ní kŭmŭcí ũtĩzú, 'í drĩ sịzú vŭgá Múngú ri ñnjịzú. Īri ní guzú, ũsŭ 'í ẹsị agá 'dǎlé kīnī, “Bá ágó ílǐ be caápi mŭdŭrŭlŭ ǎlu ní nyo ícọ mvá tị rá? Sárā vé ílǐ ca pŭkŭ úrŏmī, Īri nyo ícọ mvá tị rá?”

18 Ābūrámā ní 'yozú Múngú ní kīnī, “Mí sē dŏ tākiri rī 'yẹ́ǎ Īsīmǎélē ní, Īri adri múké.”

19 Kúru Múngú ní 'yozú kīnī, “Adri 'díní kuyé, mívé ũkú Sárā ri ímŭ mí ní mvá ágó tị rá, mí rŭ ní 'da Īsákā 'í. Ũndī má ní rŭyŭ rī adri Īsákā be mŭzú nyonyo, Īri ca úyú Īsákā ǎ vŭdrĩ gé rī pi vŭgá.

20 Á yị tǎ mí ní zị Īsīmǎélē ǎ tǎ sī rī gí, ma Īri ní tākiri sē rá. Ma sē Īri anjị tị ízú kárakará. Īri adri ẹtẹpi anjị mŭdrĩ drĩ ní Īrĩ ǎngŭ rŭ'ba rī pi vé ní, ma sē Īri adri sŭrŭ be kárakará.

21 Ũndī má ní rŭyŭ mí be rī, ma kpá rŭ Īsákā Sárā ní úmvúlésí ímŭ tị mí ní rī be. Īri ímŭ tị sǎ ǎndrŭ nŏri tịni rī gé, ílǐ drŭ rī agá.”

22 Múngú kǎ átángá rī átá deę Ābūrámā ní gí, Īri ní Ābūrámā ri kuzú, Īri ní 'dezú mŭzú.

23 Ụ'dú 'dǎri gé, Ābūrámā ní ívé mvá ágó Īsīmǎélē ri 'duzú, ǎgŏ ĩ ní tị ívé 'bẹtị ǎsámvú gé rī pi be, ǎzini 'bá 'í ní jeé mŭfengǎ sī rī pi be, Īri ní kŏpivé ágélé ẹ tị úlízú rá, sŭ Múngú ní 'yoó 'í ní rī tịni.

24 Ī ní Ābūrámā ǎ ágélé ẹ tị lizú rī gé, ịsŭ ǎkŭdē Īrivé ílǐ ca pŭkŭ úrŏmī drĩ ni úrŏmī,

25 mvŏpi Īsīmǎélē vé ílǐ ca mŭdrĩ drĩ ni na.

26 Ābūrámā pi mvŏpi Īsīmǎélē be, úlǐkí kŏpi ǎ ágélé ẹ tị ụ'dú ǎlu 'dǎri gé.

27 ǎgŏ Ābūrámā vé 'bẹtị ǎsámvú gé rī pi, ǎgŏ ĩ ní tị Īrivé 'bẹtị ǎsámvú gé rī pi be, dŏku ĩ ní jeé mŭfengǎ sī jākā rī pi drigé rī pi be, kŏpi ǎrėvú cére, úlǐkí kŏpi ǎ ágélé ẹ tị Ābūrámā pi be trŭ.

18

Ābūrámā ẹ'yị ũmŭ na ívé ǎngá

1 Úpí Múngú i'da 'í Ābūrámā ní peṭi ǎmbúgu Mǎmŭrē vé rī ǎ jélé gá, ịsŭ ǎkŭdē Ābūrámā úrí kuú ívé gākŭ rī vé kẹtịlé gá ụttŭ mgbimgbi gé 'dǐgé.

2 Ābūrámā kǎ 'í drĩ ingá ǎngŭ ndrezú, ndre ǎgŏ na tukí pá kuú 'í ẹndreṭi gé. Kǎ kŏpi ndreé, koro Īri ní njuzú mŭzú kŏpi vŭgá 'dǎá, Īri ní kŭmŭcí ũtĩzú, 'í drĩ sịzú vŭgá kŏpi ẹndreṭi gé.

3 Īri ní 'yozú kīnī, “ǎmbúgu mávé rī, 'í ndre dŏ tǎ má ní 'oó rī sē mí ní ǎyíkŏ rá, ma ǎtí'ba mívé ní, lē mí aga má gǎrǎ gá sī ku.

4 Lē ĩmi uvukí peṭi nŏri ǎ ndúge nŏgŏ, ẹ ịjǐkí ĩmi ní yị, ĩmi ụjǐkí rí ĩmi pá ǎní.

5 Mǎ á'dí ĩmi ní ínyá, ĩmi nyakí rí, ǎ sē rí ĩmi ní ũkpŏ, ĩmi tukí rí ẹcị rī mŭzú ǎní, ǎ'diǎtǎsŭyǎ ĩmi ícákí ǎtí'ba ĩmivé rī vŭgá gí.”

Kŏpi ní 'yozú kīnī, “Múké, 'bá ǎ'yíkí rá, mí 'o sŭ mí ní 'yoó rī tịni.”

6 Ābūrámā ní njuzú fizú gākŭ agá Sárā vŭgá 'dǎlé. Īri ní 'yozú Sárā ní kīnī, “Mí í'dú jŭrú, mí ịyí fŭndru mīnīmīni ní 'a ní gé mbēlē, mí únjŏ fŭndru rī, 'í 'bǎ á'dí pángá rú.”

7 Kúru Ābūrámā ní njuzú mŭzú tị rī pi ǎsámvú gé 'dǎá, Īri ní tị kǎjŏnǎ rŭ'ba be múké ní ịpězú, Īri ní sězú ívé ǎtí'ba rī drigé, ǎtí'ba rī ní lizú, Īri ní 'bǎzú á'dízú mbēlēnǎ.

8 Kǎ ínyá rī á'dí deę gí, Ābūrámā ní lé kŭŭpi gí ní í'dúzú lé ĩ ní zoó ú'dí rú ní be, ǎzini Īri ní tị zǎá á'dípi gí rī í'dúzú, Īri ní jizú 'bǎzú ũmŭ rī pi ẹndreṭi gé. Kŏpi kǎ ríi ínyá rī nyaá, Ābūrámā áwí pá tuú kuú kŏpi ǎ jélé gá peṭi ǎ ndúge 'dǎá.

9 ũmŭ rī pi ní Ābūrámā ri zizú kīnī, “Mí ũkú ní Sárā ri ingǎá?”

Ābūrámā ní újázú kīnī, “Īri gākŭ agá 'dǎá'dǎ.”

10 Kúru Úpí ní 'yozú kīnī, “Ílǐ drŭ rī agá, ma ịgŏ mí vŭgá nŏlé sǎ má

ní ícázú mí vúgá āndrũ nōri tịni rĩ gé, mí ũkú ni Sárā ri ímụ mvá ágó tị rá.”

Sárā ri átángá rĩ yịi gākũ Ābūrámā úgóró gá rĩ vé kẹ̀tịlẹ́ gá.

11 Ābūrámā pi Sárā be ìrịtrọ̀ ārākā rú, kọpivé ílì āmbúgú, Sárā vé ílì mvá tịzú rĩ aga gí.

12 Sárā ní gụzú, ịsụ 'í ẹsị agá 'dǎá kīnī, “Á dē gí, má ágó ni dē kpá gí, ma nyo gō mvá tị āyīkō ịsúzú rá?”

13 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Ābūrámā ní kīnī, “Sárā gụgụ ǎsī? Sárā kīnī, 'í dē gí, 'i nyo ícọ mvá tị rá yā, 'yo 'dínì ǎsī?”

14 Ngá ǎzi ũkpó ũkpó Úpí Múngú ri ndě́epi ni nyo anigé? Ma ímụ ịgō sá nōri tịni rĩ gé, ílì drị rĩ agá, Sárā ri ímụ mvá ágó tị rá.”

15 Sárā 'o ịrị sị, ụlị ũnjō kīnī, “Á gụ kuyé.”

Úpí Múngú kīnī, “Ádarú, 'í gụ rá.”

Ābūrámā mā Múngú ri Sódómō vé tǎ sī

16 ǎgō na rĩ pi kǎ lẹ́e 'deé mụzú, kọpi ríkí ǎngũ ndree mụzú Sódómō gálé rú. Ābūrámā mụ kọpi be trụ, jị kọpi kuú lẹ́tị gé.

17 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú kīnī, “Má ícọ tǎ má ní lẹ́e 'oó rĩ úcì Ābūrámā ní ku.

18 Ābūrámā vé úyú ri ímụ ízú tré, kọpi adri ũkpō be ǎngũ rĩ agá, súrú ǎngũ rĩ pi agásì rĩ pi ǎrěvú céré tǎkírì ịsụ ịri ǎ tǎ sī.

19 ǎ'diātāsīyā má ịpē ịri, ẹ ímbá rí ívé anjì rĩ pi ívé 'bá 'bẹ́tị ǎsámvú gé rĩ pi be, kọpi ǎ 'dukí rí tǎ Úpí Múngú vé rĩ ngaá, kọpi ǎ 'okí rí tǎ pịrị, ǎzini kọpi ǎ 'okí rí tǎ múké. Kúru ma sē Ābūrámā vé úyú ri ízú tré, sụ má ní ezií rĩ tịni.”

20 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Ābūrámā ní kīnī, “Ūnjīkǎnyā 'bá Sódómō vé rĩ pi ní 'oó, ǎzini Gómórā vé rĩ pi ní 'oó rĩ vé tǎ íkú ícá má vúgá nólé gí, kọpi vé ũnjīkǎnyā 'oó rĩ aga rá.

21 ǎ lẹ sị mụvú vūgá 'dǎá, ǎ lẹ mụvú ndree, dō ũnjīkǎnyā kọpi ní 'oó rĩ, ịri adri sụ íkúpi ícápi má vúgá nólé rĩ tịni. Dō adri 'dínì kuyé, ǎ lẹ nịi.”

22 Kúru ǎgō ịrị rĩ pi ní 'dezú mụzú Sódómō gá 'dǎá, 'bo Ābūrámā pi áwíkí pá tuú kuú Úpí Múngú be.

23 Ābūrámā ní 'i útrúzú Úpí Múngú vúgá 'dǎá, ịri ní Úpí Múngú ri zịzú kīnī, “Úpí, mi dō 'bá ũnjīkǎnyā 'o'bá rĩ pi ú'dị, mi nyo 'bá tǎ 'o'bá pịrị rĩ pi ú'dị ịndì rá?”

24 Dō 'bá tǎ 'o'bá pịrị ni pi pụkú tọwú kịrú rĩ agá 'dǎlé, mi nyo kịrú rĩ iza céré? Mí ícọ kịrú rĩ kuú 'bá pụkú tọwú tǎ 'o'bá pịrị 'dī'bée ǎ tǎ sī ku?”

25 Ádarú lẹ mí ú'dị 'bá tǎ 'o'bá pịrị rĩ pi 'bá ũnjīkǎnyā 'o'bá rĩ pi be trụ ku. Ngá mí ní lẹzú 'bá tǎ 'o'bá pịrị rĩ pi ú'dịzú 'bá ũnjīkǎnyā 'o'bá rĩ pi be trụ rĩ ǎ'di? Lẹ mí 'o 'dínì ku! Mí ri 'bá vū drịgé nōgó rĩ pi vé tǎ lị nī, mi ri tǎ lị pịrị.”

26 Úpí Múngú ní 'yozú kīnī, “Má ịsụ dō 'bá tǎ 'o'bá pịrị rĩ pi pụkú tọwú kịrú Sódómō vé rĩ agá 'dǎlé rá, má iza kịrú rĩ ku kọpi ǎ tǎ sī.”

27 Ābūrámā ní gōzú átázú dđi kīnī, “Úpí Múngú, má adri dō 'bá áda drǎápi drǎdrǎ ni drǎáásīyā, lẹ mí ǎ'yī ma, má átá átángá rĩ mụzú.

28 'Bo dō 'bá tǎ 'o'bá pịrị rĩ pi pụkú sụ drị ni tọwú, cakí pụkú tọwú kuyé, mi nyo kịrú rĩ iza 'bá tọwú 'dǎáyo rĩ pi ǎ tǎ sī rá?”

Úpí Múngú ní 'yozú kīnī, “Dō má ịsụ 'bá rĩ pi 'dǎlé pụkú sụ drị ni tọwú, má iza kịrú rĩ ku.”

29 Ābūrámā ní gōzú átázú dđi kīnī, “Dō mí ịsụ 'bá tǎ 'o'bá pịrị rĩ pi 'yẹná pụkú sụ, mi nyo iza rá?”

Úpí Múngú ní 'yozú kīnī, “Dō 'bá tǎ 'o'bá pịrị rĩ pi pụkú sụ, má iza kịrú rĩ ku.”

30 Ābūrámā ní 'yozú kīnī, “Úpí Múngú, mí 'a ǎ ve má ní ku fō, lẹ mí ǎ'yī ma, má átá átángá rĩ. 'Bo

dō mí ʒsú 'bá tā 'o'bá piri rĩ pi 'dālé 'yéǵá pũkú na, mi 'o íngóni?"

Úpí Múǵú ní 'yozú kĩnĩ, "Dō má ʒsú 'bá tā 'o'bá piri rĩ pi pũkú na, má iza kũrú rĩ ku."

31 Ābūrámā ní 'yozú kĩnĩ, "Úpí Múǵú, lē mí ā'yĩ ma, má átá átángá rĩ mužú, mí ʒsú dō 'bá tā 'o'bá piri rĩ pi 'dālé 'yéǵá pũkú ʒrĩ, mi 'o íngóni?"

Úpí Múǵú ní 'yozú kĩnĩ, "Bá pũkú ʒrĩ tā 'o'bá piri rĩ pi ā tā sĩ, má iza kũrú rĩ ku."

32 Ābūrámā ní 'yozú kĩnĩ, "Úpí Múǵú, mĩ 'a ā ve má ní ku, má gō átá vú sĩ ālu. Mí ʒsú dō 'bá tā 'o'bá piri rĩ pi 'yéǵá 'dālé mužrĩ, mi 'o íngóni?"

Úpí Múǵú ní 'yozú kĩnĩ, "Bá mužrĩ tā 'o'bá piri rĩ pi ā tā sĩ, má iza kũrú rĩ ku."

33 Úpí Múǵú kã átángá rĩ átá deǵ Ābūrámā be gĩ, ʒri ní 'dezu mužú, Ābūrámā ní 'i úǵázú gōzú 'bētĩ.

19

Zákí kũrú Sōdómō vé rĩ, āzini Gōmōrā vé rĩ

1 Mālāyikā ʒrĩ rĩ pi* cakí Sōdómō gá 'dālé ūndreǵá sĩ, ʒsú ākūdē Lótō úrĩ kuú kũrú Sōdómō vé rĩ ā kēǵtĩlé gá. Lótō kã kōpi ndree, ʒri ní ngazú uru, ʒri ní mužú kōpi vúǵá 'dāá. ʒri ní kũmũcí ūtĩzú, 'ĩ drĩ sĩzú vúǵá kōpi ęndreǵi gé.

2 ʒri ní 'yozú kĩnĩ, "Ambugu mávé rĩ pi, ʒmi ímúkĩ mávé āngá nōó. ʒmi ūǵĩkĩ rĩ ʒmĩ pá, ʒmi lakĩ rĩ mávé jó agá, ʒmi fũkĩ rĩ mužú ũ'bútĩǵá sĩ ęǵĩ ʒmi ní lēé mužú rĩ gé 'dāá."

Kōpi ní úǵázú kĩnĩ, "Kuyé, 'bã lakĩ mívé jó agá ku, 'bã mu kũrú rĩ agá 'dāá, 'bã la āmvé."

3 'Bo Lótō ní kōpi sizú ũkpō sĩ, kōpi ní mužú Lótō pi be trũ, kōpi ní fizú ʒrivé jó agá 'dāá. Lótō ní ngá nyanya á'dízú kōpi ní, á'dĩ pángá rĩ ākũfĩ ākó, kōpi ní nyazú.

4 Ūmũ rĩ pi ní drĩ lazú vúǵá kuyé rĩ gé, āgō kũrú Sōdómō vé rĩ agá rĩ pi ārēvú céré ímúkĩ jó rĩ ā gārā ceé kũrũ, 'bã 'dĩ'bée kēǵianǵi rĩ pi 'bã ambugu rĩ pi be.

5 Kōpi ní Lótō ri zizú ũ'dúkó be uru 'dāá kĩnĩ, "Āgō ímũ'bá mí vúǵá nōgō ʒnĩǵá sĩ rĩ pi íngāá? Mĩ ʒǵĩ kōpi ʒfũú 'bã vúǵá āmvé nōó, 'bã lēkĩ laá kōpi sĩ."

6 Lótō ní fũzú mužú kōpi vúǵá āmvé 'dāá, ʒri ní kēǵtĩ rĩ ũpĩzú cí.

7 ʒri ní 'yozú kĩnĩ, "Má ędrĩpĩ, á mã ʒmi drĩ ʒrĩ sĩ, lē ʒmi 'okĩ ũnjĩkãnyā 'dĩri tĩnĩ ku!

8 ʒmi ndrekĩ drĩ ká, ma anǵi ũkú be ʒrĩ anigé, kōpi drĩ kácǵá rú. Lē mã ʒǵĩ kōpi ʒfũú āmvé ʒmi vúǵá nōlé, ʒmi ícó tā ʒmi ní lēé 'oó kōpi be rĩ 'o rá. Lē ʒmi 'okĩ tā ũnjĩ āgō 'dĩ'bée be ku, kōpi ũmũ mávé ni, ma ri kōpi ũtē nĩ."

9 'Bo kōpi ní 'yozú ʒri ní kĩnĩ, "Í deǵ mi 'dĩsĩ rá, mi 'bã ímũpi ímũmũ ni, 'ĩ lē tā 'bã ní lēé 'oó rĩ lũú 'bã ní nĩ! 'Bã ícó mi 'o ũnjĩ kōpivé rĩ ndē." Kōpi ní Lótō ri zezú, kōpi ní mužú kēǵtĩ rĩ nōzú.

10 'Bo āgō ʒrĩ jó agá rĩ pi ní ʒfũzú āmvé nōlé, kōpi ní Lótō ri ruzú sezú jó agá 'dāá, kēǵtĩ rĩ ũpĩzú cí.

11 Kōpi ní kēǵianǵi, āzini 'bã ambugu adri'bã kēǵtĩlé gá rĩ pi ę mĩ sazú ǵzũzú rá, kōpi ā nĩkĩ rĩ kēǵtĩ rĩ ámá ku.

12 Āgō ʒrĩ 'dĩ'bée ní 'yozú Lótō ní kĩnĩ, "Mĩ dō anǵi āgō be, dōku anǵi ũkú be, dōku āgō mívé anǵi ũkú je'bã ni pi be kũrú rĩ agá nōgō anigé, 'ĩ ǵĩ kōpi fũú nōósĩ rá,

13 ā'diātāsĩyā 'bã kũrú nōri iza 'dĩsĩ rá. Úpí Múǵú yĩ tā ʒ ní rĩí átá kárakarā ũnjĩkãnyā 'bã Sōdómō vé rĩ pi ní rĩí 'oó rĩ ā tā sĩ rĩ gĩ, ʒpē 'bã ímũ kũrú rĩ izangará gá."

14 Kúru Lótō ní mužú āgō lē'bã ívé anǵi ũkú je'bã rĩ pi vúǵá 'dāá. ʒri ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, "ʒmi fũkĩ kũrú nōri agásĩ mbēlē, ā'diātāsĩyā

* 19:1 19:1 Mālāyikā ʒrĩ rĩ pi: Āgō ʒrĩ Ābūrámā ri ku'bã mu'bã Sōdómō gá rĩ pi mālāyikā.

Úpí Múngú lě kŭrú rĩ izaá 'dĩsĩ rá!"
'Bo āgō lě'ba ĩrivé anji ũkú je'ba rĩ pi ũsŭkĩ kĩnĩ, tā Lótō ní átá 'dĩri tā áví vé ni.

15 Kā mụú adrií drŭ ũ'bŭtŭ kŭnŭkŭnĩ, mālāyíkā rĩ pi ní 'yozú Lótō ní kĩnĩ, "Í 'dụ mívé ũkú, mívé anji ũkú ĩrĩ 'dĩ'bée be mbēlē! ĩmi fŭkĩ kŭrú nōri agásĩ āmvé, kádō kŭrú nōri izaá, ā ú'díkĩ rĩ ĩmi drāá ku."

16 'Bo Lótō mụ mbēlēñá kuyé. Āgō 'dĩ'bée ní Lótō ẽ drŭ ruzú, ũkú ni ẽ drŭ ruzú, āzini ĩrivé anji ũkú ĩrĩ rĩ pi ẽ drŭ ruzú, kōpi ní 'bá 'dĩ'bée jizú fŭzú kŭrú rĩ agásĩ āmvé, ā'diātāsīyā Úpí Múngú 'bā ẽsĩ ĩdríkĩdri kōpi ní.

17 Āgō 'dĩ'bée ká 'bá 'dĩ'bée jĩ fŭú āmvé 'dāá, ālu ni ní 'yozú kĩnĩ, "Ĩmi ápákĩ mụzú nōósĩ rá, ĩmi adrikĩ rĩ ídri rú! Ā ndrekĩ āngŭ vŭlé ku, ā tukĩ pá ĩ'bŭñá agá 'dāá ku! ĩmi ápákĩ mụzú írā drŭgē 'dāá, ĩmi adrikĩ rĩ ídri rú."

18 Lótō ní kōpi māzú drŭ ĩrĩ sĩ kĩnĩ, "Kuyé fō, Úpí mávé rĩ!

19 Ma ātí'ba ĩmivé ni, ĩmi 'bākĩ ẽsĩ múké ma ídrízú, ĩmi 'bākĩ ẽsĩ ĩdríkĩdri má ní rá. 'Bo má ícō ápá caá írā gá 'dāá bā ku, āngŭ rĩ 'i iza ísú ākŭdē ma drŭ lẹtŭ gē, 'bā ũdrā ānĩ rá.

20 'Í ndre, kŭrú āzi mādāñáñá ĩnyíná 'dā. ĩri vŭrā mādāñáñá ni, mí ā'yĩ dō ma mụú 'a ni gé 'dālé rá, ma 'bá mávé 'bẹtŭ āsámvú gē rĩ pi be, 'bā ídrĩ rá."

21 Mālāyíkā rĩ ní 'yozú Lótō ní kĩnĩ, "Ĩri múké, tā mí ní zĩ 'dĩri, má ā'yĩ rá. Kŭrú mí ní riĩ tā ni 'yoó 'dĩri, má iza ku.

22 'Í nju mụzú kŭrú rĩ agá 'dāá mbēlē, má ícō drŭ tā āzi 'oó ku, 'í ca dō 'dālé gĩ ká." (Lótō ní 'yoó kŭrú rĩ mādāñáñá rĩ sĩ, ĩ ní kŭrú rĩ ā rú zizú Zōarā ānĩ.)

23 Lótō ca Zōarā gá 'dālé, ísú ākŭdē ũtŭ rĩ ĩfŭ gĩ.

24 Úpí Múngú ní ācíkúlúlú ĩpēzú 'bŭ gē 'dāásĩ lŭzú kŭrú Sōdómō vé rĩ agá, āzini Gōmórā vé rĩ agá.

25 ĩri ní kŭrú rĩ pi zāzú, āngŭ ĩ'bŭñá rú rĩ, 'bá adri'ba kŭrú rĩ pi agá 'dālé rĩ pi, ngá dụ'ba nyōókú drŭgē rĩ pi be, ngá 'dĩ'bée ārēvú céré vekĩ rá.

26 'Bo Lótō ũkú ni ndre āngŭ gōzú vŭlé, gō 'i újā ufuú troó sŭ ẹ'yŭ ní troó rĩ tŭnĩ.

27 Kā mụú adrií drŭ ũ'bŭtŭ, Ābŭrāmā ní 'i újāzú gōzú vŭrā ándúrú 'í ní pá tuzú Úpí Múngú ẹndrẹtŭ gē rĩ gē 'dāá.

28 ĩri ní āngŭ ndrezú mụzú Sōdómō gá, Gōmórā gá, āzini āngŭ ĩ'bŭñá rú rĩ gē 'dāá. Ndre ācígā ọzŭ āngŭ rĩ ẽ drŭ céré, ācígā rĩ nĩ kú cŭcŭ.

29 'Bo Múngú ká kŭrú rĩ pi zāá ĩ'bŭñá rĩ be gĩ, ígá tā ándúrú Ābŭrāmā ní zĩ 'dāri, ípá Lótō rĩ ācĩ kŭrú rĩ zāápi ú'bŭpi rĩ agásĩ rá.

Lótō pi ívé anji ũkú rĩ pi be

30 Lótō pi ívé anji ũkú ĩrĩ rĩ pi be, kōpi fŭkĩ āngŭ Zōarā vé rĩ agásĩ, mŭkĩ adrií írā rĩ pi āsámvú gē, ā'diātāsīyā 'o ũrĩ sĩ adringará Zōarā gá 'dālé rĩ sĩ. Lótō pi ívé anji ũkú ĩrĩ 'dĩ'bée be, kōpi fikĩ mụú adrií ũjĩ agá.

31 Ũ'dŭ ālu, mvá ũkú káyú rĩ ní 'yozú ọmvŭpŭ ní kĩnĩ, "Bá ẹtẹpŭ ri nóni ārākā rú, vŭrā nōri agá, āgō 'bā je'ba ni pi 'dāáyo.

32 Mí ímŭ, 'bá sēkĩ 'bá ẹtẹpŭ ní vŭnyō mvŭú ĩmērēzú ānĩ, 'bā lakĩ rĩ ĩri be, ā tŭ rĩ 'bá ní anji bēsīnĩ."

33 ĩnŭñá 'dāri sĩ, kōpi ní vŭnyō sēzú mvŭzú ĩ ẹtẹpŭ ní, mvá ũkú káyú rĩ ní mụzú lazú ẹtẹpŭ be trŭ. Ẹtẹpŭ nŭ áamá 'yozú kĩnĩ, mvá ũkú rĩ la 'í gārā gá yā, dōku nga mụú gĩ yā 'dĩni kuyé.

34 Kā mụú adrií drŭ 'dĩni, mvá ũkú káyú rĩ ní ũlŭzú 'í ọmvŭpŭ ũdŭ rĩ ní kĩnĩ, "Ĩnŭñá ájée rĩ sĩ, 'bá lakĩ má ẹtẹpŭ be trŭ. Lē 'bā sēkĩ ĩri ní vŭnyō mvŭú đŭ ĩnŭñá nōri sĩ, 'í la rĩ ĩri be, mí ẹtẹpŭ ā tŭ rĩ mí ní mvá bēsīnĩ."

35 Kŭru ĩnŭñá 'dāri sĩ, kōpi ní ĩri ní vŭnyō sēzú mvŭzú. Mvā ũdŭ rĩ ní mụzú lazú ẹtẹpŭ be trŭ, Ẹtẹpŭ nŭ áamá

'yozú kīnī, mvá ūkú rī la 'í gārā gá yā, dōku nga mujú gí yā 'dīni kuyé.

³⁶ Lótō ní laá ívé anji ūkú ĩrī 'dī'bee sī rī sī, kōpi ísúkí 'a rá.

³⁷ Mvā ūkú kāyú rī ní mvā ágóná tizú, ĩri ní rú ni 'dazú Mōábā† 'i. ĩri é'bīpī 'bá Mōábā gá rī pi vé ni cīngbá ícázú āndrū sī.

³⁸ Mvā ūdú rī ní kpá mvā ágóná tizú, ĩri ní rú ni 'dazú Bēnámī‡ 'i. ĩri é'bīpī 'bá Āmónā vé rī pi vé ni cīngbá ícázú āndrū sī.

20

Ābūrámā pi Ābūmēlékē be

¹ Ābūrámā ní ngazú vūrā 'dāri gé sī, ĩri ní 'dezú mužú adrizú āngū Nēgévē vé rī gé, kūrú Kādésā vé rī pi āsámvú gé kūrú Súrū vé rī be. ĩri ní gōzú mužú adrizú Gērārī gé. Kā rií adrií 'dālé,

² ūlū 'bá rī pi ní kīnī, 'í ūkú ni Sārā ri 'í ómvúpi. Kúru 'bāgú Ābūmēlékē Gērārī vé rī ní 'bá pēzú mužú Sārā ri íjízú 'í ní ūkú rú.

³ Kā mužú adrií ĩnīnā rī sī, Múngú ní ímúzá átázú Ābūmēlékē ní urobí agá kīnī, "Mí ímú drā rá, ā'diātāsīyā ūkú mí ní 'dujú 'dīri, ĩri ágó be."

⁴ 'Bo Ābūmēlékē pi lakí ūkú rī be kuyé. Kúru Ābūmēlékē ní 'yozú kīnī, "Úpí Múngú, mí nyo 'bá ūnjīkānyā ākó rī pi ú'dī ūdrā rá?"

⁵ Ābūrámā 'yo nyo má ní kīnī, Sārā ri 'í ómvúpi 'dīni kuyé? Sārā 'yo kpá Ābūrámā ri 'í édrīpi 'dīni kuyé? Á lē kōdō tā ūnjí 'oó ku, má ūsū déna tā má ní 'oó rī pīri."

⁶ Kúru Múngú ní 'yozú ĩri ní urobí agá kīnī, "Ē, á nī rá 'í 'o tā ūnjí kuyé, má uga mí, sē 'í 'o ūnjīkānyā má ęndręti gé kuyé. Sē má ní mí ugazú, mí ní lazú ūkú rī be kuyé āní.

⁷ Lē mí újá ágó rī vé ūkú gōó vú ni gé 'dāá vúlé, ā'diātāsīyā ĩri nēbī, ā zī rí ma mí ní, mí drā rí ku. 'Bo mí

újá dō ūkú rī gōó kuyé, mí 'bá mívé rī pi be, ĩmi céré ímú ūdrā rá."

⁸ Kā mužú adrií drū ū'būti, Ābūmēlékē ní ívé ūgalaku rī pi zízú ímúzá céré, ĩri ní tā 'i 'oópi 'dīri ūlūzú kōpi ní. Sē ūrī fū kōpi āní ambamba,

⁹ Kúru Ābūmēlékē ní Ābūrámā ri zízú ímúzá, ĩri ní 'yozú kīnī, "Í 'o 'bā 'dīni āsī? Tā ūnjí má ní 'oó mí ní rī ā'di sēzú mí ní tā ūnjí íjízú má drīgé, āzini mávé 'bá má ní rujú rī pi drīgé? Tā mí ní 'oó má ní 'dīri, ĩ ní kōdō ícó 'oó ku ní."

¹⁰ Ābūmēlékē ní Ābūrámā ri zízú kīnī, "Ngá sēepi mí ní tā 'dīri 'ozú 'dīni rī ā'di?"

¹¹ Ābūrámā ní újázú kīnī, "Má ūsū, 'Vūrā nōri gé, 'bá rī pi rukí Múngú ri ku, kōpi ma 'dī ūkú mávé rī ā tā sī rá.'

¹² Adarú ĩri mávé ómvúpi, 'bā ĩri be étępi ālu, 'bávé ęndrępi rī pi āndiāndí. Á je ĩri má ní ūkú rú.

¹³ Múngú kā ándúrú 'yoó má ku má étępi vé 'bęti, má 'de mužú āngū āzi gé, á 'yo Sārā ní, má kīnī, "Í lē dō ma rá, vūrā 'bá ní ęcízú rī pi agāsī, 'í lū 'yozú kīnī, ma mí édrīpi.'" "

¹⁴ Kúru Ābūmēlékē ní Sārā ri újázú gōzú Ābūrámā ni vúlé. ĩri ní kábīlō 'dúzá, tī pi be, túgęrī āgō rú ni pi be, túgęrī ūkú rú ni pi be sēzú Ābūrámā ní.

¹⁵ Ābūmēlékē ní 'yozú kīnī, "Nyōókú mávé rī, ĩri mí ęndręti gé 'dā. 'Í mu adrií vūrā mí ní ĩpēé rī gé."

¹⁶ ĩri ní 'yozú Sārā ní kīnī, "Ma mí édrīpi ní mūfęngā fífí* sē élífū ālu (1,000), ē 'da rí 'bá rī pi ęndręti gé nōgó lūzú kīnī, á 'o ūnjīkānyā mí ní, 'bo mí 'o ūnjīkānyā kuyé."

¹⁷ Kúru Ābūrámā ní Múngú rī zízú Ābūmēlékē ní, Múngú ní ĩri ídrízú, Múngú ní kpá ūkú ni ri ídrízú anji ūkú túgęrī rú rī pi be, kōpi ā gōkí rí anji tī dī,

† 19:37 19:37 Mōábā: Mōábā vé ífífí, ífū étępi ā rú' 'bá gá. ‡ 19:38 19:38 Bēnámī: Bēnámī vé ífífí, mvā ágó má é'dípáa vé ni. * 20:16 20:16 Mūfęngā fífí: Mūfęngā fífí 'dīri lókí 'dāri gé ęnjęnję.

18 ā'diātāsīyā Úpí Múngú ọ̀zụ̀ ùkú adri'ba Ābūmēlékē vé 'bētí ǎsámvú gé rī pi vé mvá vūrā rá, Ābūrámā vé ùkú Sárā ā tā sī.

21

Īsákā vé tịngárá

1 Úpí Múngú ní drí tịzú Sárā rụ'ba gá, sụ ĩri ní ándúru 'yoó rī tịni.

2 Sárā ní 'a ịsúzú, ĩri ní Ābūrámā ní mvá ágó tịzú, ịsú ǎkūdē Ābūrámā ri ǎrākā rú. Tịkí mváṅá rī sá Múngú ní 'yoó ĩ mváṅá rī tị rī gé.

3 Ābūrámā ní mváṅá rī ā rụ 'dazú Īsákā 'i.

4 Īsákā kā adrií caá ụ'dú be ǎrō, Ābūrámā ní ágélé ni ẽ tị lịzú, sụ Múngú ní ezií rī tịni.

5 Tịkí Īsákā ri ǎkūdē Ābūrámā ri ílì be mụdụrụlụ ǎlu.

6 Sárā ní 'yozú kīnī, “Múngú sē á gụ ǎyīkō be ẹsị agá, 'bá tā 'dīri yì'ba rī pi cére ímú gụ, sụ má ní gụ ụ rī tịni.”

7 Sárā ní gōzú 'yozú kīnī, “Ā'di ri ícọ 'yo kīnī, 'bā mvá tị Ābūrámā be rá nī? 'Bo á tị ĩri ní mvá ágóṅá, ịsú ǎkūdē ĩri ǎrākā rú.”

Drokí Āgárā pi Īsīmāélē be

8 Mváṅá rī kā mbaá, kā bā ndrungará kuú gí, Ābūrámā ní ụmụ 'bázú ǎmbúgú ụ'dú Īsákā ní bā ndrungará kuzú 'dīri ịnjịzú ǎnī.

9 Sárā kā ndree Āgárā Ẹjẹpétōzị rī vé mvá ĩri ní tị Ābūrámā ní rī ri gụ Īsákā sī,

10 Sárā ní 'yozú Ābūrámā ní kīnī, “Í dro ùkú tịgērī rú 'dīri ívé mváṅá rī be rá, ĩrivé mváṅá rī ā rụ rí ǎ'bú mí ní ímú kuú mávé mvá Īsákā ní rī ẽ tị ku.”

11 Tā 'dīri sē Ābūrámā ní ịzāngā ambamba, ā'diātāsīyā Īsīmāélē ri mvá Ābūrámā vé ni.

12 'Bo Múngú ní 'yozú Ābūrámā ní kīnī, “Mvá rī vé tā, ǎzini mívé tịgērī rī vé tā, ǎ sē mí ní ịzāngā 'dínì ku. Lē mí yì tā Sárā ní 'yoó mí ní rī,

ā'diātāsīyā úyú mívé rī pi ímú ịfū Īsákā rụ'ba gá.

13 Ma kpá sē mívé tịgērīzị rī vé mvá ri ímú tị ízú kárakará, ĩrivé úyú ri ímú adri súrú ǎmbúgú, ā'diātāsīyā ĩri mvá mívé ni.”

14 Kā mụ ụ adrií drụ ụ'bụti, Ābūrámā í'dú ịnyá, ǎzini tō yị kụlụkụ agá tré, ĩri ní 'duzú 'bázú Āgárā ā kídí gé. ĩri ní kúru kọpi pēzú mụzú mvọpị Īsīmāélē be. Āgárā ní 'dezú mụzú, ĩri ní rizú ẹcízú ǎngū ā'wí cínýáfā rú Bērísébā vé rī agásí.

15 Yị kụlụkụ agá rī kā deé, ĩri ní mváṅá rī jịzú 'bázú pẹti amuúpi rī vé ındrī gé.

16 ĩri ní ngazú mváṅá rī ā gārā gá sī, mụzú úrízú mváṅá rī be ǎsámvú sī, ā'diātāsīyā ri ụsụ kīnī, “Á lē mváṅá rī vé drāngará ndree ku.” Kā rií úrì 'dālé, ĩri ní í'dózú ngozú.

17 Múngú kā yị mváṅá rī ri ngongo, mālāyíkā Múngú vé rī ní Āgárā ri zịzú 'bụ gé 'dāásí kīnī, “Āgárā, ngá ụnjí rī ā'di? Lē mí 'o ụrī sī ku. Mváṅá rī la kú 'dā, Múngú yì ĩrivé ngongará gí.

18 'Í mụ mváṅá rī í'dú rụ ụ drígé, ma sē mváṅá rī ímú tị ízú kárakará, ĩrivé úyú ri ímú adri súrú ǎmbúgú.”

19 Kúru Múngú ní Āgárā ẽ mị zịzú, ĩri ní kídí ndrezú. ĩri ní kúru mụzú yị tōzú kụlụkụ rī agá tré, ĩri ní sēzú mvuzú mváṅá rī ní.

20 Mváṅá rī kā rií mbaá, Múngú ri ĩri ụtée nī. Mváṅá rī ri adrií ǎngū ā'wí cínýáfā rú rī agá 'dāá, nị zāá 'bungará ụsụ sī rī ambamba.

21 Mvá ágó rī kā rií adrií ǎngū ā'wí cínýáfā rú Pāránā vé rī agá 'dāá, ẹndrẹpị ịsú ĩri ní ùkú íngázú ǎngū Ẹjẹpétō vé rī agá.

Ābūrámā pi sōkí ụyō ĩ ǎsámvú gé sī Ābūmēlékē be

22 Sā 'dāri gé, Ābūmēlékē pi 'dekí mụ ụ ívé ụgalaku ǎmbúgú ǎngaráwá rī pi vé Píkólā be Ābūrámā vúgá 'dāá, kọpi ní 'yozú

Ābūrámā ní kīnī, “Tā céré mí ní 'oó rī agá, Múngú rī mí ízā ko rá.

23 Lē mí sō ũyō Múngú ɛndrɛtɪ gé nōgó 'yozú kīnī, mí ícò mâ mì ũ'bāá ku, dōku mávé anjíná rī pi ẽ mì ũ'bāá ku, dōku mávé úyú rī pi ẽ mì ũ'bāá ku. Á 'bā ɛsɪ múké mí ní, lē mí 'bā kpá ɛsɪ múké má ní, āzini mí 'bā ɛsɪ múké āngū mí ní adrizú jākā rú nōri drīgé.”

24 Ābūrámā ní 'yozú kīnī, “Á sō ũyō rī Múngú ɛndrɛtɪ gé gí, sū mí ní 'yoó rī tɪnɪ.”

25 Kúru Ābūrámā ní unuzú Ābūmélékē ɛndrɛtɪ gé Ābūmélékē vé kídí átí'bá rī pi ní ɛrɪ rī vé tā sɪ.

26 Ābūmélékē ní 'yozú kīnī, “Á nɪ kuyé dō ā'di 'o tā 'dīri nī. 'Í lū má ní tā 'dīri kuyé, á yɪ tā 'dīri āndrū sɪ.”

27 Kúru Ābūrámā ní kābīlō uruko í'dúzú, āzini tɪ uruko í'dúzú sɛzú Ābūmélékē ní. Kúru 'bá ɪrɪ 'dī'bée ní ũndɪ ruzú ɪ āsámvú gé sɪ.

28 Ābūrámā ní kābīlō mba'bá fōlō ũkú rú ni pi ũpɛzú ɛzɪrɪ, 'bāzú túngú.

29 Ābūmélékē ní Ābūrámā rī zɪzú kīnī, “Mí ũpɛ kābīlō ũkú rú mba'bá fōlō ɛzɪrɪ 'dī'bée 'bāá kuú túngú āsɪ?”

30 Ābūrámā ní újázú ɪri ní kīnī, “Mí ɛ'yɪ kābīlō mba'bá fōlō ɛzɪrɪ 'dī'bée, ā lū rí 'yozú kīnī, á ga kídí rī nī.”

31 Kúru ɪ ní vūrā 'dāri ā rú zɪzú Bērísébā*, ā'diātāsɪyā 'bá ɪrɪ pi sōkɪ ũyō vūrā 'dāri gé.

32 Kòpi ní ũndɪ rī ruzú ɪ āsámvú gé sɪ Bērísébā gá 'dālé rī ā vùdrɪ gé, Ābūmélékē pi ní ɪ újázú gōzú ívé ũgalaku āmbúgú āngáráwá rī pi vé Píkólā be āngū Fēlēsétē vé rī gé 'dālé.

33 Ābūrámā ní ɪtɪ sazú Bērísébā gá 'dālé, ɪri ní Úpí Múngú adriipi mʊzú 'dání'dání rī ɪnjɪzú vūrā 'dāri gé.

34 Ābūrámā adri āngū Fēlēsétē vé rī gé 'dālé lókí be āco.

22

Múngú ɪ'bɪ Ābūrámā rī

1 Kā mʊɪ adrií sâ āzi ā vùdrɪ gé, Múngú ní Ābūrámā rī ɪ'bɪzú. ɪri ní Ābūrámā rī zɪzú kīnī, “Ābūrámā!”

Ābūrámā ní ā'yɪzú kīnī, “Ma nō!”

2 Kúru Múngú ní 'yozú kīnī, “'Í 'dʊ mívé mváná ālukúta ɪsákā mí ní lē ambamba rī, 'í mʊ āngū Mōrɪyā vé rī gé. Ma mí ní írā āzi lū írā rī pi āsámvú gé 'dāá, 'í zā má ní mváná rī rɔbɔŋɔ rú írā rī drīgé 'dāá.”

3 Kā mʊɪ adrií drɪ 'dini, Ābūrámā ní fúzú ɪ'bɪtɪ, ɪri ní ɪjá úlízú, ɪri ní ɪjá rī ũdrɔzú ngá uruko'bée be dōngí rī ā úgóró gá, kòpi ní 'dezú mʊzú 'í mvòpɪ ɪsákā be, ívé átí'bá uruko ɪrɪ rī pi be vūrā Múngú ní lūú ɪri ní rī gé 'dāá.

4 Kā adrií ú'dú na ni gé, Ābūrámā ní 'í drɪ ingazú āngū ndrezú, ndre āngū rī rará rú.

5 ɪri ní 'yozú ívé átí'bá rī pi ní kīnī, “ɪmi tɛkɪ 'bā dōngí rī be nōgó, 'bā mʊ mváná rī be 'dālé Múngú rī zɪ. 'Bá kúru ɪgō ɪmi vúgá nōlé ndō.”

6 Ābūrámā ní ɪjá rɔbɔŋɔ zázú rī 'dʊzú 'bāzú 'í mvòpɪ ɪsákā drīgé, Ābūrámā 'dʊ ívé rī áci, āzini ɪlɪ. 'Bá ɪrɪ 'dī'bée ká ríi 'deé mʊzú trɪ ālu,

7 ɪsákā ní 'í ɛtɛpɪ Ābūrámā rī zɪzú kīnī, “Má ɛtɛpɪ.”

Ābūrámā ní ā'yɪzú kīnī, “È, mâ mvá rī.”

ɪsákā ní ɛtɛpɪ rī zɪzú kīnī, “Áci rī pi ɪjá rī be nō, 'bo kābīlō mvá ɪ ní mʊɪ zāá rɔbɔŋɔ rú rī íngáá?”

8 Ābūrámā ní újázú ɪri ní kīnī, “Mâ mvá rī, Múngú rī kābīlō mvá ɪ ní mʊɪ zāá rɔbɔŋɔ rú rī sɛ rá.” Ābūrámā pi ní 'dezú mʊzú mvòpɪ ɪsákā be trɪ.

9 Kòpi ká mʊɪ caá vūrā Múngú ní ándúrú lūú ɪri ní rī gé 'dāá, Ābūrámā ní vūrā rɔbɔŋɔ zázú ni sɪzú, ɪri ní ɪjá rī pi u'dʊzú ũ'bāzú drɪ ní gé. ɪri ní ívé mvá ɪsákā rī ũdrɔzú,

* 21:31 21:31 Bērísébā: Bērísébā vé ífífi, kídí ɪ ní ũyō sɔzú ānɪ rī.

ĩri ní 'duzú 'bāzú vūrā rōbōṅṅō zāzú rī drīgē íjā rī drīgē 'dāá.

10 Ĩri ní ílì í'duzú lēzú ívé mváṅá rī lizú āní.

11 'Bo mālāyíkā Úpí Múngú vé rī ní ĩri zizú 'bū gé 'dāásī, “Ābūrámā! Ābūrámā!”

Ābūrámā ní ā'yīzú kīnī, “Ma nō.”

12 Mālāyíkā rī ní 'yozú kīnī, “Lē mī lī mváṅá rī ku, ā 'okí tā āzi ũnjí rú'bá ni gé ku. Á nī rá 'yozú kīnī mí ĩnjī Múngú rī rá, ā'diātāsīyā mí ā'yī mívé mváṅá ālukúta 'dīri sēé ĩri ní rá.”

13 Ābūrámā ní 'í drī ingazú āngū ndrezú, ĩri ní kābīlō ágó ndrezú, ú'yú ni ā'yī kú peṭi duúpi kūmvū rī āsámvú gé. Ĩri ní mužú kābīlō rī ruzú, ĩri ní zāzú rōbōṅṅō rú 'í mvōpi ā vūrā gá.

14 Kúru Ābūrámā ní vūrā rī ā rú zizú, “Úpí Múngú rī sē rá.” Cīngbá ú'dú āndrū rī gé, 'bá rī pi rī 'yo, “Úpí Múngú vé írā drīgē, Úpí rī sē rá.”

15 Mālāyíkā Úpí Múngú vé rī ní Ābūrámā rī zizú 'bū gé 'dāásī dīi,

16 ĩri ní 'yozú kīnī, “Úpí Múngú kīnī, mí ní mávé tā 'duú ngaá rá, āzini mí ní mívé mvá ālukúta rī ā'yī sēé Úpí ní rá rī sī, á sō ũyō 'yozú kīnī,

17 ádarú ma mí ní tākiri sē rá, ma sē mívé úyú rī úmvúlésī ízú sū línyā 'bū gé rī pi tīni, āzini cínýáfā yīi tafu gārā gá rī tīni. Mívé úyú rī pi úmvúlésī kūrú ari'ba rī pi vé rī ẹrī kōpi drīgē sī rá.

18 'Bá āngū rī pi agásī rī pi ārēvú céré úmvúlésī tākiri ísú úyú mívé rī pi vúgá, ā'diātāsīyā 'í 'du tā mávé rī ngaá rá.”

19 Kúru Ābūrámā pi ní ĩ újázú gōzú ívé ātí'bá rī pi vúgá 'dālé, kōpi ní 'dezú mužú trú Bērīsébā gá 'dāá. Ābūrámā ní rizú adrízú Bērīsébā gá 'dālé.

Anji Nāhórā vé rī pi

20 Kā mužú adrii vūdrī ni gé, ũlūki Ābūrámā ní kīnī, Ābūrámā ẹdrīpi

Nāhórā vé ũkú Mīlékā tī anji āgō ārō Nāhórā ní.

21 Mvā kāyú rī Ūzī 'i, 'deepi vú ni gé sī rī Búzī 'i, 'deepi 'dīri vú sī rī Kēmūélē 'i, (Kēmūélē rī Ārámā vé ẹtēpi),

22 ĩri ní 'dezú Kēsédē 'i, Ázō 'i, Pīlídásā 'i, Jīdīláfā 'i, Bētūwélē sī.

23 Bētūwélē rī Rēbékā vé ẹtēpi. Mīlékā tī anji āgō ārō 'dī'bée Ābūrámā vé ẹdrīpi Nāhórā ní.

24 Nāhórā vé ũkú rī āzi ā rú Rēúmā 'i, tī kpá anji āgō rá, anji rī pi, Tébā 'i, Gāhámā 'i, Tāhásā 'i, Mákā sī.

23

Sárā vé drāngará

1 Sárā adri caá ílì mūdūrūlū ālu pūkú ĩrī drī ni ẹzīrī (127).

2 Sárā drā Kīrīyátā-Ārābā (nóni ĩ ní zīi Hēbērónā) rī gé, āngū Kānánā vé rī agá. Ābūrámā ní fizú Sárā rī ngozú gākū agá 'dāá.

3 Ābūrámā ní ngazú āvū rī ā jélé gá sī, ĩri ní átázú 'bá Hītī vé rī pi be, ĩri ní 'yozú kīnī,

4 “Ma jākā ĩmi āsámvú gé nōgó, ĩmi sēkí má ní vūrā jeé, mā sī rí mā ũkú ni vé āvū vūrā rī agá.”

5 'Bá Hītī vé rī pi ní újázú Ābūrámā ní kīnī,

6 “Āmbúgú 'bávé rī, mí yī drī 'bá ká. Mí 'bá āmbúgú ĩ ní ĩnjī ĩnjī ni 'bá āsámvú gé nōgó. Mí ĩpē vūrā mí ní ndreé múké ni, 'í sī āvū rī 'a ni gé. 'Bá āsámvú gé nōgó, 'bá āzi ícó ívé vūrā āvū sīzú rī ugaá mí ní ku.”

7 Kúru Ābūrámā ní íngázú ọvūzú 'í drī sīzú vūgá 'bá Hītī vé rī pi ẹndreṭi gé.

8 ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Īmi ā'yīkí dō rá, mā sī mávé ũkú āngū Hītī vé rī agá nōgó, ĩmi zīkí má ní Ēfōrónā Zōhārā mvōpi rī,

9 ā sē rí má ní ívé ũjī Mākāpélā gá, ívé nyōókú rī vé ũdū gé rī jeé. Īmi zīkí ĩri, ā sē rí jeé má ní ājē ĩmi ní lée rī sī, ā adri rí vūrā mávé ni āvū sīzú ni.”

10 Ísú ãkũdē Ēfōrōnā Hītīgú rĩ úrí kuú ívé 'bá rĩ pi ãsámvú gé 'dãá, ĩri ní újázú Ābūrámā ní, ĩrivé 'bá Hītĩ vé ímú'bá kũrú rĩ vé kání tĩ gé rĩ pi ãrēvú céré yĩkĩ tā ĩri ní újā rĩ rá,

11 ĩri ní 'yozú kĩnĩ, “Āmbúgú mávé rĩ, adri 'dínĩ kuyé, mí yĩ drĩ ma ká, ma vūrā rĩ sē mí ní ũjĩ 'a ni gé rĩ be má é'dípáa ẹnḍeṛtĩ gé sĩ, mí sĩ rí mí ũkú ni drāápi rĩ vé ãvũ ãnĩ.”

12 Ābūrámā ní gōzú ọvũzú 'ì drĩ sīzú vūgá vūrā rĩ vé é'dípáa ẹnḍeṛtĩ gé dījĩ.

13 ĩri ní 'yozú Ēfōrōnā ní, vūrā é'dípáa yĩkĩ rá kĩnĩ, “Mí yĩ drĩ ma ká, dō ícó rá, mí ã'yĩ má ní. Ma vūrā rĩ vé ãjē mí ní lĩjĩ rĩ ũfē mí ní rá, má sĩ rí mávé ũkú drāápi rĩ vūrā rĩ agá.”

14 Ēfōrōnā ní újázú Ābūrámā ní kĩnĩ,

15 “Āmbúgú mávé rĩ, mí yĩ drĩ ma ká, mũfēngā 'dĩri vé tā adri ãmbúgú ku, vūrā rĩ vé ãjē mũfēngā fífí mũdũrũlũ sũ (400). 'Í sĩ mívé ãvũ rĩ ãyĩ.”

16 Ābūrámā ã'yĩ tā Ēfōrōnā vé rĩ rá. ĩri ní mũfēngā fífí rĩ lāzú sēzú Ēfōrōnā ní, sũ ĩri ní 'yoó rĩ tĩnĩ, Hītĩ rĩ pi yĩkĩ rá. Í'dú mũfēngā fífí rĩ, lā caá mũdũrũlũ sũ.

17 Ābūrámā ní nyọọkú Ēfōrōnā vé adriipi Mākāpélā gá ĩnyĩnā Māmúrē be rĩ jezú. Je nyọọkú rĩ ũjĩ 'a ni gé rĩ be, ãzini peṛtĩ 'a ni gé rĩ pi be céré.

18 Sēkĩ nyọọkú rĩ jeé Ābūrámā ní, ã adri rí ĩrivé ní mụzú nyonyo, sēkĩ ĩri ní nyọọkú rĩ 'bá ambugu Hītĩ vé ĩ úmú'bá kũrú rĩ vé kání tĩ gé rĩ pi andregá sĩ.

19 Vúdrĩ ni gé, Ābūrámā ní ũkú ni Sárā vé ãvũ sīzú ũjĩ Mākāpélā vé rĩ agá, ĩnyĩnānā Māmúrē be, (Māmúrē ri Hēbērōnā gé) ĩri ãngũ Kánánā vé rĩ agá.

20 Āngũ ándúrú adriipi Hītĩ rĩ pi vé ũjĩ be rĩ, sēkĩ ĩri Ābūrámā ní rizú ãvũ sīzú.

24

Īsákā vé ũkú ã jengará

1 Ābūrámā adri caá ílí be ãco, dē ícá ãrākā rú, Úpí Múngú sē ĩri ní tākĩri lẹtĩ be ãndiãndĩ.

2 Ọ'dú ãlu, Ābūrámā ní 'yozú ívé ãtĩ'bá ãmbúgú riipi ívé ngá 'bẹtĩ ãsámvú gé rĩ ũtēepi rĩ ní kĩnĩ, “'Í sō ũyō má ẹnḍeṛtĩ gé nōgó.

3 Á lē mí sō ũyō Úpí Múngú 'bũ pi gbiipi vũ be rĩ ã rú sĩ, lūzú kĩnĩ, mí ícó mvá ũkú Kánánā vé ni ĩpēé jeé má mvọpĩ Īsákā ní ũkú rú 'bá má ní adrii kọpi ãsámvú gé rĩ pi ãsámvú gé nōgó ku.

4 'Í mụ ũkú rĩ jeé má mvọpĩ Īsákā ní ãngũ 'bávé rĩ agá, mávé māríté rĩ pi ãsámvú gé.”

5 Ātĩ'bá rĩ ní ĩri zizú kĩnĩ, “'Bo ũkú rĩ gā dō ímúgá má be sĩ ãngũ nōri gé, má 'o íngóni? Má jĩ rí mí mvọpĩ Īsákā ri mụzú ãngũ mívé mí ní ĩfũzú rĩ gé 'dãá?”

6 Ābūrámā ní újázú ĩri ní kĩnĩ, “Lē mí jĩ má mvọpĩ ri 'dālé ku!

7 Úpí Múngú adriipi 'bũ gé, ma ziipi ĩfũúpi má étẹpi vé 'bẹtĩ ãsámvú gé sĩ, ãngũ má é'dípáa vé rĩ agásĩ, átápi má ní, tā rĩ eziipi má ní 'yoópi, 'Ma úmvúlésĩ ãngũ nōri sē mvá mívé úyú agá ni ní rĩ,' ĩri ívé mālāyíkā pē 'de mí ẹnḍeṛtĩ gé sĩ drĩdrĩ, mí mụ rí ũkú Ísú má mvọpĩ ní 'dālé.

8 Mvā ũkú rĩ gā dō ímúgá mí be sĩ, mí oyụ mi ũyō mí ní sōó má ẹnḍeṛtĩ gé rĩ agásĩ gí. Lē mí jĩ má mvọpĩ ri 'dālé ku.”

9 Kúru ãtĩ'bá rĩ ní ũyō sōzú Ābūrámā ẹnḍeṛtĩ gé, sũ Ābūrámā ní 'yoó ĩri ní rĩ tĩnĩ.

10 Kúru ãtĩ'bá rĩ ní ívé ãmbúgú rĩ vé kámĩlō rĩ pi í'dúzú mụdrĩ, ngá múké múké ni pi be, ĩri ní 'dezú mụzú. 'De mụú ãngũ ĩ ní zĩjĩ Ārámā Nāhārāyímũ* rĩ gé, ĩri ní gōzú cazú kũrú Nāhórā vé rĩ gé.

* 24:10 24:10 Ārámā Nāhārāyímũ: Ārámā Nāhārāyímũ ri Mēsōpōtāmīyā vé ãngũ agá.

11 Átí'bá rĩ kã mujú caá 'dǎlé, ĩri ní kámĩlõ rĩ pi sězú ulazú vũgá kídí rĩ ã jêlé gá, kídí rĩ kũrú rĩ gé ãmvélesi. Sǎ 'dǎri ũndrěǎ, ũkú rĩ pi ní mujú yĩ ĩbězú ni.

12 ĩri ní kúru Múngú ri zizú kĩnĩ, “Á Úpí, Múngú mávé ãmbúgú Ābũrámǎ vé rĩ, lě mĩ sě má ní drĩlé múké ãndrũ sĩ, 'í 'bǎ ẹsĩ múké mávé ãmbúgú Ābũrámǎ ní.

13 'Í ndre, á tu pá kuú kídí rĩ ã jêlé gá nõ, anji ũkú kũrú agá rĩ pi ri ímú yĩ ĩběngará gá,

14 á zĩ dõ ǎlu ni, á 'yo dõ, ‘Mí ọ'dú mívé ũdrĩ vũgá, 'í sě má ní yĩ mvuú,’ sě dõ má ní yĩ rĩ mvuú rá, ǎzini ǎ'yĩ dõ yĩ sě mvuú mávé kámĩlõ rĩ pi ní rá, mvá ũkú mí ní ĩpěé Īsákǎ ní rĩ ĩri adriipi 'dĩ. Tǎ rĩ nga dõ 'i 'dĩni, ma nĩ ámá 'yozú kĩnĩ 'í 'bǎ ẹsĩ múké mávé ãmbúgú rĩ ní gí.”

15 Átí'bá rĩ kã drĩ Múngú ri zĩ deé kuyé, koro Rěbékǎ ní ícázú ũdrĩ yĩ ĩbězú ni be 'i kídí gé. Rěbékǎ ri Bětũwélě vé mvá ũkú, Bětũwélě ri Mĩlékǎ vé mvá, Mĩlékǎ ri Ābũrámǎ ẹdrĩpi Nǎhórǎ vé ũkú.

16 Mvǎ ũkú rĩ ũnyĩ be ambamba, ĩri drĩ kácǎǎ rú, 'bǎ ǎzi la drĩ ĩri be kuyé. Mvǎ ũkú rĩ ní ulúzá mujú kídí rĩ gé 'dǎá, ĩri ní yĩ ĩbězú ívé ũdrĩ rĩ agá tré, ĩri ní ĩgõzú ímúzá átí'bá rĩ vúgá nõó.

17 Átí'bá rĩ ní njuzú mujú mvá ũkú rĩ vú 'dǎá, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, “Mí ĩbě má ní yĩ mívé ũdrĩ agá 'dĩri sěé mvuú.”

18 Mvǎ ũkú rĩ ní 'yozú kĩnĩ, “Úpí mávé rĩ, mí ẹ'yĩ yĩ rĩ mvuú.” Koro mvǎ ũkú rĩ ní ũdrĩ rĩ ọ'dúzá 'í kídí gé sĩ 'bázú vũgá, ĩri ní yĩ rĩ ĩbězú sězú mvuzú átí'bá rĩ ní.

19 Mvǎ ũkú rĩ kã yĩ rĩ sěé mvuú átí'bá rĩ ní, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, “Ma kpá mu yĩ ĩbě sě mvu mívé kámĩlõ rĩ pi ní céré.”

20 Kúru ĩri ní yĩ ũdrĩ agá rĩ dǎzú 'bú ǎnyǎpá rĩ pi ní rizú yĩ mvuzú rĩ agá, ĩri ní njuzú mujú vulé kídí rĩ gé

'dǎá yĩ ǎzi ĩbězú dǎi, ẹcĩ yĩ rĩ ũbě, kámĩlõ rĩ pi ǎrěvú céré mvukí yĩ rĩ caá rá.

21 Átí'bá rĩ újí kuú kírĩ, tě rií tǎ Rěbékǎ ní rií 'oó 'dĩri ndreé, lě nĩ ámá dõ mvá ũkú Úpí Múngú ní ĩpěé rĩ adriipi 'dĩ.

22 Kámĩlõ rĩ pi kǎ yĩ rĩ mvuú deé gí, átí'bá rĩ ní mǎpí dǎbũ rú ǎjě be ãmbúgú ni 'í'dúzá suzá mvá ũkú rĩ ǎ ũmvu gé, ĩri ní ímvě dǎbũ rú ǎjě be ãmbúgú ni pi 'í'dúzá ĩrĩ, ũ'yízú mvá ũkú rĩ drígé.

23 Átí'bá rĩ ní mvá ũkú rĩ zizú kĩnĩ, “'Í lũ má ní, mi ǎ'di ǎ mvá? Mí ẹtẹpi vé jó agá 'dǎá, vũrǎ 'bǎ ní mujú lazú ĩnĩǎ nõri sĩ mávé ǎgõ nõ'bée be ni anigé?”

24 Mvǎ ũkú rĩ ní újázú kĩnĩ, “Ma Bětũwélě ǎ mvá, Bětũwélě vé ẹndrẹpi Mĩlékǎ 'i, ĩrivé ẹtẹpi Nǎhórǎ 'i.”

25 ĩri ní kpá gõzú 'yozú kĩnĩ, “Vũrǎ ĩmi ní lazú mívé 'bǎ rĩ pi be ĩnĩǎ rĩ sĩ ni anigé, ǎsé, ǎzini ǎnyǎngǎ ǎ fífí kámĩlõ rĩ pi úcézú ni anigé.”

26 Kúru átí'bá rĩ ní kũmúci ũtĩzú 'i drĩ sǎzú vũgá, ĩri ní Úpí Múngú ri ĩnjĩzú,

27 ĩri ní 'yozú kĩnĩ, “Ē íngúkí Úpí Múngú mávé ãmbúgú Ābũrámǎ vé rĩ íngúngũ, Úpí Múngú 'bǎ lěngará, ǎzini 'du tǎ 'í ní lěé 'oó mávé ãmbúgú ní rĩ ngaá gí, ǎ'diǎtǎsiyǎ ĩjĩ ma ícǎ mávé ãmbúgú rĩ vé máríté rĩ pi vé jó ǎsámvú gé gí.”

28 Rěbékǎ ní njuzú mujú tǎ 'dĩri ũlúzú 'bǎ ri'bǎ adri'bǎ ẹndrẹpi vé 'bětĩ ǎsámvú gé rĩ pi ní.

29 Rěbékǎ vé ẹdrĩpi ǎ rú Lǎbánǎ 'i, Lǎbánǎ ní njuzú mujú átí'bá rĩ vúgá kídí gé 'dǎá.

30 Lǎbánǎ kǎ mǎpí ọmvúpi ǎ ũmvu gé rĩ ndreé, ǎzini ímvě ĩri drígé rĩ ndreé, kǎ tǎ átí'bá rĩ ní átá, Rěbékǎ ní ũlũú 'í ní rĩ yĩ, ĩri ní 'dezú mujú ágó rĩ vúgá 'dǎá, ĩsú tu pá kuú ívé kámĩlõ rĩ pi be kídí rĩ ǎ gǎrǎ gá.

31 Lǎbánǎ ní 'yozú kĩnĩ, “Mí ímú, Úpí Múngú sě mí ní tǎkírĩ gí, ngá mí ní pá tuzú kuú ǎmvě nõgó rĩ ǎ'di?”

Má údé mí ní vūrā jó agá 'dāá gí, āzini má údé kpá vūrā mívé kámīlō rī pi ní gí."

³² Kúru ātí'ba rī ní 'dezú mužú Lābānā vé āngá 'dāá, Lābānā vé ātí'ba rī pi ní oḡu kámīlō rī pi ā úgóró gá rī pi oḡuzú. Kòpi ní ásé, āzini ānyāngā ā fífí íjǐzú sēzú kámīlō rī pi ní, āzini kòpi ní yǐí íjǐzú sēzú ātí'ba rī ní, āzini ìrivé 'ba rī pi ní, kòpi ā ũjǐkí rí í pá āní.

³³ Kúru í ní ínyá íjǐzú 'bāzú kòpi èndrètí gé, 'bo ātí'ba rī ní 'yozú kīnī, "Má ũlū dō tā má ní ímǔzú rī kuyé, má ícó drī ā'yǐí ínyá nyaá ku."

Lābānā ní 'yozú kīnī, "Mí ũlū 'ba ní tā rī."

³⁴ Ágó rī ní 'yozú kīnī, "Ma ātí'ba Ābūrāmā vé ni.

³⁵ Úpí Múngú sē tākíri mávé āmbúgú rī ní ambamba, ìri 'ba ā'bú be ni. Úpí Múngú sē ìri ní kābīlō, ndrǐí, tí, kámīlō, dōngí, dábū, aya óḡú'ba óḡú'ḡú ní pi, ātí'ba āḡō rú ní pi, ātí'ba ũkú rú ní pi be.

³⁶ Mávé āmbúgú rī vé ũkú Sárā tí ìri ní mvá ágó, ísú ākūdē ìri ārākā rú, āmbúgú mávé rī sē ívé ngá ārēvú cére ívé mvá ágóḡá rī ní.

³⁷ Āmbúgú mávé rī sē ma ũyō sōó 'í èndrètí gé kīnī, 'Lē mí je mâ mvópi ní ũkú āngū Kānānā vé má ní adrízú nōri agá ku.

³⁸ 'Í mu ũkú rī jeé mâ mvópi ní máríté mávé rī pi āsámvú gé, má ètèpi vé 'bètí āsámvú gé.'

³⁹ "Má ní mávé āmbúgú ri zǐzú, má kīnī, 'Mvá ũkú rī gā dō ímúgá má be sī, mâ 'o rí íngóni?'

⁴⁰ "Ābūrāmā ní újázú má ní kīnī, 'Úpí Múngú má ní ríí ìrivé tā 'duḡu ngá rī, ìri ívé mālāyíkā ípē ímú mí ízā ko rá, mí mu rí ũkú jeé mâ mvópi ní mávé máríté rī pi āsámvú gé, má ètèpi vé 'bètí āsámvú gé.

⁴¹ 'Í mu dō mávé máríté rī pi āsámvú gé 'dālé rá, kòpi gākí dō ũkú sēgá mâ mvópi ní sī, ma mi oḡu ũyō mí ní sōó má èndrètí gé rī agásí rá.'

⁴² "Āndrū má kā té ícá kídí rī tí gé 'dāá, á zǐ Múngú ri, má kīnī, 'Á Úpí Múngú mávé āmbúgú Ābūrāmā vé rī, dō ícó rá, lē mí sē mávé ècǐ nōri ā adri drǐlé múké rú.

⁴³ 'Í ndre, á tu pá kuú kídí rī ā gārā gá nō. Mvá ũkú āzi ímú dō yǐí íbēé, ma 'yo ìri ní, "Mí íbē má ní yǐí mívé ũdrí agá 'dǐri sēé mvuú,"

⁴⁴ mvá ũkú rī 'yo dō má ní, "Mí è'yǐ yǐí rī mvuú, ma kpá yǐí ũbē sē mívé kámīlō rī pi ní rá," Úpí Múngú, mvá ũkú 'dǐri ā adri ũkú mí ní ípēé mávé āmbúgú rī vé mvá ní rī.'

⁴⁵ "Má kā drī Múngú ri zǐí deḡ èsǐsǐlé sǐ kuyé, koro Rēbékā ní ícázú ũdrí be 'í kídí gé. Ìri ní úlúzá mužú kídí rī gé 'dāá, ìri ní yǐí íbēzú. Má ní 'yozú ìri ní, "Í sē má ní yǐí mvuú.'

⁴⁶ "Koro mvá ũkú rī ní ívé ũdrí ó'dúzá 'í kídí gé sǐ vūgá, ìri ní 'yozú kīnī, 'Mí è'yǐ yǐí rī mvuú, ma kpá yǐí sē mvuú mívé kámīlō rī pi ní ìndí.' Má ní kúru yǐí rī è'yǐzú mvuzú, ìri ní kpá yǐí sēzú mvuzú kámīlō rī pi ní.

⁴⁷ "Má ní mvá ũkú rī zǐzú, 'Mi ā'di ā mvá?'

"Ìri ní 'yozú kīnī, 'Ma Bētūwélē ā mvá, Bētūwélē ri Nāhórā ā mvá, ìrivé èndrèpi Mílékā 'i.'

"Má ní kúru mǎpí 'í'dúzá suzá ũmvu ní gé, āzini má ní ímvē 'í'dúzá ìrǐ ũ'yǐzú drí ní gé.

⁴⁸ Kúru má ní kūmūcí ũtǐzú mâ drǐ sǐzú vūgá, Úpí Múngú ri ñjǐzú. Má ní Úpí Múngú mávé āmbúgú Ābūrāmā vé rī íngúzú, ā'diātāsīyā íjǐ ma pǐrǐ ícá ũkú ísú mávé āmbúgú rī vé mvá ní, mvá ũkú rī ìri mávé āmbúgú Ābūrāmā èdrǐpi Nāhórā mvópi vé mvá.

⁴⁹ Mí dō èsǐ múké 'bā mávé āmbúgú rī ní rá, āzini mí dō tā mí ní lēé 'oó mávé āmbúgú ní rī 'du nga rá, 'í lū má ní, dō 'díní kuyé, 'í lū má ní, mâ ndā rí lètí āzi tā má ní lēé rī 'ozú."

⁵⁰ Lābānā pi Bētūwélē be, kòpi ní újázú kīnī, "Tā 'dǐri íngá Úpí Múngú

vúgá, tā āzi 'bá ní 'yoó túngú ni 'dāáyo.

⁵¹ Rēbékā ri 'dī, 'í jì ìri mụzú mívé āmbúgú rī vé mvá ní ũkú rú, sū Úpí Múngú ní 'yoó rī tịni."

⁵² Ābūrámā vé ātí'bá rī kā tā kọpi ní 'yoó 'dīri yī, ìri ní kùmūcí ũtịzú, ọvụzú 'í drị sịzú vūgá, Úpí Múngú ri ìnjịzú.

⁵³ Ìri ní kúru ngá ì ní rií ũ'yī rụ'bá gá ì ní údé dábū sī, āzini ì ní údé aya ọgụ'bá ọgụ'ọgụ ni sī rī pi í'dúzá, āzini bōngó ũnyī be ni pi í'dúzá sēzú Rēbékā ní. Ìri ní kpá ngá ājē be āmbúgú ni pi í'dúzá sēzú Rēbékā édrịpi ní, āzini éndrẹpi ní fēfē rú.

⁵⁴ Kúru ātí'bá rī, āgō adri'bá ìri be trú rī pi be, kọpi ní ínyá nyazú, āzini ngá mvuzú, kọpi áwíkí adrií 'dālē ìni be rā.

Kā mụyú adrií drụ ụ'bụti, Ābūrámā vé ātí'bá rī ní 'yozú kīnī, "Ìmi ọyukí ma, lē mā gō mávé āmbúgú rī vúgá 'dāá."

⁵⁵ 'Bo Rēbékā édrịpi pi éndrẹpi be, kọpi ní újázú kīnī, "Lē mvá ũkú rī ā adri caá 'bá be nōgó ụ'dú be mụdrí, ìri íbí mụ ndō."

⁵⁶ 'Bo ātí'bá rī ní 'yozú kọpi ní kīnī, "Lē ìmi ugakí ma ku. Ẹcị mávé nōri agá, Úpí Múngú sē má ní drīlé múké gí. Ìmi ọyukí ma, á lē gōó vúlé mávé āmbúgú rī vúgá 'dāá."

⁵⁷ Kọpi ní 'yozú kīnī, "Lē 'bá zikí Rēbékā ri, ìri dō 'yo 'bá ní íngóni."

⁵⁸ Kọpi ní Rēbékā ri zizú ímúzú, kọpi ní ìri zizú kīnī, "Mí ā'yī mụyú ágó 'dīri be sàṅá nōri sī rá?"

Rēbékā ní 'yozú kīnī, "Ma mụ rá."

⁵⁹ Kúru kọpi ní ì ọmvụpi Rēbékā pi ọyuzú ívé ātí'bá ũkú rú ni be, ātí'bá Ābūrámā vé rī be, āgō adri'bá ìri be trú rī pi be.

⁶⁰ Kọpi ní Rēbékā ní tākiri sēzú, kọpi ní 'yozú kīnī,

"Bá ọmvụpi, lē mī tị

ízú kárakará,

lē anji mívé rī pi ā ndēkí

ívé ari'ba rī pi vé ũkpō rá."

⁶¹ Kúru Rēbékā pi ívé ātí'bá ũkú rú rī pi be, kọpi ní útúzá ívé kámilō rī pi drīgé, kọpi ní 'dezú mụzú ātí'bá rī vúgá sī. Ābūrámā vé ātí'bá rī jì Rēbékā ri mụzú ìndī.

⁶² Sā 'dāri gé, Īsákā íbí ímụ kídí ì ní zị Bērē Lāyī Róyī gélésíla, ā'diātāsīyā ri adrií Nēgévē gá.

⁶³ Ūndrējá āzi sī, Īsákā 'de mụyú ásé agá 'dāá Múngú ri zị, kā mụyú 'í drị ingáá āngū ndreé, ndre kámilō urukọ'bée ri ímụ 'í vúgá nōó.

⁶⁴ Rēbékā ní kpá 'í drị ingazú uru, ìri ní Īsákā ri ndrezú. Ìri ní ísízú ívé kámilō drīgé sī vūgá.

⁶⁵ Ìri ní ívé ātí'bá rī zizú kīnī, "Ágó ásé agá riipi ímụpi 'bá vúgá nōó 'dāri ā'di 'i?"

Ātí'bá rī ní újázú kīnī, "Ágó 'dāri, ìri mávé āmbúgú." Rēbékā ní kúru ívé bōngó í'dúzá 'í éndrẹti ọzụzú ānī.

⁶⁶ Ātí'bá rī ní tā 'í ní 'oó rī ũlūzú Īsákā ní céré.

⁶⁷ Īsákā ní Rēbékā ri jizú fizú gākū éndrẹpi Sárā ní ándúrú adrizú rī agá 'dāá 'í ní ũkú rú. Īsákā lē Rēbékā ri ambamba. Īsákā éndrẹpi Sárā ā drā dō gí drāāāsīyā, Rēbékā ā tā sī, sē ìzāngā Īsákā ē ẹsị agá rī de rá.

25

Ābūrámā vé drāngará

¹ Ābūrámā gō ũkú āzi jeé rá, ũkú rī ā rụ Kētúrā 'i.

² Ūkú rī tị ìri ní Zīmīránī ri, Jōkīsánā ri, Mēdánā ri, Mīdīyánā ri, Īsībákā ri, Súwā sī.

³ Jōkīsánā tị Sébā pi Dēdánā be. Úyú Dēdánā vé rī pi Āsūrímū rī pi, Lētūsímū rī pi, āzini Lēumímū rī pi.

⁴ Anji āgō Mīdīyánā vé rī pi ā rụ, Éfā 'i, Ēfērē 'i, Ēnókā 'i, Ābídā 'i, Ēlédā sī. Úyú 'dī'bée céré Kētúrā vé rī.

⁵ Ābūrámā ẹzi ngá ívé rī pi ārēvú céré Īsákā ní.

⁶ Ābūrámā ní drī adrizú ídri rú rī gé, í'dú ngá sēé fēfē rú ívé anji āgō ũkú vúlé rī pi ní tị rī pi ní, pē ívé

anji āgō 'dī'bée Īsákā ā gārā gá sī muḡ adrií wōḡkō ūtú ní ifūzú rī gé.

⁷ Ābūrámā adri caá ílí be mūdūrūlū ālu pūkú ézīrī drī ni tōwú (175).

⁸ Ābūrámā drā, ísú ākūdē dē ícá ārākā rú gí, adri caá ílí be āco. Īrivé ídri kā fūú, índri írivé rī muḡ adrií írivé 'bá ūdrā 'bá gí rī pi be trū.

⁹ Īrivé anji āgō Īsákā pi Īsīmāélē be, kōpi ní írivé āvū jizú sızú ūjī agá Mākāpélā gá, ĩnyinā Māmūrē be, nyōḡkú Ēfōrónā Zōhārā mvōpi vé rī agá, Zōhārā ri Híḡíú.

¹⁰ Ābūrámā je ándúru nyōḡkú rī 'bá Híḡí vé rī pi drīgé. Sīkí Ābūrámā pi ūkú ni Sārā be nyōḡkú rī agá.

¹¹ Ābūrámā kā drāá, Múngú sē mvōpi Īsákā ní tākiri rá. Īsákā ri adrií ĩnyinā Bērē Lāyī Róyī be.

Úyú Īsīmāélē vé rī

¹² Īsīmāélē ri mvá Ābūrámā vé ni, Sārā vé ātī 'bá Āgārā Ējēpētōzī rī tī ĩri nī.

¹³ Anji Īsīmāélē ní tījī rī pi ā rú 'dī, sīkí kōpi ā rú tīngará ívé rī vú sī. Mvā kāyú rī Nēbāyótī 'i, 'de 'bá vúdri ni gé rī pi, Kēdārā 'i, Ādībélā 'i, Mībīsámā 'i,

¹⁴ Mīsímā 'i, Dúmā 'i, Másā 'i,

¹⁵ Hādādī 'i, Témā 'i, Jētúrā 'i, Nāpísā 'i, Kédémā sī.

¹⁶ Anji Īsīmāélē vé muḡrī drī ni ĩrī 'dī'bée, kōpi ruḡí sūrú muḡrī drī ni ĩrī rī pi nī. 'Dakí vūrā kōpi ní adrizú rī pi kōpi ā rú sī.

¹⁷ Īsīmāélē adri caá ílí be mūdūrūlū ālu pūkú na drī ni ézīrī (137), ĩri ní kúru drāzú, ĩri ní muḡú adrizú 'bá ívé ūdrā 'bá gí rī pi āsámvú gé.

¹⁸ Úyú Īsīmāélē vé rī pi írékí ĩ muḡú āngū rī pi agásī āndiāndí, í'dózú Hāvílā gá, cazú Sūrú gé, cazú ĩnyināgá Ējēpētō ā wōḡkō ūtú ní ifūzú rī gé, wōḡkō Āsírīyā vé rī gé.

Kōpi rikí adrií ĩ édrīpi be ĩnyinā ĩnyinā.

Yōkóbū pi vé tīngará Īsōwū be rī

¹⁹ Ú'dógú'dógú Īsákā vé rī ĩri 'dīni, Īsákā ri mvá Ābūrámā vé ni.

²⁰ Īsákā ní Rēbékā ri jezú rī gé, ísú ākūdē Īsákā ri ílí be pūkú su. Rēbékā ri Bētūwélē Ārámāgú rī vé mvá, āngū Pādānā Ārámā vé rī agá, ĩri Lābānā Ārámāgú rī vé ómvūpi.

²¹ Rēbékā ní drī mvá tījī kuyé rī sī, Īsákā zī Úpí Múngú ri, Úpí Múngú ā'yī írivé zīngará rá, írivé ūkú Rēbékā ísú 'a rá.

²² Anjinā rī pi rikí ĩ úgbú Rēbékā agá 'dāá. Rēbékā ní Úpí Múngú ri zizú kīnī, "Tā nōri 'i 'o má be nóni āsī?"

²³ Úpí Múngú ní 'yozú ĩri ní kīnī, "Anji mí 'a gá rī pi ĩrī, anji ĩrī 'dī'bée ímú ĩ aco adri sūrú be ĩrī, sūrú āzi rī vé ūkpō ri ímú āzi rī vé rī ndē rá, mvá kāyú rī ímú ézī nga mvá ūdú rī ní."

²⁴ Rēbékā vé sá tīngará vé rī kā ícō, tī anji rī pi éḡí rú.

²⁵ Mvā ĩfūúpi drīdrī rī ika, rú 'bá ni céré 'bí rú, kúru kōpi ní ĩri ā rú 'dazú Īsōwū 'i.*

²⁶ Kúru édrīpi ní ifūzú, ru édrīpi Īsōwū ā pá ēdēkēdē cí, kúru ĩ ní ĩri ā rú 'dazú Yōkóbū† 'i. Rēbékā ní anji 'dī'bée tizú rī gé, ísú ākūdē Īsákā ri ílí be pūkú áziyá.

Īsōwū uzī ívé kāyú édrīpi Yōkóbū ní

²⁷ Anji rī pi ká mbaá ícá āmbúgú gí, Īsōwū ícá 'bá riipi zāá mbāapi ni, lē éçī ásé vé rī ā tā ambamba. Yōkóbū ri ívé rī 'bá adriipi tā be kīri ni, ĩri ri adri 'bēḡí, ri ānyāpá úcé.

²⁸ Īsákā lē Īsōwū ri, ā'diātāsīyā ĩri ní rií zāá ú'dí íjī nyaá 'í ní rī ā tā sī, 'bo Rēbékā lē ívé rī Yōkóbū ri.

* 25:25 25:25 Īsōwū: Īsōwū vé ifífi, rú 'bá ni du céré 'bí rú. † 25:26 25:26 Yōkóbū: Yōkóbū vé ifífi, ru pá ēdēkēdē cí, ĩri 'bá mī ū'bāapi ni.

29 Ụ'dú ̃lu, Yókóbũ ri tĩbũ á'dí, tĩbũ rĩ ̃ sũ ika. ̃sõwũ ímũ ásé agá 'dãásĩ, ̃bĩrĩ fũ ìri káyĩ, ̃ndē ambamba.

30 Ìri ní 'yozú Yókóbũ ní kĩnĩ, “Èbĩrĩ fũ ma drãá káyĩ gĩ! 'Í sē má ní tĩbũ mí ní á'dí sũ be ika 'dĩri nyaá!” (Tã 'dĩri sĩ, gōkí ̃sõwũ ̃ rũ 'daá Èdómã.)‡

31 Yókóbũ ní újázú ìri ní kĩnĩ, “Mí mvá káyú, mí ụzĩ mívé káyú má ní.”

32 ̃sõwũ ní 'yozú ìri ní kĩnĩ, “'Í ndre drĩ ká, ̃bĩrĩ fũ ma káyĩ gĩ, á lē drãá ̃nĩ drãdrã! ̃ tĩkí dō ma káyú drãá̃sĩyã, tã múké má ní ̃sũ 'a ní gé 'dĩgē rĩ ̃'di?”

33 Yókóbũ ní 'yozú ìri ní kĩnĩ, “Drĩdrĩ ni, 'í sō ũyō má ̃ndrēti gé.” Kúru ̃sõwũ ní ũyō sōzú Yókóbũ ̃ndrēti gé, ìri ní ívé káyú ụzĩzú Yókóbũ ní.

34 Kúru Yókóbũ ní pánga í'dúzú tĩbũ 'í ní á'dí rĩ be, ìri ní sēzú ̃sõwũ ní, ̃sõwũ ní nyazú, ìri ní kpá ngá mvuzú, ìri ní kúru ngazú mužú. ̃sõwũ 'dũ ívé káyú ̃ tã 'bãã mādãñá, ̃sũ drĩ ni gé kuyé.

26

Ìsákã pi ̃bũmēlékē be

1 Èbĩrĩ ní 'dezú ̃ngũ rĩ agá ũnjĩ ũnjĩ, sũ ìri ní ọtũ 'deé lókí ̃bũrámã vé rĩ gé rĩ tĩnĩ. ̃sákã ní 'dezú mužú ̃bũmēlékē vúgá, ̃bũmēlékē ri 'bãgú Fēlēsētē rĩ pi vé ni, ̃ngũ Gērārĩ vé rĩ agá.

2 Úpí Múngú ní 'i i'dazú ̃sákã ̃ndrēti gé, ìri ní 'yozú kĩnĩ, “Lē mí mụ Èjēpētō gá 'dãá ku, mí adri vūrã má ní lēé lũú mí ní rĩ gé.

3 Mí adri vūrã 'dĩri agá ũkōlō. Ma adri mí be trũ, ma mí ní tãkĩri sē rá. Ma ̃ngũ 'dĩri sē céré mí ní, ̃zini úyú mívé rĩ pi ní, sũ má ní ọtũ ũyō ní sōó mí ̃tēpĩ ̃bũrámã ní rĩ tĩnĩ.

4 Ma sē mívé úyú ri ízú kárakará, kōpi adri sũ línýã 'bũ gé rĩ pi tĩnĩ. Ma ̃ngũ 'dĩri sē céré kōpi ní. 'Bá vũ

drĩgē rĩ pi céré tãkĩri ̃sũ úyú mívé rĩ pi ̃ tã sĩ,

5 ̃'diātāsĩyã ̃bũrámã ìnjĩ ma ìnjĩnjĩ, 'dũ tã má ní lũú 'í ní rĩ ngaá rá, 'dũ tã má ní ̃zĩ rĩ ngaá rá, ̃zini 'dũ tãĩmbĩ mávé rĩ ngaá rá.”

6 Kúru ̃sákã ní adrizú ̃ngũ Gērārĩ vé rĩ agá 'dãá.

7 ̃gō ̃ngũ 'dãri agá rĩ pi kã ìri zĩ ìrivé ũkú ̃ tã sĩ, 'yo kōpi ní kĩnĩ, ũkú rĩ 'í ọmvũpĩ, gã lũgá sĩ 'yozú kĩnĩ ũkú rĩ ívé ni, ̃'diātāsĩyã 'o ũrĩ sĩ. ̃sũ kĩnĩ ̃gō 'dĩ'bée 'i 'dĩ rá Rēbékã ̃ tã sĩ, ̃'diātāsĩyã Rēbékã ri ũnyĩ be ambamba.

8 ̃sákã kã adrii caá 'dãá sã be ̃co, ̃bũmēlékē 'bãgú Fēlēsētē rĩ pi vé rĩ ri ̃ngũ ndreé sũbã gá sĩ, ndre ̃sákã u'de ũkú ni Rēbékã ri ̃zĩ bēdrĩ sĩ, ri tĩ ni ndruú.

9 ̃bũmēlékē ní ̃sákã ri zĩzú ímũzú, ìri ní 'yozú kĩnĩ, “Mí kĩnĩ, Rēbékã ri mí ọmvũpĩ ̃'diātāsĩ? ̃sũzú ̃kũdē ìri mívé ũkú!”

̃sákã ní újázú ìri ní kĩnĩ, “Má ũsũ déna 'bá ̃zi ri ícó ma 'dĩ Rēbékã ̃ tã sĩ rá.”

10 ̃bũmēlékē ní 'yozú kĩnĩ, “Ngá mí ní 'oó 'bá ní 'dĩni rĩ ̃'di? 'Bá ̃zi ri té ícó la mívé ũkú sĩ, ìri té tã ũnjĩ ìjĩ 'bá drĩgē.”

11 Kúru ̃bũmēlékē ní tãĩmbĩ sēzú 'bá rĩ pi ní céré kĩnĩ, “'Bá ̃zi 'o dō ̃sákã ri ũnjĩ, dōku uló dō Rēbékã ̃ rũ'bá, ì ìri 'dĩ drã 'dĩsĩ rá.”

12 Ílĩ 'dãri agá, ̃sákã '̃ ọmvũ, sa úri 'a ní gé, ̃nyãngã rĩ ka ambamba, ̃'diātāsĩyã Úpí Múngú sē ìri ní tãkĩri gĩ.

13 ̃sákã gō ícá 'bá ̃'bú be ni, ìrivé ̃'bú ízú ambamba.

14 Ìri kãbĩlō be, ndrĩĩ be, tĩ be, ̃tĩ'bá be kárakará. 'Bá Fēlēsētē vé rĩ pi 'bãkĩ ìri ní ̃sĩ ũnjĩ ̃nyãpá 'dĩ'bée ̃ tã sĩ.

15 Kídĩ ̃tĩ'bá ̃bũrámã vé rĩ pi ní gaá sã 'dãri gé rĩ pi, 'bá Fēlēsētē vé rĩ pi gákĩ nyōkũ úmvú dãá kídĩ rĩ ọtũzú ̃nĩ 'dĩsĩ rá.

‡ 25:30 25:30 Èdómã: Èdómã vé íffĩ, ìri ngá ika ni.

16 Kúru Ābūmēlékē ní 'yozú Īsákā ní kīnī, “Mívé ũkpó nóni ambamba, 'í nga 'bá gārā gá sī, 'í mu adrii vūrā āzi gé.”

17 Kúru Īsákā ní ngazú mužú adrizú í'bunjá Gērārī vé rī gé.

18 Kídí ọ́tú í ní gaá lókí Īsákā ẹ́tẹ̀pì Ābūrámā vé rī gé, Fēlēsétē rī pi ní nyọ̀ọ̀kú gaá ọ́tú zú lókí Ābūrámā ní drāzú gí rī ā vùdrī gé 'dā'bée, Īsákā gō nyọ̀ọ̀kú rī úvā kọ̀pì agásī āmvé. Īsákā gō rú ālu ālu ọ́tú Ābūrámā ní 'daá kídí rī pi ní 'dā'bée 'daá kídí rī pi ní.

19 Īsákā vé átí'bá rī pi gaki kídí í'bunjá rī agá 'dāá, kídí rī vé yī́ uletere.

20 'Bá kābīlō úcé'bá Gērārī vé rī pi rikí āgátá gāá Īsákā vé 'bá kābīlō úcé'bá rī pi be, kọ̀pì kīnī, yī́ rī ívé ni. Kúru Īsákā ní yī́ rī ā rú 'dazú Ēsékē. (Ēsékē vé ífífí āgátá.)

21 Īsákā vé átí'bá rī pi ní kpá kídí āzi gazú, kọ̀pì gōkí kpá āgátá gāá 'bá Gērārī vé rī pi be. Kúru Īsákā ní kídí rī ā rú 'dazú Sítīnā.*

22 Īsákā gō ngaá 'dāásī mužú vūrā āzi gé, kọ̀pì gōkí kpá kídí āzi gaá, 'bá āzi gō āgátá gāá yī́ rī ā tā sī kuyé. Īsákā ní kídí rī ā rú 'dazú Rēbótō. (Rēbótō vé ífífí, vūrā adriipi wālā ni.) Īri ní 'yozú kīnī, “Úpí Múngú sē 'bá ní vūrā wālā ni gí, 'bā ícọ́ drīlẹ́ múké ịsú vūrā nōri agá rá.”

23 Īsákā ní ngazú vūrā 'dāri gé sī, ĩri ní 'dezú mužú Bērīsébā gá.

24 Kā mužú caá ịníná rī sī, Úpí Múngú i'da 'i ĩri ẹ̀ndrẹ̀tì gé, ĩri ní 'yozú kīnī, “Ma Múngú mí ẹ́tẹ̀pì Ābūrámā vé rī 'i. Mí adri ụ̀rị́ sī ku, ā'diātāsīyā ma mí be trú. Ma tākíri sē mí ní rá, ma sē mívé úyú ri ízú kárákará mávé átí'bá Ābūrámā ā tā sī.”

25 Īsákā ní vūrā rọ̀bọ̀nọ́ zázú ni sızú Úpí Múngú ri ị̀nị́zú ānı́. ĩri ní ívé gākū sızú 'dāgá, ĩrivé átí'bá rī pi ní kídí āzi gazú vūrā 'dāri gé.

* 26:21 26:21 Sítīnā: Sítīnā vé ífífí, ẹ́sı́ ũnjı́.

26 Ụ́'dú ālu, 'bāgú Ābūmēlékē pi Āhúzā riipi ĩri ē ị̀zā koopi tā pịrị́ sī rī be, ũgalaku āmbúgú āngáráwá rī pi vé Píkólā be, ímúkí Gērārī gé 'dāásī Īsákā ri ndree.

27 Īsákā ní kọ̀pì zızú kīnī, “Īmi ímúkí nōgó ā'di 'oó? Ándúru ĩmi ndrekí ma ũnjı́, ĩmi drokí ma ĩmi gārā gá sī āmvé.”

28 Kọ̀pì ní újázú ĩri ní kīnī, “'Bá nīkí á má uletere 'yozú kīnī, Úpí Múngú ri mí be trú, kúru 'bá ní átázú 'bá āsámvú gé sī, 'bá kīnī, 'bá lēkí ũyō sōó 'bá āsámvú gé sī mí be. Kúru lē 'bā rúkí ũndí mí be.

29 Lē mí sō ũyō 'yozú kīnī, mí 'o 'bā ũnjı́ ku, sū 'bá ní mí 'oó ũnjı́ kuyé rī tị́nı́. 'Bá 'okí ándúru mí múké, 'bá pēkí mí mužú 'bá gārā gá sī āmvé tā be kırı. Nóni Úpí Múngú sē mí ní tākíri gı́.”

30 Īsákā ní ụ̀mụ́ údézú kọ̀pì ní, kọ̀pì nyakí ngá, āzini mvúkí ngá rá.

31 Kā mužú adrii drū ũ'búti, Īsákā pi ní ũyō sōzú í āsámvú gé sī āgō Gērārī vé rī pi be. Īsákā ní āgō 'dī'bée ọ̀yuzú mužú tā be kırı.

32 Ụ́'dú 'dāri gé, Īsákā vé átí'bá rī pi ní ímúzú kídí í ní gaá rī ā tā ũlüzú Īsákā ní kīnī, “'Bá gaki yī́ ífūú gı́.”

33 Kúru Īsákā ní kídí rī ā rú 'dazú Sībā. (Rú Sībā 'dīri vé ífífí ũyō.) Cı́ngbá ícázú āndrū sī, kūrú rī ā rú í zı́ Bērīsébā. (Ífífí ni kídí ũyō vé ni.)

34 Ịsọ̀wụ́ ká caá ílì be pūkú sụ, ĩri ní Yūdítā ri jezú 'í ní ũkú rú, Yūdítā vé ẹ́tẹ̀pì ā rú Bérı́ 'i, ĩri Hı́tígú. ĩri ní kpá gōzú ũkú āzi jezú, rú ni Bāsēmátā 'i, ẹ́tẹ̀pì ni Ēlónı́ 'i, ĩri Hı́tígú.

35 'Bo ũkú Ịsọ̀wụ́ vé 'dī'bée sēkí Īsákā pi ní ị̀zāngā ambamba ũkú ni Rēbékā be.

27

Īsákā sē Yōkóbū ní tākiri

1 Īsákā ká dēé ícá ārākā rú gı́, mị ní ẹ́sı́, ndre āngū ku, ĩri ní ívé

mvá kǎyú ʃsǒwũ ri zizú ímúzú, ʃri ní 'yozú kǐnĩ, “Mâ mvá rĩ.”

ʃsǒwũ ní ǎ'yǐzú kǐnĩ, “Ma nõ.”

² ʃsákã ní 'yozú kǐnĩ, “Í ndre drĩ ká, á dē nóni gí, ʃ'dú má ní drǎzú rĩ, á nĩ kuyé.

³ Mí í'dú mívé ʃsũ, mívé bǒló be, 'í mụ má ní zǎá mbǎá 'buú ásé agá 'dǎá.

⁴ Mí á'dí zǎá ẽjĩ ẽjĩ ʃjĩ sǎé má ní, á lǎ nyaá, mâ sǎé rí mí ní tǎkírĩ, ʃsũ ǎkũdē á drǎ drĩ kuyé.”

⁵ ʃsákã kǎ rĩ á tá 'í mvópĩ ʃsǒwũ be, Rǎbékã tē nyo rí tǎ 'dĩri yĩ. ʃsǒwũ kǎ ngaá mụú ásé agá 'dǎá zǎá rĩ ǎ mbǎngará gá gí,

⁶ Rǎbékã ní 'yozú 'í mvópĩ Yǒkóbũ ní kǐnĩ, “Í ndre drĩ ká, á yĩ mí ẽtépĩ rĩ á tá mí ẽdrípĩ ʃsǒwũ be kǐnĩ,

⁷ 'Mí á'dí má ní zǎá ẽjĩ ẽjĩ nĩ, mí ʃjĩ mâ nya, mâ sē rí mí ní tǎkírĩ Úpĩ Múngú ẽndrǎtĩ gé, ʃsũ ǎkũdē á drǎ drĩ kuyé.’

⁸ Mâ mvá rĩ, 'í yĩ ma, 'í 'dụ tǎ má ní rĩ lǔú mí ní nõri ngaá.

⁹ 'Í mụ ndrĩ rĩ pí ǎsámvú gé 'dǎá, mí ʃjĩ má ní ndrĩ ʃrĩ mba'bán fǒlǒ nĩ pí, mâ á'dí rí zǎá ẽjĩ ẽjĩ nĩ sǎé mí ẽtépĩ ní, sũ mí ẽtépĩ ní lǎé rĩ tĩnĩ,

¹⁰ mí jĩ rí sǎé ʃri ní, ǎ nya rí, ǎ sē rí mí ní tǎkírĩ, ʃsũ ǎkũdē drǎ drĩ kuyé.”

¹¹ Yǒkóbũ ní 'yozú ẽndrǎpĩ Rǎbékã ní kǐnĩ, “Í nĩ rá má ẽdrípĩ ʃsǒwũ ǎ rǔ'bán dụ céré kuú 'bí rú, 'bo mâ rǔ'bán 'bí ǎkó.

¹² Má ẽtépĩ ọmvú dǒ mâ rǔ'bán, ǐcǒ nĩ ǎmá 'yoó kǐnĩ ma rĩ 'í mĩ ũ'bǎ 'dĩni ku? ǐcǒ má ní tǎkírĩ sǎé ku, ʃri ma trĩ rá.”

¹³ ẽndrǎpĩ ní 'yozú ʃri ní kǐnĩ, “Mâ mvá rĩ, mí ẽtépĩ trĩ dǒ mĩ, tǎ nĩ ǎ sũ mâ rǔ'bán gá. 'Í 'dụ tǎ má ní 'yoó mí ní 'dĩri ngaá, 'í mụ ndrĩ rĩ pí ʃjĩ má vú nõ.”

¹⁴ Yǒkóbũ ní kúru mụzú ndrĩ rĩ pí ʃjĩzú sǎzú ẽndrǎpĩ ní, ẽndrǎpĩ ní zǎá rĩ á'dízú ẽjĩ ẽjĩ sũ ẽtépĩ ʃsákã ní lǎé rĩ tĩnĩ.

¹⁵ Rǎbékã ní ǐvé mvá kǎyú ʃsǒwũ vé bǒngó múké múké jó agá 'dǎá rĩ

pí í'dúzú úsúzú ǐvé mvá ʃdú Yǒkóbũ rǔ'bán gá.

¹⁶ Í'dú ndrĩ lǎ'bu úmbé Yǒkóbũ drĩgé, ǎzini umbe nĩ adriipi 'bí ǎkó rĩ gé.

¹⁷ ʃri ní zǎá 'í ní á'dí ẽjĩ ẽjĩ rĩ í'dúzú pánga be, sǎzú Yǒkóbũ drĩgé.

¹⁸ Yǒkóbũ ní mụzú ẽtépĩ vúgá 'dǎá, ʃri ní ʃri zizú kǐnĩ, “Má ẽtépĩ.”

ʃsákã ní ǎ'yǐzú kǐnĩ, “Mâ mvá rĩ, ma nõ.” ʃsákã ní ʃri zizú kǐnĩ, “'Bá 'dĩri ǎ'di 'i?”

¹⁹ Yǒkóbũ ní 'yozú ẽtépĩ ní kǐnĩ, “'Bá rĩ ma 'i ʃsǒwũ 'i, mívé mvá kǎyú rĩ. Á 'dụ tǎ rĩ ngaá sũ mí ní lǔú má ní rĩ tĩnĩ gí. Mí ǐngá úrí uru sĩ, 'í nya zǎá má ní ʃjĩ mí ní nõri, 'í sē rí má ní tǎkírĩ.”

²⁰ ʃsákã ní mvópĩ rĩ zizú kǐnĩ, “Mâ mvá rĩ, mí ʃsũ zǎá rĩ mbǎlǎnjá 'dĩni ngóni?”

Yǒkóbũ ní újázú kǐnĩ, “Úpĩ Múngú mívé rĩ sē má ní drĩlé múké nĩ, má ní zǎá rĩ ʃsúzú ǎní.”

²¹ Kúru ʃsákã ní 'yozú Yǒkóbũ ní kǐnĩ, “Mâ mvá rĩ, mí ǐtrú mĩ ǐnyinjá mâ gǎrǎ gá nõó, mâ ọmvú rí mĩ rǔ'bán, mâ nĩ rí ǎmá ǎdarú dǒ mĩ ʃsǒwũ 'i, dǒ mí adri ʃsǒwũ 'i ku.”

²² Yǒkóbũ ní 'i útrúzú ǐnyinjá 'í ẽtépĩ ʃsákã vúgá 'dǎá, ʃsákã ní ʃri ǎ rǔ'bán ọmvúzú, ʃri ní 'yozú kǐnĩ, “'U'dúkó mívé rĩ 'u sũ Yǒkóbũ vé rĩ tĩnĩ, 'bo mĩ drĩ 'bí be sũ ʃsǒwũ vé rĩ tĩnĩ.”

²³ ʃsákã nĩ Yǒkóbũ rĩ ǎmá kuyé, ǎ'diǎtǎsĩyǎ drĩ nĩ céré 'bí rú sũ ʃsǒwũ vé rĩ tĩnĩ. ʃri ní kúru tǎkírĩ sǎzú Yǒkóbũ ní.

²⁴ ʃri ní zizú kǐnĩ, “ǎdarú 'bán rĩ nyo mí 'i mâ mvópĩ ʃsǒwũ 'i?”

Yǒkóbũ ní újázú kǐnĩ, “'Bá rĩ ma 'i ʃsǒwũ 'i.”

²⁵ ʃsákã ní 'yozú kǐnĩ, “Mí ʃjĩ má ní zǎá rĩ sǎé nyaá, mâ sē rí mí ní tǎkírĩ.”

Yǒkóbũ ní zǎá rĩ jizú sǎzú ẽtépĩ ní, ẽtépĩ ní nyazú, ʃri ní kpá vinyọ sǎzú ẽtépĩ ní, ẽtépĩ ní mvuzú.

26 Kúru étépi Ísákā ní 'yozú ìri ní kīnī, “Mā mvá rī, mí ítrú mi má gārā gá nōó, mí ímú mā tì ndruú.”

27 Yōkóbū ní muzú étépi Ísákā vúgá 'dāá, ìri ní tì ni ndruzú. Ísákā ká ìrivé bōngó ē ējì ngūú, ìri ní 'yozú kīnī,

“Á, mā mvòpì ē ējì ngū
sū ómvú Úpí Múngú ní tākíri
'bāá drī ní gé gí rī tìjì.

28 Múngú ā sē mí ní ẹndrìlígó 'bū gélésì,

ā 'a mívé ānyāngā drīgè vū
drīgè nōgó,
mívé ānyāngā ā ka rí āní, āzini
mívé vīnyò ā 'a rí āní.

29 Súrú āndiāndí rī pi ā ngakí rí ēzì mí ní,

kòpì ā ùtìkí kūmūcí mí ẹndrètì
gé, kòpì adrikí ātí'bá mívé ní.

Mi adri āmbúgú rú mí ẹdrípì drīgè,
lē kòpì ā ùtìkí kūmūcí mí
ẹndrètì gé,

kòpì ā adrikí mí pálé gá.

'Bá rī tri dō mi, ì ìri tri rá,
'Bá rī sē dō mí ní tākíri, ì ìri ní
tākíri sē rá.”

30 Ísákā ká tākíri sēé Yōkóbū ní gí, Yōkóbū ká ngaá muú étépi ā gārā gá sī, koro ẹdrípì Ísòwū ní ícázú zāá mbāngará gálésì.

31 Ísòwū ní kpá ínyá á'dízú zāá sī ējì ējì, ìri ní jìzú sēzú étépi ní, ìri ní 'yozú kīnī, “Mā étépi, mí íngá úrí ọrú sī, 'í nya zāá má ní á'dí ìjì mí ní nōri, 'í sē rí má ní tākíri.”

32 Ísákā ní zìzú kīnī, “'Bá rī ā'di 'i?” Ísòwū ní újázú kīnī, “'Bá rī ma 'i Ísòwū 'i, mívé mvá káyú rī.”

33 Ísákā ā rú'bá yā kpīrìkpīrì, ìri ní zìzú kīnī, “'Bá té zāá á'dípì ìjìpì má ní nōgó rī ā'di 'i? Á nya zāá rī ú'díkìrìnjá nōgó, ìsú ākūdē mí ícá drī kuyé, á sē tākíri ìri ní gí. Tākíri má ní sēé gí rī, ícókí újá gōó vúlé ku.”

34 Ísòwū ká tā étépi ní 'yoó 'dìri yìì, ìri ní rizú ngozú ú'dúkò be ọrú 'dāá ìzāngā ìzāngā rú, ìri ní 'yozú kīnī,

“Mā étépi, lē mí sē má ní tākíri rī ìndī!”

35 Ísákā ní 'yozú Ísòwū ní kīnī, “Mí ẹdrípì ímú nōgó, ù'bā mā mì, pa tākíri má ní lēé sēé mí ní rī gí.”

36 Ísòwū ní 'yozú kīnī, “Rú ì ní 'daá ìri ní Yōkóbū* 'dìri 'dakí ìri pìrì, ā'diātāsìyā ù'bā mā mì caá vú be ìrì. Pa mávé káyú má drīgè sī, nóni pa kpá tākíri mí ní lēé sēé má ní rī má drīgè sī gí!” Kúru Ísòwū ní étépi ri zìzú kīnī, “Tākíri āzi mí vúgá 'dīí mí ní ícò sēé má ní ní 'dāáyo?”

37 Ísákā ní 'yozú Ísòwū ní kīnī, “Á 'bā Yōkóbū ri mí drīgè āmbúgú rú gí, á 'yo, má kīnī, ìrivé ẹdrípì céré adri ātí'bá ìrivé ní. Á sē ìri ní ānyāngā fífí, āzini á sē ìri ní vīnyò gí. Mā mvá rī, mā 'o rí mí ní ā'di?”

38 Ísòwū ní 'yozú étépi ní kīnī, “Mā étépi, tākíri rī mí vúgá 'dīlé 'yéñá ālu? Má étépi, 'í sē má ní tākíri ìndī fò!” Kúru Ísòwū ní 'dózá ngozú ú'dúkò be ọrú 'dāá.

39 Ẹtépi Ísákā ní 'yozú ìri ní kīnī,
“Bètì mí ní adrizú rī,
ìri vū rará rú nyòókú múké rī ā
rú'bá gá sī,
ẹndrìlígó 'a drī ni gé ku.

40 Mi ẹ'dì 'dì ìlì āco ni sī, mi íbí ngá ìsú ndō.

Mi ímú adri túgèrì mí ẹdrípì vé ní.

'Bo mí kādō lēé ímú mi ọyú adringará túgèrì rú rī agásì, mí gō adrií túgèrì rú ìri ā pálé gá ku.”†

Yōkóbū ápá Ísòwū sī

41 Ísòwū 'bā ẹsì ùnjì Yōkóbū ní, étépi Ísákā ní tākíri sēé Yōkóbū ní rī sī. Ísòwū ní 'yozú kīnī, “'Ú'dú má étépi ní drázú rī 'bā ícá ìnyìnjá gí, ma ímú má ẹdrípì Yōkóbū ri 'dì drā rá.”

42 Ká tā Ísòwū ní 'yoó 'dìri ùlúú Rēbékā ní, Rēbékā ní 'bá āzi pēzú muzú tā 'dìri ùlúú Yōkóbū ní kīnī,

* 27:36 27:36 Yōkóbū: Yōkóbū vé ifífí, rú pá ẹdèkèdè, 'dìri lū kīnī ìri ẹdrípì vé káyú ẹrì ùkpò sī.

† 27:40 27:40 Ọyú adringará túgèrì rú rī agásì rá: Úyú Ísòwū vé rī pi ndèkí úyú Yōkóbū vé rī pi ẹ'dì 'dìngará sī rá. 'Í lā 2 'Bāgú 8:20-22.

“Mí édrípi Ịsṵwũ ri létì ndā lèzú mi 'dìzú drāzú, 'í ẹsì ǎ ndrī rí ǎní.

⁴³ Mǎ mvá rī, á 'yo mí ní, lē mí ápá mužú má édrípi Lābánā vú Hāránā gá.

⁴⁴ 'Í mụ adrií vú ni gé 'dǎá ũkōlō, cīmgbá mí édrípi Ịsṵwũ vé ẹsì veépi 'dīri ndrī dō gí ká.

⁴⁵ Mí édrípi vé ẹsì veépi 'dīri ndrī dō gí, āzini tā rī ǎvī dō ẹsì ni agásì gí, ma 'bá āzi pē mụ mi bī, mī imví rí ịgōó 'bētì. Á lē anji mávé rī pi ǎ ũdrākí ịrītrọ ụ 'dụ ǎlu agá ku.”

⁴⁶ Rēbékā ní 'yozú Ịsákā ní kīnī, “Ịsṵwũ vé ũkú jeé Hịtị gé 'dī'bée ri má ní ịzāngā sē ambamba. Yōkóbū je dō kpá mvá ũkú Hịtị vé ni, múké ni, lē mǎ drǎ 'dīisí rá.”

28

¹ Kúru Ịsákā ní Yōkóbū ri zìzú ímúzá, ịri ní tākíri sēzú ịri ní. Ịri ní 'yozú Yōkóbū ní kīnī, “Lē mī je mvá ũkú Kānánā vé ni mí ní ũkú rú ku.

² 'Í nga mužú ũkú jeé Pādānā Ārāmā gá, mí ẹndrẹpi vé ẹtẹpi Bētūwélē vé 'bētì ǎsámvú gé. Mí ẹndrẹpi vé édrípi Lābánā vé anji ũkú ǎsámvú gé, 'í je ǎlu ni mí ní ũkú rú.

³ Múngú Ūkpō 'Dịpa ǎ sē mí ní tākíri, lē mī tị anji, kọpi ẹ ízúkí kárakarǎ, úyú mívé rī pi ẹ ízúkí, kọpi ǎ adrikí rí ẹtẹpi súrú kárakarǎ rī pi vé ni.

⁴ Lē Múngú ǎ sē mí ní tākíri úyú mívé rī pi be, sū ịri ní sēé Ābūrámā ní rī tịni, ǎngū 'bá ní adrizú 'a ni gé jākā rú nōri, ǎ adri rí imivé ni, ǎ'diātāsīyā Múngú sē ǎngū nōri Ābūrámā ní.”

⁵ Kúru Ịsákā ní Yōkóbū ri pèzú mužú Pādānā Ārāmā gá Lābánā vúgá. Lābánā ri Bētūwélē Ārāmāgú rī vé mvá, Rēbékā ri Yōkóbū pi vé ẹndrẹpi Ịsṵwũ be, ịri Lābánā vé ọmvụpi.

Ịsṵwũ gō ũkú āzi jeé

⁶ Ịsṵwũ nī ámá 'yozú kīnī, Ịsákā sē tākíri Yōkóbū ní gí, pē ịri mužú ũkú jeé Pādānā Ārāmā gá. Kā tākíri sēé Yōkóbū ní gí, ẹzi Yōkóbū ní kīnī, ǎ je mvá ũkú Kānánā vé ni ku.

⁷ Yōkóbū 'dụ tā ẹtẹpi pi vé ẹndrẹpi be rī ngaá rá, mụ Pādānā Ārāmā gá 'dǎá rá.

⁸ Kúru Ịsṵwũ kǎ nīi ámá 'yozú kīnī, 'í ẹtẹpi Ịsákā lē ǎ jekí mvá ũkú Kānánā vé ni ku,

⁹ ịri ní gōzú ũkú āzi jezú. Je Ịsīmǎélē vé mvá ũkú Māhālātā ri 'í ní ũkú rú. Māhālātā ri Nēbāyótī vé ọmvụpi, Nēbāyótī ri Ịsīmǎélē ǎ mvá, Ịsīmǎélē ri Ābūrámā ǎ mvá.

Urobí ũbī Yōkóbū ri Bētélē gá

¹⁰ Yōkóbū ní ngazú Bērīsébā gá 'dǎásì, ịri ní 'dezú mužú Hāránā gá.

¹¹ Kǎ mužú caá vūrā āzi gé, ịri ní áwízú lazú 'dāgá, ǎ'diātāsīyā ụtú rī ní 'deé gí rī sī. Ịri ní ịrǎ 'dúzá 'bázú 'í drī ẹtịzú ǎní, ịri ní kúru lazú ụ 'dụ kozú.

¹² Urobí ũbī ịri kīnī, 'í ndre ngá ị ní rizú tuzú ụrụ ni 'í'dózú vūgá nōgó cīmgbá cazú 'bū gé 'dǎá. Múngú vé mǎlāyíkǎ rī pi ri ịsì ímúzá ǎní vūgá nōó, kọpi kpá gō tų mužú ǎní 'bū gé 'dǎá.

¹³ Úpí Múngú tu pá kuú ngá ị ní ríi tų ǎní ụrụ rī drīgé ụrụgé 'dǎá, ịri ní 'yozú kīnī, “Ma Úpí Múngú 'i, Ābūrámā pi ní ríi ịnjī Ịsákā be rī. ǎngū mí ní lazú 'dīri, ịri adri mívé ni, úyú mívé rī pi be.

¹⁴ Úyú mívé rī pi ímú ízú kárakarǎ sū cínýáfā vū drīgé rī tịni. Kọpi ị íré mužú wọkọ ụtú ní 'dezú rī gé, wọkọ ụtú ní ịfúzú rī gé, wọkọ úrulé rú rī gé, āzini wọkọ ándrélé rú rī gé. Ị tākíri sē 'bá vū drīgé nōgó rī pi ní mī tā sī, āzini úyú mívé rī pi ǎ tā sī.

¹⁵ Ma adri mí be trų, vūrā mí ní ẹcízú rī pi agásì, ma mi ụtē rá. Ma mi ịj ịgō vulé ǎngū nōri agá nōgó. Má ịcọ mi kuú ku, ma ụyō má ní sōo rī vé tā 'dụ nga rá.”

16 Yökóbũ kã aruú ú'dú géle sī, ũsũ kīnī, “Ádarú Úpí Múngú ri vūrã nōri agá anigé, 'bo á nī áamá kuyé.”

17 Tã 'dīri sē Yökóbũ ní ũrī, ĩri ní 'yozú kīnī, “Vūrã nōri má ní ũrī sē! Vūrã nōri ícò adri jó Múngú vé ni, ĩri kẹ̀tẹ̀tẹ̀ fizú ānī 'bũ gé rī.”

18 Kã muų adrii drũ 'díní ũ'bútĩṅá rī sī, Yökóbũ ní írã 'í ní 'í drĩ ẹ̀tĩzú 'dīri í'dúzú ì'dizú, ĩri ní ũdu dāzú drĩ ní gé.

19 ĩri ní vūrã 'dāri ā rụ 'dazú Bětélē. (Ífífí ni, jó Múngú vé ni.) Drĩdrĩ ni, zíkí kũrũ 'dāri ā rụ Lúzì.

20 Kúru Yökóbũ ní ũyō sōzú Múngú ẹ̀ndrẹ̀tẹ̀ gé kīnī, “Múngú ũtē dō ma ẹ̀cì má ní tuú nōri gé rá, sē dō má ní ānyāngā bōngó be rá,

21 āzini má újā dō ma gōó múké má ẹ̀tẹ̀pì vé āngá 'dāá rá, Úpí Múngú ri adri Múngú mávé ni.

22 Írã má ní ì'dij nōri, ĩri adri vūrã Múngú ri ĩnjĩzú ni. Ngá Múngú ní sēé má ní rī pi ārēvú céré, ngá muđrì agá, ma ālu ni í'dú sē Múngú ní.”

29

Yökóbũ ca Pādānā Ārāmā gá

1 Kúru Yökóbũ ní ngazú muųú ẹ̀cì gé, ĩri ní cazú 'bá adri 'bá wọ̀ókọ̀ ụ̀tú ní ĩfũzú rī gé rī pi vé āngũ gé.

2 ĩri ní kídí ndrezú ásé agá 'dāá, kábìlō rī pi úmúkí ĩ laá kuú kídí rī ā gārā gá vūrã sī na, ā'diātāsīyā kábìlō rī pi ri yīi muų kídí 'dāri gé. Ọ̀zũkí kídí rī ẹ̀ tị írã āmbúgú ni sī.

3 Kádō kábìlō rī pi úmú céré kídí rī ā gārā gá 'dāá, 'bá kábìlō úcé 'bá rī pi írã rī gũ kídí rī tị gé sī āmvé, kọ̀pì kábìlō rī pi ní yīi sē muų, kọ̀pì kúru írã rī gũ 'bā gō vúlé kídí rī tị gé 'dāá.

4 Yökóbũ ní 'bá kábìlō úcé 'bá rī pi zizú kīnī, “Má ẹ̀drípìjì, ĩmi íbíkí íngá ngũgá?”

Kọ̀pì ní 'yozú kīnī, “‘Bá íbíkí íngá Hārānā gá.”

5 ĩri ní 'yozú kọ̀pì ní kīnī, “Īmi nīkí Nāhórā mvọ̀pì vé mvá Lābānā rī rá?”

Kọ̀pì ní újázú kīnī, “Ē, 'bá nīkí ĩri rá.”

6 Kúru Yökóbũ ní kọ̀pì zizú kīnī, “Lābānā ri múké?”

Kọ̀pì kīnī, “Ē! ĩri múké. 'Í ndre drĩ ká ĩrivé mvá ũkú Rāélē ri ímú kábìlō rī pi be 'dā.”

7 Yökóbũ ní 'yozú kīnī, “Īmi ndrekí drĩ ká, ụ̀tú rī drĩ anigé, sā nōri adri kábìlō rī pi úmúzú vūrã ālu gé ni kuyé. ĩmi sēkí kábìlō rī pi ní yīi muųú, ĩmi jìkí kọ̀pì vúlé muųú ĩrībì nyaá.”

8 Kọ̀pì ní újázú kīnī, “‘Bá ícókí drĩ kábìlō rī pi ní yīi sēé muųú ku, úmúkí dō kábìlō rī pi céré gí, āzini gũkí dō írã rī kídí rī tị gé sī āmvé gí, 'bá íbì kábìlō rī pi ní yīi sē muų ndō.”

9 Yökóbũ kã ríí átá kọ̀pì be, koro Rāélē ní ícázú ẹ̀tẹ̀pì vé kábìlō rī pi be, ā'diātāsīyā Rāélē ri kábìlō rī pi úcé nī.

10 Yökóbũ kã 'í ádrọ̀pì Lābānā vé mvá ũkú Rāélē ri ndreé Lābānā vé kábìlō rī pi be, ĩri ní muųú írã rī gũzú kídí rī tị gé sī, ĩri ní yīi sēzú muųú kábìlō rī pi ní.

11 Kúru Yökóbũ ní Rāélē ri u'dezú ruųú bẹ̀drĩ sī, ĩri ẹ̀ tị ndruzú, ĩri ní í'dózú ngozú ú'dúkọ̀ be ọ̀rụ 'dāá.

12 ĩri ní lūzú Rāélē ní kīnī, 'i Rāélē ẹ̀tẹ̀pì vé ādrōmvá, Rēbékā ā mvá. Rāélē ní njuzú muųú tã 'dīri ũlūzú ẹ̀tẹ̀pì ní.

13 Lābānā kã ívé ādrōmvá Yökóbũ vé tã yīi, ĩri ní njuzú muųú vú ni gé 'dāá. ĩri ní Yökóbũ ri u'dezú ruųú bẹ̀drĩ sī, tị ni ndruzú, ĩri ní Yökóbũ ri jizú muųú ívé āngá. Yökóbũ ní tã 'i ngaápi rī ũlūzú ĩri ní céré.

14 Kúru Lābānā ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Mí íbì ĩfũú mâ rụ 'bá gá, mi ārì mávé ni.”

Yökóbũ je Léyā pi Rāélē be 'í ní ũkú rú

Yökóbũ kã adrii Lābānā vúgá 'dālé caá mbāá ālu gí,

15 Lābánā ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Mí adri dō mávé máríté drāáāsīyā, mí ícó má ní ẹ̀zị́ ngaá kána ku. 'Í lū má ní, má ũfē mí ngōpí?”

16 Lābánā ri anjị ũkú be ĩrī, mvá kǎyú rī ā rụ́ Láyā 'i, mvá ụ́dụ́ rī ā rụ́ Rǎélē 'i.

17 Láyā ri ũnyī ākó, Rǎélē ri ũnyī be, ẹ̀ndrẹ̀tị́ ni kónjụ́kónjụ́.

18 Yōkóbū lē Rǎélē ri ambamba, ĩri ní 'yozú Lābánā ní kīnī, “'Í sē dō mívé mvá ụ́dụ́ Rǎélē ri jeé má ní ũkú rú rá, ma mí ní ẹ̀zị́ nga ca ílì ẹ̀zị́rī.”

19 Lābánā ní 'yozú kīnī, “Á sē ĩri jeé 'bá āzi ní ku, ma ĩri sē je mí ní. Lē mī adri má vúgá nōgó, 'í nga ẹ̀zị́ má ní.”

20 Kúru Yōkóbū ní ẹ̀zị́ ngazú cazú ílì ẹ̀zị́rī, 'í je rí Rǎélē ri 'í ní ũkú rú, 'bo ílì 'dī'bée índrē mị ní gé 'dǎlé mǎdāṅá, ā'diātāsīyā lē Rǎélē ri ambamba.

21 Kúru Yōkóbū ní 'yozú Lābánā ní kīnī, “Á nga ẹ̀zị́ rī deḡ gí, 'í sē mávé ũkú, 'bá lēkí laá ĩri be.”

22 Kúru Lābánā ní 'bá rī pi zị́zú ímú́zú ụ́mụ́ ũkú rī jezú rī ā nyangará gá.

23 Āngū rī kǎ nị́, Lābánā ní ívé mvá ũkú Láyā ri jị́zú sēzú Yōkóbū ní, Yōkóbū pi ní lazú ĩri be trụ́.

24 Lābánā ní ívé átí'bá Jéléfā ri sēzú Láyā ní, ā nga rí ĩri ní ẹ̀zị́ átí'bá rú.

25 Kǎ adrii drụ́ 'dínì ụ́'bútị́ṅá rī sī, Yōkóbū ndre 'bá rī Láyā 'i! ĩri ní 'yozú Lābánā ní kīnī, “'Í 'o ma 'dínì āsī? Á nga mí ní ẹ̀zị́ rī Rǎélē ā tā sī, adri 'dínì kuyé? Mí ũ'bā má mị́ 'dínì āsī?”

26 Kúru Lābánā ní 'yozú kīnī, “'Bávē mēre nōgó rī, 'i mvá ũkú kǎyú rī je drị́drị́, 'i íbì mvá ũkú ụ́dụ́ rī je ndō.

27 ĩmì adrikí drī mvá ũkú kǎyú rī be caá ụ́'dụ́ ẹ̀zị́rī ká, ụ́'dụ́ ẹ̀zị́rī ǎjē vé rī deḡ dō gí, 'bá íbì mí ní mvá ụ́dụ́

rī sē ndō. Mí gō má ní ẹ̀zị́ āzi nga ca ílì ẹ̀zị́rī.”

28 Yōkóbū ā'yī rá. Adri caá Láyā be ụ́'dụ́ ẹ̀zị́rī. Kúru Lābánā ní ívé mvá ũkú Rǎélē ri sēzú ĩri ní ũkú rú.

29 Lābánā sē ívé átí'bázị́ Bílā ri ívé mvá ũkú Rǎélē ní átí'bá rú.

30 Yōkóbū pi ní lazú Rǎélē be, Yōkóbū lē Rǎélē ri Láyā ri ndēé. Yōkóbū gō ẹ̀zị́ āzi ngaá Lābánā ní caá ílì ẹ̀zị́rī.

Anjị Yōkóbū pi ní tị́ Láyā be rī

31 Úpí Múngú kǎ ndreé Yōkóbū lē Láyā ri ku, ĩri ní drị́ tị́zú Láyā rụ́'bá gá, zị́ Láyā vé lẹ̀tị́ mvá tị́zú rī rá. 'Bo Rǎélē adri kú úndó rú.

32 Láyā ní 'a ị́sú́zú, ĩri ní mvá ágó tị́zú, ĩri ní mvá rī ā rụ́ 'dazú Rūbénā 'i.* ĩri ní 'yozú kīnī, “Úpí Múngú ndre mávé ị́zāngá gí. Nóni má ágó ni ri ma lē rá.”

33 ĩri ní gōzú 'a ị́sú́zú dī́, ĩri ní mvá ágó tị́zú, ĩri ní 'yozú kīnī, “Úpí Múngú yị́ rá, má ágó ni lē ma ku, gō má ní mvá ágó āzi sēé gí.” ĩri ní mvá rī ā rụ́ 'dazú Sīmīyónā 'i.†

34 ĩri ní kpá gōzú 'a āzi ị́sú́zú dī́, ĩri ní mvá ágó tị́zú, ĩri ní 'yozú kīnī, “Nóni má ágó ni ri ímụ́ adri má be trụ́, ā'diātāsīyā á tị́ nóni ĩri ní anjị āgō caá na.” ĩri ní mvá rī ā rụ́ 'dazú Lévī 'i.‡

35 ĩri ní kpá gōzú 'a āzi ị́sú́zú dī́, ĩri ní mvá ágó tị́zú, ĩri ní 'yozú kīnī, “Nóni ma Úpí Múngú ri íngú rá.” ĩri ní mvá rī ā rụ́ 'dazú Yúdā 'i.§ 'Dīri ā vùdrị́ gé, gō anjị tị́ kuyé.

30

1 Rǎélē kǎ ndreé Láyā tị́ anjị Yōkóbū ní gí, ĩri ní 'dózú ā'yā 'bāzú ọ́mvụ́pị́ Láyā be, ĩri ní 'yozú Yōkóbū ní kīnī, “'Í sē dō má ní anjị ku, má drā 'dī́sī rá!”

* 29:32 29:32 Rūbénā: Rụ́ Rūbénā 'dīri vé ífífí, Múngú ndre mávé ị́zāngá gí. † 29:33 29:33 Sīmīyónā: Rụ́ Sīmīyónā 'dīri vé ífífí, Úpí ri 'bá yị́ rá. ‡ 29:34 29:34 Lévī: Rụ́ Lévī 'dīri vé ífífí, úmúngará. § 29:35 29:35 Yúdā: Rụ́ Yúdā 'dīri vé ífífí, íngúngará.

² Yókóbū ā 'a ve Rāélē ní ūnjí ūnjí, ĩri ní 'yozú kīnī, “Ma Múngú 'i, má uga mi mvá ẗingará sī nī?”

³ Rāélē ní 'yozú kīnī, “Mávē ātí'bá Bīlā rī 'dī. Īmi lakí ĩri be, ā tị rí má ní anji, anji ĩri ní tị rī, ā adri rí anji mávé nī.”

⁴ Kúru Rāélē ní ívé ātí'bá Bīlā ri sēzú Yókóbū ní ūkú rú, Yókóbū pi ní lazú ĩri be.

⁵ ĩri ní 'a ịsúzú, ĩri ní mvá ágóná ẗizú Yókóbū ní.

⁶ Rāélē ní 'yozú kīnī, “Múngú nī rá, ma ri tā 'o pịrị, yị mávé ẗingará gí, sē má ní mvá ágóná.” Kúru ĩri ní mvá rī ā rụ 'dazú Dánā 'i.*

⁷ Rāélē vé ātí'bá Bīlā gō 'a ịsú dī, ĩri ní Yókóbū ní mvá ágóná ịrị ni ẗizú.

⁸ Rāélē ní 'yozú kīnī, “Á fụ ūmbā ūkpō sī má ọmvụpị be, 'bo má aga gí.” Kúru ĩri ní mvá rī ā rụ 'dazú Nāfātālī 'i.†

⁹ Léyā kā ndree 'í tị ku, ĩri ní ívé ātí'bá Jēléfā ri sēzú Yókóbū ní ūkú rú.

¹⁰ Léyā vé ātí'bá Jēléfā ní mvá ágóná ẗizú Yókóbū ní.

¹¹ Léyā ní 'yozú kīnī, “Má ịsú drīlẹ múké gí!” ĩri ní mvá rī ā rụ 'dazú Gádī 'i.‡

¹² Léyā vé ātí'bá Jēléfā ní Yókóbū ní mvá ágóná ịrị ni ẗizú.

¹³ Léyā ní 'yozú kīnī, “Ma āyīkō sī! Nóni ūkú rī pi 'yo, má ịsú āyīkō gí.” Kúru ĩri ní mvá rī ā rụ 'dazú Āsérā 'i.§

¹⁴ Lókí ĩ ní rizú ānyāngā ĩkūnāzú rī gé, Rūbénā 'de muụ ọmvụ gé 'dāá, ịsú pẹtị ĩ ní zị mǎndārākā* rī, ịjị pẹtị rī sēé 'í ẹndrẹpị Léyā ní. Rāélē ní 'yozú ọmvụpị Léyā ní kīnī, “Í sē mī mvọpị vé mǎndārākā rī ā urụko má ní.”

¹⁵ Léyā ní újázú ĩri ní kīnī, “Mávē ágó mí ní 'duụ 'dīri ca drī mí ní

kuyé? Nóni 'í lē kpá mǎ mvọpị vé mǎndārākā 'duụ drī ni gé kpāá?”

Rāélē ní 'yozú kīnī, “Í sē dō má ní mǎndārākā rī rá, ma sē Yókóbū ri fi mu la mí be ịnịná nōri sī rá.”

¹⁶ Ūndrẹjá 'dāri sī, Yókóbū kā ímvi ịgōó ọmvụ gélésī, Léyā ní fūzú muzú ĩri vúgá 'dāá, ĩri ní 'yozú kīnī, “Āndrū 'bā la mí be ịnịná nōri sī.

Á je mi mǎ mvọpị vé mǎndārākā sī gí.” Kúru Yókóbū pi ní lazú Léyā be ịnịná 'dāri sī.

¹⁷ Múngú yị Léyā vé ẗingará rá. ĩri ní 'a ịsúzú, ĩri ní mvá ágó āzi ẗizú Yókóbū ní.

¹⁸ Léyā ní 'yozú kīnī, “Má ní mávé ātí'bá sēé Yókóbū ní ūkú rú rī sī, Múngú ūfē ma gí.” Kúru ĩri ní mvá rī ā rụ 'dazú Īsākārā 'i.†

¹⁹ Léyā ní gōzú 'a āzi ịsúzú dī, ĩri ní mvá ágó āzi ẗizú Yókóbū ní, anji āgō ĩri ní tị rī pi cakí áziyá.

²⁰ Léyā ní 'yozú kīnī, “Múngú sē má ní fēfē múké ni. Nóni má ágó ni ri ma ịnjị rá, ā'diātāsīyā á tị ĩri ní anji caá áziyá.” ĩri ní mvá rī ā rụ 'dazú Jēbūlúnā 'i.‡

²¹ Vudrị ni gé, Léyā ní gōzú mvá ūkú ẗizú, ĩri ní rụ ni 'dazú Dīnā 'i.

²² Kúru Múngú ní Rāélē ā tā ūsúzú, yị Rāélē vé ẗingará rá, ĩri ní drī ẗizú Rāélē rụ'bá gá, zị Rāélē vé lẹtị mvá ẗizú rī rá.

²³ ĩri ní 'a ịsúzú, ĩri ní mvá ágóná ẗizú, ĩri ní 'yozú kīnī, “Múngú 'du drīnjá má drīgé sī gí.”

²⁴ ĩri ní mvá rī ā rụ 'dazú Yōsépā 'i,§ ĩri ní 'yozú kīnī, “Lē Úpí Múngú ā sē má ní mvá ágóná āzi.”

Yókóbū vé ānyāpá ịzú rá

²⁵ Rāélē kā Yōsépā ri tị, Yókóbū ní 'yozú Lābānā ní kīnī, “Mí ọyụ ma, á lē mvií gōó 'bẹtị 'bávé āngū gé.

* **30:6 30:6 Dánā:** Rụ Dánā 'dīri vé ífífí, Múngú ri tā lị pịrị. † **30:8 30:8 Nāfātālī:** Rụ Nāfātālī 'dīri vé ífífí, á fụ ūmbā ūkpō sī. ‡ **30:11 30:11 Gádī:** Rụ Gádī 'dīri vé ífífí, drīlẹ múké. § **30:13 30:13 Āsérā:** Rụ Āsérā 'dīri vé ífífí, āyīkō. * **30:14 30:14 Mǎndārākā:** Pẹtị ĩ ní zị mǎndārākā 'dīri, ĩri kúyịbị, ĩri kpá sē ĩ anji tị ānị ĩndī. † **30:18 30:18 Īsākārā:** Rụ Īsākārā 'dīri vé ífífí, ūfēngará. ‡ **30:20 30:20 Jēbūlúnā:** Rụ Jēbūlúnā 'dīri vé ífífí, ịnjingará. § **30:24 30:24 Yōsépā:** Rụ Yōsépā 'dīri vé ífífí, Múngú ā sē ma ní mvá āzi.

26 'Í sē mávé ũkú rī pi anjiná rī pi be, ā'diātāsīyā á nga ězī rī mí ní kōpi ā tā sī, mí oyū ma, mā 'de muý. 'Í nī rá á nga mí ní ězī rī ambamba."

27 Lābánā ní 'yozú ĩri ní kīnī, "'Í yī drī ma ká, mí adri nōgó. Á nī á má rá, ma nóni ā'bú be, ā'diātāsīyā Úpí Múngú sē má ní tākiri mí tā sī."

28 Lābánā ní gōzú 'yozú kīnī, "'Í lī ngá mí ní lēé mā ũfē mí ānī rī, ma ũfē mí ní rá."

29 Yōkóbū ní 'yozú ĩri ní kīnī, "'Í nī rá, á nga mí ní ězī ũkpō sī, má ũtē mívé ānyāpá rī pi múké.

30 Má ní drī ándúru ícázú kuyé rī gé, mívé ānyāpá ízú kuyé, nóni má ní adrii nōgó rī sī, Úpí Múngú sē mí ní tākiri, mívé ānyāpá ízú kárakará. 'Bo mā í'dó rí mávé 'bá rī pi ě ĩzā koó ngá sī ngōtú?"

31 Lābánā ní Yōkóbū ri zizú kīnī, "Ngá mí ní lēé mā sē mí ní rī ā'di?"

Yōkóbū ní újázú ĩri ní kīnī, "Ā sēkí má ní ngá āzi ku. Mí ā'yī dō tā má ní lēé 'yoó rī rá, ma ícó mívé ānyāpá úcé rá.

32 Āndrū lē mí oyū ma muý mívé ānyāpá rī pi ásámvú gé 'dāá, mā ũpē rí kábīlō rú'bá be mī'yīmī'yī, dōku bō'dūbō'dū rī pi, āzini kábīlō anji rú'bá be ĩni ĩni rī pi, ndrījī rú'bá be bō'dūbō'dū, dōku mī'yīmī'yī rī pi má ní. Ngá mí ní ma ũfēzú rī pi adri'bée 'dī.

33 Úmvúlésī mí kādō ānyāpá mí ní ma ũfēzú rī pi ndreé, mí nī rí á má 'yozú kīnī, ma tā 'o pīri. Mávé ānyāpá rī pi ásámvú gé 'dāá, mí ísú dō ndrījī rú'bá be mī'yīmī'yī ku ni, dōku bō'dūbō'dū ku ni, dōku mí ísú dō kábīlō anji rú'bá be ĩni ku ni, mí nī á má 'yozú kīnī má ũgū mívé ānyāpá."

34 Lābánā ní 'yozú kīnī, "Má ā'yī rá. Ā adri sū mí ní 'yoó rī tīni."

35 Ū'dú 'dāri sī, Lābánā ní ndrījī āgō rú'bá be gírígírí, dōku bō'dūbō'dū rī pi ũpēzú ndrījī ũkú rú'bá be mī'yīmī'yī, dōku rú'bá be bō'dūbō'dū rī pi be, kábīlō anji rú'bá

be ĩni ĩni rī pi be, sē kōpi ívé anjiná rī pi rikí úcé nī.

36 Lābánā pi ní 'dezú mužú ívé anjiná rī pi be rará rú, kōpi tukí ěcī caá ú'dú na, Yōkóbū áwí ríi Lābánā vé ānyāpá rī pi ā urukō úcé.

37 Yōkóbū ní pētī ĩ ní zījī pópūlā, ālīmónī, āzini pūlánī rī pi vé drījī ugazú, ĩri ní kókó'bō ni pi úwúzú kōpi ā rú'bá gá sī, ĩri ní pētī rī pi vé drījī 'í ní rú'bá ni úwú rī pi ĩgīrīzú kú gírígírí.

38 ĩri ní pētī rī pi vé drījī 'í ní rú'bá ni pi úwú rī pi úsúzú 'bú ānyāpá rī pi ní rizú yījī mvuzú rī agá, ā'diātāsīyā ānyāpá rī pi rí ímú ĩ ĩlūwā vūrā 'dāri gé.

39 Ānyāpá rī pi kādō ĩ ĩlūwāá pētī ĩ ní ĩgīrījī gírígírí rī pi ęndrētī gé, kōpi anji tī rú'bá be gírígírí, dōku mī'yīmī'yī, dōku bō'dūbō'dū.

40 Yōkóbū ũpē ānyāpá anjiná 'dī'bée ũ'bāá túngú. Ānyāpá mba'bée gí rī pi kādō ĩ ĩlūwāá, Yōkóbū ri kōpi 'bā āngū ndre mužú Lābánā vé ānyāpá rú'bá be gírígírí, āzini ĩni ĩni rī pi vúgálé rú. Yōkóbū gū ānyāpá rī pi ā urukō 'bāá túngú 'í ní, úmú kōpi ānyāpá Lābánā vé rī pi be trú kuyé.

41 Kádō ānyāpá rú'bá be mgbúmgbú rī pi ĩlūwāá, Yōkóbū ri pētī 'í ní rú'bá ni úwú rī pi úsú 'bú ānyāpá rī pi ní yījī mvuzú rī agá ānyāpá rī pi ęndrētī gé, kōpi ě ĩlūwākí rí ĩ pētī rī ā gārā gá.

42 'Bo úsú pētī rī pi ānyāpá ũkpō ākó rī pi ęndrētī gé ku. Kúru ānyāpá ũkpō ākó rī pi adri Lābánā vé ni, rú'bá be mgbúmgbú rī pi adri Yōkóbū vé ni.

43 Tā 'dīri sē Yōkóbū vé ānyāpá ízú kárakará, gō adrii kábīlō be, āzini ndrījī be kárakará. Gō kpá adrii ātí'bá ũkú rú ni pi be, ātí'bá āgō rú ni pi be, kámīlō pi be, dōngí pi be.

31

Yōkóbū nga ápá Lābánā vé āngá sī rá

1 Yókóbũ yì kìnĩ, Lābánā vé anji rĩ pi ri 'yo kìnĩ, “Yókóbũ 'du 'bá étèpi vé ã'bú ãrèvú céré gí. Ísú ã'bú 'dĩri 'bá étèpi vúgá.”

2 Yókóbũ ndre kpá nóni Lābánā adri 'í be ãyĩkō sī sũ ándúru rĩ tĩni ku.

3 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Yókóbũ ní kìnĩ, “Í mvi gōó vúlé mí é'bípì pi vé ãngũ gé, mívé máríté rĩ pi ásámvú gé, ma adri mí be trú.”

4 Kúru Yókóbũ ní ú'dúkò pèzú Ráelē pi ní Léyā be, kòpi ē ímúkí 'i ísú vūrā ívé ãnyāpá rĩ pi ní ányázú rĩ gé.

5 Yókóbũ ní 'yozú kòpi ní kìnĩ, “Á ndre ìmi étèpi vé adringará má be rĩ adri sũ drĩdrĩ rĩ tĩni kuyé, 'bo Múngú má étèpi vé rĩ má be trú.

6 Ìmi nĩkí rá, á nga èzì ìmi étèpi ní ùkpō sī.

7 'Bo ìmi étèpi ù'bā mā mị, újā ngá 'í ní lēé ma ùfèzú rĩ caá vú be mụdrì. 'Bo Múngú ùtē ma rá, Múngú sē 'o ma ùnjí kuyé.

8 Ìmi étèpi kādō 'yoó, ndrĩ mĩ'yĩmĩ'yĩ rĩ pi, 'i ma ùfē ãní, ndrĩ rĩ pi céré anji tị rụ'bá be mĩ'yĩmĩ'yĩ. Kādō 'yoó ndrĩ gírígírí rĩ pi, 'i ma ùfē ãní, ndrĩ rĩ pi céré anji tị rụ'bá be gírígírí.

9 Múngú 'du ìmi étèpi vé ãnyāpá drì ni gé sī rá, sē kòpi má ní.

10 “Lókí ndrĩ rĩ pi ní rizú ìlūwāzú rĩ gé, urobí* ùbĩ ma, á ndre lá'bíjō rĩ pi ríkí ndrĩ ùkú rĩ pi ìlūwāá, lá'bíjō rĩ pi ã rụ'bá gírígírí, mĩ'yĩmĩ'yĩ, dōku bọ'dụbọ'dụ.

11 Mālāyíkā Múngú vé rĩ ní ma zízú urobí agá kìnĩ, ‘Yókóbũ!’ Má ní ã'yízú, ‘Ma nō.’

12 Mālāyíkā rĩ ní 'yozú má ní kìnĩ, “Í ndre, ndrĩ ãgō ri'bá ndrĩ ùkú rĩ pi ìlūwā'bá rĩ pi ã rụ'bá céré gírígírí, mĩ'yĩmĩ'yĩ, dōku bọ'dụbọ'dụ, á 'o tā rĩ 'díní, mī ìzā kozú, ã'diātāsīyā á

ndre tā Lābánā ní 'oó mí ní rĩ pi céré gí.

13 Ma Múngú ándúru 'i 'i'daápi mí ní Bètélē gá, vūrā mí ní írā ì'dízú rĩ gé, mí ní ùyō sōó èndrètì ní gé rĩ 'i. 'Í nga fūú ãngũ nōri agásī, 'í mụ adrií ãngũ ì ní mī tizú rĩ agá.' ”

14 Ráelē pi Léyā be, kòpi ní újázú Yókóbũ ní kìnĩ, “Ngá ázi 'bá étèpi ní ímú kuú 'bá ní ãlunáni 'dāayo.

15 'Bá étèpi ndre 'bā kú sũ jākā tĩni. Sē 'bā jeé kána mūfēngā ãkó, 'bá ísúkí ngá ázi ãjē 'dĩri agá kuyé.

16 ã'bú† Múngú ní 'dujú 'bá étèpi drìgé sī rĩ pi ãrèvú céré 'bávé ni, 'bávé anjiná rĩ pi be. 'Í 'o tā Múngú ní lūú mí ní rĩ.”

17 Kúru Yókóbũ pi ívé ùkú rĩ pi be, ívé anjiná rĩ pi be, kòpi ní útúzú kámílō rĩ pi drìgé.

18 Yókóbũ dro ívé ãnyāpá rĩ pi mụzú 'í èndrètì gé sī, jì kpá ã'bú 'í ní ísú Pādānā Áramā gá 'dālē rĩ pi mụzú ìndĩ. 'De mụzú 'í étèpi Ísákā vúgá ãngũ Kānānā vé rĩ gé.

19 Sā kòpi ní mụzú rĩ gé, ísú Lābánā rì rárá rú, ìri rì ívé kábílō rĩ pi ã 'bí rē. Ráelē ní étèpi vé ngá ì ní údé múngú rú jó ùtēepi rĩ pi ùgūzú.

20 Yókóbũ nje 'i mụzú kírí, lū Lābánā Áramāgú rĩ ní 'yozú kìnĩ 'í lē mụmụ 'díní kuyé.

21 Yókóbũ ápá mụzú ngá 'í ní ísú rĩ pi be céré, ìri ní yĩ ãmbúgú dípì dídì Yūfērētā rì zozú, ìri ní 'dezú mụzú ãngũ ánga rú Gílédā vé rĩ gé.

Lābánā dro Yókóbũ ã vúdrì mụzú

22 Ú'dú na ã vúdrì gé, lūkí Lābánā ní kìnĩ, Yókóbũ ápá gí.

23 Lābánā ní ívé máríté rĩ pi trazú, kòpi drokí Yókóbũ ã vúdrì caá ú'dú be ézĩrĩ, kòpi cakí Yókóbũ pi ísú ãngũ ánga rú Gílédā vé rĩ gé.

24 Kúru Múngú ní 'i 'i'dazú Lābánā Áramāgú rĩ ní urobí agá ìníná 'dāri sī, ìri ní 'yozú kìnĩ, “Í ndre múké, lē mī 'yo tā ázi ùnjí Yókóbũ ní ku.”

* **31:10 31:10 Urobí:** Urobí 'dĩri lū Yókóbũ ní ãnyāpá ìri ní ícò zìjì Lābánā vúgá rĩ vé tā. † **31:16 31:16 ã'bú:** ã'bú 'dĩri ãnyāpá ì ní tìjì gírígírí, mĩ'yĩmĩ'yĩ, dōku bọ'dụbọ'dụ Yókóbũ ní rĩ pi.

²⁵ Lābānā ca muṣú ʔsú Yōkóbū sɪ ívé gākū āngū ánga rú Gílédā vé rɪ gé, Lābānā pi ívé máríté rɪ pi be, kòpi mukí kpá adrii āngū 'dāri gé.

²⁶ Kúru Lābānā ní muṣú 'yozú Yōkóbū ní kīnī, “Ngá mí ní 'oó 'díní rɪ ā'di? Mí ũ'bā má mɪ 'díní ā'diātāsɪ? 'Í 'du mávé anjɪ ũkú rɪ pi ápázú muṣú kíri, sɪ 'bá í ní uruṣú ẹ'dí gé rɪ pi tɪnɪ ā'diātāsɪ?”

²⁷ Mí nje mi ápá kíri má mɪ ũ'bāzú 'díní āsɪ? 'Í lū má ní kuyé āsɪ? Ma té mi pē muṣú āyīkō sɪ, í té úngó ngo, í té ẹrɪ co, āzini í té kǔ'dí co.

²⁸ 'Í sē á ndru mávé anjɪ ũkú rɪ pi ẹ tɪ kuyé āsɪ, āzini 'í sē á ndru kòpivé anjɪnájá rɪ pi ẹ tɪ kuyé āsɪ? Tā mí ní 'oó 'dírɪ tā azakaza vé ni.

²⁹ Ma Lābānā 'i, ma ũkpō be, ma té ícò mi 'o ũnjí rá, 'bo té ɪnɪnájá rɪ sɪ, Múngú mí ẹtẹpɪ vé rɪ 'yo má ní kīnī, má ndre múké, lē má 'yo tā āzi ũnjí mí ní ku.

³⁰ Á nɪ rá, 'í lē mi újájá gōó mí ẹtẹpɪ vúgá, 'bo mí ũgǔ mávé ngá í ní údé rií ɪnjɪ múnjú rú rɪ pi rá ā'diātāsɪ?”

³¹ Yōkóbū ní újázú kīnī, “Á 'o ũrɪ sɪ, ā'diātāsɪyā má ũsɪ mi mívé anjɪ ũkú rɪ pi upa má drɪgé sɪ rá.

³² Mí ʔsú dō mívé ngá í ní údé rií ɪnjɪ múnjú rú rɪ 'bá āzi vúgá nōgó rá, ā 'dɪkí 'bá 'dírɪ drāá rá. 'Í ndā mívé ngá rɪ 'bávé máríté rɪ pi ẹndrẹtɪ gé nōgó. Mí ʔsú dō rá, 'í 'du muṣú.” Yōkóbū nɪ 'yozú kīnī, Rāélē ũgǔ ẹtẹpɪ Lābānā vé ngá í ní údé rií ɪnjɪ múnjú rú rɪ nɪ 'díní kuyé.

³³ Kúru Lābānā ní fizú ngá rɪ ndāzú Yōkóbū vé gākū agá, ātí'bá ɪrɪ ũkú rú rɪ pi vé rɪ agá, āzini Láyā vé rɪ agá, 'bo ʔsú ngá rɪ kuyé. Kā ɪfūú Láyā vé gākū agá 'dāásɪ, gō fí Rāélē vé gākū agá.

³⁴ ʔsú ākūdē Rāélē 'du ngá í ní údé rií ɪnjɪ múnjú rú rɪ pi zúú lā'bú í ní 'bāá kāmīlō úgóró gá rɪ agá, úrɪ drɪ ní gé. Lābānā ndā ngá gākū agá 'dálé rɪ pi ā 'a céré, ʔsú ngá í ní údé rií ɪnjɪ múnjú rú 'dírɪ kuyé.

³⁵ Rāélē ní 'yozú ẹtẹpɪ ní kīnī, “Má

ẹtẹpɪ, mí 'a ā ve má ní ku, má ícò ngaá pá tuú mí ẹndrẹtɪ gé uru sɪ ku, ā'diātāsɪyā á ndre nōó mbāá ú'dú gí.” Lābānā ndā ngá í ní údé rií ɪnjɪ múnjú rɪ pi tí, ʔsú kuyé.

³⁶ Yōkóbū ā 'a ve rá, ɪri ní 'yozú Lābānā ní kīnī, “Ngá má mí 'oó ũnjí rɪ ā'di? Tā ũnjí má mí 'oó mí ní ɪnjúzú má vú sɪ rɪ ā'di?”

³⁷ Nóni 'í ndā ngá mávé rɪ pi ā 'a céré gí, ngá mívé mí ní ʔsú 'dígé rá rɪ ā'di? Mí 'í'dú kòpi 'bāá mávé máríté rɪ pi ẹndrẹtɪ gé, āzini mívé rɪ pi ẹndrẹtɪ gé, kòpi ā acokí rɪ 'bávé tā āsámvú mí be.

³⁸ “Má adri nóni caá mí be ílɪ pǔkú ɪrɪ. Mívé kābīlō rɪ pi ndrɪɪ rɪ pi be 'í'békí anjɪ kuyé. Á nya mívé kābīlō ágó āluṅáni kuyé.

³⁹ Ūbǔgō ci dō mívé kābīlō, dōku ndrɪɪ, á jɪ āvū ni sēé mí ní ku, ma ri ārígó ni ũfē ma 'i. Ūgǔkí dō mívé kābīlō, dōku ndrɪɪ ũtú sɪ, dōku ɪnɪ sɪ, mí ri 'yo má ũfē mí ní ārígó nɪ, ma ri ārígó ni ũfē mí ní ānyāpá mávé rɪ pi sɪ.

⁴⁰ Á ri mí ní ẹzɪ ngaá ũtú koópi gbírɪlɪ rɪ agá, āzini āngū igbeépi igbegbe rɪ agá, ɪnɪnájá sɪ, á ko ú'dú ku.

⁴¹ Má adri mívé 'bẹtɪ āsámvú gé caá ílɪ pǔkú ɪrɪ. Á nga mí ní ẹzɪ caá ílɪ muṣú drɪ ní sɪ, mí sē rɪ má ní mívé anjɪ ũkú ɪrɪ 'dɪ'bée, āzini á nga mí ní ẹzɪ caá ílɪ ázɪyá, mí sē rɪ má ní kābīlō, ngá mí ní kōdō lēzú ma ũfēzú rɪ, mí újájá caá vú be muṣú.

⁴² Múngú má ẹtẹpɪ Ābūrámā vé rɪ, āzini Múngú ɪsákā ní ruúru rɪ ā adri té dō má be trú ku, ádarú mi té ma pē muṣú drɪ be ule. 'Bo Múngú ndre ɪzāngā má ní nyaá rɪ rá, Múngú nɪ ẹzɪ má ní ngaá ũkpō sɪ rɪ rá, ko má ɪzā rá. ɪnɪnájá rɪ sɪ, átá mí drɪgé ũkpó ũkpó tā ũnjí mí ní 'oó rɪ sɪ.”

⁴³ Lābānā ní újázú Yōkóbū ní kīnī, “Anjɪ ũkú 'dɪ'bée mávé ni, ānjɪ kòpi ní tɪɪ 'dɪ'bée mávé ni, ānyāpá rɪ pi kpá mávé ni. Ngá mí ní ndrēé 'dɪ'bée ārēvú céré mávé ni. Ma ā'di 'o mávé anjɪ ũkú 'dɪ'bée ní, āzini ma ā'di 'o anjɪ kòpi ní tɪɪ rɪ pi ní?”

44 Mí ímú, 'bá rúkí ùndĩ 'bá āsámvú gé sǐ mí be, lě 'bâ drōkí írā use use ni pi rizú ùndĩ 'bá ní rụú mí be 'dĩri vé tǎ ígázú āní."

45 Kúru Yōkóbū ní írā āmbúgú ni í'dúzá ì'dizú.

46 Īri ní 'yozú ívé máríté rǐ pi ní kǐnǐ, "Īmi ĩkūnākí írā íjǐ drōó vūrā ālu gé." Kòpi ní kúru írā ĩkūnāzú íjǐzú drōzú vūrā ālu gé, Lābānā pi Yōkóbū be, kòpi áwíkí ínyá nyaá írā ĩ ní drōó rǐ ā gārā gá.

47 Lābānā ní vūrā rǐ ā rú 'dazú Jēgārā Sāhādútā,‡ Yōkóbū 'da ívé rǐ Gālédā.

48 Lābānā ní 'yozú Yōkóbū ní kǐnǐ, "Īrā ĩ ní drōó 'dĩri, ĩri ùndĩ 'bá ní rụú mí be rǐ vé tǎ ígázú āní." Tǎ 'dĩri sě ĩ ní āngū rǐ ā rú 'dazú Gālédā āní.

49 Lābānā ní kpá 'yozú kǐnǐ, "Īrā ĩ ní drōó 'dĩri lū kǐnǐ, 'bá kǎdō ayí, Úpí Múngú ā 'bā mǐ rizú 'bā ndrezú." Kúru ĩ ní vūrā rǐ ā rú 'dazú Mísǐpā.

50 Lābānā ní kpá gōzú 'yozú kǐnǐ, "Í 'o dō mávé anji ũkú rǐ pi ũnjǐ, dōku 'í gō dō ũkú uruko'bee jeé, 'bá āzi dō 'bá āsámvú gé tǎ rǐ ndrepi ni 'dāáyo drāāsiyā, Múngú ndre tǎ 'bávé mí be rǐ gí."

51 Lābānā ní kpá gōzú 'yozú Yōkóbū ní kǐnǐ, "Í ndre írā ĩ ní drōó 'dĩri, 'í ndre írā ĩ ní ì'dijǐ 'bā āsámvú gé mí be 'dĩri.

52 Írā ĩ ní drōó 'dĩri, āzini írā ĩ ní ì'dijǐ 'dĩri, kòpi sě 'bâ ùndĩ 'bá ní rụú mí be 'dĩri ā tǎ ígá āní. Má ícó agaá írā ĩ ní drōó 'dĩri drǐgé sǐ mujú mí 'oó ũnjǐ ku, mí ícó kpá agaá írā ĩ ní drōó 'dĩri drǐgé sǐ, āzini írā ĩ ní ì'dijǐ 'dĩri drǐgé sǐ ímú ma 'oó ũnjǐ ku.

53 Múngú Ābūrāmā vé rǐ, Múngú Nāhórā vé rǐ, Múngú kòpi étépi vé rǐ, ā lǐ tǎ 'bávé mí be rǐ nǐ."

Kúru Yōkóbū ní ũyō sōzú 'í étépi Īsákā vé Múngú ñnjǐ ñnjǐ rǐ ā rú sǐ.

54 Yōkóbū ní rōbōṅṅō zāzú āngū ānga rú rǐ gé 'dǎlé, zǐ ívé máríté rǐ pi ímú ínyá nyangará gá. Kòpi kǎ ínyá rǐ nyaá gí, kòpi áwíkí laá ñnjǐ 'dĩri sǐ 'dǎlé.

55 Kǎ mujú adrii drǐ ũ'bútǐnǎ rǐ sǐ, Lābānā ní ívé anji ũkú rǐ pi ezizú, ĩri ní kpá kòpivé anjinǎ rǐ pi ezizú, ĩri ní tǎkiri sēzú kòpi ní. Īri ní kúru mvizú gōzú 'bētǐ.

32

Yōkóbū lě ívé āsámvú ā adri Īsōwǔ be múké

1 Yōkóbū ní kpá ngazú ẹcǐ drǐgé, mǎlǎyíkā Múngú vé rǐ pi ní ímúzá ĩri ísúzá.

2 Yōkóbū kǎ kòpi ndreé, ĩri ní 'yozú kǐnǐ, "Vūrā nōri Múngú vé ni." Īri ní vūrā rǐ ā rú 'dazú Māhānāyímū.*

3 Yōkóbū ní 'bá uruko pēzú muzú drǐdrǐ 'í ẹdrǐpi Īsōwǔ vúgá Sēyírǐ gé, āngū Ēdómā vé rǐ gé.

4 Īri ní 'yozú kòpi ní kǐnǐ, "Īmi lūkí mávé āmbúgú Īsōwǔ ní 'dini, 'Ma mívé átí'bá, má adri Lābānā vúgá 'dǎlé cǐngbá ícázú āndrū sǐ.

5 Ma tǐ be, dōngí be, kǎbǐlō be, ndrǐjǐ be, átí'bá āgō rú ni pi be, átí'bá ũkú rú ni pi be. Āmbúgú mávé rǐ, á pē 'bá 'dǐ'bee muzú mí vúgá, lě mí 'bā ẹsǐ múké má ní.' "

6 'Bá Yōkóbū ní pēé rǐ pi kǎ ĩ újǎ ĩgōó Yōkóbū vúgá nōlé, kòpi ní 'yozú ĩri ní kǐnǐ, "Bá cakí mí ẹdrǐpi Īsōwǔ vúgá 'dǎlé rá, nóni ĩri ri ímú mí vúgá nōlé, kòpi ri ímú āgō mǔdǔrǔlǔ sǐ pi be."

7 Yōkóbū kǎ tǎ 'dĩri yǐjǐ, ũrǐ fǔ ĩri ambamba. Īri ní 'bá ívé rǐ pi awazú vūrā sǐ ĩrǐ, awa kpá kǎbǐlō rǐ pi, ndrǐjǐ rǐ pi, tǐ rǐ pi, kámǐlō rǐ pi be vūrā sǐ ĩrǐ ĩrǐ.

8 Yōkóbū ũsǔ kǐnǐ, "Īsōwǔ ímú dō ẹ'dǐ 'dijǐ ngúlúmū ālu rǐ be, ngúlúmū āzi rǐ ā ápá rǐ rá."

‡ 31:47 31:47 Jēgārā Sāhādútā: Rú Jēgārā Sāhādútā āzini rú Gālédā 'dǐ'bee vé ífǐfǐ írā ĩ ní drōó tǎ ígázú ni. * 32:2 32:2 Māhānāyímū: Rú Māhānāyímū 'dĩri vé ífǐfǐ, ngúlúmū ĩrǐ. Yōkóbū vé 'bá rǐ pi sǐkǐ ívé gākū vūrā Yōkóbū ní mǎlǎyíkā rǐ pi ísúzá rǐ gé.

9 Kúru Yókóbũ ní Múngú ri zìzú kīnī, “Á, Múngú má étèpì Ābūrāmā vé rī, Múngú má étèpì Ísákā vé rī, Úpí Múngú 'yoópi má ní, “Í mvi gōó vúlé ìmivé āngū gé, mívé māríté rī pi vúgá, ma ímú sē mi adri ngá be ambamba rī.”

10 Ma átí'ba mívé ni, éṣì múké mí ní 'bāá má ní, āzini tā mí ní 'oó má ní 'dīri, má ícò āní bā ku. Má ní Yáridénī rī zongará gá, ngá má drígé rī 'yéṅá túré, 'Bo nóni ma 'bá be ngúlúmū ìrī.

11 Á Úpí, 'í pa ma má édrípì Ìṣòwũ drígé sī, ma ri 'o ìri sī ùrī sī, ā'diātāsīyā ìri ri ímú è'dí 'dì má be, mávé ùkú rī pi be, āzini mávé anjīṅá rī pi be.

12 'Bo mí kīnī, ádarú mi ímú sē ma adri ngá be ambamba, āzini mi ímú sē mávé úyú ri ízú kárákará sù cínýáfā vūgá 'dīri tīnī, ícókí lāá bā ku.”

13 Ìnīṅá 'dāri sī, Yókóbũ áwí laá 'dālé, í'dú ngá ívé rī pi ā ụrukọ sēé édrípì Ìṣòwũ ní fēfē rú.

14 Ngá ìri ní í'dú sēé rī pi, ndrījī ùkú rī pi mūdūrūlū ìrī (200), ndrījī āgō rī pi pūkú ìrī (20), kābīlō ùkú rī pi mūdūrūlū ìrī (200), kābīlō āgō rī pi pūkú ìrī (20),

15 kāmīlō ùkú rī pi pūkú na (30) ẹnjipijī be, tī ùkú rī pi pūkú sù (40), tī āgō rī pi mūdri (10), dōngí ùkú rī pi pūkú ìrī (20), dōngí āgō rī pi mūdri (10).

16 Yókóbũ awa ívé ānyāpá rī pi sēé ívé átí'ba rī pi drígé, kòpi rikí úcé nī. Ìri ní 'yozú átí'ba rī pi ní kīnī, “Ìmi 'dekí muṅú má ẹnṛetì gé sī drīdrī, ìmi awakí ānyāpá rī pi, kòpi ā adrikí āsámvú sī.”

17 Ìri ní 'yozú 'bá ānyāpá jì'ba drīdrī rī pi ní kīnī, “Má édrípì Ìṣòwũ ìsú dō ìmi, zì dō ìmi, 'Ìmi 'bá ā'di vé ni pi,' āzini 'yo dō 'Ìmi ri mu ngōlé, ānyāpá ìmi ní ríi jìi muṅú ìmi ẹnṛetì gé 'dī'bée ā'di vé ni?”

18 Ìmi 'yokí ìri ní, 'Ānyāpá rī pi mívé átí'ba Yókóbũ vé ni. Ìsē

ānyāpá nō'bée ímúzá ívé āmbúgú Ìṣòwũ ní fēfē rú, ìri ri ímú 'bá vūdrī gé vúlé 'dī'dī.' ”

19 Ìri ní kpá 'yozú 'bá ānyāpá jì'ba 'de'ba drīdrī rī pi ā vūdrī gé rī pi ní, āzini 'de'ba 'dī'bée ā vūdrī gé rī pi ní ụrukọ'bée be kīnī, “Ìmi ìsúkí dō Ìṣòwũ ri, ìmi 'yokí ìri ní tā ālu ālu má ní té 'yoó ìmi ní rī.

20 Ìmi lūkí Ìṣòwũ ní 'yozú kīnī, ádarú ìrivé átí'ba Yókóbũ ri ímú ìmi vūdrī gé vúlé 'dī'dī.” Yókóbũ ùsū 'í éṣì agá 'dāá kīnī, ngá 'í ní sēé 'í édrípì Ìṣòwũ ní fēfē rú 'dī'bée, ìri sē éṣì ni ri adri āní 'í ní múké. 'Í kādō caá vú ni gé 'dāá, sà āzi sī, ìri ícò 'i é'yí rá.

21 Kúru Yókóbũ pē ngá 'í ní lēé sēé fēfē rú édrípì ní rī pi muṅú drīdrī, 'Bo ìnīṅá 'dāri sī, áwí laá vūrā 'dāri gé.

Yókóbũ pi fukí ùmbā Múngú be kúpé sī

22 Ìnīṅá 'dāri sī, Yókóbũ ní ívé ùkú ìrī 'dī'bée 'duzú, ívé átí'ba ùkú rú ìrī rī pi be, ívé anjī āgō mūdri drī ni ālu rī pi be, ìri ní yījī Jābókí rī zozú kòpi be.

23 Kòpi ká yījī rī zoó alé 'dāá, vūdrī ni gé, Yókóbũ ní 'i újázú gōzú vúlé. Ìri ní ívé ngá rī pi ārēvú pēzú muṅú céré yījī rī gé alésī.

24 Kukí ìri kú vúlé 'dālé ọ'dúkùlẹ. Ágó āzi ímú ùmbā fuyú ìri be kúpé sī, kòpi fukí ì ìnì be rā cīmgbá cazú ù'bútīṅá gá.

25 Ágó rī ká ndreé 'í ndē Yókóbũ ā ùkpō kuyé, ìri ní Yókóbũ ā ùlúgbé sīzú ātrūzú.

26 Ágó rī ní 'yozú kīnī, “'Í ku má mu, ā'diātāsīyā āngū rī ọwú gí.” Yókóbũ ní újázú ìri ní kīnī, “'Í sē dō má ní tākiri kuyé, á ku mi muṅú ku.”

27 Ágó rī ní ìri zìzú kīnī, “Mī rú ā'di 'i?” Ìri ní újázú kīnī, “Má rú Yókóbũ 'i.”

28 Ágó rī ní 'yozú kīnī, “Zìkí nóni mī rú Yókóbũ 'i ku, ì mī rú zì

Ìsèrélè, † ã'diātāsīyā 'í fù ũmbā kúpé sī Múngú be, āzini āgō rī pi be, 'í ndè kòpi ã ũkpō rá.”

²⁹ Yòkóbū ní 'yozú ìri ní kīnī, “'Í lū mī rú má ní.” Ìri ní újázú kīnī, “Ngá mí ní lèzú mǎ rú nīzú rī ã'di?” Ìri ní kúru tākíri sèzú Yòkóbū ní.

³⁰ Yòkóbū ní vūrā rī ã rú 'dazú Pēnīyélè, ‡ ìri ní 'yozú kīnī, “Á ndre Múngú ã rú'ba gí, á drā kuyé, ma ídri rú.”

³¹ Ụtú rī kǎ ríi ìfūú, Yòkóbū fū Pēnīyélè agásī, rí muú ụdú ǎlu drīgè, ã'diātāsīyā ụlúgbè ní àtrū 'í gí.

³² Tǎ 'dīri sē cīmgbá ícázú ǎndrū sī, 'bá Ìsèrélè vé rī pi nyakí ịsúbǎá ụlúgbè rú'ba gá rī ku, ã'diātāsīyā 'í ní Yòkóbū ã ụlúgbè sī ãtrū rī sī.

33

Yòkóbū pi ịsúkí ì Ịsòwụ be

¹ Yòkóbū kǎ muú 'í drī ingáá ụrụ, ndre Ịsòwụ rí ímú ívé āgō mǔdūrūlū sụ rī pi be, ìri ní anjíná rī pi acozú sèzú Láyá vúgá, Rǎélè vúgá, āzini ívé átí'ba ũkú rú rī pi vúgá.

² Átí'ba ũkú rú rī pi ívé anjíná rī pi be, kòpi 'dekí drīdrī, Láyá pi ívé anjíná rī pi be, 'dekí kòpi vúgá sī, Rǎélè pi Yòsépá be, 'dekí vúlé.

³ Yòkóbū ní agazú muú drīdrī, kǎ caá édrípí vúgá 'dǎá, ìri ní kǔmǔcí ũtīzú, ọvụ 'í drī sī nyọọkú gé 'dǎá vú be ézīrī.

⁴ Ịsòwụ ní njuzú muú Yòkóbū vúgá 'dǎá, ìri ní ìri u'dezú ezizú bēdrī sī, ìri ní ìri ã umbe ndrǎzú drī sī, ìri ē tị ndrú. Kòpi ní í'dózú ngozú.

⁵ Ịsòwụ kǎ 'í drī ingáá ụrụ, ìri ní ũkú rī pi ndrèzú anjíná rī pi be, ìri ní Yòkóbū rí zizú kīnī, “'Bá mí be 'dī'bée ã'di pi?”

Yòkóbū ní újázú kīnī, “Anjíná nǎ'bée Múngú ní sēé ívé ẹsị múké rī sī mívé átí'ba ní rī.”

⁶ Kúru átí'ba ũkú rú rī pi ívé anjíná rī pi be, kòpi ní cazú Ịsòwụ vúgá 'dǎá, kòpi ní kǔmǔcí ũtīzú, ọvụzú 'í drī sīzú nyọọkú gé 'dǎá.

⁷ Kòpi ã vúdrī gé, Láyá pi ívé anjíná rī pi be, kòpi ní kǔmǔcí ũtīzú, ọvụzú 'í drī sīzú nyọọkú gé 'dǎá. Yòsépá pi ní kpá cazú Rǎélè be, kòpi ní kpá kǔmǔcí ũtīzú, ọvụzú 'í drī sīzú nyọọkú gé 'dǎá.

⁸ Ịsòwụ ní Yòkóbū rí zizú kīnī, “Tǎ mí ní ǎnyǎpá má ní ịsụ 'dī'bée ịpèzú ímúzú rī ã'di?”

Yòkóbū ní 'yozú ìri ní kīnī, “Ámbúgú mávé rī, má ịpè kòpi, mí 'bǎ rí ẹsị múké má ní.”

⁹ 'Bo Ịsòwụ ní 'yozú kīnī, “Má édrípí, ma ngá be ambamba, ngá mívé 'dī'bée, 'í rú kòpi ã adrikí mívé ní.”

¹⁰ Yòkóbū ní 'yozú kīnī, “Kuyé! 'Í 'bǎ dō ẹsị múké má ní rá, mí ẹ'yí fēfē má ní sēé mí ní nǎ'bée. Mí ní ma ẹ'yí ẹsị be céré rī sī, á ndre mí ẹndrētí índrè sū má ní Múngú ē ẹndrētí ndrèé rī tị.

¹¹ Lē mí ẹ'yí ngá má ní ịjị sēé mí ní nǎri, ã'diātāsīyā Múngú 'bǎ ẹsị múké má ní, sē má ní ngá má ní lēé rī pi ǎrèvú céré gí.” Yòkóbū si Ịsòwụ rí ũkpō sī, ụdú ní, Ịsòwụ ã'yí ngá rī pi rá.

¹² Kúru Ịsòwụ ní 'yozú kīnī, “'Bá 'dekí muú mí be trú, ma 'de drīdrī.”

¹³ 'Bo Yòkóbū ní 'yozú ìri ní kīnī, “Ámbúgú mávé rī, 'í ndre, anjíná mávé rī pi drī nyíríná, mávé ndrī rī pi, tị rī pi be, kòpivé anjíná kpá drī nyíríná. Drokí dō kòpi muú ũkpō sī ụ'dú ǎlu agá, kòpi ũdrǎ céré.

¹⁴ Ámbúgú mávé rī, lē mí 'de muú drīdrī, ma átí'ba mívé ní, ma mu anjíná rī pi be, āzini ǎnyǎpá rī pi be mǎdǎ mí vúdrī gé sī, ma mu mí ịsụ Sèyírí gé 'dǎlé.”

¹⁵ Ịsòwụ ní 'yozú kīnī, “Lē má ku mávé āgō ụrụkọ'bée kú mí vúgá nǎgó.”

† 32:28 32:28 Ìsèrélè: Múngú gō Yòkóbū ã rú újǎ zī Ìsèrélè. Rú Ìsèrélè 'dīri Èbéré tị sī, ìrivé ífífí, 'bá ũmbá fùpí kúpé sī Múngú be ní. ‡ 32:30 32:30 Pēnīyélè: Vūrā 'í ní rú ní 'dǎá Pēnīyélè 'dīri vé ífífí, Múngú ã rú'ba.

Yókóbũ ní 'yozú kīnī, “Adri 'dini ku, āmbúgú mávé rī, lē mī 'bā drī éśí múké má ní ká.”

¹⁶ Kúru ú'dú 'dāri gé, Ịsọwũ ní 'i újázú gōzú vúlé Sēyírī gé 'dālé.

¹⁷ 'Bo Yókóbũ 'de ívé rī muú Sūkótō gá, āngũ Pādānā Ārāmā vé rī gé, ịri ní jó sızú 'í ní, āzini ịri ní ápālā 'bezú ívé ānyāpá rī pi ní. Sē ị ní vūrā rī ā rú 'dazú Sūkótō ānī.*

¹⁸ Kúru Yókóbũ ní ngazú fūzú āngũ Pādānā Ārāmā vé rī agásī, ịri ní cazú kūrú Sēkémē vé rī gé, āngũ Kānānā vé rī agá, ca 'dālé múké. Ịri ní ívé gākū sızú vūrā 'dāri gé, sị gākū rī kūrú rī gé āmvélésīla.

¹⁹ Yókóbũ je nyọ́ókú 'í ní gākū rī sızú rī anji Hāmórā vé rī pi vúgá, Hāmórā ri Sēkémē vé étépi, ũfē mūfēngā fífí ẹnjīpi ẹnjīnị ni mūdūrūlū ālu.

²⁰ Ịri ní vūrā rọbọ́nọ zázú ni sızú, ịri ní rú ni 'dazú Ēlī Ẹlọyị Ịsērélē.†

34

Rukí Dīnā ri lazú ịri sī ũkpō sī

¹ Ụ'dú ālu, Dīnā mvá ũkú Léyā ní tị Yókóbũ ní rī mu anji ũkú adri 'bā āngũ 'dāri agá rī pi vúgá.

² Sēkémē ká muú Dīnā rī ndree, ịri ní Dīnā ri ruzú lazú ịri sī ũkpō sī. Sēkémē ri Hāmórā Hívī adriipi drīkoma rú vūrā 'dāri gé rī vé mvá.

³ Sēkémē 'bā éśí kú Yókóbũ vé mvá ũkú Dīnā drīgé, lē mvá ũkú rī ambamba, ri mvá ũkú rī ní tã múké ni átá.

⁴ Sēkémē ní 'yozú étépi Hāmórā ní kīnī, “'Í je mvá ũkú 'dīri má ní ũkú rú.”

⁵ Yókóbũ ká yị kīnī Sēkémē ru ívé mvá ũkú Dīnā ri lazú ũkpō sī, ívé anji āgō rī pi drī ri ānyāpá rī pi úcé áse agá 'dāá'dā, Yókóbũ újí kírí, 'yo tã āzi kuyé, cīngbá kọpi ní ímvízú ịgōzú 'bētí rī gé.

⁶ Kúru Sēkémē étépi Hāmórā ní muzú átázú Yókóbũ be ājē mvá ũkú rī vé rī ā tã sī.

⁷ Anji Yókóbũ vé rī pi ká tã 'i ngaápi 'dīri yị, kọpi ní ímúzú áse agá 'dāásī 'bētí. Tã 'dīri sē kọpi ní ịzāngā, kọpi ā 'a ve ānī ũnjí ũnjí, ā'diātāsīyā Sēkémē 'o tã drīnjá sēpi ni 'bā Ịsērélē vé rī pi āsámvú gé, la mvá ũkú Yókóbũ vé rī sī, 'o tã ị ní kōdō ícọ 'oó ku ni.

⁸ Hāmórā ká ímú Yókóbũ ri ndree, ịri ní 'yozú Yókóbũ ní, āzini Yókóbũ ẹnjīpi ní kīnī, “Mávé mvá Sēkémē 'bā éśí mívé mvá ũkú Dīnā drīgé. Mí sē ịri jeé Sēkémē ní ũkú rú.

⁹ Lē 'bā jekí 'bā 'bā āsámvú gé sī jeje. Ịmi sēkí ịmivé anji ũkú jeé 'bá ní, 'bā kpá 'bávé anji ũkú sē je ịmi ní.

¹⁰ Ịmi adri 'bā āsámvú gé nōgó, ịmi ícọ adri vūrā ịmi ní lēé rī gé rá. Ịmi adri āngũ rī agá, ịmi ngá ụzi, ịmi nyọ́ókú ịsú je āngũ rī agá rá.”

¹¹ Kúru Sēkémē ní 'yozú Dīnā étépi ní, āzini Dīnā édrīpi ní kīnī, “Lē ịmi 'bākí éśí múké má ní, ngá ịmi ní zị má vúgá rī, ma sē ịmi ní rá.

¹² Ịmi lūkí má ní ājē rī ā vúgú, āzini ngá ịmi ní lēé rī, ma ícọ ũfē ịmi ní rá. Lē ịmi sēkí mvá ũkú rī má ní ũkú rú.”

¹³ Sēkémē ní Dīnā ri ruú lazú ũkpō sī rī sī, sē anji āgō Yókóbũ vé rī pi ũ'bākí Sēkémē pi ẹ mị étépi Hāmórā be.

¹⁴ Kọpi 'yokí Sēkémē pi ní étépi be kīnī, “'Bá ícókí 'bávé ómvúpi sēé jeé ágó ị ní ágélé ni ẹ tị lị kuyé rī ní ku, ā'diātāsīyā ịri adri 'bá ní drīnjá rú.

¹⁵ 'Bá lēkí 'yoó ịmi ní 'dīni, lē ā úlíkí āgō ịmivé rī pi ā ágélé ẹ tị rá, ịmi adrikí rí sū 'bá tịni.

¹⁶ Kúru 'bā 'bávé anji ũkú sē je ịmi ní rá, 'bā kpá ícọ anji ũkú ịmivé rī pi je rá. 'Bā adri ịmi āsámvú gé, 'bā adri ịmi be ngá ālu.

¹⁷ 'Bo ịmi ā'yīkí dō ịmí ágélé ẹ tị sēé ulí kuyé, 'bā 'bá ómvúpi Dīnā ri 'du, 'bā 'de muzú rá.”

¹⁸ Hāmórā pi mvópi Sēkémē be, ā'yīkí tã kọpi ní 'yoó 'dīri rá.

* 33:17 33:17 Sūkótō: Sókótō vé ífífí ápālā. † 33:20 33:20 Ēlī Ẹlọyị Ịsērélē: Ēlī Ẹlọyị Ịsērélē vé ífífí, Múngú Ịsērélē rī pi vé rī.

19 Kêřimvá Sêkémē ri, ñnjĩkĩ ñri agaá rá étèpì vé 'bètí ãsámvú gé 'dǎá, iza sâ kuyé, 'du tã ñ ní 'yoó 'dĩri ngaá rá, ã'diātāsīyā lē Yōkóbū vé mvá ũkú Dīnā ri ẹsì be céré.

20 Kúru Hāmórā pi mvópì Sêkémē be, kòpi ní 'dezú muzú ìvé kūrú rĩ vé kẹ̀tìlẹ̀ gá 'dǎá, kòpi mukí átá ñ ọ̀gùpì kūrú agá 'dǎá rĩ pi ní.

21 Kòpi ní 'yozú kīnī, “Āgō nǒ'bée ũndĩ 'bávé ni. Lē kòpi ã adrikí ǎngū 'bávé rĩ agá nǒgó, kòpi ã ụzìkí ngá ǎngū rĩ agá nǒgó. ǎngū rĩ kòpi ní ǎmbúgú. 'Bá ícọ̀ kòpivé anjì ũkú je rá, kòpi ícọ̀ 'bávé rĩ pi je rá.

22 'Bo 'bávé ǎgō rĩ pi ã'yīkí dō ñ ágélé ẹ̀ tì sēé úlì rá sù kòpivé rĩ tìjì, kúru 'bá 'dĩ'bée ícọ̀ adri 'bá ǎsámvú gé nǒgó rá, 'bá adri kòpi be ngá ǎlu.

23 'Bo 'bá 'okí dō 'dīni, ǎnyāpá kòpivé rĩ, ǎzini ngá kòpivé rĩ pi ǎrēvú céré adri 'bávé ni. Lē 'bá ã'yīkí tã kòpi ní 'yoó rĩ, kòpi ã adrikí rĩ 'bá ǎsámvú gé nǒgó.”

24 Āgō mu' 'bá kūrú rĩ vé kẹ̀tìlẹ̀ gá 'dǎlé rĩ pi ǎrēvú céré ã'yīkí tã Hāmórā pi ní 'yoó mvópì Sêkémē be rĩ rá, ǎzini ǎgō kūrú agá rĩ pi ǎrēvú céré sēkí ñ ágélé ẹ̀ tì úlì rá.

Dīnā ẹ̀drìpì mukí ẹ̀'dì 'dì 'bá Sêkémē vé rĩ pi be

25 Kòpi ká úlìngará rĩ vé ǎzó taá caá ú'dú na, vùdrì ni gé, Yōkóbū vé anjì ǎgō ñrì Sīmīyónā pi Lévī be, Dīnā vé ẹ̀drìpì, kòpi ní ñlì ǎcọ̀ ǎcọ̀ ni pi u'duzú, kòpi ní muzú ǎgō kūrú agá rĩ pi ú'dìzú ũdrázú céré.

26 Kòpi ũsókí Hāmórā pi mvópì Sêkémē be ñlì ǎcọ̀ ǎcọ̀ 'dĩ'bée sī ũdráá rá. Kòpi ísékí Dīnā ri Sêkémē vé jó agá 'dǎásí, kòpi jìkí ñri muzú ñndĩ.

27 Yōkóbū vé anjì ǎgō urukọ̀' bée ní cazú ǎvū rĩ pi ã gārā gá 'dǎá, kòpi ní ngá kūrú agá rĩ pi alizú, ã'diātāsīyā rukí kòpivé ọ̀mvúpì lazú kūrú 'dāri agá.

28 Kòpi alikí kǎbìlō rĩ pi, ndrìjì rĩ pi, tì rĩ pi, dōngí rĩ pi, ngá kūrú agá rĩ pi ǎrēvú céré, ǎzini kòpi alikí ngá

kūrú rĩ gé ǎmvélésìla áse agá rĩ pi ǎrēvú céré.

29 Kòpi u'dukí ã'bú kūrú agá rĩ pi ǎrēvú céré, kòpi urukí ũkú rĩ pi anjìná rĩ pi be jìjì muzú ñndĩ.

30 Kúru Yōkóbū ní 'yozú Sīmīyónā pi ní Lévī be kīnī, “Nóni ñmi ñjìkí tã ũnjí má drìgé gí, ñmi sēkí 'bá Kǎnánā vé rĩ pi, ǎzini 'bá Pērízì vé ǎngū nōri agá rĩ pi ndrekí ma ũnjí. 'Bávé kǎlǎfe mǎdǎṅǎṅá, kòpi úmúkí dō ñ ẹ̀'dì 'dì 'bá be, kòpi 'bá ú'dì ũdrā 'bá mávé 'bètí ãsámvú gé rĩ pi be céré.”

31 Kòpi ní újázú ñri ní kīnī, “Í lē ã 'du 'bá ọ̀mvúpì ri 'báá sù ũkú adripi ọ̀wú rú ni tìjì?”

35

Yōkóbū újá 'i gōō Bètélẹ̀ gá

1 Kúru Múngú ní 'yozú Yōkóbū ní kīnī, “Í nga, 'í mu adrii Bètélẹ̀ gá. 'Í sị vūrā rǒbǒṅǒ zázú ni Múngú ní vūrā 'dāri gé. Múngú 'dĩri ǎndúrú 'i 'i' daápi mí ní sá mí ní ǎpázú mí ẹ̀drìpì Ịsǒwũ sī rĩ gé rĩ 'i.”

2 Kúru Yōkóbū ní 'yozú ívé 'bá 'bètí ãsámvú gé rĩ pi ní, ǎzini 'bá mu' 'bá ñri be trù rĩ pi ní kīnī, “Lē ñmi ú'békí ngá ñ ní údé rii ñnjìjì múngú rú 'dĩ'bée ǎmvé, ñmi ũjìkí ñmi ícá uletere, ñmi úsúkí bǒngó ule ni pi áyu.

3 ñmi ímúkí, 'bá 'dekí muzú Bètélẹ̀ gá, vūrā úmvúlésì má ní muzú vūrā rǒbǒṅǒ zázú ni sịzú Múngú ní rĩ gé, Múngú 'dĩri ǎndúrú mávé zìngará yìpì sá má ní ñzǎngá nyazú rĩ gé rĩ 'i. Rì adrii má be trù vūrā má ní ẹ̀cìzú rĩ pi agásì.”

4 Kúru kòpi ní ngá ñ ní údé rii ñnjìjì múngú rú rĩ pi í'duzú céré sēzú Yōkóbū ní, kòpi ní kpá kǎlákála ìvé rii ũ'yī bí gé rĩ pi ũtrúzú sēzú ñri ní. Yōkóbū ní 'bú gazú ngá 'dĩ'bée sịzú ǎní pẹ̀tì ǎmbúgú ñnyìná Sêkémē gá rĩ ã ndúgé.

5 Yōkóbū pi ká rii mu' ívé 'bá 'bètí ãsámvú gé rĩ pi be, Múngú sē ũrì fí 'bá kūrú agá rĩ pi ẹ̀sì agá

ambamba, sē kōpi drokí Yōkóbū pi ã vùdrī kuyé.

⁶ Yōkóbū pi ní cazú ívé 'bá 'bēti ãsámvú gé rī pi be kūrú Lúzī vé rī gé. Kūrú 'dīri ī nóni zī Bētélē, īri āngū Kānānā vé rī agá.

⁷ Īri ní vūrā rōbōṅṅō zāzú ni sīzú 'dālé, īri ní vūrā rī ã rú 'dazú Ēlī Bētélē* ã'diātāsīyā Múngú i'da 'i ándúrú Yōkóbū ní 'dāgá sâ īri ní ápázú édrīpi Īsōwū sī rī gé.

⁸ Dēbūrā ótú riipi Rēbékā vé anji ütēepi rī drā vūrā 'dāri gé, sīkí īri peṭi Bētélē gá rī ã ndúgé. Kuru ī ní peṭi 'dāri ã rú 'dazú Ālōnī Bākútī.†

⁹ Yōkóbū kā ímví ĩgōó Pādānā Ārāmā gá 'dāásī, Múngú i'da 'i īri ní dīi, sē īri ní tākiri.

¹⁰ Múngú ní 'yozú īri ní kīnī, “Mī rú Yōkóbū, 'bo nóni gōkí mī rú zī Yōkóbū ku, ī mī rú zī Īsērélē.”

¹¹ Múngú ní gōzú 'yozú īri ní kīnī, “Ma Múngú Ūkpō 'Dīpa 'i, lē mī tī ízú tré, anji mívé rī pi vé kālāfe ã ga tré. Súrú kárakarā pi ímú ĩfū mī rú'bá gá, 'bāgú rī pi kpá ímú ĩfū mī rú'bá gá.

¹² Āngū má ní sē Ābūrāmā pi ní Īsákā be rī, ma ímú sē mí ní. Ma ímú āngū nōri sē úyú mívé rī pi ní.”

¹³ Múngú ní 'dezú mužú, īri ní Yōkóbū rī kuzú kú vūrā 'í ní átázú īri be rī gé.

¹⁴ Yōkóbū ní irā í'dúzú ì'djízú vūrā Múngú ní átázú 'í be rī gé, īri ní vīnyō í'dúzú dāzú irā 'í ní ì'djī rī drīgé, īri ní kpá ūdu í'dúzú dāzú drī ni gé, Múngú ri ĩnjīzú ānī.

¹⁵ Yōkóbū ní vūrā Múngú ní átázú 'í be rī ã rú 'dazú Bētélē.

Rāélē vé Drāngará

¹⁶ Kōpi ní ngazú Bētélē gá 'dāásī, 'dezú mužú Ēfāratā gá. Kōpi ní drī cazú Ēfāratā gá 'dāá kuyé rī gé, Rāélē ã 'a ní í'dózú ásózú, ĩrivé tīngará ūkpó ūkpó.

¹⁷ Īrivé tīngará kā ícá ūkpó ūkpó, ūkú riipi ūkú anji tī'bá rī pi ē ĩzā koopi rī ní 'yozú Rāélē ní kīnī, “Mī adri ūrī sī ku, mvá āzi mí ní rīi tīi 'dīri, īri mvá ágóná.”

¹⁸ Rāélē vé ídri kā í'dó fūú, īri ní mváná rī ã rú 'dazú Bēnónī 'i.‡ Ētēpi 'da ívé rī Bēnyēmīnē 'i.§

¹⁹ Rāélē ní kuru drāzú, sīkí īri létī mužūpi kūrú Ēfāratā vé rī gé. (Kūrú Ēfāratā vé rī ī kpá zī Bētélēmē.)

²⁰ Yōkóbū ní irā í'dúzú ì'djízú Rāélē vé 'būrēdrī gé. Cīngbá ícázú ù'dú āndrū nōri gé, irā ī ní ì'djī 'dāri, īri Rāélē vé 'būrēdrī i'da.

²¹ Īsērélē ní 'i útrúzú mužú drīdrī, īri ní ívé gākū sīzú Mīgīdálā Ēdéré gá, lágáraka ã wōókō ándrélésīla rī gé.

²² Īsērélē kā rīi adrii āngū 'dāri agá, Rūbēnā ní lazú étēpi Yōkóbū vé ūkú Bīlā sī, Yōkóbū yī tā ni rá.

Yōkóbū ri anji āgō be mužrī drī ni ĩrī.

²³ Anji Lévā vé rī pi Rūbēnā 'i, īri mvá kāyú Yōkóbū vé rī, īri ã vùdrī gé rī pi Sīmīyónā 'i, Lévī 'i, Yúdā 'i, Īsākārā 'i, Jēbūlúnā sī.

²⁴ Anji Rāélē vé rī pi Yōsépā pi Bēnyēmīnē be.

²⁵ Rāélē vé átī'bá Bīlā vé anji āgō rī pi Dānā pi Nāfātālī be.

²⁶ Lévā vé átī'bá Jēléfā vé anji āgō rī pi Gādī pi Āsērā be.

Anji āgō 'dī'bée ūkú rī pi tīkí Yōkóbū ní Pādānā Ārāmā gá 'dāá.

²⁷ Yōkóbū ní cazú étēpi Īsákā vúgá Māmūrē gá 'dālé, ĩnyi Kīrīyātā-Ārābā (nóni ī ní zī Ĥēbērónā) rī gé, vūrā ótú Ābūrāmā pi ní adrizú Īsákā be rī gé.

²⁸ Īsákā adri caá ílī mūdūrūlū ālu pūkū ārō (180).

²⁹ Īri ní kuru drāzú, drā ĩsú ākūdē dē ícá ārākā rú gí, ĩrivé ídri fū mužū

* **35:7 35:7** *Ēlī Bētélē*: Ēlī Bētélē vé ífífi, Múngú Bētélē vé rī. † **35:8 35:8** *Ālōnī Bākútī*: Ālōnī Bākútī vé ífífi, peṭi ī ní rizú āá ngozú ndūi ni gé ni. ‡ **35:18 35:18** *Bēnónī*: Bēnónī vé ífífi, mvá ágó nōri sē á nya ĩzāngā ambamba. § **35:18 35:18** *Bēnyēmīnē*: Bēnyēmīnē vé ífífi, mvá ūkpō be ímūpi mā ĩzā koopi rī.

adrií ívé 'bá ũdrā' 'bá gí rī pi āsámuvú gé. Írivé anji āgō Ịsōwũ pi ní ịri sịzú Yōkóbũ be.

36

Úyú Ịsōwũ vé rī

¹ Úyú Ịsōwũ vé rī pi 'dī. (Ịsōwũ vé rú āzi rī Ēdómā 'i.)

² Ịsōwũ je ívé ũkú rī pi íngázú anji ũkú Kānānā vé rī pi āsámuvú gé. Ũkú kāyú rī Ādá 'i, ịri Ēlónī Hịtịgú rī vé mvá ũkú, 'deépi vú ni gé sī rī Ōhōlībámā 'i, ịri Ánā vé mvá ũkú, ịrivé é' 'bịpi Zībēyónā Hivịgú rī 'i.

³ Ũkú ụdụ rī Bāsēmátā 'i, étépi ni Ịsīmāélé 'i, ịrivé ọmvụpi Nēbāyótī 'i.

⁴ Ādá tị Ēlífájā ri Ịsōwũ ní, Bāsēmátā tị Rēúlē ri,

⁵ Ōhōlībámā tị Jēúsī pi Jālámā be, Kórā sī. Anji āgō 'dī' 'bée Ịsōwũ vé ni, tịkí kọpi Kānānā gá.

⁶ Ịsōwũ 'du ívé ũkú rī pi, anji āgō rī pi, anji ũkú rī pi, ívé 'bá 'bētị āsámuvú gé rī pi, ívé ānyāpá rī pi, ngá ārēvú cére ịri ní ịsú Kānānā gá 'dāá rī pi be, mu adrií édrịpi Yōkóbũ gārā gá sī rárá rú.

⁷ Kọpivé ā' 'bú ízú ambamba, sē kọpi ícókí adrií édrịpi be trụ ku, ānyāpá rī pi ní adrií tré rī sī, vūrā kọpi ní adrizú rī ca kọpi ní ku.

⁸ (Ịsōwũ vé rú āzi Ēdómā 'i.) Ịsōwũ ní kúru 'dezú muzú adrizú āngū ánga rú Sēyírī vé rī gé.

⁹ Ịsōwũ ri súrú Ēdómā vé rī pi vé é' 'bịpi, úyú ịrivé rī pi ríkí adrií āngū ánga rú Sēyírī vé rī gé.

¹⁰ Anji āgō Ịsōwũ vé rī pi vé rú, Ēlífájā 'i, ịrivé éndrẹpi Ādá 'i, mvá ágó rī āzi Rēúlē 'i, ịrivé éndrẹpi Bāsēmátā 'i.

¹¹ Anji āgō Ēlífájā vé rī pi, Tēmánā 'i, Ómārī 'i, Zéfō 'i, Gátámā 'i, Kēnázī sī.

¹² Ịsōwũ vé mvá Ēlífájā ri ũkú āzi be, ũkú rī ā rú Tímīnā 'i, tị

Āmālékē ri nī. Anji 'dī' 'bée vé é' 'bịpi Ịsōwũ 'i, kọpivé ịdrẹpi Ādá 'i.

¹³ Anji āgō Rēúlē vé rī pi, Nāhátā 'i, Zérā 'i, Sámā 'i, Mízā sī. Anji 'dī' 'bée vé é' 'bịpi Ịsōwũ 'i, kọpivé ịdrẹpi Bāsēmátā 'i.

¹⁴ Ịsōwũ vé ũkú Ōhōlībámā vé éndrẹpi Ánā 'i, Ōhōlībámā ri Zībēyónā mvọpi ā mvá. Anji Ịsōwũ pi ní tị Ōhōlībámā be rī, Jēúsī 'i, Jālámā 'i, Kórā sī.

¹⁵ Ịsōwũ vé mvá kāyú Ēlífájā vé anji āgō rī pi gókí adrií drịkoma rú. Anji rī pi vé rú, Tēmánā 'i, Ómārī 'i, Zéfō 'i, Kēnázī 'i,

¹⁶ Kórā 'i, Gátámā 'i, Āmālékē sī. Anji Ēlífájā vé drịkoma rú 'dī' 'bée, kọpi ri adri āngū Ēdómā vé rī agá, kọpivé ịdrẹpi Ādá 'i.

¹⁷ Ịsōwũ vé mvá Rēúlē vé anji āgō gókí ícá drịkoma rú, kọpivé rú, Nāhátā 'i, Zérā 'i, Sámā 'i, Mízā sī. Anji drịkoma rú 'dī' 'bée Rēúlē vé ni, kọpi ri adri āngū Ēdómā vé rī agá, anji 'dī' 'bée zikí Ịsōwũ vé ũkú Bāsēmátā ri ịdrẹpi.

¹⁸ Anji Ịsōwũ pi ní tị ũkú ni Ōhōlībámā be rī pi gókí ícá drịkoma rú, anji rī pi vé rú, Jēúsī 'i, Jālámā 'i, Kórā sī. Anji drịkoma rú 'dī' 'bée úyú Ịsōwũ vé ni, kọpivé éndrẹpi Ōhōlībámā 'i, Ōhōlībámā ri mvá Ánā vé ni.

¹⁹ Úyú Ịsōwũ vé 'dī' 'bée, kọpi drịkoma rú āngū Ēdómā vé rī agá.

²⁰ Sēyírī Hórīgú rī ri ọtụ adrií āngū ánga rú Sēyírī* vé rī gé. Ịrivé anji rī pi ā rú,

Lótánā 'i, Sōbálā 'i, Zībēyónā 'i, Ánā 'i,

²¹ Dīsónī 'i, Ézērē 'i, Dīsánī sī. Anji Sēyírī vé adri' 'bá āngū Ēdómā

* 36:20 36:20 Sēyírī: Sēyírī ri āngū ánga rú ni, 'dakí ágó āmbúgú Sēyírī ā rú sī. Vùdrị ni gé, úyú Ịsōwũ vé rī pi gókí āngū rī a rú 'daá Ēdómā.

vé rĩ agá 'dĩ'bée, kôpi drĩkoma sùrú Hórĩ vé rĩ pi vé ni.

22 Anji ãgõ Lõtánã vé rĩ pi Hórĩ pi Hēmánã be. Lõtánã vé ómvúpì Tímĩnã 'i.

23 Anji ãgõ Sõbálã vé rĩ pi Ālívánã 'i, Mānāhátã 'i, Ēbálã 'i, Séfõ 'i, Ōnámã sī.

24 Anji ãgõ Zībēyónã vé rĩ pi Āyá pi Ánã be. Ánã ịsù yĩ ịkpúpi nyõókú agalésĩ ãngũ ã'wí cínýáfã rú rĩ agá koópi koko rĩ nĩ. Ịsù yĩ rĩ sã ịri ní rizú étépì Zībēyónã vé dõngí úcézú rĩ gé.

25 Anji Ánã vé rĩ pi 'dĩ, Mvã ágó rú rĩ Dīsónĩ 'i, ũkú rú rĩ Ōhõlĩbámã 'i.

26 Anji ãgõ Dīsónĩ vé rĩ pi Hēmĩdánĩ 'i, Ēsĩbánã 'i, Ịtāránã 'i, Kēránã sī.

27 Anji ãgõ Ézērē vé rĩ pi Bĩlĩhánã pi Zāvánã be, Ākánã sī.

28 Anji ãgõ Dīsánĩ vé rĩ pi Ụzĩ pi Āránã be.

29 Hórĩ vé anji drĩkoma rú rĩ pi, Lõtánã 'i, Sõbálã 'i, Zībēyónã 'i, Ánã 'i,

30 Dīsónĩ 'i, Ézērē 'i, Dīsánĩ sī. Anji Hórĩ vé adri'ba drĩkoma rú rĩ pi 'dĩ, kôpi acokí ị sùrú ịvé rĩ pi vúgá sī, ãngũ Sēyírĩ vé rĩ agá.

'Bāgú Ēdómã vé rĩ

31 'Bāgú ãngũ Ēdómã vé rĩ ru'ba ịsùzú 'bāgú āzi ru drĩ 'ba Ịsērélē vé rĩ pi kuyé rĩ pi vé rú 'dĩ,

32 Bēórã vé mvã Bělã ru ãngũ Ēdómã vé rĩ nĩ. Kūrú ịri ní adrízú 'a ní gé rĩ ã rú Dĩnhábã.

33 Bělã kã drãá, Zérã ینگápi Bõzírã gá rĩ vé mvã Jõbábã gõ adrii 'bāgú rú Bělã ã vũrã gá.

34 Jõbábã kã drãá, Hūsámã ینگápi ãngũ Tēmánã vé rĩ agá rĩ gõ adrii 'bāgú rú Jõbábã ã vũrã gá.

35 Hūsámã kã drãá, Bēdádĩ vé mvã Hādádĩ ẹ'dĩ 'dĩpi 'bá Mĩdīyánã

vé rĩ pi be ãngũ Mõábã vé rĩ agá, kôpi ndēepi rá rĩ, gõ ãngũ rĩ ru'ú nĩ Hūsámã ã vũrã gá. Kūrú ịri ní adrízú 'a ní gé rĩ ã rú Āvítĩ.

36 Hādádĩ kã drãá, Sāmĩlã ینگápi ãngũ Māsērékã vé rĩ gé rĩ, gõ ãngũ rĩ ru'ú nĩ Hādádĩ ã vũrã gá.

37 Sāmĩlã kã drãá, Sávũlã ینگápi kūrú Rēhõbótĩ vé rĩ gé yĩ† gārã gá rĩ gõ ãngũ rĩ ru'ú nĩ Sāmĩlã ã vũrã gá.

38 Sávũlã kã drãá, Ākĩbórĩ vé mvã Bālã Hānánĩ gõ ãngũ rĩ ru'ú nĩ Sávũlã ã vũrã gá.

39 Ākĩbórĩ vé mvã Bālã Hānánĩ kã drãá, Hādádĩ gõ úri 'bāgú rú nĩ. Kūrú ịri ní adrízú rĩ Pávũ 'i. Ūkú ịrivé rĩ ã rú Mēhētábélē 'i, Mēhētábélē ri mvã ũkú Mātēredĩ vé ni, Mātēredĩ ri mvã ũkú Mēzāhábã vé ni.

40 Úyú Ịsõwũ vé adri'ba 'bāgú rú rĩ pi 'dakí kôpi ã rú ịvé sùrú ã rú sī, āzini ịvé ãngũ ã rú sī, kôpivé rú pi 'dĩ,

Tímĩnã 'i, Ālívã 'i, Jētétĩ 'i,

41 Ōhõlĩbámã 'i, Élã 'i, Pĩnónĩ 'i,

42 Kēnázĩ 'i, Tēmánã 'i, Mibizã 'i,

43 Māgādīyélē 'i, Ịrámã sī. 'Bāgú 'dĩ'bée Ēdómã vé rĩ pi, síkí kôpivé rú ãngũ kôpi ní adrízú rĩ pi vúgá sī.

Kôpi cére úyú Ịsõwũ vé ni, Ịsõwũ ri ẹ'bípì 'bá Ēdómã vé rĩ pi vé ni.

37

Tā Yõsépã pi āsámvú gé ẹdrípì be rĩ

1 Yõkóbũ ri adrii ãngũ étépì ní adrízú rĩ agá, ãngũ Kánánã vé rĩ agá.

2 Ú'dógú'dógú Yõkóbũ vé rĩ, āzini anjinã ịrivé rĩ pi vé rĩ, ịri 'dini.

Yõsépã kã adrii ílĩ be mụdrì drĩ ni ẹzĩrĩ, ri étépì vé ãnyápá úcé, kôpi rikí úcé ẹdrípì be. Ịrivé ẹdrípì 'dĩ'bée vé ẹndrípì Bĩlã pi Jeléfã be. 'Bo Yõsépã ri tā ũnjĩ ẹdrípì ní rií 'oó rĩ ịjĩ ũlũú étépì ní.

† 36:37 36:37 Yĩ: Yĩ rĩ Yũfērétã 'i.

3 Ísèrélè* lè Yòsépā ri ívé anji rī pi āsámvú gé sī agaá rá, ā'diātāsīyā tìkí Yòsépā ri ísù ākūdē Yòkóbū ri ārākā rú. Ísèrélè ícì bōngó akoóko rŭkŭ ājē be āmbúgú ni sēé Yòsépā ní.

4 Yòsépā édrípìjì ká ndreé ì étépì lè Yòsépā ri ì agaá rá, kòpì 'bākí ésì ũnjí Yòsépā ní. Kòpì átákí ìrì ní tã ú'dúkò múké sī ku.

5 Ìnìjā āzi sī, Yòsépā ũbī urobí, ká urobí rī ũlūú édrípìjì ní, kòpì gōkí ésì ũnjí 'bāā ìrì ní agaá rá.

6 Yòsépā ní 'yozú kòpì ní kīnī, “Ìmi yìkí drī urobí ma ũbīpì rī vé tã ká.

7 Urobí rī kīnī, 'bá mŭkí ìmi be ómvú gé, 'bá rikí ũndú ũlìlì ũdrōó ìmi be, mbēlēṅá mávé ũndú nga 'i ìdrēé uru sī, ũndú ìmivé rī pi trakí ì ũndú mávé rī ā gārā gá sī kŭrŭ, sīkí drī vŭgá ẹndrẹṭì ni gé.”

8 Yòsépā édrípìjì ní 'yozú ìrì ní kīnī, “Mí ũsŭ mí āmbúgú 'bá drīgē nī? Ádarú 'í lè nyo adrií 'bá drīgē āmbúgú rú?” Kòpì gōkí ìrì ní ésì ũnjí 'bāā agaá rá urobí ìrì ní ũbī rī sī, āzini tã ìrì ní 'yoó rī sī.

9 Yòsépā ní gōzú urobí āzi ũbīzú, ìrì ní 'yozú édrípìjì ní kīnī, “Ìmi yìkí drī ká, á gō urobí āzi ũbīí. Urobí rī kīnī, ũtŭ, mbāā, āzini línýā sīkí drī vŭgá má ẹndrẹṭì gé.”

10 Ká urobí rī ũlūú 'í étépì ní, āzini 'í édrípìjì ní, étépì ní trezú drī ni gé kīnī, “Urobí mí ní ũbīí 'dīrì tã ni ngóni? Mí ũsŭ mí kīnī, 'bā mí ẹndrẹṭì be, mí édrípìjì be úmvúlésì ímú kŭmŭcí ũtŭ, drī sī vŭgá mí ẹndrẹṭì gé?”

11 Yòsépā ā tã 'de édrípìjì ésì agaá ũnjí, 'bo Yòkóbū ri tã 'dīrì ũsŭú kīnī, urobí 'dīrì vé ífífí ā'di.

Yòsépā édrípìjì sēkí Yòsépā ri jee

12 Ú'dú ālu Yòsépā édrípìjì 'dekí mŭy ì étépì vé kábìlō úcé Sēkémē gá.

13 Ísèrélè ní 'yozú Yòsépā ní kīnī, “Mí édrípìjì ri kábìlō úcé Sēkémē gá

'dāá'dā, á lè mi pēé mŭzú kòpì vŭgá 'dāá.”

Yòsépā ní újázú kīnī, “Múké, ma mŭ rá.”

14 Ètépì ní 'yozú ìrì ní kīnī, “'Í mŭ mí édrípìjì ndreé, kòpì dō múké kábìlō rī pi be. 'Í mŭ dō gí, mí újā mi ìgōó ímŭ tã ni ũlūú má ní.” Kúru étépì ní Yòsépā rī pèzú mŭzú, Yòsépā ní ngazú 'bŭṅá Hēbērónā vé rī gé 'dāásì, ìrì ní 'dezú mŭzú Sēkémē gá 'dāá.

Yòsépā ká caá Sēkémē gá 'dāá,

15 ágó āzi ísù ìrì ri écì āngŭ rī agásì, ágó rī ní ìrì zìzú kīnī, “Ngá mí ní rìí ndāá rī ā'di?”

16 Yòsépā ní újázú kīnī, “Ma ri má édrípìjì ndā. Mí ícò má ní vŭrā kòpì ní rizú kábìlō úcézú rī lŭ rá?”

17 Ágó rī ní újázú kīnī, “Kòpì ngakí mŭy nōósì gí. Á yì kòpì kīnī, ì lēkí 'deé mŭzú Dōtánā gá.”

Kúru Yòsépā ní 'dezú mŭzú édrípìjì vŭgá sī, ìrì ní cazú mŭzú kòpì ísúzú Dōtánā gá 'dālē.

18 Yòsépā édrípìjì ká ndreé Yòsépā ri ímŭ, kòpì nŭkí ìrì áamá bá, ísù ākūdē ícá drī ì vŭgá nōó kuyé, kòpì 'dókí rìí lẹṭì ndāá ìrì 'dìzú.

19 Kòpì rikí átá ì āsámvú gé sī kīnī, “'Ì ndrekí drī ká, urobí 'dìpa ri ímŭ 'dā!

20 Lē 'bā 'dìkí ìrì drāá, 'bā 'bekí ìrì 'bŭ yīí ní nŭyú 'a ni gé sī gí rī agá, 'bā mŭ 'yo 'bá étépì ní ũbŭgō nya ìrì gí. 'Bā ndrekí rí ìrivé urobí 'dīrì dō ẹzì nga rá.”

21 Rŭbénā ká tã 'dīrì yīí, 'bā ésì lèzú Yòsépā ri ípázú édrípìjì drīgē sī rá, ìrì ní 'yozú kīnī, “Lē 'bā 'dìkí ìrì ku.

22 Lē ìmi dākí ārì ku, ìmi 'dúkí ìrì 'beé 'bŭ yīí ní nŭyú 'a ni gé sī gí rī agá 'dāá āngŭ ā'wí cínýáfā rú rī agá nōgó, lè ìmi 'bākí drī rŭ 'bá ni gé ku.” Rŭbénā 'yo tã 'dīrì 'dīnì, lè édrípìjì ri ípá kòpì drīgē sī, jìí gōó étépì vŭgá 'dāá vúlē.

23 Kúru Yòsépā ká caá édrípìjì vŭgá 'dālē, kòpì ũtrŭkí ìrivé bōngó

* 37:3 37:3 Ísèrélè: Rŭ Ísèrélè 'dīrì, Múngú ní 'daá Yòkóbū ní rī. 'Í lā Í'dóngará 35:10.

akoóko rŭkũ ãjë be ãmbúgú rĩ ïri ní suú rĩ ïri ã rŭ'ba gá sĩ rá.

²⁴ Kòpì jìkí ïri 'beé 'bù agá. 'Bù rĩ ã 'a ule, yĩ 'a ni gé 'dãáyo.

²⁵ Kòpì kâ úrí vŭgá ríí ìnyá nyaá, kòpì kâ ì drĩ ingáá ãngũ ndreé uru, kòpì ndrekí ngúlúmũ sŭrú Ìsĩmãélè vé ngá ụzì'ba rĩ pi ri ìmú ì vúgá nõó Gílédã gálésĩ. Kòpì ùdròkí ngá tìbì á'dízú èjì be ngũ'ba ndrĩndrĩ ni pi, ùdu ngũ'pì ndrĩndrĩ ni, ãzini mĩrè pi be kámìlò rĩ pi úgóró gá, kòpì ri ngá 'dĩ'bee jì mu ụzì Èjèpètò gá.

²⁶ Yúdã ní 'yozú édrípìjì ní kĩnĩ, "Bá 'dìkí dõ 'bá édrípì ri drãá, 'bá úcìkí dõ tã ni úcìcĩ, ngá múké 'bá ní ìsù 'a ni gé 'dĩgé rĩ ã'di?"

²⁷ Múkè ni, lè 'bã sèkí ïri jeé 'bã Ìsĩmãélè vé rĩ pi ní, 'bã úlókí ïri ã rŭ'ba ku, ïri 'bã édrípì, 'bã ãrí ãlu." Yúdã vé édrípìjì ã'yìkí tã ïri ní 'yoó 'dĩri rá.

²⁸ Ngúlúmũ Ìsĩmãélè vé adri'ba ãngũ Mĩdĩyãná vé rĩ agá ri'ba ngá ụzì'ba rĩ pi kâ ícã, Yòsèpã édrípìjì ní Yòsèpã ri ìsézú 'bù rĩ agá 'dãásĩ ãmvé nõó, kòpì ní ïri sèzú jezú 'bã Ìsĩmãélè vé rĩ pi ní mũfèngã fífì pŭkú ìrĩ ènjì'ba ènjì'ènjì ni sĩ, 'bã Yòsèpã ri je'ba rĩ pi ní Yòsèpã ri jìzú muzú Èjèpètò gá.

²⁹ Rŭbénã kã 'i újã gõó 'bù rĩ gé 'dãlé, ìsù Yòsèpã ri 'dãáyo. Ìzãngã fi èsì ni gé ambamba, ùsĩ ívé bõngó 'í rŭ'ba gá sĩ rá.

³⁰ Ìri ní gõzú édrípìjì vúgá 'dãlé, ïri ní 'yozú kĩnĩ, "Mvá rĩ 'dãlé 'dãáyo! Má 'o rí ã'di?"

³¹ Kúru kòpì ní Yòsèpã vé bõngó ãco akoóko ãjë be ãmbúgú rĩ 'dúzú, kòpì ní ndrĩjì lizú, bõngó rĩ suzú ãrí rĩ agá.

³² Kòpì ní bõngó akoóko rŭkũ ãrí be rŭ'ba gá 'dĩri jìzú muzú ì ètèpì vúgá 'dãá. Kòpì ní 'yozú kĩnĩ, "Bã ìsúkí bõngó akoóko rŭkũ ni nõ, 'í 'bì drĩ ndreé kã, bõngó nõri adri mí mvòpì vé rĩ kuyé?"

³³ Yòkóbũ áamá bõngó rĩ kĩnĩ, "Bõngó akoóko rŭkũ rĩ mã mvòpì vé

rĩ! Á, ùbũgõ nya mvá rĩ gí. Ádarú ùndìkí Yòsèpã ri kpélékpélé gí."

³⁴ Kúru Yòkóbũ ní ívé bõngó ùsìzú 'í rŭ'ba gá sĩ rá, ïri ní sũwãrĩ 'í dúzú ásúzú 'í rŭ'ba gá áyu. Ngo 'í mvòpì ri caá ú'dù be káràkàrá.

³⁵ Ìrivé anjì ãgõ rĩ pi, anjì ùkú rĩ pi be cérè ìmúkí ïri è èsì ùmĩ, 'bo gã sĩ, lè 'bã ãzi ã ùmĩ 'í èsì ku. Ìri ní 'yozú kĩnĩ, "Á lè ã sìkí ma 'bù agá, á lè muú mã mvòpì ri ngoó." Ìri dĩ átá be, ïri dĩ ngo be.

³⁶ Ìsù ãkũdè 'bã Mĩdĩyãná vé rĩ pi sèkí Yòsèpã ri jeé Pótĩfã ní Èjèpètò gá 'dãlé gí, Pótĩfã ri ùgalaku riipi 'bãgú Èjèpètò vé rĩ vé 'bètì ùtèepi rĩ.

38

Yúdã pi vé tã Tãmárã be rĩ

¹ Sã 'dãri gé, Yúdã ní ngazú füzú édrípìjì ãsãmvú gé sĩ, mu adrii kŭrú ãdŭlãmũ vé rĩ gé, ágó ãzi vé ãngã, ágó rĩ ã rŭ Hírã 'i.

² Yúdã ní mvá ùkú ìsúzú, mvá ùkú rĩ vé ètèpì Kãnãnãgú, rŭ ni Súwã 'i. Yúdã ní mvá ùkú rĩ jezú 'í ní ùkú rŭ, kòpì ní lazú mvá ùkú rĩ be.

³ Mvá ùkú rĩ ní 'a ìsúzú, ïri ní mvá ágó tìzú, Yúdã ní mvá rĩ ã rŭ 'dazú Èrè 'i.

⁴ Ùkú rĩ ní kpã gõzú 'a ãzi ìsúzú, ïri ní mvá ágó tìzú, ïri ní rŭ ni 'dazú Ònãní 'i.

⁵ Ìri ní kpã gõzú mvá rĩ ãzi tìzú ágó, ïri ní rŭ ni 'dazú Sélã 'i. Tì mvá 'dĩri Kèzìbũ gé.

⁶ Yúdã ní ùkú jezú ívé mvá kãyú Èrè ní, mvá ùkú rĩ ã rŭ Tãmárã 'i.

⁷ 'Bo Yúdã vé mvá kãyú Èrè ri ùnjìkãnyã 'oó Úpì Múngú èndrètì gé, sè Úpì 'dì ïri drãá rá.

⁸ Kúru Yúdã ní 'yozú Ònãní ní kĩnĩ, "Í fi mí édrípì vé òwúzì sŭ 'bávè mèrè ní lèé rĩ tìjì, ìmi tìkí rí mvá ïri be mí édrípì drãápi rĩ ní."

⁹ 'Bo Ònãní nĩ rá 'yozú kĩnĩ, mvá 'dĩri ùmvúlèsĩ adri ívé ni ku, kãdõ laá édrípì vé òwúzì rĩ sĩ, ïri ívé yĩ

ágó vé rĩ sē ra vūgá, 'í tị rí mvá édrípì dráápi gí rĩ ní ku.

10 Tā ĩri ní 'oó 'dĩri, Úpí Múngú mị gé 'dālé ĩri ũnjĩkányā, sē Úpí Múngú 'dị kpá ĩri drāá rá.

11 Yúdā ní 'yozú Tāmárā ní kīnī, “Í mụ adrii mí étépì vé āngá 'dāá, 'í tē mívé ọwūzị rĩ ā vúdrị cĩmgbá m̄ mvọpì Sélā mba dō āmbúgú gí ká.” Yúdā átá 'dini, ā'diātāsīyā ũsụ déna ívé mvá Sélā ri kpá drā sū édrípì ní ũdrāá rĩ tịnị. Kúru Tāmárā ní mụzú adrizú étépì vé āngá 'dāá.

12 'Dụ lókí vūjụ āco, Yúdā vé ũkú Súwā mvọpì ní drāzú. Ízāngā ñō Yúdā ē ẹsị rá, k̄a ĩri ē ẹsị ũmĩ gí, ĩri ní 'dezú mụzú Tímīnā gá, āgō rĩ'ba ĩrivé k̄ābīlō 'bí rē'ba rĩ pi vúgá, k̄opi 'dekí mụjụ ívé ũndī Hírā adriipi Ādūlāmū gé rĩ be.

13 Kā lūú Tāmárā ní kīnī, ẹnyépì ri mụ Tímīnā gá ívé k̄ābīlō 'bí rēngará gá,

14 nje ívé bōngó ọwūzị vé rĩ 'í rụ'ba gá sī rá, 'be bōngó p̄r̄p̄r̄e ni 'í ẹndr̄t̄i ọz̄z̄z̄ú ānī cí, * mụ úrí kuú l̄t̄i ā k̄er̄t̄ū mụj̄pi Ēnāyīmū gé rĩ gé, āzini Tímīnā gá rĩ gé. Ā'diātāsīyā ndre Sélā mba āmbúgú gí, 'bo s̄k̄i 'í ĩri ní ũkú rú kuyé.

15 Yúdā k̄a ĩri ndreé, ũsụ déna ĩri ũkú ọwū rú ni, ā'diātāsīyā 'be bōngó p̄r̄p̄r̄e ni 'í ẹndr̄t̄i ọz̄z̄z̄ú ānī cí.

16 Yúdā n̄i áamá 'yozú kīnī, 'bá rĩ 'í mvọpì drāápi gí rĩ vé ũkú Tāmárā 'í 'dini kuyé. ĩri ní mụzú ũkú rĩ vúgá l̄t̄i m̄l̄é gá 'dāá, ĩri ní 'yozú kīnī, “Mí ímụ, 'bā lakí mí be.”

Ūkú rĩ ní Yúdā ri zizú kīnī, “Bá lakí dō mí be gí, mi má ní ā'di sē?”

17 Yúdā ní 'yozú kīnī, “Ma ndr̄j̄i mbaápi f̄l̄ō ni í'dj̄ú máv̄ ndr̄j̄i rĩ pi āsámvú gé 'dāá, ma ĩp̄ē mí ní.”

Ūkú rĩ ní ĩri zizú kīnī, “Ngá mí ní ícó s̄ē má ní, ā lū rí 'yozú kīnī mi íbī ndr̄j̄i mbaápi f̄l̄ō rĩ ĩj̄i ndō rĩ ā'di?”

18 Yúdā ní újázú kīnī, “Ngá mí ní l̄ēē m̄ā sē mí ní rĩ ā'di?”

Ūkú rĩ ní 'yozú kīnī, “Lē m̄i sē má ní mívé k̄atr̄i ĩ ní m̄i r̄ú s̄i r̄ú'ba ni gé 'dĩri, b̄āákú ĩ ní rizú k̄atr̄i rĩ 'yīzú rĩ be, āzini túré mí dr̄igé 'dĩri.” Yúdā ní ngá 'dī'bée í'dj̄zú s̄ēzú ũkú rĩ ní. K̄opi ní lazú ũkú rĩ be, ũkú rĩ ní 'a ĩs̄z̄z̄ú.

19 Ūkú rĩ k̄a mvií gōó 'b̄t̄j̄i 'dālé, ĩri ní ívé bōngó p̄r̄p̄r̄e 'í ẹndr̄t̄i ọz̄z̄z̄ú rĩ ọwūzú rá, ĩri ní gōzú ívé bōngó ọwūzị vé rĩ suzú 'í r̄ú'ba gá ũzi.

20 Kúru Yúdā ní ívé ũndī Hírā adriipi Ādūlāmū gé rĩ p̄z̄ú ndr̄j̄i mbaápi f̄l̄ō rĩ j̄izú, ē ĩj̄i rí ívé ngá 'í ní kuú ũkú rĩ vúgá 'dālé rĩ ĩgōó vúlé, 'bo Hírā ĩs̄z̄z̄ú ũkú rĩ kuyé.

21 Hírā ní 'bá adri'ba Ēnāyīmū gé 'dālé rĩ pi zizú kīnī, “Ūkú ọwū rú riipi úrípi l̄t̄i mụj̄pi Ēnāyīmū gé rĩ m̄l̄é gá nōgó rĩ ĩngāá?”

'Bá rĩ pi ní 'yozú kīnī, “Ūkú āzi ọwū rú ni nōgó 'dāáyo.”

22 Hírā ní kúru 'í újázú gōzú Yúdā vúgá 'dālé, ĩri ní 'yozú kīnī, “Má ĩs̄z̄z̄ú ũkú rĩ kuyé. 'Bá adri'ba vūrā 'd̄ari gé rĩ pi kīnī, ũkú ọwū rú ni 'dālé 'dāáyo.”

23 Kúru Yúdā ní 'yozú kīnī, “Lē ũkú rĩ ā ũtē ngá má ní s̄ē 'í ní 'dā'bée múké, 'bá rĩ pi ā ḡukí rí 'bā ku. Á p̄ē ndr̄j̄i mbaápi f̄l̄ō rĩ mụzú ĩri ní rá, 'bo mí ĩs̄z̄z̄ú ĩri kuyé.”

24 Mbāá na ā vúdr̄j̄i gé, ĩ ní lūzú Yúdā ní kīnī, “M̄i mvọpì drāápi gí rĩ vé ũkú Tāmárā ri ọwū rú, 'o tā ũnjí, ĩri nóni 'a be.”

Yúdā ní 'yozú kīnī, “Īmi j̄ikí ĩri f̄ūú k̄ur̄ú rĩ agásī āmvé, ĩmi z̄ākí ĩri veé ācí s̄i!”

25 'Bo k̄a rií Tāmárā ri j̄j̄i mụzú āmvé 'dāá, ĩri ní tị p̄z̄ú mụzú ẹnyépì ní, ĩri ní 'yozú kīnī, “Ma nóni 'a be, ngá nō'bée vé 'd̄ipa sē má ní 'a rĩ n̄i.” ĩri ní gōzú 'yozú kīnī, “Mí áamá dr̄i k̄atr̄i ĩ ní r̄ú s̄i r̄ú'ba ni gé

* 38:14 38:14 Tāmárā: Tāmárā ọz̄z̄z̄ú 'í ẹndr̄t̄i bōngó p̄r̄p̄r̄e ni s̄i, 'í ĩndr̄é rí s̄i ũkú ọwū rú ni tịnị. Sā 'd̄ari gé, ũkú ọwū rú rĩ pi ri ĩ ẹndr̄t̄i ọz̄z̄z̄ú bōngó p̄r̄p̄r̄e ni s̄i cí.

'dīri, āzini bāákú ĩ ní rizú kátrī rī 'yīzú 'dīri ká, āzini mí áamá drī túré 'dīri ká, dō ngá nō'bée ā'di vé ni."

²⁶ Yúdā nī ngá rī pi áamá, ngá rī pi ívé ni, ĩri ní 'yozú kīnī, "Tāmárā ri tā 'o pīrī ndē ma rá, † ā'diātāsīyā á sē ĩri mávé mvá Sélā ní ūkú rú kuyé." Yúdā pi gōkí laá Tāmárā be dīj kuyé.

²⁷ Sā ĩrivé tīngará vé rī ká ícá, anji rī pi ĩri 'a gá 'dāá ẹtí rú.

²⁸ Kā rií tīí, mvánjā rī āzi ní 'í drī ísúzá āmvé nōó, ūkú riipi ūkú anji tī'ba rī pi ē ĩzā koopi rī ní bōngó bāa ika ni 'yīzú mvánjā rī ē drī umbelé gá. ĩri ní 'yozú kīnī, "Mvá nōri ĩfū drīdrī."

²⁹ 'Bo mvá rī gō 'í drī seé vúlé, ẹdrīpi ní ĩfūzú drīdrī. Ūkú riipi ūkú anji tī'ba rī pi ē ĩzā koopi rī ní 'yozú kīnī, "Mí ali mi ĩfūú ūkpō sī āmvé nōó drīdrī íngóni?" ĩ ní mvá rī ā rú 'dazú Pērézī. ‡

³⁰ Kúru ẹdrīpi ĩ ní bōngó bāa ika 'yī drī umbelé ni gé rī ní ĩfūzú, ĩ ní rú ni 'dazú Zérā 'i. §

39

Yōsépā pi vé tā Pótīfā ūkú ni be rī

¹ 'Bá ĩsīmāélē vé ri'ba ngá ụzī'ba rī pi ní Yōsépā ri jīzú Ẹjēpétō gá, kōpi sēkí ĩri ụzīj Pótīfā ní, Pótīfā ri Ẹjēpétōgú, ĩri 'bāgú Ẹjēpétō vé rī vé ūgalaku, ĩri āmbúgú 'bá ri'ba 'bētī 'bāgú rī vé rī ütē'ba rī pi drīgé.

² Úpí Múngú ri adrií Yōsépā be trú, sē ĩrivé tā adri mụzú céré múké, Yōsépā ri adrií ívé āmbúgú Ẹjēpétōgú Pótīfā vé āngá.

³ Yōsépā vé āmbúgú Pótīfā kā ndréé Úpí Múngú ri Yōsépā be trú, Úpí Múngú sē tā Yōsépā ní rií 'oó rī pi céré ri adrií mụzú múké.

⁴ Pótīfā 'bā ẹsī múké Yōsépā ní, 'bā ĩri 'í jélé gá rií 'í ĩzā koó. 'Bā ĩri adrií āmbúgú ívé 'bá 'bētī āsámvú gé rī pi drīgé, āzini rií ngá ívé rī pi ütēé.

⁵ Sā Pótīfā ní Yōsépā ri 'bāzú āmbúgú rú ívé 'bá 'bētī āsámvú gé rī pi drīgé, āzini ngá ívé rī pi ütēé rī gé, Úpí Múngú 'bā tākiri 'bá Ẹjēpétō vé rī pi drīgé Yōsépā ā tā sī. Úpí Múngú 'bā tākiri ngá Pótīfā vé rī pi drīgé céré, 'bā tākiri ĩrivé ngá jó agá rī pi drīgé, ĩrivé ngá ómvú agá rī pi drīgé, āzini ānyāpá rī pi drīgé.

⁶ Pótīfā sē ngá ívé rī pi ārēvú céré kuú Yōsépā drīgé, Yōsépā ri ütēé nī. Yōsépā ní adrií anigé rī sī, Pótīfā ē ẹsī tī ngá ívé rī pi ā tā sī kuyé, ĩri 'yéná ri ínyá 'í ní lēé nyaá rī ā tā ụsū áyu.

Yōsépā mba rú'ba be múké, ūnyī be.

⁷ Kā adrií vūú mādā, āmbúgú Yōsépā vé rī vé ūkú 'bā mī Yōsépā drīgé, ĩri ní 'yozú Yōsépā ní kīnī, "Mí ímú, 'bá lakí mí be!"

⁸ 'Bo Yōsépā gā sī. Yōsépā ní 'yozú ĩri ní kīnī, "Ī ní ma 'bāā āmbúgú rú ngá rī pi drīgé céré rī sī, āmbúgú mávé rī ē ẹsī tī ívé ngá 'bētī āsámvú gé rī pi ā tā sī kuyé, ā'diātāsīyā 'bā ma āmbúgú rú rií ívé ngá 'bētī āsámvú gé rī pi ütēé.

⁹ 'Bá āzi jó nōri agá ma ndēepi āmbūgū sī ni 'dāáyo. Āmbúgú mávé rī sē ngá ívé rī pi ārēvú céré kuú má drīgé, ma ri ütē nī, 'bo sē mi má ní kuyé, ā'diātāsīyā mi ĩrivé ūkú. Má ícá ūnjkānyā 'oó sū 'dīri tīnī Múngú ẹndrẹtī gé ku."

¹⁰ Ụ'dú ālu ālu, ūkú rī ri sií Yōsépā vúgá sī, 'bo Yōsépā gā lagá ĩri be sī, Yōsépā lē 'i ítrú adrií ĩri ā gārā gá ĩnyinjá ku.

¹¹ Ụ'dú ālu, Yōsépā fi mụzú jó agá 'dāá ívé ẹzī ngangará gá, ātí'ba ẹzī nga'ba jó agá 'dālé rī pi ālujání jó agá 'dālé 'dāáyo.

¹² Ūkú rī ní Yōsépā vé bōngó akoó rūkū rī ruzú, ĩri ní 'yozú kīnī, "Mí ímú, 'bá lakí mí be." 'Bo Yōsépā ní 'i pazú drī ni gé sī ūkpō sī, ku ívé

† 38:26 38:26 Tāmárā ri tā 'o pīrī ndē ma rá: Yúdā 'yo tā rī 'dīni, ā'diātāsīyā Tāmárā lē kōdō mvá tīj Ẹrē drāápi rī ní, 'bo Yúdā gā Sélā ri sēgá ĩri ní ágó rú sī. Tāmárā lē tā mērē vé rī 'dujú ngáá, 'bo Yúdā gā sī. ‡ 38:29 38:29 Pērézī: Rú Pērézī rī vé ífífí, mvánjā rī ali 'i ĩfūú ūkpō sī. § 38:30 38:30 Zérā: Rú Zérā rī vé ífífí, ika.

bõngó akoó rŭkũ rĩ kú ũkú rĩ drĩgé 'dĩgé, nga ápa fũú jó rĩ agásĩ ãmvé.

13 Ũkú rĩ kã ndree Yõsepã ku ívé bõngó akoó rŭkũ rĩ kú 'í drĩgé 'dĩgé, Yõsepã ápa fũú jó rĩ agásĩ ãmvé gí,

14 ũkú rĩ zĩ átí 'bá ẽzĩ nga 'bá ívé jó agá rĩ pi, ìri ní 'yozú kòpi ní kĩnĩ, "Ìmi ndrekí drĩ ká, má ágó ni ìjĩ Èberègú nòri ímú 'bã u'daá! Ífĩ jó agá nõó, lè laá má sĩ, 'bo á tre gbírílí.

15 Kã ndree á tre gbírílí, ku ívé bõngó akoó rŭkũ rĩ kú má gārã gá nõgó, ápa fũú jó rĩ agásĩ ãmvé."

16 Ũkú rĩ 'bã Yõsepã vé bõngó akoó rŭkũ rĩ kú 'í gārã gá cĩngbã ágó ni ní ícángará gá 'bètĩ.

17 Ìri ní kúru tã 'dĩri ũlũzú ágó ni ní kĩnĩ, "Èberègú túgẽrĩ rú mí ní ìjĩ 'dĩri, lè ma rujú lazú ãni ũkpõ sĩ.

18 'Bo má kã treé gbírílí, 'bã rĩ pi zĩjĩ ímú má ìzã koó, ku ívé bõngó akoó rŭkũ rĩ kú má drĩgé nõgó, nga ápa fũú jó rĩ agásĩ ãmvé."

19 Yõsepã vé ãmbúgú Pótífã kã tã ũkú ni ní ũlũú 'í ní 'dĩri yĩjĩ, 'a ni ve Yõsepã ní ũnjĩ ũnjĩ.

20 Pótífã jĩ Yõsepã ri mujú 'beé jó ãngũ ũ'yĩzú rĩ agá, vŭrã 'bãgú rĩ ní rizú 'bã ri 'bã tã ũnjĩ 'o 'bã rĩ pi ũ'yĩzú rĩ agá.

'Bo Yõsepã kã rií adrií jó ãngũ ũ'yĩzú rĩ agá 'dãá,

21 Úpí Múngú ri adrií ìri be trũ, 'bã ẽsĩ múké ìri ní, sã ãmbúgú riípi 'bã ì ní ũ'yĩjĩ jó ãngũ ũ'yĩzú rĩ agá rĩ pi ũtèepi rĩ lè Yõsepã ri lèlè.

22 Kúru ágó ãmbúgú riípi 'bã ì ní ũ'yĩjĩ rĩ pi ũtèepi rĩ 'bã Yõsepã ri ãmbúgú rú 'bã ì ní ũ'yĩjĩ rĩ pi drĩgé, tã ì ní rií ngaá jó ãngũ ũ'yĩzú rĩ agá 'dãá rĩ, ku ẽzĩ ni céré kuú Yõsepã drĩgé.

23 Ágó ãmbúgú riípi 'bã ì ní ũ'yĩjĩ rĩ pi ũtèepi rĩ ẽ ẽsĩ tĩ tã ãzi sĩ ãlunãni kuyé, ã'diãtãsiyã Úpí Múngú ri Yõsepã be trũ, sã tã Yõsepã ní rií 'oó rĩ pi céré ri adrií mujú múké.

40

Yõsepã ũlũ 'bã ì ní ũ'yĩjĩ rĩ pi vé urobí ẽ ífífí

1 Vŭdrĩ ni kã vŭjũ mãdã, 'bãgú Èjèpétõ vé rĩ vé 'bã riípi ìri ní íwã sèepi rĩ pi ìri vé 'bã riípi pánga á'dípi rĩ be 'okí tã ũnjĩ, sã 'bãgú rĩ ã 'a ve ãní rá.

2 'Bãgú Èjèpétõ vé rĩ ã 'a ve ívé ũgalaku riípi íwã sèepi rĩ ní, ãzini ũgalaku riípi pánga á'dípi rĩ ní ambamba,

3 ú 'bé kòpi jó ãngũ ũ'yĩzú ãmbúgú ãngũ ũtèepi rĩ ní rií ũtèé rĩ agá, vŭrã ì ní Yõsepã ri 'yĩzú rĩ agá.

4 ãmbúgú riípi ãngũ ũtèepi rĩ ẽzĩ kòpi kú Yõsepã drĩgé, Yõsepã ri kòpi ũtèé nĩ.

Kòpi kã adrií jó ãngũ ũ'yĩzú rĩ agá 'dãá caá ú'dú be ãco,

5 'bãgú Èjèpétõ vé rĩ vé ágó riípi íwã sèepi ìri ní rĩ pi ágó riípi pánga á'dípi ìri ní ì ní ũ'yĩjĩ kuú jó ãngũ ũ'yĩzú rĩ agá rĩ be, urobí ní kòpi ũbĩzú ìrĩtró, 'bo urobí rĩ pi vé ífífí ãndiãndí.

6 Ū'bútĩjã rĩ sĩ, Yõsepã kã mujú kòpi vŭgá 'dãlé, ndre kòpi adrikí kuú ízákĩzã rú.

7 Yõsepã ní kúru 'bãgú rĩ vé ũgalaku rĩ pi zĩzú kĩnĩ, "Ándrũ ìmi adrikí kuú ízákĩzã rú 'dĩni ãsĩ?"

8 Kòpi ní újázú ìri ní kĩnĩ, "Urobí ũbĩ 'bã ìrĩtró, 'bo 'bã ãzi 'bã ní tã ni ẽ ífífí ũlũupi ni 'dãáyo."

Kúru Yõsepã ní 'yozú kòpi ní kĩnĩ, "Múngú ri ícò urobí rĩ vé ífífí ũlũ nĩ. Ìmi ũlũkí drĩ má ní urobí ìmi ũbĩpi rĩ kã."

9 Kúru 'bãgú rĩ vé 'bã riípi ìri ní íwã sèepi rĩ ní urobí 'i ũbĩpi rĩ ũlũzú Yõsepã ní kĩnĩ, "Urobí rĩ ũbĩ ma, á ndre peṭi vinyõ vé ni má ẽndreṭi gé.

10 Peṭi vinyõ vé rĩ drĩṭi be na. Peṭi rĩ kã 'í'dó rŭú, koro ìri ní 'í'dózú fũ zozú, ìri ní 'azú.

11 Á ru 'bãgú rĩ vé kópõ kú má drĩgé, má ní vinyõ rĩ vé ũ'a u'duzú, má ní zozú 'bãgú Èjèpétõ vé rĩ vé kópõ agá, má ní kópõ rĩ sèzú 'bãgú rĩ drĩgé."

12 Yōsépā ní 'yozú ìri ní kīnī, "Urobí rī vé ífífí 'dīni, drīti na 'dī'bée, ìri ú'dú na.

13 Ọ'dú na ni gé, 'bāgú Ējēpētō vé rī ímú mi trū rá, ìri mi 'bā gō mívé èzì gé ūzi, mi ímú ìri ní íwá rī sē nī, sū mí ní ríí ándúrú sēé ìri ní rī tīni.

14 'Bo mívé tā ècì dō mužú múké, mí ọ̀sū mà tā be, 'í 'bā èsì múké má ní, mí ūlū mávé tā 'bāgú Ējēpētō vé rī ní, ā trū rí ma jó āngū ũ'yīzú rī agá nōósí rá.

15 Ā'diātāsīyā rúkí ma ũkpō sī íjì 'bá Èbéré vé rī pi vé āngū agá 'dāásí. Ējēpētō agá nōgó, á 'o tā āzi ũnjí ī ní ícózú ma 'yīzú āní āluṅáni kuyé."

16 Āmbúgú riipi pánga á'dípi rī kǎ ndréé Yōsépā ūlū urobí rī vé ífífí múké, ìri ní 'yozú Yōsépā ní kīnī, "Urobí ūbī kpá ma rá. Urobí rī kīnī, á ri ũvú na pánga be agá ni pi 'du mužú drī sī.

17 'Bāgú Ējēpētō vé rī vé ngá ī ní á'dí gí rī pi ārēvú céré ũvú ọ̀rúgégélésí rī agá, 'bo āríná rī pi ríkí ngá rī pi teé ũvú rī agá má drīgégé 'dīgé."

18 Yōsépā ní 'yozú ìri ní kīnī, "Urobí rī vé ífífí 'dīni, ũvú na 'dī'bée, ìri ú'dú na.

19 Ọ'dú na ni gé, 'bāgú Ējēpētō vé rī mí drī lị, ìri mívé āvū 'yī pētì sígé. Āríná rī pi mívé āvū te rá."

20 Kǎ mužú caá ọ̀dú na ni gé, ọ̀dú 'dāri, ọ̀dú ī ní 'bāgú rī vé tìngará ā tā ígázú rī. 'Bāgú rī 'bā ũmū, zì ívé ũgalaku rī pi ārēvú céré ímú ũmū rī ā nyangará gá. Zì kpá ívé āmbúgú riipi 'í ní íwá sēepi rī pi, āmbúgú pánga á'dípi rī be ímúzú ũmū rī gé ìndī.

21 'Bāgú Ējēpētō vé rī ní āmbúgú riipi 'í ní íwá sēepi rī 'bāzú gōzú ívé èzì gé ūzi, ā sē rí 'í ní íwá rī sū ìri ní ándúrú ríí sēé rī tīni.

22 'Bo 'yī āmbúgú riipi pánga á'dípi rī pētì sígé, sū nyo Yōsépā ní ìrivé urobí ūlū rī tīni.

23 'Bo 'bāgú rī vé āmbúgú riipi ìri ní íwá sēepi rī ọ̀sū Yōsépā ā tā kuyé, āvī ìrivé tā sī rá.

41

'Bāgú rī ūbī urobí

1 Ílì ìrì ā vùdrì gé, 'bāgú Ējēpētō vé rī ūbī urobí kīnī, 'í tu pá kuú yīí āmbúgú dīpi dīdì Náyīlì tì gé.

2 Tì èzìrì usese, rù'bá be múlímúlì ni pi ífúkí yīí āmbúgú dīpi dīdì Náyīlì agá 'dāásí āmvé nōó, kōpi ríkí ìzíríkō rī pi nyaá.

3 Tì 'dī'bée ā vùdrì gé, tì ọ̀rúko èzìrì rù'bá be jìrì, ọ̀yì'bá kú goroco ni pi ífúkí kpá yīí āmbúgú dīpi dīdì Náyīlì agá 'dāásí āmvé nōó, tukí pá kuú tì usese pá tu'bá kuú yīí gārā gá rī pi ā gārā gá.

4 Tì rù'bá be jìrì, ọ̀yì'bá kú goroco 'dī'bée nyakí tì èzìrì usese rù'bá be múlímúlì 'dī'bée rá. Kúru 'bāgú Ējēpētō vé rī ní aruzú.

5 'Bāgú rī gō kpá ọ̀dú koó dīi, urobí āzi gō kpá ìri ūbī dīi, urobí rī agá 'dāá, ndre ũndú ayi drī be èzìrì ũndú pētì ālu sígé, 'a gbálìgbálì, mì be múké múké.

6 Vùdrì ni gé, ũndú ífù drī be èzìrì ũndú pētì ālu 'dīri ā rù'bá gá, kōpi ayíkí céré kuú mūnīmūnì rú, ūlì íbì ívì ọ̀tú ní ífūngará gálésì, ūlì rī koko, sē ũndú rī vé bì ọ̀nyú āní rá.

7 ũndú mūnīmūnì rú 'dī'bée utekí ũndú 'aápi mì be múké múké 'dī'bée rá. 'Bāgú Ējēpētō vé rī ní kpá aruzú, nī á má rá 'yozú kīnī, ngá rī urobí ūbī 'í nī.

8 Kǎ mužú adrii ọ̀'bútìṅá rī sī, 'bāgú rī ē drī ábá céré céré. Ìri ní újógú rī pi zìzú, āzini 'bá tā nī'bá ambamba āngū Ējēpētō vé rī agá rī pi zìzú ímúzú 'í vúgá nōlé. Ìri ní urobí rī ūlūzú kōpi ní, 'bo 'bá āzi urobí rī vé ífífí ūlūpì ìri ní āluṅáni 'dāáyo.

9 Kúru 'bāgú Ējēpētō vé rī vé āmbúgú riipi ìri ní íwá sēepi rī ní 'yozú 'bāgú rī ní kīnī, "Ọ̀dú āndrū rī gé, má ígá tā má ní ándúrú āvīzú āní rī gí.

10 Mí 'a ve ándúrú 'bá ní mívé āmbúgú riipi pánga á'dípi rī be, 'í 'be 'bā jó āngū ũ'yīzú āmbúgú āngū ọ̀tēpì rī ní ríí ọ̀tēé rī agá.

11 Inị́nà àzi sị, urobí ùbì 'bà ị́rịtrọ́ àmbúgú riipi pánga á'dípi rị be, urobí rị pi vé ífífí àndiándí.

12 Sà 'dàri gé, Èbérègú àzi ri adrií 'bá be trú jó àngũ ù'yìzú rị agá 'dāá, ịri átí'bá àmbúgú àngũ ùtēépi rị vé ni. 'Bá ùlúkí urobí 'bà ùbìpi rị ịri ní, ùlú 'bá àlu àlu vé urobí è ífífí rá.

13 Tā rị pi ngakí nyo ị sụ́ ịri ní ùlúú 'bá ní rị tị́nị. 'Bākí ma gōó mávé èzị gé ùzi, 'yíkí ágó riipi pánga á'dípi rị pẹtị sígè."

14 Kúru 'bāgú rị ní 'bá pèzú mụzú Yōsépā ri zịzú, koro ị ní Yōsépā ri ịjịzú jó àngũ ù'yìzú rị agá 'dāásí àmvé. Yōsépā ní 'í drị'bí fazú, ịri ní ívé bōngó újázú, ịri mụzú pá tuzú 'bāgú rị ẹndrẹtị gé.

15 'Bāgú rị ní 'yozú Yōsépā ní kīnị, "Urobí ùbì ma, 'bo 'bá àzi urobí rị vé ífífí ùlúúpi má ní ni àlujani 'dāáyo. Á yị kīnị, urobí ùbì dō 'bá rị, 'bá rị ùlú dō mí ní, mi urobí rị vé ífífí ùlú rá."

16 Yōsépā ní 'yozú 'bāgú rị ní kīnị, "Má ícọ urobí rị vé ífífí ùlúú mávé ùkpō sị bā ku, Múngú ri ícọ urobí rị vé ífífí ùlú mí ní nị."

17 Kúru 'bāgú rị ní 'yozú Yōsépā ní kīnị, "Urobí rị ùbì ma kīnị, á tu pá kuú yị àmbúgú dīpi dīdị Náyílí tị gé.

18 Tị ézịrị usese rú'bá be múlímúlí ni pi ịfúkí yị àmbúgú dīpi dīdị rị agá 'dāásí, kọpi rikí ịzíríkō rị pi nyaá.

19 Tị 'dī'bée ã vùdrị gé, tị uruko ézịrị rú'bá be jịrị, úyí'bá kú goroce ni pi ịfúkí kpá yị rị agá 'dāásí àmvé nōó. Ụkụ ni, á ndre drị tị sụ 'dī'bée tịnị rú'bá be jịrị, úyí'bá goroce ni pi àngũ Èjèpétō vé rị agá nōgó kuyé.

20 Tị rú'bá be jịrị, úyí'bá goroce 'dī'bée nyakí tị usese, rú'bá be múlímúlí ịfù'bá drịdrị rị pi rá.

21 Kọpi kà tị usese 'dī'bée nyaá gí, 'bá àzi ícọpi nịpi ámápi 'yozú kīnị kọpi nyakí tị usese 'dī'bée gí 'díní ni 'dāáyo, ã'diātāsīyā kọpi áwíkí adrií kuú goroce sụ ị ní adrií ụkụ rị tịnị. Kúru má ní aruzú.

22 "Á gō kpá urobí àzi ùbì dī, urobí rị agá 'dāá, á ndre ùndú ayi drị be ézịrị ùndú pẹtị àlu sígè, 'a gbálígbálí, mị be múké múké.

23 Vùdrị ni gé, ùndú gō ịfùú drị be ézịrị ùndú pẹtị àlu 'dīri ã rú'bá gá, kọpi ayikí cére múnímúní rú, ùlú íbì ívì ụtú ní ịfūngará gálésí, ùlú rị koko, sè ùndú rị vé bị ụnyú àní rá.

24 Ùndú múnímúní rú 'dī'bée utekí ùndú drị be ézịrị 'a'bée mị be gbálígbálí 'dī'bée rá. Má ùlú urobí 'dīri újógú rị pi ní, 'bo 'bá àzi ífífí ni ùlúúpi má ní 'dāáyo."

25 Kúru Yōsépā ní 'yozú 'bāgú rị ní kīnị, "Àmbúgú mávé rị, mívé urobí 'dī'bée ịrịtrọ́ lú cére tā àlu rị. Múngú i'da tā 'í ní lèé ngaá rị.

26 Tị usese ézịrị rú'bá be múlímúlí 'dī'bée, kọpi ílì ézịrị rị pi vé tā i'da. Ùndú drị be ézịrị 'aápi mị be gbálígbálí 'dī'bée, kọpi kpá ílì ézịrị àlu àlu rị pi vé tā i'da. Ílì ézịrị 'dī'bée agá, ànyāngā ri ímụ ka ambamba. Urobí 'dī'bée àlu rị.

27 Tị ézịrị rú'bá be jịrị, úyí'bá goroce ịfù'bá vúlé rú rị pi, kọpi ílì ézịrị rị pi vé tā i'da. Ùndú drị be ézịrị ayiipi múnímúní rú, ùlú ívìpi ụtú ní ịfūngará gálésí, kọpi koko, ùndú rị vé bị sèépi ụnyúpi rá 'dī'bée, kọpi kpá ílì ézịrị àlu àlu rị pi vé tā i'da. Kọpi ílì ézịrị ẹbírì ní ímúzú 'dezú rị vé tā i'da.

28 "Tā 'dīri ímụ 'i nga sụ má ní ùlúú mí ní rị tịnị, Múngú i'da mí ní tā 'í ní lèé ímụ ngaá rị.

29 Ílì ézịrị, ànyāngā ri ímụ ka ambamba àngũ Èjèpétō vé rị agásí cére.

30 'Bo vùdrị ni gé, ílì ézịrị, ẹbírì ri ímụ 'de ambamba, 'bá rị pi ímụ àvì ànyāngā kaápi ambamba àngũ Èjèpétō vé rị agá rị ã tā sị rá. Ẹbírì rị ímụ 'bá rị pi fụ ùnjí ùnjí àngũ Èjèpétō vé rị agá.

31 Ẹbírì ri ímụ 'de ùnjí ùnjí, ànyāngā ótú kaápi àngũ rị agá ambamba 'dāri vé tā rị àvì kọpi drịgè sị rá.

³² Múngú sē urobí rī ūbī mi vú be ĩrī, ā'diātāsīyā Múngú lē tā rī 'duy ngaá sū 'dīri tīni, ĩri ímú tā rī 'du nga mbēlēná.

³³ “Bāgú Ējēpētō vé rī, lē mī ndā 'bá úmī be tā nīipi múké múké ni, mī 'bā ĩri adrii āmbúgú rú āngū Ējēpētō vé rī ā tā mbaá.

³⁴ 'Bāgú Ējēpētō vé rī, lē mī ūpē 'bá ūgalaku rú ni pi āngū Ējēpētō vé rī agásī, kōpi ā rikí ānyāngā kaapi ambamba ílí ézīrī agá 'bá rī pi ní rii ĩkūnāá rī pi úmú, tōwú ni pi agá, kōpi ā 'dukí ālu.

³⁵ Ílí ānyāngā ní ímúzú kazú múké 'dī'bée agá, āmbúgú mávé rī, lē mī sē tāimbī, lē ūgalaku rī pi ā úmúki ānyāngā fífí rī, kōpi ā jíkí 'bāá kūrú ívé rī pi agá jó ānyāngā 'bázú rī pi agá. Lē kōpi ā 'bāki āngaráwá rii ānyāngā rī ūtēé, ānyāngā ā adri rī kūrú rī pi agá anigé.

³⁶ Ānyāngā 'dīri ĩ 'bā ku 'bá āngū rī agá rī pi ní, kōpi ē ímúki rī nyaá sá ēbīrī ní ímúzú 'dezú ūnjí ūnjí ílí ézīrī āngū Ējēpētō vé rī agá rī gé, ā'diātāsīyā ēbīrī ā fū rī 'bá āngū nōri agá rī pi ku.”

'Bāki Yōsépā ri gávānā rú āngū Ējēpētō vé rī agá

³⁷ 'Bāgú Ējēpētō vé rī pi ívé ūgalaku rī pi be, kōpi ā'yīkí tā Yōsépā ní 'yoó 'dīri rá.

³⁸ 'Bāgú Ējēpētō vé rī ní 'yozú kīnī, “Bā nyo ícó 'bá Índrí Uleterē Múngú vé rī ní ású sū ágó nōri tīni ni ísú rá?”

³⁹ Kúru 'bāgú Ējēpētō vé rī ní 'yozú Yōsépā ní kīnī, “Múngú i'da mí ní urobí rī pi vé ífífí céré gí, 'bá āzi úmī be tā nīipi sū mí tīni ālujāni 'dāáyo.

⁴⁰ Ma mi 'bā adri āmbúgú rú mávé ūgalaku rī pi drīgé, 'bá mávé rī pi céré tā mí ní 'yoó rī 'du nga. Má ní

adrii 'bāgú rī sī, ma adri āmbúgú mí drīlé gá.”

⁴¹ Kúru 'bāgú rī ní 'yozú Yōsépā ní kīnī, “Á 'bā mi nōni adrii āmbúgú āngū Ējēpētō vé rī agásī céré.”

⁴² 'Bāgú rī ní ívé kátrī* ĩ ní 'í rú sī rú 'bá ni gé rī ínjézú suzú Yōsépā ā drī mváná gá. ĩri ní Yōsépā ri úsúzu bōngó ūnyī be ni sī, ĩri ní ngá dábū rú ni í'dúzú 'yīzú umbe ni gé.

⁴³ 'Bāgú rī sē ívé 'bá 'deepi 'í úgóró gá rī vé ārābīyā hūsānī ní rii seé rī, Yōsépā ri únjú āní nī. 'Bá Yōsépā endreṭi gé rī pi rikí ọ'ú ú'dúkó be uru 'dāá kīnī, “Īmi kukí létí Yōsépā ní!” Tā 'dīri lū 'yozú kīnī, 'bāgú rī 'bā Yōsépā ri gávānā rú āngū Ējēpētō vé rī agá gí.

⁴⁴ 'Bāgú rī ní 'yozú Yōsépā ní kīnī, “Mā adri dō 'bāgú drāāāsīyā, 'bá āzi ícó tā āzi 'oó āngū Ējēpētō vé rī agá nōgó mī tī ākó ku.”

⁴⁵ 'Bāgú rī ní Yōsépā ā rú 'dazú Zāfēnātā Pānéyā. ĩri ní Āsēnētā ri sēzú Yōsépā ní ūkú rú. Āsēnētā ri mvá ūkú átálágú Pōtīfērā kūrú Ónō† vé rī agá rī vé ni. Yōsépā ní écízú āngū Ējēpētō vé rī agásī céré.

⁴⁶ Yōsépā ní í'dózú ēzī ngazú gávānā rú 'bāgú Ējēpētō vé rī ā pálé gá rī gé, ísú ākūdē ĩri ílí be pūkú na. Yōsépā ku 'bāgú rī kú 'dīgé, ri écí mužú āngū Ējēpētō vé rī agásī āngū rī úndré nī.

⁴⁷ Ílí ézīrī ĩ ní 'yoó ānyāngā ri ka āní ambamba 'dī'bée agá, ānyāngā ka āngū rī agá ambamba.

⁴⁸ Yōsépā ní ānyāngā kaapi ílí ézīrī agá āngū Ējēpētō vé rī agá rī úmúzú, ĩri ní 'bázú jó ānyāngā 'bázú rī pi agá kūrú rī pi agásī. 'Bā ānyāngā ĩ ní 'aá kūrú ālu ālu ā gārā gá rī kūrú ĩ ní ānyāngā rī 'ázú 'dāri agá.

⁴⁹ Yōsépā úmú ānyāngā rī āmbúgú āmbúgú jó ānyāngā 'bázú

* **41:42 41:42 Kátrī:** Kátrī 'bāgú rī ní sēé Yōsépā ní rī vé ífífí ĩri 'dīni, 'bāgú rī sē Yōsépā ní ūkpō tāimbī sēzú 'bá rī pi ní rú ívé rī sī. † **41:45 41:45 Ónō:** Átálágú Ónō vé rī ri ūtú ĩnjī múngú rú, 'da ūtú ĩri ní rii ĩnjī múngú rú 'dīri ā rú Rē. Rú Ónō 'dīri Ébērē tī sī. Gīrīkī tī sī ĩ zī Hēlīyōpólīsī.

rĩ pi agá 'dāá, sũ cínýáfā troópi kú ngũ yĩ gārā gá rĩ tĩni, gō ãnyāngā rĩ ã ũ'bĩngará, āzini sīngará ni kuú rá, ã'diātāsīyā ãnyāngā rĩ ambamba, ícókí ũ'bĩ bā ku.

⁵⁰ Ębĩrĩ rĩ ní drĩ 'dezú kuyé rĩ gé, átálágú Põtífērā kũrú Ónō vé rĩ agá rĩ vé mvá ũkú Āsēnētā tĩ Yōsépā ní anji āgō ĩrĩ.

⁵¹ Yōsépā 'da ívé mvá káyú rĩ ã rú Mānásē 'i,‡ kīnĩ, “Múngú sē mávé ĩzāngā ã tā āvĩ mâ ẹsĩ agásĩ gí, āzini ĩzāngā mâ ẹsĩ agá 'bá má ẹtẹpĩ vé 'bẹtĩ āsámvú gé rĩ pi ã tā sĩ rĩ, āvĩ mâ ẹsĩ agásĩ gí.”

⁵² Yōsépā 'da ívé mvá 'deepi káyú rĩ vú sĩ rĩ ã rú Ęfērēmā, § ã'diātāsīyā kīnĩ, “Āngũ má ní ĩzāngā nyazú nōri agá, Múngú sē á gō mvá āzi tĩ gí.”

⁵³ Ílĩ ẹzĩrĩ ãnyāngā ní kazú ambamba āngũ Ęjẹpétō vé rĩ agá rĩ ní dežú.

⁵⁴ Kúru ílĩ ẹzĩrĩ ẹbĩrĩ vé rĩ ní í'dóžú sũ Yōsépā ní 'yoó rĩ tĩni. Ębĩrĩ rĩ 'de āngũ Ęjẹpétō ã gārā gá sĩ rĩ pi agásĩ céré, 'bo āngũ Ęjẹpétō vé rĩ agásĩ céré ãnyāngā anigé.

⁵⁵ 'Bá Ęjẹpétō vé rĩ pi vé ãnyāngā ká deę, ẹbĩrĩ rĩ í'dó kọpi fuú ũnjĩ ũnjĩ, kọpi í'dókí rií ngoó 'bāgú rĩ bĩlé gá kīnĩ, ĩ lẹkĩ 'bāgú rĩ ã sē ĩ ní ãnyāngā. Kúru 'bāgú rĩ ní 'yozú kọpi ní kīnĩ, “Īmi mukĩ Yōsépā vúgá, tā ĩri ní lūú ĩmi ní rĩ, lē ĩmi 'dukĩ ngaंगा.”

⁵⁶ Ębĩrĩ rĩ ká 'deé āngũ rĩ agásĩ céré, Yōsépā ní jó ãnyāngā 'bázú rĩ ẹ tĩ zĩzú, ĩri ní ãnyāngā fífí rĩ ụzĩzú 'bá Ęjẹpétō vé rĩ pi ní, ã'diātāsīyā ẹbĩrĩ rĩ 'de ũnjĩ ũnjĩ āngũ Ęjẹpétō vé rĩ agásĩ céré.

⁵⁷ 'Bá āngũ rĩ pi agásĩ rĩ pi ārėvú céré 'dekĩ muų ãnyāngā fífí jeé Yōsépā vúgá āngũ Ęjẹpétō vé rĩ agá 'dāá, ã'diātāsīyā ẹbĩrĩ rĩ 'de āngũ vũ drĩgé rĩ pi agásĩ céré.

42

Yōsépā ẹdrĩpĩ mukĩ ãnyāngā jeé Ęjẹpétō gá

¹ Yōkóbũ ká yĩ kīnĩ, ãnyāngā Ęjẹpétō gá 'dālé anigé, ĩri ní 'yozú 'í ẹnjĩpĩ ní kīnĩ, “Ngá ĩmi ní pá tuzú kú 'dĩgé rizú ĩmi úndrėzú ĩmi āsámvú gé sĩ 'dĩni rĩ ã'di?

² Á yĩ kīnĩ, ãnyāngā Ęjẹpétō gá 'dālé anigé, ĩmi mukĩ 'bá ní ãnyāngā rĩ jeé, 'bá adrikĩ rĩ ídri rú, 'bá ũdrákĩ rĩ ku.”

³ Kúru Yōsépā vé ẹdrĩpĩ muđrĩ rĩ pi ní 'dezú mužú ãnyāngā rĩ jengará gá Ęjẹpétō gá 'dālé.

⁴ 'Bo Yōkóbũ pē Yōsépā ẹdrĩpĩ Běnyẹmĩnẹ ri mužú ẹdrĩpĩ vúgá sĩ ĩndĩ kuyé, ã'diātāsīyā 'o ũrĩ sĩ, ũsũ déna tā ũnjĩ ri mu ĩri ĩsú rá.

⁵ Īsērélē vé anji rĩ pi mukĩ 'bá mu'bá ãnyāngā jengará gá Ęjẹpétō gá 'dālé rĩ pi be trú, ã'diātāsīyā ẹbĩrĩ rĩ 'de kpá āngũ Kānānā vé rĩ agá 'dālé ĩndĩ.

⁶ Sā 'dāri gé, Yōsépā ri gávānā āngũ Ęjẹpétō vé rĩ agá 'dālé nĩ, ri ãnyāngā rĩ sēé jeé 'bá rĩ pi ní nĩ. Yōsépā ẹdrĩpĩ ká caá 'dālé, kọpi ní kũmũcí ũtĩzú, ĩ drĩ sĩzú vúgá Yōsépā ẹndrẹtĩ gé.

⁷ Yōsépā ká 'í ẹdrĩpĩ ndrėé, nĩ kọpi á má bá, 'bá 'i kú sũ 'i 'bá túngú ni tĩni, átá kọpi ní ọjọgọ sĩ, ĩri ní kọpi zĩzú kīnĩ, “Īmi íbíkĩ ímú íngōósĩla?”

Kọpi ní újázú kīnĩ, “'Bá íbíkĩ ímú Kānānā gálėsĩ, 'bá ímúkĩ ãnyāngā jeé.”

⁸ Yōsépā ã nĩ dō ẹdrĩpĩ rá drāáāsīyā, ẹdrĩpĩ nĩkĩ ĩri á má kuyé.

⁹ Yōsépā ní urobĩ ọtú 'i ũbĩpĩ kọpi ã tā sĩ 'dāri ígázú, ĩri ní 'yozú kọpi ní kīnĩ, “Īmi 'bá āngũ úmí 'bá ni pi! Īmi ímúkĩ āngũ 'bávé rĩ úmí, dō vũrā ĩ ní ũtėé ku rĩ íngōri?”

¹⁰ Kọpi ní újázú kīnĩ, “Āmbúgú 'bávé rĩ, adri 'dĩni kuyé. 'Bá átĩ 'bá mívé ni, 'bá ímúkĩ ãnyāngā jeé.

‡ 41:51 41:51 Mānásē: Rú Mānásē 'dĩri vé ífífí, ĩzāngā rĩ ã tā āvĩ ẹsĩ agásĩ gí. § 41:52 41:52 Ęfērēmā: Rú Ęfērēmā 'dĩri vé ífífí, Múngú sē á gō mvá āzi tĩ gí.

11 'Bâ céré anji 'bá álu vé ni. 'Bá 'bá tâ 'o'bá piri ni pi, 'bá adrikí 'bá ángũ úmí'bá ni pi ku."

12 Yôsépā ní 'yozú kôpi ní kînî, "Adri 'dîni kuyé! Ìmi ímúkí ángũ 'bávé rî úmí, dô vûrā ì ní ütée ku rî íngôri?"

13 Kôpi ní 'yozú ìri ní kînî, "Àmbúgu 'bávé rî, 'bâ mûdrî drî ni ìrî, 'bâ céré édrîpî, 'bâ anji ágó riipi adriipi ángũ Kánánā vé rî agá rî vé ni. 'Bávé édrîpî ùdú rî ìri vúlé 'bá étépî vúgá 'dāá'dā. 'Bávé édrîpî álu rî drā gí."

14 Yôsépā ní 'yozú kôpi ní kînî, "Sû té má ní 'yoó rî tîni, ìmi 'bá ángũ úmí'bá ni pi!

15 Á lē nîjî dô ìmi ri tâ áda 'yo. Á sô ùyô 'bāgú rî ā rú sî, ìmivé édrîpî ùdú rî ícá dô nōgó kuyé, ìmi ícókí fûú ángũ Èjēpētō vé rî agá nōosî ku.

16 Lē ìmi pēkí 'bá álu ìmi āsámvú gé 'dîgē, ā mụ ìmi édrîpî ri bîi, ìmi ace'bée rî pi, ma ìmi 'be jó ángũ ù'yîzú rî agá, mâ nî rî áamá dô tâ ìmi ní 'yoó rî tâ áda. Dô tâ ìmi ní 'yoó rî adri tâ áda kuyé, 'bāgú rî ā rú sî, ìmi 'bá ángũ úmí'bá ni pi!"

17 Yôsépā ní kôpi suzú céré jó ángũ ù'yîzú rî agá caá ù'dú be na.

18 Kā mụú adrií ù'dú na ni gé, Yôsépā ní 'yozú kôpi ní kînî, "Á ru Múngú ri rá, ìmi 'okí dô sù má ní 'yoó rî tîni, ìmi ídrí rá.

19 Ìmi dô 'bá tâ 'o'bá piri ni pi, lē 'bá álu ìmi āsámvú gé 'dîgē, ā adri jó ángũ ù'yîzú rî agá nōgó, ìmi ace'bée rî pi, lē ìmi jîkí ānyāngā rî mụzú vúlé 'bá ìmivé 'bētî āsámvú gé èbîrî ní rîi fûú 'dā'bée ní.

20 'Bo ìmi mụkí ìmivé édrîpî ùdú rî íjî ímú má vúgá nōlé, ā lū rî 'yozú kînî, ìmi ri tâ áda 'yo, ā ú'dîkí rî ìmi drāá ku." Yôsépā édrîpîjî ã'yîkî tâ 'dîri rá.

21 Kôpi ní átázú ì āsámvú gé sî kînî, "Ádarú ì ri 'bā ìrîñā tâ 'bá ní 'oó 'bá édrîpî Yôsépā ní rî sî. 'Bá ndrekí ìzāngā ándúrú ìri ní 'i ìmāmālázú ívé ídri ā tâ sî rî rá, 'bo 'bá yîkí ìrivé

tā kuyé, sē 'bá ní rizú ìzāngā nōri nyazú ānî."

22 Rūbénā ní 'yozú kôpi ní kînî, "Á 'yo ándúrú ìmi ní kuyé? Má kînî, ìmi 'dîkí mvá rî ku fô! Ìmi gākí yigá sî. Sē nōni 'bā ri ìzāngā nya, 'bá ní ìri 'dîjî drāá rî sî."

23 Kôpi nîkí áamá 'yozú kînî, Yôsépā yî tâ ì ní átá rî gí 'dîni kuyé, ā'diātāsîyā 'bá āzi ri átángá kôpi ní átá rî újā nî.

24 Yôsépā ní ngazú mụzú kôpi ā gārā gá sî 'dîisî rá, ìri ní 'i'dózú ngozú. Ìri ní 'i újázú gōzú kôpi vúgá 'dāá, ìri ní gōzú átázú kôpi ní dîjî. Ìri ní Sîmîyónā ri ìpēzú kôpi āsámvú gé 'dîgē, ìri ní 'yozú ā úmbékí ìri kôpi èndrētî gé 'dîgē.

Yôsépā édrîpîjî újákí ì gōó Kánánā gá

25 Yôsépā ní tǎimbî sēzú kînî, ā tōkí ānyāngā fífî kôpivé jûrú rî pi agásî, ā 'bākí 'bá álu álu vé mûfēngā fífî gōó ìrivé jûrú agá 'dālē ũzi. Á sēkí kôpi ní ngá nyanya, kôpi ā nyakí rî kôpi ní mungará gá létî gé 'dîgē. Kā kôpi ní ngá nyanya rî sēē gí,

26 kôpi ní ìvé ānyāngā fífî rî pi ùdrōzú ìvé dōngí rî pi ā úgóró gá, kôpi ní 'dezú mụzú.

27 Ángũ rî kǎ nîjî, kôpi ní pá tuzú. 'Bá álu kôpi āsámvú gé 'dîgē, ìri ní ívé jûrú ē tî zîzú, 'i 'i'dú rî ānyāngā sēē ívé dōngí rî ní, ìsú ívé mûfēngā fífî rî kú jûrú rî agá 'dāá.

28 Ìri ní 'yozú édrîpîjî ní kînî, "Ìmi ndrekí drî ká! Újákí mávé mûfēngā fífî gōó vúlé, mûfēngā fífî rî kú mávé jûrú agá nō!"

Kôpi ē èsî tî rûcû, kôpi ā rû'bá yā kpîríkpîrí, ógúpî ndre ógúpî ri, kôpi ní 'yozú kînî, "Múngú 'o 'bā 'dîni āsî?"

29 Kôpi kǎ caá ì étépî Yōkóbū vúgá Kánánā gá 'dāá, kôpi ùlūkí tâ 'i ngaápi ì rû'bá gá rî pi ārēvú céré ìri ní, kôpi kînî,

30 "Gávānā ángũ Èjēpētō vé rî agá rî átá 'bá ní òjōgō sî, kînî 'bā ri ángũ Èjēpētō vé rî úmí.

31 'Bá ní 'yozú ìri ní, 'Bá adrikí 'bá àngũ úmí'bá ni pi ku, 'bâ 'bá tâ 'o'bá pìrì ni pi.

32 'Bâ édrípì rú mụdrí drí ni ìrì, 'bâ anji 'bá àlu vé ni àngũ Kánánà vé rí agá. Mvá ùdú rí 'bá étépì vúgá vúlé 'dǎá'dǎ, 'bávé édrípì àlu rí drǎ gí.'

33 "Gávānā Ējēpētō vé rí ní 'yozú 'bá ní kīnī, 'Á lē nī dō ádarú ìmi 'bá tâ 'o'bá pìrì ni pi. Ìmi kukí ìmivé édrípì àlu ni kú má be nōgó. Ìmi jìkí ànyāngā rí mụzú ìmivé 'bá 'bētì àsámvú gé ẹbírì ní ríi fuṣú 'dǎ'bée ní.

34 Ìmi mụkí ìmivé édrípì ùdú rí bī ìjì má vúgá nōó, mǎ nī rí 'yozú kīnī, ìmi adrikí 'bá àngũ úmí'bá ni pi ku, ìmi 'bá tâ 'o'bá pìrì ni pi. Ma ìmi édrípì rí sē gō ìmi ní rá, ìmi ícó ẹcì ànyāngā je àngũ nōri agá, 'bá àzi uga ìmi ku.' "

35 Kòpì kǎ ríi ìvé ànyāngā fífí rí ùdǎá jùrú rí pi agásì àmvé, 'bá àlu àlu ìsú ívé mǔfēngā fífí rí jùrú rí agá 'dǎá! Kòpì kǎ mǔfēngā fífí rí pi ndree, àzini kòpivé étépì Yòkóbū kǎ mǔfēngā fífí rí pi ndree, kòpì ǎ rú'bá yǎ kpírìkpírì.

36 Kòpivé étépì Yòkóbū ní 'yozú kīnī, "Ìmi 'bekí mávé anjiná rí pi àvī! Yòsépā rí nóni 'dǎáyo, Sīmīyónā rí kpá 'dǎáyo, ìmi lēkí kpá Bēnyēmīnē rí jìjì mụzú! Tǎ ìmi ní 'oó 'dírì ìzāngā sē má ní!"

37 Kúru Rǔbénā ní 'yozú étépì ní kīnī, "Má ìjì dō Bēnyēmīnē rí ìgōó kuyé, má ǎ'yī rá, mǐ ícó mávé anji ìrì 'dǐ'bée ú'dì rá. 'Í ku Bēnyēmīnē rí má drìgé, má ícó ìri ìjì ìgō rá."

38 'Bo Yòkóbū ní 'yozú kīnī, "Mávé mvá mụ 'dǎlé àlujání ku, ǎ'diātāsīyā édrípì drǎ gí, kukí ìri kú ọ'dúkùlẹ. Tǎ ùnjí ìsú dō ìri ẹcì ìmi ní tuú rí gé lẹtì gé 'dìgé, ìzāngā rí sī, ìmi sē ma drǎ rá."

43

Yòsépā édrípì jìkí Bēnyēmīnē rí mụzú Ējēpētō gá 'dǎá ìndī

1 Ẹbírì rí áwí 'deé kuú ùnjí ùnjí àngũ Kánánà vé rí agá.

2 Kòpì kǎ ànyāngā ì ní jeé Ējēpētō gá rí nyaá deé gí, kòpivé étépì Yòkóbū ní 'yozú kòpì ní kīnī, "Ìmi gòkí mụú 'bá ní ànyāngā àzi jeé."

3 Yúdā ní 'yozú ìri ní kīnī, "Ágó àmbúgú rí átá 'bá ní ùkpó ùkpó kīnī, 'Ìmi ìjìkí dō ìmivé édrípì ùdú rí ìmúzá ìndī kuyé, ìmi gòkí ícá má ẹndrètì gé dǐjì ku.'

4 Mí ǎ'yī dō 'bá jìkí 'bá édrípì ùdú rí mụzú ìndī rá, 'bá mụ ànyāngā rí je ìjì mí ní rá.

5 Mí kīnī dō 'bá jìkí ìri ku, 'bá mụkí ku, ǎ'diātāsīyā ágó àmbúgú rí 'yo 'bá ní kīnī, 'Ìmi ìjìkí dō ìmivé édrípì ùdú rí ìmúzá ìndī kuyé, ìmi gòkí ícá má ẹndrètì gé dǐjì ku.' "

6 Ìsērélē ní 'yozú kīnī, "Ngá ìmi ní ìzāngā sēzú má ní 'dínì rí ǎ'di? Ngá ìmi ní lūzú ágó àmbúgú rí ní ìmivé édrípì àzi anigé rí ǎ'di?"

7 Kòpì ní újázú ìri ní kīnī, "Ágó àmbúgú rí uzì 'bá 'bávé 'bá 'bētì àsámvú gé rí pi ǎ tâ sī kīnī, 'Ìmi étépì rí drí ìdri rú? Ìmi édrípì àzi anigé?' 'Bá újákí átángá ìri ní 'bá uzìzú rí pi rá. 'Bá ícó nī ngóni 'yozú kīnī ìri 'yo, 'Ìmi ìjìkí ìmi édrípì rí ìmúzá ìndī?"

8 Kúru Yúdā ní 'yozú 'í étépì Ìsērélē ní kīnī, "Mí ǎ'yī 'bá 'dekí mụú Bēnyēmīnē be trú, 'bá ícó mụ ìri be rá, 'bá anji mívé rí pi, mǐ úlúngu be, 'bávé anjiná rí pi be, 'bá adrikí rí ìdri rú, 'bá ùdrákí rí ku.

9 Ma ìri ǎ tâ mba rá, ma ìri ìjì ìgō mí vúgá nōlé rá, má ìjì dō ìri ìgōó mí vúgá nōlé kuyé, tâ ni ǎ adri má drìgé, má ní drí adrìzú ìdri rú rí gé.

10 'Bá izakí té dō sǎ kuyé, 'bá mụkí té 'dǎlé gí, 'bá ẹndìkí té 'bá caá vú be ìrì gí."

11 Kòpivé étépì Ìsērélē ní 'yozú kòpì ní kīnī, "Dō Bēnyēmīnē rí mụ ìmi vúgá sī ìndī, ìmi tókí ngá múké múké àngũ nōri agá rí pi ìmivé jùrú rí pi agásì, ìmi jìkí sēé ágó àmbúgú rí ní fēfē rú. Ìmi tókí ùdu ngǔùpì ndrìndrì ni, ọnyú, ngá tìbì á'dízú ẹjì be ngǔ'bá ndrìndrì ni pi, mǐrẹ, kumuró, àzini àlímóndā.

12 Īmi 'duki mǔfēngā fífí ĩmi ní ʃsú ĩmivé jǔrú agá rǐ pi muʒú ĩndĩ, ĩmi 'duki mǔfēngā rǐ āzi gbā ĩmi ní ʃsú 'dĩri pí muʒú ĩndĩ, ĩmi újákí ĩmi ní ʃsú jǔrú rǐ pi agá rǐ pi gōzú vúlé, sâ āzi ni sǐ 'bá āzi ku mǔfēngā fífí 'dĩri tǎlǎvĩ sǐ.

13 Īmi jíkí ĩmi édrípí Běnyēmíně rǐ muʒú ĩndĩ, koro ĩmi 'dekí muʒú ágó āmbúgú rǐ vúgá 'dǎlé.

14 Múngú Ūkpō 'Dípa ā sē ágó rǐ ē ẹsǐ ā adri ĩdríkídri ĩmi ní, ā oyu rí Símǐyónā pi Běnyēmíně be ĩgōó vúlé. Dō mávé anjiná rǐ pi āvĩ de má drígé sǐ cére, kōpi āvĩkí ĩngá ĩyí."

15 Yōkóbū vé anji rǐ pi ní fěfě Yōkóbū ní lěé ā jíkí sěé ágó āmbúgú rǐ ní rǐ pi 'duʒú, kōpi 'duki mǔfēngā fífí ĩ ní ʃsú jǔrú agá rǐ pi, kōpi 'duki kpá āzini gbā ĩ ní ʃsú jǔrú agá 'dĩri pí, kōpi jíkí Běnyēmíně ri muʒú ĩndĩ. Kōpi ní muʒú cazú Ējēpētō gá 'dǎlé, kōpi ní ĩ 'dazú Yōsépā ẹndrẹti gé.

16 Yōsépā kǎ Běnyēmíně pi ndree 'í édrípí be, ĩri ní 'yozú ívé 'bá riipi ívé ngá jó agá rǐ pi ütēpi rǐ ní kǐnĩ, "Í jì 'bá 'dĩ'bée muʒú mávé jó agá 'dǎá, 'í lị ndrĩí, mí á'dí, 'bâ nyakí rí kōpi be ütú mgbíngbi gé 'dǐgé."

17 Ágó rǐ ní ndrĩí rǐ lizú á'dízú, sũ Yōsépā ní 'yoó 'í ní rǐ tịni, ĩri ní kōpi jizú muʒú Yōsépā vé jó agá 'dǎlé.

18 Kǎ kōpi jì muʒú Yōsépā vé jó agá 'dǎá, kōpi 'okí ũrĩ sǐ. Kōpi í'dókí rií ũsũú kǐnĩ, "Íjíkí 'bâ nōgó mǔfēngā fífí ĩ ní ándúru ũ'bǎá gōó 'bávé jǔrú agá rǐ pi vé tǎ sǐ. Ágó āmbúgú rǐ lě 'bâ uruú 'bǎá adrií tǔgērĩ ívé ni rú, lě dōngí 'bávé rǐ pi u'duú 'bá drígé sǐ rá."

19 Kúru kōpi ní 'dezú muʒú átázú Yōsépā vé ágó riipi ĩrivé ngá jó agá rǐ ütēpi rǐ ní kẹtílé gá 'dǎá.

20 Kōpi kǐnĩ, "Āmbúgú 'bávé rǐ, ándúru 'bá ímúkí drĩdrĩ ni ānyāngā jeé nōgó rá.

21 'Bo vǔrǎ 'bá ní muʒú lazú rǐ gé, 'bá kǎ 'bávé jǔrú rǐ pi ē tị oyuú, 'bá ālu ālu gō ívé mǔfēngā fífí ānyāngā

jezú rǐ ʃsú vúgú rǐ vú sǐ. 'Bá íjíkí mǔfēngā fífí rǐ pi ĩgōó vúlé nō.

22 'Bá nǐkí kuyé ā'di ũ'bǎ 'bávé mǔfēngā fífí rǐ pi gōó 'bávé jǔrú rǐ pi agá nĩ. 'Bá íjíkí kpá mǔfēngā āzi ímúzu ĩndĩ ānyāngā āzi jezú ānĩ."

23 Ágó riipi ngá jó agá rǐ ütēpi rǐ ní 'yozú kǐnĩ, "Īmi 'okí ũrĩ sǐ ku, má ẹ'yí ĩmivé mǔfēngā fífí rǐ pi gí. Múngú ĩmi ní rií ĩnjĩ ĩmi étēpi pi be rǐ, ũ'bǎ mǔfēngā fífí rǐ pi gōó ĩmivé jǔrú rǐ pi agásĩ nĩ." Kúru ĩri ní Símǐyónā ri íjizú ĩfuzú jó āngũ ũ'yizú rǐ agá 'dǎásĩ āmvé kōpi vúgá nōó.

24 Ágó riipi ngá jó agá rǐ ütēpi rǐ ní āgō 'dĩ'bée jizú muʒú Yōsépā vé jó agá 'dǎá. ĩri ní kōpi ní yĩ sězú, kōpi ā ũjĩkí rí ĩ pá ānĩ. ĩri ní kpá ānyāngā sězú kōpivé dōngí rǐ pi ní.

25 Kōpi údékí fěfě ĩ ní lěé sěé Yōsépā ní rǐ kú ĩnógosĩ rizú Yōsépā ri ütēzú, kǎdō ícá ütú mgbíngbi gé 'dǐgé, ĩ sėkí rí ĩri ní, ā'diātāsīyā kōpi yíkí kǐnĩ, ĩ ímú ínyá nya Yōsépā pi be trú.

26 Yōsépā kǎ ícá 'bẹti nōlé, kōpi ní fěfě ĩ ní íjĩ rǐ pi í'dúzú sězú ĩri ní. Kōpi ní kǔmúci ütizú, ĩ drĩ sizú vúgá ĩri ẹndrẹti gé.

27 Yōsépā kǎ kōpi ẹzií, ĩri ní zizú kǐnĩ, "Īmivé étēpi adriipi ārākā rú ĩmi ní tǎ ni lǔú má ní rǐ ĩri íngóni? ĩri drĩ ídri rú?"

28 Kōpi ní újázú ĩri ní kǐnĩ, "Mívé átí'bá 'bá étēpi ri drĩ ídri rú, ĩri múké." Kōpi ní kǔmúci ütizú vúgá ĩri ĩnjizú.

29 Yōsépā kǎ 'í édrípí Běnyēmíně ĩ ní adrií ĩri be ẹndrẹpi ālu rǐ ndree, ĩri ní zizú kǐnĩ, "Īmivé édrípí ũdu rú ĩmi ní tǎ ni lǔú má ní rǐ ĩri adriipi 'dĩ?" ĩri ní gōzú 'yozú kǐnĩ, "Mâ mvá rǐ, Múngú ā 'bâ ẹsǐ múké mí ní."

30 Koro Yōsépā ní fuzú jó rǐ agásĩ, ĩri ní muʒú fizú ívé jó lazú rǐ agá, ĩri ní í'dózú ngozú, ā'diātāsīyā lě édrípí Běnyēmíně ri ambamba.

31 Kǎ 'í mǐlẹti ũjĩ gí, ĩri ní ẹsǐ úmbézú, ĩri ní ĩfuzú āmvé. ĩri ní

'yozú átí'ba rĩ pi ní kìnĩ, "Ìmi ijíkí ìnyá rĩ awaá."

³² Sèkí Yòsépā ní ìnyá rĩ ó'dùkùlẹ, ìrivé èdrípìjì ní sèkí túngú, 'bá Èjèpètò vé rĩ pi ní sèkí túngú, à'diātāsīyā 'bá Èjèpètò vé rĩ pi nyakí ìnyá 'bá Èbéré vé rĩ pi be trú ku, kòpì gākí 'bá Èbéré vé rĩ pi sī.

³³ 'Bākí Yòsépā èdrípìjì úrí Yòsépā èndrẹtì gé ìlì ì ní kòpì tìzú rĩ vù sī, í'dózú mvá káyú rĩ vùgá cazú mvá ùdú rĩ vùgá, kòpì rìkí ì ùndrè ì àsámvú gé sī, sè kòpì àyākí àní àyāyā.

³⁴ Awakí ìnyá Yòsépā vé mísá drìgè rĩ, jìkí sèé kòpì ní, sèkí Bènyèmìnẹ vé rĩ caá vù sī tòwù ndè èdrípìjì vé rĩ rá. Yòsépā èdrípìjì rìkí ngá nyaá, àzini ngá mvùú Yòsépā pi be trú, 'bá àzi uga kòpì kuyé.

44

Yòsépā vé kópò ógúpì ógúògù rĩ

¹ Yòsépā ní 'yozú ìvé ágó riípi ìvé ngá jó agá rĩ ùtèépi rĩ ní kìnĩ, "Mí ùtò ànyāngā āgò 'dì'bée vé jùrú rĩ pi agásì tré tré, kòpì ní ícò 'dùú bā rá ní. Mí ù'bā 'bá àlu àlu vé mǔfēngā gòó ìrivé jùrú agá 'dāá vùlé.

² 'Í 'bā mávé kópò ógúpì ógúògù rĩ mvá ùdú rĩ vé jùrú agá, 'í 'bā kpá ìrivé mǔfēngā ànyāngā jèzú rĩ gòó jùrú rĩ agá 'dāá vùlé." Ágò rĩ 'dù tā rĩ ngá sù Yòsépā ní 'yoó rĩ tìni.

³ Àngù rĩ ká ówù, ì ní āgò 'dì'bée pèzú mvùú ìvé dōngí rĩ pi be.

⁴ Kòpì ká drì mvùú vùú kùrú rĩ agásì rárá rú kuyé, Yòsépā ní 'yozú ìvé ágó riípi ìvé ngá jó agá rĩ pi ùtèépi rĩ ní kìnĩ, "Í mvù āgò 'dì'bée à vùdrì gé sī, mí ìsù dō kòpì gí, 'í zì kòpì 'dìni, 'Á 'o ìmi ní tā múké, ngá ìmi ní tā ùnjí 'ozú 'dìni rĩ à'di?"

⁵ Kópò 'dìri mávé àmbúgú rĩ ní rizú ngá mvùzú àní rĩ, ìri kpá ri èndrì ndrì àní. Tā ìmi ní 'oó 'dìri ùnjí.' "

⁶ Ágò rĩ ká mvùú kòpì ìsù, ìri ní 'yozú kòpì ní sù Yòsépā ní 'yoó 'í ní rĩ tìni.

⁷ Kòpì ní újázú ìri ní kìnĩ, "Tā mí ní ríí átá 'dìni rĩ à'di? 'Bá átí'ba mívé ní, 'bá ícòkí tā 'oó 'dìni ku.

⁸ Mǔfēngā fífí 'bá ní ìsù 'bávè jùrú agá rĩ pi, 'bá ijíkí Kánánā gá 'dāásì sèé gòó mí ní rá. 'Bá ícò mívé àmbúgú rĩ vé ngá ógúpì ógúògù, dōku dábù ùgù ìrivé jó agá 'dāásì ìmùzú ìndì ìngóni ngóni?"

⁹ Dō mí ìsù àmbúgú rĩ vé kópò 'bá àlu vùgá 'bá àsámvú gé nōgò rá, à 'dìkí 'bá 'dìri dráá rá, 'bá ìmbítà ì ní kuú nò'bée gò adri tùgèrì mívé ní."

¹⁰ Ágò rĩ ní újázú kòpì ní kìnĩ, "Múkè, à adri sù ìmi ní 'yoó rĩ tìni. 'Bá ì ní kópò rĩ ìsù ìri vùgá rĩ, ìri adri tùgèrì rú ní. Ìmi ìmbítà ì ní kuú 'dì'bée, ìmi adri tā àkò, ì ìmi oyú rá."

¹¹ Koro 'bá àlu àlu ní ìvé jùrú í'dúzú 'bázú vùgá, kòpì ní tì ni oyuzú.

¹² Kúru ágó riípi Yòsépā vé ngá jó agá rĩ pi ùtèépi rĩ ní í'dózú kòpìvé jùrú à 'a ndázú, í'dó ndāá mvá káyú rĩ vé rĩ agá, cǐmgbá cazú mvá ùdú rĩ vé rĩ agá. Ìsù kópò rĩ Bènyèmìnẹ vé jùrú agá.

¹³ Bènyèmìnẹ èdrípìjì ká tā 'dìri ndrèé, kòpì ùsìkí ìvé bōngó ì rù'ba gá sī kpélékpélé.* Kòpì ní ìvé ànyāngā rĩ pi ùdròzú ìvé dōngí rĩ pi à úgóró gá, kòpì ní ì újázú gòzú vùlé kùrú rĩ agá 'dālè ùzi.

¹⁴ Yúdā pi èdrípìjì be, kòpì ká caá 'dālè, kòpì ìsúkí Yòsépā ri drì jó agá, kòpì ú'békí ì vùgá sī Yòsépā èndrẹtì gé.

¹⁵ Yòsépā ní 'yozú kìnĩ, "Ngá ìmi ní 'oó 'dìni rĩ à'di? Ìmi nìkí 'yozú kìnĩ, 'bá má tìni nòri, ma ícò èndrì ndrì tā rĩ nìzú àmázú àní rá 'dìni kuyé?"

¹⁶ Yúdā ní újázú kìnĩ, "Àmbúgú mávé rĩ, 'bá 'yokí rí mí ní ìngóni? Tā lùúpì kìnĩ 'bá tā àkò rĩ à'di? Múngú í'da tā 'bá ní 'oó ùnjí rĩ àmvé gí.

* **44:13 44:13** *Kòpì ùsìkí ìvé bōngó ì rù'ba gá sī kpélékpélé:* Kòpì ùsìkí ìvé bōngó, à'diātāsīyā ì ní kópò rĩ ìsù Bènyèmìnẹ vé jùrú agá rĩ sī, sè kòpì ní ìzāngā.

Āmbúgú mávé rĩ, 'bâ 'bá édrípì ì ní kópò rĩ ìsù ìrivé jùrú agá rĩ pi be, 'bâ nóni túgèrĩ mívé ni."

17 'Bo Yôsépã ní 'yozú kīnī, "Má ícò tã 'oó sù 'dīri tīnī ku! 'Yéná ágó ì ní kópò rĩ ìsù vù ní gé rĩ, ìri adri mávé túgèrĩ rú nī. Īmi ĩmbítã ì ní kuú 'dī'bée, ĩmi tã ãkó, ĩmi ícò gō ĩmi étépì vúgá 'dãá rá tã be kírì."

Yúdã mã ágó āmbúgú rĩ Běnyēmīnē vé tã sī

18 Kúru Yúdã ní 'dezú mužú Yôsépã vúgá 'dãá, ìri ní Yôsépã ri mǎzú kīnī, "Āmbúgú mávé rĩ, ma átí'bá mívé ni, mí ã'yī, mã 'yo tã má tì gé sī mí ẹndrẹtì gé nōgó. Mívé ũkpò ã adri dō sù 'bǎgú rĩ vé rĩ tīnī drǎãsīyã, lē mī 'a ã ve má ní ku.

19 Āmbúgú mávé rĩ, ándúrú 'í zì 'bâ átí'bá mívé rĩ pi, mí kīnī, 'Īmivé étépì anigé? Dōku ĩmivé édrípì anigé?'

20 'Bá újákí mí ní, 'bá kīnī, "Bávé étépì ri anigé, ìri ārākã rú, tì mvá ágóná ãzi ìsù ãkūdē ìri ārākã rú. Mvá ágóná rĩ vé édrípì drǎ gí, kòpivé ẹndrẹtì agá, mvá 'yéná ì ní kuú rĩ ìri 'i, étépì lē ìri ambamba.'

21 "'Í 'yo 'bá ní, mí kīnī, 'Īmi íjìkí ìri má vúgá nōó, mã ndre ìri mã mī sī.'

22 'Bá 'yokí mí ní, 'bá kīnī, 'Mvã ágó rĩ ícò 'í étépì ri kuú ku, ku dō étépì ri gí, étépì ri drǎ rá.'

23 'Bo 'í 'yo 'bá ní, mí kīnī, 'Īmi íjìkí dō ĩmi édrípì ũdú rĩ ímú má vúgá nōó ku, úmvúlésī ĩmi ndrekí mã ẹndrẹtì dīi ku.'

24 'Bá kã gōó vúlé mívé átí'bá 'bá étépì vúgá 'dǎlé, 'bá ũlúkí ìri ní tã mí ní 'yoó rĩ rá.

25 "'Bá étépì gō 'yoó kīnī, 'Īmi gōkí mužú 'bá ní ãnyāngã ãzi jee.'

26 'Bo 'bá újákí ìri ní, 'bá kīnī, 'Mí ã'yī dō 'bá édrípì ũdú rĩ mužú 'bá be ku, 'bá ícókí mužú ku. 'Bá édrípì ũdú rĩ mužú dō 'bá be kuyé, 'bá ícókí ágó āmbúgú rĩ ẹ mīlẹtì ndreé ku.'

27 "'Bá étépì ní 'yozú 'bá ní kīnī, 'Īmi nīkí rá 'yozú kīnī, ũkú mávé rĩ tì má ní anjì āgō ìrĩ.

28 Mvã ágó rĩ ãzi fū mužú āmvé mã rù'bá gá sī gí, mã kīnī, "Ūndīkí ìri kpélékpélé gí." Í'dózú ìnógósì 'dãá, á gō ìri ndreé kuyé.

29 Īmi jìkí dō mvã ĩmbítã ãlu 'dīri mužú ìndī, tã ũnjí ìsù dō ìri gí, ĩmi sē mávé ārākã nōri fi 'bù agá ìzāngã agá.'

30 "Āmbúgú mávé rĩ, mã ícò mvií gōó má étépì vúgá 'dãá mvã rĩ ãkó ku, 'bá étépì ri adri ídri rú mvã rĩ ní adrií ídri rú rĩ sī,

31 'bá étépì ndre dō mvã ágó rĩ 'bâ ãsámvú gé 'dǎáyo, 'bá étépì ri drǎ rá. 'Bâ mívé átí'bá nō'bée, 'bâ sē 'bá étépì dēepi gí 'dǎri drǎ rá.

32 Āmbúgú mávé rĩ, á 'yo má étépì ní, mã kīnī, 'Ma ícò mvã ágó rĩ ã tã mba rá. Má íjì dō mvã ágó rĩ ìgōó vúlé nōó kuyé, tã ni ã adri má drīgẹ mužú nyonyo.'

33 "Āmbúgú mávé rĩ, lē mã áwí adrií nōgó túgèrĩ rú mvã ágó rĩ ã vūrã gá, mí ã'yī mvã ágó rĩ, kòpi ã mvikí gōó 'í édrípì be 'bẹtì 'dãá.

34 Mvã ágó rĩ mužú dō mã vúgá sī ìndī kuyé, mã ícò mvi gō má étépì vúgá 'dǎlé íngóni? Á lē ìzāngã má étépì vé rĩ ndreé ku."

45

Yôsépã i'da 'i nī édrípì ní

1 Yôsépã kã ndreé 'í ícò 'í ẹsì úmbé ívé átí'bá rĩ pi ẹndrẹtì gé bǎ ku, ìri ní 'yozú ívé átí'bá rĩ pi ní kīnī, "Lē ĩmi fūkí má gārã gá nōósī céré āmvé!" Sã Yôsépã ní 'i 'i'dazú édrípì ní rĩ gé, 'bá ãzi túngú ni 'dǎáyo, kòpi 'yéná édrípì be.

2 Īri ní í'dózú ngozú ú'dúkọ be ọrọ 'dãá, 'bá Ẹjẹpétō vé rĩ pi yìkí rá, ũlúkí tã Yôsépã ní ngozú 'dīri 'bá 'bǎgú rĩ vé jó ãsámvú gé rĩ pi ní rá.

3 Yôsépã ní 'yozú édrípì ní kīnī, "'Bá rĩ ma 'i, Yôsépã 'i! Má étépì ri drī nyo ídri rú?" 'Bo Yôsépã édrípì ícókí ìri ní tã 'dīri újã bǎ ku,

ã'diātāsīyā ūrī fū kōpi ambamba, kōpi ní Yōsépā ã rú'bán dreé rī sī.

⁴ Kúru Yōsépā ní 'yozú édrípījī ní kīnī, “Ími ítrúkí ími ìnyiná má vúgá nōó.” Kōpi ká ì útrú ìri vúgá 'dāá, ìri ní 'yozú kīnī, “Ma ìmivé édrípī Yōsépā ìmi ní ọtú sēé jeé, ì ní íjī āngū Ējēpētō vé rī agá rī 'i!

⁵ 'Bo lē ìmi adrikí ìzāngā sī ku, āzini lē ìmī ẹsī ā ri veé ìmi āsámvú gé sī tā ìmi ní ma sēé jeé rī ā tā sī ku. Múngú ìpē ma ìmúzá ìmi ní nōó drīdrī, mǎ ìmú rí ìmi ídrí bēnī.

⁶ Ẹbírí 'de āngū rī agá ūnjí ūnjí, 'du nóni caá ílī ìrī, ẹbírí rī āzi ri gō 'de ca ílī tōwú, 'bá āzi gō ọmvú 'āá ku, gōkí kpá ānyāngā ìkūnāá ku.

⁷ 'Bo Múngú ìpē ma ìmúzá ìmi ní drīdrī, mǎ ìmú rí ìmi tā mbaá ìmivé 'bá 'bētí āsámvú gé rī pi be, ìmi adrikí rí ídri rú.

⁸ “Adri 'yozú kīnī, ìmi ìpēkí ma nōgó nī 'dini kuyé, Múngú ìpē ma nī. Múngú 'bā ma adrií ūgalaku 'bāgú rī vé ni, āzini 'bā ma adrií āmbúgú rú 'bá āngū Ējēpētō vé rī agá rī pi drīgé.

⁹ Ìmi újákí ìmi gōó vúlé má étépī vúgá 'dálé mbēlē, ìmi 'yokí ìri ní, 'Mí mvọpī Yōsépā 'yo 'dini kīnī, “Múngú 'bā ma āmbúgú rú āngū Ējēpētō vé rī drīgé. Lē ē ìmú má vúgá nōó mbēlē, ē iza sá ku.”

¹⁰ Ìri ìmú adri āngū Gōsēnī vé rī agá, ìnyiná má gārā gá. Ìri adri anjíná ívé rī pi be, anjíná ẹnjípījī ní tījī rī pi be, ívé kābílō rī pi be, ndrījī rī pi be, tījī rī pi be, ngá ārēvú ívé rī pi be céré.

¹¹ Ma ìri ní ānyāngā sē rá, ã'diātāsīyā ẹbírí rī āzi ri gō ìmú 'de ílī tōwú ūnjí ūnjí. Ìmú dō ívé 'bá 'bētí āsámvú gé rī pi be, āzini ívé ānyāpá rī pi be ku, kōpi ìmú ūdrā rá ẹbírí rī sī.”

¹² Yōsépā ní gōzú 'yozú kōpi ní kīnī, “Ími ndrekí nóni ma ìmī mī sī gí, má édrípī Bēnyēmīnē ndre kpá ma 'ì mī sī gí, ádarú 'bá átángá átápi rī ma 'i, Yōsépā 'i.

¹³ Ìmi múkí tā 'bá rī pi ní ma ìnjīzú āngū Ējēpētō vé rī agá nōgó, āzini tā ārēvú céré ìmi ní ndreé rī pi ūlūú má étépī ní. Ìmi íjíkí má étépī ri ìmú má vúgá nōlé mbēlē.”

¹⁴ Yōsépā pi ní ì u'dezú ẹzizú bēdrī sī édrípī Bēnyēmīnē be, āyīkō sī, kōpi ní í'dózú ngozú.

¹⁵ Yōsépā ní rizú 'í édrípījī u'dezú ẹzizú múzú ālu ālu bēdrī sī, āyīkō sī, ìri ní í'dózú ngozú. Vúdrī ni gé, édrípījī ní í'dózú átázú ìri be.

'Bāgú rī zī Yōkóbū ri ìmúzá Ējēpētō gá

¹⁶ Ụ'dúkọ rī ká caá 'bāgú rī vé kání agá 'dāá kīnī, Yōsépā édrípījī ícákí gí, 'bāgú rī ívé ūgalaku rī pi be, adrikí céré āyīkō sī.

¹⁷ 'Bāgú rī ní 'yozú Yōsépā ní kīnī, “'Í lū mí édrípījī ní, kōpi ā ū'bákí ìvé ānyāngā rī pi céré ìvé dōngí rī pi ā úgóró gá, kōpi ā újákí ì gōó vúlé Kānánā gá 'dāá ūzi.

¹⁸ Kōpi ā múkí ì étépī ri íjī ìmúzá ìrivé 'bá 'bētí āsámvú gé rī pi be nōlé, ma kōpi ní vūrā múké ni sē āngū Ējēpētō vé rī agá nōgó rá, kōpi ānyāngā ìsú nya 'a ni gé, ìri kōpi ní āyīkō sē.

¹⁹ “'Í lū kōpi ní, kōpi ā jíkí ārābīyā ì ní ríi seése rī pi múzú Ējēpētō agá nōósí ìndī, kōpi ē íjíkí rí ìvé anjíná rī pi ìmúzá āní ūkú rī pi be, āzini kōpi ē íjíkí rí ì étépī ri ìmúzá āní.

²⁰ Kōpi ā kukí ngá ìvé rī pi kú vúlé 'dāá, ã'diātāsīyā kōpi ìmú ngá múké múké ni pi ìsú āngū Ējēpētō vé rī agá nōgó rá.”

²¹ Ìsērélē vé anjī āgō rī pi ā'yīkí tā 'bāgú rī ní 'yoó rī 'duú ngáá rá. Yōsépā sē kōpi ní ārābīyā ì ní ríi seése rī pi, ānyāngā be, kōpi ā mvíkí rí gōó āní 'bētí, sū 'bāgú rī ní 'yoó rī tīnī.

²² Yōsépā awa kōpi ní bōngó ú'dí rú ni pi, 'bo sē Bēnyēmīnē ní mūfēngā fífí ẹnjījīpi ẹnjījēnjī ni mūdūrūlū na (300), sē kpá ìri ní bōngó ú'dí rú ni pi tōwú.

23 Ngá Yösépā ní pēé mužú 'í étépi ní rī pi dōngí āgō mužrī, ũ'bākí ngá múké múké Ējēpētō vé rī pi kōpi ā úgóró gá, dōngí ũkú rú ni pi mužrī, ũ'bākí ānyāngā fífí, pánga, āzini ngá urukọ nyaanya ni pi, ā tu rí ěcī rī ímúzá āní.

24 Īri ní kōpi pēzú mužú. Īri ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Lē ĩmi āwākí ĩmi āsámvú gé sī létì gé 'dīgé ku!”

25 Kōpi ní ngazú fūzú āngū Ējēpētō vé rī agásī, kōpi ní mvizú gōzú ĩ étépi Yōkóbū vúgá āngū Kānānā vé rī gé 'dāá.

26 Kōpi ní ũlūzú Yōkóbū ní kīnī, “Yösépā ri drī ídri rú! 'Bākí ĩri gāvānā rú āngū Ējēpētō vé rī agá.” 'Bo tā 'dīri sē Yōkóbū ní āyāngará, ě'yī tā kōpi ní ũlūú 'í ní 'dīri kuyé.

27 Kōpi ká tā Yösépā ní 'yoó ĩ ní rī ũlūú Yōkóbū ní, Yōkóbū ká ārābīyā ĩ ní rī seése Yösépā ní ĩpēé ímú 'í bī 'dī'bée ndreé, ĩrivé yīkī gō ícá múké.

28 Īsērélē ní kúru 'yozú kīnī, “Īri ícá adri tā ěgbī! Mávé mvá Yösépā ri drī ídri rú! Á lē mužú ĩri ndreé ũgbále, ma íbí drā ndō.”

46

Yōkóbū nga mužú Ējēpētō gá

1 Kúru Īsērélē ní 'dezú mužú āngū Ējēpētō vé rī gé 'dāá, 'dú ívé ngá rī pi ārēvú céré mužú ĩndī. Kā mužú caá kūrú Bērīsébā vé rī gé, ĩri ní rōbōṅṅō zāzú Múngú 'í étépi Īsákā vé rī ní.

2 Múngú ní átázú Īsērélē be urobí agá ĩnīnā rī sī kīnī, “Yōkóbū, Yōkóbū.”

Yōkóbū ní újázú kīnī, “Ma nō.”

3 Múngú ní 'yozú kīnī, “Ma Múngú 'i, Múngú mí étépi vé rī. 'Í 'o ũrī sī ku, 'í mužú āngū Ējēpētō vé rī gé, ma úmvúlésī sūrú mívé rī sē ízú tré, kōpi ícá sūrú āmbúgú.

4 'Bā mužú mí be trú Ējēpētō gá 'dālé. Ádarú ma úmvúlésī mí íjī ĩgō vúlé nōlé dījī rá. Mí úmvúlésī drā Yösépā gārā gá, ĩri mí mī ọzū nī.”

5 Kúru Yōkóbū ní fūzú kūrú Bērīsébā vé rī agásī, ĩrivé anjī āgō rī pi ní ívé étépi Yōkóbū ri jizú tuzú ívé anjīnā rī pi be, ívé ũkú pi be, ārābīyā ĩ ní seése 'bāgú rī ní ĩpēé rī agá.

6 Kōpi jīkí ívé ānyāpá rī pi, āzini ā'bú ĩ ní ĩsú āngū Kānānā vé rī gé 'dālé rī pi mužú ĩndī. Yōkóbū pi ívé anjīnā rī pi be céré 'dekí mužú āngū Ējēpētō vé rī gé 'dāá.

7 Yōkóbū jī ívé anjī āgō rī pi, ívé anjīnā rī pi vé anjī āgō rī pi, āzini jī ívé anjī ũkú rī pi, ívé anjīnā rī pi vé anjī ũkú rī pi be mužú Ējēpētō gá 'dāá ĩndī, jī úyú ívé rī pi mužú céré.

8 Anjī Īsērélē vé muž'á Ējēpētō gá rī pi ā rú 'dī. Drīdrī ni, Īsērélē vé rú Yōkóbū.

Mvá kāyú Yōkóbū vé rī Rūbénā 'i.

9 Anjī āgō Rūbénā vé rī pi ā rú,

Ēnókā 'i, Pálū 'i, Ēzīrónā 'i, Kārīmī sī.

10 Anjī āgō Sīmīyónā vé rī pi ā rú, Yēmūyéle 'i, Yāminī 'i, Ōhádī 'i, Yākínī 'i, Zōhárā 'i, Sávūlā sī, Sávūlā vé ěndrēpi Kānānāzī.

11 Anjī āgō Léyī vé rī pi ā rú, Gērēsónā 'i, Kōhátā 'i, Mērārā sī.

12 Anjī āgō Yúdā vé rī pi ā rú, Ērē 'i, Ōnánī 'i, Sélā 'i, Pērízī 'i, Zérā sī. ('Bo ọtú Ērē pi Ōnánī be ũdrākí āngū Kānānā vé rī agá 'dālé.)

Anjī āgō Pērízī vé rī pi, Ēzīrónā pi Āmúlā be.

13 Anjī āgō Īsákārā vé rī pi ā rú, Tólā 'i, Púvā 'i, Yāsúbā 'i, Sīmīrónā sī.

14 Anjī āgō Jēbūlúnā vé rī pi ā rú, Sērédē 'i, Ēlónī 'i, Jāhālélē sī.

15 Anjī āgō 'dī'bée Léyā ní tījī Yōkóbū ní Pādānā Ārāmā gá rī pi, anjī āgō 'dī'bée āsámvú gé, tī mvá ũkú rá, mvá ũkú rī ā rú Dīnā 'i. ĩrivé anjī āgō rī pi, mvá ũkú rī be, kōpívé kālāfe céré pūkú na drī ni na.

16 Anjī āgō Gádī vé rī pi ā rú, Zēfónā 'i, Hágī 'i, Súnī 'i, Ēzībónī 'i, Ērī 'i, Āródī 'i, Ārélī sī.

17 Anjī āgō Āsērā vé rī pi ā rú,

Ímínā 'i, Ísīvā 'i, Ísīvī 'i, Bēriyā
 sī.
 Kōpivé ǫmvúpī Sérā 'i.
 Anji āgō Bēriyā vé rī pi,
 Ēbērē pi Mālēkīlē be.
 18 Anji āgō mūdri drī ni áziyá
 'dī'bée Jēlēfā ní tī Yōkóbū ní rī pi,
 Jēlēfā ri Lābānā ní sēé ívé mvá ūkú
 Lēyā ní átí'bá rú rī.
 19 Anji āgō Yōkóbū pi ní tī 'i ūkú
 ni Rāélē be rī,
 Yōsépā pi Bēnyēmīnē be.
 20 Anji āgō Yōsépā pi ní tī Āsēnētā
 be Ējēpētō gá 'dālē rī, Mānāsē pi
 Ēfērēmā be. Āsēnētā ri átálágú
 Pōtífērā Ónō vé rī vé mvá ūkú.
 21 Anji āgō Bēnyēmīnē vé rī pi ā
 rú,
 Belā 'i, Békērī 'i, Āsībélē 'i, Gérā
 'i, Nāmānā 'i, Éhī 'i, Rósī 'i,
 Mūpímū 'i, Ūpímū 'i, Ārídī sī.
 22 Úyú mūdri drī ni su 'dī'bée,
 íbíkí ífūú Yōkóbū pi ā rú'bá gá Rāélē
 be.
 23 Dánā vé mvá Hūsímū 'i.
 24 Anji āgō Nāfātālī vé rī pi ā rú,
 Yāzīyélē 'i, Gúnī 'i, Jézērē 'i,
 Sīlémū sī.
 25 Úyú ẹzīrī 'dī'bée íbíkí ífūú
 Yōkóbū pi ā rú'bá gá Bílā be. Bílā
 ri Lābānā ní sēé ívé mvá ūkú Rāélē
 ní átí'bá rú rī.
 26 Yōkóbū vé úyú mụ'bá ĩri be
 Ējēpētō gá 'dālē rī pi pūkú áziyá drī
 ni áziyá, lākí ĩrivé anji āgō rī pi vé
 ūkú rī pi kuyé.
 27 Anji āgō ĩ ní tī Yōsépā ní
 Ējēpētō gá 'dālē rī pi ĩrī. Yōkóbū vé
 'bá 'bētī āsámvú gé mụ'bá Ējēpētō
 gá 'dālē rī pi cére pūkú ẹzīrī.
 28 Yōkóbū ní Yúdā ri pēzú mụzú
 drīdrī Yōsépā vúgá 'dālē, Yōsépā ā
 lū rī ĩ ní létī mụzú Gōsēnī gé rī. Kōpi
 ká caá Gōsēnī gé 'dāá,
 29 Yōsépā ní 'yozú ē íjīkí ívé
 ārābīyā hūsānī ní rīí seé rī 'í vú nōó,
 ĩri ní tuzú 'a ni gé, 'dezú mụzú ẹtēpi
 Īsērélē vúgá 'dāá. Yōsépā ká caá
 ẹtēpi vúgá 'dāá, ĩri ní ẹtēpi ri u'dezú
 ẹzizú bēdrī sī, āyīkō sī, ĩri ní í'dózú
 ngozú sà be āco.

30 Īsērélē ní 'yozú Yōsépā ní kīnī,
 "Nóni ma ícó drā rá, ā'diātāsīyā á
 ndre mi má mī sī gí, mi ídri rú."

31 Kúru Yōsépā ní 'yozú 'í ẹdrípī
 ní, āzini 'bá ẹtēpi vé jó āsámvú gé
 rī pi ní kīnī "Á lē mụú átá 'bāgú rī
 be, á lē 'yoó ĩri ní, 'Má ẹdrípī, āzini
 'bá má ẹtēpi vé jó āsámvú gé ándúru
 adri'bá āngū Kānānā vé rī agá rī pi
 ícákí má vúgá nōó gí.

32 'Bá 'dī'bée 'bá ānyāpá úcé'bá ni
 pi, kōpi íjīkí kābīlō rī pi, ndrī rī pi,
 tī rī pi, ngá kōpi ní ísú 'dālē rī pi be
 cére ímúzá ĩndī.'

33 'Bāgú rī zī dō ĩmi mụú 'í vúgá
 'dāá, zī dō ĩmi, 'Ímivé ẹzī ā'di?'

34 Īmi újákí ĩri ní 'dīni, "Bā mívé
 átí'bá, 'bávé ẹzī rizú ānyāpá úcézú
 ni, 'bá í'dókí ānyāpá úcé ānjīnā sī,
 sū 'bá ẹ'bīpī ní rīí úcé rī tīnī.' Īmi
 lūkí dō ĩri ní sū 'dīri tīnī, ĩri ĩmi ā'yī
 adri āngū Gōsēnī vé rī agá nōgó rá,
 ā'diātāsīyā 'bá Ējēpētō vé rī pi lēkí
 'bá ānyāpá úcé'bá rī pi ā tā ku."

47

*Yōsépā jī ívé ẹdrípī urukọ ívé
 ẹtēpi be mụzú 'bāgú rī vúgá*

1 Yōsépā ní ngazú mụzú lūzú
 'bāgú Ējēpētō vé rī ní kīnī, "Má ẹtēpi
 pi má ẹdrípī be, ívé kābīlō rī pi be,
 ndrī rī pi be, tī rī pi be, ngá ívé rī pi
 be cére, kōpi ímúkí āngū Kānānā vé
 rī gé 'dāásī, kōpi nóni Gōsēnī gé."

2 Yōsépā ní 'í ẹdrípī ūpēzú tōwú
 jīzú í'dazú 'bāgú rī ẹndrētī gé.

3 'Bāgú rī ní Yōsépā ẹdrípī zizú
 kīnī, "Ẹzī ímivé rīí ngaá rī ā'di?"

Kōpi ní újázú 'bāgú rī ní kīnī, "Ẹzī
 'bávé rī, 'bā ri ānyāpá úcé, sū 'bá
 ẹ'bīpī ní ọtú rīí úcé rī tīnī."

4 Kōpi ní kpá gōzú 'yozú ĩri ní
 kīnī, "Bá ímúkí adrií nōgó ūkōlō,
 ā'diātāsīyā ẹbīrī 'de āngū Kānānā
 vé rī agá 'dāá ūnjí ūnjí, ĩrībī 'bá ní
 'bávé ānyāpá rī pi úcézú ni 'dāáyo.
 Ícó dō rá, mí ā'yī 'bā adrikí āngū
 Gōsēnī vé rī agá nōgó."

⁵ 'Bāgú rī ní 'yozú Yōsépā ní kīnī, "Mí étépī pi mí édrípī be, kōpi ímúkí mí vúgá.

⁶ Lē mī ndre vūrā āngū Ējēpētō vé rī agá nōgó, 'í jī mí étépī pi, mí édrípī be muú adrií vūrā múké rī gé. Lē kōpi adrikí Gōsēnī gé. 'Í nī dō 'bá ānyāpá úcé 'bá múké ni pi kōpi āsámvú gé 'dīgé rá, 'í 'bā kōpi mávé ānyāpá úcé."

⁷ Kúru Yōsépā ní étépī Yōkóbū ri jizú 'bāgú rī vúgá jó agá 'dāá, ĩri ní étépī ri 'dazú 'bāgú rī endreṭi gé. Vúdrī ni gé, Yōkóbū ní 'bāgú rī ezizú, ĩri ní tākiri sēzú 'bāgú rī ní.

⁸ 'Bāgú rī ní Yōkóbū ri zizú kīnī, "Mívé ílí ca ngōpí?"

⁹ Yōkóbū ní újázú 'bāgú rī ní kīnī, "Ma ílí be mūdūrūlū ālu pūkú na (130). Ílí 'dīri mādāṇá, 'bo á nya ĩzāngā 'a ni gé ambamba, má éci muzú vūrā rī pi agásī céré. Má étépī pi má é'bípī be écikí muzú vūrā rī pi agásī céré. 'Bo kōpi adrikí caá ílí be āco, kōpi nyakí ĩzāngā sū má ní nyaá rī tīnī kuyé."

¹⁰ Kúru Yōkóbū ní tākiri sēzú 'bāgú rī ní, ĩri ní 'bāgú rī ezizú. ĩri ní ngazú 'bāgú rī ā gārā gá sī, ĩri ní fūzú muzú āmvé.

¹¹ Yōsépā ní étépī pi 'bāzú adrizú édrípī be āngū Ējēpētō vé rī agá, sē kōpi ní vūrā múké ni, vūrā rī ĩnyīṇá kūrú Rāmāsēsē* vé rī ā gārā gá, sū 'bāgú rī ní 'yoó rī tīnī.

¹² Yōsépā ní ānyāngā sēzú 'í étépī ní, 'í édrípī ní, āzini 'bá 'í étépī vé jó āsámvú gé rī pi ní, sē kōpi ní ānyāngā rī kōpivé anjīṇá rī pi vé kālāfe vú sī.

Ebīrī 'de āngū Ējēpētō vé rī agá

¹³ Ēbīrī 'de ũnjí ũnjí āngū Ējēpētō vé rī agásī céré, āzini āngū Kānānā vé rī agásī céré, ā'diātāsīyā 'bá rī pi nyakí ānyāngā ĩvé rī pi de cére gé.

¹⁴ Kúru Yōsépā ní ānyāngā ĩ ní 'bāá jó ānyāngā 'bāzú rī pi agá rī uzizú 'bá rī pi ní, ĩri ní mūfēngā

'bá Ējēpētō vé rī pi ní ānyāngā jezú, āzini 'bá Kānānā vé rī pi ní ānyāngā rī jezú rī jizú céré 'bāzú 'bāgú rī vé jó mūfēngā 'bāzú rī agá.

¹⁵ 'Bá Ējēpētō vé rī pi, 'bá Kānānā vé rī pi be, kōpivé mūfēngā kā de cé kōpi drīgé sī gí, kōpi ní muzú céré Yōsépā vúgá, kōpi ní 'yozú kīnī, "Mūfēngā de 'bá drīgé sī gí! Mí 'bā ku ũdrā rá āsī? Mí sē 'bá ní ānyāngā."

¹⁶ Yōsépā ní újázú kōpi ní kīnī, "Īmi ĩjīkí ĩmivé ānyāpá rī pi sēé má ní, ma ĩmi ní ānyāngā rī sē ufu ānyāpá rī pi sī rá, ā'diātāsīyā ĩmivé mūfēngā de ĩmi drīgé sī gí."

¹⁷ Kōpi ní kúru ĩvé ānyāpá rī pi jizú muzú Yōsépā vúgá 'dāá. ĩri ní kōpi ní ānyāngā sēzú, kōpi ní ĩvé hūsānī rī pi, kābīlō rī pi, ndrīī rī pi, tī rī pi, dōngí rī pi jizú sēzú ānyāngā rī ufuzú ānī. Ílí 'dāri agá, Yōsépā ri kōpi ní ānyāngā sēé ānyāpá kōpivé rī pi ufuzú ānī.

¹⁸ Ílí 'dāri kā de cé, kā muú adrií ílí āzi rī gé, kōpi ní muzú Yōsépā vúgá 'dāá, kōpi ní 'yozú kīnī, "Āmbúgú 'bávé rī, 'bá ícókí úcí mí ní ku, 'bávé mūfēngā de 'bá drīgé sī gí, 'bávé ānyāpá rī pi mívé ni. Āmbúgú 'bávé rī, ngá āzi aceépi 'bá drīgé 'bá ní sēé mí ní ni 'dāáyo, ngá aceépi rī 'yēṇá 'bā úlúngu, āzini vūrā 'bá ní adrizú rī.

¹⁹ Mí 'bā ku ũdrā rá āsī? Mí sē 'bávé vūrā ri adri ándrú rú āsī? Lē mī je 'bā vūrā 'bávé rī be ānyāngā sī. 'Bā adri túgērī 'bāgú rī vé ni, 'bávé vūrā ri adri ĩrivé ni. 'Í sē 'bá ní úri, 'bā adrikí rí ídri rú, 'bā ũdrākí rí ku, vūrā rī ē ícá rí ándrú rú ku."

²⁰ Kúru Yōsépā ní nyōókú 'bá Ējēpētō vé rī pi vé rī jezú céré 'bāgú rī ní. 'Bá Ējēpētō vé rī pi ārēvú céré uzīkí nyōókú ĩvé rī rá, ā'diātāsīyā ēbīrī rī 'de ũnjí ũnjí. Nyōókú rī gō adrií céré 'bāgú rī vé ni.

²¹ Yōsépā 'bā 'bá Ējēpētō vé rī pi ārēvú céré adrií túgērī 'bāgú rī vé ni.

* 47:11 47:11 Rāmāsēsē: Kūrú Rāmāsēsē vé rī āngū Gōsēnī vé rī agá.

22 Nyõòkú 'yéńá ìri ní jeé kuyé rí atala rí pi vé rí, ã'diātāsīyā 'bāgú rí ri kòpi ní ãnyāngā sēé nī, kòpi ní ìvé nyõòkú sēzú jezú kuyé ãní.

23 Yõsépā ní 'yozú 'bá rí pi ní kīnī, “Nóni á je ìmi gí, āzini á je nyõòkú ìmivé rí sēé 'bāgú rí ní gí, ìmi ní úri 'dī, ìmi sakí nyõòkú rí agá.

24 Sā ì ní ãnyāngā ìkūnāzú rí gé, ngá tówú agá, ālu ni ìmi í'dúkí sēé 'bāgú rí ní. Ìmbítā ni, ìmi 'bākí ìmi ní úri rú, āzini ãnyāngā rú, ìmi nyakí rí ìmivé 'bá 'bētí āsāmvú gé rí pi be, āzini ìmivé anjíná rí pi be.”

25 Kòpi ní 'yozú kīnī, “Āmbúgú 'bávé rí, 'í pa 'bā drā agásī gí, lē mī 'bā éší múké 'bá ní, 'bā ícò adri tǔgērī 'bāgú rí vé ni rá.”

26 Kúru Yõsépā ní tāimbí sēzú 'bá āngū Ējēpētō vé rí agá rí pi ní kīnī, kòpi ìkūnākí dō ãnyāngā rí gí, ngá tówú agá, ālu ni kòpi ã sēkí 'bāgú rí ní. Tāimbí 'dīri 'bá Ējēpētō vé rí pi ri 'dú nganga cīmgbá ú'dú āndrū rí gé. 'Yéńá nyõòkú atala rí pi vé rí, sēkí 'bāgú rí ní kuyé.

Tā ũdū Yõkóbū ní ezī rī

27 Kúru 'bá Īsērélē vé rí pi ní adrizú Gõsénī gé, āngū Ējēpētō vé rí agá. Kòpi ísúkí ngá 'dālé ambamba, kòpi tìkí ānji ízú tré, kòpivé kālāfē gō ícá kárakará.

28 Yõkóbū adri āngū Ējēpētō vé rí agá 'dālé ílī mūdri drī ní ézīrī, ìrivé ílī adrizú vū drīgé rí mūdūrūlū ālu pūkú sū drī ní ézīrī. (147)

29 Īsērélē vé sā drāzú rí ká 'bāá ícá ìnyíná, ìri ní mvòpí Yõsépā ri zizú ímúzú 'í vúgá nōó, ìri ní 'yozú kīnī, “'Í lē dō ma rá, lē mī sō ũyō má ẹndrētí gé 'yozú kīnī, mi éší múké 'bā má ní rá, āzini mi tā má ní 'yoó rí 'dú nga rá. Ā sīkí ma āngū Ējēpētō vé rí agá nōgó ku.

30 Má kādō drāá, 'í 'dú ma āngū Ējēpētō vé rí agá nōósī, 'í jì muú sījì ũjì ì ní má é'bípìjì sīzú rí agá.”

Yõsépā ní 'yozú kīnī, “Ma 'o rá sū mí ní 'yoó rí tìjì.”

31 Īsērélē ní gōzú 'yozú Yõsépā ní dījì kīnī, “'Í sō ũyō má ẹndrētí gé nōgó lūzú kīnī, mi tā 'dīri 'o rá.” Kúru Yõsépā ní ũyō sōzú Īsērélē ẹndrētí gé, Yõkóbū ní ọvūzú 'í drī sīzú ívé gbóló drīgé 'dāá, ìri ní Múngú ri zizú.

48

Yõkóbū sē tākíri Mānásē pi ní Ēfērémā be

1 Vúdrī ni ká vūyú mādā, 'bá āzi ní mūzú lūzú Yõsépā ní kīnī, “Mí étépí Yõkóbū ri āzó rú.” Yõsépā ní 'dezú mūzú ìri ndrezú, jì ívé anjì āgō ìrī Mānásē pi Ēfērémā be mūzú ìndī.

2 Yõsépā ká caá 'dālé, 'bá āzi ní lūzú Yõkóbū ní kīnī, “Mívé mvá Yõsépā ícá gí.” Yõkóbū ní ũkpō 'bāzú, ìri ní íngázú úrízú ọrú sī ívé gbóló drīgé.

3 Yõkóbū ní 'yozú Yõsépā ní kīnī, “Múngú Ūkpō 'Dípa 'i'da 'i má ní ándúrú Lúzì gé āngū Kānānā vé rí agá 'dālé, sē má ní tākíri,

4 'yo má ní kīnī, 'Ma sē mi ímú anjì tì tré, mívé úyú rí pi ízú kárakará. Ma sē mi ímú adri sūrú be kárakará, ma āngū nōri sē úyú mívé rí pi ní mūzú nyonyo.' ”

5 Yõkóbū ní gōzú 'yozú Yõsépā ní kīnī, “Mívé anjì āgō ìrī Ēfērémā pi Mānásē be ì ní tìjì āngū Ējēpētō vé rí agá nōgó 'dī'bée, kòpi adri anjì mávé ni, sū Rūbénā pi ní adrií Sīmīyónā be anjì mávé ni rí tìjì.

6 'Bo anjì ì ní ímú tìjì mí ní anjì 'dī'bée ā vúdrī gé rí pi, kòpi adri mívé ni, nyõòkú kòpi édrípí Ēfērémā vé rí, āzini Mānásē vé rí ā vúgú, ìri ímú adri kòpivé ni.

7 Ọtú má ní rizú ímvízú Pādānā Ārāmā gálésī rí gé, Rāélē drā létí gé, āngū Kānānā vé rí agá, ísú 'bá cakí drī kūrú Ēfārátā vé rí gé 'dālé kuyé, mā éší ísú ìzāngā ãní rá. Á sī ìri létí muúpi kūrú Ēfārátā vé rí gé rí ā gārā gá.” (Kūrú Ēfārátā 'dīri ì kpá zì Bētēlēmē.)

⁸ Ísèrélē kā anji āgō Yōsépā vé rī pi ndreé, ĩri ní zìzú kīnī, “Anji 'dī'bée ā'di pi?”

⁹ Yōsépā ní újázú étépi ní kīnī, “Anji 'dī'bée Múngú ní sēé má ní āngū Ējēpētō vé rī agá nōgó rī pi.”

Yōkóbū ní 'yozú kīnī, “Mí íjì kōpi má vúgá nōó, mâ sē rí kōpi ní tākíri.”

¹⁰ Ísèrélē ē mī ēsī gí, ĩri ní dēé gí rī sī, ndre āngū ku. Yōsépā ní ívé anjíná rī pi jìzú vú ni gé 'dāá, Yōkóbū ní kōpi ē tì ndruzú, ĩri ní kōpi u'dezú ezìzú bēdrī sī.

¹¹ Ísèrélē ní 'yozú Yōsépā ní kīnī, “Má ũsū má ícō gōó mi ndreé dīi ku, 'bo Múngú ā'yī rá sē á ndre kpá mívé anjíná rī pi gí.”

¹² Yōsépā ní ívé anjíná rī pi u'duzú 'í étépi ā ũ'dú drīgé sī rá, ĩri ní kūmūcí ũtīzú, 'í drī sīzú vúgá.

¹³ Yōsépā u'du kōpi ĩrītrō, 'bā Ēfērémā ri Ísèrélē vé drī ĩjì gélésī, 'bā Mánásē ri ĩrivé drī ěndépi gélésī, útrú kōpi ĩnyíná Yōkóbū vúgá 'dāá.

¹⁴ Ēfērémā ā adri dō mvá ũdú drāáasīyā, Ísèrélē újā 'í drī ěndépi rī 'bāá Ēfērémā drīgé, Mánásē ā adri dō mvá kāyú drāáasīyā, Yōkóbū újā 'í drī ĩjì rī 'bāá Mánásē drīgé.

¹⁵ ĩri ní tākíri sēzú Yōsépā ní, ĩri ní 'yozú kīnī,

“Múngú má ẹ'bípì

Ābūrámā, āzini má étépi Ísákā pi ní ríi ĩrivé tā 'dujū ngaá rī,

Múngú ma úcépi í'dózú ānjīnā gá 'dāá cīngbá āndrū sī rī,

¹⁶ Mālāyíkā ma ípápi tā ũnjí lēépi ma ísúpi rī agásī rī,

ā 'bā tākíri anji āgō 'dī'bée drīgé.

Kōpi ā tā sī, mâ rú ā adri rí ũgōgō, má ẹ'bípì Ābūrámā ā rú ā adri rí ũgōgō,

āzini má étépi Ísákā ā rú ā adri rí ũgōgō.

Lē kōpi ā tīkí ízú tré vū drīgé nōgó.”

¹⁷ Yōsépā kā ndreé étépi 'bā 'í drī ěndépi rī Ēfērémā drīgé, adri ānī

āyīkō sī kuyé, ĩri ní étépi ē drī ruzú 'duzú Ēfērémā drīgé sī rá, ĩri ní 'bāzú Mánásē drīgé.

¹⁸ Yōsépā ní 'yozú Yōkóbū ní kīnī, “Adri 'dīni ku, ma étépi, mvá kāyú rī 'dī, 'í 'bā mī drī ěndépi rī drī ni gé.”

¹⁹ 'Bo Yōkóbū gā sī, kīnī, “Mā mvá rī, á nī tā má ní 'oó rī rá. Mánásē ri kpá úmvúlésī ímú adri súrú be āmbúgú, ĩ kpá ĩri ĩnjīnjī. ĩrivé ẹdrípì ũdú Ēfērémā ri ĩri ndē āmbūgū sī rá. Úyú ĩrivé rī pi ímú adri súrú be kárakará.”

²⁰ Kúru Yōkóbū ní tākíri sēzú anji āgō 'dī'bée ní ũ'dú 'dāri gé, ĩri ní 'yozú kīnī,

“‘Bā Ísèrélē vé rī pi kádō úmvúlésī lēé tākíri sēé, kōpi ĩmī rú zì tākíri rī sēzú ānī, kōpi 'yo, 'Múngú ā sē ĩmi ní tākíri sū ĩri ní sēé Ēfērémā pi ní Mánásē be rī tīnī.’ ”

Ísèrélē zì Ēfērémā ā rú drīdrī, 'í 'bā rí Ēfērémā ri āmbúgú Mánásē ri ndēé.

²¹ Ísèrélē ní 'yozú Yōsépā ní kīnī, “Ēsī mādā, ma ímú drādrā, 'bo Múngú ri adri ĩmi be trū, ĩri ĩmi jì gō vúlé āngū ĩmi ẹ'bípì vé rī gé Kánánā gá 'dālé rá.

²² Āngū má ní ruzú ẹ'dí sī 'bā Āmórā vé rī pi drīgé rī, ma lī sē mí ní āmbúgú, ĩri mí ẹdrípì vé rī ndē.”

49

Yōkóbū vé átángá ā ũdū ĩri ní átá enjipì ní rī

¹ Kúru Yōkóbū ní ívé anji āgō rī pi zìzú ímúzú, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, “ĩmi ímúkí má gārā gá nōó, mâ ũlū rí ĩmi ní tā ímúpi 'i ngaápi ĩmī rú 'bā gá drīdrī 'dīlé rī pi.

² “Má anji rī, ma ĩmivé étépi Yōkóbū 'i, ĩmi ímúkí má vúgá nōó tā yì má tì gé.

Ma ĩmivé étépi Ísèrélē 'i, ĩmi yìkí tā má tì gé.

³ Rübénā, mi mávé mvá kāyú,

- á tị mi ịsụ ăkũdē ma ũkpō be, ă
 tị mi ịsụ ăkũdē ma kẹrịna rú
 ũkpō be lüzú kinni, ma anji tị
 rá.
 Mi 'bá ĩ ní ñnjí ñnjí ni, mi 'bá
 ũkpō be ni.
- 4 Mi ímụ ẹcị sụ ñgānā ní rií ẹcị yí
 dríge sị ngālángalá rī tịni, mí
 gō adrií káyú ku,
 ă'diātāsīyā 'í la mávé ũkú sị
 mávé gbóló dríge,
 'í 'o tā drīnjá sēepi ni mávé
 gbóló dríge.
- 5 Sīmīyónā ĩmi Léví* be, ĩmi ẹdrípị,
 ĩmi rikí ĩmivé ngá ẹ'dí vé rī pi
 áyú tā ũnjí 'ozú ăní.
- 6 Á lē fií tā ĩmi ní rií ụsụ 'dīri agá
 ku,
 á lē fií tā ĩmi ní ĩmi úmú rií átá
 'dīri agá ku,
 ă'diātāsīyā ĩmivé ẹsị ũká ũká rī sị,
 ĩmi ú'díkí 'bá rī pi ũdrāá rá,
 ăzini ĩmi úlíkí tị ăgō rī pi vé
 ịsúbāá pá gá rī pi tā ă pá ăkó.
- 7 Jíkó ĩmivé rī ă tā sị, á tri ĩmi gí,
 ă'diātāsīyā ĩmí ẹsị ũká ũká,
 'a vengará ĩmivé rī ă tā sị, á tri
 ĩmi gí, ă'diātāsīyā ĩmi ũmbá
 rú!
- Ma ímụ ĩmi íré mụ adri úyú Yōkóbū
 vé rī pi ăsámvú gé,
 ăzini ma ímụ ĩmi íré mụ adri
 súrú Ísērélē vé rī pi ăsámvú
 gé.
- 8 Yúdā, mí ẹdrípị ĩmụ mí íngú rá,
 mí ímụ mívé ari'ba rī pi ă úlélé
 rụ ínjí rá,
 mí ẹdrípị ĩmụ kũmũcí ũtị mí
 ẹndrẹtị gé.
- 9 Á Yúdā mâ mvá rī, mí adri sụ
 kēmīrọ mvá
 ímvipi zāá nyangará gálésīla rī
 tịni.
- Mí adri sụ kēmīrọ ọvụpị laápi vūgá
 rī tịni.
- Mí adri sụ kēmīrọ ũkú tịni, ă'di
 rí ícọ mí aru ú'dú gélésí nī?
- 10 ĩmi 'bá Yúdā vé rī pi, 'bá ăzi ícọ
 túré ămbūgū vé rī 'duyú ĩmi
 dríge sị ku,
 'bá ăzi ícọ kpá túré ămbūgū vé
 rī 'duyú úyú mívé rī pi dríge sị
 ku,
 cĩngbá cazú sâ 'bá ímụpi túré rī
 rụpị rī vé rī gé,
 'bá ăngū rī pi agásī rī pi céré ĩri
 ñnjí.
- 11 Yúdā, mí ímụ mívé dōngí 'yī pẹtị
 vinyọ vé rī ă rụ'bá gá,
 mí ímụ mívé dōngí mbaápi ú'dí
 rú rī 'yī pẹtị vinyọ vé múké rī
 ă rụ'bá gá,
 mí mívé bōngó ũjī vinyọ rī vé sụ sị,
 mí mívé bōngó ũjī vinyọ kaápi
 ărí rú rī sị.†
- 12 Mí mị rí ímụ ka ku ikamgbiri
 vinyọ rī ă sụ sị,
 Mí sị rí ímụ mve ku imvesírílí,
 lé sụ rī sị.
- 13 Jēbūlúnā, mí adri yí tafu ă gārā
 gá,
 ăngū mívé rī ímụ adri vūrā
 múké‡ kúlúmgbá ambugu rī
 pi ní pá tuzú ni,
 mívé ăngū rī vé lőkókōrí rí ímụ
 'i útrú ca ăngū Sídónā vé rī
 gé.
- 14 Ísākārā, mí adri sụ dōngí ũkpō be
 laápi ăndē vuúpi jūrú ĩrī rī pi S
 ăsámvú gé rī tịni.
- 15 Mí kādō ndrēé mí rí uvu vūrā
 múké ní gé,
 vūrā rī mí ní ăyīkō sē,
 mí ẹzị nga ũkpō sị,
 'bá rī pi mí 'bā ẹzị nga túgērī rú.
- 16 Dánā, mí ímụ adri súrú Ísērélē rī
 pi vé rī ăzi,
 mí ímụ 'bá mívé rī pi vé tā lị
 pịri.
- 17 Dánā, mí adri ọjọgọ ọjọgọ sụ ññ
 riípi adriípi létị gārā gá rī tịni,

49:4 49:4 Í'dóngará 35:22 * 49:5 49:5 Sīmīyónā pi Léví be: 'Í lă Í'dóngará 34:1-29. † 49:11 49:11 Mí mívé bōngó ũjī vinyọ kaápi ărí rú rī sị: Yōkóbū rí tā Yúdā ní ímúzú adrizú ă'bú be rī vé tā 'i da. Vinyọ rí ímụ 'a ambamba, ĩri ímụ ívé bōngó ũjī vinyọ rí vé sụ sị. ‡ 49:13 49:13 Vūrā múké rī ĩri úlí vīpị ũkpō be rī uga. § 49:14 49:14 Jūrú ĩrī rī pi: Ăngū Ísākārā vé rī ímụ adri súrú Ísērélē vé ĩrī rī pi vé ăngū ăsámvú gé.

mi adri sũ 'bóro riípi adriípi létì
gārā gá,
riípi hūsánĩ ã pá ugaápi,
'bá únjú'bá hūsánĩ sĩ rĩ pi ã
u'dekí rí ãní vūgá rĩ tĩnì.
18 Á Úpí Múngú, á 'bā ẹsì mí drìgé,
mí pa rí ma!
19 Gádĩ, 'bá rĩ pi ímú ẹ'dì 'dì mí be,
'bo mi ímú ẹ'dì 'dì 'bá ímú'bá
ẹ'dì 'dì'bá mí be rĩ pi be.
20 Āsērā, mi ímú ínyá múké ni nya,
mi ímú ínyá ẹjì be múké 'bāgú
ní ríi nyaá rĩ nya.
21 Nāfātálì, mi ímú adri sũ nyámáta
ẹcìpi ásé agásì,
anji tìpì ùnyì be rĩ tĩnì.
22 Yōsépā, mi ímú anji tì ízú sũ pẹtì
vínyò vé rĩ ní 'aá rĩ tĩnì,
mi anji tì ízú sũ pẹtì vínyò vé yì
gārā gá rĩ ní 'aá rĩ tĩnì,
vínyò drìtì be ìgārāápi, tuúpi
ābi drìgé rĩ tĩnì.
23 Yōsépā, ari'ba rĩ pi 'dìkí ẹ'dì mi be
ūnjì ūnjì,
kòpi ú'búkí í'yé ìvé rĩ pi muzú
mí vúgá 'dāá, kòpi 'okí mi
ūnjì.
24 'Bo 'í njō mívé ùsũ kú ìnógòsì,
mí drì ūrō kuyé
Múngú Yōkóbũ vé rĩ vé ũkpō sĩ,
Múngú riípi āngũ úcépi rĩ vé
ũkpō sĩ,
'bá Īsērélē vé rĩ pi vé Múngú
adriípi írā rú rĩ vé ũkpō sĩ.
25 Múngú mí ẹtẹpì vé rĩ ko mí ìzā nĩ,
Múngú Ũkpō 'Dìpa sē mí ní
yìgò tākìrì rú
ìngázú 'bù gélésì nĩ,
sē mí ní yì tākìrì rú vũ drìgé
nōgò nĩ,
sē mí ní tākìrì anji tìzú nĩ.
26 Mā mvá rĩ, tākìrì má ní sēé mí ní
'dìrì,
ndē tākìrì ì ní ìsú írā adriípi
muzú 'dání'dání rĩ* agá rĩ rá,
āzini ánga adriípi muzú
'dání'dání rĩ agá rĩ rá.
Yōsépā, lē tākìrì 'dìrì ã adri mí drìgé,

mi adri āmbúgú mí ẹdrìpì
āsámvú gé.
27 Bẹnyẹmíně, mí adri sũ ārākílaná
ẹsì be ũká ũká,
ù'bùtìjā sĩ ānyāpá rĩ pi úcìpi
nyaápi,
ùndréná sĩ zāá ni acoópi sēépi 'ì
ògùpì ní rĩ tĩnì."
28 Anjì mụdrì drì ni ìrì 'dì'bée ímú
adri ẹ'bìpì sùrú mụdrì drì ni ìrì 'bá
Īsērélē vé rĩ pi vé ni. Yōkóbũ ní rizú
kòpi ní tākìrì sēzú rĩ gé, ri átángá rĩ
átá muzú 'dìni, sē tākìrì 'bá ālu ālu
ní tā 'bá rĩ ní 'oó rĩ vú sĩ.

Yōkóbũ vé drāngará

29 Kúru Yōkóbũ ní tā ẹzìzú 'í
ẹnjìpì ní kìnì, "Ẹsì mādā, ma
drādrā. Á drā dō gí, ìmi jìkí mávé
āvũ mụú sị má ẹ'bìpì ã gārā gá, ùjì ì
ní rizú āvũ sìzú rĩ agá, ùjì rĩ Ēfōrónā
Hìtìgú rĩ vé nyòókú agá,

30 ùjì rĩ Mākāpélā gá, ìnyìjā
Māmūrē be, āngũ Kānānā vé rĩ agá.
Ābūrāmā je vūrā rĩ rizú āvũ sìzú
āní, je Ēfōrónā Hìtìgú rĩ drìgé.

31 Sìkì Ābūrāmā pi ũkú ni Sārā be
vūrā 'dāri gé, sìkì kpá Īsākā pi ũkú
ni Rēbékā be vūrā 'dāri gé, á sị Láyā
ri vūrā 'dāri gé.

32 Má ẹ'bìpì Ābūrāmā je nyòókú rĩ
ùjì rĩ be 'bá Hìtì vé rĩ pi drìgé."

33 Yōkóbũ ká tā rĩ ẹzìjì deẹ ẹnjìpì
ní gí, ìri ní lazú ívé gbòlò drìgé, ìri
ní kúru drāzú.

50

1 Yōsépā ní ọvũzú ẹtẹpì ri u'dezú
bẹdrì sĩ, ìri ní í'dózú ngozú ìzāngā
ìzāngā rú, ìri ní ẹtẹpì ã gbángírì
ndruzú.

2 Yōsépā ní 'yozú ívé 'bá ri' 'bá ẹzì
dāwā vé rĩ nga' 'bá rĩ pi ní, lē kòpi
ā njōkí 'í ẹtẹpì Īsērélē vé āvũ dāwā
āvũ ní ñmazú ku rĩ sĩ. Kúru 'bá
dāwā njō' 'bá rĩ pi ní āvũ rĩ ã rú' 'bá
njōzú dāwā rĩ sĩ.

3 Dāwā rĩ vé njōngará 'du ú'dú
pùkú sù, ā'diātāsìyā ārēni dāwā rĩ

* 49:26 49:26 Írā adriípi muzú 'dání'dání rĩ vé ífífí, ìri ẹ'bìpì ri' 'bá tākìrì sē' 'bá 'bá rĩ pi ní rĩ.

vé njōngará ĩri ụ'dụ 'dụ 'dĩri tịni. 'Bá Ējēpētō vé rī pi ngokí Yōkóbū ri caá ụ'dụ pūkú ẹzịrị.

4 Ụ'dụ ǎvū ngozú rī kǎ deę, Yōsépā ní 'yozú ũgalaku 'bǎgú rī vé rī pi ní kīnī, “Lē ĩmi 'bǎkí ẹsị múké má ní, lē ĩmi 'yokí 'bǎgú rī ní 'dini,

5 má ẹtẹpi sē ma ũyō sōó 'í ẹndrẹti gé, 'yo má ní kīnī, ‘Ma ri drǎdrǎ, á drǎ dō gí, 'í jì ma muụ sịi 'bú má ní gaá mâ ulungu ní ǎngū Kǎnánǎ vé rī agá 'dǎá.’ Lē 'bǎgú rī oyụ ma, mâ jì má ẹtẹpi ri muụ sịi. Á sị dō ĩri gí, ma ma újá ĩgō rá.”

6 'Bǎgú rī ǎ'yī tā Yōsépā ní zịi rī rá, ĩri ní 'yozú kīnī, “'Í jì mí ẹtẹpi ri muụ sịi ĩyí, sụ ĩri ní mi sēé ũyō sōó 'í ẹndrẹti gé rī tịni.”

7 Kúru Yōsépā ní 'dezú muụ ẹtẹpi ri sịzú. 'Bǎgú rī vé ũgalaku rī pi, 'bá ambugu 'bǎgú rī vé kání agá rī pi, ǎzini 'bá ambugu ǎngū Ējēpētō vé rī agá rī pi, kọpi 'dekí muụ Yōsépā vúgá sī ĩndī.

8 Yōsépā jì 'bá ívé 'bẹti ǎsámvú gé rī pi, 'í ẹdrípịi be, 'bá adri 'bá ẹtẹpi vé jó ǎsámvú gé rī pi be muụ ĩndī. Ku anjina rī pi, kǎbīlō rī pi, ndrịi rī pi, tị rī pi be kú vúlé Gōséní gé 'dǎá.

9 ǎngaráwá rī pi útúkí ǎrǎbíyǎ hūsání ní rii seé rī pi agá, urukọ'bée útúkí hūsání drịgé, kọpi 'dekí muụ Yōsépā vúgá sī ĩndī. 'Bá mu 'bá rī pi kǎrákará.

10 Kọpi kǎ muụ caá ǎtádí gé, vūrǎ ĩ ní rizú ǎnyǎngǎ fífí cozú ĩnyinǎ yīi Yáridéní ǎ gǎrǎ gá rī gé, kọpi í'dókí rii ǎá ngoó ĩzǎngǎ ĩzǎngǎ rú, kọpi ẹsị nō ambamba, Yōsépā 'bǎ ẹtẹpi vé ǎá ngoó ụ'dụ ẹzịrị.

11 'Bá Kǎnánǎ vé rī pi kǎ ndree kọpi ri ǎá ngo vūrǎ ǎnyǎngǎ fífí cozú rī gé ǎtádí gé 'dǎá, kọpi ní 'yozú kīnī, “'Bá Ējēpētō vé rī pi ri ǎá rī ngo ĩzǎngǎ ĩzǎngǎ rú nǎ.” Sē ĩ ní vūrǎ Yáridéní ǎ jélé gá 'dǎri ǎ rú zizú Ēbélē Mīzīrǎyímū ǎní.*

12 Yōkóbū vé anjī ǎgō rī pi 'dukí tā rī ngaá sụ ĩ ẹtẹpi ní ẹzịi ĩ ní rī tịni.

13 Kọpi 'dukí ĩrivé ǎvū jìi muụ Kǎnánǎ gá, kọpi sịkí ĩri ũjì adriipi nyọkú Mǎkǎpélǎ vé rī agá, ĩnyinǎ Mǎmúrē be, nyọkú rī ǎbūrámǎ je Ēfōrónǎ Hịtịgú rī drịgé rizú ǎvū sịzú ǎní.

14 Yōsépā kǎ ẹtẹpi ri sịi gí, ĩri ní 'i újázú gōzú vúlé Ējēpētō gá 'dǎá, kọpi újákí ĩ gōó ẹdrípịi be, 'bá mu 'bá vú ni gé sī ẹtẹpi ri sịngará gá rī pi be.

Yōsépā ũmī 'í ẹdrípịi ẹ ẹsị

15 Yōkóbū ní drǎá gí rī sī, Yōsépā ẹdrípịi gókí adrii ũrị sī, kọpi ní 'yozú kīnī, “Yōsépā 'bǎ dō tā 'bá ní ọtụ 'i 'ozú ũnjí 'dǎri 'í ẹsị agá, ũfē dō tā rī ǎrígó, 'odō 'bǎ ũnjí, 'bǎ 'okí rí ĩngóni?”

16 Kúru kọpi ní ụ'dúkọ pēzú muụ Yōsépā ní, kọpi kīnī, “Mí ẹtẹpi ní drī drǎzú kuyé rī gé, ẹzi 'dini kīnī,

17 'Īmi lūkí Yōsépā ní 'dini, lē mí trū mí ẹdrípịi ũnjikǎnyǎ kọpi ní mi 'ozú ũnjí 'dĩri agásí rá.' 'Bǎ ǎtí 'bá Múngú mí ẹtẹpi vé rī vé ni, lē mí trū 'bǎ ũnjikǎnyǎ 'bá ní 'oó mí ní rī agásí rá.” Ụ'dúkọ rī kǎ caá Yōsépā vúgá 'dǎá, Yōsépā ní í'dózú ngozú.

18 Kúru Yōsépā ẹdrípịi ní ímúzu kǎmúci ũtịzú ĩ drī sịzú vúgá Yōsépā ẹndrẹti gé. Kọpi ní 'yozú kīnī, “'Bǎ tųgẹrị mívé ni.”

19 Yōsépā ní 'yozú kọpi ní kīnī, “'Īmi adrikí ũrị sī ku. 'Īmi ũsúkí ma Múngú 'i ícọpi ĩmi ĩrīnǎápi?”

20 'Īmi lēkí kōdō ma 'oó ũnjí, 'bo Múngú újá tā ũnjí ĩmi ní lēé 'oó mâ rú 'bá gá rī ícá tā múké rú, tā 'i ngaápi nōri, ǎ nga rí 'i fūú tị ni gé bēnī, mâ pa rí 'bá kǎrákará pi vé idri.

21 Lē ĩmi 'okí ũrị sī ku, ma ngá ĩmi ní lēé rī pi sē ĩmi ní rá, ǎzini ma ngá ĩmivé anjina rī pi ní lēé rī sē kọpi ní rá.” Yōsépā ũmī ẹdrípịi ẹ ẹsị, ǎtá ǎtángá rī ẹsị be mǎdǎ, sē kọpi ẹ ẹsị adri ǎní ǎyīkō sī.

* 50:11 50:11 Ēbélē Mīzīrǎyímū: Ēbélē Mīzīrǎyímū vé ífífí, 'bá Ējēpētō vé rī pi ri ǎá ngo.

Yōsépā vé drāngará

²² Yōsépā pi rikí adrií āngũ Ējēpētō vé rī agá 'dāá 'í étēpī vé 'bá 'bētī āsámvú gé rī pi be trú. Yōsépā adri caá ílí be mūdūrŭlŭ ālu mūdri (110).

²³ Yōsépā adri ílí be āco, ndre Ēfērēmā vé anji ī ní tī úyú na gá rī pi rá. Ndre kpá anji Mákīrī vé rī pi rá. Mákīrī ri mvá Mānásē vé ni, Yōsépā 'dụ anji Mákīrī vé rī pi adrií anji ívé ni rú.

²⁴ Yōsépā ní 'yozú édrīpī ní kīnī, "Ma ri drādrā. 'Bo Múngú ri ímú ĩmi tā mba rá, ĩri ĩmi jī fŭ āngũ Ējēpētō vé nōri agásī, ĩri ĩmī drī ko mužú āngũ ĩri ní ezī Ābūrámā ní, Īsákā ní, āzini Yōkóbū ní rī agá 'dālé rá."

²⁵ Kúru Yōsépā ní Īsērélē ẹnjīpī sēzú ũyō sōzú 'í ẹndrēti gé, ĩri ní 'yozú kīnī, "Múngú kādō ímú ĩmi ĩzā koó, ĩmī drī koó mužú vúlé 'dāá, ĩmi jīkí mávé fā mužú ĩndī."

²⁶ Yōsépā ní kúru drāzú Ējēpētō gá 'dālé, ísú ākūdē ĩri ílí be mūdūrŭlŭ ālu mūdri. Kōpi ní ĩrivé āvŭ njōzú dāwā āvŭ ní ņmazú ku rī sī, kōpi ní āvŭ rī 'bāzú sōndúkŭ agá.

**Búkũ
Wüŋgará
vé rĩ
Tã búkũ rĩ vé rĩ ã
ũlũngará**

Búkũ Wüŋgará vé rĩ agá, í'dózú cápĩtã 1-20 gé, ũlũ ú'dógú'dógú Yāhúdĩ rĩ pi vé rĩ. Yāhúdĩ rĩ pi Múngú ipē kōpi adrii 'bá ívé ni. Yāhúdĩ rĩ pi vé tã í'dó 'i lókí búkũ Í'dóngará vé rĩ ní 'i dežú rĩ gé. Búkũ Wüŋgará vé rĩ vé í'dóngará gá, Yāhúdĩ rĩ pi rikí adrii túgērĩ rú Ējēpētō agá, 'bo Múngú yì kōpivé žingará rá. Kúru Múngú ipē Mósē ri adrii Yāhúdĩ rĩ pi ní drĩkoma rú, jì Yāhúdĩ rĩ pi fũú Ējēpētō agásĩ āmvé nĩ. 'Bo Yāhúdĩ rĩ pi ē řsúkí dō drĩwālã gí drããsiyã, kōpi kã rií muų āngũ ã'wí cinyáfã rú rĩ agásĩ āngũ Múngú ní ezi kōpi ní Kánánã vé rĩ gé 'dãá, kōpi nyakí řzãngã létì gé 'dígé ambamba. Kōpi gãkí tã Múngú vé rĩ 'duğá ngagá sĩ, 'bo kōpi kã muų caá írã Sínáyĩ vé rĩ drĩgé 'dãá, Múngú ní tãimbĩ sēžú Mósē ní kĩnĩ, lē 'bá rĩ pi ã 'duki tãimbĩ rĩ ngaá sũ 'í řsĩ ní lēé rĩ řini. Búkũ 'dĩri í'dókí sĩ cápĩtã 1-20, řimbĩtã ni cápĩtã 21-40.

Í'dózú 21-40 gé, Múngú lũ kĩnĩ kōpi ē řnjĩkí 'i, kōpi ã údékí vūrã, atala rĩ pi ē řjĩkí rĩ 'í ní ngá sēé ānĩ, āžini kōpi ē řjĩkí rĩ 'í ní řõbõņõ žãá.

*Řzãngã řsērélē rĩ pi ní nyaá
Ējēpētō gá rĩ*

¹ Yōkóbũ ĩ ní žij řsērélē* rĩ vé anji āgõ mu'bánĩ be Ējēpētō gá 'dãlé rĩ pi, 'bá ālu ālu mu'ívé 'bá 'bētĩ āsámvú gé rĩ pi be, kōpivé rú pi 'dĩ:

² Rũbénã 'i, Sĩmĩyónã 'i, Lévĩ 'i, Yúdã 'i,

³ řsãkárã 'i, Jēbũlúnã 'i, Bēnyēmĩnē 'i,

⁴ Dánã 'i, Nãfãtãlĩ 'i, Gádĩ 'i, Āsérã sĩ.

⁵ Yōkóbũ vé úyú mu'bánĩ rĩ pi vé kãlãfe céré pũkũ řžĩřĩ. Kōpi cakí Yōsépã ri řsũ ākũdē řri ri adri Ējēpētō gá 'dãá'dã.

⁶ Yōsépã pi ũdrãkí řdrĩpi be céré, úyú lókí 'dãri gé rĩ pi be céré.

⁷ 'Bo 'bá řsērélē vé rĩ pi řžúkí kárãkarã āngũ 'dãri gé, kōpi řcákí ũkpõ be ambamba, kōpi gõkí gaá tré āngũ Ējēpētō vé rĩ agá.

⁸ Kúru 'bãgú ú'dĩ Yōsépã vé tã nĩřpi kuyé ni ní gõžú mãlũngã Ējēpētō vé rĩ ružú nĩ.

⁹ řri ní 'yozú ívé 'bá rĩ pi ní kĩnĩ, "řmi ndrekí drĩ kã, 'bá řsērélē vé rĩ pi řžúkí nõni ambamba, kōpi ndēkí 'bã ũkpõ sĩ rá.

¹⁰ řmi řmũkí, 'bã ndãkí létì kōpi ugazú, kōpi ē řžúkí rĩ kárãkarã ku, ã'diãtãsiyã ř'dĩ 'de dõ nĩ, kōpi řmũ řmũ 'bãvé ari'ba rĩ pi be, kōpi řmũ ř'dĩ 'dĩ 'bã be, kōpi řmũ ápã fũ āngũ nõri agásĩ rá."

¹¹ Kúru 'bã ambugu Ējēpētō vé rĩ pi 'duki 'bá řsērélē vé rĩ pi 'bãá kuú túgērĩ rú, kōpi ũ'bãkí 'bã Ējēpētō vé rĩ pi 'bá řsērélē vé rĩ pi drĩgé 'bã ambugu rú, mĩkí kōpi rií řžĩ ũkpõ ũkpõ ni pi ngaá. Túgērĩ rĩ pi řikí jõ ambugu ambugu řrã rú ni pi kũrũ Pĩtõmĩ vé rĩ agá, āžini Rãmãsesē vé rĩ agá 'bãgú Ējēpētō vé rĩ ní.

¹² 'Bo ã rikí dõ 'bá řsērélē vé rĩ pi řcũú mužú 'dĩni drããsiyã, kōpi rikí řžú mužú drĩgélé, kōpi řrekí ř adrii āngũ Ējēpētō vé rĩ agásĩ céré. 'Bã Ējēpētō vé rĩ pi gõkí 'oó kōpi sĩ řřĩ sĩ.

¹³ Mĩkí kōpi rií řžĩ ũkpõ ũkpõ ni pi ngaá.

¹⁴ Mĩkí kōpi rií ũtrētrē usãá gbãã bĩřĩkĩ rú, āžini rií řžĩ ngaá létì be āndiãndĩ řmvú rĩ pi agásĩ, sē 'bã

* **1:1 1:1 řsērélē:** Múngú gõ Yōkóbũ ã rú újã žij řsērélē. Rú řsērélē 'dĩri Ēbērē ř sĩ, řrivé řřĩřĩ, 'bã ũmbã řřũpi kúpé sĩ Múngú be ni. 'Í lã Í'dóngará 32:28.

Īsērélē vé rī pi adrikí céré kuú āni ĭzāngā ĭzāngā rú.

15 'Bāgú Ējēpētō vé rī ní Sīpúrā pi zīzú Púwā be, ūkú 'dī'bée ri ūkú Ēbérē† vé tī'bá tītī rī pi ē ĭzā ko tīngará rī gé nī, ĭri ní 'yozú kōpi ní kīnī,

16 “Īmi dō ri ūkú Ēbérē vé rī pi ē ĭzā ko anji tīngará gá, sâ kōpi ní rizú anji tīzú rī gé, ĭmi ndrekí dō mváŋá rī ágóná, ĭmi 'dīkí ĭri drāá 'dīisī rá, dō mváŋá rī ūkúná, ĭmi kukí ā adri idri rú.”

17 'Bo ūkú ri'bá ūkú anji tī'bá rī pi ē ĭzā ko'bá tīngará sī 'dī'bée ní Múngú ri ĭnjī ĭnjī rī sī, kōpi 'dukí tā 'bāgú Ējēpētō vé rī ní 'yoó ĭ ní 'dīri ēzī ngazú kuyé, kōpi ú'dīkí anji āgō rī pi ūdrāá kuyé.

18 Kúru 'bāgú Ējēpētō vé rī ní ūkú 'dī'bée zīzú ímúzá 'í vúgá nōó, ĭri ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Īmi 'okí 'dīni āsī? Īmi kukí anji āgōŋá rī pi idri rú, ĭmi ú'dīkí kōpi kuyé āsī?”

19 Ūkú ri'bá ūkú anji tī'bá rī pi ē ĭzā ko'bá tīngará sī 'dī'bée ní újázú 'bāgú rī ní kīnī, “Ūkú Ēbérē vé rī pi adrikí sūŭ ūkú Ējēpētō vé rī pi tīni ku. Kōpi ívé anjīná pi tī ĭfū mbēlēŋá. 'Bá kādō caá, 'bá ĭsú ākūdē kōpi tīkí gí.”

20 Múngú 'bā ésí múké ūkú ri'bá ūkú anji tī'bá rī pi ē ĭzā ko'bá tīngará sī rī pi ní, sē Īsērélē rī pi gōkí ízú mužú drīgélé.

21 Ūkú ri'bá ūkú anji tī'bá rī pi ē ĭzā ko'bá rī pi ní Múngú ri ĭnjī ĭnjī rī sī, Múngú sē kōpi tīkí anjīná rá.

22 'Bāgú rī ní gōzú tāimbī sēzú ívé 'bá rī pi ní kīnī, “Īmi ú'békí anji āgōŋá Ēbérē ūkú rī pi ní tī rī pi céré yī ģāmbúgú dīpi dīdī Náyīlī agá, 'bo ĭmi kukí anji ūkúná rī pi idri rú.”

2

Mósē vé tīngará

1 Lókí 'dāri gé, ágó āzi sūrú Léví vé rī agá, je ūkú sūrú ívé rī agá ūgōgō.

2 Ūkú rī ní 'a ĭsúzú, ĭri ní mváŋá rī tīzú ágóná. Kā ndreé mváŋá rī ūnyī be ambamba, ūzū mváŋá rī caá mbāá be na.

3 'Bo kā amá tí, 'í ícō mváŋá rī ūzū bā ku, ĭri ní wūrūgū í'dúzú, ĭri ní rú'bá ni ūmbīzú ngá ūdri rú ni sī. Īri ní mváŋá rī 'bāzú wūrūgū rī agá, ĭri ní jīzú zūzú yī ģāmbúgú dīpi dīdī Náyīlī jēlé gá, lómí agá 'dālē.

4 Mvāŋá rī vé ómvúpi mu 'i zūú rará rú, tē rī ndreé, dō tā ngóni ri ímú 'i nga mvāŋá rī rú'bá gá nī.

5 Kúru 'bāgú Ējēpētō vé rī vé mvá ūkú rī ní 'dezú mužú 'i jīngará gá yī ģāmbúgú dīpi dīdī Náyīlī agá 'dālē, mvá ūkú rī ká caá yī gé 'dāá, ĭrivé túgērī ūkú rú rī pi ri éci yī rī ā gārā gá sī. 'Bāgú rī vé mvá ūkú rī ní wūrūgū rī ndrezú, ĭri ní ívé túgērīzī ālu pēzú mužú wūrūgū rī í'dúzú.

6 'Bāgú rī vé mvá ūkú rī ní wūrūgū rī ē tī zīzú, ĭri ní mvá ágóná rī ndrezú wūrūgū rī agá 'dāá, ĭri ri ngongo. Sē mvá ūkú rī ní ĭzāngā, ĭri ní 'yozú kīnī, “Mvāŋá nōri Ēbérē rī pi vé ni.”

7 Kúru mvāŋá rī vé ómvúpi ní ĭri zīzú kīnī, “Mí ā'yī rá má mu mí ní ūkú Ēbérē vé ni bī, ā jī rī mí ní mvāŋá rī úcé?”

8 'Bāgú rī vé mvá ūkú rī ní 'yozú kīnī “Í mu bī.” Kúru mvāŋá rī vé ómvúpi ní mužú mvāŋá rī vé éndrēpi ĭri tīpi rī bīzú ímúzá.

9 Mvāŋá rī vé éndrēpi kā ícá 'bāgú rī vé mvá ūkú rī vúgá nōlé, mvá ūkú rī ní 'yozú ĭri ní kīnī, “Í jī má ní mvāŋá nōri úcé, mvāŋá rī ku dō bā gí, mí íjī ĭri ĭgōó má vú nōlé, ma ímú mi ūfē rá.” Mvāŋá rī vé éndrēpi ní kúru mvāŋá rī jīzú úcézú.

10 Mvāŋá rī kā mbaá ícá āmbúgú gí, éndrēpi ní ĭri jīzú gōzú 'bāgú rī vé mvá ūkú rī vúgá 'dālē. Mvā ūkú

† 1:15 1:15 Ēbérē: Ābūrāmā ri Ēbérēgú. Īrivé mvá vé mvá Yōkóbū ri gōkí zī Īsērélē, sâ āzi sī ĭrivé úyú rī pi ĭri zī Ēbérē, sâ āzi sī ĭ kpá zī anji Īsērélē vé rī pi. Sâ Yēsū vé rī gé, ĭ ri kōpi zī Yāhūdī.

rĩ ní mváǵá rĩ 'duzú 'í ní mvá ágónǵá rú. Īri ní rú ni 'dazú Mósē 'i, kīnī, "Má ísé ĩri yǐǐ agálésī."

Mósē ápa muú Mīdīyánā gá

11 Mósē kā mbaá ícá āmbúgú gí, ú'dú ālu, 'de muú ívé 'bá Ēbérē vé rĩ pi úndré, ca ísú 'bá rĩ pi ri ẹzǐ ũkpó ũkpó ni pi nga. Īri ní Ējēpétōgú ndrezú, ĩri ri ívé 'bá Ēbérē vé ni ũgbā.

12 Mósē ní āngū úndrészú 'í gārā gá sī kūrǔ, ndre 'bá āzi 'í gārā gá 'dāáyo, ĩri ní Ējēpétōgú rĩ 'dizú drāzú, ĩri ní cínýáfā kǔzú drǐ ni gé.

13 Kā muú caá drǔ 'dīni, Mósē gō muú ívé 'bá rĩ pi ndreé. Kā caá 'dálé, ísú kpá 'bá ĩrǐ Ēbérē vé ni pi ri ũmbā fú ĩ drǐkā sī. Mósē ní 'yozú ágó tā ā ndú í'dópi rĩ ní kīnī, "Mi ri mí ógúpǐ ri fú āsǐ?"

14 Ágó tā rĩ ā ndú í'dópi rĩ ní 'yozú kīnī, "Á'di 'bā mi āmbúgú rú ríí 'bávé tā líj nǐ? 'Í lē ma 'dǐj sǔ mí ní Ējēpétōgú rĩ 'dǐj drāá rĩ tǐnǐ?" Tā 'dǐri sē Mósē ní ũrǐ ambamba. Īri ní ũsǔzú ẹsǐsílé sī kīnī, "Tā má ní 'oó rĩ 'bá rĩ pi nǐkí gí."

15 'Bāgú Ējēpétō vé rĩ kā tā 'dǐri yǐǐ, lē kōdō létǐ ndāá Mósē ri 'dizú drāzú rá. 'Bo ísú Mósē nga ápa muú adrií rará rú Mīdīyánā gá gí, Mósē kā caá Mīdīyánā gá 'dálé, mu úrí kuú kídí tǐ gé.

16 Átalágú āzi Mīdīyánā vé ni, rú ni Yétērō 'i, ĩri anji ũkú be ẹzǐrǐ. Anji ũkú 'dǐ'bée jǐkí ĩrivé ndrǐǐ rĩ pi kábílō rĩ pi be muú yǐǐ mvuú.

17 'Bá ụrukọ ndrǐǐ úcé'bá ni pi ícákí ímú kọpi údró yǐǐ rĩ tǐ gé sī 'dǐísǐ rá. 'Bo Mósē ní ngazú ụrụ, ĩri ní anji ũkú 'dǐ'bée ẹrǐzú, ĩri ní yǐǐ sězú mvuzú kọpívé ndrǐǐ rĩ pi ní.

18 Anji ũkú rĩ pi ká mvií caá ĩ ẹtépǐ Rēulē vúgá 'dálé, ĩri ní kọpi zǐzú kīnī, "Īmi ímvíkí āndrǔ ĩnógósǐ 'dǐni āsǐ?"

19 Kọpi ní újázú ĩri ní kīnī, "'Bá ísúkí Ējēpétōgú āzi kídí rĩ tǐ gé 'dálé, pa 'bá 'bá ndrǐǐ úcé'bá rĩ pi drǐgé sǐ, ĩbē yǐǐ sēé mvuú 'bávé ndrǐǐ rĩ pi ní, āzini kábílō rĩ pi ní."

20 Yétērō ní kọpi zǐzú kīnī, "Īri íngāá? Īmi kukí ĩri 'dálé āsǐ? Īmi gōkí muú ĩri bǐí, ẹ ímú rí ngá nyaá."

21 Mósē ā'yǐ adrií Yétērō vé āngá 'dāá rá, Yétērō ní ívé mvá ũkú Sǐpúrā ri sězú jezú Mósē ní ũkú rú.

22 Sǐpúrā ní Mósē ní mvá ágó tǐzú. Mósē ní 'yozú kīnī, "Ma jākā āngū nōri gé, ma ĩri ā rú 'da Gērēsómā 'i." Ífǐfǐ ni jākā.

23 Vúdrǐ ni kā vǔtǐ ílí be āco, 'bāgú Ējēpétō vé rĩ ní drāzú. 'Bo rikí nyo 'bá Īsērélē vé rĩ pi ọcǔtǐ muzú drǐgélé. 'Bá Īsērélē vé rĩ pi rikí ngoó Múngú ẹndrẹtǐ gé, Múngú ā ko rí ĩ ĩzā bēnǐ. Kọpívé ngongará ca Múngú vúgá 'dálé rá.

24 Múngú yǐ kọpívé ngongará rá, ĩri ní ívé ũndǐ 'í ní rǔtǐ Ābūrámā be Īsákā be, Yókóbū be rĩ ā tā ígázú.

25 Múngú ndre 'bá Īsērélē vé rĩ pi vé ĩzāngā ríi nya rĩ, tā ni fi ẹsǐ ni gé ambamba.

3

Múngú átá Mósē be

1 Ú'dú ālu, Mósē ri ẹnyépǐ Yétērō* átalágú Mīdīyánā vé rĩ vé kábílō pi úcé ndrǐǐ rĩ pi be, jǐ ānyāpá rĩ pi āngū ā'wí cínýáfā rú rĩ gé, írā Múngú vé rĩ gé Sínáyǐ gé 'dāá.

2 Mālāyíkā Úpǐ† Múngú vé rĩ ní 'i i'dazú Mósē ní ācí dǐpǐ pẹtǐ amuúpi kǔmvǔ ni agá 'dāá. Mósē ndre ācí rĩ ri dǐj pẹtǐ amuúpi kǔmvǔ rĩ agá 'dāá, 'bo pẹtǐ rĩ ve kuyé.

3 Mósē ní ũsǔzú kīnī, "Tā 'i 'oópi 'dǐri ũkú ni á ndre kuyé, á lē ma útrú ĩnyinjá muú ndreé má mǐ sǐ, ngá sēepǐ pẹtǐ amuúpi kǔmvǔ rĩ ní vezú ku rĩ ā'di."

* **3:1 3:1** *Yétērō*: Yétērō vé rú āzi Rūwélē 'i. 'Í lā Wüngará 2:18. † **3:2 3:2** *Úpǐ*: Ēbérē tǐ sǐ, Múngú zǐ 'í rú Yáwē, ífǐfǐ ni, Múngú adriipi muzú 'dání'dání rĩ 'i. Kẹlǐkọ tǐ sǐ, 'bá Yáwē ri zǐ Úpǐ. 'Í ísú lā Búkú Ídóngará vé rĩ agá, Wüngará vé rĩ agá, Rútā vé rĩ agá, āzini Yónā vé rĩ agá.

4 Úpí Múngú kã ndree Mósē útrú 'i ñnyĩná ácí riípi dǐipi 'dĩri ndree, Múngú ní Mósē ri zizú pɛtɪ ácí ní rií dǐi 'a ní gé rĩ agá 'dǎá kĩnĩ, “Mósē! Mósē!”

Mósē ní ã'yĩzú kĩnĩ, “Ma nõ.”

5 Múngú ní 'yozú Mósē ní kĩnĩ, “Mí itrú mi ñnyĩná nõó ku, 'i nje mívé mǝrǝkú mí pá gá sĩ rá, ã'diātāsīyā vūrā mí ní pá tuzú 'dĩri vūrā uletere ni.”

6 Úpí Múngú ní 'yozú kĩnĩ, “Ma Múngú mí é'bípíi vé rĩ, Múngú Ābūrámā vé rĩ, Múngú Īsákā vé rĩ, Múngú Yǝkóbũ vé rĩ.” Mósē ní kúru drɪ 'bázú 'i mɪ ǝzũzú āní cí, ã'diātāsīyā 'o ũrɪ sɪ Múngú ē ɛndrɛtɪ ndrengará sɪ.

7 Úpí Múngú ní 'yozú kĩnĩ, “Á ndre ñzāngā mávé 'bá rĩ pi ní nyaá Ējɛpétō agá rĩ gí. Á yɪ kǝpivé ngongará ĩ ní rizú kǝpi ǝcũzú tǝgɛrɪ rĩ vé tā gí, ñzāngā kǝpi ní nyaá rĩ ã tā fi má ɛsɪ agá ambamba.

8 Kúru má ísɪ ímú kǝpi paá 'bá Ējɛpétō vé rĩ pi drɪgé sɪ, kǝpi íjɪzú ñfũzú āmvé āngũ Ējɛpétō vé rĩ agásɪ, ma kǝpi jɪ mụ āngũ múké wālā ní gé, āngũ 'dāri agá, lé anigé, āzini ǝnyú anigé, āngũ 'dāri 'bá Kānānā vé rĩ pi vé ni, 'bá Hɪtɪ vé rĩ pi vé ni, 'bá Āmórā vé rĩ pi vé ni, 'bá Pɛrízɪ vé rĩ pi vé ni, 'bá Hívɪ vé rĩ pi vé ni, 'bá Jɛbúsɪ vé rĩ pi vé ni.

9 Á yɪ ngongará 'bá Īsɛrélɛ vé rĩ pi vé rĩ gí, á ndre ǝcũngará 'bá Ējɛpétō vé rĩ pi ní kǝpi ǝcũzú rĩ gí.

10 Kúru nóni á lɛ mi pɛé, 'i mụ 'bāgú Ējɛpétō vé rĩ vúgá 'dǎlé, mí íjɪ mávé 'bá Īsɛrélɛ vé rĩ pi ñfũú Ējɛpétō agásɪ āmvé.”

11 'Bo Mósē ní 'yozú Múngú ní kĩnĩ, “Ma ã'di 'i ícǝpi mụúpi 'bāgú Ējɛpétō vé rĩ vúgá 'dǎá, 'bá Īsɛrélɛ vé rĩ pi íjɪpi ñfũúpi Ējɛpétō agásɪ āmvé?”

12 Múngú ní 'yozú kĩnĩ, “Ma adri mí be trú. Ngá ícǝpi 'i'daápi kɪnĩ á pɛ mi nĩ rĩ, mí íjɪ dǝ 'bá rĩ pi ñfũú

Ējɛpétō agásɪ rá, ñmi ímú ma ñnɪ írā nõri drɪgé nõgó.”

13 Mósē ní 'yozú Múngú ní kĩnĩ, “Á mụ dǝ 'yoó 'bá Īsɛrélɛ vé rĩ pi ní, 'Múngú ñmi é'bípíi vé rĩ ñpɛ ma ímúzú ñmi vúgá nõó nĩ,' kǝpi zɪkɪ dǝ rú ni ã'di 'i, mã lũ kǝpi ní ngóni?”

14 Múngú ní 'yozú Mósē ní kĩnĩ, “BÁ RĨ MA 'I. 'Í 'yo 'bá Īsɛrélɛ vé rĩ pi ní 'dɪni. “BÁ RĨ MA 'I, ñpɛ ma ímúzú ñmi vúgá nõó nĩ.”

15 Múngú gǝ 'yoó Mósē ní dǐi kĩnĩ, “'Í 'yo 'bá Īsɛrélɛ vé rĩ pi ní, 'Úpí, Múngú ñmi é'bípíi vé rĩ, Múngú Ābūrámā vé rĩ, Múngú Īsákā vé rĩ, Múngú Yǝkóbũ vé rĩ ñpɛ ma ímúzú ñmi vúgá nõó nĩ.’ Rú 'dĩri mávé adriípi mụzú 'dáni'dáni rĩ, úyú ñmi vúdɪrɪ gé rĩ pi céré, kǝpi ã rikɪ mã rú zɪi 'dɪni.

16 “'Í mụ ambugu Īsɛrélɛ vé rĩ pi traá trú vūrā ālu gé, 'i 'yo kǝpi ní, 'Úpí Múngú ñmi é'bípíi vé rĩ, Múngú Ābūrámā vé rĩ, Múngú Īsákā vé rĩ, Múngú Yǝkóbũ vé rĩ 'i'da 'i má ní, ñri ní 'yozú kĩnĩ, “Á 'bā mɪ rizú ñmi ndrezú, á ndre tā ĩ ní 'oó ñmi ní ũnjɪ Ējɛpétō gá 'dɪlé rĩ rá.

17 Ándúru má ɛzɪ, má kĩnĩ, ma ñmi íjɪ ñfũ ñzāngā ñmi ní nyaá ũnjɪ ũnjɪ āngũ Ējɛpétō vé rĩ agá 'dǎá rĩ agásɪ āmvé, ma ñmi jɪ mụ adri āngũ 'bá Kānānā vé rĩ pi ní adrizú rĩ gé, 'bá Hɪtɪ vé rĩ pi ní adrizú rĩ gé, 'bá Āmórā vé rĩ pi ní adrizú rĩ gé, 'bá Pɛrízɪ vé rĩ pi ní adrizú rĩ gé, 'bá Hívɪ vé rĩ pi ní adrizú rĩ gé, āzini 'bá Jɛbúsɪ vé rĩ pi ní adrizú rĩ gé. Āngũ 'dāri agá, lé anigé, āzini ǝnyú anigé.”

18 “Ambugu Īsɛrélɛ vé rĩ pi mi yɪ rá. Kúru ñmi 'dekɪ mụú ambugu Īsɛrélɛ vé rĩ pi be 'bāgú Ējɛpétō vé rĩ vúgá 'dǎá, ñmi 'yokɪ ñri ní, 'Úpí Múngú Ēbɛrɛ rĩ pi vé rĩ 'i'da 'i 'bá ní rá. Mí ǝyú 'bā ɛcɪ tuú mụzú ú'dú na āngũ ã'wɪ cɪnyáfā rú rĩ gé 'dǎá, 'bā mụkɪ rɪ rǝbǝŋǝ zǎá Úpí Múngú 'bávɛ rĩ ní.’

19 'Bo á nĩ rá, 'bāgú Ējēpētō vé rĩ ícò ìmi ā'yīi muṣú ku, 'bākí dō tā ũkpó ũkpó drī ni gé ká.

20 Kúru ma mâ drī inga 'bá Ējēpētō vé rĩ pi gbāzú ānī, ma tā āyāzú āyāyā ni 'o āndiāndí kōpi āsámuvú gé. Vúdrī ni gé, ìri ìmi oṣu muṣú rá.

21 “Ma sē 'bá Ējēpētō vé rĩ pi ē éṣí ri adri ìmi ní múké, ìmi kádō fūú muṣú, ìmi fūkí muṣú drī be kólómgbó rú ku.

22 Ūkú ālu ālu Īsērélē vé rĩ ā mu ngá ĩ ní údé aya ógú 'bá ógúogū ni pi sī, dábū sī, āzini bōngó ũnyī be ni pi zī 'bá ívé jó ā gārā gá rĩ pi vúgá, āzini ā zī 'bá ívé 'bētī āsámuvú gé rĩ pi vúgá, ìmi úsúkí rí ìmivé anji āgō rĩ pi, anji ũkú rĩ pi be ānī. Ìmi kádō fūú āngū Ējēpētō vé rĩ agásī, ìmi wūkí ngá 'dī'bée ārēvú céré muṣú ìndī.”

4

Múngú sē Mósē ní ũkpō tā āyāzú āyāyā ni 'ozú

1 Kúru Mósē ní újázú Úpí Múngú ní kīnī, “'Bo 'bá Īsērélē vé rĩ pi ā'yīkí dō ma ku, kōpi yīkí dō mávé tā ku, 'yokí dō kīnī mí ìndré má ẹndrētī gé kuyé, mâ 'o rí ngóni?”

2 Úpí Múngú ní ìri zizú kīnī, “Ngá mí ní ruṣú mí drīgé 'dīri ā'di?”

Ìri ní újázú kīnī, “Ngá rĩ túré.”

3 Úpí Múngú ní 'yozú ìri ní kīnī, “'Í 'be ìri vūgá 'dāá.” Mósē ní túré rĩ 'bezú vūgá 'dāá, túré rĩ ní ufuzú ìnī rú, Mósē nga ápá rá.

4 Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kīnī, “'Í su mí drī, 'í ru ṭnī rĩ ā só.” Kúru Mósē ní ìnī rĩ vé só ruṣú, ìnī rĩ ní gōzú ufuzú túré rú ũzi.

5 Úpí Múngú ní 'yozú kīnī, “'Í 'o tā 'dīri, 'bá Īsērélē vé rĩ pi ē ẹ'yīkí rí 'yozú kīnī, ma Úpí Múngú kōpi ẹ'bīpī vé rĩ, Múngú Ābūrāmā vé rĩ, Múngú Īsákā vé rĩ, Múngú Yōkóbū vé rĩ 'da 'i mí ní rá.”

6 Kúru Úpí Múngú ní gōzú 'yozú Mósē ní kīnī, “'Í su mí drī mívé bōngó akoóko rĩ agá 'dāá.” Mósē ní 'í drī suzú ívé bōngó akoó rūkū rĩ agá 'dālé, ká 'í drī ìnjé āmvé nōó, ũfú fu drī ni mveé kú gbū.

7 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kīnī, “'Í su mí drī gōó bōngó akoóko rĩ agá 'dāá dī.” Mósē ní 'í drī suzú bōngó akoó rūkū rĩ agá 'dāá, ká 'í drī ìnjé āmvé nōó, drī ni gō ícá ule, sū ũkū rĩ ṭnī.

8 Úpí Múngú ní 'yozú kīnī, “Kōpi ā'yīkí dō mí kuyé, dōku kōpi ũsūkí dō tā mí ní 'oó āyāzú āyāyā drīdrī 'dāri kuyé, kōpi ícò tā āyāzú āyāyā mí ní 'oó vulé nōri ā'yī rá.

9 'Bo kōpi ā'yīkí dō tā āyāzú āyāyā ìrī 'dī'bée kuyé, dōku kōpi yīkí dō tā mí ní 'yoó rĩ kuyé, mí ìbē yī āmbúgú dīpi dīdī Náyīlī vé rĩ dāá nyōókú drīgé 'dāá. Yī mí ní ìbē yī Náyīlī vé rĩ agá dāá nyōókú drīgé 'dīri gō 'i újā āri rú.”

10 'Bo Mósē ní gōzú újázú Úpí Múngú ní kīnī, “'Á Úpí Múngú, 'ídózú ìnógósí, á nī átángá átá be múké ku, mâ ádra ẹnjīnī, ma ri a'bu a'bu.”

11 Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kīnī, “'Á'di ri sē 'bá ri ícò átángá átá nī, dōku átá ku nī? 'Á'di ri sē bí ni ri tā yī nī, dōku bí ni yī tā ku nī? 'Á'di ri sē mī ni ri āngū ndre nī, dōku mī ni ndre āngū ku nī? 'Bá rĩ adri ma Úpí Múngú 'i kuyé?”

12 'Í mu, ma mí ìzā ko, mí ícò átángá rĩ átá rá, ma tā rĩ ìmbá mí ní, mí ícò átángá rĩ átá rá.”

13 Mósē ní 'yozú ìri ní kīnī, “'Á Úpí Múngú, 'í pē 'bá āzi muṣú áyu.”

14 Kúru jīkó ní 'dezú Úpí Múngú agá, ìri ní 'yozú Mósē ní kīnī, “'Mí ẹdrīpī Ārónā Lévīgú rĩ 'dāáyo? 'Á nī rá ìri ícò átá múké rá. Ìri nóni ri ìmú mí vúgá nōlé. Kádō mí ndréé, éṣí ni ri adri āyīkō sī.

15 Mí ícò tā mí ní lēé átá rĩ ũlū ìri ní rá, ma ìmi ìzā ko ìrītrō átángá rĩ

sĩ rá, āzini ma ĩmi ímbá tā ĩmi ní lěé 'oó rĩ sĩ rá.

16 Ārónā ri átángá rĩ átá 'bá rĩ pi ní mí vūrā gá nĩ, sũ mí ní kōdō átá nĩ rĩ tĩnĩ, mi adri ĩri ní sũ Múngú tĩnĩ, mi átángá ĩri ní lěé átá rĩ ũlũ ĩri ní nĩ.

17 'Í 'du túré 'dĩri mužú mí dríge sĩ ĩndĩ, 'í 'o tā āyāzú āyāyā ni ānĩ."

Mósē mvi gōō Ējēpētō gá

18 Kúru Mósē ní 'i újázú gōzú ényepĩ Yétērō vúgá 'dālé, ĩri ní 'yozú Yétērō ní kīnĩ, "Mí oyū ma, á lě gōo mužú Ējēpētō gá má é'dípáa pi ndree, kōpi dō ídri rú."

Yétērō ní 'yozú kīnĩ, "'Í mu, tākiri ā adri mí be."

19 Mósē ní drĩ adrii Mīdīyānā gá 'dālé rĩ gé, Úpí Múngú ní átázú ĩri ní kīnĩ, "'Í gō vúlé Ējēpētō gá 'dālé ũzi, 'bá lě'bá mi 'dĩ'bá rĩ pi ũdrākĩ gĩ."

20 Kúru Mósē ní ívé ũkú 'duzú anjĩnā rĩ pi be 'bāzú dōngĩ úgóró gá, kōpi ní mužú Ējēpētō gá 'dālé. 'Du túré Múngú ní 'yoó ā jĩ rĩ mužú ĩndĩ.

21 Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kīnĩ, "'Í gō dō Ējēpētō gá 'dālé gĩ, mí nĩ múké 'yozú kīnĩ, ũkpō má ní sēé mí ní 'dĩri, lě mí 'o tā āyāzú āyāyā ni pi 'bāgú rĩ ē ęndreṭĩ gé. 'Bo ma sē ĩrivé ęsĩ ri te te, ícó 'bá rĩ pi oyū mužú ku.

22 Kúru 'í 'yo 'bāgú rĩ ní, 'Tā Úpí ní 'yoó rĩ ĩri 'dĩni, Īsērélē ri mávé mvá ágó káyú rĩ.*

23 Ándúrú á 'yo mí ní, má kīnĩ, "Mí oyū mávé mvá ágó, ā mu rĩ ma ĩnjĩ," 'bo mí gā ĩri oyugá sĩ, kúru ma mívé mvá ágó káyú rĩ 'dĩ drā rá.' "

24 Vūrā Mósē pi ní lazú rĩ gé, Úpí Múngú ícá ímú Mósē ri ĩsú, lě kōdō Mósē ri 'dĩ drāá 'dĩsĩ rá.

25 Sípúrā ní ĩlĩ í'dúzá ívé mvá ágó rĩ vé ágélé ē tĩ lĩzú ānĩ.† ĩri ní

lā'bú rĩ ĩkpāzú Mósē pá gá 'dāá, ĩri ní 'yozú kīnĩ, "Ārĩ ĩfūúpi 'dĩri úmú nóni 'bávé ājē mí be rĩ ícá ngá ālu gĩ."

26 Kúru Úpí Múngú gō Mósē ri 'dĩ kuyé. Sípúrā ní 'yozú kīnĩ, "Ágélé ē tĩ má ní lĩ 'dĩri pa mi drā síge sĩ gĩ."

27 Úpí Múngú ní 'yozú Ārónā ní kīnĩ, "'Í mu āngū ā'wí cínýáfā rú rĩ gé 'dāá, ĩmi mukĩ rĩ ĩmi ĩsú Mósē be." Kúru Ārónā ní mužú Mósē ri ĩsúzá írā Múngú vé rĩ dríge 'dālé, kōpi ní ĩ u'dezú ęzizú będrĩ sĩ.

28 Kúru Mósē ní tā Úpí Múngú ní 'i pēzú mužú Ējēpētō gá rĩ ũlũzú Ārónā ní céré, āzini ũkpō Múngú ní sēé 'í ní tā āyāzú āyāyā ni 'ozú rĩ ũlũzú ĩri ní.

29 Kúru Mósē pi ní 'dezú mužú Ārónā be Ējēpētō gá 'dālé. Kōpi ní ambugu Īsērélē vé rĩ pi úmúzá céré vūrā ālu gé.

30 Ārónā ní tā Úpí Múngú ní 'yoó Mósē ní rĩ ũlũzú kōpi ní céré. Kúru Mósē ní tā āyāzú āyāyā ni 'ozú 'bá rĩ pi ęndreṭĩ gé.

31 'Bá rĩ pi ę'yĩkĩ tā Ārónā ní átá rĩ rá. Kōpi ká nĩ amá 'yozú kīnĩ Úpí Múngú ũsũ ívé tā gĩ, āzini ndre ívé ĩzāngā gĩ, kōpi ní kūmúci ũtĩzú, ĩ drĩ sĩzú vūgá Úpí Múngú ri ĩnjĩzú.

5

Mósē pi Ārónā be mukĩ átá 'bāgú Ējēpētō vé rĩ ní

1 Mósē pi Ārónā be, kōpi ní 'dezú mužú 'bāgú Ējēpētō vé rĩ vúgá 'dālé. Kōpi ní 'yozú ĩri ní kīnĩ, "Úpí Múngú Īsērélē rĩ pi vé rĩ kīnĩ, 'Lě mí oyū 'bá mávé rĩ pi fūú nōósĩ rá, kōpi ā mukĩ rĩ ũmũ údé ma ĩnjĩzú āngū ā'wí cínýáfā rú rĩ gé 'dāá.' "

2 'Bāgú rĩ ní 'yozú kōpi ní kīnĩ, "Úpí Múngú ĩmi ní 'yoó má 'du ĩrivé

* 4:22 4:22 Īsērélē ri mávé mvá ágó káyú rĩ: Múngú kīnĩ 'bá Īsērélē vé rĩ pi ārēvú céré ívé mvá ágó káyú rĩ. † 4:25 4:25 Ágélé ē tĩ lĩngára: Múngú lū Ābūrāmā ní kīnĩ, anjĩ āgō Ābūrāmā vé rĩ pi adriki dō caá ũ'dú ārō gĩ, lě ā ũlĩkĩ kōpi ā ágélé ē tĩ rá, lūzú kīnĩ, kōpi anjĩ Múngú vé ni. 'Bá rĩ ā'yĩ dō 'í ágélé ē tĩ sēé lĩ gĩ, ĩri tām̄bĩ Mósē vé rĩ 'du nga. 'Í lā í'dóngára 17:9-14; ęzĩ 15:1-5.

tā ngaá, mâ ọyụ 'bá Īsērélē vé rī pi fūú nōósī rá 'dīri ā'di 'i? Á nī Úpí Múngú 'dīri kuyé, má ọyụ 'bá Īsērélē vé rī pi fūú nōósī àluṅáni ku."

³ Mósē pi Ārónā be, kọpi ní 'yozú 'bāgú rī ní kīnī, "Múngú Ēbéré rī pi vé rī, i'da 'i 'bá ẹndrẹti gé rá. Mí ọyụ 'bā fūú nōósī rá, 'bā tukí rí ẹcī ú'dú na āngū ā'wí cínýáfā rú rī agásī, 'bā mụkí rí rọbọṅọ zāá Úpí Múngú 'bávé rī ní, 'bā mụkí dō ku, ĩri drā ũnjí ĩpē 'bá drịgé, dōku ĩri ari'ba ĩpē ímú 'bā ú'dí ũdrā rá."

⁴ 'Bo 'bāgú Ējẹpétō vé rī ní 'yozú kīnī, "Mósē, ĩmi Ārónā be, 'bā rī pi ri ẹzị ngá pírí, ngá ĩmi ní lẹzú kọpi jizú mụzú rá rī ā'di? ĩmi gōkí vúlé ẹzị gé 'dāá."

⁵ Kúru 'bāgú rī ní 'yozú kīnī, "Īmi ndrekí drī ká, 'bá Īsērélē vé rī pi ízúkí nóni ambamba, ĩmi lẹkí kọpi ā ngakí ẹzị ku!"

⁶ Ú'dú ālu ālu 'dāri sī, 'bāgú rī ní tāimbí sězú 'bá ẹzị ũlū'bá túgẹrī rī pi ní rī pi ní, āzini Īsērélē ĩ ní ũpěé ũ'bāá 'bá ambugu rú Īsērélē rī pi drịgé rī pi ní kīnī,

⁷ "Nóni ā sẹkí ásé ĩ ní rizú bīrīkī vé ũtrẹtrẹ tuzú rī 'bá Īsērélē vé rī pi ní dīi ku. Kọpi ā mụkí ینگá ndāá nī.

⁸ 'Bo ĩmi 'bākí kọpi ā gbākí bīrīkī rī vé kālāfe caá gbā ándúru kọpi ní gbāá drīdrī rī pí, lẹ kọpi ā gbākí kālāfe ni mādāṅá ku. Kọpi kpūnūkū rú, kọpi ní rizú útrézú ānī kīnī, 'Mí ọyụ 'bā fūú nōósī rá, 'bá lẹkí mụj rọbọṅọ zāá 'bávé Múngú ní.'

⁹ ĩmi 'bākí kọpi ā ngakí ẹzị ũkpó ũkpó ni pi, kọpi ā rikí pá tuú tēé ríi tā ũnjō vé 'dīri yīi ku."

¹⁰ Kúru 'bá ẹzị ũlū'bá túgẹrī rī pi ní rī pi, Īsērélē 'í ní ũpěé ũ'bāá 'bá ambugu rú Īsērélē rī pi drịgé rī pi be, kọpi ní fūzú mụzú átángá 'bāgú rī ní 'yoó rī ũlūzú 'bá Īsērélē vé rī pi ní kīnī, "Bāgú rī 'yo 'dīni kīnī, 'Á gō ĩmi ní ásé bīrīkī vé ũtrẹtrẹ tuzú ni sēé dīi ku.

¹¹ ĩmi mụkí ndāá ĩmi ngúlúpí sī, vūrā ĩmi ní ícózú ísúzú rá rī gé. 'Bo lẹ ĩmi gbākí bīrīkī rī vé kālāfe caá gbā ándúru ĩmi ní gbāá drīdrī rī pí.'

¹² Kúru 'bá rī pi ní ayizú mụzú ásé bīrīkī vé ũtrẹtrẹ tuzú rī ndā be āngū Ējẹpétō vé rī agásī.

¹³ 'Bá ẹzị ũlū'bá túgẹrī rī pi ní rī pi rikí túgẹrī rī pi mīi ríi ẹzị rī ngaá ũkpó sī. Kọpi ri 'yo túgẹrī rī pi ní, "Lẹ ú'dú ālu ālu, ĩmi gbākí bīrīkī rī gbā ándúru ĩmi ní ríi gbāá 'bá ní ríi ĩmi ní ásé bīrīkī tuzú rī sēé nī rī pí."

¹⁴ 'Bāgú rī vé 'bá ẹzị ũlū'bá rī pi rikí 'bá Īsērélē vé ĩ ní ũ'bāá ambugu rú rī pi ũgbāá, kọpi rikí 'yoó kīnī, "Í'dózú ájée ícázú āndrū, ĩmivé 'bá rī pi gbākí bīrīkī rī gbā ándúru rī pí kuyé āsī?"

¹⁵ Īsērélē ĩ ní ũpěé ũ'bāá 'bá ambugu rú Īsērélē rī pi drịgé rī pi ní 'dezú mụzú 'bāgú rī vúgá 'dālẹ, kọpi ní ĩri mázú drī ĩrī sī kīnī, "Bā átí'bá mívé ni, mi ri 'bā 'o 'dīni āsī?"

¹⁶ 'Bá ẹzị ũlū'bá rī pi gākí 'bá ní ásé ũtrẹtrẹ tuzú rī sẹgá sī, kọpi ri 'yo 'bā gbākí bīrīkī, kọpi dī ri 'bā ũgbā be, tā ũnjí 'dīri, 'bá mívé rī pi ri íjī 'bá drịgé nī."

¹⁷ 'Bāgú rī ní újázú kọpi ní kīnī, "Īmi kpūnūkū rú, ĩmi gākí ẹzị ngagá sī, sē ĩmi ní rizú 'yozú kīnī, 'Mí ọyụ 'bā fūú nōósī, mụj rọbọṅọ zāá Úpí Múngú ní ānī.'

¹⁸ ĩmi ngakí mụj ẹzị rī ngangárá gá, sẹkí ĩmi ní ásé bīrīkī tuzú rī àluṅáni ku. 'Bo lẹ ĩmi gbākí bīrīkī rī gbā ándúru ĩmi ní ríi gbāá rī pí."

¹⁹ Īsērélē ĩ ní ũpěé ũ'bāá 'bá ambugu rú Īsērélē rī pi drịgé rī pi ká yīi kīnī, ú'dú ālu agá, lẹ ĩ gbākí kālāfe bīrīkī vé rī mādāṅá ku, sē kọpi nīkí ámá 'yozú kīnī ĩ nóni ízāngá agá.

²⁰ Kọpi ká 'bāgú rī kuú, kọpi ísúkí Mósē pi ri ĩ tē Ārónā be létí gé 'dāá'dā.

²¹ Kọpi ní 'yozú Mósē pi ní Ārónā be kīnī, "Úpí Múngú ā ndre tā ĩmivé 'dīri, ā lị tā ĩmi drịgé, ā'diātāsīyā

ĩmi sēkí nóni 'bāgú rĩ ívé ũgalaku rĩ pi be, kòpi ngũkí 'bā ũnjí, tã ĩmi ní 'oó 'dĩri índré sũ ĩmi sēkí ìlì áco 'bá Ējēpētō vé rĩ pi drígé 'bā ú'dízú ũdrázú àní rĩ tĩni."

Mósē zì Múngú ri

²² Mósē ní kòpi kuzú, ĩri ní mužú Múngú ri zìzú kīnī, "Á! Úpí Múngú, mi ri ĩzāngā sē mívé 'bá rĩ pi ní 'dĩni āsĩ? Mí ĩpē ma ímúzá nōgó ālé?"

²³ Í'dózú sã má ní mužú 'bāgú rĩ vúgá tã mívé rĩ ũlüzú rĩ gé, 'bāgú rĩ sē ĩzāngā 'bá mívé rĩ pi ní ũnjí ũnjí, 'bo 'í pa 'bá mívé rĩ pi kuyé."

6

¹ Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kīnī, "Mi ímú tã má ní lēé 'oó 'bāgú rĩ ní rĩ ndre rá. Mávé ũkpō sī, ĩri 'bá mávé rĩ pi oyú mužú rá, mávé ũkpō sī, ĩri 'bá rĩ pi dro fũ ívé āngũ agásĩ rá."

² Múngú gō 'yoó Mósē ní kīnī, "Ma Úpí Múngú 'i.

³ Oṭú má 'da ma Ābūrámā ẹndrẹti gé, Īsákā ẹndrẹti gé, āzini Yōkóbũ ẹndrẹti gé rá, Ma Múngú Ūkpō 'Dípa 'i, 'bo á sē mávé rú Úpí Múngú 'dĩri nĩ kòpi ní kuyé.

⁴ Á rú kpá ũndĩ kòpi be, ma āngũ Kānānā vé kòpi ní ándúru adrii 'a ní gé 'dāá jākā rú rĩ sē kòpi ní.

⁵ Á yì ĩzāngā 'bá Ējēpētō vé rĩ pi ní rizú 'bá Īsērélē vé rĩ pi ọcüzú túgērĩ rú rĩ gí, sē má ígá ũndĩ má ní rú kòpi be rĩ vé tã gí.

⁶ "Kúru 'í 'yo 'bá Īsērélē vé rĩ pi ní kīnī, 'Ma Úpí Múngú 'i, ma ĩmi ĩjĩ ĩfũ ẹzĩ ũkpō ũkpō 'bá Ējēpētō vé rĩ pi ní riĩ ĩmi ọcüzú rĩ agásĩ rá. Ma ĩmi oyú adringará túgērĩ rú rĩ agásĩ rá, ũkpō mávé rĩ sī, ma ĩmi pa, ma kòpi ĩrĩñā ũnjí ũnjí.

⁷ ĩmi adri 'bá mávé ní pi, ma adri Múngú ĩmivé ni. ĩmi kúru ímú nĩ áamá 'yozú kīnī, ma Úpí Múngú ĩmivé rĩ, ĩmi ĩjĩpi ĩfũúpi ẹzĩ ũkpō

ũkpō 'bá Ējēpētō vé rĩ pi ní rizú ĩmi ọcüzú rĩ agásĩ rĩ 'i.

⁸ Ma ĩmi ĩjĩ adri āngũ má ní ũyō ni sōo sēé Ābūrámā ní, Īsákā ní, āzini Yōkóbũ ní rĩ agá. Ma āngũ rĩ sē ĩmi ní, ĩri adri ngá ĩmivé ni. Ma Úpí Múngú 'i.' "

⁹ Mósē ní tã Múngú ní 'yoó 'dĩri ũlüzú 'bá Īsērélē vé rĩ pi ní, 'bo kòpi gākí Mósē ri yigá sī, ā'diātāsīyā kòpi ẹ ẹsĩ ĩsú ĩzāngā ĩ ní ĩ ọcüzú túgērĩ rú rĩ sī.

¹⁰ Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kīnī,

¹¹ "Í mu 'yoó 'bāgú Ējēpētō vé rĩ ní 'dĩni, lē ā oyú 'bá Īsērélē vé rĩ pi fũú ívé āngũ agásĩ āmvé."

¹² 'Bo Mósē ní újázú Úpí Múngú ní kīnī, "Dō 'bá Īsērélē vé rĩ pi yíkí ma ku píri, 'bāgú rĩ ícò ma yì íngóni, ĩsúzú ma ri a'bu a'bu?"

¹³ Úpí Múngú ní tãimbĩ sēzú Mósē pi ní Áronā be kīnī, "Īmi újákí ĩmi gōo 'bāgú Ējēpētō vé rĩ vúgá 'dāá, ĩmi ĩjĩkí 'bá Īsērélē vé rĩ pi ĩfũú Ējēpētō agásĩ āmvé."

Ẹ'bìpì Mósē vé rĩ pi, āzini Áronā vé rĩ pi

¹⁴ Úyú Īsērélē vé rĩ pi 'dĩ:

Īsērélē vé mvá káyú Rūbénā vé anji āgō rĩ pi ā rú 'dĩ, Ēnókā 'i, Pálū 'i, Ēzírónā 'i, Kārímī sī. Úyú 'dĩ'bée Rūbénā vé rĩ.

¹⁵ Anji āgō Sīmīyónā vé rĩ pi 'dĩ, Yēmūyélē 'i, Yāmínī 'i, Ōhádī 'i, Yākínī 'i, Zōhárā 'i, Kānānāzì rĩ vé mvá Sávūlā sī. Úyú 'dĩ'bée Sīmīyónā vé rĩ.

¹⁶ Anji āgō Lévī vé ĩ ní sī rĩ pi ā rú 'dĩ: Gērēsónā 'i, Kōhátā 'i, Mērārā sī. Lévī adri caá ílì be mūdūrūlū ālu pūkú na drĩ ni ẹzĩrĩ (137).

¹⁷ Anji āgō Gērēsónā vé rĩ pi, Lībínī pi Sīmēyī be.

¹⁸ Anji āgō Kōhátā vé rĩ pi ā rú 'dĩ, Āmūrámū 'i, Īzīhárī 'i, Hēbērónā 'i, Ūzīyélē sī. Kōhátā

adri caá ílí be mūdūrũlũ ālu pũkú na drĩ ni na (133).

¹⁹ Anji āgō Mērārā vé rĩ pi, Māhúlĩ pi Músĩ be. Úyú ĩ ní sĩ 'dĩ'bée íbíkí ĩfũú sũrũ Léví vé rĩ agá.

²⁰ Āmũrámũ je 'í étépi vé ómvũpi Yōkōbédē ri, tĩ ĩri ní Ārónā pi Mósē be. Āmũrámũ adri caá ílí be mūdūrũlũ ālu pũkú na drĩ ni ézĩrĩ. (137)

²¹ Anji āgō Īzĩhārĩ vé rĩ pi 'dĩ, Kórā 'i, Nēfégē 'i, Zíkĩrĩ sĩ.

²² Anji āgō Ūzĩyélē vé rĩ pi 'dĩ, Mĩsāyélē 'i, Ēlězāfānā 'i, Sítĩrĩ sĩ.

²³ Ārónā je Ēlīsébā ri, Ēlīsébā ri Āmĩnādábā vé mvá ũkú, ĩri Nāsónā ómvũpi, tĩ Nādábũ ri, Ābũhũ ri, Ēlězārā ri, Ītāmārā sĩ.

²⁴ Anji āgō Kórā vé rĩ pi 'dĩ, Āsĩrĩ 'i, Ēlėkánā 'i, Ābĩyāsáfā sĩ. Úyú 'dĩ'bée Kórā vé rĩ.

²⁵ Ārónā vé mvá Ēlězārā je Pũtĩyélē vé mvá ũkú, mvá ũkú rĩ tĩ ĩri ní Fĩnásā ri.

Úyú 'dĩ'bée íbíkí ĩfũú sũrũ Léví vé rĩ agá.

²⁶ Ārónā pi Mósē be, 'bá 'dĩ'bée Úpí Múngú ní 'yoó kōpi ní, "Īmi íjĩkí sũrũ Īsērélē vé rĩ pi ĩfũú āngũ Ējēpétō vé rĩ agásĩ āmvé ĩvé sũrũ rĩ pi vúgá sĩ."

²⁷ 'Bá 'dĩ'bée 'yo'bá 'bāgú Ējēpétō vé rĩ ā ọyũ 'bá Īsērélē vé rĩ pi ĩfũú āngũ Ējēpétō vé rĩ agásĩ āmvé rĩ.

²⁸ Úpí Múngú átá ándúru Mósē ní Ējēpétō gá 'dālé,

²⁹ kĩnĩ, "Ma Úpí Múngú 'i. Lē mĩ ũlũ 'bāgú Ējēpétō vé rĩ ní tã má ní 'yoó mí ní rĩ pi ārēvú céré."

³⁰ 'Bo Mósē újā Úpí Múngú ní kĩnĩ, "Mĩ nĩ rá ma ri a'bu a'bu, 'bāgú rĩ ícó ma yĩ íngóni?"

7

¹ Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kĩnĩ, "Í ndre drĩ ká, á 'bā mi adrii sũ Múngú tĩnĩ 'bāgú rĩ ẹndrẹtĩ gé,

mí ẹdrípĩ Ārónā ri adri nẹbĩ rú, ri mívé 'dũkó rĩ ũlũ 'bāgú rĩ ní nĩ.

² Mĩ ũlũ tã má ní 'yoó mí ní rĩ pi céré mí ẹdrípĩ Ārónā ní, Ārónā ā mu 'yoó 'bāgú rĩ ní kĩnĩ, lē ā ọyũ 'bá Īsērélē vé rĩ pi fũú ívé āngũ agásĩ āmvé.

³ 'Bo ma sē 'bāgú rĩ vé ẹsĩ ri tete, átā má 'o dō tã āyāzú āyāyā ni āngũ Ējēpétō vé rĩ agá kárakarā drāáāsĩyā,

⁴ 'bāgú rĩ ícó ĩmi yĩ ku. Kúru mávė ũkpō sĩ, ma 'bá Ējēpétō vé rĩ pi ĩrĩñā tã ũnjĩ ũnjĩ ni pi sĩ, ma sũrũ āndiāndĩ Īsērélē vé rĩ pi íjĩ ĩfũú āngũ Ējēpétō vé rĩ agásĩ āmvé.

⁵ Má kādō mávė ũkpō lũú 'bá Ējēpétō vé rĩ pi ní, āzini ma kādō 'bá Īsērélē vé rĩ pi íjĩ ĩfũú Ējēpétō agásĩ āmvé, 'bá Ējēpétō vé rĩ pi kúru ímũ nĩ ámá 'yozú kĩnĩ, ma Úpí Múngú 'i."

⁶ Mósē pi Ārónā be 'okí tã rĩ sũ Úpí Múngú ní ẹzĩ ĩ ní rĩ tĩnĩ.

⁷ Lókí kōpi ní átázú 'bāgú rĩ be rĩ gé, ísũ Mósē ri ílí be pũkú ārō, Ārónā ri ílí be pũkú ārō drĩ ni na.

Ārónā vé túré újā 'i ufuú ĩnĩ rú

⁸ Úpí Múngú ní 'yozú Mósē pi ní Ārónā be kĩnĩ,

⁹ "‘Bāgú rĩ 'yo dō ĩmi ní, 'Īmi 'okí tã āyāzú āyāyā ni,' 'í 'yo Ārónā ní, 'Mĩ 'dũ mívė túré, 'í 'be 'bāgú rĩ ẹndrẹtĩ gé vũgá 'dāá,' ĩri gō 'i újā ufu ĩnĩ rú."

¹⁰ Kúru Mósē pi ní muzú Ārónā be 'bāgú rĩ vúgá 'dāá, kōpi 'okí tã rĩ sũ Úpí Múngú ní ẹzĩ ĩ ní rĩ tĩnĩ. Ārónā ní ívé túré 'bezú vũgá 'bāgú rĩ ẹndrẹtĩ gé, āzini ĩrivé ũgalaku rĩ pi ẹndrẹtĩ gé, túré rĩ újā 'i ufuú ĩnĩ rú.

¹¹ Kúru 'bāgú rĩ ní ívé 'bá tã nĩ 'bá ambamba rĩ pi zizú 'bá újógú rú rĩ pi be, āzini 'bá ũjōgũ vé ẹzĩ nga 'bá āngũ Ējēpétō vé rĩ agá rĩ pi be, kōpi 'okí kpá tã rĩ nyo sũ 'dĩri tĩnĩ.

¹² 'Bá ālu ālu 'be ívé túré vũgá 'dāá, túré rĩ pi újákí ĩ ufuú céré ĩnĩ

rá. 'Bo Ārónā vé túré ufuúpi ññí rú rĩ, ute kôpivé túré ufu'ba ññí rú rĩ pi rá.

13 'Bāgú rĩ vé ẹsì gô teete sũ Úpí Múngú ní 'yoó rĩ tịni, gā Mósē pi yịgá Ārónā be sĩ.

Yị Ẹjẹpétō agá rĩ újá 'i ufuú ãrí rú

14 Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kīnĩ, "Bāgú rĩ vé ẹsì tete, gā 'bá Īsērélē vé rĩ pi oyugá mụgá sĩ.

15 Kúru drĩ sĩ ụ'bụti kũnĩkũnĩ, 'i mụ 'bāgú rĩ tēe yị ảmbúgú dịpi dịdị Náyĩlĩ vé rĩ gé 'dāá, ịsú mụ drĩ yị gé 'dālé kuyé. Kādō mụ yị gé 'dāá, ìmì ịsúkí rí ìmì ìrì be, 'i 'dụ mívé túré 'i újápì ufuúpi ññí rú rĩ mụ mí drìgè sĩ ìndĩ.

16 Kúru 'i 'yo 'bāgú rĩ ní, 'Úpí Múngú Ẹbérē rĩ pi vé rĩ ìpē ma ìmú 'yo mí ní kīnĩ, "Lē mī oyụ 'bá mávé rĩ pi mụ rá, kôpi ã mụkí rí ma ññĩ ãngũ ã'wí cínýáfā rú rĩ gé 'dāá." 'Bo cĩmgbá ãndrũ sĩ, mí gā tã 'dĩri yịgá sĩ.

17 Úpí Múngú ní 'yozú kīnĩ, 'i tã ãzi 'o lūzú kīnĩ ádarú 'i Úpí 'i, 'i yị ảmbúgú dịpi dịdị Náyĩlĩ* vé rĩ gbā túré 'i drìgè 'dĩri sĩ, yị rĩ gô 'i újá ka ku ãrí rú.

18 'I'bi yị ảmbúgú dịpi dịdị Náyĩlĩ agá rĩ pi ìmú ùdrā rá, yị rĩ gô ngũ ùnjíkányākányā. 'Bá Ẹjẹpétō vé rĩ pi ícókí mvụú ku.' "

19 Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kīnĩ, "Í 'yo Ārónā ní, "Í 'dụ mívé túré, mí inga suú yị Ẹjẹpétō vé rĩ pi drìgè 'dāá, yị dì'ba dịdì rĩ pi drìgè 'dāá, yị ì ní gaága rĩ pi drìgè 'dāá, átápára rĩ pi drìgè 'dāá, yị rĩ pi gô ì újá céré ku ãrí rú. ãngũ Ẹjẹpétō vé rĩ agá 'dāá, yị ùdrì agá rĩ pi, yị kũlúkú agá rĩ pi céré ì újá adri ku ãrí rú.' "

20 Kúru Mósē pi Ārónā be 'dukí tã rĩ ngaá sũ Úpí Múngú ní ẹzị ì ní rĩ tịni. Ārónā ní ívé túré 'i' dúzú, ìrì ní yị Náyĩlĩ ẹ mị gbázú 'bāgú rĩ ẹndrẹti

gé 'dìgè, ãzini ìrìvé ùgalaku rĩ pi ẹndrẹti gé 'dìgè, yị rĩ újá 'i céré kuú ãrí rú.

21 'I'bi yị Náyĩlĩ agá rĩ pi ùdrākí rá, yị ảmbúgú dịpi dịdì Náyĩlĩ rĩ gô ngũ ùnjíkányākányā, 'bá Ẹjẹpétō vé rĩ pi ícókí mvụú ku. Yị ãngũ Ẹjẹpétō vé rĩ agá rĩ gô céré adri ãrí rú.

22 'Bo újógú Ẹjẹpétō agá rĩ pi ụ'bĩkí kpá ìvé ùkpō ùjōgũ vé rĩ áyú, yị rĩ újá 'i ufuú ãrí rú. Sē 'bāgú rĩ vé ẹsì gô teé mụzú drìgèlè, gā Mósē pi vé tã Ārónā be rĩ yịgá sĩ, sũ Úpí Múngú ní 'yoó rĩ tịni.

23 Tã 'dĩri fi ẹsì ní agá 'dāá ãlunani kuyé, ìrì ní 'i újázú gōzú ívé jó agá 'dāá.

24 'Bá Ẹjẹpétō vé rĩ pi gaki yị Náyĩlĩ ã gārā céré kuú kídì rú, ì ịsúkí rí yị mvụú ãní, ã'diātāsīyā kôpi ícókí yị Náyĩlĩ rì mvụú ku.

25 Úpí Múngú kã yị Náyĩlĩ rĩ ẹ mị gbāá, vùdrì ní gô adri caá ụ'dụ ẹzịrĩ.

8

Ịwõnyõkí údrúkúdrú ifũú

1 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kīnĩ, "Í mụ 'yoó 'bāgú rĩ ní, 'Úpí Múngú kīnĩ, mī oyụ ívé 'bá rĩ pi fũú nōósì rá, kôpi ã mụkí rí 'i ññĩ bēsīnĩ.

2 'Í gā dō kôpi oyugá sĩ, 'i sē mívé ãngũ rĩ ga céré ku údrúkúdrú rú,

3 Yị ảmbúgú dịpi dịdì Náyĩlĩ ã 'a rì ga céré ku údrúkúdrú rú. Kôpi ifũ yị rĩ agásì, kôpi fi mívé jó agá, kôpi útú mívé gbóló drìgè sĩ, kôpi úfí ùgalaku rĩ pi vé jó agá, kôpi úfí mívé ãti sílè gá sĩ, dōku kôpi útú úfí mívé sǎngú rĩ pi agá.

4 Kôpi útú mī rụ'ba gá sĩ, mívé 'bá rĩ pi ã rụ'ba gá sĩ, ãzini mívé ùgalaku rĩ pi ã rụ'ba gá sĩ.' "

5 Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kīnĩ, "Í 'yo Ārónā ẹ inga ívé túré úsú yị dì'ba dịdì Ẹjẹpétō vé rĩ pi drìgè sĩ, yị ì ní gaága rĩ pi drìgè sĩ, átápára rĩ

* 7:17 7:17 Náyĩlĩ: 'Bá Ẹjẹpétō vé rĩ pi vé mungú rii ññĩ rĩ pi kárakarà, Náyĩlĩ rì mungú ãzi kôpi ní rii ññĩ rĩ.

pi drĩgè sī, údrúkúdrú rĩ pi ě ĩfũkí rí ayíí àngũ Ējèpétō vé rĩ agásí céré.”

6 Kúru Ārónā ní ívé túré ingazú úsúzá yĩĩ Ējèpétō vé rĩ pi drĩgè sī, údrúkúdrú rĩ pi ĩfũkí gaá àngũ Ējèpétō vé rĩ agásí céré.

7 'Bo újógú rĩ pi 'okí kpá ĩvé ũkpō ũjōgũ vé rĩ sũ 'dĩri tĩnì, sē údrúkúdrú rĩ pi ĩfũkí kpá àngũ Ējèpétō vé rĩ agá rá.

8 'Bāgú rĩ ní Mósè pi zìzú ímúzá Ārónā be, ĩri ní 'yozú kòpi ní kĩnì, “Ìmi zìkí Úpí Múngú ri, ā dro rí údrúkúdrú rĩ pi mà rù'bá gá sī, āzini mávé 'bá rĩ pi ā rù'bá gá sī rá. Ma 'bá ĩmivé rĩ pi oyū mù rōbōṅō zā Úpí Múngú ní rá.”

9 Mósè ní újázú 'bāgú rĩ ní kĩnì, “Mí ĩpē sā ni, ma ícò Múngú ri zì mí ní, mívé ũgalaku rĩ pi ní, āzini mívé 'bá rĩ pi ní rá, údrúkúdrú rĩ pi ícò àngũ rĩ ku rá, 'yèṅá yĩĩ àmbúgú dīpi dīdì Náyĩlì agá rĩ pi áwí adri nì.”

10 'Bāgú rĩ ní 'yozú kĩnì, “Ìmi ímúkí zìjì má ní drũ sī.” Mósè ní újázú 'bāgú rĩ ní kĩnì, “Ma ícò mù zì mí ní rá, sũ mí ní 'yoó rĩ tĩnì, mĩ nì rí áamá 'yozú kĩnì, múngú āzi adriipi sũ Úpí Múngú 'bávè rĩ tĩnì ni 'dāáyo.

11 Údrúkúdrú rĩ pi ĩmi ku rá, āzini kòpi mívé ũgalaku rĩ pi ku mívé 'bá rĩ pi be rá, 'yèṅá yĩĩ àmbúgú dīpi dīdì agá rĩ pi áwí adri nì.”

12 Mósè pi Ārónā be, kòpi ká 'bāgú rĩ kuú gí, Mósè ní Úpí Múngú ri zìzú, ā dro rí údrúkúdrú ĩri ní ĩpēè 'bāgú rĩ drĩgè rĩ 'dĩsì rá.

13 Úpí Múngú yì Mósè vé zingará rá, údrúkúdrú rĩ pi ũdrākí jó rĩ pi agásí, bóró rĩ pi agásí, àngũ rĩ pi agásí céré.

14 'Bá Ējèpétō vé rĩ pi ĩkũnākí údrúkúdrú ũdrā'bée rĩ pi kuú amuku rú, amuku rú, àngũ rĩ ngũ kú ānì ũnjíkānyākānyā.

15 'Bo 'bāgú rĩ ká ndree údrúkúdrú rĩ pi ũdrākí céré gí, èsì ni gō teete,

gā Mósè pi ve tā Ārónā be rĩ yìgá sī, sũ Úpí Múngú ní ándúru 'yoó rĩ tĩnì.

Ṭwōnyōkí mōnyúná ĩfũú

16 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósè ní kĩnì, “'Í 'yo Ārónā ní, ě inga ívé túré, ā gbā fúrúndì nyōókú agá 'dĩri ānì, fúrúndì Ējèpétō agá rĩ gō 'i újá ufu céré mōnyúná rú.”

17 Kúru Mósè pi ní 'ozú Ārónā be sũ Úpí Múngú ní 'yoó ĩ ní rĩ tĩnì. Ārónā ká fúrúndì rĩ gbāá, fúrúndì rĩ gō 'i újá ufuú kuú céré mōnyúná rú, mōnyúná rĩ pi gũkí 'bá rĩ pi drĩgè, āzini ānyāpá rĩ pi drĩgè. Fúrúndì àngũ Ējèpétō vé rĩ agá rĩ, gō 'i újá ufuú kuú céré mōnyúná rú.

18 'Bo újógú rĩ pi ká kōdō ũ'bīĩ ĩvé ũkpō ũjōgũ vé rĩ áyú mōnyúná rĩ pi ě ĩfũkí rí ānì āmvé, kòpi ũ'bīkí tí. Mōnyúná rĩ pi áwíkí gũú kuú 'bá rĩ pi drĩgè, āzini ānyāpá rĩ pi drĩgè.

19 Újógú rĩ pi ní 'yozú 'bāgú rĩ ní kĩnì, “Tā 'dĩri Múngú 'o nì.” 'Bo 'bāgú rĩ vé èsì áwí teete, gā tā 'dĩri yìgá sī, sũ Úpí Múngú ní ándúru 'yoó rĩ tĩnì.

Ṭwōnyōkí únnyúnú ĩfũú

20 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósè ní kĩnì, “Drũ ũ'bútì kũnìkũnì, 'í kpu mùú 'bāgú rĩ vùgá 'dāá, kādō lēé mùú yĩĩ gé 'dāá, 'í 'yo ĩri ní, 'Úpí Múngú kĩnì, mí oyū mávé 'bá rĩ pi fũú nōósì rá, kòpi ā mùkí rí ma ĩnjĩ bēnì.

21 Mí gā dō kòpi oyugá sī, ma únnyúnú bĩtríká ĩpē ímú mí drĩgè, mívé ũgalaku rĩ pi drĩgè, āzini mívé 'bá rĩ pi drĩgè, kòpi úfí ĩmivé jó agásí céré. 'Bá Ējèpétō vé rĩ pi vé jó ā 'a ri ga céré ku únnyúnú rú, àngũ kòpivé rĩ ga céré ku únnyúnú rú.

22 “ ‘Bo ú'dú 'dāri sī, únnyúnú bĩtríká rĩ pi cakí mávé 'bá adri'bá àngũ Gōsēnì vé rĩ agá rĩ pi vùgá 'dāá ku. Ma tā 'dĩri 'o 'dĩni, mĩ nì rí áamá 'yozú kĩnì, ma Úpí Múngú 'i, ma ũkpō be àngũ nōri agá.

23 Ma mávé 'bá rĩ pi àsámvú aco mívé 'bá rĩ pi be rá. Tã äyãzú äyãyã 'dĩri, ĩri 'i 'o drũ sĩ.' "

24 Úpí Múngú ní tã rĩ 'ozú sũ 'í ní 'yoó rĩ tĩni. Ụnyúnyú bĩtríká pi ní ĩ tǒzú 'bāgú rĩ vé jó agá, ũgalaku rĩ pi vé jó agásĩ, āngũ Ējēpētō vé rĩ ā 'a ga céré kuú ụnyúnyú rú, iza āngũ Ējēpētō vé rĩ céré.

25 Kúru 'bāgú rĩ ní Mósē pi zizú ímúzú Ārónā be 'í vúgá nōó, ĩri ní 'yozú kòpi ní kĩnĩ, "Ìmi mukí rǒbǒṅṅō zāá Múngú ímivé rĩ ní, 'bo ĩmi zākí āngũ Ējēpētō vé rĩ agá nōgó ũgōgō."

26 'Bo Mósē ní újázú 'bāgú rĩ ní kĩnĩ, "Tã mí ní 'yoó 'dĩri adri muké ku. Rǒbǒṅṅō* 'bá ní lēé zāá Úpí Múngú 'bávé rĩ ní rĩ pi, 'bá Ējēpētō vé rĩ pi 'bā ngũ ānĩ ũnjí. Dō 'bá zākí rǒbǒṅṅō 'bá Ējēpētō vé rĩ pi ní lēé ku ní nōgó, kòpi ícókí nyo 'bā úví ũdrāá írā sĩ ku?"

27 Lē 'bā tukí ẹcĩ caá ụ'dú na, muzú āngũ ā'wí cínýáfā rú rĩ gé 'dāá, 'bā zākí rí rǒbǒṅṅō Úpí Múngú 'bávé rĩ ní, sũ ĩri ní ẹzịj 'bá ní rĩ tĩni."

28 'Bāgú rĩ ní 'yozú kĩnĩ, "Ma ĩmi ọyọ muzú rǒbǒṅṅō zā Úpí Múngú ímivé rĩ ní āngũ ā'wí cínýáfā rú rĩ gé 'dālé rá, 'bo lē ĩmi mukí rará rú ku. Nóni ĩmi zikí má ní Múngú ri."

29 Mósē ní újázú 'bāgú rĩ ní kĩnĩ, "Má kādō mi kuú, ma koro mu Úpí Múngú ri zị, drũ sĩ, ụnyúnyú bĩtríká rĩ pi nga mu rá. Kòpi ĩmi ku mívé ũgalaku rĩ pi be, mívé 'bá rĩ pi be rá. 'Bo lē mí ũ'bā 'bā mị ku, āzini mí uga 'bā ku, ádarú lē mí ọyọ 'bā muú rǒbǒṅṅō zāá Úpí Múngú ní rá."

30 Mósē ní kúru 'bāgú rĩ kuzú 'dāgá, ĩri ní muzú Úpí Múngú ri zizú,

31 Úpí Múngú 'o tã rĩ sũ Mósē ní zịj rĩ tĩni. Ụnyúnyú rĩ pi ní ngazú fúzú 'bāgú rĩ vé jó agásĩ, ĩrivé ũgalaku rĩ pi vé jó agásĩ, ĩrivé 'bá rĩ pi vé jó agásĩ. Ụnyúnyú ace 'dālé āluṅáni kuyé.

32 'Bo 'bāgú rĩ vé ẹsị gō áwí teéte, gā 'bá rĩ pi ọyọgá sĩ.

9

Ịwǒnyǒkí ānyāpá rĩ pi ũdrāá

1 Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kĩnĩ, "Í mu 'bāgú Ējēpētō vé rĩ vúgá 'dāá, 'í 'yo ĩri ní, 'Úpí Múngú Ēbéré rĩ pi vé rĩ kĩnĩ, "Mí ọyọ mávé 'bá rĩ pi fúú nōósí rá, kòpi ā mukí ma ĩnjị."

2 Mí gā dō kòpi ọyọgá sĩ,

3 Úpí Múngú ri drā ũnjí ĩpē mívé ānyāpá rĩ pi ú'dị ũdrā rá. Í'dózú mívé hūsánĩ, dōngí, kámĩlō, tị, kábĩlō, ndrịj rĩ pi be, ĩri ú'dị ũdrā rá.

4 'Bo Úpí Múngú ri 'bá Īsērélē vé rĩ pi vé ānyāpá gũ túngú, ĩri 'bá Ējēpētō vé rĩ pi vé rĩ gũ túngú, Īsērélē rĩ pi vé ānyāpá ā ũdrākí rí ĩndĩ ku.' "

5 Úpí Múngú útú sã tã 'dĩri 'ozú rĩ gí, Úpí Múngú kĩnĩ, 'i tã 'dĩri 'o drũ sĩ.

6 Kā caá drũ 'dini, Úpí Múngú ní tã rĩ 'ozú sũ 'í ní 'yoó rĩ tĩni. 'Bá Ējēpētō vé rĩ pi vé ānyāpá ũdrākí céré. 'Bo 'bá Īsērélē vé rĩ pi vé rĩ ũdrā kuyé.

7 'Bāgú rĩ ní āgō ụrụkọ pēzú muzú 'bá Īsērélē vé rĩ pi vé ānyāpá rĩ pi ndrezú, kòpi cakí ịsụ 'bá Īsērélē vé rĩ pi vé ānyāpá drā āluṅáni kuyé. 'Bo kòpi ká ímú ũlũú 'bāgú rĩ ní, 'bāgú rĩ vé ẹsị áwí nyo teéte, gā 'bá Īsērélē vé rĩ pi ọyọgá sĩ.

Ịwǒnyǒkí ụpịpịṅá 'bá rĩ pi ā rú' 'bá ũ'bāá

8 Úpí Múngú ní 'yozú Mósē pi ní Ārónā be kĩnĩ, "Ìmi úmvúkí úfúrágú ācì vūrā gá rĩ drị sĩ tré tré, Mósē ā yĩ úfúrágú rĩ ụrụ 'dāá, 'bāgú rĩ ā tē rí ndreé.

9 Úfúrágú rĩ 'i újá ufu fúrúndị rú, ĩri ayi āngũ Ējēpētō vé rĩ agásĩ céré, ĩri ufu ụpịpịṅá rú, ĩri 'bá Ējēpētō vé

* 8:26 8:26 Rǒbǒṅṅō: 'Bá Ējēpētō vé rĩ pi rí ānyāpá 'bá Īsērélē vé rĩ pi ní rí zāá rǒbǒṅṅō rú rĩ pi ĩnjị múngú rú.

rĩ pi ã rụ'ba ù'bã, ìvé ãnyãpá rĩ pi be, ùpìpìṅá rĩ pi ùfì ku ãzó rú."

10 Kúru kòpì ní úfúrágú ãcì vūrã gá rĩ úmvúzú, kòpì ní 'dezú mužú 'bãgú rĩ vúgá 'dãá. Mósè ní úfúrágú rĩ yīzú ụru 'dãá, sē ùpìpìṅá ù'bã 'bá Ējēpētō vé rĩ pi ã rụ'ba, ãnyãpá rĩ pi be, ùpìpìṅá rĩ pi ùfìkì kú ãzó rú.

11 Újógú rĩ pi ícókí pá tuú Mósè ẹndrẹtì gé bā ku, ã'diātāsīyā ùpìpìṅá rĩ ní kòpì ã rụ'ba ù'bã kuu ãzó rú, 'bá Ējēpētō vé rĩ pi be rĩ sī.

12 'Bo Úpí Múngú sē 'bãgú rĩ vé ẹsì áwí teéte, gā Mósè pi vé tã Ārónā be rĩ yìgá sī, sū Úpí Múngú ní ándúru 'yoó Mósè ní rĩ tìṅì.

Ìwõnyòkì fì 'deé

13 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósè ní kīnī, "Drū sī ù'bútì kūnīkūnī, 'í kpu mužú 'bãgú rĩ vúgá 'dãá, 'í 'yo ìri ní, Úpí Múngú 'bá Ēbérē vé rĩ pi ní rí ìnjī rĩ kīnī, 'Mí oyū mávé 'bá rĩ pi fūú nōósī rá, kòpì ã mụkì rí ma ìnjī.

14 Mí gā dō kòpì oyugá sī, ma wõnyòkì ùnjí ìpē mí drīgé, mívé ùgalaku rĩ pi drīgé, ãzini 'bá mívé ãngū agá rĩ pi drīgé, mí nī rí 'yozú kīnī, 'bá ãzi sūpì má tìṅì vū drīgé nōgó 'dãáyo.

15 Mā ẹsì ã lē té dō nī, ma mávé ùkpō lū, ma té drā ìwõnyõ mí ní, ãzini mívé 'bá rĩ pi ní, ìmi té ùdrā mívé 'bá rĩ pi be vū drīgé sī céré.

16 'Bo tã má ní mi kuzú adrizú ídri rú rĩ, mí nī rí mávé ùkpō á má ãnì, má rụ ã kụ rí ayíi mužú vū drīgé sī céré.

17 'Bo mi drī ri pá tu tìtì 'bá mávé rĩ pi drīgé, mí gā kòpì oyugá sī.

18 Drū sī sã nōri tìṅì rĩ gé, ma fì ùkụ ni 'deépi Ējēpētō agá nōgó kuyé ni sē 'de ùnjí ùnjí.

19 'Í sē tãimbì mívé ùgalaku rĩ pi ní, kòpì ã mụkì ìvé ãnyãpá rĩ pi ìjì 'bá rĩ pi be ápālā ã ndúgé nōó mbēlē, ã'diātāsīyā ìjìkì dō 'bá rĩ pi ãnyãpá rĩ pi be kuyé, fì ri ímú 'de, ìri kòpì gbã ùdrā rá! "

20 'Bãgú rĩ vé ùgalaku rĩ pi ã ụrukọ ã'yīkì átángá Úpí Múngú ní 'yoó Mósè tì gé rĩ rá, koro kòpì njukì mužú ìvé tūgērì rĩ pi ìjì ãnyãpá rĩ pi be ápālā ã ndúgé nōó.

21 'Bo 'bá gā'bá tã Úpí Múngú ní 'yoó rĩ yìgá sī rĩ pi, kúkì ìvé tūgērì rĩ pi, ãnyãpá rĩ pi be kú ãmvé 'dãá.

22 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósè ní kīnī, "Mí inga mívé turé suú ụru 'dãá, fì ã 'de rí ãngū Ējēpētō vé rĩ agásì céré, fì rĩ ã gbã rí 'bá Ējēpētō vé rĩ pi, ìvé ãnyãpá rĩ pi be, ngá ómvú agá rĩ pi be céré."

23 Mósè kã ìvé turé rĩ ingá suú ụru 'dãá, Úpí Múngú ní fì ìpēzú ùvi be, ãngū rĩ ga lókú ụru 'dãá cīmgbá ícázú vūgá nōó. Úpí Múngú ìpē fì 'deé ãngū Ējēpētō vé rĩ agásì céré.

24 Fí rĩ 'de, ãngū rĩ ga lókúlókú. Úlì vīpì ùkpō be 'dāri, ìnógósì ni vī drī ãngū Ējēpētō vé rĩ agá kuyé.

25 Fì 'deépi 'dāri gbã 'bá Ējēpētō vé rĩ pi ãnyãpá rĩ pi be ùnjí ùnjí, gbã kòpivé ngá ómvú agá rĩ pi rúwí rúwí, gbã pẹtì rĩ pi ùṅóo vūgá.

26 Vūrã fì rĩ ní 'dezú kuyé rĩ 'yéná Gōsénì vé rĩ. Gōsénì ri vūrã 'bá Ìsērélē vé rĩ pi ní adrizú rĩ.

27 'Bãgú rĩ ní tì pēzú Mósè pi vú sī Ārónā be. Ìri ní 'yozú kòpì ní kīnī, "Ēndẹpì á 'o ùnjí, tã Úpí Múngú vé rĩ ìri pìrì, ma 'bá mávé rĩ pi be, tã 'bá ní 'oó rĩ adri pìrì kuyé.

28 Ìmi zìkì Úpí Múngú ri, fì 'deépi ùvi be 'dìri ã tu pá rá. Ma ìmi oyū fū mužú rá, ìmi gōkì adrií nōgó dī ku."

29 Mósè ní újázú ìri ní kīnī, "Má kãdō fūú kūrú rĩ agá nōósì, ma koro mu Múngú ri mã drì ìrì sī, ma ìri zì, ùvi rĩ pá tu rá, fì rĩ vé 'dengará, ìri kpá pá tu rá. Mí kúru nī á má 'yozú kīnī, vū nōri ẹndẹpì Úpí Múngú vé ni.

30 'Bo á nī rá, mi mívé ùgalaku rĩ pi be, ìmi rukì Úpí Múngú ri kuyé."

31 Fí rĩ gbã ngá ì ní saása rĩ pi rúwí rúwí, ìsúzú ụrukọ'bée ù'a be,

uruko'bee zoki fü gi.

³² 'Bo fi ri gbã ündú ri pi kuyé, ã'diãtãsiyã ündú ri pi kaki vulé rú.

³³ Mósẽ ní kúru 'bãgú ri kuzú, ìri ní 'dezú füzú kÿrú ri agásĩ ãmvé, ìri ní Úpí Múngú ri mãzú drÿ ìrĩ sĩ, ìri ní Múngú ri zizú, ùvi ri vé gangará, ãzini fi ri vé 'dengará ní pá tuzú, yÿígó ri ní átizú.

³⁴ 'Bãgú ri kã ndree yÿígó ri vé 'dÿngará, fi ri vé 'dengará, ãzini ùvi ri vé gangará tu pá gi, 'bãgú ri pi ívé ùgalaku ri pi be, kôpi gôkí 'deé rií ùnjikãnyã 'oó dÿi, kôpi ã ẽsĩ gô teéte.

³⁵ 'Bãgú ri gã 'bã Ìsèrelẽ vé ri pi oyugá sĩ, sÿ Úpí Múngú ní ándúru 'yoó Mósẽ ní ri tÿni.

10

ÿwõnyõkí úmbí 'deé

¹ Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósẽ ní kÿnĩ, "Í gô muú 'bãgú ri vú 'dãá, á 'o 'bãgú ri vé ẽsĩ teéte, ívé ùgalaku ri pi be gi, mã 'o rí tã ãyãzú ãyãyã ni pi ãni kôpi ãsãmvú gé,

² tã mã ní 'oó ãyãzú ãyãyã 'bã Èjèpétõ vé ri pi ãsãmvú gé kôpi ìrÿñãzú 'dÿri, ìmi ùlúkí rí ú'dógú'dógú ni ìmivé anjÿná ri pi ní, ãzini kôpivé anjÿná ri pi ní, ìmi nÿkí rí 'yozú kÿnĩ, ma Úpí Múngú 'i."

³ Kúru Mósẽ pi ní 'dezú muú Áronã be 'bãgú ri vügá 'dãá, kôpi ní 'yozú 'bãgú ri ní kÿnĩ, "Úpí Múngú Èberẽ ri pi ní rií ñjÿi ri kÿnĩ, 'Ngá sèépi mÿ drÿ ní adrizú ùkpó ùkpó, mí ní ma ñjÿizú ku ri ã'di? Mí oyú 'bã mávé ri pi muú, kôpi ã mukí rí ma ñjÿi bẽnĩ.

⁴ 'Í gã dõ kôpi oyugá sĩ, 'í ndre muké! Drÿ sĩ, ma úmbí ìpè mívé ãngũ agá.

⁵ Kôpi nyõókú ri ã drÿ ìmülú céré. Kôpi mívé ngá ã ìmbÿtã fi ní izaá kuyé ri nya ngá ómvú agá ri pi be céré.

⁶ Kôpi ì tõ ìmivé jó agásĩ, ùgalaku ri pi vé jó agásĩ, 'bã Èjèpétõ vé ri pi vé jó agásĩ céré, úmbí ìmúpi 'deépi

'dÿri, ùku ni 'de drÿ ãngũ Èjèpétõ vé ri agá 'dÿni kuyé, í'dózú lókí ìmi ẽ'bÿpÿi ní rizú adrizú ãngũ ri agá ri gé.' " Kúru Mósẽ ní 'i újázú, ìri ní 'dezú muú 'bãgú ri ẽndrètÿ gé 'dÿisĩ rá.

⁷ 'Bãgú ri vé ùgalaku ri pi ní 'yozú 'bãgú ri ní kÿnĩ, "Mí lã 'bã nyakí ìzãngã ri ágó 'dÿri drÿgé caá gbú ngõtú? Mí oyú 'bã Ìsèrelẽ vé ri pi muú 'dÿisĩ rá, kôpi ã mukí rí ívé Úpí Múngú ri ñjÿi. Mí nÿ kuyé 'yozú kÿnĩ, Èjèpétõ ábã gi?"

⁸ Kúru ùgalaku ri pi ní Mósẽ pi zizú Áronã be ìgõzú 'bãgú ri vügá nólé, 'bãgú ri ní 'yozú kôpi ní kÿnĩ, "Múké, ìmi ícõ mu ìmivé Úpí Múngú ri ñjÿi rá. 'Bo 'í lã mã ní, ã'di pi mu nĩ?"

⁹ Mósẽ ní újázú 'bãgú ri ní kÿnĩ, "Bã mu 'bãvé anjÿná ri pi be, 'bã ãká rú ri pi be, anjÿi ãgõ ri pi be, anjÿi ùkú ri pi be, kãbÿlõ ri pi be, ndrÿi ri pi be, tÿ ri pi be, ã'diãtãsiyã 'bã mu ùmü údé Úpí Múngú ri ñjÿizú."

¹⁰ 'Bãgú ri ní 'yozú kÿnĩ, "Má oyú dõ ìmi muú ìmivé ùkú ri pi be, anjÿiná ri pi be gi, Úpí Múngú ã adri ìmi be! Tã ìmi ní rií ùsÿú ri adri muké ku.

¹¹ Á lã ku ìmi ní muú céré! Á lã 'yéñã ãgõ ri pi ã mukí nĩ, kôpi ã mukí rí Úpí Múngú ri ñjÿi sÿ mí ní zÿi ri tÿni." Kúru 'bãgú ri ní Mósẽ pi drozú füzú Áronã be 'í andregá sĩ ãmvé.

¹² Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósẽ ní kÿnĩ, "Mí ñga mívé túré suú ãngũ Èjèpétõ vé ri drÿgé 'dãá, úmbí ã ìmülú rí ãngũ ri, kôpi ã nyakí rí ngá ómvú agá ri pi, ãzini ngá ìmbÿtã fi ní gbãá kuyé ri pi céré 'dÿisĩ rá."

¹³ Kúru Mósẽ ní ívé túré ñgazú suú ãngũ Èjèpétõ vé ri drÿgé 'dãá, Úpí Múngú ní ùlÿ ìpèzú ãngũ ri agá ùtú ní ìfüngará gálésÿla, ùlÿ ri vÿ ùtú nÿjÿi, ñjÿiná be rã. Kã muú caá ù'bÿtÿná gá, ñsú ùlÿ ri ívÿ úmbí ri pi ñjÿi gi.

14 Úmbí rĩ 'de, ìmũlũ àngũ Èjèpétò vé rĩ ã drĩ céré. Úmbí 'deépi 'dãri, ùkũ ní 'de drĩ 'dãni kuyé, gō kpá 'deé ðĩĩ ku.

15 Úmbí rĩ pi ìmũlũkí àngũ rĩ niĩ kuú gĩ. Kòpi nyakí ngá ã ìmbítã fí rĩ ní gbãá kuyé òmvú agásí rĩ pi, pètì ù'a rĩ pi be céré, ngá òmvú agá rĩ pi, pètì rĩ pi be, kòpi ã bĩ gō adrii 'dãáyo àngũ Èjèpétò vé rĩ agá.

16 Kóro 'bãgú rĩ ní Mósè pi zìzú ìmúzá Àronã be. Ìri ní 'yozú kòpi ní kĩnĩ, “Á 'o ùnjí Úpí Múngú ìmivé rĩ èndrètì gé, àzini ìmi èndrètì gé.

17 Ìmi trũkí ma mávé ùnjikãnyã agásí ðĩĩ, ìmi zìkí má ní Úpí Múngú ìmivé rĩ, ã 'dù rí wõnyókí ùnjí nõri mã rù'bá gá sã rá.”

18 Kúru Mósè ní 'bãgú rĩ kuzú, ìri ní mụzú Úpí Múngú ri zìzú.

19 Úpí Múngú ní ùlí rĩ újázú, ùlí rĩ gō í'dó vjì ùkpõ be ùtù ní 'dengará gálésíla, gō úmbí rĩ pi vjì mụzú Yjì Tafu Ika* rĩ gé 'dãá. Úmbí ace àlunãni àngũ Èjèpétò vé rĩ agá 'dãá kuyé.

20 'Bo Úpí Múngú sã 'bãgú rĩ vé èsì gō teéte, gã 'bá Ìsèrélè vé rĩ pi oyugá sã.

Ìwõnyókí àngũ rĩ bũ niĩ kuú cìcì

21 Úpí Múngú ní 'yozú Mósè ní kĩnĩ, “Í su mì drì 'bũ gé 'dãá, àngũ Èjèpétò vé rĩ ã bĩ rí niĩ kuú cìcì,† 'bá àzi ã ndre rí àngũ àní ku.”

22 Kúru Mósè ní 'ì drì suzú 'bũ gé 'dãá, àngũ rĩ ní bĩzú niĩzú cìcì, 'dù caá ù'dù na, àngũ Èjèpétò vé rĩ agá sã céré.

23 'Bá àzi ndre ógúpì ã rù'bá ku, 'bá àzi tu ècì ku. 'Bo vürã 'bá Ìsèrélè vé rĩ pi ní adrizú rĩ gé, àngũ rĩ ùtùnjá rú.

24 Kúru 'bãgú rĩ ní Mósè ri zìzú ìmúzá 'í vugá nõó, ìri ní 'yozú kĩnĩ, “Ìmi mụkí Úpí Múngú ri ìnjjì ìyì. Ìmi ícò mụ ìmivé ùkú rĩ pi be, anjina

rĩ pi be rá, 'bo ìmi kukí ìmivé kãbĩlõ rĩ pi, ndrjì rĩ pi, tì rĩ pi be adrii nõgõ.”

25 'Bo Mósè ní 'yozú kĩnĩ, “Mí oyù 'bá ní ànyãpá rĩ pi, 'bã jìkí rí zãá 'bávè Úpí Múngú ní rõbõnjõ rú.

26 'Bã 'bávè ànyãpá rĩ pi jì céré mụzú ìndĩ, 'bá ícókí àzi ní kuú vúlè ku. 'Bã urukõ'bée zã 'bávè Úpí Múngú ri ìnjjìzú àní, 'bo 'bã niĩkí drì kuyé, 'bã ànyãpá ngõri zã Múngú ní rõbõnjõ rú, cĩngbã 'bá ní cazú 'dãlé rĩ gé.”

27 'Bo Úpí Múngú sã 'bãgú rĩ vé èsì gō teéte, 'bãgú rĩ gã kòpi oyugá sã.

28 'Bãgú rĩ ní 'yozú Mósè ní kĩnĩ, “Í dẽ mì má èndrètì gé 'dĩisĩ rá! Mì niĩ mụké, lã mì gō ìndré mã èndrètì gé ðĩĩ ku! 'Í gō dõ ìmù mã vugá nõó ðĩĩ, mì drã rá!”

29 Mósè ní újázú ìri ní kĩnĩ, “Ìri mụké, sũ mì ní 'yoó rĩ tìnjì, mã ícò ìndré mì èndrètì gé ðĩĩ ku!”

11

Ìwõnyókí anjì kãyú rĩ pi ùdrãá

1 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósè ní kĩnĩ, “Á lã wõnyókí àzi ùnjí ni ìpée àlu 'bãgú rĩ drjìgé, ívé 'bá Èjèpétò agá rĩ pi be. Tã 'dĩri ã vjìdrjì gé, 'bãgú rĩ ìmi oyù mụzú rá. Ìri ìmi dro fũ àngũ rĩ agásí rá.

2 'Í mụ lũú àgõ Ìsèrélè vé rĩ pi ní, àzini ùkú rĩ pi ní kĩnĩ, kòpi ã mụkí ngá ì ní údé aya ógú'bá ógú'ogũ ni pi sã, àzini dábũ sã ni pi zjì 'bá adri'bá ìvé jó gārã gá rĩ pi vugá.”

3 Úpí Múngú sã 'bá Èjèpétò vé rĩ pi ìnjjìkí 'bá Ìsèrélè vé rĩ pi ìnjjìnjì. Mósè ri Èjèpétò gá 'dãá 'bá àmbúgú, 'bãgú rĩ vé ùgalaku rĩ pi 'bá Èjèpétò vé rĩ pi be, ìnjjìkí ìri ìnjjìnjì.

4 Kúru Mósè ní 'yozú 'bãgú rĩ ní kĩnĩ, “Úpí Múngú kĩnĩ, 'Kãdõ mụú caá ìnjjìná ágágá, mã èlì mụzú àngũ Èjèpétò vé rĩ agásí.

* 10:19 10:19 Yjì Tafu Ika: Yjì Tafu Ika 'dĩri, ì kpá zjì Yjì Tafu Lómí be ni. † 10:21 10:21 Àngũ Èjèpétò vé rĩ ã ni rí kú cìcì: Múngú sã ùtù rĩ bĩ niĩ kuú cìcì, ã'diãtãsiyã 'bá Èjèpétò vé rĩ pi ní ùtù rĩ ìnjjì ìvé múngú àzi rú rĩ sã.

⁵ Anji ägõ 'bá Ęjèpétõ vé rĩ pi ní tĩj kãyú rĩ pi céré ímù ùdrã rá, 'bãgú rĩ vé mvá kãyú ímùpi úrípi lúpá mālũngã vé rĩ drĩgè rĩ í'dó drã nĩ, anji kãyú rĩ pi ùdrã cĩmgbá cazú tũgẽrĩ riipi ngá 'yĩpi rĩ vé mvá ágó kãyú rĩ vúgá, äzini 'bá Ęjèpétõ vé rĩ pi vé änyãpá rĩ pi vé anji ägõ kãyú rĩ pi kpá céré ímù ùdrã rá.

⁶ Ängũ Ęjèpétõ vé rĩ agásĩ céré, 'bá rĩ pi ímù lũlũlũ ga, lũlũlũ ĩ ní ímù gaá 'dĩri, ũkũ ní gakĩ drĩ ängũ Ęjèpétõ vé rĩ agá kuyé, 'bo lũlũlũ sũ 'dĩri tĩnĩ ícókĩ gõo gaá dĩj ku.

⁷ 'Bo 'bá Ĭsèrélè vé rĩ pi äsámvú gé 'dãã, ängũ rĩ újĩ ku kĩri, ũcógú ágbó 'bá äzi sĩ ku, dõku ágbó änyãpá sĩ ku.' Kúru ĩmi ícò nĩ áamá 'yozú kĩnĩ, Úpĩ Múngú ri èsĩ múké 'bã 'bá Ĭsèrélè vé rĩ pi ní, ĩmi 'bá Ęjèpétõ vé rĩ pi, ĩri ĩmi ĩrĩnã rá.

⁸ Úgalaku Ęjèpétõ vé rĩ pi ärevú céré ímù kũmũcí ũtĩ má èndrètĩ gé, kòpi ma mã drĩ ĩrĩ sĩ, kòpi 'yo, mã jĩ mávé 'bá rĩ pi mužú. Tã 'dĩri ä vùdrĩ gé, ma kúru 'de muž." Jĩkò ní 'deé Mósè agá rĩ sĩ, ĩri ní 'bãgú rĩ kuzú, ĩri ní füzú mužú ämvé.

⁹ Úpĩ Múngú 'yo ándúru Mósè ní kĩnĩ, "'Bãgú rĩ ícò ĩmi yĩj ku. Kúru ĩri sè ma tã äyãzú äyãyã ní pi 'o tré ängũ Ęjèpétõ vé rĩ agá."

¹⁰ Mósè pi Äronã be 'okĩ tã äyãzú äyãyã 'dĩ'bée céré 'bãgú rĩ èndrètĩ gé rá, 'bo Úpĩ Múngú sè 'bãgú rĩ èsĩ gõ teéte, lè 'bá Ĭsèrélè vé rĩ pi oyũfũ fũfũ ívé ängũ Ęjèpétõ vé rĩ agásĩ ku.

12

Múngú èlĩ 'bá Ĭsèrélè vé rĩ pi vé jó tĩ gé sĩ

¹ Kúru Úpĩ Múngú ní 'yozú Mósè pi ní Äronã be Ęjèpétõ gá 'dálé kĩnĩ,

² "Mbãã nõri ĩri adri ĩmi ní mbãã ĩmi ní í'dózú ĩmivé ílĩ lãzú rĩ.

³ Mĩ áyú 'bá Ĭsèrélè vé rĩ pi ní céré kĩnĩ, ú'dú mužrĩ mbãã nõri vé rĩ gé, 'bètĩ älu älu è í'dú kãbĩlõ mvá dõku ndrĩj mbaápi fõlõ ní.

⁴ Dõ 'bá rĩ pi vé kãlãfe 'bètĩ 'dĩgè rĩ mãdãñá, ícókĩ kãbĩlõ rĩ nyaá deé céré ku, kòpi ä úmúkĩ ĩ 'bètĩ äzi ĩnyĩñãñá ní be, kòpi è ĩpèkĩ kãbĩlõ ĩ ní ícò nyaá céré rá ní.

⁵ Änyãpá ĩmi ní ĩpèé rĩ ä adri kãbĩlõ ágó, dõku ndrĩj ágó adriipi ílĩ be älu, rũ'bá be múké ní.

⁶ ĩmi ũtèkĩ kòpi múké cĩmgbá cazú ú'dú mužrĩ drĩ ní sũ mbãã 'dĩri vé rĩ agá, kúru 'bètĩ älu älu Ĭsèrélè vé rĩ pi ä úlĩkĩ kãbĩlõ rĩ pi ndrĩj rĩ pi be, ũtũ rĩ ní 'dengará gá nyã rĩ gé 'dĩgè.

⁷ Kòpi è í'dúkĩ kãbĩlõ rĩ vé äri, dõku ndrĩj rĩ vé äri ũbèé jó kòpi ní ngá nyazú rĩ vé kèètĩ è èrĩfe ĩrĩ 'dĩ'bée ä rũ'bá gá sĩ, äzini urũ rĩ ä rũ'bá gá.

⁸ ĩnĩñá älu älu 'dãri sĩ, kòpi ä úzókĩ kãbĩlõ rĩ vé zãã, dõku ndrĩj rĩ vé zãã úzózõ, ä nyakĩ pánga ĩ ní á'dĩ äkũfĩ äkò ní sĩ, tĩbĩ nĩ draápi dradra ní sĩ.

⁹ Ä nyakĩ zãã rĩ úbũrũ ku, dõku ä á'díkĩ á'dĩ ä'di ku. Ä úzókĩ céré úzózõ, drĩ ní pi, pá ní pi, fĩ ní pi, úgũ ní pi be céré ä úzókĩ úzózõ.

¹⁰ Ä kukĩ zãã rĩ è ĩmbĩtã caá drũ ũ'bútĩñá gá ku. Zãã rĩ è ĩmbĩtã ace dõ rá, ä zãkĩ veé 'dĩsĩ rá.

¹¹ ĩmi kãdõ riĩ ínã rĩ nyaá, ĩmi trakĩ ĩmivé bõngó akoó rũkũ rĩ pi úsú ĩmivé gõ rũ'bá gá, ĩmi úsúkĩ mõrõkũ ĩmi pá gá, ĩmi í'dúkĩ ĩmivé túré rũfũ kuú ĩmi drĩgè. ĩmi nyakĩ ínã rĩ mbèlè mbèlè, Ú'dú 'dĩri Úpĩ Múngú ní Èlĩzú Jó rĩ pi tĩ gé sĩ rĩ.

¹² "Ĭnĩñá älu älu 'dãri sĩ, ma ímù èlĩ trãã ängũ Ęjèpétõ vé rĩ agásĩ, ma 'bá Ęjèpétõ vé rĩ pi vé anji ägõ tĩlè kãyú rĩ pi ú'dĩ änyãpá ägõ kãyú rĩ pi be céré, ma múngú Ęjèpétõ vé rĩ pi ĩrĩnã rá, ä'diãtãsiyã ma Úpĩ Múngú 'ĩ.

¹³ Äri ĩmi ní ũbèé kèètĩ èrĩfe gá sĩ rĩ pi, ĩri lũ 'yozú kĩnĩ, jó ĩmi ní rizú adrízú rĩ pi 'dĩ. Má kãdõ äri ĩmi ní ũbèé rĩ ndreé, ma èlĩ ĩmi drĩgè sĩ. Má kãdõ 'bá Ęjèpétõ vé rĩ pi vé anji

ãgõ kâyú rĩ pi ú'dí, má ícò ìmivé anji
ãgõ ú'dí ku.

14 “Ŭ'dú 'dĩri lē ìmi 'bākí tã ni kú
ìmi drĩgé, ílì ãlu ãlu, lē úyú ìmivé rĩ
pi ã rikí ũmũ 'dĩri nyaá Úpí Múngú
ri ìnjĩzú.

15 Ŭ'dú ézĩrĩ, lē ìmi nyakí pánga
ĩ ní á'dilé ãkúfĩ ãkó ni áyu. Ŭ'dú
ézĩrĩ 'dĩ'bée vé í'dóngará gá, lē ìmi
u'dúkí ãkúfĩ ìmivé jó agá rĩ pi céré
ãmvé, 'bá pánga ãkúfĩ be ni nyaápi
ãkã ú'dú ézĩrĩ 'dĩri agá rĩ, ì ìri gũ 'bá
Ìsèrélē vé rĩ pi ãsámvú gé sī ãmvé.

16 Ŭ'dú ãlu rĩ gé, lē ìmi úmúkí ìmi
trú Múngú ri ìnjĩ, ãzini ú'dú ézĩrĩ rĩ
gé, lē ìmi úmúkí ìmi trú Úpí Múngú
ri ìnjĩ. Ŭ'dú ìrĩ 'dĩ'bée agá, lē 'bá ãzi
ã nga ézĩ ku. Ngá ìmi ní ícò 'oó rá rĩ,
'yéńá ìmi ínyá á'dí áyu.

17 “Ìmi údékí ũmũ, ìmi á'díkí
pánga ãkúfĩ ãkó ni ìmi nyakí, ìmi
ígákí rí ú'dú má ní ìmi ìjízú ìfüzú
ãngũ Èjèpétò vé rĩ agásĩ 'dãri ãní.
Ŭmũ 'dĩri ìmi nyakí ìri mužú ílì ãlu
ãlu vú sī céré.

18 Mbãá ílì rĩ ní í'dózú rĩ vé ú'dú
kãdõ caá mužrĩ drĩ ni sũ rĩ vé
ũndrẽńá gá, ìmi nyakí pánga á'dilé
ãkúfĩ ãkó ni cĩmgbá cazú ú'dú pũkú
ìrĩ drĩ ni ãlu vé ùndrẽńá gá.

19 Ŭ'dú ézĩrĩ 'dĩri agá, lē ē ìsúkí
ãkúfĩ jó ìmivé rĩ pi agásĩ ku. 'Bá
pánga ãkúfĩ be ni nyaápi ú'dú ézĩrĩ
'dĩri agá ãkã rĩ, dõ ìri Ìsèrélègú yã
dõku jãkã yã, ì ìri gũ 'bá Ìsèrélē vé
rĩ pi ãsámvú gé sī ãmvé.

20 Vürã céré ìmi ní adrízú rĩ pi gé
sī, ú'dú ézĩrĩ 'dĩri agá, 'bá ãzi ã nya
ngá ãkúfĩ be ni ku, ã nyakí pánga
á'dilé ãkúfĩ ãkó ni áyu.”

*Mósè ũlũ tã Múngú ní ìmbá 'í ní
rĩ 'bá Ìsèrélē vé rĩ pi ní*

21 Kúru Mósè ní 'bá ambugu
Ìsèrélē vé rĩ pi zízú ímúzú 'í vúgá
nõó, ìri ní 'yozú kòpi ní kĩnĩ, “Lē
'bètĩ ãlu ãlu ē ìpē ãnyãpá ì ní lēé úlĩ
Ŭ'dú Múngú ní Èlìzú Jó rĩ pi tĩ gé sī
rĩ.

22 Ìmi 'bākí kãbĩlõ rĩ pi vé ãrĩ,
dõku ndrĩ rĩ pi vé ãrĩ raá ìgãńá agá,

ìmi í'dúkí ìbĩbĩ, ìmi sukí ãrĩ rĩ agá
'dãá, ìmi ũbèkí ãrĩ rĩ kèètĩ ē èrĩfe ìrĩ
'dĩ'bée ã rù'bá gá sī, ãzini uru rĩ ã
rù'bá gá. 'Bá ãzi ē ìfũ ívé jó agásĩ
ãmvé ku cĩmgbá ũ'bùtĩńá gá.

23 Úpí Múngú kãdõ èlĩ mužú ãngũ
Èjèpétò vé rĩ agásĩ, rií 'bá Èjèpétò
vé rĩ pi ú'dí, ìri ãrĩ ìmi ní ũbèe kèètĩ
èrĩfe uru rĩ ã rù'bá gá, ãzini èrĩfe ìrĩ
'dĩ'bée ã rù'bá gá rĩ ndre. Mãlãyikã
Múngú ní ímú ìpèé ãngũ ú'dípĩ rĩ
ícò fií ìmivé jó agá ìmivé anji ãgõ
kâyú rĩ pi ú'dí ku.

24 “Tã má ní ũlũ ìmi ní 'dĩri, lē
ìmi 'dukí tã ni ngaá mužú nyonyo,
í'dózú ìmi vúgá, cazú ìmivé úyú rĩ
pi vúgá.

25 Ìmi kãdõ caá ãngũ Úpí Múngú
ní ezĩ, ìri ní lēé sēé ìmi ní rĩ gé 'dãá,
lē ìmi rikí ũmũ rĩ vé tã 'oó mužú dđĩ
dđĩ.

26 Anji ìmivé rĩ pi zíkí dõ ìmi kĩnĩ,
'Ŭmũ 'bá ní rií 'oó nõri vé ífĩfĩ ã'di'?

27 Ìmi ũlũkí kòpi ní 'dĩni, “Bã ri
ũmũ Ŭ'dú Múngú ní Èlìzú Jó rĩ pi
tĩ gé sī rĩ vé rĩ nya Úpí ri ìnjĩzú,
Úpí Múngú kã rií 'bá Èjèpétò vé
rĩ pi ú'dí, èlĩ 'bá Ìsèrélē vé adri'bá
Èjèpétò agá rĩ pi vé jó drĩgé sī, uló
'bá ãzi ã rù'bá ãluńani kuyé.” “ 'Bá
rĩ pi kã tã Mósè ní ũlũ rĩ yĩ, kòpi
ní drĩ sĩzú Múngú ri ìnjĩzú.

28 'Bá Ìsèrélē vé rĩ pi 'dukí tã rĩ
ngaá sũ Úpí Múngú ní ezĩ Mósè pi
ní Àronã be rĩ tĩni.

Anji kâyú rĩ pi vé ũdrãngára

29 Kã adrií ìńĩńá ágágá, Úpí
Múngú ní 'bá Èjèpétò vé rĩ pi vé
anji ãgõ kâyú rĩ pi ú'dízú, í'dó 'bãgú
mãlũngã ruupi rĩ vé mvá ágó kâyú
rĩ 'dđĩ drãá, ú'dí anji ãgõ kâyú rĩ pi
cĩmgbá cazú 'bá ì ní 'yĩ kuú 'bũ agá
rĩ vé mvá ágó kâyú rĩ vúgá, ãzini
ú'dí ãnyãpá rĩ pi vé anji tĩlé kâyú rĩ
pi ũdrãá céré.

30 Ìńĩńá 'dãri sī, 'bãgú rĩ ívé
ũgalaku rĩ pi be, 'bá Èjèpétò vé rĩ pi
be arukí ú'dú gélésĩ, kòpi ní í'dózú
lũlũ gazú ãngũ Èjèpétò vé rĩ agá

'dǎá, ǎ'diǎtǎsĩyǎ 'bĕtĩ ǎzi ǎvũ ní drǎá
'a ní gé kuyé ní 'dǎáyo.

*'Bá Īsĕrĕlĕ vé rĩ pi vé fũngará
Ējĕpĕtō agásĩ rĩ*

³¹ Īnĩná 'dǎri sĩ, 'bǎgũ rĩ ní Mósĕ
pi zĩzũ Ārónǎ be ímũzũ 'í vúgá nŏó,
ĩri ní 'yozũ kĩnĩ, "Īmi ĩmivé 'bá
Īsĕrĕlĕ vé rĩ pi be, ĩmi ngakĩ fũú
mávé 'bá rĩ pi ǎsǎmvú gé sĩ 'dĩsĩ rá,
ĩmi mụkĩ ĩmivé Úpĩ Múngú ĩmi ní tǎ
ní zĩjĩ má tĩ gé rĩ ĩnjĩjĩ.

³² Īmi 'dukĩ ĩmivé kǎbĩlŏ, ndrĩjĩ, tĩ
rĩ pi be céré mụzũ ĩndĩ. 'Bo ĩmi kukĩ
má ní tǎkĩri ũgbále."

³³ 'Bá Ējĕpĕtō vé rĩ pi ní 'yozũ 'bá
Īsĕrĕlĕ vé rĩ pi ní kĩnĩ, "Īmi fũkĩ
'bávé ǎngũ agásĩ mbĕlĕ mbĕlĕ, ĩmi
fũkĩ dŏ kuyé, 'bǎ céré ũdrǎ rá."

³⁴ Kúru 'bá Īsĕrĕlĕ vé rĩ pi ní
fũndru ĩ ní usaá yĩjĩ sĩ, ĩ ní drĩ ǎkũfĩ
yĩjĩ 'a ní gé kuyé ní 'dũzũ ũdǎzũ
lǎálǎ rĩ pi agásĩ, kŏpi ní lǎálǎ rĩ pi
ũmbézá bŏngó sĩ, kŏpi ní u'duzũ
'bǎzũ ĩ kĩdĩ gé, kŏpi ní 'dezũ mụzũ.

³⁵ 'Bá Īsĕrĕlĕ vé rĩ pi 'dukĩ tǎ rĩ
ngaá sũ Mósĕ ní ũlũú ĩ ní rĩ tĩnĩ, kŏpi
zĩkĩ ngá ĩ ní údé dábũ sĩ ní pi, aya
ógũ 'bá ógũógũ sĩ ní pi, bŏngó ũnyĩ
be ní pi be 'bá Ējĕpĕtō vé rĩ pi vúgá.

³⁶ Úpĩ Múngú sĕ 'bá Ējĕpĕtō vé rĩ
pi 'bǎkĩ ęsĩ múké 'bá Īsĕrĕlĕ vé rĩ pi
ní, kŏpi sĕkĩ ngá 'bá Īsĕrĕlĕ vé rĩ pi
ní zĩjĩ rĩ pi rá, sǎ kŏpi ní fũzũ Ējĕpĕtō
agásĩ rĩ gé, kŏpi 'dukĩ ǎ'bú Ējĕpĕtō
vé rĩ pi mụzũ ĩndĩ.

³⁷ Īnĩná 'dǎri sĩ, 'bá Īsĕrĕlĕ vé rĩ
pi 'í'dókĩ ęcĩ tuú kũrũ Rǎmǎsĕsĕ vé
rĩ gé, cĩmgbá cazũ kũrũ Sŏkŏtŏ vé rĩ
gé. 'Bá mụ 'bá rĩ pi ęlĩfũ mũdũrũlũ
ǎzĩyá (600,000), 'dĩ'bĕe céré ǎgŏ, 'bo
lǎkĩ ũkũ rĩ pi ǎnjĩná rĩ pi be kuyé.

³⁸ 'Bá Ƴrũkŏ kǎrǎkǎrá 'dekĩ mụú
'bá Īsĕrĕlĕ vé rĩ pi vúgá sĩ ĩndĩ.
Tĩ, ndrĩjĩ, ǎzini kǎbĩlŏ kǎrǎkǎrá 'dekĩ
mụzũ ĩndĩ.

³⁹ Kŏpi ní fũndru ĩ ní usaá yĩjĩ sĩ
ǎkũfĩ ǎkŏ ĩ ní ĩjĩ Ējĕpĕtō gǎlésĩ rĩ
'bǎzũ ǎ'dízũ pánga rú. ǎ'diǎtǎsĩyǎ

ídrókĩ kŏpi ĩfũú ǎngũ Ējĕpĕtō vé rĩ
agá 'dǎásĩ, kŏpi Ƴsũkĩ sǎ ǎnyá ǎ'dízũ
ní kuyé.

⁴⁰ 'Bá Īsĕrĕlĕ vé rĩ pi adrikĩ
Ējĕpĕtō agá 'dǎlé caá ílí mũdũrũlũ
sũ pũkũ na (430).

⁴¹ Ílí mũdũrũlũ sũ pũkũ na (430)
'dĩri vé ũdũ gé, Úpĩ Múngú vé 'bá
Īsĕrĕlĕ vé rĩ pi ní fũzũ ǎngũ Ējĕpĕtō
vé rĩ agásĩ úyũ ĩvé rĩ vú sĩ.

⁴² Īnĩná 'dǎri sĩ, Úpĩ Múngú 'bǎ
mĩ kŏpi ndrezũ, ĩjĩ kŏpi ĩfũú ǎngũ
Ējĕpĕtō vé rĩ agásĩ rá. Ílí ǎlu ǎlu, lĕ
'bá Īsĕrĕlĕ vé rĩ pi ę ígákĩ ĩnĩná 'dǎri
vé tǎ, kŏpi ǎ rikĩ Úpĩ Múngú rĩ ĩnjĩjĩ
úyũ ĩvé rĩ pi be.

*Ƴ'dũ Múngú ní ęlĩzũ Jó rĩ pi tĩ gé
sĩ rĩ vé tǎ*

⁴³ Úpĩ Múngú ní 'yozũ Mósĕ pi ní
Ārónǎ be kĩnĩ, "Tǎĩmbĩ Ƴ'dũ Múngú
ní ęlĩzũ Jó rĩ pi tĩ gé sĩ rĩ pi 'dĩ:

"Lĕ jǎkǎgũ ǎ nya ũmũ rĩ ku.

⁴⁴ Tũgĕrĩ mí ní jeé, mí ní ágélé ní
ę tĩ lĩjĩ gĩ rĩ, ĩri ícŏ ũmũ 'dĩri nya rá.

⁴⁵ ũmũ ímũpi adriĩpi mívé ǎngá,
ǎzini 'bá riĩpi ęzĩ ngaápi mí ní, mí
ní riĩ ũfĕfĕ rĩ, ǎ nya ũmũ rĩ ku.

⁴⁶ "'Bá Īsĕrĕlĕ vé rĩ pi ǎ nyakĩ zǎá
ũmũ vé rĩ jó agá 'dǎá ũgŏgŏ. ǎ jĩkĩ
zǎá rĩ fũú ǎmvé ku. ǎ ņŏkĩ zǎá rĩ vé
fǎ ǎlunǎni ku.

⁴⁷ Lĕ 'bá Īsĕrĕlĕ vé rĩ pi ǎrĕvũ céré
ǎ nyakĩ ũmũ Ƴ'dũ 'dǎri ĩnjĩzũ ǎnĩ.

⁴⁸ "Jǎkǎgũ riĩpi adriĩpi ĩmi
ǎsǎmvú gé, lĕepi ũmũ Ƴ'dũ Úpĩ
Múngú ní ęlĩzũ Jó rĩ pi tĩ gé sĩ rĩ
nyaápi rĩ, lĕ ǎ ulĩ ǎnji ǎgŏ adri 'bá
ívé ǎngá rĩ pi vé ágélé ę tĩ rá. Kúru
kŏpi ícŏ ũmũ rĩ nya rá, sũ 'bá Īsĕrĕlĕ
vé ní tĩnĩ. 'Bá ágŏ ĩ ní ágélé ní ę tĩ
lĩjĩ kuyé rĩ, ǎ nya ku.

⁴⁹ Tǎĩmbĩ ǎlu ǎlu ĩ ní rizũ ágélé ę
tĩ lĩzũ 'dĩri, ĩri 'i nga 'bá Īsĕrĕlĕ vé rĩ
pi ní ǎzini jǎkǎ adri 'bá ĩmi ǎsǎmvú
gé rĩ pi be céré."

⁵⁰ Īsĕrĕlĕ rĩ pi ǎrĕvũ céré 'dukĩ tǎ
Úpĩ Múngú ní ęzĩjĩ Mósĕ pi ní Ārónǎ
be rĩ ngaá rá.

⁵¹ Ú'dú álu álu 'dāri sī, Úpí Múngú íjì 'bá Īsērélē vé rī pi ifūú āngū Ējēpētō vé rī agāsī āmvé úyú ívé rī vú sī.

13

Múngú gũ anji āgō kāyú rī pi 'í ní

¹ Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kīnī,

² “Í gũ 'bá Īsērélē vé rī pi vé anji āgō kāyú rī pi adrii túngú. Ānji Īsērélē vé í ní tịi kāyú rī pi, ānyāpá í ní tịi kāyú rī pi be, kōpi mávé ní.”

³ Kúru Mósē ní 'yozú 'bá Īsērélē vé rī pi ní kīnī, “Lē ími ígákí ú'dú ími ní ifūzú Ējēpētō agāsī, ími ní izāngā nyazú túgērī rú 'dāri, ā'diātāsīyā Úpí Múngú íjì ími ifūú ūkpō ívé rī sī nī. 'Bá āzi ā nya pánga í ní á'dí ākúfī sī ní ku.

⁴ Lē ími ígákí ú'dú ími ní ifūzú āngū Ējēpētō vé rī agāsī mbāá Ābībũ* agá rī vé tā.

⁵ Úpí Múngú ẹzi ími ẹ'bípì ní āngū 'bá Kānānā vé rī pi vé rī, Hífī rī pi vé rī, Āmórā rī pi vé rī, Hívī rī pi vé rī, āzini Jēbúsī rī pi vé rī, sē ími ní, āngū 'dāri múké, lé be, āzini ọnyú be. Ími cakí dō āngū 'dāri agá gí, ílí álu álu, mbāá Ābībũ vé rī gé, lē ími údékí ūmũ, ími nyakí ú'dú ími ní ifūzú āngū Ējēpētō vé rī agāsī 'dāri ígázú ānī.

⁶ Lē ími nyakí pánga í ní á'dí ākúfī ākó ní caá ú'dú ẹzìrī, ca dō ú'dú ẹzìrī gí, lē ími údékí ūmũ Úpí Múngú rī ìnjìzú.

⁷ Ú'dú ẹzìrī 'dīri agá, lē ími nyakí pánga í ní á'dí ākúfī ākó ní, lē ākúfī ā adri ímivé jó agá ku, āngū ími ní adrizú rī agāsī cére, ākúfī ā adri ku.

⁸ Ú'dú ẹzìrī 'dīri agá, lē 'bẹtì álu álu ā ūlū anji ívé rī pi ní 'dīni, 'Ma rī tā 'dīri 'o 'dīni, ā'diātāsīyā tā Úpí Múngú ní 'oó má ní, ìri ní ma íjì ifūú Ējēpētō agāsī āmvé rī sī.'

⁹ Ūmũ nōri adri sū ngá í ní 'yī drígé rī tịni, dōku ngá í ní 'bāá ẹndrẹtì gé rī tịni, ími ígákí rí tā Múngú ní ẹzìi ími ní rī ānī, ími ūlūkí rí ímivé anjina rī pi ní. Ími ndrekí drī ká, Úpí Múngú íjì ími ifūú āngū Ējēpētō vé rī agāsī ūkpō ívé rī sī nī.

¹⁰ Ílí álu álu, ími údékí ūmũ ríi nyaá ú'dú 'dīri gé.

¹¹ “Úpí Múngú rí ímũ āngū 'bá Kānānā vé rī pi ní adrizú rī sē ími ní, sū ìri ní ẹzìi ími ní, āzini ími ẹ'bípì ní rī tịni. Ími kádō caá āngū rī agá 'dāá,

¹² ími gũkí anji āgō kāyú rī pi, ānyāpá āgō kāyú rī pi be cére sē Úpí Múngú ní.

¹³ 'Bá álu álu ā újá ívé dōngí ágó kāyú rī ívé kábìlō mvá ágó rú ní sī, dōngí rī ẹ drī jezú ānī. 'Bo újá dō dōngí rī kuyé, ā pi umbe ní ọó rá. Lē 'bá álu álu ā je ívé mvá ágó kāyú rī ẹ drī jeje.

¹⁴ “Úmvúlesī anji ímivé rī pi zìkí dō ími, ‘Tā í ní rizú anji āgō kāyú rī pi ẹ drī jezú rī vé ífífí ā'di?’ Ími 'yokí kōpi ní kīnī, ‘Úpí Múngú íjì 'bá ifūú āngū Ējēpētō vé 'bá ní adrizú ānī túgērī rú rī agāsī ūkpō ívé rī sī.

¹⁵ Ọtú 'bāgú Ējēpētō vé rī ká gāá 'bá ọyugá sī, Úpí Múngú ú'dú 'bá Ējēpētō vé rī pi vé anji āgō kāyú rī pi, ānyāpá āgō kāyú rī pi be ūdrāá rá. Sē 'bá ní rizú ānyāpá āgō kāyú rī pi sēzú zāzú Úpí Múngú ní rōbōṅṅó rú 'bávé anji āgō kāyú rī pi ẹ drī jezú kábìlō mvá sī ānī.’

¹⁶ Tā í ní rizú anji āgō kāyú rī pi ẹ drī jezú rī adri sū ngá í ní 'yī drígé rī tịni, dōku ngá í ní 'yī ẹndrẹtì gé rī tịni, ími ígákí rí tā Úpí Múngú ní 'bá íjìzú ifūzú āngū Ējēpētō vé rī agāsī ívé ūkpō sī rī ānī.”

Īsērélē rī pi zokí yī tafu rī agāsī

¹⁷ 'Bāgú Ējēpētō vé rī ká 'bá Īsērélē vé rī pi ọyú múzú, Múngú

* **13:4 13:4 Mbāá Ābībũ:** Mbāá Ābībũ í'dó 'i Gbara vé útútú gé, cazú Ìrìbìlì vé útútú gé. Mbāá 'dīri ílí rī vé í'dóngará, ā'diātāsīyā 'bá Īsērélē vé rī pi ifúkí āngū Ējēpētō vé rī agāsī mbāá 'dīri agá.

ko kôpi ã drĩ muzú létĩ muúpi āngũ Fēlēsētē vé rĩ gé sī kuyé, létĩ rĩ ã ẹlì dō ẹlì ẹlì drāāāsīyā. Múngú kīnī, “Kôpi fikí dō ẹ'dì agá, kôpi ìvé úmī újá gōzú ānī vúlé Ējēpētō gá ũzi.”

18 'Bo Múngú ko kôpi ã drĩ muzú létĩ 'i ánapi trāā āngũ ã'wí cínýáfā rú rĩ gélésīla, Yī Tafu Ika rĩ gélé rú. 'Bá Īsērélē vé rĩ pi fūkí āngũ Ējēpētō vé rĩ agásī sū 'bá mụ' 'bá ẹ'dì 'dì' 'bá rĩ pi tĩnī.

19 Mósē kā ĩfūú Ējēpētō agásī, 'du fā Yōsépā vé rĩ muzú ĩndī, ā'diātāsīyā Yōsépā ẹzī ọtú 'bá Īsērélē vé rĩ pi ní kīnī, “Á nī rá Múngú ri úmvúlésī ímú ĩmi ĩzā ko rá, kúru ĩmi kádō fūú muzú, ĩmi jikí mávé fā muzú ĩndī.”

20 'Bá Īsērélē vé rĩ pi ká kūrú Sōkótō vé rĩ kuú, kôpi mụkí mōrōgō 'beé kūrú Ētāmā vé rĩ gé, ĩnyinā āngũ ã'wí cínýáfā rú rĩ gé.

21 Kádō adrii ụtúná sī, Úpí Múngú ri ĩrībītī sē āsō kôpi ẹndrētī gé ri kôpi ã drĩ ko muzú. Kádō kpá adrii ĩníná sī, ĩri sē ācī ri dī kôpi ẹndrētī gé, kôpi ã ndrekí rí āngũ ānī ĩníná rĩ sī, kôpi ã tukí rí ẹcī ụtúná sī, dōku ĩníná sī.

22 ĩrībītī rĩ ri 'bá Īsērélē vé rĩ pi ã drĩ koó muzú ụtúná rĩ sī, āzini ācī āsōopi rĩ, ri kôpi ã drĩ koó muzú ĩníná rĩ sī.

14

1 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kīnī,

2 “Í 'yo 'bá Īsērélē vé rĩ pi ní, kôpi ã újákí ĩ gōó mụú mōrōgō rĩ 'beé kūrú Pī Hāhīrótā vé rĩ gé, Mīgōdólā pi vé āsámvú yī tafu ika rĩ be rĩ gé. Kôpi ã 'bekí mōrōgō rĩ yī tafu ika rĩ ã gārā gá, ĩnyinā kūrú Bālā Zéfónā vé rĩ ã gārā gá.

3 'Bāgú Ējēpētō vé rĩ ímú ụsū, ĩri 'yo, “Bá Īsērélē vé rĩ pi ndākí létĩ tí,

kôpi ri ájá āngũ ã'wí cínýáfā rú rĩ agá 'dī'dī.’

4 Ma sē 'bāgú rĩ vé ẹsī ri tete, ĩri gō ĩmi vūdrī dro, 'bo ma 'bāgú rĩ ndē ívé āngáráwá rĩ pi be rá. Tā má ní ímúú kôpi ndēzú rĩ, ĩri sē 'bá rĩ pi céré ímú ma íngú ānī rá. 'Bá Ējēpētō vé rĩ pi ímú nī 'yozú kīnī, ádarú ma Úpí Múngú 'i.” Kúru 'bá Īsērélē vé rĩ pi ní mōrōgō 'bezú vūrā Úpí Múngú ní lūú ĩ ní rĩ gé.

5 'Bāgú Ējēpētō vé rĩ ká yī kīnī 'bá Īsērélē vé rĩ pi ápákí muzú gí, 'bāgú rĩ ívé ũgalaku rĩ pi be, kôpi ní ívé yīkí újázú 'yozú kīnī, “Ī ndrekí drĩ tā 'bá ní 'oó 'dīri ká, 'bá kukí 'bá 'dī' 'bée ápá rá āsī? Kôpi gōkí 'bá ní ẹzī ngáá dī ku!”

6 Kúru 'bāgú rĩ útú ívé ārābīyā ĩ ní rīí useé hūsānī* sī rĩ kú ĩnógósí, 'du ívé āngáráwá rĩ pi muzú ĩndī.

7 'Du ārābīyā múké múké ĩ ní rīí useé hūsānī sī rĩ pi mūdūrūlū ázīyá, 'du kpá ārābīyā ĩ ní rīí useé hūsānī sī Ējēpētō agá 'dāá rĩ pi, ũ'bā ũgalaku rĩ pi adrii drīkoma rú ārābīyā ĩ ní rīí useé hūsānī sī rĩ pi drīgé sī ālu ālu céré.

8 Úpí Múngú sē 'bāgú Ējēpētō vé rĩ ã ẹsī teéte, ã dro rí 'bá Īsērélē vé rĩ 'bá ápá' 'bá mụ' 'bá ụrī ákó 'dī' 'bée ã vūdrī muzú.

9 'Bá Ējēpētō vé rĩ pi, āngáráwá 'bāgú rĩ vé rĩ pi, 'bá únjú' 'bá hūsānī sī rĩ pi, āzini únjú' 'bá ārābīyā ĩ ní useé hūsānī sī rĩ pi be rikí 'bá Īsērélē vé rĩ pi ã vūdrī droó muzú, kôpi cakí mụú Īsērélē rĩ pi ịsú vūrā kôpi ní muzú adrizú rĩ gé yī tafu ika rĩ ã gārā gá ĩnyinā Pī Hāhīrótā gá, ĩnyinā kūrú Bālā Zéfónā vé rĩ ã gārā gá.

10 'Bá Īsērélē vé rĩ pi ká ndréé 'bāgú rĩ ri ímú ívé 'bá Ējēpētō vé rĩ pi be ĩ vúgálé rú, ụrī ímvú kôpi ambamba, kôpi ní útrézú Úpí Múngú ẹndrētī gé, Múngú ã ko ĩ ĩzā.

11 Kôpi ní 'yozú Mósē ní kīnī, “Mí ịjī 'bá ũdrāā āngũ ã'wí cínýáfā rú rĩ

* 14:6 14:6 Hūsānī: Hūsānī ri ānyāpá ọngú njuúpi ambamba ni, ĩ ri ārābīyā ẹ'dì 'dizú rĩ use ānī.

gé nōgó ā'di ā tā sī? Ējēpétō agá 'dāá, nyōókú āvū sīzú ni 'dāáyo? 'Í 'o mi ngóni ngóni 'bâ íjízú ífūzú Ējēpétō agásī āmvé?

12 'Bá 'yokí mí ní ándúru Ējēpétō gá 'dālé rá, 'bá kīnī, 'Mí ku 'bâ adrikí 'bá Ējēpétō vé rī pi ní tūgērī rú, rī ēzī ngaá kōpi ní.' 'Bávé adringára tūgērī rú Ējēpétō gá 'dālé rī múké, ndē 'bá ní ímúzú ūdrázú āngū ā'wí cínýáfā rú rī agá nōgó rī."

13 Mósē ní újázú 'bá Īsērélē vé rī pi ní kīnī, "Īmi 'okí ūrī sī ku! Īmi úmbékí ésī, Īmi āndrū tā Úpí Múngú ní Īmi pazú rī ndre rá, 'bá Ējēpétō vé Īmi ní ndreé ímú' 'bá 'dī'bée, Īmi gōkí kōpi ndreé dīi ku.

14 Úpí Múngú rī Īmi ní ūmbā rī fu nī, lē Īmi adrikí mādā."

15 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kīnī, "Ngá mí ní rizú mi Īmāmālázú mâ ko mí ízā rī ā'di? 'Í lū 'bá Īsērélē vé rī pi ní, kōpi ā útrúkí Ī mұzú drīdrī.

16 Mí inga mívé túré suú yīi tafu ika rī drīgé 'dālé, yīi rī ē édí rí 'i, 'bá Īsērélē vé rī pi ē ẹlīkí rí mұzú āngū ā'wí rú rī agásī.

17 Ma sē āngáráwá Ējēpétō vé rī pi ē ésī rī tete, kōpi Īsērélē rī pi ā vūdrī dro mұzú yīi tafu ika rī agásī, ma 'bāgú rī ndē ívé āngáráwá rī pi be, ārābīyā Ī ní useé hūsānī sī rī pi be, Ī kúru ma Īnī ānī rá.

18 Má kādō 'bāgú rī ndēé ívé āngáráwá rī pi be gí, 'bá Ējēpétō vé rī pi ímú nī áamá 'yozú kīnī, ma Úpí Múngú 'i."

19 Kúru Múngú vé mālāyíkā rīipi āngáráwá Īsērélē vé rī pi ē drī koópi rī gō 'i újā adrii kōpi ā úgóró gá. Īrībīti āsōópi kōpi ẹndrēti gé rī gō 'i újā adrii kōpi ā úgóró gá.

20 Īrībīti rī mұ adrii āngáráwá Ējēpétō vé rī pi āsámvú gé 'bá Īsērélē vé rī pi be. Āngū rī ká nīi cīci, Īrībīti rī gō 'i újā dīi 'bá Īsērélē vé rī pi ní ácí rú Īnī be rá. 'Bo Īrībīti rī sē āngū rī nī kú cīci āngáráwá

Ējēpétō vé rī pi ní, sē āngáráwá Ējēpétō vé rī pi útrúkí Ī caá 'bá Īsērélē vé rī pi ā gārā gá 'dāá kuyé.

21 Kúru Mósē ní ívé túré ingazú suzú yīi tafu ika rī drīgé 'dāá, Īnīná 'dāri sī, Úpí Múngú ní ūlí Īpēzú ūtú ní Īfūngára gálésīla ūkpō be, vīzú Īnī be rá, yīi tafu rī ní 'i édízú, sē āngū rī gō adrii ā'wí rú.

22 Kúru 'bá Īsērélē vé rī pi ní ẹlīzú mұzú āngū ā'wí rú, yīi 'i édípi ngaápi kú ngēnī rī āsámvú gé sī.

23 'Bá Ējēpétō vé rī pi, āngáráwá 'bāgú rī vé rī pi be, kōpi ní 'bá Īsērélē vé rī pi ā vūdrī drozú mұzú, kōpi njukí mұzú ívé hūsānī rī pi sī, āzini ārābīyā Ī ní useé hūsānī sī rī pi sī mұzú yīi tafu ika 'i édípi kú ngēnī rī āsámvú gé sī.

24 'Bo ká mұ adrii ū'būtī kūnīkūnī, Úpí Múngú ndre āngū ímúzú 'bá Ējēpétō vé rī pi drīgé vūgá nōó Īrībīti dīipi ácí rú rī agásī, sē ūrī Īmvú kōpi ambamba.

25 Múngú sē 'bá Ējēpétō vé rī pi vé ārābīyā rī pi ā pá ate ūtrētrē agá, ícókí njuú ku. 'Bá Ējēpétō vé rī pi ní 'dezú útrézú kīnī, "Lē 'bá 'dekí fūú mұzú nōósī rá! Úpí Múngú 'de 'bá Īsērélē vé rī pi vūgálésī, Īri rī ūmbā rī fu 'bá be nī."

26 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kīnī, "Mí inga mívé túré suú yīi tafu ika rī drīgé 'dāá, yīi rī ē ící rí 'i 'bá Ējēpétō vé rī pi Īmūlūú ívé ārābīyā useé hūsānī sī rī pi be, āzini 'bá únjú' 'bá hūsānī sī rī pi be."

27 Kúru Mósē ní ívé túré ingazú suzú yīi tafu ika rī drīgé 'dāá, ká mұ adrii ū'būtīná sī, yīi rī ní 'i ícízú kpūkú. 'Bá Ējēpétō vé rī pi 'bīkí kōdō ápá fūú yīi rī agásī, 'bo Úpí Múngú ú'bé kōpi gōo yīi tafu ika rī agá 'dāá ūzi.

28 Yīi rī Īmūlū ārābīyā Ī ní useé hūsānī sī rī pi, 'bá únjú' 'bá hūsānī sī rī pi be, 'bāgú rī vé āngáráwá 'bá Īsērélē vé rī pi ā vūdrī dro' 'bá rī pi be céré, 'bá āzi pa 'i ālunāni kuyé.

29 'Bo 'bá Īsērélē vé rĩ pi ní ẹlìzú muzú àngũ ã'wí rú rĩ gé sī, yīĩ 'i ẹdìpi ngaapi kú ngénjì rĩ àsámvú gé sī.

30 Ọ'dú 'dāri gé, Úpí Múngú pa 'bá Īsērélē vé rĩ pi 'bá Ẹjẹpétō vé rĩ pi drìgé sī rá, 'bá Īsērélē vé rĩ pi ndrekí 'bá Ẹjẹpétō vé rĩ pi vé àvũ ùdrā'ba kú yīĩ ã gārā gá sī rĩ pi rá.

31 'Bá Īsērélē vé rĩ pi ká Úpí Múngú vé ùkpō 'bá Ẹjẹpétō vé rĩ pi ndězú rĩ ndree, sē kōpi ìnjìkí Úpí Múngú ri àní rá, kōpi 'bākí ẹsì Úpí Múngú drìgé, àzini ìrivé àtí'ba Mósē drìgé.

15

Úngó Mósē ní ngoó rĩ

1 Kúru Mósē pi ní úngó 'dìri ngozú 'bá Īsērélē vé rĩ pi be Úpí Múngú ní, "Ma úngó ngo Úpí Múngú ní, ã'diātāsīyā ìri ní ari'ba rĩ pi ã ùkpō ndēé rá rĩ sī.

Ú'bé 'bá únjú'ba hūsánī sī rĩ pi ìvé hūsánī rĩ pi be céré yīĩ tafu agá.

2 Úpí Múngú ri má ní ùkpō sē nĩ, àzini ìri sē ma úngó ngo nĩ, pa ma ari'ba rĩ pi drìgé sī nĩ, ìri mávé Múngú, ma ìri íngú, ìri Múngú má ẹtẹpi vé ni, ma ìri íngúngũ.

3 Úpí Múngú ri 'bá ẹ'dì 'dìpi ndēépi rá ni, ìrivé rú Úpí 'i.

4 'Bāgú rĩ vé àngaráwá rĩ pi ìvé àrābīyā ì ní useése rĩ pi be, Múngú ú'bé kōpi Yīĩ Tafu Ika rĩ agá.

'Bāgú rĩ vé ùgalaku ẹ'dì ã tā nĩ'ba múké múké rĩ pi u'dekí ùdrāá Yīĩ Tafu Ika rĩ agá.

5 Yīĩ kùpi kùkù rĩ ìmũlũ kōpi, kōpi u'dekí áwí yīĩ ã ndúgé 'dāá, sū írā ní 'deé áwí yīĩ ã ndúgé rĩ tìni.

6 Úpí Múngú, mívé ùkpō aga rá, mívé ùkpō

ú'dì ari'ba rĩ pi ùdrāá céré.

7 Mívé ùkpō agaapi rá rĩ sī, 'í ndē 'bá mi ọwụ'ba rĩ pi rá, jìkó mívé rĩ sī,

'í zā 'bá 'dī'bée veé kuú úfúragú rú, sū ásé ní veé rĩ tìni.

8 Ẹvīvī mívé rĩ sī, yīĩ rĩ aco 'i ngaá kuú ngénjì, yīĩ riipi dīpi rĩ gō 'i újá troó kuú ngũ,

Mì ni kùpi kùkù rĩ gō dī ku.

9 Ari'ba rĩ pi rikí ì íngú kìnì, 'Ma kōpi ã vùdrī dro, ma kōpi uru rá,

ma kōpivé ã'bú u'du kōpi drìgé sī, ma kōpi ú'dì ùdrā céré,

ma mávé ìlì áco rĩ ínjé, ma kōpi ú'dì ùdrā rá.'

10 'Bo Úpí Múngú, 'í vu mívé ẹvīvī, sē yīĩ tafu rĩ ìmũlũ kōpi, kōpi u'dekí tī yīĩ ã ndúgé sū írā ní 'deé tī yīĩ ã ndúgé rĩ tìni.

11 Úpí Múngú, múngú àzi sūpi mí tìni 'dāáyo,

À'di adri sū mí tìni, uleteretere ùkpō be nĩ?

'Bá ì ní ruú, àzini ì ní íngú sū mí tìni rĩ ã'di 'i?

À'di ri ícò tā àyāzú àyāyā ni 'o sū mí tìni nĩ?

12 Mí i'da mívé ùkpō, nyōkù rĩ zī 'i, ute kōpi céré.

13 Lēngará mívé agaapi rá rĩ sī, mi 'bá mí ní kōpi ípá rĩ pi ẹ drī ko muzú rá.

Ùkpō mívé rĩ ícò kōpi ùtē ca mívé vūrā uleterere rĩ gé rá.

14 Súrú rĩ pi kádō tā 'dìri yīĩ, ìri sē kōpi ã rú'ba ri yāyā.

Ọrī ri 'bá Fēlēsétē vé rĩ pi ìmvú ambamba.

15 Ọrī ri ìmú drīkoma Ẹdómā vé rĩ pi ìmvú ùnjí ùnjí.

Ambugu Mōábā vé rĩ pi ìmú yā ambamba,

'bá Kānānā vé rĩ pi ìmú adri ọrī rú,

16 ọrī ri ìmú kōpi ìmvú ùnjí ùnjí. Úpí Múngú, ùkpō mívé rĩ sī, kōpi áwí pá tu sū írā ní pá tuú vūrāvūrā rĩ tìni.

Cĩngbá 'bá mívé mí ní ípá rĩ pi ní agazú mužú.

17 Mi kòpi jì mụ adri írā mí ní adrizú rĩ drĩgé,

Á Úpí Múngú, vūrā 'dāri mí ní rizú adrizú rĩ,

Á Úpí, mí údé vūrā rĩ nĩ uletere.

18 Úpí Múngú, mi āngū rụ mužú nyonyo.”

19 'Bá Īsērélē vé rĩ pi zokí fūú yīi Múngú ní ẹdị kuú ngénjì rĩ āsámvú gé sī múké. 'Bo 'bāgú Ējēpétō vé rĩ pi ívé āngaráwá rĩ pi be, kòpi ká lēé zoó mužú, Úpí Múngú sē yīi rĩ ìmūlū kòpi kpūkú ìvé hūsánì rĩ pi be, ìvé ārābìyā ì ní ríi useése hūsánì sī rĩ pi be.

Úngó Mīrīyámā ní ngoó rĩ

20 Mīrīyámā Ārónā ómvúpì ri nẹbì. Kúru ìri ní kōyō í'dúzú rizú cozú, ūkú rĩ pi ní 'dezú vudrī ni gé sī, pí ìvé kōyō pi be, kòpi ní rizú úngó tuzú mužú.

21 Kúru Mīrīyámā ní í'dózú úngó rĩ ngozú kòpi ní,

“Ìmi ngokí úngó Úpí Múngú ri íngúzú,

ìri ní ẹ'dị rĩ ndēé gí rĩ sī!

Ú'bé 'bá únjú' 'bá hūsánì sī rĩ pi ìvé hūsánì rĩ pi be céré yīi tafu rĩ agá.”

Yīi draápi dradra Márā gá rĩ

22 Kúru Mósē ní 'bá Īsērélē vé rĩ pi ẹ drī kozú Yīi Tafu Ika rĩ gé 'dāásī mužú āngū ā'wí cínýáfā rú ì ní zīi Sūrū rĩ gé 'dāá. Kòpi ẹcìkí caá ú'dú na, ìsúkí yīi mvụú kuyé.

23 Kúru kòpi ká caá Márā gá 'dāá, kòpi ìsúkí yīi rá, 'bo yīi rĩ ní draádra rĩ sī, kòpi mvukí yīi rĩ kuyé. (Zìkí āngū 'dāri ā rụ Márā, yīi rĩ ní draádra rĩ sī.)

24 'Bá rĩ pi rikí unuú Mósē bílé gá kìnì, “Mósē, yīi rĩ dradra, 'bā mvukí rí ā'di?”

25 Mósē ní Úpí Múngú rĩ zizú ẹsì be céré. Úpí Múngú ní pẹtì ẹlìṅá ni í'dazú ìri ní. Mósē ní pẹtì ẹlìṅá 'dīri

'bezu yīi agá 'dāá, yīi rĩ gō ícá múké, ì ícá mvụ rá.

Márā gá 'dāá, Úpí sē tāimbì kòpi ní, āzini ụ'bì kòpi.

26 Kìnì, “Ma Úpí Múngú ìmivé rĩ, ìmi yìkí dō ú'dúkó mávé rĩ rá, ìmi 'okí dō tā pìrì má ẹndrẹtì gé, āzini ìmi 'dukí dō tā má ní ẹzìi rĩ ngaá rá, má ícá drā ũnjì má ní ọtụ pēé 'bá Ējēpétō vé rĩ pi drĩgé rĩ pēé ìmi drĩgé ku. Ma Úpí Múngú riipi ìmi ídrìpi rĩ 'ì.”

27 'Bá Īsērélē vé rĩ pi ní gōzú ì útrúzú cazú Ēlímū gé, vūrā 'dāri gé, yīi rì' 'bá ídì' 'bá ìfū' 'bá nyọkú agalésì mādā mādā ni pi anigé mụdrī drī ni ìrī, āzini mbírā pẹtì vūrā 'dāri gé anigé pūkú ẹzìrī. Kòpi ní kúru āwízú adrizú vūrā yīi be 'dāri ā gārā gá.

16

Múngú sē mánā āzini āl'bo íngázú 'bū gélésila

1 'Bá Īsērélē vé rĩ pi ní ngazú āngū Ēlímū vé rĩ agásì, kòpi ní mužú āngū ā'wí cínýáfā rú Sínì vé rĩ gé, āngū 'dāri ìri āsámvú Ēlímū pi vé ìrā Sínáyì be rĩ gé. Mbāá ú'dú mụdrī drī ni tọwú, mbāá ìrī gé, kòpi ní fūzú āngū Ējēpétō vé rĩ agásì, kòpi ní cazú Sínáyì gé.

2 Āngū ā'wí cínýáfā rú rĩ gé 'dāá, 'bá Īsērélē vé rĩ pi rikí unuú Mósē pi bílé gá Ārónā be.

3 'Bá Īsērélē vé rĩ pi ní 'yozú Mósē pi ní Ārónā be kìnì, “Úpí Múngú ā ú'dì té dō 'bā ũdrāá Ējēpétō gá 'dālé múké! 'Dālé zāá anigé, ānyāngā anigé, 'bá rikí nyaá, 'bo ìmi ìjìkí 'bā ìmụ ũdrāá ẹbìrì sī āngū ā'wí cínýáfā rú nōri agá ālé?”

4 Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kìnì, “Ma ìmi ní ānyāngā sē íngázú 'bū gé 'dāásì sū yīigó ní 'dìi rĩ tìni. Ú'dú ālu ālu, lē 'bá rĩ pi ā mụkí ānyāngā ìkūnāá ì ní nyaá 'yẹṅá ú'dú ālu vé ni. Á lē kòpi ụ'bìi, mà ndre rí dō kòpi ícá tā má ní 'yoó 'dīri 'dụ nga rá.

5 Kādō adrií ụ'dụ ázíyá sī, lē kōpi ē ìkūnākí ānyāngā ĩ ní nyaá caá ụ'dụ ìrī vé ní, sụ ándúru kōpi ní rií ìkūnāá rī tịni."

6 Kúru Mósē pi Ārónā be, kōpi ní 'yozú 'bá Īsērélē vé rī pi ní kīnī, "Ūndréná āndrū nōri sī, ĩmi ícọ nī áamá 'yozú kīnī, Úpí Múngú ìjị ĩmi ìfūú āmvé āngū Ējēpētō vé rī agásī nī.

7 Drū ụ'bútịná rī sī, ĩmi Úpí Múngú vé dīngára ũkpō be rī ndre rá, ā'diātāsīyā yị ĩmivé unungará ĩmi ní rií unuú 'í rụ'bá gá rī gí. ĩmi ri unu 'bā rụ'bá gá, 'bá 'okí ā'di?"

8 Mósē gō kpá 'yoó kōpi ní kīnī, "Īmi ndrekí dō sēkí ĩmi ní zāá ũndréná sī, āzini sēkí dō ĩmi ní pánga ụ'bútị sī, ĩmi ímụ nī áamá 'yozú kīnī, Úpí Múngú sē ĩmi ní ngá 'dī'bée nī, ā'diātāsīyā yị ĩmivé unungará ĩmi ní rií unuú 'í rụ'bá gá rī gí. 'Bá 'okí ā'di ĩmi ní rizú unuzú 'bā rụ'bá gá? ĩmi ri unu 'bā rụ'bá gá kuyé, ĩmi ri unu Úpí Múngú rụ'bá gá."

9 Kúru Mósē ní 'yozú Ārónā ní kīnī, "Í lū 'bá Īsērélē vé rī pi ní, lē kōpi ē ímụkí Úpí Múngú vúgá nōó, ā'diātāsīyā Úpí Múngú yị kōpivé unungará gí."

10 Ārónā ká rií átá 'bá Īsērélē vé rī pi be, kōpi ndrekí āngū gōó āngū ā'wí cínýáfā rú rī géle rú, kōpi ndrekí dīngára Úpí Múngú vé rī ìrībịtị rī agá 'dāá.

11 Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kīnī,

12 "Á yị 'bá Īsērélē vé rī pi vé unungará gí. 'Í lū kōpi ní, Ūndréná ālu ālu, kōpi zāá ìsụ nya rá, ụ'bútịná ālu ālu, kōpi pánga ìsụ ambamba. ĩmi kúru nī áamá 'yozú kīnī, ma Úpí Múngú 'i, ma Múngú ĩmivé rī." "

13 Ūndréná 'dāri sī, ālī'bo ímụkí kárákará, ọzụkí vūrā 'bá Īsērélē vé rī pi ní adrizú rī cére. Kā mụú caá

drū ụ'bútịná sī, āngū rī 'a cére kuú endrīlígó rú.

14 Endrīlígó rī ká ụngú deé, ngá ụrụkọ nyíríná ní pi ọzụkí āngū ā'wí cínýáfā rú 'dāri ē drī cére, sụ fí yīgọ vé 'deépi nyíríná rī tịni.

15 'Bá Īsērélē vé rī pi ká ngá 'dī'bée ndreeé, kōpi rikí átá ĩ āsámvú gé sī kīnī, "Ngá 'dī'bée ā'di?" Ā'diātāsīyā kōpi nīkí ngá rī kuyé.

Mósē ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Ngá rī pánga, Úpí Múngú sē ĩmi ní ānyāngā rú.

16 Tā Úpí Múngú ní ezií ĩmi ní rī 'dī, "Bá ālu ālu ē ìkūnā caá ívé 'bá 'bētị āsámvú gé rī pi ní cére, 'bá ālu ē ìsụ rí ọmērī* ā 'a ālu." "

17 'Bá Īsērélē vé rī pi ìkūnākí ānyāngā rī sụ ĩ ní lūú ĩ ní rī tịni. 'Bá ụrụkọ ìkūnākí ānyāngā rī āmbúgú, 'bá ụrụkọ ìkūnākí mādānjá.

18 Kōpi ká ānyāngā ĩ ní ìkūnāá rī ụ'bīi ọmērī sī, 'bá ānyāngā ìkūnāápi āmbúgú rī vé ānyāngā ē ìmbītā ku 'i kuyé, 'bá ìkūnāápi mādānjá rī vé ānyāngā ca ĩri ní rá. 'Bá ālu ālu ìkūnā ānyāngā rī caá ívé 'bá 'bētị āsámvú gé rī pi ní cére.

19 Kúru Mósē ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Bá āzi ā ku ānyāngā rī laá ìnị be rá caá ụ'bútịná gá ku."

20 'Bo 'bá ụrụkọ yíkí Mósē vé tā kuyé, kōpi kukí ānyāngā rī ā ụrụkọ laá rā, ānyāngā rī gō cíi ụ'bū rú, gō ngụú ũnjí. Sē Mósē ē ẹsị ve kōpi ní ũnjí ũnjí.

21 Ụ'bútịná ālu ālu, 'bá ālu ālu ri ānyāngā rī ìkūnā ca ívé 'bá 'bētị āsámvú gé rī pi ní cére. Ụtú rī kādō koó gbírílí, ānyāngā rī áká 'dīísī rá.

22 Kādō caá ụ'dụ ázíyá sī, kōpi ānyāngā rī ìkūnā ca kūrā ā 'a sụ vú ìrī, ándúru rī agá, 'bá drīkoma 'bá rī pi ụtē'bá rī pi 'de mụ tā 'dīri ũlū Mósē ní.

23 Mósē ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Úpí Múngú ezií tā rī 'dīni, 'Ụ'dụ drū

* 16:16 16:16 Ōmērī: Ōmērī ri ícọ adri lítā ìrī. 'Í lā Wũngára 16:18; 16:32; 16:33; 16:36.

rĩ, ĩri ụ'dụ uvuzú ni, ĩri Sábátá† uletere Úpí Múngú vé ni. ĩmi á'díkí ănyăngă rĩ ămbúgú, dōku ĩmi ụsíkí ụsịsị. ĩmi 'băkí uruko'bée ụ'dụ drũ vé rĩ ă tă mbazú ăní."

²⁴ Kôpi ní ănyăngă rĩ pi 'băzú lazú cĩmgbá cazú ụ'bútĩná gá, sũ Mósê ní ẹzị ĩ ní rĩ tịni, 'bo ngụ ũnjí kuyé, ci kpá ụ'bụ rú kuyé.

²⁵ Mósê ní 'yozú kôpi ní kĩnĩ, "Ănyăngă 'dĩri, ĩmi nyakí ụ'dụ ăndrũ nōri gé, ă'diătăsĩyă ụ'dụ ăndrũ nōri ĩri Sábátá Úpí Múngú vé ni. ĩmi ícókí ăndrũ ănyăngă ịsụ vŷgá nyōđókú drĩgé ku.

²⁶ ĩmi ícô ănyăngă rĩ ịkũnă ca ụ'dụ be áziyá, 'bo ụ'dụ ẹzịrĩ ĩ ní zị Sábátá 'dĩri gé, ănyăngă ri adri 'dăáyo."

²⁷ 'Bá uruko'bée mukí kōđô ănyăngă rĩ ịkũnă ụ'dụ ẹzịrĩ gé, 'bo kôpi ịsúkí ănyăngă kuyé.

²⁸ Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósê ní kĩnĩ, "Tă má ní ẹzị ĩmi ní, ăzini má ní ímbá ĩmi ní rĩ, ĩmi gă ca gbụ ngōtú?"

²⁹ Lē ĩmi nĩkí muké 'yozú kĩnĩ, ma Úpí Múngú 'i, má ịpē ĩmi ní ụ'dụ Sábátá vé rĩ, má ní ĩmi ní ụ'dụ áziyá ri ịpēzú, ĩmi ịkũnăkí rí ănyăngă caápi ụ'dụ ịrĩ vé ni ăní. Ụ'dụ Sábátá vé rĩ sĩ, lē 'bá ălu ălu ă adri vŷră ívé 'í ní rizú adrízú rĩ gé, ă fŷ ămvé ku."

³⁰ Kúru 'bá rĩ pi ní uvuzú ụ'dụ Sábátá vé 'dări gé.

³¹ 'Bá Ịsērélē vé rĩ pi zíkí ănyăngă 'dări ă rú mánă. † Ngá rĩ adri kú imve sũ mgbáyá ă fí tịni, ẹjị ni íni sũ ănyăngă ĩ ní usaá ọnyú sĩ rĩ tịni.

³² Mósê ní 'yozú kôpi ní kĩnĩ, "Tă Úpí Múngú ní ẹzị ĩmi ní rĩ ĩri 'dĩni kĩnĩ, 'Lē ĩmi 'băkí mánă rĩ ọmērĩ ălu, anji úmvúlésĩ ĩ ní ímú tị vúlé 'dĩ rĩ pi ă nĩkí rí ămá 'yozú kĩnĩ

ănyăngă ăndúrú má ní sēē ĩmi ní rĩ nyaá ăngŷ ă'wí cinyáfă rú rĩ gé, lókí má ní ĩmi ịjízú ịfŷzú Ẹjēpētō agásĩ rĩ adriipi 'dĩ.'" "

³³ Mósê ní kúru 'yozú Ărónă ní kĩnĩ, "Mí í'dụ ũdrĩ, 'í dă mánă rĩ ọmērĩ ă 'a ălu ũdrĩ rĩ agá 'dăá, 'í 'bă vŷră muké ĩ ní rizú Úpí Múngú ri ịnjízú rĩ gé, anji úmvúlésĩ ĩ ní ímú tị vúlé 'dĩ rĩ pi ă ímúkí rí ndreé bēnĩ."

³⁴ Ărónă 'dụ tă rĩ ngaá sũ Úpí Múngú ní ẹzị Mósê ní rĩ tịni. Ărónă 'dụ mánă rĩ 'băá sōndúkŷ Úpí Múngú ní ũndĩ ruzú rĩ§ agá.

³⁵ 'Bá Ịsērélē vé rĩ pi nyakí mánă rĩ caá ılı pŷkú sŷ, cĩmgbá kôpi ní cazú vŷră ĩ ní muzú adrízú rĩ gé. Kôpi rikí mánă rĩ nyaá cĩmgbá kôpi ní cazú ăngŷ Kănánă vé rĩ gé.

³⁶ (Épă ri acokí dō caá mŷdrĩ, ălu ni ri adri ọmērĩ ălu.)

17

Úpí Múngú sē yĩ idĩ ịfŷú ịră agásĩ

¹ 'Bá Ịsērélē vé rĩ pi ní ngazú fŷzú ăngŷ ă'wí cinyáfă rú Sínĩ vé rĩ agásĩ, kôpi ní ngazú vŷră 'dĩri agásĩ, kôpi ní muzú cazú vŷră ăzi gé, sũ Úpí Múngú ní ẹzị rĩ tịni. Kôpi ní muzú adrízú ăngŷ Rēfídímŷ vé rĩ agá, 'bo 'dălē yĩ 'bá rĩ pi ní mvŷmŷ ni 'dăáyo.

² Kôpi ní rizú ăwăzú Mósê ní kĩnĩ, "Í sē 'bá ní yĩ mvŷú."

Mósê ní 'yozú kôpi ní kĩnĩ, "Ngá ĩmi ní rizú ăwăzú má ní 'dĩni rĩ ă'di? ĩmi ri Úpí Múngú ri ụ'bĩ 'dĩni ă'diătăsĩ?"

³ 'Bo yĩ úvá ní 'bá rĩ pi ndēé káyĩ káyĩ rĩ sĩ, kôpi rikí unuú Mósê rú'bá gá. Kôpi kĩnĩ, "Ngá mí ní 'bă ịjízú ịfŷzú Ẹjēpētō agásĩ ímŷzú ũdrăzú

† 16:23 16:23 Ụ'dụ Sábátá vé rĩ: Ụ'dụ 'dĩri Yăhŷđĩ rĩ pi ní rizú uvuzú rĩ, ăzini kôpi ní rizú Múngú ri zízú rĩ. Yăhŷđĩ rĩ pi ri ụ'dụ 'dĩri vé tă ịgá kĩnĩ, Múngú gbi 'bŷ pi vŷ be nĩ, ăzini Múngú pa ĩ adringára tŷgērĩ rú rĩ agásĩ nĩ. Ụ'dụ Sábátá vé rĩ Yăhŷđĩ rĩ pi ri zị ụ'dụ ẹzịrĩ, 'bo Kēlĩkō rĩ pi ri zị ụ'dụ áziyá. 'Í lă Wŷngára 20:8-11; Dētōrōnómē 5:12-16. ‡ 16:31 16:31 Mánă: Mánă vé ịfŷfĩ Ẹbērē tị sĩ, "Ngá 'dĩri ă'di?" § 16:34 16:34 Sōndúkŷ ũndĩ vé rĩ: ĩ ri mánă rĩ 'bă sōndúkŷ ũndĩ vé rĩ agá, ăzini ĩ ri Ărónă vé túré rŷ'bá be rŷŷpí kú ịbĩbĩ rú rĩ 'bă sōndúkŷ rĩ agá, ăzini ĩ ri ịră ĩ ní tămbĩ mŷdrĩ Múngú vé rĩ sĩ rŷ'bá ni gé rĩ 'bă 'a ni gé, Ịsērélē rĩ pi vé anji pi vé anji ă ímúkí rí ngá 'dĩ'bēe ndreé. 'Í lă Wŷngára 25:10-12; Ẹbērē 9:3-5.

'bávè anjiná pi be, ãnyāpá rĩ pi be yĩ úvá sĩ rĩ ã'di?"

⁴ Mósè ní kúru ngozú Úpí Múngú ẹndrẹti gé kīnī, "Mā 'o rí 'bá nǒ'bée ní ã'di? Ẹsī mādā, kòpi lēkí ma úvī írā sī."

⁵ Úpí Múngú ní újázú Mósè ní kīnī, "Í 'de muṣú 'bá rĩ pi ẹndrẹti gé sī drīdrī. 'Í 'dụ ambugu ụrụkọ Ẫsērélē vé rĩ pi muṣú mí vú sī ɪndī, 'í 'dụ kpá túré mí ní yĩ ǎmbúgú dīpi dīdī Náyīlī ẹ mī gbāzú rĩ muṣú mí drīgé sī ɪndī.

⁶ Mí kādō caá írā Sínáyī vé rĩ gé 'dāá, ma adri mí be trú. 'Í gbā ɪjígó írā rĩ ǎ pálé gá rĩ, yĩ rí ɪfū ɪjígó rĩ agásí rá, 'bá Ẫsērélē vé rĩ pi ǎ mvukí rí." Mósè ní kúru tā rĩ 'düzú ngazú sū Múngú ní lūú 'í ní rĩ tīnī, drīkoma Ẫsērélē vé rĩ pi tēkí nyo ríi ndreé.

⁷ Mósè ní ǎngū rĩ ǎ rú 'dazú Másā, ǎzini Mēribā, ǎ'diātāsīyā 'bá Ẫsērélē vé rĩ pi rikí unuú, ǎzini rikí 'yoó kīnī, "Úpí Múngú rí nyo 'bā ǎsámvú gé nǒgó anigé, dōku ɪri 'dāáyo?"

'Bá Ẫsērélē vé rĩ pi 'dīkí ẹ'dí 'bá Ẫmālékē vé rĩ pi be

⁸ 'Bá Ẫmālékē vé rĩ pi ɪmúkí ẹ'dí 'dī 'bá Ẫsērélē vé rĩ pi be ǎngū Rēfídímū vé rĩ gé.

⁹ Mósè ní 'yozú Yósūwā ní kīnī, "Mí ụpē 'bávè ǎgō ụrụkọ'bée muṣú ẹ'dí 'dī 'bá Ẫmālékē vé rĩ pi be. Drū sī, ma pá tu ǎnga drīgé 'dāá, ma túré Múngú vé ụkpō be rĩ rú má drīgé."

¹⁰ Yósūwā ní ǎgō rĩ pi ẹ drī kozú muṣú ẹ'dí rĩ 'dizú 'bá Ẫmālékē vé rĩ pi be sū Mósè ní ẹzī rĩ tīnī. Mósè pi ǎrónā be, Hūrī sī, tukí muṣú adrii ǎnga drīgé 'dāá.

¹¹ Mósè kādō túré rĩ suú ụrú 'dāá, 'bá Ẫsērélē vé rĩ pi ẹ'dí rĩ ndē nī, kādō túré rĩ ɪsī vūgá nǒó, 'bá Ẫmālékē vé rĩ pi ẹ'dí rĩ ndē nī.

¹² Mósè ẹ drī ká ūrōó túré rĩ ǎ rüngará sī gí, ǎrónā pi Hūrī be

'dúkí írā 'bāá, Mósè úrí drī ní gé. Kòpi tukí pá Mósè ǎ gārā gá, kòpi ẹtíkí Mósè ẹ drī ɪlébe ɪlébe ɪngāá ụrūgégé cĩngbá cazú ụttú ní 'dengará gá.

¹³ Yósūwā 'dī ẹ'dí 'bá Ẫmālékē vé rĩ pi be, ndē kòpi rá.

¹⁴ Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósè ní kīnī, "Í sī tā Yósūwā ní ẹ'dí ndēzú 'dīri búkū agá, 'í lā tā ní Yósūwā ní, ǎ yī, á lē 'bá Ẫmālékē vé rĩ pi vé úri 'beé ǎvī vū drīgé sī rá."

¹⁵ Mósè ní vūrā rǒbǒnǒ zāzú ní sızú, ɪri ní rú ní 'dazú, "Úpí Múngú sē á ndē ẹ'dí rĩ gí."

¹⁶ ɪri ní 'yozú kīnī, "Úpí Múngú sē má ní ụkpō ẹ'dí rĩ 'dizú nī, ǎ'diātāsīyā má ɪngá má drī ụrú ụkpō zızú vú ní gé. Úpí Múngú rí ɪmú ẹ'dí 'dī muṣú úyú Ẫmālékē vé rĩ pi be."

18

Yétērō mu Mósè rí ndreé

¹ Yétērō rí ǎtálágú Mīdīyānā vé ní, ɪri Mósè ẹnyẹpi, yī tā Múngú ní 'oó Mósè ní, ǎzini 'bá Ẫsērélē vé rĩ pi ní rĩ rá, yī kpá tā Úpí Múngú ní 'bá Ẫsērélē vé rĩ pi ɪjízú ɪfūzú ǎngū Ẽjẹpétō vé rĩ agásí rĩ rá.

² Mósè ká 'í ụkú ní Sípúrā rí pēé muṣú ɪvé anjī ǎgō ɪrī rĩ pi be ẹnyẹpi Yétērō vúgá 'dāá, Mósè ẹnyẹpi ẹ'yí kòpi rá.

³ Mvā káyú rĩ ǎ rú Gērēsómā* 'i, Mósè 'yo mvā káyú rĩ vé tā kīnī, tīkí mvā 'dīri ɪsú ǎkūdē ma jākā rú ǎngū ǎzi gé.

⁴ Mvā ǎzi rĩ ǎ rú Ẽlīzérē† 'i, Mósè ní 'yozú kīnī, "Múngú má ẹ'bípī vé rĩ ko má ɪzā nī, pá ma drā agásí 'bāgú Ẽjẹpétō vé rĩ drīgé sī nī."

⁵ Mósè ẹnyẹpi Yétērō pi, Mósè vé anjī ǎgō rĩ pi be, Mósè ụkú ní sī, kòpi ní 'dezú muṣú Mósè rí ndrezú ǎngū ǎ'wí cínýáfā rú rĩ gé, vūrā Mósè ní adrizú ɪnyíná írā Sínáyī vé rĩ gé 'dāá.

* **18:3 18:3** *Gērēsómā*: Rú Gērēsómā 'dīri 'dakí Ẽberē tī sī, ɪffí ní jākā. † **18:4 18:4** *Ẽlīzérē*: Rú Ẽlīzérē 'dīri vé ɪffí, Múngú ko má ɪzā nī.

6 Yétērō ní ú'dúkọ pēzú Mósē ní kīnī, “Ma mí ényẹpị Yétērō 'i, 'bá lēkí muú mí ũkú ní be, mívé anjị āgō ìrī rī pi be mí vúgá 'dīí.”

7 Kọpi ká caá 'dālé, Mósē ní fūzú muú ényẹpị ri ẹ'yízú, ìri ní kūmūcì ũtízú ényẹpị ẹndrẹtị gé, ìri u'dezú ẹzízú bẹdrị sī, kọpi ní fizú gākū rī agá 'dāá.

8 Mósē ní tã Úpí Múngú ní 'oó 'bāgú Ējẹpétō vé rī ní, āzini ìri ní 'oó 'bá Ējẹpétō vé rī pi ní 'bá Īsērélē vé rī pi ã tã sī rī ũlūzú ényẹpị ní, ìri ní kpá tã ũkpó ũkpó ì ịsú' 'bá ì ní ímúngára gá létì gé 'dīgé Múngú ní ì pazú rī ũlūzú ìri ní.

9 Yétērō ká tã múké Úpí Múngú ní 'bá Īsērélē vé rī pi pazú 'bá Ējẹpétō vé rī pi drịgé sī 'dīri vé tã yīi, sē ìri ní āyīkō ambamba.

10 Ìri ní 'yozú kīnī, “È íngúkí Úpí Múngú ìmi paápi 'bá Ējẹpétō vé rī pi drịgé sī, āzini 'bāgú Ējẹpétō vé rī drịgé sī 'dīri.

11 Nóni á nī rá Úpí Múngú ri āmbúgú ũkpó be múngú adri' 'bá túngú rī pi drịgé sī cére, ã'diātāsīyā pa 'bá Īsērélē vé rī pi ari'ba ẹsị be ũká ũká rī pi drịgé sī.”

12 Mósē ényẹpị Yétērō ní ānyāpá ìjízú ngá ụrụkọ' 'bée be zāzú Múngú ní rọbọnọ rú, Ārónā pi ní ímúzú ambugu Īsērélē vé rī pi be Yétērō vúgá nōó ínyá rī ã nyangára gá vūrā ì ní rizú Múngú ri ìnjízú rī gé.

13 Ká muú adri' drị 'dīni, Mósē ní úrízú 'bá rī pi vé tã lịngára gá sū ándúrú rī tịni, 'bá rī pi ímúkí pá tuú kuú Mósē ã gārā gá sī kūrụ cīmgbá cazú ũndrẹná gá.

14 Mósē ényẹpị ká tã Mósē ní ríi 'oó 'bá rī pi ní 'dīri ndree, ìri ní Mósē ri zízú kīnī, “Ngá mí ní rizú tã lizú ọ'dúkúlegúsī sēzú 'bá rī pi ní í'dózú pá tuzú ũ'bútị cīmgbá ũndrẹná gá 'dīni rī ã 'dī?”

15 Mósē ní újázú ényẹpị ní kīnī, “Bá rī pi ri ímú má vúgá nōó, ã'diātāsīyā kọpi lēkí tã Múngú ní lēã ã 'okí rī nīi.

16 Kọpi dō tã be ì āsámvú gé sī anigé, kọpi ìjị má vúgá, ma kúru kọpivé tã āsámvú aco, ma tã Múngú ní lēã ã 'okí rī ũlū kọpi ní, āzini ma tãimbị Múngú vé rī ímbá kọpi ní.”

17 Mósē ényẹpị ní újázú Mósē ní kīnī, “Tã mí ní ríi 'oó 'dīri adri múké ku.

18 Mí, 'bá ímú' 'bá mí vúgá 'dī' 'bée be, ìmi ímú āndē rá. Ẹzị rī mi nọnọ, mí ícọ ngáá ọ'dúkúlegúsī ku.

19 'Í yị drī ma ká, á lē mí ìzā koó tã 'dīri sī, Múngú ã adri mí be. 'Í tu pá 'bá rī pi vé tã tị gé, 'í jị kọpivé tã ũlū Múngú ní.

20 Mí ímbá kọpi ní tã Múngú ní lēã ã 'okí rī, āzini mí ímbá tãimbị Múngú vé rī, mí i'da kọpi ní létì adrizú ānị múké rī, āzini létì ẹzị ngazú rī.

21 Lē mí ũpē 'bá ẹzị nga' 'bée múké Múngú ri ìnjī' 'bá ìnjīnjī, tã 'o' 'bá piri, ẹsị 'bā' 'bée ngá drịgé ku ni pi 'bá 'dī' 'bée āsámvú gé. Mí ũ'bā kọpi drịkoma rú ngúlúmū 'bá be élifū ālu rī pi drịgé, ngúlúmū 'bá be mūdūrūlū ālu rī pi drịgé, ngúlúmū 'bá be pūkú tọwú rī pi drịgé, ngúlúmū 'bá be mūdri rī pi drịgé, kọpi ã rikí 'bá 'dī' 'bée vé tã āsámvú acoó.

22 Lē 'bá 'dī' 'bée ã rikí 'bá rī pi vé tã lị sá be cére, lē kọpi ẹ ìjịkí tã ũkpó ũkpó rī pi mí ẹndrẹtị gé, tã adri' 'bá mūnyámunya rī pi, lē kọpi ã lịkí tã ni. 'Í 'o dō sū 'dīri tịni, ìri sē ẹzị ríipi mi nọopi rī ìri ícá kọwúkọwú, ã'diātāsīyā ìmi ri tã rī ãlē kọpi be trú.

23 'Í 'dụ dō tã má ní ẹzị mí ní 'dīri ngáá rá, āzini Múngú lū dō mí ní kīnī, mí 'o 'dīni, mí ẹsị ri adri ũkpó ũkpó, sē mí āndē ku, 'bá 'dī' 'bée kúru cére nga mu 'bětị 'dāá, ịsú kọpi ẹpíkí tã rī sī gí.”

24 Mósē yị tã ényẹpị ní ímbá 'í ní rī rá, 'dụ tã ényẹpị ní 'yoó rī pi ārēvú ngáá cére rá.

25 Ìri ní 'bá ẹzị nga' 'bée múké ni pi ũpēzú 'bá Īsērélē vé rī pi āsámvú gé, ũ'bā kọpi drịkoma rú, ngúlúmū

'bá be élfũ ãlu (1,000) rĩ pi drĩgé, ngúlúmũ 'bá be mụdũrũlũ ãlu (100) rĩ pi drĩgé, ngúlúmũ 'bá be pũkú tǒwú (50) rĩ pi drĩgé, ãzini ngúlúmũ 'bá be mụdrĩ rĩ pi drĩgé.

²⁶ Kòpi rikí 'bá rĩ pi vé tã lĩ sã be céré. Tã ùkpó ùkpó rĩ pi kòpi rikí ijĩ Mósè ẹnreṭi gé, tã adri'ba mũnyámunya rĩ pi kòpi rikí lĩ nĩ.

²⁷ Mósè ní kúru ényepi Yétèrò ri jizú kuzú lẹti gé, ìri ní 'yozú, mí éci múké. Yétèrò ní 'i újázú gòzú vúlé àngũ 'í ní adrizú rĩ gé 'dãá.

19

'Bá Ìsèrelè vé rĩ pi adrikí irã Sínáyĩ vé rĩ gé

¹ 'Bá Ìsèrelè vé rĩ pi kã ìfũú àngũ Èjèpétò vé rĩ agásĩ, kòpi tuki ècĩ caá mbãá ìrĩ, kòpi cakí àngũ ã'wí cínýáfã rú rĩ gé Sínáyĩ gé 'dãá ú'dú ãlu mbãá na vé rĩ gé.

² 'Bá Ìsèrelè vé rĩ pi kã fũú àngũ Rēfidímũ vé rĩ agásĩ, kòpi cakí mụú adrii àngũ ã'wí cínýáfã rú Sínáyĩ vé rĩ gé, kòpi ní áwízú adrizú irã rĩ ã pálé gá 'dãá.

³ Mósè ní kúru tuzú mụzú Múngú vugá irã drĩgé 'dãá, Úpí Múngú ní ìri zizú irã drĩgé 'dãá, ìri ní 'yozú kĩnĩ, "Tã má ní lée mĩ 'yo Yòkóbũ vé úyú Ìsèrelè rĩ pi ní rĩ ìri 'dĩ,

⁴ 'Ìmi ndrekí tã má ní 'oó 'bá Èjèpétò vé rĩ pi ní rĩ rá, má 'í'dú ìmi ijĩ má vugá nòó sũ bĩbĩ ní ívé anjĩnã u'duú rĩ tĩnĩ.

⁵ 'Ìmi 'dukí dõ tã mávé rĩ ngaá ési be céré, ãzini ìmi 'dukí dõ ùndĩ má ní rụú ìmi be 'dĩri vé tã ngaá rá, ìmi adri 'bá mávé ni 'bá vũ drĩgé rĩ pi ãsámvú gé sĩ céré. 'Bá vũ drĩgé rĩ pi céré adri mávé ni,

⁶ 'bo ìmi ímú adri sùrú uletere, ri èzi nga má ní atala rú.' 'U'dúkó má ní lée mĩ átá 'bá Ìsèrelè vé rĩ pi ní rĩ ìri adriipi 'dĩ."

⁷ Mósè ní kúru ìgòzú irã drĩgé 'dãásĩ, ìri ní 'bá ì ní ù'bãá drĩkoma rú rĩ pi zizú ímúú vũrã ãlu gé, ìri

ní tã Úpí Múngú ní èzi 'í ní rĩ ùlũzú kòpi ní céré.

⁸ 'Bá rĩ pi ngakí céré tã 'dĩri è'yĩ kĩnĩ, "Tã àrèvú céré Úpí Múngú ní èzi rĩ 'bã 'du nga rá." Mósè ní kúru tã kòpi ní è'yĩ rĩ jizú mụzú ùlũzú Úpí Múngú ní.

⁹ Úpí Múngú ní 'yozú Mósè ní kĩnĩ, "Ma mụ mí vugá 'dĩ ìrĩbĩtĩ ãsòopi nĩpi cici ni agásĩ, má kãdõ rií átá mí be, 'bá rĩ pi ã yikí rí mávé ú'dúkó, kòpi ã 'bãkí rí ési céré kuú mí drĩgé." Mósè ní kúru tã 'bá rĩ pi ní 'yoó rĩ ùlũzú Úpí Múngú ní.

¹⁰ Úpí Múngú ní 'yozú Mósè ní kĩnĩ, "Í mụ lũú 'bá rĩ pi ní, 'í'dóú ãndrũ cazú drũ sĩ, lè kòpi ã gũkí ì adrii uletere. Kòpi ã ùjĩkí ívé bõngó ùjĩjĩ.

¹¹ 'U'dú na ni gé, lè 'bá rĩ pi ã útúkí ì kú ùrè, ã'diãtãsiyã Úpí Múngú ri ísĩ ímú adri irã Sínáyĩ vé rĩ drĩgé, 'bá rĩ pi céré nga ma ndre rá.

¹² 'Í sĩ légéré irã rĩ ã gãrã gá sĩ kúrũ, 'í lũ 'bá rĩ pi ní, 'Lè ku ìmi ní ovozú légéré rĩ drĩgé sĩ, ímúú ìnyinã irã rĩ ã rú'ba gá nõó, ãzini lè ìmi úlókí irã rĩ ã rú'ba ku. 'Bá rĩ úló dõ irã rĩ ã rú'ba gí, ìri 'dĩ drã 'dĩsĩ rá.

¹³ 'Ì ìri úvĩ irã sĩ, dõku ì ìri gbi 'í'yé sĩ, 'dĩkí dõ ìri drãá 'dĩni, lè 'bá ãzi ã úló ãvũ ni ã rú'ba ku. Ngá rĩ dõ 'bá, dõku ãnyãpá, ícókí ìri kuú adrii ídri rú ku.' 'Bá rĩ pi yikí dõ jèlègú ã ú'dúkó gí, kòpi ã íbíkí rí tujú irã drĩgé 'dãá ndõ."

¹⁴ Mósè kã ísĩ irã drĩgé 'dãásĩ 'bá rĩ pi vugá nõó, ìri ní 'yozú kòpi ã gũkí ì adrii uletere, kòpi ní ívé bõngó ùjĩzú.

¹⁵ 'Ìri ní 'yozú 'bá rĩ pi ní kĩnĩ, "Lè ìmi útúkí ìmi kú ìnógósĩ rizú ú'dú na 'dãri ùtèzú, 'bá ãzi ã lã ùkú be ku."

¹⁶ Kã mụú caá ú'dú na ni gé, ù'bũtĩnã rĩ sĩ, ùvi ní lĩzú, àngũ rĩ ní gazú lókúlókú, ìrĩbĩtĩ ní ãsòzú ìnikurukuru irã drĩgé 'dãá, gũké ní kúru 'uzú kúbĩ be uru 'dãá. 'Bá

adri'ba vürã 'dãri gé rĩ pi ã rü'ba ngakí céré yááyã.

17 Mósẽ ní kúru 'bã rĩ pi ẽ drĩ kozú füzú vürã kôpi ní adrízú rĩ agásĩ Múngú vúgá 'dãá, 'bã rĩ pi áwíkí pá tuú kuú írã rĩ ã pálé gá.

18 Ācígã õzũ írã Sínáyĩ vé rĩ ẽ drĩ céré, ã' diātāsīyã Úpí Múngú ísĩ ímú írã drĩgé nõó ãcí dīpi dīdī ni agásĩ. Ācígã rĩ tu ʊrúgégé 'dãá, sũ ãcígã tuúpi ãcí ĩ ní ũdēé kuú ãmbúgú ãmbúgú rĩ agásĩ rĩ tĩni, írã rĩ aya 'i ũkpõ be dīngídīngí.

19 Jēlēgú rĩ vé ʊ'dúkó ri ʊ'ú mʊzú mgbuwa, mgbuwa. Mósẽ ní átázú, Múngú ní újázú ĩri ní ʊ'dúkó be sũ ũvi ní lĩ rĩ tĩni.

20 Úpí Múngú ní ísízú ímúzá írã Sínáyĩ vé rĩ drĩgé 'dãá, ĩri ní Mósẽ ri zízú mʊzú 'í vúgá írã drĩgé 'dãá. Mósẽ ní kúru tuzú mʊzú írã drĩgé 'dãá.

21 Úpí Múngú ní 'yozú Mósẽ ní kĩnĩ, “Í sị mʊú 'bã rĩ pi vūgá 'dãá, 'í mʊ 'yoó kôpi ní, lē kôpi ã ʊvukí légéré mí ní sī 'dĩri drĩgé sī ímú ma ndree ku, kôpi ʊvukí dō légéré rĩ gí, kôpi ũdrã rá.

22 Atala lē'ba ímú'ba Úpí Múngú vúgá nõó rĩ pi, lē kôpi ã gũkí ĩ adrii uletere. Kôpi gũkí dō ĩ adrii uletere ku, Úpí Múngú ri kôpi ú'dj ũdrã rá.”

23 Mósẽ ní 'yozú Úpí Múngú ní kĩnĩ, “Bã rĩ pi ícókí ítú írã Sínáyĩ vé rĩ drĩgé nõó ku, ã' diātāsīyã mí 'yo 'bã ní, mí kĩnĩ, 'bã ítrúkí 'bã írã rĩ ã pálé gá ĩnyĩnã nõó ku, ã' diātāsīyã vürã 'dĩri ĩri uletere.”

24 Úpí Múngú ní újázú Mósẽ ní kĩnĩ, “Í sị mʊú vūgá 'dãá, mí ĩjĩ Ārónã ri ímú írã drĩgé nõó. 'Bo atala rĩ pi 'bã rĩ pi be, lē kôpi ã siki ĩ ímú má vúgá nõó ũkpó sī ku, kôpi siki dō ĩ ímú ũkpõ sī, ma kôpi ú'dj ũdrã rá.”

25 Mósẽ ní kúru ísízú ímúzá 'bã rĩ pi vúgá nõó, ĩri ní tã Úpí Múngú ní 'yoó rĩ ũlüzú kôpi ní.

20

Tāimbị mụdrị Múngú ní ẹzị rĩ

1 Tã Múngú ní ẹzị 'bã rĩ pi ní rĩ ĩri 'dĩni kĩnĩ,

2 “Ma Úpí Múngú ĩmivé rĩ, má ĩjĩ ĩmi ĩfũú ĩzāngã ĩmi ní nyaá tũgẽrĩ rú Ējēpētō agá 'dãá rĩ agásĩ nĩ.

3 “Lē ĩmi ĩnjĩkí múngú ãzi tũngú ni ku, ĩmi ĩnjĩkí 'yéná ma áyu.

4 “Lē ĩmi údékí ngá ãzi índré múngú rú sũ ngá 'bũ gé ni tĩni ku, dōku ngá vũ drĩgé ni tĩni ku, dōku ngá yĩ agá ni tĩni ku.

5 Lē ĩmi ʊvukí drĩ sị vūgá ngá ĩ ní údé múngú rú 'dĩ'bée ĩnjĩzú ku, ã' diātāsīyã ma Úpí Múngú ĩmivé rĩ, á lē 'bã ãzi ẽ ĩnjĩ múngú ãzi ku. 'Bã ma gã'ba sī rĩ pi, ma kôpivé anjĩnã ĩrĩnã ũnjĩkányã kôpivé étēpi ní 'oó rĩ sī, ma í'dó ĩrĩnã úyú na rĩ gé cĩmgbá cazú úyú sũ rĩ gé.

6 'Bo 'bã rĩ lē dō ma rá, ãzini 'du dō tã má ní ẹzị rĩ ngaá rá, ma ẹsị múké 'bã ĩrivé úyú rĩ pi drĩgé cĩmgbá cazú úyú élifũ kárakarã rĩ pi drĩgé.

7 “Lē ĩmi rikí Úpí Múngú ĩmivé rĩ ã rü zĩ tã ũnjĩ 'ozú ku, ĩmi zĩkí dō Múngú ã rü tã ũnjĩ 'ozú, Úpí Múngú ri ĩmi ĩrĩnã rá.

8 “Lē ĩmi ígákí ʊ'dj Sábátã vé rĩ, ĩmi 'bãkí ĩri adrii uletere.

9 Lē ĩmi ngakí ĩmivé ẹzị ãrevú céré deę ʊ'dj ázıyá gá,

10 'bo Sábátã ri ʊ'dj uvuzú ni, ĩri ʊ'dj Úpí Múngú ĩmivé rĩ vé ni. ʊ'dj 'dĩri gé, lē ĩmi ngakí ẹzı ku, mí úlungu, dōku mívé mvá ágó, dōku mívé mvá ũkú, dōku mívé átı'ba ágó rú rĩ, dōku mívé átı'ba ũkú rú rĩ, dōku mívé ãnyãpã rĩ pi, dōku 'bã jãkã rú ímúpi adriipi mívé 'bětĩ ãsãmvú gé rĩ, ã nga ẹzı ʊ'dj Sábátã vé rĩ gé ku.

11 Ā' diātāsīyã Úpí Múngú gbi 'bũ pi vũ be, yĩ tafu rĩ be, ngá 'a ni agá rĩ pi be céré 'du caá ʊ'dj ázıyá, 'bo kã mʊú caá ʊ'dj ẹzırĩ ni gé, ĩri ní uvuzú. Úpí Múngú ní kúru tãkiri 'bãzú ʊ'dj Sábátã vé 'dĩri drĩgé, ã adri uletere.

12 “Lě mí ñnjĩ mí étépì pi mí éndrèpì be ñnjĩnjĩ, mí adri rí caá ílí be aco āngũ Úpí Múngú mívé rĩ ní sěé mí ní rĩ agá.

13 “Lě mí 'dì 'bá ku.

14 “Lě mí 'bã ọwũ ku.

15 “Lě mí ụgũ ngá ku.

16 “Lě mí úlí ùnjō 'bá mí gārā gá rĩ drĩgè ku.

17 “Lě mí 'bã ẹsì 'bá mí gārā gá rĩ vé jó drĩgè ku. Lě mí 'bã ẹsì 'bá mí gārā gá rĩ vé ùkú drĩgè ku, dōku mí 'bã ẹsì 'bá mí gārā gá rĩ vé átí'bá ágó rú rĩ drĩgè ku, dōku mí 'bã ẹsì 'bá mí gārā gá rĩ vé átí'bá ùkú rú rĩ drĩgè ku, dōku mí 'bã ẹsì 'bá mí gārā gá rĩ vé tí drĩgè ku, dōku mí 'bã ẹsì 'bá mí gārā gá rĩ vé dōngí drĩgè ku, dōku mí 'bã ẹsì 'bá mí gārā gá rĩ vé ngá drĩgè ku.”

18 'Bá rĩ pi kâ ùvi rĩ vé lĩngára, āzini jělégú rĩ vé 'uŋgára yì, āzini kòpi kâ ùvi rĩ vé gangára lókúlókú rĩ ndree ācígā írā ẹ drĩ ọzũúpi rĩ be, sě ụrĩ ìmvú kòpi ambamba, kòpi yáki āni kpĩríkpĩrí, kòpi áwíkí pá tuú rárá rú.

19 Kòpi ní 'yozú Mósè ní kìnĩ, “Lě mí átá 'bá ní átángá rĩ nĩ, 'bã ícọ yì rá. 'Bo lě mí ku Múngú átá átángá rĩ 'bá ní nĩ ku, ìri sě 'bã ùdrā rá.”

20 Mósè ní újázú kòpi ní kìnĩ, “Ìmi 'okí ụrĩ sĩ ku, Múngú ímú ìmi ù'bĩ, ụrĩ ã rú rí ìmi, ìmi 'okí rí ùnjĩkányá ku.”

21 'Bá rĩ pi áwíkí pá tuú kuú rárá rú. Mósè fi āngũ niipi cịcị Múngú ní adrízú rĩ agá 'dǎá nĩ.

Ngá ì ní údé drĩ sĩ múngú rú rĩ vé tǎ, āzini vūrā rọbọŋọ zǎzú rĩ vé tǎ

22 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósè ní kìnĩ, “Í lū 'bá Ìsèrélè vé rĩ pi ní 'dini, 'Ìmi ndrekí ìmí mì sĩ rá, á ri átá íngázú 'bũ gélésíla.

23 Lě ìmi údékí aya ọgú'bá ọgúọgú ni pi rí ñnjĩ múngú rú ku, dōku lě ìmi údékí dábũ rí ñnjĩ múngú rú ku.

24 “ 'Lě ìmi usakí nyọọkú, ìmi sịkí má ní vūrā rọbọŋọ zǎzú ni, ìmi zǎkí rí má ní kǎbílō, ndrĩ, āzini tí rọbọŋọ rú āni. Ma sị mužú vūgá 'dii, ma mu ìmi ní tǎkiri sě vūrā ì ní rizú ma ñnjĩzú rĩ gé.

25 Ìmi sịkí dō má ní vūrā rọbọŋọ zǎzú rĩ írā sĩ, lě ìmi sịkí írā ì ní rú'bá ni upaá kuyé ni sĩ, ā upakí rú'bá ni ayaŋá sĩ ku, ā'diātāsīyā ìri sě vūrā rọbọŋọ zǎzú rĩ adri āni uletere ku.

26 Lě ìmi tųkí mužú vūrā rọbọŋọ zǎzú rĩ gé 'dǎá vūrā pá ù'bǎzú rĩ gé sĩ ku, 'bã āzi ã ndre rí ìmí rú'bá ule rĩ ku.’ ”

**Búkũ
Rútã
vé rĩ
Tã búkũ rĩ vé rĩ ã
ũlũngará**

Búkũ 'dĩri ũlũ ú'dógú'dógú Rútã vé rĩ, Rútã ri Mōábãzĩ. 'Bá Mōábã vé rĩ pi ẹ'yĩkĩ Múngú Īsērélē vé rĩ kuyé. Īsērélégú āzi ívé 'bá 'bětĩ āsámvú gé rĩ pi be, kōpi íbíkí íngá Bětēlēmē gá, kōpi 'dekí muṣú adrii Mōábã gá, ā'diātāsīyā ẹbĩrĩ 'de kōpivé āngũ agá nĩ. Īsērélégú rĩ vé ũkú Nōómé ri anji āgō be ĩrĩ, ĩrivé mvá āzi rĩ je Rútã ri nĩ. 'Bo ĩrivé ágó drã rá, āzini ĩrivé anji ĩrĩ 'dĩ'bée ũdrãkĩ rá, 'yéná kukí Nōómé ri áyu. Nōómé kã lēé 'i újã gōó Bětēlēmē gá 'dãá, Rútã kĩnĩ, 'í lē muṣú vú ni gé sĩ ĩndĩ, Rútã ẹ'yĩ Múngú áda rĩ rá. Kōpi ã cakí dō Bětēlēmē gá 'dãá líkícó rú drãāsīyā, Múngú sē Rútã ní ágó múké, ā'bú be ni, rú ni Bōójã 'i. Bōójã ní Rútã ri jezú 'í ní ũkú rú, Bōójã ri kpá Nōómé ã tã mbaá ĩndĩ. Bōójã pi vé úyú Rútã be rĩ agá, ágó āzi anigé, rú ni Dāwúdĩ 'i, ágó rĩ 'bágú.

Ú'dógú'dógú Rútã vé 'dĩri lũ 'bá ní kĩnĩ, 'bá rĩ pi ārēvú céré ẹ'yĩkĩ dō Múngú ri rá, Múngú ri kōpi ní tãkĩri sē rá.

Ēlīmēlékē pi ívé 'bá 'bětĩ āsámvú gé rĩ pi be muṣú Mōábã gá

¹ Lókí 'bá tã lĩ'bá* rĩ pi ní āngũ ruṣú āngũ Īsērélē vé rĩ agá rĩ gé, ẹbĩrĩ 'de āngũ rĩ agá ũnjĩ ũnjĩ. Ágó āzi kũrú Bětēlēmē vé rĩ agá, āngũ Yúdã vé rĩ agá, 'du ívé ũkú ívé anji āgō ĩrĩ rĩ pi be, 'de muṣú adrii āngũ Mōábã vé rĩ agá 'dālē ũkōlō.

* **1:1 1:1** *Bá tã lĩ'bá rĩ pi:* 'Bá tã lĩ'bá rĩ pi Múngú ũpē kōpi nĩ, kōpi ã pakí rĩ 'bá Īsērélē vé rĩ pi ívé ari'ba rĩ pi drígé sĩ. Kōpi rikí 'bá Īsērélē vé rĩ pi vé tã lĩ nĩ. Kōpi rikí kpá 'bá Īsērélē vé rĩ pi ruṣú lókí 'dãri gé nĩ. † **1:6 1:6** *Úpí:* Ēbērē tĩ sĩ, Múngú zĩ 'i rú Yáwē, íffĩ nĩ, Múngú adriipi muṣú 'dãni'dãni rĩ 'i. Kēlĩkó tĩ sĩ, 'bá Yáwē ri zĩ Úpí. Ī ṣú lã Búkũ Í'dóngará vé rĩ agá, Wũngará vé rĩ agá, Rútã vé rĩ agá, āzini Yónã vé rĩ agá.

² Ágó rĩ ã rú Ēlīmēlékē 'i, ũkú ni ã rú Nōómé 'i, ĩrivé anji ĩrĩ 'dĩ'bée, āzi rĩ ã rú Málónã 'i, āzi rĩ Kĩlĩyónã 'i. Kōpivé súrú Ēfārátã, kōpi kũrú Bětēlēmē vé rĩ agá, āngũ Yúdã vé rĩ agá. Kōpi 'dekí muṣú adrii āngũ Mōábã vé rĩ agá.

³ Nōómé ágó ni Ēlīmēlékē ní drãzú, ku Nōómé pi kú ĩrivé anji āgō ĩrĩ 'dĩ'bée be.

⁴ Anji āgō ĩrĩ 'dĩ'bée ní anji ũkú Mōábã vé ni pi jezú ĩ ní ũkú rú, ũkú āzi rĩ ã rú Úrũpã 'i, āzi rĩ Rútã 'i. Kōpi kã adrii caá 'dālē ílí muṣú,

⁵ Málónã pi ní ũdrãzú Kĩlĩyónã be ĩrĩtró, kukí Nōómé ri kú anji ākó, ágó ākó.

Nōómé lē ívé anji āgō rĩ pi vé ũkú ĩrĩ 'dĩ'bée pēé gōó muṣú ívé āngá

⁶ Nōómé kã yĩ āngũ Mōábã vé rĩ gé 'dālē kĩnĩ, Úpí† sē ānyāngã ka 'bá rĩ pi ní āngũ Yúdã vé rĩ gé 'dãá, Nōómé pi ní ĩ útúzá ívé anji ĩrĩ 'dĩ'bée vé ũkú pi be āngũ Mōábã vé rĩ gé 'dālē, lēzú ĩ újázú gōzú vúlé āngũ Yúdã vé rĩ gé 'dālē ũzi.

⁷ Kōpi ní vũrã ĩ ní rizú adrizú 'dãri kuzú, Nōómé pi ní muṣú ívé anji ũdrã'bá ĩrĩ 'dĩ'bée vé ũkú pi be, kōpi 'ḍukí létĩ muṣú Yúdã gá rĩ, kōpi újákí ĩ gōzú vúlé āngũ Yúdã vé rĩ gé 'dālē ũzi.

⁸ Kúru Nōómé ní 'yozú ívé anji ĩrĩ 'dĩ'bée vé ũkú pi ní kĩnĩ, "Īmi mvikí gōó ĩmivé āngá ĩmi ẹndrēpĩ vúgá. Úpí ã 'bã ẹsĩ múké ĩmi ní, sũ ĩmi ní ẹsĩ múké 'bãá ĩmivé āgō ũdrã'bée gĩ rĩ pi ní, āzini ĩmi ní 'bãá má ní rĩ tĩnĩ.

⁹ Úpí ã sē ĩmi ní āgō ĩmi tã mba'bée múké ni pi." Kúru ĩri ní kōpi u'dezú ẹzizú bēdrĩ sĩ, Rútã pi Úrũpã be, kōpi ní í'dózú ngozú.

10 Kòpì ní 'yozú Nòómé ní kìnì, “Bá lèkí 'bà újá gòó mujú mí be trù mívé 'bá rĩ pi vùgá 'dǎá.”

11 Nòómé ní 'yozú kìnì, “Má anji rĩ, ìmi újákí ìmi gòó ìmivé àngá 'dǎlé ùzi. Ngá ìmi ní lèzú mujú má vùgá sī ìndì rĩ à'di? Ma gò anji àgò tì òjì, kòpì à adrikí rí ìmi ní àgò rú?”

12 Má anji rĩ, ìmi újákí ìmi gòó ìmivé àngá 'dǎlé ùzi, á dè gí, má ícò gòó ágò jeé òjì ku. Mâ 'bǎ dō èsì ágò jezú, àzini mà adri dō ágò be ìnìṅá àndrũ nòri gé, mà tì dō anji àgò,

13 ìmi nyo ícò tē cìmgbá cazú lókí kòpì ní mbazú rĩ gé rá? Ìmi nyo ícò adri àgò àkò kòpì ùtèzú rá? Má anji rĩ, ìmi ícókí ùtèé bǎ ku. Tǎ ìmivé 'dìri sē má ní ìzàngǎ, ndè ìzàngǎ ìmivé rĩ rá, à'diātāsīyā Úpí sē nóni ma ri ìzàngǎ nya.”

14 Kòpì gòkí ngoó òjì ú'dúkò be uru 'dǎá. Kúru Úrũpǎ ní ìdrèpì ri u'dezú èzizú bèdrì sī, ìri ní 'dezú mujú, 'bo Rútã áwí ívé rĩ adrii kuú ìdrèpì Nòómé be.

Nòómé pi Rútã be mvikí gòó àngũ Ìsèrélè vé rĩ gé

15 Nòómé ní 'yozú Rútã ní kìnì, “Í ndre drì ká, mí è'yèpì ri 'de mujú ívé 'bá rĩ pi vùgá, àzini ívé múngú rĩ pi vùgá, ìmi 'dekí mujú ìri be trù.”

16 Rútã ní 'yozú kìnì, “Mí 'yo mà ku mì, dōku mà gò vùlé 'dini ku. Vürǎ mí ní mujú rĩ gé, ma mu ìndì. Vürǎ mí ní mujú adrizú rĩ gé, ma kpá mu adri mí be trù. 'Bá mívé rĩ pi, kòpì adri 'bá mávè ni, Múngú mívé rĩ, ìri adri Múngú mávè ni.

17 Vürǎ mí ní drǎzú rĩ gé, ma kpá drǎ, ì ma sī vürǎ 'dǎri gé. Á 'du dō tǎ rĩ ngaá sù má ní 'yoó rĩ tìṅi kuyé, lè Úpí è ìrìṅǎ ma ùnjì ùnjì, drǎ ri 'bǎ àsámvú aco mí be nì.”

18 Nòómé kǎ ndreé Rútã lè mujú 'i vùgá sī ìndì, gò tǎ àzi 'yoó òjì kuyé.

19 Kúru ùkú ìrì 'dì'bée ní 'dezú mujú, kòpì ní cazú Bètèlémè gá 'dǎlé. Kòpì kǎ caá Bètèlémè gá 'dǎá,

'bá kũrú agá 'dǎlé rĩ pi céré àyǎkí àyǎyǎ kòpivé ícángará sī. Ùkú rĩ pi ní 'yozú kìnì, “Bá 'dìri nyo Nòómé 'i?”

20 Nòómé ní újázú kòpì ní kìnì, “À zìkí ma Nòómé 'i ku. Ìmi zìkí ma Mǎrǎš, à'diātāsīyā Múngú Ùkpò 'Dìpa sē á cì drì ambamba.

21 Òtù má ní füzú mujú rĩ gé, ma ágò be, ma anjìṅá be, 'bo Úpí sē má újá ma ìgòó lìkìcò rú. Ngá ìmi ní ma zizú Nòómé rĩ à'di? Úpí sē á nya ìzàngǎ, àzini Múngú Ùkpò 'Dìpa sē má ìsù drìlè ùnjì.”

22 Nòómé ìmví ìgòó àngũ Mòábǎ vé rĩ gé 'dǎásì, kòpì ìmvíkí Rútã Mòábǎzì rĩ be trù. Kòpì cakí Bètèlémè gá 'dǎá lókí ì ní rizú ùndú lizú rĩ gé.

2

Rútã pi ìsúkí ì Bòójǎ be

1 Ágò àzi rú ni Bòójǎ 'i, ágò rĩ Nòómé ágò ni Èlìmèlèkè vé mǎrítè, ìri à'bú be, ìri 'bá ì ní ìnjì ìnjì ni.

2 Ù'dú àlu, Rútã Mòábǎzì rĩ ní 'yozú Nòómé ní kìnì, “Á lè mujú ùndú u'de 'bá vùgá sī rĩ pi u'duú 'bá èsì be múké ícòpi mà ìzǎ koòpi ní vé ómvú agá.” Nòómé ní 'yozú ìri ní kìnì, “Má mvá rĩ, 'i 'de mujú ìyí.”

3 Kúru Rútã ní 'dezú mujú, ìri ní fizú ómvú agá 'dǎá, ìri ní 'dózú ùndú rĩ u'duzú 'bá ùndú lì'bá rĩ pi à vùdrì gé sī. Gò áamá ìsù àkùdè 'i ri èzì rĩ nga Bòójǎ adriipi sùrú Èlìmèlèkè vé rĩ agá rĩ vé ómvú agá.

4 Bòójǎ ní ícázú Bètèlémè gá 'dǎásì, ìri ní 'bá ùndú lì'bá rĩ pi èzizú kìnì, “Úpí à adri ìmi be!” Kòpì ní újázú kìnì, “Úpí à sē mí ní tǎkiri!”

5 Bòójǎ ní 'bá ùndú lì'bá rĩ pi vé àmbúgú zizú kìnì, “Ùkú adriipi ìzòṅá rú 'dǎri à'di 'i?”

6 'Bá ùndú lì'bá rĩ pi vé àmbúgú rĩ ní 'yozú kìnì, “Ùkú rĩ Mòábǎzì, kòpì

‡ 1:20 1:20 Nòómé: Rù Nòómé rĩ vé ìffì òjì àyìkò.

§ 1:20 1:20 Mǎrǎ: Rù Mǎrǎ rĩ vé ìffì drìcìrú.

íbíkí ímụ ǎngũ Mōábã vé rĩ gélésí Nōómé be trụ.

7 Ūkú rĩ zị té ma ỳ'bútịjã rĩ sị kīnī, 'í lē ūndú u'de'bán vūgá sị rĩ pi u'dụú 'bán ūndú lị'bán rĩ pi ǎ vùdrị gé sị. Ūkú rĩ 'í dó té ẹzị ngáá ỳ'butị, cĩngbá ícázú sã nōrì gé, mụ uvuú sãjã be mǎdã ǎpǎlǎ ǎ ndúgé."

8 Kúru Bōójã ní 'yozú Rútã ní kīnī, "Mǎ mvá rĩ, 'í yị drī ma ká, ǎ mụkí ūndú u'de'bán vūgá sị rĩ u'dụú ọmvú ǎzi agá ku, lē mí fū ọmvú nōrì agásị ku. Īmi adrikí mǎvé ǎtí'bán ūkú rú nō'bée be nōgó."

9 Lē mí ndre ǎgō rĩ pi dō rì ūndú rĩ lị ọmvú agá 'dǎá wōókō ngōrì gé, 'í 'de ūkú adri'bán ǎtí'bán rú rĩ pi ǎ vùdrị gé sị. Á 'yo ǎgō rĩ pi ní gí, kōpi ǎ 'okí mí ūnjí ku. Yị úvǎ ndē dō mí gí, 'í mụ yị ǎgō rĩ pi ní dǎá ūdrì agá 'dǎri ĩbēé mvuú."

10 Rútã ní kūmūcì ūtịzú vūgá, ĩrì ní 'í drī sịzú nyōókú gé 'dǎá, ĩrì ní Bōójã rì zịzú kīnī, "Ma jǎkǎzị, ngá mí ní ẹsị múké 'bǎzú má ní, ǎzini mí ní mǎ tǎ 'dụzú 'bǎzú ǎmbúgú rĩ ǎ'di?"

11 Bōójã ní újázú ĩrì ní kīnī, "Mí ágó ní drǎzú rĩ ǎ vùdrị gé, tǎ mí ní 'oó mí ĩdrẹpị ní rĩ, ūlūkí má ní céré. Tǎ mí ní mí ẹtẹpị rì kuzú, mí ẹndrẹpị rì kuzú, mívé ǎngũ kuzú ímúzá adrizú 'bán mí ní ūkú ní nị kuyé nō'bée be nōrì, ūlūkí má ní gí."

12 Lē Úpí ǎ sē mí ní ǎndēma ǎmbúgú tǎ mí ní 'oó rĩ sị, Múngú Īsērélē rĩ pi vé mí ní ífì ĩrivé ỳpìlẹ'bí ǎ ndúgé rĩ ǎ ūtē mí."

13 Rútã ní 'yozú kīnī, "ǎmbúgú mǎvé rĩ, lē mí 'bǎ ẹsị múké má ní mụzú nyonyo, mǎ ǎ adri dō ǎtí'bán mívé ní kuyé drǎǎsīyǎ, tǎ mí ní átá múké mǎ ẹsị ūmizú 'dĩrì, sē má ní ǎyīkō."

14 Kǎ caá sǎ ínyá nyazú rĩ gé, Bōójã ní 'yozú ĩrì ní kīnī, "Mí ímụ nōgó, 'í 'dụ pánga rĩ dūú tịbị agá 'dǎá." Kúru Rútã ní úrízú 'bán ūndú lị'bán rĩ pi ǎ gǎrǎ gá, Bōójã ní ūndú ĩ ní ụsị rĩ sězú ĩrì ní, Rútã ní ūndú rĩ cizú ẹpizú, ĩrì ní ĩmbítǎ ní kuzú.

15 Rútã kǎ gōó ngáá ūndú rĩ u'dụngará gá 'dǎá, Bōójã ní átázú ívé ǎtí'bán ǎgō rú rĩ pi ní kīnī, "Rútã lē dō ūndú rĩ u'dụú úlilì ĩ ní úmbé rĩ pi ǎsámvú gé sị, ǎ 'yokí ĩrì ní tǎ ūnjí ku."

16 Īmi unjekí ūndú rĩ pi úlilì rĩ pi agásị ú'bé vūgá, ǎ u'dụ rì 'í ní, ǎ 'yokí ĩrì ní tǎ ūnjí ku."

17 Rútã ní ūndú rĩ u'dụzú cĩngbá ūndrẹjǎ gá, co ūndú rĩ ūvú sị tré mīlīmīlī, ỳ'bị ūndú rĩ caá kílō mụdrị drī ní ĩrī.

18 ĩrì ní ūndú rĩ 'dụzú mụzú kūrú agá 'dǎá, ĩrì ní 'í dazú 'í ĩdrẹpị ní. ĩrì ní ūndú ĩ ní ụsị, 'í ní cìtì tì rĩ vé ĩmbítǎ jìzú sězú 'í ĩdrẹpị ní.

19 ĩdrẹpị ní ĩrì zìzú kīnī, "ǎndrū 'í mụ ūndú rĩ u'dụú íngūgá? 'Í ngá ẹzị rĩ íngūgá? Tǎkírì ǎ adri 'bán mí ĩzǎ koópi rĩ be." Kúru Rútã ní 'bán 'í ní ẹzị ngázú vú ní gé rĩ lüzú 'í ĩdrẹpị ní kīnī, "Ágó má ní ẹzị ngáá ĩrì vúgá ǎndrū rĩ, rụ ní Bōójã 'í."

20 Nōómé ní 'yozú 'í ūkú ní ní kīnī, "Úpí rìpì ẹsị múké 'bǎápi 'bán ídri rú rĩ pi ní, ǎzini 'bán ūdrǎ'bán gí rĩ pi ní rĩ, ǎ 'bǎ tǎkírì ágó 'dǎri drịgé. Ágó 'dǎri 'bǎvé mǎríté pịrì ní, ĩrì 'bǎvé nyōókú je gō vulé nī."

21 Rútã Mōábǎzị rĩ ní 'yozú kīnī, "Ágó rĩ 'yo má ní kīnī, mǎ áwí adrií 'bán ūndú lị'bán rĩ pi be trụ cĩngbá sǎ kōpi ní ívé ǎnyǎngǎ ĩkūnǎzú dẹzú céré rĩ gé."

22 Nōómé ní 'yozú Rútã ní kīnī, "Mǎ mvá rĩ, ĩrì múké, 'í mụ ūndú rĩ u'dụú ĩrivé ǎtí'bán ūkú rú rì'bán ǎnyǎngǎ ĩkūnǎ'bán rĩ pi ǎ vùdrị gé sị, ǎ'diǎtǎsīyǎ 'bán ǎzi vé ọmvú agá, ǎ 'okí rì mí ūnjí ku."

23 Kúru Rútã ní rizú ūndú rĩ ǎ vùdrị u'dụzú ǎtí'bán ūkú rú rì'bán ẹzị ngá'bée Bōójã ní rĩ pi ǎ vùdrị gé sị, cĩngbá kōpi ní ǎnyǎngǎ rĩ ĩkūnǎzú dẹzú rĩ gé. Rútã pi ríkí adrií ĩdrẹpị be trụ.

3

Nōómé ẹzị tǎ Rútã ní

1 Û'dú ãlu, Rútã ìdrépi Nõomé ní 'yozú Rútã ní kînĩ, “Mâ mvá rĩ, lě mâ ndã mí ní 'bẹ̀tì mi rùpì múké ni.

2 Bõójã mí ní ùndú rĩ u'dụ ìrivé àtí'bá ùkú rú ẹ̀zì nga'bée rĩ pì ã vùdrì gé sǐ rĩ, ìri 'bávé máríté. Àndrũ ìnìṅá sǐ, Bõójã ri mu ùndú ndrì vùrã ì ní rizú ùndú cozú rĩ gé.

3 Mí ùjì mi, 'í trì mi ùdu ngùpì ndrìndrì ni sǐ, 'í su bõngó múké ni. 'Í 'de mù vùrã ì ní ùndú cozú rĩ gé 'dãá, 'bo mí sē ã nì áamá 'yozú kînĩ mi 'dãá'dã 'dìni ku, 'í tē, ã nya ívé ìnyá, àzini ã mvu ívé ngá deé.

4 Bõójã la dõ vùgá gí, 'í ndre vùrã ìri ní lazú rĩ, 'í mu bẹ̀lẹ̀ngítì rĩ ówù pá ni gé sǐ, 'í la vùgá. Ìri tã 'í ní lěé mĩ 'dụ ngaá rĩ lù mí ní rá.”

5 Rútã ní újázú ìri ní kînĩ, “Tã mí ní 'yoó 'dìri, ma 'dụ nga rá.”

Rútã ã'yì tã Nõomé ní ẹ̀zì 'í ní rĩ ngaá rá

6 Rútã ní 'dezú muzú vùrã ì ní rizú ùndú cozú rĩ gé 'dãá, sù ìdrépi ní lùú 'í ní rĩ tìni.

7 Bõójã kã ìnyá rĩ nyaá, àzini kã ívé ngá mvu deé, gõ adrii àyìkõ sǐ, ìri ní muzú lazú vùgá, la ùndú ì ní drõó rĩ ã gārã gá. Rútã ní 'i njezú muzú, ìri ní bẹ̀lẹ̀ngítì pá ni gé rĩ ówùzú, ìri ní lazú pápálésìla.

8 Kã caá ìnì ágágá, Bõójã ní aruzú àyàngará be, kã 'i újá, ìsù ùkú la kú 'í pápálé gélésìla.

9 Bõójã ní zìzú kînĩ, “Mí ã'di 'i?” Ùkú rĩ ní 'yozú kînĩ, “'Bá rĩ ma 'i mívé àtí'bá Rútã 'i. Mí ísé mívé bẹ̀lẹ̀ngítì ẹ̀ tì má drì ọ̀zùzú àní,* ã'diātāsīyā mi mávé máríté, mi 'bávé máríté pìrì ni, mi 'bávé nyòókù je gõ vùlé nĩ.”

10 Bõójã ní újázú kînĩ, “Mâ mvá rĩ, Úpí ã 'bã tãkìri mí drìgé. Ẹ̀sì múké mí ní 'bãá má ní 'dìri, ndē mí ní 'bãá mí ìdrépi ní rĩ rá. 'Í 'bã mị anjì ãgõ

adri'bá ã'bú be, dõku ã'bú ãkó rĩ pì drìgé kuyé.

11 Mâ mvá rĩ, 'í 'o ùrì sǐ ku. Ngá mí ní zì má tì gé rĩ, má sē mí ní rá. 'Bá kùrù agá rĩ pì ãrèvú céré nìkì áamá rá 'yozú kînĩ, mi ùkú adriipi tã be múké ni.

12 Ádarú ma kōdō ícò nyòókù rĩ je gõ vùlé nĩ, 'bo máríté àzi pìrì pìrì nyòókù rĩ jeepi ni anigé.

13 Lě mí adri nōgò ìnìṅá nōri sǐ, àngũ rĩ kãdō ówù, máríté rĩ ã'yì dõ nyòókù rĩ jeé gõó vùlé rá, ìri múké, ã je gõó ìyì. 'Bo gã dõ jegá sǐ, ádarú Úpí ẹ̀ndrẹ̀tì gé, ma tã rĩ 'dụ nga rá. 'Í la nōgò cǐmgbá cazú ù'bùtìṅá gá.”

14 Kúru Rútã ní áwízú lazú ágó rĩ ã pápálé gá 'dìgé, cǐmgbá ù'bùtìṅá gá, 'bo íngá ìnògósì, sã 'dãri 'bá àzi ícò ógùpì ri nì áamá ku. Kúru Bõójã ní 'yozú kînĩ, “Lě 'bá àzi ã nì áamá 'yozú kînĩ, mi vùrã ùndú cozú rĩ gé nōgònõ 'dìni ku.”

15 Bõójã ní kpá 'yozú kînĩ, “Mí ìjì mívé bõngó mí ní 'beé mí rù'bá gá 'dìri, mí aja vùgá 'dìgé.” Bõójã ní ùndú rĩ yìzú ngá ã 'a ázìyá, ù'bì caá kílõ pùkù na, ìri ní dázú bõngó rĩ agá 'dãá, ìri ní 'düzú 'bázú Rútã drìgé. Kúru Bõójã ní 'i újázú gõzú vùlé kùrù agá 'dãá.

16 Rútã kã caá 'i ìdrépi Nõomé vùgá 'dãá, ìdrépi ní 'yozú ìri ní kînĩ, “Mâ mvá rĩ, tã rĩ 'o 'i íngóni?” Kúru Rútã ní tã Bõójã ní 'oó 'í ní rĩ ùlüzú céré 'i ìdrépi ní.

17 Ìri ní gõzú 'yozú kînĩ, “Sē má ní ùndú ngá ã 'a ázìyá, ã'diātāsīyā kînĩ, má ícò ìgõó má ìdrépi vùgá nōlé drì be ule ku.”

18 Kúru Nõomé ní 'yozú kînĩ, “Mâ mvá rĩ, lě mí ùtē tã ìmùpì 'i ngaápi rĩ ẹ̀sì be mādã. Tã 'dìri sē ágó rĩ ã ùmĩ tu pá àndrũ ku, cǐmgbá ìri ní tã 'dìri útùngará gá.”

* 3:9 3:9 Mí ísé mívé bẹ̀lẹ̀ngítì ẹ̀ tì má drì ọ̀zùzú àní: Mèrè Èbèrè pì vé rĩ gé, tã 'dìri vé ífífì lù kînĩ, Mí ẹ̀yì ma mí ní ùkú rú. * 4:1 4:1 Kùrù rĩ vé kẹ̀tìlẹ̀: Kùrù rĩ vé kẹ̀tìlẹ̀ 'dìri, ìri vùrã 'bá Ìsèrèlẹ̀ vé rĩ pì ní rizú tã útúzu ni.

4

Bõójã je Rútã ri 'í ní ùkú rú

¹ Bõójã mụ úrí kuú kūrú rĩ vé kẹ̀tìlẹ́* gá 'dǎá. Mǎríté Bõójã ní tǎ ní 'yoó ìrì nyọ̀ókú rĩ je nĩ rĩ kǎ ícá, Bõójã ní ìrì zìzú kìnĩ, “Ūndĩgó, mí ímú má vúgá nõó, mí ímú úrí vūgá.” Kúru mǎríté rĩ ní mụzú úrízú vūgá.

² Bõójã ní 'bá ambugu rĩ pi ùpèzú mụdrĩ, ìrì ní 'yozú kìnĩ, “Lě ìmì úríkí 'dĩgé.” Kúru kọpi ní úrízú vūgá.

³ Kúru ìrì ní 'yozú mǎríté rĩ ní kìnĩ, “Nõómé ímúpì ǎngū Mõábǎ vé rĩ gélésĩ rĩ, lě 'bá ẹ̀drìpì Ẹ̀lìmélékẹ́ vé nyọ̀ókú ọ̀rukọ́ ọ̀zìí rá.

⁴ Má ụsụ, á lě tǎ ní ìjì ùlúú mí ní, mĩ je rí nyọ̀ókú rĩ, 'bá úrí'bá nõ'bée ǎ nĩkí rí ìndĩ, ǎzini mávé 'bá ambugu rĩ pi ǎ nĩkí rí tǎ ní ìndĩ. Mí dõ je rá, 'í je. 'Bo 'i je dõ ku, 'í lū má ní, má nĩ rí 'yozú kìnĩ, 'í je ku. ǎ'diǎtǎsìyǎ nyọ̀ókú rĩ ícókí sée jeé 'bá túngú ní ní ku, mí je nĩ, ǎzini ma je nĩ.” Mǎríté rĩ ní 'yozú kìnĩ, “Ma je rá.”

⁵ Kúru Bõójã ní 'yozú kìnĩ, “Ū'dú mí ní nyọ̀ókú rĩ jezú Nõómé vúgá rĩ gé, mí kpá Rútã ọ̀wúzìgọ́ ágọ́ ní drǎápi gí 'dĩri ẹ̀'yí mí ní ùkú rú, nyọ̀ókú 'dĩri ǎ adri rí ǎvū rĩ vé ní, ǎzini ìrìvé úyú rĩ pi vé ní.”

⁶ Kúru mǎríté rĩ ní 'yozú kìnĩ, “Má ícọ́ nyọ̀ókú rĩ jeé ku, ǎ'diǎtǎsìyǎ nyọ̀ókú má ní jeé 'dĩri, ì ímú 'dụ má drìgẹ́ sĩ rá. Lě mí je nyọ̀ókú rĩ nĩ, á je ku.”

⁷ Ọtú mēre Ẹ̀sērélẹ́ rĩ pi vé rĩ gé, kọpi kádõ ngá ufuú, 'bá ǎzi rí ívé mọ̀rọ̀kú nje sē 'í ọ̀gúpì ní. 'Dĩri lū 'yozú kìnĩ, tǎ rĩ útúkí gí.

⁸ Kúru mǎríté rĩ ní 'yozú Bõójã ní kìnĩ, “'Í je nyọ̀ókú rĩ ìyí.” Ìrì ní ívé mọ̀rọ̀kú njezú 'í pá gá sĩ.

⁹ Kúru Bõójã ní 'yozú 'bá ambugu rĩ pi ní, ǎzini 'bá rĩ pi ní cére kìnĩ, “ǎndrū sĩ, ìmì ndrekí tǎ rĩ ìmì mị sĩ gí, á je ngá Ẹ̀lìmélékẹ́ vé rĩ, Kìlìyónǎ

vé rĩ, ǎzini Mǎlónǎ vé rĩ Nõómé vúgá gí.

¹⁰ Má ẹ̀'yí kpá Mǎlónǎ vé ọ̀wúzì Rútã Mõábǎzì rĩ má ní ùkú rú gí, ǎvū rĩ vé rú ǎ adri rí ùgōgō, ǎzini má mba rí ngá ìrìvé rĩ ǎ tǎ. Ìrìvé rú ǎ ǎvĩ rí 'bá ìrìvé rĩ pi ǎsámvú gé sĩ ku, ǎzini ìrìvé kūrú agásì ku, ǎndrū sĩ, ìmì ndrekí tǎ rĩ ìmì mị sĩ gí.”

¹¹ Kúru 'bá ambugu rĩ pi 'bá adri'bá kẹ̀tìlẹ́ gá rĩ pi be, kọpi ní 'yozú kìnĩ, “'Bá ndrekí tǎ 'dĩri 'bá mị sĩ gí. Úpí ǎ sē ùkú rìpì ímúpì mí vúgá 'dĩri ní ǎnjìná sù ìrì ní sēé Rǎélẹ́ pi ní Láyǎ† be rĩ tìjì, ùkú 'dĩ'bée tìkí úyú Ẹ̀sērélẹ́ vé rĩ pi ní. Lě mí adri ǎ'bú be kūrú Ẹ̀fǎrátǎ vé rĩ agá 'dĩgé, mí rú ǎ kụkụ Bětélémẹ́ gá 'dĩgé.

¹² Lě Úpí ǎ sē ìmì ní ǎnjìná ùkú mvǎná rú 'dĩri be, 'bẹ̀tì mívé rĩ ǎsámvú gé, lě ìmì tìkí ǎnjìná sù Pērézì vé rĩ tìjì, Yúdǎ pi Tǎmǎrǎ be, kọpi tìkí Pērézì‡ rĩ nĩ.”

¹³ Kúru Bõójã ní Rútã ri ẹ̀'yízú 'í ní ùkú rú. Bõójã pi ní adrizú Rútã be, Úpí sē Rútã ịsú 'a, ìrì ní mvá ágóná tìzú.

¹⁴ Ùkú rĩ pi ní 'yozú Nõómé ní kìnĩ, “Ẹ́ ìngúkí Úpí rì, ǎndrū sĩ, Úpí sē mí ní mvá ágóná ímúpì mívé ngá ẹ́ tì rụpì ní gí, ìrìvé rú ǎ kụ ǎngū Ẹ̀sērélẹ́ vé rĩ agá mụzú nyonyo.

¹⁵ Ìrì sē mí adri ǎyĩkõ sĩ, mí kádõ ícá ǎrǎkǎ rú, ìrì mí tǎ mba nĩ. ǎ'diǎtǎsìyǎ mí ùkú ní mí lěepì lělẹ́ rĩ, tì ìrì nĩ. Ìrìvé tǎ 'oó múké rĩ, ndě ǎnjì ẹ̀zìrì pi vé rĩ rá.”

¹⁶ Nõómé ní mvǎná rĩ 'düzú ruzú 'í drìgẹ́, ìrì ní mvǎná rĩ ǎ tǎ mbazú.

¹⁷ Ùkú adri'bá 'dǎgá rĩ pi kìnĩ, “Nõómé rì mvá be.” Kọpi ní mvǎná

† 4:11 4:11 Rǎélẹ́ pi vé tǎ Láyǎ be rĩ: Rǎélẹ́ pi vé tǎ Láyǎ be rĩ, 'í lǎ Í'dóngará 29-33. ‡ 4:12 4:12 Pērézì: Pērézì, Yúdǎ, ǎzini Tǎmǎrǎ vé tǎ, 'í lǎ Í'dóngará 38:6-30.

rĩ ã rụ 'dazú Ōbédě 'i. Ōbédě ní Yésě
rĩ tizú, Yésě ní Dāwúđĩ§ ri tizú.

E'bìpì Dāwúđĩ vé rĩ pi

¹⁸ Úyú Pěrézĩ vé rĩ pi 'dĩ: Pěrézĩ tị
Ĕzĩrónã ri,

¹⁹ Ĕzĩrónã tị Rámã ri, Rámã tị
Āmĩnãdábã ri,

²⁰ Āmĩnãdábã tị Nāsónã ri,
Nāsónã tị Sālĩmónĩ ri,

²¹ Sālĩmónĩ tị Bõójã ri, Bõójã tị
Ōbédě ri,

²² Ōbédě tị Yésě ri, Yésě ní Dāwúđĩ
rĩ tizú.

---

§ **4:17 4:17** *Dāwúđĩ*: Múngú ìpě Dāwúđĩ ri adriú 'bāgú Īsērélē rĩ pi vé ni, ẹzị kīnī, 'bāgú ú'dí ri ímụ ìfū ìrivé úyú agá, ìri mālūngā rĩ rụ mụzú 'dāni'dāni, 'bāgú rĩ Yēsũ Kúrísítō 'i. 'Í lā Sāwúmā 132:11-12; Ẹzị 2:30. Tìkí Dāwúđĩ ri ìsụ àkūdē ìlĩ rĩ ca élifū àlu (1,000) gí, ìlĩ 'dāri gé, ìsụ tìkí drĩ Yēsũ Kúrísítō ri kuyé. 'Í lā 1 Sāmūélē 16-30; 2 Sāmūélē 1-24; 1 'Bāgú 1-2.

**Búkū
Yónā
vé rĩ
Tā búkū rĩ vé rĩ ā
ũlũngará**

Búkū 'dĩri ĩri 'bá ní ú'dógú'dógú nẹbĩ Yónā vé rĩ ā tā ũlũ. Múngú lũ Yónā ní kĩnĩ, ā mụ ú'dúkó ívé rĩ ũlũú 'bá adri'bá kũrú Nĩnéwē vé rĩ agá rĩ pi ní, 'bá Nĩnéwē vé rĩ pi Yāhúdĩ rĩ pi be, kọpi ari'ba rú ĩ āsámvú gé sĩ. Yónā lē Múngú ā ú'dĩ 'bá Nĩnéwē vé rĩ pi ũdrāá céré 'dĩisĩ rá. Yónā nga ápá Múngú ẹndrẹtị gé 'dĩisĩ rá, tụ kũlúmgbá āmbúgú ní agá, lē zoó mụzú yĩ tafu rĩ agásĩ. 'Bo 'dukí ĩri 'beé yĩ agá, Múngú sē Yónā adri'ĩ 'bĩ āmbúgú rĩ agá 'dāá ídri rú. Vudrĩ ní gé, Yónā gō 'deé mụzú tị Múngú vé rĩ ũlũú kũrú Nĩnéwē vé rĩ agá 'dāá rá, 'bá Nĩnéwē vé rĩ pi céré újákí ẹsị ívé ũnjĩkányā agásĩ rá. Kúru Múngú ú'dĩ 'bá rĩ pi kuyé, iza kpá kũrú rĩ kuyé, sē Yónā ā 'a gō veé ānĩ ambamba. Búkū rĩ vé údũ gé, Múngú i'da Yónā ní lũzú kĩnĩ, 'i lēngará vé ni, 'i ẹsị ĩdríkídri, 'bá rĩ újā dō ẹsị rá, āzini ĩnjĩ dō 'i rá, 'i ĩri pa rá.

Yónā nga ápá Úpí ẹndrẹtị gé sĩ rá

1 Ú'dũ álu, Úpí* Múngú átá Yónā Āmítáyĩ mvọpị be kĩnĩ,

2 “Í nga mụú kũrú āmbúgú Nĩnéwē vé rĩ gé 'dāá, 'i 'yo 'bá rĩ pi ní, á ndre tā ũnjĩ kọpi ní 'oó rĩ gí.”

3 'Bo Yónā gā tā Úpí Múngú ní ezị 'i ní rĩ sĩ, nga ápá mụzú Tārāsísā gá. 'De mụzú kịjị Yópā vé rĩ gé 'dāá, ĩri ní kũlúmgbá lēepi mụpị Tārāsísā gá ní ịsúzú, ĩri ní ẹcị rĩ vé mũfēngā ũfēzú, ĩri ní fizú úrízú kũlúmgbá rĩ agá, ĩri ní mụzú Tārāsísā gá 'dāá,

* **1:1 1:1** Úpí: Ẹbérē tị sĩ, Múngú zị 'i rụ Yáwē, ífífí ní, Múngú adripi mụzú 'dáni'dáni rĩ 'i. Kẹlĩkọ tị sĩ, 'bá Yáwē ri zị Úpí. Í ịsú lā Búkū Í'dóngará vé rĩ agá, Wũngará vé rĩ agá, Rútā vé rĩ agá, āzini Yónā vé rĩ agá. † **1:9 1:9** Ẹbérēgú: Ābūrámā ri Ẹbérēgú. Írivé mvá vé mvá Yókóbū ri gókí zị Ísērélē, sá āzi sĩ Írivé úyú rĩ pi ĩ ri zị Ẹbérē, sá āzi sĩ ĩ kpá zị anjị Ísērélē vé rĩ pi. Sā Yēsū vé rĩ gé, ĩ ri kọpi zị Yāhúdĩ.

nga ápá Úpí Múngú ẹndrẹtị gé 'dĩisĩ rá.

4 Kúru Úpí Múngú ní ũlĩ ĩpēzú vızú ũkpō be yĩ tafu rĩ agá 'dāá, ũlĩ rĩ lē kōdō kũlúmgbá rĩ vị ũñō kpelékpélé.

5 'Bá ri'bá kũlúmgbá rĩ újĩ'bá rĩ pi céré 'okí ũrĩ sĩ, 'bá ālu ālu 'de rií ngoó ívé Múngú ẹndrẹtị gé. Kọpi ní ngá ẹnjĩ'bá ẹnjĩnjĩ kũlúmgbá agá 'dāá rĩ pi u'duzú ú'bézú yĩ agá 'dāá, kũlúmgbá rĩ ẹ njĩ rí ānĩ ku.

'Bo Yónā fi laá ú'dũ koó kpílĩkpílĩ kũlúmgbá rĩ vé 'a ĩ ní ẹlị vũgálésĩla rĩ agá 'dāá.

6 'Bá kũlúmgbá rĩ újĩ'bá rĩ pi vé āmbúgú ní 'dezú mụzú ĩri vúgá 'dāá, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, “Mí ri ú'dũ ko áyu āsĩ? Mí íngá uru, 'i zị mívé Múngú! Sā āzi sĩ ĩri ícọ 'bā ĩzā ko rá, 'bá ícókí ũdrāá ku.”

7 'Bá kũlúmgbá rĩ újĩ'bá rĩ pi ní átázú ĩ āsámvú gé sĩ kĩnĩ, “Īmí ímúkí 'bá 'bekí jẹké, 'bā nĩkí rí 'bá tā nōri íjipi 'bá drịgé rĩ ámá ānĩ.” Kọpi ní jẹké rĩ 'bezú, jẹké rĩ 'de Yónā ā rụ sĩ.

8 Kúru kọpi ní Yónā ri zızú kĩnĩ, “'Í lũ 'bá ní, 'bá tā ũnjĩ nōri íjipi 'bá drịgé rĩ ā'di 'i? 'Í 'o ā'di? Mí íbí ímú íngóósĩla? Āngū mívé rĩ ā rụ ā'di? 'Bá mívé rĩ ā'di pí?”

9 Yónā ní újázú kĩnĩ, “Ma Ẹbérēgú,† ma ri Úpí Múngú adripi 'bũ gé, nyọkú rĩ gbiipi yĩ tafu rĩ be rĩ ĩnjĩ.”

10 Tā Yónā ní 'yoó 'dĩri sē kọpi ní ũrĩ, kọpi ní ĩri zızú kĩnĩ, “'Í 'o ā'di?” (Kọpi nĩkí ámá rá 'yozú kĩnĩ, Yónā ápá Úpí Múngú ẹndrẹtị gé sĩ ápápā, ā'diātāsīyā Yónā lũ kọpi ní drịdrị rá.)

11 ũlĩ rĩ ká yĩ rĩ vị, yĩ rĩ úvā ngūyā ngūyā. Kọpi ní 'yozú ĩri ní kĩnĩ, “'Bā 'okí mĩ íngóni ũlĩ vịpi

ũkpō be ambamba 'dīri ā tu rí pá āní?"

¹² Yónā ní újázú kōpi ní kīnī, "Īmi 'duki ma 'beé yīi tafu rī agá 'dāá, ũlí viipi ũkpō be 'dīri, ĩri ícō pá tu rá. Á nī rá á 'o ũnjikānyā rī ma 'i, ũlí rī ní vizú ũkpō be 'dīni āní."

¹³ 'Bá kŭlúmgbā rī újī' 'bá rī pi ũ'bīkí kōdō ũkpō sī kŭlúmgbā rī sōó gōó vúlé āngŭ nyōókú rú rī gé 'dāá, 'bo kōpi ícókí ku, ā'diātāsīyā ũlí rī gō vii drīdrī 'dāri ndēé rá.

¹⁴ Kúru kōpi ní ngozú Úpí Múngú ɛndrɛti gé, "Á Úpí Múngú, 'bá ní lēé ágó nōri vé idri 'beé āvīi rī sī, mī ku 'bā ũdrāá ku. 'Bá ní lēé ágó tā ākó nōri 'dīi drāá rī sī, lē mī lī tā āní 'bá drīgé ũnjī ku. Á Úpí Múngú, tā rī nga 'i sū mí ní lēé ā nga 'i rī tīni gí."

¹⁵ Kúru kōpi ní Yónā ri 'duzú 'bezú yīi tafu rī agá 'dāá, koro yīi riipi úvapi ngŭyá ngŭyá rī ní pá tuzú.

¹⁶ Tā 'dīri sē 'bá kŭlúmgbā rī újī' 'bá rī pi ruki Úpí Múngú ri āní rá, kōpi í'dúkí rōbōṅṅō zāá Úpí Múngú ní, āzini kōpi sōkí ũyō ɛzī ngazú ĩri ní.

¹⁷ 'Bo Úpí Múngú sē ĩ'bī āmbúgú te Yónā ri, Yónā adri caá ĩ'bī rī agá 'dāá ũtúná na ĩníná na.

2

Yónā zī Úpí Múngú ri ĩ'bī agá 'dāá

¹ Yónā ri ívé Úpí Múngú ri zīi ĩ'bī agá 'dālé.

² ĩri ní 'yozú kīnī,
"Īzāngā má ní ĩsú rī agá, Úpí Múngú, á zī mi,
'í yī ma rá.

'Bú āngŭ sīzú rī agá 'dāá, á zī mi mā ĩzā koó,
'í yī ma rá.

³ 'Í 'be ma tīi yīi tafu rī ā ndúgé 'dāá, á tī yīi tafu kuipi kuku rī ā ndúgé 'dāá,
yīi rī ĩmŭlŭ ma rá.

Ūlí mí ní sēé vii ũkpō be 'dīri,
sē yīi rī ĩmŭlŭ ma céré.

⁴ Má ũsŭ déna,
mí adi ma gí,

má ícō gōó

mívé jó āmbúgú uletere rī ndréé dīi ku.

⁵ Á tī yīi kuipi kuku rī ā ndúgé 'dāá, yīi rī ĩmŭlŭ ma céré,
ásé duipi yīi agá 'dāá rī ĩmŭlŭ mâ drī céré.

⁶ Á 'de tīi ĩrā ā ndúgé 'dāá,
nyōókú rī ɔzŭ mâ drī céré,
'bo mávé Úpí Múngú,
mí idri ma 'bū agá 'dāásī rá.

⁷ Úpí Múngú, má kā áamá mávé idri lē fŭúfŭ,
á zī mi,

mávé zīngará ca
mívé jó āmbúgú uletere rī agá 'dāá, 'í yī ma rá.

⁸ 'Bá ri' 'bá ngá ĩ ní údé drī sī rī ĩnjī' 'bá múngú rú rī pi,
kōpi gākí ɛsī múké Múngú vé rī sī.

⁹ 'Bo ma mí ní úngó ōwō'dīfō sēzú ni ngo,
ma mí ní rōbōṅṅō zā.

Ūyō má ní sōó rī, ma tā ni 'du nga rá.

Úpí Múngú ri 'bā pa tā ũnjī agásī nī."

¹⁰ Úpí Múngú ní 'yozú kīnī, ĩ'bī rī ĩwé Yónā ri āmvé, ĩ'bī rī ní Yónā rī ĩwézú nyōókú ā'wí rú rī drīgé 'dāá.

3

Yónā mŭ Nīnéwē gá 'dāá rá

¹ Kúru Úpí Múngú ní gōzú átázú Yónā ní dīi kīnī,

² "Í 'de mŭú kŭrú āmbúgú Nīnéwē vé rī agá 'dāá, mí ũlŭ ú'dúkó má ní ũlŭú mí ní rī 'bá rī pi ní."

³ Yónā mŭ Nīnéwē gá 'dāá rá, sŭ Úpí Múngú ní ɛzīi ĩri ní rī tīni. Nīnéwē ri kŭrú āmbúgú, 'bá rī ícō ɛcī 'a ni gé sī ca ú'dú na.

⁴ Ú'dú Yónā ní fizú cazú kŭrú rī agá 'dāá rī gé, ĩri ní áyúzú 'bá rī pi ní kīnī, "Ēsī ú'dú pŭkú sŭ, ĩ ímŭ Nīnéwē rī iza 'dīisī rá."

⁵ 'Bá Nīnéwē vé rī pi ɛ'yīkí Múngú ri āní rá. Kúru kōpi ní áyúzú kīnī, lē 'bá rī pi ārēvú céré ā a'bíkí ĩ a'bia'bi,

ã nyakí ngá ku, í'dózú 'bá ambugu rĩ pi vúgá, cazú anji nyírĩṅá rĩ pi vúgá, lě kôpi ã úsúkí bõngó ìrĩkò rú ni áyu.

⁶ Ụ'dúkò 'dĩri kã caá 'bāgú Nīnéwē vé rĩ vúgá 'dāá, íngá ívé lúpá mālũngā vé rĩ drĩgē sī ụrụ, unje ívé bõngó āmbũgũ vé rĩ 'í rụ' 'bá gá sī rá, í'dú bõngó ìrĩkò rú ni suú 'í rụ' 'bá gá áyu, ìri ní gòzú úrízú vūgá fúrũndí agá.

⁷ 'Bāgú rĩ ívé ũgalaku rĩ pi be, kôpi ní áyúzú 'bá Nīnéwē vé rĩ pi ní kīnī, "Lě 'bá rĩ pi, dōku tị rĩ pi, dōku kābīlō rĩ pi ã nyakí ngá ku, dōku ã mvukí yị ku.

⁸ 'Bá rĩ pi ānyāpá rĩ pi be céré, lě kôpi ã sukí bõngó ìrĩkò rú ni áyu. Lě 'bá ālu ālu ã zị Úpí Múngú ri, ã ku ívé tā 'í ní rii 'oó ũnjí rĩ rá, āzini ã ku adringárá gbórókó rú rĩ rá.

⁹ Sā āzi sī, Múngú ri ívé yīkì újá rá, ẹsị ni gō veé ku, 'bá ícókí ũdrāá ku."

¹⁰ Múngú kã tā kôpi ní 'oó rĩ ndreé, āzini kã ndreé kôpi kukí tā ũnjí 'ongárá gí, gō ívé yīkì újá rá, ìrĩṅā kôpi kuyé, sū ìri ní 'yoó rĩ tịni.

4

Ẹsị múké Úpí Múngú ní 'bāá rĩ sī sē Yónā ẹ ẹsị ve rá

¹ 'Bo tā 'dĩri sē Yónā adri āyīkō sī kuyé, ẹsị ni ve rá.*

² Kúru ìri ní Úpí Múngú ri zịzú kīnī, "Á Úpí, á nī á má rá 'yozú kīnī, mí ícò 'bá Nīnéwē vé rĩ pi ú'dị ũdrāá ku, sē má ní mávé āngũ kuzú, má ní ápázú mužú Tārāsísā gá ānī. Á nī rá, mí ẹsị múké, āzini mí ẹsị ìdríkídri, mí ẹsị ve tā sī mbēlēṅá ku, mívé lēngárá aga rá, mí Múngú riipi 'bá trũupi ũnjīkānyā agásī ni, āzini mí ri mí yīkì újá, mí lē 'bá 'dị ku.

³ Úpí Múngú, lē má drā 'dīisī rá, ã'diātāsīyā ìri múké má ní drāzú 'dīisī rá, ndē má ní adrizú ídri rú rĩ."

⁴ 'Bo Úpí Múngú ní újázú ìri ní kīnī, "Ngá mí ẹsị ní vezú rĩ ã'di?"

⁵ Yónā ní fūzú mužú kūrú rĩ vé wōókō ụtú ní ìfũngárá gálé rú rĩ gé 'dāá. Ìri ní ápālá 'bezú vūrā 'dāri gé, ìri ní úrízú ápālá rĩ ã ndúgé, tē rii ndreé dō tā íngóni ri 'i nga kūrú Nīnéwē vé rĩ agá nī.

⁶ Kúru Úpí Múngú ní peṭi sēzú 'duzú Yónā ní índrī rú, Yónā ã adri rí ãnī múké. Peṭi rĩ ní ìfũú dụú rĩ sī, sē Yónā ní āyīkō.

⁷ Kã mužú adrii drū 'dini, ụ'bùtị kũñikũñi, Múngú ní ụ'bù ìpēzú ímúzú peṭi rĩ nyazú, peṭi rĩ gō 'wií rá.

⁸ Ụtú rĩ kã ìfũú, Múngú ní ũlī ācī ācī ní ìpēzú ụtú ní ìfũngárá gálésila, ụtú rĩ zā Yónā ẹ drī, ũkpō ni de ānī rá, lē kōdō drāá ānī drādrā. Ìri ní 'yozú kīnī, "Má ní adrizú ídri rú, ícò ku, lē má drā 'dīisī rá."

⁹ 'Bo Múngú ní 'yozú Yónā ní kīnī, "Ngá sēepi mí ẹsị ní vezú peṭi rĩ vé tā sī rĩ ã'di?" Yónā ní 'yozú kīnī, "Tā má ẹsị ní vezú rĩ, ìri tā áda, lē má drā 'dīisī rá."

¹⁰ 'Bo Úpí Múngú ní 'yozú Yónā ní kīnī, "Í sa peṭi rĩ nī kuyé, mí údé ndũú ni nī kuyé, á ndre peṭi rĩ vé tā fi mí ẹsị agá ambamba. Peṭi rĩ dụ ìnĩṅá rĩ sī, gō drāá ìnĩṅá rĩ sī.

¹¹ Kūrú Nīnéwē vé rĩ agá 'dāá, 'bá rĩ pi vé kālāfe aga élifū mūdũrũlũ ālu pũkú ìrĩ (120,000) rĩ rá, 'bá rĩ pi acókí tā múké pi āsámvú tā ũnjí be ku, ānyāpá rĩ pi 'dālé kárákará. 'Í lē má 'bā ẹsị múké 'bá 'dā'bée ní ku?"

* **4:1 4:1** *Yónā ẹ ẹsị ve rá:* Yónā ẹ ẹsị ve Úpí Múngú ní, ìri ní 'bá Nīnéwē vé rĩ pi ú'dị drāá kuyé rĩ sī.

**Ụ'dúkó múké
Mátáyo
ní sǐ rǐ
Tǎ búkũ rǐ vé rǐ ã
ũlũngára**

Mátáyo ri Yésũ vé 'bá áyúáyũ mụdrị drị ni ìrǐ rǐ pi vé ógúpì. Tǎ ã pá àmbúgú ìri ní búkũ 'dǐri sǐzú rǐ, lè lǔú Yáhúđǐ rǐ pi ní kǐnǐ, Yésũ ri 'bá 'bá paápi ni, (ìri Mǎsǐyǎ) Múngú sô ùyô ni nǐ, ìpè Yésũ ri ímụ kôpi ní. Sè búkũ rǐ vé í'dóngára gá, Mátáyo ní rụ Yésũ é'bípìi vé rǐ sǐzú ãnǐ, búkũ rǐ agásǐ céré, í'da kǐnǐ, tǎ nẹbǐ rǐ pi ní ùlũú búkũ Múngú vé Ùndǐ Ụkụ rǐ ruzú rǐ agá rǐ, tǎ ní nga 'i fũú tǐ ní gé gí Yésũ ã rụ'bá gá.

Mátáyo ùlũ kpá 'bá ní tǎ Yésũ ní ímbá kǐnǐ, mǎlũngá Múngú vé rǐ ìri adri 'bá tǎ Múngú ní lèé rǐ 'dụ'bá nga'bá rǐ pi vé ni ãngũ rǐ pi agásǐ céré 'dǐri rá. Cápítǎ 5-7 agá, Yésũ ri mǎlũngá Múngú vé rǐ vé ífífí ùlũú. Cápítǎ 10 agá, ímbá tǎ mǎlũngá rǐ ní ímúzú 'i írészú mụzú vũ drǐgè sǐ rǐ vé tǎ. Cápítǎ 13 agá, ímbá mǎlũngá rǐ vé tǎ nǎpǐ sǐ. Cápítǎ 18 agá, ímbá lẹtǐ 'bá ní adrizú mǎlũngá Múngú vé rǐ agá rǐ. Cápítǎ 24-25 agá, í'da lẹtǐ mǎlũngá Múngú vé rǐ ní ímúzú vũ drǐgè nōgó rǐ.

Búkũ 'dǐri ùlũ ú'dógú'dógú Yésũ vé adrizú rǐ. Búkũ rǐ vé í'dóngára gá, ùlũ Yésũ vé tǐngára, ìrive bǎtízǐmũ ã rụngára, ãzini tǎ ãdróko ní ìri ụ'bǐzú rǐ. Ùlũ kpá tǐ ìri ní sèé rǐ ã tǎ, tǎ ìri ní ímbá rǐ ã tǎ, ãzini tǎ ìri ní 'bá ídrízú Gǎlǐláyǎ gá rǐ vé tǎ. Búkũ rǐ agá, sǐkǐ ècǐ Yésũ ní ngazú Gǎlǐláyǎ gá, ìri ní cazú Yẹrúsǎlemǎ gá rǐ vé tǎ, ãzini sǐkǐ tǎ 'i ngaápi rụ'bá ni gé sẹbǐtǐ ụđđú vé rǐ agá vũ drǐgè nōgó rǐ vé tǎ. Búkũ rǐ vé ụđđú gé, sǐkǐ Yésũ vé gbǎngára pẹtǐ alambaku sǐgè rǐ vé tǎ, ãzini ìrive íngángára gōó ídri rú drǎngára gálésǐ rǐ vé tǎ.

*È'bípìi Yésũ vé rǐ pi ã rụ
(Lúkǎ 3:23-38)*

¹ È'bípìi Yésũ Kúrísítô vé rǐ pi ã rụ 'dǐ, Yésũ Kúrísítô ri úyú Dǎwúđǐ vé ni, Dǎwúđǐ ri úyú Ābūrámǎ vé ni.

² Ābūrámǎ tǐ Īsákǎ ri, Īsákǎ tǐ Yökóbũ ri, Yökóbũ tǐ Yúdǎ pi édrípìi be,

³ Yúdǎ tǐ Pèrészǐ pi Zérǎ be, kôpivè éndrèpì Tǎmǎrǎ 'i,

Pèrészǐ tǐ Ēzǐrónǎ ri, Ēzǐrónǎ tǐ Rámǎ ri,

⁴ Rámǎ tǐ Āmǐnǎdábǎ ri, Āmǐnǎdábǎ tǐ Nǎsónǎ ri, Nǎsónǎ tǐ Sǎlǐmónǐ ri,

⁵ Sǎlǐmónǐ tǐ Bōójǎ ri, Bōójǎ vé éndrèpì Rábǎ 'i, Bōójǎ tǐ Ōbédè ri,

Ōbédè vé éndrèpì Rútǎ 'i, Ōbédè tǐ Yésè ri,

⁶ Yésè tǐ 'bǎgú Dǎwúđǐ ri, Dǎwúđǐ tǐ Sōlōmónǎ ri, Sōlōmónǎ vé éndrèpì ìri ótú ùkú Ụrǐyǎ vé ni,

⁷ Sōlōmónǎ tǐ Rōbámǎ ri, Rōbámǎ tǐ Ābǐjǎ ri,

Ābǐjǎ tǐ Ásǎ ri,

⁸ Ásǎ tǐ Yōsǐpátǎ ri, Yōsǐpátǎ tǐ Yōrámǎ ri,

Yōrámǎ tǐ Ụzǐyǎ ri,

⁹ Ụzǐyǎ tǐ Yōtómǎ ri,

Yōtómǎ tǐ Ākázǎ ri,

Ākázǎ tǐ Ījǐkǐyǎ ri,

¹⁰ Ījǐkǐyǎ tǐ Mǎnásè ri,

Mǎnásè tǐ Āmónǎ ri,

Āmónǎ tǐ Yōsǐyǎ ri,

¹¹ Yōsǐyǎ tǐ Yékóniyǎ pi édrípìi be lókǐ kôpi ní ápázú mụzú Bǎbèlónǎ gá rǐ gé.

¹² Kôpi ní ápázú mụzú Bǎbèlónǎ gá 'dǎlé rǐ ã vúdrǐ gé,

Yékóniyǎ tǐ Sǎlǐtǐyélè ri,

Sǎlǐtǐyélè tǐ Zèrübābèlǎ ri,

¹³ Zèrübābèlǎ tǐ Ābǐyúdǎ ri,

Ābǐyúdǎ tǐ Ēlǐyākímǎ ri,

Ēlǐyākímǎ tǐ Āzórǎ ri,

¹⁴ Āzórǎ tǐ Zǎdókǎ ri,

Zǎdókǎ tǐ Ākímũ ri,

Ākímũ tǐ Èlǐyúdǎ ri,

¹⁵ Èlǐyúdǎ tǐ Èlèzǎrǎ ri,

Ēlēzārā tị Mátánā ri,
Mátánā tị Yōkóbū ri,
16 Yōkóbū tị Yōsépā Māriyā ágó ni ri,
Māriyā ní Yēsū ĩ ní zị Kúrísítō
ri tizú.

17 Í'dózú Ābūrámā vúgá cazú
Dāwúđị vúgá, ca úyú mụdrị drị ni
sụ. Í'dózú Dāwúđị vúgá cazú ĩ ní 'bá
rĩ pi uruzú mụzú Bābēlónā gá rĩ gé,
ca úyú mụdrị drị ni sụ. Í'dózú ĩ ní
'bá rĩ pi uruzú mụzú Bābēlónā gá rĩ
gé cazú Kúrísítō vúgá, ca úyú mụdrị
drị ni sụ.

*Yēsū Kúrísítō vé tịngará
(Lúkā 2:1-7)*

18 Yēsū Kúrísítō* vé tịngará ĩri
'dini, Yōsépā ā'yī Māriyā Yēsū
ēndrẹpi ri jeé 'í ní ũkú rú. 'Bo kọpi
ní drị ĩ úmúzá trụ kuyé rĩ gé, ịsụ
Māriyā ri 'a be, 'a 'dĩri Māriyā ịsụ
Índrị Uletere rĩ† vé ũkpō sī.

19 Yōsépā ní adrii 'bá tā be piri rĩ
sī, lē tā 'dĩri áyú gúnyá agá drịnjá
sézú Māriyā ní ku, ụsụ 'í ẹsị agá
'dālé, 'í lē Māriyā ri gāá, 'bá āzi ā
nị ku.

20 Yōsépā kā tā 'dĩri ụsụú 'dini,
Úpí vé mālāyikā‡ ní 'i i'dazú ĩri ní
urobí agá, 'yozú ĩri ní kīnī, "Yōsépā
Dāwúđị§ ā mvá rĩ, lē mí ru ku, 'í je
Māriyā ri mí ní ũkú rú, 'a ĩri ní ịsụ
'dĩri, ịsụ Índrị Uletere rĩ vé ũkpō sī.

21 ĩri ímú mvá rĩ tĩ ágó, mí rụ ní
'da Yēsū 'i, ā'diātāsīyā ĩri ímú 'bá rĩ
pi pa ĩvé ũnjikānyā agásī."

22 Tā 'dĩri 'o 'i 'dini, átángá Úpí ní
átá nẹbī* tị gé 'dāri ā nga rĩ 'i fūú tị
ní gé bēnī.

23 Átángá rĩ kīnī, "Ūkú kácáná rú
ní ímú 'a ịsụ, ĩri mvá ágó tị, kọpi
ímú rụ ní 'da Ēmánūēlē 'i." Ífífí ní
Múngú ri 'bá be trụ.

24 Yōsépā kā aruú ú'dú gélésī, 'du
tā rĩ ngaá sụ Úpí vé mālāyikā ní ẹzi
'í ní rĩ tịnị, jị Māriyā ri mụzú 'bẹtị 'í
ní ũkú rú,

25 'bo kọpi úmúkí ĩ trụ kuyé
cīngbá Māriyā ní mváná rĩ tịngará
gá. Māriyā kā mváná rĩ tīi, Yōsépā
ní mváná rĩ ā rụ 'dazú Yēsū 'i.

2

'Bá úmī be rĩ pi

1 Tịkí Yēsū ri Bētēlémē gá, āngū
Yūdáyā vé rĩ agá, ịsụ ākūdē Ēródē
ri 'bāgú* rú nī. Sā 'dāri gé, 'bá
úmī be ní pi íngákí ụtụ ní ĩfūngará
gálésīla, kọpi ícákí Yērūsālémā gá,
āngū Yūdáyā vé rĩ agá.

2 Kọpi ní zizú kīnī, "'Bá ĩ ní tị
Yāhúđị rĩ pi vé 'bāgú rú rĩ íngāá?
'Bá ndrekí ĩrivé linyā địpi rĩ ụtụ
ní ĩfūngará gá 'dālé, 'bá ímúkí ĩri
ĭnjīngará gá."

3 'Bāgú Ēródē kā tā 'dĩri yịi, sē ĩri
ní tā ụsūngará ambamba, sē kpá 'bá
Yērūsālémā gá rĩ pi ní tā ụsūngará
ambamba.

4 'Bāgú rĩ ní atala atala rĩ pi drịgé
rĩ pi zizú ímúzá 'bá tājmbị ímbá 'bá

* **1:18 1:18** *Yēsū Kúrísítō*: Rụ Yēsū 'dĩri vé ífífí, Múngú ri 'bá paápi rĩ. Kúrísítō ri 'bá ĩ ní ũdu dāá
drị ní gé, lüzú kīnī Múngú ĩpē ĩri adrii 'bāgú rú. Ēbērē tị sī Kúrísítō ri ĩ zị Māsīyā. 'Í lā Yūwánī
1:41. † **1:18 1:18** *Índrị Uletere rĩ*: Índrị Uletere rĩ Índrị Múngú vé ní. Búkū Múngú vé rĩ kīnī,
Ētẹpi ri Múngú 'i, ĩrivé mvá Yēsū ri Múngú 'i, āzini Índrị Uletere rĩ Múngú 'i. Ētẹpi ri, Mvọpi ri,
āzini Índrị Uletere rĩ, kọpi Múngú ālu. 'Í lā Yūwánī 1:1-18; Yūwánī 8:41-42; Ẹzị 5:3-4. ‡ **1:20 1:20**
Mālāyikā: Mālāyikā rĩ pi índrị, kọpi ri adri Múngú be 'bū gé 'dālé, kọpi rụ 'bá ākó. Múngú ri sá āzi
sī kọpi ĩpē ímú vū drịgé nōó ú'dúkọ múké ívé rĩ ũlū 'bá rĩ pi ní. § **1:20 1:20** *Dāwúđị*: Múngú ĩpē
Dāwúđị ri adrii 'bāgú Īsērēlē rĩ pi vé ní, ẹzi kīnī, 'bāgú ú'dí ri ímú ifū ĩrivé úyú agá, ĩri mālūngā
rĩ rụ mụzú 'dání'dání, 'bāgú rĩ Yēsū Kúrísítō 'i. 'Í lā Sāwúmā 132:11-12; Ẹzị 2:30. Tịkí Dāwúđị ri
ịsụ ākūdē ílī rĩ ca ẹlífū ālu (1,000) gí, ílī 'dāri gé, ịsụ tịkí drị Yēsū Kúrísítō ri kuyé. 'Í lā 1 Sāmūēlē
16-30; 2 Sāmūēlē 1-24; 1 'Bāgú 1-2. * **1:22 1:22** *Nẹbī*: Múngú ri ívé tā átá nẹbī rĩ pi ní, kọpi kuru
ĩrivé ú'dúkọ rĩ ũlū 'bá rĩ pi ní. † **1:23 1:23** *Īsāyā 7:14* * **2:1 2:1** *'Bāgú Ēródē*: 'Bāgú 'dĩri vé rụ ĩ
zị Ēródē Āmbúgú rĩ. Sā ĩ ní Yēsū ri tizú rĩ gé, Ēródē Āmbúgú 'dĩri rụ āngū rĩ nī. 'Í lā Mátáyo 2:1-8;
Lúkā 1:5. Ēródē Āmbúgú rĩ kā drāá, ĩrivé mvá Ēródē Ānītípā gō mālūngā rĩ rụ nī sá Yūwánī ní
bātízīmū sézú Yēsū ní rĩ gé. 'Í lā Mátáyo 14:1; Mārākō 6:14; Lúkā 3:1; Ẹzị 4:27. Vúdrị ní gé, 'bāgú
āzi rụ ní Ēródē Āgrípā, ĩri Ēródē Āmbúgú rĩ vé mvá vé mvá. 'Í lā Ẹzị 12:1-23.

rĩ pi be 'í vúgá nólé, ĩri ní kôpi zizú kĩnĩ, “Í ímú Kúrísítô ri tị íngũgá?”

⁵ Kôpi ní újázú kìnĩ, “Í ímú ĩri tị Bêtêlémê gá, āngũ Yũdáyā vé rĩ agá, ā'diātāsīyā tā nẹbĩ rĩ pi ní sũ rĩ ĩri 'dĩni,

⁶ “ ‘Mi kũrú Bêtêlémê āngũ Yũdáyā vé rĩ agá rĩ,

mi kũrú tā be āmbúgú ni,

ā'diātāsīyā ĩ ímú 'bá āngũ ruṣipi ni tị mí agá,

ĩri ímú mávé 'bá Īsērélē vé rĩ pi úcé nĩ. ’ ”

⁷ Kúru Ēródē ní 'bá úmĩ be 'dĩ'bée zizú gārā gá, lē nĩ kôpi vúgá línýā rĩ ĩfũ dō pĩrĩ ni sâ ngõri gé.

⁸ ĩri ní kúru kôpi pēzú mužú Bêtêlémê gá 'dāá, ĩri ní 'yozú kôpi ní kìnĩ, ĩmi mukí mváná rĩ ndāá múké múké, ĩmi ĩsúkí dō ĩri gí, koro ĩmi ĩjĩkí tā ni lũú má ní, mâ mụ rí kpá ĩri ĩnjĩ bēsĩnĩ.

⁹ Kôpi kâ tā 'bāgú rĩ ní 'yoó 'dĩri yĩ, kôpi ní 'dezú mužú, línýā kôpi ní ndree útú ní ĩfũngárá gá 'dāri ri dĩ mužú kôpi ẹndrẹtị gé sĩ drĩdrĩ, línýā rĩ mụ pá tuú vũrā mváná rĩ ní adrizú rĩ gé.

¹⁰ Kôpi kâ línýā rĩ ndree, āyĩkō fụ kôpi agaá rá.

¹¹ Kôpi kâ fĩ jó agá 'dālé, kôpi ndrekí mváná rĩ pi ẹndrẹpi Mārīyā be, kôpi ní kũmũcí ũtĩzú vũgá, ĩri ĩnjĩzú. Kôpi ní kúru ĩvé sõndúkũ ā'bú vé rĩ pi ē tị ũzĩzú, kôpi í'dúkí dábũ, ngá ĩ ní zāá ngũṣipi ndrĩndrĩ ni, āzini mĩrẹ sēé mváná rĩ ní fēfē rú.

¹² Múngú ní átázú kôpi ní urobí agá kìnĩ, kôpi ā újákí ĩ gõó vúlé Ēródē vúgá 'dālé ku, kôpi ní gõzú 'dezú mužú ĩvé āngũ gé 'dālé létị āzi túngú ni gé sĩ.

Ápákí muṣ Yēsũ be Ējēpétô gá

¹³ 'Bá úmĩ be 'dĩ'bée kâ 'deé muṣ gí, Úpí vé mālāyíkā ní ímúzú átázú Yōsépā ní urobí agá kìnĩ, “Í nga, 'í 'dụ mváná rĩ pi ẹndrẹpi be, mí

ápá mužú Ējēpétô gá. Mí adri 'dālé, cĩngbá á lũ dō mí ní ú'dú mí ní ĩgõzú rĩ gí ká, ā'diātāsīyā Ēródē lē létị ndāá mváná rĩ 'dizú drāzú 'dĩsĩ rá.”

¹⁴ Yōsépā ní ẹcĩ í'dózú, ĩri ní mváná rĩ pi jizú ẹndrẹpi be ĩnĩná sĩ mužú Ējēpétô gá 'dāá.

¹⁵ Yōsépā adri 'dālé cĩngbá Ēródē drā ĩri ĩsú 'dāá. Kúru tā ótú Úpí ní ẹzi nẹbĩ rĩ tị gé rĩ nga 'i fũú tị ni gé gí kìnĩ, “Á zị mávé mvá ĩfũú Ējēpétô agásĩ āmvé.”

¹⁶ Ēródē kâ nĩ á má 'yozú kìnĩ 'bá úmĩ be rĩ pi ũ'bákí 'i mị gí, ẹsĩ ni ve ũnjĩ ũnjĩ, ĩri ní tǎĩmbĩ sēzú āngáráwá rĩ pi ní, kôpi ā mukí anjĩ āgõ ílĩ be ĩrĩ, dõku ílĩ be ca'bá ĩrĩ kuyé Bêtêlémê agá rĩ pi ú'dí, āzini anjĩ Bêtêlémê gārā gá sĩ rĩ pi ú'dí ũdrāá cére 'dĩsĩ rá, ā'diātāsīyā 'bá úmĩ be rĩ pi ũlũkí ĩri ní kìnĩ, ĩ ndrekí línýā rĩ, vũdrĩ ni 'dụ nóni caá ílĩ ĩrĩ.

¹⁷ Tā Múngú ní ẹzĩ nẹbĩ Yērēmīyā tị gé rĩ nga 'i fũú tị ni gé gí kìnĩ,

¹⁸ “Ú'dúkó áá vé ni íbĩ íkú Rámā gá 'dāásĩ,

'bá rĩ pi rikí ngoó ĩzāngā ĩzāngā rú, rikí lũlũ gaá ú'dúkó be uru 'dāá,

Rāelē rĩ ngoó ívé anjĩná rĩ pi sĩ, lē 'bá āzi ā ũmĩ 'i ẹsĩ ku,

ā'diātāsīyā ĩ ní anjĩná rĩ pi ú'dí ũdrāá gí rĩ sĩ.”

Yōsépā pi Mārīyā be újákí ĩ gõó vúlé Nāzērétā gá

¹⁹ Ēródē kâ drāá, Úpí vé mālāyíkā ní ímúzú átázú Yōsépā ní urobí agá Ējēpétô gá 'dālé,

²⁰ kìnĩ, “Í nga, 'í 'dụ mváná rĩ pi ẹndrẹpi be, 'í 'de muṣ āngũ Īsērélē vé rĩ gé, ā'diātāsīyā 'bá lē 'bá mváná rĩ 'dĩ 'bá rĩ pi ũdrákí gí.”

²¹ Kúru Yōsépā ní mváná rĩ pi 'düzú ẹndrẹpi be, kôpi ní ĩ újázú gõzú āngũ Īsērélē vé rĩ gé 'dāá.

²² Yōsépā kâ yĩ kìnĩ Ārākālāwũ ru āngũ Yũdáyā vé rĩ nĩ ẹtẹpi Ēródē ā

vũrã gá, gō 'oó ũrĩ sī mungará 'dālē rĩ sī. Kúru ĩ ní lüzú Yōsēpã ní urobí agá kīnī, ã 'de muḃú āngũ Gālīláyã vé rĩ gé.

²³ Kōpi ní 'dezú muḃú adrizú kūrú Nāzērētã vé rĩ agá, tã ótú nēbī rĩ pi ní átá 'bá 'bã paápi rĩ ã tã sī rĩ nga 'i fūú tị ni gé gí kīnī, “Ī ímú ĩri zị Nāzērētágú.”

3

Yūwánī Bātízīmū sēepi rĩ ímú lētị útú

(Mārākō 1:1-8; Lúkã 3:1-18; Yūwánī 1:19-28)

¹ Ílí 'dã'bée ã vūdrī gé, Yūwánī Bātízīmū sēepi rĩ ímú ríí tị sēē āngũ ã'wí cínýáfã rú rĩ agá āngũ Yūdáyã vé rĩ agá 'dãá.

² Kīnī, “Īmi újákí ẹsị, ã'diātāsīyã mālūngã 'bū vé rĩ ícá ĩnyíná gí.”

³ 'Bá nēbī Īsáyã ní tã ni átá rĩ, ĩri adriipi 'dĩ.

“Ū'dúkó 'bá āzi vé ni ri ó'ú āngũ ã'wí cínýáfã rú rĩ agá 'dãá kīnī,

'Īmi údékí lētị Úpí ní,

ĩmi útúkí lētị ĩrivé rĩ ã adri piri.’

⁴ Bōngó Yūwánī ní suú rĩ údékí kāmīlō ã 'bí, gō ĩri ní 'yī 'í úpílē gá rĩ údékí lã'bú. ĩrivé ānyāngã ĩri ní ríí nyaá rĩ, úmbí, āzini ọnyú ásé agá 'dãá rĩ.

⁵ 'Bá kūrú Yērúsálémã vé rĩ agá rĩ pi, āngũ Yūdáyã vé rĩ agá rĩ pi, āngũ Yáridénĩ vé rĩ agá rĩ pi be céré 'deki muḃú Yūwánī vúgá 'dãá,

⁶ kōpi ũlúkí ívé ũnjīkányã, Yūwánī ní kōpi ní bātízīmū* sēzú, ri

bātízīmū rĩ sēé yīĩ āmbúgú dīpi dīdi Yáridénĩ agá.

⁷ Yūwánī kã ndree Fārúsī† rĩ pi Sádókē‡ rĩ pi be ri ímú kárakarã 'í vúgá vūrã 'í ní rizú bātízīmū sēzú rĩ gé nōó, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Īmi adri'bée sū ĩnī tịni 'dĩ'bée, ã'di ĩngbē ĩmī mị ápázú Múngú vé jíkó úmvúlēsī ímúpi drīdrī 'dīlé rĩ gé sī nĩ?

⁸ Lē ĩmi 'okí tã lūúpi 'yozú kīnī, ĩmi újákí ẹsị ũnjīkányã agásī gí ni áyu.

⁹ Lē ĩmi rikí ũsūú ĩmī ẹsị agá 'dālē 'yozú kīnī, 'Ābūrámã§ ri ĩmivé ẹtēpi 'dīni' ku. Á 'yo ĩmi ní, Múngú ri ícó írã nōri újã ízú úyú Ābūrámã vé ni pi rú rá.*

¹⁰ Múngú í'dú ũbólú pētị ã úlá ugazú rĩ 'í drīgé gí, pētị 'a'bée ũ'a be múké ku rĩ pi ārevú céré ĩ uga vūgá, ĩ kōpi 'dú ú'bé ãci agá.

¹¹ “Ma ri ĩmi ní bātízīmū sē yīĩ sī lüzú kīnī, ĩmi újákí ẹsị ũnjīkányã agásī gí. 'Bo 'bá āzi ri ímú mâ vūdrī gé 'dĩ'dĩ, ĩrivé āmbúgú ndē mávé rĩ rá, má ícó ĩrivé ngá pá gá 'duḃú bã ku. ĩri ímú bātízīmū rĩ sē Īndrī Uleterē rĩ sī, āzini ãci sī.

¹² ĩri kōbị ngá ú'bízú ni be drīgé, ĩri ímú ívé ānyá ú'bị ãní. Ānyá rĩ vé fí,† ĩri dã ĩrá agá, 'bí ni, ĩri zã ve ãci sī, ãci 'dĩri ícó drãá ku.”

Sēkí Yēsū ní bātízīmū

(Mārākō 1:9-11; Lúkã 3:21-22)

¹³ Yēsū ní íngázú ímúzú āngũ Gālīláyã vé rĩ gé 'dãásī, ĩri ní ímúzú

3:3 3:3 Īsáyã 40:3 * **3:6 3:6** Bātízīmū: Ī ri 'bá rĩ pi ní bātízīmū sē lüzú kīnī, kōpi újákí ẹsị ívé ũnjīkányã agásī gí, kōpi ẹ'yīkí Múngú ri gí. † **3:7 3:7** Fārúsī: Fārúsī rĩ pi ngúlúmū Yāhūdī rĩ pi vé tãimbị Mósē vé rĩ ru'ba tịtị rĩ pi. Kōpi 'dukí ĩndrī rĩ pi vé tã, āzini mālāyíkã rĩ pi vé tã 'bãã tã āmbúgú rú, kōpi ẹ'yīkí rá 'yozú kīnī, 'bá ũdrã'ba gí rĩ pi gō íngá ídri rú rá. 'Í lã Ẹzị 23:8. ‡ **3:7 3:7** Sádókē: Sádókē rĩ pi ngúlúmū Yāhūdī rĩ pi vé tãimbị Mósē vé rĩ ru'ba tịtị rĩ pi, 'bo kōpi ẹ'yīkí ĩndrī rĩ pi vé tã kuyé, ẹ'yīkí mālāyíkã rĩ pi vé tã kuyé, āzini kōpi ẹ'yīkí kpá 'yozú kīnī, 'bá ũdrã'ba gí rĩ pi gō íngá ídri rú rá 'dīni kuyé. 'Í lã Ẹzị 23:8. § **3:9 3:9** Ābūrámã: Múngú zị Ābūrámã ri kīnī, ã ku ívé 'bá 'bētị ásámvú gé rĩ pi, ã ku ívé āngũ, ã 'de muḃú āngũ āzi ú'dí ni gé. Ābūrámã ri ẹ'bịpi Yāhūdī rĩ pi vé rĩ, tịkí ĩri ílí élifū ālu mūdūrūlū ārō (1,800) gé, ịsú tịkí drī Yēsū ri kuyé. 'Í lã Í'dóngará 12-25. * **3:9 3:9** Úyú Ābūrámã vé ni pi: Múngú ri 'bá rĩ ã'yī adri piri tã ĩri ní 'oó piri rĩ sī, adri 'yozú kīnī ĩri ní adrii úyú Ābūrámã vé rĩ sī ku. † **3:12 3:12** Ānyá rĩ vé fí, āzini 'bí ni: Ānyá rĩ vé fí, ĩri 'bá Yēsū Kúrísitō ri ẹ'yī'ba gí rĩ pi, 'bí ni, ĩri 'bá Yēsū Kúrísitō ri ẹ'yī'ba kuyé rĩ pi.

Yūwánī vúgá Yáridénī gé nólé, lē Yūwánī ā sē 'í ní bātízīmū.

14 'Bo Yūwánī lē kōdō gāá ĩri ní bātízīmū sēgá sī. Yūwánī kīnī, "Mí té ícó má ní bātízīmū sē nī, ngá mí ní ímúzú má vúgá 'yozú kīnī mā sē mí ní bātízīmū rī ā'di?"

15 Yēsū ní újázú ĩri ní kīnī, "Lē tā rī ā 'dū 'i ngaá sū má ní 'yoó 'dīri tīnī, ā'diātāsīyā Múngú lē 'bā 'dúkí tā rī pi ārēvú céré ngaá pīrī sū 'í ní lēé rī tīnī." Kúru Yūwánī ní ĩri ní bātízīmū rī sēzú.

16 Yūwánī kā Yēsū ní bātízīmū rī sēé, Yēsū ní ífūzú yīi rī agásī āmvé. Koro sá 'dāri gé, 'bū rī zī 'i kú mgbo, Índrí Múngú vé rī ní ísízú ímúzú sū āmámū tīnī, úrízú ĩri drīgé.

17 Kúru ú'dúkó ní íkúzú 'bū gé 'dāásī 'yozú kīnī, "Mvá 'dīri mávé ní, á lē ĩri lēlé, ma ĩri sī āyīkō sī."

4

Ādróko ũ'bī Yēsū ri (Mārākō 1:12-13; Lúkā 4:1-13)

1 Kúru Índrí Uleterē rī ní Yēsū ri jízú mužú ásé agá āngū ā'wí cínýáfā rú rī gé 'dāá, ādróko* ní ĩri ũ'bīzú.

2 Yēsū a'bi† 'i caá ũtúná pūkú su ĩnīná pūkú su, nya ngá āzi kuyé, ēbīrī fū ĩri káyī.

3 Ādróko ní ímúzú ĩri ũ'bīzú, 'yozú ĩri ní kīnī, "Mí dō Mvá Múngú vé ní, 'í 'yo írá anjī 'dī'bée ní, kōpī ā újákí ĩ ufuú pánga rú."

4 Yēsū ní újázú ĩri ní kīnī, "Síkí Búkū Múngú vé rī agá kīnī, "Bá ícó adrií ídri rú 'yéná pánga sī ó'dúkūlē ku, 'bá rī adri ídri rú ú'dúkó múké Múngú ní átá ífūú 'í tī gé sī rī sī.' "

5 Kúru Ādróko ní Yēsū ri jízú mužú kūrú uleterē Yērúsálémā vé rī

gé 'dāá, ĩri ní Yēsū ri jízú mužú Jó Múngú vé rī drīgé uru 'dāá,

6 ĩri ní 'yozú kīnī, "Mí dō Mvá Múngú vé ní, 'í wa vúgá 'dāá, ā'diātāsīyā síkí Búkū Múngú vé rī agá kīnī,

" 'Múngú ri ívé mālāyíkā rī pi ĩpē ímú mí ĩzā ko rá,

kōpī mí ko ĩ drīgé uru 'dīgé, mí sī rí mí pá írá rú' 'bá gá ku.' "

7 Yēsū ní újázú ĩri ní kīnī, "Síkí kpá Búkū Múngú vé rī agá kīnī, 'Lē mí ũ'bī Úpí Múngú mívé rī ku.' "

8 Ādróko rī gō kpá ĩri jīi tuú írá āco ní drīgé urugégé 'dāá, ĩri ní āngū 'bāgú rī pi ní ruú vū drīgé nōgó rī pi 'dazú Yēsū ní céré, āzini kōpívé ngá ũnyī be vū drīgé nōgó rī pi 'dazú ĩri ní.

9 ĩri ní 'yozú Yēsū ní kīnī, "Mí ũtī dō kūmūcí má ęndrēti gé ma ĩnjīzú rá, ma ngá vū drīgé rī pi ārēvú sē céré mí ní."

10 Yēsū ní 'yozú ĩri ní kīnī, "Sātánā,Š 'í de mí má gārā gá 'dīísī rá! 'Ā'diātāsīyā síkí Búkū Múngú vé rī agá kīnī, 'Lē mí ĩnjī 'yéná Úpí Múngú mívé rī áyu, mí nga ĩri ní ęzī.' "

11 Kúru Ādróko rī ní ĩri kuzú, mālāyíkā rī pi ní ímúzú ĩri ē ĩzā kozú.

Yēsū 'dó ú'dúkó múké rī ũlūú (Mārākō 1:14-15; Lúkā 4:14-15)

12 Yēsū kā yīi kīnī 'bekí Yūwánī ri jó āngū ũ'yīzú rī agá gí, ĩri ní 'í újázú gōzú āngū Gālíláyā vé rī gé 'dāá ũzi.

13 ĩri ní fūzú Nāzērétā agásī, 'dezú mužú adrizú Kāpārānāúmā gá, ĩnyíná yīi bālālā rī ā gārā gá, āngū Jēbūlúnā pi vé Nāfātālī be rī gé,

* **4:1 4:1 Ādróko:** Ādróko vé rú Sātánā 'i, ĩri āmbúgú índrí ũnjī rī pi drīgé, gā tā Múngú vé ri 'dugá ngagá sī 'bū gé 'dālé. Múngú ídró ādróko ri índrí ũnjī rī pi be 'bū gé 'dāásī ní. 'Í lā 'l'dangará 12:7-9.

† **4:2 4:2 A'bi:** Sā āzi sī Yāhūdī rī pi ri ĩ a'bi, nyakí ínyá ku, kōpī ri ęsí 'bā rizú Múngú ri zízú. **4:4**

4:4 Dětōrōnómē 8:3 † **4:5 4:5 Jó Múngú vé rī:** Jó Múngú vé rī 'yéná ālukúta Yērúsálémā gá 'dāá. Atala rī pi 'yéná ri rōbōņō zā Jó rī agá 'dāá ní, sū táimbj Mósē vé rī ní 'yoó rī tīnī. Múngú ri dī Vūrā Uleteretere rī gé, Jó Múngú vé rī agá 'dāá. **4:6 4:6 Sāwúmā 91:11-12** **4:7 4:7 Dětōrōnómē 6:16**

Š **4:10 4:10 Sātánā:** Sātánā ri ādróko, ĩri āmbúgú índrí ũnjī rī pi drīgé, gā tā Múngú vé rī 'dugá ngagá sī, Múngú ídró ĩri 'bū gé 'dāásī. 'Í lā 'l'dangará 12:7-9. **4:10 4:10 Dětōrōnómē 6:13**

14 tā nēbī Īsáyā ní ọtú 'yoó rī ā nga rí 'i fūú tị ni gé bēnī kīnī,

15 “Āngū Jēbūlúnā vé rī, āngū Nāfātālī vé rī, létì mụzú ānī yīī bālālā rī gé rī, āngū yīī āmbúgú dīpi dīdì Yáridénī vé rī ā gārā gá rī, 'bá adri'bá Yāhūdī rú ku āngū Gālíláyā vé rī agá rī pi,

16 āzini 'bá adri'bá ịnịná agá rī pi ndrekí ụtúná āngū ịmgbērēépi uletere rī gí, 'bá drā ru'bá ruru rī pi ndrekí ụtúná āngū ịmgbērēépi uletere rī gí.”

17 'Í'dózú sà 'dāri gé mụzú drīdrī, Yēsū í'dó rii tị sēé mụzú kīnī, “Lē ịmi újákí ẹsị, ā'diātāsīyā mālūngā 'bū vé rī ícá ịnyiná gí.”

'Bá Yēsū ní í'dó zị drīdrī ịmụ 'i pámvú ūbī rī pi (Mārākō 1:16-20; Lúkā 5:1-11)

18 Yēsū kā rii ẹcị yīī bālālā Gālíláyā vé rī ā gārā gá sī, ndre 'bá ịrī, 'bá 'dī'bée ịrītrọ ẹdrịpi. 'Bá rī Sịmónā ị ní zị Pétērọ pi ẹdrịpi Āndērēyā be, kọpi ri ịmbá 'be yīī bālālā rī agá, ā'diātāsīyā kọpi 'bá ri'bá ị'bí 'be'bá ịmbá sī ni pi.

19 Yēsū ní 'yozú kọpi ní kīnī, “Ịmi ịmụkí mā pámvú ūbī, ma sē ịmi ịmụ 'bá ísé ịjị má ní sū ịmi ní ị'bí 'beé rī tịni.”

20 Koro kọpi ní ịvé ịmbá rī pi kuzú, kọpi ní 'dezú mụzú Yēsū vúgá sī.

21 Yēsū kā 'i útrú mụzú drīdrī, ndre 'bá ụrụkọ ịrī, kọpi ịrītrọ ẹdrịpi, 'bá rī Yókóbū pi Yūwánī be, kọpi anjị Zēbēdáyō vé ni. Kọpi úríkí kuú kúlúmgbá agá 'dāá ị ẹtẹpi Zēbēdáyō be trú, kọpi ri ịvé ịmbá a'di. Yēsū ní kọpi zizú kīnī, “Ịmi ịmụkí má vúgá nōó.”

22 Koro kọpi ní kúlúmgbá rī kuzú, ị ẹtẹpi ri kuzú, kọpi ní 'dezú mụzú Yēsū vúgá sī.

Yēsū ịdrí 'bá drā be rī pi (Lúkā 6:17-19)

23 Yēsū ri ẹcị mụzú āngū Gālíláyā vé rī agásī, ri 'bá rī pi ịmbá kọpivé Jó Múngú ri Zizú rī pi* agásī, ri ụ'dúkọ múké mālūngā vé rī ūlūú mụzú, āzini ri 'bá drā be āndiāndí rī pi ịdrí mụzú 'bá rī pi āsámvú gé sī.

24 Yēsū vé tā ā kúbí kụ mụzú āngū Sírīyā vé rī agásī céré. 'Bá rī pi ní 'bá drā be ūnjí ūnjí rī pi ịjizú ịmúzú ịri vúgá nólé, 'bá ri'bá drī cị'bá drā ūkpó ūkpó ni sī rī pi, 'bá ịndrī ūnjí † ní fií kọpi drīgé rī pi, 'bá drā ní nyii kuú 'bélé'béle rī pi be, Yēsū ịdrí kọpi rá.

25 'Bá kárakarā ینگá'bá āngū Gālíláyā vé rī agá rī pi, kūrú Dēkápólīsī vé rī agá rī pi, Yērúsálémā agá rī pi, āngū Yūdáyā vé rī agá rī pi, āzini āngū Yáridénī vé álésī rī agá rī pi ārēvú céré 'dekí mụzú Yēsū vúgá sī.

5

Yēsū ịmbá 'bá rī pi ịrā drīgé (Lúkā 6:20-23)

1 Yēsū kā 'bá bītríká rī pi ndreé, ịri ní 'dezú mụzú ịrā drīgé 'dālé, ịri ní úrízú vūgá. Ịrivé 'bá ịri ā pámvú ūbī'bá rī pi ní ịmúzú ịri vúgá nólé.

2 Ịri ní í'dózú kọpi ịmbázú, ịri ní 'yozú kīnī,

3 “'Bá ẹsị 'bā'bée Múngú drīgé rī pi, Múngú ri kọpi ní tākiri sē rá, ā'diātāsīyā kọpi fi mālūngā 'bū vé rī agá rá.

4 'Bá ri'bá ngo'bá ịzāngā ịzāngā rú rī pi, kọpi tākiri ịsú rá, ā'diātāsīyā ị ịmụ kọpi ẹ ẹsị ūmī rá.

4:16 4:16 Īsáyā 9:1-2 * 4:23 4:23 Jó Múngú ri Zizú rī: Yāhūdī rī pi vé Jó Múngú ri Zizú rī pi kárakarā kūrú rī pi agásī āndiāndí, kọpi ri ị umú Búkú Múngú vé rī lā, āzini kọpi ri Múngú ri ịnị Ụ'dú Sábátā vé rī gé. † 4:24 4:24 Ịndrī ūnjí: Ịri ándúrú mālāyíkā Múngú vé rī pi vé āzi 'bū gé 'dāá, nō taimbị Múngú vé rī, Sātánā ri kọpivé āmbúgú. Múngú ịdró kọpi 'bū gé 'dāásī vūgá nōó, kọpi gókí ufuú ịndrī ūnjí, kọpi ri 'bá rī pi ní ịzāngā sē vū drīgé nōgó. 'Í lā ị'dangará 12:7-9.

- 5 'Bá adri'bée tā be mādā rī pi, kōpi tākiri ịsụ rá,
 ả'diātāsīyā kōpi ịmụ ngá Múngú ní ẹzịi rī ịsụ vū drịgẹ nōgó rá.
- 6 'Bá ẹbírị be, ảzini úvā 'bā'bá tā pịrị 'ozú rī pi, kōpi tākiri ịsụ rá,
 ả'diātāsīyā tā pịrị kōpi ní lēe rī, kōpi ịsụ rá.
- 7 'Bá ẹsị be múké rī pi, kōpi tākiri ịsụ rá,
 ả'diātāsīyā Múngú ri ịmụ ẹsị múké 'bā kōpi ní rá.
- 8 'Bá ẹsị be ule rī pi, kōpi tākiri ịsụ rá,
 ả'diātāsīyā kōpi ịmụ Múngú ri ndre rá.
- 9 'Bá tākiri ịjị'bá 'bá rī pi ảsámvú gé rī pi, kōpi tākiri ịsụ rá,
 ả'diātāsīyā Múngú ri ịmụ kōpi zị anjị ívé ni.
- 10 'Bá ỉ ní ọcụjụ ỉzāngā nyaá tā pịrị ả tā sị rī pi, kōpi tākiri ịsụ rá,
 ả'diātāsīyā mālūngā 'bụ vé rī adri kōpivé ni.
- 11 “Ỉmi 'bá ỉ ní rií u'daá, ỉ ní rií ọcụjụ ỉzāngā nyaá, ảzini ỉ ní rií ụnjọ ụlị ỉmi drịgẹ mả tā sị rī pi, ỉmi tākiri ịsụ rá.

12 Ỉmi ụnjíkí, ỉmi adrikí ảyĩkō sị, ả'diātāsīyā ảndema ảmbúgú ỉmi ụfẹzú rī, ỉri ỉmi tē 'bụ gé 'dāá'dā. Nẹbị ọtụ ỉmi sị drịdrị rī pi, ọcụkí nyo kōpi ỉzāngā nyaá sụ ỉmi ní nyaá 'dịri tịjị.

'Bá Yēsū ả pámvú ụbị'bá rī pi adrikí sụ ẹ'yị tịjị ảzini ụtúná tịjị (Mārākō 9:50; Lúkā 14:34-35)

13 “Ỉmi adrikí sụ ẹ'yị tịjị vū drịgẹ nōgó. 'Bo ẹ'yị rī vé sị asuúpi asuasú rī ịcá dō ảlákála gị, ỉ ịcọ gō ỉri údé, ả asu rí asuasú ینگóni? Gō adrií múké ngá á'dízú ảní ku, ỉ 'du dā vūgá, 'bá rī pi utu pá sị.”

14 “Ỉmi adrikí sụ ụtúná riípi ảngũ ỉmgbērēepi vū drịgẹ nōgó rī tịjị.

Kūrú ỉ ní sị ảngá drịgẹ rī, ỉri ỉndrē ku ảngũ ule gá.

15 'Bá ảzi ịcọ lámbā 'yūú ụdrị ụpị drị ní gé cí ku, ỉri lámbā rī 'bā mísá drịgẹ, ỉri ảngũ ỉmgbērē ku uletere 'bá rī pi ní jó agá 'dāá.

16 Lē kpá ỉmivé ảcí ả dị dị 'bá rī pi ẹndrẹtị gé, kōpi ả ndrekí rí tā múké ỉmi ní 'oó rī, kōpi ẹ ینگúkí rí ỉmi Ẹtẹpị 'bụ gé rī ảní.

Tāimbị Mósē vé rī

17 “Lē ỉmi rikí ụsụ 'yozú kịnị má ịmụ tāimbị Mósē vé rī fuú drāá 'dini ku, dōku má ịmụ tā nẹbị rī pi ní sị rī fuú drāá 'dini ku, má ịmụ ỉmi ní tā rī vé ỉfífí ụlūú.

18 Ádarú á 'yo ỉmi ní 'dini, tā ả fí tāimbị rī vé ỉ ní sị rī ịcọ ảvị ảlunani ku, cĩmgbá cazú 'bụ pi ní ảfízú vū be rī gé, tā ỉ ní sị tāimbị rī agá rī pi ảrẹvú céré ịmụ ỉ nga rá.

19 'Bá tāimbị ỉ ní ndrēe kuú mādāngá rī nōópi, gōópi 'bá rī pi ỉmbápi tā ảlu ảlu 'dịri 'duúpi ngaápi rī, ỉ ịmụ ỉri ndre ku mādāngá mālūngā 'bụ vé rī gé 'dāá, 'bo 'bá tā ỉ ní ẹzịi rī 'duúpi ngaápi rá rī, ỉ ịmụ ỉri 'du 'bā ảmbúgú mālūngā 'bụ vé rī gé 'dāá.

20 Lē ỉmi 'duki tāimbị Múngú vé rī ngaá pịrị, ả ndē Fārúsị rī pi ní rií 'duú ngaá rī rá, ảzini ả ndē 'bá tāimbị ỉmbá'bá rī pi ní rií 'duú ngaá rī rá. Ỉmi 'okí dō 'dini ku, á sō ụyō, ỉmi ịcókí fií mālūngā 'bụ vé rī agá 'dāá ku.

Yēsū ỉmbá 'a vengará vé tā

21 “Ỉmi yíkí rá, 'yokí 'bá ینگósí 'dā'bée ní kịnị, 'Lē mị 'dị 'bá ku, 'bá rī 'dị dō 'bá, ỉ ỉri ỉrīngá rá.’

22 'Bo á 'yo ỉmi ní 'dini, 'bá rī ẹ ẹsị ve dō ẹdrịpị ní, ỉ 'bá 'dịri ỉrīngá rá. 'Bá rī 'da dō ẹdrịpị ri, átá dō átángá ụnjị ỉri ní, ỉ 'bá 'dịri jị 'bá tā lị'bá rī pi* ẹndrẹtị gé. 'Bo 'bá rī 'yo dō, 'Mi

5:21 5:21 Wűngará 20:13; Dětörönómē 5:17 * 5:22 5:22 'Bá tā lị'bá rī pi: Átalágú ảmbúgú rī, atala atala rī pi drịgẹ rī pi, drịkoma rī pi, kōpi ri ỉ ụmú tā Yāhụdị rī pi vé rī lị. † 5:22 5:22 ảcí vezú ảní ụdụ ảkó rī: Múngú ri ụmvúlésí 'bá 'i ẹ'yị'bá ku rī pi 'du ú'bé ảcí 'dịri agá. 'Í lā l'dangára 20:7-15.

azakaza rú!' ĩ 'bá 'dĩri 'du 'be aci vezú ãní ùdũ ãkó rĩ† agá.

23 “Kúru mi dō ri fěfě jì sē Múngú ní vūrā rōbōṅṅō zāzú rĩ‡ gé 'dāá, 'í mu dō ígá mí ẹsị agá 'dāá, mí 'o mí ẹdrịpị ri ùnjí,

24 'í ku fěfě mí ní lěe jì sē Múngú ní rĩ kú vūrā rōbōṅṅō zāzú rĩ gé 'dāá, drịdrị ni, ĩmi údékí ĩmi ասámvú mí ẹdrịpị be rĩ ùgbále, kúru 'í gō rí mu dō fěfě mí ní lěe sē Múngú ní rĩ sēe ndō.

25 “‘Bá āzi lě dō mi tōó, lě dō mi jì jọ ĩ ní tã lịzú rĩ agá, ĩmi kádō rii mu dō ĩri be lẹtị gé 'dīgé, ĩmi údékí ĩmivé tã ĩmi ասámvú gé ĩri be rĩ mbēlēṅá, 'í 'o dō 'dĩni kuyé, 'bá mi tōópi rĩ, ĩri mi jì pá tu 'bá tã lịpị rĩ ẹndrẹtị gé, 'bá tã lịpị rĩ mi sē ùgalaku drịgé, ùgalaku rĩ mi jì 'be jọ āngũ ù'yīzú rĩ agá.

26 Ádarú á 'yo ĩmi ní 'dĩni, 'duki dō mi 'beé jọ āngũ ù'yīzú rĩ agá 'dāá gí, mí ĩfũ āmvé ku, mí ngá ĩ ní lị mí drịgé rĩ ùfě ùgbále ká, mí íbí ĩfũ āmvé ndō.

Yēsũ ímbá ọwũ vé tã

27 “‘ĩmi yìkí rá tãimbị rĩ kĩnĩ, ‘Lē mĩ 'bã ọwũ ku.’

28 'Bo á 'yo ĩmi ní 'dĩni, 'bá rĩ ndre dō ùkú mu dō gbígbí, 'bá 'dĩri ẹsị agá 'dāá 'bã ọwũ gí.

29 Mívé mị drị ẹndẹpị gé rĩ sē dō mi fí ùnjikányā 'oó nĩ, lě mĩ ínǵé ĩri 'beé 'dĩsĩ āmvé. 'Í nje dō ĩgélé āzi mĩ rụ'bá gá rĩ 'beé vūgá, ĩri múké, ndē mí ní fizú mĩ rụ'bá be ngị aci vezú ãní ùdũ ãkó rĩ agá 'dāá rĩ.

30 Mívé drị ẹndẹpị sē dō mi fí ùnjikányā 'oó nĩ, lě mĩ lị ĩri 'beé 'dĩsĩ rá. 'Í lị dō ĩgélé āzi mĩ rụ'bá gá rĩ 'beé vūgá, ĩri múké, ùnjí nĩ mí ní fizú mĩ rụ'bá be ngị aci vezú ãní ùdũ ãkó rĩ agá 'dāá rĩ.

† **5:23 5:23** *Vūrā rōbōṅṅō zāzú rĩ:* Vūrā rōbōṅṅō zāzú ni anigé Jọ Múngú vé rĩ ā bóró gá 'dāá, átalágú rĩ ri rōbōṅṅō zā ãní Múngú ní 'bá rĩ pi trüzú ívé ùnjikányā agásĩ. Vūrā ẹjǵǵürü zāzú ni anigé Vūrā Uletere rĩ gé Jọ Múngú vé rĩ agá 'dāá, átalágú rĩ ri ẹjǵǵürü zā ãní Múngú ní ù'bütịṅá sĩ, āzini ùndrēṅá sĩ sã Múngú ri zizú rĩ gé. **5:27 5:27** Wǵngará 20:14; Dětörönómē 5:18 **5:31 5:31** Dětörönómē 24:1 **§ 5:36 5:36** *Lē mĩ ri mĩ drị ẹdị ùyō sōzú ãní ku:* 'Bá ọrụkọ'béé vé mērē agá, kọpi 'duki drị vé tã 'bãā āmbúgu ùyō sōzú ãní. **5:38 5:38** Wǵngará 21:24; Lẹvītíkã 24:20; Dětörönómē 19:21

Ayingára ágó pi vé ùkú be rĩ

(Mátáyo 19:9; Mārākō 10:11-12; Lúkã 16:18)

31 “‘ĩmi yìkí rá tãimbị Mósē vé rĩ kĩnĩ, ‘Bá rĩ dro dō ívé ùkú, lě ā sĩ kọkọbị sēe ùkú rĩ drịgé ĩri drozú ãní.’

32 'Bo á lě 'yoó ĩmi ní 'dĩni, 'bá rĩ dro dō ívé ùkú gí, 'dĩri lū ùkú rĩ ní lẹtị ọwũ 'bázú ni. ùkú rĩ adri dō ágó āzi be ká, 'bá rĩ íbí ùkú rĩ dro ndō, 'bá ùkú 'dĩri jeepi rĩ, 'bã 'dĩri 'bã ọwũ 'bá āzi vé ùkú sĩ.

Yēsũ ímbá ùyō vé tã

33 “‘ĩmi yìkí kpá rá 'yokí 'bá ìnógósí rĩ pi ní kĩnĩ, ‘Mí sō dō ùyō, lě mĩ ṅō ùyō mí ní sōó rĩ ku, ùyō mí ní sōó Úpí ẹndrẹtị gé rĩ, lě mĩ 'du tã ni ngaánga.

34 'Bo á 'yo ĩmi ní 'dĩni, lě ĩmi sōkí ùyō ku. Lě ĩmi rikí 'bũ ā rụ ẹdị ùyō sōzú ãní ku, ā'diātāsīyā 'bũ rĩ lúpá Múngú vé ni,

35 dōku ĩmi rikí vū ā rụ ẹdị ùyō sōzú ãní ku, ā'diātāsīyā vū rĩ Múngú vé ni, ĩri pá 'bã ãní, dōku ĩmi rikí Yērúsālēmā ā rụ ẹdị ùyō sōzú ãní ku, ā'diātāsīyā ĩri kǵrú 'Bāgú āmbúgu rĩ vé ni.

36 Lě mĩ ri mĩ drị ẹdị ùyō sōzú ãní ku, ā'diātāsīyā mí ícọ mĩ drị'bí újá ícá imve dōku ìnị ku.

37 Tã mí ní újá rĩ, ĩri dō ẹ, ā adri ẹ, dō kuyé, ā adri kuyé. Tã rĩ dō ù'dũ be túngú, tã 'dĩri íbí íngá ādróko vúgálésĩ.

'Bá rĩ 'o dō mi ùnjí, ā 'okí ĩri ùnjí ku

(Lúkã 6:29-30)

38 “‘ĩmi yìkí rá ọtú 'yokí kĩnĩ, ‘Bá āzi sō dō mĩ mị ọfụ, 'bá āzi ri kpá ĩri ẹ mị sō ọfụ rá, 'bá āzi kpu dō mĩ sị, 'bá āzi ri kpá ĩri ẹ sị kpu rá.’

39 'Bo á 'yo ĩmi ní 'díní, 'bá rĩ 'o dō mi ũnjí, ã 'okí ĩri ũnjí sũ ĩri ní mi 'oó rĩ tĩnĩ ku. 'Bá rĩ sa dō mí gbángírí drí ẹ̀ndẹ̀pì gé rĩ, lě mí újá kpá mí gbángírí drí ǐǐ gé rĩ ã sa.

40 'Bá ãzi lě dō mi jǐ mụyú 'bá tã lị'bá rĩ pi ẹ̀ndẹ̀tì gé, 'í 'dụ rí mívé bǒngó ágá vé rĩ, lě mí sě kpá ĩri ní mívé bǒngó akoó rǔkũ rĩ ĩndĩ.

41 'Bá ãzi si dō mi ũkpō sĩ, kǐnĩ mí jì 'i máyǐlĩ ãlu, lě mí jì ĩri caá máyǐlĩ* ĩrì.

42 'Bá ãzi zì dō ngá mí tì gé, lě mí sě ĩri ní ngá ĩri ní zǐ rĩ, 'bá ãzi lě dō ngá ẹ̀'yì mí vúgá, lě mí uga ĩri ní ngá rĩ ku.

Lě mí lě ari'ba mívé rĩ pi lělē
(Lúkã 6:27-28, 32-36)

43 “Īmi yìkí ándúrú rá kǐnĩ, ‘Lě mí lě 'bá mí gārã gá rĩ lělē, ãzini lě mí ndre mívé ari'ba rĩ pi ũnjí.’

44 'Bo á lě 'yoó ĩmi ní 'díní, lě ĩmi lěkí ari'ba ĩmivé rĩ pi lělē, 'bá ĩmi 'o'bá ũnjí rĩ pi, lě ĩmi zìkí kòpi ní Múngú ri.

45 Īmi 'okí dō tã rĩ 'díní, ĩri lū 'yozú kǐnĩ ádarú ĩmi anji 'bá Ẹ̀tẹ̀pì Múngú 'bũ gé rĩ vé ni. Múngú ri ǔtù sě ka 'bá múké rĩ pi ní, ãzini 'bá ũnjí rĩ pi ní ĩndĩ, ãzini ĩri yǐgò sě 'dì 'bá tã 'o'bá pìrì rĩ pi ní, ãzini 'bá tã 'o'bá ũnjí rĩ pi ní ĩndĩ.

46 'Í ri dō 'yẹ̀nà 'bá mí lě 'bá rĩ pi lěé áyu, mí nyo ícò tã múké ịsụ ãní rá? 'Bá mǔfẹ̀ngá umbe jezú rĩ u'dụ 'bá rĩ pi† lěkí kpá 'bá ĩ lě 'bá rĩ pi lělē ĩndĩ.

47 Mi dō 'yẹ̀nà ri mǒdó sě mí ẹ̀drípì ní, tã múké mí ní ịsụ 'a ní gé 'dìgè rĩ ã'di? Pàgánō rĩ pi 'okí nyo tã sũ 'dĩri tĩnĩ ku?

48 Sã céré sĩ, lě ĩmi 'okí tã pìrì, sũ sã céré sĩ ĩmi Ẹ̀tẹ̀pì 'bũ gé rĩ ní tã 'oó pìrì rĩ tĩnĩ.”

* 5:41 5:41 Màyǐlĩ: 'Bá ri ícò ẹ̀cì tu ca máyǐlĩ na sã ãlu ágá. 5:43 5:43 Lẹ̀vítìkã 19:18 † 5:46 5:46 'Bá mǔfẹ̀ngá umbe jezú rĩ u'dụ 'bá rĩ pi: 'Bá mǔfẹ̀ngá umbe jezú rĩ u'dụ 'bá rĩ pi, kòpi Yāhūdì ri 'bá mǔfẹ̀ngá umbe jezú rĩ u'dụ 'bá 'bāgú āmbúgú Rómā vé rĩ ní rĩ. Kòpi ri mǔfẹ̀ngá rĩ u'dụ āmbúgú 'bāgú rĩ ní 'yoó kòpi ã u'dụkí rĩ ndē.

6

Yẹ̀sũ kǐnĩ ã sěkí ngá 'bá ngá ãkó rĩ pi ní

1 “Lě ĩmi ndrekí múké, ĩmi dō ri tã múké 'o, tã ĩmi ní 'oó rĩ, lě ĩmi rikí 'oó 'bá rĩ pi ẹ̀ndẹ̀tì gé andrekelemgbe kòpi ã ndrekí rí 'yozú kǐnĩ, ĩmi ri tã múké 'o 'díní ku. Īmi 'okí dō 'díní, ĩmi ícókí ngá ĩmi Ẹ̀tẹ̀pì ní úmvúlésì lěé sěé ĩmi ní 'bũ gé 'dãá rĩ ịsụ ku.

2 “Mi dō ri ngá sě 'bá ngá ãkó rĩ pi ní, lě mí ri tã ní áyú muzú 'bá rĩ pi ní sũ 'bá ĩ 'bã'bée kú tã be pìrì ri 'bá ngá ĩ ní sěé 'bá ngá ãkó rĩ pi ní rĩ ã tã áyú 'bá Jó Múngú ri Zìzú rĩ pi agásì, ãzini létì drìgè sĩ, 'bá rĩ pi ẹ̀ íngúkí rí ĩ ãní rĩ pi tĩnĩ ku. Ádarú á lě lūú ĩmi ní 'díní, ngá 'yẹ̀nà kòpi ní ịsụ rĩ, ĩri tã 'bá rĩ pi ní kòpi íngúzú 'dãri.

3 'Bo mi dō ri ngá sě 'bá ngá ãkó rĩ pi ní, lě 'bá ãzi ã nĩ ngá mí ní sěé rĩ vé tã ku.

4 Lě mí sě ngá rĩ kírì, 'bá ãzi ã nĩ tã ní ku. Kúru mí Ẹ̀tẹ̀pì riípi tã ĩ ní 'oó kírì rĩ ndreépi rĩ, ĩri mi ũfè rá.

Múngú ri zìngárá

5 “Īmi kádō rií Múngú ri zìjì, lě ĩmi adrikí sũ 'bá ĩ 'bã'bée kú tã be pìrì rĩ pi tĩnĩ ku, kòpi lěkí rií pá tuú uru sĩ Múngú ri zìjì Jó Múngú ri Zìzú rĩ pi agásì, ãzini létì drìgè sĩ, 'bá rĩ pi ẹ̀ íngúkí rí ĩ ãní bēnĩ. Ádarú á lě lūú ĩmi ní 'díní, Ngá 'yẹ̀nà kòpi ní ịsụ rĩ, ĩri tã 'bá rĩ pi ní kòpi íngúzú 'dãri.

6 Mi dō ri Múngú ri zìjì, lě mí fi jó ágá, mí ǔpǐ kẹ̀tì rĩ cí, 'í zì mí Ẹ̀tẹ̀pì ĩ ní rù 'bá ni ndreé ku rĩ, kúru mí Ẹ̀tẹ̀pì riípi tã ĩ ní 'oó kírì rĩ vé tã nǐpi céré rĩ, ĩri mi ũfè rá.

7 Īmi kádō rií Múngú ri zìjì, lě ĩmi rikí átángá ífífí ãkó ni pi ẹ̀ndìjì zìjì muzú dǐjì dǐjì sũ 'bá Múngú ri nĩ 'bá kuyé rĩ pi tĩnĩ ku, kòpi ǔsùkí Múngú ri ícò ìvé átángá ĩ ní átá kárakarã 'dì'bée yì rá.

8 Lē ĩmi adrikí sũ kôpi tĩni ku, ã'diātāsīyā tā ĩmi lēé zĩ rĩ, ĩmi Ẹtẹpi nĩ ñnógósí gí.

9 “Īmi lēkí dō Múngú ri zĩ, ĩmi zíkí 'dĩni,

“ ‘Bávé Ẹtẹpi 'bũ gé rĩ, rú mívé rĩ ẽ ñnjĩkí ñnjĩ.

10 Lē mālũngā mívé rĩ ẽ ímú ñyí, lē ã ngakí tā mì ẹsĩ ní lēé rĩ

vũ drĩgé nōgó sũ 'bũ gé 'dĩlé rĩ tĩni.

11 ‘Í sē 'bá ní ãnyāngā ú'dú ãndrũ rĩ gé.

12 ‘Í trũ 'bā ùnjĩkānyā 'bá ní 'oó rĩ agásĩ rá,

sũ 'bá ní 'bá 'bā 'o'bá ùnjĩ rĩ pi trũ rĩ tĩni.

13 Lē mì sē tā ùnjĩ ã ù'bĩ 'bā ku, lē mì pa 'bā ãdróko drĩgé sĩ rá.*”

14 ã'diātāsīyā ĩmi trũkí dō 'bá ĩmi 'o'bá ùnjĩ rĩ pi rá, ĩmi Ẹtẹpi 'bũ gé rĩ kpá ĩmi trũ rá.

15 'Bo ĩmi trũkí dō 'bá ĩmi 'o'bá ùnjĩ rĩ pi ku, ĩmi Ẹtẹpi 'bũ gé rĩ trũ kpá ĩmi ku.

Yēsũ ímbá 'bá rĩ pi ñnyá a'bingará vé tā sĩ

16 “Īmi dō ri ĩmi a'bi ngá nyanya sĩ, lē ĩmi rikí adrií ñzāngā sĩ sũ 'bá ĩ 'bā'bée kú tā be pĩrĩ rĩ pi tĩni ku, kôpi ri adri ku ñzāngā ñzāngā rú, 'bá rĩ pi ã ndrekí rĩ 'yozú kĩnĩ ĩ ri ãnyāngā a'bi. Ádarú á lē lúú ĩmi ní 'dĩni, ngá 'yẹná kôpi ní ñsú rĩ, ĩri tā 'bá rĩ pi ní kôpi ñngúzú 'dāri.

17 'Bo mì dō ri mì a'bi ngá nyangará sĩ, lē mì inga mì drĩ'bí inganga, mì ùjĩ mì ẹndrẹtĩ yĩ sĩ,

18 'bá rĩ pi ã ñkĩ rĩ 'yozú kĩnĩ mì ri mì a'bi ngá nyangará sĩ 'dĩni ku. 'Bo 'yẹná mí Ẹtẹpi riipi tā ĩ ní ùzũú zũ rĩ vé tā ñpipi céré rĩ, ĩri mì ùfē rá.

Ã'bú 'bũ gé 'dāá rĩ vé tā
(Lúkã 12:33-34)

19 “Lē ĩmi rikí ã'bú 'bāá kuú ĩmi ní vũ drĩgé nōgó ku, vũ drĩgé

nōgó, ñjĩrĩkó ri ngá mbembe, ngá ri údrĩdrĩ, ùgú'bá ri ngá ùgũgũ.

20 Lē ĩmi 'bākí ĩmi ní ngá múké rĩ pi kú 'bũ gé 'dāá, vūrā ñjĩrĩkó ní ngá izazú ku, ngá ní údrĩzú ku, ùgú'bá ní ngá ùgũzú ku rĩ gé 'dāá.

21 ã'diātāsīyā mì mì ẹsĩ 'bā ku vūrā mì ní mívé ã'bú 'bāzú rĩ drĩgé.

(Lúkã 11:34-36)

22 “Mĩ ri lámā rú'bá nōri vé ni. Mĩ mì dō múké, ĩri sē tā mì rú'bá gá rĩ pi céré adri múké.

23 Mĩ mì dō ùnjĩ, ĩri sē mì rú'bá ri céré adri ññá agá. Mĩ újā dō mì rií tā ññá vé ni 'oó, tā mívé rĩ gō adri ùnjĩkānyākānyā.

(Lúkã 16:13)

24 “‘Bá ālu ícó ẹzĩ ngaá 'bá ĩrĩ pi ní ku. Sā āzi sĩ, ĩri āzi rĩ gā sĩ, ĩri āzi rĩ lēlé, dōku ĩri ẹzĩ nga āzi rĩ ní, ĩri āzi rĩ idede. Mĩ dō ri ẹzĩ nga Múngú ní, lē mì 'bā ẹsĩ ãmbúgú mũfēngā drĩgé ku.

Lē ĩmi rikí ĩmi ùsũú drāá tā sĩ ku
(Lúkã 12:22-31)

25 “Kúru á lē 'yoó ĩmi ní 'dĩni, lē ĩmi rikí ĩmi ùsũú drāá rú'bá nōri vé tā sĩ ku. ãnyāngā vé tā, ngá mvuúmvu rĩ vé tā, āzini bōngó sũusu rĩ vé tā, ĩmi rikí ĩmi ùsũú drāá ãní ku. ĩmi kádō ùsũú, ídri vé tā ndē nyo ãnyāngā 'bá ní rií nyaá rĩ kuyé? Rú'bá 'bávé rĩ ndē nyo bōngó 'bá ní rií suú 'bā rú'bá gá rĩ kuyé?

26 ĩmi ndrekí drĩ áriñá unga'bá uru 'dĩ'bée ká, kôpi 'ākí ọmvú ku, dōku kôpi ñkũnākí ãnyāngā ku, dōku kôpi 'bākí ãnyāngā ñrá agá ku. ĩmi Ẹtẹpi 'bũ gé rĩ ri kôpi ní ãnyāngā sē nĩ. Múngú mĩlé gá 'dāá, ñmivé tā ndē áriñá rĩ pi vé rĩ rá, ĩri ngá ĩmi ní lēé rĩ sē ĩmi ní rá.

27 ĩmi dō ri ĩmi ùsũú drā tā sĩ sũ 'dĩri tĩni, ĩmi nyo ícó adri ca lókí be ācō rá?

28 “Ngá ĩmi ní rizú ĩmi ùsũú drāzú bōngó ã tā sĩ rĩ ã'di? ĩmi ndrekí drĩ pẹtĩ ã fũ ásé agá 'dĩ'bée

* **6:13 6:13** Búkũ Mátáyo vé ĩ ní sĩ Gĩrĩkĩ tĩ sĩ rĩ pi uruko agá, sĩkĩ kpá, “mālũngā rĩ, ùkpō rĩ, āzini ñngungará rĩ ĩri mívé ni, ã adri muzú 'dāni'dāni rĩ rá. Āmĩnā.”

ká. Kòpì ngakí ẹ̀zì ku, dōku kòpì údékí bōngó ku.

²⁹ 'Bo á lě 'yoó ìmi ní 'dínì, 'bāgú Sōlōmónā ri ọ̀tú bōngó ùnyī be ni suú, bōngó ìri ní suú rī vé ùnyī ndē fū rī pi vé rī kuyé.

³⁰ Múngú ri dō pẹ̀tì ā fū zoópì āndrū, drū ìri ọ̀nyú rá rī pi ā tã mba rá pírì, Múngú ícò nyo ìmi ní bōngó sēé suú ku? Ẹ̀'yìngárá ìmivé rī mādāṅá.

³¹ Kúru lě ìmi ríkì ìmi ọ̀sùú drāá 'yozú kìnì, "Bā ā'dì nya?" dōku "Bā ā'dì mvu?" dōku "Bā ā'dì su yā 'dínì ku?"

³² Pāgánō rī pi ri tã 'dī'bée 'o nī. Ìmi Ẹ̀tẹ̀pì 'bù gé rī nī ngá ìmi ní lěé rī pi ārěvú céré gí.

³³ Drīdrī ni, lě ìmi 'bākì ẹ̀sì céré rizú mālūngā Múngú vé rī vé ẹ̀zì ngazú, lě ìmi 'okí tã pìrì, ngá ìmi ní lěé rī pi, Múngú ri ícò sē ìmi ní rá.

³⁴ Lě ìmi ríkì ìmi ọ̀sùú drāá tã drū vé rī sī ku, tã drū vé rī, ìri 'i nga drū. Ọ̀'dù ālu ālu ri ívé ìzāngā be.

7

*Ā lịkí 'bá āzi vé tã ùnjí ku
(Lúkā 6:37-38, 41-42)*

¹ "Ā lịkí 'bá āzi vé tã 'yozú kìnì ìri ùnjí ku, Múngú ā lị rí mívé tã ùnjí ku.

² Ā'diātāsīyā ìmi lịkí dō 'bá ọ̀rukọ'bée vé tã 'yozú kìnì kòpì ùnjí, Múngú ri kpá ìmivé tã lị ùnjí, sù ìmi ní kòpivé tã lị 'yoó kìnì kòpì ùnjí rī tìjì. Tã ìmi ní 'oó 'bá ọ̀rukọ'bée ní rī, Múngú ri kpá 'o ìmi ní sù ìmi ní 'oó kòpì ní rī tìjì.

³ "Mì ngá mādāṅá 'deépi mí ọ̀gúpì mì gé rī ndre rá pírì, 'bo ngá 'deépi mí mì gé usegúgú 'dīri, 'í ndre ku āsī?

⁴ Mì ícò 'yo 'í lě ngá mādāṅá 'deépi mí ọ̀gúpì mì gé 'dīri ìpěé rá, 'bo mí ícò ngá usegúgú 'deépi mí mì gé 'dīri ìpěé ku āsī?

⁵ Mì 'bá mì 'bāápi kú tã be pìrì 'dīri, lě mì ìpěé ngá usegúgú 'deépi

mì mì gé 'dīri ùgbále, mì ndre rí āngū uletere, mì íbì rí ngá mādāṅá 'deépi mí ọ̀gúpì mì gé 'dīri ìpěé ndō.

⁶ "Ngá múké ì ní lěé sēé Múngú ní rī, ā sēkì 'bá adri'bée sù ọ̀cógú tìjì rī pi ní ku. Māyākā ọ̀gú' 'bá ọ̀gúọ̀gú ājē be āmbúgú ì ní zì pālì rī pi,* ā sēkì 'bá adri'bée sù ìgá tìjì rī pi ní ku, ìmi sēkì dō 'bá sù 'dī'bée tìjì rī pi ní, kòpì utu ìnì pá sī, kòpì gō ìmi nya drī ni gé kpāá.

*'Í zì, 'í ndā, 'í ga kẹ̀tì rī
(Lúkā 11:9-13)*

⁷ "Ìmi zìkì, ì sē ìmi ní rá, ìmi ndākì, ìmi ìsú rá, ìmi gakì kẹ̀tì rī, ì zì ìmi ní rá.

⁸ 'Bá rī zì dō ngá, ì sē ìri ní rá. 'Bá rī ndā dō ngá, ìri ìsú rá. 'Bá rī ga dō kẹ̀tì rī, ì zì ìri ní rá.

⁹ "Ìmi āsámvú gé 'dīgé, mívé mvāṅá zì dō pánga mì tì gé, mì nyo ícò ìri ní írā sē áyu rá?

¹⁰ Dōku zì dō ì'bì, mì ícò ìri ní ìnì sē áyu rá?

¹¹ Ìmi 'bá adri'bée ùnjìkányā be 'dī'bée, ìmi dō ícò ngá múké sē ìmivé anjìṅá rī pi ní fěfě rú rá pírì, kúru ìmi Ẹ̀tẹ̀pì 'bù gé rī ícò nyo ngá múké sēé fěfě rú 'bá ngá zì' 'bá 'í vúgá rī pi ní ku?

¹² Lě ìmi 'okí 'bá rī pi múké, sù ìmi ní lěé 'bá rī pi ā 'okí ìmi múké rī tìjì. Tāìmbì Mósē vé rī, āzini tã nẹ̀bì rī pi ní sī rī vé ífífì adriípi 'dī.

*Kẹ̀tì mādāṅá rī
(Lúkā 13:24)*

¹³ "Lě ìmi fíkì kẹ̀tì mādāṅá rī agásì. Ā'diātāsīyā kẹ̀tì ẹ̀pì rī, āzini létì ẹ̀pì rī, ìri 'bá rī jì fì drāngárá agá, 'bá kárakarà pi fì mụzú 'a ni gé sī nī.

¹⁴ 'Bo kẹ̀tì mādāṅá rī, āzini létì ure rī, 'bá rī mụ ānì ídrìngárá ìsú, 'bá kìnìkìniṅá ni pi 'yéṅá fì ídri rī ìsú nī.

*Ī pẹ̀tì rī nī áamá ìrivé ù'a sī
(Lúkā 6:43-45)*

* **7:6 7:6** Māyākā ọ̀gú' 'bá ọ̀gúọ̀gú ājē be āmbúgú ì ní zì pālì rī pi: Pālì índre sù írā ọ̀gúpì ọ̀gúọ̀gú ùnyī be ājē be āmbúgú rī tìjì. Títírìkó ri kòpì údé nī ívé kókó'bō agá.

15 “Lě ĩmi adrikí mị be kowu nębĩ ũnjó rú 'dĩ'bée sī. Kòpi ri ĩ 'bã adri sũ kãbĩlõ ĩdríkídri rĩ tịni, 'bo ẹsĩ gélésĩ, kòpi ĩndrékí sũ ảrảkĩla ảngũ ũndĩipi kpélékpélé rĩ tịni.

16 Mi kòpi nĩ ảmả tả kòpi ní 'oó rĩ sĩ, sũ mí ní pẹtị rĩ pi nĩ ảmả ĩvé ũ'a sĩ rĩ tịni. 'Bả rĩ pi nyo ícó ũ'a vịnỳ vế rĩ, dỏku fĩgĩ vế rĩ ũtĩ pẹtị ũcécúcé be rĩ sịgế rá?

17 Pẹtị múké rĩ, ũ'a ni ri adri múké, 'bo pẹtị ũnjĩ rĩ, ũ'a ni ri adri ũnjĩ.

18 Pẹtị múké rĩ ícó 'aả ũ'a be ũnjĩ ku, ảzini pẹtị ũnjĩ rĩ ícó 'aả ũ'a be múké ku.

19 Pẹtị 'aảpi múké ku rĩ, ĩ ĩri ga í'dế vũgả, ĩ 'dụ 'be ảcĩ agả.

20 ĩ pẹtị rĩ nĩ ảmả ũ'a ĩrivế rĩ sĩ, kúru ĩ 'bả ũnjó rú rĩ pi nĩ ảmả tả kòpi ní 'oó rĩ sĩ.

Yẹsũ gả 'bả ívé tả 'dụ'bả nga'bả ku rĩ pi sĩ
(Lúkả 13:26-27)

21 “‘Bả ri'bả ma zị'bả tị sĩ ‘Úpĩ, Úpĩ,’ ‘dĩ'bée ảsảmvú gế, ửrụkỏ'bée ícókĩ fĩ mảlũngả 'bũ vế rĩ agả ku, 'yẻnả 'bả ri'bả tả má Ẽtẻpị 'bũ gế rĩ ní lếế ả 'dụkĩ ngaả rĩ 'dụ'bả nga'bả rá rĩ pi ícó fi 'bũ gế 'dảả nĩ.

22 Ỗ'dụ ĩ ní ảmụzú tả lịzú 'dảri sĩ, 'bả kảrảkảrả pi ma zị, ‘Úpĩ, Úpĩ, 'bả ũlũkĩ nyo ử'dụkỏ múké rĩ mĩ rụ sĩ kuyế? ảzini 'bả údrỏkĩ nyo ĩndrĩ ũnjĩ rĩ pi mĩ rụ sĩ kuyế? ảzini 'bả 'okĩ nyo tả ảyảzú ảyảyả ni ũkpỏ mívế rĩ sĩ kuyế?’

23 Kúru ma ảmụ 'yo kòpi ní, ‘Ả nĩ ĩmi kuyế. ĩmi 'bả tả 'o'bả ũnjĩ 'dĩ'bée, ĩmi dẻkĩ ĩmi 'dĩsĩ rá!’

'Bả ĩrĩ jó sị'bả rĩ pi
(Lúkả 6:47-49)

24 “‘Bả tả mávé rĩ yĩpi rá, ảzini tả ni 'dụpị ngaảpi rá rĩ, adri sũ 'bả ũmĩ be, jó sịpi ndũy ni ả'bảảpi ũkpỏ ũkpỏ ảrả sĩ rĩ tịni.

25 Yĩgỏ 'dị ảmbúgú, yĩ tị jó rĩ ĩmũlũũ, ũlĩ vị jó rĩ, 'bo jó rĩ ảrĩ kuyế, ả'diảtảsịyả sị jó rĩ ũkpỏ ũkpỏ.

26 'Bả tả má ní ảmbả rĩ yĩpi ku, ảzini tả ni 'dụpị ngaảpi ku rĩ, adri sũ 'bả azakaza rú, jó sịpi cịnỳảfả agả rĩ tịni.

27 Yĩgỏ 'dị ảmbúgú, yĩ tị jó rĩ ĩmũlũũ, ũlĩ vị jó rĩ, jó rĩ ảrĩ rũyũ vũgả.”

28 Yẹsũ kả átảngả rĩ átả dẻgế gĩ, 'bả bịtrĩkả rĩ pi ảyảkĩ ảyảyả tả ĩri ní ảmbả 'dĩri sĩ,

29 ả'diảtảsịyả Yẹsũ ảmbả tả rĩ ũkpỏ be, ảmbả tả rĩ sũ 'bả Mỏsế vế tảĩmbị ảmbả'bả rĩ pi ní ảmbả rĩ tịni kuyế.

8

Yẹsũ ảdrĩ ágỏ ũfủ ní nyaả rĩ
(Mảrảkỏ 1:40-45; Lúkả 5:12-16)

1 Yẹsũ kả ảsị ảrả drĩgế 'dảảsĩ vũgả nỏỏ, 'bả bịtrĩkả 'dẻkĩ mụzú vủdrĩ ni gế sĩ.

2 Ágỏ ảzi ũfủ* ní nyaả ni ảmụ kũmũcĩ ũtĩ Yẹsũ ẻndrẻtị gế, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, “Úpĩ, mí ả'yĩ dỏ rá, mí ảdrĩ ma.”

3 Yẹsũ ní 'ĩ drị suzú ágỏ rĩ ả rụ'bả úlỏzú, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, “Mả ả'yĩ rá, lế mĩ rụ'bả ả adri ule.” Koro ũfủ rĩ ní dẻzú ágỏ rĩ ả rụ'bả gả sĩ.

4 Kúru Yẹsũ ní 'yozú ágỏ rĩ ní kĩnĩ, “Lế mĩ lũ tả 'dĩri 'bả ảzi ní ku. 'Í mụ mi i'dảả átảlảgủ rĩ ẻndrẻtị gế, 'i 'yo ĩri ní mĩ rụ'bả ícả múké gĩ. Kúru 'í jị fẻfẻ sếế átảlảgủ† rĩ ní, sũ tảĩmbị

* **8:2 8:2** ũfủ: Tảĩmbị Mỏsế vế rĩ kĩnĩ, 'bả ũfủ ní nyaả rĩ, ĩri ảzảvũ rú, ả'yĩkĩ ĩri adrii 'bả ảsẻrẻlế vế rĩ pi ảsảmvú gế ku. Drả ũfủ vế rĩ dẻ dỏ rụ'bả ni gế sĩ gĩ, lế ả mụ 'i i'dảả átảlảgủ rĩ ẻndrẻtị gế, átảlảgủ rĩ ĩri ndrẻ, ĩri 'yo drả rĩ dẻ rụ'bả ni gế sĩ gĩ. † **8:4 8:4** Átảlảgủ: 'Bả ảsẻrẻlế vế rĩ pi ảsảmvú gế, 'yẻnả átảlảgủ ri rỏbỏnỏ zả Jó Mủngủ vế rĩ agả 'dảả nĩ. Atala rĩ pi ri ảfũ úyũ Lẻvị vế rĩ agả. ‡ **8:4 8:4** Mỏsế: Yỏsẻpả kả drảả gĩ, 'bảgủ Ễjẻpẻtỏ vế rĩ 'bả anjĩ ảsẻrẻlế vế rĩ pi ẻjị ngaả tũgẻrĩ rú caả ảlĩ mủdửrũlũ sủ (400). Kúru Mủngủ ní Mỏsế ri ảpẻzú ảmụzú anjĩ ảsẻrẻlế vế rĩ pi pazú adringảrả tũgẻrĩ rú rĩ agảsĩ. Mủngủ sế tảĩmbị rĩ Mỏsế ní, ả lũ anjĩ ảsẻrẻlế vế rĩ pi ní, sẻzú ĩ ní tảĩmbị rĩ zịzú tảĩmbị Mỏsế vế ni ảnĩ. Tịkĩ Mỏsế ri ảsủ ảkủdẻ ảlĩ rĩ ca ẻlĩfũ ảlu mủdửrũlũ sủ (1,400), ảsủ ảkủdẻ tịkĩ drĩ Yẹsũ ri kuyế. 'Í lả Wũngảrả 2-24.

Mósē# ní sēé rī tīnī, 'bá rī pi ā nīkí rī 'yozú kīnī mī rú' 'bá ícá múké gí."

Yēsū ídrí ũgalaku rī vé átí' 'bá (Lúkã 7:1-10; Yūwánī 4:43-54)

⁵ Yēsū kā fí Kāpārānāumā gá 'dāá, ũgalaku āngáráwá rī pi vé rīš ní ímúzá Yēsū vúgá nōó, ĩri ní Yēsū ri mázú drī ĩrī sī.

⁶ ĩri ní 'yozú kīnī, "Úpí, mávé átí' 'bá la kú gbóló drīgé, ícá ẹcī tuú 'bã ku, ĩri ri ízāngā nya ambamba."

⁷ Yēsū ní 'yozú ĩri ní kīnī, "Ma mu ĩri ídrí rá."

⁸ ũgalaku rī ní 'yozú kīnī, "Úpí, má ícá mi ā'yī muú mávé āngá 'dāá ku. Mí átá átángá rī nōgó, mávé átí' 'bá rī ícá ídrí rá.

⁹ ũgalaku ambugu ni pi anigé má drīlé gá, ma āmbúgú āngáráwá rī pi drīgé, kōpi tā yī má tī gé. Ma ícá 'yo ālu ni ní, "Í mu,' ĩri ícá mu rá. Ma ícá 'yo āzini ní, 'Mí ímú,' ĩri ímú rá, Ma ícá 'yo mávé átí' 'bá ní, "Í 'du tā 'dīri ngáá,' ĩri tā rī 'du ngá rá."

¹⁰ Yēsū kā tā 'dīri yī, sē ĩri ní āyāngárá, ĩri ní 'yozú 'bá 'í pámvú ũbī' 'bá rī pi ní kīnī, "Ádarú á lē lūú ĩmi ní 'dīni, Īsērélē rī pi āsámvú gé, 'bá āzi má ní ísú ẹ'yīngárá be ágó nōri vé rī tīnī 'dāáyo.

¹¹ Á 'yo mí ní 'dīni, 'bá kárákará pi íbí íngá ũtú ní ĩfūngárá gálésī, āzini ũtú ní 'dengárá gálésī, kōpi ímú ĩ úmú ũmū nya Ābūrámā pi be, Īsákā pi be Yōkóbū pi be, mālūngā 'bū vé rī agá.

¹² 'Bo Yāhūdī Múngú rī ẹ'yī' 'bá kuyé rī pi, ĩ ímú kōpi dro fū mālūngā Múngú vé rī agásī āmvé, kōpi mu adri vūrā bīpi nīpi cīcī rī agá, kōpi ímú ngo, āzini sīkányá ci ācī rī vé fīngárá ĩ rú' 'bá gá rī sī."

¹³ Kúru Yēsū ní 'yozú ũgalaku āngáráwá rī pi vé rī ní kīnī, "Í mvi gōó 'bētī, sū mí ní ẹ'yī 'yozú kīnī,

átí' 'bá mívé rī ídrí rá rī tīnī, átí' 'bá rī ídrí gí." Āngáráwá rī pi vé āmbúgú rī ca muú ísú ívé átí' 'bá rī ídrí gí, ídrí sá Yēsū ní 'yoó 'dāri gé.

Yēsū ídrí 'bá kárákará (Márakō 1:29-34; Lúkã 4:38-41)

¹⁴ Yēsū kā fí Pétēró vé jó agá 'dāá, ísú Pétēró ĩdrépi la kú gbóló drīgé, rú' 'bá ni ko gbírílí.

¹⁵ Yēsū ní ũkú rī ē drī ruzú, drā rī ní dezá ũkú rī rú' 'bá gá sī. Kúru ĩri ní íngázú ọrú, ĩri ní ínyá á'dízú sēzú Yēsū ní.

¹⁶ Ūndrēgá 'dāri sī, íjīkí 'bá kárákará índrī ũnjí be ni pi ímú Yēsū vúgá nōó, Yēsū kā átá, índrī ũnjí rī pi fūkí 'bá 'dī' 'bée drīgé sī rá. Yēsū ídrí 'bá drā be rī pi ārēvú céré.

¹⁷ Tā ọtú Múngú ní ẹzī, nēbī Īsáyā ní 'yoó rī nga 'i fūú tī ni gé gí kīnī, "Sē 'bávé drā de 'bá rú' 'bá gá sī gí, āzini 'du drā de 'bá ku rī pi 'bá rú' 'bá gá sī gí."

Yēsū ā pámvú ũbīngárá tā ni mbamba (Lúkã 9:57-62)

¹⁸ Yēsū kā ndree 'bá kárákará trakí 'í gārā kūrū, ĩri ní 'yozú kīnī, lē 'bá zokí yī bālālā rī muú alé 'dāá.

¹⁹ Kúru 'bá riipi tāimbī Mósē vé rī ímbápi rī ní ímúzá Yēsū vúgá nōó, ĩri ní 'yozú kīnī, "Ímbápi, ma 'de muú mí vúgá sī ĩndī vūrā mí ní lēzú muú rī gé 'dāá."

²⁰ Yēsū ní újázú ĩri ní kīnī, "Ūfá pi 'bū be rizú lazú āní, ārīgá unga' 'bá ọrú sī rī pi ívé jó be, 'bo ma 'Bá Mvā 'i,* vūrā má ní mâ drī suzú adrizú ni 'dāáyo."

²¹ 'Bá ĩri ā pámvú ũbī' 'bá rī pi vé āzi ní 'yozú ĩri ní kīnī, "Úpí, mâ mu drī má ẹtēpi ri sī ũgbále ká."

²² 'Bo Yēsū ní 'yozú ĩri ní kīnī, "Mí ímú mâ pámvú ũbī, 'í ku 'bá

§ 8:5 8:5 Ūgalaku āngáráwá rī pi vé rī: ĩri āngáráwá mūdūrūlū ālu rī pi ē drī kōpi ni. 8:17

8:17 Īsáyā 53:4 * 8:20 8:20 'Bá Mvā: Yēsū zī 'i 'Bá Mvā lūzú kīnī, 'i Kúrísītó 'i, 'i mālūngā rī ru muú nyonyo. 'Í lā Dānyélē 7:13-14. † 8:22 8:22 'Í ku 'bá ũdrā' 'bá gí rī pi ā mukí ívé 'bá ũdrā' 'bá gí rī pi sīngárá gá: Yēsū 'yo tā 'dīri 'dīni 'ā'diātāsīyā ĩri múké 'bá rī ní Yēsū ā pámvú ũbīzú āndrū ndē ĩri ní tēzú cimgbá ẹtēpi ní drázú ũgbále.

ũdrã'bán gí rĩ pi ã s̄íkí ìvé 'bán ũdrã'bán gí rĩ pi."†

*Yēsũ uga ũlí v̄ĩpi ũkpõ be rĩ
(Mārākõ 4:35-41; Lúkã 8:22-25)*

²³ Kúru Yēsũ pi ní tuzú kúlúmgbã agá ívé 'bán 'î pámvú ũbĩ'bán rĩ pi be.

²⁴ Koro ũlí ní íngázú v̄izú ũkpõ be, s̄e ȳĩ rĩ úvá ngũyá ngũyá, l̄e t̄ĩ kúlúmgbã rĩ agá. 'Bo ìs̄ú ãkũd̄e Yēsũ ri ú'dú ko.

²⁵ Ìrivé 'bán ìri ãpámvú ũbĩ'bán rĩ pi ní ìri aruzú ú'dú gélésĩ, k̄opi ní 'yozú ìri ní k̄inĩ, "Úpí, 'bán ri t̄i ȳĩ ã ndúḡe, 'í pa 'bán f̄o!"

²⁶ Yēsũ ní újázú k̄opi ní k̄inĩ, "Ngá ìmi ní adrizú ũr̄ĩ s̄ĩ rĩ ã'di? Ìmivé ẽ'ȳingárã mādãñã." Kúru ìri ní ngazú uru s̄ĩ, ìri ní átázú ũkpõ be k̄inĩ, ũlí v̄ĩpi ũkpõ be 'd̄iri, ãzini ȳĩ riipi úvápi ngũyá ngũyá 'd̄iri ã tu pá, ũlí v̄ĩpi rĩ, ãzini ȳĩ riipi úvápi ngũyá ngũyá rĩ ḡo pá tuú rá!

²⁷ ãgõ kúlúmgbã agá rĩ pi ãyãkí tã 'd̄iri s̄ĩ ãyãyã, k̄opi ní z̄izú k̄inĩ, "Ágõ ũlí v̄ĩpi ũkpõ be 'd̄iri ugaápi, ãzini ȳĩ riipi úvápi ngũyá ngũyá 'd̄iri ugaápi pá tuúpi 'd̄iri 'bán íngóni ní?"

*Yēsũ idrí 'bán ìr̄ĩ ìndrí ũnjí be ni pi
(Mārākõ 5:1-20; Lúkã 8:26-39)*

²⁸ Yēsũ kã ȳĩ bālãlã rĩ zoó caá ãngũ Ḡerásã vé rĩ gé 'dãá, ãgõ ìr̄ĩ ìndrí ũnjí be ni pi ri adri 'b̄ur̄ẽdr̄ĩ rĩ pi ãsãmvú gé 'dãá, k̄opi ní ímúzú Yēsũ vúgã nõó. K̄opi òjógó òjógó, 'bán ãzi ícõ ẽl̄ĩ l̄et̄ĩ 'dãri gé s̄ĩ ku.

²⁹ ãgõ 'd̄i'b̄ee ní trezú ú'dúkõ be uru 'dãá k̄inĩ, "Yēsũ Mvã Múngú vé rĩ, ngá mí ní l̄ee 'bán vúgã rĩ ã'di? Mí ímú 'bán ìzãngã s̄ee ìs̄úzú sã ni ícõ dr̄ĩ kuyé?"

³⁰ V̄urã 'dãri ì ri ìgã úcã ãni, ãsãmvú ni v̄ũ k̄opi be kuyé.

³¹ Ìndrí ũnjí rĩ pi ní Yēsũ ri mãzú k̄inĩ, "Í l̄e d̄o 'bán droó f̄ũ ãmvé, 'í p̄e 'bán muú úf̄i ìgã rĩ pi agá."

³² Yēsũ ní 'yozú k̄opi ní k̄inĩ, "Ìmi mukí!" Ìndrí ũnjí rĩ pi ní f̄üzú ãgõ 'd̄i'b̄ee r̄ú'bán gã s̄ĩ, m̄uzú úf̄izú ìgã

rĩ pi agá, ìgã rĩ pi ní njuzú m̄uzú òngũ s̄ĩ ãngũ úl̄upi úl̄ulũ rĩ gé 'dãá, k̄opi ní u'dezú ũdrãzú ȳĩ bālãlã rĩ agá 'dãá.

³³ 'Bã ri'bán ìgã rĩ pi úcã 'bán rĩ pi ní njuzú m̄uzú k̄ur̄ú agá 'dãá, k̄opi ní m̄uzú tã 'i ngaápi 'd̄iri ũl̄üzú, ãzini k̄opi ní tã 'i ngaápi ãgõ ìr̄ĩ ìndrí ũnjí be 'd̄i'b̄ee r̄ú'bán gã rĩ pi ũl̄üzú.

³⁴ 'Bã k̄ur̄ú agá rĩ pi c̄er̄e ngakí ìf̄ũú ímú Yēsũ vúgã nõó. K̄opi kã Yēsũ ri ndreé, k̄opi mãkí Yēsũ ri k̄inĩ, Yēsũ ã f̄ũ ìvé ãngũ agásĩ 'd̄iis̄ĩ rá.

9

*Yēsũ idrí ágõ pá be 'b̄el̄é'b̄ele ni
(Mārākõ 2:1-12; Lúkã 5:17-26)*

¹ Yēsũ ní tuzú kúlúmgbã agá, ḡo ȳĩ bālãlã rĩ zoó m̄uzú ál̄e k̄ur̄ú ìri ní rizú adrizú rĩ agá 'dãá.

² ãgõ urukõ'b̄ee ní ágõ pá be 'b̄el̄é'b̄ele ni 'd̄úzú p̄or̄õs̄ĩ s̄ĩ ìj̄izú Yēsũ vúgã nõó. Yēsũ kã k̄opivé ẽ'ȳingárã n̄ĩ ãmã, ìri ní 'yozú ágõ pá be 'b̄el̄é'b̄ele rĩ ní k̄inĩ, "Mã mvã rĩ, mí adri ìzãngã s̄ĩ ku! Tr̄ukí mi mív̄e ũnj̄ikãnyã agásĩ gí."

³ 'Bã Mós̄e vé tãimb̄ĩ ìmbã'bán rĩ pi ã urukõ ní rizú átázú ì ãsãmvú gé s̄ĩ k̄inĩ, "Ágõ 'd̄iri ìnj̄ĩ Múngú ri ku! Ágõ rĩ ũs̄ũ 'i Múngú 'i?"

⁴ Yēsũ n̄ĩ tã k̄opi ní rií ũs̄ũ rĩ rá, ìri ní 'yozú k̄inĩ, "Ngá ìmi ní rizú tã ũnj̄ĩ ũs̄üzú ìm̄i ẽs̄ĩ agá 'd̄ini rĩ ã'di?"

⁵ Mã 'yo rí tã rĩ íngóni? Mã 'yo rí, "Tr̄ukí mi mív̄e ũnj̄ikãnyã agásĩ gí 'd̄ini,' d̄õku mã 'yo, "Í nga uru ẽc̄ĩ tuú?"

⁶ 'Bo á l̄e l̄ũú ìmi ní 'yozú k̄inĩ, mã 'Bã Mvã 'i, mã ũkpõ be ũnj̄ikãnyã tr̄üzú v̄ũ dr̄iḡe nõgõ" Ìri ní kúru 'yozú ágõ pá be 'b̄el̄é'b̄ele rĩ ní k̄inĩ, "Í nga uru, 'í 'd̄u mív̄e p̄or̄õs̄ĩ, 'í mvi 'b̄et̄ĩ."

⁷ Ágõ rĩ ní kúru ngazú uru, ìri ní 'dezú m̄uzú 'b̄et̄ĩ.

⁸ 'Bã b̄itr̄ikã rĩ pi kã tã 'd̄iri ndreé, s̄e k̄opi ní ũr̄ĩ, k̄opi ngakí rií Múngú ũkpõ s̄ee pi 'bán rĩ pi ní 'd̄iri íngú.

Yēsū zì Mátáyo ri
(*Mārākō 2:13-17; Lúkã 5:27-32*)

9 Yēsū kā rií 'deé mužú létì gé sī, ìri ní Mátáyo ri ndrezú, úrí kuú jó ì ní rizú mǔfēngã umbe jezú rī u'duzú 'bāgú āmbúgú Rómã vé rī ní rī agá. Yēsū ní 'yozú ìri ní kīnī, “Mí ímú adrií 'bá mâ pámvú ūbīipi ni,” Mátáyo ní koro ngazú ụrụ, ìri ní 'dezú mužú Yēsū vúgá sī.

10 Yēsū pi kã rií ínyá ūndrējã vé rī nyaá Mátáyo vé āngá 'dãá, 'bá mǔfēngã umbe jezú rī u'du' 'bá rī pi, 'bá ri' 'bá ūnjīkãnyã 'o' 'bá rī pi be, ímúkí úrí ínyá nyaá Yēsū pi be trú, āzini ìrivé 'bá ìri ā pámvú ūbī' 'bá rī pi be trú.

11 Fārúsī rī pi kã tã 'dīri ndree 'dīni, kōpi ní 'bá Yēsū ā pámvú ūbī' 'bá rī pi zìzú kīnī, “Ìmivé 'bá riipi āngū ímbápi rī ri ínyá nya 'bá mǔfēngã umbe jezú rī u'du' 'bá rī pi be, āzini 'bá ūnjīkãnyã 'o' 'bá rī pi be trú ā'diātāsī?”

12 Yēsū kã ta kōpivé 'dīri yīi, ìri ní 'yozú kīnī, “'Bá drã ākó rī ndã 'bá ūjó sēepi ni ku, 'bá drã be rī, ìri 'bá ūjó sēepi ni ndã nī

13 'Bo ìmi mukí tã ì ní sīi 'dīri ā fīfī ūnīi, 'Á lē ìmī ési ā adri ìdríkídri, adri 'yozú kīnī á lē ìmi zākí má ní rōbōņō yã 'dīni kuyé.' Má ímú 'bá tã 'o' 'bá piri rī pi zīi kuyé, má ímú 'bá ūnjīkãnyã 'o' 'bá rī pi zīi.”

'Bá rī pi zìkí Yēsū ri ngá nyanya a'bingará ã tã sī

(*Mārākō 2:18-22; Lúkã 5:33-39*)

14 Ụ'dú ãlu, 'bá Yūwánī ā pámvú ūbī' 'bá rī pi ní ímújú Yēsū ri zìzú kīnī, “'Bá Fārúsī rī pi be ri 'bá a'bi ngá nyanya sī rá píri, mívé 'bá mī pámvú ūbī' 'bá rī pi a'bikí ì ngá nyangára sī ku āsī?”

15 Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, “Kēregú òmúrúgò rī vé rī dō drī ūmú ímú' 'bá òmúrúgò rī jengára gá rī pi āsámvú gé anigé, ūmú rī pi nyo ícò adri ìzāngã sī rá? Sã āzi ri

ímú 'dīi'dī, kádō ímú òmúrúgò rī vé kēregú 'dujú kōpi āsámvú gé sī, kúru kōpi ímú ì a'bi ngá nyangára sī.

16 “Bōngó dēepi gí rī, ícókí bōngó ú'dí ìsīi vūrã āsīipi gí rī ícì āní ku, ā'diātāsīyã bōngó 'i nyaápi kú ìrìkò rú gí rī, ícókí dō úlē ni òzūú bōngó ú'dí ni sī, ìri gō āsī mužú drīgélé, úlē ni gō adri āmbúgú.

17 'Bá āzi ícò vīnyò ì ní zoó ú'dí rú rī tōó lã' 'bú* ì ní ícì jūrú rú ūkú ni agá ku. 'Bá rī tō dō vīnyò rī lã' 'bú ì ní ícì jūrú rú ūkú ni agá, jūrú rī āfī rá, ìri sē vīnyò rī dã vūgá. Lē ā tōkí vīnyò rī jūrú ú'dí ni agá, ìri sē lã' 'bú rī ícò āfīi ku, vīnyò rī ícò dãá vūgá ku.”

Yēsū ri ūkpō be 'bá ídrízú
(*Mārākō 5:21-43; Lúkã 8:40-56*)

18 Yēsū kã rií átá, drīkoma āzi ní ímújú kūmúci ūtīzú Yēsū ẹndrẹti gé kīnī, “Mávé mvá ūkúná drã sã 'dīri sī gí. Mí ímú drī 'bãá drī ni gé, ẹ ídrí rí gōó ūzi.”

19 Yēsū pi ní 'dezú mužú vúdrī ni gé sī ívé 'bá 'i pámvú ūbī' 'bá rī pi be.

20 Sã 'dãri gé, ūkú āzi āri ri éci rú' 'bá ni gé sī caá íli mụdrī drī ni ìrī, ūkú rī ímú Yēsū ā úgóró gálésī, ìri ní Yēsū vé bōngó akoó rúkú rī ẹ tì úlózú.

21 Ụsū 'í ési agá 'dãlé kīnī, “Má uló dō Yēsū vé bōngó akoóko rī ẹ tì, ma ícò ídrí rá.”

22 Yēsū ní 'i újázú ìri ndrezú, Yēsū ní 'yozú kīnī, “Mvá ūkúná 'dīri, mí adri ìzāngã sī ku, mívé ẹ'yīngára sē mí ídrí gí.” Sãgá 'dãri gé, āri rī vé écīngára gō pá tuú rá.

23 Yēsū kã fīi drīkoma rī vé jó agá 'dãá, kã yīi 'bá bītríká rī pi ri éri co āvū rī ngozú,

24 ìri ní 'yozú kīnī, “Ìmi fūkí āmvé, mvá ūkúná rī drã kuyé, ìri ri ú'dú ko.” 'Bo kōpi rikí guúgu tã Yēsū ní 'yoó 'dīri sī.

25 Yēsū kã 'bá kárakarã rī pi pēe fūú mužú āmvé 'dãá gí, ìri ní fízú

9:13 9:13 Òséyã 6:6 * 9:17 9:17 Lã' 'bú: Yāhūdī rī pi vé mērē gá, kōpi ri lã' 'bú ícì jūrú rú vīnyò tōzú. Tã Yēsū ní ímbá 'dīri ìri vīnyò ú'dí rī vé tã 'da, āzini jūrú ūkú rī, ìri tãmbi Mósē vé rī 'da.

muzú jó agá 'dāá, ĩri ní mvá ũkúná rĩ ě drĩ ruzú, mvá ũkúná rĩ ní íngázú uru.

²⁶ Tã 'dĩri ayi muzú kũrú 'dãri agásĩ céré.

Yēsũ idrí 'bá ĩrĩ mĩ be ẽsĩ' bá gĩ ni pi

²⁷ Yēsũ kã ngaá muzú, 'bá ĩrĩ mĩ be ẽsĩ' bá gĩ ni pi 'dekĩ muų Yēsũ vúgá sĩ, kòpi ní Yēsũ ri zizú kìnĩ, “Dãwúđĩ ã Mvã rĩ, † 'ĩ ndre ĩzãngã 'bávẽ rĩ fò!”

²⁸ Yēsũ kã fiĩ muzú jó agá 'dāá, 'bá mĩ be ẽsĩ' bá gĩ rĩ pi ní fizú muzú Yēsũ vúgá 'dāá, Yēsũ ní kòpi zizú kìnĩ, “Īmi ẽ'yĩkĩ 'yozú kìnĩ ma ícò ĩmĩ mĩ zĩ rá 'dĩni rá?”

Kòpi ní újázú kìnĩ, “Úpĩ, 'bá ẽ'yĩkĩ rá, mĩ 'bã mĩ zĩ rá.”

²⁹ Kúru Yēsũ ní kòpi ě mĩ úlózú ãlu ãlu céré, ĩri ní 'yozú kòpi ní kìnĩ, “Īmi ní ẽ'yĩ gĩ rĩ sĩ, ma ĩmi idrí rá.”

³⁰ Koro kòpi ě mĩ ní 'i zizú ãngũ ndrezú. Yēsũ ní 'yozú kòpi ní kìnĩ, “Lẽ ĩmi ũlũkĩ tã 'dĩri 'bá ãzi ní ku.”

³¹ Kòpi ní 'dezú muzú, 'bo kòpi gòkĩ tã rĩ ũlũú muzú kũrú rĩ agásĩ céré.

Yēsũ idrí ágó átãpi ku ni

³² Yēsũ pi kã riĩ 'deé muzú ívé 'bá 'ĩ pámvú ũbĩ' bá rĩ pi be, 'bá uruko ní ágó ãzi índrí ũnjĩ be átãpi ku ni íjizú Yēsũ vúgá nõó.

³³ Yēsũ ní índrí ũnjĩ rĩ drozú fúzú ágó rĩ drĩgẽ sĩ, ágó ándúru átãpi ku rĩ ní 'í' dózú átázú. 'Bá bĩtrĩká rĩ pi ãyãkĩ tã 'dĩri sĩ ãyãyã, kòpi ní 'yozú kìnĩ, “Tã ãzi nga drĩ 'i ãngũ Īsẽrélẽ vé rĩ agá sũ 'dĩri tĩnĩ kuyé!”

³⁴ 'Bo Fãrúsĩ rĩ pi ní 'yozú kìnĩ, “Ágó 'dĩri ri índrí ũnjĩ rĩ pi údró ũkpõ ãmbúgú índrí ũnjĩ rĩ pi vé rĩ sĩ.”

Yēsũ 'bã ẽsĩ múké 'bá rĩ pi ní

³⁵ Yēsũ ní ẽcízú kũrú rĩ agásĩ, ãzini gúrú rĩ pi agásĩ, ri 'bá rĩ pi ímbá Jó

Múngú ri Zizú rĩ pi agásĩ, ri ú'dúkó múké málũngã vé rĩ ã tã ũlũú, ri 'bá drã be ãndĩãndĩ rĩ pi ídrĩ muzú.

³⁶ Yēsũ kã 'bá bĩtrĩká rĩ pi ndreé, sẽ ĩri ní ĩzãngã, ã'diãtãsiyã ĩzãngã kòpivẽ rĩ aga rá, 'bá ãzi kòpi ě ĩzã kòpi ni 'dãáyo, kòpi índrekĩ sũ kãbĩlõ 'bá úcẽpi ni ní adriĩ 'dãáyo rĩ tĩnĩ.

³⁷ ĩri ní 'yozú ívé 'bá 'ĩ pámvú ũbĩ' bá rĩ pi ní kìnĩ, “Ānyãngã rĩ ka ambamba, 'bo 'bá ãnyãngã rĩ ĩkũnã' bá rĩ pi gãrú.” ‡

³⁸ Lẽ ĩmi zĩkĩ Úpĩ ómvú 'dĩpa rĩ, ã pẽ rĩ 'bá rĩ pi muų ívé ómvú agá 'dãá ãnyãngã rĩ ĩkũnã.

10

Yēsũ pẽ ívé 'bá áyúãyũ mudrĩ drĩ ni ĩrĩ rĩ pi

(Mãrákõ 3:13-19; Lúkã 6:12-16)

¹ Yēsũ ní ívé 'bá 'ĩ pámvú ũbĩ' bá mudrĩ drĩ ni ĩrĩ rĩ pi zizú, sẽ kòpi ní ũkpõ índrí ũnjĩ rĩ pi údrózú, ãzini 'bá drã be ãndĩãndĩ rĩ pi ídrízú.

² Yēsũ vé 'bá áyúãyũ rĩ pi* vé rú pi 'dĩ, 'bá drĩdrĩ rĩ, Sĩmõnã 'i, ĩrivẽ rú ãzi Pétẽró 'i, ãzi rĩ Pétẽró ẽdrĩpi Āndẽréyã 'i, Yòkóbũ Zẽbẽdáyõ mvõpi 'i, Yòkóbũ ẽdrĩpi Yũwãní 'i,

³ Pilípũ 'i, Bãtĩlĩmãyõ 'i, Tómã 'i, Mátáyo 'i, Mátáyo ri 'bá mũfẽngã umbe jezú rĩ u'duúpi ni, Yòkóbũ Ālãfãyõ mvõpi 'i, Tãdáyõ 'i,

⁴ Sĩmõnã ẽsĩ 'bãapi 'bá ívé rĩ pi ě ĩsúkĩ rĩ drĩwãlã rĩ 'i, ãzini Yúdã Īsĩkãriyõtã gòopi Yēsũ ã ũli 'beẽpi rĩ 'i.

Yēsũ ímbã ívé 'bá áyúãyũ mudrĩ drĩ ni ĩrĩ rĩ pi

(Mãrákõ 6:7-13; Lúkã 9:1-6)

⁵ Yēsũ ní 'bá mudrĩ drĩ ni ĩrĩ 'dĩ' bée pẽzú muzú, ĩri ní ẽcízú kòpi ní kìnĩ, “Lẽ ĩmi mukĩ 'bá adri' bá

† 9:27 9:27 Dãwúđĩ ã Mvã rĩ: Múngú ẽzi kìnĩ, Kúrisitõ ri úmvúlẽsĩ ímũ ĩfũ úyú 'bãgú Dãwúđĩ vé rĩ agá. 'Í lã 1 Sãmũélẽ 16:1-13; Sãwúmã 132:11-12. ‡ 9:37 9:37 Bã ãnyãngã rĩ ĩkũnã' bá rĩ pi gãrú: Tã 'dĩri vé ífĩfĩ 'dĩni, 'bã lẽ' bá Yēsũ ri ẽ'yĩ' bá rĩ pi kãrákãrá, 'bo 'bá ú'dúkó múké rĩ ũlũ' bá rĩ pi gãrú.

* 10:2 10:2 Bã áyúãyũ rĩ pi: 'Bã áyúãyũ rĩ pi, Yēsũ sẽ kòpi ní ũkpõ, ri kòpi pẽé muų 'bá rĩ pi ímbã, índrí ũnjĩ rĩ pi údró, ãzini tã ãyãzú ãyãyã ni pi 'oó.

Yāhūdī rú ku rī pi āsámvú gé 'dǎá ku, dōku lē ĩmi fikí kūrú 'bá Sāmāriyā vé rī pi ní adrízú rī agá 'dǎá ku.

⁶ ĩmi mukí Īsērélē adri'bá sū kābīlō āvī'bá gí rī pi tīnī rī pi vúgá.

⁷ ĩmi cakí dō gí, ĩmi ũlúkí kōpi ní kīnī, 'Mālūngā 'bū vé rī ícá ĩnyīnā gí.'

⁸ ĩmi ídríkí 'bá drā be rī pi, ĩmi ingakí 'bá ũdrā'bá gí rī pi gōō ídri rú, ĩmi ídríkí 'bá ũfú ní nyaá rī pi, ĩmi údrókí índrī ũnjí rī pi. Á sē ĩmi ní ũkpō 'dīri kána, 'bo lē ĩmi kokí kpá 'bá rī pi ē ĩzā kána.

⁹ Ā 'dúkí mūfēngā jījī mužú ĩndī ku.

¹⁰ ĩmi kádō mužú ěcī rī gé 'dǎá, ā 'dúkí jūrú mužú ĩndī ku, dōku ā 'dúkí bōngó āzi āndō rú mužú ĩndī ku, dōku ā 'dúkí ngá pá gá ni pi mužú ĩndī ku, dōku ā 'dúkí túré mužú ĩndī ku, ā'diātāsīyā 'bá ězī nga'bá rī pi, lē ā sēkí kōpi ní ngá nyanya.

¹¹ "Kūrú ĩmi ní caá 'a ni gé rī, āzini gúrú ĩmi ní caá 'a ni gé rī, lē ĩmi ndákí 'bá múké ni ĩsú vūrā 'dāri agá, ĩmi adrikí ĩrivé āngá 'dǎá, cīngbá ĩmi ní ngazú mužú rī gé.

¹² ĩmi fikí dō caá 'bētí 'dāri agá, ĩmi sēkí mōdó 'bá 'bētí 'dāri āsámvú gé rī pi ní.

¹³ 'Bá 'bētí 'dāri āsámvú gé rī pi é'yíkí dō ĩmi rá, ĩmi sēkí kōpi ní tākíri, dō 'bá 'bētí 'dāri āsámvú gé rī pi gākí ĩmi é'yígá sī, ā sēkí kōpi ní tākíri ku.

¹⁴ 'Bá rī é'yí dō ĩmi kuyé, dōku gā dō ĩmivé tā yīgá sī, ĩmi kádō ĩfūú 'bētí 'dāri agásī, dōku kūrú 'dāri agásī, lē ĩmi wekí nyōókú ĩmi pá ágélé gá rī kú 'dīgé.†

¹⁵ Ádarú á 'yo ĩmi ní 'dīni, ú'dú ĩ ní ímúzú tā lizú rī gé, kūrú Sōdómō vé rī, āzini Gōmórā vé rī,‡ ĩ tā lī kōpi

drīgé mādā, 'bo ĩ ímú tā lī kūrú 'dāri drīgé aga rá.

Īzāngā ri ímú 'dī'dī

(Mārākō 13:9-13; Lúkā 21:12-17)

¹⁶ "Ma ĩmi pē mužú sū ĩ ní kābīlō pēē ārākíla rī pi āsámvú gé rī tīnī, kúru lē ĩmi adrikí úmī be sū ĩnī vé rī tīnī, āzini ĩmi adrikí tā be pīrī sū āmámū tīnī.

¹⁷ 'Bo ĩmi ndrekí múké! 'Bá rī pi ímú ĩmi uru jī tō 'bá tā lī'bá rī pi ęndrēti gé rá, kōpi ĩmi ũgbā ĩvé Jó Múngú ri Zizú rī pi agá 'dǎá rá.

¹⁸ ĩmi ní rīi má pámvú ũbīi rī sī, ĩ ímú ĩmi jī tō gávānā ęndrēti gé, āzini 'bāgú rī pi ęndrēti gé, ĩri sē ĩmi ú'dúkó múké rī ũlū ānī kōpi ní, āzini 'bá adri'bá Yāhūdī rú ku rī pi ní.

¹⁹ 'Bo kōpi rúkí dō ĩmi gí, lē ĩmi rikí ũsūú 'yozú kīnī ĩmi átá íngóni yā 'dīni ku, ā'diātāsīyā tā ĩmi ní lēé átá sá 'dāri gé rī, Índrī Uleterē rī ũlū ĩmi ní nī.

²⁰ ĩmi átákí tā rī nī ku, tā ĩmi ní lēé átá rī, Índrī ĩmi ętēpi Múngú vé rī átá ĩmi ní nī.

²¹ "Ēdrīpi ri ímú édrīpi ā ũli 'be, ĩri édrīpi ri sē 'dī drā rá. ętēpi ri ímú ívé anjīnā rī pi ā ũli 'be, ĩri kōpi sē ú'dí ũdrā rá, anjīnā rī pi ímú ufu ku ari'ba rú, kōpi 'bá ĩ tī'bá rī pi sē ú'dí ũdrā rá.

²² 'Bá rī pi céré ímú ĩmi gā sī má tā sī, 'bo 'bá pá tuúpi títí ívé ę'yīngará agá cīngbá ũdū gé rī, Múngú ri ímú ĩri pa rá.

²³ 'Bá rī pi 'okí dō ĩmi ũnjí kūrú āzi agá, ĩmi ápákí mužú kūrú āzi agá. Ádarú á lē 'yoó ĩmi ní 'dīni, ma 'Bá Mvá 'i, má ní drī ícázú kuyé rī gé, ĩmi ícókí ęcí kūrú Īsērélē vé rī pi agásī céré ku.

²⁴ "Bá ĩ ní rīi ímbá rī ícó 'bá 'i ímbápi rī ndēé tā sī ku, átí'bá ícó adriú 'bá 'í ní rīi ězī ngaá vú ni gé rī drīgé āmbúgú rú ku.

† 10:14 10:14 Lē ĩmi wekí nyōókú ĩmi pá ágélé gá rī kú 'dīgé: Yāhūdī rī pi ri nyōókú we ĩ pá gá sī 'bá ĩ é'yí'bá kuyé rī pi ní, lüzú kīnī kōpi ā ve 'bá ĩ é'yí'bá kuyé 'dī'bée ní gí, ĩri kpá lū 'yozú kīnī Múngú ri tā lī 'bá ĩ é'yí'bá kuyé rī pi drīgé. ‡ 10:15 10:15 Sōdómō āzini Gōmórā: Múngú iza kūrú 'dī'bée ũnjīkanyā 'bá kūrú 'dī'bée agá rī pi ní 'oó rī sī lóki Ābūrāmā vé rī gé. 'Í lā 'Í lā 'Í dōngará 18:20-19:28.

25 Lē 'bá ĩ ní rií ímbá rĩ ã adri sũ 'bá riípi 'i ímbápi rĩ tĩni, lē átí'bá rĩ ã adri sũ ívé ãmbúgú tĩni. Ma adriípi jó 'dĩpa nōri, 'bá rĩ pi dō ri ma zi Bēlēzēbúlā, Š ĩmi 'bá adri'bée mávé jó āsámvú gé nō'bée, kōpi ímú rú ũnjí 'da ĩmĩ rú'bá gá rá!

*Lē ĩmi adrikí ũrĩ sĩ ku
(Lúkã 12:2-7)*

26 “Bo lē ĩmi adrikí 'bá 'dĩ'bée sĩ ũrĩ sĩ ku. Ngá āzi ícōpi 'i zũúpi, 'i 'daápi ámvé ku ni 'dāáyo, dōku ngá āzi 'i zũúpi ĩ ní ícō nĩ ku ni 'dāáyo.

27 Tã má ní ũlúu ĩmi ní kírĩ nōri, lē ĩmi jĩkĩ mụú ũlúu 'bá rĩ pi ní. Átángá má ní átá ĩmi ní ũyōkōyō sĩ nōri, ĩmi mụkĩ áyú 'bá rĩ pi ní ụ'dúkó be uru 'dāá.

28 Lē ĩmi rukí 'bá ri'bá āngũ ú'dĩ'bá rĩ pi ku, kōpi ícókĩ índrĩ rĩ 'dĩ drāá ku. Lē ĩmi rukí 'yéná Múngú índrĩ rĩ sēepi fiípi áci agá, āzini rú'bá rĩ sēepi fiípi áci vezú āni ũdũ ákó rĩ agá rĩ áyú.

29 Ārĩná mādā mādā ĩrĩ ĩ 'yéná ụzi mũfēngā ā fi ālu. 'Bo ālu ni ícō drāá ku, ĩmi Ētēpi 'ā'yĩ dō tā ni nĩ ká, ĩri íbĩ drā ndō.

30 Múngú lã drĩ 'bí ĩmi drĩgé rĩ pi cére gí.

31 Lē ĩmi adrikí ũrĩ sĩ ku, ĩmivé tā ndē ārĩná kárakará rĩ pi vé rĩ rá.

*'Bá Kúrísítō ri 'ā'yũpi dōku gāápi
'bá rĩ pi ęndrēti gé rĩ
(Lúkã 12:8-9)*

32 “Bá rĩ 'ā'yĩ dō ma rá 'bá rĩ pi ęndrēti gé, 'yo dō 'í 'ā'yĩ ma gí, ma kpá ĩri 'ā'yĩ má Ētēpi 'bũ gé 'dālé rĩ ęndrēti gé rá.

33 'Bá rĩ gā dō ma sĩ vũ drĩgé nōgó, ma kpá ĩri gā sĩ má Ētēpi ęndrēti gé 'bũ gé 'dālé.

*Yēsũ vé tā ĩjĩ acongará
(Lúkã 12:51-53; 14:26-27)*

34 “Īmi rikĩ ũsũú 'yozú kínĩ, má ĩjĩ tákiri vũ drĩgé nōgó 'dĩni ku. Má

ĩjĩ tákiri kuyé, mávé ímúngará nōri, 'bá rĩ pi ĩ ímúkĩ rĩ ĩ ngũú ānĩ ũnjí mâ tā sĩ bēnĩ.

35 Mávé ímúngará nōri ĩri sē,
“ 'mvá ágó pi ímú ĩ aco ętēpi be,
mvá ũkú pi ímú ĩ aco ęndrēpi be,
ũkú ágó tĩ gé rĩ, kōpi ímú ĩ aco ĩdrēpi be.

36 Ārĩ'bá mívé rĩ pi íbĩ ĩfũ mívé 'bēti āsámvú gé 'dĩgé.’

37 “Bá rĩ lē dō 'í ętēpi ri dōku 'í ęndrēpi ri ma ndēé, 'bá 'dĩri ícō adrii 'bá mâ pámvú ũbĩpi ni ku.

38 'Bá rĩ gā dō ívé pētĩ alambaku* 'dugá sĩ, āzini gā dō mâ pámvú ũbĩgá sĩ, 'bá 'dĩri ícō adrii 'bá mâ pámvú ũbĩpi ni ku.

39 'Bá riípi ívé ídri ã tā mbaápi nyōkú drĩgé nōgó rĩ, ícō ídri 'dāni'dāni rĩ ĩsú ku. 'Bá rĩ adi dō ívé ídri sēé drāá mâ tā sĩ, ĩri ídri 'dāni'dāni rĩ ĩsú rá.

*Ī ícō 'ā'di ri ũfē?
(Mārākō 9:41)*

40 “Bá rĩ 'é'yĩ dō ĩmi, 'é'yĩ 'dĩri ma, 'bá rĩ 'é'yĩ dō ma, 'é'yĩ 'dĩri má Ētēpi ma ĩpēpi rĩ.

41 'Bá rĩ 'é'yĩ dō nēbĩ riípi tā Múngú vé rĩ ũlúupi rĩ ívé āngá, ĩ ímú ĩri ũfē sũ ĩ ní nēbĩ rĩ ũfēé rĩ tĩni. Āzini 'bá rĩ 'é'yĩ dō 'bá tā be pĩri Múngú vé ni ívé āngá, ĩri ní tā 'oó pĩri rĩ sĩ, ĩ ímú ĩri ũfē sũ ĩ ní 'bá tā be pĩri 'dĩri ũfē rĩ tĩni.

42 'Bá rĩ sē dō yĩ ĩdrĩkĩdri ni mvuú 'bá mâ pámvú ũbĩ'bá tā be mādā rĩ pi vé ālu ni ní rá, ádarú ĩ ímú ĩri ũfē rá.”

11

*Yūwánĩ pē ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá
rĩ pi mụú Yēsũ vúgá
(Lúkã 7:18-35)*

1 Yēsũ ká tā rĩ ęziĩ deę ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá mụdrĩ drĩ ni ĩrĩ rĩ pi ní gí, ĩri ní 'dezú mụzú 'bá rĩ

Š 10:25 10:25 Bēlēzēbúlā: Bēlēzēbúlā vé rú āzi rĩ Sātānā 'i, ĩri ādróko, ĩri āmbúgú índrĩ ũnjĩ rĩ pi drĩgé. 10:36 10:36 Míkā 7:6 * 10:38 10:38 Pētĩ alambaku: 'Bá Rómā vé rĩ pi ri 'bá tā 'o'bá ũnjĩ rĩ pi gbā mūsūmārĩ sĩ pētĩ alambaku sígé, ĩri sá 'du āco kōpi íbĩ drā ndō, kōpi ĩzāngā nya ambamba drāngará rĩ gé.

pi ímbázú, āzini tị sēzú mužú kūrú Gālíláyā vé rī pi agásī.

² Yūwánī Bātízīmū sēepi ī ní 'yī kuú jó āngū ũ'yīzú rī agá rī kā tā Kúrísitō ní rií 'oó rī yī, ĩri ní ívé 'bá 'ī pámvú ũbī'bá rī pi pēzú mužú

³ Yēsū ri zizú kīnī, “Bá ī ní 'yoó kīnī ĩri ímú 'dīí'dī rī, ĩri mi 'i, dōku 'bá ī ní 'yoó ĩri ímú rī túngú?”

⁴ Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, “Īmi újákí ĩmi gōó vulé Yūwánī vúgá 'dāá, ĩmi ũlūkí ĩri ní tā ĩmi ní yī, āzini ĩmi ní ndree rī.

⁵ 'Bá mī be ēšī'bá gí rī pi, kōpi nóni āngū ndre rá. 'Bá pá be ábá'bá gí rī pi, kōpi nóni ēcī tu rá. 'Bá ũfú ní nyaá rī pi, kōpi ā rú'bá ícá nóni ule gí. 'Bá bī be ēšī'bá gí rī pi, kōpi nóni tā yī rá. 'Bá ũdrā'bá gí rī pi gōkí íngá ídri rú gí. Āzini ú'dukó múké rī, ĩ ri ũlū 'bá ngá ākó rī pi ní rá.

⁶ 'Bá ma gā'bá kuyé rī pi, Múngú ri kōpi ní tākíri sē rá.”

⁷ Yūwánī vé 'bá ĩri ā pámvú ũbī'bá rī pi kā 'deé mužú gí, Yēsū ní í'dózú átázú Yūwánī vé tā sī 'bá bītríká rī pi ní kīnī, “Bá ĩmi ní mužú ndree āngū ā'wí cínyáfā rú rī gé 'dāá rī ā'di 'i? Īmi ísúkí 'bá rī ndree adri sū áse mbaápi āco ũlí ní bī vūgá rī tịnị?

⁸ Dō adri 'dīni kuyé, ngá ĩmi ní ndree rī a'di? Īmi ísúkí ágó āzi su bōngó ũnyī be ni rá? Adri 'dīni kuyé, 'bá adri'bée 'bāgú vé āngá rī pi bōngó ũnyī be ni pi su nī.

⁹ Kúru ngá ĩmi ní mužú ndree rī ā'di? Īmi mužú nébī ri ndree? Ádarú á lē 'yoó ĩmi ní 'dīni, 'bá ĩmi ní mužú ndree rī ndē nébī ri rá.

¹⁰ 'Bá 'dīri Yūwánī 'i, ĩ ní tā ni sī Búkū Múngú vé rī agá rī kīnī:

“ ‘Ma mávé 'bá áyúāyū ni pē mužú mí ní drīdrī,
ĩri mu mí ní létị údé.’

¹¹ Ádarú á lē lūú ĩmi ní 'dīni, 'bá ī ní tị vū drīgé nōgó rī pi āsámvú gé, 'bá

āzi Yūwánī Bātízīmū sēepi rī ndēepi āmbūgū sī ni 'dāáyo. 'Bo 'bá ī ní ĩrivé tā 'duj 'bāá mādāṅá mālūngā 'bū vé rī gé 'dālé rī, ndē Yūwánī ri āmbūgū sī rá.

¹² Í'dózú lókí Yūwánī Bātízīmū sēepi rī vé rī gé 'dāá, cīngbá āndrū sī, 'bá rī pi rikí ē'dí 'dī mālūngā 'bū vé rī ā tā sī, 'bá ũnjí rī pi lēkí mālūngā 'bū vé rī éří ī ní ũkpō sī.

¹³ Búkū nébī rī pi vé rī, āzini tāimbí Mósē vé rī, ũlū tā ímúpi 'i ngaápi rī cīngbá cazú lókí Yūwánī vé rī gé.

¹⁴ Īmi ā'yíkí dō tā má ní átá 'dīri rá, Ēlīyā* ī ní 'yoó kīnī ĩri ímú 'dīí'dī rī, ĩri Yūwánī 'i.

¹⁵ 'Bá bī be rī, ā yī 'í ní tā 'dīri.

¹⁶ “Mā ũ'bī rí 'bá lókí āndrū nōri vé rī pi ngá íngóni ni sī? Kōpi adrikí sū anjīṅá úrí'bá jōkōnī agá, ri'bá ī ōgūpī zī'bá rī pi tịnị, kōpi ri 'yo,

¹⁷ “ ‘Bá rikí ĩmi ní éří coó,

'bo ĩmi gākí úngó tugá sī,

'bá ngókí ĩmi ní úngó ĩzāngā vé ni,

'bo ĩmi gākí āá ngogá sī.’

¹⁸ Yūwánī riipi bātízīmū sēepi rī ri 'i a'bií, nya ngá kuyé, āzini mvu ngá kuyé, 'bo kōpi kīnī, 'Índri ũnjí fi drī ni gé gí.’

¹⁹ 'Bo ma 'Bá Mvā 'i, ma ri ngá nya rá, āzini ma ri ngá mvu rá, kōpi kīnī, ma ri ngá nya ambamba, āzini ma ri ĩmērē ambamba, ma ũndī 'bá mūfēngā umbe jezú rī u'du'bá rī pi vé ni, āzini ma ũndī 'bá ri'bá ũnjīkānyā 'o'bá rī pi vé ni. 'Bá tā 'oópi pīrī rī, ĩ nī áamá 'yozú kīnī, ádarú ĩri úmī be.”

Ī tā lị 'bá ẹsị újá'bá kuyé rī pi drīgé (Lúkā 10:13-15)

²⁰ Kúru Yēsū ní kūrú 'í ní tā āyāzú āyāyā 'ozú 'a ni agá kárakarā rī pi vé tā átázú ũkpó ũkpó, ā'diātāsīyā 'bá kūrú rī pi agá rī pi gākí ẹsị újágá sī ívé ũnjīkānyā agásī.

11:10 11:10 Málákí 3:1 * **11:14 11:14** Ēlīyā: Ēlīyā ri nébī, Múngú 'du ĩri mužú 'bū gé ídri rú, drā kuyé. Tíkí ĩri ākūdē ílí rī ca mūdūrūlū úrómī (900), ísú ākūdē tíkí drī Yēsū ri kuyé. 'Í lā 1 'Bāgú 17-21; 2 'Bāgú 1-3. † **11:21 11:21** Kōrāzīnī āzini Bētēsāyídā: Yāhūdī rī pi rikí adrii kūrú 'dī'bée agá, 'bo 'bá adri'bá Yāhūdī rú ku rī pi rikí adrii kūrú Táyā vé rī agá, āzini Sīdōnā vé rī agá.

21 “Īmi 'bá adri' 'bá kūrú Kōrāzīnī vé rī agá 'dī'bée, āzini kūrú Bētēsāyídā† vé rī agá 'dī'bée, ĩmi ímú ĩzāngā nya rá! Tā āyāzú āyāyā má ní 'oó ĩmi ní 'dī'bée, má 'o té dō kūrú Táyā vé rī agá, āzini kūrú Sīdónā vé rī agá, 'bá kūrú rī pi agá rī pi újákí té éší ĩnógósí Múngú ri ẹ'yǐzú gí. Kòpi té bōngó ịrìkò rú ní pi úsú ĩ rú' 'bá gá, kòpi úfúrágú úmvú dā ĩ drìgé.

22 'Bo á lē 'yoó ĩmi ní 'dīni, ụ'dụ ĩ ní ímú zú tā lizú rī gé, ĩ ímú ĩmi ĩrīñā 'bá kūrú Táyā vé rī agá, āzini kūrú Sīdónā vé rī agá rī pi vé rī ndē rá.

23 Īmi 'bá adri' 'bá Kāpārānāumā agá 'dī'bée, ĩmi ụsūkí ĩmi nyo ícò fi 'bū gé rá? Īmi ícókí fií ku, ĩmi fi mu adri 'bū āvū rī pi vé rī agá. Tā āyāzú āyāyā má ní 'oó ĩmi ní 'dī'bée, má 'o té dō kūrú Sōdómō vé rī agá, 'bá Sōdómō vé rī pi té éší újá rá, kòpivé kūrú ri té adri ũgōgō.

24 Á lē 'yoó ĩmi ní 'dīni, ụ'dụ ĩ ní ímú zú tā lizú rī gé, ĩ ímú ĩmi ĩrīñā Sōdómō vé rī ndē rá.”

*Īmi ímúkí má vúgá uvungará gá
(Lúkā 10:21-22)*

25 Sā 'dāri gé, Yēsū ní Múngú ri zizú kīnī, “Má Ẹtẹpi, Úpí mālūngā 'bū vé rī ruṣpí vū drìgé rī be rī, ōwō'dífō mí ní tā áda rī ũzǔú 'bá úmī be rī pi ní, āzini 'bá tā nī' 'bá ambamba rī pi ní rī sī, āzini mí ní tā rī i'daá 'bá tā be mādā sū anjīnā nyíríná tā ākó rī pi tịni rī pi ní rī sī.

26 È, má Ẹtẹpi, 'í lē tā rī ā nga 'i sū 'dīri tịni, ịri mí ní āyīkō sē.

27 “Má Ẹtẹpi sē ngá rī pi ārēvú céré kú má drìgé, ma Mvá rú, 'bá āzi nī ma kuyé, 'yéná má Ẹtẹpi nī ma nī, 'bá āzi nī má Ẹtẹpi ri kuyé, 'yéná ma Mvá rú, á nī má Ẹtẹpi ri nī, āzini 'bá má ní ụpéé rī pi nīkí ịri nī.”

28 Kúru Yēsū ní 'yozú kīnī, “Īmi āndē' 'bá oḡu 'dungará sī gí 'dī'bée, ĩmi ímúkí má vúgá nōó, ma sē ĩmi ímú uvu rá.”

29 Īmi 'dukí oḡu má ní 'duṣú nōri áyu, ĩmi ụnīkí tā má ní 'oó rī, ā'diātāsīyā ma éší be mādā, āzini tā be mādā, ĩmī éší ri ícò uvungará ịsú rá.

30 Oḡu mávé nōri vé 'dungará ẹnṣi ku, 'dungará ni kòwúkòwu.

12

*Ụ'dụ Sābátā vé rī vé tã
(Mārākō 2:23-28; Lúkā 6:1-5)*

1 Sā 'dāri gé, Yēsū pi ívé 'bá 'i pámvú ũbī' 'bá rī pi be rikí ẹlị mụzú ọmvú ānyá vé ni agásí ụ'dụ Sābátā vé rī gé,* ẹbírí fụ ịrívé 'bá ịri ā pámvú ũbī' 'bá rī pi káyī, kòpi ní ānyá rī pi ẹ drī ucezu anyizú cizú.

2 Fārúsí rī pi ká tā 'dīri ndreé, kòpi ní 'yozú Yēsū ní kīnī, “Mívé 'bá mī pámvú ũbī' 'bá rī pi ícókí té ānyá rī pi ẹ drī uceé ụ'dụ Sābátā vé rī gé ku, ā'diātāsīyā tāimbí Mósē vé rī ā'yī ku ĩ ní ẹzị ngazú ụ'dụ Sābátā vé rī gé.”

3 Yēsū ní újázú kòpi ní kīnī, “Īmi lākí tā Dāwúđi pi ní 'oó ívé 'bá rī pi be sá ẹbírí ní kòpi fuzú rī gé 'dāri kuyé?

4 Dāwúđi fi Jó Múngú vé rī agá 'dāá, kòpi nyakí pánga ĩ ní 'bāá kuú Múngú vé jó agá rī ívé 'bá rī pi be, pánga 'dāri 'bākí 'yéná kuú atala rī pi ní, kòpi ícókí kōdō nyaá ku.

5 Īmi lākí tāimbí Mósē vé rī agá 'yozú kīnī, atala rī pi ri ẹzị nga Jó Múngú vé rī aga ụ'dụ Sābátā vé rī gé ịndī, kòpi tā ākó 'dīni kuyé?

6 Á lē lūú ĩmi ní 'dīni, 'bá Jó Múngú vé rī ndēepi rá rī nōgó anigé.†

7 Īmi nīkí té dō tā ĩ ní sī Búkū Múngú vé rī agá ĩ ní 'yoó kīnī, 'Á

* **12:1 12:1** Ụ'dụ Sābátā vé rī: Ụ'dụ 'dīri Yāhúđi rī pi ní rizú uvuzú rī, āzini kòpi ní rizú Múngú ri zizú rī. Yāhúđi rī pi ri ụ'dụ 'dīri vé tā ígá kīnī, Múngú gbi 'bū pi vū be nī, āzini Múngú pa ĩ adringará tūgērí rú rī agásí nī. Ụ'dụ Sābátā vé rī Yāhúđi rī pi ri zị ụ'dụ ẹzírí, 'bo Kẹlìkò rī pi ri zị ụ'dụ áziyá. 'Í lā Wūngará 20:8-11; Dětōrōnómē 5:12-16. † **12:6 12:6** 'Bá Jó Múngú vé rī ndēepi rá rī nōgó anigé: 'Bá Yēsū ní 'yoó ndē Jó Múngú vé rī rá, ịri nōgó anigé rī, 'bá ri Yēsū ri 'i 'yo.

lě ĩmĭ ẹsĭ ă adri ĩdríkídri, adri 'yozú kĭnĭ á lě ĩmi zākí má ní rōbōṅṅō yă 'dĭni kuyé,' 'dĭri vé ífífí rá, ĩmi ícókí té tã lĭ 'bá tã ăkó rĭ pi drĭgĕ ũnjí ku.

8 Ma 'Bá Mvá 'i, ma Úpí ú'dú Sábátă vé rĭ drĭgĕ ămbúgú nĭ."

Yēsũ idrĭ ágó ăzi ú'dú Sábátă vé rĭ gé

(Mārăkō 3:1-6; Lúkă 6:6-11)

9 Kúru Yēsũ ní ngazú fŭzú vŭră 'dări agásĭ, ĩri ní muzú fizú Jó Múngú ri Zizú rĭ agá,

10 ĩsú ágó ăzi 'dăá, drĭ ni ábá kuú 'bĕlé'bĕle. Fărúsĭ rĭ pi ní Yēsũ ri zizú kĭnĭ, "Tăimbĭ ă'yĭ nyo ĩ ícó 'bá idrĭ ú'dú Sábátă vé rĭ gé rá?" Kōpi zĭkí ĩri 'dĭni, ĩ ĩsúkí rĭ tã ũnjí vú ni gé, ĩ tókí rĭ ĩri ăní.

11 Yēsũ ní 'yozú kōpi ní kĭnĭ, "ĭmi ăsámvú gé 'dĭgĕ, 'bá rĭ vé kăbĭlō 'de dō 'bŭ agá ú'dú Sábátă vé rĭ gé, ícó kăbĭlō rĭ ísé 'bŭ agá 'dăásĭ ămvé ku?"

12 'Bo 'bá ndĕ kăbĭlō ri tã sĭ rá! Tăimbĭ ă'yĭ rá, ĩ ícó tã múké 'o ú'dú Sábátă vé rĭ gé rá.

13 Kúru Yēsũ ní 'yozú ágó rĭ ní kĭnĭ, "Mĭ ũjŭ mĭ drĭ." Ágó rĭ ní 'ĭ drĭ ũjŭzú, drĭ ni gō ícá múké sŭ ĩrivé drĭ ăzi rĭ tĭjĭ.

14 'Bo Fărúsĭ rĭ pi ní fŭzú muzú ămvé 'dăá, kōpi rikí létĭ ĩ ní lĕzú Yēsũ ri 'dĭzú drăzú rĭ ndăá.

Yēsũ ri ătĭ'bá, Múngú ĩpĕ ĩri nĭ

15 'Bo Yēsũ nĭ tã kōpi ní lĕé 'oó rĭ rá, ĩri ní fŭzú vŭră 'dări agásĭ rá. 'Bá kărăkará 'dekí muú vŭdrĭ ni gé sĭ, idrĭ 'bá dră be rĭ pi céré,

16 'bo ĩmbá kōpi kĭnĭ, lĕ kōpi ă lŭkĭ ívé tã 'bá ăzi ní ku.

17 Tă ótŭ Múngú ní ẹziĭ, nĕbĭ ĩsáyă ní 'yoó rĭ nga 'i fŭú tĭ ni gé gĭ kĭnĭ,

18 "ĩri ătĭ'bá mávé ni, má ĩpĕ ĩri nĭ, á lĕ ĩri lĕlĕ, ma ĩri sĭ ăyĭkō sĭ, ma sĕ ĩndrĭ Uleterĕ rĭ, ĩri ní ũkpō sĕ,

ĩri ĩmŭ 'yo 'bá ăngŭ rĭ pi agásĭ rĭ pi ă 'okí tã pĭrĭ.

19 Ícó ăwăá 'bá ăzi ní ku, dōku ícó útré 'bá ăzi drĭgĕ ku,

ícó átá ú'dúkó ăsĭră rú ni sĭ 'bá rĭ pi ăsámvú gé ku.

20 Ícó 'bá ẹsĭ be ṅō'bá gĭ rĭ pi 'oó ũnjí ku,

dōku ĩri ẹsĭ múké 'bă 'bá adri'bá ũkpō ăkó rĭ pi ní,

'bo ĩri ĩmŭ 'bá rĭ pi vé tã lĭ pĭrĭ.

21 Sŭrŭ ăngŭ rĭ pi agásĭ rĭ pi céré ĩmŭ ẹsĭ 'bă drĭ ni gé."

Yēsũ pi Bĕlĕzĕbŭlă be

(Mārăkō 3:20-30; Lúkă 11:14-23; 12:10)

22 Kúru 'bá rĭ pi ní ágó ăzi mĭ be ẹšĭĭpi gĭ, átapi ku ni ĩjĭzú Yēsũ vŭgă nōó, ágó rĭ ĩndrĭ ũnjí be, Yēsũ idrĭ ágó rĭ rá, ágó rĭ ĕ mĭ gō ăngŭ ndréé rá, gō kpá átá rá.

23 'Bá rĭ pi ărĕvú céré ngakí ăyăá tă 'dĭri sĭ ăyăyă, kōpi ní 'yozú kĭnĭ, "Ágó 'dĭri adri nyo Dăwŭdĭ Mvópĭ 'i kuyé?"

24 Fărúsĭ rĭ pi kă tã 'dĭri yĭĭ, kōpi kĭnĭ, "Ágó 'dĭri ri ĩndrĭ ũnjí rĭ pi údró ũkpō Bĕlĕzĕbŭlă vé rĭ sĭ, Bĕlĕzĕbŭlă ri ămbúgú ĩndrĭ ũnjí rĭ pi vé rĭ."

25 Yēsũ nĭ tã kōpi ní rií ũsŭú rĭ rá, ĩri ní 'yozú kōpi ní kĭnĭ, "'Bá mălŭngă ru'bá rĭ pi rikí dō ĩ fuú ĩ drĭkă sĭ, ĩri sĕ kōpivé mălŭngă ri ábá rá. 'Bá kŭrŭ agá rĭ pi, dōku 'bá 'bĕtĭ ăsámvú gé rĭ pi rikí dō ĩ fuú ĩ drĭkă sĭ, ĩri sĕ kŭrŭ 'dĭri, dōku 'bĕtĭ 'dĭri ábá rá.

26 Sătánă dro dō 'í ọgŭpĭĭ ĩndrĭ ũnjí rĭ pi, kōpi ri ĩ fuú ĩ drĭkă sĭ, ĩrivé mălŭngă ri ícó pá tu íngóni?

27 Ma dō ri ĩndrĭ ũnjí rĭ pi dro ũkpō Bĕlĕzĕbŭlă vé rĭ sĭ pĭrĭ, kúru 'bá ĩmivé rĭ pi ri ĩndrĭ ũnjí rĭ pi dro ă'di vé ũkpō sĭ? 'Bá ĩmivé rĭ pi ĩmŭ ĩmivé tã lĭ, kōpi 'yo tã ĩmi ni 'yoó rĭ adri pĭrĭ ku.

12:7 12:7 Ỗsĕyă 6:6 † 12:8 12:8 Úpĭ ú'dú Sábátă vé rĭ: Yăhŭdĭ rĭ pi ri ú'dú Sábátă vé rĭ ígă kĭnĭ, Múngú gbi ngă 'bŭ gé rĭ pi vŭ drĭgĕ rĭ pi be céré 'du caá ú'dú ăzĭyă, kúru ĩri ní uvuzú ú'dú Sábátă vé rĭ gé. Múngú ri 'yĕnă Úpĭ Sábátă vé ni, kúru Yēsũ kĭnĭ 'i Úpĭ Sábátă vé ni, kĭnĭ 'i Múngú 'i. 'Í lă Wŭngără 20:8-11. 12:21 12:21 ĩsáyă 42:1-4

28 'Bo ma dō ri índrí ũnjí rĩ pi dro Múngú vé Índrí Uletere rĩ vé ũkpō sī, ĩri lū 'yozú kǐnĩ mǎlūngā Múngú vé rĩ ícá ĩmi āsámvú gé gí.

29 “Dōku 'bá ri ícó fi 'bá ũkpō be ni vé jó agá mu ĩrivé ngá ali íngóni íngóni? Drĩdrĩ ni, ĩri drĩ 'bá ũkpō be 'dĩri ru úmbé, ĩri kúru íbí mu ngá ĩrivé jó agá rĩ pi ali ndō.

30 “‘Bá rĩ adri dō má be trũ ku, 'bá 'dĩri mávé āri' 'bá, 'bá rĩ úmú dō kǎbĩlō rĩ pi adrií má be trũ ku, 'bá 'dĩri kǎbĩlō rĩ pi íréré.

31 Á lē 'yoó ĩmi ní 'dĩni, 'bá rĩ 'o dō ũnjĩkǎnyā, āzini ide dō 'bá āzi, ĩ ícó ĩri trũ rá, 'bo 'bá rĩ ide dō Índrí Uletere rĩ vé tā, ícókí ĩri trũ ũlunǎni ku.

32 Ma 'Bá Mvá 'i, 'bá rĩ átá dō mávé tā ũnjí, ĩ ícó ĩri trũ rá, 'bo 'bá rĩ átá dō Índrí Uletere rĩ vé tā ũnjí, ícókí ĩri trũ ũ ku, 'dózu āndrũ, dōku lókí ímúpi drĩdrĩ 'dĩ rĩ gé.

Ī peṭi rĩ nĩ áamá ĩrivé ũ'a sī
(Lúkǎ 6:43-45)

33 “Peṭi rĩ dō múké, ĩrivé ũ'a ri adri múké, peṭi rĩ dō ũnjí, ĩrivé ũ'a ri adri ũnjí, ā'diātāsīyā ĩ peṭi rĩ nĩ áamá ĩrivé ũ'a sī.

34 ĩmi adri'bée sũ ĩnĩ tĩni ri'bá ũnjĩkǎnyā 'o'bá 'dĩ'bée, ĩmi ícó tā múké átá íngóni? Tā ĩmi ní rií átá rĩ, ĩri íbí íngá ĩmĩ éṣí agá.

35 'Bá adriípi múké rĩ, tā ĩri ní rií átá ĩfũú 'í éṣí agásĩ rĩ pi cére múké, 'bá adriípi ũnjí rĩ, tā ĩri ní rií átá ĩfũú 'í éṣí agásĩ rĩ pi cére ũnjí.

36 'Bo á lē 'yoó ĩmi ní 'dĩni, 'bá riípi átángá átápi, tā ni ũsũúpi drĩdrĩ ku rĩ, 'dũú ĩ ní tā lĩzú rĩ gé, ĩri ímú tā 'í ní átá rĩ ũlũ 'í tĩ sī.

37 Átángá ĩfũúpi mí tĩ gé sī múké rĩ, ĩri sē ĩ mi trũ āní rá, 'bo átángá ĩfũúpi mí tĩ gé sī ũnjí rĩ, ĩri sē ĩ tā lĩ āní mí drĩgé.”

Bĩlēmĩ Yónā vé rĩ

(Mǎrǎkō 8:11-12; Lúkǎ 11:29-32)

38 Kúru Fārúsĩ urukō'bée, āzini 'bá tāimbĩ Mósē vé rĩ ímbá'bá rĩ pi ā urukō'bée be, kōpi ní 'yozú ĩri ní kǐnĩ, “Ímbápi, 'bá lēkí mĩ 'o 'bá ní tā āyāzú āyāyā ni.”

39 'Bo Yēsũ ní újázú kōpi ní kǐnĩ, “Úyú ũnjĩkǎnyā be ri'bá ōwũ 'bā'bée rĩ pi kǐnĩ má 'o ĩ ní tā āyāzú āyāyā ni! 'Bo tā āyāzú āyāyā má ní lēé 'oó kōpi ní rĩ, ĩri tā nēbĩ YónāŠ vé rĩ.

40 Sũ Yónā ní laá caá ĩ'bĩ āmbúgu rĩ agá ũtúnǎ na ĩnĩǎ na rĩ tĩni, kúru ma 'Bá Mvá 'i, ma ímú la ca 'bũ agá ũtúnǎ na ĩnĩǎ na.

41 Kúru 'bá Nĩnéwē vé rĩ pi ní éṣí újá gí rĩ sī, kōpi ímú úyú āndrũ nōri tō nĩ, āzini kōpi tā lĩ úyú āndrũ nōri drĩgé nĩ, ā'diātāsīyā kōpi újákí éṣí tĩ Yónā ní sēé rĩ sī gí, 'bo 'bá Yónā ri ndēepi āmbũgũ sī rĩ, ĩri nōgónō.

42 'Bāgú ũkú rú āngũ ándrelé rú rĩ gé rĩ úmvúlésĩ ímú pá tu tā lĩ úyú āndrũ nōri drĩgé nĩ, ā'diātāsīyā íbí ímú āngũ rará rú ni gélésĩ, ímú Sōlōmónā vé úmĩ tā 'ozú rĩ yĩ, 'bo 'bá āzi nōgónō ndē Sōlōmónā rĩ āmbũgũ sī rá.

Índrí ũnjí vé ĩgōngará fizú 'bá rĩ éṣí agá rĩ

(Lúkǎ 11:24-26)

43 “Índrí ũnjí ĩfũ dō 'bá āzi agásĩ gí, ĩri 'de mu āngũ ā'wí cínýáfā rú rĩ gé 'dāá, ĩri mu vūrā uvuzú ni ndā, 'bo ĩsũ vūrā uvuzú ni ku.

44 ĩri kúru 'yo, 'Á lē ma újá gōó muú adrií jó má ní ĩfũzú rĩ agá.' Ca dō muú jó rĩ ā 'a ĩsũ kálámgbá rú, 'bá āzi 'a ni agá 'dāáyo, wekí 'a ni kú uletere,

45 ĩri mu 'í ōgũpĩi índrí ũnjí be aga'bée rá ézĩrĩ ni pi bĩ, kōpi fi mu adri jó rĩ agá 'dāá. 'Bá 'dĩri vé adringará ũnjĩkǎnyā ni gō drĩdrĩ

Š 12:39 12:39 Yónā: Yónā ri nēbĩ, Múngú pē ĩri muú 'dũkó múké ívé rĩ ũlũú 'bá Nĩnéwē vé adri'bá Yāhũdĩ rú ku rĩ pi ní. Drĩdrĩ ni Yónā ní drĩ muú Nĩnéwē gá kuyé rĩ gé, ĩ'bĩ āmbúgu te ĩri, la ĩ'bĩ rĩ agá 'dālē 'dũú na, Múngú pa ĩri rá. Tĩkí ĩri ílí mũdũrũlũ ézĩrĩ pũkú tōwũ (750) gé, ĩsũ ākũdē tĩkí drĩ Yēsũ ri kuyé. 'Í lā Yónā 1:17; Mátáyo 12:39-40; Mátáyo 16:1-4; Lúkǎ 11:29-32.

'dāri agá rá. Tā 'dīri ímú 'i ngá úyú ũnjikānyā be nō'bée rú'ba gá."

*Yēsū éndrēpi pi Yēsū édrīpīi be
(Mārākō 3:31-35; Lúkã 8:19-21)*

46 Yēsū kā rií átá 'bá bītríká rī pi ní, éndrēpi pi édrīpīi be tukí pá kuú āmvé 'dāá, kōpi lēkí átá ĩri be.

47 'Bá āzi ní lūzú Yēsū ní kīnī, "Mí éndrēpi pi mí édrīpīi be tukí pá kuú āmvé 'dāá'dā, kōpi lēkí átá mí be."

48 Yēsū ní ágó rī zizú kīnī, "Má éndrēpi ri ā'di 'i? Má édrīpīi ā'di pi?"

49 Yēsū ní drī suzú muzú ívé 'bá 'i pámvú ũbī'ba rī pi vú 'dāá, ĩri ní 'yozú kīnī, "Mávé éndrēpi, āzini mávé édrīpīi kōpi adri'ba nō.

50 'Bá rī 'du dō tā má Ētēpi 'bū gé rī ní lēé rī ngaá rá, 'bá 'dīri ĩri adri má édrīpi, ĩri adri má ómvúpi, ĩri adri má éndrēpi."

13

*Nāpí ágó úri riipi rī vé rī
(Mārākō 4:1-9; Lúkã 8:4-8)*

1 'U'dú ālu ālu 'dāri sī, Yēsū nga fūú jó rī agásī, mu adrii yīi bālālā rī ā gārā gá.

2 'Bá bītríká trakí ĩ Yēsū ā gārā gá sī kūrū, Yēsū ní ngazú tuzú kúlumgba agá, ĩri ní úrizú vūgá, 'bá rī pi áwíkí pá tuú kuú yīi rī ā gārā gá.

3 Yēsū ũlū 'bá rī pi ní tā kárakarā nāpí sī kīnī, "Ágó āzi ómvú be ni mu úri rií ívé ómvú agá.

4 Ágó rī kā úri rī rií, úri rī pi uruko u'dekí létī drīgé, āriṅá rī pi ímúkí úri u'de'ba létī drīgé rī pi teé céré.

5 Úri rī pi ā uruko u'dekí nyōókú írā drīgé ni agá. Úri rī pi ífúkí mbēlēná, nyōókú rī ní adrii nyetele rī sī.

6 'Bo ũtú rī kā koó gbírílí, úri ífū'ba rī pi 'wikí ũdrāá céré, ā'diātāsīyā úlá ni pi ní fíi vūgá 'dāá kuyé rī sī.

7 Úri rī pi ā uruko u'dekí ũcékúcé āsámvú gé, ũcékúcé rī du amuú, ózū úri ífū'ba du'ba rī pi rá.

8 Úri rī pi ā uruko u'dekí nyōókú múké ni agá, kōpi dukí 'aá mī be gbálígbálí. Drī ni ālu rī gé, uruko ni ā fí mūdūrūlū ālu, uruko ni pūkú áziyá, uruko ni pūkú na.

9 'Bá bī be rī, ā yī 'í ní tā 'dīri."

*Yēsū ri átángá rī átá nāpí sī āsī
(Mārākō 4:10-12; Lúkã 8:9-10)*

10 Yēsū vé 'bá ĩri ā pámvú ũbī'ba rī pi ní ímúzú ĩri zizú kīnī, "Mi ri átá 'bá rī pi ní nāpí sī āsī?"

11 Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, "Sēkí ĩmi ní úmī mālūngā 'bū vé ĩ ní ũzūú kuú mūdūmūdū rú rī vé tā nīzú ámázú rī rá, 'bo sēkí úmī 'dīri 'bá uruko ní kuyé.

12 'Bá tā má ní ímbá rī yīipi rá rī, ĩ ĩri ní tā nīngará sē āmbúgú, 'bo 'bá tā mávé rī yīipi ku rī, ĩ ĩrivé tā nīngará 'du úmī ni gé sī rá.

13 Ma kōpi ní tā rī átá nāpí sī ā'diātāsīyā,

" 'Kōpi mī 'bā tā má ní 'oó rī ndrezú rá, 'bo kōpi ndrekí ku, kōpi bī 'bā tā rī yizú rá, 'bo kōpi yīkí ku, dōku tā rī fi kōpi drīgé ku.'

14 Tā 'dīri nga 'i fūú tī ni gé gí, sū nēbī Ísáyā ní átá rī tīnī kīnī,

'Īmi mávé ú'dúkó yī rá, 'bo ĩmi ícókí íffí ní nīí áamá ku, ĩmi tā má ní 'oó rī ndre rá, 'bo ĩmi ícókí tā ni nīí áamá ku.

15 'Bá 'dī'bée ē éṣí tete,

kōpi ē bī yī tā ku,
kōpi bīkí ĩ mī cí,

kōpi ā bīkí té dō ĩ mī cí ku,

kōpi ē mī ri té āngū ndre rá,

kōpi ē bī ri té tā yī rá,

kōpi ē éṣí ri té tā nīí áamá rá,

kōpi ā újákí dō éṣí rá, ma té kōpi ídrí rá.'

16 'Bo nóni Múngú sē ĩmi ní tākíri gí, ā'diātāsīyā ĩmī mī ri āngū ndre rá, āzini ĩmī bī ri tā yī rá.

17 Ádarú á lē 'yoó ĩmi ní 'dīni, nēbī kárakarā, āzini 'bá tā 'o'ba pīrī kárakarā ándúrú rī pi 'bākí úvá lēzú tā ĩmi ní ndree 'dīri ndrezú, 'bo kōpi

ndrekí kuyé, āzini kōpi lēkí tā ĩmi ní yìjì 'dĩri yìjì, 'bo kōpi yìkí tā rĩ kuyé.

*Yēsũ ũlũ nāpí úri vé rĩ vé ífífí
(Mārākō 4:13-20; Lúkã 8:11-15)*

18 “Kúru ĩmi yìkí ífífí nāpí ágó úri riipi rĩ vé rĩ.

19 Úri u'de'bá létì drĩgè rĩ vé ífífí, ĩri 'bá ú'dúkó múké mālũngã vé rĩ ã tā yì'bá rá, tā ni ní fí kōpi drĩgè kuyé rĩ pi. Ādróko ímú úri rĩ pi u'dujú kōpi ě ẹsì agásì rá.

20 Úri u'de'bá nyōókú irã drĩgè rĩ agá rĩ pi, ĩri 'bá ú'dúkó múké rĩ yì'bá rá, āzini ã'yì'bá ãyĩkō sī rĩ pi.

21 Kōpi ã úlá ní fí vūgá 'dãá kuyé rĩ sī, kōpi ícókí adrii lókí be ãco ku. Tã ũkpó ũkpó kãdō kōpi ísú, dōku kãdō kōpi ọcũyú ú'dúkó múké rĩ vé tā sī, kōpi gō ẹ'yĩngárá rĩ adi ĩ drĩgè sī rá.

22 Úri u'de'bá ũcékúcé ãsámuvú gé rĩ pi, ĩri 'bá ú'dúkó múké rĩ yì'bá rá rĩ pi. 'Bo kōpi ní rií tā rú'bá nōri vé rĩ ũsũyú áyu rĩ sī, āzini kōpi ní rií ã'bú vé tá 'dujú 'bãá ãmbúgú rĩ sī, sē úri múké rĩ adri kōpi ě ẹsì agá ku.

23 'Bo úri u'de'bá nyōókú múké rĩ agá rĩ pi, ĩri 'bá ú'dúkó múké rĩ yì'bá rá, tā ni ní fí kōpi drĩgè múké múké rĩ pi, 'bá 'dĩ'bée vé ãnyãngã ri ka, drĩ ni ãlu rĩ gé, fí ni ri adri mūdũrũlũ ãlu, urukọ ni pũkú áziyá, urukọ ni pũkú na, ĩ ní úri rĩ saá rĩ vú sī.”

Nāpí jōótã dujúpi ãnyá agá rĩ vé rĩ

24 Yēsũ gō kōpi ní nāpí āzi ũlũú dījì kīnī, “Mālũngã 'bũ vé rĩ adri sũ 'bá úri múké ni riipi ọmvú agá rĩ tìjì.

25 'Bá rĩ pi kã céré 'deé ú'dú kongárá gá, ĩrivé ãrí'bá ímú jōótã fí rií ĩrivé ãnyá agá, gō 'deé mụyú 'dĩsĩ rá, jōótã rĩ vé fí ĩfũ dujú ãnyá rĩ agá.

26 ãnyá rĩ kã ĩfũú, jōótã rĩ ní kpá ĩfũzú.

27 “Ātí'bá rĩ pi ní ímúzú ọmvú 'dĩpa rĩ zizú kīnī, 'Āmbúgú mávé rĩ, úri mí ní rií mívé ọmvú agá rĩ adri úri múké ni pi kuyé? Jōótã ĩfũúpi rĩ íbí íngá ngũgá?”

28 “Īri ní újázú kōpi ní kīnī, 'Ārí'bá 'o tā 'dĩri nī.’

“Ātí'bá rĩ pi ní ĩri zizú kīnī, 'Mí ã'yì 'yozú kīnī, 'bã mụkí jōótã rĩ unjeé ãnyá rĩ agásì ãmvé 'dĩni rá?”

29 “Ọmvú 'dĩpa rĩ ní újázú kīnī, 'Adri 'dĩni kuyé, ĩmi unjekí dō jōótã rĩ pi ãnyá rĩ agásì ãmvé, ĩmi kpá ãnyá rĩ pi unje ĩndī.

30 ĩmi kúkí jōótã rĩ ã du mụzú ãnyá rĩ be trú cĩngbá cazú sã ĩ ní ímúzú ãnyá rĩ lizú rĩ gé. Kãdō ímú ãnyá rĩ lĩjì, ma lũ 'bã ẹzì nga'bá rĩ pi ní, “Drĩdrĩ ni, ĩmi unjekí jōótã rĩ ãnyá rĩ agásì, ĩmi úmbékí, ĩmi zãkí veé ãcí sī. Kúru ĩmi ĩkũnãkí ãnyá rĩ jìjì ímú 'bãá mávé ĩrá agá.” ’ ’

Nāpí marígó fí be mādãnjã rĩ vé rĩ

(Mārākō 4:30-32; Lúkã 13:18-21)

31 Yēsũ átã kpá kōpi ní nāpí āzi kīnī, “Mālũngã 'bũ vé rĩ vé tá adri sũ marígó ã fí mādãnjã ĩ ní saá ọmvú agá rĩ tìjì.

32 Marígó rĩ ã fí ã adri dō kīnīkīnījã drãããsiyã, kãdō dujú, ĩri du ọmvú agá 'dãá ícã ãmbúgú. Ārĩnjã rĩ pi mụ ĩvé jó sị drĩtì ni pi gé sī.”

Nāpí ãkúfí vé rĩ

33 Yēsũ ũlũ nāpí āzi dījì kīnī, “Mālũngã 'bũ vé rĩ adri sũ ãkúfí ũkú rĩ ní í'dú dãá íwã ĩ ní uruú gí rĩ agá rĩ tìjì, ãkúfí rĩ sē íwã rĩ dra kọfútọ be.”

Tã ã pá Yēsũ ní tā rĩ ũlũzú nāpí sī rĩ

(Mārākō 4:33-34)

34 Yēsũ ri tá 'dĩ'bée ũlũú 'bã bĩtríkã rĩ pi ní céré nāpí sī. Tã āzi ĩri ní átã 'bã bĩtríkã rĩ pi ní nāpí sī kuyé ni 'dãáyo.

35 Tã Múngú ní átã nẹbĩ rĩ pi ní rĩ fũ tì ni gé gí kīnī:

“Ma ĩmi ní tā rĩ ũlũ nāpí sī,

Tã ĩ ní ũzũzũzũ í'dózú ĩ ní vũ ri gbingárá gá 'dãá rĩ, ma ífífí ni ũlũ ĩmi ní rá.”

Yēsũ ũlũ jōótã ĩfũúpi ānyá agá rĩ vé ĩfĩfĩ

³⁶ Kúru Yēsũ ní fũzú 'bá bĩtrĩká rĩ pi āsámvú gé sĩ, ĩri ní fizú mužú adrizú jó agá. ĩrivé 'bá ĩri ā pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní ímúzá ĩri vúgá, kôpi ní 'yozú ĩri ní kĩnĩ, “Mí ũlũ 'bá ní nãpi jōótã duúpi ānyá agá rĩ vé ĩfĩfĩ.”

³⁷ Yēsũ ní újázú kôpi ní kĩnĩ, “Ma 'Bá Mvá 'i, ágó úri múké rĩ riipi rĩ, ĩri ma 'i.

³⁸ Ōmvú rĩ, ĩri 'bá vũ drĩgé rĩ pi, úri múké rĩ, ĩri 'bá fi'bá mālũngã 'bũ vé rĩ agá rĩ pi. Jōótã duúpi ānyá agá rĩ, ĩri 'bá ādróko vé rĩ pi.

³⁹ Ārĩ'bágú jōótã riipi ānyá agá rĩ, ĩri ādróko 'i. Ānyá rĩ vé ĩkũnãngará, ĩri ú'dú ũdũ vé rĩ, 'bá ānyá ĩkũnã'bá rĩ pi, mālãyĩká rĩ pi.

⁴⁰ “Īkũnãkĩ jōótã ānyá agá rĩ zãá ģcĩ sĩ, tã 'dĩri ímú 'i nga ú'dú ũdũ vé rĩ gé.

⁴¹ Ma 'Bá Mvá 'i, ma mávé mālãyĩká rĩ pi ĩpē ímú ngá sēēpi 'bá rĩ pi ní tã 'ozú pĩrĩ ku, āzini 'bá rĩ pi sēēpi fiipi ũnjĩkãnyã agá rĩ pi unje mávé mālũngã agásĩ rá.

⁴² Mālãyĩká rĩ pi ímú kôpi 'du ú'bé ģcĩ ciipi kú nyãlũ rĩ agá, 'dãlé kôpi ímú útré ģcĩ rĩ vé fĩngará kôpi rú'bá gá rĩ sĩ, āzini kôpi ímú sĩkãnyã ci rá.

⁴³ 'Bo 'bá tã 'o'bá pĩrĩ rĩ pi, kôpi ímú đĩ ĩ Ętēpi vé mālũngã agá 'dãá sũ ũtũ ní đĩ rĩ tĩnĩ. 'Bá bĩ be rĩ, ā yĩ 'í ní tã 'dĩri.

Nãpi ngá ājē be āmbúgú rĩ vé rĩ

⁴⁴ “Mālũngã 'bũ vé rĩ adri sũ ngá ājē be āmbúgú ĩ ní zũú kuú nyōōkú agá rĩ tĩnĩ. Ágó rĩ kã ngá ājē be āmbúgú 'dĩri ĩsũ, gō mužú zũú đĩ. Āyĩkō fiipi ģsĩ ni agá rĩ sĩ, sē ngá rĩ jeé, mu nyōōkú 'dãri jeé ānĩ.

⁴⁵ “Mālũngã 'bũ vé rĩ adri sũ 'bá riipi mãyãkã ógú'bá ógúōgũ ājē be āmbúgú ĩ ní zĩĩ pãlĩ* rĩ pi ndãá rĩ tĩnĩ.

* **13:45 13:45** *Mãyãkã ógú'bá ógúōgũ ājē be āmbúgú ĩ ní zĩĩ pãlĩ rĩ pi:* Pãlĩ ĩndré sũ ĩrã ógúpi ógúōgũ ũnyĩ be ājē be āmbúgú rĩ tĩnĩ. Titĩrĩkó ri kôpi údé nĩ ívé kókó'bō agá. † **13:52 13:52** *Jó 'dĩpa ívé ngá ú'dĩ rĩ í'dũpi ngá ũkũ rĩ be rĩ:* Ngá ú'dĩ rĩ, ĩri mālũngã 'bũ vé rĩ vé tã, ngá ũkũ rĩ, ĩri tãĩmbĩ rĩ vé tã. ĩri múké ĩ ní tãĩmbĩ rĩ ĩmbázú, āzini ĩ ní mālũngã 'bũ vé rĩ vé tã ĩmbázú.

⁴⁶ Kã mužú mãyãkã múké ógúpi ógúōgũ ājē be āmbúgú 'dĩri ĩsũ, ũzi ívé ngá ārēvú céré, gō mužú ĩrã ógúpi ógúōgũ 'dãri jeé ānĩ.

Nãpi ĩmbá vé rĩ

⁴⁷ “Mālũngã 'bũ vé rĩ adri kpá sũ ĩmbá ĩ ní 'beé yĩĩ bãlãlã rĩ agá ĩ'bĩ ōsũkã be āndĩāndĩ rĩ pi uruzú rĩ tĩnĩ.

⁴⁸ ĩ'bĩ rĩ pi kã ĩ tōó gaá ĩmbá rĩ agá 'dãá tré, āgō ĩ'bĩ 'be'bá rĩ pi ísékĩ ĩmbá rĩ yĩĩ rĩ agásĩ āmvé nōó. Kôpi ní kúru úrizú vũgá, kôpi ní ĩ'bĩ múké múké rĩ pi ũpēzú ũ'bãzú ũvú rĩ pi agá, 'bo kôpi ú'békĩ ĩ'bĩ ũnjĩ rĩ pi ásé agá.

⁴⁹ Lókĩ ũdũ vé rĩ gé, tã rĩ ímú 'i nga sũ 'dĩri tĩnĩ. Múngú ri ímú mālãyĩká rĩ pi ĩpē ímú 'bá ri'bá ũnjĩkãnyã 'o'bá rĩ pi āsámvú aco 'bá tã 'o'bá pĩrĩ rĩ pi be.

⁵⁰ Kôpi ímú 'bá tã 'o'bá ũnjĩ rĩ pi ú'bé ģcĩ ciipi kú nyãlũ rĩ agá, kôpi ímú ngo āzini sĩkãnyã ci ģcĩ rĩ vé fĩngará ĩ rú'bá gá rĩ sĩ.”

⁵¹ Yēsũ ní kôpi zĩzú kĩnĩ, “Tã má ní átá 'dĩ'bée fi nyo ĩmi drĩgé rá?”

Kôpi ní újázú kĩnĩ, “Ē, tã rĩ fi 'bá drĩgé rá.”

⁵² Yēsũ ní 'yozú kôpi ní kĩnĩ, “'Bá ãlu ãlu riipi tãĩmbĩ ĩmbápi rĩ, ĩmbákĩ ĩri mālũngã 'bũ vé rĩ vé tã sĩ gĩ, 'bá 'dĩri adri sũ jó 'dĩpa ívé ngá ú'dĩ rĩ í'dũpi ngá ũkũ rĩ be* ívé jó agásĩ āmvé rĩ tĩnĩ.”

'Bá Nãzērétã vé rĩ pi gãkĩ Yēsũ ri sĩ

(Mãrãkō 6:1-6; Lúkã 4:16-30)

⁵³ Yēsũ kã nãpi rĩ ũlũú deé, ĩri ní fũzú āngũ 'dãri agásĩ āmvé.

⁵⁴ Gō 'deé mužú Nãzērétã gá kũrũ ĩri ní mbazú rĩ gé, ĩri ní í'dózú 'bá rĩ pi ĩmbázú Jó Múngú ri Zĩzú rĩ agá 'dãá, sē 'bá rĩ pi ní āyãngará, kôpi ní 'yozú kĩnĩ, “Ágó 'dĩri ĩsũ úmĩ rizú tã āyãzú āyãyã 'dĩri 'ozú rĩ ĩngũgá?”

⁵⁵ Kòpì ní kpá gòzú zìzú kìnì, “Ágò 'dìri adri 'bá riipi párángi faápi rĩ vé mvá kuyé? Ágò 'dìri vé èndrèpì adri Māriyā 'i kuyé? Ìrivé èdrìpì adri Yòkóbù 'i, Yòsépā 'i, Sìmónā 'i, āzini Yúdā 'i kuyé?”

⁵⁶ Ìrivé ómvúpì 'dì'bée rikí nyo adrii 'bá be trú kuyé? Ágò 'dìri ísú tã 'dì'bée íngázú íngūgá?”

⁵⁷ 'Bá rĩ pi ā 'a vekí ùnjí ùnjí tã Ìri ní 'oó 'dì'bée sī.

Yèsù ní 'yozú kòpì ní kìnì, “Nébì rĩ dō vūrā āzi gé, 'bá rĩ pi Ìri ìnjì rá, 'bo Ìri dō 'bá ívé rĩ pi āsámvú gé, ìnjìkí Ìri ku.”

⁵⁸ Yèsù 'o tã āyāzú āyāyā ni āngū 'dāri agá kárakarā kuyé, ā'diātāsīyā 'bá āngū 'dāri agá rĩ pi è'yīngará ākó.

14

Yūwánì Bātízīmū sēepi rĩ vé drāngará

(Mārākō 6:14-29; Lúkā 9:7-9)

¹ Sā 'dāri gé, 'bāgú Ēródē* āngū Gālílāyā vé rĩ ruṣipì rĩ kã Yèsù vé tã yīi,

² Ìri ní 'yozú ívé átí'bá rĩ pi ní kìnì, “'Bá 'dìri Yūwánì Bātízīmū sēepi rĩ íngá gòó idri rú nī! Sēzú Ìri ní rizú tã āyāzú āyāyā 'dì'bée 'ozú 'dínì ānì.”

³ Ā'diātāsīyā ótú Ēródē ru Yūwánì ri, úmbé Ìri, jì Ìri muṣú 'beé jó āngū ù'yīzú rĩ agá, 'í èdrìpì Pīlípū† vé ūkú Ēródíyā ā tã sī.

⁴ Yūwánì 'yo ándúru Ēródē ní kìnì, “Tāimbì Múngú vé rĩ ā'yī ku mí ní mívé èdrìpì vé ūkú jezú mí ní ūkú rú.”

⁵ Ēródē lē Yūwánì ri 'dìi, 'bo ri 'oó ūrì sī 'bá rĩ pi sī, ā'diātāsīyā kòpì ā'yīkí rá 'yozú kìnì, Yūwánì ri nébì.

⁶ Û'dú Ì ní Ēródē ri tìzú rĩ kã ícá, údékí ūmū, ù'dú 'dāri gé, mvá

ŭkúná Ēródíyā vé rĩ tu úngó Ēródē èndrèpì gé, sē Ēródē ní āyīkō.

⁷ Ēródē sō ūyō kìnì, ngá mvá ŭkúná rĩ ní lēé rĩ, 'i sē Ìri ní rá.

⁸ Ēródíyā ní 'yozú ívé mvá ŭkúná rĩ ní kìnì, “'Í 'yo Ēródē ní, ā sē mí ní Yūwánì Bātízīmū sēepi rĩ ē drì sákānì agá.”

⁹ Tã 'dìri sē 'bāgú Ēródē ní ìzāngā, 'bo Ìri ní ūyō sōó ívé ūmú rĩ pi èndrèpì gé gí rĩ sī, Ìri ní 'yozú kìnì, ngá mvá ŭkúná rĩ ní lēé rĩ, ā sēkí Ìri ní.

¹⁰ Ìri ní āngaráwá rĩ pi pēzú muṣú Yūwánì ē drì lizú jó Ì ní āngū ù'yīzú rĩ agá 'dāá.

¹¹ Āngaráwá rĩ pi ní Yūwánì ē drì 'dúzá ìjìzú sákānì agá, ímú sēé mvá ŭkú rĩ drìgé, mvá ŭkú rĩ ní jìzú sēzú èndrèpì ní.

¹² Yūwánì vé 'bá Ìri ā pámvú ūbì'bá rĩ pi ní ímúzá Yūwánì vé āvū 'duzá jìzú muṣú sīzú. Vùdrì ni gé, kòpì ní muṣú tã ni ūluzú Yèsù ní.

Yèsù sē ānyāngā nyaá 'bá élifū tōwú pi ní

(Mārākō 6:30-44; Lúkā 9:10-17; Yūwánì 6:1-14)

¹³ Yèsù kã tã Yūwánì vé rĩ yīi, Ìri ní 'dezú muṣú kúlúmgbá sī, mu adrii vūrā āzi gé ó'dúkùlégúsì. 'Bá bìtríká rĩ pi kã tã 'dìri yīi, kòpì ngakí fūú kùrú rĩ pi agásì, kòpì 'dekí muṣú Yèsù vúgá sī pá sī.

¹⁴ Yèsù kã ísì kúlúmgbá rĩ agásì vūgá nōó, kã 'bá bìtríká rĩ pi ndreé, sē èsì ni ísú ìzāngā ambamba, Ìri ní kúru 'dezú rizú 'bá drā be rĩ pi ídrízú.

¹⁵ Kã muṣú adrii ūndrègá rĩ sī, 'bá Yèsù ā pámvú ūbì'bá rĩ pi ní ímúzá Yèsù vúgá nōó. Kòpì ní 'yozú Ìri ní kìnì, “Ūtú rĩ 'de nóni gí, āngū nōri ásé agá, lē mí pē 'bá bìtríká 'dì'bée

* **14:1 14:1** *Bāgú Ēródē*: Ēródē 'dìri Ēródē Ānītípā 'i, Ìri Ēródē Āmbúgú rĩ vé mvá, gō mālūngā rĩ ruṣi nī sã Yūwánì ní bātízīmū sēzú Yèsù ní rĩ gé. 'Í lã Mārākō 6:14; Lúkā 3:1; Èzì 4:27. Sã Ì ní Yèsù ri tìzú rĩ gé, Ēródē Āmbúgú 'dìri ru āngū rĩ nī. 'Í lã Mátáyo 2:1-8; Lúkā 1:5. Vùdrì ni gé, 'bāgú āzi anigé ru ni Ēródē Āgìrìpā, Ìri Ēródē Āmbúgú rĩ vé mvá vé mvá. 'Í lã Èzì 12:1-13:1. † **14:3 14:3** *Pīlípū*: Pīlípū ri 'bāgú Ēródē Ānītípā èdrìpì, sã èdrìpì Ēródē ní Ìrivé ūkú Ēródíyā ri 'duzá 'í ní ūkú rú rĩ gé, ísú ākūdē Pīlípū ri idri rú.

mụú ànyāngā jeé kūrú mādā mādā rī pi agāsī.”

16 Yēsū ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Lē 'bá 'dī'bée ā mụkí vūrā āzi gé ku. Īmi sēkí kōpi ní ngá nyanya, kōpi ā nyakí.”

17 Kōpi ní 'yozú Yēsū ní kīnī, “Ngá 'bá vúgá nōgó anigé rī 'yéná pánga tōwú ị'bị be ịrī.”

18 Yēsū ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Īmi ịjiki má vúgá nōó.”

19 Īri ní 'yozú 'bá bītríká rī pi ní, kōpi ā úríkí vúgá ásé drīgé 'dīgé. Īri ní pánga tōwú 'dī'bée í'dúzú ị'bị ịrī rī be, Īri ní āngū ndrezú 'bū gé 'dāá, Īri ní ōwō'difō sēzú, Īri ní pánga rī āndízú, Īri ní sēzú ị'bị rī be ívé 'bá 'í pámvú ūbī'bá rī pi drīgé, 'bá Īri ā pámvú ūbī'bá rī pi ní awazú 'bá rī pi ní.

20 'Bá rī pi ārēvú céré nyakí ānyāngā rī épízú āní rá, 'bá Īri ā pámvú ūbī'bá rī pi ịkūnākí ānyāngā ị ní nyaá rī ẹ ịmbítā caá ūvú ā 'a mụdrí drī ni ịrī.

21 Āgō ānyāngā nya'bée rī pi vé kālāfe rī ícọ ca élifū tōwú (5,000) rá, kālāfe 'dīri agá 'dīgé, lākí ūkú rī pi anjịá rī pi be kuyé.

*Yēsū mụ yīi drīgé sī pá sī
(Mārākō 6:45-52; Yūwánī 6:15-21)*

22 Tā 'dīri ā vúdrī gé, koro Yēsū ní 'yozú ívé 'bá 'í pámvú ūbī'bá rī pi ní kīnī, kōpi ā tųkí gōó kúlúmgbá agá 'dāá ūzi, kōpi ā zokí yīi bālālā rī mụzú álé 'dāá. Vúlé 'dāá, Īri ní 'bá rī pi ayizú mụzú ívé āngá sī.

23 Kā 'bá rī pi ayíi mụzú gí, Īri ní tuzú mụzú írā drīgé 'dāá ọ'dúkúlegúsí, Īri ní Múngú rī zizú. Ụtú rī ká 'deé, ịsú Īri 'dālé ọ'dúkúlegúsí.

24 Sā 'dāri gé, kúlúmgbá rī vū rárá rú nyōókú rī be. Ūlí ní vızú ūkpō be, sē yīi rī úvá āní ngūyá ngūyá, sē kúlúmgbá rī ícọ mụú āní bā ku.

25 Āngū rī ká lēé ọwú, Yēsū ní rizú ímúzú ívé 'bá 'í pámvú ūbī'bá rī pi vúgá nōlé yīi bālālā rī drīgé sī pá sī.

26 'Bá Yēsū ā pámvú ūbī'bá rī pi ká Yēsū ri ndree Īri ri ímú yīi bālālā rī drīgé sī pá sī, ụrī fi kōpi ẹ ẹsị agá ambamba. Kōpi ní 'yozú kīnī, “Ngá rī índrī.” Ụrī fiipi kōpi ẹ ẹsị agá rī sī, kōpi ní ngazú útrézú.

27 'Bo koro Yēsū ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Lē Īmí ẹsị ā wa ku! 'Bá rī ma 'i. Īmi 'okí ụrī sī ku.”

28 Pétēró ní újázú Yēsū ní kīnī, “Úpí, ádarú 'bá rī dō mi 'i, lē mī 'yo, mā mụ mí vúgá 'dīi yīi rī drīgé sī pá sī.”

29 Yēsū ní 'yozú Pétēró ní kīnī, “Mí ímú.”

Kúru Pétēró ní ísízú kúlúmgbá rī agāsí, Īri ní 'dezú mụzú Yēsū vúgá 'dāá yīi rī drīgé sī pá sī.

30 Pétēró ká nīi áamá 'yozú kīnī, ūlí rī vī ūkpō be, gō rīi 'oó ụrī sī, í'dó rīi tíi mụzú yīi ā ndúgé 'dāá, Īri ní trezú ụ'dúkọ be ụrụ 'dāá kīnī, “Úpí, 'i pa ma!”

31 Koro Yēsū ní 'í drī suzú Pétēró ri ísézú 'í vúgá nōó, Īri ní 'yozú Pétēró ní kīnī, “Mívé ẹ'yīngará mādāngá, ngá mí ní 'ozú ụrī sī mávé tā ā'yízú ku rī ā'di?”

32 Yēsū pi ká tųú Pétēró be kúlúmgbá rī agá 'dāá, ūlí rī ní pá tuzú.

33 'Bá Yēsū ā pámvú ūbī'bá rī pi ní 'dezú Īri ịnjízú, kōpi kīnī, “Ádarú mi Mvā Múngú vé ni.”

*Yēsū ídrí 'bá drā be ni pi
Gēnēsārētā gá
(Mārākō 6:53-56)*

34 Kōpi ká zoó álé 'dāá, kōpi ní ịfūzú kúlúmgbá rī agāsí āmvé, kōpi ní 'dezú mụzú kūrú Gēnēsārētā vé rī gé.

35 'Bá kūrú 'dāri agá rī pi ká nīi áamá 'yozú kīnī, 'bá rī Yēsū 'i, kōpi ní ụ'dúkọ pēzú mụzú 'bá adri'bá kūrú 'dāri ā gārā gá sī rī pi ní. 'Bá rī pi ní ívé 'bá drā be rī pi ịjízú ímúzú Yēsū vúgá nōó.

36 'Bá drā be rī pi ní Yēsū ri mázú kīnī, lē Yēsū ā ā'yī ị ní, ị úlókí rí ịrivé bōngó akoóko rī ẹ tị. 'Bá céré ịrivé

bõngó úló' bá rĩ pi vé drā dẽ kôpi ā rú' bá gá sĩ rá.

15

*Mērē Yāhūdī rĩ pi vé rĩ
(Mārākō 7:1-13)*

¹ Vudrĩ ni gé, Fārúsĩ uruko pi 'bá tǎimbĩ ímbá' bá rĩ pi be íbíkĩ ímú Yērúsálémā gálésĩ, kôpi ní Yēsũ ri zizú kínĩ,

² “Ngá mívé 'bá mĩ pámvú ũbĩ' bá rĩ pi ní mērē 'bá ambugu rĩ pi vé rĩ ñozú rá rĩ ā'di? Ā'diātāsīyā kôpi kádō ríí ngá nyaá, kôpi ũjĩkĩ ĩ drĩ sũ 'bávé mērē ní lēé rĩ tĩni ku!”

³ Yēsũ ní újázú kôpi ní kínĩ, “Ngá ĩmi ní tǎimbĩ Múngú ní 'yoó rĩ ñozú ĩmivé mērē ā tā sĩ rĩ ā'di?”

⁴ Múngú ezi kínĩ, ‘Lē mĩ ĩnjĩ mí étépi pi mí éndrépi be ĩnjĩnjĩ.’ “Bá átángá átápi étépi ní, dōku éndrépi ní ũnjĩ rĩ, ā 'díkĩ ĩri drā 'dĩsĩ rá.’

⁵ ‘Bo ĩmi kínĩ 'bá rĩ 'yo dō étépi ní, dōku éndrépi ní kínĩ, ‘Fēfē má ní kōdō lēé sēé ĩmi ní rĩ, á sē Múngú ní gĩ,’

⁶ ‘dĩri lū 'yozú kínĩ, 'bá 'dĩri ĩnjĩ étépi pi éndrépi be kuyé. ĩmi gākĩ ú'dúkó Múngú vé rĩ sĩ, ĩmivé mērē ā tā sĩ.

⁷ ĩmi 'bá ĩ 'bā'bée kú tā be pĩrĩ 'dĩ'bée, tā Múngú ní lūú nébĩ Īsáyā ní átá ĩmi tā sĩ 'dĩri ĩri tā áda kínĩ,

⁸ “ ‘Bá 'dĩ'bée ri ma íngú tĩ sĩ kána, 'bo kôpi 'bākĩ ési má drĩgé kuyé.

⁹ Kôpi ma ĩnjĩ ku kána, tǎimbĩ kôpi ní ríí ímbá rĩ pi, 'bá áda ũtĩ nĩ.’ ”

Átángá ũnjĩ rĩ ĩri ũnjĩkányā ĩjĩ 'bá drĩgé

(Mārākō 7:14-23)

¹⁰ Yēsũ ní 'bá bĩtrĩká rĩ pi zizú ímúzá 'í vúgá nõó, ĩri ní 'yozú kôpi ní kínĩ, “ĩmi 'bākĩ bĩ tá má ní 'yoó rĩ yizú, tá rĩ ā fi rĩ ĩmi drĩgé 'dāá múké múké.

¹¹ Ngá nyanya 'bá rĩ ní nyaá rĩ ĩjĩ ũnjĩkányā ku, átángá ũnjĩ ĩfũúpi 'bá rĩ tĩ gé sĩ rĩ, ĩri ũnjĩkányā ĩjĩ nĩ.”

¹² ‘Bá Yēsũ ā pámvú ũbĩ' bá rĩ pi ní ímúzá Yēsũ vúgá nõó, kôpi ní Yēsũ rĩ zizú kínĩ, “ ‘Í nĩ kuyé 'yozú kínĩ, átángá mí ní átá 'dĩri sĩ, Fārúsĩ rĩ pi ā 'a ve rá?’ ”

¹³ Yēsũ ní újázú kôpi kínĩ, “Ngá ārēvú céré má Étépi 'bũ gé rĩ ní saá nĩ kuyé rĩ pi, ĩ ímú kôpi unje céré vúgá.

¹⁴ Lē ĩmi ũsũkĩ Fārúsĩ 'dĩ'bée vé tā ku, kôpi drĩkoma mĩ ākó ni pi. 'Bá rĩ dō mĩ ākó, ícò ógúpĩ ě drĩ ruú sēé ku, ĩri sē kôpi ĩrĩtrò mu u'de 'bũ agá.”

¹⁵ Pétēró ní 'yozú Yēsũ ní kínĩ, “Mĩ ũlū 'bá ní nāpĩ mí ní 'yoó kínĩ ngá uruko ĩri 'bá ní ũnjĩkányā ĩjĩ 'dĩri vé ífĩfĩ.”

¹⁶ Yēsũ ní kôpi zizú kínĩ, “ĩmi āsámvú gé 'dĩgé, 'bá āzi nyo tā má ní átá nõri nĩpi kuyé ni anigé?”

¹⁷ ĩmi nĩkĩ áamá 'yozú kínĩ, ngá 'bá ní nyaá fĩ 'bá agá rĩ, ĩri fũ 'bá agásĩ āmvé 'dĩni kuyé?

¹⁸ ‘Bo átángá ĩfũúpi 'bá tĩ gé sĩ rĩ, ĩri íbĩ íngá 'bá ési agá, ĩri sē 'bá rĩ tā 'āzāvũ rú' ni 'o.

¹⁹ Ā'diātāsīyā yĩkĩ ũnjĩ rĩ, ĩri íbĩ ĩfũ ési agálésĩ, ĩri sē 'bá rĩ āngũ 'dĩ, ĩri la 'bá āzi vé ũkú sĩ, dōku ũkú rĩ la 'bá āzi vé ágó be, ĩri õwũ 'bā, ĩri ngá ũgũ, ĩri ũnjõ úlĩ, āzini ĩri āngũ 'yo'yo.

²⁰ Tā ĩ ní ũlāá 'dĩ'bée, ĩri sē 'bá rĩ adri 'āzāvũ rú' Múngú éndrēti gé. 'Bá rĩ nya dō ngá ĩsú ũjĩ 'í drĩ kuyé, sē 'bá rĩ 'o tā 'āzāvũ rú' ni ku.”

*Ūkú Kánánāzĩ ě'yĩngará be rĩ
(Mārākō 7:24-30)*

²¹ Yēsũ nga fũú vũrā 'dāri agásĩ, 'de muú āngũ āmbúgú Táyā vé rĩ agá, āzini Sídónā vé rĩ agá.

²² Ūkú āzi Kánánāzĩ, ĩri ní ímúzá Yēsũ ri mǎzá, rizú ngozú éndrēti ní gé kínĩ, “Úpĩ, Dāwúdĩ ā Mvā rĩ, 'í ndre ĩzāngā mávé nõri fô, mávé mvā ũkúnjá 'dāá'dā índrĩ ũnjĩ fi drĩ ní gé, índrĩ ũnjĩ rĩ ri ĩri ní ĩzāngā sē ambamba.”

23 Yēsũ zĩ 'í tị átángá 'yozú kuyé. Īrivé 'bá ĩri ā pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní ĩri mǎzú, kōpi kīnĩ, “Í pē ũkú 'dĩri muų 'dĩisĩ rá, ĩri ri ngo ímúzú 'bá vùdrĩ gé sĩ ambamba.”

24 Yēsũ ní 'yozú kīnĩ, “Īpēkí ma ímú 'bá Īsērélē vé rĩ pi āsámvú gé, kōpi índrēkí sũ kǎbĩlō āvĩ'bá gí rĩ pi tịnĩ.”

25 Ũkú rĩ ní ímúzú kũmũcí ũtĩzú Yēsũ ẹndrẹtị gé, ĩri ní 'yozú kīnĩ, “Úpí, 'í ko mǎ ĩzǎ!”

26 Yēsũ ní újázú ũkú rĩ ní kīnĩ, “Adri múké ku ĩ ní ínǎ anjĩná úcézú rĩ pi í'dúzú* sēzú ũcógú rĩ pi ní.”

27 Ũkú rĩ ní 'yozú kīnĩ, “Úpí, tǎ mí ní átá rĩ, ĩri tǎ áda, 'bo ũcógú rĩ pi ícó ínǎ u'de'bá ĩ ẹ'dípáa vé mísá drĩgé sĩ vǔgá rĩ nya rá.”

28 Yēsũ ní újázú kīnĩ, “Ũkú 'dĩri, ẹ'yĩngárá mívé rĩ āmbúgú! Tǎ mí ní zĩ má tị gé gí rĩ, ĩ ícó sē mí ní rá.” Sǎ 'dǎri gé, ũkú rĩ vé mvá ũkúnǎ rĩ gō ícá múké.

Yēsũ ídrí 'bá kárákará

29 Yēsũ ní ngazú fǔzú vǔrǎ 'dǎri agásĩ, ĩri ní 'dezú muųú yĩ bǎlǎlǎ Gǎlĩláyǎ vé rĩ gé 'dǎá, ĩri ní muųú yĩ bǎlǎlǎ rĩ ā gǎrǎ gá sĩ. ĩri ní tǔzú muųú írǎ drĩgé, ĩri ní úrízú vǔgá.

30 'Bá bĩtríkǎ rĩ pi ní ímúzú ĩri vǔgá nǒó, kōpi íjĩkí 'bá pá be ábá'bá gí rĩ pi, 'bá mị ákó rĩ pi, 'bá ọgọrọvũ rú rĩ pi, 'bá átá'bée ku rĩ pi, 'bá urukọ'bée be ímú 'bǎá Yēsũ ẹndrẹtị gé, Yēsũ ídrí kōpi céré rá.

31 'Bá rĩ pi kǎ ndrēé 'bá ándúrú átá'bá ku rĩ pi nóni ri átátǎ, 'bá pá be ábá'bá gí rĩ pi ā pá ícá nóni múké gí, 'bá adri'bá ọgọrọvũ rú ri pi nóni ri ẹcị tu rá, 'bá mị be ẹsĩ'bá gí rĩ pi nóni āngũ ndrē rá. Tǎ 'dĩri sē kōpi ní āyāngárá, sē kōpi íngúkí Múngú Īsērélē vé rĩ ānĩ rá.

* 15:26 15:26 Anjĩná rĩ pi ũcógú rĩ pi be: Yǎhũdĩ rĩ pi rikí 'bá adri'bá Yǎhũdĩ rú ku rĩ pi ide kīnĩ kōpi adriki sũ ũcógú tịnĩ. Ú'dógú'dógú 'dĩri agá, Yēsũ átá kīnĩ, 'bá ĩri zĩ anjĩná rĩ pi, ĩri Yǎhũdĩ rĩ pi, 'bá ĩri zĩ ũcógú rĩ pi, ĩri 'bá adri'bá Yǎhũdĩ rú ku rĩ pi.

Yēsũ sē ānyāngǎ nyaá 'bá élifũ sũ pi ní

(Mǎrǎkō 8:1-10)

32 Yēsũ ní ívé 'bá 'í pámvú ũbĩ'bá rĩ pi zĩzú ímúzú 'í vǔgá nǒó, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnĩ, “Ma ĩzāngǎ sĩ 'bá nǒ'bée sĩ, kōpi adriki má be nǒgó caá ú'dú be na, ngá āzi kōpi ní nyaanya ní 'dǎáyo. Á lē kōpi pēe muųú nǒósĩ ẹbĩrĩ sĩ ku. ĩri sē kōpi ícó ídrǎkǎ ẹbĩrĩ sĩ lẹtị gé rá.”

33 Yēsũ vé 'bá ĩri ā pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní 'yozú ĩri ní kīnĩ, “Āngũ nǒri rǎrá rú ásé agá, 'bá nǒ'bée kárákará, 'bá ĩsúkí rí ānyāngǎ caapi kōpi ní rĩ íngǔgá?”

34 Yēsũ ní kōpi zĩzú kīnĩ, “Pǎnga ĩmi vǔgá 'dĩí ngǒpí?”

Kōpi ní újázú Yēsũ ní kīnĩ, “Pǎnga 'bá vǔgá nǒó ẹzĩrĩ anigé, āzini ĩ'bĩ 'bá vǔgá nǒó nyírĩná ni pi anigé, 'bo adri kárákará kuyé.”

35 Yēsũ ní 'yozú kīnĩ, 'bá bĩtríkǎ rĩ pi ā úríkí vǔgá.

36 Kúru Yēsũ ní pǎnga ẹzĩrĩ 'dĩ'bée í'dúzú ĩ'bĩ rĩ pi be, ĩri ní ọwǒ'dífō sēzú, ĩri ní ũndĩzú, ĩri ní í'dúzú sēzú 'bá 'í pámvú ũbĩ'bá rĩ pi drĩgé, kōpi ní awazú 'bá rĩ pi ní.

37 'Bá rĩ pi céré nyakí ānyāngǎ rĩ ẹpízú ā ní rá. Vùdrĩ ni gé, 'bá Yēsũ ā pámvú ũbĩ'bá rĩ pi íkũnǎkí pǎnga ĩ ní ũndĩ ĩ ní nyaá rĩ ẹ ĩmbĩtǎ caá ũvú ā 'a ẹzĩrĩ.

38 'Bá ānyāngǎ rĩ nya'bée rĩ pi vé kǎlǎfe ca élifũ sũ, lǎkí ũkú rĩ pi anjĩná rĩ pi be kuyé.

39 Yēsũ kǎ 'bá bĩtríkǎ rĩ pi ayí muųú 'dĩisĩ gí, ĩri ní tǔzú kǔlúmgbá agá, ĩri ní muųú vǔrǎ ĩnyĩná kǔrú Mǎgǎdǎnǎ vé rĩ gé.

16

'Bá rĩ pi lēkí tǎ āyǎzú āyǎyǎ ní ndrēé

(Mǎrǎkō 8:11-13; Lúkǎ 12:54-56)

1 Fārúsī rī pi Sādókē rī pi be ímúkí Yésū ri ũ'bīī, kōpi zíkí ĩri kínī, ā 'o ĩ ní tā āyāzú āyāyā ni, ā lū rí ĩ ní 'yozú kínī, ũkpō ĩri ní tā āyāzú āyāyā 'dīri 'ozú rī íbí íngá 'bū gélesīla.

2 Yésū ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Īmi ri 'yo, 'Ūndrējá rī sī, āngū rī ka dō kú mgbā, āngū rī adri ule, yīgō 'dī ku."

3 Ū'bútīnǎ rī sī, ĩmi ri 'yo, 'Āndrū sī yīgō ri 'dī rá, ā'diātāsīyā āngū rī ē mīlētī índré ika, kú ĩrībītī rú.' Īmi nīkí āngū rī vé mīlētī ā tā ũlūngará rá, 'bo tā 'i ngaápi má rú'ba gá āndrū nōri, ĩmi nīkí ífífí ni áamá kuyé.

4 Úyú ũnjīkānyā 'o'ba, ẹ'yī'ba kuyé rī pi, kōpi lēkí ā 'okí ĩ ní tā āyāzú āyāyā ni, 'bo á 'o kōpi ní tā āyāzú āyāyā ni ku, ma 'yéǎ tá āyāzú āyāyā Yónā* vé rī 'da kōpi ní áyu." Kúru Yésū ní 'dezú mužú, ĩri ní kōpi kuzú kú 'dīgé.

Ākúfī Fārúsī rī pi vé Sādókē rī pi be rī
(Mārākō 8:14-21)

5 Yésū pi ká zoó yī bālālā rī agásī alé 'dāá, 'ba Yésū ā pámvú ũbī'ba rī pi ā tā āvī, jíkí pánga mužú ĩndī kuyé.

6 Yésū ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Lē ĩmi adrikí mī be kowu ākúfī Fārúsī rī pi vé Sādókē rī pi be rī ā tā sī."

7 'Bá Yésū ā pámvú ũbī'ba rī pi ní átázú ĩ āsámvú gé sī kínī, "Yésū átá 'ba ní tā rī 'dīni, ā'diātāsīyā 'ba ní pánga íjī ĩndī kuyé rī sī."

8 Yésū nī tá kōpi ní átá ĩ āsámvú gé sī rī rá, ĩri ní kōpi zizú kīnī, "Īmi adri'bée ẹ'yīngará be mādā 'dī'bée, ngá ĩmi ní rizú átázú 'yozú kínī pánga 'dāáyo rī ā'di?"

9 Tā 'dīri fi drī ĩmi drīgē kuyé? Īmi ndrekí pánga tōwú ándúru 'ba élifū tōwú pi ní nyaá tí 'dāri kuyé? Īmi ĩkūnākí ándúru ĩmbítā ni caá ũvú ā 'a ngōpí?

10 Pánga ẹzīrī 'ba élifū sū pi ní nyaá rī, ĩmi ĩkūnākí ándúru ĩmbítā ni caá ũvú ā 'a ngōpí?

11 Má átá tá pánga vé ni ku. Tā má ní átá rī vé tā fi ĩmi drīgē ku āsī? 'Bo lē ĩmi adrikí mī be kowu ākúfī Fārúsī rī pi vé Sādókē rī pi be rī ā tā sī."

12 Kúru kōpi ní nīzú ámázú 'yozú kínī, tá Yésū ní ũlūú ĩ ní 'dīri adri 'yozú kínī, ākúfī ĩ ní pánga á'dízú rī kuyé, ĩri tá Fārúsī rī pi ní ríi ímbá ũnjí Sādókē rī pi be rī vé tā ũlū.

Pétēro kīnī Yésū ri Kúrísítō 'i
(Mārākō 8:27-30; Lúkā 9:18-21)

13 Yésū pi ká caá ívé 'ba 'i pámvú ũbī'ba rī pi be kūrú Sizerīyā Pīlīpōyī vé rī agá 'dāá, ĩri ní ívé 'ba 'i pámvú ũbī'ba rī pi zizú kīnī, "'Bá 'ba rī pi ní 'yoó kínī ĩri 'Bá Mvā 'i 'dīri ā'di 'i?"

14 Kōpi ní újázú kínī, "'Bá uruko'bée kínī, 'ba rī Yūwānī Bātízīmū sēepi rī 'i. Ūruko'bée kínī, 'ba rī Ēlīyā 'i. Ūruko'bée kínī, 'ba rī Yērēmīyā 'i, dōku 'ba rī nēbī rī pi vé āzi."

15 Yésū ní kōpi zizú kīnī, "'Bo ĩmi 'yo ma ā'di 'i?"

16 Sīmōnā Pétēro ní újázú kínī, "Mī Kúrísítō 'i, Múngú adriipi ídri rú rī vé Mvā."

17 Yésū ní újázú ĩri ní kínī, "Sīmōnā Yónā ā mvā rī, tākiri ā adri mī be, tá 'dīri 'ba áda lū mí ní nī kuyé, má Ẹtēpī 'bū gé rī lū mí ní tá 'dīri nī.

18 Āndrū á 'yo mí ní 'dīni, mī rú ri adri Pétēro 'i, ífífí ni írá. Ma ímú mávé kánísā† sī írá 'dīri drīgē, drā ícō kánísā rī ndēé ũkpō sī ku.

19 Mālūngā 'bū vé rī vé máfutá, ma sē mí drīgē, tá mí ní úmbé vū drīgē nōgó gí rī, Múngú ri úmbé 'bū gé 'dālé rá. 'Bo tá mí ní oyuyú vū drīgē nōgó gí rī, Múngú rī kpá oyuyú 'bū gé 'dālé rá."

20 Yésū átá ũkpó ũkpó ívé 'ba 'i pámvú ũbī'ba rī pi ní kínī, 'ba āzi ā lū 'yozú kínī, 'i Kúrísítō 'i 'dīni ku.

* 16:4 16:4 Tā āyāzú āyāyā Yónā vé rī: †'bī te nēbī Yónā ri, Yónā adri caá ú'dú na †'bī rī agá 'dāá. † 16:18 16:18 Kánísā: Kánísā ri 'ba Yésū Kúrísítō ri ẹ'yī'ba gí rī pi.

*Yēsū átá ívé drāngará ā tā
(Mārākō 8:31-9:1; Lúkã 9:22-27)*

²¹ Í'dózú lókí 'dāri gé, Yēsū ri ũlūú ívé 'bá 'í pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní kĩnĩ, 'í lē muų Yērúsālēmã gá. 'Dālē 'i muų ĩzāngã nya lēti be āndiāndí 'bá ambugu rĩ pi drĩgé, atala atala rĩ pi drĩgé rĩ pi drĩgé, āzini 'bá tãimbĩ ímbá'bá rĩ pi drĩgé, ĩ ímú 'i 'dĩ drã rá. Ụ'dụ na ni gé, 'i gō íngá ídri rú ũzi.

²² Pétēró ní Yēsū ri sezú gārã gá, ĩri ní 'yozú ĩri ní kĩnĩ, “Úpí, lē mĩ átá 'dĩni ku, tã 'dĩri ícò 'i ngáá mĩ rụ'bá gá sụų 'dĩri tịni ku!”

²³ Yēsū ní 'i újázú āngũ ndrezú Pétēró vúgá 'dãá, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, “Mi Sātánã! Mi ri mã lēti uga, yĩkĩ mívé rĩ, ĩri 'bá áda vé ni, yĩkĩ 'dĩri íbí íngá Múngú vúgálésĩ kuyé.”

²⁴ Kúru Yēsū ní 'yozú ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní kĩnĩ, “Bá rĩ lē dō mã pámvú ũbĩ, ā adi 'i rụ'bá, ā 'dụ ívé pẹti alambaku, ā ũbĩ mã pámvú.

²⁵ 'Bá rĩ ri dō ívé ídri rụ'bá nōri vé rĩ ā tã ũsụų áyu, ĩri ímú ívé ídri 'be āvĩ 'dĩisĩ rá, 'bo 'bá rĩ adi dō 'i drãá mã tã sĩ, ĩri ímú ídri 'dání'dání rĩ ĩsú rá.

²⁶ 'Bá rĩ ĩsú dō ngá múké nyōókú drĩgé nōgó rĩ pi ārevú céré, 'bo 'be dō ívé ídri āvĩ rá, ngá múké ĩri ní ĩsú 'a ni gé 'dĩgé rĩ ā'di? Dōku ngá 'bá rĩ ní ícò sēé ívé ídri ē drĩ jezú rĩ ā'di?

²⁷ Ma 'Bá Mvá 'i, ma ímú mávé mālāyíkã rĩ pi be, ma dĩ pōwŭpōwŭ sŭ má Ẹtẹpi ní dĩ pōwŭpōwŭ rĩ tịni, má ímú 'bá ālu ālu ũfē tã ĩri ní 'oó rĩ sĩ.

²⁸ Ádarú á lē 'yoó ĩmi ní 'dĩni, 'bá urukọ pá tu'bá nō'bée ícókí drĩ ũdrãá ku, kọpi 'Bá Mvá vé ímúngará ívé mālūngá ruzú rĩ ndre ũgbále.”

17

*Yēsū ā rụ'bá újã 'i dĩ investrĩlĩlĩ
(Mārākō 9:2-13; Lúkã 9:28-36)*

¹ Vúdrĩ ni kã caá ụ'dụ áziyá, Yēsū ní Pétēró pi jizú Yókóbũ be, Yũwánĩ Yókóbũ ẹdrĩpi be 'í vúgá sĩ. Kọpi ní tuzú mužú irã drĩgé urụ 'dãá, ĩ mukí rĩ adrii túngú ĩ drĩkã sĩ.

² 'Dālē Yēsū újã 'i índré ũ'dũ be túngú ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ẹndrẹti gé. Ẹndrẹti ni dĩ ọgú imvesirĩlĩlĩ sŭ ụtú ní dĩ rĩ tịni, ĩrivé bōngó újã 'i dĩ imvesirĩlĩlĩ, sŭ ụtú ní dĩ rĩ tịni.

³ 'Dālē Mósē pi ní ĩfũzú Ēlĩyã be kọpi ẹndrẹti gé, Mósē pi Ēlĩyã be rikí átá Yēsū be.

⁴ Pétēró ní 'yozú Yēsū ní kĩnĩ, “Úpí, múké ni, lē 'bã adrikí nōgó. Mĩ ā'yĩ dō rá, á lē mōrōgó 'beé na, ālu ni mí ní, ālu ni Mósē ní, ālu ni Ēlĩyã ní.”

⁵ Pétēró kã rií átá, koro ĩrĩbĩti imvesirĩlĩlĩ ĩmũlũ kọpi, ụ'dúkọ ní íkúzú ĩrĩbĩti agá 'dãásĩ kĩnĩ, “Mvá 'dĩri mávé ni má ní lēlē rĩ, ma ĩri sĩ āyĩkō sĩ. Lē ĩmi yĩkĩ tị ni yiyi!”

⁶ 'Bá Yēsū ā pámvú ũbĩ'bá rĩ pi kã ụ'dúkọ 'dĩri yĩ, ũrĩ sĩ, kọpi u'dekí ĩ ẹndrẹti úsú vūgá.

⁷ 'Bo Yēsū ní ímúzú kọpi ulózú, ĩri ní 'yozú kọpi ní kĩnĩ, “Īmi íngákí urụ, ĩmi 'okí ũrĩ sĩ ku.”

⁸ Kọpi kã ĩ mĩ ingáá āngũ ndrēe urụ 'dãá, 'bá āzi āluṅáni 'dãáyo, 'bá rĩ 'yéná Yēsū 'i.

⁹ Kọpi kã rií ísĩ ímúzú irã drĩgé 'dãásĩ vūgá nōó, Yēsū ní 'yozú kọpi ní kĩnĩ, “Tã ĩmi ní ndrēe 'dĩri, ā lùkĩ 'bá āzi ní ku, cĩngbá cazú ĩ ní 'Bá Mvá ri ingazú drāngará gálésĩla rĩ gé.”

¹⁰ 'Bá Yēsū ā pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní Yēsū ri zizú kĩnĩ, “Bá tãimbĩ Mósē vé rĩ ímbá'bá rĩ pi ri 'yo kĩnĩ, Ēlĩyã ri ímú Kúrísítō sĩ drĩdrĩ āsĩ?”

¹¹ Yēsū ní újázú kọpi ní kĩnĩ, “Ádarú Ēlĩyã ri ímú drĩdrĩ, ĩri ímú tã rĩ pi ārevú útú ku céré ũrē.

¹² 'Bo á lē 'yoó ĩmi ní 'dĩni, Ēlĩyã ímú ĩnógósĩ gĩ, 'bo 'bá rĩ pi ámakĩ ĩri kuyé, 'bá rĩ pi 'okí ĩri ũnjĩ, sŭ ĩ

ní lée rĩ tịni. Ma 'Bá Mvá 'i, ma kpá ímú ìzāngā nya kòpi drìgé sũ 'dĩri tịni."

13 'Bá Yēsũ ã pámvú ùbĩ'ba rĩ pi nĩkí áamá rá 'yozú kìnĩ, 'bá Yēsũ ní rii tã ni átá 'dĩri Yũwánĩ Bătízĩmũ sēepi rĩ 'i.

Yēsũ ídrí mvá ágó índrí ùnjí be ni (Mārākō 9:14-29; Lúkã 9:37-43a)

14 Yēsũ pi kã ì újã ìgōó ívé 'bá 'i pámvú ùbĩ'ba rĩ pi be 'bá bĩtríkã rĩ pi vúgã nōó, ágó ãzi ní ímúzú Yēsũ vúgã nōó, ìri ní kũmũcí ùtịzú Yēsũ ẹndrẹtị gé.

15 Ìri ní 'yozú kìnĩ, "Úpí, 'i ndre mávé mvá ágó rĩ vé ìzāngā fō, ãjĩ'bílíkí ri ìri ú'bé, ìri ri ìzāngā nya ambamba, ãjĩ'bílíkí ri nǎjĩ ìri ú'bé ãci agá, dōku yĩ agá.

16 Má íjĩ mvá rĩ mívé 'bá mĩ pámvú ùbĩ'ba rĩ pi vúgã, 'bo kòpi ídríkí ìri kuyé."

17 Yēsũ ní 'yozú kìnĩ, "Ìmi 'bá lókí ãndrũ nōri vé ẹ'yīngárã ãkó 'dĩ'bée, mã adri rĩ ìmi be vũú caá lókí be gbã ngōpí? Mã nya rĩ ìzāngā ìmi tã sĩ caá lókí be gbã ngōpí? Ìmi íjĩkí mvá ágó rĩ mã vúgã nōó."

18 Yēsũ ní átázú índrí ùnjí rĩ ní ú'dúkó ùkpó ùkpó ni sĩ, índrí ùnjí rĩ ní fúzú mvá ágó rĩ rú'ba gã sĩ. Sãṅã 'dãri agá, drã rĩ gō deḡ mvá ágó rĩ ã rú'ba gã sĩ rá.

19 Vúdrĩ ni gé, 'bá Yēsũ ã pámvú ùbĩ'ba rĩ pi ní ì ínjézú ímúzú Yēsũ vúgã nōó kírĩ, kòpi ní Yēsũ ri zizú kìnĩ, "Bá ícókí ìni índrí ùnjí rĩ droó fũú ãmvé ku ãsĩ?"

20 Yēsũ ní újázú kòpi ní kìnĩ, "Ẹ'yīngárã ìmivé rĩ mãdãṅãṅã. Ádarú á lē lũú ìmi ní 'dĩni, ìmi dō ẹ'yīngárã be mãdãṅã anigé sũ marígó ã fĩ ní adrii mãdãṅã rĩ tịni, ìmi ícó 'yo írã ãmbúgú 'dĩri ã nǎjĩ 'i vũrã nōri gé sĩ muḡ vũrã ãzi gé, írã rĩ 'i nǎjĩ muḡ rá. Tã ãzi mbaápi mbamba ìmi ní 'dãáyo."

21 Índrí ùnjí 'dĩni 'dĩri, a'bikí dō ngá nyanya ãní ku, ãzini zíkí dō Múngú ri ku, ícó fũú ku.*

Yēsũ átá ívé drāngárã ã tã dđĩ (Mārākō 9:30-32; Lúkã 9:43b-45)

22 Yēsũ pi kã ì úmú ívé 'bá 'i pámvú ùbĩ'ba rĩ pi be ãngũ Gãlĩláyã vé rĩ gé 'dãá, ìri ní 'yozú kòpi ní kìnĩ, "Ma 'Bá Mvá 'i, ì ímú mã ùli 'be, ì ma sē ari'ba rĩ pi drìgé.

23 Kòpi ímú ma 'dị drã rá, ú'dú na ni gé, ma gō íngã ídri rú ùzi." Tã 'dĩri sē 'bá ìri ã pámvú ùbĩ'ba rĩ pi ní ìzāngã ambamba.

Mũfēngã ì ní rii u'duḡ Jó Múngú vé rĩ agá rĩ

24 Yēsũ pi ívé 'bá 'i pámvú ùbĩ'ba rĩ pi be, kòpi kã caá Kãpãrãñũmã gã 'dãá, 'bá ri'ba Jó Múngú vé rĩ vé mũfēngã u'du'ba rĩ pi ní ímúzú Pétēró ri zizú kìnĩ, "Ìmivé ágó riipi ãngũ ímbápi rĩ, ìri nyo ri Jó Múngú vé rĩ vé mũfēngã sē rá?"

25 Pétēró ní újázú kòpi ní kìnĩ "Ìri ícó sē rá."

Pétēró kã fĩ jó agá 'dãá, ìri ní drĩ átázú kuyé rĩ gé, Yēsũ zĩ ìri drĩdrĩ kìnĩ, "Sĩmõnã, mí ùsũ ngóni? 'Bãgú vũ drìgé nō'bée ri mũfēngã umbe jezú rĩ u'du ã'di pi drìgé sĩ? Kòpi ri u'du ìvé anjĩṅã rĩ pi drìgé sĩ, dōku kòpi ri u'du 'bá ụrukọ túngú ni pi drìgé sĩ?"

26 Pétēró ní újázú kìnĩ "Kòpi ri mũfēngã rĩ u'du 'bá ụrukọ túngú ni pi drìgé sĩ."

Yēsũ ní 'yozú kìnĩ, "Bãgú rĩ vé anjĩ ãgō rĩ pi ùfēkí mũfēngã rĩ ku."

27 'Bo Yēsũ ní 'yozú Pétēró ní kìnĩ, "Lē 'bã sēkí 'bá mũfēngã u'du'ba 'dĩ'bée ẹ ẹsĩ ã ve 'bá ní ku, 'i muḡ yĩ bālãlã rĩ agá 'dãá, 'i 'be mívé jãbãdã yĩ bālãlã rĩ agá 'dãá, 'i'bí mí ní 'i'be drĩdrĩ rĩ, 'i zĩ tị ni, mi mũfēngã ã fĩ ẹnjĩpi ẹnjĩṅjĩ ni† ísú tị ni gé 'dãá. 'Í 'du mũfēngã ẹnjĩpi ẹnjĩṅjĩ 'dĩri, mí ùfē Jó Múngú vé rĩ vé mũfēngã ãní,

* 17:21 17:21 Átángã véřēsị 21 agá 'dĩri, búkũ Mátáyo vé ì ní sũ Gĩrĩkĩ tị sĩ drĩdrĩ rĩ agá 'dãáyo, 'bo gókí sũ búkũ Mátáyo vé vùlé rĩ agá rá. † 17:27 17:27 Mũfēngã ã fĩ ẹnjĩpi ẹnjĩṅjĩ rĩ: 'Bá ri nga dō ẹzi caá ú'dú sũ, ì 'bá rĩ ùfē mũfēngã ã fĩ ẹnjĩpi ẹnjĩṅjĩ 'dĩri sĩ.

mí ũfě mávé rĩ, āzini mí ũfě mívé rĩ āní.”

18

Ā'di ri adri āmbúgú mālūngā 'bũ vé rĩ agá 'dāá nĩ?

(Mārākō 9:33-37; Lúkã 9:46-48)

¹ Lókí 'dāri gé, 'bá Yēsũ ā pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní ímúzú Yēsũ ri zizú kínĩ, “Mālūngā 'bũ vé rĩ agá 'dāá, ā'di ri mụ adri āmbúgú nĩ?”

² Yēsũ ní mváná mādāṅá ni zizú ímúzú pá tuzú ĩ āsámvú gé.

³ Īri ní 'yozú kōpi ní kīnĩ, “Ádarú á lē 'yoó ĩmi ní 'dīni, 'bá rĩ újá dō ésí adrizú sũ mváná mādāṅá nōri vé rĩ tĩni ku, ícú fí mālūngā 'bũ vé rĩ agá ku.

⁴ Kúru 'bá rĩ 'bā dō 'i kú tā be mādā sũ mváná mādāṅá nōri tĩni, ĩri mụ adri āmbúgú mālūngā 'bũ vé rĩ agá 'dāá.

⁵ 'Bá rĩ é'yí dō mváná mādāṅá sũ má andregá nōri tĩni ni mâ rú sĩ, 'bá 'dĩri é'yí ma.

'Bá āzi ā sē mváná fí ũnjĩkányā 'oó ku

(Mārākō 9:42-48; Lúkã 17:1-2)

⁶ “'Bo mváná mādāṅá ma ẽ'yĩpi gí nōri, 'bá rĩ sē dō ĩri fí ũnjĩkányā 'oó, múké ni kōdō lē ā úmbékí irā āmbúgú umbe ni gé, ā 'bekí ĩri yĩ tafu agá.

⁷ 'Bá vũ drĩgé rĩ pi ímú ĩzāngā ĩsú ambamba, ā'diātāsīyā tā vũ drĩgé nōgó rĩ sē 'bá rĩ pi ri fi ũnjĩkányā 'o nĩ! Tā 'dĩ'bée ímú ĩ nga rá, 'bo 'bá ógúpi ri sēepi 'deepi ũnjĩkányā agá rĩ, ĩri ímú ĩzāngā ĩsú ambamba.

⁸ Mívé drĩ ẽndépi sē dō mi fí ũnjĩkányā 'oó nĩ, lē mí lĩ ĩri 'beé 'dĩsĩ āmvé. Mĩ rú'bá ĩgélé āzi ábá dō nĩ, ĩri múké, ndē mí ní fizú mí rú'bá be ngĩ ácí vezú āní ũdũ ákó rĩ agá 'dāá rĩ.

⁹ Mívé mĩ drĩ ẽndépi gé rĩ sē dō mi fí ũnjĩkányā 'oó nĩ, lē mí nje ĩri 'beé 'dĩsĩ āmvé. ĩgélé āzi mí rú'bá gá 'dĩgé ábá dō nĩ, ĩri múké, ndē mí

ní fizú mí rú'bá be ngĩ ácí vezú āní ũdũ ákó rĩ agá 'dāá rĩ.”

¹⁰ Yēsũ ní 'yozú kōpi ní kīnĩ, “Īmi ndrekí múké, lē ĩmi ũsũkí 'yozú kīnĩ anjĩṅá nyírĩṅá rĩ pi índrekí ĩmi mĩlé gá ẽzĩ ákó 'dīni ku. 'Bo á lē lūú ĩmi ní 'dīni, kōpivé mālāyíkā 'bũ gé 'dāá anigé, kōpi ri nĩĩ átá má Ẹtẹpi 'bũ gé rĩ be anjĩṅá rĩ pi vé tā sĩ.

¹¹ Ma 'Bá Mvā 'i, má ímú 'bá ũnjĩkányā 'o'bá rĩ pi paá ĩvé ũnjĩkányā agásĩ.*

Nāpí kábĩlō āvĩpi rĩ vé rĩ

(Lúkã 15:3-7)

¹² “'Bá rĩ dō kábĩlō be mūdũrũlũ ālu, ālu ni āvĩ dō gí, ĩri 'o íngóni? Ícú pũkú úrōmĩ drĩ ni úrōmĩ (99) 'dĩ'bée kuú ánga drĩgé 'dĩgé, 'de mụú ālu āvĩpi gí 'dāri ndāá ku?

¹³ Ádarú á 'yo ĩmi ní 'dīni, ĩsú dō ívé kábĩlō ālu āvĩpi rĩ gí, āyĩkō ri ĩri fụ aga rá, ndē āyĩkō ĩri fụúpi kábĩlō pũkú úrōmĩ drĩ ni úrōmĩ (99) āvĩ'bá kuyé rĩ pi ā tā sĩ rĩ rá.

¹⁴ Īri kpá adri sũ 'dĩri tĩni, má Ẹtẹpi 'bũ gé rĩ lē anjĩ nyírĩṅá rĩ pi ā āvĩkí sũ kábĩlō ní āvĩ rĩ tĩni ku.

Mí ẽdrĩpi, dōku mí ómvúpi mí 'oópi ũnjĩ rĩ

(Lúkã 17:3)

¹⁵ “Mí ẽdrĩpi, dōku mí ómvúpi 'o dō mi ũnjĩ, 'i nga mụú vú ni gé 'dāá, 'i lū ĩri ní tā ĩri ní 'oó mí ní ũnjĩ rĩ. Lē mí lū tā rĩ gúnyá agá ku. Yĩ dō mí rá, 'yo dō 'i tĩ sĩ kīnĩ, 'i 'o mi ũnjĩ, 'bá 'dĩri gō 'i újá ícá mí ní ẽdrĩpi, dōku mí ómvúpi.

¹⁶ 'Bo yĩ dō mi kuyé, 'i jĩ 'bá ālu, dōku 'bá ĩrĩ urukō'bée mụzú mí vúgá sĩ ĩndĩ, ā'diātāsīyā ‘Tā ārēvú céré lēkí dō útú ícá pĩri, lē 'bá ĩrĩ, dōku 'bá na tā rĩ ndre'bá ĩ mĩ sĩ rá ni pi ā adrikí ĩndĩ.’

¹⁷ Gā dō 'bá mí ní jĩ 'dĩ'bée ẽ tĩ yĩgá sĩ, 'i jĩ tā ni mụú ũlūú 'bá kánísā vé rĩ pi ní. Gā dō 'bá kánísā vé rĩ pi ẽ tĩ yĩgá sĩ, 'i ku ā adri kú pāgánō rú,

* **18:11 18:11** Átángá véřęřĩ 11 agá 'dĩri, búkũ Mátáyo vé ĩ ní sĩ Gĩřĩkĩ tĩ sĩ drĩdrĩ rĩ agá 'dāáyo, 'bo gōkĩ sĩ búkũ Mátáyo vé vúlé rĩ agá rá. **18:16 18:16** Dětōrōnómē 19:15

dōku ā adri kú 'bá mǔfēngā umbe jezú rī u'duúpi ni tīni.

18 “Ádarú á lē 'yoó ĩmi ní 'dīni, tā ĩmi ní úmbé vū drīgé nōgó gí rī, Múngú ri kpá úmbé 'bū gé 'dālé rá, tā ĩmi ní ọyụú vū drīgé nōgó gí rī, Múngú ri kpá ọyụ 'bū gé 'dālé rá.

19 “Á lē 'yoó ĩmi ní dījī, 'bá ĩrī úmúkí dō ĩ tī tā āzi zizú vū drīgé nōgó, má Ẹtẹpi 'bū gé rī kọpivé tā rī ā'yī rá.

20 Kúru 'bá ĩrī, dōku 'bá na, úmúkí dō ĩ mâ rụ sī, ma adri kọpi āsámvú gé.”

Nāpi 'bá ọgúpì ri trūúpi ku rī vé rī

21 Kúru Pétěró ní ímúzá Yēsū ri zizú kīnī, “Úpí, má édrípì 'o dō ma ũnjí, mâ trū ĩri caá vú be ngōpí? Mā trū ĩri caá vú be ézīrī?”

22 Yēsū ní újázú Pétěró ní kīnī, “Adri 'yéná vú be ézīrī ku, 'bo ā adri vú be pūkú ézīrī drī ni ézīrī.

23 “Kúru ũ'bǐkí mālūngā 'bū vé rī 'bāgú lēepi mǔfēngā 'í ní sēé ívé ātí'bá rī pi ní mēri rú rī ā tā nīpi rī sī.

24 'Bāgú rī ká í'dó ívé mǔfēngā rī úmú gōó, ĩ ní ágó mǔfēngā é'yípi jǔrú āmbúgú sī élifū mụdrī rī† íjízú ímúzá pá tuzú 'bāgú rī ẹnreṭi gé.

25 'Bo ātí'bāgú rī ní mēri rī ũfēé kuyé rī sī, 'bāgú rī kīnī, ā ụzikí ĩrivé ngá ārěvú céré, ā ụzikí kpá ĩrivé ũkú anjíná rī pi be ĩndī, ā ũfē rí mēri rī ānī.

26 “Kúru ātí'bāgú rī ní kǔmūcí ũtǐzú 'bāgú rī ẹnreṭi gé, ĩri ní 'bāgú rī mázú kīnī, “Í ku má ní sá, ma ímú mívé mǔfēngā ārěvú ũfē gō céré rá!”

27 'Bāgú rī ndre ĩrivé ĩzāngā, gō mēri rī vé tā kuú rá, ọyụ ātí'bá rī mụzá rá.

28 “Bo ātí'bāgú rī ká 'deé mụú gí, kọpi múkí ĩ ísú ọgúpì ātí'bāgú ívé mǔfēngā fifi ẹnjīpi ẹnjīnǐ rī‡ é'yípi mụdǔrǔlǔ ālu rī be. ĩri ní

ātí'bāgú rī ruzú, úlélé ni ínjízú. ĩri ní 'yozú kīnī, 'Mí ũfē mávé mǔfēngā ú'díkírīnǎ nōgó!’

29 “Ātí'bāgú rī ní kǔmūcí ũtǐzú ĩri ẹnreṭi gé, ĩri mázú drī ĩrī sī kīnī, “Í ku má ní sá, ma ímú mívé mǔfēngā ũfē gō vulé rá.’

30 “Bo ágó rī gā ĩrivé tā ā'yīgá sī, gō ĩri 'beé jó ĩ ní rizú āngū ũ'yízú rī agá, ā mụ adrií 'dālé cǐmgbá ũfē dō ívé mǔfēngā ũgbále gí ká.

31 Ātí'bá ụrukọ ká tā 'i ngaápi 'dīri ndreé, kọpi gōkí adrií ĩzāngā sī. Kọpi ní mụzá tā 'i ngaápi 'dīri ũlǔzú 'bāgú rī ní.

32 “Kúru 'bāgú rī ní ātí'bāgú drīdrī 'dāri zizú ímúzá 'í vúgá nōó, ĩri ní 'yozú ĩri ní kīnī, 'Mi ātí'bá ũnjí, á ku ándúru mēri mí ní 'duú rī rá, ā'diātāsīyā mí ímú ándúru ngoó má ẹnreṭi gé rá.

33 Mi té mí ọgúpì ātí'bāgú rī vé ĩzāngā ndre sǔ má ní mívé ĩzāngā ndreé rī tīni.’

34 'Bāgú rī ē ési ve ũnjí ũnjí, jì ātí'bāgú rī mụú suú jó ĩ ní rizú āngū ũ'yízú rī agá, ā mụ adrií 'dālé cǐmgbá ũfē dō ívé mǔfēngā ũgbále gí ká.

35 “Īmi trūkí dō ĩmi ọgúpì Yēsū ri é'yī'bá gí rī pi ku, má Ẹtẹpi 'bū gé rī trū kpá ĩmi ku.”

19

Ayíngará ágó pi vé ũkú be rī (Mārákō 10:1-12)

1 Yēsū ká tā 'dī'bée átá deé, ĩri ní fǔzú āngū Gālíláyā vé rī agásí, ĩri ní mụzá āngū Yǔdáyā vé rī gé yī āmbúgú dīpi dīdī Yáridéní vé rī ā wọókọ gá álésí.

2 'Bá bítíká 'dekí mụzá Yēsū ā vúdrī gé sī, Yēsū ídrí 'bá drā be rī pi rá.

3 Fārúsí ụrukọ'bée ímúkí vú ni gé, kọpi lēkí ĩri ũ'bǐ. Kọpi ní ĩri zizú kīnī, “Tāimbí ā'yī nyo 'yozú kīnī, 'bá

† 18:24 18:24 Mǔfēngā jǔrú āmbúgú élifū mụdrī rī agá rī: 'Bá rī nga dō ézì ílì mụdrī drī ni tǔwǔ, ĩ 'bá rī ũfē mǔfēngā jǔrú āmbúgú ālu ni sī. ‡ 18:28 18:28 Mǔfēngā fifi ẹnjīpi ẹnjīnǐ rī: 'Bá rī nga dō ézì ụ'dú ālu, ĩ 'bá rī ũfē mǔfēngā fifi ẹnjīpi ẹnjīnǐ ālu ni sī.

ágó ri ícò ívé ùkú dro tā ã pá āzi sī 'díní rá?"

⁴ Yēsũ ní újázú kòpì ní kīnī, "Ìmi lākí búkũ Múngú vé rī agá 'yozú kīnī, í'dóngará gá 'dāá, 'Múngú gbi ágó pi ùkú be' 'díní kuyé?"

⁵ Múngú 'yo kīnī, 'Tā 'dīri sī, 'bá ágó ri ívé étépì ku, ìri ívé éndrèpì ku, kòpì ì úmú ùkú ni be, 'bá ìrī 'dī'bée ì úmú adri rù'bá ālu.'

⁶ 'Bo kòpì acokí ì ku, kòpì adri rù'bá ālu. Kúru 'bá Múngú ní úmú gí 'dī'bée, lē 'bá āzi ã aco kòpì āsámvú ku."

⁷ Fārúsī rī pi ní Yēsũ ri zìzú kīnī, "Mósē sē tāimbì kīnī, 'Ágó ri kòkòbì sē ùkú ni ní, ìri drozú ānì rá' āsī?"

⁸ Yēsũ ní újázú kòpì ní kīnī, "Mósē ā'yī ìmi ní, ìmi ícò ìmi ayi ìmi ùkúpì be rá, ā'diātāsīyā ìmī ésì tete. 'Bo í'dóngará gá 'dāá, tā rī adri 'díní kuyé."

⁹ Á lē lūú ìmi ní 'díní, 'bá ívé ùkú droópì rá, gōópì ùkú āzi túngú ni jeépì rī, 'o 'dīri tā ùnjí òwũ vé ni, tā ágó ní ícózú ívé ùkú drozú ānì rá rī, ùkú rī fũ dō mụú laá ágó āzi túngú ni be ká."

¹⁰ 'Bá Yēsũ ã pámvú ùbī'bá rī pi ní 'yozú kīnī, "Tā ágó pi vé ùkú be rī, ìri dō 'dīri tìni, múké ni, lē 'bá rī ní adrizú ùkú ākó."

¹¹ Yēsũ ní 'yozú kòpì ní kīnī, "'Bá céré ngakí tā ìmi ní 'yoó 'dīri ā'yī ku, Múngú 'bā dō tā 'dīri 'bá rī ésì agá nī ká, ícò ùkú jeé ku."

¹² Āgō urukò'bée tìkí kòpì kú 'bāná rú. Urukò'bée ícákí 'bāná rú ā'diātāsīyā í'dúkí kòpì ágélé gí, urukò'bée lēkí ìngá adrií 'díní ùkú ākó, mālūngā 'bū vé rī ã tā sī. 'Bá rī lē dō tā ì ní 'yoó 'dīri 'dụú ngāá, ã 'dụ ngāá ìyí."

Yēsũ 'bā tākíri anjíná nyíríná rī pi drīgé

(Mārākō 10:13-16; Lúkā 18:15-17)

¹³ Kúru 'bá urukò ní ívé anjíná nyíríná rī pi ìjízú Yēsũ vugá nōó, Yēsũ ã tì rí drì kòpì drīgé, āzini ã zì

rí kòpì ní Múngú ri. 'Bo Yēsũ vé 'bá ìri ã pámvú ùbī'bá rī pi kīnī, lē 'bá rī pi ã ìjíkí anjíná rī pi Yēsũ vú nōó ku.

¹⁴ Yēsũ ní 'yozú kòpì ní kīnī, "Ā ugakí anjíná nyíríná rī pi ní létì ku, ìmi kukí kòpì ã ímúkí má vugá nōó! Ā'diātāsīyā mālūngā 'bū vé rī, ìri adri 'bá adri'bée sù anjíná nyíríná nō'bée tìni rī pi vé ni."

¹⁵ Yēsũ ní drì tìzú anjíná nyíríná rī pi drīgé, vùdrì ni gé, ìri ní gōzú 'dezú mụzú 'dīsī rá."

Ágó ā'bú be rī vé tā

(Mārākō 10:17-31; Lúkā 18:18-30)

¹⁶ Ágó āzi ní ímúzú Yēsũ vugá nōó, ìri ní 'yozú Yēsũ ní kīnī, "Ìmbápi, ngá múké má ní ícò 'oó, mâ ìsù rí idri 'dání'dání rī ānì rī ā'di?"

¹⁷ Yēsũ ní 'yozú ágó rī ní kīnī, "Ngá mí ní ma zìzú tā múké ã tā sī rī ã'di? 'Bá múké rī 'yéná Múngú 'i. 'Í lē dō idri 'dání'dání rī ìsù, ngá múké rī, lē mī 'dụ táimbì rī vé tā ngāá."

¹⁸ Ágó rī ní Yēsũ ri zìzú kīnī, "Táimbì ngōri?"

Yēsũ ní 'yozú ìri ní kīnī, " 'Lē mī 'dì 'bá ku, lē mī 'bā òwũ ku, lē mī ùgũ 'bá āzi ã ngá ku, lē mī úlì ùnjò 'bá āzi drīgé ku,

¹⁹ lē mī ìnjì mí étépì pi mí éndrèpì be ìnjìnjì.' 'Lē mī lē 'bá mī gārā gá rī sù mí ní mī rù'bá lēé rī tìni.' "

²⁰ Ágó rī ní újázú Yēsũ ní kīnī, "Á 'dụ táimbì 'dī'bée vé tā ngāá céré rá. Ngá āzi nyo má ní gōó 'oó dđì ni anigé?"

²¹ Yēsũ ní 'yozú ágó rī ní kīnī, "'Í lē dō mī adri múké èzì Múngú vé rī ã ngangará gá, mí ụzì ngá mívé rī pi ārèvú céré, mí awa mūfēngā ni 'bá ngá ākó rī pi ní, mí ímú mâ pámvú ùbī, mi kúru ā'bú 'bū gé 'dāá rī ìsù rá."

²² Ágó rī ká tā 'dīri yì, ésì ni ìsù ìzāngā, gō 'deé mụú 'dīsī rá, ā'diātāsīyā ìri ā'bú be ambamba.

23 Yésũ ní 'yozú ívé 'bá 'í pámvú ùbĩ' 'bá rĩ pi ní kĩnĩ, "Ádarú á lě 'yoó ìmi ní 'dĩni, 'bá ã' 'bú be rĩ vé fíngará mālũngā 'bũ vé rĩ agá rĩ, tã ni ùkpó ùkpó."

24 Á lě 'yoó ìmi ní dđĩ kĩnĩ, kámĩlō vé fíngará sīndánĩ ã úlě gá sĩ rĩ mbamba, 'bo 'bá ã' 'bú be rĩ vé fíngará mālũngā Múngú vé rĩ agá rĩ mba nděé rá."

25 'Bá Yésũ ã pámvú ùbĩ' 'bá rĩ pi kã tã 'dĩri yĩ, sě kōpi ě drĩ ábá ãní rá,* kōpi ní zizú kĩnĩ, "'Bá ĩ ní ícó paá rá rĩ, ĩri adri ã' 'di 'i?"

26 Yésũ ní ãngũ ndrezú kōpi vúgá 'dǎlé, ĩri ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, "Tã 'dĩri mbamba 'bá áda ní, 'bo tã ãrěvú céré Múngú ri ícó 'o rá."

27 Pétěró ní 'yozú ĩri ní kĩnĩ, "'Í ndre drĩ ká! 'Bá kukí 'bávě ngá ãrěvú céré, 'bã ri mĩ pámvú ùbĩ! Ngá úmvúlésĩ 'bá ní ìsú rĩ ã' 'di?"

28 Yésũ ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, "Ádarú á lě lūú ìmi ní 'dĩni, ma 'Bá Mvã 'i, sã má ní ímúzá vũ rĩ údézú ícázú ú' 'dí, ãzini má ní ímúzá úrízú mávé lúpá mālũngā vé ĩ ní íngúngũ rĩ drĩgě rĩ kãdō ícó, ìmi ri' 'bá mã pámvú ùbĩ' 'bá 'dĩ' 'bée, ìmi kpá ímú úrí lúpá mụdrĩ drĩ ni ĩrĩ rĩ pi drĩgě, ìmi tã lĩ súrú mụdrĩ drĩ ni ĩrĩ Īsērélě vé rĩ pi drĩgě nĩ."

29 'Bá céré ívé jó ku' 'bá, édrípĩi ku' 'bá, ómvúpĩi ku' 'bá, étépĩi ku' 'bá, éndrěpĩi ku' 'bá, anjĩnã ku' 'bá, ãzini ívé ómvú ku' 'bá mã tã sĩ rĩ pi, ĩ ímú kōpi ní 'bá kōpi ní kuú, ãzini ngá kōpi ní kuú rĩ pi ùfě vú be mụdđũrũlũ ãlu, ãzini kōpi ímú ídri 'dáni' 'dáni rĩ ìsú rá.

30 'Bá kárakarã 'yo' 'bá kĩnĩ, ĩ drĩdrĩ rĩ pi, kōpi ímú adri ùdđũmbĩtã. 'Bá kárakarã adri' 'bá ùdđũmbĩtã rĩ pi, kōpi ímú adri drĩdrĩ."

20

'Bá ězĩ nga' 'bá ómvú agá rĩ pi vé tã

* 19:25 19:25 Sě kōpi ě drĩ ábá ãní rá: 'Bá Yésũ ã pámvú ùbĩ' 'bá rĩ ě drĩ ábá tã 'dĩri sĩ, ã' 'diãtãsiyã Yãhũdĩ rĩ pi ùsũkĩ kĩnĩ, 'bá rĩ dō ã' 'bú be, ĩri lū 'yozú kĩnĩ, Múngú sě ĩri ní tãkĩri gĩ, ĩri ícó fi 'bũ gě 'dǎlé rá.

1 Yésũ ní 'yozú kĩnĩ, "Mālũngā 'bũ vé rĩ vé tã adri sũ ágó ómvú 'ãápi, mụúpi ù' 'bútĩ 'bá ězĩ vé ni ndãápi 'í ùfě rĩ kōpi ùfěfě rĩ tĩnĩ.

2 Ágó rĩ ã' 'yĩ 'bá ězĩ vé rĩ pi ùfěé mũfěngā fífí ěnjĩĩpi ěnjĩěnjĩ ãlu ĩ ní rizú ãngũ ùfězú ãní ú' 'dú ãlu vé rĩ sĩ, ĩri ní kúru kōpi pězú mụzú ómvú agá 'dǎá.

3 "Kã mụú adrii sã úrōmĩ ù' 'bútĩnã vé rĩ gě, ĩri ní 'dezú mụzú jőkōnĩ gě, kã mụú caá jőkōnĩ gě 'dǎá, ìsú 'bá urukọ tukí pá kuú jőkōnĩ agá 'dǎá, ězĩ kōpi ní ngaánga ni 'dǎáyo.

4 ĩri ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, 'Īmi mụkĩ ězĩ ngaá mávé ómvú agá, ma ícó ìmi ùfě múké rá.'

5 Kúru kōpi ní 'dezú mụzú.

"Gō kpá 'deé mụzú jőkōnĩ gě 'dǎá dđĩ, ùtú mgbĩmgbĩ gě 'dđĩgě, gō kpá 'i ěndĩĩ mụú dđĩ sã na ùndrěnã vé rĩ gě, átã kpá tã rĩ sũ 'í ní átã drĩdrĩ rĩ tĩnĩ.

6 Sã tōwũ ùndrěnã vé rĩ gě, gō kpá mụú jőkōnĩ gě 'dǎá dđĩ. ìsú kpá 'bá urukọ tukí pá kú jőkōnĩ agá 'dǎá, ězĩ kōpi ní ngaánga ni 'dǎáyo. ĩri ní kōpi zizú kĩnĩ, 'Ngá ìmi ní pá tuzú kuú jőkōnĩ agá nōgó ùtú njĩĩ ězĩ ãkó rĩ ã' 'di?"

7 "Kōpi ní újázú ĩri ní kĩnĩ, "'Bá ãzi zĩ 'bã ězĩ gě kuyé.'

"Ágó rĩ ní újázú kōpi ní kĩnĩ, 'Īmi mụkĩ ězĩ ngaá mávé ómvú agá.'

8 "Ūtú rĩ kã mụú 'deé, ómvú 'dĩpa ní ágó ĩ ní 'bãá drĩkoma rú rĩ zizú ímúzá 'í vúgá nōó, ĩri ní 'yozú ágó rĩ ní kĩnĩ, "'Í zĩ 'bã ězĩ nga' 'bã rĩ pi, mĩ ùfě kōpivé mũfěngā, mí 'í' 'dó 'bã ímú' 'bã vúlé rú rĩ pi ùfěé drĩdrĩ, mí ùfě 'bã rĩ pi mụzú cĩmgbã cazú ímú' 'bã drĩdrĩ rĩ pi vúgá.'

9 "'Bã ězĩ nga' 'bã rĩ pi kã ězĩ rĩ ngaá caá sã tōwũ ùndrěnã vé rĩ gě gĩ, ĩ ní 'bã ãlu ãlu ní mũfěngā fífí ěnjĩĩpi ěnjĩěnjĩ ãlu ni sězú ú' 'dú ãlu vé ni.

10 'Bã ĩ ní 'bãá ězĩ rĩ ngaá drĩdrĩ rĩ pi kã ícã, kōpi ùsũkĩ déna ĩ mũfěngā

rĩ sê ĩ ní aga rá. 'Bo kôpi ịsụkí céré trôtrô.

¹¹ Kôpi kâ mŭfēngā rĩ ịsụ, kôpi 'dekí rií unuú ọmvụ 'dịpa ẹndrẹti gé.

¹² Kôpi ní 'yozú kínĩ, "Bá ĩ ní ịjị ẹzị ngaá vúlé rú nō'bée ngakí ẹzị rĩ 'yéná sâ ọlu, mí ụfē 'bā kôpi be céré trôtrô, ịsụzú 'bā ngakí ẹzị rĩ ụtụ nji, ụtụ ri 'bā zāá ọmvụ rĩ agá 'dāá.

¹³ "Bo ọmvụ 'dịpa ní újázú ọlu ni ní kínĩ, 'Mā ũndĩ, á 'o mi ũnjí kuyé. 'Bá yìkí 'bā mi be, mí ẹ'yĩ rá 'yozú kínĩ, ụ'dụ ọlu, mā ụfē mi mŭfēngā fífí ẹnjịpi ẹnjịnjị ọlu ni sī 'dini kuyé?

¹⁴ Mí ẹ'yĩ mívé mŭfēngā, 'í 'de muụ 'bẹtị. Á lē mŭfēngā rĩ sēé ágó ẹzị ngaápi vúlé rú nōri ní gbā má ní sēé mí ní rĩ pí.

¹⁵ Mŭfēngā mávé rĩ sī, ma ícọ tá má ní lēé 'oó rĩ 'o ọnĩ rá. Ngá mí ní ẹsị ũnjí 'bāzú tá má ní 'oó múké 'bā rĩ pi ní rĩ sī rĩ ẹ'di'?

¹⁶ "Bá adri'ba ụdũmbítā rĩ pi, kôpi ímụ adri drịdrị, 'bá adri'ba drịdrị rĩ pi, kôpi ímụ adri ụdũmbítā."

Yēsũ átá ívé drāngará ā tā dđi

(Mārākō 10:32-34; Lúkā 18:31-34)

¹⁷ Yēsũ ká rií 'deé muụ Yērúsālémā gá 'dāá, ĩri ní ívé 'bā 'i pámvú ũbĩ'ba mụdrị drị ĩrĩ rĩ pi zizú gārā gá, ĩri ní 'yozú kôpi ní kínĩ,

¹⁸ "Bá kādō caá Yērúsālémā gá 'dāá, atala atala rĩ pi drịgé rĩ pi 'bā tāimbị ímbá'ba rĩ pi be, kôpi ímụ 'Bá Mvā ā ũli 'be rá. Kôpi ímụ 'yo, ā 'dikí ĩri drāá 'dīsĩ rá.

¹⁹ Kôpi ímụ ĩri sē 'bā adri'ba Yāhūdĩ rú ku rĩ pi drịgé, 'bā adri'ba Yāhūdĩ rú ku rĩ pi ímụ gụ ĩri sī gụgụ, kôpi ĩri ũgbā, kôpi ĩri gbā peṭi alambaku sịgé. 'Bo ụ'dụ na ni gé, ĩri gō íngá ídri rú drāngará gálésĩ rá!"

'Bá rĩ lē dō adrii āmbúgú, ā 'bā 'i adrii ātĩ'ba rú.

(Mārākō 10:35-45)

²⁰ Kúru Zēbēdayō ũkú ni ní ímụzú Yēsũ vúgá ívé anjī āgō ĩrĩ* rĩ pi be,

ĩri ní kŭmŭcí ũtĩzú vŭgá, ĩri ní Yēsũ ri zizú Yēsũ ā 'o 'í ní tā múké.

²¹ Yēsũ ní ĩri zizú kínĩ, "Ngá mí ní lēé má 'o mí ní rĩ ẹ'di'?"

Ūkú rĩ ní újázú Yēsũ ní kínĩ, "Mí kādō mívé mālŭngā ruụ, lē mí 'bā mávé anjī āgō ĩrĩ 'dĩ'bée, ọlu rĩ ā úrí mívé drị ẹndẹpi gé, āzi rĩ ā úrí mívé drị ĩjị gé."

²² Yēsũ ní 'yozú kínĩ, "Īmi nĩkí tā zibe kuyé, ĩmi nyo ícọ ā'yĩ ĩzāngā nya sū má ní nyaá rĩ tịni rá?"

Kôpi ní újázú kínĩ, "Bā ícọ rá."

²³ Yēsũ ní 'yozú kôpi ní kínĩ, "Īmi ímụ ĩzāngā nya sū má ní nyaá rĩ tịni, 'bo má ícọ ĩmi ní vŭrā sēé muzú úrízú má drị ẹndẹpi gé, dōku má drị ĩjị gé 'dini ku, má Ẹtẹpi údé vŭrā rĩ pi 'bā 'í ní ũpēé kuú ịnógósị gí rĩ pi ní, kôpi ā mụkí rí adrii vŭrā rĩ pi agá."

²⁴ 'Bá Yēsũ ā pámvú ũbĩ'ba mụdrị rĩ pi ká tá 'dĩri yị, kôpi ẹ ẹsị ve 'bā ĩrĩ adri'bée ẹdrịpi rú 'dĩ'bée ní ũnjí ũnjí.

²⁵ 'Bo Yēsũ ní ívé 'bā 'i pámvú ũbĩ'ba rĩ pi zizú ímụzú 'í vúgá nōlé, ĩri ní 'yozú kôpi ní kínĩ, "Īmi nĩkí rá, 'bāgú 'bā adri'ba Yāhūdĩ rú ku rĩ pi vé rĩ pi ri ívé ũkpō 'i'da rizú tá ẹnjịnjị 'bāzú 'bā adri'ba Yāhūdĩ rú ku rĩ pi drịgé, kôpivé ũgalaku rĩ pi kpá ri tá ẹnjĩ'ba ẹnjịnjị ni pi ũ'bā 'bā adri'ba Yāhūdĩ rú ku rĩ pi drịgé.

²⁶ Īmi āsámvú gé 'dịgé, lē tā rĩ ā adri sū 'dĩri tịni ku. Īmi āsámvú gé 'dịgé, 'bā rĩ lē dō adrii 'bā āmbúgú rú, lē ā 'bā 'i adrii ātĩ'ba ĩmivé ni.

²⁷ 'Bá rĩ lē dō adrii āmbúgú 'bā rĩ pi drịgé sī céré, lē ā 'bā 'i adrii tųgērĩ ĩmivé ni.

²⁸ Ma 'Bá Mvā 'i, má ímụ adrii 'yozú kínĩ, 'bā rĩ pi ẹ ímụkí rí má ní ẹzị ngaá yā 'dini ku, má ímụ ẹzị ngaá 'bā rĩ pi ẹ ĩzā kozú, má adi mávé ídri 'bā kárakará pi ẹ drị jezú ọnĩ."

Yēsũ zĩ 'bā ĩrĩ mị be ẹsĩ'ba gí ni pi ẹ mị āngŭ ndree

(Mārākō 10:46-52; Lúkā 18:35-43)

* 20:20 20:20 Anjī āgō ĩrĩ: Anjī āgō ĩrĩ 'dĩ'bée ā rú, Yōkóbū pi Yŭwānĩ be.

29 Yēsũ pi ívé 'bá 'î pámvú ũbĩ'bánĩ pi be, kôpi kâ rií fũú mužú Yērĩkô agásĩ, 'bá bĩtrĩká 'dekí mužú kôpi ā vũdrĩ gé sĩ.

30 'Bá ĩrĩ mĩ be ẽsĩ'bánĩ gĩ nĩ pi úríkĩ kuú létĩ ā gārā gá. Kôpi kâ yĩ Yēsũ ri aga mužú ĩ gārā gá sĩ, kôpi ní trezú ú'dúkô be uru 'dāá kĩnĩ, "Úpĩ, Dāwũdĩ ā Mvā rĩ, 'í ndre ĩzāngā 'bávė rĩ fô!"

31 'Bá bĩtrĩká rĩ pi trekĩ kôpi drĩgė kĩnĩ, "Īmi újĩkĩ kĩri." 'Bo kôpi gôkĩ treé ú'dúkô be uru 'dāá kĩnĩ, "Úpĩ, Dāwũdĩ ā Mvā rĩ, 'í ndre ĩzāngā 'bávė rĩ fô!"

32 Yēsũ ní pá tuzú, ĩri ní kôpi zizú kĩnĩ, "Í lėkĩ mā 'o ĩmi ní ā'di?"

33 Kôpi ní 'yozú Yēsũ ní kĩnĩ, "Úpĩ, 'bá lėkĩ mĩ zĩ 'bā mĩ, 'bā ndrekĩ rĩ āngũ fô."

34 Yēsũ ẽ ẽsĩ ĩsũ ĩzāngā kôpi sĩ, ĩri ní kôpi ẽ mĩ úlózú. Koro kôpi ẽ mĩ ní 'i zizú āngũ ndrezú, kôpi ní 'dezú mužú Yēsũ vúgá sĩ.

21

Yēsũ vé fĩngará Yērũsālémā agá rĩ (Mārākō 11:1-11; Lúkā 19:28-38; Yũwānĩ 12:12-19)

1 Yēsũ pi ívé 'bá 'î pámvú ũbĩ'bánĩ pi be, kôpi kâ rií mužú Yērũsālémā gá 'dāá, drĩdrĩ ni, kôpi cakĩ kũrũ mādāᅇá Bėtėfágė vé rĩ gé, Írā Ōlívė* vé rĩ drĩgė, kũrũ rĩ ĩnyĩᅇá Yērũsālémā ā jėlė gá. Yēsũ ní ívé 'bá 'î pámvú ũbĩ'bánĩ pi pėzú ĩrĩ,

2 ĩri ní 'yozú kôpi ní kĩnĩ, "Īmi mužú kũrũ mādāᅇá ĩmĩ drĩlė gá 'dāri agá, ĩmi ca mužú dōngĩ ĩsũ 'yĩkĩ kuú 'dālė mvôpi be trũ, ĩmi ĩtrũkĩ kôpi ĩjĩ má vúgá nõó.

3 'Bá āzi zĩ dō ĩmi, ngá ĩmi ní rií 'oó 'dĩni rĩ ā'di, ĩmi 'yokĩ ĩri ní kĩnĩ, 'Úpĩ lė kôpi nĩ, 'bá 'dāri ícô dōngĩ rĩ pi ĩpė ĩmũzú rá."

* **21:1 21:1** *Ōlívė*: Pėtĩ ōlívė vé rĩ ĩri 'a ũ'a be, ĩ ícô nya rá, ĩ ĩrivė ũ'a zo ũdu rú, Yāhũdĩ rĩ pi ri tĩbĩ á'dĩ ũdu rĩ sĩ, āzini kôpi ri tō lāmbā agá, ācĩ 'yũzú ānĩ. † **21:5 21:5** *Sĩonā*: Sĩonā ri ĩ kpá zĩ Yērũsālémā. **21:5 21:5** *Zākāriyā* 9:9 ‡ **21:9 21:9** *Bá ĩmũpi Úpĩ ā rũ sĩ rĩ*: 'Bá 'dĩri Yēsũ 'i. **21:9 21:9** *Sāwũmā* 118:26 **21:13 21:13** *Ísāyā* 56:7 **21:13 21:13** *Yērėmĩyā* 7:11

4 Tā 'dĩri nga 'i 'dĩni, tā nėbĩ ní 'yoó rĩ ā nga rĩ 'i fũú tĩnĩ gé bėnĩ,

5 "Í lũ 'bá Sĩonā† vé rĩ pi ní kĩnĩ, 'Īmi ndrekĩ drĩ ká, ĩmivė 'bāgú ri ĩmũ ĩmi vúgá 'dĩ'dĩ, ĩri 'bá tā be mādā ni, ĩri ri ĩnjú ĩmũzú dōngĩ sĩ.' "

6 'Bá Yēsũ ā pámvú ũbĩ'bánĩ pi 'dukĩ tā rĩ ngāá sũ Yēsũ ní lũú ĩ ní rĩ tĩnĩ.

7 Kôpi ĩjĩkĩ dōngĩ rĩ pi mvôpi be ĩrĩtrô, kôpi ũtrũkĩ ívé bōngô akoó rũkũ rĩ pi ũ'bāá dōngĩ rĩ pi ā úgórô gá, Yēsũ úri bōngô rĩ drĩgė.

8 'Bá kárakarā ũtrũkĩ ívé bōngô akoó rũkũ rĩ pi ũ'bāá létĩ drĩgė, urukô'bėe mužú ĩbĩbĩ vāá ũ'bāá mužú létĩ rĩ drĩgė sĩ.

9 'Bá bĩtrĩká 'de'bánĩ Yēsũ ẽ ẽndrėtĩ gé drĩdrĩ rĩ pi, 'de'bánĩ ĩri ā vũdrĩ gé rĩ pi be, kôpi ní rizú ó'úzú mužú kĩnĩ, "Hōsānā Mvā Dāwũdĩ vé rĩ!"

"Tākĩri ā adri 'bá ĩmũpi Úpĩ ā rũ sĩ rĩ drĩgė!"

"Ē ĩngúkĩ Mũngú urugėgė 'bũ gé rĩ!"

10 Yēsũ ka fĩ caá Yērũsālémā gá 'dāá, sė 'bá kũrũ agá rĩ pi ní cėré āyāngará. Kôpi ní zizú kĩnĩ, "Bá 'dĩri ā'di 'i?"

11 'Bá bĩtrĩká rĩ pi ní újázú kĩnĩ, "Ágô 'dĩri Yēsũ 'i, ĩri nėbĩ, ĩbĩ ĩngá Nāzėrėtā gálėsĩ, āngũ Gālĩlāyā vé rĩ agá."

Yēsũ fi Jó Mũngú vé rĩ agá (Mārākō 11:15-19; Lúkā 19:45-48; Yũwānĩ 2:13-22)

12 Yēsũ ní fizú Jó Mũngú vé rĩ ā bórô gá 'dāá, údrô 'bá ri'bánĩ ngá je'bánĩ, āzini 'bá ri'bánĩ ngá ũzĩ'bánĩ pi cėré. Uze mĩsá 'bá ri'bánĩ mũfėngā ufú'bánĩ, āzini āmāmũ ũzĩ'bánĩ pi vé rĩ cėré u'deé ũlĩ rú vũgá.

13 Yēsũ ní 'yozú kôpi ní kĩnĩ, "Mũngú 'yo ívé búkũ agá kĩnĩ, 'Jó mávė rĩ ĩ zĩ jó rizú ma zizú ni, 'bo

ĩmi újákí jó rĩ ícá vũrã ùgù'bá rĩ pi ní rizú adrizú ni."

14 'Bá mì be ẹ̀ṣí'bá gí rĩ pi, 'bá pá be ábá'bá gí rĩ pi be, kòpì ní ìmùzú Yèsù vùgá Jó Múngú vé rĩ ã bóró gá nǎo, ìri ní kòpì ídrizú.

15 'Bo atala atala rĩ pi drìgè rĩ pi 'bá tǎimbì ìmbá'bá rĩ pi be, kòpì ká tǎ àyǎzú àyǎyǎ Yèsù ní 'oó 'dìri ndreé, àzini kòpì ká yìjì anjíná rĩ pi ri útré Jó Múngú vé rĩ ã bóró gá 'dǎá, "Hòsáná Mvǎ Dǎwùdì vé rĩ," tǎ Yèsù ní 'oó 'dìri sǐ, sè kòpì ã 'a ve ùnjí ùnjí.

16 Kòpì ní Yèsù ri zìzú kìnì, "Í yì nyo tǎ anjíná rĩ pi ní rìí átá 'dìri rá?"

Yèsù ní újázú kòpì ní kìnì, "È, ìmi lǎkí Búkù Múngú vé rĩ agá 'yozú kìnì,

" 'Anjíná ambugu rĩ pi nyíríná rĩ pi be ìmù úngó àyìkò vé ni ngo 'dìni' kuyé?"

17 Kúru Yèsù ní kòpì kuzú, ìri ní ngazú muzú kùrú Bètèniyǎ vé rĩ gé, adri 'dǎlé ìnì be rǎ.

*Yèsù tri pèṣì ì ní zìjì fìgì rĩ
(Mǎrǎkò 11:12-14, 20-24)*

18 Kǎ mùyù adrií ù'bútì, Yèsù ní 'i újázú gòzú kùrú Yèrùsǎlémǎ vé rĩ agá 'dǎá, ẹ̀bìrì fù ìri káyì.

19 Yèsù kǎ rìí 'deé mùzú létì gé sǐ, ìri ní pèṣì ì ní zìjì fìgì rĩ ndrezú, ìri ní 'i útrúzú ìnyínáná pèṣì rĩ ã gǎrǎ gá 'dǎá, ìsù pèṣì rĩ 'a àlunǎni kuyé, 'yèṅá bì ni amu kú nǐ. Ìri ní 'yozú pèṣì rĩ ní kìnì, "Mí gò 'aá dǐjì àlunǎni ku!" Koro pèṣì rĩ ní 'wizú.

20 'Bá Yèsù ã pámvú ùbì'bá rĩ pi ká pèṣì rĩ ndreé, sè kòpì ní àyǎngǎrǎ. Kòpì ní zìzú kìnì, "Pèṣì nòri 'wi mbèlèṅá ngóni ngóni?"

21 Yèsù ní 'yozú kòpì ní kìnì, "Ádarú á 'yo ìmi ní 'dìni, ìmi dō ẹ̀yìngǎrǎ be, àzini ìmivé yìkì awa dō 'i ìrì kuyé, ìmi ícò tǎ má ní 'oó pèṣì 'dìri ã rù'bá gá rĩ 'o rá, ìmi ícò tǎ urukò'béé 'o rá. Ìmi dō ẹ̀yìngǎrǎ be, ìmi ícò 'yo írǎ 'dìri ní, "Í nǐ mi

ngáa mùyù 'deé yìjì tafu rĩ agá 'dǎá,' ìri ícò 'i nga rá.

22 Ìmi dō ẹ̀yìngǎrǎ be, ngá ìmi ní zìjì Múngú vùgá rĩ, ìmi ícò ìsù rá."

Yǎhùdì rĩ pi zìkì ùkpò Yèsù ní ẹ̀zì ngazú rĩ vé tǎ

(Mǎrǎkò 11:27-33; Lúkǎ 20:1-8)

23 Yèsù kǎ fìí mùzú Jó Múngú vé rĩ ã bóró gá 'dǎá, kǎ 'í' dǎo 'bá rĩ pi ìmbá, atala atala rĩ pi drìgè rĩ pi, drìkoma rĩ pi be, kòpì ní ìmùzú Yèsù vùgá nǎo, kòpì ní ìri zìzú kìnì, "Mí ìsù ùkpò mí ní rizú tǎ 'dì'béé 'ozú rĩ ã'di vùgá? À'di sè mí ní ùkpò rizú tǎ 'dì'béé 'ozú rĩ nǐ?"

24 Yèsù ní újázú kòpì ní kìnì, "Á lè ìmi zìjì tǎ àlu sǐ, ìmi újákí dō má ní gí, má ícò ìmi ní ùkpò má ní rizú tǎ 'dì'béé 'ozú rĩ lù rá.

25 Ùkpò Yūwǎnì ní bǎtízìmù sèzú rĩ ìbí íngá 'bù gélésì, dōku ìbí íngá 'bá áda vùgá?"

Kòpì ní rizú tǎ 'dìri átázú ì àsámvú gé sǐ kìnì, "Bá 'yokí dō, 'Ùkpò 'dìri íngá 'bù gélésì,' ìri 'bá zì, 'Ìmi ẹ̀yìkì dí ìri kuyé ã sǐ?"

26 'Bo 'bá 'yokí dō, 'Ùkpò 'dìri íngá 'bá áda vùgálésì,' 'bá rĩ pi íngá 'bá drìgè ùnjí ùnjí, ã'diǎtǎsìyǎ 'bá 'dì'béé ọ̀sùkì kìnì, Yūwǎnì ri nẹ̀bì."

27 Kúru kòpì ní újázú Yèsù ní kìnì, "Bá nǐkì kuyé."

Kúru Yèsù ní újázú kòpì ní kìnì, "Má ícò ùkpò má ní tǎ 'ozú rĩ lūú ìmi ní ku."

Nǎpí anjì āgō ìrì rĩ pi vé rĩ

28 Yèsù ní 'yozú kìnì, "Á lè ìmi ní ú'dógú'dógú ānjì āgō ìrì pi vé ni ùlūú, ìmi kúru tǎ ìmi ní ọ̀sùyù rĩ lū má ní. Ágò āzi anjì āgō be ìrì, ágò ri 'de mùyù ívé mvǎ kǎyú rĩ vùgá 'dǎá, ìri ní 'yozú kìnì, 'Mǎ mvǎ rĩ, āndrù sǐ lè mǐ mù ẹ̀zì ngáa ọ̀mvù agá."

29 "Mvǎ rĩ ní újázú ẹ̀tèpì ní kìnì, 'Á mù ku!' 'Bo gò 'ì úmǐ újǎ, 'deé mùyù rá.

30 "Ẹ̀tèpì gò 'deé mùyù ívé mvǎ āzi rĩ vùgá, 'yo kpá ìri ní tǎ rĩ sù ìri ní 'yoó mvǎ kǎyú rĩ ní rĩ tìjì. Mvǎ rĩ

újá étépì ní kīnī, 'Bābá, ma mu rá, 'bo mu kuyé."

31 Yēsū ní kōpi zizú kīnī, "Anji ìrī 'dī'bée āsámvú gé, mvá étépì vé tã 'dujúpi ngaápi rá rī, ìri mvá ngōri?"

Kōpi ní újázú kīnī, "Mvá kǎyú rī."

Yēsū ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Ádarú á lē 'yoó ìmi ní 'dīni, 'bá mūfēngā umbe jezú rī u'du' 'bá rī pi urukō, ūkú urukō ọwú rú ri' 'bá ì rú' 'bá ọzì' 'bá rī pi be, kōpi fi mālūngā Múngú vé rī agá 'dāá ìmi sī drīdrī.

32 Yūwānī ìmú ìmi ní lètì pìrì Múngú vé rī ūlūú, 'bo ìmi ẹ'yīkí ìri kuyé, 'bá mūfēngā umbe jezú rī u'du' 'bá rī pi, āzini ūkú ọwú rú ri' 'bá ì rú' 'bá ọzì' 'bá rī pi ẹ'yīkí ìri rá. Ìmi ndrekí drī ká, 'bá mūfēngā u'du' 'bá rī pi, āzini ūkú ọwú rú ì rú' 'bá ọzì' 'bá rī pi újákí ẹsì ú' 'dúkó ìri ní ūlūú rī sī rá, 'bo ìmi újákí ẹsì ìri ẹ'yīzú kuyé."

Nāpí āgō ọmvú 'ā' 'bá rī pi vé rī (Mārākō 12:1-12; Lúkā 20:9-19)

33 Yēsū ní 'yozú atala atala rī pi drīgé rī pi ní, āzini Fārúsī rī pi ní kīnī, "Nāpí āzi 'dī, ìmi yīkí drī ká, ágó āzi 'ā ọmvú, sa peṭì vīnyō vé rī pi 8 ọmvú rī agá, sī ābi ọmvú rī ā gārā gá sī kúrū, ga 'bú rizú ū'a rī zozú vīnyō rú. Sī lágárāka uru 'dāá rizú ọmvú rī ūtēzú ānī. Kúru ìri ní 'bá 'bázú rizú ẹzì ngazú ívé ọmvú rī agá, ìri ní 'dezú mužú āngū āzi gé.

34 Lókí ì ní vīnyō ā ū'a ìkūnāzú rī ká ícó, ìri ní ívé átí' 'bá rī pi pēzú mužú ívé vīnyō ā vúgú ì ní ìkūnā rī ìjìzú.

35 "'Bá ẹzì nga' 'bá rī pi ní ìrivé átí' 'bá ālu ni ružú fužú, kōpi 'dīkí ālu ni drāá rá, kōpi úvīkí āzi rī ìrā sī.

36 Kúru ọmvú 'dīpa ní ívé átí' 'bá urukō' 'bée pēzú mužú kárakarā kōpi vúgá 'dāá, kālāfe ni aga ìri ní pēe drīdrī 'dā' 'bée rá. 'Bo 'bá ẹzì

nga' 'bá rī pi 'okí átí' 'bá rī pi ūnjí, sū ì ní drīdrī 'dā' 'bée 'oó ūnjí rī tīnì.

37 Ọdú ni gé, pē ívé mvá mužú kōpi vúgá 'dāá, ūsū 'í ẹsì agá 'dālé kīnī, 'Kōpi ícó mávé mvá ìnjì rá.'

38 "'Bo 'bá ẹzì nga' 'bá rī pi ká ágó rī vé mvá ágó rī ndreé, kōpi ní átázú ì āsámvú gé sī kīnī, 'Mvá 'dīri ìmú úrí étépì vé ā' 'bú tì gé nī. Lē 'bá 'dīkí ìri rá, 'bá úríkí rí ā' 'bú rī tì gé nī.'

39 Kōpi ní mvá rī ružú, kōpi sekí ìri mužú ọmvú rī agásī āmvé, kōpi 'dīkí ìri drāá rá."

40 Yēsū ní kōpi zizú kīnī, "Kúru ọmvú 'dīpa kādō ícá, ìri tã ngóni ni 'o 'bá ẹzì nga' 'bá rī pi ní?"

41 Atala atala rī pi drīgé rī pi, Fārúsī rī pi be, kōpi ní 'yozú kīnī, "Ágó rī ícó 'bá ẹsì be ūnjí 'dī' 'bée ú' 'dì ūdrā céré 'dīisī rá. Kúru ìri ìmú 'bá urukō' 'bée 'bā ẹzì nga ívé ọmvú vīnyō vé rī agá, ìkūnākí dō vīnyō rī gí, kōpi ā sēkí rí ívé rī ā vúgú."

42 Yēsū ní kōpi zizú kīnī, "Ìmi lākí tã ì ní sī Búkū Múngú vé rī agá rī kuyé? Kīnī,

" 'Írā ándúrú 'bá jó sī' 'bá rī pi ní gāá sī rī, újá nōni 'i ícá ìrā sēepi jó rī ní pá tuzú ānī ūkpó ūkpó ni.

Úpí 'o tã 'dīri nī, sē 'bá ní āyāngará.'

43 "Kúru á 'yoó ìmi ní 'dīni, mālūngā Múngú vé rī ì ìmú 'du ìmi drīgé sī rá, ì ìmú sē 'bá ìrivé tã 'du' 'bá nga' 'bá rī pi ní.

44 'Bá āzi í' 'dé dō ìrā 'dīri drīgé, ìri nō rá. Írā rī í' 'dé dō 'bá rī drīgé, ìri 'bá rī ìnjì drā vūgá 'dāá."

45 Atala atala rī pi drīgé rī pi, Fārúsī rī pi be, kōpi ká nāpí Yēsū ní ūlūú 'dīri yì, kōpi nīkí áamá rá 'yozú kīnī, Yēsū rí átá ívé tã sī.

46 Kōpi lēkí kōdō Yēsū rí ružú, 'bo kōpi 'okí ūrì sī, ā' 'diātāsīyā kōpi nīkí

§ 21:33 21:33 Peṭì vīnyō vé rī: Yāhūdī rī pi 'dukí peṭì vīnyō vé rī ā tã 'bāá tã āmbúgú rú, kōpi rí ū'a ni zo vīnyō sū rú. Múngú ipē 'bá Ìsērélé vé rī pi adrii 'bá ívé ni, kōpi ā adrikí rí sū peṭì vīnyō vé Múngú ní saá 'aápi ū'a be rī tīnì. Nāpí peṭì vīnyō vé 'dīri, sē 'bá tājmbì ìmbá' 'bá rī pi atala atala rī pi drīgé rī pi be nīkí áamá rá 'yozú kīnī Yēsū rí ívé tã átá. 'Í lā Sāwúmā 80:8-16; Ísáyā 5:1-7; Yērēmíyā 2:21; Mátáyo 21:33-46; Mārākō 12:1-12; Lúkā 20:9-19. 21:42 21:42 Sāwúmā 118:22-23

ámá rá 'yozú kînî, 'bá bîtrîká rî pi kînî, Yésũ ri nêbî.

22

Ūmũ õmúrúgò jezú rî (Lúkã 14:15-24)

¹ Yésũ ní gõzú átázú atala atala rî pi drîgé rî pi ní, âzini Fãrúsî rî pi ní nãpí sî ðî kînî,

² "Mãlũngã 'bũ vé rî adri sũ 'bãgú ũmũ 'bããpi 'î mvópî ní ũkú jezú rî tînjî.

³ 'Bãgú rî pẽ ívé átí'bá rî pi muş 'bá 'í ní zîj ímũ ũmũ gé nõó rî pi zîj, 'bo 'bá rî pi ímũkí ũmũ rî gé nõó kuyé.

⁴ "Kúru ìri ní ívé átí'bá urũko pèzú muşú, ìri ní 'yozú kòpi ní kînî, 'Ìmi muşí lũú 'bá ì ní zîj gí rî pi ní kînî, má ulî tî rû'bá be mũnyãmũnyã ni pi, má ã'di ínyá rî kú ìnógòsî gí, ngá ãrèvú céré anigé. Lẽ 'bá ì ní zîj gí rî pi ã ímũkí ũmũ ũkú jezú rî gé nõó!'

⁵ "'Bo 'bá ì ní muşú zîj rî pi gãkí ímũgá ũmũ rî gé sî, 'bá rî pi urũko muşí èzî ngaá ívé õmvú agá, urũko ni pi muşí ívé ngá użingará gá.

⁶ 'Bá rî pi urũko urũkí 'bãgú rî vé átí'bá rî pi, ũgbãkí kòpi, ú'dîkí kòpi ũdrãá rá.

⁷ 'Bãgú rî ã 'a vé ũnjí ũnjí. Ìri ní ívé ãngáráwá rî pi pèzú muşú 'bá ívé átí'bá rî pi ú'dî'bá rî pi ú'dîzú drãzú 'dîisî rá, ãngáráwá rî pi zãkí kòpívè kũrú veé ãcî sî.

⁸ "Kúru 'bãgú rî ní 'yozú ívé átí'bá rî pi ní kînî, 'Ūmũ ũkú jezú rî má útú tã ni deş gí, 'bo 'bá má ní zîj rî pi ũnjí, ícókí kòpi zîj ímũ ũmũ rî gé ku.

⁹ 'Ìmi muşí létî kũrú agásî rî pi gé sî, ìmi zîkí 'bá ìmi ní ísũ rî pi ãrèvú céré, kòpi ã ímũkí ũmũ ũkú jezú rî gé nõó.'

¹⁰ Kúru átí'bá rî pi ní 'dezú muşú létî kũrú agá rî pi agásî, kòpi zîkí 'bá tã 'o'bá pîrî rî pi, 'bá tã 'o'bá ũnjí rî

pi be ímũ ũmũ rî gé nõó, jó ì ní ũmũ 'bãzú rî agá dãá, ũmũ rî pi gakí tré.

¹¹ "'Bãgú rî kã ímũ ũmũ rî pi ndreé, ísũ ágó ãzi ũmũ rî pi ãsãmvú gé 'dãá su bõngó ũmũ vé rî kuyé.

¹² 'Bãgú rî ní ágó rî zîzú kînî, 'Ūndîgò, 'í su bõngó ũmũ vé rî kuyé, mí ímũ nõgó ngóni ngóni?' Ágó rî újî kîri.

¹³ "'Bãgú rî ní 'yozú ívé átí'bá rî pi ní kînî, 'Ìmi úmbékí ágó rî ã drî pi pá ni be, ì 'bekí ìri ãmvé ãngũ nîpî cîcî rî agá 'dãá, ã muş rî ngoó, ãzini sîkányá cîi 'dãlé.'

¹⁴ "Ã'diãtãsiyã zîkí 'bá rî pi kárãkãrá, 'bo ì ní ũpèé rî pi kînîkînîjã."

Mũfẽngã umbe jezú rî vé ũfẽngará 'bãgú ãmbúgú rî ní rî (Mãrákò 12:13-17; Lúkã 20:20-26)

¹⁵ Kúru Fãrúsî rî pi ní fũzú muşú ãmvé, kòpi lèkí létî ndãá Yésũ rî ũ'bîzú, ã 'yo rî tã ũnjî bènî.

¹⁶ Fãrúsî rî pi ní ívé 'bá ì pámvú ũbî'bá rî pi pèzú muşú Èródè vé 'bá ìri ètî'bá rî pi be Yésũ vúgá 'dãá. 'Bá ì ní pèé 'dî'bée ní 'yozú Yésũ ní kînî, "Ìmbãpi, 'bá nîkí rá 'yozú kînî, mi 'bá tã 'oópi pîrî ni, mi ri tã áda Múngú vé rî ímbá. Mi ri 'bá rî pi ó'dú céré trõtrõ ñnjîngará be, ã'diãtãsiyã mí ũpè 'bá ku.

¹⁷ 'Í lũ 'bá ní, mívé yîkî íngóni? Ìri múké 'bá ní mũfẽngã umbe jezú rî ũfèzú 'bãgú ãmbúgú Rómã vé rî ní,* dõku 'bã ũfèkí ku?"

¹⁸ 'Bo Yésũ nî tã ũnjî kòpi ã éşí agá 'dãlé rî rá, ìri ní 'yozú kòpi ní kînî, "Ìmi 'bá ì 'bã'bée kú tã be pîrî 'dî'bée, ngá ìmi ní lèzú ma ũ'bîzú rî ã'di?

¹⁹ 'Ìmi i'dakí má ní mũfẽngã fífî ènjîipi ènjîenjî ì ní ũfèé 'bãgú rî ní umbe jezú ãní rî." Kòpi ní mũfẽngã fífî ènjîipi ènjîenjî rî í'dúzú sèzú Yésũ drîgé,

* 22:17 22:17 'Bãgú ãmbúgú Rómã vé rî: Ìri 'bãgú ãmbúgú 'bãgú ãngũ ãndiãndí rî pi agá rî pi drîgé, ãngũ Yûdáyã vé rî drîgé, ãngũ Gãliláyã vé rî drîgé, ãzini ãngũ Yãhûdî rî pi vé rî drîgé. 'Bã Rómã vé rî pi ívé 'bãgú ãmbúgú rî zî ívé tî sî Kãyísãrã.

20 Yēsũ ní kôpi zizú kīnī, “Īndrīlīkī ĩ ní údé, āzini rú ĩ ní sī mūfēngā fīfī rī ā rú'báná gá 'dīri ā'di vé ni?”

21 Kôpi ní újázú Yēsũ ní kīnī, “Īndrīlīkī rī, āzini rú rī, 'bāgú āmbúgú Rómā vé rī vé ni.”

Yēsũ ní 'yozú kôpi ní kīnī, “Ngá rī dō 'bāgú Rómā vé rī vé ni, ĩmi sēkī 'bāgú Rómā vé rī ní, ngá rī dō Múngú vé ni, ĩmi sēkī Múngú ní.”

22 'Bá 'dī'bée ká tā 'dīri yī, sē kôpi ní āyāngará. Kúru kôpi ní ngazú mužú, kôpi kukí Yēsũ ri kuú ó'dúkúlegúsī.

'Bá ũdrā'báná gí rī pi gō íngá ídri rú rá

(Mārākō 12:18-27; Lúkā 20:27-40)

23 Ū'dú 'dāri gé, Sādókē 'yo'báná kīnī 'báná rī drā dō gí, ícó íngá gōó ídri rú ku rī pi ní ímúzú Yēsũ vúgá nōó, kôpi ní Yēsũ ri zizú kīnī,

24 “Īmbápi, tāimbī Mósē vé rī kīnī, 'báná ágó drā dō mvá ākó, édrīpī ri ícó ówúzī rī é'yí rá, kôpi tīkí dō anji, anjīná 'dī'bée adri édrīpī drāápi gí rī vé ni.

25 Anji āgō ézīrī, kôpi céré édrīpī rú, Mvā ágó káyú rī ní ũkú jezú, drā úyé, kôpi tīkí mvá ũkú rī be kuyé, édrīpī 'deépi vú ni gé sī rī ní ũkú rī é'yízú.

26 Édrīpī 'dīri drā kpá rá, kôpi tīkí mvá ũkú rī be kuyé. Édrīpī 'deépi 'dīri vúgá sī rī gō kpá ũkú rī é'yí, anji édrīpī rú ézīrī 'dī'bée céré ríkí ũkú ālu 'dīri jeé, kôpi ũdrákí céré, tīkí mvá ũkú 'dīri be kuyé.

27 Ū'dú ni gé, ũkú rī ní kpá drázú.

28 Anji āgō ézīrī 'dī'bée céré ríkí ũkú ālu 'dīri jeé pírí, kādō caá ú'dú 'báná ũdrā'báná gí rī pi ní íngázú gōzú ídri rú rī gé, ũkú 'dīri pīrī ni úmvúlésī adri ā'di vé ni?”

29 Yēsũ ní újázú kôpi ní kīnī, “Tā ĩmi ní zī 'dīri adri pīrī ku, tā Búkū Múngú vé rī ágá rī fī ĩmi drīgé kuyé,

dōku ĩmi nīkí ũkpō Múngú vé rī kuyé.

30 'Bá ũdrā'báná gí rī pi kádō gōó íngá ídri rú, āgō rī pi jekí ũkú ku, ũkú rī pi jekí āgō ku. Kôpi muž adri 'bū gé 'dāá sū mālāyīkā rī pi tīnī.

31 'Bo ĩmi lākí tā Múngú ní 'yoó kīnī, 'báná ũdrā'báná gí rī pi gō íngá ídri rú rá rī kuyé?

32 Múngú kīnī, 'Ma Múngú Ābūrāmā vé rī, Múngú Īsákā vé rī, āzini Múngú Yōkóbū vé rī, 'Múngú adri 'báná ũdrā'báná gí rī pi vé ni ku, ĩri Múngú 'báná adri'báná ídri rú rī pi vé ni.”†

33 'Bá bītríká rī pi ká tā Yēsũ ní ímbá 'dīri yī, sē kôpi ní āyāngará.

Tāimbī tā be agaápi rá rī

(Mārākō 12:28-34; Lúkā 10:25-28)

34 Fārúsī rī pi ká yī kīnī, tā Yēsũ ní újá rī sē Sādókē rī pi újíkí kírí, Fārúsī rī pi gōkí ĩ úmú trú vūrā ālu gé.

35 Ágō āzi ālu kôpi āsámvú gé riipi tāimbī ímbápi rī ní Yēsũ ri ũ'bízú, ĩri zizú kīnī,

36 “Īmbápi, tāimbī Mósē vé rī ágá, tāimbī agaápi rá rī, ĩri íngōri?”

37 Yēsũ ní újázú ĩri ní kīnī, “ 'Lē mí lē Úpí Múngú mívé rī ésí be céré, índrī mívé rī be céré, yīkí mívé rī be céré.’

38 Tāimbī agaápi rá rī ĩri 'dī, ĩri tāimbī drīdrī rī.

39 Tāimbī ĩrī rī kpá tā be āmbúgú, 'Lē mí lē 'báná mí gārā gá rī sū mí ní mí rú'báná lēé rī tīnī.’

40 Tāimbī ambugu ĩrī 'dī'bée, 'báná rī 'du dō tā ni ngaá rá, ĩnjī tāimbī Mósē vé rī rá, āzini ĩnjī tā nēbī rī pi ní ímbá rī rá.”

Kúrísítō ri ā'di ā Mvā?

(Mārākō 12:35-37; Lúkā 20:41-44)

41 Fārúsī rī pi ká ĩ úmú trú ālu, Yēsũ ní kôpi zizú kīnī,

42 “Īmi ní ũsúzú rī gé, Kúrísítō rī ā'di 'i? ĩri ā'di ā mvá?”

22:32 22:32 Wūngará 3:6 † 22:32 22:32 Ma Múngú Ābūrāmā vé rī, Īsákā vé rī, āzini Yōkóbū vé rī: Ābūrāmā pi Īsákā be, Yōkóbū sī, kôpi ā ũdrákí dō gí drāāsiyā, Múngú mī gé 'dālé kôpi ídri rú, ā'diāsiyā úmvúlésī kôpi gō íngá ídri rú ũzi. 22:37 22:37 Dētōrōnómē 6:5 22:39 22:39 Lēvītíkā 19:18

Kòpì ní újázú kìnì, “Ìrì Dāwúḍḍì ā mvá.”

⁴³ Yèsù ní 'yozú kòpì ní kìnì, “Índrì Uletere rì kìnì Dāwúḍḍì ā zì Kúrísítò rì Úpí āsì? Dāwúḍḍì kìnì,

⁴⁴ “ ‘Úpí 'yo mávé Úpí ní‡ kìnì,
“Mí úrí má drì ẹ̀ndépi gé, §
cìmgbá má ní mívé ari'ba rì pi 'bázú
mí pálé gá rì gé.” ’

⁴⁵ Dāwúḍḍì zì dō ìrì ‘Úpí 'i pírì,’ ìrì ícò adri Dāwúḍḍì ā mvá íngónì?”

⁴⁶ 'Bá āzi ícòpì tā ìrì ní zìjì 'dìrì újápì ní 'dāáyo. Í'dózú lókì 'dāri gé, 'bá āzi gō ìrì zìjì ḍḍì kuyé.

23

Yèsù kìnì lē 'bá rì pi ā adríkí mì be kowu Fārúsì rì pi vé tā sī āzini 'bá tāimbì Mósē vé rì ímbá' 'bá rì pi vé tā sī

(Mārākō 12:38-40; Lúkā 11:37-52; 20:45-47)

¹ Yèsù ní 'yozú 'bá bítíriká rì pi ní, āzini 'bá 'í pámvú ūbì' 'bá rì pi ní kìnì,

² “'Bá tāimbì ímbá' 'bá rì pi Fārúsì rì pi be, kòpì ūkpò be tāimbì Mósē vé rì ímbázú.

³ Kúru tā kòpì ní lūú ìmi ní rì, ìmi 'dúkì ngaंगा. 'Bo lē ìmi 'okí tā sū kòpì ní 'oó rì tìni ku, ā'diātāsīyā tā kòpì ní ímbá rì, kòpì 'dúkì ngaá ku.

⁴ Kòpì rì 'bá rì pi mī tāimbì ūkpó ūkpó ni pi 'dù nga, sū ì ní oḡu 'bāá kòpì drìgé rì tìni, 'bo kòpì lēkí 'bá rì pi ē ìzā koó oḡu 'dìrì ọ́'dúzú kòpì drìgé sī vūgá ku.

⁵ “Tā ārēvú céré kòpì ní rìí 'oó rì, kòpì rì 'o, 'bá rì pi ā ndrekí rì 'yozú kìnì, ì 'bá múké. Kòpì údékì sòndúkù* ambugu ambugu ni pi, kòpì sīkí véřēsì Búkù Múngú vé rì agá rì pi 'bāá sòndúkù rì pi agá, kòpì ū'yīkí ì ẹ̀ndrẹ̀tì gé sī, āzini kòpì

ū'yīkí ì drìgé sī, 'bá rì pi ā ndrekí rì, āzini kòpì úsúkí bōngó, ū'yīkí bōngó bāá† ācoco ni pi bōngó rì pi tì gé sī, 'bá rì pi ā ndrekí ì 'yozú kìnì, ì 'bá múké.

⁶ Kòpì kádō rìí úrí ūmū nyangará gá, āzini Jó Múngú rì Zìzú rì pi agá, kòpì lēkí úrí lúpá ì ní āngū ìnjìzú ìnjìnjì rì pi drìgé.

⁷ Kòpì kádō rìí adrií jòkònjì agá, 'bá rì pi kádō kòpì ẹ̀zìjì, kòpì lēkí 'bá rì pi ē ìnjìkí ì ìnjìnjì, lē 'bá rì pi ā zìkí ì 'ímbápi.'

⁸ “'Bo lē ìmi ā'yīkí 'bá āzi ā zì mī ímbápi 'dìni ku, 'bá rìpi ìmi ímbápi rì 'yéná ālu, ìmi céré ẹ̀drìpìjì, āzini ọ̀mvúpìjì.

⁹ Vū drìgé nōgó, lē ìmi zìkí 'bá āzi 'yozú kìnì, ìrì ìmi ẹ̀tẹ̀pì 'dìni ku. Ā'diātāsīyā ìmivé ẹ̀tẹ̀pì ìrì 'yéná ālu 'bū gé 'dāá'dā.

¹⁰ Lē ìmi íngúkí ìmi 'yozú kìnì ìmi 'bá āngū ímbá' 'bá ni pi 'dìni ku, 'bá āngū ímbápi rì 'yéná Kúrísítò 'i.

¹¹ 'Bá rì lē dō adrií 'bá āmbúgú rú, lē ā 'bā 'i adrií átì' 'bá rú.

¹² 'Bá rìpi 'i íngúpì kìnì 'i 'bá āmbúgú rì, ìrivé āmbūgū rì ísì ícá ku mādāngá, 'bá 'i 'bāápi kú tā be mādā rì, ì ìrì íngúngū.

¹³ “Ìmi 'bá rì' 'bá tāimbì ímbá' 'bá 'dì' 'bée, āzini ìmi Fārúsì 'dì' 'bée, ìmi 'bākí ìmi kú 'bá tā 'o' 'bá pìrì ni pi rú, úmvúlésì ìzāngā rì ímù adri ìmivé ni! Ìmi ọ̀zùkí 'bá rì pi ní létì fizú āní mālūngā 'bū vé rì gé rì gí, 'bo ìmi ícókí fí 'dāá ku.

¹⁴ Ìmi 'bá rì' 'bá tāimbì ímbá' 'bá 'dì' 'bée, ìmi Fārúsì 'dì' 'bée, āzini ìmi 'bá ìmi 'bā' 'bée kú 'bá tā 'o' 'bá pìrì ni pi rú 'dì' 'bée, ìzāngā rì adri ìmivé ni. Ìmi rì ọ̀wuzì rì pi ē mī ū'bā rizú kòpivé ngá jó āsámvú gé rì pi u'duzú kòpì drìgé sī. Ìmi rì Múngú rì zì sà

‡ 22:44 22:44 Úpí 'yo mávé Úpí ní: Tā 'dìrì vé íffí, Úpí Múngú zì Yèsù Kúrísítò rì Úpí. § 22:44 22:44 Drì ẹ̀ndépi gé: 'Bá úrìpi drì ẹ̀ndépi gé rì, ìrì ūkpò be, ì ìrì ìnjìnjì. 22:44 22:44 Sāwúmā 110:1

* 23:5 23:5 Sòndúkù: Yāhúḍḍì rì pi rì tāimbì rì pi ā ọ̀rukò sī, kòpì 'bā sòndúkù agá, kòpì rì ū'yī ì ẹ̀ndrẹ̀tì gé, āzini ì drìgé tāimbì Múngú vé rì ígázú āní. 'Í lā Dětōrōnómē 6:6-8. † 23:5 23:5 Bōngó bāá: Yāhúḍḍì rì pi rì bōngó bāá ū'yī ìvé bōngó tì gé sī. 'Í lā Kālāfe 15:37-41. ‡ 23:14 23:14 Átāngá véřēsì 14 agá 'dìrì, búkù Mátáyo vé ì ní sū Gírìkí tì sī drìḍḍì rì agá 'dāáyo, 'bo gókí sū búkù Mátáyo vé vúlé rì agá rá.

be ãco, 'bá rĩ pi ã ndrekí rí ìmi, 'bo Múngú ri ímù ìmi ìrĩṅã ùnjí ùnjí.‡

15 “Ìmi 'bá ri' 'bá tǎĩmbí ímbá' 'bá 'dĩ' 'bée, ãzini ìmi Fārúsì 'dĩ' 'bée, ìmi 'bǎkí ìmi kú 'bá tǎ 'o' 'bá pìrì ni pi rú, úmvúlésì ìzāngā rĩ ímù adri ìmivé ni! Ìmi ri ẹcì vù drĩgè sī, ãzini ìmi ri yǐ bǎlǎlǎ rĩ pi zo, ìmi lēkí kōdō 'bá āzi ã újǎ ẹsì, 'bá āzi újǎ té dō ẹsì rá, ìmi sē ìri ímù fi ǎcí vezú ǎní ùdũ ǎkó rĩ agá, ìzāngā ìri ní nyaá rĩ ìri ímù ìmivé rĩ ndē rá.

16 “Ìmi drĩkoma adri' 'bá mị ǎkó 'dĩ' 'bée, ìzāngā rĩ ímù adri ìmivé ni. Ìmi kǐnǐ, “Bá rĩ sō dō ùyō Jó Múngú vé rĩ ã rú sī, ùyō ìri ní sōó 'dĩri ẹzì ǎkó, 'bo 'bá rĩ sō dō ùyō dábũ ì ní 'bǎá Jó Múngú vé rĩ agá rĩ ã rú sī, ã 'dụ ùyō rĩ vé tǎ ngaá.’

17 Ìmi drĩkoma mị ǎkó adri' 'bá azakaza rú 'dĩ' 'bée, ngá 'dĩgè tǎ be ndēepi rá rĩ ã' 'dĩ, ìri dábũ rĩ, dōku ìri Jó Múngú vé ì ní dábũ rĩ 'bǎá 'a ni gé kú Múngú ní rĩ?

18 Ìmi 'yokí kpá kǐnǐ, “Bá rĩ sō dō ùyō vūrǎ rōbōṅṅō zǎzú rĩ ã rú sī, ùyō ìri ní sōó 'dĩri ẹzì ǎkó, 'bo 'bá rĩ sō dō ùyō fēfē ì ní sēé 'bǎá vūrǎ rōbōṅṅō zǎzú rĩ drĩgè rĩ ã rú sī, ã 'dụ ùyō rĩ vé tǎ ngaá.’

19 Ìmi drĩkoma adri' 'bá mị ǎkó 'dĩ' 'bée, ngá 'dĩgè tǎ be ndēepi rá rĩ ã' 'dĩ? Ìri fēfē ì ní sēé rĩ pi, dōku vūrǎ rōbōṅṅō zǎzú ì ní fēfē 'bǎá drĩ ni gé Múngú ní rĩ?

20 'Bá rĩ sō dō ùyō vūrǎ rōbōṅṅō zǎzú rĩ ã rú sī, sō ùyō rĩ vūrǎ rōbōṅṅō zǎzú rĩ ã rú sī, ãzini sō ùyō rĩ ngá ì ní ù' 'bǎá vūrǎ rōbōṅṅō zǎzú rĩ drĩgè 'dĩ' 'bée ã rú sī céré.

21 'Bá rĩ sō dō ùyō Jó Múngú vé rĩ ã rú sī, sō 'dĩri ùyō Múngú adri' 'bá Jó rĩ agá rĩ ã rú sī.

22 'Bá rĩ sō dō ùyō 'bũ ã rú sī, sō ùyō 'dĩri Múngú vé lúpá ã rú sī,

ãzini Múngú ri' 'bá rĩ lúpá rĩ drĩgè rĩ ã rú sī.

23 “Ìmi 'bá tǎĩmbí ímbá' 'bá 'dĩ' 'bée, ãzini ìmi Fārúsì 'dĩ' 'bée, ìmi 'bǎkí ìmi kú 'bá tǎ 'o' 'bá pìrì ni pi rú, ìzāngā rĩ ímù adri ìmivé ni. Ngá ìmi ní saá ìmivé ọmvù agá sù nǎnǎ tǐnǐ, ìngìrĩṅǎ tǐnǐ 'dĩ' 'bée, ngá mụdrì agá, ìmi ri ǎlu ni\$ í' 'dụ sē Múngú ní rá. 'Bo tǎĩmbí rĩ vé tǎ ǎmbúgú ì ní 'yoó, ã lǐkí tǎ pìrì, ã adrikí ẹsì be múké, ã 'dụkí Múngú vé tǎ ngaá ẹsì be ǎlu 'dĩri, ìmi 'dụkí ngaá kuyé. Lē ìmi 'dụkí tǎ 'dĩ' 'bée ngaá, 'bo lē ìmi kukí ngá sēngará Múngú ní rĩ ã vùgú ku.

24 Ìmi drĩkoma adri' 'bá mị ǎkó 'dĩ' 'bée, ùnyúnyú kádō 'deé ìmivé yǐ mvùmvù rĩ agá, ìmi ri úrá yǐ rĩ agásì* ǎmvé, 'bo ìmi tekí kámìlō kú ìmi agá.

25 “Ìmi 'bá tǎĩmbí ímbá' 'bá 'dĩ' 'bée, ãzini ìmi Fārúsì 'dĩ' 'bée, ìmi 'bǎkí ìmi kú 'bá tǎ 'o' 'bá pìrì ni pi rú, ìmi ri ìmivé kópō, ãzini sákǎnǐ ã rú' 'bá ǎmvé rĩ ùjǐ áyu, 'bo ìmi ri 'a ni ku ǎzāvũ rú, ìmi adrikí sù 'dĩri tǐnǐ, ìmivé ẹsì agá 'dǎá, ìmi kpá ẹsì be ǎmbúgú ngá drĩgè, ãzini ìmi ìndrá rú.

26 Ìmi Fārúsì mị ǎkó 'dĩ' 'bée! Drĩdrĩ ni, lē ìmi ùjǐkí ìmivé kópō, ãzini sákǎnǐ ã 'a ùjǐjǐ, úgóró ni ã adri rí kpá ule.

27 “Ìmi 'bá tǎĩmbí ímbá' 'bá 'dĩ' 'bée, ãzini ìmi Fārúsì 'dĩ' 'bée, ìmi 'bǎkí ìmi kú 'bá tǎ 'o' 'bá pìrì ni pi rú, ìmi ìndrékí sù 'bùrèdrĩ ì ní njōó kuú imvesírìlìlì ùnyǐ be ambamba rĩ tǐnǐ, 'bo 'a ni gé 'dǎlé, 'bá ùdrǎ' 'bá gí rĩ pi ñmakí, kọpivé fǎ adri kú ǎzāvũ rú.

28 Ìmi ìndrékí 'bá ri' 'bá tǎ 'o' 'bá pìrì ni pi tǐnǐ, 'bo tǎ pìrì ìmì ẹsì agá 'dǎáyo, ìmi ri ùnjǐkǎnyǎ 'o.

29 “Ìmi 'bá tǎĩmbí ímbá' 'bá 'dĩ' 'bée, ãzini ìmi Fārúsì 'dĩ' 'bée, ìmi 'bǎkí ìmi kú 'bá tǎ 'o' 'bá pìrì ni pi rú, ìmi gbíkí nẹbì rĩ pi vé 'bùrèdrĩ, ãzini ìmi

§ 23:23 23:23 Ngá mụdrì agá, ìmi ri ǎlu ni í' 'dụ sē: Tǎĩmbí Mósè vé rĩ 'yo kǐnǐ, lē 'bá Ísérèlè vé rĩ pi ē í' 'dụkí ngá mụdrì agá, ǎlu ni sēé Múngú ní. 'Í lǎ Lẹvítíkǎ 27:30-33; Kǎlǎfè 18:21-24; Dètòrònómè 12:5-19; 14:22-29. * 23:24 23:24 Ùnyúnyú ãzini kámìlō pi vé tǎ: Tǎ Yèsù ní átá rĩ vé ífífí, Yǎhùdĩ rĩ pi ri tǎĩmbí mǎdǎṅá rĩ pi 'dụ nga, kọpi 'dụkí tǎĩmbí ǎmbúgú rĩ ngaá ku.

njōkí 'būrēdrī 'bá tā 'o'bá pīrī rī pi vé rī kú ũnyĩ be ambamba.

30 Īmi ri 'yo, 'Lókí 'bá ẹ'bípīi vé rī gé, 'bá adrikí dō anigé, 'bá ícókí 'bá úmú 'bá ẹtépīi be nẹbī rī pi ú'dí ku.'

31 Tā ĩmi ní átá ĩmī tī sī 'dīri, lū 'yozú kīnī ĩmi 'bá nẹbī rī pi ú'dí' bá rī pi vé anjī.

32 Īmi lēkí ũnjīkānyā 'oó sū ĩmi ẹ'bípīi ní 'oó rī tīnī, ĩmi 'okí!

33 "Īmi índrēkí sū ĩnī tīnī, ĩmi anjī ĩnī vé ni pi! Īmi nyo ícó ápá tā ĩ ní līi ĩmi drīgé, ĩmi jīpī fīpī ācī vezú ānī ũdū ākó rī agá rī sīlé gá sī bā rá?

34 Kúru á lē 'yoó ĩmi ní 'dīni, ma ímú ĩmi ní nẹbī rī pi pē 'bá ũmī be rī pi be, āzini 'bá āngū ímbá' bá rī pi be, ĩmi ímú urukọ' bée ú'dí rá, ĩmi urukọ' bée gbā pētī alambaku sígé, ĩmi urukọ' bée ũgbā kẹlīnā sī ĩmivé Jó Múngú ri Zízú rī pi agásī, ĩmi ímú kọpi údró fū mužú kūrú rī pi agásī āmvé.

35 'Bá Múngú vé tā be pīrī ĩ ní ú'dí rī pi vé ārī ri ímú ngo ĩmi drīgé, ú'dīngará rī í'dó Ēbélē tā be pīrī rī rú' bá gá, cīngbá cazú Zākāriyā Bārākiyā mvọpī rú' bá gá, 'dīkí Zākāriyā ri Jó Múngú vé rī pi vé āsámvú vūrā rọbọnọ zázú rī be rī gé, kọpivé ārī ri ímú ngo ĩmi drīgé.

36 Ádarú á lē 'yoó ĩmi ní 'dīni, ĩ ímú úyú āndrū nō' bée ĩrīnā tā 'i nga' bée 'dī' bée ā tā sī.

Yēsū ẹ ẹsī ísú izāngā Yērúsālēmā ā tā sī
(Lúkā 13:34-35)

37 "Á, ĩmi 'bá Yērúsālēmā vé rī pi! Īmi ú'dīkí nẹbī ĩ ní pēé mužú ĩmi vúgá 'dīi rī pi ũdrāá rá, āzini ĩmi úvīkí kpá 'bá Múngú ní pēé mužú ĩmi vúgá rī pi ũdrāá írā sī. Vú be kárákará, á lē kōdō ĩmivé 'bá rī pi ĩkūnāá ímú adrii vūrā ālu gé, sū ā'ú ní ívé anjīnā ĩkūnāá adrii 'i ũpẹlẹ' bí ā ndúgé rī tīnī, 'bo ĩmi ā'yīkí ālujāni kuyé.

38 Īmi ndrekí drī ká, ĩmivé jó 'dīri ímú adri ku ándrú rú.

39 Á lē 'yoó ĩmi ní 'dīni, í'dózú āndrū sī, ĩmi ícókí ma ndreé dīi ku, cīngbá ĩmi ní ímúzú 'yozú, 'Tākíri ā adri 'bá ímúpi Úpí ā rú sī rī† be.' "

24

Ī ímú Jó Múngú vé rī ũjō rá
(Mārākō 13:1-2; Lúkā 21:5-6)

1 Yēsū kā rīi fūú mužú Jó Múngú vé rī agásī āmvé, ĩrivé 'bá ĩri ā pámvú ũbī' bá rī pi ní ímúzú ĩri vúgá, kọpi ní 'yozú ĩri ní kīnī, "Í ndre drī Jó Múngú vé rī, āzini 'í ndre drī jó ĩ ní sīi gārā ni gé sī 'dī' bée ká."

2 Yēsū ní 'yozú kọpi ní kīnī, "Ádarú á lē 'yoó ĩmi ní 'dīni, jó ĩmi ní ndreé 'dī' bée, ĩ ímú kọpi ũjō céré vūgá, ícókí írā āzi kuú ọgúpī drīgé ālujāni ku."

Īzāngā ri ímú 'dī' dī
(Mārākō 13:3-13; Lúkā 21:7-19)

3 Yēsū kā úrī kuú Írā Ōlívē vé rī drīgé 'dāá, ĩrivé 'bá ĩri ā pámvú ũbī' bá rī pi ní ĩ njezú mužú ĩri vúgá 'dāá, kọpi ní ĩri zízú kīnī, "Tā 'dīri ímú 'i nga ngọtú? Ngá ícópī mívé ímúngará ā tā i'daápi rī ā'di? Āzini ngá ícópī ú'dú ũdū vé rī ā tā i'daápi rī ā'di?"

4 Yēsū ní újázú kọpi ní kīnī, "Īmi adrikí mī be kọwụ, lē 'bá āzi ā ũ' bā ĩmī mī ku.

5 'Bá kárákará pi ímú mâ rú sī, kọpi 'yo, 'Ma Kúrísítō 'i.' Kọpi ímú 'bá kárákará pi ẹ mī ũ' bā rá.

6 Īmi ímú ẹ'dí ĩ ní rīi 'dīi rī vé tā yī, āzini ĩmi ímú tā 'bá rī pi ní lēzú ẹ'dí 'dīzú rī vé tā yī rá, 'bo tā 'dīri ā sē ĩmi ní ũrī ku. Tā 'dī' bée ímú ĩ nga rá, 'bo ú'dú ũdū vé rī ícó drī ícá mbēlēnā ku.

7 'Bá āngū āzi agá rī pi ímú ẹ'dí 'dī 'bá āngū āzi agá rī pi be, 'bāgú āngū āzi agá rī pi ímú ẹ'dí 'dī 'bāgú āngū āzi agá rī pi be. Ẹbírī ri ímú 'de ũgā

vũgá sī, āzini nyōōkú rī ímú 'i aya dīngídīngí āngū rī pi agásī céré.

⁸ Tã 'dī'bée ĩzāngā rī vé í'dóngárá, sū ũkú ní í'dó ĩzāngā nyaá mvá tīngárá gá rī tīnī.

⁹ "Í ímú ĩmi uru sē 'bá āngū ọcū' bá rī pi drīgé, kōpi ĩmi ú'dí, 'bá āngū rī pi agásī rī pi céré ímú ĩmi ndre ũnjí má tã sī.

¹⁰ Sã 'dāri gé, 'bá kárákará pi ímú ívé ẹ'yīngárá ku rá, kōpi ímú ĩ ọgūpīi ā ũli 'be, āzini kōpi ímú ĩ ọgūpīi ndre ũnjí.

¹¹ Nébī kárákará ũnjó rú ni pi ímú ĩfū, kōpi ímú 'bá kárákará pi ē mī ũ'bā.

¹² Ũnjīkānyā ní rií tī mužú drīgélé rī sī, ĩri sē 'bá urukọ lēkí ĩ ọgūpīi ku.

¹³ 'Bo 'bá pá tuúpi ũkpó ũkpó cīngbá cazú ú'dú ũdū vé rī gé rī, Múngú ri ímú ĩri pa rá.

¹⁴ Ú'dúkọ múké mālūngā vé rī, ĩ ímú ũlū mužú āngū rī pi agásī céré. 'Bá rī pi yíkí dō céré gí, ú'dú ũdū vé rī kúru ícá.

Ngá Ũnjí ri ímú adri Jó Múngú vé rī agá

(Mārākō 13:14-23; Lúkã 21:20-24)

¹⁵ "Īmi kádō 'Ngá Ũnjí āngū izaápi rá,' nébī Dānyélē* ní ọtú tã ni 'yoó tu pá kuú vūrā uletere rī agá rī ndre, 'bá tã ni lāápi rī, ā nī tã ni vé ífífí múké.

¹⁶ Kúru sã 'dāri gé, ĩmi dō ri adri āngū Yūdáyā vé rī agá, lē ĩmi njukí tuú mužú írā drīgé.

¹⁷ 'Bá tu' bá ívé jó drīgé rī pi, lē kōpi ē ísíki vūgá mužú ngá āzi í'dú ívé jó agá 'dāá ku.

¹⁸ 'Bá adri' bá ívé ọmvú agá rī pi, lē kōpi ā gōkí mužú ívé bōngó akoó rūkū rī í'dú ku.

¹⁹ Sã 'dāri gé, ĩzāngā rī adri āmbúgú ũkú 'a be rī pi ní, āzini ũkú rī' bá anjī undru' bá undrundru rī pi ní.

²⁰ Lē ĩmi zíkí Múngú ri, lókí ĩmi ní ápázú rī ā adri lókí kílongóro vé rī† gé ku, dōku ā adri ú'dú Sábátā vé rī gé ku.

²¹ Lókí 'dīri, ĩri lókí ũnjí ĩzāngā nyazú ni. Í'dózú ĩ ní 'bū pi gbizú vū be rī gé, cīngbá ícázú āndrū sī, tã 'dīri āvū ni nga drī 'i 'díní kuyé. Tã 'dīri gō 'i ngaá 'dīri tīnī dīi ku.

²² Múngú ē ítrú té dō ú'dú 'dī'bée ícá ẹlīnā ku, 'bá āzi ícó té adrií ídri rú ku, Múngú ítrú ú'dú 'dī'bée ẹlīnā, ā'diātāsīyā ĩrivé 'bá ĩri ní ũpēé gí rī pi ā tã sī.

²³ Sã 'dāri gé, 'bá āzi 'yo dō mí ní, "Í ndre drī ká, Kúrísítō ri nō!' dōku 'Īri 'dā!' lē mī ẹ'yī ku.

²⁴ 'Bá ũnjó rú 'yo' bá kīnī ĩ Kúrísítō rī pi nébī ũnjó rú rī pi be, kōpi ímú tã ambugu ambugu ni pi 'o, āzini tã āyāzú āyāyā ni pi 'o 'bá rī pi ē mī ũ'bāzú, kōpi kpá ũ'bī 'bá Múngú ní ũpēé ívé ni rī pi ē mī ũ'bā ĩndī.

²⁵ Īmi ndrekí drī ká, ā lū ĩmi ní tã 'dīri drīdrī ísú ākūdē lókí 'dāri ícá drī kuyé.

²⁶ "Bá āzi lū dō ĩmi ní kīnī, 'Īmi ndrekí drī ká, Kúrísítō ri āngū ā'wí cínyáfā rú rī agá 'dāá'dā,' ĩmi izakí sã mužú ĩri ndázú ku, dōku 'yo dō ĩmi ní kīnī, 'Kúrísítō ri jó agalésī rī agá 'dāá'dā,' lē ĩmi ẹ'yīkí ku.

²⁷ 'Bá Mvā vé ímūngárá ĩri ímú adri sū ũvi gaápi āngū ĩngbērēepi í'dózú ũtú ní ĩfūngárá gá, cīngbá cazú ũtú ní 'dengárá gá rī tīnī, 'bá rī pi ndre āngū rī pi agásī céré.

²⁸ Vūrā āvū rī pi ní ulazú rī, lógúnū rī pi unga mužú u'de vūrā 'dāri gé.

'Bá Mvā vé ĩgōngárá

(Mārākō 13:24-31; Lúkã 21:25-33)

²⁹ "Koro ú'dú ĩzāngā nyazú 'dā'bée ā vūdrī gé,

^{24:15} ^{24:15} Dānyélē 9:27; 11:31; 12:11 * ^{24:15} ^{24:15} Dānyélē: Dānyélē ri nébī Múngú vé ni, rukí ĩri jīi āngū Bābēlónā vé rī gé, sã 'bāgú Nēbākānézā ní Yērūsālēmā ri izazú íli mūdūrūlū tōwú pūkú ẹzīrī (570) gé rī gé, ísú tīkí drī Yēsū ri kuyé. 'Í lã 2 'Bāgú 24-25; Dānyélē 1:1-7. † ^{24:20} ^{24:20} Lókí kílongóro vé rī: Āngū Ísērélē vé rī gé 'dāá, lókí kílongóro vé rī gé, ẹcī tungárá ũkpó ũkpó, ā'diātāsīyā yīgō ri 'dī ambamba, sē āngū rī igbe igbe.

“ ‘Ūtú rĩ ē mị ri ímụ bĩ nị ku ịnịna
rú,
mbāá rĩ gō kaá ku,
Línyā rĩ pi ímụ lụ 'bũ gé 'dāásĩ vūgá,
āngū 'bũ gé 'dāá rĩ ímụ 'i aya
dīngídīngí.’

³⁰ “Sā 'dāri gé, ma 'Bá Mvā 'i,
tā āyāzú āyāyā ni ímụ 'i nga 'bũ
gé 'dāá mávé ímúngará ā tā 'dazú,
'bá vū drīgé rĩ pi céré nga rĩ ngo
īzāngā īzāngā rú. Ma 'Bá Mvā
'i, kōpi ímụ mávé ímúngará írībīti
agásī ūkpō be rĩ ndre, āzini mávé
dīngará pōwūpōwū rĩ ndre ī mị sī.

³¹ Īri ímụ ívé mālāyíkā rĩ pi ĩpē
gūké vu ú'dúkọ be ụrụ 'dāá 'bá rĩ pi
zizú, kōpi ímụ 'bá ĩri ní ūpēé gí rĩ pi
īkūnā vū drīgé sī céré.

³² “Lē ĩmi nīkí tā 'i ngaápi pētī ī
ní zīī fīgī rĩ ā rú'bá gá rĩ. Pētī rĩ vé
drītī í'dó dō rūú bī be gí, ĩmi nī áamá
'yozú kínī, āngū rĩ ícá ēézū rú gí.

³³ Īri kpá adri sū 'dīri tīnī, ĩmi
ndrekí dō tā 'dī'bée ri ī nga, ĩmi nī
ámá 'yozú kínī, ēsī mādā, ma ílókō
ímúmmū, ma nóni kēētīlé gá.

³⁴ Ádarú á lē 'yoó ĩmi ní 'dīni, 'bá
úyú nōri vé rĩ pi ā ụrụkọ ūdrākí drī
ku, cīngbá tā 'dī'bée ní ī ngangará
gá.

³⁵ 'Bũ pi vū be, kōpi de rá, 'bo
ú'dúkọ má ní átá rĩ de ku.

*'Bá āzi nī ú'dú ni kuyé dōku sá ni
kuyé*

*(Mārākō 13:32-37; Lúkā 17:26-30,
34-36)*

³⁶ “‘Bá āzi nī ú'dú, dōku sá má ní
ímúzá rĩ kuyé, mālāyíkā 'bũ gé rĩ pi
nīkí kuyé, ma Mvā rú, á nī kpá kuyé,
'bo má Ētēpi nī 'yéná nī.

³⁷ Ma 'Bá Mvā 'i, mávé ĩgōngará,
ĩri ímụ adri sū lókí Núwā† vé rĩ gé rĩ
tīnī.

³⁸ Lókí yīgō rĩ ní drī 'dizú tīzú
kuyé rĩ gé, 'bá rĩ pi rikí ngá nyaá,
kōpi rikí ngá mvuú, kōpi rikí ūkú
jeé, āzini kōpi rikí ívé anjī ūkú rĩ pi

sēé jeé āgō rĩ pi ní, cīngbá cazú lókí
Núwā ní fizú ívé kúlúmgbá mōṅgú
rĩ agá rĩ gé.

³⁹ Kōpi nīkí 'yozú kínī, tā āzi ri
ímụ 'i nga 'dīni kuyé, cīngbá cazú
lókí yīgō rĩ ní tīzú kōpi ĩmūlūzú
ú'dizú drāzú rĩ gé. Ma 'Bá Mvā 'i,
mávé ĩgōngará ri ímụ adri sū 'dīri
tīnī.

⁴⁰ Tā 'dīri ímụ 'bá ĩrī pi ísụ ómvú
agá, ĩ ālu ni 'dụ, ĩ ālu ni ku.

⁴¹ Īri ímụ ūkú ĩrī pi ísụ ngá
'yīngará gá, ĩ ālu ni 'dụ, ĩ ālu ni ku.

⁴² “Kúru lē ĩmi adrikí mị be kōwū,
ā'diātāsīyā ú'dú Úpí ní ímúzá ĩgōzú
rĩ, ĩmi nīkí kuyé.

⁴³ 'Bo lē ĩmi nīkí tā 'dīri múké, jó
'dīpa rĩ ā nī té dō sá ūgū'bá ní ímúzá
'í vúgá ịnī sī rĩ rá, ĩri té adri mị be
kōwū, ícọ té ūgū'bá rĩ kuú mụú ngá
ūgūú ívé jó agá 'dāá ku.

⁴⁴ Lē ĩmi adrikí kpá ūrē,
ā'diātāsīyā ma 'Bá Mvā 'i, sá má ní
ímúzá rĩ, ĩmi ícókí tā ni 'bāá ĩmi
drīgé 'yozú kínī, ma ri ímụ 'dī'dī
'dīni ku.

*Ātí'bá ésí 'bāápi ívé ēzī drīgé,
āzini ātí'bá ésí 'bāápi ívé ēzī drīgé ku
rĩ*

(Lúkā 12:35-48)

⁴⁵ “Ātí'bá ésí 'bāápi ívé āmbúgú
rĩ vé tā 'duúpi ngaápi rá, adriipi
úmī be, āmbúgú rĩ ní 'bāá ātí'bá rĩ
pi drīgé āmbúgú rú ícōpi ānyāngā
sēēpi ātí'bá ụrụkọ'bée ní sá múké gá
rĩ ā'di 'i?

⁴⁶ 'Bá āmbúgú rĩ kādō ĩgōó, ísụ dō
ívé ātí'bá rĩ nga ēzī rĩ múké, ātí'bá
rĩ tākiri ísụ rá.

⁴⁷ Ádarú á 'yo ĩmi ní 'dīni, 'bá
āmbúgú rĩ ícọ ātí'bá 'dīri 'bā ívé ngá
jó āsámvú gé rĩ pi ārēvú ūtē céré nī.

⁴⁸ 'Bo ātí'bá rĩ dō 'bá tā 'oópi ūnjí
ni, 'yo dō, 'Mávé āmbúgú rĩ mụ adrii
āmvé sá be āco.'

⁴⁹ Í'dó dō rii 'i ōgūpīi ātí'bá rĩ pi
fụú, āzini fi dō rii íwá mvuú 'bá ri'ba
íwá mvuú'bá ĩmērēzú rĩ pi be trú,

24:29 24:29 Ísáyā 13:10; 34:4 † **24:37 24:37** Núwā: Núwā adri sá 'bá rĩ pi ní ūnjīkānyā 'ozú ūnjī
'dāri gé rá, kúru Múngú ní ĩri zizú ā údé kúlúmgbá, yīī rĩ kādō ímụ tīī, ā pa rí ĩrívé 'bá rĩ pi ĩrívé
ānyāpá rĩ pi ā ụrụkọ pi be. 'Í lā Í'dóngará 5-9.

50 *ãmbúgú* *ãtí'ba* 'dĩri vé rĩ *ímú* *íca lókí* *ãtí'ba* rĩ ní *nĩ* *kuyé* ni gé.

51 *Ĩri* *ímú* *ãtí'ba* 'dĩri uga *kpélékpélé*, *ĩri* 'du 'be 'bá *ĩ* 'bā'bee *kú* *tā* be *pi* *ri* rĩ *pi* *āsámvú* gé, 'dālé *kôpi* *ã* *mukí* *rí* *ãã* *ngoó* *ãzini* *síkányá* *cií*.

25

Nāpí anji ũkú mụdrị kácáná rú rĩ pi vé rĩ

1 “*Mālūngā* 'bũ vé rĩ *adri* *sũ* *anji* *ũkú* *mụdrị* *kácáná* *rú* *ívé* *lám̄bā* 'du'ba *muzú* *ĩndĩ* *k̄régú* rĩ *ẽ* *drị* *ūt̄ezú* rĩ *t̄ini*.

2 *Anji* *ũkú* *t̄owú* rĩ *pi* *azakaza* *rú*, *t̄owú* rĩ *pi* *úmĩ* be.

3 *Anji* *ũkú* *azakaza* *rú* rĩ *pi* 'duki *ívé* *lám̄bā* *muzú* *ĩndĩ*, 'bo *kôpi* *jiki* *ũdu* *ãndõ* *rú* ni *kuyé*.

4 *Anji* *ũkú* *t̄owú* *úmĩ* be rĩ *pi* *t̄okí* *ũdu* *mālāngĩ* *agá*, *kôpi* 'duki *muzú* *ĩndĩ*.

5 *K̄régú* rĩ 'du *sā* *ãco*, *ímú* *íca* *ndõ*, *ĩsú* *ãkūdē* *anji* *ũkú* rĩ *pi* *kókí* *ú'dú* *gí*.

6 “*Kā* *mụ* *adri* *ĩnĩ* *agágá*, 'bá *ãzi* ní *trezú* *ú'dúkó* be *urụ* 'dāá *kĩnĩ*, 'K̄régú rĩ *ri* *ímú* 'dā! *ĩmi* *ĩfúkí* *ãmvé* *ĩri* *vú* *nõó*.’

7 “*Kúru* *anji* *ũkú* rĩ *pi* ní *aruzú* *ú'dú* *gélésĩ*, *kôpi* ní *ívé* *lám̄bā* rĩ *pi* vé *bāákú* *ve'ba* rĩ *pi* *ẽ* *tị* *úlízú* 'dĩisĩ *rá*.

8 *Anji* *ũkú* *azakaza* *rú* rĩ *pi* ní 'yozú *anji* *ũkú* *úmĩ* be rĩ *pi* ní *kĩnĩ*, 'ĩmi *sēkí* 'bá ní *ũdu*, 'bávé *lám̄bā* rĩ *pi* vé *áci* *ri* *ũdrādrā*.’

9 “*Anji* *ũkú* *úmĩ* be rĩ *pi* ní *újázú* *kôpi* ní *kĩnĩ*, “*Bá* *ícókí* *ĩmi* ní *ũdu* *sēé* *ku*, *ũdu* rĩ *íco* *caá* 'bá ní *ĩmi* be *ku*, *ĩmi* *mukí* *ũdu* *jeé* 'bá *ri'ba* *ũdu* *uzi'ba* rĩ *pi* *vúgá*.’

10 “*Kôpi* *kā* 'deé *mụ* *ũdu* *jengará* *gá* 'dāá, *k̄régú* rĩ ní *ícazú*. *Anji* *ũkú* *ĩ* *útú'ba* *kú* *ūrē* rĩ *pi* ní 'dezú *muzú* *vūrā* *ũkú* *jezú* rĩ *gé* 'dāá. *Ātí'ba* rĩ *pi* ní *k̄ētị* rĩ *ũp̄ízú* *cí*.

11 “*Vulé* *vulé* *rú* *anji* *ũkú* *azakaza* *rú* rĩ *pi* ní *kpá* *ícazú*, *kôpi* *kĩnĩ*, 'Āmbúgú 'bávé rĩ, 'í *zị* 'bá ní *k̄ētị* rĩ!’

12 “‘*Bo* *ĩri* ní *újázú* *kôpi* ní *kĩnĩ*, 'Ádarú *á* *lē* 'yoó *ĩmi* ní 'dĩni, *á* *nĩ* *ĩmi* *kuyé*.’

13 “*Kúru* *ĩmi* 'bá *mā* *pámvú* *ũbĩ'ba* 'dĩ'bee, *lē* *ĩmi* *útúkí* *ĩmi* *kú* *ūrē*, *ã'diātāsīyā* *ĩmi* *n̄kí* *ú'dú*, *dõku* *sā* *má* ní *ímuzú* *ĩgõzú* rĩ *kuyé*.

Nāpí ãtí'ba na rĩ pi vé rĩ
(*Lúkã 19:11-27*)

14 “*Á* *lē* 'yoó *ĩmi* ní *d̄ĩ* 'yozú *kĩnĩ*, *mālūngā* 'bũ vé rĩ *adri* *sũ* *ágó* *mụp̄i* *ãngũ* *vũrá* *gá* rĩ vé rĩ *t̄ini*. *Ágó* rĩ *kā* *lēé* *ngaá* *muzú*, *zị* *ívé* *ãtí'ba* *na* rĩ *pi*, *awa* *kôpi* ní *mũfēngā*, *kôpi* *ã* *ngakí* *rí* *ēzị* *ãní*.

15 *Sē* *ãzi* rĩ ní *mũfēngā* *jũrú* *ãmbúgú** *t̄owú*, *ãzi* rĩ ní *mũfēngā* *jũrú* *ãmbúgú* *ĩrĩ*, *ãzi* rĩ ní *mũfēngā* *jũrú* *ãmbúgú* *ãlu*. *Ĩri* ní *kúru* 'dezú *muzú* *ívé* *ēcị* *gé* 'dāá.

16 *Ágó* *ĩ* ní *mũfēngā* *sēé* *ĩri* ní *jũrú* *ãmbúgú* *t̄owú* rĩ, 'du *mũfēngā* rĩ *muzú* *ēzị* *ngazú* *ãní*, *gõ* *ãzini* *ĩsú* *drị* ni *gé* *caá* *jũrú* *ãmbúgú* *t̄owú*.

17 ‘*Bo* *ágó* *ĩ* ní *mũfēngā* *sēé* *ĩri* ní *jũrú* *ãmbúgú* *ĩrĩ* rĩ, 'du *mũfēngā* rĩ *muzú* *ēzị* *ngazú* *ãní*, *gõ* *ãzini* *ĩsú* *drị* ni *gé* *caá* *jũrú* *ãmbúgú* *ĩrĩ*.

18 ‘*Bo* *ágó* *ĩ* ní *mũfēngā* *sēé* *ĩri* ní *jũrú* *ãmbúgú* *ãlu* rĩ, *jị* *mũfēngā* *ívé* *ãmbúgú* rĩ vé rĩ *s̄ĩ* 'bũ *agá*.

19 “*Vũdrị* ni *kā* *vũ* *caá* *sā* *ãco*, *ágó* *ãmbúgú* rĩ ní *ímvízú*. *Ĩri* ní *ívé* *ãtí'ba* rĩ *pi* *zịzú*, *lē* *n̄ĩ* *amá* *dõ* *kôpi* *ngakí* *ēzị* *mũfēngā* rĩ *sĩ* *íngóni*.

20 *Ágó* *ĩ* ní *mũfēngā* *sēé* *ĩri* ní *élf̄ũ* *t̄owú* rĩ, *gõ* *élf̄ũ* *ãzi* *ĩsú* *caá* *t̄owú*. *Ĩri* ní 'yozú *ívé* *ãmbúgú* rĩ ní *kĩnĩ*, “*Í* *sē* *ándúrú* *má* ní *mũfēngā* *élf̄ũ* *t̄owú*, *nóni* *á* *gõ* *ãzi* ni *ĩsú* *caá* *drị* ni *gé* *élf̄ũ* *t̄owú*.’

21 “*Ĩrivé* *ãmbúgú* rĩ ní *újázú* *ĩri* ní *kĩnĩ*, “*Í* *nga* *ēzị* rĩ *múké*, *mi* *ãtí'ba*

* 25:15 25:15 *Mũfēngā jũrú ãmbúgú agá rĩ*: 'Bá rĩ *nga* *dõ* *ēzị* *ilí* *mụdrị* *drị* ni *t̄owú*, *ĩ* 'bá rĩ *ũfē* *mũfēngā* *jũrú* *ãmbúgú* *ãlu* ni *sĩ*.

múké, 'í 'bā mívé ẹsì céré rizú ẹzì rĩ ngazú. 'Í 'bā ẹsì rizú ngá mādānjá 'dĩri ā tā mbazú, ma nóni mi 'bā ngá āmbúgú ni ā tā mba. Mí ímú, 'bá ímúkí āyìkò 'bāá mí be trú.'

22 "Ágó ì ní mūfēngā sēé ìri ní élifū ìrì rĩ ní ímúzú, ìri ní 'yozú ívé āmbúgú rĩ ní kīnī, 'Mūfēngā mí ní sēé má ní élifū ìrì rĩ, á gō āzini ísú caá drì ni gé élifū ìrì.'

23 "Ìrivé āmbúgú rĩ ní újázú kīnī, 'Í nga ẹzì rĩ múké, mi ātí'bá múké, 'í 'bā mívé ẹsì céré rizú ẹzì rĩ ngazú. 'Í 'bā ẹsì rizú ngá mādānjá 'dĩri ā tā mbazú, ma nóni mi 'bā ngá āmbúgú ni ā tā mba. Mí ímú, 'bá ímúkí āyìkò 'bāá mí be trú.'

24 "Ātí'bá ì ní mūfēngā sēé ìri ní jūrú āmbúgú ālu rĩ ní ímúzú, ìri ní 'yozú ívé āmbúgú rĩ ní kīnī, 'Āmbúgú, á nī rá mī tā ē sị mbamba, ānyāngā mí ní rií ìkūnāá rĩ, 'í 'ā ómvú ni mi 'i kuyé, ānyāngā mí ní rií ìkūnāá rĩ, 'í ri úri ni nī kuyé.

25 Á 'o ỳrì sī, á jì mívé mūfēngā jūrú āmbúgú ālu rĩ sī 'bù agá, mívé mūfēngā rĩ má ní ìjì nō.'

26 "Ìrivé āmbúgú rĩ ní újázú ìri ní kīnī, 'Mi ātí'bá ùnjí, mi ùvú rú! 'Í nī rá 'yozú kīnī, ānyāngā má ní ìkūnāá rĩ, á sa nī kuyé, āzini ānyāngā má ní ìkūnāá rĩ, á ri úri ni nī kuyé.

27 Múké ni, mi té mávé mūfēngā jì 'bā jó ì ní rizú mūfēngā 'bāzú rĩ agá, má kādō ìgōó, ma té ísú ākūdē mávé mūfēngā rĩ tì gí.'

28 "Kúru āmbúgú rĩ ní 'yozú kīnī, 'Ìmi 'dúkí mūfēngā jūrú āmbúgú ālu 'dĩri drì ni gé sī rá, ìmi sēkí mūfēngā rĩ ātí'bá adriípi mūfēngā jūrú āmbúgú be mụdrì rĩ nī!

29 'Bá ívé mūfēngā áyúpi létì be múké rĩ, ì ímú ìri ní āzi ní sē drìdrì 'dāri aga rá, ìri ímú adri mūfēngā be ambamba. 'Bo 'bá ívé mūfēngā áyúpi létì be múké kuyé rĩ, ì ímú ìrivé rĩ 'dù drì ni gé sī 'dīisī rá.

30 Ātí'bá 'dĩri ẹzì ākó, ìmi 'dúkí ìri 'beé āmvé ìnìṅá agá 'dāá, ā mụ rí āā ngoó, āzini sịkányá cí 'dāá.'

Ì ímú 'bá vū drìgé rĩ pi vé tā lì rá

31 "Ma 'Bá Mvá 'i, má kādō ìgōó mālāyíkā rĩ pi be sù 'bāgú tìni, ma ímú úri lúpá mālūngā vé 'bù gé ì ní ìngúngū rĩ drìgé.

32 Ì ímú 'bá rĩ pi úmú āngū rĩ pi agásì céré, ì kòpi ìjì má ẹndrẹtì gé, ma ímú kòpi āsámvú aco sù ì ní kābìlō pi acoó ndrìjì be rĩ tìni.

33 Ma ímú kābìlō rĩ pi 'bā mávé drì ẹndẹpì gé, ma ndrìjì rĩ pi 'bā mávé drì ìjì gé.

34 "Ma 'bāgú rú, ma ímú 'yo kābìlō mávé drì ẹndẹpì gé rĩ pi ní, 'Ìmi ímúkí, má Ẹtẹpì 'bā tākìri ìmi drìgé gí. 'Ìmi ímúkí fí mālūngā ì ní údé kuú ìmi ní ìnógósì ì ní drì 'bù pi gbizú vū be kuyé rĩ agá.

35 Ā'diātāsīyā ẹbìrì kā ma fụú, ìmi sēkí má ní ngá nyanya, á nya rá. Yìjì úvá kā ma ndēé, ìmi sēkí má ní yìjì, á mvu rá. Ma jākāgú, ìmi ẹ'yìkí ma fí ìmivé 'bẹtì āsámvú gé rá.

36 Má kā adrií bōngó ākó, ìmi sēkí má ní bōngó suú rá. Drā kā ma ruú, ìmi kokí má ìzā rá. Kā ma 'beé jó āngū ù'yìzú rĩ agá, ìmi mụkí ma ndrēé rá.'

37 "Kúru 'bá tā 'o'bá pìrì rĩ pi ímú újā má ní, kòpi 'yo, 'Úpí, 'bá nìkí ngõtù 'yozú kīnī, ẹbìrì fụ mi gí, 'bá sēkí mí ní ngá nyanya nyaá ngõtù, dōku 'bá nìkí ngõtù 'yozú kīnī yìjì úvá ndē mi gí, 'bá sēkí mí ní yìjì mvuú ngõtù?

38 'Bá nìkí ngõtù 'yozú kīnī, mi jākāgú, 'bá ẹ'yìkí mi ífì 'bávé 'bẹtì āsámvú gé ngõtù, dōku 'bá nìkí ngõtù 'yozú kīnī, mi bōngó ākó, 'bá sēkí mí ní bōngó suú ngõtù?

39 'Bá nìkí ngõtù 'yozú kīnī, mi drā rú, dōku 'bekí mi jó ì ní rizú āngū ù'yìzú rĩ agá, 'bá mụkí mi ndrēé ngõtù?'

40 "Ma 'bāgú rú, ma ímú 'yo kòpi ní, 'Ádarú á 'yo ìmi ní 'dini, tā ìmi ní 'oó 'bá ìndrē 'bá kú ẹzì ākó rĩ pi ní 'dĩri, ìmi 'okí tā 'dĩri má ní.'

41 "Ma ímú 'yo 'bá mávé drì ìjì gé rĩ pi ní, 'Ìmi ngakí mụú má gārā

gá 'dǐsǐ rá! Múngú tri ĩmi gí, ĩmi fíkí ácí vezú āní ǔdǔ ākó, ĩ ní údé ādróko pi ní ívé índrí ũnjí rǐ pi be rǐ agá 'dǎá.

⁴² Ā'diātāsīyā ēbírǐ fú ándúró ma rá, ĩmi sēkí má ní ngá nyanya nyaá kuyé. Yǐjǐ úvá ndē ándúró ma rá, ĩmi sēkí má ní yǐjǐ mvuú kuyé.

⁴³ Ma ándúró jākā, ĩmi é'yǐkí ma fí ĩmivé 'bētǐ āsámví gé kuyé. Ma ándúró bōngó ākó, ĩmi gākí má ní bōngó sēgá sǐ. Ma ándúró drǎ rú, āzini 'bekí ma jó ĩ ní rizú āngǔ ũ'yǐzú rǐ agá, ĩmi gākí má ĩzǎ kogá sǐ.

⁴⁴ “Kōpi ímú zǐ kǐnǐ, ‘Úpí, 'bá nǐkǐ ngōtú 'yozú kǐnǐ ándúró ēbírǐ fú mi gí, dōku yǐjǐ úvá ndē mi gí, dōku mi jākāgú, dōku mi bōngó ākó, dōku mi drǎ rú, dōku 'bekí mi jó ĩ ní rizú āngǔ ũ'yǐzú rǐ agá, 'bá kokí mǐ ĩzǎ kuyé ngóni?’

⁴⁵ “Ma ímú újá kōpi ní, ‘Ádarú á 'yo ĩmi ní 'dǐni, tā ĩmi ní 'oó 'bá índré'bá kú ēzǐ ākó rǐ pi ní kuyé rǐ, ĩmi 'okí kpá má ní kuyé.’

⁴⁶ “‘Bá tā 'o'bá pǐrǐ ku rǐ pi, ĩ ímú kōpi ĩrǐñǎ ǔdǔ ākó, 'bo 'bá tā 'o'bá pǐrǐ rǐ pi, kōpi ímú ídri 'dǎni'dǎni rǐ ísú rá.”

26

Atala ambugu rǐ pi rikí létǐ ndǎá Yēsǔ ri 'dǐzú

(Mǎrǎkō 14:1-2; Lúkǎ 22:1-2; Yūwǎnǐ 11:45-53)

¹ Yēsǔ kā átángá rǐ átá deǐ gí, ĩri ní 'yozú ívé 'bá 'í pámvú ũbǐ'bá rǐ pi ní kǐnǐ,

² “‘ĩmi nǐkǐ rá, Ǫ'dú Múngú ní Ẹlǐzú Jó rǐ pi tǐ gé sǐ rǐ* ace nóni Ǫ'dú ĩrǐ, ma 'Bá Mvá 'i, ĩ ímú ma rǐ sē

ari'ba rǐ pi drǐgé Ǫ'dú 'dǎri gé, kōpi ímú ma gbǎ pētǐ alambaku sígé.”

³ Sǎ 'dǎri gé, atala atala rǐ pi drǐgé rǐ pi, drǐkoma rǐ pi be, úmúkí ĩ átálágú āmbúgú† ĩ ní zǐjǐ Kǎyáfǎ rǐ vé jó agá.

⁴ Kōpi rikí létǐ ndǎá kǐri kǐri Yēsǔ ri ruzú, ĩ 'dǐkǐ rǐ ĩri drǎá 'dǐsǐ rá.

⁵ Kōpi ní 'yozú kǐnǐ, “Lē 'bá rǐkǐ ĩri Ǫ'dú ǔmǔ nyazú rǐ gé ku, ā'diātāsīyā 'bá rǐ pi ímú íngá mgbárǎsǐ 'bá drǐgé gí.”

Ūkú āzi ũdǎ ũdu Yēsǔ drǐgé

(Mǎrǎkō 14:3-9; Yūwǎnǐ 12:1-8)

⁶ Yēsǔ kā rǐi adrii Bētēnǐyā gá Sǐmónǎ ũfú ní ándúró nyaá rǐ vé āngá 'dǎá,

⁷ ũkú āzi ní ímúzá ũdu ējǐ be ngǔǔpi ndrǐndrǐ ni be mǎlāngǐ agá, ũdu rǐ ājē be āmbúgú, ũkú rǐ í'dú ũdu rǐ ũdǎá Yēsǔ drǐgé, ísú ākūdē Yēsǔ ri ínyá nya.

⁸ 'Bá Yēsǔ ā pámvú ũbǐ'bá rǐ pi kā tā 'dǐri ndreé, sē kōpi ē éśǐ ve rá. Kōpi ní zǐzú kǐnǐ, “Ngá ũkú rǐ ní ũdu rǐ ízazú 'dǐni rǐ ā'dǐ?

⁹ Í té ũdu 'dǐri sē je ājē be āmbúgú, ĩ té ícó mǔfēngǎ ni awa 'bá ngá ākó rǐ pi ní.”

¹⁰ Yēsǔ kā tā kōpi ní 'yoó 'dǐri yǐjǐ, ĩri ní 'yozú kǐnǐ, “Ngá ĩmi ní rizú unuzú ũkú 'dǐri vé tā sǐ rǐ ā'dǐ? Ngá ĩri ní 'oó má ní 'dǐri, ĩri tā múké.

¹¹ ĩmi njǐjǐ ri adrii 'bá ngá ākó rǐ pi be, 'bo má ícó adrii ĩmi be caá sǎ be āco ku.

¹² Ūdu ũkú rǐ ní dǎá má drǐgé 'dǐri, ĩri ri mǎ rǐ'bá údé, úmvúlésǐ ĩ ímú ma sǐ āní 'bǔ agá.

¹³ Ádarú á lē 'yoó ĩmi ní 'dǐni, 'bá rǐ pi rikí dō Ǫ'dú'kó múké rǐ ũlǔú mǔzú vǔ drǐgé sǐ, kōpi kpá ímú tā

* **26:2 26:2** Ǫ'dú Múngú ní Ẹlǐzú Jó rǐ pi tǐ gé sǐ rǐ: Yǎhǔdǐ rǐ pi ri Ǫ'dú Múngú ní Ǫtǔ ẹlǐzú Ẫsērélē rǐ pi vé jó rǐ pi tǐ gé sǐ Ẹjēpétō gá 'dǎá rǐ vé tā ígá. Ǫtǔ kōpi é'bǐpǐjǐ ũbēkǐ kǎbǐlō ā ǎri ívé kēǐtǐ ē ẹrǐfe gá sǐ, sē Múngú ú'dǐ kōpi kuyé. Múngú ú'dǐ 'bá Ẹjēpétō vé kǎbǐlō ǎri ũbē'bá ívé kēǐtǐ ē ẹrǐfe gá sǐ kuyé rǐ pi vé anjǐ āgō kǎyú rǐ pi ũdrǎá 'bá ǎlu ǎlu vé 'bētǐ āsámví gé sǐ rá. 'Í lǎ Wǔngárǎ 12:17-28; Mátáyo 26:2; Mǎrǎkō 14:1; Lúkǎ 2:41; Yūwǎnǐ 2:13; Ẹzǐ 12:4; 1 Kōrínítō 5:7; Ẹbérē 11:28. † **26:3 26:3** Átálágú āmbúgú rǐ: Átálágú āmbúgú rǐ ndē atala rǐ pi céré, ā'diātāsīyā ĩri 'yégá fi Jó Múngú vé rǐ agá Vǔrǎ Uleteretere rǐ agá 'dǎá nǐ, ĩri fi vú ǎlu ílǐ ǎlu agá. ĩri ǎri rōbōjō vé rǐ jǐ ũnjǐkǎnyǎ ũjǐzú. 'Í lǎ Lēvǐtǐkǎ 16; Ẹbérē 9.

ũkú 'dĩri ní 'oó má ní rĩ ùlũ rá, 'bá rĩ pi ẽ ígákí rí ìrivé tã àní."

*Yúdã 'be Yèsũ ã ùli
(Mārākō 14:10-11; Lúkã 22:3-6)*

14 Kúru Yèsũ vé 'bá mụdrị drị ni ìrĩ rĩ pi vé ãlu, ì ní zịi Yúdã Ìsīkārīyótã ní 'dezú mụzú atala atala rĩ pi drīgē rĩ pi vúgá 'dãá,

15 ìri ní zizú kīnī, "Á sē dō Yèsũ ri rụy ìmi ní gí, ìmi má ní ã'di sē?" Kúru kōpi ní mūfēngā fífí ẹnjīpi ẹnjīnī ni pi lāzú pūkú na, sēzú ìri ní.

16 Í'dózú sã 'dãri gé, Yúdã í'dó rii létì ndãá, ã rụkí rí Yèsũ ri àní.

*Yèsũ pi nyakí ìnyá ùmũ vé rĩ ívé
'bá 'î pámvú ùbĩ'bá rĩ pi be
(Mārākō 14:12-21; Lúkã 22:7-13;
Yūwánĩ 13:21-30)*

17 Ụ'dụ ì ní í'dózú Ụmũ ì ní Pángã ni 'Bãá Údrá ku rĩ nyazú rĩ# gé, 'bá Yèsũ ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi ní ìmúzú Yèsũ vúgá nōó, kōpi ní ìri zizú kīnī, "Mí lē 'bã mụkí ìnyá mí ní lēé nyaá Ụ'dụ Múngú ní Ẹlìzú Jó rĩ pi tị gé sī rĩ vé rĩ á'dí ìngūgá?"

18 Yèsũ ní újázú kōpi ní kīnī, "Ìmi mụkí kūrụ agá 'daá, ìmi ágó ãzi ìsụ, ìmi 'yokí ìri ní kīnī, 'Ímbápi kīnī, mávé sã ícò gí, á lē mụy ùmũ Ụ'dụ Múngú ní Ẹlìzú Jó rĩ pi tị gé sī rĩ vé rĩ nyaá 'bá mã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi be mívé àngá.' "

19 Kúru 'bá Yèsũ ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi ní mụzú tã rĩ 'ozú sũ Yèsũ ní lūú ì ní rĩ tịni, kōpi ní mụzú ìnyá Ụ'dụ Múngú ní Ẹlìzú Jó rĩ pi tị gé sī rĩ vé rĩ á'dízú 'dãlé.

20 Ụtú rĩ kã 'deé, Yèsũ pi ní úrízú ívé 'bá 'î pámvú ùbĩ'bá mụdrị drị ni ìrĩ rĩ pi be ìnyá nyangará gá.

21 Kōpi kã rii ìnyá rĩ nyaá, Yèsũ ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Ádarú á 'yo ìmi ní 'dini, 'bá ãlu ìmi ãsámvú gé 'dīgē, ìri ìmú mã ùli 'be nī."

22 Tã 'dĩri sē 'bá Yèsũ ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi ní ìzāngā, 'bá ãlu ãlu í'dó rii 'yoó Yèsũ ní, "Úpí, 'bá déna ìmúpi mī ùli 'beépi rĩ ìri ma 'i?"

23 Yèsũ ní újázú kōpi ní kīnī, "Bá 'bá ní rii ngá nyaá ìri be sákānī ãlu agá rĩ ìmú mã ùli 'be nī.

24 Ma 'Bá Mvã 'i, ma ìmú drã rá, sũ ì ní sī Búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ tịni. 'Bo ìzāngā rĩ ùmvúlésī ìmú adri ágó mã ùli 'beépi rĩ vé ni, ì ìmú ìri sē 'dì drã rá. 'Bá tã 'oópi 'dini 'dĩri, tìkí tē dō ìri kuyé múké."

25 Yúdã lēépi Yèsũ ã ùli 'beépi rĩ ní ìri zizú kīnī, "Ímbápi, 'bá mí ní tã ni átá 'dĩri, mí ụsũ 'bá rĩ ma 'i?"

Yèsũ ní újázú ìri ní kīnī "È, 'bá rĩ mi 'i."

*Ìnyá Úpí vé uletere rĩ vé nyangará
(Mārākō 14:22-26; Lúkã 22:14-23;
1 Kōrínítō 11:23-25)*

26 Kōpi kã í'dó ìnyá rĩ nyaá, Yèsũ ní pángã rĩ í'dúzú, ìri ní òwò'dífò sēzú, ìri ní 'a ní àndīzú, ìri ní sēzú ívé 'bá 'î pámvú ùbĩ'bá rĩ pi ní, ìri ní 'yozú kīnī, "Ìmi 'dukí, ìmi nyakí, 'dĩri rụ'bá mávé rĩ."

27 Ìri ní kópò rĩ í'dúzú, ìri ní òwò'dífò sēzú Múngú ní, ìri ní sēzú kōpi ní, ìri ní 'yozú kīnī, "Ìmi àrēvú céré, ìmi mvukí.

28 'Dĩri mávé àrí má ní ùndī ruzú 'bá kárakarã pi be rĩ. Árí mávé dāápi vūgá 'dĩri ìri sē Múngú ri 'bá rĩ pi trũ ívé ùnjīkányã agásī rá.

29 Ádarú á lē 'yoó ìmi ní 'dini, má ícò gōó vinyọ mvụú đđi ku, cīngbã cazú ụ'dụ má ní mụzú vinyọ

‡ 26:17 26:17 Ụmũ ì ní Pángã ni 'Bãá Údrá ku rĩ nyazú rĩ: Yãhũđđi rĩ pi ri ùmũ 'dĩri nya ca ụ'dụ ẹzĩrĩ, kōpi ri ụ'dụ Múngú ní ì pazú adringará tũgẽrĩ rú 'bá Ẹjẹpétò vé rĩ pi drīgē sī rĩ vé tã ígá àní. Ụmũ 'dĩri ì í'dó nya Ụ'dụ Múngú ní Ẹlìzú Jó rĩ pi tị gé sī rĩ gé. 'Í lã Wũngará 12:17-20. § 26:28 26:28 'Dĩri mávé àrí má ní ùndī ruzú 'bá kárakarã pi be rĩ: Árí 'dĩri 'bá rĩ pi vé ùnjīkányã ùjĩ, ìri sē kōpivé ùndī Múngú be rĩ adri múké. 'Bá Ìsērélē vé rĩ pi ríkí tị, àzini ndrĩ zãá Múngú ní rōbõnõ rú, ã ùjĩ rí ívé ùnjīkányã, ì adrikí rí ule. Rōbõnõ ì ní zãá 'dĩri 'da Yèsũ vé drāngará pẹtị alambaku sigé sũ Kãbilò Mvã Múngú vé rĩ tịni rĩ. Árí Yèsũ vé dāápi rōbõnõ rú 'dĩri, ìri 'bá céré ìri ẹ'yĩ'bá gí rĩ pi trũ ívé ùnjīkányã agásī. 'Í lã Wũngará 24:8; Lẹvĩtĩkã 16:11-19; Mārākō 14:24; Èberē 9:15-22.

ú'dí mvuzú ìmi be trú má Ètèpì vé mālūngā agá 'dāri gé."

³⁰ Kòpì ká úngó ngoó, vùdrì ni gé, kòpì ní 'dezú mužú Írà Òlívè vé rì drìgé 'dāá.

*Yèsù kīnī Pétēró ri ímù 'i gā rá
(Mārākō 14:27-31; Lúkā 22:31-34;
Yūwānī 13:36-38)*

³¹ Kúru Yèsù ní 'yozú kòpì ní kīnī, "Ìnìnjá nōri sī, ìmi céré ímù nga ápá rá tá ímùpì 'i ngaápi má rù'ba gá rì sī, ìmi ma ku ó'dúkùlẹ, ã'diātāsīyā sīkí Búkū Múngú vé rì agá kīnī,

" 'Ma ímù 'bá kābīlō úcépi rì 'dì drā rá,

kābīlō rì pi ímù ayi kpélékpélé."

³² 'Bo má kādō gōó íngá ídri rú, ma 'de mužú ìmi ẹndrẹtì gé sī drìdrì, 'bà mu 'bá ìsù ìmi be āngū Gālíláyā vé rì gé 'dāá."

³³ Pétēró ní 'yozú kīnī, "'Bá rì pi dō ápá tá ímùpì 'i ngaápi mí rù'ba gá rì sī rá drāāāsīyā, má ícò mí kuú ālunáni ku."

³⁴ Yèsù ní újázú Pétēró ní kīnī, "Ádarú á lē 'yoó mí ní 'dínì, ìnìnjá āndrū nōri sī, lōgúlōgú ní drì céré 'bezú kuyé rì gé, mí ímù ma gā ca vú sī na, mí 'yo, 'í nī ma kuyé."

³⁵ Pétēró ní gōzú újázú kīnī, "Má ícò 'yoó kīnī á nī mí kuyé 'dínì ku, 'bá ūdrā mí be trú." 'Bá Yèsù ā pámvú ūbī'ba rì pi ā urukọ céré átákí nyo sū Pétēró ní átá rì tìnjì.

*Yèsù zì Múngú ri Gētēsēmānī gé.
(Mārākō 14:32-42; Lúkā 22:39-46)*

³⁶ Kúru Yèsù ní 'dezú mužú ívé 'bá 'ì pámvú ūbī'ba rì pi be vūrā ì ní zì Gētēsēmānī rì gé 'dāá, ìri ní 'yozú kòpì ní kīnī, "Ìmi úríkí 'dīgé, ma drì mu Múngú ri zì."

³⁷ Jì Pétēró ri, āzini Zēbēdáyō ẹnjípì Yókóbū pi Yūwānī be mužú 'í vúgá sī ìndī. Ízāngā 'í'dó fíí ẹsì ní agá ambamba.

³⁸ Ìri ní 'yozú kīnī, "Ìzāngā nō má ẹsì drādrā ē tì ìsù. Ìmi adríkí 'dīgé, lē ìmi adríkí mì be mgbọ."

³⁹ Yèsù ká mužú vūú mādā, ìri ní kūmūcí ūtìzú, 'ì drì sīzú vūgá, ìri ní Múngú ri zìzú kīnī, "Má Ètèpì, ícò dō rá, mí ku ma ríí ìzāngā nyaá nóni ku. 'Bo lē tá rì ā nga 'i sū mí ẹsì ní lēé rì tìnjì, ā adri sū má ní lēé rì tìnjì ku."

⁴⁰ Yèsù ká 'i újá gōó vúlé ívé 'bá 'ì pámvú ūbī'ba na rì pi vúgá 'dāá, ìsù kòpì ri ú'dù ko. Ìri ní 'yozú Pétēró ní kīnī, "Ìmi ícókí nyo adrii caá sá ālu mì be mgbọ ku?"

⁴¹ Lē ìmi adríkí mì be mgbọ, ìmi zìkí Múngú ri, tá ūnjí ā ū'bì rí ìmi ku. Ìmí ẹsì lē kōdō Múngú ri zìjì rá, 'bo rù'ba gá, ìmi mūnyámúnnya."

⁴² Yèsù ní gōzú mužú Múngú ri zìzú dījì, ìri ní 'yozú kīnī, "Má Ètèpì, 'í 'dù dō ìzāngā nōri má rù'ba gá sī kuyé, múké ní, lē má nya ìzāngā rì mužú ìyí, tá mí ẹsì ní lēé rì ā nga 'i ìyí."

⁴³ Yèsù ká gōó ímù, ìsù ívé 'bá 'ì pámvú ūbī'ba rì pi kokí ú'dù kpílìkpílì, ã'diātāsīyā ú'dù rì nō kòpì ē mì ambamba.

⁴⁴ Vú na ní gé, gō kpá kòpì kuú 'dīgé, 'de mužú Múngú ri zìjì ìri ní tē zìjì drìdrì rì tìnjì.

⁴⁵ Ìri ní 'i újázú ìgōzú ívé 'bá 'ì pámvú ūbī'ba rì pi vúgá nōó, ìri ní 'yozú kòpì ní kīnī, "Ìmi drì ri ú'dù rì koko, āzini ìmi ri āndē vu? Ìmi ndrekí, sá rì ícá ìnyinjá gí, ì ímù 'Bá Mvā ri rù sē 'bá ūnjìkānyā 'o'ba rì pi drìgé.

⁴⁶ Ìmi íngákí uru, 'bá mukí! 'Bá lēépi má ūlì 'beépi rì ícá ìnyinjá gí!"

*Yèsù vé rùngará
(Mārākō 14:43-50; Lúkā 22:47-53;
Yūwānī 18:3-12)*

⁴⁷ Yèsù ká ríí átá, 'bá Yèsù ā pámvú ūbī'ba mužrì drì ni ìrì rì pi vé ālu Yúdā ní ícázú, 'bá bítríká ímúkí vú ní gé sī, kòpì céré ìlì ācò ācò ní pi be ì drìgé sī, āzini túré pi be ì drìgé sī. Atala atala rì pi drìgé rì pi, āzini 'bá drìkoma rú rì pi be ìpèkí 'bá 'dī'bée ímúzú nī.

48 Yúdā lū kōpi ní tā rī drīdrī kīnī, “Má u'de dō 'bá rī eziī bēdrī sī, ágó rī adriípi 'dī, ĩmi rukí ĩri.”

49 Kúru Yúdā ní mužú Yēsū vúgá 'dāá, ĩri ní 'yozú, “Ímbápi, mōdó mí ní!” ĩri ní kúru Yēsū ri u'dezú eziizú bēdrī sī.

50 Yēsū ní 'yozú kīnī, “Ūndīgó, mí ímú gí, 'í 'o tā mí ní lēé 'oó rī.”

Āgō urukō'bée ní kúru ímúzá Yēsū ri u'dezú ruzú.

51 Yēsū vé 'bá ĩri ā pámvú ūbī'bá rī pi vé ālu ní ívé ĩlī āco rī ínjesú, ĩri ní átálágú āmbúgú rī vé ātī'bá ē bí gazú mvóru 'dezú vūgá 'dāá.

52 Yēsū ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Í su mívé ĩlī āco rī gōó ívé vūrā gá 'dāá ūzi. 'Bá céré āngū ú'dī'bá drā'bée ĩlī āco sī rī pi, ĩ kpá ímú kōpi ú'dī ūdrā ĩlī āco sī.

53 Mí ūsū má ícó má Ètēpi ri zī, ícó má ní mālāyíkā ē 'dī 'dī'bée ngúlúmū mužrī drī ní ĩrī ĩpēé ímú mā ĩzā koó ú'díkírīnā nōgó ku?

54 'Bo á 'o dō tā rī 'dīni, tā Búkū Múngú vé rī ní átá 'dīri ā nga rī 'i fūú tī ni gé ngóni?”

55 Sā 'dāri gé, Yēsū ní 'yozú 'bá bītrīká rī pi ní kīnī, “ĩmi ri ímú ĩlī āco āco ni pi be, túré be, ĩmi lēkí ímú ma ruú, ĩmi ūsūkí ma 'bá ūnjí riípi ē 'dī 'dīpi 'bá āngū ruúpi ni pi be ni? Ū'dú céré, á ri 'bá rī pi ímbá Jó Múngú vé rī ā bóró gá 'dāá, 'bo ĩmi rukí ma kuyé.

56 'Bo tā 'dīri nga 'i 'dīni, tā nēbī rī pi ní sī Búkū Múngú vé rī agá rī, ā nga rī 'i fūú tī ni gé bēnī.” Kúru 'bá Yēsū ā pámvú ūbī'bá rī pi ní ngazú ápázú 'dīsī rá, kukí Yēsū ri kú ó'dúkúlēgúsī.

Yēsū tu pá Yāhūdī tā lī'bá rī pi endreṭi gé

(Mārākō 14:53-65; Lúkā 22:54-55, 63-71; Yūwānī 18:13-14, 19-24)

57 'Bá Yēsū ri ru'bá rī pi ní Yēsū ri jizú mužú Kāyáfā vé āngá 'dāá, Kāyáfā ri átálágú āmbúgú. 'Bá tāimbī ímbá'bá rī pi, ambugu

Yāhūdī rī pi vé rī pi be, kōpi ri ĩ úmú ĩrivé āngá 'dāá.

58 'Bo Pētēró 'de mužú Yēsū vúgá sī, kōpi rikí mužú āsámvú sī, cīmgbá ĩri ní cazú átálágú āmbúgú rī vé bóró gá 'dāá. ĩri ní fizú bóró agá 'dāá, ĩri ní úrizú 'bá āngū ūtē'bá rī pi be trú, lē tēé ndreé dō tā Yēsū vé rī ā ūdū ĩri adri ngóni.

59 Atala atala rī pi drīgé rī pi, 'bá tā lī'bá rī pi be, kōpi lēkí tā ūnjō vé ni ndāá ísú Yēsū rú'bá gá, ĩ 'dīkí rī ĩri drāá rá.

60 'Bá kárakarā ā átákí dō tā rī ūnjō sī Yēsū rú'bá gá drāáāsīyā, kōpi ísúkí tā āzi ĩ ní ícózú Yēsū ri 'dizú ni kuyé.

Ūdū ni gé, 'bá ĩrī pi ímúkí pá tuú,

61 kōpi kīnī, “Ágó 'dīri 'yo ándúru kīnī, 'Ma Jó Múngú vé rī ūsī vūgá, ma gō sī ū'dú na agá.’ ”

62 Átálágú āmbúgú rī ní íngázú pá tuzú uru sī, ĩri ní 'yozú Yēsū ní kīnī, “Tā āgō 'dī'bée ní rií ūmbī mí drīgé kárakarā 'dī'bée, 'i 'yo átángá mí tī gé sī ku āsī?”

63 'Bo Yēsū újí 'i kīri.

Átálágú āmbúgú rī ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Í sō ūyō Múngú adriípi ídri rú rī endreṭi gé, 'i lū 'bá ní, mí Kúrísítō Múngú Mvópi 'i?”

64 Yēsū ní újázú ĩri ní kīnī, “Tā mí ní átá 'dīri pīri. Ádarú á lē 'yoó ĩmi ní 'dīni, ma 'Bá Mvá 'i, úmvúlésī ĩmi ímú ma ndre, ma úrí Múngú Ūkpō 'Dīpa vé drī ěndēpi gé, ma ĩgō ímú 'bū gé 'dāásī vūgá nōó ĩrībīti agásī.”

65 Átálágú āmbúgú rī ā 'a ve ūnjí ūnjí, ru ívé bōngó āsī, ĩri ní 'yozú kīnī, “Ágó nōri ide Múngú ri! Ngá 'bá ní 'bá āzi lēzú ē ímú ágó 'dīri vé tā ūlūú rī ā'di? ĩmi yíkí tā ágó rī ní Múngú ri idezú rī gí.

66 ĩmi lēkí ā líkí tā drī ni gé íngóni?”

Kōpi ní újázú kīnī, “Ágó 'dīri, lē ā 'dīkí ĩri drāá rá.”

67 Kōpi ní tūsú úwézú endreṭi ni gé, kōpi ní 'dezú ĩri ūgbázú. Ūrukō'bée ní ĩri usazú.

68 Kòpì ní 'yozú ìrì ní kìnì, "Kúrísítò, mí áamá, ã'di gbã mi nĩ?"

Pétèró gã Yèsù rì sī
(*Mārākō 14:66-72; Lúkā 22:56-62; Yūwānī 18:15-18, 25-27*)

69 Sā 'dāri gé, Pétèró úrí kuú āmvé jó rizú tā lizú rī ã bóró gá 'dāá, mvá ũkú āzi átí'bá rú ní ní ímúzú, ìrì ní 'yozú Pétèró ní kìnì, "Ìmi rikí ándúru adrii Yèsù adriipi Gālíláyāgú rī be trú."

70 Pétèró ní gāzú 'bá rī pi èndrètì gé 'dīgè kìnì, "Á nī kuyé mi dō rì tā ngōri átá!"

71 Kúru Pétèró ní 'dezú mužú kání rī vé kẹ̀tìlè gá 'dāá, mvá ũkú āzi ní ìrì ndrezú, mvá ũkú rī ní 'yozú 'bá rī pi ní kìnì, "Ágó nōri, kòpì rikí ándúru adrii Yèsù Názèrétāgú rī be trú."

72 Pétèró gō kpá gāá dī, ìrì ní ũyō sōzú kìnì, "Á nī mǎ ágó 'dīri kuyé!"

73 Kā adrii mǎdǎ, vùdrī ni gé, 'bá ɔrukò'bée pá tu'bá 'dǎlé rī pi ní ímúzú Pétèró vúgá nōó, kòpì ní 'yozú kìnì, "Bá nīkí rá, mi 'bá 'dī'bée vé ógúpì. Ò'dúkò mí ní rizú átázú rī lū 'bá ní kìnì, mi Gālíláyāgú."

74 Pétèró ní 'i trizú ũgōgōlé rú kìnì, "Múngú ã sē mǎ ísù drīlè ũnjí, á nī mǎ ágó 'dīri kuyé."

Koro lōgúlōgú ní cèré 'bezú.

75 Pétèró ní tā Yèsù ní ándúru 'yoó 'í ní, "Lōgúlōgú ní drī cèré 'bezú kuyé rī gé, mi ma gǎ ca vú na" 'dāri ã tā ígázú. Kúru Pétèró ní fūzú mužú āmvé 'dāá, ìrì ní 'dózú ngozú mádrǎ mádrǎ rú.

27

Jíkí Yèsù rì Pílátō èndrètì gé
(*Mārākō 15:1; Lúkā 23:1-2; Yūwānī 18:28-32*)

1 Òbútì kùnìkùnì, atala atala rī pi drīgè rī pi, 'bá ambugu rī pi be cèré, úmúkí tì trú, kòpì lèkí ã 'dìkí Yèsù rì drǎá rá.

* **27:2** **27:2** *Jíkí ìrì mužú Pílátō èndrètì gé:* Kòpì jíkí ìrì mužú Pílátō èndrètì gé, ã'diātāsīyā kòpì ùkpò ákó 'bá 'dizú, 'yèná gávānā Rómā vé rì ùkpò be 'bá 'dizú nī. **27:10** **27:10** *Zākāriyā 11:12-13; Yèrēmīyā 19:1-13; 32:6-9*

2 Kòpì ũdrōkí ìrì, jíkí ìrì mužú Pílátō èndrètì gé,* Pílátō rì gávānā.

Yúdā vé drāngará
(*Ẹ̀zì 1:18-19*)

3 Yúdā Yèsù ã ũli 'beépi rī kǎ ndréé līkí Yèsù vé tā, lèkí ìrì 'dìjì'dì, tā rī sē ìrì ní ìzāngā āmbúgú, ìrì ní mǔfēngā fífí pūkú na rī újázú gōzú atala atala rī pi drīgè rī pi ní 'bá ambugu rī pi be.

4 Ìrì ní 'yozú kìnì, "Á 'o ũnjìkǎnyā 'bá tā ũnjì 'oópi kuyé ni ã ũli 'bezú."

Kòpì ní újázú ìrì ní kìnì, "Tā 'dīri adrii tá 'bávè ni ku, tā 'dīri mi pá tu tì ni gé nī."

5 Yúdā ní mǔfēngā rī 'bezú 'í drīgè sī Jó Múngú vé rī agá 'dāá, ìrì ní 'dezú mužú 'i 'yīzú bǎákú sī.

6 Atala atala rī pi drīgè rī pi ní mǔfēngā fífí rī pi u'duzú, kòpì ní 'yozú kìnì, "Táimbì ã'yī ku ì ní mǔfēngā 'dīri 'bázú jó ì ní rizú mǔfēngā 'bázú rī agá, ã'diātāsīyā mǔfēngā 'dīri dǎkí ānì ári gí."

7 Kòpì ũsúkí kìnì, mǔfēngā 'dīri sī, lè ã jekí vūrā ānì, 'bá ímù' 'bá jākā rú rī pi kádō ũdrǎá, ã sīkí rí kòpivé ávū ānì.

8 Cìngbá āndrū sī, zíkí vūrā rī ã rú, Vūrā Árí vé ni.

9 Tā ótú nẹ̀bì Yèrēmīyā ní 'yoó rī, nga 'i fūú tì ni gé gí kìnì, "Kòpì 'dukí mǔfēngā fífí pūkú na, 'bá Ísèrélè vé rī pi kìnì 'bá rī rù dō ìrì gí, ì mǔfēngā 'dīri sē ìrì ní.

10 Mǔfēngā rī sī, kòpì jekí vūrā 'bá rīpi ũrúté ũdrí gbizú ni vé ni ānì, sū Úpí ní ẹ̀zì má ní rī tìni."

Pílátō rì Yèsù rì uzì
(*Mārākō 15:2-5; Lúkā 23:3-5; Yūwānī 18:33-38*)

11 Yèsù kǎ pá tuú gávānā Pílátō èndrètì gé 'dāá, Pílátō ní ìrì zizú kìnì, "Mi nyo 'bāgú Yāhúdì rī pi vé rī?"

Yèsù ní újázú ìrì ní kìnì, "Tā rī mí ní 'yoó gí 'dī."

12 Atala atala rĩ pi drĩgé rĩ pi, 'bá ambugu rĩ pi be, kòpi ká ìri tǒó, Yésũ zĩ 'í tì átángá 'yozú kuyé.

13 Pílátō ní ìri zizú kīnī, “'Í yì tǎ 'bá rĩ pi ní ríí 'yoó mī rù' 'bá gá ùnjí 'dĩri kuyé?”

14 'Bo Yésũ újǎ ìri ní átángá ãlunǎni kuyé, sē gávǎnǎ ní ãyǎngǎrá.

*Líkí Yésũ vé drǎngǎrá ã tǎ
(Mǎrǎkō 15:6-15; Lúkǎ 23:13-26;
Yũwǎnī 18:39-19:16)*

15 Měrē gávǎnǎ vé rĩ gé, kádō ríí Ụmũ Múngú ní Ẹlízú Jó tì gé sī rĩ nyaá, 'bá bĩtríkǎ rĩ pi 'bá ì ní ũ'yĩ kúú jó ǎngũ ũ'yĩzú rĩ agá rĩ pi vé ǎlu ìpē, ì ìri ọyù ìfũ ǎmvé.

16 Sǎ 'dǎri gé, ágó ǎzi rù be kuǔpi tǎ ùnjí sī ní 'yíkí ìri kú jó ǎngũ ũ'yĩzú rĩ agá 'dǎá, ágó rĩ ã rù Bǎrǎbǎ 'i.

17 'Bá bĩtríkǎ rĩ pi ká ì úmú Pílátō vé ǎngǎ 'dǎá, Pílátō ní kòpi zizú kīnī, “'Ìmi lěkí mǎ ọyù ìmi ní ǎ'di ri sēé? Mǎ ọyù Bǎrǎbǎ ri sēé, dǒku mǎ ọyù Yésũ ì ní zìí Kúrísítō ri sēé?”

18 Pílátō nī rá 'yozú kīnī, Yǎhúdĩ ambugu rĩ pi ìjìkí Yésũ ri 'í ẹndrẹtì gé nǒó, ǎ'diǎtǎsīyǎ kòpi 'bǎkí ẹsì ùnjí Yésũ drĩgé.

19 Pílátō kǎ úrì ívé lúpá tǎ lizú rĩ drĩgé, ùkú ní ní ù'dúkó pězú vú ní gé 'dǎá kīnī, “Ágó tǎ ùnjí 'oópi kuyé 'dǎri, ǎ 'okí ìri ùnjí ku, ìnìnjǎ ǎndrũ rĩ sī, urobí ùbĩ ma ìrivé tǎ sī, mǎ ẹsì ísù ǎnì ìzǎngǎ ambamba.”

20 'Bo atala atala rĩ pi drĩgé rĩ pi, 'bá ambugu rĩ pi be, ríkí 'bá bĩtríkǎ rĩ pi ẹ drĩ ùcì kīnī, kòpi ǎ 'yokí, ǎ ọyúkí Bǎrǎbǎ ri áyu, ǎ 'dìkí Yésũ ri drǎá rá.

21 Kúru gávǎnǎ Pílátō ní 'bá bĩtríkǎ rĩ pi zizú kīnī, “'Bá ìrĩ 'dĩ'bée ǎsǎmvú gé, ìmi lěkí mǎ ọyù ìmi ní ǎ'di ri sēé?”

Kòpi ní újǎzú kīnī, “Mí ọyù Bǎrǎbǎ ri áyu.”

22 Pílátō ní kòpi zizú kīnī, “Kúru Yésũ ì ní zìí Kúrísítō 'dĩri, mǎ 'o ìri ǎ'di rú?”

Kòpi ní céré újǎzú kīnī, “'ǎ gbǎkí ìri pẹtì alambaku sígé!”

23 Pílátō ní kòpi zizú kīnī, “'ǎsì? Tǎ ùnjí ìri ní 'oó rĩ ǎ'di?”

Kòpi gǒkí ọ'ù ù'dúkó be ọyù 'dǎá kīnī, “'ǎ gbǎkí ìri pẹtì alambaku sígé.”

24 Pílátō kǎ ndrēé tǎ ǎzi 'í ní ícó 'oó ní 'dǎáyo, 'bá rĩ pi lěkí íngǎ mgbǎrǎsī, ìri ní yìí 'í'dúzú 'í drì ùjìzú 'bá bĩtríkǎ rĩ pi ẹndrẹtì gé 'dĩgé. Ìri ní 'yozú kīnī, “Ágó nǒri vé ǎrì, tǎ ní adri má drĩgé ku, tǎ ní ri adri ìmi drĩgé!”

25 'Bá rĩ pi ní céré újǎzú kīnī, “'Ìrivé ǎrì, tǎ ní ǎ adri 'bá drĩgé, ǎzini 'bávé ǎnjìnjǎ rĩ pi drĩgé!”

26 Kúru Pílátō ní Bǎrǎbǎ ri ọyuzú. Ìri ní tǎimbì sězú ívé ǎngǎráwǎ rĩ pi ní, kòpi ǎ ùgbǎkí Yésũ ri, kòpi ǎ gbǎkí ìri pẹtì alambaku sígé.

*ǎngǎráwǎ rĩ pi ìnjákí Yésũ ẹ drĩ
(Mǎrǎkō 15:16-20; Yũwǎnī 19:2-3)*

27 Kúru gávǎnǎ Pílátō vé ǎngǎráwǎ rĩ pi ní Yésũ ri jizú mụzú vürǎ ìvé rĩ gé 'dǎá, kòpi ní ǎngǎráwǎ rĩ pi úmúzú céré, kòpi trakí ì Yésũ ǎ gǎrǎ gá sī kúrũ.

28 Kòpi njekí ìrivé bǒngó akoóko rùkũ rĩ rù' 'bá ní gé sī, kòpi sukí bǒngó ika ǎco ní† rù' 'bá ní gé,

29 kòpi údékí ùcékúcé suú drĩ ní gé kùlǎ rú. Kòpi 'bǎkí túré ìrivé drĩ ẹndẹpì gé, kòpi ùtìkí kùmúcí ìri ẹndrẹtì gé, kòpi ní ìri ẹ drĩ ìnjǎzú 'yozú kīnī, “'Bǎgú Yǎhúdĩ rĩ pi vé rĩ, 'bá ìnjìkí mi rá!”

30 Kòpi úwékí tǔsú rù' 'bá ní gé, kòpi 'í'dúkí túré ìri drĩgé rĩ, ríkí ìri ẹ drĩ ùgbǎá ǎnì.

31 Kòpi ká ìri ẹ drĩ ìnjǎ, kòpi ní bǒngó akoóko rùkũ rĩ njezú rù' 'bá ní gé sī, kòpi gǒkí ìrivé bǒngó suú ìri rù' 'bá gá 'dǎá ùzi. Kúru kòpi ní ìri jizú mụzú, ǎ mụkí rí ìri gbǎá pẹtì alambaku sígé.

† 27:28 27:28 Bǒngó ika: 'Bǎgú rĩ pi ri bǒngó ika su.

Gbā́kí Yēsũ ri peṭi alambaku sígè
(*Mārākō 15:21-32; Lúkǎ 23:26-43;*
Yūwánĩ 19:17-27)

32 Kòpì kà rií 'deé mužú, kòpì cakí ágò àzi ísù, ágò rĩ íbí ímù Kùrénè gélésíla, ágò rĩ ã rù Sìmónǎ 'i. Kòpì mĩkí ágò rĩ peṭi alambaku Yēsũ vé rĩ 'dujú mužú.

33 Kòpì ní cazú vūrǎ ĩ ní zii Gōlōgótǎ rĩ gé 'dǎá, (Gōlōgótǎ vé ífífí, vūrǎ drĩ kòlòmgbò vé ni).

34 Kòpì ní vinyò usazú ngá drǎápi ũkengeli ni sǐ, sèzú Yēsũ ní, ã mvu, Yēsũ kǎ ngá rĩ 'bǐj, gǎ mvugá sǐ.

35 Kòpì kǎ ĩri gbǎá peṭi alambaku sígè 'dǎá gí, kòpì 'beki ĩrivé bōngó jèké sǐ, awakí ĩ ní.

36 Kúru kòpì ní úrizú vūgá, kòpì tèkí rií ĩri ndreé.

37 Kòpì sǐkí tǎ ĩ ní ĩri tōzú rĩ gbǎá ĩri drǐlé gá uru 'dǎá, kòpì sǐkí tǎ rĩ 'díní, 'DĪRI YĔSŪ, 'BĀGŪ YĀHŪDĪ RĪ PĪ VÉ RĪ.

38 Gbā́kí ũgú'ba ĩrĩ peṭi alambaku sígè Yēsũ be trú, gbā́kí àzi rĩ ĩrivé drĩ èndepi gélésíla, àzi rĩ ĩrivé drĩ ĩj gélésíla.

39 'Bá ri'ba elì'ba elì elì rĩ pi rikí ĩri u'daá, kòpì rikí ĩ drĩ yaá ĩri idezú àní,

40 kòpì rikí 'yoó kǐnĩ, "Mi ándúru 'yoópi, mi Jó Múngú vé rĩ ĩñanyǎ, mi gō sǐ ú'dú na agá rĩ, mí dō Mvǎ Múngú vé ni, 'í pa mi! Mí ísì peṭi alambaku rĩ sígè sǐ vūgá nōó."

41 Atala atala rĩ pi drǐgè rĩ pi, 'bá tǎimbí Mósè vé rĩ ímbá'ba rĩ pi, àzini 'bá ambugu rĩ pi, rikí kpá Yēsũ ĩ drĩ ĩnjá.

42 Kòpì kǐnĩ, "Ídrí 'bá uruko'bée rá píri, 'bo ídrí 'i ngúlúpí ku àsǐ? ĩri dō 'bǎgú ĩsèrelè rĩ pi vé ni, ĩ ísì peṭi alambaku rĩ sígè sǐ vūgá nōó, kúru 'bá ĩri è'yǐ rá.

43 'Bá ívé èsì cére Múngú drǐgè. Lè Múngú ĩ drí ĩri, dō Múngú lè ĩri rá,

ǎ'diātāsīyǎ 'yo 'díní kǐnĩ, 'Ma Mvǎ Múngú vé ni.' "

44 Ūgú'ba ĩ ní gbǎá ĩri be trú rĩ pi rikí kpá ĩri ĩ drĩ ĩnjá ĩndĩ.

Yēsũ vé drǎngará
(*Mārākō 15:33-41; Lúkǎ 23:44-49;*
Yūwánĩ 19:28-30)

45 Í'dózú ũtú mgbímgbi gé 'dǐgè, cazú sǎ na ũndrénǎ vé rĩ gé, àngũ rĩ bí nǐ kuu cǐcǐ.

46 Kǎ mužú caá sǎ na gá, Yēsũ ní trezú ú'dúkò be uru 'dǎá kǐnĩ, "Èlòyǐ, Èlòyǐ, lǎmǎ sǎbǎkátánĩ?" Ífífí ni kǐnĩ, "Múngú mávé rĩ, Múngú mávé rĩ, ngá mí ní ma adizú rĩ ã'di?"

47 'Bá pá tu'ba 'dǎlé rĩ pi kǎ tǎ ĩri ní 'yoó rĩ yǐ, kòpì kǐnĩ, "Ĩri ri Èlǐyǎ ri zǐ."

48 Koro kòpì àsámvú gé 'dǐgè, 'bá àlu ní njuzú lífǎ í'dúzú, ĩri ní suzú vinyò údrápi gí ni agá, ĩri ní suzú peṭi sígè, ĩri ní suzú mužú Yēsũ vūgá uru 'dǎá, Yēsũ ã mvu.

49 'Bá rĩ pi uruko'bée kǐnĩ, "Ĩ kukí ĩri ó'dúkùlè, Èlǐyǎ ri dō ímù ĩri ídrí rá."

50 Yēsũ gō treé dǐj ú'dúkò be uru 'dǎá, ĩrivé ídrí ní kúru fūzú.

51 Sǎ 'dǎri gé, bōngó ĩ ní Jó Múngú vé rĩ ã 'a elizú rĩ ãsǐ 'i ĩrĩ, í'dózú uru 'dǎá, cǐmgbá vūgá nōó. Nyòókù rĩ aya 'i dǐngídǐngí, írǎ rĩ pi undakí ĩ kpélékpélé.

52 'Bú àvũ sǐzú rĩ pi zǐkí ĩ tǐ kú mgbò, 'bá kárakarǎ Múngú ri è'yǐ'ba, ũdrǎ'ba gí rĩ pi, ingakí kòpì gōó ídrí rú ũzi.

53 Kòpì ĩfũkí 'bú rĩ pi agásǐ àmvé. Yēsũ kǎ íngá gōó ídrí rú gí, kòpì 'dekí mužú kǐrú uleterere Yèrúsálémǎ vé rĩ gé 'dǎá, kòpì 'i'dakí ĩ 'bá kárakarǎ pi èndreṭi gé rá.

54 Ūgalaku rĩ pi ívé àngarǎwǎ Yēsũ ri ùtè'ba rĩ pi be, kòpì kǎ àngũ 'i ayaápi dǐngídǐngí 'dǐri ndreé, sè

27:46 27:46 Sǎwúmǎ 22:1 † 27:51 27:51 Bōngó ĩ ní Jó Múngú vé rĩ ã 'a elizú rĩ: Bōngó 'dǐri elíkí Vūrǎ Uleterere rĩ pi àsámvú Vūrǎ Uleteretere rĩ be rĩ àní. Átálágú àmbúgú rĩ 'yèṇǎ aga fi bōngó rĩ agásǐ Vūrǎ Uleteretere rĩ agá 'dǎá nĩ, ã'diātāsīyǎ Múngú ri adri Vūrǎ Uleteretere dǐpi pòwǐpòwǐ rĩ agá 'dǎá. 'Í lǎ Lèvǐtǐkǎ 16; Mārākō 15:38; Lúkǎ 23:45; Èbèrè 6:19-20; Èbèrè 9:1-7.

kòpi ní ùrĩ ambamba, kòpi kìnì, “Ádarú ágó nōri Mv́á Múngú vé ni!”

⁵⁵ Ûkú kárakará tukí pá kuú rárá rú, kòpi tēkí nyo rií ndreé. Ûkú 'dĩ'bée íbíkí ímú Yēsū be trú āngū Gālíláyā vé rĩ gálésíla, kòpi lēkí Yēsū ē ìzā koó.

⁵⁶ Kòpi āsámvú gé 'dāá, 'bá rĩ Māriyā Māgādēlénā 'i, Māriyā Yōkóbū pi vé ẹndrẹpi Yōsépā be rĩ 'i, āzini Zēbēdayō ẹnjípì vé ẹndrẹpi sī.

Yēsū vé s̄ngará

(Mārākō 15:42-47; Lúkā 23:50-56; Yūwánì 19:38-42)

⁵⁷ Ûndrẹná 'dāri sī, Ārīmātáyōgú āzi ā'bú be ni, rú ni Yōsépā 'i, ĩri ándúró 'bá Yēsū ā pámvú ūbīpi ni.

⁵⁸ ĩri ní 'dezú mužú Pílátō vúgá 'dāá, ĩri ní Yēsū vé āvū ā tã zizú Pílátō tì gé, Pílátō ní tǎimbì s̄zú kìnì, ā oyúkí āvū rĩ s̄é ĩri ní.

⁵⁹ Yōsépā ní āvū rĩ 'duzú, ĩri ní ĩmūlūzú bōngó múké ule ni sī.

⁶⁰ ĩri ní āvū rĩ jìzú s̄zú ívé 'bú 'i ní gaá lūú írā agá rĩ agá. ĩri ní írā āmbúgú ni gūzú 'bāzú 'bú rĩ tì gé, ĩri ní kúru 'dezú mužú.

⁶¹ Māriyā Māgādēlénā pi Māriyā āzi rĩ be úríkí kuú 'būrẹdrĩ rĩ ā gārā gá, kòpi tēkí rií ndreé.

'Bá āngū ūtē'bá rĩ pi rikí 'būrẹdrĩ rĩ ūtēé

⁶² Kā mužú adrií drũ 'dini, ú'dú Sābátā vé rĩ gé, atala atala rĩ pi drĩgē rĩ pi, Fārúsī rĩ pi be, kòpi ní 'dezú mužú Pílátō vúgá 'dāá.

⁶³ Kòpi ní 'yozú kìnì, “Āmbúgú 'bávé rĩ, 'bá ígákí tã ágó ūnjó rú rĩ ní ándúró 'yoó lókí ĩri ní drĩ adrizú ídrí rú rĩ gé 'dāri gí kìnì, 'Ú'dú na ā vúdri gé, ma gō íngá ídri rú ūzi.’

⁶⁴ Kúru lē mī s̄e tǎimbì, ā ūtēkí 'būrẹdrĩ rĩ caá ú'dú na. 'Í 'o dō 'dini ku, ĩrivé 'bá ĩri ā pámvú ūbī'bá rĩ pi ímú ĩrivé āvū ūgū rá, kòpi ímú 'yo 'bá rĩ pi ní, íngá gōó ídri rú gí. Ūnjō

vúlé 'dīri, ĩri ímú drĩdrĩ 'dāriŠ aga rá.”

⁶⁵ Pílátō ní 'yozú kìnì, “Īmi pēkí āngaráwá rĩ pi mužú 'būrẹdrĩ rĩ ūtēé s̄u ĩmi ní n̄ì gí rĩ t̄ini.”

⁶⁶ Kúru kòpi ní 'dezú mužú 'būrẹdrĩ rĩ ūtēzú, kòpi ní írā rĩ gūzú 'bāzú 'bú rĩ tì gé, kòpi ní mbīzú ūdrĩ sī, kòpi ní āngaráwá rĩ pi 'bāzú rizú 'būrẹdrĩ rĩ ūtēzú.

28

Yēsū vé íngángará gōó ídri rú drāngará gálésíla rĩ

(Mārākō 16:1-8; Lúkā 24:1-12; Yūwánì 20:1-10)

¹ Ú'dú Sābátā vé rĩ ā vúdri gé, kā adrií Yīngā sī ū'bútì k̄n̄ik̄n̄i, Māriyā Māgādēlénā pi Māriyā āzi rĩ be, 'dekí mužú 'būrẹdrĩ rĩ ndreé.

² Koro āngū rĩ ní 'i ayazú d̄ingíd̄ingí, ā'diātāsīyā mālāyíkā Úpí vé rĩ ímú 'bū gé 'dāásī, 'de mužú 'būrẹdrĩ gé 'dāá, gū írā rĩ 'bú rĩ tì gé sī, úrí drĩ ni gé.

³ Mālāyíkā rĩ vé ẹndrẹtì ógú s̄u āngū ní gaá ógú lókúlókú rĩ t̄ini, ĩrivé bōngó imvesírílílí s̄u ūtú ní ógú rĩ t̄ini.

⁴ 'Bá 'būrẹdrĩ ūtē'bá rĩ pi ká ĩri ndreé, ūrĩ ĩmvú kòpi ambamba, kòpi ā rú'bá yā kp̄ir̄kp̄ir̄, kòpi u'dekí vūgá s̄u 'bá ūdrā'bá gí ni pi t̄ini.

⁵ Mālāyíkā rĩ ní 'yozú ūkú 'dĩ'bée ní kìnì, “Īmi 'okí ūrĩ s̄i ku, á n̄i rá ĩmi ri Yēsū ĩ ní gbāá p̄etì alambaku s̄igé rĩ ndā.

⁶ Yēsū ri nōgó 'dāáyo, Múngú inga ĩri drāngará gálésī gōó ídri rú gí, s̄u ándúró ĩri ní 'yoó rĩ t̄ini. Īmi ímúkí vūrā ĩ ní ĩri 'bāzú lazú rĩ ndreé.

⁷ Īmi mužú mbēlē lūú ĩrivé 'bá ĩri ā pámvú ūbī'bá rĩ pi ní kìnì, 'Íngá drāngará gálésíla gōó ídri rú gí, ĩri ri mužú āngū Gālíláyā vé rĩ gé ĩmi ẹndrẹtì gé drĩdrĩ 'dĩ'dĩ, ĩmi ca mužú ĩri ísú ndre 'dāá.' Tã má ní ímú lūú ĩmi ní rĩ adriípi 'dĩ.”

Š 27:64 27:64 Ūnjō drĩdrĩ 'dāri: Dr̄ikoma Yāhūd̄i rĩ pi vé rĩ ūs̄úkí kìnì, ūnjō drĩdrĩ rĩ, Yēsū kìnì 'i Kúrísitō 'i.

⁸ Ūkú rĩ pi ní ngazú mužú rụ' bá sī 'būrēdrĩ gé 'dĩsĩ rá. Ūrĩ ímvú kòpi rá, 'bo àyĩkò fụ kòpi ambamba, kòpi ní njuzú mužú tã rĩ ùlùzú Yēsũ vé 'bá ìri ã pámvú ùbĩ' bá rĩ pi ní.

⁹ Koro Yēsũ pi ní drĩ ísúzú kòpi be, ìri ní 'yozú kòpi ní kĩnĩ, “Mòdó ìmi ní.” Kòpi ní ímúzú ìri vúgá nòó, kòpi ní kùmùcí ùtĩzú ìri ẹndrẹtị gé, kòpi ní ìri ìnjĩzú.

¹⁰ Kúru Yēsũ ní 'yozú kòpi ní kĩnĩ, “Ìmi 'okí ùrĩ sī ku. Ìmi mùkí lùú má édrípìjì* ní, kòpi ã mùkí àngũ Gālíláyã vé rĩ gé, kòpi mù ma ísú ndre 'dãlé.”

Tã 'bá 'būrēdrĩ ùtē' bá rĩ pi ní ùlùú rĩ

¹¹ Ūkú rĩ pi kã ríi 'deé mužú kũrú agá 'dãá, 'bá 'būrēdrĩ ùtē' bá rĩ pi ã urukọ ní 'dezú mužú tã 'i ngaápi rĩ ùlùzú atala atala rĩ pi drĩgé rĩ pi ní céré.

¹² Atala atala rĩ pi drĩgé rĩ pi kã ì úmú 'bá ambugu rĩ pi be, kòpi ùsũkí kìnĩ, lè ì sèkí mũfēngã àmbúgú àngáráwá rĩ pi vé rĩ ní.

¹³ Kòpi ní 'yozú àngáráwá rĩ pi ní kìnĩ, “Ìmi 'yokí, 'Ìrivé 'bá ìri ã pámvú ùbĩ' bá rĩ pi ímúkí ìnjĩná sī, kòpi ùgũkí ìrivé àvũ mužú gí, ísú àkũdē 'bá ù' dũ gé.’

¹⁴ Gávãná kãdò tã 'dĩri yìjì, 'bá mù ẹsì ní 'yo, tã àzi ícò ìmi ísú ku.”

¹⁵ Kúru àngáráwá rĩ pi ní mũfēngã rĩ 'dúzú, kòpi 'dúkí tã rĩ ngaá sũ ì ní lùú ì ní rĩ tịnị. Tã 'dĩri ayi Yãhúdĩ rĩ pi àsámvú gé sī céré, ú'dógú'dógú 'dĩri ì drĩ rĩ ùlùlù Yãhúdĩ rĩ pi àsámvú gé cĩmgbá àndrũ sī.

Yēsũ ẹzị tã ívé 'bá 'ì pámvú ùbĩ' bá mụdrĩ drĩ ni ãlu rĩ pi ní

(Mārākō 16:14-18; Lúkã 24:36-49; Yũwãnĩ 20:19-23; Ẹzị 1:6-8)

¹⁶ Kúru 'bá ìri ã pámvú ùbĩ' bá mụdrĩ drĩ ni ãlu rĩ pi ní 'dezú mužú àngũ Gālíláyã vé rĩ gé írã Yēsũ ní

ándúrú 'yoó kòpi ã mùkí drĩ ni gé 'dãri gé 'dãá.

¹⁷ Kòpi kã ìri ndreé, kòpi ní ìri ìnjĩzú, 'bo tã 'dĩri fi urukọ' bée drĩgé àlunãni kuyé.

¹⁸ Kúru Yēsũ ní ímúzú ívé 'bá 'ì pámvú ùbĩ' bá rĩ pi vúgá nòó, ìri ní 'yozú kòpi ní kĩnĩ, “Ūkpō 'bũ gé 'dãlé rĩ, àzini vũ drĩgé nògó rĩ, sèkí céré kú má drĩgé.

¹⁹ Kúru ìmi mùkí ùlùú àngũ rĩ pi agásì céré, 'bá rĩ pi ã ímúkí má pámvú ùbĩ, ìmi sèkí kòpi ní bătízĩmũ Ẹtẹpì ã rụ sī, Mvọpì ã rụ sī, àzini Índrì Uleterè rĩ ã rụ sī.

²⁰ Ìmi ímbákí tã má ní ẹzìjì ìmi ní 'dĩri kòpi ní, kòpi ã 'dúkí tã ni ngaánga. Ádarú ù' dũ céré ma adri ìmi be trù, cĩmgbá cazú ù' dũ ùdũ vé rĩ gé.”

* **28:10 28:10** *Má édrípìjì:* Má édrípìjì vé ífífí, 'bá Yēsũ ã pámvú ùbĩ' bá rĩ pi. **28:19 28:19** Ẹzì 8:16; 19:5; Rómã 6:3; 1 Kòrínítò 1:13; 10:2; Gālătìyã 3:27

**Ū'dúkó múké
Mārákō
ní sī rī
Tā búkū rī vé rī ā
ūlungará**

Búkū 'dīri Yūwánī Mārákō* sī nī. Yēsū kā adrií Yērúsálémā gá 'dāá, ísú ākūdē Mārákō ri drī kērimvá rú. Mārákō újá 'i ícá 'bá Yēsū ā pámvú ūbīpi ni. Vúdrī ni gé, kōpi gōkí rií ēzī ngaá Páulū be trú. Vúdrī ni gé, kōpi gōkí rií ēzī ngaá Pétēro be. Yēsū vé tā ĩri ní sī 'dīri agá, ūlū tā Yāhūdī rī pi ní rií átá rī, āzini ūlū mērē Yāhūdī rī pi vé rī, kúru índré sū sī búkū 'dīri 'bá adri' 'bá Yāhūdī rú ku Yēsū ri ē'yī' 'bá gí rī pi ē ĩzā kozú.

Búkū 'dīri agá, Mārákō ūlū tā Yēsū ní 'oó rī pi, ndē tā Yēsū ní átá tī sī rī pi rá. Búkū 'dīri agá, 'bá ísúkí lāá, Yēsū 'o tā āyāzú āyāyā ni pi kárakarā, ídrí 'bá kárakarā, údró índrí ūnjī rī pi ūfūú 'bá rī pi drīgē sī, āzini trū 'bá rī pi ívé ūnjikānyā agásī rá. Tā ĩri ní 'oó 'dī' 'bée agá, lū 'yozú kīnī, Yēsū ri ūkpō be, íbí íngá Múngú vúgá, sē 'i 'dī' drāá 'bá rī pi trūzú ívé ūnjikānyā agásī.

Mārákō ūlū tā Yēsū vé rī, āzini ūlū tā Yūwánī ní bātízīmū sēzú Yēsū ní rī. Ūlū tā rī pi mužú uletere cīngbá cazú ūdū gé, ísú ākūdē gbāki drī Yēsū ri peṭi alambaku sígē kuyé, búkū rī vé ūdū gé, ūlū tā Yēsū ní íngázú gōzú ídrí rú drāngará gálésīla rī, āzini ūlū ĩrivé ngangará mužú 'bū gé rī vé tā.

* : *Yūwánī Mārákō*: Yūwánī Mārákō pi mužú Páulū be, Bārúnábā sī Sáyípūrāsī gé, 'bo Mārákō ku ēzī rī ā ngangará Pāmīfīlīyā gá. Vúdrī ni gé, Páulū ā'yī Mārákō ri jī mužú ĩ vúgá sī índi kuyé. 'Bo Páulū kā adrií jó āngū ū'yīzú rī agá 'dāá, ĩri ní Tīmōtēyō ri zizú, ē ĩjī Mārákō ri ímú 'i vúgá, 'i ĩzā koó. 'Í lā Ēzī 12:25; Ēzī 15:37-39; 2 Tīmōtēyō 4:11. † **1:1 1:1** *Yēsū Kúrísítō*: Rú Yēsū 'dīri vé íffí, Múngú ri 'bá paápi rī. Kúrísítō ri 'bá ĩ ní ūdu dāá drī ni gé, lūzú kīnī Múngú ĩpē ĩri adrií 'bāgú rú. Ēbéré tī sī Kúrísítō ri ĩ zī Māsīyā. 'Í lā Yūwánī 1:41. ‡ **1:2 1:2** *Nēbī*: Múngú ri ívé tā átá nēbī rī pi ní, kōpi kúru ĩrivé ū'dúkó rī ūlū 'bá rī pi ní. **1:2 1:2** *Mālákī 3:1* **1:3 1:3** *Ísáyā 40:3* § **1:4 1:4** *Bātízīmū*: ĩ ri 'bá rī pi ní bātízīmū sē lūzú kīnī, kōpi újāki ēsī ívé ūnjikānyā agásī gí, kōpi ē'yīkí Múngú ri gí. * **1:8 1:8** *Índrí Uletere rī*: Índrí Uletere rī Índrí Múngú vé ni. Búkū Múngú vé rī kīnī, Ēṭepī ri Múngú 'i, ĩrivé mvá Yēsū ri Múngú 'i, āzini Índrí Uletere rī Múngú 'i. Ēṭepī ri, Mvōpī ri, āzini Índrí Uletere rī, kōpi Múngú ālu. 'Í lā Yūwánī 1:1-18; Yūwánī 8:41-42; Ēzī 5:3-4.

*Yūwánī sē tī Múngú vé rī
(Mātáyo 3:1-12; Lúkā 3:1-18;
Yūwánī 1:19-28)*

1 Ū'dúkó múké Yēsū Kúrísítō Múngú Mvōpī vé tā sī rī í'dó 'i 'dīni.†

2 Nēbī‡ Ísáyā sī ívé búkū agá 'dīni,

“Ma mávé 'bá áyúāyū ni pē mužú mí ní drīdrī,
ĩri mužú mí ní létī údé.”

3 “Ū'dúkó 'bá āzi vé ni ri ó'ú āngū ā'wí cínyáfā rú rī agá 'dāá kīnī,

‘Īmi údékí létī Úpí ní,
ĩmi útúkí létī ĩrivé rī ā adri pīrī.’

4 Yūwánī ní kúru ĩfūzú āngū ā'wí cínyáfā rú rī agá 'dāá, ĩri ní rizú tī sēzú 'bá rī pi ní kīnī, “Īmi újāki ēsī, ĩmi kukí ūnjikānyā ānī, Múngú ā trū rī ĩmi ĩmivé ūnjikānyā agásī rá. ĩri ní 'dezú rizú 'bá rī pi ní bātízīmū sēzú.”

5 'Bá rī pi ní ímúzá āngū Yūdáyā vé rī agásī, āzini kūrú Yērúsálémā vé rī agásī cére Yūwánī vúgá nōó. Kōpi ní ívé ūnjikānyā ūlūzú, Yūwánī ní kōpi ní bātízīmū sēzú yī āmbúgú dīpī dīdī Yáridénī agá 'dāá.

6 Bōngó Yūwánī ní suú rī, údékí kāmīlō ā 'bí. 'Yī gō lā' 'bú rú ni 'i úpīlégá, ĩrivé ānyāngā rií nyaá rī, úmbí, āzini ōnyú ásé agá rī.

7 Yūwánī ní áyúzú 'bá rī pi ní kīnī, “'Bá āzi ri ímú má vúdrī gé 'dī' 'dī, ĩri ūkpō be ambamba, ndē ma ūkpō sī rá, má ícá ōvūú ĩrivé ngá pá gá ā bāá oyyú bā ku.

8 Á sē ĩmi ní bātízĩmũ yĩĩ sĩ, 'bo ĩri ímũ ĩmi ní bātízĩmũ sē ũkpō Índrĩ Uletere rĩ* vé rĩ sĩ."

*Yũwánĩ sē Yēsũ ní bātízĩmũ
(Mātáyo 3:13-17; Lúkã 3:21-22)*

9 Lókĩ 'dãri gé, Yēsũ ímũ Nãzērétã gálésĩla, Nãzērétã ri ãngũ Gãlĩláyã vé rĩ agá. Yũwánĩ ní bātízĩmũ sészũ ĩri ní yĩĩ Yárídénĩ agá 'dãá.

10 Yēsũ kã riĩ ífũú yĩĩ rĩ agásĩ, ndre 'bũ zĩ 'i kú mgbo. Índrĩ Uletere rĩ ní ísízũ ímũzũ sũ ãmãmũ tĩnĩ, úrízũ drĩgẽ ni gé.

11 Kúru ú'dúkó ní íkúzũ 'bũ gé 'dãásĩ kĩnĩ, "Mi Mvã mávé ni, á lã mi ambamba, ma ãyĩkõ sĩ mí sĩ."

*Sātánã ũ'bĩ Yēsũ ri
(Mātáyo 4:1-11; Lúkã 4:1-13)*

12 Índrĩ Uletere rĩ ní Yēsũ ẽ tĩ pészũ mũzũ mbëlẽñã ãngũ ã'wĩ cínyáfã rú rĩ agá 'dãá.

13 Yēsũ mũ adriĩ ãngũ ã'wĩ cínyáfã rú rĩ agá 'dãá ú'dú pũkũ sũ, Sātánã† ri ĩri ũ'bĩĩ ásé agá 'dãá. Fi mũú adriĩ ã'á ásé agá rĩ pi ãsãmú gé, 'bo máláyĩkã rĩ pi rĩkĩ ĩri ũtẽẽ nĩ.

*Yēsũ vé ẽzĩ í'dóngárã
(Mātáyo 4:12-17; Lúkã 4:14-15)*

14 Kã Yũwánĩ ri 'beé jó ãngũ ũ'yĩzũ rĩ agá 'dãá gĩ, Yēsũ ní 'dezũ mũzũ ãngũ Gãlĩláyã vé rĩ gé, ĩri ní ú'dúkó múké Múngú vé rĩ ũlũzũ mũzũ.

15 ĩri ní 'yozũ kĩnĩ, "Málũngã Múngú vé rĩ ícã ĩnyĩnjã gĩ, ĩmi újãkĩ ẽsĩ, ĩmi ẽ'yĩkĩ ú'dúkó múké má ní ũlũú nĩri."

*'Bã Yēsũ ní í'dó zĩ drĩdrĩ ímũ 'i pámvũ ũbĩ rĩ pi
(Mātáyo 4:18-22; Lúkã 5:1-11)*

16 Yēsũ kã riĩ ẽcĩ yĩĩ bãlãlã Gãlĩláyã gãrã gã sĩ, ĩri ní 'bã ĩrĩ ĩ'bĩ 'be'bã ni pi ndrezũ, 'bã rĩ Sĩmõnã pi ẽdrĩpĩ ãndērýã be, kõpi ri ĩ'bĩ 'be ímbã sĩ.

17 Yēsũ ní 'yozũ kõpi ní kĩnĩ, "Ĩmi ímũkĩ mã pámvũ ũbĩĩ, mã sē ĩmi ímũ 'bã ísē íjĩ mã ní sũ ĩmi ní ĩ'bĩ 'beé rĩ tĩnĩ."

18 Koro kõpi ní ĩvé ímbã kuzũ, kõpi ní 'dezũ mũzũ Yēsũ vúgã sĩ.

19 Yēsũ kã 'i útrũ mũzũ drĩdrĩ, ĩri ní Zẽbẽdáyõ ẽnjĩpĩ Yõkõbũ pi ndrezũ ẽdrĩpĩ Yũwánĩ be, kõpi ri ĩvé ímbã a'di kũlũmgbã agá 'dãá ĩ'bĩ 'bezũ ãnĩ.

20 Yēsũ ní koro kõpi zizũ, kõpi ní ĩ ẽtẽpĩ Zẽbẽdáyõ ri kuzũ ĩvé 'bã ẽzĩ vé rĩ pi be kũlũmgbã rĩ agá 'dãá, kõpi ní mũzũ Yēsũ vúgã sĩ.

*Yēsũ dro índrĩ ũnjĩ ágó ãzi drĩgẽ sĩ
(Lúkã 4:31-37)*

21 Yēsũ pi ní 'dezũ mũzũ ívé 'bã 'i pámvũ ũbĩ' bã rĩ pi be Kãpãrãnãúmã gã. 'Bo ú'dú Sãbãtã vé rĩ kã ícã, Yēsũ ní mũzũ Jó Múngú ri Zizũ rĩ* agá 'dãá, ĩri ní 'dezũ rizũ 'bã rĩ pi ímbãzũ.

22 'Bã rĩ pi ãyãkĩ tã ĩri ní ímbã rĩ sĩ rá, ã'diãtãsiyã tã ĩri ní ímbã rĩ ũkpõ be ambamba, ndẽ 'bã tãĩmbĩ Mõsẽ vé rĩ ímbã' bã rĩ pi vé rĩ rá.

23 Ágõ ãzi índrĩ ũnjĩ ní fĩ drĩ ni gé ni ri adriĩ ívé Jó Múngú ri Zizũ rĩ agá 'dãá, ágõ rĩ ní trezũ ú'dúkó be urũ 'dãá kĩnĩ,

24 "Yēsũ Nãzērétãgũ rĩ, ngã mí ní rizũ 'bã drĩ izazũ rĩ ã'di? Mĩ ímũ 'bã ú'dĩ ũdrãã? Á nĩ mi rá, mi 'Bã Uletere Múngú vé ni."

† 1:13 1:13 Sātánã: Sātánã ri ãdrõko, ĩri ãmbũgũ índrĩ ũnjĩ rĩ pi drĩgẽ, gã tã Múngú vé rĩ 'dugã ngagã sĩ, Múngú ídrõ ĩri 'bũ gé 'dãásĩ. 'Í lã 'dangárã 12:7-9. ‡ 1:13 1:13 Máláyĩkã rĩ pi: Máláyĩkã rĩ pi índrĩ, kõpi ri adri Múngú be 'bũ gé 'dãlé, kõpi rũ'bã ãkõ. Múngú ri sã ãzi sĩ kõpi ĩpẽ ímũ vũ drĩgẽ nõõ ú'dúkó múké ívé rĩ ũlũ 'bã rĩ pi ní. § 1:21 1:21 'Ú'dú Sãbãtã vé rĩ: 'Ú'dú 'dĩri Yãhũdĩ rĩ pi ní rizũ uvuzũ rĩ, ãzini kõpi ní rizũ Múngú ri zizũ rĩ. Yãhũdĩ rĩ pi ri ú'dú 'dĩri vé tã ígã kĩnĩ, Múngú gbi 'bũ pi vũ be nĩ, ãzini Múngú pa ĩ adringárã túgẽrĩ rú rĩ agásĩ nĩ. 'Ú'dú Sãbãtã vé rĩ Yãhũdĩ rĩ pi ri zĩ ú'dú ẽzĩrĩ, 'bo Kẽĩkõ rĩ pi ri zĩ ú'dú áziyã. 'Í lã Wũngárã 20:8-11; Dõtõrõnõmẽ 5:12-16. * 1:21 1:21 Jó Múngú ri Zizũ rĩ: Yãhũdĩ rĩ pi vé Jó Múngú ri Zizũ rĩ pi kãrákã kũrũ rĩ pi agásĩ ãndĩãndĩ, kõpi ri ĩ úmũ Búkũ Múngú vé rĩ lã, ãzini kõpi ri Múngú ri ĩnjĩ 'Ú'dú Sãbãtã vé rĩ gé.

25 Yēsũ ní trezú índrí ũnjí rĩ drĩgé kĩnĩ, “Mí újĩ kírĩ, ‘í fũ ágó rĩ drĩgé sĩ rá.”

26 Índrí ũnjí rĩ ní ágó rĩ ayazú ũkpō sĩ, ĩrĩ ní ngazú fũzú ágó rĩ drĩgé sĩ útréngará be ú'dúkó be uru 'dǎá.

27 'Bá rĩ pi kǎ tǎ 'dĩri ndreé, sē kōpi ní céré āyāngará. Kōpi rikĩ átá ĩ āsámuvú gé sĩ kĩnĩ, “Ímbángará ú'dĩ ĩ ní ímbá ũkpō be índrí ũnjí rĩ pi ní tǎ ni 'dujú ẽzĩ ngazú rá 'dĩri, ímbángará íngóni ni?”

28 Tǎ Yēsũ ní 'oó 'dĩri íré 'i mužú mbēlēnǎ āngũ Gālíláyǎ vé rĩ agásĩ céré.

*Yēsũ idrí 'bá kárakarǎ
(Mátayo 8:14-17; Lúkǎ 4:38-41)*

29 Yēsũ pi Yōkóbũ be Yũwǎnĩ sĩ, ngakĩ fũú Jó Múngú ri Zizú rĩ agásĩ, kōpi 'dekĩ mužú Sĩmónǎ pi vé āngǎ Āndēreyǎ be.

30 Kōpi kǎ mužú caá 'dǎlé, lũkĩ Yēsũ ní kĩnĩ, Sĩmónǎ ĩdrėpi ri āzó rú, rú'bá ni ko gbírĩlĩlĩ, la kú gbóló drĩgé.

31 Yēsũ ní mužú ũkú rĩ vúgǎ 'dǎá, drĩ ni ružú, ĩrĩ íngazú urugégé. Drǎ rĩ ní dezú ũkú rĩ rú'bá gǎ sĩ, ĩrĩ ní ínǎ á'dízú sēzú kōpi ní.

32 Ũndrėnǎ Sǎbátǎ vé rĩ kǎ deę, ũtú rĩ kǎ 'deé gĩ, 'bá rĩ pi ũlĩkĩ ĩvé 'bá drǎ be rĩ pi, 'bá índrí ũnjí ní fĩ kōpi drĩgé rĩ pi be ímú Yēsũ vúgǎ nōó.

33 'Bá kũrú Kǎpǎrǎnǎũmǎ agǎ rĩ pi úmúkĩ ĩ céré ímú adrii kúú jó rĩ vé kēętĩlė gǎ.

34 Kúru Yēsũ idrí 'bá drǎ be rĩ pi kárakarǎ, drǎ 'bá 'dĩ'bée ru'bǎ gǎ rĩ pi drǎ āndĩāndĩ ni pi, āzini Yēsũ údró índrí ũnjĩ[†] kárakarǎ ũfũú 'bá rĩ pi drĩgé sĩ. 'Bo índrí ũnjĩ rĩ pi ní Yēsũ

ri nĩ rá rĩ sĩ, Yēsũ ā'yĩ kōpi átángǎ átá kuyé.

Yēsũ sē tĩ mužú āngũ Gālíláyǎ vé rĩ agásĩ

35 Kǎ mužú caá drũ ũ'bũtĩ kũnĩkũnĩ, Yēsũ ní íngazú uru, ĩrĩ ní mužú adrízú ó'dúkúlegúsĩ, 'dǎlé ri Múngú ri zĩjĩ.

36 Vúdrĩ ni gé, Sĩmónǎ pi 'í ũgũpĩ be, kōpi ní 'dezú mužú Yēsũ ri ndǎzú.

37 Kōpi kǎ ĩrĩ ĩsú, kōpi kĩnĩ, “'Bá rĩ pi ri mi ndǎ.”

38 Yēsũ ní újázú kōpi ní kĩnĩ, “Lē 'bǎ mukĩ vũrǎ āzi túngú ni gé, mǎ ũlũ rĩ kpǎ tĩ Múngú vé rĩ mužú kũrú urukó'bée agásĩ ĩndĩ, ā'diātǎsiyǎ 'dĩri ẽzĩ Múngú ní ma ĩpėzú rĩ.”

39 Yēsũ ní kúru ęcízú Múngú vé tĩ ũlũzú Jó Múngú ri Zizú rĩ pi agásĩ, āngũ Gālíláyǎ vé rĩ agásĩ céré, ri índrí ũnjĩ rĩ pi údró ũfũú 'bá rĩ pi drĩgé sĩ.

*Yēsũ idrí ágó ũfú ní nyaá ni
(Mátayo 8:1-4; Lúkǎ 5:12-16)*

40 Ágó āzi ũfú[‡] ní nyaá ni ímú kũmũcí ũtĩjĩ Yēsũ ęndrėtĩ gé, ĩrĩ ní Yēsũ ri mǎzú drĩ ĩrĩ sĩ kĩnĩ, “Mí ā'yĩ dō rá, mí sē mǎ rú'bǎ ẽ ícǎ ule fō.”

41 Tǎ 'dĩri sē Yēsũ ẽ ęsĩ ĩsú ĩzāngǎ ambamba, ĩrĩ ní drĩ suzú ágó rĩ úlózú, ĩrĩ ní 'yozú kĩnĩ, “Á lē rá, mĩ rú'bǎ ẽ ícǎ ule.”

42 Koro ũfú rĩ ní dezú ágó rĩ ā rú'bǎ gǎ sĩ, rú'bǎ ni ní ícǎzú ule.

43 Yēsũ ní ágó rĩ pėzú mužú, ęzizú ĩrĩ ní trĩtrĩ,

44 ĩrĩ ní 'yozú ágó rĩ ní kĩnĩ, “Lē mĩ lũ tǎ 'dĩri 'bǎ āzi ní ku. 'Í mu mi 'i'dǎá 'bǎ átálágú[§] rú ni ęndrėtĩ gé, 'í jĩ ngǎ āzi mužú rōbōņō rú mí drĩgé

† **1:34 1:34** *Índrí ũnjĩ rĩ pi:* Índrí ũnjĩ rĩ pi ándúru mǎlǎyĩkǎ Múngú vé ni 'bũ gé 'dǎá, kōpi nōkĩ tǎmbĩ Múngú vé rĩ, Sǎtǎnǎ ri kōpivé āmbúgú. Múngú idró kōpi 'bũ gé 'dǎásĩ vúgǎ nōó, kōpi gōkĩ ufuú índrí ũnjĩ, kōpi ri 'bá rĩ pi ní ĩzāngǎ sē vũ drĩgé nōgó. 'Í lǎ I'dangǎrá 12:7-9. ‡ **1:40 1:40** *Ũfú:* Tǎmbĩ Mósē vé rĩ kĩnĩ, 'bǎ ũfú ní nyaá rĩ, ĩrĩ āzǎvũ rú, ā'yĩkĩ ĩrĩ adrii 'bǎ ĩsērėlē vé rĩ pi āsámuvú gé ku. Drǎ ũfú vé rĩ de dō rú'bǎ ni gé sĩ gĩ, lē ā mu 'i 'i'dǎá átálágú rĩ ęndrėtĩ gé, átálágú rĩ ĩrĩ ndre, ĩrĩ 'yo drǎ rĩ de rú'bǎ ni gé sĩ gĩ. 'Í lǎ Lėvĩtĩkǎ 14:1-32. § **1:44 1:44** *Átálágú:* 'Bǎ ĩsērėlē vé rĩ pi āsámuvú gé, 'yėnǎ átálágú ri rōbōņō zǎ Jó Múngú vé rĩ agǎ 'dǎá nĩ. Atala rĩ pi ri ĩfũ úyú Lėvĩ vé rĩ agǎ.

sī ĩndī, sū tāimbī Mósē* vé rī ní 'yoó rī tīnī, 'bá céré ã nīkí rí 'yozú kīnī, mī rú' 'bá ícá ule gí."

⁴⁵ 'Bo ágó rī kã 'deé mužú, í'dó rīí tã rī ũlũ mužú 'bá rī pi ní. Āní sē Yēsū gō fí mužú écī kūrú rī agá 'dãá 'bá rī pi ãsámvú gé sī andrekelemgbe kuyé. Yēsū ã ugo dō 'i fingará kūrú rī agá 'dãá rī sī uogogo drãããsiyã, 'bá rī pi rikí nyo écī ĩri vúgá nõó íngázú vũrã rī pi gé sī céré.

2

Yēsū idrí ágó pá be 'bêlé'béle ni (Mátáyo 9:1-8; Lúkã 5:17-26)

¹ Ụ'dú mādã ã vú drīgé, Yēsū ní kpá gōzú fizú Kãpãrãnãumã gá 'dãá dī. 'Bá rī pi yíkí kīnī, Yēsū ícá ĩgõ 'bêtí gí.

² 'Bá rī pi ní ĩ úmúzá kárakarã, sē vũrã rī ca ku. 'Bá rī pi gakí jó rī agá 'dãá tré, cĩngbã cazú kĕtĩlé gá ãmvé 'dãá, Yēsū ri ụ'dúkó múké rī ũlũ kòpi ní.

³ Āgõ urukò'bée sụ í'dúkí ágó ãzi õgõrõvũ rú ní ĩj Yēsū vú nõó.

⁴ 'Bá rī pi ní adrii bĩtríkã rī sī, kòpi ndãkí ũ'dũ tí, kòpi ní tuzú jó drīgé 'dãá,* kòpi ní jó rī ě drĩ ĩñanyãzú, kòpi ní ágó pá be 'bêlé'béle rī ísúzú ímúzú ĩrivé pórõsĩ ĩri ní laá drĩ ni gé rī be vũgá Yēsū ẽndrĕtĩ gé nõó.

⁵ Yēsū kã nĩí ámã 'yoó kīnī, ãgõ 'dĩ'bée ẹ'yíkí 'i gí, ĩri ní 'yozú ágó õgõrõvũ rú rī ní kīnī, "Mvã ágó 'dĩri, á trũ mĩ mívé ũnjĩkãnyã agásĩ gí."

⁶ 'Bá ri' 'bã táimbī Mósē vé rī ímbã' 'bã rī pi úríkí kuú 'dãá, kòpi rikí ũsũú ẹsĩsílé sī kīnī,

⁷ "Ngá ágó 'dĩri ní rizú átázú 'dĩni rī ã'di? Ágó 'dĩri ĩnjĩ Múngú ri ku! 'Bá ãzi ãlunãni ãngũ trũúpi ũnjĩkãnyã agásĩ ni 'dãayo, 'yẽná Múngú 'i ọ'dúkúlegúsĩ."

⁸ Koro Yēsū nĩ tã kòpi ní rīí ũsũú ĩ ẹsĩ agá 'dãlé rī ámã bá. Kúru ĩri ní 'yozú kòpi ní kīnī, "Ngá ĩmi ní rizú tã ũsũzú 'dĩni rī ã'di?

⁹ Mã 'yo rí tã rī íngóni? Mã 'yo rí ágó pá be 'bêlé'béle nõri ní, "Trũkí mĩ mívé ũnjĩkãnyã agásĩ gí 'dĩni,' dõku mã 'yo, 'Í nga uru, 'í 'du mívé pórõsĩ, 'í 'de mužú' 'dĩni?

¹⁰ 'Bo á lē lūú ĩmi ní 'yozú kīnī, ma 'Bã Mvã 'i,† ma ũkpõ be ũnjĩkãnyã trũzú vũ drīgé nõgõ" Yēsū ní 'yozú ágó pá be 'bêlé'béle rī ní kīnī,

¹¹ "Á 'yo mí ní, 'í nga uru, 'í 'du mívé pórõsĩ, 'í mvi 'bêtĩ."

¹² Ágó rī ní ngazú uru, ĩri ní ívé pórõsĩ 'duzú, ĩri ní 'dezú mužú, 'bã rī pi rikí ĩri ndrēé mužú. Tã 'dĩri sē 'bã rī pi ní ãyãngará, ãzini sē kòpi rikí Múngú ri íngú kīnī, "'Bã ndrēkí tã ãzi ũkũ ni 'dĩri tĩnĩ kuyé."

Yēsū zĩ Léví ri

(Mátáyo 9:9-13; Lúkã 5:27-32)

¹³ Yēsū gō 'i ẽndĩ mužú yĩĩ bãlãlã Gãlĩlã yã tĩ gé 'dãá dī. 'Bã rī pi ní ĩ úmúzá kárakarã Yēsū ã gãrã gá, ĩri ní í'dózú kòpi ímbázú.

¹⁴ Yēsū kã rīí écī yĩĩ bãlãlã rī ã gãrã gá sī, ĩri ní Léví Ālãfã yõ mvõpĩ rĩpi mũfẽngã umbe jezú rĩ u'duúpi rĩ ndrẽzú, ãkũdē úrí kuú ívé jó rizú mũfẽngã umbe jezú rĩ u'duzú rĩ agá 'dãá. Yēsū ní 'yozú ĩri ní kīnī, "Mĩ ímũ mã pámvú ũbĩ." Koro Léví ní ngazú 'dezú mužú ĩri vúgá sī.

* **1:44 1:44** Mósē: Yõsẽpã kã drãá gí, 'bãgú Ĕjẽpõtõ vé rī 'bã anji ĩsẽrélẽ vé rī pi ẹzĩ ngãá tũgẽrĩ rú caá ílĩ mũdũrũlũ sụ (400). Kúru Múngú ní Mósē ri ĩpẽzú ímúzú anji ĩsẽrélẽ vé rī pi pazú adringará tũgẽrĩ rú rĩ agásĩ. Múngú sē táimbī rĩ Mósē ní, ã lũ anji ĩsẽrélẽ vé rī pi ní, sẽzũ ĩ ní táimbī rĩ zĩzũ táimbī Mósē vé ni ãni. Tĩkĩ Mósē ri ísũ ãkũdē ílĩ rĩ ca ẹlĩfũ ãlũ mũdũrũlũ sụ (1,400), ísũ ãkũdē tĩkĩ drĩ Yēsũ ri kuyé. 'Í lã Wũngará 2-24. * **2:4 2:4** Tuzú jó drīgé 'dãá: Yãhũdĩ rĩ pi jó sị drĩ be kpãkpã, 'bã ri ícõ tũ mũ úrí drĩ ni gé rá. † **2:10 2:10** 'Bã Mvã: Yēsũ zĩ 'i 'Bã Mvã lũzú kīnī, 'i Kúrĩsĩtõ 'i, 'i mãlũngã rĩ rũ mužú nyonyo. 'Í lã Dãnyélẽ 7:13-14. ‡ **2:15 2:15** 'Bã mũfẽngã umbe jezú rĩ u'du' 'bã rĩ pi: 'Bã mũfẽngã umbe jezú rĩ u'du' 'bã rĩ pi, kòpi Yãhũdĩ ri' 'bã mũfẽngã umbe jezú rĩ u'du' 'bã 'bãgú ãmbũgú Rómã vé rĩ ní rĩ. Kòpi ri mũfẽngã rĩ u'du ãmbũgú 'bãgú rĩ ní 'yoó kòpi ã u'dúkí rĩ ndē.

15 Lévī zī Yēsū pi ĩrivé 'bá ĩri ā pámvú ũbĩ'bá rĩ pi be muú ínáy nyaá ívé āngá. 'Bá kárakará mŭfēngā umbe jezú rĩ u'du'bá rĩ pi, † 'bá ri'bá ũnjĩkányā 'o'bá rĩ pi be, kōpi ínáy rĩ ā nyangará gá 'dāá ĩndĩ.

16 'Bá tāimbĩ ímbá'bá adri'bá Fārúsī§ rĩ pi kâ ndree Yēsū pi ri ínáy nya 'bá ũnjĩkányā 'o'bá rĩ pi be, āzini 'bá mŭfēngā umbe jezú rĩ u'du'bá rĩ pi be trú, kōpi ní 'bá Yēsū ā pámvú ũbĩ'bá rĩ pi zizú kínĩ, "Ngá ĩmi ní rizú ínáy nyazú 'bá mŭfēngā umbe jezú rĩ u'du'bá rĩ pi be, āzini 'bá ri'bá ũnjĩkányā 'o'bá rĩ pi be trú rĩ ā'di?"

17 Yēsū kâ tā 'dĩri yĩ, ĩri ní 'yozú kōpi ní kínĩ, "Bá drā ākó rĩ ndā 'bá ũjó sēepi ni ku, 'bá drā be rĩ, ĩri 'bá ũjó sēepi ni ndā nĩ. Má ímú 'bá tā be pĩri rĩ pi zĩ kuyé, má ímú 'bá ũnjĩkányā 'o'bá rĩ pi zĩ ẹsĩ újá."

'Bá rĩ pi zĩkĩ Yēsū ri ānyāngā a'bingará vé tā sī

(Mātáyo 9:14-17; Lúkā 5:33-39)

18 'Bá Yūwánĩ ā pámvú ũbĩ'bá rĩ pi Fārúsī rĩ pi be, kōpi ri ĩ a'bi* ānyāngā ā nyangará sī a'bia'bi. 'Bá urukọ ímúkĩ Yēsū ri zĩ kínĩ, "Bá Yūwánĩ ā pámvú ũbĩ'bá rĩ pi Fārúsī rĩ pi be, kōpi ri ĩ a'bi ānyāngā nyangará sī a'bia'bi, 'bo mívé 'bá mí pámvú ũbĩ'bá rĩ pi a'bikĩ ĩ ku āsĩ?"

19 Yēsū ní újázú kōpi ní kínĩ, "Bá rĩ pi mukĩ dō ũkú jengará gá, ọmúrúgọ rĩ vé kẹrẹgú dō ājẹ rĩ gé 'dálé anigé, ĩrivé ũndĩ mu'bá vú ni gé sī rĩ pi ícókĩ ĩ a'bií ngá nyangará sī ku."

20 'Bo sâ āzi ri ímú 'dĩ'dĩ, kádō ímú ọmúrúgọ rĩ vé kẹrẹgú 'duú kōpi āsámvú gé sī, kúru ú'dú 'dāri gé, kōpi ímú ĩ a'bi ngá nyangará sī.

21 "Bá āzi ícọ bōngó ú'dí ĩsĩ bōngó dēepi kú ịrĩkọ rú ni vé úlē ícĩ ọzũú ānĩ ku, ā'diātāsīyā bōngó 'i nyaápi kú ịrĩkọ rú gĩ rĩ, ícĩkĩ dō úlē ni ọzũú bōngó ú'dí† sī, ĩri gō āsĩ muzú drĩgélé.

22 'Bá āzi ícọ vinyọ ĩ ní zoó ú'dí rú rĩ tōó lā'bú ĩ ní ícĩ júrú rú ụkụ ni agá ku. 'Bá rĩ tō dō vinyọ rĩ lā'bú ĩ ní ícĩ júrú rú ụkụ ni agá, vinyọ rĩ íngá kọfútọ be, ĩri sē júrú rĩ āfĩ rá, vinyọ rĩ dā vūgá. Lē ā tōkĩ vinyọ rĩ júrú ú'dí‡ ni agá."

Fārúsī rĩ pi zĩkĩ Yēsū ri Sābátā vé tā sī

(Mātáyo 12:1-8; Lúkā 6:1-5)

23 U'dú ālu Yēsū pi rikĩ ẹlĩ muzú ívé 'bá 'ĩ pámvú ũbĩ'bá rĩ pi be ọmvú ānyá vé ni agásĩ ú'dú Sābátā vé rĩ gé. ĩrivé 'bá ĩri ā pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ā urukọ'bée ní rizú ānyá rĩ pi ẹ drĩ ucezu anyizú cizú.

24 Fārúsī rĩ pi ní Yēsū ri zizú kínĩ, "Bávé tāimbĩ kínĩ, ā ngakĩ ẹzi ú'dú Sābátā vé rĩ gé ku pĩri, ngá 'bá mí pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní tāimbĩ rĩ ọzú, ānyá ẹ drĩ ucezu ú'dú Sābátā vé rĩ gé rĩ ā'di?"

25 Yēsū ní újázú kōpi ní kínĩ, "Īmi lākĩ tā 'bāgú Dāwúđĩ§ ní 'oó ívé 'bá rĩ pi be lókĩ ẹbĩrĩ ní kōpi fuzú rĩ gé rĩ kuyé?

26 Lókĩ átálágú āmbúgú* Ābīyātārĩ vé rĩ gé, Dāwúđĩ nga fĩ Jó

§ 2:16 2:16 Fārúsī: Fārúsī rĩ pi ngúlúmū Yāhúđĩ rĩ pi vé tāimbĩ Mósē vé rĩ ru'bá tĩtĩ rĩ pi. Kōpi 'duki ĩndĩ rĩ pi vé tā, āzini mālāyíkā rĩ pi vé tā 'bāá tā āmbúgú rú, kōpi ẹ'yĩkĩ rá 'yozú kínĩ, 'bá ũdrā'bá gĩ rĩ pi gō íngá ịdri rú rá. 'Í lā Ẹzĩ 23:8. * 2:18 2:18 A'bi: Sâ āzi sī Yāhúđĩ rĩ pi ri ĩ a'bi, nyakĩ ínáy ku, kōpi ri ẹsĩ 'bā rizú Múngú ri zizú.

† 2:21 2:21 Bōngó ú'dí: Ūjĩkĩ dō bōngó ụkụ ĩ ní bōngó ú'dí ícĩ rú'bá ni gé 'dĩri gĩ, bōngó ú'dí ĩ ní ícĩ rú'bá ni gé 'dĩri gō ícá mādāná, ĩri āsĩ bōngó ụkụ rĩ ā rú'bá gá sī rá. ‡ 2:22 2:22 Júrú ú'dí: Yēsū vé ímbāngará 'dĩri adri sū vinyọ ĩ ní dāá júrú ú'dí agá rĩ tĩnĩ.

§ 2:25 2:25 Dāwúđĩ: Múngú ịpē Dāwúđĩ ri adrii 'bāgú Īsērélē rĩ pi vé ni, ẹzi kínĩ, 'bāgú ú'dí ri ímú ịfū ĩrivé úyú agá, ĩri mālūngā rĩ ru muzú 'dāni'dāni, 'bāgú rĩ Yēsū Kúrísítō 'i. 'Í lā Sāwumā 132:11-12; Ẹzĩ 2:30. Tĩkĩ Dāwúđĩ ri ịsụ ākūdē ilĩ rĩ ca élifū ālu (1,000) gĩ, ilĩ 'dāri gé, ịsụ tĩkĩ drĩ Yēsū Kúrísítō ri kuyé. 'Í lā 1 Sāmūélē 16-30; 2 Sāmūélē 1-24; 1 'Bāgú 1-2. * 2:26 2:26

Átálágú āmbúgú rĩ: Átálágú āmbúgú rĩ ndē atala rĩ pi cére, ā'diātāsīyā ĩri 'yéná fi Jó Múngú vé rĩ agá Vūrā Uleteretere rĩ agá 'dāá nĩ, ĩri fi vú ālu ilĩ ālu agá. ĩri āri rōbōnō vé rĩ jĩ ũnjĩkányā ũjĩzú. 'Í lā Lévĩtĩkā 16; Ēbéré 9.

Múngú vé rī† agá 'dāá, 'du pánga ī ní 'bāá Múngú ɛndrɛtj gé, ī ní nyaá bādāru ku, 'yɛná atala rī pi ní rīi nyaá nī rī nyaá, sɛ kpá urukɔ ni nyaá ívé 'bá 'ī pámvú ũbī'ba rī pi ní.

27 Yɛsū ní 'yozú Fārúsī rī pi ní kīnī, “Múngú údé ú'dú Sābātā vé rī 'bá rī pi ā uvukí rí ānī, 'bā ú'dú Sābātā vé rī tā ɛnjīɛnjī rú 'bá rī pi drīgé kuyé.

28 Ma 'Bá Mvā 'i, ma Úpí ú'dú Sābātā vé rī‡ drīgé āmbúgú nī.”

3

Yɛsū ídrí ágó drī be 'bɛlé'béle ni ú'dú Sābātā vé rī gé

(Mātáyo 12:9-14; Lúkā 6:6-11)

1 Ú'dú āzi gé, Yɛsū gō muú fíí Jó Múngú ri Zízú rī agá 'dāá dīi, Ísú ágó āzi drā ní drī ni nyíi kuú 'bɛlé'béle ni adri kú 'bá rī pi āsámvú gé 'dāá.

2 Fārúsī rī pi ā urukɔ rikí létj ndāá, ī tōkí rí Yɛsū ri ānī bēnī, kōpi tēkí nyo rīi Yɛsū ri ndreé, dō tãnā ĩri ágó 'dīri ídrí ú'dú Sābātā vé rī gé rá.

3 Yɛsū ní 'yozú ágó drā ní drī ni nyíi kuú 'bɛlé'béle rī ní kīnī, “Mí íngá uru, mí ímú pá tuú 'bá rī pi ɛndrɛtj gé nōgó.”

4 Yɛsū ní kōpi zízú kīnī, “Ngá ĩmivé tãimbj ní lēé ā 'okí ú'dú Sābātā vé rī gé ku rī ā'di? ĩri tā múké 'ongará, dōku tā ũnjí 'ongará? ĩri 'bá drā be 'dīni 'dīri kuzú drāzú, dōku ē ídríkí ĩri?” Kōpi zīkí ī tī átángá 'yozú kuyé.

5 Yɛsū kā āngū ndreé kōpi vúgá 'dāá, ɛsī ni ve kōpi ní ambamba. Tã ní fíí kōpi ē ɛsī agá ku rī sī, sɛ Yɛsū ní ízāngā ambamba. ĩri ní 'yozú ágó rī ní kīnī, “Mí ũjū mī drī.” Ágó rī ní 'ī drī ũjūzú. Ágó rī ē drī ní ícázú múké.

6 Koro Fārúsī rī pi ní fūzú mužú 'bá Ēródē ri ɛtj'ba rī pi be Yɛsū ā tā lizú, lɛzú ĩri 'dizú drāzú 'dīisī rá.

'Bá bītríká 'dekí mužú Yɛsū ā vudrī gé sī

7 Yɛsū pi ní 'dezú mužú ívé 'bá 'ī pámvú ũbī'ba rī pi be yīi bālālā Gālíláyā vé rī gé 'dāá, 'bá kárakarā íbíkí íngá āngū Gālíláyā vé rī gé, āzini āngū Yūdáyā vé rī gé, kōpi 'dekí mužú Yɛsū ā vudrī gé sī.

8 Kōpi kã tā Yɛsū ní 'oó 'dīri yīi, 'bá kárakarā ímúkí Yɛsū vúgá nōó, kōpi íbíkí íngá Yūdáyā gá, Yɛrúsālémā gá, āngū Īdūmíyā vé rī gé, gúrú Yárídénī vé rī gé, kūrú Táyā vé rī gé, āzini kūrú Sīdónā vé rī gé.

9 Yɛsū kã muú ndreé 'bá rī pi gakí ambamba, ĩri ní 'yozú ívé 'bá 'ī pámvú ũbī'ba rī pi ní kīnī, kōpi ē 'dúkí kúlúmgbā mādāngā ni 'bāá tēetē, 'bá bītríká rī pi ē ímúkí rí ī ĩmūlūú ku.

10 Yɛsū ídrí 'bá kárakarā, ānī sɛ 'bá drā be rī pi rikí ī ĩmīi ímúzú Yɛsū vúgá nōó ũkpō sī, ī úlókí rí ĩri ā rú'ba bēnī.

11 'Bá índrī ũnjí ní fíí kōpi drīgé rī pi kádō Yɛsū ri ndreé, índrī ũnjí rī pi kōpi 'du a'be vūgá Yɛsū ɛndrɛtj gé 'dīgé, kōpi útré ú'dúkó be uru 'dāá, “Mí Mvā Múngú vé ni.”

12 'Bo Yɛsū átá índrī ũnjí rī pi ní ũkpō sī kīnī, kōpi ā lūkí 'ī tā 'bá āzi ní ku.

Yɛsū ũpē 'bá áyúāyū ni pi mudrī drī ni ĩrī

(Mātáyo 10:1-4; Lúkā 6:12-16)

13 Vudrī ni gé, Yɛsū tu muú írā drīgé 'dāá, ĩri ní 'bá 'ī ɛsī ní lēé rī pi zízú mužú 'í vú sī, kōpi ní mužú Yɛsū vú sī.

† 2:26 2:26 Jó Múngú vé rī: Jó Múngú vé rī 'yɛná ālukúta Yɛrúsālémā gá 'dāá. Atala rī pi 'yɛná ri rōbōnjō zā Jó rī agá 'dāá nī, sū tãimbj Mósē vé rī ní 'yoó rī tīnī. Múngú ri dī Vūrā Uleteretere rī gé, Jó Múngú vé rī agá 'dāá. ‡ 2:28 2:28 Úpí ú'dú Sābātā vé rī: Yāhúdī rī pi ri ú'dú Sābātā vé rī ígá kīnī, Múngú gbi ngá 'bū gé rī pi vū drīgé rī pi be céré 'du caá ú'dú ázáyā, kuru ĩri ní uvuzú ú'dú Sābātā vé rī gé. Múngú ri 'yɛná Úpí Sābātā vé ni, kuru Yɛsū kīnī, 'ī Úpí Sābātā vé ni, kīnī 'i Múngú 'i. 'Í lā Wūngará 20:8-11. * 3:14 3:14 'Bá áyúāyū rī pi: 'Bá áyúāyū rī pi, Yɛsū sɛ kōpi ní ũkpō, ri kōpi pēé muú 'bá rī pi ímbá, índrī ũnjí rī pi údró, āzini tā āyázú āyāyā ni pi 'oó.

14 Īri ní 'bá ūpēzú mụdrị drị ni ĩrị, kọpi ā adrikí rí ívé 'bá áyúāyũ* ni pí rú, ĩri ní kọpi pēzú mụzú, kọpi ā ũlūkí rí tị Múngú vé rī mụzú.

15 Yēsũ sē kọpi ní ũkpō, kọpi ā údrókí rí índrị ũnjí rī pí fūú 'bá rī pi drịgé sī ānị.

16 'Bá ĩri ní ūpēé mụdrị drị ni ĩrị rī pí vé rú pí 'dī, Sīmónā 'i, Yēsũ gō ĩri ní rú āzi 'daá Pétēró 'i,

17 Yōkóbũ Zēbēdáyō mvọpị pi édrípị Yūwánĩ be, Yēsũ gō kọpi ní rú āzi 'daá Bōnāgēsī 'i, rú 'dīri vé ífífí, anjị ũvi vé ni pí.

18 'Bá rī āzi Āndēréyā 'i, Pílípũ 'i, Bātīlímáyō 'i, Mātáyo 'i, Tómmā 'i, Yōkóbũ Ālāfáyō mvọpị 'i, Tādáyō 'i, Sīmónā úvá 'bāápi 'bá ívé rī pí ē ísúkí rí drīwālā rī 'i,

19 āzini Yúdā Īsīkārīyótā gōópi Yēsũ ā ũli 'beépi rī 'i.

Yēsũ pi vé tā Bēlēzēbúlā be rī
(Mātáyo 12:22-32; Lúkā 11:14-23; 12:10)

20 Kúru Yēsũ kā 'i újá gōó 'bētị 'dāá, ĩri ní fizú jó agá, 'bá bītríká bīkí mụzú vú ni gé sī, sē Yēsũ pi ívé 'bá 'i pámvú ũbī' 'bá rī pí be ísúkí sá ānyāngā nyazú ni kuyé.

21 Yēsũ é'dípáa ká tā Yēsũ ní 'oó 'dīri yīi, kọpi ũsúkí kīnī, Yēsũ ē drị ábá gí, ĩ lēkí ĩri jīi mụzú 'bētị.

22 'Bá ri' 'bá tāimbị Mósē vé rī ímbá' 'bá, ímú' 'bá Yērúsālēmā gálésīla rī pí kīnī, "Ágó 'dīri Bēlēzēbúlā† fi drị ni gé gí, ĩri ri índrị ũnjí rī pí údró ũkpō ādróko vé rī sī."

23 Yēsũ ní kọpi zizú, ĩri ní átázú kọpi ní nāpí sī kīnī, "Sātánā ri ícọ 'i ógúpị Sātánā ri dro fū íngóni ngóni?"

24 'Bá āngū ālu agá ni pí acokí dō ĩ rii ē' 'dị 'dị ĩ ógúpị be, mālūngā kọpi ní rụú 'dīri ícọ pá tuú ku.

25 'Bá jó ālu tị gé rī pí acokí dō ĩ gí, 'bētị 'dīri ícọ pá tuú ku.

26 Sātánā vé mālūngā aco dō 'i āsámvú ĩrị rii ē' 'dị 'dị, mālūngā 'dīri ícọ pá tuú ku, ĩrivé ụdụ deépi 'dī.

27 'Bá adriipi ọjọgọ ọjọgọ rī, 'bá āzi ícọ ĩrivé ngá alíi ku, úmbékí dō ĩri vūgá ká, ĩ íbī ĩrivé ngá ali ndō.

28 Ádarú á lē 'yoó ĩmi ní 'dīni, 'bá rī 'o dō ũnjīkānyā, āzini ide dō āngū, ĩ ícọ ĩri trū rá.

29 'Bo 'bá rī ide dō Índrị Uleterē rī, ícókí ĩri trūú ālunāni ku, ũnjīkānyā ĩrivé rī áwí adri mụzú 'dāni'dāni."

30 Yēsũ 'yo tā 'dīri 'dīni, ā'diātāsīyā 'bá rī pí rikí átá kīnī, "Yēsũ ri índrị ũnjí be."

Yēsũ éndrēpị pi édrípị be
(Mātáyo 12:46-50; Lúkā 8:19-21)

31 Yēsũ éndrēpị ní ícázú Yēsũ édrípị be, kọpi áwíkí pá tuú kuú āmvé 'dāá. Kọpi ní 'bá āzi pēzú mụzú Yēsũ ri zizú.

32 'Bá kárakarā úríkí kuú Yēsũ ā gārā gá sī kúrű. Kọpi ní lūzú Yēsũ ní kīnī, "Mí éndrēpị pi mí édrípị be tukí pá kuú āmvé 'dāá'dā, kọpi lēkí mī ndrēé."

33 Yēsũ ní kọpi zizú kīnī, "'Bá ĩmi ní 'yoó ĩri má éndrēpị, āzini má édrípị 'dī'bée ā'di pi?"

34 ĩri ní 'bá úrí' 'bá 'i gārā gá sī 'dī'bée úndrēzú kúrű, ĩri ní 'yozú kọpi ní kīnī, "Mávé éndrēpị āzini mávé édrípị, kọpi 'bá úrí' 'bá má gārā gá sī nō'bée.

35 'Bá Múngú vé tā 'duúpi ngaápi rī, ĩri má édrípị, ĩri má ómvúpi, āzini ĩri má éndrēpị."

4

Nāpí ágó úri rii pi rī vé rī
(Mātáyo 13:1-9; Lúkā 8:4-8)

1 Yēsũ gō 'i dọ 'bá rī pí ímbá yīi bālālā Gālīláyā tị gé 'dāá dīi. 'Bá kárakarā úmúkí ĩ Yēsũ ā gārā gá, sē Yēsũ tu mụú úri kúlūmgba agá yīi agá 'dāá. 'Bá rī pí tukí pá kuú yīi rī tị gé.

2 Yēsũ ímbá 'bá rī pí ní tā kárakarā nāpí sī. Tā ĩri ní ímbá rī pí 'dīni kīnī,

3 "Īmi yīkí drī ká! Ágó āzi mụ úri rii ívé ómvú agá.

† 3:22 3:22 Bēlēzēbúlā: Bēlēzēbúlā vé rú āzi rī Sātánā 'i, ĩri ādróko, ĩri āmbúgú índrị ũnjí rī pí drịgé.

4 Kā rií úri rĩ rií, úri rĩ pi ã ʊrʊkʊ u'dekí lẹ̀tì drìgẹ̀, ǎríná rĩ pi tekí kòpì rá.

5 Úri rĩ pi ã ʊrʊkʊ u'dekí nyòòkú írǎ drìgẹ̀ ní agá, úri rĩ pi ífũkí mbèlèṅá, ǎ'diātāsīyǎ nyòòkú rĩ ní adrií nyetele rĩ sī.

6 'Bo ʊtú rĩ kǎ koó gbírílí, úri ífũ'bá rĩ pi 'wikí ʊdrǎá céré, ǎ'diātāsīyǎ ʊlá ní pi ní fií vǔgá 'dǎá kuyé rĩ sī.

7 Úri rĩ pi ã ʊrʊkʊ u'dekí ʊcékúcé ǎsámvú gé, ʊcékúcé rĩ dʊ amúú, ʊzǔ úri ífũ'bá dʊ'bá rĩ pi rá, sè úri ífũ'bá rĩ pi 'akí kuyé.

8 Úri rĩ pi ã ʊrʊkʊ u'dekí nyòòkú múké múké ní agá, dʊkí 'aá mǐ be gbálígbálí. ʊrʊkʊ ní pi 'akí caá mǐ be pǔkú na, ʊrʊkʊ ní pi pǔkú ázīyá, ʊrʊkʊ ní pi mǔdǔrǔlǔ ǎlu."

9 Yésù ní kúru 'yozú 'bá rĩ pi ní kǐnǐ, "Bá bǐ be rĩ, ǎ yì 'í ní tǎ 'dĩri."

Tǎ ǎ pá Yésù ní tǎ rĩ ʊlǔzú nǎpí sī rĩ

(Mátáyo 13:10-17; Lúkǎ 8:9-10)

10 Kǎ Yésù rĩ kuú ʊ'dúkúlegúsí, írivé 'bá áyúáyú mǔdrǐ drǐ ní írǐ rĩ pi, 'bá ʊrʊkʊ í tra'bá íri ǎ gǎrǎ gá rĩ pi be, kòpì ní Yésù rĩ zǐzú kǐnǐ, "Nǎpí mí ní ʊlǔú 'dĩri vé ífífí ǎ'di?"

11 Íri ní ʊjázú kòpì ní kǐnǐ, "Má i'da ìmi ní mǎlǔngǎ Múngú vé í ní tǎ ní ʊzǔzǔ rĩ ǎmvé gí. 'Bo ma 'bá ʊrʊkʊ ní tǎ rĩ átá nǎpí sī,

12 tǎ í ní sǐ Búkú Múngú vé rĩ agá rĩ ǎ nga rí 'i fúú tì ní gé bèsǐnǐ kǐnǐ,

" 'Kòpì tǎ má ní 'oó rĩ ndre rá, 'bo kòpì nǐkí ífífí ní ku,

kòpì tǎ má ní 'yoó rĩ yì rá, 'bo fì kòpì drìgẹ̀ ku.

Kòpì ǎ nǐkí té dō tǎ rĩ vé ífífí rá,

kòpì té ẹ̀sì ʊjá, Múngú rĩ té kòpì trǔ rá.' "

Yésù ʊlǔ nǎpí rĩ vé ífífí

(Mátáyo 13:18-23; Lúkǎ 8:11-15)

13 Yésù ní kúru kòpì zǐzú kǐnǐ, "Nǎpí má ní ʊlǔú 'dĩri, ìmi nǐkí nyo ífífí ní kuyé? Má átá dō ìmi ní nǎpí rĩ ǎzi, íri ícò fì ìmi drìgẹ̀ íngóni?"

14 'Bá úri riípi rĩ, íri 'bá Múngú vé tì ʊlǔúpi rĩ.

15 Úri u'de'bá lẹ̀tì drìgẹ̀ rĩ pi vé ífífí, íri 'bá Múngú vé tì yì'bá rá rĩ pi, vǔdrǐ ní gé, koro Sātánǎ rĩ ímú Múngú vé tì kòpì ní yì 'dĩri iza kòpì ẹ̀ ẹ̀sì agásí rá.

16 Úri u'de'bá nyòòkú írǎ drìgẹ̀ rĩ agá rĩ vé ífífí, íri 'bá Múngú vé tì yì'bá ǎyǐkò sī rĩ pi.

17 'Bo kòpì kádō tì Múngú vé rĩ yì, tì Múngú vé rĩ ní vǔrǎ ísú ʊrízú kòpì ẹ̀ ẹ̀sì agá 'dǎlé kuyé rĩ sī, tǎ ǎzi ʊkpó ʊkpó kádō kòpì ayaá, tì Múngú vé rĩ gō ǎvǐ kòpì ẹ̀ ẹ̀sì agásí rá.

18 Úri u'de'bá ʊcékúcé ǎsámvú gé sī rĩ pi, íri 'bá Múngú vé tì yì'bá, ẹ̀'yì'bá rá rĩ pi.

19 'Bo kòpì ní rií tǎ rǔ'bá nòri vé rĩ ʊsǔú áyú rĩ sī, ǎzini kòpì ní rií ǎ'bú vé tǎ 'dʊú 'bǎá ǎmbúgú rĩ sī, ǎzini kòpì ní rií ẹ̀sì 'bǎá ngá ʊrʊkʊ'bée drìgẹ̀ rĩ sī, sè kòpì 'bǎkí ẹ̀sì tì Múngú vé rĩ yìzú ku, íri sè kòpì adri sǔ pẹ̀tì 'aápi ku rĩ tǐnǐ.

20 Úri u'de'bá nyòòkú múké agá rĩ pi, kòpì 'bá Múngú vé tǎ yì'bá rá, 'bǎ'bée í ẹ̀sì agá tǐtǐ rĩ pi. Kòpivé tǎ 'oó múké rĩ índrè sǔ ǎnyá 'aápi mǐ be gbálígbálí rĩ tǐnǐ, drǐ ní ǎlu rĩ gé, 'a caá pǔkú na, pǔkú ázīyá, dōku mǔdǔrǔlǔ ǎlu."

Nǎpí lámǎ vé rĩ

(Lúkǎ 8:16-18)

21 Yésù ní gōzú kòpì ní nǎpí ǎzi ʊlǔzú kǐnǐ, "Bá ǎzi rĩ nyo ícò lámǎ 'yǔ su gbóló ǎ ndúgé, dōku ʊdrí í'dú lámǎ dǐpì ǎngǔ ìmgbèrèpì rĩ ẹ̀ drǐ ako ǎní cí rá? Ícò 'oó 'dĩni ku, íri lámǎ rĩ 'yǔ 'bǎ mísá drìgẹ̀, vǔrǎ íri ní ícózú ǎngǔ ìmgbèrèzú jó agásí céré rĩ gé.

22 ʊ'dú ǎzi rĩ ímú 'dǐ'dǐ, tǎ 'bá rĩ pi ní ʊzǔzǔ rĩ, í ímú i'da ǎmvé, tǎ í ní ʊzǔzǔ rĩ pi ǎrèvú céré, í ímú i'da ǎmvé.

23 'Bá rĩ dō bǐ be, ǎ yì 'í ní tǎ 'dĩri."

24 Yésù gō kpá 'yoó kòpì ní kǐnǐ, "Ìmi 'bǎkí bǐ rizú tǎ má ní ʊlǔú ìmi

ní 'dī'bée yizú múké múké. Múngú ri ĩmi ní úmĩ sē ĩmi ní ẹ̀bírí 'bǎá lẹ̀zú ĩrivé tǎ nǐzú rĩ sī. Ádarú Múngú ri ĩmi ní tǎ nǐngára sē ambamba.

²⁵ 'Bá ẹ̀sì 'bǎápi tǎ má ní ímbá rĩ drìgé rĩ, ma ĩri ní tǎ nǐngára sē ǎmbúgú, 'bo 'bá mávé tǎ yìpi ku rĩ, ma ĩrivé tǎ nǐngára 'dụ úmĩ ni gé sī rá."

Nǎpí úri dụpi rĩ vé rĩ

²⁶ Yẹ̀sũ ní 'yozú kǐnĩ, "Mǎlũngǎ Múngú vé rĩ adri sũ ágó úri riipi ívé ọ̀mvụ́ agá rĩ tịni.

²⁷ Kǎdō adrii ịnì sī, dōku ụtú sī, ágó rĩ dō ụ'dụ́ ko yǎ, dō ko ụ'dụ́ ku yǎ, úri rĩ ịfũ, ĩri dụ mụzú dụdụ, ágó rĩ nǐ kuyé dō úri ịfũupi rĩ ri dụ ngóni ngóni.

²⁸ Nyọ́okú rĩ sē úri rĩ ịfũ dụ múké, drìdrì ni, bí ni ri í'dó ịfũ, ǎnyá rĩ ẹ̀ drì ri kúru í'dó ayi, ụdũ ni gé, ĩri kúru 'a mị be gbálígbálí.

²⁹ ǎnyǎngǎ rĩ ka dō gí, ọ̀mvụ́ 'dípa ri méngèlèsì í'dú ǎnyǎngǎ rĩ lizú ǎnì, ǎ'diǎtǎsìyǎ sǎ ǎnyǎngǎ ịkũnǎzú rĩ ícá gí."

Nǎpí marígó fí be mǎdǎnǎnǎ rĩ vé rĩ

(Mǎtáyo 13:31-32; Lúkǎ 13:18-19)

³⁰ Yẹ̀sũ ní gōzú 'yozú ðìjì kǐnĩ, "Mǎlũngǎ Múngú vé rĩ adri sũ ǎ'di tịni? Dōku Mǎ áyú rí nǎpí ngóni ni mǎlũngǎ Múngú vé rĩ ǎ tǎ ụlũzú ǎnì?"

³¹ Mǎlũngǎ Múngú vé rĩ índré sũ marígó fí be mǎdǎnǎnǎ rĩ tịni.

³² Kǎdō ĩri saá, ĩri ịfũ dụ mba ǎmbúgú, ĩri peṭi ọ̀mvụ́ agá rĩ pi ndē cére, drìṭi ni pi ịgǎrǎ ǎcoco, ǎrínǎ rĩ pi ímụ́ jó sị sị ni gé."

Yẹ̀sũ ri 'bá rĩ pi ímbá nǎpí sī
(Mǎtáyo 13:34-35)

³³ Yẹ̀sũ ímbá 'bá rĩ pi nǎpí ǎndiǎndí ni pi sī, ǎzini létì ǎndiǎndí ni pi sī, kọ̀pì ǎ ǎmákí rí tǎ rĩ ǎnì.

³⁴ Yẹ̀sũ kǎdō rií tị Múngú vé rĩ ụlũú 'bá rĩ pi ní, ĩri ụlũ mụzú nǎpí sī. 'Bo ĩri dō ívé 'bá 'í pámvú ụbĩ'bá rĩ pi be ọ'dúkùlẹ̀gúsì, ĩri tǎ rĩ vé ífífí ụlũ kọ̀pì ní cére.

Yẹ̀sũ uga ụlĩ vīpi ụkpō be rĩ
(Mǎtáyo 8:23-27; Lúkǎ 8:22-25)

³⁵ Ụ'dụ́ ǎlu ǎlu 'dǎri sī ụndrèsì, Yẹ̀sũ ní 'yozú ívé 'bá áyúǎyũ rĩ pi ní kǐnĩ, "Lẹ́ 'bá zokí mụy ỳjì bǎlǎlǎ rĩ agásì ǎlé 'dǎá."

³⁶ Kọ̀pì ní 'bá bítríká rĩ pi kuzú, Yẹ̀sũ vé 'bá áyúǎyũ rĩ pi ní tuzú kúlúmgbá Yẹ̀sũ ní tuzú rĩ agá, kọ̀pì ní 'dezú zozú mụzú yjì rĩ agásì. Kúlúmgbá ǎ urukọ́ anigé 'dekí mụy kọ̀pì ǎ vùdrì gé sī.

³⁷ Kúru ụlĩ vīpi ụkpō be ni ní íngázú vīzú yjì bǎlǎlǎ rĩ drìgé sī. Yjì rĩ ní 'bázú úvázú kúlúmgbá rĩ úvīzú ngèlé ngèlé. Yjì ní í'dózú tizú kúlúmgbá rĩ agá 'dǎá, sē kúlúmgbá rĩ lẹ́ tǐ ǎnì yjì ǎ ndúgé.

³⁸ Ịsúzú Yẹ̀sũ la ụ'dụ́ koó kúlúmgbá rĩ agá vúlé 'dǎá, ẹ̀ṭi 'í drì mǎkádǎ sī. Yẹ̀sũ vé 'bá áyúǎyũ rĩ pi ní Yẹ̀sũ ri zizú ụ'dúkọ́ be uru 'dǎá kǐnĩ, "Ímbápi, 'bá ri tǐ yjì ǎ ndúgé, mí ǎsì 'bá sī ku ǎsì?"

³⁹ Yẹ̀sũ ní aruzú ụ'dụ́ gélésì, ĩri ní trezú ụlĩ vīpi ụkpō be rĩ drìgé kǐnĩ, "Í tu pá, 'dĩri ícọ́ gí." Koro ụlĩ vīpi ụkpō be rĩ ní pá tuzú, ǎngũ rĩ ní újízú kírì.

⁴⁰ Yẹ̀sũ ní ívé 'bá 'í pámvú ụbĩ'bá rĩ pi zizú kǐnĩ, "Ngá ĩmi ní adrizú ữrì sī rĩ ǎ'di? ĩmi ẹ̀'yǐngára ǎkọ́?"

⁴¹ 'Bá Yẹ̀sũ ǎ pámvú ụbĩ'bá rĩ pi, ữrì fí kọ̀pì ẹ̀ ẹ̀sì agá ambamba, kọ̀pì ní 'dezú ị uzizú ị ǎsámvú gé sī kǐnĩ, "'Bá 'dĩri 'bá íngóni ni, átángá átápi ụlĩ vīpi ụkpō be rĩ ní tị ni yjì ịndì 'dĩri?"

5

Yẹ̀sũ dro índrì ụnjí fũú ágó ǎbǎbǎ rú ni drìgé sī

(Mǎtáyo 8:28-34; Lúkǎ 8:26-39)

¹ Yẹ̀sũ pi ní kúru zozú mụzú ívé 'bá 'í pámvú ụbĩ'bá rĩ pi be yjì bǎlǎlǎ rĩ agásì, kọ̀pì ní cazú ǎngũ Gērásǎ vé rĩ gé.

² Yẹ̀sũ kǎ ịfũú kúlúmgbá rĩ agásì, koro ágó índrì ụnjí ní fí drì ni gé ni ní ịfũzú vǔrǎ ị ní rizú ǎvũ sızú rĩ gé 'dǎásì, ímụ́zú Yẹ̀sũ vúgá nōó.

3 Ágó rĩ ri adri 'būrēdrĩ rĩ pi āsámvú gé 'dāá, 'bá āzi ícò ĩri úmbé ímvē sĩ bã ku.

4 Ándúrú ĩ njĩ ri ágó rĩ ě drĩ pi úmbé pá ni pi be ímvē sĩ, 'bo ĩri ímvē ĩ ní 'ĩ drĩ pi úmbézú 'ĩ pá be 'dĩ'bée ũñō kpélékpélé 'dĩsĩ rá, 'bá āzi ícòpi ágó 'dĩri ā ũkpō ndēepi ni 'dāáyo.

5 Ūtúná sĩ āzini ĩnĩná sĩ, ágó rĩ ri écĩ 'būrēdrĩ rĩ pi āsámvú gé sĩ, āngū ánga rú rĩ pi āsámvú gé sĩ, pí útréngará be, ĩri ri írā anjiná í'dú 'ĩ rú'bá ũsĩ ānĩ.

6 Ágó rĩ kã Yēsũ ri ndreé rará rú 'dāá, ĩri ní njuzú kũmúcĩ ũtĩzú Yēsũ ęndręti gé.

7 ĩri ní trezú ú'dúkò be ụrụ 'dāá kĩnĩ, “Yēsũ, Mvã Múngú Ūkpō 'Dĩpa vé rĩ, ngá mí ní lēé má vúgá rĩ ā'di? 'Í sō ũyō Múngú ęndręti gé 'yozú kĩnĩ, mí ícò ma 'oó ũnjĩ ku!”

8 Ágó rĩ átá 'dĩni, ā'diātāsīyā Yēsũ ní 'yoó ĩndrĩ ũnjĩ rĩ pi ní, kòpi ā fũkĩ ágó rĩ drĩgé sĩ rá rĩ sĩ.

9 Yēsũ ní kúru ágó rĩ zizú kĩnĩ, “Mĩ rú ā'di 'i?”

Ágó rĩ ní újázú Yēsũ ní kĩnĩ, “Mā rú Bĩtrĩká 'i, ā'diātāsīyā 'bã kárakarã.”

10 Kúru ĩndrĩ ũnjĩ rĩ pi ní Yēsũ ri mázú kĩnĩ, Yēsũ ā dro ĩ fũú āngū rĩ agásĩ āmvé ku.

11 Ánga 'dãri ā pálé gá 'dāá, ĩ ri ĩgá úcé, ĩgá rĩ pi kárakarã.

12 ĩndrĩ ũnjĩ rĩ pi ní rizú Yēsũ ri mázú kĩnĩ, “'Í pē 'bã muų adrii ĩgá 'dã'bée āsámvú gé fô, mí ā'yĩ 'bá ní, 'bã mukĩ úfĩ ĩgá rĩ pi agá.”

13 Yēsũ ní ā'yĩzú kòpi ní. ĩndrĩ ũnjĩ rĩ pi ní ũkpúzú ágó rĩ drĩgé sĩ, muųú úfízú ĩgá rĩ pi agá. ĩgá rĩ pi élfũ ĩrĩ. ĩgá rĩ pi ní njuzú muųú ọngú sĩ āngū úlúpi úlúlũ rĩ gé 'dāá, kòpi ní u'dezú yĩ bãlãlã rĩ agá 'dāá.

14 'Bá ri'bã ĩgá úcé'bã rĩ pi kã tã 'dĩri ndreé, kòpi ngakĩ únjú muųú tã 'dĩri ũlũú 'bã kũrú agá 'dãlé rĩ pi ní, āzini 'bã adri'bã gúrú kũrú rĩ ā gārã

gá sĩ rĩ agá rĩ pi ní. 'Bá rĩ pi ní muųú tã 'i 'oópi 'dĩri ndrezú.

15 Kòpi kã caá Yēsũ vúgá 'dãlé, kòpi ĩsúkĩ ágó ĩndrĩ ũnjĩ ní fĩ drĩ ni gé kárakarã rĩ ícã múké gĩ, úri kuú Yēsũ ęndręti gé, su bōngó 'ĩ rú'bã gá, úmĩ ni ícã múké gĩ. Tã 'dĩri sē kòpi ní ũrĩ.

16 'Bá tã 'i ngaápi ágó rĩ ā rú'bã gá rĩ ndre'bã, āzini ĩgá rĩ pi ā rú'bã gá rĩ ndre'bã ĩ mĩ sĩ rĩ pi ní muųú tã rĩ ũlũzú 'bã rĩ pi ní.

17 Kúru 'bã āngū 'dãri agá rĩ pi ní 'yozú kĩnĩ, Yēsũ ā nga muųú ĩvé āngū agásĩ 'dĩsĩ rá.

18 Yēsũ kã rií tuų kũlúmgbã rĩ agá 'dāá, ágó Yēsũ ní ĩndrĩ ũnjĩ droó fũú drĩ ni gé sĩ rĩ ní Yēsũ ri mázú drĩ ĩrĩ sĩ kĩnĩ, 'ĩ lē muųú Yēsũ vúgá sĩ ĩndĩ.

19 'Bo Yēsũ ā'yĩ ĩri muųú 'ĩ vúgá sĩ kuyé, pē ĩri ě tĩ kĩnĩ, “'Í mvi 'bęti, 'ĩ mu tã āyázú āyāyā Úpĩ ní 'oó mĩ rú'bã gá, āzini ésí ĩdrĩkĩdri ĩri ní 'bãá mí ní 'dĩri vé tã ũlũú mívé 'bã 'bęti āsámvú gé rĩ pi ní.”

20 Ágó rĩ ní kúru 'dezú écízú tã Yēsũ ní 'oó 'ĩ ní rĩ ũlũzú muųú kũrú muđrĩ ĩ ní zĩ Dēkãpólĩsĩ vé rĩ agásĩ. Tã ágó rĩ ní ũlũú rĩ sē 'bã rĩ pi ní āyāngará.

Yēsũ idrĩ mvã ũkú Yáyĩrō vé rĩ, āzini ũkú drã be rĩ (Mātáyo 9:18-26; Lúkã 8:40-56)

21 Yēsũ kã 'i újã gōo zoó muųú álé 'dāá kũlúmgbã sĩ, 'bã bĩtrĩká ímúkĩ ĩ úmú adrii Yēsũ ā gārã gá sĩ kũrú yĩ tĩ gé 'dāá.

22 Ágó āzi rú ni Yáyĩrō 'i, ĩri drĩkoma Jó Múngú ri Zizú rĩ vé ni, ĩri ní ímúzú kũmúcĩ ũtĩzú Yēsũ ęndręti gé,

23 ĩri ní Yēsũ ri mázú drĩ ĩrĩ sĩ kĩnĩ, “Mávė mvã ũkúnã rĩ 'dãlé drã be ũnjĩkãnyãkãnyã, lē drãádrã, 'ĩ mu drĩ tĩ drĩ ni gé, ě idrĩ rĩ bēnĩ fô.”

24 Kúru Yēsũ pi ní 'dezú muųú ĩri be ĩrivé āngá 'dāá.

'Bã bĩtrĩká 'dekĩ muųú ĩri vúgá sĩ ĩndĩ, kòpi rikĩ ĩri ũmĩĩ muųú ũmĩĩ, ā'diātāsīyā 'bã rĩ pi ní adrii tré rĩ sĩ.

25 ʻdū 'dāri sī, ūkú āzi 'bá bītríká rī pi āsámvú gé 'dāá, mbāá ʻdū ri éci rú'ba ni gé sī, gā deḡá sī, 'du caá íli mūdri drī ni ʻrī.

26 Ūkú rī éci 'bá kárakarā ūjó sē'ba ni pi vúgá sī íli be aco, iza ívé mūfēngā ambamba ūjó ārēgá sī drā 'dīri vé tā sī, 'bo 'bá āzi ícōpi ʻri ni ūjó sēēpi ʻirivé drā 'dīri ní deḡú ni 'dāáyo.

27 Ūkú rī ká Yēsū vé tā yī, ʻri ní 'i útrúzú ʻinyinā Yēsū ā úgóró gá 'bá bītríká rī pi āsámvú gé 'dāá, ʻri ní Yēsū vé bōngó akoóko rī úlózú.

28 Ūkú rī ūsū kīnī, “Má uló dō Yēsū vé bōngó, ma ídri rá.”

29 Ūkú rī ká Yēsū vé bōngó ē tī uló, mbēlēnā āri écipi rú'ba ni gé sī rī ní pá tuzú, koro ūkú rī gō amá 'i rú'ba ícá múké gí.

30 Sānā 'dāri gé, Yēsū nī amá rá 'yozú kīnī, ívé ūkpō fū 'i rú'ba gá sī gí. Yēsū ní 'i újázú āngū ndrezú 'bá bītríká rī pi vúgá 'dāá, ʻri ní kōpi zizú kīnī, “Ā'di uló mávē bōngó nī?”

31 Yēsū vé 'bá ʻri ā pámvú ūbī'ba rī pi ní újázú ʻri ní kīnī, “Mí nī rá 'bá rī pi kárakarā ri i mī ímúzú mī rú'ba gá nōó, ngá mí ní 'bá zizú 'yozú kīnī, ā'di uló mívē bōngó nī rī ā'di?”

32 'Bo Yēsū ri 'bá ívé bōngó ulópi rī úndré 'bá rī pi āsámvú gé sī.

33 Ūkú rī ká tā 'i ngaápi 'i rú'ba gá 'dīri nī amá, ūrī sī, rú'ba ni í'dó rií yāyā. ʻri ní ímúzú kūmūcí ūtīzú Yēsū ęndreḡi gé, ʻri ní tā 'i ní bōngó rī úlózú rī ūlūzú Yēsū ní céré.

34 Yēsū ní kuru 'yozú ūkú rī ní kīnī, “Mvá ūkú 'dīri, ę'yīngará mívē rī sē mí ídri gí. 'Í mu ʻiyí, tākiri Múngú vé rī ā adri mí be, mī rú'ba ā adri ule.”

35 Yēsū ká rií atá ūkú rī be, koro āgō urukō'bee ní ícázú, kōpi íbiki ímú Yáyīrō vé āngá 'dāásī, kōpi ní 'yozú Yáyīrō ní kīnī, “Mívē mvá ūkúná rī drā gí, lē mī ri sá izaá atázú 'bá riipi āngū ímbápi rī be ku.”

36 Yēsū ká tā 'dīri yī, ʻri ní 'yozú Yáyīrō ní kīnī, “Lē mī ęsí ā ūtī ku, mí ę'yī mávē tā.”

37 Yēsū lē 'bá āzi ā mu 'i vúgá sī ku, ā'yī 'yēnā Pētēró pi, Yōkóbū be, Yūwānī Yōkóbū ędrīpi sī.

38 Kōpi ká muú caá Yáyīrō vé āngá 'dāá, Yēsū ndre 'bá rī pi ri lūlū gá.

39 Yēsū ní fizú jó agá 'dāá, ʻri ní 'yozú 'bá rī pi ní kīnī, “Ngá ʻimi ní rizú lūlū gazú 'dīni rī ā'di? Mvá ūkúná rī drā kuyé, ʻri ʻdū ko.”

40 'Bo 'bá rī pi rikí guú ʻri sī guḡu.

Yēsū ní 'yozú kīnī, 'bá rī pi ā fūki céré āmvé, ā'yī 'yēnā āvū rī vé ętēpi pi ęndreḡi be, āzini ívé 'bá áyūāyū na 'dī'bee be, kōpi fikí muzú jó āvū rī 'bázú rī agá 'dāá nī.

41 ʻri ní mvá ūkúná rī ē drī ruḡú, ʻri ní 'yozú kīnī, “Tālītā kūmī!” Ífifí ní kīnī, “Mvá ūkúná mādānā 'dīri, á 'yo mí ní, 'i nga uru.”

42 Mvá ūkúná rī ní koro íngázú uru, ʻri ní 'deḡú ęcízú uru sī. Mvá ūkúná rī íli be mūdri drī ni ʻrī. Tā 'dīri sē 'bá rī pi ní āyāngará.

43 'Bo Yēsū ní atázú kōpi ní ūkpō ūkpō kīnī, lē kōpi ā ūlūki tā 'dīri 'bá āzi ní ku. ʻri ní 'yozú kōpi ní kīnī, lē kōpi ā sēki mvá ūkúná rī ní ngá nyaá.

6

'Bá Nāzēretā vé rī pi gāki Yēsū ri sī
(Mātáyo 13:53-58; Lúkā 4:16-30)

1 Yēsū ní ngazú 'dāásī, ʻri ní 'deḡú muzú Nāzēretā gá, kūrú ʻri ní mbazú rī gé. Kōpi mukí ívé 'bá 'i pámvú ūbī'ba rī pi be trū.

2 ʻdū Sābatā vé rī ká ícá, Yēsū í'dó rií 'bá rī pi ímbá Jó Múngú ri Zizú rī agá 'dāá. 'Bá kárakarā ʻirivé tā yī'ba rī pi āyāki tā ʻri ní atá 'dīri sī āyāyā.

Kōpi rikí i uzī i āsámvú gé sī kīnī, “Ágó 'dīri ʻsú tā nīngará, āzini ūkpō tā āyāzú āyāyā 'ozú 'dīri íngūgá?

3 Ágó 'dīri adri nyo Māriyā mvōpi andúru riipi párángi faápi 'dīgé rī

'i kuyé? Yōkóbū pi Yósē be, Yūdā be, Šimónā sī, adrikí ĩri édrīpī kuyé? Īrivé ómvúpījī ri'ba adri'bée 'bá be kūrú 'bávé rī agá nō'bée kuyé?" Tā ándúrú Yésū ní 'oó 'dī'bée sī, 'bá rī pi gākí ĩri sī.

⁴ Yésū ní újázú kōpi ní kīnī, "Ī nébī rī pi ĩnjī vūrā urukō agásī ĩnjīnjī, 'bo kūrú ĩrivé rī agá, ĩnjīkí ĩri ku, 'bá ĩrivé 'bētī āsámvú gé rī pi, ĩrivé máríté rī pi be, kōpi ĩnjīkí ĩri ku."

⁵ Yésū gō tā āyázú āyāyā ni 'oó āngū 'dāri gé dījī kuyé, tā ĩri ní 'oó rá rī, Yésū tī drī 'bá drā be ni pi drīgé, kōpi ídríkí rá, 'bá ĩri ní drī tījī kōpi drīgé rī pi vé kālāfe mādāñá.

⁶ Tā 'dīri sē Yésū ní āyāngará, 'bá rī pi ní gāā 'i ē'yīgá sī rī sī.

Yésū pē ívé 'bá áyúāyū mudrī drī ni ĩrī rī pi muú ēzī ngaá

(Mātáyo 10:5-15; Lúkā 9:1-6)

Yésū ní kúru 'dezú rizú 'bá rī pi ímbázú mužú gúrú ālu ālu agásī.

⁷ Yésū ní ívé 'bá áyúāyū mudrī drī ni ĩrī rī pi zízú ímúzú vūrā ālu gé, pē kōpi mužú ĩrī ĩrī, sē kōpi ní ũkpō índrī ũnjī rī pi údrózú.

⁸ Yésū ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Lē ĩmi 'dukí ngá āzi mužú ĩmi drīgé sī ĩndī ku, 'yéná ĩmi 'dukí túré ēcī tuzú ni áyu. ĩmi kádō rīi muú, lē ĩmi 'dukí kūmvū mužú ĩndī ku, ĩmi 'dukí ānyāngā dōku mūfēngā mužú ĩndī ku.

⁹ ĩmi úsúkí ngá pá gá ni pi mužú, 'bo ā 'dukí bōngó āzi āndō rú mužú ĩndī ku.

¹⁰ Kūrú ālu ālu ĩmi ní cazú rī agá, 'bētī ĩ ní ĩmi é'yízú drīdrī rī, ĩmi áwíkí adrii 'dāgá, cīngbá ĩmi ní fūzú kūrú rī agásī rī gé.

¹¹ Vūrā ālu ālu ĩmi ní fizú cazú rī agá, 'bá rī pi gākí dō ĩmi é'yīgá

sī, āzini gākí dō ú'dúkó múké ĩmi ní ũlūú rī yīgá sī, ĩmi kádō ngaá muú, ĩmi wekí nyōókú ĩmī pá ágélé gá rī kú 'dīgé. ĩri lū 'yozú kīnī, ĩmi gākí 'bá gúrú 'dāri agá rī pi sī."

¹² Yésū vé 'bá áyúāyū rī pi ní kúru 'dezú mužú ú'dúkó múké rī ũlūngará gá kīnī, lē 'bá rī pi ā újákí ēsī, kōpi ā kukí ũnjīkānyā ānī.

¹³ Kōpi údrókí índrī ũnjī kárakarā ũfūú 'bá rī pi drīgé sī, ũbēkí ũdu 'bá drā be rī pi rú'ba gá sī, kōpivé drā de ānī rá.

Yūwánī vé 'dīngará ā tā

(Mātáyo 14:1-12; Lúkā 9:7-9)

¹⁴ 'Bāgú Ēródē* yī 'bá rī pi ārēvú céré rikí átá Yésū vé tā sī. 'Bá rī pi urukō rikí átá kīnī, "Yūwánī Bātízīmū sēepi rī ingakí ĩri gōó ídri rú drāngará gálésī gí, ĩri ní rizú tā āyázú āyāyā 'dī'bée 'ozú ũkpō be 'dīni ānī."

¹⁵ 'Bá urukō'bée rikí 'yoó kīnī, "'Bá rī Ēlīyā† 'i."

Urukō'bée kīnī, "'Bá rī índré sū nébī ótú ũku rī pi vé āzi tīnī."

¹⁶ Ēródē kā tā 'dīri yījī, ĩri ní 'yozú kīnī, "Índrészú 'bá 'dīri Yūwánī má ní ótú drī ni lījī 'dāri íngá gōó ídri rú drāngará gálésī nī!"

¹⁷ Ótú Ēródē sē tāimbī kīnī, ā rukí Yūwánī ri, ā 'bekí ĩri jó āngū ũ'yízú rī agá. Ēródē 'o tā 'dīri 'dīni, ā'diātāsīyā 'í ní édrīpī Pílípū‡ vé ũkú Ērōdíyā ri jeé 'í ní ũkú rú rī sī.

¹⁸ Ā'diātāsīyā Yūwánī ri 'yoó Ēródē ní kīnī, "Tāimbī ā'yī kuyé 'yozú kīnī, mí ní mí édrīpī vé ũkú jezú."

¹⁹ Ānī sē Ērōdíyā 'bā ēsī ũnjī Yūwánī ní, lē ĩri 'dījī drāá 'dīisī rá. 'Bo Ēródē ní ā'yī kuyé rī sī, Yūwánī

* **6:14 6:14** *Bāgú Ēródē*: Ēródē 'dīri Ēródē Ānītīpā 'i, ĩri Ēródē Āmbúgú rī vé mvá, gō mālūngā rī ruú nī sá Yūwánī ní bātízīmū sēzú Yésū ní rī gé. 'Í lā Mātáyo 14:1; Lúkā 3:1; Ēzī 4:27. Sā ĩ ní Yésū ri tīzú rī gé, Ēródē Āmbúgú 'dīri ru āngū rī nī. 'Í lā Mātáyo 2:1-8; Lúkā 1:5. Vúdrī ni gé, 'bāgú āzi anigé rú ni Ēródē Āgrīpā, ĩri Ēródē Āmbúgú rī vé mvá vé mvá. 'Í lā Ēzī 12:1-13:1. † **6:15 6:15** *Ēlīyā*: Ēlīyā ri nébī, Múngú 'du ĩri mužú 'bū gé ídri rú, drā kuyé. Tīkí ĩri ākūdē ílī rī ca mūdūrūlū úrōmí (900), ísú ākūdē tīkí drī Yésū ri kuyé. 'Í lā 1 'Bāgú 17-21; 2 'Bāgú 1-3. Múngú ēzī kīnī, 'í lē Ēlīyā ri ĩpēē ígōó vū drīgé nōó ũzi. 'Í lā Mālákí 4:5. ‡ **6:17 6:17** *Pílípū*: Pílípū ri 'bāgú Ēródē Ānītīpā édrīpī, sá édrīpī Ēródē ní ĩrivé ũkú Ērōdíyā ri 'dúzú rī gé, ísú ākūdē Pílípū ri ídri rú.

vé 'dīngará ā tā mba Ērōdíyā ní mbamba.

²⁰ Ērōdē ru Yūwánī ri ruru, nī áamá rá 'yozú kīnī, Yūwánī ri 'bá tā be pīri ni, āzini 'bá uletere ni, sē Ērōdē ri Yūwánī ā tā mbaá múké. Ērōdē kā tā Yūwánī ní átá rī yīi, sē drī ni ábá āní céré céré, 'bo 'bā úvá rizú Yūwánī vé tā yīzú.

²¹ Kúru Ērōdē ní ūmū údézú ívé ú'dú ī ní 'i tīzú rī ĩnjīzú āní. Īri ní ūgalaku ambugu rī pi zīzú ūgalaku ambugu āngaráwá rī pi vé rī piš be, āzini drīkoma āngū Gālíláyā vé rī agá rī pi be ímúzá ūmū rī gé. Ūmū 'dīri zī nóni létī Ērōdíyā ní Yūwánī ri 'dīzú drāzú āní.

²² Ērōdíyā vé mvá ūkúná rī ní ífízú úngó tuzú 'bá rī pi ęndręti gé 'dīgę, sē āyīkō fų Ērōdē pi ívé ūmū rī pi be ambamba.

Ērōdē ní 'yozú mvá ūkúná rī ní kīnī, “Ngá mí ní lęé rī, ma sę mí ní rá.”

²³ Ērōdē ní ūyō sōzú kīnī, “Ngá mí ní lęé rī, ma ícó sę mí ní rá, mālūngā má ní rųy nōri, ma ĩgélé ni āmbúgú rī sę mí ní rá.”

²⁴ Mvá ūkúná rī ní fūzú mužú ęndrępi ri zīzú kīnī, “Mā zī ngá íngóni ni?”

Ęndrępi ní újázú ĩri ní kīnī, “Í 'yo ā līkí mí ní Yūwánī Bātízīmū sępi rī ĩ drī sęé.”

²⁵ Mvá ūkúná rī ní gōzú 'i újázú mužú rų'bá sī Ērōdē vúgá 'dāá, 'yozú ĩri ní kīnī, “Ngá má ní lęé mí sę má ní ú'díkírīnā nōgó rī, ā līkí Yūwánī Bātízīmū sępi rī ĩ drī 'bāá ĩgā agá.”

²⁶ Tā 'dīri sę 'bāgú rī ní ĩzāngā ambamba, 'bo lę ūyō 'i ní sōo ūmū rī pi ęndręti gé 'dīri nōo ku.

²⁷ Koro ĩri ní āngaráwá ālu pęzú mužú jó āngū ū'yīzú rī agá 'dāá, 'yozú ĩri ní kīnī, ā lī Yūwánī ĩ drī ĩjī 'i vú nōo. Āngaráwá rī ní kúru mužú jó āngū ū'yīzú rī agá 'dāá, ĩri ní Yūwánī ĩ drī līzú.

²⁸ Īri ní Yūwánī ĩ drī 'bāzú ĩgā agá, ĩjīzú sęzú mvá ūkúná rī ní. Mvá ūkúná rī ní kúru Yūwánī ĩ drī jīzú mužú sęzú ęndrępi drīgę.

²⁹ Yūwánī vé 'bá ĩri ā pámvú ūbī'bá rī pi ká tā 'dīri yīi, kōpi ní mužú Yūwánī vé āvū 'duzú jīzú mužú sīzú vūrā ĩ ní rizú āvū sīzú rī agá 'dāá.

Yęsū sę ānyāngā nyaá 'bá ęlīfū tōwū pi ní

(Mátáyo 14:13-21; Lúkā 9:10-17; Yūwánī 6:1-14)

³⁰ Yęsū vé 'bá áyúāyū rī pi ká ímvi ĩgōo vulé nōo, kōpi 'dekí rīi ęzī ĩ ní ngaá, āzini tā ĩ ní ímbá rī vé tā ūlūu Yęsū ní.

³¹ 'Bá bītríká ri 'bá ęci 'bá rī pi, urųkō 'bée dī ífi be, urųkō 'bée dī fū be mužú, sę Yęsū pi ívé 'bá áyúāyū rī pi be ĩsúkí sá ānyāngā nyazú ni kuyé. Yęsū ní 'yozú ívé 'bá áyúāyū rī pi ní kīnī, “Īmi ngakí, 'bā mųkí uvuú vūrā kīri ni gé.”

³² Kúru Yęsū pi ní tuzú ívé 'bá áyúāyū rī pi be kúlúmgbá agá, kōpi ní mužú adrízú vūrā kīri 'bá ākó ni gé.

³³ 'Bo 'bá rī pi ká ndręé Yęsū pi 'dekí mužú gí, 'bá rī pi ngakí njuú mužú ọngú sī, íngázú kūrú āndíāndí ni pi agásī, kōpi njukí caá vūrā Yęsū pi ní lęzú mužú uvuzú rī gé 'dāá drīdrī.

³⁴ Yęsū ísī kúlúmgbá rī agásī, ká 'bá bītríká rī pi ndręé, kōpívé tā fi ęsī ni gé ĩzāngā rú, ā'diātāsīyā kōpi índrękí sū kābīlō 'bá úcępi ni ní adrii 'dāáyo rī tīni. Yęsū ní kúru í'dózú kōpi ímbázú, ímbá kōpi ní tā kárakará.

³⁵ Ūtú rī ká 'deé, Yęsū vé 'bá ĩri ā pámvú ūbī'bá rī pi ní ímúzá 'yozú Yęsū ní kīnī, “Bá ímúkí kuú rará rú āngū 'bá ākó ni gé, ūtú rī 'de nóni gí.

³⁶ Lę mí pę 'bá rī pi mužú, kōpi ā mųkí rí ĩ ní ānyāngā ndāá gūrú ĩnyīnā rī pi agásī.”

§ 6:21 6:21 Ūgalaku āmbúgú āngaráwá rī pi vé rī: Īri āngaráwá ęlīfū ālu rī pi ĩ drī kōopi ni.

37 'Bo Yēsũ ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Īmi sēkí kōpi ní ngá nyanya, kōpi ā nyakí."

Kōpi ní újázú Yēsũ ní kīnī, "Bá ʒsúkí rí mǔfēngā fífí ɛnjīpi ɛnjīɛnjī* mǔdǔrǔlǔ ʒrǐ ānyāngā jezú 'bá bǐtríká nō'bée ní ngūgá?"

38 Yēsũ ní kōpi zǐzú kīnī, "Pānga ĩmi vúgá 'dǐlé ngōpí? Īmi mǔkí ndree."

Kōpi ká ʒsú nǐ, kōpi ní újázú Yēsũ ní kīnī, "Ngá 'bá ní ʒsú anigé rǐ, ĩri 'yēngá pánga tǔwǔ, ʒ'bǐ be ʒrǐ."

39 Yēsũ ní kúru 'yozú kōpi ní kīnī, ĩmi lǔkí 'bá rǐ pi ā úríkí vūgá ngúlúmǔ rú ngúlúmǔ rú ásé drǐgé.

40 Kōpi ní kúru 'bá rǐ pi trazú úrízú ngúlúmǔ rú ngúlúmǔ rú. Ngúlúmǔ urukō agá, 'bá rǐ pi úríkí mǔdǔrǔlǔ ālu ālu, urukō ni agá, 'bá rǐ pi úríkí pǔkú tǔwǔ tǔwǔ.

41 Yēsũ ní pánga tǔwǔ 'dǐ'bée í'duzú ʒ'bǐ ʒrǐ rǐ be, ĩri ní ingazú suzú uru, ĩri ní āngǔ ndrezú 'bǔ gé 'dǎá, ĩri ní ōwō'dǐfō sēzú Múngú ní, ĩri ní pánga rǐ ūndǐzú sēzú ívé 'bá 'i pámvú ūbǐ'bá rǐ pi drǐgé, ĩri ní kpá ʒ'bǐ ʒrǐ 'dǐ'bée í'duzú sēzú kōpi drǐgé, kōpi ní kúru awazú mǔzú 'bá rǐ pi ní.

42 'Bá ālu ālu ʒsú ānyāngā nyaá épǐzú āní rá.

43 'Bá Yēsũ ā pámvú ūbǐ'bá rǐ pi ʒkūnākí pánga, āzini ʒ'bǐ ʒ ní awaá nyaá 'bá rǐ pi ní rǐ ɛ ʒmbǐtā caá ūvú ā 'a mǔdrǐ drǐ ni ʒrǐ.

44 Āgō† ānyāngā rǐ nya'bá rǐ pi vé kǎlǎfe ca élífǔ tǔwǔ.

Yēsũ mǔ yǐ drǐgé sǐ pá sǐ
(Mātáyo 14:22-33; Yūwánǐ 6:15-21)

45 Koro Yēsũ ní ívé 'bá 'i pámvú ūbǐ'bá rǐ pi sēzú tǔzú kúlúmǔba agá, kōpi ā 'dekí mǔy Bētēsāyídā gá 'dǎlé drǐdrǐ, ʒsúzú ĩri ri 'bá bǐtríká rǐ pi ayi vulé nōó.

46 Yēsũ ká 'bá rǐ pi ayíí gí, ĩri ní mǔzú ʒrǎ drǐgé Múngú rǐ zǐngará gá.

47 Ká mǔy caá ʒnǐnǎ sǐ, ʒsú kúlúmǔba rǐ fi caá Yēsũ vé 'bá áyúāyǔ rǐ pi be yǐ bǎlǎlǎ rǐ agá bǐlǐbǐlǐ 'dǎá gí, kukí Yēsũ ri kú ǒ'dúkúlegúsǐ āmvé nōó.

48 Yēsũ ndree ívé 'bá 'i pámvú ūbǐ'bá rǐ pi ri ʒzāngā ʒsú ambamba kúlúmǔba rǐ ā sōngará gá, ā'diātāsīyā ūlí rǐ ri kúlúmǔba rǐ vǐ ayaá ūkpō sǐ. Āngǔ rǐ ní drǐ ǒwǔzú kuyé rǐ gé, Yēsũ ní rizú ʒmǔzú kōpi vúgá nōó yǐ rǐ drǐgé sǐ pá sǐ, lē kōdō agaá kōpi ā gārā gá sǐ,

49 'bo kōpi ká ndree Yēsũ ri ʒmǔ yǐ rǐ drǐgé sǐ pá sǐ, kōpi ngakí rǐí útré ūrǐ sǐ, kōpi ūsǔkí kīnī tǎnā ngá rǐ ʒndrǐ.

50 Kōpi ká ndree Yēsũ ri ʒmǔ yǐ rǐ drǐgé sǐ pá sǐ, kōpi adríkí céré ūrǐ sǐ.

Koro Yēsũ ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Īmi 'okí ūrǐ sǐ ku, 'bá rǐ ma 'i, ĩmi úmbékí ɛsǐ."

51 Yēsũ ní kúru tǔzú kúlúmǔba rǐ agá 'dǎá, ūlí rǐ ní pá tuzú. Sē Yēsũ vé 'bá ĩri ā pámvú ūbǐ'bá rǐ pi ní ānyāngará.

52 Kōpi nǐkí ānyāngā Yēsũ ní sēe vaápi 'dǐri vé ífífí kuyé, ǒzǔkí kōpivé úmǐ rá, sē kōpi nǐkí tā 'dǐri ámá kuyé.

Yēsũ ʒdrǐ 'bá drǎ be ni pi
Gēnēsārétā gá
(Mātáyo 14:34-36)

53 Yēsũ pi ká yǐ bǎlǎlǎ rǐ zoó, kōpi ní mǔzú ʒsízú Gēnēsārétā gá, kōpi ū'yǐkí ūmǔgbǔ aya rú ni pi bǎákú sǐ, ú'bé yǐ agá 'dǎá, kúlúmǔba rǐ ní pá tuzú 'dǎgá.

54 Kōpi ká ʒsǐ kúlúmǔba rǐ agásǐ, 'bá rǐ pi nǐkí Yēsũ ri ámá bá.

55 'Bá āngǔ 'dǎri agá rǐ pi ní ʒnjúzú céré ʒmǔzú Yēsũ vúgá nōó, kōpi ní ʒvé 'bá drǎ be rǐ pi u'duzú ʒjǐzú ĩri vúgá nōó pǒrǒsǐ sǐ vǔrǎ kōpi ní yǐ ĩri ní adrizú rǐ gé.

56 Yēsũ ri ɛcǐ mǔzú gǔrǔ rǐ pi agásǐ, kǔrǔ rǐ pi agásǐ, āzini 'bētǐ rǐ pi agásǐ. Vǔrǎ ĩri ní ɛcǐzú 'dǐ'bée

* 6:37 6:37 Mǔfēngā fífí ɛnjīpi ɛnjīɛnjī rǐ: 'Bá rǐ nga dō ɛzǐ ʒ'dú ālu, ʒ 'bá rǐ ūfē mǔfēngā fífí ɛnjīpi ɛnjīɛnjī ālu ni sǐ. † 6:44 6:44 Āgō: Lǎkí ūkú rǐ pi anjǐnǎ rǐ pi be kuyé.

agāsī, 'bá rī pi rikí ìvé 'bá drā be rī pi íjī ímúzú vūrā jōkōnī vé rī gé. 'Bá rī pi rikí Yēsū ri mǎá kīnī, 'bá drā be rī pi ā úlóki ìrivé bōngó ē tị. 'Bá céré Yēsū vé bōngó akoóko rī ē tị úló'báná rī pi, kōpivé drā de kōpi ā rụ'báná gá sī rá.

7

Mērē Yāhūdī rī pi vé rī (Mātáyo 15:1-9)

¹ Fārúsī rī pi ā urukō āzini 'bá Mósē vé tǎimbī ímbá'báná íngá'báná Yērúsálémā gálésī rī pi ā urukō'bée be, ímúkí ī traá Yēsū ā gārā gá sī kúrū.

² Kōpi ndrekí Yēsū vé 'bá ìri ā pámvú ūbī'báná rī pi í'dókí rií ínáyá nyaá, ūjīkí ī drī kuyé.

³ Fārúsī rī pi Yāhūdī urukō'bée be, kōpi kádō í'dó ínáyá nyaá, kōpi céré ī drī ūjī 'dé'dé sū ìvé mērē ī é'bípīi vé rī ní lēé rī tịnị, kōpi íbí ínáyá rī nya ndō.

⁴ Kōpi jekí dō ngá āzi jōkōnī gé, ūjīkí dō kuyé, 'bá āzi ícó drī nyaá ku. Mērē 'dīri kōpivé ni, kōpi áwíkí tā ni 'bǎá kuú ūkpó ūkpó, kōpi ri ìvé ngá ānyāngā nyazú sū kópō, sákānī, āzini bīnīgā tịnị rī pi ā 'a ūjī céré ūjījī.

⁵ Fārúsī rī pi 'bá tǎimbī ímbá'báná rī pi be, kōpi ní Yēsū ri zizú kīnī, "Mívé 'bá mī pámvú ūbī'báná rī pi 'dukí tā 'bá é'bípīi ní ímbá rī ngáá ku āsī? Kōpi kádō rií ngá nyaá, kōpi ūjīkí ī drī ku āsī?"

⁶ Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, "Īmi 'bá ī 'bǎ'bée kú tā be pịrị 'dī'bée! Tā nẹbī Īsáyā ní 'yoó ĩmi tā sī rī, ĩri pịrị. Sī 'dīni kīnī,

" 'Bá 'dī'bée ri ma íngú tị sī kána, 'bo kōpi 'bǎkí ẹsị má drịgé kuyé.

⁷ Kōpi ma ĩnjī ku kána, tǎimbī kōpi ní rií ímbá rī pi, 'báná áda ụtị nī.'

⁸ Īmi gākí tā Múngú vé rī 'duǵá ngagá sī. Īmi 'dukí ĩmivé tā mērē vé rī 'bǎá tā āmbúgú rú."

⁹ Yēsū ní kúru 'yozú kōpi ní kīnī, "Īmi kīnī, ĩmi úmī be tǎimbī Múngú vé rī gázú, ĩmi áwíkí rí tā ĩmivé mērē vé rī 'duǵú ngáá áyu!

¹⁰ Mósē sē tǎimbī 'dīni kīnī, 'Lē mī ĩnjī mī ẹtẹpị pi mī ẹndrẹpị be ĩnjīnjī,' āzini "Bá ẹtẹpị ri triipi, dōku ẹndrẹpị ri triipi rī, ā 'dịkí ĩri drǎá 'dīisī rá.'

¹¹ 'Bo ĩmi ri 'bá rī pi ímbá, kōpi ícó 'yo ī ẹtẹpịi ní, āzini ī ẹndrẹpịi ní, 'Má ícó ĩmi ĩzǎ koó ku, ā 'diātāsīyā á sō ūyō gí, fẹfẹ kōdō má ní lēé sée ĩmi ní rī, ma sē Múngú ní.'*

¹² Īmi ā'yīkí ku 'bá 'dī'bée ní ī ẹtẹpịi ē ĩzǎ kozú, āzini ī ẹndrẹpịi ē ĩzǎ kozú.

¹³ Īmi gākí tā Múngú ní ẹzịi ĩmi ní rī sī, ĩmi 'dukí rí tā mērē vé rī pi ngáá áyu. Tā ĩmi ní rií ngáá kárakarǎ 'dī'bée ĩri tā ūnjí."

Ngá sēepi 'bá rī ní adrizú āzāvū rú rī (Mātáyo 15:10-20)

¹⁴ Yēsū ní 'bá bītríkǎ rī pi zizú ímúzú 'í vúgá nōó dīi, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Īmi yīkí ma, ĩmi 'dukí tā má ní lūú ĩmi ní 'dīri 'bǎá ĩmi drịgé.

¹⁵ Ngá 'bá rī ní nyaá fí 'í agá rī sē adri ání āzāvū rú ku, tā āmbúgú rī, átángá ĩri ní átá ĩfūú 'í tị gé sī rī sē ĩri adri āzāvū rú nī.

¹⁶ 'Bá rī dō bī be, ā yị 'í ní tā 'dīri.'†

¹⁷ Yēsū kǎ 'bá bītríkǎ rī pi kuú, ĩri ní fizú jó agá. Īrivé 'bá ĩri ā pámvú ūbī'báná rī pi zịkí ĩri kīnī, ā ūlū ī ní nǎpí rī vé ífífí.

¹⁸ Īri ní kōpi zizú kīnī, "Tā má ní rií átá 'dīri fi drī ĩmi drịgé kuyé? Ádarú ĩmi nīkí 'yozú kīnī, ngá ĩmi ní nyaá rī sē ĩmi adrii āzāvū rú ku 'dīni kuyé?"

7:7 7:7 Īsáyā 29:13 7:10 7:10 Wűngará 20:12; Dětōrōnómē 5:16 7:10 7:10 Wűngará 21:17;

Lẹvítíkǎ 20:9 * 7:11 7:11 Fẹfẹ kōdō má ní lēé sée ĩmi ní rī, ma sē Múngú ní: Fẹfẹ ī ní sée Múngú ní rī, ī ĩri zị Kōrōbānī. † 7:16 7:16 Átángá véřēsị 16 agá 'dīri, búkū Mārākō vé ī ní sī Gịrịkị tị sī drịdrị rī agá 'dǎáyo, 'bo gōkí sī búkū Mārākō vé vúlé rī agá rá.

19 Ngá ĩmi ní nyaá rĩ ícò fíí ĩmî ẹsị agá ku, ĩri fi ĩmi 'a agá, ĩri kúru fū ĩmi agásĩ ǎmvé." Tǎ Yẹsũ ní 'yoó 'dĩri vé ífífí, ǎnyǎngǎ rĩ pi ǎrěvú céré ǎzǎvũ ǎkó, ĩ ícò nya rá.‡

20 Yẹsũ ní 'yozú kĩnĩ, "Tǎ ĩfũupi mí ẹsị agásĩ rĩ, ĩri sē mi adri ǎzǎvũ rú nĩ.

21 Tǎ ĩfũ'bá 'bá rĩ vé ẹsị agá rĩ pi 'dĩ, yĩkĩ ũnjí, ọwũ 'bǎngárá, ụgũ, 'bá 'dịngárá,

22 ágó ũkú be rĩ ní lazú ũkú ǎzi sĩ, dōku ũkú ágó be rĩ ní lazú ágó ǎzi be, ẹsị ǎmbúgú, yĩkĩ tǎ ũnjí 'ozú ni, mị ũ'bǎngárá, ẹbírí ũkú vé ni, dōku ẹbírí ágó vé ni, ẹsị 'bǎngárá 'bá ǎzi vé ngá drịgé, ǎ'yóngárá, ǎfú, ǎzini tǎ 'ongárá azakaza rú rĩ.

23 Tǎ ũnjí ĩ ní ũlǎá 'dĩ'bée céré, ĩri íbí ĩfũ 'bá rĩ vé ẹsị agá, tǎ 'dĩ'bée sē 'bá rĩ adri ǎnĩ ǎzǎvũ rú."

Ūkú ẹ'yīngárá be rĩ (Mātáyo 15:21-28)

24 Yẹsũ nga fũú Gǎlíláyǎ agásĩ, 'de muú ǎngũ Táyǎ vé rĩ gé, 'dǎlé mu rií adrií 'bá ǎzi vé jó agá. Yẹsũ lě 'bá ǎzi ǎ nĩ 'yozú kínĩ, 'i 'dǎá'dǎ 'díní ku, 'bo 'bá rĩ pi nĩkí rá 'yozú kínĩ, Yẹsũ ri 'dǎá'dǎ.

25 Ūkú ǎzi ĩrivé mvá ũkúnǎ índrí ũnjí ní fíí drị ni gé ni kǎ muú vũrǎ Yẹsũ ní adrizú rĩ nĩ ǎmá, ĩri ní muú kũmũcí ũtĩzú Yẹsũ ẹndrẹtí gé.

26 Ūkú 'dĩri adri Yǎhúdĩzĩ ku, tĩkĩ ĩri Sírĩyǎ gá, vũrǎ ĩ ní zĩ Fõnísĩyǎ rĩ agá. Ūkú rĩ mǎ Yẹsũ ri kínĩ, Yẹsũ ǎ dro índrí ũnjí rĩ fũú ívé mvá ũkúnǎ rĩ drịgé sĩ rá.

27 Yẹsũ ní 'yozú ũkú rĩ ní kínĩ, "Drịdrị ni, lě ǎ sėkĩ ǎnyǎngǎ nyaá anjinǎ rĩ pi ní, adri múké kuyé ĩ ní ǎnyǎngǎ anjinǎ úcézú rĩ ú'bėzú ũcógú ní."§

28 Ūkú rĩ ní újázú kínĩ, "Úpí, ũcógú ula'bá mísá ǎ ndúgé rĩ pi nyakí ínǎ u'de'bá anjinǎ rĩ pi drịgé sĩ vúgá rĩ ĩndĩ."

29 Yẹsũ ní 'yozú ũkú rĩ ní kínĩ, "Tǎ mí ní újǎ múké 'dĩri sĩ, á dro índrí ũnjí rĩ fũú mívé mvá ũkúnǎ rĩ drịgé sĩ ǎmvé gí, 'í muú 'bẹtĩ."

30 Ūkú rĩ 'de muú 'bẹtĩ 'dǎá, ca muú ịsú ívé mvá ũkúnǎ rĩ la kú gbóló drịgé, índrí ũnjí rĩ fũ drị ni gé sĩ gí.

Yẹsũ idrí ágó bĩ be ẹsĩpi gí átápi ku ni

31 Yẹsũ ní fũzú ǎngũ Táyǎ vé rĩ agásĩ, ĩri ní 'dezú muú Sídónǎ gá, ĩri ní úlúzu muú yĩ bǎlǎlǎ Gǎlíláyǎ vé rĩ gé, ĩri ní cazú ǎngũ Dėkǎpólísĩ vé rĩ gé.

32 'Dǎlé 'bá urukọ'bée ní ágó bĩ be ẹsĩpi gí átápi ku ni ịjízú Yẹsũ vúgá. Kọpi mǎkĩ Yẹsũ ri kínĩ, ǎ 'bǎ 'í drị ágó rĩ drịgé, ágó rĩ ẹ bĩ ǎ zĩ rí, ǎ átá rí bėnĩ.

33 Yẹsũ ní ágó rĩ jízú 'bá bĩtríkǎ rĩ pi ǎsǎmvú gé sĩ gǎrǎ gá, ĩri ní 'í drị suzú ágó rĩ ẹ bĩ úlózu ǎnĩ, ǎzini we tũsú 'í drịgé ágó rĩ ǎ ádra úlózu ǎnĩ.

34 Yẹsũ ní ǎngũ ndrezú muú 'bũ gé 'dǎá, ĩri ní á'ázú fũ, ĩri ní 'yozú kínĩ, "Ĕfátǎ!" Ífífí ni kínĩ, "Mí bĩ ǎ zĩ 'i."

35 Koro ágó rĩ ẹ bĩ ní 'i zĩzú, ádra ni ní 'i ọyuzú, ĩri ní 'í dózú átázú ú'dúkó be uletere.

36 Yẹsũ ní 'yozú 'bá bĩtríkǎ rĩ pi ní kínĩ, ǎ lũkĩ tǎ má ní ágó 'dĩri idrízú rĩ 'bá ǎzi ní ku. 'Bo Yẹsũ kǎ 'yoó kọpi ǎ lũkĩ tǎ 'dĩri 'bá ǎzi ní ku, kọpi rikí nyo tǎ rĩ ũlũú muú 'bá rĩ pi ní ũlũlũ.

37 Tǎ 'dĩri sē 'bá rĩ pi ní ǎyǎngárá. Kọpi gőkĩ rií átá kínĩ, "Tǎ ágó 'dĩri ní 'oó 'dĩri, ĩri múké. Ídrí 'bá bĩ be ẹsĩpi gí, átápi ku rĩ, ĩri tǎ yí rá, ĩri átá rá."

8

Yẹsũ sē ǎnyǎngǎ nyaá 'bá ẹlĩfũ su pi ni

(Mātáyo 15:32-39)

‡ 7:19 7:19 ǎnyǎngǎ ǎzǎvũ rú rĩ: Tǎimbĩ Mósé vé rĩ ǎ'yĩ 'yozú kínĩ, ǎ nyakí ǎnyǎpá urukọ ĩ ní 'yoó kínĩ, kọpi ǎzǎvũ rú 'dĩ'bée ku. 'Í lǎ Lẹvĩtĩkǎ 11:1-32. § 7:27 7:27 ǎnyǎngǎ sėngárá ũcógú ní rĩ: Yǎhúdĩ rĩ pi zĩkĩ 'bá adri'bée Yǎhúdĩ rú ku 'dĩ'bée ũcógú.

1 Sâ 'dāri gé, 'bá bītríká trakí ĩ Yēsũ ã gārã gá. Ānyāngã kōpi ní nyaánya ni 'dāayo. Kúru Yēsũ ní ívé 'bá 'í pámvú ũbĩ'bá rĩ pi zizú, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnĩ,

2 “Ma ĩzāngã sī 'bá nō'bée sī, 'bá nō'bée adrikí caá má be ú'dú na, kōpi nyakí ngá āzi kuyé.

3 'Bá nō'bée urukō íngákí rará rú, á pē dō kōpi muṣú ẹbírí sī, kōpi mu ĩdrākā létí gé.”

4 Yēsũ vé 'bá ĩri ã pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní 'yozú ĩri ní kīnĩ, “Bo āngũ vūṣúpi rará rú 'bá ákó nōri gé, 'bá ānyāngã ĩsú ngūgá caápi 'bá nō'bée ní céré?”

5 Yēsũ ní kōpi zizú kīnĩ, “Pánga ĩmi vúgá 'dīi ngōpí?”

Kōpi ní újázú kīnĩ, “Pánga 'bá vúgá nōó ẹzírí.”

6 Yēsũ ní 'yozú 'bá bītríká rĩ pi ní kīnĩ, kōpi ã úríkí vúgá. ĩri ní pánga ẹzírí 'dī'bée í'dúzá 'í drígé, ĩri ní ǒwǒ'dífó sēzú Múngú ní, ĩri ní 'a ni pi ũndízú, 'duzá sēzú ívé 'bá 'í pámvú ũbĩ'bá rĩ pi drígé, kōpi ã jíkí muṣú ũ'bāá 'bá rĩ pi ẹndrẹti gé sī, kōpi 'duki ngaá sũ Yēsũ ní 'yoó rĩ tĩnĩ.

7 'Í'bí mādānájá kōpi vúgá anigé, 'bo 'í'bí rĩ pi nyíríní. Yēsũ ní 'í'bí rĩ í'dúzá, ĩri ní kpá ǒwǒ'dífó sēzú, ĩri ní 'yozú ívé 'bá 'í pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní kīnĩ, kōpi ã jíkí awaá 'bá rĩ pi ní.

8 'Bá rĩ pi nyakí ínyá rĩ ẹpízú rá. Vúdrĩ ni gé, 'bá Yēsũ ã pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ĩkūnākí ānyāngã ĩ ní nyaá rĩ ẹ ĩmbítá caá ũvú ã 'a ẹzírí.

9 Ú'dú 'dāri gé, āgō* rĩ pi ícá ca élífũ sũ rá. Kōpi ká ānyāngã rĩ nyaá deé, Yēsũ ní kōpi pēzú muṣú 'bětí.

10 Koro vúdrĩ ni gé, Yēsũ pi ní ngazú tuzú ívé 'bá 'í pámvú ũbĩ'bá rĩ pi be kúlúmgbá agá, kōpi ní 'dezú muṣú āngũ Dālāmānútá vé rĩ gé.

Fārúṣĩ rĩ pi lēkí Yēsũ ã 'o ĩ ní tã āyāzú āyāyā ni
(Mātáyo 16:1-4)

11 Fārúṣĩ rĩ pi ká yĩ kīnĩ Yēsũ ícá gí, kōpi ícákí ímú 'í'dó rii āgátá gāá ĩri be, ĩri ũ'bīzú. Kōpi lēkí Yēsũ ã 'o ĩ ní tã āyāzú āyāyā íngápi 'bũ gélésĩ ni.

12 Yēsũ ká muṣú tã 'dĩri yĩ, ĩri ní á'ázú fũ, ĩri ní 'yozú 'bá 'dī'bée ní kīnĩ, “Úyú lókí āndrũ nōri gé rĩ pi lēkí má 'o ĩ ní tã āyāzú āyāyā ni āsĩ? Ádarú ã lē lūú ĩmi ní, á 'o tã āyāzú āyāyā ni ĩmi ní ku.”

13 Kúru ĩri ní 'bá 'dī'bée kuzú, ĩri ní tuzú kúlúmgbá agá, yĩ bālālã rĩ zozú muṣú álé 'dāá.

Ākúfĩ Fārúṣĩ rĩ pi vé Ēródē be rĩ vé tã
(Mātáyo 16:5-12)

14 'Bá Yēsũ ã pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ã tã āvĩ, kōpi íjíkí pánga ímúzá ĩndĩ kuyé, ngá kōpi vúgá anigé rĩ 'yéná pánga ālu kúlúmgbá rĩ agá 'dāá.

15 Yēsũ ní 'yozú kōpi ní kīnĩ, “Īmi adrikí mĩ be kowu ākúfĩ† Fārúṣĩ rĩ pi vé rĩ ã tã sī, āzini Ēródē vé rĩ ã tã sī.”

16 Kōpi rikí tã 'dĩri átá ĩ āsámvú gé sī ĩ ǒgũpĩ be kīnĩ, “Yēsũ átá tã rĩ 'dĩni, 'bá ní pánga íjĩ ĩndĩ kuyé rĩ sī.”

17 Yēsũ nĩ tã kōpi ní rii átá rĩ rá, ĩri ní kōpi zizú kīnĩ, “Ngá ĩmi ní rizú átázú ĩmi āsámvú gé sī 'yozú kīnĩ pánga 'dāayo rĩ ā'di?” Tã 'dĩri fi drĩ ĩmi drígé kuyé? ĩmi úmĩ ákó tã 'dĩri nĩzú amázú?

18 ĩmi kōdô mĩ be píri, ĩmĩ mĩ ndre āngũ ku? ĩmi kōdô bí be píri, ĩmĩ bí yĩ tã ku? ĩmi ícókí tã má ní ānyāngã sēzú 'bá bītríká rĩ pi ní 'dāri ígá ku?

19 Má ká pánga tǒwũ rĩ ũndĩ sēe nyaá 'bá élífũ tǒwũ rĩ pi ní, ĩmi ĩkūnākí pánga ĩ ní nyaá tí rĩ ẹ ĩmbítá caá ũvú ã 'a ngōpí?

Kōpi ní újázú Yēsũ ní kīnĩ, “'Bá ĩkūnākí caá ũvú ã 'a muṣú drĩ ni ĩrĩ.”

20 Yēsũ ní kōpi zizú kīnĩ, “Pánga má ní ũndĩ sēe nyaá 'bá élífũ sũ pi

* 8:9 8:9 Āgō: Lākí ũkú rĩ pi anjíná rĩ pi be kuyé. † 8:15 8:15 Ākúfĩ: Ākúfĩ vé íffĩ ĩri ímbángará ũnjĩ Fārúṣĩ rĩ pi vé rĩ, āzini Ēródē vé rĩ. 'Í lã Mātáyo 16:12; Lúkã 12:1.

ní rĩ, ĩmi ĩkūnākí pánga ĩ ní nyaá tí rĩ ě ĩmbítā caá ũvú ā 'a ngōpí?"

Kōpi ní újázú Yēsũ ní kīnĩ, "Bá ĩkūnākí caá ũvú ā 'a ẹzĩrĩ."

²¹ Yēsũ ní kōpi zizú kīnĩ, "Tā 'dĩri fi drĩ ĩmi drĩgẹ kuyé?"

Yēsũ zĩ ágó mì be ẹsĩpi gí ni ě mì

²² Yēsũ pi ká caá Bētēsāyídā gá 'dālé, 'bá ụrụkọ ijíkí ágó āzi mì be ẹsĩpi gí ni ímú Yēsũ vúgá nōó. Kōpi mākí Yēsũ ri, ā uló rí ágó rĩ ā rụ'bá, ágó rĩ ě mì ā zĩ rí 'i bēnĩ.

²³ Yēsũ ní ágó rĩ ě drĩ ruzú, ĩri sēzú fūzú muzú gúrú rĩ agásĩ āmvé. Yēsũ ní kúru tūsú wezú ágó rĩ mì gé, ĩri ní 'i drĩ tĩzú ágó rĩ drĩgẹ, ĩri ní ágó rĩ zizú kīnĩ, "Mi nóni ícọ āngũ ndre rá?"

²⁴ Ágó rĩ ní āngũ ndrezú ụrụ, ĩri ni 'yozú kīnĩ, "Á ndre 'bá, kōpi ri ẹcị má gārā gá sī sũ pẹtị ní rií ẹcị má gārā gá sī kúrũ rĩ tịnị."

²⁵ Yēsũ gō 'i drĩ 'bāá ágó rĩ ě mì gé dī, ágó rĩ ě mì ní kúru 'i zizú gōzú āngũ ndrezú uletere.

²⁶ Yēsũ ní ágó rĩ pēzú muzú 'bētị, 'yozú ĩri ní kīnĩ, "Lē mī újá mi gōó vúlé gúrú agá 'dāá ku."

Pétēró 'yo kīnĩ, Yēsũ ri Kúrísítō (Mātáyo 16:13-20; Lúkā 9:18-21)

²⁷ Yēsũ pi ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá rĩ pi be, kōpi ní 'dezú muzú ẹcizú gúrú Sīzērīyā Pīlīpóyī vé rĩ pi agásĩ. Kōpi ká rií muẹ lẹtị gé 'dīgẹ, Yēsũ ní kōpi zizú kīnĩ, "Bá rĩ pi ụsũkí kīnĩ, ma ā'di 'i?"

²⁸ Kōpi ní újázú Yēsũ ní, "Ụrụkọ'bée kīnĩ, mi Yūwánĩ riipi bātízīmũ sēepi rĩ 'i. Ụrụkọ'bée kīnĩ, mi Ēlīyā 'i. Ụrụkọ'bée kīnĩ, mi nēbĩ rĩ pi vé ọgúpì."

²⁹ Yēsũ ní ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá rĩ pi zizú kīnĩ, "Īmi 'dĩ'bée, ĩmi ụsũkí kīnĩ, ma ā'di 'i?"

Pétēró ní újázú kīnĩ, "Mi Kúrísítō 'i."

³⁰ Yēsũ átá kōpi ní ũkpó ũkpó kīnĩ, kōpi ā lūkí 'i 'bá āzi ní ku.

Yēsũ átá ívé drāngará ā tã (Mātáyo 16:21-28; Lúkā 9:22-27)

³¹ Yēsũ ní átázú ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní kīnĩ, "Ma 'Bá Mvā 'i, ma ímú ĩzāngā nya lẹtị be āndiāndí, 'bá ambugu rĩ pi, atala atala rĩ pi drĩgẹ rĩ pi be, āzini 'bá tǎimbí ĩmbá'bá rĩ pi be, kōpi ímú ma gā sī, kōpi ímú ma 'dị drā rá. 'Bo ụ'dụ na ā vúdřĩ gé, ma ímú íngá gō ídri rú."

³² Yēsũ ũlũ kōpi ní tã rĩ ě mì uletere, Pétēró ní Yēsũ ri sezú gārā gá, ĩri ě drĩ āvāzú.

³³ 'Bo Yēsũ ká 'i újá ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá rĩ pi vúgá 'dāá, ĩri ní trezú Pétēró drĩgẹ kīnĩ, "Mi Sātānā! 'Í de mi 'dīsĩ rá, mívé tã rií ụsũũ rĩ adri tã Múngú vé ni kuyé, ĩri tã 'bá nyōkú nōri vé rĩ pi vé ni."

³⁴ Kúru ĩri ní 'bá bītríká 'dĩ'bée zizú ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá rĩ pi be ímúzú 'i vúgá nōlé, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnĩ, "Bá rĩ lē dō mǎ pámvú ũbĩ, ā adi 'i rụ'bá, ā 'dụ ívé pẹtị alambaku,‡ ā ũbĩ mǎ pámvú.

³⁵ 'Bá riipi sụpì 'i rụ'bá gá 'i drā rí ku rĩ, ịsú ídri 'dání'dání rĩ ku. 'Bá 'i sēepi drāápi mǎ tã sī, āzini ụ'dúkọ múké rĩ ā tã sī rĩ, ĩri ídri 'dání'dání rĩ ịsú rá.

³⁶ 'Bá rĩ 'bá dō ẹsị céré ngá nyōkú nōri vé rĩ drĩgẹ, api dō ídri 'dání'dání rĩ sī, ngá múké ĩri ní ịsú 'dīgẹ rĩ ā'di?

³⁷ Ngá āzi mí ní ícọ sēé Múngú ní mī drĩ jezú ídri 'dání'dání rĩ ịsúzú ni nyo anigé?

³⁸ 'Bá rĩ ě drĩ ri dō nja má sī, āzini ụ'dúkọ múké má ní ũlũú rĩ sī 'bá ọwú rú rĩ pi ẹndrẹtị gé, āzini 'bá ri'bá ũnjikānyā 'o'bá lókí nōri gé rĩ pi ẹndrẹtị gé, ma 'Bá Mvā 'i, ụ'dụ má ní ímúzú ịgōzú má Ẹtẹpì vé dīngará be, āzini mǎlāyíkā uletere rĩ pi be rĩ gé, ma adri ĩri sī drĩnjá sī."

9

¹ Yēsũ ní gōzú 'yozú kōpi ní kīnĩ,

‡ 8:34 8:34 Ā 'dụ ívé pẹtị alambaku rĩ: Tã Yēsũ ní 'yoó 'dĩri vé ífífí 'dĩni, lē mī útú mi ĩzāngā nyaá.

“Īmi 'bá pá tu'bán 'dī'bée, ádarú á lē lūú ĩmi ní 'dīni, 'bá ʊrʊkō ĩmi āsámvú gé 'dīgé, ícókí drī drāá ku, kōpi mālūngā Múngú vé ímúpi ũkpō be rī ndre drīdrī ũgbále.”

Yēsũ ā rú'bán újā 'i dī imvesírílí (Mátáyo 17:1-13; Lúkã 9:28-36)

² ʊ'dú áziyá ā vúdrī gé, Yēsũ ní Pétēró pi jizú Yōkóbū be Yūwánī sī mužú 'í vú sī, kōpi ní tuzú mužú írā drīgé ʊrʊ 'dāá, ĩ mukí rí adrií túngú ĩ drīkã sī. Kōpi kã tuú caá írā drīgé 'dāá, Yēsũ ā rú'bán újā 'i índré ũ'dū be túngú ĩrivé 'bá ĩri ā pámvú ũbī'bán rī pi ɛndrɛtɪ gé 'dīgé.

³ ĩrivé bōngó újā 'i ógú imvesírílí, bōngó rī vé mvengará aga ngá céré ĩ ní údé nyōókú drīgé nōgō rī pi rá.

⁴ Ēlīyā pi ní ĩfūzú Mósē be ímúzú ĩ 'dazú Yēsũ pi ɛndrɛtɪ gé, kōpi ní rizú átázú Yēsũ be.

⁵ Pétēró ní 'yozú Yēsũ ní kīnī, “Īmbápi, ĩri múké 'bá ní adrizú nōgō, lē 'bā 'bekí mōrōgō na, ālu ni mí ní, ālu ni Mósē ní, ālu ni Ēlīyā ní.”

⁶ 'Bo ũrī fʊ Pétēró pi 'í ōgūpi be ambamba, sē Pétēró nī tā 'í ní átá rī ā pámvú áamá kuyé.

⁷ ĩrībīti ní ísízú ímúzú kōpi ōzūzú, ʊ'dúkó ní íkúzú ĩrībīti rī agá 'dāásī kīnī, “Mvā 'dīri mávé ni má ní lēlé rī. Lē ĩmi yíkí tɪ ni yiyi!”

⁸ Koro Pétēró pi kã ĩ gārā úndré kúrū, Mósē pi Ēlīyā be kōpi āsámvú gé 'dāáyo, 'bá ĩ ní kuú kōpi āsámvú gé rī Yēsũ 'i.

⁹ Yēsũ pi kã rií ísí ímú ívé 'bá 'í pámvú ũbī'bán rī pi be írā drīgé 'dāásī vūgá nōó, Yēsũ ní átázú kōpi ní kīnī, “Tā ĩmi ní ndreé ĩmī mī sī 'dī'bée, ā lūkí 'bá āzi ní ku. ĩmi úcíkí tā 'dīri kú ĩmī ɛsí agá, cīmgbá cazú lókí 'Bá Mvā ní ímúzú drázú gōzú íngázú ídri rú rī gé.”

¹⁰ Kúru kōpi úcíkí tā rī kú ĩ ɛsí agá, 'bo kōpi rikí átá ĩ āsámvú gé sī kīnī,

“Tā Yēsũ ní 'yoó 'i drā, 'i gō íngá ídri rú 'dīri vé ífífí ā'di?”

¹¹ Yēsũ vé 'bá ĩri ā pámvú ũbī'bán rī pi ní Yēsũ ri zizú kīnī, “'Bá tǎimbí ímbá'bán rī pi 'yokí kīnī, Ēlīyā ri ímú drīdrī nī āsī?”

¹² Yēsũ ní újázú kōpi ní kīnī, “Ádarú Ēlīyā ri ímú drīdrī, ĩri ímú tā rī pi ārēvú útú céré ícá pīrī. Síkí Búkū Múngú vé rī agá kīnī, 'Bá Mvā ri ímú ĩzāngā nya, 'bá rī pi ĩri gā sī āsī?”

¹³ 'Bo á lē lūú ĩmi ní, Ēlīyā* ícá ĩnógósí gí, 'bá rī pi 'okí ĩri ũnjí sū ĩ ní ĩrivé tā sī Búkū Múngú vé rī agá rī tɪni.”

Yēsũ ídri mvā ágó índri ũnjí be ni (Mátáyo 17:14-20; Lúkã 9:37-43a)

¹⁴ Yēsũ pi kã ísí ímúzú írā drīgé 'dāásí ívé 'bá 'í pámvú ũbī'bán rī pi be vūgá nōó, kōpi ndrekí 'bá bītríká trakí ĩ Yēsũ vé 'bá ĩri ā pámvú ũbī'bán, ĩri ní kuú vúlé 'dāá rī pi ā gārā gá sī kúrū. 'Bá Mósē vé tǎimbí ímbá'bán rī pi ri āgátá gā kōpi be.

¹⁵ 'Bá rī pi kã Yēsũ ri ndreé, sē kōpi ní āyāngará, kōpi ní njuzú mužú Yēsũ ri ɛzizú.

¹⁶ Yēsũ ní kōpi zizú kīnī, “Ngá ĩmi ní rizú āgátá gāzú rī ā'di?”

¹⁷ Ágó āzi ālu 'bá bītríká rī pi āsámvú gé 'dāá, ĩri ní újázú kīnī, “Īmbápi, má ĩjī mávé mvā ágóná nōri ímú mí vūgá, mī ídri rí ĩri, ā'diātāsīyā índri ũnjí rī sē tɪ ni ōzū, átá ku.

¹⁸ Índri ũnjí rī kādō fíi drī ni gé, índri ũnjí rī ĩri 'du 'be vūgá, ĩri 'í sí nya, ʊ'búrūsā ri kpu tɪ ni gé sī, rú'bán ni ri mba ku potokonyo. Má ɛ'yí mívé 'bá mī pámvú ũbī'bán rī pi índri ũnjí rī droó mvā ágóná rī drīgé sī, 'bo kōpi ũ'bīkí droó tí.”

¹⁹ Yēsũ ní 'yozú 'bá bītríká rī pi ní kīnī, “Īmi ɛ'yīngará ākó 'dī'bée, mā adri rí caá ĩmi be lókí be gbā ngōpí? Mā ɛsí ā nya rí ĩzāngā caá lókí be

9:7 9:7 Mátáyo 17:5; Lúkã 9:35; 2 Pétēró 1:17 Yūwánī bātízimū sēepi rī 'i. 'Í lā Mátáyo 11:13-14; Mārākō 1:1-9; 6:14-29.

* 9:13 9:13 Ēlīyā: Ēlīyā Yēsũ ní 'yoó 'dīri, 'bá rī

gbā ngōpí ĩmî tā sī? ĩmi íjǐkí mvá ágóná rĩ ímú má vúgá nŏó.”

²⁰ Kúru kŏpi ní mvá ágóná rĩ íjǐzú Yésũ vú nŏó. Índrí ũnjí rĩ kã Yésũ ri ndreé, ĩri ní mvá ágóná rĩ 'duzú a'bezú vŭgá 'dãá ũkpŏ sī, ĩri ní rizú 'i úlízú nyŏŏkú gé sī pí ỳ'búrúsã be tǐ gé.

²¹ Yésũ ní mvá ágóná rĩ vé étépi zizú kĩnĩ, “Índrí ũnjí rĩ ri mvá ágóná rĩ ú'bé sũú 'dĩri tĩnĩ vŭú caá lókí be gbā ngōpí?”

Mvá ágóná rĩ vé étépi ní újázú Yésũ ní kĩnĩ, “Índrí ũnjí rĩ í'dó mvá ágóná rĩ ú'bé 'dĩni í'dózú ãnjĩñã gá 'dãá.

²² Índrí ũnjí rĩ ri mvá ágóná rĩ ú'bé njĩĩ ãcí agá, ãzini yĩĩ agá, ã drã rí kŏdŏ rá. 'Bo mi dŏ ícŏ mvá ágóná rĩ ídrí rá, lē mí ndre 'bávē ĩzãngã nŏri.”

²³ Yésũ ní újázú ágŏ rĩ ní kĩnĩ, “Tã mí ní 'yoó kĩnĩ, ma dŏ ícŏ mvá ágóná rĩ ídrí rá 'dĩri vé ífífí ã'di? 'Bá rĩ ẹ'yĩ dŏ ma rá, tã ãzi ícŏpi ma ndēepi ní 'dãáyo.”

²⁴ Koro mvá ágóná rĩ vé étépi ní trezú uryú 'dãá kĩnĩ, “Yésũ, má ẹ'yĩ mi gí, 'bo 'í ko má ĩzã, á lē mi ẹ'yĩĩ dǐĩ agaá rá!”

²⁵ Yésũ kã ndreé 'bá bĩtrĩká rĩ pi ri ímú tā rĩ ã ndrengará gá, Yésũ ní trezú índrí ũnjí rĩ drĩgé kĩnĩ, “Mí índrí ũnjí 'dĩri, 'í fũ mvá ágóná 'dĩri drĩgé sī ãmvé, mí gŏ fí drĩ ní gé dǐĩ ku.”

²⁶ Kúru índrí ũnjí rĩ ní trezú ỳ'dúkŏ be uryú 'dãá, mvá ágóná rĩ ayazú, fũzú ĩri ã drĩgé sī ãmvé. 'Bá bĩtrĩká rĩ pi kã ndreé mvá ágóná rĩ la kú kpílkpíli 'bá drãápi gí ní tĩnĩ. 'Bá rĩ pi kĩnĩ, “Mvá ágóná rĩ drã gí.”

²⁷ 'Bo Yésũ ní mvá ágóná rĩ ẽ drĩ ruzú, ĩri ingazú pá tuzú uryú sī.

²⁸ Vŭdrĩ ni gé, Yésũ kã mviĩ gŏó 'bētĩ gí, Yésũ pi ní fizú ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá rĩ pi be jó agá, Yésũ vé 'bá ĩri ã pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní Yésũ ri zizú ãkŭdē 'bá ãzi kŏpi ã gãrã gá

'dãáyo, kŏpi kĩnĩ, “Ngá 'bá ní ícŏzú índrí ũnjí drozú ku rĩ ã'di?”

²⁹ Yésũ ní újázú kŏpi ní kĩnĩ, “Índrí ũnjí rĩ vé drongará, lē 'bá rĩ ã zĩ† Múngú ri.”

Yésũ átá ívé drãngará ã tā dǐĩ
(Mátáyo 17:22-23; Lúkã 9:43b-45)

³⁰ Yésũ nga fũú mužú ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá rĩ pi be vŭrã kŏpi ní adrízú 'dãri agásĩ, kŏpi muží trãá ãngŭ Gãlĩlayã vé rĩ agásĩ. Yésũ lē 'bá ãzi ã nĩ vŭrã ĩ ní mužú adrízú 'dãri ku,

³¹ ã'diãtãsiyã Yésũ ri ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ímbá kĩnĩ, “Í ímú 'Bá Mvá ã ũli 'be, ĩ ĩri rŭ sē 'bá ẹsĩ be ũnjí rĩ pi drĩgé, ĩ ĩri 'dĩ drã rá. Ỳ'dú na ã vŭdrĩ gé, ĩri ímú íngá gŏ ídrĩ rú.”

³² Tã Yésũ ní átá 'dĩri fi 'bá Yésũ ã pámvú ũbĩ'bá 'dĩ'bée drĩgé 'dãlé kuyé. Ỳrĩ sī, sē kŏpi gŏkí tã Yésũ ní átá 'dĩri vé ífífí zĩ kuyé.

Ā'di ri adri ãmbúgú nĩ
(Mátáyo 18:1-5; Lúkã 9:46-48)

³³ Yésũ pi ní 'dezú mužú ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá rĩ pi be, kŏpi ní cazú Kãpãrãnãúmã gá, kŏpi ní kúru fizú mužú adrízú jó agá. Kŏpi ní rizú adrízú jó agá 'dãá rĩ gé, Yésũ ní ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá rĩ pi zizú kĩnĩ, “Ngá ĩmi ní té rizú ãgátá gãzú ímúzá lètĩ gé sī rĩ ã'di?”

³⁴ 'Bo kŏpi újǐkí kírĩ, ã'diãtãsiyã kŏpi ní rizú ímúngará gá lètĩ gé sī rĩ gé, kŏpi rikí ãgátá gãã ĩ ãsãmvú gé sī kĩnĩ, ã'di ri adri ãmbúgú rú nĩ.

³⁵ Kúru Yésũ ní úrízú vŭgá, ĩri ní ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá mužrĩ drĩ ni ĩrĩ 'dĩ'bée zizú ímúzá úrízú 'i gãrã gá sī kŭrũ, ĩri ní 'yozú kŏpi ní kĩnĩ, “'Bá rĩ lē dŏ adrii 'bá rĩ pi drĩgé ãmbúgú rú, lē ã adri 'bá ỳdũmbĩtã rú ni, ã adri ãtĩ'bá rú riĩ 'bá rĩ pi ní ẹzĩ ngaá.”

³⁶ Yésũ ní mvãñã mãdãñã ni íjǐzú pá tuzú 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá 'dĩ'bée ẽndrētĩ gé, ĩri ní 'i drĩ 'bãzú mvãñã

† 9:29 9:29 Zĩ: Búkũ ĩ ní sĩ drĩdrĩ Gĩrĩkĩ tĩ sī rĩ agá, síkĩ Múngú vé zĩngará ã tā, ãzini ínyá a'bingará vé tā.

rī ā kīdī gé. Īri ní 'yozú 'bá 'i pámvú ūbī' 'bá rī pi ní kīnī,

³⁷ “‘Bá mváná mādānā nōri ẹ'yīpi mâ rú sī rī, ẹ'yī 'dīri ma, 'bá ma ẹ'yīpi rī, ẹ'yī 'dīri má Ẹtẹpi ma ĩpẹpi rī.”

'Bá 'bâ tâ ndreépi ũnjí ku rī, ĩri 'bá 'bávé ni (Lúkã 9:49-50)

³⁸ Yūwānī ní 'yozú Yẹsū ní kīnī, “Ímbápi, 'bá ndrekí ágó āzi ri índri ũnjí údró mí rú sī, 'bá ugakí ĩri sī, ā'diātāsīyā ágó rī adri 'bá ógúpí kuyé.”

³⁹ Yẹsū ní újázú ívé 'bá 'i pámvú ūbī' 'bá rī pi ní kīnī, “Īmi ugakí ágó rī ku, 'bá riipi tâ āyāzú āyāyā ni 'oópi rī, ícó gōó 'i újá mâ tâ átá ũnjí ku.

⁴⁰ 'Bá 'bâ tâ ndreépi ũnjí ku rī, ĩri 'bá 'bávé ni.

⁴¹ 'Bá ĩmi ní yīi sẹépi mvuúpi mâ rú sī, ĩmi ní ma ẹ'yīi Kúrísítō rú rá rī sī rī, ĩri āndēma ísú rá.”

Ā sẹkí 'bá āzi fíi ũnjikānyā agá ku (Mátayo 18:6-9; Lúkã 17:1-2)

⁴² “‘Bá āzi úbé dō anjiná nyíríná ma ẹ'yī' 'bá gí nō'bée 'deé fíi tâ ũnjí agá, ā 'yīkí írá usegúgú ni umbe ni gé, ā 'bekí ĩri yīi agá.

⁴³ Mí drī úló dō ũnjikānyā, lē mí ga ĩri 'dīisī rá, ĩri múké mí ní fizú 'bū gé 'dālé drī be ālu, ndē mí ní fizú áci vezú āní ũdū ākó rī agá drī be ĩrī rī.

⁴⁴ Vūrā 'dāri agá, ũ'bū rī pi ũdrākí ku, āzini áci vūrā 'dāri agá rī drā kpá ku. §

⁴⁵ Mí pá jì dō mí fíi ũnjikānyā 'oó, lē mí ga ĩri 'dīisī rá, ĩri múké mí ní fizú 'bū gé 'dālé pá be ālu, ndē mí ní fizú áci vezú āní ũdū ākó rī agá 'dāá pá be ĩrī rī.

⁴⁶ Vūrā 'dāri gé, ũ'bū rī pi ũdrākí ku, āzini áci vūrā 'dāri gé rī drā kpá ku.*

⁴⁷ Mí mī ndre dō ngá āzi mí sẹépi fíipi ũnjikānyā agá ni, lē mí ínje ĩri 'dīisī rá, ĩri múké mí ní fizú mālūngā Múngú vé rī agá 'dāá mī be ālu, ndē mí ní fizú áci vezú āní ũdū ākó rī agá 'dāá mī be ĩrī rī.

⁴⁸ Vūrā 'dāri gé, ũ'bū rī pi ũdrākí ku, āzini áci vūrā 'dāri gé rī drā kpá ku.

⁴⁹ “‘Bá rī pi ārēvú céré ĩ ímú kọpi ũ'bī áci sī.

⁵⁰ “Ẹ'yī ri ngá múké, 'bo ẹ'yī rī vé sī asuúpi suasu rī ícá dō ālákála gí, ẹ'yī rī gō adri múké ngóni? Lē ĩmi adrikí ĩmi āsámvú gé sī múké, sū ẹ'yī sī be múké rī tịni, āzini lē ĩmi adrikí ĩmi āsámvú gé sī tâ be kírí.”

10

Ayingará ágó pi vé ũkú be rī (Mátayo 19:1-12; Lúkã 16:18)

¹ Yẹsū nga fūú mužú ívé 'bá 'i pámvú ūbī' 'bá rī pi be Kāpārānāúmā agásī, mužú āngū Yūdáyā vé rī gé. Īri ní yīi āmbúgú dīpi dīdī Yárídénī vé rī zozú mužú álé 'dāá. 'Bá bítíká rī pi gōkí ímú vú ni gé nōó dīi, ĩri ní kọpi ímbázú, sū ĩri ní ríi kọpi ímbá njī rī tịni.

² Fārúsī urukọ'bée ímúkí Yẹsū ri zīi ĩri ũ'bīzú āní kīnī, “Tāimbī Mósē vé rī ā'yī nyo ágó ni ívé ũkú ayízú rá?”

³ Yẹsū ní újázú kọpi ní kīnī, “Tāimbī Mósē vé rī átá tâ 'dīri drīgé íngóni?”

⁴ Kọpi ní újázú Yẹsū ní kīnī, “Mósē ā'yī rá kīnī, ‘Ágó ri kọkọbī sī sē ũkú ni ní, ĩri ayízú āní rá.’ ”

⁵ Yẹsū ní újázú kọpi ní kīnī, “Mósē sī tāimbī 'dīri ĩmi ní, ā'diātāsīyā ĩmivé ẹsī ní teéte rī sī.

⁶ Múngú ní í'dózú 'bū pi gbizú vū be rī gé, 'Múngú gbi ágó pi ũkú be'

‡ **9:43 9:43** Áci vezú āní ũdū ākó rī: Múngú ri úmvúlésī 'bá 'i ẹ'yī' 'bá ku rī pi 'du ú'bé áci 'dīri agá. 'Í lā 'dangará 20:7-15. § **9:44 9:44** Átángá vẹrẹsī 44 agá 'dīri, búkū Mārākō vé ĩ ní sīi Gírīkī tị sī drīdrī rī agá 'dāáyo, 'bo gōkí sīi búkū Mārākō vé vúlé rī agá rá. * **9:46 9:46** Átángá vẹrẹsī 46 agá 'dīri, búkū Mārākō vé ĩ ní sīi Gírīkī tị sī drīdrī rī agá 'dāáyo, 'bo gōkí sīi búkū Mārākō vé vúlé rī agá rá. **9:48 9:48** Ísáyá 66:24 **10:4 10:4** Dětōrōnómē 24:1 **10:6 10:6** Í'dóngará 1:27

7 'Tā 'dīri sī, 'bá ágó ri ívé étépī ku, ĩri ívé éndrēpī ku, kōpi ĩ úmú ũkú ni be.

8 'Bá ĩrī 'dī'bée ĩ úmú adri rú'bá ālu.'

9 Ājē Múngú ní úmú gí rī, lē 'bá āzi ā ayi ājē rī ku."

10 Yēsū pi kâ ímvi ĩgōó ívé 'bá 'i pámvú ũbī'bá rī pi be 'bētī nōó, kōpi gōkí Yēsū ri zīí ágó pi vé ayingára ũkú be rī vé tā sī dīí.

11 Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, "Ágó ívé ũkú ayiipi, gōópi ũkú āzi jeépi rī, fi 'dīri tā ọwũ vé ni 'oó.

12 Ũkú ívé ágó gāapi sī, gōópi ágó āzi jeépi rī, fi 'dīri tā ọwũ vé ni 'oó."

Yēsū 'bā tākíri anjīná nyíríná rī pi drīgé

(*Mātáyo 19:13-15; Lúkã 18:15-17*)

13 'Bá ọrụkọ'bée íjíkí ívé anjīná nyíríná rī pi Yēsū vúgá, ā tī rí drī kōpi drīgé, ā sē rí kōpi ní tākíri. 'Bo 'bá Yēsū ā pámvú ũbī'bá rī pi ní trezú 'bá ívé anjīná íjī'bá Yēsū vúgá 'dī'bée drīgé.

14 Yēsū kâ tā kōpi ní 'oó 'dīri ndree, Yēsū ē ésí ve kōpi ní rá, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Īmi kukí anjīná nyíríná rī pi ē ímúkí má vúgá nōó! Īmi ugakí kōpi ku. 'Bá adri'bá sū anjīná nyíríná 'dī'bée tīnī rī pi, kōpi mālūngā Múngú vé rī ísú nī."

15 Ádarú á lē 'yoó ĩmi ní 'dīni, 'bá rī ā'yī dō mālūngā Múngú vé rī sū anjīná nyíríná rī pi ní ā'yī rī tīnī ku, ícó fíí mālūngā Múngú vé rī agá ku.

16 Kúru Yēsū ní anjīná rī pi í'dúzú 'í drīgé, ĩri ní drī tīzú mužú kōpi drīgé sī ālu ālu, āzini ĩri ní tākíri sēzú kōpi ní.

Ágó ā'bú be rī zī fīngará 'bū gé rī vé tā

(*Mātáyo 19:16-30; Lúkã 18:18-30*)

17 Yēsū kâ ívé ẹcī í'dó, ágó āzi ní njuzú mužú Yēsū vúgá 'dāá, kâ caá Yēsū vúgá 'dāá, ĩri ní kūmūcí ũtīzú

Yēsū ẹndrēti gé, ĩri ní Yēsū rī zizú kīnī, "Īmbápi, mi 'bá múké, mâ 'o ā'di mâ ísú rí ídri 'dáni'dáni rī āní?"

18 Yēsū ní ágó rī zizú kīnī, "Ngá mí ní ma zizú 'bá múké ā'di?*" 'Bá āzi múké ní 'dāáyo, 'yéná Múngú ri múké nī.

19 Mí nī tǎimbī rī rá kīnī, 'Lē mí 'dī 'bá ku, lē mí 'bā ọwũ ku, lē mí ũgũ 'bá āzi ā ngá ku, lē mí úlī ũnjō 'bá āzi drīgé ku, lē mí ũ'bā 'bá āzi ē mī ĩrivé ngá 'duzú ku, lē mí ĩnjī mí étépī pi mí éndrēpī be ĩnjīnjī.'

20 Ágó rī ní újázú Yēsū ní kīnī, "Īmbápi, á 'du tǎimbī 'dī'bée vé tā ngaá céré rá, í'dózú má ní adrizú mváná rú rī gé 'dāá."

21 Yēsū ní āngũ ndrezú ágó rī vúgá 'dāá, lē ágó rī lēlē, ĩri ní 'yozú ágó rī ní kīnī, "Tā mí ní 'oó kuyé rī 'yéná ālu, 'í mụ, mí ọzī ngá mívé rī pi ārēvú céré, mí awa mūfēngā ni 'bá ngá ākó rī pi ní, úmvúlēsī mi mụ ā'bú ísú 'bū gé 'dālé ambamba, mí ímú mâ pámvú ũbīí."

22 Ágó rī kâ tā Yēsū ní 'yoó 'dīri yīí, mīlētī ni ísú kuú āní kīnjī, ĩri ní 'dezú mužú, ẹsí ni ísú ĩzāngā, ā'diātāsīyā ágó rī ā'bú be ambamba.

23 Yēsū ní āngũ úndrēzú 'i gārā gá sī kúrū, ĩri ní 'yozú ívé 'bá 'i pámvú ũbī'bá rī pi ní kīnī, "Bá ā'bú be rī vé fīngará mālūngā Múngú vé rī agá 'dālé rī, tā ni mbamba!"

24 Tā Yēsū ní 'yoó 'dīri sē 'bá ĩri ā pámvú ũbī'bá rī pi ní āyāngará.† 'Bo Yēsū gō tā rī ẹndīí 'yoó kōpi ní dīí kīnī, "Mā anjī rī, 'Bá ā'bú be rī vé fīngará mālūngā Múngú vé rī agá 'dālé rī, tā ni ũkpó ũkpó!"

25 Kámīlō vé fīngará sīndánī ā úlē gá sī rī mbamba, 'bo 'bá ā'bú be rī vé fīngará mālūngā Múngú vé rī agá rī mba ndēé rá."

26 'Bá Yēsū ā pámvú ũbī'bá rī pi āyākí tā 'dīri sī ambamba, kōpi rikí átá ĩ āsámvú gé sī kīnī, "Bá ĩ ní ícó

10:8 10:8 Í'dóngará 2:24 * 10:18 10:18 Mí ma zī 'bá múké āsī: Tā Yēsū ní 'yoó 'dīri vé ífífí 'dīni, Yēsū lē ágó rí ā ọsū 'yozú kīnī, 'i Múngú 'i. 10:19 10:19 Wūngará 20:12; Dětōrōnómē 5:16-20 † 10:24 10:24 Āyāngará: 'Bá Yēsū ā pámvú ũbī'bá rī pi ọsūkí kīnī, Múngú sē ā'bú rī 'bá rī pi ní nī, 'bā tākíri drī ni gé gí.

paá ũnjikānyā agásī 'bá āsámvú gé nōgō rī, ĩri adri ā'di 'i?"

²⁷ Yēsū ndre āngū kōpi vūgá 'dāá gōgō, ĩri ní 'yozú kīnī, "'Bá áda ícō tā 'dīri 'dujú ngaá ku, 'bo Múngú ri 'du nga rá, ā'diātāsīyā Múngú ri ícō tā rī pi ārēvú 'du nga céré."

²⁸ Pétērō ní 'yozú ĩri ní kīnī, "'Í ndre drī ká, 'bá kukí 'bávé ngá ārēvú céré, 'bā ri mī pámvú ũbī!"

²⁹ Yēsū ní újázú kīnī, "Ádarú á 'yo ĩmi ní 'dīni, 'bá ívé 'bētī kuúpi, ívé édrīpi kuúpi, ívé ómvúpi kuúpi, ívé étépi kuúpi, ívé éndrépi kuúpi, ívé anjīná kuúpi, ívé ómvú kuúpi mā tā sī, āzini ú'djúkó múké mávé rī ā tā sī rī,

³⁰ ĩri jó ísú, édrīpi ísú, ómvúpi ísú, éndrépi ísú, anjīná ísú, ā'bú ísú ca mūdūrūlū kárákará vū drīgé nōgō. Ā nya dō ĩzāngā drāāāsīyā, ú'djú ũdū vé ímúpi 'dāri gé, ĩri ímú ídri 'dāni'dāni rī ísú rá.

³¹ 'Bá kárákará 'yo'bá kīnī, ĩ drīdrī rī pi, kōpi ímú adri ũdūmbītā. 'Bá adri'bá ũdūmbītā rī pi, kōpi ímú adri drīdrī."

Yēsū átá ívé drāngará ā tā dīi
(Mātáyo 20:17-19; Lúkā 18:31-34)

³² Yēsū pi ní 'dezú mužú ívé 'bá 'í pámvú ũbī'bá rī pi be Yērúsálémā gálé rú, Yēsū ko kōpi ē drī mužú nī. 'Bá Yēsū ā pámvú ũbī'bá rī pi ē drī ábákí céré céré, āzini 'bá muž'bá vú ni gé sī rī pi, ũrī ímvú kōpi rá. Yēsū ní 'bá 'í pámvú ũbī'bá mužrī drī ni ĩrī 'dī'bée jízú gārā gá, ĩri ní tā lēepi ímúpi 'i ngaápi 'í rú'bá gá rī ũlūzú kōpi ní.

³³ Yēsū ní 'yozú kōpi ní kīnī, "'Bá kādō mužú caá Yērúsálémā gá 'dāá, ma 'Bá Mvá 'i, ĩ ímú mā ũli 'be rá, ĩ ma jī pá tu atala atala rī pi drīgé rī pi éndrēti gé, āzini 'bá tāimbī Mósē vé rī ímbá'bá rī pi éndrēti gé. Kōpi ímú mávé tā lī, ma 'dizú āní rá, kōpi ma jī pá tu 'bá adri'bá Yāhūdī rú ku rī pi éndrēti gé.

³⁴ Kōpi ímú mā drī ínjá, kōpi tūsú úwé mā rú'bá gá, kōpi ma ũgbā,

kōpi ma 'dī drā rá, 'bo ú'djú na ā vūdrī gé, ma gō íngá ídri rú."

Yōkóbū pi Yūwánī be zíkí tā āzi
Yēsū tī gé

(Mātáyo 20:20-28)

³⁵ Kúru Zēbēdayō enjīpīi Yōkóbū pi Yūwánī be, kōpi ní ímúzá Yēsū vúgá nōó, kōpi ní 'yozú Yēsū ní kīnī, "Ímbápi, tā āzi anigé 'bá lēkí zīi mī tī gé, mī 'o 'bá ní."

³⁶ Yēsū ní kōpi zizú kīnī, "Ngá ĩmi ní lēé mā 'o ĩmi ní rī ā'di?"

³⁷ Kōpi ní újázú kīnī, "Mí kādō úrí mívé lúpá mālūngā vé 'bá rī pi ní mī íngúzú íngungū rī drīgé, lē mī ā'yī 'bá ālu ā úrí mī drī éndépi gé, āzi rī ā úrí mī drī ĩjī gé."

³⁸ Yēsū ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Īmi nīkí ngá zī be ku. Īmi nyo ícō ngá kópō agá draápi dradra má ní ímú mvúú 'dīri mvú rá? Dōku bātízīmū ĩ ní sēé má ní ĩzāngā nyazú 'dīri, ĩmi nyo ícō ā'yī ā sēkí ĩmi ní, sū ĩ ní sēé má ní rī tīnī rá?"

³⁹ Kōpi ní 'yozú kīnī, "'Bā ícō rá." Yēsū ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Īmi ícō ngá kópō agá draápi dradra má ní mvúú rī mvú rá, āzini bātízīmū ĩ ní sēé má ní ĩzāngā nyazú 'dīri, ĩmi ícō ā'yī, ĩ sē ĩmi ní rá,

⁴⁰ 'bo úringará mā drī éndépi gé, āzini mā drī ĩjī gé rī, má ícō tā ni ā'yīi ĩmi ní nī ku. Vūrā 'dī'bée Múngú údé íngá 'bá 'í ní ũpēé gí rī pi ní."

⁴¹ 'Bá Yēsū ā pámvú ũbī'bá rī pi ā urukō mužrī rī pi ká tā Yōkóbū pi ní 'yoó Yūwánī be 'dīri yīi, kōpi ē ési ve 'bá ĩrī 'dī'bée ní rá.

⁴² Kúru Yēsū ní kōpi zizú ímúzá vūrā ālu gé, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, "'Bá adri'bá Yāhūdī rú ku ĩ ní 'bāá 'bá rī pi drīgé 'bāgú rú 'dī'bée, kōpi ri ũkpō áyú ívé 'bá rī pi drīgé, ívé ũgalaku ambugu rī pi ri ũkpō áyú 'bá ĩ ní rúú rī pi drīgé.

⁴³ Īmi āsámvú gé 'dīgé, lē tā rī ā adri sū 'dīri tīnī ku. Īmi āsámvú gé 'dīgé, 'bá rī lē dō adrii 'bá āmbúgú rú, lē ā 'bā 'i adrii átī'bá ĩmivé ni,

44 āzini 'bá rĩ lē dō 'î adri āmbúgú 'bá rĩ pi drĩgé céré, lē ã 'bã 'i adrii túgẽrĩ rú rií ẽzĩ ngaá 'bá rĩ pi ní céré.

45 Ma 'Bá Mvá 'i, má ímú 'yozú kìnĩ, 'bá rĩ pi ã ngakí má ní ẽzĩ 'díní kuyé, má ímú ẽzĩ ngaá 'bá rĩ pi ní, āzini má ímú ma sêé 'dĩ drãá 'bá kárakará pi ẽ drĩ jezú."

Yēsũ zĩ Bārītīmáyō mĩ be ẽšĩpi gĩ rĩ ẽ mĩ

(Mātáyo 20:29-34; Lúkã 18:35-43)

46 Kúru Yēsũ pi ívé 'bá 'î pámvú ũbĩ'bá rĩ pi be, kôpi ní cazú kũrú Yérĩkô vé rĩ gé. Kôpi kã lée fũú muzú kũrú rĩ agásĩ, 'bá bĩtrĩká rĩ pi 'dekí muş kôpi ã vudrĩ gé sĩ. Ágó āzi mĩ be ẽšĩpi gĩ ni rú ni Bārītīmáyō 'i, ĩri Tīmáyō ã mvá, ĩri ri úrí lètĩ ã jélé gá, ri ngá mã 'bá rĩ pi vúgá.

47 Bārītīmáyō kã yĩ kìnĩ, 'bá rĩ Yēsũ Názêrétágú rĩ ri ẹlĩ muzú nĩ, ĩri ní trezú ú'dúkô be uru 'dãá kìnĩ, "Yēsũ Dãwúđĩ ã Mvá rĩ, 'í ndre ĩzãngã mávé nōri fô!"

48 'Bá urukô'bée trekĩ ágó rĩ drĩgé kìnĩ, ã újĩ kírĩ. 'Bo ágó rĩ gō treé muzú drĩgélé kìnĩ, "Dãwúđĩ ã Mvá rĩ, 'í ndre ĩzãngã mávé nōri fô!"

49 Yēsũ ní pá tuzú, ĩri ní 'yozú kìnĩ, "Īmi zĩkĩ ĩri." Kôpi ní ágó mĩ be ẽšĩpi gĩ rĩ zĩzú kìnĩ, "Mĩ adri ũrĩ sĩ ku, 'í nga uru, Yēsũ ri mi zĩ."

50 Bārītīmáyō ní ívé bōngó akoó rũkũ rĩ njezú 'bezú vũgá, ĩri ní wazú uru, ĩri ní muzú Yēsũ vúgá 'dãá.

51 Yēsũ ní ĩri zĩzú kìnĩ, "Ngá mí ní lée mã 'o mí ní rĩ ã'di?"

Ágó mĩ be ẽšĩpi gĩ 'dĩri ní újázú Yēsũ ní kìnĩ, "Īmbápi, á lē ãngũ ndreé."

52 Yēsũ ní 'yozú ĩri ní kìnĩ, "Í 'de muş ĩyĩ, mí ní ma ẽ'yĩ gĩ rĩ sĩ, mí ídrĩ gĩ." Koro ágó rĩ ẽ mĩ ní 'i zĩzú ãngũ ndrezú, ĩri ní 'dezú muzú Yēsũ pi ã vudrĩ gé sĩ.

11

Yēsũ vé fingará Yērúsālémã gá rĩ (Mātáyo 21:1-11; Lúkã 19:28-40; Yũwãñĩ 12:12-19)

1 Yēsũ pi ní cazú ívé 'bá 'î pámvú ũbĩ'bá rĩ pi be Bêtēfágē gá, āzini Bêtēniyã gá, kũrú 'dĩ'bée ĩnyinã Īrã Ōlívē* vé rĩ jélé gá. Kôpi kã muş caá ĩnyinã kũrú Yērúsālémã vé rĩ gé 'dãá, Yēsũ ní ívé 'bá 'î pámvú ũbĩ'bá ĩrĩ ni pi pēzú muzú drĩdrĩ.

2 Yēsũ ní 'yozú kôpi ní kìnĩ, "Īmi mukĩ gũrú ĩmi ẽndrētĩ gé 'dãri gé, ĩmi kádō fiĩ caá gũrú rĩ agá 'dãá, ĩmi dōngĩ mbaápi ú'dĩ rú 'bá āzi ní drĩ únjúzú ãní kuyé ni ĩsú 'yĩkĩ kú 'dãá'dã, ĩmi oyukĩ dōngĩ rĩ ĩjĩ má vú nōó.

3 'Bá āzi zĩ dō ĩmi, 'Ngá ĩmi ní riĩ 'oó 'dínĩ rĩ ã'di?' Īmi újákĩ ĩri ní 'dínĩ, 'Úpĩ lē dōngĩ rĩ nĩ, ĩ dōngĩ rĩ újã gō ĩmi ní vulé rá.' "

4 'Bá Yēsũ ã pámvú ũbĩ'bá ĩrĩ 'dĩ'bée ní 'dezú muzú, kôpi ní cazú dōngĩ mbaápi ú'dĩ rú ni ĩsúzú 'yĩkĩ ĩri ĩnyinã kēētĩlē ãngũ ndreépi muzú lètĩ ĩ ní fizú muzú kũrú rĩ gé 'dãlé rĩ gé, kôpi ní dōngĩ rĩ oyuzú.

5 'Bá urukô pá tu'bá 'dãlé rĩ pi ní kôpi zĩzú kìnĩ, "Īmi ri dōngĩ rĩ oyũ ãlé?"

6 Kôpi ní tã rĩ újázú 'bá pá tu'bá rĩ pi ní sũ Yēsũ ní 'yoó ĩ ní rĩ tĩni, 'bá pá tu'bá rĩ pi ní ã'yĩzú kìnĩ, 'bá Yēsũ ã pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ã jĩkĩ dōngĩ rĩ muzú ĩyĩ.

7 Kôpi ní dōngĩ rĩ jĩzú muzú Yēsũ vúgá 'dãlé, kôpi ní ívé bōngó akoó rũkũ rĩ pi 'bezú dōngĩ rĩ ã úgóró gá, Yēsũ ní tuzú úrízú drĩ ni gé.

8 'Bá kárakará ajakĩ ívé bōngó akoó rũkũ rĩ pi muzú lètĩ rĩ drĩgé sĩ, urukô'bée vãkĩ ĩbĩbĩ ómvú agá rĩ pi ũ'bãá muzú lètĩ rĩ drĩgé sĩ.

9 'Bá 'de'bá Yēsũ ẽndrētĩ gé drĩdrĩ rĩ pi, 'de'bá ĩri ã vudrĩ gé rĩ pi be, rikĩ gbĩlĩlĩ gaá muzú kìnĩ,

* 11:1 11:1 Ōlívē: Peṭĩ ōlívē vé rĩ ĩri 'a ũ'a be, ĩ ícó nya rá, ĩ ĩrivé ũ'a zo ũdu rú, Yãhũđĩ rĩ pi ri tĩbĩ á'dĩ ũdu rĩ sĩ, āzini kôpi ri tō lãmbã agá, ãcí 'yũzú ãní. † 11:9 11:9 'Bá ímũpi Úpĩ ã rũ sĩ rĩ: 'Bá 'dĩri Yēsũ 'i. 11:9 11:9 Sãwũmã 118:25-26

“Hōsánā!”

“Tākíri ã adri 'bá ímúpi Úpí ã rú sī rĩ† ní!”

10 “Múngú ã 'bã tākíri mǎlũngã úyú Dǎwúđĩ vé rĩ ní ímú ruú rĩ drĩgé!”

“Hōsánā Múngú urugégé 'bũ gé rĩ!”

11 Kúru Yēsũ ní cazú kũrú Yērúsálémã vé rĩ gé 'dǎá, ĩri ní fizú Jó Múngú vé rĩ agá 'dǎá, ĩri ní 'dezú rizú ngá rĩ pi úndrezú ánázú kũrú. 'Bo ũtú rĩ ní 'deé gí rĩ sī, Yēsũ pi ní 'dezú mužú ívé 'bá áyúãyũ mụdrĩ drĩ ni ĩrĩ rĩ pi be gúrú Bētēniyã vé rĩ gé.

*Yēsũ tri peṭi ĩ ní zĩ figĩ rĩ
(Mátayo 21:18-19)*

12 Kã mužú adrii drũ 'dĩni, Yēsũ pi ní füzú ívé 'bá 'ĩ pámvú ũbĩ'bá rĩ pi be gúrú Bētēniyã vé rĩ agásĩ ãmvé, ẹbĩrĩ fũ Yēsũ ri káyĩ.

13 ĩri ní peṭi ĩ ní zĩ figĩ rĩ ndrezú rárá rú, bĩ ni amu kú kũmvũ, ĩri ní 'dezú mužú peṭi rĩ ã gārã gá ĩnyinǎǎ 'dǎá, lē ndree dō peṭi rĩ 'a rá. Kã mužú caá peṭi rĩ ã gārã gá 'dǎá, ĩsú peṭi rĩ 'a kuyé, 'yéǎá bĩ ni amu kú nĩ, ã'diātāsīyã lókĩ 'dãri adri peṭi ní 'azú ni kuyé.

14 Yēsũ ní 'yozú peṭi rĩ ní kĩnĩ, “Lē 'bá ãzi ã gō mívé ũ'a nyaá đĩ ãluǎni ku.” 'Bá Yēsũ ã pámvú ũbĩ'bá rĩ pi yĩkĩ tã ĩri ní 'yoó 'dĩri rá.

*Yēsũ údró 'bá mũfēngã ufu'bá rĩ pi Jó Múngú vé rĩ agásĩ
(Mátayo 21:12-17; Lúkã 19:45-48; Yũwǎnĩ 2:13-22)*

15 Yēsũ pi kã caá ívé 'bá 'ĩ pámvú ũbĩ'bá rĩ pi be Yērúsálémã gá 'dǎá, ĩri ní fizú mužú Jó Múngú vé rĩ ã bóró gá 'dǎá, ĩri ní 'dózú 'bá rĩ'bá ngá je'bá, ãzini rĩ'bá ngá ụzĩ'bá rĩ pi údrózú. ĩri ní 'bá rĩ'bá mũfēngã ufu'bá rĩ pi vé mísá uezú u'dezú ũlĩ rú, ãzini 'bá ãmámũ ụzĩ'bá rĩ pi vé kĩtrĩ uezú u'dezú ũlĩ rú.

16 Yēsũ ã'yĩ 'bá ãzi ní ngá jizú ụzizú Jó Múngú vé rĩ ã bóró gá 'dǎá ku.

17 Yēsũ ní kōpi ímbázú, ĩri ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, “Sĩkĩ nyo Búkũ Múngú vé rĩ agá 'yozú kĩnĩ,

“ 'Jó mávé rĩ ĩ zĩ

jó 'bá ãngũ rĩ pi agásĩ rĩ pi ní ma zizú ní' 'dĩni kuyé?

'Bo ĩmi újǎkĩ jó rĩ ícá 'vũrã ũgũ' 'bá rĩ pi ní rizú adrizú ni.' ”

18 Atala atala rĩ pi drĩgé rĩ pi, 'bá tǎimbĩ Mósē vé rĩ ímbá' 'bá rĩ pi be, kōpi kã tã Yēsũ ní 'oó 'dĩri yĩ, kōpi 'dókĩ létĩ ndǎá lēzú Yēsũ ri 'dizú drǎzú rá. 'Bo kōpi 'okĩ ĩri sī ũrĩ sī, ã'diātāsīyã 'bá kárakarã ãyǎkĩ tã ĩri ní ímbá rĩ sī rá.

19 Kã mužú adrii ũndrēǎ rĩ sī, Yēsũ pi ní füzú ívé 'bá 'ĩ pámvú ũbĩ'bá rĩ pi be kũrú rĩ agásĩ ãmvé.

*Peṭi ĩ ní zĩ figĩ rĩ vé 'wingárã
(Mátayo 21:20-22)*

20 Kã mužú adrii drũ 'dĩni, kōpi kã rĩ elĩ mužú peṭi ĩ ní zĩ figĩ rĩ ã gārã gá sī, Yēsũ vé 'bá ĩri ã pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní peṭi Yēsũ ní trii 'dãri ndrezú, peṭi rĩ 'dó 'wii úlá ni gélésĩla.

21 Pétēró ní tã ándúrú Yēsũ ní peṭi rĩ trizú 'dãri ã tã ígázú. Pétēró ní 'yozú Yēsũ ní kĩnĩ, “Ímbápi, 'ĩ ndre drĩ ká! Peṭi mí ní trii 'dãri 'wi gí.”

22 Yēsũ ní 'yozú ívé 'bá 'ĩ pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní kĩnĩ, “Lē ĩmi ẹ'yĩkĩ Múngú rĩ.

23 Adarú á 'yo ĩmi ní, 'bá rĩ ẹ'yĩ dō Múngú rĩ rá, yĩkĩ ni awa dō 'ĩ ĩrĩ kuyé, ĩri ícá 'yo írã 'dĩri ní ã nĩ 'ĩ 'deé yĩ bǎlǎlã rĩ agá 'dǎá, írã rĩ ícá 'ĩ nĩ 'de yĩ bǎlǎlã rĩ agá 'dǎá rá.

24 'Í 'bã dō ẹsĩ rizú ngá zizú Múngú vúgá, ngá mí ní zĩ rĩ, Múngú rĩ sē mí ní rá.

25 'Bo mi dō rĩ Múngú rĩ zĩ, 'ĩ 'bã dō 'bá ãzi ã tã kú mí ẹsĩ agá, lē mí trũ ĩri rá, mí Ẹtēpĩ 'bũ gé rĩ ã trũ rĩ mi mívé ũnjĩkǎnyã agásĩ bēnĩ.

11:17 11:17 Ísáyã 56:7 11:17 11:17 Yērēmíyã 7:11 † 11:26 11:26 Átángá vērēsĩ 26 agá 'dĩri, búkũ Mārākō vé ĩ ní sī Gĩrĩkĩ tĩ sī drĩdrĩ rĩ agá 'dǎáyo, 'bo gókĩ sī búkũ Mārākō vé vúlé rĩ agá rá.

26 'Bo 'í trū dō mí ógúpì ri ívé ũnjikānyā agásì ku, mí Ètèpì 'bū gé rī ícò mí trūú mívé ũnjikānyā agásì ku."‡

Yāhūdī rī pi zikí ũkpō Yēsū ní ězì ngazú rī ā tā

(Mātáyo 21:23-27; Lúkã 20:1-8)

27 Yēsū pi ní gōzú cazú ívé 'bá 'í pámvú ũbī'ba rī pi be Yērúsālémã gá 'dǎá dǐi. Yēsū kǎ rīi écì Jó Múngú vé rī ā bóró agásì, atala atala rī pi drīgé rī pi, 'bá tǎimbì Mósē vé rī ímbá'ba rī pi be, 'bá ambugu uruko'bee be, kōpi ní ímúzá Yēsū vúgá nōó.

28 Kōpi ní Yēsū ri zizú kīnī, "Ūkpō mí ní 'bá ngá ẏzì'ba 'dī'bee údrózú Jó Múngú vé rī ā bóró agásì 'dīri, mí ísú íngūgá? Ā'di sē mí ní ũkpō 'dīri nī?"

29 Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, "Ma drī ìmi zì, ìmi újákí dō tā má ní ìmi zizú 'dīri rá, ma kúru ũkpō má ní tā 'ozú rī vé tā ũlū ìmi ní rá."

30 Kúru ìri ní kōpi zizú kīnī, "Ā'di sē Yūwánī ní ũkpō bātízīmū sēzú 'dīri nī? Yūwánī vé bātízīmū sēé 'dīri íbí íngá 'bū gélésìla yā, dōku íbí íngá 'bá áda vúgálésì? Ìmi újákí má ní!"

31 Kōpi ní rizú átázú ì āsámvú gé sī kīnī, "Bá 'yokí dō, 'Ūkpō Yūwánī ní bātízīmū sēzú 'dīri íbí íngá 'bū gélésìla,' ìri gō 'bā zì, 'Ìmi ě'yīkí Yūwánī ri kuyé āsì?"

32 'Bo 'bá rī pi ní 'yoó Yūwánī ri nēbì rī sī, 'bá ícókí 'yoó, bātízīmū Yūwánī ní sēé 'dīri, 'bá áda sē ìri ní ũkpō nī nī 'dīni ku."

33 Kōpi ní újázú Yēsū ní kīnī, "Bá nīkí kuyé."

Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, "Má ícò ũkpō má ní tā 'ozú rī vé tā ũlūú ìmi ní ku."

12

Nāpí āgō ómvú 'ā'ba rī pi vé rī (Mātáyo 21:33-46; Lúkã 20:9-19)

1 Kúru Yēsū ní átázú atala atala rī pi drīgé rī pi ní, 'bá tǎimbì Mósē vé rī ímbá'ba rī pi ní, āzini 'bá ambugu uruko'bee ní nāpí sī kīnī, "Ágò āzi sa pētì vīnyō vé rī pi,* sī ābi ómvú rī ā gārā sī kūrū, ga 'bū kuḡ vūgá 'dǎá, rizú vīnyō rī zozú ānī, āzini sī lágáraka āco urugégé 'dǎá, rizú āngū úndrészú. Kúru ìri ní ívé vīnyō ómvú agá rī kuzú 'bá uruko'bee ómvú 'ā'ba ní pi ní ũkōlō, kōpi ũfēkí ìri ní mūfēngā, ìri ní 'dezú mužú āngū āzi gé.

2 Lókí ì ní rizú ũ'a rī ũtízú pētì vīnyō vé rī pi sígé sī rī kǎ ícò, ìri ní ívé ātí'ba pēzú mužú 'bá ìri ní ómvú rī kuú kōpi ní ũkōlō 'dǎ'bee vúgá 'dǎá, ātí'ba rī mužú ìrivé ũ'a rī ā vúgú íjì.

3 'Bo 'bá ì ní ómvú rī kuú kōpi ní ũkōlō 'dǎ'bee ní ìri ruzú, kōpi ní ìri ũgbázú, ìri pēzú mužú drì be ule.

4 "Ìri ní ātí'ba āzi pēzú mužú kōpi vúgá 'dǎlé dǐi, 'bo kōpi ā gbákí ìri ě drì, kōpi u'dakí ìri ũnjí ũnjí.

5 Ìri ní gōzú ātí'ba āzi pēzú, kōpi 'dìkí ātí'ba 'dīri drǎá rá. Rì nyo ātí'ba rī pi ũpēé mužú dǐi dǐi, kōpi ũgbákí uruko'bee, ú'dìkí uruko'bee ũdrǎá rá.

6 "Bá rī ě ìmbītā ace ālu, 'bá acepì rī, ìri ómvú 'dīpa rī vé mvá ìri ní lēé ambamba rī. Ìri ní mvá rī pēzú mužú 'bá ìri ní ómvú rī kuú kōpi ní ũkōlō rī pi vúgá 'dǎá kīnī, 'Kōpi ícò mávé mvá ìnjì rá.'

7 "Bo 'bá ìri ní ómvú rī kuú kōpi ní ũkōlō rī pi ní rizú átázú ì āsámvú gé sī kīnī, "Bá ímúpì ìrivé ngá ě tì ruḡpì rī, ìri ímú 'dǎ, lē 'bā 'dìkí ìri drǎá 'dīisì rá, 'bā 'dúkí rí ómvú rī 'bá ní.'

8 Kōpi ní ìri ruzú, ìri 'dizú drǎzú rá, kōpi ní ìrivé āvū 'duzú ómvú rī agásì, jizú 'bezú āmvé."

* 12:1 12:1 Pētì vīnyō vé rī: Yāhūdī rī pi 'dúkì pētì vīnyō vé rī ā tā 'bāá tā āmbúgú rú, kōpi ri ũ'a ní zo vīnyō sū rú. Múngú ipē 'bá Ísèrelē vé rī pi adrii 'bá ívé ní, kōpi ā adrikí rí sū pētì vīnyō vé Múngú ní saá 'aápi ũ'a be rī tñi. Nāpí pētì vīnyō vé 'dīri, sē 'bá tǎimbì ímbá'ba rī pi atala atala rī pi drīgé rī pi be nīkí áamá rá 'yozú kīnī Yēsū ri ívé tā átá. 'Í lā Sāwúmā 80:8-16; Ísáyā 5:1-7; Mātáyo 21:33-46; Lúkã 20:9-19.

9 Yēsũ ní kōpi zizú kīnī, “Īmi kádō ũsũú, ọmvú 'dīpa ri gō tā íngóni ni 'o? Á lē lūú ĩmi ní 'yozú kīnī, ĩri ímú 'bá ĩri ní ọmvú rī kuú kōpi ní 'dā'bée ú'dí ũdrā rá, ĩri gō ọmvú rī sē 'bá ụrụkọ'bée ní.

10 Īmi lākí tā ĩ ní sī Búkū Múngú vé rī agá rī kuyé? Búkū rī kīnī,

“ ‘Írā ándúrú 'bá jó sị' 'bá rī pi ní gāá sī rī,

újá nóni 'i ícá írā sēepi jó rī ní pá tuzú āní ũkpó ũkpó ní.

11 Úpí 'o tā 'dīri nī, sē 'bá ní āyāngará.' ”

12 'Bá Yēsũ ní átá kōpi be 'dī'bée nīkí amá rá, nāpí Yēsũ ní ũlūú 'dīri, Yēsũ ri tā rī pi nāpí rú ĩ rụ' 'bá gá. Kōpi lēkí kōdō ĩri rụú, 'bo kōpi rúkí 'bá bītríká rī pi, kōpi kukí ĩri āní, kōpi gōkí mụú 'dīísí rá.

Mũfēngā umbe jezú rī vé ũfēngará 'bāgú āmbúgú rī ní rī (Mātáyo 22:15-22; Lúkā 20:20-26)

13 Drīkoma 'dī'bée ní Fārúsī rī pi ā ụrụkọ pēzú 'bá Ēródē ri ẹtī' 'bá rī pi be mụzú Yēsũ ri uzizú, ā 'yo rí tā, ĩ tókí rí ĩri āní bēnī.

14 Kōpi ní cazú ĩri vúgá 'dāá, kōpi ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Ímbápi, 'bá nīkí rá mi 'bá tā 'oópi pīrī ni, 'bá āzi ícọ mívé yīkī tā 'ozú rī újá ku, mi 'bá rī pi vé tā 'dụ nga céré trōtrō, átā dō 'bá rī ā'di 'i, mi ri tā áda Múngú vé rī ímbá. ĩri nyo múké ĩ ní mũfēngā umbe jezú rī ũfēzú 'bāgú āmbúgú Rómā vé rī ní,† dōku ā ũfēkí ku?

15 'Bā ũfēkí íyí, dōku 'bā ũfēkí ku?”

'Bo Yēsũ nī tā kōpi ē ẹsị agá rī rá. Yēsũ ní kōpi zizú kīnī, “Īmi ri tā ndā mâ rụ' 'bá gá 'díní āsī? Īmi íjīkí má ní mũfēngā fífí ẹnjīpi ẹnjīnī ālu, mâ ndre drī ká.”

16 Kōpi ní mũfēngā ā fífí íjīzú ālu Yēsũ vú nōó, Yēsũ ní kōpi zizú kīnī, “Índrīlīkí ĩ ní údé mũfēngā rụ' 'bá gá nōri, āzini rụ ĩ ní sī rụ' 'bá ní gé nōri ā'di vé ní?”

Kōpi ní újázú Yēsũ ní kīnī, “Índrīlīkí rī, āzini rụ rī 'bāgú āmbúgú Rómā vé rī vé ní.”

17 Yēsũ ní újázú kōpi ní kīnī, “Ngá rī dō 'bāgú āmbúgú Rómā vé rī vé ní, ĩmi sēkí 'bāgú āmbúgú Rómā vé rī ní, ngá rī dō Múngú vé ní, ĩmi sēkí Múngú ní.”

Tā Yēsũ ní újá kōpi ní 'dīri, sē kōpi ní āyāngará.

Íngángará drāngará gálésīla rī vé tā

(Mātáyo 22:23-33; Lúkā 20:27-40)

18 Kúru 'bá ĩ ní zī Sādókē,‡ 'yo' 'bá kīnī, 'bá rī drā dō gí ícọ gōó íngá ídri rú ku 'dī'bée ní ímúzú Yēsũ vúgá nōó, kōpi ní Yēsũ ri zizú

19 kīnī, “Ímbápi, Mósē sī 'bá ní kīnī, “Bá rī vé ẹdrīpī drā dō, ku dō ọwúzí kú mvá ākó, 'bá drāápi rī vé ẹdrīpī rī gō ọwúzí rī ẹ'yí 'í ní ũkú rú, kōpi anjī tī ọwúzí rī be, anjī kōpi ní tī rī pi adri ẹdrīpī drāápi 'dāri vé ní.’

20 Ándúrú anjī āgō ẹzīrī, kōpi ẹdrīpī rú, mvá káyú rī je ũkú, ĩri ní drāzú, kōpi tīkí mvá ũkú rī be kuyé.

21 Ẹdrīpī āzi rī ní gōzú ũkú rī ẹ'yízú, ĩri ní kpá drāzú mvá ākó, ẹdrīpī āzi rī ní kpá ũkú rī ẹ'yízú, drā kpá 'díní, kōpi tīkí mvá ũkú rī be kuyé.

22 Anjī ẹzīrī 'dī'bée ũdrākí céré, tīkí anjī ũkú rī be kuyé. Ụdụ ni gé, ũkú rī ní kpá drāzú.

23 Kúru 'í lū 'bá ní, āgō ũdrā' 'bá ẹzīrī 'dī'bée céré ríkí ũkú ālu 'dīri jeé, kádō mụú caá ú'dú 'bá rī pi ní íngázú gōzú ídri rú rī gé, ũkú 'dīri adri ā'di vé ní?”

12:11 12:11 Sāwúmā 118:22-23 † 12:14 12:14 'Bāgú āmbúgú Rómā vé rī: ĩri 'bāgú āmbúgú 'bāgú āngū āndiāndi rī pi agá rī pi drīgé, āngū Yūdáyā vé rī drīgé, āngū Gālíláyā vé rī drīgé, āzini āngū Yāhúdī rī pi vé rī drīgé. 'Bá Rómā vé rī pi ívé 'bāgú āmbúgú rī zī ívé tī sī Kāyísārā. ‡ 12:18 12:18 Sādókē: Sādókē rī pi ngúlúmū Yāhúdī rī pi vé tāmbī Mósē vé rī rụ' 'bá tītī rī pi, 'bo kōpi ẹ'yīkí índrī rī pi vé tā kuyé, ẹ'yīkí mālāyíkā rī pi vé tā kuyé, āzini kōpi ẹ'yīkí kpá 'yozú kīnī, 'bá ũdrā' 'bá gí rī pi gō íngá ídri rú rá 'díní kuyé. 'Í lā Ẹzī 23:8. 12:19 12:19 Dētōrōnómē 25:5

24 Yēsũ ní újázú kòpì ní kīnī, “Tā ìmì ní átá 'dīrì adri pìrì ku! Ìmì nīkí tã ĩ ní sīi Búkũ Múngú vé rī agá rī kuyé! Ìmì nīkí ùkpò Múngú vé rī kuyé!

25 'Bá ùdrã'bá gí rī pi kádō íngá gōo ìdri rú, ágó gō ùkú jeé ku, ùkú gō ágó jeé ku. Kòpì adri sù mālâyíkã 'bù gé 'dãlé rī pi tìnjì.

26 'Bá ùdrã'bá gí rī pi vé íngángará gōo ìdri rú rī vé tã, ìmì lãkí búkũ Mósē ní sīi rī agá rá. Ìmì nīkí tã áci ní dīzú rùdú agá rī rá, Múngú 'yo Mósē ní kīnī, 'Ma Múngú ĀbūrámãŠ vé rī, Múngú Īsákã* vé rī, āzini Múngú Yókóbũ† vé rī,

27 Múngú adri 'yozú kīnī, ĩri Múngú 'bá ùdrã'bá gí rī pi vé ni kuyé, ĩri Múngú 'bá ìdri rú rī pi vé ni. Ìmì Sādókē 'dī'bée, tã ìmì ní 'yoó kīnī, 'bá ùdrã'bée gí rī pi íngákí gōo ìdri rú ku 'dīrì ùnjō.”

Tāimbì tã be agaápi rá rī

(Mātáyo 22:34-40; Lúkã 10:25-28)

28 'Bá tāimbì ímbá'bá rī pi vé ãlu ní ícázú, ìsù Yēsũ pi ri ágátá gã Sádókē rī pi be. Kã ímù ìsù Yēsũ újã tã rī pìrì, ĩri ní Yēsũ ri zìzú kīnī, “Tāimbì 'dī'bée agásì céré, ngōri ndē nī?”

29 Yēsũ ní újázú ĩri ní kīnī, “Tāimbì agaápi rá rī, ĩri 'dī, 'Ìmì anjì Īsērélē vé 'dī'bée, ìmì yìkí drī ká! Úpí 'bávè rī, ĩri 'yéná Úpí Múngú 'i.

30 Lē mī lē Úpí Múngú mívè rī ésì be céré, índrì mívè rī be céré, yìkì mívè rī be céré, ùkpò mívè rī be céré.’

31 Tāimbì ĩrì rī 'dīni, 'Lē mī lē 'bá mī gārã gá rī sù mí ní mī rù'bá lēè

rī tìnjì.’ Tāimbì āzi tāimbì ĩrì 'dī'bée ndēèpi rá ni 'dãáyo.”

32 Ágó riipi tāimbì ímbápi rī ní 'yozú kīnī, “Ímbápi, tã mí ní 'yoó kīnī, Múngú ri 'yéná ãlu, Múngú āzi túngú ni 'dãáyo 'dīrì, ĩri tã áda.

33 Ádarú lē mī lē ĩri ésì be céré, yìkì mívè rī be céré, ùkpò mívè rī be céré, āzini 'í lē dō 'bá mī gārã gá rī sù mí ní mī rù'bá lēè rī tìnjì, ndē ngá mí ní sēè rī pi rá, āzini ndē rōbōņō mí ní zãá rī rá.”

34 Yēsũ kã ndreé ágó rī újã tã rī pìrì, ĩri ní 'yozú ágó rī ní kīnī, “Mí ĩtrú nóni mi ícá ĩnyíná mālūngã Múngú vé rī ã jèlé gá gí.” Vùdrì ni gé, 'bá āzi gō Yēsũ ri zìjì tã āzi sī dījì kuyé.

Kúrísitō ri ã'di ã Mvã?

(Mātáyo 22:41-46; Lúkã 20:41-44)

35 Yēsũ kã rií 'bá rī pi ímbá Jó Múngú vé rī ã bóró gá 'dãá, ĩri ní 'bá rī pi zìzú kīnī, “'Bá tāimbì ímbá'bá rī pi ri 'yo kīnī, Kúrísitō ri ímù ĩfũ úyú Dãwùdì vé rī agá, tã kòpì ní 'yoó 'dīrì, kòpì ùsùkí ífífí ni a'di?”

36 Índrì Uleterè rī ású Dãwùdì ri, sē átá 'dīni kīnī,

“ ‘Úpí Múngú 'yo mávè Úpí ní kīnī, “Mí úrì mã drì èndèpìš gé, cìmgbá má ní mívè ari'ba rī pi 'bãzú mī pálé gá rī gé.” ’

37 Dãwùdì zì dō Kúrísitō ri ívé Úpí pírì, Kúrísitō ri ícò adri Dãwùdì ã mvã íngóni ngóni?”

'Bá kárakarã 'bãkí úvá rizú tã ĩri ní ímbá 'dīrì yìzú ãyìkò sī.

Yēsũ kīnī lē 'bá rī pi ã adrikí mī be kowu 'bá tāimbì Mósē vé rī ímbá'bá rī pi vé tã sī

(Mātáyo 23:1-36; Lúkã 20:45-47)

§ 12:26 12:26 Ābūrámã: Múngú zì Ābūrámã ri kīnī, ã ku ívé 'bá 'bètì ãsámví gé rī pi, ã ku ívé ãngũ, ã 'de mujì ãngũ āzi ú'dí ni gé. Ābūrámã ri é'bìpì Yãhùdì rī pi vé rī, tìkí ĩri ílì élifũ ãlu mūdūrũlũ ãrò (1,800) gé, ìsù tìkí drī Yēsũ ri kuyé. 'Í lã Í'dóngará 12-25. * 12:26 12:26 Īsákã: Īsákã ri mvã Múngú ní ezìjì Ābūrámã ní rī. 'Í lã Í'dóngará 17-35. † 12:26 12:26 Yókóbũ: Yókóbũ ri Ābūrámã mvòpì Īsákã vé mvã, ĩri anjì be mūdri drì ni ĩrì, Múngú újã rù ni zìjì Īsērélē, úyú ĩrivé rī zìkí anjì Īsērélē vé ni. Sã Yēsũ vé rī gé, zìkí kòpì Yãhùdì. 'Í lã Í'dóngará 25-50. 12:26 12:26 Wũngará 3:6 12:30 12:30 Dètòrònómè 6:4-5 12:31 12:31 Lèvítìkã 19:18 ‡ 12:36 12:36 Úpí

'yo mávè Úpí ní: Tã 'dīrì vé ífífí, Dãwùdì zì Yēsũ Kúrísitō ri ívé Úpí. § 12:36 12:36 Drì èndèpì gé: 'Bá úrìpi drì èndèpì gé rī, ĩri ùkpò be, ĩ ĩri ĩnjìnjì. 12:36 12:36 Sãwumã 110:1

38 Yēsũ kā rií 'bá rĩ pi ímbá, ĩri ní 'yozú kòpi ní kĩnĩ, “Īmi adrikí mị be kowu 'bá ri' 'bá tǎimbĩ Mósē vé rĩ ímbá' 'bá 'dĩ' 'bée ā tā sī. Kòpi lēkí ĩ úsú bōngó ācoco ni pi sī, rií ẹcị jòkònjĩ agásĩ, 'bá rĩ pi kádō ĩ ẹziĩ, kòpi ẹ ĩnjĩkí rí ĩ ĩnjĩnjĩ.

39 Āzini kòpi lēkí ā 'bākí ĩ úrí vūrā 'bá ambugu rĩ pi vé rizú úrízú Jó Múngú ri Zízú rĩ pi agá 'dāá rĩ gé, āzini vūrā 'bá ĩnjĩzú ĩnjĩnjĩ rizú ụmụ nyazú rĩ gé.

40 Kòpi ri owuzi rĩ pi ẹ mị ũ' 'bā rizú kòpivé ngá jó āsámvú gé rĩ pi u' 'duzú kòpi drịgé sī. Kòpi ri Múngú ri zị sá be āco, 'bá rĩ pi ā ndrekí rí ĩ. 'Bá tā 'o' 'bá 'dĩnĩ 'dĩ' 'bée, Múngú ri ímụ kòpi ĩrĩnjā ũnjĩ ũnjĩ.”

*Ngá ọwúzịgọ rĩ ní sēé rĩ vé tā
(Lúkǎ 21:1-4)*

41 Yēsũ ní 'dezú muzú úrízú sòndúkũ ĩ ní 'bāá kuú Jó Múngú vé rĩ agá, ĩ ní rizú mǔfēngā 'bezú 'a ni gé rĩ ā gārā gá. Tē rií 'bá kárakarā mǔfēngā jì' 'bá 'be' 'bá rĩ pi ndreé. Ndre 'bá ā' 'bú be rĩ pi 'beki mǔfēngā ívé rĩ āmbúgú.

42 Kuru ọwúzịgọ āzi ijí ívé rĩ mǔfēngā fífí nyírĩnjá ẹnjĩjĩpi ku ni 'beé ĩrĩ.

43 Yēsũ ní ívé 'bá 'í pámvú ũbĩ' 'bá rĩ pi zízú ímúzú 'í vúgá nōó, ĩri ní 'yozú kòpi ní kĩnĩ, “Ádarú á 'yo ĩmi ní 'dĩnĩ, ũkú ọwúzịgọ ngá ākó 'dĩri vé mǔfēngā 'beé rĩ, ndē 'bá 'be' 'bá āmbúgú rĩ pi vé rĩ rá.

44 Ngá 'bá ā' 'bú be rĩ pi ní sēé rĩ, kòpi í' 'dúkí ívé ā' 'bú kárakarā rĩ pi agá, 'bo ũkú ngá ākó 'dĩri sē ívé ngá 'í ní kòdô 'í ĩzā kozú rĩ ārēvú céré.”

13

*Ī ímụ Jó Múngú vé rĩ ũjō árí vūgá
(Mātáyó 24:1-2; Lúkǎ 21:5-6)*

1 Yēsũ kā rií fūú muzú Jó Múngú vé rĩ agásĩ, ĩrivé 'bá ĩri ā pámvú ũbĩ' 'bá rĩ pi vé ālu ní 'yozú ĩri ní kĩnĩ, “Ímbápi, 'í ndre drĩ írā ũnyĩ be 'dĩ' 'bée ká, āzini 'í ndre drĩ jó ĩ ní

sí jó Múngú ri ĩnjĩzú rĩ ā gārā gá sī ũnyĩ be 'dĩ' 'bée ká!”

2 Yēsũ ní újázú ĩri ní kĩnĩ, “Jó mí ní ndreé ambugu ambugu 'dĩ' 'bée, ĩ ímụ kòpi ũjō céré u' 'de vūgá, írā ĩ ní jó rĩ pi ũ' 'bázú ānĩ 'dĩ' 'bée, ĩ ímụ kòpi ũjō ú' 'bé céré vūgá.”

*Īzāngā ímụpi drĩdrĩ 'dĩlé rĩ
(Mātáyó 24:3-14; Lúkǎ 21:7-19)*

3 Vúdrĩ ni gé, Yēsũ mu úrí kuú Írā Ōlívē vé rĩ drịgé, 'í' 'búná aco kòpi āsámvú Jó Múngú vé rĩ be nĩ. Pétēró pi Yòkóbũ be, Yūwánĩ sī, āzini Āndēréyā sī, kòpi ní ĩ njezú muzú Yēsũ vúgá 'dāá.

4 Kòpi ní Yēsũ ri zízú kínĩ, “Tā 'dĩ' 'bée ímụ ĩ nga ngòtú? Ngá ímụpi lūúpi kínĩ, tā 'dĩ' 'bée ímụ ĩ nga rá rĩ ā' 'dĩ?”

5 Yēsũ ní újázú kòpi ní kĩnĩ, “Īmi ndrekí múké, lē 'bá āzi ā ũ' 'bā ĩmĩ mị ku,

6 ā' 'diātāsīyā 'bá kárakarā pi ímụ ũnjō ụlĩ má rụ sī, kòpi 'yo, ĩ Kúrísítō 'í. Kòpi 'bá kárakarā pi ẹ mị ũ' 'bā rá.

7 Īmi kádō tā ẹ' 'dĩ vé ni yĩ, āzini ĩmi kádō tā ẹ' 'dĩ vé ĩ ní rií átá rĩ ā tā yĩ, lē ĩmi adrikí ụrĩ sī ku. Tā 'dĩnĩ 'dĩ' 'bée ímụ ĩ nga rá, 'bo adri 'yozú kínĩ, ụdũ nyòókú nōri vé rĩ, ĩri 'í deępi 'dĩ 'dĩnĩ kuyé.

8 'Bá āngũ āzi agá rĩ pi ímụ ẹ' 'dĩ 'dĩ ĩ āsámvú gé sī 'bá āngũ āzi agá rĩ pi be. 'Bá mālūngā rụ' 'bá rĩ pi ímụ ẹ' 'dĩ 'dĩ ĩ ọgũpị mālūngā rụ' 'bá rĩ pi be, dīngídīngí ri ímụ āngũ aya vūrā kárakarā ni pi agásĩ, ẹbĩrĩ ri ímụ 'de ũnjĩ ũnjĩ. 'Bo tā 'dĩ' 'bée drĩ ĩzāngā rĩ vé 'í' 'dóngará.

9 “Īmi adrikí mị be kowu! Ī ímụ ĩmi uru jì mu tō 'bá tā lị' 'bá rĩ pi ẹndrẹtị gé, ĩ ĩmi ũgbā Jó Múngú ri Zízú rĩ pi agásĩ kẹlịnjá sī. Ī ímụ ĩmi jì mu pá tu ũgalaku ambugu rĩ pi ẹndrẹtị gé, āzini 'bāgú rĩ pi ẹndrẹtị gé má tā sī, ĩri adri drĩlé múké ĩmi ní mávé tā ũlūzú kòpi ní.

10 Ụ' 'dũ ụdũ vé rĩ ní drĩ ícázú kuyé rĩ gé, lē ā ũlūkí ú' 'dúkó múké rĩ muzú āngũ rĩ pi agásĩ céré.

11 Urukí dō ĩmi, āzini tōkí dō ĩmi 'bá tā lĩ'bá rĩ pi ɛndrɛtɪ gé, lē ĩmi rikí ĩmi ũsũú drāá átángá ĩmi ní lēé muų átá rĩ vé tā sĩ ku. Sâ ni kãdō ícá, átángá ĩmi ní muų átá rĩ, Múngú ri ũlũ ĩmi ní nĩ. ĩmi átákí átángá rĩ nĩ ku, Índrí Uletere rĩ átá nĩ.

12 “Ēdrĩpĩ ri ímú ɛdrĩpĩ ā ũli 'be, ĩri ɛdrĩpĩ ri sē 'dĩ drā rá. ɛtɛpĩ ri ímú ívé anjĩná rĩ pi ā ũli 'be, ĩri kōpi sē ú'dĩ ũdrā rá, anjĩná rĩ pi ímú ufu ku ari'ba rú, kōpi 'bá ĩ tĩ'bá rĩ pi sē ú'dĩ ũdrā rá.

13 'Bá rĩ pi ímú ĩmi ngũ ũnjĩ má tā sĩ, 'bo 'bá pá tuųpi tĩtĩ ívé ɛ'yĩngará agá cĩmgbá cazú ũdũ gé rĩ, Múngú ri ímú ĩri pa rá.

*Tā ũnjĩ ímúpi 'i ngaápi rĩ
(Mātáyo 24:15-21; Lúkã 21:20-24)*

14 “Īmi kãdō 'Ngá ũnjĩ āngũ izaápi' ni ndreé tu pá kuú vũrã ĩri ní kōdō pá tuzú ku rĩ gé, 'bá tā ni lãápi rĩ ā nĩ tā ni vé ífĩfĩ múké. Sâ 'dãri gé, 'bá adri'bá āngũ Yũdáyã vé rĩ agá rĩ pi, lē kōpi ā ápákí muųú írã drĩgé.

15 Tã 'dĩri ísú dō 'bá rĩ jó drĩgé, ɛ ísĩ fĩ jó agá 'dãá, muųú ngá āzi í'dú ku.

16 Tã 'dĩri ísú dō 'bá rĩ ɔmvú agá, lē 'bá rĩ ā gō vúlé muųú ívé bōngó akoó rũkũ rĩ í'dú ku.

17 Lókí 'dãri gé, tā rĩ ímú adri ũkpó ũkpó ũkú 'a be rĩ pi ní, āzini ũkú anjĩ be drĩ ũdɛná rú bã ndrũ'bá ndrũdrũ rĩ pi ní!

18 Lē ĩmi zĩkĩ Múngú ri, tā 'dĩ'bée ā ngá rĩ 'i lókí kílongóro vé rĩ* gé ku,

19 ā'diātāsĩyã sã 'dãri gé, ĩzãngã 'bá rĩ pi ní ímú nyaá rĩ, Múngú ní í'dózú vũ rĩ gbĩngará gá 'dãá, kōpi nyakĩ drĩ āvũ ni kuyé. 'Bo ĩzãngã sũ 'dĩri tĩnĩ ni, ícó gōó 'i ngaá dĩĩ ku.

20 Úpĩ ɛ ítrú dō ú'dú ĩzãngã nyazú rĩ ícá ɛlĩná ku, 'bá āzi ícó adriĩ ídri rú ku. 'Bo ĩrivé 'bá ĩri ní ĩngá ũpěé rĩ pi ā tā sĩ, ĩri ú'dú rĩ ítrú ícá ɛlĩná.

21 Lókí 'dãri gé, 'bá rĩ 'yo dō, “Í ndre, Kúrísitō ri nō!” dōku ‘Īri 'dã!’ lē mí ɛ'yĩ ĩrivé tā ĩri ní 'yoó 'dĩri ku.

22 'Bá ũnjó rú 'yo'bá kĩnĩ ĩ Kúrísitō 'i rĩ pi nɛbĩ ũnjó rú rĩ pi be, kōpi ímú ĩfũ ri tā āyãzú āyãyã ni pi 'o 'bá Múngú ní ũpěé rĩ pi ɛ mĩ ũ'bãzú ānĩ, 'bo kōpi ícókĩ ũ'bãá bã ku.

23 'Bo ĩmi adrikĩ mĩ be kowu! Má ũlũ ĩmi ní tā ímú'bá 'i nga'bá rĩ pi ārɛvú céré drĩdrĩ gĩ.

*Yɛsũ vé ĩgōngará
(Mātáyo 24:29-31; Lúkã 21:25-28)*

24 “Lókí 'dãri gé, ĩzãngã 'bá rĩ pi ní nyaá rĩ ā vũdrĩ gé,

“ ‘Ūtũ rĩ ɛ mĩ ri ímú bĩ nĩ ku ĩnĩná rú,
mbãá rĩ gō kaá ku.

25 Lĩnyã rĩ pi ímú lũ 'bũ gé 'dãásĩ vũgá,
ĩ ímú ngá 'bũ gé 'dãlé rĩ pi aya rá.’

26 “Sã 'dãri gé, ma 'Bá Mvã 'i, 'bá rĩ pi ímú mávé ímũngará ĩrĩbĩtĩ agásĩ ũkpō be āmbúgú rĩ ndre, āzini mávé dĩngará pōwũpōwũ rĩ ndre ĩ mĩ sĩ.

27 Ma ímú mávé mālãyĩkã rĩ pi ĩpě ímú 'bá ĩ ní ũpěé gĩ rĩ pi tra vũ drĩgé sĩ céré, cĩmgbá cazú 'bũ gé 'dãá.

*Nãpĩ pɛtĩ ĩ ní zĩfĩgĩ rĩ vé rĩ
(Mātáyo 24:32-35; Lúkã 21:29-33)*

28 “Lē ĩmi nĩkĩ tā 'dĩri áamá pɛtĩ rú'bá gá, pɛtĩ ĩ ní zĩfĩgĩ rĩ ɛ bĩ í'dó dō rũú gĩ, mí ícó nĩ áamá 'yozú kĩnĩ, ɛɛzũ ícá ĩnyĩná gĩ.

29 Kúru ĩmi ndrekĩ dō tā má ní ũlũú 'dĩ'bée ri ĩ 'o, ĩmi ícó nĩ áamá 'yozú kĩnĩ, lókí má ní ĩgōzú rĩ ícá ĩnyĩná gĩ.

30 Ádarú á lē 'yoó ĩmi ní 'dĩni, 'bá urũkō lókí nōri vé rĩ pi ũdrãkĩ drĩ ku, tā 'dĩ'bée ārɛvú céré ímú ĩ nga drĩdrĩ ũgbále ká.

31 'Bũ pi vũ be, kōpi ímú dɛ rá, 'bo átángá má ní átá rĩ tā áda, ĩri adri muųú 'dãni'dãni.

13:14 13:14 Dãnyɛlê 9:27; 11:31; 12:11 * 13:18 13:18 Lókí kílongóro vé rĩ: Āngũ ĩsɛrɛlê vé rĩ gé 'dãá, lókí kílongóro vé rĩ gé, ɛɛtũngará ũkpó ũkpó, ā'diātāsĩyã yĩĩgō ri 'dĩ ambamba, sē āngũ rĩ igbe igbe. 13:25 13:25 ĩsáyã 13:10; 34:4

'Bá āzi nī ụ'dụ, dōku sâ má ní
ímvízú rī kuyé

(Mātáyo 24:36-44)

³² "Bo 'bá āzi nī ụ'dụ, dōku sâ tā
'dī'bée ní 'i ngazú rī kuyé, mālāyíkā
'bū gé rī pi nīkí kpá kuyé, Ma Mvā
rú, á nī kpá kuyé, 'yéná má Ẹtépí
Múngú nī íngá nī.

³³ Lē ìmi adrikí mī be kọwụ, ìmi
adrikí ùrē, ā'diātāsīyā ìmi nīkí sâ tā
rī ní ímúzá 'i ngazú rī kuyé.

³⁴ Tā má ní átá 'dīri, ìri adri sū ágó
āzi ní ívé 'bētí kuú, ìri ní 'deé muú
ēcī gé rárá rú, ìri ní ẹzị awaá ívé
ātí'bá rī pi ní, ìri ní 'yoó ívé átí'bá
kēétílé ütēpi rī ní, ā adri mī be
mgbọ rī tịnị.

³⁵ "Kúru lē ìmi adrikí mī be mgbọ,
ā'diātāsīyā lókí jó 'dīpa ní ícázú rī,
dō ìri ícá ùndréná sī yā, dō ìníná útú
gé yā, dō ụ'bútí sī yā, ìmi nīkí kuyé.

³⁶ 'Bo jó 'dīpa ícá dō mbēléná, ē
íca rí ìmi ísú ụ'dụ kongará gá ku.

³⁷ Tā má ní 'yoó ìmi ní 'dīri, á 'yo
'bá céré ní, lē ìmi adrikí mī be mgbọ,
ìmi ütēkí ìrivé ígōngará!"

14

'Bekí Yēsū ā ùli lēzú ìri 'dizú
(Mātáyo 26:1-5; Lúkā 22:1-2;
Yūwánī 11:45-53)

¹ Ụ'dụ Múngú ní Ẹlízú Jó rī pi tị gé
sī rī,* āzini Ụmụ ì ní Pángá ni 'Bāá
Údrá ku rī nyazú rī† vé ụ'dụ ká aceé
ìrī, atala atala rī pi drīgé rī pi, 'bá
tāimbí ímbá'bá rī pi be, rikí Yēsū ā tā
ndrīí lēzú ìri ruzú, ì 'dīkí rí ìri drāá
'dīísí rá.

² Kọpi rikí 'yoó kíní, "Lē 'bá rúkí
Yēsū rí ụ'dụ ụmụ nyazú rī gé ku,
ā'diātāsīyā 'bá rī pi ímú íngá 'bá
drīgé gí."

Ūkú āzi dā ūdu Yēsū drīgé
(Mātáyo 26:6-13; Yūwánī 12:1-8)

³ Yēsū ká ríi adrií Bētēnīyā gá 'dāá,
rī adrií Sīmónā ọtú ūfú ní nyaá rī
vé āngá. Yēsū ká úrí ínyá nyangará
gá, ūkú āzi ní ímúzá ūdu ngūúpi
ndrīndrī ni be drīgé mālāngī ágá,
ūdu rī ājē be āmbúgú. Ūkú rī ní
mālāngī rī ē tị zīzú, ìri ní ūdu rī
dāzú Yēsū drīgé.

⁴ Tā 'dīri sē 'bá ụrụkọ ụmụ rī gé
'dālé rī pi ē ẹsị ve rá, kọpi ní rizú
unuzú ì āsámví gé sī kíní, "Ngá ūkú
rī ní rizú ūdu rī izazú 'díní rī ā'di?"

⁵ Kọpi íngákí ūkú rī drīgé
mgbárāsī. Kọpi kíní, "Ūkú rī té ūdu
rī ụzị mūfēngā fífí ẹnjīpi ẹnjīnī
mūdūrūlū na, ìri té mūfēngā ní awa
'bá ngá ākó rī pi ní."

⁶ Yēsū ní újázú kọpi ní kíní, "Lē
ìmi kukí ūkú rī, ngá ìmi ní rizú ūkú
rī ē drī izazú 'díní rī ā'di? Tā ūkú rī
ní 'oó má ní 'dīri, ìri tā múké,

⁷ ā'diātāsīyā ụ'dụ céré ìmi rī adri
'bá ngá ākó rī pi be trú, ìmi lēkí dō
kọpi ē izā koó, ìmi ícá ko rá. 'Bo má
ícá áwí adrií ìmi be nōgó rō ku.

⁸ Ūkú 'dīri 'o ngá 'í ní lēé 'oó má
ní rī gí. Má ní drī adrizú ídri rú rī
gé, ūkú rī dā ūdu mâ rú'bá trizú ānī,
má kādō ímú drāá, ísú trī mâ rú'bá
ūdu rī sī ìnógósí gí.

⁹ Ádarú á lē 'yoó ìmi ní 'díní, 'bá
rī pi kádō ríi ụ'dúkọ múké rī ūlūú
muzú vū drīgé sī, kọpi tā ūkú rī ní
'oó rī ígá, kọpi ūlū muzú 'bá rī pi
ní."

Yúdā 'be Yēsū ā ùli
(Mātáyo 26:14-16; Lúkā 22:3-6)

¹⁰ Kúru Yúdā Ísíkārīyótā Yēsū vé
'bá áyúāyū mūdri drī ni ìrī rī pi vé
āzi ní 'dezú muzú atala atala rī pi

* **14:1 14:1** Ụ'dụ Múngú ní Ẹlízú Jó rī pi tị gé sī rī: Yāhūdī rī pi rí ụ'dụ Múngú ní ọtú ẹlízú Ísērélē rī pi vé jó rī pi tị gé sī Ẹjēpétō gá 'dāá rī vé tā ígá. Ọtú kọpi ẹ'bípījī ūbēkí kābīlō ā ārī ívé kēētí ē ẹrīfe gá sī, sē Múngú ụ'dí kọpi kuyé. Múngú ụ'dí 'bá Ẹjēpétō vé kābīlō ārī ūbē'bá ívé kēētí ē ẹrīfe gá sī kuyé rī pi vé anjī āgō kāyú rī pi ūdrāá 'bá ālu ālu vé 'bētí āsámví gé sī rá. 'Í lā Wūngará 12:17-28; Mātáyo 26:2; Mārākō 14:1; Lúkā 2:41; Yūwánī 2:13; Ẹzị 12:4; 1 Kōrínítō 5:7; Ẹbéré 11:28. † **14:1 14:1** Ụmụ ì ní Pángá ni 'Bāá Údrá ku rī nyazú rī: Yāhūdī rī pi rí ụmụ 'dīri nya ca ụ'dụ ẹzīrī, kọpi rí ụ'dụ Múngú ní í pazú adringará tūgērī rú 'bá Ẹjēpétō vé rī pi drīgé sī rī vé tā ígá ānī. Ụmụ 'dīri ì ídó nya Ụ'dụ Múngú ní Ẹlízú Jó rī pi tị gé sī rī gé. 'Í lā Wūngará 12:17-20.

drīgé rī pi vúgá 'dǎá, 'í 'be rí Yēsũ ā ũli, kōpi ā rúkí rí ĩri.

11 Atala atala rī pi drīgé 'dĩ'bée kâ tâ 'dĩri yij, kōpi adriki ãní ãyĩkō sī, kōpi 'yokí ĩ tị sī kīnī, ĩ Yúdā ní mũfēngā sē rá. Kúru Yúdā ní lėti ndāzú Yēsũ ā ũli 'bezú ãní.

Ínyá ũdũ Yēsũ ní nyaá rī
(Mátáyo 26:17-25; Lúkã 22:7-14, 21-23; Yũwánĩ 13:21-30)

12 Ụ'dú ĩ ní í'dózú Ụmũ ĩ ní Pángá ni 'Bǎá Údrá ku rī nyazú rī gé, Yáhúdĩ rī pi cére ǎlu ǎlu kǎbĩlō mvá‡ í'dú lị rōbōṅṅọ rú Ụ'dú Múngú ní Ẹlízú Jó rī pi tị gé sī rī vé rī á'dí íngũgá?"

13 Kúru Yēsũ ní ívé 'bá 'í pámvú ũbĩ'bá ĩrĩ ni pi pèzú, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Ĩmi mukí kũrú Yērusǎlémǎ vé rī agá 'dǎá, ĩmi ca mu ágó ãzi ĩsú 'dǎlé, ĩri ri ũdrí 'du muzú yij be agá. ĩmi 'dekí muṅú vú ni gé sī.

14 Jó 'dịpa rī kǎdō fí jọ agá 'dǎá, ĩmi lúkí ĩri ní kīnī, 'Ímbápi kīnī, "Bá ũmũ Ụ'dú Múngú ní Ẹlízú Jó rī pi tị gé sī rī nya mávé 'bá má pámvú ũbĩ'bá rī pi be íngũgá?"

15 Jọ 'dịpa ri ĩmi jị tu muzú jọ 'a be ǎmbúgú urugégé, ĩ ní ngá ũmũ vé rī útú ũ'bǎá kuú 'a ni gé ịnógósí gí rī agá 'dǎá, ĩri ĩmi ní jọ rī 'da. Kúru ĩmi á'díkí ínyá rī, ĩmi ũ'bǎkí jọ rī agá 'dǎá."

16 Kúru 'bá Yēsũ ā pámvú ũbĩ'bá ĩrĩ 'dĩ'bée ní ngazú 'dezú muzú kũrú rī agá 'dǎá, kōpi cakí tâ rī ĩsú, sũ nyo Yēsũ ní 'yoó rī tịni. Kōpi ní ínyá ĩ ní lée muṅú nyaá ũmũ Ụ'dú Múngú ní

Ẹlízú Jọ rī pi tị gé sī rī vé rī á'dízú, kōpi ní ũ'bǎzú jọ rī agá 'dǎá.

17 Kǎ muṅú adrii ũndré sī, Yēsũ pi ní ícázú ívé 'bá áyúáyũ muṅrị drị ni ĩrĩ rī pi be.

18 Yēsũ pi kâ úrí ínyá rī nyangára gá ívé 'bá áyúáyũ rī pi be, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Ádarú ĩmi ǎsámvú gé 'dĩgé, 'bá 'bá ní rii ngá nyaá ĩri be trú rī ímú má ũli 'be nĩ."

19 Tǎ Yēsũ ní 'yoó 'dĩri sē 'bá Yēsũ ā pámvú ũbĩ'bá 'dĩ'bée ní ĩzǎngǎ ambamba, 'bá ǎlu ǎlu 'de rí Yēsũ ri zij, "Bá rī adri nyo ma 'i ku?"

20 Yēsũ ní újázú kōpi ní kīnī, "Ĩmi 'bá muṅrị drị ni ĩrĩ 'dĩ'bée, ĩmi ǎsámvú gé 'dĩgé, 'bá ínyá dũupi má be trú sákǎnĩ nōri agá rī, 'bá rī adriipi 'dĩ."

21 Ma 'Bá Mvá 'i, ĩ ímú ma 'dị drǎ rá, sũ ĩ ní sǎ Búkũ Múngú vé rī agá rī tịni. 'Bo ĩzǎngǎ rī ímú adri 'bá má ũli 'beepi rī vé ni! Ọtú ǎ tiki dō ágó 'dĩri kuyé, ĩri té adri múké.

Ínyá Úpí vé uletere rī vé nyangára
(Mátáyo 26:26-30; Lúkã 22:14-23; 1 Kōrínitō 11:23-25)

22 Yēsũ pi kâ úrí ívé 'bá 'í pámvú ũbĩ'bá rī pi be ngá nyangára gá, ĩri ní pánga í'dúzú, ĩri ní ǎwō'dífō sèzú Múngú ní, ĩri ní 'a ní ǎndízú, ĩri ní sèzú ívé 'bá 'í pámvú ũbĩ'bá rī pi ní, ĩri ní 'yozú kīnī, "Ĩmi ẹ'yíkí nyaá, 'dĩri rụ'bá mávé rī."

23 ĩri ní kpá kópō vinyō be agá rī í'dúzú, ĩri ní ǎwō'dífō sèzú Múngú ní, ĩri ní sèzú kōpi ní, kōpi ní cére ẹ'yízú mvuzú.

24 Kúru ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Dĩri mávé ǎrĩ dǎapi, má ní ũndĩ ruzú 'bá kárakarǎ pi ǎ tâ sī rī. §

‡ 14:12 14:12 Kǎbĩlō mvá: Múngú sē tǎimbị Mósē ní kīnī, 'bá rī pi ǎ zǎkí kǎbĩlō Múngú ní rōbōṅṅọ rú, ǎ trúkí rí kōpi ívé ũnjikǎnyǎ agásí rá. Sē ĩ ní Yēsũ ri zizú Kǎbĩlō Mvá Múngú vé ni ǎní, ǎ 'diǎtǎsiyǎ Múngú ĩpē ĩri ímú drǎá 'bávé ũnjikǎnyǎ ũjĩ. 'Í lǎ Wũngára 12:17-28; Lúkã 22:7; Yũwánĩ 1:29-35; 1 Kōrínitō 5:7; 1 Pétēró 1:19. § 14:24 14:24 Dĩri mávé ǎrĩ má ní ũndĩ ruzú 'bá kárakarǎ pi be rī: ǎrĩ 'dĩri 'bá rī pi vé ũnjikǎnyǎ ũjĩ, ĩri sē kōpivé ũndĩ Múngú be rī adri múké. 'Bá ĩsērélē vé rī pi rikí tị, ǎzini ndrĩj zǎá Múngú ní rōbōṅṅọ rú, ǎ ũjĩ rí ívé ũnjikǎnyǎ, ĩ adriki rí ule. Rōbōṅṅọ ĩ ní zǎá 'dĩri 'da Yēsũ vé drǎngára peṅtị alambaku sígé sũ Kǎbĩlō Mvá Múngú vé rī tịni rī. ǎrĩ Yēsũ vé dǎapi rōbōṅṅọ rú 'dĩri, ĩri 'bá cére ĩri ẹ'yĩ'bá gí rī pi trũ ívé ũnjikǎnyǎ agásí. 'Í lǎ Wũngára 24:8; Lẹvĩtĩkǎ 16:11-19; Mátáyo 26:28; Ẹbéré 9:15-22.

25 Ádarú ā lē 'yoó ĩmi ní 'díní, í'dózú āndrũ mužú drīdrī, á gō vīnyō mvuú dī ku, ma mu vīnyō ú'dí mvu mālūngā Múngú vé rī gé."

26 Kúru kōpi ní úngó ngozú, kōpi ní 'dezú mužú ánga ĩ ní zī Īrā Ōlívē vé rī drīgé 'dāá.

*Yēsū kīnī, Pétēró ri ímú 'i gā rá
(Mātáyo 26:31-35; Lúkã 22:31-34;
Yūwánī 13:36-38)*

27 Kōpi ní rīi mungará gá lētī gé 'dīgé, Yēsū ní 'yozú ívé 'bá 'í pámvú ūbī'bá rī pi ní kīnī, "Īmi céré ímú ápá mâ rú'bá gá sī rá, ā'diātāsīyā sīkí Búkū Múngú vé rī agá kīnī,

" 'Ma ímú 'bá kābīlō úcépi rī 'dī drā

rá,
kābīlō rī pi ímú ayi kpélékpélé.'

28 'Bo má kādō íngá gōó ídri rú, ma 'de mužú ĩmī drīlé gá sī drīdrī āngū Gālíláyā vé rī gé 'dālé, 'bā mu 'bā ĩsú ĩmi be 'dālé."

29 Pétēró ní 'yozú ĩri ní kīnī, "'Bá rī pi dō céré ápá mī rú'bá gá sī rá drāāsiyā, má ícó ápá ku."

30 Yēsū ní újázú ĩri ní kīnī, "Pétēró, ĩnīná āndrũ nōri sī, mī ímú ma gā ca vú na, vūdrī ni gé, lōgúlōgú ri ímú céré 'be vú ĩrī."

31 Pétēró gō rīi tā rī sīi dīi dīi kīnī, "Má ícó ālujani 'yoó á gā mī sī 'díní ku, 'bā ūdrā mī be trū." 'Bá Yēsū ā pámvú ūbī'bá rī pi céré ngakí 'yoó, sū Pétēró ní 'yoó 'dīri tīni.

*Yēsū zī Múngú ri Gētēsēmānī gé
'dālé*

(Mātáyo 26:36-46; Lúkã 22:39-46)

32 Yēsū pi ní 'dezú mužú ívé 'bá 'í pámvú ūbī'bá rī pi be āngū ĩ ní zīi Gētēsēmānī rī gé 'dālé, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Īmi úríkí 'dīgé, ma drī mu Múngú ri zī."

33 Yēsū jī Pétēró pi Yōkóbū be, Yūwánī sī mužú 'í vúgá sī ĩndī. Īzāngā nō ési ni ambamba.

34 Īri ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Īzāngā fi má ési agá nōlé, lē ma 'dīi drāá.

Īmi adrikí 'dīgé, 'bo ĩmi adrikí mī be mgbo, ā kokí ú'dú ku."

35 Yēsū gō 'i útrú drīdrī mādā, ĩri ní kūmūcí ūtīzú, ĩri ní Múngú ri zizú kīnī, "Ícó dō rá, lē tā ūkpó ūkpó 'díní 'dīri ā nga 'i mâ rú'bá gá ku."

36 Īri ní 'yozú kīnī, "Ábā,* má Ètēpi, tā āzi mī ndēepi ni 'dāáyo. Ícó dō rá, 'í 'dú kópō ĩzāngā vé 'dīri mâ rú'bá gá sī rá. 'Í 'o tā mī ési ní lēé rī, adri 'yozú kīnī tā mâ ési ní lēé rī ku."

37 Yēsū ní 'i újázú gōzú ívé 'bá 'í pámvú ūbī'bá rī pi vúgá 'dāá, ĩsú kōpi ri ú'dú ko. Īri ní 'yozú Sīmōnā Pétēró ní kīnī, "Īmi ri ú'dú ko? Īmi ícókí nyo adrii mī be mgbo sá be ālu ku?"

38 Lē ĩmi adrikí mī be mgbo, ĩmi zīkí Múngú ri, tā ūkpó ūkpó ni ē ímú rī ĩmi ū'bīi ku. Ési ĩmivé rī lē kōdō tā 'oó pīri, 'bo ĩmī rú'bá ní adrii ūkpó ākó rī sī, ĩmi ícókí tā pīri 'oó ku."

39 Yēsū gō kpá 'deé mužú Múngú ri zīi dīi, sū 'í ní té zīi drīdrī rī tīni.

40 Yēsū ká 'i újā gōó vulé ívé 'bá 'í pámvú ūbī'bá rī pi vúgá 'dāá dīi, ĩsú kōpi ri ú'dú ko, ā'diātāsīyā ú'dú rī drī kōpi mī gé 'dāá ūgōgō, sē kōpi ndākí átángá ĩ ní lēé átá rī tí.

41 Yēsū ká 'i újā caá kōpi vúgá 'dāá vú na ni gé, ĩri ní 'yozú kīnī, "Īmi drī ri ú'dú rī koko, āzini ĩmi drī ri uvuvu? Īmi kokí ú'dú rī ésirí! Sā ĩ ní 'Bá Mvá ri ruzú sēzú 'bá ūnjí rī pi drīgé rī ícó gí.

42 Īmi íngakí uru! 'Bá 'dekí mužú! 'Bá mâ ūli 'beépi rī ícá gí."

Yēsū vé rúngará

*(Mātáyo 26:47-56; Lúkã 22:47-53;
Yūwánī 18:3-12)*

43 Yēsū ká drī átángá rī átá deé 'í tī gé sī kuyé, koro Yúdā Yēsū ā ūli 'beépi rī ní ícázú, Yúdā ri 'bá Yēsū ā pámvú ūbī'bá mužrī drī ni ĩrī rī pi vé āzi. 'Bá kárakarā ímúkí Yúdā pi be trū, kōpi í'dúkí ĩlī āco āco ni pi, āzini túré pi be ímúzú ĩ drīgé sī ĩndī.

Atala atala rī pi drīgé rī pi, 'bá tǎimbī Mósē vé rī ímbá' 'bá rī pi, āzini 'bá ambugu rī pi be, ìpěkí kòpi ímúzú nī.

44 Yúdā lū āngáráwá rī pi ní drīdrī kīnī, “Ágó má ní mujú u'deé eziḡ bēdrī sī rī, 'bá rī ìri adriípi 'dī. Ìmi rúkí ìri, ìmi jìkí ìri mujú, ìmi ütēkí ìri mujú ütētē.”

45 Kòpi ká caá, koro Yúdā ní 'dezú mujú Yēsū vúgá 'dǎá, ìri ní 'yozú Yēsū ní kīnī, “Ímbápi!” Ìri ní kúru Yēsū ri u'dezú eziḡ bēdrī sī.

46 Kúru āgō ímú' 'bá Yúdā pi be 'dī'bée ní Yēsū ri ruḡú.

47 Āgō pá tu' 'bá Yēsū ā gārā gá 'dī'bée vé ālu† ní ívé ìlī āco rī ìnjézú kērēwū rī agásī, ìri ní átálágú āmbúgú rī vé átí' 'bá ē bí gazú mvórú 'dezú vúgá 'dǎá.

48 Yēsū ní 'yozú 'bá 'i ru' 'bá rī pi ní kīnī, “Ngá ìmi ní ímúzú ìlī āco āco ni pi be, āzini túré pi be drīgé, ma ruḡú sū 'bá tǎ ūnjí 'oópi rī tḡni rī ā'di?

49 Ū'dú céré 'bá rikí adrií ìmi be trú, á ri ìmi ímbá Jó Múngú vé rī ā bóró gá 'dǎá, ìmi rúkí ma kuyé. 'Bo tǎ 'i ngaápi má ru' 'bá gá āndrū nōri, ā sē rí tǎ ì ní sī kú Búkū Múngú vé rī agá rī, ā nga rí 'i fūú tḡni gé bēnī.”

50 Kúru Yēsū vé 'bá ìri ā pámvú ūbī' 'bá rī pi ngakí ápá céré, kukí Yēsū ri kú ọ'dúkùlégúsī.

51 Kẹrímvá āzi ri 'deé mujú Yēsū ā vúdri gé sī, ndrā bōngó 'i ru' 'bá gá. 'Bá rī pi ká lēé ìri ruḡ,

52 kẹrímvá rī ánjó 'i kòpi drīgé sī, ku ívé bōngó kuú kòpi drīgé, ápá mujú ru' 'bá be ule.

Yēsū tu pá Yāhúdī ambugu tǎ lī' 'bá rī pi ẹndrẹḡ gé

(Mātáyo 26:57-68; Lúkā 22:54-55, 63-71; Yūwánī 18:13-14, 19-24)

53 'Bá Yēsū ri ru' 'bá rī pi ní Yēsū ri jízú mujú átálágú āmbúgú rī vé āngá. Atala atala rī pi drīgé rī pi, 'bá

drīkoma rú rī pi, 'bá tǎimbī Mósē vé rī ímbá' 'bá rī pi be, úmúkí ì céré vūrā ālu gé.

54 Pétēró ri 'deé mujú Yēsū ā vúdri gé sī, se 'i gōó vúlé rú āsámvú sī. Ká caá átálágú āmbúgú rī vé bóró gá 'dǎá, mu úrí 'bá āngū ütē' 'bá rī pi be trú, ríí ācí yuú.

55 Atala atala rī pi drīgé rī pi, 'bá tǎ lī' 'bá rī pi be céré, rikí lẹḡ ndǎá lẹzú tǎ ūnjí ísúzú Yēsū ā ru' 'bá gá, ì 'dikí rí ìri drǎá ānī, 'bo kòpi ísúkí tǎ ūnjí ru' 'bá ni gé kuyé.

56 'Bá kárakará 'dekí ríí ūnjō úlī Yēsū drīgé, 'bo átángá kòpivé rī, úmú 'i trú kuyé.

57 Kúru 'bá urukọ' 'bée ní ngazú pá tuzú uru sī, ūnjō úlízú Yēsū drīgé, kòpi kīnī,

58 “'Bá yíkí rá, Yēsū ri 'yoó kīnī, 'Ma Jó Múngú vé 'bá áda ní sī rī ūnjō kpélékpélé, ma gō āzi ni sī ū' 'dú na agá, 'bá áda sī ní ku.”

59 'Bo átángá kòpi ní átá rī úmú 'i trú kuyé.

60 Átálágú āmbúgú rī ní íngázú pá tuzú uru sī 'bá tǎ lī' 'bá 'dī'bée āsámvú gé, ìri ní Yēsū ri zízú kīnī, “Tǎ āgō 'dī'bée ní ríí ūmbíí mí drīgé kárakará 'dī'bée, 'i 'yo átángá mí tḡ gé sī ku āsī?”

61 'Bo Yēsū újí kírí, zī 'i tḡ átángá 'yozú āluḡáni kuyé.

Átálágú āmbúgú rī ní gōzú ìri zízú dīí kīnī, “Mi Kúrísitō, Múngú ì ní íngúngū rī vé Mvá?”

62 Yēsū ní újázú ìri ní kīnī, “'Bá rī ma 'i, ma 'Bá Mvá 'i, úmvúlésī ìmi ímú ma ndre, ma úrí Múngú Ūkpō 'Dípa vé drí ẹndẹḡ gé, ma ìgō ímú 'bū gé 'dǎásī vúgá nōó ìrībítí agásī.”

63 Átálágú āmbúgú rī ní ívé bōngó āsízú, § ìri ní 'yozú kīnī, “Ngá 'bá ní ādú' 'bá urukọ lẹzú dīí rī ā'di?

† 14:47 14:47 Āgō 'dī'bée vé ālu: 'Bá 'dīri Pétēró 'i. 'Í lā Yūwánī 18:10-11. ‡ 14:55 14:55 'Bá tǎ lī' 'bá rī pi: Átálágú āmbúgú rī, atala atala rī pi drīgé rī pi, drīkoma rī pi, kòpi ri ì úmú tǎ Yāhúdī rī pi vé rī lī. § 14:63 14:63 Bōngó āsízú: Átálágú āmbúgú rī āsī ívé bōngó lūzú kīnī, ẹsī ni ve tǎ Yēsū ní 'yoó 'i úrí Múngú vé drí ẹndẹḡ gé rī vé tǎ sī.

64 Īmi yīkí ĩmī bī sī rá, ĩnjī Múngú ri ku. Īmi ũsũkí tā 'dīri drīgē ngóni?"

Kōpi ngakí ā'yīi céré kīnī, ā 'dikī ĩri drāá rá.

65 'Bá rī pi ā urukō'bée í'dókí rií tūsú úwé Yēsũ ā rú'ba gá, kōpi úmbékí mī ni bōngó sī cí, kōpi í'dókí rií ĩri udií, kōpi ní 'yozú ĩri ní kīnī, "Í lū 'bá ní, 'bá mi udi'ba rī pi ā 'di pi?" 'Bá āngũ ũtē'ba rī pi ní Yēsũ ri jizú mužú 'dīsī rá, kōpi ní rizú ĩri ũgbázú mužú.

Pétēro gā Yēsũ ri sī

(Mātáyo 26:69-75; Lúkã 22:56-62; Yūwánī 18:15-18, 25-27)

66 Pétēro kā rií adrií jó tā lizú rī vé bóró gá 'dāá, átálágú āmbúgu rī vé átí'ba ũkúná rú rī ní ímúzú.

67 ĩri ní Pétēro ri ndrezú, ĩri ri ācí yu. Átí'ba ũkúná rú rī ndre Pétēro ri gōgō.

Īri ní 'yozú kīnī, "Bá rī āzi mi 'i, ĩmi rikí ándúru adrií Yēsũ Nāzērētāgú rī be trú."

68 Pétēro gā, kīnī, "Bá rī adri ma 'i ku! Tā mí ní átá 'dīri fi má drīgē āluñani kuyé." Pétēro ní 'dezú mužú kání rī vé kēētīlé gá 'dāá, lōgúlōgú ní cērē 'bezú.

69 Átí'ba ũkúná rú rī kā ndree Pétēro tu pá kuú 'dāá, ĩri ní 'yozú 'bá pá tu'ba 'í gārā gá rī pi ní kīnī, "Ágó 'dīri, ĩri 'bá Yēsũ ā pámvú ũbī'ba rī pi vé āzi!"

70 Pétēro gā kīnī, "Bá rī adri ma 'i ku!"

Vúdrī ni kā vūú mādā, 'bá pá tu'ba Pétēro gārā gá rī pi ní 'yozú Pétēro ní kīnī, "Ádarú mi 'bá Yēsũ ā pámvú ũbī'ba rī pi vé āzi! Mi Gālíláyāgú!"

71 Pétēro ní 'i trizú, ĩri ní ũyō sōzú kīnī, "Múngú endrēti gé, á nī mā ágó ĩmi ní rií tā ni 'yoó 'dīri kuyé."

72 Koro lōgúlōgú ní gōzú cērē vú ĩrī ni 'bezú. Pétēro ní tā Yēsũ ní ándúru 'yoó 'í ní kīnī, "Mi ímú ma gā ca vú na, vúdrī ni gé, lōgúlōgú ri ímú cērē 'be ca vú ĩrī" 'dāri ígázú. Pétēro í'dó rií ngoóngo.

15

Yēsũ tu pá Pīlātō endrēti gé
(Mātáyo 27:1-2, 11-14; Lúkã 23:1-5; Yūwánī 18:28-38)

1 Kā mužú adrií ũ'būtiñá rī sī, atala atala rī pi drīgē rī pi, 'bá drīkoma rú rī pi be, 'bá tāimbī Mósē vé rī ímbá'ba rī pi be, 'bá tā lī'ba rī pi be céré úrikí átá trú, kōpi ní Yēsũ ri úmbézú, ĩri jizú mužú pá tuzú Pīlātō endrēti gé.

2 Pīlātō ní Yēsũ ri zizú kīnī, "Mi 'bāgú Yāhūdī rī pi vé rī?"

Yēsũ ní újázú Pīlātō ní kīnī, "Í 'yo tā 'dīri mi 'i."

3 Atala atala rī pi drīgē rī pi tōkí Yēsũ ri, kōpi úlíkí ũnjō drī ni gé kárakará.

4 Pīlātō ní gōzú ĩri zizú dīi kīnī, "Í 'yo tā mí tī gé sī ku āsī? 'Í yī drī tā ĩ ní ũmbīi mí drīgē kárakará 'dī'bée ká!"

5 Yēsũ újí títí, 'yo tā āzi kuyé, ĩri ní 'i tī zīi tā 'yozú kuyé rī sī, sē Pīlātō ní āyāngará.

Pīlātō lī Yēsũ vé drāngará ā tā
(Mātáyo 27:15-26; Lúkã 23:13-25; Yūwánī 18:39-19:16)

6 Ílī ālu ālu, ú'dú ĩ ní rizú ũmũ Ū'dú Múngú ní Ēlizú Jó rī pi tī gé sī rī ā nyangará gá, 'bá ĩ ní ũ'yīi rī pi āsámvú gé, Pīlātō ri 'bá ālu 'bá rī pi ní lēé ē ĩtrūkí rī ĩtrū.

7 Ágó āzi rú ni Bārābā 'i, ágó 'dīri 'yīkí kōpi 'bá wa'ba ari'ba rú tā Rómā vé rī gā'ba sī rī pi be, ágó 'dīri 'dī 'bá drāá rá.

8 'Bá kárakará pi ní ímúzú Pīlātō vúgá nōó, kōpi ní ĩri zizú kīnī, lē Pīlātō ē ĩtrū ĩ ní 'bá ālu, 'bá ĩ ní ũ'yīi 'dī'bée āsámvú gé, sū ĩri ní ándúru rií 'oó rī tīni.

9 Pīlātō ní 'bá kárakará 'dī'bée zizú kīnī, "Īmi lēkí mā ĩtrū ĩmi ní 'bāgú Yāhūdī rī pi vé rī?"

10 Pīlātō nī amá múké 'yozú kīnī, atala atala rī pi drīgē rī pi ĩpēkí Yēsũ ri ímú 'í vúgá nōlé nī, ā'diātāsīyā Yēsũ vé tā 'de kōpi ē ēsī agá ũnjí.

11 'Bo atala atala rī pi drīgē rī pi rikí 'bá kárakará 'dī'bée ĩcīcīkīi,

kòpì ã 'yokí rí, ẽ ìtrũkí ì ní Bārābā ri áyú Yēsũ ã vũrā gá.

¹² Pílátō ní kòpì zìzú kīnī, “Bo á trũ dō Bārābā ri gí, ágó ìmi ní zìjì 'bāgú Yāhūdī rī pi vé 'dīri, mà 'o ìri ìngóni?”

¹³ 'Bá rī pi ní ọ'úzá ọ'dúkọ be ọrú 'dāá kīnī, “À gbākí ìri pẹ̀tì alambaku sígẹ́.”

¹⁴ Pílátō ní kòpì zìzú kīnī, “Tā ùnjì Yēsũ ní 'oó rī ã'di?” 'Bo kòpì gòkí ọ'ú múzú drīgélé kīnī, “À gbākí ìri pẹ̀tì alambaku sígẹ́!”

¹⁵ Pílátō ní lěé 'bá bítíká 'dī'bée ẽ ẹ̀sì ã ve 'í ní ku rī sī, ìri ní Bārābā ri trũzú, ìri ní tǎimbì sězú ívé àngáráwá rī pi ní, kòpì ã ùgbākí Yēsũ ri kẹ̀lìná sī, kòpì ã jìkí ìri gbāá pẹ̀tì alambaku sígẹ́.

Àngáráwá rī pi ìnjákí Yēsũ ẽ drī (Mātáyo 27:27-30; Yūwánì 19:2-3)

¹⁶ Àngáráwá rī pi ní Yēsũ ri jìzú múzú vũrā 'bāgú Pílátō ní adrìzú rī gé 'dāá, kòpì ní ì ọ̀gùpìjì zìzú ìmùzú cére vũrā àlu gé.

¹⁷ Kòpì 'yìkí bǒngó ika akoóko rũkũ* ni Yēsũ ã rù'bá gá, kòpì údékí ùcékúcé suú drī ni gé kũlá rú.

¹⁸ Kòpì í'dókí ríi gùú Yēsũ sī, kòpì 'yokí ọ'dúkọ be ọrú 'dāá kīnī, “Ì ndrekí drī 'bāgú Yāhūdī rī pi vé rī ká!”

¹⁹ Kòpì ní drī ni àgbázú pẹ̀tì sī, kòpì ní kpá tǔsú úwézú rù'bá ni gé, kòpì ùtìkí kùmùcí vùgá Yēsũ ri ìnjìzú, 'bo adri ìnjìngárá áda ni kuyé.

²⁰ Àngáráwá rī pi ká gùú Yēsũ sī gí, kòpì ní bǒngó ika akoóko rũkũ rī njezú rù'bá ni gé sī, kòpì ní gòzú ìrivé bǒngó í'dúzú suzú rù'bá ni gé ùzi, kòpì ní ìri jìzú múzú vũrā ì ní lězú ìri gbázú pẹ̀tì alambaku sígẹ́ rī gé 'dāá.

²¹ Ágó ãzi rù ni Sìmónā 'i, ìri Kūrénégú, íbì ìmù ọ̀mvù gélésì, kòpì

mìkí ìri pẹ̀tì alambaku ì ní múzú Yēsũ ri gbázú rī 'duú múzú. Sìmónā ri Àlèkízándā pi vé ẹ̀tẹ̀pì Rùfāsì be.

Yēsũ vé gbāngárá pẹ̀tì alambaku sígẹ́ rī

(Mātáyo 27:31-44; Lúkà 23:27-43; Yūwánì 19:17-27)

²² Àngáráwá rī pi ní Yēsũ ri jìzú múzú vũrā ì ní zìjì Gòlógótā rī gé 'dāá (ífífi ni, vũrā drī kòlòmgbó vé ni).

²³ Kòpì sèkí ìri ní vinyò, usakí pí ùjọ be sèé mvuú ìri ní, rù'bá ni ásópì rī ã ndrī rí àní, 'bo gá mvugá sī.

²⁴ Kòpì ní Yēsũ ri gbázú pẹ̀tì alambaku sígẹ́. Kòpì 'bekí ìrivé bǒngó jèké sī, 'bá ngòri dō ngòri 'du.

²⁵ Kòpì gbākí Yēsũ ri pẹ̀tì alambaku sígẹ́ 'dāá sà úròmí ọ̀'bùtìjì ná vé rī gé.

²⁶ Sìkí tā drīlè ni gé 'dínì, “BĀGÚ YĀHŪDĪ RĪ PI VÉ RĪ.”

²⁷ Àngáráwá rī pi gbākí kpá ùgù'bá ìrī pẹ̀tì alambaku sígẹ́, àzi rī Yēsũ vé drī ẹ̀ndẹ̀pì gélésìla, àzi rī ìrivé drī òjì gélésìla.

²⁸ Tā ì ní sī Búkù Múngú vé rī agá, ì ní 'yoó, “Lākí ìri 'bá ùnjìkányā 'o'bá rī pi be trù 'dīri, nga 'i fūú tì ni gé gí.”

²⁹ 'Bá rì'bá ẹ̀lì'bá ẹ̀lì ẹ̀lì rī pi rikí ìri u'daá, kòpì rikí drī yaá ìri idezú àní, kòpì rikí 'yoó kīnī, “Mi àndúru 'yoópi, mi Jó Múngú vé rī ìnjányā, mi gò sì ọ'dù ná agá rī, mi adriipi 'dī?”

³⁰ 'Í pa mi pẹ̀tì alambaku rī sígẹ́ sī, mí ísì vùgá nǒó!”

³¹ Atala atala rī pi drīgẹ́ rī pi, 'bá tǎimbì Mósè vé rī ìmbá'bá rī pi be, kòpì gùkí kpá Yēsũ sī, kòpì kīnī, “Ídrí 'bá ọ̀rukọ rá píri, 'bo ídrí 'ì ngúlúpì ku àsì?”

³² Kīnī dō 'i Kúrísítō 'i, 'i 'bāgú Ìsèrélè rī pi vé rī, lè ẽ ísì pẹ̀tì alambaku rī sígẹ́ sī vùgá nǒó! 'Bá ndrekí dō gí, 'bá íbì ẹ̀'yì ndō.” Ọ̀gù'bá ìrī ì

* **15:17 15:17** *Bǒngó ika akoóko rũkũ ni:* 'Bāgú rī pi ri bǒngó ika akoóko rũkũ ni su, ã lù rí 'yozú kīnī, ì 'bāgú. **15:21 15:21** Rómā 16:13 † **15:28 15:28** Átángá véřẹ̀šì 28 agá 'dīri, búkù Mārákō vé ì ní sī Gīřìkì tì sī drīdrī rī agá 'dāáyo, 'bo gòkí sī búkù Mārákō vé vùlé rī agá rá. **15:28 15:28** Ísáyā 53:12

ní gbāá Yēsũ be trũ 'dĩ'bée idekí kpá Yēsũ ri rá.

Yēsũ vé drāngará
(*Mātáyo 27:45-56; Lúkã 23:44-49; Yũwánĩ 19:28-30*)

³³ Kã mujú adrií ùtú mgbímgbi gé 'dĩgé, āngũ rĩ bĩ nií kuú cìcì vũ drĩgé sī céré, āngũ rĩ ni caá sã na ùndrējá vé rĩ gé.

³⁴ Kã mujú adrií sã na ùndrējá vé rĩ gé, Yēsũ ní trezú ú'dúkó be uru 'dãá kīnĩ, "Ēlójĩ, Ēlójĩ, lãmã sãbãkãtãnĩ?" Ífífí ni kīnĩ, "Múngú mávé rĩ, Múngú mávé rĩ, ngá mí ní ma adizú rĩ ã'di?"

³⁵ 'Bá urukọ pá tu'ba 'dãlé rĩ pi yíkí tã Yēsũ ní átá 'dĩri, kọpi níkí ífífí ni kuyé, kọpi ní 'yozú kīnĩ, ĩri ri Ēlĩyã ri zĩ.

³⁶ Ágó āzi ní njuzú mužú lífã suzú vinyọ údrãpi gí ni agá, ĩri ní suzú peṭi sígé, suzú mužú uru Yēsũ tĩ gé peṭi alambaku sígé 'dãá, ã mvu rí, ĩri ní 'yozú kīnĩ, "'Bã tẽkí drĩ ndreé ká, dõ Ēlĩyã ri ímũ ĩri pa peṭi alambaku rĩ sígé sĩ rá."

³⁷ Yēsũ ní trezú ú'dúkó be uru 'dãá, ĩrivé idri ní kúru fũzú.

³⁸ Bõngó ĩ ní Jó Múngú vé rĩ ã 'a eļizú rĩ† ní 'i ãsĩzú ĩrĩ, í'dózú uru 'dãá, cĩmgbã vũgã nõó.

³⁹ Ūgalaku āngáráwá rĩ pi véš pá tuúpi Yēsũ ẽndrẹṭi gé rĩ kã ndreé Yēsũ drã gí, ĩri ní 'yozú kīnĩ, "Ádarú ágó 'dĩri Mvã Múngú vé ni."

⁴⁰ Ūkú urukọ'bée tukí pá kuú rárá rú, kọpi tẽkí nyo rí tã 'dĩri ndreé. Kọpi ãsãmvú gé 'dãá, 'bã rĩ Mãriyã Mãgãdělãnã pi Mãriyã ãzi rĩ be, Sãlómẽ sĩ. Mãriyã ãzi 'dĩri Yõkõbũ mvã ùdũ rĩ vé ẽndrẹṭi, ẽdrĩpi ri Yõsẽ 'i.

⁴¹ Āngũ Gãlĩláyã vé rĩ gé 'dãlé, ũkú 'dĩ'bée rikí Yēsũ ã pámvú ũbĩ, kọpi

rikí kpá ĩri ẽ ĩzã koó ẽzĩ sĩ nĩ. Ūkú urukọ kárãkãrá mukí kọpi be trũ Yẽrusãlãmã gá 'dãlé.

Yēsũ vé sĩngará
(*Mātáyo 27:57-61; Lúkã 23:50-56; Yũwánĩ 19:38-42*)

⁴² Kã mujú adrií ú'dú tõwũ sĩ, ùtú rĩ kã rií 'deé, ú'dú 'dãri ní adrií Yãhũdĩ rĩ pi vé ni rizú ĩ útúzú cazú ú'dú Sãbãtã vé rĩ gé rĩ* sĩ,

⁴³ ágó āzi rú ni Yõsépã 'i, ĩri Ārĩmãtáyõgú, ĩri 'bã ĩ ní ĩnjĩ ĩnjĩ ni Yãhũdĩ rĩ pi vé 'bã tã lĩ'bã rĩ pi ãsãmvú gé, ri mālũngã Múngú vé úmvúlẽsĩ ímũpi rĩ ùtẽé. Nga mujú ũrĩ ãkó Yēsũ vé ãvũ ã tã zĩ Pĩlátõ tĩ gé.

⁴⁴ Pĩlátõ kã yĩ kīnĩ Yēsũ drã gí, sã ĩri ní ãyãngará. ĩri ní ũgalaku āngáráwá rĩ pi vé rĩ zizú ímũzú, lã nií dõ ádarú Yēsũ drã gí.

⁴⁵ Ūgalaku rĩ kã lũú ĩri ní, Yēsũ drã gí, ĩri ní kúru ãvũ Yēsũ vé rĩ oyuzú sẽzú Yõsépã drĩgé.

⁴⁶ Yõsépã ní kúru bõngó jezú, ĩri ní ãvũ rĩ í'dúzú peṭi alambaku sígé 'dãásĩ vũgã nõó, ĩri ní ímũlũzú bõngó rĩ sĩ, jizú mužú sızú 'bũ ĩ ní gaá lũú ĩnógõsĩ írã rú'ba gá rĩ agá. ĩri ní kúru írã ãmbúgú ni ĩgũzú, 'bũ rĩ ẽ tĩ õzũzú ãnĩ cí.

⁴⁷ Mãriyã Mãgãdělãnã pi, Mãriyã Yõsẽ ẽndrẹṭi be, kọpi ndrekí vũrã ĩ ní ãvũ rĩ sızú rĩ rá.

16

Yēsũ vé íngángará drāngará gálẽsĩla rĩ

(*Mātáyo 28:1-8; Lúkã 24:1-12; Yũwánĩ 20:1-10*)

¹ Ú'dú Sãbãtã vé rĩ kã deṭe gí, Mãriyã Mãgãdělãnã pi Mãriyã Yõkõbũ ẽndrẹṭi be, Sãlómẽ sĩ, kọpi

15:34 15:34 Sãwũmã 22:1 † **15:38 15:38** Bõngó ĩ ní Jó Múngú vé rĩ ã 'a eļizú rĩ: Bõngó 'dĩri eļikí Vũrã Uleterẽ rĩ pi ãsãmvú Vũrã Uleteretere rĩ be rĩ ãnĩ. Átãlágú ãmbúgú rĩ 'yẽgã aga fi bõngó rĩ agãsi Vũrã Uleteretere rĩ agã 'dãá nĩ, ã'diãtãsiyã Múngú ri adri Vũrã Uleteretere d̄ĩpi p̄owũp̄owũ rĩ agã 'dãá. 'Í lã Lẽvĩtĩkã 16; Mātáyo 27:51; Lúkã 23:45; Ēbẽrẽ 6:19-20; Ēbẽrẽ 9:1-7. § **15:39 15:39**

Ūgalaku āngáráwá rĩ pi vé rĩ: ĩri āngáráwá mũdũrũlũ ãlu rĩ pi ẽ drĩ koopi ni. * **15:42 15:42** *Útúzú cazú ú'dú Sãbãtã vé rĩ gé rĩ:* Ú'dú Sãbãtã vé rĩ ĩri í'dó ú'dú tõwũ gé ùtú ní 'dengará.

jekí ũdu ngũŭpi ndrĩndrĩ ni, kôpi lēkí muú Yēsũ vé āvũ trĩĩ ānĩ.

² Kã muú adrii Yĩngã sĩ ũ'bútĩ, ũtú ní rií ifũngará gá 'dĩgégé, kôpi ní 'dezú muú 'būrēdrĩ gé 'dãá.

³ Kôpi ní rií mungará gá létĩ gé 'dĩgégé, kôpi rikí ĩ uzĩĩ ĩ āsámvú gé sĩ kīnĩ, ā'di ā gũ rí 'bá ní irã rĩ 'bũ rĩ tĩ gé sĩ āmvé nĩ?

⁴ 'Bo kôpi kã caá, kôpi ndrekí gũkĩ irã āmbúgu 'dĩri 'bũ rĩ tĩ gé sĩ gārã gá gĩ!

⁵ Kôpi ní fizú muú 'bũ rĩ agá 'dãá, kôpi ndrekí kēřĩmvá* āzi úrí kuú drĩ ēndēpĩ gélésĩ, su bōngó imvesĩrĩlĩlĩ akoóko rũkũ ni. Sē kôpi ní ũrĩ.

⁶ Kēřĩmvá rĩ ní 'yozú kīnĩ, "Lē ĩmi adrikĩ ũrĩ sĩ ku! Á nĩ rá ĩmi ri Yēsũ Nāzērētāgú ĩ ní gbāá pētĩ alambaku sīgégé rĩ ndā. Mungú inga ĩri gōo ídri rú gĩ! ĩri nōgó 'dāáyo. ĩmi ndrekĩ vūrã ĩ ní ĩrivé āvũ 'bāzú rĩ 'dĩ.

⁷ Lē ĩmi mukĩ lūú 'bá ĩri ā pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní, agaápi rá rĩ, lē ĩmi lũkĩ Pétēró ní kīnĩ, Yēsũ ri 'de muú ĩmi endrētĩ gé sĩ āngũ Gāliláyã vé rĩ gé 'dãá'dã, sũ ĩri ní lūú ĩmi ní rĩ tĩnĩ, ĩmi ca mu ĩri ĩsũ 'dālégé."

⁸ Ūkú rĩ pi kã ĩfũú 'bũ rĩ agá 'dãásĩ, kôpi ē drĩ ábá céré céré, kôpi ā rú'bá yā kpĩrĩkpĩrĩ, ũrĩ ĩmvú kôpi, kôpi ngakĩ njuú muú óngú sĩ, kôpi lũkĩ tā 'i ngaápi 'dĩri 'bá āzi ní kuyé.

Yēsũ i'da 'i Māriyā Māgādēlénā endrētĩ gé

(Mātáyo 28:9-10; Yūwánĩ 20:11-18)

⁹ †Ū'bútĩ Yĩngã sĩ, Yēsũ kã íngá drāngará gálésĩ, ĩri ní 'i i'dazú Māriyā Māgādēlénā ándúrú ĩri ní índrĩ ũnjĩ ēzĩrĩ droó fũú drĩ ni gé sĩ rĩ endrētĩ gé.

¹⁰ Māriyā Māgādēlénā ní muú tā 'dĩri ũlūzú 'bá Yēsũ ā pámvú ũbĩ'bá, rĩ'bá ĩzāngā 'bā'bá, āá ngo'bá rĩ pi ní.

¹¹ Kôpi kã yĩĩ kīnĩ, Yēsũ ri ídri rú, Māriyā ndre ĩri rá, kôpi ē'yĩkĩ ĩrivé tā 'dĩri kuyé.

Yēsũ i'da 'i ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá ĩrĩ ni pi endrētĩ gé
(Lúkã 24:13-35)

¹² Vúdrĩ ni gé, Yēsũ ní 'i i'dazú índrēzú ũ'dũ be túngú ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá ĩrĩ ni pi endrētĩ gé, ĩsũ kôpi ri fũ muú kũrũ Yērúsālémã vé rĩ agásĩ āmvé.

¹³ 'Bá Yēsũ ā pámvú ũbĩ'bá rĩ pi kã nĩĩ ámá 'bá rĩ Yēsũ 'i, kôpi ní njuzú gōzú vúlégé, muú ũlūzú ĩ ōgũpĩĩ ní, 'bo ōgũpĩĩ ē'yĩkĩ tā kôpi ní ũlūú 'dĩri kuyé.

Yēsũ ezi ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní ēzĩ ũ'dúkó múké rĩ ũlūzú rĩ vé tā

(Mātáyo 28:16-20; Lúkã 24:36-49; Yūwánĩ 20:19-23; Ēzĩ 1:6-8)

¹⁴ Vúdrĩ ni gé, Yēsũ ní gōzú 'i i'dazú ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá muđrĩ drĩ ni ālu, rĩ'bá ngá nya'bá rĩ pi endrētĩ gé. Átá kôpi drĩgégé ũkpō ũkpō, ā'diātāsĩyã 'bá ívé íngángará ndre'bá rá rĩ pi kã ívé íngángará ā tā ũlūú kôpi ní, kôpi ē ēsĩ mbamba, kôpi gākĩ tā rĩ ē'yĩgá sĩ.

¹⁵ Yēsũ ní 'yozú ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní kīnĩ, "ĩmi mukĩ ũ'dúkó múké Mungú vé rĩ ũlūú muú 'bá rĩ pi ní vũ drĩgégé sĩ céré.

¹⁶ 'Bá ũ'dúkó múké 'dĩri ē'yĩpĩ rá, āzini bātízĩmũ ĩsũpi rá rĩ, ĩri ídri 'dání'dání rĩ ĩsũ rá. 'Bo 'bá ũ'dúkó múké rĩ ē'yĩpĩ kuyé rĩ, ĩ tā lĩ drĩ ni gé ũnjĩ.

¹⁷ 'Bá ma ē'yĩ'bá rá rĩ pi, kôpi ícō tā āyāzú āyāyā ni pi 'o rá. Mávégé rú sĩ, kôpi índrĩ ũnjĩ údrō fũ 'bá rĩ pi drĩgégé sĩ rá, kôpi ícō átá tĩ āndĩāndĩ ĩ ní nĩĩ kuyé ni pi sĩ rá.

¹⁸ Kôpi ícō ĩnĩ ru drĩ sĩ rá, kôpi mvukĩ dō kícú, kícú rĩ ícō kôpi 'oó ũnjĩ ku. Kôpi ícō drĩ tĩ 'bá drã be rĩ

* **16:5 16:5** *Kēřĩmvá*: Kēřĩmvá 'dĩri mālāyĩkã Mungú ní ĩpēé rĩ. 'Í lã Mātáyo 28:2. † **16:9 16:9-20** Átángá vērēšĩ 9-20 agá 'dĩ'bée, búkũ Mārākō vé ĩ ní sĩĩ Ēřĩkĩ tĩ sĩ drĩdrĩ rĩ agá 'dãáyo, 'bo gōkĩ sĩ búkũ Mārākō vé vúlégé rĩ agá rá.

pi drīgé, drā rĩ de kōpi rụ'bá gá sĩ rá.”

Yēsũ nga mụú 'bũ gé

(Lúkã 24:50-53; Ēzị 1:9-11)

¹⁹ Úpí Yēsũ kã átángá rĩ átá deę ívé 'bá 'ĩ pámvú ũbĩ'bá rĩ pi be gí, Múngú ní ĩri 'dụzú mụzú 'bũ gé 'dǎá, mụ úrí Múngú vé drị ëndépi gé.

²⁰ 'Bá Yēsũ ã pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní mụzú ụ'dụkọ múké Múngú vé rĩ ũlũzú mụzú 'bá rĩ pi ní céré, Úpí vé ũkpõ nga ẹzị kōpi rụ'bá gá rá, tã ãyãzú ãyãyã kōpi ní 'oó rĩ lũ 'yozú kínĩ, ụ'dụkọ múké kōpi ní ũlũú rĩ, ĩri tã áda.

**Ú'dúkó múké
Lúkã
ní sǐ rǐ
Tã búkũ rǐ vé rǐ ã
ũlungará**

Búkũ 'dĩri Lúkã sǐ nǐ, sǐ kpá búkũ Ẹzǐ vé rǐ nǐ. Lúkã adri Yãhũdǐgú ku, 'bo ímbákí ĩri tã nǐ ambamba. Lúkã rǐ Ğĩrĩkǐgú, újá ẹsǐ Yẹsũ ri ẹ'yǐzú rá. Lúkã pi rikí ẹzǐ ngaá Páũlũ be trụ, kọpi rikí ú'dúkó múké Yẹsũ vé rǐ ũlũ 'bá rǐ pi ní. Búkũ ĩri ní sǐ 'dĩri agá, ũlũ Yẹsũ vé adringará ã tã, ãzini ẹzǐ Yẹsũ ní ngaá rǐ ã tã, tã ni ã fi rǐ 'bá adri 'bá Yãhũdǐ rú ku rǐ pi drǐgẹ múké.

Búkũ 'dĩri agá, Lúkã sǐ tã kárakarã, ícókí ịsú búkũ uruko ú'dúkó múké vé rǐ pi agá ku. Lúkã sǐ Yũwánĩ bătízĩmũ sẹepi rǐ vé tĩngará ã tã, sǐ Yẹsũ vé tĩngará ã tã, ãzini sǐ sã Yẹsũ ní drǐ adrizú mvájã rú rǐ vé tã, ãzini sǐ tĩ Yũwánĩ bătízĩmũ sẹepi rǐ ní sẹe rǐ vé tã. I'da lęngará Múngú ní 'bá rǐ pi lęzú céré rǐ vé tã. Yẹsũ ũlũ tã rǐ pi nãpí sǐ, ũlũ Sãmãriyãgú ẹsǐ be múké rǐ vé tã (cápĩtã 10 gé), ãzini ũlũ mvã ịpẹrĩpi mụzú rãrá rú rǐ vé tã (cápĩtã 15 gé), ãzini ũlũ Yẹsũ pi vé adringará 'bá mũfęngã u'dụ 'bá rǐ pi be trụ rǐ vé tã (cápĩtã 19 gé), ãzini ẹzǐ kĩnĩ, 'bá tã ũnjĩ 'oopi rǐ ẹ'yĩ dõ 'i rá, ĩri idri 'dãni'dãni rǐ ịsú rá, (cápĩtã 23 gá).

Lúkã ẹdĩ İndrĩ Múngú vé rǐ vé tã vú sǐ kárakarã, ẹdĩ kpá Yẹsũ vé ẹzǐ ã tã ĩndĩ, i'da kpá lẹtĩ Yẹsũ ní rizú Múngú ri zizú rǐ vé tã ĩndĩ. Búkũ rǐ vé ụdũ gé, ũlũ tã Yẹsũ ní 'i i'dazú ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ 'bá rǐ pi ẹndrẹtĩ

gé lókí ĩri ní ینگázú gōzú idri rú drãngará gálėsĩ rǐ vé tã. Tã 'dĩ'bee lũ kĩnĩ, ádarú Yẹsũ gō ینگá adrii idri rú dđĩ rá.

Tã ẹ drǐ 'dóngará

¹ Āmbúgú Tõfĩlĩ, 'bá kárakarã 'bĩkĩ tã Múngú ní ngaá 'bá ãsãmvú gé nõgó rǐ sǐ rá.

² Kọpi sǐkĩ tã 'bá rǐ pi ní ũlũ 'bá ní rǐ, 'bá tã rǐ ũlũ 'bá rǐ pi ndrekĩ tã ĩ 'o'bá rǐ pi ĩ mǐ sǐ 'dóngará gá 'dãá.

³ Āmbúgú Tõfĩlĩ, á 'bã ẹsǐ tã rǐ pi ụnĩzú múké múké ĩri ní 'i 'dóngará gá 'dãá, má ụsũ á lę tã 'i ngaãpi rǐ sǐ sẹe mí ní.

⁴ Ā'diãtãsiyã mĩ nĩ rǐ 'yozú kĩnĩ tã ĩ ní ímbã mí ní rǐ, ĩri tã áda.

Mãlãyĩkã lũ Yũwánĩ Bătízĩmũ sẹepi rǐ vé tĩngará ã tã

⁵ Lókí Ēródē ní adrizú 'bãgú* rú ãngũ Yũdáyã vé rǐ agá rǐ gé, átálágú† ãzi rú ni Zãkãriyã 'i. Ágó rǐ íbĩ ĩfũú úyú atala rǐ pi vé rǐ agá, úyú Ābjã vé rǐ agá. Ũkú ni Ēlĩsãbetã íbĩ ĩfũú úyú Ārónã vé rǐ agá.

⁶ Kọpi ĩrĩtrọ tã 'o pĩrĩ Múngú ẹndrẹtĩ gé, kọpi ri tãĩmbĩ Úpĩ vé rǐ 'dụ nga rá, ãzini kọpi ri tã ĩ ní ẹziĩ rǐ 'dụ nga rá.

⁷ Kọpi tĩkĩ anji kuyé, ã'diãtãsiyã Ēlĩsãbetã ní adrii úndó rú rǐ sǐ, kọpi ĩrĩtrọ dękĩ kuú ãrãkã rú.

⁸ Ú'dụ ãlu, Zãkãriyã ri ẹzǐ ngaá Jó Múngú vé rǐ‡ agá 'dãá, ã'diãtãsiyã ú'dụ 'dãri gé, ngúlúmũ Ābjã vé rǐ pi rikí ẹzǐ rǐ ngaá nĩ.

⁹ ĩpękĩ Zãkãriyã ri mụy ẹjĩngũrú zãá Jó Múngú vé rǐ agá 'dãá, sũ męrę atala rǐ pi vé rǐ ní lęe rǐ tĩnĩ.

* **1:5 1:5 Bãgú Ēródē:** 'Bãgú 'dĩri vé rú ĩ zĩ Ēródē Āmbúgú rǐ. Sã ĩ ní Yẹsũ ri tizú rǐ gé, Ēródē Āmbúgú 'dĩri rú ãngũ rǐ nĩ. † **1:5 1:5 Mátãyo 2:1-8.** Ēródē Āmbúgú rǐ kã drãá, ĩrivé mvã Ēródē Ānĩtĩpã gõ mãlungã rǐ rụy nĩ sã Yũwánĩ ní bătízĩmũ sęzũ Yẹsũ ní rǐ gé. † **1:5 1:5 Mátãyo 14:1; Mãrãkõ 6:14; Lúkã 3:1; Ẹzǐ 4:27.** Vudrĩ ni gé, 'bãgú ãzi rú ni Ēródē Āgĩrĩpã, ĩri Ēródē Āmbúgú rǐ vé mvã vé mvã. † **1:5 1:5 Ẹzǐ 12:1-13:1.** † **1:5 1:5 Átálágú:** 'Bã ĩsęrelę vé rǐ pi ãsãmvú gé, 'yęná átálágú ri rọbọņọ zã Jó Múngú vé rǐ agá 'dãá nĩ. Atala rǐ pi ri ĩfũú úyú Lęvĩ vé rǐ agá. ‡ **1:8 1:8 Jó Múngú vé rǐ:** Jó Múngú vé rǐ 'yęná ãlukũta Yęrũsãlęmã gá 'dãá. Atala rǐ pi 'yęná ri rọbọņọ zã Jó rǐ agá 'dãá nĩ, sũ tãĩmbĩ Mósę vé rǐ ní 'yoó rǐ tĩnĩ. Múngú ri dđĩ Vũrã Uleteretere rǐ gé, Jó Múngú vé rǐ agá 'dãá.

10 Lókí ẹ̀jìngũrú zázú rĩ kã ícò, 'bá ì úmú' 'bá rĩ pì ríkí Múngú rì zìjì àmvé.

11 Kúru Úpí vé mālāyíkāṢ ní ìndrèzú Zākāriyā ẹ̀ndrẹ̀tì gé, mālāyíkā rĩ tu pá vūrā ẹ̀jìngũrú zázú rĩ gé drì ẹ̀ndẹ̀pì gélésìla.

12 Zākāriyā kã mālāyíkā rĩ ndrèé, ẹ̀sì ní tĩ rùcù, urre ìmuvú ìri ùnjí ùnjí.

13 'Bo mālāyíkā rĩ ní 'yozú ìri ní kīnī, "Zākāriyā, mí 'o urrì sī ku! Múngú yì mívè zìngàrá gí. Mí ùkú ní Èlīsābētā rì ìmú mí ní mvá ágò tì rá, 'í 'da mváná rĩ ã rù Yūwánì 'i.

14 Āyīkō rì ìmú mí fù ambamba, mí ùnjí àní rá. 'Bá káràkàrá pì ìmú ùnjí ì ní ìri tìjì rĩ sī.

15 Ìri ìmú adri àmbúgú Úpí ẹ̀ndrẹ̀tì gé. Mvù vinyò ku, àzini mvù íwá ku, ìri ẹ̀pì Ìndrì Uleterè rĩ* sī 'í dózú ẹ̀ndrẹ̀pì agá 'dāá.

16 Ìri ìmú 'bá Ìsèrélè vé rĩ pì ìjì káràkàrá ìgō ìvé Úpí Múngú vùgá.

17 Ìri 'de mvù Úpí ní drìdrì, Ìndrì Uleterè rĩ ìri ású, àzini ìri ùkpō Ìsù sū Èlīyā† vé rĩ tìjì. Ìri ìmú anjì ẹ̀tẹ̀pì vé ẹ̀sì újá, kòpì ìvé anjì lè àní lèlè, àzini ìri ìmú 'bá drì be ùkpō ùkpō rĩ pì újá tã nì sū 'bá Múngú vé adri' 'bá pìrì rĩ pì ní tã nì rĩ tìjì, ìri ìmú 'bá rĩ pì údé ku ùrè Úpí rì ùtèngàrá gá."

18 Zākāriyā ní mālāyíkā rĩ zìzú kīnī, "Ma ícò nì áamá ìngóni 'yozú kīnī tã 'dìri 'i nga rá? Á dè kú àrākā rú gí, mà ùkú ní dè kpá àrākā rú gí."

19 Mālāyíkā rĩ ní újázú ìri ní kīnī, "Ma Gābūrélè 'i. Ma àtì' 'bá Múngú vé ni, Múngú ìpè ma ìmú mí ní ù'dùkò múké 'dìri ùlūú.

20 'Í ndre drì ká, 'í dózú àndrù sī, mí tì rì ọ̀zù, mí átá ku, cìmgbá ì ní mváná rĩ tìzú rĩ gé, à'diātāsīyā mí ẹ̀'yì tã má ní 'yoó ìri ìmú 'i nga sà pìrì ní gé rĩ kuyé."

21 'Bá rĩ pì kã rì Zākāriyā rì tēé, kòpì ríkí ọ̀sù kīnī, Zākāriyā áwí Jó Múngú vé rĩ agá 'dāá sà be àcò 'dìni àsì.

22 Zākāriyā kã ìfūú àmvé nōó, ícò átá kòpì be ku. Kòpì ní nìzú ámázú 'yozú kīnī tã àzi 'i 'da 'i ìri ní ìndrìlìkì agá Jó Múngú vé rĩ agá 'dāá gí, gō rì kòpì ní tã rĩ ùlūú drì sī.

23 Zākāriyā kã ìvé ẹ̀zì de, ìri ní mvizú mvùzú 'bẹ̀tì.

24 Tã 'dìri ã vùdrì gé, koro ùkú ní Èlīsābētā ní 'a Ìsùzú, Èlīsābētā adri mbāá tọ̀wù kú 'bẹ̀tì.

25 Ìri ní 'yozú kīnī, "Tã Úpí ní 'oó mà rù' 'bá gá nòri, 'dù drìnjá má drìgè sī gí, sè 'bá rĩ pì ìnjákì mà drì ku."

Mālāyíkā lū Yēsū vé tìngàrá ã tã

26 Èlīsābētā vé 'a rĩ kã mbaá caá mbāá ázìyá, Múngú ní mālāyíkā Gābūrélè rì ìpèzú ìmúzú kùrù Nāzèrétā vé rĩ gé, àngū Gālìláyā vé rĩ agá,

27 ìpè ìri ìmú Māriyā adriipi kácáná rú Yōsépā ní lèé jeé 'í ní ùkú rú rĩ vùgá, Yōsépā ìfù úyú Dāwúdì‡ vé rĩ agá.

28 Mālāyíkā rĩ ní fìzú ìri vùgá 'dāá, 'yozú ìri ní kīnī, "Mòdó mí ní, sèkì mí ní tākìrì gí, Úpí rì mí be trù."

29 Māriyā ē drì ábá céré céré tã mālāyíkā rĩ ní 'yoó rĩ sī, rì ọ̀sù 'í ẹ̀sì agá 'dāá, mòdó 'dìri vé ífìfì ã'di.

Ṣ 1:11 1:11 *Mālāyíkā*: Mālāyíkā rĩ pì ìndrì, kòpì rì adri Múngú be 'bù gé 'dálé, kòpì rù' 'bá àkò. Múngú rì sà àzi sī kòpì ìpè ìmú vù drìgè nōó ù'dùkò múké ìvé rĩ ùlū 'bá rĩ pì ní. * 1:15 1:15 *Ìndrì Uleterè rĩ*: Ìndrì Uleterè rĩ Ìndrì Múngú vé ni. Búkù Múngú vé rĩ kīnī, Ẹ̀tẹ̀pì rì Múngú 'i, ìrivé mvá Yēsū rì Múngú 'i, àzini Ìndrì Uleterè rĩ Múngú 'i. Ẹ̀tẹ̀pì rì, Mvòpì rì, àzini Ìndrì Uleterè rĩ, kòpì Múngú àlu. 'Í lã Yūwánì 1:1-18; Yūwánì 8:41-42; Ẹ̀zì 5:3-4. † 1:17 1:17 *Èlīyā*: Èlīyā rì nẹ̀bì, Múngú 'dù ìri mvùzú 'bù gé ìdri rú, drā kuyé. Tìkì ìri àkūdè ìlì rĩ ca mūdūrùlù úròmì (900), Ìsù àkūdè tìkì drì Yēsū rì kuyé. 'Í lã 1 'Bāgú 17-21; 2 'Bāgú 1-3. ‡ 1:27 1:27 *Dāwúdì*: Múngú ìpè Dāwúdì rì adrii 'bāgú Ìsèrélè rĩ pì vé ni, ẹ̀zì kīnī, 'bāgú ú'dì rì ìmú ìfù ìrivé úyú agá, ìri mālūngā rì rù mvùzú 'dání'dání, 'bāgú rì Yēsū Kúrísítò 'i. 'Í lã Sāwùmā 132:11-12; Ẹ̀zì 2:30. Tìkì Dāwúdì rì Ìsù àkūdè ìlì rĩ ca élifù àlu (1,000) gí, ìlì 'dāri gé, Ìsù tìkì drì Yēsū Kúrísítò rì kuyé. 'Í lã 1 Sāmūélè 16-30; 2 Sāmūélè 1-24; 1 'Bāgú 1-2.

30 Mälâyíkã rĩ ní 'yozú Māriyã ní kīnī, “Mí 'o ũrĩ sī ku. Múngú 'bã tākiri mí drĩgέ gί.

31 Mi ímú 'a ísú, mi mvá ágóná tị, 'í 'da rú ni Yēsũ § 'i.

32 Īri ímú adri āmbúgú, ĩ ímú ĩri zị Mvã Múngú āmbúgú 'bã drĩgέ céré rĩ vé ni. Úpí Múngú ri ímú sē ĩri é'bípị Dāwúđị vé mālūngã rụ nī.

33 Īri ímú adri 'bāgú rú súrú Yókóbũ* vé rĩ pi drĩgέ. Īri ímú mālūngã rụ mụzú ũđũ ākó.”

34 Māriyã ní mälâyíkã rĩ zizú kīnī, “Ma drĩ ágó ākó píri, tã 'điri ímú 'i nga mã rụ' bá gá íngóni ngóni?”

35 Mälâyíkã rĩ ní 'yozú Māriyã ní kīnī, “Índrí Uleteré rĩ ímú mi ású, āzini ũkpō Múngú vé rĩ ímú mi ású rá. Mvã mí ní ímú tị rĩ, ĩri adri uleteré, ĩ ĩri zị Mvã Múngú vé ni.

36 Mívé maríté Ēlīsābétã ri nóni 'a be, ĩri ímú mvá ágó tị rá, ísú zú dē kú ārākã rú, 'a ni mba nóni caá mbāá áziyá, 'bã rĩ pi rikí 'yoó kīnī ĩri úndó rú.

37 Tã āzi Múngú ri ndēepi ni ālunãni 'dāáyo.”

38 Māriyã ní 'yozú kīnī, “Ma ātí' bá Úpí vé ni. Tã rĩ ā nga 'i mã rụ' bá gá sũ mí ní 'yoó rĩ tịni.” Kúru mälâyíkã rĩ ní ĩri kuzú, ĩri ní 'dezú mụzú.

Māriyã mụ Ēlīsābétã vúgá

39 Sã 'dãri gé, Māriyã ní 'dezú mụzú rụ' bá sī kūrú ánga rú Yũdáyã vé rĩ gé 'dãá,

40 ĩri ní mụzú kūrú Zākāriyã ní adrizú rĩ gé, ĩri ní fizú Zākāriyã vé jó ágá 'dãá, ĩri ní Ēlīsābétã ri ezi zú.

41 Ēlīsābétã kã Māriyã vé ezi ngará 'điri yi, mváná rĩ ní 'i úlózú Ēlīsābétã ágá 'dãá. Índrí Uleteré rĩ ní Ēlīsābétã ri ású zú.

42 Īri ní í' dózú átázú ú' dúkó be uru 'dãá kīnī, “Ūkú rĩ pi āsámvú gé,

'bākí tākiri mí drĩgέ gί, mvá mí ní ímú tị rĩ, 'bākí tākiri drĩ ni gé gί!

43 'Bo ngá sēepi Múngú ní ma ĩnjizú, ĩri ní Úpí éndrēpị ri ĩpēzú ímú zú ma ndrezú rĩ ā' di?

44 Má kã mōdó mí ní sēé rĩ yi, koro mvá má ágá rĩ adri āyīkō sī, úló 'i má 'a gá 'dãá.

45 Múngú 'bã tākiri mí drĩgέ gί, ā' diātāsīyã mí ā' yī tã Úpí ní 'yoó ĩri 'i nga mĩ rụ' bá gá rĩ rá.”

Māriyã ngo úngó Múngú ri íngúzú

46 Māriyã ní 'yozú kīnī,

“Má íngú Múngú ri ési be céré.

47 Mã ē ési ísú āyīkō Múngú ma Paápi rĩ sī.

48 Ā' diātāsīyã ma ātí' bá ĩ ní ndree kuú ezi ākó ni, Múngú ũsũ mã tã gί.

Í' dózú āndrũ mụzú drĩdrĩ, anji ĩ ní ímú tị vúlé 'dĩ rĩ pi ímú 'yo kīnī, Múngú 'bã tākiri má drĩgέ gί,

49 ā' diātāsīyã Múngú Ūkpō 'Dípa 'o tã āmbúgú mã rụ' bá gá gί, ĩrivé rụ uleteré.

50 Ési ni ri adri ĩdríkídri 'bã 'i ru' bá ruru rĩ pi ní mụzú 'dáni' dáni.

51 Inga 'i drĩ ũkpō be rĩ tã 'ozú āní, íré 'bã āfú rú rĩ pi kpélékpélé.

52 Ísi 'bã āngũ rụ' bá rĩ pi ĩvé lúpá drĩgέ sī vūgá,

gō 'bã tã be mãdã rĩ pi ingáá uru.

53 Sē ngá múké nyaá 'bã ebi rĩ ní fũfũ rĩ pi ní, 'bo pē 'bã ā' bú be rĩ pi mụzú drĩ be ule.

54 Ko ívé ātí' bá Īsērélē vé rĩ pi ē ĩzã rá.

Āvĩ ũyō 'i ní sōó lēzú ési ĩdríkídri 'bázú kōpi ní 'dãri ā tã sī kuyé.

55 Sō ũyō 'bã é' bípị Ābūrámã† ní ĩrivé úyú pi be kīnī, 'i adri

§ 1:31 1:31 Yēsũ: Rú Yēsũ 'điri vé ífifi, Múngú ri 'bã paápi rĩ. * 1:33 1:33 Yókóbũ: Yókóbũ ri Ābūrámã mvōpị Īsákã vé mvá, ĩri anji be mụdrĩ drĩ ni ĩrĩ, Múngú újã rú ni zị Īsērélē, úyú ĩrivé rĩ zikí anji Īsērélē vé ni. Sã Yēsũ vé rĩ gé, zikí kōpi Yāhúđị. 'Í lã Í' dóngará 25-50. † 1:55 1:55 Ābūrámã: Múngú zị Ābūrámã ri kīnī, ā ku ívé 'bã 'bētị āsámvú gé rĩ pi, ā ku ívé āngũ, ā 'de mụđi āngũ āzi ú' dī ni gé. Ābūrámã ri é' bípị Yāhúđị rĩ pi vé rĩ, tiki ĩri ílĩ élifũ ālu mụđürřlř ārō (1,800) gé, ísú tiki drĩ Yēsũ ri kuyé. 'Í lã Í' dóngará 12-25.

kôpi ní ẹsì be múké mužú nyonyo.”

⁵⁶ Māriyā áwí adrií Ēlīsābētā vé āngá 'dāá mbāá na, ĩri ní kúru mvizú mužú 'bětí.

Yūwánī Bātízīmū sēepi rī vé tįngará

⁵⁷ Sā Ēlīsābētā ní mváná rī tizú rī kã ícò, tī mváná rī ágóná.

⁵⁸ 'Bá ĩrivé jó gārā gá rī pi māríté rī pi be kã yì kìnī, Úpí 'bã ẹsì múké ĩri ní, tī mváná rī gí, kôpi adrikí ānī āyīkō sī.

⁵⁹ Mváná rī kã adrií caá ú'dú ārō, Zākāriyā ẹ'dípáa pi ĩrivé ùndī rī pi be, úmúkí ĩ mváná rī vé ágélé ẹ tị lįngará‡ gá, kôpi lēkí kōdō mváná rī vé ẹtẹpi vé rú Zākāriyā 'dīri 'daá mváná rī ã rú'ba gá.

⁶⁰ 'Bo ẹndrẹpi gā sī, kìnī, “Ā 'dakí mvá rī ã rú Yūwánī.”

⁶¹ 'Bá rī pi ní 'yozú kìnī, “Mívé māríté rī pi āsámvú gé, 'bá āzi rú be 'dīni 'dāáyo.”

⁶² Kúru kôpi rikí átá Zākāriyā ní drí sī, kôpi lēkí nī vú ni gé, lē ã 'dakí mvá rī ã rú ã'di 'i.

⁶³ Zākāriyā ní ngá kpọ̀'bu ni zizú, 'i sī rí mváná rī ã rú ānī, ĩri ní mváná rī ã rú sızú kìnī, “Rú ni Yūwánī 'i.” 'Bá rī pi céré āyākí tā 'dīri sī āyāyā.

⁶⁴ Koro Zākāriyā ẹ tị ní 'i zizú, ádra ni ní 'i oyuzú, ĩri ní í'dózú átángá átázú, Múngú ri íngúzú.

⁶⁵ 'Bá adri'ba ĩri ã gārā gá rī pi ārěvú céré āyākí tā 'dīri sī āyāyā. 'Bá adri'ba āngū Yūdáyā vé ánga rú rī gé rī pi ārěvú céré rikí átá tā 'dī'bée sī.

⁶⁶ 'Bá tā 'dīri yì'ba rī pi ārěvú céré ngakí āyāá tā 'dīri sī āyāyā, kôpi ní zizú kìnī, “Mváná 'dīri úmvúlésí ímú adri 'bá íngóni ni?” Ā'diātāsīyā kôpi ndrekí, Úpí ri ĩri be trú.

Zākāriyā ngo úngó Múngú ri íngúzú

⁶⁷ Índrí Uleteré rī ní mváná rī vé ẹtẹpi Zākāriyā ri ásúzú, Zākāriyā ní kúru ú'dúkó íngápi Múngú vúgálésí rī ùlüzú kìnī,

⁶⁸ “Ē íngúkí Úpí Múngú Īsērélē vé rī íngúngū,
ã'diātāsīyā ímú ívé 'bá rī pi paá gí.

⁶⁹ Īpē 'bá ní 'bá ũkpō be ni ímú 'bã paá,
Īpē íngázú ívé ātí'bagú Dāwúđđí vé úyú agá.

⁷⁰ Úpí ẹzi tā 'dīri kú ívé nẹbī§ uleteré rī pi ní ọtú ínogósí,

⁷¹ kìnī, ĩ ímú 'bã pa 'bávé ari'ba rī pi drígé sī,
āzini 'bá 'bã ndre'ba ũnjí rī pi drígé sī rá.

⁷² Múngú kìnī 'i ẹsì ri adri ídríkídri 'bávé ẹtẹpi ní,
āzini 'i ívé ùndī 'i ní ruú uleteré rī vé tā ígá rá.

⁷³ Sō ũyō rī 'bá ẹ'bípí Ābūrámā ní

⁷⁴ kìnī, 'i 'bã pa 'bávé ari'ba rī pi drígé sī rá,
'bã ngakí rí 'i ní ẹzi ũrī ākó,

⁷⁵ ú'dú céré 'bã adrikí rí uleteré, āzini 'bã 'okí rí tā piri 'i ẹndrẹti gé.

⁷⁶ Mā mvá rī, ĩ ímú mi zì nẹbī Múngú ũkpō be 'bá rī pi drígé céré rī vé ni,
ã'diātāsīyā mi ímú mu drídrí Úpí ní létì údé.

⁷⁷ Mi ímú lū ĩrivé 'bá rī pi ní, ĩ ícò kôpi pa rá,
Múngú trū dō kôpi ívé ũnjikānyā agásí gí.

⁷⁸ Múngú ní adrií ẹsì be múké rī sī, ĩri ímú 'bá ní ọtúná Īpē 'bū gé 'dāásí đđí 'bá drígé,

⁷⁹ ĩri ímú đđí 'bá adri'bée ínińá agá rī pi drígé,

‡ 1:59 1:59 *Ágélé ẹ tị lįngará*: Múngú lū Ābūrámā ní kìnī, anji āgō Ābūrámā vé rī pi adrikí dō caá ú'dú ārō gí, lē ã ulíkí kôpi ã ágélé ẹ tị rá, lüzú kìnī, kôpi anji Múngú vé ni. 'Bá rī ã'yì dō 'i ágélé ẹ tị sēe lį gí, ĩri tājmbī Mósē vé rī 'du nga. 'Í lā 'dóngará 17:9-14; Ẹzi 15:1-5. § 1:70 1:70 *Nẹbī*: Múngú ri ívé tā átá nẹbī rī pi ní, kôpi kúru ĩrivé ú'dúkó rī ùlū 'bá rī pi ní.

ãzini 'bá ri' 'bá drāngará ütē' 'bá
rĩ pi drĩgé,
ĩri 'bá ní lẹti piri tākiri ʃsúzú ni i' da."

⁸⁰ Yūwánĩ kã mbaá, Índrí Múngú
vé rĩ sē ĩri ní ũkpō. Yūwánĩ adri
āngũ ā'wí cínýáfã rú rĩ agá 'dãá
cĩmgbá cazú ụ'dụ ĩ ní ĩri pēzú mužú
'bá Īsērélē vé rĩ pi āsámvú gé rĩ gé.

2

Yēsũ vé tĩngará (Mātáyo 1:18-25)

¹ Lókí 'dãri gé, 'bāgú āmbúgú
Rómã vé* Āgósītō sē tãĩmbĩ kĩnĩ, lē
'bá Rómã vé rĩ pi céré, ā sĩkĩ kōpi ā
rú búkũ agá.

² ('Dĩri rú ĩ ní í' dō sĩ drĩdrĩ 'bá rĩ pi
lāzú, ʃsú ākūdē Kūrĩnĩyã ri gávãnã
āngũ Sírĩyã vé rĩ agá rĩ.)

³ 'Bá ālu ālu nga mužú 'ĩ rú sĩ ĩvé
kūrũ agá.

⁴ Kuru Yōsépã pi ní ngazú āngũ
Gālíláyã vé rĩ agá, kūrũ Nāzērētã vé
rĩ agásĩ, kōpi ní 'dezú mužú āngũ
Yūdáyã vé rĩ gé, kūrũ Bētēlémē vé
rĩ agá, ā'diātāsĩyã Yōsépã ĩfũ úyú
Dāwúđĩ vé rĩ agá.

⁵ Jĩ Mārĩyã ĩri ní lēé jeé 'í ní ũkú rú
rĩ mužú 'í vúgá sĩ ĩndĩ, ʃsú Mārĩyã ā
'a mba deęé gĩ, ĩri ílókō tĩtĩ.

⁶ Kōpi kã riĩ adrii 'dālē, sã Mārĩyã
vé mvá rĩ tĩzú rĩ ní ícázú.

⁷ Mārĩyã ní ĩvé mvá kãyú rĩ tĩzú
ágónã. ĩri ní ĩmũlũzú bōngó sĩ, ĩri
ní 'bãzú lazú sōndúkũ ānyãpã rĩ pi
ní rizú ngá nyazú rĩ agá. 'Bã mvãñã
rĩ laá sōndúkũ rĩ agá, ā'diātāsĩyã jó
ũmú rĩ pi ní lazú rĩ agá 'dãá, kōpi
ʃsúkĩ vũrã lazú ni kuyé.

'Bá kãbĩlō úcé' 'bá rĩ pi mālāyĩkã rĩ pi be

⁸ Īnĩñã 'dãri sĩ, 'bá ụrukō kãbĩlō
úcé' 'bá ni pi rikĩ ĩvé kãbĩlō ütēé ásé
agá 'dãá.

⁹ Mālāyĩkã ālu Úpí vé rĩ ní ĩndrészú
kōpi ęndręti gé, đĩngará Úpí vé rĩ ní
āngũ ĩmgbērészú kōpi ā gārã gá sĩ,
sē ụrĩ fụ kōpi ambamba.

¹⁰ Kuru mālāyĩkã rĩ ní 'yozú kōpi
ní kĩnĩ, "Īmi adrikĩ ụrĩ sĩ ku. Má ĩjĩ
ĩmi ní ụ'dúkó múké, 'bá rĩ pi céré
ĩmú adri ānĩ āyĩkō sĩ āmbúgú.

¹¹ Īnĩñã āndrũ nōri sĩ, tĩkĩ ĩmi ní
'bá ĩmi Paápi ni gĩ kūrũ Dāwúđĩ vé
rĩ agá Bētēlémē agá, ĩri Úpí Kúrĩsītō†
'i.

¹² Ngá ĩmi ní ícózú ĩri nĩzú ámázú
rĩ ĩri 'dĩni, ĩmi mužú ũdęñã rĩ ʃsú
ĩmũlũkĩ bōngó sĩ, 'bãkĩ ĩri laá
sōndúkũ ānyãpã rĩ pi ní ngá nyazú
rĩ agá."

¹³ Koro mālāyĩkã ụrukō kárakarã
íngákĩ 'bũ gé 'dãásĩ, kōpi úmúkĩ ĩ
mālāyĩkã ĩndrępi 'dĩri be trũ, kōpi
rikĩ Múngú ri íngú, rikĩ 'yoó kĩnĩ,

¹⁴ "Ē íngúkĩ Múngú 'bũ gé 'dãá rĩ
íngúngũ,
tākiri ā adri vũ drĩgé nōgó 'bá
Múngú ní āyĩkō sē 'bá rĩ pi
āsámvú gé."

¹⁵ Mālāyĩkã rĩ pi kã ĩ újã gōó mužú
'bũ gé 'dãá, 'bá kãbĩlō úcé' 'bá rĩ pi
ní átázú ĩ āsámvú gé sĩ kĩnĩ, "Lē
'bã 'dekĩ mužú Bētēlémē gá 'dãá tã 'i
ngaápi Úpí ní lũú 'bá ní rĩ ndręé 'bã
mĩ sĩ."

¹⁶ Kōpi alikĩ ĩ mužú rú' 'bá sĩ, kōpi
cakĩ Mārĩyã pi ʃsú Yōsépã be ũdęñã
rĩ sĩ, 'bãkĩ ũdęñã rĩ laá sōndúkũ
ānyãpã rĩ pi ní ngá nyazú rĩ agá.

¹⁷ 'Bá kãbĩlō úcé' 'bá 'dĩ' bée kã mužú
caá mvãñã rĩ ndręé, kōpi ũlũkĩ tã
mālāyĩkã rĩ ní lũú ĩ ní mvãñã rĩ ā
tã sĩ rĩ 'bá rĩ pi ní céré.

¹⁸ 'Bá rĩ pi kã tã 'bá kãbĩlō úcé' 'bá
rĩ pi ní ũlũú 'dĩri yĩjĩ, sē kōpi ní
āyāngará.

¹⁹ 'Bo Mārĩyã 'bã tã 'dĩ' bée céré
kuú 'í ęsĩ agá, ri tã ni ụsũú ęsĩsĩlé
sĩ.

* **2:1 2:1** 'Bãgú āmbúgú Rómã vé rĩ: ĩri 'bãgú āmbúgú 'bãgú āngũ āndĩāndĩ rĩ pi agá rĩ pi drĩgé, āngũ Yūdáyã vé rĩ drĩgé, āngũ Gālíláyã vé rĩ drĩgé, āzini āngũ Yāhúđĩ rĩ pi vé rĩ drĩgé. 'Bá Rómã vé rĩ pi ĩvé 'bãgú āmbúgú rĩ zĩ ĩvé tĩ sĩ Kãyísarã. † **2:11 2:11** Kúrĩsītō: Kúrĩsītō ri 'bá ĩ ní ũdu dĩa drĩ ni gé, lũzú kĩnĩ Múngú ĩpē ĩri adrii 'bãgú rú. Ēbērē tĩ sĩ Kúrĩsītō ri ĩ zĩ Māsĩyã. 'Í lã Yūwánĩ 1:41.

20 'Bá kãbĩlõ úcé'bán rĩ pi kã mvií gõo, kôpi rikí ðĩngará Múngú vé rĩ íngú, à'diãtãsiyã tã kôpi ní ndreé, ãzini kôpi ní yĩ rĩ nga 'i sũ málãyĩkã rĩ ní lũú ĩ ní rĩ tĩni.

Jĩkĩ Yēsũ ri i'daá Jó Múngú vé rĩ agá

21 Mvãná rĩ kã adrií caá ú'dú ãrõ, ĩ ní ágélé ni ĩ tĩ lĩzú, ĩ ní rú ni 'dazú Yēsũ 'i, rú 'dĩri málãyĩkã lũ nĩ drĩdrĩ, ĩsú ãkũdē ēndrēpi rĩ drĩ 'a ãkó.

22 Mãriyã pi Yõsēpã be, kôpivé ú'dú lã'bi vé ĩfũzú yĩ agãsi rĩ kã deé, kôpi ní mvãná rĩ jĩzú mužú i'dazú Úpĩ ēndrēti gé Yērũsãlēmã gá 'dãá, sũ tãimbĩ Mósē† vé rĩ ní lēé rĩ tĩni.

23 Tãimbĩ Úpĩ vé rĩ 'yo kĩnĩ, “Anji ãgõ ĩ ní tĩ kãyú rĩ pi ãrēvú céré, ĩ kôpi sē Úpĩ Múngú ní.”

24 Kúru kôpi ní rõbõñõš sēzú zãzú sũ tãimbĩ Úpĩ vé rĩ ní 'yoó, “Ã sēkĩ ãmãmũ ĩrĩ, dõku ũ'bõlõgú ĩrĩ rĩ tĩni.”

Sĩmĩyõnã ũlũ ú'dúkó íngãpi Múngú vúgãlēsĩ rĩ

25 Lókĩ 'dãri gé, ágó ãzi ri adri Yērũsãlēmã gá 'dãá, rú ni Sĩmĩyõnã 'i, ĩri tã 'o pĩrĩ, ĩri ri Múngú ri zĩ ú'dú céré, épĩ Índrĩ Uleterē Múngú vé rĩ sĩ, ri 'bã ĩsērélē vé rĩ pi vé pangará ũtēé.

26 Índrĩ Uleterē rĩ lũ ĩri ní kĩnĩ, ícõ drĩ drãã ku, ĩri Kúrĩsĩtõ Úpĩ Múngú ní úmvúlēsĩ ĩpēé rĩ ndre ũgbãle, ĩri íbĩ drã ndõ.

27 Ú'dú 'dãri gé, Índrĩ Uleterē rĩ ko Sĩmĩyõnã ĩ drĩ mužú Jó Múngú vé rĩ ã bóró gá 'dãá. Mãriyã pi Yõsēpã be, kôpi kã mvãná Yēsũ ri jĩ Úpĩ vúgã 'dãá sũ tãimbĩ Mósē vé rĩ ní lēé rĩ tĩni.

† 2:22 2:22 Mósē: Yõsēpã kã drãã gĩ, 'bãgú Ējēpētõ vé rĩ 'bã anji ĩsērélē vé rĩ pi ĩzĩ ngãã tũgērĩ rú caá ílĩ mũdũrũlũ sũ (400). Kúru Múngú ní Mósē ri ĩpēzú ímũzú anji ĩsērélē vé rĩ pi pazú adringará tũgērĩ rú rĩ agãsi. Múngú sē tãimbĩ rĩ Mósē ní, ã lũ anji ĩsērélē vé rĩ pi ní, sēzú ĩ ní tãimbĩ rĩ zĩzú tãimbĩ Mósē vé ni ãni. Tĩkĩ Mósē ri ĩsú ãkũdē ílĩ rĩ ca élĩfũ ãlu mũdũrũlũ sũ (1,400), ĩsú ãkũdē tĩkĩ drĩ Yēsũ ri kuyé. Í lã Wũngará 2-24. 2:23 2:23 Wũngará 13:2, 12 § 2:24 2:24 Rõbõñõ: Rõbõñõ 'dĩri lũ kĩnĩ Mãriyã pi Yõsēpã be ngã ãkó. Í lã Lēvĩtĩkã 12:8. 2:24 2:24 Lēvĩtĩkã 12:8 * 2:37 2:37 A'bi: Sã ãzi sĩ Yãhũdĩ rĩ pi rĩ ĩ a'bi, nyakĩ inyã ku, kôpi ri ĩsũ 'bã rizú Múngú ri zĩzú.

28 Sĩmĩyõnã ní mvãná rĩ í'dúzá ruzú 'i drĩgé, ĩri ní Múngú ri íngúzú, ĩri ní 'yozú kĩnĩ,

29 “Úpĩ, ma ãtĩ'bán mívé ni, mĩ sē mã drã tã be kĩri. 'Í 'o tã mí ní ĩzĩ rĩ gĩ.

30 Á ndre 'bã ãngũ paápi,

31 mí ní ĩpēé 'bã céré pi ní rĩ gĩ.

32 ĩri ũtũná, ĩri Múngú ri i'da 'bã adri'bán Yãhũdĩ rú ku rĩ pi ní, ĩri sē 'bã rĩ pi 'bã ĩsērélē vé rĩ pi íngúngũ!”

33 Tã Sĩmĩyõnã ní 'yoó 'dĩri sē Yõsēpã pi Mãriyã be ãyãkĩ ãni ãyãyã.

34 Kúru Sĩmĩyõnã ní kôpi ní tãkĩri sēzú, ĩri ní 'yozú Mãriyã ní kĩnĩ, “Mívé mvãná 'dĩri, 'bã urũkõ ĩsērélē vé rĩ pi ímũ ĩri gã sĩ, ĩ ímũ kôpi ĩrĩñã ãnĩ rá, urũkõ'bēé ímũ ĩrivé tã ã'yĩ rá, kôpi ímũ ídrĩngará ĩsú ãnĩ rá. Kãdõ ímũ 'i i'daá, 'bã rĩ pi ĩri gã sĩ.

35 Mvã 'dĩri ímũ tã 'bã rĩ pi ní riĩ ũsũ ĩ ĩsũ agã 'dãlé rĩ pi i'da céré ãmvé. Mãriyã, mĩ ĩsũ ri ímũ ĩzãngã ĩsú sũ sõkĩ ílĩ ãcõ sĩ tĩni.”

36 Ũkũ ãzi nēbĩ, rú ni Ánã 'i, ĩri Pãnũlélē ã mvã, ĩri Āsērãzĩ, ĩri ãrãkã rú. Kôpi ní ĩ jezú rĩ gé, kôpi adrikĩ ágó ni be caá ílĩ ĩzĩrĩ, ágó rĩ ní drãzú.

37 Ánã adri õwũzĩ rú, ĩrivé ílĩ ca pũkũ ãrõ drĩ ni sũ, ku Jó Múngú vé rĩ kuyé, ri Múngú ri ĩñjĩ ũtũná pi ĩñjã be, ri 'i a'bi* ngã nyangará sĩ, ãzini ri Múngú ri zĩ.

38 Ánã ní koro ícãzú, ĩsú ãkũdē Sĩmĩyõnã ri átã Mãriyã pi ní Yõsēpã be. Ánã ní Múngú ní õwõ'dĩfõ sēzú, ĩri ní mvãná rĩ vé tã átãzú 'bã céré ri'bán Yērũsãlēmã vé pangará ũtē'bán rĩ pi ní.

39 Yösépã pi Märiyã be, kôpi kã lâ'bĩ tãimbĩ Úpí vé rĩ ní lée rĩ 'oó deę cére gí, kôpi ní mvizú gôzú ìvé kũrũ Nãzêrétã vé rĩ gé ãngũ Gãlĩláyã vé rĩ agá 'dãlé ũzi.

40 Mvãná rĩ mba ícã ũkpõ be, tã nĩngará be, Múngú 'bã ẹsĩ múké ìri ní.

Yèsũ ri Jó Múngú vé rĩ agá

41 Ílĩ ãlu ãlu, Yèsũ ẹtẹpi pi ẹndrẹpi be, kôpi ri ẹcĩ Yẹrúsãlémã gá ũmũ Ụ'dú Múngú ní Ẹlízú Jó rĩ pi tị gé sĩ rĩ ã nyangará gá.†

42 Yèsũ kã adrií ílĩ be mụdrị drị ni ìrĩ, kôpi 'dekí mụú ẹtẹpi be ẹndrẹpi sĩ ũmũ rĩ gé, sũ ìvé mērē ní lée rĩ tịni.

43 Ụmũ rĩ kã deę, Yèsũ ẹtẹpi pi ẹndrẹpi be, kôpi kã rií mvií mụzú 'bẹtị Nãzêrétã gá 'dãá, Yèsũ áwí kuú vúlé Yẹrúsãlémã gá 'dãá, ẹtẹpi pi ẹndrẹpi be nĩkí áamá kuyé.

44 Kôpi ũsũkí déna ìri 'bã ì ní rií ẹcĩ tuú kôpi be trũ rĩ pi ãsámvú gé, kôpi ẹcĩkí ũtũ nĩjĩ. Kôpi ní kúru í'dózú Yèsũ ri ndãzú ìvé máríté rĩ pi ãsámvú gé sĩ.

45 Kôpi kã ìri ísú kuyé, kôpi ní gôzú mụzú ìri ndãzú vúlé Yẹrúsãlémã gá 'dãlé.

46 Ụ'dú na ã vùdrị gé, kôpi cakí mụú Yèsũ ri ísú Jó Múngú vé rĩ ã bóró gá, úrí kuú 'bã ãngũ ímbá'bã rĩ pi ãsámvú gé, ìri ri kôpivé tã yì, ãzini ìri ri kôpi uzì tã sĩ.

47 'Bã rĩ pi kã tã nĩngará ìri ní átázú, ãzini tã újázú rĩ yìj, kôpi ãyãkí ãní ãyãyã.

48 Yèsũ ẹtẹpi pi ẹndrẹpi be, kôpi kã ìri ndreeé, sē kôpi ní ãyãngará. Ẹndrẹpi ní 'yozú ìri ní kĩnĩ, “Mã mvã

rĩ, 'bã mí ẹtẹpi be, 'bã rikí mi ndãá ìzãngã ìzãngã rú. 'Í 'o 'bã 'dĩni ãsĩ?”

49 Yèsũ ní kôpi zìzú kĩnĩ, “Ngá ìmi ní rizú ma ndãzú rĩ ã'di? Ìmi nĩkí kuyé 'yozú kĩnĩ, lē mã adri mã Ẹtẹpi vé jó agá?”

50 'Bo tã ìri ní átá kôpi ní 'dĩri fi kôpi drịgé kuyé.

51 Kúru ìri ní 'dezú mụzú kôpi be trũ Nãzêrétã gá 'dãlé, 'du kôpivé tã ngaá rá. 'Bo ẹndrẹpi 'bã tã ì nga'bée 'dĩ'bée cére kuú 'í ẹsĩ agá.

52 Yèsũ mba tã nĩngará be, ãzini mba rú'bã be múké múké. Múngú lē ìri rá, 'bã rĩ pi lēkí kpá ìri rá.

3

Yũwãní Bãtízĩmũ sēepi rĩ vé tị sēngará

(Mátáyo 3:1-12; Mãrákõ 1:1-8; Yũwãní 1:19-28)

1 'Bãgú ãmbúgú Rómã vé Tĩbérĩyã rụ málũngã rĩ caá ílĩ mụdrị drị ni tõtúwú, ísúzú Pónítĩyõ Pílátõ ri gávãná ãngũ Yũdáyã vé rĩ agá, Ẹródē* rụ ãngũ Gãlĩláyã vé rĩ nĩ. Ẹródē ẹdrịpi Pílípũ rụ ãngũ Ítúrĩyã vé rĩ pi Tũrãkõnítĩ vé rĩ be, Lĩsãníyãsĩ rụ ívé rĩ ãngũ Æbĩlénē vé rĩ.

2 Lókí 'dãri gé, Ænãsí pi Kãyáfã be, kôpi atala ambugu, ụ'dúkõ Múngú vé rĩ ní ícázú Zãkãríyã mvõpi Yũwãní vúgã ãngũ ã'wí cínýáfã rú rĩ agá 'dãá.

3 Yũwãní ní mụzú yĩj Yáridénĩ vé rĩ ē mĩlé gá sĩ, ri tị sēé mụzú 'bã rĩ pi ní kĩnĩ, 'bã rĩ pi ã újãkí ẹsĩ, kôpi ã rúkí bãtízĩmũ, Múngú ã trũ rí kôpi ìvé ùnjĩkãnyã agãsí rá.

4 Tã 'dĩri nẹbĩ Ísáyã sĩ ọtú ìnógósí ívé búkũ agá kĩnĩ,

† 2:41 2:41 Ụ'dú Múngú ní Ẹlízú Jó rĩ pi tị gé sĩ rĩ: Yãhũdĩ rĩ pi ri ụ'dú Múngú ní ọtú ẹlízú Ísērélē rĩ pi vé jó rĩ pi tị gé sĩ Ẹjẹpétõ gá 'dãá rĩ vé tã ígã. Ọtú kôpi ẹ'bípĩj ùbēkĩ kãbĩlõ ã ãrí ìvé kẹtẹtị ē ẹrĩfe gá sĩ, sē Múngú ú'dị kôpi kuyé. Múngú ú'dị 'bã Ẹjẹpétõ vé kãbĩlõ ãrí ùbē'bã ìvé kẹtẹtị ē ẹrĩfe gá sĩ kuyé rĩ pi vé anjĩ ãgõ kãyũ rĩ pi ùdrãá 'bã ãlu ãlu vé 'bẹtị ãsámvú gé sĩ rá. 'Í lã Wũngará 12:17-28; Mátáyo 26:2; Mãrákõ 14:1; Lúkã 2:41; Yũwãní 2:13; Ẹzì 12:4; 1 Kõrínítõ 5:7; Ẹbérē 11:28.

* 3:1 3:1 'Bãgú Ẹródē: Ẹródē 'dĩri Ẹródē Ænítĩpã 'i, ìri Ẹródē Æmbúgú rĩ vé mvã. 'Í lã Mátáyo 14:1; Mãrákõ 6:14; Lúkã 3:1; Ẹzì 4:27. Sã ì ní Yèsũ ri tìzú rĩ gé, Ẹródē Æmbúgú 'dĩri rụ ãngũ rĩ nĩ. 'Í lã Mátáyo 2:1-8; Lúkã 1:5. Vùdrị ni gé, 'bãgú ãzi anigé rú ni Ẹródē Ægĩrĩpã, ìri Ẹródē Æmbúgú rĩ vé mvã vé mvã. 'Í lã Ẹzì 12:1-13:1.

“Ū'dúkó 'bá āzi vé ni ri ó'ú āngū ā'wi cinyáfã rú rĩ agá 'dãá, kĩnĩ,

Ūmi údékí létì Úpí ní, ìmi útúkí létì ìrivé rĩ ā adri pìrì.

⁵ Ìmi ótúkí āngū ì'bùjã rú rĩ pi rá, ìmi udíkí irã rĩ pi, āzini ìmi gaki āngū ánga rú rĩ pi, ā adri kpãkpã,

ìmi útúkí létì gōrōṅō rú rĩ pi ē ícã pìrì,

ìmi ótúkí létì 'bù rú rĩ pi ícã kpãkpã.

⁶ 'Bá rĩ pi ìmú ũkpō Múngú ní āngū pazú rĩ ndre ì mị sī.' ”

⁷ 'Bá bítíkã ìmúkí, kōpi lēkí Yūwánĩ ā sē ì ní bātízīmū,† Yūwánĩ ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, “Ìmi adri'bée sū ìnĩ tìjì 'dĩ'bée, ā'di ìmgbē ìmì mị ápázú Múngú vé jìkó úmvúlésì ìmúpì drìdrì 'dīlé rĩ gé sī nĩ?

⁸ Lē ìmi 'okí tã lūúpi 'yozú kìnĩ, ádarú ìmi újákí ẹsì ìmivé ùnjìkányã agásì gí ni áyu, lē ìmi rikí 'yoó, Ābūrãmã ri ìmi ẹ'bípì 'dìni ku. Á 'yo ìmi ní 'dìni, Múngú ri ícò írã anjìjã 'dĩ'bée újã ufu anjìjã Ābūrãmã vé ni‡ rú rá.

⁹ Múngú í'dú ũbólú pẹtì ā ulá ugazú rĩ 'í drìgé gí, pẹtì 'a'bée ũ'a be múké ku rĩ pi ārēvú céré ì uga vūgá, ì kōpi 'du ú'bé ácí agá.”

¹⁰ 'Bá bítíkã rĩ pi ní Yūwánĩ ri zìzú kìnĩ, “Kúru lē 'bã 'okí ā'di?”

¹¹ Yūwánĩ ní újázú kōpi ní kìnĩ, “'Bá rĩ dō bōngó be ìrì, ā sē ālu ni 'bã bōngó ākó rĩ ní, 'bã rĩ dō ānyāngã be, ā sē ānyāngã 'bã ānyāngã ākó rĩ ní.”

¹² 'Bá mūfēngã umbe jezú rĩ u'du' 'bã rĩ pi§ ìmúkí kpá Yūwánĩ vúgá, Yūwánĩ ā sē ì ní bātízīmū. Kōpi ní ìri zìzú kìnĩ, “'Ímbápi, kúru lē 'bã 'okí ā'di?”

¹³ Yūwánĩ ní 'yozú kōpi ní kìnĩ, “Lē ìmi u'dúkí mūfēngã rĩ 'bã rĩ pi

vúgá sī sū tãimbì ní lēé rĩ tìjì, ā u'dúkí āndō be ku.”

¹⁴ Āngáráwá urukō ìmúkí kpá Yūwánĩ ri zìjì kìnĩ, “Kúru lē 'bã 'okí ā'di?”

Ìri ní újázú kōpi ní kìnĩ, “È ẹrìkí 'bã āzi ā ngá ũkpō sī ku, āzini ā tōkí 'bã āzi ùnjō sī ku, lē ìmi adrikí āyìkō sī ngá ì ní ìmi ũfēzú rĩ sī.”

¹⁵ 'Bá rĩ pi rikí céré ẹsì 'bãá Kúrísítō ri ũtēzú, kōpi rikí ũsūyì ì ẹsì agá 'dālé kìnĩ, déna Yūwánĩ ri Kúrísítō 'i.

¹⁶ Yūwánĩ ní 'yozú kōpi ní kìnĩ, “Ma ri ìmi ní bātízīmū rĩ sē yìjì sī. 'Bo 'bã āzi ri ìmú vúlé 'dĩ'dĩ, ìrivé āmbūgū ndē mávé rĩ rá. Má ícò ìrivé ngá pá gá rĩ vé bãá oyuyú bã ku. Ìri ìmú ìmi ní bātízīmū sē ũkpō Ìndrì Uleterere rĩ vé rĩ sī, āzini ācí sī.

¹⁷ Ìri kōbì be drìgé ānyá ú'bìzú ānì, ìri ānyá rĩ ú'bì, ìri ānyá rĩ vé fì* dā ìrá agá, ìri 'bí ni zã ve ácí drãápi ku ni sī.”

¹⁸ Yūwánĩ ũlū Múngú vé ú'dúkó múké rĩ 'bã rĩ pi ní létì be āndiāndì.

¹⁹ 'Bo Yūwánĩ ní Ēródē ē drì ìnjázú ìri ní ẹdrìpì Pìlípū vé ũkú Ēródíyã ri 'duyú 'í ní ũkú rú rĩ sī, āzini ìri ní tã ùnjì 'oó tré rĩ sī.

²⁰ Ēródē gō ùnjìkányã āzi 'oó agáá rá, 'du Yūwánĩ ri 'beé jó āngū ũ'yìzú rĩ agá.

Yūwánĩ sē Yēsū ní bātízīmū

(Mátáyo 3:13-17; Mārākō 1:9-11)

²¹ Sã Yūwánĩ ní rizú 'bã rĩ pi ní bātízīmū sēzú rĩ gé, sē kpá Yēsū ní bātízīmū ìndì. Yūwánĩ kã rií Múngú ri zìjì, 'bù ní 'i zìzú,

²² Ìndrì Uleterere rĩ ní ísìzú ìmúzú sū āmámū tìjì, úrìzú Yēsū drìgé. Kúru ú'dúkó ní íkúzú 'bù gé 'dãásì kìnĩ, “Mì Mvã mávé ni, á lē mi ambamba, ma āyìkō sī mí sī.”

3:6 3:6 Īsáyã 40:3-5 † **3:7 3:7** Bātízīmū: Ì ri 'bã rĩ pi ní bātízīmū sē lüzú kìnĩ, kōpi újákí ẹsì ìvé ùnjìkányã agásì gí, kōpi ẹ'yìkí Múngú ri gí. ‡ **3:8 3:8** Anjì Ābūrãmã vé ni: 'Bã urukō'bée ũsūkí kìnĩ ì dō anjì Ābūrãmã vé ni, Múngú ri ícò ì pa rá. § **3:12 3:12** 'Bã mūfēngã u'du' 'bã rĩ pi: 'Bã mūfēngã u'du' 'bã 'dĩ'bée, kōpi Yāhúđì ri 'bã mūfēngã u'du' 'bã 'bãgú āmbúgú Rómã vé rĩ ní rĩ. Kōpi ri mūfēngã rĩ u'du' 'bãgú rĩ ní 'yoó kōpi ā u'dúkí rĩ ndē. * **3:17 3:17** Ānyá rĩ vé fì, āzini 'bí ni: Ānyá rĩ vé fì, ìri 'bã Yēsū Kúrísítō ri ẹ'yì' 'bã gí rĩ pi, 'bí ni, ìri 'bã Yēsū Kúrísítō ri ẹ'yì' 'bã kuyé rĩ pi.

*E' bîpîi Yēsũ vé rî pi
(Mātáyo 1:1-17)*

23 Yēsũ kā ívé ězî í'dó, ísú ïrivé ílí ri ílókõ ca pũkú na. 'Bá rî pi céré ũsũkí kînî, ïri Yõsépã ã mvá, Yõsépã ri Héli ã mvá,
24 Héli ri Mátátã ã mvá, Mátátã ri Léví ã mvá, Léví ri Mēlékî ã mvá, Mēlékî ri Yánáyî ã mvá, Yánáyî ri Yõsépã ã mvá,
25 Yõsépã ri Mātātíyã ã mvá, Mātātíyã ri Āmósã ã mvá, Āmósã ri Náhúmũ ã mvá, Náhúmũ ri Ĕséli ã mvá, Ĕséli ri Nágáyî ã mvá,
26 Nágáyî ri Mátã ã mvá, Mátã ri Mātātíyã ã mvá, Mātātíyã ri Sēmēyínî ã mvá, Sēmēyínî ri Yõsékē ã mvá, Yõsékē ri Yódã ã mvá,
27 Yódã ri Yónánã ã mvá, Yónánã ri Rēsã ã mvá, Rēsã ri Zērübābēlã ã mvá, Zērübābēlã ri Sālītíyélē ã mvá, Sālītíyélē ri Nérî ã mvá,
28 Nérî ri Mēlékî ã mvá, Mēlékî ri Ádî ã mvá, Ádî ri Kõsámã ã mvá, Kõsámã ri Ĕlēmādámã ã mvá, Ĕlēmādámã ri Ĕrē ã mvá,
29 Ĕrē ri Yósũwã ã mvá, Yósũwã ri Ĕlízérē ã mvá, Ĕlízérē ri Yõrímã ã mvá, Yõrímã ri Mátátã ã mvá, Mátátã ri Léví ã mvá,
30 Léví ri Símíyónã ã mvá, Símíyónã ri Yúdã ã mvá, Yúdã ri Yõsépã ã mvá, Yõsépã ri Yónámũ ã mvá, Yónámũ ri Ĕlīyākímã ã mvá,
31 Ĕlīyākímã ri Mēláyã ã mvá, Mēláyã ri Ménã ã mvá, Ménã ri Mátátã ã mvá, Mátátã ri Nátánã ã mvá, Nátánã ri Dãwúđî ã mvá,

32 Dãwúđî ri Yēsē ã mvá, Yēsē ri Ōbédē ã mvá, Ōbédē ri Bõójã ã mvá, Bõójã ri Sālímónî ã mvá, Sālímónî ri Nāsónã ã mvá,
33 Nāsónã ri Āmīnādábã ã mvá, Āmīnādábã ri Āđīmínî ã mvá, Āđīmínî ri Ārínî ã mvá, Ārínî ri Ĕzīrónã ã mvá, Ĕzīrónã ri Pērészî ã mvá, Pērészî ri Yúdã ã mvá,
34 Yúdã ri Yókóbũ ã mvá, Yókóbũ ri Īsákã† ã mvá, Īsákã ri Ābūrámã ã mvá, Ābūrámã ri Térã ã mvá, Térã ri Náhórã ã mvá,
35 Náhórã ri Sērúgã ã mvá, Sērúgã ri Réwũ ã mvá, Réwũ ri Pēlégē ã mvá, Pēlégē ri Ĕbérē ã mvá, Ĕbérē ri Sélã ã mvá,
36 Sélã ri Kãyīnánã ã mvá, Kãyīnánã ri Ārīpākāsádã ã mvá, Ārīpākāsádã ri Sémē ã mvá, Sémē ri Núwã ã mvá, Núwã ri Lēmékē ã mvá,
37 Lēmékē ri Mētūsélã ã mvá, Mētūsélã ri Ĕnókã ã mvá, Ĕnókã ri Yārédē ã mvá, Yārédē ri Māhālālélî ã mvá, Māhālālélî ri Kēnánã ã mvá,
38 Kēnánã ri Ĕnósã ã mvá, Ĕnósã ri Sétē ã mvá, Sétē ri Ādámã‡ ã mvá, Ādámã ri, Múngú gbi ïri nî.

4

*Ādróko ũ'bî Yēsũ ri
(Mātáyo 4:1-11; Mārākõ 1:12-13)*

1 Yēsũ kā ífũú yîi Yáridénî agásî, Índrî Uletere rî ní ïri ásúzú, Índrî Uletere rî ko ïri ě drî mužú āngũ ã'wí cínýáfã rú rî gé 'dãá,
2 'Dálé ādróko* ũ'bî Yēsũ ri ú'dú pũkú sũ. Ú'dú 'đî'bée agá, nya ngá āzi kuyé, ěbírî fũ ïri rá.

† 3:34 3:34 Īsákã: Īsákã ri mvá Múngú ní eziĵ Ābūrámã ní rî. 'Í lã Í'dóngará 17-35. ‡ 3:38 3:38 Ādámã: Ādámã ri 'bá Múngú ní í'dó gbií drîdrî rî. Īri ětēpî 'bá vũ drîgē rî pi vé ni céré. Īrivé ũkú Ĕvã ri ěndrēpî 'bá vũ drîgē rî pi vé ni céré. 'Í lã Í'dóngará 1-5. * 4:2 4:2 Ādróko: Ādróko vé rú Sátánã 'i, ïri āmbúgú índrî ũnjî rî pi drîgē, gã tã Múngú vé ri 'đuğã ngagá sî 'bũ gé 'dálé. Múngú ídró ādróko ri índrî ũnjî rî pi be 'bũ gé 'dãásî nî. 'Í lã Í'dangará 12:7-9.

3 Ādróko rĩ ní 'yozú Yésũ ní kīnī, "Mi dō Mvã Múngú vé ni, mí újá írã mvã 'dĩri ufuú pánga rú."

4 Yésũ ní újázú ĩri ní kīnī, "Síkí búkũ Múngú vé rĩ agá kīnī, "Bá ícò adrii ídri rú 'yéná ànyāngã sī ku.' "

5 Ādróko rĩ ní ĩri jizú tuzú ánga drĩgé urugégé 'dãá, ĩri ní āngũ vũ drĩgé rĩ pi i'dazú ĩri ní céré.

6 ĩri ní 'yozú Yésũ ní kīnī, "Ma sē mi āngũ vũ drĩgé nō'bée ru céré nī, ngá ũnyĩ be rĩ pi ārēvú céré, ma sē mí ní, ā'diātāsīyā sēkí kōpi kú má drĩgé, ma ícò sē 'bá má ní lēé rĩ ní rá.

7 Mí ũtī dō kũmūcí ma ĩnjizú rá, ma ngá rĩ pi ārēvú sē céré mí ní."

8 Yésũ ní újázú ĩri ní kīnī, "Síkí búkũ Múngú vé rĩ agá kīnī, 'Lē mí ĩnjī 'yéná Úpí Múngú mívé rĩ áyu, mí nga ĩri ní ězī.' "

9 Ādróko rĩ ní Yésũ ri jizú mužú Yērúsālēmã gá 'dãá, ĩri ní Yésũ ri jizú tuzú Jó Múngú vé rĩ drĩgé uru 'dãá, ĩri ní 'yozú kīnī, "Mi dō Mvã Múngú vé ni, 'í wa vūgá 'dãá.

10 Ā'diātāsīyā síkí Búkũ Múngú vé rĩ agá kīnī,

" 'Múngú ri ívé mālāyíkã rĩ pi ĩpē ímú mí ĩzã ko rá,

11 kōpi mí ko ĩ drĩgé uru 'dĩgé, mí sī rí mí pá írã rú'bá gá ku.' "

12 Yésũ ní újázú ādróko rĩ ní kīnī, "Síkí búkũ Múngú vé rĩ agá kīnī, 'Lē mí ũ'bī Úpí Múngú mívé rĩ ku.' "

13 Ādróko kã Yésũ ri ũ'bī lētī be āndiāndí tí, ĩri ní Yésũ ri kuzú kuú 'dãá, 'í íbí rí ĩgōó ndō.

Yésũ í'dó ězī ngaá Gālíláyã gá (Mātáyo 4:12-17; Mārākō 1:14-15)

14 Yésũ ní 'i újázú gōzú āngũ Gālíláyã vé rĩ gé 'dālé, Índrí Uleteré

rĩ vé ũkpō ású ĩri rá. ĩrivé tã ayi mužú āngũ rĩ agásĩ céré.

15 Yésũ ri 'bá rĩ pi ímbá Jó Múngú ri Zizú rĩ pi† agásĩ, 'bá rĩ pi ārēvú céré íngúkí ĩri rá.

'Bá Nāzērētã vé rĩ pi gākí Yésũ ri sī (Mātáyo 13:53-58; Mārākō 6:1-6)

16 Yésũ ní 'i újázú gōzú vúlé Nāzērētã gá, vūrã ĩri ní mbazú rĩ gé 'dãá, ũ'dú Sábátã vé rĩ gé,‡ ĩri ní 'dezú mužú Jó Múngú ri Zizú rĩ agá 'dãá, sũ ĩri ní rii 'oó njī rĩ tĩnjī. ĩri ní ngazú uru sī Búkũ Múngú vé rĩ lãzú.

17 ĩ ní búkũ nēbī ĩsáyã vé rĩ í'dúzú sēzú drī ni gé. ĩri ní búkũ rĩ zizú, ĩsũ vūrã ĩ ní sī kīnī,

18 "Índrí Uleteré Úpí vé rĩ ású ma gí, ā'diātāsīyā ĩpē ma ímú ũ'dúkó múké rĩ ũlũú 'bá ngá ākó rĩ pi ní.

ĩpē ma ímú 'bá ĩ ní ũ'yī jó agá rĩ pi vé oyungará ā tã ũlũú, āzini 'bá mī be ěšī 'bá gí rĩ pi vé āngũ ndrengará ā tã ũlũú, 'bá ĩ ní kōpi ē drī ọrú rĩ pi ē ĩsúkí rí drīwālã.

19 Lókí Úpí ní lēzú ẹsĩ múké 'bázú 'bá rĩ pi ní rĩ ícò gí, ĩpē ma ímú tã ni ũlũú."

20 Yésũ ní búkũ rĩ ũpizú, ĩri ní sēzú 'bá riipi búkũ rĩ ā tã mbaapi rĩ drĩgé, ĩri ní úrizú vūgá. 'Bá Jó Múngú ri Zizú rĩ agá rĩ pi ārēvú céré 'bákí mī rizú ĩri ndrezú.

21 Kúru ĩri ní 'yozú 'bá rĩ pi ní kīnī, "Búkũ Múngú vé má ní lãá, ĩmi ní yījī āndrũ 'dĩri, tã ni nga 'i fũú tĩ ni gé gí."

22 'Bá rĩ pi ārēvú céré ngakí átã kīnī, ĩri múké, kōpi āyākí tã ĩri ní átã múké 'dĩri sī rá, kōpi ní rizú ĩ

4:4 4:4 Dětōrōnómē 8:3 4:8 4:8 Dětōrōnómē 6:13 4:11 4:11 Sāwúmã 91:11-12 4:12 4:12 Dětōrōnómē 6:16 † 4:15 4:15 Jó Múngú ri Zizú rĩ: Yāhúdī rĩ pi vé Jó Múngú ri Zizú rĩ pi kárakarã kūrú rĩ pi agásĩ āndiāndí, kōpi ri ĩ úmú Búkũ Múngú vé rĩ lã, āzini kōpi ri Múngú ri ĩnjī ũ'dú Sábátã vé rĩ gé. ‡ 4:16 4:16 ũ'dú Sábátã vé rĩ: ũ'dú 'dĩri Yāhúdī rĩ pi ní rizú uvuzú rĩ, āzini kōpi ní rizú Múngú ri zizú rĩ. Yāhúdī rĩ pi ri ũ'dú 'dĩri vé tã ígá kīnī, Múngú gbi 'bū pi vū be nī, āzini Múngú pa ĩ adringará túgērĩ rú rĩ agásĩ nī. ũ'dú Sábátã vé rĩ Yāhúdī rĩ pi ri zĩ ũ'dú ẹzĩrĩ, 'bo Kēlĩkó rĩ pi ri zĩ ũ'dú áziyã. 'Í lã Wūngará 20:8-11; Dětōrōnómē 5:12-16. 4:19 4:19 ĩsáyã 61:1-2

uzizú ì àsámvú gé sī kīnī, “Mvá 'dīri adri nyo Yōsépã mvópi 'i kuyé?”

23 Yēsū ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Ádarú ìmi ìmú átá má ní nāpí sī 'dīni, ‘Mi riipi āngū idrīpi rī, mí idrī mí úlungu! Tã 'bá ní yīi mí ní 'oó Kāpārānāúmã gá 'dālē rī, lē mī 'o kpá mívé kūrú agá nōgó.’ ”

24 Yēsū ní gōzú 'yozú kīnī, “Ádarú á lē 'yoó ìmi ní 'dīni, 'bá rī dō nēbī, ìnjīkī ìri ìrivé kūrú agá ku.

25 Ádarú á 'yo ìmi ní 'dīni, ótú lókí Ēlīyã rú rī pi kárakarã āngū Īsērélē vé rī agá, ílī na ẹlī sī, yīigó 'dī kuyé, ẹbīrī 'de ùnjí ùnjí āngū rī agásī céré.

26 'Bo Múngú pē nēbī Ēlīyã ri muú ọwuzi Īsērélē vé rī pi vúgá kuyé, pē ìri muú ọwúzígó§ adriipi kūrú Zārēfátã vé rī agá rī vúgá, āngū Sīdónã vé rī agá.

27 Ótú lókí nēbī Ēlīsã* vé rī gé, 'bá ũfú† ní nyaá rī pi kárakarã āngū Īsērélē vé rī agá 'dãá, 'bo 'bá āzi ũfú ní deę rú' 'bá ni gé sī ni 'dãáyo, 'yęná ũfú rī de Nāmánã‡ Sírīyãgú rī rú' 'bá gá sī.”

28 'Bá adri' 'bá Jó Múngú ri Zizú rī agá rī pi kã tã 'dīri yīi, kōpi ẹ ẹsī ve ùnjí ùnjí.

29 Kōpi ní ungazú uru, kōpi ní ìri zezú muú kūrú rī agásī āmvé. Kōpi jikí ìri muú ánga ì ní kūrú rī sīzú rī drīgé 'dãá, kōpi lēkí kōdò ìri zéé 'deé wīlīwīlī agá 'dãá.

30 'Bo Yēsū ní 'dezú muú 'bá bītríkã rī pi àsámvú gé sī 'dīisī rá, ìri ní kōpi kuzú.

Yēsū dro índrī ùnjí fūú ágó āzi drīgé sī
(Mārākō 1:21-28)

31 Kúru Yēsū ní 'dezú muú kūrú Kāpārānāúmã vé rī gé, āngū Gālíláyã vé rī agá, ri 'bá rī pi ímbá ú'dú Sābatã vé rī gé.

32 'Bá rī pi āyākí tã ìri ní ímbá rī sī rá, ā'diātāsīyã tã ìri ní átá rī ũkpō be.

33 Ú'dú ālu, Yēsū kã adrii Jó Múngú ri Zizú rī agá 'dãá, ágó āzi índrī ùnjí§ ní fíi drī ni gé ni kpá 'dãá'dã, ágó rī ní trezú ú'dúkó be uru 'dãá kīnī,

34 “Á! Yēsū Nāzērētãgú rī, ngá mí ní lēé 'bá vúgá rī ā'di? Mí ìmú 'dīri 'bã 'dīi? Á nī mi rá! Mi 'Bá Uleteré Múngú vé ni.”

35 Yēsū ní trezú índrī ùnjí rī drīgé kīnī, “Mí újī kīri. 'Í fū ágó 'dīri drīgé sī!” Índrī ùnjí rī ní ágó rī 'duzú a'bezú vúgá 'bá rī pi andregá 'dīgé, ìri ní ngazú kpuzú muú, 'o ágó rī ùnjí kuyé.

36 'Bá rī pi céré āyākí tã 'dīri sī āyāyã, kōpi rikí ì uzīi ì àsámvú gé sī kīnī, “Tã ágó 'dīri ní átá 'dīri íngóni? Ìri ri átá ũkpō be, ìri ri 'yo índrī ùnjí rī pi ní, kōpi ā fūkí āmvé 'bá rī pi drīgé sī, kōpi nga fū rá.”

37 Yēsū vé tã ayi muú āngū 'dāri agásī céré.

Yēsū idrī 'bá kárakarã
(Mátáyo 8:14-17; Mārākō 1:29-34)

38 Yēsū ní fūzú Jó Múngú ri Zizú rī agásī, ìri ní 'dezú muú Sīmónã vé āngá. Ca muú ísú Sīmónã ìdrēpi ri drã rú, rú' 'bá ni ko gbírílílí. 'Bá ālu ālu ní Yēsū ri mǎzú kīnī, “Mí ídrī 'bá ní ũkú nōri fô!”

39 Yēsū ní 'i útrúzú ìnyinǎǎá ũkú rī vé gbóló gārã gá 'dãá. Ìri ní 'yozú kīnī, drã rī ā nga ũkú rī drīgé sī. Drã

§ 4:26 4:26 Ọwúzígó: Ọwúzígó 'dīri adri 'bá Īsērélē vé ni kuyé. 'Í lã 1 'Bãgú 17:1-24. * 4:27 4:27 Ēlīsã: Ēlīsã gō adrii nēbī Múngú vé ni Ēlīyã ā vúdřī gé. 'Í lã 1 'Bãgú 19; 2 'Bãgú 2-13. † 4:27 4:27 Ūfú: Tãimbī Mósē vé rī kīnī, 'bá ũfú ní nyaá rī ìri āzãvũ rú, ā'yīkí ìri adrii 'bá Īsērélē vé rī pi àsámvú gé ku. Lē dō drã rī ā de 'í rú' 'bá gá sī rá, ìri mu 'i 'da átálágú rī ẹndrēti gé, átálágú rī ìri ndre, ìri 'yo drã rī de rú' 'bá ni gé sī gí. 'Í lã Lẹvītíkã 14:1-32. ‡ 4:27 4:27 Nāmánã: Nāmánã adri 'bá Īsērélē vé ni kuyé. 'Í lã 2 'Bãgú 5:1-27. § 4:33 4:33 Índrī ùnjí: Ìri ándúru mǎlãykã Múngú vé rī pi vé āzi 'bū gé 'dãá, nō tãimbī Múngú vé rī, Sātánã ri kōpivé āmbúgú. Múngú idró kōpi 'bū gé 'dãásī vúgá nōó, kōpi gōkí ufuú índrī ùnjí, kōpi ri 'bá rī pi ní ìzãngã sē vū drīgé nōgó. 'Í lã I'dangará 12:7-9.

rĩ ní deẓú ũkú rĩ rụ'ba gá sī, koro ĩri ní íngázú urụ, ĩri ní ínyá á'dízú sēzú kòpi ní.

40 Ọtú rĩ kã 'deé, 'bá rĩ pi ní ìvé 'bá drã be ãndiãndí rĩ pi íjízú Yēsũ vúgá nõó, ĩri ní drị 'bãzú 'bá drã be 'dĩ'bée drìgè sī ãlu ãlu céré, ĩri ní kòpi ídrízú.

41 Índrì ùnjí rĩ pi ní úkpúzú 'bá káràkará rĩ pi drìgè sī, rikí útré ụ'dúkò be urụ 'dãá kìnì, “Mi Mvã Múngú vé ni!” 'Bo Yēsũ ní trezú kòpi drìgè kìnì, lè kòpi ã újìkí kírì, ã'diãtãsiyã kòpi nìkí rá 'yozú kìnì, ĩri Kúrísitò 'i.

42 Ængũ rĩ kã ówú, Yēsũ ní fūzú mužú vūrã 'bá ãkó ni gé. 'Bá rĩ pi ní 'dezú rizú ĩri ndãzú. Kòpi kã ĩri ísú, kòpi lèkí kòdò ĩri ugaá ã mụ ílélé ku.

43 'Bo Yēsũ ní 'yozú kòpi ní kìnì, “Lè mã ùlũ kpá ụ'dúkò múké málũngã Múngú vé rĩ ã tã mužú kùrú urụkò'bée agásì ìndì, ã'diãtãsiyã ìpèkí ma èzì 'dĩri ngaá.”

44 Kúru Yēsũ ní éçízú ụ'dúkò múké Múngú vé rĩ ùlũzú mužú Jó Múngú ri Zìzú rĩ pi agásì, ãngũ Yùdáyã vé rĩ agásì céré.

5

'Bá Yēsũ ní ídó zì drìdrì ímú 'i pámvú ùbũ rĩ pi

(Mátáyo 4:18-22; Mārãkò 1:16-20)

1 Ọ'dú ãlu, Yēsũ kã rií tị Múngú vé rĩ ùlũú yìi bálãlã Gènēsãrétã* vé rĩ tị gé 'dãá, 'bá bítříkã trakí ĩri ã gārã kùrũ, rikí tị Múngú vé rĩ yìi.

2 Yēsũ ní kùlúmgba ìrĩ ndrezú yìi bálãlã rĩ tị gé 'dãá, 'bá ì'bì 'be'ba rĩ pi kukí kùlúmgba rĩ pi kú nĩ, kòpi ri ìvé ímbá ùjì.

3 Yēsũ ní tuzú fizú kùlúmgba Sìmõnã vé rĩ agá. ĩri ní 'yozú Sìmõnã ní ã ze kùlúmgba rĩ fizú yìi agálé rú mãdã. ĩri ní kúru úrízú kùlúmgba rĩ agá 'dãá, ĩri ní 'bá bítříkã rĩ pi ímbázú.

* 5:1 5:1 Yìi bálãlã Gènēsãrétã: Yìi bálãlã Gènēsãrétã ri ì kpá zì Gãlìláyã.

4 Yēsũ kã átángá rĩ átá deé, ĩri ní 'yozú Sìmõnã ní kìnì, “Mí útrú kùlúmgba rĩ mužú yìi kùpì kùkù rĩ agá 'dãá, 'í 'be ímbá rĩ 'deé èlì agá 'dãá, mi ì'bì urụ káràkará.”

5 Sìmõnã ní újázú kìnì, “Æmbúgú mávé rĩ, 'bá ù'bìkí kòdò ì'bì rĩ 'beé ìnì be rã, 'bo 'bá rùkí ì'bì ãlunãni kuyé. 'Bo 'í 'yo dõ 'dìni, ma ícò ù'bì ðjì rá.”

6 Kòpi kã ìvé ímbá rĩ pi 'beé yìi agá 'dãá, kòpi urùkí ì'bì káràkará, sè ímbá rĩ pi lèkí uceé ãní ucece.

7 Kòpi ní ì ọgùpìi kùlúmgba be rĩ pi ọgùzú ímúzú ì ìzã kozú. Ọgùpìi kã ícã, kòpi u'dúkí ì'bì rĩ pi ù'bãã kùlúmgba ìrĩ ní pi agá tré tré, kùlúmgba rĩ pi í'dókí rií tí yìi ã ndúgé.

8 Sìmõnã Pétèró kã tã 'dĩri ndree 'dìni, ĩri ní kùmúcì ùtìzú Yēsũ èndrètì gé, ĩri ní 'yozú kìnì, “Úpì, 'í mụ mã jélé gá 'dìisì rá, mávé ùnjìkãnyã ambamba.”

9 Sìmõnã Pétèró pi 'bá adri'bée ĩri be trù rĩ pi be céré ãyãkí tã kòpi ní ì'bì uruzú 'dĩri sī ãyãyã.

10 ĩri ọgùpìi Zèbédáyõ ènjìpìi Yòkòbũ pi Yüwãní be, ãyãkí kpá tã 'dĩri sī ãyãyã.

Yēsũ ní 'yozú Sìmõnã ní kìnì, “Mí adri ùrì sī ku. Ídózú ãndrũ mužú drìdrì, ìmi ímú 'bá ísè ìjì má ní, sù ìmi ní ì'bì 'beé rĩ tìni.”

11 Kúru kòpi ní ìvé kùlúmgba rĩ pi jìzú mužú yìi tị gé 'dãá, kòpi kukí ìvé ngá rĩ pi ãrèvú céré kú 'dìgè, kòpi 'dekí mụ Yēsũ vú sī.

Yēsũ ídrì 'bá ùfú ní nyaá ni
(Mátáyo 8:1-4; Mārãkò 1:40-45)

12 Yēsũ kã rií adrii kùrú ãzi agá 'dãá, ágó ãzi ùfú ní nyaá ni kã Yēsũ ri ndree, ĩri ní kùmúcì ùtìzú, 'í drì sìzú vùgá Yēsũ èndrètì gé, ĩri ní Yēsũ ri mãzú drì ìrì sī kìnì, “Úpì, ícò dõ rá, mĩ sè ùfú nõri ã de mã rụ'ba gá sī, mã rụ'ba ã ícã rí ule.”

13 Yēsũ ní 'ì drị suzú ágó rĩ úlózú, ìri ní 'yozú kìnĩ, “Á lě mi ídrí rá. Ũfú 'dĩri ã de mí rụ' bá gá sĩ rá!” Koro ũfú rĩ ní de zú ágó rĩ ã rụ' bá gá sĩ.

14 Yēsũ ní 'yozú ágó rĩ ní kìnĩ, “Lě mí lū tā 'dĩri 'bá ãzi ní ku, 'í mụ mí 'i' daá átálágú rĩ ẹndrẹti gé, 'í sě ngá 'ĩ ní zã rọbọṅọ rú ni pí sũ tãimbị Mósē vé rĩ ní 'yoó rĩ tịni, 'bá rĩ pí ã nĩkí rí 'yozú kìnĩ, ũfú rĩ de mí rụ' bá gá sĩ gí.”

15 Kuru Yēsũ vé tā ní ayizú mụzú ǎngũ rĩ pí agásĩ, 'bá bĩtríká ímúkí tā ìri ní ríí ímbá rĩ yị, ǎzini ẹ ídrí rí 'í ívé drǎ agásĩ.

16 'Bo Yēsũ rí 'i ẹndịi mụy vūrǎ 'bá ǎkó ni gé Múngú rí zịi.

Yēsũ ídrí 'bá pá be 'bélé'béle ni (Mátayo 9:1-8; Mǎrǎkō 2:1-12)

17 Ụ'dú ǎlu, Yēsũ kǎ ríí 'bá rĩ pí ímbá, Fǎrúsĩ† rĩ pí, 'bá tãimbị ímbá' bá rĩ pí be, ímúkí gúrú ǎndiǎndí ǎngũ Gǎliláyǎ vé rĩ agá rĩ pí agásĩ, ǎzini gúrú ǎndiǎndí ǎngũ Yǔdáyǎ vé rĩ agá rĩ pí agásĩ, urụko' bée íngákí kǔrú Yērúsǎlémǎ vé rĩ agá, kọpi ríkí tā Yēsũ ní ímbá rĩ yị. Úpí sě Yēsũ ní ũkpō 'bá drǎ be rĩ pí ídrízú.

18 ǎgō urụko' bée í'dúkí ágó pá be 'bélé'béle ni ímúzú pórōsĩ sĩ. Kọpi ụ' bĩkí kōdō ũkpō sĩ, lěkí ágó rĩ jị mụy 'bǎá Yēsũ ẹndrẹti gé jó agá 'dǎá.

19 'Bá rĩ pí ní adrii bĩtríká rĩ sĩ, kọpi ndǎkí ũ'dū tí, kọpi ní tuzú jó rĩ drịgé 'dǎá, kọpi ní jó rĩ ẹ drị ñǎnyǎzú, kọpi ní ágó rĩ ísúzú ímúzú ìrivé pórōsĩ rĩ be vūgá Yēsũ ẹndrẹti gé 'bá bĩtríká rĩ pí ǎsámvú gé nōó.

20 Yēsũ kǎ 'bá 'dĩ' bée vé ẹ'yīngará ndree, ìri ní 'yozú ágó pá be 'bélé'béle rĩ ní kìnĩ, “Má ũndīgó, á trũ mí mívé ũnjikǎnyǎ agásĩ gí.”

21 Fǎrúsĩ rĩ pí 'bá tãimbị ímbá' bá rĩ pí be, ríkí ũsũ ị ẹsị agá 'dǎlé kìnĩ, “'Bá 'dĩri ã' di 'i Múngú rí ñnjĩpi ku 'dĩri? ǎ' di rí ícó 'bá trũ ũnjikǎnyǎ agásĩ nĩ? Adri 'yẹná Múngú rí 'bá trũ ũnjikǎnyǎ agásĩ nĩ kuyé?”

22 Yēsũ nĩ tā kọpi ní ríí ũsũ rĩ rá, ìri ní kọpi zizú kìnĩ, “Ngá ìmi ní rizú tā ũsũzú ìmí ẹsị agá 'dĩni rĩ ã' di?”

23 Tǎ adriipi mūnyámúnnya rĩ íngōri? Mǎ 'yo rí, 'Trũkí mí mívé ũnjikǎnyǎ agásĩ gí' 'dĩni? Dōku mǎ 'yo, “Í nga urụ ẹcị tuú’?”

24 'Bo á lě lūú ìmi ní 'yozú kìnĩ, mǎ 'Bá Mvǎ 'i, ‡ mǎ ũkpō be ũnjikǎnyǎ trũzú vū drịgé nōgó.” Ìri ní 'yozú ágó pá be 'bélé'béle rĩ ní kìnĩ, “Í nga urụ, 'í 'dụ mívé pórōsĩ, 'í mvi 'bẹti.”

25 Koro ágó rĩ ní íngázú kọpi ẹndrẹti gé 'dīgé, ìri ní ívé pórōsĩ 'duzú, ìri ní 'dezú mụzú, rí Múngú rí íngú mụzú.

26 'Bá rĩ pí ǎrěvú céré ǎyǎkí tā 'dĩri sĩ ǎyǎyǎ, kọpi íngúkí Múngú rí rá. Ụrĩ ímvú kọpi rá, kọpi ní 'yozú kìnĩ, “'Bá ndrekí tā ǎyǎzú ǎyǎyǎ ni ǎndrũ gí.”

Yēsũ zị Léví rí

27 Tǎ 'dĩri ã vudrị gé, Yēsũ ní fūzú kǔrú rĩ agásĩ, ìri ní ágó ǎzi mǔfěngǎ umbe jezú rĩ u'dụpí ni ndrezú, rú ni Léví§ 'i, úrí kuú ívé jó rizú mǔfěngǎ umbe jezú rĩ u'duzú 'bǎgú ǎmbúgú Rómǎ vé rĩ ní rĩ agá. Yēsũ ní 'yozú ìri ní kìnĩ, “Mí ímú mǎ pámvú ũbĩ.”

28 Léví ní ngá rĩ pí ǎrěvú kuzú céré, ìri ní Yēsũ ǎ pámvú ũbĩzú mụzú.

29 Kuru Léví ní ũmũ údézú ǎmbúgú ívé ǎngá 'dǎá, ìri ní Yēsũ rí zizú ũmũ rĩ gé, zị 'bá kǎrǎkǎrǎ mǔfěngǎ umbe jezú rĩ u'du' bá rĩ pí 'bá urụko' bée be ũmũ rĩ gé 'dǎá ìndĩ.

† 5:17 5:17 Fǎrúsĩ: Fǎrúsĩ rĩ pí ngúlúmú Yǎhũdĩ rĩ pí vé tãimbị Mósē vé rí rụ' bá tịtí rĩ pí. Kọpi 'dukí ídrí rĩ pí vé tā, ǎzini mǎlǎyíkǎ rĩ pí vé tā 'bǎá tā ǎmbúgú rú, kọpi ẹ'yịkí rá 'yozú kìnĩ, 'bá ũdrǎ' bá gí rĩ pí gō íngá ídrí rú rá. 'Í lǎ Ẹzị 23:8. ‡ 5:24 5:24 'Bá Mvǎ: Yēsũ zị 'i 'Bá Mvǎ lūzú kìnĩ, 'i Kúrísitō 'i, 'i mǎlūngǎ rĩ rụ mụzú nyonyo. 'Í lǎ Dǎnyélé 7:13-14. § 5:27 5:27 Léví: Léví vé rú ǎzi rĩ Mátayo 'i. Mátayo gō adrii 'bá Yēsũ ǎ pámvú ũbĩpi ni.

30 'Bo Fãrúsĩ rĩ pi 'bá tãimbĩ ímbá' 'bá rĩ pi be, rikí unuú 'bá Yēsũ ã pámvú ũbĩ' 'bá rĩ pi ní kīnĩ, "Ngá ĩmi ní rizú ngá nyazú, ãzini ngá mvuzú 'bá mũfēngā umbe jezú rĩ u'du' 'bá rĩ pi be, ãzini 'bá ũnjĩkãnyã 'o' 'bá rĩ pi be trũ rĩ ã'di?"

31 Yēsũ ní 'yozú kōpi ní kīnĩ, "'Bá drã ãkó rĩ ndã 'bá ũjó sēēpi ni ku, 'bá drã be rĩ, ĩri 'bá ũjó sēēpi rĩ ndã nĩ.

32 Má ímú 'bá tã 'o' 'bá pĩrĩ rĩ pi zĩĩ éšĩ újá kuyé, 'bo má ímú 'bá ũnjĩkãnyã 'o' 'bá rĩ pi zĩĩ, kōpi ã újáki éšĩ."

Anyãngã a'bingará

(*Mãtáyo 9:14-17; Mãrãkõ 2:18-22*)

33 Kōpi ní 'yozú Yēsũ ní kīnĩ, "Yũwãñĩ vé 'bá ĩri ã pámvú ũbĩ' 'bá rĩ pi ri ĩ a'bi ngá nyangará sĩ rá, kōpi ri Múngú ri zĩ rá, ãzini 'bá Fãrúsĩ rĩ pi vé tã 'du' 'bá nga' 'bá rĩ pi kpá ri 'o' 'dĩni rá pĩrĩ, 'bo mívé 'bá mĩ pámvú ũbĩ' 'bá rĩ pi ri ngá nya rá, ãzini ngá mvu rá ãsĩ?"

34 Yēsũ ní újázú kōpi ní kīnĩ, "Kērégú òmúrúgò rĩ vé rĩ dõ drĩ ũmú ímú' 'bá òmúrúgò rĩ jengará gá rĩ pi ãsãmvú gé anigé, ĩmi ícò 'yo kērégú rĩ vé ũmú rĩ pi ã a'bikĩ ĩ ngá nyangará sĩ 'dĩni rá?"

35 'Bo sã ãzi ri ímú 'dĩ' 'dĩ, kádõ ímú òmúrúgò rĩ vé kērégú 'du' kōpi ãsãmvú gé sĩ, kúru ú'dú 'dãri gé, kōpi ímú ĩ a'bi ngá nyangará sĩ."

36 Kúru Yēsũ ní nãpĩ ãzi ũlũzú kōpi ní kīnĩ, "'Bá ãzi ícò bõngó ú'dĩ ni ĩsĩ bõngó dēēpi gĩ ni vé úlẽ ícĩ òzũú ãní ku. 'O dõ 'dĩni, ĩri sē bõngó ú'dĩ rĩ ãsĩ rá, bõngó ú'dĩ rĩ pi úmúkĩ ĩ bõngó ũku rĩ be ku.

37 'Bá ãzi ícò vinyõ ĩ ní zoó ú'dĩ rú ni tõõ lã' 'bú ĩ ní ícĩ jũrú rú ũku ni agá ku. 'Bá rĩ tõ dõ vinyõ rĩ lã' 'bú ĩ ní ícĩ jũrú rú ũku ni agá, jũrú rĩ ãfi

rá, ĩri sē vinyõ rĩ dã vũgá, jũrú rĩ gõ ábá rá.

38 Lẽ vinyõ ú'dĩ rĩ, ã dãkĩ jũrú ú'dĩ agá.

39 'Bá rĩ mvu dõ vinyõ draápi dradra rĩ gĩ, ícò vinyõ ú'dĩ* rú draápi ku rĩ mvu ku, ĩri 'yo, 'Vinyõ draápi dradra rĩ múké nĩ.' "

6

Fãrúsĩ rĩ pi zĩkĩ Yēsũ ri ú'dú Sãbátã vé rĩ ã tã sĩ
(*Mãtáyo 12:1-8; Mãrãkõ 2:23-28*)

1 Ú'dú ãlu Sãbátã sĩ, Yēsũ pi rikĩ elĩĩ mvuzú ívé 'bá 'ĩ pámvú ũbĩ' 'bá rĩ pi be òmvú ãnyá vé ni agásĩ, ĩrivé 'bá ĩri ã pámvú ũbĩ' 'bá rĩ pi ã urukò ní ãnyá rĩ pi ã drĩ ucezu anyizú cizú.

2 Fãrúsĩ rĩ pi ní Yēsũ ri zizú kīnĩ, "'Bávẽ tãimbĩ kīnĩ, ã ngakĩ èzĩ ú'dú Sãbátã vé rĩ gé ku pĩrĩ, ngá ĩmi ní tãimbĩ rĩ ñõzú, ãnyá ã drĩ ucezu anyizú cizú ú'dú Sãbátã vé rĩ gé rĩ ã'di?"

3 Yēsũ ní újázú kōpi ní kīnĩ, "Ĩmi lãkĩ tã 'bãgú Dãwúđĩ ní 'oó ívé 'bá rĩ pi be sã èbĩrĩ ní kōpi fuzú rĩ gé rĩ kuyé?

4 'Bãgú Dãwúđĩ nga fĩ Jó Múngú vé rĩ agá 'dãá, í'dú pánga ĩ ní údé 'bãá kuú Múngú èndrẽtĩ gé tã be uletere 'yẽná atala rĩ pi ní riĩ nyaá nĩ rĩ nyaá, sē urukò ní nyaá ívé 'bá rĩ pi ní."

5 Yēsũ ní kúru 'yozú kōpi ní kīnĩ, "Ma 'Bá Mvã 'i, ma Úpĩ ú'dú Sãbátã vé rĩ* drĩgé ãmbúgú nĩ."

Yēsũ idrĩ ágó ãzi drĩ be 'bẽlé' 'bẽle ni ú'dú Sãbátã vé rĩ gé

(*Mãtáyo 12:9-14; Mãrãkõ 3:1-6*)

6 Ú'dú Sãbátã vé rĩ ãzi gé, Yēsũ ní mvuzú fízú Jó Múngú ri Zizú rĩ agá 'dãá, ĩri ní rizú 'bá rĩ pi ímbázú, ísú ágó ãzi drĩ èndẽpĩ be 'bẽlé' 'bẽle ni jó rĩ agá 'dãá' 'dã.

* 5:39 5:39 *Vinyõ ú'dĩ*: Ú'dúkò múké Yēsũ ní ímbá rĩ adri sũ vinyõ ú'dĩ rĩ tĩnĩ, tãimbĩ Mósẽ vé rĩ adri sũ vinyõ ũku rĩ tĩnĩ. 6:4 6:4 1 Sãmüelẽ 21:1-6 * 6:5 6:5 *Úpĩ ú'dú Sãbátã vé rĩ*: Yãhúđĩ rĩ pi ri ú'dú Sãbátã vé rĩ ígá kīnĩ, Múngú gbi ngá 'bũ gé rĩ pi vũ drĩgé rĩ pi be céré 'du caá ú'dú áziyá, kúru ĩri ní uvuzú ú'dú Sãbátã vé rĩ gé. Múngú ri 'yẽná Úpĩ Sãbátã vé ni, kúru Yēsũ kīnĩ, 'ĩ Úpĩ Sãbátã vé ni, kīnĩ 'ĩ Múngú 'i. 'Í lã Wũngará 20:8-11.

7 Fãrúsî rî pi 'bá tãimbî ímbá'ba rî pi be, rikí létî ndãá, ì tókí rí Yèsû ri ãní bēnī, kôpi tēkí nyo rií Yèsû ri ndreé, dô tânã ìri ágó 'dîri ídrí ú'dú Sábátã vé rî gé rá.

8 'Bo Yèsû nî tã kôpi ní rií ùsûú rî rá, ìri ní 'yozú ágó drî be 'bêlé'béle rî ní kîñî, "Í nga uru, mí ímú pá tuú 'bá rî pi ɛndrɛtî gé 'dîgé." Ágó rî ní íngázú ímúú.

9 Yèsû ní kúru 'yozú Fãrúsî rî pi ní 'bá tãimbî ímbá'ba rî be kîñî, "Á lē drî ìmi zî, ngá ì ní lēé ã 'okí ú'dú Sábátã vé rî gé rî ã'di? ã 'okí tã múké yã, dôku ã 'okí tã ùnjí? È ídríkí 'bá rî pi yã, dôku ã ú'díkí 'bá rî pi?"

10 Yèsû ní 'bá rî pi úndrészú 'í gārã gá sî kúrû, ìri ní 'yozú ágó rî ní kîñî, "Mí ùjũ mí drî." Ágó rî ní 'í drî ùjũú. Ágó rî ã drî gō ícá múké.

11 'Bo 'bá tãimbî ímbá'ba rî pi Fãrúsî rî pi be, kôpi ã 'a ve Yèsû ní ùnjí ùnjí. Kôpi 'bákí rií Yèsû ã tã lií, lészú ìri 'dîzú drázú 'dîísí rá.

Yèsû ùpē 'bá áyúâyũ ni pi mụdrî drî ni ñrî

(Mátáyo 10:1-4; Mārākō 3:13-19)

12 Ú'dú ãzi sî, Yèsû nga tuú muú írã drîgé Múngú ri zî, zî Múngú ri 'dãlé ñnî be rã.

13 Ángũ rî kã ọwú, ìri ní ívé 'bá 'í pámvú ùbî'ba rî pi zîzú ímúú 'í vúgá nólé, ùpē 'bá mụdrî drî ni ñrî adrií ívé 'bá áyúâyũ ni pi[†] rú.

14 'Bá ìri ní ùpēé rî pi ã rú 'dî, Sîmónã (ìri ní zî Pétêró rî 'i), édrîpî Ændêréyã 'i, Yũwánî 'i, Yũwánî édrîpî Yókóbũ 'i, Pílípũ 'i, Bãtîlîmáyo 'i,‡

15 Mátáyo 'i, Tórnã 'i, Yókóbũ Æláfáyō mvópi 'i, Sîmónã úvá 'bãápi 'bá ívé rî pi ã ísúkí rí drîwãlã rî 'i,

16 Yúdã§ Yókóbũ mvópi 'i, ãzini Yúdã Ìsîkãrîyótã gōopi Yèsû ã ùli 'beépi rî 'i.

Yèsû ímbá 'bá rî pi, ãzini ídrí 'bá drã be rî pi

(Mátáyo 4:23-25)

17 Yèsû pi ívé 'bá 'í pámvú ùbî'ba rî pi be, kôpi kã ísî ímúú írã drîgé 'dãásî, kôpi ímúkí áwí adrií kuú ãngũ kpãkpã ni gé. Ìrivé 'bá ìri ã pámvú ùbî'ba rî pi ã urukō kárakarã tukí pá kuú 'dãá. Æzini 'bá bîtríkã íngá'ba ãngũ Yúdáyã vé rî gé, kúrú Yêrusálémã vé rî gé, kúrú Táyã vé rî gé, ãzini kúrú Sídónã vé rî gé rî pi be úmúkí ì cêré kuú 'dãá.

18 Kôpi ímúkí tã Yèsû tî gé rî yî, kôpi lēkí Yèsû ã ídrí ì. 'Bá rî'ba ìzãngã nya'ba ídrí ùnjí rî pi drîgé rî pi, Yèsû ídrí kôpi rá.

19 'Bá ãlu ãlu lē Yèsû ã rú'ba úló, ã'diãtãsiyã ùkpō 'bá ídrízú rî íbî ìfũú rú'ba ni gélésî, ídrí 'bá rî pi ãrêvú cêré.

Tãkîri ãzini ìzãngã

(Mátáyo 5:1-12)

20 Yèsû ní 'i újázú ívé 'bá 'í pámvú ùbî'ba rî pi ndrezú, ìri ní 'yozú kîñî, "Ìmi 'bá ngá ãkó rî pi, ìmi ímú tãkîri ísú rá, ã'diãtãsiyã málũngã Múngú vé rî ímú adri ímivé ni.

21 Ìmi 'bá èbîrî ní rií fúú rî pi, ìmi ímú tãkîri ísú rá, ã'diãtãsiyã ìmi ímú ngá ísú épízú ãní rá.

Ìmi 'bá rî'ba ãã ngo'bée rî pi, ìmi ímú tãkîri ísú rá, ã'diãtãsiyã ìmi ímú ọgúngará gu rá.

22 'Bá rî pi ndrekí dô ìmi ùnjí, kôpi gākí dô ìmi sî, kôpi dô ri ìmi u'da, kôpi dô ri ìmi rú 'yo ùnjí 'Bá Mvá vé tã sî, ìmi ímú tãkîri ísú rá.

† 6:13 6:13 *Bá áyúâyũ rî pi*: 'Bá áyúâyũ rî pi, Yèsû sê kôpi ní ùkpō, ri kôpi pēé muú 'bá rî pi ímbá, ídrí ùnjí rî pi údró, ãzini tã áyázú áyãyã ni pi 'oó. ‡ 6:14 6:14 *Bãtîlîmáyo*: Bãtîlîmáyo ri ì kpá zî Nãtãnyélé 'i. 'Í lã Yũwánî 1:45. § 6:16 6:16 *Yúdã*: Yúdã ri ì kpá zî Tãdáyō 'i. 'Í lã Mátáyo 10:3; Mārākō 3:18.

23 “Ọtú kòpívè ètèpìjì 'okí nyo nèbì rĩ pi 'dìni. Kúru tã 'dĩ'bée kãdò ìmù ì 'oó, lè ìmi adrikí àyìkò sī, ã'diātāsīyã Múngú ri ìmù ìmi ùfè 'bù gé 'dãlé rá.

24 “Bo ìzãngã rĩ ùmvúlésì ìmù adri ìmivè ni, ìmi adri'ba ã'bù be ambamba 'dĩ'bée, ã'diātāsīyã ìmi ìsúkí àyìkò nyòkù drìgé nògò gí.

25 Ìzãngã rĩ ùmvúlésì ìmù adri ìmivè ni, ìmi 'bá adri'bée ànyãngã be káràkará 'dĩ'bée, ã'diātāsīyã ìmi ùmvúlésì ìmù adri èbìrì sī.

Ìzãngã rĩ ùmvúlésì ìmù adri ìmivè ni, ìmi ri'ba ògúngará gụ'ba 'dĩ'bée, ã'diātāsīyã ìmi ùmvúlésì ìmù ìzãngã ìsù, àzini ìmi ãá ngo.

26 Ìzãngã rĩ ùmvúlésì ìmù adri ìmivè ni, ìmi 'bá ì ní rií ìngúngù 'dĩ'bée, ã'diātāsīyã ìmi è'bìpìjì rikí nyo ọtú nèbì ùnjó rú rĩ pi ìngú 'dĩri tìjì.”

Lè ìmi lèkí ìmivè ari'ba rĩ pi lèlè (Mátáyo 5:38-48; 7:12a)

27 “Bo ìmi ri'ba ma yì'ba 'dĩ'bée, á lè 'yoó ìmi ní 'dìni, lè ìmi lèkí ìmivè ari'ba rĩ pi lèlè, lè ìmi 'okí tã múké 'bá ìmi ndre'ba ùnjí rĩ pi ní.

28 Ìmi zìkí Múngú ri, ã sè rí tãkírì 'bá ìmi wã'ba rĩ pi ní, àzini 'bá ìmi 'o'ba ùnjí rĩ pi ní.

29 'Bá àzi sa dō mì gbángírì, mí újá ìri ní àzi rĩ, ã sa. 'Bá àzi 'dù dō mívé bõngó akoóko rĩ, 'í sè ìri ní mívé bõngó ágá vé rĩ ìndì.

30 'Bá àzi zì dō ngá mí vùgá, 'í sè ìri ní ngá ìri ní zìjì rĩ. 'Bá àzi 'dù dō ngá mívé ni, lè mì zì gòó vùlé ku.

31 Lè ìmi 'okí tã múké 'bá ọrụkọ'bée ní, sù ìmi ní lèé kòpì á 'okí ìmi ní rĩ tìjì.

32 “Ìmi lèkí dō 'yéjã 'bá ìmi lè'ba rĩ pi áyu, Múngú ri nyo ícò ìmi ní tãkírì sè rá? Ìsùzú 'bá ùnjìkãnyã 'o'ba rĩ pi lèkí kpá 'bá ì lè'ba rĩ pi ìndì.

33 Ìmi 'okí dō tã múké rĩ 'yéjã 'bá ìmi 'o'ba múké rĩ pi ní, ìmi tãkírì ìsù ìngónì? Ìsùzú 'bá ùnjìkãnyã 'o'ba rĩ pi ri èsì múké 'bá 'bá ì 'o'ba múké rĩ pi ní.

34 Ìmi dō 'yéjã ri ngá sè m̀erì rú 'bá ícò'ba m̀erì rĩ ùfè'ba rá rĩ pi ní, ngá múké ìmi ní ìsù 'a ni gé 'dìgé rĩ ã'di? 'Bá ùnjìkãnyã 'o'ba rĩ pi kpá ri ngá sè 'bá ùnjìkãnyã 'o'ba rĩ pi ní m̀erì rú ìndì, ã'diātāsīyã kòpì ùsúkí kìnì, ngá ì ní sèé rĩ, ì ícò ùfè gò ì ní vùlé rá.

35 “Bo lè ìmi lèkí ìmivè ari'ba rĩ pi lèlè, lè ìmi 'okí kòpì múké. Lè ìmi sèkí m̀erì kòpì ní, lè ìmi 'bákí èsì 'yozú kìnì, kòpì ã újákí ngá ìmi ní sèé m̀erì rú rĩ gòó vùlé 'dìni ku. Kúru ìmi ìmù àndèma ìsù àmbúgú. 'Bù gé 'dãlé, ìmi ìmù adri anjì Múngú Ùkpò 'Dípa vé ni, ã'diātāsīyã ìrivé èsì múké 'bá òwò'dífò sè'ba ku rĩ pi ní, àzini 'bá ùnjìkãnyã 'o'ba rĩ pi ní.

36 Lè ìmì èsì ã adri ìdrìkídri 'bá ọrụkọ'bée ní, sù ìmi Ètèpì 'bù gé rĩ è èsì ní adri ìdrìkídri ìmi ní rĩ tìjì.

À 'yokí 'bá àzi vé tã ùnjí ku (Mátáyo 7:1-5)

37 “Lè ìmi lìkí tã 'bá àzi drìgé ku, ã lìkí rí kpá tã ìmi drìgé ku. Lè ìmi 'yokí 'bá àzi ní ìri 'bá ùnjí 'dìni ku, ã 'yokí rí kpá ìmi 'bá ùnjí ku. Lè ìmi trúkí 'bá ọrụkọ'bée ìvé ùnjìkãnyã agásì rá, Múngú ã trù rí ìmi ìmivè ùnjìkãnyã agásì bèsìní.

38 Ìmi sèkí dō ngá 'bá àzi ní, ì kpá újá sè ìmi ní àmbúgú. Ì ngá rĩ ù'bì ìmi ní àmbúgú, ì ùmìmì, ì ya, drì ni ri ayi vùgá sī, ì kúru dã ìmivè ngá agá. Ngá ìmi ní ngá ù'bìzú rĩ, ì kpá gò ngá ù'bì sè ìmi ní àní.”

39 Yèsù gò 'bá rĩ pi ní nàpí àzi ùlùú kìnì, “Bá mì be èsìpì gí rĩ nyo ícò ógùpì mì be èsìpì gí rĩ se m̀uzú 'í vùgá sī rá? Kòpì ícókí nyo u'deé ìrìtrò 'bù agá ku?

40 'Bá ì ní rií ìmbá rĩ ícò 'bá ì ìmbápi rĩ ndèé ku, 'bo ìmbákí dō 'bá

rĩ gí, ĩri ímú adri sũ 'bá 'i ímbápi rĩ tĩni."

41 "Mi ngá mādāñá 'deépi mí ógúpi mị gé rĩ ndre rá píri, 'bo ngá 'deépi mí mị gé usegúgú 'dĩri, 'i ndre ku āsĩ?

42 Mi ícọ 'yo mívé ùndĩ ní, 'i sē mā ĩpē ngá 'deépi mí mị gé 'dĩri āmvé, 'bo ngá 'deépi mí mị gé usegúgú 'dĩri, 'i ndre ku āsĩ? Mi 'bá riípi mi 'bāápi kú tā bē pịrị 'dĩri, lē mī ĩpē ngá 'deépi mí mị gé usegúgú 'dĩri ũgbále, mí íbí rí ngá 'deépi mí ógúpi mị gé rĩ ĩpēé ndō.

Peṭi múké rĩ ĩ nĩ áamá ĩrivé ũ'a sĩ
(Mātáyo 7:17-20; 12:34b-35)

43 "Peṭi múké rĩ, ícọ 'aá ũ'a be ũnjí ku, peṭi ũnjí rĩ, ícọ 'aá ũ'a be múké ku.

44 ĩ peṭi rĩ nĩ áamá ĩrivé ũ'a sĩ. 'Bá āzi ícọ peṭi ĩ ní zịí figĩ 'dĩri vé ũ'a ĩtĩ peṭi ũcékúcé be ni sịgé ku, dōku 'bá āzi ícọ vinyọ vé ũ'a ĩtĩ peṭi túngú ni sịgé ku.

45 'Bá múké rĩ, ĩri tā múké 'o, ā'diātāsīyā ĩrivé ẹsị múké. 'Bá ũnjí rĩ, ĩri tā ũnjí 'o, ā'diātāsīyā ĩrivé ẹsị ũnjí. Átángá ĩri ní átá rĩ, ĩri íbí íngá ĩri ẹsị agá."

Nāpí 'bá ĩrĩ jó sị' bá rĩ pi vé rĩ
(Mātáyo 7:24-27)

46 Kúru Yēsũ ní 'yozú kīnĩ, "Īmi ri ma zị 'Úpí, Úpí', tā má ní lūú ĩmi ní rĩ, ĩmi 'dụkí ngaá ku āsĩ?

47 'Bá mávé tā yịpi rá, tā ni 'dụpi ngaápi rá rĩ,

48 ĩri adri sũ 'bá jó sịpi írā drīgé, 'bú ni gaápi kuúpi vūgá 'dāá rĩ tĩni. Yị ká tịj jó rĩ ĩmūlūú lēé jó rĩ ayaá í'dé vūgá, jó rĩ árí kuyé, ā'diātāsīyā sịkí jó rĩ ũkpó ũkpó.

49 'Bo 'bá mávé tā yịpi rá, tā ni 'dụpi ngaápi ku rĩ, índré sũ 'bá jó sịpi nyọkú agá, ndụú ni ā'bāápi ũkpó ũkpó kuyé rĩ tĩni. Yị ká tịj jó rĩ ĩmūlūú, ze jó rĩ ũjōó í'dé vūgá."

7

Yēsũ ídrí ũgalaku rĩ vé átí' bá
(Mātáyo 8:5-13; Yūwánĩ 4:43-54)

1 Yēsũ ká tā 'dĩ'bée átá deé 'bá rĩ pi ní gí, ĩri ní 'dezú mužú Kāpārānāumā gá.

2 Kūrú rĩ agá 'dāá, ũgalaku āngáráwá rĩ pi vé rĩ* vé átí' bá ĩri ní lēé ambamba rĩ, drā rụ ĩri ũnjí ũnjí, lē drāadrā.

3 Ūgalaku rĩ ká Yēsũ vé tā yị, ĩri ní 'bá ambugu Yāhūdĩ rĩ pi vé rĩ pi ā ụrụkọ pēzú mužú Yēsũ ri zizú, ẹ ímú rí ívé átí' bágú rĩ ídrí.

4 Kọpi ká caá Yēsũ vúgá 'dāá, kọpi ní Yēsũ ri mázú kīnĩ, "Āngáráwá āmbúgú rĩ, ĩri 'bá múké, lē mī ímú ĩrivé átí' bá drā ní rụú rĩ ídrí,

5 ā'diātāsīyā āngáráwá rĩ lē 'bávé 'bá rĩ pi ambamba, sị 'bá ní Jó Múngú ri Zizú ni."

6 Kúru Yēsũ ní 'dezú mužú kọpi be trú.

Kọpi ká caá ĩnyinā 'dāá, āngáráwá rĩ pi vé āmbúgú rĩ ní ívé ùndĩ ụrụkọ'bée pēzú mužú Yēsũ vúgá 'dāá, kọpi ní āngáráwá rĩ vé átángá ũlūzú Yēsũ ní kīnĩ, "Úpí, mī iza mī sá ímúzú mávé āngá nōó ku, ā'diātāsīyā 'i ndē ma āmbūgū sī rá, mí ícọ ímú mávé āngá nōó ku.

7 Á mụ mí vúgá 'dīlé kuyé, ā'diātāsīyā 'i ndē ma āmbūgū sī rá. Lē mī átá átángá rĩ, mávé átí' bá rĩ ícọ ídrí rá.

8 Āngáráwá ụrụkọ'bée anigé má drīlẹ gá, kọpi má ní tǎimbị sē nĩ, āngáráwá ụrụkọ'bée anigé má pálé gá, ma kọpi ní tǎimbị sē nĩ. Ma ícọ 'yo ālu ní ní, "Í mụ, ' ĩri mụ rá. Ma ícọ 'yo āzi ní ní, 'Mí ímú, ' ĩri ímú rá. Ma ícọ 'yo mávé átí' bá rĩ ní, "Í 'o 'dīni, ' ĩri tā rĩ 'o rá."

9 Yēsũ ká tā ĩ ní ũlūú 'i ní 'dĩri yị, sē ĩri ní āyāngará, ĩri ní 'i újázú 'bá bītríká mụ' bá 'i vūdrī gé sī rĩ pi vúgálé, ĩri ní 'yozú kọpi ní kīnĩ, "Īsērélẹ agá nōgó, má ísú drī 'bá āzi

* 7:2 7:2 Ūgalaku āngáráwá rĩ pi vé rĩ: ĩri āngáráwá mūdūrūlū ālu rĩ pi ẹ drī kóopi ni.

ẹ'yĩngará be ũkpó ũkpó sũ ágó 'dĩri vé rĩ tĩni kuyé!"

10 Ægõ ì ní pèé 'dã'bée kã ì újá gõó 'bètĩ 'dãá, kòpi cakí ìsũ ãngaráwá rĩ vé àtĩ'bá rĩ ìdrí gí.

Yèsũ ìdrí ọwúzìgò àzi vé mvá ágó drãápi gí ni

11 Tã 'dĩri ã vùdrĩ gé, koro Yèsũ ní 'dezú mužú kũrũ Nãinĩ vé rĩ gé, 'bá ìri ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi 'bá bĩtrĩká rĩ pi be 'dekí mužú ìri ã vùdrĩ gé sĩ ìndĩ.

12 Kòpi kã caá ìnyinã kũrũ rĩ vé kẹ̀tìlè gá 'dãá, kòpi ndrekí 'bá rĩ pi ri ọwúzìgò rĩ vé mvá ãlukúta drãápi gí rĩ vé ãvũ 'du mužú. 'Bá bĩtrĩká 'dekí mužú ũkú rĩ vùgá sĩ ìndĩ.

13 Úpí Yèsũ kã ọwúzìgò rĩ ndree, ìzãngã fi ẹ̀sì ni agá, ìri ní 'yozú kĩnĩ, "Í ngo ku."

14 Yèsũ ní á'ya ãvũ rĩ 'duzú rĩ úlózú, 'bá ãvũ 'du'bá rĩ pi ní pá tuzú. Yèsũ ní 'yozú kĩnĩ, "Kẹ̀rĩmvá 'dĩri, 'i nga uru."

15 Ævũ rĩ ní ìngázú úrízú uru sĩ, ìri ní 'dózú átázú, Yèsũ ní ìri sèzú gòzú ẹ̀ndrèpi vùgá 'dãá.

16 'Bá rĩ pi ãrèvú céré rukí tã Yèsũ ní 'oó 'dĩri rá, sè kòpi ìngúkí Múngú ri rá. Kòpi kĩnĩ, "Nébĩ ãmbúgú ìfũ 'bá ãsámvú gé gí. Múngú ìmú ívé 'bá rĩ pi ẹ̀ ìzã kongará gá."

17 Tã Yèsũ ní 'oó 'dĩri ayi mužú ãngũ Yũdáyã vé rĩ agásĩ, ãzini ãngũ jèlè gá sĩ rĩ pi agásĩ céré.

Yèsũ pi vé tã Yũwánĩ Bãtízĩmũ sèepi rĩ be rĩ

(Mãtãyo 11:1-19)

18 Yũwánĩ Bãtízĩmũ sèepi rĩ vé 'bá ìri ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi ní tã Yèsũ ní 'oó rĩ pi ùlüzú Yũwánĩ ní céré. Kuru Yũwánĩ ní ívé 'bá 'ì pámvú ùbĩ'bá rĩ pi zìzú ìrĩ,

19 ìri ní kòpi pèzú mužú Úpí ri zìzú kĩnĩ, "Mi 'bá ì ní 'yoó kĩnĩ, ìri ìmú 'dĩ' dĩ rĩ 'i, dõku 'bá 'bá ní ríí ùtèé rĩ ìri túngú?"

20 Yũwánĩ vé 'bá ìri ã pámvú ùbĩ'bá ìrĩ 'dĩ'bée kã caá Yèsũ vùgá 'dãá, kòpi ní 'yozú Yèsũ ní kĩnĩ, "Yũwánĩ Bãtízĩmũ sèepi rĩ ìpè 'bá ìmú mi zìj, 'Mi 'bá ì ní 'yoó kĩnĩ, ìri ìmú 'dĩ' dĩ rĩ 'i, dõku 'bá 'bá ní ríí ùtèé rĩ ìri túngú?" "

21 Sã 'dãri gé, Yèsũ ìdrí 'bá drã be ãndiãndí ni pi, 'bá ìndrí ùnjí be ni pi kárakarã, zì 'bá kárakarã mĩ be ẹ̀sì 'bá gí ni pi ẹ̀ mĩ ãngũ ndree rá.

22 Kuru Yèsũ ní újázú 'bá Yũwánĩ vé áyúãyũ rĩ pi ní kĩnĩ, "Ìmi mvikí gõó Yũwánĩ vùgá 'dãá, ìmi ùlúkí ìri ní tã ìmi ní ndree ìmĩ mĩ sĩ, ãzini ìmi ní yì ìmĩ bí sĩ rĩ. 'Bá mĩ ãkó rĩ pi nóni ãngũ ndree rá, 'bá bãtrã rú rĩ pi ngakí ẹ̀cì tuú rá, 'bá ùfú ní nyaá rĩ pi ã rú 'bá ícákí céré ule rá, 'bá bí be ẹ̀sì 'bá gí rĩ pi ẹ̀ bí zì 'i tã yì rá, 'bá ùdrã 'bá gí rĩ pi ìngákí gõó ìdri rú rá, ãzini ì nóni ri ù 'dúkò múké Múngú vé rĩ ùlũ 'bá ngá ãkó rĩ pi ní.

23 Ìmi lúkí Yũwánĩ ní 'yozú kĩnĩ, tã má ní 'oó, ãzini tã má ní 'yoó rĩ, 'bá rĩ gã dõ ma kuyé, Múngú ri ìri ní tãkiri sè rá."

24 Yũwánĩ vé 'bá áyúãyũ rĩ pi kã 'deé mužú gí, Yèsũ ní 'dózú Yũwánĩ vé tã átázú 'bá bĩtrĩká rĩ pi ní kĩnĩ, "Ngá ìmi ní mužú ndree ãngũ ã'wí cínýáfã rú rĩ agá 'dãá rĩ ã'di? Ìmi mužú 'bá ũkpõ ãkó sũ ìzìríkõ ùlĩ ní ríí ùvĩ rĩ tĩni ni ndree?"

25 Dõ 'dĩni kuyé, ngá ìmi ní mužú ndree rĩ ã'di? Ìmi mužú ágó bõngó suúpi ùnyĩ be ni ndree? 'Bá bõngó ãjè be ni pi su'bá rĩ pi, kòpi ã'bú be ambamba, kòpi ri adri vürã 'bãgú ní rizú adrízú rĩ gé.

26 'Bo ngá ìmi ní mužú ndree ãngũ ã'wí cínýáfã rú rĩ agá 'dãá rĩ ã'di? Ìmi mužú nèbĩ ndree? È, á lè 'yoó ìmi ní 'dĩni, 'bá ìmi ní mužú ndree 'dãri ndè nèbĩ rĩ pi rá.

27 'Bá 'dĩri Yũwánĩ 'i, sĩkí ìrivé tã Búkũ Múngú vé rĩ agá kĩnĩ:

" 'Ma mávé 'bá áyúãyũ ni pè mužú mí ní drĩdrĩ, ìri mu mí ní lètì údé."

28 Á lē lūú ĩmi ní kīnī, 'bá ũkú ní tīj rī pi āsámvú gé, 'bá āzi Yūwánī ri ndēepi āmbūgū sī ni āluḡani 'dāáyo. 'Bo 'bá mālūngā Múngú vé rī agá 'dāá ũdūmbítā rú rī, ndē Yūwánī ri āmbūgū sī rá."

29 'Bá rī pi ārēvú céré, 'bá mūfēngā umbe jezú rī u'du' 'bá rī pi be, kōpi kã tā Yēsū ní átá 'dīri yīi, kōpi ẹ'yīkí rá 'yozú kīnī, tā Múngú vé 'oó rī, ĩri pīrī, ā'diātāsīyā Yūwánī sē ĩ ní bātízīmū nī.

30 'Bo Fārúsī rī pi, 'bá ĩ ní ímbá tāimbī Mósē vé rī nī' 'bá múké múké rī pi be, gākí tā Múngú ní lēé kōpi ā 'okí rī sī, ā'diātāsīyā kōpi lēkí Yūwánī ā sē ĩ ní bātízīmū ku.

31 Yēsū ní gōzú 'yozú kīnī, "Mā ũ' bī rí úyú lókí nōri vé rī pi ngá íngóni ni sī? Kōpi adrikí sū ngá íngóni ni tīnī?"

32 Kōpi adrikí sū anjīnā ĩ úmú' 'bá áví áví' bée jōkōnī agá rī pi tīnī, kōpi ri 'yo,

" 'Bá cokí ĩmi ní kū' dī,
'bo ĩmi tukí úngó kuyé,
'Bá ngokí úngó ávū vé ni,
'bo ĩmi ngokí áá kuyé.'

33 Ā'diātāsīyā Yūwánī Bātízīmū sēepi rī ímú, nya pánga kuyé, āzini mvu vīnyō kuyé, 'bo ĩmi kīnī, 'Índrī ũnjī fi drī ni gé gí.'

34 Ma 'Bá Mvā 'i, má ímú, á nya ngá rá, āzini á mvu ngá rá, ĩmi kīnī, 'Ma ri ngá nya ambamba, āzini ma ri ĩmērē ambamba, ma ũndī 'bá mūfēngā umbe jezú rī u'du' 'bá rī pi vé ni, āzini 'bá ũnjīkānyā 'o' 'bá rī pi vé ni.'

35 Tā 'bá úmī be rī ní ngaá rī ĩri lū 'yozú kīnī tā ĩri ní 'oó rī pīrī."

Ūkú ũnjīkānyā be rī dā ũdu Yēsū ā pá gá

36 Fārúsīgú āzi zī Yēsū ri muḡ ínyá nyaá ívé āngá, kúru Yēsū ní 'dezú muḡú ágó rī vé āngá 'dāá, kōpi ní úrízú vūgá ínyá rī ā nyangárá gá.

37 Ūkú āzi ũnjīkānyā be ni kūrú 'dāri agá, ũkú rī kã yīi kīnī, Yēsū

ri ínyá nya Fārúsīgú rī vé āngá 'dāá' dā, ĩri ní ũdu ājē be āmbúgú ni íjízú mālāngī agá,

38 ĩri ní ímúú pá tuzú Yēsū ā úgóró gá, ĩri ní kūmūcí ũtīzú Yēsū ā pá gálésī, ĩri ní rizú ngozú, ĩrivé mīndrē ri u'deé Yēsū ā pá gá. Kúru ĩri ní mīndrē rī ĩnīzú 'i drī' bī sī, ĩri ní Yēsū ā pá undruzú, ĩri ní ũdu ngūḡpi ndrīndrī ni dāzú Yēsū ā pá gá.

39 Fārúsīgú Yēsū ri zīpi rī kã tā 'dīri ndrēé, ri ũsūú 'í ẹsī agá 'dālé kīnī, "Ágó 'dīri dō nēbī, ícó té nīi áamá 'yozú kīnī, ũkú rīipi drī 'bāápi 'i rú' 'bá gá 'dīri, ĩri 'bá ũnjīkānyā be ni ku?"

40 Yēsū ní 'yozú Fārúsīgú rī ní kīnī, "Sīmōnā, á lē mí ní tā āzi lūú 'dī."

Sīmōnā ní ẹ'yīzú kīnī, "Ímbápi, mi ícó tā rī lū má ní rá."

41 Yēsū ní 'yozú ĩri ní kīnī, "Ágó āzi sē mūfēngā 'bá ĩrī pi ní mērī rú. Sē ágó āzi rī ní mūfēngā fífí ẹnjīipi ẹnjīenjī mūdūrūlū tōwú, sē āzi rī ní mūfēngā fífí ẹnjīipi ẹnjīenjī† pūkú tōwú.

42 Ágō ĩrī 'dī' bée ndākí ũ'dū tí mērī 'dī' bée ũfēzú. Mērī 'dīpa kã ndrēé 'dīni, gō mūfēngā rī vé tā ọyūú 'í ẹsī agásī rá. 'Bá ĩrī 'dī' bée pi āsámvú gé, 'bá mērī 'dīpa rī lēepi agaápi rá rī íngōri?"

43 Sīmōnā ní újázú kīnī, "Má ígá 'bá mērī 'duḡpi āmbúgú rī 'i."

Yēsū ní 'yozú ĩri ní kīnī, "Tā mí ní újá 'dīri pīrī."

44 Kúru Yēsū ní 'i újázú ũkú rī ndrēzú, ĩri ní 'yozú Sīmōnā ní kīnī, "Í ndrē drī ũkú 'dīri ká, má ní ícázú mívé āngá nōgó rī gé, 'í sē má ní yīi pá ũjízú ni kuyé, 'bo ũkú nōri ũjī mā pá mīndrē 'í mī gé rī sī, ĩnī mā pá 'i drī' bī sī.

45 Mí u'de ma ẹzīi bēdrī sī kuyé, 'bo sã má ní ífízú nōgó rī gé, ũkú rī ri mā pá ndrúú, ku ndrūngárá ni kuyé.

† 7:41 7:41 Mūfēngā fífí ẹnjīipi ẹnjīenjī rī: 'Bá rī nga dō ẹzī ú' dū' álu, ĩ 'bá rī ũfē mūfēngā fífí ẹnjīipi ẹnjīenjī álu ni sī.

46 'Í dã ùdu má drìgé kuyé, 'bo ùkú rĩ ùdã ùdu ngùpì ndrìndrì rĩ má pá gá nĩ.

47 Kúru á lě 'yoó mí ní 'dínì, ùnjìkányã ùkú rĩ ní 'oó káràkará 'dĩ'bée, á trũ ìri gí, ã'diâtãsiyã lě ma ambamba. 'Bo 'bá ì ní ìrivé ùnjìkányã trũú céré kuyé rĩ, ìrivé lěngará mādāḡá."

48 Kúru Yēsũ ní 'yozú ùkú rĩ ní kīnī, "Á trũ mi mívé ùnjìkányã agásī gí."

49 Ūmú rĩ pi ní rizú átázú ì ãsámví gé sī kīnī, "'Bá 'dĩri ũsũ 'i ã'di 'i ícōpi ùnjìkányã trũúpi rá ni?"

50 Yēsũ ní 'yozú ùkú rĩ ní kīnī, "Mívé ẹ'yīngará ídrí mi gí, 'i mụ, tākiri ã adri mí be."

8

Ūkú mụ'bá Yēsũ be trũ rĩ pi

1 Tã 'dĩri ã vùdrì gé, Yēsũ ri ẹcì mụzú kūrú rĩ pi agásī, gūrú rĩ pi agásī, ri ỳ'dúkó múké mālūngã Múngú vé rĩ ã tã ùlũú 'bá rĩ pi ní. Ìrivé 'bá áyúáyũ mụdrì drì ni ìrì rĩ pi rikí ẹcì ìri be trũ.

2 Ūkú urukọ ìri ní ìndrì ùnjì údró kọpi drìgé sī, ãzini ùkú urukọ ìri ní ìdrì drã ãndiãndí agásī rĩ pi, kọpi rikí kpá ẹcì ìri be trũ, ùkú ãzi rĩ ã rú Māriyã Māgādēlénã 'i, ùkú 'dĩri ọtú Yēsũ ní ìndrì ùnjì ẹzìrì rĩ pi droo fũú drì ni gé sī rĩ 'i,

3 ãzi rĩ vé rú Jūwánã 'i, ìri Kúzã vé ùkú, Kúzã ri 'bá riipi Ēródē vé ngá 'bẹtì agá rĩ pi vé tã mbaápi rĩ, ãzi rĩ ã rú Sūzánã 'i, ùkú urukọ káràkará ni pi be. Ūkú 'dĩ'bée ri ngá ìvé rĩ pi sē Yēsũ pi ẹ ìzã kozú ívé 'bá 'i pámvú ùbĩ'bá rĩ pi be.

Nāpí ágó úri riipi rĩ vé rĩ (Mátáyo 13:1-9; Mārākō 4:1-9)

4 Ū'dú ãlu, 'bá bĩtríká ímúkí ì úmú Yēsũ ã gārã gá, kọpi íbíkí ímú kūrú ãndiãndí ni pi gélésī, Yēsũ ní kọpi ni nāpí 'dĩri ùlũzú kīnī,

5 "Ágó ãzi ọmvú be ni mụ úri rií ívé ọmvú agá, ágó rĩ kã úri rĩ rií, úri

rĩ pi ã urukọ u'dekí létì drìgé, 'bá rĩ pi rikí utuú pá sī, ãrĩḡá rĩ pi tekí kọpi rá.

6 Úri rĩ pi ã urukọ u'dekí nyọókú írã drìgé ni agá, kọpi kã ìfũú, kọpi 'wikí rá, ã'diâtãsiyã yī nyọókú rĩ agá 'dãáyo.

7 Úri rĩ pi ã urukọ u'dekí ùcékúcé ãsámví gé, ùcékúcé rĩ dũ kọpi be trũ, ọzũ úri ìfũ'bá dũ'bá rĩ pi rá.

8 Úri rĩ pi ã urukọ u'dekí nyọókú múké ni agá, kọpi ìfũkí dũú rá, ãlu rĩ 'a caá mūdũrũlũ ãlu."

Yēsũ kã nāpí rĩ ùlũú deḡ, ìri ní 'yozú kīnī, "'Bá bĩ be rĩ, ã yì 'i ní tã 'dĩri."

Nāpí rĩ vé ífífí

(Mátáyo 13:10-17; Mārākō 4:10-12)

9 Yēsũ vé 'bá ìri ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi ní ìri zizú kīnī, nāpí 'dĩri vé ífífí ìngóni.

10 Ìri ní 'yozú kīnī, "Sēkí ìmi ní úmĩ mālūngã Múngú vé ì ní ùzũú kuú mūdũmūdũ rú rĩ vé tã nĩzú ámázú rĩ rá, 'bo ma tã rĩ átá 'bá urukọ'bée ni nāpí sī, lũzú kīnī,

" 'Kọpi ãngũ ndre rá, 'bo kọpi ámákí ngá rĩ ndreé ku,

kọpi tã rĩ yì rá, 'bo tã rĩ fi kọpi drìgé ku.'

Yēsũ ùlũ nāpí ágó úri riipi rĩ vé rĩ (Mátáyo 13:18-23; Mārākō 4:13-20)

11 "Nāpí rĩ vé ífífí 'dínì, úri rĩ tì Múngú vé rĩ.

12 Úri u'de'bá létì drìgé rĩ pi, ìri 'bá Múngú vé tì yì'bá rá rĩ pi, 'bo ãdróko ri ímú tì Múngú vé rĩ 'dũ kọpi ẹ ẹsì agásī rá, kọpi ẹ ẹ'yīkí rí ku, ãzini kọpi ẹ ìsúkí rí ídrĩngará ku.

13 Úri u'de'bá nyọókú írã drìgé rĩ agá rĩ pi, ìri 'bá tì Múngú vé rĩ yì'bá, ẹ'yì'bá ãyīkō sī rĩ pi, 'bo kọpi ã úlá fi vũgá 'dãá kuyé, kọpi ẹ'yì lókĩḡá be mādã, 'bo tã ùkpó ùkpó kádō kọpi ìsú, kọpi ẹ'yīngará rĩ ku rá.

14 Úri u'de'bá ùcékúcé ãsámví gé rĩ pi, ìri 'bá tì Múngú vé rĩ yì'bá rá

rĩ pi, 'bo ìzãngã nyõõkú nõri vé rĩ, ã'bu nyõõkú nõri vé rĩ, ãzini ãyĩkõ nyõõkú nõri vé rĩ sã kôpi adri ù'a ãkó.

¹⁵ 'Bo úri u'de'ba nyõõkú múké rĩ agá rĩ pi, ìri 'bã adri'ba tã be múké, ãzini ẽsì be múké rĩ pi, kôpi tì Múngú vé rĩ yì rá, kôpi tã ni 'du nga rá, kôpi 'a ù'a be múké.

*Nãpí lámã vé rĩ
(Mãrákõ 4:21-25)*

¹⁶ "Bã ãzi ícõ lámã 'yũu, drĩ ni ùpĩ ùdrí sĩ cí ku, dõku ícõ lámã rĩ suú gbólõ ã ndúgé ku. Ìri lámã rĩ 'bã mísã drĩgé, 'bã ífí'ba jó agá rĩ pi ã ndrekí rí ãngũ ãní bẽní.

¹⁷ Ngá ãrẽvú céré ì ní zũú kuú mũdũmũdũ rú rĩ ì ímú i'da ãngũ ule gá, ngá ãzi 'i zũúpi ì ní ícõ nĩ ku ni 'dãáyo.

¹⁸ Ìmi ndrekí múké, lã ìmi 'bãkí bí tã rĩ yizú. 'Bã ngá* be rĩ, ì ìri ní ãzi ni sã ãmbúgú, 'bã ngá ãkó rĩ, ã ùsũ dõ 'yozú kĩnĩ, 'i ngá be drããsiyã, ì ngá ìrivé 'dĩri 'du rá."

*Yèsũ ẽndrẽpì pi ẽdrípìi be
(Mátáyo 12:46-50; Mãrákõ 3:31-35)*

¹⁹ Vúdrĩ ni gé, Yèsũ ẽndrẽpì pi ímúkí ẽdrípìi be Yèsũ ri ndreé, 'bo kôpi ndãkí ù'dũ tí fizú cazú ìri vúgá 'dãá, ã'diãtãsiyã 'bã rĩ pi gakí ambamba.

²⁰ 'Bã ãzi ní lũzú Yèsũ ní kĩnĩ, "Mí ẽndrẽpì pi mí ẽdrípìi be tukí pá kuú ãmvé 'dãá'dã, kôpi lãkí mi ndreé."

²¹ Yèsũ ní 'yozú kĩnĩ, "'Bã Múngú vé tì yì'ba rá, tã ni 'du'ba nga'ba rá rĩ pi, kôpi mávé ẽndrẽpì, ãzini mávé ẽdrípìi."

*Yèsũ uga ùlí vùpi ùkpõ be rĩ
(Mátáyo 8:23-27; Mãrákõ 4:35-41)*

²² Ù'dú ãlu, Yèsũ ní 'yozú ívé 'bã 'i pámvú ùbĩ'ba rĩ pi ní kĩnĩ, "'Bã zokí muú yĩ bãlãlã rĩ agásì álé 'dãá." Kúru kôpi ní tuzú kúlúmgbã agá, kôpi ní 'dezú muzú.

²³ Kôpi kã rii zoó muzú, Yèsũ ní ù'dú kozú. Kúru ùlí vùpi ùkpõ be ni ní íngázú vizú yĩ bãlãlã rĩ drĩgé sĩ, yĩ ní írizú fizú kúlúmgbã rĩ agá 'dãá, sã kúlúmgbã rĩ lã tĩ ãní yĩ ã ndúgé.

²⁴ Yèsũ vé 'bã ìri ã pámvú ùbĩ'ba rĩ pi ní ìri aruzú 'yozú ìri ní kĩnĩ, "Úpí, Úpí, 'bã ri tĩ yĩ ã ndúgé!"

Yèsũ ní ngazú uru sĩ, ìri ní trezú ùlí rĩ drĩgé, ãzini yĩ úvãpi ngũyã ngũyã rĩ drĩgé, ùlí vùpi ùkpõ be rĩ ní pá tuzú.

²⁵ Yèsũ ní ívé 'bã 'i pámvú ùbĩ'ba rĩ pi vizú kĩnĩ, "Ìmi ẽ'yĩngará ãkó ãsĩ?"

Ûrĩ fu kôpi, tã 'dĩri sã kôpi ní ãyãngará, ógúpì ní ógúpì ri vizú, "'Bã 'dĩri ã'di 'i átãngá átãpi ùlí ní tì ni yĩ, ãzini yĩ úvãpi ngũyã ngũyã rĩ ní tì ni yĩ ìndĩ 'dĩri?"

Yèsũ ídrí ágó ãzi ìndrí ùnjí rĩ pi ní fí drĩ ni gé ni

(Mátáyo 8:28-34; Mãrákõ 5:1-20)

²⁶ Yèsũ pi ívé 'bã 'i pámvú ùbĩ'ba rĩ pi be, kôpi ní yĩ bãlãlã Gãlĩláyã ri zozú álé 'dãá, kôpi ní cazú ãngũ Gãrásã vé rĩ gé.

²⁷ Yèsũ kã ísì kúlúmgbã rĩ agásì, ágó ãzi ìndrí ùnjí ní fí drĩ ni gé ni ní ímúzú Yèsũ vúgã nõó. Ágó rĩ adri lókí be aco, su bõngó 'i rú'ba gá ku, adri 'bẽtì ku, ìri ri adri 'búrẽdrĩ rĩ pi ãsãmvú gé.

²⁸ Ágó rĩ kã Yèsũ ri ndreé, ìri ní trezú ù'dúkõ be uru 'dãá, ìri ní kũmũcí ùtĩzú Yèsũ ẽndrẽtì gé, ìri ní 'yozú ù'dúkõ be uru 'dãá kĩnĩ, "Yèsũ, Mvã Múngú Ùkpõ 'Dĩpa vé rĩ, 'i lã má vúgã ã'di? Á mã mi drĩ ìrĩ sĩ, ã 'okí ma ùnjí ku fõ!"

²⁹ Drĩdrĩ ni, Yèsũ 'yo ìndrí ùnjí rĩ ní rá kĩnĩ, ìndrí ùnjí rĩ ã fũ ágó rĩ drĩgé sĩ rá. (Ágó 'dĩri ìndrí ùnjí rĩ fi rú'ba ni gé ótú ìnógõsì, kádõ drĩ ni pi úmbé pá ni pi be ímvẽ sĩ, kádõ rii ìri ùtẽé, ìri ímvẽ rĩ uce 'dĩsì rá, ìndrí ùnjí rĩ ìri jì mu ásé agá ãngũ 'bã ãkó ni agá.)

* **8:18 8:18** Ngá: Ngá Yèsũ ní tã ni átã 'dĩri, ìri ùmĩ tã Múngú vé rĩ nĩzú rĩ.

30 Yēsũ ní ágó rĩ zìzú kīnī, “Mí rú ã'di 'i?”

Ágó rĩ ní újázú Yēsũ ní kīnī, “Má rú Bìtríká 'i.” Ágó rĩ 'yo 'dīni, ã'diātāsīyā índrī ũnjí fi'bán rú'bán ní gé rĩ pi kárakará.

31 Índrī ũnjí rĩ pi ní rizú Yēsũ ri mǎzú kīnī, Yēsũ ã pē ĩ muḡ 'bú kuḡpi ũḡḡ ãkó rĩ agá 'dǎá ku.

32 Īgá kárakará 'bán rĩ pi ri kōpi úcé ánga rĩ drīgé 'dǎá. Índrī ũnjí rĩ pi ní Yēsũ ri mǎzú kīnī, Yēsũ ã pē ĩ muḡ úfí Īgá rĩ pi agá, Yēsũ ní kōpi pēzú muḡú.

33 Índrī ũnjí rĩ pi ní úkpúzá ágó rĩ drīgé sī, muḡú úfízú Īgá rĩ pi agá, Īgá rĩ pi ní njuzú muḡú óngú sī āngũ úlúpi úlúlũ rĩ gé 'dǎá, kōpi ní u'dezú yīl bǎlǎlǎ rĩ agá 'dǎá.

34 'Bá ri'bán Īgá rĩ úcé'bán rĩ pi ká tǎ 'i 'oópi 'dīri ndreeé, kōpi ní njuzú muḡú tǎ 'dīri ũlũzú 'bán kūrú agá rĩ pi ní, āzini 'bán kūrú rĩ ã gārǎ gá sī rĩ pi ní.

35 'Bá rĩ pi ní ngazú muḡú tǎ 'i 'oópi rĩ ndrezú. Kōpi ká caá Yēsũ vúgá 'dǎlé, kōpi ísúkí ágó ándúrú índrī ũnjí rĩ pi ní fūú drī ni gé sī gí rĩ, úrí kuú Yēsũ ɛndrɛtɪ gé, úsú 'i bōngó sī, úmī ni ícá múké gí, sē kōpi ní ũrĩ.

36 'Bá tǎ rĩ ndre'bán rĩ pi ní muḡú tǎ ĩ ní ágó índrī ũnjí be rĩ ídrízú 'dīri ũlũzú 'bán urukō'bée ní.

37 Kúru 'bán céré āngũ Gērásǎ vé rĩ agá rĩ pi ní Yēsũ ri mǎzú kīnī, Yēsũ ã nga muḡ 'dīisī rá, ã'diātāsīyā ũrĩ fi kōpi ésí agá ambamba. Kúru Yēsũ ní tuzú fizú kúlúmgbá agá, ĩri ní 'dezú muḡú.

38 Ágó Yēsũ ní índrī ũnjí droó fūú drī ni gé sī rĩ ní Yēsũ ri mǎzú drī ĩrĩ sī kīnī, ĩ muḡí Yēsũ be trú, 'bo Yēsũ ní ĩri pēzú muḡú, ĩri ní 'yozú kīnī,

39 “Í mvi gōó 'bɛtɪ, 'í mu tǎ āyǎzú āyǎyǎ Múngú ní 'oó mí ní 'dīri ũlũú mívé 'bá 'bɛtɪ ásamvú gé rĩ pi ní.” Ágó rĩ ní 'dezú muḡú kūrú rĩ agá 'dǎá, ĩri ní tǎ Yēsũ ní 'oó 'í ní 'dīri ũlũzú muḡú 'bán rĩ pi ní céré.

Yēsũ ídrí mvá ũkú Yáyĩrō vé rĩ, āzini ũkú drǎ be rĩ

(Mātáyo 9:18-26; Mārákō 5:21-43)

40 Kúru Yēsũ kǎ 'i újǎ zoó gōó álé 'dǎá, 'bán bìtríká ri'bán ĩri ũtē'bán rĩ pi ní ĩri é'yízú.

41 Ágó āzi rú ni Yáyĩrō 'i, ĩri Jó Múngú ri Zìzú rĩ vé drīkoma, ágó rĩ ní ímúzú kúmúci ũtízú Yēsũ ɛndrɛtɪ gé, ĩri ní Yēsũ ri mǎzú drī ĩrĩ sī kīnī, ĩ muḡí Yēsũ be trú ívé āngá 'dǎá,

42 ã'diātāsīyā ívé mvá ũkú ālukútanǎ ílí be muḡrĩ drī ni ĩrĩ rĩ, drǎ rú ĩri ũnjí ũnjí, lē drǎadrǎ.

Yēsũ kǎ rii 'deé muḡ Yáyĩrō vé āngá 'dǎlé, 'bán bìtríká rĩ pi rikí ĩ mī muḡú Yēsũ rú'bán gá 'dǎá.

43 Ŭkú āzi kōpi ásamvú gé 'dǎlé, ārí ri éci rú'bán ni gé sī ílí muḡrĩ drī ni ĩrĩ, 'bo 'bán āzi ĩri ídrípi ni 'dǎáyo.

44 Ŭkú rĩ ní 'i útrúzú ĩnyinǎ Yēsũ ã úgóró gá, ĩri ní Yēsũ vé bōngó akoóko rĩ ē tɪ úlózú, koro ārí écipi rĩ ní pá tuzú.

45 Yēsũ ní zìzú kīnī, “'Bá ma úlópi rĩ ã'di 'i?”

'Bá bìtríká rĩ pi ní 'yozú kīnī, ĩ nīkí kuyé. Pétēró ní 'yozú Yēsũ ní kīnī, “Ŭpí, 'bán rĩ pi kárakará ri ĩ ĩmī ímúzú mī rú'bán gá nōó.”

46 'Bo Yēsũ ní 'yozú kīnī, “'Bá āzi úló ma gí, ã'diātāsīyā á nī rá ũkpō āngũ ídrízú rĩ fū má rú'bán gá sī gí.”

47 Ŭkú rĩ kǎ ndreeé Yēsũ nī tǎ 'dīri áamá gí, rú'bán ni ní 'dózá yǎzú, ĩri ní kúmúci ũtízú Yēsũ ɛndrɛtɪ gé, ĩri ní tǎ 'í ní Yēsũ vé bōngó úlózú, āzini 'í ní koro ídrízú rĩ vé tǎ ũlũzú 'bán rĩ pi ní.

48 Kúru Yēsũ ní 'yozú ũkú rĩ ní kīnī, “Má mvá rĩ, é'yīngará mívé rĩ ídri mi gí. 'Í mu, tǎkiri ā adri mí be.”

49 Yēsũ kǎ rii átángá rĩ átá, 'bán āzi ní ímúzú Yáyĩrō drīkoma Jó Múngú ri Zìzú rĩ vé rĩ vé āngá 'dǎásī, ĩri ní 'yozú Yáyĩrō ní kīnī, “Mívé mvá ũkú rĩ drǎ gí, mī ri ímbápi ē drī izaá ku.”

50 Yēsũ kǎ tǎ 'dīri yīl, ĩri ní 'yozú Yáyĩrō ní kīnī, “Lē mī adri ũrĩ sī ku, mí é'yī ma, mvá ũkú rĩ ícá ídrí rá.”

⁵¹ Yésũ kã muꝝ caá Yáyĩrõ vé ãngá 'dãlé, ã'yĩ 'bá ãzi fií 'í vúgá sĩ jó agá 'dãlé kuyé, kôpi fikí 'yéná Pétêró be, Yũwánĩ be, Yókóbũ sĩ, ãzini mvá ùkú rĩ vé étépĩ be éndrèpĩ sĩ.

⁵² 'Bá rĩ pi céré rikí ngoó ìzãngã ìzãngã rú mvá ùkú ri vé drãngára sĩ. Yésũ ní 'yozú kĩnĩ, "Ìmi ngokí ku, mvá ùkú rĩ drã kuyé, ìri ri ù'dú ko."

⁵³ 'Bo 'bá rĩ pi rikí guúgu ìrivé tã 'dĩri sĩ, ã'diãtãsiyã kôpi nĩkí rá 'yozú kĩnĩ mvá ùkú rĩ drã gí.

⁵⁴ 'Bo Yésũ ní mvá ùkú rĩ ã drĩ ruzú, ìri ní 'yozú kĩnĩ, "Mâ mvá rĩ, mí íngá uru."

⁵⁵ Mvã ùkú rĩ vé índrí ní ímvízú ìgõzú, koro ìri ní ngazú uru. Kuru Yésũ ní 'yozú mvá ùkú rĩ vé étépĩ pi ní éndrèpĩ be kĩnĩ, "Ìmi sêkí ìri ní ngã nyaá."

⁵⁶ Mvã ùkú rĩ vé étépĩ pi éndrèpĩ be ãyãkí tã 'dĩri sĩ ãyãyã, 'bo Yésũ ní tãimbĩ sêzú kôpi ní kĩnĩ, lã kôpi ã ùlũkí tã 'i ngaápi 'dĩri 'bá ãzi ní ku.

9

Yésũ pẽ ívé 'bá áyúãyũ muðrĩ drĩ ni ìrĩ rĩ pi muꝝ ù'dúkó múké rĩ ùlũú (Mátáyo 10:5-15; Mārākō 6:7-13)

¹ Kuru Yésũ ní ívé 'bá áyúãyũ muðrĩ drĩ ni ìrĩ rĩ pi zizú ímúzú 'í vúgá nõó, ìri ní ùkpõ sêzú kôpi ní, kôpi ã údrókí rí índrí ùnjĩ rĩ pi ãní, ãzini kôpi ã ídríkí rí 'bá drã be ãndiãndí rĩ pi ãní.

² Ìri ní kôpi pëzú muꝝú mãlũngã Múngú vé rĩ ã tã ùlũzú 'bá rĩ pi ní, ãzini kôpi ã ídríkí 'bá drã be rĩ pi.

³ Yésũ ní 'yozú kôpi ní kĩnĩ, "Ã 'dukí túré, kũmvũ, ãnyãngã, mũfengã muꝝú ìndĩ ku, ãzini ã 'dukí bõngó ãzi ãndõ rú muꝝú ìndĩ ku.

⁴ 'Bêtĩ ìmi ní cazú 'a ni gé rĩ, lã ìmi áwíkí adrii 'bêtĩ 'dãri agá cĩmgbá ù'dú ìmi ní füzú kũrú 'dãri agásĩ rĩ gé.

⁵ 'Bá rĩ pi gãkí dõ ìmi é'yígá sĩ, ìmi kádõ fũú kôpivé kũrú agásĩ, ìmi wekí nyõókú ìmĩ pá ágélé gá rĩ kú 'dĩgé, ìri lũ 'yozú kĩnĩ, ìmi kukí kôpi ní tã ùnjĩ gí."

⁶ Kuru kôpi ní 'dezú rizú éçizú gúrú rĩ pi agásĩ, kôpi rikí ù'dúkó múké Múngú vé rĩ ùlũú muꝝú, ãzini 'bá drã be rĩ pi ídrí muꝝú ãngũ rĩ pi agásĩ.

'Bãgú Ēródē ã drĩ ábã rá (Mátáyo 14:1-12; Mārākō 6:14-29)

⁷ Ēródē kã tã ãyãzú ãyãyã Yésũ ní rii 'oó rĩ yĩ, drĩ ni ábã ãní céré céré, ã'diãtãsiyã 'bá uruko'bée kĩnĩ, Yũwánĩ bãtízĩmũ sêepi rĩ íngá gõó ídri rú nĩ.

⁸ Uruko'bée kĩnĩ, 'bá rĩ Ēliyã ímú nĩ, uruko'bée kĩnĩ, 'bá rĩ nẽbĩ õtú ìnógósí rĩ pi vé ãlu íngá gõó ídri rú nĩ.

⁹ 'Bo Ēródē ní 'yozú kĩnĩ, "Á lĩ Yũwánĩ ã drĩ gí píri, 'bá má ní tã ni yĩ 'dĩri ã'di 'i?" Ēródē ù'bĩ ùkpõ sĩ, lã Yésũ rĩ ndreé.

Yésũ sã ãnyãngã nyaá 'bã élifũ tõwũ pi ní

(Mátáyo 14:13-21; Mārākō 6:30-44; Yũwánĩ 6:1-14)

¹⁰ Yésũ vé 'bá áyúãyũ rĩ pi kã ímví ìgõó, kôpi ùlũkí tã ì ní 'oó rĩ pi ãrëvú céré Yésũ ní. Kuru Yésũ pi ní ngazú füzú 'bá rĩ pi ãsãmvú gé sĩ, kôpi ní 'dezú muꝝú kũrú Bêtësãyídã vé rĩ gé.

¹¹ 'Bo 'bá bĩtríkã rĩ pi kã vũrã Yésũ ní muꝝú rĩ nĩ ámã, kôpi 'dekí muꝝ vú ni gé sĩ. Ìri ní kôpi é'yízú, ìri ní mãlũngã Múngú vé rĩ ã tã ùlũzú kôpi ní, ìri ní 'bá drã be rĩ pi ídrízú.

¹² Ūtú rĩ kã 'bãá rii 'deé, Yésũ vé 'bá áyúãyũ muðrĩ drĩ ni ìrĩ rĩ pi ní ímúzú Yésũ vúgá, kôpi ní 'yozú ìri ní kĩnĩ, "Í pẽ 'bã bĩtríkã 'dĩ'bée muꝝ gúrú ìnyinã rĩ pi agásĩ, ãzini ãngũ rĩ agásĩ, kôpi ã mukí ì ní ãnyãngã ndãá, ãzini vũrã lazú ni ndãá, ã'diãtãsiyã ngã nyanya nõgó 'dãáyo, ãzini vũrã lazú ni nõgó 'dãáyo."

¹³ Yésũ ní 'yozú kĩnĩ, "Ìmi sêkí kôpi ní ngã nyanya, kôpi ã nyakí."

'Bã áyúãyũ rĩ pi ní újázú kĩnĩ, "Ngã 'bã vúgã nõgó rĩ 'yénã pánga

tõwú, ì'bì be ìrĩ. 'Bá lèkí dõ 'bá bîtríká nõ'bée ã nyakí ngá, lè 'bá mukí kôpi ní ãnyãngã jeé."

14 Ægõ rĩ pi ícõ ca élifũ tõwú rá.

Yèsũ ní 'yozú ívé 'bá 'i pámvú ùbĩ'bá rĩ pi ní kĩnĩ, "Ìmi 'bãkí 'bá rĩ pi úrí ngúlúmũ rú, pũkú tõwú pũkú tõwú."

15 Kôpi ní 'ozú sũ Yèsũ ní 'yoó rĩ tĩnĩ, kôpi ní 'bá rĩ pi 'bãzú úrízú céré vũgá.

16 Yèsũ ní pánga tõwú rĩ pi í'dúzú ì'bì ìrĩ rĩ be, ìri ní ãngũ ndrezú uru, ìri ní õwõ'dífõ sèzú, ìri ní kôpi ùndĩzú, ìri ní sèzú ívé 'bá 'i pámvú ùbĩ'bá rĩ pi ní, kôpi ã awakí 'bá rĩ pi ní.

17 'Bá rĩ pi ãrèvú céré nyakí, kôpi épikí ãní rá, 'bá Yèsũ ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi ìkũnãkí ngá ì ní nyaá tí rĩ ã ìmbĩtã caá ùvú ã 'a mụdrĩ drĩ ni ìrĩ.

Pétèró kĩnĩ Yèsũ ri Kúrísitõ 'i (Mátayo 16:13-19; Mārākõ 8:27-29)

18 Ụ'dú ãlu, Yèsũ ri Múngú ri zìj ọ'dúkùlègúsì, ìrivé 'bá ìri ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi rikí adrií ìri be trú, ìri ní kôpi zìzú kĩnĩ, "'Bá rĩ pi ri 'yo, ma ã'di 'i?"

19 Kôpi ní újázú kìnĩ, "'Bá uruko kìnĩ, mi Yũwãní Bâtízímũ sèepi rĩ 'i. Ụruko'bée kìnĩ, mi Èllyã 'i. Ụruko'bée kìnĩ, mi nẹbĩ ọtú ìnógósì ùdrã'bá gí rĩ pi vé ãlu íngá gõõ ídri rú nĩ."

20 Kúru ìri ní kôpi zìzú kìnĩ, "'Bo ìmi ní ùsũzú rĩ gé, ma ã'di 'i?"

Pétèró ní újázú kìnĩ, "Mi Kúrísitõ 'i, Múngú ní ìpèé rĩ."

21 Yèsũ átá kôpi ní ùkpó ùkpó kìnĩ, kôpi ã lùkí tã 'dĩri 'bá ãzi ní ku.

Yèsũ átá ívé drãngará ã tã (Mátayo 16:20-28; Mārākõ 8:30-9:1)

22 Yèsũ ní 'yozú kìnĩ, "Ma 'Bá Mvã 'i, ma ímú ìzãngã nya létì be ãndiãndí, 'bá ambugu rĩ pi, atala atala rĩ pi drĩgè rĩ pi, ãzini 'bá tãimbí

ìmbá'bá rĩ pi be céré ímú ma gã sĩ, kôpi ma 'dì drã rá, 'bo ú'dú na ni gé, ì ma inga gõ ídri rú ùzi."

23 Kúru Yèsũ ní 'yozú 'bá bîtríká rĩ pi ní kìnĩ, "'Bá rĩ lè dõ mã pámvú ùbĩ, ã adi 'i rù'bá, ú'dú céré ã 'dú ívé pètì alambaku,* ã ùbĩ mã pámvú.

24 'Bá lèepi ívé ídri rù'bá nõri vé rĩ ã tã mbaápi áyu rĩ, ìri api ídri 'dáni'dáni rĩ sĩ rá. 'Bo 'bá ívé ídri rù'bá nõri vé rĩ adípi, drãápi mã tã sĩ rĩ, ìri ídri 'dáni'dáni rĩ ìsú rá.

25 'Bá rĩ ìsú dõ ngá nyõókú drĩgè nõgõ rĩ pi ãrèvú céré, api dõ ídri 'dáni'dáni rĩ sĩ rá, tã múké ìri ní ìsú 'a ni gé 'dĩgè rĩ ã'di?

26 'Bá rĩ ã drĩ ri dõ nja má sĩ, ãzini átángá má ní rií átá rĩ sĩ, Ma 'Bá Mvã 'i, mã kãdõ ímú ñngará be põwũpõwũ, ãzini mã Ëtèpì vé ñngará põwũpõwũ rĩ be, ãzini mãlâyíkã uletere rĩ pi vé ñngará be, ma kpá adri ìri sĩ drĩnjá sĩ.

27 Ádarú á lè 'yoó ìmi ní 'dini, 'bá pá tu'bá nõ'bée ãsãmvú gé, 'bá uruko'bée ícókí drĩ ùdrãá ku, kôpi mãlũngã Múngú vé rĩ ndre ùgbále."

Yèsũ ã rù'bá újã 'i dđi imvesírìlìlì (Mátayo 17:1-8; Mārākõ 9:2-8)

28 Tã Yèsũ ní átá 'dĩri ã vùdrĩ kã caá ú'dú ãrõ, ìri ní tuzú mužú ìrã drĩgè Múngú ri zìzú, jì Pétèró pi Yũwãní be Yõkóbũ sĩ mužú 'i vúgá sĩ ìndĩ.

29 Yèsũ kã rií Múngú ri zìj, ẹndrètì ni újã 'i, dđi ọgú ù'dũ be túngú, ìrivé bõngó gõ 'i újã imvesírìlìlì, dđi ọgú põwũpõwũ.

30 Mósè pi Èllyã be rikí átá ìri be,

31 kôpi ã rù'bá dđi ọgú põwũpõwũ. Kôpi rikí drãngará Yèsũ ní ùmvúlèsì ímúzú drãzú Yèrùsãlémã gá rĩ vé tã átá, tã Múngú ní ùtĩjì gí rĩ, ã nga rí 'i fũú tì ni gé bènĩ.

32 Pétèró pi 'i ọgũpìjì be, ú'dú 'be kôpi ã tì, kôpi kã aruú ú'dú gélèsì, kôpi ndrekí Yèsũ vé ñngará

* 9:23 9:23 Pètì alambaku: 'Bá Rómã vé rĩ pi ri 'bá tã 'o'bá ùnjí rĩ pi gbã mūsũmãrĩ sĩ pètì alambaku sígè, ìri sã 'dú ãco kôpi ìbì drã ndõ, kôpi ìzãngã nya ambamba drãngará rĩ gé.

põwũpõwũ rĩ, āzini ndrekí 'bá ĩrĩ tukí pá kuú ĩri be trú.

³³ Mósē pi Ēlīyā be, kōpi kã lēé muú, Pétēró ní 'yozú Yēsũ ní kīnī, “Ímbápi, ĩri múké 'bá ní adrizú nõgó. Lē 'bã 'bekí mōrōgó na, ālu ni mí ní, ālu ni Mósē ní, ālu ni Ēlīyā ní.” 'Bo Pétēró nĩ tā 'í ní átá rĩ vé ífífí kuyé.

³⁴ Pétēró kã rií tā rĩ átá, ĩrĩbĩtĩ ní ímúzá kōpi õzũzú, ũrĩ fu Yēsũ vé 'bá áyúāyũ rĩ pi rá, ĩrĩbĩtĩ rĩ ní kōpi õzũú rĩ sī.

³⁵ Ʋ'dúkó ní átázú ĩrĩbĩtĩ rĩ agá 'dāá, ĩri ní 'yozú kīnī, “Mvã 'dĩri mávé ni, má ĩpē ĩri nĩ, lē ĩmi yĩkĩ tĩ ni yiyi!”

³⁶ Ʋ'dúkó átápi rĩ kã újí, kōpi ndrekí Yēsũ ri ó'dúkũlẹ. Kōpi újíkĩ kuú tā 'dĩri be ĩ ẹsĩ agá, kōpi lũkĩ tā ĩ ní ndreé 'dĩri 'bá āzi ní āluṅáni kuyé.

Yēsũ idrí mvã ágó indrí ũnjĩ be ni (Mātáyo 17:14-18; Mārākō 9:14-27)

³⁷ Kã adrií drũ Ʋ'bútĩ, kōpi kã ísĩ irã rĩ drĩgé 'dāásĩ vũgá nõó, 'bá bĩtrĩkã ímúkĩ Yēsũ vũgá nõó.

³⁸ Ágó āzi 'bá bĩtrĩkã rĩ pi āsámvú gé 'dāá, ĩri ní Yēsũ ri zizú Ʋ'dúkó be uru 'dāá kīnī, “Ímbápi, á mã mi drĩ ĩrĩ sī, 'í ndre mávé mvã, 'í ko ĩri ẽ ĩzã, ā'diātāsīyã mávé mvã 'yéná ālukúta 'dĩ.

³⁹ Índrí ũnjĩ rĩ kãdō mvãṅá rĩ 'duú a'beé, ĩri útré, Ʋ'búrúsã rĩ kpu tĩ ni gé sī. Índrí ũnjĩ rĩ ĩri nyi ũnjĩ ũnjĩ, ku ĩri mbēlẹ ku.

⁴⁰ Á mã mívé 'bá mĩ pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ímú indrí ũnjĩ rĩ droó fũú mvã rĩ drĩgé sī rá, 'bo kōpi ícókĩ droó bã ku.”

⁴¹ Yēsũ ní 'yozú kīnī, “Īmi 'bá tā 'o'bá pĩrĩ ku, ẹ'yĩṅará ākó 'dĩ'bée, mã adri rĩ ĩmi be vũú lókĩ be gbã ngōpĩ? Mã ẹsĩ ẽ ĩsũ rĩ ĩzãṅã ĩmivé tā sī vũú lókĩ be gbã ngōpĩ?” Kúru Yēsũ ní 'yozú ágó rĩ ní kīnī, “Mĩ íjĩ mívé mvã rĩ ímú má vũgá nõó.”

⁴² Mvã rĩ kã rií ímú Yēsũ vũgá nõó, indrí ũnjĩ rĩ 'du ĩri a'beé, ri ĩri nyií vũgá 'dĩgé, 'bo Yēsũ ní trezú indrí ũnjĩ rĩ drĩgé, ĩri ní mvã rĩ ídrízú, ĩri ní sēzú gōzú ẹtẹpĩ vũgá 'dāá.

⁴³ 'Bá rĩ pi ārēvú céré āyākĩ āyāyã ũkpō Múṅú vé 'dĩri sī.

Yēsũ gō ívé drāṅará ā tā átá dđĩ (Mātáyo 17:22-23; Mārākō 9:30-32)

'Bá rĩ pi kã āyāá tā Yēsũ ní 'oó 'dĩri sī, Yēsũ ní 'yozú ívé 'bá 'ĩ pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní kīnī,

⁴⁴ “Īmi 'bākĩ bí átángá mã ní lēé 'yoó rĩ yizú, Ma 'Bá Mvã 'ĩ, ĩ ímú mã ũli 'be, ĩ ímú ma sē mávé ari'ba rĩ pi drĩgé.”

⁴⁵ 'Bo 'bá Yēsũ ā pámvú ũbĩ'bá rĩ pi nĩkĩ tā ĩri ní 'yoó 'dĩri vé ífífí kuyé. Múṅú úcí kōpi ní tā rĩ vé ífífí úcícĩ, kōpi ā nĩkĩ rĩ tā Yēsũ ní 'yoó rĩ ku, kōpi 'okĩ ũrĩ sī, zĩkĩ tā rĩ vé ífífí kuyé.

Ā'di ri adri āmbúgú nĩ?

(Mātáyo 18:1-5; Mārākō 9:33-37)

⁴⁶ 'Bá Yēsũ ā pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní 'í'dózú āgátá gāzú ĩ āsámvú gé sī kīnī, ĩ āsámvú gé 'dĩgé, ā'di ri adri āmbúgú nĩ.

⁴⁷ 'Bo Yēsũ nĩ tā kōpi ní rií ũsũú ĩ ẹsĩ agá 'dālẹ rĩ rá, ĩri ní mvãṅá mādāṅá ni íjizú pá tuzú 'í jēlẹ gá.

⁴⁸ Kúru ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, “'Bá mvãṅá mādāṅá nōri ẹ'yĩpi mã rú sī rĩ, ẹ'yĩ 'dĩri ma. 'Bá ma ẹ'yĩpi rĩ, ẹ'yĩ 'dĩri 'bá ma ĩpēepi rĩ. Īmi āsámvú gé 'dĩgé, 'bá ĩ ní ndreé kuú ẹzĩ ākó rĩ, ĩri adri āmbúgú nĩ.”

'Bá āzi údró indrí ũnjĩ rĩ pi Yēsũ ā rú sī

(Mārākō 9:38-40)

⁴⁹ Yūwánĩ ní 'yozú Yēsũ ní kīnī, “Ímbápi, 'bá ndrekí 'bá āzi ri indrí ũnjĩ rĩ pi údró ũfũ 'bá rĩ pi drĩgé sī mĩ rú sī, 'bo 'bá ugakĩ ĩri sī, ā'diātāsīyã adri 'bávẹ ógúpĩ ku.”

⁵⁰ Yēsũ ní 'yozú kīnī, “Īmi ugakĩ ĩri ku, ā'diātāsīyã 'bá ĩmi 'oópi ũnjĩ ku rĩ, ĩri ĩmi ógúpĩ.”

'Bá Sãmãriyã vé rĩ pi gãkí Yësũ ri é'yígá sī

⁵¹ Sã ĩ ní lězú Yësũ ri 'duzú mužú 'bũ gé rĩ kã ícá ĩnyinjá gí, Yësũ 'bã ẹsí lězú mužú Yërusálémã gá.

⁵² Īri ní 'bá áyúãyũ ni pi pězú mužú drĩdrĩ, kòpi ã mukí gúrú Sãmãriyã vé rĩ agá 'í ní vũrã údé.

⁵³ 'Bo 'bá 'dálé rĩ pi é'yíkí ĩri kuyé, ã'diãtãsiyã ĩri ri mu Yërusálémã gá.

⁵⁴ Yësũ vé 'bá ĩri ã pámvú ũbĩ'bá Yókóbũ pi Yũwánĩ be, kòpi kã tã 'i ngaápi 'dĩri yĩ, kòpi ní Yësũ ri zizú kìnĩ, "Úpí, mí ã'yĩ rá, 'bã zikí ãcí 'bũ gé 'dãásí ímú 'bá 'dĩ'bée ú'dí ũdrãá?"

⁵⁵ 'Bo Yësũ ní 'i újázú, ĩri ní trezú kòpi drĩgé.

⁵⁶ Kúru kòpi ní 'dezú mužú gúrú ãzi gé.

Yësũ ã pámvú ã ũbĩngará tã ni mbamba (Mátáyo 8:19-22)

⁵⁷ Yësũ pi kã rií mužú lẹti agásí, ágó ãzi ní 'yozú Yësũ ní kìnĩ, "Á lě mí pámvú ũbĩ cĩngbá cazú vũrã mí ní mužú rĩ gé."

⁵⁸ Yësũ ní 'yozú kìnĩ, "Mgbũwá rĩ pi vũrã lazú ni be, ãriṅá rĩ pi jó lazú ni be, 'bo ma 'Bá Mvã 'i, vũrã má ní má drĩ suzú adrizú ni 'dãáyo."

⁵⁹ Yësũ ní gòzú 'yozú ágó ãzi ní kìnĩ, "Mí ímú má pámvú ũbĩ."

'Bo ágó rĩ ní újázú kìnĩ, "Úpí, 'í sē má mu drĩ má ẹtẹpi ri sī ũgbále† ká."

⁶⁰ Yësũ ní újázú ágó rĩ ní kìnĩ, "'Í ku 'bá ũdrã' 'bá gí rĩ pi‡ ã mukí ĩvé 'bá ũdrã' 'bá gí rĩ pi sīngará gá, 'bo 'í mu mālũngã Múngú vé rĩ vé tã ũlũú."

⁶¹ 'Bá ãzi ní kpá 'yozú Yësũ ní kìnĩ, "Úpí, ma mí pámvú ũbĩ rá, 'bo 'í ku má gō drĩ mužú tã ẹzi mávé 'bá 'bẹti ãsámví gé rĩ pi ní ũgbále ká."

⁶² Yësũ ní újázú ĩri ní kìnĩ, "'Bá í'dópi ọmvú 'aápi, ãngũ ndreépi

vulé rĩ, ícá mālũngã Múngú vé rĩ gé ku."

10

Yësũ pē 'bá pũkú ẹzĩrĩ drĩ ni ĩrĩ mužú ti Múngú vé rĩ ũlũú

¹ Tã 'dĩri ã vúdrĩ gé, Úpí ní 'bá urukọ ũpězú pũkú ẹzĩrĩ drĩ ni ĩrĩ, pē kòpi mužú ĩrĩ ĩrĩ, pē kòpi mužú drĩdrĩ kũrú 'í ní lěé mužú rĩ pi agá, ãzini gúrú 'í ní lěé mužú rĩ pi agá.

² Īri ní 'yozú kòpi ní kìnĩ, "Ányãngã rĩ ka kú ambamba, 'bo 'bá ãnyãngã rĩ ĩkũnã' 'bá rĩ pi vé kãlãfe mādãṅá. Īmi mākí ãnyãngã rĩ vé ẹ'dípa Úpí ri, ã pē rí 'bá ẹzi nga' 'bá ni pi mužú ãnyãngã rĩ ĩkũnãá ívé ọmvú agá 'dãá.

³ Īmi 'dekí mužú! Lě ĩmi nĩkí 'yozú kìnĩ, ma ri ĩmi pē mužú sũ ĩ ní kãbĩlõ pēé fíi ãrãkĩla rĩ pi ãsámví gé rĩ tĩni.

⁴ Lě ĩmi 'dukí jũrú mũfengã vé ni mužú ĩndĩ ku, ãzini ĩmi 'dukí kũmvũ, dõku ngá pá gá mužú ĩndĩ ku, lě ĩmi ẹzikí 'bá ãzi lẹti gé 'dĩgé ku.

⁵ "Īmi cakí dõ jó ãzi ti gé, drĩdrĩ ni, ĩmi 'yokí, 'Tãkĩri ã adri jó nõri ãsámví gé.'

⁶ 'Bá adri'bée jó 'dãri ãsámví gé rĩ pi dõ tã be kĩri, tãkĩri ĩmivé 'dĩri adri 'bá jó 'dãri ãsámví gé rĩ pi drĩgé rá, kòpi adrikí dõ tã be kĩri ku, tãkĩri ĩmivé 'dĩri 'i újã gō ĩmi ní vulé.

⁷ Īmi áwíkí adrii jó 'dãri ti gé, lě ĩmi nyakí ngá, ãzini ĩmi mvukí ngá ĩ ní sēé ĩmi ní rĩ, ã'diãtãsiyã 'bá ẹzi ngaápi rĩ, lě ã ũfěkí ĩri ũfěfě. Lě ĩmi rikí ẹcí ngalanji jó rĩ pi ti gé sī ku.

⁸ "Īmi fikí dõ caá kũrú ãzi agá, 'bá rĩ pi é'yíkí dõ ĩmi rá, ĩmi nyakí ngá ĩ ní 'bãã ĩmi ẹndreṅi gé rĩ nyanya.

⁹ Īmi ídríkí 'bá drã be rĩ pi, ĩmi 'yokí kòpi ní, 'Mālũngã Múngú vé rĩ ícá ĩnyinjã ĩmi gãrã gá gí.*

† 9:59 9:59 *Má ẹtẹpi ri sī ũgbále*: Sã ãzi sī, ágó rĩ vé ẹtẹpi drã drĩ kuyé, ágó rĩ lě ẹtẹpi ri ütée cĩngbã ĩri ní drãngará gá. ‡ 9:60 9:60 *'Bá ũdrã' 'bá gí rĩ pi*: 'Bá ũdrã' 'bá gí rĩ pi kòpi 'bá Múngú ri

nĩ' 'bá kuyé rĩ pi. * 10:9 10:9 *Mālũngã Múngú vé rĩ ícá ĩnyinjã ĩmi gãrã gá gí*: Tã ĩ ní 'yoó Mālũngã Múngú vé rĩ ícá ĩnyinjã ĩmi gãrã gá gí 'dĩri vé ififí, 'bá rĩ pi drĩlě múké ịsú Yësũ ri ẹ'yizú, kòpi adri anji Múngú vé ni.

10 Dõ ìmi fiki kũrú āzi agá, 'bá rĩ pi é'yíkí dõ ìmi kuyé, ìmi fũkí mužú létì drĩgé 'dāá, ìmi 'yokí 'bá rĩ pi ní,

11 'Nyõõkũ 'bá ní utuú 'bá pá gá ìmivé kũrú agá nõri, 'bã we ku ìmi ní tã ùnjí rú nõgó, ádarú lã ìmi nĩkí múké 'yozú kìnĩ, mālũngã Múngú vé rĩ ícã ìnyinjã gí.'

12 Ádarú á 'yo ìmi ní 'dĩni, ú'dú ì ní tã lizú rĩ gé, ì ìmú 'bá kũrú 'dãri agá rĩ pi ìrĩnjã 'bá kũrú Södómõ vé rĩ agá rĩ pi vé rĩ ndě rá."

Ìzãngã rĩ úmvúlésĩ adri 'bã Kõrãzĩnĩ vé rĩ pi vé ni 'bã Bětēsãyídã vé rĩ pi be

(Mātáyo 11:20-24)

13 Yēsũ ní gõzú 'yozú kìnĩ, "Ìzãngã rĩ úmvúlésĩ adri ìmivé ni, ìmi 'bã Kõrãzĩnĩ vé rĩ pi! Ìzãngã rĩ úmvúlésĩ adri ìmivé ni, ìmi 'bã Bětēsãyídã vé rĩ pi! Tã āyãzú āyãyã ì ní 'oó ìmi āsãmvú gé rĩ pi ã 'okí té dõ Tãyã agá, āzini Sĩdõnã agá, 'bã āngũ 'dĩ'bée agá rĩ pi újãkí té ẹsĩ ìnógósĩ gí, kòpi té bõngó ìrĩkó rú ni pi úsú, āzini kòpi té úfúrágú úmvú dã ì drĩgé.

14 'Bo ú'dú tã lizú rĩ gé, ì ìmú ìmi ìrĩnjã 'bã Tãyã vé rĩ pi ndě, āzini 'bã Sĩdõnã vé rĩ pi ndě rá.

15 Ìmi 'bã adri'bée Kãpãrãnãúmã agá 'dĩ'bée, ìmi ùsũkí ì nyo ícõ ìmi ìnjĩ 'bũ gé 'dãlé rá? Ícókí ìmi ìnjĩ ku, ìmi ìmú fi mužú 'bũ āvũ rĩ pi vé rĩ agá vũgã 'dãá.

16 "Ìmi mávé 'bã mã pámvú ùbĩ'bã rĩ pi, 'bã ìmi yĩpi rá rĩ, yĩ 'dĩri ma. 'Bã ìmi gãápi sĩ rĩ, gã 'dĩri ma. Āzini 'bã ma gãápi sĩ rĩ, gã 'dĩri Múngú ma ìpěepi rĩ."

'Bã Yēsũ ní pée pũkú ẹzĩrĩ drĩ ni ìrĩ rĩ pi vé ìmvĩngãrá

17 'Bã Yēsũ ní pée pũkú ẹzĩrĩ drĩ ni ìrĩ rĩ pi ìmvíkí āyĩkõ be ambamba, kòpi kìnĩ, "Úpi, 'bã kãdõ mívé rú zĩ, ìndrĩ ùnjĩ rĩ pi 'bã tĩ yĩ rá."

18 Yēsũ ní 'yozú kòpi ní kìnĩ, "Á ndre Sātãnã† íbĩ í'dé 'bũ gé 'dãásĩ

vũgã nõó sũ āngũ ní gaá āci be nděrẽ rĩ tĩni.

19 Á sã ìmi ní ùkpõ ìnjĩ rĩ pi utuzú pá sĩ, āzini ngá ìrĩ be āngũ zã'bée zãzã rĩ pi utuzú, ìmi nděkĩ rĩ ārĩ'bágú Sātãnã vé ùkpõ ānĩ, ngá āzi ícõ ìmi 'oó ádrã ālunãni ku.

20 'Bo āyĩkõ ã fũ ìmi ìndrĩ ùnjĩ rĩ pi ní ìmĩ tĩ yĩ rá rĩ sĩ ku, āyĩkõ ã fũ ìmi ì ní ìmĩ rú sĩ 'bũ gé 'dãlé gĩ rĩ sĩ."

Āyĩkõ fũ Yēsũ ri ambamba

(Mātáyo 11:25-27; 13:16-17)

21 Sã 'dãri gé, Ìndrĩ Uletere rĩ sã āyĩkõ fũ Yēsũ ri ambamba, ìri ní 'yozú kìnĩ, "Má Ẹtẹpi, mi adriipi Úpĩ ngá 'bũ gé rĩ pi drĩgé, āzini ngá vũ drĩgé rĩ pi drĩgé céré rĩ, á sã mí ní òwõ'dífõ, ã'diãtãsiyã mí ùzũ tã 'dĩ'bée 'bã tã ñingãrá be rĩ pi ní rá, āzini mí ùzũ 'bã ngá lã'bée ambamba rĩ pi ní rá, mí 'da tã rĩ anjinã rĩ pi ní. Ē, mã Ẹtẹpi, 'í 'o tã rĩ 'dĩni, ã'diãtãsiyã tã mí ní 'oó 'dĩri sã mí ní āyĩkõ.

22 "Má Ẹtẹpi sã ngá rĩ pi ãrẽvú céré kú mã drĩgé. Ma Mvã rú, 'bã āzi ñĩ ma kuyé, 'yẽnjã mã Ẹtẹpi ñĩ ma ñĩ, 'bã āzi ñĩ kpã mã Ẹtẹpi ri kuyé, ma Mvã rú, 'yẽnjã á ñĩ ìri ñĩ, āzini 'bã mã ní lãé mã Ẹtẹpi vé tã ùlũú kòpi ní rĩ pi ñĩkĩ ìri ñĩ."

23 Kúru Yēsũ ní 'i újãzú ívé 'bã 'i pámvú ùbĩ'bã rĩ pi vũgã 'dãá, ìsú ãkũdẽ kòpi ì drĩkã sĩ, ìri ní 'yozú kòpi ní kìnĩ, "Ìmi ní tã rĩ ndreé rá rĩ sĩ, ìmi ìsúkĩ tãkĩri gĩ.

24 Á lã 'yoó ìmi ní 'dĩni, nẹbĩ kãrãkãrá, āzini 'bãgú kãrãkãrá lãkĩ kõdõ tã ìmi ní ndreé rĩ pi ndreé, 'bo kòpi ndrekĩ kuyé, āzini kòpi lãkĩ kõdõ tã ìmi ní yĩ rĩ pi yĩ, 'bo kòpi yĩkĩ kuyé."

Nãpĩ Sãmãriyãgú múké rĩ vé rĩ

25 Ú'dú ãlu, ágó tãĩmbĩ Mõsẽ vé rĩ ñĩpi múké múké rĩ ní ngazú uru sĩ, ìri ní Yēsũ ri ù'bĩzú, ìri ní zizú kìnĩ,

† 10:18 10:18 Sātãnã: Sātãnã ri ádrõko, ìri ãmbúgú ìndrĩ ùnjĩ rĩ pi drĩgé, gã tã Múngú vé rĩ 'dugã ngagã sĩ, Múngú ìdrõ ìri 'bũ gé 'dãásĩ. 'Í lã 'dangãrá 12:7-9.

“Ímbápi, mâ 'o ã'di, má ìsù rí ídri 'dáni'dáni rĩ ãní?”

26 Yèsũ ní újázú ìri ní kĩnĩ, “Síkí búkũ tãimbĩ vé rĩ agá íngóni? 'Í lã búkũ rĩ, mí ìsù tã ní íngóni?”

27 Ágó rĩ ní újázú kĩnĩ, “ 'Lẽ mí lã Úpí Múngú mívé rĩ ésí be céré, índrí mívé rĩ be céré, ùkpõ mívé rĩ be céré, yìkì mívé rĩ be céré,’ ãzini 'Lẽ mí lã 'bá mí gārã gá rĩ, sũ mí ní mí rù'bá lãé rĩ tĩnì.’ ”

28 Yèsũ ní 'yozú ìri ní kĩnĩ, “Átángá mí ní újã 'dĩri pĩrì, 'í 'dù tã 'dĩri ngaá, mí ídri 'dáni'dáni rĩ ìsù rá.”

29 'Bo ágó rĩ lã 'i 'bãã adrií 'bá pĩrì ní rú, ìri ní Yèsũ rì zìzú kĩnĩ, “Bá adriípi mâ gārã gá rĩ ã'di 'i?”

30 Yèsũ ní újázú ìri ní kĩnĩ, “Ágó ãzi íbí íngá Yèrúsãlémã gá, ìri rì úlú mụzú Yèrĩkõ gá, ágó rĩ mụ 'deé ùgũ'bá rĩ pi drìgé. Ùgũ'bá rĩ pi alikí ìrivé bõngó, kòpi ùgbãkí ìri, kòpi ní 'dezú mụzú, kukí ìri kú k'ĩdĩk'ĩdĩ vũgá 'dĩgé.

31 “Kúru átalágú ãzi ímú lètì ãlu ãlu 'dĩri gé sĩ, kã ágó rĩ ndreé, kù agaá ágó rĩ ã jëlé gá sĩ.

32 Vùdrĩ ni gé, Lèvĩgú† èzì ngaápi Jó Múngú vé rĩ agá rĩ ní kpá ícázú vũrã 'dãri gé, kã ágó rĩ ndreé, kù kpá agaá ágó rĩ ã jëlé gá sĩ.

33 “Kúru Sãmãrĩyãgú ãzi ní kpá ícázú vũrã 'dãri gé, kã ágó rĩ ndreé, ésí ní ìsù ìzãngã ágó rĩ vé tã sĩ.

34 Ìri ní 'dezú mụzú ágó rĩ vùgá 'dãá, ìri ní ùdu 'í'dùzú vĩnyõ be ãzó rĩ ã mị ùjĩzú ãní, ìri ní ágó rĩ vé ãzó ùdrõzú bõngó sĩ. Ìri ní ágó rĩ 'dùzú 'bãzú ívé dõngí drìgé, jì ìri mụ 'bãã jó ùmú vé rĩ agá, ùtã ágó rĩ múké.

35 Kã caá drũ ù'bútì, ìri ní mũfengã fífì ènjĩpi ènjĩnĩ ní pi 'í'dùzú ìrĩ, ìri ní sèzú 'bá riípi jó ùmú vé rĩ ùtèépi rĩ ní. Ìri ní 'yozú kĩnĩ, 'Lẽ mí ùtã ágó rĩ múké, mũfengã mí ní ágó rĩ ùtèzú rĩ aga dõ rá, má kãdõ ìgõó, ma ímú ùfẽ mí ní rá.’ ”

36 Kúru Yèsũ ní ágó tãimbĩ Mósẽ vé rĩ nĩpi rá rĩ zìzú kĩnĩ, “Bá na 'dĩ'bée ãsãmvú gé, 'bá adriípi ágó ùgũ'bá rĩ pi ní alí rĩ ã gārã gá rĩ ã'di 'i?”

37 Ágó rĩ ní újázú kĩnĩ, “Bá ìrivé ìzãngã ndreépi rĩ.”

Yèsũ ní 'yozú ìri ní kĩnĩ, “'Í mụ tã rĩ 'oó sũ 'dĩri tĩnì.”

Yèsũ mụ Mārātã pi vùgá Mārĩyã be

38 Yèsũ pi kã rií mụú ívé 'bá 'í pámvú ùbĩ'bá rĩ pi be Yèrúsãlémã gá 'dãá, kòpi kukí fíi gúrú ãzi agá, kòpi kã caá 'dãlé, kòpi ìsúkí ùkú ãzi rù ní Mārātã 'i, ùkú rĩ ní kòpi è'yìzú ívé ãngá.

39 Mārātã vé òmvùpì Mārĩyã ní ímúzú úrízú Úpí Yèsũ èndrètì gé, rì tã Yèsũ ní rií átã rĩ yìi.

40 'Bo Mārātã ã drĩ ábã èzì 'í ní ngaá ambamba rĩ sĩ rá. Ìri ní ímúzú Yèsũ vùgá nõó, ìri ní 'yozú kĩnĩ, “Úpí, má òmvùpì ku ma rií èzì rĩ ngaá ó'dúkùlè, mí ùsũ tã 'dĩri múké? 'Í 'yo ìri ní ã ímú mã ìzã koó!”

41 Úpí ní 'yozú kĩnĩ, “Mārātã, Mārātã, mí drĩ ábã èzì mí ní ngaá ambamba rĩ sĩ gí,

42 'bo tã agaápi rá ì ní lãé rĩ 'yèná ãlu. Mārĩyã ìpè tã adriípi múké ní, ícókí tã 'dĩri 'dùú drì ní gé sĩ ku.”

11

Yèsũ ímbã ívé 'bã 'í pámvú ùbĩ'bã rĩ pi Múngú rì zìngará sĩ (Mātáyo 6:9-13; 7:7-11)

1 Ù'dù ãlu, Yèsũ mụ Múngú rì zìjì vũrã ãzi gé, kã Múngú rì zìjì deé, ìrivé 'bã ìri ã pámvú ùbĩ'bã rĩ pi vé ãzi ní ìri zìzú kĩnĩ, “Úpí, lã mí ímbã 'bã Múngú rì zìngará sĩ, sũ Yũwãní ní rií ívé 'bã 'í pámvú ùbĩ'bã rĩ pi ímbã rĩ tĩnì.”

2 Yèsũ ní 'yozú kòpi ní kĩnĩ, “Ìmi lèkí dõ Múngú rì zìjì, ìmi zìkí 'dĩni.

10:27 10:27 Dètõrõnõmè 6:5 10:27 10:27 Lèvĩtikã 19:18 † 10:32 10:32 Lèvĩgú: Atala Ìsèrèlè rì pi vé rĩ ãrèvú céré, íbíkí ìfũú úyú Lèvĩ vé rĩ agá. * 11:2 11:2 Lè mālũngã mívé rĩ ã ímú ìyì: Lè mí ímú mālũngã rĩ rùú adrizú 'bãgú rú 'bã drìgé.

“ ‘Bávé Ètèpì 'bũ gé rĩ,
rú mívé rĩ ẽ ñjĩkí ñjĩñjĩ.
Lẽ mālũngã mívé rĩ ẽ ímú ìyí.*

3 'Í sê 'bá ní ànyāngã ụ'dụ àlu àlu vù
sĩ céré.

4 'Í trũ 'bã 'bávé ùnjĩkānyā agásĩ rá,
sũ 'bá ní 'bá 'bá 'o'bá ùnjĩ rĩ
pi trũú ìvé ùnjĩkānyā agásĩ rĩ
tĩnị.

Lẽ mí sê tã ùnjĩ ã ụ'bĩ 'bã ku.' ”

5 Kúru ìri ní zìngará rĩ vé tã
ìmbázú kòpì ní nāpí sĩ kīnĩ, “Ìmi
āsámvú gé 'dīgè, 'bá āzi mù dō ìvé
ùndĩ vùgá ñnịná ágágá, 'yo dō ìri ní
kīnĩ, 'Ùndīgó, 'í sê má ní pánga na,

6 'ā'diātāsīyā mávè ùndīgó ímú
kuú má vùgá 'dāá'dā, ngá āzi má ní
sèé nyaá ìri ní 'dāáyo.'

7 Ùndīgó jó agá 'dāá rĩ gō újá 'yo,
'Mí ri mà drĩ izaá ku. Má ụpĩ mávè
kèètì gí, 'bá ulakí mávè anjīná rĩ pi
be vùgá gí. Má ícò ngáá ụrụ mùy
mí ní ngá āzi sèé ku.'

8 Á 'yo ìmi ní, ùndīgó jó agá rĩ ícò
dō íngá ụrụ mùy ùndīgó àmvé rĩ ní
pánga rĩ sèé ku drāāāsīyā, ùndīgó
àmvé rĩ ní adrií ìrivé ùndĩ rĩ sĩ, 'bo
ùndīgó àmvé rĩ ní rií pánga rĩ zì dī
dī rĩ sĩ, ùndīgó jó agá rĩ ícò íngá, ìri
ngá ùndīgó àmvé rĩ ní lèé rĩ sê ìri ní
rá.

9 “Kúru á 'yo ìmi ní 'dīnì, ìmi zìkí,
ĩ sê ìmi ní rá, ìmi ndākí, ìmi ìsù rá,
ìmi gákí kèètì rĩ, ì zì ìmi ní rá.

10 'Ā'diātāsīyā 'bá ngá zìpì rĩ, ì sê
ìri ní rá, 'bá ngá ndāápi rĩ, ìri ìsù rá,
'bá kèètì gaápi rĩ, ì kèètì rĩ zì ìri ní
rá.

11 “Ìmi anjì ètèpì, mívé mvá zì dō
'bĩ mí tì gé, mí ícò ìri ní ñnị sê áyu
rá?

12 Dōku mváná rĩ zì dō 'á'ú gbé mí
tì gé, mí ícò ìri ní ngá ìrì be àngũ
zāápi zāzā ní sê áyu rá?

13 'Ìmi 'bá ùnjĩkānyā be 'dī'bée, ìmi
nīkí ngá múké sê be fēfē rú ìmivé
anjīná rĩ pi ní rá. 'Bo ìmivé Ètèpì
'bũ gé rĩ, ìri ìmi ní ngá sê aga rá, ìri
Índrì Uleterè rĩ sê 'bá zìpì rĩ ní rá!”

Yēsũ pi vé tã Bēlēzēbúlā be rĩ
(*Mātáyo 12:22-30; Mārākō 3:20-*
27)

14 Ụ'dụ àlu, Yēsũ dro índrì ùnjì fūú
ágó átápi ku ní drīgè sĩ. Índrì ùnjì
rĩ kã fūú gí, ágó átápi ku rĩ ní 'dózú
átángá átázú, sê 'bá bītríká rĩ pi ní
āyāngará.

15 'Bo 'bá ụrụkọ'bée kòpì āsámvú
gé 'dāá, kòpì ní 'yozú kīnĩ, “Yēsũ ri
índrì ùnjì rĩ pi údró Bēlēzēbúlā† vé
ùkpō sĩ, Bēlēzēbúlā ri āmbúgú índrì
ùnjì rĩ pi vé ní.”

16 'Bá ụrụkọ'bée ụ'bĩkí Yēsũ ri,
kòpì kīnĩ, lè Yēsũ ã 'o tã āyázú āyāyā
íngápi 'bũ gélésīla ní.

17 Yēsũ nĩ tã kòpì ní rií ụsũú rĩ rá,
ìri ní 'yozú kòpì ní kīnĩ, “Mālũngã
ĩ ní rụy rĩ agá, 'bá rĩ pi acokí dō ì
rií è'dì 'dì ì ọgũpì be, mālũngã 'dìri
ícó pá tuú ku. 'Bá jó āsámvú gé rĩ pi
rikí dō ì fụy ì ọgũpì be, 'bètì 'dìri gō
ábá rá.

18 Sātánā fụ dō ùmbā ógùpì be,
ìrivé mālũngã 'dìri ícò pá tu íngónì?
Á 'yo tã 'dìri 'dīnì, 'ā'diātāsīyā ìmi
kīnĩ, ma ri índrì ùnjì rĩ pi údró
Bēlēzēbúlā vé ùkpō sĩ.

19 Ma dō ri índrì ùnjì rĩ pi údró
Bēlēzēbúlā vé ùkpō sĩ, ìmivé 'bá ìmi
pámvú ùbĩ'bá rĩ pi ri índrì ùnjì rĩ pi
údró 'ā'dì vé ùkpō sĩ? Kòpì ímú tã lì
ìmi drīgè tã ìmi ní 'yoó rĩ sĩ.

20 'Bo ma dō ri índrì ùnjì rĩ pi
údró Múngú vé ùkpō sĩ, ìri lū 'yozú
kīnĩ, mālũngã Múngú vé rĩ ícá ìmi
āsámvú gé gí.

21 “‘Bá ùkpō be adriípi ngá è'dì vé
ní be rĩ, ìri ícò ívé 'bètì ùtè rá, ìrivé
ngá 'bètì āsámvú gé rĩ pi adri múké.

22 'Bo 'bá āzi ùkpō be ní ímú dō
è'dì 'dì ìri be, ndē dō ìrivé ùkpō gí,
ìri jó 'dìpa vé ngá è'dì 'dizú, ìri ní èsì
'bāá drì ní gé 'i ùtèzú rĩ pi upa drì ní
gé sĩ rá, ìri awa 'bá ụrụkọ'bée ní.

23 “‘Bá adriípi má be trù ku rĩ,
'bá 'dìri mávè 'ā'í'bá, 'bá ànyāngã
ìkūnāápi má be trù ku rĩ, ìri
ānyāngã írérè.

† 11:15 11:15 *Bēlēzēbúlā*: Bēlēzēbúlā vé rụ āzi rĩ Sātánā 'i, ìri ādróko, ìri āmbúgú índrì ùnjì rĩ pi
drīgè.

Índrí ũnjí rĩ vé ïgõngará 'bá rĩ ē ẹsị agá rĩ

(Mātáyo 12:43-45)

24 “Índrí ũnjí rĩ fũ dō 'bá rĩ rụ' bá gá sī ămvé gí, ïri ẹcị ngalanji ăngũ ả'wí rụ rĩ pi agásĩ, rĩ vữrã uvuzú ni ndã, ịsú dō vữrã kuyé, ïri 'yo, 'Ma gō jó má ní kuú rĩ agá 'dãlé ũzi.’

25 Índrí ũnjí rĩ kádō ícá, ịsú dō wekí jó rĩ ả 'a uletere, údékí kuú múké múké,

26 ïri mu índrí ũnjí ụrụkọ ẹzĩrĩ ũnjikanya be ívé rĩ ndẹepi rá ni pi ịjị, kọpi céré fi adri 'bá rĩ agá. 'Bá rĩ vé adringará rĩ gō adri ũnjí drĩdrĩ 'dãri ndě.”

27 Yẹsũ kã rií tã 'dĩri átá, ũkú ảzi 'bá bĩtríká rĩ pi ảsámvú gé 'dãá, ïri ní átázú ụ'dụkọ be ụrụ 'dãá kĩnĩ, “Tãkĩri ả adri ũkú mi tịpi rĩ drĩgé, ảzini mí ní bã sẹepi ndrúpi rĩ drĩgé.”

28 Yẹsũ ní újázú kĩnĩ, “Tãkĩri ả adri 'bá ụ'dụkọ múké Múngú vé rĩ yị' bá rá, ảzini 'dụ' bá nga' bá rá rĩ pi drĩgé.”

'Bá rĩ pi lẹkí ả 'okí ï ní tã ảyãzú ảyãyã ni

(Mātáyo 12:38-42; Mārākō 8:12)

29 'Bá bĩtríká rĩ pi kã ï úmú Yẹsũ ả gārã gá, Yẹsũ ní 'yozú kĩnĩ, “Ìmi úyú ảndrũ nō'bée, ïmi 'bá ũnjí. Ìmi lẹkí tã ảyãzú ảyãyã ni ndreé ïmĩ mị sĩ, 'bo ícókí ïmi ní tã ảyãzú ảyãyã ni 'oó ku, 'yẹnã ïri adri tã ảyãzú ảyãyã Yónã vé rĩ.‡

30 Tã 'i ngaápi Yónã rụ' bá gá rĩ 'da 'bá Nĩnéwē vé rĩ pi ní kĩnĩ, Múngú ịpē ïri nĩ. Ma 'Bá Mvã 'i, tã 'i ngaápi mã rụ' bá gá rĩ 'da 'bá úyú ảndrũ nō'bée vé rĩ pi ní kĩnĩ, Múngú ịpē mã nĩ.

31 Ụ'dụ tã lizú rĩ gé, 'bãgú ũkú rú ảngũ ảndrélé rú rĩ gé rĩ úmvúlésĩ ímú pá tu tã lị úyú ảndrũ nō'bée drĩgé nĩ, ả'diãtãsiyã 'bãgú rĩ íbĩ ímú ảngũ rará rú ni gélésĩ, ímú

Sõlõmónã vé úmĩ tã 'ozú rĩ yịj, 'bo 'bá ảzi nõgõnõ ndě Sõlõmónã rĩ ảmbũgũ sĩ rá.

32 Ụ'dụ tã lizú rĩ gé, 'bá Nĩnéwē vé rĩ pi ímú pá tu kọpi úyú ảndrũ nō'bée tō nĩ, kọpi 'yo úyú ảndrũ nō'bée 'okí tã ũnjí, ả'diãtãsiyã Yónã kã tị Múngú vé rĩ sẹé, kọpi újákí ẹsị ïvé ũnjikanya agásĩ rá. 'Bá ảzi nõgõnõ ndě Yónã rĩ ảmbũgũ sĩ rá, § 'bo ïmi úyú ảndrũ nō'bée, ïmi gãkí ẹsị újágá sĩ.

Yẹsũ ímbá 'bá rĩ pi lám bã dđipi rĩ vé tã sĩ

(Mātáyo 5:15; 6:22-23)

33 “'Bá ảzi ícó lám bã 'yũú jịj zũy vữrã ảndrẹpi ku ni gé ku, dõku ícó ũdrĩ ụpịj drĩ ni gé cí ku. Ìri lám bã rĩ 'bã mísá drĩgé, 'bá ífí' bá jó agá rĩ pi ả ndrekí rí ảcí dđipi rĩ.

34 Mị mívé rĩ, ïri lám bã mĩ rụ' bá vé ni. Mị mívé rĩ dō múké, rụ' bá mívé rĩ ảndrẹ ku ụtụná agá uletere. Mívé mị dō ũnjí, rụ' bá mívé rĩ adri ku ịnịná agá.

35 Lẹ mĩ nị múké 'yozú kĩnĩ, mívé rụ' bá adriipi ụtụná agá rĩ, lẹ ả gō 'i újã adrii ịnịná agá ku.

36 Mívé rụ' bá dō ụtụná agá, ïgélé ảzi mĩ rụ' bá gá adriipi ịnịná agá ni 'dãáyo, mĩ rụ' bá rĩ adri céré ụtụná agá, sũ lám bã vé ảcí ní đđi ảngũ ïngbẽrẹé mí ní uletere rĩ tịni.”

Yẹsũ tre Fārúsị rĩ pi drĩgé, ảzini 'bá tãimbị ímbá' bá rĩ pi drĩgé

(Mātáyo 23:1-36; Mārākō 12:38-40; Lúkã 20:45-47)

37 Yẹsũ kã átángá rĩ átá deẹ, Fārúsịgú ảzi ní Yẹsũ rĩ zizú muzú ịnyá nyaá ívé ảngá, kúru Yẹsũ ní fizú jó gá 'dãlé, ïri ní úrízú vũgá ịnyá rĩ nyangará gá.

38 Fārúsịgú rĩ kã ndreé Yẹsũ í' dō ịnyá rĩ nyaá, ụjị 'i drị sũ ïvé mẽrẽ ní lẹé rĩ tịni kuyé, sẹ ïri ní ảyãngará.

‡ 11:29 11:29 Tã ảyãzú ảyãyã Yónã vé rĩ: Ị' bĩ te nẹbị Yónã rĩ, Yónã adri caá ụ'dụ na ị' bĩ rĩ agá 'dãá. 'Í lã Yónã 1:17; Mātáyo 12:39-40; Mātáyo 16:1-4; Lúkã 11:29-32. 11:31 11:31 1 'Bãgú 10:1-13

§ 11:32 11:32 'Bá ảzi nõgõnõ ndě Yónã rĩ ảmbũgũ sĩ rá: 'Bá Yẹsũ ní 'yoó ndě Sõlõmónã pi Yónã be rá rĩ, Yẹsũ rĩ 'i 'yo.

39 Kúru Úpí ní 'yozú ìri ní kīnī, “Ìmi Fārúsī 'dī'bée, ìmi ri kópō, āzini kūrā rī pi vé rù'bá āmvélésīla rī ūjī áyu, 'bo ìmī ésī agá 'dālé, ìmi ésī be āmbúgú ngá drīgé, āzini ìmī ésī ūnjí.

40 Ìmi azakí azaza! Múngú rù'bá āmvélésīla rī gbípi rī, gbi kpá rù'bá agálésīla rī nī kuyé?

41 Lē ìmi sēkí ngá ìmivé rī pi 'bá adri'bá ngá ākó rī pi ní, ìmi 'okí dō 'díní, ìri Múngú ní āyīkō sē.

42 “Ìmi Fārúsī 'dī'bée, ìzāngā rī úmvúlésī adri ìmivé ni, ā'diātāsīyā ngá mādāṅá ómvú agá sū nāná tīnī, ìngírīṅá tīnī rī pi, mụdrí agá, ìmi ri ālu ni í'dú sē* Múngú ní rá, 'bo ìmi kokí 'bá 'bá urukọ'bée ní 'oó ūnjí rī pi ē ìzā kuyé. Lē ìmi 'okí 'bá rī pi múké, āzini ìmi lēkí Múngú ri, āzini ìmivé ngá mụdrí agá, ìmi sēkí ālu ni Múngú ní.

43 “Ìmi Fārúsī 'dī'bée, ìzāngā rī úmvúlésī adri ìmivé ni, ā'diātāsīyā ìmi lēkí vūrā úrízú ì ní ìnjī ìnjí Jó Múngú ri Zízú rī agá rī pi áyu, āzini ìmi lēkí 'bá rī pi ā ríkí ìmi ní mōdó sēé jōkōnī agá 'dāá ìnjīngará be.

44 “Ìzāngā rī úmvúlésī adri ìmivé ni, ā'diātāsīyā ìmi adrikí sū 'būrēdrī ì ní ícó amá ku rī tīnī, 'bá rī pi ri écí drī ni gé sī, kōpi amákí ku.”

45 'Bá āzi tāimbí Mósē vé rī nīpi múké múké rī ní 'yozú kīnī, “Ìmbápi, tā mí ní 'yoó 'dīri, mi ri 'bá u'da.”

46 Yēsū ní újázú kīnī, “Ìmi 'bá ì ní ímbá tāimbí Mósē vé rī nī'bá múké múké 'dī'bée, ìzāngā rī úmvúlésī adri ìmivé ni, ā'diātāsīyā ìmi ri oḡu 'bā 'bá rī pi drīgé, kōpi ícókí 'duḡu bā ku, ìmi lēkí ìmivé drí 'bāá kōpi ē ìzā kozú ku.

* **11:42 11:42** Ngá mụdrí agá, ìmi ri ālu ni í'dú sē: Tāimbí Mósē vé rī 'yo kīnī, lē 'bá Ísērélé vé rī pi ē í'dúkí ngá mụdrí agá, ālu ni sēé Múngú ní. † **11:51 11:51** Í'dóngará 4:1-16 † **11:51 11:51** Vūrā rōbōṅṅọ zāzú rī: Vūrā rōbōṅṅọ zāzú ni anigé Jó Múngú vé rī ā bóró gá 'dāá, átálágú rī ri rōbōṅṅọ zā ānī Múngú ní 'bá rī pi trúzú ívé ūnjīkányā agásí. Vūrā èjīngūrú zāzú ni anigé Vūrā Uleteré rī gé Jó Múngú vé rī agá 'dāá, átálágú rī ri èjīngūrú zā ānī Múngú ní ū'būtīṅá sī, āzini ūndrēṅá sī sá Múngú ri zízú rī gé.

47 Ìzāngā rī úmvúlésī adri ìmivé ni, ā'diātāsīyā ìmi ri 'būrēdrī nēbī rī pi vé rī gbi, ísúzá ìmi é'bípīi ú'díkí ọtú kōpi ūdrāá nī.

48 Tā ìmi ní 'oó 'dīri, ìri lū 'yozú kīnī, ìmi ā'yīkí tā ìmi é'bípīi ní nēbī rī pi ú'dízú 'dāri gí, ìmi ní rizú kōpivé 'būrēdrī rī pi gbízú ānī 'dī.

49 Tā 'dīri sī, Múngú tā nīngará be rī kīnī, ‘Ma nēbī rī pi pē mụ 'bá áyúāyū rī pi be kōpi urukọ'bée ú'dí ūdrā, āzini kōpi urukọ'bée ọcū ūnjí ūnjí.’

50 Ìmi úyú āndrū nō'bée, nēbī ì ní ú'dí ūdrāá Múngú ní vū rī gbīngará gá 'dāá rī pi vé ārí ri ngo ìmi drīgé.

51 Í'dózú ì ní Èbélē ri 'dīngará gá, ícázú sá ì ní Zākāriyā ri 'dízú vūrā rōbōṅṅọ zāzú rī† pi āsámvú Jó Múngú vé rī be rī gé, ìmi úyú āndrū nō'bée, ārí 'bá 'dī'bée vé rī ngo ìmi drīgé.

52 “Ìmi 'bá ì ní ímbá tāimbí Mósē vé rī nī'bá múké múké 'dī'bée, ìzāngā rī úmvúlésī adri ìmivé ni, ā'diātāsīyā ìmi 'duki máfútá tā nīngará vé rī zūú gí. Ìmi fikí kuyé, ìmi ugakí 'bá lē'bá fi'bá rī pi ní létí gí.”

53 Yēsū ká átángá rī átá deḡ, Fārúsī rī pi 'bá tāimbí ímbá'bá rī pi be, kōpi ē ésí ve Yēsū ní ūnjí ūnjí, kōpi í'dókí ríi ìri uzíi,

54 Ì ísúkí rí átángá ūnjí yíi tì ni gé, ì tōkí rí ìri ānī bēnī.

12

Ìmi adrikí mị be kowu 'bá ì 'bā'bée kú tā be pīrī rī pi ā tā sī

1 'Bá bītríká trakí ì Yēsū ā gārā gá, élífū ni ambamba, kōpi ríkí ì ūmíi mụzú ūmīmī. Yēsū ní í'dózú átázú ívé 'bá 'ì pámvú ūbī'bá rī pi ní kīnī, “Lē ìmi adrikí mị be kowu tā Fārúsī

rĩ pi ní rií ímbá rĩ sĩ, ã'diãtãsiyã tã kôpi ní ímbá rĩ, kôpi 'duki ngaá ku.

² Tã ĩ ní ũzũzũ rĩ, ĩri ímũ 'i i'da ãmvé, tã ĩ ní 'oó kiri kiri rĩ, ĩ ímũ ĩrivé tã nĩ rá.

³ Tã ĩmi ní átá ĩnĩná agá rĩ, ũtũná sĩ ĩ ímũ yĩ rá, tã ĩmi ní átá ũyõkõyõ sĩ jó agá 'dãá rĩ, ĩ ímũ tã ni áyú jó drĩgé."

*Lẽ ĩmi adrikí ũrĩ sĩ ku
(Mātáyo 10:28-31)*

⁴ Yēsũ ní 'yozú kĩnĩ, "Ũndĩ mávé rĩ pi, á 'yo ĩmi ní 'dĩni, lẽ ĩmi adrikí ũrĩ sĩ ku, 'bá lẽ'bá ĩmi 'dĩ'bá rĩ pi sĩ, kôpi 'yéná rú'bá rĩ 'dĩ, kôpi ícókí ĩmivé ĩndrĩ 'dĩ drãá ku.

⁵ 'Bo ma 'bá ĩmi ní ícó ruú rĩ lũ ĩmi ní rá, lẽ ĩmi rukí Múngú ũkpõ be 'bá 'dĩpi 'beepi áci vezú ãní ũdũ ãkó rĩ* agá rĩ áyu.

⁶ Ārĩná nyírĩná tõwú uzikí nyo mũfengã fífí ĩrĩ ku? 'Bo Múngú ãví ãrĩná ãlu ni vé tã sĩ ku.

⁷ Múngú lã drĩ'bĩ ĩmi drĩgé rĩ pi cére gí. Lẽ ĩmi adrikí ũrĩ sĩ ku, ĩmivé tã ndẽ ãrĩná kárakarã rĩ pi vé rĩ rá.

*Ũlũkí tã Kúrísitõ vé rĩ
(Mātáyo 10:32-33; 12:32; 10:19-20)*

⁸ "Á 'yo ĩmi ní 'dĩni, 'bá rĩ ẽ'yĩ dõ ma 'bá rĩ pi ẽndrẽtĩ gé, 'yo dõ 'í ã'yĩ ma rá, ma 'Bá Mvã 'i, ma kpá ĩri ã'yĩ mālãyĩkã Múngú vé rĩ pi ẽndrẽtĩ gé rá.

⁹ 'Bá rĩ gã dõ ma vũ drĩgé nõgõ sĩ, ma kpá ĩri gã sĩ mālãyĩkã Múngú vé rĩ pi ẽndrẽtĩ gé.

¹⁰ Ma 'Bá Mvã 'i, 'bá rĩ átã dõ tã ũnjĩ mã rú'bá gã, Múngú ri ícõ ĩri trũ rá, 'bo 'bá rĩ ide dõ ĩndrĩ Uleterere rĩ, Múngú trũ ĩri ãlunãni ku.

¹¹ "Bá ãzi jĩ dõ ĩmi mujĩ Jó Múngú ri Zizú rĩ agá, tõ dõ ĩmi 'bá ãngũ ru'bá rĩ pi ẽndrẽtĩ gé, ãzini 'bá ũkpõ be rĩ pi ẽndrẽtĩ gé, lẽ ĩmi ẽsĩ ã adri ĩzãngã sĩ 'yozú kĩnĩ, ĩmi mu ĩmivé tã gã ngõni yã 'dĩni ku, dõku ĩmi átã ngõni yã 'dĩni ku,

¹² sã 'dãri gé, tã ĩmi ní átã rĩ, ĩndrĩ Uleterere rĩ ũlũ ĩmi ní nĩ."

Nãpĩ ágõ azakaza rú ã'bú be rĩ vé rĩ

¹³ Ágõ ãzi 'bá bĩtrĩká rĩ pi ãsãmvú gé 'dãá, ĩri ní 'yozú Yēsũ ní kĩnĩ, "Ímbãpi, 'í 'yo mã ẽdrĩpi ní, ã awã ã'bú 'bã ẽtẽpi drããpi gĩ rĩ ní kuú rĩ 'bã ní 'í be."

¹⁴ Yēsũ ní újãzú kĩnĩ, "Ágõ 'dĩri, ã'di ĩpẽ mã 'bã tã ĩĩpi ni rú nĩ, dõku ã'di ĩpẽ mã ĩmivé tã ãsãmvú acoo nĩ?"

¹⁵ Kúru Yēsũ ní 'yozú 'bã rĩ pi ní kĩnĩ, "Ĩmi ndrekĩ múké, lẽ 'bã ãzi ã adri ẽsĩ be ãmbúgú ngã drĩgé ku, 'bã rĩ dõ ã'bú be trẽ, ã'bú ĩrivé 'dĩri ícõ ĩrivé ídri sãẽ adrii múké nĩ ku."

¹⁶ Yēsũ ní nãpĩ 'dĩri ũlũzú kôpi ní kĩnĩ, "Ágõ ãzi ã'bú be ni ãnyãngã ka ĩrivé õmvú agã ambamba.

¹⁷ Ágõ rĩ ri ũsũú kĩnĩ, "Vũrã mã ní mávé ãnyãngã 'bãzú ni 'dãáyo, mã 'o rĩ ã'di?"

¹⁸ Kúru ĩri ní 'yozú kĩnĩ, "Á lẽ 'oó 'dĩni, á lẽ ĩrã mávé rĩ pi uzeé vũgã, á lẽ ambugu ambugu ni pi údé, mã mávé ãnyãngã 'bã 'a ni gé, ãzini mã mávé ngã rĩ pi ũ'bã cére 'a ni gé.

¹⁹ Kúru mã gõ átã mã ẽsĩ agã nõlé, "Mã nõni ãnyãngã be ambamba, ĩri adri ca ílĩ kárakarã. Á gõ ẽzĩ ngãã dũĩ ku, mã ngã nya, mã ngã mvũ, mã adri ãyĩkõ sĩ."

²⁰ "Bo Múngú ní 'yozú ĩri ní kĩnĩ, 'Mĩ azazã! ĩnĩná ãndrũ nõri sĩ, mã mívé ídri 'dũ rá. Kúru ã'di ri ímũ mívé ngã 'dĩ'bã 'dũ nĩ?"

²¹ "Bã ngã 'bããpi kú 'í ní, ngã sãẽpi Múngú ní ku rĩ, ĩri adri sũ 'bã 'dĩri tĩnĩ."

*Lẽ ĩmi rikĩ ĩmi ũsũú drãã tã sĩ ku
(Mātáyo 6:25-34)*

²² Kúru Yēsũ ní 'yozú ívé 'bã 'ĩ pámvú ũbĩ'bã rĩ pi ní kĩnĩ, "Á 'yo ĩmi ní, lẽ ĩmi rikĩ ĩmi ũsũú drãã ídri rĩ vé tã sĩ 'yozú kĩnĩ, ĩmi ã'di nya yã, dõku ĩmi ã'di su yã 'dĩni ku.

* 12:5 12:5 Áci vezú ãní ũdũ ãkó rĩ: Múngú ri úmvúlẽsĩ 'bã 'i ẽ'yĩ'bã ku rĩ pi 'dũ ú'bã ãci 'dĩri agã. 'Í lã 'dangãrá 20:7-15.

23 Ídri ndē ngá nyanya ri rá, rú'ba ndē bōngó ri rá.

24 Īmi ndrekí drī āriṅá rī pi ká, kōpi 'ākí ọmvú ku, kōpi ikūnāki ānyāngā ku, kōpi jó ānyāngā 'bāzú ni ākó, dōku ĩrá ākó. 'Bo Múngú ri kōpi úcé nī. Īmi ndēki āriṅá rī pi rá.

25 Ẹsì ĩmivé riipi útípi 'dīri sī, ĩmi nyo ícò sá āzi ịsụ adrizú ānị idri rú rá?

26 Īmi ícókí dō sá āzi ịsụ mādāṅá adrizú idri rú ku píri, ngá ĩmi ní rizú ĩmi ụsụzú drāzú tā sī rī ā'di?

27 “Īmi ndrekí drī peṭi ā fū ũnyī be 'dī'bée ká, kōpi ngakí ẹzị ku, āzini kōpi nīkí bōngó ícì be ĩ ní ku. 'Bo á lē 'yoó ĩmi ní 'dīni, Sōlōmónā ri ā'bú be, su bōngó ũnyī be sū fū ũnyī be 'dī'bée tịni kuyé.

28 Múngú ri dō sē fū ásé agá rī pi zo ũnyī be, ĩri zo āndrū, drū sī, ĩ zā ve ācì sī rá píri, ĩmi 'bá ẹ'yīngará be mādāṅá 'dī'bée, ádarú Múngú ícò nyo ĩmi ní bōngó sēé suú ku?

29 Lē ĩmī ẹsì ā ri útí ngá nyaanya ā tā sī ku, dōku ngá mvụm̄mvụ ā tā sī ku, ĩmī ẹsì ā ri útí tā ni sī ku.

30 'Bá Múngú ri nī'ba ku rī pi ẹ ẹsì ri útí tā 'dī'bée sī nī, ĩmi Ẹtẹpi nī ngá ĩmi ní lēé rī rá.

31 'Bo lē ĩmi 'bāki ẹsì mālūngā Múngú vé rī ndāzú, ĩri ímú ngá ĩmi ní lēé rī pi sē ĩmi ní rá.

*Ā'bú 'bū gé 'dāá rī vé tā
(Mātáyo 6:19-21)*

32 “Īmi ngúlúmū mādā mā pámvú ũbī'ba 'dī'bée, ĩmi adrikí ụrī sī ku, ā'diātāsīyā ĩmi Ẹtẹpi ri āyīkō sī, lē ĩmi fikí mālūngā ívé rī agá.

33 Īmi ụzịkí ngá ĩmivé rī pi, ĩmi awakí mūfēngā ni 'bá ngá ākó rī pi ní. Lē ĩmi ịsúkí ĩmi ní jūrú mūfēngā 'bāzú āsīpi ku ni, ā'bú 'bū gé 'dālē rī ábá ku, ụgụ'ba ícò ụgụ'ku, āzini ịjíríkó ícò mbeé ku.

34 Vūrā ĩmi ní ĩmivé ā'bú 'bāzú rī, ĩmī ẹsì ri adri drī ni gé.”

*Lē 'bá rī ā adri ũrē ā ütē Yēsū vé
igōngará
(Mātáyo 24:45-51)*

35 “Lē ĩmi úsúkí ĩmi kú ũrē, ĩmi ũ'yūkí ĩmivé lāmbā ā ri dīdī,

36 lē ĩmi adrikí sū 'bá rī'ba ĩvé 'bá āmbúgú riipi ímvipi ụmū ũkú jezú rī gélésī rī ütē'ba rī pi tịni, ā'diātāsīyā 'bá āmbúgú rī kādō ímú kẹtị rī gaá, ĩmi zīkí rí kẹtị rī ĩri ní.

37 'Bá āmbúgú rī kādō ícá, ịsụ dō ívé átí'ba rī pi ütēkí 'i kú ũrē, ĩri adri āyīkō sī. Ádarú á lē 'yoó ĩmi ní 'dīni, ĩri átí'ba rī pi sē úrí vūgá, ĩri kōpi ní ngá sē nya.

38 'Bá āmbúgú rī dō ícá ịniṅá ágágá yā, dōku āngū ní ọwúngará gá yā, ícá dō ịsụ átí'ba rī pi ri 'i ütē, átí'ba rī pi adri āyīkō sī.

39 'Bo lē ĩmi nīkí 'yozú kīnī, jó 'dīpa ā nī dō sá ụgụ'ba rī ní ímúzú rī rá, ícò té ívé jó kuú nōó ụgụ'ba rī ní, ĩri ní fizú ānị jó agá 'dāá ku.

40 Lē ĩmi adrikí ũrē, ā'diātāsīyā ma 'Bá Mvā 'i, sá má ní ímúzú ịgōzú rī ĩmi ícókí nī ku.”

41 Pétēró ní zizú kīnī, “Úpí, mi ri nāpí 'dīri 'yo 'bá ní, dōku mi ri 'yo 'bá rī pi ní céré?”

42 Úpí ní újázú ĩri ní kīnī, “'Bá ẹsì 'bāapi céré rizú ẹzị ngazú rī ā'di 'i, āzini átí'ba úmī be tā 'oópi piri āmbúgú rī ní 'bāá 'bá āmbúgú rú ívé átí'ba rī pi drīgé ā ri ínyá sēé kōpi ní sá múké ni gé rī ā'di 'i?

43 'Bá āmbúgú rī ícá dō ịsụ ẹzị átí'ba rī ní ngaá rī múké, ĩri átí'ba rī ũfē rá.

44 Ádarú á lē 'yoó ĩmi ní 'dīni, ĩri átí'ba rī 'bā adri 'bá āmbúgú rú ívé ngá rī pi ā tā mba.

45 'Bo átí'ba rī ụsū dō 'í ẹsì agá 'dālē kīnī, 'Mávē āmbúgú ícò ícá mbēlēná ku, 'í dō dō rií átí'ba āgō rī pi fụy ũkú rú rī pi be, āzini 'í dō dō rií ngá nyaá, āzini ngá mvụ ịmērēzú.

46 Ịrívē 'bá āmbúgú rī nga ícá ụ'dú, dōku sá ĩri ní nī kuyé ni gé, ĩri átí'ba rī uga kpélékpélé, ĩri 'du 'be 'bá ẹ'yī'ba kuyé rī pi āsámvú gé vūrā kōpi ní adrizú rī gé.

47 “Átí'ba āzi ívé āmbúgú rī vé tā ĩri ní lēé ā 'okí rī nīpi rá rī, útú dō 'i ũrē kuyé, dōku 'du dō tā ívé

ãmbúgú ní ẹ̀zìí rĩ ngaá kuyé, ì ìri gbã ùnjí ùnjí.

48 'Bo átí' bá ãzi ívé ãmbúgú rĩ vé tã nǎipi kuyé, tã 'oópi ùnjí rĩ, ì ìri ìrĩnã mādã. 'Bá ì ní ngá sēé ìri ní ãmbúgú rĩ, ì ngá lē ìri vúgá ãmbúgú, 'bá ngá é'yípi ãmbúgú rĩ, ì ngá zì ìri vúgá ãmbúgú.

*Yēsũ vé tã ìjì acongará
(Mātáyo 10:34-36)*

49 "Má ìjì tã ãcí ãcí ni vũ drĩgè nōgó, má ùsũ tã ãcí ãcí rĩ í'dó té dō 'i gĩ, ìri adri múké!

50 Ì ímú má ní bātízímũ ìzāngā vé ni sē, ma tã ẹ̀njìẹ̀njì 'dù cĩmgbá tã rĩ ní 'i dezu.

51 Ìmi ùsũkí má ìjì 'bá rĩ pi ní tākíri nyòókú drĩgè nōgó? Adri 'dínì kuyé, má ìjì acongará.

52 Í'dózú àndrũ mụzú drĩdrĩ, 'bá tǔwú 'bẹ̀tì ãsámvú gé rĩ pi ímú ì aco rá, na rĩ pi ìrĩ rĩ pi gā sī, ìrĩ rĩ pi na rĩ pi gā sī.

53 Kòpi ímú ì aco rá, mvá étèpi ri ímú ívé mvá gā sī, mvá ri ímú étèpi ri gā sī, mvá ẹ̀ndrèpi ri ímú ívé mvá ùkú gā sī, mvá ùkú ri ímú ẹ̀ndrèpi ri gā sī, ìdrèpi ri ímú 'ì mvòpi vé ùkú gā sī, mvòpi vé ùkú ri ímú 'ì ìdrèpi ri gā sī."

*Lókí vé ámángará
(Mātáyo 16:2-3; 5:25-26)*

54 Yēsũ ní 'yozú 'bá bítíká rĩ pi ní kǎnĩ, "Ìmi ndrekí dō ìrìbítì rĩ íngá ímúzú ùtù ní 'dengará gálésì, ìmi 'yo, 'Yìgò ri 'dì rá, 'ádarú ìri 'dì rá.

55 Ìmi ndrekí dō ùlì rĩ ri ívì ímúzú àndrélésìla, ìmi 'yo, 'Ùtù rĩ ímú ko gbírílí, 'ádarú ìri ko gbírílí rá.

56 Ìmi 'bá ì 'bã'bée kú tã be pìrì 'dĩ'bée, ìmi kádō àngũ vũ drĩgè nōgó rĩ ndreé, àzini 'bũ gé 'dálé rĩ ndreé, ìmi nǎkí àngũ rĩ ē mǐlé áamá be rá, ìmi ùlũ rá pírì, ìmi nǎkí tã ríipi 'i 'oópi lókí àndrũ nòri gé rĩ ùlũ be ku íngóni íngóni?

57 "Ngá ìmi ní tã pìrì rĩ nǎzú ámázú ku rĩ ã'dì?

58 'Bá rĩ tō dō mi, ìmi dō ri mụ ìri be létì gé sī trù, ìmi údékí ìmivé tã

ìmi ãsámvú gé sī ìri be rĩ deę létì gé 'dĩgè, ìmi údékí dō ku, ìri mi jì mụ tō 'bá tã lǎpi rĩ ẹ̀ndrètì gé, 'bá tã lǎpi rĩ, ìri mi jì sē àngáráwá drĩgè, àngáráwá rĩ mi jì 'be jó àngũ ù'yìzú rĩ agá.

59 Á 'yo mí ní 'dínì, kukí mi ìfũú àmvé ku, mi mǔfèngā ì ní lǎ mí drĩgè rĩ ùfè de ùgbále, mi íbí ìfũ ndō."

13

Lē ìmi újákí ẹ̀sì ìmivé ùnjĩkányã agásì rá

1 Sã 'dãri gé, 'bá urukò'bée ùlũkí Yēsũ ní kǎnĩ, Pílátō ú'dì 'bá Gālíláyã vé rĩ pi ùdráá, ìsú kòpi ri rǔbòṅṅò zã Jó Múngú vé rĩ agá 'dãá.

2 Yēsũ ní 'yozú kòpi ní kǎnĩ, "Ìmi ùsũkí 'bá Gālíláyã vé ì ní ú'dì 'dã'bée vé ùnjĩkányã ndē ọ̀gǔpǎ Gālíláyã rĩ pi vé rĩ rá, kòpi ní ìzāngā nyazú àní?

3 Á 'yo ìmi ní, adri 'dínì kuyé. 'Bo ìmi újákí dō ẹ̀sì ku, ìmi kpá úmvúlésì céré ùdrã rá.

4 Ìmi ùsũkí 'bá mụdrì drì ni àrō lágáráka Sílómũ vé rĩ ní árí kòpi drĩgè, ùdrã'bá 'dã'bée, kòpivé ùnjĩkányã ndē 'bá adri'bá Yẹ̀rúsálémã agá rĩ pi vé rĩ rá?

5 'Bo á lē 'yoó ìmi ní 'dínì, adri 'dínì kuyé! Ìmi újákí dō ẹ̀sì ku, úmvúlésì ìmi kpá céré ùdrã sũ kòpivé rĩ tìni."

Nǎpí pètì ì ní zì fìgì 'aápi kuyé rĩ vé rĩ

6 Kúru Yēsũ ní nǎpí 'dĩri ùlũzú 'bá rĩ pi ní kǎnĩ, "Ágò àzi sa pètì ì ní zì fìgì rĩ ívé ọ̀mvú agá, ìri ní 'dezu mụzú ù'a ni úndrèzú sì ni gé 'dãá, ìsú pètì rĩ 'a kuyé.

7 Kúru ìri ní 'yozú ágò ọ̀mvú rĩ 'aápi rĩ ní kǎnĩ, 'Ílì na, á ri ẹ̀cì pètì rĩ vé ù'a úndrè, má ìsú ù'a sì ni gé kuyé. 'Í ga pètì rĩ vùgá! Ìri ri nyòókú rĩ ẹ̀rì kána.'

8 "Ágò ọ̀mvú 'aápi rĩ ní újázú kǎnĩ, 'Àmbúgú mávé rĩ, 'í ku drĩ ã adri ìlì àlu ká, mà 'ã drĩ gārã ni, mà dã ndrĩ zē ndũyú ni gé.

9 'A dō ílí drĩ rĩ gé rá, múké! 'A dō kuyé, 'í ga rí kúru ìri vūgá.' "

Yēsũ idrí ũkú ọtrúpi ọtrúotrũ ni ụ'dụ Sábátã vé rĩ gé

10 Yēsũ ní rizú 'bá rĩ pi ímbázú Jó āzi Múngú ri Zìzú ni agá ụ'dụ Sábátã vé rĩ gé,

11 ũkú āzi 'dālé índrí ũnjí 'o ìri ọtrú, adri caá ílí mụdrĩ drĩ ni ārō, sē ũkú rĩ ícó 'i ũjũú ngaá uru sī ku.

12 Yēsũ kã ũkú rĩ ndree, ìri ní ũkú rĩ zìzú ímúzú 'í vúgá nōó. Ìri ní 'yozú ũkú rĩ ní kīnī, "Ūkú 'dĩri, mí idrí gí."

13 Yēsũ ní 'í drĩ 'bāzú ũkú rĩ ã rụ'bá gá, koro ũkú rĩ ní ngazú 'i ũjũzú pìrì, ìri ní Múngú ri íngúzú.

14 Drĩkoma Jó Múngú ri Zìzú rĩ vé rĩ ã 'a ve Yēsũ ní ũkú rĩ idrí ụ'dụ Sábátã vé rĩ gé rĩ ã tã sī rá. Ìri ní 'yozú 'bá rĩ pi ní kīnī, "Ū'dụ ẹzì ngazú rĩ pi áziyá, lē ìmi ímúkí, ẹ idríkí ìmi ụ'dụ áziyá 'dĩ'bée agá, adri ụ'dụ Sábátã vé rĩ gé ku."

15 Úpí ní újázú ìri ní kīnī, "Ìmi 'bá ì 'bã'bée kú tã be pìrì 'dĩ'bée! Ìmi āsámvú gé 'dĩgé, 'bá āzi ícó nyo ívé tị, dōku dōngí trũú jị mụú yị mụú ụ'dụ Sábátã vé rĩ gé ku?"

16 Ūkú 'dĩri íbì ífũú úyú Ābūrámã vé rĩ agá, Sātánã 'yī ìri kú vūgá ìzāngã nyaá ílí mụdrĩ drĩ ni ārō, ídríkí dō ìri ụ'dụ Sábátã vé rĩ gé ũnjí?"

17 Yēsũ kã tã rĩ 'yoó 'dínì, sē ìrivé ari'ba rĩ pi ní drĩnjá. 'Bo 'bá rĩ pi ārēvú céré āyīkō sī tã āyāzú āyāyā Yēsũ ní 'oó 'dĩri sī.

Nāpí marígó fì be mādāñá rĩ vé rĩ

(Mātáyo 13:31-33; Mārākō 4:30-32)

18 Yēsũ ní kúru 'bá rĩ pi zìzú kīnī, "Mālūngã Múngú vé rĩ adri sũ ã'di tịnì? Mā ụ'bì rí ìri ngá ngónì ní sī?"

19 Mālūngã Múngú vé rĩ adri sũ marígó fì be mādāñá rĩ tịnì, kádō ìri saá, ìri dụ mba āmbúgú āmbúgú, āríná rĩ pi gũ ku sị ni gé."

Nāpí ākúfì vé rĩ

20 Yēsũ ní kpá gōzú 'yozú kīnī, "Mā ụ'bì rí mālūngã Múngú vé rĩ ngá ngónì ní sī?"

21 Mālūngã Múngú vé rĩ adri sũ ākúfì ũkú rĩ ní 'í'dụ dāá usaá fúndru be, ẹpìpì āmbúgú rĩ tịnì."

Kẹtì mādāñá rĩ

(Mātáyo 7:13-14, 21-23)

22 Kúru Yēsũ ní 'dezú rizú ẹcìzú kūrú rĩ pi agásì, āzini gúrú rĩ pi agásì, ri 'bá rĩ pi ímbá, ìsù ìri ri mụ Yērúsalémã gá.

23 'Bá āzi ní ìri zìzú kīnī, "Úpí, 'bá mādāñá pi nyo 'yéñá ímú pangará ìsù nì?"

Yēsũ ní újázú kọpi ní kīnī,

24 "Lē ìmi ụ'bìkí fì ũkpō sī kẹtì mādāñá rĩ gé sī, ã'diātāsīyā á 'yo ìmi ní 'dínì, 'bá kárakarà pi ụ'bì fì kẹtì mādāñá rĩ gé sī, 'bo kọpi ícókí fì ku.

25 Jó 'dìpa ícì dō kẹtì rĩ gí, ìmi áwí pá tu ku āmvé, ìmi kẹtì rĩ ga, āzini ìmi 'yo, 'Āmbúgú 'bávè rĩ, 'í zì 'bá ní kẹtì rĩ."

"'Bo ìri 'yo, 'Á nì ìmi kuyé, ìmi íbíkí ímú íngōósìla?"

26 "Ìmi kúru 'yo, 'Ándúrú 'bá rikí ngá nyaá, āzini ngá mụú mí be trú, āzini mí ri 'bã ímbá 'bávè létì rĩ pi drĩgé sī."

27 "'Bo ìri 'yo kọpi ní, 'Á nì ìmi kuyé, ìmi íbíkí ímú íngōósìla? Ìmi 'bá ũnjíkānyā 'o'bá 'dĩ'bée, ìmi dẹkí ìmi má ẹndrẹtì gé 'dĩsì rá!"

28 "Ìmi kádō Ābūrámã pi ndree Īsákã be, Yōkóbũ be, nẹbì rĩ pi be céré mālūngã Múngú vé rĩ agá 'dālè, ìsù ídrókí ìmi kú āmvélésìla, ìmi fì ri ngongo, āzini ìmi sīkányá cì.

29 'Bá rĩ pi úmvúlésì ímú ụtú ní ìfūngará gálésìla, urukọ ni pi ímú ụtú ní 'dengará gálésìla, urukọ ni pi ímú úrúlésìla, āzini ándrélésìla, kọpi ímú úrí ụmụ nya mālūngã Múngú vé rĩ agá 'dāá.

³⁰ Ádarú 'bá ũdũmbítã* rĩ pi, kôpi ímú adri drĩdrĩ, 'bá drĩdrĩ† rĩ pi, kôpi ímú adri ũdũmbítã."

Yēsũ ě ěsĩ ĩsũ ĩzãngã 'bá Yērúsãlémã vé rĩ pi ã tã sĩ

³¹ Sã 'dãri gé, Fãrúsĩ urũko'bée ní ímúzú Yēsũ vúgá, kôpi ní 'yozú ĩri ní kĩnĩ, "Í ku ãngũ nõri, 'í 'de muú 'dĩisĩ rá, ã'diãtãsiyã Ēródē lē mi 'dĩi drãá rá."

³² Yēsũ ní újázú kôpi ní kĩnĩ, "Ĩmi mukĩ lũú Ēródē adriipi ũlúkú rú 'dãri ní kĩnĩ, 'Ma ri nõlé ĩndrĩ ũnjĩ rĩ pi údró, ãzini ma ri 'bá rĩ pi ĩdrĩ í'dózú ãndrũ sĩ, cazú drũ, cazú ú'dú na ni gé, cĩmgbá má ní mávé ězi dezu.'

³³ Í'dózú ãndrũ sĩ, cazú drũ, cazú ú'dú na ni gé, má kãdõ riĩ muú, ma nyo ri mávé ězi nga muú, ã'diãtãsiyã lē nebĩ ã drã ãmvé ku, ã drã Yērúsãlémã gá.

Yēsũ lē 'bá Yērúsãlémã gá rĩ pi lēlē (Mătayo 23:37-39)

³⁴ "Á Yērúsãlémã, Yērúsãlémã, mívé 'bá rĩ pi ú'dĩkĩ nebĩ rĩ pi, ãzini kôpi úvíkĩ Múngú vé 'bá áyúáyũ ĩ ní pēē muú mí vúgá 'dĩlé rĩ pi ũdrãá írã sĩ. Á lē kōdō mívé anjiná rĩ pi ĩkũnãá sũ ã'ú ěndrēpi ní ívé anjiná ĩkũnãá 'ĩ ũpĩlē'bí ã ndúgé rĩ tĩni, 'bo mívé 'bá rĩ pi gãkĩ sĩ.

³⁵ ĩmi ndrekĩ drĩ ká, jó ĩmívé rĩ pi kukĩ kú ándrú rú. Kúru á 'yo ĩmi ní 'dĩni, ĩmi ícókĩ gōo ma ndreé dđĩ ku, cĩmgbá cazú sã ĩmi ní ímúzú 'yozú, 'Tãkĩri ã adri 'bá ímúpi Úpĩ ã rú sĩ rĩ#drĩgé rĩ gé.' "

14

Yēsũ ĩdrĩ ágó drã be ni ú'dú Sãbátã vé rĩ gé

¹ Ú'dú Sãbátã vé rĩ gé, Yēsũ kã muú ínyá nyaá Fãrúsĩgú ĩ ní ĩnjĩ ĩnjĩ rĩ vé ãngá 'dãá, 'bá rĩ pi rikĩ nyo tēē ĩri ndreé,

² ã'diãtãsiyã ágó ãzi 'dãlé rú'bá ni ũpĩ céré kuú ũpĩpĩ.

³ Yēsũ ní Fãrúsĩ rĩ pi zizú 'bá ĩ ní ímbá tãimbĩ Mósē vé rĩ nĩ'bá múké múké rĩ pi be kĩnĩ, "Tãimbĩ ã'yĩ nyo ĩ ícó 'bá ĩdrĩ ú'dú Sãbátã vé rĩ gé rá, dōku ĩdrĩkĩ ku?"

⁴ 'Bo kôpi újĩkĩ kĩri. Yēsũ ní drĩ 'bãzú ágó rĩ ã rú'bá gá, ĩri ní ágó rĩ ĩdrízú, ĩri ní ágó rĩ pēzú muú.

⁵ Yēsũ ní kôpi zizú kĩnĩ, "Ĩmi ãsãmvú gé 'dĩgé, 'bá rĩ vé mvãnjá, dōku tĩ 'de dō 'bũ kuúpi kuú ni agá ú'dú Sãbátã vé rĩ gé, ícó ísé ãmvé ku?"

⁶ Kôpi újĩkĩ kĩri, 'yokĩ átángá kuyé.

Mi dō ũmú, lē mí 'o tã pĩri

⁷ Yēsũ kã ndreé 'bá Fãrúsĩgú rĩ ní zĩí ímú ũmũ gé rĩ pi ri mu úrí vũrã ĩ ní ĩnjĩ ĩnjĩ rĩ gé, ĩri ní kôpi ní nãpĩ 'dĩri ũlúzú kĩnĩ,

⁸ "Bá ãzi zĩ dō mi ũmũ ũkú jezú ni gé, lē mí 'bã ěsĩ muú úrízú vũrã ĩ ní ĩnjĩ ĩnjĩ rĩ gé ku, ã'diãtãsiyã zĩkĩ déna 'bá ãzi ãmbúgú ĩnjĩ ĩnjĩ mi ndēēpi ãmbũgũ sĩ ni rá.

⁹ Kúru 'bá mi zĩpi rĩ ímú 'yo mí ní, "Í ku vũrã 'dĩri ágó 'dĩri ní.' ĩri gō mi jĩ 'bã úrí vúlé 'dãlé, mi drĩnjã ĩsũ ambamba.

¹⁰ 'Bo 'bá ãzi zĩ dō mi ímú ũmũ gé, 'í mu úrí vúlé 'dãá, 'bá mi zĩpi rĩ kãdõ mi ndreé, ĩri ímú 'yo mí ní, 'Mávé ũndĩ, 'í mu úrí vũrã múké 'dãri drĩgé.' Kúru 'bá rĩ pi céré mi ĩnjĩnjĩ ũmũ rĩ pi ěndrēti gé 'dĩgé.

¹¹ 'Bá riipi 'i íngúpi íngúngũ rĩ, ĩ ímú ĩri ndre ku mãdãnjá, 'bá 'i 'bãapi kú mãdãnjá rĩ, ĩ ímú ĩri ĩnjĩnjĩ."

¹² Yēsũ ní 'yozú 'bá 'i zĩpi ímúpi rĩ ní kĩnĩ, "Mi dō ri 'bá ãzi zĩ ímú ínyá ũtũnjá vé rĩ nya, dōku ũndrēnjá vé rĩ nya, mí zĩ mívé ũndĩ rĩ pi, mí ědrĩpĩ, mívé máríté rĩ pi, 'bá mívé jó gãrã gá rĩ pi áyu ku, ã'diãtãsiyã 'í zĩ dō kôpi, kôpi kpá gō mi zĩ, 'dĩri

* **13:30 13:30** 'Bá ũdũmbítã rĩ pi: 'Bá ĩ ní ndreé kuú ězi ãkõ rĩ pi. † **13:30 13:30** 'Bá drĩdrĩ rĩ pi: 'Bá ĩ ní íngúngũ rĩ pi. ‡ **13:35 13:35** 'Bá ímúpi Úpĩ ã rú sĩ rĩ: 'Bá 'dĩri Yēsũ 'i. § **13:35 13:35** Sãwũmã 118:26

lũ 'yozú kînĩ, kôpi ri mívé ngá ãrígó ùfê.

¹³ Mi dō 'bá zì ngá nya, múké ni lē mī zì 'bá ngá ãkó rĩ pi, 'bá ôgôrôvũ rú rĩ pi, 'bá bātrá rú rĩ pi, āzini 'bá mī be ẽsĩ 'bá gí rĩ pi,

¹⁴ mi tākiri ịsụ rá. Kôpi ā ùfêkí dō mívé ngá ãrígó ku drāāsiyā, Múngú ri ímụ mi ùfê sâ 'bá tã 'o'bá piri rĩ pi ní íngázú drāngará gálésila rĩ gé.”

*Nāpí ùmũ āmbúgú rĩ vé rĩ
(Mātáyo 22:1-10)*

¹⁵ 'Bá úri 'bá Yēsũ be trụ ínyá nyangára gá 'dĩ'bée vé āzi kã tã Yēsũ ní 'yoó 'dĩri yị, ịri ní 'yozú Yēsũ ní kînĩ, “Tākiri ā adri 'bá ùmũ nyaapi mālūngā Múngú vé rĩ agá rĩ drĩgē.”

¹⁶ Yēsũ ní újázú nāpí sī kînĩ, “Ū'dú ālu, ágó āzi údé ùmũ āmbúgú ni, zì 'bá tré ùmũ rĩ ā nyangára gá.

¹⁷ Kā ínyá rĩ á'dí deđé gí, ịri ní ívé átí'bá pēzú mụzú 'bá 'í ní zị rĩ pi zizú kînĩ, ‘Ìmi ímụkí, á'díkí ínyá rĩ gí.’

¹⁸ “‘Bo 'bá rĩ pi céré í'dókí rií 'yoó kînĩ, ị mụkí ku. 'Bá rĩ āzi ní 'yozú kînĩ, ‘Á je ómvú, á lē mụy ómvú rĩ ndreé. Mí oyụ ma, á mụ ku.’

¹⁹ “‘Ázi rĩ ní 'yozú kînĩ, ‘Á je tí ómvú 'ā'bá ni pi mụdrị, á lē kôpi jị mụy ómvú rĩ 'āngára gá, dō kôpi ómvú rĩ 'ā múké rá. Mí oyụ ma, á mụ ku.’

²⁰ “‘Ázi rĩ ní 'yozú kînĩ, ‘Á je drĩ mávé ùkú ú'dí rú, má ícó mụy ku.’

²¹ “‘Átí'bá rĩ ní 'i újázú ịgōzú, ịri ní tã 'bá rĩ pi ní 'yoó 'í ní 'dĩ'bée ùlüzú ívé 'bá āmbúgú rĩ ní. Ágó āmbúgú rĩ ẽ ẽsị ve ambamba, ịri ní tãimbị sēzú ívé átí'bá rĩ ní kînĩ, “Í 'de mụy mbēlē létì āmbúgú rĩ drĩgē 'dāá, āzini létì ure ure kūrú agá rĩ pi drĩgē 'dāá, mí ịjị 'bá ngá ãkó rĩ pi, 'bá ôgôrôvũ rú rĩ pi, 'bá mī be ẽsĩ 'bá gí rĩ pi, 'bá bātrá rú rĩ pi.’

²² “‘Átí'bá rĩ kã ímví ịgōó, ịri ní 'yozú kînĩ, ‘Āmbúgú mávé rĩ, á 'o tã mí ní lūú má ní rĩ gí, 'bo vūrã úrízú rĩ pi drĩ anigé.’

²³ Kúru 'Bá āmbúgú rĩ ní 'yozú ívé átí'bá rĩ ní kînĩ, “Í mụ létì gūrú agá rĩ pi drĩgē 'dāá, āzini létì ure ure rĩ pi drĩgē 'dāá, 'í 'yo 'bá rĩ pi ẽ ímụkí, 'bá rĩ pi ā gákí rí tré mávé jó agá nōó.

²⁴ Á 'yo mí ní, 'bá má ní zị drĩdrĩ rĩ pi ícókí ínyá ị ní á'dí rĩ nyaá ku.’”

*Yēsũ ā pámvú ùbīngará
(Mātáyo 10:37-38)*

²⁵ 'Bá bītríká rikí mụy Yēsũ vúgá sī, Yēsũ ní 'i újázú kôpi vúgá 'dāá, ịri ní 'yozú kînĩ,

²⁶ “‘Bá rĩ lē dō mâ pámvú ùbī, ā lē ma 'í ẹtẹpi ri ndeé, 'í ẹndrẹpi ri ndeé, 'í ùkú ni ri ndeé, ívé anjịná rĩ pi ndeé, 'í ẹdrịpị ndeé, 'í ómvúpị ndeé, āzini ívé ịdri ndeé. 'Bá rĩ lē dō ma sũ 'dĩri tịni ku, ícó adrií 'bá mâ pámvú ùbīpi ni ku.

²⁷ 'Bá rĩ 'du dō ívé pẹti alambaku ku, āzini ùbī dō mâ pámvú ku, ícó adrií 'bá mâ pámvú ùbīpi ni ku.

²⁸ “‘Ìmi āsámvú gé 'dīgē, 'bá āzi lē dō lágáraka sị, ícó nyo úri vūgá tã ni ùtị ùgbále, nịzú amázú dō mūfēngā lágáraka rĩ sịzú rĩ ícó ẹzị rĩ de rá yā 'dini ku?

²⁹ 'Bá rĩ ā 'bā dō lágáraka rĩ ā ndụ, 'bo de dō ẹzị ni kuyé, 'bá rĩ pi céré ímụ gụ ịri sī gụgụ.

³⁰ Kôpi 'yo, ‘Ágó 'dĩri í'dó kōdō lágáraka rĩ sị gí, 'bo de ẹzị ni kuyé.’

³¹ “‘Dōku 'bāgú āzi lē dō mụy ẹ'dí 'dị 'bāgú āzi be. Drĩdrĩ ni, ícó nyo úri vūgá tã ni ùsũy 'yozú kînĩ 'i āngaráwá be élifū mụdrị, 'i ícó ívé ari'ba āngaráwá be élifū pūkú ịrị (20,000) lē 'bá ímụ 'bá ẹ'dí 'dị'bée 'í be 'dĩ'bée ndē rá 'dini ku?

³² Ūsũ dō 'í ícó ari'ba rĩ pi ndeé ku, ari'ba rĩ pi vūkí dō drĩ vūvū, ịri 'bá pē mụzú kôpi vúgá 'dāá, kôpi ā mụkí rí 'bāgú rĩ zị, ngá ịri ní lēé rĩ ā'di, ị adrikí rí kírí ị āsámvú gé sī.

³³ Sũ má ní té 'yoó drĩdrĩ rĩ tịni, 'bá rĩ ku dō ngá ívé rĩ pi ārēvú céré ku, ícó adrií 'bá mâ pámvú ùbīpi ni ku.

*E'yí vé tã ázini ùtúná vé tã
(Mátáyo 5:13; Mārákō 9:50)*

³⁴ “È'yí ri ngá múké, 'bo è'yí rĩ vé sí asuúpi asuasú rĩ ícá dō álákalá gí, è'yí rĩ gō adri múké ngóni?”

³⁵ È'yí 'dĩri ícó èzì ngaá nyòókù gé ku, dōku kĩ'dĩrò gá ku, ì dā ásé agá. 'Bá bĩ be rĩ, ā yì 'í ní tã 'dĩri.”

15

*Nāpí kãbĩlō āvĩpi rĩ vé rĩ
(Mátáyo 18:12-14)*

¹ Ù'dù álu, 'bá mũfēngā umbe jezú rĩ u'dù 'bá rĩ pi, 'bá ùnjĩkãnyā 'o'bá rĩ pi be úmúkí ì Yēsũ ā gārā gá, kòpi rikí tã Yēsũ ní rií ímbá rĩ yì.

² 'Bo Fārúsĩ rĩ pi, 'bá tãimbĩ ímbá 'bá rĩ pi be rikí unuú kìnĩ, “Ágó 'dĩri ri ùndĩ rù 'bá ùnjĩkãnyā 'o'bá rĩ pi be, ìri ri ngá nya kòpi be trù.”

³ Kúru Yēsũ ní 'dózú kòpi ní nāpí 'dĩri ùlüzú kìnĩ,

⁴ “Dō 'bá āzi ìmi āsámuvú gé 'dìgè kãbĩlō be mũdũrũlũ álu (100), álu ni āvĩ dō, ìri ā'di 'o? Ícò pũkú úrõmĩ drĩ ni úrõmĩ (99) rĩ pi kuú ásé agá 'dāá, ícò muú álu āvĩpi gí rĩ ndāá ku?”

⁵ Ísú dō kãbĩlō rĩ gí, ìri adri āyĩkō sĩ, ìri 'dù 'bā 'í umbe gá,

⁶ ìri 'de muú 'bètí. Ìri kúru ívé ùndĩ rĩ pi zì 'bá 'í gārā gá rĩ pi be vũrā álu gé, ìri 'yo kòpi ní, 'Má ísú mávé kãbĩlō āvĩpi rĩ gí, ìmi ímúkí, 'bā 'bākí āyĩkō ìmi be trù.’

⁷ Á 'yo ìmi ní, ìri nyo adri sũ 'dĩri tĩnì, 'bũ gé 'dālè, āyĩkō ri ímú ga ambamba, 'bá álu ùnjĩkãnyā be ni ní èsì újá Múngú ri è'yì gí rĩ sĩ, ndè āyĩkō ándúrú Múngú ní 'bāá 'bá pũkú úrõmĩ drĩ ni úrõmĩ (99) adri 'bá pĩrì, ùnjĩkãnyā ákò rĩ pi ā tã sĩ rĩ.”

Nāpí mũfēngā āvĩpi rĩ vé rĩ

⁸ “Dōku ùkú āzi dō mũfēngā fífí be muúrí, álu ni 'de dō āvĩ, ícò áci 'yũú jó rĩ ā 'a wezú mũfēngā fífí rĩ ndázú èsì be cérè cĩngbá ìri ní mũfēngā rĩ ísúzú ku?”

⁹ Ísú dō ívé mũfēngā fífí rĩ gí, ìri ívé ùndĩ rĩ pi zì 'bá ívé jó gārā gá

rĩ pi be vũrā álu gé, ìri 'yo kòpi ní, 'Má ísú mávé mũfēngā fífí āvĩpi rĩ gí, ìmi ímúkí, 'bá 'bākí āyĩkō ìmi be trù.’

¹⁰ Á 'yo ìmi ní, ìri nyo adri sũ 'dĩri tĩnì, 'bá álu ùnjĩkãnyā be ni újá dō èsì gí, mālāyĩkā Múngú vé rĩ pi adri āyĩkō sĩ.”

Nāpí mvá ágó ìpèrĩpi rĩ vé rĩ

¹¹ Yēsũ ní kpá nāpí āzi ùlüzú kòpi ní kìnĩ, “Ágó āzi anji āgō be ìrì.

¹² Mvá ùdú rĩ ní 'yozú ètèpì ní kìnĩ, 'Má ètèpì, 'í sè má ní mávé ngá ā vúgú ìnógòsì nóni.’ Ètèpì ní kúru ngá rĩ awazú kòpi ní èdrìpì káyú rĩ be.

¹³ “Kā muú adrií mādā, mvá ùdú rĩ ìkũnā ívé ngá ārèvú cérè, ùzì 'dĩsĩ rá. Ìri ní ngazú ìpèrìzú muúú āngũ rárá rú ni gé, iza ívé mũfēngā cérè āyĩkō nyòókù nòri vé rĩ ā tã sĩ.

¹⁴ Kā ívé mũfēngā izaá deé cérè gí, èbìrì ní 'dezú ùnjì ùnjì āngũ 'dāri agásì cérè, èbìrì ní 'dózú ìri fuzú.

¹⁵ Ìri ní 'dezú muúú èzì ndázú ágó āzi āngũ 'dāri agá ni vúgá, ágó rĩ ní ìri pèzú muúú ívé ìgá úcé.

¹⁶ Mvá ùdú rĩ lè kòdò tĩbũ ā kókó 'bò ì ní rizú ìgá úcézú rĩ nyaá, 'bo 'bá āzi sè ìri ní kuyé.

¹⁷ “Mvá ágó rĩ vé yìkì kã ícá múké, ìri ní 'yozú kìnĩ, “Bá èzì nga 'bá má ètèpì vúgá rĩ pi ānyāngā be ambamba, kòpi ri nya, nōgò ma ri drā èbìrì sĩ!

¹⁸ Á lè ngaá mvií gōó má ètèpì vúgá 'dāá ùzi, ma 'yo ìri ní, “Má ètèpì, á 'o ùnjì Múngú 'bũ gé rĩ èndrètì gé, āzini mí èndrètì gé.

¹⁹ Ícò ku ì ní ma zìzú mĩ mvá, lè mĩ 'bā ma adrií mívé 'bá èzì ngaápi ni rú.”

²⁰ Mvá ùdú rĩ ní ngazú mvizú gōzú ètèpì vúgá 'dāá.

“Bo kã drì adrií rárá rú, ètèpì ndre ìri, èsì ni ísú ìzāngā ìrivé tã sĩ, ìri ní njuzú muúú mvópì vúgá 'dāá, ìri ní mvópì ri u'dezú bèdrì sĩ, ìri ní gbángírì ni ndrúzú.

21 “Mvòpì ní 'yozú ìri ní kīnī, ‘Má ètépì, á 'o ùnjí Múngú 'bù gé rī èndrètì gé, àzini mí èndrètì gé, ícò ku ì ní ma zìzú mì mvá.’

22 “‘Bo ètépì ní 'yozú ívé àtí'bá rī pi ní kīnī, ‘Ìmi ímúkí mbèlè! Ìmi ìjìkí bōngó akoóko rùkù múké múké ni suú rù'bá ni gé. Ìmi sukí kátīmù drìmváná ni gé, ìmi sukí ngá pá gá pá ni gé.

23 Ìmi ìjìkí tì kājóná rù'bá be mūnyāmūnyā ni, ìmi lìkí. Lē 'bā údékí ùmù, 'bā nyakí rí àyìkō 'bázú àní.

24 Ì'diātāsīyā mávè mvá ágó nōri índré sū 'bá kōdō drāápi gí ni tìni, 'bo àkūdē ìri ídri rú, ìpèrì kōdō ábá gí, 'bo nóni ícá ìgōó gí.’ Kúru kòpi ní 'dózú àyìkō 'bázú.

25 “Ìsúzá àkūdē mvá ágó káyú rī drī èzì gé ómvú agá 'dāá'dā. Mvā ágó rī ká ícá ìnyiná 'bètì rī be, yì èrì à ú'dúkò, àzini 'bá rī pi ri úngó tu.

26 Ìri ní àtí'bá àlu zìzú ímúzá 'í vúgá nōó, ìri ní àtí'bá rī zìzú kīnī, ‘Ngá rī 'bètì 'dìlè à'di?’

27 Àtí'bá rī ní 'yozú ìri ní kīnī, ‘Mí èdrìpì ícá gí. Mí ètépì lì tì kājóná rù'bá be mūnyāmūnyā rī gí, à'diātāsīyā mvá rī ímvi ìgōó 'bètì nōó rù'bá be múké.’

28 “Mvā káyú rī à 'a ve tã 'dīri sī ùnjí ùnjí, gā figá jó agá 'dálé sī. Ètépì ní fúzú mužú ìri mázú kīnī, è ífí ímúzá jó gá nōó.

29 Mvā káyú rī ní 'yozú ètépì ní kīnī, ‘Í ndre drī ká, ílì kárakarà 'dì'bée agá, á rì èzì ngáá mí ní ùkpō sī, má ọwù mì tì kuyé. 'Bo 'í sē tró má ní ndrìì mváná má ní ùmù 'bázú àní mávè ùndì rī pi be àlujánì kuyé.

30 'Bo mívè mvá ágó mívè à'bú izaápi ùkú ọwù rú rī pi àrègásì rī ká ícá 'bètì nōó, mí ísè tì kājóná rù'bá be mūnyāmūnyā rī lì ìri ní.’

31 “Ètépì ní 'yozú kīnī, ‘Mâ mvá rī, 'bá ri nǝì adri mí be trù, ngá mávè rī pi àrèvú cérè mívè ni.

32 'Bo nóni lē 'bā údékí ùmù, àzini 'bā 'bákì àyìkō, à'diātāsīyā mí èdrìpì

índré ándúrú sū 'bá kōdō drāápi gí ni tìni, ìri nóni ídri rú, ótù àvì gí, 'bá ìsúkì nóni ìri gí.’ ”

16

Nāpí 'bá ngá ã tã mbaápi múké ku rī vé rī

1 Yèsù ní 'yozú ívé 'bá 'í pámvú ùbì'bá rī pi ní kīnī, ‘Ágó àzi à'bú be ni 'bā 'bá ríí ívé à'bú à tã mbaá, 'bá àzi ní ùlüzú ìri ní kīnī, 'bá ríipi ìrivé à'bú à tã mbaápi rī iza ìrivé à'bú gí.

2 Kúru à'bú 'dìpa ní ìri zìzú ímúzá, ìri ní 'yozú ìri ní kīnī, ‘Tã má ní yì ì ní 'yoó mì rù'bá gá 'dīri, ìri nyo tã áda? Mí ùlù èzì mí ní ngáá rī vé tã, à'diātāsīyā mí ícò gōó mávè à'bú à tã mbaá ñì ku.’

3 “‘Bá ríipi à'bú à tã mbaápi rī ní 'yozú 'í èsì agá 'dāá kīnī, ‘Mâ 'o rí ma íngóni? Mávè àmbúgú lē ma droó èzì gé sī àmvé. Ma ùkpō àkó ómvú 'ázú, mà drī ri kpá njanja ngá zìngará sī.

4 Á nǝ tã má ní lēé 'oó rī rá, à'diātāsīyā njekí dō ma èzì gé sī àmvé gí, 'bá rī pi è è'yìkí rí ma ívé 'bètì àsámvú gé.’

5 “Kúru ìri ní 'bá à'bú 'dìpa vé ngá è'yì'bá mēri rú rī pi zìzú ímúzá àlu àlu, ìri ní 'bá ngá rī è'yìpi drīdrī rī zìzú kīnī, ‘Mí è'yì mávè àmbúgú rī vé ngá mēri rú ngōpí?’

6 “Ìri ní újázú kīnī, ‘Má è'yì ùdu jòlòñì mūdūrùlù àrō.’

“‘Bá ríipi à'bú rī à tã mbaápi rī ní 'yozú ìri ní kīnī, ‘Mí 'í'dù mívè kòkòbì mēri vé rī, mí úrí vúgá mbèlè, 'í sī mūdūrùlù sù.’

7 “Ìri ní kpá ágó àzi rī zìzú kīnī, ‘Mí è'yì ngōpí?’

“Ágó rī ní újázú kīnī, ‘Má è'yì ànyá ùvú à 'a élífù àlu.’

“‘Bá ríipi à'bú rī à tã mbaápi rī ní 'yozú ìri ní kīnī, ‘Mí 'í'dù mívè kòkòbì mēri vé rī, 'í sī mūdūrùlù àrō.’

8 “À'bú 'dìpa íngú 'bá ngá ã tã mbaápi múké ku rī rá, à'diātāsīyā 'dù tã rī ngáá tã nǝngará be. 'Bá

nyõókú nõri vé rĩ pi* ri tã 'du ngá ã õgũpi be tã nĩngará be, ndẽ 'bã adri'bée ùtúná agá rĩ pi vé rĩ rá.

9 Á 'yo ãmi ní 'dĩni, lẽ ãmi sãkĩ ãmivé ã'bú nyõókú drĩgẽ nõgõ rĩ pi 'bã rĩ pi ní, ãmi ãsúkĩ ri ùndĩ ãní bẽnĩ, ã'bú rĩ de dõ gĩ, ã ãmũ ãmi ẽ'yĩ vũrã adrizú 'dãni'dãni rĩ gẽ rá.

10 “Bã tã mãdã mãdã rĩ pi 'duũpi ngaãpi pĩrĩ rĩ, ãri ícõ tã ambugu ambugu rĩ pi 'du nga pĩrĩ rá, 'bã tã mãdã mãdã rĩ pi 'duũpi ngaãpi pĩrĩ ku rĩ, ícõ tã ambugu ambugu rĩ pi 'duũ ngaã pĩrĩ ku.

11 ãmi mbakĩ dõ ã'bú nyõókú drĩgẽ nõgõ rĩ pi ã tã pĩrĩ ku, ã'dĩ ri ícõ ãmi ní ã'bú tã be pĩrĩ 'bũ gẽ 'dãã rĩ sã nĩ?

12 ãmi mbakĩ dõ ngá 'bã ãzi vé rĩ ã tã pĩrĩ ku, ã'dĩ ri ícõ ãmi ní ngá sã ã adri rĩ ãmivé ni rú nĩ?

13 “Ãtĩ'bã ícõ ẽzĩ ngaã 'bã ambugu ãrĩ pi ní ku. ãri ãzi rĩ gã sĩ, ãri ãzi rĩ lãlã, dõku ãri ẽsĩ 'bã ãzi rĩ drĩgẽ, ãri ãzi rĩ idede. ãmi 'bãkĩ dõ ẽsĩ cérẽ mũfẽngã drĩgẽ, ãmi ícõkĩ ẽsĩ 'bãã Múngú drĩgẽ ku.”

*Átángá Yēsũ ní átá rĩ
(Mátayo 11:12-13; 5:31-32;
Mārākō 10:11-12)*

14 Fãrúsĩ rĩ pi lãkĩ mũfẽngã ambamba. Kõpi kã tã Yēsũ ní 'yoó 'dĩri yĩĩ, kõi pĩrĩ ãri sĩ gũgũ.

15 Yēsũ ní 'yozú kõi ní kĩnĩ, “ãmi ri ãmi 'bã adri 'bã pĩrĩ ni pi rú 'bã rĩ pi ẽndrẽtĩ gẽ, 'bo Múngú nĩ tã ãmĩ ẽsĩ agá 'dãlẽ rĩ rá. Ngá 'bã rĩ pi ní lãẽ nyõókú drĩgẽ nõgõ ambamba rĩ, Múngú mĩ gẽ 'dãlẽ ùnjĩ.

Yēsũ gõ tã rĩ ãzi ãmbá

16 “Tãĩmbĩ Mõsẽ vé rĩ, ãzini tã nẽbĩ rĩ pi ní sĩ rĩ ùlũkĩ cĩngbã cazú lókĩ Yũwãnĩ Bãtĩzĩmũ sãẽpi rĩ vé rĩ gẽ. 'Ídõzú lókĩ 'dãri gẽ, rĩkĩ ù'dũkõ múkẽ mãlũngã Múngú vé rĩ vé tã ùlũú mũzú 'bã rĩ pi ní, 'bã kãrãkãrã

pi ri ù'bĩ ùkpõ sĩ fizú mãlũngã rĩ gẽ 'dãã.

17 'Bũ† pi vũ be, kõi de rá, 'bo tãĩmbĩ Múngú vé ã ní sĩ rĩ vé tãfĩ ãlu ni ãvĩ ku.

18 “Bã ívé ùkú droõpi, gõõpi ùkú ãzi jeẽpi rĩ, 'bã 'dĩri õwũ, 'bã ùkú ã ní droó gĩ rĩ jeẽpi rĩ, 'bã 'dĩri õwũ.

Ágõ ã'bú be rĩ pi vé tã Lázãrõ be rĩ

19 “Ágõ ãzi ã'bú be trẽ, ãri 'i úsú bõngõ ndrõlũndrõlũ rú ùnyĩ be, ãjẽ be ni pi sĩ, ù'dũ cérẽ, ãri ri ngá múkẽ ni pi nya.

20 Ágõ ãzi rĩpi ngá mããpi ni, rú ni Lázãrõ 'i, rú'bã ni adri kú cérẽ ãzó rú, ãjĩkĩ ãri 'bãã kuú ágõ ã'bú be rĩ vé kẽẽtĩlẽ gã.

21 ãri ri ínyã u'de'bã ágõ ã'bú be rĩ vé mĩsã ã ndũgẽ rĩ pi u'dũ nya. Ùcõgú rĩ pi ri ãmũ ãrivẽ ãzó ẽ mĩ umbe.

22 “Ágõ ngá mããpi rĩ ní drãzú, mãlãyĩkã Múngú vé rĩ pi 'dũkĩ ãri jĩ mũũ 'bãã adrii ãbũrãmã be trũ. Ágõ ã'bú be rĩ ní kpã drãzú, 'bã rĩ pi ní ãri sĩzú.

23 Ágõ ã'bú be rĩ vé ãndrĩ mũ ãzãngã nyaã ãcĩ agã. Ágõ rĩ kã 'ĩ mĩ ãngãã, ãri ní ãbũrãmã ri ndrẽzú rãrã rú, Lázãrõ adri kú ãri ã jãlẽ gã.

24 ãri ní ãbũrãmã ri zĩzú kĩnĩ, 'Mã ẽtẽpĩ ãbũrãmã, 'i 'bã ẽsĩ múkẽ mã ní fõ, mĩ ãpẽ Lázãrõ ri ãmũ mã vũgã nõõ, ã su 'ĩ drĩ mvãnjã yĩĩ agã, ã tĩ yĩĩ rĩ mã ádra gã, mã ádra ã ndrĩ rĩ ãnĩ, ã'diãtãsiyã ma ri ãzãngã nya ãcĩ nõri agã.’

25 “Bo ãbũrãmã ní ùjãzú ãri ní kĩnĩ, 'Mã mvã rĩ, lẽ mĩ nĩ 'yozú kĩnĩ õtũ mĩ ní rizú adrizú rĩ gẽ, 'i ri ngã múkẽ ni pi ãsũ, 'bo Lázãrõ ri ngã ùnjĩ ni pi ãsũ. 'Bo nõgõ, ãri ãyĩkõ gã, ma ri ãri ẽsĩ ùmĩ, 'bo mi ri ãzãngã nya.

26 Tã rĩ ãzi 'dĩ, wĩlĩwĩlĩ aco 'bã ãsãmvũ ãmi be gĩ, 'bã ãzi ícõ ngaã nõõsĩ agaã mũũ ãmi vũgã 'dĩlẽ ku,

* 16:8 16:8 'Bã nyõókú nõri vé rĩ pi: Kõi 'bã Múngú vé tã 'du'bã nga'bã ku rĩ pi. 'Bã ùtúnã vé rĩ pi, kõi 'bã Múngú vé tã 'du'bã nga'bã rĩ pi. † 16:17 16:17 'Bũ: 'Bũ 'dĩri adri vũrã Múngú ní adrizú rĩ ku, ãri vũrã ùtũ pi ní adrizú mbãã be, ãzini lĩnyã be rĩ.

dōku 'bá āzi ícókí íngá 'dĩsĩ ízó ímúzá 'bá vúgá nólé ku.'

27 "Ágó ã'bú be rĩ ní 'yozú kĩnĩ, 'Má étépì Ābūrámā, á mā mi drì ĩrĩ sī, 'í pē Lázāró ri muṣú má étépì vé āngá 'dālé,

28 ã'diātāsīyā ma édrípì be tōwú, ā mu lūú kòpì ní, kòpì ē ímúkí rí kpá vūrā ĩzāngā nyazú nōri gé ku.'

29 "Ābūrámā ní újázú kĩnĩ, 'Mí édrípì ã lākí tā Mósē pi ní sī nēbì rĩ pi be rĩ, lē kòpì ã 'dukí tā ni ngaंगा.'

30 "Ágó ã'bú be rĩ ní újázú kĩnĩ, 'Adri 'dĩni kuyé má étépì Ābūrámā! Pēkí dō 'bá āzi drāpì gí ni muṣú kòpì vúgá 'dāá, kòpì éṣí újá rá.'

31 "'Bo Ābūrámā ní 'yozú ĩri ní kĩnĩ, "Bá 'dā'bée gākí dō Mósē pi ē tì yìgá nēbì rĩ pi be sī, kòpì ícókí 'bá íngápì drāngárá gálésì rĩ ē tì yì ku.'

17

Yēsū ímbá 'bá rĩ pi, kòpì ã 'okí rí tã pìrì

(Mātáyo 18:6-7, 21-22; Mārākō 9:42)

1 Yēsū ní 'yozú ívé 'bá 'í pámvú ūbì'bá rĩ pi ní kĩnĩ, "Tā sēpì 'bá rĩ pi ímú u'de ūnjĩkányā agá rĩ pi ímú 'dĩ'dĩ, 'bo ĩzāngā rĩ úmvúlésì ímú adri 'bá sēpì 'bá rĩ 'depì ūnjĩkányā agá rĩ vé ni.

2 'Yìkí dō írā usegúgú umbe ni gé, 'bekí dō ĩri yì tafu agá, ĩri adri múké, ã sē rí anjĩjā nyírĩjā rĩ pi 'de ūnjĩkányā agá ku.

3 Kúru lē ĩmi ndrekí múké, ã sēkí 'bá āzi 'de ūnjĩkányā agá ku.

"Mí édrípì 'o dō ūnjĩkányā, lē mí lū ĩri ní 'yozú kĩnĩ, 'o ūnjĩkányā. Mí édrípì újá dō éṣí rá, 'í trū ĩri ĩrivé ūnjĩkányā agásì rá.

4 'O dō mí ūnjì vú be ézìrì ú'dú ālu rĩ agá, écì dō mí vúgá nólé vú be ézìrì, zì dō trūngárá, lē mí trū ĩri rá."

5 Kúru 'bá áyúāyū rĩ pi ní 'yozú Úpì ní kĩnĩ, "'Í sē 'bávé ẽ'yĩngárá ã adri ūkpó ūkpó!"

6 Yēsū ní újázú kòpì ní kĩnĩ, "Īmivé ẽ'yĩngárá dō mādāngáná anigé, sū marígó ã fí mādāngáná rĩ tĩnì, ĩmi ícókí 'yo pētì āmbúgú 'dĩri ní, "Í nje mi, 'í mu mi saá yì tafu rĩ agá 'dāá,' ĩri ícókí 'i 'o sū 'dĩri tĩnì rá.

7 "Mívé ātì'bá adri dō ọmvú gé, dōku adri dō kábìlō úcéngárá gá, kādō ímúvì ĩgōó 'bētì nōó, mi nyo ícókí 'yo ĩri ní, 'Mí ímú úrí vúgá ínyá nyaá 'dĩni rá'?

8 Mí ícókí 'yoó 'dĩni ku. Mi 'yo, mí údé má ní ngá nyanya, mí ìjì má vúgá nōó, mã nya rí. Mi kúru ínyá rĩ nya, āzini mi ngá mvúmvú rĩ mvu.

9 Mí ícókí ọwō'dífô sēē ātì'bá rĩ ní ku, ã'diātāsīyā ĩri ri ẹzì mí ní lūú rĩ ngá.

10 ĩri kpá adri 'dĩni, ĩmi 'dukí dō tā ĩ ní lūú ĩmi ní rĩ ngaá rá, ĩmi 'yo, "Bā ātì'bá, 'bá rĩ pi ícókí 'bā íngú ku, 'bā ri ẹzì ĩ ní sēē 'bá drìgé rĩ nga.' "

Yēsū ídrì 'bá mudrì ūfú ní nyaá ni pi

11 Yēsū ká ríí 'deé muṣú Yẹrúsālémā gá 'dāá, mu létì Sāmāriyā pi āsámvú Gālíláyā be rĩ gé sī.

12 Yēsū ká ríí muṣú gúrú āzi agásì, āgō mudrì ūfú ní nyaá ni pi tukí pá rará rú,

13 kòpì ríkí Yēsū ri zì ú'dúkó be uru 'dāá kĩnĩ, "Āmbúgú, Yēsū, 'í 'bā éṣí múké 'bá ní fô."

14 Yēsū ní āngū ndrezú kòpì vúgá 'dālé, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, "Īmi mukí ĩmi 'daá atala rĩ pi ẹndrètì gé." Kòpì ká muṣú, ūfú rĩ ní ẹzú kòpì ã rù'bá gá sī.

15 Kòpivé ālu ká ndreé ūfú rĩ de 'í rù'bá gá sī gí, ĩri ní 'i újázú ĩgōzú Yēsū vúgá nōó, ĩri ní Múngú ri íngúzú ú'dúkó bē uru 'dāá kĩnĩ, "Ūfú rĩ de mã rù'bá gá sī gí."

16 Ágó rĩ ūtì kùmūcì 'í drì sī vúgá Yēsū ẹndrètì gé, sē Yēsū ní ọwō'dífô tā Yēsū ní 'oó 'í ní 'dĩri sī, ágó rĩ Sāmāriyāgú.

17 Yēsū ní zìzú kĩnĩ, "'Bá má ní ídrì rĩ pi adrikí mudrì kuyé? Úrōmĩ rĩ pi íngáá?"

18 'Bá āzi ĩgō Múngú ní ōwō'dĩfō sēé kuyé, 'yéńá jákǎgú rĩ ímú ōwō'dĩfō sēé nĩ āsĩ?"

19 Yésũ ní 'yozú ágó rĩ ní kīnĩ, "'Í nga mụú, mívé ẹ'yīngára sē mí ícá múké gí."

Mālūngā Múngú vé rĩ vé ímúngára

(Mātáyo 24:23-28, 37-41)

20 Ụ'dụ ālu, Fārúsĩ rĩ pi ní Yésũ ri zizú kīnĩ, "Mālūngā Múngú vé rĩ ímú ícá ngótú?" Yésũ ní újázú kīnĩ, "Mālūngā Múngú vé rĩ ícókí rụ'ba ni ndreé ku.

21 'Bá rĩ pi ícókí 'yoó kīnĩ, 'Mālūngā Múngú vé rĩ ĩri nō,' dōku 'ĩri 'dā,' 'dĩni ku, ā'diātāsīyā mālūngā Múngú vé rĩ ĩmi āsámví gé nōgónō."*

22 Kúru Yésũ ní 'yozú ívé 'bá 'i pámvú ūbĩ'ba rĩ pi ní kīnĩ, "Lókí āzi rĩ ímú 'dĩ'dĩ, ĩmi ímú ẹsĩ 'bā lẹzú ụ'dụ 'Bá Mvā ní ímúzá rĩ ndrezú. 'Bo ĩmi ícókí ndreé ku.

23 'Bá rĩ pi ímú 'yo, "Bá Mvā ri 'dā!' dōku 'ĩri nō!' 'Bo lē ĩmi ẹ'yīkí kōpívé tā ku,

24 Ma 'Bá Mvā 'i, ụ'dụ má ní ímúzá ĩgōzú rĩ, ĩri adri sũ ũvi ní gaá lókú āngū ĩngbēreé í'dózú wọókọ āzi gé cazú wọókọ āzi gé rĩ tĩnĩ.

25 'Bo drĩdrĩ ni, ma ímú ĩzāngā nya ambamba, 'bá úyú āndrũ nōri vé rĩ pi ímú ma gā sĩ.

26 "Ma 'Bá Mvā 'i, ụ'dụ má ní ímúzá ĩgōzú rĩ, ĩri adri sũ lókí Núwā† vé rĩ gé rĩ tĩnĩ.

27 Lókí Núwā vé rĩ gé, 'bá rĩ pi rikí ngá nyaá, rikí ngá mvụú, rikí ũkú jeé, āzini rikí ũkú rĩ pi sēé jeé āgō rĩ pi ní, cĩngbá cazú ụ'dụ Núwā ní fizú kúlúmgbá mọ́ngú rĩ agá rĩ gé. Kúru yīi ní tĩzú, ụ'dị kōpi ūdrāá céré.

28 "Ụ'dụ má ní ímúzá ĩgōzú rĩ, ĩri kpá adri sũ lókí Lótō vé rĩ gé rĩ tĩnĩ, 'bá rĩ pi rikí ngá nyaá, rikí ngá mvụú, rikí ngá jeé, rikí ngá ụzịi, rikí ngá saá, āzini rikí jó sịi.

29 'Bo ụ'dụ Lótō ní fūzú Sōdómō agásĩ rĩ gé, ācíkúlúlú íngá 'bũ gé 'dāásĩ, lụ kōpi drĩgé sũ yīgọ tĩnĩ, ụ'dị kōpi ūdrāá céré.

30 "Ma 'Bá Mvā 'i, ụ'dụ má ní ímúzá ma i'dazú rĩ, ĩri adri sũ 'dĩri tĩnĩ.

31 Ụ'dụ 'dāri gé, 'bá tųpi ívé jó drĩgé rĩ, ícọ ísị ímú ívé ngá jó agá rĩ pi 'dụú ku. 'Bá ómvú agá rĩ, ícọ gōó mụú ngá āzi í'dụ ívé jó agá 'dāá ku.

32 ĩmi ụsũkí drĩ tā 'i ngaápi Lótō ũkú ni ā rụ'ba gá rĩ ká!

33 'Bá rĩ ri dō ívé ídrí ā tā mbaá áyu, ịsú ídringára‡ ku, 'bá ívé ídri adiipi sēepi draápi rá rĩ, ĩri ídringára ịsú rá.

34 Á 'yo ĩmi ní 'dĩni, ịnịná 'dāri sĩ, 'bá ĩrĩ pi ímú la gbóló drĩgé, ĩ ālu rĩ 'dụ, ĩ ālu rĩ ku.

35 Ūkú ĩrĩ pi ímú ngá 'yi trų írā drĩgé, ĩ ālu rĩ 'dụ, ĩ ālu rĩ ku.

36 Āgō ĩrĩ pi ímú ómvú 'a, ĩ ālu rĩ 'dụ, ĩ ālu rĩ ku."§

37 Yésũ vé 'bá ĩri ā pámvú ūbĩ'ba rĩ pi ní ĩri zizú kīnĩ, "Úpí, tā 'dĩri ímú 'i nga íngūgá?"

Ĩri ní újázú kōpi ní kīnĩ, "Lógúnũ rĩ pi úmúkí dō ĩ vūrā 'dāri gé, ĩri lũ 'yozú kīnĩ āvũ 'dāgá 'dā, ĩri kpá adri sũ 'dĩri tĩnĩ, ĩmi ndrekí dō tā 'dĩ'bée rĩ ĩ nga, ĩri lũ 'yozú kīnĩ ụ'dụ ụdũ vé rĩ ícá ĩnyíná gí."

18

Ọwúzígọ rĩ pi vé tā ágó tā lịpi rĩ be rĩ

* **17:21 17:21** *Mālūngā Múngú vé rĩ ĩmi āsámví gé nōgónō:* Yésũ ri átá kīnĩ 'i Mvā Múngú vé ni, 'i kōpi āsámví gé. † **17:26 17:26** *Núwā:* Núwā adri sá 'bá rĩ pi ní ũnjikānyā 'ozú ũnjí 'dāri gé rá, kúru Múngú ní ĩri zizú ā údé kúlúmgbá, yīi rĩ kādō ímú tịi, ā pa rí ĩrívé 'bá rĩ pi ĩrívé ānyāpá rĩ pi ā ụrụkọ pi be. † lā í'dóngára 5-9. ‡ **17:32 17:32** í'dóngára 19:26 ‡ **17:33 17:33** *Ídringára:* Ídringára ĩ ní tā ni 'yoó 'dĩri, ĩri ídri 'dání'dání rĩ. § **17:36 17:36** *Átángá véřesĩ* 36 agá 'dĩri, búkũ Lúkã vé ĩ ní sīi Gĩrĩkĩ tị sī drĩdrĩ rĩ agá 'dāáyo, 'bo gōkí sīi búkũ Lúkã vé vúlé rĩ agá rá.

1 Kúru Yésũ ní nãpí âzi ùlũzú ívé 'bá 'í pámvú ùbĩ' 'bá rĩ pi ní kĩnĩ, lã kôpi ã zíkí Múngú ri, kôpi ã kúkí zĩngará rĩ ku.

2 Īri ní 'yozú kĩnĩ, "Ágó âzi tã liipi ni kũrú âzi gé, ru Múngú ri ku, ósú kpá 'bá âzi vé tã sĩ ku.

3 Ūkú âzi õwúzígó rú ni kpá kũrú rĩ agá 'dãá, õwúzígó rĩ ri éci ágó tã liipi rĩ ìvũrõó kĩnĩ, 'Lã mí aco 'bávã tã ãrí' 'bágú rĩ be rĩ piri.'

4 "Bá tã liipi rĩ gã sĩ vú be kárakarã. Ūdũ ni gé, gõ ùsũ 'í ési agá 'dãlé kĩnĩ, 'Á ru dõ Múngú ri ku, ãzini á mba dõ 'bá rĩ pi vé tã ku drããsĩyã,

5 ma õwúzígó 'dĩri vé tã aco piri rá, ã'diãtãsiyã ĩri ri éci mã drĩ iza. Má aco dõ ĩrivã tã ku, ĩri nyo gõ ri éci mã drĩ iza.' "

6 Úpí ní 'yozú kĩnĩ, "Īmi yĩkí drĩ ágó tã liipi piri ku 'dĩri vé tã ĩri ní 'yoó 'dĩri kã.

7 Múngú ícõ nyo 'bá 'í ní ùpã ri' 'bã ngo' 'bã 'í ãndrãtã gé ùtũnã pi ĩnĩnã be rĩ pi vé tã lii piri ku? Ícõ nyo kôpi ã ĩzã koó mbãlãnjã ku?

8 Á 'yo ĩmi ní 'dĩni, Múngú ri ímú kôpivã tã li piri, ĩri li mbãlãnjã. 'Bo ma 'Bã Mvã 'i, mã kãdõ ímú, mã nyo ícõ 'bã ãyĩngará be ni ĩsú vũ drĩgã nõgõ rá?"

Nãpí Fãrúsĩgú rĩ vé rĩ, ãzini 'bã mũfãngã umbe jezú rĩ u'duipi rĩ vé rĩ

9 Yésũ ní nãpí 'bã ùsũ' 'bã kĩnĩ, ĩ tã be piri, 'bã rĩ pi ã urukõ ndre' 'bã kú ãzĩ ãkõ rĩ pi vé tã ùlũzú kĩnĩ:

10 "Bã ĩrĩ fikí Jó Múngú vé rĩ agá 'dãá Múngú ri zĩngará gã, ágó âzi rĩ Fãrúsĩgú, âzi rĩ 'bã mũfãngã umbe jezú rĩ u'duipi ni.

11 Fãrúsĩgú rĩ ní ngazú pá tuzú uru sĩ, ri Múngú ri zĩ, ri 'i íngú kĩnĩ, 'Múngú, á sã mí ní õwõ'dĩfõ, mã adri sũ 'bã ngã ali' 'bã rĩ pi tĩni ku, 'bã ùnjĩkãnyã 'o' 'bã rĩ pi tĩni ku, 'bã õwú rú rĩ pi tĩni ku, dõku 'bã mũfãngã umbe jezú rĩ u'duipi 'dĩri tĩni ku.

12 Ma ri ma a'bi ngã nyangará sĩ ú'dú ĩrĩ Sãbĩtĩ ãlu agã, ngã mudrĩ agã, mã ri ãlu ni í'dú sã mí ní.'

13 "Bo ágó mũfãngã umbe jezú rĩ u'duipi rĩ tu pá kuú rãrá rú, sã ĩri ní rizú Múngú ri zizú rĩ gé, 'bã 'i mĩ ãngũ ndrezú 'bũ gélé kuyã, ri 'i bẽdrĩ dijĩ ĩzãngã ĩzãngã rú kĩnĩ, 'Múngú, mĩ ési ã adri ĩdrĩkĩdri mã ní, mã 'bã ùnjĩkãnyã be ni! "

14 Yésũ ní kúru 'yozú kĩnĩ, "Á 'yo ĩmi ní 'dĩni, ãgõ ĩrĩ 'dĩ' 'bã kã mviĩ gõó 'bãtĩ 'dãá, Múngú ã'yĩ ágó mũfãngã u'duipi rĩ adrii 'bã piri, adri 'yozú kĩnĩ Fãrúsĩgú rĩ kuyã. 'Bã riipi 'i íngúpi íngúngũ rĩ, ĩ ímú ĩri ndre ku mãdãnjã, 'bã 'i 'bãapi kú mãdãnjã rĩ, ĩ ímú ĩri íngúngũ."

Yésũ 'bã tãkĩri anjinã nyĩrĩnjã rĩ pi drĩgã

(Mãtãyo 19:13-15; Mãrãkõ 10:13-16)

15 'Bã rĩ pi rikĩ ĩvé anjinã ĩjĩ ímú Yésũ vugã, ã tĩ rĩ drĩ kôpi drĩgã. 'Bo 'bã Yésũ ã pámvú ùbĩ' 'bã rĩ pi kã tã 'dĩri ndrã, kôpi ní útrãzú 'bã 'dĩ' 'bã drĩgã.

16 'Bo Yésũ ní anjinã rĩ pi zizú ímúzú 'i vugã nõó, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, "Īmi ugakĩ anjinã rĩ pi ku, ĩmi kukĩ kôpi ã ímúkĩ mã vugã nõó, ã'diãtãsiyã mãlũngã Múngú vé rĩ, ĩri 'bã adri' 'bã sũ anjinã nõ' 'bã tĩni rĩ pi vé ni.

17 Ádarú á 'yo ĩmi ní 'dĩni, 'bã rĩ ã'yĩ dõ mãlũngã Múngú vé rĩ sũ mvãnjã mãdãnjã tĩni ku, ícõ fiĩ mãlũngã Múngú vé rĩ agã ku."

Ágó ã'bú be rĩ vé tã

(Mãtãyo 19:16-30; Mãrãkõ 10:17-31)

18 Yãhúdĩ rĩ pi vé drĩkõmã âzi ní Yésũ ri zizú kĩnĩ, "Mĩ ímbãpi adriipi múkã rĩ, mã 'o ã'di mã ĩsú rĩ ídri 'dãni' 'dãni rĩ ãnĩ?"

19 Yésũ ní 'yozú ĩri ní kĩnĩ, "Ngã mí ní mã zizú 'bã múkã rĩ ã'di? 'Bã ãzi múkã ni 'dããyo, 'yãnjã Múngú ri múkã nĩ.

20 Mí nĩ tãimbĩ rĩ rá, tãimbĩ rĩ kĩnĩ, 'Lẽ mí 'bã õwũ ku, lẽ mí 'dĩ 'bá ku, lẽ mí ùgũ 'bá ãzi ã ngá ku, lẽ mí úlĩ ùnjõ 'bá ãzi drĩgé ku, lẽ mí ñnjĩ mí étèpĩ pi mí éndrèpĩ be ñnjĩnjĩ.' "

21 Ágó rĩ ní 'yozú Yèsũ ní kĩnĩ, "Í'dózú má ní adrizú mváná rú rĩ gé 'dãá, cĩngbá ãndrũ sĩ, á 'du tãimbĩ 'dĩ'bée vé tã ngaá céré rá."

22 Yèsũ kã tã 'dĩri yĩ, ñri ní 'yozú ágó rĩ ní kĩnĩ, "Ngá ãzi ãlu anigé 'i 'o drĩ kuyé. Lẽ mí ùzĩ mívé ngá rĩ pi ãrèvú céré, 'i sē mũfēngā ni 'bá ngá ãkó rĩ pi ní, mi ímũ adri ã'bú be ambamba 'bũ gé 'dãá. Kúru mí ímũ má pámvú ùbĩ."

23 Ágó rĩ kã tã 'dĩri yĩ, ésĩ ni ísú ñzãngã, ã'diãtãsiyã ñri ã'bú be ambamba.

24 Yèsũ ní ñri ndrezú, ñri ní 'yozú kĩnĩ, "'Bá ã'bú be rĩ vé fingará málũngã Múngú vé rĩ agá 'dãá, tã ni ùkpó ùkpó.

25 Ádarú, kãmĩlõ vé fingará sĩndánĩ ã úlẽ gá sĩ rĩ mbamba, 'bo 'bá ã'bú be rĩ vé fingará málũngã Múngú vé rĩ agá rĩ mba ndeé rá."

26 'Bá tã 'dĩri yĩ 'bá rĩ pi ní zizú kĩnĩ, "Dõ 'dĩni, ã'di ri ícõ ídrĩngará ísú nĩ?"

27 Yèsũ ní újázú kĩnĩ, "Ngá 'bá rĩ pi ní ícõ 'oó bã ku rĩ, Múngú ri 'o rá."

28 Pétērõ ní 'yozú kĩnĩ, "'Bá kukĩ 'bávè ngá rĩ pi ãrèvú céré, 'bã ri mí pámvú ùbĩ."

29 Yèsũ ní 'yozú kòpi ní kĩnĩ, "Ádarú á 'yo ñmi ní 'dĩni, 'bá ívé 'bètĩ kuúpi, dõku ívé ùkú kuúpi, dõku ívé édrípĩ kuúpi, dõku ívé étèpĩ pi kuúpi éndrèpĩ be, ãzini ívé anjĩná kuúpi málũngã Múngú vé rĩ ã tã sĩ rĩ,

30 Múngú ri ñri ní ngá sē ambamba vũ drĩgé nõgõ, úmvúlèsĩ 'bũ gé 'dãlé, ñri ídrĩ 'dãni'dãni rĩ ísú rá."

Yèsũ átã ívé drãngará ã tã dĩ
(Mátáyo 20:17-19; Mãrákõ 10:32-34)

31 Yèsũ ní ívé 'bá áyúãyũ mũdrĩ drĩ ni ñrĩ rĩ pi zizú gãrã gá, ñri ní 'yozú kòpi ní kĩnĩ, "'Bã ri mu Yèrúsãlémã gá, ma 'Bá Mvã 'i, tã nẽbĩ rĩ pi ní sĩ má tã sĩ rĩ, ñri ímũ 'i nga fũ tĩ ni gé rá.

32 Ì ímũ ma ru sē 'bá adri'bá Yãhũdĩ rú ku rĩ pi drĩgé. Kòpi gu má sĩ, kòpi ma u'da, kòpi tũsú úwé má rú'bá gá.

33 Kòpi ma ùgbã, kòpi ma 'dĩ drã rá, 'bo ù'dũ na ni gé, ma gõ íngá ídrĩ rú ùzi."

34 'Bo tã 'dĩri fi 'bá Yèsũ ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi drĩgé ãluñani kuyé, tã rĩ vé ífífí zũ 'i kòpi ní rá, kòpi nĩkĩ tã ñri ní átã 'dĩri vé ífífí kuyé.

Yèsũ zĩ 'bá mĩ be èsũpi gĩ ni ã mĩ ãngũ ndreé
(Mátáyo 20:29-34; Mãrákõ 10:46-52)

35 Yèsũ pi kã ícã ñnyĩñã kũrũ Yèrĩkõ vé rĩ gé, ágó ãzi mĩ be èsũpi gĩ ni úrĩ kuú létĩ jèlé gá, ñri ri ngá mã.

36 Ágó rĩ kã 'bá bĩtrĩká rĩ pi vé ù'dúkõ yĩ, kòpi ri aga mũzú, ñri ní zizú kĩnĩ, ngá riipi 'oópi 'dĩni rĩ ã'di.

37 'Bá rĩ pi ní lũzú ñri ní kĩnĩ, "Yèsũ Nãzèrètã vé rĩ ri aga mũzú nĩ."

38 Ágó rĩ ní zizú ù'dúkõ be uru 'dãá kĩnĩ, "Yèsũ, Dãwũdĩ ã Mvã rĩ,* 'í ndre ñzãngã mávé nõri fõ!"

39 'Bá 'de'bá drĩdrĩ rĩ pi ní trezú ágó rĩ drĩgé kĩnĩ, ã újĩ kĩri, 'bo ágó rĩ gõ treé mũzú drĩgélé kĩnĩ, "Dãwũdĩ ã Mvã rĩ, 'í ndre ñzãngã mávé nõri fõ!"

40 Yèsũ kã tã 'dĩri yĩ, ñri ní pá tuzú. ñri ní 'yozú, ã ùjĩkĩ ágó rĩ 'í vugã nõó. Ágó rĩ kã ícã ñnyĩñã, Yèsũ ní ñri zizú kĩnĩ,

41 "'Í lẽ mã 'o mí ní ã'di?" Ágó rĩ ní újázú kĩnĩ, "Úpĩ, á lẽ ãngũ ndreé."

42 Yèsũ ní 'yozú ñri ní kĩnĩ, "Mívé è'yĩngará ídrĩ mi gĩ. Mĩ mĩ ã ndre ãngũ."

18:20 18:20 Wũngará 20:18; Dètõrõnõmẽ 5:16-20 * 18:38 18:38 Dãwũdĩ ã Mvã rĩ: Múngú ezi kĩnĩ, Kúrísitõ ri úmvúlèsĩ ímũ ífũ úyũ 'bãgũ Dãwũdĩ vé rĩ agá. 'Í lã 1 Sãmüelẽ 16:1-13; Sãwũmã 132:11-12.

43 Koro ágó rĩ ẽ mị ní 'i zĩzú āngũ ndrezú, ĩri ní 'dezú mužú Yēsũ vúgá sĩ, ri Múngú ri íngú mužú. 'Bá rĩ pi kã tã 'dĩri ndreé, kòpi íngúkí kpá Múngú ri rá.

19

Zākáyo mũfēngā umbe jezú rĩ u'duúpi rĩ vé tã

1 Yēsũ ní fizú mužú kũrú Yērĩkò vé rĩ agá 'dãá, ẹlì mužú kũrú rĩ agásĩ.

2 Ágó āzi 'dálé, rú ni Zākáyo 'i, ĩri 'bá āmbúgú mũfēngā umbe jezú rĩ u'duúpi ni, ĩri ā'bu be ambamba.

3 Zākáyo ri úvá be lězú Yēsũ ri ndrezú, 'bo ĩri ní adrií ẹlĩná rĩ sĩ, ícò Yēsũ ri ndreé 'bá bĩtríká rĩ pi āsámvú gé sĩ ku.

4 Kúru Zākáyo ní njuzú mužú drĩdrĩ, ĩri ní tuzú peṭi āmbúgú i ní zĩí sĩkámórē rĩ sígé, 'i ndre rĩ Yēsũ ri bēnĩ, ā'diātāsīyā Yēsũ ri ímú lẹti 'dāri gé sĩ.

5 Yēsũ kã caá peṭi rĩ ā jélé gá 'dãá, ĩri ní āngũ ndrezú uru 'dãá, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, "Zākáyo, mí ísì vúgá nǒó mbēlē. Āndrũ sĩ á lē mužú adrií mívé āngá."

6 Zākáyo ní koro ísìzú vúgá nǒó, ĩri ní Yēsũ ri ẹ'yízú āyĩkò sĩ, ĩri jìzú mužú ívé āngá 'dãá.

7 'Bá rĩ pi kã tã 'dĩri ndreé, kòpi rikí unuú kĩnĩ, "Ágó 'dĩri mu adrií ũmú rú 'bá ũnjĩkanyā 'oópi 'dĩri vé āngá."

8 'Bo Zākáyo ní ngazú uru sĩ, ĩri ní 'yozú Úpí ní kĩnĩ, "Úpí, 'i ndre drĩ ká! Ma mávé ā'bu aco ĩrĩ, ma ālu ni sē 'bá ngá ākó rĩ pi ní. Á 'du dō 'bá āzi vé ngá ũnjō sĩ, ma ārígó ní újá sē ĩri ní vú be su."

9 Yēsũ ní 'yozú Zākáyo ní kĩnĩ, "U'dú āndrũ nōri gé, 'bá 'bẹti nōri āsámvú gé rĩ pi ísúkí pangará gí, ā'diātāsīyā ágó nōri mvá Ābūrámā vé ni.*

10 Má 'Bá Mvá 'i, má ímú 'bá āvĩ'bá gí rĩ pi ndãá, āzini kòpi paá ívé ũnjĩkanyā agásĩ."

Nāpí ātí'bá mụdrĩ rĩ pi vé rĩ (Mátáyo 25:14-30)

11 'Bá rĩ pi kã rií tã Yēsũ ní átá 'dĩri yĩ, Yēsũ ní átázú kòpi ní nāpí sĩ, ā'diātāsīyā ca ĩnyĩná Yērúsālēmā gá gí, āzini 'bá rĩ pi ũsũkí, mālūngā Múngú vé rĩ ímú 'i i'da mbēlēná.

12 ĩri ní 'yozú kĩnĩ, "Ágó āzi āmbúgú 'de mužú āngũ rará rú ni gé, ā 'bākí rĩ 'i 'bāgú rú, 'i újá rĩ kúru 'i ĩgōó.

13 Ágó rĩ ní drĩ ngazú mužú kuyé rĩ gé, zì ívé ātí'bá mụdrĩ rĩ pi ímú 'i vúgá nǒó, awa kòpi ní mũfēngā jũrú mādāṅá ni sĩ† ālu ālu, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, 'Ími ngakí ẹzì āní cĩmgbá cazú ũ'dú má ní ĩgōzú rĩ gé, ā tì rĩ tìtì.'

14 "Bo 'bá ĩrivé āngũ agá rĩ pi lěkí ĩri ā tã ku, kòpi pěkí 'bá urukò mužú ĩri ā vúdrĩ gé sĩ, kòpi ā mụkí 'yoó, "Bá lěkí ágó 'dĩri ā adri 'bávé 'bāgú rú ku.'

15 "Bo 'bākí ágó rĩ 'bāgú rú rá, ĩri ní ímvízú ĩgōzú ívé āngá nǒó. ĩri ní ívé ātí'bá 'i ní mũfēngā awazú kòpi ní rĩ pi zìzú ímúzú 'i vúgá nǒó, lē nĩ dō mũfēngā rĩ tì caá ngòpí.

16 "Ātí'bá drĩdrĩ rĩ ní ímúzú, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, 'Āmbúgú mávé rĩ, mũfēngā jũrú mādāṅá ālu mí ní sēé má ní rĩ, á nga ẹzì āní, tì caá mụdrĩ.'

17 "Bāgú rĩ ní 'yozú ĩri ní kĩnĩ, 'Í 'o múké, mi ātí'bá múké! Ā'diātāsīyā mũfēngā mādāṅá 'dĩri sĩ, 'i 'bā ẹsì ẹzì ngazú āní rá, ma nóni mi 'bā adri gávānā kũrú mụdrĩ rĩ pi vé ni.'

18 "Ātí'bá āzi rĩ ní ímúzú, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, 'Āmbúgú mávé rĩ, mũfēngā jũrú mādāṅá ālu mí ní sēé má ní rĩ, á nga ẹzì āní, tì caá tǒwú.'

19 "Bāgú rĩ ní újázú ĩri ní kĩnĩ, 'Í 'o múké! Ma nóni mi 'bā adri gávānā kũrú tǒwú rĩ pi vé ni.'

* 19:9 19:9 Mvá Ābūrámā vé ni: Yēsũ kĩnĩ Zākáyo ri nóni 'bá Múngú vé ni. † 19:13 19:13 Awa kòpi ní mũfēngā jũrú mādāṅá ni sĩ: 'Bá rĩ nga dō ẹzì caá mbāá na, i 'bá rĩ ũfē mũfēngā jũrú mādāṅá ālu ni sĩ.

20 “Kúru átí'ba āzi rī ní ímúzá, ìri ní 'yozú kīnī, ‘Āmbúgú mávé rī, mūfēngā jūru mādāṅá ālu mí ní sēé má ní rī, ìri nō, á zū ìri múké bōngó agá.

21 Á 'o mí sī ũrī sī, ā'diātāsīyā mívé tā ē sī mbamba, mi ri ngá mí ní ẹzī ni ngá kuyé rī pi u'du 'bá rī pi drígé sī, āzini mi ri ānyāngā mí ní saá nī kuyé rī pi ìkūnā.

22 “Bāgú rī ní 'yozú ìri ní kīnī, ‘Mí átí'ba ũnjí, ma tā lì mí drígé tā ìfūúpi mí tì gé 'dīri sī! ‘Í nī rá, mā tā ē sī mbamba, ma ri ngá má ní ẹzī ni ngá kuyé rī pi u'du 'bá rī pi drígé sī, āzini ma ri ānyāngā má ní saá nī kuyé rī pi ìkūnā.

23 ‘Í 'bā té mávé mūfēngā rī jó mūfēngā 'bāzú rī agá kuyé āsī? Má kādō ìgōó, má té ìsú tì gí.

24 “Bāgú rī ní 'yozú átí'ba uruko pá tu'ba ìnyinā 'dālé rī pi ní kīnī, ‘Ìmi 'dukí mūfēngā jūru mādāṅá ālu rī drī ni gé sī rá, ìmi sēkí átí'ba mūfēngā ẹ'yipi jūru mādāṅá mūdri rī ní.

25 “Ātí'ba rī pi ní 'yozú kīnī, ‘Āmbúgú 'bávé rī, ìrivé mūfēngā fífí jūru mādāṅá mūdri.

26 “Bāgú rī ní 'yozú kīnī, ‘Á 'yo ìmi ní 'dīni, 'bá adriipi ngá be rī, ì ìri ní ngá āzi sē āmbúgú, 'bo 'bá ngá ākó rī, ngá ìrivé rī, ì 'du drī ni gé sī rá.

27 'Bo mávé ari'ba 'yo'ba kīnī mā adri ìvé 'bāgú rú ku 'dī'bée, ìmi ìjiki kōpi, ìmi ú'díkí kōpi má andregá 'dígé.’ ”

Yēsū vé fīngará Yērusālēmā agá rī (Mātáyo 21:1-11; Mārākō 11:1-11; Yūwánī 12:12-19)

28 Yēsū kā tā rī átá deḡ, ìri ní 'dezú muzu Yērusālēmā gálé rú.

29 Yēsū pi kā caá ìnyinā kūrú Bētēfágē vé rī gé, āzini kūrú Bētēnīyā vé rī gé, ánga ì ní zī Ìrā Ōlívēḡ vé rī gé 'dāá, ìri ní ívé 'bá 'i

pámvú ũbī'ba ìrī ni pi pēzú, ìri ní 'yozú kōpi ní kīnī,

30 “Ìmi mukí gūrú ìmi ẹndrētì gé 'dāri gé, ìmi kādō fí caá gūrú rī agá 'dāá, ìmi dōngí mbaápi ú'dí rú ni ìsú, 'yīkí kú 'dāá, 'bá āzi tū drī úrí drī ni gé kuyé, ìmi ìtrūkí ìri ìjī má vúgá nōó.

31 ‘Bá āzi zì dō ìmi, ‘Ìmi ri dōngí rī trū ālé?’ Ìmi 'yokí ìri ní, ‘Úpí lē dōngí rī nī.’ ”

32 ‘Bá Yēsū ní pēé muḡ 'dī'bée mukí dōngí rī ìsú, sū ìri ní lūú ì ní rī tīnī.

33 Kōpi kā rī dōngí rī trūú, dōngí 'dīpa ní kōpi zizú kīnī, “Ìmi ri dōngí rī trū ālé?”

34 Kōpi ní újázú kīnī, “Úpí lē dōngí rī nī.”

35 Kōpi ní dōngí rī ìjizú Yēsū vúgá nōlé, kōpi ní ìvé bōngó akoó rūkū rī pi 'bezú dōngí rī ā úgóró gá, Yēsū ní tuzú úrízú drī ni gé.

36 Yēsū kā rī muḡ, 'bá rī pi rikí ìvé bōngó akoó rūkū rī pi ajaá muzú létì rī drígé sī.

37 Yēsū kā muḡ caá vūrā létì rī ní úlúzá muzú Írā Ōlívē vé rī gé rī gé 'dāá, 'bá bītríká ìri ā pámvú ũbī'ba rī pi 'dókí rī Múngú ri íngú āyīkō sī ú'dúkó be uru 'dāá tā āyāzú āyāyā kōpi ní ndreé rī sī.

38 “Tākiri ā adri 'bāgú ímúpi Úpí ā rú sī rīS drígé!”

“Tākiri ā adri 'bū gé 'dāá, ē íngúkí Múngú 'bū gé 'dāá rī íngúngū!”

39 Fārúsī ā uruko 'bá bītríká rī pi āsámvú gé 'dāá, kōpi ní 'yozú Yēsū ní kīnī, “Ímbápi, 'í 'yo mívé 'bá mí pámvú ũbī'ba 'dī'bée ā újiki kīri!”

40 Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, “Á 'yo ìmi ní 'dīni, kōpi újiki dō kīri, írā 'dī'bée ícó ma íngú ú'dúkó be uru 'dāá rá.”

Yēsū ngo kūrú Yērusālēmā vé rī ā tā sī

‡ 19:29 19:29 Ōlívē: Peḡ òlívē vé rī ìri 'a ũ'a be, ì ícò nya rá, ì ìrivé ũ'a zo ũdu rú, Yāhúdī rī pi ri tībī á'dí ũdu rī sī, āzini kōpi ri tō lāmbā agá, ācī 'yūzú āní. § 19:38 19:38 Bāgú ímúpi Úpí ā rú sī rī: 'Bāgú 'dīri Yēsū 'i. 19:38 19:38 Sāwúmā 118:26

41 Yésũ kã muji caá ãnyĩná kũrũ Yẽrusãlémã vé rĩ gé 'dãá, kã kũrũ rĩ ndreé, í'dó ngoó kũrũ rĩ ã tã sĩ ngongo.

42 Ìri ní 'yozú kĩnĩ, “Mívé 'bá rĩ pi nĩkí ngá tãkiri íjipi ã ní ú'dú ãndrũ nõri gé rĩ kuyé, á lã kãdô kôpi ã nĩkí, 'bo ùzũkí kôpi ní tã ni ùzũzũ.

43 Ú'dú ãzi ri ímú 'dĩí'dĩ, ãmivé ari'ba rĩ pi ímú ãbi sị ãmi gãrã gá sị kũrũ, kôpi ãmi ce ku ágágá, kôpi létì rĩ pi õzũ céré.

44 Kôpi ãmi 'du a'be vũgá ãmivé anjĩná rĩ pi be. Kôpi ícókí írã mvãná ãzi kuú õgũpì drĩgé ku, ã'diãtãsiyã ãmi nĩkí sã Múngú ní ímúzú ãmi vũgá nõó rĩ kuyé.”

Yésũ údro 'bá rĩ pi Jó Múngú vé rĩ agásĩ

(Mátáyo 21:12-17; Mãrákõ 11:15-19; Yũwãní 2:13-22)

45 Kúru Yésũ ní fizú Jó Múngú vé rĩ ã bóró gá 'dãá, ãri ní í'dózú 'bá ngá uzì'bá rĩ pi údrozú ãvé vũrã ngá uzìzú rĩ pi gé sị.

46 Ìri ní 'yozú kôpi ní kĩnĩ, “Síkí Búkũ Múngú vé rĩ agá kĩnĩ, ‘Jó mávé rĩ, ãri jó rizú ma zizú ni,’ 'bo ãmi újákí jó rĩ ícá 'vũrã ùgũ'bá rĩ pi ní rizú adrìzú ni.’ ”

47 Ú'dú céré, Yésũ ri 'bá rĩ pi ímbá Jó Múngú vé rĩ agá 'dãá. 'Bo atala atala rĩ pi drĩgé rĩ pi, 'bá tãimbì Mósẽ vé rĩ ímbá'bá rĩ pi be, ãzini drĩkoma 'bá rĩ pi ãsãmvú gé 'dãlé rĩ pi be, kôpi rikí létì ndãá lãzú Yésũ ri 'dizú drãzú 'dĩsĩ rá.

48 'Bo kôpi ísúkí létì ãri 'dizú drãzú kuyé, ã'diãtãsiyã 'bá rĩ pi 'bãkí úvá rizú tã ãri ní átã rĩ yizú.

20

Yãhũdĩ rĩ pi zikí ùkpõ Yésũ ní èzì

ngazú rĩ vé tã

(Mátáyo 21:23-27; Mãrákõ 11:27-33)

1 Ú'dú ãlu, Yésũ kã rií 'bá rĩ pi ímbá, ãzini rií ú'dúkó múké rĩ ùlũú kôpi ní Jó Múngú vé rĩ ã bóró gá 'dãá, atala atala rĩ pi drĩgé rĩ pi, 'bá tãimbì Mósẽ vé rĩ ímbá'bá rĩ pi be, ãzini Yãhũdĩ ambugu rĩ pi be, ímúkí ãri vũgá.

2 Kôpi ní 'yozú kĩnĩ, “Í lũ 'bá ní, mi ri tã 'dĩ'bée nga ùkpõ ã'di vé ni sị? ã'di sã mí ní ùkpõ 'dĩri ní?”

3 Ìri ní újázú kĩnĩ, “Á lã drĩ kpá ãmi zìj, ãmi lũkí má ní,

4 ùkpõ Yũwãní ní bãtízĩmũ sãzú 'dĩri íngá 'bũ gélésĩla, dõku 'bá áda sã ãri ní ùkpõ 'dĩri ní?”

5 Kôpi ní átázú ã ãsãmvú gé sị kĩnĩ, “'Bá 'yokí dõ tã ni íbí íngá 'bũ gélésĩ, ãri 'bã zì, 'bã è'yĩkí ãri kuyé ãsĩ.

6 'Bá 'yokí dõ tã ni íbí íngá 'bá áda vũgá, 'bá rĩ pi 'bã úvì írã sị rá, ã'diãtãsiyã kôpi ã'yĩkí rá 'yozú kĩnĩ, Yũwãní ri nẽbì.”

7 Kúru kôpi ní újázú kĩnĩ, “'Bá nĩkí kuyé ã'di sã dõ ãri ní ùkpõ bãtízĩmũ sãzú 'dĩri ní.”

8 Yésũ ní 'yozú kĩnĩ, “Á lã ùkpõ má ní èzì ngazú ãní rĩ vé tã ùlũú ãmi ní ku.”

Nãpí ãgõ õmvú 'ã'bá rĩ pi vé rĩ

(Mátáyo 21:33-46; Mãrákõ 12:1-12)

9 Yésũ ní gõzú 'bá rĩ pi ní nãpí 'dĩri ùlũzú kĩnĩ, “Ágõ ãzi 'ã õmvú, sa pètì vinyõ vé ni pì* 'a ni gé, ãri ní õmvú rĩ èzìzú 'bá urukõ õmvú 'ã'bá ni pi ní, ãri ní ngazú muzú adrìzú ãngũ ãzi gé ílì be kárakarã.

10 Lókí ãnyãngã ãkũnãzú rĩ kã ícõ, ãri ní ãtì'bá pãzú muzú 'bá õmvú 'ã'bá rĩ pi vũgá 'dãá, kôpi ã sãkí rì pètì vinyõ vé rĩ vé ù'a urukõ 'í ní.

19:46 19:46 Ísãyã 56:7 19:46 19:46 Yẽrẽmĩyã 7:11 * 20:9 20:9 Pètì vinyõ vé rĩ: Yãhũdĩ rĩ pi 'dúkì pètì vinyõ vé rĩ ã tã 'bãã tã ãmbúgú rú, kôpi ri ù'a ni zo vinyõ sù rú. Múngú ãpẽ 'bá Ísẽrẽlẽ vé rĩ pi adrií 'bá ívé ni, kôpi ã adrikí rì sù pètì vinyõ vé Múngú ní saã 'aãpi ù'a be rĩ tĩnì. Nãpì pètì vinyõ vé 'dĩri, sã 'bã tãimbì ímbá'bá rĩ pi atala atala rĩ pi drĩgé rĩ pi be nĩkí ãmã rá 'yozú kĩnĩ Yésũ rì ívé tã átã. 'Í lã Sãwũmã 80:8-16; Ísãyã 5:1-7; Yẽrẽmĩyã 2:21; Mátáyo 21:33-46; Mãrákõ 12:1-12.

'Bo 'bá ọm̀vụ́ 'á'bá rĩ pi fukí ìri, pèkí ìri mùzú drí be ule.

11 Ìri ní àtí'bá àzi pèzú, 'bo kọ̀pi ùgbàkí ìri, kọ̀pi 'okí ìri ùnjí, pèkí ìri mùyú drí be ule.

12 Ìri ní kpá àtí'bá àzi pèzú, kọ̀pi fukí ìri ùnjí ùnjí àzó be, kọ̀pi drokí ìri fúú ọm̀vụ́ rĩ agásí àm̀vé.

13 “Ọm̀vụ́ 'dìpa ní 'yozú kìní, ‘Má 'o rí à'di? Dò 'dini, ma mávé mvá má ní lèélè rĩ pè mùzú áyu, sà àzi sī kọ̀pi ìri ìnjí rá.’

14 “‘Bo 'bá ọm̀vụ́ 'á'bá rĩ pi kà mvá rĩ ndreé, kọ̀pi rikí átá ì àsám̀vú gé sī kìní, “Bá ím̀yúpi ìrivé ngá è tì rùyúpi rĩ 'dĩ. Lè 'bà 'dìkí ìri dráá 'dìsĩ rá, ngá ọm̀vụ́ agá rĩ à adri rí 'bávè ní.’

15 Kọ̀pi ní ìri drozú ọm̀vụ́ rĩ agásí, kọ̀pi ní ìri 'dizú drázú.”

Yèsù ní 'bá rĩ pi zìzú kìní, “Ìmi ní ùsùzú rĩ gé, ọm̀vụ́ 'dìpa ri 'bá ọm̀vụ́ 'á'bá 'dĩ'bée 'o ngóni?”

16 Á 'yo ìmi ní, ọm̀vụ́ 'dìpa ri ím̀yú 'bá ọm̀vụ́ 'á'bá 'dĩ'bée ú'dì ùdrá rá, ìri ọm̀vụ́ rĩ sè 'bá urukọ'bée ní.”

'Bá rĩ pi kà tã 'dĩri yì, kọ̀pi ní 'yozú kìní, “Lè tã 'dĩri à nga 'i 'dini ku.”

17 Yèsù ní àngũ ndrezú kọ̀pi vúgá 'dǎá, ìri ní kọ̀pi zìzú kìní, “Tã ì ní sī Búkú Múngú vé rĩ agá kìní,

“ ‘Írã ándúrú 'bá jó sị'bá rĩ pi ní gǎá sī rĩ,

újá nóni 'i ícá írã sèepi jó rĩ ní pá tuzú àní ùkpó ùkpó ni,’ 'dĩri vé ífifí à'di?”

18 'Bá í'dépi írã 'dǎri drìgé rĩ, ìri ùnǒ kù'yúkù'yú, 'bo írã rĩ í'dé dǒ 'bá rĩ drìgé, ìri 'bá rĩ ìnjí ku kpásákpásá.”

19 Atala atala rĩ pi drìgé rĩ pi, 'bá tǎimbí Mósè vé rĩ ímbá'bá rĩ pi be, kọ̀pi kà tã 'dĩri yì, kọ̀pi lèkí kǒdò Yèsù ri rùyú sà 'dǎri gé, à'diātāsīyā kọ̀pi nǐkí rá 'yozú kìní, Yèsù ri nǎpí 'dĩri átá ìvé tã sī. 'Bo kọ̀pi 'okí 'bá rĩ pi sī ùrĩ sī.

Mũfēngā umbe jezú rĩ vé ùfēngará 'bǎgú àmbúgú Rómā vé rĩ ní rĩ

(Mátáyo 22:15-22; Mǎrākō 12:13-17)

20 Kọ̀pi tēkí rií Yèsù ri ndreé, kọ̀pi ní 'bá àngũ úmí'bá ni pi pèzú mùzú Yèsù ri úmízú, 'bá àngũ úmí'bá rĩ pi 'bǎkí ì kú 'bá tã be pìrì ni pi rú. Kọ̀pi lèkí kǒdò átángá ùnjí ìsú yì Yèsù tì gé, ì rùkí rí ìri àní, ì jìkí rí ìri mùyú sèé gávǎnǎ ùkpó be tã lǐpì rĩ drìgé.

21 'Bá àngũ úmí'bá rĩ pi ní 'yozú kìní, “Ímbápi, 'bá nǐkí rá, átángá mí ní rií átá rĩ, àzini tã mí ní rií ímbá rĩ, ìri pìrì, mí újá mívé yìkí ku, mi ri 'bá rĩ pi vé tã 'dù nga trǒtrǒ, mi ri tã áda íngápi Múngú vúgá rĩ ímbá.

22 'Í lǔ 'bá ní, ìri nyo múké 'bá ní mũfēngā umbe jezú rĩ ùfēzú 'bǎgú àmbúgú Rómā vé rĩ ní, dǒku 'bá ùfēkí ku?”

23 Yèsù nǐ rá 'yozú kìní, kọ̀pi lèkí tã ùnjí ìsú yì 'í tì gé, kúru ìri ní 'yozú kìní,

24 “Ìmi i'dakí má ní mũfēngā fífí ẹ̀njìpì ẹ̀njìẹ̀njì àlu ni.” Ìri ní kọ̀pi zìzú kìní, “Ìndrìlìkí mũfēngá rù'bá gá 'dĩri, àzini rù rù'bá ni gé 'dĩri à'di vé ni?”

25 Kọ̀pi ní újázú kìní, “‘Bǎgú àmbúgú Rómā vé rĩ vé ni.”

Kúru ìri ní 'yozú kọ̀pi ní kìní, “Ngá 'bǎgú àmbúgú Rómā vé rĩ, ìmi sèkí ìri ní, ngá Múngú vé rĩ, ìmi sèkí Múngú ní.”

26 Kọ̀pi ìsúkí átángá ùnjí tì ni gé 'bá rĩ pi àsám̀vú gé 'dǎlé àlunǎni kuyé. Kọ̀pi àyǎkí tã ìri ní újá 'dĩri sī rá, sè kọ̀pi újìkí kírì.

Íngángará gǒo idri rú drǎngará gálésila rĩ vé tã

(Mátáyo 22:23-33; Mǎrākō 12:18-27)

27 Yǎhúdì ambugu zìlé Sǎdókē† 'yo'bá kìní, 'bá rĩ drǎ dǒ gí, gǒ íngá ídri rú ku rĩ pi ní ím̀yú Yèsù vúgá nǒo.

20:17 20:17 Sǎwúmā 118:22 † 20:27 20:27 Sǎdókē: Sǎdókē rĩ pi ngúlúmú Yǎhúdì rĩ pi vé tǎimbí Mósè vé rĩ rùyú 'bá títì rĩ pi, 'bo kọ̀pi ẹ̀'yìkí ìndrì rĩ pi vé tã kuyé, ẹ̀'yìkí mǎlǎyíkā rĩ pi vé tã kuyé, àzini kọ̀pi ẹ̀'yìkí kpá 'yozú kìní, 'bá ùdrá'bá gí rĩ pi gǒ íngá ídri rú rá 'dini kuyé. 'Í lǎ Ẹ̀zì 23:8.

28 Kòpì ní Yèsù rì zìzú kìnì, “Ímbápi, Mósè sī 'bá ní kìnì, “Bá rī vé édrípì drā dō, ku dō ọwúzì kú mvá àkó, 'bá drāápi rī vé édrípì rī gō ọwúzì rī é'yí, kòpì anjì tì ọwúzì rī be, anjì kòpì ní tì rī pi gō adri édrípì drāápi 'dàri vé ni.’

29 Ọtú anjì àgō ézìrì édrípì rú. Mv́ káyú rī je ùkú, drā kú mv́ àkó.

30 Édrípì 'deépi vù ni gé sī rī ní ọwúzì rī é'yízú, ìrì ní kpá drázú mv́ àkó.

31 Édrípì 'deépi 'dìrì ã vùdrì gé sī rī ní kpá ọwúzì rī é'yízú, ìrì ní kpá drázú mv́ àkó. Anjì ézìrì 'dì'bée céré é'yíkì ọwúzì rī rá, kòpì ùdrākì céré mv́ àkó.

32 Ụdù ni gé, ùkú rī ní kpá drázú.

33 Kúru 'í lù 'bá ní, lókì Múngú kádō ímù 'bá ùdrá'bá gí rī pi ingá gōó ídri rú, ùkú 'dìrì ímù adri ã'dì vé ni?”

34 Yèsù ní újázú kìnì, “Àjē ágò pi ní ì jezú ùkú be rī, ìrì 'yéṅá 'i nga vù drìgé nōgò.

35 'Bo 'bá úmvúlésì Múngú ní ã'yí adrií pìrì íngá'bá gō'bá ídri rú drāngará gálésìla rī pi, àgō rī pi jekì ùkú ku, ùkú rī pi jekì àgō ku,

36 kòpì ícókì gōó ùdráá dī ku, ã'diātāsīyā kòpì adri sū mālāyíkā rī pi tìni. Kòpì anjì Múngú vé ni, ingakì kòpì drāngará gálésìla ídri ú'dí rī ísù gí.

37 “Ú'dógú'dógú ãcí ní dīzú pèti amuúpi kùmvù rī agá rī vé rī 'yo 'dìni, Mósè sī tā rī lüzú kìnì, 'bá ùdrá'bée gí rī pi íngá gō ídri rú ùzi, kìnì Úpí rì 'Múngú Ábūrámā vé ni, Múngú Ísákā vé ni, āzini Múngú Yókóbù vé ni.’

38 Múngú adri 'bá ùdrá'bá gí rī pi vé ni ku. Múngú rì 'bá ídri rú rī pi vé ni, ã'diātāsīyā Múngú ndre 'bá rī pi 'í mị gé 'dāá ídri rú.”

39 'Bá tǎimbì ímbá'bá rī pi ã urukò ní 'yozú kìnì, “Ímbápi, tā mí ní újā 'dìrì ìrì múké!”

40 Tā 'dìrì ã vùdrì gé, 'bá āzi gō Yèsù rì zì ãluṅani kuyé.

Kúrísítò rì ã'dì ã mv́?

(Mátáyo 22:41-46; Mārākō 12:35-37)

41 Yèsù ní kúru 'yozú kòpì ní kìnì, “Tā sēépi 'bá rī pi ní 'yozú kìnì, Kúrísítò rì Dāwúđì ã Mv́ rī ã'dì?

42 Dāwúđì sī uletere búkù Sāwúmā vé rī agá kìnì,

“ Úpí Múngú 'yo mávè Úpí ní kìnì, “Mí úrì mǎ drì èndèpìšgé,

43 cǐmgbá má ní mívè ari'ba rī pi 'bázú mǐ pǎlé gá rī gé.” ’

44 Dō Dāwúđì zì Kúrísítò rì ívé Úpí pírì, Kúrísítò rì ícò adri Dāwúđì ã mv́ íngóni?!”*

'Bá tǎimbì Mósè vé rī ímbá'bá rī pi vé tǎ

(Mátáyo 23:1-36; Mārākō 12:38-40; Lúkã 11:37-54)

45 'Bá rī pi kǎ ríi tā Yèsù ní átá rī yí, Yèsù ní 'yozú ívé 'bá 'í pámvú ùbì'bá rī pi ní kìnì,

46 “Lē ìmi adrikì mị be kowu 'bá tǎimbì Mósè vé rī ímbá'bá 'dì'bée vé tā sī. Kòpì lēkì ì úsú bōngó āco āco ni pi sī, kòpì dō jòkòñì agá, kòpì lēkì 'bā rī pi ē ezikì ì ñjǐngará sī, kòpì lēkì úrì vūrā ì ní ñjǐ ñjǐ Jó Múngú rì Zìzú rī pi agá rī pi drìgé, āzini vūrā ì ní ñjǐ ñjǐ ùmù nyazú rī gé.

47 'Bo kòpì rì ọwuzì rī pi ē mị ù'bā rizú kòpivé ngá jó āsámvú gé rī pi u'duzú kòpì drìgé sī. Kòpì rì Múngú rì zì sǎ be āco, 'bá rī pi ã ndrekì rí ì. 'Bá tā 'o'bá 'dìni 'dì'bée, Múngú rì ímù kòpì ìrǐñā ùnjì ùnjì.”

20:28 20:28 Dètòrònómè 25:5 20:37 20:37 Wùngará 3:6 † 20:42 20:42 Úpí 'yo mávè Úpí ní: Tā 'dìrì vé ífífí, Úpí Múngú zì Yèsù Kúrísítò rì Úpí. § 20:42 20:42 Drì èndèpì gé: 'Bá úrìpi drì èndèpì gé rī, ìrì ùkpò be, ì ìrì ñjǐñjǐ. 20:43 20:43 Sāwúmā 110:1 * 20:44 20:44 Kúrísítò rì ícò adri Dāwúđì ã mv́ íngóni?: Tìkì Yèsù rì 'bá áda rú, ìrìvé é'bìpì Dāwúđì 'i, 'bo ì ní drì ìrì tìzú kuyé rī gé, kòpì ríkì adrií Múngú be trù 'bù gé 'dāá, ìrì Mv́ Múngú vé ni. Gbi ngá rī pi àrèvú céré nì, kúru ìrì Úpí Dāwúđì vé ni. 'Í lǎ 1 Sāmùélè 16:1-13; Sāwúmā 132:11-12; Yūwánì 1:1-18.

21

Ōwúzìgò àzi sē mūfēngā fífí ìrì
(*Mārākō 12:41-44*)

¹ Yēsũ kã ríi adrií Jó Múngú vé rí agá 'dãá, ndre 'bá ã' bú be rí pi ri mūfēngā 'be sōndúkũ ì ní 'bãá kuú Jó Múngú vé rí agá mūfēngā 'bezú rí agá.

² Ndre kpá ũkú àzi ngá ãkó, ōwúzìgò rú ni, 'be mūfēngā fífí nyíríná ìrì.

³ Ìri ní 'yozú kīnī, “Ádarú á lē 'yoó ìmi ní 'dínì, ōwúzìgò 'dīri 'be mūfēngā rí 'bá rí pi vé rí agaá rá.

⁴ Mūfēngā 'bá 'dī' bée ní sēé rí, kòpi íbíkí 'dú ã' bú ìvé rí agá, 'bo ũkú ngá ãkó 'dīri sē ívé ngá 'í ní kōdō 'í ìzã kozú rí ãrēvú céré.”

Yēsũ ũlũ tã ímúpi 'i ngaápi ú'dú
údũ vé rí gé rí

(*Mātáyo 24:1-2; Mārākō 13:1-2*)

⁵ Yēsũ vé 'bá ìri ã pámvú ũbī' bá rí pi ã urukò rikí átá írã ùnyí be ì ní Jó Múngú vé rí sızú rí ã tã sī, àzini ngá 'bá rí pi ní sēé Múngú ní rí pi ã tã sī. 'Bo Yēsũ ní 'yozú kīnī,

⁶ “Sã àzi ri ímú 'dī' dī, ngá ìmi ní ndreé 'dī' bée, ì ímú ùñò céré vūgá, ícókí írã ãlu ni kuú adrií ógúpì drìgè ku.”

Ìzãngã úmvúlésì ímúpi drìdrì
'dīlé rí

(*Mātáyo 24:3-14; Mārākō 13:3-13*)

⁷ 'Bá Yēsũ ã pámvú ũbī' bá rí pi ní Yēsũ ri zızú kīnī, “Ímbápi, tã 'dī' bée ímú ì nga ngòtú? Ngá lūúpi 'yozú kīnī, tã rí ílókò ímú 'i nganga rí ã'di?”

⁸ Yēsũ ní újázú kòpi ní kīnī, “Bá àzi ã ũ' bã ìmí mị ku. 'Bá kárakarà pi ímú mã rú sī, kòpi 'yo ì Kúrísítò 'ì, àzini kòpi 'yo, 'Sã rí ícò gí.' 'Bo lē ìmi è'yìkí kòpivé tã 'dīri ku.

⁹ Ìmi kádō tã è'dí vé ni yì, àzini tã 'bá rí pi ní rizú íngázú mgbárāsì ì ógúpì drìgè rí vé tã yì, lē ìmi 'okí ũrì sī ku. Tã 'dī' bée ímú ì nga drìdrì, 'bo ú'dú údũ vé rí ícò drì ícá mbēlējá ku.”

¹⁰ Yēsũ ní kúru 'yozú kòpi ní kīnī, “Bá àngũ àzi agá rí pi ímú è'dí 'dì 'bá àngũ àzi agá rí pi be, 'bãgú rí pi ímú è'dí 'dì ì ógúpì 'bãgú rí pi be.

¹¹ Àngũ rí ímú 'i aya dīngídīngí, èbírì ri ímú 'de ùnjí ùnjí, drã ùnjí ùnjí ni pi ímú 'de àngũ àndiãndí ni pi agásì, Tã àyãzú àyãyã 'bá rí pi ní ũrì sēépi ni pi ímú 'i nga 'bũ gé 'dãá.

¹² “Bo drìdrì ni, tã 'dīri ní drì 'i ngazú kuyé rí gé, ì ímú ìmi uru, ì ìmi òcũ ùnjí ùnjí. Ì ímú ìmi jì tō Jó Múngú ri Zızú rí pi agá, àzini ì ìmi jì jó àngũ ù'yízú rí pi agá, ì ìmi tō 'bãgú rí pi èndrètì gé, àzini gávãná rí pi èndrètì gé, ìmi ní mã pámvú ũbī rí sī.

¹³ 'Dīri ímú adri ìmi ní drìlé múké ìmi ní mávé tã ũlüzú kòpi ní.

¹⁴ 'Bo ìmi dō ri ìmí tì gã, lē ìmi rikí ìmi ũsũ drãá tã ìmi ní lēé átá rí sī ku.

¹⁵ Ì'diãtãsiyã ma ìmi ní átángá pìrì rí sē nī, àzini ma ìmi ní úmí rí sē nī, ìmivé ari'ba rí pi ícókí ìmi ideé ku, dōku kòpi ícókí 'yoó tã ìmi ní 'yoó rí ùnjò 'dínì ku.

¹⁶ Sã àzi sī, ìmi ètépì, ìmi èndrèpì, ìmi é'dípáa, ìmi édrìpì, àzini ìmivé ùndí rí pi, kòpi ímú ìmi ũli 'be, kòpi ìmi urukò ú'dí ũdrã rá.

¹⁷ 'Bá rí pi ãrēvú céré ímú ìmi gã sī mã tã sī.

¹⁸ 'Bo drì' bí ìmi drìgè rí ãlu ni ícò àvì ku.

¹⁹ Ìmi tukí dō pá títì ìmivé è'yìngará agá, ìmi ídri 'dáni'dáni rí ísú rá.

Ì ímú Yērúsálémã ri iza rá

(*Mātáyo 24:15-21; Mārākō 13:14-19*)

²⁰ “Ìmi ndrekí dō àngaráwá rí pi cekí Yērúsálémã ri kúrũ, ìmi nī 'yozú kīnī, sã ì ní Yērúsálémã ri izazú rí ícá gí.

²¹ Kúru lē 'bá adri' bá àngũ Yūdáyã vé rí agá rí pi ã ápákí mužú írã gá 'dãá, 'bá adri' bá kūrú agá rí pi ã fúkí kūrú rí agásì àmvé, 'bá adri' bá kūrú rí agá ku rí pi ã gókí fí kūrú rí agá 'dãá ku.

22 Ā'diātāsīyã sã 'dĩri ĩ ní ãngũ ĩrĩñázú rĩ, tã ĩ ní sĩ Búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ, ã nga rĩ 'i fũú tĩ ni gé bēñĩ.

23 Ụ'dú 'dãri gé, ũkú 'a be rĩ pi ímú ĩzãngã ĩsú ũnjĩ ũnjĩ, ãzini ũkú ri'ba bã sē'ba ndru'ba anjĩná ní rĩ pi kpá ímú ĩzãngã ĩsú ũnjĩ ũnjĩ. ĩzãngã ri ímú adri ũnjĩ ũnjĩ ãngũ 'dãri agá, Múngú ã 'a ri ve 'bã 'dĩ'bée ní ũnjĩ ũnjĩ.

24 Ari'ba rĩ pi ímú 'bã rĩ pi ú'dĩ ìlĩ ãco sĩ. Kòpi 'bã rĩ pi urukọ uru jĩ ãngũ jãkã rĩ pi vé rĩ gé. 'Bã adri'ba Yãhúdĩ rú ku rĩ pi ímú Yẽrúsãlémã ri ru, kòpi adri Yẽrúsãlémã agá 'dãá, cĩngbã sã kòpivé rĩ ní dezu rĩ gé."

*'Bã Mvã vé ĩgõngará
(Mátayo 24:29-31; Mãrákõ 13:24-27)*

25 Yèsũ ní 'yozú kĩnĩ, "Tã ãyãzú ãyãyã ni ímú índrè ỳtũ rĩ mĩ gé, mbãã rĩ mĩ gé, ãzini lĩnyã rĩ pi mĩ gé. 'Bã vũ drĩgé nõgõ rĩ pi ímú adri ãnĩ ỳrĩ sĩ, kòpi ẽ drĩ ri ímú ábã yĩ tafu rĩ vé unction sĩ, ãzini ĩrivé úvãngará ngũyã ngũyã rĩ sĩ.

26 Ụrĩ ri 'bã rĩ pi fu ambamba, tã ímũpi 'i ngaápi vũ drĩgé rĩ sĩ. Ngá 'bũ gé rĩ pi ãrèvú cérè, ĩ ímú kòpi aya u'de vũgã.

27 Sã 'dãri gé, ma 'Bã Mvã 'i, kòpi ímú mávé ímũngará ĩrĩbĩtĩ agásĩ ũkpõ be rĩ ndre, ãzini mávé ñngará pọwũpọwũ rĩ ndre ĩ mĩ sĩ.

28 ĩmi ndrekĩ dõ tã 'dĩ'bée í'dókĩ ĩ ngaá gĩ, ĩmi tukĩ pá uru sĩ, ĩmi ingakĩ ĩmĩ drĩ uru, ã'diātāsīyã sã ĩ ní ĩmi pazú rĩ ícã ĩnyĩná gĩ."

*Nãpĩ pẹtĩ ĩ ní zĩ fĩgĩ rĩ vé rĩ
(Mátayo 24:32-35; Mãrákõ 13:28-31)*

29 Yèsũ ní kòpi ní nãpĩ 'dĩri ũlũzú, "Ĩmi ndrekĩ drĩ pẹtĩ ĩ ní zĩ fĩgĩ 'dĩri kã, ãzini ĩmi ndrekĩ drĩ pẹtĩ rĩ pi kã.

30 Kòpi kádõ í'dó rũú, ĩmi nĩ 'yozú kĩnĩ, ẹẹzũ ícã ĩnyĩná gĩ.

31 ĩri kpá adri sũ 'dĩri tĩnj, ĩmi ndrekĩ dõ tã má ní lũũ ĩmi ní 'dĩ'bée ri 'i nga, ĩmi nĩ 'yozú kĩnĩ, málũngã Múngú vé rĩ ícã ĩnyĩná gĩ.

32 Ádarú á lē 'yoó ĩmi ní 'dĩni, 'bã urukọ'bée ĩmi ãsãmvú gé 'dĩgé ícókĩ drĩ ũdrãã ku, cĩngbã tã 'dĩ'bée ní ĩ ngazú rĩ gé.

33 'Bũ pi vũ be, ĩri ímú de rá, 'bo ú'dúkõ mávé rĩ de ku.

34 "Ĩmi ndrekĩ múké, ĩmi rikĩ ẹsĩ 'bãã ngã nyanya drĩgé ku, ãzini ĩmi rikĩ íwã mvuũ ĩmèrèzú ãnĩ ku, ãzini ĩmi rikĩ ĩmi ỳsũũ drãã tã nyõókũ nõri vé rĩ sĩ ku, ĩmi rikĩ dõ tã 'dĩ'bée 'oó, ú'dú ỳdũ vé rĩ ímú ícã mbèlẽná, ĩmi ícókĩ nĩ ku.

35 Tã 'dĩri ímú 'i nga 'bã adri'ba vũ drĩgé nõgõ rĩ pi ní cérè.

36 Lē ĩmi adrikĩ mĩ be kọwũ, ĩmi zĩkĩ Múngú ri, tã ímũ'ba ĩ nga'ba 'dĩ'bée ẽ ĩsú rĩ ĩmi ku, ma 'Bã Mvã 'i, ĩmi tukĩ rĩ pá má ẹndrètĩ gé ỳrĩ ãkõ."

37 Ụ'dú ãlu ãlu, Yèsũ ri ẹcĩ 'bã rĩ pi ímbã Jó Múngú vé rĩ ã bórõ gã 'dãá, ũndrèná ãlu ãlu, ĩri mu ánga ĩ ní zĩ ĩrã Òlívè vé rĩ drĩgé 'dãá, ĩri la 'dãlè.

38 Kádõ adrii ỳ'bũtĩ kũnĩkũnĩ, 'bã rĩ pi ri ímú tã Yèsũ ní ímbã rĩ yĩ Jó Múngú vé rĩ ã bórõ gã 'dãá.

22

*Yúdã 'be Yèsũ ã ũli
(Mátayo 26:1-5, 14, 16; Mãrákõ 14:1-2, 10-11; Yũwãní 11:45-53)*

1 Ụmũ ĩ ní Pãnga ni 'Bãá Údrã ku rĩ* vé Ụ'dú Múngú ní Ẹlĩzú Jó rĩ pi tĩ gé sĩ rĩ nyazú rĩ kã ícã ĩnyĩná gĩ,

2 atala atala rĩ pi drĩgé rĩ pi, 'bã tãĩmbĩ ímbã'ba rĩ pi be, rikĩ létĩ ndãã lèzú Yèsũ ri ruzú kĩri, ĩri 'dĩzú drãzú rá, ã'diātāsīyã kòpi 'okĩ ỳrĩ sĩ 'bã rĩ pi sĩ.

3 Kúru Sãtãná ní fizú Yúdã ĩ ní zĩ ĩsĩkãrĩyõtã ẽ ẹsĩ agá. Yúdã ri Yèsũ

* 22:1 22:1 Ụmũ ĩ ní Pãnga ni 'Bãá Údrã ku rĩ nyazú rĩ: Yãhúdĩ rĩ pi ri ỳmũ 'dĩri nya ca ú'dú ẹzĩrĩ, kòpi ri ú'dú Múngú ní ĩ pazú adringará túgèrĩ rú 'bã Ẹjèpètõ vé rĩ pi drĩgé sĩ rĩ vé tã ígã ãnĩ. Ụmũ 'dĩri ĩ í'dó nya Ụ'dú Múngú ní Ẹlĩzú Jó rĩ pi tĩ gé sĩ rĩ gé. 'Í lã Wũngará 12:17-20.

vé 'bá áyúäyũ mụdrị drị ni ìrĩ rĩ pi vé äzi.

⁴ Yúdã ní ngazú mụzú atala atala rĩ pi drìgé rĩ pi vúgá, äzini ùgalaku Jó Múngú vé rĩ ùtè'bá rĩ pi vúgá 'dãá, ìri ní rizú lèti 'í ní lèzú Yèsũ ä ùli 'bézú rĩ átázú kòpi ní.

⁵ Atala atala rĩ pi drìgé rĩ pi ùgalaku rĩ pi be adrikí äyĩkò sī, kòpi kīnī, ì mūfēngā sē Yúdã ní rá.

⁶ Yúdã ä'yī rá, ìri ní í'dózú lèti ndázú, 'í sē rí Yèsũ ri kòpi drìgé, äkūdē 'bá bītríká rĩ pi 'dãáyo.

Ínyá ùdũ Yèsũ ní nyaá ívé 'bá mụdrị drị ni ìrĩ rĩ pi be rĩ

(Mátáyo 26:17-25; Mārākō 14:12-21; Yūwánī 13:21-30)

⁷ Ụmụ ì ní Pángá ni 'Bãá Údrá ku, ì ní rizú kãbīlō mvá† úlízú Ụ'dú Múngú ní Ẹlízú Jó rĩ pi tị gé sī rĩ‡ vé rĩ nyazú rĩ kã ícá,

⁸ Yèsũ ní Pétēró pi pēzú mụzú Yūwánī be drīdrī, ìri ní 'yozú kīnī, “Ìmi mụkí 'bá ní ãnyāngā Ụ'dú Múngú ní Ẹlízú Jó rĩ pi tị gé sī rĩ vé rĩ á'dí, 'bã mụkí rí nyaá.”

⁹ Kòpi ní ìri zizú kīnī, “'Í lē 'bã mụkí á'dí íngūgá?”

¹⁰ Ìri ní újázú kòpi ní kīnī, “Ìmi kádō caá kūrú rĩ agá 'dālē, ìmi ágó äzi ìsú ìri yī 'du mụzú ùdrī sī. Ìmi 'dekí mụú ìri ä vùdrī gé sī, cīmgbá jó ìri ní mụzú fizú rĩ agá 'dãá.

¹¹ Ìmi 'yokí jó 'dīpa ní, 'Ímbápi zì kīnī, 'Bã mụ ụmụ Ụ'dú Múngú ní Ẹlízú Jó rĩ pi tị gé sī rĩ nya mávé 'bã mà pámvú ùbī' 'bá rĩ pi be íngūgá?'

¹² Ìri ìmi ní jó ä 'a ãmbúgú ụrúlésīla rĩ lū, údékí 'a ni kú múké múké. Ìmi á'díkí 'bá ní ínyá rĩ 'dālē.”

¹³ Kòpi ní 'dezú mụzú kūrú rĩ gé 'dālē, kòpi ìsúkí ngá rĩ pi ãrēvú céré

sũ Yèsũ ní 'yoó rĩ tịni. Kòpi ní ínyá ụmụ Ụ'dú Múngú ní Ẹlízú Jó rĩ pi tị gé sī rĩ vé rĩ á'dízú 'dālē.

Ínyá Ụpi vé uletere rĩ vé nyangára (Mátáyo 26:26-30; Mārākō 14:22-26; 1 Kōrínitō 11:23-25)

¹⁴ Sã ụmụ rĩ nyazú rĩ kã ícó, Yèsũ pi ní úrízú ívé 'bá áyúäyũ rĩ pi be mísá ínyá nyazú rĩ ä jēlé gá.

¹⁵ Ìri ní 'yozú kòpi ní kīnī, “Ma úvá be, á lē Ụ'dú Múngú ní Ẹlízú Jó rĩ pi tị gé sī rĩ vé ụmụ nyaá ìmi be trú, ìsúzú á nya drī ìzāngā rĩ kuyé.

¹⁶ Á lē 'yoó ìmi ní, á gō ụmụ nōri äzi nyaá ìmi pi be ñi ku, cīmgbá Múngú ní 'bá rĩ pi oyuzú fizú ívé mālūngā agá rĩ gé.”

¹⁷ Ìri ní kópō rĩ í'dúzú, ìri ní òwō'dīfō sēzú Múngú ní, ìri ní 'yozú kīnī, “Ìmi é'yíkí, ìmi ãlēkí mvụú ìmi äsámvú gé sī.

¹⁸ Á lē 'yoó ìmi ní 'dīni, í'dózú ãndrū mụzú drīdrī, á gō vīnyō mvụú ñi ku, cīmgbá mālūngā Múngú vé rĩ ní ímúzú rĩ gé.”

¹⁹ Ìri ní kpá pánga í'dúzú, ìri ní òwō'dīfō sēzú Múngú ní, ìri ní pánga rĩ ãndízú, ìri ní sēzú kòpi ní, ìri ní 'yozú kīnī, “'Dīri mávé rú' 'bã má ní sēē ìmi tã sī rĩ, ìmi 'okí 'dīni mà tã ígázú ãní.”

²⁰ Kòpi kã ínyá rĩ nyaá deḡ gí, ìri ní kpá kópō rĩ í'dúzú, ìri ní 'yozú kīnī, “'Kópō 'dīri, ìri mávé ãrí dāápi ìmi tã sī, Múngú ní ùndī ú'dí ruzú rĩ.

²¹ Ágó ímúpi mà ùli 'beépi rĩ, 'bã ri nga nya ìri be mísá drìgé trú.

²² Ma 'Bá Mvá 'i, ma ímú drã sũ ì ní tã ni ùtīí gí rĩ tịni, 'bo ìzāngā rĩ ímú adri 'bã mà ùli 'beépi rĩ vé ni.”

²³ Yèsũ vé 'bá áyúäyũ rĩ pi ní í'dózú ì uzizú ì äsámvú gé sī kīnī,

† 22:7 22:7 Kãbīlō mvá: Múngú sē tãimbī Mósē ní kīnī, 'bá rĩ pi ä zãkí kãbīlō Múngú ní rōbōḡō rú, ä trūkí rí kòpi ívé ùnjikānyā agásí rá. Sē ì ní Yèsũ ri zizú Kãbīlō Mvá Múngú vé ni ãní, ä'diātāsīyā Múngú ìpē ìri ímú drãá 'bávē ùnjikānyā ùjī. 'Í lã Wūngára 12:17-28; Mārākō 14:12; Yūwánī 1:29-35; 1 Kōrínitō 5:7; 1 Pétēró 1:19. ‡ 22:7 22:7 Ụ'dú Múngú ní Ẹlízú Jó rĩ pi tị gé sī rĩ: Yāhūđī rĩ pi ri ụ'dú Múngú ní ọtú ẹlízú Ìsērélē rĩ pi vé jó rĩ pi tị gé sī Èjēpētō gá 'dãá rĩ vé tã ígá. Ọtú kòpi é'bīpī ùbēkí kãbīlō ä ãrí ívé kēḡḡ ē ẹrīfe gá sī, sē Múngú ú'dí kòpi kuyé. Múngú ú'dí 'bá Èjēpētō vé kãbīlō ãrí ùbē' 'bá ívé kēḡḡ ē ẹrīfe gá sī kuyé rĩ pi vé anjī ägō kãyú rĩ pi ùdrãá 'bã älu älu vé 'bētī äsámvú gé sī rá. 'Í lã Wūngára 12:17-28.

'bã ì ãsámvú gé lěépi tã 'dĩri 'oópi rĩ ã'di 'i.

²⁴ Yēsũ vé 'bã áyúãyũ rĩ pi ní í'dózú ãgátá gãzú ì ãsámvú gé sĩ kôpi kìnĩ, “Mãlũngã úmvúlésĩ ímúpi rĩ gé, ã'di ri adri 'bã ãmbúgú rú nĩ?”

²⁵ Yēsũ ní 'yozú kôpi ní kìnĩ, “Bãgú súrú rĩ pi agásĩ rĩ pi ùkpô be tãimbĩ sězú ìvé 'bã rĩ pi ní, drĩkoma ùkpô be rĩ pi ri 'yo ì ùndĩ 'bã rĩ pi vé nĩ.

²⁶ 'Bo lě ìmi adrikí sũ 'bã 'dĩ'bée tĩnĩ ku, 'bã lěépi adriípi ãmbúgú rú rĩ, lě ã adri sũ mvãṅá mãdãṅá rĩ tĩnĩ, lě 'bã ãngũ ruṅpi rĩ ã adri sũ ãtĩ'bã tĩnĩ.

²⁷ 'Bã úrípi mísá gãrã gá ínyã nyaápi rĩ pi 'bã ínyã rĩ sěépi ìri ní rĩ be, 'bã ngõri ãmbúgú nĩ? Adri 'bã úrípi mísá gãrã gá ínyã nyaápi rĩ 'i kuyé? 'Bo ma ìmi ãsámvú gé nõgó, má adri sũ 'bã riípi ngá sěépi rĩ tĩnĩ.

²⁸ Sã tã ùkpó ùkpó ní ma ù'bĩzú rĩ gé, 'bã pá tu'bã tĩtĩ má be trũ rĩ ìmi 'i.

²⁹ Ma ìmi ní ùkpô sě ãngũ ruṅú sũ 'bãgú rĩ pi ní ruṅú rĩ tĩnĩ, sũ má Ètèpĩ ní ma 'bãã 'bãgú rú ãngũ ruṅú rĩ tĩnĩ.

³⁰ Kúru 'bã ímú ngá nya ìmi be, ãzini ngá mvũ ìmi be trũ mávé mãlũngã má ní ímú ruṅú rĩ gé 'dãá, 'bã ãlu ãlu ri ímú úrí lúpá drĩgé, tã lĩ súrú Ìsērélě vé mụdrĩ drĩ ni ìrĩ rĩ pi drĩgé.”

Yēsũ átã tã Pétěró ní ímúzá 'i gãzú rĩ

(Mātáyo 26:31-35; Mārãkõ 14:27-31; Yũwãní 13:36-38)

³¹ Yēsũ ní 'yozú kìnĩ, “Sĩmõnã, Sĩmõnã, 'í ndre drĩ kã! Sãtãnã zĩ kìnĩ, 'í lě ìmi yaá sũ ì ní ãnyã yaá rĩ tĩnĩ.

³² 'Bo Sĩmõnã, á zĩ mí ní Múngú ri, ã sě rĩ mívé è'yĩngárã ã adri rĩ ùkpó ùkpó. Mĩ újá dõ mívé èsĩ Ìgõzú má vúgá gĩ, 'í ko mĩ ògũpĩ ã ìzã, kôpi ã adrikí rĩ ùkpó ùkpó ìvé è'yĩngárã agã.”

³³ 'Bo Pétěró ní újázú kìnĩ, “Úpĩ, má ã'yĩ rá, 'bã mụ mí be trũ jó ãngũ

ũ'yĩzú rĩ agã 'dãá, 'bã ùdrã mí be trũ.”

³⁴ Yēsũ ní újázú kìnĩ, “Pétěró, á 'yo mí ní 'dĩni, mĩ ímú ma gã ca vú be na, mĩ 'yo, 'í nĩ ma kuyé, lõgúlõgú ri kúru cěré 'be.”

³⁵ Kúru Yēsũ ní kôpi zĩzú kìnĩ, “Mã ní ándúrú ìmi pězú mụzú ù'dúkó múké rĩ ùlũngárã gã mũfẽngã ãkó, kũmvũ ãkó, dõku ngá pá gã ãkó rĩ gé, ìmi unukí ngá ãkõ sĩ rá?”

Kôpi ní újázú kìnĩ, “Bã unukí ngá ãkõ sĩ kuyé.”

³⁶ Yēsũ ní 'yozú kôpi ní kìnĩ, “Bo nóni ìmi mũfẽngã jĩ jũrú be rá. Ìmi dõ ìlĩ ãco ãkó, ìmi ụzĩkĩ ìmivé bõngó akoó rũkũ rĩ pi, ìmi jekĩ ìlĩ ãco ãnĩ.

³⁷ Á 'yo ìmi ní 'dĩni, sĩkĩ Búkũ Múngú vé rĩ agã kìnĩ, “Dúkĩ ìrivé tã 'bãã sũ 'bã tã ùnjĩ 'oópi rĩ tĩnĩ.’ Tã 'dĩri ímú 'i nga mã rú'bã gã rá. Ádarú tã ì ní sĩ Búkũ Múngú vé rĩ agã mã tã sĩ rĩ, ìri nóni ri 'i nga fũ tĩ nĩ gé.”

³⁸ Yēsũ vé 'bã áyúãyũ rĩ pi ní 'yozú kìnĩ, “Úpĩ, 'í ndre drĩ kã, 'bã ìlĩ ãco be ìrĩ kú nõ.”

Yēsũ ní újázú kìnĩ, “Átángã rĩ ã èsĩ 'dĩgé.”

Yēsũ zĩ Múngú ri ívé drãngárã ã tã sĩ

(Mātáyo 26:36-46; Mārãkõ 14:32-42)

³⁹ Yēsũ ní 'dezú mụzú Írã Òlívě vé rĩ drĩgé 'dãá, sũ ándúrú rĩ tĩnĩ, ìrivé 'bã ìri ã pámvú ùbĩ'bã rĩ pi 'dekĩ mụvú vú ní gé sĩ ìndĩ.

⁴⁰ Kôpi kã mụvú caá írã drĩgé 'dãlé, ìri ní 'yozú kôpi ní kìnĩ, “Ìmi zĩkĩ Múngú ri ùkpô sĩ, ìmi 'dekĩ rĩ tã ùnjĩ agã ku.”

⁴¹ Yēsũ ní kôpi kuzú, ìri ní 'i útrúzú vũvũ mãdã, ìri ní kũmũcĩ ùtĩzú Múngú ri zĩzú kìnĩ,

⁴² “Mã Ètèpĩ, mí ã'yĩ dõ rá, 'í 'dụ kópõ ìzãngã vé 'dĩri má ru'bã gã sĩ rá. 'Bo ã adri má ní lěé rĩ tĩnĩ ku, ã adri mí ní lěé 'oó rĩ tĩnĩ.”

43 Mälâyíkã älu íngá 'bü gé 'dääsí, ímú 'i i'daá ëndretì ní gé, ìri ní ùkpò sèé.

44 Yèsü è èsí ísú ìzàngã ambamba, ìri ní Múngú ri zìzú èsí be céré, ìrivé úrúndé ra nyòòkú gé 'dää, sù àrí ní raá rĩ tìjì.

45 Yèsü kã Múngú ri zì deşé gí, ìri ní íngázú uru, ìri ní 'i újázú gòzú ívé 'bá 'i pámvú ùbĩ' 'bá rĩ pi vúgá 'dälé, ísú kòpi ri ú'dú ko, kòpi àndèkí káyì, kòpi adrikí kuú ìzàngã sī.

46 Ìri ní kòpi zìzú kīnī, “Ngá ìmi ní rizú ú'dú kozú 'dini rĩ ã'di? Ìmi ngakí uru, ìmi zìkí Múngú ri, tã ùnjì ã ù'bī rí ìmi ku.”

Yèsü vé rúngará
(Mátayo 26:47-56; Mārākō 14:43-50; Yūwānī 18:3-11)

47 Yèsü kã rií átá ívé 'bá áyúäyũ rĩ pi be, 'bá bītríká pi ní ícázú, Yèsü vé 'bá áyúäyũ mūdri drī ni ìrī rĩ pi vé äzi, Yúdã íkó kòpi è drī ímúzú nī. Ìri ní muzu Yèsü ri u'dezú ezizú bēdrī sī.

48 Yèsü ní ìri zìzú kīnī, “Yúdã, ma 'Bá Mvã 'i, 'í lē ma ezì bēdrī sī lüzú kīnī, 'í lē mã ùli 'beé?”

49 Yèsü vé 'bá áyúäyũ rĩ pi kã tã riipi 'i ngaápi 'dīri ndreé, kòpi ní Yèsü ri zìzú kīnī, “Úpí, 'bã fukí ùmbã kòpi be ìlì äco rĩ sī ìyí?”

50 Kòpivé 'bá älu ní átálágú àmbúgú rĩ vé átí' 'bá è bī drī èndèpì gé rĩ gazú ìlì äco rĩ sī mvòrú 'dezú vúgá 'dää.

51 Yèsü ní 'yozú kīnī, “'Dini kuyé!” Ìri ní ágó rĩ è bī úlózú, ágó rĩ è bī ní ícázú múké.

52 Kúru Yèsü ní 'yozú atala atala rĩ pi drīgè rĩ pi ní, ùgalaku Jó Múngú vé rĩ ütē' 'bá rĩ pi ní, àzini 'bá ambugu ímú' 'bá 'i ru' 'bá rĩ pi ní kīnī, “Ìmi ri ímú ìlì äco äco ni pi be, túré be ìmi drīgè sī, ìmi ùsükí ma 'bá riipi 'bá wa' 'bá àrí' 'bá rú rĩ pi è drī koópi ní?

53 Ú'dú céré á ri adrii ìmi be trú Jó Múngú vé rĩ ã bóró gá 'dää, ìmi rukí ma kuyé. 'Bo sã nōri ìmivé ni, àdróko ní ívé ezì ngazú àní rĩ.”

Pétëró gã Yèsü ri sī
(Mátayo 26:57-58, 67-75; Mārākō 14:53-54, 66-72; Yūwānī 18:12-18, 25-27)

54 Kòpi ní Yèsü ri ruzú jìzú muzu átálágú àmbúgú§ rĩ vé kání agá 'dälé. Pétëró se 'i gòzú vulé rú.

55 'Bá àngũ ütē' 'bá rĩ pi ùdèkí äcí bóró rĩ agá 'dää, kòpi úríkí äcí rĩ ã gārã gá, Pétëró ní fizú úrízú kòpi àsamvú gé.

56 Túgèrīñá äzi ùkú rú ni ní Pétëró ri ndrezú úrí kuú äcí rĩ tì gé 'dää. Ìri ní Pétëró ri ndrezú gōgō, ìri ní 'yozú 'bá rĩ pi ní kīnī, “Ágó nōri, kòpi rikí àndúrú adrii Yèsü be trú.”

57 'Bo Pétëró gã tã ìri ní 'yoó 'dīri rá kīnī, “Úkú 'dīri, á nī ágó 'dīri kuyé.”

58 Vúdrī ni kã vūú mãdã, ágó äzi ní kpá Pétëró ri ndrezú, ìri ní 'yozú kīnī, “Mi ágó ì ní ruú 'dīri vé ógúpì.”

Pétëró ní újázú kīnī, “Ágó 'dīri, má adri ìri ógúpì ku!”

59 Kã muú adri sã älu ã vúdrī gé, ágó äzi ní kpá rizú sizú kīnī, “Ádarú ágó 'dīri, kòpi rikí adrii ìri be trú, ã'diätäsīyã ìri Gālīláyägú.”

60 Pétëró ní újázú kīnī, “Ágó 'dīri, á nī tã mí ní rií átá 'dīri kuyé.” Pétëró kã rií tã 'dīri 'yoó, koro lōgúlōgú ní cērè 'bezú.

61 Úpí Yèsü ní 'i újázú Pétëró ri ndrezú. Kúru Pétëró ní tã Úpí ní 'yoó 'í ní, “Mi ímú ma ga ca vú be na, lōgúlōgú ri kúru cērè 'be” 'dāri vé tã ígázú.

62 Pétëró ní ngazú füzú àmvé, ìri ní í'dózú àã ngozú mádrã mádrã rú.

Àngaráwá Yèsü ri ütē' 'bá rĩ pi rikí
Yèsü è drī ìnjá

§ 22:54 22:54 *Átálágú àmbúgú rĩ*: Átálágú àmbúgú rĩ ndè atala rĩ pi céré, ã'diätäsīyã ìri 'yèñá fi Jó Múngú vé rĩ agá Vürã Uleteretere rĩ agá 'dää nī, ìri fi vú älu ilí älu agá. Ìri àrí rōbōñō vé rĩ jì ùnjikãnyã ùjìzú. 'Í lã Lèvītíkã 16; Èbèrè 9.

⁶³ Ängaráwá Yésũ ri ütē'ba rĩ pi ní í'dózú Yésũ ẽ drĩ ínjàzú, äzini ĩri ũgbãzú.

⁶⁴ Kõpi úmbékí ĩri ẽ mị cí, kõpi ní ĩri zizú kínĩ, “Í lũ 'bá ní, ä'di gbã mi nĩ?”

⁶⁵ Kõpi rikí átángá ũnjí ũnjí ni pi átá, ĩri u'dazú.

Jikí Yésũ ri drĩkoma Yāhūdī rĩ pi vé tā lị'ba rĩ pi endrẹti gé

(Mātáyo 26:59-66; Mārākō 14:55-64; Yūwānī 18:19-24)

⁶⁶ Kã mụy adrii ũ'bụtiñá rĩ sī, 'bá ambugu rĩ pi, atala atala rĩ pi drĩgé rĩ pi, äzini 'bá tãĩmbị ímbá'ba rĩ pi be, kõpi ní ĩ úmúzú vũrã ãlu gé Yésũ vé tā lizú, ĩ ní Yésũ ri íjizú ímúzú kõpi endrẹti gé.

⁶⁷ Kõpi ní 'yozú kínĩ, “Mi dō Kúrísitō 'i, 'í lũ 'bá ní.”

Yésũ ní újázú kínĩ, “Mā lũ dō ĩmi ní, ĩmi ícókí ẹ'yĩ ku.

⁶⁸ Mā zị dō ĩmi tā sī, ĩmi ícókí újámá ní ku.

⁶⁹ 'Bo í'dózú ändrũ mụzú drĩdrĩ, ma 'Bá Mvã 'i, ma mụ úrí Múngú Ũkpō 'Dípa vé drĩ ẹndẹpi gé.”

⁷⁰ Kõpi ní céré ĩri zizú kínĩ, “Mi Mvã Múngú vé ni?”

Ĩri ní újázú kínĩ, “Tã ĩmi ní 'yoó rĩ piri.”

⁷¹ Kúru kõpi ní 'yozú kínĩ, “'Bá yíkí tā rĩ tị ni gé gí. Nga 'bá ní lězú 'bá äzi ẽ ímú tā rĩ átá nĩ rĩ ä'di?”

23

Jikí Yésũ ri Pīlātō endrẹti gé
(Mātáyo 27:1-2, 11-14; Mārākō 15:1-5; Yūwānī 18:28-38)

¹ Drĩkoma Yāhūdī rĩ pi vé tā lị'ba rĩ pi ärevú céré, kõpi ní Yésũ ri jizú mụzú Pīlātō endrẹti gé 'dãá.*

² Kõpi ní í'dózú ĩri tōzú, kõpi kínĩ, “'Bá nĩkí rá ágó nōri ri 'bávé 'bá rĩ pi ẽ drĩ úcị kínĩ, kõpi ä ũfēkí mũfēngã umbe jezú rĩ 'bãgú ämbúgú Rómã

vé rĩ ní ku, ĩri ri 'yo, 'i Kúrísitō, äzini 'i 'bãgú.”

³ Kúru Pīlātō ní Yésũ ri zizú kínĩ, “Ádarú mi 'bãgú Yāhūdī rĩ pi vé rĩ?”

Yésũ ní újázú kínĩ, “È, ĩri adri sũ mí ní 'yoó rĩ tịni.”

⁴ Kúru Pīlātō ní 'yozú atala atala rĩ pi drĩgé rĩ pi ní, äzini 'bá bĩtríkã rĩ pi ní kínĩ, “Má ísú tā ũnjí ĩ ní tā lizú äní ágó nōri drĩgé ni kuyé.”

⁵ 'Bá rĩ pi rikí síi kínĩ, “Ágó 'dĩri úcị 'bá rĩ pi ẽ drĩ ívé tā ímbálé ũnjí rĩ sī 'bávé ängũ Yũdáyã vé rĩ agásĩ céré. Í'dó ívé tā 'dĩri ímbá ängũ Gālíláyã vé rĩ agá, ícã kpá ívé drĩ úcĩngará rĩ be Yẹrúsälémã gã nōgó.”

⁶ Pīlātō kã tā 'dĩri yĩ, ĩri ní zizú kínĩ, ágó 'dĩri nyo Gālíláyãgú?

⁷ Pīlātō kã nĩ áamá 'yozú kínĩ, Yésũ ri adrii Gālíláyã gã ängũ Èródē ní ruý rĩ agá, Pīlātō ní Yésũ ri pězú mụzú Èródē vúgã 'dãá, sã 'dãri gé, Èródē ri adrii Yẹrúsälémã gã 'dãá.

Yésũ tu pá Èródē endrẹti gé

⁸ Èródē kã Yésũ ri ndree, adri äyĩkō sī, ä'diätäsīyã 'du sã äco, lē kōdō Yésũ ri ndree. Èródē yị tā Yésũ ní 'oó rĩ pi kárakarã, 'bã ẹsị, lē kōdō Yésũ ä 'o tā äyãzú äyãyã ni 'í mị gé sī.

⁹ Èródē uzị Yésũ ri tā sī kárakarã, 'bo Yésũ újã ĩri ní tā äzi kuyé.

¹⁰ Atala atala rĩ pi drĩgé rĩ pi, 'bã tãĩmbị ímbá'ba rĩ pi be, tukí pá kuú 'dãlé, kõpi rikí ĩri tōó tā ũnjí ũnjí ni pi sī.

¹¹ Kúru Èródē pi ívé ängaráwã rĩ pi be, kõpi ní Yésũ ẽ drĩ ínjàzú, äzini ĩri u'dazú. Kõpi sukí bõngó akoóko rũkũ múké múké ni† rụ'ba ni gé. Kúru kõpi ní gōzú ĩri pězú mụzú Pīlātō vúgã 'dãá ũzi.

¹² Ändúru Pīlātō pi Èródē be, kõpi äri'ba rú ĩ äsãmvú gé sī. U'dú 'dãri gé, kõpi gōkí ícã ũndĩ rú ĩ äsãmvú gé sī.

* **23:1 23:1** Pīlātō endrẹti gé 'dãá: Kõpi jikí Yésũ ri mụzú gávãnä Pīlātō Rómã vé rĩ endrẹti gé, ä'diätäsīyã Pīlātō ri ícõ Yésũ vé tā lị ä 'dĩkí ĩri drãã rá nĩ. **23:8 23:8** Lúkã 9:9 † **23:11 23:11** Bõngó äco akoóko múké múké ni: Bõngó äco akoóko múké múké rĩ, 'bãgú rĩ pi ri su nĩ.

Pilátō ã'yī Yēsũ ri sēé 'dij drãá rá (Mátáyo 27:15-26; Mārãkõ 15:6-15; Yũwãnĩ 18:39-19:16)

¹³ Pilátō ní atala atala rĩ pi drĩgé rĩ pi zizú 'bá ambugu rĩ pi be, 'bá rĩ pi be céré ímúzú vürã ãlu gé,

¹⁴ ĩri ní 'yozú kôpi ní kĩnĩ, “Īmi ijĩkĩ ágó nōri tōó, ĩmi kĩnĩ, ĩri ri 'bá rĩ pi ě drĩ úcĩ, 'bá rĩ pi ã wakí rí ari'ba rú. Má uzĩ ĩrivé tã ĩmi ẽndrẽtĩ gé 'dĩgé, má ĩsú tã ãzi ũnjĩ ĩmi ní ĩri tōzú ni rú' 'bá ni gé kuyé.

¹⁵ Ēródē ĩsú kpá tã ũnjĩ rú' 'bá ni gé kuyé, ĩri ní ágó rĩ ĩpēzú ĩgōzú 'bá vúgá nō, sũ ĩmi ní ndrēé rĩ tĩnĩ, tã ãzi ĩ ní ágó 'dĩri 'dizú drãzú ni ãlunãni 'dãáyo.

¹⁶ Ma ĩri gbã, ma kúru ĩri oyu.”

¹⁷ Ụ'dú ụmụ nyazú rĩ gé, lē Pilátō ã oyu 'bá ĩ ní ũ'yĩ rĩ pi vé ãlu jó ãngũ ũ'yizú rĩ agásĩ ãmvé.‡

¹⁸ 'Bá bĩtrĩká rĩ pi ní céré ọ'úzú kĩnĩ, “Ā 'dĩkĩ ágó 'dĩri drãá 'dĩsĩ rá. Mí oyu 'bá ní Bãrãbã ri áyu.”

¹⁹ 'Bekĩ Bãrãbã ri jó ãngũ ũ'yizú rĩ agá tã ĩri ní 'bá rĩ pi ě drĩ úcĩ wazú ãrĩ' 'bá rú Yērúsãlēmã agá 'dãá rĩ vé tã sĩ, ãzini ĩri ní 'bá 'dij drãá rĩ vé tã sĩ.

²⁰ Pilátō ní átázú kôpi ní dij, ã'diãtãsiyã lē kōdō Yēsũ ri oyuú rá.

²¹ 'Bo kôpi rikĩ ọ'ú mụzú drĩgélé, “Ā gbãkĩ ĩri pētĩ alambaku sígé, ã gbãkĩ ĩri pētĩ alambaku sígé.”

²² Vú na ni gé, Pilátō ní 'yozú kôpi ní kĩnĩ, “Tã ũnjĩ ágó nōri ní 'oó rĩ ã'di? Má ĩsú tã ã pá ĩ ní ícózú ĩri 'dizú drãzú ni kuyé. Ma ĩri sē gbã, ma kúru ĩri oyu rá.”

²³ 'Bo 'bá rĩ pi gōkĩ ọ'ú ụ'dúkó be uru 'dãá kĩnĩ, “Ā gbãkĩ Yēsũ ri pētĩ alambaku sígé.” Kúru 'bá rĩ pi vé ọ'úngará sē Pilátō ã'yĩ kôpivé tã rá.

²⁴ Kúru Pilátō ní Yēsũ ri sēzú 'dizú sũ kôpi ní lēé rĩ tĩnĩ.

²⁵ Pilátō ní Bãrãbã ĩ ní 'yĩ kuú tã ĩri ní wazú ãrĩ' 'bá rú, ãzini ĩri ní 'bá 'dij rĩ ã tã sĩ rĩ oyuú, sũ kôpi ní zĩĩ rĩ tĩnĩ. Kúru ĩri ní Yēsũ ri sēzú ãngaráwã rĩ pi drĩgé, kôpi ã 'okĩ rĩ tã 'bá bĩtrĩká rĩ pi ní lēé rĩ.

Yēsũ vé gbãngará pētĩ alambaku sígé rĩ

(Mátáyo 27:31-44; Mārãkõ 15:21-32; Yũwãnĩ 19:17-27)

²⁶ Kôpi kã riĩ Yēsũ ri jĩĩ mụzú, kôpi ní Sĩmónã Kūrēnēgú rĩ ruzú, ĩsú ĩri ri ímú gúrú ãzi gélésĩ, kôpi ní pētĩ alambaku rĩ 'bãzú umbe ni gé, ã 'du mụzú Yēsũ ã vudrĩ gé sĩ.

²⁷ 'Bá bĩtrĩká 'dekĩ mụzú Yēsũ ã vudrĩ gé sĩ, ũkú rĩ pi rikĩ ngoó mụzú ĩzãngã ĩzãngã rú, ĩrivé tã sĩ.

²⁸ Yēsũ ní 'i újázú, ĩri ní 'yozú ũkú rĩ pi ní kĩnĩ, “Īmi ũkú Yērúsãlēmã vé 'dĩ'bée, ĩmi rikĩ ngoó mávé tã sĩ ku, ĩmi ngokĩ ĩmi áyu, ãzini ĩmi ngokĩ ĩmivé anjĩná rĩ pi.

²⁹ Sã ãzi ĩzãngã vé ni ri ímú 'dĩ'dĩ, ĩmi ímú 'yo, 'Tãkĩri rĩ adri ũkú úndó rú anjĩ tĩ' 'bá kuyé rĩ pi vé ni, ãzini ũkú anjĩ undru' 'bá bã sĩ kuyé rĩ pi vé ni.'

³⁰ Kúru

“ 'kôpi ímú 'yo írã rĩ pi ní, “Īmi í'dekĩ 'bá drĩgé!”

ãzini kôpi 'yo ánga rĩ pi ní, “Īmi í'dekĩ 'bá drĩgé!” ’

³¹ Ā'diãtãsiyã 'bá rĩ pi dō ri tã ũnjĩ 'o 'dĩni, ĩsúzú pētĩ rĩ drĩ ụbũrú, § pētĩ rĩ 'wi dō gĩ, tã ngóni ri ímú 'i nga nĩ?”

³² Āgō urukọ'bée ĩrĩ ụgú' 'bá rú ni pi, ĩ ri kôpi jĩ mụ ú'dĩ Yēsũ be trú.

³³ Kôpi kã mụú caá ãngũ ĩ ní zĩĩ Drĩ Kọlòmgbó rĩ gé 'dãlé, kôpi ní Yēsũ ri gbãzú pētĩ alambaku sígé. Kôpi ní kpá ụgú' 'bá ĩrĩ 'dã'bée vé ãzi gbãzú Yēsũ ě drĩ ẽndepĩ gélésĩla, ãzi rĩ gbãzú ĩri ě drĩ ĩjĩ gélésĩla.

³⁴ Yēsũ ní 'yozú kĩnĩ, “Má Ẹtēpĩ, 'í trũ kôpi rá, ã'diãtãsiyã kôpi nĩkĩ

‡ 23:17 23:17 Atángá véřēsĩ 17 agá 'dĩri, búkũ Lúkã vé ĩ ní sĩĩ Gĩrĩkĩ tĩ sĩ drĩdrĩ rĩ agá 'dãáyo, 'bo gōkĩ sĩĩ búkũ Lúkã vé vúlé rĩ agá rá. 23:30 23:30 Ọsévã 10:8 § 23:31 23:31 Pētĩ ụ'bũrú rĩ: Pētĩ ụ'bũrú rĩ vé ífífí, 'bá ũnjĩkãnyã ãkó ni. Pētĩ ã'wĩ rĩ vé ífífí, 'bá ũnjĩkãnyã 'oópi ní. 'Bá rĩ pi 'okĩ dō tã ũnjĩ Yēsũ ũnjĩkãnyã ãkó rĩ ní, kôpi tã ũnjĩ 'o 'bá Yērúsãlēmã gá ũnjĩkãnyã 'o' 'bá ambamba rĩ pi ní agá rá.

tã ì ní 'oó rĩ kuyé." Ængáráwá rĩ pi í'dúkí Yésũ vé bõngó 'beé jêké sî, kôpi awakí ì ãsámvú gé sî.

35 'Bá bîtríkã tukí pá, rikí tã 'dĩri ndreé. Yãhúdĩ ambugu rĩ pi rikí Yésũ ri gụú kìnĩ, "Ídrí ìni 'bá urụko rá pírí, ìri dõ Kúrísítõ Múngú ní ìpèé rĩ 'ì, ìdrí 'ì ngúlúpí ku ãsĩ?"

36 Ængáráwá rĩ pi gụkí ìri sî, kôpi ìjìkí vinyõ údrápi gí ni sèé ìri ní.

37 Kôpi ní 'yozú kìnĩ, "Mí dõ 'bãgú Yãhúdĩ rĩ pi vé rĩ, 'í pa mí ngúlúpí."

38 Síkí pètì alambaku ì ní Yésũ ri gbãzú rĩ drílé gá 'díní, "DĨRI 'BÃGÚ YÃHÚDĨ RĨ PI VÉ RĨ."

39 Ụgú'bá ãlu ì ní gbãá Yésũ be trú rĩ ide Yésũ ri kìnĩ, "Mí dõ Kúrísítõ 'ì, 'í pa mí, 'í pa 'bã ìndĩ!"

40 Ụgú'bá ãzi rĩ ní trezú ógúpì drìgé kìnĩ, "Í ru Múngú ri ku, ìsúzú mí ìlókõ drãdrã, sũ ìrivé rĩ tìní?"

41 Tã ì ní 'bã ìrĩñázú rĩ, ìri pìrì, ã'diãtãsiyã ì ri 'bã ìrĩñã ùnjìkãnyã 'bá ní 'oó rĩ sî. 'Bo ágó 'dĩri 'o tã ùnjí ãlunãni kuyé."

42 Kúru ìri ní 'yozú kìnĩ, "Yésũ, 'í ca dõ mívé málũngã ruý gí, mí ụsũ má tã be."

43 Yésũ ní újázú ìri ní kìnĩ, "Ádarú á 'yo mí ní 'díní, ãndrũ sî, 'bã mu adri mí be trú 'bũ gé 'dãlé."

Yésũ vé drãngará

(Mátáyo 27:45-56; Mārākō 15:33-41; Yūwánī 19:28-30)

44 Kã muý adrii ụtú mgbimgbi gé 'dìgé, ãngũ rĩ bĩ nị kuú cìcì ãngũ 'dãri agá, ãngũ rĩ nị caá sã na ùndrẽná vé rĩ gé.

45 Sã 'dãri gé, ụtú rĩ gõ kaá kuyé. Bõngó ì ní Jó Múngú vé rĩ ã 'a ẹlìzú rĩ* ãsĩ 'ì 'a ìrĩ.

46 Yésũ ní Ẹtẹpì ri zìzú ụ'dúkó be uru 'dãá kìnĩ, "Má Ẹtẹpì, á ku mávé ìndrì kuú mí drì ágélé gá." Kã muý 'yoó 'díní, ìrivé ìdri ní füzú.

47 Ụgalaku ãngáráwá rĩ pi vé rĩ kã tã 'ì ngaápi 'dĩri ndreé, ìngú Múngú ri rá, ìri ní 'yozú kìnĩ, "Ádarú ágó nõri tã be pìrì."

48 'Bá bîtríkã ìmú'bá Yésũ vé gbãngará pètì alambaku sígé rĩ ndre'bá rĩ pi kã muý tã 'ì ngaápi 'dĩri ndreé, ìzãngã nõ kôpi ẽ ẹsì ambamba, kôpi ní 'dezú mvizú 'bètì.

49 'Bo 'bá Yésũ ri nì'bá rá rĩ pi, ụkú ìngá'bá Gãlĩláyã gá ìmú'bá vùdrì ni gé sî rĩ pi be, tukí pá kuú rárá rú, tẽkí rií tã 'dĩri ndreé.

Yésũ vé s̄ngará

(Mátáyo 27:57-61; Mārākō 15:42-47; Yūwánī 19:38-42)

50 Ágó ãzi rú ni Yõsépã 'ì, ágó rĩ 'bá ri'bá Yãhúdĩ rĩ pi vé tã lị'bá rĩ pi vé ãzi, ìri 'bá múké, tã be pìrì.

51 Ágó rĩ ã'yĩ tã 'ì ọgũpìi ri'bá Yãhúdĩ rĩ pi vé tã lị'bá rĩ pi ní rií ụsũ, ãzini kôpi ní rií 'oó Yésũ ã tã sî rĩ kuyé. Ágó rĩ ìbí ìmú kùrú Ārĩmãtáyõ vé rĩ gélésìla, kùrú 'dĩri ãngũ Yùdáyã vé rĩ agá, ágó rĩ ri málũngã Múngú vé rĩ vé ícãngará ụtéé.

52 Yõsépã ní muýzú Pílãtõ vùgá 'dãá, ìri ní Yésũ vé ãvũ ã tã zìzú Pílãtõ tì gé.

53 Kúru Yõsépã ní ãvũ rĩ í'dúzú vùgá nõó, ìri ní ìmülüzú bõngó múké ni sî, ìri ní jìzú 'bãzú 'bù agá 'dãá, 'bù rĩ gaki lũú ìrá ru'bá gá, ãvũ 'bãzú ãní, 'bo 'bá ãzi 'bã drĩ ãvũ 'a ni gé 'dãlé kuyé.

54 Ụ'dú 'dãri 'bá rĩ pi ní rizú ẹzì ngazú ì útúzú cazú ụ'dú Sãbãtã vé rĩ gé rĩ. Ụtú rĩ kãdõ 'deé, ụ'dú Sãbãtã vé rĩ kúru í'dó.

55 Ụkú ándúrú ìngá'bá ãngũ Gãlĩláyã vé rĩ gé, Yésũ ã vùdrì ùbĩ'bá rĩ pi 'dekí muýzú Yõsépã ã vùdrì gé sî, kôpi cakí 'bù rĩ gé 'dãlé, kôpi ndrekí ãvũ rĩ vé 'bãngará 'bù agá 'dãlé rĩ ì mị sî rá.

* 23:45 23:45 Bõngó ì ní Jó Múngú vé rĩ ã 'a ẹlìzú rĩ: Bõngó 'dĩri ẹlìkí Vürã Uleterere rĩ pi ãsámvú Vürã Uleterere rĩ be rĩ ãní. Átálágú ãmbúgú rĩ 'yèná aga fi bõngó rĩ agásí Vürã Uleterere rĩ agá 'dãá nĩ, ã'diãtãsiyã Múngú ri adri Vürã Uleterere ðìpì pòwùpòwù rĩ agá 'dãá. 'Í lã Lẹvítìkã 16; Mátáyo 27:51; Mārākō 15:38; Lúkã 23:45; Èbèrè 6:19-20; Èbèrè 9:1-7.

⁵⁶ Kúru kôpi ní mvizú gôzú 'bêtí, kôpi ní ũdu ngũúpi ndrĩdrĩ ní á'dízú. 'Bo kôpi ní uvuzú ú'dú Sábátã vé rĩ gé, sù tãimbí Mósê vé rĩ ní lée rĩ tĩnĩ.

24

Yēsũ vé íngángará drãngará gálésíla rĩ

(Mátáyo 28:1-10; Mārākō 16:1-8; Yūwánĩ 20:1-10)

¹ Yīngã sī ũ'bútĩ kũñkũñĩ, ũkú 'dĩ'bée ní ũdu ĩ ní á'dí ngũúpi ndrĩndrĩ rĩ 'duzú, kôpi ní 'dezú mužú 'būrēdrĩ gé 'dãá.

² Kôpi cakĩ ĩsú gũkĩ írã rĩ 'bú rĩ tĩ gé sī jélé gá gí.*

³ Kôpi kã fĩ 'bú rĩ agá 'dãlé, kôpi ĩsúkĩ Úpĩ Yēsũ vé ávũ kuyé.

⁴ Kôpi ě drĩ ábã tã 'dĩri sī céré céré, koro ágō ĩrĩ pi ní índrezú pá tuzú kôpi ã gārã gá, kôpivé bōngó dī imvesírĩlĩ.

⁵ Ūrĩ ímvú ũkú 'dĩ'bée agaá rá, kôpi ní òvũzú ĩ drĩ úsúzú vúgá, ágō 'dĩ'bée ní 'yozú kĩnĩ, “Ngá ĩmi ní rizú 'bã ídri rú rĩ ndãzú 'bã ũdrã' bã gí rĩ pi ásamvú gé sī rĩ ã'di?”

⁶ Yēsũ ri nōgó 'dãáyo, íngá drãngará gálésíla gí! ĩmi ũsúkĩ tã ĩri ní lũú ĩmi ní ĩsúzú ákũdē ĩmi drĩ āngũ Gālĩláyã vé rĩ gé 'dãri, kĩnĩ,

⁷ 'Ma 'Bã Mvã 'i, ĩ ímú ma sē 'bã ũñkãnyã 'o'bã rĩ pi drĩgé, kôpi ma gbã pētĩ alambaku sígé, ú'dú na ni gé, ma gō íngá ídri rú ũzi.' ”

⁸ Kúru kôpi ní tã ĩri ní ọtú 'yoó 'dãri ígázú.

⁹ Kôpi kã ĩfũú 'bú rĩ agásĩ, kôpi ní mužú tã 'dĩri ũlũzú Yēsũ vé 'bã áyúáyũ mužrĩ drĩ ni álu rĩ pi ní, ázini 'bã urũkō Yēsũ ã pámvú ũbĩ' bã rĩ pi ní.

¹⁰ Ūkú tã rĩ ũlũ' bã Yēsũ vé 'bã áyúáyũ rĩ pi ní rĩ, kôpivé rú Mārĩyã Mágãdēlãnã 'i, Jūwãnã 'i, Mārĩyã Yōkóbũ ęndrēpĩ 'i, ũkú urũkō' bée be.

¹¹ 'Bo kôpi ě'yĩkĩ ũkú 'dĩ'bée vé tã kuyé, ã'diãtãsiyã tã ũkú 'dĩ'bée ní ũlũú 'dĩri índre kôpi vúgá 'dãlé tã ífĩfĩ ákó ni.

¹² Pētēró ní njuzú mužú 'būrēdrĩ gé 'dãlé, ĩri ní òvũzú 'bú rĩ ã 'a ndrezú, ndre 'yējã bōngó ĩ ní ávũ rĩ ĩmũlũzú áni rĩ áyu, ĩri ní mvizú gôzú 'bêtĩ, drĩ ni ábã céré céré tã 'i 'oópi 'dĩri sī.

Yēsũ 'i' da 'i ívé 'bã 'i pámvú ũbĩ' bã ĩrĩ ni pi ęndrēti gé

(Mārākō 16:12-13)

¹³ Ū'dú álu álu 'dãri sī, Yēsũ vé 'bã ĩri ã pámvú ũbĩ' bã ĩrĩ ni pi rikĩ mužú gúrú ĩ ní zĩ Ĕmáwũ rĩ gé 'dãlé, gúrú rĩ íngázú Yērúsálēmã gá 'dãgá, vũ caá máyĩlĩ† ęzĩrĩ.

¹⁴ Kôpi kã riĩ mužú, kôpi rikĩ átã ĩ ásamvú gé sī tã ĩ nga' bã rĩ pi sī.

¹⁵ Kôpi kã riĩ átã ĩ ásamvú gé sī tã ĩ nga' bã 'dĩ'bée sī, koro Yēsũ ní ímúzú fizú kôpi ásamvú gé, kôpi ní rizú mužú trũ.

¹⁶ 'Bo Múngú sē kôpi nĩkĩ ĩri ámã kuyé.

¹⁷ Yēsũ ní kôpi zizú kĩnĩ, “ĩmi kã riĩ ímú létĩ gé 'dĩgé, ngá ĩmi ní rizú átázú áni rĩ ã'di?”

Koro kôpi ní pá tuzú, kôpi ęndrēti adri kú ízãngã sī.

¹⁸ 'Bã ĩrĩ 'dĩ'bée ásamvú gé, Kēlēyópã ní Yēsũ ri zizú kĩnĩ, “Mĩ ímú drĩ ũmú rú Yērúsálēmã gá nōgó, 'i nĩ tã ĩ nga' bã ú'dú 'dĩ'bée agá rĩ pi kuyé?”

¹⁹ Yēsũ ní kôpi zizú kĩnĩ, “Ngá rĩ ã'di ã tã?”

Kôpi ní újázú kĩnĩ, “Ngá rĩ tã 'i ngaápi Yēsũ Nãzērētãgú rĩ ã rú' bã gá rĩ. ĩri nēbĩ, ĩri āngũ ímbã ũkpō be, ázini ĩri tã 'o ũkpō be Múngú ęndrēti gé, ázini 'bã rĩ pi ęndrēti gé.

²⁰ 'Bo atala atala rĩ pi drĩgé rĩ pi, 'bávé 'bã ambugu rĩ pi be, kôpi rúkĩ ĩri jĩ mužú gávãnã ęndrēti gé, ã lĩ ĩrivé tã, ã 'dĩkĩ rĩ ĩri drãá rá, kúru ĩ ní ĩri gbãzú pētĩ alambaku sígé.

* **24:2 24:2** Gũkĩ írã rĩ 'bú rĩ tĩ gé sī jélé gá gí: Yōsépã gũ ándúrú írã 'bãã 'bú rĩ tĩ gé cí. 'Í lã Mārākō 15:46. † **24:13 24:13** Máyĩlĩ: 'Bã ri ícō ęcĩ tu ca máyĩlĩ na sã álu agá.

21 'Bo 'bá 'bākí kōdō ándúru ési cére drī ni gé, 'bá ũsũkí ĩri ímú 'bá Īsērélē vé rī pi pa nī. Tã 'dĩri 'o 'i 'du nóni caá ũ'dú na.

22 Tã rī āzi 'dĩ, 'bávé ũkú uruko'bée ũlũkí 'bá ní tã āzi, 'bá āyākí tã rī sī rá. Kōpi kpukí té muḡ 'būrēdrī gé 'dãá ũ'bũtĩ kũñkũñĩ,

23 'bo kōpi ísũkí āvũ Yēsũ vé rī kuyé. Kōpi ímúkí ũlũú 'bá ní kīnĩ, ĩ ndrekí ĩndrĩlĩkĩ mālāyíkã rī pi vé ni, mālāyíkã rī pi kīnĩ, Yēsũ rī ídri rú.

24 Kúru 'bã õgũpĩ uruko 'deki muḡ 'būrēdrī gé 'dãlé, kōpi cakí tã rī ísũ sũ ũkú rī pi ní ũlũú ĩ ní rī tĩni, 'bo kōpi ísũkí Yēsũ rī ndreé ídri rú kuyé."

25 Kúru Yēsũ ní 'yozú kōpi ní kīnĩ, "Īmi azakaza rú, ngá ĩmi ní tã nēbĩ rī pi ní sī rī ě'yĩzú mbēlēnjá ku rī ã'di?

26 Īmi nĩkí 'yozú kīnĩ, drĩdrĩ ni, Kúrísitō rī ĩzāngã nya, ĩ íbĩ ĩri íngú ndō 'dĩni kuyé?"

27 Yēsũ ní í'dózú tã ĩ ní sī Búkũ Múngú vé rī agá 'i tã sī rī ũlũzú kōpi ní, í'dó tã Mósē ní sī rī pi ũlũú, cĩngbá cazú tã nēbĩ rī pi ní sī rī gé.

28 'Bá 'dĩ'bée kã 'bãá caá ĩnyĩnjá gúrú ĩ ní lēzú muḡ rī gé, Yēsũ 'o 'i sũ 'bá lēpi agaápi muḡpi drĩdrĩ ni tĩni.

29 'Bo kōpi ní Yēsũ rī mǎzú drĩ ĩrĩ sī kīnĩ, "Mí adri 'bá be nōgó, ũtũ rī 'de gí." Kúru ĩri ní 'dezú muḡ 'bá 'dĩ'bée vé āngá 'dãá.

30 Kōpi kã úri ínyá nyangará gá, Yēsũ ní pánga í'dúzú, ĩri ní õwō'dĩfō sēzú Múngú ní, ĩri ní pánga rī āndĩzú, ĩri ní sēzú kōpi ní.

31 Koro kōpi ã úmĩ ní 'i zĩzú, kōpi ní Yēsũ rī ámázú. Yēsũ ní āvĩzú kōpi āsámvú gé sī 'dĩísĩ rá.

32 Kōpi ní ĩ uzĩzú ĩ āsámvú gé sī kīnĩ, "Yēsũ kã rĩi átá 'bá be lētĩ gé 'dĩgé, kã rĩi tã Búkũ Múngú vé rī agá rī ũlũú 'bá ní, tã 'dĩri úló nyo 'bã ési kuyé?"

33 Kōpi ní ĩ újázú gōzú muḡ Yērúsálémã gá 'dãlé, kōpi ísũkí Yēsũ vé 'bá áyúāyũ muḡ drĩ ni álu rī pi

'bá adri 'bá kōpi be trũ rī pi be úmúkí ĩ kú vũrã álu gé.

34 'Bá ĩ úmú 'bá rī pi ní 'yozú kōpi ní kīnĩ, "Tã rī tã áda! Úpi íngá gōo ídri rú drāngará gálésĩla gí. I'da 'i Sĩmōnã Pétērō ěndrētĩ gé rá."

35 Kúru 'bá ĩrĩ ímú 'bá Ēmáwũ gélésĩla rī pi ní tã 'i ngaápi lētĩ gé 'dãlé rī ũlũzú 'bá ĩ úmú 'bá rī pi ní, āzini kōpi ní tã Yēsũ ní pánga āndĩzú, kōpi ní ĩri nĩzú ámázú rī ũlũzú.

Yēsũ 'i'da 'i ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ 'bá rī pi ěndrētĩ gé

(Mátáyo 28:16-20; Mārākō 16:14-18; Yũwánĩ 20:19-23; Ēzĩ 1:6-8)

36 Yēsũ vé 'bá ĩri ã pámvú ũbĩ 'bá ĩrĩ rī pi kã rĩi átá tã 'i ngaápi 'dĩri sī, Yēsũ ní 'i 'i'dazú kōpi āsámvú gé, ĩri ní kōpi ní mōdó sēzú kīnĩ, "Tākĩri ã adri ĩmi be."

37 Ūrĩ ímvú kōpi, kōpi ě ési wa rá, kōpi rikí ũsũkí kīnĩ, ngá ĩ ní ndreé rī índri.

38 Yēsũ ní 'yozú kōpi ní kīnĩ, "Ngá ĩmi ní adrizú ũrĩ sī rī ã'di? Mávé íngángará gōzú ídri rú rī vé tã fi ĩmi drĩgé ku āsĩ?

39 Īmi ndrekí mǎ drĩ ágélé, āzini mǎ pá úgóró. 'Bá rī ma 'i! Īmi úlókí mǎ rũ'bá, āzini ĩmi ndrekí ma, índri rī rũ'bá ākó, āzini fã ākó, 'bo ĩmi ní ndreé rá rī tĩni, ma rũ'bá be."

40 Yēsũ kã tã rī átá kōpi ní 'dĩni, ĩri ní 'i drĩ ágélé 'i'dazú, āzini 'i pá úgóró 'i'dazú kōpi ní.

41 Kōpi ã'yĩkí tã 'dĩri ālunãni kuyé, ã'diātāsĩyã āyĩkō fu kōpi, āzini kōpi āyākí tã 'dĩri sī rá. Kúru Yēsũ ní kōpi zĩzú kīnĩ, "Ngá nyanya ĩmi vúgá 'dĩlé anigé?"

42 Kōpi ní ĩ'bĩ ĩ ní á'dĩ gí ni í'dúzú sēzú ĩri ní.

43 ĩri ní ĩ'bĩ rī ě'yĩzú nyazú kōpi ěndrētĩ gé 'dĩgé.

44 Yēsũ ní 'yozú kōpi ní kīnĩ, "Ándúru má ní adrizú ĩmi be trũ rī gé, má ũlũ ĩmi ní tã rī rá. Má kīnĩ, tã ĩ ní ándúru sī mǎ tã sī búkũ Mósē ní sī rī pi agá, búkũ nēbĩ rī pi ní sī

rĩ pi agá, ãzini búkũ Sãwúmã vé rĩ agá rĩ, ãri 'i nga fũ tị ni gé rá.”

⁴⁵ Kúru ãri ní kôpi ã úmĩ zĩzú, kôpi ã nĩkĩ rĩ tã Búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ ãní.

⁴⁶ ãri ní 'yozú kôpi ní kĩnĩ, “Sĩkĩ Búkũ Múngú vé rĩ agá kĩnĩ, Kúrísítõ ri úmvúlésĩ ímụ ãzãngã nya, ãri drã, ụ'dụ na ni gé, ãri ímụ íngá gõ ídri rú ùzi,

⁴⁷ tã 'i ngaápi rụ'bá ni gé 'dĩri sĩ, ã ímụ ụ'dụkọ ẹsĩ újázú rĩ ùlũ, ãzini tã ãngũ trüzú ùnjĩkãnyã agásĩ rĩ ùlũ ãngũ rĩ pi agásĩ céré, ã í'dó ùlũ Yẹrúsálémã gá.

⁴⁸ ãmi ndrekĩ tã 'dĩ'bée ãmĩ mị sĩ rá, lē ãmi ùlũkĩ 'bá ụrukọ'bée ní.

⁴⁹ Ma ímụ ngá má Ẹtẹpi ní ẹziĩ rĩ# ãpē ãmi ní rá, 'bo ãmi adrikĩ kũrũ rĩ agá 'dĩgé cĩmgbá ã ní ímüzú ùkpõ íngápi 'bũ gélésĩ rĩ sēzú ãmi ní rĩ gé.”

*Yēsũ vé ngangára mužú 'bũ gé rĩ
(Mārākō 16:19-20; Ẹzị 1:9-11)*

⁵⁰ Yēsũ kã ívé 'bá 'ĩ pámvú ùbĩ'bá rĩ pi ẽ drĩ koó mužú Bētēnĩyã gá 'dãlé, ãri ní 'ĩ drĩ íngazú ụrụ, ãri ní tãkĩri 'bãzú kôpi drĩgé.

⁵¹ Kã riĩ tãkĩri rĩ 'bãá kôpi drĩgé, kúru ã ní ãri 'düzú mužú 'bũ gé 'dãá, ãri ní kôpi kuzú.

⁵² Kúru kôpi ní Yēsũ ri ãnjĩzú. Kôpi ní ã újázú mvizú gõzú Yẹrúsálémã gá 'dãlé ãyĩkõ be ãmbúgú.

⁵³ Ụ'dụ ãlu ãlu, kôpi rikĩ ẹcị Jó Múngú vé rĩ agá 'dãá, riĩ Múngú ri íngú.

24:49 24:49 Ngá Múngú ní ẹziĩ rĩ: Ngá Múngú ní ẹziĩ lēé ãpē rĩ, ãri Índrĩ Uleterē rĩ. ãri ímụ ùkpõ sē 'bá rĩ pi ní nĩ. 'Í lã Ẹzị 2:1-4.

**Ụ'dúkọ múké
Yūwánī
ní sī rī
Tā búkū rī vé rī ā
ūlūngará**

Yūwánī ri Yēsū vé 'bá áyúāyū rī pi vé ógúpì. Sī búkū 'dīri Yāhūdī rī pi ē īzā kozú, āzini 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí rī pi ē īzā kozú. Ūlū tā kárákará Yēsū ní 'oó āyāzú āyāyā rī pi rá, āzini ūlū tā Yēsū ní ímbá rī pi rá, 'bo sī tā Yēsū vé rī pi ā urukọ 'bée kuyé. Yūwánī lū kīnī, Yēsū adri 'yéṅá 'bá áda kuyé, īri kpá Múngú 'i.

Búkū rī vé í'dóngará i'da kīnī, Yēsū ri ụ'dúkọ Múngú vé ni 'bá rī pi ní, īrivé drāngará, īri rōbōṅō 'bá rī pi vé ūnjīkānyā ūjīpi ni. Yēsū ri Māsīyā nēbī rī pi ní tā ni ūlūú búkū Múngú vé Ūndī Ūkụ rī ruzú rī agá 'yoó kīnī, īri ímụ rá rī 'i. Cápītā 13-17 agá, Yūwánī ūlū tā Yēsū ní ívé 'bá 'í pámvú ūbī' 'bá rī pi lēzú rī, āzini ūlū tā īri ní kọpì ē ẹsị ūmīzú ūndrēṅá 'dāri sī ịsụ ākūdē rukí drī īri kuyé rī. Búkū rī vé ụdụ gé, ūlū tā ī ní lị Yēsū drīgē rī vé tā, īrivé gbāngará pētì alambaku sīgē rī vé tā, īrivé íngángará gōo ídri rú drāngará gálésī rī vé tā, āzini īri ní 'i i'dazú ívé 'bá 'í pámvú ūbī' 'bá rī pi ẹndrētì gé vú be kárákará rī vé tā.

Ụ'dúkọ ídri sēepi rī

¹ Í'dóngará gá 'dāá ī ní drī 'bū pi gbizú vū be kuyé rī gé, ịsụ Ụ'dúkọ rī ri adrii Múngú be trụ, Ụ'dúkọ rī Múngú 'i.

² Í'dóngará gá 'dāá, Ụ'dúkọ rī ri adrii Múngú be trụ.

³ Ngá ārēvú céré údékí ūkpō īrivé rī sī, ngá āzi ī ní údé īri ākó ni 'dāáyo.

⁴ Ngá ī ní údé rī pi ārēvú céré ịsúkí ívé ídri íngázú īri vúgá, ídri īrivé

'dīri, īri ka 'bá ālu ālu drīgē ụtúná rú.

⁵ Ụtúná rī ímgbērē āngū nīpi cịcị rī kú uletere, āngū nīpi cịcị 'dīri ícọ ụtúná āngū ímgbērēepi uletere 'dīri ugaá ku.

⁶ Múngú ịpē ágó āzi, rú ni Yūwánī* 'i.

⁷ Yūwánī ímụ ụtúná rī vé tā ūlūú, 'bá ālu ālu ē ẹ'yīkí rī īri.

⁸ Yūwánī adri ụtúná āngū ímgbērēepi uletere rī 'i kuyé, Yūwánī ímụ ívé rī 'yéṅá ụtúná āngū ímgbērēepi uletere rī vé tā ūlūú.

⁹ Ụtúná áda āngū ímgbērēepi uletere 'bá rī pi drīgē céré rī ri ímụ 'bá rī pi vúgá vū drīgē nōó.

¹⁰ Ụ'dúkọ rī ri adrii 'bá rī pi āsámvú gé vū drīgē nōgó, údékí ngá rī pi ārēvú céré vū drīgē nōgó ūkpō īrivé rī sī, 'bo 'bá vū drīgē rī pi nīkí īri áma kuyé.

¹¹ Ụ'dúkọ rī ímụ nyọọkú drīgē nōgó, 'bo ẹ'dípáa Yāhūdī rī pi ẹ'yīkí īri kuyé.

¹² 'Bo 'bá īri ẹ'yī' 'bá rá rī pi, sē kọpì ní drīlé múké adrizú anji Múngú vé ni pi rú.

¹³ Kọpivé ícángará anji Múngú vé ni pi rú 'dīri, adri 'yozú kīnī, yīkí 'bá áda vé ni sī kuyé, īri yīkí Múngú vé ni sī.

¹⁴ Ụ'dúkọ rī újá 'i ícá 'bá áda rú, ri adrii 'bá āsámvú gé nōgó, 'bá ndrekí íngúngará ī ní īri íngúzú rī rá, 'bá ndrekí Ẹtépì vé Mvā ālukútaṅá rī vé íngúngará ī ní īri íngúzú rī rá. Ẹsị múké, āzini tā áda īrivé rī, íbì íngá Ẹtépì vúgálésíla, ícá kuú 'bá āsámvú gé vūgá nōgónō.

¹⁵ Yūwánī átá īrivé tā ụ'dúkọ be urụ 'dāá kīnī, "'Bá má ní tā ni ūlūú kīnī, īri ímụ 'dī' 'dī rī, īri adriipi 'dī! īrivé āmbūgū ndē mávé rī rá, ā'diātāsīyā ī ní drī ma tizú kuyé rī gé, īri ọtụ anigé."

¹⁶ īrivé ẹsị ní adrii múké rī sī, sē 'bá ịsúkí tākíri mụzú dījì dījì.

* 1:6 1:6 Yūwánī: Yūwánī 'dīri bātízīmū sēepi rī.

17 Múngú ẹ̀zì tǎimbì rǐ Mósē† ní, 'bo sē ẹ̀sì múké rǐ, āzini tǎ áda rǐ Yēsū Kúrísítō ní nǐ.‡

18 'Bá āzi ndre Múngú ri āluṅáni kuyé. Ádarú ìrivé Mvǎ ālukútaṅá adriipi Múngú 'i, adriipi ìnyinǎṅá 'í Ẹ̀tẹ̀pì ā gǎrǎ gá rǐ, 'i'da 'bá ní ọ̀sũkǎ Múngú vé rǐ nǐ.

Yūwánī Bātízīmū sēepi rǐ átá Yēsū vé tǎ

(*Mátayo 3:1-12; Mǎrǎkō 1:1-8; Lúkǎ 3:15-17*)

19 Ambugu Yǎhúdǐ rǐ pi vé adri'ba kǔrú Yērúsǎlémǎ vé rǐ agá rǐ pi pēkí atala rǐ pi,§ Lévī* ri'ba ẹ̀zì nga'ba Jó Múngú vé rǐ agá rǐ pi be muṅú Yūwánī ri zǐ kǐnǐ, "Mi ā'di 'i?"

20 Yūwánī 'yo kōpi ní uletere kǐnǐ, "Má adri Kúrísítō 'i ku."

21 Kōpi ní ìri zǐzú, "Mi dí ā'di 'i? Mí Ēlǐyā† 'i?"

Kǐnǐ, "Kuyé, má adri Ēlǐyā 'i ku."

Kōpi ní gōzú ìri zǐzú, "Mi nẹ̀bǐ rǐ? 'i?"

Kǐnǐ, "Kuyé."

22 Kōpi ní 'yozú kǐnǐ, "Mi ā'di 'i? 'Í lǔ 'bá ní, 'bá jǐkí rí tǎ mí ní újá rǐ muṅú ùlúú 'bá 'bá ìpě'ba rǐ pi ní. 'Í lǔ 'bá ní, mí ngúlúpí, mí ā'di 'i?"

23 Yūwánī ní tǎ rǐ újázú sǔ ọ̀tú nẹ̀bǐ§ Ísáyǎ ní 'yoó rǐ tǐnǐ kǐnǐ, "Ma

ú'dúkọ riipi ọ̀'úpí āngū ā'wí cínýáfǎ rú rǐ agá 'dǎá 'yoopi, 'Ími údékí létì Úpí ní, 'imi útúkí létì ìrivé rǐ ā adri pǐrì rǐ 'i' "

24 Fǎrúsī* ì ní pēé rǐ pi ní

25 Yūwánī ri zǐzú kǐnǐ, "Mí adri dō Kúrísítō 'i kuyé, dōku Ēlǐyā 'i kuyé, dōku nẹ̀bǐ kuyé pírí, mí ǐsú ũkpō rizú bātízīmū† sēzú 'dǐri ā'di vúgá?"

26 Yūwánī ní újázú kōpi ní kǐnǐ, "Ma ri yǐí áyú bātízīmū sēzú āní 'bá rǐ pi ní, 'bo 'bá āzi 'imi āsámvu gé 'dǐgé 'dǐ, 'imi nǐkí drǐ ìri kuyé.

27 Ìri ímú tǎ rǐ ùlú má vùdrǐ gé, 'bo ìrivé āmbūgū ndē mávé rǐ rá. Má ícọ ìrivé ngá pá gá rǐ vé bǎá ọ̀yọ̀ú bǎ ku."

28 Tǎ 'dǐri Yūwánī pi rikí átá Bētēnǐyǎ gá, yǐí āmbúgú dǐpi dǐdǐ Yáridénǐ vé wọ̀kọ ọ̀tú ní ìfúngará gálésíla rǐ gé, ǐsú ākūdē Yūwánī ri bātízīmū sē.

Yēsū ri Kǎbīlō Mvǎ Múngú vé ni

29 Kǎ muṅú adrii drǐ 'dǐni, Yūwánī ndre Yēsū ri ímú 'í vúgálé rú, ìri ní 'yozú kǐnǐ, "Í ndrekí drǐ ká, Kǎbīlō Mvǎ‡ Múngú vé ímúpi 'bá nyọ̀kú drǐgé rǐ pi vé ùnjikǎnyǎ ũjǐpi rǐ, ìri 'dǎ!

30 Ìri 'bá má ní átá tǎ ni sǐ, má ní 'yoó, "Bá āzi ri ímú má vùdrǐ gé

† **1:17 1:17** *Mósē*: Yōsépǎ kǎ drǎá gí, 'bǎgú Ējẹ̀pétō vé rǐ 'bá anji Ísērélē vé rǐ pi ẹ̀zì ngáá túgẹ̀rǐ rú caá ílǐ mǔdǔrǔlǔ sụ (400). Kúru Múngú ní Mósē ri ìpẹ̀zú ímúzú anji Ísērélē vé rǐ pi pazú adringará túgẹ̀rǐ rú rǐ agásí. Múngú sē tǎimbì rǐ Mósē ní, ā lǔ anji Ísērélē vé rǐ pi ní, sēzú ì ní tǎimbì rǐ zǐzú tǎimbì Mósē vé ni āní. Tǐkí Mósē ri ǐsú ākūdē ílǐ rǐ ca élfú álu mǔdǔrǔlǔ sụ (1,400), ǐsú ākūdē tǐkí drǐ Yēsū ri kuyé. 'Í lǎ Wǔngará 2-24. ‡ **1:17 1:17** *Yēsū Kúrísítō*: Rú Yēsū 'dǐri vé ífífí, Múngú ri 'bá paápi rǐ. Kúrísítō ri 'bá ì ní ũdu dǎá drǐ ni gé rǐ, lǔzú kǐnǐ Múngú ìpě ìri adrii 'bǎgú rú. Ēbéré tǐ sǐ Kúrísítō ri ì zǐ Mǎsǐyǎ. 'Í lǎ Yūwánī 1:41. § **1:19 1:19** *Atala rǐ pi*: 'Bá Ísērélē vé rǐ pi āsámvu gé, 'yẹ̀ṅá átálágú ri rọ̀bọ̀ṅọ zǎ Jó Múngú vé rǐ agá 'dǎá nǐ. Atala rǐ pi ri ìfú úyú Lévī vé rǐ agá. * **1:19 1:19** *Lévī*: Atala Ísērélē rǐ pi vé rǐ ārẹ̀vu cére íbíkí ìfúú úyú Lévī vé rǐ agá. † **1:21 1:21** *Ēlǐyā*: Ēlǐyā ri nẹ̀bǐ, Múngú 'dú ìri muṅú 'bǔ gé ídri rú, drǎ kuyé. Tǐkí ìri ākūdē ílǐ rǐ ca mǔdǔrǔlǔ úrōmǐ (900), ǐsú ākūdē tǐkí drǐ Yēsū ri kuyé. 'Í lǎ 1 'Bǎgú 17-21; 2 'Bǎgú 1-3. ‡ **1:21 1:21** *Nẹ̀bǐ rǐ*: Kōpi rikí átá nẹ̀bǐ Mósē ní 'yoó ìri ímú rá rǐ vé tǎ sǐ. Nẹ̀bǐ Mósē ní 'yoó 'dǐri Yēsū 'i. 'Í lǎ Dětōrōnómē 18:15-18; Yūwánī 6:14; Ẹ̀zì 3:22-23; Ẹ̀zì 7:37. § **1:23 1:23** *Nẹ̀bǐ*: Múngú ri ívé tǎ átá nẹ̀bǐ rǐ pi ní, kōpi kúru ìrivé ú'dúkọ rǐ ùlú 'bá rǐ pi ní. ¶ **1:23 1:23** *Ísáyá 40:3* * **1:24 1:24** *Fǎrúsī*: Fǎrúsī rǐ pi ngúlúmú Yǎhúdǐ rǐ pi vé tǎimbì Mósē vé rǐ ru'ba tǐtǐ rǐ pi. Kōpi 'dukú índrǐ rǐ pi vé tǎ, āzini mǎlǎyíkǎ rǐ pi vé tǎ 'bǎá tǎ āmbúgú rú, kōpi ẹ̀'yǐkí rá 'yozú kǐnǐ, 'bá ũdrǎ'ba gí rǐ pi gō íngá ídri rú rá. 'Í lǎ Ẹ̀zì 23:8. † **1:25 1:25** *Bātízīmū*: Ì ri 'bá rǐ pi ní bātízīmū sē lǔzú kǐnǐ, kōpi újǎkí ẹ̀sì ìvé ùnjikǎnyǎ agásí gí, kōpi ẹ̀'yǐkí Múngú ri gí. ‡ **1:29 1:29** *Kǎbīlō Mvǎ*: Múngú sē tǎimbì Mósē ní kǐnǐ, 'bá rǐ pi ā zǎkí kǎbīlō Múngú ní rọ̀bọ̀ṅọ rú, ā trúkí rǐ kōpi ìvé ùnjikǎnyǎ agásí rá. Sē ì ní Yēsū ri zǐzú Kǎbīlō Mvǎ Múngú vé ni āní, ā'diātǎsǐyǎ Múngú ìpě ìri ímú drǎá 'bávé ùnjikǎnyǎ ũjǐ. 'Í lǎ Wǔngará 12:17-28; Mǎrǎkō 14:12; Lúkǎ 22:7; 1 Kōrínítō 5:7; 1 Pétērō 1:19.

vúlé 'dī'dī rī 'i, 'bo ĩrivé āmbūgū ndē mávé rī rá, ā'diātāsīyā ĩri ọtú anigé řsú tĳkí drī ma kuyé.'

31 Āndúró á nĳ ĩri kuyé. 'Bo tā má ní bātízīmū sēzú yĳī sī rī, Īsērélē rī pi ā nĳkí rí ĩri āní bēsīnī."

32 Yūwánī ní 'yozú kĳnī, "Á ndre Īndrí Uleterē rī ímú 'bŭ gé 'dāásī sŭ āmámū tĳnĳ, úrí ĩri drĳgé.

33 Á nĳ kōdō áamá 'yoó 'bá rī ĩri 'i 'dĳnĳ kuyé, 'bo Múngú ma ĩpēēpi ímúpi bātízīmū sēēpi yĳī sī rī 'yo má ní kĳnī, 'Mi ímú ndre Īndrí Uleterē rīŠ ímú úrí 'bá āzi drĳgé, ĩri 'bá ímúpi bātízīmū sēēpi Īndrí Uleterē rī sī rī 'i.'

34 Á ndre ĩri mâ mĳ sī, á 'yo ĩmi ní, 'bá rī Múngú Mvōpĳ 'i."

Yēsŭ vé 'bá ĩri ā pámvú ūbĳ'bá drĳdrĳ rī pi

35 Kā muų adrii drŭ 'dĳnĳ, Yūwánĳ pi tukĳ pá kuú ívé 'bá řřĳ 'i pámvú ūbĳ'bá rī pi be.

36 Yūwánĳ kĳ ndreé Yēsŭ ri aga muųú nĳ, ĩri ní 'yozú kĳnĳ, "Ī ndreki Kābĳlō Mvá Múngú vé rī, ĩri 'dā!"

37 Yūwánĳ vé 'bá řřĳ ĩri ā pámvú ūbĳ'bá rī pi kĳ tā 'dĳri yĳĳ, kōpi 'dekĳ muų Yēsŭ ā vŭdrĳ gé sĳ.

38 Yēsŭ kĳ 'i újá kōpi ndreé, řsú kōpi ri ímú 'i vŭdrĳ gé sĳ, ĩri ní kōpi zĳzú kĳnĳ, "Īmi lēkĳ ā'di?"

Kōpi ní újázú ĩri ní kĳnĳ, "Rábĳ, mi ri adri ngŭgá?" (Rábĳ ri Ēbērē tĳ sĳ, ífĳfĳ ni Īmbápi.)

39 ĩri ní újázú kōpi ní kĳnĳ, "Īmi ímúki vŭrā má ní adrizú rī ndreé ĩmĳ mĳ sĳ." Kōpi ní kŭru 'dezú muųú vŭrā rī ndrezú ĩ mĳ sĳ, kōpi áwĳkĳ adrii ú'dú 'dāri deę nĳĳĳ Yēsŭ be trŭ ālu vŭrā ĩri ní adrizú rī gé 'dāá, ākŭdē ũtŭ rī dĳ 'i caá sĳ sŭ ũndrēgá vé rī gé gĳ.

40 'Bá řřĳ 'dĳ'bēē āsámvú gé, āzi rī Šĳmōnā Pētēró ēdrĳpĳ Āndērēyā 'i, kōpi yĳkĳ tā Yūwánĳ ní 'yoó rī nĳ, āzini kōpi 'dekĳ muų Yēsŭ ā vŭdrĳ gé sĳ nĳ.

41 Āndērēyā kĳ 'i ēdrĳpĳ Šĳmōnā ri řsú, ĩri ní 'yozú 'i ēdrĳpĳ ní kĳnĳ, "Bá řsúki Māsĳyā ri gĳ." (Māsĳyā vé ífĳfĳ Kŭrĳsĳtō.)

42 ĩri ní kŭru Šĳmōnā ri jĳzú muųú Yēsŭ vŭgá 'dāá.

Yēsŭ ní āngŭ ndrezú ĩri vú 'dāá kĳnĳ, "Mĳ rŭ Šĳmōnā 'i, mi Yūwánĳ ā mvá, 'bo ĩ nōni mĳ rŭ zĳ Kéfā." (Rŭ Kéfā 'dĳri Ārāmáyĳkĳ tĳ sĳ, Gĳřĳkĳ tĳ sĳ Pētēró 'i.)*

Yēsŭ zĳ Pĳlĳpŭ pi Nātānāyélē be

43 Kā muų adrii drŭ 'dĳnĳ, Yēsŭ ũsŭ 'i drĳgé 'dāá, nga 'deé muųú āngŭ Gālĳlāyā vé rī gé. 'Dālé ca muų Pĳlĳpŭ ri řsú, ĩri ní 'yozú Pĳlĳpŭ ní kĳnĳ, "Mĳ ímú mâ pámvú ūbĳĳ."

44 Pĳlĳpŭ íbĳ íngá kŭrŭ Bētēsāyídā gá, kŭrŭ Āndērēyā pi ní adrizú Pētēró be rī agá.

45 Pĳlĳpŭ mu Nātānāyélē ri řsú, ĩri ní 'yozú Nātānāyélē ní kĳnĳ, "Bá řsúki ágó Mósē ní tā ni sĳĳ búkŭ tāĳmbĳ vé rī agá, āzini nēbĳ rī pi† ní kpá tā ni sĳĳ rī gĳ. Ágó rī Yēsŭ Nāzērētāgú Yōsēpā mvōpĳ 'i."

46 Nātānāyélē ní Pĳlĳpŭ ri zĳzú kĳnĳ, "Tā múké ri nyo ícō adri kŭrŭ Nāzērētā vé rī agá rá?"

Pĳlĳpŭ ní újázú ĩri ní kĳnĳ, "Mĳ ímú ndreé mĳ mĳ sĳ."

47 Yēsŭ kĳ ndreé Nātānāyélē ri ímú 'i vŭgá nōó, Yēsŭ ní 'yozú kĳnĳ, "Īsērēlēgú áda adriipi tā be pĳřĳ rī, ĩri mi 'i, mi ũnjō ākó!"

48 Nātānāyélē ní Yēsŭ ri zĳzú kĳnĳ, "Ī nĳ ma ngóni ngóni?"

Yēsŭ ní újázú ĩri ní kĳnĳ, "Á ndre āndúró mi pētĳ řĳĳ vé rī ā ndúgé gé, řsúzú ākŭdē Pĳlĳpŭ zĳ drĳ mi kuyé."

Š 1:33 1:33 Īndrí Uleterē rī: Īndrí Uleterē rī Īndrí Múngú vé ni. Búkŭ Múngú vé rī kĳnĳ, Ētēpĳ ri Múngú 'i, ĩrivé mvá Yēsŭ ri Múngú 'i, āzini Īndrí Uleterē rī Múngú 'i. Ētēpĳ ri, Mvōpĳ ri, āzini Īndrí Uleterē rī, kōpi Múngú ālu. 'Í lā Yūwánĳ 1:1-18; Yūwánĳ 8:41-42; Ēzĳ 5:3-4. * 1:42 1:42 Rŭ Pētēró, āzini Kéfā 'dĳri vé ífĳfĳ írā. † 1:45 1:45 Nēbĳ: Múngú ri ívé tā átá nēbĳ rī pi ní, kōpi kŭru ĩrivé ú'dŭkō rī ũlŭ 'bá rī pi ní.

49 Nātānāyélē ní 'yozú Yēsū ní kīnī, “Ímbápi, mi Mv́á Múngú vé ni! Mi 'Bāgú Īsērélē rī pi vé rī!”

50 Yēsū ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Mí ẹ'yī ma, tā má ní 'yoó mí ní á ndre mi pẹti figī vé rī ā ndúgé gé 'dāá rī sī? Mi ímú tā ambugu ambugu 'dīri ndēepi rá ni pi ndre rá!”

51 Yēsū ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Ma ĩmi ní tā áda lū, ĩmi ímú ndre 'bū zī 'i kú mgbo, mālāyíkā Múngú vé rī pi † ísì ímúzú 'bū gé 'dāásī mâ rú' bá gá sī, kòpi gò tų muzú 'bū gé 'dāá mâ rú' bá gá sī, ma 'Bá Mv́á 'i.” §

2

Yēsū új́á yīi ufuú vinyo rú

1 Kā muú caá ú'dú na ni gé, 'bāki ũmú ọmúrúgọ muzú ni Kánā gá, āngū Gālíláyā vé rī agá. Ūmú rī gé 'dālé, Yēsū ẹndrẹpi ri anigé.

2 Zíkí Yēsū pi muzú ívé 'bá 'i pámvú ũbī' bá rī pi be ũmú rī gé 'dālé ĩndī.

3 Vinyo rī kā deę gí, Yēsū ẹndrẹpi ní 'yozú Yēsū ní kīnī, “Vinyo rī deę gí.”

4 Yēsū ní új́ázú ẹndrẹpi ní kīnī, “Mí ícọ má ní tā 'dīri lūlū ku, lókí mávé tā 'dųzú ngazú rī ícọ drī kuyé.”

5 Yēsū ẹndrẹpi ní 'yozú átí' bá rī pi ní kīnī, “Yēsū lū dō ĩmi ní tā, ĩmi 'dukí ngaंगा.”

6 Ū' bāki ũdrí ázıyá kuú kòpi ā gārā gá, ũdrí 'dī' bée, Yāhúđđi rī pi ri áyú ĩ pá ũj́ızú ānı, āzini ĩ drı ũj́ızú ānı, sū ĩvé mērē ní lēé rī tıni. Ūdrı ālu rı, ĩ ícọ yīi dā ca 'a ni gé jōlōnı ā 'a pūkú ĩrı, dōku pūkú na rá.

7 Yēsū ní 'yozú átí' bá rī pi ní kīnī, “ĩmi ukokı yīi ũdāá ũdrı rı pi agásı tré tré.” Kuru kòpi ní yīi rı ukozú ũdázú ũdrı rı pi agásı tré tré.

8 Yēsū ní 'yozú átí' bá rī pi ní kīnī, “ĩmi ĩbēkí yīi ũdrı agá rı jıi muú sēé

mvuú 'bá āmbúgú riipi ũmú rī vé tā ndreepi rī ní.”

Kòpi 'dukı tā rı ngaá sū Yēsū ní 'yoó ĩ ní rı tıni.

9 Āmbúgú riipi ũmú rı vé tā ndreepi 'dāri ní yīi ĩ ní új́á ufuú vinyo rú 'dīri ẹjı 'bızú. Āmbúgú rı nı ámá 'yozú kını, vinyo rı ĩbēkí íngázú ngūgá yā 'dını kuyé, 'bo átı' bá rı pi nıkı íngá ámá nı. Āmbúgú rı ní ọmúrúgọ rı vé kẹrẹgú rı zızú gārā gá,

10 ĩri ní 'yozú kẹrẹgú rı ní kīnı, “Vinyo draápi dradra rı, ĩ té kōdō sē mvu ũmú rı pi ní drıdrı, kòpi mvukı dō gı, ĩ té íbı draápi mādā rı awa ndō. 'Bo ĩmi 'bāki vinyo múké rı tēé kuú 'dālé, ĩmi ímúkı sēé mvuú 'bá rı pi ní vulé vulé rú, ísú ākūdē ũmú rı pi mvukı ĩ ẹpi gı, ĩmi awakı vinyo draápi mādā rı drıdrı, ĩmi gōkı múké rı awaá vulé rú!”

11 Tā āyāzú āyāyā Yēsū ní í'dó 'oó drıdrı rı, ĩri adriipi 'dī, Yēsū 'o tā rı Kánā gá, āngū Gālíláyā vé rı agá. Tā 'dīri ĩ ní ĩri íngúzú ānı rı, sē ĩrivé 'bá ĩri ā pámvú ũbī' bá rı pi ẹ'yıkı ĩri ānı rá.

12 Ūmú ọmúrúgọ muzú 'dāri ā vıdrı gé, Yēsū pi ẹndrẹpi be, ẹdrıpıi be, ĩrivé 'bá 'i pámvú ũbī' bá rı pi be, 'dekı muú adrii kūrú Kāpārānāúmā gá ú'dú be mādā.

Yēsū údró 'bá rı pi Jó Múngú vé rı agásı

(*Mátayo 21:12-13; Mārākō 11:15-17; Lúkā 19:45-46*)

13 Kā muú caá ĩnyinájá Ū'dú Múngú ní Ẹlızú Yāhúđđi rı pi vé jó

† 1:51 1:51 *Mālāyíkā rı pi*: Mālāyíkā rı pi ĩndrı, kòpi ri adri Múngú be 'bū gé 'dālé, kòpi rú' bá ākó. Múngú ri sá āzi sı kòpi ĩpē ímú vū drıgé nōó ú'dúkọ múké ívé rı ũlū 'bá rı pi ní. § 1:51 1:51 *Bá Mv́á*: Yēsū zı 'i 'Bá Mv́á lūzú kını, 'i Kúrısıtō 'i, 'i mālūngā rı rų muzú nyonyo. 'Í lā Dānyélē 7:13-14. 1:51 1:51 Í'dóngará 32:22-32

tị gé sǐ rǐ gé,* Yēsũ ní 'dezú mužú Yērúsálémā gá 'dǎá.

14 Yēsũ kǎ mužú caá Jó Múngú vé rǐ† ā bóró gá 'dǎá, ǐsú 'bá rǐ pi rǐ tị ụzị, kǎbǐlō pi be, ǎmámũ pi be, 'bá ụrukọ úríkí kuú ǐvé mǐsá gārā gá sǐ, kọpi rǐ mǔfēngā ufu.

15 Yēsũ ní zǎá ā lǎ' bú í' dǔzú údezú kēlǐnǎ rú, údró 'bá adri' bá Jó Múngú vé rǐ ā bóró gá rǐ pi, ǐvé tị pi be, kǎbǐlō pi be, ǐré 'bá rǐ' bá mǔfēngā ufu 'bá rǐ pi vé mǔfēngā kpélékpélé, uze kọpívé mǐsá u' deé ụlǐ rú.

16 Yēsũ ní 'yozú 'bá ǎmámũ ụzị' bá rǐ pi ní kǐnǐ, “ǐmi 'dúkí ǐmívé ǎmámũ 'dǐ' bée 'dǐsǐ ǎmvé! ǐmi kukí ǐmívé tǎ rizú má Ẹtẹpi vé Jó újázú vūrā ngá ụzịzú ni rú 'dǐri ǎnǐ!”

17 Yēsũ kǎ 'bá rǐ pi údró fūú ǎmvé gí, kúru ǐrívé 'bá ǐri ā pámvú ũbǐ' bá rǐ pi ní tǎ ǐ ní sǐi kuú Búkũ Múngú vé rǐ agá 'yoopi kǐnǐ, “Jó Múngú vé rǐ ā tǎ adri kú má ẹsǐ agá ǎmbúgú rǐ ǐgázú.”

18 Yǎhúdǐ rǐ pi vé 'bá drǐkoma rú rǐ pi ní Yēsũ rǐ zịzú kǐnǐ, “Tǎ ǎyǎzú ǎyǎyā mí ní ǐcọ 'oó lūupi kǐnǐ mí ũkpō be ǐcọzú tǎ 'dǐri 'ozú rǐ ā' di?”

19 Yēsũ ní újázú kọpi ní kǐnǐ, “ǐmi ǐnǎnyǎkí Jó Múngú vé 'dǐri, ma ǐcọ ǐri sị gō dǐi ụ' dǔ na agá.”

20 'Bá drǐkoma rú 'dǎ' bée ní újázú ǐri ní kǐnǐ, “Jó Múngú vé 'dǐri vé sịngará 'dụ ǐlǐ pǔkú sụ drǐ ni ázịyá, mí kǐnǐ mí ǐcọ jó rǐ sị 'yéná ụ' dǔ na agá?”

21 Jó Múngú vé Yēsũ ní tǎ ni 'yoó rǐ, Yēsũ rǐ ǐvé rú' bá ā tǎ 'yo.

22 Yēsũ kǎ gōó ǐngá ǐdri rú, ǐrívé 'bá ǐri ā pámvú ũbǐ' bá rǐ pi ní tǎ Yēsũ ní 'yoó 'dǎri ǐgázú. Kúru kọpi ní tǎ ǐ ní sǐi kuú Búkũ Múngú vé rǐ agá rǐ

ẹ' yǐzú, ǎzini kọpi ní tǎ Yēsũ ní 'yoó 'dǎri ẹ' yǐzú.

23 Yēsũ kǎ rǐi adrii ụmũ Ụ' dǔ Múngú ní Ẹlízú Jó rǐ pi tị gé sǐ rǐ vé rǐ gé Yērúsálémā gá 'dǎá, 'bá kárakará ndrekí tǎ ǎyǎzú ǎyǎyā Yēsũ ní 'oó rǐ pi, kọpi ẹ' yǐkí ǐri ǎnǐ rá.

24 Yēsũ 'bá ẹsǐ 'bá 'dǐ' bée drǐgé kuyé, ǎ' diātāsīyā nǐ tǎ kọpi ní rǐi ǔsǔ ǐ rǐ céré gí.

25 Lē 'bá ǎzi ǎ lū ' ǐ ní tǎ 'bá ǎzi ní rǐi ǔsǔ ' ǐ ẹsǐ agá 'dǎlé rǐ ku, ǎ' diātāsīyā nǐ tǎ 'bá rǐ pi ẹ ẹsǐ agá 'dǎlé rǐ pi céré gí.

3

Yēsũ ǐmbá Nǐkōdémā rǐ

1 Ágó ǎzi rú ni Nǐkōdémā 'i, ǐri Fārúsǐ rǐ pi vé ǎzi, ágó rǐ drǐkoma 'bá rǐ' bá tǎ Yǎhúdǐ rǐ pi vé rǐ lǐ' bá rǐ pi vé ni.

2 Ágó rǐ 'de mužú Yēsũ vúgá 'dǎá ǐnǐnǎ sǐ, ǐri ní 'yozú kǐnǐ, “ǐmbápi, 'bá nǐkí rá 'yozú kǐnǐ, Múngú ǐpē mí ǐmú 'bá ǐmbá. Múngú ǐpē dō 'bá rǐ nǐ kuyé, ǐcọ tǎ ǎyǎzú ǎyǎyā mí ní 'oó 'dǐri 'oó ku.”

3 Yēsũ ní újázú Nǐkōdémā ní kǐnǐ, “Ádarú á 'yo mí ní, tǐkí dō 'bá rǐ dǐi kuyé, ǐcọ mǎlǔngā Múngú vé rǐ ndréé ǎlunǎni ku.”

4 Nǐkōdémā ní ǐri zịzú kǐnǐ, “'Bá rǐ ǐcá dō ǎká rú gí, ǐ ǐcọ ǐri tị dǐi ǐngóni ǐngóni? ǐri ũkpó ũkpó 'bá rǐ ní gōzú fizú ẹndrẹpi agá, ǐ ní gōzú ǐri tịzú dǐi!”

5 Yēsũ ní 'yozú kǐnǐ, “Ádarú á 'yo mí ní, sẹkí dō 'bá rǐ ní bǎtízǐmũ yǐi sǐ ǐri tịzú ǐcázú ú' dí rú kuyé, ǎzini ǐndrǐ Múngú vé rǐ újǎ dō ǐri ǐcá ú' dí rú kuyé, ǐcọ fíi mǎlǔngā Múngú vé rǐ agá ku.

* 2:13 2:13 Ụ' dǔ Múngú ní Ẹlízú Jó rǐ pi tị gé sǐ rǐ: Yǎhúdǐ rǐ pi rǐ ụ' dǔ Múngú ní ọtụ ẹlízú ǐsērélē rǐ pi vé jó rǐ pi tị gé sǐ Ẹjẹpétō gá 'dǎá rǐ vé tǎ ǐgá. Ọtụ kọpi ẹ' bǐpǐi ũbēkí kǎbǐlō ā ǎri ǐvé kẹtẹi ẹ ẹrǐfe gá sǐ, sē Múngú ú' dǐ kọpi kuyé. Múngú ú' dǐ 'bá Ẹjẹpétō vé kǎbǐlō ǎri ũbē' bá ǐvé kẹtẹi ẹ ẹrǐfe gá sǐ kuyé rǐ pi vé anjǐ ǎgō kǎyú rǐ pi ũdrǎá 'bá ǎlu ǎlu vé 'bẹtǐ ǎsámvú gé sǐ rá. ' ǐ lǎ Wǔngará 12:17-28; Mátayo 26:2; Mǎrǎkō 14:1; Lúkǎ 2:41; Yūwání 2:13; Ẹzǐ 12:4; 1 Kōrínitō 5:7; Ẹbéré 11:28.

† 2:14 2:14 Jó Múngú vé rǐ: Jó Múngú vé rǐ 'yéná ǎlukúta Yērúsálémā gá 'dǎá. Atala rǐ pi 'yéná rǐ rōbōnọ zǎ Jó rǐ agá 'dǎá nǐ, sǔ tǎǐmbǐ Mósē vé rǐ ní 'yoó rǐ tǐnǐ. Múngú rǐ dǐ Vūrā Uleteretere rǐ gé, Jó Múngú vé rǐ agá 'dǎá. 2:17 2:17 Sǎwǔmā 69:9

6 'Bá áda ri 'bá tị sũ 'í tịni 'bá áda rú, 'bo Índrí Múngú vé rĩ, ĩri índrí 'bá rĩ vé rĩ újá ícá mvá Múngú vé ni.

7 Lē mí āyā tā má ní 'yoó mí ní, ā tịkí ĩmi céré dīi 'dīri sī ku.

8 Ūlí ri vị mụzú vūrā 'í ní lēé rĩ gé. Mi ĩrivé ụ'dụkọ vịpi rĩ yị rá, 'bo mí ícọ nịi áamá ku, íbí dō íngá ngūgá, ĩri dō ri vị mụzú ngōlé. 'Bá Índrí Múngú vé rĩ ní fii 'a ni gé gí rĩ, ĩri adri sũ 'dīri tịni."

9 Nīkōdēmā ní zizú kīnī, "Tā mí ní átá 'dīri vé ífífí ā 'dī?"

10 Yēsũ ní újázú kīnī, "Mi 'bá āmbúgú riipi Īsērélē rĩ pi ímbápi ni, 'bo mí nị drī tā 'dī'bée ālujání kuyé?"

11 Ádarú á 'yo mí ní, 'bā ri tā 'bá ní nị rá rĩ ũlū ĩmi ní, āzini 'bā ri tā 'bá ní ndreé 'bā mị sī rĩ ũlū ĩmi ní, 'bo ĩmi lēkí tā 'bá ní ũlū ĩmi ní 'dīri ẹ'yīi ku.

12 Má ũlū ĩmi ní tā ĩ nga 'bá nyōókú drīgé nōgó rĩ pi, ĩmi ẹ'yīkí kuyé píri, 'bo mā ũlū dō ĩmi ní tā ĩ nga 'bá 'bū gé 'dāá rĩ pi, ĩmi ícọ ẹ'yī íngóni?

13 'Bá āzi mụ drī ālujání 'bū gé 'dāá kuyé, 'yéjā ma 'Bá Mvā 'i ímúpi 'bū gé 'dāásī rĩ.

14 Ma 'bá Mvā 'i, ĩ ímú ma 'bā pẹti sígé, ĩ inga ụrụ, sũ Mósē ní aya údé ĩnī rú,* ĩri ní 'bāá pẹti sígé, ingaá ĩdrēé ụrụ āngū ā'wí cínýáfā rú rĩ agá 'dāá rĩ tịni.

15 'Bá ālu ālu ma ẹ'yīipi rá rĩ, ĩri ídri 'dání'dání rĩ ísụ rá.

16 "Múngú lē 'bá nyōókú drīgé rĩ pi agaá rá, ĩsē ívé Mvā ālukútañá rĩ ímú nyōókú drīgé nōgó, 'bá ĩri ẹ'yīipi rá rĩ ā drā rí ku, ẹ ísụ rí ídri 'dání'dání rĩ ānī bēnī.

17 Múngú ĩpē 'i Mvópi ri ímú tā lịi 'bá nyōókú drīgé nōgó rĩ pi drīgé kuyé, ĩpē ĩri ímú 'bá rĩ pi paá.

18 'Bá Mvā 'dīri ẹ'yīipi rá rĩ, lịkí tā drī ni gé ku, 'bo 'bá ĩri ẹ'yīipi kuyé rĩ, lịkí tā drī ni gé ínógósí gí, ā'diātāsīyā ĩri ní Múngú vé Mvā 'yéjā ālukúta 'dīri ẹ'yīi kuyé rĩ sī.

19 "Ūtúnjā ímú kaá āngū ĩmgbērēé 'bá rĩ pi ní gí, 'bo 'bá rĩ pi rikí ũnjīkānyā 'oó, sē lịkí tā kōpi drīgé, ā'diātāsīyā 'bá rĩ pi lēkí tā ĩnījā vé rĩ ũtúnjā vé rĩ ndēé.

20 Kōpi gākí ũtúnjā rĩ sī, ā'diātāsīyā kōpi lēkí rii ũnjīkānyā 'oó ĩnījā agá. Kōpi rukí ũtúnjā rĩ ruru, ímúkí ũtúnjā vúgá nōó ku, ā'diātāsīyā ívé ũnjīkānyā ẹ 'i da rí 'i āmvé ku.

21 'Bo 'bá riipi tā áda 'oópi rĩ, ĩri ímú ũtúnjā vúgá nōó āyīkō sī, 'bá rĩ pi ā ndrekí rí tā ĩri ní 'oó rĩ, 'yozú kīnī, ĩri tā rĩ 'o ũkpō Múngú vé rĩ sī."

Yūwánī Bātízīmū sēepi rĩ ũlū Yēsũ vé tā

22 Tā 'dīri ā vūdrī gé, Yēsũ pi ní ngazú 'dezú mụzú ívé 'bá 'i pámvú ũbī'bá rĩ pi be āngū Yūdáyā vé rĩ agá, mụ adrii kōpi be sá be mādā, rĩ bātízīmū sēé 'bá rĩ pi ní.

23 Yūwánī ri kpá bātízīmū sēé Āyīnónī gé, Āyīnónī ri ĩnyījā kūrú ĩ ní zīi Sálímū ā gārā gá, ā'diātāsīyā yīi vūrā 'dāri agá rĩ tị kú ẹlī rú. 'Bá rĩ pi rikí ímú Yūwánī vúgá, ā sē rí ĩ ní bātízīmū.

24 Tā 'dīri nga 'i ísụ ākūdē 'yīkí drī Yūwánī ri jó āngū ũ'yīzú rĩ agá kuyé.

25 Lókí 'dāri gé, Yāhúdīgú āzi í'dó āgátá gāá Yūwánī vé 'bá ĩri ā pámvú ũbī'bá rĩ pi be lā'bī rizú rú 'bá ũjīzú yīi sī ícázú Múngú ẹndrẹti gé ule rĩ ā tā sī.

26 Kōpi ní kuru 'dezú mụzú Yūwánī vú 'dāá, kōpi ní 'yozú ĩri ní kīnī, "Ímbápi, ágó ándúrú adriipi mí be Yáridénī gé, mí ní tā ni átá 'dāri, ĩri nóni rĩ bātízīmū sē, 'bá rĩ pi céré ri mụ ĩri vúgá!"

27 Yūwánī ní újázú ĩri ní kīnī, "Múngú adriipi 'bū gé rĩ, ĩri ri 'bá ālu ālu ní ẹzī awa nī.

28 ĩmi nīkí rá, á lū ĩmi ní uletere 'yozú kīnī, 'Má adri Kúrísītō 'i kuyé, ĩpēkí ma ímú drīdrī lẹti údé ĩri ní.'

* 3:14 3:14 Aya údé ĩnī rú rĩ: Múngú 'yo Mósē ní kīnī, mí údé aya ufuú ĩnī rú, 'i 'bā pẹti sígé, mí inga pẹti rĩ ĩdrēé ụrụ, ĩnī ga dō 'bá āzi, ā ndre rí aya mí ní údé ĩnī rú 'dīri, ẹ ídri rí ānī. Kālāfe 21:4-9.

29 'Bá ɔmúrúgò rĩ jeépi rĩ, ĩri ɔmúrúgò rĩ vé ágó. Ágó ɔmúrúgò rĩ jeépi rĩ vé ũndĩ pá tuúpi ágó rĩ vé tā yĩpi rĩ, ĩri adri äyĩkò sĩ ĩri ní ágó ɔmúrúgò rĩ jeépi rĩ vé ú'dúkò yĩ rĩ sĩ. Kúru äyĩkò fu nóni ma ambamba tā ĩri ní 'oó rĩ sĩ.

30 Lē Yēsũ ā adri āmbúgú má sĩ nĩ, ma adri ĩri ā pálé gá.

31 “Yēsũ ímú 'bũ gélésĩla, ĩri āmbúgú 'bá rĩ pi drĩgé céré nĩ. 'Bá 'bávé rĩ 'bá nyòòkú nòri vé ni, mávé tā má ní átá rĩ, ĩri tā nyòòkú nòri vé ni. Yēsũ ímú 'bũ gélésĩla, ĩri āmbúgú 'bá rĩ pi drĩgé céré nĩ.

32 ĩri ri tā 'í ní ndreé 'í mĩ sĩ, āzini 'í ní yĩ 'í bĩ sĩ 'bũ gé 'dāá rĩ ũlũ, 'bo 'bá rĩ pi ẽ'yĩkĩ tā ĩri ní ũlũ rĩ kuyé.

33 'Bá ĩrivé tā ẽ'yĩpi rá rĩ, nĩ áamá rá 'yozú kĩnĩ, Múngú ri tā áda átá.

34 'Bá Múngú ní ĩpěé rĩ, ĩri ú'dúkò Múngú vé rĩ átá muzú be áyu, Múngú ri ĩri ní Índrí Uleteré rĩ sē vúgú ākò.

35 Múngú Yēsũ Ẹtẹpi lē 'í Mvọpi ri lēlē, sē ívé tā ārěvú céré kuú drĩ ni gé.

36 'Bá Múngú Mvọpi ri ẽ'yĩpi rá rĩ, ĩri ídri 'dáni'dáni rĩ ĩsú rá, 'bo 'bá Múngú Mvọpi ri ẽ'yĩpi ku rĩ, ícò ídri 'dáni'dáni rĩ ĩsú ku, 'bo ĩkò ri 'de Múngú ágá, ĩri tā lĩ drĩ ni gé rá.”

4

Yēsũ átá ũkú Sāmāriyāzĩ rĩ be

1 Fārúsĩ rĩ pi yĩkĩ kĩnĩ, sēkĩ 'bá kárakará pi ní bātízĩmũ Yēsũ ā rú sĩ, sē 'bá kárakará ẽ'yĩkĩ ĩri, ímúkĩ adrii 'bá ĩri ā pámvú ũbĩ'bá ni pi rú, ndē Yūwánĩ vé rĩ pi rá,

2 Yēsũ ri 'í ngúlúpĩ sĩ sē bātízĩmũ rĩ nĩ kuyé, ĩrivé 'bá ĩri ā pámvú ũbĩ'bá rĩ pi rikĩ bātízĩmũ rĩ sēé nĩ.

3 Úpĩ Yēsũ ká tā 'bá rĩ pi ní rii átá kĩnĩ 'bá kárakará pi ẽ'yĩkĩ 'i gĩ 'dĩri yĩ, nga fũú āngũ Yũdáyā vé rĩ agásĩ,* 'de gōó muų vúlé āngũ Gālĩláyā vé rĩ gé 'dāá ũzi.

4 Yēsũ lē ẹlĩ muzú āngũ Sāmāriyā vé rĩ agásĩ muų Gālĩláyā gá.

5 ĩri ní kúru fizú cazú kũrú Sāmāriyā vé ĩ ní zĩ Sāyĩkā rĩ agá, ĩnyĩnāná nyòòkú Yòkòbũ† ní ọtú sēé mvọpi Yòsépā‡ ní rĩ gé.

6 Yòkòbũ vé kídĩ, ĩri vũrā 'dāri gé. Yēsũ āndē ẹcĩ rĩ sĩ káyĩ, ca muų úrí vũgá kídĩ rĩ tĩ gé ụtú mgbĩngbi gé 'dĩgé.

7 Ũkú Sāmāriyāzĩ 'de muų yĩ ĩbēé kídĩ rĩ gé 'dāá. Yēsũ ní 'yozú ũkú rĩ ní kĩnĩ, “Mi ícò má ní yĩ sē mvų rá?”

8 ĩsú ākũdē Yēsũ vé 'bá ĩri ā pámvú ũbĩ'bá rĩ pi 'dekĩ muų ānyāngā jengárá gá kũrú Sāyĩkā vé rĩ gé 'dāá gĩ.

9 Ũkú Sāmāriyāzĩ rĩ ní 'yozú Yēsũ ní kĩnĩ, “Mi Yāhúdĩgú, ma Sāmāriyāzĩ, mi 'yo má sē mí ní yĩ mvų ngóni ngóni?” Yāhúdĩ rĩ pi úmúkĩ ĩ Sāmāriyā rĩ pi be ku.

10 Yēsũ ní újázú ũkú rĩ ní kĩnĩ, “Mĩ nĩ dō fēfē Múngú ní lēé sēé mí ní rĩ rá, āzini mí nĩ dō 'bá yĩ zĩpi mí tĩ gé rĩ rá, mĩ té kòdò ícò ĩri zĩ, ĩri té mí ní yĩ ídri sēépi muzú 'dáni'dáni rĩ sē rá.”

11 Ũkú rĩ ní 'yozú Yēsũ ní kĩnĩ, “Āmbúgú mávé rĩ, kídĩ rĩ kũkũ, ngá mí ní yĩ rĩ ísézú ni 'dāayo píri, mi yĩ ídri 'dáni'dáni sēépi 'dĩri ĩsú ngũgá?

12 'Í ndē 'bá ẹtẹpi Yòkòbũ 'bá ní kídĩ gaápi, 'í dọpi yĩ rĩ mvųúpi nĩ rĩ rá? ĩrivé anji rĩ pi, ĩrivé ndrĩ rĩ pi be céré ri yĩ 'dĩri mvų.”

* **4:3 4:3** *Yēsũ fũ āngũ Yũdáyā vé rĩ agásĩ:* Yēsũ fũ āngũ Yũdáyā vé rĩ agásĩ, ā'diātāsiyā Fārúsĩ rĩ pi 'bákĩ ā'yā ẹzĩ ĩri ní ngaá rĩ ā tā sĩ. † **4:5 4:5** *Yòkòbũ:* Yòkòbũ ri Ābũrāmā mvọpi Ísákā vé mvá, ĩri anji be mụdrĩ drĩ ni ĩrĩ, Múngú újá rú ni zĩ Ísērélē, úyú ĩrivé rĩ zĩkĩ anji Ísērélē vé ni. Sā Yēsũ vé rĩ gé, zĩkĩ kọpi Yāhúdĩ. 'Í lā 'í dóngárá 25-50. ‡ **4:5 4:5** *Yòsépā:* Yòsépā ri Yòkòbũ vé mvá ĩri ní lēlē rĩ, ẹdrĩpĩ sēkĩ ĩri jeé tũgēřĩ rú āngũ Ẹjẹpétò vé rĩ gé. Múngú sē ĩri ícá āmbúgú, ko ívé 'bá rĩ pi ẽ zā muų adrii āngũ Ẹjẹpétò vé rĩ agá nĩ. Sā 'dāri gé, ẹbĩřĩ 'de caá ílĩ ẹzĩřĩ. 'Í lā 'í dóngárá 30-50.

13 Yēsũ ní újázú ũkú rĩ ní kĩnĩ, “Bá céré yĩĩ 'dĩri mvu' 'bá rĩ pi, yĩĩ úvá ri gō kōpi ndē rá,

14 'bo 'bá má ní kōpi ní yĩĩ sēé mvuú rĩ pi, yĩĩ úvá gō kōpi ndēé dīĩ āluḡáni ku. Yĩĩ 'dĩri kōpi ní ídri 'dání'dání rĩ sē.”

15 Ũkú rĩ ní 'yozú Yēsũ ní kĩnĩ, “Āmbúgú mávé rĩ, 'í sē má ní yĩĩ mí ní 'yoó 'dĩri mvuú, yĩĩ úvá ā ndē rĩ ma dīĩ ku bēsĩnĩ, mâ gō rĩ ímú yĩĩ ĩbēé kídĩ nōri gé dīĩ ku.”

16 Yēsũ ní 'yozú ũkú rĩ ní kĩnĩ, “Í mu mí ágó ni ri zĩĩ, ĩmi ĩgōkĩ ímú ĩri be má vúgá nōó.”

17 Ũkú rĩ ní 'yozú Yēsũ ní kĩnĩ, “Ma ágó ākó.”

Yēsũ ní 'yozú ũkú rĩ ní kĩnĩ, “Tā mí ní 'yoó mí ágó ākó 'dĩri, ĩri tā áda.

18 Mĩ kĩnĩ dō mi ágó ākó, ĩri tā áda, 'bo 'í ru ándúrú āgō caá tōwú, ágó mí ní nóni ruú 'dĩri adri ágó mívé égbĩ rĩ 'i kuyé.”

19 Ũkú rĩ ní 'yozú kĩnĩ, “Āmbúgú mávé rĩ, á nĩ áamá rá 'yozú kĩnĩ, mi tákūdē nēbĩ.

20 'Bá étēpĩ rikĩ Múngú ri ĩnjĩĩ írā nōri drĩgé. 'Bo ĩmi Yāhúdĩ 'dĩ'bée, ĩmi kĩnĩ, vūrā 'bá ní Múngú ri zizú rĩ, ĩri Yērúsālēmā gá.”

21 Yēsũ ní 'yozú ũkú rĩ ní kĩnĩ, “Lē mí ẹ'yĩ tā má ní 'yoó mí ní 'dĩri, lókĩ āzi ri ímú 'dĩ'dĩ, 'bá rĩ pi ícókĩ má Étēpĩ ri ĩnjĩĩ írā nōri drĩgé ku, dōku Yērúsālēmā gá ku.

22 ĩmi 'bá Sāmāriyā vé 'dĩ'bée, ĩmi nĩkĩ Múngú ĩmi ní riĩ ĩnjĩĩ rĩ kuyé, 'bā Yāhúdĩ rú, 'bá nĩkĩ Múngú 'bá ní riĩ ĩnjĩĩ rĩ rá, ā'diātāsīyā 'i'da 'i 'bá ní rá. Pangará ũnjĩkānyā agāsĩ rĩ íbĩ 'i 'í'dó 'bávé sūrú Yāhúdĩ vé rĩ agá.

23 'Bo lókĩ āzi ri ímú 'dĩ'dĩ, lókĩ rĩ ícá nóni gĩ, 'bá má Étēpĩ ri ĩnjĩ' 'bá tā áda sĩ rĩ pi, kōpi ĩri ĩnjĩ ĩ ésí agá, āzini tā áda sĩ, ā'diātāsīyā má Étēpĩ lē 'bá 'i ĩnjĩ' 'bá ésí agá, āzini tā áda sĩ rĩ pi.

24 Múngú ri índrĩ, lē 'bá ĩri ĩnjĩ' 'bá rĩ pi, ẹ ĩnjĩkĩ ĩri ésí be céré, āzini ẹ ĩnjĩkĩ tā áda sĩ.”

25 Ũkú rĩ ní 'yozú Yēsũ ní kĩnĩ, “Á nĩ rá Māsīyā ri ímú 'dĩ'dĩ, ĩri Kúrísítō 'i, kādō ímú, ĩri 'bá ní tā ārēvú ũlū céré.”

26 Yēsũ ní újázú ũkú rĩ ní kĩnĩ, “Ma riipi átápi mí be nōri, ma 'bá mí ní 'yoó, ĩri ímú 'dĩ'dĩ rĩ 'i.”

27 Yēsũ vé 'bá ĩri ā pámvú ũbĩ' 'bá rĩ pi ká ĩ újā ĩgōó, ĩsú Yēsũ ri átá ũkú rĩ be, tā 'dĩri tĩ kōpi ẹ ésí agá ndrĩ. 'Bo 'bá āzi ũsũ 'yozú kĩnĩ, Yēsũ lē ũkú rĩ vúgá ā'di yā 'dĩni kuyé, dōku ĩri ri átá ũkú rĩ be tā ngóni sĩ yā rĩ 'bá āzi ũsũ tró zĩĩ kuyé.

28 Ũkú rĩ ku ívé ũdrĩ kuú yĩĩ tĩ gé 'dĩgé, nga 'deé mužú vulé kūrú Sāyĩkā vé rĩ agá 'dāá, mu 'yoó 'bá rĩ pi ní,

29 kĩnĩ, “ĩmi ímúkĩ 'bá āzi ndree nōónō, ũlū mávé tā ārēvú má ní 'oó rĩ pi bá bá, 'bá 'dĩri adri tãná Kúrísítō 'i kuyé?”

30 'Bá rĩ pi ngakĩ fũu kūrú rĩ agāsĩ, 'dekĩ mužú Yēsũ vúgá 'dāá.

31 ĩsúzú Yēsũ vé 'bá ĩri ā pámvú ũbĩ' 'bá rĩ pi ri ĩri mā kĩnĩ, “Ímbápi, mí adri 'dĩni ku, mí nya ngá.”

32 'Bo Yēsũ ní újázú kōpi ní kĩnĩ, “Ngá nyanya má vúgá nōó anigé, ĩmi nĩkĩ tā drĩ ni gé kuyé.”

33 Yēsũ vé 'bá ĩri ā pámvú ũbĩ' 'bá rĩ pi ní átázú ĩ āsámvú gé sĩ kĩnĩ, “Índré sũ 'bá āzi ĩjĩ Yēsũ ní ānyāngā sēé nyaá gĩ tĩni.”

34 Yēsũ ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, “Ānyāngā mávé rĩ, ĩri rizú 'bá ma ĩpēepi rĩ vé tā 'duzú ngazú, āzini ẹzĩ ĩri ní sēé rĩ dezú.

35 ĩmi kĩnĩ, mbāá sũ ā vūdrĩ gé, ĩmi íbĩ ānyāngā rĩ ĩkūnā írā agá ndō 'dĩni kuyé? Á 'yo ĩmi ní, ĩmi újákĩ drĩ ĩmi āngũ ndree ọmvú agá 'dāá ká! Ānyāngā rĩ ka gĩ, lē nóni ĩkūnāngará ni.

36 'Bá ānyāngā ĩkūnā' 'bá írā agá rĩ pi, ĩ kōpi ũfē múké múké, ānyāngā kōpi ní ĩkūnāá rĩ, ĩri 'bá ídri 'dání'dání rĩ ĩsú' 'bá rĩ pi. 'Bá ngá 'āapi rĩ pi ānyāngā rĩ ĩkūnāapi rĩ be, kōpi ímú āyĩkō ĩsú aga rá!

37 Īmi nīkí rá tā ī ní 'yoó 'dīri tā áda, "Bá ālu 'ā ānyāngā rī nī, 'bá ĩkūnāápi rī túngú."

38 Á pē ĩmi muḡ ēzī ĩmi ní ngaá kuyé ni vé ānyāngā ĩkūnāá. 'Bá urukọ ngakí ēzī ũkpó ũkpó rī nī, ĩmi ímúkí ĩmivé rī āndēma ni ísú áyu."

'Bá Sāmāriyā vé rī pi ē'yīkí Yēsū ri rá

39 'Bá kárakarā kūrú Sāmāriyā vé rī agá rī pi ē'yīkí Yēsū ri tā ũkú rī ní 'yoó, Yēsū ũlū tā 'í ní 'oó rī pi bá bá rī sī.

40 Kúru 'bá Sāmāriyā gá rī pi ní ímúzú Yēsū vúgá nōó, kọpi ní ĩri mázú kīnī, "Mí ímú adrií 'bá be nōgó." ĩri ní adrizú kọpi be ẹ'dú ĩrī.

41 Tā Yēsū ní átá kọpi ní rī sē 'bá kárakarā ē'yīkí ĩri rá.

42 'Bá rī pi ní 'yozú ũkú rī ní kīnī, "Bá ē'yīkí Yēsū ri 'yéḡá tā mí ní ũlūú 'bá ní rī sī kuyé, 'bá yīkí nóni tā ĩri ní átá rī 'bā bí sī gí, ádarú 'bá nīkí nóni gí 'yozú kīnī, ágó nōri, ĩri 'bá 'bá Paápi ũnjīkānyā agásī ni."

Yēsū ídri ũgalaku āzi vé mvá (Mátayo 8:5-13; Lúkā 7:1-10)

43 Ẹ'dú ĩrī ā vúdrī gé, Yēsū nga 'deé muḡú āngū Gālíláyā vé rī gé.

44 Yēsū 'yo ándúru kīnī, "Bá rī dō nēbī, 'bá ĩrivé āngū agá 'dīgé rī pi ĩnjīkí ĩri ku."

45 Yēsū kā caá āngū Gālíláyā vé rī gé 'dāá, 'bá Gālíláyā gá rī pi é'yīkí ĩri rá. Kọpi ndrekí tā āyāzú āyāyā ándúru ĩri ní 'oó Yērúsálémā gá 'dāá Ẹmū Ẹ'dú Múngú ní Ẹlízú Jó rī pi tì gé sī rī gé rī rá, ā'diātāsīyā kọpi 'dālé anigé.

46 Yēsū ní kúru 'dezú muḡú Kánā gá āngū Gālíláyā vé rī agá, āngū ĩri ní yīl újázú ícázú vinyọ rú rī gé. Ūgalaku āzi riipi ēzī ngaápi 'bāgú rī ní kūrú Kāpārānāúmā vé rī agá 'dālé ni, drā ru ĩrivé mvá nī.

47 Ágó rī kā yīl kīnī, Yēsū ímú āngū Yūdáyā vé rī gélésī, ícá kuú āngū Gālíláyā vé rī agá 'dāá'dā, ágó rī ní 'dezú muḡú Yēsū vúgá 'dāá, ĩri ní Yēsū ri zizú ímúzú Kāpārānāúmā gá

nōlé, ē ímú rí ívé mvá drā ni ruḡ kōdō lēepi drāápi drādrā rī ídri.

48 Yēsū ní 'yozú ĩri ní kīnī, "Īmi āsámvú gé 'dīgé, 'bá āzi ndre dō tā āyāzú āyāyā ni 'í mī sī ũgbále kuyé, ícá ē'yīl ku."

49 Ágó rī ní 'yozú Yēsū ní kīnī, "Āmbúgú mávé rī, mí ímú 'bá 'dekí muḡú mí be trú, mávé mváná rī ā ũkpó de gí, lē drāádrā!"

50 Yēsū ní 'yozú ĩri ní kīnī, "Í mu ĩyí, mívé mváná rī ícá drāá ku!"

Ágó rī ē'yīl tā Yēsū ní 'yoó rī rá, ĩri ní 'dezú muḡú.

51 Ágó rī ní rizú mvizú muḡú 'bētī rī gé, ĩri ní muḡú drī ísúzú ívé átí'bá rī pi be. Átí'bá rī pi ní 'yozú ĩri ní kīnī, "Mívé mváná rī ídri rú."

52 Ágó rī ní átí'bá rī pi zizú kīnī, "Mvá rī vé ru'bá ícá gōó múké sá ngōri gé?"

Kọpi ní újázú ĩri ní kīnī, "Mváná rī vé ru'bá ícá gōó múké ájée sá ālu ũtúná vé rī gé, drā rī gō ĩri kuú rá."

53 Mváná rī vé étépi nī áamá rá 'yozú kīnī, sá 'dāri, ĩri sá Yēsū ní 'yoó 'í ní, mváná rī ícá drāá ku rī. Ágó rī 'bá ívé 'bētī āsámvú gé rī pi be cére ē'yīkí Yēsū ri rá.

54 'Dīri nóni vú ĩrī Yēsū ní tā āyāzú āyāyā ni 'ozú rī, ísú ākūdē Yēsū íbí íngá āngū Yūdáyā vé rī agá, ĩri ri mu āngū Gālíláyā vé rī gé.

5

Yēsū ídri ágó drā be ni

1 Tā 'dīri ā vúdrī gé, Yēsū nga muḡú Yērúsálémā gá Ẹmū Yāhúdī rī pi vé rī ā nyangará gá ĩndī.

2 Yērúsálémā gá 'dāá, gakí kídí ĩnyiná kēētīl é ĩ ní zīl Kābīlō vé rī gé, vūrā ĩ ní gaá rī, Ēbérē tì sī ĩ zì Bētēsídā. 'Bekí ápālā tōwú índrī rú gārā ni gé sī kūrū.

3 Vūrā 'dāri gé, 'bá kárakarā bātrá rú rī pi, 'bá mī be ēsī'bá gí rī pi be, 'bá drā ní nyíi kuú 'bēl'é'bēle rī pi be, kọpi ri ula índrī 'dāri ā ndúgé.

4 Sâ ɔrɔkɔ'béé gé, mālāyíkā rī kādō ímú yī rī usáá, 'bá fípi yī rī agá 'dāá drīdrī rī, ñrivé drā ri de rú'ba ni gé sī rá.*

5 Ágó āzi anigé drā rɔ ñri caá íli be pūkú na drī ni ārō.

6 Yēsū kā ágó rī ndréé la kú yī rī ā gārā gá 'dāá, Yēsū kā ísú nī kīnī ágó rī adri caá ívé drā 'dīri be lókí be āco, Yēsū ní ágó rī zizú kīnī, “Í lē ē ídríkí mi?”

7 Ágó rī ní újázú Yēsū ní kīnī, “Āmbúgú mávé rī, kádō rī yī rī usáá, 'bá āzi mā ñzā koópi, ma suúpi yī rī agá 'dāá ni 'dāáyo. Má kádō lēé fí yī rī agá 'dāá, 'bá āzi ri fi yī rī agá 'dāá má sī drīdrī.”

8 Kúru Yēsū ní 'yozú ágó rī ní kīnī, “Í nga ɔrɔ! 'Í 'du mívé pórōsī, 'í nga ęcī tuú.”

9 Mbēlēñá ágó rī ní ícázú múké. 'Du ívé pórōsī, nga ęcī tuú.

Ú'dú ñri ní ícázú múké 'dāri, ñri ú'dú Sābátā vé rī.†

10 Kúru Yāhúdī rī pi ní 'yozú ágó drā ní deɔ rú'ba ni gé sī gí rī ní kīnī, “Ú'dú ñōri, ñri ú'dú Sābátā vé rī, tǎimbí ā'yī kuyé mí ní mívé pórōsī 'duzú ú'dú ñōri gé.”

11 'Bo ágó rī ní újázú kīnī, “Ágó ma sēpi ícápi múké ñōri 'yo má ní kīnī, mā 'du mávé pórōsī, mā nga ęcī tuú.”

12 Yāhúdī rī pi ní ágó Yēsū ní ídrí 'dīri zizú kīnī, “Bá 'yoópi mí ní, mí 'du mívé pórōsī, mí nga ęcī tuú rī ā'di 'i?”

13 Ágó í ní ídrí 'dīri nī 'bá 'i ídrípi rī kuyé. Vūrā 'dāri gé, 'bá rī pi kárakará. Yēsū ní 'i njezú fūzú kōpi āsámvú gé sī āmvé.

14 Vúdrī ni gé, Yēsū gō caá ágó rī ísú Jó Múngú vé rī agá 'dāá, Yēsū ní 'yozú ñri ní kīnī, “Í ndre drī ká, nóni mí ícá múké gí, lē mí ku tā ũnjí

'ongará āní. 'Í ku dō ku, tā ũnjí ri mi ísú drīdrī rī aga rá.”

15 Ágó rī ní 'dezú mužú lūzú Yāhúdī rī pi ní kīnī, “Bá ma ídrípi rī Yēsū 'i.”

Ídri íbí íngá Múngú Mvópi vúgá

16 Kúru drīkoma Yāhúdī rī pi vé rī í'dókí rī Yēsū ri 'oó ũnjí, ā'diātāsīyā Yēsū ní ężí ngaá ú'dú Sābátā vé rī gé rī sī.

17 Yēsū ní 'yozú drīkoma Yāhúdī vé rī pi ní kīnī, “Má Ẹtẹpi ri ężí nga, ma kpá ri ężí nga.”

18 Tā 'dīri sī, drīkoma Yāhúdī rī pi vé rī lēkí lẹti ndāá ũkpō sī Yēsū ri 'dizú drāzú 'dīsī rá, kōpi lēkí ñri 'dij drāá adri 'yéná ężí ñri ní ngaá ú'dú Sābátā vé rī gé rī ā tā sī kuyé, lēkí ñri 'dij drāá ñri ní 'yoó Múngú ri 'í Ẹtẹpi rī sī, āzini ñri ní 'i 'bāá adrií Múngú be trōtrō rī sī.

19 Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, “Ma ñmi ní tā áda 'yo, ma Mvá rú, á nga tā āzi mā drī sī ku, ma tā má Ẹtẹpi ní ngaá rī ndre 'du nga áyu, ā'diātāsīyā ężí má Ẹtẹpi ní ngaá rī, ma Mvá rú, ma kpá nga rá.

20 Ma Mvá rú, má Ẹtẹpi lē ma lēlē, i'da ívé tā ārēvú céré má ní rá. Múngú ri ímú má ní tā ambugu ndē'ba rá, ñri ní i'daá má ní drīdrī 'dā'béé i'da rá. Tā 'dīri ñmi ní āyāngará sē.

21 ñri adri sū má Ẹtẹpi ní 'bá ũdrā'ba gí rī pi ídrí gōó ídri rú ũzi rī tīnī, ma Mvá rú, ma ícá ídrí 'dání'dání rī sē 'bá má ní lēé rī pi ní rá.

22 Má Ẹtẹpi lị tā 'bá rī pi drīgé ku, ma Mvá rú, ku ężí tā lizú 'bá rī pi drīgé rī céré kuú má drīgé,

23 'bá rī pi ārēvú céré ē ñnjīkí rí ma sū í ní má Ẹtẹpi ri ñnjī rī tīnī, 'bá ma ñnjīpi ku rī, ñnjī má Ẹtẹpi ma ñpēpi rī ku.

* 5:4 5:4 Átángá véřēsī 4 agá 'dīri, búkū Yūwání vé í ní sī Gīřīkī tī sī drīdrī rī agá 'dāáyo, 'bo gōkí sī búkū Yūwání vé vúlé rī agá rá. † 5:9 5:9 Ú'dú Sābátā vé rī: Ú'dú 'dīri Yāhúdī rī pi ní rizú uvuzú rī, āzini kōpi ní rizú Múngú ri zizú rī. Yāhúdī rī pi ri ú'dú 'dīri vé tā ígá kīnī, Múngú gbi 'bū pi vū be nī, āzini Múngú pa í adringará tǔgērī rú rī agásí nī. Ú'dú Sābátā vé rī Yāhúdī rī pi ri zī ú'dú ężīrī, 'bo Kēřīkō rī pi ri zī ú'dú áziyá. 'Í lā Wūngará 20:8-11; Dětōrōnómē 5:12-16.

24 “Ma ĩmi ní tã áda 'yo, 'bá má tì yì'bá rá, āzini Múngú ma ĩpēēpi rī ē'yī'bá rá rī pi, kōpi ídri 'dáni'dáni rī ĩsú rá. Lìkí tã kōpi drīgē ku, kōpi wakí drā sīgē sī fūú ídri ĩsú gí.

25 Ma ĩmi ní tã áda 'yo, lókí āzi ri ímú 'dīí'dī, ícá nóni gí, ma Múngú Mvópi 'i, 'bá ūdrā'bá gí rī pi ímú má ú'dúkó yì rá, 'bá mávé ú'dúkó yì'bá rá rī pi ímú ĩ újá ícá gō ídri rú.

26 Ídri rī í'dó má Ètēpi vúgá, ma Múngú Mvópi 'i, má Ètēpi sē kpá má ní ũkpō ídri vé rī nī.

27 Múngú sē kpá má ní ũkpō tã lizú rī ĩndī, ā'diātāsīyā ma 'Bá Mvā 'i.

28 “Lē ĩmi āyākí tã 'dīri sī ku, lókí āzi ri ímú 'dīí'dī, āvū ĩ ní sī 'bú agá rī pi ímú má ú'dúkó yì,

29 kōpi nga ĩfū āmvé. 'Bá adri'bá tã be múké rī pi, kōpi nga ĩfū ídri rú, 'bá ũnjīkānyā 'o'bá rī pi, kōpi kádō ĩfūú, ĩ tã lì kōpi drīgē.

30 Má ícá tã āzi ngaá ũkpō mávé rī sī ọ'dúkúlegúsí ku. Ma tã rī lì pìrì sū má Ètēpi ní ẹzìí má ní rī tìñì. Tã má ní 'oó 'dīri adri 'yozú kínī má ngúlúpí ē ĩsú rí āyīkō āní yā 'dīni ku, ĩri āyīkō sē má Ètēpi ní.

'Bá rī pi ũlūkí Yēsū vé tã

31 “Má ũlū dō mávé tã ũgōgōlé rú nī, 'bá rī pi ícókí tã má ní ũlūú rī 'duú 'bāá tã áda rú ku.

32 'Bá āzi anigé riípi mávé tã ũlūúpi ni, á nī rá ĩri riípi tã áda ũlūúpi má rú sī ni.

33 “Īmi pēkí ándúrú 'bá uruko muú má tã uzìí Yūwánī tì gé, ĩmi ká 'bá 'dī'bée pēé, Yūwánī ũlū ĩmi ní tã áda mávé rī nī.

34 Á lē ẹsì 'bāá tã 'bá áda ní átá má tã sī rī drīgē ku, 'bo má ẹdì tã Yūwánī ní ũlūú 'dīri, ĩmi ĩsúkí rí pangará bēsīnī.

35 Yūwánī sū lámā riípi dīipi āngū ĩmgbērēēpi ule rī tìñì, ĩmi ĩsúkí āyīkō lókíná be mādā lámā riípi dīipi āngū ĩmgbērēēpi 'dīri sī.

36 “Tã mávé rī ndē tã Yūwánī ní ũlūú má tã sī rī rá. Á lē ĩmi ní tã āzi ũlūú lúzú kínī má Ètēpi ĩpē ma nī.

Tã āmbúgú má Ètēpi ní lūú kínī má 'o rī, ma ri 'o mužú rá.

37 Má Ètēpi ma ĩpēēpi rī, ĩri ri átá mávé tã sī nī, ĩmi yìkí ĩri ā ú'dúkó kuyé, āzini ĩmi ndrekí kpá ĩri kuyé.

38 Īmi 'dukí ĩrivé átángá 'bāá ĩmí ẹsì agá ālujání kuyé, ā'diātāsīyā ĩmi ē'yīkí 'bá ĩri ní ĩpēé rī vé tã kuyé.

39 Īmi ri ú'dúkó Múngú vé ĩ ní sī kuú Búkū Múngú vé rī agá 'dī'bée lā, ĩmi ũsūkí ĩmi ídri 'dáni'dáni rī ĩsú āní. Ú'dúkó ĩ ní sī kuú Búkū Múngú vé rī agá 'dī'bée ri átá mávé tã sī.

40 'Bo ĩmi gākí ímúgá má vú nōó ídri 'dáni'dáni rī ĩsúgá sī.

41 “Má ā'yī 'yozú kínī 'bá rī pi ē íngúkí ma 'dīni ku.

42 'Bo á nī ĩmi rá. Á nī rá ĩmí ẹsì agá 'dālé, ĩmi lēkí Múngú ri kuyé.

43 Má ímú má Ètēpi ā rú sī, 'bo ĩmi ā'yīkí ma kuyé, 'bo 'bá āzi túngú ni ímú dō ívé tã be ĩmi vú, ĩmi ĩrivé tã ā'yī rá.

44 Īmi lēkí íngúngará 'bá āzi ní rizú ĩmi íngúzú rī áyu, 'bo ĩmi gākí tã Múngú adriípi 'yéná ālu rī ní lēé ĩmi íngúzú rī 'ogá sī. Īmi ícá ma ē'yī íngóni íngóni?

45 “‘Bo lē ĩmi ũsūkí 'yozú kínī, ma ĩmi tō má Ètēpi ẹndrētì gé rá 'dīni ku. Mósē ĩmi ní ẹsì 'bāá drī ni gé 'dīri, ĩri ímú ĩmi tō nī.

46 Īmi ē'yīkí dō té Mósē vé tã rá, ĩmi té ícá ma ē'yī rá, ā'diātāsīyā tã Mósē ní sī 'dīri, ĩri tã mávé rī.

47 'Bo ĩmi ē'yīkí tã Mósē ní sī rī pi kuyé píri, ĩmi ícá tã má ní 'yoó rī ē'yī íngóni íngóni?”

6

Yēsū sē ānyāngā nyaá āgō élifū tōwú pi ní

(Mātáyo 14:13-21; Mārākō 6:30-44; Lúkā 9:10-17)

1 Tã 'dīri ā vùdrī gé, Yēsū ní ngazú zozú mužú yī bālālā Gálíláyā vé rī agásí álé 'dāá, yī 'dīri ā rú ĩ kpá zì Tībérīyā.

2 'Bá bītríká 'dekí mužú ĩri ā vùdrī gé sī vūrā ĩri ní mužú 'dāri

gé, ā'diātāsīyā kōpi ndrekí tā āyāzú āyāyā ĩri ní 'oó 'bá drā be rī pi ídrízú 'dīri.

³ Kúru Yēsū pi ní tuzú muzú ívé 'bá 'í pámvú ūbī' 'bá rī pi be írā drīgé 'dāá, kōpi ní úrízú vūgá.

⁴ Ísúzá ūmū Ū'dú Múngú ní Ēlízú Yāhúdī rī pi vé Jó tī gé sī rī vé rī nyazú rī ícá ĩnyīná gí.

⁵ Yēsū kā rīi 'í gārā úndré, ndre 'bá kárakarā pi ri ímú 'í vúgá nōó, ĩri ní Pīlípū ri zízú kīnī, “'Bā ānyāngā Ísú je ngūgá caápi 'bá nō'bée ní céré?”

⁶ Yēsū zī Pīlípū ri 'dīni lēzú nīzú ámázú dō Pīlípū nī ūkpō 'í ní ězī ngazú rī rá, 'bo nī tā 'í ní lēé 'oó rī ĩnōgósī gí.

⁷ Pīlípū ní újázú Yēsū ní kīnī, “'Bá lēkí dō 'bá 'dī'bée ālu ālu céré ě Ísúkí ānyāngā mādānā nyaá, mūfēngā fífí ěnjīpi ěnjīnī* 'bá ní lēzú ānyāngā jezú rī, ĩri ca mūdūrūlū ĩrī, 'bo mūfēngā 'dīri adri ambamba!”

⁸ Āndēryā Sīmonā Pētēro ědrīpi rīpi Yēsū ā pámvú ūbīpi rī ní 'yozú kīnī,

⁹ “'Mvá ágóná āzi 'bā āsámvú gé nōgónō, ĩri pánga be tōwú, ĩ'bī be ĩrī, 'bo awakí dō 'bá kárakarā nō'bée ní, ĩri nyo ca kōpi ní rá?”

¹⁰ Yēsū ní 'yozú ívé 'bá 'í pámvú ūbī' 'bá rī pi ní kīnī, “'Ími lūkí 'bá rī pi ní, kōpi ā úríkí vūgá.” Āngū 'dāri dū kú céré ásé rú, kúru 'bá rī pi ní úrízú céré vūgá, āgō† rī pi ícá ca élífū tōwú (5,000) rá.

¹¹ Yēsū ní pánga rī pi í'dúzú, ĩri ní Múngú ní ōwō'dīfō sēzú, ĩri ní kúru sēzú ívé 'bá 'í pámvú ūbī' 'bá rī pi drīgé, kōpi ní 'dezú awazú 'bá úrí' 'bá kú rō'bō 'dī'bée ní, sū kōpi ní lēé rī tīnī. ĩri ní kpá ĩ'bī rī í'dúzú, ōwō'dīfō sēzú Múngú ní, ĩri ní kpá sēzú ívé 'bá 'í pámvú ūbī' 'bá rī pi drīgé, kōpi ní awazú ícózú 'bá rī pi ní céré, sū kōpi ní lēé rī tīnī.

¹² 'Bá rī pi kā ānyāngā rī Ísú nyaá caá ĩ vú sī céré gí, Yēsū ní 'yozú ívé

'bá 'í pámvú ūbī' 'bá rī pi ní kīnī, “'Ími úmúkí ānyāngā ě ĩmbītā ĩ ní nyaá tī rī 'bāá céré vūrā ālu gé, ě izakí ku.”

¹³ Kōpi kā ānyāngā rī ě ĩmbītā úmú, kōpi úmúkí caá ūvú ā 'a mūdri drī ni ĩrī.

¹⁴ 'Bá rī pi kā tā Yēsū ní 'oó āyāzú āyāyā 'dīri ndreé, kōpi í'dókí rīi átá kīnī, “'Ádarú ágó nōri nēbī ĩ ní 'yoó kīnī, ĩri ímú 'bá nyōókú nōri drīgé rī pi āsámvú gé rī 'i.”

¹⁵ Yēsū kā ndreé 'bá rī pi lēkí 'i mīi 'bāá adrii 'bāgú ívé ni rú ūkpō sī, ĩri ní fūzú muzú adrizú írā drīgé 'dālē ō'dúkūlēgúsī.

Yēsū mu yīi drīgé sī pá sī

(Mátayo 14:22-27; Mārākō 6:45-52)

¹⁶ Kā muú adrii ūndrēná 'dāri sī, 'bá Yēsū ā pámvú ūbī' 'bá rī pi ní 'dezú muzú yīi bālālā rī gé 'dāá,

¹⁷ kōpi ní tuzú kúlúmgba agá, kōpi ní í'dózú zozú muzú álé kūrú Kāpārānāúmā gá 'dāá. Āngū rī nī, Ísú Yēsú ca drī kōpi vúgá 'dāá kuyé.

¹⁸ Ūlī ūkpō be ni ní vīzú, sē yīi rī úvá āní ngūyá ngūyá.

¹⁹ 'Bá Yēsū ā pámvú ūbī' 'bá rī pi kā kúlúmgba rī sōó muú caá máyīlī‡ na dōku sū, kōpi ní Yēsú ri ndrezú, ĩri ri ímú yīi rī drīgé sī pá sī, ícá ĩnyīná kúlúmgba rī ā gārā gá, sē ūrī ĩmvú kōpi āní ambamba.

²⁰ Yēsū ní 'yozú kōpi ní kīnī, “'Ími 'okí ūrī sī ku, 'bá rī ma 'i.”

²¹ Kōpi ūtēkí ĩri kú ūrē lēzú ĩri ě'yízú fizú ĩ vúgá kúlúmgba agá 'dāá. Mbēlēná kōpi ní cazú vūrā ĩ ní lēzú muzú rī gé.

'Bá rī pi rikí Yēsú ri ndāá

²² Kā adrii drī 'dīni, 'bá bītríká adri' 'bá yīi bālālā rī vé wōókō álé sī rī gé rī pi nīkí áamá rá, ándúru kúlúmgba pá tuúpi kú 'dālē rī 'yéná ālu. Kōpi nīkí áamá rá 'yozú kīnī, Yēsú fi kúlúmgba ĩrivé 'bá ĩri ā

* **6:7 6:7** *Mūfēngā fífí ěnjīpi ěnjīnī* rī: 'Bá rī nga dō ězī ū'dú ālu, ĩ 'bá rī ūfē mūfēngā fífí ěnjīpi ěnjīnī ālu ni sī. † **6:10 6:10** *Āgō*: Lākí ūkú rī pi anjīná rī pi be kuyé. ‡ **6:19 6:19** *Máyīlī*: 'Bá ri ícá ěcī tu ca máyīlī na sá ālu agá.

pámvú ũbī'ba rī pi ní mužú rī agá 'dāá kuyé, kōpi kukí ĩri kú vúlé.

23 Kúru kúlúmgbá urukọ íngákí Tībérīyā gálésī, ímúkí pá tuú vūrā Úpí Yésū ní ōwō'difō sēzú Múngú ní ānyāngā ā tā sī, gōzú sēzú nyazú āgō élífū tōwú pi ní 'dāri gé.

24 'Bá bītríká 'dī'bée ká nīj áamá Yésū pi ívé 'bá 'í pámvú ũbī'ba rī pi be 'dāáyo, kōpi ní tuzú kúlúmgbá 'dī'bée agá, zozú mužú yīj bālālā 'dīri agásī kūrú Kāpārānāúmā vé rī gé, Yésū ri ndāá.

Yésū ri 'bá ídri sēépi ni

25 'Bá bītríká 'dī'bée ká caá Yésū ri ísú yīj bālālā rī gé alé 'dālé, kōpi ní 'yozú kīnī, “Ímbápi, mí ícá nōlé íngóni íngóni?”

26 Yésū ní újázú kōpi ní kīnī, “Ádarú ĩmi ri ma ndā, ā'diātāsīyā má ní ĩmi ní ānyāngā sēé nyaá rī sī, adri 'yozú kīnī tā āyāzú āyāyā ĩmi ní ndreé 'dī'bée sī kuyé.

27 Lē ĩmi rikí éśí 'bāá 'yéńá rizú ānyāngā nyōókú drīgé nōgó ábá'bée ábábā rī pi vé ězī ngazú áyu ku, lē ĩmi 'bākí éśí rizú ānyāngā ídri 'dání'dání rī sēépi rī vé ězī ngazú. Ma 'Bá Mvá 'i, ma ímú ānyāngā rī sēé ĩmi ní nī, ā'diātāsīyā má Ętépī Múngú sē má ní ũkpō tā 'dīri 'ozú nī.”

28 Kōpi ní ĩri zizú kīnī, “Bā 'okí ā'di tā Múngú ní lēé 'bā 'okí rī 'duzú ngazú?”

29 Yésū ní újázú kōpi ní kīnī, “Tā Múngú ní lēé ĩmi 'okí rī, lē ĩmi ě'yīkí 'bá 'í ní ĩpēé 'dīri.”

30 Kōpi ní újázú kīnī, “Lē mí 'o tā āyāzú āyāyā ni ũgbále, 'bā íbí mí ě'yī ndō. Ngá mí ní ícó 'oó 'dīgé rá rī ā'di?”

31 'Bá ě'bīpīj nyakí ānyāngā ĩ ní zīj mánāš rī āngū ā'wí cínýáfā rú rī agá 'dāá, sū ĩ ní sīj Búkū Múngú vé rī agá rī tīj, 'Múngú sē kōpi ní ānyāngā nyaánya ni íngázú 'bū gélésīla.' ”

32 Yésū ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Ānyāngā ĩ ní sēé ĩmi ní 'dīri, adri 'yozú kīnī Mósē sē nī kuyé, ānyāngā 'dīri íngá 'bū gélésīla, má Ętépī sē ĩmi ní nī. Má Ętépī ri ānyāngā áda rī sē ĩmi ní nī.

33 Ānyāngā Múngú ní ĩsēé ĩmi ní íngápi 'bū gélésīla rī, ĩri ma 'i, ma ānyāngā ídri sēépi 'bá rī pi ní nyōókú drīgé nōgó rī.”

34 'Bá rī pi ní 'yozú kīnī, “Úpí, 'í sē 'bá ní ānyāngā 'dīri mužú dīj dīj.”

35 Yésū ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Ma ānyāngā riipi ídri sēépi rī. 'Bá ímúpi má vúgá ma ě'yīpi rá rī, ěbírī gō ĩri fúj dīj ku, āzini yīj úvá gō ĩri ndēé dīj ku.

36 'Bo ĩmi ndrekí dō ma rá drāáāsīyā, ĩmi ě'yīkí ma kuyé.

37 'Bá má Ętépī ní ězīj má ní gí rī pi ímú má vúgá. 'Bá ímú' 'bá má vúgá rī pi, á gā kōpi āluńáni ku.

38 Má ímú 'bū gé 'dāásī vūgá nōgó tā Múngú ní ma ĩpēzú rī 'dujé ngáá, adri 'yozú kīnī tā má ní lēé ngáá má drī sī ni kuyé.

39 Tā íngápi Múngú ma ĩpēépi rī ě éśí agá rī, ĩri 'dī, 'bá céré ĩri ní sēé má ní rī pi, á 'be ālu ni āvíj ku. Ma kōpi inga gō ídri rú ú'dú ũdū vé rī gé.

40 Tā má Ętépī ní lēé rī, ĩri 'dī, ma Mvá rú, 'bá ma ndre' 'bá rá, āzini ma ě'yī' 'bá rá rī pi, kōpi ídri 'dání'dání rī ísú rá, ma ímú kōpi inga gō ídri rú ú'dú má ní ĩgōzú gé.”

41 Tā Yésū ní 'yoó 'i ānyāngā íbípi 'bū gélésīla rī sī, sē Yāhūdī bītríká rī pi rikí unuú āní ununu.

42 Kōpi rikí ĩ uzīj ĩ āsámvú gé sī kīnī, “Mvá 'dīri adri nyo Yésū Yōsépā mvópi 'i kuyé? 'Bá nīkí ětépī pi ěndrēpi be rá, ĩri ícó 'yo kīnī 'í íngá 'bū gélésīla íngóni íngóni?”

43 'Bo Yésū ní újázú kōpi ní kīnī, “Lē ĩmi rikí unuú ĩmi āsámvú gé sī ku.

§ 6:31 6:31 *Mánā*: Mánā ri ānyāngā Múngú ní ĩsēé 'bá ĩsērélē vé rī pi ní rī. ĩsē sá kōpi ní adrizú āngū ā'wí cínýáfā rú rī agá 'dāá ílī pūkú sū rī gé. 'Í lā Wūngará 16:1-36. 6:31 6:31 Wūngará 16:4; Nēmáya 9:15; Sāwumā 78:24-25

44 Má Ẹtẹ̀pì ìpě dō 'bá rī nī kuyé, ícọ́ ícá má vùgá ku, ma ímù ìrì inga gō ídri rú ẹ̀'dù má ní ìgòzú rī gé.

45 Sù nẹ̀bì rī pi ní sī rī tìjì, 'Múngú rì ímù kọ̀pì ímbá cére nī.' 'Bá àlu àlu má Ẹtẹ̀pì vé tã yì'bá rá, àzini ìrivé tã ẹ̀nì'bá rī pi ímù má vùgá nī.

46 'Bá àzi ndre má Ẹtẹ̀pì rì kuyé, 'yẹ̀ná ma ímùpì Múngú vùgálésì rī, á ndre má Ẹtẹ̀pì rì nī.

47 Ádarú á 'yo ìmi ní, 'bá mávé tã ẹ̀'yìpì rá rī, ìrì ídri 'dání'dání rī ìsù nī.

48 Ma ànyāngā rìpì ídri sẹ̀pì rī.

49 Ìmi ẹ̀'bìpì rìkì ọ̀tù mánā nyaá ásé agá 'dǎá, 'bo kọ̀pì ùdrákì rá.

50 'Bo ànyāngā íngápi 'bù gélésì rī, ìrì 'dínì, 'bá rī nya dō ànyāngā 'dìrì, ícọ́ drǎá ku.

51 Ma ànyāngā íngápi 'bù gélésì rī 'ì, 'bá rī nya dō ànyāngā 'dìrì, ìrì adri lẹ̀mgbẹ̀rẹ̀ rú. Ànyāngā 'dìrì, ìrì mávé rù'bá má ní ímù adri sẹ̀ drǎá 'bá nyọ̀kù drìgẹ̀ nǒgọ̀ rī pi vé ídri á tã sī rī 'ì."

52 Yāhúdì rī pi ní í'dózú āgátá gǎzú ì ásámvú gé sī kìnì, "Ágọ́ 'dìrì ícọ́ 'ì rù'bá sẹ̀ nya 'bá ní íngónì íngónì?"

53 Yẹ̀sù ní 'yozú kọ̀pì ní kìnì, "Ádarú á 'yo ìmi ní, ma 'Bá Mvǎ 'ì, ìmi nyakì dō mávé rù'bá kuyé, àzini ìmi mvukì dō mávé àrì kuyé, ìmi ícókì adri ídri rú ku.

54 'Bá mávé rù'bá nyaápi, àzini mávé àrì mvuúpi rī, ìrì ídri 'dání'dání rī ìsù nī, ma ímù ìrì sẹ̀ íngá gō ídri rú ẹ̀'dù ẹ̀dù vé rī gé.

55 Mávé rù'bá, ìrì ínǎ áda nì, àzini mávé àrì, ìrì ngá mvuúmvu áda nì.

56 'Bá mávé rù'bá nya'bá rī pi, àzini mávé àrì mvu'bá rī pi, kọ̀pì adri 'bá mávé nì, ma kpá adri 'bá kọ̀pìvé nì.

57 Má Ẹtẹ̀pì adriípi lẹ̀mgbẹ̀rẹ̀ rú rī ìpě ma nī, ma rì adri ídri rú ìrivé

ùkpò sī, 'bá rī nya dō mávé rù'bá, ìrì adri ídri rú ùkpò mávé rī sī.

58 Ànyāngā íngápi 'bù gélésìla 'dìrì adri sù mánā ìmi ẹ̀'bìpì ní nyaá, vùdrì nì gé, kọ̀pì ní ùdrázú rá 'dàrì tìjì ku. 'Bá ànyāngā 'dìrì nyaápi rī, ìrì adri mụzú lẹ̀mgbẹ̀rẹ̀ rú."

59 Yẹ̀sù 'yo tã 'dìrì ìsù àkùdẹ̀ ìrì rì āngū ímbá Jó Múngú rì Zìzú rī agá Kāpārānāumǎ gá.*

Ídri 'dání'dání rī vé tã

60 'Bá Yẹ̀sù á pámvú ùbì'bá rī pi ká tã Yẹ̀sù ní 'yoó 'dìrì yìjì, kọ̀pì ní 'yozú kìnì, "Tã Yẹ̀sù ní 'yoó 'dìrì mbamba, 'bá àzi ícọ́ tã 'dìrì à'yì ku."

61 Yẹ̀sù nì áamá bá 'yozú kìnì, 'bá 'ì pámvú ùbì'bá rī pi rì unu tã 'ì ní 'yoó 'dìrì sī. Yẹ̀sù ní kọ̀pì zìzú kìnì, "Tã má ní 'yoó 'dìrì, ìrì ìmì drì iza iza tìjì àsì?"

62 'Bo ìmi ndrekì dō 'Bá Mvǎ rì mvi gō 'bù gé vùrǎ 'ì ní íngázú rī gé 'dǎlé, ìmi 'okì rì ìmi íngónì?"

63 Índrì Uleterè rī ídri sẹ̀ nī, ùkpò rù'bá nōrì vé rī 'o ngá àzi ku. Átángá má ní átá ìmi ní 'dìrì, Índrì Uleterè rī lǔ má ní nī, mávé átángá rī ídri sẹ̀.

64 'Bo 'bá urukọ́ ìmi àsámvú gé 'dìgẹ̀ gǎkì mávé tã ẹ̀'yìgá sī." Yẹ̀sù 'yo tã 'dìrì 'dínì, à'diātāsìyǎ 'ì'dóngárá gá 'dǎá, Yẹ̀sù nì 'bá 'ì ẹ̀'yì'bá kuyé rī pi rá, àzini nì 'bá ímùpì 'ì ùlì 'beépì rī rá.

65 Kúru Yẹ̀sù ní 'yozú kìnì, "'Bá urukọ́ ní gǎá mávé tã ẹ̀'yìgá sī rī sī, má ní 'yozú ìmi ní, má Ẹtẹ̀pì à'yì dō 'bá rī nī kuyé, ícọ́ ímù má vùgá ku ànì."

66 Tã Yẹ̀sù ní 'yoó 'dìrì sī, 'bá kárakará ìrì á pámvú ùbì'bá rī pi gókì ì njeé fùú ìrì á rù'bá gá sī àmvé.

67 Yẹ̀sù ní 'bá 'ì pámvú ùbì'bá mụdrì drì nì ìrì 'dì'bée zìzú kìnì, "Ìmi lẹ̀kì kpá fùú mụzú ìndì?"

68 Sìmónā Pétēró ní újázú Yẹ̀sù ní kìnì, "Úpì, 'bá mụkì rì à'di vùgá?"

6:45 6:45 Ísáyā 54:13 * 6:59 6:59 Jó Múngú rì Zìzú rī: Yāhúdì rī pi vé Jó Múngú rì Zìzú rī pi kárakará kùrú rī pi agásì àndiándì, kọ̀pì rì ì umú Búkú Múngú vé rī lǎ, àzini kọ̀pì rì Múngú rì ìnjì Ụ'dù Sábátá vé rī gé.

Mívé átángá, ĩri ídri 'dáni'dáni rĩ sē nĩ.

⁶⁹ 'Bá ẹ'yíkí mi gí, 'bá nĩkí rá 'yozú kínĩ, mi 'Bá Uletere Múngú vé ni."

⁷⁰ Yẹsũ ní 'yozú ívé 'bá 'í pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní kínĩ, "Má ũpẹ ĩmi mụdrị drị ni ĩrĩ, 'bo 'bá ̃lu ĩmi ̃sámuvú gé 'dĩgé ĩri ̃dróko†."

⁷¹ 'Bá Yẹsũ ní 'yoó 'dĩri, ĩri Yúdā Sīmónā ĩsíkārīyótā mvọpị 'i. Yúdā ̃ adri dō 'bá Yẹsũ ̃ pámvú ũbĩpi 'bá mụdrị drị ni ĩrĩ rĩ pi vé ̃zi drā̃̃sīyā, ĩri ímụ Yẹsũ ̃ ũli 'be nĩ.

7

Yẹsũ pi ẹdrípị be

¹ Tā 'dĩri ̃ vùdrị gé, Yẹsũ ri adrii ̃ngũ Gālíláyā vé rĩ gé, ri ẹcị mụzú kūrú Gālíláyā vé rĩ pi agásĩ. Gā mụgá ̃ngũ Yúdáyā vé rĩ gé 'dǎlé sī, ̃'diātāsīyā Yāhūdī rĩ pi lẹkí ĩri 'dị drāá 'dĩsĩ rá.

² 'Bo Yāhūdī rĩ pi vé ụ'dụ rizú Ūmũ Nyazú Gākũ rĩ pi agá rĩ* kǎ ícá ĩnyinǎ gí,

³ Yẹsũ ẹdrípị ní 'yozú ĩri ní kínĩ, "Í ku vūrā nōri rá, 'í mụ adrii ̃ngũ Yúdáyā vé rĩ agá, 'bá mĩ pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ̃ ndrekí rí tā mí ní mụ 'oó ĩ ní ̃yāzú ̃yāyā 'dĩri.

⁴ 'Bá lẹepi adriipi 'bá rĩ pi ẹndrẹti gé rĩ, ĩri ívé tā 'o andrekelemgbe, ũzũ ívé tā pi ku. Mĩ dō ri tā ̃yāzú ̃yāyā ni 'o, lẹ 'bá vũ drīgé rĩ pi cére ̃ nĩkí tā mí ní rii 'oó rĩ."

⁵ Átā ẹdrípị ẹ'yíkí ĩri kuyé.

⁶ Yẹsũ ní újázú kọpi ní kínĩ, "Sá mávé mụzú 'dǎlé rĩ ícọ drĩ kuyé, sá ĩmivé mụzú rĩ, ĩri ĩmi drīgé.

⁷ 'Bá vũ drīgé rĩ pi ícókí ĩmi ngũ ũnjí ku, kọpi ma ngũ ũnjí, ̃'diātāsīyā ma ri 'yo, tā kọpi ní rii 'oó rĩ ũnjí.

⁸ ĩmi 'dekí mụú ũmũ rĩ nyangará gá 'dǎlé ĩyí, á mụ drĩ ũmũ rĩ gé 'dǎlé

ku, ̃'diātāsīyā mávé sá mụzú ũmũ rĩ gé 'dǎlé rĩ ícọ drĩ kuyé."

⁹ Yẹsũ kǎ átá 'dĩni, áwí adrii ̃ngũ Gālíláyā vé rĩ gé 'dǎlé.

¹⁰ 'Bo Yẹsũ ẹdrípị kǎ 'deé mụú ũmũ rĩ gé 'dǎlé gí, Yẹsũ ní kpá gōzú 'dezú mụzú, 'bo mụ andrekelemgbe kuyé, mụ ívé rĩ ũgúzā rú.

¹¹ Ambugu Yāhūdī rĩ pi vé rĩ pi rikí Yẹsũ ri úndré 'bá rĩ pi ̃sámuvú gé sī ũmũ rĩ gé 'dǎlé, kọpi rikí uzị kínĩ, "Ágó rĩ íngǎá?"

¹² 'Bá rĩ pi rikí átá ĩ ̃sámuvú gé sī ũyōkōyō sī ĩri ̃ tā sī, urukọ ni pi kínĩ, "Ĩri 'bá múké."

Urukọ ni pi kínĩ, "Ĩri 'bá riipi 'bá rĩ pi ẹ mị ũ'bǎapi ni."

¹³ 'Bo 'bá ̃zi ĩri ̃ tā átapi gúnýá agá ni 'dǎayo, ̃'diātāsīyā kọpi rikí ambugu Yāhūdī rĩ pi vé rĩ pi ruú.

Yẹsũ ímbá 'bá rĩ pi Jó Múngú vé rĩ ̃ bóró gá 'dǎá

¹⁴ Kúru ũmũ rĩ vé nyangará kǎ 'duú caá ụ'dụ sụ, Yẹsũ ní fizú mụzú Jó Múngú vé rĩ ̃ bóró gá 'dǎá, ĩri ní 'dezú rizú 'bá rĩ pi ímbázú.

¹⁵ Ambugu Yāhūdī rĩ pi vé rĩ pi kǎ ĩrivé ímbángará 'dĩri yị, kọpi ̃yākí ̃nĩ ̃yāyā, kọpi kínĩ, "Ágó 'dĩri nĩ tā kárakarǎ 'dĩni íngūgá, ĩsúzú ímbákí ĩri kuyé?"

¹⁶ Yẹsũ ní újázú kọpi ní kínĩ, "Ma ri tā mávé ni ímbá kuyé, ma ri tā 'bá ma ĩpẹpi rĩ vé rĩ ímbá.

¹⁷ 'Bá lẹepi tā Múngú ní lẹe ̃ 'okí rĩ 'duúpi ngaapi rĩ, ĩri ícọ tā má ní 'oó rĩ nĩ ámá rá, dō ma ri tā íngapi Múngú vúgá ni ímbá, dōku ma ri tā mávé ni ímbá.

¹⁸ 'Bá riipi ívé tā átapi ũgōgōlé rú rĩ, ĩri ri 'i íngú, 'bo 'bá riipi ẹzị ngaapi 'bá 'i ĩpẹpi rĩ íngúzú rĩ, ĩri 'bá tā áda 'oópi ni, ĩri 'bá ũnjō ̃kó ni.

¹⁹ Mósē sē ĩmi ní tǎimbị rĩ rá, adri 'dĩni kuyé? 'Bo ĩmi ̃sámuvú gé 'dĩgé,

† **6:70 6:70** ĩri ̃dróko: 'Bá ̃lu Yẹsũ ní 'yoó ĩri ̃dróko 'dĩri vé ífifi, ĩri 'bá ̃dróko ní rii drị ni kóo tā 'ongará gá ni. * **7:2 7:2** Ūmũ ĩ ní Nyaá Gākũ rĩ pi agá rĩ: Íli ̃lu ̃lu agá, ụ'dụ ẹzịrĩ, Yāhūdī rĩ pi rikí adrii gākũ rĩ pi agá Yẹrúsálémā gá, ̃ngũ Yúdáyā vé rĩ agá. Íli pūkú sụ ọtú kọpi ẹ'bípị rikí adrii gākũ rĩ pi agá ̃ngũ ̃wí cínýáfā rú rĩ agá 'dǎá, kọpi rikí íli pūkú sụ ĩ ní adrizú gākũ rĩ pi agá 'dāri ígá. 'Í lǎ Lẹvítikǎ 23:39-43.

'bá āzi tró tāimbí Mósē vé rī 'duúpi ngaápi ní 'dāáyo. Ngá ĩmi ní lēzú ma 'dizú drázú rī ā'di?"

20 'Bá bītríká rī pi ní újázú ĩri ní kīnī, "Índrí ũnjí† fi mí drīgé gí, 'bá lēēpi mi 'dīpi rī ā'di 'i?"

21 Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, "Má ídrí ándúru 'bá drā be ni ú'dú Sābātā vé rī gé, sē céré ĩmi ní āyāngará.

22 'Bo ĩmi rúkí tāimbí Mósē vé ĩ ní rizú ágélé ē tī úlízú rī,‡ ĩmi ri anji āgō rī pi ā ágélé ē tī úlī ú'dú Sābātā vé rī gé. 'Bo mērē ágélé ē tī úlízú 'dīri í'dó 'i Mósē vúgá kuyé, í'dó 'i Ābūrámā vúgá.

23 Dō ĩ mvá ágóná ā ágélé ē tī lī ú'dú Sābātā vé rī gé rá, ā nōkí rī tāimbí Mósē vé rī ku pírí, tā sēēpi ĩmī ésí ní vezú má ní 'bá ídrízú ú'dú Sābātā vé rī gé rī sī rī ā'di?"

24 Lē ĩmi rikí 'bá rī pi vé rú'bá āmvé rī ndreé, kōpivé tā lizú āní ku, lē ĩmi līkí 'bá rī pi vé tā pīrī."

Yēsū ri Kúrísitō 'i?

25 'Bá urukō'bée adri'bá Yērúsālémā gá 'dāá rī pi rikí átá kīnī, "Ágó 'dīri adri nyo 'bá ambugu Yāhūdī rī pi vé rī pi ní lēé dī drā rá rī 'i kuyé?"

26 ĩmi ndrekí drī ká, ĩri ri átá gúnyá āsámvú gé, 'bá āzi átápi ĩri ā tā sī ũnjí ni tró 'dāáyo. 'Bávé 'bá ambugu Yāhūdī vé rī pi nīkí nyo áamá rá 'yozú kīnī, ádarú ĩri Kúrísitō 'i 'dīni rá?"

27 'Bá nīkí vūrā ágó 'dīri ní íbízú ímúzú rī rá, Kúrísitō kādō ícá, 'bá āzi nī vūrā ĩri ní íbízú ímúzú rī ku."

28 Yēsū kā ríí 'bá rī pi ímbá Jó Múngú vé rī ā bóró gá 'dāá, ri átá ú'dúkó be uru 'dāá kīnī, "Ē, ĩmi nīkí ma rá, ĩmi nīkí vūrā má ní ímúzú rī rá. Má ímú nōgó mávé ũkpō sī kuyé,

'bá ma ĩpēēpi rī vé tā, ĩri tā áda, 'bo ĩmi nīkí ĩri kuyé.

29 'Bo á nī ĩri rá, ā'diātāsīyā má íbí ímú ĩri vúgálésīla, ĩpē ma ímúzú nī."

30 'Bá ambugu Yāhūdī rī pi vé rī lēkí kōdō ĩri ruú, 'bo kōpi rúkí ĩri kuyé, ā'diātāsīyā lókí ĩrivé rī ní drī ícó kuyé rī sī.

31 'Bá bītríká rī pi āsámvú gé, 'bá kárakará ě'yīkí Yēsū ri rá. Kōpi ní 'yozú kīnī, "Kúrísitō kādō ícá, ĩri nyo ímú tā āyāzú āyāyā ni 'o ágó nōri vé rī ndē rá?"

Atala atala rī pi drīgé rī pi lēkí ā rúkí Yēsū ri

32 Fārúsī rī pi ká yī 'bá bītríká rī pi ri Yēsū ā tā ndrī, kōpi úmúkí ĩ atala atala rī pi drīgé rī pi be, kōpi ní āngaráwá ri'bá Jó Múngú vé rī ũtē'bá rī pi pēzú mužú Yēsū ri ruzú.

33 Yēsū ní 'yozú kīnī, "Ma adri ĩmi be nōgó lókí be mādā, kuru ma gō ma újā mu 'bá ma ĩpēēpi rī vúgá 'dāá ũzi.

34 'Bo ĩmi ma ndā rá, ĩmi ícókí ma ísú ku. Vūrā má ní mužú adrizú rī, ĩmi ícókí caá 'a ni gé ku."

35 Yāhūdī ambugu rī pi rikí átá ĩ āsámvú gé sī kīnī, "Ágó rī ní 'yozú kīnī 'bá ícókí 'i ísú ku rī, ágó rī lē mužú ngōlé? Ágó rī lē mužú 'bávé 'bá ĩ íré'bá adri'bá Gīrīkī rī pi āsámvú gé rī pi vúgá, lē Gīrīkī rī pi ímbá ĩndī?"

36 Tā ĩri ní 'yoó kīnī, 'Īmi ímú ma ndā, 'bo ĩmi ícókí ma ísú ku, vūrā má ní mužú adrizú rī, ĩmi ícókí caá 'a ni gé 'dālé ku' 'dīri vé ífífí ā'di?"

Yēsū ezī yī ídri sēēpi rī vé tā

† 7:20 7:20 *Índrí ũnjí*: ĩri ándúru mālāyikā Múngú vé rī pi vé āzi 'bū gé 'dāá, nō tāimbí Múngú vé rī, Sātánā ri kōpivé āmbúgú. Múngú ídró kōpi 'bū gé 'dāásī vūgá nōó, kōpi gōkí ufuú índrí ũnjí, kōpi ri 'bá rī pi ní ízāngā sē vū drīgé nōgó. 'Í lā 'dangará 12:7-9. ‡ 7:22 7:22 *Tā ĩ ní ágélé ē tī úlízú rī*: Múngú lū Ābūrámā ní kīnī, anji āgō Ābūrámā vé rī pi adrikí dō caá ú'dú ārō gí, lē ā úlīkí kōpi ā ágélé ē tī rá, lūzú kīnī, kōpi anji Múngú vé ni. 'Í lā 'dóngará 17:9-14.

37 Ʋ'dú ũmũ rĩ nyazú rĩ vé ũdũš gé, Ʋ'dú 'dãri Ʋ'dú ãmbúgú, Yēsũ nga átá Ʋ'dúkó be uru 'dãá kĩnĩ, “Bá rĩ dō yĩ úvá be, ē ímú má vúgá nõó, ã mvu yĩ rĩ.

38 'Bá rĩ ẽ'yĩ dō ma rá, yĩ ídri sēepi 'dĩri ímú ídí ífũ ĩri ē ẽsĩ agásĩ, sũ Búkũ Múngú vé rĩ ní 'yoó rĩ tĩnĩ.”

39 Tã ĩri ní 'yoó yĩ ídri sēepi 'dĩri, ĩri ri Índrĩ Uletere ĩ ní ímú sēé 'bá ãlu ãlu ĩri ẽ'yĩ 'bá gĩ rĩ pi ní rĩ i'da. Lókĩ 'dãri gé, ĩsúzá sēkĩ drĩ Índrĩ Uletere rĩ 'bá rĩ pi ní kuyé, ã'diãtãsiyã Yēsũ fi drĩ ũnyĩ ĩ ní ímúzá ĩri íngúzú 'dãri agá kuyé.

40 'Bá bĩtrĩká 'dĩ'bée kã tã Yēsũ ní 'yoó 'dĩri yĩ, 'bá rĩ pi ã urukọ kĩnĩ, “Ádarú ágó adriipi nēbĩ rú rĩ,* ĩri 'dĩ.”

41 'Bá rĩ pi ã urukọ kĩnĩ, “Ágó rĩ Kúrísitō 'i.”

Urukọ ni pi kĩnĩ, “Bá rĩ adri Kúrísitō 'i ku, Kúrísitō ri ímú ãngũ Gãlĩláyã vé rĩ gélésĩ íngóni íngóni?”

42 Búkũ Múngú vé rĩ lũ uletere kĩnĩ, ĩ ímú Kúrísitō ri tĩ ĩfũ úyú Dãwúđĩ† vé rĩ agá, kũrũ Bětélémē ĩ ní Dãwúđĩ ri tizú rĩ agá.”‡

43 'Bá rĩ pi acokĩ ĩ ãsámuvú ĩrĩ Yēsũ vé tã sĩ.

44 'Bá urukọ lēkĩ ĩri ruṽ, 'bo 'bá ãzi úló ruṽ 'bá ni kuyé.

Drĩkoma Yãhúđĩ rĩ pi vé rĩ gãkĩ Yēsũ ri ẽ'yĩgá sĩ

45 'Bá Jó Múngú vé rĩ ütē 'bá rĩ pi kã ĩ újá gōó atala atala rĩ pi drĩgé rĩ pi vúgá ãzini Fãrúsĩ rĩ pi vúgá 'dãá,

§ 7:37 7:37 Ʋ'dú ẽzĩrĩ ũmũ nyazú rĩ gé, atala rĩ pi yĩ ĩbē, kọpi jĩ Jó Múngú vé rĩ agá 'dãá, Múngú ri íngúzú, Múngú ní yĩ sēé ĩ ẽ'bĩpĩ ní rĩ sĩ. 'Bá rĩ pi kpá ímú Múngú ri íngú tãkĩri ĩri ní ímú sēé ĩ ní rĩ sĩ Ʋ'dú ũdũ vé rĩ pi gé. Ʋ'dú ũmũ nyazú rĩ vé ũdũ gé, atala rĩ pi jĩkĩ yĩ Jó Múngú vé rĩ agá 'dãá ku. 'Bo 'bá rĩ pi ri Múngú ri íngú ãngũ Múngú ní sēé ĩ ní adrizú 'a ni gé rĩ sĩ. ãngũ 'dĩri agá, yĩ rĩ pi ambamba, ãzini Múngú sē ngá kọpi ní lēé rĩ pi ãrēvú céré rá. Ʋ'dú ũdũ vé 'dãri rĩ gé, Yēsũ kĩnĩ, “Bá rĩ ẽ'yĩ dō ma rá, yĩ idri sēepi 'dĩri ímú ídí ífũ ĩri ē ẽsĩ agásĩ.” * 7:40 7:40 Nēbĩ rĩ: Kọpi rikĩ átá nēbĩ Mósē ní 'yoó ĩri ímú rá rĩ vé tã sĩ. Nēbĩ Mósē ní 'yoó 'dĩri Yēsũ 'i. 'Í lã Dětōrōnómē 18:15-18; Yüwání 6:14; Ẹzĩ 3:22-23; Ẹzĩ 7:37. † 7:42 7:42 Dãwúđĩ: Múngú ĩpē Dãwúđĩ ri adrii 'bãgú ĩsērēlē rĩ pi vé ni, ẽzĩ kĩnĩ, 'bãgú ú'dĩ ri ímú ífũ ĩrívé úyú agá, ĩri málũngã rĩ ruṽ muzu 'dani'dani, 'bãgú rĩ Yēsũ Kúrísitō 'i. 'Í lã Sãwúmã 132:11-12; Ẹzĩ 2:30. Tĩkĩ Dãwúđĩ ri ĩsú ãkũdē ilĩ rĩ ca ẽlĩfũ ãlu (1,000) gĩ, ilĩ 'dãri gé, ĩsú tĩkĩ drĩ Yēsũ Kúrísitō ri kuyé. 'Í lã 2 Sãmüelē 5:2; Míkã 5:2; Mätáyo 2:1; Lúkã 2:1-6. ‡ 7:42 7:42 Tĩkĩ Yēsũ ri Bětélémē gá, úyú Dãwúđĩ vé rĩ agá. 'Í lã Lúkã 2:4-7; Mätáyo 2:1-6. § 7:53 7:53 Átángá véřēsĩ 7:53-8:11 agá 'dĩ'bée, búkũ Yüwání vé ĩ ní sĩ Gĩrĩkĩ tĩ sĩ drĩdrĩ rĩ agá 'dãáyo, 'bo gōkĩ sĩ búkũ Yüwání vé vúlē rĩ agá rá.

atala atala rĩ pi drĩgé rĩ pi Fãrúsĩ rĩ pi be zĩkĩ kọpi kĩnĩ, “Īmi ĩjĩkĩ Yēsũ ri ímúzá ĩndĩ kuyé ãsĩ?”

46 Kọpi ní újázú kĩnĩ, “Bá yĩkĩ ãvũ ni 'bá ãzi átãpi ágó 'dĩri tĩnĩ ni kuyé.”

47 Fãrúsĩ rĩ pi kĩnĩ, “Ū'bã kpá ĩmĩ mĩ gĩ tĩnĩ ãsĩ?”

48 'Bã drĩkoma rú Fãrúsĩ rĩ pi be, 'bã ãzi nyo 'bã ãsámuvú gé ĩrívé tã ẽ'yĩpi ni anigé?”

49 'Bá bĩtrĩká Yēsũ ã pámvú ũbĩ 'bá 'dĩ'bée nĩkĩ tãĩmbĩ Mósē vé rĩ kuyé, kọpi tã ũnjĩ ĩsú Múngú drĩgé rá.”

50 Nĩkōdémã Fãrúsĩ rĩ pi vé ãzi ándúrú muṽpi Yēsũ vúgá 'dãlé rĩ ní 'yozú kĩnĩ,

51 “Tãĩmbĩ 'bávē rĩ ã'yĩ nyo ĩ ní tã lĩzú 'bá ãzi drĩgé ĩsúzá yĩkĩ ĩrívé tĩ kuyé, ãzini nĩkĩ ĩrívé tã 'oó rĩ kuyé 'dĩni rá?”

52 Kọpi ní újázú kĩnĩ, “Mĩ kpá Gãlĩláyãgú yã? 'Í lã drĩ Búkũ Múngú vé rĩ kã, mĩ ĩsú sĩkĩ 'a ni gé 'dãlé kĩnĩ, nēbĩ ícõ ĩfũú ãngũ Gãlĩláyã vé rĩ agá ku.”

53 Kúru 'bá ãlu ãlu ní 'dezú muṽú ívé ãngá. §

8

Yēsũ trũ ũkú ọwú rú rĩ

1 'Bo Yēsũ ní ívé rĩ 'dezú muṽú Írã Ōlívē vé rĩ gé 'dãá.

2 Kã muṽú adrii drũ 'dĩni, ũ'bútĩ kũnĩkũnĩ, Yēsũ gō muṽú đĩ Jó Múngú vé rĩ ã bóró gá 'dãá. 'Bá bĩtrĩká rĩ pi trakĩ ĩ ĩri ã gãrã gá sĩ kũrũ, kúru

ĩri ní úrízú vūgá 'dezú rizú 'bá rĩ pi ímbázú.

³ 'Bá ri' 'bá tǎimbí ímbá' 'bá rĩ pi Fārúsí rĩ pi be, kòpi ní ũkú ĩ ní ruú ágó be ní íjízú, kòpi 'bákí ĩri pá tuú 'bá bĩtríká 'dĩ' 'bée ẹndrẹti gé,

⁴ kòpi ní 'yozú Yésũ ní kínĩ, " 'Bá āngũ ímbápi rĩ, ũkú nòri rukí ĩri ágó be.

⁵ Tǎimbí Mósē vé rĩ 'yo 'bá ní kínĩ, ũkú tǎ 'oópi 'díní 'dĩri ā úvíkí ĩri írā sǐ drǎá 'dĩsǐ rá. Nóni mi 'yo íngóni?"

⁶ Kòpi zíkí tǎ rĩ 'díní, lèzú lètí ndázú Yésũ ā 'yo rí tǎ, ĩ újákí rí tǎ āní Yésũ drǐgé bēnĩ.

'Bo Yésũ ní ọvũzú vūgá, í' dózú tǎ sǐzú nyọọkú gé 'dǐgé únyófi sǐ.

⁷ Kòpi kǎ ríi Yésũ ri uzijí mužú drǐgélé, Yésũ ní kúru ngazú ọrụ sǐ, 'yozú kòpi ní kínĩ, " 'Īmi āsámú gé 'dǐgé, 'bá rĩ dō ũnjĩkǎnyā ākó, ā í' dó ũkú rĩ vjĩ."

⁸ Yésũ ní kpá gōzú ọvũzú tǎ rĩ sǐzú nyọọkú gé 'dǎá dǐjĩ.

⁹ 'Bá ũkú rĩ tō' 'bá 'dĩ' 'bée kǎ tǎ Yésũ ní 'yoó 'dĩri yijĩ, kòpi 'dekí ríi ĩ unjeé mužú ālu ālu, ārākā rĩ pi í' dókí ĩ unjeé mužú drĩdrĩ, kukí Yésũ pi pá tuú kuú ũkú rĩ be 'dǎlé.

¹⁰ Yésũ ní ngazú ọrụ sǐ, ĩri ní ũkú rĩ zizú kínĩ, " 'Bá mi tō' 'bá rĩ pi íngǎá? 'Bá mi tō' 'bá 'yo' 'bá kínĩ, mí 'o ũnjĩkǎnyā rĩ pi vé ālu kukí 'dǐgé rá?"

¹¹ Ũkú rĩ ní újázú kínĩ, " 'Āmbúgu mávé rĩ, 'bá ma tō' 'bá rĩ pi, ālu ni acepi ni 'dǎáyo."

Yésũ ní 'yozú kínĩ, " 'Á lĩ tǎ mí drǐgé ku, 'í 'de mužú, ā gōkí ũnjĩkǎnyā 'oó dǐjĩ ku."

Yésũ ri dī ũtúná rú vū drǐgé nōgó

¹² Yésũ gō átá 'bá rĩ pi ní dǐjĩ kínĩ, " 'Ma ri āngũ ĩmgbērē ũtúná rú 'bá vū drǐgé nōgó rĩ pi drǐgé nĩ. 'Bá mǎ pámvú ũbĩpi rĩ, ícó ẹcì ĩnĩná agásĩ ku, ũtúná āngũ ĩmgbērēepi rĩ ĩri ẹ drĩ ko mužú tǎ ídri ísúzú rĩ gé nĩ."

¹³ Fārúsí rĩ pi ní 'yozú Yésũ ní kínĩ, " 'Mi ri mívé tǎ átá ũgōgōlé rú, tǎ mí ní átá 'dĩ' 'bée céré ũnjō."

¹⁴ Yésũ ní újázú kòpi ní kínĩ, " 'Mǎ ri dō mávé tǎ átá ũgōgōlé rú drǎáāsīyā, ma ri tǎ áda 'dĩri átá, ā' diātāsīyā á nĩ vūrā má ní ímúzú rĩ rá, āzini á nĩ vūrā má ní mužú rĩ rá. 'Bo ĩmi nĩkí vūrā má ní íbízú ímúzú, dōku má ní rizú mužú rĩ kuyé.

¹⁵ Īmi ri tǎ rĩ lĩ rú' 'bá rú' 'bá, á lĩ tǎ 'bá āzi drǐgé ku.

¹⁶ 'Bo té dō ma tǎ lĩ rá, tǎ má ní lĩ rĩ, ĩri adri pĩrĩ, ā' diātāsīyā má adri ọ' dúkúle ku tǎ rĩ ā lĩngará gá, 'bá má Ẹtẹpi ma ĩpẹepi rĩ be.

¹⁷ Sǐkí ĩmivé búkú tǎimbí vé rĩ agá kínĩ, 'bá ĩrĩ tǎ rĩ ndre' 'bá ĩ mĩ sǐ rĩ pi ẹtĩkí dō tǎ rĩ rá, tǎ kòpi ní ẹtĩjĩ 'dĩri, ĩri tǎ áda.

¹⁸ Ma ri mávé tǎ ũlū ũgōgōlé rú, má Ẹtẹpi ma ĩpẹepi rĩ, ĩri mávé tǎ ĩri ní ndreé 'í mĩ sǐ rĩ ẹtĩ nĩ."

¹⁹ Kòpi ní Yésũ ri zizú kínĩ, " 'Mí ẹtẹpi ri íngōlé?"

Yésũ ní újázú kòpi ní kínĩ, " 'Īmi nĩkí ma kuyé, āzini ĩmi nĩkí kpá má Ẹtẹpi ri kuyé. Īmi nĩkí té dō ma rá, ĩmi té ícó má Ẹtẹpi ri nĩ rá."

²⁰ Yésũ ri tǎ 'dĩri átá ísúzú ĩri ri 'bá rĩ pi ímbá Jó Múngú vé rĩ ā bóró gá sōndúkú ĩ ní rizú ngá úmúzú 'bázú rĩ ā gārā gá. 'Bo 'bá āzi rụ tró ĩri kuyé, ā' diātāsīyā ĩrivé sǎ ĩ ní ĩri 'dizú rĩ ní drĩ ícó kuyé rĩ sǐ.

²¹ Yésũ ní gōzú átázú kòpi ní dǐjĩ kínĩ, " 'Ma ri mužú, 'bo ĩmi ímú ma ndǎ rá, ĩmi dō ri ũnjĩkǎnyā 'o mužú drǐgélé, ĩmi ímú ũdrā ku ũnjĩkǎnyā agá. Vūrā má ní mužú rĩ, ĩmi ícókí mužú āní ku."

²² Yāhúdĩ rĩ pi vé drĩkoma rĩ pi ní 'yozú kínĩ, " 'Yésũ ní 'yozú 'bá ícókí caá vūrā 'í ní mužú rĩ gé 'dǎlé ku rĩ, Yésũ lē déna 'i 'dijĩ drǎá rá?"

²³ Yésũ ní újázú kòpi ní kínĩ, " 'Īmi 'bá nyọọkú drǐgé nōgó ni, má íbĩ ímú 'bũ gélésĩla, ĩmi 'bá nyọọkú nòri vé ni, 'bo má adri 'bá nyọọkú nòri vé ni ku.

²⁴ Á lū ĩmi ní rá, ĩmi ẹ' yĩkí dō 'yozú kínĩ 'bá má ní 'yoó rĩ, ĩri ma 'i kuyé, ĩmi ímú ũdrā ku ũnjĩkǎnyā agá."

²⁵ Kòpi ní ĩri zizú kínĩ, " 'Mi ā' di 'i?"

Yésū ní újázú kòpì ní kīnī, “Má ní té 'yoó ìmi ní drīdrī rī tīnī, 'bá rī ma 'i.

26 Á nī ìmivé ùnjīkānyā ā tā rá, ma té ícò tā lì ìmi drīgè rá, 'bo 'bá ma ìpēepi rī vé tā pīrī. Ma ri tā má ní yīi vù ni gé rī ùlū 'bá vū drīgè rī pi ní.”

27 'Bo kòpì ámakí kuyé 'yozú kīnī, Yésū ri tā 'í Ètèpì vé rī átá.

28 Kúru Yésū ní 'yozú kòpì ní kīnī, “Ma 'Bá Mvá 'i, ìmi ingakí dō ma pèti alambaku sígè jí ká, ìmi kúru nī áamá 'yozú kīnī, 'bá rī ma má ní 'yoó ma 'i rī 'i. Á 'o tā mávé ùkpō sī ó'dúkùlè ku, ma ri 'yéná tā má Ètèpì ní èzìí má ní rī ùlū.

29 'Bá ma ìpēepi rī, ìri má be trù álu, ku ma ó'dúkùlè kuyé, ā'diātāsīyā ú'dú céré tā má ní 'oó rī ìri ní àyīkō sē.”

30 Yésū kā tā rī átá 'dīni, 'bá kárakarà è'yīkí ìri rá.

Anji Ābūrámā vé rī pi

31 Yésū ní 'yozú Yāhúdī 'i è'yī'bá jí rī pi ní kīnī, “Tā má ní ímbá rī, ìmi 'dúkí dō ngaá rá, ìmi ádarú 'bá má pámvú ùbī'bá ni pi.

32 Ìmi ícò tā áda rī nī rá, tā áda rī, ìri ícò ìmi oyú adringará túgèrī rú rī agásī rá.”

33 Kòpì ní újázú ìri ní kīnī, “Bā nō'bée úyú Ābūrámā* vé ni, 'bá adrikí túgèrī 'bá āzi vé ni kuyé píri, ngá mí ní 'yozú kīnī, 'bā oyú adringará túgèrī rú rī agásī rī ā'di?”

34 Yésū ní újázú kòpì ní kīnī, “Ádarú á 'yo ìmi ní, 'bá ùnjīkānyā 'o'bá rī pi, kòpì túgèrī ùnjīkānyā vé ni.

35 'Bá túgèrī rú rī adri 'bètì ásamvú gé 'dīgè mužú nyonyo ku, 'bo mvá 'i ní tī 'bètì 'dīri agá rī, ìri adri 'bètì 'dīri agá mužú nyonyo nī.

36 Ma Mvá rú, má oyú dō ìmi ìfūú ùnjīkānyā agásī jí, ùnjīkānyā gō vūrā ísú èzì ngazú ìmi be ku.

37 Á nī rá ìmi úyú Ābūrámā vé ni, 'bá urukò ìmi ásamvú gé 'dīgè lēkí ma 'dī, ā'diātāsīyā tā má ní átá rī ní fí ìmí èsì agá 'dāá kuyé rī sī.

38 Ma ri tā má ní ndree má Ètèpì vúgá 'dālè rī ùlū ìmi ní, 'bo ìmi ri tā ìmi ètèpì ní ùlūú ìmi ní rī 'dù nga.”

39 Kòpì ní újázú Yésū ní kīnī, “Bávè è'bìpì Ābūrámā 'i.”

Yésū ní 'yozú kòpì ní kīnī, “Ìmi dō anji Ābūrámā vé ni, ìmi té èzì Ābūrámā ní ngaá rī 'dù nga rá.

40 Má ùlū ìmi ní tā áda má ní yīi Múngú vúgá rī, 'bo ìmi ri létì ndā ùkpō sī lèzú ma 'dizú. Ābūrámā 'o tā āzi 'dīri tīnī kuyé.

41 Ìmi ri tā ìmi ètèpì ìmi tīpì rī ní ùlūú rī 'dù nga.”

Kòpì ní újázú kīnī, “Bávè ètèpì adri túngú kuyé, 'bávè Ètèpì, ìri Múngú 'i.”

Anji ādróko vé rī pi

42 Yésū ní 'yozú kòpì ní kīnī, “Múngú ā adri té dō ìmi Ètèpì, ìmi té ma lèlè, ā'diātāsīyā má íbì ímú ìri vúgálésīla, má ímú nōgò má drī sī kuyé, má Ètèpì ìpē ma ímúzá nī.

43 Tā má ní 'yoó ìmi ní rī lè fí ìmi drīgè ku āsī? Tā rī fí ìmi drīgè ku, ā'diātāsīyā ìmi lēkí tā má ní 'yoó rī 'dúú ngaá ku!

44 Ādróko† ri ìmivé ètèpì, ìmi ri tā ìri ní lèé rī pi 'dù nga áyu. Í'dóngará gá 'dāá, ìri 'bá āngū ú'dìpi ni, gā tā áda rī sī, tā áda vù ni gé 'dāáyo, kādō rií átá, ìri ri átángá ùnjō vé ni pi átá, ìri ùnjó'bá, ìri ètèpì ùnjō vé ni.

45 Má kādō rií tā áda rī átá ìmi ní, ìmi lēkí mávé tā è'yīi ku āsī?

* **8:33 8:33** *Ābūrámā*: Múngú zì Ābūrámā ri kīnī, ā ku ívé 'bá 'bètì ásamvú gé rī pi, ā ku ívé āngū, ā 'de mužú āngū āzi ú'dí ni gé. Ābūrámā ri è'bìpì Yāhúdī rī pi vé rī, tīkí ìri ìlì élfū álu mūdūrūlū ārō (1,800) gé, ísú tīkí drī Yésū ri kuyé. 'Í lā Í'dóngará 12-25. † **8:44 8:44** *Ādróko*: Ādróko vé rú Sātánā 'i, ìri āmbúgú índrī ùnjí rī pi drīgè, gā tā Múngú vé ri 'dugá ngagá sī 'bù gé 'dālè. Múngú ídró ādróko ri índrī ùnjí rī pi be 'bù gé 'dāásī nī. 'Í lā 'dangará 12:7-9.

46 Īmi āsāmuvú gé 'dīgē 'bá 'yoópi kīnī, á 'o ūnjīkānyā rá rī ā'di 'i? Ma dō rī ĩmi ní tā áda rī átá, ngá ĩmi ní mávé tā ẹ'yīzú ku rī ā'di?

47 'Bá adriípi Múngú agá rī, ĩri ícó Múngú vé tā yī rá, ĩmi ní tā Múngú vé rī yī ku rī sī, lū uletere 'yozú kīnī, ĩmi adrikí anjī Múngú vé ni ku."

Yēsū pi vé tā Ābūrámā be rī

48 Yāhūdī rī pi ní 'yozú Yēsū ní kīnī, "Tā 'bá ní 'yoó mi Sāmāriyāgú, índrī ūnjī ású mi gí 'dīri, ĩri pīrī!"

49 Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, "Índrī ūnjī ású ma kuyé, má ĩnjī má Ẹtēpi rī ĩnjīnjī, 'bo ĩmi ĩnjīkí ma kuyé.

50 Ā lē ma íngú ūgōgōlé rú ku, Múngú ri ma íngú nī, ĩri 'bá tā līpi ni.

51 Tā má ní 'yoó ĩmi ní 'dīri tā áda, 'bá mávé tā 'duyipi ngaápi rá rī, ícó drāá ālujání ku."

52 Kúru Yāhūdī rī pi ní 'yozú Yēsū ní kīnī, "Bá nīkí rá índrī ūnjī ású mi gí! Ābūrámā drā rá, nēbī rī pi ūdrākí kpá rá, 'bo mí kīnī, 'bá rī yī dō mívé ú'dúkó rá, ícó drāá ālujání ku.

53 'Í ndē nyo 'bá ẹ'bīpi Ābūrámā ri rá? Ābūrámā drā rá, nēbī rī pi ūdrākí kpá rá. Mí ūsū mí kīnī, mi 'dīgē ā'di 'i?"

54 Yēsū ní újázú Yāhūdī rī pi ní kīnī, "Má íngú dō ma ūgōgōlé rú, ĩri ẹzī ákó. 'Bá riípi ma íngúpi rī, ĩri má Ẹtēpi ĩmi ní kpá 'yoó, ĩri Múngú ĩmivé ni rī 'i.

55 Īmi nīkí ĩri kuyé, 'bo á nī ĩri rá. Á 'yo té dō á nī ĩri kuyé, 'dīri té lū 'yozú kīnī, ma ūnjó rú, sū ĩmi tīnjī. 'Bo á nī ĩri rá, ma ri tā ĩri ní lūú má ní rī 'du nga.

56 Īmi ẹ'bīpi Ābūrámā ri āyīkō sī kīnī, 'í lē mávé ímúngará vūgá nōó rī ndreé 'í mī sī, ndre rá, āyīkō fū ĩri ānī rá."

57 Yāhūdī rī pi ní 'yozú Yēsū ní kīnī, "Mívé ílí ca pūkú tōwú kuyé píri, ngá mí ní 'yozú 'í ndre Ābūrámā ri rá rī ā'di?"

58 Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, "Tā má ní 'yoó ĩmi ní 'dīri tā áda, ĩ ní drī Ābūrámā ri tīzú kuyé rī gé, ísú ākūdē ma anigé."

59 Yēsū kā tā rī 'yoó 'dīni, kōpi ní írā anjīná u'duzú ĩ drīgé sī, lēzú Yēsū ri úvīzú drāzú 'dīisī rá, 'bo Yēsū zū 'i rá, nje 'i fūú Jó Múngú vé rī ā bóró gá sī āmvé.

9

Yēsū zī ágó mī be ẹṣṣīpi gí ni ẹ mī

1 Yēsū kā rií 'deé mužú, ĩri ní ágó āzi ĩ ní tījī mī be ẹṣṣīpi gí ni ndrezú.

2 'Bá ĩri ā pámvú ūbī 'bá rī pi ní ĩri zīzú kīnī, "Ímbápi, ágó 'dīri tīkí mī ákó ūnjīkānyā ā'di vé rī sī? Mī ni ẹṣṣī ūnjīkānyā ĩri ní 'oó rī sī yā, dōku ūnjīkānyā ẹtēpi pi ní 'oó ẹndrēpi be rī sī?"

3 Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, "Adri 'yozú kīnī tīkí ĩri ífūú mī ákó ūnjīkānyā ĩri ní 'oó rī sī kuyé, dōku ūnjīkānyā ẹtēpi pi ní 'oó ẹndrēpi be rī sī kuyé. Tīkí ĩri ífūú mī ákó 'dīni, ā ndrekí rí ūkpō Múngú vé āngū ídrízú rī rī 'bá ni gé bēnī.

4 Lē 'bā ngakí ẹzī 'bá ma ĩpēēpi rī vé rī, ísúzá āngū rī ní drī adrizú ẏtúná rú nō. ĩnjīná ri ímú 'dīí'dī, 'bá āzi ícó tā āzi 'oó ānī ku.

5 Lókí má ní drī adrizú vū drīgé nōgó rī gé, á ri āngū ĩmgbērēé ẏtúná rú vū drīgé nōgó."

6 Yēsū kā tā rī 'yoó 'dīni, ĩri ní tūsú wezú nyōókú gé 'dāá, ĩri ní ūtrētrē usazú tūsú rī sī, bēzú ágó rī mī gé 'dāá.

7 ĩri ní 'yozú ágó rī ní kīnī, "Í mū mī mī ūjī kídí ĩ ní zī Sīlómū rī gé 'dāá." Rú Sīlómū 'dīri vé ífífí ĩri "Pēngará." Kúru ágó rī ní mužú 'í mī ūjīzú kídí rī gé 'dāá, ágó rī kā rií ĩgōó ímúzá ívé āngá nōlé, mī ni ri āngū ndre rá.

8 'Bá 'bētī be ĩnyīná ĩri ā gārā gá rī pi, āzini 'bá ándúrú ĩri ndre 'bá lókí ĩri ní adrizú mī ákó rizú ngá mázú rī gé rī pi ní zīzú kīnī, "Ágó 'dīri adri nyo ándúrú mī ákó riípi ngá māápi 'bá rī pi vūgá rī 'i kuyé?"

9 'Bá ʊruxo'béé kɪnɪ, "'Bá rɪ ɪri 'i."
'Bá ʊruxo'béé kɪnɪ, "'Bá rɪ adri ɪri
'i kuyé, 'bo ágó rɪ índré sɪ ágó mɪ
ākó 'dāri tɪnɪ."

'Bo ágó rɪ kɪnɪ, "'Bá rɪ ma 'i
ándúru rɪipi ngá mǎápi rɪ."

10 'Bá rɪ pi ní ágó rɪ zɪzú kɪnɪ, "Mɪ
mɪ zɪ 'i āngū ndree ngóni ngóni?"

11 Ágó rɪ ní újázú kɔpi ní kɪnɪ,
"Ágó 'bá rɪ pi ní zɪj ʏésɪ 'dɪri usa
ũtrêtrê, ɪri ní bêzú má mɪ gé, ɪri ní
'yozú má ní kɪnɪ, mâ mɪ mâ mɪ ũjɪj
kídɪ ɪ ní zɪj Sílómũ rɪ gé 'dǎá. Má ní
kúru 'dezú muzú mâ mɪ ũjɪzú kídɪ
rɪ gé 'dǎá, sêzú nóni mâ mɪ ní āngū
ndrezú nǒ."

12 Kɔpi ní ágó mɪ ākó rɪ zɪzú kɪnɪ,
"Ágó rɪ íngǎá?"

Ágó rɪ ní újázú kɪnɪ, "Á nɪ mâ
kuyé."

*Fārúsi rɪ pi lēkɪ nɪ ágó mɪ be ẽsɪpi
gɪ rɪ ẽ mɪ zɪ 'i ngóni ngóni*

13 Kúru kɔpi ní ágó ándúru mɪ ākó
rɪ jɪzú muzú Fārúsi rɪ pi vúgá 'dǎlé.

14 ʏ'dú ʏésɪ ní ũtrêtrê usazú, ágó
rɪ ẽ mɪ zɪzú āngū ndrezú 'dāri, ɪri
ʏ'dú Sābátā vé rɪ.

15 Fārúsi rɪ pi ní ágó rɪ zɪzú
kɪnɪ, "Mɪ mɪ zɪ 'i āngū ndree ngóni
ngóni?"

Ágó rɪ ní újázú kɪnɪ, "Ágó rɪ bē
ũtrêtrê má mɪ gé, má ní muzú mâ
mɪ ũjɪzú, mâ mɪ ní 'i zɪzú āngū
ndrezú nǒ."

16 Fārúsi rɪ pi acokɪ ɪ āsámvú
ɪrɪ, ʊruxo'béé kɪnɪ, "Ágó tǎ 'oópi
'dɪri íbɪ ímú Múngú vúgálésɪ kuyé,
ǎ'diātāsɪyǎ ɪri rɪ ẽzɪ nga ʏ'dú Sābátā
vé rɪ gé."*

ʏruxo'béé kɪnɪ, "'Bá ũnjɪkǎnyǎ be
rɪ, ɪri ícǒ tǎ āyǎzú āyǎyǎ ní 'o 'dɪri
tɪnɪ íngóni?" Kúru Fārúsi rɪ pi acokɪ
ɪ āsámvú ɪrɪ ʏésɪ vé tǎ sɪ.

17 Kɔpi gǒkɪ ɪ újǎ ágó ándúru mɪ
ākó rɪ zɪj kɪnɪ, "Mɪ kɪnɪ, ágó rɪ zɪ mɪ
mɪ nɪ píri, mɪ átá ɪrivé tǎ sɪ íngóni?"

Ágó ándúru adriipi mɪ ākó rɪ ní
újázú kɪnɪ, "Ágó rɪ, ɪri nēbɪ."

18 ʏǎhúdɪ rɪ pi vé drɪkoma ẽ'yɪkɪ
ǎluɲáni 'yozú kɪnɪ, ágó rɪ ándúru
mɪ ākó, nóni āngū ndreépi 'dɪ 'dɪni
kuyé. Kɔpi ní ágó rɪ vé ẽtépɪ pi zɪzú
ímúzú ẽndrēpi be ɪ vúgá nǒlé.

19 Kɔpi ní ágó rɪ vé ẽtépɪ pi zɪzú
ẽndrēpi be kɪnɪ, "Mvǎ nǒri nyo
ɪmivé ni? ɪmi tɪkɪ nyo ɪri kú mɪ ākó
nóni? Dǒ mvǎ rɪ ɪ ní ándúru tɪj mɪ
ākó rɪ, mɪ ní nóni rɪ āngū ndre ndre
ngóni ngóni?"

20 Ágó rɪ vé ẽtépɪ pi ẽndrēpi be,
kɔpi ní újázú kɪnɪ, "Mvǎ rɪ 'bávé ni,
'bǎ tɪkɪ ɪri kú mɪ ākó 'dɪni.

21 'Bo mɪ ní zɪ dǒ 'i āngū ndree
ngóni yǎ, 'bǎ nɪkɪ kuyé, ǎ'di zɪ dǒ
ɪri ẽ mɪ āngū ndrezú nɪ yǎ, 'bǎ nɪkɪ
kuyé. 'Bo ɪri 'bǎ mbaápi ǎmbúgú gɪ
ni, ɪri ícǒ ívé tǎ átá 'i tɪ sɪ nɪ, lē ɪmi
uzɪkɪ tǎ rɪ tɪ ni gé."

22 Ẽtépɪ pi ẽndrēpi be 'yokɪ tǎ rɪ
'dɪni, ǎ'diātāsɪyǎ kɔpi rikɪ drɪkoma
ʏǎhúdɪ rɪ pi vé rɪ pi ruú, ǎ 'okɪ rɪ ɪ
ũnjɪ ku, ǎ'diātāsɪyǎ drɪkoma ʏǎhúdɪ
rɪ pi vé rɪ pi drǒkɪ tɪ kɪnɪ, 'bǎ 'yoópi
ʏésɪ rɪ Kúrísítǒ rɪ, ɪ ɪri dro fũ Jó
Múngú rɪ Zɪzú rɪ agásɪ ǎmvé.

23 Tǎ 'dɪri sē ẽtépɪ pi ẽndrēpi be
kɔpi ní tǎ rɪ 'yozú ǎní kɪnɪ, "Ágó rɪ
'bǎ mbaápi ǎmbúgú gɪ ni, ɪri ícǒ ívé
tǎ átá 'i tɪ sɪ nɪ."

24 Kɔpi ní ágó ándúru adriipi mɪ
ākó rɪ zɪzú ɪgǒzú ɪ vúgá nǒó dɪj, kɔpi
ní ɪri zɪzú kɪnɪ, "Mɪ átá tǎ áda rɪ áyu
Múngú ẽndrēpi gé, 'bǎ nɪkɪ rá ágó
'dɪri 'bǎ ũnjɪkǎnyǎ be ni."

25 Ágó ándúru mɪ ākó rɪ ní újázú
kɪnɪ, "ɪri dǒ ũnjɪkǎnyǎ be yǎ, dǒ ɪri
ũnjɪkǎnyǎ ākó yǎ, á nɪ mâ kuyé. Ngá
má ní nɪj rá rɪ, ándúru ma mɪ ākó,
á ndre āngū ku, 'bo nóni ma āngū
ndre rá."

26 Kɔpi ní ágó ándúru mɪ ākó rɪ
zɪzú kɪnɪ, "Ágó rɪ 'o ǎ'di mɪ mɪ ní 'i
zɪzú āngū ndrezú ǎní?"

27 Ágó rɪ ní újázú kɪnɪ, "Á lū té ɪmi
ní tǎ rɪ rá, ɪmi lēkɪ tǎ má ní 'yoó rɪ
yɪj ku, ngá ɪmi ní lēzú tǎ rɪ yɪzú dɪj

* 9:16 9:16 ɪri rɪ ẽzɪ nga ʏ'dú Sābátā vé rɪ gé: Múngú 'yo kɔpi ní kɪnɪ, kɔpi ǎ ngakɪ ẽzɪ ʏ'dú Sābátā
vé rɪ gé ku. 'Í lǎ Wǔngárá 20:8-11. 9:24 9:24 ʏósúwǎ 7:19

rĩ ã'di? Īmi lēkí kpá ufuú adrií 'bá ĩri ã pámvú ūbĩ' 'bá rĩ pi rú?"

28 Kúru kôpi ní ágó ándúru mị ákó rĩ ě drĩ ĩnjázú kĭnĩ, "Bá beni riipi ĩri ã pámvú ūbĩpi rĩ mi 'i, 'bo 'bá 'bávė rĩ Mósė ã pámvú ūbĩ.

29 'Bá nĭkí rá Múngú átá Mósė be rá, 'bo ágó ĩ ní zĭ Yėsũ 'dĩri ĩbí dō ímú ngōósĭla yā, 'bá nĭkí kuyé."

30 Ágó ándúru mị ákó rĩ ní újázú kĭnĩ, "Ágó 'dĩri zĭ má mị nĩ, 'bo ĩmi kĭnĩ ágó 'dĩri ĩbí dō ímú ngōósĭla yā, ĩmi nĭkí kuyé, tā 'dĩri íngóni íngóni!

31 'Bá nĭkí rá Múngú yĭ 'bá ũnjĭkányā be rĩ pi vé tā ku, ĩri 'bá 'i ĩnjĩ' 'bá, āzini ívé tā 'du' 'bá nga' 'bá rĩ pi vé tā yĭ áyú.

32 Í'dózú ĩ ní vũ rĩ gbingará gá 'dāá, 'bá āzi yĭ drĩ 'yozú kĭnĩ, 'bá āzi zĭ 'bá ĩ ní tĭ mị ákó ni ě mị ālujání kuyé.

33 Ágó 'dĩri ě ímú dō Múngú vúgálésĭ kuyé, ícó té tā 'dĩri 'oó ku."

34 Kôpi ní újázú ĩri ní kĭnĩ, "Mĭ 'bá ĩ ní tĭ ũnjĭkányā be 'dĩri, mĭ 'bá ímbá ngóni ngóni?" Kôpi ní ĩri drozú fūzú Jó Múngú ri Zĭzú rĩ agásĭ āmvé.

Fārúsĭ rĩ pi índrékĭ sũ 'bá mị be ęsĭ' 'bá gĭ rĩ pi tĭni

35 Yėsũ kã yĭ kĭnĩ, drokí ágó ándúru mị ákó rĩ fūú Jó Múngú ri Zĭzú rĩ agásĭ āmvé gĭ, ĩri ní ágó rĩ ndázú ĩsúzú, ĩri ní ágó rĩ zĭzú kĭnĩ, "Mĭ ę'yĭ nyo 'Bá Mvã ri rá?"

36 Ágó rĩ ní újázú Yėsũ ní kĭnĩ, "Āmbúgu mávé rĩ, 'bá mĭ ní 'yoó 'Bá Mvã rĩ ã'di 'i? 'Í lū má ní, má ę'yĭ rĩ ĩri."

37 Yėsũ ní 'yozú ĩri ní kĭnĩ, "Ágó rĩ, ĩri mĭ ní ndreé, riipi átapi mĭ be nō."

38 Ágó rĩ ní 'yozú kĭnĩ, "Mávė Úpĭ, má ę'yĭ gĭ." Kúru ágó rĩ ní 'dezú ĩri ĩnjĩzú.

39 Yėsũ ní 'yozú kĭnĩ, "Má ímú vũ drĭgé nōgó 'bá rĩ pi vé tā lĭ,† 'bá adri' 'bá mị ákó rĩ pi ã ndrekĭ rĩ āngũ,

āzini 'bá mị be āngũ ndre' 'bá ndre ndre rĩ pi ã adrikĭ rĩ mị ákó."

40 Fārúsĭ pá tu' 'bá 'dālė rĩ pi ã urukọ ní Yėsũ ri zĭzú kĭnĩ, "Mĭ ũsũ, mĭ kĭnĩ, 'bá kpá mị ákó?"

41 Yėsũ ní 'yozú kôpi ní kĭnĩ, "Ádarú té dō ĩmi mị ákó, ícókĭ té tā lĭ ĩmi drĭgé ũnjĭkányā ĩmi ní 'oó rĩ sĭ ku, 'bo ĩmi kĭnĩ, ĩmi ri āngũ ndre ndre, sē ĩmi áwĭkĭ adrií kuú ĩmivė ũnjĭkányā be ũgōgō."

10

Nāpĭ 'bá kãbĭlō úcépi rĩ vé rĩ

1 Yėsũ ní átázú kĭnĩ, "Ádarú á 'yo ĩmi ní, 'bá ítupi ífĭpi kōró agá nōó ābi drĭgé sĭ, ífĭpi kĕĕtĭlé gã sĭ kuyé rĩ, ĩri ũgú' 'bá, āzini ĩri 'bá ngá aliipi ni.

2 'Bá ífĭpi kōró rĩ vé kĕĕtĭ gé sĭ rĩ, ĩri 'bá riipi kãbĭlō úcépi rĩ 'i.

3 'Bá kãbĭlō ũtēepi rĩ ĩri kĕĕtĭ rĩ zĭ 'bá kãbĭlō úcépi rĩ ní ífĭzú ānĭ kōró agá nōó. 'Bá kãbĭlō úcépi rĩ ívé kãbĭlō rĩ pi zĭ rú sĭ, kãbĭlō rĩ pi ĩrivė ú'dúkó nĭ áamá rá, ĩri kôpi ě drĩ ko fũ muzú āmvė nĩ.

4 Kãdō ívé kãbĭlō rĩ pi traá cérė, ĩri 'de drĭdrĭ, kãbĭlō rĩ pi mu ĩri ã vudrĭ gé sĭ, ã'diātāsĭyā kôpi nĭkĭ ĩrivė ú'dúkó áamá gĭ.

5 Kôpi mukĭ 'bá kôpi ní nĭ kuyé rĩ ã vudrĭ gé sĭ ku, kôpi ápá ĩri sĭ ápápã, ã'diātāsĭyā kôpi nĭkĭ ĩri ã ú'dúkó áamá kuyé."

6 'Bo nāpĭ Yėsũ ní átá kôpi ní 'dĩri, tā ni fi ālujání kôpi drĭgé kuyé.

7 Yėsũ gō tā 'dĩri átá đĭ kĭnĩ, "Ádarú á 'yo ĩmi ní, ma kĕĕtĭ kãbĭlō rĩ pi ní ífĭzú kōró agá nōó rĩ 'i.

8 'Bá cérė ímú' 'bá má sĭ drĭdrĭ rĩ pi ũgú' 'bá, āzini kôpi 'bá ri' 'bá āngũ ali' 'bá ni pi, 'bo kãbĭlō rĩ pi yĭkĭ kôpi ě tĭ kuyé.

9 Ma kĕĕtĭ, 'bá cérė ífĭ' 'bá kĕĕtĭ rĩ gé sĭ rĩ pi, kôpi ídrĭngárã ĩsú rá. 'Bá ímú' 'bá trãá má vúgálésĭ rĩ pi āzini fũ' 'bá āmvė rĩ pi, kôpi ānyāngã ĩsú rá.

† 9:39 9:39 Tã lĭ: Yėsũ kã rĭ 'bá rĩ pi ímbá vũ drĭgé nōgó, 'bá urukọ' 'bée gãkĭ ĩri sĭ, sēzú úmvúléšĭ ĩ ímú tā lĭ kôpi drĭgé.

10 Ụgụ'ba vé ẹzị, ịri rizú ngá ụgụzú, ǎngụ ú'dízú, ǎzini ngá izazú. Mávé ímụngára nōri, má ímụ ịmi ní ídri 'dáni'dáni deępi ku rī sēe.

11 “Ma 'bá kǎbīlō úcépi múké ni, 'bá kǎbīlō úcépi múké rī, ịri 'i adi sē drá ívé kǎbīlō rī pi ā tā sī.

12 'Bá ị ní ịjị kǎbīlō úcé, ị ní rií ụfēe mǔfēngā sī rī, kǎbīlō rī pi ní adrií ịrivé ni kuyé rī sī, kǎdō ndree ẹbēngi ri ímụ nī, ịri kǎbīlō rī pi ku, ịri nga ápá rá. Ẹbēngi rī kǎbīlō rī pi u'de ru, ịri kǎbīlō rī pi íré kpélékpélé.

13 'Bá ị ní ịjị 'bāá rií ẹzị ngaa mǔfēngā sī rī, ịri nga ápá rá, ǎ'diātāsīyā ịri 'i ri ẹzị rī nga mǔfēngā sī, ụsụ ǎlunani kǎbīlō rī pi drigé ku.

14 “Ma 'bá kǎbīlō úcépi múké ni, á nī mávé kǎbīlō rī pi rá, kọpi nīkí kpá ma rá,

15 sụ má Ẹtẹpi ní ma nị rá rī tịni, á nī kpá má Ẹtẹpi ri rá. Á lē ma adrií dráá kǎbīlō rī pi ā tā sī.

16 Ma kǎbīlō urukọ'bée be anigé, ífíkí drī kōró agá nōó kuyé. Á lē kọpi ịjị ífí kōró agá nōó, kọpi ẹ ímúkí rí adrií trụ vūrā ǎlu gé, kọpi má ụ'dúkọ yi, ma ímụ kọpi ụtē nī.

17 Má Ẹtẹpi lē ma lēlē, ǎ'diātāsīyā má ní ma adrií sēe dráá, gōó íngá ídri rú dījī rī sī.

18 'Bá ǎzi ícọ ma 'dijī ku, á ku dō ma 'dijī ịri ní nī ká. Ma mávé 'dịngará ǎ tā ǎ'yī ma 'i, ma kpá mávé íngángará gōó ídri rú rī ǎ tā ǎ'yī ma 'i. Má Ẹtẹpi ẹzị má ní tā rī nī, kīnī má 'o sụ 'dīri tịni.”

19 Yēsū kǎ tā rī 'yoó 'dini, Yāhūdī rī pi gōkí kpá ị acoó dījī rií ǎgátá gǎá ị ǎsámvú gé sī.

20 Ndēe ni pi kīnī, “Ngá rī ındri ụnjí fi drī ni gé nī, ịri ǎbābā rú, ngá ịmi ní rizú 'bá 'dini 'dīri vé tā yizú rī ǎ'di?”

21 'Bo urukọ'bée kīnī, “'Bá ındri ụnjí ní fií drī ni gé rī ícọ átá 'dīri tịni ku. Ọndri ụnjí ícọ 'bá mị be ẹsịpi gi ni ẹ mị zịi ku.”

Yāhūdī rī pi ẹ'yīkí Yēsū vé tā kuyé

22 Ụ'dụ ị ní rizú Ụmụ ǎmbúgu Jó Múngu vé rī* fizú Yērúsālémā gá 'dǎlé rī ǎ tā ígázú rī ní ícózú, ịsúzú lókí 'dāri, ịri lókí kílóngóro vé rī.†

23 Yēsū ri adrií Jó Múngu vé rī ǎ bóró gá 'dǎá, ri ẹcị Jó'bilé gá sī, jó'bilé 'dīri zikí ịri Sōlōmónā vé jó'bilé.

24 Yāhūdī rī pi trakí ị ịri ǎ gārā gá sī kúrụ, kọpi ní 'yozú ịri ní kīnī, “Ngá mí ní lēzú lūzú kīnī, mi Kúrísitō 'i ku rī ǎ'di? Mi dō Kúrísitō 'i, lē mi úcì mi 'bá ní ku.”

25 Yēsū ní ụjázú kọpi ní kīnī, “Á lū tā rī ịmi ní rá, 'bo ịmi gākí ẹ'yīgá sī. Tā ǎyāzú ǎyāyā má ní 'oó má Ẹtẹpi vé ụkpō sī 'dī'bée, kọpi lū 'yozú kīnī, 'bá rī ma 'i, Kúrísitō 'i.

26 'Bo ịmi gākí mávé tā ẹ'yīgá sī, ǎ'diātāsīyā ịmi adrií kǎbīlō mávé ni kuyé.

27 Mávé kǎbīlō rī pi nīkí má ụ'dúkọ rá, á nī kọpi rá, kọpi ri má vudrī ụbī.

28 Ma kọpi ní ídri 'dáni'dáni deępi ku rī sē, kọpi ícókí dráá ǎlunani ku, 'bá ǎzi ícọ kọpi ẹrị má drigé sī bā ku.

29 Má Ẹtẹpi kọpi sēepi má drigé rī vé ụkpō aga ngá rī pi ǎrēvú céré, 'bá ǎzi ícọ kọpi ẹrị má Ẹtẹpi drigé sī bā ku.

30 'Bá má Ẹtẹpi be ngá ǎlu.”

31 Yāhūdī rī pi gōkí kpá ịrā í'dú lēzú Yēsū ri ụvịzú ǎnī.

32 Yēsū ní 'yozú kọpi ní kīnī, “Ụkpō má Ẹtẹpi ní sēe má ní rī sī, á 'o tā múké ǎyāzú ǎyāyā ni pi kárakará, ịmi ndrekí ịmí mị sī rá, 'bo tā má ní 'oó ǎyāzú ǎyāyā 'dī'bée ǎsámvú gé, tā ịmi ní ndree ụnjí lēzú ma ụvịzú drázú ịrā sī rī ǎ'di?”

* **10:22 10:22** Ụmụ ǎmbúgu Jó Múngu vé rī fizú rī: Yāhūdī rī pi ri ụ'dú 'dīri ígá 'bāgú Gīrīkī rī pi vé rī ní ívé Jó Múngu vé rī izaá ǎzāvū rú rī sī. Yúdā Mákābē dro 'bāgú rī Jó Múngu vé rī agāsī ǎmvé, gō Jó Múngu vé rī údé ícá uletere. Tā 'dīri nga 'i ílī mūdūrūlū ǎlu pūkú ẹzīrī (170) gé, ịsú tīkí drī Yēsū ri kuyé. † **10:22 10:22** Lókí kílóngóro vé rī: ǎngụ Ịsérélē vé rī gé 'dǎá, lókí kílóngóro vé rī gé, ẹcị tungará ụkpō ụkpō, ǎ'diātāsīyā yīgō rī 'dị ambamba, sē ǎngụ rī igbe igbe.

³³ Yāhūdī rī pi ní újázú ĩri ní kīnī, “Bá úvīkí mi drāá írā sī tā múké āyāzú āyāyā mí ní 'oó rī sī ku, 'bā mi úvī mí ní Múngú ri ĩnjī kuyé rī sī, ā'diātāsīyā mí kīnī, mi Múngú 'i, ĩsúzú mi 'bá áda.”

³⁴ Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, “Tāimbī ĩmivé ĩ ní sī rī agá, ‘Á 'yo ĩmi ní ĩmi múngú āzi' 'dīni kuyé?”

³⁵ ĩmi nīkí rá tā Búkū Múngú vé rī ní 'yoó rī, ĩri tā áda, 'bá āzi ícá újá ku, 'bá Múngú vé ú'dúkó ní ícá kōpi vúgá rī pi, Múngú 'yo dō kōpi ní kīnī, kōpi 'múngú' āzi pírí,

³⁶ 'bo ma má Ētēpi ní gūú kú túngú uletere ívé ni, ĩri ní ĩpēé ímú vū drīgé nōó rī, tā má ní 'yoó kīnī, ma Múngú vé Mvā 'dīri sī, ngá ĩmi ní 'yozú kīnī, má ĩnjī Múngú ri ku rī ā'di?

³⁷ Ma té dō ri ězī má Ētēpi vé rī nga kuyé, ĩmi ícókí té mávé tā ě'yīí ku ndō.

³⁸ 'Bo ma ri ězī má Ētēpi vé rī 'du nga, ĩmi kīnī dō ĩmi ě'yīkí mávé tā ku, ĩmi ě'yīkí bēnī tā āyāzú āyāyā má ní 'oó rī pi áyu, ĩmi ícá nī áamá ānī 'yozú kīnī 'bā má Ētēpi be ālu rī.”

³⁹ Kōpi lēkí kōdō ĩri ruú dīí, ĩri ní 'i njezú fūzú kōpi āsámvú gé sī rá.

⁴⁰ Kúru Yēsū ní 'i újázú gōzú vulé, ĩri ní yīí āmbúgú dīpi dīdī Yárídénī ri zozú, ĩri ní áwízú adrízú ĩnyīnā vūrā Yūwánī ní ótú rizú 'bá rī pi ní bātízīmū sēzú rī gé.

⁴¹ 'Bá bītríká 'dekí muú ĩri vúgá, kōpi kīnī, “Yūwánī 'o dō tā āyāzú āyāyā ni kuyé drāāāsīyā, tā Yūwánī ní átá ágó 'dīri vé tā sī rī céré tā áda.”

⁴² 'Bá tré ě'yīkí Yēsū ri rá vūrā 'dāri gé.

11

Lázāró vé drāngará

¹ Ágó āzi rú ni Lázāró 'i, ágó rī drā ru ĩri nī. Ágó rī ri adri Bētēniyā gá, kōpi ri adri ómvúpīi be trú,

10:34 10:34 Sāwúmā 82:6

ĩrivé ómvúpīi 'dī'bée vé rú Mārīyā pi Mārātā be.

² Mārīyā 'dīri ũdu ngūúpi ndrīndrī rī dāapi Úpí Yēsū pá gá, ĩnīpi 'i drī'bí sī rī 'i. Lázāró drā ní ruú 'dīri, ĩri Mārīyā vé ědrīpi.

³ Lázāró vé ómvúpīi ĩrī 'dī'bée ní tī pēzú mužú Yēsū vú sī kīnī, “Úpí, 'bá mívé mí ní lēlé rī, drā ru ĩri ũnjí ũnjí.”

⁴ Yēsū kā tā 'dīri yīi kīnī, “Drā Lázāró ri ruúpi 'dīri, Lázāró ícá drāá ānī ku. Ngá 'dīri 'o 'i, ě íngúkí rí Múngú ri ānī, āzini ě íngúkú rí Múngú Mvópi ri ānī bēnī.”

⁵ Yēsū lē Mārātā pi Mārīyā be Lázāró sī lēlé.

⁶ Yēsū kā Lázāró vé drā ĩri ruúpi rī ā tā yīi, áwí adrií vūrā 'i ní rizú adrízú 'dāri gé caá ú'dú be ĩrī.

⁷ Kúru ĩri ní 'yozú ívé 'bá 'i pámvú ũbī'bá rī pi ní kīnī, “Lē 'bā újákí 'bā gōó muú āngū Yūdáyā vé rī agá 'dālé ũzi.”

⁸ 'Bá ĩri ā pámvú ũbī'bá rī pi ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Ímbápi, ũtērēsīnā nōgó 'bá Yūdáyā gá rī pi lēkí kōdō mi úvī írā sī, mi kpá 'yo kīnī, mí lē mi újá gōó Yūdáyā gá 'dāá dīí?”

⁹ Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, “Ūtúná ri sá be mužrī drī ni ĩrī, adri 'dīni kuyé? 'Bá ěcī'bá ũtúná sī rī pi, kōpi ri ěcī múké, ā'diātāsīyā ũtúná riípi āngū ĩngbērēepi kú ule vū drīgé nōgó ni anigé, kōpi ri āngū ndre ānī.

¹⁰ 'Bá riípi ěcīpi ĩnīnā sī rī, kúmū ri ĩri ā pá ũsī mužú trīko, ā'diātāsīyā ngá āngū ĩngbērēepi ule ni 'dāáyo.”

¹¹ Yēsū kā tā rī 'yoó 'dīni, vūdrī ni gé, gō 'yoó kīnī, “'Bávé ũndīgó Lázāró ri ú'dú ko, 'bo á lē muú ĩri ruú ingáá ru.”

¹² ĩrivé 'bá ĩri ā pámvú ũbī'bá rī pi ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Úpí, ágó rī dō ri ú'dú ko, ĩri ícá ícá múké rá.”

¹³ 'Bá Yēsū ā pámvú ũbī'bá rī pi ũsūkí déna Yēsū kīnī Lázāró ri ú'dú ko, 'bo ĩsúzú Yēsū ri Lázāró vé drāngará ā tā 'yo.

14 Kúru Yēsũ ní tã rĩ ě mị lǔzú kòpì ní ule kǐnĩ, “Lázāró drã gí.

15 Ma ãyĩkõ sĩ má ní adriĩ ìri ã jêlé gá 'dǎlé 'dǎáyo rĩ sĩ, ã'diātāsīyã tã 'i 'oópi 'dĩri sĩ, ìri sê ìmi ìmú ma ẹ'yĩ ãní rá. 'Bo 'bá 'dekí mụy ìri vúgá 'dǎlé.”

16 Tómmã ì ní zì Dìdímã* rĩ ní 'yozú 'í ọgǔpì rĩ 'bá Yēsũ ã pámvú ùbĩ 'bá rĩ pi ní kǐnĩ, “‘Bá mụkí ùdrãá Yēsũ pi be trũ ãlu.”

Yēsũ ùmĩ Māriyã pi ẹsì Mārátã be

17 Yēsũ kã caá Bētēniyã gá 'dǎá, lǔkí ìri ní kǐnĩ, Lázāró la caá 'bú agá 'dǎá ú'dú sụ gí.

18 Ngazú Yērúsālémã gá 'dǎgá, Bētēniyã vũ caá máyĩlĩ ìrĩ kuyé.

19 Yāhūdĩ kárakarã ìmúkí Mārátã pi ě ẹsì ùmĩ Māriyã be kòpivé ẹdrìpì Lázāró ní drãá rĩ sĩ.

20 Mārátã kã yì kǐnĩ, Yēsũ ri ìmú nĩ, 'de fũú mụzú Yēsũ vúgá ãmvé 'dǎá mụy drĩ ìsú ìri be, 'bo Māriyã áwí ívé rĩ kú 'bẹtĩ 'dǎá.

21 Mārátã ní 'yozú Yēsũ ní kǐnĩ, “Úpí, mì adri té dō nōgó anigé, má ẹdrìpì ícò té kòdò drãá ku.

22 'Bo á nĩ rá nóni, ngá mí ní zì rĩ, Múngú ri sê mí ní rá.”

23 Yēsũ ní 'yozú Mārátã ní kǐnĩ, “Mí ẹdrìpì Lázāró ri íngá gō ídri rú ùzi rá.”

24 Mārátã ní újázú Yēsũ ní kǐnĩ, “Á nĩ rá ìri úmvúlésĩ íngá gō ídri rú ú'dú ùdũ 'bá céré ní íngázú gōzú ídri rú rĩ gé.”

25 Yēsũ ní 'yozú ìri ní kǐnĩ, “Ma 'bá ùdrã 'bá gí rĩ pi sê íngá gō ídri rú ùzi! 'Bá ma ẹ'yĩ 'bá gí rĩ pi ã ùdrãkí dō gí drãáásīyã, kòpì mụ adri ídri rú.

26 'Bá ma ẹ'yĩ 'bá gí rĩ pi ídri 'dáni 'dáni rĩ ìsú rá, kòpì ícókí drãá ãlunáni ku. Tã 'dĩri fi nyo mí drĩgè rá?”

27 Mārátã ní újázú Yēsũ ní kǐnĩ, “Úpí, má ẹ'yĩ rá 'yozú kǐnĩ, mì Kúrísitò Múngú Mvòpì lēepi ìmúpì 'bá nyòòkú nòri vé rĩ pi ãsámvú gé rĩ 'i.”

28 Tã Mārátã ní 'yoó Yēsũ ní 'dĩri ã vùdrĩ gé, nga mụy ọmvúpì Māriyã ri zì mụy átá ìri be gārã gá kǐnĩ, “Ímbápi ri nōgónò, lē mi ndreé.”

29 Māriyã kã tã 'dĩri yì, koro ìri ní ngazú mụzú Yēsũ vúgá 'dǎá.

30 Tã 'dĩri ìsú Yēsũ ca drĩ gúrú 'dāri agá 'dǎá kuyé, 'bo áwí drĩ kú vūrã kòpì ní ì ìsúzú Mārátã be rĩ gé.

31 Yāhūdĩ adri'bée jó agá 'dǎá Māriyã ě ẹsì ùmĩ 'bá rĩ pi kã ndreé Māriyã nga fũú mụy ãmvé 'dǎá rú 'bá sĩ, kòpì ùsũkí déna Māriyã lē mụy Lázāró ã 'bùrèdrĩ gé ãá ngoó, kòpì ní 'dezú mụzú vú ní gé sĩ.

32 Māriyã kã mụy caá vūrã Yēsũ ní adrizú rĩ gé 'dǎá, kã Yēsũ ri ndreé, nju mụy í'dé Yēsũ ã pálé gá kǐnĩ, “Úpí, mì adri té dō nōgó anigé, má ẹdrìpì Lázāró ícò té drãá ku!”

33 Yēsũ kã mụy ndreé Māriyã ri ngongo, ãzini Yāhūdĩ ìmú 'bá ìri be trũ 'dĩ'bée kpá ri ngongo, tã rĩ fi ẹsì ní gé, sê ìri ní ìzāngã ãmbúgú.

34 Yēsũ ní kòpì zìzú kǐnĩ, “Ìmi sĩkí Lázāró ri íngũgá?”

Kòpì ní újázú kǐnĩ, “Úpí, mì ìmú ndreé, sĩkí ìri kú nò.”

35 Yēsũ ní í'dózú ngozú.

36 Yāhūdĩ rĩ pi ní 'yozú kǐnĩ, “Ì ndrekí drĩ ká, Yēsũ lē Lázāró ri ambamba.”

37 Yāhūdĩ ã urukò'bée ní 'yozú kǐnĩ, “Ágó 'dĩri zì ándúrú 'bá mị be ẹsìpi gí ni ě mị rá píri, 'bo ku Lázāró ri drãá rá ãsĩ?”

Yēsũ inga Lázāró ri gōo ídri rú drãngará gálésĩ

38 Yēsũ ě ẹsì gō ìzāngã ìsú agaá rá, ìri ní 'dezú mụzú 'bùrèdrĩ gé 'dǎá. 'Bú 'dāri, ìri ùjì, gũkí írã ãmbúgú 'bãá ùjì rĩ ě tì ọzũzú ãní.

39 Yēsũ ní 'yozú kǐnĩ, “Ìmi gũkí írã rĩ 'bú rĩ tì gé sĩ rá.”

Ávũ rĩ vé ọmvúpì Mārátã ní 'yozú kǐnĩ, “Úpí, ávũ rĩ la nóni caá 'bú gé 'dǎlé ú'dú sụ gí, ìri nóni ri ẹjì 'be'be.”

* 11:16 11:16 Dìdímã: Rù Dìdímã 'dĩri vé ífifi ẹtì.

40 Yēsū ní 'yozú Mārátā ní kīnī, “Á lū ándúrú mí ní 'yozú kīnī, mí ẹ'yī dō mávé tā rá, mí ímú Múngú vé íngúngárá ndre rá 'dīni kuyé?”

41 Kúru kōpi ní írā rī gūzú 'bú rī tị gé sī. Yēsū ní āngū ndrezú ụrụ 'dāá, ịri ní 'yozú kīnī, “Má Ẹtẹpi, ọwọ'difó mí ní ma yī rī sī.

42 Á nī rá ụ'dú céré mí rí ma yí rá, 'bo á 'yo tā 'dīri 'bá pá tu' 'bá nō' 'bée ā tā sī, kōpi ẹ ẹ'yīkí rí 'yozú kīnī, mí ịpē ma nī.”

43 Yēsū kā tā 'dīri 'yoó 'dīni, ịri ní Lázāró rí zízú ụ'dúkó be ụrụ 'dāá kīnī, “Lázāró, mí ịfū āmvé.”

44 Āvū rī ní íngázú ịfūzú 'bú rī agá 'dāásī āmvé nōó, ịsú ụdrókí drị ní pi, pá ní pi, mịlẹtị ní be bōngó sī.

Yēsū ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Ìmi ọyukí bōngó rī rụ' 'bá ní gé sī, ịmi kukí ā 'de muụ.”

Ndākí lẹtị Yēsū rí 'dizú drāzú (Mātáyo 26:1-5; Mārākō 14:1-2; Lúkā 22:1-2)

45 Yāhūdī ímú' 'bá Māriyā vúgá ịri ẹ ẹsị ūmī' 'bá 'dī' 'bée ká tā Yēsū ní 'oó 'dīri ndree, kōpi ẹ'yīkí ịri rá.

46 'Bo 'bá ụrụkọ' 'bée muķí tā Yēsū ní 'oó rī ūlū Fārúsī rī pi ní.

47 Kúru atala atala rī pi drīgé rī pi, Fārúsī rī pi be, kōpi ní 'bá tā lị' 'bá rī pi† zízú ímúzú átángá átázú ị āsámvú gé sī.

Kōpi rikí átá kīnī, “Ágó nōri rí tā āyāzú āyāyā ní 'o muzú dī dī, 'bá 'okí rí ā'di?

48 'Bá kukí dō ágó 'dīri ríi tā 'oó muzú 'dīri tịni, 'bá rī pi céré ímú ịri ẹ'yī áyú, ịri sē āngáráwá Rómā vé rī pi ímú 'bávé Jó Múngú vé rī ẹrị, kōpi 'bá 'bávé āngū agá rī pi ụ'dị ụdrā céré rá.”

49 'Bá 'dī' 'bée vé ālu rụ ní Kāyáfā 'i, ịri átálágú āmbúgú‡ ílī 'dāri gé. Ịri ní 'yozú kīnī, “Ìmi nīkí tā kuyé!

50 Ịmi nīkí á má rá 'yozú kīnī, 'bá ālu drā dō 'bá rī pi vé tā tị gé nī, ịri múké, 'bá āngū rī pi agásī rī pi ícókí ụdrāá ānī ku.”

51 Tā Kāyáfā ní 'yoó 'dīri, ígá 'í drīgé kuyé. 'Bo ílī 'dāri gé, ịri ní adrii átálágú āmbúgú rī sī, ndrị kīnī, Yēsū rí úmvúlésī ímú drā Yāhūdī rī pi vé tā tị gé,

52 drā 'yéná Yāhūdī rī pi ní ọ'dúkúle ku, ịri ímú drā anjī Múngú vé ị íré' 'bá nyọọkú drīgé nōgó rī pi ní céré, kōpi ịjízú ímúzú adrizú ngá ālu rú.

53 Í'dózú ụ'dú 'dāri gé, kōpi rikí lẹtị ndāá lēzú Yēsū rí 'dizú drāzú.

54 Kúru Yēsū gō ríi ẹcị Yāhūdī rī pi āsámvú gé sī andrekelemge kuyé, fū Yērúsālémā agásī, 'de muụ adrii ívé 'bá 'i pámvú ūbī' 'bá rī pi be ịnyina āngū ā'wí cinyáfā rú rī gé, ịnyi gúrú ị ní zị Ẹfērémā rī gé 'dāá.

55 Yāhūdī rī pi vé Ụ'dú Múngú ní Ẹlízú Jó rī pi tị gé sī rī ká ícá ịnyina gí, 'bá kárakarā fūkí āngū ị ní adrizú rī agásī, kōpi 'dekí muụ lā' bī mērē ị ní adrizú ānī ule rī 'oó Yērúsālémā gá 'dāá, ịsúzú Ụ'dú Múngú ní Ẹlízú Jó rī pi tị gé sī rī ícá drī kuyé.

56 Kōpi ká ị úmú Jó Múngú vé rī ā bóró gá 'dāá, kōpi ní rizú Yēsū rí úndrezú 'bá rī pi āsámvú gé sī, kōpi 'dekí ríi ị uzị ị āsámvú gé sī kīnī, “Ágó rī nyo ímú ūmū rī gé nōó rá?”

57 'Bo atala atala rī pi drīgé rī pi, Fārúsī rī pi be, sēkí tāimbí kīnī, “'Bá rī ịsú dō Yēsū rí ndree rá, ẹ ịjị tā ní lūú 'bá ní, ā rụkí rí ịri bēsīnī.”

12

Ūkú āzi ūdā ūdu Yēsū ā pá gá (Mātáyo 26:6-13; Mārākō 14:3-9)

1 Yēsū 'de muụ Bētēniyā gá vūrā ịri ní Lázāró rí ịdrízú gōzú ịdri rú rī gé 'dāá, ịsú Ụ'dú Múngú ní Ẹlízú Jó rī pi tị gé sī rī vé ụ'dú ẹsị áziyá.

† 11:47 11:47 'Bá tā lị' 'bá rī pi: Átálágú āmbúgú rī, atala atala rī pi drīgé rī pi, drīkoma rī pi, kōpi rí ị úmú tā Yāhūdī rī pi vé rī lị. ‡ 11:49 11:49 Átálágú āmbúgú rī: Átálágú āmbúgú rī ndē atala rī pi céré, ā'diātāsīyā ịri 'yéná fi Jó Múngú vé rí agá Vūrā Uleteretere rí agá 'dāá nī, ịri fi vú ālu ílī ālu agá. Ịri ārī rōbōņọ vé rī jì ūnjikānyā ūjízú. 'Í lā Lẹvītīkā 16; Ẹbérē 9.

² Ī ní Yēsũ pi ní ínáyã ùndrējá vé rĩ á'dízú, Mārátã ĭjĩ ínáyã rĩ sēē kōpi ní nĩ, Lázāró ri kōpi āsámuvú gé ínáyã tĩ gé 'dālē ĭndĩ.

³ Kúru Mārīyã ní ũdu ějĩ be ngũúpi ndrĩndrĩ ājē be āmbúgú ni í'dúzú mālāngĩ ālu, ũdázú Yēsũ ã pá gá sĩ, ĩri ní ĭnĩzú 'ĩ drĩ'bí sĩ, ũdu 'dĩri sē jó rĩ ã 'a ngũ kú ānĩ ndrĩndrĩ.

⁴ 'Bo 'bá Yēsũ ã pámvú ũbĩ'bánĩ rĩ pi vé āzi rú ni Yúdã Īsĩkārīyótã 'i, Yúdã 'dĩri, ĩri 'bá ímúpi Yēsũ ã ũli 'beépi rĩ 'i, ĩri ní 'yozú Yēsũ ní kĩnĩ,

⁵ “Sēkĩ té ũdu ějĩ be ngũúpi ndrĩndrĩ 'dĩri jeé mũfēngã fífĩ ěnjĩipi ěnjĩēnjĩ mũdũrũlũ na, awakĩ 'bá ngá ākó rĩ pi ní kuyé āsĩ? Ūdu ĩ ní sēē jeé 'dĩri, ĩrivé mũfēngã ri ícó 'bá ězĩ vé ni ũfē íli ālu rá.”

⁶ Yúdã 'yo tā 'dĩri 'dĩni adri 'yozú kĩnĩ, 'bã ěsĩ 'bá ngá ākó rĩ pi drĩgē yã 'dĩni kuyé, ã'diātāsīyã ĩri ũgũ'bánĩ, ĩri ní rĩi jũrú mũfēngã vé rĩ ũlĩ nĩ rĩ sĩ, kĩnĩ 'ĩ 'dũ rĩ mũfēngã rĩ ã ʊrũkó 'ĩ ní 'ĩ ĭzã kozú ānĩ.

⁷ Yēsũ ní újázú Yúdã ní kĩnĩ, “Í ku ũkú rĩ ã 'o tā 'ĩ ní lēē 'oó rĩ, ũdu ĩri ní ũdãá má pá gá 'dĩri, ĩri ri mávé ũ'dũ drāngárá vé rĩ ã tā útú.

⁸ ĩmi ícó adri 'bá ngá ākó rĩ pi be rá,* 'bo má ícó adrii caá ĩmi āsámuvú gé lókĩ be āco ku.”

⁹ Yāhūdĩ bĩtrĩká 'dĩ'bée kã yĩ kĩnĩ, Yēsũ ícá gĩ, 'bá kárakarã 'dekĩ mujú vũrã 'dãri gé, ã'diātāsīyã kōpi lēkĩ mujú Yēsũ ri ndreé, āzini Lázāró ándúrú drãapi gĩ, Yēsũ ní ídri ĭfũũ 'bũ gélésĩla 'dãri ndreé.

¹⁰ Atala atala rĩ pi drĩgē rĩ pi rikĩ létĩ ndãá lēzú Lázāró ri 'dízú drãzú ĭndĩ.

¹¹ Lázāró vé ídrĩngárã ã tā sĩ, sē Yāhūdĩ kárakarã 'dekĩ mujú Yēsũ vúgã 'dãá, kōpi ě'yĩkĩ ĩri rá.

Yēsũ vé fĩngárã Yērūsālēmã gá rĩ (Mátayo 21:1-11; Mārãkõ 11:1-11; Lúkã 19:28-40)

* **12:8 12:8** ĩmi ícó adri 'bá ngá ākó rĩ pi be rá: Tã 'dĩri vé ífĩfĩ lũ 'yozú kĩnĩ, 'bá Yēsũ ã pámvú ũbĩ'bánĩ rĩ pi úmvúlēsĩ ícó 'bá ngá ākó rĩ pi ě ĭzã ko rá. † **12:13 12:13** 'Bá ímúpi Úpĩ ã rú sĩ rĩ: 'Bá 'dĩri Yēsũ 'i. **12:13 12:13** Sãwũmã 118:25-26 ‡ **12:15 12:15** Sĩonã: Sĩonã ri ĩ kpã zĩ Yērūsālēmã. **12:15 12:15** Zãkãriyã 9:9

¹² Kã mujú adrii drũ 'dĩni, 'bá bĩtrĩká mu'bánĩ Ūmũ Yāhūdĩ rĩ pi vé Múngú ní Ēlĩzú Jó tĩ gé sĩ rĩ ã nyangárã gá rĩ pi kã yĩ kĩnĩ, Yēsũ lē ífĩ Yērūsālēmã gá,

¹³ kōpi ũñókĩ mbĩrã bí kú ĩ drĩgē sĩ, kōpi mukĩ Yēsũ vúgã 'dãá, kōpi rikĩ ó'ũ wĩnyã kĩnĩ, “Hōsãnã!”

“Tãkĩri ã adri, 'bá ímúpi Úpĩ ã rú sĩ rĩ† ní!”

“Mi 'bãgú Īsērēlē rĩ pi vé rĩ, tãkĩri Úpĩ Múngú vé rĩ ã adri mí be!”

¹⁴ Yēsũ ĩsũ dōngĩ mbaápi ú'dĩ rú 'bã āzi ní drĩ tũú úrĩ drĩ ni gé kuyé ni, tũ úrĩ drĩ ni gé, sũ ĩ ní sĩ Búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ tĩnĩ,

¹⁵ “Īmi 'bá Sĩonã‡ vé rĩ pi, ĩmi 'okĩ ũrĩ sĩ ku,

Īmi ndrekĩ drĩ kã, ĩmivé 'bãgú ri ímú ĩmi vúgã 'dĩ'ĩ,

ĩri ri ínjú ímúzú dōngĩ mbaápi ú'dĩ rú ni sĩ.”

¹⁶ Drĩdrĩ ni, Yēsũ vé 'bã ĩri ã pámvú ũbĩ'bánĩ rĩ pi ámakĩ tā rĩpi 'ĩ ngaápi 'dĩri kuyé. Múngú kã Yēsũ ri íngú, kōpi ní kúru nĩzú ámázú ĩrivé tā ótũ ĩ ní sĩ kuú Búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ 'ĩ ngaápi 'dĩ.

¹⁷ Sã Yēsũ ní Lázāró ri zĩzú 'bũ agá 'dãásĩ rĩ gé, Lázāró ní íngázú ídri rú, 'bá bĩtrĩká tā rĩ ndre'bánĩ rĩ pi 'dekĩ rĩi tā rĩ ũlũú mujú 'bã rĩ pi ní.

¹⁸ Tã sēépi 'bã bĩtrĩká rĩ pi ní mujú Yēsũ vúgã 'dãá rĩ, kōpi yĩkĩ tā Yēsũ ní 'oó āyãzú āyãyã 'dĩri.

¹⁹ Fãrũsĩ rĩ pi ní átázú ĩ āsámuvú gé sĩ kĩnĩ, “Ī ndrekĩ drĩ kã, tā Yēsũ ní lēē 'oó rĩ, 'bã ícókĩ ugaá bã ku. Ī ndrekĩ 'bã vũ drĩgē rĩ pi ārēvú cérē 'dekĩ mujú ĩri vú sĩ.”

Yēsũ átã ívé drāngárã ã tā

²⁰ 'Bã ĩ úmú'bánĩ Yērūsālēmã gá Múngú ri ĩnjĩngárã gá ũmũ Yāhūdĩ rĩ pi vé Múngú ní Ēlĩzú Jó tĩ gé sĩ rĩ ã nyangárã gá rĩ gé 'dãá, Gĩrĩkĩ rĩ

pi ã urukọ kpá kọpi ãsámvú gé 'dǎá anigé.

²¹ Gíríkí rí pi ní 'dezú muzú Pílípū ímúpí kúrú Bētēsāyídā gélésíla rí vúgá 'dǎá, Bētēsāyídā rí āngū Gālíláyā vé rí agá. Kọpi ní ìri mǎzú kíní, “Āmbúgú 'bávé rí, 'bá lēkí Yēsū rí ndreé.”

²² Kọpi ká tǎ rí 'yoó 'díní, Pílípū ní 'dezú muzú tǎ rí ūlūzú Āndēryā ní. Āndēryā pi Pílípū be, kọpi ní ì újázú muzú tǎ rí ūlūzú Yēsū ní.

²³ Yēsū ní átángá rí újázú kíní, “Ma 'Bá Mvá 'i, sǎ ì ní ma íngúzú rí ícọ gí.

²⁴ Áda ádarú á 'yo ìmi ní 'díní, mávé drǎngará rí adri sǔ mgbáyá ã fí ālu ì ní saá nyǒókú agá, kókó'bō ni rí nma, ìri gō ìfū dụ 'a mì be gbálígbálí rí tịni, ìri sē 'bá kárákará pi ídri 'dání'dání rí ìsú āní.

²⁵ 'Bá rí 'dụ dō ídri rú' 'bá nōri vé rí ã tǎ 'bǎá tǎ āmbúgú rú, s ícọ úmvúlésí ídri 'dání'dání rí ìsú ku, 'bo 'dụ dō ídri rú' 'bá nōri vé rí ã tǎ 'bǎá āmbúgú kuyé, ìri ídri 'dání'dání rí ìsú rá.

²⁶ 'Bá lēpi ẹzị ngaápi má ní rí, lē ã ūbī mǎ pámvú. Vūrǎ má ní muzú adrizú rí, mávé átí' 'bá rí mụ adri 'a ní gé. 'Bá ẹzị ngaápi má ní rí, má Ẹtẹpi rí ìri íngúngū.

²⁷ “Nóni mǎ ẹsị ìsú ìzāngǎ ambamba, mǎ 'yo rí íngóni? Mǎ 'yo rí, 'Má Ẹtẹpi, mì ímú ma paá tǎ ímúpí 'i ngaápi mǎ rú' 'bá gá drīdrī 'dǐi rí agásí rá' 'díní? Kuyé, má ícọ 'yoó 'díní ku, ã'diātāsīyā tǎ má ní ímúzú rí, má ímú ìzāngǎ nyaá.

²⁸ Má Ẹtẹpi, mì sē ẹ íngúkí mì íngúngū!”

Ú'dúkọ ní íkúzú 'bū gé 'dǎásí kíní, “Íngúkí ma gí, ma gō sē 'i ma íngú muzú dǐi dǐi.”

²⁹ 'Bá bītríká pá tu' 'bá rí pi ká ú'dúkọ 'dǐri yí, urukọ'bée kíní, “Ngá rí āngū rí lí nǐ.”

Urukọ'bée kíní, “Ngá rí mǎlǎyíkǎ átá ìri be nǐ!”

³⁰ 'Bo Yēsū ní 'yozú kọpi ní kíní, “Ú'dúkọ ì ní átá 'dǐri, átákí mǎ tǎ sǐ kuyé, átákí ìmi tǎ sǐ.

³¹ Sǎ tǎ lizú 'bá rí pi drīgé rí ícọ gí, ì ímú Sātánā rí dro muzú 'dǐisí rá.

³² Kádō ímú ma inga uru 'dǎá, ma ímú 'bá rí pi sē adri céré 'bá mávé nǐ.”

³³ Yēsū 'yo átángá rí 'díní lūzú kíní, ívé drǎngará, ì ímú 'i inga uru pẹti alambaku sígé.

³⁴ 'Bá bītríká rí pi ní 'yozú kíní, “Búkū Múngú vé rí lū 'bá ní kíní, Kúrísítō rí adri lēmgbērē rú pírí, ngá mí ní 'yozú kíní, 'Í ímú 'Bá Mvá rí 'dị drǎ rá rí ã'di? 'Bá mí ní 'yoó 'Bá Mvá 'dǐri ã'di 'i'?”

³⁵ Yēsū ní 'yozú 'bá bītríká rí pi ní kíní, “Ma rí dǐ ìmi ãsámvú gé nōgọ ụtúná rú lókí be mǎdǎ. Ìmi ẹcíkí ụtúná sǐ, ìri ní drī rizú dǐzú āngū ìmgbērēzú rí gé nō, ìníná ẹ ìsú rí ìmi ku. 'Bá ẹcì tuúpi ìnì sǐ rí, lẹti ìri ní lēzú muzú rí ãvǐ ìri ní rá.

³⁶ Ìmi ẹ'yíkí ụtúná rí áyu, ìri ní drī adrizú ūgōgō nō. Ìmi adri āní anjì ụtúná vé nǐ.” Yēsū kǎ átángá rí átá deẹ 'díní, nga 'i njeé kọpi ãsámvú gé sǐ, mụ 'i zǔú kọpi sǐ zǔzú.

Yāhūdī rí pi ẹ'yíkí Yēsū rí kuyé

³⁷ Yēsū ã 'o dō tǎ āyāzú āyāyā 'dǐ'bée Yāhūdī rí pi ẹndrẹti gé rá drǎāāsīyā, kọpi ẹ'yíkí ìri kuyé.

³⁸ Tǎ 'dǐri 'o nyo 'i sǔ nẹbī Īsáyā ní ọtú 'yoó rí tịni kíní,

“Úpí, ã'di ẹ'yí ú'dúkọ múké 'bá ní ūlūú rí rá nǐ?

Úpí, mì 'i'da mívé ūkpō 'bá pazú rí ã'di ní?”

³⁹ 'Bá 'dǐ'bée ẹ'yíkí tǎ 'dǐri kuyé, sǔ Īsáyā ní 'yoó rí tịni kíní,

⁴⁰ “Múngú ọzǔ kọpi ẹ mì gí,

sē kọpi ẹ ẹsị tete,

sē kọpi ẹ mì ndre āngū ku,

sē kọpi ẹ ẹsị nǐ tǎ áamá ku,

§ 12:25 12:25 'Bá rí 'dụ dō ídri rú' 'bá nōri vé rí ã tǎ 'bǎá tǎ āmbúgú rú, ícọ úmvúlésí ídri 'dání'dání rí ìsú ku. Tǎ 'dǐri vé ífífi, 'bá rí gǎ dō Yēsū ã pámvú ūbīgá sǐ, 'i ìsú rí ngá múké vū drīgé nōgọ āní, ícọ ídri 'dání'dání rí ìsú ku. 12:38 12:38 Īsáyā 53:1 12:40 12:40 Īsáyā 6:10

kòpì ā újákí té dō ẹ̀sì rá, ma té kòpì ídrí rá.”

41 Īsáyā 'yo tā 'dīri 'díní, ā'diātāsīyā ndre tā ī ní Yēsū ri íngúzú rī rá, ĩri ní átázú Yēsū vé tā sī ānī.

42 Sē 'bá kárakará ẹ̀'yīkí Yēsū ri rá, Yāhúdī rī pi vé drīkoma ẹ̀'yīkí kpá Yēsū ri rá, 'bo kòpì ríkí ívé ẹ̀'yīngará ā tā ūzūzū, ā'diātāsīyā kòpì ríkí 'oó ũrī sī Fārūsī rī pi sī, kòpì ā drokí rí ī fūú Jó Múngú ri Zìzú rī agásī āmvé ku.

43 Kòpì lēkí 'bá rī pi ẹ̀ íngúkí ī áyu, kòpì 'dúkí tā Múngú vé rī 'bāā tā āmbúgú rú kuyé.

44 Yēsū ní átázú ú'dúkó be uru 'dāá kīnī, “Bá rī ẹ̀'yī dō ma rá, ẹ̀'yī 'yéńá ma ó'dúkúlegúsī kuyé, ẹ̀'yī kpá Múngú ma ĩpēēpi rī rá.

45 'Bá rī ndre dō ma gí, ndre má Ẹ̀tépì ma ĩpēēpi rī gí.

46 Má ímú 'bá rī pi āsámvú gé nōgó ũtúná rú, ānī 'bá ma ẹ̀'yī 'bá gí rī pi ā áwíkí rí adrií ìnìńá agá ku.

47 “Bá mávé ú'dúkó yīpi rá, tā ni 'dujúpi ngaápi ku rī, á lị ĩrivé tā ni ku, ā'diātāsīyā má ímú tā lị 'bá vū drīgé rī pi drīgé kuyé, má ímú kòpì pā.

48 'Bá ma gāápi sī, āzini mávé ú'dúkó má ní átá nōri ẹ̀'yīpi ku rī, ī ímú tā lị ĩri drīgé rá. Átángá má ní ríí átá nōri, ĩri ūmvúlésī ímú ĩrivé tā lị nī.

49 Átángá má ní átá nōri, má ígá má drīgé kuyé, má Ẹ̀tépì ma ĩpēēpi rī lū má ní nī kīnī, má ímú tā 'dīri átá.

50 Á nī rá tā má Ẹ̀tépì ní ẹ̀zì 'dīri, ĩri sē 'bá rī pi ídri 'dání'dání rī ịsú ānī rá. Tā má ní átá rī, ĩri tā má Ẹ̀tépì ní lūú má ní, má átá rī.”

13

Yēsū ũjī ívé 'bá 'í pámvú ũbī'bá rī pi ā pá

1 Ú'dú Múngú ní Ẹ̀lìzú Jó rī pi tị gé sī rī vé ũmū nyangará ní drī ícázú kuyé rī gé, Yēsū nī rá 'yozú kīnī, ívé sá 'í ní vū nōri kuzú, 'í ní mụzú 'í Ẹ̀tépì vúgá rī ícọ gí. I'da ívé lēngará

ívé 'bá vū drīgé rī pi ní, lē kòpì agaá rá cīngbá cazú ũdū gé.

2 Yēsū pi ní úrízú ívé 'bá 'í pámvú ũbī'bá rī pi be ínyá ũndréná vé rī ā nyangará gá, ịsúzá ādróko fi kú Yúdā Īsīkārīyótā Sīmónā mvòpì ẹ̀ ẹ̀sì agá ìnógósì gí, lē létì ndāá Yēsū ā ũli 'bezú ānī.

3 Yēsū nī rá 'yozú kīnī, 'í Ẹ̀tépì sē 'í ní ũkpō tā ārēvú 'ozú rī céré gí, 'í íbì ímú Múngú vúgálésīla, 'í kpá ri 'í újá gō mụ Múngú vúgá 'dālé ũzi.

4 Kúru Yēsū ní ngazú uru sī ínyá tị gé 'dīgé, ĩri ní ívé bōngó á'bé'bē rī njezú 'í rú'bá gá sī rá, ĩri ní gōzú bōngó rú'bá ìnìzú ni 'í dūzú ndrāzú 'í úpílẹ gá áyu.

5 ĩri ní yī 'í dūzú dāzú bésēnī āngū ũjīzú ni agá, ĩri ní 'í dōzú ívé 'bá 'í pámvú ũbī'bá rī pi ā pá ũjīzú, ĩri ní ívé bōngó rú'bá ìnìzú 'í ní ndrāá 'í úpílẹ gá 'dīri oyuzú kòpì ā pá ìnìzú ānī.

6 Kā ícá Sīmónā Pétēró vúgá, Pétēró ní 'yozú kīnī, “Úpì, 'í lē nyo mâ pá ũjī?”

7 Yēsū ní újázú ĩri ní kīnī, “Í nī drī tā má ní 'oó nōri kuyé, 'bo ú'dú āzi sī, mi ímú nī rá.”

8 Pétēró ní 'yozú Yēsū ní kīnī, “Mí ícọ mâ pá ũjī āluńáni ku.”

Yēsū ní újázú Pétēró ní kīnī, “Má ũjī dō mí pá kuyé, mí adri 'bá mâ pámvú ũbīpi ni ku.”

9 Sīmónā Pétēró ní újázú ĩri ní kīnī, “Úpì, mi 'yéńá mâ pá ũjī áyu āsī? Mí ũjī mâ drī pi mâ drī be ĩndī!”

10 Yēsū ní újázú ĩri ní kīnī, “Bá 'í ũjīpi gí rī, ĩri 'yéńá 'í pá ũjī áyu, ā'diātāsīyā ĩri ā rú'bá ule, ìndì ākó. ĩmi céré ule tā ũńjì ākó, 'yéńá 'bá ālu ĩmi āsámvú gé 'dīgé, ĩri tā ũńjì be nī.”

11 Yēsū nī 'bá ímúpi 'í ũli 'beēpi rī ìnógósì gí, sē ĩri ní 'yozú ĩmi adriki céré ule kuyé ānī.

12 Yēsū ká ívé 'bá 'í pámvú ũbī'bá rī pi ā pá ũjī deé gí, ĩri ní ívé bōngó á'bé'bē rī 'í dūzú gōzú akozú 'í rú'bá gá ũzi, ĩri ní 'í újázú mụzú úrízú 'í vūrā gá ínyá tị gé 'dālé, ĩri ní kòpì

zizú kīnī, “Īmi nīkí nyo tā má ní 'oó ĩmi ní 'dīri rá?

¹³ Īmi ri ma zī ‘Īmbápi’ āzini ‘Úpí,’ tā ĩmi ní 'yoó 'dīri pīri, ā'diātāsīyā 'bá rī, ĩri ma 'i.

¹⁴ Ma ĩmivé Úpí, āzini Īmbápi, má ũjī ĩmī pá gí, nóni ĩmi í'dókí ĩmī pá ũjī, ógúpī ā ũjī ógúpī vé rī.

¹⁵ Má í'da ĩmi ní tā rī gí, lē ĩmi 'okí mužú sū má ní 'oó nōri tīnī.

¹⁶ Ma ri ĩmi ní tā áda lū, ātí'bá ícú adrii āmbúgú ívé āmbúgú drīgé ku, 'bá ĩ ní rīí áyúāyū rī, ícú adrii 'bá 'i áyúpi rī drīgé āmbúgú rú ku.

¹⁷ Nóni ĩmi nīkí tā 'dī'bée gí, ĩmi 'dúkí dō ngaá rá, ĩmi tākiri ĩsú rá.

Yēsū ri átá kīnī, 'bá āzi ri ímú 'i ũli 'be rá

¹⁸ “Tā má ní 'yoó nōri, á 'yo ĩmi tā sī céré kuyé, á nī 'bá má ní ũpēé rī pi gí. 'Bo tā 'dīri ā sē rí tā ĩ ní sīí Búkū Múngú vé rī agá rī ā nga rí 'i fūú tī ní gé bēnī. Tā ĩ ní sīí rī 'dīni, “Bá 'bá ní rīí drī úsú ĩri be ngá nyazú trū rī, ĩri ímú mā ũli 'be nī.’

¹⁹ “Á lū ĩmi ní tā 'dīri drīdrī, ā'diātāsīyā tā má ní lūú ĩmi ní 'dīri kādō ímú 'i ngaá, ĩmi ẽ'yīkí rí 'yozú kīnī, 'bá rī ma Kúrísítō 'i.

²⁰ 'Bá rī ā'yī dō 'bá má ní pēé rī rá, ā'yī 'dīri ma, 'bá rī ā'yī dō ma rá, ā'yī má Ẹtēpi ma ĩpēépi rī rá.”

Yēsū ũlū tā ímúpi 'i ngaápi 'i rú'bá gá rī

(Mātáyo 26:20-25; Mārākō 14:17-21; Lúkã 22:21-23)

²¹ Tā Yēsū ní 'yoó 'dīri ā vūdrī gé, Yēsū ẽ ẹsī gō ĩzāngā ĩsú agaá rá, ĩri ní gōzú tā rī lūzú kōpi ní uletere kīnī, “Ádarú á 'yo ĩmi ní 'dīni, ĩmi āsámvú gé 'dīgé, 'bá ālu ri ímú mā ũli 'be nī.”

²² 'Bá ĩri ā pámvú ũbī'bá rī pi, ógúpī ndre ógúpī ẽ mī, sē kōpi ẽ drī ábá céré céré, ríkí ũsūú déna 'bá ĩri ní 'yoó 'dīri adri ā'di 'i.

²³ 'Bá Yēsū ā pámvú ũbī'bá rī pi āsámvú gé, ālu ní Yēsū ní lēélē rī úrí kuú ĩri ā gārā gá.

²⁴ Sīmónā Pétēro ní drī suzú ágó úrípi Yēsū ā gārā gá 'dīri vúgá 'dāá, ĩri ní 'yozú ágó rī ní kīnī, “Í zī Yēsū ri, 'bá lēépi tā ũnjí 'dīri 'oópi rī, ĩri adri ā'di 'i?”

²⁵ Ágó rī ní 'i ẹtīzú Yēsū rú'bá gá 'dāá, ĩri ní Yēsū ri zizú kīnī, “Úpí, 'bá mí ní 'yoó 'dīri ā'di 'i?”

²⁶ Yēsū ní újázú ĩri ní kīnī, “Bá má ní ímú pánga í'dú dūú tībī agá, sēé ĩri ní rī, 'bá rī adriipi 'dī.” Kúru ĩri ní pánga rī í'dúzú dūzú tībī agá 'dāá, ĩri ní sēzú Yúdā Īsīkārīyótā Sīmónā mvópi ní.

²⁷ Yúdā kā pánga rī ẹ'yī, koro Sātánā* ní fizú ẹsī ni agá.

Yēsū ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Í 'o tā mí ní lēé 'oó rī mbēlē mbēlē!”

²⁸ Tā Yēsū ní 'yoó 'dīri fi 'bá úrí'bá ínyá tī gé 'dī'bée drīgé āluñani kuyé.

²⁹ Yúdā ní adrii 'bá rīipi mūfēngā 'bāápi ní rī sī, 'bá Yēsū ā pámvú ũbī'bá rī pi ā uruko ũsūkí déna Yēsū lū Yúdā ní ā mụ ānyāngā ũmū rī vé rī jeé, dōku ā mụ ngá sēé 'bá ngá ākó rī pi ní.

³⁰ Yúdā kā pánga rī ẹ'yī, koro nga 'deé fūú mụú āmvé. ĩsú āngū rī ní gí.

Tāimbī ú'dí rī

³¹ Yúdā kā fūú jó rī agásī gí, Yēsū ní 'yozú kīnī, “Ma 'Bá Mvá 'i, sá ĩ ní ma íngúzú rī ícú gí, ĩ Múngú ri íngú mā rú'bá gá, tā ímúpi 'i ngaápi mā rú'bá gá rī sī.

³² Íngúkí dō Múngú ri tā má ní 'oó rī sī, ma Mvá rú, Múngú ri ímú ma íngú rá, ĩri ímú ma íngú mbēlējá.

³³ “Má anji rī, má adri caá ĩmi āsámvú gé nōgó lókí be āco ku, ĩmi úmvúlésī ímú ma ndā sū má ní ándúrú lūú Yāhúdī rī pi ní rī tīnī. Ándrū sī, á lē lūú ĩmi ní 'dīni, vūrā

13:18 13:18 Sāwumā 41:9 * **13:27 13:27** Sātánā: Sātánā ri ādróko, ĩri āmbúgú índrī ũnjí rī pi drīgé, gā tā Múngú vé rī 'dugá ngagá sī, Múngú idró ĩri 'bū gé 'dāásī. 'Í lā l'dangará 12:7-9.

má ní mužú rī, ĩmi ícókí caá 'a ni gé ku.

³⁴ “Nóni á lē tāimbí ú'dí ni eziĭ ĩmi ní, lē ĩmi lēkí ĩmi lēlē. Sũ má ní ĩmi lēé rī tĩni, kúru lē ĩmi lēkí ĩmi lēlē.

³⁵ ĩmi lēkí dō ĩmi lēlē, 'bá rī pi céré nĩ áamá 'yozú kínĩ, ĩmi 'bá mâ pámvú ũbĩ'bá ni pi.”

Yēsũ 'yo Pétēró ní kīnĩ, Pétēró ri ímú 'i gā rá

(Mátayo 26:31-35; Mārākō 14:27-31; Lúkã 22:31-34)

³⁶ Šimōnã Pétēró ní Yēsũ ri zizú kīnĩ, “Úpí, 'í lē mužú íngōlé?”

Yēsũ ní újázú ĩri ní kīnĩ, “Vũrã má ní lēzú mužú 'a ni gé rī, mí ícó mužú má be trũ ãndrũ ku, mi íbĩ mužú má vúgá sĩ ndō.”

³⁷ Pétēró ní Yēsũ ri zizú kīnĩ, “Úpí, mí kīnĩ, má ícó mužú mí be trũ ku ãsĩ? Á lē ma adĩ drãá mĩ tã sĩ.”

³⁸ Yēsũ ní újázú Pétēró ní kīnĩ, “Mi nyo ícó mí adi drã má tã sĩ rá? Ádarú á 'yo mí ní 'dĩni, mí ímú 'yo mĩ tĩ sĩ ca vú be na, 'í nĩ ma kuyé, vudrĩ ni gé, lōgúlōgú ri kúru céré 'be.”

14

Yēsũ ũmĩ ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá rī pi vé éšĩ

¹ “Lē ĩmĩ éšĩ ã adri ĩzāngã sĩ ku, ĩmi ẽ'yĩkĩ Múngú ri, lē ĩmi ẽ'yĩkĩ kpá ma ĩndĩ.

² Má Ẹtẹpi vúgá 'bũ gé 'dãá, jó rī pi kárakarã anigé, ã adri té dō 'dĩni kuyé, má ícó té 'yoó kínĩ, ma mužú ĩmi ní vũrã údé 'dãlé 'dĩni ku.

³ Á mužú dō vũrã rī údé ĩmi ní gĩ, ma ĩgō ímú ĩmi bĩ jĩ mužú adri má be trũ vũrã má ní adrizú rĩ gé 'dãá.

⁴ ĩmi nĩkĩ létĩ má ní lēzú mužú ãnĩ vũrã rĩ gé 'dãlé rĩ gĩ.”

Yēsũ ri létĩ mužú ãnĩ Ẹtẹpi vúgá 'dãlé rĩ

⁵ Tórnã ní 'yozú Yēsũ ní kīnĩ, “Úpí, 'bá nĩkĩ kuyé mi dō ri mužú íngōlé, 'bã ícó létĩ mí ní mužú rĩ nĩ íngóni íngóni?”

⁶ Yēsũ ní újázú ĩri ní kīnĩ, “Ma létĩ rĩ 'i, tã áda rĩ 'i, ãzini ídri rĩ 'i. 'Bá rĩ ẽ'yĩ dō ma kuyé, ícó agaá caá má Ẹtẹpi vúgá 'dãlé ku.

⁷ Ádarú ĩmi nĩkĩ té dō ma rá, ĩmi té ícó má Ẹtẹpi ri nĩ rá. Í'dózú ãndrũ sĩ, mužú drĩdrĩ, ĩmi nĩkĩ má Ẹtẹpi ri gĩ, ĩmi ndrekĩ ĩri gĩ.”

⁸ Pílípũ ní 'yozú Yēsũ ní kīnĩ, “Úpí, mí 'i'da 'bá ní mí Ẹtẹpi ri, 'bã épĩkĩ rĩ tã ni sĩ múké múké.”

⁹ Yēsũ ní újázú Pílípũ ní kīnĩ, “Pílípũ, á ri adrii ĩmi be trũ nōgó lókĩ be ãco, 'í nĩ drĩ ma kuyé? 'Bá rĩ ndre dō ma gĩ, ndre má Ẹtẹpi ri gĩ, ngá mí ní 'yozú kínĩ, mâ 'i'da má Ẹtẹpi ri ĩmi ní rĩ ã'di?”

¹⁰ ĩmi ẽ'yĩkĩ 'yozú kínĩ, 'bã má Ẹtẹpi be ngá ãlu 'dĩni kuyé? Tã má ní átã ĩmi ní 'dĩ'bée, má ígã ĩri má drĩgé kuyé, má Ẹtẹpi 'bã ní adrii ĩri be ngá ãlu rĩ, sē má ní ũkpō rizú ívé ẽzĩ ngazú nĩ.

¹¹ Lē ĩmi ẽ'yĩkĩ tã má ní 'yoó 'bã má Ẹtẹpi be ngá ãlu 'dĩri, dōku ĩmi ẽ'yĩkĩ ma, tã ãyázú ãyãyã má ní 'oó 'dĩ'bée sĩ.

¹² Ádarú á 'yo ĩmi ní 'dĩni, 'bã má ẽ'yĩpi rá rĩ, ĩri ẽzĩ ãlu ãlu má ní ngaá nōri 'du nga rá. ĩri ícó ẽzĩ rĩ nga má ní ngaá nōri ndē rá, ã'diãtãsiyã ma ri mužú má Ẹtẹpi vúgá.

¹³ ĩmi zĩkĩ dō tã ãzi mâ rú sĩ, ma ícó 'o ĩmi ní rá, ã'diãtãsiyã ma Mvã rú, ẽzĩ má ní 'oó 'dĩri sĩ, ĩ má Ẹtẹpi ri íngú ãnĩ.

¹⁴ ĩmi zĩkĩ dō tã ãzi mâ rú sĩ, ma ícó 'o ĩmi ní rá.”

Yēsũ ẹzi Índrí Uleterē rĩ vé tã

¹⁵ Yēsũ ní 'yozú ívé 'bã 'i pámvú ũbĩ'bã rĩ pi ní kīnĩ, “ĩmi lēkĩ dō ma rá, tã má ní lũú ĩmi ní 'dĩri, ĩmi 'dũkĩ ngaánga.

¹⁶ Ma má Ẹtẹpi ri zĩ, ĩri ĩmi ní Índrí Uleterē rĩ ĩpē ímú ĩmi ĩzã ko, ĩri ímú adri ĩmi be mužú 'dãni'dãni.

¹⁷ Índrí Uleterē rĩ, ĩri ĩmi ní tã áda rĩ 'i'da nĩ. 'Bã nyōokũ nōri vé Yēsũ ri ẽ'yĩ'bã ku rĩ pi ícókĩ Índrí Uleterē rĩ ísú ku, ã'diãtãsiyã kōpi ícókĩ ĩri

ndree ku, dōku nīkí ĩri áamá ku. 'Bo 'yéǵá ĩmi nīkí ĩri nī, ĩri adri ĩmi be trú, ĩri fi adri ĩmi agá.

18 “Á mu dô gí, má ícǵo ĩmi kuú ĩmváanji rú ku, ma ĩgō ĩmi vúgá nōlé rá.

19 Ẹṣí mǵdǵá, 'bá ma ẹ'yí' 'bá kuyé rí pi ícǵkí ma ndree dǵí ku, 'bo ĩmi ma ndre nī, ǵ'diǵtǵsīyǵ ma adri ídri rú, ĩmi kpá adri ídri rú.

20 Ẹ'dú má ní ímúzá íngázú gōzú ídri rú rí gé, ĩmi ímú nī 'yozú kíní, 'bá má Ẹtẹpi be ngá ǵlu. ĩmi ímú adri má be trú ǵlu, sǵ má ní adrií ĩmi be trú rí tǵnǵ.

21 'Bá rí ẹ'yí dô mávé tǵ 'duyú ngáá rá, 'bá 'dǵri lē ma lēlē. 'Bá ma lēepi lēlē rí, má Ẹtẹpi rí kpá ĩri lēlē, ma kpá ĩri lēlē, ma ímú ma i'da ĩri ní rá.”

22 Yúdá ní 'yozú kíní, “Úpí, mi 'yéǵá mi i'da 'bá ní, mí i'da mi 'bá vū drǵgé nōgǵ rí pi ní ku ǵsí?” Yúdá 'dǵri adri Yúdá Ẹsíkǵrǵyótǵ 'i ku, ĩri 'bá Ẹsǵ ǵ pámvú ũbǵ' 'bá rí pi vé ǵzi.

23 Ẹsǵ ní újázú ĩri ní kíní, “'Bá rí lē dô ma lēlē, ĩri tǵ má ní ímbá 'dǵri 'du ngá rá. Má Ẹtẹpi rí ĩri lēlē, 'bá úmvúlésǵ mu ĩri vúgá, 'bá fi adri ĩri agá.

24 'Bá ma lēepi ku rí, lē tǵ má ní ímbá rí 'duyú ngáá ku, 'bo ǵ nī áamá múké 'yozú kíní, má ígá tǵ 'dǵri má drǵgé kuyé, má Ẹtẹpi ma ĩpēepi rí lū má ní nī.

25 “Ma rí tǵ 'dǵ' 'bée átá ĩmi ní má ní drǵ adrizú ĩmi be rí gé nō.

26 'Bo Índrí Uleteré má Ẹtẹpi ní ímú ĩpēé má rú sǵ ĩmi ĩzǵ koó rí, ĩri ímú ĩmi ní tǵ rí pi ǵrēvú ímbá céré nī, ĩri sē ĩmi ímú tǵ má ní átá ĩmi ní rí ígá ǵnǵ.

27 Ma ímú ĩmi ní tǵkírí ku, tǵkírí má ní lēé kuú ĩmi ní 'dǵri, íngá má vúgá, á sē ĩri ĩmi ní sǵ 'bá ẹ'yí' 'bá kuyé rí pi ní ríí sēé rí tǵnǵ ku. Lē ĩmǵ

ésǵ ǵ adri ĩzǵngǵ sǵ ku, dōku ĩmi 'okí ũrǵ sǵ ku.

28 “'ĩmi yǵkí ǵndúru rá, má kíní, 'Ma rí mu mu, 'bo ma ĩgō ĩmi vúgá nōó rá.’ ĩmi lēkí té dô ma rá, ĩmi té adri ǵyǵkō sǵ, tǵ má ní 'yoó ma rí mu má Ẹtẹpi vúgá rí sǵ, ǵ'diǵtǵsīyǵ ĩri má sǵ ǵmbúgu nī.

29 Á lū ĩmi ní tǵ 'dǵri drǵdrǵ ísú ngá drǵ 'i kuyé, ǵ'diǵtǵsīyǵ kǵdō ímú 'i ngáá, ĩmi ẹ'yǵkí rí bēsǵnǵ.

30 Á lē átá ĩmi be vǵú ǵco ku, ǵ'diǵtǵsīyǵ ǵdróko vū nōri ruǵpi rí rí ímú 'dǵ' 'dǵ, 'bo ícǵo ma ndéé ũkpō sǵ ku.

31 'Bo lē 'bá vū drǵgé nōgǵ rí pi ǵ nīkí múké 'yozú kíní, á lē má Ẹtẹpi rí lēlē, sēzú má ní rizú tǵ má Ẹtẹpi ní ẹzǵ rí 'duzú ngazú ǵnǵ.

“'ĩmi íngákí, 'bá mukí.”

15

Ẹsǵ rí pẹtǵ ǵda vǵnyǵ vé rǵ

1 “Ma pẹtǵ ǵda vǵnyǵ vé rǵ,* má Ẹtẹpi rí ǵmvú vǵnyǵ vé rǵ vé ẹ'dǵpa.

2 Má Ẹtẹpi rí pẹtǵ vǵnyǵ vé rǵ ẹ drǵtǵ 'a' 'bá ku rí pi uga vǵgá. 'Bo pẹtǵ rí vé drǵtǵ 'a' 'bá ĩndǵ rí pi, ĩri rǵ 'bá kǵpi rǵ' 'bá gá rí pi úpí vǵgá, kǵpi gō 'a ambamba.

3 ĩmi ícǵkí nǵnǵ múké tǵ má ní lūú ĩmi ní 'dǵ' 'bée sǵ gí. Ẹ'dúko má ní lūú ĩmi ní 'dǵri, ũjǵ ĩmi ícǵ kuú ule gí.

4 ĩmi ǵwǵkí adrií má agá, ma kpá adri ĩmi agá. Pẹtǵ vǵnyǵ vé rǵ ẹ drǵtǵ gákí dô ẹrǵngǵ ní ǵ rǵ' 'bá gá sǵ gí, ícǵo 'aá ku. Lē pẹtǵ vǵnyǵ vé rǵ ẹ drǵtǵ ǵ adri ẹrǵngǵ rí ǵ rǵ' 'bá gá. ĩmi ǵwǵkí dô adrií má agá kuyé, ĩmi ícǵkí tǵ múké 'oó ku.

5 “Ma pẹtǵ vǵnyǵ vé rǵ, ĩmi adri kǵ sǵ pẹtǵ vǵnyǵ vé rǵ ẹ drǵtǵ tǵnǵ. ĩmi ǵwǵkí dô adrií má agá, ĩmi ícǵo tǵ múké ní pi 'o rá, ĩmi adri kǵ dô má

* 15:1 15:1 *Pẹtǵ vǵnyǵ vé rǵ*: Yǵhúǵ rí pi 'dukǵ pẹtǵ vǵnyǵ vé rǵ ǵ tǵ 'bǵá tǵ ǵmbúgu rú, kǵpi rí ũ'a ní zo vǵnyǵ sǵ rú. Múngu ĩpē 'bá Ẹsērélé vé rǵ pi adrií 'bá ívé ní, kǵpi ǵ adri kǵ rí sǵ pẹtǵ vǵnyǵ vé Múngu ní saá 'aápi ũ'a be rí tǵnǵ. Nǵpǵ pẹtǵ vǵnyǵ vé 'dǵri, sē 'bá tǵmbǵ ímbá' 'bá rí pi atala atala rí pi drǵgé rí pi be nīkǵ áamá rá 'yozú kíní Ẹsǵ rí ívé tǵ átá. 'Í lǵ Sǵwǵmǵ 80:8-16; Ẹsǵyǵ 5:1-7; Yērēmíyǵ 2:21; Mǵtǵyo 21:33-46; Mǵrǵkō 12:1-12; Lúkǵ 20:9-19.

rú'ba gá sī rará rú, ĩmi ícókí tã múké 'oó ku.

6 'Bá rĩ áwí dō adrii má rú'ba gá kuyé, ĩ ĩri gũ ãmvé, sũ ĩ ní pɛtì vinyõ vé rĩ ĩ drĩtì 'wi'ba gí rĩ pi ugaá vũgá rĩ tĩnì, ĩ kòpi zã ve ãcì sī.

7 ĩmi áwíkí dō adrii má agá, átángá má ní átá rĩ, ĩri áwí adri ĩmĩ ɛsì agá. ĩmi zìkí dō ngá ĩmĩ ɛsì ní lēē rĩ, ĩ ícò sē ĩmi ní rá.

8 Lē ĩmi 'okí tã múké, 'bá rĩ pi ã ndrekí rí 'yozú kínĩ, ĩmi 'bá mã pámvú ũbĩ'ba ni pi, tã ĩmi ní 'oó rĩ sī, ĩ má Ẹtèpì ri íngú ãní íngúngũ.

9 “Á lē ĩmi lēlē, sũ má Ẹtèpì ní ma lēē rĩ tĩnì. Lē ĩmi áwíkí adrii lēngará mávé rĩ agá.

10 ĩmi 'dukí dō tãimbì mávé 'dĩri ngaá rá, ĩmi áwí adri lēngará mávé 'dĩri agá, sũ má ní má Ẹtèpì vé tãimbì 'duú ngaá rá, má ní áwí adrii ĩrivé lēngará agá rĩ tĩnì.

11 Á 'yo ĩmi ní tã 'dĩri, ã sē rí ĩmi ní ãyĩkò ãmbúgú, sũ má ní kpá adrii ãyĩkò sī rĩ tĩnì.

12 Á 'yo ĩmi ní 'dĩni, lē ĩmi lēkí ĩmi lēlē, sũ má ní ĩmi lēē rĩ tĩnì.

13 Tã ãmbúgú lūúpi kínĩ 'bá rĩ lēngará be rĩ, ĩri 'bá rĩ ní ívé ídri adizú sēzú drãzú ívé ũndĩ rĩ pi ã tã sī.

14 ĩmi 'dukí dō tã má ní lūú ĩmi ní 'dĩ'bée ngaá rá, ĩmi gō ícá ũndĩ mávé ni.

15 Má ícò nóni ĩmi zìjì átí'ba ku, ã'diãtãsiyã átí'ba ícò ɛzì ívé 'bá ãmbúgú ní ngaá rĩ nĩjì ku. ĩmi nóni mávé ũndĩ, ã'diãtãsiyã tã má Ẹtèpì ní lūú má ní rĩ, mã ũlũ ĩmi ní céré gí.

16 ĩmi ĩpèkí ma nĩ kuyé, mã ĩpè ĩmi nĩ. Mã ĩpè ĩmi, ĩmivé tã ĩmi ní 'oó rĩ ã pámvú ã 'a rí ũ'a rú mɔzú nyonyo. ĩmi zìkí dō ngá mã Ẹtèpì tì gé mã rú sī, ĩri sē ĩmi ní rá.

17 Tãimbì má ní sēē ĩmi ní rĩ 'dĩni, lē ĩmi lēkí ĩmi lēlē.

'Bá nyõókú nõri vé rĩ pi ímú ĩmi ngũ ãnjí

15:25 15:25 Sãwùmã 35:19; 69:4

18 “Dõ 'bá nyõókú nõri vé rĩ pi ngũkí ĩmi ãnjí, lē ĩmi nĩkí 'yozú kínĩ, kòpi í'dókí drĩdrĩ ni ma ngũú.

19 ĩmi té dõ ri tã nyõókú nõri vé rĩ pi 'du nga, 'bá vũ drĩgé rĩ pi té ĩmi lēlē. 'Bo ĩmi adrikí 'bá nyõókú nõri vé ni ku. Mã ĩpè ĩmi ĩfũú 'bá nyõókú nõri vé rĩ pi ãsãmvú gé sī nĩ, 'bá nyõókú nõri vé rĩ pi ní ĩmi ngũzú ãnjí ãní.

20 Lē ĩmi ígákí tã ándúru má ní lūú ĩmi ní: ‘Átí'ba ícò adrii ãmbúgú ívé ãmbúgú drĩgé ku 'dãri.’ Dõ 'bá rĩ pi õcũkí ándúru ma rá, ĩmi ũsũkí kòpi ícókí kpá ĩmi õcũú ku? Kòpi 'dukí té dõ tã má ní ímbá rĩ ngaá rá, kòpi té kpá tã ĩmi ní ímbá rĩ 'du nga rá.

21 Kòpi ĩmi õcũ 'dĩni mã tã sī, ã'diãtãsiyã kòpi nĩkí 'bá ma ĩpèepi rĩ kuyé.

22 Mã ímú té dõ kòpi ní tã 'dĩri átá ku, kòpi ícókí té áamá 'yozú kínĩ, tã ĩ ní 'oó 'dĩri ãnjĩkãnyã 'dĩni ku. 'Bo nóni kòpi ícókí ívé ãnjĩkãnyã ã tã gãá bã ku.

23 'Bá rĩ ngũ dõ ma ãnjí, ngũ kpá mã Ẹtèpì ri ãnjí.

24 Mã 'o dõ tã ãyãzú ãyãyã 'bá ãzi ní ãvũ ni 'oó kuyé ni kòpi ãsãmvú gé ku, kòpi ícókí té nĩjì áamá 'yozú kínĩ, tã ĩ ní 'oó 'dĩri ãnjĩkãnyã 'dĩni ku. 'Bo nóni kòpi ndrekí tã má ní 'oó 'dĩ'bée, sē kòpi ngũkí 'bã mã Ẹtèpì be ãní ãnjí.

25 Tã ĩ ní sī Búkũ Múngú vé rĩ agá 'yoópi kínĩ, 'Kòpi ngũkí ma ãnjí tã ã ndú ãkó' 'dĩri, 'i ngaápi fũúpi tì ni gé 'dĩ.

26 “Mã ímú ĩmi ní Índrí Uleteré tã be áda ĩmi ĩzã koópi rĩ ĩpè, ĩri ímú mã Ẹtèpì vúgálésĩ, ĩri ímú tã mávé rĩ átá nĩ.

27 ĩmi kpá úmvúlésĩ ímú mávé tã ũlũ 'bá rĩ pi ní nĩ, ã'diãtãsiyã ĩmi rikí adrii mã be trù í'dóngará gá 'dãá.”

16

1 “Mã ũlũ ĩmi ní tã 'dĩri 'dĩni, ĩmi áwíkí rí adrii ĩmivé ɛ'yĩngará agá

ūgōgō.

² Kōpi ímú ìmi údró ũfū Jó Múngú ri Zízú rī agásī āmvé. Lókí āzi ri ímú 'dī'dī, kōpi ímú ìmi ú'dí, kōpi 'yo, ī 'dīri ri ēzī nga Múngú ní.

³ Kōpi ímú tā 'dī'bée 'o ìmî rú'ba gá rá, ā'diātāsīyā kōpi nīkí má Ètēpi ri kuyé, kōpi nīkí kpá ma kuyé.

⁴ 'Bo á lū ìmi ní tā 'dīri, ā'diātāsīyā lókí tā 'dī'bée ní ímúzú ī ngazú rī kādō ícá, ìmi ímú tā má ní lūú ìmi ní 'dīri ígá rá. Á lū ìmi ní tā 'dī'bée drīdrī kuyé, ā'diātāsīyā ma drī ri adri ìmi be adri adri lókí be āco.

Índrí Uleterē rī vé ēzī

⁵ “'Bo nóni á nga gí, ma ri ma újá gō mužú má Ètēpi ma ìpēēpi rī vúgá 'dāá, 'bo ìmi āsámvú gé 'dīgé, 'bá āzi ma zīpi 'yoópi kīnī, ma ri mu ngólé yā 'dīni 'dāáyo.

⁶ Má ní 'yoó ma ri mu má Ètēpi vúgá rī sī, sē ìmi ní īzāngā ìmî ésí agá.

⁷ 'Bo ádarú á lē lūú ìmi ní 'dīni, tā má ní lēzú mužú nōósī rá rī, ma mu ìmi ní tā múké 'o. Má ní drī adringará gá ìmi be ũgōgō rī gé, Índrí Uleterē rī ícá ímú ìmi īzā koó ku. 'Bo á mu dō gí, ma íbí Índrí Uleterē rī ìpē ímú ìmi ású ndō.

⁸ Índrí Uleterē rī kādō ímú, ìri ímú 'bá vū drīgé rī pi vé ũnjīkānyā ā tā átá kōpi ní pīrī nī, ìri tā pīrī rī vé tā átá kōpi ní pīrī nī, āzini ìri tā līngará rī vé tā átá pīrī nī.

⁹ Ìri ũnjīkānyā rī vé tā átá kōpi ní pīrī, ā'diātāsīyā kōpi ē'yīkí ma kuyé.

¹⁰ Ìri tā pīrī rī vé tā átá pīrī kōpi ní, ā'diātāsīyā ma ri mu má Ètēpi vúgá, ìmi gōkí ma ndreé dījī ku.

¹¹ Ìri tā līngará rī vé tā átá pīrī kōpi ní, ā'diātāsīyā ādróko rīipi 'bá rī pi ē drī ọrúpi vū drīgé nōgó rī, līkí tā drī ni gé ínógósí gí.”

¹² “Ma drī tā be āmbúgú má ní lēé átá ìmi ní, 'bo nóni tā má ní lēé átá ìmi ní nōri, tā ni ícá fī ìmi drīgé ku.

¹³ Índrí Uleterē tā áda átápi rī kādō ícá, ìri ímú ìmî drī ko tā áda rī nīzú nī. Índrí Uleterē rī ígá tā rī

'í drīgé ku, ìri tā rī yī má tī gé, ìri íbí ũlū ìmi ní ndō. Ìri ímú tā ímú'ba ī nga'ba drīdrī 'dīlé rī pi ũlū ìmi ní nī.

¹⁴ Índrí Uleterē rī sē ī ímú ma íngúngū, ìri tā ífūúpi má tī gé rī jī ũlū ìmi ní nī.

¹⁵ Ngá má Ètēpi vé rī pi ārēvú céré mávé ni. Sē má ní 'yozú, Índrí Uleterē rī ā jī tā ífūúpi má tī gé rī mužú ũlūú ìmi ní ānī.

¹⁶ “Èsī mādā, ìmi gōkí ma ndreé dījī ku, ìri gō adri mādā, vūdrī ni gé, ìmi gō ma ndre rá.”

Īzāngā rī gō 'i újá ícá āyīkō

¹⁷ 'Bá Yēsū ā pámvú ũbī'ba rī pi urukọ ríkí ī uzījī ī āsámvú gé sī kīnī, “Tā ìri ní 'yoó, 'Èsī mādā, ìmi gōkí ma ndreé dījī ku, ìri gō adri mādā, vūdrī ni gé, ìmi gō ma ndre rá, 'āzini ìri ní 'yoó, 'Ma ri mu má Ètēpi vúgá, 'dīri vé ífífi ā'di?”

¹⁸ Kōpi gōkí 'yoó dījī kīnī, “Tā ìri ní 'yoó kīnī, 'Èsī mādā, 'dīri vé ífífi ā'di? 'Bá nīkí tā ìri ní átá 'dīri vé ífífi kuyé.”

¹⁹ Yēsū nī áamá rá 'yozú kīnī, kōpi lēkí 'i zījī tā 'dīri sī, ìri ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Ìmi ri ìmi uzī ìmi āsámvú gé sī tā má ní 'yoó ìmi ní, 'Èsī mādā, ìmi gōkí ma ndreé dījī ku, ìri gō adri mādā, vūdrī ni gé, ìmi gō ma ndre rá, 'dīri sī?”

²⁰ Ádarú á 'yo ìmi ní 'dīni, ìmi ímú āá ngo, āzini lūlūlú ga rá, 'bo 'bá nyōókú nōri vé rī pi adri āyīkō sī. Ìmi ímú īzāngā nya rá, īzāngā ìmi ní nyaá rī ā vūdrī gé, ìmi gō āyīkō ísú rá.

²¹ Ūkú lēēpi tīpi tītī rī, ìri īzāngā nya ambamba sá mváná rī tīzú rī gé, 'bo tī dō mváná rī gí, īzāngā ìri ní nyaá rī vé tā ri gō āvī ésí ni agásī rá, ā'diātāsīyā ìri adri āyīkō sī, 'í ní mváná rī tī ífūú vū drīgé nōgó gí rī sī.

²² Ìmi nóni īzāngā sī, 'bo ma gō ímú ìmi ndre dījī rá, ìmi gō ímú adri āyīkō sī, 'bá āzi ícá ìmivé āyīkō izaá ìmî ésí agásī ku.

23 Ụ'dụ 'dāri gé, ĩmi ícókí gōó ngá āzi zị má tị gé ku. Ádarú á lē 'yoó ĩmi ní, ĩmi zíkí dō ngá āzi má rụ sī, má Ẹtẹpị ri ícọ sē ĩmi ní rá.

24 Í'dózú 'dā cǐmgbá āndrū sī, ĩmi zíkí ngá āzi má rụ sī ālujání kuyé. ĩmi zíkí, ĩmi ícọ ịsụ rá, ĩmivé āyĩkō ri ímụ aga rá.

25 “Á ri ĩmi ní tã 'dīri átá nāpí rú, lókí āzi ri ímụ 'dīí'dī, á gō átá ĩmi ní nāpí sī ku, ma ímụ má Ẹtẹpị vé tã lū ĩmi ní uletere.

26 Ụ'dụ 'dāri gé, ĩmi ímụ tã rī zị má Ẹtẹpị tị gé má rụ sī. Tã má ní 'yoó 'dīri, adri 'yozú kīnī, ma mụ tã ri zị má Ẹtẹpị tị gé 'dāá nī 'dīni ku.

27 Lē ĩmi nīkí múké 'yozú kīnī, má Ẹtẹpị lē ĩmi lēlē, ā'diātāsīyā ĩmi lēkí kpá ma lēlē, ĩmi ẹ'yīkí rá 'yozú kīnī, má íbí ímụ Múngú vúgálésīla.

28 Má íbí ímụ má Ẹtẹpị vúgálésīla, má ífí ícá 'bá nyọókú nōri vé rī pi āsámvú gé. Nóni ma 'bá nyọókú nōri vé rī pi ku, ma ri ma újá gō má Ẹtẹpị vúgá.”

29 'Bá Yēsū ā pámvú ũbī'bá rī pi ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Nóni mí átá 'bá ní tã rī nāpí sī kuyé, 'í lū 'bá ní tã rī uletere gí.

30 Nóni 'bá nīkí á má rá 'yozú kīnī, 'í nī tã ārēvú céré, lē 'bá āzi ē iza sá mi zịzú dīi ku. Tã 'dīri sē 'bá ẹ'yīkí 'yozú kīnī, mí íbí ímụ Múngú vúgálésīla.”

31 Yēsū ní újázú kọpi ní kīnī, “Ádarú ĩmi ẹ'yīkí nóni ma gí?

32 'Bo lókí āzi ri ímụ 'dīí'dī, ícá nóni gí, ĩmi ímụ ĩmi íré rá, 'bá ālu ālu ri nga mụ ívé āngá. ĩmi ímụ ma ku ọ'dụkúlegúsī. 'Bo má adri ọ'dụkúle ku, má Ẹtẹpị ri adri má be trú ālu.

33 “Á lū ĩmi ní tã 'dīri, ĩmi ní adrii má agá rī sī, ĩmi ịsúkí rí tākíri ānī. Vū drīgé nōgó, ĩmi ímụ ịzāngā nya ambamba. 'Bo lē ĩmī ẹsị ā adri ũkpó ũkpó, ā'diātāsīyā á ndē vū ũnjikānyā be nōri vé ũkpō gí.”

17

Yēsū zị Múngú ri

1 Yēsū kā átángá rī átá deę ívé 'bá 'í pámvú ũbī'bá rī pi ní gí, ĩri ní 'í mị 'bázú āngū ndrezú mụzú 'bū gé 'dāá, ĩri ní 'yozú kīnī, “Má Ẹtẹpị, ma Mvá mívé ni, sá mí ní ma íngúzú rī ícọ gí, sá má ní kpá mi íngúzú rī ícọ gí.

2 Má Ẹtẹpị, mí sē má ní ũkpō adrizú 'bá rī pi drīgé céré rī nī, má sē rí ídri 'dáni'dáni rī 'bá mí ní ẹzị kuú má ní rī pi ní ānī.

3 Létí ĩ ní ídri 'dáni'dáni rī ịsúzú rī, lē 'bá rī pi ā nīkí mi 'yozú kīnī, mí Múngú adriipi áda rī, āzini lē kọpi ā nīkí kpá ma Yēsū Kúrísítō mí ní ịpēé ímụ vū drīgé nōó rī.

4 Má Ẹtẹpị, ẹzị mí ní sēé má ní, má ímụ ngaá vū drīgé nōgó rī, á de nóni gí, sē 'bá rī pi íngúkí mi ānī rá.

5 Má Ẹtẹpị, nóni mí sē ē íngúkí ma íngúngū, sū ĩ ní 'bá íngú mí be ĩ ní drī vū rī gbizú kuyé 'dāri gé rī tịni.

Yēsū zị Múngú ri ívé 'bá 'í pámvú ũbī'bá rī pi ní

6 “Má Ẹtẹpị, mí sē má ní 'bá má pámvú ũbī'bá ni pi rá, 'bá mi ẹ'yī'bá kuyé rī pi āsámvú gé, má 'da mívé tã kọpi ní rá, kọpi ọtú 'bá mívé ni pi, nóni mí ẹzị kọpi má ní gí, kọpi 'dụkú ụ'dụkó mívé rī ā tã 'bāá āmbúgú.

7 Kọpi nīkí rá 'yozú kīnī, ngá mí ní sēé má ní rī pi ārēvú céré íbí íngá mí vúgá.

8 Tã mí ní ũlūú má ní rī, má ũlū 'bá má pámvú ũbī'bá rī pi ní rá, kọpi ẹ'yīkí rá. Kọpi nīkí rá 'yozú kīnī, má íbí ímụ mí vúgálésīla, āzini kọpi ẹ'yīkí rá 'yozú kīnī, mí ịpē ma nī.

9 Múngú, ma ri mi zị 'bá ma ẹ'yī'bá gí rī pi ní, á zị 'bá ma ẹ'yī'bá kuyé rī pi ní ku. Ma ri mi zị 'bá mí ní sēé má ní rī pi ní, ā'diātāsīyā kọpi 'bá mívé ni.

10 'Bá mí ní sēé má ní 'dī'bée, kọpi 'bávé ni mí be, kọpi sē ĩ ma ịnjīnī.

11 Má Ẹtẹpị adriipi Uletere rī, á gō adrii nyọókú drīgé nōgó ku, ma mụ mí vúgá, 'bo 'bá má pámvú ũbī'bá rī pi drī áwí adri má vūdrī gé nyọókú

drīgé nōgó. Mí ūtē kōpi ūkpō mí ní ándúru sēé má ní 'dāri sī, kōpi ā adrikí rí ngá ālu, sū 'bá ní adrií mí be ngá ālu rī tīni.

¹² Má ní adringará gá kōpi be rī gé, á ru kōpi múké ūkpō mí ní sēé má ní 'dāri sī, á mba kōpi ā tā múké, á ku 'bá āzi fī tā ūnjí gé kuyé, 'yéjá ágó úmvúlésī ímúpi fípi ízāngā deēpi ku rī agá rī 'i, tā ī ní sīí Búkū Múngú vé rī agá rī, ā nga rī 'i fūú tī ni gé bēnī.

¹³ “Á nga nóni gí, ma ri mu mí vúgá, tā má ní tā 'dīri átázú ísúzú ma drī nyōókú drīgé nōgó rī, ā'diātāsīyā 'bá mâ pámvú ūbī'bá rī pi ā adrikí rí āyīkō sī, sū má ní adrií rī tīni.

¹⁴ Má ūlū tā mí ní ūlūú má ní rī 'bá mâ pámvú ūbī'bá rī pi ní rá, 'bo 'bá nyōókú drīgé nōgó rī pi lēkí kōpi ā tā ku, ā'diātāsīyā 'bá mâ pámvú ūbī'bá rī pi adrikí 'bá nyōókú nōri vé ni pi ku, sū má ní adrií 'bá nyōókú nōri vé ni ku rī tīni.

¹⁵ Má Ētēpi, á zī mi 'yozú kīnī, mī 'du 'bá mâ pámvú ūbī'bá rī pi vū drīgé sī rá 'dīni ku, lē mī ūtē kōpi, ādróko ā 'o rí kōpi ūnjí ku.

¹⁶ 'Bá mâ pámvú ūbī'bá rī pi adrikí 'bá nyōókú nōri vé ni ku, sū má ní adrií 'bá nyōókú nōri vé ni ku rī tīni.

¹⁷ Mí é'yī kōpi adrií 'bá mívé ni pi, mí ímbá kōpi ní tā áda mívé rī, tā mí ní ímbá 'dīri ā sē rí kōpi ā adrikí rí uletere.

¹⁸ Á pē kōpi mužú 'bá nyōókú nōri vé rī pi āsámvú gé 'dāá, sū mí ní ma ĩpēé ímúú 'bá nyōókú nōri vé rī pi āsámvú gé rī tīni.

¹⁹ Má adi mâ ngúlúpi kōpi ā tā sī, kōpi ā adrikí rí ádarú uletere 'bá mívé ni pi.

²⁰ “Á zī mi 'yéjá 'bá mâ pámvú ūbī'bá rī pi ní ọ'dúkúle ku, ma mi zī 'bá úmvúlésī ímú'bá ma ẹ'yī'bá rá rī pi ní índī, kōpi ní ọ'dúkó múké 'bá mâ pámvú ūbī'bá rī pi ní ūlūú rī yīí rá rī sī.

²¹ Ma ri mi zī kōpi ní, kōpi ā adrikí rí ngá ālu, sū 'bá ní adrií mí be ngá ālu rī tīni. Má Ētēpi, 'bá mí be ngá ālu, kōpi ā adrikí ngá ālu 'bá agá, 'bá nyōókú nōri vé rī pi ẹ ẹ'yīkí rí 'yozú kīnī, mí ĩpē ma nī.

²² Má íngú 'bá mâ pámvú ūbī'bá rī pi íngúngū, sū mí ní ma íngú rī tīni, ānī kōpi ā adrikí rí ngá ālu, sū 'bá ní adrií mí be ngá ālu rī tīni.

²³ 'Bá 'bá mâ pámvú ūbī'bá rī pi be ngá ālu, 'bá kpá mí be ngá ālu, ānī 'bá nyōókú nōri vé rī pi ā nīkí rí 'yozú kīnī, mí ĩpē ma ímúú nī, āzini 'í lē kōpi sū mí ní ma lēé rī tīni.

²⁴ “Má Ētēpi, á lē 'bá mí ní sēé má ní rī pi ā mukí adrií má be trú vūrā má ní mužú adrizú rī gé, kōpi ā ndrekí rí mávé dīngará pōwūpōwū mí ní sēé má ní rī, ā'diātāsīyā ī ní drī 'bū pi gbizú vū be kuyé rī gé, 'í lē ma lēlē.

²⁵ “Má Ētēpi, mi adriípi tā be pīrī rī, 'bá nyōókú nōri vé rī pi nīkí mī kuyé, 'bo á nī mī rá, 'bá mâ pámvú ūbī'bá rī pi nīkí á má rá 'yozú kīnī, mí ĩpē ma nī.

²⁶ Á sē kōpi nīkí mī gí, ma sē kōpi mī nī mužú nyonyo, ānī lēngará mí ní ma lēzú ālu ālu 'dīri ā aga rí caá kōpi rú'bá gá, ma mâ ngúlúpi sī, ma adri kōpi be trú.”

18

Āngaráwá rī pi rukí Yēsū ri (Mátáyo 26:47-56; Mārākō 14:43-50; Lúkā 22:47-53)

¹ Yēsū ká Múngú ri zī deé, ĩri ní ngazú ívé 'bá 'í pámvú ūbī'bá rī pi be, kōpi ní ẹlízú mužú 'búná Kīdīrónī vé rī agásī álé 'dāá, kōpi ní cazú ọmvú ī ní peṭi ọlívē* vé rī pi sazú rī gé. Kōpi ní fizú mužú ọmvú rī agá 'dāá.

² Yúdā Yēsū ā ūli 'beépi rī nī vūrā 'dāri rá, ā'diātāsīyā Yēsū pi ándúru rī ī úmú ívé 'bá 'í pámvú ūbī'bá rī pi be nījī vūrā 'dāri gé.

* **18:1 18:1** *Ọlívē*: Peṭi ọlívē vé rī, ĩri 'a ū'a be, ĩ ícọ nya rá, ĩ ĩrivé ū'a zo ūdu rú, Yāhūdī rī pi ri tībí á'dí ūdu rī sī, āzini kōpi ri tō lāmbā agá, ācī 'yūzú ānī.

3 Kúru Yúdā ní āngáráwá Rómā vé rī pi ē drī kozú mužú 'bá ri' 'bá Jó Múngú vé rī ütē' 'bá rī pi be ómvú rī agá 'dāá, atala atala rī pi drīgé rī pi Fārúsī rī pi be, ĩpēkí āngáráwá rī pi ímúzá Yēsū ri rųngára gá nī. Āngáráwá rī pi ũ'yūkí ácí, u'dukí lámā, āzini ngá ẹ'dí vé ni pi ĩ drīgé sī mužú ĩndī.

4 Yēsū nī tā ímú' 'bá ĩ nga' 'bá 'í rú' 'bá gá rī pi ārēvú céré rá. Yēsū ní ĩfūzú ímúzá kōpi ẹndrẹti gé nōó, ĩri ní kōpi zizú kīnī, “Bá ĩmi ní rīi ndāá rī ā'di 'i?”

5 Āngáráwá ĩ ní ĩpēé rī pi ní újázú Yēsū ní kīnī, “Bā ri Yēsū Nāzērétāgú rī ndā.”

Yēsū ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Bá ĩmi ní rīi ndāá rī ma 'i.” Yúdā Yēsū ā ũli 'beépi rī, tu pá kōpi āsámvú gé 'dāá ĩndī.

6 Yēsū kā 'yoó kōpi ní, “Bá rī ma 'i,” kōpi sīkí úgóró sī úgóró sī u'deé vūgá.

7 Yēsū ní gōzú kōpi zizú dīi kīnī, “Bá ĩmi ní rīi ndāá rī ā'di 'i?”

Kōpi ní 'yozú kīnī, “Bā ri Yēsū Nāzērétāgú rī ndā.”

8 Yēsū ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Á lū ĩmi ní rá, 'bá rī ma 'i. ĩmi dō ri ma ndā, lē ĩmi kukí 'bá adri' 'bée má be nō' 'bée ā dẹkí ĩ 'dīisī rá.”

9 Tā Yēsū ní 'yoó, lē 'bá adri' 'bá 'í be 'dī' 'bée ā dẹkí ĩ 'dīisī rá 'dīri, ā sē rī tā ĩri ní ándúrú 'yoó kīnī, “Á ku 'bá mí ní sēé má ní rī pi fīi tā ũnjí gé ku” 'dāri ā nga rī 'i fūú tì ni gé bēsīnī.

10 Sīmōnā Pétēró adriipi ĩli āco be drīgé rī ní ívé ĩli ínǰezú, ĩri ní átálágú āmbúgú rī vé túgērī ē bí drī ẹndẹpi gé rī gazú mvórú 'dezú vūgá 'dāá. Túgērī rī ā rú Málūkō 'i.

11 Yēsū ní 'yozú Pétēró ní kīnī, “Í su mívé ĩli āco 'dīri gōó ívé kērēwū agá 'dāá ũzi! Mí ũsū, mí kīnī, ĩzāngā má Ẹtẹpi ní tā ni útú kuú má ní ínógósí gí 'dīri, ícó ma ísú ku?”

Jíkí Yēsū ri mužú Ānásī ẹndrẹti gé (Mātáyo 26:57-58; Mārākō 14:53-54; Lúkā 22:54)

12 Kúru āngáráwá Rómā vé rī pi ĩvé ũgalaku āmbúgú† rī be, Yāhúdī rī pi vé 'bá āngū ütē' 'bá rī pi be, kōpi ní Yēsū ri rųzú úmbézú.

13 Drīdrī ni, kōpi jíkí ĩri mužú Ānásī ẹndrẹti gé. Ānásī ri Kāyáfā vé ẹnyẹpi. Íli 'dāri gé, Kāyáfā ri átálágú āmbúgú rú nī, Ānásī ā vūrā gá.

14 Kāyáfā 'yo ándúrú Yāhúdī rī pi vé 'bá drīkoma rú rī pi ní kīnī, “Bá tré pi ní ũdrāzú, múké ni, lē 'bá ālu ā drā kōpi ā vūrā gá nī.”

Pétēró 'í dō Yēsū ri gāá (Mātáyo 26:69-70; Mārākō 14:66-68; Lúkā 22:55-57)

15 Sīmōnā Pétēró pi ní 'dezú mužú 'bá Yēsū ā pámvú ũbī' 'bá rī pi vé āzi be Yēsū ā vúdrī gé sī. Átálágú āmbúgú rī nī 'bá Yēsū ā pámvú ũbīipi 'dīri rá, 'bá Yēsū ā pámvú ũbīipi 'dīri 'de mužú Yēsū ā vúdrī gé sī átálágú āmbúgú rī vé jó ā bóró gá 'dāá.

16 'Bo Pétēró áwí ívé rī tēé kuú āmvé kání rī vé kẹtīlẹ gá 'dāá. 'Bá Yēsū ā pámvú ũbī' 'bá rī pi vé āzi átálágú āmbúgú rī ní nīi rá rī ní 'i újázú gōzú kẹtīlẹ gá 'dāá, ĩri ní átázú mvá ũkú riipi kẹtīlẹ rī ütēpi rī be, mvá ũkú rī ní Pétēró ri íjízú ífízú jó agá nōó.

17 Mvā ũkú kẹtīlẹ rī ütēpi rī ní Pétēró ri zizú kīnī, “Mí adri nyo 'bá ágó 'dāri ā pámvú ũbī' 'bá rī pi vé āzi 'i kuyé?”

Pétēró ní újázú ĩri ní kīnī, “Bá rī adri ma 'i kuyé.”

18 Āngū rī ní igbeégbe rī sī, átí' 'bá ẹzī nga' 'bá rī pi, ũgalaku rī pi be ũdẹkí ácí, kōpi tukí pá kuú ácí rī ā gārā gá sī kūrū, rīi ácí rī yuú, Pétēró tu pá kōpi āsámvú gé 'dāá ĩndī ácí rī yungára gá.

† 18:12 18:12 Ūgalaku āmbúgú āngáráwá rī pi vé rī: ĩri āngáráwá élifū ālu rī pi ē drī kōpi ni.

Átálágú ãmbúgú rĩ uzi Yësũ ri tã sĩ
(*Mátáyo 26:59-66; Mārākō 14:55-64; Lúkã 22:66-71*)

¹⁹ Átálágú ãmbúgú Ānásĩ ní Yësũ ri zizú ìrivé 'bá ìri ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi ã tã sĩ, āzini tã ìri ní rií ìmbá rĩ ã tã sĩ.

²⁰ Yësũ ní újázú ìri ní kĩnĩ, “Má átá tã rĩ 'bá rĩ pi ní andrekelemgbe, á ri tã rĩ ìmbá 'bá rĩ pi ní Jó Múngú ri Zizú rĩ pi agásĩ, āzini Jó Múngú vé rĩ agá, vūrã Yāhūdĩ rĩ pi ní rizú ì úmúzá rĩ pi gé sĩ, má úcí tã āzi ãlunãni kuyé.

²¹ Ngá mí ní ma zizú rĩ ã'di? 'Í zì 'bá mávè tã yì'bá gí rĩ pi áyu, 'í zì kòpi tã má ní lūú kòpi ní rĩ sĩ, kòpi nĩkí tã má ní 'yoó rĩ rá.”

²² Yësũ kã tã rĩ 'yoó 'dĩri tĩnì, 'bá āngũ ùtē'bá rĩ pi vé ālu ní Yësũ ri sazú, ìri ní 'yozú kĩnĩ, “Ngá mí ní tã újázú átálágú ãmbúgú rĩ ní 'dĩni rĩ ã'di?”

²³ Yësũ ní újázú ìri ní kĩnĩ, “Á 'yo dō tã āzi ùnjí rá, 'í lū tã ùnjí má ní 'yoó rĩ. Tã má ní 'yoó rĩ dō pìrì, ngá mí ní ma sazú rĩ ã'di?”

²⁴ Ānásĩ ní Yësũ ri pèzú mužú átálágú ãmbúgú Kãyáfã vúgá 'dãá, ìsú ùmbékí drì ni kú cí.

Pétèró ẹndì 'yoó kĩnĩ, 'í nĩ Yësũ ri kuyé

(*Mátáyo 26:71-75; Mārākō 14:69-72; Lúkã 22:58-62*)

²⁵ Sĩmónã Pétèró kã rií pá tuú ãcí yungará gá 'dãá, 'bá 'dĩ'bée ã ọrụkọ ní gōzú ìri zizú dđi kĩnĩ, “Mí adri nyo ágó rĩ vé 'bá ìri ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi vé āzi 'i kuyé?”

Pétèró gã kĩnĩ, “'Bá rĩ adri ma 'i kuyé.”

²⁶ Átálágú ãmbúgú rĩ vé túgèrĩ 'dãá anigé. Túgèrĩ 'dĩri, ìri ágó Pétèró ní bì ni lĩ mvọrú 'dãri vé máríté. Ìri ní Pétèró ri zizú kĩnĩ, “Mí adri nyo ágó má ní ndreé Yësũ be trú ọmvú agá 'dãri 'i kuyé?”

²⁷ Pétèró gã tã 'dĩri kpémgbélé kĩnĩ, “'Bá rĩ adri ma 'i kuyé.” Koro lōgúlōgú ní céré 'bezú.

Pĩlátō lị Yësũ vé tã
(*Mátáyo 27:1-2, 11-14; Mārākō 15:1-5; Lúkã 23:1-5*)

²⁸ Ọ'bùtì kũnĩkũnĩ, Yāhūdĩ rĩ pi ní Yësũ rĩ ìjizú Kãyáfã vé āngá 'dãásĩ, kòpi ní ìri jizú mužú ùgalaku Rómã vé ì ní zì Pĩlátō rĩ vé vūrã adrizú rĩ gé 'dãlé. Kòpi fikí caá vūrã rĩ gé 'dãlé kuyé, ã'diãtãsiyã kòpi lēkí ì 'abií, ì adrikí rí ule, ì nyakí rí ānyāngã ì ní á'dí Ọ'dú Múngú ní Ẹlìzú Jó rĩ pi tì gé sĩ rĩ bēnĩ.

²⁹ Pĩlátō ní füzú mužú Yāhūdĩ rĩ pi vúgá ãmvé 'dãlé, ìri ní kòpi zizú kĩnĩ, “Tã ã pá ìmi ní ágó nōri tōzú rĩ ã'di?”

³⁰ Kòpi ní újázú Pĩlátō ní kĩnĩ, “Ágó 'dĩri ã 'o té dō tã ùnjí kuyé, 'bá ícókí té ìri ìjì mí ẹndrẹtì gé ku.”

³¹ Pĩlátō ní 'yozú kòpi ní kĩnĩ, “Ìmi jìkí ìri mužú 'dãlé, ìmi lĩkí ìrivé tã sũ ìmivé tãimbì ní lēé rĩ tĩnì.”

Kòpi ní újázú Pĩlátō ní kĩnĩ, “Tãimbì 'bávè Yāhūdĩ vé rĩ ã'yì 'bá ní 'bá āzi sèzú 'dizú drázú ku.”

³² Tã 'dĩri nga 'i 'dĩni, tã Yësũ ní ọtú 'yoó, 'i ìmú drã sũ 'dĩri tĩnì 'dãri, ã nga rí 'i fũú tì ni gé bēnĩ.

³³ Pĩlátō ní fizú gōzú jó agá 'dãá, ìri ní Yësũ ri zizú ìmúzá 'í vúgá nōó, ìri ní ìri zizú kĩnĩ, “Mí 'bãgú Yāhūdĩ rĩ pi vé rĩ?”

³⁴ Yësũ ní újázú Pĩlátō ní kĩnĩ, “Zìngará mí ní ma zizú 'dĩri, mí ígá ìri mí drìgé yã, dōku 'bá ọrụkọ rikí átá ãní mà rú sĩ nĩ?”

³⁵ Pĩlátō ní újázú Yësũ ní kĩnĩ, “Mí ùsũ ma Yāhūdĩgú? Mívè 'bá rĩ pi, atala atala rĩ pi drìgé rĩ pi be, ìjìkí mí sèé má drìgé nĩ. Tã ùnjí mí ní 'oó rĩ ã'di?”

³⁶ Yësũ ní 'yozú kĩnĩ, “Mālūngã mávè rĩ adri nyọọkú nōri vé ni kuyé. Mālūngã mávè rĩ ã adri té dō nyọọkú nōri vé ni, mávè 'bá mà pámvú ùbĩ'bá rĩ pi té ẹ'dì 'dì ma ẹrìzú ípázú Yāhūdĩ rĩ pi vé ambugu rĩ pi drìgé sĩ rá. 'Bo mālūngã mávè rĩ adri nyọọkú nōri vé ni kuyé.”

³⁷ Pĩlátō ní Yësũ ri zizú kĩnĩ, “Mí 'bãgú?”

Yēsū ní újázú ìri ní kīnī, “Tā mí ní 'yoó kīnī, ma 'bāgú 'dīri, ìri tā áda, tìkí ma nyòòkú nōri drīgé tā ã pá álu sī, má ímú tā áda rī ũlūú. 'Bá tā áda 'oópi rī, ìri mávé tā yì rá.”

³⁸ Pīlātō ní Yēsū ri zìzú kīnī, “'Bá rī ícò tā áda rī nī áamá íngóni?”

Pīlātō lì Yēsū vé drāngará ã tā (Mātáyo 27:15-31; Mārākō 15:6-20; Lúkã 23:13-25)

Pīlātō ní gōzú fūzú āmvé 'dāá, ìri ní 'yozú Yāhūdī rī pi ní kīnī, “Má ísú tā āzi ũnjí ágó nōri rú' 'bá gá kuyé.

³⁹ “'Bo ìmi Yāhūdī rú, ìmivé mēre gá, Ẹ'dú Múngú ní Ẹlìzú Jó rī pi tì gé sī rī gé, ìmi lēkí ã trūkí ìmi ní 'bá ì ní 'yī kuú jó āngū ũ'yīzú rī agá ni álu sēé. Ìmi lēkí má ìtrū ìmi ní 'bāgú Yāhūdī rī pi vé rī sēé?”

⁴⁰ Kòpi ní ọ'úzá ọ'dúkó be ọrú 'dāá kīnī, “Kuyé, adri ìri 'i ku! 'Í sē 'bá ní Bārābā ri áyu.” Bārābā ri 'bá ũnjí, ìri 'bá waápi ārí' 'bá rú ni.

19

Pīlātō lì Yēsū vé tā kīnī, ã 'dìkí ìri drāá rá

¹ Pīlātō ní Yēsū ri sēzú āngaráwá rī pi drīgé, kòpi 'dekí rií ìri ũgbāá kēlīná sī.

² Āngaráwá rī pi trakí ũcékúcé suú Yēsū drīgé kŭlá rú, kòpi í'dúkí bōngó ika akoóko rŭkŭ 'bāgú rī pi ní rií ángírí suú rī suú ìri ã rú' 'bá gá.

³ Kòpi rikí ì ítrú mužú Yēsū vúgá 'dāá dī dī, kòpi rikí 'yoó kīnī, “'Bá íngúkí mi rá, mi 'bāgú Yāhūdī rī pi vé rī!” Kòpi ní ìri usazú.

⁴ Pīlātō ní gōzú fūzú mužú āmvé 'dāá dī, ìri ní 'yozú 'bá rī pi ní kīnī, “Ìmi ndrekí drī ká, ma mu Yēsū ri íjì ìmi vúgá āmvé nōó, 'bo lē ìmi nīkí áamá múké 'yozú kīnī, má ísú tā āzi ìri ã rú' 'bá gá lūúpi kīnī ìri 'bá ũnjí ni kuyé.”

⁵ Yēsū ní kúru ífūzú āmvé nōó, sukí ũcékúcé ì ní traá kŭlá rú rī

drī ni gé, sukí bōngó akoóko rŭkŭ ndrŏlŭndrŏlŭ rú ni ìri ã rú' 'bá gá, Pīlātō ní 'yozú 'bá rī pi ní kīnī, “'Í ndrekí drī ká! Ágó rī nō!”

⁶ Atala atala rī pi drīgé rī pi, 'bá ri' 'bá Jó Múngú vé rī ũtē' 'bá rī pi be, kòpi ká mužú Yēsū ri ndreé, kòpi ní ọ'úzá ọ'dúkó be ọrú 'dāá kīnī, “Ìmi gbākí ìri pētì alambaku sígé! Ìmi gbākí ìri pētì alambaku sígé!”

Pīlātō ní 'yozú kīnī, “Ìmi jìkí ìmíngá ìri mužú gbāá íyí, má ísú má ìrivé ũnjīkányā lēzú ìri 'ozú ũnjí ni kuyé.”

⁷ Yāhūdī adri' 'bá drīkoma rú rī pi ní újázú Pīlātō ní kīnī, “Tāímbí 'bávé rī ã'yī rá kīnī, ã 'dìkí ìri drāá rá, ã'diātāsīyā kīnī, 'i Mvā Múngú vé ni.”

⁸ Pīlātō ká tā 'dīri yī, ọrī gō ìri fuyú ambamba.

⁹ Pīlātō ní gōzú fizú ívé vūrā adrízú rī gé 'dāá, jì Yēsū ri mužú ìndī. Ìri ní Yēsū ri zìzú kīnī, “Mí íbí íngá ngūgá?” 'Bo Yēsū újì tìtì.

¹⁰ Pīlātō ní 'yozú ìri ní kīnī, “'Í lē átá má ní ku āsī? 'Í nī áamá 'yozú kīnī, ma ũkpō be mi kuzú, dōku sēzú mi gbāzú pētì alambaku sígé 'dīni kuyé?”

¹¹ Yēsū ní újázú Pīlātō ní kīnī, “Múngú ã útú té dō tā ni ínógósí kuyé, ũkpō mívé mí ní 'bāá tā 'ozú má rú' 'bá gá 'dīri ícò té ẹzì ngaá má be ku. 'Bo 'bá ma ruúpi íjìpi mí ẹndrētì gé nōri 'o ũnjīkányā agaápi rá ni.”

¹² Pīlātō ká tā 'dīri yī, lē lētì ndāá Yēsū ri ọyuzú 'dīisí rá. 'Bo drīkoma Yāhūdī rī pi vé rī pi ní 'yozú Pīlātō ní kīnī, “Mí ọyú dō ágó 'dīri gí, mí ícò adrií ũndī 'bāgú āmbúgú Rómā vé rī* vé ni ku. 'Bá 'yoópi 'í lē adrií 'bāgú rú 'dīri, ìri ārí' 'bá 'bāgú āmbúgú 'dīri vé ni.”

¹³ Yāhūdī rī pi ká tā 'dīri 'yoó 'dīni, Pīlātō ní Yēsū ri íjìzú ímúzá kòpi

* 19:12 19:12 'Bāgú āmbúgú Rómā vé rī: Ìri 'bāgú āmbúgú 'bāgú āngū āndiāndí rī pi agá rī pi drīgé, āngū Yūdáyá vé rī drīgé, āngū Gālíláyā vé rī drīgé, āzini āngū Yāhūdī rī pi vé rī drīgé. 'Bá Rómā vé rī pi ívé 'bāgú āmbúgú rī zì ívé tì sī Kāyísarā.

vúgá āmvé nōó dīi. Pīlātō ní gōzú mužú úrízú ívé lúpá āmbūgū vé rī drīgé, vūrā ĩ ní údé kuú kpākpā írā sī rī drīgé. Vūrā 'dāri zíkí Ēbérē tị sī Gābátā.

14 Ụ'dú 'bá rī pi ní rizú ĩ útúzá Ụ'dú Múngú ní Ẹlízú Jó rī pi tị gé sī rī vé rī gé, ụtú rī ká í'dó caá sá mụdrị drị ní ĩrị gé 'dīgé, Pīlātō ní 'yozú Yāhúdị rī pi ní kīnī, "Īmivé 'bāgú rī, ĩri 'dī."

15 'Bá rī pi ní ọ'úzá ụ'dúkọ be uru 'dāá kīnī, "Ā 'dikí ĩri drāá 'dīísí rá, ā dẹkí ĩri ẹzị 'dīísí rá!"

Pīlātō ní kọpi zízú kīnī, "Īmi lẹkí nyo má gbā ĩmivé 'bāgú rī peṭi alambaku sígé?"

Atala atala rī pi drīgé rī pi ní újázú Pīlātō ní kīnī, "'Bā 'bāgú ākó, 'bāgú 'bávé rī 'yéńá 'bāgú āmbúgú Rómā vé rī 'i!"

16 Pīlātō ní kúru Yésū ri sězú kọpi drīgé, kọpi ā mụkí gbāá peṭi alambaku sígé.

Yésū vé gbāngará peṭi alambaku sígé rī

(*Mátayo 27:32-44; Mārākō 15:21-32; Lúkā 23:26-43*)

Āngaráwá rī pi ní kúru Yésū ri jízú mužú.

17 Yésū 'du peṭi alambaku† ĩ ní mužú 'i gbāzú sí ní gé rī 'i ngúlúpí sī nī mužú vūrā ĩ ní zị "Drị Kọlòmgbó rī" gé 'dāá. Vūrā 'dāri Ēbérē tị sī zíkí ĩri Gólógótā.

18 Āngaráwá rī pi mụkí Yésū ri gbāá vūrā 'dāri gé, gbākí kpá 'bá urukọ ĩrị Yésū be trú vūrā ālu ālu 'dāri gé, āzi rī ĩrivé drị ẹndépi gélésí, āzi rī drị ĩjị gélésí, gbākí Yésū ri ágágá.

19 Pīlātō ní tǎimbị sězú, ĩ ní tǎ Yésū ri tōzú rī sīzú 'bāzú peṭi alambaku ĩ ní Yésū ri gbāzú sí ní gé rī drīlé gá 'dīni, "YĒSŪ NĀZĒRĒTĀGŪ RĪ, 'BĀGŪ YĀHŪDĪ RĪ PI VÉ RĪ."

20 Yāhúdị kárakará rikí tǎ ĩ ní sī Yésū vé peṭi alambaku ĩ ní ĩri gbāzú rī drīlé gá 'dīri lǎá, ā'diātāsīyā vūrā ĩ ní Yésū ri gbāzú rī, ĩri ĩnyinǎńá kūrú ā gārā gá. Sīkí tǎ ri Ēbérē tị sī, Lātīnī tị sī, āzini Gíríkí tị sī.

21 Atala atala rī pi drīgé rī pi ní 'yozú Pīlātō ní kīnī, "Mī sī tǎ rī 'yozú kīnī, "Bāgú Yāhúdị rī pi vé ní' 'dīni ku, lě mī sī 'Ágó 'dīri 'yo 'i tị sī kīnī, 'i 'Bāgú Yāhúdị rī pi vé rī.' "

22 Pīlātō ní újázú kọpi ní kīnī, "Tǎ ĩ ní sī gí rī, újákí ku."

23 Āngaráwá rī pi ká Yésū ri gbāá peṭi alambaku sígé 'dāá gí, kọpi 'i'dúkí ĩrivé bōngó acoó caá vūrā sī sụ, kọpi awakí ĩ āsámví gé sī, ọgúpí 'du ālu, ọgúpí 'du ālu. Kọpi 'dukí kpá ĩrivé bōngó ĩri ní ríi suú rŭkŭ rī‡ ĩndī, údékí bōngó 'dīri āco rŭkŭ caá vŭgá 'dāá, adri kú mŭlú rú, ícící ícící kuyé.

24 Āngaráwá rī pi ní átázú ĩ āsámví gé sī kīnī, "Lě 'bā ũsíkí bōngó āco rŭkŭ 'dīri ku, 'bā 'bekí jĕké sī, ā'di rī dō ícó 'du nī."

Tǎ 'dīri nga 'i sŭ ĩ ní sī Búkŭ Múngú vé rī agá rī tịni,

"Kọpi 'bekí mávé bōngó jĕké sī, kọpi awakí ĩ āsámví gé sī."

Āngaráwá rī pi 'okí sŭ ĩ ní lěé rī tịni.

25 Yésū ẹndrépi pi Yésū ẹndrépi vé ọmvúpí be, Māriyā Kílópāsí ũkú ni be, āzini Māriyā Māgādélénā be, kọpi mụkí pá tuú peṭi alambaku ĩ ní Yésū ri gbāzú kú sí ní gé rī ā gārā gá.

26 Yésū ká ẹndrépi ri ndreé tu pá kuú ívé 'bá 'i pámvú ũbīpi 'i ní lěélē rī gārā gá, ĩri ní 'yozú ẹndrépi ní kīnī, "'Bá nóni adriipi mī mvá rú rī, ĩri 'dī."

27 Yésū ní kpá 'yozú ívé 'bá 'i pámvú ũbīpi rī ní kīnī, "'Bá adriipi mí ẹndrépi rú rī, ĩri 'dī." Ágó Yésū ā pámvú ũbīpi 'dīri ní Māriyā ri jízú mužú ívé āngá.

19:14 19:14 Wŭngará 12:17 † 19:17 19:17 Peṭi alambaku: 'Bá Rómā vé rī pi ri 'bá tǎ 'o'bá ũńjī rī pi gbā mŭsŭmǎrī sī peṭi alambaku sígé, ĩri sá 'du āco kọpi íbī drā ndō, kọpi ĩzāngā nya ambamba drāngará rī gé. ‡ 19:23 19:23 Bōngó ĩri ní ríi suú rŭkŭ rī: Bōngó 'dāri ĩndré sŭ jŭlŭbīyā tịni.

19:24 19:24 Sāwŭmā 22:18

Yēsū vé drāngará
(*Mātáyo 27:45-56; Mārākō 15:33-41; Lúkã 23:44-49*)

²⁸ Yēsū kã nīi áamá 'yozú kīnī, 'í de ívé ēzī gí, tã ĩ ní sīi Búkū Múngú vé rī agá rī ã nga rí 'i fūú tị ni gé ãní, ĩri ní 'yozú kīnī, “Yīi úvá ndē ma gí.”

²⁹ 'Bākí vīnyō ũndrākúndra kú ĩgāná āzi agá, kōpi í'dúkí lífã suú pētị sígégé, suú vīnyō rī agá 'dãá, kōpi sukí Yēsū tị gé.

³⁰ Yēsū kã vīnyō ũndrākúndra rī mvuú, ĩri ní 'yozú kīnī, “Tã rī deḗpi 'dī.” Drī ni ní kúru úlúú kũlũ, ĩri ní ívé índrī kuzú Múngú drīgégé.

³¹ Ụ'dú 'dãri 'bá rī pi ní rizú ĩ útúú rī, kãdō muú caá drũ 'dīni, ĩri adri ụ'dú SābátãS vé rizú ũmũ nyazú rī. Yāhúdī rī pi lēkí 'bá ĩ ní gbãá pētị alambaku sígégé 'dī'bée ã adrikí caá cīmgba ụ'dú Sābátã vé rī gé ku, kōpi zíkí Pīlátō tị gé kīnī āngáráwá rī pi ã ũgbākí 'bá 'dī'bée ã kórókó ũḡōó 'dīsī rá, kōpi ã ũdrākí rí mbēlēná, ã ũtrūkí rí kōpivé ávũ vūgá.

³² Āngáráwá rī pi ní í'dózú ágó āzi ĩ ní gbãá Yēsū be trú rī ã kórókó ũgbázú ũḡózú, vūdrī ni gé, kōpi ní kpá āzi rī vé rī ũgbázú ũḡózú.

³³ 'Bo kōpi kã caá Yēsū vúgá, kōpi ísúkí Yēsū drã gí, kōpi ũgbākí ĩri ã kórókó fã ũḡóó kuyé.

³⁴ Āngáráwá ālu ni ní Yēsū ã gārãfã sōzú oḡjú sī, ārí, āzini yīi ní ífūú razú 'dịzú rụ'ba ni gé sī vūgá nōó.

³⁵ Ágó tã rī ndreépi 'í mị sī rī, ũlũ tã rī nī, tã ĩri ní ũlũú rī, ĩri tã áda. Nī áamá 'yozú kīnī, tã 'í ní ũlũú 'dīri adri ũnjō kuyé. Ūlũ tã 'dīri kīnī, ĩmi ē'yīkí rí 'yozú kīnī, ĩri tã áda.

³⁶ Tã 'dī'bée ngakí ĩ 'dīni, tã ĩ ní sīi Búkū Múngú vé rī agá kīnī, “Ícókí ĩrivé fã ũgbãá ḡōó āluḡani ku” 'dãri, ã nga rí 'i fūú tị ni gé bēnī.

³⁷ Tã rī āzi ĩ ní sīi Búkū Múngú vé rī agá rī 'yo kīnī, “Kōpi mị 'bã 'bá ĩ

ní gārãfã ni sōó oḡjú sī rī ndrezú.”

Yēsū vé sīngará
(*Mātáyo 27:57-61; Mārākō 15:42-47; Lúkã 23:50-56*)

³⁸ Yōsépã Ārīmátáyōgú rī, ĩri 'bá Yēsū ã pámvú ũbīipi ni, 'bo ri tã 'í ní Yēsū ri ē'yīzú rī úcícī, ã'diātãsiyã ĩri ri 'o Yāhúdī rī pi sī ũrī sī. Mu Yēsū vé ávũ ã tã zīi Pīlátō tị gé, Pīlátō ã'yī ĩri ní rá. ĩri ní ávũ rī 'duzú mužú sīzú nī.

³⁹ Nīkōdémã oḡtú ímúpi Yēsū vúgá ĩnī sī rī 'de mužú Yōsépã vúgá sī ĩndī, jī ũdu ĩ ní usaá ējīngūrú sī ni mužú 'í drīgégé sī ĩndī, ũdu rī vé ēnjīngará ĩri ícó ca kīlō pūkú na drī ni tōwú 'dīni rá.

⁴⁰ Ágō ĩrī 'dī'bée í'dúkí ējīngūrú rī ũdãá Yēsū vé ávũ rụ'ba gá sī, kōpi í'dúkí bōngó ávũ rī ã rụ'ba ĩmũlũzú ãní, sū Yāhúdī rī pi vé mēre rizú ávũ sīzú rī tịni.

⁴¹ Vūrã ĩ ní Yēsū ri gbázú pētị alambaku sígégé rī, ĩri ĩnyinã oḡmvú ã gārã gá, gākí 'bú lūú ũjī agá ávũ sīzú ní kú oḡmvú rī agá 'dãá, ũjī 'dãri sīkí drī 'bá āzi 'a ni gé 'dālé kuyé.

⁴² Ụ'dú 'dãri ní adrii ụ'dú Yāhúdī rī pi vé ni rizú ĩ útúú fūzú ãní ụ'dú Sābátã vé rī gé rī sī, āzini ũjī ávũ sīzú rī ní adrii ĩnyinã rī sī, kōpi áwíkí Yēsū ri sīi ũjī rī agá 'dãgá.

20

Yēsū vé íngángará gōzú idri rú rī vé tã

(*Mātáyo 28:1-10; Mārākō 16:1-8; Lúkã 24:1-12*)

¹ Kã muú adrii Yīngã sī ũ'bütị kũñkũñi, Māríyã Māgādēlénã ní 'dezú mužú 'būrēdrī gé 'dãá, ca muú ísú gũkí írã ĩ ní 'bú rī ē tị oḡzūzú rī āmvé gí.

² ĩri ní í'dózú njuzú mužú Sīmónã Pétēró vúgá, āzini Yēsū vé 'bá ĩri ã pámvú ũbīipi ĩri ní lēlé rī vúgá 'dãá, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Kōpi 'dukí Úpí Yēsū vé ávũ 'bú rī agásī

gí, 'bá n̄kí kuyé dō kōpi j̄kí ìri 'bāa ngūgá!"

³ Pétēró pi ní 'dezú mužú Yēsū vé 'bá ìri ā pámvú ūbīpi ìri ní lēélē rī be 'būrēdrī gé 'dāá.

⁴ 'Bá ìrī 'dī'bée rikí njuú mužú ọngú sī, 'bo 'bá Yēsū ā pámvú ūbīpi āzi 'dīri ndē Pétēró ri ọngú sī rá, nju caá 'būrēdrī gé 'dāá drīdrī.

⁵ Ọvū 'bū rī ā 'a ọlūú, ịsú 'yẹgá bōngó ì ní āvū rī ā rú' 'bá ìmūlūzú rī ndree áyú, 'bo fi 'bū agá 'dāá kuyé.

⁶ S̄imōnā Pétēró ì ní kuú vulé rī ká caá, fi 'bū agá 'dāá nī, ndre bōngó ì ní āvū rī ā rú' 'bá ìmūlūzú rī, kukí kú 'bū agá 'dāá áyú.

⁷ Bōngó ì ní Yēsū ē m̄lētī úmbézú rī tra 'i kú túngú, bōngó ì ní āvū rī ā rú' 'bá ìmūlūzú rī gū kpá 'i kú túngú.

⁸ Kúru 'bá Yēsū ā pámvú ūbī' 'bá rī pi vé āzi caápi 'būrēdrī gé 'dāá drīdrī rī ní kpá fizú 'bū agá 'dāá, ká bōngó rī ndree, ìri ní kúru ẹ'yīzú 'yozú k̄nī, Yēsū íngá gōó ídri rú gí.

⁹ Tā ọtú Búkū Múngú vé rī ní 'yoó, Yēsū ri ímú íngá gōó ídri rú rá 'dīri fi kōpi drīgé 'dāá kuyé.

Yēsū 'i' da 'i Māriyā Māgādēlénā endrētī gé

(Mārākō 16:9-11)

¹⁰ Kúru Yēsū vé 'bá ìri ā pámvú ūbī' 'bá rī pi ní 'dezú mvizú gōzú 'bētī,

¹¹ 'bo Māriyā áwí ívé rī rií ngoó vūrā āvū s̄izú rī gé 'dāá. Ìri ní ọvūzú 'bū rī ā 'a ọlūzú,

¹² Ìri ní mālāyíkā ìrī ni pi ndrezú 'bū agá 'dāá, kōpi úsúkí ì kú bōngó imve imve ni pi sī, kōpi úríkí kuú 'bū ì ní Yēsū ri s̄izú rī agá 'dāá, āzi rī drīgélé sī, āzi rī pápálésī.

¹³ Mālāyíkā rī pi ní Māriyā ri zizú k̄nī, "Ūkú 'dīri, mi ri ngo āsī?"

Māriyā ní 'yozú kōpi ní k̄nī, "Dukí Úpí mávé rī mužú gí, á n̄ kuyé, dō j̄kí ìri mužú 'bāá ngūgá."

¹⁴ Māriyā ní kúru 'i újázú āngū údrézú 'i gārā gá sī, ndre Yēsū tu pá kuú 'dāá, 'bo n̄ á má 'yozú k̄nī, 'bá rī Yēsū 'i 'dīni kuyé.

¹⁵ Yēsū ní ìri zizú k̄nī, "Ūkú 'dīri, mi ri ngo āsī? 'Bá mí ní rií ndāá rī ā'di 'i?"

Māriyā ūsū 'bá rī ọmvú 'dīpa 'i. Ìri ní 'yozú k̄nī, "Āmbúgú mávé rī, 'i 'du dō āvū rī mužú nōósī mi 'i, 'i lū má ní vūrā mí ní ìri j̄zú mužú 'bāzú rī, mā mu rí āvū rī ịsú ndree bēsīnī."

¹⁶ Yēsū ní 'yozú ìri ní k̄nī, "Māriyā!"

Māriyā ní 'i újázú āngū ndrezú Yēsū vúgá 'dāá, ìri ní 'yozú Ēberē tī sī k̄nī, "Rābónī," ífífi ni "Ímbápi."

¹⁷ Yēsū ní 'yozú ìri ní k̄nī, "Lē mí uló mā rú' 'bá ku, má újá drī ma gōó má Ẹtēpī vú 'dāá kuyé, 'i mu lūú má ẹdrīp̄p̄i ní, 'i 'yo, 'Ma ri ma újá gō má Ẹtēpī Múngú vúgá, ìri kpá ìmi Ẹtēpī, ìri kpá ìmivé Múngú."

¹⁸ Māriyā Māgādēlénā ní 'dezú mužú 'bá Yēsū ā pámvú ūbī' 'bá rī pi vúgá 'dālé, ūlū kōpi ní k̄nī, "Á ndre Úpí ri gí." Māriyā ní tā Úpí ní 'yoó 'i ní rī ūlūzú kōpi ní.

Yēsū 'i' da 'i ívé 'bá 'i pámvú ūbī' 'bá rī pi endrētī gé

(Mātáyo 28:16-20; Mārākō 16:14-18; Lúkā 24:36-49)

¹⁹ Kā mužú adrii Yīngā sī ūndrésī, Yēsū vé 'bá ìri ā pámvú ūbī' 'bá rī pi úmúkí ì vūrā ālu gé, kōpi fikí úrí jó agá, kōpi ọp̄kí k̄ētī rī pi cí, ā'diātāsīyā kōpi ri 'o ọrī sī 'bá ambugu Yāhūdī rī pi vé rī pi sī. Yēsū ímú pá tuú kōpi āsámvú gé, 'yo kōpi ní k̄nī, "Tākíri ā adri ìmi be!"

²⁰ Kā tā rī átá kōpi ní 'dīni, ìri ní āzó bílé 'i drīgé, āzini 'i gārāfā gá rī s̄ezú ndrezú kōpi ní. 'Bá ìri ā pámvú ūbī' 'bá rī pi adrikí āyīkō sī kōpi ní Úpí ri ndree rī sī.

²¹ Yēsū gō 'yoó kōpi ní d̄j̄ k̄nī, "Tākíri ā adri ìmi be. Á lē ìmi p̄é mužú s̄ū má Ẹtēpī ní ma ịp̄é rī t̄n̄i."

²² Yēsū ní ẹv̄iv̄i vuzú kōpi drīgé, ìri ní 'yozú kōpi ní k̄nī, "Índrí Uleterē rī ā adri ìmi be.

²³ Ìmi trūkí dō 'bá ūnjīkānyā 'o' 'bá rī pi ívé ūnjīkānyā agásī rá, Múngú ri kōpi trū ívé ūnjīkānyā agásī rá,

ĩmi trũkí dõ kõi ìvé ùnjĩkãnyã agásĩ kuyé, Múngú trũ kõi ku.”

Yèsũ i'da 'i Tòmã ẹnḍẹṭi gé

²⁴ 'Bá Yèsũ ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi vé ãlu rú ni Tòmã Dídímã 'i, Yèsũ kã ícá kõi ãsámvú gé, Tòmã ri ọ̀gũpĩ ãsámvú gé 'dãáyo.

²⁵ 'Bá Yèsũ ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi ã urukọ ní lüzú ìri ní kĩnĩ, “'Bá ndrekí Úpí ri rá!”

'Bo ìri ní 'yozú kõi ní kĩnĩ, “'Á ndre dõ mūsũmá rĩ vé bílẹmí ì ní Yèsũ ẹ drí gbázú rĩ má mì sĩ kuyé, ãzini má úló dõ mèméríkọ rĩ má drí sĩ kuyé, ãzini á 'bã dõ má drí bílẹmí gārãfã ni gé rĩ úlózú kuyé, má ícọ tá 'dĩri ẹ'yĩ ku.”

²⁶ Ú'dú ẹzĩrĩ ã vùdrĩ gé, Yèsũ vé 'bá ìri ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi úmúkí ì gõọ mujú adrii trũ jó agá, Tòmã ri kõi ãsámvú gé 'dálé ìndĩ. Kõi ụpĩkí kẹẹṭi rĩ pi cí, 'bo Yèsũ ímú fí adrii kõi ãsámvú gé 'dálé, ìri ní 'yozú kõi ní kĩnĩ, “Tãkiri ã adri ìmi be.”

²⁷ Yèsũ ní kúru 'yozú Tòmã ní kĩnĩ, “'Í 'bã mì drí mváná 'dĩgé, 'í ndre má drí ágélé, mí ísú mì drí, mí úló má gārãfã ãní. Lẽ mívé yĩkí ã awa 'i ìrĩ ku, lẽ mí ẹ'yĩ ma.”

²⁸ Tòmã ní újázú ìri ní kĩnĩ, “Mí Úpí mávé ni, mi kpá Múngú mávé ni!”

²⁹ Yèsũ ní 'yozú ìri ní kĩnĩ, “Mí ẹ'yĩ ma mí ní má rú'bá ndreé gí rĩ sĩ? 'Bá ma ẹ'yĩ'bá, má rú'bá ndre'bá kuyé rĩ pi vé ãyĩkõ ri ímú aga rá.”

³⁰ Yèsũ nga tá ãyázú ãyãyã ní pi kárakarã, ìrivé 'bá ìri pámvú ùbĩ'bá rĩ pi ndrekí rá. Tá ãyázú ãyãyã ìri ní 'oó rĩ pi urukọ'béé sĩkí búkũ nõri agá kuyé.

³¹ 'Bo sĩkí tá 'dĩ'béé, ìmi ẹ'yĩkí rĩ 'yozú kĩnĩ, Yèsũ ri Kúrísítõ, ìri Mvã Múngú vé ni, ìmi ẹ'yĩkí dõ ìri gí, ìmi ídri 'dãni'dãni rĩ ịsụ rá.

21

Yèsũ gõ 'i i'daá dđi

¹ Yèsũ gõ ìndré ívé 'bá 'i pámvú ùbĩ'bá rĩ pi ẹnḍẹṭi gé dđi yĩ bālãlã

Tĩbérĩyã ã gārã gá 'dãá. Tá rĩ nga 'i 'dĩni.

² Sĩmõnã Pétẽró pi, Tòmã Dídímã be, Nãtãnãyélẽ íngãpi Kãnã gálésĩ ãngũ Gãlĩláyã vé rĩ agá rĩ be, Zẽbẽdáyõ ẹnjipĩ ìrĩ rĩ pi be, ãzini 'bá Yèsũ ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi ã urukọ ìrĩ ni pi be, úmúkí ì vũrã ãlu gé.

³ Sĩmõnã Pétẽró ní 'yozú kõi ní kĩnĩ, “'Á lẹ mujú 'i'bí 'beé.”

Kõi ní 'yozú ìri ní kĩnĩ, “'Bá lẹkí mujú ìndĩ.” Kõi ní 'dezú fizú kúlúmgbã agá, mujú 'i'bí 'bengará gá, 'bo ìnĩná 'dãri sĩ, kõi 'bekí 'i'bí ãluṅãni kuyé.

⁴ Kã mujú adrii ụ'bútĩ kũnĩkũnĩ, Yèsũ mu pá tuú kuú yĩ tị gé 'dãá, ìrivé 'bá ìri ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi nĩkí ámã 'yozú kĩnĩ, 'bá rĩ Yèsũ 'i 'dĩni kuyé.

⁵ Yèsũ ní kõi zizú kĩnĩ, “Mávẽ ùndĩ rĩ pi, ìmi í'bekí tró 'i'bí kuyé?”

Kõi ní újázú ìri ní kĩnĩ, “'Bá í'bekí ãluṅãni kuyé.”

⁶ Yèsũ ní 'yozú kĩnĩ, “'Ìmi 'bekí ìmivé ìmbá rĩ pi kúlúmgbã rĩ vé wõókõ drí ẹnḍẹṭi géle rú rĩ gé, ìmi ícọ 'i'bí 'be rá.” Kõi kã ìmbá rĩ 'beé, sũ Yèsũ ní 'yoó rĩ tĩnĩ, kõpivé ìmbá rĩ ẹnjĩ lĩlĩ, kõi ícókí ísẽ bã ku, ã'diãtãsiyã 'i'bí rĩ pi tõkí ìmbá rĩ agá 'dãá kárakarã.

⁷ 'Bá Yèsũ ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi vé ãlu Yèsũ ní lẹẽ agaá rá rĩ ní 'yozú Pétẽró ní kĩnĩ, “'Bá rĩ Úpí 'i.” Sĩmõnã Pétẽró kã yĩ 'yozú kĩnĩ, “'Bá rĩ Úpí 'i,” ìri ní ívé bõngó 'i ní trũú 'bãá kuú vũgá rĩ 'dúzú akozú 'i rú'bá gá, ìri ní wazú 'dezú yĩ agá 'dãá.

⁸ 'Bá Yèsũ ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi sõkí ívé kúlúmgbã rĩ mujú pá tuú yĩ tị gé 'dãá, 'dózú kúlúmgbã rĩ ã rú'bá gá 'dĩgé, cazú yĩ tị gé 'dãá, 'i ọvu ca pá ã 'a mũḍũrũlũ ãlu. Kõi ní ívé ìmbá rĩ ísészú 'i'bí be agá tré.

⁹ 'Bá Yèsũ ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi kã ísĩ kúlúmgbã rĩ agásĩ, kõi ịsúkí ùḍẹkí ãcĩ kuú 'dãá, 'bãkí 'i'bí úzó ãní, ãzini 'bãkí pánga gārã ni gé.

10 Yēsū ní 'yozú ívé 'bá 'í pámvú ūbī'bá rī pi ní kīnī, “Īmi íjíkí ĩ'bī ĩmi ní 'beé sǎṅá 'dīri sī rī pi ā ʊrʊko ímúzú nōó.”

11 Sīmónā Pétēro ní tuzú fizú kúlúmgbá agá, ĩri ní ímbá rī ísézú ímúzú yī tī géle rú, ĩ'bī ā'yī 'a ni gé mūdūrūlū ālu pūkú tōwú drī na, ĩ'bī kárakará 'dī'bée sī, ímbá rī uce kuyé.

12 Yēsū ní 'yozú ívé 'bá 'í pámvú ūbī'bá rī pi ní kīnī, “Īmi ímúkí, 'bá nyakí ínyá.” 'Bo ūrī sī, 'bá āzi zīpi 'yoópi kīnī, 'bá rī ā'di 'i yā 'dīni 'dāáyo, ā'diātāsīyā kōpi nīkí amá rá 'yozú kīnī, 'bá rī Úpí Yēsū 'i.

13 Yēsū ní kúru ímúzú, ĩri ní pánga rī 'dúzú sēzú kōpi ní. Vúdrī ni gé, ĩri ní kpá ĩ'bī rī 'dúzú sēzú kōpi ní.

14 'Dīri nōni wú na ni Yēsū ní 'i 'dazú ívé 'bá 'í pámvú ūbī'bá rī pi ɛndrɛtī gé, ĩri ní íngázú gōó ídri rú rī ā vúdrī gé rī.

Yēsū pi vé tā Pétēro be rī

15 'Bá Yēsū ā pámvú ūbī'bá rī pi ká ínyá rī nyaá deḡ, Yēsū ní 'yozú Sīmónā Pétēro ní kīnī, “Sīmónā Yūwánī ā mvá rī, 'í lē nyo ma mí ɔgūpīi 'dī'bée agaá rá?”

Pétēro ní újázú ĩri ní kīnī, “Úpí, mí nī rá 'yozú kīnī, á lē mi agaá rá.”

Yēsū ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Mí úcé mávé kábīlō anji rī pi múké.”

16 Yēsū gō tā rī ɛndīi 'yoó dīi kīnī, “Sīmónā Yūwánī ā mvá rī, ɛndɛpī 'í lē nyo ma rá?”

Sīmónā ní újázú ĩri ní kīnī, “Úpí, mí nī rá 'yozú kīnī, á lē mi rá.”

Yēsū ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Mí ūtē mávé kábīlō rī pi múké.”

17 Wú na ni gé, Yēsū gō 'yoó Sīmónā ní kīnī, “Sīmónā Yūwánī ā mvá rī, 'í lē nyo ma rá?”

Pétēro gō adrii ízāngā sī, ā'diātāsīyā Yēsū ní 'i zīi caá wú na kīnī, “'Í lē ma rá yā” rī sī. ĩri ní kúru 'yozú Yēsū ní kīnī, “Úpí, mí nī rá, á lē mi ambamba!”

Yēsū ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Mí úcé mávé kábīlō rī pi múké.”

18 Áda ádarú á 'yo mí ní 'dīni, mí ní drī ɔtú adrizú kērīṅá rú rī gé, mí ri bōngó mívé rī úsú mī rú 'bá gá mī drī sī nī, mí mụ vūrā mí ní lēé mụy rī gé. 'Bo 'í dē dō gí, mí mī drī ādrō vūrā ālu gé, 'bá āzi ri ímú mí rụ, ĩri mī drī úmbé, ĩri ímú mí jī mụzú vūrā mí ní lēé ku ni gé.”

19 Yēsū 'yo tā rī 'dīni lūzú kīnī, lɛtī Pétēro ní ímúzú drāzú rī, ĩri sē ĩ ímú Múngú ri íngú āní rá. Yēsū ní 'yozú Pétēro ní kīnī, “Mí ūbī mā pámvú!”

'Bá Yēsū vé lēlē rī

20 Pétēro újā 'i āngū úndré 'i gārā gá sī kūrū, ĩri ní Yēsū vé 'bá ĩri ā pámvú ūbī'bá rī pi vé ālu Yēsū ní lēlē rī ndrezú, ĩri ri ímú ĩ vúdrī gé sī, 'bá 'dīri úrīpi Yēsū ā gārā gá ĩnyīṅá ínyá tī gé 'yoópi, “Úpí, 'bá lēepi mī ūli 'beepi rī ā'di 'i rī 'i?”

21 Pétēro kā ágó rī ndree, ĩri ní Yēsū ri zizú kīnī, “Úpí, mí ūsū tā ágó 'dīri drīgé íngóni?”

22 Yēsū ní újázú Pétēro ní kīnī, “Á lē dō ágó 'dīri ā adri ídri rú cīmgbá má ní ícázú rī gé, adri mī tā kuyé. Á 'yo mí ní 'dīni, lē mī ūbī mā pámvú.”

23 Tā 'dīri ayi mụzú 'bá Yēsū ri ɛ'yī 'bá gí rī pi vúgá sī kīnī, ágó Yēsū ā pámvú ūbīpi 'dīri ícó drāá ku. 'Bo tā Yēsū ní 'yoó rī adri 'yozú kīnī, ágó rī drā ku yā 'dīni ku, Yēsū kīnī, “Á lē dō ágó 'dīri ā adri ídri rú cīmgbá ú'dú má ní ícázú rī gé, adri mī tā kuyé?”

24 Ágó 'dīri 'bá Yēsū ā pámvú ūbīpi rī 'i, ndre tā 'dī'bée 'í mī sī, sī kpá tā rī nī, 'bá nīkí rá tā Yēsū vé ĩri ní ndree 'í mī sī 'dī'bée, ĩri tā áda.

25 Yēsū 'o tā kárakará. Ā sīkí té dō tā rī pi céré rá, vūrā ĩ ní búkū rī pi 'bázú rī ícó té caá ku.

Ezị 'bá áyúāyũ rĩ pi vé rĩ Tã búkũ rĩ vé rĩ ã ũlũngará

Búkũ Ezị 'bá áyúāyũ rĩ pi vé rĩ, Lúkã sī nī, sī kpá búkũ Lúkã vé rĩ nī. Búkũ 'dĩri agá, Lúkã ũlũ tã 'dĩri ísú ãkūdē Yēsũ nga mụzú 'bũ gé gí. Drĩdrĩ ni, 'bá Yēsũ ã pámvú ũbĩ'ba rĩ pi ũlũkí ú'dúkọ múké rĩ Yāhúdĩ rĩ pi ní kọpivé āngũ agá. Vúdrĩ ni gé, kọpi ũlũkí 'bá urukọ'bee ní āngũ urukọ'bee agásĩ rá. Lúkã ũlũ tã Índrí Uletere rĩ ní 'bá Yēsũ ã pámvú ũbĩ'ba rĩ pi ásúzá drĩdrĩ rĩ vé tã, āzini ũlũ tã Índrí Uletere rĩ ní kọpi ē drĩ kozú, ĩri ní kọpi ní ũkpō sēzú ívé 'bá drĩkoma rú rĩ pi be rĩ vé tã.

Cápĩtã 1-12 agá, tã Lúkã ní ũlũú 'dĩgé agaápi rá rĩ, ũlũ tã Pétēro ní 'oó rĩ, āzini ũlũ tã 'i ngaápi 'bá Yēsũ ri ē'yĩ'ba gí rĩ pi āsámvú gé Yērúsálémã gá 'dālē rĩ. Tã ĩ nga'bee 'dĩ'bee agásĩ, Índrí Uletere rĩ ko kọpi ē ĩzā rá, kọpi ã nĩkí rí áamá 'yozú kínĩ, Múngú lē, kọpi ã ũlũkí ú'dúkọ múké Yēsũ vé rĩ 'bá rĩ pi ní āngũ rĩ pi agásĩ céré, adri 'yēná Yāhúdĩ rĩ pi ní ku. Cápĩtã 13-28 agá, Lúkã ũlũ lētĩ Índrí Uletere rĩ ní Páũlũ ē ĩzā kozú, ĩri ní ú'dúkọ múké rĩ ũlũzú mụzú vũrã kárakarã agásĩ rĩ vé tã, í'dó Ežiyã gá, Yúrōpũ gé, cĩmgbá cazú kũrú Rómã vé rĩ gé. Ú'dógú'dógú 'dĩri agá, Lúkã ũlũ tĩ Páũlũ ní sēé rĩ vé tã, āzini tĩ 'bá áyúāyũ rĩ pi ní sēé rĩ vé tã. Tã 'dĩ'bee 'bã ĩzã ko nĩzú ámázú kínĩ, kọpi ũlũkí ú'dúkọ múké Yēsũ vé rĩ 'bá āndiāndí pi ní, tã 'i nga'ba rĩ pi agásĩ āndiāndí.

* **1:2 1:2** 'Bá áyúāyũ rĩ pi: 'Bá áyúāyũ rĩ pi, Yēsũ sē kọpi ní ũkpō, ri kọpi pēé muú 'bá rĩ pi ímbá, índri ũnjĩ rĩ pi údró, āzini tã āyāzú āyāyā ni pi 'oó. † **1:2 1:2** Índrí Uletere rĩ: Índrí Uletere rĩ Índrí Múngú vé ni. Búkũ Múngú vé rĩ kínĩ, Ežepĩ ri Múngú 'i, ĩrivé mvá Yēsũ ri Múngú 'i, āzini Índrí Uletere rĩ Múngú 'i. Ežepĩ ri, Mvópĩ ri, āzini Índrí Uletere rĩ, kọpi Múngú ālu. 'Í lã Yūwánĩ 1:1-18; Yūwánĩ 8:41-42; Ežĩ 5:3-4. ‡ **1:5 1:5** Bātízĩmũ: 'Í ri 'bá rĩ pi ní bātízĩmũ sē lūzú kínĩ, kọpi újákí ēsĩ ívé ũnjĩkányã agásĩ gí, kọpi ē'yĩkí Múngú ri gí.

Ezịkí Índrí Uletere rĩ vé tã

¹ Tōfílĩ má ní lēélē rĩ, búkũ má ní sī drĩdrĩ rĩ agá, á sī tã Yēsũ ní í'dó 'oó rĩ pi, āzini ĩri ní ímbá rĩ pi ārēvú céré,

² cĩmgbá cazú ú'dú ĩri ní ívé 'bá áyúāyũ rĩ pi* ímbázú Índrí Uleterē† rĩ vé ũkpō sī rĩ gé, āzini ĩ ní ĩri 'duzú mụzú 'bũ gé rĩ gé.

³ Īzāngã Yēsũ ní nyaá rĩ ã vúdrĩ gé, Yēsũ gō 'i i'daá ívé 'bá áyúāyũ rĩ pi ẹndrētĩ gé lētĩ be āndiāndí, lūzú kínĩ 'i idri rú. 'I'da 'i kọpi ẹndrētĩ gé caá ú'dú pũkú su, ri kọpi ní mālũngã Múngú vé rĩ ã tã ũlũú.

⁴ Ú'dú ālu, kã rií ínyá nyaá ívé 'bá áyúāyũ rĩ pi be, ĩri ní 'yozú kọpi ní kínĩ, "Lē ĩmi fũkí Yērúsálémã agásĩ āmvé ku, ĩmi tēkí fēfē má Ežepĩ ní ežĩ, ĩri ní lēé sēé ĩmi ní, má ní tã ní 'yoó ĩmi ní rĩ.

⁵ Yūwánĩ sē bātízĩmũ‡ rĩ yĩ sī, 'bo ú'dú mādã ã vúdrĩ gé, ĩ ímú ĩmi ní bātízĩmũ rĩ sē Índrí Uletere rĩ sī."

Yēsũ vé 'dungará mụzú 'bũ gé rĩ

⁶ Yēsũ vé 'bá áyúāyũ rĩ pi kã rií adrií Yēsũ pi be trú, kọpi ní Yēsũ ri zizú kínĩ, "Úpí, sã nōri gé, mi nyo ícọ mālũngã rĩ sē gō 'bá Īsērélē vé rĩ pi drígé rá?"

⁷ Yēsũ ní 'yozú kọpi ní kínĩ, "Adri tã ĩmivé ni, ĩmi ní lēzú sã ni nĩzú, dōku mbãá ú'dú ni nĩzú ku, má Ežepĩ ụtĩ ĩngã tã ni ívé ũkpō sī gí.

⁸ 'Bo Índrí Uletere rĩ kãdō ímú ĩmi ású, ĩri ĩmi ní ũkpō sē, ĩmi ndrekí mávé tã ĩmĩ mĩ sī gí, ĩmi í'dókí tã ni ũlũú kũrú Yērúsálémã vé rĩ agá, āngũ Yūdáyã vé rĩ agásĩ céré, āzini āngũ Sãmāriyã vé rĩ agá, cazú vũ drĩgé sī céré."

⁹ Yēsũ kã tã rĩ átá 'dĩni, ĩ ní ĩri 'duzú mụzú 'bũ gé 'dãá, kọpi rikí ĩri

ndree muzú, írîbîti rî ní ìri õzüzú, kôpi gôkî ìri ndree kuyé.

¹⁰ 'Bá rî pi kê riî mî 'bãá ìri ndrezú muzú 'bû gé 'dãá, koro ãgõ írî pi ní ímüzú pá tuzú kôpi ãsámvú gé, kôpi úsúkî bõngó imve ì rû 'bá gá.

¹¹ Kôpi ní 'yozú kînî, "Ìmi ãgõ Gâlîláyã vé 'dî'bée, ngá ìmi ní rizú pá tuzú nõgõ ãngü ndrezú muzú 'bû gé 'dãá rî ã'di? Yésü Gâlîláyãgú ì ní 'duú ìmi ãsámvú gé sî muzú 'bû gé 'dîri, ìri nyo gõ ímvî sÿ ìmi ní ìri ndree muzú 'bû gé 'dîri tîni."

Ìpèkî Mâtíyã ri 'bãá Yúdá ã vÿrã gá

¹² Kúru Yésü vé 'bá áyúâyü rî pi ní ísîzú Írã Òlívê vé rî drîgé 'dãásî, kôpi ní mvizú gõzú Yêrúsâlemã gá 'dâlê. Kÿrÿ Yêrúsâlemã vé rî pi vé ãsámvú vÿ caá írã rî be máyîlîš ãlu kuyé.

¹³ Kôpi kê caá, kôpi ní tuzú muzú jó ã 'a urulésî kôpi ní rizú adrizú rî agá 'dãá. 'Bá rî Pétêró 'i, Yüwánî 'i, Yökóbü 'i, ãndêréyã 'i, Pîlîpü 'i, Tórnã 'i, Bâtîlîmáyo 'i, Mátáyo 'i, Yökóbü ãláfáyõ mvõpi 'i, Sîmõnã úvá 'bãápi 'bá ívé rî pi ã ísúkî rî drîwãlã rî 'i, Yúdá Yökóbü mvõpi sî.

¹⁴ U'dú cérê kôpi ri ì úmú trÿ Múngú ri zî Mâríyã Yésü êndrêpi pi be, ùkú urukõ'bée be, ãzini ìrivé êdrîpîi be.

¹⁵ U'dú 'dã'bée gé, 'bá Yésü ri ê'yî 'bá gî rî pi úmúkî ì caá müdürülü ãlu pÿkÿ írî vÿrã ãlu gé. Kúru Pétêró ní ngazú uru sî, ìri ní átázú kôpi ní kînî,

¹⁶ "Má êdrîpîi má õmvúpîi, tâ Índrí Uleterê rî ní átá kuú Dãwúđî* tî gé Yúdá vé tâ sî, ì ní sî Búkû Múngú vé rî agá rî, ã nga rî 'i fÿú tî ni gé bēnî. Yúdá ko 'bá Yésü ri rû 'bá rî pi ã drî muzú nî.

¹⁷ Yúdá ri õtÿ 'bávê õgúpî, ìpèkî ìri êzî ngaá 'bá be trÿ."

¹⁸ (Yúdá je õmvÿ müfēngã ì ní ùfēê ìri ní ùnjîkányã 'ozú 'dãri sî, í'dé 'î drî sî vÿgá, 'a ni ãfî rá, fî ni úkpú cérê ãmvé.

¹⁹ 'Bá adri 'bá Yêrúsâlemã gá rî pi cérê yîkî tâ 'dîri rá. Kúru kôpi ní vÿrã 'dãri ã rû zîzú ìvé tî sî ãkêlédãmã, nyõokÿ ãrí vé ni.)

²⁰ Kúru Pétêró ní 'yozú kînî, "Sîkî búkû Sãwúmã vé rî agá kînî, " 'Ìrivé 'bêtî ã ícã ándrú rú.

'Bá ãzi ã adri 'bêtî rî agá 'dãá ku.'

Ãzini,

'Lê ã 'bãkî 'bá ãzi ìri ã vÿrã gá êzî ìrivé rî ngaá.'

²¹ Kúru lê 'bã ìpèkî 'bá ãzi 'bãá ìri ã vÿrã gá, ã nga rî êzî ìri ní riî ngaá rî. Lê 'bá ì ní ìpèê 'dîri ã adri 'bá ándúrú adriîpi 'bá be trÿ lókî 'bá ní rizú êzî ngazú Úpî Yésü be rî gé ni, ²² ã adri 'bá í'dózú Yüwánî ní bätizîmü sêzú Yésü ní rî gé, cîmgbã ì ní ìri 'duzú muzú 'bû gé rî gé ni. 'Bá ì ní ìpèê 'dîri, ìri 'i úmú 'bá be trÿ, ìri adri 'bá Yésü vé íngángará drãngará gálésî rî vé tâ ùlÿúpi ni."

²³ Kúru kôpi ní 'bá írî ìpèzú, 'bá rî Yôsépã ì ní zî Bãrîsãbã 'i (ìrivé rû ãzi Yúsîto 'i), 'bá rî ãzi Mâtíyã 'i.

²⁴ Kúru kôpi ní Múngú ri zîzú kînî, "Úpî, 'i nî 'bá ãlu ãlu vé êsî rá. Mî 'da 'bá ní, 'bá írî 'dî'bée ãsámvú gé, 'bá mí ní ìpèê rî, ìri adri ã'di 'i,

²⁵ êzî ngaápi 'bá áyúâyü ni rú Yúdá ã vÿrã gá rî, ã'diãtãsiyã Yúdá ku 'bã, mü vÿrã ì ní tâ lîzú rî gé gî."

²⁶ Kúru kôpi ní jêké 'bezú, jêké rî 'de Mâtíyã ã rû sî, kúru ì ní Mâtíyã ri ìpèzú fizú 'bá áyúâyü müdrî drî ni ãlu rî pi ãsámvú gé.

2

Índrí Uleterê rî vé ícãngará

§ 1:12 1:12 Mãyîlî: 'Bá ri ícõ êçî tu ca máyîlî na sã ãlu agá. * 1:16 1:16 Dãwúđî: Múngú ìpè Dãwúđî ri adriî 'bãgú Ísêrelê rî pi vé ni, êzî kînî, 'bãgú ú'dî ri ímÿ ífÿ ìrivé úyú agá, ìri mãlÿngã rî rû muzú 'dãni'dãni, 'bãgú rî Yésü Kúrîsîto 'i. 'Í lã Sãwúmã 132:11-12; Ezî 2:30. Tîkî Dãwúđî ri ísÿ ãkÿdê ìlî rî ca êlîfÿ ãlu (1,000) gî, ìlî 'dãri gé, ísÿ tîkî drî Yésü Kúrîsîto ri kuyé. 'Í lã 1 Sãmüelê 16-30; 2 Sãmüelê 1-24; 1 'Bãgú 1-2. 1:20 1:20 Sãwúmã 69:25 1:20 1:20 Sãwúmã 109:8

1 Ụ'dụ Pēnītīkósītā* vé rī kã ícá, Yēsũ vé 'bá áyúāyũ rī pi úmúkí ĩ céré vūrã ālu gé.

2 Koro kúbì ní íkúzú 'bũ gé 'dãásĩ, sũ ũlí vīpì ũkpō be rī tīnì, ĩmũlũ jó kōpi ní úrízú rī ã 'a céré.

3 Kōpi ní ngá āzi ndrezú sũ ācì sí tīnì, ayi úrì 'bá ālu ālu drīgē.

4 Índrì Uleterē rī ású kōpi ārēvú céré, Índrì Uleterē rī sē kōpi ní ũkpō átázú tì āndiāndì sí.

5 Yāhúdì urukọ Múngú ri ĩnjì 'bá ĩnjìnjì ímú 'bá āngũ rī pi agásĩ sí céré rī pi ri adri Yērúsālēmā gá 'dãá.

6 Kōpi kã kúbì 'ụ̀pì rī yījì, 'bá bītríká pi ní ímúzú ĩ úmúzú vūrã ālu gé, kōpi āyākí tã 'dĩri sí rá, ā'diātāsīyā 'bá ālu ālu yì Yēsũ vé 'bá áyúāyũ rī pi ri átá ìvé tì sí.

7 Kōpi āyākí tã 'dĩri sí rá, kōpi ní zízú kīnĩ "'Bá átá'bée 'dĩ'bée kōpi adrikí nyo 'bá Gālíláyā vé ni pi kuyé?

8 'Bá yìkí kōpi ri átá 'bávé tì sí āsĩ?

9 'Bá āsámvú gé, 'bá urukọ íbíkí ímú Páritīyā gélésĩ, Médīyā gélésĩ, Ēlámũ gélésĩ, urukọ ímúkí Mēsōpōtāmīyā gélésĩ, Yūdáyā gélésĩ, Kāpādōkīyā gélésĩ, Pónītō gélésĩ, Ẹzīyā gélésĩ,

10 Pūrūgīyā gélésĩ, Pāmīfīlīyā gélésĩ, Ējēpētō gélésĩ, urukọ'bée ímúkí Lībīyā vé wōókō ĩnyīnā Kūrēnē be rī gélésĩ, urukọ'bée ímúkí Rómā gélésĩ,

11 ('bá 'dĩ'bée Yāhúdì āzini 'bá ĩ új' 'bá Yāhúdì rú rī pi,) urukọ'bée ímúkí Kūrētē gélésĩ, āzini āngũ Árabĩ vé rī gélésĩ, 'bá yìkí kōpi ri tã āyāzú āyāyā Múngú ní 'oó 'dĩri vé tã ũlũ 'bávé tì sí."

12 Kōpi āyākí tã 'dĩri sí rá, kōpi ē drī ábá ānì céré céré, kōpi rikí ĩ uzíjì

ĩ āsámvú gé sí kīnĩ, "Tã 'dĩri vé ífífí ã'di?"

13 'Bá urukọ'bée rikí guú kōpi sí gugu, kōpi kīnĩ, "'Bá 'dĩ'bée mvúkí iwá ĩmērēzú gí."

Pétēró sē Múngú vé tì 'bá bītríká rī pi ní

14 Pétēró pi ní ngazú 'bá áyúāyũ mụdrì drì ni ālu rī pi be uru sí, Pétēró ní átázú 'bá bītríká rī pi ní ụ'dúkọ be uru 'dãá kīnĩ, "Īmi Yāhúdì 'dĩ'bée, ĩmi ārēvú céré adri 'bá Yērúsālēmā agá 'dĩ'bée, ĩmi 'bākí bī tã má ní lēé 'yoó ĩmi ní rī yìzú.

15 Īmi urukọ'bée kīnĩ, 'bá 'dĩ'bée mvúkí iwá ĩmērēzú gí, 'bo adri 'dĩni kuyé, nóni ĩri sã úrōmĩ, āngũ rī drī ũ'bútīnā.

16 Tã ĩmi ní ndreeé 'dĩri, nēbì† Yōélé átá ótú tã ni rá kīnĩ,

17 "'Múngú kīnĩ, ụ'dụ ụdũ vé rī gé, ma ímú mávé Índrì Uleterē rī pē 'bá rī pi ású céré.

Īmivé anjì āgō rī pi anjì ũkú rī pi be, kōpi úmvúlésĩ ímú tã ĩ nga 'bá drīdrī 'dīlé rī pi ũlũ.

Īmivé kērīanjì rī pi úmvúlésĩ ímú ĩndrīlīkí tã ĩ nga 'bá drīdrī 'dīlé rī pi vé rī ndre rá.

Īmivé 'bá ārākā rú rī pi ímú urobí ũbĩ.

18 Ụ'dụ 'dāri sí, má ímú mávé Índrì Uleterē rī sē mávé ātì 'bá āgō rú rī pi ású ũkú rú rī pi be, kōpi ímú tã 'i ngaápi drīdrī 'dīlé rī ũlũ.

19 Ma sē tã āyāzú āyāyā ni pi ímú ĩ nga 'bũ gé 'dālé,

āzini tã ũ'dũ be túngú ni pi ímú ĩ 'i'da vũ drīgē nōgō,

ārí ri ímú dā rá, ācì ri ímú dī rá, ācīgā ri ímú āngũ ọzũ rá.

20 Ụtú rī gō 'i új' bĩ nì ku ĩnīnā rú,

* **2:1 2:1** Ụ'dụ Pēnītīkósītā vé rī: Ụ'dụ Múngú ní Ẹlízú Jó rī pi tì gé sí rī kã mụjì caá ụ'dụ pūkú tōwú, vūdrī ni gé, Ụ'dụ Pēnītīkósītā vé rī ní ícázú. Ụ'dụ 'dāri gé, Yāhúdì rī pi ri ānyāngā ĩ ní íkūnāá ìvé ọmvú agá rī pi ĩjì Yērúsālēmā gá sē Múngú ní, āzini kōpi ri ụ'dụ Múngú ní tām̄bì sēzú Mósē ní Írā Sínáyī vé rī drīgē 'dāri vé tã ígá. Kūrīsītīyānī rī pi ri ụ'dụ ĩ ní Índrì Uleterē rī ĩpēzú 'bá Yēsũ ri ẹ'yī 'bá gí rī pi ásúzú Ụ'dụ Pēnītīkósītā vé rī gé 'dāri vé tã ígá. † **2:16 2:16** Nēbì: Múngú ri ìvé tã átá nēbì rī pi ní, kōpi kuru ĩrívé ụ'dúkọ rī ũlũ 'bá rī pi ní.

mbáá rĩ ẽ mị ri gō 'i újá ka ku
 árí rú
 tā 'dĩ'bée céré ímụ ị nga drĩdrĩ,
 ú'dụ ảmbúgú Úpí ní ịgōzú
 đingárá be rĩ íbị ícá ndō.

21 'Bá céré Úpí ả rú zị 'bá rĩ pi,
 ị ímụ kọpi pa rá.'

22 "Ìmi 'bá Ísèrélè vé 'dĩ'bée, ìmi
 yíkí tā má ní lèé 'yoó ìmi ní 'dĩri,
 tā ảyázú ảyâyá, tā ảmbugu ảmbugu,
 ảzini tā bílẹmị rú Yẹsũ Názèrètágú
 rĩ ní 'oó 'dĩ'bée lū kínĩ Múngú ịpè
 ịri nĩ. Yẹsũ 'o tā 'dĩ'bée ìmi ảsámvú
 gé, sũ ìmi ní nị rá rĩ tịni.

23 Múngú ữtị tá Yẹsũ vé rĩ sèé ìmi
 drịgè nĩ, nị tá ìmi ní lèé 'oó ịri ní rĩ
 rá. Ìmi ní ịri jizú sèzú 'bá ảnjikanyá
 'o'bá rĩ pi drịgè, kọpi ní ịri gbázú
 pẹtị ảlambaku sígè, ả drá rí 'dĩsĩ rá
 'dĩ.

24 'Bo Múngú inga ịri gōó ịdri rú
 drảngára gálésĩ, ọyụ ịri drả sílè gá
 sĩ rá, ả'diátảsĩyá ả áwí rí kú ảvũ rú
 ku.

25 Dảwủdị sĩ tá Yẹsũ ní átá rĩ 'dĩni,
 " 'Ú'dụ céré ma ri Úpí Múngú ri
 ndre mà gảrả gá.

Ả'diátảsĩyá ịri mávé drị ẻndẹpị
 gé,
 tá ảzi ícọ ma ayaá ku.

26 Tả 'dĩri sè mà ẻsị adri ảyĩkō sĩ,
 ảzini ma ri ịri íngú ảyĩkō sĩ,
 ma ri ẻsị 'bả rụ 'bả mávé rĩ ả tá
 ửsửzú,

27 ả'diátảsĩyá Múngú, mí ícọ ma sèé
 fị 'bụ ảvũ rĩ pi vé rĩ agá ku,
 ma mívé 'Bả Uleterè ni, mí ícọ
 mávé rụ 'bả sèé ảmaá ku.

28 Mí i'da má ní lẹtị ịdri vé rĩ gí,
 mí ímụ sè ma adri ảyĩkō sĩ, mí
 ní adrií má be trụ rĩ sĩ.'

29 "Má ẻdrípị má ỏmvúpị, á lè
 lũú ìmi ní uleterè 'yozú kínĩ, 'bả
 ẻ'bípị Dảwủdị drả, sịkí ịri 'bụ agá
 rá, ịrivé 'bựẻdrị nōgó anigé cỉmgbá
 ú'dụ ảndrũ rĩ gé.

30 'Bo ịri nẹbị, nị rá 'yozú kínĩ
 Múngú ẻzị 'í ní, sō ửyō kínĩ, 'i ímụ
 mvá ảlu ỉfũúpị ívé úyú agá ni 'bả úrí
 ívé lúpá drịgè.

31 Dảwủdị nị rá 'yozú kínĩ, tá
 'dĩri ímụ 'i nga rá, átá Kúrísítō vé
 ỉngảngára drảngára gálésĩ rĩ vé tá
 kínĩ, Múngú ícọ ịri kuú 'bụ ảvũ rĩ
 pi vé rĩ agá 'dảá ku, ảzini ícọ ỉrivé
 rụ 'bả kuú ảmaá ku.

32 "Múngú inga Yẹsũ ri gōó ịdri rú
 drảngára gálésĩ rá, 'bả ndrekí tá rĩ
 'bả mị sĩ.

33 Múngú íngú Yẹsũ ri, 'bả ịri úrí
 ívé drị ẻndẹpị gé, Yẹsũ ỉsú Índrí
 Uleterè rĩ ẻtẹpị vúgá, nóni Yẹsũ sè
 'bả ní Índrí Uleterè rĩ gí, sũ ìmi ní
 ndreeé, ảzini ìmi ní yị rĩ tịni.

34 Dảwủdị nga mụú 'bủ gé 'dảlè
 kuyé, 'bo kínĩ,

" 'Úpí Múngú 'yo mávé Úpí ní kínĩ,
 "Mí úrí mà drị ẻndẹpịgè,

35 cỉmgbá má ní mívé ari'ba rĩ pi
 'bảzú
 mí pálè gá rĩ gé." '

36 "Kúru lè 'bả Ísèrélè vé rĩ pi
 ảrẻvú céré ả nịkí tá 'dĩri, Yẹsũ
 ìmi ní gbảá pẹtị ảlambaku sígè
 'dĩri, Múngú 'bả ịri adrií Úpí, ảzini
 Kúrísítō."*

37 'Bả rĩ pi kả tá 'dĩri yị, tá
 'dĩri nō kọpi ẻsị ảmbamba, kọpi ní
 'yozú Pẻtẻró ní, ảzini Yẹsũ vé 'bả
 ảyúảyũ rĩ pi ả ừrụkọ'bée ní kínĩ,
 "'Bả ẻdrípị, 'bả 'okí ả'di?"

38 Pẻtẻró ní újázú kínĩ, "Ìmi ảrẻvú
 céré, lè ìmi újákí ẻsị, ìmi rụkí
 bảtízĩmũ rụ Yẹsũ Kúrísítō vé rĩ sĩ,
 ả trũkí rí ìmi ìmivé ảnjikanyá agásĩ
 rá. Kúru ỉ fẻfẻ Índrí Uleterè rĩ vé rĩ
 sè ìmi ảsú rá.

39 Índrí Uleterè 'dĩri ẻzịkí ìmi
 ní, ìmivé ảnjịná rĩ pi ní, ảzini 'bả
 adri'bả rảrá rú, Úpí Múngú ní ímụ
 zị rĩ pi ní."

2:21 2:21 Yōlè 2:28-32 2:28 2:28 Sảwủmả 16:8-11 2:31 2:31 Sảwủmả 16:10 † 2:34 2:34 Úpí

'yo mávé Úpí ní: Tả 'dĩri vé ỉfifi, Úpí Múngú zị Yẹsũ Kúrísítō ri Úpí. § 2:34 2:34 Drị ẻndẹpị gé:
 'Bả úrịpi drị ẻndẹpị gé rĩ, ịri ửkpō be, ỉ ịri ỉnjịnjị. 2:35 2:35 Sảwủmả 110:1 * 2:36 2:36 Yẹsũ
 Kúrísítō: Rụ Yẹsũ 'dĩri vé ỉfifi, Múngú ri 'bả paápị rĩ. Kúrísítō ri 'bả ỉ ní ửdu dảá drị ni gé, lũzú
 kínĩ Múngú ịpè ịri adrií 'bảgú rú. ẻbẻrẻ tị sĩ Kúrísítō ri ỉ zị Mảsĩyá. 'Í lả Yũwánĩ 1:41.

40 Pétēro ũlũ kōpi ní tã kárakará, ri kōpi mǎá drĩ ãrĩ sĩ kĩnĩ, “Lē ãmi zĩkĩ Múngú ri, ã pa rĩ ãmi tã ã ní ímúzá 'bá ũnjĩkãnyã be úyú nōri vé rĩ pi ãrĩñázú rĩ agásĩ rá.”

41 'Bá Pétēro vé ú'dúkó múké rĩ ẽ'yĩ' 'bá rá rĩ pi, sēkĩ kōpi ní bātízĩmũ rá. Ú'dú 'dãri gé, 'bá fi' 'bá 'bá Yēsũ ri ẽ'yĩ' 'bá gĩ rĩ pi ãsámví gé rĩ pi ícò ca élifũ na (3,000) rá.

'Bá Yēsũ ri ẽ'yĩ' 'bá gĩ rĩ pi úmúkĩ ã adriĩ trũ

42 'Bá Yēsũ ri ẽ'yĩ' 'bá gĩ rĩ pi, ú'dú céré kōpi rikĩ ã úmú trũ, kōpi rikĩ ẽsĩ 'bǎá céré tĩ Yēsũ vé 'bá áyúáyũ rĩ pi ní rĩ ũlũú rĩ yizú, kōpi rikĩ pánga rĩ ũndĩ† nyaá trũ, ãzini kōpi rikĩ Múngú ri zĩ.

43 Yēsũ vé 'bá áyúáyũ rĩ pi 'okĩ tã áyázú áyáyã ni pi tã ambugu ambugu ni pi be kárakará, sē 'bá rĩ pi ní ãyãngará.

44 'Bá Yēsũ ri ẽ'yĩ' 'bá gĩ rĩ pi ãrēví céré rikĩ ã úmú adriĩ vũrã ãlu gé, kōpi rikĩ ívé ngá ãlēé ã ãsámví gé sĩ trũ.

45 'Bá ãlu ãlu ri ívé ngá sē je 'dĩsĩ rá, ãri mũfēngã ni í'dú sē 'bá ngá ãkò rĩ pi ní.

46 Ú'dú céré kōpi rikĩ ã úmú Jó Múngú vé rĩ‡ ã bóró gá 'dǎá. Kōpi rikĩ ẽçĩ ívé jó rĩ pi tĩ gé sĩ, rikĩ pánga ũndĩ nya trũ ẽsĩ be ãlu, ãyĩkò sĩ.

47 Kōpi rikĩ Múngú ri íngú, 'bá rĩ pi ãrēví céré kōpi sĩ ãyĩkò sĩ. Ú'dú ãlu ãlu, Úpĩ ri 'bá ã ní paá gĩ rĩ pi sē fi 'bá ẽ'yĩ' 'bá gĩ rĩ pi ãsámví gé.

3

Pétēro ídrĩ ágó õgõrõvũ rú ni

1 Ú'dú ãlu, Pétēro pi Yũwãní be rikĩ mužú Jó Múngú vé rĩ agá 'dǎá sã Múngú ri zizú rĩ gé, sã na ũndrēḡá vé rĩ gé.

2 Kōpi cakĩ ágó ẽndrēpĩ ní tĩtĩ kuú õgõrõvũ rú ni ísú. Ágó 'dĩri ú'dú

céré 'bá rĩ pi ri ãri 'du jĩ 'bã Jó Múngú vé rĩ ã kēḡtĩlē ã ní zĩtĩ Ũnyĩ be ambamba rĩ gé 'dǎá. ãri ri ngá mǎ 'bá fi' 'bá Jó Múngú vé rĩ ã bóró gá 'dǎlé rĩ pi vúgá.

3 Ágó rĩ kã Pétēro pi ndrēé Yũwãní be, kōpi lēkĩ fiĩ mužú Jó Múngú vé rĩ agá 'dǎlé, ãri ní mũfēngã zizú kōpi vúgá.

4 Pétēro pi Yũwãní be, kōpi ní ãngũ ndrēzú ãri vúgá 'dǎá, kũru Pétēro ní 'yozú kĩnĩ, “Í ndrē ãngũ 'bá vúgá nõó!”

5 Kũru ágó rĩ ní ãngũ ndrēzú kōpi vúgá 'dǎá, ũsũ déna kōpi lēkĩ 'ĩ ní ngá sēé.

6 Kũru Pétēro ní 'yozú kĩnĩ, “Mũfēngã fiĩ má ní sēé mí ní ní 'dǎáyo, 'bo ngá má ní ícò sēé mí ní ní anigé. Rũ Yēsũ Kúrĩsítõ Nãzērētã vé rĩ sĩ, mí íngá ẽçĩ tuú.”

7 Pétēro ní ãri ẽ drĩ ẽndēpĩ ruzú, ãri íngazú urũ, koro ágó rĩ ã pá, ãzini ãrivé mũrũkũ'yã ní ícázú ũkpó ũkpó.

8 Ágó rĩ ní wazú urũ, ãri ní í'dózú ẽçĩ tuzú. ãri ní 'dezú mužú kōpi be trũ Jó Múngú vé rĩ ã bóró gá 'dǎá, ri ẽçĩ tuú mužú, ri waá mužú, ãzini ri Múngú ri íngú mužú.

9 'Bá rĩ pi ãrēví céré ndrēkĩ ãri ri ẽçĩ tu, ãzini ãri ri Múngú ri íngú.

10 Kōpi kã nĩí ámá 'yozú kĩnĩ ágó rĩ 'bá ándúrú riĩpi mũfēngã mǎápi Jó Múngú vé rĩ vé kēḡtĩlē ã ní zĩtĩ Ũnyĩ be ambamba rĩ gé 'dǎlé rĩ 'ĩ, kōpi ãyãkĩ tã 'ĩ ngaápi 'dĩri sĩ rá.

Pétēro sē tĩ Jó Múngú vé rĩ agá

11 Ágó rĩ kã áwĩ õnjú kuú Pétēro pi ã vũdrĩ gé Yũwãní be tĩtĩ, 'bá rĩ pi ãrēví céré ãyãkĩ tã 'dĩri sĩ rá, kōpi únjúkĩ mužú õngũ sĩ vũrã ã ní zĩtĩ Sõlõmõnã vé Jó'bílē rĩ gé 'dǎá.

12 Pétēro kã kōpi ndrēé, ãri ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, “Ími ãgõ Ísērēlē vé 'dĩ'bēé, ngá ãmi ní áyázú tã 'dĩri

† 2:42 2:42 Kōpi rikĩ pánga rĩ ũndĩ: Tã 'dĩri vé ífifĩ, kōpi rikĩ ínyã nyaá trũ, ãzini kōpi rikĩ vinyõ mvũ trũ. ‡ 2:46 2:46 Jó Múngú vé rĩ: Jó Múngú vé rĩ 'yēḡá ãlukũta Yērũsãlēmã gá 'dǎá. Atala rĩ pi 'yēḡá ri rõbõḡõ zã Jó rĩ agá 'dǎá nĩ, sũ tãĩmbĩ Mósé vé rĩ ní 'yoó rĩ tĩnĩ. Múngú ri dĩ Vũrã Uleteretere rĩ gé, Jó Múngú vé rĩ agá 'dǎá.

sĩ rĩ ã'di? Ngá ĩmi ní rizú 'bâ ndrezú 'dĩni rĩ ã'di? ĩmi ũsũkĩ kĩnĩ, 'bá ídríkí ágó nĩri 'bávé ũkpõ sĩ? Dõku 'bá ní adrií 'bá Múngú vé ni rĩ sĩ?

13 Múngú Ābūrámā* vé rĩ, Īsákā† vé rĩ, āzini Yōkóbū‡ vé rĩ, Múngú 'bá é'bípīi vé rĩ íngú ívé átí'bá Yēsũ ri rá. ĩmi sēkĩ Yēsũ ri 'dīi drāá nĩ. Pilátõ lē kōdō ĩri oyuú rá, ĩmi gākĩ sĩ.

14 ĩmi gākĩ Yēsũ 'Bá Uleterē, āzini 'Bá Pīri rĩ sĩ, ĩmi lēkĩ ā oyukĩ 'bá āngũ 'dīipi rĩ sēé ĩmi ní áyu.

15 ĩmi 'dikĩ 'bá ídri sēépi rĩ drāá rá, 'bo Múngú inga ĩri gōó ídri rú drāngará gálésīla rá. 'Bá ndrekĩ tā 'dīri 'bá mĩ sĩ.

16 Ágó ĩmi ní ndreé, āzini ĩmi ní nīi rá 'dīri, ĩri ní Yēsũ ri é'yīi gĩ rĩ sĩ, sē ĩri ní ícázú ũkpó ũkpó 'dī. ĩri ní Yēsũ ri é'yīi gĩ rĩ sĩ, sē ĩri ní ídrízú, ĩmi ní ĩri ndrezú ĩmĩ mĩ sĩ 'dī.

17 “Má édrípīi má ómvúpīi, á nī rá 'yozú kĩnĩ ĩmi ĩmivé drīkoma rĩ pi be, ĩmi 'okĩ tā rĩ ēnīākō sĩ.

18 'Bo tā Múngú ní ótú átá nēbī rĩ pi tī gé 'yoó kĩnĩ, Kúrísítõ ri úmvúlēsī ímú ízāngā nya rá rĩ, nga 'i fūú tī ni gé gĩ.

19 Kúru lē ĩmi újákĩ éšĩ ĩmivé ũnjīkānyā agásĩ rá, ĩmi ímúkĩ Múngú vúgá, ā ũjīkĩ rĩ ĩmivé ũnjīkānyā rá, Úpĩ ā trū rĩ ĩmi ĩmivé ũnjīkānyā agásĩ rá.

20 Sā āzi rĩ ímú 'dīi'dī, Úpĩ rĩ ímú ĩmi ní ũkpõ sē, ĩri ímú Kúrísítõ 'í ní ĩpēé rĩ pē mužú ĩmi vúgá 'dīi, 'bá rĩ

Yēsũ 'i.

21 ĩri áwĩ adri 'bū gé 'dāá cīmgbá sá Múngú ní ímúzú ngá rĩ pi údézú céré ú'dĩ rĩ gé, sũ Múngú ní ótú ezií nēbī uleterē rĩ pi tī gé rĩ tīni.

22 Mósē§ 'yo ótú kĩnĩ, 'Úpĩ Múngú ĩmivé rĩ úmvúlēsī ímú ĩmi ní nēbī ĩpē ĩmivé 'bá rĩ pi āsámvú gé sũ má tīni, ĩmi 'bākĩ bī tā ārēvú céré ĩri ní átá rĩ pi yizú.

23 'Bá ĩrivé tā yīipi ku rĩ, ĩ ímú ĩri gũ ĩrivé 'bá rĩ pi āsámvú gé sĩ āmvé, ĩ ĩri 'dī drā 'dīisĩ rá.'

24 “Ádarú ótú nēbī rĩ pi átákĩ 'dĩni, 'ídózú Sāmūélē vúgá, nēbī ímú 'bá ĩri ā vūdrī gé rĩ pi be céré, 'yokĩ tā nōni riipi 'i ngaápi 'dīri rá.

25 Tā nēbī rĩ pi ní ótú átá rĩ, tā ni rĩ ímú 'i nga ĩmĩ rú 'bá gá, āzini ũndī Múngú ní ruú ĩmi é'bípīi be rĩ, ĩri ímú adri ĩmivé ni. 'Ádiātāsīyā Múngú 'yo Ābūrámā ní kĩnĩ, “Bá āngũ rĩ pi agásĩ rĩ pi ārēvú céré úmvúlēsī tākĩri ísú úyú mívé rĩ pi vúgá,'

26 Drīdrī ni Múngú ĩpē ívé mvá Yēsũ ri ímú ĩmi vúgá, ā sē rĩ ĩmi ní tākĩri, 'bá ālu ālu ā újá rĩ éšĩ ívé ũnjīkānyā agásĩ rá.”

4

Pétērõ pi Yūwánĩ be tukĩ pá Yāhūdī tā lī 'bá rĩ pi endreṭi gé

1 Pétērõ pi Yūwánĩ be, kōpi ká ríi átá 'bá rĩ pi ní, atala rĩ pi* ā urukõ, kápíténĩ Jó Múngú vé rĩ ütēepi rĩ be,

* **3:13 3:13** *Ābūrámā*: Múngú zĩ Ābūrámā ri kĩnĩ, ā ku ívé 'bá 'bētī āsámvú gé rĩ pi, ā ku ívé āngũ, ā 'de muú āngũ āzi ú'dĩ ní gé. Ābūrámā ri é'bípī Yāhūdī rĩ pi vé rĩ, tīkĩ ĩri ílĩ élifū ālu mūdūrūlū ārõ (1,800) gé, ísú tīkĩ drī Yēsũ ri kuyé. 'Í lā 'Ídóngará 12-25. † **3:13 3:13** *Īsákā*: Īsákā ri mvá Múngú ní ezií Ābūrámā ní rĩ. 'Í lā 'Ídóngará 17-35. ‡ **3:13 3:13** *Yōkóbū*: Yōkóbū ri Ābūrámā mvópi Īsákā vé mvá, ĩri anji be mūdri drī ni ĩrĩ, Múngú újá rú ni zīi Īsērélē, úyú ĩrivé rĩ zīkĩ anji Īsērélē vé ni. Sā Yēsũ vé rĩ gé, zīkĩ kōpi Yāhūdī. 'Í lā 'Ídóngará 25-50. § **3:22 3:22** *Mósē*: Yōsépā ká drāá gĩ, 'bāgú Ējēpētõ vé rĩ 'bá anji Īsērélē vé rĩ pi ezií ngaá túgērī rú caá ílĩ mūdūrūlū sũ (400). Kúru Múngú ní Mósē ri ĩpézú ímúzú anji Īsērélē vé rĩ pi pazú adringará túgērī rú rĩ agásĩ. Múngú sē tāimbī rĩ Mósē ní, ā lū anji Īsērélē vé rĩ pi ní, sēzú ĩ ní tāimbī rĩ zizú tāimbī Mósē vé ni ānĩ. Tīkĩ Mósē ri ísú ākūdē ílĩ rĩ ca élifū ālu mūdūrūlū sũ (1,400), ísú ākūdē tīkĩ drī Yēsũ ri kuyé. 'Í lā Wūngará 2-24.

3:23 3:23 *Dētōrōnómē* 18:15-19 **3:25 3:25** 'Ídóngará 22:18; 26:4 * **4:1 4:1** *Atalágú*: 'Bá Īsērélē vé rĩ pi āsámvú gé, 'yéná atalágú ri rōbõñõ zā Jó Múngú vé rĩ agá 'dāá nĩ. Atala rĩ pi ri ífū úyú Lévi vé rĩ agá. † **4:1 4:1** *Sādókē*: Sādókē rĩ pi ngúlúmū Yāhūdī rĩ pi vé tāimbī Mósē vé rĩ ru 'bá tītī rĩ pi, 'bo kōpi é'yīkĩ índri rĩ pi vé tā kuyé, é'yīkĩ mālāyīkā rĩ pi vé tā kuyé, āzini kōpi é'yīkĩ kpá 'yozú kĩnĩ, 'bá ũdrā 'bá gĩ rĩ pi gō íngá ídri rú rá 'dĩni kuyé. 'Í lā Ezi 23:8.

āzini Sādókē† rī pi ā uruko'bee be, kōpi ní ímúzá Pétēro pi vúgá nõó.

² Kōpi ā 'a ve ũnjí ũnjí, ā'diātāsīyā Pétēro pi ní ríí 'bá rī pi ímbá Yūwání be kīnī, Yēsū vé ũkpō sī 'bá ũdrā'bá gí rī pi ícá íngá rá rī sī.

³ Kōpi ní Pétēro pi ruzú Yūwání be, ũtū rī ní 'deé gí rī sī, kōpi sukí 'bá 'dī'bee jó āngū ũ'yízú rī agá, cīngbá cazú ũ'bútīnā gá.

⁴ 'Bo 'bá kárakarā yíkí tī Pétēro ní sēé rī, kōpi ẹ'yíkí Yēsū ri rá, āgō‡ rī pi ícá ca élífū tōwú (5,000) rá.

⁵ Kā muú adrií drū 'dīni, 'bá āngū ru'ba rī pi 'bá ambugu rī pi be, 'bá tāimbí Mósē vé rī ímbá'ba rī pi be, kōpi ní í úmúzá Yērúsálémā gá 'dāá.

⁶ Ānásī átálágú āmbúgú atala rī pi drīgé rīŠ 'dālé anigé, āzini Kāyáfā, Yūwání, Ālēkīzándā, āgō uruko'bee be, kōpi kpá anigé. 'Bá 'dī'bee máríté átálágú āmbúgú rī vé ni.

⁷ Kā Pétēro pi íjí ícá Yūwání be kōpi ẹndrētī gé, kōpi ní Pétēro pi zízú Yūwání be kīnī, "Īmi 'okí tā āyāzú āyāyā 'dīri ā'di vé ũkpō sī? Dōku ā'di vé rú sī?"

⁸ Kúru Índrī Uleterē rī ní Pétēro ri ásúzá, Īri ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Īmi 'bá āngū ru'ba rī pi, āzini ambugu 'bávē āngū agá rī pi!

⁹ Īmi ri 'bā zī ẹsī múké 'bá ní ágó ọgọrọwú rú rī ídrízú rī sī! Īmi lēkí nījī 'yozú kīnī 'bá ídríkí ágó 'dīri ngóni ngóni yā 'dīni?

¹⁰ Á lē lūú ĩmi ní, āzini 'bá Īsērélē vé rī pi ní céré kīnī, ágó ídrípí pá tuúpi ĩmi ẹndrētī gé 'dīri, ídrí Yēsū Kúrísitō Nāzērétāgú ĩmi ní gbāá pētī alambaku sígé, Múngú ní ingáá gōó ídri rú drāngará gálésī rī vé rú ũkpō be rī sī.

¹¹ Yēsū ri, " 'írā ĩmi 'bá jó sī'ba rī pi ní gāá sī rī,

újá nóni 'i ícá írā sēepi jó rī ní pá tuzú āní ũkpó ũkpó ni.'

¹² 'Bá āzi ícópí āngū paapi ní 'dāáyo, ā'diātāsīyā rú āzi vū drīgé nõgó ĩ ní 'daá 'bā āzi rú'ba gá āngū paapi ní 'dāáyo."

¹³ 'Bá ĩ úmú'ba vūrā tā lizú rī gé rī pi ká tā Pétēro pi ní átá Yūwání be ũrī ākó 'dīri yījī, kōpi ká nījī áamá 'yozú kīnī ímbákí kōpi kuyé, āzini kōpi nīkí tā kuyé, sē kōpi ní āyāngará. Kōpi gōkí nījī áamá 'yozú kīnī 'bá 'dī'bee rikí adrií Yēsū pi be trū.

¹⁴ 'Bo kōpi ká ndreé ágó ĩ ní ídrí rī tu pá kuú Pétēro pi āsámvú gé Yūwání be, kōpi gōkí átángá 'yoó'yo ni ndāá tí.

¹⁵ Kúru kōpi ní 'yozú Pétēro pi ní Yūwání be kīnī, lē kōpi ā mukí 'bá tā lī'ba rī pi* ẹndrētī gé 'dīisī rá, kōpi ní átázú ĩ āsámvú gé sī kīnī,

¹⁶ "'Bā 'okí āgō 'dī'bee íngóni? 'Bá adri'bee Yērúsálémā agá rī pi ārēvú céré nīkí tā āyāzú āyāyā kōpi ní 'oó 'dīri rá, 'bá ícókí tā 'dīri gāá bā ku.

¹⁷ 'Bo 'bá lēkí dō 'bá 'dī'bee ugaá kōpi ā ũlūkí tā 'dīri mužú 'bá rī pi ní ku, lē 'bā útrékí kōpi drīgé, kōpi ā gōkí rí Yēsū vé tā ũlūú mužú 'bá rī pi ní ku."

¹⁸ Kúru kōpi ní Yēsū vé 'bá áyúāyū ĩrī 'dī'bee zízú ígōzú ĩ vúgá nõlé, útrézú kōpi drīgé kīnī, kōpi ā gōkí Yēsū vé tā átá dījī ku, āzini kōpi ā gōkí ímbá dījī ku.

¹⁹ 'Bo Pétēro pi ní újázú Yūwání be kīnī, "Īmi 'bīkí drī tā 'dīri áamá ĩmi ngúlúpí sī ká. Tā íngōri pīrī Múngú ẹndrētī gé nī, 'bā 'dūkí ĩmivé tā ngáá áyú yā, dōku 'bā 'dūkí tā Múngú vé rī ngáá áyú?

²⁰ 'Bo 'bá tīnī, tā 'bá ní ndreé 'bā mī sī, āzini 'bá ní yījī 'bā bī sī rī pi, 'bá ícókí tā ni ā ũlūngará kuú ku."

‡ 4:4 4:4 Āgō: Lākí ũkú rī pi anjīnā rī pi be kuyé. § 4:6 4:6 Átálágú āmbúgú rī: Átálágú āmbúgú rī ndē atala rī pi céré, ā'diātāsīyā ĩri 'yéná fi Jó Múngú vé rī agá Vūrā Uleteretere rī agá 'dāá ní, ĩri fi vú ālu ílī ālu agá. Īri ārí rōbōnō vé rī jī ũnjīkányā ũjīzú. 'Í lā Lēvītīkā 16; Ēbērē 9. 4:7 4:7 Ẹzī 3:5-8 4:11 4:11 Sāwúmā 118:22 * 4:15 4:15 'Bá tā lī'ba rī pi: Átálágú āmbúgú rī, atala atala rī pi drīgé rī pi, drīkoma rī pi, kōpi ri ĩ úmú tā Yāhūdī rī pi vé rī lī.

21 'Bá tā lị' 'bá rĩ pi ní útrézú Pétěró pi drĩgě Yũwánĩ be dđĩ. Kọpi ndākí lẹtị ĩ ní 'bá 'dĩ' 'bée ĩrĩñázú ní tí. Kúru kọpi ní 'bá 'dĩ' 'bée pězú mužú 'dđĩsĩ rá. 'Bá rĩ pi ārěvú céré rikí Múngú ri íngú tā ĩ nga' 'bá 'dĩ' 'bée sĩ,

22 ā'diātāsīyā ágó ĩ ní ídrí tā be āyāzú āyāyā 'dĩri adri ọgọrọvũ rú aga ílị pũkụ sụ rĩ rá.

'Bá Yēsũ ri ẹ'yĩ' 'bá gí rĩ pi zikí Múngú ri

23 Kā mužú Pétěró pi ọyụyú Yũwánĩ be jó ĩ ní āngũ ũ'yĩzú rĩ agá 'dāásĩ gí, kọpi ní 'dezú mužú tā atala atala rĩ pi drĩgě rĩ pi ní 'yoó ĩ ní 'bá ambugu rĩ pi be rĩ ũlũzú 'bá ụrụkọ Yēsũ ri ẹ'yĩ' 'bá gí rĩ pi ní.

24 'Bá Yēsũ ri ẹ'yĩ' 'bá gí rĩ pi ká tā Pétěró pi ní ũlũú 'dĩri yĩ, kọpi úmúkí ĩ trụ Múngú ri zị, kọpi kínĩ, “Úpí Úkpō 'Dípa, 'í ghi 'bũ pi vũ be, yĩ bālālā rĩ be, ngá ārěvú 'a ni gé rĩ pi be céré nĩ.

25 Ọtú mí atá ũkpō Índrí Uletere rĩ vé rĩ sĩ mívé átí' 'bá 'bávé ẹ' 'bípí Dāwúđđi tị gé, mí kínĩ,

“ 'Ngá sěpi 'bá āngũ rĩ pi agá rĩ pi ā 'a ní vezú rĩ ā'di?

Ngá sěpi 'bá rĩ pi ní rizú tā azakaza vé ni pi ā tā ũtịzú rĩ ā'di?

26 'Bāgú vũ drĩgě rĩ pi útúkí ĩ kú ũrě lězú ẹ'dđi 'dịzú,

āzini 'bá āngũ rụ' 'bá rĩ pi úmúkí ĩ trụ,

lěkí ẹ'dđi 'dđi Úpí Múngú be, āzini lěkí ẹ'dđi 'dđi Māsíyā be.'

27 “Ádarú 'bāgú Ēródē† pi Pónítīyō Pílátō be úmúkí ĩ 'bá adri' 'bá Yāhúđđi rú ku rĩ pi be, āzini 'bá Īsērélē vé adri' 'bée Yērūsālémā agá nōgó rĩ pi be, kọpi gākí mívé átí' 'bá uletere Yēsũ mí ní ĩpěé Māsíyā rú rĩ sĩ.

28 Kọpi 'okí tā rĩ sụyú mí ní ũtịjị mívé ũkpō sĩ, mí ẹsị ní lěé ā 'okí rĩ tịnị.

29 Úpí, 'í yị tā kọpi ní rizú útrézú 'bá drĩgě 'dĩri, 'í sě mívé átí' 'bá rĩ pi ā ũlũkí tị mívé rĩ ũrĩ ākó.

30 'Í sě 'bá ní ũkpō mívé átí' 'bá uletere Yēsũ ā rú sĩ, 'bā ídríkí rí 'bá rĩ pi ānị, āzini 'bā 'okí rí tā āyāzú āyāyā ni pi tā ambugu ambugu ni pi be ānị.”

31 Kọpi ká Múngú ri zị de, vudrĩ ni gé, vūrā kọpi ní ĩ úmúzú rĩ ní 'i ayazú dđngídđngí. Kúru Índrí Uletere rĩ ní kọpi ásúzú céré, kọpi ní 'dózá tị Múngú vé rĩ ũlũzú ũrĩ ākó.

'Bá Yēsũ ri ẹ'yĩ' 'bá gí rĩ pi rikí ĩvé ngá ālěé ĩ āsámvú gé sĩ trụ

32 'Bá Yēsũ ri ẹ'yĩ' 'bá gí rĩ pi rikí adrii céré ẹsị be ālu, āzini úmĩ be ālu. 'Bá āzi 'yoópi kínĩ ngá ívé rĩ pi ívé ni ọ'dúkúlegúsĩ 'dĩni 'dāáyo, kọpi rikí ĩvé ngá rĩ pi ālěé ĩ āsámvú gé sĩ céré trụ.

33 Yēsũ vé 'bá áyúāyũ rĩ pi rikí tā Úpí Yēsũ vé íngázú gōó ídri rú rĩ vé tā ũlũú 'bá rĩ pi ní ũkpō be. Múngú 'bā tākiri āmbúgú kọpi drĩgě céré.

34 Kọpi āsámvú gé, ngá 'bá āzi nděepi ni 'dāáyo, ā'diātāsīyā 'bá nyọókú be, dōku jó be rĩ pi rikí ĩvé ngá ụzị, kọpi rikí mũfěngā ni íjị,

35 sěé Yēsũ vé 'bá áyúāyũ rĩ pi drĩgě, kọpi rikí awaá 'bá ngá lě' 'bá rĩ pi ní.

36 Yōsépā Lévīgú‡ ímúpi Sáyípūrāsĩ gélésĩ Yēsũ vé 'bá áyúāyũ rĩ pi ní zị Bārúnábā rĩ (rú Bārúnábā 'dĩri vé ífífí 'bá riipi ẹsị ímbápi ni),

37 sě ívé nyọókú jeé, íjị mũfěngā ni sěé Yēsũ vé 'bá áyúāyũ rĩ pi drĩgě.

5

Ānānīyā pi vé tā ũkú ni Sāfirā be rĩ

4:26 4:26 Sāwúmā 2:1-2 † 4:27 4:27 'Bāgú Ēródē: Ēródē 'dĩri Ēródē Ānītípā 'i, ĩri Ēródē Āmbúgú rĩ vé mvá. 'Í lā Mātáyo 14:1; Mārākō 6:14; Lúkā 3:1. Sā ĩ ní Yēsũ ri tịzú rĩ gé, Ēródē Āmbúgú 'dĩri rụ āngũ rĩ nĩ. 'Í lā Mātáyo 2:1-8; Lúkā 1:5. Vudrĩ ni gé, 'bāgú āzi anigé rú ni Ēródē Āgĩrípā, ĩri Ēródē Āmbúgú rĩ vé mvá vé mvá. 'Í lā Ẹzị 12:1-13:1. ‡ 4:36 4:36 Lévīgú: Atala Īsērélē rĩ pi vé rĩ ārěvú céré, íbíkí ífũú úyú Lévĩ vé rĩ agá.

1 Ágó āzi rú ni Ānānīyā 'i, kôpi ũkú ni Sāfirā be sēkí kpá ìvé nyòòkú urukọ jeé rá.

2 Ānānīyā 'du mūfēngā rī ā urukọ zūzū, kôpi ũsūkí tā ni ũkú ni Sāfirā be trū, ìri ní mūfēngā rī vé ìmbítā jìzú sēzú Yēsū vé 'bá áyúāyū rī pi vúgá 'dāá, ìri ní 'yozú kīnī, mūfēngā 'bá ní nyòòkú uzizú rī, ìri céré 'dī.

3 Kúru Pétēro ní 'yozú kīnī, “Ānānīyā, ngá sēepi Sātānā* ní fizú mí ẹsì agá, mí ní ũnjō úlízú Índrí Uleterē rī ẹndrẹtì gé, mí ní mūfēngā nyòòkú uzizú rī ā urukọ zūzú rá rī ā'di?

4 Nyòòkú mí ní uzijì rī, ìri mívé ni, mūfēngā mí ní nyòòkú rī uzizú rī, ìri mívé ni, adri 'dīni kuyé? Ngá mí ní rizú tā rī 'ozú 'dīni rī ā'di? Mí ũ'bā 'bā mī kuyé, mí ũ'bā Múngú ē mī.”

5 Ānānīyā kā tā Pétēro ní 'yoó 'dīri yijì, ìri ní 'dézú vūgá, ìri ní drāzú. 'Bá céré tā 'i ngaápi 'dīri yì 'bá rī pi, ũrī fū kôpi ambamba.

6 Kúru kẹriani urukọ'bée ní ímúzá āvū rī ìmúlúzá bōngó sī, kôpi ní 'duzú mužú āmvé 'dāá, kôpi ní āvū rī sīzú.

7 Vúdrī ni kā vūú caá sá na, ũkú ni Sāfirā ní ífizú jó agá nōó, 'bo nī amá kuyé 'yozú kīnī ágó ni drā gí.

8 Pétēro ní ìri zizú kīnī, “Í lū má ní, mūfēngā ìmi ní nyòòkú rī sēzú jezú mí ágó ni Ānānīyā be rī, ìri nyo adriipi 'dī?”

Ūkú rī ní 'yozú kīnī, “È, mūfēngā rī adriipi 'dī.”

9 Pétēro ní 'yozú ìri ní kīnī, “Ngá ìmi ní tì ícízú Índrí Úpí vé rī ũ'bīzú rī ā'di? 'Í ndre drī ká, 'bá mí ágó ni rī sī 'bá rī pi ícákí pá tuú kuú kẹtílé gá 'dī, kôpi kpá mí 'du mu āmvé 'dāá.”

10 Sā 'dāri gé, ũkú rī ní 'dézú Pétēro pá gá 'dīgé, ìri ní drāzú. Kẹriani rī pi ká ífí jó agá nōó, kôpi ísúkí ũkú rī drā gí, kôpi ní ìrivé āvū

'duzú mužú āmvé 'dāá, kôpi ní āvū rī sīzú ágó ni ā jélé gá 'dāá.

11 'Bá kánísā vé rī pi ká tā 'dīri yijì, ũrī fū kôpi ambamba.

Yēsū vé 'bá áyúāyū rī pi ídríkí 'bá drā be ni pi kárakará

12 Yēsū vé 'bá áyúāyū rī pi 'okí tā āyāzú āyāyā ni pi, āzini tā ambugu ambugu ni pi kárakará 'bá rī pi āsámvú gé. Ú'dú céré 'bá Yēsū ri ẹ'yì 'bá gí rī pi ārēvú céré ríkí ì úmú trū Jó'bílé Sólómónā vé rī† gé 'dāá.

13 'Bá rī pi ē íngúkí dō Yēsū vé 'bá áyúāyū rī pi íngúngū drāāsiyā, 'bá urukọ Yēsū ri ẹ'yì 'bá kuyé rī pi fíkí 'bá Yēsū ri ẹ'yì 'bá gí rī pi āsámvú gé kuyé.

14 'Bo āgō kárakará, āzini ũkú kárakará ẹ'yìkí Úpí ri rá, kôpi úmúkí ì fíí 'bá Yēsū ri ẹ'yì 'bá gí rī pi āsámvú gé rá.

15 Yēsū vé 'bá áyúāyū rī pi ní tā āyāzú āyāyā ni 'oó rī sī, sē 'bá rī pi ũlíkí ìvé 'bá drā be rī pi á'ya sī āzini pórósí sī, íjì ímú ũ'bāá létì mīlé gá sī, Pétēro kādō agaá mužú, ìrivé índríkíndrī vé ũkpō ē ímvú rí 'bá drā be rī pi, kôpivé drā ā dẹ rí kôpi rú 'bá gá sī rá.

16 'Bá bītríká íbíkí ímú kūrú Yērúsálémā gārā gá rī pi agásí, kôpi íjíkí ìvé 'bá drā be rī pi, āzini índrí ũnjí be rī pi, ídríkí kôpi céré rá.

Ọcūkí Yēsū vé 'bá áyúāyū rī pi

17 Atálágú āmbúgú rī, ívé ũgalaku adri 'bá Sādókē rī pi be, Yēsū vé 'bá áyúāyū rī pi vé tā 'de kôpi ē ẹsì agá ũnjí.

18 Kôpi ní Yēsū vé 'bá áyúāyū 'dī'bée ruzú ú'bézú jó ì ní rizú āngū ũ'yīzú rī agá.

19 'Bo íniṅá 'dāri sī, mālāyíkā‡ Úpí vé rī ní kẹtì jó ì ní rizú āngū ũ'yīzú rī pi ũzizú, ìri ní Yēsū vé 'bá áyúāyū

* 5:3 5:3 Sātānā: Sātānā ri ādróko, ìri āmbúgú índrí ũnjí rī pi drīgé, gā tā Múngú vé rī 'dugá ngagá sī, Múngú ídró ìri 'bū gé 'dāásí. † 5:12 5:12 Jó'bílé Sólómónā vé rī: Jó'bílé Sólómónā vé rī, ìri Jó Múngú vé rī ā bóró gá. ‡ 5:19 5:19 Mālāyíkā: Mālāyíkā rī pi índrí, kôpi ri adri Múngú be 'bū gé 'dālé, kôpi rú 'bá ākó. Múngú ri sá āzi sī kôpi ípé ímú vū drīgé nōó ú'dúkó múké ívé rī ũlū 'bá rī pi ní.

'dĩ'bée ijızú ifüzú ämvé. Mälâyıkā rĩ ní 'yozú kôpi ní kĩnĩ,

20 “İmi mukı Jó Múngú vé rĩ ã bóró gá 'dǎá, İmi ũlũkĩ İdri ú'dĩ ĩ ní Yésũ ri ẽ'yĩzú rĩ vé tǎ 'bá rĩ pi ní céré.”

21 Kôpi yĩkĩ tǎ mälâyıkā rĩ ní 'yoó rĩ rá. Ängũ rĩ kǎ ówũ, kôpi ní muzú 'bá rĩ pi İmbázú Jó Múngú vé rĩ ã bóró gá 'dǎá.

Átálágú ämbúgú rĩ kǎ ícá ívé ũgalaku rĩ pi be, kôpi ní İvé 'bá tǎ lĩ'bá rĩ pi zızú 'bá ambugu İserélẽ vé rĩ pi be İmúzú vürǎ älu gé, kôpi ní 'bá rĩ pi pëzú muzú jó ängũ ũ'yĩzú rĩ agá 'dǎá, kôpi ã mukĩ rĩ Yésũ vé 'bá áyúäyũ rĩ pi İjĩ İmũ ämvé nõó.

22 'Bo ũgalaku rĩ pi 'bá Múngú vé jó ütẽ'bá rĩ pi be kǎ muş caá jó ängũ ũ'yĩzú rĩ agá 'dǎá, kôpi İşúkĩ Yésũ vé 'bá áyúäyũ rĩ pi kuyé. Kôpi ngakĩ ĩ újǎ İmũ tǎ 'dĩri ũlũ átálágú ämbúgú Yähüdĩ rĩ pi vé rĩ ní kĩnĩ,

23 “‘Bá cakĩ İşú jó ängũ ũ'yĩzú rĩ ícĩkĩ tĩ ni cí. 'Bá rĩ'bá ängũ ütẽ'bá rĩ pi tukĩ pá kuú kęętilé gá, 'bo 'bá kǎ kęęti jó ängũ ũ'yĩzú rĩ vé rĩ zĩjĩ, 'bá İşúkĩ 'bá 'dǎ'bée jó agá 'dǎá kuyé.”

24 Ŭgalaku ämbúgú riipi Jó Múngú vé rĩ ütēēpi rĩ, äzini atala atala rĩ pi drĩgē rĩ pi kǎ tǎ 'dĩri yĩjĩ, kôpi ẽ drĩ ábá céré céré, kôpi rikĩ ũşşũ kĩnĩ, tǎ 'dĩri vé ũdũ ri İmũ adri ngóni.

25 Kuru ágó äzi ní ícázú İmúzú ũlüzú kôpi ní kĩnĩ, “Ägõ ájée İmi ní uruşú ú'bé jó ängũ ũ'yĩzú rĩ agá 'dǎ'bée, kôpi nóni ri 'bá rĩ pi İmbá Jó Múngú vé rĩ ã bóró gá 'dǎá'dǎ.”

26 Ŭgalaku ämbúgú Múngú vé jó ütēēpi rĩ ní ngazú muzú İvé 'bá rĩ'bá Jó Múngú vé rĩ ütẽ'bá rĩ pi be Yésũ vé 'bá áyúäyũ rĩ pi uruzú İjızú. 'Bo kôpi urukĩ 'bá 'dĩ'bée ũkpõ sĩ kuyé, ä'diätäsıyǎ kôpi 'okĩ ũrĩ sĩ 'bá rĩ pi ã úvĩkĩ ĩ İrǎ sĩ ku.

27 Kôpi kǎ Yésũ vé 'bá áyúäyũ 'dĩ'bée İjĩ pá tuú 'bá tǎ lĩ'bá rĩ pi ęndreŧi gé, átálágú ämbúgú rĩ ní 'yozú kôpi ní

28 kĩnĩ, “‘Bá 'yokĩ nyo ändúru İmi ní, İmi İmbákĩ 'bá rĩ pi Yésũ ã rü sĩ ku 'dĩni kuyé? İmi ndrekĩ drĩ kǎ, İmi İmbákĩ nóni 'bá rĩ pi Yęrusǎlemǎ agásĩ céré Yésũ vé tǎ sĩ. İmi nóni ri İrivé drǎngará ã tǎ ngo 'bá drĩgē.”

29 'Bo Pétëro pi Yésũ vé 'bá áyúäyũ rĩ pi be, kôpi ní újázú kĩnĩ, “‘Bǎ tǎ Múngú ní 'yoó 'bá ní rĩ 'dũ nga áyu. 'Bá 'dukĩ tǎ 'bá áda ní lũú 'bá ní rĩ ngaá áyu ku.

30 Múngú 'bá ẽ'bĩpĩjĩ vé rĩ inga Yésũ İmi ní ipaá peŧi alambaku sıgē 'dĩri gõó İdri rú rá.

31 Múngú sē İri ní ämbũgũ, 'bǎ İri úri ívé drĩ ęndepĩ gé Úpĩ rú, äzini 'Bǎ 'bǎ Paápi ni rú. Múngú 'o tǎ 'dĩri 'dĩni, ä'diätäsıyǎ lē 'bá İserélẽ vé rĩ pi ã újǎkĩ ęsĩ, 'İ trũ rĩ kôpi İvé ũnjĩkǎnyǎ agásĩ bēnĩ.

32 'Bá ndrekĩ tǎ 'dĩ'bée 'bǎ mĩ sĩ rá,Ş äzini İndri Uletere Múngú ní İpēē 'bá ívé tǎ 'dũ'bá nga'bá rĩ pi ní rĩ ndre kpá tǎ 'dĩri 'İ mĩ sĩ rá.”

33 'Bá ambugu rĩ pi kǎ tǎ 'dĩri yĩjĩ 'dĩni, kôpi ã 'a ve ũnjĩ ũnjĩ, kôpi lēkĩ Yésũ vé 'bá áyúäyũ 'dĩ'bée ú'dĩ drǎá 'dĩsĩ rá.

34 'Bo Fǎrusĩgú* äzi rü ni Gǎmǎlıyelē 'i, İri 'bá tǎİmbĩ İmbápi ni, 'bá rĩ pi céré İnjĩkĩ İri İnjĩnjĩ, İri ní pá tuzú 'bá tǎ lĩ'bá rĩ pi ęndreŧi gé, İri ní 'yozú kĩnĩ, ã jĩkĩ ägõ 'dĩ'bée fũũ ämvé şǎǎ be mǎdǎ.

35 İri ní 'yozú kôpi ní kĩnĩ, “İmi 'bá İserélẽ vé 'dĩ'bée, lē İmi ũşşúkĩ tǎ İmi ní lēē 'oó ägõ 'dĩ'bée rü'bá gá rĩ pi múké múké.

36 Otũ Tęwũdǎ İfũ 'yo kĩnĩ, 'i 'bá ämbúgú, 'bá müdürũlũ şu úmúkĩ ĩ İri vúgá. 'Bo 'dikĩ İri drǎá rá,

Ş 5:32 5:32 'Bá ndrekĩ tǎ 'dĩ'bée 'bǎ mĩjĩ sĩ: Yésũ vé 'bá áyúäyũ rĩ pi ndrekĩ Yésũ vé drǎngará, äzini İrivé İngǎngará gõó İdri rú drǎngará gǎlésĩ rĩ, äzini İrivé ngǎngará muzú 'bũ gé rĩ rá. * 5:34 5:34 Fǎrusĩ: Fǎrusĩ rĩ pi ngúlumũ Yähüdĩ rĩ pi vé tǎİmbĩ Mósē vé rĩ rü'bá tĩtĩ rĩ pi. Kôpi 'dukĩ İndri rĩ pi vé tǎ, äzini mälâyıkā rĩ pi vé tǎ 'bǎá tǎ ämbúgú rú, kôpi ẽ'yĩkĩ rá 'yozú kĩnĩ, 'bá ũdrǎ'bá gĩ rĩ pi gõ İngǎ İdri rú rá. 'İ lǎ ęzĩ 23:8.

írékí ìrivé 'bá ì úmú' 'bá ìri be rĩ pi kpélékpélé, ìrivé tã gō ícá ngá kána.

³⁷ Ìri ã vùdrĩ gé, Yúdã Gálíláyāgú rĩ ní kpá ìfúzú lókí āzi 'bá lāzú ni gé, 'bá kárakará mukí vú ni gé sī, 'bo 'dikí ìri drāá rá, írékí ìrivé 'bá ìri āpámvú ũbĩ' 'bá rĩ pi kpélékpélé.

³⁸ “Á 'yo ìmi ní, ìmi kukí 'bá 'dĩ'bée. Dō tã 'bá 'dĩ'bée ní rii 'oó 'dĩri íngá yĩkĩ 'bá áda vé ni vúgá, tã 'dĩri gō ícá ngá kána.

³⁹ 'Bo dō tã 'dĩri íngá Múngú vúgálésíla, ìmi ícókí āgō 'dĩ'bée ugaá bā ku. Ìmi ndrekí dō múké ku, tã ìmi ní rii 'oó 'dĩri, ìmi ri ũmbā fu Múngú be.”

⁴⁰ 'Bá ambugu tã āsámvú amá' 'bá rĩ pi ã'yĩkĩ ìrivé tã rá. Kòpi ní Yésũ vé 'bá áyúāyũ rĩ pi zizú ímúzú, kòpi sēkí 'bá áyúāyũ 'dĩ'bée gbāá ũnjĩ ũnjĩ, 'bá ambugu 'dĩ'bée átákí kòpi ní ũkpó ũkpó kínĩ, lē kòpi ã gōkí Yésũ ã rú zii dīi ku, ì ní kòpi oyuzú muzú.

⁴¹ Yésũ vé 'bá áyúāyũ rĩ pi ní fūzú vūrā 'bá rĩ pi ní tã lizú rĩ agásí āmvé, kòpi rikí únjĩ muzú, ā'diātāsīyā Múngú 'du kòpivé tã 'bāá āmbúgú, ã'yĩ kòpi sēé ìzāngā nyaá Yésũ vé tã sī.

⁴² Ụ'dú céré kòpi rikí 'bá rĩ pi ímbá Jó Múngú vé rĩ ã bóró gá, āzini 'bá rĩ pi vé 'bētĩ āsámvú gé sī, kòpi rikí ụ'dúkó múké rĩ ũlũú muzú āndēngará ākó kínĩ, “Māsīyā ìmi ní rii ndāá rĩ, ìri Yésũ Kúrísitō 'i.”

6

Ūpēkí āgō ézĩrĩ 'bá kānísā vé rĩ pi ē ìzā koó

¹ Lókí 'dāri gé, 'bá Yésũ ã pámvú ũbĩ' 'bá rĩ pi vé kālāfe ri vaá muzú drĩgélé. 'Bá átá'bée Gĩrĩkĩ tĩ sī rĩ pi rikí unuú 'bá átá'bée Ēbérē tĩ sī rĩ pi vé tã sī kínĩ, ụ'dú ālu ālu kádō rii ānyāngā awaá, sēkí ānyāngā rĩ oyuzĩ átá'bée Gĩrĩkĩ tĩ sī rĩ pi ní ku.

² Kúru Yésũ vé 'bá áyúāyũ mudrĩ drĩ ni ìrĩ rĩ pi ní 'bá Yésũ ã pámvú ũbĩ' 'bá rĩ pi úmúzú vūrā ālu gé, kòpi ní 'yozú kínĩ, “Adri múké ku 'bá ní Múngú vé ụ'dúkó múké rĩ vé ũlūngará kuzú, 'bá ní rizú ānyāngā awazú áyu.

³ Má édrípĩ má ómvúpĩ, lē ìmi ūpēkí 'bá ézĩrĩ ìmi āsámvú gé 'dĩgē ì ní ìnjĩ ìnjĩ, épĩ' 'bá Múngú vé Índrĩ Uleterē rĩ sī gí, adri' 'bá úmĩ be ni pi, 'bā kòpi 'bā ri ézĩ 'dĩri nga,

⁴ 'bā 'bākí rí ésí rizú Múngú ri zizú, āzini tĩ Múngú vé rĩ ũlúzú.”

⁵ Tã Yésũ vé 'bá áyúāyũ 'dĩ'bée ní 'yoó 'dĩri sē 'bá ì úmú' 'bá rĩ pi ní céré āyĩkō. Kòpi ní Sētēfānō ē'yīngará be āmbúgú, épĩpi Índrĩ Uleterē rĩ sī rĩ ìpēzú, āzini kòpi ìpēkí Pílípũ ri, Pōrōkórō ri, Níkōnórā ri, Tīmōnĩ ri, Pūrūmēnā ri, āzini Níkólā íngápi Ānītīyókā gá, 'i újāpi Yāhūdĩ rú rĩ.

⁶ Kòpi ní 'bá ì ní ūpēé 'dĩ'bée jizú i'dazú Yésũ vé 'bá áyúāyũ rĩ pi ẹndrētĩ gé. Yésũ vé 'bá áyúāyũ rĩ pi ní Múngú ri zizú kòpi ní, kòpi ní drĩ tizú 'bá ì ní ūpēé 'dĩ'bée drĩgē.

⁷ Kúru tĩ Múngú vé rĩ ní ayizú muzú āngũ rĩ pi agásí. 'Bá Yésũ ri ē'yĩ' 'bá gí Yērúsālēmā gá 'dālē rĩ pi vé kālāfe gō vaá muzú drĩgélé, atala kárakarā gōkí rii ésí 'bāá Úpí Yésũ drĩgē.

Sētēfānō vé rúngará

⁸ Sētēfānō épĩpi ésí múké Múngú vé rĩ sī, adriipi ũkpō Múngú vé rĩ be rĩ, 'o tã ambugu ambugu ni pi, āzini tã āyāzú āyāyā ni pi kárakarā 'bá rĩ pi āsámvú gé.

⁹ Ụ'dú ālu, Yāhūdĩ adri' 'bá Jó Múngú ri Zizú* ì ní zii, Tugērĩ Drĩwālā Ísú' 'bá gí rĩ pi vé rĩ agá rĩ pi í'dókí āgátá gāá Sētēfānō be, kòpi íbíkí ímú Kūrēnē gélésí, urukō ni pi ímúkí Ālēkīzāndāriyā gélésí, urukō ni pi ímúkí āngũ Kílíkíyā vé rĩ

* **6:9 6:9** Jó Múngú ri Zizú rĩ: Yāhūdĩ rĩ pi vé Jó Múngú ri Zizú rĩ pi kárakarā kūrú rĩ pi agásí āndiāndí, kòpi ri ì úmú Búkū Múngú vé rĩ lā, āzini kòpi ri Múngú ri ìnjĩ Ụ'dú Sābātā vé rĩ gé.

gélésí, ʊrʊkʊ'béé ímúkí āngũ Èzīyā vé rī gélésí.

10 'Bá 'dī'béé āsámvú gé 'dīgé, 'bá āzi úmī be sū Sētēfánō vé rī tīnī 'dāáyo, ā'diātāsīyā Índrí Uleterē rī sē ĩri ní úmī tā nīzú ambamba.

11 Kúru kōpi ní rizú 'bá ʊrʊkʊ'béé ĩcīcīkīzú kírí kírí kīnī, "Īmi 'yokí, "Bá yíkí Sētēfánō ri tāimbī Mósē vé rī ideé, āzini ri Múngú ri ideé." "

12 Kōpivé átángá 'dīri sē 'bá bītríká rī pi, 'bá ambugu rī pi, āzini 'bá tāimbī ímbá' 'bá rī pi ā 'a vekí rá. Kōpi ní Sētēfánō ri ruzú jizú mužú 'bá tā lī' 'bá rī pi ɛndrɛtī gé.

13 'Bá ʊrʊkʊ rikí ũnjō úlī Sētēfánō drīgé kīnī, "Ágó 'dīri ri átá mužú ũnjí Jó Múngú vé uleterē rī ā tā sī, āzini tāimbī Mósē vé rī ā tā sī.

14 'Bá yíkí ágó 'dīri kīnī, 'Yēsū Nāzērétāgú rī ímú Jó Múngú vé 'dīri ŋō iza 'dīísí rá, āzini ĩri ímú mērē Mósē vé ĩ ní sēé 'bá ní 'dīri újá 'dīísí rá." "

15 'Bá úrí' 'bá tā lī' 'bá rī pi ārēvú céré 'bākí mī rizú Sētēfánō ri ndrezú, kōpi ndrekí ĩrivé ɛndrɛtī índré sū mālāyíkā vé rī tīnī.

7

Sētēfánō átá ívé tā 'bá tā lī' 'bá rī pi ɛndrɛtī gé

1 Átálágú āmbúgú rī ní Sētēfánō ri zizú kīnī, "Tā ĩ ní mi tōzú 'dī'béé, ĩri nyo tā áda?"

2 Sētēfánō ní újázú kōpi ní kīnī, "Má édrípīi, āzini má étépīi, ĩmi yíkí drī ma ká. 'Bávé Múngú dīngará be pōwūpōwū rī i'da 'i ándúrú 'bá é'bīpī Ābūrámā ní rá, ĩsú ĩri ri adri Mēsōpōtāmīyā gá 'dālé, gō 'deé mužú Hāránā gá 'dālé ndō.

3 Múngú 'yo ĩri ní kīnī, "Í ku āngũ ĩmivé rī, 'í ku māríté mívé rī pi, 'í

mu adrií āngũ má ní úmvúlésí lēé lūú mí ní rī gé.'

4 "Kúru Ābūrámā ní āngũ 'bá Kālédéyā vé rī pi ní adrizú rī kuzú, ĩri ní mužú adrizú Hāránā gá. Ètépī ká drāá gí, Múngú ní ĩri íjizú adrizú āngũ ĩmi ní adrizú nōri agá.

5 Múngú sē āngũ rī vé wōókō kíníkininjá ni Ābūrámā ní kuyé. Lókí 'dāri gé, Ābūrámā ā adri dō mvá ākó drāāāsīyā, Múngú sō ũyō kīnī, āngũ 'dīri ímú adri Ābūrámā vé ni, āzini ĩrivé úyú rī pi vé ni.

6 Múngú ní 'yozú Ābūrámā ní kīnī, 'Úyú mívé rī pi úmvúlésí mu adri jākā rú āngũ āzi gé, kōpi adri túgērī rú, ĩ kōpi ɔcū ca ílí mūdūrūlū su.'

7 Múngú ní kpá gōzú 'yozú kīnī, "Bo ma ímú 'bá āngũ rī agá kōpi 'bā'béé èzī nga' 'bá túgērī rú rī pi ĩrīnā rá. Vúdrī ni gé, kōpi úmvúlésí ĩfū āngũ 'dāri agásí, kōpi ímú ma ĩnjī vūrā nōri gé.'

8 Múngú ní 'yozú Ābūrámā ní kīnī, 'Anji āgō 'bētī ālu ālu āsámvú gé rī pi, ā úlíkí kōpi ā ágélé ē tī rá, ā lū rí 'yozú kīnī ũndī má ní ruú mí be rī, 'í 'dū tā ni ngaá rá.' Kā Īsákā ri tīi, vúdrī ni ká adrií caá ú' 'dú ārō, Ābūrámā ní ágélé ni ē tī lizú.* Vúdrī ni gé, Īsákā ní Yōkóbū ri tizú, Yōkóbū tī anji muždrī drī ni ĩrī, ĩrivé anji rī pi ízúkí caá sūrú muždrī drī ni ĩrī, sūrú kōpivé rī pi zíkí Īsērélē.

9 "Yōsépā ā tā 'de ívé édrípīi anji Yōkóbū† vé rī pi ē èsī agá ũnjí, kōpi sēkí ĩri jeé jīi Èjēpētō gá túgērī rú, 'bo Múngú ũtē ĩri rá.

10 Múngú pa Yōsépā ri tā ũkpó ũkpó ĩri ĩsú' 'bá rī pi agásí rá. Sē ĩri ní úmī, āní sē 'bāgú rī 'dú ĩrivé tā 'bāá múké, 'bāgú rī 'bā Yōsépā ri adrií ũgalaku āmbúgú āngũ Èjēpētō vé rī

7:3 7:3 Ídóngará 12:1 7:7 7:7 Ídóngará 15:13-14 * 7:8 7:8 Ágélé ni ē tī lizú: Múngú lū Ābūrámā ní kīnī, anji āgō Ābūrámā vé rī pi adrikí dō caá ú' 'dú ārō gí, lē ā úlíkí kōpi ā ágélé ē tī rá, lūzú kīnī, kōpi anji Múngú vé ni. 'Í lā Ídóngará 17:9-14. † 7:9 7:9 Yōsépā: Yōsépā ri Yōkóbū vé mvá ĩri ní lēélē rī, édrípīi sēkí ĩri jeé túgērī rú āngũ Èjēpētō vé rī gé. Múngú sē ĩri ícá āmbúgú, ko ívé 'bá rī pi ē ĩzā mužú adrií āngũ Èjēpētō vé rī agá nī. Sā 'dāri gé, èbīrī 'de caá ílí èzīrī. 'Í lā Ídóngará 30-50.

agá, āzini 'bā ĩri āmbúgú rií ívé ngá kání agá rĩ pi ā tā mbaá.

11 “Kúru ẹ̀bírí ní 'dezú āngũ Ĕjẹ̀pétò vé rĩ agá, āzini Kānánā vé rĩ agá ũnjí ũnjí, sē 'bá rĩ pi nyakí ĩzāngā ambamba, 'bá ẹ̀'bípíjì ndákí ngá nyanya tí.

12 Yòkóbũ ká yìjì kíní ānyāngā Ĕjẹ̀pétò gá 'dālé anigé, ĩri ní 'bá ẹ̀'bípíjì pèzú muṣú ānyāngā jezú 'dālé, 'dĩri vù ālu ĩri ní kòpi pèzú rĩ.

13 Kòpi ká gòó muṣú ānyāngā rĩ āzi jeé Ĕjẹ̀pétò gá 'dālé vù ĩrĩ ni gé, Yòsépā ní 'i i'dazú kòpi ní, 'bāgú rĩ ní kúru nĩzú ámázú 'yozú kíní, 'bá rĩ Yòsépā ẹ̀drípíjì pi.

14 Tā 'dĩri ā vùdrĩ gé, Yòsépā ní tì pèzú 'í ẹ̀tẹ̀pì Yòkóbũ ní, āzini ívé máríté rĩ pi ní, kòpi ẹ̀ ímúkí Ĕjẹ̀pétò gá nòó, kòpivé kālāfe ca céré pùkú ẹ̀zìrì drĩ ni tòwù.

15 Kúru Yòkóbũ ní 'dezú muṣú Ĕjẹ̀pétò gá 'dāá, drā 'dālé, 'bávé ẹ̀'bípíjì ũdrákí kpá 'dālé.

16 Jìkí kòpivé āvũ muṣú sījì Sèkémē gá, 'bù Ābūrámā ní jeé Āmórā ẹ̀njìpíjì drígé rĩ agá.

17 “Sā Múngú ní lèzú ũyò 'í ní sòó Ābūrámā ní rĩ vé tā 'duzú ngazú rĩ ká 'bāá ícá ĩnyiná gí, 'bá 'bávé āngũ Ĕjẹ̀pétò vé rĩ agá rĩ pi vé kālāfe gò ízú kárakará.

18 Kúru 'bāgú āzi Yòsépā vé tā nījìpi kuyé ni ní gòzú adrizú 'bāgú rú 'bá Ĕjẹ̀pétò vé rĩ pi drígé.

19 'Bāgú 'dĩri rĩ 'bá ẹ̀'bípíjì ẹ̀ mị ũ'bāá, āzini rĩ kòpi 'oó ũnjí, sē kòpi ní tāimbí kīnī, kòpi ā ú'békí ívé anjì ĩ ní tìjì ũdẹ̀nà rú rĩ pi ásé agá, kòpi ā ũdrákí rí 'dīisí rá.

20 “Tìkí Mósē rĩ lókí 'dāri gé, ĩri ũnyĩ be ambamba. Ẹ̀tẹ̀pì pi ẹ̀ndrẹ̀pì be mbakí ĩri ā tā caá mbāá na ívé jó agá 'dāá.

21 Kòpi ká Mósē rĩ jìjì 'bāá ásé agá 'dāá, 'bāgú rĩ vé mvá ũkúná rĩ ní ĩri 'duzú muṣú úcézú mvá ívé ni rú.

22 Ímbákí Mósē rĩ Ĕjẹ̀pétò gá 'dālé, nĩ tā múké múké, ĩri átángá átá ũkpò be, āzini ĩri tā 'o ũkpò be.

23 “Mósē vé ílì ká caá pùkú sù, ĩri ní ngazú muṣú 'í ẹ̀'dípáa Īsèrélē rĩ pi ndrezú.

24 Mósē ca muṣú ísú Ĕjẹ̀pétògú āzi rĩ ívé 'bá āzi 'o ũnjí, ĩri ní ágó rĩ ípázú, ĩri ní Ĕjẹ̀pétògú rĩ 'dìzú drāzú 'dīisí rá.

25 Mósē ũsù déna ívé 'bá rĩ pi ícò nĩ ámá 'yozú kíní Múngú ĩpē 'í ímú kòpi paá nĩ 'dĩni rá, 'bo kòpi nìkí ámá kuyé.

26 “Ká muṣú adrií drũ 'dĩni, Mósē ca muṣú ísú Īsèrélē ĩrĩ ni pi rĩ ĩ fù. Ụ'bĩ kòdò kòpi ẹ̀ ẹ̀sì 'yoó kīnī, 'Āgò 'dĩ'bée, ĩmi ẹ̀drípì, ngá ĩmi ní ĩmi 'ozú ũnjí 'dĩni rĩ ā'di?'

27 “‘Bo ágó ũmbā 'í dọpi rĩ ní Mósē rĩ zezú, ĩri ní 'yozú kīnī, 'Ā'di 'bā mi 'bá āmbúgú rú rií tā lịjì 'bá drígé nĩ?

28 'Í lē ma 'dijì sù mí ní ájée Ĕjẹ̀pétògú rĩ 'dijì drāá rĩ tìjì?'

29 Mósē ká tā 'dĩri yìjì, koro nga ápá muṣú adrií āngũ Mīdīyānā vé rĩ gé jākágú rú. 'Dālé tì anjì āgò ĩrĩ.

30 “Mósē ká adrií Mīdīyānā gá 'dālé caá ílì pùkú sù, mālāyíkā ní 'i i'dazú Mósē ní ácí dījìpi pẹ̀tì amuúpi kùmvù ni agá, āngũ ā'wí cínýáfā rú rĩ agá 'dāá, pẹ̀tì ácí ní dīzú 'dĩri ĩnyiná írā Sīnáyī vé rĩ ā gārā gá.

31 Mósē ká ndree ácí dījìpi rĩ zā pẹ̀tì rĩ veé kuyé, sē ĩri ní āyāngará. Mósē útrú 'i ĩnyiná muṣú ácí riipi dījìpi rĩ ndree. ĩri ní Úpí vé ụ'dùkò yìzú kīnī,

32 ‘Ma Múngú mí ẹ̀'bípíjì vé rĩ, Múngú Ābūrámā vé rĩ, Īsákā vé rĩ, āzini Yòkóbũ vé rĩ.’ Mósē ā rù'bá yā kpīrìkpīrì, ụrĩ fù ĩri ambamba, gò mị 'bāá ácí rĩ ndrezú kuyé.

33 “Úpí Múngú ní 'yozú ĩri ní kīnī, ‘Í nje mívé ngá pá gá† mí pá gá sī rá, ā'diātāsīyā vūrā mí ní pá tuzú 'dĩri, ĩri vūrā uletere ni.

34 Á ndre ĭzāngā 'bá mávé rĩ pi ní nyaá Ĕjēpētō gá 'dālé rĩ gí. Á yì kōpivé ngongará gí, má ímù kōpi pangará gá. Á lē nóni mi pēe gōo vúlé Ĕjēpētō gá 'dāá.'

35 “Mósē 'dĩri ándúru 'bá ĭrivé rĩ pi ní ĭri gāá sī, kōpi ní 'yoó, 'Á'di 'bā mi āmbúgu rú rii tã lĩj 'bá drĩgé nĩ rĩ 'i?' Múngu pē ĭri mụú adrii kōpi drĩgé āmbúgu rú, āzini ívé 'bá rĩ pi paá, Múngu pē mālāyíkā mụú átá Mósē be pētì amuúpi kũmvũ rĩ agá 'daá.

36 Mósē 'o tã āyāzú āyāyā ni pi kárakarā Ĕjēpētō agá 'dāá. Ílì pũkú sụ 'dĩri agá, Mósē ĭjì 'bá rĩ pi ĭfũũ āngũ ā'wí cínyáfā rú rĩ agásĩ, ko kōpi ě drĩ zozú mụzú Yìjì Tafu Ika rĩ agásĩ.

37 “Mósē 'yo 'bá ĩsērélē vé rĩ pi ní kĩnĩ, 'Múngu ri úmvúlésĩ ímù ĩmi ní nēbĩ ĩpē ĩmivé 'bá rĩ pi āsámvú gé sũ má tĩnì.'

38 Mósē ri adrii 'bá ẹ'bípijì āsámvú gé āngũ ā'wí cínyáfā rú rĩ agá 'dāá, mālāyíkā rĩ átá ĭri ní ĩrā Sínáyĩ drĩgé 'dāá. Ūlũkí ĭri ní ụ'dúkọ ídri vé rĩ 'dālé, ā ũlũ rĩ 'bá ní.

39 “'Bo 'bá ẹ'bípijì gākí Mósē ě tì yìgá sī. Kōpi gākí ĭri sī, kōpi lēkí kōdō ĩ ụjá gōo Ĕjēpētō gá 'dāá vúlé.

40 Kōpi ní 'yozú Ārónā ní kĩnĩ, 'Mí údé 'bá ní ngá múngu rú, ā ko rí 'bā drĩ mụzú, Mósē íkó 'bā drĩ ĭfũzú Ĕjēpētō agásĩ nĩ, 'bo 'bá nĩkí kuyé dō ā'di 'o ĭri nĩ.'

41 Kōpi ní ngá údézú múngu rú sũ tì mváná tĩnì, kōpi ĭjìkí ngá ĩ ní rii zāá rōbōṅṅo rú rĩ sēé ĭri ní, kōpi

ní ũmũ 'bāzú āmbúgu ngá ĩ ní údé múngu rú 'dĩri ĭnjĩzú.

42 Múngu gā kōpi sī, adi kōpi rii línyā 'bũ gé rĩ pi ĭnjĩjì, mbāá rĩ ĭnjĩjì, āzini ụttú rĩ ĭnjĩjì ívé múngu rú. Tã 'dĩri nga 'i fũú tì ní gé gí sũ nēbĩ rĩ pi ní sũ búkũ agá rĩ tĩnì kĩnĩ,

“ 'ĭmi úyú ĩsērélē vé 'dĩ'bée, ílì pũkú sụ ĩmi ní adrizú āngũ ā'wí cínyáfā rú rĩ agá 'dālé rĩ gé, ĩmi zākí nyo má ní rōbōṅṅo rá?

43 ĩmi ri ngá ĩmi ní údé múngu rú ĩ ní zìjì Mólékĩ ri 'dụ mụzú ĩndĩ, āzini gākũ rĩ 'dụ mụzú ĩndĩ, āzini ĩmi ri ngá ĩmi ní údé múngu rú sũ línyā tĩnì ĩ ní zìjì Rēfánā rĩ 'dụ mụzú ĩndĩ, āzini ĩmi ri ngá ĩmi ní údé Múngu rú rĩ pi ĭnjĩ.

Kúru ma ĩmi pē mụ adri rámbá rú Bābēlónāš vé wōṅṅo 'dāásĩla rĩ gé.'

44 “'Bá ẹ'bípijì rikí gākũ ĩ ní tãĩmbì Múngu vé rĩ 'bāzú 'a ni gé rĩ* 'dụú mụzú āngũ ā'wí cínyáfā rú rĩ agá 'dāá. Kōpi siki gākũ rĩ sũ Múngu ní tã ni ẹzìjì Mósē ní rĩ tĩnì.

45 Lókí Yósūwā† ní ẹ'dì 'dizú 'bá adri 'bá āngũ Kānānā vé rĩ agá rĩ pi be rĩ gé, Múngu dro 'bá 'dĩ'bée āngũ Kānānā vé rĩ agásĩ rá. 'Bá ĩsērélē vé rĩ pi 'dúkí gākũ Múngu vé rĩ jìjì mụzú ĩndĩ, sē kōpi ndēkí 'bá āngũ 'dāri agá rĩ pi ānì rá, kōpi ẹríkí āngũ 'dāri 'dụú ĩ ní. Gākũ Múngu vé rĩ ri adrii āngũ ĩsērélē vé rĩ agá 'dāá, cĩngbá cazú lókí 'bāgú Dāwúđì vé rĩ gé.

7:34 7:34 Wűngará 3:5-10 7:35 7:35 Wűngará 2:14 7:37 7:37 Dětōrōnómē 18:15 7:40 7:40

Wűngará 32:1-8 § 7:43 7:43 Bābēlónā: Lókí Núwā vé rĩ ā vűdrĩ gé, 'bá rĩ pi siki lágáraka Bābēlā gá, vűdrĩ ní gé, 'bá rĩ pi gōkí vűrā rĩ zìjì Bābēlónā. Ílì kárakarā ā vűdrĩ gé, 'bāgú Nēbākānézā jì 'bá ĩsērélē vé rĩ pi ā urukọ mụú āngũ Bābēlónā vé rĩ gé, iza Yērusālēmā ri ílì műdűrűlű tộwű pũkú ẹzìrì (570) gé, ĩsụ ākűdē tìkí drĩ Yēsù ri kuyé. 'Í lā 'dóngará 11; 2 'Bāgú 24-25; Dānyélē 1:1-7. 7:43

7:43 Āmósā 5:25 * 7:44 7:44 Gākũ ĩ ní tãĩmbì Múngu vé rĩ 'bāzú 'a ni gé rĩ: Múngu ẹzì Mósē ní kĩnĩ, Mósē ā sị Gākũ āngũ ā'wí cínyáfā rú rĩ agá 'dāá, ā 'bākí rĩ tãĩmbì Múngu vé rĩ 'a ni gé 'dāá, 'bá rĩ pi ā rikí u'dụú mụzú vűrā rĩ pi gé sī. Sōlōmónā sị Jó Múngu vé rĩ Yērusālēmā gá 'dāá, ícókí u'dụú ku. Atala rĩ pi ri rōbōṅṅo zā Múngu ní vűrā ĭrì 'dĩ'bée agásĩ. 'Í lā Ĕbéré 8:5. † 7:45 7:45 Yósūwā: Mósē ká drāá gí, Múngu ĩpē Yósūwā ri 'bá rĩ pi ě drĩ koó mụzú āngũ Kānānā vé rĩ gé. 'Í lā Wűngará 17-24; Yósūwā 1-24.

46 Múngú ri āyīkō sī Dāwúdī sī, ịri ní Múngú ri zịzú kīnī, 'í lē Jó sị Múngú Yōkóbū vé rī ní.

47 'Bo Sōlōmónā sị Jó Múngú vé rī nī.

48 "Múngú āmbúgú 'bá drịgé cére rī adri jó 'bá áda ní sị rī agá ku, sị nẹbị rī ní 'yoó rī tịnị. Múngú kīnī,

49 " 'Bụ ri vūrā má ní úrízú ni, vū ri vūrā má ní pá 'bázú ni.

Úpí ní zịzú kīnī,

Jó ịmi ní lē sị má ní rī ọsụkā nī
ā adri rí ngóni?

Vūrā má ní adrizú rī ngūgá?

50 Má údé nyo ngá rī pi ārēvú cére ma 'i kuyé?'

51 "Ịmi 'bá drị be ũkpó ũkpó 'dī'bée, ịmi gākí ẹsị újágá Múngú ri ẹ'yīgá sī, ịmi ọzụkí ịmị bí cí, ịmi yíkí rí ịrivé tā ku! Ịmi adrikí sị ịmi ẹ'bípị tịnị, ịmi gākí Ịndrị Uletere rī vé tā sī!

52 Nẹbị āzi ịmi ẹ'bípị ní ọcụú kuyé ni nyo anigé? Ịmi ẹ'bípị ú'díkí nẹbị 'Bá tā be pịrị rī vé ịmúngará ā tā ũlū 'bá rī pi ũdrāá rá. Nóni ịmi 'beki ịri ā ũli, ịmi 'díkí ịri gí.

53 Mālāyīkā rī pi Š ịmúkí ịmi ní tāimbị Múngú vé rī sēé, 'bo ịmi 'dúkí tā ni ngáá kuyé."

Úvịkí Sētēfánō ri drāá ịrā sī

54 'Bá tā lị 'bá rī pi ká átángá Sētēfánō ní átá 'dīri yị, kọpi ā 'a ve ũnjí ũnjí.

55 'Bo Sētēfánō ẹpịpi Ịndrị Uletere rī sī ambamba rī ndre āngū muzú 'bū gé 'dāá, ịri ní Múngú vé dīngará pọwụpọwụ rī ndrezú, āzini ndre Yēsū tu pá kuú Múngú vé drị ẹndẹpị gé.

56 Sētēfánō ní 'yozú kīnī, "Ịmi ndrekí drī ká, á ndre 'bū zị 'i kú mgbo, 'Bá Mvā* tu pá kuú Múngú vé drị ẹndẹpị gé."

57 'Bá tā lị 'bá 'dī'bée† ká tā 'dīri yị 'dīni, kọpi ọzụkí ị bí cí, kọpi í'dókí útré ụ'dúkọ be ụrụ 'dāá, kọpi ní njuzú Sētēfánō ri ruzú,

58 kọpi sekí ịri kūrú rī agásī āmvé, kọpi í'dókí ịri úvị ịrā sī, 'bá ịri tō 'bá rī pi unjekí ịvé bōngó 'bāá kẹrimvā rú be ị ní zị Sāulā‡ gārā gá.

59 'Bá rī pi ká í'dó rī Sētēfánō ri úvị ịrā sī, Sētēfánō ní Múngú ri zịzú kīnī, "Úpí Yēsū, 'í 'du mávé ịndrị."

60 Kuru ịri ní kūmūcí ũtịzú vūgá, ịri ní trezú ụ'dúkọ be ụrụ 'dāá kīnī, "Úpí, lē mī lị tā 'bá 'dī'bée drịgé ũnjīkānyā kọpi ní 'oó rī sī ku." Sētēfánō ká tā 'dīri 'yoó 'dīni, koro ịrivé ịdri ní fūzú.

8

1 Sāulā ā'yī Sētēfánō ri sēé úvị drāá nī.

Ọcụkí 'bá kánisā vé rī pi, ịrékí kọpi kpélékpélé

Lókí 'dāri gé, ọcụkí 'bá kánisā vé Yērúsālémā gá 'dālé rī pi ũnjí ũnjí, sē kọpi ịrékí ị muú adrií āngū Yūdáyā vé rī agásī, āzini āngū Sāmāriyā vé rī agásī. 'Yéṅá Yēsū vé 'bá áyúāyū rī pi áwíkí adrií Yērúsālémā gá 'dāá nī.

2 'Bá Múngú ri ịnjị 'bá ịnjịnjị rī pi sịkí Sētēfánō vé āvū nī. Kọpi ngokí ịri ịzāngā be ambamba.

3 'Bo Sāulā ní í'dózú 'bá kánisā vé rī pi ọcụzú ũnjí ũnjí. Ri ẹcị muzú jó rī pi tị gé sī 'bá kánisā vé rī pi urụ muzú. Urụ āgō rī pi ũkú rī pi be jị muú ú'bé jó āngū ũ'yīzú rī agá.

Pīlípū ũlū ụ'dúkọ múké rī Sāmāriyā gá

4 Úpí vé 'bá ị ní ịré kpélékpélé 'dī'bée rikí ụ'dúkọ múké Múngú vé

7:50 7:50 Ịsāyā 66:2 † 7:52 7:52 'Bá tā be pịrị rī: 'Bá tā be pịrị rī Yēsū 'i. § 7:53 7:53 Mālāyīkā rī pi: Mālāyīkā rī pi ịndrị, kọpi ri adri Múngú be 'bū gé 'dālé, kọpi rụ 'bá ākó. Múngú ri sá āzi sī kọpi ịpē ịmụ vū drịgé nōó ụ'dúkọ múké ịvé rī ũlū 'bá rī pi ní. * 7:56 7:56 'Bá Mvā: Yēsū zị 'i 'Bá Mvā lūzú kīnī, 'i Kúrísitō 'i, 'i mālūngā rī rụ muzú nyonyo. 'Í lā Dānyélē 7:13-14. † 7:57 7:57 'Bá tā lị 'bá 'dī'bée: 'Bá tā lị 'bá 'dī'bée ọzụkí ị bí cí, kọpi ọsụkí kīnī Sētēfánō 'da Múngú ri. ‡ 7:58 7:58 Sāulā: Sāulā gō ịcá 'bá Yēsū ā pámvú ũbīpi ni, gōkí rụ ni zị Páulū 'i. 'Í lā Ẹzị 13:9.

rĩ ũlũú muzú āngũ kōpi ní muzú rĩ pi agásĩ céré.

⁵ Pílípũ* ní 'dezú muzú kũrũ Sāmāriyā vé rĩ gé 'dāá, ĩri ní tã Kúrísitō vé rĩ ũlũzú 'bá rĩ pi ní.

⁶ 'Bá bĩtrĩká rĩ pi kã tã Pílípũ ní átá rĩ yĩ, āzini tã ĩri ní 'oó āyāzú āyāyā 'dĩ'bée ndreé, kōpi 'bāki úvá rizú tã rĩ yĩzú.

⁷ 'Bá kárakará índrí ũnjĩ be rĩ pi, índrí ũnjĩ rĩ pi ũfũkĩ kōpi drĩgé sĩ útréngará be, 'bá kárakará pá be 'bélé'béle rĩ pi oğõrõvũ rú rĩ pi be, ídrĩkĩ kōpi rá.

⁸ Tã 'i ngaápi 'dĩri, sē āyĩkō fũ 'bá rĩ pi kũrũ agá 'dāá ambamba.

Sĩmõnã adriipi újógú rú rĩ

⁹ Ágó āzi rú ni Sĩmõnã 'i, ri adrii kũrũ Sāmāriyā vé rĩ agá, nga ězĩ ũjõgũ vé ni caá lókĩ be āco, sē 'bá adri 'bá kũrũ Sāmāriyā vé rĩ agá rĩ pi ní āyāngará. Ri 'i íngú kĩnĩ 'i ũkpõ be.

¹⁰ 'Bá kũrũ Sāmāriyā vé rĩ agá rĩ pi ārěvũ céré, 'dózú 'bá ngá ākó rĩ pi vúgá cazú 'bá ngá be rĩ pi vúgá, kōpi rikĩ 'yoó kĩnĩ, "Ágó 'dĩri ũkpõ be āmbúgú, ũkpõ 'dĩri Múngú vé ni."

¹¹ Sĩmõnã nga ězĩ ũjõgũ vé rĩ caá lókĩ be āco, sē 'bá rĩ pi ní āyāngará, sē 'bá rĩ pi céré ri mụ vú ni gé 'dāá.

¹² 'Bo Pílípũ kã 'bá mụ 'bá Sĩmõnã vúgá rĩ pi ní ú 'dúkó múké mālũngã Múngú vé rĩ ã tã ũlũú, āzini Yēsũ Kúrísitō vé rĩ ã tã ũlũú, kōpi ě'yĩkĩ rá. Sē āgõ rĩ pi ũkú rĩ pi be, sēkĩ kōpi ní bātízĩmũ rá.

¹³ Sĩmõnã ě'yĩ kpá rá, sēkĩ ĩri ní bātízĩmũ rá. Vũrã Pílípũ ní rizú ěcĩzú rĩ agásĩ céré, Sĩmõnã ri ěcĩ vú ni gé sĩ ĩndĩ, tã Pílípũ ní 'oó 'dĩ'bée sē ĩri ní āyāngará.

¹⁴ Yēsũ vé 'bá áyúāyũ Yērúsálémã gá 'dālé rĩ pi kã yĩ kĩnĩ, 'bá Sāmāriyā gá rĩ pi ě'yĩkĩ ú 'dúkó Múngú vé rĩ gĩ, kōpi pēkĩ Pētēro pi Yũwánĩ be mụy Sāmāriyā gá 'dālé.

¹⁵ Yēsũ vé 'bá áyúāyũ ĩrĩ 'dĩ'bée kã caá, kōpi ní Múngú ri zĩzú 'bá drĩ Yēsũ ri ě'yĩ 'bá ú 'dí rú rĩ pi ní, Índrí Uleterere rĩ ã ású ri kōpi bēsĩnĩ,

¹⁶ ã 'diātāsĩyã Índrí Uleterere rĩ ícá drĩ ímú kōpi ású kuyé, sēkĩ kōpi ní bātízĩmũ rĩ 'yēná Úpĩ Yēsũ ã rú sĩ.

¹⁷ Pētēro pi Yũwánĩ be tĩkĩ drĩ muzú 'bá Yēsũ ri ě'yĩ 'bá gĩ rĩ pi drĩgé sĩ ālu ālu céré, Índrí Uleterere rĩ ní 'bá 'dĩ'bée ásúzú.

¹⁸ Sĩmõnã kã ndreé 'bá áyúāyũ Pētēro pi Yũwánĩ be, tĩkĩ drĩ 'bá rĩ pi drĩgé, Índrí Uleterere rĩ ású kōpi gĩ, Sĩmõnã 'i 'dú mũfēngã, lē ũkpõ Múngú vé 'dĩri jeé ānĩ.

¹⁹ ĩri ní 'yozú kĩnĩ, "Ĩmi sēkĩ má ní ũkpõ 'dĩri ĩndĩ, á tĩ dõ drĩ 'bá rĩ pi drĩgé, Índrí Uleterere rĩ ã ású ri kpá kōpi bēnĩ."

²⁰ 'Bo Pētēro ní újázú ĩri ní kĩnĩ, "'Í drã mívé mũfēngã rĩ be 'dĩsĩ rá, ã 'diātāsĩyã 'i lē ũkpõ Múngú vé rĩ jeé mũfēngã sĩ.

²¹ Mĩ ícá ězĩ Múngú vé nōri ālěe ngaá 'bá be trũ ku, ã 'diātāsĩyã mí adri 'bá pĩrĩ ku Múngú ẽndrēti gé.

²² Lē mí újã ěsĩ ũnjĩkãnyã agásĩ rá, 'i zĩ Úpĩ ri, ĩri ícá mi trũ yĩkĩ ũnjĩ mí ní ũsũú 'dĩri agásĩ rá.

²³ Á nĩ rá, mĩ ěsĩ ũká ũká, mi túgērĩ ũnjĩkãnyã vé ni."

²⁴ Sĩmõnã ní 'yozú kĩnĩ, "Ĩmi zĩkĩ má ní Úpĩ ri, tã ĩmi ní átá 'dĩri ã rú rĩ ma ũnjĩ ku!"

²⁵ Pētēro pi Yũwánĩ be kã ú 'dúkó Úpĩ vé rĩ ũlũú, kōpi ní ĩ újázú gõzú Yērúsálémã gá 'dālé ũzi, kōpi kã rií mụy létĩ gé 'dĩgé, kōpi ũlũkĩ ú 'dúkó múké rĩ muzú gũrũ kárakarã Sāmāriyã vé rĩ pi agásĩ.

Pílípũ pi vé tã Ētĩyõpĩyãgú rĩ be rĩ

²⁶ Úpĩ vé mālāyĩkã ní 'yozú Pílípũ ní kĩnĩ, "'Í nga, 'i 'dú létĩ mụyũpi ándrélé rú, íngápi Yērúsálémã gá, ẽlĩpi āngũ ã 'wĩ cinyáfã rú rĩ agásĩ, mụyũpi Gázã gá rĩ."

* **8:5 8:5 Pílípũ:** Pílípũ 'dĩri adri Yēsũ vé 'bá áyúāyũ ni kuyé. ĩri 'bá ězĩrĩ ĩ ní ũpěé ngá awaá õwũzĩ rĩ pi ní rĩ vé āzi. 'Í lã ězĩ 6:1-6.

27 Pílípũ ní koro ngazú mužú. Īri ní ũgalaku āmbúgú Ētīyópīyā vé ní ísúzá. Ágó rī 'bāṅá† rú, ĩrivé ẹzị rií ngáá rī, ĩri ri ũkú drīkoma rú Ētīyópīyāzị ĩ ní zị Kāndásī rī vé ngá rī pi ũtē nī. Ágó 'dīri íbí íngá Múngú ri zīngará gá Yẹrúsālémā gá 'dāá,

28 ĩri ri mvií mužú 'bētí, úrí ívé ārābīyā ĩ ní rií seése rī agá, ri búkũ nẹbị Īsáyā ní sīí rī lāá.

29 Índrī Uleterē rī ní 'yozú Pílípũ ní kīnī, “Í mu adrií ĩnyinā ārābīyā 'dāri ā gārā gá.”

30 Pílípũ ní njuzú cazú ārābīyā rī ā gārā gá 'dāá, yị ũgalaku rī ri búkũ nẹbị Īsáyā ní sīí rī lā. Pílípũ ní ágó rī zizú kīnī, “Í nī tā mí ní rií lāá 'dīri vé ífífí rá?”

31 Ágó rī ní újázú Pílípũ ní kīnī, “Bá āzi ũlū dō má ní ífífí nī kuyé, ma ícọ nī íngóni?” Ágó rī ní kúru Pílípũ ri ā'yīzú tuzú 'í vúgá ārābīyā agá 'dāá.

32 Tā ũgalaku rī ní rií lāá Búkũ Múngú vé rī agá rī ĩri 'dīni, “Jikí ĩri muṣ sū kābīlō ĩ ní lēé līlī rī tīnī,

újí kú kírí sū kābīlō mvá ĩ ní rií 'bí nī rēé rī tīnī,

zī 'í tī átángá átázú kuyé.

33 Idekí ĩri, 'bá āzi ĩrivé tā līpī pīrī ní 'dāáyo.

Īri ícọ anjī tī ngóni,

'dīkí dō ĩri drāá vū drīgē nōgó gí?”

34 Ūgalaku rī ní Pílípũ ri zizú kīnī, “Í lū má ní, tā nẹbị ní átá 'dīri, átá tā 'í rú'bá gá ni yā, dōku átá tā 'bá āzi rú'bá gá ni?”

35 Pílípũ í'dó vūrā ágó rī ní lāá Búkũ Múngú vé rī agá 'dāá rī vé tā ũlūú ágó rī ní, ũlū ĩri ní ú'dúkó múké Yẹsũ vé rī.

36 Kōpi ká rií muṣ lētī gé 'dīgē, kōpi cakí muṣ yīí ísú, ũgalaku rī ní 'yozú Pílípũ ní kīnī, “Í ndre drī

ká! Yīí nō! 'Í sē má ní bātízīmũ ku ā'diātāsī?”

37 Pílípũ ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Mí ẹ'yī dō ẹsị be céré, ma ícọ mí ní bātízīmũ sē rá.”

Ūgalaku rī ní újázú ĩri ní kīnī, “Má ẹ'yī rá 'yozú kīnī, Yẹsũ Kúrísító ri Mvā Múngú vé ni.”‡

38 Ūgalaku rī ní 'yozú ívé 'bá ārābīyā ĩ ní rií seése rī jīpī rī ní, ā uga ārābīyā rī ā tu pá. Kōpi ní ísízú Pílípũ be ĩrītró, kōpi ní fizú mužú yīí agá 'dāá, Pílípũ ní kúru ĩri ní bātízīmũ sēzú.

39 Kōpi ká ĩfūú yīí rī agásī āmvé nōó, koro Índrī Úpí vé rī ní Pílípũ ri jizú 'dīisī rá, ũgalaku rī gō ĩri ndreé dīí kuyé, ũgalaku rī ní kúru 'dezú mužú āyīkō be āmbúgú.

40 Vúdrī nī gé, Pílípũ nī amá nóni 'í ca kūrú ĩ ní zī Ázótōsī agá gí. Pílípũ ri ẹcị mužú kūrú rī pi agásī, ĩri ní cazú kūrú Sīzérīyā vé rī gé, ri ú'dúkó múké Yẹsũ vé rī ũlūú mužú 'bá rī pi ní kūrú 'dī'bée agásī céré.

9

Sáulā újā ẹsị

(Ezi 22:6-16; 26:12-18)

1 Sáulā í'dó rií 'bá Úpí Yẹsũ ā pámvú ũbī'bá rī pi ẹ mī ĩmgbée lēzú kōpi ú'dízú. Īri ní 'dezú mužú átálágú āmbúgú rī vúgá.

2 Sáulā zī kōkōbị átálágú āmbúgú rī vúgá kīnī, ā sī kōkōbị sēé 'bá Jó Múngú ri Zizú Dāmāsékē gá 'dālé rī pi ní, 'í ísú dō āgō dōku ũkú Yẹsũ ā pámvú ũbī'bá rī pi 'dālé, 'í íjī rī kōpi ímú ũ'yī Yẹrúsālémā gá nōlé.

3 Sáulā ká caá ĩnyinā Dāmāsékē gá 'dāá, ācī ní dīzú 'bū gé 'dāásī, ĩmgbērē āngū gārā ni gé sī kūrú.

4 Īri ní ngazú í'dézú vūgá. Īri ní ú'dúkó yizú, ú'dúkó rī kīnī, “Sáulā, Sáulā. Ngá mí ní rizú ma ọcūzú 'dīni rī ā'di?”

† 8:27 8:27 *Bāṅá*: 'Bāṅá vé ífífí, 'bá ĩ ní ĩrivé rú'bá ágó vé rī ā fī unjeé gí ni. Kōpi ri ẹzị nga 'bāgú rī vé 'bētí āsámvú gé, ũkú 'bāgú rī vé rī pi āsámvú gé. 8:33 8:33 Īsáyā 53:7-8 ‡ 8:37 8:37 Átángá véřēsī 37 agá 'dīri, búkũ Ezi vé ĩ ní sīí Gīrīkī tī sī drīdrī rī agá 'dāáyo, 'bo gōkí sī búkũ Ezi vé vúlé rī agá rá. 9:1 9:1 Ezi 7:58-8:1

5 Sáulã ní zìzú kìnì, “Úpí, mi ã'di 'i?”

Ụ'dùkọ rĩ ní újázú kìnì, “Ma Yèsù mí ní rií ọcụyú rĩ 'i.

6 'Í nga muụ kùrú agá 'dãá, 'í ca dō 'dãá gí, ì tã ì ní lěé mî 'o rĩ ùlũ mí ní rá.”

7 Āgō rì'bá mu'bá Sáulã be trú rĩ pi tukí pá 'dãlé, kọpi zíkí ì tì tã 'yozú kuyé, ã'diātāsīyā kọpi yíkí 'yéná ụ'dùkọ riipi átápi rĩ áyu, kọpi ndrekí 'bá átápi rĩ ã rụ'bá kuyé.

8 Sáulã ní ngazú uru, kã lěé 'i mị zị ãngũ ndrezú, mị ni ndre ãngũ ku. Āgō mu'bá ìri be rĩ pi ní drị ni ruzú, ìri sezú muzú Dāmāsékē gá 'dãlé.

9 Sáulã adri caá ụ'dú na, mị ni ndre ãngũ ku, nya ngá kuyé, dōku mvu ngá ãzi kuyé.

10 Dāmāsékē gá 'dãá, ágó ãzi Yèsù ã pámvú ùbīipi ni, rụ ni Ānānīyā 'i. Úpí Yèsù ní 'i i'dazú ìri ní ìndrìlìkí agá, ìri ní Ānānīyā ri zìzú kìnì, “Ānānīyā!”

Ānānīyā ní ã'yìzú kìnì, “Úpí, ma nō.”

11 Úpí Yèsù ní 'yozú ìri ní kìnì, “'Í nga muụ ágó rụ be ì ní zị Yúdã rĩ vé ãngá 'dãá, 'i 'dụ létì rụ be ì ní zị Pìrì rĩ muzú. Mí kãdō caá 'dãlé, mí ágó ãzi ìsù rụ ni Sáulã 'i, ágó rĩ íbì ímú Tārāsīsã gálésì, ìri ri Múngú ri zì.

12 Ágó rĩ ndre tã mívé rĩ ìndrìlìkí agá, ndre ágó ãzi rụ be Ānānīyā ri ímú 'í vúgá nōó, tì drị 'í drìgè, 'i mị ã zì rí 'i ãngũ ndreé.”

13 Ānānīyā ní újázú kìnì, “Úpí! 'Bá kárakarã ùlũkí má ní tã ágó 'dĩri ní 'oó rĩ pi rá. Ágó 'dĩri 'o mívé 'bá mí ẹ'yì'bá gí rĩ pi ùnjí Yērúsālémã gá 'dãlé.

14 Atala atala rĩ pi drìgè rĩ pi sèkí ìri ní ùkpō ímúzú 'bá céré mị ìnjì'bá rĩ pi uruzú.”

15 'Bo Úpí Yèsù ní 'yozú Ānānīyā ní kìnì, “'Í mu! Ágó 'dãri, má ìpè ìri, ã mu rí mávé tã ùlũ 'bá adri'bá

Yāhūdī rú ku rĩ pi ní, 'bāgú rĩ pi ní, ãzini 'bá Īsērélè vé rĩ pi ní.*

16 Ma ímú lū ìri ní 'yozú kìnì, ìri ímú ìzāngā nya mâ tã sī ambamba.”

17 Ānānīyā ní kúru muzú jó Sáulã ní adrízú rĩ ìsúzú, ìri ní fizú muzú jó agá 'dãlé. Ìri ní drì tìzú Sáulã drìgè, ìri ní 'yozú kìnì, “Sáulã, Úpí Yèsù 'i i'daápi mí ẹndrètì gé létì gé 'dãlé lókí mí ní rizú ímúzú rĩ gé rĩ, ìpè ma ímú mí vúgá nólé, mí mị ã ndre rí ãngũ, ãzini Índrì Uleterè rĩ ã ású rí mị bēnì.”

18 Koro ngá ãzi sū ì'bì ã kókó'bō tìni ni pi ní ìfúzú u'dezú Sáulã mị gé sī. Ìri ẹ mị ní kúru 'i zìzú. Ìri ní ngazú uru, Ānānīyā ní ìri ní bātízímū sēzú.

19 Kã muụ adrií vùdrì ni gé, ì ní ìri ní ìnyá sēzú nyazú, rụ'bá ní gō adrií ùkpō be.

Sáulã sè tì Dāmāsékē gá

Sáulã pi adrikí Yèsù vé 'bá ìri ã pámvú ùbī'bá rĩ pi be Dāmāsékē gá 'dãlé ụ'dú be kárakarã.

20 Koro Sáulã í'dó rií tì sēe muzú Jó Múngú ri Zìzú rĩ pi agásì kìnì, Yèsù ri Mvã Múngú vé ni.

21 'Bá céré rì'bá tì ìri ní sēe rĩ yì'bá rĩ pi ãyākí tã 'dĩri sī ãyāyā. Kọpi kìnì, “Ágó 'dĩri adri nyo ándúrú riipi 'bá Yèsù ã pámvú ùbī'bá rĩ pi ọcụyúpi Yērúsālémã gá 'dãlé rĩ 'i kuyé? 'Bá ñíkí áamá rá, ágó 'dĩri ímú nōgó 'bá rĩ pi uru, 'i jì rí kọpi muụ atala atala rĩ pi drìgè rĩ pi ẹndrètì gé Yērúsālémã gá 'dãlé bēnì.”

22 Tì Sáulã ní sēe rĩ ùkpō ni ambamba, sè Yāhūdī Dāmāsékē gá 'dãlé rĩ pi ní ãyāngará, tã ìri ní ímbá 'yoó kìnì Yèsù ri Kúrísítō 'i rĩ sī.

23 Kã muụ adrií ụ'dú kárakarã ã vùdrì gé, Yāhūdī rĩ pi rikí létì ndáá lēzú ìri 'dìzú drázú 'dīisì rá.

24 'Bo ùlũkí Sáulã ní tã ì ní rizú létì ndázú ìri 'dìzú 'dĩri rá. Kọpi rikí ìri tēe kùrú rĩ vé kētilé gá 'dãá, ùtúná pi ìníná be, ì 'dìkí rí ìri drãá 'dīisì rá.

* 9:15 9:15 'Bá Īsērélè vé rĩ pi: 'Bá Īsērélè vé rĩ pi Yāhūdī rĩ pi.

25 Kúru 'bá Sáülã ã pámvú ùbĩ'ba rĩ pi ã uruko ní Sáülã ri suzú áráká ãmbúgú ni agá, kôpi ní ïri ísúzá kání rĩ drĩgé sĩ vùgá nõó.

Sáülã ri Yêrúsâlémã gá

26 Sáülã kã mujú caá Yêrúsâlémã gá 'dãá, lã kôdô fíí 'bá Yésũ ã pámvú ùbĩ'ba rĩ pi ãsámvú gé, 'bo kôpi 'okí céré ïri sĩ ùrĩ sĩ. Kôpi ùsũkí kínĩ Sáülã ri ï mĩ ù'bã ã 'yokí rí kínĩ, 'í újá ésí Yésũ ri ẽ'yĩzú rá.

27 Kúru Bãrúnábã ní Sáülã ri jizú muzá Yésũ vé 'bá áyúáyũ rĩ pi vùgá 'dãá, ïri ní tã Sáülã ní Úpí ri ndrezú létĩ gé 'dãá, ãzini tã Úpí ní átá Sáülã ní rĩ ùlüzú kôpi ní. Bãrúnábã kínĩ, Sáülã kã adrií Dãmásékẽ gá 'dãá, sã tĩ Yésũ ã rú sĩ ùrĩ ãkó.

28 Sáülã ri ẽcĩ muzá Yésũ vé 'bá áyúáyũ rĩ pi be trũ Yêrúsâlémã agásĩ, 'bá ãzi gã ïri kuyé, ri tĩ sãe muzá ùrĩ ãkó Úpí Yésũ ã rú sĩ.

29 Sáülã pi rikí ágátá gãá Yãhúdĩ uruko átá'ba Gĩrĩkĩ tĩ sĩ rĩ pi be, 'bo kôpi lãkí létĩ ndãá ïri 'dizú.

30 'Bá Yésũ ri ẽ'yĩ'ba gĩ rĩ pi kã tã 'dĩri yĩ, kôpi jĩkí ïri muzá kũrũ Sizeriyã vé rĩ gé, pãkí ïri muzá Tãrãsisã gá kũrũ ï ní ïri tizú rĩ gé.

31 Kúru 'bá kãnisã vé adri'bée ãngũ Yũdayã vé rĩ agá, ãngũ Gãlĩlayã vé rĩ agá, ãzini ãngũ Sãmãriyã vé rĩ agá rĩ pi gõkí adrií tã be kĩri. Kôpi mbakí ícã ùkpó ùkpó ïvé ẽ'yĩngará agá. 'Bá rĩ pi vé kãlãfe gõ vaá muzá drĩgélé ùkpó Índrĩ Uleteré rĩ vé rĩ sĩ.

Pétêró idrĩ Áyĩnéyã pi Dõrúkã be

32 Pétêró kã rií ẽcĩ muzá ãngũ rĩ pi agásĩ, ïri ní muzá 'bá Yésũ ri ẽ'yĩ'ba gĩ rĩ pi ndrezú kũrũ Lídã vé rĩ gé 'dãá.

33 Ísú ágó ãzi 'dãá rú ni Áyĩnéyã 'i. Ágó 'dĩri drã nyi pá ni pi kú 'bãlã'bãle, la gbóló drĩgé caá ílí ãrõ.

34 Pétêró ní 'yozú Áyĩnéyã ní kínĩ, "Yésũ Kúrísitõ idrĩ mi gĩ. 'Í nga uru,

'í tra mívé põrõsĩ." Koro Áyĩnéyã ní ngazú uru sĩ.

35 'Bá kárakarã adri'ba Lídã gá rĩ pi Sãronĩ gé rĩ pi be, kôpi kã ndreé Áyĩnéyã ri ẽcĩ tu rá, kôpi újáki ésí Úpí Yésũ ri ẽ'yĩzú rá.

36 Úkú ãzi Yópã gá 'dãá rú ni Tãbitã 'i, ïri 'bá Yésũ ri ẽ'yĩpi gĩ ni. (Rú Tãbitã 'dĩri Gĩrĩkĩ tĩ sĩ ï zĩ Dõrúkã. Rú Dõrúkã 'dĩri vé ífifi nyámata.) ïri ri tã múké 'o 'bá rĩ pi ẽ ïzã kozú.

37 Lókí 'dãri gé, drã rú ùkú rĩ, ïri ní drãzú, ï ní ïrivé ãvũ ùjizú jizú muzá 'bãzú jó ï ní sĩ ãco urugégé 'dãá ni agá.

38 Lídã ri ïnyĩnã Yópã be, 'bá Yésũ ã pámvú ùbĩ'ba rĩ pi kã yĩ kínĩ Pétêró ri Lídã gá 'dãá'dã, kôpi pãkí ãgõ ïrĩ mujú ïri mãá kínĩ, "Pétêró, mí ímũ mbëlã!"

39 Pétêró ní 'dezú muzá kôpi be trũ. Pétêró kã caá, kôpi jĩkí ïri muzá jó ï ní sĩ ãco urugégé 'dãá rĩ agá, ùkú ọwuzi kárakarã ímũkí ãã ngoó Pétêró ã gãrã gá. Kôpi rikí ãã rĩ ngoó, rúkí bõngó Dõrúkã ní ícĩ awaá ï ní rĩ pi ï drĩgé.

40 'Bo Pétêró ní 'yozú kôpi ã fũkí jó rĩ agásĩ céré ãmvé. ïri ní kũmũcí ùtĩzú vùgá Múngú ri zizú. Pétêró ní 'i újázú ãngũ ndrezú ãvũ rĩ vùgálé rú, ïri ní 'yozú kínĩ, "Tãbitã, mí íngã uru." Tãbitã ní 'i mĩ zizú. Kã Pétêró ri ndreé, ïri ní íngázú úrízú uru sĩ.

41 Pétêró ní 'i drĩ suzá ïri ruzú ingazú uru. ïri ní ọwuzi rĩ pi zizú ímũzú 'bá Yésũ ri ẽ'yĩ'ba gĩ rĩ pi be, ïri ní 'dazú kôpi ní kínĩ, Tãbitã ri idri rú.

42 Tã Tãbitã vé 'i ngaápi 'dĩri ayi muzá kũrũ Yópã vé rĩ agásĩ céré. Tã 'dĩri sã 'bá kárakarã újáki ésí Úpí Yésũ ri ẽ'yĩzú rá.

43 Pétêró adri Yópã gá 'dãá lókí be ãco. Kôpi rikí adrií Sĩmõnã lã'bú nyiipi rĩ be trũ.

Pétéro pi vé tã Kõrõnõlýõ be rĩ

1 Ágó āzi rụ ni Kõrõnõlýõ 'i, ágó rĩ ri adrii kũrụ Sizerĩyã vé rĩ agá. Īri ũgalaku āngáráwá* ĩ ní zị ngúlúmũ Ītálĩyã rĩ pi vé ni.

2 Ágó rĩ ívé 'bá 'bẹtị āsámvú gé rĩ pi be,† kọpi 'bákí ívé ẹsị céré Múngú drịgé, ñnjikí Múngú ri ambamba, ágó rĩ ri ngá sẹé 'bá ngá ākó rĩ pi ní ẹsị be céré, ri Múngú ri zị ụ'dú be céré.

3 Ụ'dú ālu, ụtú rĩ kã muụ caá sã na ũndrẹná vé rĩ gé, Kõrõnõlýõ ní ñndrịlịkị ndrezú. Ndre mālāyíkã ri ímú Múngú vúgálésĩ, mālāyíkã rĩ zị Kõrõnõlýõ ri rụ sĩ kĩnĩ, "Kõrõnõlýõ!"

4 Kõrõnõlýõ 'bã mị rizú mālāyíkã rĩ ndrezú, ụrĩ fụ ĩri ambamba. Īri ní mālāyíkã rĩ zizú kĩnĩ, "Āmbúgú mávé rĩ, 'í lē má ní tã ngóni ni lūú?"

Mālāyíkã rĩ ní újázú ĩri ní kĩnĩ, "Múngú ri āyikó sĩ mí ní 'i zị rĩ sĩ, āzini fẹfẹ mí ní sẹé 'bá ngá ākó rĩ pi ní ẹsị be céré rĩ sĩ.

5 Lē mĩ pē āgō urụkọ ú'dikírĩná nōgō muzú Yópã gá 'dãá, kọpi ā mukí ágó rụ be ĩ ní zị Sịmõnã Pétéro ri íjị.

6 Ágó rĩ ímú ụmú rú, ĩri ri adri Sịmõnã riipi lã'bu nyiipi rĩ vé āngá. Sịmõnã vé jó ñnyináná yĩ tafu rĩ ā gārã gá."

7 Mālāyíkã átapi ĩri be rĩ kã 'deé muụ gí, koro Kõrõnõlýõ ní ívé átí'ba ĩrĩ ni pi zizú ívé āngáráwá āzi ālu Múngú ri ñnjĩpi ñnjĩni be.

8 Īri ní tã 'i nga'ba rĩ pi ũlüzú kọpi ní, ĩri ní kuru kọpi pězú muzú Yópã gá 'dãá.

9 Kã muụ caá drũ 'dini, ụtú mgbímbi gé 'dígé, átí'ba Kõrõnõlýõ ní pēé muzú 'dĩ'bée kã caá ñnyináná kũrụ Yópã vé rĩ gé 'dãá, Pétéro nga tuụ muzú Múngú

ri zị jó ĩ ní sị drị be kpãkpã rĩ agá urụ 'dãá.

10 Ẹbírí fụ ĩri káyĩ, lē kōdō ngá nyaá, kã drĩ rií ínyá rĩ á'dí, ĩri ní 'dezú ụ'dú gé, ĩri ní ñndrịlịkị ndrezú.

11 Kã rií ụ'dú rĩ koó, ndre 'bũ zĩ 'i kú mgbọ, ngá āzi ẹpigúgú sũ bōngó lãrá rú ni tịni, ụpílé be sụ, rikí ĩri ísú ímúzú vūgá nōó.

12 Ngá sũúpi bōngó tịni rĩ agá 'dãá, ndre ānyāpá ọsũkã be āndiāndi pá be sụ rĩ pi, ā'á ẹcì'ba bẹdrĩ sĩ rĩ pi be, ārĩná rĩ pi be.

13 Kuru Pétéro ní ụ'dúkọ yizú, ụ'dúkọ rĩ kĩnĩ, "Pétéro, 'í nga urụ, mí urụ ānyāpá 'dĩ'bée ụ'dí, 'í nya kọpi nyanya."

14 Pétéro ní 'yozú kĩnĩ, "Úpí, má ícó tã 'dĩri 'oó ku. Á nya drĩ ānyāpá āzāvũ rú‡ 'dĩ'bée āluñani kuyé."

15 Pétéro ní gōzú ụ'dúkọ rĩ yizú dđi, ụ'dúkọ rĩ kĩnĩ, "Ngá Múngú ní úde uletere 'dĩ'bée, lē mĩ 'yo kọpi āzāvũ rú 'dini ku."

16 Tã 'dĩri nga 'i caá vú sĩ na, vudrĩ ni gé, koro ĩ ní bōngó lãrá rú 'dĩri sezú gōzú 'bũ gé 'dãá.

17 Pétéro ẹ drĩ ábá céré céré, ri ụsũ, ñndrịlịkị 'dĩri vé ífifí ā'di? Kuru āgō Kõrõnõlýõ ní pēé rĩ pi ní cazú Sịmõnã vé jó ísúzú. Kọpi áwíkí pá tuú kání rĩ vé kẹtílé gá.

18 Kọpi zikí nřzú amázú dō Sịmõnã Pétéro ri adri 'dágá.

19 Pétéro kã rií ñndrịlịkị 'í ní ndreé 'dĩri vé tã ụsũ, Īndrị Uletere rĩ ní 'yozú ĩri ní kĩnĩ, "Sịmõnã, āgō urụkọ'bée na, kọpi ri mi ndã.

20 'Í nga urụ, 'í sị muzú vūgá 'dãá. 'Í 'de muzú kọpi be trụ, lē mĩ ụsũ ku, má ìpē kọpi ímúzú nĩ."

21 Pétéro ní kuru sızú muzú vúgá 'dãá, ĩri ní 'yozú kọpi ní kĩnĩ, "Bá ĩmi ní rií ndãá rĩ, ĩri ma 'i. Tã ĩmi ní ma ndázú rĩ ā'di?"

22 Kọpi ní újázú ĩri ní kĩnĩ, "Kõrõnõlýõ ĩ ní 'bãā āngáráwá

* **10:1 10:1** Ūgalaku āngáráwá rĩ pi vé rĩ: Īri āngáráwá mụdũrũlũ ālu rĩ pi ẹ drị koopi ni. † **10:2 10:2** Ágó rĩ ívé 'bá 'bẹtị āsámvú gé rĩ pi be: Kõrõnõlýõ pi 'bá ívé 'bẹtị āsámvú gé rĩ pi be, kọpi adrikí Yāhūdĩ ku. 'Í lã Ẹzị 11:1-3. ‡ **10:14 10:14** Ānyāngā āzāvũ rú rĩ: Tāimbị Mósē vé rĩ ā'yĩ 'yozú kini, ā nyakí ānyāpá urụkọ ĩ ní 'yoó kini, kọpi āzāvũ rú 'dĩ'bée ku. 'Í lã Lẹvītíkã 11:1-32.

Rómã vé rĩ pi drĩgé drĩkoma rú rĩ ìpě 'bã ímúzú nĩ. Ìri 'bã tã 'oópi pĩri ni, ìnjĩ Múngú ri ìnjĩnjĩ, Yãhúdĩ rĩ pi céré ìnjĩkí ìri ìnjĩnjĩ. Mālâyíkã uletere Múngú vé rĩ 'yo ìri ní kĩnĩ, mĩ mu ívé àngá 'dãá, mĩ mu 'í ní ù'dúkò múké Múngú vé rĩ ùlũú, 'í yĩ rí."

²³ Pétěró ní kúru 'yozú àgō 'dĩ'bée ní kĩnĩ, kōpi ã lakí lala.

Pétěró pi 'dekí muú Kōrōnlíyō vúgá

Kã muú adriú drũ 'dĩni, Pétěró pi ní 'dezú muzú 'bã 'dĩ'bée be trũ, àzini 'bã urukō Yēsũ ri ẽ'yĩ'bã gí Yópã gá 'dãlé rĩ pi be.

²⁴ Kã muú adriú drũ 'dĩni, kōpi ní cazú kũrũ Sizeriã vé rĩ gé, vũrã Kōrōnlíyō ní rizú kōpi ùtězú rĩ gé 'dãá, Kōrōnlíyō zì ívé máríté rĩ pi ívé ùndĩ rĩ pi be céré ímú Pétěró ri ùtēé.

²⁵ Pétěró kã fií caá Kōrōnlíyō vé àngá 'bětĩ 'dãá, Kōrōnlíyō ní kũmũcí ùtĩzú Pétěró ri ìnjĩzú.

²⁶ 'Bo Pétěró ní ìri ruzú ingazú 'yozú ìri ní kĩnĩ, "'Í nga uru. Ma nōri 'bã áda sũ mí tĩnĩ."

²⁷ Pétěró ní rizú átázú ìri be, kōpi ní 'dezú fizú muzú jó agá 'dãá, vũrã 'bã kárakarã rĩ pi ní ì ùmúzú rĩ gé.

²⁸ Pétěró ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, "'Ìmi nĩkí rá 'yozú kĩnĩ, 'bávé tãimbĩ Yãhúdĩ vé rĩ ã'yĩ ku Yãhúdĩgú ní 'í ùmúzú adrizú 'bã adri'bã Yãhúdĩ rú ku rĩ pi be trũ, dōku tãimbĩ ã'yĩ ku ìri ní muzú kōpi vúgá. 'Bo Múngú lũ má ní kĩnĩ, lě mã 'yo 'yozú kĩnĩ 'bã rĩ pi urukō adrikí pĩri ku 'dĩni ku, dōku 'bã rĩ pi urukō àzãvũ rú 'dĩni ku.

²⁹ Mí kã 'bã rĩ pi pée muú má vúgá sĩ, sē má ní ímúzú mbělěná ãní. Nóni ìmi lũkí má ní, ìmi zĩkí ma ímú ã'di 'oó?"

³⁰ Kōrōnlíyō ní újázú ìri ní kĩnĩ, "'U'dú su, á ri Múngú ri zĩjĩ mávé jó agá 'dãá sã nōri tĩnĩ rĩ gé, sã

na ùndrěná vé rĩ gé. Koro ágó ãzi bōngó be imvesirílí ní ní ìfüzú ímúzú pá tuzú má ẽndrětĩ gé.

³¹ Ìri ní 'yozú má ní kĩnĩ, 'Kōrōnlíyō, Múngú yì mívé zĩngará mí ní rizú 'i zizú rĩ gí, àzini fěfě mí ní rií sēé 'bã ngá ãkó rĩ pi ní rĩ vé tã ca 'í vúgá 'dãá gí.

³² Lě mĩ pē àgō urukō muú Yópã gá ágó ì ní zĩjĩ Sĩmōnã Pétěró rĩ bĩ. Ìri ri adri ágó ãzi ì ní zĩjĩ Sĩmōnã riipi lã'bú nyiipi rĩ vé àngá. Sĩmōnã vé jó ìnyinãná yĩ tafu rĩ ã gārã gá.'

³³ Má ní 'bã pězú muzú mbělěná mí vúgá sĩ mi bĩzú íjizú ãní, mí ícã múké. 'Bã Múngú ẽndrětĩ gé nō, 'bã ri ù'dúkò múké Úpí ní lũú mí ní rĩ tē yì mí tĩ gé."

³⁴ Kúru Pétěró ní 'í'dózú átázú kĩnĩ, "'Adarú á nĩ ámã rá 'yozú kĩnĩ, Múngú ẽndrětĩ gé, 'bã rĩ pi céré trōtrō.

³⁵ Múngú ã'yĩ 'bã 'i ru'bã rĩ pi, àzini 'bã tã 'o'bã pĩri rĩ pi àngũ rĩ pi agásĩ céré.

³⁶ Ìmi yĩkí ù'dúkò múké Múngú vé ì ní ùlũú 'bã Ìsērélē vé rĩ pi ní rĩ gí kĩnĩ, Múngú ri ìmi ní tãkĩri sē Yēsũ Kúrísítō ã rù sĩ, ìri Úpí 'bã rĩ pi vé ni céré.

³⁷ Ìmi nĩkí tã 'i 'oópi àngũ Yũdáyã vé rĩ agá rĩ pi rá, tã rĩ 'ídó 'i ngaá Gãlíláyã gá, lókí Yũwãnĩ ní tã bătízĩmũ vé rĩ ùlũzú rĩ ã vũdrĩ gé.

³⁸ Ìmi nĩkí rá 'yozú kĩnĩ, Múngú sē Índrĩ Uletere rĩ ású Yēsũ Nãzērétãgú rĩ, àzini sē ìri ní ùkpō, ẽcĩ àngũ rĩ pi agásĩ tã múké 'oó 'bã rĩ pi ní, àzini ídri 'bã ãdróko§ ní ẽrĩ 'bã ívé ni rú rĩ pi rá, ã'diãtãsiã Múngú ri ìri be trũ.

³⁹ "'Bã Yēsũ vé 'bã áyúãyũ nō'bée, 'bã ndrekí tã Yēsũ ní 'oó kárakarã àngũ Yãhúdĩ rĩ pi vé rĩ agá, àzini kũrũ Yērúsálémã vé rĩ agá rĩ rá. Kōpi 'dĩkí Yēsũ ri drãã pětĩ alam-baku sígē,

§ 10:38 10:38 *Ádróko*: Ádróko vé rù Sātánã 'i, ìri àmbúgú ìndrĩ ùnjĩ rĩ pi drĩgé, gã tã Múngú vé ri 'dugá ngagá sĩ 'bũ gé 'dãlé. Múngú ídró ãdróko ri ìndrĩ ùnjĩ rĩ pi be 'bũ gé 'dãásĩ nĩ. 'Í lã l'dangará 12:7-9.

40 'bo ụ'dụ na ni gé, Múngú inga ìri gōó ídri rú drāngará gálésì rá, āzini Múngú i'da kpá ìri sēé ndree 'bá rī pi ní rá.

41 'Bá rī pi céré ngakí ìri ndree kuyé, 'yéńá 'bá ndrekí ìri nī, 'bá rikí ngá nyaá, āzini ngá mvụú ìri be trú lókí ìri ní íngázú drāngará gálésìlā gí rī ā vùdrī gé. Múngú ìpē 'bā nī, 'bā ùlūkí rí ìrivé tā 'bá ụrụkọ ní.

42 Múngú sē 'bá ní tǎimbị kīnī, lē 'bā ùlūkí 'bá rī pi ní 'yozú kīnī, Múngú ìpē Yēsū rí ímụ 'bá ídri rú rī pi vé tā lị 'bá ùdrā 'bá gí rī pi be.

43 Nēbị rī pi céré átákí kīnī, 'bá Yēsū rí ẹ'yī 'bá gí rī pi, ì ímụ kọpi trū ìvé ùnjīkānyā agásì rá ìrivé rú sī."

44 Pétēró kǎ ríí átá, Índrī Uleterē rī ní ímụzú 'bá rí 'bá ụ'dúkọ rī yì 'bá rī pi ásúzú céré.

45 Yāhúdị Yēsū rí ẹ'yī 'bá gí ì ní kọpi ā ágélé ẹ tị úlì gí, ímụ 'bá Pétēró be trú rī pi āyākí tā Índrī Uleterē rī ní 'bá adri 'bá Yāhúdị rú ku rī pi ású ìndī rī sī rá.

46 Kọpi yìkí 'bá adri 'bá Yāhúdị rú ku 'dī 'bée rí átá tị āndiāndí ní pi sī, āzini kọpi rí Múngú rí íngú.

Pétēró ní kúru 'yozú kīnī,

47 "'Bá adri 'bá Yāhúdị rú ku 'dī 'bée, Índrī Uleterē rī ású kọpi gí, sū ìri ní 'bā ású rī tịni, á nī rá bātízīmū ì ní lēé sēé kọpi ní rī, 'bá āzi ícọ ugaá ku!"

48 Kúru Pétēró ní tǎimbị sēzú kīnī, ā sēkí kọpi ní bātízīmū Yēsū Kúrísitō vé rú sī. Vùdrī ni gé, kọpi ní Pétēró rí mǎzú, lē ā adri ì be cazú ụ'dụ āzi gé.

11

Pétēró ùlū ívé ẹzị ā tā

1 Yēsū vé 'bá áyúāyū rī pi 'bá Yēsū rí ẹ'yī 'bá gí Yūdáyā gá rī pi be yìkí kīnī, 'bá adri 'bá Yāhúdị rú ku rī pi ẹ'yīkí ụ'dúkọ Múngú vé rī gí.

2 Kúru Pétēró kǎ caá Yērúsālēmā gá 'dǎlé, Yāhúdị ẹ'yī 'bá gí ì ní kọpi ágélé ẹ tị úlì gí rī pi í'dókí Pétēró rí ideé.

3 Kọpi kīnī, "Ngá mí ní mụzú nga nyazú 'bá ì ní kọpi ā ágélé ẹ tị úlì kuyé rī pi be trú rī ā'di?"

4 Pétēró ní í'dózú tā 'i ngaápi rī ùlüzú kọpi ní céré, ku ālu ni kuyé,

5 kīnī, "Ụ'dụ ālu, má kǎ ríí Múngú rí zị kūrú Yópā vé rī gé 'dǎá, á 'de ríí ụ'dụ koó, koro má ní ìndrīlìkí ndrezú. Ìndrīlìkí rī agá 'dǎá, á ndre ngá āzi āmbúgú rí ísì ímụzú 'bū gé 'dǎásì vūgá nōó, sū bōngó lǎrá rú ùpílé be sụ rī tịni, ímụ piri má vúgá.

6 Má kǎ bōngó rī ā 'a ndree, á ndre ānyāpá pá be sụ vū drīgé nōgó rī pi, nyālāgā ásé agá rī pi, ngá ẹcì 'bá bēdrī sī rī pi, āzini ārīńá rī pi.

7 Má ní kúru ụ'dúkọ yizú, ụ'dúkọ rí 'yo má ní kīnī, 'Pétēró, 'i nga ụrụ, mí ụ'dị ānyāpá 'dī 'bée, 'i nya kọpi nyanya.'

8 "Má ní újázú ìri ní, má kīnī, 'Ádarú Úpí, á nya drī ngá āzāvū rú ì ní nyaá ku 'dī 'bée kuyé.'

9 "Ụ'dúkọ rī ní gōzú átázú má ní 'bū gé 'dǎásì dī kīnī, 'Lē mī zì ngá āzi 'yozú kīnī āzāvū rú 'dini ku. Múngú údé kọpi uleterē.'

10 Tā 'dīri nga 'i caá vú be na. Vùdrī ni gé, ì ní bōngó lǎrá rú 'dīri sezú mụzú 'bū gé 'dǎá.

11 "Koro 'bá na ì ní ìpēé íngázú kūrú Sizeriyā vé rī gélésì rī pi ní ícázú pá tuzú jó má ní adrizú rī tị gé.

12 Índrī Uleterē rī ní lüzú má ní kīnī, má 'de mụzú kọpi be trú. Lē má ụsū 'yozú kīnī, 'bá 'dī 'bée adrikí Yāhúdị ku 'dini ku. 'Bá áziyá Yēsū rí ẹ'yī 'bá gí 'dī 'bée mụkí má be trú ālu, 'bá ní fizú Kōrōnōllyō vé jó agá 'dǎá.

13 Kōrōnōllyō ní tā mǎlāyíkā ní ìndrezú 'i ẹndrētì gé ívé jó agá rī ùlüzú 'bá ní kīnī, mǎlāyíkā rī 'yo 'i ní kīnī, "Í pē 'bá ụrụkọ mụy Yópā gá Sīmōnā Pétēró vúgá 'dǎá.

14 Pétēró ẹ ímụ rí ụ'dúkọ múké rī ùlūú mí ní, āzini 'bá mívé jó āsámvú gé rī pi ní, ìmi ísúkí rí pangará.'

15 "Má kǎ í'dó ụ'dúkọ múké rī ùlūú, koro Índrī Uleterē rī ní ísízú

kôpi ásúzá, sũ ándúró ìri ní 'bá ású rĩ tịni.

16 Kúru má ní tã Úpí ní 'yoó kìnĩ 'Yũwánĩ sē Bātízĩmũ rĩ yị sị, 'bo ì ímụ ìmi ní bātízĩmũ rĩ sē Índrĩ Uletere rĩ sị' 'dãri ígázú.

17 Múngú sē dō Índrĩ Uletere rĩ 'bá adri'bá Yāhúđĩ rú ku rĩ pi ní rá sũ ìri ní sēé 'bá ní lókí 'bá ní Úpí Yēsũ Kúrísitō ri ẹ'yị rĩ gé rĩ tịni pírí, ma ã'di 'i ícópí ágátá gāápi tã Múngú vé rĩ sị?"

18 Kôpi kã tã Pétēró ní átá 'dĩri yị, kôpi gőkí ágátá gāá kuyé, kôpi í'dókí Múngú ri íngú. Kôpi ní 'yozú kìnĩ, "'Bá ndrekí nóni Múngú sē drĩlé múké 'bá adri'bá Yāhúđĩ rú ku rĩ pi ní ẹsị újázú ìvé ùnjikānyā agásí gí, kôpi ẹ ịsúkí rí ídri 'dání'dání rĩ ãní."

'Bá kánísá vé Ānītīyókā gá rĩ pi

19 Kã Sētēfánō ri 'dị drāá gí, 'bá Úpí ri ẹ'yị 'bá gí rĩ pi írekí ì mụú caá āngũ Fōnísíyā vé rĩ agá, āngũ Sáyípūrāsí vé rĩ agá, āzini kịrú Ānītīyókā vé rĩ agá, ã'diātāsíyā ì ní kôpi ọcụú rĩ sị. Kôpi rikí ú'dúkó múké Múngú vé rĩ ùlúú mụzú, kôpi ùlúkí 'yéná 'bá Yāhúđĩ vé rĩ pi ní.

20 'Bo 'bá Yēsũ ri ẹ'yị 'bá gí rĩ pi ã urukọ íbíkí íngá Sáyípūrāsí gé, āzini Kūrénē gá, agakí caá Ānītīyókā gá, Kôpi rikí ú'dúkó múké Úpí Yēsũ vé rĩ ã tã ùlúú mụzú 'bá adri'bá Yāhúđĩ rú ku rĩ pi ní.

21 Ūkpō Múngú ní sēé kôpi ní rĩ sị, 'bá kárakará adri'bá Yāhúđĩ rú ku rĩ pi újákí ẹsị Úpí Yēsũ ri ẹ'yịzú rá.

22 'Bá kánísá vé Yērúsálémā gá rĩ pi kã tã 'i ngaápi 'dĩri yị, kôpi pěkí Bārúnábā ri mụú Ānītīyókā gá.

23 Bārúnábā kã caá ẹsị múké Múngú ní 'bāá 'bá rĩ pi ní rĩ ndree 'i mị sị, āyikō fụ ìri ambamba, ãní

ímbá kôpi kìnĩ, kôpi ã 'bākí tã Úpí Yēsũ vé rĩ kú ì ẹsị agá títí.

24 Bārúnábā ri 'bá múké, ẹpí Índrĩ Uletere rĩ sị, āzini ìri 'bá ẹ'yịpi gí ni, ãní sē 'bá kárakará ẹ'yíkí Úpí ri rá.

25 Bārúnábā ní ngazú mụzú Tārāsísā gá, mụ Sáulā ri ndāá.

26 Bārúnábā kã Sáulā ri ịsú, ìri ní Sáulā ri ịjízú Ānītīyókā gá. Kôpi áwíkí rii adrii 'bá kánísá vé rĩ pi be ílī ālu. Bārúnábā pi Sáulā be ímbákí 'bá kárakará. Í'dókí 'bá Yēsũ ã pámvú ùbĩ 'bá rĩ pi zị Kūrísītīyānī* Ānītīyókā gá 'dāá.

27 Lókí 'dãri gé, nẹbị urukọ 'bée íbíkí íngá Yērúsálémā gá, ícákí Ānītīyókā gá.

28 Nẹbị rĩ pi vé āzi rụ ni Āgábũ 'i. Índrĩ Uletere rĩ vé ũkpō sị, ìri ní ngazú urụ sị, ìri ní 'yozú kìnĩ, ẹbírí ri ímụ 'de ùnjí ùnjí āngũ Rómā vé rĩ agásí céré. (Tã 'dĩri nga 'i lókí Kālāwūdīyō 'bāgú āmbúgú Rómā vé rĩ ní mālūngā ruzú rĩ gé.)

29 'Bá Yēsũ ã pámvú ùbĩ 'bá Ānītīyókā gá rĩ pi ũsúkí ì ẹsị agá 'dāá kìnĩ, 'bá ālu ālu ẹ í'dú ngá sēé 'bá Yēsũ ri ẹ'yị 'bá gí Yūdáyā gá rĩ pi ní, kôpi ẹ ìzā kozú, ìri ní ịsú rĩ vú sị.

30 Kôpi í'dúkí fēfē ì ní soó rĩ sēé Bārúnábā pi drígé Sáulā be, kôpi jíkí mụú sēé 'bá dríkoma rú Yērúsálémā gá 'dālē rĩ pi drígé.

12

'Bāgú Ēródē ọcụ 'bá kánísá vé rĩ pi

1 Lókí 'dãri gé, 'bāgú Ēródē* uru 'bá kánísá vé rĩ pi ã urukọ sēé rii ọcụú.

2 'Bāgú rĩ pē āngáráwá mụú Yökóbũ Yũwánĩ ẹdrípí ẹ drí lị ịlī āco sị.

* 11:26 11:26 Kūrísītīyānī: 'Bá 'dĩ' bée ẹ'yíkí rá 'yozú kìnĩ, Yēsũ ri Kúrísitō, pa ì ní. Zíkí kôpi Kūrísītīyānī, ã'diātāsíyā kôpi ri Yēsũ Kúrísitō ã pámvú ùbĩ. * 12:1 12:1 'Bāgú Ēródē: 'Bāgú ì ní zị Ēródē Āgīrípā rĩ, ìri Ēródē Āmbúgú rĩ vé mvá vé mvá. 'Í lā Ezị 12:1-13:1. Sā ì ní Yēsũ ri tizú rĩ gé, Ēródē Āmbúgú 'dĩri rụ āngũ rĩ ní. 'Í lā Mátáyo 2:1-8; Lúkā 1:5. Ēródē Āmbúgú rĩ kã drāá, ìrivé mvá Ēródē Ānītípā gō mālūngā rĩ rụú ní sã Yũwánĩ ní bātízĩmũ sēzú Yēsũ ní rĩ gé. 'Í lā Mátáyo 14:1; Mārākō 6:14; Lúkā 3:1; Ezị 4:27.

³ Ēródē kā ndreeé tã 'í ní 'oó 'dĩri sē Yāhūdī ambugu rī pi ní āyīkō, gō kpá āngáráwá rī pi pēé muḡ Pétēro rī ruḡ. Tã 'dĩri nga 'i lókí Ūmū ĩ ní Pángá ni 'Bāá Údrá ku rī nyazú rī† gé.

⁴ Kā Pétēro rī ruḡ, ĩri ní Pétēro rī 'bezú jó āngū ũ'yīzú rī agá, 'bā āngáráwá ngúlúmū sụ rií Pétēro rī ütēé, ngúlúmū ālu rī āngáráwá be sụ. Ēródē lē kōdō ē ijíkí Pétēro rī ĩfūū āmvé, 'i lị rí ĩrivé tã 'bá rī pi ẹnḡetị gé Ū'dú Múngú ní Ẹlịzú Jó rī pi tị gé sī rī† ā vúdrī gé.

⁵ 'Bo Pétēro kā rií adrií jó āngū ũ'yīzú rī agá 'dāá, 'bá kánisā vé rī pi rikí Múngú rī zị ĩri ní ẹsị be céré.

Mālāyíkā oḡ Pétēro rī ĩfūū jó āngū ũ'yīzú rī agásī

⁶ Ēródē kā lēé ē ijíkí Pétēro rī 'bá tã lị 'bá rī pi ẹnḡetị gé, ĩnịná 'dāri sī, ịsú Pétēro rī ú'dú ko, úmbékí drī ni pi ĩrītró ímvē sī āngáráwá ĩrī ni pi āsámvú gé, 'bākí kōpi rií ĩri ütēé jó agá 'dāá. 'Bākí kpá āngáráwá uruko ĩrī kēḡetị jó rī vé rī ütēé āmvélésīla.

⁷ Koro mālāyíkā Úpí vé rī ní índrészú, āzini ācí ní đízú āngū ĩmgbērészú jó ĩ ní āngū ũ'yīzú rī agá 'dāá, mālāyíkā rī ní Pétēro ā rụ 'bá sazú, Pétēro rī aruzú, ĩri ní 'yozú kīnī, "Í nga uru mbēlē!" Ímvē ĩ ní Pétēro ē drī úmbézú rī ní 'i oḡuzú drī ni gé sī 'dezú vūgá.

⁸ Mālāyíkā rī ní kúru 'yozú Pétēro ní kīnī, "Í su mívé bōngó, 'i su mívé ngá pá gá, āzini 'i su mívé bōngó akoó rŭkŭ rī mī rụ 'bá gá, mí ũbī mā pámvú ímúzú!" Pétēro 'du tã rī ngáá sŭ mālāyíkā rī ní lūú 'i ní rī tịni.

⁹ Pétēro ní fūzú jó āngū ũ'yīzú rī agásī, ĩri ní 'dezú muḡú mālāyíkā rī ā vúdrī gé sī. 'Bo sā 'dāri gé, Pétēro ũsŭ 'yozú kīnī, tã mālāyíkā rī ní 'oó 'dĩri ĩri tã áda 'dīni kuyé, ũsŭ ngá rī urobí.

¹⁰ Pétēro pi mālāyíkā rī be agakí āngáráwá ĩ ní 'bāá drīdrī rī ā gārā gá sī, kōpi gōkí kpá agaá āngáráwá āzi rī ā gārā gá sī, kōpi ní cazú kēḡetị āmbúgú aya rú ĩ ní fūzú muḡú kŭrŭ agá rī gé. Kēḡetị rī ní 'i zízú ọ'dúkŭlęgúsī, kōpi ní fūzú āmvé 'dāá. Kōpi muḡí létị āmbúgú rī drīgé sī, cīmgbá cazú létị rī vé ũḡḡ gé. Koro mālāyíkā rī ní ĩri kuzú.

¹¹ Pétēro ímŭ tã 'i 'oópi 'dĩri nŭí ámá vúlé vúlé rú, ĩri ní 'yozú kīnī, "Ádarú tã 'dĩri tã ẹgbi! Úpí ĩpē ívé mālāyíkā ímŭ ma paá 'bāgú Ēródē drīgé sī, āzini tã ambugu Yāhūdī vé rī pi ní ũtŭí lēé ngáá má rŭ 'bá gá rī agásī gí."

¹² Pétēro kā tã 'dĩri nŭí ámá, ĩri ní 'dezú muḡú Mārīyā vé āngá, Mārīyā rī Yūwánī ĩ ní zị Mārākō rī vé ẹnḡrēpị, ịsú 'bá kánisā vé rī pi úmúki ĩ kárakará, kōpi rī Múngú rī zị.

¹³ Pétēro ní kēḡetị kání rī vé rī gazú, mvá ũkúná āzi átí 'bá rú rú ni Ródā 'i, ĩri ní muḡú kēḡetị gé 'dāá, lē nŭí ámá 'bá kēḡetị rī gaápi rī ā'di 'i.

¹⁴ Mvā ũkúná rī kā Pétēro ā ú'dúkŭ nŭí ámá, āyīkō fu ĩri ambamba, gō njuú vúlé, zị kēḡetị rī kuyé, ĩri ní lŭzú 'bá rī pi ní kīnī, "Pétēro ícá kuú kēḡetílé gá 'dāá 'dā!"

¹⁵ Kōpi ní újázú ĩri ní kīnī, "Mí drī ábá gí." Mvā ũkú rī kā rií síi tã rī 'yoó đđđ. Kōpi gōkí 'yoó mvá ũkú rī ní kīnī, "Īri ícá adri mālāyíkā Pétēro rī ütēepi rī 'i."

† 12:3 12:3 Ūmū ĩ ní Pángá ni 'Bāá Údrá ku rī nyazú rī: Yāhūdī rī pi ri ũmū 'dĩri nya ca ú'dú ẹzrī, kōpi ri ú'dú Múngú ní ĩ pazú adringára túgērī rú 'bá Ẹjēpētō vé rī pi drīgé sī rī vé tã ígá ānī. Ūmū 'dĩri ĩ 'dó nya Ū'dú Múngú ní Ẹlịzú Jó rī pi tị gé sī rī gé. 'Í lā Wŭngára 12:17-20; Mátayo 26:2; Mārākō 14:1; Lúkā 2:41; Yūwánī 2:13; Ẹzị 12:4; 1 Kōrínitō 5:7; Ẹbéré 11:28. ‡ 12:4 12:4 Ū'dú Múngú ní Ẹlịzú Jó rī pi tị gé sī rī: Yāhūdī rī pi ri ú'dú Múngú ní ọtŭ ẹlịzú Ịsērélē rī pi vé jó rī pi tị gé sī Ẹjēpētō gá 'dāá rī vé tã ígá. Ọtŭ kōpi ẹ'bipŭi ũbēkí kābīlō ā ārī ívé kēḡetị ē ẹrīfe gá sī, sē Múngú ú'dđ kōpi kuyé. Múngú ú'dđ 'bá Ẹjēpētō vé kābīlō ārī ũbē 'bá ívé kēḡetị ē ẹrīfe gá sī kuyé rī pi vé anjī āgō káyú rī pi ũdrāá 'bá ālu ālu vé 'bētị āsámvú gé sī rá. 'Í lā Wŭngára 12:17-28.

16 Pétēró ri nyo kẹ̀tì rĩ gaága, kọ̀pì ní kẹ̀tì rĩ zìzú, kọ̀pì kà Pétēró ri ndreé, sè kọ̀pì ní àyàngará.

17 Pétēró ní drị 'bezu kọ̀pì ní kīnī, kọ̀pì ā újíkí kírì. Īrì ní tã Úpí ní 'i ijízú ìfūzú jó àngū ù'yīzú rĩ agásì àmvé rĩ ùlūzú kọ̀pì ní. Īrì ní 'yozú kọ̀pì ní kīnī, lè kọ̀pì ā ùlūkí tã 'dīrì Yókóbūš ní, āzini 'bá Yēsū ri ẹ̀'yī' 'bá gí rĩ pi ní, kúru ĩrì ní 'dezú mụzú vūrā āzi gé.

18 Kā mụú adrii ù'bùtịná rĩ sī, àngaráwá Pétēró ri ùtē' 'bá rĩ pi ẹ̀ drị ábá céré céré, sè kọ̀pì ní ùrī ambamba. Kọ̀pì nīkí kuyé tã íngóni ní 'o Pétēró be nī.

19 Ēródē ní àngaráwá rĩ pi pèzú mụzú Pétēró ri ndāá, 'bo kọ̀pì ìsúkí ĩrì kuyé. Àngaráwá rĩ pi kà Pétēró ri ndāá tí gí, Ēródē ní àngaráwá rĩ pi uzizú. Kā tã pịrì ìsú kuyé, lị tã kọ̀pì drịgè kīnī, ā ú'díkí kọ̀pì ùdrāá 'dīisí rá.

Vúdrị ni gé, Ēródē nga fūú Yūdáyā agásì, mụ adrii kūrú Sizeriyyā vé rĩ agá lókíná be mādā.

Ēródē vé drāngará

20 'Bāgú Ēródē āwā 'bá Táyā vé rĩ pi ní, āzini 'bá Sídónā vé rĩ pi ní ùnjí ùnjí. Kọ̀pì ní ĩ úmúzú trú, ĩ lèkí átá 'bāgú rĩ be. 'Bá 'dī' 'bée mụkí ùndī rụú Bālāsītā riipi ẹ̀zì ngaapi 'bāgú rĩ ní rĩ be. Kọ̀pì 'yokí Bālāsītā ní kīnī, ĩ lèkí tākírì, ā'diātāsīyā kọ̀pì ri ànyāngā ìsú 'bāgú rĩ vé àngū agá.

21 Ī ní ú'dú āzi ìpèzú 'bá 'dī' 'bée ā mụkí rí átá ānī Ēródē be. Ú'dú rĩ kà ícá, Ēródē ní 'i úsúzu ívé bōngó àmbūgū vé rĩ sī, ĩrì ní úrízú ívé lúpá drịgè. Īrì ní átázú 'bá rĩ pi ní sà be āco.

22 'Bá rĩ pi ní útrézú ú'dúkó be uru 'dāá kīnī, "Ú'dúkó mí ní átázú 'dīrì Múngú vé nī, adri 'bá áda vé nī kuyé."

23 Koro mālāyíkā Úpí vé rĩ ní Ēródē ri gbāzú í'dézú vūgá, ù'bū ní ĩrì nyazú drāzú, ā'diātāsīyā Ēródē íngú Múngú ri kuyé.

24 Ú'dúkó múké Múngú vé rĩ ayi mụzú àngū rĩ pi agásì, sè 'bá kárakarà pi ẹ̀'yīkí rá.

25 Bārúnábā pi Sāulā be, kọ̀pì kà ìvé ẹ̀zì ĩ ní mụzú Yērúsālēmā gá 'dāá rĩ deę gí, kọ̀pì ní gōzú mụzú Ānītīyókā gá, kọ̀pì jíkí Yūwānī ĩ ní zī Mārākō rĩ mụzú ĩ vúgá sī ĩndī.

13

Pēkí Sāulā pi Bārúnábā be mụú ú'dúkó múké rĩ ùlūú

1 'Bá kánisā vé Ānītīyókā agá rĩ pi āsámvú gé, nẹ̀bī rĩ pi anigé, āzini 'bá àngū ímbá' 'bá rĩ pi anigé. 'Bá rĩ Bārúnábā 'i, Sīmīyónā ĩ ní zī Náyījā 'i, Lūkīyā ímúpì Kūrénē gélésī rĩ 'i, Mānāyēnī (Ēródē ní úcé rĩ 'i), Sāulā sī.

2 Kọ̀pì kà rii Úpí rĩ ĩnjī, āzini rii ĩ a'bii* ànyāngā nyangará sī, Índrì Uleterē rĩ ní 'yozú kọ̀pì ní kīnī, "Īmì ĩpēkí má ní Sāulā pi Bārúnábā be, ā'diātāsīyā á lè kọ̀pì pèé mụzú ẹ̀zì má ní kọ̀pì zizú rĩ ngangará gá."

3 'Bá kánisā vé rĩ pi kà rii Múngú ri zī, āzini kọ̀pì kà rii ĩ a'bii ngá nyangará sī, kọ̀pì ní drị tizú Sāulā pi drịgè Bārúnábā be, kọ̀pì ní kúru 'bá 'dī' 'bée pèzú mụzú.

Sāulā pi Bārúnábā be cakí Sáyipūrāsī gé

4 Índrì Uleterē rĩ ní Sāulā pi pèzú mụzú Bārúnábā be ú'dúkó múké rĩ ùlūzú, kọ̀pì ní cazú kūrú Sélúsīyā vé rĩ gé. Kọ̀pì ní tuzú kúlúmgbá agá, kọ̀pì ní mụzú cazú àngū 'i līpi kú ngu yī agá ĩ ní zī Sáyipūrāsī rĩ gé.

5 Kọ̀pì kà mụú caá kūrú Sālāmīsī vé rĩ gé 'dālé, kọ̀pì ní í'dózú tị Múngú vé rĩ ùlūzú Yāhūdī rĩ pi ní

§ 12:17 12:17 *Yókóbū*: Yókóbū cápītā 'dīrì agá rĩ ĩrì Yēsū vé ẹ̀drīpì, ĩrì 'bá Yēsū ri ẹ̀'yī' 'bá gí Yērúsālēmā gá rĩ pi vé drīkoma. 'Í lā Ezị 15:12-21; 21:18-19; Gālātīyā 1:19. Lókí 'dīrì gé, ìsú ákūdē 'díkí Yókóbū Yēsū vé áyúāyū rĩ drāá gí. 'Í lā Ezị 12:2. * 13:2 13:2 *A'bi*: Sā āzi sī Yāhūdī rĩ pi rĩ ĩ a'bi, nyakí ínyá ku, kọ̀pì ri ẹ̀sì 'bá rizú Múngú ri zizú.

kòpivé Jó Múngú ri Zìzú rĩ pi agásì, kòpi jikí Yūwánì Mārākō[†] ri muzú ì vúgá sī ìndī, ì ìzā koó ẹ̀zì sī.

⁶ Bārúnábā pi Sáulā be, kòpi mukí āngū 'i lĩpi kú ngu yĩ agá rĩ agásì, kòpi ní cazú kūrú Páfōsì vé rĩ gé. 'Dálé kòpi ịsúkí Yāhúđịgú āzi újógú rú ni, ìri kpá nẹ̀bị ùnjó rú ni, rụ ni Bārā Yẹsū 'i.

⁷ Újógú 'dāri ri ẹ̀zì nga ágó āmbúgú Sērēgíyā Páulāsì Rómāgú 'bālé āngū 'dāri ā tā mbaápi rĩ ní. 'Bá rĩ pi céré ìnjikí ágó āmbúgú 'dāri ìnjīnjī, ā 'diātāsīyā nī tā ambamba. Ìri ní Bārúnábā pi zìzú Sáulā be, lē kòpi ē ìmúkí 'í vúgá nōlé, 'í lē ú'dúkó Múngú vé kòpi ní rií ùlūú 'bá rĩ pi ní 'dĩri yĩ ìndī.

⁸ Újógú Bārā Yẹsū vé rú āzi Ēlīmāsì, ìrivé rú 'dĩri zikí Gĩrĩkĩ tị sī, lē Sáulā pi vé tā Bārúnábā be ku. Lē ágó āmbúgú rĩ ē ẹ̀'yī tā Úpí vé Sáulā pi ní rií ùlūú Bārúnábā be 'dĩri ku.

⁹ Kúru Sáulā ì ní kpá zị Páulū 'dĩri ẹ̀pị Índrì Uleteré rĩ sī, ri újógú rĩ ē mị ndreé. Ìri ní 'yozú Ēlīmāsì ní kīnī,

¹⁰ “Mi mvá ādróko vé ni, mi ārí 'bá tā pịrì rĩ pi vé ni. Mí ùnjó rú, mi ri 'bá rĩ pi ē mị ũ'bā. Létì múké Úpí vé mí ní ugaá 'bá rĩ pi ní 'dĩri, mī ku rí ā vúgú ni ngòtú?”

¹¹ Úpí ri mi ìrīnā rá, mī mị ri ìmú ẹ̀sì ú'dú be mādā, ndre āngū ku.”

Koro ágó rĩ ē mị ní ẹ̀sìzú, 'de rií āngū ọmvú muzú drị sī, ri 'bá āzi ndāá, ā se rí 'i drị muzú.

¹² Ágó āmbúgú rĩ ká tā 'i ngaápi 'dĩri ndreé, ìri ní kúru Úpí ri ẹ̀'yìzú, ā 'diātāsīyā āyā tā Úpí vé ì ní ímbá 'dĩri sī.

Páulū pi Bārúnábā be sēkí tị kūrú Ānītīyókā vé rĩ agá āngū Pīsídīyā vé rĩ agá

¹³ Páulū pi 'i ọ̀gūpị be, ngakí kūrú Páfōsì vé rĩ agásì, kòpi mukí kúlúmgba sī, cakí kūrú Pērígā vé rĩ agá, āngū Pāmīfīlīyā vé rĩ agá. Yūwánì Mārākō ní kòpi kuzú 'dāgá, ìri ní 'i újázú gōzú vúlé Yẹrūsālēmā gá.

¹⁴ Páulū pi ní ngazú Pērígā gá 'dāásì, kòpi ní 'dezú muzú kūrú Ānītīyókā vé rĩ gé āngū Pīsídīyā vé rĩ agá. Kā muú adrii ú'dú Sābātā vé rĩ gé, † kòpi fikí muú úrí Yāhúđị rĩ pi vé Jó Múngú ri Zìzú rĩ agá 'dāá.

¹⁵ Kā tāimbị Mósē vé rĩ lāá, āzini tā nẹ̀bị rĩ pi ní sī rĩ lāá, 'bá adri 'bá drīkoma rú Jó Múngú ri Zìzú rĩ agá rĩ pi ní ú'dúkó pēzú muzú Páulū pi ní Bārúnábā be kīnī, “Ìmi 'bá ẹ̀drípị, tā āzi dō anigé ìmi ní lēzú 'bá nō 'bée ímbázú ānī, ìmi átakí.”

¹⁶ Páulū ní ngazú uru sī, ìri ní drị 'bezú 'bá rĩ pi ugazú ānī, ìri ní 'yozú kīnī, “Ìmi 'bá Īsērélē vé 'dī 'bée, āzini ìmi 'bá adri 'bá Yāhúđị rú ku Múngú ri ìnjī 'bá ìnjīnjī 'dī 'bée, ì yikí drī ma ká.

¹⁷ Múngú Īsērélē vé rĩ ìpē 'bá ẹ̀'bípị nī, sē kòpi ní drīlé múké lókí kòpi ní adrizú Ējēpētō gá 'dāá rĩ gé, ìjị kòpi ìfūú Ējēpētō agá 'dāásì ùkpō ívé rĩ sī.

¹⁸ Múngú mba kòpi ā tā āngū ā 'wí cinyáfā rú rĩ agá 'dāá caá ílì pūkú su.

¹⁹ Múngú ú'dú súrú ẹ̀zìrī āngū Kānānā vé rĩ agá rĩ pi rá, 'du āngū rĩ sēé ívé 'bá rĩ pi ní.

²⁰ Tā 'dĩri nga 'i caá ílì mūdūrūlū su pūkú tōwú.

“Vúdrī ni gé, Múngú sē kòpi ní 'bá tā lị 'bá ni pi rií tā lị, cīmgba cazú lókí nẹ̀bị Sāmūélē vé rĩ gé.

²¹ Kúru 'bá rĩ pi kīnī, ì lēkí 'bāgú. Múngú ní Sáulā Kīsì mvọpì ri ìpēzú 'bázú kòpi ní 'bāgú rú, sù kòpi ní lēé rĩ tịnjì. Kīsì ìfū úyú Bēnyēmīnē vé rĩ

[†] **13:5** **13:5** *Yūwánì Mārākō*: Yūwánì Mārākō sī búkū Mārākō vé rĩ nī. 'Í lā Ẹ̀zì 12:12. † **13:14** **13:14** *Ú'dú Sābātā vé rĩ*: Ú'dú 'dĩri Yāhúđị rĩ pi ní rizú uvuzú rĩ, āzini kòpi ní rizú Múngú ri zìzú rĩ. Yāhúđị rĩ pi ri ú'dú 'dĩri vé tā ígá kīnī, Múngú gbi 'bū pi vū be nī, āzini Múngú pa ì adringará tųgērì rú rĩ agásì nī. Ú'dú Sābātā vé rĩ Yāhúđị rĩ pi ri zị ú'dú ẹ̀zìrī, 'bo Kēlīkọ rĩ pi ri zị ú'dú ázìyá. 'Í lā Wūngará 20:8-11; Dětōrōnómē 5:12-16.

agá. Sáulã adri 'bãgú rú caá ílí pũkũ sũ.

22 'Bo Múngú nje Sáulã ri rá, gō Dãwúđĩ ri 'bãã 'bãgú rú Sáulã ã vũrã gá. Múngú átá ìrivé tã sĩ 'dĩni kĩnĩ, 'Dãwúđĩ Yēsē mvòpì vé tã sē má ní àyĩkō ambamba, ìri ícò tã má ní lēé rĩ pi ãrēvũ 'dụ nga céré rá.'

23 "Múngú ẹzi kĩnĩ, 'bá ãzi ri ímũ ìfũ úyú Dãwúđĩ vé rĩ agá, ìri ímũ 'bá Ìsērélē vé rĩ pi pa nĩ, 'bá rĩ Yēsũ 'i.

24 Yēsũ ní drĩ ímũzú kuyé rĩ gé, Yũwánĩ ri tì sēé 'bá Ìsērélē vé rĩ pi ní kĩnĩ, kòpì ã újákí ẹsị, ãzini kòpì ã rúkí bātízímũ.

25 Yũwánĩ kã rií ívé ẹzi deę, zì 'bá rĩ pi kĩnĩ, 'Ìmi ụsũkí, ma ã'di 'i? 'Ìmi ụsũkí ma 'bá Múngú ní ùyō ni sōó rĩ 'i? 'Bá rĩ adri ma 'i kuyé. 'Bá Múngú ní ùyō ni sōó rĩ, ìri ímũ vùlé 'dĩ'dĩ. Má ícò ìri ē ìzã koó ìrivé ngá pá gá njezú ku, ã'diãtãsiyã ìrivé ãmbũgũ ndē mávé rĩ rá.'

26 "Ìmi úyú Ìbũrámã vé 'dĩ'bée, ãzini ìmi 'bá adri'bá Yãhúđĩ rú ku Múngú ri ìnjĩ'bá ìnjĩnjĩ 'dĩ'bée, ìmi ímũkí ụ'dúkò múké pangará vé nōri yĩ, ã'diãtãsiyã ìpèkí ụ'dúkò rĩ 'bá rĩ pi ní céré.

27 'Bá adri'bá Yērúsālémã gá rĩ pi ìvé ambugu rĩ pi be céré nĩkí áamá 'yozú kĩnĩ, 'bá 'bá paápi rĩ Yēsũ 'i 'dĩni kuyé. Kòpì nĩkí tã nẹbĩ rĩ pi vé ì ní rií laá ụ'dú Sábátã vé rĩ gé rĩ vé ífífí kuyé. Kòpì rikí átá Yēsũ rú'bá gá ùnjí, sũ nẹbĩ rĩ pi ní átá rĩ tịnị.

28 Kòpì ìsũkí tã ã pá ì ní lēzú Yēsũ ri 'dizú ni kuyé, kòpì ní Pílátō ri zizú kĩnĩ, ã 'dĩkí ìri drãá rá.

29 "Kòpì kã tã nẹbĩ rĩ pi ní sĩ ìrivé tã sĩ rĩ 'duđú ngáá céré gí, ì ní ìrivé ãvũ 'dúđú pẹti alambaku sígè 'dãásĩ, jizú sızú 'bú agá.

30 'Bo Múngú inga ìri gōó idri rú drãngará gálésĩla rá.

31 Yēsũ 'i'da 'i vù be kárakarã 'bá ímũ'bá ìri be trũ íngázú ãngũ Gãlĩláyã vé rĩ gé cazú Yērúsālémã gá

rĩ pi ní. 'Bá 'dĩ'bée ndrekí Yēsũ ri rá, kòpì rikí ìrivé tã ùlũú 'bá rĩ pi ní.

32 "'Bã nóni ri ụ'dúkò múké Múngú ní ẹzi 'bá ẹ'bípìjì ní rĩ ùlũ.

33 Múngú 'o nóni tã 'i ní ẹzi 'bá ẹ'bípìjì ní 'dãri 'bá ní gí, inga Yēsũ ri gōó idri rú drãngará gálésĩla rá. Sũ ì ní sĩ búkũ Sãwùmã vé rĩ agá cápĩtã ìrĩ gé rĩ tịnị,

" 'Mi Mvã mávé ni, ãndrũ sĩ ma mí Ẹtẹpi.'

34 Tã Múngú ní Yēsũ ri ingazú gōzú idri rú drãngará gálésĩla 'dĩri kĩnĩ, ìrivé rú'bá ã ñma rí ku, Múngú 'yo ọtú tã ni ìnógósì kĩnĩ,

'Ma ímũ mí ní tãkiri uletere má ní tã ni ẹzi Dãwúđĩ ní rĩ sē rá.'

35 Dãwúđĩ sĩ tã Yēsũ ní lēé átá rĩ búkũ Sãwùmã vé rĩ agá kĩnĩ,

'Ma mívé 'Bá Uletere ni, mí ícò mávé rú'bá sēé ñmaá ku.'

36 "Dãwúđĩ ní adrízú idri rú rĩ gé, 'dụ tã Múngú ní ẹzi ì ní rĩ ngáá rá. Kã drãá, sĩkí ìri vũrã ì ní ẹ'bípìjì sızú rĩ gé, ìrivé ãvũ ñma rá.

37 'Bo Múngú inga Yēsũ ri drãngará gálésĩla rá, ìrivé ãvũ ñma kuyé.

38 "Má ẹdrípìjì má ọmvúpìjì, ìmi yíkí drĩ ká! Ụ'dúkò ì ní lũú ìmi ní 'dĩri lũ 'yozú kĩnĩ, Yēsũ ri ìmi trũ ìmivé ùnjĩkãnyã agásĩ rá.

39 'Bá céré ìri ẹ'yĩ'bá gí rĩ pi, Múngú ri kòpì 'bã adri 'bá pìrì ni pi, Mósē vé tãimbì ícò kòpivé ùnjĩkãnyã ùjĩ ku.

40 Ìmi ndrekí múké tã nẹbĩ rĩ pi ní átá rĩ ã nga 'i ìmĩ rú'bá gá ku. Kòpì kĩnĩ,

41 " 'Ìmi ndrekí drĩ ká, ìmi 'bá ri'bá Múngú ri ide'bá rĩ pi,

lẽ ìmi àyãkí àyãyã, ãzini lẽ ìmi ùdrãkí rá.

Ụ'dú ìmi ní adrízú idri rú rĩ gé, ma tã ãzi 'o ìmi ní rá,

'bá ãzi ã ùlũ dō ìmi ní tã ni rá drãããsiyã, ìmi ícókí ẹ'yĩ ku.'

42 Pãulũ pi Bãrũnãbã be kã ngá fũú Jó Múngú ri Zizú rĩ agásĩ, 'bá rĩ

pi mākí kòpí kìnì, kòpí ẽ ìgòkí ímù ì ní tã rĩ ùlùú dī Sābātā ímùpí dr̄ ì dīri gé.

43 'Bá ì úmú' 'bá Múngú ri ìnjì' 'bá rĩ pi ká ayií, Yāhúđi kárakará, āzini 'bá adri' 'bá Yāhúđi rú ku Múngú ri ìnjì' 'bá rĩ pi 'dekí mụú Páulū pi vú sī Bārúnábā be, Páulū pi Bārúnábā be mākí kòpí kìnì, lē ẹsị múké Múngú vé rĩ ā adri kòpí be mụzú nyonyo.

44 Kā mụú caá ụ'dú Sābātā vé rĩ āzi gé, 'bá kūrú agá rĩ pi céré ímúkí ụ'dúkọ Úpí vé rĩ yingará gá.

45 'Bo Yāhúđi rĩ pi ká 'bá bītríká 'dī' bée ndreeé, tã ni 'de kòpí ẽ ẹsị agá ùnjí, kòpí u'dakí Páulū ri, kòpí ẹ'yīkí tã ìri ní átá rĩ kuyé.

46 Kúru Páulū pi Bārúnábā be, kòpí ní átázú 'bá 'dī' bée ní ùrì ākó kìnì, "Ìmi Yāhúđi rú, 'bá ùlúkí ụ'dúkọ múké Múngú vé rĩ ìmi ní dr̄dr̄. 'Bo ìmi gākí ụ'dúkọ rĩ sī! 'Dīri lū uletere 'yozú kìnì, ìmi ícókí ídri 'dáni' dáni rĩ ịsụ ku. Nóni 'bá lēkí mụú ụ'dúkọ rĩ ùlùú 'bá adri' 'bá Yāhúđi rú ku rĩ pi ní.

47 Tã Úpí ní ẹzi ì 'bá ní rĩ, ìri 'dini kìnì,

" 'Á 'bā ìmi adrií ùtúná rú 'bá adri' 'bá Yāhúđi rú ku rĩ pi āsámvú gé, lē ìmi ùlúkí tã ì ní 'bá pazú rĩ mụzú āngū rĩ pi agásí céré.' "

48 'Bá adri' 'bá Yāhúđi rú ku rĩ pi ká tã 'dīri yī, sē kòpí ní āyīkō ambamba. Kòpí sēkí ọwō'difō ụ'dúkọ Úpí vé 'dīri sī. 'Bá ì ní ùpēé ídri 'dáni' dáni rĩ ịsụ' 'bá rĩ pi ẹ'yīkí Úpí ri rá.

49 Ụ'dúkọ Úpí vé rĩ ayi mụzú āngū 'dāri agásí céré.

50 'Bo Yāhúđi dr̄koma rú rĩ pi mụkí ùkú ambugu Múngú ri ìnjì' 'bá ìnjìnjì kūrú agá 'dāá rĩ pi ẽ dr̄ ụcì āgō dr̄koma rú kūrú agá 'dālé rĩ pi be, kòpí íngákí Páulū pi dr̄gē Bārúnábā be, ọcūkí kòpí ùnjí ùnjí. Kòpí drokí Páulū pi Bārúnábā be fūú ìvé āngū agásí āmvé.

51 Kúru Páulū pi Bārúnábā be, kòpí ní nyọkú ì pá ágélé gá rĩ wezú kú 'dāgá, lūzú kìnì, ì gākí kòpí sī. Kòpí ní 'dezú mụzú kūrú Ìkóniyōmū vé rĩ gé.

52 Āyīkō fụ 'bá Yēsū ā pámvú ùbī' 'bá adri' 'bá Ānītīyókā gá 'dālé rĩ pi ambamba, āzini Índrì Uletere rĩ ású kòpí rá.

14

Páulū pi Bārúnábā be sēkí tị Īkóniyōmū gé

1 Páulū pi Bārúnábā be, kòpí ká caá Īkóniyōmū gé 'dālé, kòpí fikí Yāhúđi rĩ pi vé Jó Múngú ri Zizú rĩ agá 'dāá, sū kòpí ní ríí 'oó dr̄dr̄ rĩ tịni. Kòpí sēkí tị Múngú vé rĩ, úló 'bá rĩ pi ẽ ẹsị rá, sē Gīrīkī rĩ pi 'bá adri' 'bá Yāhúđi rú ku rĩ pi be kárakará újákí ẹsị Múngú rĩ ẹ'yīzú rá.

2 'Bo Yāhúđi ẹ'yī' 'bá kuyé rĩ pi ụcìkí 'bá adri' 'bá Yāhúđi rú ku rĩ pi ẽ dr̄, sē kòpí íngákí Páulū pi dr̄gē Bārúnábā be ùnjí.

3 Páulū pi Bārúnábā be áwíkí ríí tị Úpí vé rĩ sēé lókí be āco ùrì ākó. Úpí sē kòpí ní ùkpō tã āyāzú āyāyā ni pi 'ozú rá. Úpí i'da 'bá rĩ pi ní kìnì, ẹsị múké Úpí vé Páulū pi ní tã ni ùlùú Bārúnábā be ùrì ākó 'dīri, ìri tã áda.

4 'Bá kūrú agá rĩ pi acókí ì āsámvú ìr̄, urukọ ni pi ā'yīkí Yāhúđi rĩ pi vé tã, urukọ ni pi ā'yīkí 'bá áyúāyū rĩ pi vé tã.

5 'Bá adri' 'bá Yāhúđi rú ku rĩ pi Yāhúđi rĩ pi be, úmúkí ì ìvé ambugu rĩ pi be, kòpí lēkí Páulū pi 'oó Bārúnábā be ùnjí, āzini kòpí lēkí Páulū pi úvì írā sī.

6 'Bo 'bá áyúāyū ìr̄ 'dī' bée ká tã rĩ yī, kòpí ngakí ápá mụzú āngū Līkóniyā vé rĩ gé, mụkí adrií kūrú Lēsītúrā vé rĩ agá, āzini Dērebē vé rĩ agá, āzini āngū 'dāri ā gārā gá rĩ pi agá.

7 Kòpí rikí ụ'dúkọ múké rĩ ùlùú 'dālé.

Páülũ pi Bārúnábā be cakí Lēsītúrā gá, āzini Dērebē gá

8 Páülũ pi kâ caá Lēsītúrā gá 'dāá, kôpi ịsúkí ágó āzi tịkí ịri kú ọgōrōvũ rú, tu ẹcị ku.

9 Páülũ kã ríi tị Múngú vé rĩ ùlũú, ágó rĩ 'bã bí rizú tã Páülũ ní ùlũú rĩ yizú. Páülũ ndre āngũ mụzú ágó rĩ vúgá 'dāá, Páülũ nĩ rá 'yozú kínĩ ágó rĩ ẹ'yị Yēsũ rĩ gí, Páülũ kínĩ, Múngú rĩ ícọ ịri ídri rá.

10 Páülũ ní ágó rĩ zizú ụ'dúkọ be ụrụ 'dāá kínĩ, "Í nga ụrụ!" Koro ágó rĩ ní wazú ụrụ 'dāá, ịri ní í'dózú ẹcị tuzú.

11 'Bá rĩ pi kâ tã Páülũ ní 'oó 'dĩri ndreé, kôpi í'dókí átá ìvé tị Lìkóniyā vé rĩ sī kínĩ, "Āgō nō'bée adrikí sũ múngú rĩ pi tịni, kôpi újákí nóni ì ícá 'bá áda rú."

12 Kôpi 'dakí Bārúnábā ã rụ Zéwũ 'i,* 'dakí Páülũ vé rĩ Hērémē 'i, ã'diātāsīyā Páülũ ri átángá rĩ átá nĩ.

13 Jọ 'bá rĩ pi ní rizú múngú Zéwũ vé rĩ ñjizú rĩ, ịri ìnyinā kẹtìlẹ ì ní fizú mụzú kūrú rĩ gé rĩ ã gārā gá, Átálágú riipi ẹzị ngaápi jọ rĩ agá rĩ āzini 'bá bītríká rĩ pi íjíkí tị āgō, āzini peṭi ã fũ ímú 'bāá kūrú rĩ vé kẹtìlẹ gá, ã'diātāsīyā átálágú rĩ 'bá bītríká rĩ pi be, kôpi lẹkí rōbōṅṅọ zāá Bārúnábā pi ní Páülũ be.

14 Bārúnábā pi Páülũ be, kôpi Yēsũ vé 'bá áyúāyũ ni pi, kôpi kâ tã 'dĩri yị, kôpi gākí tã 'bá 'dĩ'bée ní 'oó rĩ sī, sē kôpi ūsíkí ìvé bōngó ì rụ 'bá gá sī, kôpi njukí mụzú 'bá bītríká rĩ pi āsámvú gé 'dāá, kôpi trekí ụ'dúkọ be ụrụ 'dāá kínĩ,

15 "Ānjĩrĩ, ngá ìmi ní rií 'oó 'dĩni rĩ ã'di? 'Bā nō'bée 'bá áda sũ ìmi tịni. 'Bá ímúkí nōri Múngú ídri rú 'bũ pi gbiipi vũ be, yị tafu rĩ be, ngá 'a ni gé rĩ pi be céré rĩ vé ụ'dúkọ múké rĩ ùlũú, ìmi kukí ìmivé múngú ì ní údé drị sī 'dĩ'bée ãní, ìmi ẹ'yịkí Múngú adriipi ídri rú rĩ áyu.

16 Ọtú ịnógósí 'dālé, Múngú ku 'bá āngũ rĩ pi agásí rĩ pi ārēvú céré rikí tã 'oó sũ ì ní lée rĩ tịni.

17 'Bò tã múké Múngú ní 'oó 'dĩ'bée sī lũ 'yozú kínĩ, Múngú ri ọtú anigé. Múngú ri ìmi ní yịgọ sē 'dị 'bũ gélésīla, ịri sē ìmivé ānyāngā ri dụ ãní. Ịri ìmi ní ìnyá sē, sē ìmi adri ãní āyīkō sī"

18 Páülũ pi ã átákí dō 'bá 'dĩ'bée ní 'dĩni drāāāsīyā, tã 'dĩri fi kôpi drịgé āluṅáni kuyé. Kôpi lẹkí drị nyo rōbōṅṅọ rĩ zāá Páülũ pi ní zāzā.

19 Yāhūdī ụrụkọ íngákí Ānītīyókā gálésīla, āzini Īkónīyōmũ gálésīla, kôpi ícīcīkíkí 'bá bītríká rĩ pi, kôpi íngákí Páülũ drịgé ùnjí ùnjí, kôpi úvíkí Páülũ ri írā sī. Kôpi sekí ịri mụú kūrú rĩ agásí āmvé 'dāá. Kôpi ūsúkí kínĩ, Páülũ drā gí.

20 'Bò 'bá Yēsũ ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi kâ ì úmú Páülũ ã gārā gá sī kūrú, Páülũ ní íngázú ụrụ, ịri ní 'i újázú gōzú vulé kūrú rĩ agá 'dāá. Kã mụú adrii drũ 'dĩni, Páülũ pi ní ngazú mụzú Bārúnábā be kūrú Dērebē vé rĩ gé.

Páülũ pi Bārúnábā be újákí ì gōó kūrú kôpi ní ụ'dúkọ múké rĩ ùlũzú rĩ pi agá

21 Páülũ pi Bārúnábā be, kôpi ní ụ'dúkọ múké Múngú vé rĩ ùlũzú Dērebē gá 'dālé, 'bá kárakarā újákí ẹsị Yēsũ ri ẹ'yizú rá. Kuru kôpi ní gōzú ngazú 'dāásí, kôpi ní ì újázú gōzú Lēsītúrā gá, kôpi ní agazú mụzú Īkónīyōmũ gé, cazú Ānītīyókā gá, āngũ Pīsídīyā vé rĩ agá.

22 Kôpi 'dekí mụú 'bá Yēsũ ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi ẹ ẹsị ímbá, kôpi ã adrikí rí ūkpó ūkpó ìvé ẹ'yīngará agá, kôpi kínĩ, "Bā ìzāngā nya am-bamba, 'bā íbĩ fi mālūngā Múngú vé rĩ agá ndō."

23 Páülũ pi Bārúnábā be, kôpi ūpẹkí 'bá ù'bāá drīkoma rú kánísā rĩ pi agásí céré. Kôpi rikí Múngú ri zịi, āzini rikí ānyāngā a'bií, kôpi í'dakí

* 14:12 14:12 Zéwũ pi Hērémē be: Gịrịkí rĩ pi ri múngú kárakarā ni pi ẹ'yị. Zéwũ ri 'bāgú múngú rĩ pi vé ni, Hērémē rĩ 'bāgú rĩ vé 'bá áyúāyũ rĩ.

'bá 'dĩ'bée Úpí kòpí ní ẹsì 'bǎá drĩ ní gé rĩ ẹndrẹti gé, ǎ ùtẹ rí kòpí.

²⁴ Páũlũ pi Bǎrúnábǎ be ngakí fũú Písídíyǎ agásí, kòpí 'dekí mujú Pámífíliyǎ gá.

²⁵ Kòpí mukí tì sée kũrú Pěrígǎ vé rĩ agá, kúru kòpí ní agazú mujú kũrú ǎtálíyǎ vé rĩ gé.

Páũlũ pi Bǎrúnábǎ be újǎkí ã gǒ ǎnítíyókǎ gá ǎngũ Síríyǎ vé rĩ agá

²⁶ Kòpí ní ngazú ǎtálíyǎ gá 'dǎgá, tuzú kúlúmgbǎ agá, mujú kũrú ǎnítíyókǎ vé rĩ gé, ǎngũ Síríyǎ vé rĩ agá, vũrǎ kòpí ní ìvẹ ẹçĩ í'dózú rĩ gé. 'Bá ẹ'yĩ'bá gí 'dǎlé rĩ pi pẹkí kòpí mujú ẹsì múké Múngú vé rĩ sǐ ẹzì rĩ ngáá, kòpí dekí ẹzì rĩ rá.

²⁷ Kòpí kǎ caá ǎnítíyókǎ gá 'dǎlé, kòpí zíkí 'bá kǎnísǎ vé rĩ pi ímú cérẹ vũrǎ ǎlu gé. Kòpí ùlúkí tǎ Múngú ní ã ìzǎ kozú, ǎzini tǎ ìri ní sée 'bá adri'bá Yǎhúdĩ rú ku rĩ pi ní ẹsì újázú Yẹsũ ri ẹ'yĩzú rĩ.

²⁸ Kòpí áwíkí adrii 'dǎlé lókí be ǎco 'bá Yẹsũ ǎ pámvú ùbĩ'bá rĩ pi be trú.

15

'Bá ambugu tǎ 'yo'bá Yẹrúsǎlémǎ gá rĩ pi

¹ Páũlũ pi Bǎrúnábǎ be kǎ ríi adrii kũrú ǎnítíyókǎ vé rĩ agá ǎngũ Síríyǎ vé rĩ gé 'dǎá, ǎgǒ uruko'bée ímúkí ǎngũ Yũdáyǎ vé rĩ gélésíla, kòpí ríkí 'bá rĩ pi ímbá kíní, "Líkí dǒ ìmí ágélé ẹ tì sũ Mósẹ ní ímbá ìvẹ tǎimbì agá rĩ tìni kuyé, ìmi ícókí pangará ísú ku."

² Tǎ 'dĩri sẹ Páũlũ pi Bǎrúnábǎ be fikí ǎgátá gǎá ǎgǒ 'dĩ'bée be sǎ be ǎco tǎ kòpí ní ímbá 'dĩri sǐ. Kúru ã ní Páũlũ pi ìpẹzú Bǎrúnábǎ be, 'bá uruko Yẹsũ ri ẹ'yĩ'bá gí rĩ pi be, kòpí ǎ mukí rí Yẹrúsǎlémǎ gá 'dǎá, kòpí ǎ átákí rí tǎ 'dĩri 'bá ã ní ríi áyúáyũ rĩ pi be, ǎzini 'bá kǎnísǎ vé dríkoma rú rĩ pi be.

³ 'Bá kǎnísǎ vé rĩ pi ní Páũlũ pi pẹzú mujú Bǎrúnábǎ be Yẹrúsǎlémǎ gá 'dǎlé, kòpí ní

múngará gá létì gé 'dǎgé, kòpí mukí pá tuú ǎngũ Fónísíyǎ vé rĩ agá, ǎzini ǎngũ Sǎmǎríyǎ vé rĩ agá, kòpí mukí 'bá kǎnísǎ vé rĩ pi ndrẹé. Kòpí ní tǎ 'bá adri'bá Yǎhúdĩ rú ku rĩ pi ní ẹsì újázú Yẹsũ ri ẹ'yĩzú rĩ ùlúzú. Tǎ 'dĩri sẹ 'bá Yẹsũ ri ẹ'yĩ'bá gí rĩ pi ní ǎyĩkǒ ambamba.

⁴ Páũlũ pi Bǎrúnábǎ be kǎ caá Yẹrúsǎlémǎ gá 'dǎlé, 'bá kǎnísǎ vé rĩ pi, Yẹsũ vé 'bá áyúáyũ rĩ pi be, ǎzini 'bá ambugu rĩ pi be cérẹ ngakí kòpí ẹ'yĩ, kòpí ní tǎ Múngú ní ã ìzǎ kozú rĩ pi ùlúzú kòpí ní cérẹ.

⁵ 'Bo Fǎrúsí uruko ẹsì újǎ'bá Yẹsũ ri ẹ'yĩ'bá gí rĩ pi ní ngazú uru, kòpí ní 'yozú kíní, "Lẹ 'bá adri'bá Yǎhúdĩ rú ku Yẹsũ ri ẹ'yĩ'bá gí rĩ pi, ǎ ùlúkí kòpí ǎ ágélé ẹ tì rá, ǎzini lẹ kòpí ǎ 'dukí tǎimbì Mósẹ vé rĩ ngáá."

⁶ Yẹsũ vé 'bá áyúáyũ rĩ pi ní ã ùmúzú 'bá kǎnísǎ vé dríkoma rú rĩ pi be trú, kòpí ní rizú 'bá adri'bá Yǎhúdĩ rú ku rĩ pi vé tǎ átázú.

⁷ 'Bá 'dĩ'bée átákí tǎ rĩ caá sǎ be ǎco. Vúdrĩ ní gé, Pétéro ní ngazú uru, ìri ní 'yozú kòpí ní kíní, "Má ẹdrípíi, ìmi nǐkí rá 'yozú kíní, Múngú ìpẹ ma ìmi ǎsámvú gé, má ùlú rí ú'dúkó múké rĩ 'bá adri'bá Yǎhúdĩ rú ku rĩ pi ní, kòpí ǎ yíkí rí ú'dúkó múké rĩ, kòpí ẹ ẹ'yĩkí rí bẹnĩ.

⁸ Múngú nǐ 'bá ǎlu ǎlu vé ẹsì rá, 'dĩri lú 'yozú kíní, ǎ'yĩ 'bá adri'bá Yǎhúdĩ rú ku rĩ pi rá, sẹ kòpí ní Índrĩ Uleterẹ rĩ, sũ ìri ní sée 'bá ní rĩ tìni.

⁹ Múngú ri 'bá rĩ pi ọ'dú cérẹ trǒtrǒ, sũ ìri ní 'bá ọ'dú rĩ tìni. Kòpí ní Múngú ri ẹ'yĩ gí rĩ sǐ, sẹ ùjĩ kòpí vé ẹsì ícá kuú uleterẹ.

¹⁰ Ngá ìmi ní rizú Múngú ri ù'bǐzú, tǎ ẹnjǐnǐ 'bázú 'bá adri'bá Yǎhúdĩ rú ku Yẹsũ ǎ pámvú ùbĩ'bá rĩ pi drǐgé 'dĩni rĩ ǎ'di? Tǎ ẹnjǐnǐ 'dĩri ndẹ 'bá ùkpǒ rá, dǒku ndẹ kpá 'bá ẹ'bípíi ǎ ùkpǒ rá.

¹¹ 'Bá ẹ'yĩkí rá 'yozú kíní, 'bávẹ Úpí Yẹsũ vé ẹsì ní adrii múké rĩ sǐ, 'bá pangará ísú rá, sũ 'bá adri'bá Yǎhúdĩ rú ku rĩ pi ní pangará ísú rĩ tìni."

12 Bārúnábā pi Páulū be, kōpi ká rií ũkpō Múngú ní sēé ĩ ní tã äyāzú äyāyā ni pi 'ozú, āzini tã ũ'dū be túngú ni pi 'ozú 'bá adri' 'bá Yāhūdī rú ku rī pi āsámvú gé 'dīri ũlūú, 'bá rī pi céré újíkí kírí, tēkí rií yīí.

13 Páulū pi ká tã rī átá deęé gí, Yōkóbū ní 'yozú kīnī, “Má édrípīi, ĩmi yīkí drī ma ká!

14 Sīmōnā Pétēró ũlū 'bá ní tã Múngú ní 'dózá éší 'bázú 'bá adri' 'bá Yāhūdī rú ku rī pi drīgé, ĩri ní 'bá uringo 'duzú adrizú 'bá ívé ni pi rú rī vé tã rá.

15 Tã 'dīri ru 'i tã ọtú nēbī rī pi ní sīi rī be trú, kīnī,

16 “ Tã 'dīri ā vūdrī gé, ma Úpí 'i, ma úmvúlésí ĩgō ímú Dāwūdī vé jó árípi gí 'dīri sī gō rá.

Ma gō sī vūrā ĩ ní kuú ándrú rú rī gé,

ma gō ĩri inga ũzi,

17 'bá āngū uringo 'bée agá rī pi ā 'bākí rí éší ma ndāzú, āzini 'bá adri' 'bá Yāhūdī rú ku, éší 'bā' bée má drīgé rī pi ā 'bākí rí éší ma ndāzú,

ma Úpí 'i, á 'yo tã 'dīri nī, má ũpē 'bá 'dī' bée nī,

18 Má ezi tã 'dīri ọtú ĩnógósí.

19 “Má édrípīi má ómvúpīi, lē 'bá 'bākí tã ẹnjịenjị 'bá adri' 'bá Yāhūdī rú ku lē 'bá Múngú ri ẹ'yī' 'bá rī pi drīgé ku.

20 Lē 'bá sīkí kōkōbī sēé kōpi ní, lūzú kīnī, lē kōpi ā nyakí ānyāngā ĩ ní sēé ngá ĩ ní údé múngú rú rī pi ní rī ku, lē kōpi ā 'bākí ọwū ku, kōpi ā nyakí ānyāpá ĩ ní umbe ni píi drāá drī sī rī ku, āzini kōpi ā nyakí zāá ā ārí ku.

21 Ā'diātāsīyā tāimbī Mósē vé 'dīri ũlūkí muzú kūrú Yāhūdī rī pi ní adrizú rī pi agásí, Sābātā ālu ālu, rikí tāimbī rī lāá Yāhūdī rī pi vé Jó Múngú ri Zizú rī pi agá.”

Sīkí kōkōbī sēé 'bá adri' 'bá Yāhūdī rú ku Úpí ri ẹ'yī' 'bá gí rī pi ní

22 Yēsū vé 'bá áyúāyū rī pi 'bá ambugu rī pi be, āzini 'bá céré Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí Yērúsálémā gá rī pi be, ũpēkí 'bá uringo 'bée ĩ āsámvú gé 'dīgé, pēkí kōpi muú Ānītīyókā gá, kōpi mukí Páulū pi be, āzini Bārúnábā sī. 'Bá ĩ ní ũpēé rī pi Yúdā ĩ ní zīi Bārīsábā pi* Sílā be, 'bá ĩrī 'dī' bée, kōpi drīkoma kánísā vé ní.

23 Kōpi sīkí kōkōbī sēé 'bá 'dī' bée drīgé kīnī,

'Bá Yēsū vé 'bá áyúāyū rī pi 'bá ambugu rī pi be, 'bá ĩmivé édrípīi, ĩmi 'bá adri' 'bá Yāhūdī rú ku Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí kūrú Ānītīyókā vé rī agá, āngū Sírīyā vé rī agá, āzini āngū Kīlīkīyā vé rī agá 'dī' bée. 'Bá sēkí ĩmi ní mōdó.

24 'Bá yīkí kīnī, 'bá uringo 'bée ngakí nōósí muú ĩmi ní tã adriipi piri ku ní ímbá, tã kōpi ní ímbá rī sē ĩmi ní āyīkō kuyé, 'bo 'bá pēkí kōpi nī kuyé.

25 Kúru 'bá ní 'bá úmúzá, 'bá ā'yīkí 'bá āsámvú gé sī trú, lē 'bá ũpēkí 'bá uringo 'bá āsámvú gé nōgó, 'bá pēkí rí kōpi 'bá ógúpī Bārúnábā be, āzini Páulū sī, kōpi ā mukí rí ĩmi vúgá 'dīlé.

26 'Bá ĩ ní ũpēé 'dī' bée adikí ĩ sēé ĩzāngā nyaá 'bávé Úpí Yēsū Kúrísítō vé tã sī.

27 Kúru 'bá ri Yúdā pi pē muzú Sílā be ĩmi vúgá 'dīlé, kōpi ā mukí rí tã 'bá ní sīi 'dīri ũlūú ĩmi ní tị sī.

28 Índrī Uleterē rī 'da 'bá ní kīnī, lē 'bá 'bākí tã ẹnjịenjị ĩmi drīgé ku. Lē ĩmi 'okí 'dīnī,

29 lē ĩmi nyakí ānyāngā ĩ ní sēé ngá ĩ ní údé múngú rú rī pi ní rī ku, ĩmi nyakí zāá ā ārí ku, ĩmi nyakí ānyāpá ĩ ní umbe ni píi drāá drī sī rī ku. Lē ĩmi 'bākí ọwū muzú bādāru ku. ĩmi 'dukí dō tã 'dī' bée ngaá rá, ĩmi ícō adri múké.

Múngú ā adri ĩmi be.

30 Pēkí āgō 'dī' bée muú Ānītīyókā gá. Kúru kōpi ní 'bá kánísā vé rī pi zizú ímúzá vūrā ālu gé, kōpi ní

15:17 15:17 Āmósā 9:11-12 * 15:22 15:22 Yúdā ĩ ní zīi Bārīsábā rī: Yúdā Bārīsábā ri ícō adri Yōsépā Bārīsábā vé édrípīi.

kòkòbị ì ní sǐ sěé ì drígé 'dìri sězú 'bá 'dǎ'bee ní.

³¹ 'Bá rǐ pi kǎ kòkòbị rǐ lǎá, kòpi adrikí ãyǐkò sǐ, tǎ ì ní sǐ kòkòbị rǐ agá rǐ ímbá kòpi ē ẹsǐ rá.

³² Yúdǎ pi Sílǎ be, kòpi nẹbǐ, kòpi átákí átángá rǐ sǎ be ãco 'bá Yésũ ri ẹ'yǐ' 'bá gí rǐ pi ē ẹsǐ ímbázú, kòpi ã adrikí rǐ ũkpò ũkpó ívé ẹ'yǐngárǎ agá.

³³ Yúdǎ pi Sílǎ be, adrikí caá 'dǎlé lókí be mǎdǎ, 'bá Yésũ ri ẹ'yǐ' 'bá gí rǐ pi sẹkí kòpi ní tǎkiri, kòpi ní kúru Yúdǎ pi pězú muzú Sílǎ be kǎnísǎ Yẹrúsálémǎ vé rǐ gé vúlé 'bá ándúrú ì pẹ' 'bá rǐ pi vúgá 'dǎá.

³⁴ 'Bo Sílǎ áwí ívé rǐ adrii ãnǐtǐyókǎ gá 'dǎlé.†

³⁵ 'Bo Páulũ pi Bǎrúnábǎ be áwíkí adrii ãnǐtǐyókǎ gá 'dǎlé, kòpi 'bá urukò kárakarǎ ní pi be, ímbákí 'bá rǐ pi, ãzini ũlúkí ụ'dúkò Úpí vé rǐ 'bá rǐ pi ní 'dǎlé.

Páulũ pi Bǎrúnábǎ be acokí ì Yũwǎnǐ Mǎrǎkò vé tǎ sǐ

³⁶ Kǎ muzú adrii mbǎá mǎdǎ ã vúdri gé, Páulũ ní 'yozú Bǎrúnábǎ ní kǐnǐ, "Lē 'bǎ gókí muzú vúlé kǐrú 'bá ní ụ'dúkò múké rǐ ũlúzú rǐ pi agá 'dǎá, 'bǎ mukí rǐ 'bá Úpí ri ẹ'yǐ' 'bá gí rǐ pi ndree, 'bǎ mukí rǐ nǐi dō kòpi ri adri 'dǎá íngóni."

³⁷ Bǎrúnábǎ lē Yũwǎnǐ ì ní zǐi Mǎrǎkò ri jǐi muzú ìndǐ.

³⁸ 'Bo Páulũ ã'yǐ Bǎrúnábǎ vé tǎ 'dǐri ãlunǎni kuyé, ã'diǎtǎsǐyǎ Mǎrǎkò ku ì kú Pǎmǐfǐlǐyǎ gá 'dǎá, nga ẹzǐ ì be kuyé.

³⁹ Páulũ pi ní ágátá gǎzú ì ásámvú gé sǐ Bǎrúnábǎ be, kòpi ní kúru ì acozú. Bǎrúnábǎ jǐ Mǎrǎkò ri muzú 'í vúgá sǐ ìndǐ, kòpi ní tuzú kúlúmgbǎ agá, 'dezú muzú Sáyǐpǔrǎsǐ gé.

† 15:34 15:34 Átángá véřesǐ 34 agá 'dǐri, búkũ Ẹzǐ vé ì ní sǐ Gǐrǐkǐ tǐ sǐ drǐdrǐ rǐ agá 'dǎáyo, 'bo gókí sǐ búkũ Ẹzǐ vé vúlé rǐ agá rá. * 16:3 16:3 Ágélé ē tǐ lǐngárǎ: Páulũ lǐ Tímótéyō ã ágélé ē tǐ, ã'diǎtǎsǐyǎ Tímótéyō vé ẹndrẹpi Yǎhúdǐ, 'bo ìrivé ẹtẹpi Gǐrǐkǐ. Gǐrǐkǐ rǐ pi lǐkí ívé anjǐ ágō rǐ pi vé ágélé ē tǐ ku. 'Bá rǐ vé ẹndrẹpi dō Yǎhúdǐ, Yǎhúdǐ rǐ pi ìri ã'yǐ adri Yǎhúdǐ rú. Sězú Páulũ ní Tímótéyō ã ágélé ē tǐ lǐzú ãnǐ, Yǎhúdǐ rǐ pi ã ã'yǐkí rǐ ìri adrii 'bá ì vé ní. † 16:4 16:4 Kòkòbị: 'Í lǎ kòkòbị 'dǐri búkũ Ẹzǐ vé rǐ agá, Ẹzǐ 15:23-29.

⁴⁰ Páulũ jǐ ívé rǐ Sílǎ ri muzú, 'bá ẹ'yǐ' 'bá gí rǐ pi kǐnǐ, ẹsǐ múké Úpí vé rǐ ã adri kòpi be.

⁴¹ Kúru kòpi ní 'dezú muzú ãngũ Sírǐyǎ vé rǐ gé, ãzini ãngũ Kílǐkǐyǎ vé rǐ gé, kòpi rikí 'bá kǎnísǎ vé rǐ pi ē ẹsǐ ũmǐi.

16

Tímótéyō ko Páulũ pi ē ìzǎ Sílǎ be ẹzǐ sǐ

¹ Páulũ pi Sílǎ be ngakí muzú kǐrú Dērēbē vé rǐ gé, kòpi agakí caá kǐrú Lēsítúrǎ vé rǐ gé. Kòpi cakí muzú 'bá Yésũ ã pámvú ũbǐipi ní ísú, rú ní Tímótéyō 'í, ìrivé ẹndrẹpi Yǎhúdǐzǐ, ìri 'bá Yésũ ri ẹ'yǐpi gí ní, 'bo ẹtẹpi ri Gǐrǐkǐgú.

² 'Bá Yésũ ri ẹ'yǐ' 'bá gí Lēsítúrǎ gá 'dǎlé rǐ pi Íkónǐyómũ gé rǐ pi be, rikí céré átá kǐnǐ, Tímótéyō ri 'bá múké.

³ Páulũ lē ìri jǐi muzú 'í vúgá sǐ ìndǐ, kúru Páulũ ní ágélé ní ē tǐ lǐzú,* ã'diǎtǎsǐyǎ Yǎhúdǐ adri' 'bá vǔrǎ 'dǎri agá rǐ pi nǐkí rá 'yozú kǐnǐ, Tímótéyō ẹtẹpi ri Gǐrǐkǐgú.

⁴ Kòpi kǎ rǐi ẹcǐ muzú kǐrú rǐ pi agásǐ ãlu ãlu, kòpi rikí kòkòbị† Yésũ vé 'bá áyúáyũ rǐ pi ní sǐi 'bá ambugu Yẹrúsálémǎ vé rǐ pi be rǐ lǎá 'bá rǐ pi ní, lē kòpi ã 'dukí tǎ ní ngaánga.

⁵ 'Bá kǎnísǎ vé rǐ pi vé ẹ'yǐngárǎ gō ícǎ ũkpò ũkpó. Ụ'dú ãlu ãlu, 'bá ẹ'yǐ' 'bá gí rǐ pi vé kǎlǎfe gō rǐi vaá muzú drǐgélé.

Páulũ ndre ìndrǐlǐkǐ Mǎkēdōnǐyǎgú vé ni urobí agá

⁶ Páulũ pi ní ẹlǐzú muzú 'í ọgǔpǐi Sílǎ pi be ãngũ Pǔrǔgǐyǎ vé rǐ agásǐ, ãzini ãngũ Gǎlǎtǐyǎ vé rǐ agásǐ. Sǎ 'dǎri gé, Índrǐ Uleteré rǐ ã'yǐ ku kòpi ní muzú tǐ sězú ãngũ Ẹzǐyǎ vé rǐ gé 'dǎlé.

7 Kòpì kà muụ caá ìnyináná àngũ Mészĩyá vé rĩ gé, kòpì lèkí kòdò muụ Bítũnĩyá gá, 'bo Índrì Uletere Yésũ vé rĩ à'yĩ kòpì ní muzú kuyé.

8 Kúru kòpì ní ẹlìzú muzú àngũ Mészĩyá vé rĩ agásì, kòpì ní cazú kũrú Tũrówá vé rĩ gé.

9 Ìníná 'dàri sī, tã àzi i'da 'i Páũlũ ní ìndrìlìkì agá. Páũlũ ndre ágó àzi Mākēdōnĩyágu tu pá, ìri ri 'i mã drì ìrì sī, ágó rĩ ní 'yozú Páũlũ ní kīnī, “Lē mī ìmụ Mākēdōnĩyá gá nōó 'bà ìzā koó.”

10 Páũlũ kã tã 'i i'daápi ìndrìlìkì agá rĩ ndreé, koro 'bá ní 'bà útúzú 'dezú muzú Mākēdōnĩyá gá. 'Bá nĩkì áamá rá 'yozú kīnī, Múngú zì 'bà muụ ú'dúkò múké rĩ ùlũú kòpì ní 'dǎlé.

Lúđĩyá újá ẹsì

11 'Bá ní ngazú Tũrówá gá 'dāgá, 'bá fìkì kùlúmgbá agá, 'bá ní muzú pìrì Sāmōtērēsì gé 'dǎlé, kã muụ caá drũ 'dínì, 'bá ní cazú Nēyāpólìsì gé.

12 'Bá ní ngazú vũrã 'dàri gé sī, 'bá ní cazú Pìlìpòyì gé. Kũrú 'dàri 'bá Rómã vé rĩ pi rúkì nī, kũrú rĩ ndē kũrú Mākēdōnĩyá agá 'dǎlé rĩ pi rá. 'Bá adrikì 'dǎlé ú'dụ be kárakará.

13 Ú'dụ Sábátã vé rĩ gé, 'bá ní füzú muzú kũrú rĩ vé kẹẹtì gé sī àmvé 'dǎá, 'bá ní 'dezú muzú yì tì gé 'dǎlé, 'bà mukì rí vũrã Múngú ri zìzú ní ìsú bēnī. 'Bá ní úrìzú vũgá, 'bá ní átázú ùkú ì úmú'bá kú 'dǎlé rĩ pi be.

14 Ùkú àzi kòpì àsámvú gé 'dǎá, rú ni Lúđĩyá 'i, íbì ìmụ kũrú Tãyítirã vé rĩ gélésìla, ìri 'bá riipi bōngó ndròlũndròlũ ni ụzìpi ni, àzini 'bá riipi Múngú ri ìnjìpi ni. Múngú vé tã fi ẹsì ní gé, sē ẹ'yì tã Páũlũ ní átá rĩ rá.

15 Sēkì ìri ní bātízìmũ ìrivé 'bá 'bētì àsámvú gé rĩ pi be, ìri ní 'bà zìzú, 'bà mukì ívé àngá. Ìri ní 'yozú kīnī, “Ìmì à'yìkì dō 'yozú kīnī má ẹ'yì Úpì ri gí, 'bá mukì ìmì be adrii mávè

àngá.” Si 'bá vúgá sī, 'bá mukì ìrivé àngá 'dǎlé rá.

'Yìkì Páũlũ pi Sílã be jó àngũ ù'yìzú rĩ agá

16 Ú'dụ ãlu 'bá kã rií muụ vũrã Múngú ri zìzú rĩ gé 'dǎá, 'bá ìsúkì mvá ùkú tũgērì rú ìndrì ùnjì ní fì drì ní gé ni, ìri ri tã ìmụ'bá ì nga'bá drìdrì 'dìlé rĩ pi ùlũ. Mvã ùkú rĩ ri mũfēngã ìsú sē ívé ambugu rĩ pi ní ambamba tã ìri ní rií ùlũú rĩ sī.

17 Mvã ùkú 'dìri 'de muzú 'bà vùdrì gé sī Páũlũ pi be, ri útré muzú, “Àgō 'dì'bée àtì'bá Múngú àmbúgu 'bá drìgé cére rĩ vé ni, kòpì ìmúkì ìmì ní létì pangará vé rĩ ùlũú.”

18 Mvã ùkú rĩ 'o tã 'dìri 'dínì ú'dụ be kárakará. Tã 'dìri sē Páũlũ ní ìzāngã, ìri ní 'i újázú 'yozú ìndrì ùnjì rĩ ní kīnī, “Yésũ Kúrìsítō ã rú sī, ìndrì ùnjì 'dìri, 'i fũ mvã ùkú 'dìri drìgé sī àmvé.” Koro ìndrì ùnjì rĩ ní füzú mvã ùkú rĩ drìgé sī.

19 Mvã ùkú tũgērì rú rĩ vé ambugu rĩ pi kã nñì áamá 'yozú kīnī, létì àzi ì ní gōzú mũfēngã ìsúzú ni 'dǎáyo, kòpì ní Páũlũ pi ruzú Sílã be, sezú muzú vũrã ì ní tã lizú rĩ gé, kòpì ã tukì rí pá 'bá tã lị'bá rĩ pi ẹndrètì gé.

20 Kòpì kã Páũlũ pi sēé pá tuú 'bá tã lị'bá rĩ pi ẹndrètì gé, kòpì ní 'yozú kīnī, “Àgō 'dì'bée Yāhúdì, kòpì ri 'bá 'bávè kũrú agá rĩ pi ẹ drì iza.

21 Kòpì ri mērē 'bá ní lēé ku ni vé tã ìmbá 'bá ní, 'bà 'bá Rómã vé rĩ pi, 'bà à'yìkì rí tã ni, dōku 'bà 'dukì rí tã ni ngaá.”

22 'Bá bítříkã rĩ pi ní ì úmúzú Páũlũ pi füzú Sílã be, 'bá tã lị'bá rĩ pi ní tǎimbì sēzú, ã ùsíkì kòpivé bōngó rá, ã ùgbákì kòpì.

23 Kòpì kã Páũlũ pi ùgbãá ùnjì ùnjì, ì ní kòpì jìzú 'bezú jó àngũ ù'yìzú rĩ agá, ì ní lüzú 'bá àngũ ùtēpi rĩ ní, lē ã ùtē kòpì múké múké, kòpì ã ápákì rí ku.

24 Ágó àngũ ùtēpi rĩ 'dụ tã rĩ ngaá sũ ì ní lűú 'i ní rĩ tññ, jì kòpì suú jó

āngū ũ'yīzú rī agá ágágá 'dāá, úmbé kòpì ã pá ãkpáá pèti rù' bá gá.

²⁵ Kā muụ adrií ìnì ágágá, Páülü pi Sílā be rikí Múngú ri zì, āzini kòpì rikí úngó ngoó Múngú ní, 'bá urukọ ì ní ũ'yī rī pi rikí tā kòpivé rī yī.

²⁶ Koro dīngídīngí ní āngū ayazú ũkpō be, jó āngū ũ'yīzú rī aya 'i dīngídīngí, jó āngū ũ'yīzú rī vé kèḗti ũzíkí ì céré kú mgbo, ìmvē ì ní 'bá rī pi ũ'yīzú rī pi ucekí ì céré!

²⁷ Ágó riipi jó āngū ũ'yīzú rī ũtēepi rī ká muụ aruú ú'dú gélésí, ìsú kèḗti jó āngū ũ'yīzú rī vé rī pi ũzíkí ì céré kú mgbo, ìri ní ívé ìlì āco rī í'dúzá lèzú 'i 'dizú drāzú 'dīsī rá, ã'diātāsīyā ũsū déna 'bá ì ní ũ'yī rī pi ápákí céré gí.

²⁸ Páülü ní trezú kīnī, “Lē mī 'dì mī drāá ku! 'Bā céré anigé.”

²⁹ Ágó riipi jó āngū ũ'yīzú rī ũtēepi rī ní ācì zizú, ìri ní njuzú fizú jó agá 'dāá, muzú í'dézú Páülü pi ẹndrẹti gé Sílā be, rù' bá ni yā kpīríkpīrí.

³⁰ Ágó rī ní Páülü pi ìjizú ìfūzú āmvé, ìri ní kòpì zizú kīnī, “Ìmi mávè ambugu rī pi, mā 'o ā'di, mā ìsú rí pangará ānì?”

³¹ Kòpì ní újázú ìri ní kīnī, “Mí ẹ'yī Úpí Yēsū ri, mī pangará ìsú rá, āzini mívé 'bá 'bèti āsámvú gé rī pi pangará ìsú rá.”

³² Kúru kòpì ní ú'dúkó Úpí vé rī ũlūzú ágó rī ní, āzini 'bá céré ìrivé 'bèti āsámvú gé rī pi ní.

³³ Ìnìjā 'dāri gé, ágó jó āngū ũ'yīzú rī ũtēepi rī ní kòpì jizú muzú vūrā āzi gé, ìri ní kòpivé āzó ẹ mī ũjizú. Koro ì ní ágó rī ní bātízīmū sēzú ìrivé 'bá 'bèti āsámvú gé rī pi be céré.

³⁴ Ágó rī ní Páülü pi jizú muzú Sílā be ívé āngá 'dāá, ìri ní ānyāngā sēzú nyazú kòpì ní. Ágó rī ívé 'bá 'bèti

āsámvú gé rī pi be céré adrikí āyīkō sī, ã'diātāsīyā ì ní Múngú ri ẹ'yī gí rī sī.

³⁵ Kā muụ adrií drū 'dini ũ'bútija rī sī, 'bá tā lị' bá rī pi ní ũgalaku rī pi pèzú muzú ágó jó āngū ũ'yīzú rī ũtēepi rī vúgá 'dāá, kòpì ní tāimbì sēzú kīnī, ágó rī ã oyụ Páülü pi Sílā be muụ 'dīsī rá.

³⁶ Ágó jó āngū ũ'yīzú rī ũtēepi rī ní 'yozú Páülü pi ní kīnī, “'Bá tā lị' bá rī pi sēkí tāimbì kīnī, lē ã oyukí ìmi Sílā be muụ 'dīsī rá. Ìmi ícò mu rá. Ìmi mukí tā be kírì.”

³⁷ 'Bo Páülü ní 'yozú ũgalaku rī pi ní kīnī, “'Bā adrikí dō 'bá Rómā vé niš drāāāsīyā, kòpì ũgbākí 'bā gúnýá agá, kòpì 'bekí 'bā jó āngū ũ'yīzú rī agá, ìsú lịkí drī 'bávè tā kuyé.* Nóni kòpì lēkí 'bā pēé muzú āmvé kírì, 'bá āzi ã nī nyo tā ni ku? Adri 'dini ku! Lē kòpì ẹ ímúkí 'bā oyụ fūú nōósī nī.”

³⁸ ũgalaku rī pi ní tā 'dīri jizú ũlūzú 'bá tā lị' bá rī pi ní. 'Bá tā lị' bá rī pi ká yī kīnī, Páülü pi Sílā be 'bá Rómā vé ni pi, sē kòpì ní ũrī.

³⁹ Kòpì ní ímúzú trūngará zizú Páülü pi ẹndrẹti gé. Kúru kòpì ní Páülü pi jizú fūzú jó āngū ũ'yīzú rī agásī āmvé, kòpì mázú kīnī, lē kòpì ã fūkí kūrú rī agásī rá.

⁴⁰ Páülü pi Sílā be ká ìfūú jó āngū ũ'yīzú rī agásī, kòpì ní 'dezú muzú Lūdīyā vé āngá, kòpì ìsúkí 'bá Yēsū ri ẹ'yī' bá gí rī pi ìrivé āngá 'dāá, kòpì ní 'bá Yēsū ri ẹ'yī' bá gí 'dī' bée ẹ ẹsì ímbázú. Kòpì ní kúru 'dezú muzú.

17

Páülü vé tị sēngará Tēsālōnīkē gá rī

¹ Páülü pi ní ẹlìzú muzú Sílā be kūrú Āmīfipólīsī vé rī agásī, āzini kūrú Āpōlōnīyā vé rī agásī, kòpì ní cazú Tēsālōnīkē gá. Yāhūdī rī pi vé

§ 16:37 16:37 'Bá Rómā vé rī pi: Lókí Yēsū vé rī gé, 'bāgú āmbúgú Rómā vé rī ru 'bá rī pi āngū āndiāndí gé sī. 'Bá 'dī' bée āsámvú gé, 'bá Rómā vé rī pi mādā, 'bāgú āmbúgú rī kòpì ũtē múké, ã'diātāsīyā kòpì 'bá ívé ní. * 16:37 16:37 Tāimbì Rómā vé rī ã'yī ku ì ní 'bá Rómā vé rī gbāzú ìsúzá lịkí drī ìrivé tā kuyé.

Jó Múngú ri Zizú rĩ kũrú agá 'dǎá anigé.

² Páulũ ní fizú Jó Múngú ri Zizú rĩ agá 'dǎá, sũ ìri ní rií 'oó nǐĩ rĩ tĩnĩ. Sábátā na, ri tā Búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ ùlũú 'bá rĩ pi ní.

³ Ri tā Kúrísítō ní ìzāngā nyazú, āzini ìri ní íngázú gōō idri rú drāngará gálésĩ rĩ vé tā ùlũú kĩnĩ, “Yēsũ má ní rií ìrivé tā ùlũú nōri, ìri Mǎsíyā.”

⁴ Tā Páulũ ní átá rĩ, 'bá ʊrũkọ kọpi āsámvú gé 'dǐgé ẽ'yĩkĩ rá, kọpi gōkĩ Páulũ pi ā pámvú ũbĩ Sílā be. Gĩrĩkĩ kárakarā Múngú ri ìnjĩ 'bá ìnjĩnjĩ rĩ pi, ũkú ambugu ì ní ìnjĩ ìnjĩ kũrú rĩ agá rĩ pi be, kọpi újákĩ ẽsĩ Yēsũ ri ẽ'yĩzú rá.

⁵ 'Bo tā 'dĩri 'de ambugu Yāhúdĩ rĩ pi vé rĩ pi ẽ ẽsĩ agá ũnjĩ. Kúru kọpi ní 'bá jọkọnĩ agá tā be ũnjĩ rĩ pi úmúzú, kọpi ní 'bá rĩ pi ìcĩcĩkĩzú tā ũnjĩ sĩ, 'bá rĩ pi ní rizú útrézú wĩnyá kũrú rĩ agásĩ. Kọpi ní njuzú mužú Páulũ pi ndázú Sílā be Yāsónā vé āngá 'dǎá, ì ìjĩkĩ rĩ kọpi ìmúzú 'bá bĩtrĩká rĩ pi āsámvú gé nōó.

⁶ 'Bo kọpi ká caá 'bá 'dĩ'bée ìsú 'dǎlé kuyé, kọpi ní Yāsónā pi ruzú 'bá ʊrũkọ 'bée Yēsũ ri ẽ'yĩ 'bá gĩ rĩ pi be, ìjĩzú ũgalaku kũrú agá 'dǎlé rĩ pi ẽndrẹtĩ gé, kọpi ní útrézú ú'dúkọ be ʊrũ 'dǎá kĩnĩ, “Āgō 'bá rĩ pi ẽ drĩ iza 'bá vũ drĩgé sĩ céré rĩ pi, nóni kọpi ìcákĩ kpá kuú nō,

⁷ Yāsónā ẽ'yĩ kọpi ìvé āngá. Kọpi ārėvú céré nōkĩ tāĩmbĩ 'bāgú āmbúgú Rómā vé rĩ* ní ũtĩjĩ rĩ rá, kọpi kĩnĩ, 'bāgú āzi anigé, rú ni Yēsũ 'i.”

⁸ Ũgalaku rĩ pi 'bá bĩtrĩká rĩ pi be, kọpi ká tā 'dĩri yĩjĩ, kọpi ẽ ẽsĩ ve rá.

⁹ Kúru ũgalaku rĩ pi lėkĩ Yāsónā pi 'bá Yēsũ ri ẽ'yĩ 'bá gĩ rĩ pi be, kọpi ā sėkĩ mũfēngā ì drĩ jezú ānĩ, ì ọyũkĩ rĩ kọpi mužú.

Páulũ pi mužĩ Sílā be Bėrėyā gá

* **17:7 17:7** *Bāgú āmbúgú Rómā vé rĩ*: Ìri 'bāgú āmbúgú 'bāgú āngū āndiāndĩ rĩ pi agá rĩ pi drĩgé, āngū Yũdáyā vé rĩ drĩgé, āngū Gǎliláyā vé rĩ drĩgé, āzini āngū Yāhúdĩ rĩ pi vé rĩ drĩgé. 'Bá Rómā vé rĩ pi ìvé 'bāgú āmbúgú rĩ zĩ ìvé tĩ sĩ Káyísarā.

¹⁰ Āngū rĩ ká nĩjĩ, 'bá Yēsũ ri ẽ'yĩ 'bá gĩ rĩ pi ní Páulũ pi pėzú mužú Sílā be Bėrėyā gá. Kọpi ká caá 'dǎlé, kọpi ní fizú Yāhúdĩ rĩ pi vé Jó Múngú ri Zizú rĩ agá 'dǎá.

¹¹ 'Bá Bėrėyā vé rĩ pi múké, ndē 'bá Tėsālōnikē vé rĩ pi rá, ā'diātāsīyā kọpi 'bākĩ úvá rizú ú'dúkọ múké Páulũ ní ùlũú rĩ yizú. Ú'dú ālu ālu, kọpi rikĩ tā ì ní sĩ Búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ lǎá, kọpi lėkĩ nĩjĩ dō tā Páulũ ní átá rĩ tā áda.

¹² Yāhúdĩ kárakarā ẽ'yĩkĩ Yēsũ ri rá, āzini ũkú ambugu Gĩrĩkĩ vé ì ní ìnjĩ ìnjĩ rĩ pi āgō Gĩrĩkĩ vé rĩ pi be, kọpi ẽ'yĩkĩ Yēsũ ri rá.

¹³ Yāhúdĩ Tėsālōnikē gá rĩ pi ká yĩjĩ kĩnĩ, Páulũ ri tĩ Múngú vé rĩ sėé Bėrėyā gá 'dǎlé, kọpi ní kpá 'dezú mužú 'dǎlé 'bá bĩtrĩká rĩ pi ìcĩcĩkĩzú, kọpi ā 'okĩ rĩ Páulũ pi ũnjĩ.

¹⁴ Koro 'bá Yēsũ ri ẽ'yĩ 'bá gĩ rĩ pi ní Páulũ ri pėzú mužú yĩjĩ tĩ gé 'dǎá, 'bo Sílā pi Tĩmōtėyō be áwikĩ adrií Bėrėyā gá 'dǎá.

¹⁵ 'Bá Páulũ ri jĩ 'bá rĩ pi jĩkĩ Páulũ ri caá Ātėnėsĩ gé, Páulũ ní ezizú kọpi ní kĩnĩ, lė kọpi ā újákĩ ì mužú lũú Sílā pi ní Tĩmōtėyō be, kọpi ẽ ìmúkĩ 'i vúgá sĩ mbėlē.

Páulũ sē tĩ Múngú vé rĩ Ātėnėsĩ gé

¹⁶ Páulũ ká rií Sílā pi ũtėé Tĩmōtėyō be Ātėnėsĩ gé 'dǎlé, ẽsĩ ni ìsú ìzāngā, ìri ní ngá ì ní údé múngú rú rĩ pi ndrėé kũrú agá 'dǎá kárakarā rĩ sĩ.

¹⁷ Ìri ní fizú Jó Múngú ri Zizú rĩ agá 'dǎá, rizú átázú Yāhúdĩ rĩ pi ní, āzini 'bá adri 'bá Yāhúdĩ rú ku Múngú ri ìnjĩ 'bá rĩ pi ní. Ú'dú ālu ālu rĩ kpá átá 'bá jọkọnĩ agá 'dǎlé rĩ pi ní.

¹⁸ Ngúlúmũ tā nĩ 'bá ambamba ì ní zĩjĩ Ēpĩkúrĩyā, āzini ì ní zĩjĩ Sītóyĩkĩ rĩ 'bá āngū ìmbá 'bá rĩ pi ì 'dókĩ rĩ āgátá gǎá Páulũ be.

Urụko'bée rikí 'yoó kìnī, "Tā ágò 'dìri ní rií átá ífífí àkó 'dìri ã'di?"

Urụko'bée kìnī, "Índrészú ìri ri tā Múngú túngú 'bá urụko'bée vé ní ã tā átá." Kòpì átákí 'dìni, ã'diātāsīyā Páulū ri ú'dúkò múké Yēsū vé rī ũlū, āzini ri Yēsū vé íngángará gōó ídri rú rī vé tā ũlū.

¹⁹ Kúru kòpì ní Páulū ri jizú mužú pá tuzú 'bá ì úmú'bá tā lị'bá ì ní zị Ìrēpágō rī pi ẹndrẹtị gé, kòpì ní 'yozú ìri ní kìnī, "Lē mī ũlū 'bá ní tā ú'dí mī ní rií ímbá 'dìri, ìri tā ngóni ní?"

²⁰ Tā mī ní rií átá 'dìri, ó'ú 'bá bị gé nōó ũ'dū be túngú, 'bá úvá be lészú tā 'dìri nịzú."

²¹ ('Bá Ātēnésī vé rī pi jākā ímú'bá adri'bá 'dālē rī pi be, kòpì rikí átá tā ì ní ímbá ú'dí 'dìri vé tā sī, kòpì rikí bị 'bāá tā rī yịzú ānī.)

²² Kúru Páulū ní ngazú pá tuzú 'bá ì úmú'bá ì ní zị Ìrēpágō rī pi ẹndrẹtị gé, ìri ní 'yozú kìnī, "Ìmi 'bá Ātēnésī vé 'dī'bée, á ndre ìmi 'bākí ẹsị céré rizú múngú rī pi ìnjịzú.

²³ Ā'diātāsīyā má kā rií ẹcị kūrú ìmivé rī agásī, á ndre ngá ìmi ní rií ìnjị múngú rú rī pi kárakará, á ndre vūrā rọbọnọ zázú rī vé ālu, sīkí rụ'bá ni gé, MÚNGÚ Ì NÍ NỊ KUYÉ NI NÍ. Múngú ìmi ní rií ìnjị, ìmi ní nị kuyé 'dìri, á lē ìmi ní tā ni ũlū.

²⁴ Múngú vū gbiípi, āzini ngá vū drịgé rī pi gbiípi céré rī, ìri Úpí 'bū pi ruųpi vū be rī. Múngú adri jó bá áda ní sị rī agá ku.

²⁵ 'Bá āzi ícòpì ìri ē ìzā koópi tā āzi sī 'dāáyo, tā āzi ìri ní lēé 'bá āzi vúgá ni 'dāáyo. Ìri ri 'bá ní ídri sē nī, ẹvịvị sē nī, āzini ìri ri 'bá ní ngá rī pi ārēvú sē céré nī.

²⁶ 'Bá Múngú ní gbií vū drịgé nōgó rī pi, kòpivé úri íbì ífūú 'bá ālu rụ'bá gá, kòpivé úyú ã ayi rí vū drịgé sī céré. Útị sà kòpì ní adrizú rī, āzini vūrā kòpì ní adrizú rī kú ìnógósị gí.

²⁷ "Múngú 'o tā 'dìri 'dìni, 'bá rī pi ã ndākí rí 'i, 'bá rī pi ã rikí rí āngū rī ómvú mužú drị sī, kòpì ē ìsúkí rí 'i

ānī. 'Bo Múngú vū 'bá ālu ālu rụ'bá gá sī rárá rú kuyé.

²⁸ "Bá ní adrií ìri agá rī sī, ìri ri 'bá ní ũkpō sē adrizú ídri rú, ẹcị tuzú, āzini 'bá ní adrizú anigé ānī.' Úngó ìmi ní sī rī pi urụko agá, lū 'bá ní kìnī, "Bā anjì ìrivé ni.'

²⁹ "Sū 'bá ní adrií anjì Múngú vé ni rī tịni, lē 'bá rikí ũsūú 'yozú kìnī, Múngú ri ngá ì ní údé dábū sī, aya ógụ'bá ógụogụ ni pi sī, dōku írā sī ni 'dìni ku, Múngú adri ngá ì ní údé drị sī ni ku.

³⁰ Otụ 'bá ní drī tā nịzú kuyé rī gé, Múngú ũsū 'bá drịgé ũnjí kuyé. 'Bo nóni Múngú lē 'bá rī pi ārēvú céré āngū rī pi agásī ã újákí ẹsị.

³¹ Múngú útú ú'dú 'í ní lészú 'bá rī pi vé tā lịzú pịrị vū drịgé nōgó rī gí, ìri Yēsū ri ìpē ímú 'bá rī pi vé tā lị nī. Múngú 'i'da 'bá ní tā 'dìri lūzú kìnī, ìri tā áda, ìri ní Yēsū ri ingá gōó ídri rú drāngará gálésīla rá rī sī."

³² 'Bá rī pi ká tā Páulū ní 'yoó, Yēsū drā, íngá gōó ídri rú drāngará gálésīla rá 'dìri yị, 'bá urụko'bée rikí gụú ānī gụgụ, 'bo urụko'bée kìnī, "Lē mī ũlū tā 'dìri dī, 'bá lēkí yị."

³³ Páulū ní ngazú fūzú 'bá ì ní zị Ìrēpágō rī pi āsámvú gé sī.

³⁴ 'Bá rī pi ã urụko újákí ẹsị Úpí ri ẹ'yịzú rá, kòpì újákí ì ícá 'bá Páulū ã pámvú ũbī'bá ni pi. Kòpì āsámvú gé 'dāá, 'bá rī ālu ni Dīyōnísīyō 'i, Dīyōnísīyō ri 'bá ì úmú'bá ì ní zị Ìrēpágō rī pi vé ógụpì, 'bá rī āzi ũkú ì ní zị Dāmá rī 'i, 'bá urụko'bée be.

18

Páulū sē tị Múngú vé rī Kōrínítō gá

¹ Kúru Páulū ní ngazú fūzú kūrú Ātēnésī vé rī agásī, ìri ní 'dezú mužú Kōrínítō gá.

² Páulū ca mužú Yāhúdīgú āzi ìsú 'dālē, rú ni Ákúwílā 'i, tịkí ìri āngū Pónítō vé rī agá, kòpì ímúkí drī ũkú ni Pīrīsílā be ú'dí rú Ítālīyā gélésīla, ã'diātāsīyā 'bāgú Kālāwūdīyō sē

tāimbj 'bá Yāhūdī vé rī pi ní kīnī, lē kōpi ārevú céré ã fūkí Rómā agásī rá. Páulū mu kōpi ndreé,

³ isú kōpivé ězī rizú māsámā údézú ni, sū Páulū ní rií māsámā údé rī tīnī. Kúru Páulū ri adrii kōpi be trú, kōpi úmúki ī rií ězī rī ngaá trú.

⁴ Sābātā ālu ālu, Páulū ri 'bá rī pi ímbá Jó Múngú ri Zizú rī agá 'dāá, ri Yāhūdī rī pi úbé Ġirīkī rī pi be, kōpi ē ě'yīkí rí Yēsū ri.

⁵ Sílā pi ká ímú Tīmōtéyō be āngū Mākēdōniyā vé rī gé 'dāásī, kōpi ká ícá Kōrínitō gá nōlé, Páulū 'bā ěsī rizú tī Múngú vé rī sēzú sá céré, ri ũlū Yāhūdī rī pi ní kīnī, Yēsū ri Kúrísitō.

⁶ 'Bo Yāhūdī rī pi oʷukí tī Páulū ní sēé 'dīri rá, kōpi u'dakí Páulū ri rá. Páulū ní fūrúndí ívé bōngó ru 'bá gá rī yazú, lūzú kīnī, 'í gā kōpi sī. Īri ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Īmivé ārí ã ngo ĩmi drīgé! Ícókí mā rú zījī āní ku! Í'dózú āndrū sī muzú drīdrī, ma 'de mu adri 'bá adri 'bá Yāhūdī rú ku rī pi āsámvú gé."

⁷ Páulū ní fūzú Jó Múngú ri zizú rī agásī, ĩri ní muzú fizú Tītōsī Yúsītō* riipi Múngú ri ĩnjīpi rī vé jó agá.

⁸ Kúrísipō ī ní 'bāá drīkoma rú Jó Múngú ri Zizú rī ũtēepi rī pi ívé 'bá 'bētī āsámvú gé rī pi be, ě'yīkí Úpí ri rá. 'Bá kárakarā Kōrínitō gá 'dālé rī pi yīkí tī Páulū ní sēé rī, kōpi ě'yīkí Úpí ri rá, sēkí kōpi ní bātízīmū rá.

⁹ Īnīná āzi sī, Úpí Yēsū ní átázú Páulū ní urobí agá kīnī, "Mī 'o ũrī sī ku, 'í sē tī Múngú vé rī muzú, lē mī újī kírī ku.

¹⁰ Ma mi ũtē rá, 'bá āzi ícókí mī 'oó ũnjī āluñani ku, ā'diātāsīyā 'bá mávé ni pi kárakarā anigé kūrū nōri agá."

¹¹ Páulū adri caá Kōrínitō agá 'dāá ílī ālu ělī sī, ri ũ'dúkó Múngú vé rī ímbá 'bá rī pi ní.

¹² Lókí Gálīyō ní adrizú gávānā rú āngū Ākáyā† vé rī agá rī gé, Yāhūdī

rī pi ã urukō úmúki ī Páulū ri ruú, kōpi jīkí ĩri pá tuú gávānā ęndreṭi gé, ã lī rí ĩrivé tā.

¹³ Kōpi ní 'yozú kīnī, "Ágó nōri ri 'bá rī pi ē drī úcī, kōpi ē ĩnjīkí rí Múngú ri sū 'bávé tāimbj ní lēé rī tīnī ku."

¹⁴ Páulū ká lēé kōdō átá, Gálīyō ní 'yozú Yāhūdī rī pi ní kīnī, "Īmi Yāhūdī 'dī'bée, tā ĩmi ní Páulū ri tōzú rī, ĩdī té dō ālī, āzini 'o dō tā ũnjī, ma té ícókí ĩmivé tā yī rá.

¹⁵ 'Bo tā rī ní adrii átángá Páulū ní átá rī vé tā, rú vé tā, āzini ĩmivé tāimbj vé tā rī sī, lē ĩmi útúkí ĩmi āsámvú gé sī útútū, átángá 'dī'bée sī, á lī tā āní Páulū drīgé ku."

¹⁶ Kúru ĩri ní kōpi drozú fūzú jó tā lizú rī agásī āmvé.

¹⁷ Kōpi ní Sōsītēnī adriipi drīkoma rú Jó Múngú ri Zizú rī agá rī ruzú, kōpi ní rizú ĩri fuzú jó tā lizú rī ęndreṭi gé 'dīgé. 'Bo tā ni fi Gálīyō agá 'dāá āluñani kuyé.

Páulū újā 'i gōó Ānītīyókā gá āngū Sírīyā vé rī agá

¹⁸ Vūdrī ni gé, Páulū gō adrii Kōrínitō gá 'dālé ũ'dú kárakarā. Īri ní kúru 'bá Yēsū ri ě'yī 'bá gí rī pi kuzú, ĩri ní tuzú kúlúmgbā agá, ĩri ní 'dezú muzú āngū Sírīyā vé rī gé, Pīrīsílā pi Ákúwílā be, kōpi 'dekí muú Páulū pi be trú. Kōpi ní drī muzú kuyé rī gé, Páulū sē 'í drī 'bí rēé rá, sē rēé Kēnikūriyā gá 'dāá, ā'diātāsīyā ĩri ní ũyō sōó Múngú ęndreṭi gé gí rī sī.

¹⁹ Kōpi ká muú caá Ēfēsō gá 'dāá, Páulū ní Pīrīsílā pi kuzú Ákúwílā be, ĩri ní 'dezú fizú Jó Múngú ri Zizú rī agá 'dāá ó'dúkúlegúsī, kōpi ní í'dózú átázú Yāhūdī rī pi be.

²⁰ Yāhūdī rī pi mākí kōdō ĩri kīnī, ã adri caá ī be lókí be āco, 'bo Páulū ā'yī kuyé.

²¹ Páulū ká lēé 'deé muú, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Múngú lē dō rá, ma ĩgō ĩmi vúgá nōó rá." Kúru ĩri ní

* 18:7 18:7 Tītō: Tītō adri Yāhūdī ku. † 18:12 18:12 Ākáyā: Kūrū Kōrínitō vé rī āngū Ākáyā vé rī agá.

tuzú kúlúmgbá agá Ēfésō gá 'dāgá, ìri ní 'dezú mužú.

²² Páulū ká muṣú caá kūrú Sízérīyā vé rī gé, ìri ní ísízú vūgá, ìri ní 'dezú mužú 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí Yērúsálémā gá 'dālé rī pi ẹzizú. Kúru ìri ní agazú mužú kūrú Ānītīyókā[‡] vé rī gé 'dāá.

²³ Páulū adri Ānītīyókā gá 'dāá ụ'dú kárakará. Vúdrī ni gé, ìri ní 'dezú mužú āngū Gālātīyā vé rī gé, āzini Pūrūgīyā vé rī gé, ri ẹcī 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí rī pi úndré āngū 'dī' 'bée agásī, ri 'bá Yēsū ā pámvú ūbī' 'bá rī pi ẹ ẹsī ímbá, kōpi ā adriki rí ūkpó ūkpó ìvé ẹ'yīngará agá.

²⁴ Yāhūdīgú āzi rụ ni Āpólō 'i, tīkí ìri Ālēkīzāndāriyā gá, ìri ní ícázú Ēfésō gá. Ímbákí ìri Búkū Múngú vé rī sī, nī tā ni ambamba.

²⁵ Ímbákí ìri ní tā Úpí Yēsū vé rī rá, āní sē ri tā Yēsū vé rī ímbá 'bá rī pi ní úvá sī, ímbá tā rī múké múké. 'Bo bātízīmū 'yéngá ìri ní nī rá rī, ìri bātízīmū Yūwánī ní sēé rī.

²⁶ Āpólō ní í'dózú tị Múngú vé rī sēzú ụrī ākó Jó Múngú ri Zizú rī agá 'dāá. Pīrīsílā pi Ákúwílā be ká tị ìri ní sēé 'dīri yī, kōpi ní ìri zizú mužú ìvé āngá, kōpi ní tā Múngú vé rī vé ífífí ūlūzú ìri ní múké múké.

²⁷ Āpólō ká lēé 'deé muṣú āngū Ākáyā vé rī gé 'dāá, 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí Ēfésō gá rī pi ímbákí ìri ẹ ẹsī, kōpi sīkí kōkōbī sēé 'bá Yēsū ā pámvú ūbī' 'bá Ākáyā gá 'dālé rī pi ní kīnī, lē kōpi ẹ ẹ'yīkí Āpólō ri múké. Āpólō vé cangará 'dālé rī ko 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá ẹsī múké Múngú vé rī sī rī pi ẹ ìzā ambamba.

²⁸ Āpólō í'dó rií āgátá gāá Yāhūdī rī pi be ūkpō sī gúnyá agá, ri tā Búkū Múngú vé rī agá rī ūlūú kōpi ní, lūzú 'yozú kīnī, Yēsū ri Kúrísítō.

19

Ezị Páulū ní ngaá Ēfésō gá rī

¹ Āpólō ká rií adrií Kōrínítō gá 'dālé, Páulū ní ẹlízú mužú āngū rī agásī, ìri ní cazú Ēfésō gá. Ca muṣú 'bá Yēsū ā pámvú ūbī' 'bá ni pi ísú 'dālé.

² Páulū ní kōpi zizú kīnī, “Sā ìmi ní Yēsū ri ẹ'yīzú rī gé, Índrī Uleterē rī ású nyo ìmi rá?”

Kōpi ní 'yozú kīnī, “Índrī Uleterē rī ású 'bā kuyé, 'bá yīkí 'yozú kīnī Índrī Uleterē anigé 'dīni kuyé?”

³ Kúru Páulū ní kōpi zizú kīnī, “Bātízīmū ì ní sēé ìmi ní rī, ìri bātízīmū ngōri?”

Kōpi ní újázú kīnī, “Bātízīmū ì ní sēé 'bá ní rī, Yūwánī ní tā ni ímbá rī.”

⁴ Páulū ní 'yozú kīnī, “Bātízīmū Yūwánī ní sēé rī, ìri ẹsī újázú āní ūnjīkānyā agásī. Yūwánī 'yo 'bá rī pi ní kīnī, lē kōpi ẹ ẹ'yīkí 'bá úmvúlésī ímúpi 'i vúdrī gé rī, 'bá úmvúlésī ímúpi rī Yēsū 'i.”

⁵ 'Bá rī pi ká tā Páulū ní 'yoó 'dīri yī, vúdrī ni gé, ì ní kōpi ní bātízīmū sēzú Úpí Yēsū ā rụ sī.

⁶ Páulū ká drī tị kōpi drīgé, Índrī Uleterē rī ní kōpi ásúzá, kōpi ní rizú átázú tị āndiándí ni pi sī, āzini kōpi ní rizú tā Múngú ní ūlūú kōpi ní rī ūlūzú 'bá rī pi ní.

⁷ 'Bá Índrī Uleterē rī ní ású rī pi vé kālāfe ri ícó ca muṣú drī ni ìrī rá.

⁸ Páulū fi Jó Múngú ri Zizú rī agá 'dālé, ri tị Múngú vé rī sēé ụrī ākó caá mbáá na, ri kōpi úbé, ūlū kōpi ní mālūngā Múngú vé rī ā tā, kōpi ẹ ẹ'yīkí rí tā 'i ní ūlūú rī bēnī.

⁹ 'Bo Yāhūdī rī pi ụrūko ẹ drī ícá ūkpó ūkpó, kōpi gākí tā Páulū ní ímbá rī sī, kōpi átákí ūnjí Yēsū vé tā sī gúnyá agá. Páulū ní kōpi kuzú. Ìri ní ngazú mužú jó Tērānā vé ì ní rizú āngū ímbázú rī agá 'dāá, jī 'bá Yēsū ā pámvú ūbī' 'bá rī pi mužú 'i vūgá sī ìndī. Ụ'dú ālu ālu, ri 'bá rī pi ímbá jó Tērānā vé rī agá 'dāá.

¹⁰ Páulū ímbá 'bá rī pi caá 'dālé ílī ìrī, Yāhūdī rī pi, āzini Gīrīkī adri' 'bá

[‡] 18:22 18:22 Kūrú Ānītīyókā: Kūrú Ānītīyókā 'dīri āngū Sírīyā vé rī agá.

āngū Ẹzịyā vé rī agá rī pi yìkí ụ'dúkọ múké Úpí Yẹsụ vé ị ní ùlúú 'dīri rá.

11 Múngú sē Páülū ní ùkpō āmbúgú tā āyāzú āyāyā ni pi 'ozú.

12 'Bá rī pi rikí Páülū vé lāmbá, āzini bōngó ịri ní suú 'i bēdrī gé rī pi jīi muú 'bāá 'bá drā be rī pi ā rụ' 'bá úlózú ānī, kōpivé drā de ānī rá, āzini ındrī ùnjí rī pi fūkí kōpi drīgé sī rá.

13 Yāhúdī urukọ rikí ẹcị kūrú rī pi agásī, kōpi lēkí ındrī ùnjí rī pi* údró fūú 'bá rī pi drīgé sī. Kōpi ụ'bīkí rií ındrī ùnjí rī pi údró Yẹsụ ā rụ sī. Kōpi rikí 'yoó kīnī, “Yẹsụ Páülū ní rií átá ịrivé tā sī 'dīri ā rụ sī, ịmi ındrī ùnjí rī pi, ịmi fūkí 'bá rī pi drīgé sī rá.”

14 Anjī āgō ẹzīrī Sēkévā vé rī pi rikí tā 'dīri 'oó nī. Sēkévā ri Yāhúdī rī pi vé átálágú atala rī pi drīgé rī.

15 Ụ'dú ālu, kōpi ká lēé ındrī ùnjí droó ágó āzi drīgé sī, ındrī ùnjí rī ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Á nī Yẹsụ ri rá, á nī kpá Páülū ri rá, 'bo ịmi ā'di pi?”

16 Ágó ındrī ùnjí be rī ní wazú kōpi ruzú ọjọgọ sī, ndē kōpivé ùkpō rá. Fụ kōpi ùnjí ùnjí, kōpi ápákí ùfūú jó rī agásī āmvé 'dāá rụ' 'bá be ule, āri ri raá kōpi ā rụ' 'bá gá sī.

17 Yāhúdī, āzini 'bá adri' 'bá Yāhúdī rú ku adri' 'bá Ẹfésō gá rī pi ká tā 'dīri yīi, ụrī fụ kōpi ambamba, sē kōpi ịnjīkí Úpí Yẹsụ vé rụ ānī ambamba.

18 'Bá kárakará Yẹsụ ri ẹ'yī' 'bá gí rī pi ùlúkí ịvé tā ùnjí ị ní 'oó rī pi rá gúnyá agá.

19 'Bá kárakará ándúrú adri' 'bá újógú rú rī pi úmúkí ịvé búkū ùjōgū vé rī pi, kōpi ịjīkí zāá gúnyá agá 'bá rī pi ẹndrẹtị gé 'dīgé. Kōpi ká mūfēngā ị ní búkū rī pi jezú rī lāá, ājē ni mūfēngā fífí ẹnjīpi ẹnjīnījī élífū pūkú tọwụ (50,000).

20 Kúru ụ'dúkọ Úpí vé ị ní ùlúú rī, ayi muú ąngū rī pi agásī cére, ùkpō be ambamba.

21 Tā 'i ngaápi 'dīri ā vúdrī gé, Páülū ụsụ kīnī 'i lē 'deé muú Yẹrúsālémā gá, 'i ẹlī muú trāá ąngū Mākēdōnīyā vé rī agásī, āzini ąngū Ākáyā vé rī agásī. Ịri ní 'yozú kīnī, “Á ca dō 'dālé gí, á lē kpá 'deé muú 'bá Rómā vé rī pi ndreé.”

22 Ịri ní ịvé 'bá ịrī ri' 'bá 'i ịzā ko' 'bá rī pi pēzú muú Mākēdōnīyā gá 'dālé, 'bá rī Tīmōtéyō pi Ẹrésītō be, áwí ịvé rī adrii ąngū Ẹzịyā vé rī gé 'dālé lókí be mādā.

'Bá rī pi ịgānyākí ùnjí ùnjí Ẹfésō agá 'dāá

23 Lókí 'dāri gé, 'bá rī pi ịgānyākí ùnjí ùnjí Úpí vé tā ị ní ùlúú rī sī.

24 Ágó āzi ùndógó riipi aya dīipi ni, rụ ni Dēmētīrīyō 'i, ịri ri aya ọgụ' 'bá ọgụ' ọgụ ni pi di múngú ùkú rú ị ní zīi Átémī rī vé jó sızú ānī, 'bá ẹzị nga' 'bá ịri be trụ rī pi ri mūfēngā ịsụ ambamba.

25 Dēmētīrīyō ní ịvé 'bá ẹzị vé rī pi zızú ímúzá 'i vúgá nōó, zī kpá 'bá ri' 'bá ẹzị ālu ālu 'dīri nga' 'bá rī pi ímúzá ındī, ịri ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Āgō 'dī' 'bée, ịmi nīkí rá mūfēngā 'bá ní ịsụ āmbúgú nōri, 'bá ịsúkí ẹzị 'bá ní rií ngaá nōri sī.

26 Sū ịmi ní ndreé, āzini ịmi ní yīi rá rī tịni, ágó Páülū 'dīri í'dó 'bá rī pi ẹ drī ụcị kīnī, múngú ị ní údé drī sī 'dīri, adri múngú áda kuyé, ụcị 'bá kárakará pi ẹ drī í'dózú Ẹfésō gá, cīngbá cazú ąngū Ẹzịyā vé rī agásī cére.

27 'Bá rī pi cére ímú átá ẹzị 'bávé nōri ā tā sī ùnjí. Kōpi gōkí jó múngú ùkú rú Átémī 'dīri vé rī ịnjī ku, múngú 'dīri í'dókí ịri ịnjī ąngū Ẹzịyā vé rī agásī cére, cazú vū drīgé sī cére. 'Bávé múngú adriipi āmbúgú 'dīri, tā ni ri ímú āvī 'bá rī pi agásī rá.”

28 'Bá ẹzị nga' 'bée rī pi ká tā 'dīri yīi, kōpi ā 'a ve rá, kōpi í'dókí rií

* 19:13 19:13 Ịndrī ùnjí rī pi: Ịndrī ùnjí rī pi ándúrú mālāyīkā Múngú vé ni 'bū gé 'dāá, kōpi nōkí tām̄bī Múngú vé rī, Sātānā ri kōpivé āmbúgú. Múngú ịdró kōpi 'bū gé 'dāásī vūgá nōó, kōpi gōkí ufuú ındrī ùnjí, kōpi ri 'bá rī pi ní ịzāngā sē vū drīgé nōgó. 'Í lā Ị'dangará 12:7-9.

útré ú'dúkọ be uru 'dāá kīnī, “Ātémī ri āmbúgú 'bá Ēfésō vé rī pi vé nī!”

29 Kā muý adrií mādā, 'bá kūrú agá rī pi cére ngakí rīí útré. 'Bá rī pi ní Gáyō pi ruzú Ārīsītārúkō be, njuzú muzú kōpi be vūrā 'bá rī pi ní rizú ī úmúzá áví ndrezú rī gé 'dāá. 'Bá ĩrī 'dī'bée ímúkí Páulū pi be trú Mākēdōnīyā gá 'dāásī.

30 Páulū lē kōdō muý 'i i'daá 'bá bītríká rī pi ẹnreṭi gé 'dāá, 'bo 'bá Yēsū ā pámvú ūbī' 'bá rī pi ugakí ĩri sī.

31 Ūgalaku uruko āngū 'dāri agá adri' 'bá Páulū vé ūndī rī pi, kōpi ní ú'dúkọ pēzú muzú Páulū ní, kōpi mākí ĩri kīnī, ā mu vūrā áví úndrezú rī gé 'dāá ku.

32 'Bá ī úmú' 'bá rī pi ní í'dózú útrézú ú'dúkọ be uru 'dāá, kōpi rikí útré létì be āndiāndí. 'Bá rī pi ē drī ábá cére cére, kōpi nīkí kuyé 'yozú kīnī, ī úmúkí ī vūrā 'dāri gé ā'di 'oó.

33 Yāhūdī rī pi ní Ālēkīzándā ri zezú muzú pá tuzú ī ẹnreṭi gé 'dāá, kōpi ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Mí ūlū 'bá ní mívé tā.” Ālēkīzándā ní drī 'bāzú 'bá rī pi ā újíkí kīri, 'ī ūlū rí tā 'i ngaápi rī.

34 'Bo 'bá rī pi ká nñi áamá 'yozú kīnī, Ālēkīzándā ri Yāhūdīgú, kōpi ní í'dózú útrézú ú'dúkọ be uru 'dāá kīnī, “Ātémī ri āmbúgú 'bá Ēfésō vé rī pi vé nī!”

35 Ūgalaku riipi tā kūrú rī vé rī sīipi rī ní 'bá rī pi ugazú újízú kīri, ĩri ní 'yozú kīnī, “Īmi 'bá Ēfésō vé 'dī'bée, 'bá āngū nōri agá rī pi ārevú cére nīkí rá 'yozú kīnī, 'bā ri jó mungú Ātémī vé rī ūtē nī. Kōpi nīkí rá 'yozú kīnī, írā í'dépi 'bū gélésīla rī, í'dé vūrā nōri gé, 'bá rī pi ní rīi ĩnjīi mungú Ātémī rú 'dī.

36 Tā 'dīri ĩri tā áda, 'bá āzi ícọ gāá ku, lē ĩmi adrikí kīri, ā 'dekí tā gá mbēlējá ku.

37 Āgō ĩmi ní íjī nō'bée ūgūkí ngá 'bávé jó mungú vé rī agá rī kuyé,

kōpi u'dakí kpá 'bávé mungú Ātémī ri kuyé.

38 Dēmētīrīyō pi ívé 'bá ẹzị vé rī pi be, dō kōpi tā be anigé 'bá 'dī'bée be, jó tā lizú rī anigé, 'bá tā lị' 'bá rī pi kpá anigé, kōpi tā rī lị nī.

39 'Bo dō tā āzi ĩmī ẹsị agá tūngú ni anigé ĩmi lēkí átá, 'bá ri' 'bá tā ūsū' 'bá kūrú agá rī pi ícọ tā 'dīri útú nī.

40 Tā 'bá ní ĩgānyāzú ú'dú āndrū rī agá nōri, ĩri sē ī tā lị ānī 'bá drīgē. 'Bá ícókí 'bā úná tā 'dīri agásī bā ku, ā'diātāsīyā tā 'bá ní ĩgānyāzú 'dīri vé ífífí 'dāáyo.”

41 Ūgalaku rī ká tā 'dīri 'yoó 'dīni, ĩri ní kuru 'yozú kīnī, 'bá rī pi ā ayikí 'dīisī rá.

20

Páulū ẹlì muzú āngū Mākēdōnīyā vé rī agásī, āzini Gīrīkī vé rī agásī

1 ĩgānyāngará 'bá rī pi ní rizú útrézú 'dīri ká újī, Páulū ní 'bá Yēsū ā pámvú ūbī' 'bá rī pi zizú ímúzá 'í vúgá nōó, ĩri ní kōpi ẹsị ímbázú. ĩri ní 'yozú kīnī, mōdó ĩmi ní, ĩri ní kuru 'dezú muzú āngū Mākēdōnīyā vé rī gé.

2 Páulū ri ẹcị muzú kūrú rī pi agásī, ri 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí rī pi ē ẹsị ímbá muzú, kuru ĩri ní cazú āngū Gīrīkī* vé rī gé,

3 adri caá 'dāá mbāá na. Páulū útú 'i lēzú muzú Sírīyā gá kúlúmgba sī, 'bo Yāhūdī rī pi ní ĩri ā tā líi rī sī, ūsū, gō 'i újá, 'dụ létì ẹlīpi muzú āngū Mākēdōnīyā vé rī agásī rī.

4 'Bá mu' 'bá Páulū be trú rī pi, Sōpátā Páyírāsī mvọpi íngápi Bēreyā gá rī 'i, Ārīsītārúkō 'i, Sēkúndā 'i, 'bá 'dī'bée íngakí Tēsālōnīkē gá, Gáyō 'i, Tīmōtēyō 'i, 'bá 'dī'bée íngakí Dērēbē gá, Tūkíkō 'i, Tōrōfīmū 'i, 'bá 'dī'bée íbíkí íngá āngū Ẹzīyā vé rī agá.

5 'Bá 'dī'bée 'dekí muzú drīdrī, kōpi múkí 'bā tēé Tūrówā gá.

* 20:2 20:2 *Āngū Gīrīkī vé rī*: Índrezú Páulū 'de muý kūrú Kōrínitō vé rī agá, āngū Ākáyā vé rī agá. Ākáyā ri āngū Gīrīkī vé rī agá.

6 Ụ'dụ ị ní Ụmụ Pánga ni 'Bǎá Udrá ku rĩ nyazú rĩ ǎ vùdrĩ gé, 'bá ní tuzú kúlúmgbá agá P̄l̄p̄p̄ȳi gé 'dǎgá, 'bá ní 'dezú muzú. 'Bá tuki ẹc̄i caá ụ'dụ t̄w̄w̄, 'bá cakí muṣ k̄p̄i ịsú Tūrówǎ gá, 'bá adrikí caá 'dǎá ụ'dụ ẹz̄r̄i.

Ingakí Ēwūtíkō ri gōō idri rú drāngárá gálésī kūrú Tūrówǎ vé rĩ agá

7 Kǎ muṣ adrii ụ'dụ Sǎbátǎ vé rĩ gé ũndrésī, 'bá ní 'bǎ úmúzú céré vūrǎ ǎlu gé pánga Úpí vé rĩ nyangárá gá. Páulū ní í'dózú t̄i s̄ezú 'bá rĩ pi ní, dr̄ 'd̄ini, ịri ní l̄é muṣmu rĩ s̄i, s̄e t̄i rĩ caá c̄imgbá ịn̄jǎ ágágá.

8 Ū'yūkí lámǎ kárakarǎ jó 'bá ní tuzú úrízú ụr̄ugégé rĩ agá 'dǎá.

9 Páulū kǎ rii t̄i rĩ s̄éé muzú sǎ be ǎco, k̄r̄imvǎ Ēwūtíkō úr̄i ívé rĩ kú s̄ubǎ gá, 'de ụ'dụ gé kp̄l̄kp̄l̄i, ịri ní í'dézú jó ǎ 'a na ụr̄ugégé rĩ gé 'dǎásī vūgá n̄ó. 'Bá rĩ pi kǎ ịri ingáá, ịsú ǎkūdē drǎ gí.

10 Páulū ní ịsízú ímúzú ụr̄u 'dǎásī vūgá n̄ó, ịri ní ọv̄zú, u'dezú ǎv̄ rĩ ruzú, ịri ní 'yozú k̄n̄i, "Īmi új̄k̄i k̄iri, 'bá ǎzi ǎ ngo ku, Ēwūtíkō ri idri rú."

11 Kúru Páulū pi ní gōzú tuzú jó agá ụr̄ugégé 'dǎá, ịri ní pánga í'dúzú ũndízú, k̄p̄i ní nyazú tr̄. Páulū átá c̄imgbá cazú ụ'b̄ut̄jǎ gá, ịri ní kúru 'dezú muzú.

12 'Bá Yēsū rĩ ẹ'ȳi 'bá gí rĩ pi ní k̄r̄imvǎ rĩ j̄izú muzú 'b̄et̄i 'dǎá idri rú, ǎȳkō f̄u k̄p̄i ambamba.

Páulū átá ívé tǎ ụd̄đ dr̄ikoma Ēfésō vé rĩ pi ní

13 Páulū ụs̄, l̄e muṣ pá s̄i kūrú Ásō vé rĩ gé 'dǎá. Kúru 'bá ní 'dezú muzú dr̄dr̄i kúlúmgbá s̄i Ásō gá 'dǎá, vūrǎ 'bá ní muzú 'bǎ ịsúzú Páulū pi be rĩ gé.

14 Páulū caá 'bǎ ịsú Ásō gá 'dǎá, ịri ní tuzú kúlúmgbá agá, 'bá ní 'dezú muzú M̄t̄il̄n̄é gá 'dǎá tr̄.

15 Kǎ muṣ adrii dr̄ 'd̄ini, 'bá ní 'dezú muzú kúlúmgbá rĩ s̄i, 'bá ẹl̄k̄i

muzú ǎngū 'i l̄ipi kú ngu ȳi agá K̄iyósī vé rĩ ǎ gārǎ gá s̄i. Kǎ muṣ adrii dr̄ 'd̄ini, 'bá ní cazú Sǎmósī gé. Ụ'dụ 'd̄iri ǎ vùdr̄i gé dr̄ 'd̄ini, 'bá ní cazú M̄l̄étō gá.

16 Páulū ụs̄ ǎndúrú k̄n̄i, 'í l̄e agaá kūrú Ēfésō vé rĩ ǎ gārǎ gá s̄i, ǎ'diātās̄iyǎ 'í l̄e sǎ izaá ǎngū Ẹz̄iyǎ vé rĩ agá 'dǎá ku. 'Í l̄e muṣ mb̄el̄e mb̄el̄e, 'í ca rí Ȳer̄ús̄alémǎ gá, ịc̄ó dō rá, ụ'dụ P̄n̄it̄k̄ós̄itǎ vé rĩ ẹ ịsú rí 'i 'd̄al̄é.

17 'Bá kǎ caá M̄l̄étō gá 'dǎá, Páulū ní ụ'd̄uk̄ó p̄ezú muzú dr̄ikoma k̄n̄isǎ vé rĩ pi ní Ēfésō gá 'dǎá, l̄e k̄p̄i ẹ ím̄uk̄i 'í v̄ugá n̄ó.

18 K̄p̄i kǎ ịcǎ, Páulū ní 'yozú k̄p̄i ní k̄n̄i, "Lókí má ní ịcázú ǎngū Ẹz̄iyǎ vé rĩ agá, 'bá ní adrizú ịmi be rĩ gé, ịmi n̄k̄i mávé adringárá rá.

19 Yǎh̄ud̄i rĩ pi ǎ ụr̄uk̄ó 'okí ma ũnjí, s̄e má ní ịz̄āngǎ ambamba, 'bo á 'bǎ ma kú mǎdǎ, á ri ẹz̄i ngaá Úpí ní.

20 Ịmi n̄k̄i rá, má ní t̄i M̄ungú vé rĩ ũl̄ungárá gá, má ũz̄ ịmi ní tǎ ǎzi ǎlun̄ani kuyé, á ri tǎ rĩ ịmbá gún̄yǎ agá, ǎzini ịmivé 'b̄et̄i ǎs̄ámvú gé s̄i.

21 Á 'yo Yǎh̄ud̄i rĩ pi ní, ǎzini 'bá adri 'bá Yǎh̄ud̄i rú ku rĩ pi ní tǎ ũkpó ũkpó, l̄e k̄p̄i ǎ új̄akí ẹs̄i ũnj̄k̄anyǎ agásī rá, k̄p̄i ẹ ẹ'ȳk̄i M̄ungú ri, ǎzini k̄p̄i ẹ ẹ'ȳk̄i Úpí Yēsū Kúrísitō ri.

22 "S̄ū Ịndr̄i Uleter̄e rĩ ní l̄úú má ní rĩ t̄ini, á l̄e n̄oni muṣ Ȳer̄ús̄alémǎ gá, 'bo á n̄i kuyé dō tǎ ngóni ri mu 'i nga má be 'd̄al̄é n̄i.

23 Kūrú ǎlu ǎlu má ní cazú rĩ agá, Ịndr̄i Uleter̄e rĩ ri ũl̄úú má ní k̄n̄i, ị ma 'd̄u 'be ịz̄āngǎ nya jó ǎngū ũ'ȳizú rĩ agá.

24 'Bo tǎ ngóni ri dō 'i nga má be n̄i, má ụs̄ ku, á l̄e ẹz̄i Úpí Yēsū ní s̄éé má ní rĩ ngaá caá ụd̄đ gé. Ẹz̄i ịri ní s̄éé má ní n̄ori, ma ri ụ'd̄uk̄ó múké M̄ungú vé ẹs̄i múké vé rĩ ǎ tǎ ũl̄ú muzú.

25 "Á ri ẹc̄i m̄āl̄ungǎ M̄ungú vé rĩ ǎ tǎ ũl̄úú ịmi ní, 'bo á n̄i rá ịmi ǎs̄ámvú gé 'd̄igé, 'bá ǎzi gō ma ndreé d̄i ku.

26 Āndrũ sī á lē 'yoó ìmi ní 'díní, 'bá rī sē dō 'i fíí drāngará 'dání'dání rī agá, adri mà tā kuyé.

27 Ā'diātāsīyā má ũlū ìmi ní tā Múngú ní lēé rī pi ārēvú céré rá.

28 “Lē ìmi ũtēkí ìmi ũtētē, āzini ìmi ũtēkí kābīlō Índrī Uleteré rī ní sēé kuú ìmi drīgé rī pi ũtētē. Lē ìmi úcékí kābīlō Múngú vé adri'bá kánísā agá, ìri ní jeé ívé ārí sī rī pi.

29 Á nī rá úmvúlésī á mụ dō gí, 'bá ụrụkọ ímụ ífí ìmi āsámvú gé sụ ārākíla tịni, kọpi ímụ kābīlō rī pi 'o ũnjí.

30 Ìmi āsámvú gé 'dīgé, 'bá ụrụkọ ímụ tā ũnjō vé ni ũlū, kọpi lēkí 'bá rī pi ā ā'yíkí tā ī ní rii ũlūú rī áyu.

31 Lē ìmi ndrekí múké! Ìmi ígákí tā má ní adrizú ìmi āsámvú gé nōgọ cazú ílī na 'dāri, á 'bā ésí rizú ìmi ímbázú ũtúná pi ìníná be mīndrē be mị gé, ìmi adrikí rí ũkpó ũkpó ìmivé ẹ'yīngará agá.

32 “Á ku nóni ìmi Múngú drīgé, ìrivé ésí múké rī ā adri ìmi be, ā sē ìmi ā adrikí ũkpó ũkpó, ā sē ìmi ní ngá múké, ìmi ālēkí rí anji ìri ní ũpēé gí rī pi be trụ.

33 “Á 'bā ésí 'bá āzi vé mūfēngā drīgé kuyé, dōku 'bá āzi vé bōngó drīgé kuyé.

34 Ìmi nīkí rá, á ri ẹzị ngáá drī mávé nōri sī, mà ìzā kozú, āzini 'bá má ní rizú ẹzị ngazú kọpi be trụ rī pi ẹ ìzā kozú.

35 Ẹzị céré má ní ngáá rī pi agásī, má 'da ìmi ní létí ẹzị ngazú, ìmi kókí rí 'bá ũkpō ākó rī pi ẹ ìzā āní. Ìmi ígákí Úpí Yēsũ vé tā ìri ní 'yoó 'dāri kīnī, “Bá rīpi ngá sēépi rī, ìri tākíri ísú 'bá ngá ẹ'yípi rī ndē rá.”

36 Páulū ká átángá 'dīri átá, kọpi ní kūmūcí ũtīzú 'bá 'dī'bée be trụ, ìri ní Múngú ri zizú.

37 'Bá rī pi ká rii Páulū ri u'deé ẹzị bēdrī sī, kọpi ngakí céré rii ngoóngo.

38 Kọpi céré adrikí kú ìzāngā sī, ā'diātāsīyā Páulū ní 'yoó kīnī kọpi

ícókí 'i ndreé dīi ku rī sī. Kọpi ní kúru Páulū ri jizú mụzú kúlúmgba gá 'dāá.

21

Páulū 'de mụzú Yērūsālēmā gá

1 'Bá ká 'bá kánísā vé drīkoma rú Ēfēsō vé rī pi kuú, 'bá ní tuzú kúlúmgba agá, 'bá ní mụzú piri cazú Kósí gé. Ká mụy adrii drū 'díní, 'bá ní cazú Rōdésí gé, kúru 'bá ní gōzú 'dezú mụzú Pātārā gá.

2 'Bá ní kpá gōzú tuzú kúlúmgba agá, 'bá ní mụzú āngū Fōnísīyā vé rī gé.

3 'Bá ní āngū 'i līpi kú ngu yī agá ī ní zī Sáyípūrāsī rī ndrezú, 'bá agakí ìrivé wōkō ándrelé rú rī gélésīla, 'bá ní mụzú Sírīyā gá. 'Bá mụkí sī Táyā gá, vūrā ī ní rizú ngá kúlúmgba agá rī pi u'duzú āmvé rī gé.

4 'Bá ísúkí 'bá Yēsũ ā pámvú ũbī'bá rī pi 'dāgá, 'bá adrikí kọpi be caá ú'dú ẹzīrī. Índrī Uleteré rī ású kọpi, kọpi 'yokí Páulū ní kīnī, lē Páulū ā mụ Yērūsālēmā gá 'dālé ku.

5 'Bávé sá adrizú 'dāgá rī ká dey, 'bá ní 'dezú mụzú. 'Bá Yēsũ ā pámvú ũbī'bá rī pi ārēvú céré, ívé ũkú rī pi be, ívé anjíná rī pi be, kọpi jíkí 'bá fūzú kūrú rī agásī cīmgba cazú yī tị gé 'dāá, 'bá ní kúru kūmūcí ũtīzú Múngú ri zizú.

6 'Bá ní kúru kọpi ẹzizú, 'bá ní tuzú kúlúmgba agá, kọpi ní ī újázú gōzú 'bētị.

7 'Bá ní ngazú Táyā gá 'dāgá, 'bá ní 'dezú mụzú, 'bá mụkí sī Pētōlēmísí gé, 'bá ní 'bā ọgūpī Yēsũ ri ẹ'yī 'bá gí rī pi ẹzizú, 'bá adrikí kọpi be 'dāgá 'yéná ú'dú ālu.

8 Ká mụy adrii drū 'díní, 'bá ní 'dezú mụzú kūrú Sīzērīyā vé rī gé, 'bá mụkí adrii Pīlípū vé āngá. Pīlípū ri 'bá ú'dúkó múké Múngú vé rī ũlūúpi ni, ìri 'bá ī ní ũpēé ẹzīrī ri 'bá ānyāngā awa 'bá Yērūsālēmā gá 'dālé rī pi vé ọgūpị.

9 Pílípũ ri anji ũkú be sụ, kôpi céré ãgõ ãkó, kôpi ri tã Múngú ní ũlũ kôpi ní rĩ ũlũ 'bá rĩ pi ní.

10 'Bá adrikí kũrú Sizeriã vé rĩ agá 'dãá ú'dụ be kárakarã, nẹbĩ ãzi rụ ní ãgábũ 'i, íbĩ ímụ ãngũ Yũdáyã vé rĩ gélésĩ.

11 Ágõ rĩ kã ímụ 'bã ndrengará gá, í'dụ Páũlũ vé gõ rii 'yĩ úpílẹ gá rĩ, úmbé 'i pá ãní, ãzini 'i drĩ ãní, ãri ní 'yozú kĩnĩ, "Índrí Uleteré rĩ lũ má ní kĩnĩ, 'Ambugu Yãhũdĩ rĩ pi vé Yẽrúsãlémã gá rĩ pi ímụ gõ nõri vé ẹ'dípa rụ, kôpi ãri úmbé, kôpi ãri sẹ 'bá adri'bã Yãhũdĩ rú ku rĩ pi dríge."

12 'Bá kã tã 'dĩri yĩ, 'bã 'bã Yẽsũ ri ẹ'yĩ'bã gĩ rĩ pi, 'bã adri'bã ãngũ 'dãri agá rĩ pi be, 'bã mākĩ Páũlũ ri, 'bã kĩnĩ, ã mụ Yẽrúsãlémã gá 'dãá ku.

13 Kúru Páũlũ ní újázú kĩnĩ, "Ngá ãmi ní rizú ngozú rĩ ã'di? ãzini ngá ãmi ní rizú ãzãngã sẹzú mã ẹsĩ agá 'dĩni rĩ ã'di? Á lẹ 'bã ãzi ã uga ma ku. Mã ã'yĩ úmbéngará rĩ rá, ãzini mã ã'yĩ mụ drãã Yẽrúsãlémã gá Úpĩ Yẽsũ vé rú ã tã sĩ rá."

14 'Bá kã ndreé 'bã ícókĩ Páũlũ ri ugaá 'bã ku, 'bã ní kúru ãri ọyuzú. 'Bá ní 'yozú, "Úpĩ ã 'o tã rĩ sũ 'i ẹsĩ ní lẹ rĩ tĩni."

15 Tã 'dĩri ã vùdrĩ gé, 'bã ní 'bávé ngá pi údrõzú, 'bã ní 'dezú mụzú Yẽrúsãlémã gá.

16 'Bã Yẽsũ ã pámvú ãbĩ'bã adri'bã kũrú Sizeriã vé rĩ agá rĩ pi ã urũkõ jĩkĩ 'bã mụ Mẽnẽsõnã vé ãngã. Mẽnẽsõnã íbĩ ímụ Sáyípũrãsi gélésĩ, ãri ãnógõsĩ 'bã Yẽsũ ri ẹ'yĩpi gĩ ni.

Páũlũ ca Yẽrúsãlémã gá

17 'Bã kã caã Yẽrúsãlémã gá 'dãá, 'bã ẹdrĩpĩ, ãzini 'bã ọmvúpĩ ẹ'yĩkĩ 'bã drĩ ãri sĩ.

18 Kã mụ caã drũ 'dĩni, 'bã ní ngazú mụzú Páũlũ pi be Yõkõbũ ri ndrezú, 'bã cakĩ ísũ 'bã ambugu rĩ pi céré 'dãlẹ anigé.

19 Páũlũ ní kôpi ẹzizú, ãri ní tã Múngú ní 'oó 'bã adri'bã Yãhũdĩ rú ku rĩ pi ãsãmvú gé, ú'dúkõ múké 'i ní ũlũ rĩ ã tã sĩ rĩ ũlũzú kôpi ní céré.

20 'Bã rĩ pi kã tã 'dĩri yĩ, kôpi ãngũkĩ Múngú ri rá. Kúru kôpi ní 'yozú Páũlũ ní kĩnĩ, "Bã ẹdrĩpĩ, 'i ndre drĩ kã, Yãhũdĩ ẹlĩfũ kárakarã ẹ'yĩkĩ Yẽsũ ri rá, kôpi céré 'bãkĩ ẹsĩ rizú tãimbĩ Mõsẹ vé rĩ 'düzú ngazú.

21 Yãhũdĩ Yẽsũ ri ẹ'yĩ'bã gĩ Yẽrúsãlémã gá nõgõ rĩ pi yĩkĩ kĩnĩ, mi ri Yãhũdĩ adri'bã 'bã adri'bã Yãhũdĩ rú ku rĩ pi ãsãmvú gé rĩ pi ímbã kĩnĩ, kôpi ã 'dúkĩ tãimbĩ Mõsẹ vé rĩ ngãá ku, kôpi ã sẹkĩ ãvé anjĩnã rĩ pi ã ágélé ẹ tĩ úlĩ ku, dõku kôpi ã 'dúkĩ mẽrẽ Yãhũdĩ rĩ pi vé rĩ ngãá ku.

22 'Bo nõni kôpi yĩkĩ kĩnĩ, mí ícã nõgõ gĩ, 'bã 'okĩ rĩ ãngõni?

23 Lẹ mĩ 'dụ tã 'bã ní lũú mí ní rĩ ngããngã. Ágõ urũkõ'bée sụ 'bã ãsãmvú gé nõgõ sõkĩ ándúrú ãyõ* Múngú ẹndrẹtĩ gé.

24 ãmi ngakĩ mụ ãgõ 'dĩ'bée be trũ, ãmi 'okĩ lã'bĩ rú'bã ãjĩzú adrizú uleteré rĩ kôpi be trũ. Mĩ ãfẽ mũfẽngã ã ní kôpi ẹ drĩ'bí fazú rĩ ãfẽfẽ, 'bã ãlũ ãlũ ã nĩ rĩ 'yozú kĩnĩ, tã ã ní 'yoó mĩ tã sĩ 'dĩri adri tã áda ku, mi 'bã riipi Mõsẹ vé tãimbĩ 'dũpĩ ngããpi ni.

25 "Bã sĩkĩ kõkõbĩ sẹe 'bã adri'bã Yãhũdĩ rú ku Yẽsũ ri ẹ'yĩ'bã gĩ rĩ pi ní. 'Bã kĩnĩ, lẹ kôpi ã nyakĩ ãnyã ã ní sẹe ngá ã ní údẹ múngú rú rĩ pi ní rĩ ku, kôpi ã nyakĩ ãnyãpã ã ní ãri ni lĩ dãã vũgã kuyé rĩ ku, kôpi ã nyakĩ ãnyãpã ã ní umbe ni pi drãã drĩ sĩ rĩ ku, kôpi ã 'bãkĩ ọwũ ku."

26 Kúru kã mụ adri drũ 'dĩni, Páũlũ pi ní ngazú mụzú ãgõ sụ 'dĩ'bée be trũ, kôpi ní lã'bĩ rú'bã ãjĩzú ule rĩ 'ozú. Kúru Páũlũ ní 'dezú mụzú Jó Múngú vé rĩ agá 'dãá, ãri ní ú'dụ rú'bã ãjĩzú rĩ vé dẽngará ã tã lũzú kôpi ní, ã zãkĩ rĩ 'bã ãlũ ãlũ ní rõbõnõ.

* 21:23 21:23 Sõkĩ ándúrú ãyõ: 'Í lã tã Yãhũdĩ rĩ pi ní ãyõ sõzú rĩ búkũ Kãlãfe vé rĩ agã. Kãlãfe 6:1-27.

Páülũ vé rúngará

27 ʾdú ézĩrĩ rú 'bá ũjĩzú rĩ kã lée deēde, Yāhūdĩ uruko íngá 'bá āngũ Ēzĩyā vé rĩ gé rĩ pi ndrekí Páülũ ri Jó Múngú vé rĩ agá 'dāá. Kōpi íngákí Páülũ drĩgé, kōpi rukí ĩri,

28 kōpi ní 'dózu útrézu ʾdúkó be uru 'dāá kĩnĩ, “Īmi 'bá Īsērelē vé 'dĩ'bée, ĩmi kokí 'bā ĩzā! Ágó 'dĩri ímbá 'bá rĩ pi āngũ rĩ pi agásĩ céré kĩnĩ, 'bávé 'bá rĩ pi ũnjĩ, āzini 'bávé tāĩmbĩ rĩ ũnjĩ, āzini 'bávé Jó Múngú vé uletere nōri ũnjĩ. Íjĩ 'bá adri 'bá Yāhūdĩ rú ku rĩ pi ímú Jó Múngú vé rĩ ā bóró gá nōo ímú vūrā uletere rĩ izaá ícá āzāvũ rú.”

29 Ā'diātāsīyā kōpi ndrekí ándúru Tōrōfímũ Ēfēsōgú rĩ rikí adrii Páülũ be trũ kũrũ agá 'dāá, kōpi ũsũkí déna Páülũ íjĩ Tōrōfímũ rĩ ímú Jó Múngú vé rĩ agá nĩ.

30 'Bá kũrũ agá rĩ pi ārēvú céré íngákí Páülũ drĩgé ũnjĩ ũnjĩ, 'bá rĩ pi ínjúkí vūrā āndiāndí ni pi agásĩ, kōpi rukí Páülũ ri, ízékí ĩri ĩfũú Jó Múngú vé rĩ agásĩ āmvé. Koro kōpi ní kēṭi kání rĩ vé rĩ pi ũpĩzú.

31 'Bá rĩ pi kã lée kōdō Páülũ ri 'dĩ drāá, koro ʾdúkó ní cazú ũgalaku āmbúgú āngáráwá rĩ pi vé† íngápi Rómā gá rĩ vúgá 'dāá kĩnĩ, 'bá Yērúsālēmā vé rĩ pi ĩgānyākí kuú ũnjĩ ũnjĩ.

32 Koro ĩri ní ívé ũgalaku rĩ pi zizú āngáráwá rĩ pi be, kōpi ní njuzú mužú 'bá bĩtríká rĩ pi āsámvú gé 'dāá. 'Bá ĩgānyā 'bá rĩ pi kã ũgalaku āmbúgú rĩ ndree ívé āngáráwá rĩ pi be, kōpi kukí Páülũ vé fúngará ānĩ.

33 Ūgalaku āmbúgú rĩ ní Páülũ ri ruzú, ĩri ní tāĩmbĩ sēzú kĩnĩ, ā úmbékí Páülũ ri ímvē ĩrĩ sĩ. ĩri ní 'bá rĩ pi zizú kĩnĩ, “Ágó nōri ā'di 'i? Ágó rĩ 'o ā'di ā tā?”

34 'Bá rĩ pi uruko ngakí rií útré ʾdúkó be uru 'dāá lēti be āndiāndí. 'Bá rĩ pi ní rií útré ʾdúkó be uru 'dāá rĩ sĩ, sē ũgalaku āmbúgú rĩ ĩsú

tā pĩrĩ Páülũ vé tā sĩ kuyé. ĩri ní tāĩmbĩ sēzú kĩnĩ, ā jikí Páülũ ri vūrā āngáráwá rĩ pi ní adrizú rĩ gé 'dāá.

35 Páülũ kã mužú caá vūrā ĩ ní rizú tuzú mužú urugégé 'dāá rĩ gé, 'bá bĩtríká rĩ pi ĩgānyākí ũnjĩ ũnjĩ, āngáráwá rĩ pi ní Páülũ ri 'duzú mužú kĩdĩ sĩ, 'bá bĩtríká rĩ pi ā 'okí rĩ ĩri ũnjĩ ku.

36 'Bá bĩtríká 'dekí mužú Páülũ ā vudrĩ gé sĩ, kōpi rikí útré ʾdúkó be uru 'dāá kĩnĩ, “Ā 'dikí ĩri drāá rá, ā 'dikí ĩri drāá rá!”

Páülũ átá ívé tā 'bá bĩtríká rĩ pi endrēti gé

37 Āngáráwá rĩ pi kã lée Páülũ ri jĩ fi vūrā āngáráwá rĩ pi ní adrizú rĩ gé 'dāá, Páülũ ní ũgalaku āmbúgú rĩ zizú kĩnĩ, “Mi nyo ícá ma ā'yĩ átángá átá rá?”

Āmbúgú rĩ ní 'yozú Páülũ ní kĩnĩ, “Mi ícá átángá rĩ átá Ĝĩrĩkĩ tĩ sĩ rá?”

38 Mĩ adri nyo Ējēpētōgú ándúru waápi ásé agá āri 'bágú rú 'bá āngũ ú'dĩ 'bá ni pi be élifũ sũ (4,000) rĩ 'i kuyé?”

39 Páülũ ní újázú kĩnĩ, “Ma Yāhūdĩgú, tĩkí ma kũrũ Tārāsísā vé rĩ agá, āngũ Kĩlĩkiyā vé rĩ agá, kũrũ 'dĩri ā rú kukũ. Mĩ ā'yĩ ma, mā átá 'bá rĩ pi ní.”

40 Ūgalaku āmbúgú rĩ ní 'yozú Páülũ ní kĩnĩ, “Mĩ átá.” Kúru Páülũ ní pá tuzú vūrā ĩ ní rizú tuzú mužú urugégé rĩ gé 'dāá, ĩri ní drĩ 'bāzú 'bá bĩtríká rĩ pi ā ũjĩkí kĩri. 'Bá rĩ pi kã újĩ kĩri gĩ, ĩri ní kúru átázú kōpi ní Ārāmáyĩkĩ tĩ sĩ.

22

1 Páülũ ní 'yozú 'bá bĩtríká rĩ pi ní kĩnĩ, “Mā édrĩpĩ mā éṭēpĩ, ĩmi yĩkí drĩ ma ká, mā ũlũ mávé tā ĩmi ní.”

2 Kōpi kã yĩ Páülũ átá ĩ ní tā rĩ Ārāmáyĩkĩ tĩ sĩ, kōpi újĩkí céré kĩri. Kúru Páülũ ní 'yozú kĩnĩ,

3 “Ma Yāhūdĩgú, tĩkí ma kũrũ Tārāsísā vé rĩ agá, āngũ Kĩlĩkiyā vé

† 21:31 21:31 Ūgalaku āmbúgú āngáráwá rĩ pi vé rĩ: ĩri āngáráwá élifũ ālu rĩ pi ē drĩ kōpi ni.

rĩ agá, á mba Yẽrúsálémã agá nõgó. Gãmãlĩyélẽ ímbá ma, á nĩ tãĩmbĩ 'bá ẽ'bípiĩ vé rĩ múké múké, ãzini á 'bã ẽsĩ céré rizú Múngú ri ñnjĩzú, sũ ìmi ní riĩ ñnjĩ ãndrũ nõri tĩni.

⁴ Má ọcũ 'bá Yẽsũ ã pámvú ùbĩ'ba rĩ pi ùnjĩ ùnjĩ, ú'díkí uruko'bée ùdráá rá. Má uru ùkú rĩ pi ãgõ rĩ pi be ìjĩ ímú ú'bé jó ãngũ ù'yízú rĩ agá.

⁵ Átálágú ãmbúgú atala rĩ pi drĩgé rĩ, ãzini 'bá ri'ba tã lĩ'ba rĩ pi be, kọpi ícõ tã má ní riĩ njeé nõri ẽtĩ rá. ã'diãtãsiyã á mu kọkọbĩ ẽ'yĩ kọpi vúgá jĩ muzú drĩkoma adri'ba Dãmãséke agá rĩ pi ní, mã mu rĩ 'bá Yẽsũ ri ẽ'yĩ'ba gĩ rĩ pi uruú ìjĩ ímú ọcũ Yẽrúsálémã gá.

⁶ "Má ní riĩ mungará gá létĩ gé 'dĩgé, mã kã caá ñnyĩ Dãmãséke gá 'dãá, ãcí ní d̄izú 'bũ gé 'dãásĩ mã gārã ñngbērēzú kūrũ.

⁷ Má ní ngazú í'dézú vūgá, mã ní ụ'dúkọ yizú, ụ'dúkọ rĩ ní 'yozú má ní kĩnĩ, 'Sáulã! Sáulã! Ngá mí ní rizú ma ọcũzú 'dĩni rĩ ã'di?'

⁸ Má ní zizú, 'Úpí, mi ã'di 'i?' Ìri ní újázú kĩnĩ, "Bá mí ní riĩ ọcũ rĩ, ìri ma 'i Yẽsũ Nãzērētāgú rĩ.'

⁹ 'Bá má ní riĩ muú kọpi be trũ rĩ pi ndrekĩ ãcí d̄ipi rĩ rá, 'bo kọpi yĩkĩ ụ'dúkọ riĩpi átápi mã be rĩ kuyé.

¹⁰ "Má ní kuru zizú, 'Úpí, mã 'o ã'di?' Úpí ní 'yozú kĩnĩ, "Í nga uru, 'í mu Dãmãséke gá. 'Í ca dõ 'dãlé gĩ, tã ì ní lée mi 'o rĩ, ì ùlũ mí ní rá.'

¹¹ ãcí d̄ipi ãngũ ñngbērēepi mã gārã gá sĩ 'dĩri, sē mã mĩ ẽsĩ rá, 'bá mu'ba mã be trũ rĩ pi sekĩ ma muzú Dãmãséke gá 'dãá nĩ.

¹² "Ágó ãzi rú ni ãnãnyã 'i, ìri ri adri Dãmãséke gá 'dãá. Ìri 'bá Múngú ri ñnjĩpi ñnjĩni, 'du tãĩmbĩ Mósẽ vé rĩ ngaá ñndĩ, Yãhũdĩ adri'ba 'dãlé rĩ pi ãrẽvú céré ñnjĩkĩ ìri ñnjĩnĩ.

¹³ Ágó rĩ ní ímúzú pá tuzú mã gārã gá, ìri ní 'yozú kĩnĩ, 'Má ẽdrĩpi Sáulã, mĩ mĩ ẽ zĩ 'i!' Sã 'dãri gé, koro mã mĩ ní 'i zizú ãngũ ndrezú.

¹⁴ "Ìri ní 'yozú má ní kĩnĩ, 'Múngú 'bá ẽ'bípiĩ vé rĩ ñpẽ mi, mĩ nĩ rĩ tã 'i ẽsĩ ní lée rĩ, mĩ ndre rĩ Yẽsũ 'Bá tã be Piri rĩ, ãzini mĩ yĩ rĩ ñrivé átángá ìri ní átá rĩ.

¹⁵ Mĩ mu rĩ tã mí ní ndreé mĩ mĩ sĩ, ãzini mí ní yĩ mĩ bí sĩ rĩ ùlũú 'bá rĩ pi ní céré.

¹⁶ Ngá nõni mí ní riĩ tée rĩ ã'di? 'Í nga uru, ã sėkĩ mí ní bãtízĩmũ, mí ùjĩ mívé ùnjĩkãnyã rá, 'i zĩ Múngú rĩ.'

¹⁷ "Má kã ma újã gõo Yẽrúsálémã gá 'dãá, á fi Jó Múngú vé rĩ agá Múngú ri zĩ, á ndre ñndrĩlĩkĩ,

¹⁸ á ndre Úpí ri ñndrĩlĩkĩ rĩ agá 'dãá, ìri ní 'yozú má ní kĩnĩ, "Í ku Yẽrúsálémã ri mbělẽ, ã'diãtãsiyã mãvé tã mí ní ùlũú rĩ, 'bá nõgó rĩ pi ã'yĩkĩ ku.'

¹⁹ "Má ní újázú ìri ní, 'Úpí Yẽsũ, 'bá 'dĩ'bée ñkĩ rá 'yozú kĩnĩ, á ri ẽcí Jó Múngú ri Zizú rĩ pi agásĩ, á ri 'bá Yẽsũ ri ẽ'yĩ'ba gĩ rĩ pi uruú ù'yĩ jó ãngũ ù'yízú rĩ agá, á ri kọpi ùgbãá ùnjĩ ùnjĩ.

²⁰ Lókĩ ì ní Sětēfãno mívé tã ùlũúpi rĩ 'dizú drãzú rĩ gé, á tu pá 'dãlé, mã ã'yĩ tã ni ma 'i, á ri 'bá Sětēfãno ri 'dĩ'ba rĩ pi vé bõngó ütée ma 'i.'

²¹ "Úpí ní kuru 'yozú má ní kĩnĩ, "Í mu, á lē mi pēe muzú rará rú 'bá adri'ba Yãhũdĩ rú ku rĩ pi ãsãmvú gé.' "

²² 'Bá bĩtrĩká rĩ pi 'bãkĩ bí rizú tã Pãulũ ní riĩ átá 'dĩri yizú cĩngbã cazú Pãulũ ní ívé átángá 'dĩri átázú dezú rĩ gé. Kuru kọpi ní í'dózú útrézú ụ'dúkọ be uru 'dãá, "Á 'díkĩ ìri drãá 'dĩsĩ rá, 'bá 'dĩni 'dĩri ícókĩ ìri kuú adrií ídri rú ku!"

²³ 'Bá bĩtrĩká 'dĩ'bée rikĩ útré, kọpi unjekĩ ívé bõngó akoó rũkũ rĩ pi ùsĩ 'dĩsĩ rá, ãzini kọpi rikĩ fũrũndĩ úmvú yĩ uru 'dãá.

Pãulũ pi ãngáráwá ãmbúgú Rómã vé rĩ be

²⁴ Úgalaku ãmbúgú ãngáráwá rĩ pi vé rĩ ní tãĩmbĩ sēzú, ã jĩkĩ Pãulũ ri muzú vũrã ãngáráwá rĩ pi ní adrizú rĩ gé 'dãá. Kĩnĩ ã gbãkĩ Pãulũ ri, ã

gōkí ĩri zīj, ā lū rí tā 'bá rī pi ní rizú útrézú ívé tā sī rī.

²⁵ Āngáráwá rī pi kâ Páülū ri úmbé, lēé ĩri gbāá, Páülū ní ũgalaku rī zizú kīnī, “Tāimbī ā'yī nyo kīnī ĩ Rómāgú gbā ĩsú ākūdē nīkí ĩrivé ũnjīkānyā kuyé 'dīni rá?”

²⁶ Ūgalaku rī kâ tā 'dīri yīj 'dīni, ĩri ní 'dezú mužú ũgalaku āmbúgú rī vúgá 'dāá, ĩri ní 'yozú kīnī, “Ágó 'dīri Rómāgú pírí, 'í lē ā 'okí ĩri íngóni?”

²⁷ Ūgalaku āmbúgú rī ní 'dezú mužú Páülū vúgá 'dāá, ĩri ní Páülū ri zizú kīnī, “'Í lū má ní, mi Rómāgú?”

Páülū ní újázú kīnī, “Ē, ma Rómāgú.”

²⁸ Ūgalaku āmbúgú rī ní 'yozú kīnī, “Má ũfē mūfēngā āmbúgú, má ní ma újázú ícázú Rómāgú rú ānī.”

Páülū ní újázú kīnī, “Tīkí ma Rómāgú rú.”

²⁹ Āngáráwá lē'bá Páülū ri uzī'bá rī pi kâ yīj kīnī, Páülū ri Rómāgú, kōpi unjekí ĩ mužú 'dīisī rá. Ūgalaku āmbúgú rī kâ nīj ámá 'yozú kīnī, 'í 'yī Páülū ri ímvē sī gí, sē ũrī gō fíí ẹsī ni gé ambamba.

Jīkí Páülū ri Yāhūdī tā lī'bá rī pi ẹndrẹti gé

³⁰ Kâ mužú adrii drū 'dīni, ũgalaku āmbúgú āngáráwá rī pi vé rī lē tā Yāhūdī rī pi ní Páülū ri tōzú rī nīj, ĩri ní Páülū ri ọyuzú, ĩri ní tāimbī sēzú atala atala rī pi drīgē rī pi ní 'bá tā lī'bá rī pi be, kōpi ā úmúkí ĩ céré vūrā ālu gé. ĩri ní kúru Páülū ri íjízú pá tuzú kōpi ẹndrẹti gé.

23

¹ Páülū ní āngū ndrezú 'bá tā lī'bá rī pi vúgá 'dāá, ĩri ní 'yozú kīnī, “Má ẹdrípīj, á nga ẹzī Múngú ní ẹsī be múké cīmgbá ícázú ú'dú āndrū rī gé.”

* **23:3 23:3** Ābi ĩ ní njōó búya imve sī rī: ĩri 'bá 'í 'bāapi 'bá pīrī rú, 'bo rīpi ũnjīkānyā 'oopi ni. **23:5 23:5** Wūngará 22:28

² Koro átálágú āmbúgú Ānānīyā ní 'yozú 'bá pá tu'bá Páülū ā gārā gá rī pi ní kīnī, kōpi ā sakí Páülū ẹ tī.

³ Páülū ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Mí índré sū ābi ĩ ní njōó búya imve sī rī tīnī!”* Múngú ri mi sa rá. Mí úrí mávé tā līj sū tāimbī rī ní lēé rī tīnī, 'bo mi mī ngúlúpí sī, 'í nō tāimbī rī gí, mí ní 'yozú ā sakí ma ānī!”

⁴ 'Bá pá tu'bá Páülū ā gārā gá rī pi ní 'yozú kīnī, “Mí lē 'dīri átálágú āmbúgú Múngú vé rī 'dāá?”

⁵ Páülū ní újázú kīnī, “Má ẹdrípīj, á nī kuyé 'yozú kīnī ágó 'dīri átálágú āmbúgú, ā'diātāsīyā sīkí Búkū Múngú vé rī agá kīnī, 'Lē mí átá átángá ũnjí ĩmivé drīkoma ĩmi ruṣipi rī ní ku.’ ”

⁶ Páülū nī ámá rá 'yozú kīnī, 'bá tā lī'bá rī pi ā uruko Sādókē, uruko'bee Fārúsī, ĩri ní átázú ú'dúkó be uru 'dāá kīnī, “Má ẹdrípīj, ma Fārúsīgú, má ẹtẹpi ri Fārúsīgú. ĩmi ri tā lī má drīgē má ní ẹsī 'bāá íngángará ídri rú drāngará gálésī rī drīgē rī sī.”

⁷ Páülū kâ tā rī 'yoó 'dīni, tā 'dīri íjī āgátá Fārúsī rī pi āsámvú gé Sádókē rī pi be.

⁸ Sádókē rī pi kīnī, 'bá rī drā dō gí, gō íngá ídri rú ku, kōpi kīnī, mālāyíkā 'dāáyo, índrí kpá 'dāáyo, 'bo Fārúsī rī pi ẹ'yīkí ívé rī kīnī, ngá 'dī'bee céré anigé.

⁹ 'Bá rī pi ní 'í'dózú útrézú ú'dúkó be uru 'dāá, Fārúsī tāimbī ímbá'bá rī pi ā uruko ungakí uru, kōpi 'í'dókí rīí āgátá gāá ũkpō sī kīnī, “'Bá ĩsúkí tā ũnjí ágó 'dīri rú'bá gá kuyé. Sā āzi sī, índrí, dōku mālāyíkā átá ĩri be nī.”

¹⁰ Ágátá rī gō ícá ũnjí, sē ũgalaku āmbúgú āngáráwá rī pi vé rī ní ũrī, ũsū kōpi Páülū ri ũndī kpélékpélé. ĩri ní tāimbī sēzú āngáráwá rī pi ní, kōpi ā muží Páülū ri ípá 'bá 'dī'bee drīgē sī, kōpi ā jīkí ĩri gōó vúlé vūrā āngáráwá rī pi ní adrizú rī gé 'dāá.

11 Ininjá 'dāri sī, Úpí Yēsū ní 'i 'dazú Páülū ní, ìri ní 'yozú kīnī, “Páülū, lē mī 'o ūrī sī ku. Mí ūlū mávé tā Yērúsāléma gá nōgó gí, lē mī mu kpá ūlūú Rómā gá 'dālé.”

Yāhūdī rī pi líkí Páülū vé tā lēzú ìri 'dizú

12 Kā muṣú adrií drū 'dīni, ū'búṭiṇjá rī sī, Yāhūdī rī pi úmúki í cére vūrā ālu gé, kōpi sōkí ūyō kīnī, í nyakí ngá ku, āzini í mvukí ngá ku, ūḍū ni, í 'dīkí dō Páülū ri drāá ūgbále gí ká.

13 'Bá í úmú'ba Páülū ā tā li'ba rī pi vé kālāfe aga pūkú sū rī rá.

14 Kōpi ní ngazú muṣú atala atala rī pi drīgé rī pi vúgá 'dāá, āzini 'bá ambugu rī pi vúgá 'dāá, kōpi ní 'yozú kīnī, “'Bá sōkí ūyō, 'bá kīnī, 'bá ícókí ngá nyaá ku, ūḍū ni, 'bá 'dīkí dō Páülū rī drāá ūgbále gí ká.

15 Kúru ìmi 'bá tā li'ba rī pi, lē ìmi zíkí ūgalaku āmbúgú rī, ē íjī Páülū rī ìmi ẹndrẹṭi gé. Lē ìmi 'bākí ìmi sū ìmi lēkí ìrivé tā uzī nī múké múké rī tīnī. 'Bá lēkí ìri 'dī, ísú ícá drī vūrā tā lizú rī gé nōgó kuyé.”

16 'Bo Páülū ọmvúpi vé mvá ágó rú rī ká tā í ní Páülū ā tā lizú 'dīri yī, ìri ní njuzú muṣú vūrā āngáráwá rī pi ní adrizú rī gé 'dāá, ìri ní tā rī ūlūzú Páülū ní.

17 Kúru Páülū ní ūgalaku ālu āngáráwá rī pi vé rī zizú ímúzá 'í vúgá nōó, ìri ní 'yozú kīnī, “'Í jī mvá ágó 'dīri muṣú ūgalaku āmbúgú rī vúgá 'dāá, mvá ágó rī tā be, lē lūú ìri ní.”

18 Kúru ìri ní mvá ágó rī jizú ūgalaku āmbúgú rī vúgá 'dāá.

Ūgalaku rī ní 'yozú kīnī, “Páülū í ní 'yī rī zī ma muṣú 'í vúgá 'dāá, kīnī, má íjī mvá ágó rī mí vúgá nōó, ā'diātāsīyā ìri tā be, lē lūú mí ní.”

19 Ūgalaku āmbúgú rī ní mvá ágó rī ē drī ruṣú, ìri sezú gārā gá, ìri ní mvá ágó rī zizú kīnī, “Tā mí ní lē lūú má ní rī íngóni?”

20 Páülū ọmvúpi vé mvá rī ní 'yozú ìri ní kīnī, “Ambugu Yāhūdī vé rī pi lēkí ímú mí zī drū sī, mí jī rí Páülū

ri pá tuú 'bá tā li'ba rī pi ẹndrẹṭi gé, kōpi lēkí í 'bāá sū kōpi lēkí ìrivé tā uzī nī múké múké rī tīnī.

21 'Bo lē mī ā'yī kōpivé tā 'dīri ku, ā'diātāsīyā 'bá rī pi cekí ìri kú lẹṭi gé 'dāá'dā, kōpivé kālāfe agá pūkú sū rī rá. Kōpi sōkí ūyō kīnī, í nyakí ngá ku, āzini í mvukí ngá ku, ūḍū ni, í 'dīkí dō ìri drāá ūgbále gí ká. Kōpi útúkí í kú ūrē, kōpi ri tē yī, dō mí tā rī újá íngóni.”

22 Ūgalaku āmbúgú rī ní mvá ágó rī pēzú muṣú, ìri ní 'yozú mvá ágó rī ní kīnī, “'Á lūkí 'bá āzi ní 'yozú kīnī, mí ūlū má ní tā rī gí 'dīni ku.”

Pēkí Páülū ri muṣú Sizeriyā gá

23 Kúru ūgalaku āmbúgú āngáráwá rī pi vé rī ní ívé ūgalaku ìrī ní pi zizú ímúzá 'í vúgá nōó, ìri ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Lē ìmi ūpēkí āngáráwá mūdūrūlū ìrī, ìmi ūpēkí kpá āngáráwá nju'ba hūsānī sī ní pi pūkú ẹzīrī, āzini ìmi ūpēkí āngáráwá ọjú be mu'bée pá sī ní pi mūdūrūlū ìrī, kōpi ā adrikí kuú ūrē, kādō caá sá úrōmī Ininjá vé ní gé, lē kōpi ā 'dekí muṣú Sizeriyā gá.

24 Ìmi sēkí Páülū ní hūsānī, ìmi jíkí ìri muṣú gávānā Félēkīsī vúgá 'dāá, ìmi útēkí ìri muṣú múké.”

25 Āmbúgú āngáráwá rī pi vé rī ní kōkōbī sīzú 'dīni kīnī,

26 Ma Kālāwūdíyō Lísīyā 'i, Gávānā Félēkīsī í ní Injī Injī rī, á sē mí ní mōdó.

27 Yāhūdī rī pi ruṣí ágó 'dīri, kōpi lēkí kōdō ìri 'dī'dī, má ní ícázú mávé āngáráwá rī pi be, má ká nī á má ìri Rómāgú, má ní ìri ẹrízú kōpi drīgé sī.

28 Á lē nī kōpi tōkí dō ìri āsī, kúru má ní ìri jizú kōpivé 'bá tā li'ba rī pi ẹndrẹṭi gé.

29 Má ísú nī kīnī, tōkí ìri taimbí ívé rī ā tā sī, 'bo tā āzi í ní ícózú ìri 'yīzú, dōku ìri 'dizú ní 'dāayo.

30 Kā ūlūú má ní kīnī, Yāhūdī rī pi líkí ìri ā tā, kōpi lēkí ìri 'dī, koro má ní ìri pēzú muṣú mí vúgá 'dī. Á 'yo 'bá ìri tō'ba rī pi ní, má kīnī, lē

kôpi ã ùlũkí tâ kôpi ní ìri tōzú rĩ mí ɛndrɛtj gé.

³¹ Kúru ãngáráwá rĩ pi ní tâ rĩ 'duzú ngazú sũ ĩ ní ɛziĵ ĩ ní rĩ tĩnĵ, kôpi ní Páũlũ ri jizú muzú ĩnĵá rĩ sĩ cĩmgbá cazú Ānītĩpātĩrĩsĩ gé.

³² Kã muĵ adriĩ drũ 'dĩni, ãngáráwá ɛcĩ' bá pá sĩ rĩ pi ní ĩ újázú ĩgōzú vúlé vũrã ãngáráwá rĩ pi ní adrizú rĩ gé nōó, kôpi kuki ãngáráwá nju' bá hũsánĩ sĩ rĩ pi jĩkĩ Páũlũ ri muzú nĩ.

³³ Kôpi kã muĵ caá Sĩzérĩyã gá 'dãlé, kôpi ní kōkōbĩ rĩ sēzú gávãnã ní, kôpi ní Páũlũ ri sēzú drĩ ni gé.

³⁴ Gávãnã ní kōkōbĩ rĩ lâzú, ĩri ní Páũlũ ri zizú kĩnĩ, "Mĩ íbĩ íngá ãngũ ngōri gé?" Kã muĵ nĩĩ áamá 'yozú kĩnĩ Páũlũ íbĩ íngá Kĩlĩkĩyã gá,

³⁵ ĩri ní 'yozú kĩnĩ, "Ma ímũ mívé tâ yĩ, ĩsũ ãkũdē 'bá mi tō' bá rĩ pi ícákĩ nōgó gĩ." Kúru ĩri ní tãĩmbĩ sēzú kĩnĩ, ã jĩkĩ Páũlũ ri jó ãmbũgũ vé Ēródē† ní ɔtũ sĩĩ rĩ agá, ã ütēkĩ ĩri ütētē.

24

Tōkĩ Páũlũ ri Félēkĩsĩ ɛndrɛtj gé

¹ Kã muĵ adriĩ ú' dũ tōwũ ã vũdrĩ gé, átálágú ãmbúgu Ānãníyã pi ambugu Yãhũdĩ rĩ pi vé rĩ pi ã uruĵo' bée be, Tērĩtúlã tãĩmbĩ nĩĩpi ambamba rĩ be, kôpi ní ngazú muzú Sĩzérĩyã gá 'dãá, kôpi ní tâ ĩ ní Páũlũ ri tōzú rĩ ùlũzú gávãnã Félēkĩsĩ ní.

² ĩ ní Páũlũ ri zizú fizú jó agá 'dãá, Tērĩtúlã ní tâ ĩ ní Páũlũ ri tōzú rĩ njezú Félēkĩsĩ ɛndrɛtj gé, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, "Félēkĩsĩ ĩ ní ĩnĵĩ ĩnĵĩ rĩ, 'í sē 'bávé ãngũ adri kĩri lókĩ be ãco, mí ní adriĩ úmĩ be rĩ sĩ, mí újã nónĩ 'bávé ãngũ ícã múké gĩ.

³ Āmbúgu 'bávé rĩ, 'bã ãyĩkō sĩ ãmbúgu tâ mí ní 'oó 'dĩri sĩ.

⁴ Á lē sēé mĩ ri ãndēé kárakarã 'dĩni ku, á mã mi, lē mĩ 'bã ɛsĩ múké 'bávé tâ yizú sãjã be mãdã.

⁵ "Bã ĩsũkĩ nĩĩ áamá 'yozú kĩnĩ, ágó 'dĩri 'bã tâ ùnjĩ 'oópi ni, ĩri ri 'bã rĩ pi ĩcĩcĩkĩ, sē Yãhũdĩ rĩ pi ri tâ ùnjĩ 'o muzú vũ drĩgé sĩ céré. ĩri drĩkoma 'bã ri' bá Yēsũ Nãzērétãgú rĩ ã pámvú ùbĩ' bá rĩ pi vé ni.

⁶ ĩri ri Jó Múngú vé rĩ iza, 'bã ní ĩri ruzú ãnĩ. ('Bã lēkĩ ĩrivé tâ lĩĩ sũ tãĩmbĩ 'bávé rĩ ní lēé rĩ tĩnĵ.

⁷ 'Bo ãngáráwá rĩ pi vé ãmbúgu Lĩsĩyã ímũ ùkpō be ĩri paá 'bã drĩgé sĩ nĩ.

⁸ Sē tãĩmbĩ 'bã ĩri tō' bá rĩ pi ní kĩnĩ, kôpi ẽ ímũkĩ tâ rĩ ùlũú mí ɛndrɛtj gé nōgó.) * Lē mĩ uzĩ ĩri, mí ícó nĩ áamá 'yozú kĩnĩ tâ 'bã ní ĩri tōzú rĩ, ĩri tâ áda."

⁹ Yãhũdĩ rĩ pi ngakĩ céré ã'yĩ kĩnĩ, tâ Tērĩtúlã ní 'yoó 'dĩri, ĩri tâ áda.

Páũlũ nje ívé tâ Félēkĩsĩ ɛndrɛtj gé

¹⁰ Kúru gávãnã ní drĩ suzú Páũlũ vúgã 'dãá, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, ã átã átãngã rĩ. Kúru Páũlũ ní 'yozú kĩnĩ, "Á nĩ rá ílĩ kárakarã, mí 'bã riipi tâ lĩĩpi ni ãngũ nōri agá, mã ãyĩkō sĩ mávé tâ njezú mí ɛndrɛtj gé.

¹¹ "Mĩ ícó nĩ áamá rá 'yozú kĩnĩ, mávé cãngará Yērũsãlēmã gá 'dãlé rĩ vũdrĩ ni vũ drĩ caá ú' dũ mudrĩ drĩ ni ĩrĩ kuyé, á mu 'dãlé Múngú ri zĩĩ.

¹² 'Bã mã tō' bá rĩ pi ĩsũkĩ mã ãgátã gãngará gá 'bã ãzi be Jó Múngú vé rĩ agá 'dãá kuyé, á 'yo tâ ùnjĩ 'bã rĩ pi ní ĩgãnyãzú ãnĩ Jó Múngú ri zizú rĩ agá 'dãá kuyé, dōku kũrũ agá 'dãá kuyé.

¹³ Ngã ãzi lũupi 'yozú kĩnĩ tâ kôpi ní mã tōzú 'dĩri, ĩri tâ áda 'dĩni 'dãáyo.

¹⁴ "Mã ã'yĩ rá 'yozú kĩnĩ, mã ri lètĩ Úpĩ Yēsũ vé rĩ ã pámvú ùbĩ, 'bo kôpi kĩnĩ lètĩ mã ní ùbĩ 'dĩri adri lètĩ áda rĩ kuyé. 'Bo mã ri Múngú 'bã ɛ' bĩpĩĩ vé rĩ ĩnĵĩ, mã kpã ri tãĩmbĩ Mósē vé rĩ 'du nga, ãzini tâ nēbĩ rĩ pi ní sĩĩ rĩ 'du nga.

† 23:35 23:35 Ēródē: Ēródē 'dĩri 'bãgú sã ĩ ní Yēsũ ri tizú rĩ gé rĩ. 'Í lã Mãtãyo 2:1-18. * 24:8 24:8 Átãngã vērɛšĩ 6-8 agá 'dĩ' bée, búkũ Ĕzĩ vé ĩ ní sĩĩ Ĕrĩkĩ tĩ sĩ drĩdrĩ rĩ agá 'dãáyo, 'bo gōkĩ sĩĩ búkũ Ĕzĩ vé vúlé rĩ agá rá.

15 Á 'bã ẹ̀sì Múngú drìgẹ́, sù 'bá 'dĩ'bée ní 'bãá rĩ tĩnì, Múngú ri úmvúlésì 'bá tã 'o'bá pìrì rĩ pì inga drāngárá gálésì rá, āzini Ìri kpá 'bá tã 'o'bá pìrì ku rĩ pì inga rá.

16 Ā'diātāsīyā ú'dú céré ma ri ẹ̀sì 'bã tã pìrì 'ozú Múngú ẹ̀ndrẹ̀tì gé, āzini 'bá rĩ pì ẹ̀ndrẹ̀tì gé.

17 “Má adri āmvé 'dāá ílì be kárakará, má ní kúru ímvízú ìgòzú mávé 'bá rĩ pì vúgá Yẹ̀rúsálémā gá nòó, má ìjì mǔfěngā ímúzá ìndì mávé 'bá ngá ākó rĩ pì ē ìzā kozú, āzini má ímú Múngú ní rǒbǒnǒ zāá.

18 'Bá ma tǒ'bá rĩ pì ká ma ísù Jó Múngú vé rĩ ā bóro 'dāá, ísù ākūdē á de lā'bì mēre vé adrízú ānì ule rĩ vé tã gí. 'Bá bǐtríká rĩ pì má gārā gá 'dāáyo, 'bá rĩ pì ìgānyākí kuyé.

19 “‘Bo sã 'dãri gé, Yāhūdī uruko anigé āngū Ẹ̀zīyā vé rĩ agá 'dāá, lē kōpi ē ímúkí ma tǒó nì, lē kōpi ē ímúkí pá tuú mí ẹ̀ndrẹ̀tì gé nǒgó, kōpi ē ímúkí rí tã ũnjí ì ní ma tǒzú rĩ 'yoó nì.

20 Lē mí zì 'bá nǒ'bée, kōpi ā lūkí rí mí ní tã Yāhūdī rĩ pì vé 'bá tã lǐ'bá rĩ pì ní ísù má rǔ'bá gá ũnjí rĩ.

21 Sã āzi sī, kōpi ícò ma tǒ mí ẹ̀ndrẹ̀tì gé, tã má ní átá ú'dúkó be uru 'dāá, má ní 'yoó, “‘Bá ũdrā 'bá gí rĩ pì íngá gō ídri rú rá rĩ sī.’ ”

22 Félékīsī ní Yẹ̀sù vé tã nǐ múké múké rĩ sī, Ìri ní 'yozú kīnī, “‘Āngáráwá rĩ pì vé ũgalaku āmbúgú Lísīyā ícá dō gí ká, ma íbì mívé tã lǐ ndō.” Kúru Ìri ní átángá rĩ ā 'yongárá ugazú.

23 Ìri ní tǎimbì sēzú ũgalaku āngáráwá rĩ pì vé rĩ ní kīnī, ā ũtēkí Páulū ri múké, 'bo ā oyuquí Ìri ẹ̀cì āmvé ìndì, Ìrivé ũndì rĩ pì ē ẹ̀cìkí rĩ Ìri ndreé, ā kókí rí Ìri ē ìzā bēsīnī.

'Yíkí Páulū ri jó ì ní rizú āngū ũ'yízú rĩ agá

24 Ụ'dú mādā ā vǔdrī gé, Félékīsī pì ní ímúzá ũkú ní Dūrūsílā Yāhūdīzì rĩ be. Ìri ní Páulū ri zizú ímúzá, kōpi ní bǐ 'bázú rizú tã Páulū

ní ríí átá tã Kúrísitō Yẹ̀sù ri ẹ̀'yízú rĩ vé rĩ yízú.

25 Páulū ká ríí átá kōpi be tã 'ongárá pìrì rĩ vé tã sī, tã 'bá rĩ ní 'ì ũtēzú rĩ vé tã sī, āzini ú'dú ì ní ímú tã lizú rĩ vé tã sī, sē Félékīsī ní ũrī. Ìri ní 'yozú kīnī, “‘Tã 'dĩri ca gí! 'Í mụ 'dīsī rá, má ísù dō tã 'dĩri tã áda, ma íbì mí zì ndō.”

26 'Bo ẹ̀sì ní gé 'dāá, ũsù Páulū ā je 'ì drī mǔfěngā sī, ri Páulū ri zìí ímú 'í vúgá nǒó dǐ dǐ, ri átá Ìri be.

27 Ílì ìrī ā vǔdrī gé, gōkí Pǒrōsīyāsī Fésitō ri 'bãá gávānā rú Félékīsī ā vūrā gá, 'bo Félékīsī oyu Páulū ri jó āngū ũ'yízú rĩ agāsī kuyé, ā'diātāsīyā lē Yāhūdī rĩ pì ē ẹ̀sì ā adri rí 'í ní múké.

25

Páulū tu pá Fésitō ẹ̀ndrẹ̀tì gé

1 Ká Fésitō ri 'bãá gávānā rú gí, ú'dú na ā vǔdrī gé, Ìri ní ngazú kǔrú Sízérīyā vé rĩ agāsī, Ìri ní 'dezú mǔzú Yẹ̀rúsálémā gá.

2 Fésitō ká mụ caá 'dālé, atala atala rĩ pì drìgẹ́ rĩ pì, ambugu Yāhūdī rĩ pì vé rĩ ā uruko'bée be, kōpi ní tã ì ní Páulū ri tǒzú rĩ ũlúzá Ìri ní.

3 Kōpi ní Fésitō ri mǎzú, ā ā'yī ìvé tã, lē ē ìjìkí Páulū ri ímúzá Yẹ̀rúsálémā gá nǒó, ā'diātāsīyā kōpi lēkí ì útú Páulū ri 'dǐ drāá létì gé 'dìgẹ́.

4 Fésitō ní újázú kōpi ní kīnī, “‘Yíkí Páulū ri kú jó āngū ũ'yízú rĩ agá kǔrú Sízérīyā vé rĩ agá 'dāá'dā, ẹ̀sì mādā, á lē 'deé mǔzú 'dāá.

5 Lē ambugu ìmívé rĩ pì uruko, 'bá múkí kōpi be trú, Páulū 'o dō tã āzi ũnjí ní rá, kōpi ā múkí rí Ìri tǒó 'dālé.”

6 Fésitō adri Yẹ̀rúsálémā gá 'dāá ú'dú ārō, dōku ú'dú mǔdrī, Ìri ní kúru 'dezú mǔzú Sízérīyā gá 'dāá, ká mụ adri drū 'dini, Ìri ní kúru úrízú jó tã lizú rĩ agá 'dāá, Ìri ní 'yozú kīnī, ē ìjìkí Páulū ri ímú pá tuú 'í ẹ̀ndrẹ̀tì gé.

7 Páulū ká ífí jó agá nǒó, Yāhūdī ímú'bá Yẹ̀rúsálémā gálésì rĩ pì tukí

pá ìri ā gārā gá, kòpì tókí ìri tā ùnjí ùnjí ní pì sī. Tā kòpì ní ìri tōzú 'dī'bée ícò lūú 'yozú kīnī, tā 'dī'bée tā áda ku.

⁸ Páulū gā tā ì ní 'i tōzú rī, kīnī, “Á 'o tā ùnjí Yāhūdī rī pì vé tǎimbí ñozú kuyé, dōku má átá Jó Múngú vé rī ā tā ùnjí kuyé, dōku má átá 'bāgú āmbúgú Rómā vé rī ā tā ùnjí kuyé.”

⁹ Fésītō lē ambugu Yāhūdī vé rī pì ē ésí ā adri 'í ní múké. Kúru ìri ní Páulū rì zìzú kīnī, “Mí ā'yī muú Yērusālémā gá 'dālé rá, mí mu rí pá tuú má ẹndrẹti gé, má lì rí mívé tā 'dālé?”

¹⁰ Páulū ní újázú kīnī, “Á tu nóni pá jó ì ní rizú tā lizú 'bāgú āmbúgú Rómā vé rī ā rú sī rī agá, lē ā lìkí mávé tā nōgó. 'Í nī múké múké 'yozú kīnī, á 'o tā āzi ùnjí Yāhūdī rī pì ní kuyé.

¹¹ Á 'o té dō tā ùnjí ì ní ícózú ma 'dizú ní rá, má ícò té 'dìngará rī vé tā gāá ku. 'Bo dō tā Yāhūdī ímú'ba 'dī'bée ní ma tōzú rī adri tā áda kuyé, 'bá āzi ícò ma sēé kòpì drīgé ku. Á lē mávé tā jījī 'bāgú āmbúgú Rómā vé rī ẹndrẹti gé, ā lì rí mávé tā nī.”

¹² Fésītō ká tā rī átá ívé 'bá tā lì'ba rī pì be, ìri ní 'yozú Páulū ní kīnī, “Mí lē 'bāgú āmbúgú Rómā vé rī ā lì mívé tā nī. Mí ícò mu 'bāgú Rómā vé rī vúgá 'dāá rá.”

'Bāgú Āgīrīpā mu Fésītō vúgá

¹³ Kā muú adrií ú'dú mādā ā vúdri gé, 'bāgú Āgīrīpā pì ómvúpì Bēríníkē be, kòpì ní 'dezú muú Fésītō rì ndrezú Sizerīyā gá 'dāá.

¹⁴ Kòpì ní adrií 'dālé ú'dú be kárakará rī sī, Fésītō ní tā ì ní Páulū rì tōzú rī ùlúzú 'bāgú rī ní. Ìri ní 'yozú kīnī,

“Félékīsī ku ágó āzi ì ní 'yī rī kú jó āngū ũ'yīzú rī agá nō.

¹⁵ Má kā muú Yērusālémā gá 'dāá, atala atala rī pì drīgé rī pì, 'bá ambugu Yāhūdī vé rī pì be, kòpì ùlúkí tā ì ní Páulū rì tōzú rī, kòpì kīnī, má lì tā drī ní gé.

¹⁶ Má ní 'yozú kòpì ní, má kīnī, 'Tǎimbí Rómā vé rī ā'yī ì ní tā lizú 'bá āzi drīgé ísú nje drī ívé tā kuyé 'dínì ku.' Drīdrī ní, 'bá rī pá tu 'bá 'i tō'ba rī be 'bá tā lì'ba rī pì ẹndrẹti gé, ìri ívé tā nje ũgbále, ì ibi ìrivé tā lì ndō.

¹⁷ “Kòpì ká ícá má vúgá nōó, má iza sá kuyé, kā muú adrií drī 'dínì, má ní átázú má kīnī, ā ìjìkí Páulū rì má vúgá vūrā ì ní rizú tā lizú rī gé nōó.

¹⁸ 'Bá ìri tō'ba rī pì ká tā rī njeé, tā kòpì ní ìri tōzú rī adri sù má ní ũsù rī tìjì kuyé.

¹⁹ Tā má ní ísú rī, kòpì ríkí āgátá gāá ì āsámvú gé sī ívé mērē Yāhūdī vé rī ā tā sī, āzini kòpì ríkí āgátá gāá ágó rú be Yēsū, drāápi gí, Páulū ní 'yoó ìri ídri rú rī vé tā sī.

²⁰ “Á ndā létì tí tā 'dīri uzizú nīzú ānì, kúru má ní Páulū rì zìzú, dō lē rá, ā mukí ìrivé tā lì Yērusālémā gá.

²¹ 'Bo Páulū ní zìzú kīnī, ā 'yīkí 'i kú jó āngū ũ'yīzú rī agá nōgó, cīngbá 'bāgú rī ā lì rí ívé tā nī. Kúru má ní átázú má kīnī, ā 'yīkí ìri kú nōgó, cīngbá cazú ú'dú má ní ímúzú ìri pēzú muú 'bāgú āmbúgú Rómā vé rī vúgá rī gé.”

²² Kúru Āgīrīpā ní 'yozú Fésītō ní kīnī, “Á lē ágó 'dīri vé tā yī má bí sī.” Fésītō ní újázú Āgīrīpā ní kīnī, “Mí ícò ìrivé tā yì drī sī rá.”

Páulū tu pá Āgīrīpā ẹndrẹti gé

²³ Kā muú adrií drī 'dínì, Āgīrīpā pì ní ímúzú Bēríníkē be, kòpì ní ífízú jó tā lizú rī agá nōó, 'bá rī pì ngakí céré kòpì ìnjì ambamba, kòpì ímúkí ũgalaku āngáráwá rī pì vé rī pì be, 'bá ambugu ambugu kūrú agá rī pì be trú. Fésītō ní átázú kīnī, ē ìjìkí Páulū rì ífí jó agá nōó.

²⁴ Fésītō ní 'yozú kīnī, “'Bāgú Āgīrīpā, ìmi 'bá ímú'ba rī pì be céré, ìmi ndrekí drī ágó 'dīri ká! Yāhūdī adri'ba Yērusālémā gá, āzini Sizerīyā gá rī pì be céré, ímúkí kuú má vúgá nō, kòpì lēkí ā 'dìkí Páulū rì drāá 'dīsí rá.

25 'Bo má ịsụ tã ùnjí ì ní ícózú ìri 'dịzú drāzú rá ni kuyé. 'Bo ìri ní lēé 'bāgú Rómā vé rī ã lì ívé tã nī rī sī, má ụsụ, á lē ìri pēé muzú Rómā gá.

26 'Bo má ịsụ tã ã pá má ní kọkọbị sīzú sēzú 'bāgú rī ní kuyé. Nóni má íjị ìri ímụ pá tuú ìmi ẹnretị gé, agaapi rá rī, 'bāgú Āgīrīpā, má íjị ìri mí ẹnretị gé, mí uzị rí ìri, má ịsụ rí tã má ní lēé sī rī ãní.

27 'Á' diātāsīyā á pē dō 'bá ì ní 'yī rī 'bāgú rī vúgá 'dāá ịsúzú sīkí ìrivé tã kuyé, tã 'dīri adri múké ku."

26

Páulū átá ívé tã 'bāgú Āgīrīpā ẹnretị gé

1 Āgīrīpā ní 'yozú Páulū ní kīnī, "Má ã'yī rá, mí átá mívé tã." Kúru Páulū ní drī suzú ụrụ, ìri ní í'dózú átázú kīnī,

2 "Bāgú Āgīrīpā, ma āyīkō sī mí ní ma ã'yī ú'dú āndrū rī gé tã Yāhūdī rī pi ní ma tōzú rī átázú mí ẹnretị gé rī sī.

3 Á nī rá mí nī 'bávé mērē Yāhūdī vé rī rá, āzini mí nī tã 'bá ní ẹ'yī sēépi 'bá ní 'bā acozú Yāhūdī rú rī rá. Kúru á mā mi drī ìrī sī, lē mí 'bā bī mávé tã yizú ẹsị mādā sī.

4 "Yāhūdī rī pi ārēvú céré nīkí ma rá í'dózú ānjīnā gá 'dāá. Kọpi nīkí tã má ní rī 'oó 'bávé āngū agá, āzini Yērūsālēmā agá rī rá.

5 Kọpi nīkí mávé tã caá lókí be aco, kọpi ícọ mávé tã ūlū rá, dō kọpi ã'yīkí rá. Kọpi ícọ lū mí ní kīnī, ma Fārūsīgú, ma rī mērē 'bávé rī ã tã 'du nga rá.

6 Āndrū sī á tu pá nō, lēkí mávé tã lìj, 'á' diātāsīyā má ní ẹsị 'bāá tã Múngú ní ẹzị 'bá ẹ'bípìjì ní rī 'du ngá rī sī.

7 "Súrú mudrī drī ni ìrī Ìsērélē vé rī pi 'bākí ẹsị rizú tã ìri ní ẹzị rī ūtēzú, ãní sē kọpi rī Múngú rī ìnjī ūtúná pi ìníná be. Á 'bāgú, ẹsị má ní 'bāá rī sī, Yāhūdī rī pi ní ma tōzú ãní.

8 Ngá ìmi ní ụsụ kīnī, Múngú ícọ 'bá ūdrā 'bá gí rī pi ídrí gōó ídrí rú ku rī ã'di?

9 "Ándúrú má ụsụ, á lē tã rī pi 'oó, ã ọwukí rí Yēsū Nāzērētāgú rī ã rú ãní.

10 Tã 'dīri á 'o Yērūsālēmā gá 'dāá rá. Atala atala rī pi drīgé rī pi sēkí má ní ūkpō, má uru 'bá Yēsū rī ẹ'yī 'bá gí rī pi íjị ímụ ú'bé jó āngū ū'yīzú rī agá, kádō lēé kọpi ú'dj, ma kpá rī tã ni ã'yī, ã ú'díkí kọpi ūdrā rá.

11 Á rī ẹcị jó Múngú rī zizú rī pi agásī, á rī 'bá Yēsū rī ẹ'yī 'bá gí rī pi ọcụ, kọpi ẹ idekí rí Yēsū rī ãní. Á rī kpá ẹcị kūrú ụrụkọ āmvé rī pi agásī, má ọcụ kọpi ùnjí ùnjí.

12 "U'dú ālu, atala atala rī pi drīgé rī pi sēkí má ní ūkpō rá muzú ãní Dāmāsékē gá.

13 Á 'bāgú, ma kā rīi mụy lētị gé sī, ūtú mgbímgbi gé 'dīgé, á ndre ácí dī íngázú 'bū gélésīla, ìmgberē mā gārā, āzini 'bá má ní ẹcị kọpi be rī pi ã gārā kūrū, ìrivé dīngará āngū ìmgberēepi rī ndē ūtú vé dīngará rá.

14 'Bá ní céré u'dezú vūgá, má ní ú'dúkọ yizú íngázú 'bū gélésī, ìri ní 'yozú má ní Ārāmáyīkī tì sī kīnī, 'Sáulā, Sáulā! Ngá mí ní rizú ma ọcüzú 'dini rī ã'di? Ūmbā mí ní rīi fūy má be 'dīri, ìri tã azakaza vé ni.'

15 "Má ní zizú, má kīnī, 'Úpí, mí ã'di 'i'?

"Úpí ní újázú kīnī, "Bá mí ní rīi ọcụ rī, ìri ma 'i Yēsū 'i.

16 Mí íngá pá tuú ụrụ sī. Má i'da ma mí ẹnretị gé, á lē mí ìpēé adrií átí 'bá mávé nī, mí mụ rí mávé tã mí ní ndreé mí mī sī rī ūlū, āzini tã má ní úmvúlésī ímụ ūlū mí ní rī ūlū 'bá rī pi ní.

17 Ma ímụ mí pa 'bá ìmivé rī pi drīgé sī rá, āzini 'bá adri 'bá Yāhūdī rú ku rī pi drīgé sī rá. Ma mí pē mụ 'bá adri 'bá Yāhūdī rú ku rī pi vúgá 'dāá,

18 mí mụ rí kọpi ẹ mī zīj, kọpi ẹ ìfúkí rí tã ìníná vé rī agásī rá, kọpi

ã adrikí rí ùtúná agá, kôpi ã ìfũkí rí ùkpõ Sātánã vé rí agásí ãmvé, kôpi ã adrikí rí 'bá Múngú vé ni, Múngú ã trũ rí kôpi ìvé ùnjikānyā agásí rá. Kôpi ẹ'yìkí dō ma gí, kôpi ì újá adri uletere 'bá Múngú vé ni.'

19 “Bāgú Āgīrīpā, ìndrīlīkí ìngápi 'bũ gélésīla 'dīri, á 'dụ tã ni ngaá rá.

20 Má í'dó tị Múngú vé rí ùlũú 'bá Dāmāsékē vé rí pi ní, 'bá Yērúsālémā vé rí pi ní, āzini má ùlũ āngũ Yũdáyā vé rí agásí céré, á gō kpá caá 'bá adri' 'bá Yāhūdī rú ku rí pi āsámvú gé, á 'yo, má kīnī, lē kôpi ã kukí ùnjikānyā ānī, kôpi ẹ'yìkí Múngú ri áyu, tã kôpi ní 'oó rī, ã lũ rí 'yozú kīnī kôpi újákí ẹsì gí.

21 “Ụ'dúkọ múké má ní ùlũú 'dīri sī, Yāhūdī rí pi rúkí ma Jó Múngú vé rí ã bóró gá 'dāá, kôpi lēkí kōdō ma 'dij.

22 'Bo Múngú ko mǎ ìzā cīmgbá ícázú ụ'dú ãndrũ rī gé, á tu pá nǒgó, á lē tã rī ùlũú 'bá rī pi ní céré, í'dózú 'bá ì ní ndreé kuú ẹzị ákó rī pi ní, āzini 'bá ì ní ìnjī ìnjī rī pi ní. Má ímbá tã āzi túngú ni kuyé, má ímbá tã nẹbī rī pi ní ùlũú rī, āzini tã Mósē ní 'yoó ìri ímú 'i nga drīdrī 'dīlé rī.

23 Má kīnī, Kúrísītō ri úmvúlésī ímú ìzāngā nya rá, ì ímú ìri inga drāngará gálésī drīdrī, ìri ímú dī ùtúná rú ívé 'bá rī pi āsámvú gé, āzini 'bá adri' 'bá Yāhūdī rú ku rī pi āsámvú gé.”

24 Páulū kǎ rīí átá, Fésītō ní trezú ụ'dúkọ be uru 'dāá kīnī, “Páulū! Mí drī ábá gí, mívé lāngará ambamba rī sē mí drī ábá nī.”

25 Páulū ní újázú kīnī, “Āmbúgú Fésītō, mǎ drī ábá kuyé. Tã má ní átá 'dīri, ìri tã áda, ìri ífífí be.

26 'Bāgú Āgīrīpā nī tã má ní átá 'dī'bée céré rá, sē má ní rizú átázú ụrī ákó 'dī. Tã 'dī'bée ní rizú ì ngazú rī gé, nī rá, ã'diātāsīyā tã 'dī'bée nga 'i ụgúzā rú kuyé.

27 'Bāgú Āgīrīpā, mí ẹ'yī nyo nẹbī rī pi vé tã rá? Á nī rá mí ẹ'yī rá.”

28 Āgīrīpā ní Páulū ri zizú kīnī, “Mí ụsū, mi ícọ ma úbé ícá

Kūrīsītīyānī rú sǎ mǎdānjá nōri agá rá?”

29 Páulū ní újázú kīnī, “Mi dō mi újá sǎnjá nōri agá rá yā, dō mi íbí mi újá ndō yā, ma Múngú ri zì mí ní, āzini 'bá mávé tã yì 'bá ãndrũ nō'bée ní, ìmi ícákí rí sū má tịni, adri 'yozú kīnī sū ì ní ma 'yī nōri tịni ku.”

30 'Bāgú Āgīrīpā, gávānā Fésītō, Bērīnīkē, 'bá jó agá rī pi be céré, kôpi ní ngazú uru.

31 Kôpi kǎ rīí fūú mụzú ãmvé 'dāá, kôpi ríkí átá ì āsámvú gé sī kīnī, “Ágó 'dīri 'o tã āzi ì ní ícózú ìri 'dizú drǎzú ni kuyé, 'o kpá tã āzi ì ní ícózú ìri 'yīzú ni kuyé.”

32 Āgīrīpā ní 'yozú Fésītō ní kīnī, “Ágó 'dīri ã 'yo dō 'bāgú āmbúgú Rómā vé rī ã lị ívé tã nī 'dīni ku, ì té ìri trũ rá.”

27

Páulū 'de mụzú Rómā gá kúlúmgbá sī

1 Āgīrīpā kǎ 'yoó 'bá 'dekí mụú kúlúmgbá sī Ítālīyā gá, ì ní Páulū pi ẹzizú 'bá urukọ ì ní ù'yī rī pi be kú ũgalaku Júlīyāsī drīgé. Júlīyāsī ri ũgalaku āngáráwá ì ní zīi ngúlúmū 'bāgú āmbúgú Rómā vé rī pi vé ni.

2 'Bá ní tuzú kúlúmgbá íbipi ìngápi Ādrāmātīyō gá rī agá, kúlúmgbá rī lē ẹcì mụzú vūrā ìri ní pá tuzú rī pi gé sī, āngũ Ẹzīyā vé rī agá. 'Bá tukí Mākēdōnīyāgú be trú, ágó rī ã rú Ārīsītārúkō 'i, íbí ìngá Tēsālōnīkē gá.

3 Kǎ mụú adrií drū 'dīni, 'bá ní cazú kūrú Sīdónā vé rī gé, Júlīyāsī 'bá ẹsì múké Páulū ní, ã'yī Páulū ri mụú ívé ùndī rī pi vú, kôpi ã sēkí rí ìri ní ngá ìri ní lēé rī.

4 'Dāgá 'bá gōkí fí kúlúmgbá agá dī, ùlī ní ívīzú 'bá vúgá nōlé ùkpõ be, 'bá ní kúru 'dezú mụzú, 'bá agakí āngũ 'i līpi kú ngu Sáyīpūrāsī vé rī ã gārā gá sī, ùlī vīpi ùkpõ be 'dīri ã 'o rí 'bá ùnjí ku.

5 'Bá mukí yī tafu rī agásí, 'bá agakí āngũ Kīlīkīyā vé rī ã gārā gá

sī, āzini 'bá agakí āngū Pāmīfīlīyā vé rī ā gārā gá sī, 'bá ní kúru cazú kūrú Mírā vé rī gé, āngū Lísīyā vé rī agá.

⁶ Ūgalaku rī ịsú kúlúmgbá āzi íbì íngá Ālĕkīzāndāriyā gá, lē muụ kúlúmgbá rī agá.

⁷ 'Bá rikí muụ kúlúmgbá rī sī mādā, 'du ú'dú kárakarā, 'bá nyakí ịzāngā ambamba. 'Bá ká rií 'bāá caá ịnyinā Kínidō gé, ūlī rī vé vīngará sē 'bá útrúki 'bā muụ drīdrī kuyé. Kúru 'bá ní 'bā újázú muụ wọọkọ ándrelé rú rī gé, cazú āngū 'i līpi kú ngụ yī agá Kūrētē vé rī gé. 'Bá agakí kūrú Sālīmónē vé rī ā gārā gá sī.

⁸ 'Bá agakí muụ Kūrētē ā gārā gá sī, 'bá nyakí ịzāngā ambamba, 'bá ní kúru cazú vūrā kúlúmgbá rī pi ní pá tuzú rī gé, ịnyināngá kūrú Lásīyā vé rī gé.

⁹ 'Bá izakí sā ambamba, ā'diātāsīyā sā kílóngóro vé rī gé, ūlī rī vī ūkpō be ambamba, kúlúmgbá rī ícọ muụ ānī bā ku, ā'diātāsīyā Ū'dú ī ní rizú Ānyāngā A'bizú* rī aga gí. Páulū ní 'yozú ūgalaku kúlúmgbá agá rī pi ní kīnī,

¹⁰ "Āgō 'dī'bée, á nī rá 'bá útrúki dō 'bā muụ kúlúmgbá rī sī drīdrī, 'bávé kúlúmgbá, 'bávé ogu kúlúmgbá agá rī pi, 'bā ngúlú be cére, 'bā drīlé ūnjí ịsú rá."

¹¹ 'Bo ūgalaku rī ā'yī tā Páulū ní 'yoó rī kuyé, ā'yī tā kúlúmgbá é'dīpa ní 'yoó rī, āzini ágó kúlúmgbá újipi rī ní 'yoó rī áyu.

¹² Vūrā 'dīri kúlúmgbá rī pi ní rizú pá tuzú rī, ịri vūrā ūnjí, ā'diātāsīyā lókí kílóngóro vé rī ūnjí†, 'bá ícókí adrií 'dāgá bā ku, 'bá kárakarā pi ūsūki kīnī, lē 'bā 'deki muụ kúlúmgbá rī sī Fōyīnīkē gé, ā'diātāsīyā ịri vūrā múké kúlúmgbá

rī pi ní muụ pá tuzú ni, lókí kílóngóro vé rī gé 'bā mukí rí adrií 'dāgá. Vūrā kúlúmgbá rī pi ní pá tuzú 'dīri Kūrētē gá, ịri vūrā ūtú ní 'dengará gálé rú rī gé, vūrā 'dāri gé, 'bá rī pi ícọ āngū ndre ándrelé rú, āzini ūrúlé rú.

Ūlī vīpi ūkpō be yī tafu rī agá rī

¹³ Ūlī rī ká í'dó vī ūkpō be mādā ándrelésīla, 'bá kúlúmgbá újī'bá rī pi ūsūki kīnī, ī ícọ mu rá. Kōpi ní ūmgbū rī ísézú yī agá 'dāásī, kōpi ní muụ āngū 'i līpi kú ngụ yī agá Kūrētē vé rī ā gārā gá sī.

¹⁴ Kā muụ adrií mādā, ūlī ní ívīzú ímúzá 'bá vúgá nōlé ūkpō be, ūlī rī íbì ívī āngū 'i līpi kú ngụ yī agá rī gé 'dāásī, āsámvú āngū ūrúlé rī pi vé ūtú ní ífūzú rī be rī gélésīla.

¹⁵ Ūlī rī vī ūkpō be, sē 'bá ícókí kúlúmgbá rī jī bā ku. 'Bá kukí ūlī rī ri kúlúmgbá rī vī muụ ní.

¹⁶ 'Bá agakí āngū 'i līpi kú ngụ yī agá ī ní zī Kāwúdā rī ā gārā gá sī, vūrā 'dāri gé, ūlī ícọ vī ūkpō sī ku. 'Bá ū'bīkí kúlúmgbá ídri pazú rī ísé, 'bá ịsúki ịzāngā ānī ambamba.

¹⁷ 'Bo 'bá ísékí kúlúmgbá ídri pazú rī kúlúmgbá āmbúgú rī agá nōó rá. 'Bá kúlúmgbá újī'bá rī pi ū'yīkí bāákú kúlúmgbá rī ā rú'bá gá sī kūrū, kúlúmgbá rī úmbézú, ā adri rí ānī ūkpó ūkpó. Kōpi 'okí ūrī sī, ūlī rī ní lēé kōpi vī muụ āngū cínýáfā rú ī ní zī Sārātīsī rī gé rī sī, kōpi u'dukí ngá ī ní úmbé kúlúmgbá rú'bá gá bāákú sī rī pi ú'bé yī agá, kúlúmgbá rī ā mu rí ānī mādā. Ūlī rī ri kúlúmgbá rī vī muụ ní.

¹⁸ Ūlī rī vī ūkpō be, ká muụ adri drū 'dīni, kōpi u'dukí ngá kúlúmgbá agá rī pi ú'bé yī agá.

* 27:9 27:9 Ū'dú ī ní rizú Ānyāngā A'bizú rī: Ū'dú 'dīri ílī ālu agá, átálágú āmbúgú rī fi Jó Múngú vé rī agá 'dāá vú be ālu, ịri mu ārī uya Vūrā Uleteretere rī agá 'dāá, 'bá Ịsērélē vé rī pi trízú ānī ịvé ūnjīkānyā agāsī, 'bá Ịsērélē vé rī pi ri ānyāngā a'bī ū'dú 'dīri gé. † 27:12 27:12 Lókí kílóngóro vé rī: Āngū Ịsērélē vé rī gé 'dāá, lókí kílóngóro vé rī gé, ẹcī tungará ūkpó ūkpó, ā'diātāsīyā yīgọ ri 'dī ambamba, sē āngū rī igbe igbe. Sā 'dāri gé, ūlī rī vī ūkpō be, sē kúlúmgbá ícọ pá tuú 'dāgá ku.

19 Kã muú caá ú'dú na ni gé, kòpi u'dukí ngá ẹ̀zị ngazú kùlúmgbà agá rĩ pi ú'bé céré yíí agá.

20 Ùlì vīpi ùkpō be 'dĩri vī caá ú'dú be kárakarà, ọ̀zū ùtú rĩ ẹ̀ mī, āzini ọ̀zū línýā rĩ pi, sē kòpi índrékí ku, 'bá ụ̀sūkí 'bá ícókí ídri ku.

21 'Bá adrikí ú'dú be kárakarà, 'bá nyakí ngá kuyé. Páulū ní ngazú pá tuzú uru sī, ĩri ní 'yozú kīnī, “Āgō 'dĩ'bée, ĩmi yíkí té dō tā má ní 'yoó rĩ rá, 'bá ícókí té ĩfūū Kūrétē agá 'dāāsī ku, ngá 'dĩ'bée ícókí té ábá ku.

22 'Bo á lē nōni 'yoó ĩmi ní kīnī, lē ĩmī ẹ̀sī ā adri ùkpó ùkpō, ā 'diātāsīyā ĩmi āsámvú gé 'dīgé, 'bá āzi ícō drāā ālunāni ku, kùlúmgbà rĩ 'yéjā ábá nī.

23 “Ma 'bá Múngú vé ni, ma ri Múngú ri ĩnī. ĩnījā ájée rĩ sī, ĩpē ívé mālāyíkā ĩmú pá tuú má gārā gá,

24 ĩri ní 'yozú má ní kīnī, 'Páulū, mī 'o ụ̀rī sī ku, mī mu pá tu 'bāgú āmbúgú Rómā vé rĩ ẹ̀ndrẹ̀tī gé rá. Mī tā sī, Múngú vé ẹ̀sī múké rĩ sī, ĩri 'bá kùlúmgbà agá rĩ pi ídri céré rá.’

25 Āgō 'dĩ'bée, ĩmi 'okí ụ̀rī sī ku, má ẹ̀'yī tā Múngú ní 'yoó rĩ rá, tā rĩ ĩmú 'i nga sū ĩri ní 'yoó má ní 'dĩri tīnī.

26 Ùlì rĩ ĩmú kùlúmgbà rĩ vī mu pá tu āngū 'i līpi kú ngu yíí agá 'dāri gé.”

27 Ùlì vī yíí tafu rĩ drīgé sī ụ̀túnjā pi ĩnījā be, caá ú'dú mudrī drī ni su, kã muú caá ĩnī ágágá, 'bá kùlúmgbà rĩ ụ̀jī'bá rĩ pi ní nīzú amázú 'yozú kīnī, ĩ 'bākí caá yíí tafu Ádīrīyā vé rĩ tī gé āngū nyọ̀kú rú rĩ gé gí.

28 Kòpi ní aya āzi í'dúzá 'yīzú bāá sī, 'bezú yíí agá 'dāá, yíí rĩ vé kungará amázú ānī, Kòpi ị̀súkí nī, yíí rĩ vé kungará ca pá ágélé mūdūrūlū ālu pūkú ĩrī (120). Kòpi ká ĩ útrú muzú drīdrī, kòpi ị̀súkí nī, yíí rĩ vé kungará ca pá ágélé pūkú úrōmī (90).

29 'Bá kùlúmgbà ụ̀jī'bá rĩ pi 'okí ụ̀rī sī, kòpi ụ̀sūkí kīnī, 'bā mu 'bā ẹ̀sī ị̀rā rú 'bá gá, kòpi u'dukí ụ̀mgbū ĩ ní ụ̀'yī su kùlúmgbà rú 'bá gá rĩ pi

ú'bé yíí agá, kòpi zíkí Múngú ri kīnī, lē āngū rĩ ọ̀wú ĩ ní mbēlē mbēlē.

30 'Bá kùlúmgbà rĩ ụ̀jī'bá rĩ pi lēkí kōdō ngaá ápá kùlúmgbà rĩ agásī rá, kòpi í'dukí kùlúmgbà ídri pazú rĩ suú yíí agá 'dāá, 'bá rĩ pi ā ụ̀sūkí rí kīnī ĩ ri ụ̀mgbū ú'bé yíí agá 'dāá, kùlúmgbà rĩ ẹ̀ndrẹ̀tī gé.

31 Páulū ní 'yozú ūgalaku rĩ ní, āzini āngaráwá rĩ pi ní kīnī, “'Bá kùlúmgbà rĩ ụ̀jī'bá rĩ pi dō kùlúmgbà rĩ agá nōó 'dāáyo, ĩmi ícókí ídri ku.”

32 Kúru āngaráwá rĩ pi ní bāákú kùlúmgbà ídri pazú rĩ ụ̀'yīzú rĩ pi úlízú, kòpi ní kùlúmgbà rĩ kuzú 'dezú yíí agá 'dāá.

33 Āngū rĩ kã 'bāá ríi ọ̀wú, Páulū ní kòpi mázú, lē kòpi ā nyakí ínyá. ĩri ní 'yozú kīnī, “'Ú'dú mudrī drī ni su 'dĩ'bée agá, ĩmi rikí adrii ĩzāngā sī, ĩmi nyakí ngá kuyé.

34 Á mā ĩmi, lē ĩmi nyakí ngá, ĩmi adrikí rí ídri rú. ĩmi 'okí dō 'dīnī, 'bá āzi ícō ádrá ĩmi āsámvú gé 'dīgé ku.”

35 Páulū kã tā rĩ átá 'dīnī, ĩri ní pánga í'dúzá, ĩri ní ọ̀wō'dīfō sēzú Múngú ní 'bá rĩ pi ẹ̀ndrẹ̀tī gé 'dīgé. ĩri ní pánga rĩ āndīzú, ĩri ní í'dózá nyazú.

36 Tā 'dĩri ímbá kòpi ẹ̀ ẹ̀sī, kòpi gōkí ngá nyaá rá.

37 'Bávé kālāfe mūdūrūlū ĩrī pūkú ẹ̀zīrī drī ni ázīyá (276) kùlúmgbà agá 'dāá.

38 'Bá rĩ pi kã ngá rĩ nyaá ẹ̀pízú gí, kòpi u'dukí ānyāngā rĩ ẹ̀ ĩmbītā ú'bé yíí agá, kùlúmgbà rĩ ẹ̀ ẹ̀nī rí ku.

Ùlì ùkpō be ni vī kùlúmgbà rĩ ùṅō kpelékpélé

39 Āngū rĩ kã ọ̀wú, kòpi nīkí āngū nyọ̀kú rú rĩ amá kuyé, 'bo kòpi ní āngū cínýáfā rú ni ndrezú yíí gārā gá 'dāá, kòpi ní ụ̀sūzú, ĩ lēkí kùlúmgbà rĩ jī muú āngū cínýáfā rú rĩ gé 'dāá.

40 Kúru kòpi ní bāákú ĩ ní ụ̀mgbū rĩ pi úmbézú rĩ pi úlízú, ụ̀mgbū rĩ pi ní u'dezú yíí ā ndúgé 'dāá, kòpi

ní kpá ngá kúlúmgbá rĩ újǐzú rĩ ọyuzú. Kòpì ní bǒngó kúlúmgbá rĩ ẹndrẹtì gé ùlì ní ríí vǐí anigé kúlúmgbá rĩ vǐípì mụzú rĩ sezú uru, ùlì ní kúlúmgbá rĩ vǐzú mụzú yǐí tì gé 'dǎá.

41 'Bo kúlúmgbá rĩ mụ 'i ẹsǐí ǎngũ cínýáfá rú rĩ gé 'dǎá, áwí atee ǎngũ nyọọkú rú rĩ gé. Kúlúmgbá rĩ vé ùmvu tǐ atee mgbé, ícọ mụy bā ku. Ùlì ùkpō be ní ní íngázú, ìrì ní yǐí rĩ vǐzú úvázú ngũyá ngũyá, ùlì rĩ vé ùkpō ùṅō kúlúmgbá rĩ vé só kpélékpélé.

42 ǎngáráwá rĩ pi lẹkí 'bá ì ní ù'yǐí rĩ pi ú'dí 'dǐísì rá, ǎ'diātāsīyā kòpì ǎ gbākí rí yǐí rĩ ápá mụzú ku.

43 'Bo ùgalaku ǎngáráwá rĩ pi vé rĩ lẹ ǎ 'dìkí Páulũ rì ku, ǎ'yǐ tǎ ǎngáráwá rĩ pi ní lẹé 'oó 'dǐrì kuyé. Ìrì ní átázú kǐnǐ, 'bá nǐ' 'bá yǐí gbǎ'bée ìndǐ rĩ pi ǎ úwákí kúlúmgbá rĩ agásì drǐdrǐ, kòpì ǎ mụkí ǎngũ nyọọkú rú rĩ gé.

44 Ìrì ní 'yozú urukọ'bée ní kǐnǐ, kòpì ǎ útúkí úrì kúlúmgbá rĩ vé ìrìkó ùṅṅópi gí 'dǐrì drǐgé. Kúru 'bá rĩ pi ǎrẹvú céré cakí ǎngũ nyọọkú rú rĩ gé 'dǎlé múké.

28

Páulũ ca Mǎlátā gá

1 'Bá cakí yǐí tì gé 'dǎlé múké, 'bá mụkí nǐí áamá ǎkūdē 'bá cakí ǎngũ 'i lǐpì kú ngu yǐí agá ì ní zǐí Mǎlátā rĩ gé gí.

2 'Bá adri' 'bá ǎngũ 'i lǐpì kú ngu rĩ agá 'dǎlé rĩ pi é'yǐkí 'bá ẹsǐ be múké. Kòpì ùdékí ǎcí, é'yǐkí 'bá úrì ǎcí rĩ tì gé, ǎ'diātāsīyā sǎ 'dǎrì gé, yǐígọ rì 'dǐ nǐ, ǎngũ rĩ igbegbe.

3 Páulũ ní íjǎ u'duzú, ìrì ní ù'bǎzú ǎcí mǐ gé 'dǎá, ǎcí rĩ vé kongará sǐ, ìnǐ ní íkpúzú Páulũ ẹ drǐ cizú.

4 'Bá rĩ pi kǎ ndree ìnǐ rĩ ci Páulũ ẹ drǐ, ọnjú kuú drǐ ní gé títì, kòpì ní átázú ì ǎsámvú gé sǐ kǐnǐ, "Ágọ 'dǐrì 'bá ǎngũ ú'dípì ní, 'de yǐí agá 'dǎá rá, 'bo drǎ kuyé, 'bávé múngú rĩ pi

vé ǎzi ǎlu, lǐ tǎ drǐ ní gé gí, lẹ ǎ 'dìkí ìrì drǎá 'dǐísì rá."

5 'Bo Páulũ ní ìnǐ rĩ yazú 'í drǐgé sǐ 'dezú ǎcí mǐ gé 'dǎá, ìnǐ rĩ 'o ìrì ùnjí kuyé.

6 'Bá rĩ pi ùsǔkí déna Páulũ ẹ drǐ rì pǐ rá, dōku ìrì koro nga í'dé, ìrì drǎ rá, kòpì tēkí ndree sǎ be ǎco, kòpì kǎ ndree ìnǐ rĩ 'o ìrì ùnjí kuyé, kòpì gōkí ùsǔkí kǐnǐ, ágọ 'dǐrì múngú.

7 Gávǎnǎ ǎngũ 'i lǐpì kú ngu yǐí agá 'dǎrì vé rú Pǔbēlǐyō 'i, ìrì nyọọkú be ǎngũ 'dǎrì gé. Ẹ'yǐ 'bá ívé ǎngá, adri 'bá be múké cazú ú'dú na.

8 Sǎ 'dǎrì gé, Pǔbēlǐyō ẹtẹpì rì drǎ rú, rú' 'bá ní koko, ìrì rì sǔsǔ. Páulũ ní fizú mụzú ìrì ndrezú, ìrì ní Múngú rì zǐzú, ìrì ní 'í drǐ 'bǎzú drǐ ní gé, drǎ rĩ ní kúru dezú rú' 'bá ní gé sǐ rá.

9 Tǎ 'i ngaápi 'dǐrì ǎ vǐdrǐ gé, 'bá céré drǎ be adri' 'bá ǎngũ 'i lǐpì kú ngu yǐí agá 'dǎlé rĩ pi ímúkí Páulũ vúgá, drǎ rĩ de kòpì rú' 'bá gá sǐ rá.

10 Tǎ 'dǐrì sē 'bá rĩ pi céré ìnjǐkí 'bá ìnjǐnjǐ, lókí 'bá ní lẹzú mụzú rĩ kǎ ícọ, 'bá rĩ pi sēkí 'bá ní ngá 'bá ní lẹé rĩ pi ǎrẹvú céré rá.

Páulũ ca Rómā gá

11 Mbǎá na ǎ vǐdrǐ gé, sǎ kílongóro vé rĩ kǎ deé, 'bá ní tuzú kúlúmgbá pá tuúpi kú Mǎlátā gá rĩ agá, 'bá ní 'dezú mụzú. Kúlúmgbá rĩ íbì ímú ǎlẹkǐzǎndǎrǐyā gálésì, údékí ngá múngú rú ìrì kú ẹndrẹtì ní gé, ǎlu rĩ ǎ rú Kǎsítórē, ǎzi rĩ Pólẹkǐsǐ.

12 'Bá mụkí pá tuú kǔrú Sǐrǎkúsǎ vé rĩ gé, 'bá adrikí caá 'dǎgá ú'dú na.

13 'Dǎgá 'bá ní tuzú kúlúmgbá agá, 'bá ní 'dezú mụzú, 'bá ní mụzú cazú Rẹgǐyúmũ gé. Kǎ mụy adrií drǐ 'dǐnì, ùlì ní í'dózú vǐzú ímúzú ǎndrélésǐla, kǎ kpá mụy adrií drǐ 'dǐnì, 'bá ní cazú Pǔtẹyólì gé.

14 'Dǎgá 'bá ísúkí 'bá Yésú rì é'yǐ' 'bá gí ní pi, kòpì é'yǐkí 'bá ívé ǎngá, kǐnǐ 'bá adrikí ì be caá Sẹbǐtǐ ǎlu. Vǐdrǐ ní gé, 'bá ní kúru mụzú Rómā gá.

15 'Bá Yésũ ri ẹ'yĩ' 'bá gí Rómã gá 'dǎlé rĩ pi ká yĩ kínĩ 'bá ri ímú 'dĩ' 'dĩ, kòpi ímúkí 'bá drĩ ùtēé jòkòní Āpíyò vé rĩ gé, urukò 'bée ùtēkí 'bá vūrã āzi gé, vūrã 'dāri gé, jó na anigé ùmú vé ni. Páulũ kã āgò ri 'bá ì ùtē' 'bá rĩ pi ndreé, sē Páulũ ẹ ẹsì mba āní rá, sē Múngú ní òwò 'dífò.

16 'Bá kã mujú caá Rómã gá 'dǎlé, ā'yĩkí Páulũ ri laá ívé jó agá ọ'dúkùlẹgúsí, 'bākí āngáráwá ìri ùtēé.

Páulũ sē tì Múngú vé rĩ Rómã gá

17 Kã mujú caá ọ'dú na ã vùdrĩ gé, Páulũ ní drĩkoma Yāhúdĩ rĩ pi vé rĩ zizú ímúzú vūrã ālu gé. Kòpi kã ì úmú, Páulũ ní 'yozú kòpi ní kínĩ, "Má ẹdrípì, mà 'o dō tā āzi ùnjí mávé 'bá rĩ pi ní kuyé drāāāsīyā, dōku mà 'yo dō 'bávé mērē 'bá ẹ'bípì vé rĩ ã tā ùnjí kuyé drāāāsīyā, rúkí ma Yērúsālémã gá 'dǎá, sēkí ma āngáráwá Rómã vé rĩ pi drígé.

18 Kòpi uzíkí ma, kòpi lēkí kòdò ma ọyú rá, ā'diātāsīyā á 'o tā āzi ùnjí ì ní ícózú ma 'dizú drázú ni kuyé.

19 'Bo Yāhúdĩ rĩ pi ká gǎá sī, má ní 'yozú, á lē 'bāgú āmbúgú Rómã vé rĩ ã lẹ mávé tā nĩ. 'Bo á lē tā ùnjí 'yoó 'bá mávé rĩ pi ní ku.

20 Tā 'dĩri sē má ní ìmi zizú ímúzú, átázú ìmi be āní. 'Yĩkí ma Māsīyā Īsērélē rĩ pi ní ẹsì 'bāá drĩ ni gé rĩ vé tā sī."

21 Yāhúdĩ rĩ pi ní újázú kínĩ, "Bá ịsúkí kòkòbì íngázú Yūdáyā gálésí kuyé mì tā sī, dōku 'bá ímú' 'bá 'dǎásī nōgò rĩ pi āsámvú gé, 'bá āzi ùlũ 'yozú kínĩ mí 'o tā ùnjí rá 'díní ālujání kuyé.

22 'Bo 'bá lēkí yĩ mí tì gé, mì dō 'yo ngóni, ā'diātāsīyā 'bá rĩ pi ārēvú céré ri átá ùnjí ngúlúmũ Yésũ ā pámvú ùbĩ' 'bá rĩ pi vé tā sī."

23 Kòpi gòkí ọ'dú āzi ìpēé ímúzú Páulũ ri ndrezú. Ọ'dú 'dāri gé, 'bá rĩ pi úmúkí ì kárákará vūrã ìri

ní adrizú rĩ gé. Páulũ ri kòpi ní mālūngā Múngú vé rĩ ã tā ùlũú í'dózú ọ'bùtì cīmgbá cazú ùndrējá gá, ri Yésũ vé tā ì ní sī tǎimbì Mósē vé rĩ agá rĩ ímbá, āzini nẹbì rĩ pi ní sī rĩ ímbá, kòpi ẹ ẹ'yĩkí rĩ Yésũ ri āní.

24 'Bá rĩ pi ã urukò ẹ'yĩkí tā ìri ní 'yoó 'dĩri rá, 'bo urukò 'bée ẹ'yĩkí kuyé.

25 Kòpi ní rizú āgátá gázú ì āsámvú gé sī. Kòpi ní í'dózú ayizú mužú, Páulũ ní tā ọ'dú átázú kòpi ní kínĩ, "Tā Índrí Uleterē rĩ ní átá ìmi ẹ'bípì ní rĩ tā áda, átá tā 'dĩri nẹbì Īsáyā tì gé, kínĩ,

26 " 'Í mu 'bá 'dĩ' 'bée vúgá 'dǎá, 'í 'yo kòpi ní, "Ìmi mávé ọ'dúkó yì rá, 'bo ìmi ícókí ífífí ni nǐ á má ku, ìmi tā má ní 'oó rĩ ndre rá, 'bo ìmi ícókí tā ni nǐ á má ku."

27 Ā'diātāsīyā 'bá 'dĩ' 'bée ẹ ẹsì tete, kòpi ẹ bì yì tā ku, kòpi bĩkí ì mì cí, kòpi ã bĩkí té dō ì mì cí ku, kòpi ẹ mì ri té āngū ndre rá, kòpi ẹ bì ri té tā yì rá, kòpi ẹ ẹsì ri té tā nǐ á má rá, kòpi ã újákí dō ẹsì rá, ma té kòpi ídrí rá.'

28 "Kúru á lē ìmi nǐkí 'yozú kínĩ, Múngú lē 'bá adri' 'bá Yāhúdĩ rú ku rĩ pi ẹ ịsúkí pangará. Kòpi tā rĩ ã'yĩ rá."

29 Kã mujú átá 'dĩri tìnjì, Yāhúdĩ rĩ pi ní ngazú mužú, kòpi ríkí āgátá gǎá ì āsámvú gé sī.*

30 Páulũ áwí adrií 'dǎlé ílì ìrĩ, ri adrií ívé jó ìri ní ríí ùfēé mǔfēngā sī rĩ agá, ẹ'yĩ 'bá céré ri 'bá ímú' 'bá 'i ndre' 'bá rĩ pi rá.

31 Páulũ ri tì sēé ọrĩ ākó, ri mālūngā Múngú vé rĩ ã tā ùlũú, āzini ri 'bá rĩ pi ímbá Úpí Yésũ Kúrísítò vé tā sī. 'Bá āzi uga ìri ālujání kuyé.

28:27 28:27 Īsáyā 6:9-10 * 28:29 28:29 Átángá véřēsì 29 agá 'dĩri, búkù Ẹzì vé ì ní sī Gĩrìkì tì sī drĩdrĩ rĩ agá 'dǎáyo, 'bo gòkí sī búkù Ẹzì vé vúlé rĩ agá rá.

Kõkõbì Páulũ ní sǐ sěe
'bá
Rómã
vé rĩ pi ní rĩ
Tã búkũ rĩ vé rĩ ã
ũlũngará

Páulũ sǐ kǒkǒbì 'dĩri sěe 'bá Yēsũ ri ẹ'yĩ' 'bá gí kũrũ Rómã vé rĩ agá rĩ pi ní, lě ụ'dúkọ múké 'í ní sěe vũrã ụrụkọ' 'bée agásĩ rĩ vé tã ũlũ kọpi ní. Páulũ ũlũ ụ'dúkọ múké Yēsũ ní 'daa rĩ vé lẹti kĩnĩ, Múngú sě 'bá rĩ pi ícá pịrì 'í ẹndrẹti gé ǎngũ rĩ pi agásĩ céré, kọpi ní ẹsì 'bãã tã Múngú ní 'oó ĩ ní rĩ drĩgẹ rĩ sǐ. Páulũ 'da Yāhũdĩ Yēsũ ri ẹ'yĩ' 'bá gí rĩ pi ní kĩnĩ, ụ'dúkọ 'dĩri kpá Búkũ Múngú vé ũndĩ Ụkũ rĩ ruzú rĩ agá anigé. 'da kpá 'bá adri' 'bá Yāhũdĩ rú ku rĩ pi ní kĩnĩ, kọpi gō adri 'bá Múngú vé ni, kọpi ní ụ'dúkọ múké rĩ ẹ'yĩ rĩ sǐ. ũlũ kĩnĩ, Múngú sě 'bá ícá pịrì 'í ẹndrẹti gé, 'bá ní 'i ẹ'yĩ gí rĩ sǐ, adri 'yozú kĩnĩ, 'bá ní tǎmbì rĩ 'duy ngáã rĩ sǐ kuyé. Índrì Uletere rĩ dō rĩ 'bá drĩ ko 'bávẹ adringára agá nĩ, 'bá ícá adri sũ Múngú ní lěe rĩ tĩnĩ rá.

Búkũ rĩ vé ụdũ gé, cápĩtã 12-15 agá, Páulũ ímbá lẹti 'bá Yēsũ ri ẹ'yĩ' 'bá gí rĩ pi ní adrizú rĩ. ũlũ kĩnĩ, lě 'bá lěkí 'bá ọgũpị lě lě, 'bá lěkí 'bá ri' 'bée ǎgátá gǎ' 'bée 'bá be rĩ pi lě lě, ǎzini 'bá lěkí 'bá ri' 'bá 'bá ọcũ' 'bá rĩ pi lě lě. ǎzini ũlũ 'bá ambugu 'bá rụ' 'bá rĩ pi vé ịnjĩngára ã tã. Ụdũ ni gé, cápĩtã 16 agá, Páulũ sě mōdó ívé ũndĩ Rómã gá rĩ pi ní, ri kọpi zị rú sǐ.

1 Ma Páulũ 'i, ǎtí' 'bágú riipi ẹzị ngáapi Kúrísítō Yēsũ ní rĩ, Múngú ịpě ma 'bá áyúāyũ ni rú, pě ma muụ Múngú vé ụ'dúkọ múké rĩ ũlũ.

* **1:3 1:3** *Dāwúdĩ*: Múngú ịpě Dāwúdĩ ri adrii 'bágú Ísèrélè rĩ pi vé ni, ẹzị kĩnĩ, 'bágú ụ'dí ri ímụ ifũ ịrivé úyú agá, ịri mǎlũngá rĩ rụ muzú 'dǎnì' 'dǎnì, 'bágú rĩ Yēsũ Kúrísítō 'i. 'Í lǎ Sǎwúmǎ 132:11-12; Ẹzị 2:30. Tìkì Dāwúdĩ ri ịsụ ǎkũdè ịlì rĩ ca ẹlìfũ ǎlu (1,000) gí, ịlì 'dǎri gé, ịsụ tìkì drĩ Yēsũ Kúrísítō ri kuyé. 'Í lǎ 1 Sǎmũlè 16-30; 2 Sǎmũlè 1-24; 1 'Bágú 1-2.

2 Múngú ẹzị ụ'dúkọ múké rĩ vé tã kú ịnógósì nẹbì rĩ pi tị gé, sǐkì tã ni kú Búkũ Uletere Múngú vé rĩ agá.

3 Ụ'dúkọ múké ĩ ní sǐ 'dĩri, sǐkì tã Múngú Mvọpị vé rĩ. Tìkì ịri 'bá ǎda rú úyú 'bágú Dāwúdĩ* vé rĩ agá.

4 Yēsũ Kúrísítō Úpí 'bávẹ rĩ, ímụkì ịri nǐ ǎmá Mvǎ Múngú vé ni, lókì Múngú ní ịri ingáã gōó ịdri rú ũkpō Índrì Uletere rĩ vé rĩ sǐ rĩ gé.

5 Yēsũ 'bá ẹsì múké 'bá ní, ũpě 'bá 'bá ĩ ní rií áyúāyũ ni pi rú, 'bá muķi tị sěe 'bá adri' 'bá Yāhũdĩ rú ku rĩ pi ní, kọpi ã ụjǎkì rí ẹsì Múngú ri ẹ'yĩzú, kọpi ã 'dukì rí tã ịri ní ẹzị rĩ ngáã, ǎzini kọpi ẹ ịngúkì rí Yēsũ ri.

6 ĩmi 'bá adri' 'bá Rómã gá 'dĩ' 'bée, Múngú zị ĩmi ímụ adrii 'bá Yēsũ Kúrísítō vé ni.

7 ĩmi 'bá Rómã vé Múngú ní lě lě, ịri ní zị 'bá ívé ni rĩ pi, á sǐ kǒkǒbì 'dĩri sěe ĩmi ní nĩ.

Ẹsì múké, ǎzini tǎkiri 'bá Ẹtẹpì Múngú vé rĩ, ǎzini Úpí Yēsũ Kúrísítō vé rĩ ã adri ĩmi be.

Páulũ lě 'deé muụ Rómã gá.

8 Drĩdrĩ ni, á lě ọwō' dífō sěe Múngú ní rú Yēsũ Kúrísítō vé rĩ sǐ ĩmi tã sǐ, ǎ'diātāsiyā ẹsì ĩmi ní 'bãã Múngú drĩgẹ 'dĩri vé tã ayi muzú vũ drĩgẹ sǐ céré.

9 Múngú má ní rií ẹzị ngáã ịri ní ẹsì be céré, má ní rií ụ'dúkọ múké Mvọpị vé rĩ ũlũ rĩ, nĩ tã má ní rií zị ĩmi ní nǐ 'dĩri céré rá.

10 Ụ'dú céré, má kǎdō rií Múngú ri zị, ma ri zị tị ni gé, ǎ'yĩ dō rá, ǎ zị má ní lẹti muzú ĩmi ndrezú Rómã gá 'dĩlẹ.

11 Á lě muụ ĩmi ndree, mǎ zị rí Múngú ri, ã sě rí ĩmi ní fěfě Índrì Uletere rĩ vé rĩ, ĩmi adrikì rí ũkpó ũkpó ĩmivé ẹ'yĩngára agá.

12 'Bá kǎdō 'bá úmú ĩmi be trú, mávẹ ẹ'yĩngára ri ĩmì ẹsì ímbá, ĩmivé ẹ'yĩngára ri kpá mǎ ẹsì ímbá.

13 Má édrípìjì má ómvúpìjì má ní lèlè rĩ pi, má útú ma kòdò lèzú mužú ìmi ndrezú vù be tré, tã urukò'bée ugakí mâ létì cí cĩngbá ícázú àndrũ sĩ. Á lè mužú èzì ngaá ìmi àsámvú gé, sũ má ní èzì ngaá vùrã urukò'bée agá 'bá adri'bá Yáhúdì rú ku rĩ pi àsámvú gé rĩ tĩjì, ìmi è'yìkí rí Yèsũ Kúrísítò rì.

14 Á 'bã ú'dúkò múké Múngú vé rĩ ã tã àmbúgú má èsì agá, á lè mužú ùlúú Gírìkì rĩ pi ní, àzini 'bá adri'bée Gírìkì rú ku rĩ pi ní, 'bá úmĩ be rĩ pi ní, àzini 'bá azakaza rú rĩ pi ní.

15 Tã ni sĩ, má ní lèzú mužú ú'dúkò múké rĩ ùlúú ìmi ní Rómã gá 'dìlè àní.

16 Mâ drì ícò njaá ú'dúkò múké rĩ vé ùlúngará ã tã sĩ ku, ã'diātāsīyā ìri ùkpò Múngú vé ni, ìri 'bá Yèsũ rì è'yì'bá gí rĩ pi pa ìvé ùnjìkányā agásì rá. Drìdrì ni, ì Yáhúdì rĩ pi pa, ì kúru 'bá adri'bá Yáhúdì rú ku rĩ pi pa ndò.

17 Ú'dúkò múké rĩ, ìri létì 'bá rĩ ní adrízú pìrì Múngú èndrètì gé rĩ i'da nĩ. Múngú rì sè 'bá rĩ ícá pìrì 'í èndrètì gé è'yìngará sĩ, àzini 'bá rĩ adri mužú pìrì Múngú èndrètì gé è'yìngará vé tã sĩ, sũ Búkũ Múngú vé rĩ ní 'yoó rĩ tĩjì, "'Bá tã be pìrì Múngú èndrètì gé rĩ, ìrivé è'yìngará rì sè ìri tã 'o pìrì."

Ūnjìkányā rì sè Múngú ã 'a rì vé ùnjì ùnjì

18 Múngú ã 'a vé 'bũ gé 'dāá ùnjì ùnjì 'bá rì'bée ùnjìkányā 'o'bá, tã áda rĩ gā'bá sĩ rĩ pi ní.

19 'Bá ùnjìkányā 'o'bá 'dìni 'dì'bée, kòpi nìkí tã áda Múngú vé rĩ rá, ã'diātāsīyā Múngú i'da tã rĩ kòpi ní rá.

20 ã'diātāsīyā ì ní 'bũ pi gbizú vù be rĩ gé, 'bá rĩ pi ndrekí Múngú ã rù'bá kuyé, ngá kòpi ní ndrèé rĩ vù Múngú ní gbií rĩ, àzini 'bũ ìri ní gbií rĩ. Kòpi ndrekí ìrivé ùkpò adriípi mužú 'dání'dání rĩ, àzini kòpi nìkí ìrivé òsũkā áamá ngá ìri ní gbií rĩ pi ã rù'bá gá. Kòpi ícókí 'yoó kìnì, ì nìkí Múngú rì kuyé 'dìni ku.

21 Kòpi ã nìkí dō Múngú rì rá drāāāsīyā, kòpi íngúkí Múngú rì ãlunāni ku, kòpi sèkí kpá ìri ní òwò'dìfò ku, kòpi rì tã azakaza vé ni pi ùsũ, ã'diātāsīyā kòpivé yìkì tã pìrì 'ozú rĩ ábá gí.

22 Kòpi ã 'yokí dō kìnì, ì 'bá tã nì'bá ni pi drāāāsīyā, kòpi 'bá azakaza rú ni pi.

23 Kòpi gākí Múngú adriípi mužú nyonyo Ùkpò 'Dìpa rĩ ìnjìgá sĩ, kòpi rì ngá ì ní údé drì sĩ sũ 'bá áda tĩjì, àrìngá tĩjì, ànyāpá tĩjì, ìnjì tĩjì rĩ pi ìnjì áyu.

24 Kúru Múngú adi kòpi 'í drìgé sĩ rì tã ùnjì ùnjì ì èsì ní lèé rĩ pi 'duú ngaá mužú. Tã kòpi ní rìí 'oó rĩ, ìri drìnjá sè, kòpi rì ì rù'bá áyú rizú òwũ 'bázú mužú ì ògùpìjì sĩ.

25 Kòpi gākí tã áda Múngú vé rĩ è'yìgá sĩ, kòpi ã'yìkí tã ùnjò vé rĩ áyu. Kòpi gòkí rìí ngá Múngú ní údé rĩ pi ìnjì áyu, kòpi gākí Múngú 'bũ pi gbiípi vù be ì ní rìí íngú mužú 'dání'dání rĩ ìnjìgá sĩ. Àmīnā.

26 Tã kòpi ní rìí 'oó 'dìri sĩ, Múngú adi kòpi 'í drìgé sĩ rìí ì rù'bá áyú tã ùnjì 'ozú mužú, ùkú rĩ pi kukí létì rizú adrízú àgò be rĩ àní, kòpi gòkí rìí laá ì sĩ ùkú rú.

27 Àgò rĩ pi kpá 'dìni, kòpi kukí létì rizú adrízú ùkú be rĩ àní, kòpi gòkí kpá rìí laá ì sĩ àgò rú. Kòpi rìkí tã drìnjá sèépi ni 'oó mužú ì àsámvú gé sĩ ì drìkā sĩ, ùnjìkányā kòpi ní 'oó 'dìri sĩ, ìrìnjākí kòpi àní rá.

28 Kòpi ní gāá Múngú vé tã è'yìgá sĩ rĩ sĩ, Múngú adi kòpi 'í drìgé sĩ, sè kòpi rìkí tã ùnjì ìvé ùmĩ ábápi gí rĩ ní lúú kòpi ã 'okí rĩ 'oó mužú, kòpi rìkí tã ì ní ícò 'oó ku ni pi 'oó mužú.

29 Tã ùnjì ga kòpi è èsì agá tré tré, kòpi rì tã àzāvũ rú ni pi 'o, kòpivé èsì àmbúgú ngá drìgé, kòpi rì 'bá rĩ pi ngũ ùnjì, kòpi rì èsì 'bã 'bá àzi vé ngá drìgé, kòpi rì àngũ ú'dì'dì, kòpi ùmbá rú, kòpi rì 'bá rĩ pi è mì ù'bā, kòpi rì tã ùsũ 'bá urukò drìgé ùnjì, kòpi rì àngũ 'yo'yo.

³⁰ Kòpì rì átángá ùnjí 'yo 'bá rĩ pi rú'bá gá, kòpì ari'ba Múngú vé ni, kòpì rì 'bá rĩ pi u'da'da, kòpì rì íngú kìnĩ, ì nděkí 'bá rĩ pi céré nĩ, kòpì áfú rú, kòpì rì tã ùnjí 'o mụzú, kòpì ìnjĩkí 'bá ì tị'bá rĩ pi ku.

³¹ Kòpì ùsũkí tã pịrị ku, ẹ'yĩngára kòpì ẹ ẹsị agá 'dãáyo, kòpì lẹkí ǎngũ ku, kòpì 'bákí ẹsị múké 'bá ǎzi drĩgẹ ku.

³² Kòpì nĩkí tã pịrị Múngú ní 'yoó rĩ rá kìnĩ, 'bá rĩ 'o dō tã ùnjí, ìri drá rá, 'bo 'bá rĩ pi rì tã rĩ 'o mụzú ǎkã, kòpì rì 'bá rĩ pi ímbá, 'bá rĩ pi ǎ 'okí tã ùnjí 'dĩ'bée mụzú.

2

Múngú rì tã lị pịrị

¹ Ìmi rì 'bá urụkọ'bée tō, ìmi kìnĩ, tã kòpì ní 'oó rĩ adri múké ku, 'bo tã ìmi ní 'oó 'dĩri, ìmi ícókí ìmi úná tị ni gé sị bã ku. Ìmi lịkí dō tã 'bá rĩ pi drĩgẹ kìnĩ, kòpì rì tã ùnjí 'o, ìmi rì tã lị ìmi drĩgẹ ùgögölé rú, ǎ'diātāsīyā ìmi kpá rì tã ǎlu ǎlu kòpì ní 'oó 'dĩri 'o ìndĩ.

² 'Bá nĩkí rá, Múngú lị dō tã 'bá rĩ drĩgẹ ùnjĩkányā ìri ní 'oó rĩ sị, tã ìri ní lị rĩ, ìri pịrị.

³ Ìmi 'bá áda 'dĩ'bée, ìmi lịkí dō tã 'bá ìmi ní tōó 'dĩ'bée drĩgẹ, ìsúzó ìmi rì tã ǎlu ǎlu kòpì ní 'oó 'dĩri 'o, ìmi ùsũkí ìmi ícókí ìmi úná tã Múngú ní ìmụ lị ìmi drĩgẹ rĩ sịgẹ sị rá?

⁴ Ìmi nĩkí áamá 'yozú kìnĩ, Múngú rì ẹsị be múké, ìri tã 'du mụzú ẹsị be mǎdǎ, ícókí tã lị ìmi drĩgẹ mbělẹná ku 'dini kuyé? Ìmi ndrekí tã 'dĩ'bée kú ẹzị ǎkókí? Ìmi nĩkí áamá 'yozú kìnĩ, Múngú ku ìmi ní lókí, ìmi újákí rì ẹsị ìmivé ùnjĩkányā agásí 'dini kuyé?

⁵ 'Bo tã fi ìmí ẹsị agá ku, ìmi gǎkí Múngú rì ẹ'yĩgá sị. Ụ'dú Múngú ní ìmụzó tã lịzó pịrị rĩ kǎdō ícá, Múngú ǎ 'a rì ìmụ ve ìmi ní rá.

⁶ Múngú rì ìmụ tã lị 'bá ǎlu ǎlu drĩgẹ ìrivé tã ìri ní 'oó rĩ vú sị.

⁷ 'Bá tã 'o'bá mụzú múké ǎndēngára ǎkókí rĩ pi, kòpì 'bákí ẹsị rizú ìnjĩngára, ìngúngára,

adringára mụzú nyonyo rĩ ndāzú ìsúzó. Múngú rì ìmụ kòpì ní ìdri 'dáni'dáni rĩ sẹ rá.

⁸ 'Bo 'bá rĩ 'bá ì tã ùsũ'bá áyu, ùnjĩkányā ku'bá ku, tã áda rĩ gǎ'bá sị rĩ pi, Múngú rì ìmụ kòpì ìrĩnǎ rá.

⁹ 'Bá rii pi ùnjĩkányā 'oópi rĩ, ì ìmụ ìri ìrĩnǎ ùnjí ùnjí. Drĩdrĩ ni, ì í'dó Yǎhúdĩ rĩ pi ìrĩnǎ, ì kúru íbí 'bá adri'bá Yǎhúdĩ rú ku rĩ pi ìrĩnǎ ndó.

¹⁰ 'Bo 'bá céré tã 'o'bá pịrị rĩ pi, Múngú rĩ sẹ ì ìmụ kòpì ìngúngũ, ì kòpì ìnjĩnjĩ, ǎzini kòpì tǎkiri ìsú rá. Drĩdrĩ ni, ì í'dó Yǎhúdĩ rĩ pi vúgá, ìri ca 'bá adri'bá Yǎhúdĩ rú ku rĩ pi vúgá.

¹¹ ǎ'diātāsīyā Múngú ẹndrẹtị gé, 'bá rĩ pi céré trōtrō.

¹² 'Bá adri'bá Yǎhúdĩ rú ku rĩ pi ǎ nĩkí dō tǎimbị Múngú ní ẹzị ì 'dĩ'bée kuyé drǎǎsīyā, kòpì 'okí dō ùnjĩkányā, Múngú rì kòpì ìrĩnǎ ùnjĩkányā kòpì ní 'oó rĩ sị. Yǎhúdĩ tǎimbị Múngú vé rĩ nĩ'bá rá rĩ pi 'okí dō ùnjĩkányā, Múngú rì kòpì ìrĩnǎ kòpì ní tǎimbị rĩ nǎó rĩ sị.

¹³ 'Bá Múngú vé tǎimbị yì'bá kú bí sị, tã ni 'du'bá nga'bá ku rĩ pi, kòpì adrikí 'bá pịrị ku Múngú ẹndrẹtị gé. 'Bo 'bá Múngú vé tǎimbị 'du'bá nga'bá rá rĩ pi, kòpì 'bá pịrị Múngú ẹndrẹtị gé.

¹⁴ 'Bá adri'bá Yǎhúdĩ rú ku rĩ pi ẹ ìsúkí dō tǎimbị Múngú vé rĩ yì kuyé drǎǎsīyā, kòpì ní rii tã 'oó pịrị rĩ sị, 'dĩri lū 'yozú kìnĩ, tǎimbị rĩ kòpì ẹ ẹsị agá 'dǎá anigé.

¹⁵ 'Dĩri lū 'yozú kìnĩ, tǎimbị Múngú vé rĩ kòpì ẹ ẹsị agá 'dǎá anigé. Tã kòpì ní rii ùsũú rĩ, ìri lū kòpì ní, tã ì ní rii 'oó rĩ ùnjí, dōku tã ì ní rii 'oó rĩ pịrị.

¹⁶ Ụ'dú ì ní ìmụzó tã lịzó 'dǎri kǎdō ícá, Múngú rì ìmụ Kúrísítō Yésũ rĩ ìpě tã lị 'bá drĩgẹ tã ùnjí 'bá ní rii ùzũú kuú 'bá ẹsị agá 'dĩ'bée ǎ tã sị, 'dĩri ụ'dúkọ múké má ní ùlũú rĩ.

Yǎhúdĩ rĩ pi vé tã ǎzini tǎimbị

Mósê vé rĩ

17 Īmi ri 'yo ĩmi Yāhúdĩ, ĩmi ri tãimbĩ rĩ vé tã 'du nga, āzini ĩmi ri ĩmi íngú 'yozú kínĩ, ĩmi nĩkĩ Múngú rĩ rá,

18 ĩmi nĩkĩ tã Múngú ní lēé ĩmi 'okĩ rĩ rá, ĩmi nĩkĩ tã múké rĩ pi tã ũnjĩ rĩ be rá, ā'diātāsīyā ímbákĩ ĩmi ní tãimbĩ rĩ gĩ,

19 ĩmi ũsũkĩ ĩmi ri 'bá mĩ ākó rĩ pi ē drĩ ko mužú, ĩmi ri ka ũtúnjá rú 'bá ri 'bá ũnjĩkãnyā 'o'bá ínjĩná agá rĩ pi ní,

20 ĩmi ũsũkĩ, ĩmi kínĩ, ĩmi ri 'bá azakaza rú ni pi ímbá, āzini ĩmi ri anjĩná rĩ pi ímbá tã Múngú vé rĩ sĩ, ā'diātāsīyā ĩmi kínĩ, ĩmi nĩkĩ tãimbĩ rĩ gĩ, ĩri ĩmi ní tã nĩngará sē, āzini ĩri sē ĩmi tã áda rĩ nĩ rá.

21 'Bo ĩmi ĩni ri 'bá urukọ'bée ímbá rá pírĩ, tã ĩmi ní ímbá rĩ, ĩmi 'dukĩ ngaá ku āsĩ? Īmi ri 'bá urukọ'bée ímbá kínĩ, ā ũgũkĩ ngá ku, 'bo ĩmi ri ngá ũgũ ālé?

22 Īmi ri lũ 'bá rĩ pi ní ōwũ 'bāngará ri ũnjĩ pírĩ, ĩmi dí ri ōwũ 'bā ĩndĩ āsĩ? Īmi kínĩ, ngá ĩ ní údé drĩ sĩ múngú rú 'dĩ'bée ũnjĩ pírĩ, ngá ĩmi ní rizú 'bá Múngú ri nĩ'bá kuyé rĩ pi vé ngá jó kọpi ní rizú ĩvé múngú rĩ pi ĩnjĩzú rĩ agá rĩ pi ũgũzú rĩ ā'di?

23 Īmi ri ĩmi íngú tãimbĩ rĩ sĩ pírĩ, ngá ĩmi ní tãimbĩ rĩ űozú rá rĩ ā'di? Ngá ĩmi ní Múngú ri ĩnjĩzú ku rĩ ā'di?

24 Sũ ĩ ní sĩ Búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ tĩnĩ, "Īmi sēkĩ 'bá adri'bá Yāhúdĩ rú ku rĩ pi idekĩ Múngú ri ĩmi tã sĩ."

25 Yāhúdĩ tãimbĩ rĩ vé tã 'du'bá nga'bá rĩ pi vúgá 'dāá, ágélé ē tĩ lĩngará* ri múké. 'Bo 'bá rĩ űō dō tãimbĩ rĩ gĩ, índré sũ 'bá ĩ ní ágélé ni ē tĩ lĩjĩ kuyé rĩ tĩnĩ.

26 'Bá rĩ adri dō Yāhúdĩgú ku, lĩkĩ dō ĩrivé ágélé ē tĩ kuyé drāāāsīyā, 'du dō tãimbĩ Múngú vé rĩ ngaá rá, ĩri adri mvá Múngú vé ni.

27 'Bá adri'bá Yāhúdĩ rú ku, ĩ ní kọpi ágélé ē tĩ úljĩ kuyé 'dĩ'bée, kọpi 'dukĩ dō tãimbĩ Múngú vé rĩ ngaá rá, ĩmi adri'bá Yāhúdĩ 'dĩ'bée, kọpi tã lĩ ĩmi drĩgé rá, ā'diātāsīyā ĩmi nĩkĩ tãimbĩ rĩ rá, āzini úljĩkĩ kpá ĩmĩ ágélé ē tĩ rá, 'bo ĩmi űōkĩ tãimbĩ rĩ rá.

28 Tĩkĩ dō mi Yāhúdĩgú, lĩkĩ dō mi ágélé ē tĩ gĩ, 'bo 'í 'du dō tãimbĩ rĩ ngaá kuyé, mí adri Yāhúdĩgú áda ku.

29 'Bá rĩ ní adrizú Yāhúdĩgú áda rú, lē Índrí Uleteré rĩ ā sē ā újā ēsĩ. Ágélé ē tĩ lĩngará, ĩri tã rú'bá vé ni, lĩngará áda rĩ, ĩri ēsĩ újāngará, adri tãimbĩ ĩ ní sĩ drĩ sĩ rĩ kuyé. Íngúngará múké rĩ, lē Múngú ē íngú 'bā nĩ, adri 'yozú kínĩ, 'bá áda ri 'bā íngú ni kuyé.

3*Múngú ri ícó tã 'í ní eziĩ rĩ 'du nga rá*

1 Mi dō Yāhúdĩgú, ngá múké mí ní ĩsú adringará Yāhúdĩgú rú rĩ agá 'dĩgé rĩ ā'di? Lĩkĩ dō mí ágélé ē tĩ rá, ngá múké mí ní ĩsú 'a ni gé 'dĩgé rĩ ā'di?

2 Mi dō Yāhúdĩgú, tã múké kárakará anigé mí ní ícó ĩsú rá ni pi. Drĩdrĩ ni, ú'dúkọ múké Múngú vé rĩ sēkĩ Yāhúdĩ rĩ pi ní.

3 Ádarú Yāhúdĩ urukọ'bée ē'yĩkĩ ú'dúkọ múké Múngú vé rĩ kuyé, kọpi ní tã Múngú ní eziĩ rĩ ē'yĩ kuyé rĩ sĩ. 'Dĩri nyo lũ kínĩ, Múngú ícó tã 'í ní eziĩ rĩ 'duú ngaá ku 'dĩni rá?

4 Kuyé! 'Bá rĩ pi dō céré ũnjó rú drāāāsīyā, tã Múngú ní 'yoó rĩ, ĩri tã áda, sũ ĩ ní sĩ Búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ tĩnĩ,

"Múngú, tã mí ní átá rĩ, ĩri adri pĩrĩ, tã mí ní lĩjĩ rĩ, ĩri adri pĩrĩ."

5 ũnjĩkãnyā 'bá ní riĩ 'oó rĩ, ĩri dō 'da 'bá rĩ pi ní 'yozú kínĩ, Múngú ri tã be pĩrĩ pírĩ, ngá 'bá ní 'yozú kínĩ,

2:24 2:24 Īsáyā 52:5; Ēzēkélē 36:22 * 2:25 2:25 Ágélé ē tĩ lĩngará: Múngú lũ Ābūrāmā ní kínĩ, anjĩ āgō Ābūrāmā vé rĩ pi adrikĩ dō caá ú'dú ārō gĩ, lē ā úljĩkĩ kọpi ā ágélé ē tĩ rá, lüzú kínĩ, kọpi anjĩ Múngú vé ni. 'Bá rĩ ā'yĩ dō 'í ágélé ē tĩ sēé lĩjĩ gĩ, ĩri tãimbĩ Mósē vé rĩ 'du nga. 'Í lā Ídóngará 17:9-14; Ēzĩ 15:1-5. 3:4 3:4 Sāwúmā 51:4

Múngú ìrĩṅã dō 'bâ, ìri ùnjí rĩ ã'di?
(Ma ri átá yĩkí 'bá áda vé ni sī.)

6 'Bo adri 'dini ku! Múngú lì dō
tã pìrì ku, ìri ícò tã lì 'bá adri' 'bá vũ
drĩgè nōgò rĩ pi drĩgè íngóni?

7 'Bá ãzi ri ícò 'yo, "Ūnjō má ní ùlì
rĩ, ìri dō lũ kìnĩ, tã Múngú ní átá rĩ,
ìri tã áda, ì dō Múngú ri íngú ãní rá
pírì, ngá ì ní 'yozú kìnĩ, ma 'bá ùnjí
rĩ ã'di?"

8 'Bá urukò 'bée rikí 'yoó kìnĩ, 'bá
kìnĩ, "Lè 'bâ 'okí ùnjĩkãnyã, 'bâ ìsúkí
rí tã múké." 'Bá 'bâ ide' 'bá 'dini
'dĩ' 'bée, ìri múké Múngú ní tã lìzú
kòpi drĩgè.

'Bá ãzi tã be pìrì ni 'dãáyo

9 Kúru 'bâ 'yokí rí ngóni? 'Bâ 'yokí
rí kìnĩ, 'bâ Yãhúdĩ rú 'bâ múké, 'bá
ndèkí 'bá adri' 'bá Yãhúdĩ rú ku rĩ pi
rá 'dini? Adri 'dini kuyé, 'bá 'yokí
drĩdrĩ rá, 'bá kìnĩ, Yãhúdĩ rĩ pi 'bá
adri' 'bá Yãhúdĩ rú ku rĩ pi be, 'okí
céré ùnjĩkãnyã rá.

10 Sũ ì ní sĩ Búkũ Múngú vé rĩ agá
rĩ tìni kìnĩ,

"'Bá tã be pìrì Múngú ẹndrẹtì gé ni
'dãáyo.

11 'Bá tã Múngú vé rĩ ní fí drĩ ni
gé ni 'dãáyo,

'bá úvá 'bãpi Múngú ri ndãapi
ni 'dãáyo.

12 'Bá rĩ pi céré gãkí Múngú ri sĩ,
kòpi ícákí kuú Múngú ẹndrẹtì
gé ẹzì ãkó,

'bá tã 'oópi pìrì ni 'dãáyo,
ãlunãni 'dãáyo."

13 "Átángá riipi ìfũúpi kòpi tì gé sĩ rĩ
ùnjĩkãnyãkãnyã,

adri sũ ãvũ ñmaápi ngũúpi ùnjí
'bù agálésíla rĩ tìni,

kòpivé ádra ri céré átángá ùnjō vé
ni átá."

"Átángá riipi ìfũúpi kòpi tì gé sĩ rĩ,
sũ kícú ìni vé rĩ tìni."

14 "Átángá kòpi tì gé rĩ céré
ũkèngèlì, kòpi ri ãngũ
wãwã."

15 "Kòpi nju mbèlèṅá mu 'bá rĩ pi vé
ãrí dã.

16 Vürã kòpi ní rizú ẹcízú rĩ
agásí céré, kòpi ri ngá rĩ pi iza
muzú, 'bá rĩ pi ri ngo muzú
ãní ngongo.

17 Adringará tã be kírì rĩ, kòpi ñíkí
kuyé."

18 "Kòpi rukí Múngú ri ku."

19 'Bá ñíkí rá 'yozú kìnĩ, tãimbì ì ní
sĩ 'dĩri, sĩkí 'bá ì 'bã' 'bée tãimbì rĩ ã
pálé gá rĩ pi ní. 'Bá ãzi ícò ãgátá gãá
tãimbì rĩ vé tã sĩ ku, 'bá vũ drĩgè rĩ pi
céré ímù pá tu Múngú ẹndrẹtì gé, ì
tã lì kòpi drĩgè ùnjĩkãnyã kòpi ní 'oó
rĩ sĩ.

20 Múngú ícò 'bá rĩ ã'yĩ adrii pìrì
'í ẹndrẹtì gé 'yèṅá tãimbì ìri ní 'duú
ngaá rĩ sĩ ku, ã'diãtãsiyã 'bá rĩ ícò
tãimbì rĩ 'duú ngaá céré ku, tãimbì
rĩ, ìri ùnjĩkãnyã 'bá rĩ ní 'oó rĩ i'da
nĩ.

*È'yĩngará ri sē 'bã adri anji
Múngú vé ni*

21 Nóni Múngú i'da 'bá ní lètì ãzi
'bá ní adrizú ãní pìrì 'í ẹndrẹtì gé
ni gí, ícókí 'bã 'bãá adrii 'bá pìrì 'bá
ní tãimbì Mósè vé rĩ 'duú ngaá rĩ sĩ
ku. Lètì ú'dí pìrì ì ní i'daá 'dĩri, sĩkí
tãimbì Mósè vé rĩ agá rá, ãzini nèbì
rĩ pi ùlúkí kpá rá.

22 'Bá céré Yèsũ Kúrísítò ri ẹ'yĩ' 'bá
gí, ẹsì 'bã' 'bée ìri drĩgè rĩ pi, Múngú
ri kòpi ã'yĩ adri 'bá pìrì 'í ẹndrẹtì gé.
Lètì ãzi túngú 'bá rĩ ní adrizú pìrì
Múngú ẹndrẹtì gé ni 'dãáyo.

23 'Bá céré 'okí ùnjĩkãnyã rá, 'bá
ãzi ícòpi tã céré Múngú ní lée 'bá rĩ
pi ã 'okí rĩ pi 'oópi ni 'dãáyo.

24 Múngú vé ẹsì múké rĩ sĩ, ã'yĩ
'bã pírìni adrii 'bá pìrì ni pi, ìpè
Kúrísítò Yèsũ ri ímù 'bá drĩ jeé 'bávè
ùnjĩkãnyã agásí.

25 Múngú ìpè Yèsũ ri ímù drãá
ròbòṅò rú, ìrivé ãrí dã 'bã trüzú
ãní 'bávè ùnjĩkãnyã agásí. 'Dĩri i'da
kìnĩ, Múngú 'o tã pìrì, 'bã ẹsì mãdã
ìrĩṅã 'bá ùnjĩkãnyã 'o' 'bá ọtù ìnògòsì
rĩ pi kuyé.

26 Múngú 'o tã 'dĩri 'dĩni, 'i 'i'da ri ívé tã p̄ri rĩ lókí ãndrũ nōri gé, ĩri 'bá Yēsũ rĩ ẽ'yĩ' 'bá gí rĩ pi ã'yĩ adri p̄ri.

27 'Bã nyo ícò 'bã íngú 'yozú kìnĩ, Múngú ri 'bã 'bã adri p̄ri 'bá ní tãimbĩ rĩ 'dujú ngaá rĩ sĩ 'dĩni rá? Adri 'dĩni kuyé. Trũkí 'bã tã múké 'bá ní 'oó rĩ sĩ kuyé, trũkí 'bã tã 'bá ní Yēsũ ri ẽ'yĩ gí rĩ sĩ.

28 'Bã adri p̄ri Múngú ẽndrẽtĩ gé, 'bá ní Yēsũ ri ẽ'yĩ gí rĩ sĩ, adri 'yozú kìnĩ, 'bá ní tãimbĩ rĩ 'dujú ngaá rĩ sĩ kuyé.

29 Múngú ri nyo 'yéná Yãhũdĩ ri pi vé ni ọ'dúkũlẹ? Adri 'bá adri' 'bá Yãhũdĩ rú ku rĩ pi vé ni ãndĩ kuyé? Múngú ri 'bá adri' 'bá Yãhũdĩ rú ku rĩ pi vé ni ãndĩ.

30 Múngú ri 'yéná ãlu, ĩri 'bá ĩ ní kòpi ã ágélé ẽ tĩ úlĩ gí rĩ pi ã'yĩ adri 'bá p̄ri ívé ẽ'yĩngára ã tã sĩ, ĩri kpá 'bá ĩ ní kòpi ã ágélé ẽ tĩ úlĩ kuyé rĩ pi ã'yĩ ívé ẽ'yĩngára ã tã sĩ.

31 'Bá ní Yēsũ ri ẽ'yĩ gí rĩ sĩ, 'bã nyo ícò tãimbĩ rĩ 'du 'be vũgá rá? Adri 'dĩni kuyé, 'bá rúkí tãimbĩ rĩ vé tã tĩtĩ.

4

E'yĩngára sĩ Ābũrámã ri 'bá p̄ri

1 Ngá sēepi Múngú ní 'bá ẹ'b̄ipi Ābũrámã* ri 'dujú 'bãzú 'bá p̄ri rú rĩ ã'di?

2 Múngú 'bã té dō Ābũrámã ri adrii p̄ri ẹzĩ múké ĩri ní ngaá rĩ sĩ, Ābũrámã ri té 'i íngú rá, 'bo Ābũrámã íngú 'i Múngú ẽndrẽtĩ gé kuyé, ã'diãtãsiyã Múngú 'bã 'bá rĩ adrii p̄ri ẹzĩ ĩri ní ngaá rĩ ã tã sĩ ku.

3 Búkũ Múngú vé rĩ lũ 'bá ní tã ngóni? Kìnĩ, "Ābũrámã ẽ'yĩ Múngú ri rá, Múngú ã'yĩ ĩri adrii 'bá p̄ri 'i ẽndrẽtĩ gé."

4 'Bá rĩ nga dō ẹzĩ 'bá ãzi vúgá, mũfẽngã ĩ ní ĩri ãfẽzú rĩ adri 'yozú

kìnĩ, sēkí ĩri ní fēfē rú kuyé, ĩ ĩri ãfē ẹzĩ ĩri ní ngaá rĩ sĩ.

5 Múngú ri 'bá rĩ ã'yĩ adri 'bá p̄ri adri 'yozú kìnĩ, ẹzĩ ĩri ní ngaá rĩ sĩ kuyé, Múngú ri 'bá ãnjikãnyã 'oópi rĩ ã'yĩ adri p̄ri, ĩri ní 'i ẽ'yĩ gí rĩ sĩ.

6 Búkũ Múngú vé rĩ agá, 'bãgú Dãwũdĩ átá kpá 'dĩni kìnĩ, Múngú ri 'bá rĩ pi ã'yĩ adri p̄ri 'i ẽndrẽtĩ gé, adri 'yozú kìnĩ, ẹzĩ kòpi ní ngaá rĩ sĩ kuyé.

7 "Bá ĩ ní kòpivé ãnjikãnyã trũú gí rĩ pi, ãzini 'bá ĩ ní kòpivé ãnjikãnyã ãjĩ gí rĩ pi, kòpi tãkiri ísú rá.

8 'Bá Úpí ní ĩrĩnãã ĩrivé ãnjikãnyã ã tã sĩ kuyé rĩ, ĩri tãkiri ísú rá, Úpí gō ĩrivé ãnjikãnyã ã tã ígá d̄jĩ ku."

9 Tãkiri Múngú ní sēé 'bá rĩ pi ní 'dĩri, sēkí nyo 'yéná Yãhũdĩ ĩ ní kòpi ã ágélé ẽ tĩ úlĩ gí rĩ pi ní, dōku sēkí kpá 'bá adri' 'bá Yãhũdĩ rú ku ĩ ágélé ẽ tĩ úlĩ' 'bá kuyé rĩ pi ní ãndĩ? 'Bá rikí 'yoó, Múngú ã'yĩ Ābũrámã ri adrii 'bá p̄ri, Ābũrámã ní ĩri ẽ'yĩ gí rĩ sĩ.

10 Múngú ã'yĩ Ābũrámã ri adrii 'bá p̄ri lókí ngōri gé? ã'yĩ ĩri ísú lĩkí ágélé ni ẽ tĩ gí yã, dōku ísú lĩkí drĩ ágélé ni ẽ tĩ kuyé? Múngú ã'yĩ Ābũrámã ri adrii 'bá p̄ri ísú lĩkí drĩ ágélé ni ẽ tĩ kuyé.

11 Ābũrámã ã'yĩ 'i ágélé ẽ tĩ sēé lĩjĩ, ã adri rí b̄ilēmĩ rú lũzú kìnĩ, Múngú ã'yĩ 'i ãnógósĩ, 'i ní Múngú ri ẽ'yĩ gí rĩ sĩ, Múngú ã'yĩ ĩri 'bá p̄ri 'i ẽndrẽtĩ gé, ísú drĩ lĩkí ágélé ni ẽ tĩ kuyé. 'Bá céré Múngú ri ẽ'yĩ' 'bá gí, sē' 'bá ĩ ágélé ẽ tĩ úlĩ' 'bá kuyé rĩ pi, kòpi céré anjĩ Ābũrámã vé ni. ĩ kòpi lã céré 'bá p̄ri, kòpivé ẽ'yĩngára ã tã sĩ.

12 Ābũrámã ri kpá ẹtēpi 'bá ĩ ní kòpi ã ágélé ẽ tĩ úlĩ gí rĩ pi vé ni, kòpi ãbĩkí dō Ābũrámã ã pámvú Múngú ri ẽ'yĩzú sũ Ābũrámã ní Múngú ri

* **4:1 4:1** *Ābũrámã*: Múngú zĩ Ābũrámã ri kìnĩ, ã ku ívé 'bá 'bētĩ ãsãmvú gé rĩ pi, ã ku ívé ãngũ, ã 'de mụyũ ãngũ ãzi ú'dĩ ni gé. Ābũrámã ri ẹ'b̄ipi Yãhũdĩ rĩ pi vé rĩ, tĩkí ĩri ílĩ ẹlĩfũ ãlu mũdũrũlũ ãrō (1,800) gé, ísú tĩkí drĩ Yēsũ ri kuyé. 'Í lã Í'dóngará 12-25. **4:3 4:3** Í'dóngará 15:6 **4:8 4:8** Sãwũmã 32:1-2

ẽ'yĩĩ ịsúzá ịkí drĩ ágélé ni ẽ tị kuyé rĩ tịni rá.

13 Múngú ẹzi kīnī, 'i imụ ǎngū rī sē Ābūrámā pi ní úyú ịrivé rī pi be. Tā ịri ní ẹziĩ 'dĩri adri 'yozú kīnī, Ābūrámā ní tǎimbị rī 'duú ngaá rī sī kuyé, ịri ní Múngú ri ẽ'yĩĩ gí rī sī, Múngú 'bā ịri adriĩ pịri 'í ẹndrẹti gé.

14 Múngú ẹzi té dō ǎngū rī 'yẹnǎ 'bá tǎimbị rī 'du' 'bá nga' 'bá rī pi ní, ẽ'yīngára ri té adri ẹzi ǎkó, tā Múngú ní ẹziĩ rī, ífífí ni ri adri 'dǎáyo.

15 'Bá rī nō dō tǎimbị rī gí, Múngú ri ịri ịrīnǎ ǎnǎ rá. Tǎimbị ǎ adri té dō 'dǎáyo, tā ǎzi lūúpi kīnī, 'bá rī nō tǎimbị gí 'dīni 'dǎáyo.

16 Múngú ri tā ẹzi 'bá 'i ẽ'yī' 'bá gí rī pi ní ívé ẹsị múké rī sī. Ẹzi tā ri úyú Ābūrámā vé rī pi ní céré, ẹzi 'yẹnǎ 'bá tǎimbị rī ru' 'bá rī pi ní kuyé, ẹzi kpá 'bá ẽ'yīngára be Ābūrámā vé rī tịni rī pi ní ịndī. Ābūrámā ri ẹtẹpi 'bá ẽ'yī' 'bá gí rī pi vé ni céré.

17 Sīkí Búkū Múngú vé rī agá kīnī, "Á 'bā mi adriĩ ẹtẹpi súrú kárakará pi vé ni." Ābūrámā ri 'bá ẹtẹpi Múngú ẹndrẹti gé 'dǎá, ẽ'yī Múngú ǎvū sēepi ịdripi gōó ịdri rú, ǎzini ngá rī pi gbiĩpi ífūúpi ngá adriĩpi 'dǎáyo ni agásī rī rá.

18 Ābūrámā ǎ ụsū dō 'í ícó mvá tịi ku drǎáásiyā, 'bā ẹsị tā Múngú ní 'yoó, "Mívé úyú ri imụ ízú kárakará," 'dĩri ẽ'yīzú rá.

19 Ābūrámā ǎ dē dō, ịrivé ílǎ lē dō kōdō caá mụdūrūlū ǎlu, ũkú ni Sárā ǎ adri dō úndó rú drǎáásiyā, Ābūrámā vé ẽ'yīngára ịsị ịgōó vúlé kuyé.

20 Ābūrámā 'bā 'í ẹsị céré kuú tā Múngú ní ẹziĩ 'í ní 'dĩri drīgé. Ádarú Ābūrámā tu pá tịtị ívé ẽ'yīngára agá, ịrivé ẽ'yīngára 'dĩri sē ịngúkí Múngú ri ǎnǎ rá.

21 Ābūrámā nī ámá uletere 'yozú kīnī, Múngú ri ũkpō be, ịri tā 'í ní ẹziĩ rī 'du nga rá.

22 Ābūrámā ní Múngú ri ẽ'yĩĩ gí rī sī, Múngú ǎ'yī ịri adriĩ 'bá pịri 'í ẹndrẹti gé.

23 Múngú 'bā Ābūrámā ri adriĩ 'bá pịri 'í ẹndrẹti gé, ịri ní Múngú ri ẽ'yĩĩ gí rī sī, tā Múngú ní 'yoó 'dĩri adri 'yẹnǎ Ābūrámā ní kuyé,

24 Múngú 'yo kpá tā 'dĩri 'bá ní ịndī, 'bá ní Múngú Úpí Yēsū ri ịngápi gōópi ịdri rú drǎngára gálésī rī ẽ'yĩĩ gí rī sī, 'bávé ẽ'yīngára 'dĩri sē Múngú ní kpá 'bā ǎ'yī adriĩ pịri 'í ẹndrẹti gé ǎnǎ.

25 Múngú sē Yēsū ri drǎá 'bávé ũnjīkǎnyā ǎ tā sī, ịnga ịri gōó ịdri rú, 'í ǎ'yī rí 'bā adriĩ pịri 'í ẹndrẹti gé.

5

Ẹ'yīngára ri ǎyīkō sē

1 'Bá ní Múngú ri ẽ'yĩĩ gí rī sī, Múngú sē 'bā ícá pịri 'í ẹndrẹti gé, 'bā nóni adri tā be kírí Múngú ẹndrẹti gé, tā múké Úpí Yēsū Kúrísítō ní 'oó 'bá ní rī sī.

2 Yēsū ịjị 'bā 'i' 'daá Múngú ẹndrẹti gé, ǎ'yī 'bá ícá pịri ẹsị múké ívé rī sī, ǎzini 'bá ní 'i ẽ'yĩĩ gí rī sī. 'Bá nīkí ámá uletere 'yozú kīnī, 'bā ǎyīkō sī, 'bā ri ẹsị 'bā lēzú Múngú vé dīngára pōwūpōwū 'dāri ịsúzá.

3 'Bā kpá ịzāngā ịsú rá, 'bo ịzāngā rī agá, 'bā adri ǎyīkō sī, ǎ'diātāsīyā 'bā ẹsị úmbé ịzāngā rī ǎ nyangára gá.

4 Ẹsị úmbéngára ịzāngā nyazú rī, ịri sē 'bā adri ũkpó ũkpó, Múngú ri 'bā ǎ'yī rá, adringára ũkpó ũkpó 'dīni 'dĩri, ịri sē 'bā ẹsị 'bā tā 'í ní imụ 'bā pazú rī drīgé.

5 Ẹsị 'bá ní 'bāá tā drīdrī 'dīlé rī drīgé 'dĩri, 'bā úvá ícó fūú ǎnǎ ku, ǎ'diātāsīyā Múngú ịpē ịndrī Uletere rī imụ ívé lēngára sēé 'bá ẹsị agá nī.

6 Kúrísítō imụ drǎá 'bā paá sǎ pịri rī gé, sǎ 'dāri gé, 'bā ũnjīkǎnyā agá, 'bā ícókí 'bā paá ũnjīkǎnyā rī agásī bā ku.

⁷ Ìri ùkpó ùkpó 'bá àzi ní 'i adizú drázú 'bá tã be pìrì Múngú ẹndrẹ̀tì gé rĩ ã tã sī. Sã àzi ní sī, 'bá àzi rì ícò 'i adi sē drã 'bá tã be múké rĩ ã tã sī rá.

⁸ 'Bã adrikí dō ùnjikãnyã agá drããsīyã, Múngú i'da ívé lěngará 'bá ní àmbúgú, ìpě Kúrísítò rì ímú drãã 'bã tã sī.

⁹ Múngú ã'yī 'bã adrii pìrì 'í ẹndrẹ̀tì gé Yēsũ vé ãrí dãápi rĩ sī, tã agaápi rá rĩ, ìri tã úmvúlésī Yēsũ ní 'bã pazú jíkó Múngú ní tã lizú 'bã drìgè rĩ agásī rĩ.

¹⁰ 'Bã adrikí dō ándúrú ari'ba Múngú vé ni drããsīyã, Múngú údé 'bã àsámvú 'í be rĩ ícá múké Mvòpì vé drãngará sī gí. Tã agaápi rá rĩ, Múngú rì ímú 'bã pa 'í Mvòpì ní ídrì gí rĩ sī.

¹¹ 'Bo tã rĩ adri 'yéṅá 'dī kuyé, 'bã nóni àyīkò sī, ã' diãtãsīyã Múngú ìpě Úpí Yēsũ Kúrísítò rì ímú 'bã àsámvú údé Múngú be.

Ádámã pi vé tã Kúrísítò be rĩ

¹² Ádámã kã ùnjikãnyã 'oó gí, sē ùnjikãnyã ìmùlù 'bá vũ drìgè rĩ pi cére, 'bá rĩ pi ní ríi ùnjikãnyã 'oó rĩ sī, sē nóni 'bá rĩ pi cére rì ùdrãdrã.

¹³ Drìdrì ní, ì ní drì tãimbì Mósè vé rĩ sèzú kuyé rĩ gé, ìsúzá 'bá rĩ pi rì ùnjikãnyã 'o vũ drìgè nōgó. Tãimbì ã adri té dō 'dãáyo, tã àzi lùupi kìnì, 'bá rĩ ñò tãimbì gí 'dìni 'dãáyo.

¹⁴ Í'dózú lókí Ádámã* vé rĩ gé 'dãá, cìngbá ícázú lókí Mósè† vé rĩ gé, 'bá rĩ pi cére rìkí ùdrãdrã. Átã 'bá ùnjikãnyã 'o' bá sù Ádámã ní 'oó Múngú vé tãimbì ñòzú rĩ tìni kuyé rĩ pi ùdrãkí rá. Ádámã rì 'bá ãlu, ìjì ùnjikãnyã 'bá drìgè cére, Kúrísítò rì kpá 'bá ãlu, ímú 'bã paá ùnjikãnyã agásī cére.

¹⁵ 'Bo fěfě Múngú ní sēé 'bá rĩ pi ní ési múké sī 'dìri, àsámvú ni aco 'i ùnjikãnyã Ádámã ní 'oó rĩ be rá. Ùnjikãnyã 'bá ãlu ní 'oó 'dìri sī, ìjì drã 'bá kárakarà pi drìgè. 'Bo tã agaápi rá rĩ, ìri fěfě Múngú ní sēé, ìri ní 'bá ãlu Yēsũ Kúrísítò rĩ ìsèzú ési múké sī 'bá rĩ pi trüzú ìvé ùnjikãnyã agásī rĩ.

¹⁶ Ùnjikãnyã Ádámã ní 'oó 'dãri sē ìrìṅákí 'bá rĩ pi ãní cére. Fěfě Múngú ní sēé 'bá rĩ pi ní rĩ, àsámvú ni aco 'i ùnjikãnyã Ádámã ní 'oó rĩ be rá. 'Bã rìkí dō ùnjikãnyã 'oó mužú dđì dđì drããsīyã, 'bã Yēsũ rĩ è'yī 'bá gí rĩ pi, fěfě Múngú ní sēé 'bá ní rĩ, ìri sē 'bã adri pìrì ìri ẹndrẹ̀tì gé.

¹⁷ Ùnjikãnyã 'bá ãlu ní 'oó 'dìri sē drãngará órú 'bá rĩ pi ã drì cére. 'Bo tã agaápi rá rĩ, 'bá Múngú ní ési múké 'bãá kòpi ní, ìri ní kòpi sēé adrii pìrì 'í ẹndrẹ̀tì gé rĩ pi, kòpi ímú málùngã rù 'bá ãlu 'dìri vé tã sī, sã kòpi ní mužú adrizú 'bũ gé 'dãá rĩ gé, 'bá 'dìri Yēsũ Kúrísítò 'i.

¹⁸ Ùnjikãnyã ãlu Ádámã ní 'oó rĩ sī, ì té kòdò 'bá rĩ pi ìrìṅã cére, 'bo Kúrísítò 'o tã ãlu pìrì, sē Múngú rì ícò 'bá rĩ pi ãrèvú ã'yī cére adri pìrì 'í ẹndrẹ̀tì gé, kòpi ícò ídri 'dáni'dáni rĩ ìsú rá.

¹⁹ Ádámã rì 'bá ãlu, ìri ní tã Múngú vé rĩ 'duy ngaá kuyé rĩ sī, sē 'bá kárakarà fìkí ùnjikãnyã 'oó. 'Bo Yēsũ rì 'bá ãlu, 'du tã Múngú vé rĩ pi ãrèvú ngaá cére, sē Múngú rì ímú 'bá kárakarà ã'yī adri pìrì 'í ẹndrẹ̀tì gé.

²⁰ Múngú sē tãimbì rĩ pi 'bá rĩ pi ní cére, 'bá rĩ pi ã ámakí rì ùnjikãnyã ì ní 'oó rĩ ãní. 'Bo 'bá rĩ pi ní ríi ùnjikãnyã 'oó mužú dđì dđì rĩ sī, Múngú vé ési múké ìri ní 'bãá 'bá ní

* **5:14 5:14** *Ádámã*: Ádámã rì 'bá Múngú ní 'dó gbiì drìdrì rĩ. Ìri étèpì 'bá vũ drìgè rĩ pi vé ni cére. Ìrivé ùkú Èvã rì ẹndrẹ̀pì 'bá vũ drìgè rĩ pi vé ni cére. 'Í là 'dóngará 1-5. † **5:14 5:14** *Mósè*: Yòsèpã kã drãá gí, 'bãgú Èjèpétò vé rĩ 'bã anjì Ìsèrèlè vé rĩ pi èzì ngaá túgèrì rú caá ìlì mūdūrūlū sù (400). Kúru Múngú ní Mósè rì Ìpèzú ímúzú anjì Ìsèrèlè vé rĩ pi pazú adringará túgèrì rú rì agásī. Múngú sē tãimbì rĩ Mósè ní, ã lù anjì Ìsèrèlè vé rĩ pi ní, sèzú ì ní tãimbì rì zizú tãimbì Mósè vé ni ãní. Tìkí Mósè rì ìsú àküdè ìlì rĩ ca mūdūrūlū sù (1,400), ìsú àküdè tìkí drì Yēsũ rì kuyé. 'Í là Wùngará 2-24.

'dĩri gō tị mužú drĩgélé.

21 Ûnjĩkãnyã ọrú 'bã drĩ, íjĩ drãngará 'bã drĩgé, 'bo nóni Múngú vé ẹsị múké tã be agaápi rá 'dĩri pa 'bã rĩ pi nĩ, ìri sē 'bã ícá 'bã pịrị Múngú ẹndrẹtị gé. 'Bã ẹ'yĩkí dō Úpí Yẹsũ Kúrísítō rì gí, ìri 'bã ní ídri 'dání'dání rĩ sē rá.

6

Kúrísítō ndē ùkpō ùnjĩkãnyã vé rĩ gí

1 'Bã 'yokí rí ngóni? 'Bã rikí nyo ùnjĩkãnyã 'oó mužú Múngú ã 'bã rí ívé ẹsị múké 'bã trüzú 'bávè ùnjĩkãnyã agásí 'díní?

2 Adri 'díní kuyé! 'Bã índrékí sũ 'bã ùdrã'bã gí ni pi tịni, ùnjĩkãnyã gō tã àzi 'oó 'bã rú'bã gá ku, 'bã ícò rì áwí ùnjĩkãnyã 'o mužú 'díní àlè?

3 Ìmi nĩkí kuyé 'yozú kìnĩ, kã 'bã ní bătízĩmũ sēé, 'bã drãkí Kúrísítō Yẹsũ be trú gí 'díní kuyé?

4 Bătízĩmũ ì ní sēé 'bã ní rĩ sĩ, 'bã ùdrãkí, sĩkí 'bã sũ ì ní Kúrísítō rì sịi rĩ tịni, Kúrísítō íngá gōó ídri rú rá, 'bã kpá gō íngá ídri rú sũ Kúrísítō ní íngá ídri rú Ẹtẹpị vé ùkpō sĩ rĩ tịni.

5 'Bã drãkí dō sũ Kúrísítō ní drãá rĩ tịni, ì kpá ímù 'bã inga gō ídri rú, sũ ì ní ìri ingaá gōó ídri rú rĩ tịni.

6 'Bã nĩkí rá 'yozú kìnĩ, 'bávè rú'bã ùnjĩkãnyã vé nōri gbãkí pẹtị alambaku sịgè Kúrísítō be trú gí, ùnjĩkãnyã ẹ ịsù rí ùkpō ẹzị ngazú 'bã rú'bã gá ku, 'bã gōkí adrií tųgẹrĩ ùnjĩkãnyã vé ni ku.

7 Drãngará Kúrísítō vé rĩ ní 'bã úmù ícá 'í be ngá àlu rĩ sĩ, sē nóni ùnjĩkãnyã ícò ẹzị ngaá 'bã rú'bã gá ku.

8 'Bã ní drãá Kúrísítō be trú rĩ sĩ, 'bã ẹ'yĩkí rá 'yozú kìnĩ, 'bã kpá ícò ídri ú'dí ịsù Kúrísítō be trú rá.

9 'Bã nĩkí rá Kúrísítō íngá gōó ídri rú drãngará gálésĩla rá, ícò gōó drãá dđi ku, drã ícò ìrivé ùkpō ndēé ku.

10 Kúrísítō kã drãá, drã vù àlu ùnjĩkãnyã vé ùkpō ndězú, ìri nóni ídri rú rì ẹzị Múngú vé rĩ nga.

11 Lē ìmi nĩkí 'yozú kìnĩ, ìmi drãkí gí, ùnjĩkãnyã ícò ẹzị ngaá ìmì rú'bã gá ku, 'bo Kúrísítō Yẹsũ sē ìmi ní ídri rĩ gí, ìmi 'bã Múngú vé ni.

12 Lē ìmi kukí ùnjĩkãnyã ã ọrú ìmì rú'bã drãápi drãdrã 'dĩri ku, tã ùnjĩ rú'bã nōri ní lēé rĩ pi, lē ìmi kukí àní.

13 Lē ìmi rikí ìmì rú'bã áyú rizú ùnjĩkãnyã 'ozú ku. Ngá múké rĩ, lē ìmi sèkí ìmì rú'bã Múngú ní, sũ ì ní 'bã ùdrã'bã gí rĩ pi ingaá gōó ídri rú rĩ tịni. Kúru lē ìmi áyúkí ìmì rú'bã tã pịrị 'ozú, ìmi adrikí pịrị Múngú ẹndrẹtị gé.

14 Lē ìmi kukí ùnjĩkãnyã ã rì ìmì drĩ ọrú ku, ã'diãtãsiyã ìmi adrikí tãimbị rĩ ã pálé gá kuyé, 'bo ẹsị múké Múngú vé rĩ sē ìmi ní drĩwãlá gí.

Tųgẹrĩ tã 'o'bã pịrị rĩ pi

15 Tã pịrị ì ní lēé ã 'okí rĩ íngōri? Ẹsị múké Múngú vé rĩ sĩ, Múngú ọyú 'bã tãimbị rĩ agásí gí, 'dĩri lũ nyo 'yozú kìnĩ, 'bã rikí ùnjĩkãnyã 'oó mužú 'díní? Adri 'díní kuyé!

16 Ìmi nĩkí 'yozú kìnĩ, ìmi dō tųgẹrĩ 'bã àzi vé ni, ìmi ìrivé tã 'dụ nga, ìmi dō tųgẹrĩ ùnjĩkãnyã vé ni, ìri ìmi jì fi drã agá, 'bo ìmi dō tųgẹrĩ Múngú vé ni, ìri sē ìmi tã pịrị ni 'dụ nga 'díní kuyé?

17 Ûnjĩkãnyã ándúru ìmi ní 'oó rĩ sĩ, sē ìmi adrikí kuú àní tųgẹrĩ ùnjĩkãnyã vé ni. 'Bo á sē Múngú ní òwō'difô àmbúgú, ìmi ní tã ì ní ímbá ìmi ní rĩ ẹ'yĩ ẹsị be céré rĩ sĩ.

18 Nóni ọyúkí ìmi ùnjĩkãnyã ìmi ní 'oó rĩ agásí gí, àzini ìmi újákí nóni ìmi ícá tųgẹrĩ ẹsị 'bã'bée tã pịrị 'ozú ni pi gí.

19 Má ù'bị ìmivé tã, tã tųgẹrĩ rĩ pi vé rĩ sĩ, ìmi nĩkí rí ùkpō ùnjĩkãnyã vé rĩ àní. Drĩdrĩ ni, ìmi adrikí tųgẹrĩ tịni ùnjĩkãnyã ìmi ní rii 'oó mužú dđi dđi 'dĩri sĩ. Kúru nóni lē ìmi kukí ùnjĩkãnyã àní, ìmi 'okí tã pịrị, ìmi adrikí rí ule Múngú ẹndrẹtị gé.

20 Ándúru ìmi ní adrizú tųgẹrĩ rú ùnjĩkãnyã agá rĩ sĩ, ìmi ásíkí tã pịrị 'ongará sĩ kuyé.

21 Tã múké ìmi ní ìsù ùnjìkãnyã ìmi ní 'oó drĩnjá sěepi 'dĩri agá rĩ ã'di? Tã ùnjí ìmi ní 'oó 'dĩ'bée, kòpi drã ìjì ìmi drĩgé.

22 'Bo nóni oyukí ìmi ùnjìkãnyã ìmi ní 'oó rĩ agásí gí, ìmi nóni átí'bá Múngú vé ni. Nóni ìmi ícákí ule Múngú ẹndrẹti gé gí, ìmi ídri 'dáni'dáni rĩ ìsù rá.

23 'Bá ùnjìkãnyã 'oópi rĩ, ì ìri ùfě drã sĩ, 'bá rĩ ẹ'yí dō 'bávě Úpí Yēsũ Kúrísítō ri gí, Múngú ri ímù ìri ní ídri 'dáni'dáni rĩ sě píriní.

7

Ū'bìkí ǎjě ũkú jezú rĩ vé tã

1 Má ẹdrípìjì má ọmvúpìjì má ní lěélě rĩ pi, ìmi nìkí tǎimbì Mósě vé rĩ rá, 'bá ídri rú rĩ, ìri adri tǎimbì rĩ ã pálé gá, tǎimbì rĩ drĩ ni ọrú sã ìri ní adrizú ídri rú rĩ gé.

2 Lě má ũ'bì ìmi ní tã ǎjě vé rĩ ũlũú, ágó je dō ũkú, ìri dō drĩ ídri rú, tǎimbì rĩ kìnĩ, ũkú rĩ ìrivé ni, 'bo ágó rĩ drã dō gí, tǎimbì rĩ ã'yí rá, ágó ǎzi ri ícọ ọwúzì rĩ ẹ'yí 'í ní ũkú rú rá.

3 Ūkú 'dĩri je dō ágó ǎzi, ìsúzú ìrivé ágó rĩ drĩ ídri rú, ũkú 'dĩri 'bã ọwũ gí. 'Bo ágó ni drã dō gí, tǎimbì rĩ ã'yí rá, ìri ícọ ágó ǎzi je rá, ícókí ìri zìjì ọwú'bá ku.

4 Má ẹdrípìjì má ọmvúpìjì má ní lěélě rĩ pi, tã rĩ, ìri 'díní, ìmi ẹ'yìkí nóni Kúrísítō ri gí, ìmi índrẹkí sũ 'bá ũdrã'bá gí rĩ pi tìjì, nóni tǎimbì rĩ vé ũkpō nga ẹzì ìmí rú'bá gá ku. Kúrísítō ì ní ingáá gōó ídri rú drǎngará gálésí rĩ sě nóni ìmi ícákí 'bá ívé ni pi gí, ìri sě ìmi tã múké ni pi 'o Múngú ã rú sĩ.

5 Lókí ùnjìkãnyã ní 'bã ásúzú gí rĩ gé, tǎimbì rĩ sě 'bá ríkí ẹsì 'bãá rizú ùnjìkãnyã 'ozú. ùnjìkãnyã 'bá ní 'oó rĩ ìjì drǎngará 'bá drĩgé.

6 'Bo 'bá índrẹkí sũ 'bá ũdrã'bée gí ni pi tìjì, nóni tǎimbì rĩ gō ẹzì ngáá 'bã rú'bá gá ku. 'Bã nóni Múngú ní ẹzì nga lẹti ú'dí Índrì Uleterè rĩ ní

lũú 'bá ní rĩ sĩ, adri lẹti ũkú tǎimbì ì ní sĩ rĩ vé rĩ sĩ ku.

Tǎimbì Múngú vé rĩ, ìri 'bávě ùnjìkãnyã i'da ǎmvě

7 Mǎ 'yo rí íngóni, mǎ 'yo rí tǎimbì rĩ ùnjìkãnyã ìjì? Adri 'díní kuyé! Tǎimbì té dō 'dǎáyo, má ícọ té mávé ùnjìkãnyã nìjì ǎmá ku. Má ícọ té nìjì ǎmá 'yozú kìnĩ, ẹsì 'bǎngará 'bá ǎzi vé ngá drĩgé rĩ ùnjí 'díní ku. 'Bo tǎimbì rĩ kìnĩ, "Lě mǐ 'bã ẹsì 'bá mǐ gǎrǎ gá rĩ vé ngá drĩgé ku."

8 ùnjìkãnyã ìsù lẹti tǎimbì rĩ áyúzú, mǎ 'bã rí ẹsì 'bá ǎzi vé ngá drĩgé dǐjì dǐjì. 'Bo tǎimbì té dō 'dǎáyo, ùnjìkãnyã ri té adri ũkpō ǎkó.

9 Má ní drĩ tǎimbì rĩ nìzú kuyé rĩ gé, á ri adrii bǎdǎrú, 'bo vùdrĩ ni gé, má kǎ nìjì ǎmá 'yozú kìnĩ, tǎimbì anigé, sě á nì ǎmá 'yozú kìnĩ, ũkpō ùnjìkãnyã vé rĩ ású ma gí, sě á fi lẹti drǎngará vé ni agá.

10 Má ìsù nìjì ǎmá 'yozú kìnĩ, tǎimbì ǎlu ǎlu kōdō ídri sěepi rĩ, sě Múngú lì mávé tã ùnjí, ìjì drǎngará má drĩgé.

11 ùnjìkãnyã ìsù lẹti tǎimbì rĩ áyúzú, mǎ mǐ ũ'bázú ǎní, ìjì drǎngará má drĩgé.

12 'Bo tǎimbì Múngú vé rĩ uleterè, ìri pìrì, ìri múké.

13 Tǎimbì adriipi múké 'dĩri, ìri nyo ícọ drǎngará ìjì má drĩgé rá? Ícọ ìjì ǎluǎni ku! Múngú áyú tǎimbì adriipi múké 'dĩri, lüzú má ní kìnĩ, ùnjìkãnyã ri ùnjí.

Ẹ'dì 'dìngará ùnjìkãnyã be rĩ

14 Tǎimbì rĩ Múngú sě nĩ, 'bo ma 'bá áda, má ícá kuú túgẹrì rú ùnjìkãnyã drĩgé.

15 Á nì tã má ní rii 'oó rĩ kuyé. Tã pìrì má ní kōdō lěé 'oó rĩ, á 'o ku, 'bo tã má ní kōdō gǎá sĩ rĩ, ma ri 'o rá.

16 Mǎ 'o dō tã pìrì ku drǎáásiyǎ, á nì rá tã má ní rii 'oó rĩ ùnjí, má ǎ'yí rá tǎimbì rĩ múké.

17 Adri 'yozú kìnĩ, ma ri tã ùnjí 'dĩri 'o ǎkǎ yǎ 'díní kuyé, ùnjìkãnyã

fiípi kú má ẹ̀sì agá nōri sē ma ri tā ũnjí 'dĩri 'o nĩ.

18 Á nĩ rá tā āzi múké má ẹ̀sì agá ālunjáni 'dāáyo, á lē dō kōdō tā múké 'oó, ānĩ sē má ícọ́ 'oó bā ku.

19 Á lē kōdō tā múké 'oó, 'bo má ícọ́ 'oó ku. Á lē kōdō tā ũnjí 'oó ku, 'bo ma ri tā ũnjí rĩ 'o rá.

20 Ma ri tā ma ní kōdō ícọ́ 'oó ku ni 'o mužú, 'dĩri lū 'yozú kinĩ, á 'o tā rĩ ākā kuyé, ũnjikānyā fiípi má ẹ̀sì agá rĩ sē ma ri tā rĩ 'o nĩ.

21 Tāimbí rĩ i'da má ní uletere, má kādō lēé kōdō tā múké 'oó, ma gō ri ũnjikānyā 'o mužú áyu.

22 Á lē tāimbí Múngú vé rĩ ẹ̀sì be cére.

23 'Bo tāimbí āzi anigé, ĩri ri ẹ̀zì nga mâ rù'bá gá, ĩri ri ẹ̀'dì 'dì tāimbí Múngú vé rĩ be mâ ẹ̀sì agá. Tāimbí 'dĩri rù má ícá kuú túgẹ̀rĩ ũnjikānyā vé ni, ĩri sē ma ri ũnjikānyā 'o nĩ.

24 Á, ĩzāngā mávé nōri! Ā'di ri ícọ́ ma pa ũnjikānyā ma jìpi fiípi drā agá nōri drìgẹ̀ sī nĩ?

25 Á sē òwò'difò Múngú ní, Úpí Yẹ̀sù Kúrísítò ní 'bā paá 'bávé ũnjikānyā agásì rĩ sī.

Mávé úmĩ gé nōlé, ma túgẹ̀rĩ riípi tāimbí Múngú vé rĩ 'duúpi ngaápi ni, 'bo ũnjikānyā má ní rií 'oó rĩ sī, má ícá nóni kú túgẹ̀rĩ ũnjikānyā vé ni.

8

Índrí Uletere rĩ 'bá ní ídri sē nĩ

1 Nóni 'bá Kúrísítò Yẹ̀sù ri ẹ̀'yĩ'bá gí rĩ pi, ícókí tā lị kọpi drìgẹ̀ ku,

2 ā'diātāsīyā Índrí Uletere ũkpō be ídri íngápi Kúrísítò Yẹ̀sù vúgá rĩ sēépi ĩmi ní rĩ, ọyù ĩmi ĩfūú ũkpō ũnjikānyā riípi ĩmi jìpi fiípi drā agá rĩ sígẹ̀ sī gí.

3 Tāimbí Mósē vé rĩ ícọ́ 'bá ní ídri sēé ku, ā'diātāsīyā ũnjikānyā riípi 'bā drì ọrúpi 'dĩri sē 'bá ícákí kuú ũkpō ākó. 'Bo Múngú ĩpē ívé Mvā, ímúkí ĩri tị 'bá áda rú, sù 'bá vū drìgẹ̀ nōgọ́ ũnjikānyā be rĩ tịni, adi 'i sēé drāá 'bávé ũnjikānyā tị gé.

Múngú sē Kúrísítò ri drāá tā lizú ũnjikānyā drìgẹ̀.

4 Múngú 'o tā 'dĩri 'dini, 'bā 'okí rĩ tā pịri sù tāimbí Mósē vé rĩ ní lēé rĩ tịni, 'bā 'bákí rĩ ẹ̀sì tā ũnjí rù'bá nōri ní lēé rĩ pi drìgẹ̀ ku, 'bā 'duki rĩ tā Índrí Uletere rĩ ní lēé rĩ pi ngaá áyu.

5 'Bá ẹ̀sì 'bā'bée ũnjikānyā rù'bá nōri vé rĩ drìgẹ̀ rĩ pi, kọpi ri ẹ̀sì 'bā cére tā rù'bá nōri vé rĩ drìgẹ̀. 'Bo 'bá ẹ̀sì 'bā'bée Índrí Uletere rĩ drìgẹ̀ rĩ pi, kọpi ri ẹ̀sì 'bā cére tā Índrí Uletere rĩ ní lēé ā 'okí rĩ drìgẹ̀.

6 'Bá ẹ̀sì 'bāápi kú cére ũnjikānyā drìgẹ̀ rĩ, ĩrivé ụdụ drāngára. 'Bo 'bá ẹ̀sì 'bāápi tā Índrí Uletere rĩ ní lēé ā 'okí rĩ drìgẹ̀ rĩ, ĩri ídri 'dáni'dáni rĩ ịsù rá, āzini ĩri tākiri ịsù rá.

7 'Bá ẹ̀sì 'bāápi kú ũnjikānyā drìgẹ̀ rĩ, ĩri ārí'bá Múngú vé ni. 'Bá sù 'dĩri tịni 'dĩri, gá tāimbí Múngú vé rĩ sī, ícọ́ tāimbí rĩ ngaá ku.

8 'Bá ẹ̀sì 'bā'bée ũnjikānyā rù'bá nōri vé rĩ drìgẹ̀ rĩ pi, sē Múngú ní āyikō ku.

9 Nóni ũnjikānyā ícọ́ ĩmĩ drì ọrú ku. 'Bo Índrí Múngú vé rĩ dō ĩmĩ ẹ̀sì agá anigé, ĩri ĩmĩ drì ko nĩ. Índrí Kúrísítò vé rĩ dō 'bá rĩ ẹ̀ ẹ̀sì agá 'dāáyo, 'bá 'dĩri adri Kúrísítò vé ni ku.

10 Kúrísítò ri dō ĩmĩ ẹ̀sì agá anigé, ĩmivé rù'bá ri dō ícọ́ drā rá ĩmi ní ũnjikānyā 'oó rĩ sī drāáasīyā, ĩmivé índrí ri áwí adri ídri rú, ā'diātāsīyā Yẹ̀sù sē ĩmi ícákí pịri Múngú ẹ̀ndrẹ̀tì gé gí.

11 Múngú Yẹ̀sù ri ingaápi gōó ídri rú drāngára gálésì rĩ, ĩrivé Índrí dō ĩmĩ ẹ̀sì agá anigé, ĩri ívé Índrí Uletere ĩmĩ ẹ̀sì agá rĩ áyú ĩmivé rù'bá drāápi gí rĩ újā ícá gōó ídri rú.

12 Má ẹ̀drípìjì má ọmvúpìjì má ní lēélē rĩ pi, lē 'bā 'okí tā múké, lē 'bā rikí ũnjikānyā rù'bá nōri ní lēé rĩ 'oó ku.

13 ĩmi áwíkí dō rií ũnjikānyā rù'bá nōri ní lēé rĩ 'oó, ĩmivé ụdụ ri adri drāngára. 'Bo Índrí Uletere rĩ dō

ĩmi ẹsì agá anigé, ìri ìmi ìzã ko ìmi ugazú, ìmi gòkí rí ùnjìkãnyã 'oó dđi ku, Índrí Uletere rĩ kúru ìmi ní ídri 'dáni'dáni rĩ sê.

14 'Bá Índrí Uletere Múngú vé rĩ ní ríi kòpì ẹ drĩ koó rĩ pì, kòpì anjì Múngú vé ni.

15 Índrí Múngú vé rĩ sê ìmi adrikí tųgērĩ ùrì rú ni pì kuyé, ìmi ịsúkí Índrí Múngú vé rĩ gí, ìmi nóni anjì Múngú vé ni. Índrí Múngú vé rĩ sê 'bã ri Múngú ri zì "Ábã, 'Bá Ẹtẹpì."

16 Índrí Múngú vé rĩ, ìri sê 'bã nĩ ámá uletere 'yozú kìnĩ, 'bã anjì Múngú vé ni.

17 Nóni 'bã ní adrii anjì Múngú vé ni rĩ sĩ, 'bã drílé múké ìri ní sêé Kúrísítò ní rĩ ịsú rá, 'Bá nyakí dō ìzãngã sũ Kúrísítò ní nyaá rĩ tịni, Múngú ri kpá ímú 'bã íngú sũ ìri ní Kúrísítò ri íngú rĩ tịni.

'Bá Múngú vé rĩ pì úmvúlésì tã múké ịsú rá

18 Á nĩ ámá múké, ìzãngã 'bã ní nyaá àndrũ nòri, ìri anigé, 'bo íngúngará úmvúlésì Múngú ní ímúzú 'bã íngúzú rĩ, tã ni aga rá.

19 Ngá àrèvú céré Múngú ní gbií vũ drìgè nògò rĩ pì, kòpì ri ẹsì 'bã rizú ù'dú Múngú ní úmvúlésì 'bã adri'bée anjì ívé ni pì rú rĩ 'dazú rĩ ùtèzú.

20 Ngá Múngú ní gbií rĩ pì ẹ drì ábákí céré, adri 'yozú kìnĩ, kòpì lèkí nĩ yã 'dini ku, Múngú lè tã rĩ ẹ 'o 'i 'dini nĩ. Ngá ì ní údé rĩ pì ímú ẹsì 'bã 'yozú kìnĩ,

21 Ì ímú ì pa drã sílé gá sĩ rá, àzini ì ícókí ñmaá ku, ì ímú drĩwālã ịsú fizú anjì Múngú vé dđngará pọwụpọwũ rĩ ịsú 'bã rĩ pì àsámvú gé rá.

22 Ngá àrèvú céré vũ drìgè nògò rĩ pì, kòpì ri drì cì ambamba cìngbá lókí àndrũ rĩ gé, sũ ùkú riipi mvá típì rĩ ní ríi drì cì rĩ tịni.

23 Adri 'yèná ngá 'dĩ'bée ri drì cì nĩ kuyé, 'bã Yèsũ ri ẹ'yì 'bã gí nò'bée, 'bã kpá ri drì cì ìndĩ, tã 'bã ní ríi ù'dú Múngú ní ímúzú 'bã ã'yìzú adrizú anjì ívé ni rú rĩ ùtèzú rĩ sĩ, Índrí

Uletere rĩ sê 'bã nĩkí tã 'bã ní ríi ùtèé rĩ gí, àzini sê 'bã nĩkí tã Múngú ní ímúzú 'bã rù 'bã újázú ícázú ù'dí, 'bã rù 'bã ní gòzú drãzú dđi ku rĩ gí.

24 Tã 'bã ní ẹsì 'bãzú drì ni gé rĩ, ìri 'bã pa nĩ. Nóni 'bã ri ẹsì 'bã drĩwālã ì ní ímú sêé 'bã ní rĩ ùtèzú, 'bo 'bã ịsúkí drì kuyé. 'Bã àzi ícò ẹsì 'bã ngá 'í ní ịsú gí rĩ ẹ tã ùsũzú ku.

25 'Bo 'bã dō ri ẹsì 'bã ngá 'bã ní drì ịsú kuyé rĩ drìgè, lè 'bã 'bãkí ẹsì mādã rizú ùtèzú.

26 'Bã ní adrii tã be múké kuyé rĩ sĩ, Índrí Uletere rĩ 'bã ìzã ko nĩ. À'diātāsīyã 'bã nĩkí ngá 'bã ní lèé ẹ'yì Múngú vúgá rĩ zibe ku, Índrí Uletere rĩ 'bã ní Múngú ri zì ìzãngã be àmbúgú 'í ẹsì agá, 'bã àzi ícò tã ni átá bã ku.

27 Múngú riipi 'bã ẹsì ndreépi rĩ nĩ úmĩ Índrí Uletere rĩ vé rĩ rá, à'diātāsīyã Índrí Uletere rĩ ri Múngú ri zì 'bã ẹ'yì 'bã gí rĩ pì ní, sũ Múngú ní lèé rĩ tịni.

Tã àzi 'bã gũpì àmvé Múngú vé lèngará agásì ni 'dãáyo

28 'Bã nĩkí kpá rá 'yozú kìnĩ, tã ri 'bã 'bã ịsú'bée rĩ pì agásì, Múngú ri tã múké 'o 'bã 'i lè 'bã lèlè rĩ pì ní nĩ, tã ni íbì íngá ẹsì ni agá, ùpè ìngá 'bã 'dĩ'bée nĩ.

29 Múngú nĩ 'bã 'dĩ'bée ìnògòsì, ùpè kòpì ímú adrii sũ 'i Mvópì tịni, Yèsũ ri kòpì ní Mvã kãyú Múngú vé anjì káràkará rĩ pì àsámvú gé.

30 Múngú ã'yì 'bã 'í ní ùpèé 'dĩ'bée nĩ, zì kpá 'bã 'dĩ'bée nĩ, kòpì ẹ ímúkí rí adrii 'bã ívé ni, 'bã kòpì adrii 'bã pìrì 'í ẹndrẹtì gé, zì kòpì, ẹ ímúkí rí kòpì íngú sũ ì ní 'i íngú rĩ tịni.

31 Tã 'dĩ'bée ẹ tã sĩ, 'bã átákí rí íngóni? Múngú ri dō 'bã be trù, 'bã àzi ri nyo ícò 'bã 'o ùnjì rá?

32 Múngú uga ívé Mvã 'bã tã sĩ kuyé, ìpè ìri 'bã ní rá. Múngú 'o dō tã 'bã ní 'dĩri tịni, ícò nyo 'bã ní ngá àrèvú sêé céré pírini ku?

33 Múngú 'yo dō kìnĩ 'bã ívé 'í ní ùpèé 'dĩ'bée anjì ívé ni, àzini 'bã kòpì adri 'bã pìrì 'í ẹndrẹtì gé gí pírì,

ã'di ri ícò tã íjì kòpi drìgé, kòpi tòzú 'yozú kìnì kòpi ùnjì nĩ?

34 Æ'di ri ícò 'yo kòpi ùnjì nĩ? Kúrísítò Yèsù drã kòpi ã tã sī, ingakí ïri gōó idri rú, nóni úrí Múngú vé drì ëndépi gé, ïri ri Múngú ri zì kòpi ní.

35 Ngá ãzi nyo ícòpi 'bã ãsámví acoópi Kúrísítò be lêngará Kúrísítò ní 'bã lèzú 'dĩri agásì ni anigé? Tã ùkpó ùkpó, ïzãngã, òcũngará, èbĩrì, bõngó ãkõ, tã ùnjì drã íjìpi ni, tã ï ní ùlãá 'dĩ'bée, kòpi nyo ícò 'bã ãsámví aco Kúrísítò be rá?

36 Síkì Búkù Múngú vé rĩ agá kìnì, “Mĩ tã sī, ú'dù ãlu ãlu, 'bã rĩ pi lèkĩ rií 'bã ú'dí, 'bã índrèkì sù kãbĩlõ ï ní rií úlĩlĩ rĩ pi tĩnì.”

37 Tã ãzi 'bã gũupi ãmvé ni 'dãáyo. Tã ùnjì 'dĩ'bée kádõ 'bã ísú, 'bã ícò pá tu tĩtĩ ùkpõ Kúrísítò 'bã lèépi lèlè rĩ vé rĩ sī.

38 Má èpì tã 'dĩri sī múké múké 'yozú kìnì, drãngará, dõku idri, dõku málâyíkã, dõku índrì ùnjì rĩ pi,* dõku tã nóni ri'ba 'i nga'bée rĩ pi, dõku tã úmvúlèsì ímù'ba ï nga'ba drĩdrĩ 'dĩlè rĩ pi, dõku ùkpõ urukõ'bée, ngá 'dĩ'bée ícókì 'bã ãsámví acoó Múngú 'bã lèépi lèlè rĩ be ku.

39 Ùkpõ íngá'ba 'bũ gélèsì rĩ pi, dõku ùkpõ vũ drìgé nõgõ ãngũ wĩlìwĩlì rú rĩ agá rĩ pi, ngá Múngú ní gbii rĩ pi, ícókì 'bã ãsámví acoó lêngará Múngú ní 'daá 'bã ní Kúrísítò Yèsù 'bávè Úpì ã rù'ba gá 'dĩri agásì ku.

9

Múngú ìpè Ìsèrélè rĩ pi nĩ

1 Kúrísítò nĩ rá, tã má ní átá rĩ, ïri tã áda, adri ùnjõ ku, yìkì mávé rĩ,

ãzini Índrì Uleterè rĩ lù kpá má ní kìnì, tã má ní átá rĩ tã áda.

2 Ìzãngã fi má èsì agá, sè mã èsì nõ ambamba

3 má è'dípáa Yãhúdĩ rĩ pi ã tã sī. Á lè Múngú ã tri ma, ã aco 'bã ãsámví Kúrísítò be, má è'dípáa Yãhúdĩ rĩ pi è ísúkì rì pangará bèsĩnì.

4 Kòpi 'bã Ìsèrélè vé ni, Múngú ùpè kòpi adrii anji ívé ni. Múngú 'i'da ívé dĩngará pòwùpòwù rĩ kòpi ní, Múngú rù ùndì kòpi be, èzi ívé tãimbì kòpi ní. Kòpi ã rikì 'i ïnjì Jò Múngú vé rĩ agá, ãzini kòpi è ísúkì rì tã 'í ní èzì rĩ bènì.

5 Æbũrãmã pi, Ìsákã be, Yòkóbũ sī, kòpi Yãhúdĩ rĩ pi vé è'bìpì drĩdrĩ rĩ pi, tìkì Yèsù Kúrísítò ri 'bã áda rú, íbì ìfũú úyú Ìsèrélè vé rĩ agá, Yèsù Kúrísítò ri Múngú 'i, ïri ngá ãrèví drìgé sī cére ãmbúgú, è íngúkì ïri mužú 'dáni'dáni! Æmĩnã.

6 Ícókì 'yoó tã Múngú ní èzì Yãhúdĩ rĩ pi ní rĩ, 'dù tã ni ngá ku yã 'dìni ku. Adri 'yozú kìnì, 'bã Ìsèrélè vé rĩ pi cére nìkì Múngú ri rá yã 'dìni kuyé.

7 Úyú Æbũrãmã vé rĩ pi* adrikì cére anji Æbũrãmã vé ni kuyé. Múngú 'yo ívé búkù agá kìnì, “Úyú mívé rĩ pi ímù ìfũ Ìsákã† rù'ba gá.”

8 Tã 'dĩri lù 'yozú kìnì, anji Æbũrãmã ní tì rù'ba rù'ba rĩ pi adrikì anji Múngú vé ni ku, anji Múngú ní tã ni èzì rĩ, kòpi adri anji Múngú ní 'dùú 'bãá anji Æbũrãmã vé ni rù ni pi.

9 Tã Múngú ní èzì rĩ 'dìni kìnì, “Ma ímù ìgõ sã nõri tĩnì rĩ gé, ílì drù rĩ agá, Sárã ri ímù mvá ágó tì rá.”

10 Ìsákã ri 'bávè è'bìpì, je Rèbèkã ri 'í ní ùkú rú, Rèbèkã tì ïri ní anji ãgõ ètì rú,

8:36 8:36 Sãwumã 44:22 * 8:38 8:38 Índrì ùnjì rĩ pi: Índrì ùnjì rĩ pi ándúru málâyíkã Múngú vé ni 'bũ gé 'dãá, kòpi nõkì tãimbì Múngú vé rĩ, Sãtãnã ri kòpivè ãmbúgú. Múngú ídrõ kòpi 'bũ gé 'dãásì vũgã nõõ, kòpi gõkì ufuú índrì ùnjì, kòpi ri 'bã rĩ pi ní ïzãngã sè vũ drìgé nõgõ. 'Í lã 'Idangará 12:7-9. * 9:7 9:7 Úyú Æbũrãmã vé rĩ pi: Múngú ìpè úyú Æbũrãmã vé rĩ pi cére adrii anji ívé ni kuyé. Ìpè 'yèngá úyú Sárã pi ní tì Æbũrãmã be rĩ pi áyu, ìpè Ìsimãélè Ágãrá ní tì Æbũrãmã be rĩ kuyé. † 9:7 9:7 Ìsákã: Ìsákã ri mvá Múngú ní èzì Æbũrãmã ní rĩ. 'Í lã 'Ídóngará 17-35. 9:7 9:7 'Ídóngará 21:12 9:9 9:9 'Ídóngará 18:10, 14

11 'bã ñíkí rí 'yozú kînĩ, létì Múngú ní 'bá ìpězú rĩ pìrì. Sã Rēbékã ní drĩ kòpì tìzú kuyé, dōku kòpì ní drĩ tã múké 'ozú kuyé, dōku tã ùnjí 'ozú kuyé rĩ gé,

12 Múngú 'yo Rēbékã ní kînĩ, “Mvã kãyú rĩ ìmù èzì nga mvã ùdù rĩ ní.” Múngú 'yo tã rĩ 'dínì lùzú kînĩ, ìpě 'bá rĩ èzì ìrì ní ngaá múké rĩ ã tã sĩ ku.

13 Síkí Búkũ Múngú vé rĩ agá kînĩ, “Á lě Yókóbũ† rì áyu, á gã Ìsòwũ rĩ sĩ.”

14 'Bã 'yokí rí ngóni? 'Bã 'yokí rí kînĩ, tã Múngú ní 'oó 'dĩrì adri pìrì ku? Adri 'dínì kuyé!

15 Múngú 'yo Mósē ní kînĩ, “Má èsì rì adri ìdríkídri 'bá má ní ìpěé rĩ ní, ma ícò 'bá má ní lěé rĩ ã ìzã ko rá.”

16 Tã 'dĩ'bée nga 'i tã 'bá áda ní lěé rĩ sĩ ku, dōku ùkpò 'bá áda vé ní sĩ ku, ìrì 'i nga èsì ìdríkídri Múngú vé rĩ sĩ.

17 Síkí Búkũ Múngú vé rĩ agá, Múngú 'yo 'bágú Èjépétò vé rĩ ní kînĩ, “Ma sē mì ícá 'bágú rú, ma mávé ùkpò 'i da mí ní, kúru 'bá vũ drìgé rĩ pì cére ìmù ñì áamá 'yozú kînĩ, ma Múngú 'i.”

18 Múngú vé èsì rì adri ìdríkídri 'bá ìrì ní ìpěé lěé èsì ìdríkídri 'bãá ìrì ní rĩ ní. Múngú ùsũ dō 'í lě 'bá rĩ ã drì è ícá ùkpò ùkpò, ìrì ícò 'o rá.

19 'Bã ãzi rì ícò 'yo, “Múngú lě dō 'bã 'okí tã rĩ sũ 'í ní lěé rĩ tìñì pírì, ngá ìrì ní 'yoó 'bã ùnjí rĩ ã 'dì? Ì 'dì rì ícò tã Múngú ní ùtĩjí gí rĩ ñò ñĩ?”

20 'Bo mì ã 'dì 'i átángá 'yoópi Múngú ní 'dínì? Ngá ì ní údé rĩ, ìrì nyo ícò 'yo 'bá 'i údépi rĩ ní, “Mì údé ma 'dínì ãsĩ 'dínì rá?”

21 'Bá riipi ùdrí gbípi rĩ, ùrùtè ãlu ãlu 'dĩrì sĩ, ìrì ícò ùdrì rĩ ãzi gbi, ìrì

ìgĩrì múké múké, ìrì ãzi rĩ gbi ìgĩrì ku.

22 Múngú lě ívé jìkó 'i daá, ãzini ívé ùkpò 'i daá 'bá ì ní lěé ú 'dì rĩ pì ní tã lizú ãní kòpì drìgé, 'bo ìrì tã ní 'dù muzú èsì be mādã.

23 Múngú rì kpá ívé dīngará pòwùpòwù rĩ 'i da 'bá 'í ní ùpěé lěé èsì múké 'bãá kòpì ní rĩ pì ní rá,

24 'bá ìrì ní ùpěé rĩ 'bã 'i, Yãhùdĩ rĩ pì, ãzini 'bá adri 'bá Yãhùdĩ rú ku rĩ pì.

25 Búkũ nèbì Òsáyã ní sĩ rĩ agá, Múngú 'yo 'bá adri 'bá Yãhùdĩ rú ku rĩ pì ní kînĩ,

“Ìmì adri 'bée 'bá mávé ní kuyé 'dĩ'bée, nóni ma ìmì zì 'bá mávé ní.

Ìmì 'bá má ní ándúru lěé ku 'dĩ'bée, ma ìmù ìmì lělé.”

26 Búkũ Múngú vé rĩ 'yo kpá 'dínì kînĩ,

“Vũrã ãlu ãlu ándúru má ní 'yoó ìmì ní kînĩ,

“Ìmì adrikí 'bá mávé ní ku 'dĩrì,' nóni ma 'yo,

“Ìmì ìmù adri anji mávé ní, ma Múngú adriipi ìdrì rú rĩ 'i.' ”

27 Nèbì Ìsáyã átá 'bá Ìsèrelè vé rĩ pì ã tã sĩ 'dínì,

“‘Bá Ìsèrelè vé rĩ pì ã adrikí dō kárakarã cínýáfã yĩ agá rĩ tìñì drãããsiyã,

'yéjá ì ìmù kòpì ã ìmbítã ì ní kuú kínìkínìjá 'dĩ'bée pa áyu.

28 Úpì rì ìmù 'bá vũ drìgé rĩ pì ìrĩñã rá,

ìrì kòpì ìrĩñã mbèlèjá.”

29 Tã rĩ ìmù 'i nga sũ Ìsáyã ní 'yoó drìdrì rĩ tìñì,

“Úpì Múngú ã ku té dō 'bá rĩ pì vé úyú ã ìmbítã ku,

'bã té ùdrã cére sũ 'bá kũrú SòdómòŠ vé rĩ agá rĩ pì

9:12 9:12 Ídóngará 25:23 † 9:13 9:13 Yókóbũ: Yókóbũ rì Ìbũrãmã mvòpì Ìsákã vé mvã, ìrì anji be mụdrì drì ní ìrì, Múngú újã rú ní zìjì Ìsèrelè, úyú ìrìvé rĩ zìkì anji Ìsèrelè vé ní. Sã Yèsù vé rĩ gé, zìkì kòpì Yãhùdĩ. 'Í lã Ídóngará 25-50. 9:13 9:13 Málákì 1:2-3 9:15 9:15 Wũngará 33:19 9:17 9:17 Wũngará 9:16 9:20 9:20 Ìsáyã 29:16; 45:9 9:25 9:25 Òsáyã 2:23 9:26 9:26 Òsáyã 1:10

9:28 9:28 Ìsáyã 10:22-23 Š 9:29 9:29 Sòdómò ãzini Gòmórã: Múngú ìza kũrú 'dĩ'bée ùnjìkányã 'bã kũrú 'dĩ'bée agá rĩ pì ní 'oó rì sĩ lókì Ìbũrãmã vé rĩ gé. 'Í lã Ídóngará 18:20-33; 19:1-28. 9:29 9:29 Ìsáyã 1:9

ní ùdrãá 'bá kũrũ Gõmórã vé rĩ
agá rĩ pi be rĩ tĩni."

Īsērēlē rĩ pi ẹ'yĩkĩ Múngú ri kuyé

³⁰ 'Bá 'yokí rĩ ngóni? 'Bá ándúrú
adri'bá Yãhúdĩ rú ku, tã 'o'bá pĩrĩ ku
'dĩ'bée, kòpi újákí nóni ĩ ícá 'bá pĩrĩ
Múngú ẹndrẹtĩ gé, kòpi ní ĩri ẹ'yĩ ĩ
rĩ sĩ.

³¹ 'Bo 'bá Īsērēlē vé 'yo'bá kínĩ,
ĩ lěkĩ ícá pĩrĩ Múngú ẹndrẹtĩ gé
tãimbĩ rĩ vé tã sĩ 'dĩ'bée, tãimbĩ rĩ
sẽ kòpi ícákĩ 'bá pĩrĩ kuyé.

³² Kòpi ịsúkĩ tã pĩrĩ kuyé ասի? Kòpi
ịsúkĩ kuyé, kòpi ní adrii ẹ'yĩngára
ākó rĩ sĩ, kòpi 'bākĩ ẹsĩ rizú tãimbĩ
rĩ 'duzú ngazú áyu. Kòpi adrikĩ sũ
'bá ri'bá ĩ ũsĩ'bá írã 'i alaápi kú lẹtĩ
agá rĩ ã rụ'bá gá rĩ tĩni.

³³ Sĩkĩ Búkũ Múngú vé rĩ agá kínĩ,
"Á 'bã írã* kú Sionã† gá 'dãá'dã, 'bá
rĩ pi ri ĩ ũsĩ rụ'bá ni gé,
írã rĩ sũ kòpi ri u'de vũgá,
'bá ĩri ẹ'yĩpi rá rĩ, ícó drĩnjá ịsũ ku."

10

¹ Má ẹdrípĩ má ọmvúpĩ má ní
lěélē rĩ pi, tã mã ẹsĩ agá nōlé má ní
lězú Múngú ri zizú 'bá Īsērēlē vé rĩ
pi ní rĩ, Múngú ã pa rĩ kòpi bēnĩ.

² Á nĩ rá, kòpi 'bākĩ úvá Múngú
ri ĩnjĩzú, 'bo tã Múngú ní lěé kòpi ã
'okĩ rĩ fi kòpi drĩgé kuyé.

³ Kòpi ní lẹtĩ Múngú ní 'bá rĩ
ã'yĩzú adrizú pĩrĩ 'í ẹndrẹtĩ gé rĩ nĩ
kuyé rĩ sĩ, kòpi gākĩ lẹtĩ Múngú ní
'bá rĩ ã'yĩzú adrizú pĩrĩ 'í ẹndrẹtĩ gé
'dĩri 'dugá ngagá sĩ, kòpi gōkĩ lẹtĩ ịvė
ní túngú ni 'duđú ngaá áyú.

⁴ Kúrísítō 'du tãimbĩ rĩ ngaá fũú tĩ
ni gé gĩ, ãní 'bá céré ĩri ẹ'yĩ'bá gĩ rĩ
pi, Múngú ri kòpi ã'yĩ adri 'bá pĩrĩ 'í
ẹndrẹtĩ gé.

*'Bá Kúrísítō ri ẹ'yĩ'bá gĩ rĩ pi,
Múngú ri kòpi pa rá*

⁵ Mósē kĩnĩ, 'bá rĩ 'du dō tãimbĩ rĩ
ngaá rá, ĩri adri Múngú ẹndrẹtĩ gé
pĩrĩ. Sĩ kĩnĩ, "Bá tã 'oópi 'dĩni rĩ, lē
ã 'du tã rĩ ngaá sũ tãimbĩ rĩ ní lěé rĩ
tĩni."

⁶ 'Bo 'bá adriipi pĩrĩ Múngú
ẹndrẹtĩ gé ẹ'yĩngára be rĩ, ĩri 'yo,
"Lē mĩ ri 'yoó mí ẹsĩ agá 'dālē, 'Á'di
ri nga mụ 'bũ gé 'dālē Kúrísítō ri ĩjĩ
vũgá nōó nĩ?" 'dĩni ku,

⁷ dōku, mĩ ri 'yoó 'Á'di ri ícó fi
mụ 'bũ ĩndrĩ 'bá ùdrã'bá gĩ rĩ pi ní
adrizú rĩ agá 'dãá Kúrísítō ri inga
gō ĩdri rú drãngára gálēsĩ nĩ?" 'dĩni
ku."

⁸ Búkũ Múngú vé rĩ 'yo kĩnĩ,
"Ụ'dúkó rĩ ĩnyĩngá mí be, ĩri ĩfũ mí
tĩ gé, ãzini mĩ ẹsĩ agálēsĩ." Ụ'dúkó
'bá ní ùlũú 'dĩri, 'bá ri tã ẹ'yĩngára
vé rĩ ùlũ.

⁹ Mĩ 'yo dō mí tĩ sĩ, "Yēsũ ri
Úpĩ," ãzini mí ã'yĩ dō mí ẹsĩ agá
'dālē 'yozú kínĩ, Múngú inga ĩri gōó
drãngára gálēsĩla ĩdri rú rá, Múngú
ri mĩ pa rá.

¹⁰ Mĩ ẹ'yĩ dō Kúrísítō ri mí ẹsĩ
agá 'dālē gĩ, mĩ adri 'bá pĩrĩ Múngú
ẹndrẹtĩ gé, ãzini mí 'yo dō mí tĩ sĩ
kínĩ, mĩ 'bá Kúrísítō vé ni, Múngú ri
mĩ pa rá.

¹¹ Búkũ Múngú vé rĩ kínĩ, "'Bá ĩri
ẹ'yĩpi rá rĩ, ícó drĩnjá ịsũ ku."

¹² Mĩ dō Yãhúdĩgú yã, mí adri
dō Yãhúdĩgú ku yã, adri tã rú ku,
ã'diãtãsiyã Yēsũ ri Úpĩ 'bá rĩ pi vé
ni céré, 'bá 'yoópi kínĩ ã ko 'i ĩzã rĩ,
ĩri 'bá 'dĩri ẽ ĩzã ko aga rá.

¹³ Sĩkĩ Búkũ Múngú vé rĩ agá kínĩ,
"'Bá céré Úpĩ ã rụ zĩ'bá rá rĩ pi, Úpĩ
ri kòpi pa rá."

¹⁴ Kòpi ẹ'yĩkĩ dō Úpĩ ri kuyé, kòpi
í cō ĩri ã rụ zĩ ngóni? Kòpi yĩkĩ dō
ú'dúkó múké ĩrivé rĩ kuyé, kòpi ícō
ĩri ẹ'yĩ ngóni? 'Bá ãzi ùlũ dō kòpi ní
ú'dúkó múké 'dĩri kuyé, kòpi ícō yĩ
ngóni?

¹⁵ Pėkĩ dō 'bá ãzi mụú ú'dúkó

* 9:33 9:33 Írã: Írã 'dĩri Yēsũ 'i. † 9:33 9:33 Sionã: Sionã ri ĩ kpá zĩ Yērúsalémã. 9:33 9:33
Īsáyã 8:14; 28:16 10:5 10:5 Lěvĩtĩkã 18:5 10:6 10:6 Dětōrōnómē 30:12 10:7 10:7 Dětōrōnómē
30:13 10:8 10:8 Dětōrōnómē 30:14 10:11 10:11 Īsáyã 28:16 10:13 10:13 Yōlě 2:32

múké rĩ ũlũú kuyé, kôpi ícò ụ'dúkò múké rĩ ũlũ íngóni? Síkí Búkũ Múngú vé rĩ agá kìnĩ, “Ngá múké rĩ, lē 'bã ndrekí 'bá ụ'dúkò múké rĩ íjì 'bá ũlũ 'bá rĩ pi 'bã mì sī.”

16 'Bo Īsērélē rĩ pi ã ụrụkọ ẹ'yīkí ụ'dúkò múké rĩ kuyé. Nẹbī Īsáyā 'yo 'díní kìnĩ, “Úpí, ã'di ẹ'yī ụ'dúkò múké 'bá ní ũlũú rĩ rá ní?”

17 'Bá rĩ yì dō ụ'dúkò múké rĩ gí, ĩri kúru ẹ'yī. Ụ'dúkò múké rĩ, ĩri tã Kúrísítō vé rĩ.

18 'Bo á lē zìjì, ẹndẹpì Īsērélē rĩ pi yìkí nyo ụ'dúkò múké rĩ kuyé? Kôpi yìkí rá. Síkí Búkũ Múngú vé rĩ agá kìnĩ,

“Ụ'dúkò Múngú vé rĩ ayi mụzú vũ drìgè sī cèré,
átángá ĩ ní átá rĩ, ayi kpá mụzú vũ drìgè sī cèré.”

19 Ẹndẹpì tã rĩ fi nyo 'bá Īsērélē vé rĩ pi drìgè rá? Ē, fi rá. Mósē sī tã Múngú ní átá Īsērélē rĩ pi vé tã sī rĩ 'díní kìnĩ,

“Ma sē ĩmi ímú ã'yā 'bã tākíri má ní sēé 'bá ãngũ ụrụkọ agá rĩ pi ní rĩ sī.

Má kãdō tākíri sēé 'bá adri 'bá Yāhūdī rú ku tã ní fí kôpi drìgè kuyé rĩ pi ní, ĩmí ẹsì ri ímú ve kôpi ní ũnjí ũnjí.”

20 Īsáyā gō átá ụrĩ ãkó kìnĩ, Múngú kìnĩ,

“Bá ma ndã'bée kuyé rĩ pi, ịsúkí ma rá.

'Bá mávè tã zì 'bá kuyé rĩ pi, má i'da ma kôpi ẹndrẹtì gé rá.”

21 'Bo Īsáyā kìnĩ, “Múngú átá 'bá Īsērélē vé rĩ pi ã tã sī kìnĩ,

“Dụ ụ'dú ãco, á ri kôpi mää kôpi ẽ ímúkí rí má vúgá,

'bo kôpi ẽ drì ũkpó ũkpó, kôpi gākí ma ẹ'yìgá sī.”

11

Múngú 'bã ẹsì múké 'bá Īsērélē vé rĩ pi ní

1 Kúru á lē zìjì 'díní, Múngú gã nyo ívé 'bá rĩ pi gí? Múngú gã kuyé! Lē ĩmi nĭkí múké 'yozú kìnĩ, ma Īsērélégú, ma úyú Ābūrámã vé ni, má íbì ĩfũú sùrú Bēnyēmīnē vé rĩ agá.

2 Múngú gã ívé 'bá 'í ní ũpěé í'dóngará gá 'dãá rĩ pi kuyé. ĩmi nĭkí rá Búkũ Múngú vé rĩ kìnĩ, nẹbī Ēllyā* unu Múngú ẹndrẹtì gé Īsērélē rĩ pi vé tã sī kìnĩ,

3 “Úpí, kôpi ú'díkí mívé nẹbī rĩ pi, ãzini kôpi ũñókí mívé vũrã rōbōññō zāzú rĩ pi rá, 'bá 'yēṅá ĩ ní kuú rĩ ma 'i. Kôpi nóni ri lẹtì ndã lězú ma 'dizú.”

4 Múngú újã Ēllyā ní ngóni? Újã Ēllyā ní kìnĩ, “Ma 'bá be élfũ ẹzĩrì (7,000), kôpi ũtĭkí kũmũcí Bálã† ri ĩnjízú kuyé.”

5 ĩri nyo adri lókí ãndrũ nōri vé rĩ tĭnì, Múngú vé ẹsì múké rĩ sī, ũpē 'bá mādāṅṅá Īsērélē rĩ pi ãsámuvú gé adrii 'bá ívé ni.

6 Múngú ri 'bá rĩ pi ũpē ívé ẹsì múké rĩ sī, ã ũpē té dō 'bá rĩ pi ẹzì kôpi ní ngaá rĩ sī, ĩrivé ẹsì múké rĩ té adri ẹzì ãkó.

7 'Dĩri lũ 'yozú kìnĩ, Īsērélē rĩ pi ndēé ni pi ịsúkí Múngú vé ẹsì múké kôpi ní rií ndãá rĩ kuyé, 'bo mādāṅṅá Múngú ní ũpěé rĩ pi ịsúkí ẹsì múké Múngú vé rĩ nĩ. 'Bo ndēé ni pi ẽ drì ũkpó ũkpó.

8 Búkũ Múngú vé rĩ kìnĩ,
“Múngú sē kôpi ã úmĩ ja 'i rá,
kôpi ã ámakí rí tã rĩ ku,
ọzũ kôpi ẽ mị,
kôpi ã ndrekí rí tã ívé rĩ ku,
ãzini ọzũ kôpi ẽ bí,
kôpi ã yìkí rí tã ku

10:15 10:15 Īsáyā 52:7 10:16 10:16 Īsáyā 53:1 10:18 10:18 Sāwúmā 19:4 10:19 10:19

Dētōrōnómē 32:21 10:20 10:20 Īsáyā 65:1 10:21 10:21 Īsáyā 65:2 * 11:2 11:2 Ēllyā: Ēllyā ri nẹbī, Múngú 'dụ ĩri mụzú 'bũ gé ídri rú, drã kuyé. Tĭkí ĩri ãkũdē ílì rĩ ca mũdũrũlũ úrōmĩ (900), ịsú ãkũdē tĭkí drĩ Yēsũ ri kuyé. 'Í lã 1 'Bāgú 17-21; 2 'Bāgú 1-3. 11:3 11:3 1 'Bāgú 19:10, 14 † 11:4 11:4 Bálã: Bálã ri ngá ĩ ní údé múngú rú ni. 'Í lã 'Bá Tã Lì 'bá rĩ pi 6:25-32. 11:4 11:4 1 'Bāgú 19:18 11:8 11:8 Dētōrōnómē 29:4; Īsáyā 29:10

ícázú cĩngbá ú'dú ãndrũ nõri gé."

⁹ 'Bãgú Dãwúđĩ ní 'yozú kĩnĩ,

"Kõpi kádõ ríĩ ã úmú ãmũ nyaá, lã ã urukĩ kõpi,
ẽ ãrĩnãkĩ kõpi, ã uzekĩ kõpi
u'deé vũgá.

¹⁰ Lã kõpi ẽ mĩ ẽ ẽsĩ, kõpi ã ndrekĩ rĩ
ãngũ ku,
lã kõpi ã úgóró ã ọtrú áwĩ kú
nyonyo."

*Ĩ 'bá adri'bá Yãhúđĩ rú ku rĩ pi pa
rá*

¹¹ Á lã gõó zĩĩ đĩ, Yãhúđĩ rĩ pi
u'dekĩ dõ vũgá gĩ, kõpi gõkĩ nyo
íngá uru ku? Adri 'dĩni ku. Kõpi ní
lètĩ Múngú vé ã ní adrizú pĩrĩ rĩ gãá
sĩ rĩ sĩ, ãrĩ sã Ìsèrélẽ rĩ pi adri ã'yã
sĩ 'bá adri'bá Yãhúđĩ rú ku rĩ pi ní
pangará ãsú Yèsũ vũgá rĩ sĩ.

¹² Yãhúđĩ rĩ pi ní Múngú ri gãá
sĩ rĩ sĩ, sã 'bá adri'bá Yãhúđĩ rú ku
rĩ pi ãsúkĩ drĩlẽ múké Múngú vé rĩ
rá. Yãhúđĩ rĩ pi kádõ ímú Múngú ri
ẽ'yĩ, kúru ãrĩ sã Múngú ri ímú drĩlẽ
múkẽ sã 'bá rĩ pi ní aga rá.

¹³ Ìmi 'bá adri'bá Yãhúđĩ rú ku
'dĩ'bée, agaápi rá rĩ, ma ri tã 'dĩri
átá ãrĩ ní. Múngú ãpẽ ma 'bá
áyúãyũ ni rú ãrĩ ní, ma ri ẽzĩ nga
ũkpõ sĩ Múngú ní,

¹⁴ ã'diãtãsiyã á lã mávé 'bá Ìsèrélẽ
vé rĩ pi ã 'bãkĩ ã'yã ãrĩ sĩ, kõpi ã
urukõ ẽ ãsúkĩ rĩ pangará ãnĩ.

¹⁵ Yãhúđĩ rĩ pi ní Múngú ri gãá sĩ
rĩ sĩ, sã 'bá vũ drĩgẽ rĩ pi újãkĩ ẽsĩ gĩ.
Kõpi kádõ ímú Múngú ri ẽ'yĩ, kõpi
gõ íngá adri ídri rú drãngará gálẽsĩ.

¹⁶ Ábũrãmã pi ní adriĩ ẽ'bĩpĩ
urukõ'bée be ulẽ rĩ sĩ, kõpivẽ úyú rĩ
pi kpá adri ule, ãnyãngã urukõ ã ní
ĩjĩ sã Múngú ní rĩ dõ ule, ãnyãngã
ómvũ agá rĩ pi cãrẽ ule, pẽtĩ rĩ vé úlã
dõ ule, ãrĩvẽ drĩtĩ pi kpá adri ule.

¹⁷ Pẽtĩ rĩ vé drĩtĩ pi ãnõkĩ dõ gĩ
drããsiyã, ãrĩ 'bá adri'bá Yãhúđĩ rú
ku 'dĩ'bée, ãrĩ pẽtĩ rĩ vé drĩtĩ ã ní
ugaá pẽtĩ òlívẽ ãzi rú'bá gá ni, ã jĩ

ũdrõ pẽtĩ múké ni ã rú'bá gá. Pẽtĩ
úlã be múké òlívẽ# vé rĩ, ãrĩ ídri sã
ãrĩ ní, ãrĩ adri'bée drĩtĩ rú 'dĩ'bée.

¹⁸ Lã ãrĩ rĩkĩ ãrĩ íngú 'yozú kĩnĩ,
ãrĩ ndẽkĩ drĩtĩ ã ní ãnõó 'dĩ'bée rá
'dĩni ku. ãrĩ íngúkĩ dõ ãrĩ rá, ãrĩ
ũsũkĩ tã 'dĩri, ãrĩ kokĩ pẽtĩ úlã rĩ ẽ
ĩzã nĩ ku, pẽtĩ úlã rĩ ãrĩ ãzã ko nĩ.

¹⁹ ãrĩ ícõ ũsũ 'yozú kĩnĩ, "Pẽtĩ rĩ ẽ
drĩtĩ ã ní gaá ú'bẽ vũgá gĩ 'dĩ'bée, ãrĩ
lètĩ zĩ 'bá ní fizú adrizú kõpi ã vũrã
gá."

²⁰ Tã 'dĩri tã áda. 'Bo ãnõkĩ kõpi
gĩ, ã'diãtãsiyã kõpi ẽ'yĩkĩ Yèsũ ri
kuyẽ, ãrĩ tukĩ pá tĩtĩ, ãrĩ ní Yèsũ ri
ẽ'yĩ gĩ rĩ sĩ. Lã ãrĩ íngúkĩ ãrĩ ku,
'bo lã ãrĩ adrikĩ ãrĩ sĩ.

²¹ Múngú ga dõ pẽtĩ ẽ drĩtĩ drĩdrĩ
'dã'bée vũgá rá pĩrĩ, ícõ nyo ãrĩ gaá
vũgá ku?

²² Lã ãrĩ nĩkĩ ámã múké 'yozú
kĩnĩ, Múngú ri ẽsĩ be ãdrĩkĩdri ãrĩ
ní, 'bo ãrĩ tã lĩ Yãhúđĩ ãrĩ ẽ'yĩ 'bá kuyẽ
rĩ pi drĩgẽ. 'Bo lã ãrĩ ã'yĩkĩ ãrĩvẽ ẽsĩ
ãdrĩkĩdri rĩ vé tã múzú nyonyo, ãrĩ
ã'yĩkĩ dõ ku, ã kpá ãrĩ uga vũgá rá.

²³ Yãhúđĩ rĩ pi újãkĩ dõ ẽsĩ Múngú
ri ẽ'yĩzú rá, Múngú ri kõpi ã'yĩ rá,
ãrĩ kõpi 'bã gõ vúlẽ, sũ ãrĩ ní pẽtĩ rĩ ẽ
drĩtĩ 'bãã gõó pẽtĩ rĩ ã rú'bá gá ãzi rĩ
tĩnĩ. ãrĩ ãkpõ be tã 'dĩri 'dũzú ngazú.

²⁴ ãrĩ adri'bá Yãhúđĩ rú ku 'dĩ'bée,
ãrĩ ãdrĩkĩ sũ pẽtĩ òlívẽ vé rĩ ẽ drĩtĩ
ã ní ugaá mụú 'bãã pẽtĩ ãzi tũngú ni
ã rú'bá gá rĩ tĩnĩ. 'Bo Yãhúđĩ lã 'bã ã
újã'bã Múngú ri ẽ'yĩ 'bã rĩ pi, adrikĩ
sũ pẽtĩ ẽ drĩtĩ drĩdrĩ 'dã'bée tĩnĩ,
Múngú ri ãkpõ be pẽtĩ ẽ drĩtĩ drĩdrĩ
'dãri újãzú 'bãzú pẽtĩ rĩ ã rú'bá gá
'dãã ãzi.

*'Bá Ìsèrélẽ vé rĩ pi gõ Múngú ri
ẽ'yĩ đĩ*

²⁵ Má ẽdrĩpĩ má ómvũpĩ, á lã ãrĩ
nĩkĩ tã ã ní ãzũú kuú mũdũmũdũ
rú 'dĩ'bée, lã ãrĩ íngúkĩ ãrĩ ku, 'bã
Ìsèrélẽ vé rĩ pi urukõ gãkĩ Múngú ri
ẽ'yĩgã sĩ, 'bo kõpi ãtẽ 'dĩni cĩngbã

11:10 11:10 Sãwũmã 69:22-23 † **11:17 11:17** Òlívẽ: Pẽtĩ òlívẽ vé rĩ ãrĩ 'a ã be, ã ícõ nya rá, ã
ãrĩvẽ ãrĩ zo ãdu rú, Yãhúđĩ rĩ pi ri tĩbĩ á'dĩ ãdu rĩ sĩ, ãzĩni kõpi ri tã lãmbã agá, ãcĩ 'yũzũ ãnĩ.

ĩmi adri'ba Yãhũdĩ rú ku Múngú ní ùpěé 'dĩ'bée ní ímúzú Kúrísítõ ri ẹ'yĩzú rĩ gé.

26 Kúru ĩ ímú 'bá Īsērélē vé rĩ pi pa céré, sũ ĩ ní sĩ Búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ tĩnĩ,

“Bá ímúpi kòpi paápi rĩ, ĩri íbí ímú írã Siónã vé rĩ gélésĩ,

ĩri ímú úyú ĩfũ'ba Yòkóbũ agá rĩ pi vé ùnjĩkãnyã ùjĩ kòpi ã rú'ba gá sĩ céré.

27 Ûndĩ má ní ímú rujú kòpi be rĩ, ma kòpi trũ ívé ùnjĩkãnyã agásĩ céré.”

28 'Bá Īsērélē vé rĩ pi ndēé ni pi ícákí ari'ba Múngú vé ni, ĩmi 'bá adri'ba Yãhũdĩ rú ku rĩ pi ẹ'yĩkĩ rí ù'dúkò múké rĩ ãní. 'Bo Múngú lē 'bá Īsērélē vé rĩ pi lēlē, ã'diātāsīyã ĩri ní kòpivé ẹ'bípĩ Ābūrámã ri ĩpěé Īsákã be āzini Yòkóbũ be rĩ ã tā sĩ.

29 ĩmi ndrekĩ drĩ ká, Múngú sē dō 'bá rĩ ní fěfě gí, āzini zĩ dō ĩri gí, ícò ívé yĩkĩ újá ku.

30 ĩmi 'bá adri'ba Yãhũdĩ rú ku 'dĩ'bée, ándúrú ĩmi gākĩ Múngú ri sĩ, 'bo Múngú gō ívé ẹsĩ múké rĩ 'bãá ĩmi ní, ã'diātāsīyã 'bá Īsērélē vé rĩ pi nóni gākĩ Múngú ri sĩ.

31 Yãhũdĩ kárakarã rĩ pi ẹ drĩ ícákĩ nóni ùkpó ùkpó, 'bo Múngú ri ímú ívé ẹsĩ múké rĩ 'bã kòpi ní, ã'diātāsīyã ĩmi ĩsúkĩ rí ẹsĩ múké Múngú vé rĩ ãní.

32 Múngú adi 'bá rĩ pi 'í dríge sĩ, ku kòpi riĩ ùnjĩkãnyã 'oó sũ kòpi ní lēé rĩ tĩnĩ, 'í 'bã rí ívé ẹsĩ múké rĩ kòpi ní céré bēsĩnĩ.

Ōwõ'dĩfõ sēngará Múngú ní

33 Úmĩ Múngú vé rĩ, āzini tā nĩngará Múngú vé rĩ aga rá,

'bá āzi ícò ĩrivé tā ùlũú bã ku, dõku 'bá āzi ícò tā ĩri ní 'oó rĩ ùlũú bã ku.

34 “Ã'di nĩ úmĩ Úpĩ Múngú vé rĩ rá nĩ?”

Dõku ã'di ùlũ ĩri ní tā rá nĩ?”

35 “Bá ngá sēepi Múngú ní,

Múngú ní gõó ngá újá sēé ĩri ní rá rĩ ã'di 'i?”

36 Múngú gbi ngá rĩ pi ãrěvú céré nĩ, kòpi ri adri ĩrivé ùkpõ sĩ, gbi kòpi ẹ íngúkĩ rí 'i ãní.

Ẹ íngúkĩ Múngú ri mužú nyonyo! Āmĩnã.

12

Lē 'bã adrikĩ uletere Múngú ẹndrẹtĩ gé

1 Má ẹdrípĩi ma ómvúpĩi, Múngú i'da ẹsĩ ĩdríkĩdri ívé rĩ ĩmi ní gí. Tã ni sĩ, á mã ĩmi drĩ ĩrĩ sĩ, lē ĩmi sēkĩ ĩmĩ rú'ba Múngú ní ròbòñò rú, ã adri uletere, ã sē rí Múngú ní ãyĩkõ. 'Dĩri lẹtĩ áda Múngú ri ĩnjĩzú rĩ.

2 Lē ĩmi rikĩ ĩmi újá tā 'oó sũ 'bã nyòókũ nòri vé rĩ pi ní riĩ tā 'oó rĩ tĩnĩ ku, lē Múngú ã újá ĩmivé yĩkĩ ícá ú'dí. Kúru ĩmi ícò tā Múngú ní lēé ĩmi 'okĩ rĩ nĩ áamá rá, āzini ĩmi ícò tā múké, āzini tā ãyĩkõ sēepi Múngú ní, ĩri ní lēé rĩ nĩ áamá rá.

3 Ẹsĩ múké Múngú ní 'bãá má ní 'dĩri sĩ, á lē 'yoó ĩmi ní céré, lē ĩmi ۆsũkĩ 'yozú kĩnĩ, ĩmi ndėkĩ tā sĩ céré nĩ 'dĩni ku. Lē ĩmi ámákĩ ĩmivé adringará, ẹ'yĩngará Múngú ní sēé ĩmĩ ẹsĩ agá rĩ sĩ.

4 'Bã rú'ba ĩgélé be ãndiãndĩ, ĩgélé ãlu ãlu ri ívé ẹzĩ be túngú túngú.

5 'Bã adrikĩ dõ kárakarã drããāsīyã, 'bá úmúkĩ 'bã ícá rú'ba ãlu Kúrísítõ ã rú'ba gá, 'bã ãlu ãlu ri pá tu ógúpĩ sĩ.

6 Múngú 'bã ẹsĩ múké 'bá ní, sē 'bá ní fěfě tā 'ozú rĩ pi céré ãndiãndĩ. Fěfě 'bá rĩ vé rĩ, ĩri dõ rizú tā Múngú ní i'daã rĩ ùlũzú 'bá rĩ pi ní, lē ã ùlũ ù'dúkò Múngú vé rĩ 'bá rĩ pi ní, ĩrivé ẹ'yĩngará ã adri ãmbúgú.

7 Múngú sē dõ mĩ ri ẹzĩ ngaá 'bã urukò ní, lē mĩ nga ẹzĩ rĩ mužú múké, Múngú sē dõ mĩ ri 'bá rĩ pi ímbá, lē mĩ ímbá 'bá rĩ pi mužú múké.

8 Múngú sē dõ mí ní ẹzĩ rizú 'bá rĩ pi ẹ ẹsĩ ùmĩzú, lē mĩ ùmĩ nyo 'bá rĩ pi

ésí mužú. Múngú sê dô mî ri ngá sêé 'bá rî pi ní, lê mî sê ngá rî ésí be céré. Múngú sê dô mî adri drîkoma rú, lê mî rü 'bá rî pi mužú múké. Múngú sê dô mí ní ésí îdríkídri adrizú 'bá rî pi be, lê mî sê kôpi ní ngá rî äyîkô sî.

Lêngará

⁹ Lêngará ïmivé rî ã adri lêngará áda ni. Lê ïmi gâkí tâ ùnjí rî pi céré sî, lê ïmi 'okí tâ múké ni pi mužú áyu.

¹⁰ Lê ïmi lëkí ïmi ôgûpîjî lëlê, âzini lê 'bá âlu âlu ê ïnjî 'í ôgûpî ri agaá rá.

¹¹ Lê ïmi 'bâkí üvû tâ Múngú vé rî sî ku, 'bo lê ïmi ngakí êzî Úpí ní ésí be céré.

¹² ïmi kádô riî tâ drîdrî 'dîlé rî ã tâ üsûjû, lê ïmi adrikí äyîkô sî. ïmi dô ri îzângã nya, lê ïmi adrikí ésí be mädã, lê ïmi 'bâkí ésí rizú Múngú ri zîzú.

¹³ Lê ïmi älëkí ngá 'bá Múngú vé ngá äkó rî pi be trü. 'Bá ïmi ní nîjî kuyé ni pi ífikí dô ícá ïmivé 'bêtî äsámvú gé, ïmi é'yîkí kôpi drî ïrî sî.

¹⁴ 'Bá ïmi 'o'bá ùnjí rî pi, ïmi sêkí kôpi ní tâkîri, ã trikí kôpi ku.

¹⁵ 'Bá rî pi dô ri äyîkô 'bã, ïmi 'bâkí äyîkô rî kôpi be trü, 'bá rî pi dô ri ävû ngo, ïmi ngokí ävû rî kôpi be trü.

¹⁶ Lê ïmi adrikí tâ be kîri ïmi äsámvú gé sî. Lê ïmi rikí ïmi íngú ku, 'bo lê ïmi rükí ündî 'bá î ní ndree kú mîlé gá êzî äkó rî pi be, lê ïmi üsûkí 'yozú kîñî ïmi ndëkí 'bá urûko rá 'dîni ku.

¹⁷ 'Bá äzi 'o dô ïmi ùnjí, lê ïmi 'okí ïri ùnjí sî ïri ní ïmi 'oó ùnjí rî tîñî ku. Lê ïmi 'okí tâ índrépi 'bá rî pi mîlé gá múké ni áyu.

¹⁸ Lê ïmi 'bâkí úvá adrizú 'bá rî pi be céré tâ be kîri.

¹⁹ Mávê ündî rî pi, 'bá rî 'o dô ïmi ùnjí, lê ïmi újâkí ïri ní tâ ùnjí ku, ïmi kukí tâ rî Múngú drîgé, Múngú ã üfê nî, ã'diätäsîyã sîkí Búkû Múngú vé rî agá, Úpí Múngú kîñî, "Ma ímü tâ 'dîri üfê nî."

²⁰ 'Bo lê ïmî 'okí tâ rî sî Búkû Múngú vé rî ní 'yoó rî tîñî,

"Ärí'bá mívê rî êbîrî fü dô ïri nî, lê mî sê ïri ní ngá nyaá,

yîjî úvá ndê dô ïri nî, 'í sê ïri ní yîjî mvuú.

'Í 'o dô ïri múké, ïri ívé ùnjîkányã nî ámá rá, ïri drîñjá ísú."

²¹ Lê ïmî kukí ùnjîkányã ã ndê ïmivé ükpô ku, 'bo lê ïmî 'okí tâ múké, ïmî ndëkí rî ùnjîkányã vé ükpô äñî.

13

Lê ã 'dukí tâ 'bá ambugu ängû rü'bá rî pi vé rî ngaánga

¹ Lê 'bá céré ã 'dukí 'bá ambugu ängû rü'bá rî pi vé tâ ngaánga, ükpô êzî ngazú rî Múngú ri sê 'bá ambugu rî pi ní nî, âzini 'bá céré î ní ü'bãã 'bá ambugu rú rî pi Múngú 'bã kôpi nî.

² 'Bá rî ọwụ dô 'bá ambugu rî pi vé tâ gî, ọwụ 'dîri tâ Múngú ní eziî rî, 'bá tâ 'o'bá 'dîni 'dî'bée, î tâ lî kôpi drîgé.

³ 'Bá tâ 'o'bá pîrî rî pi, kôpi ícókí adriî ürî sî 'bá ambugu rî pi sî ku, 'bo 'bá tâ 'o'bá pîrî ku rî pi, kôpi adri ürî sî. 'Í lê dô adriî 'bá ambugu rî pi sî ürî sî ku, lê mî 'o tâ pîrî, ïri sê kôpi mî íngúngû.

⁴ 'Bá ambugu rî pi ätî'bá Múngú vé ni, kôpi 'bá rî pi ê îzã ko tâ múké sî. 'Bo 'bá riîpi tâ ùnjí 'oópi rî, ïri adri 'bá ambugu rî pi sî ürî sî, ã'diätäsîyã kôpi ükpô be 'bá tâ ùnjí 'o'bá rî pi ïrîñázú Múngú vé jîkó î'dazú äñî.

⁵ Lê ïmî 'dukí 'bá ambugu ängû rü'bá rî pi vé tâ ngaánga, adri 'yozú kîñî, ïmi 'yéñá kôpivé tâ 'du nga î ní lëé ïmi ïrîñãã rî sî yã 'dîni ku, ïri tâ pîrî ïmi ni kôpivé tâ 'duý ngaá rî sî.

⁶ Tã ã pá î ní rizú müfêngã üfêzú rî 'dî, 'bá ambugu 'dî'bée ätî'bá Múngú vé ni, kôpivé êzî ngaá rî rizú 'bá rî pi ã tâ mbazú céré.

⁷ Lê ïmi üfêkí ngá 'bá ambugu rî pi ní lëé ïmi vúgá rî üfêfê. Dô ngá rî müfêngã umbe jezú rî ã üfêngará,

ĩmi ũfěkí kôpi ní. Lě ĩmi rukí kôpi ruru, ĩmi ĩnjĩkí kpá kôpi ĩnjĩnjĩ.

Lě ĩmi lěkí ĩmi ôgũpĩ lě lě

⁸ Lě mí adri męřĩ 'bá āzi vé ni be ku, ngá múké ĩ ní lěé rĩ, lě ĩmi lěkí ĩmi lě lě. 'Bá 'í ôgũpĩ ri lěépi lě lě rĩ, 'du tãimbĩ rĩ vé tã ngaa gí.

⁹ Tãimbĩ rĩ 'yo 'dĩni, "Lě mí 'bã ôwũ ku, lě mí 'dĩ 'bá ku, lě mí ũgũ 'bá āzi ā ngá ku, lě mí 'bã ęsĩ 'bá mí gãrã gá rĩ vé ngá drĩgę ku." Tãimbĩ ĩ ní ũlãá 'dĩ'bée, úmúkí kôpi céré ícá ngá ālu kínĩ, "Lě mí lě 'bá mí gãrã gá rĩ sũ mí ní mí rụ 'bá lěé rĩ tĩnĩ."

¹⁰ Lęngará ri sę 'í 'o mí ôgũpĩ ri ũnjĩ ku. 'Bá rĩ dõ lęngará be ęsĩ agá, 'bá rĩ 'du 'dĩri tãimbĩ rĩ vé tã ngaa gí.

¹¹ Lókí ĩmi ní tã pĩrĩ 'ozú rĩ, ĩri adriipi nõ. Lě ĩmi arukí ú'dú gélésĩ, ã'diãtãsiyã 'bá nĩkí rá lókí ĩ ní lězú 'bã pazú ũnjĩkãnyã agásĩ rĩ, ĩri ĩnyĩnãgá, ĩrivé tã ndě lókí andúru 'bá ní Kúrísítõ ri ę'yĩzú drĩdrĩ 'dãri rá.

¹² Ęsĩ mädã, tã ĩnĩnã vé rĩ pi dędę, āngũ rĩ ilókõ ícá ũtũnã rú. Lě 'bã kukí tã ĩnĩnã vé rĩ ã 'ongará ānĩ, lě 'bã úsúkí ngá ę'dĩ vé rĩ pi, 'bã adrikí rĩ ũtũnã agá.

¹³ Lě 'bã adrikí múké, sũ 'bá ri 'bã ęcĩ 'bã ũtũnã agá rĩ pi tĩnĩ. Lě 'bã 'okí tã ĩnĩnã vé rĩ pi ku, lě 'bã rikí íwã mvũú ĩmęřezú ku, lě 'bã rikí 'bã úmú vũrã ālu gé rĩ tã ũnjĩ 'oó ku, lě 'bã 'bãkí ôwũ ku, lě 'bã 'okí tã drĩnjã sęépi ni ku, lě 'bã adrikí ũmbã rú 'bã āsãmvú gé sĩ ku, lě 'bã adrikí ã'yã sĩ ku.

¹⁴ Lě ĩmi ę'yĩkí Úpí Yęsũ Kúrísítõ ri áyu, lě ĩmi kukí tã ũnjĩ rụ 'bã nõri ní lěé rĩ pi rá.

14

Ā 'yokí 'bã āzi ã tã ũnjĩ ku

¹ Lě ĩmi ę'yĩkí 'bã adriipi ę'yĩngará be mũnyámũnya rĩ ífĩ ĩmi āsãmvú gé, lě ĩmi 'bãkí āgátã tã 'bã uringo ní

ndree múké āzini 'bã uringo ní ndree ũnjĩ rĩ ã tã sĩ ku.

² 'Bã āzi ri ũsũ, 'i ícõ ngá rĩ pi āřevú nya céré rá, 'bo 'bã adriipi ę'yĩngará be mũnyámũnya rĩ, ĩri ũsũ, 'i lě 'yęnã tĩbĩ nĩ nĩaá áyu.

³ 'Bã 'yoópi 'i lě ngá āřevú nyaá céré rĩ, lě ę ide 'bã riipi tĩbĩ nĩ nĩaápi áyu rĩ ku, lě kpá 'bã tĩbĩ nĩ nĩaápi áyu rĩ, ę ide 'bã ngá āřevú nyaápi céré rĩ ku, ã'diãtãsiyã Múngú ã'yĩ 'bã rĩ pi āřevú céré.

⁴ Mi ã'dĩ 'i ícõpi 'bã āzi vé ãtĩ 'bã ã tã 'yoópi ũnjĩ? Dõ 'o tã múké yã, dõ 'o tã ũnjĩ yã, Úpí ri ĩngã ĩrivé tã lĩ nĩ. Úpí ri ímú ĩri ę ĩzã ko, sę ĩri tã nĩngará ĩpę tã pĩrĩ 'ozú ānĩ.

⁵ Ú'dú ĩ ní Múngú ri ĩnjĩzú rĩ ã tã sĩ, 'bã ālu ri ũsũ 'yozú kínĩ, ĩpękí ú'dú āzi ālu ĩrivé tã ndě agaá rá, 'bo 'bã āzi ri ũsũ, ú'dú rĩ pi céré ĩ ícõ Múngú ri ĩnjĩ ānĩ rá. Lě 'bã ālu ālu ã ũsũ tã ĩrĩ 'dĩ'bée āsãmvú, ngõri múké nĩ, ã 'du rĩ ngaa.

⁶ 'Bã ú'dú āzi ālu ni 'duúpi 'bãápi tã āmbúgú rú rĩ, ĩri tã 'dĩri 'o 'dĩni Úpí Múngú ri ĩnjĩzú. 'Bã riipi ngá āřevú nyaápi céré rĩ, ĩri 'dĩri ri Múngú ri ĩnjĩ, ã'diãtãsiyã ĩri ri Úpí ní õwõ'dĩfõ sę. 'Bã riipi tĩbĩ nĩ nĩaápi áyu, zãá nyaápi ku rĩ, ĩri ri Úpí ri ĩnjĩ, ã'diãtãsiyã ĩri kpá ri Múngú ní õwõ'dĩfõ sę.

⁷ 'Bávę adringará ídri rú rĩ, ũkpõ ni adri 'bã drĩgę kuyé, āzini 'bávę drãngará, ũkpõ ni adri 'bã drĩgę kuyé.

⁸ 'Bã dõ ri adri ídri rú, 'bã Úpí Múngú ri ĩnjĩ, 'bã ũdrãkí dõ gí, 'bã adri 'bã Úpí vé ni. Dõ 'bã ri adri ídri rú yã, dõku 'bã ũdrãdrã yã, 'bã 'bã Úpí vé ni.

⁹ Tã 'dĩri sĩ, Kúrísítõ drã 'bã tã sĩ, gõ ĩngã ídri rú, 'i ímú rĩ adrii Úpí rú 'bã ídri rú rĩ pi vé ni, āzini 'bã ũdrã 'bã gí rĩ pi vé ni.

¹⁰ Lě mí átã mí ôgũpĩ Yęsũ ri ę'yĩpi gí rĩ vé tã ũnjĩ ku, lě mí ide mí ôgũpĩ

Yésũ ri ẽ'yĩpi gí rĩ ku, 'bá rĩ pi céré ímú pá tu Múngú ẽndrẹti gé, Múngú ri kòpivé tã lì nĩ.

¹¹ Síkí Búkũ Múngú vé rĩ agá,

“Úpí Múngú kìnĩ, ‘Ma Múngú ‘i,

'bá rĩ pi céré ímú kũmũcí ùtĩ má ẽndrẹti gé,

kòpi ímú 'yo ĩ tị sĩ, ma Úpí Múngú 'i.’ ”

¹² 'Bá ălu ălu ri ímú ívé tã ũlũ 'ĩ tị sĩ Múngú ẽndrẹti gé.

¹³ Kúru lē 'bâ kukí tã lĩngará 'bâ ọgũpĩ drĩgé rĩ ăní, lē mĩ ọzũ létĩ 'bá lē 'bá ímú 'bá Kúrísítõ ri ẽ'yĩ 'bá gí rĩ pi ní ku, kòpi ă 'bekí rí ívé ẽ'yĩngará ĩ drĩgé sĩ vũgá ku.

¹⁴ Á nĩ rá Úpí Yésũ Kúrísítõ ă rụ sĩ, ngá nyanya ăzi ũnjĩ ni 'dăáyo, 'bá rĩ ũsũ dô kìnĩ ngá nyanya 'dĩri ũnjĩ, ĩri vũgá ngá nyanya 'dĩri ũnjĩ.

¹⁵ Ngá nyanya mí ní rĩi nyaá rĩ, ĩri dô ri mí ọgũpĩ Yésũ ri ẽ'yĩpi gí rĩ ní ĩzãngă sē, lē mĩ nya ĩri ă gără gá ku, 'í nya dô ĩri ă gără gá, 'í lē ĩri kuyé. Ngá mí ní nyaá rĩ ă sē ĩzãngă 'bá Kúrísítõ ní drăá ĩrivé tã sĩ 'dĩri ní ku.

¹⁶ Kúru ngá mí ní ũsũú kìnĩ, ĩri múké 'dĩri, lē mĩ sē ă átákí drĩ ni gé ũnjĩ ku.

¹⁷ Ă'diătăsĩyă fĩngará mălũngă Múngú vé rĩ agá rĩ adri 'yozú kìnĩ, ĩri ngá nyanya ă tã, dôku ngá ĩ ní rĩi mvũmvũ rĩ pi ă tã 'dĩni ku, ĩri tã ĩ ní 'oó pĩri, tã be kĩri, ăyĩkõ sĩ rĩ. Tã 'dĩ'bée ĩndrĩ Uletere rĩ ri sē nĩ.

¹⁸ 'Bá rĩ 'o dô tã 'dĩri tĩnĩ Kúrísítõ ă rụ sĩ, ĩri Múngú ní ăyĩkõ sē, 'bá rĩ pi nga ẽtĩ kìnĩ, tã ĩri ní 'oó 'dĩri múké.

¹⁹ Lē 'bá Yésũ ri ẽ'yĩ 'bá gí rĩ pi, tākĩri ă adri kòpi ăsámví gé, kòpi ă útúkĩ rí ĩ ícá ũkpó ũkpó ívé ẽ'yĩngará agá.

²⁰ Ẽ izakĩ Múngú vé ẽzĩ ngá nyanya ă tã sĩ ku. Ngá nyanya rĩ pi ărěvú céré ĩ ícá nya rá, lē mĩ sē

'bá ăzi ă 'de fĩ ũnjĩkănyă agá ngá nyanya mí ní nyaá rĩ sĩ ku.

²¹ Ngá mí ní ĩpěe nyaá rĩ dô zăá*, dôku íwă mvũngará, dôku tã ăzi 'bá Yésũ ri ẽ'yĩpi gí rĩ sēepi 'deepi ũnjĩkănyă agá ni, lē mĩ ku ngá 'dĩ'bée ărěvú céré ăní.

²² Ănyăngă vé tã, ăzini ú'dú urũko 'băzú ămbúgú rĩ vé tã ă adri 'yěná ĩmi ăsámví gé Múngú be. 'Bá rĩ nĩ dô ămá rá, tã ĩ ní 'oó rĩ pĩri, ẽsĩ ni ă ũtĩ tã 'í ní 'oó rĩ sĩ ku.

²³ 'Bá rĩ ă yĩkĩ awa dô 'i ĩrĩ ngá ĩ ní nyaányă rĩ ă tã sĩ, 'bo nya dô ngá rĩ ăkă, 'bá 'dĩri lĩkĩ tã drĩ ni gé gĩ, ă'diătăsĩyă 'o tã 'dĩri ẽ'yĩngará ăkó. Tã 'bá rĩ ní 'oó rĩ, ẽ'yĩ dô 'í ẽsĩ agá 'dăá ĩri tã pĩri kuyé, 'o 'dĩri ũnjĩkănyă.

15

'Bâ rikĩ 'yěná 'bâ tã ũsũú áyu ku

¹ 'Bâ adri 'bá ẽ'yĩngará be ũkpó ũkpó nō'bée, lē 'bâ kokĩ 'bá ẽ'yĩngará be mũnyámũnya rĩ pi ẽ ĩză koko, 'bâ rikĩ 'yěná 'bâ tã ũsũú áyu ku.

² Lē 'bâ 'okĩ tã múké 'bâ ọgũpĩ ní, ă sē rí kòpi ní ăyĩkõ, kòpi ă adrikĩ rí ũkpó ũkpó ívé ẽ'yĩngará agá.

³ Kúrísítõ 'o 'yěná tã rĩ 'í ní ăyĩkõ sězú ọ'dúkũlégúsĩ kuyé. Síkĩ Kúrísítõ vé tã Búkũ Múngú vé rĩ agá kìnĩ, “Á Múngú, 'bá mi u'da 'bá rĩ pi, u'dakĩ kpá ma rá.”

⁴ Tã 'dĩ'bée síkĩ Búkũ Múngú vé rĩ agá ĩnógósĩ 'bâ ímbázú, 'bá ũmbékĩ dô ẽsĩ ĩzãngă nyazú rá, Búkũ Múngú vé rĩ 'bâ ẽsĩ ũmĩ, ĩri sē 'bâ ẽsĩ 'bă tã Múngú ní ẽzĩ 'bá ní drĩdrĩ 'dĩlé rĩ ũtězú.

⁵ Múngú sēepi ĩmi ní rĩi ẽsĩ ũmbé ĩzãngă nyangará gá, ăzini rĩpi ĩmĩ ẽsĩ ũmĩpi rĩ, ă sē ĩmi úmúkĩ ĩmi adrii ngá ălu, ĩmi kádõ rĩi Kúrísítõ Yésũ ă pámvú ũbĩ.

14:11 14:11 ĩsăyă 45:23 * **14:21 14:21** Zăá: Lókĩ Păulũ vé rĩ gé, zăá urũko ĩ ní jeé jòkõnĩ agá rĩ, ăzini zăá ĩ ní sēe ngá ĩ ní údé múngú rú rĩ pi ní rĩ, Kúrísítĩyăni urũko ũsũkĩ kìnĩ ĩ nyakĩ dô zăá 'dĩri gĩ, ĩri lũ kìnĩ ĩ ri ngá ĩ ní údé múngú rú rĩ pi ĩnjĩ. Ăní sē kòpi nyakĩ zăá ku. 'Í lâ 1 Kórĩnitõ 8:1-13. **15:3 15:3** Săwũmă 69:9

6 Kúru lē ĩmi úmúkí ĩmi céré trú, ĩmi íngúkí 'bávé Úpí Yésũ Kúrísítō vé Ẹtẹ̀pì Múngú ri.

7 ĩmi adrikí ĩmi àsámwú gé sī ẹ̀sì be àlu, sũ Kúrísítō ní adrií ĩmi be ẹ̀sì be àlu rĩ tị̀nì, ẹ̀ íngúkí rí Múngú ri àní.

8 Á lē lūú ĩmi ní kìnì, Kúrísítō ímú Yāhúđĩ rĩ pi àsámwú gé àtí'bá rú, ímú tā Múngú ní ẹ̀zì Yāhúđĩ rĩ pi vé ẹ̀'bìpì* ní rĩ i'daá kìnì, ĩri tā áda.

9 Àní 'bá adri'bá Yāhúđĩ rú ku rĩ pi ẹ̀ íngúkí rí Múngú ri ẹ̀sì Ìdríkídri Ìrivé rĩ ā tā sī. Sīkí Búkũ Múngú vé rĩ agá kìnì,

“Ma ímú mi íngú 'bá adri'bá Yāhúđĩ rú ku 'dĩ'bée àsámwú gé, ma ímú úngó ngo mī rú íngúzú.”

10 Gōkí kpá sī Búkũ Múngú vé rĩ agá đĩ kìnì,

“Īmi 'bá adri'bá Yāhúđĩ rú ku 'dĩ'bée, ĩmi 'bākí āyĩkō mụzú 'bá Múngú vé rĩ pi be trú.”

11 Gōkí kpá sī đĩ kìnì,

“Īmi 'bá adri'bá Yāhúđĩ rú ku 'dĩ'bée, lē ĩmi íngúkí Úpí Múngú ri íngúngū,

'bá céré vũ drìgè rĩ pi, lē ĩmi íngúkí Múngú ri íngúngū.”

12 Nẹ̀bì Ìsáyā 'yo kìnì,

“Mvā āzi ri úmwúlésì ímú ìfũ úyú 'bāgú Dāwúđĩ Yésē mvọ̀pì vé rĩ agá,

ĩri ímú adri 'bāgú rú āngū rĩ pi drìgè céré,

'bá adri'bá Yāhúđĩ rú ku rĩ pi ímú ẹ̀sì 'bā ĩri drìgè.”

13 Múngú ĩmi ní rí ẹ̀sì 'bāá drì ní gé 'dĩri, ā sē āyĩkō ā fi ĩmí ẹ̀sì agá, āzini ā sē tākíri ĩmi ní, ĩmi ní ĩri ẹ̀'yìlì gí rĩ sī, ũkpō Índrí Uleteré rĩ vé rĩ ā ga ĩmí ẹ̀sì agá trétre, ĩmi 'bākí rí ẹ̀sì tā drìdrì 'dílè rĩ ùtèzú.

Páulū nga ẹ̀zì 'bá adri'bá Yāhúđĩ rú ku rĩ pi àsámwú gé

14 Mā ẹ̀drípì má ọ̀mvúpì, á nì rá 'yozú kìnì, nóni ĩmi nìkí tā Múngú vé rĩ pi céré múké gí, kúru ĩmi ícó ĩmi ọ̀gǔpì ímbá rá.

15 Kọ̀kọ̀bì má ní sī ĩmi ní 'dĩri, á sī ĩmi ní tā rĩ ǔrì ákó, ĩmi ígákí rí tā rĩ pi àní bènì, ā sī tā 'dĩri 'dínì, ā'diātāsīyā Múngú sē má ní ẹ̀sì múké,

16 mā nga rí ẹ̀zì Kúrísítō Yésũ ní àtí'bá rú, mā nga rí ẹ̀zì átálágú rú 'bá adri'bá Yāhúđĩ rú ku rĩ pi àsámwú gé. Ẹ̀zì má ní ngaá átálágú rú rĩ, rizú ọ̀'dúkọ múké rĩ ùlüzú 'bá adri'bá Yāhúđĩ rú ku rĩ pi ní, Índrí Uleteré rĩ ā sē rí kọ̀pì adrií rọ̀bọ̀nọ̀ rú, ā sē rí Múngú ní āyĩkō.

17 Ma āyĩkō sī āmbúgú ẹ̀zì má ní ngaá Múngú ní Kúrísítō Yésũ ā rú sī rĩ sī.

18 Mā ícó ma íngú tā má ní 'oó rĩ sī ku, ma 'yẹ̀nà tā Kúrísítō ní i'daá má ní, ma íjìpì 'bá adri'bá Yāhúđĩ rú ku rĩ pi àsámwú gé rĩ ùlū áyu. Kọ̀pì 'dúkí tā Múngú vé má ní ùlūú rĩ ngaá rá.

19 Mā ùlū tā 'dĩri, āzini á 'o tā āyāzú āyāyā 'dĩ'bée ũkpō Índrí Uleteré rĩ vé rĩ sī, sē mā ùlū ọ̀'dúkọ múké Kúrísítō vé rĩ í'dózú kùrú Yẹ̀rúsālémā vé rĩ gé cazú āngū Ìlĩrĩkómū vé rĩ gé.

20 Ẹ̀zì mávé rĩ, ma ri ọ̀'dúkọ múké Kúrísítō vé rĩ ùlū mụzú vūrā 'bá rĩ pi ní Kúrísítō vé tā yìzú kuyé rĩ pi agásì, á lē mụyú vūrā 'bá āzi ní Kúrísítō vé tā ùlüzú gí rĩ agá ku.

21 Sīkí Búkũ Múngú vé rĩ agá kìnì, “Bā ĩ ní ĩrivé tā ùlūú kọ̀pì ní kuyé rĩ pi, kọ̀pì ímú tā rĩ ndre rá, āzini 'bá ĩrivé tā yì'ba kuyé rĩ pi, kọ̀pì ímú ĩrivé tā nì áamá rá.”

22 Tā má ní mụzú ĩmi ndrezú kuyé rĩ, á ri ọ̀'dúkọ múké Kúrísítō vé rĩ ùlūú mụzú āngū rĩ pi agásì.

* 15:8 15:8 Yāhúđĩ rĩ pi vé ẹ̀'bìpì: Kọ̀pì Ābūrāmā 'i, Ìsākā 'i, āzini Yókóbū sī. 15:9 15:9 2 Sāmūélē 22:50; Sāwumā 18:49 15:10 15:10 Dětōrōnómē 32:43 15:11 15:11 Sāwumā 117:1 15:12 15:12 Ìsáyā 11:10 15:21 15:21 Ìsáyā 52:15

Páũlũ lě muų 'bá Rómã vé rĩ pi vúgá

²³ 'Bo nóni á de ẹ̀zị má ní ngaá àngũ nõ'bée agá rĩ pi céré gí. Ílì káràkará agá, á ri ỳsũ, á lě muų ìmi ndreé.

²⁴ Má útú tã ni 'dìni, má kãdõ 'deé muų àngũ Sípénì vé rĩ gé 'dãá, á lě pá tuú ìmi ndreé ụ'dụ be mädä, ìmi kúru má ní ngá so, ã ko rí mâ ìzã, mâ 'de rí muų mávé ẹ̀çì rĩ gé 'dãá.

²⁵ 'Bo nóni á lě 'deé muų Yẹ̀rúsàlémã gá 'bá Múngú vé rĩ pi ẹ̀ ìzã koó.

²⁶ 'Bá Múngú ri nĩ 'bá gí àngũ Mākēdōniyã vé rĩ agá, āzini àngũ Ākáyã vé rĩ agá rĩ pi sokí ngá ẹ̀sì be céré sēe muų 'bá Yẹ̀sũ ri ẹ̀'yĩ 'bá gí Yẹ̀rúsàlémã gá 'dãá ngá ãkó rĩ pi ẹ̀ ìzã kozú.

²⁷ Ádarú ngá kọpi ní soó rĩ, tã ni íbì íngá kọpi ẹ̀ ẹ̀sì agá, kọpi sokí ngá rĩ sēe Yāhūdī Yẹ̀sũ ri ẹ̀'yĩ 'bá gí ngá ãkó rĩ pi ní. Ā'diātāsīyã Yāhūdī rĩ pi ũlũkí ụ'dụkọ múké Kúrísítō vé rĩ 'bá adri 'bá Yāhūdī rú ku rĩ pi ní, 'bá adri 'bá Yāhūdī rú ku rĩ pi sōkí ìvé rĩ ngá sēe Yāhūdī Yẹ̀sũ ri ẹ̀'yĩ 'bá gí rĩ pi ní.

²⁸ Má kãdõ ngá ì ní soó sēe má drìgè rĩ jì muų sēe 'bá ngá ãkó rĩ pi ní, ma gō 'de muų ìmi ndre, ma kúru gō aga muų Sípénì gé 'dãá.

²⁹ Á nĩ rá 'yozú kìnì, má kãdõ caá ìmi àsámví gé 'dílè, Kúrísítō ri ìvé tākiri rĩ sē má ní, tākiri Kúrísítō ní sēe má ní 'dìri, ìmi ìsù ìndì.

³⁰ Má ẹ̀drìpìi má ọ̀mvúpìi, á lě 'yoó ìmi ní Úpí Yẹ̀sũ Kúrísítō ã rú sī, āzini lēngará Índrì Uleterè rĩ vé rĩ sī, á lě ìmi zìkí má ní Múngú ri ẹ̀zị ũkpó ũkpó má ní rií ngaá rĩ ã tã sī.

³¹ Ìmi zìkí má ní Múngú ri, 'bá Yẹ̀sũ ri gã 'bá sī àngũ Yūdáyã vé rĩ agá rĩ pi ã 'okí rí ma ũnjí ku, ngá ì ní soó sēe má drìgè rĩ, má kãdõ jì sēe 'bá ẹ̀'yĩ 'bá gí Yẹ̀rúsàlémã gá rĩ pi ní, kọpi ẹ̀ ẹ̀yìkí rí ngá rĩ bēnì.

³² Múngú ã'yĩ dō rá, ma muų ìmi vúgá 'dílè ãyìkō be, 'bã mukí rí 'bã ẹ̀sì ũmĩ ìmi be trù.

³³ Múngú riipi tākiri sēepi rĩ ã adri ìmi be céré. Āmĩnã.

16

Páũlũ sē mōdó 'bá Yẹ̀sũ ri ẹ̀'yĩ 'bá gí rĩ pi ní

¹ Á lě ìmi ní Fāyúbe vé ẹ̀zị ngaá múké rĩ ã tã ũlũ, ìri átí 'bá, ìri ri ẹ̀zị nga kánísã* kūrú Kēnīkūrīyã vé rĩ agá.

² Ìmi ẹ̀'yìkí ìri Úpí ã rú sī, sū ìmi ní 'bá Múngú vé rĩ pi ẹ̀'yì rĩ tìni, ngá āzi ndē dō ìri nĩ, ìmi sēkí ìri ní ngá ìri ní lēe rĩ, ã'diātāsīyã ko 'bá káràkará pi ẹ̀ ìzã rá, āzini ko kpá má ìzã rá.

³ Á lě ìmi jìkí mōdó sēe Ákúwílã pi ní ũkú ni Pírísílã be, 'bá 'dĩ'bée má ọ̀gúpì, 'bá ríkí ẹ̀zị Kúrísítō Yẹ̀sũ vé rĩ ngaá kọpi be trù àlu.

⁴ Kọpi adikí ìvé ìdri ìzāngã nyaá má tã sī. Á sē ọ̀wō'difō kọpi ní, āzini 'bá adri 'bá Yāhūdī rú ku Yẹ̀sũ ri ẹ̀'yĩ 'bá gí àngũ āndiāndí rĩ pi agásì rĩ pi sēkí kpá kọpi ní ọ̀wō'difō.

⁵ Ìmi sēkí kpá mōdó 'bá Yẹ̀sũ ri ẹ̀'yĩ 'bá gí, ri 'bá ì úmú 'bá kọpivé 'bētì àsámví gé rĩ pi ní.

Ìmi sēkí mōdó mávé ũndīgó Ēpēnētō ní, ìri 'bá drìdrì í'dópi ẹ̀sì újapi Kúrísítō ri ẹ̀'yìpi àngũ àmbúgú Ẹ̀zīyã vé rĩ agá rĩ.

⁶ Ìmi sēkí mōdó Mārīyã ní, nga ándúrú ìmi ní ẹ̀zị ũkpō sī.

⁷ Ìmi sēkí mōdó Ādrōnīkã pi ní Yūnīyã be, 'bá 'dĩ'bée mávé márítè, ũ'yìkí ándúrú 'bã kọpi be trù jó ì ní rizú àngũ ũ'yìzú rĩ agá. Yẹ̀sũ vé 'bá áyúāyũ rĩ pi àsámví gé, 'bá 'dĩ'bée ã rú ku ambamba, kọpi ẹ̀'yìkí Kúrísítō ri má sī drìdrì.

⁸ Ìmi sēkí mōdó Āpīlīyātã má ní lēlè rĩ ní, ã'diātāsīyã ẹ̀'yì Úpí ri rá.

⁹ Ìmi sēkí mōdó Ūrābānã ní, ìri 'bá ọ̀gúpì, ìri ri ẹ̀zị nga Kúrísítō ní, āzini

* **16:1 16:1** Kánísã: Kánísã ri 'bá Yẹ̀sũ Kúrísítō ri ẹ̀'yĩ 'bá gí rĩ pi.

ĩmi sĕkí mōdó mávé ũndĩ Sītākísã ní.

10 Ĩmi sĕkí mōdó Āpélĕ ní, ǔ'bĭkí ĩri ĩrivé ẹ'yĭngará ã tā sĭ. Ĩmi sĕkí mōdó 'bá adri'bá Ārĭsĭtōbúlã vé 'bĕtĭ ǎsámvú gé rĭ pi ní.

11 Ĩmi sĕkí mōdó Ērōdĭyónĩ ní, ĩri máríté mávé ní.

Ĩmi sĕkí mōdó 'bá Úpí Yĕsũ ri ẹ'yĭ'bá gí, adri'bá Nārĭkísō vé 'bĕtĭ ǎsámvú gé rĭ pi ní.

12 Ĩmi sĕkí mōdó Tūrŭpāyínã pi ní Tūrŭpásã be, ũkú 'dĩ'bée ngakí ẹzĭ Úpí ní ũkpō sĭ.

Ĩmi sĕkí mōdó mávé ũndĩ Pĕrĕsísĩ má ní lĕlĕ rĭ ní, ũkú 'dĩri nga ẹzĭ Úpí vé rĭ ũkpō sĭ.

13 Ĩmi sĕkí mōdó Rŭfāsĩ Úpí ní ĩpĕé adrii'bá ívé ni rĭ ní, ĩmi sĕkí kpá mōdó ĩrivé ẹndrĕpĭ adriipi má ní sũ ẹndrĕpĭ tĭnĭ rĭ ní.

14 Ĩmi sĕkí mōdó Āsĕnĭkŭrĭtō ní, Pĭlĭgónã ní, Hĕrĕmĕ ní, Pātōróbã ní, Hĕrĕmãsĩ ní, ǎzini 'bá ẹdrĭpĭi 'bá ọmvúpii Yĕsũ ri ẹ'yĭ'bá gí adri'bá kōpi be trŭ rĭ pi ní.

15 Ĩmi sĕkí mōdó Pĭlōlógō ní, Júliyã ní, Nĕrĭyásã pi ní ọmvúpi be, Ōlĭmbásĩ ní, ǎzini 'bá céré Yĕsũ ri ẹ'yĭ'bá gí, adri'bá kōpi be trŭ rĭ pi ní.

16 Ĩmi u'dekí ĩmi ẹziĭ bĕdrĭ sĭ. 'Bá Yĕsũ Kŭrĭsĭtō ri ẹ'yĭ'bá gí kǎnĭsã ǎndiǎndĩ rĭ pi agásĩ rĭ pi céré sĕkí ĩmi ní mōdó.

Páŭlũ vé tĭ ã ũdũ

17 Má ẹdrĭpĭi má ọmvúpii, á lĕ lŭú ĩmi ní 'dĩni, lĕ ĩmi adriki mĭ be kowu 'bá lĕ'bá ǎngũ aco'bá 'dĩ'bée sĭ, ǎzini 'bá lĕ'bá 'bá ẹ'yĭ'bá gí rĭ pi ẹ drĭ ja'bá ívé ẹ'yĭngará agásĩ gārã gá 'dĩ'bée sĭ, kōpi ri tā ĩ ní ímbá ĩmi ní 'dĩ'bée újã ũlũ létĭ be túngú. Lĕ ĩmi úmúkí ĩmi adrii kōpi be trŭ ku.

18 'Bá 'dĩni 'dĩ'bée, kōpi ngakí ẹzĭ Úpí Kŭrĭsĭtō vé rĭ ku, kōpi ri 'yĕnjã tā ĩ ẹsĭ ní lĕé rĭ 'du nga áyu. Kōpi ri átángã múké múké ni pi átã, ǎzini

kōpi ri 'bá tā nĭ'bá múké kuyé rĭ pi ẹ mĭ ũ'bã.

19 'Bá céré yĭkí rá 'yozú kĭnĩ, ĩmi 'duki tā Úpí vé rĭ ngaá múké rá. Tã ĩmi ní 'oó rĭ sĕ má ní ǎyĭkō ambamba. Á lĕ ĩmi adriki tā nĭngará be, ĩmi 'okí tā pĭrĭ, lĕ ĩmi fikí tā ũnjĩ 'oó ku.

20 Ẹsĭ mādã, Múngú riipi tākiri sĕepi rĭ, ĩri ímŭ Sātánã ri tu ínŷí pá sĭ, ĩri ímŭ adri ĩmi pálé gá. Ẹsĭ múké Úpí Yĕsũ Kŭrĭsĭtō vé rĭ ã adri ĩmi be.

21 Má ọgúpĭ Tĭmōtéyō 'bá ní rií ẹzĭ ngaá ĩri be trŭ rĭ, sĕ ĩmi ní mōdó, ǎzini mávé máríté Lŭkiyã pi Yāsónã be, Sōsĭpátã sĭ, sĕkí kpá ĩmi ní mōdó.

22 Ma Tĕrĕtĭyō 'i, á ko Páŭlũ ẹ ĩzã, á sĭ kōkōbĭ ĩrivé nōri nĩ, á sĕ ĩmi ní mōdó Úpí Yĕsũ Kŭrĭsĭtō ã rŭ sĭ.

23 Gáyō ma ẹ'yĭpi ívé 'bĕtĭ ǎsámvú gé, ǎzini 'bá Yĕsũ ri ẹ'yĭ'bá gí rĭ pi ẹ'yĭpi ívé 'bĕtĭ ǎsámvú gé rĭ, sĕ ĩmi ní mōdó. Ērĕsĭtō riipi mŭfĕngã kŭrŭ agá rĭ ũtĕepi rĭ, sĕ ĩmi ní mōdó, ǎzini 'bá ẹdrĭpĭ Kŭráyĭtō sĕ ĩmi ní mōdó.

24 Ẹsĭ múké Úpí Yĕsũ Kŭrĭsĭtō vé rĭ ã adri ĩmi be céré.†

25 Lĕ 'bã íngúkí Múngú ri! Ụ'dŭkó múké Yĕsũ Kŭrĭsĭtō vé má ní tā ni ũlũú 'bá rĭ pi ní rĭ, ã sĕ ĩmi tukí pá ũkpó ũkpó ĩmivé ẹ'yĭngará agá. Ụ'dŭkó múké Kŭrĭsĭtō vé ọtŭ ĩ ní ũzŭzŭ rĭ, i'dakí nóni ĩri ǎmvé gí,

26 nĕbĭ rĭ pi ũlŭkí tā 'dĩri nĩ, Múngú adriipi mužú 'dáni'dáni rĭ ẹzĭ tā rĭ nĩ, 'bá ǎngũ rĭ pi agásĩ rĭ pi ǎrĕvú céré ẹ'yĭkí rĭ ĩri, ǎzini kōpi ã 'duki rĭ ĩrivé tā ngaá.

27 Múngú ri 'yĕnjã ǎlu, nĭ tā ambamba, ẹ íngúkí ĩri mužú 'dáni'dáni rŭ Yĕsũ Kŭrĭsĭtō vé rĭ sĭ. Āmĭnã.

16:13 16:13 Mārãkō 15:21 † 16:24 16:24 Átángã vĕrĕšĭ 24 agá 'dĩri, búkũ Rómã vé ĩ ní sĭi Gĭrĭkĭ tĭ sĭ drĭdrĭ rĭ agá 'dãayo, 'bo gōkí sĭi búkũ Rómã vé vŭlé rĭ agá rá.

**Kòkòbì álu ni Páulū ní
sī sēé 'bá
Kōrínítō
vé rī pi ní rī
Tā búkū rī vé rī ā
ūlūngará**

Páulū sī kòkòbì 'dīri sēé 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí Kōrínítō gá rī pi ní, Kōrínítō ri kūrú āmbúgú āngū Gíríkí vé rī agá. Páulū ūlū ụ'dúkó Múngú vé rī Kōrínítō agá 'dālé aga ílī álu rá (Ẹzị 18), 'bá kárákará ẹ'yīkí Yēsū ri rá. 'Bo Páulū ká fūú kūrú Kōrínítō vé rī agásí, tā ūnjí ūnjí ni pi gōkí ífí 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí rī pi āsámvú gé, sē Páulū ní kòkòbì 'dīri sīzú sēzú kòpi ní ānī, tā ūnjí 'dī'bée ā de rí kòpi āsámvú gé sī rá.

Kòkòbì 'dīri agá, Páulū ūlū kīnī, 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí rī pi rikí dō ī acoó rií āgátá gāá ī āsámvú gé sī, īri ūnjí (cápītā 1-4). Páulū 'yo kòpi ā ụrukọ ní tā ūkpó ūkpó kīnī, lē kòpi ā rikí ọwụ 'báá sū 'bá Múngú ri nī' 'bá kuyé rī pi tịni ku (cápītā 5-6). Ímbá kòpi ní lẹtị 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí rī pi ní adrizú ívé ūkú pi be rī, ūkú rī pi ní adrizú ívé āgō pi be rī, āzini tā kòpivé 'bẹtị āsámvú gé rī (cápītā 7). Ímbá kpá kòpi kīnī, kòpi dō 'bá rī' 'bá múngú ī ní údé drị sī rī ñnjī' 'bá rī pi āsámvú gé, lē tā kòpi ní 'oó rī ē i'da lūzú kīnī, ádarú kòpi 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí ni pi, āzini kòpi kádō rií ī úmú, lē ē i'da lūzú kīnī, ádarú kòpi ri Múngú ri ñnjī. Páulū ímbá tā Índrī Uleteré rī ní kòpi ní ūkpō sēzú rī, agaápi rá rī, tā lēngará vé rī (cápītā 13), ā ko rí kòpi ē īzā, kòpi ē ñnjíkí rí Múngú ri ānī ñnjīnjī, āzini kòpi ā adrikí rí ānī 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí ni pi rú. Lū kòpi ní kīnī, Kúrísítō ní íngá gōó ídri rú drāngará gálésíla gí rī sī, kòpi nīkí rá 'yozú kīnī, Múngú ri kpá úmvúlésí sē 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí rī pi íngá gō ídri rú rá.

Páulū sē mōdó

¹ Ma Páulū 'i, Múngú ìpē ma adrií 'bá Kúrísítō Yēsū vé áyúáyū ni rú, 'bá sīkí kòkòbì 'dīri sēé 'bá ọgụpì Sòsíténī Yēsū ri ẹ'yīpi gí rī be.

² 'Bá sīkí sēé ìmi 'bá Múngú vé kánísā Kōrínítō agá rī pi ní, Múngú ùpē ìmi adrií 'bá ívé ni uleteré ni pi Kúrísítō Yēsū ā tā sī, sū ìri ní 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí rī pi ùpēé vūrā gá sī cére rī tịni, Yēsū Kúrísítō ri kòpivé Úpí, āzini 'bávé Úpí.

³ Ẹsị múké, āzini tākiri 'bá Ẹtẹpì Múngú vé rī, āzini Úpí Yēsū Kúrísítō vé rī ā adri ìmi be.

Páulū sē ọwō'dífō Múngú ní

⁴ Ụ'dú cére ma ri ọwō'dífō sē Múngú ní ìmi tā sī, ā'diātāsīyā ìri ní ìmi ní ẹsị múké sēé, ìmi ní Kúrísítō Yēsū ri ẹ'yī gí rī sī.

⁵ Ìmi ní adrií Yēsū Kúrísítō agá rī sī, Múngú sē ìmi ní tā rī pi ārēvú cére gí, sē ìmi ní tā ñngará, sē ìmi ri átá múké.

⁶ Dīri lū 'yozú kīnī, tā Yēsū Kúrísítō vé 'bá ní ūlūú ìmi ní rī tā áda.

⁷ Ìmi ní rizú 'bávé Úpí Yēsū Kúrísítō ri ùtēngará gá, Múngú sē ìmi ní fēfē Índrī Uleteré rī vé rī gí, ìmi ịsúkí rí ūkpō ẹzị ívé rī pi ngazú ānī.

⁸ Ìri sē ìmi adri ūkpó ūkpó cīmgbá cazú ụ'dú ụdụ vé rī gé, ē ịsúkí rí ìmi ùnjíkānyā ākó ụ'dú 'bávé Úpí Yēsū Kúrísítō ní ìgōzú rī gé.

⁹ Múngú zị ìmi, ìmi úmúkí rí ìmi adrií ívé Mvā Yēsū Kúrísítō 'bávé Úpí be trụ, ìri ẹsị 'bā tā 'í ní lēé 'oó rī 'du nga rá.

Kánísā agá lē ā adrikí trụ

¹⁰ Má ẹdrípìjì má ọmvúpìjì, á mã ìmi 'bávé Úpí Yēsū Kúrísítō ā rú sī, lē ìmi yìkí ìmi yìyì, ìmi acókí ìmi ku, ìmi úmúkí ìmi adrií ngá álu, yìkí be álu, lē ìmivé tā ụsūngará ā adri ngá álu.

¹¹ Má ẹdrípìjì má ọmvúpìjì, má ịsú ụ'dúkó 'bá adri'bée Kílóé vé āngá rī

pi vúgá kǐnǐ, ĩmi ri āwā ĩmi āsámvú gé sǐ āwāwā.

¹² ĩmi āsámvú gé 'dǐgé, 'bá uruḵo ri 'yo, "Ma 'bá Páũlũ vé ni," uruḵo'bée ri 'yo, "Ma 'bá Āpólõ vé ni," uruḵo'bée ri 'yo, "Ma 'bá Kéfā* vé ni," uruḵo'bée ri 'yo, "Ma 'bá Kúrísító vé ni."

¹³ Kúrísító aco nyo 'i rá? Ma Páũlũ rú, gbǎkǐ nyo ma peṭi alambaku sígé ĩmi tā sǐ rá? Sēkǐ nyo ĩmi ní bǎtízĩmũ mâ rú sǐ rá?

¹⁴ Ma õwõ'dǐfõ sǐ āmbúgú, ā'diātāsīyā á sē mâ bǎtízĩmũ ĩmi ní kuyé, á sē 'yéǵá bǎtízĩmũ rǐ Kúrísípõ pi ní Gáyõ be,

¹⁵ 'bá āzi ícõ 'yoó kǐnǐ sēkǐ ĩmi ní bǎtízĩmũ mâ rú sǐ 'dǐni ku.

¹⁶ (Ádarú, á sē kpá bǎtízĩmũ 'bá Sētēfānāsǐ vé āngá rǐ pi ní rá, 'dǐri ā vúdri gé, á nǐ kuyé dõ á sē bǎtízĩmũ 'bá āzi ní rá.)

¹⁷ Kúrísító ĩpē ma ímú bǎtízĩmũ sēé kuyé, ĩpē ma ímú ú'dúkõ múké Múngú vé rǐ ũlũú, 'bo ú'dúkõ múké má ní ũlũú rǐ, mâ ũlũ té dõ tā nǐngará mávé rǐ sǐ ĩmi úbézú, ĩmi ní Yēsũ ri ẽ'yǐzú āní, ĩri té lũ kǐnǐ drǎngará Kúrísító vé peṭi alambaku† sígé rǐ ẽzǐ ākõ, ícõ āngũ paá ku.

Ūkpõ Múngú vé rǐ āzini úmĩ ĩrivé rǐ

¹⁸ Kúrísító vé drǎngará peṭi alambaku sígé rǐ vé tā ĩ ní átá rǐ índré 'bá úmvúlésǐ fi'bá drǎngará 'dǎni'dǎni rǐ agá rǐ pi vúgá 'dǎá tā azakaza vé ni, 'bo 'bá ĩ ní paá gǐ nõ'bée, drǎngará Kúrísító vé rǐ i'da ũkpõ Múngú vé āngũ pazú rǐ.

¹⁹ Sǐkǐ Búkũ Múngú vé rǐ agá kǐnǐ, "Bá 'yo'bá kǐnǐ ĩ úmĩ be 'dǐ'bée, ma úmvúlésǐ sē kǐpívé tā nǐngará ri āvĩ kǐpi drǐgé sǐ rá, āzini ma sē kǐpívé úmĩ ri ábá rá."

²⁰ 'Bá 'yoópi kǐnǐ 'i úmĩ be rǐ íngǎá? 'Bá 'yoópi kǐnǐ 'i nǐ tā ambamba rǐ íngǎá? 'Bá vũ drǐgé nǐgõ 'yoópi kǐnǐ 'i nǐ átángá átá be ambamba rǐ íngǎá? Múngú sē nyo 'bá úmĩ be vũ drǐgé nǐgõ rǐ pi vé úmĩ ícá azakaza rú gǐ kuyé?

²¹ Múngú ri úmĩ be, lē 'bá vũ drǐgé nǐgõ rǐ pi ā nǐkǐ 'i amá úmĩ ĩvé rǐ sǐ ku. 'Bá tǐ 'bá ní sēé azakaza rú rǐ ẽ'yǐ'bá rá rǐ pi, Múngú pa kǐpi rá.

²² Yǎhúdǐ rǐ pi lēkǐ tā āyǎzú āyǎyā ni ndreé, Gǐrǐkǐ rǐ pi lēkǐ ĩvé rǐ tā nǐngará ísú.

²³ 'Bo 'bá ri Kúrísító vé gbǎngará peṭi alambaku sígé rǐ vé tā ũlũ, tā ni sē Yǎhúdǐ rǐ pi ẽ ẽsǐ ve āní rá, āzini 'bá adri'bá Yǎhúdǐ rú ku rǐ pi kǐnǐ tā 'dǐri azakaza vé ni.

²⁴ 'Bo Yǎhúdǐ, āzini Gǐrǐkǐ Múngú ní zǐi rǐ pi nǐkǐ rá 'yozú kǐnǐ, drǎngará Kúrísító vé rǐ i'da ũkpõ Múngú vé rǐ, āzini i'da úmĩ Múngú vé rǐ.

²⁵ Múngú vé tā ẽ índré dõ kú 'bá rǐ pi mǐlé gá azakaza rú drǎāāsīyā, ĩrivé tā nǐngará ndē 'bá rǐ pi vé rǐ rá. Tā Múngú ní 'oó rǐ ẽ índré dõ 'bá rǐ pi mǐlé gá ũkpõ ākõ drǎāāsīyā, ĩrivé ũkpõ ndē 'bá rǐ pi vé rǐ rá.

²⁶ Má ẽdrǐpǐi má õmvúpǐi, lē ĩmi ũsũkǐ ĩmivé adringará õtú Múngú ní ĩmi zǐzú rǐ gé 'dǎri. 'Bá nyõókú nõri vé rǐ pi ũsũkǐ kǐnǐ ĩmi āsámvú gé 'dǐgé, 'bá tā nǐ'bá rǐ pi adrikǐ tré ku, 'bá ũkpõ be rǐ pi adrikǐ tré ku, āzini 'bá ĩ ní ĩnjǐi ĩnjǐi rǐ pi adrikǐ tré ku.

²⁷ 'Bo Múngú ũpē 'bá adri'bá azakaza rú nyõókú drǐgé nǐgõ rǐ pi, ā sē rǐ drǐnjá 'bá 'yo'bá kǐnǐ ĩ úmĩ be rǐ pi ní. Múngú ũpē 'bá ũkpõ ākõ nyõókú drǐgé nǐgõ rǐ pi, ā sē rǐ drǐnjá 'bá ũkpõ be nyõókú drǐgé nǐgõ rǐ pi ní.

²⁸ Múngú ũpē 'bá ĩ ní ndreé kuú ẽzǐ ākõ nyõókú drǐgé nǐgõ rǐ pi, āzini ĩ ní rǐi ideéde rǐ pi, tā 'bá vũ drǐgé rǐ pi ní 'dujú 'báá tā āmbúgú rú 'dǐri ẽ ícá rǐ ẽzǐ ākõ,

* **1:12 1:12 Kéfā:** 'Bá Kéfā 'dǐri Sǐmõnā Pétērõ 'i. ĩrivé rú Ēberē tǐ sǐ Kéfā, Gǐrǐkǐ tǐ sǐ Pétērõ. † **1:17 1:17 Peṭi alambaku:** 'Bá Rómā vé rǐ pi ri 'bá tā 'o'bá ũnjǐ rǐ pi gbā müsũmǎrǐ sǐ peṭi alambaku sígé, ĩri sá 'du áco kǐpi íbǐ drǎ ndõ, kǐpi ĩzǎngā nya ambamba drǎngará rǐ gé. **1:19 1:19 Ísáyā 29:14**

29 ā sē rí 'bá āzi ē íngú rí 'i Múngú ɛndrɛtɪ gé ku.

30 Múngú sē ĩmi adrií Kúrísítō Yésũ agá nĩ, ā'diātāsīyā ĩpē Kúrísítō rí ímú 'bâ paá, āzini ímú 'bá ní úmĩ tā n̄ngára vé ni sēé, ā'yĩ 'bâ adrií pɪrɪ Múngú ɛndrɛtɪ gé, sē nóni 'bá ícákí uletere gí.

31 Sũ ĩ ní sĩ Búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ tɪnɪ kɪnĩ, “Bá rĩ lē dō 'i íngú, lē ē íngú 'i tā Úpí ní 'oó 'i ní rĩ sĩ.”

2

1 Má ɛdrípɪí má ómvúpɪí, má ní ándúru múzú ú'dúkó Múngú vé rĩ ũlũzú ĩmi ní rĩ gé, má átá tā ũkpó ũkpó fípi ĩmi dr̄igé ku ni mávé tā n̄ngára sĩ kuyé.

2 Ā'diātāsīyā á 'bâ ma kú sũ 'bá tā n̄ipi kuyé ni tɪnɪ, á rí 'yéná Yésũ Kúrísítō vé tā ũlũú, āzini tā ĩ ní ĩri gbázú pɛtɪ alambaku sígɛ rĩ vé tā ũlũú.

3 Má kã caá ĩmi vúgá 'd̄ilé, má ícá kuú ũkpó ākó, ũrɪ fɪ ma, má rú'bá rí yāyā.

4 Tā má ní átá, āzini tɪ má ní ũlũú ĩmi ní rĩ, adri 'yozú kɪnĩ á n̄i tā ambamba, āzini ma rí ĩmi úbé yā 'd̄ini ku, 'bo á rí tā rĩ ũlũú ũkpó Índrí Uletere rĩ vé rĩ sĩ,

5 ĩmi 'bākí rí ɛsɪ tā n̄ngára 'bá áda vé rĩ dr̄igé ku, ĩmi 'bākí rí ɛsɪ ũkpó Múngú vé rĩ dr̄igé.

Tā n̄ngára Múngú vé rĩ

6 'Bâ rí átángá tā n̄ngára vé rĩ átá 'bá ɛ'ȳngára be ũkpó ũkpó rĩ pɪ ásamvú gé, 'bo tā n̄ngára 'd̄iri adri 'bá nyōókú dr̄igé nōgó rĩ pɪ vé ni kuyé, dōku adri tā n̄ngára 'bá āngũ rú'bá nyōókú dr̄igé nōgó ímú'bá ũdrā'bée ũdrādrā rĩ pɪ vé ni kuyé.

7 'Bâ rí Múngú vé tā n̄ngára ĩri ní zũú kuú mūdūmūdū rú, 'bá āzi ní n̄i kuyé 'd̄ari vé tā ũlũ. Múngú ũsũ tā n̄ngára 'd̄iri vé tā kú ínogósí ísú

gbi dr̄i vũ rĩ kuyé, tā n̄ngára 'd̄iri sē 'bá ímú d̄ngára ísú rá.

8 'Bá āngũ rú'bá vũ dr̄igé nōgó rĩ pɪ n̄ikí tā n̄ngára 'd̄iri áamá kuyé, kōpɪ ā n̄ikí té dō rá, kōpɪ ícókí té Úpí ĩ ní ríí íngúngũ 'd̄iri gbāá pɛtɪ alambaku sígɛ ku.

9 'Bo sũ ĩ ní sĩ Búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ tɪnɪ,

“Tā Múngú ní útú 'bá 'i lē'bá rá rĩ pɪ ní rĩ,

'bá āzi ndre kuyé,

'bá āzi yɪ kuyé,

tā ni fɪ 'bá āzi dr̄igé kuyé.”

10 'Bo Múngú i'da 'bá ní tā 'd̄iri ũkpó Índrí Uletere rĩ vé rĩ sĩ. Índrí Uletere rĩ, ĩri tā rĩ pɪ ārɛvú i'da céré āmvé, ĩri Múngú vé tā ũzũzũ rĩ i'da āmvé.

11 'Bá āzi ícá tā 'bá āzi ní ríí ũsũú 'í ɛsɪ agá 'd̄alé rĩ n̄i ku, 'yéná 'd̄ipa n̄i íngá nĩ. ĩri kpá adri sũ 'd̄iri tɪnɪ, 'bá āzi ícá tā Múngú vé ríí ũsũú rĩ n̄i ku, 'yéná Índrí Múngú vé rĩ tā Múngú ní ríí ũsũú rĩ n̄i áamá nĩ.

12 Tā 'bá ní ríí ũsũú rĩ adri sũ 'bá nyōókú dr̄igé nōgó rĩ pɪ ní ríí ũsũú rĩ tɪnɪ ku, Índrí 'bá ní rizú tā ũsũzú rĩ íbɪ íngá Múngú vúgálésɪ, ĩri sē 'bá ícá ngá Múngú ní sēé 'bá ní pírini rĩ pɪ n̄i áamá āní rá.

13 Tā 'bá ní ríí átá rĩ, 'bá úmĩ be ni ímbá 'bá ní n̄i kuyé, Índrí Múngú vé rĩ ímbá 'bá ní n̄i. Índrí ālu ālu 'd̄iri sē 'bá rí ú'dúkó tā áda vé rĩ ũlũ 'bá rĩ pɪ ní.

14 'Bá Índrí Múngú vé rĩ ní fíí ɛsɪ ni agá kuyé rĩ, ā'yĩ tā Índrí rĩ ní ímbá rĩ ku, ā'diātāsīyā ĩri índré ĩri ní tā azakaza vé ni, tā rĩ fɪ dr̄i ni gé 'd̄áá ku, ā'diātāsīyā Índrí Uletere rĩ tā 'd̄i'bée vé ífíí i'da nĩ.

15 'Bá Índrí rĩ ní fíí ɛsɪ ni agá gí rĩ, ĩri ícá tā Múngú vé rĩ n̄i áamá rá, 'bo 'bá āzi ícá tā ĩri ní n̄i áamá 'd̄iri n̄i áamá ku.

16 “Ā'di n̄i úmĩ Úpí Múngú vé rĩ rá n̄i 'yozú kɪnĩ 'i ícá ĩri ímbá rá?”

'Bo 'bávé úmĩ sũ Kúrísítō vé rĩ tĩnị.

3

Lē ā ngakí ẹ̀zị Múngú vé rĩ trụ

¹ Má ẹ̀drípị́ má ọ̀mvúpị́, ìmi ri tã 'o sũ 'bá nyọ̀ọ̀kú nōri vé rĩ pi ní rií 'oó rĩ tĩnị, sē má ní rizú átázú ìmi ní sũ 'bá Índrị ní fií kọpi ẹ̀sị agá kuyé ni pi tĩnị ǎní. Ìmivé adringára Kúrísítō agá rĩ gé, ìmi índrẹ́kí sũ ùdẹ́nǎ tĩnị.

² Má úcé ìmi lé sī, adri 'yozú kìnĩ ínyá sī kuyé, ǎ'diātāsīyā ìmi ícókí drī ínyá nyaá ku. Ádarú ìmi ícókí drī kuyé.

³ Ìmi drī ri tã nyọ̀ọ̀kú nōri vé rĩ 'du nga. ǎ'diātāsīyā ìmi ǎsámvú gé sī, ọ̀gúpị́ ǎ tã ri 'de ọ̀gúpị́ ẹ̀ ẹ̀sị agá ùnjí, ǎzini ìmi ri ǎwǎwǎ. 'Dĩri lū 'yozú kìnĩ Índrị rĩ ǎsú drī ìmi kuyé, ìmi ri tã 'o sũ 'bá nyọ̀ọ̀kú nōri vé rĩ pi ní rií 'oó rĩ tĩnị.

⁴ Ìmi ǎsámvú gé, 'bá urukọ ri 'yo, "Ma 'bá Páulū vé ni," urukọ ni pi ri 'yo, "Ma 'bá ǎpólō vé ni." Ìmi nyo ri tã 'o sũ 'bá nyọ̀ọ̀kú nōri vé rĩ pi ní rií 'oó rĩ tĩnị kuyé?

⁵ ǎpólō ri 'bá íngóni ni? Páulū ri 'bá íngóni ni? 'Bá 'dĩ'bée ǎtí'bá Múngú vé ni, Múngú sē 'bá kokí ìmi ìzǎ Úpí ri ẹ̀'yǐzú nĩ. Úpí sē 'bá ǎlu ǎlu ní ẹ̀zị nĩ.

⁶ Á sa úri rĩ nĩ, ǎpólō ri úri rĩ ùsũú yǐ́ sī nĩ, 'bo Múngú sē úri rĩ dujú nĩ.

⁷ 'Bá úri rĩ saápi rĩ pi, 'bá úri rĩ ùsũúpi yǐ́ sī rĩ be, tã kọpi ní 'oó rĩ adri tã ǎmbúgú rú kuyé, 'bo Múngú sē úri 'dĩ'bée dujú nĩ.

⁸ 'Bá úri saápi rĩ pi, 'bá úri rĩ ùsũúpi yǐ́ sī rĩ be, ẹ̀zị kọpi ní ngaá rĩ ǎlu rĩ. Í ìmú 'bá ǎlu ǎlu ùfě ẹ̀zị ìri ní ngaá rĩ sī.

⁹ 'Bá ri ẹ̀zị nga Múngú ní, ìmi ọ̀mvú Múngú vé ni, ǎzini ìmi jó Múngú ní rií sị́ rĩ.

¹⁰ Múngú 'bá ẹ̀sị múké má ní, sē má ní úmĩ jó rĩ ǎ ndụú ǎ'bázú ǎní múké múké, nóni 'bá ǎzi ri jó rĩ sị má ní ndụú ni ǎ'báá 'dĩri drīgé. 'Bo

'bá jó rĩ sị́pi rĩ ǎ ndre múké, ǎ sị jó rĩ múké múké.

¹¹ 'Bá ǎzi ícọ gōó jó ǎzi ǎ ndụú ǎ'báá dǐ́ ku, ǎ'diātāsīyā jó ǎ ndụú ì ní ǎ'báá gí rĩ, ìri Yẹ̀sũ Kúrísítō 'i.

¹² 'Bá ǎzi sị dō jó ì ní ndụú ni ǎ'báá 'dĩri drīgé dábū sī, aya ọ̀gú 'bá ọ̀gúọ̀gú ni pi sī, írǎ ǎjě be ǎmbúgú ni pi sī, pẹ̀tị sī, ǎsé sī,

¹³ kǎdō mujú caá ú'dú tã lizú rĩ gé, ì 'bá ǎlu ǎlu vé ẹ̀zị 'i da rá, ǎ'diātāsīyā ú'dú 'dǎri gé, ǎcí ri ìmú tã rĩ 'i da nĩ, ì ìmú 'bá ǎlu ǎlu vé ẹ̀zị ìri ní ngaá rĩ ǎ'bǐ ǎcí sī, dō ìrivé ẹ̀zị ngaá rĩ íngóni.

¹⁴ 'Bá jó sị́pi rĩ vé jó ve dō kuyé, ì ìmú ìri ùfě rá.

¹⁵ 'Bo 'bá jó sị́pi rĩ vé jó ve dō rá, ísú ngá ǎzi ku. Í 'bá jó sị́pi rĩ pa rá, 'bo ìri adri sũ 'bá ǎpápi ǎcí agásí rĩ tĩnị.

¹⁶ Ìmi nǐkí 'yozú kìnĩ ìmi jó Múngú vé ni, Índrị Múngú vé rĩ ri adri ìmi agá 'díní kuyé?

¹⁷ 'Bá rĩ ùñō dō jó Múngú vé rĩ ǎrí vūgá, Múngú ri ìmú ìri ìrĩñǎ ùnjí ùnjí, ǎ'diātāsīyā jó Múngú vé rĩ, ìri uletere, ìmi jó Múngú vé ni.

¹⁸ Lē 'bá ǎzi ǎ ù'bǎ 'i mị ùgōgōlé rú ku. 'Bá rĩ kìnĩ dō 'i nĩ tã vū drīgé nōgó rĩ ambamba, lē ǎ 'bá 'i adrií azakaza rú, ǎ újǎ rí 'i adrií 'bá tã nǐpi ni.

¹⁹ ǎ'diātāsīyā tã nǐngára nyọ̀ọ̀kú nōri vé rĩ, ìri tã azakaza vé ni Múngú ẹ̀ndrẹ̀tị gé. Sīkí Búkū Múngú vé rĩ agá kìnĩ, "Bá 'yo 'bá kìnĩ ì nǐkí tã ambamba rĩ pi, Múngú ri kọpi mbǎ uru ìvé tã nǐngára ambamba 'dĩri ǎ tã sī."

²⁰ Búkū Múngú vé rĩ 'yo kpá 'díní kìnĩ, "Úpí nĩ rá 'yozú kìnĩ kọpivé tã nǐngára 'dĩri ẹ̀zị ǎkó."

²¹ Kúru lē 'bá ǎzi ẹ̀ íngú 'i tã 'bá ǎzi ní rií 'oó rĩ sī ku! Ngá rĩ pi ǎrěvú céré ìmivé ni.

²² Í'dózú Páulū 'i, ǎpólō 'i, Kéfǎ ì ní zị́ Pétěró 'i, vū nōri, ídri rĩ, drǎ rĩ, lókí ǎndrū rĩ, ǎzini lókí drúzị́ rĩ, nga 'dĩ'bée ǎrěvú céré ìmivé ni,

23 ĩmi 'bá Kúrísítō vé ni, Kúrísítō ri Múngú vé ni.

4

Kúrísítō vé 'bá áyúáyũ rĩ pi átí'ba

1 Kúru lē 'bá rĩ pi ā nĩkí 'yozú kínĩ 'bá átí'ba Kúrísítō vé ni, sēkí 'bá ní ězĩ, 'bá ri tā Múngú vé 'i zũúpi kú mūdūmūdū rú rĩ ũlũ.

2 'Bá ĩ ní ězĩ sēē drĩ ni gé rĩ, lē ā adri 'bá ězĩ ĩ ní sēē drĩ ni gé rĩ ngaápi pirĩ ni.

3 ĩmi átákí dō mávé tā ũnjí, dōku 'bá tā liĩpi rĩ átá dō mávé tā ũnjí, má ũsũ má drĩ ni gé ku. Má ícó mávé tā liĩ ũgōgōlé rú ku.

4 Má ũsũ tā má ní 'oó rĩ pirĩ, 'bo ícó lūú 'yozú kínĩ ma tā ākó 'dĩni ku. Úpí ri mávé tā liĩ nĩ.

5 Lē 'bá āzi ā li ọgúpĩ vé tā ku, cĩmgbá Úpí ní ícázú rĩ gé. ĩri ímú tā ĩ zũ'ba ĩnĩná agá rĩ pi i'da, āzini tā 'bá rĩ pi ě ẹsĩ agá rĩ pi i'da céré āmvé. Sā 'dāri gé, Múngú ri ímú 'bá ālu ālu íngú rá.

6 Má ẹdrípĩ má ọmvúpĩ, má í'dú 'bá 'bāá Āpólō be ũ'bĩtā rú, ĩmi nĩkí rĩ tā ĩ ní 'yoó, "ĩmi 'dúkí tā ĩ ní sĩ Búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ ngaá áyu" 'dĩri vé ífífí 'bá vúgá. ĩri sē ĩmi ícókí 'bá āzi íngú 'bá āsámvú gé nōgó 'yozú kínĩ ĩrivé āmbũgũ ndē ọgúpĩ vé rĩ rá 'dĩni ku.

7 Ngá sēēpi mí ícó adri 'bá rĩ pi āsámvú gé sĩ túngú rĩ ā'di? Ngá mí ní ịsú 'dĩ'bee agá, ngá Múngú ní sēē mí ní kuyé rĩ ā'di? Ngá mí ní ịsú rĩ, Múngú sē dō nĩ píri, ngá mí ní adrizú āfú sĩ 'yozú kínĩ mí 'o tā rĩ mí 'i rĩ ā'di?

8 ĩmi ũsũkí kínĩ ĩmi nĩkí tā índri vé ĩmi ní lēē rĩ pi ārēvú céré gí! ĩmi ũsũkí kínĩ ĩmi ịsúkí úmĩ Índri Uleterē rĩ ní sēē 'bá rĩ pi ní rĩ ārēvú céré gí! ĩmi ũsũkí kínĩ ĩmi nóni 'bāgú! 'Bo 'bá adrikí 'bāgú ku! Ádarú á lē ĩmi ā adrikí 'bāgú, 'bá rúkí rĩ mālũngā rĩ ĩmi be trũ.

9 Ā'diātāsīyā índre má vúgá nōlē, 'bá 'bá áyúáyũ nō'bee, Múngú 'bá

'bá adrií ũdũmbĩtā rú, 'bá adrikí sũ 'bá ĩ ní ũ'yĩ, ĩ ní lēē jíí ú'dĩ'dĩ rĩ pi tĩni. Mālāyíkā rĩ pi 'bá vũ drĩgē rĩ pi be céré ri mí 'bā 'bā ndrezú.

10 'Bá ní rií ězĩ ngaá Kúrísítō ní rĩ sĩ, 'bá rĩ pi ũsũkí kínĩ 'bá azakaza rú, 'bo ĩmi ũsũkí kínĩ ĩmi nĩkí tā Kúrísítō vé rĩ nĩ! 'Bá rĩ pi kínĩ 'bá ũkpō ākó, 'bo ĩmi kínĩ ĩmi ũkpō be! 'Bá rĩ pi ri ĩmi ĩnjĩ ĩnjĩ, 'bo 'bá rĩ pi ĩnjĩkí 'bá ku!

11 Cĩmgbá āndrũ sĩ, 'bá ri adri ẹbĩrĩ sĩ, yĩí úvá ri 'bá ndē, bōngó dē 'bá rú'ba gá sĩ céré, 'bá rĩ pi ri 'bá 'o ũnjí, 'bá vūrā adrizú ni ākó.

12 'Bá ri ězĩ nga ũkpō sĩ 'bá drĩ sĩ. 'Bá rĩ pi kádō rií 'bá trií, 'bá ri kọpi ní tākiri sē. Kádō rií 'bá ọcũú, 'bá ri tā ni ta mužú ẹsĩ mādā sĩ.

13 'Bá rĩ pi kádō rií 'bá rú izaá, 'bá ri tā rĩ újá kọpi ní ẹsĩ múké sĩ. Cĩmgbá āndrũ sĩ, 'bá vũ drĩgē rĩ pi mí gé 'dālé, 'bá índrekí sũ kúrũnyá ĩ ní rií dāá kĩ'dĩrọ drĩgē rĩ tĩni.

14 Á sĩ tā 'dĩri ĩmĩ drĩ ínjázú kuyé, á sĩ tā 'dĩri ĩmi ímbázú āní sũ anjĩ má ní lēēlē rĩ pi tĩni, ĩmi 'okí rĩ tā pirĩ.

15 'Bá ĩmi ímbá'ba Kúrísítō Yēsũ vé tā sĩ rĩ pi ā adrikí dō élífũ mužrĩ (10,000) drāāāsīyā, ĩmivé ẹtẹpi 'yẹná ma 'i, ā'diātāsīyā má í'dó ĩmi ímbá Kúrísítō vé tā sĩ nĩ, ĩmi ní ĩri ẹ'yĩzú āní.

16 Kúru á lē 'yoó ĩmi ní 'dĩni, lē ĩmi 'okí tā sũ má ní 'oó rĩ tĩni.

17 Tā 'dĩri sĩ, á lē Tĩmōtáyō ri pēē mužú ĩmi vúgá 'dĩlé, Tĩmōtáyō adri sũ má mvá tĩni, á lē ĩri lēlē, 'bā ívé ẹsĩ céré kuú Úpí drĩgē. ĩri muž mávé adringará Kúrísítō Yēsũ agá rĩ vé tā ũlũ ĩmi ní, āzini ĩri tā má ní ímbá kánisā rĩ pi agásĩ rĩ vé tā ũlũ ĩmi ní nĩ.

18 ĩmi ọrukọ'bee ũsũkí kínĩ á muž ĩmi ndreé ku, sē kọpi ě drĩ gō ícá ũkpó ũkpó.

19 Úpí ā'yĩ dō rá, ma ca ĩmi vúgá 'dĩlé mbēlēná, ma kúru muž 'bá drĩ be ũkpó ũkpó rĩ pi vé tā rií átá rĩ yĩ,

dō kōpi ri átá ngóni, āzini kōpi dō ri ẹ̀zì rī nga ǎ'di vé ũkpō sī.

²⁰ Mālūngā Múngú vé rī átákí tǎ ni 'yéńá tì sī ku, lē ũkpō Múngú vé rī.

²¹ Má kǎdō caá ĩmi vúgá 'dīlé, ĩmi lēkí mǎ 'o ĩmi íngóni? ĩmi lēkí mǎ átá ĩmi ní átángá ũkpó ũkpó ni pi, dōku mǎ lē ĩmi lēlē, āzini mǎ átá ĩmi ní átángá rī ẹ̀sì mǎdǎ sī?

5

Lē 'bá kǎnísǎ vé rī pi ǎ 'bǎkí ọ̀wǔ ku

¹ Á yì kǐnī ĩmi ri ọ̀wǔ 'bǎ ĩmi ǎsámvú gé sī, tǎ ĩmi ní ríí 'oó 'dīri aga pǎgánō rī pi ní ríí 'oó rī rá. Ágó āzi la ẹ̀tẹ̀pì vé ũkú sī.

² ĩmi ri ĩmi íngú ǎní íngúngǔ. 'Bá tǎ 'oópi 'díní 'dīri, ĩmi té adri ǎní ízǎngǎ sī, ĩmi té ĩri dro fū ĩmi ǎsámvú gé sī rá.

³ Mǎ adri dō ĩmi be trǔ kuyé drǎǎsīyǎ, índrí agá, 'bǎ ĩmi be trǔ. Mǎ adri dō ĩmi ǎsámvú gé 'dīlé 'dǎáyo drǎǎsīyǎ, á lị tǎ ágó 'dīri drǐgé gí.

⁴ ĩmi kǎdō ĩmi úmú vūrǎ ālu gé 'bávé Úpí Yésǔ ǎ rú sī, índrí agá, 'bǎ ĩmi be trǔ, ũkpō 'bávé Úpí Yésǔ vé rī ĩmi ǎsámvú gé anigé.

⁵ ĩmi sēkí ágó 'dīri Sātánǎ drǐgé, ĩrivé rǔ' 'bǎ rizú ũnjǐkǎnyǎ 'ozú 'dīri ímú ízǎngǎ nya ambamba, 'bo ĩ ímú ĩrivé índrí pa ụ'dú Úpí Yésǔ ní ígōzú rī gé.

⁶ ĩmivé íngúngǎrá 'dīri adri múké ku. ĩmi nǐkí kuyé 'yozú kǐnī ǎkúfí mǎdǎńǎ ri sē íwǎ ri dra íngǎ ǎní kǒfútō be 'díní kuyé?

⁷ Lē ĩmi drokí 'bǎ ũnjǐkǎnyǎ 'oópi rī ĩmi ǎsámvú gé sī rá, ĩmi adrikí rí ule, sǔ ĩmi ní adrií ule Múngú agá rī tǐnì. Kúrísítō ri Kǎbīlō Mvǎ* ụ'dú Múngú ní Ẹ̀lìzú Jó rī pi tì gé sī rī vé rī, drǎ 'bǎ ní rǒbǒńọ̀ rú.

⁸ 'Bǎ kǎdō ũmǔ rī nyaá, lē 'bǎ adrikí ũnjǐkǎnyǎ be sǔ pángǎ ĩ ní ǎ'dí ǎkúfí sī rī tǐnì ku, 'bo lē 'bǎ 'okí tǎ áda, 'bǎ adrikí ule sǔ pángǎ ĩ ní ǎ'dí ǎkúfí ǎkó rī tǐnì.

⁹ Á sī sēé ĩmi ní kǒkǒbǐ mǎvé rī agá 'díní, lē ĩmi úmúkí ĩmi adrií 'bǎ ọ̀wǔ rú rī pi be trǔ ku.

¹⁰ Tǎ 'dīri adri 'yozú kǐnī ma ri átá 'bǎ nyọ̀ọ̀kú nōri vé adri' 'bǎ ọ̀wǔ rú, dōku ẹ̀sì be ǎmbúgú ngǎ drǐgé, dōku 'bǎ ǎngǔ ali' 'bǎ, dōku 'bǎ rí' 'bǎ ngǎ ĩ ní údé drǐ sī múngú rī pi ĩnjǐ' 'bǎ rī pi ǎ tǎ sī ku. Té dō ma ri átá kōpi ǎ tǎ sī, ĩmi té adringǎrá vū drǐgé nōgó rī ku rá, ĩmi adrikí té 'bǎ 'díní 'dī' bée be trǔ ku.

¹¹ 'Bo tǎ má ní sǐí sēé ĩmi ní rī agá, má kǐnī, 'bǎ 'yoópi kǐnī 'í ẹ̀'yǐ Kúrísítō ri gí, 'bo ísú ĩri ri ọ̀wǔ 'bǎ, dōku ĩri ẹ̀sì be ǎmbúgú ngǎ drǐgé, dōku ĩri 'bǎ rípi ngǎ ĩ ní údé múngú rú rī ĩnjǐpi ni, dōku 'bǎ ǎngǔ u'daápi u'da'da ni, dōku 'bǎ rípi ĩmēreépi íwǎ sī ni, dōku 'bǎ rípi ǎngǔ ali'pi ni, lē ĩmi úmúkí ĩmi adrií ĩri be trǔ ku. 'Bǎ 'díní 'dīri lē ĩmi nyakí ngǎ ĩri be trǔ ku.

¹² Má ícó 'bǎ ẹ̀'yǐ' 'bǎ kuyé rī pi vé tǎ lị nǐ ku, 'bo 'bǎ ícó 'bǎ Yésǔ ri ẹ̀'yǐ' 'bǎ gí ri' 'bǎ ũnjǐkǎnyǎ 'o' 'bǎ rǐ pi vé tǎ lị rá.

¹³ Múngú ri 'bǎ ẹ̀'yǐ' 'bǎ kuyé rī pi vé tǎ lị nǐ. 'Bǎ rípi ũnjǐkǎnyǎ 'oópi rī, lē ĩmi drokí ĩri ĩmi ǎsámvú gé sī rá.

6

ǎ jíkí 'bǎ Múngú ri nǐpi gí rī tǒó 'bǎ tǎ lǐpi rī ẹ̀ndrẹ̀tì gé ku

¹ Mǐ dō tǎ be mí ọ̀gúpì Yésǔ ri ẹ̀'yǐpi gí rī be, mǐ té kǒdō ĩri jì tǒ 'bǎ Múngú ri nǐ' 'bǎ gí rī pi ẹ̀ndrẹ̀tì gé. Ngǎ mí ní ĩri jìzú tǒzú 'bǎ Múngú ri nǐ' 'bǎ kuyé rī pi ẹ̀ndrẹ̀tì gé rī ǎ'di?

² ĩmi nǐkí 'yozú kǐnī 'bǎ Múngú vé rī pi ímú tǎ lị 'bǎ nyọ̀ọ̀kú nōri

* **5:7 5:7** Kǎbīlō Mvǎ: Múngú sē tǎimbǐ Mósē ní kǐnī, 'bǎ rǐ pi ǎ zǎkí kǎbīlō Múngú ní rǒbǒńọ̀ rú, ǎ trǔkí rí kōpi ívé ũnjǐkǎnyǎ agásí rá. Sē ĩ ní Yésǔ ri zìzú Kǎbīlō Mvǎ Múngú vé ni ǎní, ǎ'diǎtǎsìyǎ Múngú ípē ĩri ímú drǎǎ 'bávé ũnjǐkǎnyǎ ụjǐ. 'Í lǎ Wǔngǎrá 12:17-28; Mǎrǎkō 14:12; Lúkǎ 22:7; Yǔwǎnǐ 1:29-35; 1 Pétērō 1:19. **5:12 5:12** Dětōrōnómē 17:7; 19:19; 21:21; 22:21, 24; 24:7

vé rĩ pi drĩgé nĩ 'dĩni kuyé? Īmi dō tā lĩ 'bá nyōŋkú nōri vé rĩ pi drĩgé rá pírĩ, tā mādā mādā ĩmi āsámuvú gé sĩ 'dĩ'bée, ĩmi ícókĩ nyo údé ĩmi āsámuvú gé sĩ ku?

³ Īmi nĩkĩ kuyé 'yozú kínĩ 'bá úmvúlésĩ ímú tā lĩ mālāyíkā rĩ pi drĩgé nĩ? Tā rĩ dō 'dĩri tĩnĩ, ádarú 'bá ícó tā 'bá ní izaá 'bá āsámuvú gé sĩ vũ drĩgé nōgó rĩ pi lĩ rá.

⁴ Īmi dō tā be ĩmi āsámuvú gé sĩ, ngá ĩmi ní rizú tā rĩ jizú lizú 'bá Múngú ri nĩ'bá kuyé kánísā ní kōpi ĩnjĩ ku rĩ pi vugá rĩ ā'di?

⁵ Á 'yo tā 'dĩri ĩmĩ drĩ ĩnjázú ānĩ. Ádarú 'bá nyo kánísā agá 'dĩgé úmĩ be ícóbá ĩmivé tā lĩ 'bá ni pi 'dāáyo?

⁶ Ngá ĩmi ní rizú ĩmi ōgũpĩ jizú tōzú 'bá Múngú ri nĩ'bá kuyé rĩ pi ɛndrɛtĩ gé rĩ ā'di?

⁷ Īmi ri ĩmi ōgũpĩ jĩ tō 'bá Múngú ri nĩ'bá kuyé rĩ pi ɛndrɛtĩ gé, 'dĩri lũ 'yozú kínĩ tā ndē ĩmi gĩ. 'Bá rĩ 'o dō ĩmi ũnjĩ, lē mĩ jĩ ĩri tōó ku, mĩ ku tā rĩ ā adri 'dĩni.

⁸ Īmi ri tā ũnjĩ 'o ĩmi ɛdrĩpĩ ní, āzini ĩmi ōmvúpĩ ní, ĩmi ri kōpivé ngá u'du mĩ mbamba sĩ.

⁹ Īmi nĩkĩ 'yozú kínĩ 'bá ũnjĩkányā 'o'bá rĩ pi fikĩ mālūngā Múngú vé rĩ agá ku 'dĩni kuyé? Lē ĩmi ũ'bākĩ ĩmĩ mĩ ku. 'Bá ri'bá ōwũ 'bā'bée rĩ pi, dōku 'bá ri'bá ngá ĩ ní údé drĩ sĩ múngú rú rĩ ĩnjĩ'bá rĩ pi, dōku 'bá ri'bá la'bá ōgũpĩ vé ũkú sĩ rĩ pi, āgō ri'bá la'bá ĩ ōgũpĩ āgō rú rĩ pi sĩ rĩ pi,

¹⁰ ũgũ'bá rĩ pi, 'bá ɛsĩ be āmbúgú ngá drĩgé rĩ pi, 'bá ĩmèrē'bá íwá sĩ rĩ pi, 'bá āngū u'da'bá u'da'da rĩ pi, 'bá ōgũpĩ vé ngá u'du'bá mĩ mbamba sĩ rĩ pi, kōpi ícókĩ fĩ mālūngā Múngú vé rĩ agá ku.

¹¹ Ándúrú ĩmi urũkō'bée rikĩ tā 'oó sũ 'dĩri tĩnĩ. 'Bo nóni ũjĩkĩ ũnjĩkányā ĩmivé rĩ, ĩmi ícákĩ uletere gĩ, ĩmi ícákĩ pĩrĩ Múngú ɛndrɛtĩ gé rú Úpĩ Yēsũ Kúrísítō vé rĩ sĩ, āzini Índrĩ Múngú vé rĩ vé ũkpō sĩ.

Lē ā 'bākĩ ōwũ ku

¹² Īmi urũkō'bée ri 'yo, “Ngá 'bá ní lē rĩ pi ārēvú céré 'bá ícó 'o rá,” 'bo á 'yo ĩmi ní 'dĩni, ngá rĩ pi ārēvú céré ícó ĩzā koó ku, 'bo á lē adrii tũgẽrĩ ngá rĩ pi vé ni ku.

¹³ Īmi ri 'yo, “A lē ínயá, ínயá lē fĩ 'a agá.” 'Bo á lē 'yoó ĩmi ní 'dĩni, Múngú ri ngá 'dĩ'bée iza ĩrĩtrō. Lē 'bá áyúkĩ 'bá rú'bá ōwũ 'bázú ānĩ ku, rú'bá 'bávé rĩ, lē 'bá ngakĩ ɛzĩ ānĩ Úpĩ ní, Úpĩ ri rú'bá 'bávé rĩ ũtē nĩ.

¹⁴ Múngú ri ímú 'bá inga gō ídri rú drāngará gálésĩ ũkpō ívé rĩ sĩ, sũ ĩri ní Úpĩ Yēsũ ri ingaá gōó ídri rú rĩ tĩnĩ.

¹⁵ Īmi nĩkĩ 'yozú kínĩ rú'bá ĩmivé rĩ, ĩri Kúrísítō vé ni 'dĩni kuyé? 'Bá áyúkĩ dō rú'bá Kúrísítō vé nōri rizú ōwũ 'bázú ānĩ, ĩri nyo múké? Adri 'dĩni kuyé!

¹⁶ Īmi nĩkĩ 'yozú kínĩ 'bá rĩ la dō ũkú ōwũ rú ni sĩ, kōpi úmúkĩ ĩ ícá rú'bá ālu gĩ 'dĩni kuyé? Ā'diātāsĩyā Búkũ Múngú vé rĩ kínĩ, “Bá ĩrĩ 'dĩ'bée ĩ úmú adri rú'bá ālu.”

¹⁷ 'Bo 'bá 'i úmúpi ícápi Úpĩ be ngá ālu rĩ, Índri Kúrísítō vé rĩ adri ĩri be trũ.

¹⁸ Lē ā 'bākĩ ōwũ ku. ũnjĩkányā urũkō 'bá rĩ ní 'oó kárakarā rĩ pi, iza ĩrivé rú'bá ku, 'bo 'bá rĩ 'bā dō ōwũ, ĩri ũnjĩkányā ĩjĩ rú'bá ni gé.

¹⁹ Īmi nĩkĩ 'yozú kínĩ, ĩmi āsámuvú gé 'dĩgé, 'bá ālu ālu vé rú'bá ĩri Jó Múngú vé ni, Índri Uletere rĩ ri adri 'a ni gé 'dĩni kuyé? Īmi nĩkĩ ámá 'yozú kínĩ Múngú sēé ĩmi ní Índri Uletere rĩ nĩ 'dĩni kuyé? Īmi ri adri ĩmivé ũkpō sĩ kuyé.

²⁰ Múngú je ĩmi ājē be āmbúgú, kúru lē ĩmi áyúkĩ ĩmĩ rú'bá Múngú ri ĩnjĩzú.

7

Ūkú jengará

1 Kúru tā ĩmi ní sīi kōkōbī agá ma zizú ānī 'dīri, ma újá ĩmi ní 'dīni, múké ni, lē ágó ã je ũkú ku.

2 'Bo 'bá rī pi ní adrii ɔwū be ambamba rī sī, lē ágó ã adri ũkú ívé ni be, ũkú ã adri ágó ívé ni be.

3 Ágó rī pi ũkú rī be, lē kōpi ã úmúkí ĩ adrii trú, ɔgúpī ã uga 'i ɔgúpī ní ku.

4 Rŭ'bá ũkú rī vé rī adri 'yéná ĩrivé ni ɔ'dúkúlegúsī kuyé, ĩri kpá ágó rī vé ni. Rŭ'bá ágó rī vé rī adri 'yéná ĩrivé ni ɔ'dúkúlegúsī kuyé, ĩri kpá ũkú rī vé ni.

5 'Bá āzi ã uga 'i rŭ'bá ɔgúpī ní ku. ĩmi lēkí dō Múngú ri zī, lē ĩmi ɛ'yīkí trú 'yozú kīnī ĩmi kukí sá mādā Múngú ri zizú. ĩmi zīkí dō Múngú ri gí, ĩmi gōkí kúru ĩmi úmú, ã'diātāsīyā ĩmi ní ícó ĩmi a'bií bā ku rī sī, Sātānā ã ũ'bī rī ĩmi ku.

6 Tā má ní 'yoó 'dīri ĩri yīkí mávé rī, 'bo á 'bā ĩri tāimbī rú kuyé.

7 'Bá rī pi céré ã adriki té dō sŭ má tīnī ũkú ākó, ĩri té adri múké. 'Bo Múngú sē 'bá ālu ālu ní fēfē tā 'ozú rī nī, sē 'bá āzi ní fēfē adrizú ũkú ākó, dōku ágó ākó, āzini sē 'bá āzi ní fēfē ɛzī ngazú Múngú ní, ĩri adri ũkú be, dōku ágó be.

8 Á lē 'yoó 'bá ũkú ākó, dōku ágó ākó, āzini 'bá ɔwuzi rú rī pi ní 'dīni, lē kōpi ã adriki sŭ má ní adrii rī tīnī, ũkú ākó, dōku ágó ākó.

9 'Bo kōpi ícókí dō ĩ a'bií bā ku, lē kōpi ã jekí ũkú, dōku ã jekí ágó, ã'diātāsīyā mí ní rizú drāzú ũkú úvá sī, dōku ágó úvá sī, múké ni, lē mí je ũkú, dōku mí je ágó.

10 Á lē 'yoó ũkú ágó be rī ní 'dīni, lē ũkú ágó be rī ã ku ágó ívé rī ku. 'Bo tā 'dīri á 'yo nī kuyé, Úpí 'yo nī.

11 Ũkú ágó be rī ku dō ágó ívé rī gí, lē ã áwí adrii ágó ākó, dōku ã újá 'i gōó ágó ívé rī vúgá 'dāá ũzi. Lē ágó ã dro ũkú ívé rī ku.

12 Á lē 'yoó ĩmi ɔwukɔ'bée ní 'dīni, 'bá rī je dō ũkú Yēsŭ Kúrísítō ri ɛ'yīpi kuyé ni, ũkú rī ã'yī dō adrii ĩri be rá, lē 'bá rī ã dro ũkú rī ku. Á 'yo tā 'dīri nī, adri 'yozú kīnī Úpí 'yo nī kuyé.

13 Ũkú rī je dō ágó Yēsŭ Kúrísítō ri ɛ'yīpi kuyé ni, ágó rī ã'yī dō adrii ĩri be rá, lē ũkú rī ã ku ágó rī ku.

14 Ágó Yēsŭ Kúrísítō ri ɛ'yīpi kuyé rī, Múngú ri ícó ĩri ndre 'bá ívé ni rú ĩrivé ũkú Yēsŭ ri ɛ'yīpi gí rī ã tā sī, ũkú Yēsŭ Kúrísítō ri ɛ'yīpi kuyé rī, Múngú ri ícó ĩri ndre 'bá ívé ni rú ĩrivé ágó Yēsŭ ri ɛ'yīpi gí rī ã tā sī. ã adri dō 'dīni ku, anjiná kōpivé rī ícókí té adrii uletere Múngú ɛndretī gé ku, 'bo nóni Múngú ri kōpi ndre anji ívé ni pi rú.

15 Ágó rī dō 'bá Yēsŭ Kúrísítō ri ɛ'yīpi kuyé ni, lē dō ũkú rī droó, lē ũkú rī ã 'de mụú íyí, dōku ũkú rī dō 'bá Yēsŭ Kúrísítō ri ɛ'yīpi kuyé nī, lē dō ágó rī kuú, ágó rī ã ku ã 'de mụú íyí. Ágó Yēsŭ Kúrísítō ri ɛ'yīpi gí, dōku ũkú Yēsŭ Kúrísítō ri ɛ'yīpi gí rī, kōpi ícókí adrii 'bá 'dīni 'dīri be ku, Múngú lē ã adriki āsámví gé sī tā be kírí.

16 Mí ũkú rī, mí ícó nī áamá íngóni 'yozú kīnī mí ícó sē ágó mívé rī Yēsŭ ri ɛ'yī rá? Dōku mí ágó rī, mí ícó nī áamá íngóni 'yozú kīnī mí ícó sē ũkú mívé rī Yēsŭ ri ɛ'yī rá?

17 Lē 'bá ālu ālu ã adri sŭ Úpí Yēsŭ ní ĩri ĩpée gí rī tīnī, āzini lē ã adri sŭ Múngú ní ĩri zī ímú adrii 'bá ívé ni rú rī tīnī. Tāimbī 'dīri má ní lēé 'bá kānísā vé rī pi ārēvú céré ã 'dukí ngaá rī.

18 'Bá rī ɛ'yī dō Yēsŭ rī gí, líkí dō ĩri ã ágélé ɛ tī* ísú ākūdē ɛ'yī drī Yēsŭ ri kuyé, lē ã áwí adrii 'bá ĩ ní ágélé ni ɛ tī líj gí rī rú. 'Bá ĩ ní ágélé ni ɛ tī líj kuyé rī ɛ'yī dō Yēsŭ ri gí, lē ã sē 'i ágélé ɛ tī líj ku.

* **7:18 7:18** *Ágélé ɛ tī līngará:* Múngú lū Ābūrámā ní kīnī, anji āgō Ābūrámā vé rī pi adriki dō caá ú'dú ārō gí, lē ã úlīkí kōpi ã ágélé ɛ tī rá, lūzú kīnī, kōpi anji Múngú vé ni. 'Bá rī ã'yī dō 'i ágélé ɛ tī sēé líj gí, ĩri tāimbī Mósē vé rī 'dụ nga. 'Í lā 'dóngará 17:9-14; ɛzī 15:1-5.

19 Lìkí dō 'bá rĩ ã ágélé ě tị gí yā, dō lìkí kuyé yā, adri tã rú ku. Tã ãmbúgú rĩ, lē 'bá rĩ ã 'dụ tãĩmbị Múngú vé rĩ ngaá.

20 'Bá Múngú ri ẹ'yĩpi gí rĩ, lē ã áwí adrií sũ Múngú ní ĩri ĩpěé gí rĩ tịni.

21 Mi dō tųgěrĩ, lē mĩ adri ĩzāngā sĩ ku, mí ịsụ dō drĩwālā gí, lē mĩ ã'yĩ drĩwālā rĩ vé tã.

22 Mi dō tųgěrĩ, Úpí zị dō mi adrií 'bá ívé ni, ọyụ mi mívé ùnjìkānyā agásĩ gí. Mi adriípi tųgěrĩ ku rĩ, Úpí zị dō mi adrií 'bá ívé ni, mi adri tųgěrĩ Kúrísítō vé ni.

23 Múngú je ĩmi ãjē be ãmbúgú. Lē ĩmi adriki tųgěrĩ nyọọkú nōri vé ni ku.

24 Má édrípìjì má ómvúpìjì, ĩmi nóni anjì Múngú vé ni, sũ má ní átá drĩdrĩ rĩ tịni, lē ĩmi áwíkí adrií sũ ĩmi ní ándúrú adrií sã ĩmi ní Yēsũ Kúrísítō ri ẹ'yĩzụ rĩ gé rĩ tịni.

25 Anjì ũkú adri'bée kácáná rú rĩ pi, Úpí lū má ní kọpívé tã kuyé. 'Bo Úpí vé ẹsị múké rĩ sĩ, sē má ní tã nĩngará, ma ícọ átá ĩmi ní, ĩmi ícọ mávé tã yị rá.

26 ĩzāngā ní nóni adrií ambamba rĩ sĩ, lē ĩmi áwíkí adrií sũ ĩmi ní ándúrú adrií rĩ tịni.

27 'Í je dō ũkú gí, lē ĩmi ã ayikí ũkú rĩ be ku. 'Í je dō ũkú kuyé, lē mĩ je ũkú ku.

28 'Bo 'bá rĩ je dō ũkú, adri ùnjìkānyā ku, mvá ũkú kácáná rú rĩ je dō ágó, adri ùnjìkānyā ku. 'Bo 'bá ĩ je 'bá gí rĩ pi, kọpi tã ũkpó ũkpó ni pi ịsụ rá ívé adringará agá. Á lē ĩmi ịsúkí ĩzāngā ku.

29 Má édrípìjì má ómvúpìjì, Úpí ri ĩgō ú'díkírĩnā nōgó. Á lē 'yoó ĩmi ní 'dínì, ãjē vé tã adri tã ãmbúgú ku.

30 'Bá ri 'bá ãá ngo 'bá rĩ pi, ã adriki sũ 'bá ãá ngo 'bá kuyé rĩ pi tịni, 'bá ãyĩkō 'bá'bée rĩ pi, ã adriki sũ 'bá ãyĩkō 'bá'bée kuyé rĩ pi tịni, 'bá ngá je 'bá rĩ pi, ã adriki sũ 'bá ngá ãkó rĩ pi tịni.

31 Ngá múké mí ní ịsụ vū drĩgé nōgó rĩ ã adri dō gbã ngōpí, dōku mĩ lē dō kọpi ambamba, tã ãzi múké mí ní ịsụ 'a ní gé 'dĩgé ni 'dãáyo. 'Bá nĩkí rá 'yozú kínĩ, tã ãrēvú céré nyọọkú nōri vé rĩ pi ímụ de rá.

32 Á lē ĩmi rikí ĩmi ũsũú drãá tã sĩ kárakará 'dínì ku. 'Bá ũkú jeépi kuyé rĩ, ĩri ẹsị 'bã ẹzị ngazú Úpí ní, ã sē rí ĩri ní ãyĩkō.

33 'Bo 'bá ũkú jeépi gí rĩ, ĩri ẹsị 'bã tã nyọọkú nōri vé rĩ ũsũzú, 'í 'o tã ãyĩkō sēépi ní ívé ũkú ní.

34 ĩrivé yĩkì ri 'i aco ĩrĩ. ũkú ágó jeépi kuyé rĩ, dōku mvá ũkú adriípi kácáná rú rĩ, ĩri ívé ẹsị 'bã céré rizú ẹzị Úpí vé rĩ ngazú. ĩri 'i ũtē adri uletere, ri ẹzị nga Úpí ní. 'Bo ũkú ágó jeépi gí rĩ, ĩri ẹsị 'bã tã nyọọkú nōri vé rĩ ũsũzú, ãzini ĩri 'yéná ri ẹsị 'bã ẹzị ngazú ágó ni ní ãyĩkō sēzú.

35 Ma ri tã 'dĩri lū ĩmi ní, ĩmi adriki rí ãní múké, má uga ĩmi ní ũkú jengará ku. Á lē ĩmi ĩzã koó, ĩmi ngakí rí ẹzị Múngú vé rĩ ãní múké, ĩmívé yĩkì ã aco rí 'i ĩrĩ ku.

36 'Bá rĩ vé ẹsị lē dō kínĩ 'í lē ũkú kácáná rú ni jeé, ũkú rĩ adri dō ílì be ãco jekí kuyé, 'bã dō ẹsị ũkú rĩ jezú, ã je ĩri ĩyí, adri ùnjìkānyā ku.

37 'Bo 'bá rĩ ũsũ dō ívé yĩkì gé 'dãlé kínĩ, 'í je mvá ũkú rĩ ku, ĩri dō ícọ ẹbírì rú 'bá vé rĩ a'bi rá, ã je mvá ũkú rĩ ku, tã ĩri ní 'oó 'dĩri múké.

38 'Bá ũkú kácáná rú rĩ jeépi rĩ, 'o 'dĩri múké, 'bo 'bá ũkú kácáná rú rĩ jeépi kuyé rĩ, 'o 'dĩri múké agaá rá.

39 ũkú ágó be rĩ, ágó rĩ dō drĩ ídri rú, lē ã adri ágó rĩ be, ã ku ágó rĩ ku. Ágó rĩ drã dō gí, ĩri ícọ ágó ãzi je rá. 'Bo ágó ĩri ní lēé jeé rĩ, ã adri 'bá Úpí ri ẹ'yĩpi gí ni.

40 'Bo yĩkì mávé rĩ agá, gō dō ágó ãzi jeé dđì kuyé, ĩri múké aga rá. Má ũsũ tã má ní 'yoó 'dĩri, Índrì Múngú vé rĩ lū má ní nĩ.

8

Ínyá ĩ ní sēé ngá ĩ ní údé múnúgú rú rĩ pi ní rĩ

1 'Bá n̄kí ínyá ĩ ní rii sēé nyaá ngá ĩ ní údé dr̄i s̄i múngú rú r̄i pi ní r̄i vé tã rá. 'Bá n̄kí rá 'bâ tã n̄ngárá be, tã n̄ngárá ri sē 'bâ ri 'bâ íngúngū, 'bo lēngárá ri sē 'bâ 'bá ọ̀ḡup̄i ē ĩzā ko rá.

2 'Bá 'yoópi k̄inī 'í n̄i tã ambamba r̄i, n̄i dr̄i tã r̄i caá s̄i ĩri ní lēé r̄i t̄iñi kuyé.

3 'Bo 'bá Múngú ri lēépi rá r̄i, Múngú n̄i ĩri rá.

4 Ínyá ĩ ní sēé ngá ĩ ní údé dr̄i s̄i múngú rú r̄i pi ní r̄i vé tã, 'bá n̄kí rá 'yozú k̄inī, ngá ĩ ní údé múngú rú r̄i pi cére ẹ̀z̄i ákó v̄u dr̄igé n̄ogó, 'bo Múngú ri 'yéná ālu.

5 Ngá kárákará 'bũ gé 'dālé r̄i pi, āzini v̄u dr̄igé n̄ogó r̄i pi ĩ k̄opi z̄i múngú, āzini úpí, 'bá ur̄uk̄o ri múngú kárákará r̄i pi ĩnj̄i, āzini úpí kárákará r̄i pi ĩnj̄i.

6 'Bá n̄kí rá Múngú ri 'yéná ālu, ĩri Ẹ̀t̄ep̄i, gbi ngá r̄i pi ār̄evú cére n̄i, 'bâ ri adri ídri rú ẹ̀z̄i nga ĩri ní. 'Bávé Úpí ĩri 'yéná Yésū Kúrísitō 'i. Gbi ngá r̄i pi ār̄evú cére n̄i, sē 'bá ní ídri r̄i n̄i.

7 'Bo 'bá Yésū ri ẹ̀'ȳi 'bá gí r̄i pi ā ur̄uk̄o n̄kí ngá ĩ ní údé dr̄i s̄i múngú rú ẹ̀z̄i ákó r̄i pi vé tã kuyé. 'Bá r̄i pi ā ur̄uk̄o ụ̀s̄uk̄i k̄inī, ngá ĩ ní údé dr̄i s̄i múngú rú r̄i pi ụ̀kp̄o be, k̄opi ri 'o ụ̀r̄i s̄i, k̄opi ụ̀s̄uk̄i ĩ nyakí dō ínyá ĩ ní sēé ngá ĩ ní údé dr̄i s̄i múngú rú r̄i pi ní r̄i gí, 'd̄iri lū k̄inī ĩ 'okí ũ̀nj̄ik̄anyā gí.

8 Ádarú Múngú ā'ȳi 'bâ ānyāngā ā tã s̄i ku, 'bá nyakí dō ngá kuyé dr̄āās̄iyā, ícó adrií ũ̀nj̄i ku, 'Bá nyakí dō rá, ícó lūú 'yozú k̄inī 'bâ múké 'd̄ini ku.

9 ĩmi ndrekí múké, ȳik̄i ĩmivé ngá a'bizú ku 'd̄iri s̄i. Lē ĩmi s̄ekí 'bá ȳik̄i be ụ̀r̄i rú r̄i pi f̄ií ũ̀nj̄ik̄anyā agá ku.

10 'Bá ȳik̄i be ụ̀r̄i rú r̄i pi ndrekí dō mi ri ínyá ĩ ní sēé ngá ĩ ní údé múngú rú r̄i pi ní r̄i nya úr̄i jó agá 'd̄āá, ícó nyo f̄ií m̄uú ínyá ĩ ní sēé ngá ĩ ní údé múngú rú r̄i pi ní 'd̄iri nyaá ĩndī ku?

11 Tã n̄ngárá mívé 'd̄iri, ĩri sē mi 'bá ẹ̀'ȳingárá be mādā Kúrísitō ní dr̄āá ĩri ā tã s̄i r̄i iza rá.

12 ĩmi s̄ekí dō 'bá ȳik̄i be ụ̀r̄i rú r̄i f̄ií ũ̀nj̄ik̄anyā agá, 'd̄iri lū k̄inī ĩmi 'okí Kúrísitō ri ũ̀nj̄i.

13 'Bo z̄āá má ní nyaá r̄i sē dō má ẹ̀dr̄ip̄i dōku má ọ̀mv̄up̄i ri f̄ií ũ̀nj̄ik̄anyā agá, má ícó gōó z̄āá nyaá d̄ií āluṅáni ku, mâ sē r̄i ĩri 'deé ũ̀nj̄ik̄anyā agá ku.

9

Ẹ̀z̄i ĩ ní ā'ȳi Páulū ā nga r̄i

1 Má ịs̄ú dr̄iwālā gí. Ma 'bá áyúāyū ni. Á ndre 'bávé Úpí Yésū ri mâ m̄i s̄i rá. Ẹ̀z̄i má ní ngaá r̄i sē ĩmi ẹ̀'ȳik̄i Úpí ri gí.

2 'Bá ur̄uk̄o 'bée ụ̀s̄uk̄i k̄inī má adri 'bá áyúāyū ni ku, ádarú ĩmi m̄i gé 'dālé ma 'bá áyúāyū ni! Ā'diātās̄iyā ĩmi ní tã má ní átá r̄i ȳií rá, āzini ĩmi ní Yésū ri ẹ̀'ȳií rá r̄i s̄i, 'd̄iri lū k̄inī ma 'bá áyúāyū Úpí vé ni.

3 'Bá r̄i pi kádō r̄ií ẹ̀z̄i ĩ ní ā'ȳií mâ nga r̄i vé tã uz̄ií, á ri újā k̄opi ní 'd̄ini.

4 'Bâ Bārúnábā be, 'bá ícókí nyo ānyāngā nyaá, āzini ngá mv̄uú ĩndī ku?

5 'Bâ nyo ícó ũ̀kú Yésū ri ẹ̀'ȳi 'bá gí r̄i pi je 'bá ní ũ̀kú rú j̄i m̄uzú 'bá vú s̄i ĩndī s̄i 'bá áyúāyū ur̄uk̄o 'bée ní jeé, Úpí ẹ̀dr̄ip̄i ní jeé, āzini Pét̄eró ní jeé r̄i t̄iñi rá?

6 'Bâ 'yéná Bārúnábā be, ẹ̀z̄i 'bâ ĩzā kozú r̄i 'bâ rikí nyo ngaá 'bâ dr̄i s̄i?

7 'Bá āzi ri nyo ícó ẹ̀z̄i nga āngáráwá rú, ĩri 'i ũ̀f̄e ũ̀ḡoḡólé rú rá? 'Bá r̄i sa dō p̄et̄i v̄inyō vé r̄i pi, ícó nyo ũ̀'ā ni ĩt̄ií nyaá ku? 'Bá r̄i dō ri k̄ābilō úcé, ícó nyo lé ni zoó mv̄uú ku?

8 Má átá tã 'd̄iri ȳik̄i 'bá áda vé ni s̄i kuyé. T̄āimb̄i Múngú vé r̄i átá nyo tã r̄i s̄i 'd̄iri t̄iñi.

9 Ā'diātāsīyā sīkí tǎimbǐ Mósē* vé rǐ agá kǐnǐ, “Tǐ mēēnǐgō rǐipi ānyāngā ā fǐ coópi rǐ,† lē mǐ úmbé tǐ ní cí ku,” Īmi kádō ūsū Múngú rǐ 'yéngá tǐ rǐ pi ā tā mba áyu?

10 Ádarú Múngú átá nyo tā 'dǐri 'bā tā sǐ kuyé? Átá tā 'dǐri 'bā tā sǐ rá, ā'diātāsīyā 'bá ọmvú 'áápi rǐ, ĩri ẹsǐ 'bā ọmvú rǐ 'ázú, āzini 'bá ānyá trǐipi rǐ, ĩri ẹsǐ 'bá ānyá rǐ ā fǐ údézú, kọpi rǐ ẹzǐ rǐ ālē ĩ āsámvú gé sǐ, ĩ ĩkūnākí rǐ ānyá rǐ bēnǐ.

11 'Bá rikí dō ú'dúkọ múké Múngú vé rǐ ũlúú ĩmi āsámvú gé sǐ ĩ ní úri rǐi rǐ tǐni, 'bá ícókí nyo ngá múké ịsú ẹ'yǐ ĩmi vúgá ku?

12 Īmi dō rǐ ngá sē 'bá ụrụkọ'bée ní rá, kọpi ní tǐ Múngú vé rǐ sēē ĩmi ní rǐ sǐ, 'bá kókí ĩmi ĩzā, ndē 'bá ụrụkọ vé rǐ rá, ĩmi ūsūkí ĩri ũnjí ĩmi ní ngá sēzú 'bá ní? 'Bo 'bá 'bākí ẹsǐ ngá ĩmivé rǐ drǐgé kuyé, 'bá úmbékí ẹsǐ rá, ā'diātāsīyā 'bá lēkí ú'dúkọ múké Kúrísító vé rǐ ā létǐ ugaá ku.

13 Īmi nǐkí 'yozú kǐnǐ 'bá ẹzǐ nga'ba Jó Múngú vé rǐ agá rǐ pi ĩvé ānyāngā ịsú Jó Múngú vé rǐ agá 'dǐgé ũgōgō 'dǐni kuyé? Īmi nǐkí áamá 'yozú kǐnǐ 'bá rǐ'ba rọbọnọ zā'bée vūrā rọbọnọ zāzú rǐ gé rǐ pi ĩvé ngá ịsú ینگázú rọbọnọ ĩ ní rǐi zāá rǐ gé 'dǐni kuyé?

14 Úpí ẹzǐ kpá 'dǐni kǐnǐ, 'bá rǐ'ba ú'dúkọ múké rǐ ũlú'ba rǐ pi, kọpi ĩvé ngá rú'ba nōri ā tā mbazú rǐ pi ịsú ú'dúkọ múké ĩ ní rǐi ũlúú rǐ sǐ.

15 'Bo ú'dúkọ múké má ní ũlúú ĩmi ní rǐ sǐ, á zǐ ngá rú'ba nōri ā mbazú ni ĩmi vúgá kuyé. Á sǐ kọkọ'bǐ 'dǐri sēē ĩmi ní 'yozú kǐnǐ ĩmi sēkí má ní ngá 'dǐni ku. Mā drā té dō 'dǐisǐ rá múké, 'bá āzi ā újǎ rǐ létǐ má ní tā rǐ ũlúú mǔfēngā ākó rǐ túngú ku.

16 Má ícọ ma ینگú ú'dúkọ múké má ní ũlúú rǐ vé tā sǐ ku, ā'diātāsīyā Múngú ịpē ma ú'dúkọ múké rǐ ũlúú nǐ, má ũlú dō ku, lē mā ịsú drǐlé ũnjí!

17 Mā ũlú dō ú'dúkọ múké rǐ píríkini drāāāsīyā, ma āndēma ni ịsú rá. Múngú ịpē ma ú'dúkọ múké rǐ ũlúngará gá nǐ, má ịpē ma nǐ kuyé.

18 Dō tā rǐ sǐ 'dǐri tǐni, mávé āndēma rǐ adri ā'di? ĩri drǐlé múké má ní ú'dúkọ múké rǐ ũlúú píríkini, á lē 'yoó kǐnǐ ā ũfēkí ma ũfēfē ú'dúkọ múké má ní ũlúú rǐ sǐ 'dǐni ku.

19 Mā adri dō átǐ'ba ku drāāāsīyā, má újǎ ma adrii átǐ'ba rú 'bá rǐ pi ní cére, kọpi ā újǎkí rǐ ẹsǐ Kúrísító rǐ ẹ'yǐzú ānǐ bēnǐ.

20 Ma dō Yāhúdǐ rǐ pi āsámvú gé, ma ma újǎ tā Múngú ní lúú Yāhúdǐ rǐ pi ā 'okí rǐ 'du nga, kọpi ẹ'yǐkí rǐ Yēsú Kúrísító rǐ ānǐ. Má ícọ dō tǎimbǐ Mósē vé rǐ 'duú ngaá cére ku drāāāsīyā, má ẹ'yǐ tǎimbǐ rǐ 'duú ngaá rá, 'bá tǎimbǐ rǐ 'du'ba nga'ba rǐ pi ẹ'yǐkí rǐ Kúrísító rǐ ānǐ.

21 Ma dō 'bá adri'ba Yāhúdǐ rú ku rǐ pi āsámvú gé, ma ma újǎ adri sǐ kọpi tǐni, á 'du tǎimbǐ Yāhúdǐ rǐ pi vé rǐ ngaá ku, 'bá tǎimbǐ rǐ 'du'ba nga'ba ku 'dǐ'bée ā újǎkí rǐ ĩ Kúrísító rǐ ẹ'yǐ. 'Bo mā 'du dō tǎimbǐ 'dǐ'bée ngaá ku drāāāsīyā, ma rǐ Kúrísító vé tǎimbǐ 'du nga.

22 Ma dō 'bá ẹ'yǐngará be mǔnyámúnnya rǐ pi āsámvú gé, ma kpá ma újǎ adri sǐ kọpi tǐni, kọpi ā újǎkí rǐ ẹsǐ Kúrísító rǐ ẹ'yǐzú ānǐ. Má kádō adrii 'bá āndiāndǐ rǐ pi āsámvú gé, ma rǐ tā rǐ 'o létǐ be āndiāndǐ, ā sē rǐ 'bá kárakará ẹ ẹ'yǐkí rǐ Yēsú rǐ ānǐ.

23 Á 'o tā 'dǐ'bée 'dǐni ú'dúkọ múké rǐ ā tā sǐ, mā ịsú rǐ kpá tǎkírǐ ĩndǐ.

* 9:9 9:9 Mósē: Yōsépā kā drāá gǐ, 'bāgú Ējēpētō vé rǐ 'bā anji Īsērélē vé rǐ pi ẹzǐ ngaá túgērǐ rú caá ílǐ mǔdǔrǔlǐ sǐ (400). Kúru Múngú ní Mósē rǐ ịpēzú ımúúú anji Īsērélē vé rǐ pi pazú adringará túgērǐ rú rǐ agásǐ. Múngú sē tǎimbǐ rǐ Mósē ní, ā lú anji Īsērélē vé rǐ pi ní, sēzú ĩ ní tǎimbǐ rǐ zǐzú tǎimbǐ Mósē vé ni ānǐ. Tǐkí Mósē rǐ ịsú ākūdē ílǐ rǐ ca ẹlǐfǔ ālu mǔdǔrǔlǐ sǐ (1,400), ịsú ākūdē tǐkí drǐ Yēsú rǐ kuyé. † 9:9 9:9 Mēēnǐgō rǐipi ānyāngā ā fǐ coópi rǐ: Yāhúdǐ rǐ pi rǐ ĩvé tǐ mēēnǐgō rǐ pi áyú rǐ pētǐ use ānyāngā ĩ ní lēe coó rǐ drǐgé sǐ, tǐ mēēnǐgō rǐ pi kúru ānyāngā rǐ ā fǐ co lǐ sǐ ni gé sǐ. 9:9 9:9 Dētōrōnómē 25:4 9:13 9:13 Lẹvǐtǐkǎ 7:32-34

24 Īmi nīkí rá 'yozú kíní 'bá kárákará pi ícò ọ̀ngú nju, 'bo 'yẹ̀nà 'bá ǎlu ri nju aga, ĩri ǎndēma ni ịsú nĩ 'díní kuyé? 'Bo lē ĩmi njukí ọ̀ngú rĩ, ĩmi ịsúkí rí ǎndēma rĩ ǎnĩ.

25 'Bá ọ̀ngú nju 'bá rĩ pi, kọ̀pi ri ĩ ímbá ọ̀ngú rĩ ǎ njungára sī. Kọ̀pi ọ̀ngú rĩ nju, ĩ kọ̀pi ní kùlǎ adriipi caápi ílǐ be ǎco ku ni sē, 'bo ọ̀ngú 'bá ní njuú rĩ, ĩri sē 'bá kùlǎ adriipi muzú nyonyo ni ịsú.

26 Kúru á nju ọ̀ngú rĩ muzú yǐkí ǎkó ku. Ma dō ũmbā fụ, á dǐ 'bá rĩ koro ku.

27 Ma ri ma ímbá, má ũtē rí má rú 'bá ǎnĩ. Má kǎdō ú 'dú kó múké rĩ ũlúú 'bá rĩ pi ní, á lē tā ũnjí 'oó ku, Múngú ǎ gǎ rí ma ǎnĩ ku.

10

Lē ẹ̀ ịnjǐkí ngá ĩ ní údé múngú rú rĩ pi ku

1 Má ẹ̀drípǐ má ọ̀mvúpǐ, lē ĩmi ǎvǐkí tā 'i ngaápi 'bá ẹ̀ 'bípǐ rú 'bá gá ǎngū ǎ 'wí cínýáfǎ rú rĩ agá 'dǎri sī ku, Múngú ịpē ịrǐbítǐ ímú kọ̀pi ẹ̀ drǐ ọ̀zǔú, kọ̀pi ní kúru zozú yǐ tafu rĩ agásí.

2 Sēkí kọ̀pi ní bǎtízímū ịrǐbítǐ rĩ agá 'dǎá, ǎzini yǐ tafu rĩ agá 'dǎá, kọ̀pi gōkí ícá 'bá Mósē ǎ pámvú ũbǐ 'bá ni pi.

3 Kọ̀pi ǎrēvú céré nyakí ínyá ǎlu ǎlu íngápi Múngú ídri sēepi rĩ vúgá rĩ,

4 ǎzini kọ̀pi mvukí yǐ Múngú ní sēé ídǐpi ịfūúpi ịrǎ agásí rĩ, ịrǎ 'dǎri 'de muzú kọ̀pi be trú, ịrǎ 'dǎri Kúrísítō 'i.

5 'Bo 'bá 'dǎ 'bée ndēé ni pi Múngú adri kọ̀pi sī ǎyǐkō sī kuyé. Kọ̀pívé ǎvū u 'dekí kuú ǎngū ǎ 'wí cínýáfǎ rú rĩ agásí céré.

6 Tā 'i ngaápi kọ̀pi rú 'bá gá 'dǎri, ĩri ǎngū ímbá, ǎ sē rí 'bá fíkí rí tā kọ̀pi ní 'oó ũnjí 'dǎri 'oó ịndí ku.

7 Lē ĩmi rikí ngá ĩ ní údé múngú rú rĩ pi ịnjǐ ku, sū ĩ ní sǐ Búkū Múngú vé rĩ agá rĩ tǐni, " 'Bá 'dǎ 'bée úrikí

vūgá, kọ̀pi rikí ngá nyaá, ǎzini kọ̀pi rikí ngá mvuú, kọ̀pi gōkí ngaá uru ríi úngó pǎgánō vé rĩ tuú."

8 Lē 'bá rikí ọ̀wū 'bǎá sū 'bá 'dǎ 'bée uruko ní 'bǎá rĩ tǐni ku, sē ú 'dú ǎlu agá, 'bá rĩ pi ũdrákí caá ẹ̀lǐfū púkú ịrǐ drǐ na (23,000).

9 Lē 'bá ũ 'bǐkí Úpí ri sū kọ̀pi ǎ uruko ní ũ 'bǐ, ịnǐ rĩ pi ní kọ̀pi ugaá ũdrǎá rĩ tǐni ku.

10 Lē ĩmi rikí unuú sū kọ̀pi ǎ uruko ní unuú, sēzú mǎlǎyíkǎ ǎngū ú 'dǐpi rĩ ní kọ̀pi ú 'dǐ ũdrǎá rĩ tǐni ku.

11 Tā 'dǐri nga 'i kọ̀pi ǎ rú 'bá gá 'bá ní ũ 'bǐtǎ rú. Síkí tā 'dǐri Búkū Múngú vé rĩ agá, 'bá adri 'bá ca 'bá cǐngbá ú 'dú ũdǐ vé rĩ gé rĩ pi ímbázú ǎnĩ.

12 Tā ǎzi ũ 'bǐ dō mi, mí ũsū dō kǐnǐ mi ícò pá tu ũkpó ũkpó rá, lē mí ndre múké, mí fi rí ũnjǐkǎnyǎ agá ku.

13 Ū 'bǐngára ĩ ní ĩmi ũ 'bǐzú 'dǐri adri nyo sū ĩ ní 'bá uruko ũ 'bǐ rĩ tǐni, 'bo Múngú ri ẹ̀sǐ 'bǎ céré ku tā 'i ní lēé 'oó rĩ drǐgé, ícò ǎdróko ri sēé ĩmi ũ 'bǐ ịmívé ũkpō ndēzú ku. 'Bo ũ 'bǐkí dō ĩmi, ĩri ĩmi ní lẹ̀tǐ lū, ĩmi tukí rí pá ǎnĩ tǐtǐ.

Ínyá ĩ ní sēé ngá ĩ ní údé múngú rú rĩ pi ní rĩ, ǎzini ínyá Úpí vé rĩ

14 ĩmi mǎvé ũndí má ní lēlé rĩ pi, lē ĩmi ịnjǐkí ngá ĩ ní údé ríi ịnjǐ múngú rú rĩ pi ku.

15 ĩmi 'bá tā nǐ 'bá gí ni pi, lē ĩmi ámákí tā má ní ríi átá ĩmi ní 'dǐri múké múké.

16 'Bá kǎdō ríi Múngú ri zǐ ǎ 'bǎ tǎkíri kópō rĩ drǐgé, ǎzini 'bá kǎdō ríi vǐnyō rĩ mvuú, 'dǐri adri 'yozú kíní 'bá nyo ri ǎri Kúrísítō vé rĩ mvu kuyé? ǎzini 'bá kǎdō ríi pánga ri ũndí ǎlēé 'bá ǎsámvú gé sī, 'dǐri adri 'yozú kíní 'bá nyo ri rú 'bá Kúrísítō vé rĩ nya kuyé?

17 'Bá kǎdō ríi pánga ǎlu 'dǐri ǎlēé 'bá ǎsámvú gé sī, ĩri lū kíní, 'bá adri 'bá kárákará nō 'bée, 'bá rú 'bá ǎlu.

18 Īmi ũsũkí drī 'bá Īsērélē vé rī pi vé tā ká, kōpi kádō rīi ĩ úmú vūrā rōbōñō zāzú rī gé ngá ĩ ní zāá rōbōñō rú rī ã nyangará gá, kōpi ri Múngú ri ĩnjī.

19 Mā 'yo rí kīnī rōbōñō ĩ ní rīi zāá ngá ĩ ní údé drī sī múngú rú 'dīri ní rī, ĩri nyo ẹzī be? Dōku ngá ĩ ní údé drī sī múngú rú 'dīri, ĩri nyo ẹzī be?

20 Adri 'dīni kuyé, tā má ní 'yoó rī, ĩri 'dīni, rōbōñō págánō rī pi vé rī, kōpi ri sē índrí ũnjí rī pi* ní, adri Múngú ní kuyé. Á lē ĩmi úmúkí ĩmi tā 'oó índrí ũnjí rī pi be ku.

21 Īmi ícókí rīi ngá mvuú kópō Úpí vé rī agá, ịsú ãkūdē ĩmi kpá ri ngá mvu kópō índrí ũnjí rī pi vé rī agá ĩndī 'dīni ku, ĩmi ícókí úrí ngá nyaá mísá Úpí vé rī drīgé, ịsú ãkūdē ĩmi kpá ri ngá nya índrí ũnjí rī pi vé mísá drīgé ĩndī 'dīni ku.

22 'Bá 'okí dō sũ 'dīri tīnī, tā 'dīri sē nyo jīkó 'de Úpí agá ku? Īmi kádō ũsũú, 'bá ndēkí nyo Úpí ri ũkpō sī rá?

'Bá Yēsũ ri ẹ'yĩ' bá gí rī pi drīwālā ịsú rá

23 Īmi urukọ 'yokí kīnī "'Bá ícó tā ãrēvú 'bá ní lēé rī pi 'dụ nga rá." 'Bo á lē 'yoó ĩmi ní 'dīni, tā rī pi ãrēvú céré ngakí adrii múké ku, dōku ícókí ĩmi ĩzā koó ku.

24 Lē 'bá ríkí 'yéná 'bá tā ũsũú áyu ku, lē 'bá ũsũkí 'bá urukọ ã tā ĩndī.

25 Zāá ĩmi ní jeé jōkōñī gé rī,† lē ĩmi nyakí ĩri nya nya. Lē ĩmi zíkí 'yozú kīnī zāá nōri íbíkí ịjị ngōósíla yā 'dīni ku.

26 Búkū Múngú vé rī 'yo kīnī, "Vũ nōri, ĩri Úpí Múngú vé ni, āzini ngá 'a ni gé rī pi céré Úpí vé ni."

27 'Bá Múngú ri nīpi kuyé rī zị dō ĩmi mvuú ịnyá nyaá, ĩmi lēkí dō mvuú rá, ĩmi mvukí ịyí. Īmi nyakí ngá ĩ ní sēé ĩmi ní rī. Lē ĩmi zíkí 'yozú kīnī

ịnyá nōri íbíkí ịjị ngōósíla yā 'dīni ku.

28 'Bo 'bá āzi 'yo dō ĩmi ní kīnī zāá 'dīri zākí ĩri rōbōñō rú ngá ĩ ní údé múngú rú rī pi ní, lē ĩmi nyakí ku, ã'diātāsīyā 'bá 'dīri ní lūú ĩmi ní gí rī sī, ã sē rí 'bá 'dīri ní ĩzāngā ku.

29 Tā má ní 'yoó 'dīri adri 'yozú kīnī á 'yo 'yéná ĩmi tā sī kuyé, á 'yo 'bá tā rī 'yoópi ĩmi ní 'dīri vé tā sī ĩndī. Īmi urukọ 'yokí kīnī, "Ma ícó ngá rī pi ãrēvú nya céré rá, 'bá āzi ũsũ dō kīnī mâ nya ngá āzi ku, ngá 'bá 'dīri ní ũsũú 'yozú kīnī mâ nya ngá 'dīri ku rī ã'di?

30 Ngá má ní lēé nyaá rī, ma dō ri Múngú ní ōwō'dīfō sē āní rá, ã'di ri ícó 'yo kīnī tā má ní 'oó 'dīri ũnjí nī?"

31 Īmi dō ri ngá nya, ĩmi dō ri ngá mvu, āzini ĩmi dō ri ẹzī nga, tā ĩmi ní 'oó rī, ã sē ẹ íngúkí rí Múngú ri āní.

32 Lē ĩmi ugakí 'bá urukọ ní létì ku, Yāhúdī rī pi ní létì ku, Gīrīkī rī pi ní létì ku, dōku ã ugakí 'bá kánísā Múngú vé rī agá rī pi ní létì ku.

33 Ma ri sē 'bá kárakará pi ri āyīkō ịsú. Tā má ní 'oó rī adri 'yozú kīnī ĩri 'yéná āyīkō sē má ní ọ'dúkúle kuyé, ĩri āyīkō sē 'bá rī pi ní céré, kōpi ẹ ịsúkí rí pangará āní.

11

1 Lē ĩmi 'dúkí tā rī ngaá, sũ má ní tā Kúrísítō vé rī 'dụú ngaá rī tīnī.

Létì Múngú ri ĩnjízú rī

2 Ma ri ĩmi íngú, ã'diātāsīyā ụ'dú céré ĩmi ní rīi má tā ũsũú, āzini ĩmi ní rīi tá má ní ímbá ĩmi ní rī 'dụú ngaá rá rī sī.

3 Á lē ĩmi nīkí á má 'yozú kīnī, āgō rī pi āmbúgú ũkú rī pi drīgé, Kúrísítō ri āmbúgú āgō rī pi drīgé, Múngú ri āmbúgú Kúrísítō drīgé.

* **10:20 10:20** *Índrí ũnjí rī pi:* Índrí ũnjí rī pi ándúru máłáyíkā Múngú vé ni 'bụ gé 'dāá, kōpi nōkí tām̄bị Múngú vé rī, Sātānā ri kōpivé āmbúgú. Múngú ídró kōpi 'bụ gé 'dāásī vūgá nōó, kōpi gōkí ufuú índrí ũnjí, kōpi ri 'bá rī pi ní ĩzāngā sē vū drīgé nōgō. † **10:25 10:25** *Zāá ĩmi ní jeé jōkōñī gé rī:* 'Bá rī pi ri zāá ĩ ní rīi sēé rōbōñō rú ngá ĩ ní rīi údé múngú rú rī pi ní rī ụzị jōkōñī 'dāri agá. **10:26 10:26** *Sāwumā 24:1*

4 Ágó riípi Múngú ri zīpi, dōku riípi tā Múngú ní 'daá rī ũlũúpi 'í drī ọ̀zũúpi bōngó sī cí rī, ìri 'í ní drīnjá sē.

5 Ūkú riípi Múngú ri zīpi, dōku riípi tā Múngú ní 'daá rī ũlũúpi 'í drī ọ̀zũúpi bōngó sī kuyé rī, ìri 'í ní drīnjá sē, ìri índré sù fakí drī'bí ní gí tīnì.

6 Ūkú 'í drī ọ̀zũúpi bōngó sī cí kuyé rī, lē ā fa 'í drī'bí rá. Drī'bí fangará rī dō ìri ní drīnjá sē, lē ā ọ̀zũ 'í drī bōngó sī cí.

7 Lē ágó ā ọ̀zũ 'í drī bōngó sī cí ku, ā'diātāsīyā Múngú gbi ìri sùú 'í tīnì, ē íngúkí rí Múngú ri ānì. 'Bo ũkú ri sē ì 'bá ágó ri íngú ānì íngúngú.

8 Ágó ri gbikí ìri íngázú ũkú ā rù'bá gá kuyé, 'bo gbikí ũkú ri íngázú ágó rù'bá gá.

9 Í'dóngará gá 'dāá, gbikí ágó ri ũkú ē ìzā koó kuyé, 'bo gbikí ũkú ri ágó ē ìzā koó.

10 Lē ũkú ā ọ̀zũ 'í drī bōngó sī cí, ìri lū kīnī 'dù ágó ní vé tǎimbì ngáá rá, mǎlāyíkā rī pi adri ānì āyīkō sī.

11 'Bá Úpí ri ẹ'yí'bá gí rī pi ǎsámví gé, lē ágó pi ũkú be, kōpi ē ẹ̀tīkí ì ílébe ílébe.

12 Ádarú ũkú ì ní gbií drīdrī rī, gbikí ìri ìfũú ágó rù'bá gá, ũkú rī pi tīkí ǎgō rī pi nī. 'Bo Múngú gbi ngá rī pi ǎrēvú céré nī.

13 Lē ìmi ámakí tā 'dīri, ũkú ri dō Múngú ri zī, ọ̀zũ dō 'í drī bōngó sī kuyé, ìri nyo múké?

14 Ádarú ágó ku dō 'í drī'bí dùú āco, sē nyo ìri ní drīnjá ku?

15 Ūkú vé drī'bí dù dō āco, ìri sē ìri adri ānì ũnyī be, ìrivé drī'bí āco 'dīri sēkí ìri ní drī ọ̀zũzú ānì.

16 Tā 'dīri ìri létì ì ní rizú tā 'ozú ānì kánísā Múngú vé rī agá rī, lē 'bá āzi ā 'bā ǎgátá tā má ní 'yoó 'dīri sī ku.

Tā ì ní ũtī 'bá rī pi úmúkí dō ì vīnyō mvungará gá rī

17 Tā má ní lēé ezī ìmi ní 'dīri adri 'yozú kīnī ma ri ìmi íngú 'dīni kuyé, ā'diātāsīyā ìmi kádō rī ìmi úmú,

ìmi ri tā ũnjí 'o, ìmi lēkí tā múké 'oó ku.

18 Ìmi 'bá kánísā vé 'dī'bée, á yì kīnī, ìmi kádō rī ìmi úmú, ìmi ri ìmi acoco. Á nī áamá rá, tā urukọ má ní yī 'dī'bée ìri tā áda.

19 Á nī rá 'yozú kīnī, acongará anigé ìmi ǎsámví gé, Múngú ri ícò tā pīrì rī lū ìmi ní nī.

20 Ìmi kádō rī ìmi úmú vūrā ālu gé ínyá nyangará gá, āzini vīnyō mvungará gá, ìmi 'dúkí tā ni ngáá pīrì ku. 'Dīri lū 'yozú kīnī ìmi ri ínyá Úpí vé rī nya 'dīni ku.

21 Sā ínyá nyazú rī gé, 'bá ālu ālu ri í'dó ívé ngá nya ọ'dúkúle, tē ọgúpì ri ku. 'Bá urukọ ri adri ẹ̀bírì sī, 'bá urukọ ri ìmērē ìmērē.

22 Ìmi jó ǎkó ìmi ní rizú ngá nyazú, āzini ngá mvuzú? Ìmi ri kánísā Múngú vé rī ide, āzini ìmi ri drīnjá sē 'bá ngá ǎkó rī pi ní kuyé? Mā 'yo rí ìmi ní tā íngóni? Ìmi lēkí mā íngú ìmi? Má ícò ìmi íngú tā 'dīri sī ku.

Ínyá Úpí vé uletere rī vé nyangará (Mátáyo 26:26-29; Mārākō 14:22-25; Lúkā 22:14-20)

23 Tā má ní ímbá ìmi ní 'dīri má íbì ísú Úpí Yésú vúgá. Ìnjá ì ní ìri ā ũli 'bezú 'dāri gé, í'dú pánga,

24 ìri ní ọ̀wō'dífō sēzú Múngú ní, ìri ní pánga rī ǎndīzú. Ìri ní 'yozú kīnī, "Dīri mávé rù'bá ì ní sēé ìmi ní rī. Ìmi 'okí 'dīni, ìmi ígákí rí má tā ānì."

25 Ínyá rī ā vūdrī gé, ìri ní kópō rī í'dúzú, ìri ní 'yozú kīnī, "Kópō 'dīri ìri ũndī ú'dí ì ní rụú mávé ǎrì sī rī, Ìmi mvukí ìri, ìmi ígákí rí má tā ānì."

26 Sā céré sī, ìmi kádō rī pánga rī nyaá, āzini ìmi kádō rī vīnyō kópō agá rī mvuú, ìmi ri Úpí vé drāngará ā tā ũlū 'bá rī pi ní cīngbá cazú lókí ìri ní ígōzú rī gé.

27 'Bo 'bá riípi pánga rī nyaápi, āzini kópō Úpí vé rī mvuúpi létì be pīrì ku rī, 'o 'dīri tā ũnjí Úpí vé rù'bá ā tā sī, āzini ìrivé ǎrì ā tā sī.

28 Tã 'dĩri sī, lē mī áamá mi ũgbále, mī íbí rí vinyō rī mvuú ndō.

29 'Bá pánga rī nyaápi, āzini vinyō rī mvuúpi ũnjikānyā drĩgē, nĩpi áamápi 'yozú kínĩ 'i rú' 'bá Kúrísítō vé ni kuyé rī, ĩ tã lì drĩ ni gé rá.

30 Tã 'dĩri sī, ĩmi āsámvú gé, sē drã fi 'bá kárakará pi ā rú' 'bá gá, kōpi ícákí ũkpō ákó, urukọ' 'bée ũdrākí rá.

31 'Bo 'bá ámákí dō 'bávé tã ũgbále gí, ícókí tã lì 'bá drĩgē ku.

32 Úpí ĩrĩñā dō 'bã, ĩri 'dĩri 'bã útú adri pĩrĩ, sē ā lìkí rí tã 'bá drĩgē sũ ĩ ní lì 'bá vũ drĩgē rī pi drĩgē rī tĩni ku.

33 Má édrípĩi má ómvúpĩi, ĩmi kãdō ĩmi úmú ínயá Úpí vé rī ā nyangará gá, āzini vinyō rī ā mvungará gá, lē ĩmi tēkí ĩmi ògũpĩi ē ícákí céré ũgbále.

34 Èbĩrĩ fũ dō mi káyĩ, lē kōdō mī nya ínயá mívé āngá 'dãá ũgbále, ĩmi kãdō ĩmi úmú, ā lìkí rí tã ĩmi drĩgē ku.

Má kãdō caá ĩmi vúgá 'dĩlé, ma kúru mu ĩmi ní tã urukọ' 'bée ũlũ ndō.

12

Ūkpō Índrí Uleterē rī ní sēé 'bá rī pi ní rī

1 Má édrípĩi má ómvúpĩi, á lē fēfē Índrí Uleterē rī ní sēé 'bá rī pi ní rī vé tã ímbá ĩmi ní, ĩmi nĩkí rí tã ni múké.

2 ĩmi nĩkí rá 'yozú kínĩ, ĩmi ní drĩ ótú adrizú págánō rú rī gé, ũ'bākí ĩmĩ mĩ, sē ĩmi kúkí létĩ ũnjĩ gé, ĩmi rikí ngá ĩ ní údé múngú rú átá' 'bá ku rī pi ĩnjĩ.

3 Á lē lũú ĩmi ní 'dĩni, Índrí Múngú vé rī dō ri ĩmĩ drĩ ko nĩ, ĩmi 'yo Yēsũ ri Úpí, ĩmi ícókí Yēsũ ri u'daá ku.

4 Fēfē Índrí Uleterē rī ní sēé 'bá rī pi ní rī céré āndiāndí, 'bo Índrí ālu ālu 'dĩri ri ũkpō rī sē nĩ.

5 Èzĩ 'bá ní rií ngaá rī pi céré āndiāndí, 'bo 'bã ri èzĩ rī nga Úpí ālu 'dĩri ní.

6 Èzĩ 'bá ní rií ngaá rī pi céré āndiāndí, 'bo Múngú ālu 'dĩri, ĩri úmĩ sē 'bá céré pi ní èzĩ ngazú nĩ.

7 Sēkí Índrí Uleterē rī 'bá ní, 'bã kokí rí 'bã ĩzã āní 'bã āsámvú gé sī.

8 Índrí Uleterē rī sē 'bá urukọ ní úmĩ átángá átázú 'bá āzi ní, sē kpá 'bá urukọ ní tã nĩngará tã 'i zũúpi zũúú ni átázú, Índrí Uleterē ālu ālu 'dĩri ri 'bá rī pi ní úmĩ sē nĩ, āzini tã nĩngará sē nĩ.

9 Índrí Uleterē ālu ālu 'dĩri, ĩri sē 'bá rī adri è'yĩngará be 'í ésí agá, ĩri ũkpō sē 'bá urukọ' 'bée ní 'bá drã be rī pi ídrízú,

10 ĩri ũkpō sē 'bá urukọ ní tã āyāzú āyāyā ni 'ozú, 'bá urukọ ní, ĩri ũkpō sē tã Múngú ní i'daá rī pi ũlũzú, 'bá urukọ ní, ĩri ũkpō sē índrí rī pi ámázú, 'bá urukọ ní, ĩri ũkpō sē kōpi átá tĩ āndiāndí sī, 'bá urukọ ní, ĩri ũkpō sē kōpi tĩ āndiāndí rī vé ífífí újã āní.

11 Índrí Uleterē rī ũkpō sē 'bá ālu ālu ní tã 'dĩ' 'bée 'ozú nĩ, ĩri sē sũ 'í ní lēé rī tĩni.

Rú' 'bá ri ĩgélé be āndiāndí

12 Rú' 'bá ri ālu, ĩri ĩgélé be kárakará. ĩgélé rī pi ā adrikí dō āndiāndí drãāāsĩyā, kōpi ri èzĩ nga rú' 'bá ālu gé. Rú' 'bá Kúrísítō vé rī ĩgélé be kárakará, kōpi ri èzĩ nga ĩri ā rú' 'bá gá.

13 'Bã Yāhúdĩ rī pi, 'bá adri' 'bá Yāhúdĩ rú ku rī pi, túgērĩ rī pi, 'bá adri' 'bá túgērĩ rú ku rī pi be céré, sēkí 'bá ní bātízĩmũ adrizú Kúrísítō rú' 'bá gá Índrí Uleterē rī vé ũkpō sī, 'bã céré ri Índrí Uleterē 'dĩri ālē.

14 'Bávé rú' 'bá adri ĩgélé be ālu kuyé, kōpi ĩgélé be kárakará.

15 Pá 'yo dō, "Má adri drĩ 'i ku, má adri ĩgélé rú' 'bá vé ni ku," èndèpĩ pá adri nyo ĩgélé rú' 'bá vé ni ku?

16 Bĩ 'yo dō, "Má adri mĩ 'i ku, má adri ĩgélé rú' 'bá vé ni ku," èndèpĩ bĩ adri nyo ĩgélé rú' 'bá vé ni ku?

17 Rú' 'bã ā adri dō 'yéná mĩ 'i, 'bã rī ícó tã yĩ íngóni? Dōku rú' 'bã ā

adri dō 'yéngá bí 'i, 'bá rĩ ícọ ngá ngũ íngóni?

18 'Bo Múngú 'bã ìgélé àndiàndí 'bà rù' 'bá gá, sù ìri ní lée rĩ tìjì.

19 Ìgélé rĩ té dō 'yéngá àlu, rù' 'bá ri té adri 'dǎáyo.

20 Ìgélé rĩ pi káràkàrá, 'bo kòpi úmúkí ì ícá rù' 'bá àlu.

21 Mì ícọ 'yoó drì ní, “Ma ícọ èzì nga mì àkó rá” 'dìni ku! Àzini drì ícọ 'yoó pá ní, “Ma ícọ èzì nga mì àkó rá” 'dìni ku!

22 Ìgélé rù' 'bá vé ìndré' 'bá kú ùkpò àkó 'dǐ' 'bée, kòpi cére èzì be.

23 Ìgélé rù' 'bá vé ì ní ndréé kuú èzì àkó 'dǐ' 'bée, ì sù kòpi rù' 'bá gá sùsù. Ìgélé rù' 'bá vé ì ní ndréé bǎdǎrú ku 'dǐ' 'bée, 'bà kòpi òzù cí,

24 'bo ìgélé urukọ' 'bée ícókí kòpi òzù cí ku. 'Bo Múngú údé rù' 'bá rĩ àlu, à sē rí è ìnjìkí rí ìgélé urukọ ì ní ndréé kuú èzì àkó rĩ pi àní.

25 Múngú 'o tā 'dǐri 'dìni, ìgélé rĩ pi à acókí rí ì ku, ògùpì è ètì rí ògùpì rí.

26 Ìgélé àlu 'bà rù' 'bá gá rĩ dō ìzāngā nya, ìgélé rĩ pi cére ìzāngā nya ìndí, íngúkí dō ìgélé àlu rĩ íngúngū, ìgélé rĩ pi cére nga adri àní àyìkò sǐ.

27 Ìmi úmúkí ìmi ícá àlu rù' 'bá Kúrísítò vé ni, 'bá àlu àlu ri ìgélé ìfūúpi Kúrísítò rù' 'bá gá ni.

28 Kānisā agá, drǐdrǐ ni, Múngú ùpē 'bá áyúáyū rĩ pi, ìrǐ ni, ùpē nẹbǐ* rĩ pi, na ni, ùpē 'bá àngū ímbá' 'bá rĩ pi, àzini ùpē kpá 'bá tā àyāzú àyāyā ni 'o' 'bá rĩ pi, 'bá àngū ídrí' 'bá rĩ pi, 'bá ícọ' 'bá ì ògùpì è ìzā ko' 'bá rĩ pi, 'bá drǐkoma rú rĩ pi, àzini 'bá átá' 'bá tì àndiàndí sǐ rĩ pi.

29 'Bá ícókí cére adrii 'bá áyúáyū ni pi rú ku. 'Bá ícókí cére adrii nẹbǐ rú ku. 'Bá ícókí cére adrii 'bá àngū ímbá' 'bá ni pi ku. 'Bá ícókí cére tā àyāzú àyāyā ni 'o' ku.

30 'Bá ícókí cére 'bá drǎ be rĩ pi ídrí ku. 'Bá ícókí cére átá tì àndiàndí sǐ

ku. 'Bá ícókí cére tì rĩ pi vé ífífí újá ku.

31 Á lē ìmi 'bākí èsì fēfē tā be àmbúgú rĩ ìsúzá èzì ngazú 'bá rĩ pi è ìzā kozú.

Nóni á lē ìmi ní létì múké ni lūú.

13

Lēngará

1 Ma dō ri átá tì 'bá rĩ pi ní átázú rĩ sǐ, àzini mǎlǎyíkā rĩ pi ní átázú rĩ sǐ, 'bo ma dō lēngará àkó, átángá má ní ríí átá 'dǐri ífífí àkó, ìri 'ù sù ì ní ríí ngíríngírí cóo rĩ tìjì.

2 Fēfē ì ní sēé má ní rĩ, ìri dō rizú tā Múngú ní 'daá rĩ ùlūzú, àzini á nì dō tā Múngú vé ùzùzù rĩ pi cére rá, ma dō tā nǐngará be àmbúgú, àzini ma dō è'yǐngará be ícózú írā rĩ pi gūzú mužú vūrā àzi gé rá, 'bo ma dō lēngará àkó, ma èzì àkó.

3 Á sē dō mávé ngá àrēvú cére 'bá ngá àkó rĩ pi ní, àzini á sē dō mávé rù' 'bá zāá rǒbǒnǒ rú, 'bo ma dō lēngará àkó, má ícọ ngá àzi ìsú ku.

4 Lēngará ri ì tā ni 'dù èsì mǎdā sǐ, lēngará ri sē ì adri àní èsì be múké. Lēngará sē 'í 'bá èsì 'bá àzi vé ngá drǐgé ku, lēngará sē 'bá rĩ íngú 'i ku, dōku lēngará sē 'bá àzi ícọ 'yoó kǐnǐ 'í ndē 'bá rĩ pi cére nǐ 'dìni ku.

5 Lēngará ri sē 'bá rĩ adri gbórókó rú ku, lēngará ri sē 'bá rĩ ùsù 'yéngá 'i tā ò'dùkùlégúsǐ ku, lēngará ri sē 'bá rĩ vé èsì ve tā sǐ mbēlējá ku, ìri sē 'bá rĩ 'bá 'bá àzi vé tā 'í èsì agá ùnjí ku.

6 Lēngará ri sē 'bá rĩ adri ìzāngā sǐ tā ùnjí sǐ, 'bo ìri sē 'bá rĩ adri àyìkò sǐ tā ì ní 'o' áda rĩ sǐ.

7 Lēngará ri sē 'bá rĩ ícọ 'í ògùpì è ìzā ko rá lókí be cére, ìri sē 'bá rĩ ògùpì vé tā à'yǐ èsì be cére, ìri sē 'bá rĩ èsì 'bá tā drǐdrǐ rĩ ùtēzú, ìri sē 'bá rĩ èsì úmbé tā rĩ à 'ongará gá.

8 Lēngará dẹ ku. 'Bo tā Múngú ní 'daá rĩ pi vé ùlūngará, kòpi ímù dẹ rá, átángá tì àndiàndí sǐ rĩ ícókí ímù átá ku, àzini tā nǐngará ri ímù dẹ rá.

* 12:28 12:28 Nẹbǐ: Múngú ri ívé tā átá nẹbǐ rĩ pi ní, kòpi kúru ìrivé ù'dùkọ rĩ ùlú 'bá rĩ pi ní.

9 'Bá n̄kí tã rĩ pi ãrěvú céré kuyé, ãzini tã Múngú ní i'daá rĩ pi, 'bá ùlũkí céré kuyé.

10 Ụ'dú ụdụ vé rĩ kãdō ícá, ngá rĩ pi céré ímụ adri múké, 'bo ngá adri'bée ùnjí rĩ pi ímụ de 'dĩsĩ rá.

11 Má ní ándúru adrií mváná rú rĩ gé, á ri átá sũ mváná mādānā ni t̄n̄j̄, á ri tã ụsũú sũ mváná t̄n̄j̄, ãzini mávé ȳk̄í tã ámázú rĩ sũ mváná vé rĩ t̄n̄j̄. 'Bo má kã mbaá ícá ãmbúgú, á ku tã ãnj̄ñā vé rĩ pi céré rá.

12 Sã n̄ri gé, 'bã ri Múngú vé ìndr̄l̄k̄i ndre múndūrã agá, ìndr̄e uletere ku, úmvúlésĩ 'bã ímụ ìri ndre 'bã m̄i s̄i. 'Bá n̄kí ngá rĩ pi ãrěvú céré kuyé, 'bo úmvúlésĩ 'bã ímụ n̄i rá, sũ Múngú ní 'bã n̄j̄i rá rĩ t̄n̄j̄.

13 Ngá na 'dĩ'bée adri m̄zú nyonyo, ẹ'ȳngárá, ẹs̄i 'bãngárá tã dr̄dr̄r̄i rĩ dr̄ḡé, ãzini l̄ngárá. 'Bo ngá na 'dĩ'bée ãsámvú gé, agaápi rá rĩ, ìri l̄ngárá.

14

Átángá ì ní átá t̄i ì ní n̄j̄i kuyé rĩ s̄i rĩ, ãzini tã Múngú ní i'daá rĩ vé ùlũngárá

1 Lē ìmi 'bãkí l̄ngárá vé tã ãmbúgú, lē ìmi 'bãkí úvá rizú f̄f̄f̄ Ìndr̄i Uletere rĩ vé rĩ ndāzú, agaápi rá rĩ, lē ìmi 'bãkí úvá tã Múngú ní i'daá ìmi ní rĩ ùlũzú.

2 'Bá riipi átápi t̄i ì ní n̄j̄i kuyé rĩ s̄i rĩ, átángá ìri ní átá rĩ, Múngú ri n̄i rá, 'bo 'bá rĩ pi ícókí tã ìri ní átá rĩ n̄j̄i ku, tã ìri ní ùlũú 'd̄iri, Ìndr̄i Uletere rĩ ùlũ tã ì ụz̄' 'bá ụz̄z̄' rĩ pi ìri ní n̄i.

3 'Bá riipi tã Múngú ní i'daá rĩ ùlũúpi rĩ, ìri s̄e 'bá rĩ pi adri ùkpó ùkpó Úpí agá, ìri k̄opi ẹ ẹs̄i ímbá, ìri k̄opi ìc̄ic̄ik̄i, ãzini ìri k̄opi ẹ ẹs̄i ùm̄i.

4 'Bá riipi átápi t̄i 'bá rĩ pi ní n̄j̄i kuyé rĩ s̄i rĩ, átángá ìri ní átá rĩ, ìri 'ȳéná ri ìri ẹ ìzã ko, 'bo 'bá riipi tã Múngú ní i'daá rĩ ùlũúpi rĩ, ìri 'bá k̄anisã vé rĩ pi ẹ ìzã ko.

5 Má ã'ȳi rá 'yozú k̄in̄i, ìmi ícókí átá t̄i ì ní n̄j̄i kuyé ni s̄i rá, 'bo agaápi rá

rĩ, á lē ìmi ùlũkí tã Múngú ní i'daá ìmi ní rĩ. 'Bá riipi tã Múngú ní i'daá rĩ ùlũúpi rĩ, ndē 'bá riipi átápi t̄i ì ní n̄j̄i kuyé rĩ s̄i rĩ rá. Ngá múké rĩ, lē 'bá ãzi ã újá tã rĩ vé ífifí, ã ko rí 'bá k̄anisã vé rĩ pi ẹ ìzã.

6 Má ẹdr̄ip̄i má ọmv̄up̄i, á m̄u dō átá ìmi ní t̄i ìmi ní n̄j̄i kuyé ni s̄i, ìri nyo ícókí ìmi ìzã ko rá? Má ùlũ dō ìmi ní tã Múngú ní i'daá má ní urobí agá rĩ, dōku tã n̄ngárá Múngú ní s̄e má ní rĩ, dōku má ùlũ dō tã Múngú ní i'daá má ní rĩ, dōku má ímbá dō tã Múngú vé rĩ, tã 'd̄i'bée ícókí nyo ìmi ìzã koó ku?

7 Ngá úngó ngozú sũ j̄l̄ḡú t̄n̄j̄, dōku k̄u'd̄i t̄n̄j̄, k̄opivé ụ'd̄uk̄ó dō ãlu, 'bá rĩ ícókí úngó rĩ vé ụ'd̄uk̄ó n̄i áamá ngóni?

8 Vukí dō j̄l̄ḡú rĩ vé ụ'd̄uk̄ó 'ụú múké kuyé, ãngáráwá rĩ pi ícókí n̄i áamá ngóni 'yozú k̄in̄i z̄ik̄i ì m̄u ẹ'd̄i gé?

9 T̄i vé átángárá ìri kpá adri sũ 'd̄iri t̄n̄j̄, ìmi átákí dō t̄i 'bá rĩ pi ní n̄j̄i kuyé ni s̄i, ã'di ri ícókí tã ìmi ní átá rĩ vé ífifí n̄i áamá rá n̄i? Ìmi 'd̄iri ri átá ku ùlĩ agá 'd̄iḡé.

10 T̄i rĩ pi kárákará v̄u dr̄ḡé n̄ogó, k̄opi céré ífifí be.

11 'Bo á n̄i dō t̄i 'bá ãzi ní átá rĩ vé ífifí ku, 'bá átángá rĩ átápi rĩ, ìri j̄ákāgú, ìri m̄i gé 'd̄alé, ma kpá j̄ákāgú.

12 Ìmi l̄k̄i dō f̄f̄f̄ Ìndr̄i Uletere rĩ ní rií s̄e ẹz̄i ngazú rĩ pi, lē ìmi ìp̄ek̄i f̄f̄f̄ 'bá k̄anisã vé rĩ pi ní ícókí mbazú ni.

13 'Bá rĩ dō ri átá t̄i ì ní n̄j̄i kuyé ni s̄i, lē ã z̄i Múngú ri, ã újá rí tã 'i ní átá rĩ vé ífifí ãní 'bá rĩ pi ní.

14 ã'diātās̄iyã ma dō ri Múngú ri z̄i t̄i má ní n̄j̄i kuyé ni s̄i, ìndr̄i má agá rĩ ri tã rĩ z̄i n̄i, 'bo á n̄i tã má ní z̄i rĩ vé ífifí kuyé.

15 Kuru m̄a 'o rí ã'di? Ìndr̄i má agá rĩ s̄i, ma ícókí Múngú ri z̄i rá, ma kpá ícókí Múngú ri z̄i ùm̄i s̄i rá. Ìndr̄i má agá rĩ s̄i, ma úngó ngo rá, ma kpá úngó ngo ùm̄i s̄i rá.

16 Mi dō ri 'yéná Múngú ri íngú índrí mí agá rī sī tị ĩ ní n̄jị kuyé ni sī, 'bá tị rī n̄jị'bá kuyé rī pi ícọ "Ămĩnā" rī ă'yī íngóni, ísúzá kọpi n̄kí tị mí ní rizú átázú rī kuyé.

17 Mi kōdō ri ǒwǒ'dífō sē Múngú ní múké, 'bo ko 'bá ụrukọ'bée ẽ ízā ku.

18 Á sē ǒwǒ'dífō Múngú ní má ní tị ĩ ní n̄jị kuyé rī pi átá ĩmi ndēe rī sī.

19 'Bo ma dō kánisā agá, lē kōdō má átá átángá ă fífí tǒwụ 'bá rī pi ní ícọ n̄jị rá ni pi kọpi ímbázú ăní, ndē má ní átángá ă fífí átázú cazú élifū mụdrị (10,000) tị 'bá ăzi ní n̄jị kuyé ni sī rī.

20 Má ẹdrípịjị má ọmvúpịjị, lē ĩmivé yīkị tā ụsụzú rī ă adri sụ anjịná rī pi vé rī tịni ku, lē ĩmivé yīkị tā ụsụzú rī ă adri sụ 'bá ambugu rī pi vé rī tịni. Lē ĩmi adrikí sụ anjịná nyíríná ụnjĩkányā ăkó rī pi tịni.

21 Síkí Búkū Múngú vé rī agá, "Úpí k̄n̄i,

'Ma átángá rī átá jākā ĩ ní kọpivé tị n̄jị kuyé rī pi tị gé, kọpi átángá rī átá 'bá mávé rī pi ní tị ĩ ní n̄jị kuyé ni sī,

'bo 'bá mávé rī pi ícókí tā ma ní átá rī yị ku.' "

22 'Bá rī átá dō tị ĩ ní n̄jị kuyé ni sī, ĩri ụkpō Múngú vé rī i'da 'bá Yēsū ri ẹ'yī'bá kuyé rī pi ní, i'da 'bá Yēsū ri ẹ'yī'bá gí rī pi ní ku. Tā Múngú ní átá n̄bị tị gé rī, ĩri átá 'bá Yēsū ri ẹ'yī'bá gí rī pi ní, átá 'bá Yēsū ri ẹ'yī'bá kuyé rī pi ní ku.

23 'Bá kánisā vé rī pi úmúkí dō ĩ céré vūrā ălu gé, 'bá ălu ălu í'dó dō rii átá tị 'bá ăzi ní n̄jị kuyé ni sī, 'bá tị rī n̄jị'bá ku rī pi, ăzini 'bá Yēsū ri ẹ'yī'bá kuyé ni pi ífíkí dō kọpi ăsámvú gé, kọpi ícókí 'yoó ĩmi drị ábá gí 'dini ku?

24 'Bo ĩmi dō céré ri tā Múngú ní i'daá rī ụlū, 'bá Yēsū ri ẹ'yī'bá kuyé rī pi, 'bá tā Múngú vé rī n̄jị'bá kuyé rī pi be, ífíkí dō ĩmi ăsámvú gé, tā ĩmi ní átá 'diri ĩri fi kọpi ẽ ẹsị agá, kọpi

n̄jị ámá 'yozú k̄n̄i ĩ 'okí ụnjĩkányā gí, úmvúlésī ĩ ímú tā lị ĩ dr̄jé rá.

25 Kọpi gō tā ụnjị ĩ zū'bá kú ĩ ẹsị agá rī pi ụlū ămvé. Kọpi k̄m̄c̄i ụtị vūgá, kọpi Múngú ri ĩnjị, kọpi 'yo, "Ádarú Múngú ri ĩmi ăsámvú gé anigé!"

Ẹzị Múngú ri zizú rī vé ụf̄ngárá

26 Má ẹdrípịjị má ọmvúpịjị, ĩmi kádō ĩmi úmú Múngú ri zingárá gá, lē 'bá ăzi ă ụlū úngó, 'bá ăzi ẽ ímbá 'bá rī pi, 'bá ăzi ă ụlū tā Múngú ní i'daá urobí agá rī, 'bá ăzi ă átá tị ĩ ní n̄jị kuyé ni sī, 'bá ăzi ă ụlū tị ĩ ní n̄jị kuyé rī vé ífífi. Lē tā 'dī'bée céré ă 'dụ 'i ngaánga, ă sē rí 'bá rī pi ă adrikí rí ụkpó ụkpó kánisā agá.

27 'Bá lē 'bá átá'bá tị 'bá ăzi ní n̄jị kuyé ni sī rī pi, lē kọpi ă adrikí 'bá ĩr̄i dōku 'bá na, kọpi ă adrikí tré ku, lē kọpi ă átákí ălu ălu, 'bá ăzi ă tē rī tā kọpi ní átá rī újá.

28 'Bá ăzi dō tị rī újapi ni 'dăáyo, lē mí újị k̄ri kánisā agá 'dăá, mí átá m̄ngá tā rī mí ngúlúpí ní ăzini Múngú ní.

29 Lē n̄bị ĩr̄i dōku na ă rikí tị rī ụlūú n̄i, 'bá ụrukọ ă t̄kí rí tā kọpi ní ụlūú rī vé ăsámvú ámá.

30 'Bo Múngú i'da dō ívé ụ'dúkọ 'bá ăzi úr̄ipi vūgá rī ní, 'bá átápi dr̄dr̄i rī ă újị k̄ri.

31 ĩmi céré nga ụ'dúkọ ím̄pi Múngú vúgálésī rī ụlū, 'bo ĩmi ụlúkí m̄zú ălu ălu, ă sē rí 'bá rī pi ă n̄kí rí tā rī, kọpi ă adrikí rí ụkpó ụkpó ívé ẹ'yīngárá agá.

32 N̄bị ri'ba ụ'dúkọ Múngú vé rī ụlū'ba rī pi, lē kọpi ă rōkí átángá rī rōrō.

33 Múngú ri ívé tā ụt̄t̄t̄i, ĩri Múngú tākiri vé ni.

'Bá Múngú vé rī pi úmúkí dō ĩ kánisā agá,

34 lē ụkú rī pi ă újíkí k̄ri kánisā agá 'dăá. Lē kọpi ă átákí átángá ku, 'bo lē kọpi ă 'dúkí tā rī ngaá sū t̄ámbị Mósē vé rī ní 'yoó rī tịni.

35 Ụkú rī pi l̄kí dō tā ăzi n̄jị, lē kọpi ă zikí tā rī ívé ăgō rī pi tị gé 'b̄t̄i

'dǎá, ǎ'diātāsīyǎ ĩri drĩnjǎ rú ũkú ní átázú kǎnísǎ agá.

³⁶ ĩmi í'dókí ú'dúkó Múngú vé rĩ nĩ kuyé, ǎzini ú'dúkó rĩ ca 'yénǎ ĩmi vúgá ó'dúkúle kuyé.

³⁷ 'Bá rĩ ũsũ dō kĩnĩ 'i nēbĩ, dōku kĩnĩ dō Índrí Uleterē rĩ ású 'i gí, lē ǎ ǎ'yĩ 'yozú kĩnĩ tā má ní sĩ ĩmi ní 'dĩri, Úpí ẹzĩ má ní tā ni nĩ.

³⁸ 'Bá rĩ ǎ'yĩ dō tā 'dĩri ku, ícókí ĩri ǎ'yĩ ku.

³⁹ Má ẹdrípíi má ómvúpíi, lē ĩmi 'bǎkí úvá ú'dúkó Múngú vé rĩ ũlūzú, ǎzini lē ĩmi ugakí 'bá átá' bá tĩ ĩ ní nĩ kuyé rĩ sĩ rĩ pi ku.

⁴⁰ 'Bo lē ĩmi 'okí tā rĩ pi ǎrēvú céré mužú múké, ǎzini lē ĩmi ẗtĩkí tā rĩ pi ẗtĩtĩ.

15

Kúrísítō vé íngángará drǎngará gálésíla rĩ

¹ Má ẹdrípíi má ómvúpíi, á lē ĩmi ígákí ú'dúkó ótú má ní ũlūú ĩmi ní, ĩmi ní ẹ'yĩ, ĩmi ní pá tuzú tĩtĩ ĩmivé ẹ'yĩngará agá 'dǎri.

² ĩmi 'dukí dō ú'dúkó múké má ní ũlūú ĩmi ní 'dĩri 'bǎá ĩmí ẹsĩ agá rá, ĩmi pangará ísú rá, ĩmi 'dukí dō 'bǎá ĩmí ẹsĩ agá kuyé, ẹ'yĩngará ĩmivé rĩ adri ẹzĩ ǎkó.

³ Ú'dúkó múké tā be agaápi rá ĩ ní ũlūú má ní rĩ, má ũlūú ĩmi ní rá. Ú'dúkó múké tā be agaápi rá rĩ kĩnĩ, Kúrísítō drǎ 'bávé ũnjĩkǎnyǎ ǎ tā sĩ, sũ Búkũ Múngú vé rĩ ní 'yoó rĩ tĩnĩ,

⁴ sĩkí ĩri 'bú agá, ú'dú na ni gé, íngá gōó ídri rú drǎngará gálésíla rá, sũ ĩ ní sĩ Búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ tĩnĩ.

⁵ Índré Pétēró ẹndrẹtĩ gé, ǎzini índré ĩrivé 'bá mụdrĩ drĩ ni ĩrĩ rĩ pi ẹndrẹtĩ gé.

⁶ 'Dĩri ǎ vúdrĩ gé, gō índré 'bá ĩri ǎ pámvú ũbĩ' bá rĩ pi ẹndrẹtĩ gé, 'bá rĩ pi vé kǎlǎfe aga mụdūrũlũ

tōwú rĩ rá. 'Bá 'dĩ'bée ǎsámvú gé, 'bá kárakarǎ ni pi drĩ ídri rú, 'bo urukọ'bée ũdrǎkí gí.

⁷ ĩri ní kpá gōzú índrészú Yōkóbũ ẹndrẹtĩ gé.* Kúru ĩri ní gōzú índrészú 'bá áyúáyũ rĩ pi ẹndrẹtĩ gé céré.

⁸ Ūdũ ni gé, ĩri ní kpá gōzú índrészú má ẹndrẹtĩ gé,† má adri sũ mvánǎ ĩ ní tĩ, mbǎá ni ícópĩ kuyé rĩ tĩnĩ.

⁹ Mávé tā índré kuú mǎdǎngǎǎ 'bá áyúáyũ rĩ pi ǎsámvú gé, ícókí ma zĩ 'bá áyúáyũ ni ku, ǎ'diātāsīyǎ á sē ízǎngǎ 'bá Múngú vé rĩ pi ní ambamba.

¹⁰ 'Bo Múngú vé ẹsĩ múké rĩ sĩ, sē má ní ícázú 'bá áyúáyũ ni rú nóni ǎnĩ, ĩrivé ẹsĩ múké ĩri ní 'bǎá má ní rĩ drǎ kána kuyé. Á nga ẹzĩ ũkpō sĩ, aga 'bá áyúáyũ urukọ'bée vé rĩ rá, 'bo á nga ẹzĩ rĩ mǎ ngúlúpĩ sĩ nĩ kuyé, ẹsĩ múké Múngú vé rĩ sē ma ẹzĩ rĩ ngaá nĩ.

¹¹ Má ũlū dō ú'dúkó Múngú vé rĩ nĩ, dōku kōpĩ ũlūkí dō nĩ, 'bá céré ri ú'dúkó Múngú vé ǎlu ǎlu 'dĩri ũlū, ĩmi ní ẹ'yĩ gí 'dĩ.

'Bá ũdrǎ' bá gí rĩ pi vé íngángará gōó ídri rú drǎngará gálésíla rĩ

¹² 'Bá ũlūkí dō kĩnĩ Kúrísítō íngá gōó ídri rú drǎngará gálésíla rá pírĩ, ĩmi urukọ ri 'yo 'bá ũdrǎ' bá gí rĩ pi ícókí íngá gōó ídri rú ku ǎsĩ?

¹³ 'Bá ǎzi ícó dō íngá drǎngará gálésĩ ku, ícókí té Kúrísítō ri ingá gōó ídri rú drǎngará gálésíla ku.

¹⁴ 'Bo ẹ ingakí té dō Kúrísítō ri gōó ídri rú drǎngará gálésíla kuyé, tĩ 'bá ní ũlūú 'dĩri ẹzĩ ǎkó, ǎzini ĩmivé ẹ'yĩngará 'dĩri ẹzĩ ǎkó.

¹⁵ 'Bá ũdrǎ' bá gí rĩ pi ingakí dō kōpĩ gōó ídri rú drǎngará gálésĩ ku, tā 'bá ní 'yoó Múngú inga Kúrísítō ri gōó ídri rú drǎngará gálésíla gí 'dĩri, ĩri té adri ũnjō. Múngú ẹ inga té dō ĩri kuyé, ingakí té 'bá ũdrǎ' bá gí rĩ pi ku.

* **15:7 15:7** Yōkóbũ: Yōkóbũ cápítǎ 'dĩri agá rĩ ĩri Yēsũ vé ẹdrípĩ, ĩri 'bá Yēsũ ri ẹ'yĩ' bá gí Yērūsálémǎ gá rĩ pi vé drĩkoma. † **15:8 15:8** ĩri ní kpá gōzú índrészú má ẹndrẹtĩ gé: Yēsũ 'i' da 'i Pǎlũ ẹndrẹtĩ gé ísú ǎkūdē ĩri ri 'bá Yēsũ ǎ pámvú ũbĩ' bá rĩ pi ọcũ. † lǎ Ẹzĩ 9:1-6.

16 'Bá ũdrā' 'bá gí rī pi ingakí dō kōpi gōo ídri rú ku, ĩri lū kīnī ingakí Kúrísítō ri gōo ídri rú kuyé.

17 Ingakí dō Kúrísítō ri gōo ídri rú drāngará gálésī kuyé, ĩmivé ẹ'yīngará 'dīri ẹzī ākó, ĩmi drī ĩmivé ũnjikānyā agá ũgōgō.

18 ĩri té lū kīnī 'bá ũdrā' 'bá Kúrísítō agá rī pi mụ ácí gé.

19 'Bá 'bākí dō ẹsī Kúrísítō drīgέ 'yéná 'bá ní āyīkō ĩsúzó ānī vū drīgέ nōgó, ĩzāngā 'bávé rī aga rá, ĩri 'bá vū drīgέ nōgó rī pi vé rī ndē.

20 'Bo ádarú Múngú inga Kúrísítō ri gōo ídri rú drāngará gálésīla rá, adri sū úri ĩfūúpi drīdrī rī tīnī, 'dīri lū 'bá ní uletere 'yozú kīnī, ĩri ímú 'bá ũdrā' 'bá gí rī pi inga gōo ídri rú rá.

21 'Bá ālu íjī drā vū drīgέ nōgó nī, 'bá ālu zī 'bá ní létī úmvúlésī 'bá ingazú gōzó ídri rú drāngará gálésī rī nī.

22 Ādāmā † íjī drā 'bá drīgέ, 'bá céré ũdrādrā, kúru Kúrísítō ā tā sī, ĩ ímú 'bá inga gōo ídri rú drāngará gálésīla rá.

23 'Bo 'bá ri íngángará rī vé sá tē, Kúrísítō íngá gōo ídri rú drāngará gálésī drīdrī gí, úmvúlésī kādō ĩgōo, ĩ ímú ĩrivé 'bá rī pi inga gōo ídri rú.

24 Kúru Kúrísítō kādō ímú ũkpō índrī ũnjī rī pi vé rī ndéé céré, vūdrī ní gé, ú'dú ũdū vé rī kúru ícá, ĩri kúru mālūngā rī ẹzī gō Ẹtẹpi Múngú drīgέ.

25 Kúrísítō ri mālūngā rī ru cīngbá cazú ĩri ní pá 'bāzú ívé ari'ba rī pi drīgέ céré.

26 Ārī' 'bá ũdū ĩ ní ímú 'dījī drāá rī, ĩri drā 'i.

27 Ā'diātāsīyā sīkí bükū Múngú vé rī agá kīnī, "Múngú sē ĩri ní ũkpō adrizú āmbúgú ngá rī pi drīgέ céré." Tā 'dīri lū uletere 'yozú kīnī, Múngú adri Kúrísítō ā pálé gá ku, ā'diātāsīyā Múngú 'bā ngá rī pi ārēvú céré Kúrísítō ā pálé gá nī.

28 Ngá rī pi ārēvú céré 'bākí dō Mvá Múngú vé rī ā pálé gá gí, Mvá rī gō 'i 'bā Múngú ngá rī pi ārēvú 'bāápi céré 'i ā pálé gá rī ā pálé gá. Kúru ũkpō Múngú vé rī gō adri ngá rī pi drīgέ vūrā gá sī céré.

29 Ingakí dō 'bá ũdrā' 'bée gí rī pi gōo ídri rú drāngará gálésī ku píri, ngá ĩ ní rizú bātízīmū sēzú 'bá rī pi ní 'bá ũdrā' 'bée gí rī pi pazú rī ā'di? 'Bá ũdrā' 'bá gí rī pi íngakí dō gōo ídri rú drāngará gálésī ku píri, ngá ĩ ní rizú bātízīmū sēzú 'bá rī pi ní kōpi ā tā sī rī ā'di?

30 Ngá 'bá ní rizú 'bā sēzú ĩzāngā nyazú sá céré sī rī ā'di?

31 Má ẹdrīpījī má ọmvúpījī, ádarú ú'dú céré ma ri ĩzāngā nya drādrā ẹ tī ĩsú. Má ā'yī drāngará rá, ā'diātāsīyā ma āyīkō sī tā Kúrísítō Yésū 'bávé Úpí ní 'oó ĩmi ní rī sī.

32 Á 'dī dō ẹ'dī 'bá Ẹfésō gá sū' 'bá ngá ātra tīnī 'dī' 'bée be yīkī 'bá áda vé ni sī, tā múké má ní ĩsú 'a ni gé 'dīgέ rī ā'di? Dō ingakí 'bá ũdrā' 'bée gí rī pi gōo ídri rú drāngará gálésī ku,

"Lē 'bá nyakí ínyá, āzini 'bá mvukí ngá,

ā'diātāsīyā drū sī 'bá ũdrādrā."

33 Lē 'bá āzi ā ũ'bā ĩmī mī ku. "Ũndī rúngará 'bá ũnjī be rī, ĩri adringará múké rī izaza."

34 Lē ĩmi újákí ĩmivé yīkī tā múké 'ozú, ĩmi kukí ũnjikānyā 'ongará ānī, ā'diātāsīyā ĩmi āsámvú gé, 'bá urukọ nīkí Múngú ri kuyé. Á 'yo tā 'dīri 'dīni, ā sē rī ĩmi ní drīnjá.

'Bá íngápi gōo ídri rú rī vé rú' 'bá

35 'Bá āzi ri ícọ zī kīnī, "Ī ímú 'bá ũdrā' 'bá gí rī pi íngá gōo ídri rú íngóni? Kōpi ā rú' 'bá ri ímú adri íngóni?"

36 'Bá tā zījīpi 'dīni rī azakaza rú! Úri 'bá rī ní saá nyōọkú agá rī, ĩri űma ũgbále, ĩri íbī ĩfū ndō.

† 15:22 15:22 Ādāmā: Ādāmā ri 'bá Múngú ní 'dó gbii drīdrī rī. ĩri ẹtẹpi 'bá vū drīgέ rī pi vé ni céré. ĩrivé ũkú Ẹvā ri ẹndrẹpi 'bá vū drīgέ rī pi vé ni céré. 'Í lā 'dóngará 1-5. 15:27 15:27 Sāwumā 8:6 15:32 15:32 Ẫsáyā 22:13

37 Mi dō ngá sa, 'í sa ngá dụpí ìnógósí gí ní ku, mi úri ni sa. Sâ âzi ni sî, mi úri ùndú vé ni sa, dōku mi ngá âzi vé ni sa.

38 'Bo Múngú ri úri rĩ pi sê dụ ìndré rụ'ba be sũ 'î ẹsị ní lěé rĩ tịni, ìri sê úri ãlu ãlu ri ìndré rụ'ba be ívé ọsũkã vú sî.

39 Ngá ìdri be rĩ pi vé rụ'ba ìndrékí céré trú ku, 'bá áda vé rụ'ba túngú, ãnyápá rĩ pi vé rụ'ba túngú, ãríná rĩ pi vé rụ'ba túngú, 'bị rĩ pi vé rụ'ba túngú.

40 Ngá 'bũ gé 'dǎlé rĩ pi rụ'ba be, ãzini ngá vũ drĩgé nōgó rĩ pi rụ'ba be, 'bo rụ'ba 'bũ gé 'dǎlé rĩ pi vé d̄ngárá túngú, rụ'ba vũ drĩgé nōgó rĩ pi vé d̄ngárá túngú.

41 Ụtú vé d̄ngárá túngú, mbāá vé d̄ngárá túngú, línýá vé d̄ngárá túngú, línýá rĩ pi vé d̄ngárá céré ãndiãndí.

42 Íngángará dr̄ngárá gálésíla rĩ, ìri kpá adri sũ 'dĩri tịni. Rụ'ba ì ní s̄í 'bũ agá rĩ, ìri n̄maṇma, kádō ingáá gōó ìdri rú, gō drāá ku, ãzini gō n̄maá ku.

43 Ì rụ'ba drāápi gí rĩ s̄í 'bũ agá, ìnj̄kí ìri ku, kádō ìri ingáá gōó ìdri rú, ì gō ìri ìnj̄n̄j̄, ì ìri s̄í ku ùkpō ãkó, kádō ìri ingáá gōó ìdri rú, ìri gō adri ùkpō be.

44 Ì rụ'ba vũ drĩgé nōgó rĩ s̄í, ì ìri inga gō rụ'ba 'bũ gé 'dǎlé rĩ rú. Rụ'ba vũ drĩgé nōgó rĩ, ìri gō 'i újá rụ'ba 'bũ gé 'dǎlé rĩ rú.

45 S̄íkí Búkū Múngú vé rĩ agá k̄inī, "Bá Múngú ní 'dó gbií dr̄dr̄ rĩ Ādámā 'i, Ādámā gō ícá ìdri rú," 'bo Ādámā adriípi vúlé rú rĩ, ìri Kúrísítō 'i, Índrí ìrivé rĩ ri ìdri sē nĩ.

46 Rụ'ba 'bũ gé 'dǎlé rĩ ìmụ dr̄dr̄ kuyé, rụ'ba vũ drĩgé nōgó rĩ gbikí dr̄dr̄, v̄dr̄r̄ ni gé, rụ'ba 'bũ gé 'dǎlé rĩ ní ìmụzú.

47 Ágó ì ní gbií dr̄dr̄ rĩ Ādámā 'i, ìt̄kí ìri nyōókú gé, ágó vúlé rĩ Kúrísítō 'i, ìbí ìmụ 'bũ gélésíla.

48 'Bá vũ drĩgé nōgó rĩ pi ãrēvú céré, k̄opi ã rụ'ba sũ Ādámā vé rĩ tịni, 'bá 'bũ gé 'dǎlé rĩ pi vé rụ'ba ri ìmụ adri sũ Kúrísítō vé rĩ tịni.

49 'Bá adrikí sũ Ādámā ì ní gbií nyōókú s̄í rĩ tịni, 'bo 'bâ ìmụ adri sũ Kúrísítō ìmụpi 'bũ gélésíla rĩ tịni.

50 Má ẹdr̄p̄i má ọmv̄p̄i, á lē 'yoó ìmi ní 'd̄ini, 'bávé rụ'ba ìri ãrí be, ìri ngá n̄maápi n̄maṇma ni, ícó f̄í mālūngā Múngú vé adriípi nyonyo rĩ agá ku. §

51 Ìmi ȳkí dr̄i ma ká, á lē tā ì ní ùz̄ùz̄ù rĩ pi ùlūú ìmi ní. 'Bá ícókí ùdrāá céré ku,* 'bo ì ìmụ 'bâ rụ'ba újá rá.

52 Tā 'd̄iri ìmụ 'i nga mbēlēn̄á, sũ m̄i ní gaá rĩ tịni, ùmv̄lēs̄i kádō ìmụ j̄l̄égú vuú 'd̄ú 'd̄ú vé rĩ gé, 'bá ùdrā'bee gí rĩ pi ìmụ íngá gō ìdri rú, 'bâ k̄opi be céré, 'bâ rụ'ba ri gō 'i újá túngú, 'bâ gōkí rí drāá d̄i ku.

53 'Bávé rụ'ba drāápi n̄maápi n̄maṇma rĩ pi gō ì újá rá, k̄opi gōkí drāá ku, dōku k̄opi gōkí n̄maá ku.

54 'Bávé rụ'ba drāápi dr̄dr̄ nō'bee újáki dō ì ícá rụ'ba drāápi ku ni gí, tā ì ní s̄í Búkū Múngú vé rĩ agá rĩ kuru 'i nga f̄ú tị ni gé. "Ndēkí drā vé ùkpō gí."

55 "Drā, mívé ùkpō 'bâ ndēzú rĩ íngāá?"

Drā, mívé ùkpō rizú 'bâ ú'd̄izú rĩ íngāá?"

56 Ùnj̄k̄anyā ri ùkpō be, ìri sē drā ri 'bâ ú'd̄i ãní, t̄áimb̄i ri sē ùnj̄k̄anyā ri ùkpō ìsú nĩ.

57 'Bá s̄ekí ọwō'd̄if̄ô Múngú ní, ìri ní Úpí Yēsū Kúrísítō ri ìp̄éé ìmụ 'bá ní ùkpō s̄éé, 'bá ní ùnj̄k̄anyā vé ùkpō ndēé rĩ s̄í.

58 Má ẹdr̄p̄i má ọmv̄p̄i, lē ìmi tukí pá t̄it̄i. Lē tā ázi ã j̄i ìmi f̄úú

15:45 15:45 Í'dóngará 2:7 § 15:50 15:50 Átángá v̄er̄es̄i 'd̄iri agá rĩ lū 'bá ní k̄inī, lē 'bâ ìs̄úkí rụ'ba 'bũ gé 'dǎlé rĩ, 'bâ f̄íkí rí m̄uy adrií mālūngā Múngú vé rĩ agá. * 15:51 15:51 'Bá ícókí ùdrāá céré ku: Yēsū kádō ùmv̄lēs̄i ìmv̄i ìgōó vũ drĩgé nōó, 'bá dr̄i adri'ba ìdri rú rĩ pi ícókí ùdrāá céré ku. 15:54 15:54 Ìs̄ayā 25:8 15:55 15:55 Ọs̄yā 13:14

āmvé ku. Ụ'dụ céré lē ìmi ngakí ẹ̀zị Ụpí ní ẹ̀sị be céré. Lē ìmi n̄kí 'yozú kíní ẹ̀zị ìmi ní ngaá Ụpí ní rī drā kána ku.

16

Mũfēngā songará 'bá Múngú vé ngá ǎkó rī pi ní rī

¹ Ìmi kádō mũfēngā soó Múngú vé 'bá ngá ǎkó rī pi ní, á lē ìmi 'okí tã rī sũ má ní ẹ̀zị 'bá kánísā Gálátíyā vé rī agá rī pi ní rī tịni.

² Yīngā ǎlu ǎlu, 'bá ǎlu ǎlu ē í'dụ mũfēngā 'í ní ịsụ rī ǎ ụrụkọ, ǎ 'bā kú jélé gá, ǎ mba tã ni cĩngbá sá má ní cazú rī gé, má kádō caá, 'bá ǎzi ǎ gō rí ngá soó ku.

³ Kúru lē ìmi ụpēkí 'bá ìmi ní ndreé múké ni pi, á ca dō ìmi vúgá 'dílé gí, ma kúru kọpi pē mužú Yērúsálémā gá 'dǎá, kọpi ǎ jikí rí mũfēngā ìmi ní sēé rī mužú, ma kọkọbị sī sē kọpi drígé lūzú kíní ìmi ǎ'yíkí kọpi mũfēngā rī jị mužú nī.

⁴ Ìmi ụsụkí dō kíní má mụ ịndí, 'bá ícọ mụ kọpi be trụ rá.

Páülū ụfị ívé ẹ̀cị ǎ tã

⁵ Á mụ dō ẹ̀cị ǎngū Mǎkēdōnáyā vé rī agásí gí, ma ịgō ímụ ìmi ndre rá, ǎ'diātāsīyā má útú, á lē mužú ẹ̀cị ǎngū Mǎkēdōnáyā vé rī agásí.

⁶ Ma adri ìmi be sá be mǎdǎ, dōku ma adri ìmi be lókí kílóngóro vé rī* gé, ìmi kokí rí má ịzǎ ẹ̀cị má ní lēé mužú rī gé.

⁷ Á lē ku má ní mužú ìmi ndrezú sǎnǎ be mǎdǎ koro agazú agaga. Á 'bá ẹ̀sị, úmvúlésí ma ịgō ímụ ìmi vúgá 'dílé rá, ma ímụ adri sá be ǎco, Ụpí lē dō rá.

⁸ Á lē adrii Ẹ̀fésō gá nōgó cĩngbá cazú Ụ'dụ Pēnítikósitā vé rī gé,†

⁹ ǎ'diātāsīyā ịri drílé múké má ní ẹ̀zị ngazú nōgó, 'bo 'bá kárakará lēkí ẹ̀zị má ní ngaá rī ku.

¹⁰ Tīmōtéyō ca dō ìmi vúgá 'dílé gí, lē ìmi ē ẹ̀'yíkí ịri múké. Ịri ri ẹ̀zị Ụpí vé rī nga sũ má ní ngaá rī tịni.

¹¹ Lē 'bá ǎzi ǎ gā ịri ku. Lē ìmi ịpēkí ịri ịgōó má vúgá nōlé tǎkírí sī. Á lē ē ímụ má vúgá nōlé 'bá Yēsū ri ẹ̀'yī 'bá gí rī pi ǎ ụrụkọ 'bée be.

¹² Má ụ'bī ụkpō sī, á 'yo 'bá ẹ̀drípị ǎpólō ní, lē kọpi ǎ mukí ìmi ndreé 'bá Yēsū ri ẹ̀'yī 'bá gí rī pi ǎ ụrụkọ 'bée be. Ẹ̀sị ni ǎ'yī drí mužú sá nōri sī kuyé, 'bo ịri úmvúlésí mụ ìmi ndre rá.

Páülū vé átángá ǎ ụdũ

¹³ Lē ìmi adrikí mị be kọwụ, ìmi tukí pá títí ìmivé ẹ̀'yīngará agá, ìmi adrikí ụrī ǎkó, ìmi adrikí ụkpō ụkpó.

¹⁴ Tǎ ǎrēvú céré, lē ìmi 'okí lēngará sī.

¹⁵ Ìmi n̄kí rá Sētēfǎnásí pi ívé 'bá 'bētí ǎsámvú gé rī pi be, kọpi í'dókí ẹ̀sị ụjǎ drídrí ǎngū ǎkáyā vé rī agá 'dǎlé nī, kọpi ngakí ẹ̀zị 'bá Múngú vé rī pi ní ẹ̀sị be céré. Má ẹ̀drípị má ọmvúpị, á lē lūú ìmi ní 'díní,

¹⁶ lē ìmi ịnjikí 'bá dríkoma rú sũ Sētēfǎnásí pi tịni rī pi ịnjịnjị, ǎzini lē ìmi ịnjikí 'bá ụrụkọ ẹ̀zị nga 'bée ụkpō sī ìmi be trụ rī pi ịnjịnjị.

¹⁷ Ma ǎyīkō sī Sētēfǎnásí vé ícángará sī, Pōrūtūnátō vé ícángará sī, ǎzini ǎkáyīkō vé ícángará sī, ǎ'diātāsīyā kọpi kokí má ịzǎ sũ ìmi ní koó rī tịni.

¹⁸ Kọpi sēkí má ẹ̀sị ịsụ ǎyīkō rá, sũ kọpi ní sēé ìmí ẹ̀sị ní ǎyīkō ịsụ rī tịni. 'Bá 'díní 'dī 'bée, lē ìmi ịnjikí kọpi ịnjịnjị.

* **16:6 16:6** Lókí kílóngóro vé rī: ǎngū Ịsērélē vé rī gé 'dǎá, lókí kílóngóro vé rī gé, ẹ̀cị tungará ụkpó ụkpó, ǎ'diātāsīyā yīgọ rí 'dị ambamba, sē ǎngū rī igbe igbe. † **16:8 16:8** Ụ'dụ Pēnítikósitā vé rī: Ụ'dụ Múngú ní Ẹ̀lízú Jó rī pi tị gé sī rī kǎ mužú caá ụ'dụ pūkú tọwụ, vúdri ni gé, Ụ'dụ Pēnítikósitā vé rī ní ícázú. Ụ'dụ 'dǎri gé, Yǎhúdī rī pi ri ǎnyāngá ị ní ịkūnǎá ívé ọmvú agá rī pi ịjị Yērúsálémā gá sē Múngú ní, ǎzini kọpi ri ụ'dụ Múngú ní tǎimbị sēzú Mósē ní Ịrǎ Sínáyí vé rī drígé 'dǎri vé tǎ ígá. Kūrísítīyání rī pi ri ụ'dụ ị ní Ịndrí Uleterē rī ịpēzú 'bá Yēsū ri ẹ̀'yī 'bá gí rī pi ǎsúzú Ụ'dụ Pēnítikósitā vé rī gé 'dǎri vé tǎ ígá. 'Í lǎ Kǎlǎfe 28:26-31; Ẹ̀zị 2:1-4.

19 'Bá kánísā vé āngū Ēzīyā vé rī agá rī pi sēkí ĩmi ní mōdó. Ákúwílā pi Pírísílā be, 'bá ĩ úmú'bá Múngú ri zī'bá kōpivé 'bētī āsámvú gé rī pi be, sēkí ĩmi ní mōdó Úpí Yēsū ā rú sī.

20 Má édrípīi má ọmvúpīi adri'bée nōgó rī pi, sēkí céré ĩmi ní mōdó. Lē 'bá ālu ālu ā u'de ọgúpī ri ezīi bēdrī sī.

21 Ma Páũlũ 'i, á sī mōdó 'dīri sēé ĩmi ní m̄a drī sī.

22 'Bá rī lē dō Úpí ri ku, ĩ ĩri tri rá. Úpí, mí ímú mbēlē!

23 Ēsī múké Úpí Yēsū vé rī ā adri ĩmi be.

24 ĩmi Kúrísítō Yēsū ri ẹ'yī'bá gí 'dī'bée, á lē ĩmi céré lēlē.

**Kòkòbì ìrì ní Páulū ní sǐ
sěé 'bá
Kōrínítō
vé rǐ pí ní rǐ
Tā búkū rǐ vé rǐ ã
ũlũngará**

Páulū sǐ kòkòbì 'dìri kùrú Èfésō vé rǐ agá, lókí ìri ní rizú mužú Kōrínítō gá rǐ gé. Sǐ kòkòbì rǐ sěé mužú drǐdrǐ 'bá Yēsū ri ẹ'yǐ' 'bá gí Kōrínítō gá rǐ pí ní. Kōrínítō ri kùrú àmbúgú àngū Gírìkǐ vé rǐ agá. Páulū í'dó kánísá 'dǎlé, mu kòpì ndreé, àzini sǐ kòkòbì sěé kòpì ẹ ẹsì ímbázú àní, 'bo tā ùnjí rǐ pí áwíkí kuú kòpì àsámvú gé ùgògò. Kúru sǐ kòkòbì rǐ sěé kǐnǐ, à útúkí tā rǐ céré ícá múké àkùdē 'í ca drǐ 'dǎá kuyé.

Índré sǐ 'bá urukò tókí Páulū ri kǐnǐ Páulū áyú mǔfèngá kánísá vé rǐ létì múké ni sǐ kuyé, kòpì kǐnǐ Páulū adri 'bá áyúáyū tā 'oópi pìrì ni kuyé. Kòkòbì 'dìri agá, íngú 'í tā kárakarà sǐ ẹzì ì ní ù'dúkò múké Yēsū vé Múngú ní 'í zìjì ímú ùlūú rǐ vé tā sǐ. Páulū ímbá 'bá Yēsū ri ẹ'yǐ' 'bá gí rǐ pí ní létì múké kòpì ní ícózú 'bá Múngú vé rǐ pí ẹ ìzǎ kozú rǐ, àzini ímbá kpá kòpì ní létì ì ní ẹzì kánísá vé rǐ ngazú vǔrǎ urukò' 'bée agásǐ rǐ (cápítà 9-10).

1 Ma Páulū 'í, Múngú ní ìpěé adrii Kúrísítō Yēsū vé 'bá áyúáyū ni rú rǐ, 'bá sǐkí kòkòbì 'dìri Tímótéyō Yēsū ri ẹ'yǐ'pì gí rǐ be.

'Bá sǐkí sěé 'bá Múngú vé adri' 'bá kánísá kùrú Kōrínítō vé rǐ agá rǐ pí ní, àzini 'bá Yēsū ri ẹ'yǐ' 'bá gí àngū Àkáyǎ vé rǐ agá rǐ pí ní céré.

2 Ẹsì múké, àzini tákiri 'bá Ẹtẹpì Múngú vé rǐ, àzini Úpí Yēsū Kúrísítō vé rǐ ã adri ìmi be.

Múngú ri 'bá rǐ pí ẹ ẹsì ùmǐ nǐ

3 Lě 'bá íngúkí Múngú 'bávé Úpí Yēsū Kúrísítō Ẹtẹpì ri, ìri ri 'bávé

ìzàngá 'bá nǐ, àzini ìri ri 'bá ẹsì ùmǐ nǐ.

4 Tā ùkpó ùkpó kǎdō rií 'bá ịsú, Múngú ri 'bá ẹsì ùmǐ nǐ. Ìri sě tā ùkpó ùkpó ịsú dō 'bá rǐ pí, 'bá ùmǐkí rí kòpì ẹ ẹsì, sǐ Múngú ní 'bá ẹsì ùmǐ rǐ tìjì.

5 'Bá nyakí dō ìzàngá Kúrísítō ã rú sǐ, ìzàngá 'bá ní nyaá rǐ agá, Kúrísítō ri 'bá ẹsì ùmǐ aga rá.

6 Ìzàngá 'bá ní rií nyaá ẹzì Múngú vé rǐ agá nòri, ìri sě 'bá ícò ìmǐ ẹsì ùmǐ, ìmi pangará ịsú àní rá. Ìzàngá 'bá ní rií nyaá rǐ pí sǐ, Múngú ùmǐ dō 'bá ẹsì rá, ìri kpá ìmǐ ẹsì ùmǐ rá, sǐ ìri ní 'bá ẹsì ùmǐ rǐ tìjì. Ìmi ímú ẹsì úmbé ìzàngá rǐ ã nyangará gá, sǐ 'bá ní nyaá rǐ tìjì.

7 'Bá 'bǎkí ẹsì céré ìmi drǐgé, à'diātāsìyǎ ìzàngá ìmi ní nyaá rǐ sǐ nyo 'bá ní nyaá rǐ tìjì, 'bá nǐkí á má rá, Múngú ri ícò ìmǐ ẹsì ùmǐ rá, sǐ ìri ní 'bá ẹsì ùmǐ rǐ tìjì.

8 Ìmi 'bá ọgǔpìi Yēsū ri ẹ'yǐ' 'bá gí 'dǐ' 'bée, 'bá lěkí ìmi nǐkí tā ùkpó ùkpó 'bá ní ìzàngá nyazú àngū àmbúgú Ẹzìyǎ vé rǐ agá rǐ. Ìzàngá 'bá ní nyaá 'dǎri ndē 'bá ùkpò rá, 'bá nyakí ìzàngá ùnjí ùnjí, 'bá ụsǔkí déna 'bá ùdrǎ rá.

9 Adarú 'bá ụsǔkí déna 'bávé sá drǎngará vé rǐ ícò gí. 'Bo 'bá 'okí tā rǐ 'bávé ùkpò sǐ 'yozú kǐnǐ, 'bá ícókí gí 'dǐni kuyé, 'bá 'bǎkí ẹsì Múngú àvū ídrípì ìndǐ rǐ drǐgé.

10 Múngú pa 'bá drǎ sǐlé gá sǐ rá, ìri ícò 'bá pa mužú dǐjì dǐjì. Lě 'bá 'bǎkí ẹsì drǐ ni gé, ã pa rí 'bá mužú dǐjì dǐjì.

11 'Bá 'bǎkí ẹsì ìmi drǐgé, ìmi zìkí 'bá ní Múngú ri. 'Bá tré pí zìkí dō 'bá ní Múngú ri nǐ, 'bá tré pí kpá ímú ọwò'difò sě Múngú ní, ìri ní zìngará rǐ yìjì rá rǐ sǐ.

12 Bà ri 'bá íngú tā 'bá ní 'oó pìrì rǐ sǐ, àzini tā áda 'bá ní 'oó 'bá rǐ pí ẹndrẹtì gé rǐ sǐ, agaápi rá rǐ, tā pìrì 'bá ní 'oó ìmi àsámvú gé rǐ sǐ. 'Bá rikí 'bá ẹtǐjì Múngú rù' 'bá gá, ìrivé ẹsì múké rǐ sǐ, adri 'yozú kǐnǐ, 'bávé tā nìngará nyọkú nòri vé rǐ sǐ kuyé.

13 Tã 'bá ní sǐ sēé ĩmi ní rĩ, 'bá sǐkí átángá rĩ ē mị uletere, lãngárá ni mba ku, ĩri fi ĩmi drĩgέ mbēlēñá. Má ũsũ ĩmi ícó tã 'bávé rĩ nĩ múké,

14 'bo tã rĩ ã fi dō ĩmi drĩgέ ãndrũ múké kuyé drããāsīyã, ĩmi ímú tã rĩ nĩ múké ú'dú Úpí Yésũ Kúrísítō ní ĩgōzú rĩ gé, ĩmi céré ímú 'bã íngú, 'bã kpá ímú ĩmi íngú ú'dú 'dãri gé.

Páũlũ ũlũ tã 'í ní lēzú mužú Kōrínítō gá rĩ

15 Má ní ma útúzú lēzú mužú ĩmi ndrezú drĩdrĩ rĩ gé, á nĩ uletere 'yozú kínĩ, ĩmi 'bãkí éśí céré kuú 'bã drĩgέ, ĩmi té kōdō drĩlé múké ĩsú rá. Má gō té dō mužú ĩmi ndree rá, ĩmi té gō drĩlé múké ãzi ĩsú dǐi.

16 Má útú mávé tã 'dĩni, má kãdō lēé mužú ãngũ ãmbúgú Mākēdōnīyã vé rĩ gé 'dãá, ma pá tu ĩmi ndre ũgbále, má kãdō gōó ímví Mākēdōnīyã gá 'dãásĩ, ma kpá gō áwí ĩmi ndre dǐi. ĩmi kúru ma pē, mã 'de rí mužú ãngũ Yũdáyã vé rĩ gé 'dãá.

17 ĩmi ícó ũsũ 'yozú kínĩ, má újá mávé tã má ní útú rĩ rá ãsĩ. ĩmi ũsũkí má útú mávé tã múké múké kuyé? ĩmi ũsũkí má adri sũ 'bã urukọ'bée tã útú'bã 'yo'bée ma mužú rá, dōku á mužú ku rĩ pi tĩnĩ?

18 Ádarú Múngú ri éśí 'bã céré ku tã 'í ní lēé 'oó rĩ drĩgέ, 'bávé ú'dúkọ múké 'bã ní ũlũú rĩ újá 'i ku, ũnjō 'a ni gé 'dãáyo.

19 ã'diãtãsiyã Yésũ Kúrísítō Múngú Mvópí 'bã ní ĩrivé tã ũlũú ĩmi ní Sílã be, Tĩmōtéyō sĩ rĩ, ĩri ri njĩ tã áda Múngú vé rĩ 'o. ĩrivé tã 'bã ní ũlũú rĩ, ĩri tã áda, ũnjō 'a ni gé 'dãáyo.

20 Tã céré Múngú ní eziĩ 'bã ní rĩ pi, nga 'i fũú tĩ ni gé rá Kúrísítō ã rú sĩ. 'Bã ri tã áda Kúrísítō vé rĩ átá, ē íngúkí rí Múngú ri ãní.

21 Nóni Múngú sē 'bã ní ũkpō ĩmi be, sē 'bã ní pá tuzú tĩtĩ 'bávé e'yĩngárá agá Kúrísítō ã rú sĩ ãní. Múngú ũpē 'bã ĩmi be

22 ímú adriĩ 'bã 'i e'yĩ'bã áda áda ni pi rú. Múngú ĩpē ívé Índri Uletere rĩ ímú adriĩ 'bã éśí agá, lũzú 'bã ní kínĩ, ádarú 'i tã múké 'í ní eziĩ rĩ sē 'bã ní rá.

23 Ádarú á 'yo ĩmi ní 'dĩni, tã má ní 'oó rĩ pi Múngú nĩ rá. Tã ã pá má ní mužú Kōrínítō gá 'dĩlé kuyé rĩ, mã mužú rí átángá ũkpō ũkpō ĩzãngã sēepi ni átá ĩmi drĩgέ ku.

24 Tã 'bã ní lũú ĩmi ní kínĩ ĩmi e'yĩkí Yésũ ri 'dĩri, adri 'yozú kínĩ 'bã ri 'bã íngú, 'bã ndēkí céré nĩ 'dĩni kuyé, 'bã ri eziĩ nga ĩmi be, ã sē rí ĩmi ní ãyĩkō, ã'diãtãsiyã ĩmi tukí pá tĩtĩ ĩmivé e'yĩngárá agá.

2

1 Má ũsũ má éśí agá nōó, á gō ma endiĩ mužú ĩmi ndree dǐi ku, ã sē rí ĩmi ní ĩzãngã ku.

2 'Bo á sē dō ĩmi ní ĩzãngã, ã'di ri má ní ãyĩkō sē nĩ? 'Bã má ní ãyĩkō sē 'bã rĩ pi, ĩri adri 'yēñá ĩmi má ní ĩzãngã sēé ĩmi ní rĩ pi.

3 Tã má ní kōkōbĩ ũdũmbĩtã 'dĩri sĩzú sēzú ĩmi ní rĩ, ĩri 'dĩni. Má kãdō lēé mužú ĩmi ndree, tã ĩmi ní rii 'oó rĩ ã sē rí ĩzãngã mã éśí agá ku, lē tã ĩmi ní 'oó rĩ ã sē má ní ãyĩkō, ã sē kpá ĩmi ní ãyĩkō ĩndĩ. Á nĩ rá ĩmi ícó tã pĩrĩ 'o rá, ĩri má ní ãyĩkō sē, ĩri kpá ĩmi ní ãyĩkō sē.

4 Sã má ní kōkōbĩ rĩ sĩzú rĩ gé, ĩzãngã njō mã éśí, mũĩndrē alá mã mị rá. Adri 'yozú kínĩ, ĩmi ní ĩzãngã sēzú ku, ã lũ rí kínĩ, lēngárá má ní ĩmi lēzú rĩ, tã ni ãmbúgú mã éśí agá.

'Bã ũnjĩkãnyã 'oópi rĩ ã trũkí ĩri ĩrivé ũnjĩkãnyã agásĩ rá

5 'Bã rĩ sē dō 'bã ãzi ní ĩzãngã, sē ĩzãngã 'dĩri má ní kuyé, sē ĩzãngã 'dĩri ĩmi ní céré, á lē átángá rĩ átá ĩmi drĩgέ ũkpō sĩ ku.

6 'Bã ũnjĩkãnyã 'oópi 'dĩri, ĩmi átákí ĩrivé ũnjĩkãnyã ã tã drĩ ni gé, tã ĩ ní ĩri ĩrĩñázú 'dĩri ca gí.

7 Nóni ĩri sã ĩmi ní ĩri trũzú ĩrivé ũnjĩkãnyã agásĩ, ãzini ĩmi ní ĩri ē éśí

ũmĩzú, ã'diātāsīyā ĩzāngā ã gō rí ẹ̀sì ní ñǒó dǐjì ku.

⁸ Ádarú á lē 'yoó ĩmi ní, lē ĩmi ì'dakí ĩmivé lēngará 'bá ũnjĩkányā 'oópi rĩ ní.

⁹ Á sī kòkòbì 'dĩri sēé ĩmi ní, á lē ñǐjì dō ĩmi ícò tā má ní ẹ̀zìjì ĩmi ní 'dĩ'bée 'dụ nga rá.

¹⁰ 'Bá rĩ 'o dō tā ũnjì, ĩmi trũkí dō ĩri tā ũnjì ĩri ní 'oó rĩ agásì gí, ma kpá ĩri trũ rá. Ma ĩri trũ ĩmi tā sī Kúrísítō ẹ̀ndrẹ̀tì gé,

¹¹ ã'diātāsīyā Sātánā ẹ̀ ịsú rí lẹ̀tì ímúzá 'bá drĩ izazú ku. 'Bá ñĩkí tā Sātánā ní rií 'bá drĩ izazú rĩ áamá múké múké gí.

'Bá ẹ̀zì ùndĩ ú'dí rĩ vé rĩ nga'bá rĩ pi

¹² Má kã mujú caá kũrú Tũrówā vé rĩ gé 'dāá, Úpí zì má ní lẹ̀tì ú'dúkò múké Kúrísítō vé rĩ ùlũzú 'bá rĩ pi ní.

¹³ 'Bo má ní 'bá ógúpì Títò Yẹ̀sũ ri ẹ̀'yǐjì gí rĩ ịsú 'dálé kuyé rĩ sī, mà úmĩ tu pá kuyé. Kúru má ní 'bá Yẹ̀sũ ri ẹ̀'yǐ' 'bá gí rĩ pi kuzú, má ní 'dezú muzá Títò ri ndázú āngũ āmbúgú Mākēdōnīyā vé rĩ gé 'dāá.

¹⁴ Ōwō'dĩfō Múngú ní, ĩri ní 'bá drĩ kozú ẹ̀'dí ndézú Kúrísítō ã rú sī rĩ sī, āzini ĩri ní sēé 'bá ní ú'dúkò múké Kúrísítō vé rĩ ùlũzú muzá 'bá rĩ pi ní āngũ rĩ pi agásì rĩ sī. Kúru ú'dúkò múké 'bá ní ùlũú 'dĩri ayi muzá āngũ rĩ pi agásì sù ũdu ẹ̀jì be ngũúpì ndrĩndrĩ rĩ tìjì.

¹⁵ 'Bá kã ú'dúkò múké Kúrísítō vé rĩ ùlũú 'bá rĩ pi ní, ú'dúkò rĩ ínì kòpì ní sù ũdu ẹ̀jì be ngũúpì ndrĩndrĩ rĩ tìjì. 'Bá ú'dúkò rĩ ẹ̀'yǐ' 'bá rá rĩ pi, Yẹ̀sũ Kúrísítō pa kòpì ìvé ũnjĩkányā agásì rá. 'Bo 'bá ú'dúkò rĩ gā' 'bá ẹ̀'yǐgá sī rĩ pi, Múngú ri kòpì ĩrĩñā rá.

¹⁶ 'Bá gā' 'bá ú'dúkò múké rĩ ẹ̀'yǐgá sī rĩ pi, kòpì fi ĩzāngā dejepi ku rĩ agá, 'bá ú'dúkò múké rĩ ẹ̀'yǐ' 'bá rá rĩ pi, kòpì ídri 'dání'dání rĩ ịsú rá. Ā'di ri ũkpò be tā 'dĩri 'dụ nga nĩ? 'Bá ícókí tā 'dĩri 'dụú ngaá bā ku.

¹⁷ 'Bá kárakará pi ri tì Múngú vé rĩ ùlũ rizú ã'bú ịsúzá ānì. 'Bo 'bá 'bá tìjì ñǒ'bée, 'bá Múngú vé 'bá áyúáyú ní pi, 'bá ri tā áda Múngú vé rĩ ùlũ, 'bá ri ú'dúkò múké rĩ ùlũ Kúrísítō vé ũkpò sī, Múngú ri ú'dúkò múké 'bá ní rií ùlũú rĩ tē ndre nĩ.

3

Ūndĩ ĩ ní rujú ú'dí rĩ vé tā

¹ 'Bá íngúkí 'bá 'yozú kínì 'bá ndēkí 'bá rĩ pi cére nĩ yā 'dini kuyé. ĩmi lēkí 'bá āzi ã sī kòkòbì 'bávé tā múké rĩ lūzú sù 'bá ụrụkò'bée ní lēé rĩ tìjì? Dòku ĩmi lēkí kòkòbì sī 'bávé tā múké rĩ lūzú 'bá ụrụkò'bée ní?

² ĩmi 'dĩ'bée, ĩmi kòkòbì 'bávé rĩ. Ẹ̀zì múké 'bá ní ngaá rĩ, ĩ ndre ĩmì rú' 'bá gá 'dìgè. 'Bá rĩ pi cére ícò kòkòbì rĩ lā rá.

³ ĩmi kòkòbì Kúrísítō ní sī rĩ, kòkòbì Kúrísítō vé 'dĩri lū ẹ̀zì 'bá ní ngaá múké rĩ vé tā. 'Bo ĩmi adrikí kòkòbì ĩ ní sī gālāmū sī ni kuyé, dòku tǎimbì Mósē vé ĩ ní sī írā kpọlọ'bụ rú' 'bá gá rĩ kuyé. Múngú adriípi ídri rú rĩ vé Índrì sī ĩmivé tā kú 'bá ẹ̀sì agá nĩ.

⁴ 'Bá ñĩkí áamá múké, 'bá ní Kúrísítō ri ẹ̀'yǐjì gí rĩ sī, 'bá ícò fi mu adri Múngú be trú rá.

⁵ 'Bá ícókí 'yoó, tā 'bá ní 'oó rĩ, 'bá 'okí ũkpò 'bávé rĩ sī 'dini kuyé. ũkpò 'bá ní ẹ̀zì ngazú 'dĩri, íbí íngá Múngú vúgá.

⁶ Múngú sē 'bá ní ũkpò rizú ùndĩ ú'dí rĩ vé ẹ̀zì ngazú. 'Bo tǎimbì ú'dí 'dĩri sīkí tā ni kòkòbì agá kuyé, Índrì Uleterè rĩ ùlũ tā ni 'bá ẹ̀sì agá nĩ. Tǎimbì ụkụ ĩ ní sī 'dĩri, ĩri drā íjì, 'bo Índrì uleterè rĩ ídri sē nĩ.

⁷ Ā sīkí dō tǎimbì Mósē vé rĩ írā kpọlọ'bụ rĩ ã rú' 'bá gá múké múké drāáāsīyā, ĩri drā íjì 'bá drìgè. Múngú kã tǎimbì rĩ sēé

Mósē* ní, dīngará Múngú vé rī sē Mósē ɛndrɛtī dī ógú pōwŭpōwŭ. Dīngará pōwŭpōwŭ 'dāri ā ri dō áfiāfi drāāsiyā, 'bá Īsērélē vé rī pi ícókí mī 'bāá ndrezú sâ be aco ku.

8 Tāimbī rī vé sēngará sē Mósē ɛndrɛtī dī ógú pōwŭpōwŭ, 'bo Índrí Uleterē rī vé ógúngará ndē ógúngará tāimbī rī vé rī rá.

9 Tāimbī Mósē vé 'bâ jípi fípi drā agá 'dīri, ĩ dō ri íngú sŭ 'dīri tīnī pírí, ũndī ú'dí 'bá ní adrizú ānī Múngú ɛndrɛtī gé pīrī 'dīri, ícókí nyo ĩri íngú agaá rá ku?

10 Tāimbī Mósē vé rī ícókí íngú sŭ ĩ ní ũndī ú'dí rī íngú rī tīnī ku.

11 Tāimbī Mósē vé ĩ ní ótú rīi íngúngŭ rī nóni ri dɛdɛ, 'bo ũndī ú'dí rī ĩ íngú mŭzú nyonyo.

12 'Bá ní ɛsí 'bāá ũndī ú'dí rī drīgɛ rī sī, sē 'bá sēkí tī Múngú vé rī ũrī ākó.

13 'Bá adrikí sŭ Mósē bōngó í'dúpi 'í ɛndrɛtī ɔzŭzú cí, 'í ndre rī Múngú vé dīngará pōwŭpōwŭ 'dāri ku rī tīnī kuyé. Tā Mósē ní 'í ɛndrɛtī ɔzŭzú bōngó sī cí 'dīri, lē Īsērélē rī pi ā ndrekí Múngú vé dīngará pōwŭpōwŭ 'dīri vé áfīngará ku.

14 Īsērélē rī pi ɛ ɛsí tete, kádō rīi ũndī ũkŭ Mósē vé rī lāá kōpi ní, ngá āzi ní kōpi ā úmī ɔzŭzú cí rī sī, sē kōpi nīkí tā áda rī áamá kuyé. Kōpi ɛ'yīkí dō Kúrísítō ri gí, Kúrísítō ri ímŭ ngá kōpi ā úmī ɔzŭzúpi 'dīri zī rá.

15 Cīngbá āndrŭ sī, kádō rīi tāimbī Mósē vé rī lāá kōpi ní, ngá āzi ri kōpi ā úmī ɔzŭ cí, sē tā rī fi kōpi drīgɛ 'dāá ku.

16 'Bo 'bá rī újá dō ɛsí Úpí Yésŭ ri ɛ'yīzú gí, ngá úmī ni ɔzŭzúpi 'dīri, ĩri dɛ úmī ni gé sī rá.

17 Úpí ri Índrí, Índrí Úpí vé rī ású dō 'bá rī gí, ĩri sē 'bá rī drīwālā ísŭ tā múké 'ozú.

18 'Bo Úpí Yésŭ ówŭ bōngó 'bâ ɛndrɛtī ɔzŭzúpi rī 'bá ɛndrɛtī gé sī gí, sē nóni 'bâ ícókí Índrí Úpí vé dīpi pōwŭpōwŭ rī ndre rá, sŭ 'bá ní 'bâ ndreé mŭndŭrā agá rī tīnī. Nóni Índrí Úpí vé rī újá 'bâ adrii Yésŭ tīnī, ĩrivé dīngará ā dī rī pōwŭpōwŭ 'bá agá mŭzú 'dāni'dāni.

4

Ídri adriipi rŭ'bá ũdrí tīnī rī agá rī

1 Múngú vé ɛsí múké rī sī, sē ɛzī āmbúgú nōri 'bá drīgɛ nī, 'bá ícókí ɛzī rī adii 'bá drīgɛ sī ku.

2 'Bá 'okí tā ĩ ní rīi 'oó kírí kírí riipi drīnjá sēepi ni pi ku. 'Bá ũ'bákí 'bá āzi ɛ mī ku, 'bá újákí ũ'dúkó Múngú vé rī ũlŭú ũ'dŭ be túngú ku. Múngú nī rá 'bâ ri tā áda ũlŭ, 'bá tā be pīrī rī pi nīkí áamá rá 'bâ ri tā áda ũlŭ.

3 Ũ'dúkó múké 'bá ní ũlŭú 'dīri fi dō 'bá rī drīgɛ kuyé, 'dīri lŭ kīnī, 'bá 'dīri mŭ fi ĩzāngā dɛpī ku rī ā nyangará gá.

4 Sātánā 'i 'bāápi kú Múngú āzi rŭ vŭ drīgɛ nōgó rī, ɔzŭ 'bá Yésŭ ri ɛ'yī'bá kuyé rī pi ā úmī gí, sē ũ'dúkó múké Kúrísítō vé riipi dīpi 'dīri fi kōpi drīgɛ ku. Sē kōpi nīkí áamá 'yozú kīnī, Kúrísítō sŭ Múngú tīnī 'dīni ku.

5 Tā 'bá ní rīi ũlŭú 'dīri, adri tā 'bávé ni kuyé, 'bâ ri Yésŭ Kúrísítō vé tā ũlŭ 'yozú kīnī, ĩri Úpí. 'Bâ átí'bá ĩmivé ni Yésŭ ā rŭ sī.

6 Múngú ótú 'yoópi kīnī, "Lē ũtŭná ā dī āngŭ bípi nīpi cīcī rī agá" rī, sē ũtŭná ívé rī ri dī 'bá ɛsí agá. Ũtŭná 'dīri lŭ 'bá ní Múngú vé dīngará pōwŭpōwŭ 'bá ní ndreé Kúrísítō ɛndrɛtī gé rī.

7 Ngá múké ũnyī be ambamba 'dīri, ĩri adri 'bávé rŭ'bá ũdrí tīnī ɔfŭzúpi ɔfŭ ɔfŭ rī agá, 'dīri lŭ kīnī

* 3:7 3:7 Mósē: Yōsépā kā drāá gí, 'bāgŭ Ējɛpétō vé rī 'bâ anjī Īsērélē vé rī pi ɛzī ngaá túgɛrī rŭ caá ílī mŭdŭrŭlŭ sŭ (400). Kuru Múngú ní Mósē ri ĩpézú ímŭzú anjī Īsērélē vé rī pi pazú adringará túgɛrī rŭ rī agāsī. Múngú sē tāimbī rī Mósē ní, ā lŭ anjī Īsērélē vé rī pi ní, sɛzú ĩ ní tāimbī rī zīzú tāimbī Mósē vé ni ānī. Tīkí Mósē ri ísŭ ākŭdē ílī rī ca ɛlīfŭ ālu mŭdŭrŭlŭ sŭ (1,400), ísŭ ākŭdē tīkí drī Yésŭ ri kuyé. Í lā Wŭngará 2-24. 4:6 4:6 Í'dóngará 1:3

ngá múké ũnyĩ be ambamba 'dĩri vé ũkpō íbí íngá Múngú vúgá, adri 'yozú kínĩ, íbí íngá 'bá vúgá kuyé.

8 'Bá nyakí ĩzāngā lētĩ be āndiāndĩ, 'bo ĩzāngā rĩ agásĩ 'bá agakí rá. ĩzāngā 'bá ní nyaá 'dĩri ē iza dō 'bâ drĩ izaza drāāāsīyā, 'bá kukí ẹzĩ rĩ kuyé.

9 'Bá rĩ pi ọcūkí 'bâ ambamba, 'bo Múngú ku 'bâ kuyé. Kọpi ũgbākí 'bâ u'deé vūgá, 'bo 'bâ ũdrākí kuyé.

10 'Bâ rĩ ĩzāngā nya sũ Yēsũ ní nyaá ívé drāngará gá 'dāri tĩnĩ, ā ndrekí rĩ ídri Yēsũ vé rĩ ānĩ 'bâ rụ' 'bá gá bēnĩ.

11 'Bá ní rĩ ẹzĩ Yēsũ vé rĩ ngaá rĩ sĩ, sē 'bâ rĩ ĩzāngā nya ũnjĩ ũnjĩ drādrā ē tĩ ịsũ, ídri Yēsũ vé rĩ ē 'i'da rĩ 'i 'bâ rụ' 'bá ímụpi drāāpi drādrā rĩ gé.

12 Kúru 'bâ rĩ ĩzāngā nya ũnjĩ ũnjĩ ụ'dúkọ múké 'bá ní rĩ ũlũũ rĩ ā tā sĩ, ĩmi ịsúkí rĩ ídri 'dāni'dāni rĩ ānĩ.

13 Síkí Búkũ Múngú vé rĩ agá kínĩ, "Má ẹ'yĩ Múngú rĩ gí, má átá tā rĩ ma 'i." Ẹ'yīngará ālu ālu 'dĩri ní adrii 'bá ẹsĩ agá anigé rĩ sĩ, sē 'bá átákí kpá tā 'dĩri nĩ,

14 ā'diātāsīyā 'bá nĩkí rá, Úpí Yēsũ ká drāá, Múngú inga ĩri gōó ídri rú ũzi. 'Bá kādō ũdrāá, Múngú rĩ kpá úmvúlésĩ 'bâ inga gōó ídri rú ũzi, sũ ĩri ní Yēsũ rĩ ingaá gōó ídri rú rĩ tĩnĩ. Múngú rĩ úmvúlésĩ 'bâ 'dụ ĩmi be, jĩ mụ adri 'i be trụ, vūrā ívé adrizú rĩ gé.

15 ĩzāngā 'bá ní nyaá kárakarā 'dĩ'bée, 'bá rikí nyaá ĩmi tā sĩ, ā sē rĩ 'bá kárakarā ā nĩkí rĩ ẹsĩ múké Múngú vé rĩ ānĩ, kọpi ā sēkí rĩ ọwō'difō Múngú ní, āzini kọpi ē íngúkú rĩ Múngú rĩ ānĩ.

Ẹsĩ 'bāngará Múngú drīgē rĩ

16 Rụ' 'bá 'bávé nōri, ĩri dō rụ' 'bá ímụpi nmaápi nmanma ni drāāāsīyā, lē 'bâ adrikí ụrĩ sĩ ku, ụ'dụ céré Múngú rĩ sē 'bávé índrí rĩ adri mụzú ũkpó ũkpó.

17 ĩzāngā 'bá ní rĩ nyaá nōri, ĩri mādā, ụdũ ni anigé, ĩri 'bá ní lētĩ zĩ fízú mụzú dīngará deępi ku adriipi

mụzú 'dāni'dāni rĩ ịsúzú. Dīngará 'dĩri ndē ĩzāngā 'bá ní nyaá rĩ rá.

18 Lē 'bâ rikí 'bâ ụsũ drāā ĩzāngā 'bá ní rĩ nyaá lókí nōri agá rĩ sĩ ku, múké ni, lē 'bâ 'bākí ẹsĩ tā 'bá ní drĩ ndreé kuyé 'dā'bée ụsũzú, ā'diātāsīyā ĩzāngā 'bá ní rĩ nyaá rĩ ụdũ be. 'Bo tā múké 'bá ní ndreé 'bâ mĩ sĩ kuyé, 'bá ní mụ ịsũ drĩdrĩ 'dālé rĩ, ĩri ụdũ ākó.

5

Rụ' 'bá 'bá ní mụzú adrizú 'bũ gé 'dāá rĩ

1 'Bá nĩkí rá 'yozú kínĩ, rụ' 'bá 'bá ní rizú adrizú ānĩ vū drīgē nōgó rĩ, adri sũ mōrōgó 'bá ní rizú adrizú 'a ni gé rĩ tĩnĩ. Ídri 'bávé rĩ fū dō rụ' 'bá rĩ agásĩ gí, Múngú rĩ 'bá ālu ālu ní jó sị mụzú adrizú 'a ni gé. Jó ĩ ní sị 'dĩri, 'bá áda sị nĩ kuyé. Jó 'dĩri, ĩri rụ' 'bá ú'dí 'bá ní mụzú adrizú ānĩ 'bũ gé 'dāá nyonyo rĩ.

2 'Bá āndēkí nōni rụ' 'bá nōri vé tā sĩ gí, 'bá lēkí mụ adrii jó Múngú ní sị 'bá ní 'bũ gé 'dāá rĩ agá, 'bâ ịsúkí rĩ rụ' 'bá ú'dí bēnĩ.

3 'Bũ gé 'dālé, 'bâ adri rụ' 'bá be, 'bá ícókí adrii índrí rú rụ' 'bá ākó ku.

4 'Bá āndēkí nōni rụ' 'bá mōrōgó rú nōri vé tā sĩ gí, 'bâ rĩ tā ẹnjĩnĩ 'dụ, ā'diātāsīyā 'bá lēkí adrii rụ' 'bá mōrōgó tĩnĩ nō'bée agá ku, 'bá lēkí adrii rụ' 'bá drāāpi drādrā nō'bée be ku, 'bá lēkí mụ adrii jó 'bũ gé 'dāá rĩ agá, ā újákí rĩ 'bá ní rụ' 'bá ú'dí drāāpi ku 'dāri sēé áyu.

5 Múngú útú 'bá ní tā rụ' 'bá ú'dí rĩ vé rĩ nĩ. ĩpē ívé Índrí Uleterere rĩ ímụ adrii 'bá ẹsĩ agá, lūzú 'bá ní kínĩ, ádarú 'i tā múké 'i ní ẹzĩ 'dĩ'bée sē 'bá ní rá.

6 Sā céré sĩ, 'bá nĩkí áma uleterere 'yozú kínĩ, 'bá ní drĩ adrizú 'bávé rụ' 'bá nō'bée agá rĩ gé, 'bâ āsámvú vū Úpí be rará rú.

7 'Bâ rĩ tā rĩ 'dụ nga 'bávé ẹ'yīngará sĩ, adri tā 'bá ní ndreé rĩ pi sĩ ku.

8 'Bá nīkí áamá uletere 'yozú kíní, 'bá lēkí 'bávé ídri ã fũ 'bávé rú' bá adri' bá mōrōgó t̄n̄i nō' bée agásī rá, 'bá lēkí muṣu adrií Úpí Yēsū be tr̄j̄ jó ĩri ní s̄j̄ 'bá ní 'bũ gé 'dāá r̄i agá.

9 'Bá dō ri adri nōgó, dōku 'bũ gé 'dālé, 'bá ẹs̄j̄ 'bā tā 'ozú āyīkō s̄z̄u Úpí Yēsū ní.

10 Tā 'bá ní rií 'oó vũ dr̄j̄gé nōgó r̄i, dō múké yā, dō ũnjí yā, 'bá ālu ālu ri ímú pá tu Kúrísítō ẹndr̄et̄j̄ gé, ĩri 'bávé tā l̄j̄ n̄i.

L̄et̄j̄ 'bá r̄i pi āsámuvú ícízú Múngú be r̄i

11 'Bá ní rií Úpí ri ĩnj̄j̄ r̄i s̄i, s̄e 'bá ri 'bá r̄i pi úbé, k̄opi ã újákí r̄i ẹs̄j̄ Múngú ri ẹ'ȳj̄z̄ú ān̄i. Múngú n̄i rá 'yozú kíní, 'bá ri tā 'o p̄ir̄j̄. Mā ũs̄j̄ ĩmi n̄kí kpá rá 'yozú kíní, 'bá ri tā 'o p̄ir̄j̄.

12 'Bá lēkí 'yoó ĩmi ní kíní 'bá múké yā 'd̄ini ku. 'Bá ẏr̄uk̄o anigé 'okí tā p̄ir̄j̄ ku, k̄opi ri 'yo, ĩvé tā rií 'oó r̄i múké, k̄opi ri ĩ íngú ān̄i. ĩmi kádō rií adrií 'bá 'd̄ini 'd̄i' bée āsámuvú gé, 'bá lēkí ĩmi 'yokí k̄opi ní, 'bávé tā 'ongará múké.

13 'Bá dr̄j̄ ábá dō gí, ábá tā Múngú vé r̄i s̄i, 'bávé ȳj̄k̄j̄ dō p̄ir̄j̄, 'bávé ȳj̄k̄j̄ p̄ir̄j̄ 'd̄iri ĩmi tā s̄i.

14 Kúrísítō vé lēngará ĩri ní 'bá l̄z̄ú 'd̄iri, ĩri 'bá ní úvá s̄e tā ār̄evú 'd̄uzú ngazú ān̄i cére. 'Bá n̄kí áamá rá 'yozú kíní, ádarú Kúrísítō ri ālu, dr̄ā 'bá cére pi vé ũnj̄k̄anyā ã tā s̄i, 'd̄iri l̄ū 'yozú kíní 'bá ũdr̄ákí cére gí.

15 Kúrísítō dr̄ā 'bá cére pi ã tā s̄i. 'Bá Kúrísítō ri ẹ'ȳj̄' bá gí r̄i pi, k̄opi ídri ú' d̄i r̄i ĩs̄ú rá, 'bá ĩri ẹ'ȳj̄' bá gí r̄i pi gōkí adrií s̄j̄ ọtú ũku r̄i t̄n̄i ku. K̄opi tukí pá ĩ s̄i ọ' d̄úk̄ulegús̄i ku, k̄opi gō Kúrísítō dr̄āpi k̄opi ã tā s̄i, gōopi íngápi ídri rú r̄i vé tā 'o.

16 Kúru í' d̄ózú āndr̄ū muzú dr̄j̄dr̄j̄, l̄ē 'bá rikí 'bá r̄i pi vé tā l̄j̄j̄ ȳj̄k̄j̄ 'bá áda vé ni s̄i ku. Ọtú 'bá rikí Kúrísítō vé tā l̄j̄j̄ s̄j̄ 'd̄iri t̄n̄j̄, 'bo nóni 'bá l̄ikí ĩrivé tā s̄j̄ 'd̄iri t̄n̄j̄ ku.

17 Kúru 'bá r̄i ẹ'ȳj̄ dō Kúrísítō ri gí, Múngú új̄á nóni ĩri ícá 'bá ú' d̄i rú ni

gí, ĩrivé tā rií 'oó ũku r̄i de 'i gí, ĩri nóni ri tā ú' d̄i ni 'o.

18 Múngú 'o tā 'd̄i' bée cére n̄i, ĩp̄ē Kúrísítō ri ímú 'bá āsámuvú údé 'í be n̄i. Múngú s̄e nóni 'bá ní ẹz̄j̄ rizú 'bá r̄i pi āsámuvú ícízú 'í be.

19 Tā 'bá ní 'yoó r̄i, ĩri 'd̄ini, Múngú ĩp̄ē Kúrísítō ri ímú 'bá r̄i pi āsámuvú údé 'í be, tr̄ū k̄opi ĩvé ũnj̄k̄anyā agásī gí. Múngú s̄e nóni 'bá ní ẹz̄j̄ rizú 'bá r̄i pi āsámuvú ícízú 'í be.

20 'Bá 'bá ri' bá Kúrísítō vé ú' d̄úk̄o múké r̄i ũl̄ū' bá ĩri ã v̄ūrā gá ni pi, Múngú ri 'bá áyú ri ú' d̄úk̄o r̄i ũl̄ū ĩmi ní. 'Bá mākí ĩmi dr̄j̄ ĩr̄j̄ s̄i Kúrísítō ã rú s̄i, l̄ē ĩmi ícíkí ĩmivé āsámuvú Múngú be r̄i.

21 Kúrísítō 'o ũnj̄k̄anyā kuyé! 'Bo Múngú 'd̄u ĩrivé tā 'bāá s̄j̄ 'bá ũnj̄k̄anyā 'oopi ni t̄n̄j̄ 'bā tā s̄i, 'bá adrikí r̄i ān̄i p̄ir̄j̄ Múngú ẹndr̄et̄j̄ gé.

6

1 'Bá ri' bá ẹz̄j̄ nga' bá Múngú ní ĩmi be nō' bée, 'bá mākí ĩmi dr̄j̄ ĩr̄j̄ s̄i, ẹs̄j̄ múké Múngú vé ĩ ní tā ni ũl̄ū 'd̄iri, l̄ē ĩmi gākí ku.

2 S̄ikí Búkū Múngú vé r̄i agá, Múngú k̄n̄i,

“S̄á má ní l̄z̄ú mí ĩz̄ā kozú r̄i gé,
á ȳj̄ mi rá,

ú' d̄ú pangará vé r̄i gé,
á ko mí ĩz̄ā rá.”

ĩmi ndrekí dr̄j̄ ká! S̄á r̄i ícá nóni gí, s̄á n̄ori ĩ ní ĩmi pazú ĩmivé ũnj̄k̄anyā agásī r̄i.

Páulū nya ĩz̄āngā

3 Ẕz̄j̄ 'bá ní ngaá r̄i agá, 'bá lēkí ẹ ĩs̄úkí ũnj̄k̄anyā 'a ní gé ku, ã uga rí l̄et̄j̄ 'bá l̄ē' bá Kúrísítō ri ẹ'ȳj̄' bá r̄i pi ní ku.

4 'Bá átí' bá Múngú vé ni, ẹz̄j̄ 'bá ní rií ngaá Múngú ní r̄i, ĩri l̄ū 'yozú kíní, ádarú 'bá ri tā Múngú vé r̄i 'd̄u nga. ĩz̄āngā 'bá ní nyaá kárakará r̄i pi agásī, tā ũkpó ũkpó 'bá ní ĩs̄ú r̄i pi agásī, 'bá rikí ẹs̄j̄ úmbé ĩz̄āngā r̄i ã nyangará gá.

5 Ūgbākí 'bâ ũnjí ũnjí, ú'békí 'bá jó rizú āngũ ũ'yīzú rī agá, 'bá nyakí ĭzāngā 'bá bītríká rī pi drīgé ambamba, 'bá ngakí ězī ũkpō sī, 'bá āndēkí ambamba, 'bá rikí adrii ěbīrī sī, 'bá kokí ụ'dụ kuyé.

6 ĭzāngā 'bá ní ĩsú kárakará 'dī'bée agásī, 'bá adrikí ěsī be ule, 'bá nīkí tā ambamba, 'bá 'bākí ěsī mādā, 'bá adrikí ěsī be múké. ĩndrī Uleterē rī, ĩri 'bá be trú, lēngará 'bá ěsī agá rī, ĩri lēngará áda.

7 Tī 'bá ní sēé rī, ĩri tā áda. Múngú sē 'bá ní ũkpō ězī rī ngazú. 'Bá rúkí tā pīrī rī drī ĩrī sī, ě'dí 'dizú ānī.

8 'Bá rī pi dō ri 'bâ ĩnjī rá yā, dō kōpi 'bâ idede yā, kōpi dō ri 'bâ ĩngú rá yā, dō kōpi ri 'bâ tritri yā, 'bâ ri ězī nga Múngú ní. 'Bo 'bá ụrukọ'bée ri 'yo kīnī, 'bá ngakí ězī Múngú vé rī ku.

9 'Bá ụrukọ'bée nīkí 'bâ kuyé, 'bo ĩmi nīkí 'bâ rá. 'Bá ĩsúkí ĭzāngā ũnjí ũnjí, 'bo 'bâ drī ídri rú. Ọcūkí 'bâ ũnjí ũnjí, 'bo ú'díkí 'bâ kuyé.

10 ĭzāngā 'bá ní nyaá kárakará rī agásī, āyīkō 'bávé rī de 'bá ěsī agásī kuyé. 'Bâ adrikí dō ngá ākó drāāāsīyā, tī 'bá ní sēé rī sē tā múké Múngú vé rī ga 'bá rī pi ě ěsī agá trétre. 'Bâ ngá ākó, 'bo tā múké Múngú vé rī pi ārēvú céré 'bávé ni.

11 Má ědrīpījī má ómvúpījī adri 'bá kūrú Kōrínító vé rī agá 'dīlé rī pi, 'bá lēkí lūú ĩmi ní uleterē 'yozú kīnī, 'bá lēkí ĩmi ambamba.

12 Lēngará 'bá ní ĩmi lēzú rī, 'bá kukí kuyé, 'bo ĩmivé lēngará ĩmi ní 'bâ lēzú rī, ísī nóni kú mādā gí.

13 Átángá má ní rīí átá ĩmi ní nōri, ma ri átá sū má ní átá anjī mávé rī pi ní rī tīnī. Lē ĩmi 'bākí ěsī 'bâ lēzú ụgúsílé be céré.

Lē ĩmi úmúkí ĩmi 'bá ũnjīkānyā 'o'bá rī pi be ku

14 Lē ĩmi úmúkí ĩmi 'bá ũnjīkānyā 'o'bá rī pi be ku. 'Bá tā 'o'bá pīrī rī

pi vé tā úmú 'i 'bá ũnjīkānyā 'o'bá rī pi vé rī be trú ku. Tā ụtúná vé rī pi úmúkí ĩ tā ĩnīná vé rī be ku.

15 Kúrísító pi nyo tā ālē 'du nga Bēlīyālā* be trú rá? 'Bá Yēsū ri ě'yījīpi gí rī vé tā ri nyo 'i rụ 'bá Yēsū ri ě'yījīpi kuyé rī vé rī be trú rá?

16 Ngá ĩ ní údé múngú rú rī pi vé tā úmú 'i Jó Múngú vé rī be ku. 'Bá ní adrii jó Múngú ídri rú rī vé ni rī sī, Múngú ní 'yozú kīnī, "Ma adri 'bá 'dī'bée āsámvú gé, ma ěcī kōpi be trú.

Ma adri Múngú kōpivé ni, kōpi adri 'bá mávé ni."

17 Úpí Múngú ní gōzú 'yozú kīnī, "Tā kōpivé ũnjí 'dī'bée ĩmi kukí ānī, ngá āzāvū rú rī pi ā úlókí ku.

Ma kúru ĩmi ě'yí ímú adri má be trú."

18 Úpí Múngú Ūkpō 'Dīpa ní 'yozú kīnī,

"Ma adri Ẹtēpī ĩmivé ni, ĩmi adri anjī āgō mávé ni, āzini ānjī ũkú mávé ni."

7

1 ĩmi mávé ũndī má ní lēlē rī pi, Múngú ězī 'bá ní tā 'dī'bée nī. Lē 'bâ ũjīkí ngá āzāvū rú rī pi 'bâ rụ 'bá gá sī, āzini 'bá ěsī agásī rá. Lē 'bâ ĩnjīkí Múngú ri, 'bâ adrikí uleterē Múngú tīnī.

Páulū ě ěsī ĩsú āyīkō

2 Lē ĩmi 'bākí ěsī 'bâ lēzú. 'Bá 'okí 'bá āzi ũnjí kuyé, 'bá sēkí 'bá āzi fīí tā ũnjí agá kuyé, 'bá 'dúkí 'bá āzi ā ngá mī mbamba sī kuyé.

3 Á 'yo tā 'dīri 'dīni adri 'yozú kīnī, ĩmi tōzú, ā 'okí rí ĩmi ũnjí yā 'dīni kuyé. Sū má ní 'yoó drīdrī rī tīnī, 'bá lēkí ĩmi lēlē. 'Bâ dō ri adri ídri rú, 'bâ adri mužú ĩmi be trú, dō drā ícá nī, 'bâ ũdrā ĩmi be trú.

4 Á 'bâ ěsī céré kú ĩmi drīgé. Sē má ĩngú ma ambamba ĩmi tā sī. ĭzāngā rī 'bá ma ĩsú 'bá kárakará rī pi, sē

* 6:15 6:15 Bēlīyālā: Rú Bēlīyālā 'dīri, ĩri rú āzi Sātānā vé rī, ĩri āmbúgú ĩndrī ũnjí rī pi drīgé. 6:16 6:16 Lēvītīkā 26:11-12; Yērēmīyā 32:38; Ězēkélē 37:27 6:17 6:17 ĩsáyā 52:11; Ězēkélē 20:34, 41 6:18 6:18 2 Sāmūélē 7:8, 14

má ní ẹ̀sì mbangará, àzini sè má ní àyìkò.

⁵ 'Bá kã caá àngũ Mākēdōniyā vé rī gé 'dālé, 'bá ɪ̀súkí sâ uvuzú ni kuyé. Tā ùnjí ùnjí ni pi ɪ̀súkí 'bâ létì be àndiãndí. 'Bá rī pi rikí útré 'bá drìgè, sè ỳrì fi 'bá ẹ̀sì agá ambamba.

⁶ 'Bo Múngú riipi 'bá ɪ̀zāngā nya 'bá rī pi ẹ̀sì ùmĩpi rī, ɪ̀pè Títò ri ímù, Títò vé ícángará ùmĩ 'bâ ẹ̀sì rá.

⁷ 'Bâ àyìkò sī Títò vé ícángará sī. Tā 'bá ní àyìkò sèepi rī, Títò ní tã ìmi ní 'ì ẹ̀sì ùmĩzú rī ɪ̀jì ùlũú 'bá ní rī sī. Ùlũ 'bá ní tã ìmi ní rizú mâ ɪ̀zāngā 'bázú rī, àzini ẹ̀sì ìmi ní 'bãá rizú mâ tã ỳsũzú rī. Tā 'dìri sè má ní àyìkò ambamba.

⁸ Kòkòbì má ní sī sè ìmi ní 'dìri ã sè dō ìmi ní ɪ̀zāngā ambamba drããsiyā, má vú nòlé, adri ùnjí kuyé. Drìdrì ni, mâ ẹ̀sì ñò rá, ã'diãtãsiyā á ñí rá kòkòbì má ní sī sè ìmi ní rī sè ìmi ní ɪ̀zāngā ambamba ìmĩ ẹ̀sì agá lókíjã be mādã, 'bo nóni mâ ẹ̀sì adri ɪ̀zāngā sī ku.

⁹ Nóni má ùnjí ẹ̀sì agá, adri 'yozú kìnĩ, ìmĩ ẹ̀sì ní ñò rī sī kuyé, ã'diãtãsiyā ẹ̀sì ìmivé ñòopi rī ã vùdrì gé, ìmi újaki ẹ̀sì rá. ɪ̀zāngā ìmi ní nyaá 'dìri, Múngú ã'yī tã ni nĩ, adri ìmi ní ùnjí kuyé.

¹⁰ Múngú sè dō 'bá rī ɪ̀zāngā nyaá, ɪ̀zāngā 'bá rī ní nyaá 'dìri, ɪ̀ri sè 'bá rī ẹ̀sì újã, ɪ̀ri ídri 'dãni'dãni rī ɪ̀sú rá, ícò ẹ̀sì 'bãá rizú ɪ̀zāngā 'í ní nyaá rī ã tã ỳsũzú ku. 'Bo 'bá riipi ɪ̀zāngā nyòókù nòri vé rī nyaápi, ẹ̀sì újapi ku rī, ɪ̀ri drãngará ɪ̀jì drì ni gé.

¹¹ Ìmi ndrekí drì ká, ɪ̀zāngā Múngú ní sè ìmi ní 'dìri, sè ìmi ri tã 'o 'dínì: Ìmi úvã be tã múké 'duzú ngazú àyìkò sèzú Múngú ní. Ìmi lèkí lũú 'yozú kìnĩ, ìmi tã ùnjí àkò. Ìmĩ 'a ve kòkòbì rī ã tã sī rá, sè ìmi ní ỳrì, sè ìmi 'bãkí ẹ̀sì lèzú ma ndrezú, ìmi 'bãkí úvã tã pìrì 'ozú, ìmi lèkí 'bá ùnjikãnyã 'oópi rī ɪ̀rĩjãá. Tã ìmi ní 'oó rī i'da uletere lũzú kìnĩ, ìmi ri tã pìrì 'o.

¹² Tã má ní kòkòbì 'dìri sèzú rī adri 'yozú kìnĩ, 'bá àzi 'o tã ùnjí, dõku 'okí tã ùnjí 'bá àzi rù 'bá gá yã 'dínì kuyé. Á sī kòkòbì 'dìri sè ìmi ní, Múngú ẹ̀ i'da ri ìmi ní kìnĩ, ìmi lèkí 'bâ ambamba.

¹³ Tã 'dìri ìmbã 'bâ ẹ̀sì ambamba.

Àyìkò gò kpá fií 'bâ ẹ̀sì agá àmbúgú Títò ní adrií àyìkò sī rī sī, ã'diãtãsiyā tã pìrì ìmi ní 'oó rī ìmbã Títò ẹ̀ ẹ̀sì rá.

¹⁴ Drìdrì ni, má íngú ìmivé tã Títò ní rá, tã àndúru má ní ùlũú Títò ní rī, ìmi 'dukí ngaá múké, ìmi sèkí má ní ɪ̀zāngā kuyé. 'Bá rikí àndúru ìmi ní tã áda rī ùlũú, íngúngará má ní ìmivé tã íngúzú ɪ̀ri ní rī tã áda.

¹⁵ Títò lè ìmi agaá rá, agaápi rá rī, ri tã ìmi ní 'ì tì yìzú yìyì 'dãri ã tã ígã, àzini tã ìmi ní 'ì ẹ̀'yìzú ɪ̀njĩngará be rī ã tã ígã.

¹⁶ Ma nóni àyìkò sī àmbúgú, ã'diãtãsiyā tã céré sī, á 'bã ẹ̀sì céré kú ìmi drìgè.

8

Ngá sèngará ẹ̀sì be céré rī

¹ Má édrìpìjì má ómvùpìjì, 'bá lèkí ìmi nìkí ẹ̀sì múké Múngú ní sè 'bá Yèsù ri ẹ̀'yì 'bá gí, adri 'bã kãnisã àngũ Mākēdōniyā vé rī agá rī pi ní rī.

² Kòpi ã rikí dō ɪ̀zāngā nyaá, àzini kòpi ã adrikí dō ngá àkò drããsiyā, kòpi rikí ngá sè ẹ̀sì be céré 'bã Yèsù ri ẹ̀'yì 'bã gí rī pi ẹ̀ ɪ̀zã kozú.

³ Á lè lũú ìmi ní kìnĩ, kòpi sèkí ngá kòpi ní ícò sè rī pi rá, kòpi sèkí àndò be. Ngá kòpi ní sè 'dì'bée, tã ni íbì íngã kòpi ẹ̀ ẹ̀sì agá.

⁴ Kòpi mākí 'bã úvã be céré kìnĩ, ɪ̀ lèkí mũfèngã soó sè 'bã Yèsù ri ẹ̀'yì 'bã gí, adri 'bã ngá àkò kùrù Yèrùsàlémã vé rī agá rī pi ní ɪ̀ndí.

⁵ Mũfèngã kòpi ní sè rī, kòpi sèkí ẹ̀sì be céré, aga 'bã ní lèé rī rá. Drìdrì ni, kòpi sèkí ɪ̀vé rù 'bã tã 'ozú Úpí ní, àzini tã 'ozú 'bã ní, sù Múngú ní lèé rī tìjì.

⁶ Títò í'dó àndúru mũfèngã rī ã songará ã tã ùlũú ìmi ní drìdrì nĩ,

kúru 'bá mākí ĩri, ã újá 'i gōó muḡ ẹ̀zị ĩmi ní mũfēngā sozú ẹ̀sị múké sị rĩ deḡ.

⁷ Tã ĩmi ní 'oó rĩ ndē 'bá ụrukọ 'bée vé rĩ rá. ĩmivé ẹ̀'yīngára ãmbúgu, tã ĩmi ní rii átá rĩ pi múké, ĩmi úmĩ be, ĩmi úvá be tã Múngu vé rĩ 'ozú, ĩmi lēkí 'bã ambamba. Nóni mũfēngā ĩmi ní lēé sēé rĩ, lē ĩmi sēkí ẹ̀sị múké sị, ã ndē 'bá ụrukọ vé rĩ rá.

⁸ Tã má ní 'yoó ĩmi ní 'dĩri, adri 'yozú kinni ma ri mĩ ĩmi ní ũkpō sị yã 'dini ku. Á lē n̄jĩ ádarú dō lēngára ĩmĩ ẹ̀sị agá rĩ, sũ 'bá ụrukọ mũfēngā so 'bá úvá sị rĩ pi vé rĩ t̄ni.

⁹ ĩmi n̄kí rá 'bávé Úpí Yēsũ Kúrísitō vé ẹ̀sị múké, ã adri dō ngá be ambamba drããsiyã, ĩmi tã sị, gō adrii ngá ãkó,* ã sē rí ĩmi adrikí rí ngá be ambamba.

¹⁰ Tã má ní lēé lūú ĩmi ímbázú rĩ, ĩri 'dĩ, lē ĩmi 'dúkí tã rĩ ngaá, sũ ĩmi ní ngaá ílĩ ájée rĩ agá rĩ t̄ni. Ílĩ ájée rĩ sị, ĩmi kinni, ĩmi lēkí 'dó ngá rĩ sēé dr̄dr̄ nĩ, ádarú ĩmi 'dókí sēé dr̄dr̄ rá.

¹¹ 'Bo nóni lē ĩmi útúkí ĩmi ngá sēé, sũ ĩmi ní 'dó sēé dr̄dr̄ rĩ t̄ni, lē ĩmi sēkí sũ ĩmĩ ẹ̀sị ní ũsũú lēé sēé rĩ t̄ni.

¹² Fēfē ĩmi ní lēé sēé rĩ, tã ni íbĩ dō íngá ĩmĩ ẹ̀sị agá, ĩri múké. Ngá índrēpi ĩmi dr̄gē rĩ, lē ĩmi ũsũkí sēé sũ ĩmĩ ẹ̀sị ní lēé sēé rĩ t̄ni, dō ĩmi dr̄gē 'dãáyo ká.

¹³ Tã má ní 'yoó 'dĩri vé ífífí, adri 'yozú kinni, ĩmi sēkí 'bá ụrukọ ní ngá, ĩmi ã adrikí ngá ãkó yã 'dini ku, lē ĩmi adrikí ngá be, sũ 'bá ụrukọ 'bée vé rĩ t̄ni.

¹⁴ Nóni ĩmi ngá be tré, ĩmi ícọ 'bá ngá ãkó rĩ pi ē ìzã ko ãní rá. Vúlé 'dĩi, ngá de dō ĩmi dr̄gē sị gí, kōpi gō ĩmi ìzã ko nĩ. ĩmi 'okí dō sũ 'dĩri t̄ni, ĩmi ímú ngá ãlē ĩmi ãsámvú gé sị trú,

¹⁵ sũ Búkũ Múngu vé rĩ ní 'yoó rĩ t̄ni, “‘Bá ãnyāngā rĩ ìkũnāpi

ãmbúgu rĩ, ìmbítã ni ku 'i kuyé, 'bá ãnyāngā rĩ ìkũnāpi mādānjá rĩ, ìrivé ãnyāngā ca ĩri ní rá.”

Pēkí T̄t̄o ri muḡ Kōrínítō gá.

¹⁶ Á sē Múngu ní ōwō 'dífō, ĩri ní T̄t̄o ní úvá sēé ẹ̀sị 'bázú ĩmi dr̄gē, sũ má ní ẹ̀sị 'bãá ĩmi dr̄gē rĩ t̄ni rĩ sị.

¹⁷ 'Bá kã 'yoó T̄t̄o ã mu ĩmi ndreé, ã'yĩ kinni, 'i mu rá. ĩrivé mungará ĩmi vúgá 'dīlé rĩ, 'bã tã ni kú 'í ẹ̀sị agá ìn̄gósí.

¹⁸ 'Bá lēkí 'bá ãzi Yēsũ ri ẹ̀'yīpi gí ni pēé muḡú T̄t̄o be ĩmi vúgá 'dīlé. 'Bá 'dĩri 'bá kãnisã vé rĩ pi ãrēvú céré íngúkí ĩri kinni, ĩri 'bá riipi 'dúkó múké rĩ ũlūupi ni.

¹⁹ 'Bá kãnisã vé rĩ pi ìpēkí ĩri nĩ, ã mu rí 'bá be trú, 'bã jiki rí mũfēngā ĩ ní sēé rĩ pi muḡú Yērusalēmã gá 'dālé. Ngá ĩ ní soó 'dĩri, ĩ Úpí ã rú íngú ãní, ĩri lū 'yozú kinni, 'bá 'bãkí ẹ̀sị rizú 'bá ngá ãkó rĩ pi ē ìzã kozú.

²⁰ Tã kōpi ní muḡú trú rĩ, 'bá ãzi ē ímú rí ũnjō 'lĩ mũfēngā ĩmi ní soó tã ni íngápi ĩmĩ ẹ̀sị agá 'dĩri vé tã sị ku.

²¹ 'Bo 'bá lēkí tã p̄ri 'oó Úpí Múngu ẹ̀ndrēti gé, 'bá céré ã n̄kí rí 'yozú kinni, 'bã ri tã p̄ri 'o.

²² 'Bá lēkí kpá 'bá ãzi pēé T̄t̄o pi rú 'bá gá 'bá ĩ ní ìpēé dr̄dr̄ 'dãri be, kōpi ã mukí rí ĩ be trú. 'Bá 'dĩri, 'bá ã'yĩkí ìrivé tã rá. Ádarú 'bá 'dĩri, 'bá n̄kí ìrivé tã ámá vú be kárakarã lūzú kinni, ĩri 'bá lēepi ìzã kōpi ni. Nóni ngá ĩri ní lēé sēé ìzã kozú rĩ aga ándúrú ĩri ní sēé dr̄dr̄ rĩ rá, ã'diãtãsiyã 'bã ívé ẹ̀sị céré kuú ĩmi dr̄gē.

²³ T̄t̄o ri má ógúpi, 'bã ri ẹ̀zị nga ĩri be trú ĩmi ìzã kozú. 'Bá ẹ̀dr̄p̄i 'dĩ'bee, 'bá kãnisã vé rĩ pi pēkí kōpi muḡú nĩ, kōpi ri Kúrísitō ri íngú.

²⁴ Kúru lē ĩmi 'dákí ĩmivé lēngára kōpi ní, 'bá kãnisã vé rĩ pi ã n̄kí

* **8:9 8:9** *Á adri dō ngá be ambamba drããsiyã, ĩmi tã sị, gō adrii ngá ãkó:* Yēsũ ri ngá be ambamba 'bũ gé 'dãá, ku ívé adringará múké 'bũ gé 'dãá rĩ, ímú adrii vū dr̄gē nōgó 'bá áda rú, nya ìzāngā ĩmi tã sị, ĩmi ísũkí rí tã múké agaápi rá ni bēnĩ. **8:15 8:15** *Wūngará 16:18*

rí áamá 'yozú kínĩ, tā 'bá ní rizú ĩmi íngúzú rĩ, ĩri tā áda.

9

Sokí mǔfēngā jǐ Yērúsālémā gá

¹ Ícò ku má ní kòkòbì sǐzú sǐzú ĩmi ní mǔfēngā ĩmi ní lǐé soó jǐ mǔzú Yērúsālémā gá 'bá Múngú vé rĩ pi ē ĩzā kozú rĩ ā tā sǐ,

² ā'diātāsíyā á nǐ rá ĩmi úvá be lǐzú ngá sǐzú ĩzā kozú. ĩmi 'bá adri'bá āngū Ākáyā vé rĩ agá rĩ pi, má íngú ĩmi ānǐ rá, á lū tā ĩmi ní ĩmi útúzá caá ílí ālu lǐzú ngá sǐzú 'bá Mākēdōnǐyā gá rĩ pi ní rá. Úvá ĩmi ní 'bāá ngá sǐzú 'dĩri, sē kòpi ní úvá ngá sǐzú.

³ Tā má ní lǐzú Tǐtō ri pǐzú mǔzú 'bá ĩrĩ be ĩmi vú 'dǐlé rĩ, á lǐ ĩmi sokí mǔfēngā rĩ kú ìnògòsǐ rǐi kòpi tǐé, sǔ má ní ẹzǐ ĩmi ní rĩ tǐnǐ. 'Dĩri lū 'yozú kínĩ, tā 'bá ní ĩmi íngúzú rĩ adri ũnjō ku.

⁴ 'Bá Yēsū ri ẹ'yǐ'bá gí āngū Mākēdōnǐyā vé rĩ agá rĩ pi ē ìmúkí té dō má vú sǐ ĩndĩ, kòpi ìsúkí té dō ĩmi sokí mǔfēngā rĩ ìnògòsǐ gí kuyé, ìsúzú á lū ĩmi ní gí, ma té drǐnjá ìsú rá, 'bo ĩmi tǐ drǐnjá ìsú ambamba.

⁵ Kúru má ũsǔ, á lǐ Tǐtō ri pǐé 'bá ụrukọ'bée be mǔyú ĩmi vúgá 'dǐlé, kòpi ā múkí rǐ ìsú mǔfēngā ĩmi ní ā'yǐ sǐé rĩ, ĩmi sokí kú ìnògòsǐ gí. Mǔfēngā ĩmi ní lǐé sǐé rĩ, lǐ tā ni ē íngá ĩmǐ ẹsǐ agá, adri 'yozú kínĩ, ĩ tā ni lū ĩmi ní ũkpō sǐ 'dǐni ku.

Ūri ĩ ní rǐi āmbúgú rĩ

⁶ ĩmi ndrekí tā 'dĩri múké, “'Bá ọmǔvú 'āápi kǐnǐkǐnǐjá rĩ, ĩri ānyāngā ni ìsú kǐnǐkǐnǐjá, 'bá ọmǔvú 'āápi āmbúgú rĩ, ĩri ānyāngā ni ìsú āmbúgú.”

⁷ 'Bá lǐépi ngá sǐépi rĩ, tā ni ē íbí íngá ẹsǐ ni gé, mi dō ri ngá sǐ, lǐ mǐ sǐ ẹsǐ be céré, adri 'yozú kínĩ ĩ mǐ mí ní ũkpō sǐ 'dǐni ku. Múngú lǐ 'bá ngá sǐépi ẹsǐ be céré rĩ lǐlǐ.

⁸ Múngú ri ẹsǐ be múké, ngá ĩmi lǐé rĩ pi ārǐvú céré, ĩri sǐ ĩmi ní rá,

ĩmi adri ngá be ambamba, ĩmi ícò sǐ 'bá ụrukọ'bée ē ĩzā kozú rá,

⁹ sǔ Búkū Múngú vé rĩ ní 'yoó rĩ tǐnǐ,

“Múngú ri ngá sǐ 'bá ngá ākó rĩ pi ní, sǔ ẹsǐ ni ní lǐé rĩ tǐnǐ, ĩri tā 'o mǔzú pǐrǐ ũdǔ ākó.”

¹⁰ Múngú ri 'bá ọmǔvú 'ā'bá rĩ pi ní úri awa nǐ, ĩri 'bá rĩ pi ní ānyāngā awa nǐ. ĩri ĩmi ní úri saása ni sǐé nǐ, ĩri sǐ ĩmivé ngá ri va va, ĩmi ngá sǐ ambamba 'bá ngá ākó rĩ pi ní.

¹¹ Ádarú Múngú ri ĩmi ní ā'bú sǐ létǐ be āndiāndǐ, ĩmi sǐkǐ rǐ ngá 'bá rĩ pi ní ẹsǐ be céré. ĩmi sǐkǐ dō ĩmivé ngá 'bá ngá ākó rĩ pi ní, ĩri sǐ kòpi ọwō'dǐfō sǐ Múngú ní.

¹² Ngá ĩmi ní sǐé 'bá Múngú vé adri'bá ngá ākó rĩ pi ní 'dǐ'bée, ĩmi sǐkǐ ẹsǐ be céré agaá rá, ĩri sǐ 'bá kárakará pi ìmú Múngú ní ọwō'dǐfō sǐ.

¹³ 'Bá rĩ pi ìmú Múngú ri íngú ngá ĩmi ní sǐé 'dǐ'bée sǐ. Ngá ĩmi ní sǐé kòpi ní 'dǐ'bée, ĩri lū kǐnǐ, ĩmi ẹ'yǐkǐ ụ'dúkó múké Kúrísítō vé rĩ ā tā 'duyú ngaá rá.

¹⁴ Kòpi Múngú ri zǐ ĩmi ní ẹsǐ be céré, Múngú ní ĩmi ní ẹsǐ múké sǐé ĩ ĩzā kozú rĩ sǐ.

¹⁵ Ọwō'dǐfō Múngú ní, ĩri ní ívé Mvá sǐé fǐfǐ rú tā be āmbúgú āmbúgú rĩ sǐ. Tā 'bá ní rǐi átá ĩrǐvǐ tā sǐ 'dĩri, tā ni aga rá.

10

Páulū átá ívé ẹzǐ ā tā

¹ Ma Páulū 'i, á mā ĩmi Kúrísítō ẹsǐ be múké āzini tā be mǎdā rĩ ā rú sǐ. ĩmi ũsǔkǐ kǐnǐ, má ní adringará gá ĩmi āsámǔvú gé, ma ri 'o ũrǐ sǐ, má kǎdō fǔú ĩmǐ rú'bá gá sǐ rárá rú, ma íbí adri ũrǐ ākó ndō.

² 'Bá ụrukọ'bée 'yokí ũnjō sǐ kǐnǐ, 'bá ri tā 'o sǔ 'bá Múngú ri nǐ'bá kuyé rĩ pi tǐnǐ, sǐ má átá kòpi drǐgé ũkpō sǐ. 'Bo má kǎdō caá ĩmi vúgá 'dǐlé, lǐ ĩmi 'okí tā múké, má átá rǐ ĩmi drǐgé ũkpó sǐ sǔ má ní átá 'bá tā ũnjǐ 'o'bá rĩ pi drǐgé rĩ tǐnǐ ku.

3 'Bâ rikí dō adrií nyōókú drīgé nōgó drāāāsīyā, 'bá 'díkí ẹ'dí sū 'bá nyōókú drīgé rī pi ní rií 'dijí rī tīni ku.

4 Ngá ẹ'dí vé 'bá ní rizú ẹ'dí 'dizú ari'ba Múngú vé rī pi ndēzú āní nō'bée, adri ngá 'bá nyōókú nōri drīgé rī pi ní rizú ẹ'dí 'dizú rī pi kuyé, 'bâ ri ũkpō Múngú vé rī áyú rizú ẹ'dí 'dizú ari'ba Múngú vé rī pi ā ũkpō ndēzú āní.

5 'Bá lēkí āfú, āzini āgátá riipi létí Múngú ri nīzú rī ugaápi rī izaá 'dīsī rá, 'bá lēkí 'bá yīkí be 'dīni 'dī'bée ā újákí ívé yīkí, kōpi ā 'dúkí rí tā Kúrísítō vé rī ngaá.

6 Lē ĩmi 'dúkí tā Kúrísítō vé rī ngaá ẹsì be céré, ā'diātāsīyā 'bá Kúrísítō vé tā 'dú' 'bá nga' 'bá ku rī pi, 'bâ kōpi ĩrīnjā rá.

7 ĩmi ri 'bá rī ndre rú' 'bá gá kīnī, ĩri 'bá Kúrísítō vé ni. ĩmi 'yokí dō kīnī, ĩmi ádarú 'bá Kúrísítō vé ni, lē ĩmi nīkí 'yozú kīnī, 'bâ ádarú 'bá Kúrísítō vé ni, sū ĩmi tīni.

8 Ma dō ri ma íngú ũkpō Úpí Yésū ní sēé má ní rī sī ambamba drāāāsīyā, ũkpō 'dīri, ĩri sē ĩmi pá tu ĩmivé ẹ'yīngará agá ũkpó ũkpó, ĩmivé ẹ'yīngará gō ísì vúlé ku. Ání sē má adri drīnjá sī ku.

9 Kōkōbì má ní sī sēé ĩmi ní rī pi, á lē ā sē ĩmi ní ũrī ku.

10 ĩmi āsámví gé, 'bá urukọ ri 'yo, "Kōkōbì Páulū ní sī rī pi agá, sī tā 'a ni gé 'dāá ũkpó ũkpó, ũkpō ni ambamba. 'Bo rú' 'bá gálésī, Páulū ri ũkpō ākó, ĩrivé tā átá rī pi ẹzì ākó."

11 'Bá 'dīni 'dī'bée ā nīkí áamá múké 'yozú kīnī, á ca dō ĩmi vúgá 'dīlé gí, ma tā rī 'o sū má ní sī sēé ĩmi ní kōkōbì agá āngū vùrá gálésī rī tīni.

12 'Bá urukọ'bée ri ĩ íngú 'dīgé kīnī, ĩ ndēkí tā sī céré nī, 'bo 'bá ícókí 'bâ íngú sū kōpi ní rií ĩ íngú rī tīni ku.

13 'Bo 'bá íngúkí 'bâ ũkpō ĩ ní sēé 'bá ní kuyé rī sī ku, 'bá lēkí 'bâ íngú ẹzì Múngú ní sēé 'bá ní, 'bá ní rií ngaá rī sī. Ẹzì 'bá ní ngaá rī, 'bâ ālē ĩmi be trú ālu.

14 'Bá lēkí 'bâ íngú mužú bādāru ku, ā'diātāsīyā 'bá íjíkí ándúru ú'dúkọ múké Kúrísítō vé rī ũlūú ĩmi ní rá.

15 Lē 'bâ íngúkí 'bâ tā 'bá urukọ'bée ní 'oó rī sī ku. 'Bá 'bākí 'bâ ẹsì agá 'dālé 'yozú kīnī, ĩmi dō ũkpó ũkpó ĩmivé ẹ'yīngará agá, ĩri sē ẹzì 'bávé ĩmi āsámví gé rī, ĩri mba mužú drīdrī.

16 Kúru 'bâ ícọ ú'dúkọ múké rī jì mu ũlū āngū ĩmi gārā gá sī rárá rú, 'bá āzi ní drī mužú ẹzì ngaá 'a ni gé kuyé rī agá.

17 Búkū Múngú vé rī kīnī, " 'Bá rī lē dō 'i íngú, lē ē íngú 'i tā Úpí ní 'oó 'í ní rī sī."

18 'Bá 'yoópi kīnī 'i 'bá múké rī, ĩrivé tā 'yoó 'dīri ẹzì ākó. Ngá múké rī, lē Úpí Yésū Kúrísítō ā 'yo ĩrivé tā kīnī, ĩri 'bá múké nī.

11

Páulū pi 'bá áyúāyū ũnjó rú rī pi be

1 Ma dō ri átángá azakaza vé ni átá, lē ĩmi 'bākí bí rizú tā má ní rií átá rī yizú ẹsì be mādā. Lē ĩmi 'bākí bí tā rī yizú.

2 Á 'bā ĩmivé tā má ẹsì agá āmbúgú, sū Múngú ní ĩmivé tā 'bāā āmbúgú 'i ẹsì agá rī tīni. Á lē ĩmi ā'yī sēé jeé Kúrísítō ní, sū ĩ ní mvá ũkúná kácáná rú ni ā'yī sēé jeé ágó ālu ní rī tīni.

3 'Bo ma ũrī sī, ā'diātāsīyā 'bá urukọ'bée ímú ĩmí mī ũ'bā, sē ĩmivé yīkí ri 'i újā ícá ũnjí, sū ĩnī ní Évā* é mī ũ'bāā rī tīni, sē ĩmi Kúrísítō ri gā sī.

4 'Bá ũlūkí ĩmi ní tā Yésū vé rī gí, Índrí Uleteré rī ású ĩmi rá, ĩmi ẹ'yīkí ú'dúkọ 'bá ní ũlūú rī múké.

10:17 10:17 Yērēmíyā 9:24 * 11:3 11:3 Évā: Évā ri ũkú Múngú ní 'dó gbíi drīdrī rī. ĩri ẹndrẹpí 'bá vū drīgé rī pi vé ni céré. ĩnī ũ'bā Évā ē mī, nya peṭi ā ũ'a Múngú ní 'yoó ā nyakí ku ri. 'Í lā 'dóngará 3:1-19.

'Bo 'bá āzi ímú tã Yēsũ vé rĩ újã ùlũú ìmi ní ù' dũ be túngú, ìmi ã'yĩkí nóni índrí túngú ni vé tã, ìmi gǎkí ú'dúkò múké 'bá ní ándúru ùlũú ìmi ní drĩdrĩ 'dãri sĩ.

⁵ 'Bá áyúāyũ ùnjó rú 'yo'bá kìnĩ, ì ndēkí 'bá rĩ pi tã sĩ cére nĩ 'dĩ'bée, ẹzĩ má ní ngaá rĩ ndē kòpivé rĩ rá.

⁶ Átángá má ní ríí átá rĩ índré sũ 'bá ì ní ímbá kuyé ni tĩni, 'bo á nĩ tã ambamba. 'Bá ùlũkí ìmi ní tã rĩ pi ãrēvú cére uletere.

⁷ Á 'o ùnjí má ní ma 'bázú kú mǎdã ìmi ìnjĩzú rizú ú'dúkò múké Múngú vé rĩ ùlũzú ìmi ní kána?

⁸ Má ní rizú ẹzĩ ngazú ìmi ãsámví gé rĩ gé, má u'du mǔfēngã 'bá kǎnísã urukò'bée agá rĩ pi vúgá ẹzĩ rĩ ngazú ãní.

⁹ Lókí má ní adrizú ìmi be trú rĩ gé, má adri dō ngá ãkó drǎáāsīyā, á zĩ ngá ìmi tĩ gé ãluṅáni kuyé, ã'diātāsīyā 'bá Yēsũ ri ẹ'yĩ'bá gí ímú'bá ãngũ Mǎkēdōnīyā vé rĩ gélésīla rĩ pi sēkí má ní ngá ma ndē'bá rĩ pi nĩ, á gō ngá āzi zĩ ìmi tĩ gé dǐi ku.

¹⁰ Áda ádarú Kúrísítō vé tã áda rĩ ní adrií má ẹsĩ agá anigé rĩ sĩ, 'bá āzi ãngũ Ākáyā vé rĩ† agá 'dīgé ícòpi 'yoòpi kìnĩ, má íngú ma tã 'dĩri sĩ ku 'dĩni 'dǎáyo.

¹¹ Adri 'yozú kìnĩ, á lē ìmi ku 'dĩni kuyé, Múngú nĩ rá, á lē ìmi lēlē.

¹² Á lē tã rĩ 'oó mǔzú sũ má ní ríí 'oó nǐi rĩ tĩni, ã uga rĩ 'bá ri'bá ì íngú'bá 'yo'bá kìnĩ ì ri ẹzĩ nga sũ 'bá tĩni 'dĩ'bée vé ẹzĩ ã ngangará rá.

¹³ 'Bá áyúāyũ ùnjó rú 'dĩ'bée, kòpi 'bá ùnjó rú ni pi, kòpi ri ẹzĩ nga ùnjō sĩ, kòpi 'dukí ì 'bǎá kuú Kúrísítō vé 'bá áyúāyũ ni pi rú.

¹⁴ 'Bo má ẹsĩ tĩ tã 'dĩri sĩ ãluṅáni kuyé! Ā'diātāsīyā Sātánā 'du 'i 'bǎá sũ mǎlāyíkā ùtúná vé rĩ tĩni.

¹⁵ Sātánā vé átí'bá rĩ pi ã 'dukí dō ì 'bǎá 'bá tã 'o'bá pĩri ni pi tĩni

drǎáāsīyā, tã 'dĩri sē má ẹsĩ tĩ ãní ãluṅáni ku. Ûdũ ni gé, ì ímú kòpi ìrĩṅã tã ùnjí kòpi ní 'oó rĩ sĩ rá.

Páulũ íngú 'i ìzāngã 'í ní nyaá rĩ sĩ

¹⁶ Á lē ẹndĩi 'yoó ìmi ní dǐi, 'bá āzi ã ỹsũ 'yozú kìnĩ, ma azakaza rú 'dĩni ku. Ìmi ỹsũkí dō kìnĩ, ma azakaza rú, ã adri sũ ìmi ní 'yoó ma azakaza rú rĩ tĩni, má íngú rí ma íngúngũ.

¹⁷ Ádarú tã má ní átá 'dĩri adri 'yozú kìnĩ, tã Úpí ní lēé má átá ri kuyé, íngúngará má ní ma íngúzú 'dĩri, ìri lũ kìnĩ, ma ri átá sũ 'bá azakaza rú ni tĩni.

¹⁸ 'Bá urukò'bée dō ri ì íngú tã ì ní ngaá rĩ sĩ, ma kpá ma íngú sũ kòpi tĩni.

¹⁹ Ìmi ỹsũkí kìnĩ, ìmi nĩkí tã rá, 'bo ìmi ri 'bá azakaza rú ni pi vé tã yĩ.

²⁰ Ìmi ri sē 'bá rĩ pi ri ìmi 'bǎ á má sũ túgēri tĩni, kòpi ri ìmivé ngá ali ìmi drígé sĩ, kòpi ri ìmivé ngá ali ìmi drígé sĩ mĩ mbamba sĩ, kòpi ri ì íngú, 'bo kòpi ri ìmi ide.

²¹ Má ã'yĩ rá, tã ì ní 'oó 'dĩ'bée tĩni 'dĩri, ìri drĩnjá sē! Tã 'dĩni 'dĩ'bée ndē 'bá ùkpō rá.

Ma nóni ri átá sũ 'bá azakaza rú ni tĩni, kòpi dō ri ì íngú, ma kpá ma íngú rá.

²² Kòpi kìnĩ dō ìvé sũrú Ēbérē, ma kpá Ēbérēgú, kòpi kìnĩ dō ìvé sũrú Īsērélē, ma kpá Īsērélēgú, kòpi kìnĩ dō ì úyú Ābūrámā‡ vé ni, ma kpá úyú Ābūrámā vé ni.

²³ Kòpi kìnĩ 'dĩri ì nyo ri ẹzĩ nga Kúrísítō ní? Á nĩ rá, ma ri átá sũ 'bá drĩ be ábápi gí ni tĩni. Á nga ẹzĩ Kúrísítō ní ùkpō sĩ kòpivé rĩ ndēé rá, rikí ma ù'yĩ jó ì ní rizú ãngũ ù'yĩzú rĩ agá vú be kárákará, rikí ma ùgbǎá ùnjí ùnjí vú be kárákará, á nya ìzāngã drǎdrǎ ē tĩ ísú vú be kárákará.

† 11:10 11:10 Āngũ Ākáyā vé rĩ: Kũrú Kōrínítō vé rĩ ìri ãngũ Ākáyā vé rĩ agá. ‡ 11:22 11:22 Ābūrámā: Múngú zĩ Ābūrámā ri kìnĩ, á ku ívé 'bá 'bētĩ ãsámví gé rĩ pi, á ku ívé ãngũ, ã 'de mǔyú ãngũ āzi ú'dí ni gé. Ābūrámā ri ẹ'bĩpĩ Yāhũdĩ rĩ pi vé rĩ, tĩkí ìri ìlĩ élifũ ãlu mǔdũrũlũ ārō (1,800) gé, ísú tĩkí drĩ Yēsũ ri kuyé. 'Í lǎ Í'dóngará 12-25.

24 Yāhúdī rī pi ũgbākí ma zāá lā'bu ĩ ní údé āngū ũgbázú ni sī caá vú be tōwú, vú ālu ālu kōpi rikí ma ũgbāá caá pūkú na drī ni ũrōmī.

25 Ūgalaku Rómā vé rī pi ũgbākí ma kēlíná sī caá vú na, mávé ari'ba rī pi úviki ma írā sī, kúlúmgba āndiāndí na má ní rizú éczú rī pi rikí ĩ ũsī írā rú'ba gá, āní sē kōpi rikí ũtī yī ā ndúgé, sē má adri yī tafu rī agá 'dāá ĩni be rā, ũtú njī.

26 Ēcī má ní tuú muú rará rú vú be kárakarā 'dī'bée agá, má é'dípáa Yāhúdī rī pi, 'bá adri'ba Yāhúdī rú ku rī pi be, kōpi sēkí má ní ĩzāngā ambamba, má ísú ĩzāngā 'bá ri'ba āngū ali'ba rī pi drigé, āzini á nya ĩzāngā yī āmbúgú dīpi dīdī rī agá 'dālé. Kūrú rī pi agásī, āngū ā'wí cínýáfā rú rī pi agásī, yī bālālā rī pi agásī, 'bá 'yo'ba kīnī, ĩ nīkí Úpí Yēsū ri gí 'dī'bée drigé, á nya ĩzāngā ambamba.

27 Má ũ'bī ēzī ngaá tā ũkpó ũkpó ni pi agásī, ĩníná kárakarā á ko ú'dú kuyé. Má adri ēbírī sī, yī úvá ndē ma, ngá má ní nyaanya ni 'dāáyo. Īgbē fu ma ambamba, bōngó má ní suú sēepi má rú'ba ní kozú ni 'dāáyo.

28 Īzāngā má ní rií nyaá kárakarā 'dī'bée agá, ú'dú ālu ālu, 'bá Yēsū ri ē'yī'ba gí vūrā āndiāndí agásī rī pi vé tā ri fií má ési agá, sē á ri kōpi ā tā ũsū.

29 'Bá rī dō ũkpō ākó, ma ĩrivé tā 'du 'bā má ési agá tā āmbúgú rú. 'Bá āzi úbé dō 'bá urukō 'deé ũnjikānyā agá, ĩri sē má ési ri veve.

30 Ma dō ma íngú, ma ri ma íngú má ní adrií ũkpō ākó rī sī.

31 Múngú 'bávé Úpí Yēsū Kúrísitō vé Ētēpi nī tā má ní rií átá 'dī'bée rá, adri ũnjō ku, ē íngúkí Múngú ri mužú nyonyo.

32 Lókí má ní adrizú kūrú Dāmāsékē vé rī agá 'dālé rī gé, gávānā adriipi 'bāgú Ārētā ā pálé gá rī 'bā āngáráwá rī pi rií kēētí kání vé rī pi ũtēé, kōpi ā rúkí rí ma.

33 'Bo 'bá urukō kokí má ĩzā, 'dukí ma suú wūrūgū agá, kōpi sukí ma kūrú rī vé kání rī vé ũlé gá sī mužú vūgá 'dāá, má ápá má náké.

12

Yēsū i'da tā Páulū ní ĩndrīlīkí agá

1 Ma ma íngú mužú íngúngū, á nī rá íngúngará má ní ma íngúzú 'dīri, ngá āzi má ní ícó ísú 'a ni gé 'dāáyo, 'bo ma ma íngú mužú ĩndrīlīkí, āzini tā Úpí Yēsū ní i'daá má ní rī sī mužú drīgélé.

2 Ma Páulū 'i, má ē'yī Kúrísitō ri gí, ĩndrīlīkí agá, 'dukí ma jī muú adrií vūrā Múngú vé 'bū gé 'dālé rī agá, vūdrī ni 'du nóni caá ílí mūdri drī ni su. ĩ ní ma 'duzú mužú rī gé, 'dukí dō ma mužú má rú'ba be 'bōrō yā, dō 'dukí má ĩndrī mužú yā, á nī kuyé, Múngú nī íngá nī.

3 'Dukí dō ma mužú má rú'ba be 'bōrō yā, dō 'dukí mávé ĩndrī mužú áyu yā, Múngú nī íngá nī.

4 'Dukí ma mužú vūrā Múngú ní adrizú rī gé, á ca muú tā ũnyī be ambamba ĩ ní ícó tā ni ũlūú bā ku ni yī.

5 Ma ri ma íngú tā 'dāri sī, adri 'yozú kīnī, ma ri má ngúlúpí íngú yā 'dīni ku, tā má ní ícó ma íngúzú rī, ĩri 'yéná tā má ní adrií ũkpō ākó rī sī.

6 Má íngú dō ma íngúngū drāāāsīyā, má ícó adrií azakaza rú ku. Ma tā áda rī átá mužú áyu. 'Bo á lē rií átá mužú bādāru ku, 'bá āzi ā ũsū rí 'yozú kīnī, tā má ní 'oó, āzini má ní átá rī, á ndē tā sī nī 'dīni ku.

7 Ma nóni ri má ési 'bā rizú tā āyāzú āyāyā má ní ndree 'dāri ā tā ũsūzú. Īpēkí Sātānā vé ĩndrī ũnjí áyúāyū ni ímú má ní ĩzāngā sēé ũnjí ũnjí, má íngú rí ma āní ku.

8 Á má Úpí Yēsū ri caá vú be na, ā 'du ĩzāngā má ní rií nyaá rī má rú'ba gá sī rá.

9 'Bo ĩri ní újázú má ní kīnī, "Ngá 'yéná mí ní lēé rī, ĩri ési múké mávé rī. Mi dō ũkpō ākó, mávé ũkpō ri ēzī nga mí rú'ba gá rá." Kuru má ní

adrií ũkpō ákó rī sī, ma ānī āyīkō sī, ma ma íngúngū, Kúrísítō ā sē rí má ní ũkpō bēnī.

¹⁰ Mā adri dō ũkpō ákó, ā rikí dō ma u'daá, má nya dō ízāngā, ā ọ̀cūkí dō ma ũnjí ũnjí, āzini má ri dō tā ẹ̀njẹ̀njẹ̀ 'duyú draáásīyā, á nī rá, ĩri múké Kúrísítō vé tā sī. Ma dō ũkpō ákó, Kúrísítō ri má ní ũkpō sē rá.

Páŭlū 'bā ẹ̀sì 'bá Yẹ̀sū ri ẹ̀'yì' 'bá gí Kōrínítō agá rī pi drìgẹ

¹¹ Má índré sū 'bá azakaza rú ni tịni, ĩmi sēkí ma índré azakaza rú nī. ĩmi té kōdō ícọ ẹ̀zì má ní ngáá múké rī vé tā átá nī. 'Bá áyúáyū ũnjó rú 'yo'bá kíní, ĩ ndēkí 'bá rī pi tā sī cére nī 'dī'bée, ẹ̀zì má ní ngáá rī ndē kọpívé rī rá.

¹² Má ní rizú ẹ̀zì ngazú ĩmi āsámví gé rī gé, á 'bā ẹ̀sì mādā ẹ̀zì ngazú ũkpō sī, á 'o tā āyāzú āyāyā ni pi, āzini tā ambugu ambugu índré 'bá índréndrē ni pi. Tā má ní 'oó ũ'dū be túngú túngú 'dī'bée, ĩri mávé ẹ̀zì má ní ngáá adrizú Yẹ̀sū vé 'bá áyúáyū ni rú rī vé tā lū nī.

¹³ Ngá má ní 'oó 'bá kánísā vé rī pi ā ọ̀rukọ ní rá, má ní 'oó ĩmi ní kuyé rī ā'di? Ngá má ní 'oó kuyé rī, 'yéná á zì mǔfēngā ĩmi vúgá kuyé. ĩmi trūkí ma tā ũnjí má ní mǔfēngā zízú ĩmi vúgá kuyé 'dīri ā tā sī rá.

¹⁴ Nóni mávé mungárá má ní lēzú mǔzú ĩmi ndrezú nōri, ĩri vú na ni, 'bo á lē ọ̀gu 'bāá ĩmi drìgẹ ku, ā'diātāsīyā á lē ngá ĩmi vúgá kuyé, á lē ĩmi 'dukí tā Kúrísítō vé rī ngáá mǔzú áyu. ĩmi ndrekí drī ká, anjíná nyíríná rī pi ícókí 'bá ĩ tì 'bá rī pi ā tā mbaá nī ku, 'bá anjíná rī pi tì 'bá rī pi anjíná rī pi ā tā mba nī.

¹⁵ Ma adri āyīkō sī má ní lēé ma adrií ĩmi tā sī rī sī. Á lē ĩmi agaá rá, 'bo ĩmi lēkí ma ku āsī?

¹⁶ ĩmi ā'yíkí rá 'yozú kíní á 'bā ọ̀gu ĩmi drìgẹ kuyé, 'bo 'bá ọ̀rukọ 'bée ũsūkí kíní, ma ri ma nje mụ ngá upa ĩmi drìgẹ sī mị mbamba sī.

¹⁷ 'Bá má ní pēé mụyú ĩmi vúgá 'dī'bée 'dukí nyo ngá ĩmi drìgẹ sī mị mbamba sī rá?

¹⁸ Á pē Títō pi 'bá Yẹ̀sū ri ẹ̀'yìpi gí ni be mụyú ĩmi ndreé, 'bo Títō 'du ngá āzi ĩmi drìgẹ sī mị mbamba sī kuyé. 'Bá 'dukí tā rī ngáá sū Títō ní 'duyú ngáá rī tịni.

¹⁹ ĩmi ri ũsū, tā 'bá ní rií átá 'dīri, 'bā nyo ri 'bā ẹ̀rì? 'Bā ri tā 'dīri ũlū ĩmi ní Múngú ẹ̀ndrẹtì gé, sū átí 'bá Kúrísítō vé ni pi tịni. ĩmi ũndī mávé rī pi, tā ārēvú cére 'bá ní rií 'oó rī, 'bá lēkí ĩmi útú, ĩmi adrikí rí ũkpó ũkpó ĩmivé ẹ̀'yìngárá agá.

²⁰ Ma ri 'o ũrī sī, sá āzi ni sī, má kādō mụyú ĩmi ndreé, tā ĩmi ní rií 'oó rī sē má ní āyīkō ku, tā má ní rií 'oó rī sē kpá ĩmi ní āyīkō ku. Tā má ní ũrī sēpí ĩmi tā sī rī, āgátá ĩmivé rī, ā'yā, 'a vengárá, acongárá, ũnjó úlínárá 'bá āzi drìgẹ, ā'yóngárá, 'bá u'dangárá, āfú, āzini íngángárá tā sī mgbárāsí rī.

²¹ Ma adri ũrī sī, má kādō gōó mụyú ĩmi ndreé dīí, á mụ dō ísú 'bá ọ̀rukọ ĩmi āsámví gé, kọpí drī ri ũnjíkányā 'o mǔzú, ri ọ̀wǔ 'bā mǔzú bādārú, 'okí tā pìrì ku, kọpí ri ẹ̀bírì rú 'bá nōri vé rī vé tā 'du nga áyu, ma adri drìnjá sī Múngú ẹ̀ndrẹtì gé, kọpí ní ẹ̀sì újá kuyé rī sī.

13

Tā ũdũmbìtā Páŭlū ní átá ũkpó ũkpó rī

¹ Mávé mungárá ĩmi vúgá ĩmi ndrezú nōri, ĩri vú na ni. Síkí Búkū Múngú vé rī agá kíní, "Tókí dō 'bá, lēkí dō ĩrivé tā lị, lē 'bá ĩrī, dōku 'bá na tā rī ndre 'bá ĩ mị sī rá ni pi ā adrikí ĩndī."

² Ándúrú má ní mǔzú ĩmi ndrezú vú ĩrī rī gé, má átá ĩmi ní ũkpó ũkpó, má kíní, 'bá ũnjíkányā kuúpi ku rī, ma ĩri ĩrīnā rá. Nóni má ní drī adrizú ĩmi gārā gá sī rárá rú rī gé, á lē tā 'dīri ẹ̀ndrẹtì lūú ĩmi ní dīí. Má kādō ma újá gōó ĩmi vúgá 'dīlé, 'bá ándúrú ũnjíkányā 'o'bá rī pi 'bá

uruko ũnjĩkãnyã 'o'bá vúlé rú rĩ pi be, ma kōpi ãrĩñã rá.

³ Īmi lēkĩ nĩ 'yozú kínĩ, Kúrísítō ri sē ma ri tã rĩ átá nĩ. Kúrísítō adri ũkpō ākó kuyé, ĩri ũkpō be 'bá ũnjĩkãnyã 'o'bá ĩmi āsámvú gé rĩ pi ãrĩñãzú.

⁴ Ī ní ĩri gbāzú peṭi alambaku sígē rĩ gé, ĩri ũkpō ākó, ĩri nóni ri adri ũkpō Múngú vé rĩ sī. 'Bá ándúru ũkpō ākó, sũ Kúrísítō ní ándúru adrii ũkpō ākó rĩ tĩni, 'bo ĩmi ímú ndre 'bá ímú adri ũkpō Múngú vé rĩ sī, sũ Kúrísítō ní adrii rĩ tĩni.

⁵ Lē 'bá ālu ālu ā ũ'bĩ 'i áamá ẽ'yĩ dō Yēsũ ri rá. Īmi nĩkĩ áamá 'yozú kínĩ, Kúrísítō Yēsũ ri adri ĩmi agá 'dĩni kuyé? Īmi ẽ'yĩkĩ dō ĩri kuyé, ĩmi í'dé ũ'bĩngará 'dĩri sī rá.

⁶ Má ũsũ ĩmi ícú nĩ áamá rá 'yozú kínĩ, 'bá agakĩ ũ'bĩngará rĩ gĩ.

⁷ 'Bá 'okĩ dō tã rĩ fũú pĩri kuyé drããsiyã, 'bá ri Múngú ri zĩ, ĩmi 'okĩ rĩ ũnjĩkãnyã ku. 'Bá zĩkĩ Múngú ri, adri 'yozú kínĩ, 'bá índrékĩ rĩ ānĩ múké yã 'dĩni ku, ĩmi 'okĩ rĩ tã pĩri.

⁸ Lē 'bá oṣukĩ tã áda rĩ ku, 'bá 'dukĩ tã áda rĩ ngaánga.

⁹ 'Bá adrikĩ dō ũkpō ākó drããsiyã, 'bá āyĩkō sī ĩmi ní adrii ũkpó ũkpó Kúrísítō agá rĩ sī, āzini ĩmi ní ĩrivé tã 'duú ngaá rĩ sī. 'Bá Múngú ri zĩ ĩmi ní, ĩmi 'okĩ rĩ tã 'dĩri mužú drĩgélé.

¹⁰ Má ní drĩ cazú ĩmi vú 'dĩlé kuyé rĩ gé, á lē tã 'dĩ'bée sī sē ĩmi ní drĩdrĩ, má kãdō caá ĩmi vú 'dĩlé, má átá rĩ ĩmi drĩgē ũkpō sī ku. Úpĩ sē má ní ũkpō 'dĩri ĩmi ĩzã kozú, adri 'yozú kínĩ, ĩmi 'ozú ũnjĩ ku.

Páulũ vé mōdó ã ũdũ sē rĩ

¹¹ Má édrĩpĩ má ómvúpĩ Kúrísítō ri ẽ'yĩ'bá gĩ rĩ pi, lē ĩmi újákĩ ĩmivé adringará ẽ ícá múké, lē ĩmi yĩkĩ tã má ní sī kōkōbĩ 'dĩri agá rĩ yiyĩ. Lē ĩmi adrikĩ múké yĩkĩ be ālu, tãkĩri ã adri ĩmi be. Múngú 'bá lēepi lēlē, riipi tãkĩri sēepi 'bá ẽsĩ agá rĩ ã adri ĩmi be.

¹² Lē ĩmi u'dekĩ ĩmi ẽziĩ bēdrĩ sī.

¹³ 'Bá Múngú vé rĩ pi céré sēkĩ ĩmi ní mōdó.

¹⁴ Ẹsĩ múké Úpĩ Yēsũ Kúrísítō vé rĩ, lēngará Múngú vé rĩ, āzini ũkpō Índri Uleterere 'bá úmúpi trũ rĩ vé rĩ ã adri ĩmi be céré.

Kòkòbì Páulū ní sī sēé
'bá
Gālātīyā
vé rī pi ní rī
Tā búkū rī vé rī ã
ũlūngará

Gālātīyā ri ágágá āngū nóni ĩ ní zì Tákí rī agá. Páulū pi Bārúnábā be, kòpi sèkí ú'dúkó múké Yèsū vé rī kūrú Gālātīyā vé rī pi agásí, sē 'bá kárakarà újákí èsì Yèsū ri è'yìzú rá (Èzì 13-14). Páulū kīnī, 'bá ícókí Múngú ní àyīkò sēé èzì 'bá ní ngaá rī sī ku. 'Bā 'yéṅá adri pìrì Múngú èndrètì gé è'yīngará sī, sū Yāhúdì rī pi vé é'bípì Ábūrámā tìní. Cápītā 5-6 lū 'bá ní kīnī, 'bā Yèsū ri è'yì 'bá gí rī pi, lē Índrì Uleterè rī ã ũlū 'bá ní tā pìrì 'bá ní adrizú Kūrīsītīyānī rú rī nī, ã sē rí 'bā 'dukí rí tǎimbì Múngú vé rī ngaá, āzini 'bā lēkí rí 'bá urukò lēlē.

Páulū sē mōdó Kūrīsītīyānī
Gālātīyā gá rī pi ní

¹ Ma Páulū ĩ ní zì ímù èzì ngaá Yèsū Kúrísítò vé 'bá áyúáyū ni rú rī 'i. Mávè zìngará nōri íbí íngá 'bá áda vúgá kuyé, íbí íngá Yèsū Kúrísítò vúgá, āzini Ètépì Múngú ĩri ingápi gōópi ídri rú drāngará gálésì rī vúgá.

² 'Bā má ògùpì Yèsū Kúrísítò ri è'yì 'bá gí, adri 'bá má be trù nō'bée be, 'bá sèkí ĩmi ní mōdó.

Ìmi 'bá Yèsū ri è'yì 'bá gí kánísā āndiāndí āngū Gālātīyā vé rī agá rī pi, á sī kòkòbì 'dīri sēé ĩmi ní nī.

³ Tákiri, āzini èsì múké 'bá Ètépì Múngú vé rī, āzini Úpí Yèsū Kúrísítò vé rī ã adri ĩmi be.

⁴ Úpí Yèsū Kúrísítò sē 'i drāá rōbòṅò rú 'bávè ũnjīkānyā ã tā sī, 'bā pazú tā ũnjì nyòòkú nōri vé rī agásí, sū 'bá Ètépì Múngú ní tā ni ùtì rī tìní.

⁵ È íngúkí Múngú ri mužú nyonyo. Āmīnā.

Ú'dúkó múké áda rī, ĩri 'yéṅá ālu

⁶ Mā èsì ísú Ízāngā, ĩmi ní koro Múngú ĩmi zìpi èsì múké Kúrísítò vé rī sī rī kuú rá, ĩmi ní gōó ĩmi újá ú'dúkó túngú ni vé tā 'dujú ngaá áyu rī sī.

⁷ 'Bá urukò ímúkí ĩmī drī izaá, kòpi újákí ú'dúkó múké 'dīri ũlūú gōrōṅò rú, 'bo ú'dúkó 'dīri adri ú'dúkó múké Kúrísítò vé ni ku.

⁸ Ú'dúkó múké 'bá ní ándúru ũlūú ĩmi ní gí 'dāri, 'bá āzi ímù dō újá ũlūú túngú, dō ĩri mālāyíkā íngápi 'bū gélésì ni yā, dō 'bá āzi yā, dō ma 'i yā, Múngú ã lì ìrivé tā ũnjì.

⁹ Ándúru á 'yo ĩmi ní rá, á lē gōó èndì 'yoó ĩmi ní dī, 'bá āzi ímù dō ú'dúkó múké ĩmi ní ándúru è'yì gí 'dāri újá ũlūú túngú, Múngú ã lì ìrivé tā ũnjì.

¹⁰ ĩmi kádò ũsù, tā má ní ríí átá 'dī'bée, ma ri átá àyīkò sèzú 'bá áda ní? Tā má ní ríí átá 'dī'bée adri 'yozú kīnī, àyīkò sèzú 'bá áda ní kuyé, ĩri àyīkò sèzú Múngú ní. Mā ri té dō tā 'dīri átá àyīkò sèzú 'bá áda ní, má ícò té adrií àtì 'bá Kúrísítò vé ni ku.

Múngú zì Páulū ri nī

¹¹ Má èdrípì má òmvúpì, á lē ĩmi nīkí múké 'yozú kīnī, ú'dúkó múké má ní ũlūú ĩmi ní 'dīri íbí íngá 'bá áda vúgá kuyé.

¹² Ú'dúkó 'dīri 'bá āzi ímbá ma ānī nī kuyé, dōku 'bá áda ũlūú má ní nī kuyé. Yèsū Kúrísítò 'i da 'i má ní ìndrìlìkì agá, ũlūú má ní tā rī nī.

¹³ ĩmi nīkí rá, á ri mēre Yāhúdì rī pi vé rī 'dujú ngaá. Á ri 'bá Múngú vé rī pi òcùú ũnjì ũnjì, á lē kōdò kánísā rī izaá.

¹⁴ Mēre Yāhúdì rī pi vé má ní ũnjì rī, béré mávè rī gé, 'bá āzi Yāhúdì rī pi āsámvú gé 'dīgé ma ndēpi ni 'dāayo, mēre má é'bípì pi ní ímbá 'bá ní rī, á 'du tá ni 'bāá ũkpó ũkpó.

¹⁵ 'Bo Múngú 'bā èsì múké má ní, ìpē ma ísú tìkí drī ma kuyé. Múngú ũsù,

16 i'da 'i Mvópì Yēsũ ri má ní, má mu rí ú'dúkó múké Yēsũ vé tã sĩ rĩ ũlũú 'bá adri'bá Yāhúdĩ rú ku rĩ pi ní. Tã 'dĩri má ísú íngázú 'bá áda vúgá kuyé.

17 Á mu Yēsũ vé 'bá áyúāyũ adri'bá má sĩ drĩdrĩ Yērúsālémã gá 'dālé rĩ pi zĩ tã sĩ āluṅáni kuyé, á 'de muú āngũ Árābĩ rĩ pi vé rĩ gé. Vúdrĩ ni gé, má ní gōzú ma újázú muzú vúlé kũrú Dāmāsékē vé ándúru má ní adrizú rĩ gé.

18 Ílí na ã vúdrĩ gé, má ní 'dezú muzú Pétēro ri ndrezú Yērúsālémã gá 'dālé, 'bá adrikí ĩri be caá ú'dú mudrĩ drĩ ni tōwú.

19 'Bo má ísú Yēsũ vé 'bá áyúāyũ rĩ pi ã uruko kuyé, 'bá má ní ísú ndree rĩ 'yéná Upí Yēsũ édrĩpì Yókóbũ* 'i.

20 Á 'yo ĩmi ní Múngú ɛndrɛtĩ gé, tã má ní sĩ sē ĩmi ní 'dĩri adri ũnjō kuyé.

21 Vúdrĩ ni gé, má ní gōzú 'dezú muzú āngũ Sírīyā vé rĩ gé, āzini āngũ Kīlīkiyā vé rĩ gé.

22 'Bo 'bá Kúrísítō ri ɛ'yĩ' 'bá āngũ Yūdáyā vé rĩ agá 'dālé rĩ pi nĩkí ma kuyé.

23 Kōpi yĩkí 'yéná tã má ní rii 'oó rĩ ã kúbĩ, 'bá rĩ pi rikí 'yoó kīnĩ "Ágó ándúru riipi 'bá ɔcũúpi ũnjĩ ũnjĩ rĩ, ĩri nóni ri ú'dúkó múké ĩri ní kōdō lēé izaá rĩ ũlũ 'bá rĩ pi ní."

24 Kōpi íngúkí Múngú ri āní rá má tã sĩ.

2

Yēsũ vé 'bá áyúāyũ rĩ pi ā'yĩkí tã Páũlũ ní ímbá rĩ rá

1 Kúru ílí mudrĩ drĩ ni su ã vúdrĩ gé, á gō muú Yērúsālémã gá 'dāá dī, 'bá mukí Bārúnábā be, á jì Títō ri muzú ĩndĩ.

2 Á 'de muú 'dāá, ā'diātāsīyā Múngú i'da má ní nĩ kīnĩ, má mu. Á

ca muú drĩkoma Yāhúdĩ rĩ pi vé Yēsũ ri ɛ'yĩ' 'bá gí rĩ pi ísú Yērúsālémã gá 'dāá, má ní ú'dúkó múké má ní rii ũlũú 'bá adri'bá Yāhúdĩ rú ku rĩ pi ní rĩ ũlũzú kōpi ní. Á 'du tã 'dĩri ngaá 'dĩni lūzú kīnĩ, ú'dúkó má ní ũlũú 'dĩri 'bá āzi ã ɔwú rí ku, ɛzĩ má ní ngaá 'bá adri'bá Yāhúdĩ rú ku rĩ pi āsámvú gé rĩ ã drā rí kána ku.

3 Títō 'bá ní muú ĩri be rĩ adri Yāhúdīgú kuyé, ĩri Gírīkīgú, lĩkí ágélé ni ɛ tĩ kuyé, 'bo drĩkoma rĩ pi mĩkí ĩri sēé ágélé ni ɛ tĩ lĩ ũkpō sĩ kuyé.*

4 Á mu Yērúsālémã gá 'dāá, ā'diātāsīyā Yāhúdĩ uruko ũsũ' 'bá kīnĩ, ĩ ɛ'yĩkí Kúrísítō Yēsũ ri gí rĩ pi ífíkí 'bá āsámvú gé, drĩwālā Yēsũ Kúrísítō ní sēé 'bá ní rĩ izaá 'dīisĩ rá, kōpi lēkí 'bá 'bāá adrii túgērĩ rú rii tãimbĩ Yāhúdĩ rĩ pi vé rĩ 'duú ngaá.

5 'Bo 'bá ā'yĩkí kōpivé tã 'dĩri āluṅáni kuyé, 'bá lēkí ú'dúkó múké áda 'dĩri ã áwí adrii ĩmĩ ɛsĩ agá.

6 'Bá ní 'bá úmúngará gá Yērúsālémã gá 'dāá, 'bá drĩkoma rú rĩ pi 'bákí tró tã āzi tã má ní ũlũú 'dĩ'bée drĩgé kuyé. Múngú mĩlé gá, 'bá rĩ pi céré trōtrō, kúru á 'du drĩkoma rĩ pi vé tã 'bāá tã āmbúgú rú kuyé.

7 Kōpi ā'yĩkí rá kīnĩ, Múngú pē ma muú ú'dúkó múké rĩ ũlũú 'bá adri'bá Yāhúdĩ rú ku rĩ pi ní, sũ ĩri ní Pétēro ri pēé muú ú'dúkó múké ālu ālu 'dĩri ũlũú Yāhúdĩ rĩ pi ní rĩ tĩni.

8 Múngú Pétēro ri pēepi muúpi ú'dúkó múké rĩ ũlũúpi Yāhúdĩ rĩ pi ní 'dĩri, ĩri nóni ri ma áyú ú'dúkó múké rĩ ũlũ 'bá adri'bá Yāhúdĩ rú ku rĩ pi ní.

9 Yókóbũ pi Pétēro be, Yūwánĩ sĩ, kōpi ágófe kánisā vé rĩ, kōpi yĩkí ɛsĩ múké Múngú ní sēé má ní rĩ vé tã rá, kōpi ɛzĩkí 'bá Bārúnábā be drĩ

* 1:19 1:19 Yókóbũ: Yókóbũ cápītā 'dĩri agá rĩ ĩri Yēsũ vé édrĩpì, ĩri 'bá Yēsũ ri ɛ'yĩ' 'bá gí Yērúsālémã gá rĩ pi vé drĩkoma. 'Í lã ɛzĩ 15:12-21; 21:18-19. * 2:3 2:3 Ágélé ɛ tĩ lĩngará: Múngú lū Ābūrámā ní kīnĩ, anjĩ āgō Ābūrámā vé rĩ pi adrikí dō caá ú'dú ārō gí, lē ã ũlĩkí kōpi ã ágélé ɛ tĩ rá, lūzú kīnĩ, kōpi anjĩ Múngú vé ni. 'Bá rĩ ā'yĩ dō 'i ágélé ɛ tĩ sēé lĩ gí, ĩri tãimbĩ Mósē vé rĩ 'du nga. 'Í lã 'dóngará 17:9-14; ɛzĩ 15:1-5.

ĩrĩ sĩ. Lũzú kɪnĩ, k̄opi ā'yĩkĩ tã Yēsũ Kúrísítō vé 'bá ní ímbá rĩ rá, āzini k̄opi ẹ̀tĩkĩ rá kɪnĩ, 'bã ùlũkĩ ụ'dúkọ múké rĩ mužú 'bá adri' 'bá Yāhúdĩ rú ku rĩ pi ní, ĩ ĩvé rĩ ùlũ mužú Yāhúdĩ rĩ pi ní.

¹⁰ Tã k̄opi ní zĩ rĩ, k̄opi kɪnĩ, ícọ dō rá, lē 'bã kókĩ Kūrísítīyānĩ adri' 'bá Yērusālēmā gá, ngá ākó rĩ pi ē ĩzā, tã 'dĩri má ẹ̀sĩ agá n̄lẹ́ anigé má ní lēé 'oó rĩ.

Páũlũ átá tã Pétēró dr̄igé ũkpó ũkpó

¹¹ Pétēró kã ícá Ānītīyókã gá n̄lẹ́, á 'yo tã rĩ dr̄i ní gé, ā'diātāsīyā tã ĩri ní 'oó rĩ ũnjĩ.

¹² 'Bá ímũ' 'bá Yōkóbũ vé āngalésĩ rĩ pi ní dr̄i ícázú kuyé rĩ gé, Pétēró ri ínyá nyaá† 'bá adri' 'bá Yāhúdĩ rú ku rĩ pi be tr̄ú. 'Bo 'bá 'dĩ' 'bée kã ícá, gō 'i njeé fũú 'bá adri' 'bá Yāhúdĩ rú ku rĩ pi āsámvú gé sĩ rá, ā'diātāsīyā 'o ũrĩ sĩ Yāhúdĩ 'yo' 'bá kɪnĩ, Kūrísítīyānĩ adri' 'bá Yāhúdĩ rú ku rĩ pi ā úlĩkĩ k̄opi ā ágélé ē tĩ rá rĩ sĩ.

¹³ Yāhúdĩ urukọ adri' 'bá Kūrísítīyānĩ rú rĩ pi í'dókĩ tã rĩ 'oó sũ Pétēró ní 'oó rĩ tĩnĩ, k̄opi gōkĩ ínyá nyangará 'bá adri' 'bá Yāhúdĩ rú ku rĩ pi be rĩ kuú rá. Tã k̄opi ní 'oó 'dĩri sē Bārúnábā 'de kpá rií tã rĩ 'oó sũ k̄opi ní 'oó rĩ tĩnĩ.

¹⁴ Má kã mužú ndree k̄opi 'dukĩ ụ'dúkọ múké áda rĩ vé tã ngáa p̄rĩ kuyé, má ní 'yozú Pétēró ní k̄opi ẹ̀ndr̄etĩ gé 'd̄igé, "Mi Yāhúdĩgú, 'bo mi ri tã rĩ 'dũ nga sũ 'bá adri' 'pi Yāhúdĩ rú ku rĩ tĩnĩ. Ngá mí ní rizú Kūrísítīyānĩ adri' 'bá Yāhúdĩ rú ku rĩ pi m̄izú m̄ērē Yāhúdĩ rĩ pi vé rĩ 'd̄uzú ngazú rĩ ā'di?

¹⁵ "Bã n̄' 'bée, Yāhúdĩ rĩ pi tĩkĩ 'bã nĩ, 'bá adri' 'sũ 'bá adri' 'bá Yāhúdĩ rú ku ũnjĩkányā 'o' 'bá rĩ pi tĩnĩ ku.

¹⁶ 'Bá n̄kĩ áamá rá 'yozú kɪnĩ, 'bá āzi ícọ adri' 'p̄rĩ Múngú ẹ̀ndr̄etĩ gé ĩri ní tãimbĩ rĩ 'd̄uú ngáa rĩ sĩ ku, 'bá rĩ ícọ adri' 'p̄rĩ Múngú ẹ̀ndr̄etĩ gé,

ĩri ní Yēsũ Kúrísítō 'bã paapi rĩ ẹ̀'yĩ rĩ sĩ. Tã ni sĩ, 'bá ní kpá ẹ̀sĩ 'bãzú Kúrísítō Yēsũ dr̄igé ānĩ, 'bã adri' 'kĩ rĩ ānĩ p̄rĩ Múngú ẹ̀ndr̄etĩ gé, adri 'yozú kɪnĩ 'bá ní tãimbĩ rĩ 'd̄uú ngáa rĩ sĩ kuyé. Ā'diātāsīyā 'bá rĩ ícọ adri' 'p̄rĩ ĩri ní tãimbĩ rĩ 'd̄uú ngáa rĩ sĩ ku.

¹⁷ "Bá 'bãkĩ dō ẹ̀sĩ Kúrísítō ri ẹ̀'yĩzú, ĩri sē 'bã adri' 'p̄rĩ Múngú ẹ̀ndr̄etĩ gé, 'bo 'bã dr̄i ri ũnjĩkányā 'o, 'dĩri nyo lū 'yozú kɪnĩ, Kúrísítō sē 'bã fĩ ũnjĩkányā 'oó nĩ? Adri' 'dĩni ku!

¹⁸ 'Bo á gō dō fĩ tãimbĩ Yāhúdĩ rĩ pi vé rĩ 'd̄uú ngáa ĩndĩ, tãimbĩ rĩ lū 'yozú kɪnĩ, á 'o ũnjĩkányā gĩ, ā'diātāsīyā á 'dũ tãimbĩ rĩ ngáa céré kuyé.

¹⁹ Ọtụ á ri adri' 'tãimbĩ rĩ ā pálé gá, 'bo kã ma ọyụ tãimbĩ rĩ agásĩ, á gō tã Múngú vé rĩ 'd̄uú ngáa rá.

²⁰ Yēsũ Kúrísítō kã dr̄āa p̄rĩ alam-baku sígé 'd̄āá, 'dũ mávé rú' 'bá ũnjĩkányā 'ozú n̄ri gbāa p̄rĩ alam-baku sígé 'd̄āá ĩndĩ. Má adri' 'nóni sũ má ní adri' 'ũkũ rĩ tĩnĩ ku. Nóni Kúrísítō ri adri' 'má agá. Má ní rizú adrizú vũ dr̄igé n̄gọ rĩ gé, ma ri ẹ̀sĩ 'bã Múngú Mvọpĩ ma lēepi lēlē rĩ dr̄igé, āzini dr̄āapi mávé tã ũnjĩ sĩ rĩ dr̄igé.

²¹ Má ícọ ẹ̀sĩ múké Múngú ní 'bã pazú ũnjĩkányā agásĩ 'dĩri gāa ku, té dō adringará p̄rĩ Múngú ẹ̀ndr̄etĩ gé rĩ ĩ ịsũ tãimbĩ Mósē vé rĩ ā 'd̄ungará ā tã sĩ, dr̄āngará Yēsũ Kúrísítō vé rĩ té adri' 'ẹ̀zĩ ākó."

3

Tãimbĩ ícọ sēé 'bá rĩ ícá p̄rĩ nĩ ku

¹ ĩmi 'bá Gālātīyā vé 'dĩ' 'bée, ĩmi azakaza rú! 'Bá ĩmĩ dr̄i izaapi 'dĩni rĩ ā'di' 'i? Má ùlũ ĩmi ní Yēsũ Kúrísítō vé gbāngará p̄rĩ alambaku sígé rĩ vé ífĩfĩ uletere rá.

² Á lē ĩmi lūkĩ má ní, ĩmi ịsúkĩ Múngú vé ĩndrĩ Uletere rĩ ĩmi ní tãimbĩ Yāhúdĩ rĩ pi vé rĩ 'd̄uú ngáa

† 2:12 2:12 *Ínyá nyangará:* Tãimbĩ Mósē vé rĩ ā'yĩ Yāhúdĩ rĩ pi ā nyakĩ ānyāpā urukọ' 'bée ku. Tã 'dĩri sē Yāhúdĩ rĩ pi ní ínyá nyazú 'bá adri' 'bá Yāhúdĩ rú ku rĩ pi be ku ānĩ. 'Í lā Dětōrōnómē 14:1-21, Ẹzĩ 10:9-15.

rī sī yā, dōku ĩmi ní tā Yēsū Kúrísítō vé ĩ ní ũlūú rī yī, ĩmi ní ĩri ẹ'yī rī sī?

³ Ngá sēepi ĩmi ní adrizú azakaza rú 'dini rī ā'di? ĩmi 'bá Yēsū ri ẹ'yī 'bá gí 'dī'bée, ĩmi ká tā rī í'dó, Índrí Uletere rī ri ĩmî drī koó nī múkényā rú. Ngá ĩmi ní gōó ĩmi 'bázú adrizú piri ũkpō ĩmivé rī sī rī ā'di?

⁴ ĩmi nyakí ĩzāngā Yēsū ā rú sī ambamba, ĩzāngā ĩmi ní nyaá 'dīri ā drā rí kuú kána?

⁵ Múngú sē ĩmi ní Índrí Uletere rī nī, āzini 'o tā āyāzú āyāyā ĩmi āsámvú gé nī. 'O tā 'dīri 'dini, ĩmi ní tǎimbí Yāhúdī rī pi vé rī 'duú ngaá rī sī yā, dōku ĩmi ní tā Yēsū Kúrísítō vé ĩ ní ũlūú rī yī, ĩmi ní ĩri ẹ'yī rī sī?

⁶ Búkū Múngú vé rī átá Ābūrámā* vé tā 'dini, “Ābūrámā ẹ'yī Múngú ri rá, sē Múngú ā'yī ĩri adrií 'bá piri 'i ẹndrẹti gé.”

⁷ Lē ĩmi nīkí áamá múké 'yozú kīnī, 'bá ẹsī 'bāapi Múngú drīgé, sū Ābūrámā ní 'bāá rī tīnī rī, ĩ ĩri zī mvá Ābūrámā vé ni.

⁸ Sīkí tā 'dīri kú ĩnógósí Búkū Múngú vé rī agá kīnī, 'bá adri'bá Yāhúdī rú ku ẹsī 'bā'bée Múngú drīgé rī pi, Múngú ri kōpi 'bā adri piri, kōpi ní ẹ'yī gí rī sī. Múngú átá ụ'dúkó múké 'dīri Ābūrámā ní kīnī, “Bá āngū rī pi agásí rī pi ārēvú céré úmvúlésí tākiri ịsú íngázú mí vúgá.”

⁹ 'Dīri lū 'yozú kīnī, 'bá ẹsī 'bāapi Múngú drīgé rī, ĩri tākiri ịsú, sū Ābūrámā ní ịsú rī tīnī, ā'diātāsīyā Ābūrámā 'bá ẹsī Múngú drīgé.

¹⁰ 'Bo 'bá 'yo'bá kīnī Múngú ri ĩ 'bā adri 'bá piri ĩ ní rií Yāhúdī rī pi vé tǎimbí 'duú ngaá rī sī rī pi, ĩ ímú kōpi tri rá, ā'diātāsīyā sīkí bókū Múngú vé tǎimbí vé rī agá kīnī, “Bá

céré tǎimbí rī 'du'bá nga'bá piri ku rī pi, ĩ ímú kōpi tri rá.”

¹¹ Ádarú 'bá rī ícọ adrií piri Múngú ẹndrẹti gé tǎimbí rī vé tā sī ku, ā'diātāsīyā sīkí Búkū Múngú vé rī agá kīnī, “Bá tā be piri Múngú ẹndrẹti gé rī, ĩrivé ẹ'yīngará ri sē ĩri tā 'o piri.”

¹² Lẹti ẹ'yīngará vé rī, ĩri tǎngú. Lẹti tǎimbí vé rī, ĩri kpá tǎngú, ā'diātāsīyā bókū tǎimbí vé rī kīnī, “Bá tǎimbí rī 'duúpi ngaápi rá rī, ĩri tǎimbí rī ru títí.”

¹³ Ká Yēsū Kúrísítō ri gbāá pẹti alambaku† sǐgé gí, pa 'bā tā tǎimbí rī ní 'yoó kīnī ĩ 'bā tri rá rī agásí gí, 'du tā ĩ ní 'bā trizú rī 'bāá 'i rú'bá gá gí, ā'diātāsīyā sīkí Búkū Múngú vé rī agá kīnī, “Bá ĩ ní 'yī drāá pẹti sǐgé rī, trikí ĩri gí.”

¹⁴ Yēsū pa 'bā, 'bā ịsúkí rí tākiri Múngú ní ọtú sēé Ābūrámā ní 'dāri, 'bá adri'bá Yāhúdī rú ku rī pi ẹ ịsúkí rí kpá ĩndī, kúru 'bā Yēsū ri ẹ'yī 'bá gí rī pi, 'bā ịsúkí rí Índrí Uletere ĩ ní ẹzií 'dāri bēnī.

Tǎimbí Mósē vé rī āzini tā Múngú ní ẹzií rī

¹⁵ Má ẹdrípíi má ọmvúpíi, á lē tā má ní átá 'dīri ụ'bíi ĩmi ní tā 'bá rī pi ní rií 'oó rī sī, 'bá ĩrī pi rúkí dō ũndī, 'bá āzi ícọ ũndī rī nōó ku, dōku ícọ āzi ní 'bāá drī ní gé ku, ĩri áwí adri sū kōpi ní ruú gí rī tīnī.

¹⁶ Múngú ẹzi tā rī Ābūrámā ní, āzini mvá ĩrivé úyú agá rī ní. Búkū Múngú vé rī agá, Múngú ẹzi tā rī “'bá kárákará pi ní” kuyé, ẹzi “mvá ĩrivé úyú agá rī ní” ífífí ní 'bá ālu, 'bá rī Kúrísítō 'i.

¹⁷ Tā má ní átá rī, ĩri 'dini, tǎimbí rī ímúkí sēé ílī mǔdǔrǔlǔ sụ pǔkú na (430) ā vǔdrī gé, ịsúzú ākǔdē Múngú ru ũndī Ābūrámā be drīdrī gí. Tǎimbí ĩ ní sēé vulé rú rī nō

* **3:6 3:6** *Ābūrámā*: ĩri kǔkǔrī Yāhúdī rī pi vé ni. 'Í lá 'dóngará 12-25. **3:6 3:6** 'Í'dóngará 15:6 **3:8 3:8** 'Í'dóngará 12:3; 18:18; 22:18 **3:10 3:10** Dětōrōnómē 27:26 **3:11 3:11** Ābākúkā 2:4 **3:12 3:12** Lẹvítíkā 18:5 † **3:13 3:13** *Pẹti alambaku*: 'Bá Rómā vé rī pi ri 'bá tā 'o'bá ũnjí rī pi gbā mǔsǔmá rí sī pẹti alambaku sǐgé, ĩri sá 'du áco kōpi íbí drā ndō, kōpi ĩzāngā nya ambamba drāngará rí gé. **3:13 3:13** Dětōrōnómē 21:23 **3:16 3:16** 'Í'dóngará 12:7; 13:15; 24:7

ũndĩ Múngú ní ruḡ Ābūrámā be rĩ ku, tǎimbĩ rĩ újā tǎ Múngú ní eziĩ Ābūrámā ní rĩ ku.

¹⁸ Té dō 'bā tǎkiri ídri 'dáni'dáni vé rĩ ʒsú 'bá ní rii tǎimbĩ rĩ 'duḡ ngaá rĩ sī, Múngú ezi té Ābūrámā ní ídri 'dáni'dáni rĩ vé tǎ ku. 'Bo Múngú ezi tǎ rĩ Ābūrámā ní ívé eʒi múké rĩ sī.

¹⁹ Údéki tǎimbĩ rĩ ā'di ā tǎ sī? Údéki tǎimbĩ rĩ ē i'da rí tǎ ũnjí 'bá rĩ pi ní rii 'oó rĩ. Tǎimbĩ Múngú ní údé 'dĩri adri ca lóki Yēsũ Kúrísító ní ícázú rĩ gé, ĩri mvá Múngú ní tǎ ni eziĩ Ābūrámā ní rĩ. Múngú áyú mǎlǎyíkā rĩ pi tǎimbĩ rĩ jii sēé Mósē drigé, Mósē ní kúru tǎimbĩ rĩ sēzú 'bá rĩ pi ní.

²⁰ 'Bá 'bá ĩrĩ pi āsámvú ícipi rĩ, 'du 'bá ālu vé tǎ ngaá ọ'dúkúle ku, ĩri kòpivé tǎ 'du nga ĩrĩtró. 'Bo Múngú rĩ 'yéḡá ālu.

²¹ Tǎimbĩ Múngú ní údé rĩ pi tǎ ĩri ní eziĩ rĩ be, kòpi nyo ĩ āsámvú gé sī ari'ba rú? Kòpi adriki ari'ba rú ku. Dō tǎimbĩ ĩ ní údé rĩ, 'bá rĩ pi ē ʒsúkí rí ídri 'dáni'dáni rĩ āní, 'bá rĩ pi té kòdò ícò adri piri Múngú ẹndrẹti gé kòpi ní tǎimbĩ rĩ 'duḡ ngaá rĩ sī.

²² 'Bo Búkũ Múngú vé rĩ lū 'bá ní uletere kīnĩ, 'bá vū drigé rĩ pi ārěvú céré ũnjikānyā ású kòpi gí, kúru lē kòpi ē ẹ'yĩkí Yēsũ Kúrísító rĩ, Múngú ā sē rí ídri 'dáni'dáni 'í ní tǎ ni eziĩ rĩ kòpi ní.

²³ 'Bá ní drĩ Yēsũ rĩ ẹ'yĩzú kuyé rĩ gé, tǎimbĩ rĩ 'yĩ 'bá pá tĩtĩ, cĩngbá lóki Múngú ní tǎ 'bá ní Yēsũ Kúrísító rĩ ẹ'yĩzú rĩ i'dazú rĩ gé.

²⁴ Tǎimbĩ rĩ rĩ 'bā ímbá nĩ, ĩri rĩ 'bā drĩ ko muzú Yēsũ Kúrísító vúgá nĩ, āní 'bā adriki rí 'bá piri, 'bá ní Yēsũ rĩ ẹ'yĩ gí rĩ sī.

²⁵ Nóni 'bá ẹ'yĩkí Yēsũ Kúrísító rĩ gí, tǎimbĩ Mósē vé rĩ ícò 'bā drĩ koó nĩ ku.

'Bá Yēsũ Kúrísító rĩ ẹ'yĩ' bā gí rĩ pi nóni anji Múngú vé ni

²⁶ ĩmi 'bá Kúrísító Yēsũ rĩ ẹ'yĩ' bā gí 'dĩ'bée, ĩmi nóni anji Múngú vé ni.

²⁷ ĩmi ruḡí dō bātízimũ gí, ĩmi ĩkpákí nóni ĩmi tĩtĩ Yēsũ Kúrísító ā rú' bā gá gí.

²⁸ 'Bá rĩ dō Yāhúđigú yā, dō Gĩrĩkĩgú yā, dō túgěrĩ yā, dō adri túgěrĩ ku yā, dō 'bá ágó yā, dō 'bá ũkú yā, ĩmi céré 'bá ālu Kúrísító Yēsũ rú' bā gá.

²⁹ ĩmi ní nóni adrii 'bá Kúrísító vé ni rĩ sī, ĩmi nóni anji Ābūrámā vé ni, ĩmi tǎ Múngú ní eziĩ Ābūrámā ní rĩ ʒsú rá.

4

¹ Á lē tǎ rĩ 'yoó 'dini, mváḡá rĩ vé ẹtẹpi drā dō ʒsú mváḡá rĩ drĩ mǎdāḡá, mváḡá 'dĩri gō ẹtẹpi vé ngá rĩ pi ē tĩ ru céré nĩ. Ngá ẹtẹpi vé rĩ pi ā adriki dō ĩrivé ni drāāāsīyā, vúlé nòlé, mváḡá 'dĩri adri sũ túgěrĩ tĩni.

² Ā'diātāsīyā mváḡá rĩ, ĩri adri 'bá ĩri úcépi rĩ drigé, cĩngbá lóki tǎ ọtú ẹtẹpi ní eziĩ, ĩri ímú ngá rĩ pi ē tĩ ru nĩ rĩ gé.

³ Tǎ 'dĩri sũ nyo riipi 'i ngaápi 'bā rú' bā gá rĩ tĩni. Yēsũ ní drĩ ícázú kuyé rĩ gé, 'bā Yāhúđĩ rú, 'bā adriki sũ mváḡá mbaápi 'bá āzi drigé rĩ tĩni, 'bā adriki tǎimbĩ rĩ drigé sũ túgěrĩ tĩni, 'bá rikí yĩkĩ 'bá áda vé ni ũbĩ muzú áyu.

⁴ Sā Múngú ní útú rĩ kǎ ícò, ĩpē ívé Mvā Yēsũ rĩ, 'bá ũkú tĩ ĩri nĩ. Tĩkĩ ĩri Yāhúđigú rú tǎimbĩ Mósē vé rĩ ā pálé gá.

⁵ Ímú nóni 'bā paá adringará tǎimbĩ rĩ drigé túgěrĩ rú rĩ agásĩ gí, 'bā anji rú, 'bā ʒsúkí rí ngá Múngú ní lēé sēé 'bá ní rĩ pi ārěvú céré.

⁶ Nóni ĩmi ní adrii anji Múngú vé ni rĩ sī, Múngú ĩpē 'i Mvòpi vé Índrĩ ímú fií adrii ímĩ eʒi agá, Índrĩ rĩ lū 'bá ní kīnĩ, "Múngú, mi 'bá Ẹtẹpi."

⁷ Āní ĩmi adriki nóni túgěrĩ ku, ĩmi anji Múngú vé ni. ĩmi ní adrii anji Múngú vé ni rĩ sī, Múngú rĩ ngá ārěvú 'í ní eziĩ ĩmi ní rĩ sē rá.

Lē ĩmi kukí ĩmi kú tǎimbĩ Mósē vé rĩ drigé túgěrĩ rú ku

⁸ Īmi adri'bán Yāhūdī rú ku 'dī'bée, ĩmi ní ándúru Múngu ri nī kuyé rī gé, ĩmi adrikí kuú túgērī rú úrí ĩ ní ĩnjī mungú rú rī pi drīgé.

⁹ 'Bo nóni ĩmi nīkí Mungú ri gí, dōku ma 'yo, Mungú nī ĩmi gí. Ngá ĩmi ní lēzú ĩmi újázú gōzú túgērī rú tā 'dī'bée 'duzú ngazú, āzini úri nyōókú nōri vé rī pi vé tā 'duzú ngazú rī ā'di?

¹⁰ Īmi ri Yāhūdī rī pi vé ú'dú uruko'bée ĩnjī, mbāá uruko'bée ĩnjī, lókí uruko'bée ĩnjī, āzini ílī uruko'bée ĩnjī.

¹¹ Mā éšī ísú ĩzāngā tā ĩmi ní ríí 'oó 'dī'bée sī, índrēzú má iza mā sá ēzī ngazú ĩmi ní.

¹² Má édrípī má ómvúpī, á mā ĩmi drī ĩrī sī, lē ĩmi ínjkí ĩmi ĩfūú tāimbī Mósē vé rī agásī āmvé, adrií sū má tīnī, ā'diātāsīyā má ínjké ma ĩfūú tāimbī rī agásī, ímú adrií sū ĩmi ní ándúru adrií, ĩmi ní tāimbī rī nī kuyé rī gé rī tīnī. Otú ĩmi 'okí ma ũnjī kuyé.

¹³ Má ní ú'dúkó múké Kúrísitō vé rī jizú ũlūzú ĩmi ní drīdrī rī gé, ádarú ĩmi nīkí rá 'yozú kīnī, ma drā be.

¹⁴ Má ũsū má kīnī tānā má ní adrií drā rú rī sī, ĩri ĩmi ní ĩzāngā sē ĩmī éšī agá, 'bo ĩmi gākí ma kuyé, ĩmi é'yíkí ma sū mālāyīkā Mungú vé ni tīnī, āzini Kúrísitō Yēsū tīnī.

¹⁵ Ándúru āyīkō ga ĩmī éšī agá tré tré, 'bo nóni ĩmivé āyīkō gō adrií 'dāáyo āsī? Á nī rá ándúru ĩmi lēkí ma agaá rá, té ē ícō dō rá, ĩmi té ĩmī mī unje sēé má ní, mā ndre rī āngū ānī.

¹⁶ Má ní tā áda rī ũlūú ĩmi ní rī sī, ĩmi ní nóni ma 'duzú 'bāzú ārī'bán ĩmivé ni rú ānī?

¹⁷ 'Bá āngū ímbá'bán lētī ũnjī sī, lē'bán ĩmi ũbīkí Yāhūdī rī pi vé tāimbī áyu 'dī'bée, kōpi úvá be lēzú ĩmi úbézú, 'bo tā kōpi ní lēé ĩmi 'okí 'dīri adri múké ku. Kōpi lēkí ĩmi gūú 'bá rú'bán gá sī āmvé, kōpi lēkí ndēé ni ĩmi rikí ívé tā yīí áyu.

¹⁸ Múké ni, lē ĩmi 'bākí úvá rizú tā múké 'ozú sá be céré, adri 'yozú kīnī, ĩmi má rú'bán ndre ũgbále ká 'dīni ku.

¹⁹ Má anji rī, ma ri ĩzāngā nya ĩmi tā sī, sū ũkú mvá tīpi rī vé 'a ní ásó, ĩri ní ĩzāngā nyaá ānī rī tīnī, ma ĩzāngā rī nya cīngbá ĩmi ní tā Kúrísitō vé rī 'duzú ngazú éšī be ālu rī gé.

²⁰ Lē té kōdō āndrū mā adri ĩmi āsámvú gé 'dīí ĩndī, mā újá rī mávé ú'dúkó má ní átázú rī, tā ĩmi ní 'oó rī fi má drīgé kuyé, á nī kuyé mā 'o rī ĩmi íngóni?

Nāpī Āgārā pi vé Sārā be rī

²¹ Ī ndrekí drī ká, ĩmi uruko áwíkí éšī 'bāá kuú tāimbī Mósē vé rī drīgé, ĩmi nīkí nyo tā tāimbī rī ní 'yoó rī rá?

²² Búkū tāimbī vé rī agá sīkí kīnī, Ābūrāmā ri anji āgō be ĩrī, mvá āzi rī vé éndrēpī túgērī Āgārā 'i, āzi rī vé éndrēpī jó 'dīpa Sārā 'i, adri túgērī ku.

²³ Mvá ālu rī, ũkú túgērī rú rī tī yīkí 'bán áda vé ni sī. Mvá āzi rī, ũkú jó 'dīpa rī tī nī, ā'diātāsīyā Mungú ezi tā ni nī.

²⁴ Tā ũkú ĩrī 'dī'bée vé rī lū ũndī Mungú ní ruú ĩrī rī pi vé tā. ũndī ālu rī, Mungú ní tā ni lūú Mósē ní írā Sīnáyī vé rī drīgé 'dāá rī, ũndī rī sē tīkí anjīná rī pi túgērī rú, sū ũkú túgērī rú Āgārā ní mvá tī túgērī rú rī tīnī.

²⁵ ũkú túgērī rú Āgārā vé tā lū írā Sīnáyī adriípi āngū Árabī rī pi vé rī agá 'dāri vé tā. Írā Sīnáyī índre sū Yērúsálémā āndrū Yāhūdī rī pi ní ríí adrií 'a ni gé túgērī rú tāimbī rī drīgé rī tīnī.

²⁶ 'Bo ũkú āzi rī jó 'dīpa Sārā 'i, ĩrivé tā lū Yērúsálémā ú'dí 'bū gé 'dāá rī vé tā, adri túgērī ku. ĩri éndrēpī 'bán céré Yēsū ri é'yī'bán gí rī pi vé ni.

²⁷ Búkū Mungú vé rī 'yo kīnī, "Mi ũkú adriípi úndó rú mvá tīpi kuyé 'dīri,

mí adri āyīkō sī,
mi ūkú mvá ṭingará āzó 'bīṭpi kuyé
'dīri,
'í tre ú'dúkó be ʊrʊ 'dāá āyīkō
sī,
ā'diātāsīyā ūkú ī ní adīi adi rī, īri
anji be ndē ūkú ágó be rī rá.”

28 Īmi má édrīpīi má ómvúpīi,
īmi újákí nóni īmi ícá ú'dí rú gí tā
Múngú ní ẹzií Ābūrámā ní rī sī, sū
Sārā vé mvá Īsákā* Múngú ní tā ni
ẹzií rī ṭini.

29 'Bo 'bá lē'bá īmi 'dukí tāimbī rī
ngaá áyu rī pi, kōpi ri nóni īmi ọcū,
sū Īsīmāélē ī ní ṭiṭi yīkí 'bá áda vé ni
sī rī ní rií Īsákā ī ní ṭiṭi ūkpō Índri
Uleterē rī vé rī sī rī ọcū rī ṭini.

30 'Bo Búkū Múngú vé rī kīnī, “'í
dro ūkú túgērī rú 'dīri ívé mváná rī
be rá, īrivé mváná rī ā rʊ rí ā'bú mí
ní ímú kuú ūkú jó 'dīpa rī vé mváná
ní rī ku.”

31 Mā édrīpīi má ómvúpīi, 'bá
adrikí anji ūkú túgērī rú rī vé ni ku,
'bá anji ūkú jó 'dīpa rī vé ni.

5

Kúrísítō sē 'bá ní drīwālā

1 Kúrísítō ọyʊ 'bá, sē 'bá ní
drīwālā gí. Nóni lē īmi tukí pá ṭiṭi,
lē īmi újákí īmi gōó adrii túgērī rú
tāimbī rī drīgé dīi ku.

2 Īmi yīkí drī ma ká, ma Páulū 'i,
á lē lūú īmi ní 'dīni, īmi sēkí dō īmī
ágélé ē ṭi úlí, Múngú ā ā'yī rí īmi āní,
Kúrísítō vé drāngará 'dīri īmi ní ẹzií
ākó.

3 Á lē ẹndīi 'yoó īmi ní dīi, 'bá 'í
ágélé ē ṭi sēepi līpi gí rī, lē ā 'du
tāimbī Yāhúdī rī pi vé rī ārēvú ngaá
céré.

4 Īmi 'bá ri'bá tāimbī Yāhúdī rī pi
vé rī ũ'bī'bá nga'bá Múngú ā 'bá rí
īmi adrii āní 'bá pīri rú 'dī'bée, gūkí
īmi Kúrísítō ā rú'bá gá sī āmvé gí,
nóni īmi apikí ẹsī múké Múngú vé
rī sī gí.

5 Índri Uleterē rī ású 'bá gí, 'bá
ẹ'yīkí rá, 'bá ri ẹsī 'bá rizú tā Múngú
ní ẹzií 'yoó kīnī, 'i ímú 'bá 'bá adri
pīri 'dāri ūtēzú.

6 'Bá Kúrísítō Yēsū ri ẹ'yīpi gí rī,
līkí dō ágélé ni ē ṭi gí yā, dō līkí kuyé
yā, kōpi céré trōtrō. Tā āmbúgú
agaápi rá rī, īri ẹ'yīngará īmi ní Yēsū
ri ẹ'yīzú rī, īri sē īmi īmi lēlē.

7 Īmi ándúrú ri Yēsū ā pámvú ūbī
múkényā rú, 'bá īmī drī izaápi sēzú
īmi ní īrivé tā áda rī ūbīzú ku rī ā'di
'i?

8 'Bá īmī drī izaápi 'dīri íbī ímú
Múngú īmi zīpi rī vúgálésī kuyé.

9 Īmbāngará ūnjō vé 'dīri adri sū
ākúfī mādāṅá ī ní dāá íwá agá, íwá
rī íngá āní kōfútō be rī ṭini.

10 Á nī áamá rá 'yozú kīnī, Úpí Yēsū
Kúrísítō ri sē tā má ní átá nōri īmi
ícó ẹ'yī rá, 'bá īmī drī iza'bá 'dī'bée,
Múngú ri ímú tā lī kōpi drīgé céré.

11 Mā édrīpīi má ómvúpīi, ma dō
ri īmi ní ágélé ē ṭi līngará vé tā átá,
Múngú ā ā'yī rí īmi āní pírí, ngá
'bá īmī drī iza'bá rī pi ní ma ọcūzú
'dīni rī ā'di? Mā ímbá té dō 'bá rī pi
kīnī, ā úlíkí kōpi ágélé ē ṭi rá, ú'dúkó
múké má ní ūlūú Yēsū vé drāngará
peṭi alambaku sígé rī sē kōpi ē ẹsī ve
té ku.

12 Á lē 'bá ri'bá īmī drī iza'bá
'yo'bá kīnī, ā úlíkí īmī ágélé ē ṭi rá
'dī'bée, lē ā udikí kōpi ā ágélé, kōpi
ē ícákí rí 'bāṅá rú.

13 Mā édrīpīi má ómvúpīi, zīkí īmi
īfūú tāimbī Mósē vé rī agásī ímú
drīwālā ísú gí. Lē īmi í'dúkí drīwālā
īmi ní ísú 'dīri rizú tā rú'bá nōri ní
lē rī 'duzú ngazú āní áyu ku. Múké
ni, lē īmi ngakí ẹzií īmi āsámvú gé sī
lēngará sī.

14 Tāimbī Mósē vé rī pi ārēvú céré
ī ní úmú ícá ālu 'dī. Tāimbī ālu rī
kīnī, “Lē mí lē 'bá mí gārā gá rī, sū
mí ní mí rú'bá lē rī ṭini”

15 Īmi rikí dō īmi úcí sí sī, sū
úcógú pi ní rií ī úcí rī ṭini, īmi ndrekí

4:27 4:27 Īsáyā 54:1 * 4:28 4:28 Īsákā: Īsákā ri mvá Múngú ní ẹzií Ābūrámā ní rī. 'í lā í'dóngará
17-35. 4:30 4:30 í'dóngará 21:10 5:14 5:14 Lēvīṭikā 19:18

múké, ĩmi ímú ĩmi íré ĩmi āsámví gé sī rá.

Tā Índrí Uleterē rī vé rī, āzini tā rú'báné rī

¹⁶ Á lē lūú ĩmi ní kīnī, lē Índrí Uleterē rī ā ko ĩmī drī nī, ĩri sē ĩmi ícókí tā rú'bánōri ní lēé rī 'dujú ngáá ku.

¹⁷ Á 'yo 'dīni, ā'diātāsīyā tā rú'báné rī pi úmúkí ĩ tā Índrí Uleterē rī vé rī be ku. Tā Índrí Uleterē rī vé rī pi úmúkí ĩ tā rú'báné rī be ku. Ōgúpí lē ōgúpí vé tā ku, ĩri sē tā múké mí ní kōdō ūsūú lēé ngáá rī pi mí ícō ngáá ku.

¹⁸ 'Bo mi dō ri ězī nga Índrí Uleterē rī vé ūkpō sī, mí adri tāĩmbí Mósē vé rī ā pálé gá ku.

¹⁹ Tā rú'bánōri vé rī pi índrékí bá kōpi 'dī: Ōwū 'bāngárá, mī 'bāngárá 'bá āzi vé ūkú sī, dōku 'bá āzi vé ágó sī, tā 'oó drīnjá sēépi ní,

²⁰ múngú ĩ ní údé drī sī rī pi ĩnjīngárá, ěndrī ndrīngárá, ěsī 'bāngárá 'bá āzi drīgē ūnjí, āwāngárá, ā'yā, jīkó, ĩndrā, acongárá,

²¹ ūlē, mērā, úmúngárá vūrā ālu gé rizú tā ūnjí 'ozú rī, āzini tā ūrukō ūnjí 'bá rī pi ní rií 'oó sū 'dī'bée tīnī rī pi. Á 'yo ĩmi ní tā 'dīri sū ándúru má ní 'yoó ĩmi ní drīdrī rī tīnī, 'bá tā 'o'bá 'dīni 'dī'bée, kōpi ícókí ídri 'dání'dání rī ísú mālūngā Múngú vé rī agá 'dāá ku.

²² 'Bo ū'a Índrí Uleterē rī vé rī, ĩri lēngárá, āyīkō, tākíri, tā tangárá mādā sī, ěsī ĩdríkídri, adringárá múké, tā 'ongárá mužú pīrī,

²³ tā 'ongárá ěsī be mādā, āzini ūtēngárá. Tāĩmbí 'yoópi tā 'dī'bée ūnjí ní 'dāáyo.

²⁴ 'Bá Kúrísítō Yēsū ri ě'yī'báné rī pi gbākí ívé ěbírī rú'bánōri vé rī pētī alambaku ĩ ní Yēsū ri gbāzú rī sígē gí.

²⁵ Nóni Índrí Uleterē rī ní 'bá ní ídri ú'dí sēé gí rī sī, lē 'bá 'dujú tá Índrí Uleterē rī ní ūlūú 'bá ní rī ā vūdrī ūbíi mužú áyu.

²⁶ Lē 'bá íngúkí 'bá 'yozú kīnī, 'bá ndēkí 'bá ūrukō'bée rá 'dīni ku, āzini ē ilekí 'bá āzi tā ūnjí sī ku, lē 'bá 'bākí ěsī ūnjí 'bá āzi vé ngá sī ku.

6

Īmi kokí ĩmi ĩzā ĩmi āsámví gé sī

¹ Má ědrípíi má ōmvúpíi, 'bá āzi 'de dō tā ūnjí agá, ĩmi 'bá Índrí Uleterē rī ní ású gí 'dī'bée, lē ĩmi kokí 'bá 'dīri ē ĩzā létī múké ní sī, ĩri útúzá ícázú pīrī. 'Bo mí ndre múké, mí 'de rī ūnjīkānyā agá ku bēnī.

² Tā ěnjīěnjī 'í'dé dō ĩmi drīgē, lē ĩmi kokí ĩmi ĩzā ĩmi āsámví gé sī koko. Īmi kokí dō ĩmi ĩzā ĩmi āsámví gé sī rá, tā ĩmi ní 'oó 'dīri, ĩri tāĩmbí Kúrísítō ní lēé ā 'dujú ngáá rī.

³ 'Bá rī dō ri 'i íngú kīnī, 'í ícō gí, ísúzá ícō kuyé, 'bá 'dīri ri 'í mī ū'bā ūgōgōlé rú.

⁴ Lē 'bá ālu ālu ā amá tā 'í ní rií 'oó rī ā pámvú amámā, ē íngú rī 'í tā múké 'í ní 'oó rī sī, ā ū'bī ívé tā 'í ní 'oó rī 'bá āzi vé 'oó rī sī ku.

⁵ Lē 'bá ālu ālu ā adri ūkpó ūkpó ězī ívé rī ngangárá gá.

⁶ Īmi ĩ ní rií ímbá tā Múngú vé rī sī 'dī'bée, lē ĩmi sēkí ĩmivé ngá 'bá ĩmi ímbápi rī ní ĩndī.

⁷ Īmi sēkí 'bá āzi ā ū'bā ĩmī mī ku, 'bá āzi ícō tā Múngú ní líi 'bá rī pi drīgē rī ideé ku, ā'diātāsīyā 'bá rī úri 'í ní rií ífūúpi kaápi rī ĩkūnā.

⁸ 'Bá úri ūnjīkānyā 'ozú rī riípi, 'í rú'báné ē ísú rī āyīkō aní rī, ĩri úri ĩzāngā nyazú mužú 'dání'dání rī ĩkūnā, 'bo 'bá úri múké Índrí Uleterē rī ní āyīkō sēépi rī riípi rī, ĩri úri ídri 'dání'dání rī vé rī ĩkūnā.

⁹ Lē 'bá andēkí tā múké 'ongárá sī ku, aní 'bá ímú úri kaápi múké rī ĩkūnā sá múké rī gé, 'bá kukí dō ězī rī ā ngangárá kuyé.

¹⁰ 'Bá ní drīlé múké ísú gí rī tīnī, lē 'bá 'okí tā múké 'bá rī pi ní céré, agaápi rá rī, lē 'bá 'okí tā múké 'bá Yēsū ri ě'yī'báné rī pi ní.

Tā Páulū ní ězī ūdūmbītā rī

11 Īmi ndrekí tāfí má ní sǐ mǐ be 'wārā mā drǐ sǐ kōkōbǐ 'dǐri agá 'dǐ'bée.

12 'Bá 'yo' 'bá kǐnǐ ā úlǐkí ĩmǐ ágélé ē tǐ rá 'dǐ'bée, kōpi ũsǔkí kǐnǐ, ĩ nděkí ĩmi tā sǐ céré nǐ. Kōpi lěkí ĩ ĩsúkí ĩzāngā ĩ ní ríi tā Kúrísítō vé drázú peṭi alambaku sígē rǐ ā tā ũlǔzú rǐ sǐ ku.

13 Úlǐkí ĩni kōpi ā ágélé ē tǐ rá, 'bo kōpi 'dukí tāimbǐ Mósē vé rǐ ngaá céré kuyé, kōpi ri 'yo, ā úlǐkí ĩmǐ ágélé ē tǐ rá, úlǐkí dō gí, ĩri sē kōpi ĩ íngú ānǐ íngúngū.

14 Má ícó ma íngú tā āzi sǐ āluṇáni ku, ma 'yeṇá ma íngú 'bávé Úpí Yēsũ Kúrísítō vé drāngará peṭi alambaku sígē rǐ sǐ. Yēsũ vé drāngará peṭi alambaku sígē rǐ vé tā sǐ, tā nyōṓkú nōri vé rǐ pi índrekí má ní ẹzǐ ākó, āzini tā mávé rǐ índré kpá 'bá nyōṓkú nōri vé rǐ pi ní ẹzǐ ākó.

15 Lǐkí dō 'bá rǐ ā ágélé ē tǐ gí, dō lǐkí ágélé ni ē tǐ kuyé drāāāsīyā, adri tā āmbúgú rú ku, tā agaápi rá rǐ, ĩri mí ní mí ẹsǐ újázú ú'dí adrizú 'bá Yēsũ vé ni.

16 Īmi tā ĩ ní ẹzǐ 'dǐri 'du' 'bá nga' 'bá rá rǐ pi, ĩmi adri 'bá pǐri Múngú vé ni pi, Múngú ri ẹsǐ ĩdríkídri 'bā ĩmi ní, āzini ĩri ĩmi ní tākíri sē.

17 Lē 'bá āzi ā sē má ní ĩzāngā 'dǐni ku, ũgbākí ma, āzini úvǐkí ma írā sǐ, āzó bílé ni mā rú' 'bá gá anigé, má ní Yēsũ ri ẹ'yǐ gí rǐ sǐ.

18 Má ẹdrǐpǐi má ọmvúpǐi, ẹsǐ múké 'bávé Úpí Yēsũ Kúrísítō vé rǐ ā adri ĩmi be. Āmǐnā.

Kōkōbī Páulū ní sī sēē
'bá
Ēfēsō
vé rī pi ní rī
Tā bŭkū rī vé rī ā
ūlŭngará

Ēfēsō ri kŭrŭ āmbúgú āngŭ ī ní zīj Tákī rī ā jēlé gá ũtŭ ní 'dengará gálé rú. Páulū adri caá āngŭ rī agá 'dālé ílī na, ri tī Múngú vé rī sēē 'bá rī pi ní (Ēzī 19). 'Bá kárakarā āngŭ rī agá rī pi, 'bá kŭrŭ rī ā gārā rī pi be, ẽ'yīkí Yēsŭ ri rá. Vŭdrī ni gé, Páulū ká rií adrií jó āngŭ ũ'yīzú rī agá Rómā gá 'dāá, sī kōkōbī 'dīri sēē 'bá kánisā vé Ēfēsō gá rī pi ní, lŭzú kōpi ní kīnī, ẹsī kōpi ní 'bāá Kúrísítō drīgé 'dīri, Múngú ũtī tā ni nī kīnī, Úpí Kúrísítō ri adri āmbúgú ngá vŭ drīgé nōgó rī pi drīgé, āzini ngá 'bŭ gé 'dāá rī pi drīgé.

Cápītā 1-3 agá, Páulū ũlŭ 'bá Múngú ní ũpēé gí rī pi vé tā, āzini ũlŭ tā Múngú ní kōpi pazú ívé ũnjīkānyā agásī, ĩri ní kōpi úmúzá ícázú Kúrísítō be ngá ālu ĩrive drāngará sī rī vé tā, āzini ũlŭ ĩrive íngángará ídri rú drāngará gálésī rī vé tā. Cápītā 4-6 agá, lŭ 'bá rī pi ní létī kōpi ní ī úmúzá ícázú ngá ālu Kúrísítō rŭ'bá gá rī.

¹ Ma Páulū 'i, Múngú ĩpē ma adrií Kúrísítō Yēsŭ vé 'bá áyúāyŭ ni rú.

Á sī kōkōbī 'dīri sēē 'bá adri'bá Ēfēsō gá ẹsī 'bā'bée Kúrísítō Yēsŭ vé ẹzī nga'bá rī pi ní.

² Ẹsī múké, āzini tākiri íngápi 'bá Ẹtẹpi Múngú vúgá, āzini Úpí Yēsŭ Kúrísítō vúgá rī ā adri ĩmi be.

Múngú sē 'bá ní tākiri Kúrísítō ā rŭ sī

³ Lē 'bá íngúkí 'bávé Úpí Yēsŭ Kúrísítō Ẹtẹpi Múngú ri, ĩri ní 'bá ní tākiri sēē adrizú Kúrísítō agá rī sī, Kúrísítō íjī 'bá ní tākiri rī 'bŭ gélésīla.

⁴ Drīdrī ni, Múngú ní drī 'bŭ pi gbizú vŭ be kuyé rī gé, ĩpē 'bá adrií uletere 'bá ívé ni pi rú ũnjīkānyā ākó, Yēsŭ Kúrísítō ā rŭ sī. Múngú vé lēngará sī,

⁵ 'du 'bá 'bāá anji ívé ni pi rú Yēsŭ Kúrísítō ā rŭ sī, tā ni íbí íngá ĩri ẹ ẹsī agá.

⁶ Lē 'bá íngúkí Múngú ri ẹsī múké ĩri ní 'bāá 'bá ní āmbúgú tā ĩrive Mvá ĩri ní lēlé rī ní 'oó 'bá ní rī sī.

⁷ Kúrísítō vé ārí dā 'bá tā sī, 'bá drī jezú, trŭkí 'bá āní 'bávé ũnjīkānyā agásī gí, Múngú vé ẹsī múké rī ā tā sī.

⁸ Múngú ẹ ẹsī ní adrií 'bá ní múké rī sī, sē 'bá ní úmī, āzini tā nīngará.

⁹ Múngú vé tā ándúrú ĩri ní úcí kuú 'í ẹsī agá rī, i'da nóni 'bá ní āmvé. Tā ni íbí íngá ẹsī ni agá, i'da tā rī Kúrísítō ā rŭ'bá gá.

¹⁰ Tā Múngú ní ũtī rī, ĩri 'dini, sá ni kādō ícó, ĩri ímú ngá 'bŭ gé rī pi íkŭnā ngá vŭ drīgé rī pi be céré vŭrā ālu gé, Kúrísítō ri ímú adri kōpi drīgé nī.

¹¹ Múngú ũpē 'bá adrií anji ívé ni pi rú Kúrísítō agá. Ũpē 'bá ótú ínogósí í'dóngará gá 'dāá, tā rī pi ī nga, sŭ Múngú ní ũtī rī tīnī.

¹² Múngú 'o tā 'dīri 'dini, 'bá ẹsī 'bā'bée Kúrísítō drīgé drīdrī rī pi, 'bá íngúkí rí Múngú ri āní.

¹³ ĩmi ní Kúrísítō vé ú'dŭkó múké áda rī yī rā rī sī, ú'dŭkó múké ĩmi ní ẹ'yījī gí 'dīri pa ĩmi nī. ĩmi ní Kúrísítō ri ẹ'yījī gí rī sī, sē ĩmi ní Índrí Uletere ĩri ní tā ni ẹzī rī, lŭzú kīnī ĩmi 'bá Kúrísítō vé ni.

¹⁴ Tā Múngú ní Índrí Uletere rī sēzú 'bá ní rī, lŭ 'bá ní uletere 'yozú kīnī, ngá Múngú ní ẹzī ívé 'bá rī pi ní, 'bá ní rī ũtēé rī, ĩri ímú sē 'bá ní rá. Kúru Múngú ri ímú 'bá ní drīwālā sē, 'bá kúru ĩri ĩnjī, āzini 'bá ĩri íngú.

Páulū zī Múngú ri

¹⁵ Á yī tā ĩmi ní Úpí Yēsŭ ri ẹ'yīzú rī rá, āzini ā yī tā ĩmi ní 'bá Múngú vé rī pi lēzú céré rī rá.

16 Ǫ'dú céré má kādō rií Múngú ri zīj, ma ri ĩmivé tā lū Múngú ní, ma ri ōwō'dífō sē ĩri ní ĩmi tā sī.

17 Ma ri Múngú 'bávé Ǫpí Yēsū Kúrísitō vé Ɖtépì ĩ ní ĩnjǪ ĩnjì rī zì ĩmi ní, ā sē rí ĩmi ní Índrí tā nǪzú ni, ē i'da rí ĩmi ní tā Múngú vé rī, ĩmi nǪkí rí Múngú ri āní múké múké.

18 Ma ri Múngú ri zì ĩmi ní, ā zī rí ĩmivé úmī, ĩmi 'bākí rí Ɖsì tā áda ĩri ní ĩmi zizú rī nǪzú āní, āzini ĩmi nǪkí rí dǪngará úmvúlésī ĩmi ní dǪzú 'bá Múngú vé rī pi be trų ālu 'dāri āní.

19 'Bá lēkí ĩmi nǪkí Múngú vé ũkpō āmbúgú ĩri ní sēé 'bā ĩri Ɖ'yǪ' 'bá gí nō'bée ní rī. Ũkpō 'dǪri ĩri ní áyú

20 Kúrísitō ri ingazú gōzú ídri rú drāngará gálésīla rī, sē ĩri úrí ívé drǪ Ɖndépì* gé 'bū gé 'dāá.

21 Kúru Kúrísitō ri āmbúgú mālāyíkā rī pi drǪgé, índrí ũnjí rī pi drǪgé, 'bá tāimbì sē' 'bá rī pi drǪgé, 'bá ũkpō be rī pi drǪgé, āzini 'bá āngū rų' 'bá rī pi drǪgé, adri 'yēǪá béré āndrū nō'bée drǪgé kuyé, ĩri adri āmbúgú cazú lóki ímúpi drǪdrǪ 'dǪi rī gé.

22 Múngú 'bā ngá rī pi ārēvú céré ĩri ā pálé gá, Múngú ĩpē ĩri adrii āmbúgú ngá rī pi drǪgé céré 'bá kānísā† vé rī pi ní.

23 'Bá Kānísā vé rī pi rų' 'bá Kúrísitō vé ni. Kúrísitō ri ƉzǪ nga kānísā ívé rī agá nǪ. ĩri ívé ũkpō sē 'bá kānísā vé rī pi ní nǪ.

2

Kúrísitō ri sē 'bā ídri ĩsú rá

1 ĩmi ní ándúrú Múngú vé tā gāá sī, āzini ĩmi ní rií ũnjikānyā 'oó rī sī, índrí agá, ĩmi āsámvú rará rú Múngú be, ĩmi índrėkí sū 'bá ũdrā' 'bá gí rī pi tǪnǪ.

2 Lóki 'dāri gé, ĩmi rikí tā ũnjí nyōókú nōri vé rī 'duų ngáá, ĩmi rikí

Sātánā adriipi āmbúgú índrí ũnjí rī pi drǪgé rī vé tā 'duų ngáá. Sātánā ālu ālu 'dǪri ri 'bá Múngú ri gā' 'bá sī rī pi ē mǪ ũ'bā 'de tā ũnjí agá nǪ.

3 Ɖtú 'bá rikí céré tā 'oó sū 'bá ũnjikānyā 'o' 'bá rī pi tǪnǪ, 'bá rikí tā rų' 'bá nōri ní lēé rī pi 'duų ngáá, āzini tā 'bā Ɖsì ní lēé rī 'duų ngáá. Tā rų' 'bá nōri vé rī sī, Múngú ā 'a ve 'bá ní ũnjí ũnjí, sū ĩri ā 'a ní veé 'bá urųkō ũnjikānyā 'o' 'bá rī pi ní rī tǪnǪ.

4 'Bo Múngú ní 'bā lēé agáá rá rī sī, 'bā ívé Ɖsì ídríkídri agaapi rá rī 'bá ní rá.

5 'Bá ní ũnjikānyā 'oó rī sī, 'bā adrikí dō sū 'bá ũdrā' 'bá gí rī pi tǪnǪ drāāāsīyā, Kúrísitō sī, índrí agá, 'bá gōkí ícá ídri rú. ĩmi ndrėkí drǪ ká, ĩrivé Ɖsì múké rī sī, pa ĩmi gí.

6 Múngú inga 'bā gōó ídri rú Kúrísitō be trų, sē 'bá ní vūrā mužú úrízú Kúrísitō Yēsū be trų ívé mālūngā 'bū gé rī agá.

7 Múngú 'o tā 'dǪri 'dǪni lūzú kǪnǪ, ĩrivé Ɖsì múké agaapi rá rī sī, ĩri ímú 'bá ní tā múké sē, 'bá ní Kúrísitō Yēsū ri Ɖ'yǪ gí rī sī.

8 Múngú pa ĩmi Ɖsì múké ívé rī sī, ĩmi ní Yēsū ri Ɖ'yǪ gí rī sī. Tā ni íbǪ íngá ĩmi vúgá kuyé, Múngú sē ĩmi ní fēfē rú Ɖsì múké ívé rī sī.

9 Múngú pa ĩmi ƉzǪ ĩmi ní ngáá rī sī kuyé, 'bá āzi ē íngú rí 'i pangará 'dǪri sī ku.

10 'Bávé adringará Kúrísitō Yēsū agá nōri, Múngú sē 'bā ícá nóni nǪ, Múngú sē 'bá ní ídrí ú'dí tā múké 'ozú, útú tā múké 'dǪri vé tā kú ĩnōgōsǪ, 'bá rikí ngáá mužú.

'Bā ngá ālu Kúrísitō agá

11 ĩmi 'bá adri' 'bá YāhúđǪ rú ku rī pi, lē ĩmi ígákí tā YāhúđǪ ĩ íngú' 'bá ĩvé ágélé ē tǪ úlǪngará* ā tā sī, 'yo' 'bá kǪnǪ ĩmi pāgānō, úlǪkí ĩmǪ ágélé ē tǪ kuyé 'dāri.

* 1:20 1:20 DrǪ Ɖndépì rī: DrǪ Ɖndépì vé ífǪfǪ, ĩri vūrā Múngú vé ĩ ní ĩnjǪ ĩnjì rī, āzini vūrā ũkpō sēzú rī. † 1:22 1:22 Kānísā: Kānísā ri 'bá Yēsū Kúrísitō ri Ɖ'yǪ' 'bá gí rī pi. * 2:11 2:11 Ágélé ē tǪ úlǪngará: Múngú lū Ābūrāmā ní kǪnǪ, anǪi āgō Ābūrāmā vé rī pi adrikí dō caá ú'dú ārō gí, lē ā úlǪkí kōpi ā ágélé ē tǪ rá, ā lū rí 'yozú kǪnǪ, kōpi anǪi Múngú vé ni. 'Bá rī ā'yǪ dō 'i ágélé ē tǪ sēé lǪi gí, ĩri tāimbì Mósē vé rī 'duų nga. 'Í lā 'Ídóngará 17:9-14; ƉzǪ 15:1-5.

12 Lē ĩmi nĭkĭ áamá múké 'yozú kĭnĭ, lókĭ drĭdrĭ 'dāri gé, ĩmi rikĭ adriú Kúrísitō rú' bá gá sĭ rará rú, gŭkĭ ĩmi Múngú vé 'bá Īsērélē vé rĭ pi āsámvú gé sĭ āmvé, ĩmi nĭkĭ ũndĭ Múngú ní ruŷú 'bá Īsērélē vé rĭ pi be rĭ kuyé. ĩmi ní rizú adrizú vŭ drĭgé nōgó rĭ gé, Múngú adri ĩmivé ni kuyé, āzini ĩmi 'bākĭ ẹsĭ drĭ ni gé kuyé.

13 Ándúrú ĩmi āsámvú Múngú be rará rú, 'bo nóni Kúrísitō vé drāngará úmú ĩmi ícá ngá ālu Kúrísitō Yēsŭ be gĭ, ĩmi ní ĩri ẹ'yĭ gĭ rĭ sĭ, ĩmi nóni Múngú be ĩnyinjáná.

14 Kúrísitō ĩjĭ tākĭri 'bā āsámvú gé 'bá adri' bá Yāhŭdĭ ku rĭ pi be, ícĭ 'bā āsámvú ícá ngá ālu, sē ngŭngará ũnjĭ 'bá ní 'bā acozú rĭ gō deĵé rá.

15 Kúrísitō vé drāngará ímŷú tāimbĭ Yāhŭdĭ rĭ pi vé ĩ ní 'bá adri' bée Yāhŭdĭ rú ku rĭ pi gŭzú āmvé 'dĭri fuŷú drāá rá. Tā ā pá ĩri ní ímŷú rĭ, ímŷú kōpi úmú ícá ngá ālu, ĩjĭ tākĭri ícá kōpi āsámvú gé.

16 Kúrísitō vé drāngará peŷĭ alam-baku† sígé rĭ, úmú Yāhŭdĭ rĭ pi 'bá Yāhŭdĭ ku rĭ pi be ícá ngá ālu, sē kōpivé āsámvú Múngú be rĭ gō ícá múké, sē tā kōpi ní ĩ ngŭzú ũnjĭ rĭ gō deĵé rá.

17 Kúrísitō ímŷú ú'dŭkō múké tākĭri vé rĭ ũlŷú ĩmi 'bá adri' bée Yāhŭdĭ rú ku Múngú ri nĭ' bá kuyé rĭ pi ní, āzini 'bā Yāhŭdĭ rú Múngú ri nĭ' bá rá rĭ pi ní.

18 Nóni 'bā Yāhŭdĭ rĭ pi, āzini 'bá adri' bá Yāhŭdĭ rú ku rĭ pi ícá ca 'bá Ẹtépi Múngú vŷgá 'dāá ũkpō Índrĭ Uleteré ālu ālu 'dĭri vé rĭ sĭ, āzini tā Kúrísitō ní 'oó 'bá ní rĭ sĭ.

19 Nóni ícókĭ ĩmi zĭjĭ jākā ku, āzini ícókĭ 'yoó kĭnĭ, ĩmi adrikĭ āngŭ 'dĭpáa kuyé 'dĭni ku, 'bo ĩmi nóni āngŭ 'dĭpáa 'bá Múngú vé rĭ pi be trŷú, āzini ĩmi nóni anji Múngú vé ni ĩrivé 'bĕtĭ āsámvú gé.

20 ĩmi adrikĭ sŷú jō ĩ ní sĭjĭ rĭ tĭnjĭ,

nĕbĭ rĭ pi, Yēsŭ vé 'bá áyúāyŷú rĭ pi be, kōpi írá anji ĩ ní ũtĭjĭ í'dózá jō sizú ānĭ rĭ tĭnjĭ, Kúrísitō Yēsŭ ri ívé rĭ írá sĕepi jō rĭ ní pá tuzú ānĭ ũkpō ũkpō rĭ.

21 'Bá Yēsŭ ri ẹ'yĭ' bá gĭ rĭ pi úmúkĭ ĩ ícá ngá ālu Yēsŭ be, kōpi gōkĭ ícá Jō uleteré Úpĭ vé ni.

22 ĩmi 'bá adri' bá Yāhŭdĭ rú ku 'dĭ' bée, Kúrísitō úmú ĩmi ícá Yāhŭdĭ rĭ pi be ngá ālu, ĩmi adrikĭ rĭ vŷrā Índrĭ Múngú vé rĭ ní adrizú ni.

3

Páŷlŷú ũlŷú ú'dŭkō múké Múngú vé rĭ

1 Ma Páŷlŷú 'i, 'bekĭ ma jō rizú āngŷú ũ'yĭzú rĭ agá, má ní ú'dŭkō múké Kúrísitō Yēsŭ vé rĭ ũlŷú ĩmi 'bá adri' bá Yāhŭdĭ rú ku rĭ pi ní rĭ ā tā sĭ.

2 Ádarú ĩmi yĭkĭ rá, ẹsĭ múké Múngú vé rĭ sĭ, sē má ní ẹzĭ rizú ú'dŭkō múké rĭ ũlŷú ĩmi ní ānĭ.

3 Múngú i'da tā 'í ní ũtĭjĭ kuú mŷdŷmŷdŷ rú rĭ má ní, sŷú má ní sĭjĭ kōkōbĭ drĭdrĭ rĭ agá ẹlĭnjá rĭ tĭnjĭ.

4 ĩmi kádō kōkōbĭ rĭ lāá, ĩmi nĭ áamá uleteré 'yozú kĭnĭ, á nĭ tā Kúrísitō vé Múngú ní ũtĭjĭ kuú mŷdŷmŷdŷ rú rĭ rá.

5 Múngú i'da tā 'í ní ũzŷŷú kuú mŷdŷmŷdŷ rú 'dĭri 'bá ọtŷú drĭdrĭ 'dā' bée ní kuyé, 'bo nóni i'da tā rĭ 'bá Yēsŭ Kúrísitō vé áyúāyŷú uleteré rĭ pi ní, āzini nĕbĭ rĭ pi ní Índrĭ Uleteré rĭ vé ũkpō sĭ.

6 Tā ĩ ní ũzŷŷú kuú mŷdŷmŷdŷ rú rĭ, ĩri 'dĭni, 'bá adri' bá Yāhŭdĭ rú ku rĭ pi ẹ'yĭkĭ ú'dŭkō múké rĭ rá, kúru kōpi ímŷú ĩ úmú ícá ngá ālu Yēsŭ be. Tā 'dĭri sĭ, kōpi Yāhŭdĭ rĭ pi be, kōpi cére tā múké Múngú ní lĕé sĕé ívé 'bá rĭ pi ní rĭ ísŷú rá. Kōpi drĭlé múké Múngú ní ẹzĭjĭ Kúrísitō Yēsŭ ā rŷú sĭ 'dĭri ísŷú Yāhŭdĭ rĭ pi be trŷú ālu.

† 2:16 2:16 *Peŷĭ alambaku*: 'Bá Rómā vé rĭ pi ri 'bá tā 'o' bá ũnjĭ rĭ pi gbā mŷsŷmŷmŷrĭ sĭ peŷĭ alambaku sígé, ĩri sá 'dŷú āco kōpi íbĭ drā ndō, kōpi ĩzāngā nya ambamba drāngará rĭ gé.

7 Ēsī múké Múngú vé rī sī, sē má ní fēfē rizú ú'dúkó múké rī ũlūzú, āzini sē má ní ũkpō ězī rī ngazú nī.

8 'Bá Múngú vé rī pi āsámvú gé, mâ adri dō kōpivé ũdũ* drāāāsīyā, Múngú vé ésī múké rī sī, ĩpē ma ú'dúkó múké Kúrísítō vé tā be agaápi rá rī ũlūú 'bá adri' 'bá Yāhúdī rú ku rī pi ní.

9 Múngú ngá rī pi ārēvú gbiipi céré rī ĩpē ma nī, mâ ũlū rī tā 'í ní ọtú ũtī mūdūmūdū rú rī.

10 Múngú lē ívé úmī tā 'ozú rī lūú mālāyíkā 'bū gé 'dāá rī pi ní, āzini índrī ũnjí rī pi ní. Kōpi ímú tā 'dīri ndre lókí Yāhúdī rī pi ní í úmúú 'bá Yāhúdī ku rī pi be trú ívé kánísā agá rī gé.

11 Múngú ũtī tā 'dīri ọtú ínogósí, tā 'dīri nga 'i fūú tī ni gé gí, Kúrísítō Yēsū 'bávé Úpí 'du tā ni ngaá nī.

12 'Bá ní adrií Yēsū Kúrísítō agá, āzini 'bá ní ĩri ě'yīí gí rī sī, ĩri 'bá ní drīwālā sē, 'bā fi mužú Múngú endrētī gé 'dālé ũrī ākó.

13 Á mã ĩmi drī ĩrī sī, ĩzāngā má ní nyaá ĩmi tā sī rī sī, lē ĩmī ésī ā adri ĩzāngā sī ku, ĩzāngā má ní nyaá 'dīri sē Múngú ri ĩmi íngú ānī.

Páulū zī Múngú ri 'bá Ēfēsō vé rī pi ní

14 Má kādō rī tā Múngú ní 'oó 'dī' bée ũsūú, ma ri kūmūcí ũtī, ma ri 'bá Ētépī ri zī.

15 Ma ri Múngú ri zī, Múngú ri Ētépī 'bá céré pi vé ni, 'bá 'bū gé rī pi vé ni, āzini 'bá vū drīgé rī pi vé ni.

16 Ma ri Múngú 'bá Ētépī dīpi pōwūpōwū rī zī, ĩrivé Índrī ā sē rī ĩmi ní ũkpō ĩmivé ésī agá,

17 ānī Kúrísítō ē ísú rī vūrā fizú adrizú ĩmī ésī agá, ĩmi ní ĩri ě'yīí gí rī sī. Ma ri Múngú ri zī ĩmi ní, ĩmi lēkí rī Kúrísítō ri ésī be céré, ā sē rī ĩmi tukí rī pá ũkpó ũkpó.

18 Lē ĩmi ísúkí úmī tā nīzú ámázú, sū 'bá Múngú vé rī pi ní ísú rī tīnī,

ĩmi nīkí rī lēngará Kúrísítō ní ĩmi lēzú ambamba 'dīri ámá ānī.

19 Á lē ĩmi nīkí tā Kúrísítō ní ĩmi lēzú ambamba 'dīri, lēngará 'dīri ícókí ũ'bīí bā ku. ĩmi nīkí dō lēngará 'dīri rá, ĩmi adri tā be pīrī, sū Múngú vé rī tīnī.

20 Lē ē íngúkí Múngú ũkpō be riipi ězī ngaápi 'bā rú' 'bá gá rī, ĩri ícó tā ārēvú 'o aga, tā 'bá ní zīí, āzini 'bá ní rií ũsūú rī pi drīgé sī céré.

21 Lē 'bá kánísā vé rī pi ē íngúkí Múngú ri, ē íngúkí Kúrísítō Yēsū ri, āzini úyú drīdrī 'dīlé rī pi ē íngúkí Múngú ri mužú 'dáni'dáni! Āmīnā.

4

Adringará trú Kúrísítō agá rī

1 'Yíkí ma jó āngū ũ'yīzú rī agá, má ní ězī Úpí vé rī ngaá rī sī, á mã ĩmi drī ĩrī sī, lē ĩmi 'okí tā múké ni pi mužú áyu, ā'diātāsīyā Múngú zī ĩmi adrií 'bá ívé ni pi rú.

2 Lē ĩmi íngúkí ĩmi ku, ĩmi adrikí tā be mādā. ĩmi 'dukí tā rī mužú ésī be mādā, ĩmi 'dukí tā rī ngaá ĩmi āsámvú gé sī lēngará sī.

3 Lē Índrī Uletere rī ā úmú ĩmi adrií ngá ālu, ĩmi adrikí tā be kīri ĩmi āsámvú gé sī.

4 ĩmi úmúkí ĩmi céré ícá rú' 'bá ālu gí, Índrī ĩmi ní ísú rī, ĩri ālu ālu 'dīri, Múngú zī ĩmi céré, ĩmi 'bākí rī ésī tā drīdrī 'dīlé rī ũtēzú.

5 Úpí ri 'yēnā ālu, ě'yīngará ri ālu, bātízīmū ri ālu,

6 Múngú ri 'yēnā ālu, ĩri Ētépī 'bá rī pi vé ni céré, ĩri āmbúgú 'bá drīgé céré, ĩri ri 'bā áyú céré ri ězī nga, ĩri ri adri 'bá agásī céré.

7 'Bo Kúrísítō sē 'bá ālu ālu ní fēfē ívé ésī múké vé rī ězī ngazú ānī 'í ní.

8 Tā ĩ ní sīí Búkū Múngú vé rī agá rī kīnī,

“Kā tuú mužú urugégé 'dāá, jī ívé ari'ba rī pi mužú ĩndī, í'dú ngá kárakarā awaá ívé 'bá rī pi ní.”

* 3:8 3:8 Mā adri dō kōpivé ũdũ: Páulū átá tā 'dīri 'dīni, ā'diātāsīyā ọcū 'bá Yēsū ā pámvú ũbī' 'bá rī pi. 'Í lā bókū ězī vé rī. ězī 8:1-3. 4:8 4:8 Sāwúmā 68:18

9 Tā ī ní 'yoó kīnī, tū mužú ʊrūgégé 'dīri vé ífífí ā'di? Īri lū 'yozú kīnī, drīdrī ni, Kúrísítō ímú adrií vū drīgé nōgó, vūdrī ni gé, Īri ní kúru tuzú mužú 'bū gé 'dāá.

10 'Bá ímúpi vū drīgé nōgó rī, Īri 'bá ālu ālu ngaápi mužúpi ʊrūgégé 'bū gé 'dāá rī 'i, Īri ímú adri āmbúgú ngá rī pi drīgé céré.

11 Kúrísítō ūpē 'bá rī pi ā ʊrūko adrií 'bá áyúāyū ni pi, ʊrūko'bée nēbī, ʊrūko'bée 'bá Kúrísítō vé tā ūlū'bá 'bá Kúrísítō ri ẽ'yī'bá kuyé rī pi ní ni pi, ʊrūko'bée vé ẽzī adrizú atala* rú, ʊrūko'bée 'bá āngū ímbá'bá ni pi.

12 'Bá 'dī'bée vé ẽzī, kōpi ri 'bá Múngú vé rī pi ímbá, kōpi ā ngakí rí ẽzī Kúrísítō ní, kōpi ā adrikí rí ūkpó ūkpó ívé ẽ'yīngará agá, kōpi ā úmúkí rí ī adrií rú'bá ālu Kúrísítō vé ni,

13 cīmgbá 'bá ní 'bā úmúzá ícázú ngá ālu, 'bá ní Múngú Mvópi ri ẽ'yīzú, āzini 'bá ní ĩrivé úmī 'dúzú tā ngazú, 'bā adrikí rí ūkpó ūkpó 'bávé ẽ'yīngará agá, tā céré sī, 'bā adrikí rí sū Kúrísítō tīni.

14 Lē 'bā rikí tā 'oó sū anjīná nyírīná rī pi tīni ku. Lē 'bā āngū ímbá'bá ūnjō sī rī pi vé ímbángará ā ri ĩmī úmī újá sū ūlī ní rīi kúlúmgba úvī yī drīgé sī ngālá ngālá rī tīni ku.

15 Ngá múké rī, lē 'bā lēkí 'bā lēlē, 'bā átákí tā áda 'bā āsámvú gé sī áyu, 'bávé ẽ'yīngará ā mba rí ícá ūkpó ūkpó Kúrísítō adriípi kánísā drīgé rī agá.

16 Kúrísítō úmú 'bā céré 'i rú'bá gá, sū ígélé āndiāndí rī pi ní ī úmú adrií rú'bá ālu gé rī tīni. Ígélé āndiāndí 'dī'bée ngakí dō céré ẽzī mužú múké, kōpi ī lēlē, Īri sē rú'bá rī mba ícá ūkpó ūkpó.

Ēsī újángará

* **4:11 4:11** *Atala rī pi:* Atala 'dī'bée zākí rōbōņō ku. Kōpi ri 'bá kánísā vé rī pi ímbá. **4:26 4:26** *Sāwūmā 4:4 † 4:27 4:27* *Ādróko:* Ādróko vé rú Sātānā 'i, Īri āmbúgú índrī ūnjī rī pi drīgé, gā tā Múngú vé ri 'dugá ngagá sī 'bū gé 'dālē. Múngú ídrō ādróko ri índrī ūnjī rī pi be 'bū gé 'dāāsī nī. 'Í lā 'dangará 12:7-9.

17 Úpí ā rú sī, á lē 'yo ĩmi ní 'dīni, lē ĩmi rikí adrií sū pāgānō tā nī 'bá ku rī pi tīni ku.

18 Ūzūkí kōpivé úmī tā nīzú rī gí, kōpi gūkí ī rará rú ídri Múngú ní sēē rī agásī, ā'diātāsīyā kōpi gākí Múngú vé tā sī, kōpi ẽ drī ūkpó ūkpó.

19 Tā rī dō múké yā, dō ūnjī yā, kōpi ūsūkí ku. Kōpi lēkí tā drīnjā sēēpi ni 'oó mužú áyu, āzini kōpi ri tā āzāvū rú ni pi ęndī 'o mužú dī dī.

20 'Bo tā Kúrísítō vé ī ní ímbá ĩmi ní rī adri 'dīni kuyé.

21 Ádarú ĩmi yīkí Yēsū vé tā rá, āzini ímbákí ĩmi ní tā áda Yēsū vé rī rá.

22 Ímbákí ĩmi kīnī, lē ĩmi kukí lēti ūku ándúrú ĩmi úbēpi fīpi ūnjīkányā 'ozú 'dāri ānī, lē ĩmi kukí tā ándúrú ĩmī mī ū'bāápi, ĩmi iza'bée izaza rī pi ānī.

23 Ímbákí ĩmi kīnī, lē ĩmivé yīkī tā 'ozú rī ā újá 'i ícá ú'dí.

24 Lē ĩmi újákí ĩmivé adringará ícá ú'dí sū Múngú ní ĩmi gbií sū 'í tīni rī tīni, ádarú ĩmi adri tā be pīri, āzini uletere.

25 Kúru lē 'bā ālu ālu ā ku ūnjō ānī, lē ā átá tā áda rī áyu 'í ōgūpūi Yēsū ri ẽ'yī'bá gí rī pi ní, ā'diātāsīyā 'bā úmúkí 'bā céré adrií rú'bá ālu Kúrísítō vé ni gí.

26 "Īmī 'a ve dō gí, ā sē ĩmi fī ūnjīkányā 'oó ku." Īmī 'a ve dō gí, lē ĩmi kukí 'a vengará 'dīri ā ca ūtú ní 'dengará gá ku.

27 'A vengará ri sē ādróko† ri vūrā řsú úrizú ĩmī ęsī agá.

28 'Bā āzi dō ĩmi āsámvú gé 'dīge ūgú rú, lē ā ku ūgū ā vúgú ānī. Lē ā nga ẽzī 'i drī sī, ẽ řsú rí ngá, ā ko rí 'bā ngá ākó rī pi ẽ ĩzā ānī.

29 Lē átángá ūnjī ẽ ĩfū ĩmi tī gé sī ku, 'bo lē ĩmi átákí tā múké 'bá rī pi

ē īzā koópi ni áyu, ā ko rí 'bá tā rī yí'bá rī pi ē īzā.

30 Lē ĩmi sēkí Múngú vé Índrí Uleterē rī ní īzāngā ku, Múngú sē ĩmi ní Índrí Uleterē rī, ā nīkí rí ĩmi áamá āní kínī, ĩmi 'bá ívé ni, cazú ú'dú 'í ní úmvúlésī ĩmi oyuzú ũnjikānyā agásī rī gé.

31 Ēsī ũká ũká rī, ú'dúkó āsīrā rú rī, jīkó rī, āwāngará āsámvú gé sī rī, u'dangará rī, āzini tā ārēvú céré rī 'olé ũnjí ũnjí rī pi, lē ĩmi kukí āní.

32 Lē ĩmi adrikí múké ĩmi āsámvú gé sī, ĩmi lēkí ĩmi lēlē, ĩmi trūkí ĩmi ōgūpī ĩmi 'o'bá ũnjí rī pi, sū Múngú ní ĩmi trūú Kúrísítō vé tā sī rī tīnī.

5

Lē ĩmi adrikí sū Múngú ní lēē rī tīnī

1 Lē ĩmi 'okí tā pīrī sū Múngú ní 'oó rī tīnī, ā'diātāsīyā ĩmi anji Múngú vé ĩri ní lēélē ni pi.

2 Lē ĩmi lēkí ĩmi lēlē, sū Kúrísítō ní 'bā lēē rī tīnī, adi 'i sēē drāá rōbōŋō rú 'bā tā sī, sē Múngú adri āní āyīkō sī.

3 ĩmi anji Múngú vé ni, lē ĩmi 'bākí ōwū āluŋáni ku, ĩmi 'okí tā āzāvū rú ni ku, ĩmi 'bākí éśī āmbúgú ngá drīgé ku, ā'diātāsīyā anji Múngú vé uleterē rī pi 'okí tā ũnjí 'dī'bée ku.

4 Lē ĩmi rikí átángá ũnjí ũnjí ni pi átá ĩmi āsámvú gé sī ku, dōku ĩmi rikí tā azakaza vé ni pi átá ku, dōku ĩmi rikí átángá rīí átá áví agá ũnjikānyā íjīpi ni pi átá ku. Tā 'dī'bée adri múké ku. Ngá múké rī, lē ĩmi rikí ōwō'dīfō sēē Múngú ní.

5 ĩmi nīkí rá, 'bá rīipi ōwū 'bāápi muúpi bādāru, āzini rīipi tā ũnjí 'oópi, éśī 'bāápi āmbúgú ngá drīgé rī, 'bá 'dīri ri ngá ī ní údé múngú rú ni ĩnjī, ícó fīi mālūngā Kúrísítō pi vé Múngú be rī agá ku. 'Bá éśī 'bāápi ngá drīgé āmbúgú rī, ĩri ri ngá vū drīgé nōgó rī ĩnjī múngú rú.

6 Lē 'bá āzi ā ri átángá azakaza vé ni átá ĩmī mī ũ'bāzú ku, ā'diātāsīyā tā 'dīni 'dī'bée sē Múngú ri 'bá tā 'o'bá drī ũkpó sī 'dī'bée ĩrīŋā rá.

7 Lē ĩmi fikí tā 'bá 'dī'bée ní rīi 'oó rī 'oó ĩndī ku.

8 Ándúru ĩmi rikí adrii ĩnīŋá agá, 'bo nóni ĩmi ũtúná agá, ā'diātāsīyā ĩmi úmúkí ĩmi ícá Úpí Yēsū Kúrísítō be trū ngá ālu gí. Kúru lē ĩmi adrikí sū 'bá adri'bá ũtúná agá rī pi tīnī.

9 'Bá adri'bée ũtúná agá rī pi, kōpi ri tā múké 'o, tā pīrī 'o, āzini tā áda 'o.

10 Lē ĩmi nīkí tā Úpí ní āyīkō sēēpi rī.

11 Lē ĩmi fikí tā ēzī ākó ī ní rīi 'oó ĩnīŋá agá rī pi 'oó ku, lē ĩmi 'dákí tā 'dī'bée āmvé kínī, tā 'dī'bée ũnjí.

12 Tā ũnjí 'bá Múngú ri nī'bá kuyé rī pi ní rīi 'oó kīri kīri 'dī'bée, ā rikí tā ni 'bāá tī gé ku, ĩri drīŋá sē.

13 'Bo ũtúná agá, tā ũnjí rī pi céré ĩndré ku uleterē,

14 ā'diātāsīyā ũtúná ri sē ī ngá rī pi ārēvú ndre céré uleterē. Ī ní 'yozú āní kínī,

"Mi rīipi ú'dú koópi rī, lē mī íngá ũru,
mī 'bá drāápi gí rī, lē mī ídrí gōó ídri rú ũzi,
Kúrísítō ri ímú dī mī drīgé ũtúná rú."

15 ĩmi kādō rīi adrii, lē ĩmi adrikí mī be kōwū, lē ĩmi ā adrikí sū 'bá tā nī'bá ku rī pi tīnī ku, lē ĩmi adrikí úmī be.

16 ĩmi ísúkí dō drīlé múké tā 'ozú ni gí, lē ĩmi 'okí tā múké ni pi muzú áyu, ā'diātāsīyā lókí nōri, ĩri lókí ũnjí.

17 Lē ĩmi adrikí azakaza rú ku, lē ĩmi nīkí tā Úpí ní lēē ĩmi 'okí rī.

18 Ā mvúkí íwá ĩmērēzú bādāru ku, ē iza rí ĩmivé adringará ku, ngá múké rī, lē Índrí Uleterē rī ā ású ĩmi nī.

19 ĩmi kādō ĩmi úmú vūrā ālu gé, lē ĩmi ngokí úngó Sāwúmā vé rī pi, ĩmi ngokí úngó Múngú ā rú sī. Lē ĩmi ngokí úngó Úpí Múngú ri ĩnjīzú éśī be céré.

20 Ú'dú céré, lē ĩmi sēkí ōwō'dīfō 'bá Ētēpī Múngú ní tā céré ĩri ní 'oó ĩmi ní rī sī, 'bávē Úpí Yēsū Kúrísítō ā rú sī.

Ūkú rī pi īvé āgō rī pi be

21 Lē īmi adrikí yīngará sī īmi āsámvú gé sī, ā'diātāsīyā īmi 'dīri ri Kúrísitō ri īnjī.

22 Lē ūkú rī pi ā yīkí īvé āgō rī pi ē tī yīyī, sū kōpi ní Úpí ē tī yī rī tīnī.

23 Ā'diātāsīyā ágó ri āmbúgú ūkú drīlé gá nī, sū Kúrísitō ní adriī āmbúgú kānisā drīlé gá rī tīnī, Kúrísitō ri 'bá rī pi pa īvé ūnjīkānyā agásī nī.

24 Kúru lē ūkú rī pi ā yīkí īvé āgō rī pi ē tī yīyī tā céré sī, sū kānisā ní Kúrísitō ē tī yī rī tīnī.

25 Lē āgō rī pi ā lēkí īvé ūkú rī pi lēlē, sū Kúrísitō ní 'bá kānisā vé rī pi lēé, īri ní 'i adriī sēé drāá kōpi ā tā sī rī tīnī,

26 'bá kānisā vé rī pi ā adrikí rī uletere, ā ūjī rī 'bá kānisā vé rī pi adriī ūnjīkānyā ākó, ū'dúkó múké rī ā ūjī rī 'bá kānisā vé rī pi ícá uletere.

27 Kúrísitō vé drāngará sī, 'dū 'bá kānisā vé rī pi 'bāá 'bá ívé ni, adi 'i sēé drāá, 'bá kānisā vé rī pi ā adrikí rī uletere, tā ākó, āzāvū ākó, ūnjīkānyā ākó, tā āzi ākó.

28 Kúru lē āgō rī pi ā lēkí īvé ūkú rī pi lēlē, sū kōpi ní 'i rú' 'bá lēé rī tīnī. 'Bá rī lē dō ívé ūkú lēlē, 'bá 'dīri lē 'i rú' 'bá lēlē.

29 'Bá āzi āluṅáni 'i rú' 'bá gāápi sī ni 'dāáyo, īri sū 'i rú' 'bá gá sūsū, īri 'i rú' 'bá ūtētē, sū Kúrísitō ní 'bá kānisā vé rī pi ūtēé rī tīnī.

30 'Bā 'bá Kúrísitō vé ni, 'bā īrivé rú' 'bá īgélé.

31 Sīkí Búkū Múngú vé rī agá kīnī, "Tā 'dīri sī, 'bá ágó ri ívé étépī ku, īri ívé éndrēpī ku, kōpi 'i úmú ūkú ni be, 'bá 'īrī 'dī' bée 'i úmú adri rú' 'bá ālu."

32 Átángá 'dīri mbamba, ícá fīí 'bá āzi drīgé múké ku, 'bo á lē tā 'dīri vé ífíí ūlūú uletere, átángá 'dīri lū kpá tā Kúrísitō pi vé 'bá kānisā vé rī pi be rī.

33 Kúru lē 'bá ālu ālu ā lē ívé ūkú sū 'i ní 'i rú' 'bá lēé rī tīnī, āzini lē ūkú rī ē īnjī ívé ágó īnjīnjī.

6*Anjīná rī pi vé tā 'bá 'i tī' 'bá rī pi be rī*

1 Anjīná rī pi, lē īmi 'dúkí tā īmi étépī vé rī, āzini īmi éndrēpī vé rī ngaánga, ā'diātāsīyā īmi 'okí dō 'dīni, īri múké.

2 "Lē mī īnjī mí étépī pi mí éndrēpī be īnjīnjī," Tā'imbí ālu rī 'dīni, Múngú kīnī, 'bá rī 'dū dō tā rī ngaá sū 'dīri tīnī, īri tā múké 'isú rá.

3 "Mí īnjī dō mí étépī pi mí éndrēpī be īnjīnjī, mī drīlé rī adri múké, mī adri ílí be āco vū drīgé nōgó."

4 Īmi anjī étépī, lē īmi átákí átángá anjīná rī pi ní ū'dúkó ūkpó ūkpó ni sī ku, īmi ímbákí kōpi létī múké sī, īmi ūlūkí tā Úpí vé rī kōpi ní.

Túgērī rī pi 'bá ambugu 'i drīlé gá rī pi be

5 Īmi túgērī rī pi, lē īmi yīkí 'bá ambugu īmi ní rīí ězī ngaá kōpi ní vū drīgé nōgó rī pi ē tī yīyī, āzini lē īmi rukí kōpi ruru. Lē īmi ngakí kōpi ní ězī rī ěsī be céré, sū īmi ní ngaá Kúrísitō ní rī tīnī.

6 Īmi ngakí ězī rī ūkpō sī, ā adri 'yozú kīnī, 'bá īmi ní rīí ězī ngaá kōpi ní rī pi ní rīí mī 'bāá īmivé ězī ndrezú gōgō rī sī ku, īmi ngakí ězī rī, sū túgērī Kúrísitō vé ni pi tīnī, lē īmi ngakí ězī rī, sū Múngú ní lēé rī tīnī.

7 Īmi ngakí ězī rī ěsī be céré, sū īmi ní rīí ngaá Úpí ní rī tīnī, adri 'yozú kīnī, sū īmi ní rīí ngaá 'bá áda ní rī tīnī ku,

8 ā'diātāsīyā īmi nīkí rá, 'bá rī dō túgērī yā, adri dō túgērī ku yā, ězī múké īri ní ngaá rī sī, Úpí ri īri ūfē rá.

9 Īmi 'bá ambugu túgērī rī pi ní rīí ězī ngaá īmi pālé gá rī pi, lē īmi rukí īmivé túgērī rī pi múké létī ālu ālu 'dīri sī, ā 'okí kōpi ūnjī ku. Lē īmi īmgbēkí kōpi ē mī ku, lē īmi nīkí áamá múké 'yozú kīnī, īmi céré

ri ẹ̀zị nga Múngú 'bávẹ ǎmbúgú 'bũ gé 'dǎá rĩ ní, ỉri ẹ̀ndrẹ̀tị gé, 'bá rĩ pi cérẹ trōtrō.

Ngá Múngú vé ẹ̀'dị 'dịzú ǎdróko be rĩ.

¹⁰ Átángá rĩ ǎ ụ̀dũ kĩnĩ, lẹ ỉmi adrikí ụ̀kpō ụ̀kpó Úpí vé ụ̀kpō agaápi rá rĩ sị.

¹¹ Lẹ ỉmi úsúkí ỉmi ngá Múngú vé ẹ̀'dị 'dịzú rĩ pi sị, ỉmi ndẹ̀kí rí ǎdróko riípi mị ụ̀'bǎápi rĩ ǎnị.

¹² Ẹ̀'dị 'bá ní rií 'dị rĩ, 'bá 'dịkí 'bá áda pi be ku, 'bá rí ẹ̀'dị rĩ 'dị ındrí ụ̀njí ụ̀kpō be ǎngũ ru' 'bá rĩ pi be, ındrí ụ̀kpō be adri' 'bá ńnị́ ǎgá rĩ pi be, ǎzini ındrí ụ̀njí ụ̀kpō be ụ̀ru 'dǎá rĩ pi be.

¹³ Kúru lẹ ỉmi úsúkí ngá Múngú vé ẹ̀'dị 'dịzú rĩ pi ỉmí ru' 'bá gá, ụ̀'dụ ǎdróko ní ỉmú́zú ẹ̀'dị 'dịzú ỉmi be rĩ gé, ỉmi tukí rí pá ụ̀kpó ụ̀kpó, ẹ̀'dị rĩ kǎdō deé, ỉmi áwíkí rí pá tuú kuú ụ̀kpó ụ̀kpó.

¹⁴ Lẹ ỉmi tukí pá ụ̀kpó ụ̀kpó, ỉmi ụ̀'yíkí gō tǎ áda vé rĩ ỉmi ụ̀pílẹ́ gá títí, ỉmi útúkí rí ỉmi kú ụ̀rẹ ẹ̀'dị 'dịzú ǎdróko be, ǎzini ỉmi ụ̀'yíkí aya kpọ̀ọ' 'bụ tǎ pịrị vé rĩ ỉmi bẹ̀drị gé, ỉmi ụ̀tẹ̀kí rí ỉmí ru' 'bá ǎnị.

¹⁵ Ỉmi adrikí ụ̀rẹ muú ụ̀'dúkó múké tǎkírí vé rĩ ụ̀lũú, sị ỉmi ní ngá pá gá úsú muú ǎnị ẹ̀'dị 'dịzú rĩ tịni.

¹⁶ Ỉmi ẹ̀'yíkí Múngú ri, ǎ adri rí ỉmi ní sị kúkúrúkú tịni, ǎ úgbú rí í'yé ǎdróko vé ǎcị ǎcị rĩ ỉmí ru' 'bá gá sị rá.

¹⁷ Lẹ ỉmi ru'kí pangará rĩ vé tǎ títí, sị ỉmi ní sǎpú aya ru' rĩ úsú ỉmi drị́gẹ́ rĩ tịni, ǎzini lẹ ỉmi ru'kí ỉlị ǎco Ỉndrí Uleterẹ vé rĩ ỉmi drị́gẹ́, ỉlị ǎco 'dĩri, ỉri ụ̀'dúkó Múngú vé rĩ.

¹⁸ Lẹ ỉmi zíkí Múngú ri sǎ be cérẹ ụ̀kpō Ỉndrí Uleterẹ rĩ vé rĩ sị, lẹ ỉmi adrikí mị be kọwụ, ǎzini lẹ ỉmi zíkí 'bá Múngú vé rĩ pi ní cérẹ létị be ǎndiǎndí muú ụ̀dũ ǎkó.

¹⁹ Ỉmi zíkí kpá má ní Múngú ri ỉndĩ, Múngú ǎ sẹ rí átángá pịrị má tị gé, má ụ̀lũ rí ụ̀'dúkó múké Múngú vé rĩ 'bá rĩ pi ní ụ̀rị ǎkó, kọpi ǎ nịkí rí ỉrivé tǎ múké.

²⁰ ǎ 'bekí dō ma jó ǎngũ ụ̀'yízú rĩ ǎgá má ní ụ̀'dúkó múké rĩ ụ̀lũú rĩ ǎ tǎ sị drǎáǎsịyǎ, lẹ ỉmi zíkí má ní Múngú ri, má ụ̀lũ rí ụ̀'dúkó múké rĩ muú drị́drị ụ̀rị ǎkó, sị má ní lẹé rĩ tịni.

Páulũ vé mōdó sẹlé ụ̀dũ gé rĩ

²¹ Má ẹ̀drịpị Túkíkō má ní lẹélẹ, ẹ̀zị ngaápi ẹ̀sị ǎlu sị Úpí ní rĩ, ỉri mávé tǎ ụ̀lũ ỉmi ní nĩ, ỉmi nịkí rí mávé adringará, ǎzini ẹ̀zị má ní rií ngaá rĩ.

²² Tǎ ǎ pá má ní lẹzú ỉri pẹzú muú ỉmi vúgá 'dílẹ́ rĩ, ỉri 'dĩ, ỉmi nịkí rí tǎ 'bá drị́gẹ́ bẹnĩ, ǎ mu' rí ỉmí ẹ̀sị ỉmbá, ỉmi adrikí rí ụ̀kpó ụ̀kpó.

²³ Má ẹ̀drịpị má ọm'vúpị, 'bá Ẹ̀tẹpị Múngú, ǎzini Úpí Yẹsụ Kúrísítō ǎ sẹ ỉmi ní tǎkírí, lẹngará, ǎzini ẹ̀'yingará.

²⁴ Ẹ̀sị múké Múngú vé rĩ ǎ adri 'bá cérẹ 'bávẹ Úpí Yẹsụ Kúrísítō ri lẹ' 'bá muú ụ̀dũ ǎkó rĩ pi ẹ ẹ̀sị ǎgá.

Kòkòbì Páulū ní sī sēē
'bá
Pīlípóyī
vé rī pi ní rī
Tā búkū rī vé rī ā
ūlūngará

Kūrú Pīlípóyī vé rī āngū Mākēdōniyā vé rī agá, Mākēdōniyā ri āngū Ġīrīkī vé rī agá, wōókò úrulé rú rī gé. Páulū sē tị Múngú vé rī kūrú Pīlípóyī vé rī agá (Ēzị 16). Í'dó kánisā 'dálé. Ílì kárakarā ā vudrī gé, gōkí Páulū ri 'beé jó āngū ũ'yīzú rī agá. 'Bá kánisā Pīlípóyī vé rī agá rī pi sēkí Páulū ní mūfēngā. Páulū sī kòkòbì 'dīri sēē ōwō'dīfō sēzú kòpi ní.

Kòkòbì rī agá, 'yo Kūrīsītīyānī rī pi ní kīnī, 'í ru drāngará ku. Gō kòpi ē ẹsị ímbá kīnī, 'bá rī pi dō ri kòpi ọcū ũnjí ũnjí, lē kòpi ā tukí pá títí ívé ẹ'yīngará agá. 'Yo kòpi ní kīnī, lē kòpi ē íngúkí í ku, kòpi ā adríkí ẹsị be mādā, sū Kúrísítō vé rī tịni. Lū kòpi ní kīnī, kòpivé adringará Kúrísítō agá 'dīri, Múngú sē kòpi ní nī. Kuru gō 'yoó kòpi ní kīnī, 'bá ũnjó rú rī pi ri āngū ímbá 'yo kīnī, mēre Yāhūdī rī pi ní ríi 'duyú ngaa rī, Múngú lū kòpi ní nī. 'Bo lē kòpi ā 'dukí 'bá ũnjó rú 'dī'bée vé tā ngaa ku.

1 Ma Páulū 'i, 'bā ĩrītró Tīmōtēyō be átí'bá Kúrísítō Yēsū vé ni, á sī kòkòbì 'dīri sēē 'bá Yēsū ri ẹ'yī'bá gí, adri'bá kūrú Pīlípóyī vé rī agá rī pi ní, drīkoma rī pi ní, āzini dīkōnī rī pi ní.

2 Ẹsị múké āzini tākíri 'bá Ẹtẹpị Múngú vé rī, āzini 'bavé Úpí Yēsū Kúrísítō vé rī ā adri ĩmi be.

Páulū zị Múngú ri 'bá Pīlípóyī vé rī pi ní

3 Sā céré má kādō ríi ĩmi tā ũsūyú, má ri Múngú ní ōwō'dīfō sē.

4 Ú'dú céré má kādō ríi Múngú ri zị ĩmi ní, ma ri zị āyīkō be má ẹsị agá,

5 ā'diātāsīyā má ní rizú ú'dúkó múké Kúrísítō vé rī ũlūngará gá, ĩmi rikí ma ẹtīi nī, í'dózú ú'dú ĩmi ní ẹsị újázú rī gé 'dāá, cīngbá āndrū sī.

6 Á nī amá múké 'yozú kīnī, Múngú í'dó ríi tā múké 'oó ĩmí ẹsị agá gí, ĩri tā múké 'dīri 'o mụzú ĩmí ẹsị agá dīi dīi, cīngbá ú'dú Kúrísítō Yēsū ní ĩgōzú rī gé.

7 Á lē ĩmi ambamba, ĩri pịrị má ní rizú ĩmi tā ũsūzú 'dīni ānī. 'Yīkí ma jó ĩ ní rizú āngū ũ'yīzú rī agá, má ní ú'dúkó múké Kúrísítō vé rī ũlūú 'yoó kīnī, ĩri tā áda rī ā tā sī, 'bá ālēkí ẹsị múké Múngú vé rī ĩmi be trú.

8 Múngú nī rá 'yozú kīnī, ádarú á lē ĩmi ambamba, sū Kúrísítō Yēsū ní ĩmi lēé rī tịni.

9 Ma ri Múngú ri zị ĩmi ní, lē Múngú ā sē ĩmi lēkí ĩmi lēlē ĩmi āsámvú gé sī, ā sē ĩmi ní tā nīngará, ĩmi amákí rí tā múké pi āsámvú tā ũnjí be rī ānī,

10 ā sē rí ĩmi ĩpēkí rí tā pịrị rī áyu, ĩmi adríkí rí ule, ũnjīkānyā ākó, cīngbá ú'dú Yēsū Kúrísítō ní ĩgōzú rī gé.

11 Yēsū Kúrísítō ā sē ĩmi adríkí 'bá tā 'o'bá pịrị ni pi, ē íngúkí rí Múngú ri, āzini ē ĩnjīkí rí ĩri ānī bēnī.

Páulū vé 'yīngará

12 Má ẹdrípịi má ọmvúpịi má ní lēlē rī pi, á lē lūú ĩmi ní kīnī, ā 'yīkí dō ma jó ĩ ní rizú āngū ũ'yīzú rī agá drāāāsīyā, ẹzị ĩ ní rizú ú'dúkó múké Kúrísítō vé rī ũlūzú rī tu pá ālunāni kuyé, 'bá kárakarā ísúkí ú'dúkó múké Kúrísítō vé 'dīri yīi rá.

13 Sē 'bá Rómā gá rī pi, āzini āngaráwá ri'bá 'bāgú vé āngū ũtē'bá rī pi nīkí amá rá 'yozú kīnī, 'yīkí ma jó ĩ ní rizú āngū ũ'yīzú rī agá, má ní ríi ú'dúkó múké Kúrísítō vé rī ũlūú rī sī.

14 Á 'yīkí dō ma kú jó ĩ ní rizú āngū ũ'yīzú rī agá drāāāsīyā, 'bá Úpí Yēsū

ri ẹ'yī'ba gí rī pi rikí ú'dúkọ múké Kúrísítō vé rī ũlūú mužú ỳrī ãkó.

15 'Bá ụrukọ'bée rikí ú'dúkọ múké Kúrísítō vé rī ũlūú, ǎ'diātāsīyā kọpi lēkí 'bá ī pámvú ũbī'ba rī pi ǎ ndē mávé rī rá, 'bo 'bá ụrukọ'bée rikí ũlūú mužú ẹsị múké sī.

16 'Bá Kúrísítō vé tā ũlū'ba ẹsị múké sī rī pi lēkí ma lēlē, kọpi nīkí rá 'yozú kīnī, 'yīkí ma jó ī ní rizú ǎngū ũ'yīzú rī agá, má ní ú'dúkọ múké Kúrísítō vé rī ũlūú rī sī.

17 'Bá ẹsị 'bā'bée má drīgē ũnjí rī pi rikí Kúrísítō vé tā ũlūú, ǎ 'dukí rí ǐvé tā 'bāá ǎmbúgú mávé rī ndēē. Kọpi rikí tā rī 'oó 'dīni, má nya rí ǐzāngā jó ī ní rizú ǎngū ũ'yīzú rī agá ǎní.

18 'Bá 'dī'bée dō ri Kúrísítō vé tā ũlū ẹsị múké sī yā, dōku ẹsị ũnjí sī yā, kọpi ǎ ũlūkí mužú ǐyí. Ma adri ǎyīkō sī, ǎ'diātāsīyā kọpi ri ú'dúkọ múké Kúrísítō vé rī ũlū mužú.

19 ǐmi ní má ní Múngú ri zīj rī sī, ǎzini ǐndrī Yēsū Kúrísítō vé rī ní má ǐzā koó rī sī, ǐri sē Múngú ri ǐmú ma oyu tā ũkpó ũkpó ma ǐsúpi rī agásí rá.

20 Á 'bā má ẹsị agá nōlé, á lē tā má ní drīnjá sēepi ní 'oó ku, dō ngá rī drāngará yā, dō ǐdrīngará yā, á lē adrii ỳrī sī ku. Ma nóni átá ỳrī ãkó, ẹ ǐnjīkí rí Kúrísítō ri ǎní tā má ní 'oó rī sī.

21 Mávé adringará ǐdri rú nōri, ma ri Kúrísítō ri ǐnjī, á drā dō gí, ma tā múké ǐsú rá.

22 Ma dō ri adri mužú ǐdri rú, ǐri sē ma ẹzī Kúrísítō vé rī nga mužú ǎní múké. Á nī ngá má ní lēé ǐpēé rī kuyé.

23 Tā ǐrī 'dī'bée agá, á nī kuyé, ma dō tā ngōri ǐpē. Á lē má drā rá, má mu rí adrii Kúrísítō be.

24 'Bo ǐri múké má ní adrizú ǐdri rú, má ko rí ǐmi ǐzā.

25 Á nī ǎmá múké 'yozú kīnī, ma ǐcọ adri mužú ǐdri rú rá, má ko rí ǐmi ǐzā, ǐmi tukí rí pá títí ǐmivé ẹ'yīngará agá, ǐmi adrikí rí ǎyīkō sī.

26 Kúru má kǎdō gōó ma ẹndīj muj ǐmi ndreé, ǐmi adri ǎyīkō sī

ǎmbúgú tā Kúrísítō Yēsū ní 'oó má ní rī sī.

27 Tā ǎmbúgú agaápi rá rī, lē ǐmivé adringará ǎ adri múké, ẹ ǐnjīkí rí ú'dúkọ múké Kúrísítō vé rī ǎní. Á mu dō ǐmi ndreé rá, dōku á mu dō drī ǐmi ndreé kuyé, má yī 'yozú kīnī, ǐmi ri tā 'du nga trų yīkí ǎlu sī, 'bá rī pi ǐjízú ú'dúkọ múké Kúrísítō vé rī ẹ'yīzú.

28 Ari'ba rī pi ǐmgbēkí dō ǐmī mī, lē ǐmi 'okí ỳrī sī ku. 'Dīri lū kọpi ní kīnī, Múngú ri úmvúlēsī ǐmú sē kọpi ǐzāngā nya mužú ỳdđ ǎkó, 'bo Múngú ri ǐmi pa ǐzāngā 'dīri agásí rá.

29 Múngú sē ǐmi ní drīlé múké 'dīri Kúrísítō ri ẹ'yīzú 'yēṅá ǎyu kuyé, drīlé múké ī ní sēé ǐmi ní 'dīri agá, ǐmi kpá ǐzāngā nya ǐndī Kúrísítō ǎ tā sī.

30 ǐmi ndrekí ǎndúru ǐzāngā má ní nyaá ǐrivé tā sī rī rá, ǐmi yīkí rá, ma ri ǐzāngā rī nya mužú drīdrī, ǐmi kpá nóni ri ǐzāngā má ní nyaá rī nya.

2

Lē ǐmi adrikí sū Kúrísítō tīni

1 Kúrísítō ri ǐmī ẹsị ǐmbá nī, lēngará ǐrivé rī, ǐri ǐmī ẹsị ǐmbá nī, ǐndrī Múngú vé rī, ǐri ǐmi úmú nī, ǐri sē ǐmi ẹsị 'bā rizú ǐmi ọgūpīj ẹ ǐzā kozú.

2 Nóni lē ǐmi 'okí tā má ní ǎyīkō sēepi ni, ǐmi yīkí ǐmi yiyi ǐmi ǎsámvú gé sī, ǐmi lēkí ǐmi lēlē. Yīkí ǐmivé tā 'ozú rī ǎ adri ngá ǎlu.

3 Lē ǐmi 'dukí ǐmivé tā 'bāá ǎmbúgú ǐmi ọgūpīj vé rī ndēé ku, lē ǐmi ǐngúkí ǐmi ku, lē ǐmi 'dukí ǐmi ọgūpīj vé tā 'bāá ǎmbúgú, ǎ ndē ǐmivé rī rá, lē ǐmi 'bākí ǐmi adrii mǎdā.

4 Lē 'bá ǎlu ǎlu ǎ ri 'í tā ũsūú ǎyu ku, lē ǎ ũsū 'bá ụrukọ'bée ǎ tā ǐndī.

5 Lē yīkí ǐmivé tā 'ozú rī, ǎ adri sū Kúrísítō Yēsū vé rī tīni.

6 Yēsū ǎ ngúlúpí ǎ adri dō Múngú 'i drāáāsīyā,
'du ǐvé tā 'bāá Múngú be trōtrō kuyé,

- 7 'bo 'du ívé íngúngará ã tâ 'bãã mādāṅáṅá,
'du 'i 'bãã kuú ãtí'bánú,
tíkí ìri ìfũú 'bá áda rú.
- 8 Kã ìri tìjì ìfũú 'bá áda rú,
'bã 'i kú tâ be mādāṅáṅá, 'du tâ Múngú vé rĩ ngaá rá,
adi 'i sēē drãã pētì alambaku* sǐgé.
- 9 Múngú sē ìri ícá ãmbúgú 'bũ gé 'dãã tâ 'dĩri sǐ,
sē ìri ã rú kù ndē 'bá rĩ pi vé rĩ céré.
- 10 Yēsũ ã rú sǐ, 'bá 'bũ gé rĩ pi, vũ drǐgé rĩ pi, āzini 'bá ì ní sǐ nyòókú agá rĩ pi ãrēvú céré ímú kũmũcí ùtjì vũgá.
- 11 'Bá rĩ pi ãrēvú céré ímú 'yo, Yēsũ Kúrísitō ri Úpí,
ìri sē ì ímú Ètépì Múngú ri íngúngũ.

Adringará ùtúnjá agá rĩ

12 Ìmi mávé ùndĩ má ní lēlē rĩ pi, lókí má ní adrízú ìmi be trú rĩ gé, ìmi 'dukí tâ má ní èzìjì ìmi ní rĩ ngaá rá, nóni ma dō 'dãáyo ìmi ãsámvú gé, lē ìmi 'dukí tâ rĩ ngaá ándúrú ìmi ní ngaá drǐdrǐ 'dãri ndēē. Lē ìmi ngakí èzì Múngú vé rĩ ùkpō sǐ, ìmi adrikí ùrǐ sǐ Múngú sǐ, lē ìmì èsì ã yāyã ìrivé tâ sǐ, Múngú ã pa rí ìmi ãní bēnĩ.

13 Múngú ri èzì nga ìmì èsì agá, ìri ri ìmi ní úvá sē èzì ívé rĩ 'düzú ngazú nĩ.

14 Lē tâ ãrēvú céré ìmi 'okí mužú unungará ãkó, dōku ágátá ãkó,

15 ã'diātāsīyã 'bá āzi ã ọwụ rí ìmi ku. Ìmi kádō rií adrií 'bá vũ drǐgé rĩ pi ãsámvú gé, lē ìmi adrikí anjì Múngú vé ni pi rú, ùnjikányã ãkó. Lē ìmi adrikí uletere 'bá ùnjí rĩ pi èndrètjì gé, sũ línyã ní dǐjì rĩ tǐnjì.

16 Lē ìmi ùlũkí ú'dúkó múké ídri 'dání'dání rĩ ìsúzú rĩ kòpi ní, ú'dú Kúrísitō ní ìgòzú 'dãri kádō ícá, mã

íngú rí ma 'yozú kínĩ, èzì má ní ngaá rĩ drã kána kuyé.

17 È'yīngará ìmivé rĩ sē ìmi ní ìmivé ídri adizú sēzú ròbòṅṅò rú èzì ngazú Múngú ní ãní. Á drã dō ìmivé tâ sǐ ròbòṅṅò rú gí, ma adri ãní ãyĩkō sǐ.

18 Ìmi kpá adri ãyĩkō sǐ má sǐ.

Tīmōtéyō pi Èpãfūrōdítã be

19 Úpí Yēsũ Kúrísitō ã'yĩ dō rá, má ùsũ, á lē Tīmōtéyō ri pēē mužú ìmi vúgá 'dǐlé, kádō ímvi ìgōó má vúgá nōlé, ē ímú rí tâ ìmi ní rií 'oó rĩ ùlũú má ní, mã èsì ē ìsú rí ãyĩkō ãní.

20 'Bá āzi má ní ìsú úvá be sũúpì Tīmōtéyō tǐnjì ìmivé tâ ùsũúpì ni 'dãáyo.

21 ã'diātāsīyã 'bá ãlu ãlu lē úvá 'bãã rizú tâ 'í ní lēē rĩ 'ozú, 'bã úvá tâ Yēsũ Kúrísitō vé rĩ 'ozú ku.

22 'Bo ìmi nǐkí áamá rá 'yozú kínĩ, Tīmōtéyō ícá gí ívé è'yīngará agá, ã'diātāsīyã 'bá rikí ú'dúkó múké rĩ ùlũú ìri be trú, sũ mvá pi ní èzì ngaá ètépì be trú rĩ tǐnjì.

23 Má ùsũ, á lē ìri pēē mužú mbēlēṅá ìmi vúgá 'dǐlé, á nǐ dō tâ ímúpi 'i ngaápi má rú'bánú gá rĩ ùgbále gí ká.

24 Á nǐ rá, Úpí ri ã'yĩ má ní rá, ma mužú ìmi ndre mbēlēṅá nōgó rá.

25 Má ùsũ, á lē Èpãfūrōdítã ìmi ní ìpēē ímú mã ìzã koó rĩ pēē gōó ìmi vúgá 'dǐlé ùzi. Ìri má ógúpì, ãngaráwá Úpí Yēsũ Kúrísitō vé ni, 'bá rikí èzì ngaá ìri be trú, ìmi ìpēkí ìri ímú mã tâ mbaá.

26 Èpãfūrōdítã 'bã 'î èsì céré lēzú mužú ìmi ndrezú, 'bo adri yǐkí sǐ, ìri ní yǐjì 'yozú kínĩ, ìmi yǐkí kínĩ, drã rú 'i nǐ rĩ sǐ.

27 Ádarú drã rú ìri ùnjí ùnjí, ìri kōdō drãdrã, 'Bo Múngú ndre ìrivé ìzāngã, Múngú ídri ìri rá. Múngú ndre ìrivé ìzāngã ó'dúkùlẹ kuyé,

* **2:8 2:8** *Pētì alambaku*: 'Bá Rómã vé rĩ pi ri 'bá tâ 'o'bánú ùnjí rĩ pi gbã mūsūmārì sǐ pētì alambaku sǐgé, ìri sã 'du ãcò kòpi íbì drã ndō, kòpi ìzāngã nya ambamba drãngará rĩ gé. † **2:27 2:27** *Ìzāngã āzi*: Ìzāngã āzi 'dĩri, té dō Èpãfūrōdítã drã rá, Páulũ ē èsì ri té ìzāngã nya rá. Páulũ ri drĩ ri ìzāngã nya jó ì ní rizú āngũ ù'yízú rĩ agá. 'Í lã Pīlípóyī 1:13.

ndre kpá ìzāngā má ẹ̀sì agá rī rá, má ẹ̀sì ǎ gō rí ìzāngā ǎzi† nyaá ku.

28 Á 'bā má yīkí céré Ēpāfūrōdītā ri pēzú gōzú ìmi vúgá 'dīlé, ìmi kádō ìri ndreé, ǎyīkō ri ìmi fū ambamba, ìzāngā má ẹ̀sì agá rī gō de rá.

29 Lē ìmi ẹ̀'yīkí ìri ǎyīkō sī Úpí ǎ rú sī, ìmi ìnjīkí ìri ìnjīnjī. Ìri múké ìmi ní 'bá ẹ̀zì nga 'bá Kúrísitō ní sū Ēpāfūrōdītā ní ngaá rī tīnjī rī pi ìnjīzú ìnjīnjī.

30 Ìmi ìnjīkí Ēpāfūrōdītā ri, ǎ'diātāsīyā drā kōdō ẹ̀zì Kúrísitō vé rī ǎ tā sī gí, adi 'i ríi ẹ̀zì ìmi ní kōdō lēé ìmú ngaá má tā mbazú rī ngaá má be trú. ǎngū rī ní adrii rará rú rī sī, ìmi ícókí ìmú ẹ̀zì rī ngaá ku.

3

'Bá Múngú ní ícò ǎ'yī rá rī

1 Má ẹ̀drípíjì má ọ̀mvúpíjì má ní lēélē rī pi, Úpí agá, lē ìmi adriki ǎyīkō sī! Má ícò ǎndēé tā rī ǎ ùlūngará ìmi ní dījì dījì rī sī ku, ma ri tā rī ẹ̀ndì ùlū 'dīni, ǎ ko rí ìmi ìzā múké.

2 Ìmi zīkí ìmī mī 'bá tā 'o'bá sū ūcógú tīnjī 'dī'bée sī! Kòpi 'bá ri 'bá ùnjīkǎnyā 'o'bá ni pi, kòpi ri si 'bá Yēsū ri ẹ̀'yī'bá gí rī pi vú sī kīnī, lē kòpi ǎ ùlīkí ī ágélé ē tī rá.*

3 'Bo 'bá ri 'bá Múngú ri ìnjī 'bá ūkpō Índrī Uleterē rī vé rī sī nō'bée, 'bá ri Kúrísitō Yēsū ri íngú, ẹ̀sì agá, līkí 'bá gí,† rú 'bá vé līngará, 'bá ícókí ẹ̀sì 'báá drīgé ni gé ku.

4 Ma té kōdō ícò ma íngú tā má ní 'oó rī pi sī rá. 'Bá rī ūsū dō kīnī, 'i 'i íngú tā 'i ní ngaá rī sī rá, ma kpá ma íngú aga rá.

5 Kā ma tīí, má adri caá ụ'dù ǎrō, ì ní má ágélé ē tī līzú. Ma Īsērélēgú,

súrú Bēnyēmīnē vé rī agá. Ma Ēbérēgú, Ēbérēgú tī ma nī. Má ní adrii Fārúsī† rī sī, ma ri tāimbì Mósē vé rī 'dù nga.

6 Má ní ẹ̀sì 'báá Múngú drīgé rī ǎ tā sī, á ri 'bá Yēsū ri ẹ̀'yī 'bá gí rī pi ọ̀cǔú ūnjí ūnjí, á 'bá ẹ̀sì rizú tāimbì Mósē vé rī 'düzú ngazú pīrī, ùnjīkǎnyā ǎkó.

7 Má ūsū tā ǎndúrú má ní ríi 'oó rī pi múké, 'bo nóni má ní Kúrísitō ri ẹ̀'yī gí rī sī, á ndre tā ǎndúrú má ní 'oó rī pi kú ẹ̀zì ǎkó.

8 Má kádō tā ǎndúrú má ní 'oó rī pi ǎsámvú á má, tā má ní Kúrísitō Yēsū ri ẹ̀'yīzú Úpí mávé ni rú rī be, tā má ní Yēsū ri ẹ̀'yīzú rī ndē tā ǎrēvú céré rá. Ádarú tā ǎndúrú má ní 'oó rī pi céré ẹ̀zì ǎkó, nóni índré má ní ǎzāvū rú, á ku kòpi ǎrēvú céré gí, má 'bá rí ẹ̀sì Kúrísitō drīgé,

9 má adri rí 'bá ìrivé ni. Má ícò ícá pīrī Múngú ẹ̀ndrētī gé, má ní ríi tāimbì Mósē vé rī 'düzú ngaá rī sī ku, ma ícá pīrī Múngú ẹ̀ndrētī gé, má ní Yēsū Kúrísitō ri ẹ̀'yī gí rī sī. Múngú ri 'bá ǎ'yī adri pīrī 'i ẹ̀ndrētī gé, 'bá ní Yēsū ri ẹ̀'yī gí rī sī.

10 Á lē Kúrísitō ri nījì, ǎzini ūkpō ìri ní íngazú gōzú ídri rú drāngará gálésīla rī nījì, á lē ìzāngā nyaá sū ìri ní nyaá rī tīnjī, ǎzini á lē drāá sū ìri ní drāá rī tīnjī,

11 má kádō drāá, Múngú ē inga rí ma gōó ídri rú.

Á lē ū'bījì ūkpō sī ọ̀ngú rī njuú caá ūdū gé

12 Tā má ní 'yoó 'dīri, adri 'yozú kīnī, má ísú tā 'dī'bée gí yā 'dīni kuyé, dōku ǎ'yīkí ma 'bá tā 'oópi pīrī ni gí yā 'dīni kuyé. 'Bo á lē ọ̀ngú rī

* **3:2 3:2** *Ágélé ē tī līngará:* Múngú lū ǎbūrámā ní kīnī, anjī ǎgō ǎbūrámā vé rī pi adriki dō caá ụ'dù ǎrō gí, lē ǎ ùlīkí kòpi ǎ ágélé ē tī rá, lūzú kīnī, kòpi anjī Múngú vé ni. 'Bá rī ǎ'yī dō 'i ágélé ē tī sēé lījì gí, ìri tāimbì Mósē vé rī 'dù nga. 'Í lā 'Ídóngará 17:9-14; Ẹ̀zì 15:1-5. † **3:3 3:3** *Ẹ̀sì agá līkí 'bá gí:* 'Bá rī ụjā dō ẹ̀sì, ẹ̀'yī dō Yēsū ri gí, ẹ̀sì ụjāngará 'dīri, ìri sē 'bá rī adri 'bá Múngú vé ni, sū ágélé līngará ní sēé 'bá Īsērélē vé rī pi ní adrii 'bá Múngú vé ni rī tīnjī. Páulū zì ẹ̀sì ụjāngará 'dīri līngará ẹ̀sì agá ni. ‡ **3:5 3:5** *Fārúsī:* Fārúsī rī pi ngúlumū Yāhūdī rī pi vé tāimbì Mósē vé rī rú 'bá títì rī pi. Kòpi 'dúkí índrī rī pi vé tā, ǎzini mālāyīkā rī pi vé tā 'báá tā ǎmbúgú rú, kòpi ẹ̀'yīkí rá 'yozú kīnī, 'bá ūdrā 'bá gí rī pi gō íngá ídri rú rá. 'Í lā Ẹ̀zì 23:8.

njuú ũkpō sī, mâ adri rí sū Kúrísítō Yēsū tīnī, sū ĩri ní lēé rī tīnī.

13 Má édrípīi má ómvúpīi, má ícò 'yoó kīnī, á nga tā rī fūú tī ni gé gí yā 'dīni ku. 'Bo má āvī tā ándúru má ní 'oó aga'bée gí 'dā'bée sī gí, ma ri ũ'bī ũkpō sī, tā rī nga mužú drīdrī.

14 Á lē ũ'bī ũkpō sī Kúrísítō ā vūdrī ũbī cīngbá cazú ũdū gé, mâ ísú rí āndēma Múngú ní ma zizú fizú 'bū gé rī, má ní Kúrísítō Yēsū ri ẹ'yī gí rī sī.

15 'Bā Yēsū ri ẹ'yī'ba gí, pá tu'ba títí nō'bée, lē 'bā ā'yīkī tā 'dī'bée. Īmivé yīkī kú dō túngú tā urukọ'bée sī, Múngú ri ĩmi ní tā rī ẹ mī lū uletere.

16 Lē 'bā nīkī áamá múké 'yozú kīnī, tā 'bā ní í'dó ngaá múké gí 'dī'bée, 'bā 'dukí ngaá mužú áyu.

17 Má édrípīi má ómvúpīi má ní lēélē rī pi, lē ĩmi ũbīkī tā má ní 'oó rī ā pámvú mužú, ĩmi ũnīkī tā múké 'bā ní ímbá 'bā urukọ ní rīí 'dujú ngaá rī pi, ĩmi 'dukí rí ngaá sū kōpi ní ngaá rī tīnī.

18 Má ũlū ándúru tā 'dīri ĩmi ní rá, má kīnī, 'bā kárakarā pi ímú adri ari'ba Kúrísítō ĩ ní gbāá peṭi alambaku sígé rī vé ni, 'bo á lē gōó ẹndīi lūú ĩmi ní dīi, tā 'dīri sē ĩzāngā ṅō mâ ẹsí, mīndre alá mâ mī céré céré.

19 'Bā 'dīni 'dī'bée, kōpivé ũdū, ĩ kōpi 'du ú'bé vūrā ĩ ní ĩzāngā nyazú ũdū ákó rī agá. Tā kōpi ní 'bāá āmbúgú ĩvé múngú rú rī, ĩri tā rú'ba nōri vé rī, kōpi ri ĩ íngú tā drīnjá sē'ba ni pi sī, kōpi 'bākī ẹsí céré tā nyōókú nōri vé rī drīgé.

20 'Bo āngū Úpí Kúrísítō ní adrizú 'bū gé 'dāá rī, ĩri āngū 'bávé ni. 'Bā ri ẹsí 'bā rizú 'bávé Úpí Yēsū Kúrísítō 'bā Paápi rī vé ĩgōngará ũtēzú.

21 ĩri ũkpō be ngá ārēvú drīgé céré, ĩri úmvúlésī 'bávé rú'ba ṅma'bée ṅmaṅma nō'bée újá ógú sū ívé rī tīnī.

4

1 Má édrípīi má ómvúpīi má ní lēélē rī pi, ma úvá be lēzú mužú ĩmi ndrezú. ĩmi sēkī āyīkō ga má ẹsí agá ambamba, āndēma mávé má ní ísú rī, ĩri ĩmi 'i. Kúru lē ĩmi áwíkí tā 'oó pīri Úpí ẹndreṭi gé.

Páulū ímbá 'bā Úpí Yēsū ri ẹ'yī'ba gí rī pi

2 Ẹwōdīyā, ĩmi Sūtúkē be, ĩmi 'bā Úpí ri ẹ'yī'ba gí ni pi, á mā ĩmi drī ĩrī sī, lē ĩmi kukí āgátá ānī.

3 Má ógúpī,* 'bā ri ẹzī nga mí be trú, á mā mī, lē mī ko ũkú mâ ĩzā ko'ba ú'dúkó múké rī ā ũlūngará sī 'dī'bée ẹ ĩzā koko, kōpi rikí mâ ĩzā koó Kēlémēnī be, āzini 'bā 'bā ní rīí ẹzī ngaá kōpi be trú rī pi be, 'bā 'dī'bée ārēvú céré, sīkí kōpivé rú búkú idri vé rī agá rá.

4 ĩmi 'bā Úpí ri ẹ'yī'ba gí 'dī'bée, lē ĩmi adrikí āyīkō sī. Á lē kpá ẹndīi 'yoó ĩmi ní dīi, lē ĩmi adrikí āyīkō sī.

5 Lē tā ĩmi ní 'oó mužú ẹsí mādā sī rī ẹ índré 'bā rī pi ẹndreṭi gé 'dālé múké. Ú'dú Úpí ní ĩgōzú rī ícá ĩnyīnāná gí.

6 Tā ũkpó ũkpó ísú dō ĩmi, lē ĩmi rikí ĩmi ũsūú drāá ku. Lē ĩmi zīkí Múngú ri, ĩmi 'bākī ĩmivé tā céré ẹndreṭi ni gé, ĩmi sēkī ĩri ní ōwō'difō, ĩmi mākí ngá ĩmi ní lēé rī vú ni gé 'dālé.

7 Kúru ĩmi ní Kúrísítō Yēsū ri ẹ'yī gí rī sī, ĩmi ícò tākíri Múngú vé rī ísú rá, tākíri 'dīri tā be āmbúgú, 'bā áda ícò tā ni nīí áamá bā ku. Tākíri 'dīri, ĩri ĩmi ĩzā ko, sē ĩmi adri ũrī ákó, ĩzāngā fi ānī ĩmī ẹsí agá ku.

8 Má édrípīi má ómvúpīi má ní lēélē rī pi, kōkōbī nōri vé ũdū gé, á lē ĩmi ní tā āzi lūú, lē ĩmi 'bākī ĩmivé yīkī tā áda ni drīgé, tā ĩ ní ĩnjī ĩnjī ni drīgé, tā pīri ni drīgé, tā uletere ũnjīkanyā ákó ni drīgé, tā 'bā rī pi ní lēélē ni pi drīgé, tā 'bā rī pi ní rīí ẹsí 'bāá céré kú drī ni gé rī pi drīgé. Lē ĩmi 'bākī ẹsí tā adri'bée múké múké

* 4:3 4:3 Má ógúpī: Má ógúpī 'dīri vé rú sá āzi sī, ĩri ícò adri Súzūgō.

ni pi drīgé, āzini tā ī ní íngúngū ni pi drīgé.

⁹ Tā īmi ní yīí má vúgá, īmi ní ūñīí má vúgá, īmi ní ísú má vúgá, īmi ní ndree má ní 'oó rī, lē īmi 'dukí tā 'dī'bée ngaánga. Kúru Múngú riipi tākiri sēpi rī ā adri īmi be.

Páulū sē ōwō'dīfō ngá ī ní sēé rī sī

¹⁰ Ma āyīkō sī āmbúgú īmi ní gōó mâ tā ūsūú ngá sī dīí rī sī, sē má íngú Úpí ri āní rá. Á nī rá drīdrī ni, īmi 'bākí ẹsī ímivé rī céré kuú má drīgé, 'bo īmi ísúkí drī drīlé múké īmi ní ícózú mâ ízā kozú ngá sī ni kuyé.

¹¹ Tā má ní átá 'dīri adri 'yozú kīnī, á lē ngá īmi vúgá yā 'dīni kuyé. Tā má ní nīí á má rī, ngá má ní adrií ĩri be rī, dō ĩri mādāṅá yā, dō āmbúgú yā, ca má ní gí.

¹² Ízāngā ngá ākō vé rī, á nī rá, adringará ngá be rī, á nī rá. Tā rī dō 'i nga mâ rú'ba gá íngóni, á nī rá. Adringará ẹpí sī rī, á nī rá. Adringará ẹbírí sī rī, á nī rá. Adringará ngá be tré dōku ngá ākó rī, á nī rá.

¹³ Ma ícó tā rī pi ārēvú 'o céré ūkpō Kúrísítō ní sēé má ní rī sī.

¹⁴ 'Bo īmi 'okí múké īmi ní mâ ízā koó tā ūkpó ūkpó agá rī sī.

¹⁵ Īmi 'bá Pīlīpóyī vé 'dī'bée, īmi nīkí rá, má ní íngázú āngū Mākēdōnīyā vé rī gélésī, ímúzá īmi ní ú'dúkó múké rī í'dózá ūlūzá rī gé, īmi sokí ngá mâ ízā kozú nī, kānísā† āzi túngú ni 'o sū 'dīri tīni kuyé.

¹⁶ Má ní drī adrizú kūrú Tēsālōnikē vé rī agá 'dāá rī gé, īmi sokí má ní ngá sēé vú be kárakará.

¹⁷ Á 'yo tā 'dīri 'dīni adri 'yozú kīnī, á lē īmi sokí má ní ngá sēé fēfē rú yā 'dīni kuyé, tā má ní lēé rī, á lē Múngú ā sē īmi ní drīlé múké, īmi ní mâ ízā koó rī sī.

¹⁸ Nóni ngá má ní lēé rī pi ārēvú céré má ísú gí, ngá má ní ísú rī pi aga ngá má ní lēé rī pi rá. Ngá īmi ní

ípéé má ní Ēpāfūrōdītā drīgé 'dī'bée ca má ní gí. Ngá īmi ní sēé 'dī'bée, ẹjī ni ngū ndrīndrī sū rōbōṅō ī ní zāá Múngú ní rī tīni, Múngú ā'yī tā ni ẹsī be céré, sē ĩri ní āyīkō āmbúgú.

¹⁹ Ma Múngú ri zī īmi ní, ā sē rī īmi ní ngá īmi ní lēé rī pi. Ngá Múngú ní ímú sēé īmi ní rī, ĩri drīlé múké íngápi Kúrísítō Yēsū vúgálésī rī.

²⁰ Ē íngúkí Múngú 'bá Ẹtẹpi ri mụzú nyonyo. Āmīnā.

Páulū sē mōdó 'bá Pīlīpóyī vé rī pi ní.

²¹ Īmi sēkí mōdó 'bá Kúrísítō Yēsū ri ẹ'yī'ba gí rī pi ní. 'Bá Yēsū ri ẹ'yī'ba gí adri'ba má be trẹ nō'bée, sēkí kpá īmi ní mōdó.

²² 'Bá céré Yēsū ri ẹ'yī'ba gí rī pi sēkí īmi ní mōdó, agaápi rá rī, 'bá ri'ba ẹzī nga'ba 'bāgú āmbúgú Rómā vé rī‡ vúgá rī pi sēkí céré īmi ní mōdó.

²³ Ẹsī múké Úpí Yēsū Kúrísítō vé rī ā adri īmi be. Āmīnā.

† 4:15 4:15 Kānísā: Kānísā ri 'bá Yēsū Kúrísítō ri ẹ'yī'ba gí rī pi. ‡ 4:22 4:22 Bāgú āmbúgú Rómā vé rī: 'Bá Rómā vé rī pi ívé 'bāgú āmbúgú rī zī ívé tī sī Kāyísārā. ĩri 'bāgú āmbúgú 'bāgú āngū āndiāndi rī pi agá rī pi drīgé, āngū Yūdáyā vé rī drīgé, āngū Gālíláyā vé rī drīgé, āzini āngū Yāhūdī rī pi vé rī drīgé.

Kòkòbì Páulũ ní sǐ sěe
'bá
Kòlòsáyí
vé rǐ pi ní rǐ
Tā búkũ rǐ vé rǐ ã
ũlũngará

Kòlòsáyí ri kǔrú wọ̀ọ̀kọ ỳtú ní 'dezú rǐ gé, ǎngũ Ẹzǐyá vé rǐ agá, zíkí nóni ǎngũ 'dǐri Tákí. Páulũ ì ní áyúáyũ rǐ ca ǎngũ 'dǎri agá kuyé. Páulũ ịsú yìí kǐnǐ, 'bá ǎngũ ímbá' 'bá ùnjọ sǐ ni pi anigé, kọpi ri 'bá kǎnísá vé rǐ pi ímbá tā ùnjọ vé ni sǐ. Tā 'dǐri fi Páulũ ã ẹsǐ agá ambamba. 'Bá ri' 'bá ǎngũ ímbá' 'bá rǐ pi ímbákí 'bá Yẹsũ ri ẹ'yǐ' 'bá gí rǐ pi kǐnǐ, lẹ kọpi ã úlǐkí ì ágélé ẹ tǐ rá, ǎzini lẹ kọpi ẹ ñjǐkí mǎlǎyíkǎ rǐ pi áyu, ã sẹ rí Múngú ní ǎyǐkọ. Kúru Páulũ ní kòkòbì 'dǐri sǐzú sẹzú kọpi ní kǐnǐ, Kúrísítọ vé drǎngará pa kọpi nǐ, Kúrísítọ ri nóni 'bũ gé, ìri mǎlǎyíkǎ rǐ pi drǐgé, índrí rǐ pi drǐgé gé, ǎzini vũ drǐgé cére. Kúru lẹ kọpi ã ǎ'yǐkí tā mẹrẹ ǎzi vé ni ku, dọku ímbángará ùnjọ vé ni ku, lẹ kọpi ẹ ñjǐkí 'yẹná Kúrísítọ ri áyu. Lũ kpá kọpi ní kǐnǐ, lẹ kọpívẹ adringará ẹ índré kọpi rú' 'bá gá, ã lũ rí kǐnǐ, kọpi 'bá Múngú ní ỳpẹé gí ni pi.

Páulũ sǐ kòkòbì sěe 'bá Kòlòsáyí vé rǐ pi ní

¹ Ma Páulũ 'i, Kúrísítọ Yẹsũ vé 'bá áyúáyũ Múngú ní ỳpẹé rǐ, á sǐ kòkòbì 'dǐri sěe ìmi ní nǐ, 'bá sǐkí kòkòbì rǐ 'bá ẹdrípì Tímótéyọ Yẹsũ ri ẹ'yǐpì gí rǐ be trú.

² 'Bá sǐkí kòkòbì rǐ sěe 'bá ẹdrípì, ǎzini 'bá ómvúpì Kúrísítọ ri ẹ'yǐ' 'bá gí, ri' 'bá adri' 'bá kǔrú ǎmbúgú Kòlòsáyí vé rǐ agá rǐ pi ní. Ẹsǐ múké, ǎzini tákiri 'bá Ẹtẹpì Múngú vé rǐ ã adri ìmi be.

Páulũ zì Múngú ri, ǎzini sẹ òwọ'dífọ

³ Lókí cére sǐ, 'bá kǎdọ ríi Múngú ri zì ìmi ní, 'bá ri 'bávẹ Úpí Yẹsũ Kúrísítọ vé Ẹtẹpì Múngú ní òwọ'dífọ sẹ,

⁴ ǎ'diātāsíyá 'bá yìkí kǐnǐ, ìmi 'bákí ẹsǐ cére kuú Kúrísítọ Yẹsũ drǐgé, ǎzini ìmi lẹkí 'bá Múngú vé rǐ pi cére lẹlẹ.

⁵ Ìmi ri tā 'dǐri 'o 'dǐni, ìmi lẹkí úmvúlẹsǐ ǎndẹma ì ní 'bǎá kuú ìmi tẹe 'bũ gé 'dǎá rǐ ịsú, ǎ'diātāsíyá ìmi ẹ'yǐkí ỳ'dúkọ múké Kúrísítọ vé ǎda rǐ gí.

⁶ Ỗ'dúkọ múké Kúrísítọ vé 'dǐri ayi muzú vũ drǐgé sǐ cére, sẹ 'bá rǐ pi újákí ẹsǐ rá, sũ ìri ní ícá ìmi ǎsámvú gé drǐdrǐ, ỳ'dú ìmi ní tā ǎda Múngú vé ẹsǐ múké vé rǐ yìzú, ìmi ní ẹsǐ újázú ǎní rá rǐ gé rǐ tǐnì.

⁷ Ẹpǎfúrǎ 'bá ẹdrípì 'bá ní lẹlẹlẹ, 'bá ní ríi ẹzì ngaá ìri be trú rǐ, jì ỳ'dúkọ múké 'dǐri muú ỳlũú ìmi ní nǐ. Ìri ǎtí' 'bá, 'bá ẹsǐ cére rizú ẹzì Kúrísítọ vé rǐ ngazú ìmi ǎsámvú gé 'bá vǔrǎ gá.

⁸ Ẹpǎfúrǎ ỳlũ 'bá ní lẹngará Índrí Uletere rǐ ní suú ìmi ẹsǐ agá rǐ rá.

⁹ Ỗ'dú 'bá ní ìmivẹ tā yìzú rǐ gé, 'bá rikí nyo Múngú ri zì ìmi ní, Índrí Uletere Múngú vé rǐ, ã sẹ rí ìmi ní tā ñngará.

¹⁰ 'Bá ri Múngú ri zì ìmi ní, ìmi 'okí rí tā pìrì Úpí ẹndrẹtì gé, ã sẹ rí ìri ní ǎyǐkọ, ìmi kókí rí 'bá rǐ pi ẹ ìzǎ tā cére agásí, ìmi ñkí rí tā Múngú vé rǐ múké múké.

¹¹ 'Bá ri Múngú ri zì ìmi ní, ã sẹ ìmi ní ívé ỳkpọ agaápi rá rǐ, ìmi úmbékí rí ẹsǐ ìzǎngá rǐ ã nyangará gá, ìmi nyakí rí ìzǎngá rǐ muzú ẹsǐ be mǎdǎ. Ìmi 'okí dọ sũ 'dǐri tǐnì, ìmi ǎyǐkọ ịsú rá.

¹² Ìmi sẹkí Múngú ní òwọ'dífọ, ìri ní sěe ìmi ní fíí ívé mǎlũngá adrizú ǎní ỳtúná agá rǐ ǎlẹe 'bá ívé rǐ pi be trú rǐ sǐ.

¹³ Múngú pa 'bá tā ùnjí Sātáná vé rǐ agásí, sẹ 'bá fíí mǎlũngá 'í Mvọpì 'í ní lẹlẹlẹ rǐ vé rǐ agá gí.

¹⁴ Múngú sẹ 'í Mvọpì vé ǎrí dǎá 'bá drǐ jezú, ǎzini 'bá trúzú 'bávẹ

ünjġkānyā agásġ.

Kúrísitō ri āmbúgú tā drġgé sġ cére

15 Kúrísitō adri sŭ Múngú ĩ ní ndree ku rġ tġnġ. Ĩri āmbúgú ngá cére ĩ ní gbiġ rġ pi drġgé.

16 Kúrísitō gbi ngá rġ pi ārġvŭ cére nġ, gbi ngá 'bŭ gé rġ pi, ngá vŭ drġgé rġ pi, ngá ĩ ní rŭ'ba ni ndree ku rġ pi, ngá ĩ ní rŭ'ba ni ndree ĩndġ rġ pi, 'bá mālŭngā rŭ'ba rġ pi, āzini 'bá ũkpō be āngŭ rŭ'ba rġ pi, gbi ngá rġ pi ārġvŭ cére nġ, gbi ngá rġ pi ārġvŭ cére ėzġ ngaá 'í ní.

17 Ĩ ní drġ ngá rġ pi gbizú kuyé rġ gé, Yġsŭ ri ĩnōgōsġ anigé, ĩri ri sġ ngá rġ pi ārġvŭ cére ri ėzġ nga mŭzú trŭ.

18 Kúrísitō ri āmbúgú kánisā* drġgé cére. Kúrísitō ri 'bá Múngú ní ídó ingaá drġdrġ 'bá ũdrā'ba gġ rġ pi āsámvŭ gé sġ rġ 'i, ā adri rġ āmbúgú ngá rġ pi drġgé cére.

19 Múngú ri āyġkō sġ, Kúrísitō ní adriġ 'í tġnġ tā gá sġ cére rġ sġ.

20 Múngú ri āyġkō sġ Yġsŭ ri sġzŭ tākġri ĩġzŭ 'bá rġ pi āsámvŭ údézŭ Múngú be ārġ Yġsŭ vé dāāpi pġtġ alambaku† sġgé rġ sġ, ė ící rġ ngá 'bŭ gé rġ pi, āzini ngá vŭ drġgé rġ pi āsámvŭ Múngú be trŭ.

21 Ándŭrú ĩmi gākġ Múngú ri sġ, ĩmi ari'ba Múngú vé ni, ĩmi ní rġi ũnjġkānyā 'oó rġ sġ.

22 'Bo Múngú údé nōni ĩmivé āsámvŭ 'í be rġ ícá múké gġ, ĩri ní Yġsŭ ri sġé drāā ĩmivé ũnjġkānyā ā tā sġ rġ sġ. Ĩmi ícākġ nōni uletere, ũnjġkānyā ākō Múngú ėndrġtġ gé gġ, 'bá āzi ícō nōni ĩmi tōó ku.

23 'Bo lġ ĩmi tukġ pá tġtġ ĩmivé ė'yġngará agá. Ēsġ ĩmi ní 'bāā ũ'dŭkō múké rġ ġsŭzŭ yġzŭ drġdrġ 'dāri, lġ ĩmi kukġ ku. Ũ'dŭkō múké 'dġri ũlŭkġ 'bá vŭ drġgé rġ pi ní cére, ma Páŭlŭ 'i, ātġ'ba Múngú ní ĩpġé rġi ũ'dŭkō múké rġ ũlŭŭ 'bá rġ pi ní rġ 'i.

* **1:18 1:18** *Kánisā*: Kánisā ri 'bá Yġsŭ Kúrísitō ri ė'yġ'ba gġ rġ pi. † **1:20 1:20** *Pġtġ alambaku*: 'Bá Rómā vé rġ pi ri 'bá tā 'o'ba ũnjġ rġ pi gbā mŭsŭmārġ sġ pġtġ alambaku sġgé, ĩri sā 'dŭ āco kōpi ĩbġ drā ndō, kōpi ĩzāngā nya ambamba drāngará rġ gé.

Páŭlŭ nga ėzġ 'bá Yġsŭ ri ė'yġ'ba gġ rġ pi ní

24 Ma āyġkō sġ má ní mâ rŭ'ba sġé rġi ĩzāngā nyaá ĩmi tā sġ rġ sġ, ma ri ĩzāngā Kúrísitō ní nyaá rġ nya, ma ri nya ĩrivé rŭ'ba ā tā sġ, rŭ'ba 'dġri 'bá kánisā vé rġ pi.

25 Múngú 'bā ma ātġ'ba rġipi ėzġ ngaāpi kánisā agá ni, ėzġ mávé rġ rizŭ tġ Múngú vé rġ sġzŭ ĩmi ní.

26 Ũ'dŭkō múké 'dġri úcíkġ kuú mŭdŭmŭdŭ rŭ ílí be tré 'bá ũkŭ drġdrġ 'dā'bġé ní, 'bo nōni i'dakġ ĩri kŭ āmvé 'bá Múngú vé rġ pi ní.

27 Múngú 'o tā 'dġri 'dġni, ā'diātāsġyā ĩmi 'bá adri'ba Yāhŭdġ rŭ ku rġ pi, ĩmi nġkġ rġ tā múké ándŭrú ĩ ní ũzŭŭ 'dāri áamá ānġ. Tā ĩ ní ũzŭŭ rġ, ĩri Kúrísitō vé adringará ĩmi ėsġ agá rġ, ĩri sġ ĩmi ėsġ 'bā dġngará Múngú vé rġ drġgé.

28 'Bā ri ũ'dŭkō Kúrísitō vé rġ ũlŭ mŭzú 'bá rġ pi ní cére. Tā nġngará 'bávġ rġ sġ, 'bā ri 'bá rġ pi ĩmbá mŭzú cére, ā sġ rġ 'bá Kúrísitō ri ė'yġ'ba gġ rġ pi ā adriġ rġ ũkpō ũkpō ĩvé ė'yġngará agá.

29 Tā 'dġri sġ, ma ri ėzġ nga ũkpō sġ, ũkpō Kúrísitō ní sġé má ní rġ sġ.

2

1 Á lġ ĩmi nġkġ ėzġ má ní ngaá ĩmi ní ũkpō sġ rġ, āzini ėzġ má ní ngaá 'bá kŭrŭ Lāwōdġkiyā vé rġ agá rġ pi ní rġ, āzini má ní ngaá 'bá vŭrā ũrŭkō agá mâ rŭ'ba ndre'ba drġdrġ kuyé rġ pi ní rġ.

2 Tā ā pá mávé āmbúgú rġ, ma ri 'bá rġ pi ė ėsġ ĩmbá, āzini kōpi úmú, kōpi ā lġkġ rġ ĩ lġlġ, kōpi ā nġkġ rġ tā Múngú vé ándŭrú ĩ ní ũzŭŭ kuú mŭdŭmŭdŭ rŭ rġ áamá bġnġ. Tā Múngú vé ándŭrú ĩri ní ũzŭŭ kuú mŭdŭmŭdŭ rŭ rġ, tā rġ Kúrísitō 'i.

3 Kúrísitō ri sġ 'bá rġ adri úmġ be tā Múngú ní ũzŭŭ kuú mŭdŭmŭdŭ rŭ rġ nġzŭ.

4 Ma ri tâ rĩ 'yo ĩmi ní 'dĩni, ã'diātāsīyā 'bá āzi ã átá rí ĩmi ní átángá ádra múké sī ĩmî mị ù'bāzú ku.

5 Ma dô ĩmi gārā gá sī rárá rú drāāāsīyā, á 'bā éśí kuú ĩmi drīgé. Ma āyīkō sī ĩmi ní rií tâ rĩ 'dujú ngaá mužú múké rĩ sī, āzini ĩmi ní Kúrísítō ri ẽ'yīī, ĩmi ní pá tuú tĩtĩ ĩmivé ẽ'yīngárá agá rĩ sī.

Kúrísítō ri ídri sē nĩ

6 ĩmi ní Úpí Kúrísítō Yēsū ri ẽ'yīī gí rĩ sī, lē ĩmi rikí ĩrivé tâ 'dujú ngaá áyu.

7 ĩmi Kúrísítō ri ẽ'yī' 'bá gí 'dĩ'bée, ĩmivé ẽ'yīngárá agá, lē ĩmî úlá ã fifi, sū ĩ ní ĩmi ímbá drīdrī rĩ tĩni. Lē ĩmi sēkí ōwō'difō mužú dīī dīī.

8 Lē ĩmi sēkí 'bá āzi ã ri átángá ẽzĩ ākó ni ímbá rizú ĩmî mị ù'bāzú ku, ímbángárá 'dĩni 'dĩri, íbĩ íngá yīkĩ 'bá áda vé ni vúgá, āzini índrĩ ũnjĩ rĩ pi vúgá, íbĩ íngá Kúrísítō vúgá kuyé.

9 Kúrísítō ní adrizú vū drīgé nōgó 'bá áda rú rĩ, ĩri ã ngúlúpí Múngú 'i.

10 ĩmi ní ĩmi úmú Kúrísítō be gí rĩ sī, ĩmi nóni 'bá Kúrísítō vé ni gí. Kúrísítō ri Úpí 'bá āngū rụ' 'bá rĩ pi drīgé, āzini índrĩ āngū rụ' 'bá rĩ pi drīgé.

11 Sā ĩmi ní Kúrísítō ri ẽ'yīzú rĩ gé, lĩkĩ ĩmi gí,* sū ĩ ní ágélé ẽ tĩ lĩ rĩ tĩni, 'dujú ĩmivé ũnjĩkányā ĩmî rụ' 'bá gá sī gí, adri 'yozú kĩnĩ, lĩkĩ rụ' 'bá ĩmivé rĩ kuyé, Kúrísítō lĩ ĩmivé ũnjĩkányā āmvé gí.

12 Lókĩ ĩ ní ĩmi ní bātízĩmũ† sēzú rĩ gé, sīkĩ ĩmivé ũnjĩkányā Kúrísítō be

trú gí. ĩmi ní ẽ'yīī kĩnĩ Múngú inga Kúrísítō ri gōó ídri rú gí rĩ sī, nóni inga ĩmi gōó ídri ú'dĩ ísú gí.

13 ũnjĩkányā ĩmi ní 'oó rĩ sī, ĩmi índrėkĩ sū 'bá ũdrā' 'bá gí ni pi tĩni, 'bo nóni Múngú sē ĩmi ní ídri ú'dĩ, ĩmi ní Kúrísítō ri ẽ'yīī gí rĩ sī. Múngú trū 'bā 'bávé ũnjĩkányā agásĩ céré gí.

14 Tā ĩ ní kōdō sīī lēzú 'bā ĩrĩñāzú rĩ, Múngú lĩ āmvé gí, 'dujú ũnjĩkányā rĩ gbāá pētĩ alambaku sígé gí.‡

15 Múngú ndē índrĩ ũnjĩ rĩ' 'bá drī őrú' 'bá rĩ pi vé ũkpō, ĩri ní Yēsū ri sēé drāá pētĩ alambaku sígé rĩ sī. Múngú sē kōpi ní drĩnjá 'bá tré āsámvú gé, ndē kōpivé ũkpō Yēsū ní drāá pētĩ alambaku sígé rĩ sī.

16 Lē 'bá āzi ã 'yo, ngá ĩmi ní rií nyaá, dōku rií mvuú rĩ ã tâ ũnjĩ ku, dōku lē 'bá āzi ã 'yo ĩmi ní, ĩmi rikí ú'dú ũmũ nyazú rĩ ĩnjĩ ĩlí be céréš 'dĩni ku, dōku ĩmi rikí ũmũ mbāá sī ní ígázú rĩ 'bāá nyaá ku, dōku ú'dú Sābātā vé rĩ ã tâ 'dujú 'bāá tâ āmbúgú rú ku.*

17 Tā ĩ ní ũlāá 'dĩ'bée índrĩkĩndrĩ tâ ímúpi 'i ngaápi drīdrī 'dĩlé rĩ vé rĩ, tâ rĩ vé áda, ĩri Kúrísítō 'i.

18 Lē ĩmi sēkĩ ĩmî mị ù'bāá 'bá ĩ 'bā'bée kú tâ be mādā ri' 'bá mālāyíkā ĩnjĩ' 'bá 'dĩ'bée ní ku, kōpi ri ĩ íngú ĩ ní rií índrĩlĩkĩ ndree rĩ sī. 'Bo tâ kōpi ní 'oó 'dĩ'bée céré tâ azakaza vé ni, ã'diātāsīyā kōpivé tâ rií ũsũ rĩ 'yēñá kōpi ri ĩ tâ ũsũ áyu.

19 'Bá 'dĩni 'dĩ'bée adrikĩ Kúrísítō adriipi drīlé rú rĩ vé ni ku, Kúrísítō ri ũkpō sē 'bá ĩ ĩkũnā' 'bá 'i rụ' 'bá gá rĩ pi ní nĩ, ĩri kōpi úmú trú vūrā

* **2:11 2:11** *Lĩkĩ ĩmi gí:* Múngú lū Ābūrāmā ní kĩnĩ, anji āgō Ābūrāmā vé rĩ pi adrikĩ dō caá ú'dú ārō gí, lē ã úlĩkĩ kōpi ã ágélé ẽ tĩ rá, lūzú kĩnĩ kōpi anji Múngú vé ni. † **2:12 2:12** *Bātízĩmũ:* Lókĩ Yūwānĩ ní bātízĩmũ sēzú rĩ gé, ĩri 'bá rĩ su yīī agá 'dāá, ĩri gō 'bá rĩ rụ inga āmvé nōó. Sungárá yīī agá rĩ, sū ĩ ní 'bá rĩ sīī 'bú agá rĩ tĩni, ingangárá āmvé nōó rĩ, sū ĩ ní 'bá rĩ ingáá gōó ídri rú drāngárá gálésila rĩ tĩni. ‡ **2:14 2:14** *'Dujú ũnjĩkányā rĩ gbāá pētĩ alambaku sígé gí:* Tā 'dĩri vé ífífí, ká Yēsū ri gbāá pētĩ alambaku sígé, nya ĩzāngā 'bávé ũnjĩkányā ã tâ sī, tâ ĩ ní kōdō lēzú 'bā ĩrĩñāzú 'bávé ũnjĩkányā ã tâ sī rĩ dę gí. § **2:16 2:16** *Ū'dú ũmũ nyazú rĩ ĩnjĩ ĩlí be céré:* Yāhúdĩ rĩ pi ri tâ Múngú ní 'oó ĩ ní rĩ ã tâ ígá, kōpi ri ũmũ nya ú'dú urukō' 'bée gé, sū ú'dú Múngú ní Ẹlĩzú Jó rĩ pi tĩ gé sī, āzini Ū'dú Pēnītĩkōsītā vé rĩ gé rĩ tĩni. * **2:16 2:16** *Ūmũ mbāá vé rĩ, dōku ú'dú Sābātā vé rĩ:* Yāhúdĩ rĩ pi ri Múngú ri ĩnjĩ mbāá sī ígápi ú'dĩ rú rĩ gé, kōpi ri ānyāpá úlĩ kárakará zā rōbōñō rú. Sēbĩtĩ ālu ālu, kōpi ri ú'dú Sābātā vé Múngú ní uvuzú 'dāri ígá. † **1** Kōrónikōl 23:30-31; **2** Kōrónikōl 2:4; **2** Kōrónikōl 8:12-13; **2** Kōrónikōl 31:3; Nēmāyā 10:33; Ōsēyā 2:11.

àlu gé, Múngú ri kòpi ní ùkpò sè, kòpi à mbakí rí ícá ùkpó ùkpó ìvè ẹ̀'ýìngàrá agá.

20 Ìmivé ùnjikānyā ìmi ní 'oó drīdrī 'dā'bée, Kúrísítō drā 'du mužú ìndī gí pírí, ngá ìmi ní áwízú ẹ̀sì 'bázú tǎimbì 'bá áda ní ǔtǐ 'yoó kíní,

21 “À 'dukí ngaá ku, à nyakí ngá urukò'bée ku, dōku à úlókí ku” 'dī'bée 'duzú ngazú rī à'di?

22 Tǎimbì 'dī'bée nyòókú nōri vé ni, kòpi ǔdǔ be. Ìmi 'dukí dō tā 'dī'bée ẹ̀zì ngazú, ìmi 'dīri ri tǎimbì 'bá áda ní ǔtǐ, ìri ní ìmbá rī à vùdrī ùbī mužú.

23 'Bá rī pi ǔsūkí kíní, 'bá tǎimbì rī ǔtǐ 'bá 'dī'bée, kòpi úmī be, tǎimbì rī sè 'bá rī Múngú ri ìnjī àní, àzini ìri sè 'bá rī 'i a'bi àní tā rù 'bá nōri vé rī sī a'bia'bi. 'Bo tǎimbì ì ní ǔtǐ 'dī'bée ícá tā ùnjí rù 'bá nōri ní lée rī pi ẹ̀ sí ífú bā ku.

3

Ídri ú'dí Kúrísítō agá rī

1 Nóni ingakí ìmi ídri ú'dí ísú Kúrísítō be trù gí, lè ìmi 'bākí ẹ̀sì vūrā Kúrísítō ní mužú úrizú Múngú vé drī ẹ̀ndèpì gé 'bù gé 'dāá rī à tā ǔsǔzú.

2 Lè ìmi 'bākí ẹ̀sì rizú ngá 'bù gé 'dāá rī pi à tā ǔsǔzú, à 'bākí ẹ̀sì rizú ngá nyòókú drīgé nōgó rī pi à tā ǔsǔzú ku.

3 À'diātāsīyā ìmi ùdrākí gí, nóni zūkí ìmivé ídri Kúrísítō rù 'bá gá Múngú agá.

4 Kúrísítō ìmi ní ídri sēepi rī kǎdō ímú 'i i'daá, ì kpá ímú ìmi i'da, ìmi ímú ìrivé ñngàrá pòwùpòwù 'dāri àlè ìri be trù.

5 Lè ìmi rikí ìmī rù 'bá áyú tā ùnjí 'ozú ku. Lè à 'bākí ọwù ku, à rikí tā àzāvù rú ni pi 'oó ku, à adrikí ùlè àkó, à adrikí yìkì ùnjí àkó, à 'bākí ẹ̀sì àmbúgú ngá drīgé ku, 'bá ẹ̀sì be àmbúgú ngá drīgé rī pi ri ẹ̀sì 'bā tā 'dī'bée ìnjizú mungú rú.

6 'Bá ri 'bá tā 'o'bá 'dīni 'dī'bée, kòpivé tā 'dī'bée sè Múngú à 'a ri ve àní ambamba.

7 Àndúrú ìmi ní adrizú 'bá 'dīni 'dī'bée àsámvú gé rī gé, ìmi rikí tā 'oó sù kòpi ní 'oó rī tìjì.

8 'Bo nóni lè ìmi kukí tā ùnjí 'dī'bée rá, jìkó, ẹ̀sì ùká, 'bá ndrengàrá ùnjí, 'bá àzi à rù izangàrá, àzini átángá ùnjí, lè ìmi kukí tā 'dī'bée rá.

9 Lè ìmi rikí ùnjō úlì ìmi ọgǔpì drīgé ku, à'diātāsīyā ìmi kukí ùnjikānyā àndúrú ìmi ní 'oó rī gí.

10 Ìmi újákí nóni ìmi ícá ú'dí rú gí, Múngú ri sè ìmivé újángàrá ícázú ú'dí rú 'dīri, ìri adri mužú nyonyo, ìmi Múngú ìmi gbiipi sù 'í tìjì rī nì àní múké.

11 Ídri ú'dí ìmi ní ísú 'dīri agá, 'bá rī dō Yāhùdī yā, dō adri Yāhùdī ku yā, dō ágélé ni ẹ̀ tì lìkí gí yā, dō lìkí kuyé yā, dō 'bá rī nì Gírìkì tì ku yā, dō 'bá ẹ̀sì be draápi dradra ni yā, dō tǔgèrì yā, dō adri tǔgèrì ku yā, Kúrísítō ri tā drīgé sī céré, ìri ri adri 'bá agá.

12 Múngú lè ìmi rá, ùpè ìmi adrii 'bá ívé ni uletere. Kúru lè ìmi kokí 'bá rī pi ẹ̀ ìzā, ìmi adrikí ẹ̀sì be múké, ìmivé ẹ̀sì à adri tā sī mādā, lè ìmi 'okí tā múké 'bá rī pi ní, lè ìmi 'dukí tā rī ngaá mužú ẹ̀sì be mādā.

13 Ìmi dō tā be ìmi àsámvú gé sī ìmi ọgǔpì be, lè ìmi úrikí kòpi be trù, ìmi trūkí ìmi ìmi àsámvú gé sī rá, sù Kúrísítō ní ìmi trūú rī tìjì.

14 Tā agaápi rá rī, lè ìmi lèkí ìmi lèlè, à'diātāsīyā lèngàrá ri sè ìmi ìmi úmú adri trù, ìmi tā 'du nga ẹ̀sì be àlu.

15 Lè tākìri Kúrísítō vé rī à fi ìmī ẹ̀sì agá, à'diātāsīyā ìmi ní adrii rù 'bá àlu rī sī, zìkí ìmi ímú adrii tā be kírì ìmi àsámvú gé sī. Lè ìmi sèkí ọwò'difò Múngú ní.

16 Lè ú'dúkó múké Kúrísítō vé rī à fi adrii ìmī ẹ̀sì agá, à sè ìmi ní úmī, ìmi ìmbákí rí ìmi ìmi àsámvú gé sī ìmi ọgǔpì be. Ìmi ngokí úngó Sāwùmā vé rī, àzini ìmi ngokí

úngó Múngú ri íngúzú ání, ìmi sèkí Múngú ní òwò'dífò ìmî éşí agá 'dǎá.

¹⁷ Tǎ ìmi ní rií 'oó, ǎzini ìmi ní rií átá rǐ, lē ìmi 'okí Úpí Yésù ǎ rú sǐ, lē ìmi sèkí òwò'dífò 'bá Ètèpì Múngú ní Yésù ǎ rú sǐ.

'Bá Yésù ri ẹ'yí'ba gí rǐ pi vé adringará ívé 'bèṭí ǎsámvú gé rǐ

¹⁸ Ìmi ùkú rǐ pi, lē ìmi yìkí ìmivé ǎgò rǐ pi ẹ tì yìyì, ǎ lǔ rǐ 'yozú kǐnǐ, ìmi ẹ'yìkí Úpí Yésù ri gí.

¹⁹ Ìmi ǎgò rǐ pi, lē ìmi lēkí ùkú ìmivé rǐ pi lēlē, ǎ átákí kòpi ní ọjògò sǐ ku.

²⁰ Ìmi anjǐná rǐ pi, lē ìmi yìkí 'bá ìmi tì'bá rǐ pi ẹ tì yìyì tǎ céré sǐ, ìri sē Úpí ri adri ǎní ǎyìkò sǐ.

²¹ Ìmi anjì ẹtèpì, Lē ìmi átákí átángá anjǐná rǐ pi ní ú'dùkò ùkpó ùkpó ni sǐ ku, ǎ sē rǐ kòpi ní ìzǎngǎ ku.

²² Ìmi túgèrǐ rǐ pi, lē ìmi yìkí 'bá ìmi ní rií ẹzì ngaá kòpi vúgá rǐ pi ẹ tì yìyì, ǎ adri 'yozú kǐnǐ, kòpi ní rií mǐ 'bǎá ìmivé ẹzì ndrezú gògò rǐ sǐ ku, ìmi ngakí ẹzì rǐ éşí ǎlu sǐ, ẹ ìnjìkí rǐ Úpí ri ǎní.

²³ Lē ìmi ngakí ẹzì rǐ éşí be céré, sù ìmi ní rií ẹzì ngaá Úpí Yésù ní rǐ tǐnǐ, adri 'yozú kǐnǐ, ìmi ní rií ngaá 'bá áda ní rǐ tǐnǐ ku.

²⁴ Lē ìmi nǐkí áamá múké 'yozú kǐnǐ, ẹzì ìmi ní ngaá rǐ agá, Kúrísító ri ìmi ùfě rá, ǎ'diātāsīyǎ ẹzì ìmi ní rií ngaá rǐ, ìmi ri nga ìmivé Úpí Kúrísító ní.

²⁵ 'Bá tǎ ùnjí 'oópi rǐ, Múngú ri ìri ìrǐnǎ ìrivé ùnjìkǎnyǎ ìri ní 'oó rǐ sǐ. Múngú ri 'bá rǐ pi vé tǎ lǐ céré pìrì.

4

¹ Ìmi 'bá ambugu túgèrǐ rǐ pi vé rǐ, lē ìmi sùkí túgèrǐ ìmivé rǐ pi ǎ rú'bá gá sùsù, ìmi rùkí kòpi múké, ǎ'diātāsīyǎ ìmi nǐkí rá 'yozú kǐnǐ, 'Bá ǎmbúgú ìmî drǐlé gá anigé 'bù gé 'dǎá.

Lē 'bá rǐ pi ǎ zìkí Múngú ri

² Lē ìmi 'bǎkí éşí rizú Múngú ri zìzú, ìmi adrikí mǐ be mgbo, ìmi sèkí ìri ní òwò'dífò.

³ Ìmi zìkí 'bá ní Múngú ri, Múngú ǎ sē rǐ 'bá ní drǐlé múké, 'bá ùlùkí rǐ ú'dùkò múké Kúrísító vé rǐ mǐzú, ǎzini 'bá ùlùkí rǐ tǎ Kúrísító vé ì ní ǎndúrú ùzùú kuú mùdùmùdù rú rǐ mǐzú 'bá rǐ pi ní. 'Yìkí ma kú jó ì ní rizú ǎngù ù'yìzú rǐ agá nògò ú'dùkò múké má ní ùlùú rǐ ǎ tǎ sǐ.

⁴ Ìmi zìkí Múngú ri, ǎ sē rǐ má ùlù rǐ ú'dùkò múké rǐ mǐzú ǎní múké.

⁵ Ìmi dō ri adri 'bá Múngú ri nǐ'bá kuyé rǐ pi ǎsámvú gé, tǎ ìmi ní rií 'oó rǐ, lē ìmi 'okí mǐzú tǎ nǐngará be. Lē ìmi ù'bǐkí létì ndǎá 'bá 'dǐ'bée ẹ ìzǎ kozú.

⁶ Lē átángá ìmi ní rií átá kòpi ǎsámvú gé rǐ, ìmi átákí éşí múké sǐ, ǎ sē rǐ kòpi ní úvá, ǎ'diātāsīyǎ 'bá ǎzi zì dō ìmi tǎ sǐ, ìmi újákí rǐ ìri ní átángá rǐ múké.

Pǎulū vé ǎngù ímbángará ǎ ùdǔ ǎzini mōdó sēngará

⁷ Tùkíkò ri mávé tǎ ùlù ìmi ní nǐ. Ìri ẹdrǐpì má ní lēélē rǐ, 'bǎ éşí rizú ẹzì rǐ ngazú átí'bá rú má be trù Úpí agá.

⁸ Tǎ ǎ pá má ní lēzú ìri pēzú mǐzú ìmi vúgá 'dǐlé rǐ, ǎ mǐ rǐ mávé tǎ ùlùú ìmi ní, ǎzini ẹ ímbá rǐ ìmî éşí.

⁹ Tùkíkò pi mǐ Ònésǐmǐ 'bávé ẹdrǐpì éşí 'bǎápi ẹzì ngaápi éşí be céré rǐ be, Ònésǐmǐ ri 'bá ìmivé ni, kòpi tǎ 'i ngaápi 'bá rú'bá gá nòlé rǐ pi ùlù ìmi ní nǐ.

¹⁰ ǎrǐsītārúkò ì ní 'yǐ kuú má be trù rǐ, sē ìmi ní mōdó, ǎzini Mǎrǎkò Bǎrúnábǎ vé mǎríté sē kpá ìmi ní mōdó. ǎndúrú ùlùkí Mǎrǎkò vé tǎ ìmi ní rá. Kǎdò caá ìmi vúgá 'dǐlé, ìmi ẹ'yìkí ìri drǐ ìrǐ sǐ.

¹¹ Yésù ì ní zǐ Yúsító rǐ, sē kpá ìmi ní mōdó. Yǎhùdǐ Yésù ri ẹ'yí'ba gí, 'bá ní rií ẹzì ngaá kòpi be trù mǎlǔngǎ Múngú vé rǐ ǎ tǎ sǐ rǐ pi, kòpi 'yéṅá 'dǐ, kòpi kokí má ìzǎ ambamba.

¹² Èpǎfúrǎ ìmi ọgúpì adriípi átí'bá Kúrísító Yésù vé rǐ, sē ìmi ní mōdó.

Īri ri Múngú ri zì ĩmi ní ũkpō sī, ĩmi nīkí rí tã Múngú ní lēé ĩmi 'okí rī, ĩmi 'dukí rí ngaánga, ĩmi tukí rí pá títí ĩmivé ẹ'yīngará agá.

¹³ Á ndre Ēpāfúrā 'bā ẹsì céré rizú ẹzì ngazú ĩmi ní, āzini 'bá Yẹsũ ri ẹ'yī' 'bá gí kūrú Lāwōdīkiyā vé rī agá rī pi ní, āzini kūrú Hīrāpólīsī vé rī agá rī pi ní.

¹⁴ Lúkā 'bávé ũndī riipi dāwā sēepi 'bá ní lēélē rī, sē ĩmi ní mōdó, āzini Dema sē kpá ĩmi ní mōdó.

¹⁵ ĩmi sēkí mōdó 'bá ẹdrípìjì, āzini 'bá ọmvúpìjì Yẹsũ ri ẹ'yī' 'bá gí Lāwōdīkiyā gá rī pi ní, āzini ĩmi sēkí mōdó 'bá ọmvúpì Nufā ní, āzini 'bá kánisā vé ĩ úmú' 'bá ĩrivé 'bẹtì āsámvú gé rī pi ní.

¹⁶ Lākí dō kōkōbì 'dīri ĩmi ní gí, ĩmi pēkí mụyì 'bá kánisā Lāwōdīkiyā vé rī agá rī pi ní, kọpi ā lākí. Kōkōbì má ní sī sēé 'bá Lāwōdīkiyā vé rī pi ní rī, lē ĩmi zìkí, kọpi ẹ ĩsēkí, ĩmi lākí kpá ĩndī.

¹⁷ ĩmi lūkí Ārīkípō ní, lē ā nī múké 'yozú kínī, ẹzì Úpí Yẹsũ ní sēé drì ni gé rī, ā 'dụ ngaánga.

¹⁸ Ma Páulū 'i, mōdó ẗdũmbítā rú 'dīri, ā sī kōkōbì ni má drì sī nī. ĩmi nīkí rá 'yozú kínī, ma kú jó ĩ ní rizú āngũ ũ'yízú rī agá nōónō, ĩmi zìkí má ní Múngú ri. Ẹsì múké Múngú vé rī ā adri ĩmi be.

**Kòkòbì álu ni Páulū ní
sī sēé 'bá
Tēsālōnikē
vé rī pi ní rī
Tā búkū rī vé rī ã
ūlūngará**

Páulū í'dó kánisā āngū Tēsālōnikē vé rī agá (Ēzị 17). Tēsālōnikē ri kūrú āmbúgú āngū Mākēdōniyā vé rī agá, āngū ĩ ní zị Gịrịkị rī vé wọkọ úrúlé rú rī gé. Páulū nga mbēlēnà mujé 'dāásí rá, ã'diātāsīyā Yāhúdị urukọ ní lēé ĩri rujé rī sī. Vudrị ni gé, Tīmōtéyō riipi ĩri ē ĩzā koopi rī ní lūzú ĩri ní kīnī, kọpi ã rikí dō Kūrīsītīyānī rī pi ọcụú drāāsiyā, kọpi 'bākí ẹsị kuú Múngú drịgé. Páulū sī kòkòbì 'dīri kọpi ē ẹsị ímbázú, āzini tā kọpi ní zị rī újázú.

Kòkòbì 'dīri agá, Páulū sē Múngú ní ōwō'dífō Kūrīsītīyānī Tēsālōnikē agá rī pi vé ẹ'yīngará ã tā sī, āzini kọpivé lēngará ã tā sī. Ūlū kpá kọpi ní ívé adringará Kūrīsītīyānī rú kọpi āsámvú gé rī vé tā. Ūlū kpá kọpi ní tā úmvúlésí ímúpí 'i ngaápi Kūrīsītīyānī rī pi ã rú'bá gá kọpivé drāngará ã vudrị gé rī vé tā, āzini ūlū tā úmvúlésí ímúpí 'i ngaápi sá Yēsū ní ímúzú ímvízú rī gé rī vé tā. Ímbá kọpi ní létị adrizú ānī múké cīngbá cazú ú'dụ Yēsū ní ímvízú rī gé rī vé tā.

Páulū sē mōdó 'bá Tēsālōnikē vé rī pi ní

¹ Ma Páulū 'i, 'bā Sílā be Tīmōtéyō sī, 'bá sīkí kòkòbì 'dīri sēé ĩmi ní, ĩmi 'bá kánisā vé adri'bá kūrú Tēsālōnikē vé rī agá, Múngú 'bá Ẹtẹpi ri ẹ'yī'bá gí, āzini Úpí Yēsū Kúrísítō ri ẹ'yī'bá gí rī pi. Ẹsị múké Múngú vé rī, āzini tākiri írivé rī ã adri ĩmi be.

Ẹ'yīngará 'bá Tēsālōnikē gá rī pi vé rī

² Ú'dụ álu álu, 'bā ri ōwō'dífō sē Múngú ní ĩmi tā sī céré, 'bá kādō ríi Múngú ri zị, 'bā ri zị ĩmi ní ĩndī.

³ 'Bá kādō ríi 'bá Ẹtẹpi Múngú ri zị ĩmi tā sī, 'bā ri zị ẹzị ĩmi ní ngaá ẹsị be céré ẹ'yīngará be rī ã tā sī, āzini 'bā ri zị ẹzị ĩmi ní ngaá lēngará be rī ã tā sī, āzini 'bā ri zị ĩmi ní ẹsị 'bāá 'bávé Úpí Yēsū Kúrísítō drịgé rī ã tā sī.

⁴ Má ẹdrípị má ọmvúpị, 'bá nīkí rá 'yozú kíní Múngú lē ĩmi rá, ūpē ĩmi adrii 'bá ívé ni pi.

⁵ Ā'diātāsīyā 'bá ní ú'dúkọ múké rī jízú ūlūzú ĩmi ní rī gé, 'bá ūlūkí 'yéngá átángá 'bá tị gé rī ọ'dúkúle kuyé, ú'dúkọ múké 'bá ní jị ūlūú rī ūkpō be, Índrị Uleteré rī i'da ĩmi ní 'yozú kíní, tā 'bá ní ūlūú ĩmi ní rī, ĩri tā áda. ĩmi nīkí 'bávé adringará ĩmi āsámvú gé ĩmi ĩzā kozú rī rá.

⁶ ĩmi nyakí dō ĩzāngā ú'dúkọ múké rī ã tā sī ambamba drāāsiyā, Índrị Uleteré rī vé ūkpō sī, ĩmi ẹ'yíkí ú'dúkọ rī āyīkō be ambamba. 'Dīri ĩmi ūbīkí tā 'bá ní 'oó rī ã pámvú, āzini Úpí Yēsū ní 'oó rī ã pámvú.

⁷ Tā 'dīri sī, ĩmi ufukí adrii ū'bītā rú 'bá Yēsū ri ẹ'yī'bá gí āngū Mākēdōniyā vé rī agá, āzini āngū Ākáyā vé rī agá rī pi ní.

⁸ Ímivé tā sī, sē ú'dúkọ múké Úpí Yēsū vé tā sī rī kụ muzú āngū Mākēdōniyā vé rī agásí, Ākáyā vé rī agásí, āngū rī pi agásí céré. Ẹ'yīngará ĩmi ní Múngú ri ẹ'yízú rī vé tā kụ muzú āngū rī pi agásí céré gí, 'bá lēkí tā ni átá ĩmi ní dījị ku.

⁹ Ā'diātāsīyā kọpi ūlūkí tā ĩmi ní 'bá ẹ'yízú ẹsị be céré rī vé tā rá, āzini kọpi ūlūkí tā ĩmi ní gázú ngá ĩ ní údé múngú rú rī pi ĩnjịgá sī rī vé tā rá, āzini kọpi ūlūkí tā ĩmi ní ẹsị újázú Múngú áda ídri rú ĩmi ní ẹzị ngaá ĩri ní rī vé tā rá,

¹⁰ āzini kọpi ūlūkí tā ĩmi ní ẹsị 'bázú Múngú vé Mvā ĩri ní ingáá gōó ídri rú drāngará gálésíla rī vé ĩgōngará 'bū gélésí rī vé tā rá. Mvā

'dīri Yēsū 'i, ĩri úmvúlēsī ímú 'bâ pa Múngú vé jíkó tâ lizú rĩ agásĩ nĩ.

2

Ēzĩ Páũlũ ní ngaá Tēsālōnikē agá rĩ

¹ Má ẹdrípìjì má ómvúpìjì, ĩmi nĩkí rá 'yozú kínĩ, ẹcĩ 'bá ní tuú mužú ĩmi vúgá 'dílé rĩ drā kána kuyé.

² ĩmi nĩkí ĩzāngā 'bá ní nyaá kárakará ĩ ní 'bâ u'dazú kūrú Pīlípóyì vé rĩ agá 'dāá, ịsúzú 'bá cakí drĩ ĩmi vúgá 'dílé kuyé rĩ rá. 'Bo Múngú 'bávé rĩ sē 'bá ní ũkpō ívé ụ'dúkó múké rĩ ũlúzú ĩmi ní ũrĩ ākó, 'bá 'bâ tâ lē 'bá ku rĩ pi, ā cekí dō 'bâ gārā kūrũ drāāsīyā,

³ 'bá ní rizú ụ'dúkó múké rĩ ũlúzú ĩmi ní rĩ gé, 'bá úlíkí ũnjō kuyé, 'bá ũlúkí ụ'dúkó múké rĩ ẹsì múké sī, 'bá ũ'bākí ĩmĩ mị kuyé.

⁴ Ụ'dúkó múké 'bá ní ũlúú rĩ, Múngú ā'yī 'bá ní tâ ni nĩ. Ụ'dúkó múké 'bá ní ũlúú rĩ, adri 'yozú kínĩ, āyīkō sēzú 'bá áda ní kuyé, ĩri āyīkō sēzú Múngú ní. Múngú nĩ tâ 'bá ẹsì agá rĩ nĩ.

⁵ ĩmi nĩkí rá 'yozú kínĩ, 'bá átákí ĩmi ní tâ múké ĩmi íngúzú ĩmĩ mị ũ'bāzú ānĩ kuyé, dōku lēzú ngá āzi ịsúzú ĩmi vúgá ānĩ kuyé, tâ 'bá ní 'oó rĩ, Múngú nĩ rá.

⁶ Adri 'yozú kínĩ, 'bá rikí létì ndāá, ĩmi íngúkí rí 'bâ ānĩ dōku 'bá uruko ẹ íngúkí rí 'bâ ānĩ yā 'dínì kuyé.

'Bâ Kúrísítō vé 'bá áyúāyũ nō'bée, 'bâ té kōdō ícō ngá zì ĩmi tì gé rá,

⁷ 'bo 'bá adrikí ĩmi āsámvú gé ẹsì be mādā, sū anjì ẹndrẹpì ní rii ívé anjìná ā tâ mbaá rĩ tìjì.

⁸ 'Bá lēkí ĩmi ambamba, 'bá ní ĩmi ní ụ'dúkó múké Múngú vé rĩ ũlúzú ānĩ, āzini 'bá ní úvá 'bāzú tâ rĩ ũlúzú ĩmi ní ānĩ.

⁹ Má ẹdrípìjì má ómvúpìjì, ĩmi nĩkí ẹzì 'bá ní ngaá ũkpō sī ĩmi āsámvú gé rĩ rá. 'Bá ní rizú ụ'dúkó múké Múngú vé rĩ ũlúzú ĩmi ní rĩ gé, 'bá rikí ẹzì ngaá ụtúná pi ịníná be ngá ndāzú 'bâ ĩzā kozú, 'bâ 'bākí rí oḡu 'bá āzi drìgé ku.

¹⁰ Tā 'bá ní 'oó rĩ, ĩmi ndrekí ĩmĩ mị sī rá, Múngú ndre kpá rá, ĩmi 'bá Yēsū ri ẹ'yī 'bá gí 'dī'bée, 'bá ní rizú adrizú ĩmi āsámvú gé rĩ gé, 'bá rikí adrii tâ be pìrì, 'bá āzi ẹdì 'bâ rú tâ ũnjì sī kuyé.

¹¹ ĩmi nĩkí rá 'bá ní rizú adrizú ĩmi be rĩ gé, 'bá rúkí ĩmi múké sū anjì ẹtẹpì ní ívé anjì ruú múké rĩ tìjì,

¹² 'bá ímbákí ĩmĩ ẹsì, āzini 'bá ũmĩkí ĩmĩ ẹsì, ĩmi adrikí rí múké Múngú ẹndrẹtì gé, ā'diātāsīyā Múngú zì ĩmi ífì ívé mālūngā ũnyī be ambamba rĩ agá gí.

¹³ 'Bâ ri Múngú ní ōwō'dífō sē sâ céré sī, ā'diātāsīyā 'bá kã ụ'dúkó múké Múngú vé rĩ ũlúú ĩmi ní, ĩmi ẹ'yīkí rá, ĩmi ẹ'yīkí rá 'yozú kínĩ, ụ'dúkó rĩ Múngú vé ni, adri 'bá áda vé ni kuyé. ĩmi 'bá Múngú ri ẹ'yī 'bá gí 'dī'bée, ụ'dúkó rĩ ĩmi agá anigé, ĩri ri ẹzì nganga.

¹⁴ Má ẹdrípìjì má ómvúpìjì, ĩmi 'dúkí tâ rĩ ngaá sū 'bá Múngú vé kánísā Yūdáyā gá rĩ pi ní 'duḡu ngaá rĩ tìjì rá. ĩmi nyakí ĩzāngā 'bá ĩmivé āngū agá rĩ pi drìgé, sū 'bá Kúrísítō Yēsū ri ẹ'yī 'bá gí Yūdáyā gá rĩ pi ní nyaá Yāhúdì rĩ pi drìgé rĩ tìjì.

¹⁵ Yāhúdì rĩ pi 'díkí Úpí Yēsū ri, kōpi ú'díkí kpá nẹbì rĩ pi, āzini kōpi údrókí 'bâ āngū rĩ agásĩ rá. Tā kōpi ní 'oó rĩ sē Múngú ní āyīkō kuyé, āzini kōpi ẹ ẹsì ũká ũká 'bá rĩ pi ní céré.

¹⁶ ĩmi ndrekí drĩ ká, kōpi lēkí 'bâ ũlúkí ụ'dúkó múké rĩ 'bá adri 'bá Yāhúdì rú ku rĩ pi ní ku, ā'diātāsīyā kōpi lēkí 'bá adri 'bá Yāhúdì rú ku rĩ pi ẹ ịsúkí pangará ku. Tā Yāhúdì rĩ pi ní 'oó 'dínì 'dīri, sē kōpivé ũnjīkānyā tì mužú drìgélé, ānĩ jíkó ri 'de Múngú agá, ĩri ímú kōpi ĩrīnā rá.

Páũlũ ri úvá be lē mužú 'bá Tēsālōnikē vé rĩ pi ndrē

¹⁷ Má ẹdrípìjì má ómvúpìjì, 'bá ní 'bâ acozú ĩmi be, 'bá ní ĩmi kuzú lókí be mādā rĩ gé, 'bávé ẹsì céré adri kú ĩmi drìgé, 'bá rikí ụ'bījì ũkpō sī lēzú

gōzú mužú ĩmi ndrezú, ĩmi úvá ní 'bâ nděé ambamba rĩ sĩ.

¹⁸ 'Bá lēkí kōdō mužú ĩmi vúgá 'dīlé éší ālu sĩ. Sũ mâ úlúngu Páũlũ tĩni, má ũ'bĩ ũkpō sĩ, á lē kōdō gōo mužú ĩmi ndreé dīi, 'bo Sātánā ala 'i 'bá ęndreṭi gé cí.

¹⁹ Agaápi rá rĩ, Yēsũ kādō ímví ĩgōó, 'bá 'bá ní ímú éší 'bāá kōpi drĩgé, 'bá ní ímú adrii āní āyĩkō sĩ, āzini 'bá ĩ ní ímú 'bá ní kũlá sēzú āni rĩ, ĩri adri ā'di pi? Adri ĩmi 'i ku?

²⁰ Ádarú ĩmi sē 'bâ ímú dī pōwũpōwũ, āzini 'bâ ímú adri āyĩkō sĩ.

3

Pēkí Tīmōtéyō ri mužú Tēsālōnikē gá

¹ 'Bá kã ũ'dũ ndāá tí mužú, 'bá ũsũkí múké ni, lē 'bâ áwíkí adrii kũrú Ātēnésĩ vé rĩ agá nōgó.

² 'Bá pēkí 'bâ ędrĩpi Tīmōtéyō riipi ęzĩ Múngú vé rĩ ngaápi 'bá be trũ rĩ mužú ĩmi vú 'dĩ áyu, ā mu rĩ ú'dúkó múké Kúrísitō vé rĩ ũlũú ĩmi ní, ę ímbá rĩ ĩmĩ éší, ĩmi adrikí rĩ ũkpó ũkpó ĩmivé ę'yĩngará agá,

³ ĩmi āsámvú gé 'dĩgé, 'bá āzi vé ę'yĩngará ā adri rĩ ĩdrikídri ęcũngará 'dĩ'bée sĩ ku. ĩmi nĩkí rá 'yozú kĩnĩ, 'bá ícókí ápá ęcũngará 'dĩ'bée agásĩ bā ku.

⁴ 'Bá ní rizú adrizú ĩmi be rĩ gé, 'bá lũkí ĩmi ní rá, 'bá kĩnĩ, ĩ ímú 'bâ ęcũ rá. Sũ ĩmi ní nĩ rá rĩ tĩni, ęcũkí 'bâ rá.

⁵ Má kã ũ'dũ ndāá tí mužú ĩmi vúgá 'dīlé, má ní Tīmōtéyō ri pēzú mužú āní, ā mu rĩ ĩmi ndreé, dō ĩmi áwíkí adrii ũkpó ũkpó ĩmivé ę'yĩngará agá ũgōgō. Má éší ri ũtĩtĩ, má ũsũ ādróko ímú ĩmi ũ'bĩ gĩ, ęzĩ 'bá ní ngaá kárakará 'dĩri ĩri déna ímú drā kána.

⁶ 'Bo nóni Tīmōtéyō ímví ĩmi vúgá 'dĩsĩ, ícá 'bá vúgá nōó gĩ, ĩjĩ 'bá ní ú'dúkó múké ni ũlũú, ũlũ ę'yĩngará ĩmivé rĩ ā tā, āzini lęngará ĩmivé rĩ ā tā. ũlũ 'bá ní kĩnĩ, tā 'bá ní 'oó ĩmi āsámvú gé āyĩkō sĩ 'dāri, āvĩ ĩmi

agásĩ ālujání kuyé, sē ĩmi ri 'bâ úvá úyĩ, ĩmi lēkí ímú 'bâ ndreé, sũ 'bá ní ĩmi úvá úyĩ, lēé mužú ĩmi ndreé rĩ tĩni.

⁷ Má ędrĩpi má ọmvúpĩ, ā rikí dō 'bâ ọcũú nóni drāāsiyā, tā Tīmōtéyō ní ímú ũlũú 'bá ní kĩnĩ, ĩmi tukí pá tĩtĩ ĩmivé ę'yĩngará agá rĩ sĩ, sē 'bâ éší úrí gĩ.

⁸ ĩmi ní pá tuú tĩtĩ Úpí agá rĩ sĩ, sē 'bá ní āyĩkō.

⁹ Āyĩkō ĩmi ní sēé 'bá ní nōri sĩ, 'bâ sēkí rĩ Múngú ní ọwō'dĩfō ni gbā ngōpi?

¹⁰ 'Bá ri Múngú ri zĩ ĩmi ní ũtũjā pi ĩnĩjā be, ā zĩ rĩ 'bá ní létĩ mužú ĩmi ndrezú dīi, 'bâ mukí rĩ ĩmi ĩzā koó, ĩmi ímbá tā uruko ĩmi ní nĩ kuyé rĩ pi sĩ, ĩmi adrikí rĩ ũkpó ũkpó ĩmivé ę'yĩngará agá.

¹¹ Lē Múngú 'bá Ętėpi pi 'bávė Úpí Yēsũ Kúrísitō be, kōpi ā zĩkí 'bá ní létĩ mužú ĩmi vúgá 'dīlé.

¹² Lē Úpí Yēsũ ā sē lęngará ĩmivé rĩ ā mu drĩdrĩ, ĩmi lēkí ĩmi lēlé ĩmi āsámvú gé sĩ, āzini ĩmi lēkí kpá 'bá rĩ pi lēlé, sũ 'bá ní ĩmi lēé rĩ tĩni.

¹³ Lē Úpí Yēsũ ę ímbá ĩmĩ éší, ĩmi adrikí rĩ ũnjĩkányā ākó, ĩmi adrikí rĩ ule 'bá Ętėpi Múngú ęndreṭi gé, ú'dú 'bávė Úpí Yēsũ ní ĩgōzú ímúzú ívé 'bá uletere rĩ pi be rĩ gé.

4

Adringará múké āyĩkō sēepi Múngú ní rĩ

¹ Má ędrĩpi má ọmvúpĩ, 'bá lũkí ĩmi ní rá, lē ĩmi 'okí tā pĩri Múngú ní āyĩkō sēepi ni, sũ 'bá ní ímbá ĩmi ní rĩ tĩni. 'Bá nĩkí rá ĩmi ri tā rĩ 'o pĩri, 'bá mākí ĩmi éší be céré, lē ĩmi 'okí tā pĩri rĩ mužú dīi dīi.

² Ā'diātāsīyā ĩmi nĩkí tā 'bá ní ímbá ĩmi ní ũkpō Úpí Yēsũ vé rĩ sĩ rĩ gĩ.

³ Múngú lē ĩmi adrikí uletere 'i ęndreṭi gé, lē ĩmi 'bākí ọwũ mužú bādāru ku.

4 Lē 'bá ālu ālu ā ūtē 'í rú'ba ūtētē,* ā adri rí ūnjīkānyā ākó, ē ĩnjīkí rí ĩri ĩnjīnjī,

5 ā ri ọwū 'bāá sū pāgánō Múngú ri nī'ba kuyé rī pi tīnjī ku.

6 'Bá āzi ā 'o ūnjīkānyā lēzú lazú édrīpī vé ūkú sī ku. Tā ūnjī ĩri ní 'oó 'í édrīpī ní 'dīri sī, Úpí Yēsū ri ĩri ĩrīnjā rá, sū 'bá ní ūlūú ĩmi ní rī tīnjī.

7 Múngú zī 'bā ímú ūnjīkānyā 'oó kuyé, zī 'bā ímú adrií uletere.

8 'Bá tā ĩ ní ímbá 'dīri gāápi sī rī, gā 'dīri 'bá áda kuyé, gā Múngú Índri Uletere rī sēepi rī.

9 Múngú ímbá ĩmi ní tā ĩmi ní ĩmi lēzú ĩmi édrīpījī be rī ĩnógósí gí, 'bá ícókí tā ní sī sēé ĩmi ní ku.

10 Ádarú lēngará ĩmi ní ĩmi ọgūpījī Yēsū ri ẹ'yī'ba gí adri'ba āngū Mākēdōnīyā vé rī agá rī pi lēzú rī aga rá. Má édrīpījī má ọmvúpījī, lē ĩmi lēkí ĩmi mužú lēlē.

11 Lē ĩmi adrikí tā be kírí 'bá rī pi āsámví gé, ĩmi rikí fí 'bá urukọ vé tā agá ku. 'Bá ālu ālu ā 'bā ẹsí rizú ívé ẹzī ngazú 'í drī sī, sū 'bá ní lūú ĩmi ní rī tīnjī,

12 'bá Kúrísítō ri ẹ'yī'ba kuyé rī pi ē ĩnjīkí rí ĩmi ĩnjīnjī, āzini ĩmi zíkí rí ngá 'bá āzi tī gé ku.

Yēsū vé ĩgōngará

13 Má édrīpījī má ọmvúpījī, 'bá lēkí ĩmi ní 'bá ūdrā'ba, Yēsū ri ẹ'yī'ba gí rī pi vé tā ūlūú, lē ĩmi rikí kọpi ngoó sū 'bá ẹsí 'bā'bee tā drīdrī 'dīlē rī drīgé kuyé rī pi tīnjī ku.

14 'Bá ẹ'yīkí rá 'yozú kīnī, Yēsū drā rá, 'bo íngá gōó ídri rú drāngará gálésīla rá, 'bá ẹ'yīkí kpá rá 'yozú kīnī, 'bá ūdrā'ba, Yēsū ri ẹ'yī'ba gí rī pi, Múngú ri ímú kọpi inga gō ídri rú Yēsū be trú.

15 'Bá lēkí tā Úpí Yēsū ní 'yoó rī lūú ĩmi ní kīnī, 'bā drī adri'bee ídri rú cīngbá lókí 'í ní ímúzú ímvízú rī gé nō'bee, 'bá ícókí ngaá mužú 'bá ūdrā'ba gí rī pi sī drīdrī ku, 'bá ūdrā'ba gí rī pi nga drīdrī nī.

16 Úpí Yēsū ri ímú ísī 'bū gé 'dāásī vūgá nōó, ĩri tāímbí sē 'bá rī pi ní ú'dúkọ be uru 'dāá, mālāyíkā adriípi mālāyíkā rī pi drīgé cére rī nga átá ú'dúkọ be uru 'dāá, ĩri dībe tā áyú be, Múngú vé gūké āngū zízú rī dībe ó'ú be. 'Bá ūdrā'ba Yēsū Kúrísítō ri ẹ'yī'ba gí rī pi, kọpi 'í'dó íngá ĩfū ĩvé 'bū agá 'dāásī drīdrī nī.

17 Tā 'dīri ā vūdrī gé, 'bā drī adri'ba ídri rú ĩ ní kuú vūgá nō'bee, 'bā kuru nga mužú 'bā úmú kọpi be trú írībítī agá 'dāá, 'bā 'bā úmú Úpí Yēsū be trú ūlī agá 'dāá. 'Bā áwí adri Úpí Yēsū pi be trú mužú nyonyo.

18 Kuru lē ĩmi 'dukí tā 'dī'bee rizú ĩmī ẹsí ímbázú ĩmi āsámví gé sī.

5

Īmi adrikí ūrē, ĩmi ūtēkí Yēsū vé ĩgōngará

1 Má édrīpījī má ọmvúpījī, 'bá ícókí sá, dōku ú'dú Úpí Yēsū ní ímvízú rī vé tā sī sēé ĩmi ní ku,

2 ā'diātāsīyā ĩmi nīkí rá 'yozú kīnī, Úpí ri ímú ícá* dū, sū ūgū'ba ní ímú ngá ūgūú ĩnīnjā sī rī tīnjī.

3 'Bá rī pi kádō 'bāá ríí átá, "Nóni tākírí anigé, āngū rī nóni múké," tā ūnjī ri koro 'í'dé kọpi drīgé, sū ūkú mvá tīpi rī ā 'a ní 'í'dó ásó mbēlējā rī tīnjī, kọpi ícókí ápá ālujāni ku.

4 Má édrīpījī má ọmvúpījī, ĩmi adrikí ĩnīnjā agá kuyé, ĩmi nīkí tā rī gí, ānī ĩmi ícókí āyāá Úpí vé ícángará dū sū ūgū'ba tīnjī 'dīri ā tā sī ku.

5 Īmi cére anjī ūtúnjā vé ni, āzini ūtú āmgbáraká vé ni. 'Bá adrikí anjī ĩnīnjā vé ni kuyé, āzini āngū bīpi nīpī cīcī rī vé ni kuyé.

6 Lē 'bā rikí ú'dú koó bādāru sū 'bá urukọ ní ríí ú'dú koó rī tīnjī ku, lē 'bā adrikí mī be mgbọ, āzini lē 'bā ūtēkí 'bā ūtētē.

7 'Bá rī'ba ú'dú ko'ba rī pi, kọpi ri ú'dú ko ĩnī sī. 'Bá rī'ba íwá mvu'ba

* 4:4 4:4 Lē 'bá ālu ālu ā ūtē 'í rú'ba ūtētē: Tā 'dīri vé ífífí, lē 'bá rī ā adri 'yējā ūkú ĩvé rī be.

* 5:2 5:2 Úpí ri ímú ícá: Gīrīkī tī sī, Ū'dú Úpí ní ímúzú ĩgōzú rī.

īmērēzú rĩ pi, kōpi ri íwá rĩ mvu
īmērēzú ìní sī.

⁸ 'Bâ anji ũtúná vé ni, lē 'bâ
'bākí ẹ'yīngará rĩ, āzini lēngará rĩ
kúkúrúkú rú, 'bâ ũtēzú āní, āzini
'bâ 'bākí pangará rĩ vé tā 'bá ẹsị agá,
sū sǎpú aya rú ĩ ní suú drīgé rĩ tịnị.

⁹ Múngú ũpē 'bâ 'yozú kínĩ 'bâ
ímúkí rí ĩzāngā ịsụ 'í drīgé yā
'díní kuyé, ũpē 'bâ 'bávé Úpí Yēsū
Kúrísítō ẹ ímụ rí 'bâ paá ũnjikānyā
agásí.

¹⁰ Yēsū drā 'bávé tā sī. Kādō ímví,
ĩri dō 'bâ ịsụ ídri rú yā, dō ĩri ịsụ 'bá
ũdrākí gí yā, 'bâ ímụ adri ĩri be trú
mụzú 'dání'dání.

¹¹ ĩmi ímbákí ĩmî ẹsị, āzini ĩmi
ímbákí ĩmi adrii ũkpó ũkpó, sū ĩmi
ní ríi 'oó rĩ tịnị.

Tā Páulū ní ímbá rĩ vé ũdū

¹² Má ẹdrípịi má ọmvúpịi, 'bá
mākí ĩmi, lē ĩmi ĩnjikí ĩmivé drīkoma
ri 'bá ẹzị nga 'bá Úpí Yēsū ní rĩ pi ĩnjị
ĩnjị. Kōpi ri ẹzị nga ũkpō sī ĩmi
āsámvú gé, āzini kōpi ri ĩmi ímbá,
ĩmi 'okí rí tā ũnjí ku.

¹³ Lē ĩmi ĩnjikí 'bá drīkoma rú rĩ pi
ĩnjịnjị ẹzị kōpi ní rii ngaá rĩ sī, ĩmi
lēkí kōpi lēlē. Lē ĩmi adrikí tā be kírí
ĩmi āsámvú gé sī.

¹⁴ Má ẹdrípịi má ọmvúpịi, 'bá
mākí ĩmi ẹsị ālu sī, ĩmi lūkí 'bá ũvú
rú ẹzị nga 'bá ku rĩ pi ní, lē kōpi ā
ngakí ẹzị, ĩmi ímbákí 'bá ũrị rú rĩ pi
vé ẹsị, kōpi ẹ ẹsị ā adri rí ũkpó ũkpó,
ĩmi kokí 'bá ẹ'yīngará be mādāṅṅá
rĩ pi ẹ ĩzā, ĩmi adrikí tā be mādā 'bá
rĩ pi be céré.

¹⁵ 'Bá āzi 'o dō tā ũnjí ọgúpị ní, 'bá
ĩ ní 'oó ũnjí 'dĩri, ā újá ọgúpị ri 'oó
ũnjí ku. Ụ'dú céré lē ĩmi ũ'bīkí tā
múké 'oó ĩmi āsámvú gé sī, āzini ĩmi
'okí tā múké 'bá ụrụkọ 'bée ní.

¹⁶ Sā céré sī, lē ĩmi adrikí āyīkō sī.

¹⁷ ĩmi rikí Múngú ri zịi, lē ĩmi
āndēkí ĩri zīngará sī ku.

¹⁸ Lē ĩmi sēkí Múngú ní ọwō'dīfō
tā ārēvú sī céré. ĩmi ní Kúrísítō Yēsū
ri ẹ'yī gí rĩ sī, Múngú lē ĩmi 'okí sū
'dĩri tịnị.

¹⁹ Ẹzị Índrí Uleterē rĩ ní lēé ngaá
rĩ, 'bá āzi ā uga ku.

²⁰ 'Bá Índrí Uleterē rĩ ní ású gí rĩ
sē dō tị, ā ọwukí tị ĩri ní sēé rĩ ku.

²¹ ĩmi ámakí tā céré ĩri ní átá rĩ pi
múké múké ũgbále, ĩmi 'dúkí múké
rĩ ẹzị ngazú āní.

²² Lē ĩmi fikí ũnjikānyā agá ku.

Páulū sē 'bá rĩ pi ní tākiri

²³ Múngú riipi tākiri sēepi rĩ, ā
ũjī ĩmivé ẹsị, āzini ā ũjī ĩmî rú 'bá,
ĩmi adrikí rí uleterē ũnjikānyā ākó,
cazú ụ'dú 'bávé Úpí Yēsū Kúrísítō ní
ímvizú rĩ gé.

²⁴ Múngú zị ĩmi adrii 'bá ívé ni, ĩri
tā 'í ní 'yoó rĩ 'dụ nga rá sū 'í ní 'yoó
rĩ tịnị.

²⁵ Má ẹdrípịi má ọmvúpịi, ĩmi zikí
'bá ní Múngú ri.

²⁶ ĩmi sēkí mōdó 'bá ẹdrípịi ní,
āzini 'bá ọmvúpịi ní, ĩmi u'dekí kōpi
ẹzịi bēdrī sī.

²⁷ Á mǎ ĩmi Úpí Yēsū ā rú sī, lē ĩmi
lākí kōkōbị 'dĩri 'bá Yēsū ri ẹ'yī 'bá gí
rĩ pi ní céré.

²⁸ Ẹsị múké 'bávé Úpí Yēsū
Kúrísítō vé rĩ ā adri ĩmi be.

Kòkòbì ìrì ní Páulū ní sī
sēé 'bá
Tēsālōnikē
vé rī pi ní rī
Tā búkū rī vé rī ā
ūlūngará

Páulū sī kòkòbì 'dīri sēé Kūrīsītīyānī Tēsālōnikē vé rī pi ní, ɪsú àkūdē sī kòkòbì drīdrī 1 Tēsālōnikē rī gí. Sī kòkòbì 'dīri sá mādānjá agá, 'dú caá mbáá kárákará kuyé. Sī kòpi ní kīnī, ā rikí dō Kūrīsītīyānī rī pi ọcūú drāáāsīyā, lē kòpi ā tukí pá títí ívé ẹ'yīngará agá. 'Bá ọrụkọ'bée rikí ūlūú kòpi ní kīnī, Kúrísítō ímíví ịgōó gí, dōku ịri ímíví ịgō ú'díkírīnjá nōgó, lē kòpi ā ngakí ẹzị ku. 'Bo Páulū 'yo kòpi ní kīnī, kòpi ā yìkí 'bá 'dīnī 'dī'bée vé tā ku. 'Yo kòpi ní kīnī, lē Kūrīsītīyānī rī pi ā adríkí ūvú rú ku, ā'diātāsīyā Kúrísítō ní drī ícázú kuyé rī gé, tā ūnjí ri ímú ga ambamba vū drīgē nōgó, drīkoma adrípi ūnjí rī, ịri 'bá Múngú vé rī pi ẹ drī úcị, kòpi Múngú ri gā ānī sī.

Páulū sē mōdó 'bá Tēsālōnikē vé rī pi ní

¹ Ma Páulū 'i, 'bá Sílā be Tīmōtáyō sī, 'bá síkí kòkòbì 'dīri sēé 'bá adrí'bá kánísā kūrú Tēsālōnikē vé rī agá, Múngú 'bá Ẹtẹpi ri ẹ'yī'bá gí, āzini Úpí Yēsū Kúrísítō ri ẹ'yī'bá gí rī pi ní.

² Ẹsị múké, āzini tākiri 'bá Ẹtẹpi Múngú vé rī, āzini Úpí Yēsū Kúrísítō vé rī ā adrí ími be.

Páulū zị Múngú ri 'bá Tēsālōnikē vé rī pi ní

³ Má ẹdrípịi má ọmvúpịi, ú'dú céré 'bá ri ọwō'dífō sē Múngú ní ịmi tā sī, ā'diātāsīyā ịmívé ẹ'yīngará, āzini ịmívé lēngará ịmi āsámvú gé sī rī ní rií mụy drīdrī rī sī.

⁴ 'Bá kánísā vé rī pi āsámvú gé, 'bá ri ịmí rú ینگú, ā'diātāsīyā ú'dú

ị ní ịmi ọcūzú, āzini ịmi ní ịzāngā nyazú kárákará rī gé, ịmi úmbékí ẹsị ịzāngā rī ā nyangará gá rá.

⁵ Ẹsị ịmi ní úmbé ịzāngā nyazú 'dīri lū 'yozú kīnī, Múngú ri tā lị pịri, ịri ịmi ā'yī fi ívé mālūngā agá 'dāá rá.

⁶ Múngú ri tā lị pịri, ịri ímú 'bá ịmi 'o'bá ūnjí rī pi ịrīnjá rá,

⁷ Ịmi 'bá ịzāngā nya'bá rī pi, Múngú ri sē ịmí rú'bá ri ímú ndrī rá, ịri kpá sē 'bá rú'bá ri ímú ndrī rá. Tā 'dīri ímú 'i nga lókí Úpí Yēsū ní úmvúlésí ímúzú 'bū gélésí, 'i 'dazú ācị be ívé mālāyíkā ūkpō be rī pi be rī gé.

⁸ Múngú ri ímú 'bá 'i nī'bá kuyé rī pi ịrīnjá rá, āzini ịri ímú 'bá 'bávé Úpí Yēsū vé ú'dúkọ múké rī gā'bá sī rī pi ịrīnjá rá.

⁹ Ị ímú 'bá 'dī'bée ịrīnjá mụzú ụdđ ākó. Ị kòpi dro Úpí Yēsū ā gārā gá sī rárá rú, kòpi ícókí adríi ịrívé dđngará pọwụpọwụ ūkpō be 'dīri ā gārā gá ku.

¹⁰ Ú'dú Úpí Yēsū ní ímvízú rī gé, ịrívé 'bá uleteere rī pi ímú ịri ینگú rá, āzini 'bá Yēsū ri ẹ'yī'bá gí rī pi céré ímú āyāyā. Ịmi kpá Yēsū ri ینگú rá, ā'diātāsīyā ịmi ní tā 'bá ní ūlūú ịmi ní rī ẹ'yī gí rī sī.

¹¹ Ịmi ní ẹ'yī gí rī sī, 'bá ri Múngú ri zị ịmi ní ú'dú céré, ā ko rí ịmi ịzā, ịmi adríkí rí sū ịri ní lēé rī tịnị. Ázini 'bá ri Múngú ri zị, ā sē rí ịmi ní ūkpō, ā ko rí ịmi ịzā tā múké ịmi ní lēé rī pi 'ozú, ịmi ngakí rí ẹzị ịmi ní í'dó ngáá ịmívé ẹ'yīngará agá rī mụzú drīdrī.

¹² 'Bá ri Múngú ri zị 'dīnī, ịmi 'bá Yēsū ri ẹ'yī'bá gí rī pi ẹ ینگúkí rí 'bávé Úpí Yēsū ri ینگúgū, Yēsū ẹ ینگú rí kpá ịmi ینگúgū. Tā 'dīri 'i nga ẹsị múké Múngú vé rī ā tā sī, āzini ẹsị múké Úpí Yēsū Kúrísítō vé rī ā tā sī.

2

Yēsū vé ịgōngará

1 Má édrípìjì má ómvúpìjì, 'bá lēkí ìmi nīkí tā 'bávé Úpí Yēsū Kúrísítō ní úmvúlésì ímvízú rī, āzini ìmi nīkí tā ìri ní úmvúlésì ímúzú 'bá úmúzú trú rī.

2 Tā 'bá rī pi ní 'yoó kínì, ú'dú Úpí ní ímvízú rī ícá gí 'dīri, lē ìmì ẹsì ā adri ānì ìzāngā sī ku, āzini lē ìmì ẹsì ā yā ānì ku. Kòpi ícò 'yo kínì, Índrì Uleterè rī lū tā 'dīri ì ní nī, dōku 'bá āzi lū ì ní nī, dōku ì lākí kòkòbì 'bá ní sēé rī agá.

3 Lē ìmi sēkí 'bá āzi ā ù'bā ìmì mī tā 'dī'bée sī ku, ā'diātāsīyā ú'dú Úpí ní ímvízú rī ícò drī ícá ku. Ú'dú 'dāri tē cīmgbá ca ú'dú Sātānā ní ágó āzi ùnjì ní ìpèzú ímúzú 'bá rī pi ē mī ù'bāzú 'dezú ùnjìkānyā agá rī gé. Ágó ùnjì 'dīri kādō ímú 'i i'daá, 'bá kárakarà pi ímú Múngú ri gā sī. Ú'dú ùdú vé rī gé, ì kúru ímú ìri ìrīnā ìzāngā nya mužú ùdú ākó.

4 Ágó riipi mī ù'bāapi 'dīri, ìri ímú 'i íngú, ìri ngá céré 'bá rī pi ní zì Múngú kòpi ní rí ìnjì rī pi ọwọwọ, ìri mu úrì Jò Múngú vé rī agá, ìri 'yo 'i Múngú 'i.

5 Ìmi ícókí nyo tā má ní ùlūú ìmi ní lókí 'bá ní adrizú ìmi be trú rī gé 'dāri ígá ku? Ándúrú má ùlū ìmi ní tā ímúpi 'i ngaapi drīdrī 'dī rī vé tā rá.

6 Ìmi nīkí ngá riipi ágó ùnjì rī ugaapi rī rá, 'bo ágó ùnjì rī ímú 'i i'da lókí Múngú ní ā'yì gí rī gé.

7 Úkpò ágó ùnjì 'dīri vé ì ní ndrēé ku rī anigé, ìri ri ẹzì nga vū drīgé nōgó, ìri ẹzì nga ca cīmgbá ú'dú ì ní ágó ùnjì 'dīri drozú létì rī gé sī āmvé rī gé.

8 Kúru ágó ùnjì rī ímú ìfū 'i i'da, 'bo Úpí Yēsū ri ímú ìri 'dì drā ẹvìvì ìfūupi 'i tì gélésì sī rī sī. Úpí ri ímú ùkpò be, ìri dī pọwúpọwù, ìri ímú ágó rī vé ùkpò ndē rá.

9 Ágó adriipi tā be ùnjì 'dīri, ìri ímú Sātānā vé ẹzì 'du nga, ìri Sātānā vé ùkpò áyú rizú tā āyāzú āyāyā ni pi ngazú.

10 Ìri ímú tā ùnjì ùnjò vé ni pi ùlū 'bá Múngú rī ẹ'yì 'bá kuyé rī pi ē mī ù'bāzú, ā'diātāsīyā kòpi gākí tā áda ímúpi kòpi paapi ùnjìkānyā agásì rī ā'yìgá sī.

11 Kòpi ní gāá tā áda rī ẹ'yìgá sī rī sī, Múngú adi kòpi, sē kòpi rikí ùnjò ā tā yì.

12 Ì ímú tā lị kòpi drīgé rá, ā'diātāsīyā kòpi ní tā áda rī ẹ'yì kuyé rī sī, āzini kòpi ní lēé ri ùnjìkānyā 'oó áyú rī sī.

Ìmi tukí pá tìtì ìmivé ẹ'yìngará agá

13 Má édrípìjì má ómvúpìjì Úpí ní lēélē rī pi, lē sà céré sī 'bá rikí òwò'dífò sēé Múngú ní ìmi tā sī, ā'diātāsīyā Múngú ùpē ìmi ní 'dóngará gá 'dāá, pa ìmi ní ìmivé ùnjìkānyā agásì, ā'diātāsīyā Índrì Uleterè rī újā ìmi ícá pìrì gí, āzini ìmi ẹ'yìkí tā áda rī gí.

14 Múngú zì ìmi ímú 'i vúgá ú'dúkó múké 'bá ní ùlūú rī sī, ìmi àlèkí rí dīngará pọwúpọwù 'bávé Úpí Yēsū Kúrísítō vé rī.

15 Má édrípìjì má ómvúpìjì, ìmi tukí pá ùkpò ùkpò, ìmi rúkí tā 'bá ní ìmbá ìmi ní tì sī, dōku 'bá ní sī ìmi ní kòkòbì agá rī pi.

16 'Bávé Úpí Yēsū Kúrísítō, āzini 'bá Ẹtépì Múngú 'bá lēépi agaapi rá, ẹsì be múké, 'bá ẹsì ùmìpi mužú 'dāni'dāni, ẹsì 'bāapi 'bá drīgé tā múké drīdrī 'dīlé rī ā tā sī rī,

17 lē kòpi ā ùmìkí ìmì ẹsì, āzini kòpi ā sēkí ìmi ní ùkpò tā múké 'ozú, āzini átángá múké átázú.

3

Ìmi zìkí 'bá ní Múngú ri

1 Tā rī vé ùdú 'dī, má édrípìjì má ómvúpìjì, lē ìmi zìkí 'bá ní Múngú ri, ú'dúkó múké Úpí Yēsú vé 'bá ní ùlūú rī ē íré rí mužú mbēlējá āngū rī pi agásì céré, 'bá rī pi ā 'dúkí rí ìri 'bāá tā āmbúgú rú, sù ándúrú ìmi ní tā ni 'dụú 'bāá āmbúgú rī tìjì.

2 Īmi zīkí 'bá ní Múngú ri, 'bá pakí rí 'bâ 'bá tâ be ũnjí áwí'bá kú ũnjikānyā agá rī pi drīgé sī, ā'diātāsīyā 'bá rī pi ā ʊrʊkɔ ẹ'yīkí Yēsū ri kuyé.

3 'Bo Úpí ri tâ 'í ní 'yoó rī 'du nga rá, ĩri ĩmi ní ũkpó sē rá, āzini ĩri ĩmi ũtē ādróko drīgé sī rá.

4 'Bá 'bākí ẹsị Úpí drīgé 'yozú kíní, ĩmi ri tâ 'bá ní ímbá rī 'du nga rá, āzini ĩmi ícọ tâ 'bá ní ímbá rī 'du nga mʊzú drīdrī rá.

5 Lē Úpí ẹ i'da lēngará Múngú vé rī ĩmí ẹsị agá, āzini ẹ i'da tâ Kúrísítō ní ẹsị úmbézú ízāngā nyazú rī ĩmí ẹsị agá.

Ā adrikí ũvú rú ku

6 Má ẹdrípíi má ọmvúpíi, 'bâ 'yo ĩmi ní Úpí Yēsū Kúrísítō ā rú sī 'díní, lē ĩmi úmúkí ĩmi 'bá adri'bá ũvú rú ẹzị nga'bá ku rī pi be ku, 'bá 'díní 'dī'bée 'dúkí tâ 'bá ní ímbá rī ẹzị ngazú kuyé.

7 Ā'diātāsīyā ĩmi nīkí rá 'yozú kíní, lē ĩmi 'dúkí tâ rī ngaá sū 'bá ní ngaá rī tīnì. Sâ 'bá ní adrízú ĩmi be rī gé, 'bá adrikí ũvú rú kuyé.

8 'Bá rikí ẹzị ngaá ũkpō sī ũtúná pi íníná be, ānì sē 'bá 'bākí tâ ẹnjìẹnjì ĩmi drīgé kuyé. 'Bá 'dúkí kpá 'bá āzi ā ngá nyaá pírini kuyé.

9 'Bá té kōdō ícọ ānyāngā zì ĩmi tì gé ũrī ākó, 'bo tâ 'bá ní zízú kuyé rī, 'bá lēkí ĩmi ímbá, ĩmi ngakí rí ẹzị rī sū 'bá ní ngaá rī tīnì.

10 'Bá ní rizú adrízú ĩmi be rī gé, 'bá 'yokí ĩmi ní 'díní, 'bá kīnī, “'Bá ẹzị ngaápi ku rī, ā sēkí ĩri ní ngá nyaá ku.”

11 'Bo 'bá yìkí kíní, 'bá ʊrʊkɔ ĩmi āsámvú gé 'dílé ũvú rú, kòpi gākí ẹzị ngagá sī, kòpi ri fi 'bá āzi vé tâ agá.

12 'Bá lēkí 'yoó 'bá 'díní 'dī'bée ní Úpí Yēsū Kúrísítō ā rú sī, lē kòpi ā kukí tâ 'dīri ā vúgú ānì. Kòpi ā újákí ìvé yīkì ẹzị ngazú ì drī sī, kòpi ā nyakí rí ngá ìvé ʊrʊndẹ sī.

13 Má ẹdrípíi má ọmvúpíi, á lē 'yoó ĩmi ní 'díní, lē ĩmi āndēkí tâ múké 'ongará sī ku.

14 'Bo 'bá rī gā dō tâ 'bá ní ímbá kòkòbì 'dīri agá rī 'dugá ngagá sī, ĩmi ndrekí 'bá 'dīri vé tâ múké, 'bá 'díní 'dīri, lē ĩmi úmúkí ĩmi ĩri be ku, ẹ ịsù rí drīnjá.

15 'Bo lē ĩmi 'dúkí ĩri 'bāá ārì'bágú rú ku, lē ĩmi 'yokí ĩri ní tâ rī sū ĩmi ní 'yoó ĩmi ẹdrípíi ĩmi ní lēélē rī ní rī tīnì.

Páulū vé tâ ʊdū 'yoó rī

16 Úpí tākíri sēepi rī ā sē ĩmi ní tākíri mʊzú sâ be céré. Úpí ā adri ĩmi be.

17 Ma Páulū 'i, á sī mōdó kòkòbì agá 'dīri mâ drī sī, ā'diātāsīyā mávé kòkòbì má ní sī rī pi agásí céré, á ri sī 'díní, ĩmi nīkí rí á má 'yozú kíní, ẹndẹpi kòkòbì rī á sī ma 'i.

18 Ẹsị múké 'bávé Úpí Yēsū Kúrísítō vé rī ā adri ĩmi be céré.

**Kõkõbì álu ni Páulũ ní
sĩ sêé
Tímótéyô
ní rĩ
Tã búkũ rĩ vé rĩ ã
ũlũngará**

Tímótéyô ri kẹrĩmvá, ílí kárakarà kòpi rikí écì Páulũ be, ri Páulũ ẽ ìzã koó ú'dúkò múké Kúrísítò vé rĩ ã ùlũngará sĩ. Vùdrĩ ni gé, Páulũ pẹ Tímótéyô ri muṣu adrii 'bá kãnisã vé rĩ pi ní drĩkoma rú kũrú Èfésò vé rĩ agá.

Páulũ sê kòkõbì 'dĩri Tímótéyô ní ìri ímbázú àní lẹti 'bá kãnisã vé rĩ pi ní rizú Múngú ri ñnjìzú rĩ sĩ, àzini 'bá àngũ ímbá' 'bá ùnjò sĩ rĩ pi vé tã sĩ. Kòkõbì rĩ ímbá lẹti ì ní rizú 'bá ùpèzú 'bãá drĩkoma rú rĩ vé tã, àzini ímbá lẹti drĩkoma kãnisã vé rĩ pi ní èzì ngazú ngúlúmũ àndiãndí rĩ pi àsámvú gé, kẹriãnji rĩ pi àsámvú gé, 'bá àràkã rú rĩ pi àsámvú gé, àzini ọwuzi rĩ pi àsámvú gé rĩ vé tã.

¹ Ma Páulũ Kúrísítò Yèsũ vé 'bá áyúáyũ rĩ 'i, Múngú 'bã Paápi rĩ, àzini Kúrísítò Yèsũ 'bá ní èsì 'bãá drĩ ni gé rĩ, kòpi ìpèkí ma adrii 'bá áyúáyũ ni rú ní.

² Tímótéyô mà mvá rĩ, mi Kúrísítò Yèsũ ri è'yìpi gí rĩ, á sĩ kòkõbì 'dĩri sêé mí ní ní. Èsì múké, èsì ìdríkídri, àzini tãkíri 'bá Ètèpì Múngú vé rĩ, àzini 'bávè Úpí Kúrísítò Yèsũ vé rĩ ã adri ìmi be.

Páulũ ímbá Tímótéyô ri 'bá ri' 'bá tãimbì ímbá' 'bá ùnjò sĩ rĩ pi vé tã sĩ

³ Má ní ngazú muṣu Mākèdōniyã gá rĩ gé, má èzì mí ní, má kĩnĩ, mí adri Èfésò gá 'dãgá, mí uga rí 'bá ri' 'bá tã ùnjò vé ni ímbá' 'bá rĩ pi, kòpi ã kukí rí ímbángará ùnjò vé 'dĩ' 'bée àní.

⁴ Mĩ ku kòpi ã rikí sã izaá rizú ú'dógú'dógú èzì àkò ni pi átá rizú àgátá ìjìzú ì àsámvú gé sĩ ku, àzini kòpi ã rikí ìvé è' 'bìpì ã rú ùlũú muṣu

ku, tã 'dĩ' 'bée ri àgátá ìjì àsámvú gé sĩ. Àgátá 'dĩri sê 'bá rĩ pi è'yìkí Múngú ri àní ku.

⁵ Tã má ní mi ímbázú rĩ ìri 'dĩni, lè 'bá Yèsũ ri è'yì' 'bá gí rĩ pi ã lèkí ì lèlè. Lèngará 'dĩri íngá èsì adriipi uletere, yìkì adriipi múké, àzini è'yìngará adriipi áda rú rĩ agá.

⁶ 'Bo 'bá ri' 'bá àngũ ímbá' 'bá rĩ pi ã urukò kukí tã 'dĩ' 'bée gí, kòpi nóni ri átángá èzì àkò ni pi átá áyu.

⁷ Kòpi lèkí 'bá rĩ pi ã ñkí 'yozú kìnĩ, ì ri tãimbì Mósè vé rĩ ímbá, 'bo kòpi ñkí tã ì ní rií átá rĩ kuyé, kòpi ícókí tã ì ní átá rĩ vé ífífí ùlũú ku.

⁸ 'Bá ñkí rá tãimbì rĩ múké, 'bá rĩ 'du dõ tã ni ngaá pìrì.

⁹ 'Bá ñkí kpá rá, sèkí tãimbì rĩ 'bá tã 'o' 'bá pìrì rĩ pi ã tã sĩ kuyé, sèkí tãimbì rĩ 'bá tãimbì rĩ ñò' 'bá, 'bá wa' 'bá ari' 'ba rú, 'bá Múngú ri ñi' 'bá ku, àzini 'bá ùnjìkãnyã 'o' 'bá rĩ pi ã tã sĩ, àzini sèkí 'bá ì ètèpì ù' 'dì' 'bá, dõku ì èndrèpì ù' 'dì' 'bá, àzini 'bá 'bá rĩ pi ù' 'dì' 'bá rĩ pi ã tã sĩ.

¹⁰ Sèkí tãimbì rĩ 'bá ọwú rú rĩ pi ã tã sĩ, àzini àgò ri' 'bá la' 'bá àgò sĩ rĩ pi ã tã sĩ, dõku ùkú ri' 'bá la' 'bá ùkú sĩ rĩ pi ã tã sĩ, dõku sèkí 'bá ri' 'bá 'bá uru' 'bá ọzi' 'bá túgèrì rú rĩ pi ã tã sĩ, 'bá ùnjò rú rĩ pi ã tã sĩ, àzini 'bá ùnjò ùlì' 'bá mākātã vūrã gá rĩ pi ã tã sĩ, àzini 'bá ri' 'bá tã ùnjì urukò 'o' 'bá ímbángará múké rĩ vé tã ùjã' 'bá túngú rĩ pi ã tã sĩ.

¹¹ Ímbángará múké 'dĩri, ìri ù'dúkò múké má ní ùlũú rĩ, Múngú ì ní íngúngũ rĩ sê tã ni má drìgé ní.

Páulũ sê ọwò' 'dìfò Múngú ní

¹² Á sê ọwò' 'dìfò 'bávè Úpí Yèsũ Kúrísítò ní, sê má ní ùkpò èzì ívé rĩ ngazú ní, ndre á 'bã èsì ívé èzì ngazú, ìri ní ma ìpèzú ívé èzì ngazú àní.

¹³ Àndúrú á ri dõ Kúrísítò ri ideé, á ri dõ ìrivé 'bá ọcũ ùnjì ùnjì, àzini mà èsì ã adri dõ ùká ùká drããsiyã, Múngú 'bã èsì ìdríkídri má ní rá, ã'diãtãsiyã á ri tã rĩ 'o' 'o' èñiãkò sĩ, àzini má ní Yèsũ ri è'yì kuyé rĩ sĩ.

14 'Bávé Úpí Kúrísítō Yésū 'bā éší múké má ní āmbúgú, sē má ẹ'yī ĩri rá, āzini sē má ní lēngará.

15 Kúrísítō Yésū ímú vū drīgé nōgó 'bá ũnjikānyā be rī pi paá ívé ũnjikānyā agásī. Tā ĩ ní 'yoó 'dīri tā áda, lē 'bá céré ẹ ẹ'yīkí tā 'dīri. Mávé ũnjikānyā aga 'bá ụrụkọ'béé vé rī rá.

16 Ma ũnjikānyā be agaápi rá nōri, Múngú 'bā éší ĩdríkídri má ní, Kúrísítō Yésū ā 'bā rí ma adrií ụ'bītā rú ívé éší mādā rī ā tā 'daá 'bá ímú' 'bá 'i ẹ'yī' 'bá rī pi ní, āzini 'bá ímú' 'bá ídri 'dáni' 'dáni rī ịsụ' 'bá rī pi ní.

17 'Bāgú adriípi mužú 'dáni' 'dáni, drāápi ku, ĩ ní rú' 'bá ni ndreé ku, adriípi 'yéṅá Múngú 'i rī, lē ẹ ịnjīkí ĩri ịnjīnjī, āzini ẹ ینگúkí ĩri mužú 'dáni' 'dáni. Āmīnā.

18 Tímôtéyō mâ mvá rī, tā má ní ẹzịí mí ní 'dīri, ĩri tā nẹbī rī pi ní ándúrú 'yoó mī tā sī rī, 'í 'du dō tā 'dīri ngáá rá, ĩri sē mi ẹ'dí 'dị múké Úpí ā rú sī, sū āngaráwá ní ẹ'dí 'dị rī tịjị.

19 Lē mī tu pá títí mívé ẹ'yīngará agá, mī 'o tā adriípi pịrị ni áyu. 'Bá ụrụkọ gākí tā 'dīri sī, sē kọpi kukí ívé ẹ'yīngará ĩ drīgé sī gí.

20 'Bá 'dī' 'béé āsámvú gé, 'bá rī Āmīnáyī pi Ālěkízándā be, á sē kọpi kú Sātánā drīgé, kọpi ā nīkí rí tā, kọpi ẹ idekí rí Múngú ri ku.

2

Páulū ímbá lẹtị ĩ ní Múngú ri zịzú rī

1 Tā drīdrī má ní lēé ẹzịí ĩmi ní rī 'dī, lē ĩmi zíkí Múngú ri 'bá rī pi ní céré. ĩmi mākí Múngú ri, ĩmi zíkí ĩri, ā ko rí kọpi ẹ ịzā, ĩmi sēkí ōwō' 'dífō Múngú ní.

2 ĩmi zíkí Múngú ri 'bāgú rī pi ní, āzini 'bá drīkoma rú rī pi ní, 'bá adrikí rí 'bā āsámvú gé sī tā be kírí, éší be mādā 'bá Múngú vé ni pi rú,

'bā 'okí rí tā pịrị, 'bā ịnjīkí rí Múngú ri ịnjīnjī.

3 'Bá zíkí dō Múngú ri 'dīni, ĩri múké, ĩri Múngú 'bá Paápi rī ní āyīkō sē.

4 Múngú lē ā pakí 'bá rī pi céré, āzini lē kọpi ā nīkí tā áda rī.

5 Múngú ri 'yéṅá ālu, 'bá 'bā āsámvú ícípí Múngú be rī Kúrísítō Yésū 'i.

6 Yésū sē 'i 'dị drāá 'bá rī pi ẹ drī jezú ānī, Múngú ũlū tā 'dīri sā múké ni gé.

7 Múngú ịpē ma 'bá áyúāyū ní rú rí ụ'dúkọ múké rī ũlūú 'bá rī pi ní. Ma ri tā áda rī ũlū, má ụlị ũnjō ku, ma ri tā áda ẹ'yīngará vé rī ũlū 'bá adri' 'bá Yāhúdị rú ku rī pi ní.

8 Vūrā céré 'bá rī pi ní rizú ĩ úmúú Múngú ri zịzú rī gé, á lē 'bá adri' 'bá uletere rī pi kádō rí Múngú ri zịj, kọpi ẹ ingakí ĩ drī suú ụrụ, ógúpí ẹ éší ā ve ógúpí ní ku, kọpi ā gākí āgátá ĩ āsámvú gé sī ku.

9 Á lē kpá ũkú rī pi ā úsúkí ĩ bōngó índrēpi múké ni sī, bōngó drīnjá sēepi ku ni sī, āzini bōngó rú' 'bá ọzụpí céré ni sī. Lē ũkú rī pi ā sēkí ĩ drī' 'bí tíi ku, dōku kọpi ā 'yīkí ngá ĩ ní údé dábū sī ni pi ĩ rú' 'bá gá ku, dōku kọpi ā 'yīkí māyākā ógú' 'bá ógú' 'gū ājē be āmbúgú ĩ ní zịj pālī rī pi* ku, dōku kọpi ā sukí bōngó ĩ ní jeé ājē be āmbúgú ni ku.

10 Ūkú 'yo' 'bá kíní ĩ ịnjīkí Múngú ri rá rī pi, lē kọpi ā 'okí tā índrēpi múké ni 'bá rī pi ẹndrẹtị gé.

11 ĩ dō ri 'bá rī pi ímbá, lē ũkú rī pi ā újíkí kírí, kọpi ẹ ịnjīkí 'bá āngū ímbá' 'bá rī pi ịnjīnjī.

12 Má ā'yī ku ũkú rī pi ní āgō rī pi ímbázú, dōku ũkú rī pi ní átázú ũkpō sī āgō rī pi drīgé, lē kọpi ā újíkí kírí, ā 'bākí bī tā rī yịzú.

* 2:9 2:9 Māyākā ógú' 'bá ógú' 'gū ājē be āmbúgú ĩ ní zịj pālī rī pi: Pālī índrē sū ịrā ógúpí ógú' 'gū ũnyī be ājē be āmbúgú rī tịjị. Títíríkó ri kọpi údé nī ívé kókó' 'bō agá.

13 Ā'diātāsīyā Múngú gbi Ādámā† ri drīdrī, vúdrī ni gé, ĩri ní Évā‡ ri gbizú.

14 'Bá Sātánā ní mī ni ũ'bāá rī adri Ādámā 'i kuyé, 'bá rī Évā 'i, ĩ ní mī ni ũ'bāá rī sī, sē 'de ũnjīkányā agá.

15 Ūkú rī pi dō ẹ'yīngará be, lēngará be, tā be uletere, āzini kōpi dō ri tā 'o múké, ĩ kōpi pa kōpi ní anji tị rī sī. §

3

'Bá drīkoma rú kánísā vé rī pi

1 Ádarú 'bá rī 'bā dō ẹsị lēzú adrizú drīkoma rú kánísā agá, 'bá 'dīri lē ẹzị múké ni ngaá.

2 'Bá lēepi adriipi drīkoma* rú rī, lē ā 'o tā pịrị, ā je 'yéná ũkú ālu, 'a ni ā ve tā sī mbēlējá ku, lē ā ũtē 'i ũtētē, ā adri 'bá ĩ ní ĩnjī ĩnjī ni, lē ẹ 'yị ũmú rī pi ívé āngá ẹsị be céré, ā adri 'bá āngū ímbápi ni,

3 lē ā mvu íwá ĩmērēzú ku, ā adri gbórókó rú ku, ā adri ẹsị be mādā, ā adri ũmbá rú ku, āzini ā 'bā ẹsị āmbúgú mǔfēngā drīgē ku.

4 Lē ā mba ívé 'bá 'bētị āsámvú gé rī pi ā tā múké, lē anjíná ĩrivé rī pi ẹ ĩnjīkí ĩri ĩnjīnjī, āzini ā 'dukí ĩrivé tā ngaá.

5 'Bá rī ícọ dō 'bá ívé 'bētị āsámvú gé rī pi ā tā mbaá ku, ĩri ícọ 'bá kánísā vé rī pi ā tā mba ngóni?

6 'Bá ĩ ní 'bāá drīkoma rú rī, lē ā adri 'bá Yēsū ri ẹ'yīpi ú'dí rú ni ku, ā'diātāsīyā ĩri 'i íngúngū, ĩ ímú ĩrivé tā lị sụ ĩ ní ādróko† vé tā lị rī tịni.

7 Lē 'bá Múngú ri nī'bá ku rī pi ẹ ĩnjīkí ĩri ĩnjīnjī ĩrivé tā 'oó múké rī sī, 'bá rī pi ẹ ẹdíkí rí rú ni tā ũnjí sī ku, ā ā'yī rí bāákú ādróko ní pị rī gé ku.

8 Díkōnị rī pi, lē ẹ ĩnjīkí kōpi ĩnjīnjī, lē tā kōpi ní átá rī ā adri tā pịrị, kōpi ā ríkí íwá mvuú ĩmērēzú ku, lē kōpi ā 'bákí ẹsị āmbúgú mǔfēngā drīgē ku.

9 Lē kōpi ā 'dukí tā ẹ'yīngará vé rī 'bāá ĩ ẹsị agá tịtị, lē kōpivé yīkí ā adri pịrị.

10 Drīdrī ni, lē ā ũ'bīkí kōpi ũgbále, ísúkí dō tā āzi kōpi rú'bá gá ũnjí kuyé, kúru ā 'bákí kōpi ẹzị ngaá dīkōnị rú.

11 Lē ẹ ĩnjīkí kōpivé ũkú ĩnjīnjī, lē ũkú kōpivé rī ā 'yokí 'bá ku, kōpi ā mvukí íwá ku, kōpi ā 'bákí ẹsị tā 'ozú pịrị.

12 'Bá dīkōnị rú rī, lē ā je ũkú ālu, ā mba ívé anjíná rī pi ā tā múké, āzini ā mba ívé 'bá 'bētị āsámvú gé rī pi ā tā múké.

13 Díkōnị ẹzị nga'bá múké rī pi, 'bá rī pi kōpi ĩnjī rá, kōpi ní Kúrísítō Yēsū ri ẹ'yī gí rī sī.

14 Má ũsụ, á lē kōdō muú mi ndree ú'díkíríná nōgó, 'bo á sī kōkōbị 'dīri sēé mí ní mi ímbázú āní,

15 ā'diātāsīyā á ca dō mbēlējá kuyé, lē mī nī múké 'yozú kíní, lē anji Múngú vé rī pi ā adrikí tā be pịrị. Kánísā Múngú ídri rú rī vé rī tu pá ũkpó ũkpó, ĩri tā áda rī ũlū 'bá rī pi ní.

16 Ádarú tā āmbúgú āmbúgú Múngú ní ũzụú kuú mǔdǔmǔdǔ rú rī, ĩri 'díní,

Kúrísítō ri tịkí ĩri ĩfūú 'bá áda rú, Índrí Uletere rī i'da kīnī, ĩri 'bá pịrị.

Mālāyíkā rī pi ndrekí ĩri rá, 'bá rī pi ũlúkí ĩrivé tā muzú āngū rī pi agásí céré,

'bá rī pi ẹ'yīkí ĩrivé tā vū drīgē sī céré,

Múngú 'du ĩri muzú 'bū gé gí.

† 2:13 2:13 *Ādámā*: Ādámā ri 'bá Múngú ní 'dó gbií drīdrī rī. ĩri ẹtẹpi 'bá vū drīgē rī pi vé ni céré. ĩrivé ũkú Évā ri ẹndrẹpi 'bá vū drīgē rī pi vé ni céré. 'Í lā 'dóngará 1-5. ‡ 2:13 2:13 *Évā*: Évā ri ũkú Múngú ní 'dó gbií drīdrī rī. ĩri ẹndrẹpi 'bá vū drīgē rī pi vé ni céré. 'Í lā 'dóngará 1-5.

§ 2:15 2:15 *Ī kōpi pa kōpi ní anji tị rī sī*: Ífífí ni na, ālu ri, Múngú ri ũkú rī pi ẹ ĩzā ko anji tịngará sī, ĩrī rī, Múngú ri ũkú rī pi pa Yēsū vé tịngará sī, na rī, Múngú ri ũkú adri'bá múké ẹndrẹpi rú rī pi pa.

* 3:2 3:2 *Drīkoma*: 'Bá ĩ ní zị drīkoma 'dīri, ĩri bịsọp. † 3:6 3:6 *Ādróko*: Ādróko vé rú Sātánā 'i, ĩri āmbúgú índrí ũnjí rī pi drīgē, gā tā Múngú vé ri 'du gá ngagá sī 'bū gé 'dālé. Múngú ídró ādróko ri índrí ũnjí rī pi be 'bū gé 'dāásí nī. 'Í lā 'dangará 12:7-9.

4

Páulū ímbá Tīmōtēyō ri 'bá āngū ímbá' 'bá ūnjō sī rī pi vé tā sī

1 Índrí Uleterē rī lū uleterē kīnī, úmvúlēsī 'bá urukō ímú ívé ẹ'yīngará ku rá, kōpi índrí ūnjí* mī ū'bā'bée rī pi vé tā 'du nga áyu, āzini kōpi tā índrí ūnjí rī pi ní ímbá rī 'du nga áyu.

2 Tā 'bá 'dī'bée ní ímbá rī pi, kōpi rī tā ūnjō vé ní ímbá, kōpivé yīkī ábá gí.

3 Kōpi rī 'bá rī pi uga kīnī, kōpi ā jekí ūkú ku, āzini kōpi ā nyakí ānyāngā urukō'bée ku. 'Bo Múngú gbi ānyāngā 'dī'bée nī, 'bá Múngú rī ẹ'yī' 'bá gí, āzini írivé tā áda rī nī' 'bá rá rī pi, ā nyakí ānyāngā 'dī'bée, ā sēkí ōwō'difō íri ní.

4 Ā'diātāsīyā ngá Múngú ní gbií rī pi ārēvú céré múké, lē 'bá āzi ā gā ku, lē 'bá rī ē ẹ'yī' ānyāngā rī nyaá, ā sē ōwō'difō.

5 Ā'diātāsīyā ú'dúkó Múngú ní átá rī, āzini zīngará í ní zī rī sē ānyāngā rī ícá uleterē gí.

Ātí' 'bá múké Kúrísítō Yēsū vé rī

6 Mí ímbá dō tā 'dī'bée 'bá Yēsū ā pámvú ūbī' 'bá rī pi ní rá, mī ímú adri ātí' 'bá múké Kúrísítō Yēsū vé ní, mī adri ūkpó ūkpó mívé ẹ'yīngará agá, tā áda mī ní ẹ'yī' mī ní rī 'du' 'ngaá 'dīri, íri sē mī 'bá rī pi ímbá mužú ānī múké.

7 Lē mī fi átángá ẹzī ākó 'bá rī pi ní rī átá rī átá índī ku, āzini lē mī fi ú'dógú'dógú ūnjí ūkú āká rī pi ní rī átá rī átá índī ku, lē mī ímbá mī adrií 'bá Múngú vé ní.

8 Mí ímbá dō mī rú' 'bá adrizú ūkpó ūkpó, íri múké, 'bo agaápi rá rī, lē mī ímbá mī tā múké ní 'oó, ā sē rī Múngú ní āyīkō, íri í'dó mī ízā ko mī ní adringará gá vū drīgé nōgó, āzini mī kpá úmvúlēsī ídri 'dání'dání rī ísú rá, Múngú ní ẹzī rī tīnī.

9 Tā 'dīri tā áda, lē 'bá rī pi céré ā ā'yīkí tā 'dīri.

10 Tā 'dīri sē 'bá ū'bīkí ẹzī ngáá ūkpó sī, sē 'bá 'bākí ẹsī Múngú adriípi ídri rú 'bá rī pi Paápi rī drīgé, agaápi rá rī, íri 'bá 'i ẹ'yī' 'bá gí rī pi pa.

11 Mí ímbá tā 'dī'bée 'bá rī pi ní, 'í sē tāímbí, lē kōpi ā 'dukí tā rī ngaánga.

12 Lē mī sē 'bá āzi ā ọwú mī ku, ā'diātāsīyā mī drī kẹrímvá. Lē mī átá tā áda 'bá rī pi ní, mívé adringará ā adri múké, mī lē 'bá rī pi lēlē, lē mī ẹ'yī' Yēsū rī ẹsī be céré, lē mī adri ule, 'bá ẹ'yī' 'bá gí rī pi ā 'dukí rí tā rī ngáá sū mī ní ngáá rī tīnī.

13 Lē mī lā búkū Múngú vé rī 'bá rī pi ní, mī sē tī Múngú vé rī, āzini mī ímbá 'bá rī pi cīngbá má ní cangará gá.

14 Fēfē Índrí Uleterē rī ní sē mī ní ẹzī Múngú vé rī ngazú, nẹbī rī pi ní tā ní 'yoó sá drīkoma rī pi ní drī tīzú mī drīgé rī gé 'dāri, lē mī gā ku.

15 Lē mī 'bā ẹsī tā 'dīri ūnīzú, mī sē mī rú' 'bá céré tā 'dīri 'duzú ngazú, 'bá rī pi ā ndrekí rí 'yozú kīnī ẹzī mívé rī rī mụ múké.

16 Tā mī ní rī ngáá rī agá, āzini tā mī ní rī ímbá rī agá, lē mī ūtē mī ūtētē. 'Í 'du dō tā rī ngáá sū 'dīri tīnī, mī pangará ísú rá, āzini 'bá mī yī' 'bá rī pi kpá pangará ísú rá.

5

Páulū ímbá Tīmōtēyō ri lẹtī 'bá rī pi ā tā mbazú rī ā tā sī

1 Lē mī írīnā 'bá āmbúgú mī agaápi ílī sī rá rī ú'dúkó ūkpó ūkpó ní sī ku, lē mī átá átángá rī íri ní ínjīngará be, sū mī ní rī átá mī ẹtẹpī ní rī tīnī. Lē mī átá kẹrīanji rī pi ní átángá rī sū mī ní rī átá mī ẹdrípī ní rī tīnī.

2 Lē mī átá ūkú ambugu rī pi ní átángá rī ínjīngará be, sū mī ní rī átá mī ẹndrẹpī ní rī tīnī, lē mī átá

* **4:1 4:1** *Índrí ūnjí rī pi:* Índrí ūnjí rī pi ándúrú mālāyíkā Múngú vé ní 'bū gé 'dāá, kōpi nōkí tāímbí Múngú vé rī, Sātānā rī kōpivé āmbúgú. Múngú ídró kōpi 'bū gé 'dāásī vūgá nōó, kōpi gōkí ufuú índrí ūnjí, kōpi rī 'bá rī pi ní ízāngā sē vū drīgé nōgó. 'Í lā l'dangará 12:7-9.

anji ũkú rĩ pi ní átángá rĩ ésí ule sī, sū mí ní rií átá mí ómvúpīi ní rĩ tīni.

3 Lē mī mba ɔwuzi i ní kuú líkicó rú rĩ pi ā tā múké.

4 'Bo ɔwuzi rĩ dō anji be, dōku ĩrivé anjiná rĩ pi vé anji dō anigé, lē anjiná rĩ pi ā ũnikí tā Múngú vé rĩ 'duú ngaá, kōpi ā mbakí ĩ étépīi, āzini ĩ éndrēpīi ā tā múké, āzini kōpi ā mbakí ĩ é'bípīi, āzini ĩ ĩdrēpīi ā tā múké, kōpi 'okí dō 'dīni, ĩri sē Múngú ri adri āní āyīkō sī.

5 'Bo ɔwuzi adriipi líkicó rú, 'bá ākó rĩ, ĩri ésí 'bā céré Múngú drīgé. ĩri Múngú ri zī ũtúná pi ĩníná be, Múngú ā ko rí 'í ĩzā bēnī.

6 'Bo ɔwuzi riipi āyīkō nyōókú nōri vé rĩ ā tā ũsūpīi áyu rĩ, ā adri dō idri rú drāāsiyā, agalésī ĩrivé ĩndrī drā gí.

7 Mí ímbá tā 'dīri 'bá kánisā vé rĩ pi ní, 'bá āzi ā 'yo rí, kōpi 'okí tā ũnjí 'dīni ku.

8 'Bá rĩ sē dō ngá ívé máríté rĩ pi ní ku, agaápi rá rĩ, sē dō ngá ívé 'bá 'bētí āsámuvú gé rĩ pi ní ku, 'bá 'dīri gā ĩ'yīngará vé tā sī, tā ũnjí ĩri ní 'oó rĩ ndē 'bá ĩ'yīpi kuyé rĩ vé rĩ rá.

9 ɔwuzi rĩ vé ílí ca dō pūkú áziyá kuyé, ā sīkí ĩrivé rú búkū ĩ ní rizú ɔwuzi rĩ pi ā rú sīzú rĩ agá ku, ɔwuzi ĩ ní sīi rĩ, lē ā adri ũkú ándúru ívé ágó ĩnjīpi ĩnjīni,

10 ā adri ũkú 'bá rĩ pi ní nīi rá 'yozú kīnī, ĩri tā 'o múké ni, ũkú ívé anjiná úcépi mbaápi múké ni, ũkú ũmú é'yīpi ni, ũkú riipi ĩzī ngaápi 'bá ĩ'yī'ba gí rĩ pi ní ésí be mādā ni, ũkú riipi 'bá tā ní ĩsú rĩ pi ē ĩzā koópi ni, ũkú riipi ívé ésí 'bāápi céré tā múké 'ozú ni.

11 ɔwuzi drī adri'ba ízóná rú rĩ pi, ā sīkí kōpi ā rú búkū ɔwuzi rĩ pi ā rú sīzú rĩ agá ku, ā'diātāsīyā ĩbīrī rú'ba nōri vé rĩ drī kōpi rú'ba gá ũgōgō, ĩri sē kōpi ĩzī Kúrísitō vé rĩ ā ngangará ku rá, kōpi ésí 'bā āgō jezú.

12 Kōpi 'okí dō sū 'dīri tīni, ĩ kōpivé tā lí ũnjí, ā'diātāsīyā kōpi nōkí ũyō* ĩ ní sōo drīdrī 'dāri gí.

13 Sīkí dō kōpi ā rú gí, ĩri sē kōpi adri ũvú rú, ri éci ngalanji jó rĩ pi tī gé sī, ri āngū 'yo be mužú, āzini kōpi fi 'bá rĩ pi vé tā agá, kōpi tā ĩ ní kōdō ícō átá ku ni pi átá mužú.

14 Á lē 'yoó ɔwuzi ízóná rú rĩ pi ní, lē kōpi ā jekí āgō, kōpi ā tīkí rí anji, kōpi ā mbakí rí ívé 'bētí ā tā, ārī'bágú rĩ ā ɔwuzi rĩ āngū ku.

15 ɔwuzi rĩ pi ā urukō kúkí gārā gá gí, kōpi nōni ri Sātánā vé tā 'du nga áyu.

16 Ũkú Yésū ri ĩ'yīpi gí rĩ vé 'bētí āsámuvú gé 'dāá, 'bá ɔwuzi rú ni pi dō anigé, lē ũkú rĩ ā sē ɔwuzi rĩ pi ní ngá kōpi ē ĩzā kozú, ā ku ɔguzi rizú kōpi ē ĩzā kozú rĩ kú kánisā drīgé ku, kánisā ā ko rí ɔwuzi líkicó rú, 'bá ākó rĩ pi ē ĩzā.

17 Lē ā ũfēkí drīkoma kánisā vé rĩ pi múké múké, agaápi rá rĩ, lē ā ũfēkí 'bá ri'ba Múngú vé tī sē'ba rĩ pi, āzini 'bá ri'ba āngū ímbá'ba rĩ pi.

18 Ā'diātāsīyā Búkū Múngú vé rĩ kīnī, "Tī mēenīgó riipi ānyāngā ā fí coópi rĩ, lē mī úmbé tī ni cí ku," āzini "Bá ĩzī ngaápi rĩ, lē ā ũfēkí ĩri ũfēfē."

19 'Bá āzi tō dō 'bá drīkoma rú kánisā vé ni, lē mī yī 'bá ĩri tōópi rĩ vé tā ku, 'bá ĩrī dōku 'bá na ĩfīkí dō ĩrivé tā nī ká.

20 'Bá ũnjikānyā 'o'ba rĩ pi, lē ā 'yokí kōpivé tā kōpi útúzu āní 'bá kánisā vé rĩ pi ĩndrētī gé, ā sē rí 'bá urukō ní ũrī, kōpi ā 'okí rí ũnjikānyā ku.

21 Múngú ĩndrētī gé, āzini Kúrísitō Yésū ĩndrētī gé, āzini mālāyīkā ĩ ní ũpēé rĩ pi ĩndrētī gé, á lē mī ímbá, lē mī 'du tā rĩ ngaá sū 'dīri tīni, lē mī ri 'bá urukō'bée lēé 'bá urukō'bée ndēé ku, lē mī lē 'bá rĩ pi céré.

22 Mí ndre dō 'bá āzi kánisā agá 'dīgé, 'í lē dō ā adri drīkoma rú, ā

* 5:12 5:12 Ūyō: Ūyō 'dīri, kōpi kīnī ĩ gōkí ágó jeé ku, ĩ ĩzī nga Kúrísitō ní. 5:18 5:18 Dētōrōnómē 25:4 5:18 5:18 Lúkā 10:7

tíkí drí drí ni gé mbēlēṅá ku, mí fi rí 'bá 'dírí vé ũnjĩkányā agá ku, lē mí adri uletere Múngú ẹndrẹti gé.

²³ Mí ri 'yéṅá yĩ mvu áyu ku, lē mí mvu vinyō kíníkiniṅá ĩndĩ, ā'diātāsīyā mí 'a ní rií ásósō rĩ sī, āzini mí ní nǐĩ rií adrií āzó rú rĩ sī.

²⁴ 'Bá ụrụkọ vé ũnjĩkányā i'da 'i kú āmvé, ĩri sē ĩ tā lị āní kọpi dríge rá. 'Bo 'bá ụrụkọ vé ũnjĩkányā nǐkí áamá ku, ĩ ímụ nǐ áamá vúlé vúlé rú.

²⁵ ĩri kpá adri sụ 'dírí tịni, tā múké 'bá ụrụkọ ní 'oó rĩ, ĩri índré uletere, āzini tā múké 'bá ụrụkọ ní 'oó rĩ, ícókí nǐĩ áamá ku, ĩ ímụ nǐ áamá vúlé vúlé rú.

6

¹ Túgērĩ Yésũ ri ẹ'yĩ 'bá gí ri 'bá ẹzị nga 'bá ívé ambugu rĩ pi ní rĩ pi, lē kọpi ẹ ĩnjĩkí ívé ambugu rĩ pi ĩnjĩnǐ, ā ọwukí rí rú Múngú vé rĩ āní ku, āzini ā ọwukí tā 'bá ní rií ímbá rĩ ku.

² Lē 'bá ambugu Yésũ ri ẹ'yĩ 'bá gí túgērĩ rĩ pi ní rií ẹzị ngaá kọpi ní rĩ pi ā ọwukí túgērĩ rĩ pi ku, ā'diātāsīyā kọpi ẹ'yĩkí Yésũ ri gí. Lē túgērĩ rĩ pi ā ngakí ẹzị rĩ ũkpō sī, ā'diātāsīyā 'bá kọpi ní rií ẹzị ngaá kọpi ní 'dĩ'bée, kọpi ẹ'yĩkí Yésũ ri gí, kọpi lēkí túgērĩ rĩ pi lēlē. Lē mí ímbá kọpi, āzini mí ícĩcĩkí kọpi ā 'dukí tā mí ní ímbá 'dírí ngaá.

'Bá āngũ ímbá 'bá ũnjō sī rĩ pi vé tā, āzini ā'bú vé tā

³ 'Bá āzi ímbá dō tā āzi túngú 'i ruṅpi 'bávé Úpí Yésũ Kúrísítō vé rĩ be ku ni, āzini ímbá dō tā 'i ruṅpi Múngú vé rĩ be ku ni,

⁴ 'bá 'dírí ẹ drí ũkpó ũkpó, nǐ tā āzi kuyé. ĩrivé yĩkí tā 'ozú rĩ céré āgátá vé ni, ĩri āgátá gā tā ĩ ní sī búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ sī, ĩri adri ā'yā rú, ũmbá rú, ĩri āngũ u'da'da, ĩrivé yĩkí rií ũsũ 'bá āzi dríge rĩ, ĩri sē ẹsị ni ri ũtītĩ,

⁵ ĩri tā ũnjí íjĩ 'bá rĩ pi āsámvú gé, ĩri sē kọpi adri āgátá rú. Kọpivé yĩkí tā 'ozú rĩ adri múké ku, kọpi kukí

tā áda rĩ ā 'ongará gí, kọpi ũsũkí adringará Múngú agá rĩ ĩ ā'bú ísú āní.

⁶ Adringará Múngú agá rĩ, āndēma ní āmbúgú aga rá, ngá mí ní ísú rĩ, mí adri āní āyĩkō sī.

⁷ Ā'diātāsīyā sâ ĩ ní 'bâ tizú vū dríge nōgó rĩ gé, tíkí 'bâ ngá ākó, 'bá kādō dráá, 'bá jíkí ngá āzi mužú ĩndĩ ku.

⁸ Kúru 'bâ dō ānyāngā be, āzini bōngó be, lē 'bâ adrikí āní āyĩkō sī.

⁹ 'Bá ẹsị 'bā'bée céré lēzú ā'bú ísúzú rĩ pi, kọpi fi tā ũnjí agá, kọpi ā'yĩ bāákú tā ũnjí vé rĩ agá, kọpi tā azakaza vé ni 'o, tā ũnjí ri kọpi ísú, kọpi ízāngā nya mužú ũdũ ākó.

¹⁰ Ā'diātāsīyā 'bá rĩ lē dō mǔfēngā ambamba, mǔfēngā ri úlá ũnjĩkányā vé ni. 'Bá ụrụkọ'bée lēkí mǔfēngā ambamba, sē kọpi kukí ívé ẹ'yĩngará ĩ dríge sī gí, āzini sē ízāngā nō kọpi ẹ ẹsị ambamba.

Lē mí tu pá títĩ mívé ẹ'yĩngará agá

¹¹ 'Bo Tīmōtáyō, mí 'bá Múngú vé ni, lē mí ugo mí tā ũnjí sī ugo. Mí ũbĩ 'yéṅá tā pịrị, āzini tā múké rĩ áyu. Mí ũbĩ tā pịrị Múngú ní āyĩkō sēepi rĩ, mí ẹ'yĩ Múngú ri, mí lē āngũ lēlē, mí úmbé ẹsị ízāngā rĩ ā nyangará gá, āzini mí adri ẹsị be mādā.

¹² Lē mí 'dị ẹ'dị ẹ'yĩngará vé rĩ mužú múké. Lókí mí ní tā Yésũ vé rĩ ẹ'yízú mí tị sī 'bá tré pi ẹndrẹti gé rĩ gé, Múngú sē mí ní ídri 'dání'dání rĩ gí, lē mí 'dụ tā ídri rĩ vé rĩ 'bāá tā āmbúgú rú.

¹³ Á 'yo mí ní, Múngú ídri sēepi ngá rĩ pi ní céré rĩ ẹndrẹti gé, āzini Kúrísítō Yésũ 'i tị njeepi uletere Pónítīyō Pílátō ẹndrẹti gé rĩ ẹndrẹti gé,

¹⁴ lē mí 'dụ tā Yésũ ní 'yoó 'dírí ngaá létĩ múké sī, 'bá āzi ẹ ẹdị rí mí rú tā ũnjí sī ku, cĩngbá cazú ụ'dụ 'bávé Úpí Yésũ Kúrísítō ní ímvízú rĩ gé.

¹⁵ Múngú ri úmvúlésĩ ímụ Yésũ ri i'da sâ múké 'í ní lēé rĩ gé. Múngú ĩ ní íngúngũ rĩ, ĩri Ũkpō 'Dípa, ĩri

'Bāgú 'bāgú rĩ pi drĩgé céré, ĩri Úpí úpí rĩ pi drĩgé céré.

¹⁶ ĩri Múngú, ĩri adri mužú 'dáni'dáni, drā ku, ĩri adri vūrā đĩpi imvesírílí rĩ gé, 'bá āzi ícó ĩri ndreé ku. Lē ē ĩnjĩkí ĩri, āzini ē ĩnjĩkí ũkpō ĩrivé rĩ mužú 'dáni'dáni. Āmĩnā.

¹⁷ Tīmōtáyō, 'í 'yo 'bá ā'bú be nyōókú drĩgé nōgó rĩ pi ní, kōpi ā adrikí āfú sĩ ku, āzini kōpi ā 'bākí ẹsị ĩvé mũfēngā ímúpi deępi deę 'điri drĩgé ku, ngá múké rĩ, lē kōpi ā 'bākí ẹsị Múngú 'bá ní ngá sēępi 'bá ní āyĩkō ĩsúzú rĩ drĩgé.

¹⁸ 'Í lū kōpi ní, lē kōpi ā áyúkí ĩvé mũfēngā tā múké 'ozú āní. Lē kōpi ā 'okí tā rĩ mužú ẹsị be múké, kōpi ā rikí ngá ālěé sēé ĩ āsámvú gé sĩ.

¹⁹ Kōpi 'okí dō 'dĩni, kōpi ri ngá 'bā ku ĩ ní, sũ ĩ ní 'dó jó ā ndú ā'bāá rĩ tĩni, ĩri kōpi tē ú'dú ímúpi drĩdrĩ rĩ gé 'dālé, ĩri sē kōpi úmvúlésĩ ídri 'dáni'dáni áda rĩ ĩsú āní rá.

²⁰ Tīmōtáyō, lē mĩ ũtē tā Múngú vé ĩ ní ẹzií mí ní 'điri ẹsị be céré. Lē mĩ ri átángá Múngú ní āyĩkō sēępi ku ni pi átá ku, āzini 'bá mi ọwụ'bá 'yo'bá kínĩ ĩ nĩkí tā ambamba rĩ pi, ā fikí kōpivé tā agá ku.

²¹ 'Bá rĩ pi ā ụrụkọ kukí ívé ẹ'yĩngará gí, ā'diātāsīyā kōpi ẹ'yĩkí 'bá 'yo'bá kínĩ ĩ nĩkí tā ambamba rĩ pi vé tā rá.

Múngú ā 'bā ẹsị múké ĩmi ní.

**Kòkòbì ìrì ni Páulū ní sī
sē
Tímótéyô
ní rī
Tā búkū rī vé rī ā
ūlūngará**

Páulū sī kòkòbì 'dìri ìsú àkūdē ìri jó āngū ũ'yìzú rī agá, nī rá 'yozú kìnī, ẹ̀sì mādā, ì ímú 'i 'dì drā rá, kúru lē Tímótéyô ē ímú 'í vúgá nǒ mbēlē. Drīdrī ni, Tímótéyô ko Páulū ē ìzā ambamba, ānī sē Páulū lē ìri sū 'í mvá tìjì.

Kòkòbì Páulū ní sī 'dìri lū ẹ̀sì ìri ní 'bāá Kūrīsītīyānī ìzāngā nya'bá rī pi drīgé rī vé tā. Ímbá Tímótéyô rī, lē Tímótéyô ē ẹ̀'yī ù'dúkọ múké Kúrísitō vé 'dìri, lē ā ũlū ù'dúkọ múké 'dìri sá ìzāngā vé rī agá ũrī ākó, āzini lē ē ìrīnā 'bá āngū ímbá'bá ũnjō sī rī pi ìrīnā ìrīnā.

Páulū sē mōdó Tímótéyô ní

¹ Ma Páulū 'i, Múngú ìpē ma adrií Kúrísitō Yēsū vé 'bá áyúāyū ni rú, sē má ní ìdri 'dáni'dáni ìri ní tā ni ẹ̀zìjì 'bá Yēsū ri ẹ̀'yī'bá gí rī pi ní rī gí.

² Tímótéyô, mǎ mvá má ní lēlē rī, á sī kòkòbì 'dìri sēé mí ní nī.

Ẹ̀sì múké, ẹ̀sì ìdríkídri, tākíri 'bá Ẹ̀tẹ̀pì Múngú vé rī, āzini Kúrísitō Yēsū Úpí 'bávé rī vé rī ā adri mí be.

Páulū kìnī lē Tímótéyô ā ũlū ù'dúkọ múké rī mụzú ũrī ākó

³ Á sē Múngú ní ōwō'dífô mí tā sī. Ma ri ẹ̀zìjì nga Múngú ní sū 'bá ẹ̀'bípìjì ní ngaá rī tìjì yìkì be uletere. Ẹ̀túná sī, āzini ìnìjì sī, má kādō ríi Múngú ri zìjì, ma ri Múngú ri zìjì mí ní ìndí.

⁴ Ma ri ngongará mí ní ngoó mǐjìndrẹ be sá 'bá ní 'bá acozú mí be rī gé 'dāri ā tā ígá, ānī ma úvá be lēzú mi ndrezú. Úmvúlésì 'bá kādō ímú 'bá ìsú mí be, āyìkō ri ma fū ambamba.

⁵ Á nī rá mí íkó ẹ̀'yīngará mí ìdrẹ̀pì Lóyìsì vé rī, āzini mí ẹ̀ndrẹ̀pì Yúnìsì vé rī, 'í 'bá ẹ̀sì cére kuú Yēsū drīgé.

⁶ Ánī lē mí áyú fēfē Múngú ní sēé mí ní sá má ní drī tìzú mí drīgé rī gé 'dāri ẹ̀zì ngazú, lē mí uvu ācì ní ā dīdī.

⁷ Ā'diātāsīyā Múngú sē 'bá ní ìndrì ũrī vé ni kuyé, sē 'bá ní ìndrì ũkpō sēepi ni, ìndrì lēngará vé ni, āzini ẹ̀sì 'bá ní 'bá a'bizú tā sī ni.

⁸ Lē mí drī ā nja 'bávé Úpí vé tā ũlūngará sī ku. Ázini lē mí drī ā nja ì ní ma 'yī jó āngū ũ'yìzú rī agá rī sī ku. Ẹ̀kpō Múngú ní sēé mí ní 'dìri sī, lē mí ũlū ù'dúkọ múké rī mụzú 'bá rī pi ní, āzini mí nya ìzāngā sū má ní ìzāngā nyaá ù'dúkọ múké rī ā ũlūngará ā tā sī rī tìjì.

⁹ Múngú pa 'bá, āzini zì 'bá adrií 'bá ule ívé ni pi, adri 'yozú tā 'bá ní 'oó rī ā tā sī kuyé, pa 'bá ẹ̀sì múké ívé rī ā tā sī. 'Bávé adringará Kúrísitō Yēsū agá nōri, Múngú Ẹ̀tì ọ̀tú tā ni kú ìnógósì ìsú údékì drī 'bù pi vū be kuyé.

¹⁰ Nóni Yēsū Kúrísitō ímú 'bá ní Múngú vé ẹ̀sì múké rī i'daá gí. Kúrísitō Yēsū 'bá Paápi rī ndē drā vé ũkpō rá, ìjì 'bá ní ù'dúkọ múké. ù'dúkọ múké rī dī āngū ìmgbērē Ẹ̀túná rú, ìri ìdri 'dáni'dáni dejepi ku rī i'da 'bá ní.

¹¹ Múngú ìpē ma ríi ù'dúkọ múké rī áyú, āzini 'bá áyúāyū ni rú ríi ù'dúkọ múké rī ũlūú, āzini ríi ù'dúkọ múké rī ímbá.

¹² Tā 'dìri sē má ní rizú ìzāngā nyazú jó āngū ũ'yìzú rī agá ānī. 'Bo mǎ drī nja ānī kuyé, ā'diātāsīyā á nī 'bá má ní ẹ̀sì 'báá drī ni gé rī gí. Á nī á má múké 'yozú kìnī, Múngú ri ícò sē ù'dúkọ múké 'dìri vé ũlūngará ri 'i nga mụzú drīdrī, cìmgbá cazú ù'dú Yēsū ní ìmvízú rī gé.

¹³ Lē mí ru tā pìrì má ní ímbá mí ní 'dìri múké, mí tu pá tìtì mívé ẹ̀'yīngará agá, āzini lēngará Kúrísitō Yēsū vé rī agá.

¹⁴ Ìndrì Uletere rípi adriipi 'bá ẹ̀sì

agá rĩ, ã sê mí ní ùkpô, mî mba tâ má ní ẹ̀zị́ mí ní 'dĩ'béé ã tâ múké.

15 'Í nị rá 'yozú kìnĩ, 'bá céré Yẹ̀sũ ri ẹ̀'yĩ' 'bá gí íngá' 'bá àngũ Ẹ̀zịyā vé rĩ gélésìla rĩ pi adikí ma rá, Pùgélô pi Hērēmōgéné be adikí kpá ma rá.

16 Úpí Yẹ̀sũ ã 'bā ẹ̀sị múké 'bá Õnēsīfórō vé jó ãsámví gé rĩ pi ní, ã'diātāsīyā ri ẹ̀cị ma úndré, ri má ẹ̀sị ímbá nĩ, drị ni nja ĩ ní ma 'yĩ jó àngũ ù'yízú rĩ agá rĩ sī kuyé.

17 Kā ícá Rómā gá nōlé, 'de rií ma ndāá, cīmgbá ĩri ní ma ísúú.

18 Úpí Yẹ̀sũ kādō ímví, ẹ̀ 'da ívé ẹ̀sị múké rĩ Õnēsīfórō ní. 'Í nị rá, ko má ĩzā Ēfésō gá 'dālé lẹ̀tị be àndiāndí.

2

Lē Tímôtéyô ã nga ẹ̀zị́ Múngú vé rĩ ẹ̀sị ǎlu sī

1 Tímôtéyô má mvá rĩ, lē mî adri ùkpó ùkpó ẹ̀sị múké Múngú ní sēé mí ní Kúrísítō Yẹ̀sũ agá rĩ sī.

2 Tā má ní ímbá 'bá kárakará pi andregá sī, mí ní yìí rá 'dĩ'béé, lē mî ímbá 'bá ụ̀rụ̀kọ́ ícọ́' 'bá tâ rĩ ímbá' 'bá ụ̀rụ̀kọ́ ní rá rĩ pi ní.

3 Mí ní adrií àngáráwá múké Kúrísítō Yẹ̀sũ vé ni rĩ sī, lē mî úmbé ẹ̀sị ĩzāngā rĩ ã nyangárá gá sũ 'bá ní nyaá rĩ tịni.

4 'Bá adriípi àngáráwá rú rĩ ícọ́ fíí tâ 'bá 'bẹ̀tị́ rĩ pi ní rií 'oó rĩ 'oó ĩndĩ ku, ã'diātāsīyā lē àyĩkō sēé ívé ũgalaku 'í drīlé gá rĩ ní.

5 'Bá ọ̀ngú njuúpi rĩ, lē ã ũbī tǎimbí ĩ ní ọ̀ngú njuzú rĩ, ũbī dō ku, ícọ́ àndēma ísú ku.

6 'Bá ọ̀mvú 'ǎápi ùkpō sī rĩ, ĩri ànyāngā 'í dó nya drīdrī.

7 'Í 'bā dō tâ má ní rií 'yoó mí ní 'dĩ'béé mí ẹ̀sị agá rá, Úpí Yẹ̀sũ Kúrísítō ri tâ 'dĩ'béé sē fi mí drīgé rá.

8 Lē mî 'bā ẹ̀sị céré kuú Yẹ̀sũ Kúrísítō drīgé! Yẹ̀sũ íbí ũfúú úyú

'bāgú Dāwúđĩ* vé rĩ agá, Múngú inga ĩri drāngárá gálésìla, sũ ụ̀'đụ̀kọ́ múké má ní ùlúú rĩ tịni.

9 Má ní rií ụ̀'đụ̀kọ́ múké Yẹ̀sũ vé rĩ ùlúú rĩ sī, 'yĩkí ma jó àngũ ù'yízú rĩ agá, 'okí ma ũnjí, sũ 'bá tâ ũnjí 'oópi ní tịni. 'Bo ụ̀'đụ̀kọ́ múké Múngú vé rĩ 'yĩkí ĩndĩ kuyé.

10 Á lē ẹ̀sị úmbé ĩzāngā nyaá 'bá Múngú ní ũpéé gí rĩ pi ã tâ sī, Kúrísítō Yẹ̀sũ ã pa rí kọpi, kọpi ã dīkí rí pọ̀wụ̀pọ̀wụ̀ mụzú 'dáni'dáni.

11 Tā 'dĩri tâ áda:

'Bá drākí dō Yẹ̀sũ be trú ǎlu,
'bā kpá adri ídri rú ĩri be trú,

12 'bá úmbékí dō ẹ̀sị ĩzāngā nyaá Yẹ̀sũ ã tâ sī rá,
'bā kpá úmvúlésī mǎlūngā rụ ĩri be trú.

'Bá gākí dō ĩri sī,
ĩri kpá 'bā gā sī,

13 'Bá 'bākí dō ẹ̀sị Kúrísítō drīgé kuyé drāāāsīyā,
ĩri ẹ̀sị 'bā 'bá drīgé rá,
ã'diātāsīyā ícọ́ 'i gāá ku.

'Bá Múngú ní ǎ'yĩ ẹ̀zị́ nga'béé múké rĩ pi

14 Mí ímbá kọpi ní tâ má ní ùlúú mí ní 'dĩ'béé. 'Í 'yo kọpi ní, kọpi ã rikí āgátá gāá tâ ĩ ní rií átá rĩ pi sī ku. Āgátá 'dĩni 'dĩ'béé ẹ̀zị́ ǎkó, ĩri 'bá tâ rĩ yì' 'bá rĩ pi iza rá.

15 Lē mî nga ẹ̀zị́ ùkpō sī mi 'dazú Múngú ẹ̀ndrẹ̀tị́ gé, Múngú ã ã'yĩ rí mi 'yozú kìnĩ mi 'bá múké. Lē mî adri 'bá ẹ̀zị́ ngaápi drīnjá ǎkó ni, āzini ụ̀'đụ̀kọ́ múké tâ áda vé rĩ ùlúúpi pịrị ni.

16 Lē mî ri āgátá ẹ̀zị́ ǎkó ni pi gāá ku, ã'diātāsīyā 'bá ri' 'bá āgátá ẹ̀zị́ ǎkó rĩ gā'béé 'dĩni 'dĩ'béé, kọpi ri tâ àyĩkō sēépi Múngú ní ku rĩ pi 'o mụzú drīgélé.

17 Āgátá 'dĩni 'dĩri, ĩri tų mụzú drīgélé sũ ǎzó ní rií atee rĩ tịni. 'Bá

* **2:8 2:8 Dāwúđĩ:** Múngú ĩpē Dāwúđĩ ri adrií 'bāgú Īsērélē rĩ pi vé ni, ẹ̀zị́ kìnĩ, 'bāgú 'ú' dī rí ímú ĩfũ ĩrivé úyú agá, ĩri mǎlūngā rĩ rụ mụzú 'dáni'dáni, 'bāgú rĩ Yẹ̀sũ Kúrísítō 'i. 'Í lā Sāwúmā 132:11-12. Tìkí Dāwúđĩ ri ísú ǎkūdē ílī rĩ ca élífũ ǎlu (1,000) gí, ílī 'dāri gé, ísú tìkí drī Yẹ̀sũ Kúrísítō ri kuyé. 'Í lā 1 Sāmūélē 16-30; 2 Sāmūélē 1-24; 1 'Bāgú 1-2.

ri'ba āgátá gǎ'ba rī pi āsámvú gé 'dǎá, Āmīnáyī pi Fēlētásī be anigé.

18 Kōpi kukí lētī áda rī gí, kōpi nóni ri tā ūnjō vé ni ūlū, kōpi ri 'yo, íngángará drāngará gálésīla rī nga 'i gí, kōpi sēkí 'bá ɔrɔkɔ kukí ívé ẽ'yīngará gí.

19 'Bo tā áda Múngú vé rī tu pá ũkpó ũkpó sū írǎ ĩ ní jó ā ndú ā'bázú rī tīni, Múngú sī tā írǎ rī ā rú'ba gá kīnī, "Múngú nī 'bá ívé rī pi ārēvú céré rá," āzini, "Bá 'yo'ba kīnī ĩ 'bá Múngú vé ni rī pi, ā kukí ũnjīkānyā rá."

20 Jó ẽ tī āmbúgú rī agá, ngá rī pi ɔrɔkɔ údékí dábū sī, āzini aya ógú'ba ógúogū ni pi sī, ɔrɔkɔ ni pi údékí párángi sī, dōku ũtrētrē sī. Ngá 'dī'bée ɔrɔkɔ ĩ áyú ũmū āmbúgú ni gé, 'bo ɔrɔkɔ ni pi ĩ áyú 'bētī āsámvú gé 'dīgé ú'dú céré.

21 'Bá rī ku dō ũnjīkānyā 'ongará gí, Múngú ri ĩri áyú tā pīrī 'o sū 'i ní lēé rī tīni, tā ĩri ní 'oó rī āyīkō sē Múngú ní, Múngú ri ĩri áyú ẽzī múké ni pi nga.

22 Lē mí fi tā ũnjī ĩ ní rīí 'oó kēřīnǎ sī rī 'oó ĩndī ku. Lē mí 'o tā pīrī, mí ẽ'yī Múngú ri, mí adri lēngará be, āzini lē mí adri tā be kīri. Lē ĩmi 'okí tā múké 'dī'bée 'bá Úpí Múngú ri zī'ba ẽsī be ule rī pi be trú.

23 Á lē 'yoó mí ní dīj, ā fikí āgátá azakaza vé ni gǎá ku, ā'diātāsīyā āgátá 'dī'bée ũmbā íjī.

24 Lē Úpí Múngú vé átí'ba ā adri ũmbá rú ku, lē ā adri ẽsī be mǎdǎ 'bá rī pi be céré, ā adri 'bá āngū ímbápi ĩndī ni, ā 'bǎ tā 'i ẽsī agá ku.

25 'Bá ĩri ɔwɔ'ba rī pi, lē ẽ ímbá kōpi ú'dúkó be mǎdǎ, ā 'bǎ ẽsī Múngú drīgé, Múngú ā sē rí kōpi ā újákí rí ẽsī tā áda rī nǐzú āní,

26 kōpivé yīkí ri ímú ícá pīrī, āní kōpi ímú ápá fū bǎá ādróko vé rī agásī rá, ā'diātāsīyā ādróko úmbé kōpi tītī rīí ívé tā 'i ní lēé rī ngaá.

3

Ūnjīkānyā 'bá rī pi ní ímú 'oó lókí ũdú vé rī gé rī

1 Tímōtēyō, lē mí nī 'yozú kīnī lókí ũdú vé rī ímú adri tā be ũkpó ũkpó.

2 'Bá ālu ālu ri 'yénǎ ĩ ngúlúpi lē áyu, kōpi ẽsī 'bá āmbúgú mǔfēngǎ drīgé, kōpi ĩ íngúngū, kōpi adri āfú rú, kōpi āngū u'da'da, yīkí 'bá ĩ tī'ba rī pi ẽ tī ku, kōpi sēkí kpá ōwō'dīfō tā múké 'bá rī pi ní 'oó ĩ ní rī sī ku, kōpi ĩnjīkí Múngú ri ku.

3 Kōpi lēkí āngū ku, kōpi trūkí 'bá ũnjīkānyā 'o'ba rī pi ku, kōpi ri átángá ũnjī rú izazú ni pi átá 'bá rī pi rú'ba gá. Kōpi a'bikí ĩ tā sī ku, kōpi adri gbórókó rú, kōpi lēkí tā múké ku.

4 Kōpi ĩ ógūpīi ā ūli 'be, kōpi rōkí tā ku, kōpi adri āfú rú, kōpi lēkí āyīkō nyōókú nōri vé rī ambamba, ndē Múngú ri rá.

5 Kōpi tā 'o sū 'bá Múngú rī nī'ba rá ni pi tīni, ísúzá kōpi gǎkí ũkpō Múngú vé ícōpi kōpi újápi ufuúpi 'bá Múngú vé ni rú rī sī. Lē mí fi 'bá 'dīni 'dī'bée āsámvú gé ku.

6 'Bá 'dī'bée ɔrɔkɔ ri ẽcī 'bá rī pi vé jó tī gé sī, kōpi ri ẽcī ũkú yīkí be mūnyámúnnya rī pi ndǎ, ĩ ũ'bákí rí kōpi ẽ mī. ĩ ícó ũkú 'dīni 'dī'bée ẽ mī ũ'bǎ tā sī mbēlēnǎ, ā'diātāsīyā kōpi ri ũnjīkānyā 'o, kōpi gǎkí ũnjīkānyā kugá sī.

7 Lókí céré sī, ũkú 'dīni 'dī'bée lēkí tā ú'dí ũnīj, 'bo tā áda rī ícó fíi kōpi drīgé ku.

8 'Bá ri'ba mī ũ'bǎ'bée 'dī'bée, kōpi ri lētī ndǎ tā áda Múngú vé

2:19 2:19 Kālāfe 16:5 * 3:8 3:8 Yēnǎ pi Yámberē be: Kōpi újógú Ējēpētō gá ni pi, kōpi ɔwókí tā Mósē vé rī rá, 'bo kōpi ndékí Mósē vé ũkpō kuyé. 'Í lǎ Wūngará 7:11-12; 8:7-19. † 3:8 3:8 Mósē: Yōsēpǎ kā drǎá gí, 'bǎgú Ējēpētō vé rī 'bǎ anjī Īsērélē vé rī pi ẽzī ngaá tūgērī rú caá íli mǔdūrūlū sū (400). Kúru Múngú ní Mósē ri ĩpēzú ímúzá anjī Īsērélē vé rī pi pazú adringará tūgērī rú rī agásī. Múngú sē tāimbī rī Mósē ní, ā lū anjī Īsērélē vé rī pi ní, sēzú ĩ ní tāimbī rī zízú tāimbī Mósē vé ni āní. Tīkí Mósē ri ísú ākūdē íli rī ca élifū ālu mǔdūrūlū sū (1,400), ísú ākūdē tīkí drī Yēsū ri kuyé. 'Í lǎ Wūngará 2-24.

rĩ ọwuzú, sũ Yénā pi Yámbērē be,*
kòpi ní Mósē† ri ọwúú rĩ tịni. 'Bá
'dĩ'béé vé úmĩ ábá gí, ãní kòpivé
ẹ'yìngàrá adri pịrị kuyé.

⁹ 'Bo 'bá ri' 'bá mì ù'bā' 'bá 'dĩ'béé
íókí tã 'dĩri 'oó muzú drĩdrĩ ku.
Ụ'dú ãzi sị, 'bá rĩ pi cére ímụ tã kòpi
ní rii ímbá 'dĩri nị ámá 'yozú kìnĩ, ìri
tã azakaza vé ni, ìri adri sũ tã Yénā
pi ní átá Yámbērē be rĩ tịni.

*Páũlũ kīnī Tīmōtéyō ã nga ẹzi
ũkpō sī*

¹⁰ Tīmōtéyō, tã má ní ímbá rĩ pi
'dĩ, mávé adringàrá, ẹ'yìngàrá mávé
rĩ, lèngàrá mávé rĩ, ẹsị má ní úmbé
ìzāngā nyazú rĩ, tã má ní m̄ rụ' 'bá
adizú rĩ, 'í nị cére gí.

¹¹ Ìzāngā má ní nyaá, ãzini
ọcũngàrá ì ní ma ọcũzú ambamba
má ní ẹsị úmbézú 'dĩri, 'í nị rá.
Ọcũngàrá 'bá rĩ pi ní ma ọcũzú
Ānītīyókā gá, Īkónīyōmū gé, ãzini
Lēsītūrā gá rĩ pi, 'í nị rá. 'Bo Úpí
Múngú ko má ìzā tã 'dĩ'béé agásì
cére.

¹² Ádarú 'bá lēepi tã Kúrísítō Yēsũ
vé rĩ 'duúpì ngaápi rĩ, ì ímụ ìri ọcũ
rá.

¹³ 'Bá tã 'o' 'bá ùnjí rĩ pi, 'bá ùnjó
rú rĩ pi be, kòpi nyo ri 'bá rĩ pi ẹ mì
ù'bā muzú drĩgélé, 'bá rĩ pi ã uruko
kpá kòpi ẹ mì ù'bā ìndĩ.

¹⁴ 'Bo tã má ní ímbá mí ní ẹ'yì gí
'dĩri, lē mì rụ tịtị. Tã 'dĩ'béé tã áda,
ã'diātāsīyā 'í nị 'bá mí ní tã 'dĩri ìsú
ũnī kòpi vúgá rĩ gí.

¹⁵ Í'dókí mì ímbá tã Búkū Múngú
vé uletere rĩ agá rĩ sī ãnjīnā gá 'dāá,
sē 'í nị tã mí ní Kúrísítō Yēsũ ri
ẹ'yìzú ì ní mì pazú rĩ ambamba.

¹⁶ Tã cére ì ní sī Búkū Múngú vé
rĩ agá rĩ íbì ìfūú Múngú tị gélésì.
Ìri múké ãngū ímbázú ãní, ãngū
ìrīnāzú ãní, ãngū útúzú tã 'ozú ãní
pịrị, ãzini ãngū ímbázú tã pịrị 'ozú
ãní.

¹⁷ Tã ìfūúpi Múngú tị gélésì 'dĩri,
ìri 'bá Múngú vé rĩ pi útú tã múké
rĩ pi ãrēvú 'duzú ngazú cére.

4

¹ Múngú endrẹtị gé, ãzini Kúrísítō
Yēsũ úmvúlésì ímụpi 'bá ídri rú rĩ
pi vé tã lịpi, ãzini 'bá ùdrā' 'bá gí rĩ
pi vé tã lịpi, úmvúlésì 'i ì'daápi ívé
mālūngā rúngàrá gá rĩ endrẹtị gé, á
lē mí ní tãimbì sēé 'dini,

² lē mì útú mì tị Múngú vé rĩ ùlūú
lókí múké rĩ agá, ãzini lókí ùnjí rĩ
agá. Lē mì útú 'bá rĩ pi tã 'oó pịrị,
mí ìrīnā kòpi, 'í 'bā ẹsị mādā kòpi
ímbázú ãní.

³ Ā'diātāsīyā lókí ãzi rĩ ímụ 'dĩ' 'dĩ,
'bá rĩ pi yìkí tã ì ní ímbá pịrị rĩ ku.
Kòpi tã ì ẹsị ní lēé rĩ pi 'du nga áyu,
kòpi ì úmú 'bá ãngū ímbá' 'bá rĩ pi ã
gārā gá, kòpi bí 'bā rizú tã kòpi ní
ímbá rĩ yìzú.

⁴ Kòpi gā tã áda rĩ yìgá sī, kòpi bí
'bā rizú tã ẹzi ãkó rĩ pi yìzú áyu.

⁵ 'Bo tã cére agásì, lē mì úmĩ ã adri
pịrị, lē mì úmbé ẹsị ìzāngā nyazú
tã ùkpó ùkpó rĩ pi agásì, mí ùlū tị
Múngú vé rĩ muzú 'bá rĩ pi ní, 'í
nga ẹzi Múngú vé ì ní sēé mí drìgè
rĩ muzú.

⁶ Sā mávé drāzú rĩ ícò gí, sā má ní
mávé ídri sēzú Múngú ní rĩ ícò gí.

⁷ Ā 'dị ẹ'dị Kúrísítō vé rĩ múké, á
nju ọngú rĩ caá ùdū gé gí, má áwí
kuú mávé ẹ'yìngàrá agá ùgōgō.

⁸ Múngú ri má ní kùlā 'bā ma tē
'bū gé 'dāá, tã má ní 'oó pịrị rĩ sī.
Úpí Yēsũ tã lịpi pịrị rĩ, ìri ímụ má ní
kùlā sē ù'dú ìri ní ímvízú ìgōzú vū
drìgè nōgó rĩ gé. Ìri kpá ímụ kùlā sē
'bá lē' 'bá ìrivé ìgōngàrá ùtē' 'bá rĩ pi
ni.

Átángá ùdū Páũlũ ní ẹzi rĩ

⁹ Lē mì ndā lẹtị ímúzú má vúgá
nōlè mbèlè.

¹⁰ Dema ní tã nyọkú nōri vé rĩ lēé
ambamba rĩ sī, ápá má rụ' 'bá gá sī
muzú Tēsālōnikē gá gí. Kūrīsēnīsī
mụ Gālātīyā gá gí, Tītō mụ ívé rĩ
Dālāmātīyā gá.

¹¹ 'Bá má be nōgó rĩ 'yéná Lúkā 'i.
Mí kādō ímụ, mí ìjì má ní Mārākō ri
ímúzú ìndĩ, ẹ ímụ rí m̄ ìzā koó.

¹² Á pē Tūkíkō ri mụ Ẹfēsō gá.

¹³ Mí kãdõ ímù, mí íjì mávé bõngó akoó rùkù má ní kuú Kãpásì vé àngá Tūrówã gá 'dãlé rĩ ímùzú ìndĩ. Mí íjì mávé búkù traátra rĩ pi ímùzú ìndĩ, agaápi rá rĩ, lē mí íjì búkù lã' bú rú rĩ pi.

¹⁴ Àlèkizándã ùndógó úká dīpi rĩ 'o tã ùnjí mâ rù' bá gá ambamba, 'bo Úpí Múngú ri ímù ìrivé tã lì tã ìri ní 'oó má rù' bá gá nōri sī ndō.

¹⁵ Lē mí adri mī be kowu ìrivé tã sī, ã'diātāsīyã ìri ri ú'dúkó múké 'bá ní ùlū rĩ owu ambamba.

¹⁶ Lókí ì ní ma íjizú 'bá tã lì' bá drīdrī rĩ pi ẹndrẹti gé rĩ gé, 'bá ãzi ẹti ma kuyé. 'Bá rĩ pi ãrěvú céré ápákí má rù' bá gá sī rá. Mávé ẹsì agá, á lē ã 'bákí tã 'dīri kōpi rù' bá gá tã ùnjí rú ku.

¹⁷ 'Bo Úpí Yēsū ri má be trú, sē má ní ùkpó, mâ ùlū rí ú'dúkó múké rĩ 'bá adri' bá Yāhūdī rú ku rĩ pi ní, kōpi ã yìkí rí céré. Múngú ípá ma drã sígè sī rá.

¹⁸ Ádarú Úpí Múngú ri ma pa tã ùkpó ùkpó lē' bá ma ísú' bá rĩ pi agásì rá, tã ãzi ícōpi ma ugaápi fingará ìrivé mālūngã 'bù vé rĩ agá ni 'dãáyo. Ẽ íngúkí Múngú ri mụzú 'dáni' dáni. Āmīnã.

Páũlũ sē mōdó

¹⁹ 'Í sē Pīrīsílã pi ní Ákúwílã be mōdó, ãzini 'í sē 'bá Ònēsífórō vé àngá rĩ pi ní céré mōdó.

²⁰ Ẽrēsītō áwí adrií kuú Kōrínītō gá 'dãá'dã. Tōrōfímũ ri drã rú, á ku ìri kú Mīlétō gá 'dãá'dã.

²¹ Mí íngá ímù mbēlē, ísú ãkūdē lókí kílongóro vé rĩ* ícá drī kuyé. Yūbūlúsī pi Pūdénī be, Līnō be, Kālāwūdiyã be, ãzini 'bã ọgūpīi urukọ 'dī'bée be céré, sēkí mí ní mōdó.

²² Úpí Múngú ã adri mí be, ã 'bã ẹsì múké ìmi ní.

* **4:21 4:21** *Lókí kílongóro vé rĩ:* Àngū Ìsērélē vé rĩ gé 'dãá, lókí kílongóro vé rĩ gé, ẹcī tungará ùkpó ùkpó, ã'diātāsīyã yīgó ri 'dī ambamba, sē àngū rĩ igbe igbe.

Kòkòbì Páulũ ní sũ sêe

Títõ ní rĩ

Tã búkũ rĩ vé rĩ ã ũlũngará

Títõ ri Gĩrĩkĩgú, újá 'i ícá Kũrĩsĩtĩyānĩ rú. Páulũ ní ẹ́cĩngará gá, Títõ ko Páulũ ẹ́ ìzā rá, kòpì ríkí ẹ́cì Páulũ be trù lókí Páulũ ní rizú ú'dúkò múké Yèsũ Kúrísítõ vé rĩ ùlũzú rĩ gé. Vùdrĩ ni gé, Páulũ ní mužú Kũrétē gá, mù adrii drĩkoma rú āngũ Kũrétē vé rĩ agá 'dǎá.

Kòkòbì 'dĩri agá, Páulũ lũ Títõ ní kĩnĩ, Títõ ã ùpē 'bá tã 'o'bá pìrì ni pi, kòpì ã kokí 'bá kǎnĩsǎ vé rĩ pi ẹ́ drĩ. Lũ kpá ìri ní lẹ́tì pìrì, ẹ́ ìmbá rí ngúlúmũ āndĩāndí kǎnĩsǎ vé rĩ pi, āgō ākǎ rú rĩ pi, ũkú ākǎ rú rĩ pi, kẹ́rìānji rĩ pi, tǔgẹ́rì rĩ pi be. Ụdũ ni gé, gō ẹ́ndìjì 'yoó Títõ ní kĩnĩ, lẹ́ Kũrĩsĩtĩyānĩ rĩ pi ã adrikí tã be kírì ì ǎsámvú gé sǐ, kòpì ã lẹ́kí ì lẹ́lẹ́, lẹ́ kòpì ã kukí tã kòpì ní rizú ì ndrezú ũnjí rĩ rá, kòpì ã ríkí āgátá gǎá ì ǎsámvú gé sǐ ku, kòpì ã acokí ì ku.

Páulũ sē mōdó Títõ ní

¹ Ma Páulũ 'i, ma ri ẹ́zì nga Múngú ní, Yèsũ Kúrísítõ vé 'bá áyúāyũ ni rú, 'bá Múngú ní ùpēé rĩ pi vé ẹ́'yĩngará ã adri rí ũkpó ũkpó, kòpì ã nĩkí rí tã áda adrizú pìrì Múngú agá rĩ ǎnì.

² Ẹ́'yĩngará, āzini tã áda rĩ sē 'bá rĩ ẹ́sì 'bǎ ìdri 'dǎnì'dǎnì, Múngú ũnjō ākó rĩ ní tã ni ẹ́zìjì ọ́tú ìnógòsì ìsúzú gbi drĩ 'bũ pi vũ be kuyé 'dǎri ã tã ũsũzú.

³ Múngú 'bǎ Paápi rĩ 'i'da ívé ú'dúkò múké 'dĩri sǎ múké ni gé, ã'yĩ ma ívé ú'dúkò múké rĩ ùlũú 'bá rĩ pi ní nĩ, sũ ìri ní ẹ́zìjì má ní rĩ tĩnì.

⁴ Títõ, 'bá ní Yèsũ ri ẹ́'yĩjì mí be gí rĩ sǐ, mí sũ má mvá tĩnì. Ẹ́sì múké, āzini tǎkírì ìngápi Múngú 'bá Ẹ́tẹ́pì vùgá, āzini Kúrísítõ Yèsũ 'bǎ Paápi rĩ vùgá rĩ, ã adri mí be.

Ẹ́zì Títõ ní ngáá Kũrétē gá rĩ

⁵ Títõ, tã má ní mi kuzú kú Kũrétē gá 'dǐlẹ́ rĩ, mí dẹ́ rí ẹ́zì rĩ ẹ́ ìmbítá, āzini mí ùpē rí drĩkoma ũ'bǎá 'bá Yèsũ ri ẹ́'yĩ' 'bá gí rĩ pi drĩgẹ́ kũrú ālu ālu agásì, sũ má ní ẹ́zìjì mí ní rĩ tĩnì.

⁶ Lẹ́ 'bá ì ní ìpēé 'bǎá drĩkoma rú rĩ, ã adri 'bá ì ní rú ni ẹ́dì tã ũnjí sǐ ālunǎni ku ni, ã adri ũkú be ālu, ìrivé anjì ã adrikí 'bá Yèsũ ri ẹ́'yĩ' 'bá gí ni pi, ã zìkí kòpì ã rú tã ũnjí sǐ ku, kòpì ã adrikí drĩ be ũkpó ũkpó ku.

⁷ Drĩkoma ì ní 'bǎá 'bá Yèsũ ri ẹ́'yĩ' 'bá gí rĩ pi drĩgẹ́ rĩ, ìri ri ẹ́zì nga Múngú ní, lẹ́ ã zìkí rú ni tã ũnjí sǐ ku, ã adri 'bá ẹ́zì ã tã lũúpi ọ́jògò sǐ ni ku, 'a ni ã ve tã sǐ mbèlènǎ ku, ã adri 'bá ríipi íwá mvùúpi ìmèrèzú ni ku, ã adri ùmbá rú ku, ã adri 'bá ríipi mì ũ'bǎápi 'ì ìsù rí mǔfèngǎ ǎnì ni ku.

⁸ Ngá múké rĩ, lẹ́ drĩkoma rĩ ã adri 'bá ũmú ẹ́'yìpi ívé āngá 'dǎlẹ́ múké ni, ã adri 'bá tã múké lẹ́epi ni, ã adri 'bá yìkì be múké ni, ã adri 'bá tã 'oópi pìrì ni, ã adri 'bá tã be ule ni, ã adri 'bá 'i a'bíipi tã ũnjí sǐ a'bia'bi ni.

⁹ Lẹ́ ã rú ú'dúkò áda ì ní ìmbá 'ì ní 'dĩri títì, sũ ì ní ìmbá ìri ní rĩ tĩnì, ẹ́ ìmbá rí 'bá urukò ẹ́ ẹ́sì tã áda rĩ sǐ, ìmbángará 'dĩri ã ko rí kòpì ẹ́ ìzā, āzini ã útú rí 'bá ú'dúkò rĩ ọ́wụ' 'bá ọ́wụ' rĩ pi.

¹⁰ Ẹ́'diātāsīyǎ 'bá urukò kárakará anigé, kòpì gũkí ì fũú kú tũngú, kòpì ri tã ìfífì ākó ni pi átá, āzini kòpì ri 'bá rĩ pi ẹ́ mì ũ'bǎ, agaápi rá rĩ, 'bá 'dĩ'bée ri' 'bá 'yo' 'bá, lẹ́ 'bá rĩ ã lị 'ì ágélẹ́ ẹ́ tì, * ẹ́ ìsù rí pangará ǎnì rĩ pi.

¹¹ Lẹ́ mí uga 'bá 'dĩ'bée, kòpì ã újìkí kírì, ã'diātāsīyǎ kòpì ri 'bá jó ǎsámvú gé rĩ pi iza ìmbángará

* **1:10 1:10** *Ágélẹ́ ẹ́ tì lịngára:* Múngú lũ Ābūrámǎ ní kĩnĩ, anjì āgō Ābūrámǎ vé rĩ pi adrikí dō caá ú'dú ǎrō gí, lẹ́ ã úlìkí kòpì ã ágélẹ́ ẹ́ tì rá, lũzú kĩnĩ, kòpì anjì Múngú vé ni. 'Bá rĩ ã'yĩ dō 'ì ágélẹ́ ẹ́ tì sēe lị gí, ìri tǎimbì Mósē vé rĩ 'dụ nga. 'Í lǎ 'dóngára 17:9-14; Ẹ́zì 15:1-5.

gõrõõ ñú kòpì ní rií ímbá 'dĩ'bée sī.
'Bá 'dĩ'bée ri 'bá rĩ pi ē mī ũ'bā 'dĩni,
ĩ ñsúkí rí mũfēngā ānī.

¹² Tã 'dĩri kòpivé nēbĩ ālu 'yo ótú
kĩnĩ, "'Bā 'bá Kūrētē vé rĩ pi, 'bá
ũnjó rú, 'bá ẹsì ũká ũká, 'bá ũvú rú,
'bá ri ngá nya ambamba."

¹³ Tã ĩri ní 'yoó 'dĩri tã áda.
Kúru lē mī átá kòpì ní tã rĩ ũkpó
ũkpó, kòpì ā adrikí rí ũkpó ũkpó ìvé
ẹ'yīngará agá,

¹⁴ āzini kòpì ā 'bākí rí ẹsì rizú
Yāhúdĩ rĩ pi vé ú'dógú'dógú ũnjõ vé
'dĩ'bée yizú ku, āzini kòpì ā 'bākí rí
ẹsì rizú 'bá tã áda rĩ vé tã gā'bá sī rĩ
pi vé tãimbĩ yizú ku.

¹⁵ 'Bá ẹsì be ule rĩ pi, kòpivé tã
ri adri ule. 'Bo 'bá tã 'o'bá pĩri ku,
āzini ẹ'yīngará ākó rĩ pi, kòpì adrikí
ule ku, ā'diātāsīyā kòpivé yīkĩ, āzini
kòpivé tã ũsūngará ábá gí.

¹⁶ 'Bá 'dĩni 'dĩ'bée kíni ĩ nĩkĩ
Múngú ri rá, 'bo tã kòpì ní rií 'oó
rĩ lū uletere 'yozú kíni, kòpì nĩkĩ
Múngú ri kuyé. 'Bá 'dĩni 'dĩ'bée
kòpì ē drĩ ũkpó ũkpó, ícókí tã múké
ni 'oó āluñáni ku, ānī Múngú gā kòpì
sī.

2

*Páũlũ ẹzi Títõ ní kĩnĩ, 'bá rĩ pi ā
adrikí pĩri*

¹ Títõ, lē mī ímbá tã pĩri Múngú vé
rĩ áyu.

² Mí ímbá āgõ āká rú rĩ pi, lē kòpì
ā a'bikí ĩ tã sī a'bia'bi, kòpì ā adrikí
'bá tã 'o'bá pĩri ni pi, 'bá rĩ pi ní ĩnjĩ
ĩnjĩ ni pi. Lē kòpì ā adrikí ũkpó ũkpó
ìvé ẹ'yīngará agá, lē kòpì ā lēkí 'bá
rĩ pi lēlē, āzini kòpì ā adrikí 'bá ẹsì
úmbé'bá ĩzāngā nyangará gá ni pi.

³ Lē mī 'yo kpá ũkú āká rĩ pi ní,
kòpì ā 'okí tã Múngú ní āyīkõ sēepi
ni. Lē kòpì ā adrikí 'bá āngũ 'yo'bá
'yo'yo ni pi ku, kòpì ā adrikí 'bĩ'bĩná
íwá vé ni ku, lē kòpì ē ímbákí 'bá rĩ
pi ní lētĩ adrizú ānī múké ni.

⁴ ĩri sē kòpì ícókí ũkú āgõ je'bá ú'dí
rú rĩ pi ímbá, kòpì ìvé āgõ rĩ pi lēlē,
āzini kòpì ìvé anjĩná rĩ pi lēlē.

⁵ Lē kòpì ē ímbákí ũkú āgõ je'bá
ú'dí rú rĩ pi 'yozú kíni, lē kòpì ā
a'bikí ĩ tã sī a'bia'bi, kòpì ē ẹsì ā
adri uletere, kòpì ā ngakí ẹzi ìvé
'bētĩ āsámvú gé, kòpì ā adrikí ẹsì
be múké, kòpì ē ĩnjĩkí ìvé āgõ rĩ pi
ĩnjĩnjĩ, 'bá āzi ā ọwụ rí ú'dúkó múké
Múngú vé rĩ ku.

⁶ Lē kpá mī ímbá kēriñji rĩ pi,
kòpì ā a'bikí ĩ tã ārēvú sī céré
a'bia'bi.

⁷ Lē mī adri 'bá rĩ pi ní ũ'bĩtã rú,
mī 'o tã múké ni pi áyu. Mí kãdõ rií
kòpì ímbá, lē mī 'o tã áda, āzini lē
mí ímbá tã rĩ múké, 'bá rĩ pi ē ĩnjĩkí
mī ānī ĩnjĩnjĩ.

⁸ Mí dõ ri āngũ ímbá, lē mī ímbá
tã áda rĩ áyu, 'bá āzi ā ọwụ rí tã mí
ní ímbá rĩ ku, 'bá mī ọwụ'bá rĩ pi ē
ñsúkí rí drĩnjá, ā'diātāsīyā tã āzi kòpì
ní ícókí 'yoó 'bá rĩ 'bá ũnjĩ ni 'dãayo.

⁹ Mí ímbá túgērĩ rĩ pi, lē kòpì ā
'dukí tã ìvé ambugu rĩ pi ní lūú ĩ ní
rĩ ngaánga, ā sē rí kòpì ní āyīkõ. Lē
kòpì ā újákí átángá ìvé ambugu rĩ pi
ní drĩ ũkpó sī ku,

¹⁰ āzini lē kòpì ā ũgũkí ìvé ambugu
rĩ pi vé ngá ku, ā lū rí 'yozú kíni kòpì
ri tã 'o pĩri, ĩri sē Múngú 'bá paápi
rĩ vé tã ĩ ní rií ímbá ri, 'bá rĩ pi céré
nga ā'yĩ rá.

Múngú lē 'bá céré ē ñsúkí pangará

¹¹ Múngú i'da ìvé ẹsì múké āngũ
pazú ũnjĩkányā agásĩ rĩ 'bá rĩ pi ní
céré.

¹² Múngú ímbá 'bá, 'bá gākí rí tã
ũnjĩ Múngú ní lēé ku rĩ pi ānī, āzini
'bá gākí rí tã 'bá vū drĩgé rĩ pi ní
lēé rĩ ānī. Múngú lē 'bá a'bikí 'bá
a'bia'bi, āzini lē 'bá 'okí tã múké 'í
ní āyīkõ sēepi ni vū drĩgé nōgõ.

¹³ Lē 'bá 'bākí ẹsì rizú ú'dú
Yēsũ Kúrísitõ adriipi 'bávé Múngú
āmbúgú 'bá Paápi rĩ vé ĩgõngará
đĩngará be põwũpõwũ 'dāri ütēzú.

¹⁴ Yēsũ adi 'i sēé 'dĩ drāá 'bá
drĩ jezú 'bá trūzú 'bávé ũnjĩkányā
agásĩ, ũjĩ 'bá kú uletere, 'bá adrikí
rí 'bá ìvé ni, 'bá 'bākí rí ẹsì céré tã
múké 'ozú ānī.

15 Títõ, lè mí ímbá 'bá rĩ pi ní tã 'dĩ'bée, mí ímbá kòpi è ẹsì, mí átá kòpi ní ùkpó sī, kòpi útúú ãní. Lè mí sē 'bá āzi ā ọwụ mí ku.

3

Lè 'bá rĩ pi ā 'okí tã pìrì

1 Títõ, lè mí lū 'bá Yésù ri ẹ'yĩ 'bá gí rĩ pi ní, kòpi ā 'dúkí tã 'bá ambugu āngū ru 'bá rĩ pi ní 'yoó rĩ ngaanga, kòpi ā útúkí ĩ ríi tã múké 'oó.

2 Lè kòpi ā ríkí ùnjõ úlí 'bá āzi ā rú izazú ku, kòpi ā adríkí 'bá tākírí ìjì 'bá 'bá rĩ pi āsámwú gé ni, kòpi ā adríkí tã be mādā, kòpi ā 'okí 'bá rĩ pi múké.

3 Ọtú 'bá azakaza rú, 'bá drĩ ùnjí. 'Bá ọrukọ'bée ù'bākí 'bá mì, sē 'bá ẹbírì be āmbúgú tã rú 'bá nōri vé rĩ 'dúzú ngazú. 'Bá ri ẹsì 'bá 'bá rĩ pi 'ozú ùnjí, 'bá ā'yā rú, 'bá lèkí 'bá ku 'bá āsámwú gé sī.

4 'Bo 'bávè Múngú 'bá Paápi rĩ kã ívé ẹsì múké, āzini ívé lèngará i'daá,

5 ĩri ní 'bá pazú 'dĩ, pa 'bá, tã pìrì 'bá ní 'oó rĩ sī kuyé, pa 'bá ẹsì ìdríkídri ívé rĩ sī. Múngú ùjì 'bá ùkpõ Índrí Uleterè rĩ vé rĩ sī, sē tìkí 'bá ícá ú'dí gí, āzini sē 'bá ícákí nóni góó múké gí.

6 Múngú ìpè Índrí Uleterè rĩ 'bá drìgè ẹsì be cérè Yésù Kúrísítõ 'bá Paápi rĩ vé tã sī.

7 Ẹsì múké Yésù vé rĩ sī, ā'yĩ 'bá adrí 'bá pìrì Múngú vé ni, sē 'bá ní ẹsì 'bázú ìdri 'dáni'dáni rĩ vé tã ùsùú ãní.

8 Tã má ní lūú mí ní 'dĩri, ĩri tã ẹgbì. Á lè mí ímbá tã 'dĩri 'bá Múngú ri ẹ'yĩ 'bá gí rĩ pi ní, kòpi ā 'bākí rí ẹsì tã múké ni pi 'ozú áyu. Tã 'dĩ'bée ĩri múké, ĩri 'bá cérè è ìzā ko.

9 Títõ, lè mí ri fíi āgátá azakaza vé ĩ ní ríi gāá ẹ'bì ā tã sī rĩ gāá ìndĩ ku, āzini mí ri fíi āgátá ĩ ní ríi gāá tãimbì Yáhúdĩ rĩ pi vé rĩ ā tã sī rĩ gāá ìndĩ ku, ā'diātāsīyā āgátá 'dĩ'bée ẹzì ākó, ko 'bá ìzā ku.

10 'Bá āzi ri dō tã acongárá vé ni ìjì ĩmi āsámwú gé, mí ĩrĩñā ĩri caá wú ĩrĩ, gā dō sī, mí adi ĩri ĩmi drìgè sī.

11 Lè mí nì 'yozú kìnì, 'bá 'dínì 'dĩri adi tã áda rĩ 'í drìgè sī gí, ùnjìkányā ĩrivé rĩ lū uleterè 'yozú kìnì, tã ĩri ní 'oó rĩ ùnjí.

Páulū vé átángá ā ùdũ

12 Á pè dō Ārítémā ri, dōku Tükíkõ ri muú mí wú 'dílè, 'bá 'dĩ'bée ālu ni ca dō mí wúgá 'dílè gí, mí ù'bì ùkpõ sī muú ma ìsú kùrú Nìkòpòlìsì gé 'dāgá, ā'diātāsīyā á lè lókí kílongóro vé rĩ* ā dẹ ma ìsú 'dāgá.

13 Mí ù'bì ùkpõ sī Zénásì tãimbì nìipi ambamba rĩ è ìzā koó, āzini Āpólõ è ìzā koó, mí sē ngá kòpi ní lèè rĩ pi ārèwú cérè, kòpi ā 'dúkí rí muú ìndĩ ẹcì kòpi ní lèè muú rĩ gé 'dāá.

14 Lè 'bávè 'bá rĩ pi ā 'bākí ẹsì rizú tã múké 'ozú, ú'dù ālu ālu, kòpi ā kokí 'bá ngá ākó rĩ pi è ìzā ngá sī, lè kòpi è izakí sá rizú tã ẹzì ākó ni pi 'ozú áyu ku.

15 'Bá 'bá ní adrizú kòpi be trù rĩ pi sèkí cérè ĩmi ní mōdó. 'Í sē kpá 'bá Yésù ri ẹ'yĩ 'bá gí 'bá lè 'bá lèlè rĩ pi ní cérè mōdó. Ẹsì múké Múngú vé rĩ ā adri ĩmi be.

* 3:12 3:12 Lókí kílongóro vé rĩ: Āngū Īsèrèlè vé rĩ gé 'dāá, lókí kílongóro vé rĩ gé, ẹcì tungárá ùkpó ùkpó, ā'diātāsīyā yìgò ri 'dì ambamba, sē āngū rĩ igbe igbe.

Kõkõbì Páulũ ní sǐ sě
Filimónã
ní rĩ
Tã búkũ rĩ vé rĩ ã
ũlũngará

Páulũ sǐ kőkõbì 'dĩri sě Filimónã ní, Filimónã rĩ 'bá Kúrísítõ vé ni, ìri ã'bú be ambamba. Filimónã vé tũgẽrĩ ãzi rú ni Ònèsimũ 'i, nga ápa rá, vudrĩ ni gé, gõ 'i újá ícá 'bá Kúrísítõ vé ni, ko Páulũ ẽ ìzã lókí ìri ní adrizú jó ãngũ ù'yǐzú rĩ agá 'dãá nĩ. Páulũ pẽ Ònèsimũ rĩ muý vulé Filimónã vú 'dãá, sǐ kőkõbì sě Ònèsimũ drigé Filimónã ní ìndĩ. Kőkõbì rĩ agá, Páulũ sǐ 'dĩni, tãimbì Rómã vé rĩ ã ã'yĩ dõ 'yozú kinĩ 'bá rĩ dõ tũgẽrĩ, ápa dõ gĩ ã 'dĩkí ìri drãá rá drããsiyã, lẽ Filimónã ã trũ Ònèsimũ rĩ rá. Páulũ 'yo kpá Filimónã ní kinĩ, lẽ Filimónã ẽ ẽ'yí ívé tũgẽrĩ Ònèsimũ rĩ adrií 'í ní ẽdrìpì rú Kúrísítõ agá.

Páulũ sě Filimónã ní mōdó

¹ Ma Páulũ 'i, 'yĩkí ma ú'dúkõ múké Kúrísítõ Yèsũ vé rĩ ã ùlũngará ã tã sǐ. 'Bá sǐkí kőkõbì nõri 'bá ẽdrìpì Tĩmõtáyõ be. 'Bá ógúpì Filimónã 'bá ní lělé rĩ, 'bá sǐkí kőkõbì 'dĩri sě mí ní,

² ãzini 'bá ómvúpì ãpíyã ní, ãrĩkípõ 'bá ógúpì ẽ'dí 'dìpì 'bá be trũ Yèsũ ã rú sǐ rĩ ní, ãzini 'bá kãnisã vé ì úmú 'bá mívé 'bẽtì ãsãmvú gé rĩ pi ní.

³ Ẹsì múké, ãzini tãkiri Múngú 'bá Ẹtẹpì vé rĩ, ãzini Úpí Yèsũ Kúrísítõ vé rĩ ã adri ìmi be.

Páulũ zì Múngú rì ãzini sě òwõ'dĩfô

⁴ Filimónã, ú'dú céré má kãdõ rii Múngú rĩ zì, ma rĩ ìri ní òwõ'dĩfô sě mí tã sǐ, ma rĩ Múngú rĩ zì mí ní,

⁵ ã'diãtãsiyã á yì kinĩ, mí 'bã mívé ẹsì céré kuú Úpí Yèsũ Kúrísítõ drigé, ãzini mí lẽ 'bá Múngú vé rĩ pi céré lělé.

⁶ Ma rĩ Múngú rĩ zì mí ní, mí ùlũ rĩ tã mí ní Yèsũ rĩ ẽ'yǐzú rĩ 'bá rĩ pi ní, ãzini mí nĩ rĩ tã múké 'bá ní ịsù Kúrísítõ agá rĩ ãní.

⁷ Lẽngará mívé rĩ sě má ní ãyĩkõ ambamba, ímbá má ẹsì gĩ, ã'diãtãsiyã má ẽdrìpì, 'í sě 'bá Múngú vé rĩ pi ẽ ẹsì ndrĩ gĩ.

Páulũ mã Filimónã rì Ònèsimũ vé tã sǐ

⁸ Kúrísítõ agá, má adri dõ ùkpõ be tãimbì sězú Ònèsimũ vé tã sǐ drããsiyã,

⁹ á mã mí ẹsì lẽngará vé rĩ sǐ. Ma Páulũ 'i, ma ãká rú, 'yĩkí ma kú jó ãngũ ù'yǐzú rĩ agá ẹzì má ní ngaá Kúrísítõ Yèsũ vé rĩ ã tã sǐ.

¹⁰ Filimónã, á mã mí drì ìrĩ sǐ mávé mvá Ònèsimũ ã tã sǐ. Ònèsimũ ufu sũ má mvá tĩnì sã má ní adrizú jó ãngũ ù'yǐzú rĩ agá rĩ gé.

¹¹ Ìndúrú Ònèsimũ ìndré mí mì gé 'dãlé ẹzì ãkó, 'bo nóni újá 'i ícá 'bá ní mí be ẹzì be ambamba.

¹² Á lẽ ìri agaá rá, á lẽ ìri pẹé gõó vulé mí vugá 'dĩlé ùzi.

¹³ Á lẽ kòdõ ìri 'bãá adrií má be nõgó, rii má ìzã koó mí vũrã gá má ní rizú adrizú jó ãngũ ù'yǐzú rĩ agá nõgó ú'dúkõ múké rĩ ã ùlũngará ã tã sǐ rĩ gé.

¹⁴ 'Bo á lẽ Ònèsimũ rĩ 'bãá adrií má be nõgó mí tì ãkó ku, lẽ tã ni ẽ íngá mí ẹsì agá.

¹⁵ Sã ãzi sǐ, Múngú sě Ònèsimũ rĩ ápa mí rú 'bá gá sǐ sãná be mãdã, mí ẽ'yí rĩ ìri gõó adrií mí be muzú nyonyo.

¹⁶ 'Bo lẽ mí 'bã Ònèsimũ rĩ adrií 'yẹná kuú tũgẽrĩ rú ku, ìri 'bá ní ẽdrìpì Kúrísítõ agá, ndě adringará tũgẽrĩ rú rĩ rá. Á lẽ ìri ambamba, 'bo lẽ mí lẽ ìri ma ní ìri lěé rĩ agaá rá. Ìri 'bá áda, ãzini ìri 'bá Úpí Yèsũ rĩ ẽ'yǐpì gĩ ní.

¹⁷ Mí ã'yĩ dõ rá 'yozú kinĩ, ma mí ógúpì ẹzì ngaápi Kúrísítõ agá ní, mí ẽ'yí ìri sũ mí ní té kòdõ lěé ma ẽ'yí rĩ tĩnì.

18 'O dõ mi ùnjí rá, dõku 'dụ dõ ngá ãzi mívé ní rá, 'í ku tã ní má drígé, ma ùfê mí ní rá.

19 Ma Páulũ 'i, á sĩ tã 'dĩri mâ drĩ sĩ nĩ. Õnésĩmũ ùgũ dõ ngá mívé ní rá, ma ùfê gõ mí ní rá, Yèsũ sê mí ní ídri 'dání'dání rĩ gí, ã'diãtãsiyã ú'dúkọ múké má ní ùlũú mí ní rĩ sĩ.

20 Má édrípì, mi riípi Úpí ã pámvú ùbĩípi rĩ, lē mí 'bã ési múké mâ ìzã kozú Õnésĩmũ vé tã sĩ, ãzini lē mí ímbá mâ ési adrizú ãní édrípì rú Kúrísítõ agá.

21 Á nĩ rá, tã má ní sĩ sêé mí ní rĩ, mi tã ní 'dụ nga má ní zĩ rĩ ndē rá.

22 Tã rĩ ãzi 'dĩ, lē mí údé má ní jó má ní mụzú lazú ní, ma mụ 'dĩ, ã'diãtãsiyã má ùsũ Múngú ri ícõ ìmivé zingára yì rá, ìri sê 'bã gõ mvi ca ìmi vúgá 'dĩlé mbêlẽná nōgó rá.

Páulũ vé átángá ã ùdũ

23 Ēpãfúrã ì ní 'yĩ kuú má be trũ Kúrísítõ Yèsũ vé tã sĩ rĩ sê mí ní mōdó.

24 Ázini 'bá 'bá ní rií ẹzì ngaá kọpi be trũ, Mārākõ pi Ārĩsītārúkõ be, Dema be, Lúkã sĩ, kọpi sêkí mí ní mōdó.

25 Ẹsì múké Úpí Yèsũ Kúrísítõ vé rĩ ã adri ìmi be.

**Kòkòbì ì ní sǐ sěé 'bá
Ēbérē
vé rǐ pi ní rǐ
Tǎ búkū rǐ vé rǐ ā
ũlũngará**

Búkū Ēbérē* vé rǐ, 'bá sǐpi rǐ nǐkí kuyé, 'bo nǐkí áamá uletere kǐnǐ, 'bá búkū rǐ sǐpi rǐ, ìri drǐkoma āzi Kūrīsītīyǎnǐ rǐ pi drǐgé, ìri ũkpō be 'bá kǎnisā vé rǐ pi āsámvú gé, lókí Páulū ní kòkòbì rǐ pi sǐzú sězú 'bá kǎnisā vé rǐ pi ní rǐ gé. Sǐkí kòkòbì 'dǐri sěé Yāhūdǐ urukọ éśí újá'bá Kūrīsītīyǎnǐ rú rǐ pi ní. 'Bá kòkòbì sǐpi rǐ lē kọpi ā tukí pá tǐtǐ ìvé ẹ'yǐngará agá, ā'diātāsīyā Yāhūdǐ urukọ ũ'bǐkí kōdō kọpi, kọpi ā kúkí ìvé ẹ'yǐngará ì ní Yēsū rǐ ẹ'yǐzú rǐ rá.

Kòkòbì 'dǐri lū āmbūgū Yēsū vé rǐ Kūrīsītīyǎnǐ rǐ pi ní céré. Lū kǐnǐ, ìri Mvǎ Múngú vé ni, ìrivé ũkpō ndē mǎlǎyíkǎ Yāhūdǐ rǐ pi ní ẹ'yǐ rǐ rá. Ìrivé āmbūgū ndē nẹbǐ Búkū Múngú vé Ũndǐ Ọkọ rǐ ruzú rǐ agá rǐ pi vé rǐ rá, ndē Mósē tǎimbǐ sěepi Yāhūdǐ rǐ pi ní rǐ vé rǐ rá. 'Bá tǎ sǐpi rǐ lū kpá kǐnǐ, Yēsū ndē atala Yāhūdǐ rǐ pi vé rǐ pi āmbūgū sǐ rá, ā'diātāsīyā 'o ũnjǐkǎnyā kuyé, adi ìvé rǐ'bá sěé drǎá rọbọṅọ rú, 'bá céré pi vé ũnjǐkǎnyā ā tǎ sǐ sá rǐ pi agásǐ céré.

'Bá kòkòbì sǐpi rǐ lū Yāhūdǐ rǐ pi vé ẹ'bǐ ā tǎ, kọpivé ú'dógú'dógú rǐ pi Búkū Múngú vé Ũndǐ Ọkọ rǐ ruzú rǐ agá. Kọpi ní éśí 'bǎá Múngú drǐgé rǐ sǐ, sē Múngú adri kọpi sǐ āyǐkō sǐ. Lū Kūrīsītīyǎnǐ rǐ pi ní kǐnǐ, lē kọpi ā rikí éśí 'bǎá muzú Múngú drǐgé, lē kọpi ā āvǐkí tǎ Yēsū ní 'oó āzini ìmbá 'dǐri sǐ ku.

Yēsū ri āmbúgú mǎlǎyíkǎ rǐ pi drǐgé céré

¹ Ọtú ìnógósí nẹbǐ rǐ pi rikí tǎ Múngú ní ì'daá ì ní urobí agá, āzini ìri ní ì'daá ì ní ìndrǐlǐkí agá rǐ ũlūú 'bá ẹ'bǐpǐ ní.

² 'Bo ũdǔ ni gé, ú'dú nǒ'bée agá, Múngú ìpē 'ì Mvọpǐ ri ìmú ú'dúkọ ìvé rǐ ũlūú 'bá ní nǐ. Múngú áyú 'ì Mvọpǐ ri 'bǔ pi gbizú vǔ be. Ú'dú ālu Múngú ri ìmú ngá rǐ pi ārěvú sē céré drǐ ni gé.

³ Mvǎ Múngú vé 'dǐri, ì ìmú ìri ìngú, sǐ ì ní Ẹtẹpǐ Múngú ri ìngú rǐ tǐni. Mvǎ rǐ vé dǐngará, ìri dǐ sǐ Ẹtẹpǐ vé rǐ tǐni. Ìri átá ũkpō be, ìri ngá rǐ pi sē ri ẹzǐ nga muzú múké nǐ. Mvǎ rǐ kǎ 'bávé ũnjǐkǎnyā ũjǐ gǐ, nga muú úrí Múngú ẹ drǐ ẹndẹpǐ gélésǐla.

⁴ Múngú 'bǎ ìvé Mvǎ adrií mǎlǎyíkǎ rǐ pi drǐgé 'bá āmbúgú rú. Rú Múngú ní 'daá ìri ní rǐ, ndē rú Múngú ní 'daá mǎlǎyíkǎ rǐ pi ní rǐ rá.

⁵ Ā'diātāsīyā Múngú 'yo nyo mǎlǎyíkǎ rǐ pi ní,

“Mi Mvǎ mǎvé ni,
āndrǐ sǐ ma adri mí Ẹtẹpǐ” 'dǐni rá?

Dōku 'yo,

“Ma adri ìrivé Ẹtẹpǐ,
ìri adri mǎ Mvǎ” 'dǐni rá?

⁶ Múngú kǎ ìvé Mvǎ tǎ be agaápi rá 'dǐri ìpěé ìmúzá vǔ drǐgé nǒó, ìri ní 'yozú kǐnǐ,

lē ìvé mǎlǎyíkǎ rǐ pi céré ẹ ìnjǐkí ìri ìnjǐnjǐ.†

⁷ Múngú kǎdō ríí átá ìvé mǎlǎyíkǎ rǐ pi ā tǎ sǐ, ìri 'yo 'dǐni,

“Ma mǎlǎyíkǎ rǐ pi sē unga ũlí rú,
ma mǎvé átí'bá rǐ pi újá dǐ ácí rú.”

⁸ 'Bo átá Mvọpǐ vé tǎ 'dǐni kǐnǐ,

“Mi Múngú 'ì, mi ìmú mǎlǔngǎ rǐ rú tǎ be pǐrǐ.

Mi mǎlǔngǎ rǐ rú muzú nyonyo.

* : Ēbérē: Rú Ēbérē 'dǐri ìri rú āzi Yāhūdǐ rǐ pi vé rǐ, ā'diātāsīyā kọpi ri átá Ēbérē tǐ sǐ. **1:5 1:5** Sǎwǔmǎ 2:7 **1:5 1:5** 2 Sǎmǔélē 7:14; 1 Kōrónikōl 17:13 **1:6 1:6** Dětōrōnómē 32:43 † **1:6 1:6** Ìnjǐ: Múngú kǐnǐ mǎlǎyíkǎ rǐ pi ẹ ìnjǐkí ìvé Mvǎ Úpí ìvé ni rú, sǐ kọpi ní 'ì ìnjǐ ìvé Múngú rú rǐ tǐni. **1:7 1:7** Sǎwǔmǎ 104:4 **1:9 1:9** Sǎwǔmǎ 45:6-7

9 Mí lē tā 'oó p̄r̄j, mí gā tā ũnjí s̄i,
 kúru ma mívé Múngú, má ìp̄ē
 mi 'bāá āmbúgú mívé ũndĩ r̄i
 pi dr̄jégé, m̄i adri rí āyīkō s̄i.”

10 Múngú gō kpá 'yoó Mvóp̄i ní k̄n̄i,
 “Úp̄i, í'dóngárá gá 'dāá,
 mí gbi 'bū pi vū be n̄i.

11 'Bū pi vū be, k̄p̄i ímú d̄e rá, 'bo
 mi ímú adri mužú 'dáni'dáni.
 K̄p̄i ímú d̄e s̄i bōngó ní d̄ē r̄i
 t̄j̄n̄i.

12 Mi ímú k̄p̄i tra s̄i ĩ ní bōngó
 akoóko r̄j̄k̄ũ r̄i traá r̄i t̄j̄n̄i,
 mi ímú k̄p̄i új̄á s̄i ĩ ní bōngó
 új̄á r̄i t̄j̄n̄i.

'Bo mi áwí adri ídri rú
 āzini mi adri mužú 'dáni'dáni.”

13 Múngú 'yo 'î Mvóp̄i ní k̄n̄i,
 “Mí úr̄i m̄a dr̄i ̄nd̄ép̄i gé, vūr̄ā
 má ní mālūngā ruzú r̄i gé
 c̄imgbá á 'bā dō mívé ari'ba r̄i pi
 mí pálé gá gí ká.”

'Bo 'yo mālāyīkā āzi ní 'd̄ini kuyé.

14 Mālāyīkā r̄i pi índri, ìp̄ēk̄i k̄p̄i
 ímú 'bá ĩ ní l̄ē paá r̄i pi ā tā mbaá,
 k̄p̄i ē ̄s̄j̄k̄i rí ídri 'dáni'dáni r̄i ān̄i
 b̄ēn̄i.

2

Lē 'bā gākí tā Múngú vé r̄i ku

1 Kúru lē 'bā 'bākí ̄s̄j̄ céré rizú tā
 'bá ní ȳj̄ r̄i 'd̄uzú ngazú, ā'diātās̄iyā
 ú'dúkó tā áda vé 'bá ní ȳj̄ 'd̄iri, ā āv̄i
 rí 'bā ̄s̄j̄ agás̄i ku.

2 Ú'dúkó mālāyīkā r̄i pi ní íj̄i ũlūú
 'bá ̄b̄ip̄j̄i dr̄i dr̄i 'dā'bée ní r̄i tā áda.
 'Bá tā 'd̄iri gā'bá s̄i r̄i pi, Múngú ri
 ímú k̄p̄i ĩr̄j̄n̄ā l̄et̄i p̄r̄j̄ s̄i.

3 'Bá 'd̄ukí dō tā pangárá vé ĩ ní
 ũlūú 'bá ní 'd̄iri ngaá kuyé, ĩ 'bā
 ĩr̄j̄n̄ā rá. Úp̄i Ȳs̄ũ ũlū pangárá 'd̄iri
 vé tā dr̄i dr̄i n̄i. 'Bá ú'dúkó 'd̄iri ȳj̄'bá
 r̄i pi ũlūkí tā ĩri ní átá r̄i 'bá ní rá.

4 Múngú i'da ívé ú'dúkó lūzú k̄n̄i
 ú'dúkó r̄i tā áda r̄i, tā āyāzú āyāyā ni
 pi s̄i, tā ũ'dū be túngú túngú ni pi s̄i,
 tā b̄il̄ēm̄i rú ni pi s̄i, āzini awa f̄ēf̄ē

Índri Uletere r̄i vé r̄i 'bá 'í ní ũp̄ēē r̄i
 pi ní, k̄p̄i ā ngakí rí ̄z̄j̄ r̄i ān̄i.

5 Vū ú'dí Múngú ní ímú gbií, 'bá
 ní r̄ií tā ni átá, 'bá r̄i pi ní ímú
 adrií 'a ni gé r̄i, úmvúl̄és̄i Múngú 'bā
 mālāyīkā r̄i pi adrií 'bá r̄i pi dr̄j̄égé
 ambugu rú ku.

6 'Bá āzi s̄i Búkū Múngú vé r̄i agá
 k̄n̄i,

“Múngú, ngá mí ní 'bá áda vé tā
 'd̄uzú 'bāzú āmbúgú r̄i ā'di?

Dōku mi ri 'bá mvá vé tā mba
 'd̄ini ās̄i?

7 Ándúrú 'í 'd̄u ĩrivé tā 'bāá
 mādāngā,

mālāyīkā r̄i pi nd̄ēk̄i ĩri tā s̄i rá,
 'bo n̄oni mí s̄e íngúkí ĩri gí.

8 Mí s̄e ĩri ní ũkp̄o adrizú
 āmbúgú ngá r̄i pi dr̄j̄égé céré.”

Múngú 'bā ngá r̄i pi ār̄evú céré ĩri
 ā pálé gá. 'Bo 'bá ndrekí dr̄i ĩrivé
 āmbūgū adrizú ngá r̄i pi dr̄j̄égé céré
 r̄i kuyé.

9 'Bo 'bá ndrekí Ȳs̄ũ vé tā rá, 'bākí
 ĩri adrií lók̄j̄á be mādā mālāyīkā r̄i
 pi ā pálé gá, 'bo n̄oni mí s̄e íngúkí ĩri
 gí, ĩri ní ĩzāngā nyaá ívé dr̄angárá
 gá r̄i s̄i. ̄s̄j̄ múké Múngú vé r̄i s̄i, s̄e
 Ȳs̄ũ ri dr̄āá 'bá céré pi vé tā s̄i.

10 Múngú gbi ngá r̄i pi ār̄evú céré
 n̄i, ngá r̄i pi ār̄evú céré gbikí ũkp̄o
 Múngú vé r̄i s̄i, Múngú 'o tā múké
 ĩri ní Ȳs̄ũ tā be múké r̄i s̄ezú ĩzāngā
 nyazú, Ȳs̄ũ ē íj̄i rí anji kárakarā 'î
 v̄ud̄r̄j̄ ũb̄i'bá r̄i pi pangárá ̄s̄j̄, āzini
 íngúngárá Múngú vé r̄i āl̄ē.

11 Ȳs̄ũ pi 'bá ĩri ní új̄á ícá p̄r̄j̄ gí r̄i pi
 be, k̄p̄i n̄oni anji Múngú vé ni. ĩri
 ní k̄p̄i új̄á ícá p̄r̄j̄ r̄i s̄i, ĩri ní adrizú
 dr̄j̄nj̄á ākó k̄p̄i z̄j̄zú 'í ̄dr̄j̄p̄j̄i āzini
 'í ̄mv̄úp̄j̄i ān̄i.

12 Ȳs̄ũ ní 'yozú Múngú ní k̄n̄i,
 “'Bá m̄a pámvú ũb̄i'bá r̄i pi úmúkí
 dō ĩ mi ĩnj̄ngárá gá,
 ma úngó ngo m̄i rú íngúzú ān̄i
 k̄p̄i āsámvú gé.”

13 Ȳs̄ũ gō kpá 'yoó k̄n̄i,
 “Ma ̄s̄j̄ 'bā Múngú dr̄j̄égé.”
 Gō kpá ̄nd̄j̄i 'yoó d̄j̄i k̄n̄i,

“Bá nõgó anji Múngú ní sěé má ní rĩ pi be.”

14 'Bá ní adrií rú 'bá be, āzini āri be rĩ sī, sē ĩ ní Yēsũ ri tizú 'bá áda rú āní, Īrivé drāngará ē iza rí ādróko* adriipi ũkpõ drā vé rĩ be rĩ vé ũkpõ 'dīisĩ rá.

15 Īrivé drāngará oyū nóni 'bá adri' 'bá tũgērĩ rú rĩ pi gí, 'du ũrĩ drāngará vé rĩ kōpi ē ẹsĩ agásĩ gí.

16 Yēsũ ímú mālāyikā rĩ pi ē ĩzā koó kuyé, ímú úyú Ābūrámā† vé rĩ pi ē ĩzā koó.

17 Yēsũ ní ímú 'bá rĩ pi ē ĩzā koó rĩ sī, sězú ĩ ní ĩri tizú 'bá áda rú 'dĩ, ĩri adri ẹsĩ be ĩdríkídri, āzini ĩri adri átálágú āmbúgú‡ rú ri ẹsĩ 'bā ẹzĩ ngazú Múngú ní, ĩri 'i adi sē drā rōbōṅṅó rú, Múngú ā trũ rí 'bá rĩ pi ĩvé ũnjikānyā agásĩ bēnĩ.

18 Ādróko ní Yēsũ ri ũ'bīĩ rĩ sī, Yēsũ nya ĩzāngā rá, Yēsũ ri ícó 'bá ādróko ní ũ'bīĩ rĩ pi ē ĩzā ko rá.

3

Yēsũ ndē Mósē ri āmbūgū sī rá

1 ĩmi má ọgūpīĩ Yēsũ ri ẹ'yī' 'bá gí, Múngú ní ũpěé ímú adrií 'bá ívé ni rú 'dĩ' 'bée, lē ĩmi 'bāki ẹsĩ Yēsũ Múngú ní ĩpěé 'bá ní tā ni áyú 'yoó kīnĩ, ĩri 'bá áyúāyũ ni, āzini átálágú āmbúgú rĩ drĩgé.

2 Yēsũ nga ẹzĩ Múngú ní sěé 'i drĩgé rĩ ẹsĩ ālu sī, sũ Mósē* ní ẹzĩ ngāá 'bá Múngú vé rĩ pi āsámvú gé ẹsĩ ālu sī rĩ tĩnĩ.

3 Múngú 'du Yēsũ vé tā 'bāá āmbúgú, ĩnjĩ ĩri Mósē ri agaá rá, sũ

ĩ ní 'bá jó sīpi rĩ íngú jó ĩri ní sī rĩ nděé rĩ tĩnĩ.

4 Jó rĩ pi ārěvú céré, 'bá ri sī nĩ, 'bo Múngú údé ngá rĩ pi ārěvú céré nĩ.

5 Mósē 'bā ẹsĩ rizú ẹzĩ ngazú Jó Múngú vé rĩ agá átí' 'bá rú, ri tā ímúpi 'i ngaápi drĩdrĩ 'dĩlé rĩ ũlũú 'bá rĩ pi ní.

6 'Bo Kúrísítõ ri Mvā rú, 'bā ẹsĩ ẹzĩ ngazú jó Múngú vé rĩ agá 'bá āmbúgú rú. 'Bá jó Múngú vé ni, 'bá tukí dō pá tĩtĩ, āzini 'bá 'bāki dō ẹsĩ tā drĩdrĩ 'dĩlé rĩ drĩgé rá, 'bā adri 'bá Múngú vé ni.

Múngú átá átángá ũkpó ũkpó 'bá 'i gā' 'bá sī rĩ pi drĩgé

7 Īndrĩ Uleterer rĩ ní 'yozú kīnĩ, “Āndrũ ĩmi yĩkí dō ụ'dụkọ Múngú vé rĩ,

8 lē ĩmi 'bāki ẹsĩ tete, sũ ĩmi ẹ'bípīĩ ní ẹsĩ tete 'bāá ma gāzú āngū ā'wí cínyáfā rú rĩ agá 'dālé rĩ tĩnĩ ku.

9 ĩmi ẹ'bípīĩ rikí ma ideé, āzini rikí má ẹsĩ ũ'bīĩ, kōpi ndrekí tā āyāzú āyāyā má ní 'oó kōpi ní ílĩ pũkũ sũ agá 'dĩri rá.

10 Āní sē má 'a ve úyú lókí 'dāri vé rĩ pi ní rá.

Á 'yo kōpi ní, má kīnĩ, 'Kōpi gāki mávé tā yĩgá sī, āzini kōpi nĩkí tā má ní 'oó rĩ kuyé.'

11 Mā 'a ní veé gí rĩ sī, má ní ũyō sōzú, má kīnĩ, 'Kōpi ícókí fíi vūrā mávé uvuzú rĩ agá ku.' ”

* **2:14 2:14** *Ādróko*: Ādróko vé rú Sātānā 'i, ĩri āmbúgú ĩndrĩ ũnjĩ rĩ pi drĩgé, gā tā Múngú vé ri 'dugá ngagá sī 'bũ gé 'dālé. Múngú ídró ādróko ri ĩndrĩ ũnjĩ rĩ pi be 'bũ gé 'dāásĩ nĩ. 'Í lā 'dangará 12:7-9. † **2:16 2:16** *Ābūrámā*: Múngú zĩ Ābūrámā ri kīnĩ, ā ku ívé 'bá 'bētĩ āsámvú gé rĩ pi, ā ku ívé āngū, ā 'de mujĩ āngū āzi ú'dí ni gé. Ābūrámā ri ẹ'bípī Yāhūdĩ rĩ pi vé rĩ, tĩkí ĩri ílĩ élifũ ālu mūdũrũlũ ārō (1,800) gé, ịsũ tĩkí drĩ Yēsũ ri kuyé. 'Í lā 'dóngará 12-25. ‡ **2:17 2:17** *Átálágú āmbúgú rĩ*: Átálágú āmbúgú rĩ ndē atala rĩ pi céré, ā'diātāsīyā ĩri 'yéná fi Jó Múngú vé rĩ agá Vūrā Uleterer rĩ agá 'dāá nĩ, ĩri fi vú ālu ílĩ ālu agá. ĩri ārí rōbōṅṅó vé rĩ jĩ ũnjikānyā ũjizú. 'Í lā Lẹvītíkā 16; Ēbéré 9. * **3:2 3:2** *Mósē*: Yōsépā kā drāá gí, 'bāgú Ẹjēpētō vé rĩ 'bā anji Īsērélē vé rĩ pi ẹzĩ ngāá tũgērĩ rú caá ílĩ mūdũrũlũ sũ (400). Kúru Múngú ní Mósē ri ĩpězú ímúzú anji Īsērélē vé rĩ pi pazú adringará tũgērĩ rú rĩ agásĩ. Múngú sē tāimbĩ rĩ Mósē ní, ā lū anji Īsērélē vé rĩ pi ní, sězú ĩ ní tāimbĩ rĩ zizú tāimbĩ Mósē vé ni āní. Tĩkí Mósē ri ịsũ ākūdē ílĩ rĩ ca élifũ ālu mūdũrũlũ sũ (1,400), ịsũ ākūdē tĩkí drĩ Yēsũ ri kuyé. 'Í lā Wũngará 2-24. **3:11 3:11** *Sāwúmā* 95:7-11

12 Má ẹdrípíjì má ọm̀vúpíjì, ìmi ndrekí múké! Ǻ adrikí ẹsì be ùnjí ẹ'yìngará Ǻkó Múngú adriipi ídri rú rí gǺzú sī ku.

13 'Bo ụ'dụ́ cére, lē ìmi rikí ìmì ẹsì ímbá ìmi Ǻsámvú gé sī, sǻ cére sī, lē ìmi ímbákí ìmì ẹsì, 'bá Ǻzi Ǻ fi rí ùnjìkǻnyǻ mì ù'bǻápi rí agá Múngú rí gǺzú ku.

14 'Bá ùtēkí dō tā rí m̀zú pìrì, Ǻzini 'bá tukí dō pá títì ẹsì 'bǻzú Múngú drìgé cìmgbá cazú ụdụ́ gé, sù 'bá ní 'bǻá drìdrì rí tìjì, 'bá ímù adri 'bá Kúrísítò vé nì.

15 Sù ì ní 'yoó drìdrì rí tìjì, "Ǻndrũ, ìmi yìkí dō ụ'dụ́kọ́ Múngú vé rí, lē ìmi 'bǻkí ẹsì tete, sù ìmi ẹ'bípíjì ní ẹsì tete 'bǻá ma gǺzú rí tìjì ku."

16 'Bá tā rí yì'bá rá, gō'bá tā Múngú vé rí ọwụ'bá rá rí Ǻ'di pì? Adri 'bá Mósē ní íjì ìfũú Ǻngũ Ẹjẹpétò vé rí agásí rí pì kuyé?

17 Múngú ẹ ẹsì ve ílì p̀kù sù Ǻ'di pì ní? Ẹsì nì ve nyo 'bá ùnjìkǻnyǻ 'o'bá, ùdrǻ'bá Ǻngũ Ǻ'wí cínýáfǻ rú rí agá rí pì ní kuyé?

18 Múngú sō ùyō Ǻ'di pì ní 'yozú kìnì, kọpì ícókí fí m̀m̀ú uvuú ívé vūrǻ uvuzú rí gé ku? Adri 'bá ìrivé tǻímbì nō'bá gí rí pì kuyé?

19 'Bá nìkí Ǻmá rá 'yozú kìnì, kọpì ní tā Múngú vé rí ẹ'yìjì kuyé rí sī, sēzú Múngú ní kọpì Ǻ'yízú fizú vūrǻ ívé rizú uvuzú rí gé kuyé Ǻnì.

4

Múngú rí ívé 'bá rí pì Ǻ'yì m̀ uvungará gá rá

1 Nóni Múngú ẹzì 'bá ní kìnì, 'bá ícókí fi m̀m̀ uvu vūrǻ ívé rizú uvuzú rí agá rá. Kúru lē 'bá ndrekí múké,

'bá Ǻzi ìmi Ǻsámvú gé 'dìgé, Ǻ api rí uvungará 'dìri sī ku.

2 'Bá yìkí ụ'dụ́kọ́ múké ì ní ùlũú 'bá ní rí rá, sù ọtù 'bá Ìsērélē vé rí pì ní ụ'dụ́kọ́ múké rí yìjì rá rí tìjì. 'Bo ụ'dụ́kọ́ kọpì ní yìjì 'dìri ìndré kọpì m̀ilé gá ẹzì Ǻkó, Ǻ'diǺtǻsìyǻ kọpì ní ẹ'yìjì kuyé rí sī, kọpì gǻkí tā Múngú vé rí sī.

3 Nóni 'bá Yēsũ rí ẹ'yì'bá gí nō'bée, 'bá fi m̀m̀ uvu vūrǻ Múngú vé rizú uvuzú rí agá rá. Múngú átá 'bá 'i gǻ'bá sī rí pì vé tā kìnì,

"Mǻ 'a ní veé gí rí sī, má ní ùyō sōzú, má kìnì, 'Kọpì ícókí fí vūrǻ mávé uvuzú rí agá ku,"

átá Múngú Ǻ údé dō uvungará rí vé tā ìri ní 'bù pì gbizú vù be rí gé 'dǻá.

4 Búkũ Múngú vé rí lũ tā ụ'dụ́ ẹzìrì vé rí 'dìni kìnì, "Kúru ụ'dụ́ ẹzìrì gé, Múngú ní uvuzú."

5 Múngú ẹndì tā 'í ní átá drìdrì 'dǻri dǻjì kìnì, "Kọpì ícókí fí vūrǻ mávé uvuzú rí agá ku."

6 'Bá ọrụkọ'bée ícókí fi m̀m̀ uvu vūrǻ Múngú vé rizú uvuzú rí agá rá, 'bo 'bá ụ'dụ́kọ́ múké rí yì'bá drìdrì rá rí pì, kọpì fikí m̀m̀ú uvuú vūrǻ Múngú vé rizú uvuzú rí agá kuyé, Ǻ'diǺtǻsìyǻ kọpì gǻkí ụ'dụ́kọ́ múké Múngú vé ì ní ùlũú rí yìgá sī.

7 Múngú gō ụ'dụ́ Ǻzi ìpēe dǻjì 'bá rí pì ní fizú m̀zú uvuzú ívé vūrǻ uvuzú rí gé, ụ'dụ́ 'dìri Ǻndrũ rí. Gō ílì 'dụú Ǻco, Múngú gō átá 'bǻgú Dǻwúđì* ní sù 'í ní átá drìdrì rí tìjì kìnì,

"Ǻndrũ sī, ìmi yìkí dō ụ'dụ́kọ́ Múngú vé rí,

lē ìmi 'bǻkí ẹsì tete ku."

8 Yósũwǻ† Ǻ sē té dō kọpì ní uvungará rá, Múngú ícókí té gōó uvungará drìdrì 'dìlé rí vé tā 'yoó dǻjì ku.

3:15 3:15 Sǻwùmǻ 95:7-8 4:3 4:3 Sǻwùmǻ 95:11 4:4 4:4 Í'dóngará 2:2 4:5 4:5 Sǻwùmǻ 95:11 * 4:7 4:7 Dǻwúđì: Múngú ìpē Dǻwúđì rí adri 'bǻgú Ìsērélē rí pì vé nì, ẹzì kìnì, 'bǻgú ụ'dì rí ímù ìfũ ìrivé úyú agá, ìri mǻlũngǻ rí rù m̀zú 'dǻnì'dǻnì, 'bǻgú rí Yēsũ Kúrísítò 'i. 'Í lǻ Sǻwùmǻ 132:11-12. Tìkí Dǻwúđì rí ìsù Ǻkùdē ílì rí ca élfũ ǻlu (1,000) gí, ílì 'dǻri gé, ìsù tìkí drì Yēsũ Kúrísítò rí kuyé. 'Í lǻ 1 Sǻmüelē 16-30; 2 Sǻmüelē 1-24; 1 'Bǻgú 1-2. 4:7 4:7 Sǻwùmǻ 95:7-8 † 4:8 4:8 Yósũwǻ: Mósē kǻ drǻá gí, Múngú ìpē Yósũwǻ rí 'bá rí pì ẹ drì kóo m̀zú Ǻngũ Kǻnǻnǻ vé rí gé. 'Í lǻ Wùngará 17-24; Yósũwǻ 1-24.

9 'Bo ụ'dụ āzi drī anigé vúlé 'dī'dī 'bá Múngú vé rī pi ní ímúzú uvuzú ni, sū Múngú ní uvuú ụ'dụ ézīrī[‡] gé rī tịni.

10 'Bá fiípi muúpi uvuúpi vūrā Múngú ní rizú uvuzú rī agá rī, ĩri kpá mu uvu ézī 'í ní ngaá rī ā vúdrī gé, sū Múngú ní uvuú ívé ézī ngaá rī ā vúdrī gé rī tịni.

11 Lē 'bā ũ'bīkí ũkpō sī fií muú vūrā Múngú ní údé uvungará vé rī gé 'dāá. 'Bo 'bá gākí dō tā Múngú vé rī sī sū 'bá Īsērelē vé rī pi ní gāá rī tịni, 'bá ícókí fií muú vūrā uvungará vé rī gé 'dāá ku.

12 Ā'diātāsīyā tị Múngú vé rī, ĩri ídri rú, ĩri ũkpō be. Ci sū ílí ciípi cici rī tịni, ĩri fi 'bā ésí agá, āzini 'bávé índrī agá, ĩri úfí 'bā fā agásī, āzini úsō 'bā fā agá rī agásī, ĩri tā 'bá ní rii ũsūú 'bá ésí agá rī pi i'da céré āmvé.

13 Tā āzi ĩ ní ícó ũzūú Múngú sī bā ni 'dāáyo. Ngá ārēvú céré i'da 'i kú Múngú ẹndrẹtị gé āmvé. 'Bā ímú pá tu tā 'bá ní 'oó rī ũlū Múngú ẹndrẹtị gé 'bā tị sī.

Yēsū ri átálágú āmbúgú

14 Kúru Yēsū Múngú Mvọpị ní adrii 'bávé átálágú āmbúgú, ĩri ní fií muú adrii Ẹtẹpị Múngú vúgá 'bū gé 'dālé rī sī, lē 'bā tukí pá títị 'bávé ẹ'yīngará agá.

15 Yēsū 'bávé Átálágú āmbúgú 'dīri nī 'bávé ũkpō ākō rá, ĩrivé ésí nō 'bávé ũnjīkānyā ā tā sī rá. Ụ'bīkí ĩri lẹtị be āndiāndí, sū ĩ ní 'bā ũ'bīi rī tịni, 'bo 'o ũnjīkānyā kuyé.

16 Lē 'bā 'okí ũrī sī ku fizú muzú Úpí Múngú ésí be múké rī vé vūrā mālūngā ruzú rī gé 'dāá, āní ā 'bā rí ésí ĩdríkídri āzini ésí múké, sā 'bá ní ĩzākoma lēzú rī gé.

'bá rī pi āsámvú gé, ĩri ézī nga 'bá rī pi āsámvú gé, ri tā 'bá rī pi vé rī ũlū Múngú ní. Ẹzī ĩrivé rī rizú rōbōṅṅō zāzú, āzini rizú ngá 'bá rī pi ní sēé rī 'dụzú sēzú Múngú ní, ũnjīkānyā kōpivé rī ũjīzú.

2 'Bá adrii pi átálágú āmbúgú rú rī, ĩri ésí 'bā mādā rizú 'bá tā nī 'bá ámá 'bá ku, ĩ ní kōpi ē mī ũ'bāá fií ũnjīkānyā 'oó rī pi ē ĩzā kozú, ā'diātāsīyā ĩri ũkpō ākó, ĩri 'bá ũnjīkānyā 'oópi ĩndī ni.

3 Tā 'dīri sē ĩri ní rizú rōbōṅṅō zāzú ívé ũnjīkānyā ũjīzú, āzini 'bá rī pi vé ũnjīkānyā ũjīzú āní 'dī.

4 'Bá āzi ícó 'i ĩpēé adrii átálágú āmbúgú ni rú ē ĩnjīkí rí 'i āní 'dīni ku, Múngú ri ĩri zị ézī rī gé nī, sū Múngú ní Ārónā ri zị rī tịni.

5 Kúrísítō íngú 'i 'yozú kīnī 'i átálágú āmbúgú 'dīni kuyé. Múngú 'yo ĩri ní kīnī,

“Mi Mvá má vé ni,
āndrū sī ma mí Ẹtẹpị.”

6 Múngú gō 'yoó dīi kīnī,

“Mi adrii átálágú rú muzú nyonyo,
sū Mēlēkīzēdēkē* ní adrii
átálágú rú rī tịni.”

7 Yēsū ní adringará gá nyōókú drīgé nōgó rī gé, mā Múngú ri, ngo Múngú ẹndrẹtị gé ĩzāngā ĩzāngā rú, Múngú ā pa rí 'i drā agásī bēnī. Múngú yị ĩrivé zīngará rá, ĩri ní 'i 'bāá vūgá Múngú ẹndrẹtị gé, ĩri ĩnjī rī sī.

8 Yēsū ā adrii dō Mvá Múngú vé ni drāāāsīyā, ĩzāngā ĩri ní nyaá rī agá, 'dụ tā Múngú vé rī ngaá céré rá.

9 ĩzāngā Yēsū ní nyaá rī agá, Múngú mīlé gá 'dāá, Yēsū ri átálágú āmbúgú múké ni, ĩri 'bá céré ĩrivé tā 'dụ 'bá nga 'bá rī pi pa ĩvé ũnjīkānyā agásī muzú 'dāni 'dāni.

10 Múngú ĩpē ĩri ímú adrii átálágú āmbúgú sū Mēlēkīzēdēkē tịni.

5

1 Átálágú āmbúgú rī, ĩ ĩri ĩpē ívé

Ā 'dekí ũnjīkānyā agá ku

‡ 4:9 4:9 Múngú uvu ụ'dụ ézīrī gé: Múngú gbi ngá rī pi ārēvú céré 'dụ caá ụ'dụ áziyá, ụ'dụ ézīrī ni gé, ĩri ní kúru uvuzú. 'Í lā Í'dóngará 2:2. 5:5 5:5 Sāwúmā 2:7 * 5:6 5:6 Mēlēkīzēdēkē: Mēlēkīzēdēkē ri 'bāgú Sālēmū vé ni, sē tākíri Ābūrāmā ní nī. 'Í lā Í'dóngará 14:18-20; Ēbéré 7:1-17. 5:6 5:6 Sāwúmā 110:4

11 Tã kárakarã anigé 'bá ní kōdō lēé ũlūú ĩmi ní, 'bo tã rĩ vé ũlūngará mbamba, ícò fií ĩmi drĩgέ ku.

12 Īmivé ẹ'yīngará agá, ĩmi úlá fi drĩ kuyé, ĩmi té kōdō ĩmi ọgūpīi ímbá tã Múngú vé rĩ sī nĩ. 'Bo ĩmi lēkí ẹ ímbákí ĩmi ní tã Múngú vé rĩ sū 'bá riipi Múngú vé tã í'dópi ụnīipi ú'dí rú rĩ tīni, ĩmi índrékí sū ũdénjá ĩ ní tīi ú'dí rú riipi bā ndrúupi áyu, ínyá ũkpó ũkpó ni nyaápi ku rĩ tīni.

13 'Bá riipi bā ndrúupi ndrundu rĩ índré sū ũdénjá tīni, nī tã pīri rĩ áamá be ku.

14 'Bá mba'bá ícò'bá gí rĩ pi ri ínyá ũkpó ũkpó rĩ nya nĩ, ǎ'diātāsīyā kōpi nīkí tã múké pi ǎsámvú acoó tã ũnjí be gí.

6

1 Lē 'bā áwíkí adrii sū 'bá riipi í'dópi tã Kúrísítō vé rĩ ụnīipi ú'dí rú rĩ tīni ku, lē 'bā adrikí sū 'bá mbaápi ícòpi gí rĩ tīni. Lē 'bā rikí 'yéná rií ĩmi ímbá ẹsị újángará ũnjīkányā 'bá jīipi fiipi drā agá rĩ vé tã sī, ǎzini tã Múngú ri ẹ'yīzú rĩ vé tã sī dīi ku.

2 Lē 'bā rikí ĩmi ímbá bātízīmū vé tã sī, drī tīngará vé tã sī, 'bá ũdrā'bá gí rĩ pi vé íngángará gōzú ídri rú rĩ vé tã sī, ǎzini tã Múngú ní ímú līi 'bá rĩ pi drĩgέ mụzú 'dáni'dáni rĩ vé tã sī dīi ku.

3 Múngú ǎ'yī dō rá, 'bā ĩmi ní tã uruko'bée ímbá mụzú rá.

4 'Bá ĩ ní tã Múngú vé rĩ ũlūú kōpi ní gí, ǎzini Índrí Uleteré rĩ ní kōpi ású gí rĩ pi, í'dékí dō ĩvé ẹ'yīngará agásí gí, 'bá ǎzi gō kōpi íjī ẹsị újá dīi ku.

5 Ụ'dúkó múké Múngú vé rĩ, kōpi ísúkí ũnyī ni rá, kōpi nīkí ũkpō Múngú vé úmvúlésí ímúzú tã 'ozú drīdrī 'dīlé rĩ áamá rá.

6 'Bá 'dini 'dī'bée kúkí dō gārā gá gí, 'bá ǎzi gō kōpi íjī ẹsị újá dīi ku. Tã kōpi ní rií 'oó 'dīri, ĩri adri sū kōpi ní rií Múngú vé Mvā gbāá gōo pẹti alambaku sígέ dīi rĩ tīni, kōpi ri drīnjá sē ĩri ní 'bá rĩ pi ẹndrẹti gé.

7 Nyōókú yīgó ní rií 'dīi drī ni gé ǎnyāngā ní kazú ǎní kaka rĩ, nyōókú 'dīri, ĩri nyōókú múké 'bá ọmvú 'aápi rĩ ní. Nyōókú 'dini 'dīri, Múngú 'bā tākiri drī ni gé gí.

8 Nyōókú ũcékúcé ní duú amuú 'a ni gé rĩ, ĩri ẹzī ǎkó, Múngú ri ĩri tri rá, ụdū ni, ĩri zā ve ǎcí sī 'dīisí rá.

9 'Bá ẹdrīpīi 'bá ọmvúpīi 'bá ní lēlé rĩ pi, 'bá lēkí lūú ĩmi ní 'dini, 'bá nīkí áamá múké 'yozú kīnī, ĩmi ri tã 'bá rĩ pi ní 'oó pangará ísúzú ǎní rĩ 'o.

10 Múngú ri tã lī pīri, tã ĩmi ní rizú 'bá Múngú vé rĩ pi ẹ ĩzā kozú, ǎzini rizú kōpi ẹ ĩzā kozú mụzú dīi dīi 'dīri, ĩri lū kīnī, ĩmi ri ĩmivé lēngará i'da Múngú ẹndrẹti gé, tã ni ǎvī Múngú agásí ku.

11 Tã ǎmbúgú 'bá ní lēé rĩ, lē ĩmivé ẹsị lēngará vé 'dīri ǎ mụ drīdrī cīngbá cazú ụdū gé, ĩmi ísúkí rí ngá múké Múngú ní ũyō ni sōo lēé sēé ĩmi ní ẹsị 'bāzú rĩ bēsīnī.

12 'Bá lēkí ĩmi ǎ adrikí ũvú rú ku. 'Bá lēkí ĩmi 'okí tã rĩ sū 'bá ẹ'yī'bá gí adri'bá ẹsị be mādā úmvúlésí ímú'bá tã Múngú ní ẹzīi rĩ ísú'bá rĩ pi ní 'oó rĩ tīni.

Tã Múngú ní ẹzīi rĩ

13 Múngú kǎ tã rĩ ẹzīi ǎbūrāmā ní, 'bá ǎzi ǎmbúgú Múngú ní ícò ũyō sōo ĩri ǎ rú sī ni ní adrii 'dāayo rĩ sī, Múngú ní ũyō rĩ sōzú ǎbūrāmā ní 'í rú sī ũgōgōlé rú 'dī.

14 Kīnī, "Ma mí ní tākiri sē, mi ímú tī ízú ambamba."

15 Kúru ǎbūrāmā tē ẹsị mādā sī, ísú ngá Múngú ní ũyō ni sōo lēé sēé 'í ní rĩ rá.

16 'Bá rĩ pi kádō rií ũyō sōo ũndī ruzú, kōpi ri 'bá ǎmbúgú ĩ ndēepi rá ni ǎ rú ẹdī ũyō rĩ sōzú. ũyō kōpi ní sōo rĩ, kōpi nōkí ku, 'bá ǎzi gō ǎgátá 'bāá ǎní ku.

17 Múngú lē tã 'í ní ẹzīi rĩ i'daá 'bá ímú'bá tã rĩ ísú'bá rĩ pi ní uleteré kīnī, 'í ícò tã 'í ní ẹzīi rĩ nōo ku. Kúru sō ũyō tã 'í ní ẹzīi rĩ 'duzú ngazú.

18 Múngú sō ūyō, āzini ezi tā, ícókí tā ĩrī 'dī'bée újá ku, ā'diātāsīyā Múngú úlí ūnjō ku. Nóni 'bā ápá'bée 'bā zū'bée Múngú ā pálé gá gí nō'bée, lē 'bā 'bākí ẹsị rizú tā Múngú ní ezi lēe 'oó 'bá ní rī ūtēzú, tā Múngú ní ezi rī pi, kōpi 'bā ẹsị ímbá ambamba.

19 Ẹsị 'bāngará Múngú drígé rī, ĩri sē 'bā pá tu títí, sū ĩ ní áló ipaá títí rī tịni. Ẹsị 'bá ní 'bāá rī, ĩri 'bā jì fi mužú bōngó ĩ ní Jó Múngú vé rī ā 'a ẹlízú rī* agásí Vūrā Uleteretere Múngú ní rizú adrízú rī agá agálésí 'dāá.

20 Yēsū fi mužú adrií Vūrā Uleteretere rī agá 'dāá 'bā tā sī drīdrī gí. ĩri nóni átálágú āmbúgú mužú nyonyo, sū Mēlēkīzēdékē tịni.

7

Átálágú Mēlēkīzēdékē vé tā

1 Mēlēkīzēdékē 'dīri, ĩri 'bāgú Sālēmū vé ni, āzini ĩri átálágú Múngú āmbúgú 'bá drígé céré rī vé ni. Mēlēkīzēdékē pi ịsúkí ĩ Ābūrámā be létí gé, ịsú ākūdē Ābūrámā íbí ímú ẹ'dí ĩri ní 'dijí 'bāgú rī pi ndēzú rī gélésíla, Mēlēkīzēdékē kā Ābūrámā ri ịsú, sē ĩri ní tākíri.

2 Kúru ngá Ābūrámā ní ẹrị ẹ'dí gélésí rī pi, ngá mužrị agá, í'dú ālu ni sēe Mēlēkīzēdékē ní. Rú Mēlēkīzēdékē rī vé ífífí "Bāgú tā pịrị vé ni," āzini 'bāgú Sālēmū vé ni, ífífí ni "Bāgú tākíri vé ni."

3 ĩri ẹtẹpị ākó ẹndrẹpị ākó, ĩri úyú ākó, ú'dú ĩ ní ĩri tizú, āzini ĩri ní drāzú rī, 'bā āzi nị kuyé, adri sū Múngú Mvọpị tịni. ĩri áwí adri ku átálágú rú nyonyo.

4 ĩ ndrekí drī Mēlēkīzēdékē vé āmbúgú ká! 'Bá ĩsērélē vé rī pi vé ẹ'bipị Ābūrámā í'dú ngá 'í ní ẹrị ẹ'dí gé 'dāá rī pi, ngá mužrị agá, í'dú ālu ni sēe ĩri ní.

5 Tāimbị Mósē vé rī lē atala* úyú Lévī vé rī agá rī pi ā sokí ngá ịvé ẹdrípị ĩsērélē vé rī pi drígé sī. Kōpi ā adrikí dō céré úyú Ābūrámā vé ni drāāāsīyā, kōpivé ngá mužrị agá, lē kōpi ē í'dúkí ālu ni sēe.†

6 'Bo Mēlēkīzēdékē ā adri dō úyú Lévī rī pi vé ni ku drāāāsīyā, Ābūrámā vé ngá mužrị agá, í'dú ālu ni sēe Mēlēkīzēdékē ní. Mēlēkīzēdékē sē tākíri Ābūrámā Múngú ní tā ezi ĩri ní rī ní.

7 'Bá tākíri sēepi rī, ĩri āmbúgú ūkpō be, ndē 'bá tākíri ịsúpí rī rá, 'bá rī pi ārēvú céré nịkí tā 'dīri rá.

8 Atala ri'bá ngá mužrị agá, ālu ni u'du'bá rī pi, kōpi 'bá ūdrā'bá ūdrādrā ni pi, 'bo Mēlēkīzēdékē ndē kōpi āmbúgú sī rá, ā'diātāsīyā lūkí 'bá ní kīnī, ĩri adri mužú nyonyo.

9 Úyú Lévī vé rī pi ri ngá ịkūnā 'bá rī pi drígé sī, ngá kōpi ní ịkūnā rī, ngá mužrị agá, 'bá rī pi ālu ni í'dú sē. Ābūrámā kā ngá ālu mužrị agá í'dú sēe Mēlēkīzēdékē ní, adri sū úyú Lévī vé ịfū'bá úyú Ābūrámā vé rī agá rī pi ní ngá ālu mužrị agá í'dú sēe Mēlēkīzēdékē ní rī tịni,

10 ā'diātāsīyā Mēlēkīzēdékē pi ní ĩ ịsúzú Ābūrámā be rī gé, ịsú ākūdē tịkí drī Lévī ri kuyé, ímúkí ĩri tị vúlé vúlé rú ịfūú Ābūrámā vé úyú agá.

Yēsū adri sū Mēlēkīzēdékē tịni

11 Tāimbị Mósē vé rī 'yo kīnī, 'bá atala rú rī pi ịfū súrú Lévī‡ vé rī agá. 'Bo atala rī pi té dō sē 'bá rī pi vé

* **6:19 6:19** Bōngó ĩ ní Jó Múngú vé rī ā 'a ẹlízú rī: Bōngó 'dīri ẹlịkí Vūrā Uleteretere rī pi āsámví Vūrā Uleteretere rī be rī ānī. Átálágú āmbúgú rī 'yéná aga fi bōngó rī agásí Vūrā Uleteretere rī agá 'dāá nī, ā'diātāsīyā Múngú ri adri Vūrā Uleteretere dīpi pōwūpōwū rī agá 'dāá. † **7:1 7:1** Í'dóngará 14:17-20

* **7:5 7:5** Atala rī pi: 'Bá ĩsērélē vé rī pi āsámví gé, 'yéná átálágú ri rōbōnō zā Jó Múngú vé rī agá 'dāá nī. Atala rī pi ri ịfū úyú Lévī vé rī agá. † **7:5 7:5** Ngá mužrị agá, ĩmi ri ālu ni í'dú sē: Tāimbị Mósē vé rī 'yo kīnī, lē 'bá ĩsērélē vé rī pi ē í'dúkí ngá mužrị agá, ālu ni sēe Múngú ní. † **7:11 7:11** Lévī: Atala ĩsērélē rī pi vé rī ārēvú céré íbíkí ịfūú úyú Lévī vé rī agá.

ũnjĩkãnyã ri de rá, ícókí té átálágú
ãzi sũ Mēlēkizēdékē tĩni ni lēé dījĩ ku,
átálágú Ārónã vé úyú agá rĩ ca té gí.

12 Tã ĩ ní rizú átálágú ĩpēzú rĩ
újákí dō gí, lē ã újákí kpá tãĩmbĩ rĩ
rá.

13 'Bá 'bá ní riĩ tã ni átá 'dĩri, ĩri
'bávė Úpí 'i. Súrú ĩ ní Úpí ri tizú
rĩ agá, 'bá ãzi drĩ ĩfũúpi ẹzĩ ngaápi
átálágú rú vũrã rōbōṅṅō zāzú rĩS gė
ni 'dãáyo.

14 'Bá ãlu ãlu nĩ ámá rá 'yozú kɪnĩ,
Úpí íbĩ ĩfũú sũrú Yúdã vé rĩ agá.
Mósē 'yo 'i tĩ sĩ 'yozú kɪnĩ, átálágú
ãzi ri íbĩ ĩfũ sũrú 'dãri agá 'dĩni
kuyé.

15 Átálágú ãzi ĩfũ dō Mēlēkizēdékē
tĩni, 'bá nĩkĩ rá 'yozú kɪnĩ, tã Múngú
ní rizú atala rĩ pi ũpēzú rĩ újã 'i gí.

16 Átálágú 'dĩri ĩpēkĩ ĩri sũrú ĩrivé
rĩ ã tã sĩ kuyé, 'bo ĩpēkĩ Átálágú
'dĩri, ã'diātāsīyã ĩri ímũ adri mužú
nyonyo.

17 Búkũ Múngú vé rĩ 'yo 'dĩni kɪnĩ,
“Mi adri átálágú rú mužú nyonyo,
sũ Mēlēkizēdékē ní adrii
átálágú rú rĩ tĩni.”

18 Tãĩmbĩ ũku rĩ 'dukĩ 'bãã jēlé gá
gí, ã'diātāsīyã ícá nóni kú ũkpō ãkó,
ãzini ẹzĩ ãkó,

19 ã'diātāsīyã tãĩmbĩ Mósē vé rĩ
ícó sēé 'bá rĩ adrii ũnjĩkãnyã ãkó nĩ
ku. 'Bo nóni 'Bá múké rĩ ícá gí, 'bã
ri ẹsĩ 'bã drĩ ni gé, ĩri sē 'bá 'bã útrú
ãní ĩnyĩnã Múngú vúgá.

20 Múngú sō ũyō 'Bá múké 'dĩri
ĩpēzú átálágú rú nĩ, 'bo atala uruko
ĩ ní ũpēé rĩ pi Múngú sō ũyō nĩ nĩ
kuyé.

21 'Bo Múngú 'bã Yēsũ ri adrii
átálágú rú ũyō ĩri ní sōó rĩ sĩ, sō ũyō
rĩ 'dĩni kɪnĩ,

“Úpí Múngú sō ũyō rĩ gí,

ícó 'i úmĩ újã ku,

'Mi adri átálágú rú mužú nyonyo.' ”

22 Tã Múngú ní ẹzĩ, ĩri ni ũyō ni sōó
rĩ, sē nóni Yēsũ ĩjĩ ũndĩ múké agaápi
rá ni, sō ũyō ũkpó ũkpó kɪnĩ, ã ũtėkĩ
ũndĩ rĩ vé tã ũtētē.

23 Atala kárakarã ngakĩ ẹzĩ mužú
drĩdrĩ kuyé, ã'diātāsīyã kōpi ũdrãkĩ
úyé.

24 'Bo Yēsũ ri áwĩ adri mužú ny-
onyo. Kúru ĩri áwĩ adri mužú átálá
rú nyonyo.

25 Kúru 'bá ímũ 'bã Múngú vúgá
Yēsũ ã tã sĩ rĩ pi, Yēsũ ri kōpi pa ívé
ũnjĩkãnyã agásĩ nyonyo, ã'diātāsīyã
ĩri nĩjĩ ri Múngú ri mã kōpivé tã sĩ
nĩ.

26 Yēsũ ri átálágú ãmbúgú riipi
ngá 'bá ní lēé rĩ sēepi 'bá ní rĩ,
ĩri uletere, ĩri ũnjĩkãnyã ãkó, gũkĩ
ĩri kú túngú 'bã ũnjĩkãnyã be rĩ pi
ãsámvú gé sĩ. Múngú jĩ ĩri mužú
adrii vũrã ívé ĩnjĩ ĩnjĩ 'bũ gé 'dãá
rĩ gé.

27 Yēsũ vé rōbōṅṅō adri sũ rōbōṅṅō
atala ambugu rĩ pi ní riĩ zãá ú'dú ãlu
ãlu rĩ tĩni ku. Kōpi ri ídó rōbōṅṅō rĩ
zã ívé ũnjĩkãnyã ũjĩzú drĩdrĩ. Vúdrĩ
ni gé, kōpi kúru rōbōṅṅō 'bã rĩ pi vé
ũnjĩkãnyã ũjĩzú rĩ zã ndō. 'Bo Yēsũ
sē 'i drãã rōbōṅṅō rú vú ãlu 'bã rĩ pi
ní céré.

28 Tãĩmbĩ Mósē vé rĩ lũ kɪnĩ, 'bã rĩ
ã 'o dō ũnjĩkãnyã ĩndĩ drããsīyã, ĩ
ícó ĩri ĩpē 'bã átálágú ãmbúgú ni rú
rá. 'Bo Múngú sē tãĩmbĩ rĩ drĩdrĩ,
vúdrĩ ni gé, ĩri ní ũyō sōzú 'i Mvōpĩ
ri ĩpēzú. Múngú ĩpē ívé Mvã adrii
átálágú ãmbúgú rú tã be pĩrĩ mužú
nyonyo.

8

*Kúrísítō ri átálágú ãmbúgú ũndĩ
ú'dĩ rĩ vé rĩ*

1 Tã ã pá ãmbúgú rĩ, ĩri 'dĩ, 'bávė
átálágú ãmbúgú rĩ mu úri vũrã ĩnjĩ
ĩnjĩ rĩ gé 'bũ gé 'dãá Múngú vé drĩ
ėndėpĩ gé.

§ 7:13 7:13 *Vũrã rōbōṅṅō zãzú rĩ:* Vũrã rōbōṅṅō zãzú ni anigé Jó Múngú vé rĩ ã bóró gá 'dãá, átálágú
rĩ ri rōbōṅṅō zã ãní Múngú ní 'bã rĩ pi trũzú ívé ũnjĩkãnyã agásĩ. Vũrã ẹjĩngũrú zãzú ni anigé Vũrã
Uletere rĩ gé Jó Múngú vé rĩ agá 'dãá, átálágú rĩ ri ẹjĩngũrú zã ãní Múngú ní ũ'bũtĩnã sĩ, ãzini
ũndrėnã sĩ sã Múngú ri zizú rĩ gé. 7:17 7:17 Sãwũmã 110:4 7:21 7:21 Sãwũmã 110:4

2 'Bākí ìri ẹ̀zì ngaa átálágú àmbúgú rú Gākū Múngú vé rĩ agá. Gākū 'dĩri, ìri Jó áda, Úpí Múngú sị nĩ, adri 'yozú kìnĩ, 'bá áda sị nĩ kuyé.

3 Atala ambugu rĩ pi ãrěvú céré, kòpivé ẹ̀zì rizú fěfě 'duzú sězú Múngú ní, àzini rizú rọ̀bọ̀nọ̀ zázú. Lě átálágú àmbúgú Yésù ã sě kpá ngá àzi Múngú ní rọ̀bọ̀nọ̀ rú ìndĩ.

4 Yésù ã adri té dō nyọ̀ọ̀kú drìgẹ̀ nōgó anigé, ícọ̀ té adrii átálágú rú ku, ã'diātāsīyā atala uruko ọtú ìnọ̀gọ̀sì anigé kọ̀pi ri rọ̀bọ̀nọ̀ zā sù tǎimbì Mósè vé rĩ ní 'yoó rĩ tìni.

5 'Bo gākū Múngú vé* kọ̀pi ní rizú ẹ̀zì ngazú 'a ni gé vū drìgẹ̀ nōgó rĩ, i'da ìndrìkìndrì Jó Múngú vé 'bù gé 'dāá rĩ. Mósè ká i'dó Gākū Múngú vé rĩ sị, Múngú átá ìri ní tǎ ni ùkpó ùkpó kìnĩ, "Lě mĩ údé ngá rĩ pi ãrěvú céré sù má ní i'daá mí ní ìrā Sínáyī vé rĩ drìgẹ̀ 'dāá rĩ tìni."

6 'Bo Múngú ìpě Yésù ri nĩ, ẹ̀zì ìri ní ngaa rĩ ndě ẹ̀zì atala ùkú 'dǎ'bée ní ngaa rĩ rá, ã'diātāsīyā ùndĩ ìri ní rụyú 'bá àsámvú ícízú Múngú be rĩ, ìri múké, ndě ùndĩ ọtú ùkú 'dǎri rá.

7 Ùndĩ Múngú ní rụyú drìdrì 'dǎri ã adri té dō múké, Múngú ícọ̀ té gōó ùndĩ àzi rụyú dǐi ku.

8 'Bo Múngú ndre tǎ 'bá rĩ pi ní 'oó rĩ adri múké ku, ìri ní 'yozú kìnĩ,

"Sá àzi ri ímú 'dǐi'dǐ,
ma ímú ùndĩ ú'dí rụ
'bá Ìsērélě vé rĩ pi be,
àzini 'bá Yúdǎ vé rĩ pi be.

9 Ùndĩ má ní lěé rụyú 'dĩri adri sù ùndĩ

má ní ọtú rụyú kọ̀pi é'bípìi,
má ní kọ̀pi ẹ̀ drì rụyú
kọ̀pi ùjì ìfùú àngū Ējěpétō vé rĩ
agásì rĩ tìni ku,

* **8:5 8:5** *Gākū Múngú vé rĩ:* Múngú ẹ̀zì Mósè ní kìnĩ, Mósè ã sị Gākū àngū ã'wí cínýáfá rú rĩ agá 'dāá, ã 'bākí rì tǎimbì Múngú vé rĩ 'a ni gé 'dāá, 'bá rĩ pi ã rìkì u'dụyú mụzú vūrā rĩ pi gé sī. Sōlōmónā sị Jó Múngú vé rĩ Yērūsālémā gá 'dāá, ícókí u'dụyú ku. Atala rĩ pi ri rọ̀bọ̀nọ̀ zā Múngú ní vūrā ìrì 'dǐ'bée agásì. 'Í lā Ẹ̀zì 7:44-45. **8:5 8:5** Wụngará 25:40 **8:12 8:12** Yērēmíyā 31:31-34

* **9:1 9:1** *Jó Múngú vé rĩ:* Jó Múngú vé rĩ 'yẹ́ǎ ãlukúta Yērūsālémā gá 'dāá. Atala rĩ pi 'yẹ́ǎ ri rọ̀bọ̀nọ̀ zā Jó rĩ agá 'dāá nĩ, sù tǎimbì Mósè vé rĩ ní 'yoó rĩ tìni. Múngú ri dǐ vūrā Uleteretere rĩ gé, Jó Múngú vé rĩ agá 'dāá.

ã'diātāsīyā kọ̀pi 'dukí ùndĩ má ní rụyú rĩ vé tǎ ngaa kuyé,
má adi kọ̀pi má drìgẹ̀ sī gí,
ma Úpí 'i, á 'yo tǎ 'dĩri nĩ.

10 Ma Úpí 'i, á 'yo nĩ,
ùndĩ má ní lěé rụyú 'bá Ìsērélě vé rĩ pi be rĩ, ìri 'dĩni.

Lókí 'dǎri ã vùdrì gé,
ma ímú mávé tǎimbì sě fi kọ̀pi ã úmĩ gé,

àzini ma ímú mávé tǎimbì sī kọ̀pi ẹ̀ ẹ̀sì agá.

Ma ímú adri Múngú kọ̀pivé ni,
kọ̀pi ímú adri 'bá mávé ni.

11 'Bá àzi gō 'bá 'í gārā gá rĩ ímbá ku,
dōku 'bá àzi gō 'í ẹ̀drìpì ri ímbá 'yozú kìnĩ, 'Mí nǐ Úpí Múngú rì 'dĩni ku,

ã'diātāsīyā kọ̀pi céré ímú ma nǐ rá,
í'dózú 'bá ì ní ndreé kuú ẹ̀zì ãkó rĩ pi vúgá cǐmgbá cazú 'bá ambugu rĩ pi vú.

12 Ma kọ̀pi trū ìvé ùnjìkǎnyā agásì rá,
á gō kọ̀pivé ùnjìkǎnyā ã tǎ 'bāá áwí mǎ ẹ̀sì agá ku."

13 Ùndĩ ú'dí Múngú ní ríi tǎ ni átá 'dĩri lū 'yozú kìnĩ, ùndĩ ọtú 'í ní rụyú drìdrì 'dǎri nga nóni ẹ̀zì ku, ẹ̀sì mǎdǎ, ìri ímú adri 'dāáyo.

9

Gākū Múngú vé ì ní rizú ìri ìnjìzú vū drìgẹ̀ nōgó rĩ

1 Ùndĩ drìdrì Múngú ní rụyú 'bá Ìsērélě vé rĩ pi be rĩ gé, ùtì tǎimbì kọ̀pi ní rizú 'í ìnjìzú ní, àzini kọ̀pi ã adrikí Gākū Múngú* ri ìnjìzú ni be vū drìgẹ̀ nōgó.

2 Sìkí Gākū Múngú vé rĩ, ẹ̀lìkí 'a ni ìrì. Gākū rĩ ã 'a tì gélésì rĩ, ìri Vūrā Uleteretere ni, 'bākí aya ì ní údé ãcì ù'yüzú sị ni gé sī ni kú 'a ni gé 'dāá, àzini 'bākí mísá, 'bākí pánga ì

ní sēé Múngú ní rī kú mísá rī drīgé 'dāá.

³ Jó rī vé 'a āzi agalésīla ī ní 'a ní ẹlī bōngó sī cí rī, īri Vūrā Uleteretere ni.

⁴ Vūrā Uleteretere rī agá 'dāá, 'bāki ngá ī ní údé dábū sī rizú ẹjīngūrú zāzú ni, āzini 'bāki kpá sōndúkū ūndī vé rī, njōki rú'ba ni dábū sī. Sōndúkū ūndī vé rī agá 'dāá, ū'bāki ngá ā ọsūkā caá na, ngá ī ní ū'bāá rī pi, ūdrī ī ní gbií dábū sī ī ní rizú mánā† 'bāzú rī, Ārónā vé túré rú'ba be rūrūpi kú ībībī rú rī, āzini irā kpọlọ'bụ ī ní tāimbị mụdrī ūndī ruzú rī sī rú'ba ni gé rī.

⁵ Údéki ındrīlīkī īrī mālāyīkā vé ni, kọpi ásúki sōndúkū rī rāpā ī ụpelé'bi ā ndúgé, kọpivé ụpelé'bi ē ındrīkíndrī ọzụ sōndúkū rizú ūndī ruzú rī ē drī, vūrā 'dīri átálágú āmbúgú rī ní rizú ārí uyazú 'bá rī pi vé ūnjīkānyā ūjīzú rī, 'bo ícókí tā rī vé ífífí ūlūú mụzú 'dé'dé lókí nōri gé ku.

⁶ Atala rī pi kádō ngá ī ní ūlāá 'dī'bée ū'bāá 'dīri tịni gí, ụ'dụ cére kọpi ri fi Gākū Múngú vé rī ā 'a tị gélésī rī agá, ri ẹzị ī ní sēé ī drīgé rī nga.

⁷ 'Bo 'yéná átálágú āmbúgú‡ rī fi Gākū Múngú vé ī ní ẹlī agalésīla Vūrā Uleteretere rī agá 'dāá nī, ílī ālu agá, īri 'yéná fi vú ālu. Īri fi mụ ānyāpá ārí uya ívé ūnjīkānyā ūjīzú, āzini 'bá rī pi vé ūnjīkānyā ūjīzú. Ūnjīkānyā 'bá rī pi ní rií 'oó 'dīri, kọpi nīkí áamá 'yozú kīnī ī ri ūnjīkānyā 'o 'dīni kuyé.

⁸ Tā ī ní ūlāá 'dī'bée sī, Ỉndrī Uleterere rī i'da 'bá ní kīnī, Gākū rī ní drī adrízú anigé rī gé, zīkí kẹtị ī ní fizú ānī Vūrā Uleteretere rī agá 'dāá rī kuyé.

⁹ Tā ī ní ụ'bīī 'dī'bée, īri 'bá ní tā lókí āndrū nōri vé rī ūlū. Īri lū kīnī, ānyāngā, āzini ngá ārí be ī ní rií sēé

zāá Múngú ní rọbọñọ rú rī pi, ícó 'bá ri'ba Múngú ri ịnjī'ba rī pi ē ẹsị újá ícá uleterere ku.

¹⁰ Tā ūkú rī, īri 'yéná rizú ínyá pi ā tā 'dụzú ngazú, ngá mvungará be, āzini rizú tāimbị rú'ba ūjīzú rī ā tā 'dụzú ngazú. Tā ī ní ūlūú 'dī'bée cére rizú rú'ba nōri vé tā 'dụzú ngazú rī. Tā 'dī'bée ímụ ī újá ícá múké, cīmgbá lókí Múngú ní ímụzú ūndī ú'dí rī ruzú rī gé.

Kúrísítō vé ārí dā rọbọñọ rú

¹¹ Kúrísítō kā ícá ímụ adrií átálágú āmbúgú, íjī tā múké vū drīgé nōgó. Gō fí mụy adrií Gākū Uleteretere 'bū gé rī agá 'dāá, Gākū 'dīri 'bá áda sị nī kuyé, āzini adri Gākū vū drīgé nōgó ni kuyé.

¹² Kúrísítō fi mụy adrií Vūrā Uleteretere 'bū gé 'dāri agá vú ālu 'bá cére ní. Sē ívé ārí dāá 'bā pazú 'bávé ūnjīkānyā agásī nyonyo, adri ndrīī ārí sī dōku tị mváná ārí sī kuyé.

¹³ Tāimbị Mósē vé rī agá, 'bá ūnjīkānyā 'o'ba rī pi, ī ndrīī ārí uya, dōku tị ārí uya kọpi ā rú'ba gá sī, āzini ī tị kájóná rú ni zā ve úfúrágú rú, ī kọpi ā rú'ba fu ānī, kọpi ā rú'ba ē ícá rí ule.

¹⁴ Īmi ndrekí drī ká, ārí Kúrísítō vé rī, īri 'bávé ūnjīkānyā ūjī ndē ārí ānyāpá vé rī rá. 'Bo Yēsū ri ūnjīkānyā ākó, Ỉndrī Múngú vé adriípi 'dáni'dáni rī vé ūkpō sī, Yēsū sē 'i drāá rọbọñọ rú Múngú ní, 'bā pazú drā agásī, 'bā ngakí rí ẹzị Múngú ídri rú rī ní.

¹⁵ Kúrísítō ri 'bá rī pi āsámvú údé Múngú be nī ūndī ú'dí ī ní rụy rī sī, 'bá Múngú ní zị rī pi, kọpi ímụ tā ī ní ẹzị adriípi mụzú 'dáni'dáni rī ísụ rá. 'Bá ūnjīkānyā 'o'ba ūndī ī ní rụy drīdrī gé rī pi, Kúrísítō vé drāngará pa kọpi gí.

† 9:4 9:4 Mánā: Mánā ri ānyāngā Múngú ní ịsēé 'bá Ịsērélē vé rī pi ní rī. Ịsē sá kọpi ní adrízú āngū ā'wí cínýáfā rú rī agá 'dāá ílī pūkú sụ rī gé. 'Í lā Wūngará 16:1-36. ‡ 9:7 9:7 Átálágú āmbúgú rī: Átálágú āmbúgú rī fi Jó Múngú vé rī agá 'dāá vú be ālu, īri mụ ārí uya Vūrā Uleteretere rī agá 'dāá, 'bá Ịsērélē vé rī pi trūzú ānī ívé ūnjīkānyā agásī, 'bá Ịsērélē vé rī pi ri ānyāngā 'a bi ụ'dụ 'dīri gé. 'Í lā Lẹvītikā 16.

16 'Bá āzi ẹzi dō ívé ā'bú lēé sēé mváná ívé rī ní, mváná rī ícò drī ā'bú rī 'duy 'í ní ku, ẹtẹpi ri drā ũgbále ká.

17 Mváná rī ā'bú ẹtẹpi ní ẹzi rī ru ísúzú ẹtẹpi drā gí. 'Bá tā rī ẹzi rī dō drī ídri rú, tā ĩri ní ẹzi 'dīri ícò drī ẹzi ngáa ku.

18 Sēzú ĩ ní ānyāpá āri dāzú rōbōṅṅò rú ũndī drīdrī 'dāri ruzú ānī.

19 Mósē kā tāimbī rī ũlúú 'bá rī pi ní cére gí, ĩri ní pẹti í'dúzú, ĩri ní ĩbībī ũdrōzú bāákú ika ní sī pẹti rī sígè, ĩri ní suzú āri tị mváná vé ĩ ní usáá yī sī rī agá, ĩri ní uyazú 'bá rī pi ā rú 'bá gá sī, āzini búkú tāimbī vé rī ā rú 'bá gá.

20 Mósē ní 'yozú 'bá rī pi ní kīnī, "Āri 'dīri Múngú ní ũndī ruzú ĩmi be, ĩri ní 'yoó ĩmi 'dukí tā ni ngaánga rī. S"

21 Mósē ní āri uyazú Gākū Múngú vé rī ā rú 'bá gá, āzini ngá ārēvú cére ĩ ní áyú Múngú ri ĩnjīzú rī pi ā rú 'bá gá sī.

22 Tāimbī Mósē vé rī 'yo kīnī, lē ngá rī pi ārēvú cére ā uyakí āri kōpi ā rú 'bá gá sī, kōpi ē ícákí rí ule. Āri dā dō kuyé, trūkí 'bá rī pi ívé ũnjikānyā agásí ālunāni ku.

23 Ngá Gākū Múngú vé rī agá 'dī'bée, kōpi índríkíndrī ngá 'bū gé 'dāá rī pi vé rī, ĩ kōpi ũjī ícá ule āri ānyāpá vé ni sī. 'Bo ngá 'bū gé 'dāá rī pi, ĩ kōpi ũjī ícá uletere āri Yēsū vé rī sī, āri Yēsū vé rī ndē āri ānyāpá vé rī rá.

24 ĩmi nīkí rá 'yozú kīnī, Kúrísítō fi ẹzi ngáa Gākū Múngú vé 'bá áda ní sī vū drīgè nōgò rī agá kuyé, Gākū Múngú vé vū drīgè nōgò 'dīri i'da índríkíndrī Jó Múngú vé 'bū gé 'dāá rī vé rī. Kúrísítō fi Vūrā Uleteretere 'dīri agá 'dāá ọ'dúkùlẹgúsí, fi muṣu adrii Múngú be trú 'bā tā sī.

25 Yēsū ẹndi 'i fií 'bū gé 'dāá 'i sēé drāá dī dī sū átálágú āmbúgú riipi 'i ẹndiipi úfipi dī dī Vūrā Uleteretere rī agá 'dāá ílī ālu ālu, riipi ānyāpá āri uyaapi rī tīni kuyé.

26 Tā rī ā adri té dō 'dīri tīni, Kúrísítō ri té 'i ẹndi sē 'dī drā dī dī í'dózú lókí ĩ ní vū rī gbizú rī gé 'dāá. 'Bo ĩri ní adrii sū 'dīri tīni kuyé rī sī, ímú 'yéṅá vú ālu lókí ũdū vé rī gé, ímú 'i sēé 'dī drāá rōbōṅṅò rú 'bávè ũnjikānyā ā de rí ānī.

27 Vū drīgè nōgò, 'bá ri drā 'yéṅá vú ālu, 'bá rī drā dō gí, ĩ kúru ĩrivé tā lị.

28 ĩri 'dīni, Kúrísítō drā kpá vú ālu, 'bá kárakará pi vé ũnjikānyā ā de rí ānī. ĩri gō ímú dī, ĩrivé ímúngará 'dīri adri 'yozú kīnī, ĩri ímú ũnjikānyā sē de 'dīni ku, ĩri ímú 'bá ri 'bá ĩri ũtē 'bá rī pi pa ívé ũnjikānyā agásí.

10

Kúrísítō drā rōbōṅṅò rú vú ālu 'bá rī pi ní cére

1 Tāimbī Mósē vé rī, ĩri índríkíndrī tā múké ímúpi drīdrī 'dīlé rī vé rī. Tāimbī 'dīri adri tā múké ímúpi rī kuyé, ā'diātāsīyā rōbōṅṅò ĩ ní rií zāá ílī āpí 'dīri, ícò 'bá ímú 'bá Múngú ri ĩnjī 'bá rī pi vé ũnjikānyā ũjī de kōpi ā rú 'bá gá sī cére ku.

2 Rōbōṅṅò ĩ ní rií zāá 'dīri ā ũjī té dō 'bá ri 'bá Múngú ri ĩnjī 'bá rī pi vé ũnjikānyā uletere rá, gōkí té rií rōbōṅṅò āzi zāá dī dī ũnjikānyā ũjīzú ānī ku, ĩ té 'bá Múngú ri ĩnjī 'bá rī pi vé ũnjikānyā ũjī vú ālu, kōpi gōkí té rií ũnjikānyā ā tā ũsū dī ku.

3 Rōbōṅṅò ĩ ní rií zāá ílī āpí 'dīri lū kīnī, ũnjikānyā anigé,

4 ā'diātāsīyā tị ágó āri dōku ndrīi āri ícò ũnjikānyā ũjī ku.

§ 9:20 9:20 Āri 'dīri Múngú ní ũndī ruzú ĩmi be rī: Āri 'dīri 'bá rī pi vé ũnjikānyā ũjī, ĩri sē kōpivé ũndī Múngú be rī adri múké. 'Bá Ísérélè vé rī pi rikí tị, āzini ndrīi zāá Múngú ní rōbōṅṅò rú, ā ũjī rí ívé ũnjikānyā, ĩ adriki rí ule. Rōbōṅṅò ĩ ní zāá 'dīri i'da Yēsū vé drāngará pẹti alambaku sígè sū Kābīlō Mvā Múngú vé rī tīni rī. Āri Yēsū vé dāapi rōbōṅṅò rú 'dīri, ĩri 'bá cére ĩri ẹ'yī 'bá gí rī pi trū ívé ũnjikānyā agásí. 'Í lā Wūngará 24:8; Lẹvītikā 16:11-19; Mátayo 26:28; Mārakō 14:24.

5 Kúrísító kã ímụ vũ drìgé nǒgó,
'yo Múngú ní kīnī,

“Ngá mí ní lěé má vúgá rī
adri rǒbǒṅǒ zāngará, āzini
ānyāngā sēngará kuyé,
'bo mí lē má sē má rụ' bá rǒbǒṅǒ
rú áyu.

6 Rǒbǒṅǒ ĩ ní ríi zāá, āzini ngá ụrụkọ
ĩ ní ríi sēé ũnjīkānyā ũjǐzú rī,
sē mí ní āyīkō ku.

7 Má ní kúru 'yozú, 'Ma anigé,
Múngú, ma ícọ tã mí ní lěé rī 'o rá,
sụ ĩ ní sī Búkū Múngú vé rī agá
rī tịnị.' ”

8 Yēsū ní 'yozú Múngú ní kīnī,
“Rǒbǒṅǒ ĩ ní ríi zāá rī, āzini
ānyāngā ā fífí ĩ ní ríi sēé ũnjīkānyā
ũjǐzú rī mí ā'yī ku, dōku mí adri ānī
āyīkō sī ku,” 'Bo tǎimbị Mósē vé rī
lě ā 'okí tã rī 'díní.

9 Yēsū ní 'yozú Múngú ní kīnī, “Ma
nǒ, má ímụ tã mí ní lěé ā 'okí rī 'duú
ngáá.” Yēsū ku lětị drīdrī ĩ ní rizú
rǒbǒṅǒ zázú 'dāri rá, í'dú ú'dí rī ẹzị
ngazú áyu.

10 Yēsū Kúrísító ní tã Múngú ní lěé
ā 'okí rī 'duú ngáá, ĩri ní 'i sēé drāá
vú ālu 'bã tã sī rī sī, sē 'bá ní adrizú
ānī ule nǒ.

11 Ụ'dú ālu ālu, atala rī pi ri pá
tu ụrụ sī ri rǒbǒṅǒ ẹnđị zā, rǒbǒṅǒ
kọpi ní ríi ẹnđị zāá 'dīri ũnjīkānyā
dẹ ānī ku.

12 'Bo Kúrísító sē 'i drāá rǒbǒṅǒ
rú 'bá rī pi vé ũnjīkānyā ũjǐzú ānī
vú ālu, nǒni mụ úrí Múngú vé drī
ẹnđepị* gélésīla.

13 ĩri adri 'dālé cīmgbá Múngú ní
ímúzá sězú ĩri ní ívé ari'ba rī pi
'bázú 'i ā pálé gá rī gé.

14 ĩrivé drāngará vú ālu rǒbǒṅǒ
rú rī sī, ọyụ 'bá ũnjīkānyā agá rī pi,
újá kọpi adri 'bá Múngú vé ni mụzú
nyonyo.

15 Drīdrī ni, Índrī Uleterere rī lū 'bá
ní tã 'dī'bée nī kīnī,

16 “Ma Úpí 'i, á 'yo nī,

ũndī má ní lěé ímụ rụy kọpi be
rī, ĩri 'díní,
sã ni kãdō ícọ,
ma mávé tǎimbị sē fi kọpi ā úmī gé,
ma mávé tǎimbị sī kọpi ẽ ẹsị
agá.”

17 Índrī Uleterere rī gō 'yoó kīnī,
“Kọpivé ũnjīkānyā, āzini tã ũnjí
kọpi ní 'oó rī
á gō tã ni 'bãá má ẹsị agá ku.”

18 Múngú trū dō 'bá rī ũnjīkānyā
agásī gí, ícọ rǒbǒṅǒ sēé zāá
ũnjīkānyā ũjǐzú ku.

*Lē 'bã útrúki 'bã mụy ĩnyiná
Múngú vúgá 'dãá*

19 Má ẹdrípị má ómvúpị, ārí Yēsū
vé dǎapi rī sī, 'bã nǒni ícọ fi ca
Múngú ẹnđrẹtị gé Vūrã Uleteretere
rī agá 'bụ gé 'dãá ụrī ākó.

20 Yēsū vé drāngará zī 'bá ní lětị
ú'dí ídri vé rī nī, sē 'bã ícọ fi bǒngó
ĩ ní Jó Múngú vé rī ā 'a ẹlizú rī agásī,
mụzú Vūrã Uleteretere ĩ ní ĩnjị ĩnjị
rī agá 'dãá rá.

21 'Bã átálágú āmbúgú adriipi Jó
Múngú vé rī drìgé 'bá āmbúgú rú ni
be, ĩri 'bá Múngú vé rī pi drìgé 'bá
āmbúgú rú nī.

22 Lē 'bã útrúki 'bã mụy ĩnyiná
Múngú vúgá 'dãá, 'bã 'bākí ẹsị céré
drī ni gé, ũjīkí ũnjīkānyā 'bá ẹsị agá
rī Yēsū vé ārí sī gí, 'bã ẹsị ícá nǒni
ule gí, āzini ũjīkí 'bã rụ' bá yī ule ni
sī gí.

23 Lē 'bã 'bākí ẹsị tã 'bá ní 'yoó 'bá
ẹ'yīkí gí rī drìgé, ā'diātāsīyā 'bá nīkí
rá 'yozú kīnī, Múngú ri tã 'í ní ũyō
ni sǒó gí rī 'du nga rá.

24 Lē 'bã 'bākí úvá rizú 'bã ĩzã kozú
'bã āsámvú gé sī, lē 'bã lēkí 'bã lēlē,
'bã 'okí tã múké mụzú áyu.

25 'Bá ụrụkọ'bée lēkí ĩ úmú ríi
Múngú ri ĩnjị ku, 'bo lē 'bã 'okí sụ
kọpi ní ríi 'oó rī tịnị ku. Lē 'bã rikí
'bã úmú 'bã ímbá 'bá āsámvú gé sī,
'bávé ẹ'yīngará ā adri rí ānī ũkpó
ũkpó, ā'diātāsīyā ĩmi nīkí rá ú'dú
Yēsū vé ímvízú rī ícá ĩnyináná gí.

10:7 10:7 Sǎwumã 40:6-8 10:8 10:8 1 Sǎmūlélē 15:22-23 * 10:12 10:12 Drī ẹnđepi rī: Drī ẹnđepi
vé ífífí, ĩri vūrã Múngú vé ĩ ní ĩnjị ĩnjị rī, āzini vūrã ũkpó sězú rī. 10:16 10:16 Yērēmíyā 31:33
10:17 10:17 Yērēmíyā 31:34

26 'Bá áwíkí dō rií ūnjikānyā 'oó mužú ākā, ịsúzá 'bá nīkí tā áda Yésú vé rī gí, rọbọṅọ ązi ícópí 'bávé ūnjikānyā ūjípí dđi ní 'dąáyo.

27 Tā ímúpí 'i ngaápi rī, ĩri tā ūkpó ūkpó ūrī sēépi ní, Múngú ri ímú tā lị ívé ari'ba rī pi drịgé, ĩri kọpi 'du ú'bé ve ácí ciípi kú nyālū rī agá.

28 'Bá rī gā dō tāimbí Mósē vé rī 'dugá ngagá sī, 'bá ĩrī dōku 'bá na tókí dō ĩri, 'bá 'dī'bée dō ẹsị ĩdrikídri ákó, ĩ 'bá 'dīri 'dị drā rá.

29 'Bá Múngú Mvọpi ri ọwụpi ọwụọwụ, ązini ūndī ĩ ní ūyō ní sōó rī vé ári dąápi 'bā ūjípí ule rī ọwụpi rī, ĩ ĩri ĩrīnā ūnjí ūnjí 'bá Mósē vé tāimbí gąápi sī rī vé rī ndē. 'Bá 'dini 'dīri ọwụ Índri Uleteré Múngú vé ẹsị múké rī 'daápi 'bá ní rī.

30 'Bá nīkí Múngú tā rī 'yoópi rī rá kīnī, "Ma ímú tā 'dīri ūfē nī," gókí kpá 'yoó dđi kīnī, "Úpí ri ímú tā lị ívé 'bá rī pi drịgé nī."

31 Kọpivé bāá kādō ímú 'deé Múngú ídri rú rī drịgé, kọpi ímú ĩzāngā nya aga rá.

32 Lē ĩmi ávíkí ĩzāngā ĩmi ní ọtú nyaá kárakará lókí ĩmi ní Yésú ri ẹ'yízú rī gé, ĩmi ní pá tuzú títí ĩmivé ẹ'yīngará agá 'dāri sī ku.

33 Sā 'dāri gé, rikí ĩmi u'daá, ązini rikí ĩmi ọcụú 'bá bịtríká rī pi ẹndrẹti gé, ĩmi adíkí kpá ĩmi sēé rií ĩzāngā nyaá 'bá Yésú ri ẹ'yī'ba gí, ĩzāngā nya'ba 'dā'bée be trú.

34 ĩmi rikí ĩzāngā nyaá 'bá ĩ ní ū'yī jó agá 'dā'bée be trú. Kā ĩmivé ngá upaá ĩmi drịgé sī, ĩmi rikí adrii áyíkō sī, ą'diātāsīyā ĩmi nīkí rá 'yozú kīnī, ngá múké múké ĩmivé agaápi rá ní pi anigé, adri'ba mužú nyonyo ní pi.

35 Ẹsị ĩmi ní 'bāá Múngú drịgé 'dīri, lē ĩmi kukí ku, ĩ ímú ĩmi ūfē aga rá.

36 ĩmi dō ri ẹzị Múngú ní lēé rī nga, lē ĩmi úmbékí ẹsị ẹzị rī ą ngangará gá, ĩmi ícó ngá ĩri ní ẹzị rī ịsú rá.

37 Kādō adrii lókí mādā ą vudrị gé, "'Bá riipi ímúpí rī ícó áwí ku, ĩri ímú mbēlējá.

38 Mávé 'bá tā 'oópi pịrị rī, ĩri tā 'o pịrị, ĩri ní ma ẹ'yī gí rī sī, 'bo 'bá rī újá dō 'i gōó vúlé, má adri ĩri sī áyíkō sī ku."

39 'Bo 'bá adrikí sụ 'bá ĩ újá'ba gō'ba vúlé, ávī'ba létí sī gí rī pi tịni ku, 'bá 'bākí ẹsị Múngú drịgé, 'bá nīkí rá ĩri 'bā pa rá.

11

'Bá Múngú ri ẹ'yī'ba gí rī pi vé tā

1 Ádarú ẹ'yīngará ri sē 'bā ẹsị 'bā tā 'bá ní ndree kuyé rī drịgé.

2 'Bá ẹ'bípí drịdrị 'dā'bée ní Múngú ri ẹ'yī gí rī sī, sē Múngú adri kọpi sī áyíkō sī.

3 'Bá ní Múngú ri ẹ'yī gí rī sī, sē 'bá nīkí áamá rá 'yozú kīnī, Múngú gbi 'bū pi vū be nī, ri átá tị sī. 'Bá nīkí kpá áamá rá 'yozú kīnī, Múngú ĩ ní rú'ba ní ndree ku rī gbi ngá ąrēvú céré 'bá ní rií ndree 'dī'bée nī.

4 Ēbélē ní Múngú ri ẹ'yī gí rī sī, sē Múngú ní rọbọṅọ múké ndē Káyīnā vé rī rá. Ẹ'yīngará sī, Múngú ą'yī kīnī, Ēbélē ri 'bá pịrị, ą'diātāsīyā Múngú ą'yī Ēbélē vé ngá sēé 'í ní rī rá. Ēbélē ą drā dō gí drāáāsīyā, ĩrivé ẹ'yīngará sē nóni 'bā ri ẹsị 'bā Múngú drịgé.

5 Ēnókā ní Múngú ri ẹ'yī gí rī sī, drā kuyé, Múngú 'du ĩri mužú 'bū gé 'dāá ídri rú, 'bá ązi gō ĩri ndree kuyé, ą'diātāsīyā ĩrivé ẹ'yīngará sē Múngú ní áyíkō.

6 'Bá rī ẹ'yī dō Múngú ri kuyé, Múngú adri ĩri sī áyíkō sī ku. 'Bá rī lē dō Múngú ri nī, lē ẹ'yī 'yozú kīnī, Múngú ri anigé. 'Bá Múngú ri ẹ'yīpi ẹsị be céré rī, Múngú ri ĩri ní ąndēma sē rá.

7 Núwā* ní Múngú ri ẹ'yī gí rī sī, yī tā Múngú ní átá 'í ní, ímúpí 'i

10:30 10:30 Dětōrōnómē 32:35

10:30 10:30 Dětōrōnómē 32:36; Sāwumā 135:14

10:38 10:38

Ábākúká 2:3-4 * 11:7 11:7 Núwā: Núwā adri sá 'bá rī pi ní ūnjikānyā 'ozú ūnjí 'dāri gé rá, kúru Múngú ní ĩri zịzú ą udé kúlúmgbá, yī rī kádō ímú tị, ą pa rī ĩrivé 'bá rī pi ĩrivé ąnyápá rī pi ą urụkọ pi be. 'í lā 'dóngará 5-9.

ngaápi ũnjí, ĩri ní drĩ ndreeé 'í mị sǐ kuyé rĩ rá. 'Dụ tǎ Múngú ní lúú 'í ní rĩ ngaá rá, údé kúlúmgbá mọ́ọngú ívé 'bá 'bẹ̀tí ǎsámvú gé rĩ pi pazú ǎní drǎ sígẹ́ sǐ. Núwǎ ẹ̀'yǐ Múngú ri rá, lǐkí tǎ 'bá vǔ drĩgẹ́ nọ́gó rĩ pi drĩgẹ́. Múngú 'du ĩri 'bǎá adrií 'bá piri, ĩri ní Múngú ri ẹ̀'yǐ gí rĩ sǐ.

8 Ābūrámǎ ní Múngú ri ẹ̀'yǐ gí rĩ sǐ, Múngú kǎ ĩri zǐí, ǎ mụ adrií ǎngǔ 'í ní lẹ́e ímụ sẹ́e ĩri ní rĩ gé 'dǎá, ǎ'yǐ mụú vǔrǎ 'í ní nǐ kuyé 'dǎri gé rá.

9 Ābūrámǎ ní Múngú ri ẹ̀'yǐ gí rĩ sǐ, 'de mụú adrií jǎkǎ rú ǎngǔ Múngú ní ẹ̀zǐí ĩri ní 'dǎri rĩ agá rá. Sǐ gǎkǔ, ri adrií 'a ni gé, Ísákǎ† pi Yókóbǔ‡ be rikí kpá adrií gǎkǔ agá. Múngú ẹ̀zǐ kpá Ísákǎ pi ní Yókóbǔ be kǐnǐ, 'í ímụ ǎngǔ ǎlu ǎlu 'dǐri sẹ́ kọ́pivé 'bá rĩ pi ní.

10 Ābūrámǎ 'bǎ ẹ̀sǐ rizú kǔrú Múngú ní tǎ ni ńtǐí, ĩri ní sǐí, adriípi mụzú nyonyo 'dǎri ńtẹ́zú.

11 Ābūrámǎ pi ũkú ni Sǎrǎ be ǎ dẹ́kí dọ́ ícǎ ǎrǎkǎ rú gí drǎáǎsǐyǎ, ǎzini Sǎrǎ vé ílǐ mǎvǎ tǐzú rĩ aga dọ́ gí drǎáǎsǐyǎ, kọ́pi ní Múngú ri ẹ̀'yǐ gí rĩ sǐ, tǎ Múngú ní ẹ̀zǐí rĩ sǐ, sẹ́ kọ́pi tǐkí mǎvǎ rá. Ābūrámǎ 'bǎ ẹ̀sǐ Múngú drĩgẹ́ kǐnǐ, Múngú ri ícọ́ tǎ 'í ní ẹ̀zǐí rĩ 'dụ nga rá.

12 Ābūrámǎ ní dẹ́e ícǎ ǎrǎkǎ rú gí rĩ sǐ, ĩrivé sǎ kọ́dọ́ mǎvǎ tǐzú rĩ aga gí, 'bo 'bǎ ǎlu 'dǐri tǐ anjǐ ízú kǎrǎkǎrǎ sǔ lǐnyǎ 'bǔ gé rĩ tǐnǐ, ĩrivé anjǐ rĩ pi ízúkí sǔ cǐnyǎfǎ yǐí gǎrǎ gá rĩ tǐnǐ, ícọ́kí lǎá bǎ ku.

13 'Bǎ ũdrǎ 'bǎ gí 'dǎ 'bée cére ẹ̀'yǐkí Múngú ri rá. Kọ́pi ẹ́ ǐsúkí dọ́ ngá Múngú ní ẹ̀zǐí rĩ kuyé drǎáǎsǐyǎ, kọ́pi nǐkí rá ngá ĩ ní ẹ̀zǐí rĩ pi ímụ ĩ nga drĩdrĩ 'dǐlé rá, kọ́pi ǎ'yǐkí tǎ rĩ ǎyǐkọ́ sǐ. Kọ́pi ǎ'yǐkí rá 'yozú kǐnǐ, ĩ jǎkǎ nyọ́kú drĩgẹ́ nọ́gó.

14 'Bǎ ri 'bǎ átǎ 'bǎ 'dǐni 'dǐ 'bée, kọ́pi ri ǎngǔ ndǎ, ǎngǔ rĩ ǎ adri rĩ ívé ni.

15 Kọ́pi ǎ rikí té dọ́ ẹ̀sǐ 'bǎá ǎngǔ ívé ĩ ní kuú gí 'dǎri ǎ tǎ ńsǔń, kọ́pi té ĩ újǎ gọ́ 'a ni gé 'dǎá vúlé.

16 'Bo kọ́pi rikí ẹ̀sǐ 'bǎá vǔrǎ múké agaápi rá 'bǔ gé 'dǎá rĩ ndǎzú, Múngú ícọ́ adrií drĩnjǎ sǐ kọ́pi ní 'í zǐí Múngú ívé ni rĩ sǐ ku, ǎ 'diǎtǎsǐyǎ Múngú sǐ kọ́pi ní kǔrú rĩ gí.

17 Múngú kǎ Ābūrámǎ ri ń 'bǐí ǎ sẹ́ ívé mǎvǎ Ísákǎ ri zǎá 'í ní rọ́bọ́nọ́ rú, Ābūrámǎ ní tǎ Múngú ní ẹ̀zǐí rĩ ẹ̀'yǐ rá rĩ sǐ, ǎ'yǐ ívé mǎvǎ ǎlukúta Ísákǎ ri sẹ́e zǎá rọ́bọ́nọ́ rú rá.

18 Múngú 'yo Ābūrámǎ ní kǐnǐ, "Úyú mívé rĩ ńmvúlésǐ ímụ ĩfǔ Ísákǎ ǎ rǔ 'bǎ gá."

19 Ābūrámǎ ńsǔ 'í ẹ̀sǐ agá 'dǎlé kǐnǐ, Ísákǎ drǎ dọ́ gí, Múngú rǐpi 'bǎ ingaápi gọ́o ídri rú drǎngǎrǎ gálésǐ rĩ, ĩri ícọ́ Ísákǎ ri inga gọ́o ídri rú drǎngǎrǎ gálésǐ rá. Sǔ ĩ ní 'yoo rĩ tǐnǐ, Múngú inga Ísákǎ ri gọ́o ídri rú drǎngǎrǎ gálésǐ rá.

20 Ísákǎ ní Múngú ri ẹ̀'yǐ gí rĩ sǐ, Ísákǎ sẹ́ tǎkǐri Yókóbǔ pi ní ẹ́drǐpǐ Ísọ́wǔ be, kọ́pi ǎ drǐlé ǎ adri rĩ múké.

21 Yókóbǔ ní Múngú ri ẹ̀'yǐ gí rĩ sǐ, sǎ ĩri ní 'dọ́zú drǎzú rĩ gé, ẹ́tǐ 'í ívé túré rizú ẹ́cǐzú rĩ sǐ, sẹ́ Yọ́sẹ́pǎ ẹ́njǐpǐ ní tǎkǐri, ĩri ní Múngú ri ńnjǐzú.

22 Yọ́sẹ́pǎ ní Múngú ri ẹ̀'yǐ gí rĩ sǐ, sǎ ĩri ní 'dọ́zú drǎzú rĩ gé, átǎ tǎ Múngú ní ímụzú 'bǎ Ísẹ́rẹ́lẹ́ vé rĩ pi ẹ́ drĩ kozú fǔzú Ẹ́jẹ́pẹ́tọ́ agásǐ rĩ vé tǎ. ĩri ní 'yozú 'bǎ Ísẹ́rẹ́lẹ́ vé rĩ pi ní kǐnǐ, 'í drǎ dọ́ gí, kọ́pi ǎ 'dúkí ívé fǎ jǐí mụzú ĩndǐ.

23 Mósẹ́ ẹ́tẹ́pǐ pi ẹ́ndrẹ́pǐ be, kọ́pi ńzǔkí ívé mǎvǎ Mósẹ́ ri caá mbǎá

† **11:9 11:9** *Ísákǎ*: Ísákǎ ri mǎvǎ Múngú ní ẹ̀zǐí Ābūrámǎ ní rĩ. 'Í lǎ 'Ídóngǎrǎ 17-35. ‡ **11:9 11:9** *Yókóbǔ*: Yókóbǔ ri Ābūrámǎ mǎvọ́pǐ Ísákǎ vé mǎvǎ, ĩri anjǐ be mụdrǐ drĩ ni ĩrĩ, Múngú újǎ rú ni zǐí Ísẹ́rẹ́lẹ́, úyú ĩrivé rĩ zǐkí anjǐ Ísẹ́rẹ́lẹ́ vé ni. Sǎ Yẹ́sǔ vé rĩ gé, zǐkí kọ́pi Yǎhǔdǐ. 'Í lǎ 'Ídóngǎrǎ 25-50. **11:18 11:18** 'Ídóngǎrǎ 21:12 § **11:21 11:21** *Yọ́sẹ́pǎ*: Yọ́sẹ́pǎ ri Yókóbǔ vé mǎvǎ ĩri ní lẹ́lẹ́ rĩ, ẹ́drǐpǐ sẹ́kí ĩri jeé tǔgẹ́rǐ rú ǎngǔ Ẹ́jẹ́pẹ́tọ́ vé rĩ gé. Múngú sẹ́ ĩri ícǎ ǎmbúgú, ko ívé 'bǎ rĩ pi ẹ́ ńzǎ mụú adrií ǎngǔ Ẹ́jẹ́pẹ́tọ́ vé rĩ agá nǐ. Sǎ 'dǎri gé, ẹ́bǐrǐ 'de caá ílǐ ẹ́zǐrǐ. 'Í lǎ 'Ídóngǎrǎ 30-50.

be na, ā'diātāsīyā kōpi ndrekí ìvé mvájá rī ũnyī be ambamba, kōpi rukí tāimbí 'bāgú rī ní sēé rī kuyé.

24 Mósē ní Múngú ri ẹ'yījí gí rī sī, Mósē ká mbaá ícá āmbúgú, lē ā zíkí 'i 'bāgú Ējēpétō vé rī vé mvá ũkúná ā mvá ku.

25 Mósē ā'yī ízāngā nyaá 'bá Múngú vé rī pi be trú, ndē āyīkō ī ní ríí 'bāá ũnjikānyā* 'ozú lókí be mādāná 'dīri.

26 Mósē 'bā ẹsị rizú ízāngā nyazú Kúrísitō ā rú sī, 'i ịsú rí āndēma 'bū gé rī āní bēnī. Ẹsị ịri ní ríí 'bāá ízāngā nyazú 'dīri, ndē āyīkō ịri ní 'bāá ā'bú Ējēpétō vé rī sī rī rá.

27 Ịri ní Múngú ri ẹ'yījí gí rī sī, nga fūú Ējēpétō agásí, ru ọjọgọ 'bāgú rī vé rī ālujání kuyé, ā'diātāsīyā 'bā 'i mị rizú Múngú ī ní rú'ba ní ndree ku 'dīri tēzú ndrezú.

28 Ịri ní Múngú ri ẹ'yījí gí rī sī, 'du tā Ụ'dú Múngú ní Ẹlízú Jó rī pi tị gé sī rī vé tā 'bāá tā āmbúgú rú. 'Bá Ịsērélē vé rī pi rikí ārí yuaá kẹtīlẹ gá sī. Mālāyíkā lẹpi anjī kāyú rī pi ú'dípí rī ā ú'dí rí 'bá Ịsērélē vé rī pi vé anjī ī ní tị kāyú rī pi ku.

29 'Bá Ịsērélē vé rī pi ní Múngú ri ẹ'yījí gí rī sī, kōpi zokí yījí tafu mị be ika rī agásí fūzú āngū ā'wí rī agásí alé 'dāá, 'bo 'bá Ējēpétō vé rī pi ká lēé kōdō kōpi ā vúdrī bíí mụzú, yījí rī ịmūlū kōpi, 'du kōpi mụzú úyé.

30 'Bá Ịsērélē vé rī pi ká ríí ẹcị ī áná Yẹrīkọ ā gārā gá sī kúrū ú'dú be ẹzīrī, Múngú ní kání ī ní sịí ābi sī Yẹrīkọ vé kúrū ā gārā gá sī rī ũjōzú u'dezú céré vūgá.

31 Ūkú ọwụ rú Rábā ní Múngú ri ẹ'yījí gí rī sī, 'dikí ịri drāá 'bá Múngú ri gā'ba sī rī pi be kuyé, ā'diātāsīyā ịri ní 'bá āngū úmí'ba rī pi ẹ'yí ịmú ívé jó agá rī sī.

32 Mā gō rí tā ngóni ní átá? Ma sá ākó Gịdónā vé ẹ'yīngará ā tā ũlūzú, Bārākā vé rī ā tā ũlūzú, Sāmūsónā vé rī ā tā ũlūzú, Yēpētā vé rī ā

tā ũlūzú, Dāwúđí vé rī ā tā ũlūzú, Sāmūélē vé rī ā tā ũlūzú, āzini nẹbí rī pi vé rī ā tā ũlūzú.

33 'Bá ī ní ũlāá 'dī'bée ní Múngú ri ẹ'yījí gí rī sī, kōpi ẹrīkí mālūngā ruú rá, kōpi rukí mālūngā rī tā be pịrị, kōpi ịsúkí ngá Múngú ní ẹzịí ī ní rī rá, kōpi ọzúkí kẹmīrọ rī pi ẹ tị rá.

34 Kōpi ní Múngú ri ẹ'yījí gí rī sī, ācị dīpí sị be kaápi nyanya 'dīri gō ícá kuú ịdríkídri. Kōpi ápákí drā ari'ba rī pi ní lēzú ī ú'dízú ịlī ācō sī rī sígē sī rá. Kōpi ā adrikí dō ũkpō ākó drāāāsīyā, kōpi gōkí ícá ũkpō be ẹ'dí 'dízú, ndēkí ari'ba rī pi rá, sē ari'ba rī pi ngakí ápá kōpi drígé rá.

35 Ūkú rī pi ẹ'yíkí ívé 'bá kōdō ũdrā'ba gí, gō'bée ịdrí'bée ịdri rú rī pi rá. 'Bá 'dī'bée urukọ ẹ'yíkí Múngú ri rá, ọcūkí kōpi āní ũnjí ũnjí, kōpi lēkí ā ọyúkí ī ku, ī 'bekí rí ívé ẹ'yīngará vūgá ku. Kōpi nīkí rá 'yozú kíní, 'bá ũdrā'ba gí rī pi kádō ịmú ینگá gōó ịdri rú, kōpi ịmú ịdri 'dání'dání rī ịsú rá.

36 'Bá rī pi urukọ rikí kōpi ẹ drī ịnjá, rikí kōpi ũgbāá jó ī ní rizú āngū ũ'yīzú rī agá 'dāá, úmbékí kōpi céré cí.

37 Ọcūkí kōpi, kōpi nyakí ízāngā ũnjí ũnjí. Úvíkí urukọ'bée ũdrāá ịrā sī, āsíkí urukọ'bée ā 'a ịrī, ú'díkí urukọ'bée ũdrāá ịlī ācō sī. Urukọ'bée ngá ākó, kōpi ndrākí kābīlō lā'bú dōku ndrīí lā'bú ī rú'ba gá áyu.

38 'Bá 'dī'bée 'bá múké, tā ní sī, 'bá vū drígé rī pi gākí kōpi sī. 'Bá 'dī'bée rikí ẹcị mụzú āngū ā'wí cínýáfā rú rī agásí, ịrá drígé sī, rikí úfí adrií ũjī agásí, āzini 'bú agásí.

39 'Bá 'dī'bée ní Múngú ri ẹ'yījí gí rī sī, sē Múngú ā'yī kōpi rá. 'Bo 'bá 'dī'bée ịsúkí ngá Múngú ní ẹzịí rī kuyé.

40 Múngú ũsū, ũtị 'bá ní tā múké ní gí, 'bo kōpi ícókí drī tā múké 'dīri ịsú ku. 'Bá kádō ịmú 'bā úmú kōpi

* 11:25 11:25 Ūnjikānyā: Mósē ā adri té dō 'bāgú Ējēpétō vé rī vé 'bētị āsāmú gé 'dāá, ícō té 'i 'bāá adrií 'bá Múngú vé ní ku, ā adri té dō 'dāá, tā 'dīri ũnjikānyā.

be trú, 'bâ tâ múké† 'dĩri ịsụ kọpi be rá.

12

Múngú ri ívé anji 'í ní lēélē rī pi ĩrĩñā rá

¹ Kúru 'bá bĩtríká Yésù ri ẹ'yĩ' 'bá gí rī pi ní 'bá gārā traá kúrũ rī sī, lē 'bá kukí tâ rípi 'bá ní létì ugaápi rī rá, agaápi rá rī ùnjikānyā 'bá ní ríi 'oó rī, lē 'bá kukí rá. Lē 'bá úmbékí ẹsị ọngú rī ã njungará gá.

² Lē 'bá 'bākí mị rizú āngū ndrezú muzú Yésù vúgá,* ã'diātāsīyā í'dó 'bá ní ẹ'yīngará rī vé tā nī, āzini sē 'bávé ẹ'yīngará ícá ũkpó ũkpó nī, ĩrivé drāngará peṭì alambaku† sịgé rī ã adri dō drĩnjá rú drāāāsīyā, úmbé ẹsị ĩzāngā rī ã nyangará gá rá, āyīkō ĩri ní úmvúlésī mụú ịsụ drĩdrĩ 'dāá rī ã tā sī. Nóni fi mụú úrì Múngú vé drì ẹndẹpì gélésīla lúpá Múngú ní mālūngā ruzú rī ã gārā gá.

³ Lē ĩmi ụsụkí ĩzāngā Yésù ní nyaá 'bá ũnjí ẹsị be ũká ũká rī pi drìgè 'dāri ã tā, ĩmī úvá ã fū rí ĩmivé ẹ'yīngará ĩmi ní ẹsị 'bāzú Múngú drìgè rī kuzú ĩmi drìgè sī ku.

⁴ ĩmi ní rizú ẹ'dì 'dìzú ùnjikānyā be rī gé, ĩmi āsāmvú gé 'dīgè, 'dìkí drī 'bá āzi drāá kuyé.

⁵ 'Bo nóni ĩmi āvīkí tā Múngú ní ĩmī ẹsị ímbázú 'í anji rú rī sī gí, Úpí Múngú kīnī,

“Mā mvá rī, Úpí ri dō mi ĩrĩñā, lē mī 'du tā nī 'bāá áví rú ku, āzini 'bā dō tā ũkpó ũkpó mí drìgè, lē mī úvá ã fū ku.

⁶ ã'diātāsīyā Úpí ri 'bá 'í ní lēélē rī pi ĩrĩñā rá, āzini ĩri anji 'í ní ã'yī gí ri pi ĩrĩñā sū 'í anji tịnị.”

⁷ Múngú ri dō ĩmi ĩrĩñā, lē ĩmi úmbékí ẹsị, Múngú ri ĩmi ĩrĩñā sū

anji ívé ni tịnị. Mvā ẹtẹpì ívé mvānjá ĩrĩñāápi ku rī ã'di 'i?

⁸ Mvā ẹtẹpì ri ívé anjiná rī pi ĩrĩñā rá. ĩrĩñākí dō ĩmi kuyé, ĩmi anji ĩ ní tị ãlímvá rú ni pi, ĩmi adrikí anji áda ĩrivé ni kuyé.

⁹ 'Bā ri 'bá ẹtẹpì vū drìgè nōgó ri 'bá 'bā ĩrĩñā' bée rī pi ĩnjì rá píri, 'bá ícókí nyo 'bá Ẹtẹpì 'bū gé 'dāá ívé Ídri sēepi 'bá ní adrizú mụzú ānì nyonyo rī vé tā 'duú ngaá ku?

¹⁰ 'Bá ẹtẹpì 'bā tì 'bā rī pi 'bā ĩrĩñā lókí be mādā kọpi ní ụsụú lēé 'bā ĩrĩñāá rī tịnị, 'bo Múngú ri 'bā ĩrĩñā, 'bā adrikí rí ānì pìrì, āzini 'bā ã adrikí rí ule sū 'í tịnị.

¹¹ Kádō 'bā ĩrĩñāá, āzò ni ri fi 'bā rú' 'bá gá 'dāá fifi, sē 'bá ní āyīkō ku. 'Bo ĩrĩñāngará 'dĩri, ĩri 'bā ímbá, ĩri sē 'bā tā 'o pìrì, āzini 'bā adri tā be kírì.

¹² Kúru lē ĩmi ingakí ĩmī drì ũrō 'bá gí 'dī' bée ụrụ, lē ĩmi tukí pá ũkpó ũkpó, ĩmī kūmūcí ã adri kpòlúkúpòlú ku.

¹³ “Létì ĩmi ní ẹcízú rī, lē ĩmi údékí ã adri pìrì,” 'bá pá be ábá' bée gí rī pi ã ụsịkí rí ĩ pá ngá āzi ã rú' 'bá gá ku, kọpi ẹ ịsụkí rí ídringará.

Lē ĩmi ā'yīkí tā Úpí Múngú ní átá rī

¹⁴ Lē ĩmi adrikí tā be kírì 'bá rī pi be. ĩmi adrikí uletere ùnjikānyā ākó, ĩmi adrikí dō uletere kuyé, 'bá āzi ĩmi āsāmvú gé 'dīgè ịsụ Úpí Múngú ri ndreé ku.

¹⁵ ĩmi ndrekí múké, lē 'bá āzi ã api ẹsị múké Múngú vé rī sī ku. 'Bá apiípi Múngú vé ẹsị múké rī sī rī, adri sū peṭì duúpì 'aápi ũ'a be ũkèngèlì rī tịnị, ĩri 'bá Múngú vé rī pi ã ụrụkọ sē u'de ùnjikānyā agá rá.

¹⁶ ĩmi ndrekí múké, lē 'bá āzi ã adri ọwú rú ku, āzini ã adri sū ịsọwụ Múngú ri ĩnjìpi ku rī tịnị ku. Sē ívé

† 11:40 11:40 Tā múké: Tā múké kọpi ní ímú ịsụ 'dĩri, Yésù vé drāngará kọpi ã tā sī rī. * 12:2

12:2 Lē 'bā 'bākí mị rizú āngū ndrezú muzú Yésù vúgá: Tā 'dĩri vé ífífí, lē 'bā ẹ'yīkí Yésù ri, 'bā 'dukí ĩrivé tā ngaá. † 12:2 12:2 Peṭì alambaku: 'Bá Rómā vé rī pi ri 'bá tā 'o' 'bá ũnjí rī pi gbā mūsūmārī sī peṭì alambaku sịgè, ĩri sá 'du ācò kọpi íbì drā ndò, kọpi ĩzāngā nya ambamba drāngará rī gé.

12:6 12:6 Nāpí 3:11-12 12:13 12:13 Nāpí 4:26

āmbūgū ī ní 'i tizú kāyú rī jeé édrīpī ní ínǵá sákānī ālu sī.

17 Īmi nīkī rá, vúlé vúlé rú, Īsōwū lē kōdō étépī ā sē 'í ní tākīri, 'bo étépī gā sēgá Īri ní sī. Īsōwū ā mā dō étépī ri mīndrē be mī gé drāāāsīyā, ndā létī tí étépī vé úmī újázú 'í ní tākīri sēzú.

18 Īmi cakī írā Sīnáyī ī ní ícō úló drī sī rá, riipi dīipi ācī rú, āngū bīipi nīipi cīcī, ūlī ní vīi ūkpō be rī gé 'dālé kuyé,

19 dōku ĩmi cakī ú'dúkó 'uúpi jēlēgú rú, 'bá Īsērélē vé rī pi ní yīi, kōpi ní mǵá drī ĩrī sī kīnī, Múngú ā gō átá ī ní dīi ku rī gé 'dālé kuyé,

20 ā'diātāsīyā kōpi ní tāimbī rī vé tā 'duú ngaá kuyé rī sī, Múngú kīnī, "Bá dōku ānyāpá írā rī ā rú 'bá úlópi rī, ā úvīkī ĩri írā sī drāá rá."

21 Tā Mósē ní ndrēé írā Sīnáyī drīgé 'dāri sē Mósē ní ūrī ambamba, Mósē kīnī, "Ūrī ĩmvú ma ambamba, ma ri yā ānī yāyā."

22 'Bo ĩmi ícákī nóni írā Sīónā‡ gá gí, ĩmi ícákī Múngú adriipi ídri rú rī vé kūrú Yērúsālēmā adriipi 'bū gé rī gé gí. Īmi ícákī mǵāyīkā ī tra 'bá kú bītrīká rī pi āsámvú gé gí.

23 Īmi ífīkī nóni ícá 'bá Múngú ní ūpēé anji kāyú rú rī pi āsámvú gé gí, sīkī 'bá 'dī'bée ā rú kú 'bū gé 'dāá'dā, ĩmi ícákī Múngú 'bá rī pi vé tā līipi céré rī vúgá gí, ĩmi ífīkī nóni ícá índrī 'bá rī pi vé tā 'o'bá pīrī 'bū gé 'dāá rī pi vúgá gí.

24 Īmi ícákī nóni Yēsū 'bá āsámvú ícīpi Múngú be ívé ūndī ú'dí rī sī rī vúgá gí, ĩmi ícákī ĩrivé ārí dāápi 'bá trūzú ūnjīkānyā agásī rī gé gí. Yēsū vé ārí dāápi 'dīri múké múké, ndē Ēbélē vé ārí rá. §

25 Īmi ndrēkī múké, lē ĩmi gākī ú'dúkó Múngú ní átá 'dīri ku. Mósē kā átá 'bá Īsērélē vé rī pi ní írā Sīnáyī drīgé 'dālé, kōpi kā gāá Mósē

ē tī yīgá sī, ĩrīnākī kōpi tā ūkpó ūkpó ní sī rá, kōpi ápákī kuyé. Īmi kádō ūsūú, ĩmi ní gāá ú'dúkó átápi 'bū gélésī rī yīgá sī rī, ĩmi ícō ápá tā ūkpó ūkpó ímúpi ĩmi ĩsúpi 'dīri agásī rá?

26 Múngú kā átá írā Sīnáyī drīgé 'dāá, ĩrivé ú'dúkó sē āngū rī aya 'i dīngídīngī. Múngú gō ūyō āzi sōo dīi kīnī, "Ma gō sē vū rī 'i aya dīi, āzini 'bū rī kpá 'i aya ĩndī."

27 Tā 'dīri lū kīnī, Múngú ri ngá nyōókú drīgé rī pi aya, ĩri kōpi unje ú'bé vūgá, ngá ī ní ayaá ku rī pi ā adrikī rī mǵú nyonyo.

28 Lē 'bá sēkī ōwō'dīfō, ī ní 'bá ní mǵlūngā 'i ayaápi ku ní sēé ruú rī sī. Mǵlūngā ī ní sēé ruú 'bá ní 'dīri sī, lē 'bá ĩnjīkī Múngú ri, 'bá íngúkī ĩri, āzini 'bá rukī ĩri ruru.

29 Ádarú Múngú 'bávé rī adri sū ācī āngū zāápi veépi mgbīlīmgbīlī rī tīnī.

13

Ezī Múngú ní āyīkō sēépi rī

1 Lē ĩmi lēkī ĩmi ĩmi ōgūpīi Yēsū ri ē'yī 'bá gí rī pi be lēlē.

2 Lē ĩmi ē'yīkī ūmú ímú 'bá ĩmivé āngá vūrā āzi gélésī rī pi drī ĩrī sī, ā'diātāsīyā 'bá urukō kā 'oó 'dīri tīnī, kōpi ē'yīkī mǵāyīkā rī pi ūmú ívé ní rú, kōpi nīkī áamá 'yozú kīnī, ūmú ī ní ē'yī 'dī'bée mǵāyīkā 'dīni kuyé.

3 Lē ĩmi ūsūkī 'bá Yēsū Kúrísítō ri ē'yī 'bá gí ī ní ū'yī kuu jó āngū ū'yīzú rī agá rī pi ā tā ĩndī, āzini lē ĩmi 'bākī ésī 'bá ī ní rií ōcūú ĩzāngā nyaá rī pi drīgé, ĩzāngā ī ní rií kōpi ōcūzú rī, ā fi ĩmī ésī agá, sū ī ri ĩmi ōcū rī tīnī.

4 Ágó pi ūkú be jekī dō ī gí, lē kōpi ē ĩnjīkī ājē rī vé tā ĩnjīnī, kōpi ā rikī mī ú'bé bādābādā ku, ā'diātāsīyā Múngú ri ímú tā lī 'bá riipi mī ú'bépi

12:20 12:20 Wūngará 19:12-13 12:21 12:21 Dētōrōnómē 9:19 ‡ 12:22 12:22 Sīónā: Sīónā ri ī kpá zī Yērúsālēmā. § 12:24 12:24 Yēsū vé ārí dāápi 'dīri múké múké, ndē Ēbélē vé ārí rá: Yēsū vé ārí ri 'bá rī pi pa ívé ūnjīkānyā agásī, Ēbélē vé ārí ri ngo ā ūfēkī 'ī ārigó. Tā 'dīri lū 'yozú kīnī, Yēsū vé ārí dāápi 'dīri múké múké, ndē Ēbélē vé ārí rá. 'Í lā Ídóngará 4:1-16. 12:26 12:26 Hāgáyī 2:6 12:29 12:29 Dētōrōnómē 4:24

bādābādā rī drīgé, āzini ĩri tā lị 'bá ọwụ rú rī pi drīgé.

⁵ Lē ĩmi 'bākí ẹsị ǎmbúgú mǔfēngā drīgé ku. Ngá ĩmivé anigé rī pi, ca ĩmi ní gí, lē ĩmi adrikí ǎnī ǎyīkō sī, ǎ'diātāsīyā Múngú kīnī,

“Á ku ĩmi ǎlunǎni ku,
má adi ĩmi ǎlunǎni ku.”

⁶ Sēzú 'bā ícọ tá áda átá 'yozú kīnī,
“Úpí ri má ĩzā ko nī! Ngá má ní adrizú ụrī sī rī ǎ'di?

'Bá áda ri ícọ 'dīgé má ní ǎ'di ǎ tá 'o?”

⁷ Lē ĩmi ụsūkí ĩmivé drīkoma tị Múngú vé rī ụlū'bá ĩmi ní 'dā'bée vé tā. Lē ĩmi ụsūkí kọpivé adringará múké 'dāri vé tā. Lē ĩmi ẹ'yīkí Yēsū ri sū kọpi ní ẹ'yī rī tịni.

⁸ Í'dózú ájée, ícázú ǎndrū, mụzú 'dáni'dáni, Yēsū Kúrísítō áwí kuú vúgú rī vú sī, ụjá 'i ku.

⁹ 'Bá ǎzi íjị dō ĩmi ní tā ǎzi ú'dí ũ'dū be túngú ni ímbá, lē ĩmi ẹ'yīkí ku. Ngá múké rī, lē Múngú vé ẹsị múké rī ǎ adri 'bā ẹsị agá, ǎ sē rí 'bá ní ụkpō. ǎnyāngā 'bá rī pi ní rii nyaá, ĩ ní rii lǎ'bī ni sooso 'dī'bée ko kọpi ĩzā ku.

¹⁰ 'Bā vūrā rọbọṅọ vé ni be* anigé 'bū gé 'dāá, atala ẹzị nga'bá Jó Múngú vé rī agá vū drīgé nógó rī pi ícókí rọbọṅọ ĩ ní zāá 'dāri nyaá ku.

¹¹ Átálágú ǎmbúgú rī, ĩri ǎnyāpá ǎrī 'du mụzú Vūrā Uleteretere rī agá 'dāá rọbọṅọ rú ụnjikānyā ụjizú. 'Bo ǎnyāpá ĩ ní ụlị rọbọṅọ rú 'dī'bée, ĩ ngúlú ni pi zā vūrā 'bá rī pi ní adrizú rī gé ǎmvélésīla.

¹² Yēsū nya kpá ĩzāngā kūrú rī gé ǎmvélésīla, 'dīkí ĩri drāá kūrú rī agá 'dāá kuyé, 'dīkí ĩri drāá kūrú rī gé ǎmvélésīla, ĩrivé ǎrī ǎ ụjī rí 'bá rī pi vé ụnjikānyā.

¹³ Kuru lē 'bā fūkí mụzú kūrú rī agásī ǎmvé Yēsū vúgá 'dāá, 'bā mụkí rí ĩzāngā ĩri ní nyaá rī ǎlée ĩri be trụ.

¹⁴ Vū drīgé nógó, kūrú ǎzi 'bá ní áwí adrii 'a ni gé nyonyo ni

'dāáyo, 'bo 'bā ri ẹsị 'bā rizú kūrú ǎzi ụmvúlésī 'bá ní mụzú adrizú 'bū gé 'dāá nyonyo rī ụtē.

¹⁵ Lē 'bā sēkí ngá múké 'bá ní rizú Múngú ri íngúzú mụzú nyonyo ni Yēsū ǎ rú sī.

¹⁶ Lē ĩmi rikí 'bá ụrukọ'bée ẹ ĩzā koó mụzú koko, ǎzini lē ĩmi rikí ĩmivé ngá ǎlée ĩmi ǎsámvú gé sī kọpi be trụ. ĩmi 'okí dō sū 'dīri tịni, ĩri adri sū rọbọṅọ ĩmi ní sēé Múngú ní, ǎyīkō sēepi ĩri ní rī tịni.

¹⁷ Lē ĩmi yíkí ĩmivé 'bá drīkoma rú rī pi ẹ tị yiyi, ĩmi 'dukí tá kọpi ní lūú ĩmi ní rī ngaánga, ǎ'diātāsīyā kọpi ri ĩmivé ídri ǎ tá mba nī, kọpi tá ĩ ní 'oó ĩmi ní rī ụlū Múngú ní nī. Lē ĩmi sēkí kọpi ní ĩzāngā ku, kọpi ǎ ngakí rí ẹzị ĩmi ụtēzú rī ǎyīkō sī, kọpi ǎ adrikí rí ĩzāngā sī ku. ĩmi sēkí dō kọpi ní ĩzāngā, ĩri sē kọpi kokí ĩmi ĩzā múké ku.

¹⁸ Lē ĩmi zíkí 'bá ní Múngú ri. 'Bá nīkí rá 'yozú kīnī, 'bá 'okí tá ụnjí kuyé, ụ'dú céré 'bā ri tá 'o piri.

¹⁹ Á lē ĩmi ẹ'yí, ĩmi zíkí má ní Múngú ri, má gō rí mụyú ĩmi vúgá 'dī ụ'dikírīnǎ nógó.

²⁰ Múngú tākiri sēepi rī, inga 'bávé Úpí Yēsū Kúrísítō ri gōó ídri rú drāngará gálésīla gí, ĩri ǎmbúgú Kābilō Úcépi ni, údé 'bā ǎsámvú Múngú be ívé ǎrī dāápi ụndī ĩ ní rụyú mụzú 'dáni'dáni rī sī.

²¹ Ma Múngú ri zị ĩmi ní, ǎ sē ĩmi ní tá ĩmi ní lée rī pi ǎrēvú céré, ĩmi 'dukí rí tá ĩri ní lée rī pi ngaá ǎnī. Lē Yēsū ǎ ko ĩmi ĩzā, ĩmi 'okí rí tá Múngú ní ǎyīkō sēepi ni, ẹ íngúkí Yēsū Kúrísítō ri mụzú 'dáni'dáni. ǎmīnǎ.

²² Má ẹdrípịi má ọmvúpịi, á sī kọkọbị ẹlịnǎ 'dīri sēé ĩmi ní ĩmi ímbázú. Má ẹ'yí ĩmi, lē ĩmi 'bākí úvǎ tá má ní átá ĩmi ní 'dīri yizú.

²³ Á lē lūú ĩmi ní 'dīni, ĩmi nīkí rí 'yozú kīnī, ĩtrūkí 'bá ọgúpị Tīmōtáyō rī jó ǎngū ũ'yizú rī agá 'dāásī ǎmvé

13:5 13:5 Dētōrōnómē 31:6 13:6 13:6 Sāwumā 118:6-7 * 13:10 13:10 'Bā vūrā rọbọṅọ vé ni be: Vūrā rọbọṅọ vé 'dīri, ĩri 'bū gé 'dāá'dā. ĩri vūrā 'bávé Yēsū átálágú ǎmbúgú rī ní ívé ǎrī sēé dāá 'bā trüzú 'bávé ụnjikānyā agásī rī.

gí. Ícá dō má vúgá nōgó mbēlēṅá
rá, má kādō muṅú ĩmi ndrengará gá
'dīlé, ma ĩri jì muṅú ĩndī.

²⁴ ĩmi sēkí mōdó drīkoma ĩmivé rī
pi ní, āzini 'bá Múngú vé rī pi ní.
'Bá Múngú ri ẹ'yī'bá gí Ítálīyā vé rī
pi sēkí ĩmi ní mōdó.

²⁵ Múngú vé ẹsì múké rī ā adri ĩmi
be céré.

Kököbĩ
Yökóbũ
nĩ sũ rĩ
Tã búkũ rĩ vé rĩ ã
ũlũngará

Yökóbũ sĩ kökóbĩ 'dĩri nĩ. Yökóbũ ri Yēsũ édrípĩ, Yērúsälémã gá 'dãá, ìri ándúru drĩkoma rú 'bá kãnisã vé rĩ pi drĩgé. Sĩ kökóbĩ rĩ sēē Kũrĩsītĩyãni Yērúsälémã vé ì ní íré mužú kũrú rĩ pi agásĩ, ãzini ãngũ rĩ pi agásĩ rĩ pi ní.

Tã ã pá ãmbúgu Yökóbũ ní kökóbĩ rĩ sĩzú rĩ, lē lũú Kũrĩsītĩyãni rĩ pi ní 'yozú kìnĩ, tã kòpi ní 'oó múké, ãzini kòpivé adringará múké rĩ, ìri lũ 'yozú kìnĩ, kòpi ẹ'yĩkĩ Kúrísítõ ri gĩ. Kúru ímbá kòpi kìnĩ, tã ãfú vé rĩ, tã ẹsĩ 'bãzú ãmbúgu ngá drĩgé rĩ, ọwũ 'bãngará, ãzini ãwãngará, lē kòpi ã kukĩ tã ùnjĩ 'dĩ'bée rá. ãzini ímbá kòpi tã 'bá rĩ pi ní rií ùsũú ùnjĩ riipi kòpi ù'bĩpi fizú tã ùnjĩ 'ozú rĩ vé tã sĩ, ímbá kpá kòpi lē 'bá ngá be rĩ pi ã kokĩ 'bá ngá ãkó rĩ pi ẹ ìzã ngá sĩ.

Ímbá kpá kòpi adringará uletere rĩ vé tã sĩ, adringará tã be mādã rĩ vé tã sĩ, Múngu ri zingará vé tã sĩ, tã 'dũngará ẹsĩ be mādã rĩ vé tã sĩ, ãzini adringará úmĩ be Kúrísítõ agá rĩ vé tã sĩ.

¹ Ma Yökóbũ 'i, ãtĩ'bá Múngu vé ni, ãzini Úpĩ Yēsũ Kúrísítõ vé ni. Ìmi sũrú mužrĩ drĩ ni ìrĩ ì ní íré mužú ãngũ rĩ pi agásĩ rĩ pi, á sĩ kökóbĩ 'dĩri sēē Ìmi ní.

Módó Ìmi ní céré.

Tã ùkpó ùkpó rĩ'bá 'bávé ẹ'yĩngará ù'bĩ'bá rĩ pi

² Má édrípĩ má ómvúpĩ, tã ùkpó ùkpó ù'bĩ dõ Ìmi, Ìmi adrikĩ ãni ãyĩkõ sĩ,

³ ã'diãtãsiyã Ìmi nĩkĩ rá 'yozú kìnĩ, ù'bĩkĩ dõ Ìmivé ẹ'yĩngará, Ìri sē Ìmi pá tu ùkpó ùkpó Ìmivé ẹ'yĩngará agá.

⁴ Tã ùkpó ùkpó Ìmi ìsũpi 'dĩri, ìri sē Ìmi adri ùkpó ùkpó Ìmivé ẹ'yĩngará agá, Ìmi adri ãni Múngu agá, tã ãzi Ìmi ní ícõ lēē ni 'dãáyo.

⁵ Ìmi ãsãmvú gé 'dĩgé, 'bá rĩ nĩ dõ tã kuyé, lē ã zĩ tã nĩngará Múngu riipi ngá sēēpi 'bá rĩ pi ní bãdãrú rĩ vúgá, Ìri tã nĩngará rĩ sē 'bá rĩ ní rá, ícõ 'yoó 'bá rĩ zĩ tã rĩ ùnjĩ 'dĩni ku.

⁶ 'Bo 'bá rĩ dõ ngá zĩ Múngu vúgá, lē ẹ ẹ'yĩ 'yozú kìnĩ Múngu ri ngá rĩ sē 'i ní rá, lē úmĩ ni ã awa 'i ìrĩ ku, ã'diãtãsiyã úmĩ ni awa dõ 'i ìrĩ, Ìri adri sũ yĩ ùlĩ ní vĩ ùvãpi ngũyã ngũyã rĩ tĩni.

⁷ 'Bá yĩkĩ be 'dĩni 'dĩri, ã ùsũ 'yozú kìnĩ Úpĩ ri 'i ní ngá sē rá 'dĩni ku,

⁸ ã'diãtãsiyã Ìrivé yĩkĩ aco 'i ìrĩ, Ìrivé tã 'oó rĩ pi agásĩ céré yĩkĩ ni tu pá vũrã ãlu gé ku.

⁹ 'Bá Múngu vé adriipi ngá ãkó rĩ, lē ã adri ãyĩkõ sĩ, ã'diãtãsiyã Múngu 'dũ Ìrivé tã 'bã ãmbúgu.

¹⁰ 'Bo lē 'bá ã'bú be rĩ ã adri ãyĩkõ sĩ, Múngu ní Ìrivé tã 'dũ ì 'bã mādãngá rĩ sĩ, ã'diãtãsiyã 'bá ã'bú be rĩ ímú drã sũ peṭi ã fũ ní 'wií lũú vũgá rĩ tĩni.

¹¹ Útũ koopi gbĩrĩlĩ rĩ, Ìri sē peṭi rĩ 'wi, Ìrivé fũ ùnyĩ be rĩ 'wi lũ vũgá. 'Bá ã'bú be rĩ kpá ímú drã sã Ìri ní rizú ívé ẹzĩ ngazú rĩ gé.

¹² Tã ùkpó ùkpó ri dõ 'bá rĩ ù'bĩ, lē ã tu pá tĩtĩ, Múngu ri Ìri ní tãkĩri sē rá, ã'diãtãsiyã aga dõ ù'bĩngará 'dĩri agásĩ rá, Múngu ri ìdri 'dãni'dãni 'i ní tã ni ẹzĩ 'bá 'i lē'bá lēlē rĩ pi ní rĩ sē Ìri ní rá.

¹³ Tã ùkpó ùkpó ù'bĩ dõ 'bá rĩ, lē 'bá rĩ ã 'yo, "Múngu ri ma ù'bĩ nĩ" 'dĩni ku. ã'diãtãsiyã tã ùnjĩ ícõ Múngu ri ù'bĩ ku, dõku Múngu ícõ 'bá ãzi ù'bĩ tã ùnjĩ sĩ ku.

¹⁴ Tã ùnjĩ 'bá rĩ ní rií ùsũú rĩ, Ìri 'bá rĩ ù'bĩ nĩ, Ìri 'bá rĩ se fi tã ùnjĩ agá.

¹⁵ Tã ùnjĩ 'bá rĩ ní rií ùsũú rĩ ga dõ ẹsĩ ni agá tré gĩ, Ìri sē 'bá rĩ fi tã ùnjĩ 'o, tã 'bá rĩ ní 'oó ùnjĩ rĩ ga dõ ícã ambamba gĩ, Ìri drãngará ìjĩ.

16 Má édrípíi má ómvúpíi má ní léléē rī pi, lē 'bá āzi ā ũ'bā ĩmī mī ku.

17 Fēfē múké múké rī pi íbíkí íngá 'bũ gélésī, íngákí 'bá Ètépí ngá dī'bée dīdī 'bũ gé 'dāá rī pi gbíipi rī vúgálésī, Múngú újá 'i sū índríkíndrī ní ríi 'i újá rī tīnī ku.

18 Múngú ũpē 'bā adrii 'bá ívé ni, ĩpē ívé ú'dúkó áda rī 'bá ní, ā tīkí rí 'bā ícá ú'dí, ngá céré ĩri ní gbii rī pi āsámvú gé, 'bā adrikí rí anjī ĩrivé ni, sū ānyāngā kaápi drīdrī rī tīnī.

Tā yīngará āzini tā 'ongará

19 Má édrípíi má ómvúpíi má ní léléē rī pi, lē ĩmi nīkí tā 'dī'bée áamá múké, lē ĩmi 'bākí bí tā yizú mbēlēñá, lē ĩmi rōkí átángá rī rōrō, ĩmi íbíkí átá ndō, lē ĩmī 'a ā ve tā sī mbēlēñá ku.

20 Ā'diātāsīyā 'bá rī 'a ve dō gí, ícá tā pīrī Múngú ní lēē ā 'o rī 'oó ku.

21 Lē ĩmi kukí tā āzāvũ rú rī pi ā 'ongará rá, dōku ĩmi kukí tā ũnjí rī pi ā 'ongará rá, lē ĩmi 'bākí ĩmi vūgá, ĩmi ā'yīkí ú'dúkó múké ĩ ní ũlũú ĩmi ní rī, ĩri ícá ĩmi pa rá.

22 Lē ĩmi yīkí ú'dúkó múké rī kú bí sī ku, lē ĩmi 'dukí tā ni ngaánga. ĩmi 'dukí dō tā ni ngaá kuyé, ĩmi ri ĩmī mī ũ'bā.

23 'Bá ú'dúkó múké rī yīipi kú bí sī, tā ni 'duúpi ngaápi kuyé rī, índrē sū 'bá 'i ndrēpi múndūrā agá,

24 kādō 'i ndrēe múndūrā agá 'dāá, ĩri gō 'de mụ 'dīisī rá, ĩri āvī ívé índrīlīkí 'i ní ndrēe múndūrā agá 'dāri sī rá rī tīnī.

25 'Bo 'bá rī 'bā dō 'i mī rizú tāĩmbí múké drīwālā sēēpi rī lāzú, 'o dō tā rī mụzú 'dīri 'dīni, āvī dō tā 'i ní yī rī sī kuyé, Múngú ri ĩri ní tākíri sē tā ĩri ní 'oó rī sī rá.

26 'Bá rī ũsū dō kīnī 'i 'bá Múngú vé ni, rō dō 'i ádra ku, ĩri 'i mī ũ'bā, ĩnjīngará ĩri ní rizú Múngú ri ĩnjīzú 'dīri ēzī ākó.

27 ĩnjīngará Múngú 'bá Ètépí ní ā'yī adriipi múké, ũnjīkānyā ākó rī, ĩri 'dīni, lē 'bá rī ā ko ĩmvāanji rī pi

ē ĩzā ngá sī, āzini ā ko ọwụzị ri'ba ĩzāngā nya'ba rī pi ē ĩzā ngá sī. Lē 'bá Múngú vé rī pi ā ríkí tā āzāvũ rú nyōókú nōri vé rī 'oó ĩndī ku.

2

Ā ríkí tā múké 'oó 'yéñá 'bá urukọ ní ku

1 Má édrípíi má ómvúpíi 'bávé Úpí Yésū Kúrísítō ógúpí pōwūpōwū rī ē'yī'ba gí rī pi, lē ĩmi ríkí tā múké 'oó 'yéñá 'bá urukọ'bée ní, 'bá urukọ'bée gāzú sī 'dīni ku.

2 'Bá āzi ífí dō ĩmi āsámvú gé vūrā ĩmi ní ĩmi úmúzú rī gé, úsú dō 'i bōngó ũnyī be ni sī, 'yī dō kátrī dábū rú ni 'i drī mvāñá gá, 'bá ngá ākó ni ífí dō kpá ĩmi āsámvú gé, úsú dō 'i bōngó írīkó rú ni sī,

3 'i 'du dō 'bá 'i úsúpi bōngó ũnyī be ni sī rī vé tā 'bāā āmbúgú, 'i 'yo dō ĩri ní, "Mí ímú úrí lúpá múké nōri drīgé," 'bo 'bá ngá ākó rī, 'i 'yo dō ĩri ní, "Í mụ pá tuú 'dāgá," dōku "Í mụ úrí nyōókú gé vūgá,"

4 mī dō ri 'bá rī pi ũpē sū 'dīri tīnī, mī adri nyo 'bá tā līpi yīkí ũnjí sī ni kuyé?

5 Má édrípíi má ómvúpíi má ní léléē rī pi, ĩmi yīkí drī ma ká, Múngú ũpē 'bá ngá ākó 'bá vū drīgé rī pi ní ndrēe ēzī ākó rī pi adrii ē'yīngará be āmbúgú, kōpi ícá fi mālūngā ĩri ní tā ni ēzī 'bá 'i lē'ba lélé rī pi ní rī agá rá.

6 'Bo ĩmi ri 'bá ngá ākó rī pi idede. ĩmi nīkí 'yozú kīnī, 'bá ā'bú be rī pi 'bākí pá ĩmi drīgé, kōpi ri ĩzāngā sē ĩmi ní 'dīni kuyé? Kōpi ĩmi jī mụ pá tu 'bá tā lī'ba rī pi ẹndrētī gé nī kuyé?

7 'Bá 'dī'bée adrikí 'bá ri'ba Úpí ĩmi ní ē'yī rī ā rú iza'ba rī pi kuyé?

8 ĩmi ĩnjīkí dō tāĩmbí agaápi rá ĩ ní sīí Búkū Múngú vé rī agá 'yoópi kīnī, "Lē mī lē 'bá mī gārā gá rī sū mí ní mī rú'ba lēē rī tīnī" rī rá, ĩri lū kīnī ĩmi ri tā pīrī 'o.

9 'Bo ĩmi dō ri tā múké 'o 'yéńá 'bá urukọ'bée ní, ĩri lū kīnī, ĩmi 'okí tā ũńjí gí, ĩmi ñókí tǎĩmbí rĩ gí.

10 'Bá riipi tǎĩmbí rĩ vé tā 'duúpi ngaápi rĩ ñō dō tǎĩmbí álu ni gí, ĩri lū 'yozú kīnī ñō tǎĩmbí rĩ pi cére gí.

11 Múńgú 'yoópi, "Lě mī 'bā ọwũ ku rĩ," 'yo kpá kīnī, "Lě mī 'dị 'bá ku." 'Í 'o dō ọwũ kuyé, 'bo 'í 'dị dō 'bá drǎá rá, ĩri lū 'yozú kīnī, 'í ñō tǎĩmbí rĩ gí.

12 Tā ĩmi ní átá, āzini tā ĩmi ní 'oó rĩ, lě ĩmi ñíkí 'yozú kīnī, ĩ tǎĩmbí rĩ áyú ĩmivé tā lizú, ĩmi drīwālā ĩsú ānī.

13 Ọ'dú Múńgú ní ímúzá tā lizú rĩ gé, 'bá ẹsị ĩdríkídri 'bǎápi ọgúpí ní ku rĩ, Múńgú 'bǎ kpá ẹsị ĩdríkídri ĩri ní ku. Múńgú kǎdō tā líj 'bá rĩ pi drǐgé, ĩri ẹsị ĩdríkídri 'bǎ 'bá ẹsị ĩdríkídri 'bǎ'bée ĩvé ọgúpí ní rĩ pi ní rá.

E'yĩngára āzini tā múké 'ongára

14 Má ẹdrípíj má ọmvúpíj, 'bá rĩ kīnī 'i dō ẹ'yĩngára be, 'bo 'o dō tā āzi lūúpi kīnī ĩri ẹ'yĩngára be ni kuyé, tā múké ĩri ní ĩsú 'a ni gé 'dǐgé rĩ ā'di? Ẹ'yĩngára 'dĩri nyo ícọ ĩri pa rá?

15 Mí ẹdrípí, dōku mí ọmvúpí ri dō bōngó ákó, āzini ānyāngā ákó,

16 'Í 'yo dō ĩri ní, "Í mu, lě mī mu múké, ĩgbē ā fu mi ku, mī nya ānyāngā ẹpízú ānī ẹpíẹpí," 'bo 'í sē dō ĩri ní ngá ĩri ní lěe rĩ pi kuyé, tā múké mí ní 'oó 'bá 'dĩri ní rĩ ā'di?

17 'Bá ẹ'yĩpi gí rĩ 'o dō tā múké ẹ'yĩngára rĩ 'i dazú kuyé, ĩrivé ẹ'yĩngára 'dĩri ĩri ngá drǎápi gí ni.

18 'Bo 'bá āzi ri ícọ 'yo, "Bá urukọ'bée ẹ'yĩngára be, 'bá urukọ'bée ri ẹzị nga múké."

'Bo má ní 'yozú má kīnī, "Í 'o dō tā múké ku, ĩri ícọ lū íngóni 'yozú

kīnī mi ẹ'yĩngára be? Ma ícọ mávé ẹ'yĩngára 'i da mí ní tā múké má ní 'oó rĩ sī."

19 Mí kīnī, mí ẹ'yĩ rá Múńgú ri álu. ĩri múké! Índrī ũńjí rĩ pi* ẹ'yĩkí kpá sũ 'dĩri tịj, ũrĩ sī, kọpi ri yā ānī yāyā.

20 Mí azakaza rú! Mí nĩ 'yozú kīnī, ẹ'yĩngára mí ní ẹzị ni ngaá kuyé rĩ rĩ ẹzị ákó 'dĩni kuyé?

21 Múńgú ā'yĩ 'bá ẹ'bípí Ābūrámā† ri adrii 'bá pịrị ĩri ní ívé mvá Īsákā‡ ri sēe zǎá rọbọńọ rú vūrā rọbọńọ zázú rĩ gé rĩ ā tā sī.

22 'Í ndre drī ká, Ābūrámā ẹ'yĩ Múńgú ri rá, āzini 'du tā Múńgú ní lūú ĩri ní rĩ ngaá rá. Tā ĩri ní 'oó rĩ lū 'yozú kīnī, ĩrivé ẹ'yĩngára ĩri áda.

23 Tā ĩ ní sī Búkū Múńgú vé rĩ agá rĩ nga 'i fūú tị ni gé gí, Búkū Múńgú vé rĩ kīnī, "Ābūrámā ẹ'yĩ Múńgú ri rá, Múńgú ā'yĩ ĩri adrii 'bá pịrị 'í ẹndrẹtị gé." Gōkí Ābūrámā ri zịj ũndī Múńgú vé ni.

24 ĩmi ndrekí drī ká, 'bá adri pịrị Múńgú ẹndrẹtị gé tā múké 'bá ní 'oó rĩ sī, adri 'yéńá ẹ'yĩngára 'bávé rĩ sī ku.

25 Rábā ri ũkú ọwú rú ni, ĩrivé tā 'oó ri Múńgú ẹndrẹtị gé pịrị, ā'diātāsīyā ĩri ní 'bá āngū úmí 'bá rĩ pi ẹ'yĩ 'bǎá ívé jó agá, ĩri ní kọpi pēe muú lẹtị túngú ni gé sī rĩ sī.

26 Índrī dō 'bá rĩ agá 'dǎáyo, 'bá 'dĩri drǎ gí, ẹ'yĩngára ri ngakí dō ẹzị ni ku, ẹ'yĩngára 'dĩri drǎ gí.

3

Lě ĩmi ũtēkí ĩmí ádra ũtētē

1 Má ẹdrípíj má ọmvúpíj, ĩmi āsámvú gé 'dǐgé, lě ku 'bá kárakará pi ní ẹsị 'bǎzú fizú āngū ímbázú, ā'diātāsīyā ĩmi ñíkí rá 'yozú kīnī 'bá

2:11 2:11 Wűngára 20:14; Dětōrōnómē 5:18 2:11 2:11 Wűngára 20:13; Dětōrōnómē 5:17 * 2:19 2:19 Índrī ũńjí rĩ pi: Índrī ũńjí rĩ pi ándúru mǎlǎyíkǎ Múńgú vé ni 'bũ gé 'dǎá, kọpi ñókí tǎĩmbí Múńgú vé rĩ, Sātánā ri kọpívé āmbúgu. Múńgú ídró kọpi 'bũ gé 'dǎásí vūgá nõó, kọpi gōkí ufuú índrī ũńjí, kọpi ri 'bá rĩ pi ní ĩzāngā sē vū drǐgé nõgó. 'Í lǎ 'dangára 12:7-9. † 2:21 2:21 Ābūrámā: Múńgú zị Ābūrámā ri kīnī, ā ku ívé 'bá 'bētí āsámvú gé rĩ pi, ā ku ívé āngū, ā 'de muú āngū āzi ú'dí ni gé. Ābūrámā ri ẹ'bípí Yáhúdī rĩ pi vé rĩ, tịkí ĩri ílí ẹlífū álu mūdūrŭlŭ ārō (1,800) gé, ĩsú tịkí drī Yēsū ri kuyé. 'Í lǎ 'dóngára 12-25. ‡ 2:21 2:21 Īsákā: Īsákā ri mvá Múńgú ní ẹzịj Ābūrámā ní rĩ. 'Í lǎ 'dóngára 17-35. 2:23 2:23 'Í dǎngára 15:6

ri'ba āngũ ímbá'ba nō'bée, ĩ ímú 'bávé tā lì 'bá urukọ'bée vé rĩ ndě.

² 'Bâ céré, 'bá 'okí tā ũnjí ni pi kárakará. 'Bá rĩ átá dō átángá ũnjí āluṅáni kuyé, 'bá 'dĩri 'bá piri ũnjikānyā ākó ni, ĩri ícó 'í rụ'ba ütē múké.

³ 'Bá ásúkí dō ngá aya rú ni pi hūsání rĩ pi tị gé, ĩri sē kọpi tā 'bá ní lēé rĩ 'dụ nga rá, kọpi 'bá jị muzú múké vūrā 'bá ní lēzú muzú rĩ gé.

⁴ ĩmi ndrekí drĩ kúlúmgbá ri ká, ĩri āmbúgú āmbúgú, ũlí ā ri dō ĩri vị muzú nĩ drāāāsīyā, 'bá kúlúmgbá rĩ újipi rĩ kúlúmgbá āmbúgú āmbúgú 'dĩri sō muzú pẹti mādāṅá rizú kúlúmgbá sōzú rĩ sī.

⁵ ĩmi ndrekí drĩ ká, ádra ri mādāṅáṅá, 'bo ĩri tā ambugu ambugu ni pi átá.

Ádra adri sũ ācí kúlúlú mādāṅá rĩ tịni, ĩri āngũ ásé be āmbúgú āmbúgú rĩ zā ve céré.

⁶ Ádra sũ ācí tịni. Īgélé 'bá rụ'ba gá rĩ pi āsámvú gé, ĩri ri ũnjikānyā íjị nĩ, ĩri 'bá rĩ vé adringára iza rá, ĩri sē 'bá rĩ fi ve ācí agá, tā ũnjí ádra ní átá rĩ íbì ífũú ācí vezú āní ùdũ ākó rĩ* agásí.

⁷ Ānyāpá rĩ pi ārēvú céré, āríná rĩ pi, ngá écí'ba bēdrị sī rĩ pi, āzini ngá adri'ba yīi agá rĩ pi, ĩ ícó kọpi íwí adri mālímáli, ĩ ícó kọpi ütē rá, 'bá ri kọpi íwí nĩ, ĩri kọpi ütē nĩ.

⁸ 'Bo 'bá āzi ícó ádra ri ütēé bā ku. Ádra āndē tā ũnjí 'ongará sī ku, tā ũnjí ádra ní rii átá rĩ adri sũ kícú ĩ ní rizú 'bá ú'dizú rĩ tịni.

⁹ Ádra ri, 'bá ri 'bávé Úpí 'bá Ètēpi ri íngú āní, ádra ri, 'bá kpá ri 'bá Múngú ní gbií sũ 'í tịni rĩ pi tri āní.

¹⁰ Tị ālu ālu 'dĩri sī, 'bá ri Múngú ri íngú āní, 'bá kpá ri 'bá rĩ pi tri āní. Má édrípịi má ómvúpịi, lē 'bá 'okí tā 'dĩri tịni ku.

¹¹ Yīi ule rĩ pi yīi ẹ'yị rú rĩ be, kọpi nyo ícó ĩ úmú ídị ífũ vūrā ālu gé sī rá?

¹² Má édrípịi má ómvúpịi, pẹti ĩ ní zịi figị rĩ, ĩri nyo ícó 'i újá 'a òlívě rú rá? Dōku pẹti vinyọ vé rĩ, ĩri nyo ícó 'i újá 'a figị rú rá? Yīi ẹ'yị rú rĩ, ĩri nyo ícó 'i újá ícá yīi ule rú rá?

Úmĩ tā nịzú rĩ íbì íngá Múngú vúgá

¹³ 'Bá ĩmi āsámvú gé 'dīgé úmĩ be, āzini tā nīngára be rĩ ā'di 'i? Lē 'bá 'dĩri ā 'o tā piri, ā lū rí 'yozú kínĩ, ĩri úmĩ be, āzini nị tā rá, lē ā 'o tā muzú ẹsị be mādā, úmĩ tā nīngára vé ni sī.

¹⁴ 'Bo mí ẹsị dra dō dra dra, 'í lē dō 'bá ku, āzini mí dō ĩndrá rú, lē mí ri mí íngú āní ku, dōku mí ri ũnjō ụlị 'yozú kínĩ, mí ri tā áda 'o 'dini ku.

¹⁵ Úmĩ tā 'ozú 'dini 'dĩri, íbì íngá 'bũ gélésí kuyé, ĩri úmĩ nyọkú nōri vé ni, ĩndrí Múngú vé rĩ sē úmĩ 'dĩri nĩ kuyé, ĩri úmĩ ādróko vé ni.

¹⁶ 'Bá rĩ dō ri ẹsị 'bā 'bá āzi vé ngá drīgé, ĩri dō ri 'i íngú 'bá āmbúgú rú, ĩri tā ĩzāngā sēepi ni íjị, ĩri tā 'o muzú bādā rú, ẹsị ũká ũká sī.

¹⁷ 'Bo tā nīngára íngápi 'bũ gélésíla rĩ, ĩri sē 'bá rĩ adri uletere, 'bá rĩ tākiri lēlē, 'bá rĩ ẹsị 'bā 'bá rĩ pi ẹ ĩzā kozú, 'bá rĩ 'bá ambugu rĩ pi ĩnjĩnjĩ, 'bá rĩ adri ẹsị be múké, 'bá rĩ tā múké 'o, 'bá rĩ 'bá rĩ pi ẹ ĩzā ko trōtrō, āzini ĩri sē 'bá rĩ tā áda 'o.

¹⁸ 'Bá ri'ba tākiri íjị'ba 'bá rĩ pi āsámvú gé rĩ pi, kọpi ri tā piri íjị 'bá rĩ pi āsámvú gé.

4

Lē ĩmi ĩnjiki Múngú ri ĩnjĩnjĩ

¹ Ngá sēepi ĩmi ní rizú āgátá gāzú, āzini ĩmi ní rizú ũmbā fuzú ĩmi āsámvú gé sī rĩ ā'di? Tā ũnjí ĩmi ní rii ụsụ ụsụ ĩmĩ ẹsị agá rĩ, ĩri ri ũmbā fụ ĩmĩ ẹsị agá nĩ.

² ĩmi lēkí kōdō ngá, 'bo ĩmi ịsúkí ngá rĩ kuyé. ĩmi ri 'bá ú'dị, ĩmi ịsúkí rí ngá āní, 'bo ĩmi ịsúkí ngá ĩmi ní lēé rĩ kuyé. ĩmi ri āwā, āzini ĩmi ri ũmbā fụ, 'bo ĩmi ịsúkí ngá ĩmi ní lēé

* **3:6 3:6** *Ācí vezú āní ùdũ ākó rĩ:* Múngú ri úmvúlésí 'bá 'i ẹ'yị'ba ku rĩ pi 'dụ ú'bé ācí 'dĩri agá. 'Í lā l'dangará 20:7-15.

rĩ kuyé, ã'diātāsīyā ĩmi zíkí ngá ĩmi lēé rĩ Múngú vúgá kuyé.

3 ĩmi kádō rií ngá zīj Múngú vúgá, Múngú sē ĩmi ní ngá rĩ ku, ã'diātāsīyā ĩmi zíkí ngá rĩ létj be pīrj kuyé, ĩmi lēkí ngá rĩ pi řsú rizú ãyĩkō 'bázú.

4 ĩmi 'bá Múngú ri gā' 'bá sī 'dī'bée, ĩmi nīkí áamá kuyé 'yozú kīnī, ĩmi lēkí dō tā nyōókú nōri vé rĩ áyu, ĩmi ari'ba Múngú vé ni? 'Bá tā nyōókú nōri vé rĩ lēepi rĩ, řri řri' 'bá Múngú vé ni.

5 Tā Búkū Múngú vé rĩ ní 'yoó, "Múngú ri řndrī 'í ní sēé ří 'bá řsī agá rĩ ã tā mba ni 'dīri" ři drī ĩmi drīgē kuyé?

6 'Bo Múngú ri řvé řsī múké rĩ sē mužú ĩmi ní đj đj. Sēzú Búkū Múngú vé rĩ ní 'yozú kīnī,

"Múngú gā 'bá ř řngú' 'bá řngúngū rĩ pi ři,

'bo řri řsī múké 'bā 'bá tā bē mādā rĩ pi ní."

7 Lē ĩmi řnjīkí Múngú ri řnjīnjī. Lē ĩmi gākí tā řdróko vé rĩ ři, řri sē řdróko ri nga ápá řmī řj' 'bá gá ři rá.

8 Lē ĩmi řtrúkí ĩmi řnyīnjá Múngú vúgá, řri kpá 'i řtrú řnyīnjá ĩmi vúgá. ĩmi 'bá řnjīkányā be 'dī'bée, lē ĩmi řjīkí řmivé řnjīkányā rá. ĩmi 'bá řjīkí be řř 'dī'bée, lē ĩmi řjīkí řmī řsī.

9 Lē ĩmi řdrikí řzāngā ři, ĩmi ngokí ngongo, řzāngā ã řj řmī řsī. ĩmi kukí řgúngará řni, ĩmi ř'dókí řā ngoó, lē řmivé řyĩkō ã újā 'i řzāngā rú.

10 Lē ĩmi 'bākí ĩmi řdrii tā be mādā Úpí řndrēřj gē, řri řmū řmi řngú rá.

Ā 'yokí 'bá řzi vé tā řnjī ku

11 Má řdrīpīj má řmvúpīj, lē řmi rikí řmi řgūpīj ã rj izaá ku. 'Bá řiipi átāpi řgūpīj ní řnjī, dōku řgūpīj vé tā 'yoópi řnjī rĩ, řri ri řtāmbj Múngú vé rĩ ide. ĩmi idekí dō řtāmbj Múngú vé rĩ, řmi 'dukí řtāmbj rĩ vé tā ngaá kuyé, řmi ri tā ři, řmi kīnī, řtāmbj rĩ řnjī.

12 Múngú ri 'yēnjá ri řtāmbj sē nī, řzini řri kpá ri tā ři nī. řri řkpō be 'bá rĩ pazú, řzini 'bá rĩ 'dizú drāzú. 'Bo mi ř'di 'i ři řgūpīj vé tā řjpi?

Lē ři řngú ři ř'dj drj rĩ vé tā ři ku

13 ĩmi řjīkí drī ká, řmi ri' 'bá 'yo' 'bá, "Āndrū, dōku drj 'bā řmū řdri řlī řlu kūrj 'dāri agá, 'bā ngá řzj, 'bā řmřfēngā řsū řni řmbamba 'dī'bée!"

14 ĩmi řcó tā 'i ngaāpi řmī řj' 'bá gá ř'dj drj rĩ gē rĩ řni řmā řngōni? ĩmi řdrikí řj řsāřlī 'deēpi řā be mādā, řri gō řfī 'dīři rá rĩ řj.

15 Lē řmi 'yokí 'dīni, "Múngú lē dō rá, 'bā řcó řdri řdri rú rá, 'bā řcó tā nōri 'o rá, dōku 'bā řcó tā 'dāri 'o rá."

16 'Bo řmi ri řmi řngú tā řmi ní lēé 'oó rĩ ři. Tā řmi ní řizú řmi řngúzú 'dīri řnjī.

17 'Bá rĩ řj dō tā múké 'i ní kōdō lēé 'oó rĩ rá, 'bo 'o dō tā rĩ kuyé, řri řnjīkányā.

5

Lē 'bá ř' 'bú be ři pi ř ndrekí múké

1 ĩmi 'bá ř' 'bú be ři pi, lē řmi ngokí, řzini řmi gākí řjřjřj tā řkpō řkpō řmvúlēsī řmū' 'bá řmi řsū' 'bá drjdrj 'dī rĩ pi ři.

2 řmivé ř' 'bú pi řmū řbā řmi drjgē ři rá, řzini řjřjřj ři řmū řmivé bōngō řnyī be 'dī'bée mbe řcá ku řřjřj rú.

3 řmivé dābū, řzini řya řgū' 'bá řgūřgū rĩ pi řdrikí řcá řnjī gī. řmivé ř' 'bú 'dī'bée řmū řmi zā ve řj řcī ní ngá zāá véé rĩ řj. ř' 'bú řmi ní řrāá kú kārākarā 'dī'bée, řmivé ř' 'bú 'dī'bée řmū tā ři řmi drjgē ř'dj řdřj vé rĩ gē.

4 ĩmi řndrekí drī ká! 'Bá řmi ní 'bā řjřj ngaā řmivé řmvū agá rĩ pi, řmi gākí kōpivé řndēma řjřj ngazú rĩ řřgā ři, kōpivé řndēma řmi ní gā řřgā ři 'dī'bée ri ngo řmī řj' 'bá gá. Úpí řkpō 'Dīpa řj 'bá řnyāngā řkūnā' 'bá rĩ pi vé ngongará gī.

5 Īmi ní adringára gá vū drīgē nōgó, ĩmi rikí āyīkō 'bāá, āzini ĩmi rikí ĩmī 'a ā tā ũsūú áyu. Nóni ĩmī rú'báná usekí kuú mgbúmgbú sū tị ĩ ní lēé mụú úlīlī rī pi tịni.

6 Īmi likí 'báná tā ākó rī pi vé tā ũnjí, āzini ĩmi ú'díkí kōpi ũdrāá rá, kōpi újákí ĩmi ní tā āzi ũnjí ni kuyé.

Īzāngā agá lē ĩmi adrikí ẹsị be mādā

7 Má ẹdrípịi má ọmvúpịi, lē ĩmi adrikí ẹsị be mādā cīmgbá Úpí ní ícángará gá. Īmi ndrekí drī ká, 'báná ọmvú 'áápi rī, ĩri ẹsị 'bā mādā rizú yīgó 'dịpi ẹézụ sī ānyāngā ní kazú rī ũtēzú.

8 Lē kpá ĩmi adrikí ẹsị be mādā, ĩmi tukí pá ũkpó ũkpó, ā'diātāsīyā lókí Úpí ní ĩgōzú rī ícá ĩnyiná gí.

9 Má ẹdrípịi má ọmvúpịi, lē ĩmi unukí ĩmi ọgúpịi rú'báná gá ku, ā likí rí tā ĩmi drīgē ku. 'Báná tā lịpi rī tu pá kuú kẹtílé gá 'dī!

10 Má ẹdrípịi má ọmvúpịi, lē ĩmi ũbíkí nẹbị átá'báná Úpí ā rú sī rī pi ā pámvú, kōpi ká rií ĩzāngā nyaá, kōpi nyakí ĩzāngā rī mụzú ẹsị be mādā.

11 Sū ĩmi ní nị rá rī tịni, 'báná ĩzāngā nya'báná ẹsị be mādā rī pi, 'bā kōpi ā rú íngú kōpi ní ĩzāngā rī nyaá ẹsị be mādā rī sī. Īmi yíkí ĩzāngā Ẹyóbū ní nyaá rī rá. Ụdị ni gé, Úpí ko ĩri ē ĩzā rá. Úpí 'o tā 'dīri 'dini, ā'diātāsīyā ĩri Múngú riipi 'báná rī pi ē ĩzā koopi ĩzāngā agá ni, ẹsị ni múké.

12 Má ẹdrípịi má ọmvúpịi, tā agaápi rá rī, lē ĩmi ē ẹdíkí 'bū ā rú, dōku vū ā rú, dōku ngá āzi ā rú ũyō sōzú ānị ku. Tā rī dō ē, ĩmi 'yokí ē, tā rī dō kuyé, ĩmi 'yokí kuyé, ā likí rí tā ānị ĩmi drīgē ku.

Múngú vé zingára ẹ'yīngára sī rī

13 Tā ũkpó ũkpó ịsú dō mi nī, lē mí zị Múngú ri. Āyīkō fi dō mí ẹsị agá, lē mí ngo úngó Múngú ri íngúzú.

14 Drā rụ dō mi nī, lē mí zị 'báná ambugu kánisā* vé rī pi ímú mí ní Múngú ri zịi. 'Í zị kōpi, kōpi ē ímúkí rí ũdu bēé mí rú'báná gá Úpí ā rú sī.

15 'Báná ẹ'yīngára be rī pi zíkí dō Múngú ri 'báná drā be rī ní, drā rī ícó de rú'báná ni gé sī rá, Úpí ri ĩri inga uru rá. 'O dō tā ũnjí, Múngú ri ĩri trū ĩrivé ũnjikānyā agásí rá.

16 Lē ĩmi ũlúkí ĩmivé ũnjikānyā, ọgúpịi ā ũlū ívé rī ọgúpịi ní, ọgúpịi ā zị Múngú ri ọgúpịi ní, ĩmi ā adrikí rí ule. 'Báná be pịrị rī zị dō Múngú ri, ĩrivé zingára ũkpō be, ĩri 'báná rī ē ĩzā ko rá.

17 Ẹllyā† ri 'báná sū 'báná tịni, zị Múngú ri ẹsị be céré kīnī, yīgó ā 'dị ku, ílī na ẹlī sī, yīgó 'dị kuyé.

18 Ẹllyā gō Múngú rī zịi dīi, yīgó gō 'dị rá, ānyāngā ka nyọkú drīgē nōgó rá.

19 Má ẹdrípịi má ọmvúpịi, 'báná rī ku dō tā áda rī ā 'ongára gí, lē 'báná āzi ā lū ĩri ní, ā gō tā áda rī 'oó áyu.

20 'Báná rī újā dō 'báná ũnjikānyā 'oopi rī ĩfūú ívé ũnjikānyā agásí āmvé gí, pa 'báná 'dīri drā agásí gí, trūkí ĩri ívé ũnjikānyā kárakarā 'dī'bée agásí gí.

* **5:14 5:14** *Kánisā*: Kánisā ri 'báná Yēsū Kúrísitō ri ẹ'yī'báná gí rī pi. † **5:17 5:17** *Ẹllyā*: Ẹllyā ri nẹbị, Múngú 'dụ ĩri mụzú 'bū gé ídri rú, drā kuyé. Tíkí ĩri ākūdē ílī rī ca mūdūrūlū úrōmī (900), ịsú ākūdē tíkí drī Yēsū ri kuyé. 'Í lā 1 'Bāgú 17-21; 2 'Bāgú 1-3.

Kòkòbì àlu ni
Pétëró
ní sù rí
Tã búkù rí vé rí ã
ùlùngará

Pétëró sī kòkòbì 'dīri sēē Kūrīsītīyānī adri' bá āngū Tákī agá rī pi ní. Sī kòkòbì 'dīri sēē kòpi ímbázú ĩ ní ríi kòpi ọ̀cǹú kòpivé ẹ̀'yìngará ã tã sī rí sī. Lũ kòpi ní kīnī, Yēsũ Kūrīsītō nya ĩzāngā, 'okí kpá ĩri ùnjí, kúru lē Kūrīsītīyānī rí pi ã 'bākí ẹ̀sì nǹzú kīnī, kòpi ímú ĩzāngā nya rá. Ímbá kòpi kīnī, ĩzāngā kòpi ní nyaá 'dīri agá, kòpi tukí dō pá títí ìvé ẹ̀'yìngará agá, Múngú rí kòpi ã'yí adri anji ívé ni, úmvúlésí ĩri kòpi ùfē rá. Pétëró kīnī, lē Kūrīsītīyānī rí pi ã áwíkí adrii 'bá Múngú vé ni.

1 Ma Pétëró 'i, Yēsũ Kūrīsītō vé 'bá áyúáyũ rí.

Á sī kòkòbì nōri sēē 'bá Múngú vé ĩ ní íré kpélékpélé adri' bá jākā rú āngū Pónītō vé rí agá, Gālātīyā agá, Kāpādōkīyā agá, Ẹ̀zīyā agá, āzini Bītūnīyā agá rí pi ní.

2 Múngú 'bá Ẹ̀tépì ǹsũ ìmivé tã 'í ẹ̀sì agá ìnógòsì, ǹpē ĩmi nī. Īrivé Índrì Uleterè rí újá ĩmi ícá uleterè. Īmi ní ìrivé tã 'duyú ngaá rá rí sī, āri Yēsũ Kūrīsītō vé rí ùjì ĩmi gí.

Ẹ̀sì múké Múngú vé rí, āzini tākírì ìrivé rí ã adri ĩmi be mužú nyonyo.

Õwõ'difô sēngará

3 'Bá íngúkí 'bávè Úpí Yēsũ Kūrīsītō vé Ẹ̀tépì Múngú rí. Īrivé ẹ̀sì ní adrii ìdríkídri 'bá ní rí sī, lē 'bá 'bākí ẹ̀sì ídri ú'dí ĩri ní sēē 'bá ní rí drìgè, ã'diātāsīyā Múngú ní Yēsũ Kūrīsītō rí ingáá gōó ídri rú drāngará gálésīla rí vé tã sī.

4 Múngú 'bá ĩmi ní ngá múké kuú 'bũ gé 'dāá'dā, ngá rí ícò ábá ku, ícò ú'bì ku.

5 Ngá múké 'dīri 'bākí kuú ĩmi tēē, ã'diātāsīyā ĩmi ní Yēsũ Kūrīsītō rí

ẹ̀'yì gí rí sī. 'Bá Yēsũ rí ẹ̀'yì' bá gí rí pi, ùkpò Múngú vé rí kòpi ùtē ca cīngbá ĩ ní ímúzá pangará rí vé tã ì'dazú ú'dú ǹdũ vé rí gé rí gé.

6 Nóni tã kárakarà ni pi ã ríkí dō ĩmi ǹ'bì ríi ĩzāngā nyaá 'dīni drāáāsīyā, ĩmi ímú āyìkò ísú drìdrì 'dīlé rá pangará rí ã tã sī.

7 Īzāngā ĩmi ní ríi nyaá 'dī'bée, ĩ rí ìmivé ẹ̀'yìngará ǹ'bì, nǹzú ámázú ĩmi dō pá tu títí ìmivé ẹ̀'yìngará agá rá. Ī rí ĩmi ǹ'bì sũ ĩ ní dábũ ǹ'bì zāá ācì sī rí tìni. Īmivé ẹ̀'yìngará ndē dábũ ábápi ìndī 'dīri rá. Ẹ̀'yìngará rí sē ĩmi adri ùkpò ùkpò ĩzāngā ĩmi ní ríi nyaá rí agá, Múngú rí sē ĩ ímú ĩmi íngúngū, āzini ĩmi ímú dī pòwǹpòwǹ ú'dú Yēsũ Kūrīsītō ní ícázú rí gé.

8 Īmi ndrekí dō ĩri kuyé drāáāsīyā, ĩmi lēkí ĩri rá, āzini ĩmi ẹ̀'yìkí ĩri rá, ĩmi rí ĩri íngú āyìkò be āmbúgú, āyìkò 'dīri ícókí tã ni 'yoó bā ku.

9 Īmi ní ĩri ẹ̀'yì gí rí sī, ĩmi pangará ísú rá.

10 Pangará 'dīri, nēbì rí pi ùlũkí ọ̀tú tã ní kīnī, Múngú rí ímú ẹ̀sì múké 'bá ĩmi pazú, kòpi 'bākí ẹ̀sì rizú pangará 'dīri vé tã nǹzú ámázú.

11 Índrì Kūrīsītō vé rí ùlũ nēbì rí pi ní kīnī, Kūrīsītō rí úmvúlésí ímú ĩzāngā nya, vùdrì ni gé, ĩri dī ọ̀gú pòwǹpòwǹ, sē kòpi ní rizú sá, āzini létì tã 'dīri ní ímúzá 'i ngazú rí ndāzú ānì.

12 I'dakí tã 'dīri nēbì rí pi ní kīnī, kòpi rí ẹ̀zì rí nga ĩ ní ùgōgōlé rú kuyé, kòpi rí nga ĩmi ní. Tã kòpi ní ùlũú ĩmi ní rí, kòpi ùlũkí Índrì Uleterè ĩ ní ìpēé 'bũ gélésí rí vé ùkpò sī, mālāyíkā rí pi 'bākí kpá ẹ̀sì rizú tã 'dīri nǹzú ámázú.

Lē ĩmi adrikí uleterè

13 Lē ĩmi útúkí ìmivé yìkì tã 'ozú rí ã adri pìrì. Lē ĩmi 'bākí ẹ̀sì rizú ẹ̀sì múké Múngú ní ímú 'báá ĩmi ní lókí ĩri ní ímúzá Yēsũ Kūrīsītō rí ì'dazú rí gé 'dāri ùtēzú.

14 Lē ĩmi adrikí sũ anji Múngú vé tì yì' bá yìyì rí pi tìni, lē ĩmi újákí ĩmi

gõo ùnjĩkãnyã ótú ìmi ní 'oó ẹ̀nĩ̀ãkõ sī 'dã'bée agá d̄j̄i ku.

15 'Bo Múngú ìmi z̄iipi rĩ, ìri uletere, lē ìmi adrikí kpá uletere tã céré ìmi ní rií 'oó rĩ agá,

16 ã'diãtãsiyã siki k̄inĩ, "Lē ìmi adrikí uletere, ã'diãtãsiyã ma uletere."

17 Ìmi ri Múngú 'bá rĩ pi vé tã liipi p̄iri rĩ z̄i ìmi Ẹ̀t̄epi, lē ìmi ìnj̄iki ìri ìnj̄inj̄i ìmi ní dr̄i adrizú j̄akã rú v̄u dr̄igé nõgó rĩ gé.

18 Ìmi n̄iki rá 'yozú k̄inĩ, Múngú je ìm̄i dr̄i ìf̄üzú lét̄i ùnj̄i ìmi é'b̄ipi ní 'oó rĩ agás̄i ngá ábã'bã ábãbã s̄u dábũ t̄ini ni s̄i kuyé, dôku aya óḡupi óḡuõḡu ni s̄i kuyé,

19 je ìm̄i dr̄i ãr̄i tã be agaápi rá Kúrísitõ adriipi kãb̄ilõ mvã* uletere ùnj̄ikãnyã ãkó rĩ vé rĩ s̄i.

20 Múngú ìp̄e Kúrísitõ ri kú ìnogós̄i ìs̄u ãkũd̄e gbikí dr̄i v̄u ri kuyé, 'bo i'dakí ìri ú'dú ùdú vé nõ'bée gé ìmivé tã s̄i.

21 Kúrísitõ ã tã s̄i, ìmi ẹ̀'ȳiki Múngú Kúrísitõ ri ingaápi drãngará gálés̄i, Kúrísitõ ri ìnḡupi rĩ gí. Kúru ìmi ẹ̀'ȳiki Múngú ri rá, ãzini ìmi 'bãkí ẹ̀s̄i Múngú dr̄igé rá.

22 Ìmi ní ú'dúkó áda rĩ ẹ̀'ȳi gí rĩ s̄i, ùj̄iki ìmi uletere gí. Kúru lē ìmi l̄eki ìmi l̄el̄e ìmi ãsãmvú gé s̄i ìmi ẹ̀dr̄ipi be, ìmi ómvúp̄i be ẹ̀s̄i be céré.

23 ã'diãtãsiyã t̄iki nõni ìmi ú'di rú gí, ìmivé t̄ingará 'd̄iri adri 'yozú k̄inĩ rú'bã ñmaápi ñma ñma nõri vé ni kuyé, ìri rú'bã drãápi ku ni, ú'dúkó Múngú ní átã adriipi muzú nyonyo 'd̄iri s̄e k̄opi t̄i ícã ú'di rú n̄i.

24 S̄u n̄ebi rĩ ní 'yoó rĩ t̄ini k̄inĩ, "Bá rĩ pi adrikí s̄u áse t̄ini, k̄opi drã mb̄el̄enã, k̄opivé ùnȳi ri ábã mb̄el̄enã s̄u p̄eti áse agá rĩ pi vé f̄u ní ábã rĩ t̄ini,

ásé ẽ bí ri ùnyú rá, f̄u ni ri kpá l̄u 'd̄is̄i rá.

25 'Bo ú'dúkó Úpí vé rĩ áwí adri muzú nyonyo."

Ú'dúkó 'd̄iri, ìri ú'dúkó múké Múngú vé ì ní ùl̄u ìmi ní rĩ.

2

1 Kúru lē ìmi kukí tã 'd̄i'bée rá, ẹ̀s̄i ùnj̄i 'bãngará 'bã ãzi dr̄igé, ùnj̄o, m̄i ù'bãngará, ẹ̀s̄i ùnj̄i 'bãngará 'bã ãzi vé ngá s̄i, ãzini átãngá átã 'bã ãzi ã rú izazú rĩ, lē ìmi kukí rá.

2 Lē ìmi adrikí s̄u anji ùd̄enã ri'bée bã ndrũ'bã rĩ pi t̄ini. Lē ìmi mvukí lé Índr̄i Uletere rĩ ní s̄e ìmi ní rĩ, ìmi mbakí rí ãní ùkpõ be, ìmi ìs̄ukí rí pangará ãní.

3 Nõni ìmi n̄iki ámã gí 'yozú k̄inĩ, Úpí ri múké.

Írã adriipi idri rú rĩ, ãzini 'bã Múngú ní ùp̄e rĩ pi

4 Ìmi ìm̄ukí Írã adriipi idri rú* 'bã rĩ pi ní gãá s̄i, Múngú ní ìp̄e, ìri ní tã ni 'dujú 'bãá ãmbúgú rĩ vúgã.

5 Ìmi adrikí kpá s̄u írã adri'bã idri rú Índr̄i Uletere rĩ ní rizú jó Múngú vé rĩ s̄izú ãní rĩ t̄ini, ìmi atala uletere ri'bã r̄õbõõ Múngú ní ã'ȳi rá rĩ s̄e'bã Múngú ní Ȳes̄u Kúrísitõ ã rú s̄i ni pi.

6 Tã ì ní s̄i búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ k̄inĩ,

"Ìmi ndrekí dr̄i kã, á 'bã írã kú S̄ionã† agá,

mã ìp̄e írã rĩ 'bãá tã be ãmbúgú. 'Bã ìri ẹ̀'ȳiipi rá rĩ, ícõ dr̄injã ìs̄u ku."

7 Ìmi írã rĩ ẹ̀'ȳi'bée rá rĩ pi, ìmi vúgã 'd̄alé írã rĩ vé tã ãmbúgú. 'Bo 'bã írã rĩ gã'bã s̄i rĩ pi vúgã 'd̄ãá,

"Írã ándurú 'bã jó s̄i'bã rĩ pi ní gãá s̄i rĩ,

újã nõni 'i ícã írã s̄eipi jó rĩ ní pá tuzú ãní ùkpõ ùkpõ ni."

1:16 1:16 L̄ev̄it̄ikã 11:44-45; 19:2; 20:7 * 1:19 1:19 Kãb̄ilõ mvã: Múngú s̄e tãimb̄i Mós̄e ní k̄inĩ, 'bã rĩ pi ã zãkí kãb̄ilõ Múngú ní r̄õbõõ rú, ã tr̄uki rí k̄opi ìvé ùnj̄ikãnyã agás̄i rá. S̄e ì ní Ȳes̄u ri z̄izú Kãb̄ilõ Mvã Múngú vé ni ãní, ã'diãtãsiyã Múngú ìp̄e ìri ìm̄u drãá 'bãvé ùnj̄ikãnyã ùj̄i. 'Í lã W̄ungará 12:17-28; M̄arãkõ 14:12; Lúkã 22:7; Ȳuwãni 1:29-35; 1 Kõr̄initõ 5:7. 1:25 1:25 Ísãyã 40:6-8 * 2:4 2:4 Írã adriipi idri rú: Írã adriipi idri rú rĩ Ȳes̄u 'i. † 2:6 2:6 S̄ionã: S̄ionã ri ì kpã z̄i Ȳer̄úsãl̄emã. 2:6 2:6 Ísãyã 28:16 2:7 2:7 Sãwumã 118:22

8 “Á 'bā írā, 'bá rī pi ri ī ūsī rū' 'bá ni gé,

írā rī sē kōpi ri u'de vūgá.”

Kōpi ri ī ūsī rū' 'bá ni gé, ā'diātāsīyā kōpi lēkí tā Múngú vé rī yī ku, tā ī ní ūtī rī nga 'i kōpi ā rū' 'bá gá rá.

9 'Bo īmi adrikí 'dīni kuyé, Múngú ūpē īmi nī. Īmi atala 'bāgú rī pi vé ni, sūrú uletere ni, 'bá Múngú vé ni pi. Múngú zī īmi īfūú inīná agá 'dāásī ímú adrií ūtūná dīpi uletere rī agá, īmi ūlūkí rí tā múké Múngú ní 'oó īmi ní rī pi 'bá rī pi ní.

10 Ándúru īmi adrikí 'bá Múngú vé ni kuyé, 'bo nóni īmi 'bá Múngú vé ni. Ándúru Múngú 'bā éśí īdríkídri īmi drīgé kuyé, 'bo nóni 'bā éśí īdríkídri īmi drīgé gí.

11 Īmi mávé Ūndī má ní lēlé rī pi, īmi jākā, āzini īmi rámbá rú nyōókú drīgé nōgó, á mā īmi drī rī sī, tā ūnjí riipi ūmbā fūpi īmī éśí agá 'dīri, lē īmi kukí āní.

12 Lē īmivé tā ā adri múké 'bá pāgánō rú rī pi āsámvú gé, kōpi kádō ūnjō ūlī īmi drīgé 'yozú kīnī īmi ri tā ūnjí 'o, kōpi ā ndrekí rí tā múké īmi ní 'oó rī, kōpi ē íngúkí rí Múngú ri ū'dú īri ní ímúzú 'bá vúgá nōlé rī gé.

Lē ē īnjīkí 'bá drīkoma rú rī pi īnjīnjī

13 Úpí lē īmi īnjīkí 'bá ī ní ū'bāā īmī drīlé gá rī pi ārevú céré īnjīnjī. Lē īmi īnjīkí 'bāgú rī pi īnjīnjī, ā'diātāsīyā kōpi 'bá ambugu 'bá rī pi drīgé céré.

14 Āzini lē īmi īnjīkí gávānā rī pi īnjīnjī, ā'diātāsīyā ūpēkí kōpi rií 'bá tā 'o'bá ūnjí rī pi īrīnāá, āzini rií 'bá tā 'o'bá múké rī pi íngú.

15 Múngú lē īmi 'okí tā pīri, 'bá adri'bá azakaza rú tā nī' 'bá ku rī pi ā 'yokí rí tā āzi īmi ní ku.

16 Īmi ísúkí drīwālā gí, 'bo drīwālā īmi ní ísú 'dīri, lē īmi 'okí tā ūnjí āní ku. Lē īmi adrikí ātí' 'bá Múngú vé ni.

17 Lē īmi īnjīkí 'bá rī pi céré īnjīnjī, īmi lēkí īmi ōgūpīi Yésū ri ē'yī' 'bá gí rī pi lēlé. Īmi rukí Múngú ri, āzini īmi īnjīkí 'bāgú rī pi īnjīnjī.

18 Īmi 'bá adri'bá túgērī rú 'dī'bée, lē īmi īnjīkí īmivé 'bá īmi ní rií ēzī ngaá kōpi ā pálé gá rī pi īnjīnjī. Adri 'yozú kīnī, īmi 'yéṅá 'bá tā be múké rī pi īnjī áyu 'dīni ku, lē īmi īnjīkí 'bá éśí be ūká ūká rī pi īndī.

19 'Bá rī 'o dō mi ūnjí drāāāsīyā, Múngú ri mí ní tākíri sē rá, ā'diātāsīyā mi 'bá Múngú vé ni.

20 Ūgbākí dō īmi tā ūnjí īmi ní 'oó rī sī, īmi takí dō tā ni mādā, ngá múké īmi ní ísú āní gé 'dīgé rī ā'dí? 'Bo īmi nyakí dō īzāngā tā múké īmi ní 'oó rī sī, īmi takí dō ta ni mādā, Múngú ri adri īmi sī āyīkō sī.

21 Múngú ní īmi zī ímú Kúrísítō ā pámvú ūbī rī sī, īmi ímú īzāngā nya sū Kúrísítō ní nyaá īmi tā sī rī tīni, īri īmi ní ū'bītā rú, īmi ūbīkí rí īri ā pámvú āní.

22 “O ūnjīkānyā āluṅáni kuyé, ū'bā 'bá āzi ē mī kuyé.”

23 'Bá rī pi kā īri u'daá, u'da kōpi kuyé. Kā rií īzāngā rī nyaá, érī 'i ōjōgō sī āluṅáni kuyé. Īzāngā īri ní nyaá rī agá, 'bā ívé éśí céré Múngú tā liipi pīri rī drīgé.

24 Kúrísítō 'dū 'bávé ūnjīkānyā mužú 'i rū' 'bá gá peṭi alambaku sígé gí, 'bā kukí rí ūnjīkānyā, 'bā adrikí rí idri rú, 'bā 'okí rí tā pīri áyu. Īzāngā īri ní nyaá rī sē idrikí īmi gí.

25 Ándúru īmi adrikí sū kābīlō āvī' 'bá gí, ri' 'bá ányá' 'bá mu' 'bá bādāru rī pi tīni, 'bo nóni īmi ímvíkí īgōó 'bá riipi īmi úcépi, āzini īmivé idri ā tā mbaápi rī vúgá gí.

3

Ūkú rī pi vé adringará ívé āgō rī pi be rī

1 Ūkú rī pi, lē īmi īnjīkí īmivé āgō rī pi īnjīnjī, īmi 'dukí tā kōpi ní lūú īmi ní rī ngaánga. Āgō rī pi ē'yīkí dō ū'dúkó múké rī kuyé, ūkú rī pi vé tā

'oó múké rĩ sĩ, ũkú rĩ pi ã ũlũkĩ dō
 ụ'dúkọ múké rĩ ìvé ãgō rĩ pi ní kuyé
 drāāāsīyā, ãgō rĩ pi ụ'dúkọ múké rĩ
 ẹ'yĩ rá.

² ãgō rĩ pi ndrekí dō ũkú rĩ pi ri
 tã 'o múké, kōpi kúru 'de Kúrísítō ã
 pámvú ũbĩ.

³ Lē ku ĩmi ní rizú ẹsị 'bāzú céré
 ũnyĩ rụ'bá nōri vé rĩ ã tã ũsũzú áyu,
 āzini rizú drī'bí tizú ũ'dũ be túngú
 túngú, dōku gālágála dábũ rú ni pi
 ũ'yízú ĩmi bí gé sĩ, āzini bōngó ãjē
 be āmbúgú ni pi úsúzú.

⁴ Múké ni, lē ĩmivé ũnyĩ ã adri
 ĩmĩ ẹsị agálésila. ũnyĩ 'dĩri ã adri
 rí muzú nyonyo, ĩmivé ẹsị ã adri rí
 kírí, āzini tã be mādā. ũnyĩ 'dĩri tã
 be āmbúgú Múngú ẹndrẹtị gé 'dāá.

⁵ Ũkú ọtụ Múngú ri ĩnjĩ'bá rĩ pi
 'okí tã rĩ sũ 'dĩri tĩni. Kōpi 'bākí ẹsị
 céré Múngú drīgé, kōpi ri í údé ũnyĩ
 be. Kōpi ri ìvé ãgō rĩ pi vé tã 'du nga
 rá.

⁶ Sārā ní ágó ni Ābūrāmā* ri ĩnjĩ
 ĩnjĩ rĩ sĩ, zị ágó ni ri ìvé āmbúgú.
 ĩmi 'okí dō tã pịrị ũrĩ ākó, ĩmi anji
 ũkú Sārā vé ni.

⁷ ĩmi ãgō ũkú be rĩ pi, lē ĩmi
 ĩnjĩkí ĩmivé ũkú rĩ pi ĩnjĩnjĩ, ĩmi rụkí
 kōpi múké, ĩmi ũsũkí létị múké kōpi
 ẹ ìzā kozú ānĩ, kōpi dō ũkpō ākó
 drāāāsīyā, Múngú vé ẹsị múké rĩ sĩ,
 sē ĩmi ní fẹfẹ ídri ú'dí rĩ vé rĩ céré
 trōtrō, ānĩ ã uga rí ĩmi ní létị Múngú
 ri zízú rĩ ku.

*Ìzāngā nyangará tã múké
 'ongará sĩ rĩ*

⁸ Í'yó ẹsịzú rĩ 'dĩ, lē ĩmivé yĩkí ã
 adri céré ālu. ĩmi kukí ĩmi ọgụpị
 rií ìzāngā nyaá ọ'dúkụlẹ ku. Lē ĩmi
 lēkí ĩmi lēlē adrízú ẹdrípị rú āzini
 ọmvúpị rú. ĩmi adrikí ẹsị be múké,
 āzini ĩmi adrikí tã be mādā.

⁹ 'Bá āzi 'o dō ĩmi ũnjí, lē ĩmi 'okí
 ĩri ũnjí ku, 'bá āzi 'da dō ĩmi, lē
 ĩmi 'dakí ĩri ku, múké ni, lē ĩmi zikí
 ĩri ní Múngú ri, ã sē ĩri ní tākírí,

ã'diātāsīyā ĩmi 'okí dō 'dĩni, Múngú
 ri ĩmi ní tākírí sē rá.

¹⁰ Ā'diātāsīyā sīkí búkũ Múngú vé
 rĩ agá kínĩ,

“'Bá rĩ lē dō adrií āyĩkō sĩ,
 āzini lē dō adrii muzú múké,
 lē ã ütē ìvé ádra, ã ri átángá ũnjí átá
 ku,
 āzini ã ri ũnjō ụlị ku.

¹¹ Lē ẹ ìfũ ũnjĩkányā agásĩ rá, ã 'o tã
 múké,
 lē ã ndā létị tākírí íjízú, ã 'du
 tākírí rĩ vé tã ngaंगा.

¹² Ā'diātāsīyā Úpí Múngú ri mị 'bá
 'bá tã 'o'bá pịrị rĩ pi ndrezú
 āzini ĩri bí 'bá kōpivé zingará
 yízú,

'bo ĩri úgóró újā 'bá tã 'o'bá ũnjí rĩ
 pi ní.”

¹³ ĩmi dō ri úvá 'bá tã múké 'ozú,
 ã'di rí ícọ ĩmi 'o ũnjí nĩ?

¹⁴ 'Bo ĩmi dō ri ìzāngā nya tã ĩmi
 ní 'oó pịrị rĩ sĩ drāāāsīyā, Múngú ri
 ĩmi ní tākírí sē rá. “Lē ĩmi rukí ngá
 kōpi ní ruú rĩ ku, lē ĩmi ã adrikí ũrĩ
 sĩ kũ.”

¹⁵ Lē ĩmi ĩnjĩkí Kúrísítō ri ĩmĩ ẹsị
 agá 'dālẹ 'yozú kínĩ, ĩri ĩmivé Úpí.
 'Bá āzi zị dō ĩmi tã ĩmi ní rizú ẹsị
 'bāzú Kúrísítō drīgé rĩ ã tã sĩ, lē ĩmi
 útúkí ĩmi kú ịnógósí, ĩmi újákí rí tã
 ĩri ní zị 'dĩri ānĩ múké. 'Bo lē ĩmi
 újákí tã rĩ ụ'dúkọ adriipi mādā ni sĩ,
 ĩnjĩngará be.

¹⁶ Lē tã ĩmi ní újā rĩ ã adri
 pịrị, ã'diātāsīyā 'bá ri'bá átángá
 ũnjí 'yo'bá ĩmĩ rụ'bá ĩmi ní rií ẹzị
 Kúrísítō vé rĩ ngaá múké rĩ ã tã sĩ
 rĩ pi ẹ ịsúkí rí drịnjá bēsĩnĩ.

¹⁷ 'Bá rĩ dō ri ìzāngā nya tã múké
 ĩri ní 'oó rĩ sĩ, Múngú lē dō tã rĩ ã 'o
 'i 'dĩni, ĩri múké. 'Bá rĩ dō ri ìzāngā
 nya tã ũnjí ĩri ní 'oó rĩ sĩ, adri múké
 ku.

¹⁸ Kúrísítō drā vú ālu 'bávẹ
 ũnjĩkányā ã tã sĩ, ĩri tã be pịrị
 ũnjĩkányā ākó, drā 'bá ũnjĩkányā be
 rĩ pi vé tã sĩ, ã újā rí ĩmi ícá anji

* **3:6 3:6** *Ābūrāmā*: Múngú zị Ābūrāmā ri kínĩ, ã ku ìvé 'bá 'bẹtị āsámvú gé rĩ pi, ã ku ìvé āngũ,
 ã 'de mụyí āngũ āzi ú'dí ni gé. Ābūrāmā ri ẹ'bịpị Yāhūdī rĩ pi vé rĩ, tịkí ĩri ílì ẹlífũ ālu mūdūrũlũ
 ārō (1,800) gé, ịsụ tịkí drī Yēsũ ri kuyé. 'Í lā 'dóngará 12-25. **3:12 3:12** *Sāwumā* 34:12-16 **3:14**
3:14 *Isayā* 8:12

Múngú vé ni. 'Dìkí ìri dráá rá, 'bo Índrí Múngú vé rĩ sê ídrí gōó rá.

19 Kúrísítō mụ tị sêé índrí ì ní 'bāá kuú jó āngū ũ'yízú rĩ agá rĩ pi ní.

20 Índrí 'dĩ'bée gākí ọtú Múngú vé tã sĩ, sâ Núwā† ní rizú ívé kúlúmgbá mọ̀ngú rĩ sızú rĩ gé, 'bo Múngú ri tēé ẹ̀sị be mādā. Yị tịpi rĩ agá 'dāá, 'yéngá 'bá ārō ídríkí nĩ.

21 Yị tịpi 'dĩri i'da ífífí bātízímũ vé rĩ, nōni ìmi paápi 'dĩ. 'Bo bātízímũ vé ífífí adri 'yéngá ụndí rụ'bá gá rĩ ā ũjīngará kuyé, ìrivé ífífí, ìmi ní ẹ̀sị újázú ule Múngú ri ẹ̀yízú, ā'diātāsīyā Yēsū Kúrísítō íngá gōó ídri rú drāngará gálésīla gí.

22 Nóni Yēsū Kúrísítō mụ 'bũ gé 'dāá gí, úrí kuú Múngú vé drị ẹ̀ndépi gé, Múngú 'bā mālāyíkā rĩ pi 'bá āngū rụ'bá rĩ pi be adri ìri ā pále gá.

4

Adringára piri Múngú agá rĩ

1 Kúrísítō ní 'ì rụ'bá adii sēé ìzāngā nyaá rĩ sĩ, lē kpá ìmi adiki ìmí rụ'bá ìzāngā nyaá sũ ìrivé rĩ tịni, ā'diātāsīyā 'bá rĩ adi dō 'i ìzāngā nyaá Kúrísítō ā tã sĩ rá, ìri lū 'yozú kīnĩ, 'bá rĩ ku ũnjīkānyā 'ongará gí.

2 Ìri lū 'yozú kīnĩ, ìmi ícókí lókí ìmi ní adrizú nyọ̀okú drīgé nōgó rĩ izaá rizú tã ũnjí rụ'bá nōri vé rĩ ngazú ānĩ ku, ìmi ẹ̀sị 'bā rizú tã Múngú vé rĩ 'duzú ngazú.

3 Ọtú ìmi izakí sâ ambamba, ìmi rikí tã págánō rĩ pi ní rií 'oó rĩ pi 'duyú ngaá: Ìmi rikí tã drīnjá sēépi ní 'oó, ìmi rikí ọ̀wũ 'bāá, ìmi rikí ìmērēé ũnjí ũnjí, ìmi rikí ũmũ 'bāá rizú íwá mvuzú ìmērēzú tã drīnjá sēépi ní pi 'ozú, āzini ìmi rikí múngú ũnjí ì ní údé drị sĩ rĩ pi ìnjī.

4 Nóni ìmivé ũndĩ ándúrú rĩ pi ẹ̀ drị ábá céré céré, ìmi ní ìmi úmú adri ì be trú ku rĩ sĩ, sē kọpi nóni ri ìmi u'da'da.

5 'Bo kọpi ímụ pá tu Múngú úmvúlésĩ 'bá ídri rú, āzini ũdrā 'bá gí rĩ pi vé tã lịpi rĩ ẹ̀ndrẹti gé.

6 Tã 'dĩri sē ì ní rizú ú'dúkó múké rĩ ũlüzú 'bá ũdrā 'bá gí rĩ pi ní ìndĩ ānĩ. Kuru ì tã lị kọpi drīgé tã kọpi ní 'oó nyọ̀okú drīgé nōgó rĩ sĩ, kọpivé índrí ri kuru mụ adri Múngú be trú.

7 Ẹ̀sị mādā, ngá rĩ pi ārēvú céré ímụ adri 'dāáyo. Kuru lē ìmi adrikí mị be kowu, ìmi a'bikí ìmi tã sĩ a'bia'bi, ìmi zíkí Múngú ri.

8 Agaápi rá rĩ, lē ìmi lēkí ìmi ẹ̀sị ālu sĩ, ā'diātāsīyā 'bá āzi 'o dō ìmi ũnjí, lēngará ri sē ìmi 'bākí ìrivé tã ìmí ẹ̀sị agá ũnjí ku.

9 Lē ìmi ẹ̀yíkí 'bá rĩ pi ìmivé 'bẹti āsámvú gé lēngará sĩ, unungará ākó.

10 Múngú ri ẹ̀sị be múké, sē ìmi ní fēfē céré āndiāndí. Ìmi áyúkí fēfē āndiāndí ìri ní sēé ìmi ní 'dĩ'bée 'bá uruko ẹ̀ ìzā kozú ānĩ.

11 Mívé ẹ̀zị dō rizú tị sēzú, lē mī ri tị Múngú vé rĩ sēé 'bá rĩ pi ní. Mívé ẹ̀zị dō rizú 'bá rĩ pi ẹ̀ ìzā kozú ngá sĩ, lē mī ri kọpi ẹ̀ ìzā koó mụzú ũkpō Múngú ní sēé mí ní rĩ sĩ, ẹ̀ íngúkí rí Múngú dīpi pọ̀wụpọ̀wũ, āzini ũkpō be rĩ ānĩ Yēsū Kúrísítō ā rụ sĩ mụzú nyonyo. Āmīnā.

Ìzāngā nyangará adringára Kūrīsītīyānĩ rú rĩ vé tã sĩ rĩ

12 Ìmi mávé ũndĩ má ní lēélē rĩ pi, tã ũkpō ũkpō riipi ìmi ụ'bīpi ìmi ní rizú ìzāngā nyazú ānĩ 'dĩ'bée, lē ìmí ẹ̀sị ā ũtĩ ānĩ ku, tã ìmi ụ'bīpi 'dĩri ẹ̀ índré ìmi ní tã ú'dí rú nĩ ku.

13 'Bo lē ìmi adrikí āyīkō sĩ ìzāngā ìmi ní rií nyaá 'dĩ'bée sĩ, ā'diātāsīyā ìzāngā Kúrísítō ní nyaá rĩ ìmi ní nóni rií nyaá 'dĩ. Kádō ímụ ìri i'daá dīngará be pọ̀wụpọ̀wũ, ìmi kuru ímụ āyīkō ísú aga rá.

14 U'dakí dō ìmi, ìmi ní Kúrísítō ri ẹ̀yī gí rĩ sĩ, ìmi tākiri ísú rá, ā'diātāsīyā Múngú vé Índrí Uleteré dīpi pọ̀wụpọ̀wũ rĩ adri ìmi be trú.

† 3:20 3:20 Núwā: Núwā adri sâ 'bá rĩ pi ní ũnjīkānyā 'ozú ũnjí 'dāri gé rá, kuru Múngú ní ìri zizú ā údé kúlúmgbá, yī rĩ kádō ímụ tị, ā pa rĩ ìrivé 'bá rĩ pi ìrivé ānyāpá rĩ pi ā uruko pi be. 'Í lā ídóngará 5-9.

15 Īmi dō ri ĭzāngā nya, lē ĭzāngā ĩmi ní rií nyaá rĩ ā adri 'bá 'dizú ni ku, dōku ngá ũgũzú ni ku, dōku tā ũnjĩ 'ozú ni ku, dōku 'dezú tā agá yāyā ni ku.

16 Mi dō ri ĭzāngā nya mí ní adrii Kūrīsītīyānī* rú rĩ sī, lē mĩ drĩ ā nja ku, lē mĩ íngú Múngú ri mí ní rií Kúrísitō ā pámvú ũbĩ rĩ sī.

17 Ā'diātāsīyā lókí tā lizú rĩ ícá gí, ĩ í'dó anji Múngú vé rĩ pi vé tā lì. Dō ĩ í'dó 'bávé tā lì drĩdrĩ píri, kúru 'bá ú'dúkó múké Múngú vé rĩ yì'bá, gā'bá tā ni 'du'bá ngagá sī rĩ pi vé tā ā adri rĩ íngóni?

18 Búkū Múngú vé rĩ kīnĩ, "Īri dō ũkpó ũkpó 'bá tā be pĩrĩ rĩ pi ní ídríngará ĩsúzú, 'bá ũnjĩkányā 'o'bá, āzini Múngú ri ĩnjĩ'bá ku rĩ pi ā 'okí rĩ kōpi íngóni?"

19 Kúru 'bá ri'bá ĭzāngā nya'bée ězĩ Múngú vé rĩ ā tā sī rĩ pi, lē kōpi ā tukí pá tĩtĩ, kōpi ě ě'yĩkí Múngú ũyō sōopi, tā ni 'du'upi ngaápi rá, ĩ gbiĩpi rĩ, āzini kōpi ā rikí tā múké 'oó mužú.

5

'Bá Múngú vé rĩ pi vé ímbángará

1 Īmi má ògũpĩ drĩkoma rú kánísā vé rĩ pi, á ndre ĭzāngā Kúrísitō ní nyaá rĩ rá, āzini á ndre ĩrivé dīngará pōwũpōwũ ĩ ní ímú i'daá, 'bá ní úmvúlésĩ ímú ālēé trũ rĩ rá. Á lē átá ĩmi ní 'dĩni.

2 Īmi drĩkoma kánísā vé 'dĩ'bée, lē ĩmi úcékĩ kábĩlō Múngú vé adri'bá ĩmi āsámvú gé 'dĩ'bée. Lē ĩmi ā adrikí drĩkoma rú, ĩmi ũtēkĩ kōpi. 'Bo ā adri ũkpō sī ku, ā adri sũ ĩmĩ ěsĩ ní lēé rĩ tĩnĩ, Múngú lē ĩmi 'okí 'dĩni. 'Bo lē ĩmi 'bākĩ ěsĩ āmbúgú mũfēngā drĩgé ku, lē ĩmi 'bākĩ úvá ězĩ rĩ ngazú.

3 'Bá ĩmi ní rií ũtēé rĩ pi, lē ĩmi 'bākĩ tā ěnjĩěnjĩ kōpi drĩgé ku, lē ĩmi adrikí kōpi āsámvú gé ũ'bĩtā rú.

4 Kúrísitō adriĩpi 'bá kábĩlō úcé'bá rĩ pi drĩgé rĩ kādō 'i i'daá, ĩmi ímú kũlá dīngará adriĩpi pōwũpōwũ deępi ku rĩ vé rĩ úsú ĩmi drĩgé.

5 Īmi kęřĩanji rĩ pi, lē ĩmi yĩkĩ 'bá ambugu rĩ pi ě tĩ yiyĩ. Īmi ārēvú céré, lē ĩmi adrikí ĩmi āsámvú gé sī ěsĩ be mādā, ā'diātāsīyā

"Múngú gā 'bá ĩ íngú'bá íngúngũ rĩ pi sī,

'bo ĩri ěsĩ múké 'bā 'bá tā be mādā rĩ pi ní."

6 Lē ĩmi adrikí tā be mādā Múngú adriĩpi ũkpō be rĩ ěndręti gé, ĩri ímú sē ĩ ĩmi ĩnjĩnjĩ lókí ĩri ní íngá ĩpēé rĩ gé.

7 Tā ĩmi ní rií ĩmi ũsũzú drāzú ānĩ 'dĩri, lē ĩmi kukí céré kuú Múngú drĩgé, ā'diātāsīyā Múngú ri ĩmi tā mba rá.

8 Īmi adrikí úmĩ be, āzini ĩmi adrikí mĩ be kōwũ, ā'diātāsīyā ĩmivé ārĩ'bá ādróko ri ěcĩ āngũ mbā sũ kēmĩrō riĩpi lípi lēepi 'bá ndāapi nyaápi rĩ tĩnĩ.

9 Īmi tukí pá tĩtĩ ĩmivé ě'yĩngará agá, ĩmi sēkĩ ādróko ā ũ'bā ĩmĩ mĩ ku. Ā'diātāsīyā ĩmi nĩkĩ rá ĩmi ògũpĩ Yēsũ ri ě'yĩ'bá gí vũ drĩgé nōgō rĩ pi nyo ri ĭzāngā nya sũ ĩmi ní rií nyaá 'dĩri tĩnĩ.

10 'Bo ĩmi kádō ĭzāngā rĩ nyaá lókĩná be mādā, vudrĩ ni gé, Múngú ěsĩ be múké ĩmi zĩpi ímũpi dīngará 'dāni'dāni rĩ ālēepi Kúrísitō agá rĩ, ĩri sē ĩmi gō adri múké rá, ĩri ĩmi ní ũkpō sē rá, ĩri sē ĩmi pá tu tĩtĩ ĩmivé ě'yĩngará agá.

11 ũkpō Múngú vé rĩ ā adri mužú nyonyo. Āmĩnā.

Pétêró vé átángá ũdũ

12 Kōkōbĩ má ní sĩĩ ělĩná nōri, Sílā má ní ěsĩ 'bāá drĩ ni gé ědrĩpi rú Yēsũ Kúrísitō agá rĩ ko mā ĭzā sīngará ni gé nĩ. Tā má ní kōkōbĩ rĩ sĩzú rĩ, á lē ĩmĩ ěsĩ ímbá, āzini á lē lūú ĩmi ní 'yozú kínĩ, ádarú Múngú vé ěsĩ

* 4:16 4:16 Kūrīsītīyānī: 'Bá 'dĩ'bée ě'yĩkĩ rá 'yozú kínĩ, Yēsũ ri Kúrísitō, pa ĩ nĩ. Zĩkĩ kōpi Kūrīsītīyānĩ, ā'diātāsīyā kōpi ri Yēsũ Kúrísitō ā pámvú ũbĩ. 4:18 4:18 Nāpĩ 11:31 5:5 5:5 Nāpĩ 3:34

múké. Lě ĩmi tukí pá títı́ ẹsı́ múké
Múngú vé rĩ agá.

¹³ Ngúlúmũ Yẹsũ ri ẹ'yĩ'bée gí
Băbělónă gá Múngú ní ùpěé sũ ĩri
ní ĩmi ùpěé rĩ tı́nı́ rĩ pi sěkí ĩmi ní
mődó, āzini mâ mvọpı́ Mărákō sě
kpá ĩmi ní mődó.

¹⁴ ĩmi adri'bá Kúrısıtō agá rĩ pi,
ĩmi u'dekí ĩmi ẹziı́ bẹdrı́ sı́, lěngára
be cére, Múngú ā 'bă tākiri ĩmi
drı́gé.

Kòkòbì ìrì ní
Pétëró
ní sù rì
Tã búkù rì vé rì ã
ùlùngára

Pétëró sī kòkòbì 'dìri sēé Kùrísítìyānī urukọ ní, lókí ìri ní nìzú ámázú 'yozú kìnì, 'bá urukọ lèkí 'i 'dì' dì rì gé. Lē lūú Kùrísítìyānī rì pi ní 'yozú kìnì, lē adringára kòpivé rì ã sē àyìkò Múngú ní. Kòkòbì 'dìri agá, sī kìnì, tã nìngára Múngú ní sēé kòpi ní, àzini Yésù Kúrísítò ní sēé kòpi ní, àzini kòpi ní ísú 'bá urukọ 'bée vùgá rì, lē kòpi ã kukí ku. 'Yo kòpi ní kìnì, lē kòpi ã adrikí mì be kọwù 'bá ímù 'bá àngù ímbá 'bá ùnjò sī 'bá kánísá vé rì pi àsámvú gé rì pi vé tã sī. 'Bá àngù ímbá 'bá ùnjò sī rì pi, kòpi rì 'bá rì pi ímbá tã ùnjí sī, àzini kòpi rì 'yo, Kúrísítò ìgò ku. 'Bo Pétëró 'yo kìnì, Kúrísítò rì ìgò rá, Múngú rì ngá 'í ní gbíí lókí nòri vé rì pi ú 'dì rã. Ìri gò ngá ú 'dì gbi ùkù rì ã vùrã gá, kòpi adri ùnjìkányã àkó.

1 Ma Sìmónã Pétëró 'i, àtí 'bágú, àzini Yésù Kúrísítò vé 'bá áyúáyù ni.

Á sī kòkòbì 'dìri sēé 'bá Yésù rì è 'yì 'bá gí sù 'bá ní è 'yì rì tìni rì pi ní. È 'yìngára 'dìri tã be àmbúgú, sèkí ìmi ní tã pìrì Yésù Kúrísítò 'bávè Múngú 'bá Paápi rì vé tã sī.

2 Èsì múké, àzini tákiri Múngú vé rì ã ga ìmì èsì agá tré tré. Lē ìmi 'bákí èsì rizú tã Múngú vé rì ùnìzú, àzini Úpí Yésù vé rì ùnìzú mọzú dđí dđí.

Adringára Múngú agá rì

3 Múngú vé ùkpò sī, sē 'bá ní ngá àrèvú céré 'bá ní tã 'ozú àní múké àyìkò sèépi ìri ní rì pi gí. Sē 'bá ní ngá 'dì 'bée, 'bá ní ìri nđí gí rì sī. Múngú zì 'bá, 'bá ímúkí rì ívé dđngára pọwùpọwù rì àlèé, àzini ívé adringára múké 'dìri àlèé 'í be trú.

4 Múngú èzì 'bá ní tã àmbúgú, 'bá íkókí rì ívé adringára múké rì àní, àzini 'bá kukí rì èsì 'bá ní rìí 'báá tã ùnjí 'ozú rì rá, àzini 'bá kukí rì èsì àmbúgú 'bá ní rìí 'báá ngá drìgè nyòkù drìgè nògò rì àní.

5 Lē ìmi rúkí ìmivé è 'yìngára rì tìtì. È 'yìngára rì ã vùdrì gé, lē ìmi 'okí tã múké, tã múké rì ã vùdrì gé, lē ìmi adrikí tã nìngára be,

6 tã nìngára rì ã vùdrì gé, lē ìmi ùtèkí ìmi ùtètè tã ùnjí sī, ùtèngára rì ã vùdrì gé, tã ènjìjènjì agá, lē ìmi úmbékí èsì, èsì úmbéngára rì ã vùdrì gé, lē ìmi 'okí tã Múngú ní àyìkò sèépi ni,

7 tã 'ongára Múngú ní àyìkò sèépi rì ã vùdrì gé, ìmi èdrìpìi rú, lē ìmi lèkí ìmi lèlè ìmi àsámvú gé sī, lèngára rì ã vùdrì gé, lē ìmi lèkí 'bá rì pi àrèvú céré.

8 Ìmi 'dukí dō tã 'dì 'bée àrèvú ngaá céré rá, ìri lū 'yozú kìnì, èsì ìmi ní 'báá 'bávè Úpí Yésù Kúrísítò rì nìzú rì, ù 'a ni rì índré ìmì rù 'bá gá bá, pámvú ni rì índréndrè.

9 'Bo 'bá tã 'dì 'bée 'dujúpi ngaápi ku rì, índré sù 'bá mì be èsìpì gí, àngù ndrèépi ku rì tìni. 'Bá tã 'oópi 'dìni 'dìri, tã ì ní ìri trüzú ìrivé ùnjìkányã agásì rì àvì èsì ni agásì gí.

10 Kúru má èdrìpìi má ómvúpìi, lē ìmi 'okí tã lūúpi 'yozú kìnì, ádarú Múngú ùpè ìmi nì, àzini zì ìmi ímù adrií 'bá ívé ni. Ìmi 'dukí dō tã 'dì 'bée ngaá sù 'dìri tìni, ìmi ícókí í 'dé ìmivé è 'yìngára agásì ku.

11 'Bávè Úpí Yésù Kúrísítò 'bá Paápi rì ímù ìmi è 'yì drì ìrì sī fi málùngã adrizú àní 'dáni 'dáni rì agá rá.

Tã Búkù Múngú vé rì ní átá rì

12 Ìmi nđí dō tã rì gí, àzini ìmi tukí dō pá tã áda rì agá tìtì drááàsìyã, á lē tã 'dì 'bée èndìjì ùlúú ìmi ní dđí dđí.

13 Má ní drì adrizú ídri rú rì gé, má ùsù ìri múké má ní tã 'dì 'bée ùlúú ìmi ní, tã ni ã àvì rì ìmì èsì agásì ku.

14 Ā'diātāsīyā á nī rá 'bávé Úpí Yēsū Kúrísítō lū má ní uletere kīnī, ma ílókō drādrā.

15 Kúru á lē ũ'bī ũkpō sī tā 'dī'bée ímbá ĩmi ní, lókí má ní adrizú 'dāáyo rī gé, ĩmi 'bākí rí tā 'dī'bée áwí kuú ĩmī ésí agá.

16 Ú'dógú'dógú 'bá ní ũlūú ĩmi ní 'bávé Úpí Yēsū Kúrísítō vé ĩgōngará ũkpō be rī ā tā sī 'dīri, adri 'yozú kīnī, 'bá āzi ígá tā ni 'í drīgé yā 'dīni kuyé, 'bá ri āmbūgū Yēsū vé 'bá ní ndree 'bá mī sī rá rī ā tā ũlū.

17 Ētēpī Múngú sē ĩri ní āmbūgū, āzini íngú ĩri rá. Múngú Ũkpō 'Dīpa kīnī, "Mvā 'dīri mávé má ní lēlé rī, ma adri ĩri sī āyīkō sī."

18 'Bá yīkí ũ'dúkó rī íbī íkú 'bū gélésīla, ísú 'bá Yēsū pi be trú írá uletere rī drīgé 'dāá.

19 Tā nēbī rī pi ní ũlūú 'bá ní 'dī'bée tā áda. Kúru lē ĩmi 'bākí ésí rizú ũ'dúkó kōpi ní ũlūú 'dī'bée yizú múké múké, ā adri rí sū ĩmi ní lāmbā 'yūú dī ĩnī sī rī tīnī. Lē ĩmi 'bākí tā ni adrii kuú ĩmī ésí agá, cīngbá ũtú rī ní ĩfūngará gá, āzini mārābā ũ'būtīnā vé rī* ní dīzú ĩmī ésí agá.

20 'Bo lē ĩmi nīkí áamá múké 'yozú kīnī, tā nēbī rī pi ní ũlūú, ĩ ní sī Búkū Múngú vé rī agá 'dī'bée, adri 'yozú kīnī, 'bá āzi ígá 'í drīgé yā 'dīni kuyé.

21 Ā'diātāsīyā tā nēbī rī pi ní ũlūú rī, 'bá āzi ígá tā ni 'í drīgé kuyé, 'bá Múngú ní ũpēé nēbī rú rī pi ríkí Múngú vé ũ'dúkó ũlūú ũkpō Índri Uletere rī vé rī sī.

2

'Bá tā ímbá' 'bá ũnjō sī rī pi

1 Ōtú nēbī ũnjó rú ni pi anigé Īsērélē rī pi āsámvú gé. 'Bá ri' 'bá tā ímbá' 'bá ũnjō sī ni pi kpá ímú ĩ ínjé ífí ĩmi āsámvú gé, tā kōpi ní ímú ímbá rī, ĩri 'bá izaza, kōpi Úpí ĩ

paápi tā ũnjí agásī rī gā sī, kōpi drā ĩjī ĩ drīgé ũgōgólé rú.

2 'Bá tré pi ímú kōpivé ímbángará ũnjí, āzini tā kōpi ní ríi 'oó drīnjá sēepi rī 'du nga áyu, ĩri sē 'bá rī pi tā áda Múngú vé rī idede.

3 Kōpivé ésí 'bāá āmbúgú ngá drīgé rī sī, ĩri sē kōpi ĩmi úbé ũ'dúkó múké sī lēzú ĩmivé mūfēngā u'duzú ĩmi drīgé sī rá. 'Bá 'dīni 'dī'bée, Múngú lī tā kōpi drīgé ĩnógósí gí, kōpivé drāngará 'du sá ku.

4 Mālāyíkā ũnjīkányā 'o'bá rī pi, Múngú ku kōpi kána kuyé, úmbé kōpi ú'bé ĩzāngā nyaá 'bū 'a be nīpi cīcī rī agá, cīngbá lókí ĩ ní ímúzá tā līzú kōpi drīgé rī gé.

5 Lókí Núwā* vé rī gé, 'bá ũnjīkányā 'o'bá rī pi, Múngú ē ésí ícá kōpi ní ũká ũká, Múngú sē yīi tīi kōpi ĩmūlūú, kōpi ũdrákí céré. Múngú pa Núwā tā pīrī rī ũlūúpi rī ívé 'bá ézīrī rī pi be drā agásī rá.

6 'Bá ũnjīkányā 'o'bá kūrú Sōdómō vé rī agá, āzini Gōmórā vé rī agá rī pi, Múngú zā kōpi veé ācí sī, kōpi cikí kuú úfúrágú rú. Múngú 'o tā 'dīri 'dīni, 'bá 'i nī' 'bá ku rī pi ā nīkí rí áamá 'yozú kīnī, 'i kpá ímú kōpi zā ve ācí sī sū 'dīri tīnī.

7 Múngú ípá Lótō ri ācí agásī ĩri ní tā 'oó pīrī rī sī. ũnjīkányā 'bá Sōdómō gá rī pi ní 'oó drīnjá sēepi 'dīri, sē Lótō ní āyīkō ālunāni kuyé.

8 Lótō ri 'bá tā 'oópi pīrī ni, ri adrii 'bá ri' 'bá ũnjīkányā 'o'bá 'dī'bée āsámvú gé, ũ'dú ālu ālu, ĩri ri ũnjīkányā kōpi ní ríi 'oó rī ndre, āzini átángá ũnjí ũnjí kōpi ní ríi átá rī pi yī 'í bī gé, tā 'dī'bée sē ĩri ní āyīkō ālunāni kuyé.

9 Tā rī dō 'dīri tīnī, Úpí Múngú ri 'bá tā 'o'bá pīrī rī pi pa tā kōpi ísú' 'bá rī pi agásī rá, 'bo ĩri tā ũkpó ũkpó ni 'bā 'bá ũnjīkányā 'o'bá rī pi drīgé, cīngbá cazú lókí ĩ ní ímúzá tā līzú kōpi drīgé rī gé.

1:17 1:17 Mātáyo 17:5; Mārākō 9:7; Lúkā 9:35 * 1:19 1:19 Mārābā ũ'būtīnā vé rī: Mārābā ũ'būtīnā vé rī Yēsū 'i. * 2:5 2:5 Núwā: Núwā adri sá 'bá rī pi ní ũnjīkányā 'ozú ũnjí 'dāri gé rá, kúru Múngú ní ĩri zīzú ā údé kúlúmgbā, yīi rī kādō ímú tīi, ā pa rī ĩrívé 'bá rī pi ĩrívé ānyāpá rī pi ā urukō pi be. 'Í lā 'Ídóngará 5-9.

10 'Bá ri' 'bá ẽbírí rú' 'bá nōri vé rĩ ã tã 'du' 'bá nga' 'bá, ùnjĩkãnyã 'o' 'bá, ùkpõ Múngú vé rĩ gã' 'bá sĩ rĩ pi, Múngú ri ímú kòpi ìrĩnã rá.

'Bá 'dĩni 'dĩ' 'bée ri tã rĩ 'o' muzú drĩ ùkpó sĩ, kòpi ãfú rú, ãzini ìlèkèlènjá rú, kòpi ri málâyíkã 'bũ gé rĩ pi u' 'da ùrĩ ãkó.

11 Málâyíkã rĩ pi vé ùkpõ ã ndě dō 'bá ãngũ ímbá' 'bá ùnjõ sĩ 'dĩ' 'bée vé rĩ rá drããsĩyã, kòpi tókí 'bá ùnjó rú 'dĩ' 'bée kuyé, ãzini u' 'dakí kòpi Úpí Múngú ẽndrẹtị gé kuyé.

12 'Bá ãngũ ímbá ùnjõ sĩ 'dĩ' 'bée, kòpi ri tã kòpi ní nĩ kuyé rĩ pi ide, kòpi ri tã ì ní lèé rĩ 'du' nga ẽnĩákõ sĩ. Kòpivé úmĩ sũ ãnyãpá rĩ pi vé rĩ tĩnị, ì ímú kòpi ú' 'dĩ ùdrã sũ ì ní ãnyãpá rĩ pi ú' 'dĩ ùdrãá rĩ tĩnị.

13 'Bá 'dĩni 'dĩ' 'bée ri ùnjĩkãnyã rú' 'bá nōri ní ãyĩkõ sēepi ní 'o' andrekelemgbe ùtúnjá sĩ, kòpi ri tã ùnjĩ ùnjĩ aga' 'bée rá ni pi 'o' muzú, vũrã 'bá rĩ pi ní ì úmúzá ngá nyazú rĩ gé, kòpi ri ùnjĩkãnyã drĩnjá sēepi ní 'o' 'bá rĩ pi ãsámví gé. Tã kòpi ní 'o' ùnjĩ 'dĩ' 'bée sĩ, Múngú ri ímú kòpi 'o' ãní ùnjĩ.

14 Tã kòpivé rií 'o' 'o' muzú rĩ, rizú ọwũ 'bãzú muzú bãdãrú, kòpi kukí ùnjĩkãnyã 'ongará ku. Kòpi 'bá úmĩ ãkó rĩ pi ẽ mĩ ù' 'bã 'de tã ùnjĩ agá mbèlènjá, kòpi 'bãkí ẹsị ãmbúgú ngá drĩgé. 'Bá 'dĩni 'dĩ' 'bée, trikí kòpi gí.

15 Kòpi kukí tã pịrị rĩ ã 'ongará ãní, kòpi gókí rií tã gōrōnō rú ní 'o' 'o' muzú, sũ Bálámũ Bèórã mvọpị ní lèé mũfèngã ndãá ịsụ lètị ùnjĩ sĩ rĩ tĩnị.

16 'Bo nẹbĩ Bálámũ vé dōngí átá ùnjĩkãnyã Bálámũ ní 'o' 'o' rĩ ã tã drĩ ni gé. Dōngí rĩ átá sũ 'bá áda ní átá rĩ tĩnị, sē Bálámũ ku ívé tã rií 'o' 'o' ẽnĩákõ vé 'dĩri rá.

17 'Bá ãngũ ímbá' 'bá ùnjõ sĩ 'dĩ' 'bée adrikí sũ kídí njuupị gí rĩ tĩnị, ãzini kòpi adrikí sũ ịrībịtị yĩgọ vé ùlí ní vị 'dĩsĩ rá rĩ tĩnị. Múngú údé kòpi ní vũrã ìzãngã nyazú ambamba ni kú ịnógosị gí, ịri ri kòpi tē.

18 Kòpi ãfú rú, kòpi ri átángá 'bá ìzã koopi ku ni pi átá, kòpi ri tã rú' 'bá nōri vé rĩ pi 'o' 'bá rĩ pi ãsámví gé andrekelemgbe, kòpi ri tã 'dĩ' 'bée 'o' 'dĩni, 'bá ẹsị újã' 'bée ú' 'dí rú ùnjĩkãnyã agásĩ rĩ pi ùbészú, kòpi ã fikí rí tã ùnjĩ 'o' 'o' bēsĩnĩ.

19 Kòpi ri 'yo' 'bá rĩ pi ní, 'bá rĩ pi ẹ'yĩkí dō tã ì ní ímbá rĩ rá, kòpi ímú drĩwālã ịsụ rá. 'Bo ịsúzá 'bá ãngũ ímbá' 'bá ùnjõ sĩ 'dĩ' 'bée, kòpi tũgẹrĩ ri' 'bá ùnjĩkãnyã 'o' 'bá ni pi, ã' 'diãtãsĩyã 'bá riipi ùnjĩkãnyã 'o' 'opi rĩ, ịri tũgẹrĩ ùnjĩkãnyã rĩ drĩgé.

20 'Bá ãngũ ímbá' 'bá ùnjõ sĩ 'dĩ' 'bée ẹ'yĩkí kōdō 'bávé Úpí Yēsũ Kúrísítō 'bã Paapi rĩ gí, kòpi ìfũkí ùnjĩkãnyã nyọkú nōri vé rĩ agásĩ gí, 'bo ùnjĩkãnyã rĩ gō kpá kòpi ìmũlũú dđi, sē nóni kòpivé tã rií 'o' 'o' rĩ gō ícá ùnjĩ drĩdrĩ 'dãri nděé.

21 'Bá 'dĩ' 'bée ã nĩkí té dō lètị Múngú vé tã 'ozú pịrị rĩ kuyé, ịri té adri múké, ịsúzá kòpi nĩkí rá, 'bo kòpi gákí tãimbị Múngú vé uletere ì ní ímbá rĩ 'dugá ngagá sĩ.

22 Tã ì ní átá 'dĩ' 'bée tã áda, "Úcógú ri úgbé, ịri gō újã ívé úgbé mbe. Ịgá ri 'i' ùjĩ múkényã rú, ịri kpá gō fi 'i' ùnjõ ùtrètrè sĩ dđi."

3

Úpí Yēsũ vé ìgōngará

1 Ịmĩ mávé ùndĩ má ní lèélè rĩ pi, á sĩ ìmĩ ní kòkòbị rĩ sēé drĩdrĩ ni rá, ãzini má ní sũ sēé ìmĩ ní 'dĩ. Kòkòbị má ní sũ sēé ịrĩ 'dĩ' 'bée, á sĩ sēé ìmĩ ímbázú ãní, ìmĩ kádō lãá, tã ni ã ãvĩ rí ìmĩ ẹsị agásĩ ku.

2 Á lè ìmĩ 'bãkí tã nẹbĩ Múngú ri nị' 'bá rá rĩ pi ní ọtụ átá 'dãri kú ìmĩ ẹsị agá, ãzini lè ìmĩ 'bãkí tã Úpí 'bá Paapi rĩ ní ẹzií ívé 'bá áyúáyũ rĩ pi tị gé rĩ kú ìmĩ ẹsị agá.

3 Drĩdrĩ ni, tã má ní lèé ìmĩ nĩkí ámá múké rĩ, ịri 'dĩ, ú' 'dú ùdũ vé rĩ gé, 'bá urukọ pi ímú tã áda ìmĩ ní rií 'o' 'o' rĩ gụgụ, kòpi tã ùnjĩ ì ní lèé rĩ pi 'du' nga áyu.

4 Kòpì 'yo, “Yèsù kìnì, 'i ìmví ìgò rá pírì, ìmví dí kuyé àsí? Í'dózú 'bá é'bípìjì ní ùdrázú rī gé 'dāá, āzini Múngú ní 'bū pi gbizú vū be rī gé 'dāá, cǐmgbá āndrū sī, tā rī pi áwíkí adrií kuú ũkụ rī tịnị.”

5 'Bá 'dī'bée nīkí áamá rá 'yozú kìnì, Múngú gbi 'bū pi vū be nī, rì átá tị sī, gbi nyòókú rī yījì sī, aco yījì rī mužú āndiāndí, nyòókú rī ní índrézú, 'bo kòpì āvīkí tā 'dīri sī ākā.

6 Múngú gò yījì 'í ní nyòókú rī gbizú ānì 'dāri sēé tịjì, yījì rī ú'dị 'bá rī pi, ngá idri be rī pi be ùdrāá céré 'dīisī rá.

7 'Bo Múngú átá ìnógòsì kìnì, 'bū 'bá ní ndree āndrū nōri, āzini vū 'bá ní adrií drī ni gé nōri, 'i ìmú kòpì zā ve ācí sī, kòpì tē ku 'dīni, cǐmgbá lókí 'í ní ìmúzú tā lizú 'bá rī pi drīgé rī gé, 'bá 'i nī'bá ku rī pi, 'i ìmú kòpì zā ve ācí sī.

8 Ìmi mávé ùndī má ní lēélē rī pi, lē ìmi 'bākí ìmi drīgé 'yozú kìnì, ú'dú ālu índré Úpí Múngú vúgá 'dāá ìlì élìfū ālu tịnị, ú'dú élìfū ālu índré ú'dú ālu tịnị.

9 Tā Úpí ní eziì 'yoó kìnì, 'i ìgò rá rī, 'bá ụrụkọ'bée ũsūkí kìnì, ícò ìgòó mbēlēṅá ku. 'Bo adri 'dīni kuyé, Úpí rì tā rī 'o mužú mādā ìmi tā sī, ā'diātāsīyā Úpí lē 'bá ālu ālu ā ku ũnjikānyā 'ongará ānì, ā drā rí ku.

10 Ú'dú Úpí ní ìmvízú rī, 'bá āzi ícò nījì ku, ìri ícá āngū ìsú dū, sū ũgū'bá ní ìmú ngá ũgū rī tịnị. Āngū rī ìmú lī 'bū gé 'dāá kúbì be mgbīrī, 'bū rī kúru áfì 'dīisī rá, ì ngá 'bū gé 'dāá rī pi zā ve ācí sī mgbīlímgbīlì, ì kpá vū rī zā ve ngá 'a ni gé rī pi be mgbīlímgbīlì.

11 Ngá vū drīgé nōgó rī pi, ì dō ìmú zā ve ācí sī 'dīri tịnị, ngá múké rī, lē ìmi ngakí ezi Múngú ní, āzini ìmi ìnjikí Múngú rì.

12 Lē ìmi 'bākí mị rizú ú'dú Múngú ní ìmúzú tā lizú 'bá rī pi drīgé 'dāri ùtēzú. Lē ìmi ũsūkí 'yozú kìnì, ú'dú 'dāri vé ícángará vūvū yā 'dīni ku, ìri ícá ú'díkírīnā nōgó. Ú'dú 'dāri

gé, 'bá 'bū gé 'dāá rī pi, ngá 'bū gé 'dāá rī pi be, āzini 'bá vū drīgé nōgó rī pi, ngá vū drīgé nōgó rī pi be, ì kòpì zā ve ācí sī mgbīlímgbīlì.

13 'Bo 'bā rì eziì 'bā 'bū ú'dí, āzini vū ú'dí Múngú ní eziì 'bá ní 'dāri ùtēzú, vūrā rī údékí ángírì 'bá tā 'o'bá piri rī pi ní.

14 Ìmi mávé ùndī má ní lēélē rī pi, ìmi ní rizú eziì 'bāzú tā 'dīri ùtēzú rī gé, lē Úpí Yèsù ē ìsú ìmi uletere, ũnjikānyā ākó, tā be kírì Múngú ẹndrētì gé.

15 Lē ìmi 'bākí ìmi drīgé 'yozú kìnì, tā Úpí ní eziì 'bāzú mādā ícázú mbēlēṅá kuyé rī, ku 'bá rī pi ní sā, 'bá rī pi ā újákí rì eziì ānì. Tā 'dīri sū nyo Múngú ní úmì sēé 'bá ógúpì Páulū 'bá ní lēélē rī ní, ìri ní tā rī sī sēé ìmi ní rī tịnị.

16 Kòkòbì Páulū vé ìri ní sī 'dī'bée agásì, átá tā 'dī'bée céré rá, 'bo tā ìri ní sī 'dī'bée ụrụkọ mbamba, ífífì ní ícókí nījì bā ku. 'Bá ụrụkọ tā nī'bá ku rī pi újákí ìrivé kòkòbì sī 'dīri ùlūú ù'dū be túngú, sū kòpì ní tā Búkū Múngú vé rī agá rī újā ùlūú ù'dū be túngú rī tịnị.

17 Ìmi mávé ùndī má ní lēélē rī pi, sū ìmi ní tā 'dī'bée nījì rá rī tịnị, lē ìmi adrikí mị be kowu, 'bá rì'bá ũnjikānyā 'o'bá rī pi ā úbékí rì ìmi fí ùnjikānyā 'oó ku.

18 Eziì múké, āzini tā nīngará íngápì 'bávè Úpí Yèsù Kúrísítò 'bā Paapì rī vúgá rī, ā sē ìmi tukí pá ũkpó ũkpó. Lē ē íngúkí Yèsù rì mužú nyonyo! Āmīnā.

**Kòkòbì álu ni
Yüwání
ní sù rí
Tã búkù rí vé rí ã
ülüngará**

Yüwání Yésù vé 'bá áyúáyü rí sī kòkòbì 'dīri 'bá ɔrɔkò adri'bá Kūrīsītīyání rú rí pi ní, lē kòpi sù anji ívé ni tìni. Kīnī, lē kòpivé ãsámvú Múngú be rí, ãzini Kúrísítò be rí ã adri múké. 'Yo kòpi ní 'bá ãngũ ímbá' 'bá kánísã agá ùnjò sī rí pi vé tã. Yüwání kīnī, ọtù í rikí adrií Yésù be trù, 'í nī rá, Yésù ri 'bá áda, ìri Mvã Múngú vé nī. Kīnī, kòpi 'bákí dō ẹsì Yésù drìgè rá, kòpi ídri 'dáni'dáni rí ìsù rá. Kīnī, kòpi Kūrīsītīyání rú, lē kòpi ã lēkí Múngú ri lēlē, ãzini kòpi ã lēkí í lēlē í ãsámvú gé sī.

'Bá ídri sēpi rí

1 Í'dóngará gá 'dãá, Ọ'dúkò ídri sēpi rí, ìri anigé, 'bá yìkí ìrivé ọ'dúkò rá, 'bá ndrekí ìri 'bã mì sī rá, 'bá úlókí rù' 'bã ni 'bã drì sī rá, 'bã ní ríí tã ni ùlùú ìmi ní 'dī.

2 'Bá ídri sēpi rí 'i'dã 'i 'bã ní rá! 'Bã ndrekí ìri 'bã mì sī rá. 'Bã nóni ri ídri 'dáni'dáni ọtù adriípi Ẹtèpi Múngú be trù í ní 'i'dãá 'bã ní rí vé tã ùlù ìmi ní.

3 'Bã rí ìmi ní tã 'bã ní ndreé 'bã mì sī, ãzini 'bã ní yì 'bã bì sī rí ùlù, 'bã úmúkí rí 'bã adrií ìmi be trù, ãzini 'bã úmúkí rí 'bã adrií Ẹtèpi be trù, ãzini Mvòpi Yésù Kúrísítò be trù.

4 'Bã sīkí tã 'dī'bée sē ìmi ní, 'bã úmúkí rí 'bã adrií ìmi be trù, 'bã adrikí rí ìmi be ãyìkò sī.

Múngú ri ñ sù ọtùná tìni

5 Ọ'dúkò 'dīri 'bã yìkí íngázú Yésù vùgá, 'bã ní ríí ùlùú ìmi ní 'dī kīnī, Múngú ri ñ ãngũ ìngbèrè sù ọtùná tìni, tã ãzi ìndrèpi sù ìnìná tìni rù' 'bã ni gé 'dãáyo.

6 'Bã 'yokí dō kīnī, 'bã ícíkí 'bã ãsámvú Múngú be rí ícã ngá ãlu gí,

'bo 'bã áwíkí dō adrií ìnìná agá ríí ùnjìkányã 'oó, 'dīri lù 'yozú kīnī, 'bã ùnjò rú, tã 'bã ní 'oó rí adri tã áda ku.

7 'Bo 'bã dō ri adri ọtùná agá, sù Múngú ní ñ ọtùná rú rí tìni, 'bã 'bã úmú adri 'bã Múngú vé rí pi be trù. Múngú Mvòpi Yésù vé ãrì, ìri 'bávè ùnjìkányã ùjì 'bã rù' 'bã gá sī céré.

8 'Bã 'yokí dō kīnī, 'bã ùnjìkányã ãkò, 'bã ri 'bã mì ù'bã, tã áda 'bã ẹsì agá 'dãáyo.

9 'Bã ùlúkí dō 'bávè ùnjìkányã Múngú ẹndrètì gé rá, Múngú ri ẹsì 'bã tã pìrì 'ozú, ìri 'bã trù 'bávè ùnjìkányã agásì rá, ãzini ìri 'bávè ùnjìkányã ùjì rá.

10 'Bã 'yokí dō kīnī, 'bã ùnjìkányã ãkò, 'dīri lù 'yozú kīnī, 'bã ri 'yo, Múngú ri ùnjò rú, ìrivé ọ'dúkò múké 'dīri 'bã ẹsì agá 'dãáyo.

2

1 Má anji rí, á sī kòkòbì 'dīri sē ìmi ní, ìmi 'okí rí ùnjìkányã ku. 'Bo 'bã rí 'o dō ùnjìkányã, 'bã ãzi pá tuúpi 'bávè tã tì gé átápi Ẹtèpi be ni anigé, 'bã rí Yésù Kúrísítò adriípi pìrì rí 'i.

2 Yésù Kúrísítò adi 'i sē drãá 'bávè ùnjìkányã ùjìzú 'bã rù' 'bã gá sī, ùjì 'yèná 'bávè ùnjìkányã ọ'dúkùlẹ ku, ìri 'bã vù drìgè rí pi vé ùnjìkányã ùjì céré.

3 'Bã 'dukí dō tãimbì Múngú vé rí ngaá rá, 'bã ícò nì áamá 'yozú kīnī, ádarú 'bã nìkí Múngú ri rá.

4 'Bã rí 'yo dō kīnī, 'í nì Múngú ri rá, 'bo 'du dō tãimbì Múngú ní ẹzì rí ngaá kuyé, 'bã 'dīri ùnjò rú, nì tã áda Múngú ní ẹzì rí kuyé.

5 'Bo 'bã 'dukí dō tã Múngú ní ẹzì rí ngaá rá, tã 'dīri lù 'yozú kīnī, ádarú 'bákí lèngará Múngú vé rí adrií 'bã ẹsì agá gí. Kúru 'bã ícò nì áamá 'yozú kīnī, 'bávè ãsámvú Múngú be rí ícã múké gí.

6 'Bã rí 'yo dō kīnī, 'i 'bã Múngú vé ni, lē ã 'o tã rí, sù Yésù ní 'oó rí tìni.

Tãimbì ú'dí rí

7 Īmi mávé ũndĩ má ní lěélě rĩ pi, tā má ní sī sēē ĩmi ní 'dĩri adri tāĩmbĩ ú'dí ni kuyé, ĩri tāĩmbĩ ũku ĩ ní ótú sēē ĩmi ní, ĩmi ní Yēsũ ri ẹ'yĩzú rĩ gé 'dāri. Tāĩmbĩ ĩ ní 'yoó kɪnĩ, lě ā lěkí 'bá lělē 'dĩri, ĩri tāĩmbĩ ĩmi ní ótú yĩ drĩdrĩ 'dāri.

8 'Bo tā má ní sī sēē ĩmi ní rĩ, ĩri ádarú tāĩmbĩ ú'dí ni, Yēsũ vé tā 'oó rĩ lū 'yozú kɪnĩ, lě kpá ā ndreki tā áda tāĩmbĩ rĩ vé rĩ ĩmĩ rú'bá gá, ā'diātāsīyā tā 'oó ɪnɪná agá rĩ ā vúgú dẹ 'i gí, ɷtúná ri nóni ri ka nĩ.

9 'Bá rĩ 'yo dō kɪnĩ, 'i ɷtúná agá, 'bo 'bá dō ẹsĩ ũnjĩ ógúpĩ ní, áwí 'dĩri adrii kuú ɪnɪná agá.

10 'Bá 'í ẹdrípĩ ri lěepi lělē rĩ, ĩri 'bá adriipi ɷtúná agá ni, ngá āzi ĩri ẹsĩ agá sēepi ĩri ní tā ũnjĩ 'ozú ni 'dāayo.

11 'Bo 'bá ẹsĩ ũnjĩ 'bāapi 'í ẹdrípĩ ní rĩ, ĩri drĩ kú ɪnɪná agá ũgōgō, ĩri ri ẹcĩ tų ɪnɪná agá, nĩ kuyé 'i dō ri mu ngōlé, ā'diātāsīyā ɪnɪná ọzũ mĩ ni gí.

12 Īmi mávé anji má ní lěélě rĩ pi, á sī tā 'dĩri sēē ĩmi ní, ā'diātāsīyā Múngú trũ ĩmi ũnjikānyā agásĩ gí Yēsũ ā rú sī.

13 Īmi má ẹtépĩ, á sī tā 'dĩri sēē ĩmi ní, ā'diātāsīyā ĩmi nĩkĩ Kúrísítō adriipi 'í dóngárá gá 'dālẹ anigé rĩ gí.

Īmi kẹrɪanji rĩ pi, á sī tā 'dĩri sēē ĩmi ní, ā'diātāsīyā ĩmi nděkĩ ādróko ri gí.

Īmi mávé anji má ní lěélě rĩ pi, á sī tā 'dĩri sēē ĩmi ní, ā'diātāsīyā ĩmi nĩkĩ 'bá Ẹtépĩ Múngú ri gí.

14 Īmi anji Múngú vé rĩ pi, á sī tā 'dĩri sēē ĩmi ní, ā'diātāsīyā ĩmi nĩkĩ 'bá Ẹtépĩ Múngú ri gí.

Īmi má ẹtépĩ, á sī tā 'dĩri sēē ĩmi ní, ā'diātāsīyā ĩmi nĩkĩ Kúrísítō adriipi 'í dóngárá gá 'dālẹ anigé rĩ gí.

Īmi kẹrɪanji rĩ pi, á sī tā 'dĩri sēē ĩmi ní,

ā'diātāsīyā ú'dúkó Múngú vé fiipi ĩmĩ ẹsĩ agá rĩ sē ĩmi tukí pá ũkpó ũkpó ĩmivé ẹ'yĩngárá agá, sē ĩmi nděkĩ ādróko ri gí.

Ā 'bākĩ ẹsĩ tā nyọókú nōri vé rĩ drĩgé ku

15 Lě ĩmi 'bākĩ ẹsĩ tā nyọókú nōri vé rĩ drĩgé ku, dōku lě ĩmi fikĩ ũnjikānyā nyọókú nōri vé rĩ 'oó ku. 'Bá rĩ 'bá dō ẹsĩ tā nyọókú nōri vé rĩ drĩgé, ícó ẹsĩ 'bāá 'bá Ẹtépĩ ri lězú ku.

16 Tā nyọókú nōri vé rĩ, ĩri sē 'bá rĩ tā rú'bá nōri vé rĩ 'du nga áyu, sē ĩri ẹsĩ 'bá āmbúgú ngá drĩgé, ĩri adri áfú rú. Tā 'dĩ'bée adrikĩ tā 'bá Ẹtépĩ ní lěē ā 'okĩ rĩ kuyé, tā 'dĩ'bée tā nyọókú nōri vé ni.

17 Tā nyọókú nōri vé rĩ, āzini ẹsĩ 'bá rĩ pi ní ri 'bāá ngá nyọókú nōri vé rĩ pi drĩgé rĩ, ĩri ímú dẹ rá. 'Bo 'bá Múngú vé tā 'duúpi ngaápi rĩ, ĩri idri 'dání'dání rĩ ɷsú rá.

Ari'ba Yēsũ Kúrísítō vé rĩ pi

18 Mā anji rĩ, ú'dú ɷdũ vé rĩ ícá gí. Īmi yĩkĩ ĩmĩ bí sī rá kɪnĩ, ārí'bágú Kúrísítō vé rĩ ri ímú 'dĩ'dĩ, nóni ari'ba Kúrísítō vé rĩ pi ícákĩ kárakará gí. Sē 'bá nĩkĩ áamá ānĩ 'yozú kɪnĩ, ú'dú ɷdũ vé rĩ ícá gí.

19 Ari'ba 'dĩ'bée, kọpi fúkĩ 'bá āsámví gé nōósĩ, kọpi ẹ'yĩkĩ Yēsũ ri sũ 'bá ní ẹ'yĩ rĩ tɪnĩ kuyé. Kọpi ẹ ẹ'yĩkĩ té dō Yēsũ ri sũ 'bá ní ẹ'yĩ rĩ tɪnĩ rá, kọpi té áwí adri 'bá be trú. Kọpivé fūngárá 'bá āsámví gé sī 'dĩri lū 'yozú kɪnĩ, kọpi ẹ'yĩkĩ Yēsũ ri sũ 'bá ní ẹ'yĩ rĩ tɪnĩ kuyé.

20 'Bo Yēsũ ri Uleteré, sē ívé Índrĩ Uleteré rĩ ású ĩmi gí, sē nóni ĩmi nĩkĩ tā áda Múngú vé rĩ gí.

21 Á sī ĩmi ní kọkọbĩ 'dĩri sēē 'yozú kɪnĩ ĩmi nĩkĩ tā áda rĩ kuyé yā 'dĩni ku, ĩmi nĩkĩ tā áda rĩ rá, ā'diātāsīyā tā áda Múngú ní 'daá rĩ agá, ũnjō 'dāayo.

22 'Bá ũnjó rú rĩ ā'di 'i? 'Bá ũnjó rú rĩ, ĩri 'bá 'yoópi Yēsũ adri Kúrísítō ku rĩ 'i. 'Bá 'dĩni 'dĩri, ĩri ārí'bá

Kúrisítō vé ni, 'bá 'dīri gā Ẹtẹ̀pì Múngú rī sī, āzini gā Mvọ̀pì Yẹ̀sũ rī sī.

²³ 'Bá Mvọ̀pì Yẹ̀sũ ri gāápi sī rī, gā kpá Ẹtẹ̀pì Múngú ri sī, 'bá Mvọ̀pì Yẹ̀sũ ri ā'yípi rá rī, ā'yī kpá Ẹtẹ̀pì Múngú ri rá.

²⁴ Kúru ú'dúkọ múké ĩ ní ímbá ĩmi ní í'dóngará gá 'dāá, ĩmi ní yìí ĩmí bī sī 'dīri, lē ĩmi 'bā́kí kuú ĩmí ẹ̀sì agá. ĩmi 'bā́kí dō tā ni ĩmí ẹ̀sì agá rá, ĩmi áwí adri ĩmi Ẹtẹ̀pì Múngú agá, āzini Mvọ̀pì Yẹ̀sũ agá.

²⁵ 'Bá áwíkí dō adrii Múngú agá, 'bá ícọ́ ídri 'dáni'dáni Kúrisítō ní ẹ̀zì rī ísù rá.

²⁶ Á sī tā 'dīri sēé ĩmi ní, ĩmi ā adrikí rí mī be kọ̀wù 'bá lē' 'bá ĩmí mī ũ'bā' 'bá 'dī' bēé vé tā sī.

²⁷ 'Bo nóni Kúrisítō sē Índrí Uletere rī ású ĩmi gí, ĩri nóni ri adri ĩmi agá, ĩmi gōkí nóni ímbángará lēé ñí ku, Índrí Uletere rī ĩmi ímbá nī. Tā ĩri ní ímbá rī adri ũnjō ku, ĩri tā áda. Nóni lē Índrí Uletere rī ā ású ĩmi, lē ĩmi áwíkí ĩmi íkpāá adrii Kúrisítō ā rù' 'bá gá, sù Índrí Uletere rī ní ĩmi ímbá rī tìni.

Anji Múngú vé rī pi

²⁸ Má anji rī, lē ĩmi áwíkí ĩmi íkpāá adrii Kúrisítō ā rù' 'bá gá, Kúrisítō kādō ímví ìgōó, 'bá ícọ́kí adrii ũrì sī ku, āzini 'bá ícọ́kí adrii drìnjá sī ku ĩri ẹ̀drìpì gé.

²⁹ ĩmi nīkí rá 'yozú kíní, Kúrisítō ri tā be pìrì, ĩmi nīkí kpárá 'yozú kíní, 'bá tā 'oópi pìrì rī, ĩri adri Mvá Múngú vé ni.

3

¹ 'Bá Ẹtẹ̀pì Múngú lē 'bā am-bamba, ĩ ní 'bā zìzú āní Múngú vé anji 'dī. Ádarú 'bā anji Múngú vé ni. Tā 'bá nyọ̀kú nōri drìgé rī pi ní 'bā nīzú ámázú kuyé 'yozú kíní, 'bā anji Múngú vé ni rī, kọ̀pi nīkí Múngú ri kuyé.

² ĩmi mávé ũndí má ní lēlē rī pi, 'bā nóni anji Múngú vé ni, Múngú ri dō úmvúlésí ímú 'bā újá adri íngóni

yā, í'da drī 'bá ní tā ni kuyé. 'Bo 'bá nīkí rá 'yozú kíní, Kúrisítō kādō ímví ìgōó, 'bā ĩri ndre rá, 'bā ímú adri sù ĩri tìni.

³ 'Bá ẹ̀sì 'bāápi Kúrisítō drìgé rī, ĩri adri ule, fi ũnjìkányā 'oó ku, sù Kúrisítō ní adrii ule ũnjìkányā ākó rī tìni.

⁴ 'Bá ũnjìkányā 'oópi rī, ñō tǎimbì Múngú vé rī gí. ũnjìkányā ri, ĩri Múngú vé tǎimbì ñōngará.

⁵ ĩmi nīkí rá 'yozú kíní, Yẹ̀sũ ímú 'bávé ũnjìkányā ũjì 'bā rù' 'bá gá sī gí. Yẹ̀sũ 'o ũnjìkányā ālunáni kuyé.

⁶ 'Bá rī íkpā dō 'í kú rù' 'bá ni gé, ícọ́ ũnjìkányā 'oó ñí ñí ku. 'Bá rī dō ri ũnjìkányā 'o mụzú, 'bá 'dīri nī ĩri kuyé, áamá ĩri kuyé.

⁷ Mā anji rī, lē ĩmi sēkí 'bá āzi ā ũ'bā ĩmí mī ku. 'Bá tā 'oópi pìrì rī, Múngú ẹ̀drìpì gé, ĩri 'bá pìrì, sù Kúrisítō ní adrii pìrì rī tìni.

⁸ 'Bá riipi ũnjìkányā 'oópi rī, ĩri 'bá ādróko vé ni, ā'diātāsīyā ādróko í'dó ũnjìkányā 'oó ĩ ní drī 'bū pi gbizú vū be kuyé rī gé 'dāá, 'bo Mvá Múngú vé rī ímú ẹ̀zì ādróko vé rī izaá drì ni gé sī rá.

⁹ Anji Múngú vé rī pi ícọ́kí rií ũnjìkányā 'oó ku, ā'diātāsīyā úri Múngú vé rī adri kọ̀pi ẹ̀sì agá. Sē kọ̀pi 'okí ũnjìkányā ku, ā'diātāsīyā Múngú 'dù kọ̀pi 'bāá anji ívé ni pi rú gí.

¹⁰ 'Bā anji Múngú vé rī pi nī áamá rá, 'bā kpá anji ādróko vé tā 'dù' 'bá nga' 'bá rī pi nī áamá rá, ā'diātāsīyā 'bá tā 'oópi pìrì ku, 'í ọ̀gúpì ri lēpì ku rī, adri mvá Múngú vé ni ku.

Lē 'bā lēkí 'bā lēlē

¹¹ Ū'dúkọ múké Múngú vé ĩmi ní yìí í'dóngará gá 'dāá rī lū kíní, lē 'bā lēkí 'bā lēlē.

¹² Lē 'bā adrikí sù Káyīnā ándúru riipi ādróko vé tā 'oópi ẹ̀drìpì ri 'dìpì drāápi rī tìni ku. Káyīnā 'dì ẹ̀drìpì ri āsī? Káyīnā 'dì ẹ̀drìpì ri, ẹ̀drìpì ní tā 'oó Múngú ẹ̀drìpì gé pìrì rī sī, 'bo tā Káyīnā ní 'oó rī Múngú ẹ̀drìpì gé ũnjì.

13 Má édrípìí má ómvúpìí, 'bá nyòókú drìgé nògó rĩ pi ndrekí dō ìmi ùnjí, ìmì ésí ã tĩ ãní ku.

14 'Bá lèkí dō 'bà lèlè, ìri lū 'yozú kìnì, 'bá ìfùkí drā agāsī gí, 'bá ìsúkí ìdri 'dání'dání rĩ gí. 'Bá édrípì ri lèépi ku, āzini ómvúpì ri lèépi ku rĩ, ìrivé ìndrí áwí drāá kuú āvū rú.

15 'Bá ésí ùnjí 'bāápi ógúpì Yèsù ri è'yìpì gí rĩ ní rĩ, ìri 'bá riípi āngū ú'dìpi ni. Ìmi nìkí rá 'bá āngū ú'dìpi rĩ, ìsú ìdri 'dání'dání rĩ ku.

16 Lèngará vé tã, ìri 'dínì, Yèsù Kúrísítō adi 'i sèé drāá 'bà tã sī. Lè 'bà adíkí 'bà sèé drāá 'bá ógúpìí Yèsù ri è'yì 'bá gí rĩ pi vé tã sī, sù Yèsù ní 'i adíí sèé drāá rĩ tìjì.

17 'Bá rĩ dō ngá be, ndre dō ógúpì ri ngá ākó, ko dō ógúpì ē ìzã ngá sī ku, lèngará Múngú ní 'bá rĩ pi lèzú rĩ ésí ni agá 'dāáyo.

18 Má anjì rĩ, ã lèkí āngū tì sī kána ku, ádarú lè ìmi lèkí ìmi ógúpìí lèlè, ìmi kókí kòpi ē ìzã ngá sī koko.

19 'Bá lèkí dō 'bá ógúpìí lèlè, 'bá ícò nì áamá 'yozú kìnì, 'bà ri tã áda 'o, ìri sē 'bà ésí ri adri āyìkō sī, 'bá kādō rií Múngú vé tã ũsùú.

20 'Bà ésí ã ri dō ñóó ùnjìkányã 'bá ní 'oó rĩ sī drāáāsīyã, Múngú ri āmbúgú, nì tã 'bá ésí agá rĩ céré rá, tã āzi Múngú ní nì kuyé ni ālujání 'dāáyo.

21 Ìmi mávé ùndĩ má ní lèélè rĩ pi, 'bá áamáki dō 'yozú kìnì, 'bá 'okí ùnjìkányã kuyé, 'bà adri Múngú èndrètì gé ũrĩ ākó.

22 'Bá zìkí dō ngá Múngú tì gé, ìri sē 'bá ní rá, ã'diātāsīyã 'bà ri tã ìri ní èzì 'bá ní rĩ 'dù nga rá, āzini tã 'bá ní 'oó rĩ, ìri Múngú ní āyìkō sē.

23 Múngú èzì 'bá ní 'dínì kìnì, 'bà è'yìkí 'i Mvópì Yèsù Kúrísítō ri, āzini 'bà lèkí 'bà lèlè 'bà āsámvú gé sī, sù Yèsù ní èzì rĩ tìjì.

24 'Bá tãimbì Múngú vé rĩ 'dù 'bá nga 'bá rá rĩ pi, kòpi úmúkí ì adrií Múngú be trù gí, Múngú ri adri kòpi be trù. Tã 'bá ní nìzú ámázú 'yozú kìnì, Múngú ri adri 'bá be trù rĩ, ìri ní Ìndrí Uleterè rĩ ìpèé 'bà ású rĩ sī.

4

Lè ìmi áamáki ìndrí rĩ pi áamá

1 Ìmi mávé ùndĩ má ní lèélè rĩ pi, lè ìmi è'yìkí ìndrí rĩ pi vé tã mužú bādāru ku. Lè ìmi áamáki ìndrí rĩ pi áamá, ìndrí rĩ pi dō Múngú vé ni, dō kòpi ìndrí āzi túngú ni pi. ã'diātāsīyã nèbì ùnjó rú rĩ pi kárakarà, kòpi ayíkí mužú vū drìgé sī, kòpi ri tã ùnjò vé ni pi ùlū mužú 'bá rĩ pi ní.

2 Tã ìmi ní ícózú Ìndrí Uleterè Múngú vé rĩ nìzú ámázú rĩ, ìri 'dínì, nèbì 'yoópi kìnì, tìkí Yèsù Kúrísítō ri ìfūú 'bá áda rú rĩ, nèbì 'dìri ìndrí Múngú vé rĩ rù 'bá ni gé anigé.

3 'Bo nèbì 'yoópi kìnì, tìkí Yèsù ri 'bá áda rú kuyé rĩ, nèbì 'dìri ìndrí Múngú vé rĩ rù 'bá ni gé 'dāáyo, ìri ārí 'bá Kúrísítō vé ni. Ìmi yìkí rá 'yozú kìnì, ārí 'bágú Kúrísítō vé rĩ ri ímú 'dĩ'dĩ, nóni ícá gí, ìri vū drìgé nògónō.

4 Má anjì rĩ, ìmi anjì Múngú vé ni, ìmi ndèkí nèbì ùnjó rú 'dĩ'bée gí, ã'diātāsīyã Ìndrí èzì ngaápi ìmì rù 'bá gá rĩ, ũkpō ni aga ìndrí èzì ngaápi nyòókú drìgé nògó rĩ vé rĩ rá.

5 'Bá ùnjó rú 'dĩ'bée, kòpi 'bá Múngú ri nì 'bá kuyé ni pi, kòpi ri tã nyòókú nòri vé rĩ átá, 'bá Múngú ri nì 'bá ku rĩ pi ri kòpivé tã 'dù èzì ngazú.

6 'Bà 'bá Múngú vé ni. Tã 'bá ní ícózú Ìndrí tã áda átápi rĩ nìzú, āzini ìndrí ùnjó rú rĩ nìzú ámázú rĩ, ìri 'dínì, 'bá Múngú ri nì 'bá rá rĩ pi, kòpi 'bávè tã 'dù èzì ngazú rá, 'bo 'bá Múngú ri nì 'bá ku rĩ pi, ícókí 'bávè tã 'dù èzì ngazú ku.

Lèngará Múngú vé rĩ

7 Ìmi mávé ùndĩ má ní lèélè rĩ pi, lè 'bà lèkí 'bà lèlè, ã'diātāsīyã lèngará íbì íngá Múngú vúgá. 'Bá lèkí dō 'bà lèlè, ìri lū 'yozú kìnì, 'bà anjì Múngú vé ni, 'bá nìkí Múngú ri rá.

8 'Bá āngū lèépi ku rĩ nì Múngú ri kuyé, ã'diātāsīyã Múngú ri 'bá āngū lèépi lèlè ni.

⁹ Múngú i'da ívé lēngará 'bá ní létí be 'díní, ìpě ívé Mvá ālukútaṅá rī nyōókú drīgé nōgó, 'bâ ísúkí rí ídri 'dání'dání rī āní bēnī.

¹⁰ Lēngará agaápi rá rī, ìri 'díní, Múngú lē 'bâ lēlē, ìpě ívé Mvá ímú drāá rōbōṅō rú 'bâ trūzú 'bávē ūñjīkānyā agásī, adri 'yozú kīnī, 'bâ lēkí Múngú ri nī 'díní kuyé.

¹¹ Īmi mávé ūndī má ní lēlē rī pi, sū Múngú ní 'bâ lēlē rī tīnī, lē 'bâ lēkí 'bâ lēlē.

¹² 'Bâ āzi ndre Múngú ri āluṅáni kuyé. 'Bo 'bâ lēkí dō 'bâ lēlē, Múngú ri adri 'bâ agá, ádarú lēngará Múngú ní 'bâ lēzú rī, 'bâ 'bâ ku 'bâ ésí agá.

¹³ Múngú sē 'bâ ní ívé Índrí Uleterē rī gí, sēzú 'bâ ní nīzú ámázú ānī, 'bâ adri ìri agá, ìri adri 'bâ agá.

¹⁴ Ètēpi ìpě ívé Mvá ímú 'bâ rī pi paá ívé ūñjīkānyā agásī. 'Bâ ndrekí Mvá rī 'bâ mī sī rá, 'bâ ní nóni rī ìrivé tā ūlūú 'bâ vū drīgé rī pi ní 'dī.

¹⁵ 'Bâ rī è'yī dō kīnī, Yēsū ri Mvá Múngú vé ni, Múngú ri adri ìri agá, ìri kpá adri Múngú agá.

¹⁶ Ádarú 'bâ nīkí rá 'yozú kīnī, Múngú lē 'bâ lēlē. 'Bâ ri ésí 'bâ Múngú drīgé, ìri ní 'bâ lēé agaá rá rī sī.

Múngú lē 'bâ rī pi lēlē. 'Bâ rī lē dō 'í ógúpī ri lēlē, ìri adri Múngú agá, Múngú ri adri ìri agá.

¹⁷ Ádarú 'bâ lēkí dō 'bâ lēlē, sū Kúrísítō ní āngū lēé vū drīgé nōgó rī tīnī, 'bâ ícókí adrií ú'dú Múngú ní ímúzú tā līzú 'bâ rī pi drīgé 'dāri sī ūrī sī ku.

¹⁸ 'Bâ āngū lēépi lēlē rī, ícó adrií Múngú sī ūrī sī ku. 'Bâ ní ūsūú 'yoó kīnī, Múngú ri 'bâ ìrīṅā rá rī sī, ìri sē 'bâ adri ānī ūrī sī. 'Dīri lū kīnī, 'bâ ūrī ní fīí ésí ni agá rī, lēngará Múngú vé rī ésí ni agá 'dāáyo.

¹⁹ Múngú ní í'dó 'bâ lēé drīdrī rī sī, sē 'bâ ri 'bâ lēlē 'bâ āsámvú gé sī ānī.

²⁰ 'Bâ rī 'yo dō 'í lē Múngú ri rá, 'bo ìri dō ri ésí ūñjī 'bâ édrīpī ní, ìri ūñjó rú. 'Bâ 'í édrīpī 'í ní ndreé rá rī

lēépi ku rī, ícó Múngú ĩ ní rú' 'bâ ni ndreé ku 'dāri lēé ku.

²¹ Tāimbī Múngú ní èzīí 'bâ ní rī ìri 'díní, lē 'bâ lēkí 'i lēlē, āzini 'bâ lēkí 'bâ ògūpī lēlē.

5

Lē 'bâ è'yīkí Múngú Mvópi ri

¹ 'Bâ Yēsū ri è'yī' 'bâ 'yo' 'bâ kīnī, Yēsū ri Kúrísítō 'i rī pi, 'bâ 'dī' bée anjī Múngú vé ni, 'bâ Múngú ri lē' 'bâ lēlē rī pi, lēkí kpá anjī Múngú vé rī pi lēlē.

² 'Bâ lēkí dō Múngú ri lēlē, āzini 'bâ 'dukí dō tāimbī ìrivé rī pi ngaá rá, 'bâ nīkí rá, 'bâ anjī Múngú vé rī pi lēlē.

³ 'Bâ 'dukí dō tāimbī Múngú vé rī ngaá rá, ìri lū 'yozú kīnī, 'bâ lēkí Múngú ri lēlē. Tāimbī ìrivé rī ā ngangará adri ūkpó ūkpó ku,

⁴ ā'diātāsīyā anjī Múngú vé rī pi ūkpó be, kōpi tā ūñjī 'bâ nyōókú drīgé nōgó rī pi ní 'oó rī gā sī. 'Bâ ní Yēsū ri è'yī gí rī sī, 'bâ ícó tā ūñjī nyōókú nōri vé rī gā sī.

⁵ 'Bâ Yēsū ri è'yī' 'bâ gí, 'yo' 'bâ kīnī, Yēsū ri Mvá Múngú vé ni rī, kōpi 'bâ tā ūñjī nyōókú nōri vé rī pi gā' 'bâ sī rī.

⁶ Tā lūúpi kīnī, Yēsū Kúrísítō ri Mvá Múngú vé ni rī, ìri tā ĩ ní Yēsū ní bātízīmū sēzú yīí agá rī, āzini ārí raápi rú' 'bâ ni gé sī peṭī alambaku sígé rī. Adri 'yéṅá yīí kuyé, ìri yīí, āzini ārí raápi rú' 'bâ ni gé sī rī. Índrí Uleterē rī lū tā 'dīri nī, ā'diātāsīyā tā Índrí Uleterē rī ní lūú rī, ìri tā áda.

⁷ Ngá tā rī ē mī lūúpi rī pi ngá na.

⁸ Ngá rī pi 'dī, Índrí Uleterē, yīí, āzini ārí. Ngá na 'dī' bée, kōpivé tā rú 'i ngá ālu.

⁹ 'Bâ rī pi kádō rīí 'bâ ní tā átá, 'bâ ri è'yī rá, 'bo tā Múngú ní átá rī ndē 'bâ rī pi ní átá rī rá, ā'diātāsīyā Múngú átá tā rī nī, átá tā 'i Mvópi vé rī.

¹⁰ 'Bâ Mvá Múngú vé rī è'yīpi rá rī, è'yī tā Múngú ní átá rī rá. 'Bo 'bâ tā Múngú ní átá 'i Mvópi ā tā sī rī è'yīpi ku rī, 'bâ 'dīri kīnī, Múngú

ri ūnjó rú, ã'diātāsīyā ẹ'yī tā Múngú ní átá 'í Mvópì vé tã sī rī kuyé.

11 Múngú 'yo 'díní kīnī, 'í sē 'bá ní ídri 'dání'dání rī gí, ídri 'dīri íbí íngá 'í Mvópì vúgá.

12 'Bá rī ẹ'yī dō Múngú Mvópì ri rá, ĩri ídri 'dání'dání rī ísú rá. 'Bo 'bá rī ẹ'yī dō Mvópì ri kuyé, ísú ídri 'dání'dání rī ku.

āzini ĩri Múngú ídri 'dání'dání rī sēepi rī.

21 Má anji rī, ĩmi ndrekí múké, ẹ ĩnjīkí ngá ĩ ní údé múngú rú rī pi ku.

Ídri 'dání'dání rī vé ísúngará

13 ĩmi 'bá Múngú Mvópì ri ẹ'yī'bá gí 'dī'bée, á sī kòkòbì 'dīri sēé ĩmi ní, ĩmi nīkí rí 'yozú kínī, ĩmi ídri 'dání'dání rī ísú rá.

14 'Bá nīkí áamá múké múké, 'bá zīkí dō ngá Múngú vúgá, tã ni 'de dō ẹsì ni gé 'dāá múké, ĩri ícò ngá 'bá ní zī rī sē 'bá ní rá.

15 'Bá nīkí dō 'yozú kínī, 'bá kādō ngá zī Múngú vúgá, ĩri sē 'bá ní rá, ádarú ngá 'bá ní zī rī, Múngú ri sē 'bá ní rá.

16 'Bá rī ndre dō ógúpì Yésù ri ẹ'yīpi gí ni 'o ūnjīkányā, ūnjīkányā ĩri ní 'oó rī ícò dō ĩri jī fí ízāngā depepi ku 'dāri agá ku, mī ícò Múngú ri zī ĩri ní rá, 'bá mí ní Múngú ri zī ĩri ní 'dīri, ĩri ícò ídri 'dání'dání rī ísú rá. Ūnjīkányā urukò'bée āngū jì fi ízāngā depepi ku 'dāri agá, á 'yo 'yozú kínī, mī zī Múngú ri 'bá ūnjīkányā 'oópi 'dīri tīnì rī ní kuyé.

17 Tã 'bá ní rīí 'oó ūnjí ūnjí rī pi cére ūnjīkányā, 'bo ūnjīkányā urukò'bée anigé, 'bá rī ícò fí āní ízāngā depepi ku 'dāri agá ku.

18 'Bá nīkí áamá rá 'yozú kínī, anji Múngú vé rī pi 'okí ūnjīkányā mužú dī dī ku, ã'diātāsīyā Mvā Múngú vé rī ri kòpi ütē nī, ādróko ícò kòpi 'oó ūnjí ku.

19 'Bá nīkí rá 'bā anji Múngú vé ni, 'bo 'bá Múngú ri ẹ'yī'bá ku rī pi ārēvú cére, ādróko órú kòpi ẹ drī gí.

20 'Bá nīkí rá 'yozú kínī, Mvā Múngú vé rī ícá vū drīgé nōgó gí, sē 'bá nīkí Múngú áda rī áamá āní gí, sē nóni 'bá adrikí kuú Múngú áda rī agá, āzini ĩrivé Mvā Yésù Kúrísítò agá. Múngú 'dīri Múngú áda rī,

Kòkòbì ìrì ní
Yūwánī
ní sū rī
Tā búkū rī vé rī ā
ūlūngará

Yūwánī Yésū vé 'bá áyúāyū rī sī kòkòbì 'dīri sēé 'bá kánisā vé rī pi ní, kánisā 'dīri Yūwánī zì rú ní "ùkú Múngú ní ìpēé rī". Yūwánī rì èzì ngaa kánisā 'dīri agá nī. Ūlū 'bá rī pi ní tā Yésū ní 'yoó, kòpi ā lēkí ì lēlē rī vé tā. 'Yo kòpi ní kīnī, lē tā áda Kúrísítō vé 'bá ʊrúkò'bée ní rīí ímbá, āzini tā 'bá ʊrúkò'bée ní rīí ímbá ūnjō rú rī, lē kòpi ā ámákí āsámvú ní múké múké.

¹ Ma Yūwánī 'i, 'bá āmbúgú 'bá Yésū rì è'yì 'bá gí rī pi drìlé gá rī. Mì ùkú Múngú ní ìpēé 'dīri, á sī kòkòbì 'dīri sēé mí ní, mívé anjì Múngú rì nī 'bá rá rī pi be. Ádarú á lē ìmi ārēvú céré lēlē, 'bo adri 'yozú kīnī, á lē 'yéná ìmi ó'dúkùlégúsī nī kuyé, 'bá céré Múngú vé tā áda rī nī 'bá rá rī pi lēkí ìmi lēlē.

² 'Bá lēkí ìmi, ā'diātāsīyā tā áda rī nóni 'bá èsì agá anigé, ìri adri 'bá èsì agá mụzú nyonyo.

³ Èsì múké, èsì ìdríkídri, āzini tākíri Ètèpì Múngú vé rī, āzini Mvópì Yésū Kúrísítō vé rī, ā adri 'bá be, ā sē rí 'bā 'okí rí tā áda Múngú vé rī, āzini 'bā lēkí rí āngū lēlē.

⁴ Má kā yì kīnī, anjì mívé rī pi ā ʊrúkò'bée rì tā áda 'bá Ètèpì ní èzì rī 'dù nga rá, āyīkō fù ma ānī ambamba.

⁵ Mì ùkú Múngú ní ìpēé má ní lēlē rī, tā má ní sī sēé ìmi ní mívé anjìná rī pi be 'dīri, adri tā āzi ú'dí ní kuyé, ìri tā 'bá ní nī rí á'dóngará gá 'dāá ní. Á lē lūú ìmi ní 'dīni, lē 'bā lēkí 'bā lēlē.

⁶ 'Bá rī 'dù dō tāimbì Múngú vé rī ngaa rá, 'dīri lū 'yozú kīnī, 'bá 'dīri lēngará be. Sā ìmi ní í'dózú Yésū Kúrísítō rì è'yìzú rī gé 'dāá, ìmi yìkí

rá Múngú kīnī, lē ìmi lēkí ìmi lēlē ìmi ògùpì be.

⁷ 'Bá kárakarà mì ū'bā'bée ní pi ayikí mụzú nyòókù rī drìgé sī 'dī'dī, kòpi rì 'bá rī pi ímbá mụzú ūnjō sī, kòpi kīnī, tìkí Yésū Kúrísítō rì nyòókù drìgé nògò 'bá áda rú kuyé. 'Bá 'dīni 'dī'bée, kòpi ūnjó rú, kòpi arì 'bā Kúrísítō vé ní.

⁸ Ìmi adrikí mì be kọwụ tā 'dīri sī, èzì Múngú vé ìmi ní ngaa 'dīri, ā drā rí kána ku, Múngú ā ūfē rí āndēma ìmi ní èzì rī ngazú rī pi ārēvú céré.

⁹ Lē 'bá āzi ā újá tā Kúrísítō ní ímbá rī ūlūú ū'dū be túngú ku, ìri sē Múngú rì 'bá rī adi ānī 'í drìgé sī rá. 'Bo 'bá rī áwí dō tā Mvópì ní ímbá rī rụy títì, Ètèpì pi Mvópì be, kòpi adri ìri be trú.

¹⁰ 'Bá āzi ífí dō ìmi āsámvú gé, ímbá dō tā áda Kúrísítō vé rī kuyé, lē ìmi è'yìkí ìri ìmivé āngá ku, dōku è èzìkí ìri ku.

¹¹ 'Bá rī è'yì dō 'bá 'dīni 'dīri ākā, ìri fì ūnjìkányā 'bá 'dīri ní 'oó rī 'o ìndī.

¹² Ma tā be tré, á lē lūú ìmi ní, 'bo á lē tā rī sī sēé kòkòbì agá ku. Má ūsū, á lē mụy ìmi vúgá 'dīlé ú'díkírìnjá nògò, 'bá úmúkí rí 'bā ìmi be, 'bá átákí rí trú, 'bā 'bākí rí āyīkō ìmi be trú.

¹³ Mì ómvúpì Múngú ní ìpēé rī vé anjì Múngú rì nī 'bá rá rī pi, sēkí mí ní mōdó.

Kòkòbì na ni
Yūwánī
ní sǐ rǐ
Tā búkū rǐ vé rǐ ā
ūlūngará

Yūwánī Yēsū vé 'bá áyúāyū rǐ sǐ kòkòbì 'dǐri sēé Gáyō ní, Gáyō ri āmbúgú 'bá kánísā vé rǐ pi drǐgé. Yūwánī íngú Gáyō ri ĩri ní 'bá ʊrúko 'í ní pēé rǐ pi é'yǐ múké rǐ sǐ. 'Yo Gáyō ní kǐnǐ, lē ā adri ʊ'bǐtā rú Kūrīsītīyánǐ rǐ pi ní. Lū ĩri ní kǐnǐ, lē ā fi ũnjǐkányā 'bá ʊrúko 'bée ní 'oó rǐ pi agá ĩndǐ ku, āzini lē ā ũbǐ 'bá 'yo 'bá kǐnǐ, ĩ ndékǐ tā sǐ cére nǐ rǐ pi vé tā ku.

Mòdó sēngará

1 Ma Yūwánī 'i, 'bá āmbúgú 'bá kánísā vé rǐ pi drǐgé rǐ. Gáyō mávé ũndǐ má ní lēélē rǐ, á sǐ mí ní kòkòbì 'dǐri sēé nǐ.

2 Mí mávé ũndǐ má ní lēélē rǐ, ma ri Múngú ri zǐ mí ní, mí rǐ 'bá ā adri rǐ múké, mí nga rǐ ézǐ rǐ mǔzú múké, āzini éšǐ mívé rǐ ā adri rǐ múké.

3 'Bá Yēsū ri é'yǐ 'bá gǐ rǐ pi ká ímú ũlūú má ní kǐnǐ, mí ri éšǐ 'bā tā áda Múngú ní lēé ā 'okǐ rǐ 'dǐ nga rá, āzini mí ri tā áda Múngú ní 'daá mí ní rǐ 'dǐ nga rá, sē má ní āyǐkò ambamba.

4 Á yǐ dō mávé anjǐ Yēsū Kúrísítō ri é'yǐ 'bá gǐ rǐ pi ri tā áda rǐ 'dǐ nga, ma adri ānǐ āyǐkò sǐ, tā āzi má ní āyǐkò sēépi 'dǐri agaápi rá ni 'dāáyo.

Èzǐ ngángará trǐ rǐ

5 Mí mávé ũndǐ má ní lēélē rǐ, mí ri tā 'o pǐrǐ 'bá édrǐpǐ Yēsū ri é'yǐ 'bá gǐ rǐ pi ní, mí nǐ dō kòpi kuyé drāáásǐyā, 'í ko kòpi é ĩzā rá.

6 Kòpi ũlūkǐ mívé lēngará ā tā 'bá kánísā vé rǐ pi ní rá. Lē mí ko kòpi é ĩzā, kòpi ā 'dekǐ rǐ mǔzú éčǐ ĩvé rǐ gé, ā sē rǐ Múngú ní āyǐkò.

7 Kòpi ri mǔ ʊ'dúkó múké Yēsū Kúrísítō vé rǐ ũlū 'bá rǐ pi ní, 'bo

kòpi zǐkǐ ngá pāgánō rǐ pi vúgá kuyé.

8 Kúru 'bá Yēsū ri é'yǐ 'bá gǐ rǐ pi, lē 'bá sēkǐ 'bá 'dǐ 'bée ní ngá kòpi é ĩzā kozú, ézǐ kòpi ní rizú tā áda Múngú ní 'daá rǐ ũlūzú mǔzú 'bá rǐ pi ní rǐ, 'bá 'dukǐ rǐ ngáá kòpi be trǐ.

9 Á sǐ ándúru kòkòbì sēé 'bá kánísā vé rǐ pi ní, 'bo Dǐyōtēréfē* lēépi 'i 'bāápi tā sǐ cére drǐdrǐ rǐ, gā 'bávé tā ā'yǐgá sǐ.

10 Kúru má kādō mǔzú ĩmi vúgá 'dǐlé, ma tā Dǐyōtēréfē ní 'oó rizú 'bá rǐ 'yozú ũnjǐ 'dǐri ũlū uletere 'bá Yēsū ri é'yǐ 'bá gǐ rǐ pi ní. Tā ĩri ní 'oó rǐ, adri 'yéngá rizú 'bá rǐ 'yozú ũnjǐ 'dǐri kuyé, gā 'bá Yēsū ri é'yǐ 'bá gǐ rǐ pi é'yǐgá sǐ. 'Bá Yēsū ri é'yǐ 'bá gǐ rǐ pi kádō lēé kōdō 'bá rǐ 'bá ʊ'dúkó múké Yēsū vé rǐ ũlū 'bá rǐ pi é'yǐ, ĩri kòpi údró fū kánísā rǐ agásǐ āmvé.

11 Mí mávé ũndǐ má ní lēélē rǐ, lē mí fi ũnjǐkányā 'oó sǐ 'bá rǐ pi ní rǐ 'oó rǐ tǐnǐ ku, mí 'o tā múké áyu. 'Bá rǐpi tā múké 'oópi rǐ, 'bá 'dǐri nǐ Múngú ri rá. 'Bá rǐpi tā ũnjǐ 'oópi rǐ, 'bá 'dǐri nǐ Múngú ri kuyé.

12 'Bá rǐ pi cére ri 'yo kǐnǐ, Dēmētǐrǐyō ri 'bá múké, ĩri ri tā áda Múngú ní 'daá rǐ ímbá. Ma kpá 'yo, ĩri 'bá múké, mí nǐ rá, tā má ní átá rǐ, ĩri tā áda.

Kòkòbì rǐ vé dēngará

13 Ma tā be tré, á lē lūú mí ní, 'bo á lē tā rǐ sǐ sēé kòkòbì agá ku.

14 Má ũsǐ, á lē mǔzú mí vúgá 'dǐlé ú'díkǐrǐngá nōgó, 'bá úmúkǐ rǐ 'bá mí be, 'bá átákǐ rǐ trǐ.

15 Tākǐri Múngú vé rǐ ā adri mí be. Mí ọgǔpǐ Yēsū ri é'yǐ 'bá gǐ adri 'bá nōgó rǐ pi sēkǐ mí ní mōdó. Mí ézǐ 'bá Yēsū ri é'yǐ 'bá gǐ, adri 'bá 'dǐlé rǐ pi mǔzú ālu ālu cére.

* 1:9 1:9 Dǐyōtēréfē: Dǐyōtēréfē pi Gáyō be, kòpi ĩrǐtrǐ ri Múngú ri zǐ kánísā ālu gé.

Kòkòbì
Yúdã
ní sǐ rǐ
Tã búkũ rǐ vé rǐ ã
ũlũngará

Kòkòbì 'dĩri Yúdã sǐ nǐ, ìri Yèsũ èdrípìjì vé àzi. Sǐ kòkòbì 'dĩri sèé Kùrísítìyànĩ urukò'bée ní, ã'diātāsīyā 'bá àngũ ímbá'bá ùnjò sǐ rǐ pi ríkí kòpi è drǐ izaá. 'Bá àngũ ímbá'bá ùnjò sǐ 'dĩ'bée ríkí èsì múké Múngú vé rǐ újá ímbá létì ùnjí sǐ, kòpi ríkí 'bá rǐ pi è mǐ ù'báá kǐnĩ, lè kòpi ã 'okí tã ùnjí, Múngú ícò kòpi ìrĩnjáá àní ku.

Yúdã áyú tã búkũ Múngú vé Ùndĩ Ụkụ rǐ ruzú rǐ ágá rǐ pi ù'bítá rú, 'yo Kùrísítìyànĩ rǐ pi ní kǐnĩ, Múngú ri ímú 'bá tã ùnjí 'o'bá rǐ pi ìrĩnjá rá. Lè kòpi ã rúkí ù'dúkò áda Múngú vé rǐ títì, àzini kòpi ã rúkí ù'dúkò 'bá áyúáyũ Yèsũ vé rǐ pi ní ùlũú, kòpi ní yìjì rǐ títì.

Yúdã sè mǒdó

1 Ma Yúdã 'i, àtí'bá Yèsũ Kùrísítò vé ni, ma Yòkòbũ èdrípìjì.

Ìmi 'bá Múngú 'bá Ètèpì ní zìjì adrií 'bá ívé ni pi rú, ìri ní lèélè rǐ pi, ìmi 'bá Yèsũ Kùrísítò ní ríí ìmi tã mbaá rǐ pi, á sǐ kòkòbì 'dĩri sèé ìmi ní nǐ.

2 Èsì ìdríkídri, tákíri, àzini lèngará Múngú vé rǐ, ã adri ìmi be muzú nyonyo.

'Bá tã ímbá'bá ùnjò sǐ rǐ pi

3 Ìmi mávè ùndĩ má ní lèélè rǐ pi, ma kòdò úvá be àmbúgú lèzú ùkpò Múngú ní 'bá pazú ìmi be ùnjìkányā agásì rǐ vé tã sǐí sèé ìmi ní. 'Bo á lè nóni sǐí sèé ìmi ímbázú, ìmi rúkí rǐ

tã áda ì ní ìsèé vú ãlu 'bá Yèsũ rǐ è'yì'bá gí rǐ pi ní 'dĩri títì.

4 ã'diātāsīyā 'bá urukò'bée Múngú ri nǐ'bá ku ni pi ùgũkí ì fíí kuú ìmi àsámvú gé 'dĩ'dĩ. 'Bá 'dĩ'bée 'bákí ì kú 'bá Múngú vé ni rú, Kòpi ri 'yo, èsì múké Múngú vé rǐ ã'yì 'bá rǐ ícò ọwũ 'bá rá, ìrĩnjákí ìri ku, kòpi gákí 'bávè Úpí Yèsũ Kùrísítò ùkpò be àmbúgú 'dĩri sǐ. 'Bo sǐkí Búkũ Múngú vé rǐ agá ìnógòsì kǐnĩ, 'bá ùnjìkányā 'o'bá 'dĩni 'dĩ'bée, lǐkí kòpivé tã kú ùnjí gí.

5 Lè ìmi àvĩkí tã àndúró Úpí Múngú ní 'oó Èjèpétò gá 'dãri sǐ ku. Úpí Múngú pa àndúró anjì Ìsèrélè vé rǐ pi Èjèpétò gá 'dálé rá, 'bo 'bá urukò gã'bá Múngú ri è'yìgá sǐ rǐ pi, Múngú ú'dì kòpi ùdráá rá.

6 Lè ìmi nǐkí 'yozú kǐnĩ, èzì ì ní sèé mǎláyíkã rǐ pi drìgé rǐ, mǎláyíkã urukò'bée 'dukí èzì rǐ ngáá kuyé. Kòpi kukí ìvé vũrã èzì ngazú Múngú ã pálé gá rǐ rá. Múngú ùmbé kòpi ímvè adriípi muzú 'dání'dání rǐ sǐ, 'du kòpi ú'bé 'bù 'a be nǐjìpi cìcì rǐ agá, kòpi adri 'bù rǐ agá 'dãá, cǐngbá ù'dù ì ní ímúzá tã lizú rǐ gé.

7 Ìmi ùsũkí drǐ tã àndúró 'i 'oópi kũrú Sòdómò agá, Gòmórã agá, àzini 'i 'oópi kũrú rǐ jèlé gá sǐ rǐ pi agá rǐ ká. 'Bá kũrú 'dĩ'bée agá rǐ pi ufukí cérè ọwũ rú, kòpi ríkí ọwũ 'báá muzú bādārú, kúru Múngú ní 'bá kũrú agá rǐ pi zázú vezú àcì sǐ. 'Dĩri lũ 'bá ní 'yozú kǐnĩ, Múngú ri ímú 'bá ùnjìkányā 'o'bá rǐ pi zã ve àcì dǐjìpi mujúpi nyo ùdũ àkó ni sǐ, sǐ ìri ní 'bá Sòdómò agá rǐ pi zãá veé Gòmórã agá rǐ pi be àcì sǐ rǐ tǐnì.

8 'Bá ri'bá àngũ ímbá'bá ùnjò sǐ, ri'bá urobí ùbĩ'bá rǐ pi, kòpi kpá ri ì rú'bá áyú rizú ọwũ 'bázú, kòpi gákí àmbũgũ Múngú vé rǐ sǐ, kòpi ri mǎláyíkã rǐ pi u'da'da.

* 1:9 1:9 Mósè: Yòsèpã kã dráá gí, 'bágú Èjèpétò vé rǐ 'bá anjì Ìsèrélè vé rǐ pi èzì ngáá túgèrǐ rú caá ìlì mǔdũrũlũ sù (400). Kúru Múngú ní Mósè ri ìpèzú ímúzá anjì Ìsèrélè vé rǐ pi pazú adringará túgèrǐ rú rǐ agásì. Múngú sè tǎjìmbjì rǐ Mósè ní, ã lũ anjì Ìsèrélè vé rǐ pi ní, sèzú ì ní tǎjìmbjì rǐ zìzú tǎjìmbjì Mósè vé ni àní. Tǐkí Mósè ri ìsù àkùdè ìlì rǐ ca èlífũ ãlu mǔdũrũlũ sù (1,400), ìsù àkùdè tǐkí drǐ Yèsũ ri kuyé. 'Í lã Wũngará 2-24.

9 Mīkāyélē āmbúgú mālāyíkā rī pi drīgé céré rī, kōpi kâ rií āgátá gāá ādróko be āvū Mósē* vé rī ā sīngará ā tā sī,† Mīkāyélē 'yo átángá ũnjí ādróko rī ā rú izazú kuyé, kīnī, “Úpí Múngú ri ímú mi írīñā rá!”

10 'Bo 'bá āngū ímbá'bá ũnjō sī 'dī'bée, kōpi ri tā ī ní nī kuyé rī pi u'da'da, Kōpi ri tā urukō'bée 'o ẹnīākō sī, sū ānyāpá tā nī'bá ku rī pi vé rī tīnī. Tā kōpi ní 'oó ẹnīākō sī 'dī'bée, ĩri sē Múngú ri ímú kōpi írīñā ānī rá.

11 Īzāngā rī ímú adri kōpivé ni. Kōpi 'duki tā Múngú vé rī ngāá kuyé, sū Káyīnā ní tā Múngú vé rī 'duú ngāá kuyé rī tīnī. Kōpi ri ũnjō ímbá, ĩ ịsúkí rí mūfēngā ānī, sū Bálámū ní ẹsị 'bāá mūfēngā drīgé rī tīnī. Kōpi gākí ũkpō Múngú vé rī sī, sū Kórā ní ũkpō Múngú vé rī gāá sī rī tīnī. Tā 'dīri sē, ĩ ímú kōpi írīñā ũnjí ũnjí.

12 Īmi úmúkí dō ĩmi ũmū ĩ ní rizú Múngú ri ĩnjízú rī ā nyangará gá, 'bá 'dīnī 'dī'bée ífíkí dō ĩmi āsámví gé, kōpi ũmū rī iza rá. Kōpi kádō úrí ngá nyaá ĩmi be trú, kōpi drīnjá ākó, kōpi kpá átángá átá ũrī ākó, kōpi adrikí sū írībítí ũlí ní vī 'dīisī rá, yīgọ ní 'dīi ānī ku rī tīnī. Kōpi adrikí sū pẹtí ĩ ní ĩnjé 'beé vūgá, 'wīpi gí, 'aápi ku rī tīnī.

13 'Bá ri'bá āngū ímbá'bá ũnjō sī 'dī'bée, kōpivé tā kōpi ní 'oó ũnjí drīnjá sēpi 'dīri, sū kúrūnyá wōvá ní vī kúyí yī gārā gá rī tīnī. Kōpi sūkí línýā āvī'bá ĩvé létí ĩ ní rizú ẹcízú rī sī gí rī pi tīnī. Múngú údé 'bá 'dī'bée ní vūrā ĩnīcīcī rizú ĩzāngā nyazú muzú ũdū ākó ni gí.

14 Í'dózú Ādámā‡ vúgá, cazú Ēnókā vúgá, Ēnókā ri úyú ẹzīrī ni. Ēnókā átá ándúrú 'bá 'dī'bée vé tā

rá, kīnī, Úpí ri ímú mālāyíkā uletere bítríká ĩ ní ícó lāá bā ku rī pi be,

15 ĩri ímú tā lị 'bá ālu ālu drīgé, ĩri ímú 'bá Múngú ri nī'bá ku rī pi írīñā rá, ũnjīkānyā kōpi ní 'oó rī sī, āzini ĩri 'bá Múngú ri nī'bá ku, ri'bá ũnjīkānyā 'o'bá, āzini ri'bá átángá ũnjí átá'bá 'i tā sī rī pi írīñā rá.

16 'Bá ri'bá āngū ímbá'bá ũnjō sī 'dī'bée ri nījī unu muzú ununu, kōpi ri átá 'bá urukō'bée ní ũnjí. Kōpi ri ẹsị 'bā céré rizú ũnjīkānyā 'ozú. Kōpi ri ĩ íngú, āzini kōpi ri 'bá rī pi ẹ drī úcị, ĩ ịsúkí rí tā ĩ ní lēé rī pi ānī.

Īmbángará adrizú ānī ũkpó ũkpó ẹ'yīngará agá rī

17 Īmi mávé ũndī má ní lēélē rī pi, lē ĩmi ũsúkí tā 'bávé Úpí Yésū Kúrísítō vé 'bá áyúāyū rī pi ní ọtú ũlūú ĩmi ní kīnī, ĩri ímú 'i nga rá 'dāri.

18 Kōpi 'yokí ĩmi ní kīnī, “Ū'dú ũdū vé rī gé, 'bá āngū gu'bá guḡu rī pi ímú gu ĩmi sī, kōpi ímú āyīkō rú'bá nōri vé rī ā tā 'du nga áyu.”

19 'Bá 'dī'bée nōni ĩmi āsámví gé anigé, kōpi nōni ri sē ĩmi ri ĩmi aco ĩmi āsámví gé sī. Kōpi ndēé ni ri tā rú'bá nōri vé rī ā tā 'du nga áyu, Īndrī Múngú vé rī kōpi ā rú'bá gá 'dāáyo.

20 Īmi mávé ũndī má ní lēélē rī pi, lē ĩmi 'bākí ẹsị tā áda uletere ĩmi ní ẹ'yī rī drīgé, ĩmivé ẹ'yīngará ā adri rí ũkpó ũkpó. Lē ĩmi zíkí Múngú ri ũkpō Īndrī Uletere rī vé rī sī.

21 Īmi kádō rií ẹsị ĩdríkídri 'bávé Úpí Yésū Kúrísítō ní ímúzú ĩmi jízú muzú ídri 'dāni'dāni rī ịsúzú rī ũtēé, lē ĩmi áwíkí adrií lēngará Múngú vé rī agá.

22 Lē ĩmī ẹsị ā adri ĩdríkídri 'bá ẹ'yīngará be mādā rī pi ní.

23 Lē ĩmi ípákí 'bá urukō'bée ācī ĩ ní ĩzāngā nyazú ānī ũdū ākó 'dāri

† 1:9 1:9 *Āvū Mósē vé rī ā sīngará*: Mīkāyélē lē āvū Mósē vé rī jī sī vūrā Múngú ní lēé rī gé, 'bo ādróko lē āvū rī jī sī vūrā 'i ní lēé rī gé. 1:11 1:11 *Í'dóngará 4:1-17* 1:11 1:11 *Kālāfe 22-24*

1:11 1:11 *Kālāfe 16:1-35* ‡ 1:14 1:14 *Ādámā*: Ādámā ri 'bá Múngú ní í'dó gbíi drīdrī rī. ĩri ẹtẹpi 'bá vū drīgé rī pi vé ni céré. ĩrivé ũkú Ēvā ri ẹndrẹpi 'bá vū drīgé rī pi vé ni céré. 'Í lā Í'dóngará 1-5. 1:14 1:14 *Í'dóngará 5:19-24* 1:18 1:18 2 *Pétēró 3:3*

agásĩ. Lẽ ĩmi 'bǎkí ẹsı̄ ĩdríkídri 'bá
 ụrukọ'béé ní. 'Bo ĩmi ndrekí múké,
 lẹ ĩmi fíkí ríí ũnjíkányā kọpi ní 'oó rĩ
 'oó ĩndĩ ku.

Zịngára Múngú ri ینگۇزۇ رى

²⁴ Múngú 'bâ paápi tã ũnjí agásĩ
 rĩ, ĩri ícọ ĩmi ùtē rá, ĩmi fíkí rí
 ũnjíkányā 'oó ku, ĩri ĩmi íjị 'bā ívé
 dīngára pọwụpọwụ rĩ ẹndrẹti gé
 ũnjíkányā ǎkó, ǎyíkò be ǎmbúgú.

²⁵ Lẽ ẹ ینگۇكى 'bávé Múngú 'bâ
 Paápi 'bávé Úpí Yẹsũ Kúrísítò ǎ tã sĩ
 dīngára be pọwụpọwụ rĩ, ǎmbūgū
 be rĩ, ũkpò be rĩ, ǎzini ũkpò
 ǎmbūgū ruzú rĩ be rĩ, í'dózú ĩri ní
 'bũ pi gbizú vũ be rĩ gé 'dǎá, ícázú
 ǎndrũ sĩ, mụzú 'dáni'dáni! ǎmĩnǎ.

Tã Yēsũ ní I'daá Yūwánĩ ní sǐ rĩ Tã búkũ rĩ vé rĩ ă ũlũngará

Búkũ 'dĩri Yūwánĩ Yēsũ vé 'bá áyúâyũ rĩ sǐ nĩ, sǐ sēé kǎnísă ézĩrĩ rĩ pi ní, ĩri ri kǎnísă 'dĩ'bée ndre nĩ. Cápĩtă 2-3 agá, sǐ kőkőkɔbĩ āndiāndĩ sēé kǎnísă ézĩrĩ 'dĩ'bée ní céré, 'yo kɔpi ní kǐnĩ, kɔpi ă újákí ɛsĩ ĩvé ũnjĩkǎnyă agásĩ. ĩmbá kɔpi kǐnĩ, ă rikí dō kɔpi ɔcũyũ 'dĩni drăăāsĩyă, lē kɔpi ă áwíkí adrii ātĩ'bá Múngú vé nĩ, kɔpi ă adrikí ũkpó ũkpó ĩvé ɛ'yĩngará agá. Cápĩtă 4-22 agá, Yūwánĩ ũlũ tã 'í ní ndreé ĩndrĩlĩkĩ agá rĩ pi. ĩndrĩlĩkĩ rĩ pi i'dakí ũkpó Múngú vé rĩ, ăzini dĩngará Múngú vé rĩ. ĩndrĩlĩkĩ rĩ agá 'daá, Múngú i'da ívé jĩkó 'bá vũ drĩgé nōgó rĩ pi ní ũnjĩkǎnyă 'ozú rĩ vé tã. I'da lɛtĩ Kúrísítō ní ímúzú ũkpó ũnjĩkǎnyă vé rĩ ndézú rĩ vé tã, ăzini ĩri ní ímúzú tã lizú 'bá tã áda rĩ gă'bá sǐ rĩ pi drĩgé rĩ vé tã. Kúru Múngú ri ímú vũ nōri iza rá, ĩri gō vũ ú'dí ni gbi. 'Bá ɛsĩ 'bă'bée Kúrísítō drĩgé rĩ pi, kɔpi ímú adri ĩri be trũ vũ ú'dí rĩ agá mʉzú nyonyo.

¹ Tã ĩ ní sǐ búkũ nōri agá rĩ pi, Múngú sē kú Yēsũ Kúrísítō drĩgé, Yēsũ Kúrísítō ɛ i'da rĩ tã ímúpi 'i ngaápi mbɛlɛnjă 'dĩri ívé ātĩ'bá rĩ pi ní. Yēsũ Kúrísítō ní mǎlăyĩkă ĩpɛzú ímúzú tã rĩ i'dazú ívé ātĩ'bá Yūwánĩ ní.

² Yūwánĩ ũlũ tã ĩ ní i'daá 'í ní ndreé 'dĩ'bée ărɛvú céré. ũlũ ú'dúkó Múngú vé rĩ, ăzini tã Yēsũ Kúrísítō ní átá rĩ.

³ 'Bá riipi tã ĩ ní ũlũú ímú'bá 'i nga'bá drĩdrĩ 'dĩlé, ĩ ní sǐ 'dĩri lăápi rá, yĩpi rá, ăzini tã ni 'duúpi ngaápi rá rĩ, ĩri tákiri ĩsú rá. Lókí tã 'dĩri ní ímúzú 'i ngazú rĩ ícá ĩnyĩnjă gí.

* **1:4 1:4** ĩndrĩ adri'bá ézĩrĩ rĩ pi: 'Dĩri lɛtĩ ăzi ĩ ní ĩndrĩ Uletere rĩ zizú rĩ. † **1:8 1:8** Ma Álĩfă 'i, ăzini Ōmégă 'i: Gĩrĩkĩ tĩ sǐ, Álĩfă ri tǎfi vé i'dóngará, Ōmégă ri tǎfi ũdũ gé rĩ. Yēsũ kǐnĩ, i'dóngará gá 'dăă 'i anigé, ú'dú ũdũ vé rĩ gé, 'i kpá adri anigé.

Yūwánĩ sē mōdó kǎnísă ézĩrĩ rĩ pi ní

⁴ Ma Yūwánĩ 'i, ă sǐ kőkőkɔbĩ 'dĩri sēé 'bá Yēsũ ri ɛ'yĩ 'bá gí kǎnísă ézĩrĩ ăngũ ɛzĩyă vé rĩ agá rĩ pi ní.

ɛsĩ múké ăzini tákiri íngápi Múngú adriipi ĩnógósĩ anigé, ăndrũ anigé, úmvúlésĩ ímúpi rĩ vúgá, ăzini íngápi ĩndrĩ ézĩrĩ adri'bá ĩrivé lúpá ɛndrɛtĩ gé rĩ pi* vúgá,

⁵ ăzini íngápi Yēsũ Kúrísítō ú'dú céré riipi tã áda Múngú ní ɛziĩ rĩ 'duúpi ngaápi, tã ni ũlũúpi 'bá rĩ pi ní, i'dópi íngápi gōó idri rú drĩdrĩ 'bá ũdră'bá gí rĩ pi ăsámvú gé sǐ, úripi 'băgú rú 'băgú vũ drĩgé nōgó rĩ pi drĩgé rĩ vúgá rĩ, ă adri ĩmi be.

Yēsũ Kúrísítō lē 'bă rá, ɔyũ 'bă 'bávé ũnjĩkǎnyă agásĩ ívé ărí dăápi rĩ sǐ.

⁶ Yēsũ ku nóni mǎlũngă rĩ 'bá drĩgé, 'bá ní nóni adrizú ăní atala rú, 'bá ní rizú ɛzi ɛtɛpi Múngú vé rĩ ngazú nō. Dĩngará pɔwũpɔwũ Yēsũ Kúrísítō vé rĩ, ăzini ũkpó ĩrivé rĩ ă adri mʉzú nyonyo! Ămĩnă.

⁷ ĩmi ndrekĩ drĩ ká! ĩri ímú ĩgō ĩrĩbĩtĩ agásĩ,

'bá rĩ pi ărɛvú céré nga ímú ĩri ndre ĩ mĩ sǐ.

'Bá ăndúru ĩri ũsō'bá ɔjũ sǐ rĩ pi, kɔpi kpá céré ímú ĩri ndre rá.

'Bá vũ drĩgé rĩ pi céré ímú ĩri ɛ ĩzāngă 'bă rá.

Ădarú tã rĩ ímú 'i nga sũ 'dĩri tĩni! Ămĩnă.

⁸ Úpĩ Múngú kǐnĩ, "Ma Álĩfă 'i, ăzini Ōmégă 'i.† Ma Múngú ũkpó 'Dĩpa 'i, adriipi ĩnógósĩ anigé, ăndrũ anigé, úmvúlésĩ ímúpi rĩ 'i."

Yūwánĩ ndre Yēsũ vé tã ĩndrĩlĩkĩ agá

⁹ Ma Yūwánĩ 'i, ĩmi ɔgúpi, 'bá rikí ĩzāngă nyaá, ăzini ɛsĩ úmbé ĩzāngă rĩ ă nyangará gá ĩmi be trũ, 'bá ní mǎlũngă Yēsũ vé rĩ ɛ'yĩ rĩ ă tã sǐ. Pėkĩ ma mʉzú ăngũ 'i lĩpi kú ngu

yí agá, í ní zìí Pátimōsì rī gé, má ní tì Múngú vé rī ùlúú, āzini má ní tã Yēsū vé rī ùlúú rī sī.

10 Ụ'dú í ní rizú Úpí Múngú ri ññjízú 'dāri gé, Índrí Uletere rī ású ma, má ní ụ'dúkó yízú mâ vùdrī gé 'dāá, átá ụ'dúkó be ụrụ 'dāá sū jēlēgú ní ọ'ú rī tịni.

11 Ụ'dúkó rī ní 'yozú má ní kīnī, "Í sī tã mí ní ndree 'dī'bée ārēvú céré búkú traatra rī agá, 'í pē mužú 'bá Yēsū ri ẹ'yī'ba gí kānisā kūrú Ēfēsō vé rī agá rī pi ní, kūrú Sēmērīnā vé rī agá rī pi ní, kūrú Pārāgāmū vé rī agá rī pi ní, kūrú Tāyītírā vé rī agá rī pi, kūrú Sārādīsī vé rī agá rī pi ní, kūrú Fīlādēlīfīyā vé rī agá rī pi ní, āzini kūrú Lāwōdīkīyā vé rī agá rī pi ní."

12 Má kã ma újã 'bá átapi má be rī ndree, á ndre aya ẹzīrī í ní údé dábū sī ni pi, ũ'bākí tādú'bā ẹzīrī kōpi sígē.

13 Aya ẹzīrī 'dī'bée āsámvú gé 'dāá, á ndre 'bá āzi índré sū 'Bá Mvã‡ tịni, su bōngó akoóko rūkū cīmgba caá pá gá vūgá 'dāá, 'yī 'í ágatī bōngó bāá dábū rú ni sī.

14 Drī ni, āzini drī'bí ni mve kú imvesírílí, mị ni dī sū ācí ní dī rī tịni.

15 Pá ni pi dīkí sū aya í ní vuú kaá úká sī rī tịni, ụ'dúkó ni 'ụ sū kúlē ní 'ụú rī tịni.

16 'Bá rī ru línýā ẹzīrī kú 'í drī ẹndépi gé, ílī āco sí be cípi ílébe ílébe ni ní ífúzú tị ni gé sī. Ẹndrētị ni dī pọwụpọwụ sū ụtú ní dī rī tịni.

17 Má kã ñri ndree, má 'í dé ñri ā pálé gá vūgá sū 'bá drāapi gí ni tịni. 'Bo ñri ní 'í drī ẹndépi rī 'bázú mâ rụ'ba gá, ñri ní 'yozú má ní kīnī, "Mí 'o ụrī sī ku! Í'dóngará gá 'dāá ma anigé, ụ'dú ụdū vé rī gé, ma kpá adri anigé.

18 Ma 'Bá adriipi ídri rú rī. Ándúru á drā rá, 'bo nóni ma adri

ídri rú mužú 'dáni'dáni! Á ru mǎfütá ídrízú drā agásí rī, āzini vūrā 'bá ũdrā'ba gí rī pi vé índrí ní mužú adrízú rī kú má dríge nō.

19 "Í sī tã mí ní ndree 'dī'bée céré vūgá, 'í sī tã nóni rī'ba í nga'ba rī pi, āzini tã ímú'ba í nga'ba drīdrī 'dīlé rī pi.

20 Línýā ẹzīrī mí ní ndree mâ drī ẹndépi gé, āzini aya dábū rú ẹzīrī í ní tādú'bā ũ'yūú ũ'bāá sí ni gé 'dī'bée vé ífífí, ñri 'dini. Línýā ẹzīrī 'dī'bée, kōpi mǎlāyíkā kānisā ẹzīrī rī pi vé rī, aya dábū rú ẹzīrī í ní tādú'bā ũ'yūú ũ'bāá sí ni gé 'dī'bée, kōpi kānisā ẹzīrī rī pi."

2

Ụ'dúkó í ní sū sē kānisā kūrú Ēfēsō vé rī agá rī ní rī

1 "Í sī kōkōbī sē mǎlāyíkā* kānisā kūrú Ēfēsō vé rī agá rī ní.

Ụ'dúkó 'dīri mávé ni. Ma 'bá línýā ẹzīrī ruipi mâ drī ẹndépi gé, riipi ẹcipi aya ẹzīrī í ní údé dábū sī í ní tādú'bā ẹzīrī ũ'bāá kōpi sígē rī pi āsámvú gé sī rī 'i.

2 Á nī tã ñmi ní rii 'oó rī pi rá, ñmi ri ẹzī nga ũkpō sī, ñmi úmbékí ẹsī ízāngā rī ā nyangará gá rá, ñmi ā'yíkí 'bá ũñjī rī pi vé tã kuyé. 'Bá 'yo'ba kīnī, í Yēsū vé 'bá áyúáyū ni pi 'dī'bée, ñmi ụ'bíkí kōpivé tã nī á má, ñmi ísúkí kōpi ũñjō rú, kōpi adrikí Yēsū vé 'bá áyúáyū ni pi ku.

3 Ñmi nyakí ízāngā mâ tã sī, ñmi úmbékí ẹsī ízāngā rī ā nyangará gá rá, ñmi kukí ẹzī rī ā ngangará kuyé.

4 'Bo ma tã be ñmi be anigé, ñmi kukí ñmivé lēngará ọtú drīdrī rī gí.

5 Ñmi ndrekí drī ká, tã ándúru ñmi ní 'oó múké rī, ñmi kukí nóni ñmi dríge sī gí. Ñmi újákí ẹsī, lē ñmi gōkí tã 'oó sū ándúru ñmi ní rii 'oó drīdrī rī tịni. Ñmi gākí dō ẹsī újágá sī, ma

‡ 1:13 1:13 *Bá Mvã:* Yēsū zì 'í 'Bá Mvã lüzú kīnī, 'í Kúrísítō 'í, 'í mǎlūngā rī ru mužú nyonyo. 'Í lā Dānyélē 7:13-14. * 2:1 2:1 *Mǎlāyíkā:* Véréşī 1, 8, 12, 18 'dī'bée agá, kōkōbī í ní 'yoó sīkí sē mǎlāyíkā rī pi ní 'dīri, sīkí sē drīkoma kānisā vé rī pi ní.

ímú ìmivé aya í ní údé ácí ù'yüzú sí ni gé sī rī 'du ìmi àsámvú gé sī rá.†

6 'Bo tā ìmi ní 'oó múké rī, ìri 'dī, ìmi gākí tā 'bá Nīkōlāwū vé rī pi ní rīí 'oó rī sī sū má ní gāá sī rī tīnī.

7 'Bá bī be rī, ā yī 'í ní tā Índrí Uleteré rī ní 'yoó 'bá kánisā vé rī pi ní 'dīri. 'Bá tā ūnjí ā ūkpō ndēepi rá rī, ma pētī rīipi ídri sēepi, adriipi Múngú vé ómvú múké múké rī agá rī vé ū'a sē nya ìri ní rá."

Ū'dúkó ĩ ní sī sē kánisā kūrú Sēmērínā vé rī agá rī ní rī

8 "Í sī kōkōbī sēé mālāyíkā kánisā kūrú Sēmērínā vé rī agá rī ní.

Í'dóngará gá 'dāá ma anigé, ụ'dú ụ'dú vé rī gé ma kpá adri anigé, ma drāapi rá, gōopi íngapi ídri rú rī 'i.

9 Á nī rá 'yozú kínī, ìmi nyakí ìzāngā rá, vū drīgé nōgó, ìmi ngá ākó, 'bo 'bū gé 'dāá, ìmi ngá be! Á nī 'bá 'yo'bée kínī, ĩ Yāhūdī, rī'bá tā ūnjí 'yo'bée ìmī rú izazú 'dī'bée rá. 'Bo kōpi adrikí Yāhūdī ku, kōpi 'bá Sātánā vé ni.

10 Ìmi ímú ìzāngā nya rá, lē ìmi 'okí ụrī sī ku. Á lē lūú ìmi ní 'yozú kínī, ādróko rī ímú ìmi ụrūko 'du ú'bé jó ĩ ní rizú āngū ù'yüzú rī agá, ìmi ụ'bīzú ámázú ānī. Ìmi ímú ìzāngā nya ūnjí ūnjí ca ụ'dú be mụdrī. Ìmi nyakí dō ìzāngā rī drādrā ē tī ísú drāāsīyā, lē ìmi tukí pá tītí ìmivé ẹ'yīngará agá, ma ímú kùlā ídri 'dání'dání rī vé rī sē ìmi ní rá.

11 'Bá bī be rī, ā yī 'í ní tā Índrí Uleteré rī ní 'yoó 'bá kánisā vé rī pi ní 'dīri. 'Bá tā ūnjí ā ūkpō ndēepi rá rī, ícò fí drāngará vú ìrī rī agá ku."

Ū'dúkó ĩ ní sī sē kánisā kūrú Pārāgámū vé rī agá rī ní rī

12 "Í sī kōkōbī sēé mālāyíkā kánisā kūrú Pārāgámū vé rī agá rī ní.

Ū'dúkó 'dīri, ìri 'bá adriipi ìlī áco sí be ciipi ílébe ílébe rī be rī vé ni.

13 Á nī vūrā ìmi ní rizú adrizú rī rá, ìmi rī adri vūrā Sātánā vé mālūngā ruzú rī gé. Ádarú ìmi áwíkí rú mávé rī rụú kuú tītí. Ū'dú ĩ ní Ānītípā pá tuúpi tītí mávé tā ūlūngará gá rī 'dizú drāzú kūrú agá vūrā Sātánā vé mālūngā ruzú 'dāri gé rī gé, ìmi tukí pá tītí ìmivé ẹ'yīngará agá.

14 'Bo ma tā be mādānjā ìmi be anigé, 'bá ụrūko ìmi àsámvú gé 'dīlé anigé áwíkí ímbāngará Bālāmū vé rī rụú kuú tītí. Bālāmū ímbá Bālākā rī, Bālākā ụcī 'bá Ísērélē vé rī pi ē drī fí ūnjīkányā 'oó, kōpi rikí ínyá ĩ ní 'bāá kuú ngá ĩ ní údé drī sī múngú rú rī pi ní rī nyaá, kōpi fikí rīí ọwū 'bāá mụzú.

15 'Bá ụrūko kpá ìmi àsámvú gé 'dīgé anigé áwíkí ọnjú kuú ímbāngará Nīkōlāwū vé ūnjō vé 'dīri agá tītí.

16 Lē ìmi újákí ẹsī, ìmi gākí dō ẹsī újágá sī, ma ca ìmi vúgá 'dīlé ú'díkírīnā nōgó, ma ẹ'dī 'dī 'bá ẹsī újábá kuyé rī pi be ìlī áco má tī gé nōri sī.

17 'Bá bī be rī, ā yī 'í ní tā Índrí Uleteré rī ní 'yoó 'bá kánisā vé rī pi ní 'dīri. 'Bá tā ūnjí ā ūkpō ndēepi rá rī, ma ímú mánā§ ĩ ní zūú rī pi ā ụrūko í'dú sē ìri ní. Ma kpá írā mvá imve ĩ ní rú ú'dí sī rú'bá ni gé 'bá āzi ní nī kuyé 'dāri í'dú sē ìri ní, 'bá ẹ'yīpi rī 'yēnjā nī ọ'dúkúlegúsī."

Ū'dúkó ĩ ní sī sē kánisā kūrú

† 2:5 2:5 Aya ĩ ní údé dábū sī ĩ ní tādú'bā ū'bāá sī ni gé sī rī 'du ìmi àsámvú gé sī rá: Aya ĩ ní tādú'bā ū'bāá sī ni gé sī rī vé 'dungará kōpi àsámvú gé sī rī vé ífífí, Yēsū rī kōpi ku adri ọ'dúkúle, kōpivé kánisā rī gō í'dé rá. † 2:11 2:11 Drāngará vú ìrī rī: Drāngará vú ìrī rī, ìri ìzāngā nyangará ácí agá mụzú 'dání'dání rī. 'Í lā I'dangará 20:6-14; 21:8. § 2:14 2:14 Kālāfe 22-24 § 2:17 2:17 Mánā: Mánā rī ānyāngā Múngú ní ísēé 'bá Ísērélē vé rī pi ní rī. Ísē sá kōpi ní adrizú āngū ā'wí cínýáfá rú rī agá 'dāá ílī pūkú sū rī gé. 'Í lā Wūngará 16:1-36.

Tāyītírā vé rī agá rī ní rī

18 “Í sī kòkòbì sèé mālāyíkā kánisā kūrú Tāyītírā vé rī agá rī ní:

Ū'dúkó 'dīri, ĩri Mvā Múngú vé mī be dīipi sū ācī tīni, āzini pá be dīipi sū aya ĩ ní vuú kaá úká sī rī tīni rī vé ni.

19 Á nī tā ārēvú céré ĩmi ní rīi 'oó rī pi rá. ĩmivé lēngará, ĩmivé ẹ'yīngará, ĩmivé ẹzī ngangará, āzini ẹsī ĩmi ní úmbé ĩzāngā nyangará gá rī, á nī rá. Tā ĩmi ní 'oó āndrū rī ndē ándúrú ĩmi ní 'oó drīdrī rī rá.

20 'Bo ma tā be ĩmi be anigé. ĩmi ā'yíkí ũkú Yēzēbēlī* 'yoópi 'i nēbī, mávé átí'ba ē drī koópi mužú tā ũnjí agá rī vé tā, ĩcīcīkī 'bá rī pi rīi ngá ĩ ní údé drī sī múngú rú rī pi ĩnjī, sē kòpi ríkí ínyá ĩ ní rīi sēé ngá ĩ ní údé múngú rú rī pi ní rī nyaá, íwí kòpi ícá kuú ọwụ rú.

21 Á ku kòdò ĩri ní sá ẹsī újázú, ā ku rí ọwụ 'í ní rīi 'bāá rī rá, 'bo gā ẹsī újágá sī.

22 Kúru ma ímú ĩri 'be ĩzāngā nya gbóló drīgé 'bá ọwụ 'bā'bée ĩri sī rī pi be, kòpi újákí dō ẹsī ku, kòpi ímú ĩzāngā nya ũnjí ũnjí.

23 Ma ĩrivé anjīnā rī pi ú'dí ũdrā rá. 'Bá kánisā vé rī pi céré ímú nī áamá 'yozú kīnī, á nī tā 'bá rī pi ē ẹsī agá 'dāá rī rá, āzini á nī tā 'bá rī pi vé úmī agá 'dāá rī rá. Ma ímú 'bá ālu ālu ũfē tā ĩri ní 'oó rī vú sī.

24 'Bo á lē 'yoó ĩmi urukọ adri'ba Tāyītírā gá 'dīlé ĩrivé ímbángará ũnjí 'dīri gā'ba sī, āzini Sātánā vé tā ĩ ní ũzūú kuú mūdūmūdū rú rī nī'ba kuyé rī pi ní 'dīni, má ícó tā ẹnjīnī āzi 'bāá ĩmi drīgé dīi ku.

25 Múké ni, lē ĩmi ũbīkí má pámvú mužú, cīmgbá lókí má ní ĩgōzú rī gé.

26 'Bá tā ũnjí ā ũkpō ndēepi rá, má pámvú ũbīpi cīmgbá ũdū gé

rī, ma ũkpō sē ĩri ní, ĩri 'bá rī pi ē drī ọrú āngū rī pi drīgé sī céré,

27 sū má ní ũkpō drī ọrúzá rī ĩsú má Ẹtēpi vúgá rī tīni,

“ ‘ĩri kòpi ē drī ọrú túré aya rú ni sī, ĩri kòpi ũndī kpélékpélé sū ũdrí ní ọfúú rī tīni.’

28 Ma kpá ĩri ní mārābā ũ'bútīnā vé rī sē.†

29 'Bá bī be rī, ā yī 'í ní tā Índrī Uleteré rī ní 'yoó 'bá kánisā vé rī pi ní 'dīri.”

3*Ū'dúkó ĩ ní sī sēé kánisā kūrú Sārādīsī vé rī agá rī ní rī*

1 “Í sī kòkòbì sèé mālāyíkā* kánisā kūrú Sārādīsī vé rī agá rī ní.

Ū'dúkó 'dīri mávé ni. Ma āmbúgú índrī ẹzīrī Múngú vé rī pi drīgé nī, āzini á rú línýā ẹzīrī rī pi má drīgé.

Á nī tā ĩmi ní 'oó rī pi rá. 'Bá rī pi ũsūkí kīnī, ĩmi ídri rú, 'bo ĩmi 'bá ũdrā'ba gí ni pi.

2 ĩmi arukí! ĩmi útúkí ĩmi gōzú ũkpó ũkpó ĩmivé ẹ'yīngará agá, ĩmivé ẹ'yīngará lē drāadrā. Ā'diātāsīyā á ndre tā ĩmi ní rīi 'oó rī ícó Múngú mī gé 'dāá kuyé.

3 Lē ĩmi ígákí tā ĩ ní ímbá ĩmi ní yīi 'dāri, lē ĩmi rúkí ĩri tītí, ĩmi újákí ẹsī. 'Bo ĩmi arukí dō ku, má ícá ĩmi vúgá dū sū ũgú'ba ní ícá rī tīni, ĩmi ícókí sá má ní ícázú ĩmi vúgá rī nīi áamá ku.

4 'Bá urukọ ĩmi āsámvú gé Sārādīsī gé 'dīgé anigé, 'bo kòpi adrikí tré kuyé, kòpivé adringará pīri, kòpi gākí tā ũnjí sī, kòpi adrikí sū 'bá ívé bōngó ũtēepi uleteré āzāvū ākó rī tīni. 'Bá 'dī'bée, 'bā ímú ẹcī kòpi be trú, kòpi bōngó imve ní úsú, ā'diātāsīyā kòpivé adringará pīri.

* 2:20 2:20 Yēzēbēlī: ũkú Yēzēbēlī ko 'bá ĩsērélē vé rī pi ē drī múngú ĩ ní údé drī sī rī pi ĩnjī nī. 'Í lā 1 'Bāgú 16:29-31; 18:4-19; 2 'Bāgú 9:22. 2:27 2:27 Sāwumā 2:9 † 2:28 2:28 Mārābā ũ'bútīnā vé rī: Yēsū kīnī 'i mārābā ũ'bútīnā vé rī. 'Í lā I'dangará 22:16. * 3:1 3:1 Mālāyíkā: Vērēsī 1, 7, 14 'dī'bée agá, kòkòbì ĩ ní 'yoó sīkí sēé mālāyíkā rī pi ní 'dīri, sīkí sēé drīkoma kánisā vé rī pi ní.

5 'Bá tā ũnjí ã ũkpõ ndēepi rá rĩ, ma úmvúlésĩ ĩri úsú bõngó imve ni sĩ, sũ kòpivé rĩ tĩni. Á lĩ ĩrivé rụ búkũ idri 'dání'dání rĩ vé rĩ agásĩ ku, Ma lũ má Ẹtẹpi ní, āzini ĩrivé mālāyíkā rĩ pi ní, ĩri 'bá mávé ni.

6 'Bá bĩ be rĩ, ã yì 'í ní tā Índrí Uleteré rĩ ní 'yoó 'bá kánísā vé rĩ pi ní 'dĩri."

Ụ'dúkọ ĩ ní sũ sēē kánísā kũrụ Fīlādēlīfīyā vé rĩ agá rĩ ní rĩ

7 "Í sĩ kòkòbĩ sēē mālāyíkā kánísā kũrụ Fīlādēlīfīyā vé rĩ agá rĩ ní.

Ụ'dúkọ 'dĩri mávé ni. Ma 'bá uleteré, tā áda 'oópi ni, Dāwúđĩ† vé mǎfūtá rụ̀pĩ rĩ 'i. Á zĩ dō kẹ̀ẹ̀tị rĩ gĩ, 'bá āzi ícọ ụ̀pĩ ku, má ụ̀pĩ dō gĩ, 'bá āzi ícọ zĩ bā ku.

8 Á nĩ tā ĩmi ní rií 'oó rĩ rá. ĩmi ndrekí drĩ ká, á zĩ ĩmi ní kẹ̀ẹ̀tị rĩ gĩ, 'bá āzi ícọ ụ̀pĩ ku. Á nĩ rá ũkpõ ĩmivé rĩ mǎdā, 'bo ĩmi 'dukí tā má ní ímbá rĩ ngaá rá, ĩmi gākí ma kuyé.

9 'Bá Sātánā vé 'yo'bá kínĩ, ĩ Yāhúdĩ 'dĩ'bée, kòpi ũnjó rú, kòpi adrikí Yāhúdĩ ku. Ma sē kòpi ímụ kũmũcí ũtĩ ĩmi ẹ̀ndrẹ̀tị gé, lũzú kínĩ, á lē ĩmi rá.

10 ĩmi ní mávé tāĩmbĩ rụ̀tị tịtị, ĩmi ní ẹ̀sị úmbé ĩzāngā nyaá ẹ̀sị be mǎdā rĩ sĩ, lókí ĩ ní úmvúlésĩ 'bá céré vũ drĩgẹ̀ nōgọ̀ rĩ pi ụ̀bĩzú rĩ gé, ma ícọ̀ ĩmi tā mba rá.

11 Ma ímụ mbēlējá. Lē ĩmi 'okí tā múké rĩ mụzú drĩdrĩ, 'bá āzi ã pa rĩ ĩmivé kũlā ĩmi drĩgẹ̀ sĩ ku.

12 'Bá tā ũnjí ã ũkpõ ndēepi rá rĩ, ma ĩri 'bā adri ālémbé rú Jó Múngú vé rĩ agá, ícọ̀ Jó Múngú vé rĩ kuú ku, má ímụ Múngú vé rụ̀ sĩ ĩri ã rụ̀'bá gá, ‡ āzini má ímụ Múngú vé kũrụ́ ú'dí Yẹ̀rúsālémā riipi ímụpi Múngú

vúgá 'bũ gé 'dāásĩ vũgá nōó rĩ vé rụ̀ sĩ ĩri ã rụ̀'bá gá, ma kpá mávé rụ̀ ú'dí rĩ sĩ ĩri ã rụ̀'bá gá.

13 'Bá bĩ be rĩ, ã yì 'í ní tā Índrí Uleteré rĩ ní 'yoó 'bá kánísā vé rĩ pi ní 'dĩri."

Ụ'dúkọ ĩ ní sũ sēē kánísā kũrụ Lāwōdīkīyā vé rĩ agá rĩ ní rĩ

14 "Í sĩ kòkòbĩ sēē mālāyíkā kánísā kũrụ́ Lāwōdīkīyā vé rĩ agá rĩ ní.

Ụ'dúkọ 'dĩri mávé ni, ma ĀmīnāŠ 'i! Ma tā ĩ ní ẹ̀ziĩ rĩ 'du nga rá, āzini ma ri tā áda ũlũ, ma āmbúgú ngá Múngú ní gbiĩ rĩ pi drĩgẹ̀ nĩ.

15 Á nĩ tā ĩmi ní 'oó rĩ pi ārēvú céré, ĩmivé tā adri ĩdríkídri kuyé dōku ācí ācí kuyé, ĩmi kú ágágá 'dĩgẹ̀. Á lē ĩmi adrikí ācí ācí dōku ĩdríkídri!

16 ĩmi ní adrií ágágá 'dĩgẹ̀, ĩdríkídri kuyé dōku ācí ācí kuyé rĩ sĩ, ma ímụ ĩmi we má tị gé sĩ vũgá.

17 ĩmi ri 'yo, 'Ma ngá 'dĩpa, ma ngá be ambamba, á lē ngá āzi ku.' 'Bo ĩmi nĩkí á má kuyé 'yozú kínĩ, ĩmi ri drĩ cị ngá ākō sĩ, 'bá rĩ pi ri ĩmi ĩzāngā 'bā, ĩmi ngá ākó, ĩmi mị ākó, ĩmi rụ̀'bá be ule.

18 Ma ĩmi ímbá 'dĩni, lē ĩmi jekí ĩmi ní dábũ ĩ ní ụ̀'bĩ zāá ācí sĩ ícápi uleteré ni má vúgá, ĩmi ufukí rí ícá āní ngá 'dĩpa. Lē ĩmi jekí kpá ĩmi ní bõngó imve ni úsú ĩmĩ rụ̀'bá ule drĩnjá sēepi 'dĩri ọ̀zũzú āní. Lē ĩmi jekí kpá ĩmi ní dāwā ĩ ní rií ũtĩ mị gé rĩ ũtĩ ĩmi mị gé, ĩmĩ mị ã ndre rí āngũ āní bēnĩ.

19 'Bá má ní lēélē rĩ, ma ĩri ĩrĩñā, ma 'yo tā ĩri ní 'oó rĩ ũnjí. Lē ĩmi 'bākí úvá tā pịrị 'ozú, ĩmi újákí ẹ̀sị ũnjĩkányā agásĩ rá.

† 3:7 3:7 Dāwúđĩ: Vẹ̀rẹ̀sị 'dĩri agá, Yẹ̀sũ rụ̀ Dāwúđĩ vé mǎfūtá 'bāgú rú nĩ. Múngú ĩpē Dāwúđĩ ri adrií 'bāgú ĩsērélē rĩ pi vé ni, ẹ̀zi kínĩ, 'bāgú ú'dí ri ímụ ĩfũ ĩrivé úyú agá, ĩri mālũngā rĩ rụ̀ mụzú 'dání'dání, 'bāgú rĩ Yẹ̀sũ Kúrísítō 'i. 'Í lā Sāwúmā 132:11-12; Ẹ̀zị 2:30 Tịkí Dāwúđĩ ri ĩsụ́ ākūdē ílĩ rĩ ca élifũ ālu (1,000) gĩ, ílĩ 'dāri gé, ĩsụ́ tịkí drĩ Yẹ̀sũ Kúrísítō ri kuyé. 'Í lā 1 Sāmūélē 16-30; 2 Sāmūélē 1-24; 1 'Bāgú 1-2. ‡ 3:12 3:12 Rụ̀ sũ ĩri ã rụ̀'bá gá rĩ: Rụ̀ sũ ĩri ã rụ̀'bá gá rĩ lũ 'yozú kínĩ, 'bá 'dĩri 'bá Múngú vé ni, ĩri adri Yẹ̀rúsālémā ú'dí rĩ vé ni, āzini ĩri adri 'bá Yẹ̀sũ vé ni. § 3:14 3:14 Āmīnā: Tā Yẹ̀sũ ní 'i zịzụ́ Āmīnā 'i rĩ vé ífffi 'dĩni, Yẹ̀sũ lũ 'bá ní kínĩ, Múngú ri tā 'í ní ẹ̀ziĩ rĩ pi 'du nga rá.

20 Īmi ndrekí drī ká, á tu pá kuú kẹ̀tìlẹ̀ gá, ma ri kẹ̀tì rī ga, 'bá rī yì dō mā ù'dúkọ̀, zī dō kẹ̀tì rī rá, ma fi ìrivé jó gá 'dálé rá, 'bà ngá nya ìri be trú àlu.

21 'Bá tã ùnjí ã ùkpō ndēpi rá rī, ma ìri 'bã úrí má jèlé gá mávé lúpá mālūngā vé rī drīgé, sū má ní tã ùnjí ã ùkpō ndēé gí, má ní nóni úrí má Ẹ̀tẹ̀pi be trú ìrivé lúpá mālūngā vé rī drīgé rī tìni.

22 'Bá bí be rī, ã yì 'í ní tã Índrí Uleteré rī ní 'yoó 'bá kánisã vé rī pi ní 'dīri."

4

I'dakí Yūwánī ní tã ĩ ní Múngú ri ñjizú 'bũ gé 'dāá rī

1 Tã 'dīri ã vùdrī gé, ĩ ní má ní ìndrīlìkí āzi i'dazú. Ìndrīlìkí rī agá 'dāá, á ndre kẹ̀tì 'bũ vé rī zīkí kú mgbọ̀. Á yì ù'dúkọ̀ ọ̀'ù sū jèlégú vé rī tìni, ù'dúkọ̀ rī 'yo má ní kīnī, "Mí ímú má vúgá 'bũ gé nōó, á lẹ̀ mí ní tã āzi ímúpi 'i ngaápi ni ùlúú."

2 Mbèlējá Índrí Uleteré rī ní ma ásúzú, má ní 'bá āzi ndrezú úrí kuú lúpá drīgé mālūngā 'bũ vé rī gé 'dāá.

3 'Bá úrípi lúpá rī drīgé rī, rù'bá ni ìndré sū írā mālámálá rú ùnyī be ĩ ní zī jásīpā rī tìni, āzini írā ika ĩ ní zī kārīnēlīyā rī tìni. Géri ìndrēpi sū írā ñrībīlì rú ĩ ní zī ãmēridā rī tìni rī tra lúpá rī ã gārā kúrū.

4 Û'bākí lúpá pūkú ñrī drī ni sù lúpá mālūngā vé rī ã gārā gá sī kúrū, 'bá ambugu pūkú ñrī drī ni sù úríkí kuú lúpá rī pi drīgé sī. Kòpi úsúkí ĩ bōngó imve imve ni pi sī, kùlā kòpi ní úsú ĩ drīgé rī pi údékí ngá dábū rú ni sī.

5 Ûvi ní gazú ācí be lókúlókú lúpá mālūngā vé rī gé 'dāá. Û'yúkí tādú'bā ézīrī ù'bāá rií ñjì lúpá mālūngā vé rī ẹ̀ndrẹ̀tì gé, tādú'bā ézīrī 'dī'bée i'da ìndrī ézīrī Múngú vé rī.

6 Lúpá Múngú vé rī ẹ̀ndrẹ̀tì gé 'dāá, āngū rī ọ̀gú sū múndūrā tìni.

Á ndre ngá sù ídri rú ni pi ñnyíná lúpá rī ã gārā gá sī kúrū, ù'bākí mī ngá sù ídri rú 'dī'bée ã rù'bá gá sī, ẹ̀ndrẹ̀tì gélésī, āzini úgóró gálésī.

7 Ngá àlu rī ìndré sū kēmīró tìni, ñrī rī ìndré sū tì ágó tìni, na rī vé ẹ̀ndrẹ̀tì ìndré sū 'bá áda vé rī tìni, sù rī ìndré sū bībī riipi ngaápi nganga rī tìni.

8 Ngá sù ídri rú 'dī'bée ārēvú céré àlu àlu ùpẹ̀lé'bì be áziyá áziyá. Û'bākí mī kòpi ã rù'bá gá sī kúrū cīngbá cazú kòpi ã ùpẹ̀lé'bì ã ndúgé sī céré. Ù'dú céré ùtúná sī, āzini ñnyíná sī, kòpi újìkí ku, kòpi ri átá mužú 'dīni,

"Úpí Múngú Ùkpō 'Dípa ri uleteré, uleteré, uleteré, ìri ñnógósì anigé, āndrū anigé, ìri ùmvúlésī ímú rá."

9 Ngá sù ídri rú 'dī'bée rikí 'Bá úrípi lúpá drīgé adriipi ídri rú mužú nyonyo rī íngú, rikí ìri ñnjì, āzini rikí ìri ní ọ̀wō'dīfō sēé.

10 Sā àlu àlu 'dīri gé, 'bá ambugu pūkú ñrī drī ni sù rī pi céré ùtìkí kùmúci 'Bá úrípi lúpá drīgé adriipi ídri rú mužú nyonyo rī ẹ̀ndrẹ̀tì gé, kòpi rikí ìri ñnjì. Kòpi unjekí ívé kùlā ĩ drīgé sī ù'bāá lúpá rī ẹ̀ndrẹ̀tì gé 'dīgé, kòpi rikí 'yo kīnī,

11 "Múngú, mi múké agaápi rá rī, mi 'bávé Úpí, mi 'bávé Múngú.

'Bā mi íngú, 'bā mi ñnjì, ùkpō mívé rī ã mụ drīdrī,

ã'diātāsīyā ngá rī pi ārēvú céré 'í gbi mí 'i, ngá mí ní gbií rī pi nóni anigé, ã'diātāsīyā mí lẹ̀ kòpi ã adrikí sū 'dīri tìni."

5

Kābīlō Mvā rī zī búkū traátra rī

1 Kúru á ndre Múngú úrípi lúpá drīgé rī rù búkū ĩ ní traátra tã sī 'a ni gé ílébe ílébe, tì ni ùmbīí ísé sī caá ézīrī rī kú 'í drī ẹ̀ndẹ̀pi gé.

2 Má ní mālāyíkā ùkpō be ni ndrezú, mālāyíkā rī ní trezú ù'dúkọ̀ be uru 'dāá kīnī, "'Bá múké agaápi rá ícòpi 'bá ní ísé ĩ ní búkū traátra

rĩ ẽ tị ũmbĩzú 'dĩri ũnjĩpi búkũ rĩ tị gé sĩ búkũ rĩ zĩzú rĩ ã'di 'i?

³ 'Bá ãzi 'bũ gé 'dāá, dōku vũ drĩgé nōgó, dōku nyōókũ ã ndúgé 'dĩlé ícōpi búkũ ĩ ní traátra tị ni ũmbĩí ísé sĩ cí 'dĩri ẽ tị ũnjĩpi tā búkũ rĩ agá rĩ ndrezú ni 'dāáyo."

⁴ Kúru má ní 'dezú āá gá, á ngo ĩzāngā ĩzāngā rú, ã'diātāsīyā 'bá ãzi ĩ ní ísú múké agaápi rá ícōpi búkũ ĩ ní traá tị ni ũmbĩí ísé sĩ cí 'dĩri ẽ tị ũnjĩpi tā búkũ rĩ agá 'dālé rĩ ndrezú ni 'dāáyo.

⁵ Kúru 'bá ambugu rĩ pi vé ālu ni ní 'yozú má ní kīnī, "Í ngo ku! 'Í ndre drĩ ká, Kēmĩrō íbipi ífũupi sūrú Yúdā vé rĩ agá, úyú Dāwúdĩ vé rĩ agá rĩ ndē ādróko ã ũkpō gí. ĩri ícō ísé ĩ ní ũmbĩí ézĩrĩ búkũ traátra rĩ tị gé 'dĩri ũnjĩ búkũ rĩ tị gé sĩ búkũ rĩ zĩzú nĩ."

⁶ Kúru má ní Kābĩlō Mvā* ndrezú tu pá kuú lúpá rĩ gé ágágá 'dāá, ngá sū ídri rú rĩ pi 'bá ambugu rĩ pi be, kōpi trakí ĩri ã gārā kúrũ. Kābĩlō Mvā rĩ índré sũ ĩ ní lĩ drāá gí ni tĩnĩ, ĩri ú'yú be ézĩrĩ, mĩ be ézĩrĩ. Mĩ ézĩrĩ 'dĩ'bée i'da índri adri'bá ézĩrĩ Múngú vé ĩri ní ĩpēé ímú ayĩ vũ drĩgé sĩ céré rĩ pi.

⁷ Kābĩlō Mvā rĩ ní mužú búkũ ĩ ní traátra 'dĩri é'yízú 'bá úripi lúpá mālūngā vé rĩ drĩgé rĩ drĩgé sĩ.

⁸ Kā búkũ rĩ é'yĩ drĩ ni gé sĩ, ngá sū ídri rú 'dĩ'bée, 'bá ambugu pũkũ ĩrĩ drĩ ni sū 'dĩ'bée be, kōpi ní kũmũcí ũtĩzú Kābĩlō Mvā rĩ ẽndrētĩ gé, 'bá ālu ālu rụ kũ'dĩ, āzini sákānĩ ĩ ní údé dábũ sĩ ni kú 'í drĩgé, ũdākĩ ẽjĩngũrú kú sákānĩ rĩ pi 'a gá sĩ tré tré. Ẹjĩngũrú 'dĩri, ĩri zĩngará 'bá Múngú vé rĩ pi ní rizú Múngú ri zĩzú rĩ.

⁹ Kōpi ní 'dózá rizú úngó ú'dí ngozú kīnī,

"Mi múké agaápi rá rĩ, mi ícō búkũ traátra rĩ é'yĩ nĩ, āzini mi ícō

ísé rĩ pi ũnjĩ búkũ ĩ ní traátra 'dĩri tị gé sĩ nĩ,

ã'diātāsīyā lĩkĩ mi drāá gí, mívé ārí dāápi rĩ, je 'bá rĩ pi sēé Múngú ní,

tị ālu ālu vú sĩ, sūrú rĩ pi gé sĩ, āngũ rĩ pi gé sĩ, vũ drĩgé sĩ céré.

¹⁰ Mĩ sē kōpi rúkĩ mālūngā adrizú atala rú, riĩ ẹzĩ ngaá Múngú ní,

kōpi ã rúkĩ rĩ mālūngā nyōókũ drĩgé nōgó rĩ."

¹¹ Á 'bā nyo má mĩ rizú ndrezú, má ní ú'dúkó mālāyíkā kárakará pi vé ni yízú, kōpivé kālāfe élifũ mužrĩ vú be élifũ mužrĩ. Kōpi trakí ĩ lúpá mālūngā vé rĩ ã gārā gá sĩ, ngá sū ídri rú rĩ pi ã gārā gá sĩ, āzini 'bá ambugu rĩ pi ã gārā gá sĩ kúrũ.

¹² Kōpi rikĩ úngó ngoó ú'dúkó be uru 'dāá kīnī,

"Mi Kābĩlō Mvā ĩ ní lĩ 'dĩri, mi múké,

ádarú mi adri ũkpō be, mi ã'bú ísú rá,

mi tā nĩngará ísú rá, mi adri ẹvĩvĩ be.

Ĩ mi ĩnjĩ rá, mi dĩ pōwũpōwũ, āzini ĩ mi íngú rá."

¹³ Á yĩ ngá ídri be ĩ ní gbii 'bũ gé 'dālé rĩ pi vũ drĩgé nōgó rĩ pi be, adri'bá nyōókũ agá rĩ pi be, yĩ ã ndúgé rĩ pi be, kōpi rikĩ úngó ngoó kīnī,

"Íngúngará, ĩnjĩngará, dĩngará, āzini ũkpō

ã adri 'Bá úripi lúpá drĩgé rĩ ní, āzini Kābĩlō Mvā rĩ ní mužú nyonyo."

¹⁴ Ngá sū ídri rú 'dĩ'bée ní ã'yízú kīnī, "Āmīnā." 'Bá ambugu 'dĩ'bée ní u'dezú kũmũcí ũtĩzú Múngú rĩ ĩnjĩzú, āzini Kābĩlō Mvā rĩ ĩnjĩzú.

6

Kābĩlō Mvā rĩ ũnjĩ ísé ĩ ní búkũ traátra rĩ ẽ tị ũmbĩzú rĩ

* **5:6 5:6** *Kābĩlō Mvā*: Búkũ I'dangará vé rĩ agá, Yēsũ ri zĩkĩ Kābĩlō Mvā. Múngú sē tājmbĩ Mósē ní kīnī, 'bá rĩ pi ã zākĩ kābĩlō Múngú ní rōbōñō rú, ã trūkĩ rĩ kōpi ívé ũnjĩkānyā agāsĩ rá. Sē ĩ ní Yēsũ ri zĩzú Kābĩlō Mvā Múngú vé ni ānī, ã'diātāsīyā Múngú ĩpē ĩri ímú drāá 'bávē ũnjĩkānyā ũjĩ. 'Í lā Wũngará 12:13-15; Yūwānī 1:29-36.

1 Á ndre Kābīlō Mvā rī nǎ́ ísé ĩ ní búkū traátra rī ě tị ũmbĩzú ézĩrĩ rī vé ālu búkū rī tị gé sī. Kúru á yì ngá sụ ídri rú rī pi vé ālu ri átá ú'dúkó be líi sụ ũvi ní líi rī tịni, kīnī, “Mí ímú!”

2 Á ndre hūsánī imve tu pá kuú 'dāá, 'bá riipi njuúpi hūsánī rī sī rī ru úsú kú 'í dríge, sēkí ĩri ní kŭlá, 'de muú ẹ'dí 'dij, 'i ndē rí ívé ari'ba rī pi rá.

3 Kābīlō Mvā rī kǎ ísé ĩ ní ũmbĩ rī nǎ́ vú ĩrĩ ni gé, ngá ídri rú 'dĩ'bée vé āzi 'deépi drĩdrĩ 'dāri vú sī rī ní 'yozú kīnī, “Mí ímú!”

4 Kúru hūsánī rī āzi ní ĩfūzú, rú'bá ni ika. 'Bá riipi njuúpi hūsánī rī sī rī, sēkí ĩri ní ũkpō ẹ'dí íjizú 'bá rī pi āsámvú gé vū dríge nōgó, 'bá rī pi ā ú'díkí rí ĩ āní ĩ drĩkǎ sī bēnī. Āzini sēkí drĩ ni gé ĩlī āco āmbúgú ni.

5 Kābīlō Mvā rī kǎ ísé ĩ ní ũmbĩ rī nǎ́ vú na ni gé, ngá ídri rú 'deépi ĩrĩ 'dāri vú sī rī ní 'yozú kīnī, “Mí ímú!” Á 'bā nyo mâ mị tēzú rizú ndrezú, má ní hūsánī ĩni ni ndrezú má ẹndrẹtị gé 'dāá, 'bá riipi njuúpi hūsánī rī sī rī ru kúmá ānyāngā ũ'bĩzú ni kú 'í dríge.

6 Ngá sụ ídri rú 'dĩ'bée āsámvú gé, ālu ni ní 'yozú kīnī, ānyáfí kúmá ā 'a ālu rī, ājē ni ri adri āmbúgú, ĩri adri mŭfēngā fífí ẹnjĩpi ẹnjĩnǎ́ ni ālu, ẹzị 'bá rī ní ngaá ú'dú ālu rī, ĩ ĩri ũfē āní, āzini ũndúfí kúmá ā 'a na rī, ājē ni ri adri āmbúgú, ĩri adri mŭfēngā fífí ẹnjĩpi ẹnjĩnǎ́ ni ālu, ẹzị 'bá rī ní ngaá ú'dú ālu rī, ĩ ĩri ũfē āní.* Ē izakí ũdu rī pi vinyọ rī be bādāru ku.

7 Kābīlō Mvā rī kǎ ísé ĩ ní ũmbĩ rī nǎ́ vú sụ ni gé, á yì ngá ídri rú 'deépi na rī vú sī rī ní 'yozú kīnī, “Mí ímú!”

8 Á 'bā nyo mâ mị rizú ndrezú, má ní hūsánī rú'bá be fōrō ni ndrezú, 'bá njuúpi hūsánī rī sī rī vé rú Drā 'i, āzini 'Bū Āvū rī pi vé rī ri ímú ĩri ā vudrĩ gé sī. Sēkí kōpi ní ũkpō 'bá rī pi ú'dízú ũdrāzú nyọkú dríge nōgó

ĩlī āco sī, ẹbírí sī, wōnyókí āndiāndí sī, āzini nyālāgā nyọkú dríge nōgó rī pi ā ú'dí kōpi ũdrāá, kōpi ā ú'díkí ālu sụ agá ni pi ũdrāá.

9 Kābīlō Mvā rī kǎ ísé ĩ ní ũmbĩ rī nǎ́ vú tōwú ni gé, á ndre 'bá ĩ ní ú'dí ũdrāá ĩvé ẹ'yīngará ā tā sī, āzini Múngú vé ú'dúkó ũlūngará ā tā sī rī pi vé índrĩ vūrā rōbōṅṅō zāzú rī ā ndúge 'dāá.

10 Kōpi ní trezú ú'dúkó be uru 'dāá kīnī, “Úpí Ũkpō 'Dípa, mi uletere, mi ri tā áda 'o, 'í lē 'bá 'bā ú'dí'bá ũdrā'bá 'dĩ'bée kuú adri caá lókí be gbā ngōpí ká mī ibí kōpivé tā lū ndō?”

11 Awakí 'bá 'dĩ'bée dríge sī bōngó akooko rŭkŭ imve imve ni pi, lŭkí kōpi ní kīnī, kōpi ā tēkí drĩ mādā, tā lūngará ri ímú adri ú'díkí dō kōpivé ọgŭpĩ ẹ'yī'bá gí rī pi ũdrāá céré gí ká.

12 Kābīlō Mvā rī kǎ ísé ĩ ní ũmbĩ rī nǎ́ vú áziyá ni gé, á ndre dīngídīngí aya āngŭ rī ũkpō sī. Ũtú rī ě mị újá 'i nǎ́ kuú cịcị sụ ĩnǎ́ tịni, mbāá rī újá 'i kaá ikamgbiri sụ ārí tịni,

13 linyā rī pi ngakí céré lŭú 'bū gé 'dāásí vŭgá, sụ pētị fīgí ũlí vŭpi ũkpō be rī ní ayaá, ũ'a ni ní lŭú síge ni gé sī vŭgá rī tịni.

14 'Bū rī tra 'i sụ búkū traátra rī tịni, āngŭ ánga rú, āzini āngŭ 'i lípi kú ngu yī agá rī pi u'dúkí kōpi muzú ĩvé vūrā gá sī rá.

15 Kúru 'bāgú nyọkú dríge nōgó rī pi 'bá āngŭ ru'bá rī pi be, āngaráwá rī pi drĩkoma rī pi be, 'bá ā'bú be rī pi, 'bá túgērĩ rú rī pi, āzini 'bá drĩwālā ĩsú'bá gí rī pi ũzŭkí ĩ kú ũjĩ rī pi agásí, āzini ĩjígó rī pi āsámvú gé sī.

16 Kōpi rikí írā rī pi zĩ, āzini ĩjígó rī pi zĩ kīnī, “Īmi íngakí ímú u'deé 'bá dríge, ĩmi ọzŭkí rí 'bā, 'Bá úripi lúpá mālūngā vé rī dríge rī ā ndre rí 'bā ku, āzini jíkó Kābīlō Mvā rī vé rī ě í'dé rí 'bá dríge ku.

17 Jíkó Múngú vé rī, āzini Kābīlō Mvā rī vé rī í'dé 'bá dríge gí, 'bá āzi

* 6:6 6:6 Ānyāngā ājē tuúpi 'dĩri lū 'yozú kīnī, ẹbírí anigé.

íco adrii ídri rú ku, 'bâ ũdrã céré."

7

*Ũ'bākí bìlēmì 'bá élífũ mūdūrũlũ
ālu pūkú sù drĩ sù pì ẹndrẹtì gé
(144,000)*

¹ Tã 'dĩri ã vùdrĩ gé, á ndre mālāyíkã sù tukí pá kuú wọ̀okọ̀ sù vũ nōri vé rĩ gé sī céré, kọpi ugakí ũlĩ riipi vīpi nyọ̀okú drĩgé sī kālāmbā rú kālāmbā rú rĩ cí, ã vī rĩ āngũ rĩ drĩgé sī ku, yīi tafu rĩ drĩgé sī ku, āzini pẹtì rĩ pi drĩgé sī ku.

² Má ní kúru gózú mālāyíkã āzi ndrezú, ĩri ri isí ímúzú ụtú ní ĩfũngará gálésíla, rụ Múngú ídri rú rĩ vé ngá rizú bìlēmì ũ'bāzú rĩ kú 'í drĩgé. ĩri ní trezú mālāyíkã sù Múngú ní ĩpěé ímú āngũ rĩ izaá yīi tafu rĩ be rĩ pi drĩgé kīnī,

³ "Īmi izakí drĩ āngũ rĩ ku, dōku yīi tafu rĩ ku, dōku pẹtì rĩ pi ku, cĩmgbá 'bá ũ'bākí dō bìlēmì átí' 'bá Múngú vé rĩ pi ẹndrẹtì gé gí ká."

⁴ Á yì kīnī 'bá mālāyíkã rĩ pi ní Múngú vé bìlēmì ũ'bāá kọpi ẹndrẹtì gé sī rĩ pi vé kālāfe élífũ mūdūrũlũ ālu pūkú sù drĩ ni sù (144,000). 'Bá 'dĩ'bée súrú Īsērélē vé mұdrĩ drĩ ni ĩrĩ 'dĩ'bée agásĩ céré:

⁵ Yúdã vé súrú agá, 'bá élífũ mұdrĩ drĩ ni ĩrĩ (12,000),

Rũbénã vé súrú agá, 'bá élífũ mұdrĩ drĩ ni ĩrĩ (12,000),

Gádĩ vé súrú agá, 'bá élífũ mұdrĩ drĩ ni ĩrĩ (12,000),

⁶ Āsérã vé súrú agá, 'bá élífũ mұdrĩ drĩ ni ĩrĩ (12,000),

Nāfātálĩ vé súrú agá, 'bá élífũ mұdrĩ drĩ ni ĩrĩ (12,000),

Mānásē vé súrú agá, 'bá élífũ mұdrĩ drĩ ni ĩrĩ (12,000),

⁷ Sīmīyónã vé súrú agá, 'bá élífũ mұdrĩ drĩ ni ĩrĩ (12,000),

Lévĩ vé súrú agá, 'bá élífũ mұdrĩ drĩ ni ĩrĩ (12,000),

Īsākárã vé súrú agá, 'bá élífũ mұdrĩ drĩ ni ĩrĩ (12,000),

⁸ Jēbũlúnã vé súrú agá, 'bá élífũ mұdrĩ drĩ ni ĩrĩ (12,000),

Yōsépã* vé súrú agá, 'bá élífũ mұdrĩ drĩ ni ĩrĩ (12,000),

Bēnyēmīnē vé súrú agá, 'bá élífũ mұdrĩ drĩ ni ĩrĩ (12,000).

'Bá bītríkã úsúkí ĩ céré bōngó imve sī

⁹ Tã 'dĩri ã vùdrĩ gé, á ndre 'bá bītríkã ĩ ní ícọ lãá bã ku ni pi, 'bá 'dĩ'bée íngakí āngũ rĩ pi agásĩ āndiāndí, súrú rĩ pi agásĩ céré, ĩvé tì vú sī āndiāndí, kọpi úsúkí ĩ céré bōngó imve sī, kọpi rúkí mbírã bí kuú ĩ drĩgé sī, kọpi tukí pá Múngú ẹndrẹtì gé Kābīlō Mvã rĩ be.

¹⁰ Kọpi ní rizú ọ'úzú ọ'dúkọ be ọru 'dãá kīnī,

"Bávė Múngú úripi lúpá mālũngã vé rĩ drĩgé rĩ,

āzini Kābīlō Mvã rĩ, kọpi ũkpō be 'bá rĩ pi pazú."

¹¹ Mālāyíkã rĩ pi trakí ĩ Múngú vé lúpá mālũngã ruzú rĩ ã gārã gá sī, 'bá ambugu rĩ pi ã gārã gá sī, āzini ngá ídri rú sù 'dĩ'bée ã gārã gá sī kúrũ. Kọpi ní kũmũcí ũtĩzú lúpá rĩ ẹndrẹtì gé, rizú Múngú rĩ ĩnjĩzú.

¹² Kọpi rikí 'yoó kīnī,

"Āmīnã!

Íngúngará, ĩnjĩngará, dĩngará, tã nĩngará, ũkpō, āzini ọwō'difō ã adri 'bávė Úpí Múngú ní mұzú nyonyo ọdũ ãkọ.

Āmīnã."

¹³ 'Bá ambugu 'dĩ'bée vé ālu ní ma zizú kīnī, "'Bá ĩ úsú' 'bá bōngó imve sī 'dĩ'bée ã'di pi? Kọpi íngakí ngọ́síla?"

¹⁴ Má ní újázú ĩri ní, "Āmbúgú mávé rĩ, 'í nĩ tã rĩ nĩ."

Īri ní 'yozú má ní kīnī, "'Bá 'dĩ'bée ĩfũ' 'bá ọcũngará ũnjí ũnjí rĩ agásĩ rĩ pi. Kọpi ũjĩkí ĩvé bōngó Kābīlō Mvã rĩ vé ārĩ sī ícá kuú imve.†

* **7:8 7:8** Yōsépã: Yōsépã ri Yókóbũ vé mvã ĩri ní lēlē rĩ, ẹdrĩpĩ sėkí ĩri jeé tũgėrĩ rú āngũ Ējėpėtō vé rĩ gé. Múngú sē ĩri ícá āmbúgú, ko ívé 'bá rĩ pi ē ĩzã mụú adrii āngũ Ējėpėtō vé rĩ agá nĩ. Sã 'dãri gé, ẹbĩrĩ 'de caá ílĩ ẹzĩrĩ. 'Í lã 'dóngará 30-50. † **7:14 7:14** Kọpi ũjĩkí ĩvé bōngó Kābīlō Mvã rĩ vé ārĩ sī: Bōngó ũjĩngará ārĩ sī rĩ vé íffĩ, trũkí kọpi ívé ũnjĩkanyã agásĩ gí.

- 15 “Kúru, kôpi nóni lúpá Múngú vé rĩ ɛndrɛtɪ gé,
kôpi ri ɛzĩ nga Múngú ní Jó ìrivé rĩ agá ɔ̀tɔ̀nǎ pi ìnɔ̀nǎ be.
'Bá úrípi lúpá mǎlũngǎ vé rĩ drĩgɛ rĩ,
ĩri ápǎlá 'be kôpi drĩgɛ rá.
16 Ẹbírɪ gô kôpi fuɔ̀ dɪ́ ku,
yĩ úvá gô kôpi ndéé dɪ́ ku,
ɔ̀tɔ̀ vé sɪ koopi gbírílí rĩ gô kôpi zǎá ku.
17 Kǎbílô Mvǎ úrípi kú lúpá mǎlũngǎ vé rĩ gé ágágá 'dĩri,
ĩri kôpi úcé nĩ, ìri kôpi jì mụ yĩ
ídri sēepi rĩ mvụ nĩ,
Múngú ri kôpivé mǎĩndrɛ údé kôpi mị gé sĩ nĩ.”

8

Ísé búkũ traátra rĩ ẽ tị mbĩzú vù ɛzĩrĩ rĩ

- 1 Kǎbílô Mvǎ rĩ kǎ ísé ì ní ùmbĩ rĩ nǎĩ vù ɛzĩrĩ ni gé, ǎngũ rĩ újí kuú kírí 'bũ gé 'dǎá caá sǎ ǎlu vé ɛlɪ agá.
2 Má ní mǎlǎyíkǎ ɛzĩrĩ ndrezú tukí pá kuú Múngú ɛndrɛtɪ gé, awakí jèlègú ɛzĩrĩ kôpi drĩgɛ sĩ.
3 Kúru má ní mǎlǎyíkǎ ǎzi ndrezú tu pá kuú vũrǎ rǔbǔnǔ zǎzú rĩ ǎ gǎrǎ gá 'dǎá, rụ ngá ọ́gúpi dábũ rú ì ní rizú ẹ̀jɪngũrú zǎzú ni kú 'í drĩgɛ. Ì ní ẹ̀jɪngũrú 'í'dúzá ǎmbúgú sɛzú drɪ ni gé, ìri ní ǎcí 'í'dúzá ẹ̀jɪngũrú rĩ zǎzú ngá ọ́gúpi dábũ rú rĩ drĩgɛ 'dǎá, ǎcígǎ rĩ ǎ úmú rí 'i zɪngǎrá 'bá Múngú vé adri'bá vũrǎ rǔbǔnǔ zǎzú ọ́gúpi dábũ rú rĩ gé rĩ pi ní ríi zɪ rĩ be, ǎ nga rí mụzú lúpá mǎlũngǎ vé rĩ gé 'dǎá.
4 ǎcígǎ ẹ̀jɪngũrú rĩ vé rĩ, ǎzini zɪngǎrá 'bá Múngú vé rĩ pi ní zɪ rĩ nga mụzú Múngú ɛndrɛtɪ gé 'dǎá mǎlǎyíkǎ rĩ ẽ drɪ ágélé gá sĩ.
5 Mǎlǎyíkǎ rĩ ní ngá ọ́gúpi dábũ rú ì ní rizú ẹ̀jɪngũrú zǎzú 'a ni gé rĩ 'í'dúzá vũrǎ rǔbǔnǔ zǎzú rĩ gé 'dǎásĩ, ìri ní ǎcí kúlúlú úmvúzú dǎzú 'a ni gé, ìri ní 'í'bézú vũ drĩgɛ nǔó, ǎngũ ní lĩzú mgbĩrĩ ùvi tɪnɪ, ọ́gúzú lókúlókú, dɪngídɪngí ní ǎngũ rĩ ayazú.

Mǎlǎyíkǎ ɛzĩrĩ vukí jèlègú

- 6 Mǎlǎyíkǎ ɛzĩrĩ ì ní jèlègú awaá kôpi drĩgɛ sĩ rĩ pi ní ì útúzú lèzú ìvé jèlègú rĩ pi vuzú.
7 Mǎlǎyíkǎ drĩdrĩ rĩ ní 'í'dózú ìvé jèlègú vuzú, fí ní 'dezú, ǎzini ǎcí usa 'i ǎrí be, ì ní ìdǎzú ìmúzú vũ drĩgɛ nǔó. ǎcí rĩ zǎ nyọ́okú rĩ vé wọ́okọ ǎlu na agá rĩ veé rá, pɛtɪ ǎlu na agá rĩ pi vekí rá, ǎsé ìrɪbɪlɪ rú rĩ pi vekí cére.
8 Mǎlǎyíkǎ ìrĩ rĩ ní ìvé jèlègú vuzú, mǎlǎyíkǎ rĩ ní ngá sũúpi ìrǎ ǎmbúgú kaápi kú ǎcí rú nyǎlũ ni 'í'bézú yĩ tafu rĩ agá nǔó, yĩ tafu rĩ vé wọ́okọ ǎlu na agá rĩ, újá 'i kú ǎrí rú.
9 Ngá ìdri be yĩ tafu rĩ agá rĩ pi, ǎlu na agá rĩ pi ùdrǎkí rá. Kúlúmgbá yĩ tafu rĩ agá rĩ pi, ǎlu na agá rĩ pi, ìnǎnyákí kôpi kpélékpélé.
10 Mǎlǎyíkǎ na rĩ ní ìvé jèlègú vuzú, línýǎ ǎmbúgú dɪ́pi sũ ǎcí tɪnɪ rĩ ní 'í'dézú 'bũ gé 'dǎásĩ yĩ ambugu dɪ́'bá dɪ́dɪ rĩ pi vé wọ́okọ ǎlu na agá rĩ pi drĩgɛ, ǎzini yĩ kídí vé rĩ pi vé wọ́okọ ǎlu na agá rĩ pi drĩgɛ.
11 Línýǎ rĩ vé rú “Ŭkɛngɛlɪ” 'i. Újá yĩ rĩ vé wọ́okọ ǎlu na agá rĩ draá kuú ũkɛngɛlɪ. 'Bá kǎrǎkǎrá yĩ rĩ mvu'bá rá rĩ pi ùdrǎkí rá, yĩ rĩ ní draá ũkɛngɛlɪ rĩ sĩ.
12 Mǎlǎyíkǎ sụ rĩ ní ìvé jèlègú vuzú, ɔ̀tɔ̀ rĩ vé wọ́okọ ǎlu na agá rĩ bĩ nɪ kuú cɪcɪ, mbǎá rĩ vé wọ́okọ ǎlu na agá rĩ bĩ nɪ kuú cɪcɪ, ǎzini línýǎ rĩ pi vé wọ́okọ ǎlu na agá rĩ bĩ nɪ kuú cɪcɪ. Ŭtú ǎmgbǎrǎkǎ rĩ vé wọ́okọ ǎlu na agá rĩ bĩ nɪ kuú cɪcɪ, ìnɔ̀nǎ rĩ vé wọ́okọ ǎlu na agá rĩ bĩ nɪ kuú cɪcɪ.
13 Má kǎ ǎngũ ndreé mụzú 'bũ gé 'dǎá, ǎ ndre bɪbɪ ǎmbúgú rĩ ngoó mụzú ǎngũ ɔ̀rɔ̀gɛgɛ mgbọ rĩ agásĩ ú'dúkọ be ɔ̀rɔ̀ 'dǎá, ìri ri ngo mụzú, “Ìzǎngǎ! Ìzǎngǎ! Tǎ ambugu ambugu ìzǎngǎ sɛ'bá ni pi ìmú ì nga 'bá vũ drĩgɛ rĩ pi ní rá, tǎ 'dɪ'bée ìmú ì nga sǎ mǎlǎyíkǎ ace'bée na rĩ pi ní ìmúzú ìvé jèlègú vuzú rĩ gé!”

9

1 Mālāyíkā tōwú rī ní ívé jēlēgú vuzú, kúru má ní línýā ndrezú, í'dé 'bū gé 'dāásī vū drīgé nōó. Sēkí mǎfūtá 'bū kuúpi ũdũ ākó rī ē tị zīzú rī drī ni gé.

2 Línýā rī ní 'bū kuúpi ũdũ ākó rī ē tị zīzú. Ācígā ní íkpúzú 'bū rī agásī, sū ācī ĩ ní 'bú gé kuú 'bū agá rī vé ācígā ní rī íkpú rī tịni. Ācígā rī ōzũ ũtú rī ē mị, āzini ōzũ āngũ 'bū gé rī, āngũ rī bī nị kuú ānị cịcị.

3 Úmbí bítříká ní ífũzú ācígā rī agásī, kōpi íngákí ímụ vū rī ē drī ĩmũlũú céré. Sēkí kōpi ní ũkpō āngũ zāzú sū dịrị vé rī tịni.

4 'Yokí kōpi ní kīnī, kōpi ā sēkí ĩzāngā ásé rī pi ní ku, ngá dụ'ba rī pi ní ku, pẹtị rī pi ní ku, kōpi ā sēkí ĩzāngā rī 'yéná 'bá adri'ba Múngú vé bīlēmị ākó ĩ ẹndrẹtị gé rī pi ní.

5 Sēkí kōpi ní ũkpō āngũ ú'dịzú ni kuyé, 'bo sēkí kōpi ní ũkpō ĩzāngā sēzú 'bá rī pi ní ũnjí ũnjí cazú mbāá tōwú. ĩzāngā kōpi ní sēé 'bá rī pi ní 'dīri, āzó ni rī ásó sū ĩwá dịrị ní āngũ zāá ásó rī tịni.

6 Ụ'dụ 'dī'bée gé, 'bá ālu ālu ri 'yo, 'í drā 'í 'dīísí rá, 'bo drā ri kōpi gā sī. 'Bá ālu ālu ri drāngará ndā ũkpō sī, 'bo kōpi drākí ku.

7 Úmbí 'dī'bée índrėkí sū hūsánī ĩ ní údé lězú ẹ'dị 'dịzú rī pi tịni. Kōpi úsúkí kũlá ĩ ní údé dábũ sī ni pi ĩ drīgé, kōpivé ẹndrẹtị adri sū 'bá áda vé rī tịni.

8 Kōpivé drī'bí dụ sū ũkú rī pi vé rī tịni, kōpivé sị índrė sū kēmřró vé rī tịni.

9 Kōpi úsúkí ngá ĩ ní údé aya sī ni ĩ bēdrī gé cí. Kōpi nga mụzú kpōrō be sū ārābáyā hūsánī rī pi ní rīí sēé muú ẹ'dị gé kpōrō be rī pi tịni.

10 Kōpivé só ĩrị be sū dịrị vé rī tịni, ĩri āngũ zā ásó ca mbāá be tōwú.

11 Kōpivé 'bāgú, ĩri mālāyíkā āmbúgú 'bū kuúpi ũdũ ākó rī ũtēpi rī 'i. Mālāyíkā rī vé rú Ēbérē tị sī Ābādónī, Gřřkř tị sī Āpōlónī, ífífí ni 'bá rīpi āngũ ú'dịpi ni.

12 Tā āmbúgú ĩzāngā sēepi drīdrī rī nga 'i gí. Ẹsị nóni tā ambugu ambugu ĩzāngā sē'ba ndē'ba rá ni pi ĩrř ímụ vúlé 'dī'đi.

13 Mālāyíkā ázıyá rī ní ívé jēlēgú vuzú, má ní ú'dúkọ yızú, ú'dúkọ rī íbí íkú ú'yú sụ adri'ba vūrā rōbōñō zāzú dábũ rú rī drīgé Múngú ẹndrẹtị gé rī pi agásī.

14 Ụ'dúkọ rī ní 'yozú mālāyíkā ázıyá jēlēgú be rī pi ní kīnī, "Mí oyụ mālāyíkā sụ ĩ ní úmbé kuú yřř āmbúgú dđpi dđđ Yřřfřrřtā vé rī gé 'đi'bée rá."

15 Kúru ĩ ní mālāyíkā sụ ĩ ní údé kuú ũrē mu'ba 'bá rī pi ú'dı'ba rī pi oyuzú sǎná 'dāri agá, ú'dú 'dāri agá, íl 'dāri agá. Pėkí kōpi muú 'bá rī pi ú'dı, kōpi ú'dıkí 'bá rī pi ũdrāá rá, ālu na agá rī pi ũdrākí rá.

16 Á yř āngáráwá nju'ba hūsánī sř ẹ'dı gé rī pi vé kālāfe ca mřřlyōñř mřđřřřřřř ĩrř (200,000,000).

17 I'dakí má ní kōpivé hūsánī āzini āngáráwá ri'ba únjú'ba hūsánī sř rī pi ĩndřřřřřř agá 'dāá rá. Āngáráwá rī pi úsúkí ngá ĩ ní údé aya sř ikaka ni pi, křřřřřřř rú ni pi, āzini mālámálá rú ni pi ĩ bēdrř gé sř. Hūsánř rř pi vé drř ĩndřř sř kēmřřró vé rř třni. Ācř rř đđđ ũkpú kōpi tř gé sř ācřgā be, ngá cřpi ācř rú nyālũ ni pi ũkpúkř kōpi tř gé sř.

18 Ngá ĩfũ'ba hūsánř rř pi tř gé sř rř pi ācř rú, ācřgā rú, ngá mālámálá rú ẹjř be ngũřpi ũnjř ni. Ngá ĩfũ'ba hūsánř rř pi tř gé sř 'đi'bée ú'dı 'bá rř pi ā urukọ ũdrāá rá, ú'dı ālu na agá rř pi ũdrāá.

19 Hūsánř 'đi'bée vé ũkpō kōpi tř gé, āzini kōpivé só gá. Kōpivé só adri sř ĩnř třni, drř be, kōpivé só rř 'bá ga āzó be.

20 'Bá ũdrā'ba wōnyókř 'đi'bée sř kuyé rř pi, kōpi gākř ẹsř újágá sř ũnjřkānyā ĩ ní 'oó rř agásř. Kōpi kukř ngá ĩ ní údé drř sř múngú rú rř pi vé ĩnjřngárá kuyé. Kōpi kukř ĩndřř

ũnjí rĩ pi* vé ñnjĩngará kuyé. Ngá ì ní údé múngú rú dábũ sī, aya ógú'ba ógúogũ ni pi sī, aya mālámálá ni pi sī, írā sī, āzini párángi sī rĩ pi, kòpi ícókí āngũ ndree ku, ícókí tā yī ku, ícókí éci ku.

²¹ Kòpi újákí ìvé ési rizú āngũ ú'dízú rĩ āluṅáni kuyé. Kòpivé tā ùjōgũ vé rĩ, òwũ 'bāngará, āzini ùgũ, kòpi kukí āluṅáni kuyé.

10

Mālāyikā bükū traátra mādāṅáṅá rĩ ruúpi 'í drìgé rĩ vé tā

¹ Má ní gōzú mālāyikā āzi ũkpō be ni ndrezú, ìri ri ísì ímúzú 'bũ gé 'dāásì vūgá nōlé, ìrìbìtì òzũ rú'ba ni kúrũ, gérì āsō kú drì ni gé, èndrètì ni ógú pòwùpòwù sù ùtù tìni, pá ni pi ìndrèkí sù ācì sù ñjìpi lèlè rĩ tìni.

² Mālāyikā rĩ ru bükū traátra mādāṅáṅá ì ní oyuú gí rĩ kú 'í drìgé, 'bā 'ì pá èndèpì rĩ yī tafu rĩ drìgé, pá ñjì rĩ nyòókú drìgé.

³ Ìri ní trezú ú'dúkó be uru 'dāá sù kēmīró ní lí rĩ tìni, ká tree 'dini, ũvi ní lízú mgbīrì, mgbīrì, vú be ézìrì.

⁴ Ũvi rĩ ká lí caá vú be ézìrì, á lè kōdō ũvi rĩ vé lĩngará ézìrì 'dìri ā tā sī vūgá, koro má ní ú'dúkó yizú íngá 'bũ gélésìla kīnī, “Mí sī tā mí ní yī 'dìri ku, āzini mī lū kpá 'bā āzi ní ku.”

⁵ Kúru mālāyikā má ní ndree pá 'bāapi yī tafu rĩ drìgé āzini nyòókú drìgé rĩ ní 'ì drì èndèpì rĩ íngazú suzú 'bũ gé 'dāá.

⁶ Ìri ní ũyō sōzú Múngú adriipi lēmgbērē rú 'bũ pi gbiipi vū be, yī tafu rĩ be, ngá ārēvú céré ídri rú rĩ pi be rĩ ā rú sī kīnī, “Tā Múngú ní ùtì gí rĩ pi, ícò tēé ku, kòpi koro ì ngānga.

⁷ Mālāyikā ézìrì rĩ kādō ívé jèlègú vuú, tā Múngú vé ùtì kú ínogósì mūdūmūdū rú rĩ, ìri koro 'i nga sù

ìri ní ótù lūú ívé ātì'ba nēbì rĩ pi ní rĩ tìni.”

⁸ Kúru ú'dúkó té má ní yī íngapi 'bũ gélésìla rĩ ní gōzú átázú má be ñjì kīnī, “Í mu bükū traátra mādāṅáṅá ì ní oyuú gí mālāyikā pá tuúpi yī tafu rĩ drìgé, āzini nyòókú drìgé rĩ ní ruú kú 'í drìgé rĩ 'í'dú.”

⁹ Má ní muzú mālāyikā rĩ vúgá 'dāá, má ní ìri zizú, ā sē má ní bükū traátra mādāṅáṅá ì ní oyuú gí 'dìri, ìri ní 'yozú má ní kīnī, “Í 'dú bükū rĩ, 'ì nya. Mí kādō ìri nyaá, ìri íní mí tì gé 'dāá sù ònyú tìni, 'bo mí agá 'dāá, ìri dra ùkèngèlì.”

¹⁰ Kúru má ní bükū traátra mādāṅáṅá ì ní oyuú gí 'dìri é'yizú mālāyikā rĩ drìgé sī, má ní nyazú. Tā ni 'a ni gé rĩ pi íníkí má tì gé 'dāá ínínī, 'bo tā ni 'a ni gé rĩ pi gōkí ì újā adrii ùkèngèlì má 'a gá 'dāá.

¹¹ Kúru ú'dúkó rĩ gō kpá átá má ní ñjì kīnī, “Mí áyú tā ímùpi 'i ngaapi drìdrì 'dilé rĩ pi muzú 'bā rĩ pi ní, āngũ rĩ pi agásì, tì rĩ pi vú sī, āzini 'bāgú rĩ pi ní.”

11

Ádú'ba ñrì rĩ pi vé tā

¹ Mālāyikā rĩ ní má ní pètì ngá 'bezú ni sēzú. Ìri ní 'yozú má ní kīnī, “Í mu Jó Múngú vé rĩ 'beé, āzini vūrā rōbōṅō zāzú rĩ 'beé, āzini 'ì lā 'bā ímù'ba Múngú ri zì'ba rĩ pi.

² 'Bo ā 'bekí Jó Múngú vé rĩ ā bóró ìndì ku, ā'diātāsīyā sēkí ìri 'bā adri'ba Yāhúdì rú ku rĩ pi ní. 'Bā adri'ba Yāhúdì rú ku 'dì'bée ímù kūrú uletere Yērūsālémā vé rĩ 'dú ũkpō sī. Kòpi ímù ìzāngā sē 'bā Yērūsālémā vé rĩ pi ní, ca mbāá pūkú sù drì ni ñrì.

³ Ma kúru ímù mávé ũkpō sē ádú'ba ñrì bōngó ìzāngā vé rĩ su'ba rĩ pi ní, kòpi adri nēbì rú, kòpi ímù

* **9:20 9:20** *Índri ũnjí rĩ pi:* Índri ũnjí rĩ pi ándúrú mālāyikā Múngú vé ni 'bũ gé 'dāá, kòpi ñókí tām̀bì Múngú vé rĩ, Sātānā ri kòpivé āmbúgú. Múngú ídró kòpi 'bũ gé 'dāásì vūgá nōó, kòpi gōkí ufuú índri ũnjí, kòpi ri 'bā rĩ pi ní ìzāngā sē vū drìgé nōgó. 'Í lā I'dangará 12:7-9. * **11:3 11:3** *U'dú élifū ālu mūdūrũlũ ñrì pūkú ázìyá:* U'dú élifū ālu mūdūrũlũ ñrì pūkú ázìyá rĩ, mbāá pūkú sù drì ní ñrì rĩ, āzini ílì na èlì sī rĩ, kòpi céré trōtrō.

tị Múngú vé rĩ sē ca ú'dú élífũ ālu mūdūrũlũ ĩrĩ pũkú ázíyá (1,260).”*

4 Ādú'ba ĩrĩ 'dĩ'bée kōpi pētị òlívē vé ĩrĩ rĩ pi†, āzini kōpi aya ĩ ní tādú'ba ũ'yūú ũ'bāá sị ní gé sị ĩrĩ Úpí adriipi vũ nōri drĩgé céré rĩ ẹndrẹti gé rĩ pi.

5 'Bá lēpi ícapi ārĩ'ba rú, kōpi 'oópi ũnjí rĩ, ācị rị ímú ĩfũ ādú'ba ĩrĩ 'dĩ'bée tị gé sị ímú kōpivé ari'ba rĩ pi zā ve ũdrā mgbílímgbílí. 'Bá lēpi ādú'ba 'dĩ'bée 'oópi ũnjí rĩ, ĩ ímú ĩri 'dị drā sũ 'dĩri tịni.

6 Ādú'ba ĩrĩ 'dĩ'bée ũkpō be ícózú yĩgọ ugazú sēzú 'dịzú ku lókí kōpi ní rizú Múngú vé tị sēzú rĩ gé. Kōpi ũkpō be yĩí újázú ícázú ārĩ rú, āzini kōpi ũkpō be 'bá rĩ pi ĩwōnyōzú létị be āndiāndí vũ drĩgé nōgọ sũ ĩ ní lēē rĩ tịni.

7 Lókí ādú'ba 'dĩ'bée ní Múngú vé tị ũlūzú dezú rĩ gé, ĩbĩgọ rị kúru ĩfũ 'bụ kụpị ũdũ ākó 'dāri agāsī kōpivé ũkpō ndē, ĩri kōpi ú'dị ũdrā rá.

8 Kōpivé āvũ rị ímú ula ku kūrú āmbúgú Yērúsālémā vé rĩ agá, vūrā 'dĩri ĩ ní Úpí rị gbāzú pētị alambaku sígé rĩ, 'bá kūrú rĩ agá rĩ pi adrikí sũ 'bá kūrú Sódómō‡ vé rĩ agá rĩ pi tịni, āzini 'bá āngũ Ējēpétō§ vé rĩ agá rĩ pi tịni.

9 Ú'dú na ẹlị sị, 'bá āndiāndí, súrú āndiāndí ívé tị átázú rĩ vú sị, āzini 'bá āngũ rĩ pi agāsī rĩ pi ārēvú céré ímú kōpivé āvũ úndré mị sị, 'bá āzi ásí ānị ku, kōpi ā'yíkí āvũ rĩ pi sēē sịi ku.

10 'Bá adri'bée nyōkú nōri drĩgé rĩ pi ímú gụ ādú'ba nēbị rú ũdrā'ba ĩrĩ 'dĩ'bée sị gụgụ, āzini kōpi únjínjĩ ĩ ẹsị agá, rị ngá ālē ĩ āsámvú gé sị, ā'diātāsīyā nēbị ĩrĩ 'dĩ'bée sēkí 'bá adri'bée nyōkú nōri drĩgé rĩ pi ní ĩzāngā ambamba.

11 'Bo ú'dú na ẹlị sị ā vudrị gé, ẹvĩvĩ Múngú vé ídri sēēpi rĩ fi

ādú'ba ũdrā'ba ĩrĩ 'dĩ'bée agá, sē kōpi ídríkí gōó 'bōrō ũzi, ũrĩ ĩmvú 'bá tã 'dĩri ndre'ba rĩ pi ambamba.

12 Kúru ú'dúkọ ní íkúzú kpōrō be 'bũ gé 'dāásī, 'yozú ādú'ba ĩrĩ 'dĩ'bée ní kīnī, “Īmi ímúkí nōó.” Kōpi ní ngazú mụzú 'bũ gé 'dāá, ari'ba rĩ pi rikí kōpi ndreé mụzú.

13 Sā 'dāri gé, dīngídīngí ní āngũ ayazú ũkpō be, sē jó ālu mụdrị agá ũñókí arí vūgá, ú'dị 'bá ũdrāá élífũ ẹzĩrĩ (7,000). Sē ũrĩ ĩmvú 'bá ũdrā'ba kuyé rĩ pi ambamba, kōpi rikí Múngú 'bũ gé 'dāá rĩ íngú.

14 Tā āmbúgú ĩzāngā sēēpi 'i ngaápi vú ĩrĩ rĩ nga 'i gí, tā āmbúgú ĩzāngā sēēpi na rĩ rị ímú 'dĩ'dĩ.

Jēlēgú ẹzĩrĩ rĩ vé tã

15 Kúru mālāyíkā ẹzĩrĩ rĩ ní ívé jēlēgú vuzú, ú'dúkọ ní íkúzú 'bũ gé 'dāásī kpōrō be āmbúgú kīnī,

“Mālūngā nyōkú drĩgé nōgọ rĩ nōni Úpí Múngú 'bávé rĩ vé ni, āzini Kúrísitō ĩrivé rĩ vé ni, Múngú rị ímú mālūngā rĩ rụ mụzú 'dáni'dáni.”

16 'Bá ambugu pũkú ĩrĩ drị ni sụ úrĩ'ba ívé lúpá drĩgé Múngú ẹndrẹti gé rĩ pi ní kúru kūmúcí útĩzú rizú Múngú rị ĩnjĩzú.

17 Kōpi ní 'yozú kīnī,

“Úpí Múngú ũkpō 'Dípa, 'bá sēkí mí ní ōwō'dĩfō, mị adriipi ĩnógọsị anigé, āndrũ anigé rĩ,

ā'diātāsīyā mí í'dó mívé ũkpō áyú mālūngā ruzú gí.

18 'Bá āngũ drĩgé sị rĩ pi ā 'a vekí rá, sē nōni sá mívé jíkó ní í'dézú 'bá 'dĩ'bée drĩgé rĩ ícá gí.

Sā mí ní 'bá ũdrā'ba gí rĩ pi vé tã lizú rĩ ícá gí.

Sā mí ní ngá múké sēzú mívé ātĩ'ba nēbị rú rĩ pi ní,

āzini mí ní ngá múké sēzú mívé 'bá mī rú íngú'ba rĩ pi ní,

† 11:4 11:4 Pētị òlívē vé ĩrĩ rĩ pi: Búkú Zākāriyā vé rĩ agá, pētị òlívē vé ĩrĩ rĩ pi ādú'ba ĩrĩ. 'Í lā Zākāriyā 4:11-14. ‡ 11:8 11:8 Sódómō: Múngú iza Sódómō rị ũnjikānyā ĩri ní 'oó ambamba rĩ sị.

'Í lā Í'dóngará 19:1-29. § 11:8 11:8 Ējēpétō: Múngú pa ívé 'bá Īsērélē vé adri'ba tųgērĩ rú rĩ pi, ĩjĩ kōpi ĩfũ āngũ Ējēpétō vé rĩ agāsī āmvé rá. 'Í lā Wũngará 12.

i'dózú ẹ̀zì be mādā rī pi vúgá,
cīngbá cazú ẹ̀zì be ambugu rī
pi vúgá rī ícá gí,
sá 'dīri gé, mi 'bá ũnjikānyā 'o'bá
nyòókú drīgé nōgó rī pi ú'dí
ũdrā rá."

19 Kúru ī ní Jó Múngú vé 'bū
gé 'dāá rī zīzú, á ndre sòndúkū
Múngú vé ũndī ruzú rī Jó Múngú
vé rī agá 'dāá. Á ndre āngū rī ga
lókúlókú, ũvi ní līzú, dīngídīngí ní
āngū ayazú, fí ní i'dózú dāzú ũnjí
ũnjí.

12

Ūkú rī pi vé tã ngá ātra rī be rī

1 Tã āyāzú āyāyā ni ní 'i i'dazú 'bū
gé 'dāá. Á ndre ūkú āzi su ũtú kuú
'í rú'bá gá, su kílá línýā be mūdri
drī ni ĩrī kuú 'í drīgé, 'bā 'í pá kuú
mbāá rī drīgé.

2 Ūkú rī ā 'a mba kílíkílí, lē tītī,
mvá rī ká 'í'dó ĩfūú, tīngará rī vé
āzó sī, ūkú rī ní trezú ú'dúkó be ọ̀rú
'dāá.

3 Tã āyāzú āyāyā ni āzi ní kpá 'i
i'dazú 'bū gé 'dāá dī. Á ndre ngá
ātra āmbúgú āmbúgú rú'bá be ika,
drī ni pi ẹ̀zìrī, ú'yú ni pi mūdri, úsú
kílá ẹ̀zìrī kú 'í drīgé sī.

4 Ngá ātra 'dīri vé só gbā línýā rī pi
lūú 'bū gé 'dāásī vū drīgé nōó, gbā
ālu na agá rī pi lūú. Ngá ātra rī tu
pá kuú ūkú lēpi mvá tīpi rī ẹ̀ndrẹ̀tì
gé, rī tēé, ūkú rī kādō mvá rī tī, koro
'í te rí ūkú rī vé mvá ũdéná rī rōlú
'dīísī rá.

5 Ūkú rī ní mváná rī tīzú ágóná,
mvá 'dīri ímú adri 'bāgú rú 'bá rī
pi drīgé, ĩri ímú 'bá āngū rī pi agásī
rī pi ẹ̀ drī ọ̀rú túré aya rú* āmbūgū
ruzú rī sī. 'Dúkí mváná rī mụú
Múngú vúgá 'bū gé 'dāá ídri rú,
mụú 'bāá Múngú vé lúpá mālūngā
ruzú rī gé.

6 Ūkú rī nga ápá mụú adrii āngū
ā'wí cínýáfā rú, Múngú ní údé ĩri
ní rī gé 'dāá. Múngú ri ĩri ā tã

mbāá 'dālé ú'dú élifū ālu mūdūrūlū
ĩrī pūkú ázìyá (1,260).

Ẹ̀dì 'deépi 'bū gé 'dāá rī vé tã

7 Kúru ẹ̀dì ní 'dezú 'bū gé 'dāá,
Mīkáyélē pi ívé mālāyíkā rī pi be,
kòpi ní fizú ẹ̀dì 'dizú ngá ātra rī be,
āzini ĩrivé mālāyíkā ũnjí rī pi be.

8 'Bo ngá ātra rī pi ívé mālāyíkā
ũnjí rī pi be, kòpívé ũkpō ícò ku, sē
kòpi gōkí vūrā ĩsú adrizú 'bū gé 'dālé
kuyé.

9 Ídrókí ngá ātra rī ívé mālāyíkā
ũnjí rī pi be 'bū gé 'dāásī rá. Ngá
ātra 'dīri ọ̀tú ĩnī ī ní zīj ādróko dōku
Sātánā rī 'i, ĩri 'bá riipi 'bá rī pi
ē mī ũ'bāápi ni, ĩri sē 'bá rī pi ri
fi ũnjikānyā 'o. Ngá ātra rī pi ívé
mālāyíkā ũnjí rī pi be, ídrókí kòpi
'bū gé 'dāásī ímú vū drīgé nōó.

10 Kúru má ní ú'dúkó yizú íbí íkú
'bū gé 'dāásī kpōrō be kinī,

"Nóni pangará íngápi 'bávé Múngú
vúgá rī, ũkpō ĩrivé rī,
mālūngā ĩrivé rī,
āzini ũkpō Kúrísítō Múngú ní
ípēé rī vé rī ícá gí.

Ádróko ándúrú riipi 'bá rī pi tōopi
Múngú ẹ̀ndrẹ̀tì gé ũtúná pi
íníná be rī,
í'békí nóni ĩri ímúzú vū drīgé
nōó gí.

11 'Bá Yēsū ri ẹ̀'yī'bá gí rī pi ndēkí
ādróko ri
Kābīlō Mvā rī vé ārí dāápi rī sī,
āzini ú'dúkó Múngú vé kòpi ní
ũlūú rī sī.

Sē kòpi rukí āní drāngará ālunáni
kuyé.

12 Īmi 'bá céré adri'bá 'bū gé rī pi, lē
īmi adrikí āyīkō sī.

Īzāngā rī adri 'bá adri'bá vū drīgé rī
pi ní, āzini yīj tafu agá rī pi ní,
ā'diātāsīyā ādróko ca ĩmi vúgá
vū drīgé 'dīlé gí.

Īri jkó be ambamba, nī rá sá 'í
ní tã ũnjí 'ozú rī mādāngá."

11:19 11:19 Ẹ̀bérè 9:4-5 * 12:5 12:5 Túré aya rú rī: Túré aya rú 'dīri, ī ímú 'bá ũnjikānyā 'o'bá
rī pi ĩrīnā āní. Ú'dú ũdū vé rī gé, Yēsū ri ímú 'bá ũnjikānyā 'o'bá rī pi ĩrīnā rá.

13 Ngá ātra rī kā ndree í'békí 'i vū drīgé nōó gí, í'dó ríí ũkú mvá ágó tīpi 'dāri droó mužú.

14 'Bo sēkí bībī āmbúgú āmbúgú rī vé ũpelé'bī ĩrī 'dī'bée ũkú rī ní, ā nga rí āní ĩnī rī ā gārā gá 'dīísí rá, ā mu rí adrii āngū ā'wí cínyáfā rú, Múngú ní údé kuú ĩri ní, ĩri ā tā mbazú āní ílī na ẹlī sī rī gé 'dāá, ĩnī† rī ā 'o rí ĩri ũnjí ku.

15 ĩnī rī ní yīi wezú 'í tī gé sī tīi kuú yīi āmbúgú dīpi dīdī rī tīni, yīi rī ā 'du rí ũkú rī mužú 'dīísí rá.

16 'Bo nyōókú rī ko ũkú rī ē ĩzā, zī 'í tī kú mgbó, yīi āmbúgú dīpi dīdī ngá ātra rī ní weé ĩfūú 'í tī gé sī 'dīri dī fíi mužú 'a ni gé 'dāá.

17 Ngá ātra rī ā 'a ve ũnjí ũnjí ũkú rī ní, 'de mužú ẹ'dí 'dīi anji ĩmbítā ũkú rī vé rī pi be, anji 'dī'bée Múngú vé tāimbí ru'bá tīti, rī'bá tā Yēsū ní ímbá rī ũlū'bá rī pi.

18 Ngá ātra rī áwí pá tuú kuú cínyáfā drīgé yīi tafu rī tī gé 'dāá.

13

Ībīgó ĩfūúpi yīi tafu rī agásī rī

1 Má ní gōzú ĩbīgó ndrezú, ĩri rī ĩfū yīi tafu rī agásī, ĩri drī be ẹzīrī, ú'yú be mužrī, ũ'yīkí kŭlā mužrī kuú ú'yú ni pi gé sī, sīkí rú Múngú rī idezú ni drī 'dī'bée rú'bá gá sī.

2 Ībīgó má ní ndree rī índre sū lígí tīni, ĩrivé pá vūgá 'dāá rī pi 'bí be, únyófí ni pi zōkí kuú ācoco, tī ni kēmīró vé rī tīni. Ngá ātra rī sē ívé lúpá ĩbīgó rī ní, sē ĩri ní ũkpō, āzini ũkpō āngū ruzú ni.

3 Á ndre ĩbīgó rī vé drī ālu ni āzó be lē kōdō ĩri 'dīi drāadrā, 'bo āzó rī gō jaá rá. 'Bá vū drīgé rī pi ārevú céré ngakí āyāá tā 'dīri sī, 'dekí mužú vū ni gé sī.

4 'Bá rī pi céré ngakí ríí ngá ātra 'dīri ĩnjīi áyu, ā'diātāsīyā ĩri ní ívé ũkpō sēé ĩbīgó rī ní rī sī. Kōpi 'dekí ríí ĩbīgó rī ĩnjīi kīnī, "'Bá ícōpi 'i ũ'bīipi ĩbīgó be rī ā'di 'i? Ā'di rī ícō ẹ'dí 'dī ĩri be bā nī?"

5 Ā'yīkí ĩbīgó rī ríí átángá āfú vé ni átá, ríí Múngú rī ideé, āzini ríí tā ĩri ní lēé drī órúzá rī 'oó caá mbāá be pŭkú sŭ drī ni ĩrī.

6 Átángá rī ĩfūú ĩbīgó tī gé sī, rī Múngú rī ideé, rī rú ĩrivé rī u'daá, rī vŭrā Múngú ní adrizú rī u'daá, āzini rī ĩrivé 'bá adri'bá ĩri be trŭ 'bŭ gé 'dāá rī pi u'daá.

7 Múngú ku ĩbīgó rī ẹ'dí 'dīi ívé 'bá rī pi be, ā ndē rí kōpivé ũkpō. Sēkí ĩri ní ũkpō 'bá rī pi ē drī órúzá, āngū rī pi agásī, sŭrŭ rī pi gé sī, tī āndiāndí rī pi vū sī céré.

8 'Bá céré adri'bá vū drīgé nōgó rī pi ímú rī ĩbīgó rī ĩnjīi áyu, 'bá 'dī'bée ĩ ní 'bŭ pi gbizú vū be rī gé 'dālé, sīkí kōpi ā rú Kābīlō Mvā ĩ ní 'dīi drāá rī vé búkū ídri vé rī agá kuyé.

9 'Bá bī be rī, ā yī 'í ní tā 'dīri.

10 Dō ngá rī 'yīngará,
ā 'yīkí mi,
dō 'dīngará,
ā 'dīkí mi.

Īmi 'bá Múngú vé rī pi, lē ĩmi úmbékí ẹsī ĩzāngā rī ā nyangará gá, lē ĩmi adrikí ũkpō ũkpō ĩmivé ẹ'yīngará agá.

Ībīgó ĩfūúpi nyōókú agalésī rī

11 Má ní kpá gōzú ĩbīgó āzi ndrezú, ĩri rī ĩfū nyōókú agalésīla. ĩri ú'yú be ĩrī sŭ kābīlō mvá vé rī tīni, 'bo ú'dúkó ni sŭ ngá ātra vé rī tīni.

12 Ībīgó ú'yú be ĩrī 'dīri 'du ĩbīgó drīdrī ú'yú be mužrī 'dāri vé ũkpō ẹzī ngazú. Ībīgó ú'yú be ĩrī 'dīri lē 'bá vū drīgé rī pi céré ē ĩnjīkí ĩbīgó drīdrī āzó be jaápi gí 'dāri sŭ ĩ ní Múngú rī ĩnjīi rī tīni.

13 Ībīgó ú'yú be ĩrī 'dīri 'o tā āyāzú āyāyā ambugu ambugu ni pi rá, sē ācí dīi 'bŭ gé 'dāásī ímú vū drīgé nōó, 'bá rī pi ndrekí rá.

14 Ībīgó ú'yú be ĩrī 'dīri 'o tā āyāzú āyāyā ambugu ambugu ni pi ĩbīgó drīdrī rī ā vŭrā gá, 'bá vū drīgé nōgó rī pi ē mī ũ'bāzú āní. Lē kōpi ā údékí ĩndrīlīkí ĩbīgó drīdrī āzó be adriipi

† 12:14 12:14 ĩnī: ĩnī 'dīri ngá ātra ũkú rī droópi rī, ĩri ādróko. 'Í lā I'dangará 12:9.

ídri rú 'dāri vé rī, kōpi ā rikí ñnjī sū Múngú tīni.

¹⁵ Sēkí ñri ní ũkpō, ā vu rí ẽvīvī ñdrīlīkī ñbīgō drīdrī rī vé ñ ní údé 'dāri agá, ā adri rí ídri rú, ā átá rí átátā. 'Bá gā 'bá ñdrīlīkī rī ñnjīgá sī rī pi, ā ú'díkí rí kōpi ũdrāá céré 'dīsī rá.

¹⁶ ñbīgō ú'yú be ñrī 'dāri mī 'bá rī pi ũkpō sī, sē ũ'bākí bīlēmī 'bá rī pi ẽ drī ẽndēpī gé sī, dōku kōpi ẽ ẽndrēṭī gé sī. 'Bá ñ ní bīlēmī ũ'bāzú rī pi, 'bá ẽzī be mādāṅá rī pi, 'bá ẽzī be ambugu rī pi, 'bá ā'bú be rī pi, 'bá ngá ākó rī pi, 'bá adri 'bá túgērī rú ku rī pi, āzini 'bá túgērī rú rī pi.

¹⁷ Ũ'bākí bīlēmī 'dīri kōpi ẽndrēṭī gé sī, ā'diātāsīyā 'bá rī dō bīlēmī ñbīgō drīdrī 'dīri vé rī ākó, ụzī ngá ku, dōku je ngá ku. Bīlēmī 'dīri i'da ñbīgō rī vé rú, dōku ñrivé kālāfe.

¹⁸ Tā 'dīri lē 'bá úmī be ni, ñri ícō nī amá rá. 'Bá úmī be rī ā 'bī drī kālāfe mūdūrūlū ázīyá pūkú ázīyá drī ni ázīyá (666) 'dīri ndāá ñsú ká, kālāfe 'dīri ñri rú ñbīgō drīdrī 'dāri vé rī.

14

Kābīlō Mvā rī pi ívé 'bá élifū mūdūrūlū ālu pūkú sū drī ni sū rī pi be (144,000)

¹ Kúru má ní Kābīlō Mvā rī ndrezú tu pá kuú írā Sīónā* drīgé 'dāá, 'bá élifū mūdūrūlū ālu pūkú sū drī ni sū tukí pá kuú ñri ā gārā gá, 'bá 'dī'bée ñ ní ñrivé rú, āzini Ẹtēpī vé rú sī kōpi ẽndrēṭī gé rī pi.

² Má ní ú'dúkó yizú íbī íkú 'bū gé 'dāásī, ú'dúkó rī lí sū kúlé ní rīí lí rī tīni, dōku ũvi ní rīí lí rī tīni. Ú'dúkó má ní yī rī lí sū ñ ní rīí kū'dí coó lí rī tīni.

* **14:1 14:1** Sīónā: Sīónā rī ñ kpá zī Yērūsālēmā. † **14:8 14:8** Bābēlōnā: Lókí Núwā vé rī ā vūdrī gé, 'bá rī pi sīkí lágárāka Bābēlā gá, vūdrī ni gé, 'bá rī pi gōkí vūrā rī zī Bābēlōnā. Ílī kárakarā ā vūdrī gé, 'bāgú Nēbākānézā jī 'bá Ísērélē vé rī pi ā ụrụkọ muṅú āngū Bābēlōnā vé rī gé, iza Yērūsālēmā rī ílī mūdūrūlū tōwú pūkú ẽzīrī (570) gé, ñsú ākūdē tīkí drī Yēsū rī kuyé. 'Í lā Í'dóngará 11; 2 'Bāgú 24-25; Dānyélē 1:1-7. ‡ **14:8 14:8** Sē 'bá āngū rī pi agásī rī pi céré mvukí vinyō ũkú ọwú rú rī vé rī ñmērēzú ānī: Tā 'dīri vé ífífí, 'bá Bābēlōnā vé rī pi rikí 'bá āngū rī pi agásī rī pi úbé ñnjīkānyā ñnjī ni pi 'oó sū ñ ní 'oó rī tīni.

³ Kōpi rikí úngó ú'dí ni ngoó lúpá mālūngā vé rī ẽndrēṭī gé 'dāá, āzini kōpi rikí ngoó ngá sū ídri rú rī pi ẽndrēṭī gé, āzini 'bá ambugu rī pi ẽndrēṭī gé. 'Bá āzi ícō úngó 'dāri ũñjī ngoó ku, 'yéná 'bá élifū mūdūrūlū ālu pūkú sū drī ni sū (144,000) ñ ní paá ñnjīkānyā agásī vū drīgé nōosī rī pi ícō úngó rī ngo nī.

⁴ 'Bá 'dī'bée 'bá ñ ní paá ñnjīkānyā agásī gí, ọwū 'bā'bá ũkú sī ku, ñ a'bī'bá kú ule, rī 'bá Kābīlō Mvā rī ā vūdrī ũbī'bá muzú rī pi. 'Bá 'dī'bée ímú adri Múngú vé ni, āzini Kābīlō Mvā rī vé ni, kōpi adri sū ānyāngā ẽ drī ñ ní í'dú sēé Múngú ní rī tīni.

⁵ Kōpi ñnjō ākó, 'bá āzi ícō tā ñnjī 'yoó kōpi rú 'bá gá ku.

Mālāyíkā na rī pi vé tā

⁶ Má ní gōzú mālāyíkā āzi ndrezú, ñri rī nga muzú ụrụ 'bū gé 'dāásī, ñri rī ú'dúkó múké adriipi ũdū ākó rī ũlū muzú 'bá vū drīgé rī pi ní, 'bá āngū āndiāndí rī pi agásī rī pi ní, sūrú āndiāndí rī pi ní, 'bá átá'bée tī āndiāndí sī rī pi ní.

⁷ ñri ní átázú ú'dúkó be ụrụ 'dāá kīnī. "Ími ñnjīkí Múngú rī, āzini ñmi íngúkí ñrivé āmbūgū, ā'diātāsīyā sā ñri ní tā lizú rī ícō gí. Ími ñnjīkí Múngú 'bū pi gbiipi vū be, yī tafu rī be, āzini kídí rī be rī."

⁸ Vūdrī ni gé, mālāyíkā ñrī ni ní ímúzú drīdrī 'dāri ā úgóró gá, ñri ní áyúzá kīnī, "Kūrú āmbúgú Bābēlōnā† adriipi sū ũkú ọwú rú rī tīni rī í'dé gí, Múngú ẽ ẹsī ve ānī rá, ā'diātāsīyā sē 'bá āngū rī pi agásī rī pi céré mvukí vinyō ũkú ọwú rú rī vé rī ñmērēzú ānī."‡

⁹ Vūdrī ni gé, mālāyíkā na ni ní ímúzú 'dāri ā úgóró gá, ñri ní átázú ú'dúkó be ụrụ 'dāá kīnī, "Bá rī ñnjī dō ñbīgō drīdrī 'dāri, āzini ñnjī dō

índrílíkí ĩ ní údé sũ ĩbĩgò drĩdrĩ 'dãri tĩni rĩ, ãzini ã'yĩ dõ ĩrivé bĩlẹmĩ 'bãã 'í ẹndrẹti gé dõku 'í drĩgé,

¹⁰ ĩri sē Múngú vé jĩkó agaápi rá rĩ ímú 'í dé drĩ ni gé. ĩ ímú ĩri zã ve ãci ciípi kú nyãlũ rĩ sĩ mǎlǎyíkã uletere rĩ ẹndrẹti gé, ãzini Kãbĩlõ Mvã rĩ ẹndrẹti gé.

¹¹ Āci kòpi ní rizú vezú rĩ vé ãcígã ri nga mužú ụdũ ãkó. 'Bá ĩbĩgò rĩ ĩnjĩ'bá, ãzini ĩrivé índrílíkí ĩnjĩ'bá, dõku bĩlẹmĩ ĩbĩgò rĩ vé rú 'í daápi rĩ ã'yĩ'bá rá rĩ pi, kòpi ĩzãngã nya mužú ụtúná pi ĩníná be."

¹² Tã 'dĩri sĩ, lē 'bá Múngú vé rĩ pi ã úmbékí ẹsĩ ĩzãngã rĩ ã nyangará gá, kòpi ã 'dúkí tǎimbĩ Múngú vé rĩ ngaá, ãzini kòpi ã 'bãkí ẹsĩ Yẹsũ drĩgé.

¹³ Kúru má ní ụ'dúkó yizú íbĩ íkú 'bũ gé 'dãásĩ kĩnĩ, "Í sĩ tã 'dĩri vũgá. Tãkĩri ri adri 'bá ụdrã'bá Úpĩ ri ẹ'yĩ'bée gĩ rĩ pi ní 'í dózú ãndrũ mužú drĩdrĩ."

Índrĩ Uletere rĩ ní ã'yĩzú kĩnĩ, "Kòpi ímú uvu ĩvé ẹzĩ ĩ ní ngaá rĩ ã vudrĩ gé rá, ĩ 'bá ãlu ãlu ụfē ẹzĩ ĩri ní ngaá rĩ vú sĩ."

Í 'bá rĩ pi úmú ĩ tã lĩ kòpi drĩgé

¹⁴ Má ní ĩrĩbĩtĩ imvesírĩlĩlĩ ni ndrezú má ẹndrẹti gé 'dãá, 'bá ãzi úri kuú ĩrĩbĩtĩ rĩ drĩgé sũ 'Bá MvãŠ tĩni, su kũlã dábũ rú ni kú 'í drĩgé, rú méngělēsĩ kú 'í drĩgé.

¹⁵ Kúru mǎlǎyíkã ãzi ní ĩfũzú Jó Múngú vé rĩ agá 'dãásĩ, ĩri ní 'bá úrĩpi kú ĩrĩbĩtĩ drĩgé rĩ zizú ụ'dúkó be uru 'dãá kĩnĩ, "Mí 'í dũ mívé méngělēsĩ mí drĩgé 'dĩri ãnyãngã rĩ lizú ãní, ã'diãtãsiyã lókĩ ãnyãngã ĩkũnãzú nyõõkú drĩgé nõgõ rĩ ícã gĩ."

Š 14:14 14:14 *Bá Mvã: Yẹsũ zĩ 'i 'Bá Mvã lüzú kĩnĩ, 'i Kúrĩsitõ 'i, 'i mǎlũngã rĩ rú mužú nyonyo. 'Í lã Dãnyělē 7:13-14.* * 14:18 14:18 *Peṭi vinyõ vé rĩ: Yãhũdĩ rĩ pi 'dúkĩ peṭi vinyõ vé rĩ ã tã 'bãã tã ãmbúgú rú, kòpi ri ũ'a ni zo vinyõ sũ rú. Múngú ĩpē 'bá ĩsērēlē vé rĩ pi adrii 'bá ívé ni, kòpi ã adriki rĩ sũ peṭi vinyõ vé Múngú ní saá 'aápi ũ'a be rĩ tĩni. Nãpĩ peṭi vinyõ vé 'dĩri, sē 'bá tǎimbĩ ímbá'bá rĩ pi atala atala rĩ pi drĩgé rĩ pi be nĩkĩ ámã rá 'yozú kĩnĩ Yẹsũ ri ĩvé tã átã. 'Í lã Sãwũmã 80:8-16; ĩsãyã 5:1-7; Yērēmíyã 2:21; Mãtãyo 21:33-46; Mãrãkõ 12:1-12; Lúkã 20:9-19.* † 14:20 14:20

Máyĩlĩ: 'Bá ri ícõ ẹcĩ tu ca máyĩlĩ na sã ãlu agã.

¹⁶ Kúru 'bá úrĩpi kú ĩrĩbĩtĩ drĩgé 'dãri ní ívé méngělēsĩ 'í dũzú ãnyãngã rĩ lizú ãní nyõõkú drĩgé nõgõ.

¹⁷ Mǎlǎyíkã ãzi ní kpã ĩfũzú Jó Múngú vé rĩ agá 'bũ gé 'dãásĩ, ĩri kpã méngělēsĩ ciípi cici ni be.

¹⁸ Mǎlǎyíkã ãzi ũkpõ be ãngũ zãápi ãci sĩ ni ní ímúzú vũrã rõbõñõ zãzú rĩ gé 'dãásĩ, ĩri ní trezú gbĩrĩlĩ mǎlǎyíkã méngělēsĩ be drĩgé 'dãri drĩgé kĩnĩ, "Mí 'í dũ mívé méngělēsĩ, mí ullivan vinyõ rĩ vé ũ'a vũ drĩgé nõgõ rĩ pi ãní, * ã'diãtãsiyã vinyõ rĩ pi vé ũ'a ka gĩ, ĩ tã lĩ kòpi drĩgé."

¹⁹ Mǎlǎyíkã rĩ 'í dũ ívé méngělēsĩ, ullivan ũ'a vinyõ vé rĩ pi céré, 'dũ kòpi jĩjĩ mužú dãã 'bũ Múngú vé jĩkó be rĩ agá.

²⁰ 'Bũ rĩ kũrũ rĩ gé ãmvélēsĩla. Kúru ĩ ní ũ'a vinyõ vé rĩ pi utuzú inyízú pá sĩ 'bũ rĩ agá 'dãá, ãrí ní ẹbĩzú ĩfũzú ũ'a vinyõ vé rĩ agásĩ. Árí rĩ dĩ mužú sũ yĩ ãmbúgú dĩpi dĩdĩ rĩ tĩni, kũ mĩtã ĩrĩ vũgá 'dãá, dĩ caá máyĩlĩ† mũdũrũlũ ãlu pũkũ ãrõ (180).

15

Mǎlǎyíkã ẹzĩrĩ ĩwõnyõkĩ ãngũ

¹ Tã 'dĩri ã vudrĩ gé, má kã ãngũ ndreé 'bũ gé 'dãá, á ndre ngã ãyãzú ãyãyã ni. Á ndre mǎlǎyíkã ẹzĩrĩ kòpi ri wõnyõkĩ ụdũ ẹzĩrĩ ũnjĩ ũnjĩ ni pi ĩjĩ ímúzú. Wõnyõkĩ 'dĩ'bée nga dõ 'í deḡ gĩ, Múngú ẹ ẹsĩ gõ veé dĩjĩ ku.

² Á ndre ngã ãzi ógũ sũ mũndũrã tĩni, ĩri dĩ ãci rú, 'bá uruko tukĩ pá kuú gãrã ni gé. 'Bá pá tu'bã 'dĩ'bée, kòpi 'bá ĩbĩgò drĩdrĩ rĩ gã'bã ĩnjĩgã sĩ, ĩrivé índrílíkí ĩ ní údé rĩ gã'bã ĩnjĩgã sĩ, ãzini kãlãfe ĩ ní sĩ bĩlẹmĩ

rú rĩ ã'yĩ'ba kuyé rĩ pi. Kòpi rùkí kũ'dí Múngú ní sêé rĩ kú ĩ drĩgé sĩ.

3 Kòpi rikí Mósê* adriípi átí'ba Múngú vé rĩ vé úngó ngoó, āzini Kābīlō Mvā rĩ vé úngó ngoó.

“Úpí Múngú Ūkpō 'Dípa,
 'í 'o tā ambugu ambugu ni pi,
 āzini tā āyāzú āyāyā ni pi.
 'Bāgú adriípi āngū rĩ pi drĩgé rĩ,
 tā mí ní 'oó rĩ, ĩri pĩrĩ, āzini ĩri
 tā áda!”

4 Úpí, 'bā ri mi ĩnjĩ, āzini 'bā ri mĩ rú íngú.

Mi uletere ó'dúkùlégúsĩ.
 'Bā āngū rĩ pi agá rĩ pi céré ímú mi
 ĩnjĩ,
 ā'diātāsīyā tā pĩrĩ mívé rĩ i'da 'i
 kú āmvé.”

5 Tā 'dĩri ā vùdrĩ gé, á ndre gākū ĩ ní tām̄bĩ Múngú vé rĩ 'bāzú 'a ni gé rĩ 'bũ gé 'dāá, gākū 'dĩri Jó Múngú vé rĩ, tĩ ni zĩ 'i kú mgbo.

6 Mālāyíkā ézĩrĩ ĩfũkí Jó Múngú vé 'dĩri agásĩ wõnyókĩ be ézĩrĩ. Kòpi úsúkĩ ĩ bõngó imve uletere ni pi sĩ, kòpi ũ'yĩkĩ gō dábũ rú ni pi ĩ cĩcĩ gé.

7 Ngá sũ ídri rú 'dĩ'bée āsāmvú gé, ālu ni í'dú ĩgāñá ézĩrĩ dábũ rú ni pi awaá mālāyíkā ézĩrĩ 'dĩ'bée drĩgé sĩ, Múngú adriípi 'dāni'dāni rĩ dā ívé jĩkó ĩgāñá ézĩrĩ 'dĩ'bée agásĩ.

8 Jó Múngú vé rĩ ā 'a ózũ céré kú ācīgā rú, Múngú vé dīngará, āzini ũkpō ĩrivé rĩ ní 'i 'i'dazú, 'bā āzi ícō fĩ ānĩ Jó Múngú vé rĩ agá 'dāá ku, cĩmgbā mālāyíkā ézĩrĩ 'dĩ'bée ũdākĩ dō Múngú vé jĩkó ĩgāñá ézĩrĩ 'dĩ'bée agásĩ rĩ deǵé gĩ ká.

16

Múngú vé jĩkó

1 Á yĩ ú'dúkó íbĩ íkú Jó Múngú vé rĩ agá 'dāásĩ, ú'dúkó rĩ 'u uru 'dāá, ĩri ri átá mālāyíkā ézĩrĩ rĩ pi ní kĩnĩ, “Īmi múkĩ, ĩmi ũdākĩ Múngú vé jĩkó

tĩpi kú ĩgāñá ézĩrĩ 'dĩ'bée agá 'dĩri vũ drĩgé 'dāá.”

2 Kuru mālāyíkā drĩdrĩ rĩ ní ívé ĩgāñá í'dúzú, ĩri ní Múngú vé jĩkó tĩpi kú ĩgāñá agá 'dĩri ídāzú vũ drĩgé nōó, āzó ní í'dózú 'bā ĩbĩgō vé bĩlēmĩ be kú ĩ rú'ba gá, ri'ba ĩri ĩnjĩ'ba rĩ pi ā rú'ba nyazú, ásóngará ni aga rá.

3 Mālāyíkā ĩrĩ rĩ ní ívé ĩgāñá í'dúzú, ĩri ní Múngú vé jĩkó tĩpi kú ĩgāñá agá 'dĩri ídāzú yĩ tafu rĩ agá nōó, yĩ rĩ ē mĩ újā 'i kaá kuú ārĩ rú sũ 'bā drāápi gĩ rĩ vé ārĩ ní raá rú'ba ni gé sĩ rĩ tĩnĩ. Ngá ārēvú céré ídri be écĩ'ba yĩ agásĩ rĩ pi ũdrākĩ rá.

4 Mālāyíkā na rĩ ní ívé ĩgāñá í'dúzú, ĩri ní Múngú vé jĩkó tĩpi kú ĩgāñá agá 'dĩri ídāzú yĩ ambugu dī'ba dīdī rĩ pi drĩgé, āzini kídĩ rĩ pi drĩgé nōó, yĩ rĩ pi ē mĩ újākĩ ĩ céré kuú ārĩ rú.

5 Á yĩ mālāyíkā ĩ ní 'bāá āmbúgú yĩ rĩ pi drĩgé rĩ ní 'yozú kĩnĩ,
 “Tā mí ní lĩ 'dĩri ĩri pĩrĩ,
 mi ótú anigé, mi āndrũ anigé,
 mi 'Bā Uletere ni,
 ā'diātāsīyā 'i lĩ tā rĩ gĩ.

6 'Bā ũnjĩ vũ drĩgé rĩ pi ú'díkĩ 'bā Múngú vé uletere rĩ pi nēbĩ rĩ pi be,
 tā kòpi ní 'oó 'dĩri sĩ,
 mí ní kòpi ní ārĩ sēzú mvuzú ānĩ.”

7 Kuru má ní ú'dúkó yizú íbĩ íkú vūrā rōbōñō zāzú rĩ gé 'dāásĩ kĩnĩ,
 “Úpí Múngú Ūkpō 'Dípa,
 tā mí ní lĩ rĩ, ĩri pĩrĩ, āzini ĩri tā
 áda.”

8 Mālāyíkā sũ rĩ ní ívé ĩgāñá í'dúzú, ĩri ní Múngú vé jĩkó tĩpi kú ĩgāñá agá 'dĩri dāzú ũtú mĩ gé 'dāá, sē ũtú rĩ ní ũkpō kozú gbĩrĩlĩlĩ kòpi ā rú'ba zāzú.

9 Ūtú rĩ zā kòpi ā rú'ba mārĩmārĩ, kòpi trikĩ Múngú wõnyókĩ ĩpēepi rĩ vé rú ānĩ rá. Kòpi gākĩ ésí újágá sĩ, āzini kòpi gākĩ Múngú rĩ íngúgá sĩ.

* 15:3 15:3 *Úngó Mósē vé rĩ*: Múngú ká yĩ tafu ika rĩ sēé āngaráwá Ējēpētō vé rĩ pi ĩmũlũú, Mósē ngo úngó Múngú ri íngúzú, ā'diātāsīyā Múngú ní ĩ paá āngaráwá rĩ pi drĩgé sĩ rĩ sĩ. 'Í lā Wũngará 14-15. 15:3 15:3 Sāwũmā 111:2 15:3 15:3 Sāwũmā 145:17 15:4 15:4 Yērēmíyā 10:7 15:4 15:4 Sāwũmā 86:9-10 15:4 15:4 Dētōrōnōmē 32:4

10 Mālāyíkā tōwú rī ní ívé ìgāṅá í'dúzá, ìri ní Múngú vé jìkó tìpì kú ìgāṅá agá 'dìri ìdāzú lúpá ìbìgò drìdrì rī vé rī drìgé nōó, ìṅṅá òzū ìrivé mālūngā céré, 'bá nyòókú drìgé rī pi rikí ì ádra nyaá àní ìzāngā ìzāngā rú,

11 kòpì trikí Múngú adriipi 'bù gé rī àní rá, à'diātāsīyā āzò ì rú' 'bá gá rī pi ní rií ásó ambamba rī sī, 'bo kòpì gākí ésì újágá sī, kòpì kúkì ùnjikānyā ì ní 'oó rī kuyé.

12 Mālāyíkā ázīyá rī ní ívé ìgāṅá í'dúzá, ìri ní Múngú vé jìkó tìpì kú ìgāṅá agá 'dìri ìdāzú yī ãmbúgú dīpì dīdì Yūfērētā agá nōó, yī rī nju àní céré, 'bāgú íngá' 'bée ùtù ní ìfūngárá gálésì rī pi ã zokí rí mụzú ìvé àngáráwá rī pi be wòókò ùtù ní 'dezú rī gé 'dālé.

13 Kúru má ní ìndrì ùnjì ndrezú na, kòpì ìndrèkí sù údrúkùdrù tìṅì. Kòpì rikí ìfūú ngá àtra 'dìri tì gé sī, ìbìgò drìdrì rī tì gé sī, àzini nẹbì ùnjò rú rī tì gé sī.

14 Kòpì ìndrì ùnjì rì' 'bá tã àyāzú àyāyā ni 'o' 'bá ni pi, kòpì 'de mụ 'bāgú vū drìgé rī pi vúgá, kòpì 'bāgú rī pi tra è' dī 'dì ú' 'dù ãmbúgú Múngú Ūkpò 'Dípa vé rī gé.

15 Yésù kīnī, “Ìmi adrikí ùrè, ma ímù ícá dū sù ùgú' 'bá tìṅì. Àyìkò ri adri 'bá adriipi mì be mgbo, bōngó suúpi 'ì rú' 'bá òzùzú cí, 'ì adri rí rú' 'bá be ule ku, àzini 'ì drì ã nja rí ku rī ní.”

16 Kúru ìndrì ùnjì rī pi ní 'bāgú rī pi trazú vūrā àlu gé, vūrā ì ní zì Òbèrè tì sī Àrāmāgédōnī rī gé.

17 Kúru mālāyíkā ézìrì rī ní ívé ìgāṅá í'dúzá, ìri ní Múngú vé jìkó tìpì kú ìgāṅá agá 'dìri dāzú ùlì agá 'dāá. Ù'dúkò ní íkúzá Jó Múngú vé rī agá 'dāásì kpòrò be kīnī, “Tã rī 'ì ngáapi 'dī.”

18 Àngū rī ní gazú má'dámá'dá, àngū ní lizú mgbìrì, ùvi ní ùfìzú tãárì, tãárì, àzini dīngídīngí ní àngū

rī ayazú ùnjì ùnjì. Í'dózú ì ní 'bá gbizú rī gé 'dāá, dīngídīngí aya drì àngū sù 'dìri tìṅì kuyé.

19 Dīngídīngí rī kã àngū rī ayaá ùkpò sī, kūrú Bābēlónā vé ùnjikānyā ní gaá 'a ni gé tré tré 'dìri ùndī 'i caá na, Múngú ígá kūrú Bābēlónā vé àmbúgú 'dìri ã tã, í'dù ívé kópò jìkó be agá rī sèè mvuú ìri ní.

20 Àngū ì úlì' 'bá kú ngu yī agá rī pi áfikí céré rá, àzini írã rī pi gòkí adrii 'dāáyo.

21 Fí ambugu ambugu ni pi ímúkí 'bù gé 'dāásì u'deé 'bá rī pi drìgé, ènjīngárá ni kílò púkú tōwú. 'Bá rī pi trikí Múngú ri àní rá, à'diātāsīyā fí ri 'de ùnjì ùnjì.

17

Ùnjikānyā kūrú Bābēlónā vé rī agá rī

1 Mālāyíkā ézìrì ìgāṅá be drìgé sī 'dì' 'bée vé àlu ni ní ímúzá 'yozú má ní kīnī, “Mí ímù, mà i'da rí mí ní tã ì ní lèè lị ùkú òwú* rú úrìpi kú yī kárakarà rī pi drìgé rī.

2 'Bāgú vū drìgé rī pi 'bākí òwú ùkú òwú rú 'dìri sī, 'bá la' 'bée ùkú 'dìri sī rī pi ìmèrèkí ùnjikānyā rī sī sù ì ní ìmèrèé vīnyò sī rī tìṅì.”

3 Mālāyíkā rī 'dù ma ùkpò Ìndrì Uleterè rī vé rī sī mụzú àngū à'wí cínýáfã rú rī gé 'dāá, má ní ùkú rī ndrezú úrì kuú ìbìgò ika† ni drìgé, ìbìgò rī drì be ézìrì, ú'yú be mụdrì, síkí rú ì ní Múngú ri idezú rī kú rú' 'bá ni gé sī kūrú.

4 Ùkú rī su bōngó ndròlùndròlù rú ni, àzini bōngó ika ni. Ù'yì mǎyākā dábù rú ógú' 'bá līlì ni pi 'í bí gé, ù'yì írã ógú' 'bá ógúògú ni pi 'í umbe gá, ù'yì ngá dīpì līlì ì ní zì pālì rī pi 'í drìgé, rú kópò dábù rú ùnjikānyā be agá tré ni kú 'í drìgé. Ùnjikānyā 'dìri ìrivé òwú 'bázú agáapi rá rī.

5 Síkí rú ì ní ífífì ni nī kuyé ni èndrètì ni gé:

* 17:1 17:1 Ùkú òwú rú rī: Kūrú Bābēlónā vé rī, ì zì ùkú òwú rú rī. † 17:3 17:3 Ìbìgò ika: Ìbìgò ika drì be ézìrì, ú'yú be mụdrì 'dìri ìbì ìfūú yī tafu rī agásì. 'Í lã I'dangará 13:1.

MA KURU ĀMBÚGÚ BĀBĒLÓNĀ VÉ
RĪ,
MA ẸNDRẸPI 'BÁ ỌWỤ RÚ RĪ PI VÉ
RĪ,
ĀZINI MA ẸNDRẸPI ÛNJĪKĀNYĀ
BĒ
AGAÁPI VŪ DRĪGÉ NŌGÓ CÉRÉ RĪ.

⁶ Á ndre ũkú rī mvu ārí 'bá Yēsū vé
tā ũlū'bá ī ní ú'dí ũdrāá rī pi vé rī
īmērēzú.

Má kã ĩri ndreé, sē má ní
āyāngará.

⁷ Mālāyíkā rī ní 'yozú má ní kīnī,
“Ngá mí ní āyāzú rī ā'di? Ma mí ní
tā ũkú rī vé ī ní nī kuyé, āzini ĩbīgó
drī be ézīrī ú'yú be mụdrī rīpi ĩri
'duṣi 'dāri vé rī ũlū rá.

⁸ Ọtú ĩbīgó rī anigé, 'bo nóni ĩri
'dāáyo. ĩri ímú ĩfū 'bú kụpi ụdū
ākó rī agá 'dāásī, ī ímú ĩri 'dī drā
rá. 'Bá vū drīgé nōgó ī ní kōpi ā rú
sī búkū ídri vé rī agá kuyé í'dózú ī
ní vū rī gbingará gá 'dāá rī pi, kōpi
kádō ĩbīgó drāápi gí rī ndreé ĩfū gí,
kōpi ímú āyā ānī ambamba.

⁹ “Bá adriipi tā nīngará be rī, ĩri
tā 'dīri vé ífíí nī áamá nī. ĩbīgó vé
drī ézīrī 'dī'bée vé ífíí, ĩri ánga ézīrī
ũkú rī ní úrí drī ni gé rī, drī ézīrī
'dī'bée i'da 'bāgú ézīrī rī pi.

¹⁰ 'Bāgú tọwụ rī pi ũdrākí gí, ālu
ni rú drī mālūngā rī nī, āzi rī ímú drī
kuyé, 'bo kádō ímú, ĩri ímú mālūngā
rī rú lókí be mādāṅá.

¹¹ ĩbīgó ọtú adriipi ídri rú, drāápi
gí, gōopi ĩfūupi ídri rú 'dīri, ĩri 'bāgú
ārō ni, ĩri ézīrī 'dā'bée vé ọgúpí, ī
ímú ĩri 'dī drā rá.

¹² “Ú'yú mụdrī 'dī'bée, ĩri 'bāgú
mụdrī rī pi, kōpi í'dókí drī mālūngā
rụy kuyé, ī ímú kōpi ní ũkpō sē
adrizú 'bāgú rú mālūngā rú ĩbīgó be
trú lókí be mādāṅá.

¹³ 'Bāgú mụdrī 'dī'bée vé tā rī
ūsū rī, ĩri céré ālu rī, kōpi ímú
ũkpō mālūngā ruzú rī ezi ĩbīgó ní.

¹⁴ 'Bāgú rī pi ímú ẹ'dí 'dī Kābīlō
Mvā rī be, 'bo Kābīlō Mvā rī kōpi
ndē rá, ā'diātāsīyā ĩri Úpí úpí rī pi

drīgé, ĩri kpá 'Bāgú 'bāgú rī pi drīgé.
ĩri adri 'bá 'í ní zī, 'í ní ũpēé, ẹsī
'bā'bée 'í drīgé rī pi be trú.”

¹⁵ Kuru mālāyíkā rī ní 'yozú má ní
kīnī, “Yī mí ní ndreé ũkú ọwụ rú
ũnjīkānyā be rī ní úrí drī ni gé 'dīri,
i'da 'bá bītríkā āngū drīgé sī céré rī
pi, súrú rī pi, āzini tī āndíāndí rī pi.

¹⁶ ĩbīgó āzi mí ní ndreé, āzini ú'yú
mụdrī mí ní ndreé 'dī'bée, kōpi ímú
ũkú ọwụ rú ũnjīkānyā be 'dīri ngū
ũnjí. Kōpi ĩri ũtrū ku rú 'bá be ule,
kōpi ímú ĩri nya zāá rú, kōpi ĩmbītā
nī zā ve ācī sī.

¹⁷ Mungú 'bā tā 'dīri kōpi ē ẹsī agá,
tā 'í ní lēé rī ā nga rí 'i ānī bēsīnī,
kōpi ē ezikí rí ívé ũkpō mālūngā
ruzú rī ĩbīgó rī ní, tā Mungú ní átá
rī ā 'du rí 'i ngaá ānī.

¹⁸ ũkú ọwụ rú mí ní ndreé
indrīlīkí agá 'dīri, ĩri kūrú āmbúgú
Bābēlónā vé 'bāgú vū drīgé rī pi
rụpi céré nī rī 'i.”

18

Bābēlónā vé izangará

¹ Tā má ní ndreé 'dīri ā vūdrī
gé, á gō mālāyíkā āzi ndreé, ĩri rī
ífū ímúzú 'bū gé 'dāásī. Mālāyíkā
'dīri ĩpēkí ĩri ímúzú ũkpō be, ĩrivé
dīngará ĩmgbērē vū rī ē drī indre
kuú uletere.

² Mālāyíkā rī ní trezú ú'dúkó be
urú 'dāá kīnī,

“Kūrú āmbúgú Bābēlónā vé rī iza 'i
gí káyā!

Kūrú rī újā nóni 'i ícá vūrā indrí ũnjí
rī pi ní rizú adrízú nī,
āríṅá ī ní gāá sī rī pi ní adrízú nī,
āzini ā'wá ũnjí rī pi ní adrízú
nī.

³ 'Bá āngū rī pi agá rī pi ārēvú céré
mvukí

vinyọ ũkú ọwụ rú* rī vé rī
īmērēzú ānī.

'Bāgú vū drīgé rī pi céré lakí ĩri sī
rá,

āzini 'bá ngá ụzi 'bá vū drīgé rī pi
ícákí

* **18:3 18:3** ũkú ọwụ rú rī: Cápītā 'dīri agá, kūrú Bābēlónā vé rī ī zī ũkú ọwụ rú ni, 'bá rī pi ní
ũnjīkānyā 'oó rī sī. 'Í lā I'dangará 14:8.

3 ǎ'bú be ambamba ìrivé tā ũnjí rī sī.
 4 Má ní kpá ụ'dụkọ ǎzi yìzú íngázú 'bũ gélésìla kīnī,
 "Ìmi 'bá ma ẹ'yī' 'bá gí rī pi, ìmi ìfũkí Bābēlónā agásì ǎmvé,
 lē ìmi fikí ìrivé ũnjīkānyā 'dī'bée agá ku,
 ẽ ìrīnākí rī ìmi ìrivé ũnjīkānyā sī ku.
 5 Ūkú ọwú rú rī vé ũnjīkānyā úmú 'i gaá ambamba.
 Ūnjīkānyā ìri ní 'oó rī pi vé tā 'de Múngú ẹsì agá 'dǎlé ũnjí.
 6 Mí ìrīnā ìri sū ìri ní tā ũnjí 'oó 'í ọgụpị rú' 'bá gá rī tịni,
 mí ẹnđi ìri ìrīnāá vú ìrī ũnjīkānyā ìri ní 'oó 'dīri sī,
 'í sē ìri ní jīkó Múngú vé ìgānā agá 'dīri mvụvụ vú ìrī.
 7 Ūkú 'dīri ri 'i íngú ǎ'bú ívé 'í ní ịsụ kárákará 'dī'bée sī,
 lē mī ọcũ ìri ìzāngā nyaá ũnjí ũnjí.
 Ìri ri 'i íngú 'í ẹsì agá 'dǎá,
 'Má úrì kuú 'bá ǎmbúgú rú,
 má adri ọwúzì kuyé,
 á ngo ǎá ǎlunāni ku.'
 8 Kúru ụ'dụ ǎlu, 'í ímú ìri ìwọnyọ,
 ìri ímú drā rá, ìri ímú ri ǎá ngo,
 ẹbírì ri ímú ìri fụ ũnjí ũnjí,
 ǎzini ìri ímú ve ǎcí sī mgbílímgbílí.
 Úpí Múngú Ūkpō 'Dípa ri ímú tā lị drī ni gé nī."
 9 'Bāgú vū drīgé nōgó rì' 'bá la' 'bée ũkú rī sī, ǎzini ǎyīkō ịsụ' 'bá ǎ'bú ìrivé rī sī rī pi, kọpi ímú kūrú Bābēlónā vé rī vé zāngará ndre 'i mī sī, kọpi ímú ngo ìri sī mīndre be.
 10 Ìzāngā 'bá Bābēlónā vé rī pi ní ímú ịsụ 'dīri sī, ụrī sī, 'bāgú rī pi ímú pá tu ku rárá rú, kọpi 'yo,
 "Ìzāngā! Ìzāngā ri ímú adri kūrú Bābēlónā vé adripi ǎmbúgú ũkpō be rī ní.
 Sānā ǎlunā agá,
 lịkí tā Bābēlónā drīgé gí."
 11 'Bá ri' 'bá ngá ụzì' 'bá vū drīgé nōgó rī pi ímú ǎá ngo ìzāngā ìzāngā rú kūrú Bābēlónā vé rī ǎ tá sī,

ǎ'diātāsīyā 'bá ǎzi gōopi kọpivé ngá jeepi ni 'dǎáyo.

12 Kọpivé dábū, aya ọgú' 'bá ọgúọgụ rī pi, írā ǎjē be ụrụ rī pi, mǎyākā ọgú' 'bá ọgúọgụ ǎjē be ụrụ rī pi, bōngó ũnyī be rī pi, bōngó ndrōlūndrōlū rī pi, bōngó ọgú' 'bá nyilínyilí rī pi, bōngó ikaka rī pi, pẹtị 'i ní ũsī sū marígó pi tịni ikaka rī pi, ngá ǎrēvú 'i ní údé ìwá sī sī rī pi, párángi ǎjē be rī pi, aya mǎlámǎlá rú rī pi, aya rī pi, írā imve imve ǎjē be rī pi,

13 ngá ẹjì be ngū' 'bá sū tǎngāwúzì tịni rī pi, ǎzini ẹjì be ngū' 'bá sū ìngírīnā tịni rī pi, ngá 'i ní rīi zǎá ngū' 'bá sū ágómvá tịni rī pi, mīrē rī pi, ngá ụrụkọ ngū' 'bá ndrīndrī rī pi, vinyọ rī pi, ũdu rī pi, fúndru mīnīmīni rī pi, ǎnyá rī pi, tị rī pi, kǎbīlō rī pi, hūsánī rī pi, ǎrābīyā 'i ní rīi useése rī pi, tǔgērī rī pi, 'bá 'i ní uruụ ịjì ẹ'dị gélésìla rī pi, kọpivé ngá 'dī'bée, 'bá ǎzi jeepi ni 'dǎáyo.

14 'Bá ri' 'bá ngá ụzì' 'bá rī pi ní 'yozú 'bá Bābēlónā vé rī pi ní kīnī, "Ngá ìmi ní rīi ẹsì 'bǎá drī ni gé 'dī'bée ǎvī nóni ìmi drīgé sī gí, ǎ'bú ìmivé rī pi, ǎzini ngá ũnyī be rī pi ǎvī céré gí, ìmi gōkí ịsụ ǎlunāni ku."

15 'Bá ri' 'bá ngá ụzì' 'bá kūrú Bābēlónā vé rī agá ǎ'bú ịsụ' 'bá ambamba rī pi, ụrī sī, kọpi fū mụ pá tu ku rárá rú, ǎ'diātāsīyā 'i fikí rī ìzāngā rī agá ìndī ku. Kọpi ímú ǎá ngo ìzāngā ìzāngā rú.

16 Kọpi ngo ụ'dụkọ be ụrụ 'dǎá,
 "Ìzāngā! Ìzāngā kūrú ǎmbúgú Bābēlónā vé rī ní!

'Bá kūrú rī agá rī pi úsúkí 'i bōngó ũnyī be ni pi sī, bōngó ndrōlūndrōlū rú ni pi sī, bōngó ikaka ni pi sī,
 kọpi ũ'yīkí mǎyākā dábū rú ọgú' 'bá līlī ni pi 'i bí gé, ũ'yīkí írā ọgú' 'bá ọgúọgụ ni pi 'i umbe gá, ũ'yīkí ngá dīpi līlī 'i ní zị pālī rī pi 'i drīgé.

17 Mívé ǎ'bú kárákará 'dī'bée 'i ímú iza sǎ ǎlu agá."

Ūgalaku kúlúmgbá ẽ drĩ ko'ba rĩ pi ãrěvú céré, 'bá kúlúmgbá újĩ'ba rĩ pi be, ãzini 'bá ẹcĩ'ba kúlúmgbá sĩ ngá ụzĩ'ba rĩ pi be céré, kòpi fũ kũrú Bābēlónā vé rĩ agásĩ ữrĩ sĩ, kòpi mu pá tu rará rú.

18 Kòpi kádō ímú ãcígā kũrú Bābēlónā vé rĩ ní vezú rĩ ndree, kòpi útré ú'dúkó be ụrụ 'dāá, kòpi 'yo, "Kũrú ãzi nyo kũrú ãmbúgú 'dĩri nděepi ni anigé?"

19 Kòpi nyọ́ókú úmvú ì drĩgé, kòpi ngo ìzāngā ìzāngā rú ú'dúkó be ụrụ 'dāá, kòpi 'yo,

"Ìzāngā! Ìzāngā kũrú ãmbúgú Bābēlónā vé rĩ ní!
'Bá ẹcĩ'bee kúlúmgbá sĩ yĩ tafu rĩ agásĩ rĩ pi
ìsúkí ã'bu 'a ni gé ambamba.

Izakí kũrú rĩ sàṅá ãlu agá!"

20 'Bo ìmi mālāyíkā adri'ba 'bũ gé 'dĩ'bee, lē ìmi adrikí ãyĩkō sĩ. Ìmi 'bá Múngú vé adri'ba ule rĩ pi Yēsũ vé 'bá áyúāyũ rĩ pi be, ãzini nẹbĩ rĩ pi be, lē ìmi adrikí ãyĩkō sĩ, ã'diātāsīyā Múngú ìrĩṅā 'bá kũrú Bābēlónā vé rĩ agá rĩ pi tā kòpi ní 'oó ìmi ní ùnjĩ rĩ sĩ.

21 Mālāyíkā ãzi ùkpō be ni í'dú írā ãmbúgú, ìri ní 'bezú yĩ tafu rĩ agá 'dāá. Ìri ní 'yozú kĩnĩ,

"Mi kũrú ãmbúgú Bābēlónā vé rĩ,
Múngú ri ímú mi iza ùkpō sĩ rá,
gōkí mi ìsú ndree dđĩ ku.

22 Ụ'dúkó kũdĩ vé ni, ú'dúkó 'bá úngó ngo'ba ni pi vé ni, ú'dúkó jēlēgú vé ni, ãzini ú'dúkó gũké vé ni
gōkí yĩ mí agá dđĩ ku.

'Bá úmĩ be ẹzĩ ngaápi mí agá ni
gōkí ìsú dđĩ ku.

Írā ngá 'yízú ni vé ú'dúkó
gōkí yĩ mí agá dđĩ ku.

23 Lāmbā vé ãcí gō dđĩ mí agá dđĩ ku.

'Bá ì je'ba ú'dĩ rú rĩ pi
gōkí muú adrií mí agá dđĩ ku.

Mívé 'bá ándúrú ngá je'ba, ãzini ngá ụzĩ'ba rĩ pi
ã rú kụkụ vũ drĩgé nōgó.

Mívé ùjōgũ sĩ, 'í ri 'bá ãngũ rĩ pi
agásĩ rĩ pi

ẽ mi ù'bāá fí ùnjĩkānyā agá.

24 Múngú ìrĩṅā Bābēlónā ri,
ã'diātāsīyā

nẹbĩ rĩ pi, 'bá Múngú vé rĩ pi,
ãzini 'bá Múngú vé ì ní ú'dĩ vũ drĩgé
nōgó rĩ pi,
kòpivé ãrí dā kũrú 'dāri agá."

19

*'Bá 'bũ gé 'dāle rĩ pi íngúkí
Múngú ri*

1 Tā 'dĩ'bee ã vùdrĩ gé, á yì ú'dúkó íbì íkú 'bũ gélésìla sũ 'bá bĩtríká pi vé ni tĩnì. Kòpi rikí átá ú'dúkó be ụrụ 'dāá kĩnĩ,
"Hālélúyā!

Lē 'bā íngúkí Múngú ri, ùkpō 'bá rĩ pi pazú rĩ, ìri vúgá.

2 Múngú vé tā lị rĩ, ìri tā áda ãzini pịrị.

Ìrĩṅā ùkú ọwụ rú rĩ,
ã'diātāsīyā ìri ní 'bá vũ drĩgé rĩ pi ẽ drĩ izaá ívé ọwụ sĩ rĩ sĩ.

Múngú ri tā lị drĩ ni gé,
ìri ní átí'ba Múngú vé rĩ pi ú'dĩ rĩ sĩ,"

3 Kòpi ní ọ'úzá kĩnĩ,
"Hālélúyā!

Ácígā ngaápi kũrú ãmbúgú rĩ agásĩ rĩ,

ìri nga muzú ụrụ 'dāá ùdũ ákó."

4 'Bá ambugu pũkú ìrĩ drĩ ni sụ, ãzini ngá ídri be sụ rĩ pi ní kũmũcí ùtĩzú vūgá Múngú úrìpi ívé lúpá mālūngā vé rĩ drĩgé rĩ ìnjĩzú, kòpi rikí ọ'ú kĩnĩ,
"Āmĩnā, Hālélúyā!"

5 Kúru ú'dúkó ní íkúzá vūrā lúpá Múngú vé rĩ gé 'dāásĩ kĩnĩ,

"Ìmi ìrivé átí'ba ẹzĩ be mādā, ãzini ẹzĩ be ãmbúgú ìri ìnjĩ'ba rĩ pi, lē ìmi íngúkí Úpí Múngú ri íngúngũ!"

6 Kúru má ní gōzú ú'dúkó ãzi yìzú ọ'ú sũ 'bá bĩtríká pi vé ni tĩnì, kùlé ní lĩ rĩ tĩnì, dōku ùvi ní gaá lĩ rĩ tĩnì, kòpi rikí ọ'ú kĩnĩ,
"È íngúkí Múngú ri,

ã'diātāsīyā 'bávé Úpí Múngú
Ūkpō 'Dípa ri āngū ru nī.

7 Lē 'bá únjíkí, āzini 'bá adrikí āyīkō
sī,
āzini 'bá íngúkí Múngú ri,
ã'diātāsīyā sâ Kābīlō Mvā rī ní lēzú
ūkú jezú rī ícá gí,
ūkú ọmúrúgọ* rī útú 'i kú ūrē
gí.

8 Sēkí ūkú ọmúrúgọ rī ní bōngó ule
ūnyī be ni suú."

(Bōngó ule ūnyī be rī vé ífífí, ĩri tā
pīrī 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí rī pi ní 'oó
rī.)

9 Kúru mālāyíkā rī ní 'yozú kīnī,
"Í sī tā 'dīri, āyīkō ri adri 'bá ĩ ní zīj
ímú Kābīlō Mvā rī vé ūmū ūkú jezú
rī ã nyangará gá rī pi ní." Mālāyíkā
rī ní kpá gōzú 'yozú kīnī, "Tā 'dī'bée
tā áda, Múngú átá nī."

10 Má ní kúru kūmūcí ūtīzú vūgá
mālāyíkā rī ĩnjīzú, 'bo ĩri ní 'yozú
má ní kīnī, "Ē ĩnjīkí ma ku! Mí ĩnjī
'yéná Múngú ri áyu! Ma átí' 'bá sū mí
tīnī, āzini 'bá céré Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí
īrivé tā ūlū' 'bá rī pi tīnī. Ūkpō Índrī
Uletere rī vé rī ású dō 'bá rī gí ká, ĩri
íbí Yēsū vé tā ūlū ndō."

'Bá njuúpi hūsánī imve sī rī

11 Á ndre 'bū rī zī 'i tī kú mgbo,
hūsánī imve tu pá kuú 'dālé. 'Bá
njuúpi hūsánī rī sī rī† rú ni "'Bá ẹsī
'bāápi tā drīgé áco ni," āzini "'Bá
riípi tā áda 'oópi ni." ĩri tā lī pīrī,
āzini ĩri 'bá ẹ'dí 'dīpi ni.

12 Mī ni ri dī sū áci tīnī, úsú kūlá
kú 'í drīgé kárakará, sīkí rú rú' 'bá ni
gé, 'bo 'bá āzi nī rú rī vé ífífí kuyé,
'yéná nī íngá nī.

13 Su bōngó akoóko rūkū ĩ ní suú
ārí agá ni, ĩrivé rú Ū'dúkọ Múngú vé
rī 'i.

14 Mālāyíkā 'bū gé ri' 'bá únjú' 'bá
hūsánī sī mužú ẹ'dí gé 'dī'bée 'dekí
ĩri ã vūdrī gé, kọpi úsúkí ĩ bōngó ule
imve imve ni pi sī.

15 Īlī áco cípi cici ni íkpú 'bá
njuúpi hūsánī rī sī rī tī gé sī, ūlī 'bá
āngū rī pi drīgé rī pi u'deé vūgá, "Īri
ímú kọpi ẹ drī ọrú túré aya rú ni sī."
Īri jíkó Múngú Ūkpō 'Dípa vé rī 'i' da
ū'a vīnyọ vé rī pi utuzú ínīyízú 'bú
agá 'dāá.

16 Sīkí rú ĩrivé bōngó akoóko rūkū
rī ã rú' 'bá gá, āzini ū'dú ni gé 'dīni,
"Bāgú adriípi 'bāgú rī pi drīgé rī,
Úpí adriípi úpí rī pi drīgé rī."

17 Á ndre mālāyíkā tu pá kuú
ūtú drīgé, ri áyú ū'dúkọ be uru
'dāá ārīnā unga' 'bá urugégé ūlī agá
rī pi ní kīnī, "Īmi trakí ĩmi ímú
ūmū āmbúgú Múngú ní 'bāá rī ã
nyangará gá.

18 Īmi nyakí 'bāgú rī pi, ūgalaku rī
pi, āngaráwá rī pi, hūsánī rī pi, 'bá
únjú' 'bá hūsánī sī rī pi, 'bá adri'bée
túgērī rú ku, āzini túgērī rú rī pi, 'bá
adri' 'bá ẹzī be mādānā, āzini ẹzī be
ambugu rī pi."

19 Kúru má ní ĩbīgọ drīdrī ĩfūúpi
yī tafu rī agásī rī ndrezú, 'bāgú vū
drīgé rī pi be, ĩvé āngaráwá rī pi be,
kọpi trakí ĩ, kọpi lēkí ẹ'dí 'dīj 'bá
njuúpi hūsánī imve sī rī be, āzini
īrivé āngaráwá rī pi be.

20 Rukí ĩbīgọ rī ívé nēbī ūnjó rú rī‡
be, ú'békí kọpi ĩrītrọ ídri rú áci cípi
kú nyālū rī agá. Nēbī 'dīri ándúru
tā āyázú āyāyā ni 'oópi ĩbīgọ ã vūrā
gá rī, ū'bā 'bá rī pi ẹ mī sēzú ĩ ní
bīlēmī ĩbīgọ vé rī ū'bāzú kọpi ã rú' 'bá
gá sī nī, āzini sē 'bá rī pi rikí ĩbīgọ
vé ĩndrīlīkí ĩ ní údé rī ĩnjīj.

21 Ú'díkí ĩbīgọ rī vé āngaráwá rī
pi ẹ ĩmbítā ūdrāá céré ĩlī áco ĩfūúpi
'bá úrípi hūsánī drīgé 'dāri tī gélésī
rī sī. Ārīnā rī pi ārēvú céré 'dekí rīi
kọpivé ávū teé.

20

'Yíkí ādróko ri ilī élifū ālu

* 19:7 19:7 Ūkú ọmúrúgọ: Ūkú ọmúrúgọ 'dīri vé ífífí, ĩri 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí rī pi. † 19:11
19:11 'Bá njuúpi hūsánī imve sī rī: 'Bá njuúpi hūsánī imve sī rī Yēsū 'i. 19:15 19:15 Sāwúmā 2:9
‡ 19:20 19:20 Nēbī ūnjō rú rī: Nēbī ūnjō rú 'dīri, ĩ kpá ĩri zī ĩbīgọ ĩfūúpi nyọkú agalésila ni. 'Í lā
I'dangará 13:11-15.

¹ Á ndre mālāyíkā āzi ālu ni ri ísí ímúzá 'bù gé 'dāásī vūgá nōó, ru mǎfūtá 'bù kuúpi ǔdǔ ākó rī ē tì zǐzú rī kú 'í drǐgé, āzini ru ímvē kú 'í drǐgé.

² Īri ní ngá ātra 'dīri ruzá úmbézú ímvē rī sī ílí élifū ālu. Ngá ātra 'dīri, Īri ĩnī ọtú ụku 'dāri, Īri ādróko 'i, dōku Sātánā 'i.

³ Mālāyíkā rī ní ngá ātra 'dīri 'duzá 'bezú 'bù kuúpi ǔdǔ ākó rī agá, Īri ní 'bù rī ē tì mbǐzú ngá āzi sī mgbé, ādróko ā ũ'bā rí 'bá vū drǐgé nōgó rī pi ē mị ku cǐmgbá cazú ílí élifū ālu rī vé ǔdǔ gé. Tā 'dī'bée ā vǔdrǐ gé, ĩ kúru Īri ọyụ ĩfū āmvé lókíná be mǎdā.

⁴ Kúru má ní lúpá uruko ndrezú, 'bá úrí'bá lúpá rī pi drǐgé rī pi, sēkí kọpi ní ụkpō tā lizú rī. Á ndre 'bá ĩ ní kọpi ē drǐ úlí Yésú vé tā ǔlūngará ā tā sī rī pi, āzini ụ'dúkọ Múngú vé rī ā ǔlūngará ā tā sī rī pi, ịbǐgọ rī ịnjǐ'bá kuyé rī pi, āzini ĩrivé ịndrǐlǐkí ịnjǐ'bá kuyé rī pi, ĩrivé bǐlēmí ā'yí'bá ũ'bā'bá ĩ ẹnretǐ gé kuyé, dōku ĩ drǐ ágélé gá kuyé rī pi, kọpi íngákí gōó ídri rú mǎlūngá ru ụ Kúrísítō be ca ílí élifū ālu.

⁵ 'Dīri íngángará ídri rú drǐdrǐ rī. 'Bá rī pi ē ịmbítā íngákí gōó ídri rú kuyé cǐmgbá ílí élifū ālu vé ǔdǔ gé.

⁶ Tākiri ri adri 'bá uletere adri'bá íngángará drǐdrǐ 'dāri agá ịndǐ rī pi ní. Drāngará ímúpi vúlé 'dǐ rī, ĩri drāngará ịrǐ ĩ ní vezú āní ācí sī rī, kọpi gōkí fí 'a ni gé ku. Kọpi ímú mǎlūngá ru adrizú atala rú Múngú be, āzini Kúrísítō be, ca ílí élifū ālu.

Īrǐnjǐkí Sātánā ri

⁷ Ílí élifū ālu 'dīri kǎdō de ẹ, ĩ kúru Sātánā ri ọyụ ĩfū 'bù kuúpi ǔdǔ ākó rī agásī āmvé.

⁸ Īri kúru mu 'bá rī pi ē mị ũ'bā muzá āngū rī pi agásī vū drǐgé sī cére, āngū Īri ní mu ụ 'bá rī pi ē mị ũ'bázú 'dī'bée ĩ zǐ Gógí, āzini Māgógí. Īri ímú kọpi tra

mu ẹ'dí 'dǐngará gá, kọpivé kǎlǎfe ambamba ícókí lǎa bā ku.

⁹ Á ndre kọpi 'dekí mu ụ āngū āmbúgú rī agásī, mu kǐ 'bá Múngú vé rī pi cé kǔrú Múngú vé lǎlǎ rī agá 'dāá. 'Bo ācí ní íngázú 'bù gé 'dāásī, lǔzú kọpi drǐgé, kọpi zázú vezú mgbǐlǐmgbǐlǐ.

¹⁰ Ādróko kọpi ē mị ũ'bāapi 'dīri, 'du kǐ ĩri 'beé ācí ciípi kú nyǎlū 'dīri agá, ācí 'dīri ĩ ní ịbǐgọ pi ú'bezú nǐbǐ ǔnjó rī be 'a ni gé rī. Kọpi ịzāngá nya 'dǎlé ụtúná pi ịnǐná be ǔdǔ ākó.

Lǐkí tā 'bá ũdrǎ'bá gí rī pi drǐgé

¹¹ Kúru má ní lúpá āmbúgú imvesírǐlǐ ni ndrezú, 'bá āzi úrí kuú drǐ ni gé. 'Bù pi vū be ngakí ápá ẹnretǐ ni gé sī rá, kọpi gōkí ındre kuyé.

¹² Á ndre 'bá ũdrǎ'bá gí ẹzǐ be āmbúgú, āzini ẹzǐ be mǎdānjá rī pi tukí pá kuú lúpá Múngú vé rī ẹnretǐ gé. ĩ ní búkū rī pi ǔzǐzú, ĩ ní kpá gōzú búkū ídri vé rī zǐzú. Lǐkí tā 'bá ũdrǎ'bá gí rī pi drǐgé tā kọpi ní 'oó rī vú sī sǐ ĩ ní sǐ búkū rī pi agá 'dāá rī tǐnǐ.

¹³ Āvū yǐ tafu agá rī pi ní ĩfūzú āmvé, āvū rī pi ĩfúkí vūrǎ 'bá ũdrǎ'bá gí rī pi vé ındrǐ ní adrizú rī agásī āmvé, lǐkí 'bá ālu ālu vé tā, tā ĩri ní 'oó rī vú sǐ.

¹⁴ Drǎ, āzini vūrǎ 'bá ũdrǎ'bá gí rī pi vé ındrǐ ní adrizú rī, ĩ ímú kọpi 'du ú'bé cére ācí ciípi kú nyǎlū 'dīri agá. Ācí ciípi kú nyǎlū 'dīri, ĩri drāngará ịrǐ rī.

¹⁵ 'Bá ĩ ní rú ni sǐ búkū ídri vé rī agá kuyé rī, 'bekí ĩri ācí ciípi kú nyǎlū 'dīri agá gí.

21

'Bǔ ú'dí, āzini vū ú'dí rī

¹ Kúru má ní 'bǔ ú'dí ndrezú āzini vū ú'dí ndrezú. 'Bǔ drǐdrǐ rī pi vū drǐdrǐ rī be, kọpi áfíkí 'dǐsǐ rá. Yǐ tafu rī áfí kpá rá.

² Má ní kǔrú uletere Yẹrúsǎlémá ú'dí rī ndrezú, ĩri ri ísí ímúzá 'bǔ

gé Múngú vúgá 'dāásī vūgá nōó, sū ōmúrúgó 'i úsúpi kọnjúkọnjú ícópí ágó vé ní gí rī tịni.

³ Á yị ú'dúkọ íbí íkú lúpá mālūngā vé rī gé 'dāásī kpōrō be kīnī, “Í ndre drī ká, Múngú ísị nóni ívé 'bá rī pi āsámvú gé gí, Īri ímú adri kòpi be trú ālu, kòpi ímú adri 'bá ĩrivé ni, ĩri kpá adri Múngú kòpivé ni.

⁴ Īri ímú kòpivé mīndrẹ údé kòpi mị gé sī rá, drāngará ri gō adri 'dāáyo. Īzāngā nyangará, āá ngongará, āzini rú'bá ásongará ri gō adri 'dāáyo, tā ũkụ rī ā vúgú 'i deępi 'dī.”

⁵ 'Bá úrípí lúpá mālūngā vé rī drīgé rī ní 'yozú kīnī, “Ma ngá ārēvú újá céré ícá ú'dí!” Kúru ĩri ní 'yozú má ní kīnī, “Í sī tā 'dīri vūgá, ú'dúkọ 'dīri, ĩri tā áda ĩ ícọ ẹsị 'bā drī ni gé rá.”

⁶ Īri ní 'yozú má ní kīnī, “Tā rī nga 'i gí. Ma Álífā 'i, āzini Ōmégā 'i, má í'dó tā rī pi ārēvú céré nī, ma kpá de nī. 'Bá yīí úvá ní ndēé rī, ma ĩri ní yīí ídri sēępi rī sē mvụ pírini.

⁷ 'Bá ādróko ri ndēępi rá rī, ĩri drīlé múké ísú rá, ma adri Múngú ĩrivé ni, ĩri adri mvá mávé ni.

⁸ 'Bo 'bá adri'bá ũrị rú rī pi, 'bá Yēsú ri ẹ'yī'bá kuyé rī pi, 'bá yīkí be ũnjí rī pi, 'bá āngū ú'dí'bá rī pi, 'bá ọwụ rú rī pi, 'bá újógú rú rī pi, 'bá ngá ĩ ní údé múngú rú rī ĩnjí'bá rī pi, 'bá ũnjó rú rī pi be céré, ĩ kòpi 'be ácí ciipi kú nyālū rī agá. 'Dīri drāngará vú ĩrī rī.”

⁹ Mālāyíkā ẹzịrī Múngú vé ĩgānjá wōnyókí be agá rī rụ'bée ĩ drīgé rī pi vé ālu ní ímúzú má vúgá nōó, ĩri ní 'yozú kīnī, “Mí ímú, ma mí ní Kābīlō Mvā rī vé ōmúrúgó 'i'da rá.”

¹⁰ Īri ní ma 'duzú jizú Índrī Uleterē rī vé ũkpō sī írā zōópi urugégé 'dāá ni drīgé, ĩri ní má ní kūrú uleterē Yērúsálémā ú'dí rī 'dazú, ĩri ri ísị ímúzú 'bū gé Múngú vúgá 'dāásī vūgá nōó.

¹¹ Dī ógú sū Múngú ní dīí ógú pọwụpọwụ rī tịni, ĩrivé dīngará sū

írā ũnyī be ógúpi nyilínyilí ĩ ní zīí jásípā rī tịni, ĩri uleterē ógú sū múndūrā tịni.

¹² Sīkí gārā ni kání ābi rú ni sī kūrú urugégé 'dāá, ĩri kēętị be mụdrị drī ni ĩrī, ũ'bākí mālāyíkā ālu ālu kēętị mụdrị drī ni ĩrī 'dī'bée gé sī céré, sīkí rú sūrú mụdrị drī ni ĩrī Īsērélē vé 'dī'bée vé rī kú kēętị 'dī'bée rú'bá gá sī.

¹³ Kēętị na ni pi ũtú ní ĩfūngará gálésīla, na ni pi úrúlésīla, na ni pi ándrélésīla, na ni pi ũtú ni 'dengará gálésīla.

¹⁴ Kání ābi rú ĩ ní sị kūrú rī ā gārā gá sī kūrú rī, sīkí írā mụdrị drī ni ĩrī, ĩ ní rizú jó ā ndú ā'bázú ũkpó ũkpó ni pi drīgé. Sīkí Kābīlō Mvā rī vé 'bá áyúāyū mụdrị drī ni ĩrī rī pi vé rú ālu ālu írā 'dī'bée rú'bá gá sī.

¹⁵ Mālāyíkā átapi má be rī, ĩri aya dábū rú ngá ũ'bīzú ni be 'í drīgé kūrú rī ũ'bīzú āní, kēętị rī pi be, āzini kání ābi rú rī be.

¹⁶ Kūrú rī cúnghā be sụ, zōngará ni pi pịngará ni be céré trōtrō. Mālāyíkā rī ní kūrú rī ũ'bīzú aya dábū rú 'í drīgé 'dīri sī, ũ'bī ĩri caá máyīlí élifū ālu mūdūrūlū sụ (1,400). Zōngará ni pi pịngará ni be, tųngará ni urulé rú rī be kòpi zōkí céré trōtrō.

¹⁷ Mālāyíkā rī ní kpá aya dábū rú ngá ũ'bīzú rī 'í'dúzú kání ābi rú rī ũ'bīzú āní, kání ābi rú 'dīri vé tengará pá ágélé mūdūrūlū ĩrī mụdrị drī ni ázıyá (216).

¹⁸ Kání ābi rú 'dīri ũ'bākí ĩri írā ógúpi ógúogū ĩ ní zīí jásípā rī sī. Sīkí kūrú rī dábū áda ógúpi sū múndūrā tịni rī sī.

¹⁹ Ũ'bākí írā mụdrị drī ni ĩrī ógú'bá ógúogū ni pi írā ĩ ní kūrú rī vé kání ābi rú rī ā ndú ā'bázú rī pi ā rú'bá gá sī. Ālu ri ĩ zị jásípā, ĩrī rī sāpírā, na rī kālēsēdónī, sụ rī ẹmērālídō,

²⁰ tọwụ rī ónīkīsī, ázıyá rī kārīnēláyā, ẹzịrī rī kīrīsólítē, ārō rī bērílō, úrōmī rī tōpázī, mụdrị

rĩ kĩrĩsōpūrāsĩ, mụdrĩ drĩ ni ãlu rĩ jāsīnītĩ, mụdrĩ drĩ ni ãrĩ rĩ ãmētāsītĩ.

21 Kẹtĩ mụdrĩ drĩ ni ãrĩ 'dĩ'bée, údékĩ ngá imve ọgú'bá ọgú'ogũ ã ní zĩ pālĩ ni pi sĩ. Pālĩ ãlu rĩ údé kẹtĩ ãlu. Lẹtĩ ãmbúgu kũrú rĩ vé rĩ, údékĩ dábũ áda ọgúpi múnđũrã rú ni sĩ.

22 Á ndre jó Múngú vé ni kũrú rĩ agá 'dãá kuyé, ã'diātāsīyã Úpí Múngú Ũkpõ 'Dípa ri Kãbĩlõ Mvã rĩ be, kọpi Jó Múngú vé rĩ.*

23 Kũrú rĩ agá 'dãá, lẹ ỳtú ku, lẹ mbãá ku, ã'diātāsīyã Múngú ri dĩ ãngũ ãmgbērē kũrú rĩ agá 'dãá nĩ, ãzini Kãbĩlõ Mvã rĩ dĩ ãngũ ãmgbērē uletere kũrú rĩ agá 'dãá nĩ.

24 'Bá vũ drĩgé rĩ pi ímú ẹcĩ kọpi ní dĩ ãngũ ãmgbērē ku uletere rĩ sĩ, 'bãgú vũ drĩgé rĩ pi ímú ívé ã'bú ỳjĩ Múngú ri ãnjĩzú, ãzini Kãbĩlõ Mvã rĩ ãnjĩzú.

25 Sã céré, kũrú rĩ vé kání ãbi rú rĩ vé kẹtĩ rĩ pi adri mgbo, ỳpĩkĩ ku, ã'diātāsīyã ãnjĩgõ adrii 'a ni gé 'dãá ku.

26 'Bá vũ drĩgé rĩ pi céré ímú ívé ã'bú ỳjĩ Múngú ri ãnjĩzú Kãbĩlõ Mvã rĩ be kũrú rĩ agá 'dãá.

27 'Bá ri'bá ãnjĩkãnyã 'o'bá, tã drĩnjã sēepi ni 'o'bá, ãzini 'bá ãnjó rú rĩ pi, ícókĩ fiĩ kũrú rĩ agá 'dãá ãlunãni ku, 'yẽgã 'bá ã ní kọpi ã rú sĩ Kãbĩlõ Mvã rĩ vé búkũ ídri vé ã ní 'bá tã 'o'bá pĩrĩ rĩ pi ã rú sĩzú rĩ pi ícókĩ fi nĩ.

22

Yĩ ãmbúgu dĩpi dĩdĩ ídri sēepi rĩ

1 Mālāyíkã rĩ ní má ní yĩ ãmbúgu dĩpi dĩdĩ ídri sēepi, adriipi uletere ọgúpi múnđũrã tĩnĩ rĩ 'dazú, yĩ rĩ íbĩ ídĩ ímúzú Múngú vé lúpá Kãbĩlõ Mvã rĩ be rĩ gé 'dãásĩ,

2 dĩ múzú kũrú rĩ vé lẹtĩ ãmbúgu rĩ ã ágãgã gá sĩ. Pẹtĩ ídri sēepi rĩ du yĩ ãmbúgu dĩpi dĩdĩ rĩ ã gārã gá sĩ ílébe ílébe. Ílĩ ãlu agá, ãrĩ 'a vú be

mụdrĩ drĩ ni ãrĩ, mbãá ãlu agá, ãrĩ 'a vú sĩ ãlu. 'Bá ãngũ rĩ pi agásĩ rĩ pi ri 'bá drã be rĩ pi ídri bí ni sĩ.

3 Múngú gõ 'bá kũrú rĩ agá rĩ pi trii ku. Múngú ri Kãbĩlõ Mvã rĩ be, kọpi úrĩ ívé lúpá drĩgé kũrú rĩ agá 'dãá, kúru Múngú vé átĩ'bá rĩ pi 'de ri Múngú ri ãnjĩ.

4 Átĩ'bá rĩ pi Múngú ri ndre ã mí sĩ, ã Múngú vé rú sĩ kọpi ẹndrẹtĩ gé.

5 ãnjĩgõ adrii ku, 'bá adri'bée kũrú rĩ agá 'dãlé rĩ pi ícókĩ lãmbã lẹé ku, dõku ỳtú lẹé ku, ã'diātāsīyã Úpí Múngú ri dĩ ãngũ ãmgbērē kọpi ní nĩ. Múngú ri mālũngã rú múzú kọpi be ỳdũ ãkó.

6 Mālāyíkã rĩ ní 'yozú má ní kĩnĩ, "Ũ'dúkõ 'dĩ'bée tã áda, tã ni 'i 'du nga rá. Úpí Múngú átã ọtú nẹbĩ rĩ pi ní, ãpẽ ívé mālāyíkã ímú tã lẹepi 'i ngaápi mbělẽnjã rĩ 'dãá ívé átĩ'bá rĩ pi ní."

Yēsũ vé ãgõngará

7 Yēsũ ní 'yozú má ní kĩnĩ, "Í ndre drĩ kã, Ma ãgõ mbělẽnjã rá! Tã ímúpi 'i ngaápi drĩdrĩ 'dĩlé ã ní tã ni ãlũú búkũ nõri agá rĩ, 'bá tã ni 'duúpi ngaápi rá rĩ, ãrĩ tãkĩri ísú rá."

8 Ma Yũwãní 'i, á yĩ tã 'dĩ'bée ma 'i, ãzini á ndre ma 'i. Má kã tã 'dĩ'bée yĩ, ãzini ndreé, má ní 'dezú kũmũcí ũtĩzú mālāyíkã tã 'dĩ'bée 'i'ngaápi má ní rĩ ãnjĩzú.

9 'Bo mālāyíkã rĩ ní 'yozú má ní kĩnĩ, "Lẹ mí ãnjĩ ma ku. Ma átĩ'bá mí tĩnĩ, mí ẹdrĩpĩ nẹbĩ rĩ pi tĩnĩ, ãzini 'bá céré Múngú vé ũ'dúkõ ã ní sĩ búkũ nõri agá rĩ ẹ'yĩ 'bá rĩ pi tĩnĩ, mí ãnjĩ Múngú ri áyu."

10 ãrĩ ní gõzú 'yozú má ní kĩnĩ, "Lẹ mí úcĩ tã ímúpi 'i ngaápi drĩdrĩ 'dĩlé ã ní ãlũú, ã ní sĩ búkũ nõri agá 'dĩri 'bá ãzi ní ku, ã'diātāsīyã sã tã 'dĩri ní ímúzú 'i ngazú rĩ ãnjĩgã.

11 'Bá bí ãkó riipi ãnjĩkãnyã 'oópi rĩ, ã 'o ãngã múzú ãyĩ, 'bá drĩ be ãnjĩ rĩ, ã 'o ãngã ívé drĩ ãnjĩ rĩ múzú ãyĩ, 'bá riipi tã pĩrĩ 'oópi rĩ, ã 'o tã pĩrĩ

* 21:22 21:22 Kọpi Jó Múngú vé rĩ: Tã 'dĩri vé ífífí, Múngú pi Yēsũ be, kọpi ri adri kũrú rĩ agá 'dãá. 'Bá rĩ pi ícókĩ ãnjĩ vũrã céré gá sĩ. 22:3 22:3 Í'dongará 3:17

rĩ mužú drĩdrĩ, 'bá uletere rĩ ã adri mužú uletere."

12 Yēsũ kĩnĩ, "ĩmi ndrekĩ drĩ ká, ma ĩgō mbēlēnjá, ma ímú 'bá ālu ālu ũfē tā ĩri ní 'oó rĩ vú sī.

13 Ma Ālĩfā 'i, āzini Ōmégā 'i, ídóngará gá 'dāá, ma anigé, ú'dú ũdũ vé rĩ gé, ma kpá adri anigé, má í'dó tā rĩ pi ārēvú céré nĩ, ma kpá de nĩ.

14 "Bá ĩvé bōngó āco akoóko rĩ ũjĩ'bá gí rĩ pi* tākiri ĩsú rá, kōpi ícó fi mužú kēṭilé rĩ gé sī kūrú rĩ agá 'dāá rá, kōpi ícó peṭi ídri sēepi rĩ vé ũ'a nya rá.

15 'Bá ũnjĩkānyā 'o'bá má ní ã'yĩ fi kūrú rĩ agá 'dāá ku rĩ pi, 'bá ọwú rú rĩ pi, 'bá āngũ ú'dí'bá rĩ pi, 'bá újógú rú rĩ pi, 'bá ri'bá ngá ĩ ní údé múngú rú rĩ ĩnjĩ'bá rĩ pi, 'bá ũnjō ã tā lē'bá ambamba rĩ pi.

16 "Ma Yēsũ 'i, á pē mávé mālāyíkā rĩ mužú tā 'dĩ'bée ũlũ ĩmi ní, ĩmi 'bá kánísá vé ma ẹ'yĩ'bá gí rĩ pi. Ma Mvá ĩfũupi 'bāgú Dāwúđi vé úyú agá nĩ, ma ri đĩ sũ mārābā ỳ'bútĩjā vé rĩ tĩjĩ."

17 Índrĩ Uletere rĩ pi ọmúrúgó rĩ be, kōpi ní 'yozú Yēsũ ní kĩnĩ, "Mí ímú." 'Bá tā 'dĩri yĩpi rá rĩ ã 'yo, "Yēsũ, mí ímú." 'Bá yĩjĩ úvá ní ndēé gí rĩ, ẹ ímú, 'bá lēepi yĩjĩ 'dĩri mvụupi rá rĩ, ẹ ímú yĩjĩ ídri vé ĩ ní rii sēé kána 'dĩri ẹ'yĩ mvụú.

18 Ma Yũwánĩ 'i, á lē 'yoó 'bá rĩ pi ní céré 'dĩni, 'bá tā ímupi 'i ngaápi drĩdrĩ 'dĩlé ĩ ní ũlũú ĩ ní sĩi búkũ nōri agá rĩ yĩpi rĩ, 'bā dō tā āzi túngú ni 'a ni gé, Múngú ri ĩri ĩrĩjā wōnyókĩ ĩ ní sĩi búkũ nōri agá rĩ pi sī.

19 'Bo 'bá rĩ 'dụ dō tā ĩ ní sĩi búkũ nōri agá rĩ pi āmvé, Múngú ri 'bá 'dĩri gũ āmvé, ícó fi kūrú adriipi uletere ĩ ní tā ni ũlũú búkũ nōri agá rĩ agá ku, āzini ícó kpá peṭi ídri sēepi ĩ ní tā ni ũlũú búkũ nōri agá rĩ vé ũ'a nyaá ku.

20 Yēsũ tā 'dĩ'bée átapi rĩ kĩnĩ, "Ádarú, ma ímú mbēlēnjá."

Āmĩnā. Úpi Yēsũ, mí ímú.

21 ĩmi 'bá Múngú vé rĩ pi, Úpi Yēsũ vé ẹsĩ múké rĩ ã adri ĩmi be. Āmĩnā.

* 22:14 22:14 'Bá ĩvé bōngó ũjĩ'bá gí rĩ pi: 'Bá 'dĩ'bée ri ĩvé bōngó ũjĩ ĩri Yēsũ vé rĩ sī, kōpivé bōngó ri adri ule imvesĩrĩlĩlĩ, Yēsũ ri kōpi trũ ĩvé ũnjĩkānyā agásĩ rá. 'Í lā I'dangará 7:14.